896

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

ROČNÍK XXX — DÍL I

1900

V PRAZE

TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA — NÁKLADEM VLASTNÍM

1900

Obsah dílu prvního.

R. 1900. Čís. I.

OSVĚTA

Přes padesát let na poušti.

Rozhledy a úvahy

Vácslava Vlčka.

I.

Král český posléze korunovaný.

Rok 1848 jest revolučním rokem devatenáctého století. Pozdvižení a boje, jaké se jindy přihazívaly po různu, toho roku se v Evropě děly hromadně.

Věc, o kterou šlo, jest velice stará. Co svět světem stojí, bylo už moře lidské krve prolito pro otázky: Kdo má panovati? a jak má panovati? Ani nejznamenitější mathematik nespočte, kde všude se vládlo podle pravidla, že panovník má všecka práva a lid všecky povinnosti; ale i tam, kde posléze proniklo pravidlo, že panovník má také povinnosti a národ také práva, i tam, kde toto pravidlo stalo se vzájemnou úmluvou, určitě stanovenou, psaným zákonem, stvrzovaným slavnými přísahami, — i tam docházelo ob čas k rozdílům, sporům, zápasům, revolucím.

V Čechách zřízení zemské dosti zevrubně, zřetelně a jasně vymezovalo moc panovnickou a privilegia stavův, a přece došlo r. 1618 k odboji a pak k válce mezi stavy a Ferdinandem II., který dosáhnuv vítězství využil ho do nejzazších mezí, zničil netoliko ty, kteří proti němu povstali, nýbrž pustil záhubu na všechen český lid, který se držel víry své, skonfiskoval tři čtvrti celého království, změnil platné zřízení zemské na prospěch královské moci a ve skutečnosti vládl s neobmezenou libovůlí nad zemí tak hrozně pustnoucí, že v ní konečně zbylo jen 800.000 obyvatelův.

Otázka, máli panovník jen poroučeti a národ jen poslouchati, řešila se tím časem také v Anglii, ale tam to na konec dopadlo jinak. Král Karel I. chtě se státi neobmezeným vládcem, odstraniti parlament a zotročiti národ, vzbudil proti sobě revoluci, která na válečném poli

obdržela vrch a přemoženého krále poslala na popraviště. Byla to důtklivá výstraha všem jeho nástupcům a nezůstala bez důležitých následků; když později ještě Jakub II. podobnému osudu ušel jen útěkem do ciziny, v Anglii zacházely králům tyranské choutky, až tam došlo k tak přesnému zákonitému stanovení moci panovničí na jedné a práv národa na druhé straně, že to vzbuzuje respekt celého vzdělaného světa. Král tam panuje, ale nevládne; národ skrze své zvolené zástupce dává sobě zákony, ukládá sobě potřebné daně, spravuje všecky své záležitosti, rozhoduje o všech svých věcech; král čili královna jest hlavou výkonné moci, která jen provádí usnesení parlamentu. A tato ústava jde Anglii znamenitě k duhu.

Co absolutismus a despotismus v této říši revolucemi proti Karlu I. a Jakubu II. důkladně byl vypleňován, zapouštěl naopak ve Francii silné a hluboké kořeny. Tehdy ani později nikde nebyl vyjádřen s tak bohorovnou hrdostí jako slovem Ludvíka XIV.: „Stát jsem já.“ Byl od pokolení za pokolením snášen ku podivu dlouho, až se osmnácté století schylovalo ke konci. Pak vypukla „veliká revoluce“ — veliká hněvem a vztekem, s nímžto se mstila za staleté útisky a útrapy, ne státnickým dílem, jehož bylo potřebí a jehož ona nevybudovala. Mezi theoriemi, které stanovila, jsou takové, na které evropští národové již nezapomenou: ale v praxi se brzo zvrhla v slepé zuření, v krvavou vládu luzy a hrůzy; při dobré vůli a ochotě Ludvíka XVI. mohla snadno a bezpečně ve Francii založiti a pro věky upevniti konstituční svobodu, jakou se honosí Anglicko, ale na místě toho utvořila jen spoustu, za které mohl dobrodruh cizího původu, Korsikán Bonaparte, francouzskému národu uchystati a na šíji vložiti nové jařmo, jež se od absolutismu a despotismu Ludvíka XIV. podstatně málo lišilo, národ vysílilo a pro hanebnou reakci Ludvíka XVIII. ochočilo. Když pak v reakci té pokračoval i Karel X., Francouzové se opět vzchopili, a vyhnaný král měl v Praze a na Buštěhradě nazbyt času přemítati o staré pravdě: „By každý kůň o své síle věděl, nikdo by na žádném neoseděl.“ Nástupce jeho Ludvík Filip však si myslil: „Vždy se na koních jezdilo a do skonání světa se na nich bude jezditi.“ Octnuv se v sedle, počínal si z počátku opatrně; ale když se cítil jistým a silným, ostře přitáhl uzdu a směle užíval ostruh i biče. Přepočítal se; tenkráte trpělivost francouzská praskla dřív, nová revoluce uzrála již v únoru r. 1848, zahnala Ludvíka Filipa s trůnu a přinutila jej, aby svůj pověstný deštník nosil až do smrti už jen za kanálem Lamancheským na anglické půdě.

A právě tato únorová revoluce Pařížská stala se pochodní, od které to po Evropě chytalo v státě za státem.

V soustátí rakouském vyšlehly plameny už v měsíci březnu. Byla to událost takové váhy a v Rakousku pak nastaly v mnohých věcech takové proměny, že se tam měsíc březen roku 1848 všeobecně pokládá za rozhraní dvou historických dob.

O době předbřeznové jest soud dávno vynešen a zpečetěn. Nekonečný jest rejstřík žalob, které proti ní byly proneseny; jest nazývána netoliko egyptskou porobou, nýbrž i temnicí, v níž národové spoutáni byli těžkými okovy. Rok 1848 jmenuje se jitřenkou nové doby a zobra-

žuje se jako dobrý genius, který otrocké okovy rozbil a národům dlouho mořeným vrátil svobodu.

Nemůže býti přísnějšího ortele, než jaký nad předbřeznovou dobou hned roku 1848 pronášeli němečtí příslušníci Habsburské monarchie; ale osud nás Čechů byl v ní ještě mnohem horší než osud jejich. My teprv měli jsme příčinu volati o tehdejších státnících: „Běda, když osudy národů svěřeny jsou mužům, kteří jsou rozenými policisty a žalářníky, když se veslo státní lodi odevzdává do rukou hrobařů!“

Ze státu, jejžto si byl národ náš vzbudoval jako pevný, bezpečný hrad své neodvislosti, svého samostatného života, zbývalo tehdy už jen pouhé jmeno českého království; vláda věcí našich dávno už nebyla při nás, dávno český sněm už nebyl ani stínem toho, čím býval a čím býti měl i dle Obnoveného zemského zřízení Ferdinanda II. Bylli ob čas svoláván pro pouhé odhlasování vládních postulátů, zacházeli s ním Vídeňští páni tak, že toho konečně už ani tehdejší šlechta vydržeti nemohla; jest velmi zajímavo, že první „revoluční“ řeči byly od členů jejích promluveny na českém postulátním sněmě r. 1847 — ovšem při zavřených dveřích, neboť veřejnost tehdy byla nadobro vyloučena.

Český lid netoliko byl zbaven práv a svobod politických, ale byl zle zkracován a tísněn také ve svých právech národních. Měl o národnost svou dokonce býti připraven. Český jazykbyl odstrkován a potlačován. Němčina panovala ve všech úřadech a ve všech školách městských od university až po normálky pro drobnou mládež. Bez němčiny nebylo možno státi se ani gymnasiálním žákem, tím méně arci sebe nepatrnějším úředníčkem. Mužové, kteří se jmenovitě českou knihou snažili v českém lidu buditi národní vědomí, lásku k mateřskému jazyku a k rodné zemi, byli považováni málem za rebelanty, kdo v Praze mluvil veřejně česky, byl opovážlivý demonstrant.

Státní mudrcové doby předbřeznové byli strojníci, kteří majíce na starosti parní kotel pilně pod něj přikládali, ale Argusovým zrakem střehli toho, by nikudy nemohla uniknouti ani trošinka páry — ventily nejen zavřeli, nýbrž pevně zadělali. V březnu 1848 kotel praskl.

Revoluční bouře roku toho ve Vídni, v Italii a v Uhrách náramně se lišily od veliké revoluce francouzské na konci 18. věku, ale v jedné věci přece byla podobnost až překvapující. Tam i zde došlo ku pozdvižení za panovníků, kteří osobně byli zcela nevinni vším tím zlem, jež národy dohnalo k násilné vzpouře. Král Ludvík XVI. a císař Ferdinand Dobrotivý byli mužové neobyčejně dobrého srdce, nelibovali sobě v užívání své ohromné moci, nechtěli ani rebelantův drtiti, nezacpávali sobě uší před žádostmi lidu, upřímně chtěli, aby se stala náprava, kde jí bylo potřebí, aby odstraněna byla křivda a právo zaujalo místo její, aby stát dostal zřízení, které by bylo ku prospěchu a spokojenosti obyvatelstva. Když v takových dobách panovníci svým vzdorem a jinými chybami nepřekážejí žádoucí obnově státu, pevnému ustavení jeho na přirozených, pravých a zdravých základech, to již nesmírně mnoho znamená. Ludvík XVI. i Ferdinand Dobrotivý mohli u potomstva žíti v blahé paměti jako skuteční přátelé a dobrodinci svých národů, jimž by rádi byli otevřeli brány lepší budoucnosti. Ale u obou přišla dobrá vůle na zmar — hlavně proto, že blízko trůnu jich nebylo státnických hlav,

jakých doba vyžadovala. Bylo potřebí znamenitých duchův, a našli se jen břidilové, kterých zvláště v Rakousku převrácenými systémy vypěstěno až úžasné množství.

Ferdinand Dobrotivý byl o devět let starší než rakouské císařství. Titul rakouského císaře přiložil sobě otec jeho roku 1804 a vyhradil sobě později ustanoviti, jakým spůsobem a s jakými slavnostmi on i jeho nástupcové mají jako rakouští císaři býti korunováni. Avšak k tomu nikdy nedošlo, a takž i Ferdinand byl zase jen korunován na království uherské a české.

Byl toho nesmírně dalek, aby chtěl býti despotou. Osud postavil jej na místo, po kterém by dle osobní své povahy nijak nebyl dychtil. Byl zákonitým následníkem na trůnech otce svého, ale jsa slabého zdraví a povahy velice mírné a tiché, byl by rád dal přednost životu v klidném soukromí před leskem a hlukem císařského dvora. Ano velice se rozpakoval, máli vůbec panovnické povinnosti na svá bedra vzíti, ochotně byl by koruny, šarlach a hermelín postoupil svému mladšímu bratrovi. A když nebylo vyhnutí, zasedl na trůn ne s hrdostí mocnáře nad miliony lidí vyvýšeného, nýbrž se skromností ušlechtilého muže, který jest hluboce proniknut velikou odpovědností tak vysokého úřadu a nedostatečností lidské síly k dokonalému plnění všeho toho, co úřad ten vymáhá. Takové vlastnosti jsou tím většího uznání hodny, čím na výsostech trůnu bývají řidší.

Císař a král Ferdinand, ač byl vyrůstal a dospíval za mnohých, krutých a dlouholetých válek, přece v povaze své neměl nic vojenského: byl netoliko pán měšťanského ducha, nýbrž, jak už podotčeno, vynikal převzácnou dobrotou srdce. Příjmení Dobrotivého nedostalo se mu snad jen od planých lichometníkův, on si ho v pravdě a vrchovatou měrou zasluhoval.

Národům, nad nimiž panoval, v dobrotě srdce svého upřímně přál jen štěstí a blaha. Jak se jim v pravdě vede, ovšem nevěděl, ale v tom nebyl dokonce žádnou výminkou — naopak, jest to zcela obecné pravidlo, že panovníci, nemohouce v té příčině viděti vlastníma očima, vidí očima těch, kteří je obklopují. Když se císař František loučil se světem, kladl synu a následníku svému na srdce, aby v politice a správě státní ničeho neměnil a veslo vládní ponechal v rukou Metternichových. A tak i za císaře Ferdinanda kvetlo státní umění, které nebylo než ultrapolicejní soustavou — dovedlť jen tlumit každé hnutí, v zárodku dusit i každou myšlenku, jen stále podezřívat, censurovat, hrozit, stíhat, trestat. Svrchovaným pravidlem jeho bylo: Žádná změna, žádná novota, žádná oprava — tudíž ovšem žádný pokrok a žádný život.

Jak neblaze to v říši jeho vypadá, o tom Ferdinand Dobrotivý zvěděl teprve, když bouře propukla a on nátlakem jejím Metternicha propustil. Když mu mluvčí národův dokazovali, že posavadní cesta byla chybná, záhubná, dal se přesvědčiti; když požadovali velikých změn, důkladných oprav, nevzpíral se, dal své svolení. Z prospěchu, který z toho národům vzešel, lví podíl odnesli Maďaři; uherský sněm od Košuta vedený dovedl znamenitě využívati času a příležitosti: nejen že vyslovoval veliké požadavky, nýbrž vpravoval je hned do formy zákonův, o kterých se usnášel a kterým král dával své potvrzení. Tak se stalo,

že historické státní právo koruny Svatoštěpánské r. 1848 obnoveno a zase v život uvedeno. Uhři dostali zase správu všech svých věcí do vlastních rukou, dostali i svou zvláštní uherskou vládu.

Podobně se mělo díti v království českém, v koruně Svatováclavské, která měla stejně velikou důležitost a stejně platná historická práva. Jenže požadavky české, pohříchu, králi nepředkládal český sněm, nýbrž jen vyslanci Pražští. Co nám na první ráz kabinetním listem ze dne 8. dubna 1848 povoleno, bylo proti uherským zákonům březnovým velice skrovné, ale proti poměrům po tu dobu v Čechách panujícím mělo to přece velikou cenu. „Národnost česká,“ stanovil král v řečené listině, „budiž položena za základ tak, *že se česká řeč ve všech větvích státní správy a veřejného vyučování v úplnou rovnost staví.*“ Rovněž důležité bylo slovo, že český sněm „má míti *právo o všech věcech zemských raditi se a rozhodovati.*“

Byla tedy aspoň poskytnuta možnost, aby český sněm provedl pro české království a korunu Svatovácslavskou podobné ústavní dílo, jaké bylo vykonáno v Uhrách, a založil tak novou dobu českého státu a českého národa. Sněm byl svolán, volby do něho vykonány, a ustanoven den, kdy se měl sejíti. Národní výbor pro něj konal důležité přípravné práce, uchystal jmenovitě pozoruhodný návrh ústavy, a slovanský sjezd v Praze shromážděný vážně zabýval se otázkou, aby slovanští národové, tvořící většinu obyvatelstva v říši, také si v ní pro budoucnost zjednali váhu a platnost tomu přiměřenou.

Ale to všecko zmařeno. Zmarem nebyl vinen ani český národ ani král Ferdinand Dobrotivý. Byly však velmi mocné kruhy, kterým se blahovolná povolnost panovníkova nelíbila, kterým celé to nové hnutí bylo proti mysli, a kteří nechtěli, aby mělo trvalé následky. Podle jejich přání měl proud převratův a změn co nejdříve býti zastaven; také to, co již bylo povoleno, mělo později zase odvoláno býti a vše do starých kolejí, do předbřeznového stavu se vrátiti. Lidem toho druhu se ovšem také příčilo, aby obnoveno bylo státoprávní postavení českého království a české koruny.

Sami náčelníci civilní a vojenské moci v Čechách, hrabě Lev Thun a kníže Alfred Windischgrätz, byli bohužel daleci toho, aby pochopovali podstatu věci, aby měli smysl pro historický okamžik, aby věděli, oč se pro budoucnost jedná, co obnovení českého státu znamená jak pro národ tak pro dynastii a celé soustátí. Vyrostli také v době čirého absolutismu a ve škole Metternichovské; v revoluci spatřovali jen svévolnou, divokou násilu, české hnutí, ač bylo poměrně velmi mírné a krotké, osobně se jich nelibě dotýkalo, i pouhé volání „Svoboda! Konstituce!“ urážel jejich ultrakonservativní sluch.

Když se v pondělí svatodušní zástupy Pražského lidu vracely od mše na Václavském náměstí konané, vrazilo do nich z čista jasna ozbrojené vojsko, a tím beze vší potřeby, beze vší příčiny zahájen krvavý pouliční boj. Do světa letěly noviny, že také v Čechách vypukla revoluce. Jestliže jí někdo k svému účelu potřeboval, Čechové to nebyli. Vzbouřená Praha byla od Windischgrätze brzo dobyta, slovanský sjezd rozplašen, národní výbor rozpuštěn, zahájeno vyhledávání „široko daleko rozvětveného spiknutí,“ jehož v pravdě nikdy nebylo a jehož

také zcela jiní lidé potřebovali než Čechové, zavedena vůbec vláda palaše, čelnější vlastenci šmahem uvězňováni, aby byli postaveni před vojenský soud.

A hlavní věc: svolaný ústavodárný sněm království českého nesměl se sejíti — dílo, které měl provesti, bylo zamezeno.

O to, co nám poskytnouti chtěl král Ferdinand Dobrotivý, byli jsme zkrátka připraveni. Padesát let minulo od té doby — a teprve na konci roku 1898 nejvyšší soud ve Vídni prohlásil, že kabinetní list z 8. dubna 1848 jest platným zákonem! Padesát let byl tu tedy zákon, jímžto nám Čechům nedáno nic nového, jímžto nám pouze vrácen kus našeho odvěkého historického práva — a celých těch padesát let nebylo toho zákona dbáno, celých padesát let bylo s námi jednáno tak, jako by zákona toho jakživo nebývalo!

A když konečně nejvyšší soudní instance v říši na platnost jeho loni poukázala, zdali pak jest nyní aspoň dle ducha a písmene prováděn? Zdali pak se skutečně už česká řeč ve ***všech*** větvích státní správy s řečí německou v ***úplnou*** rovnost staví? A zdali pak skutečně český sněm má právo o všech věcech zemských rozhodovati? . . .

Když bouře r. 1848 neutichaly, nýbrž vzrůstaly, když se Ferdinand Dobrotivý za nové rebelie Vídeňské uchýlil mezi moravský lid do Olomouce, a když také maďarská revoluce nabývala vždy větších rozměrů, ve vysokých kruzích uzrálo mínění, že by žezlo mělo býti vloženo do rukou jiného panovníka, který by slovem svým nebyl na žádnou stranu vázán a měl úplně volnou ruku. Císař projevil tak velikou ochotu odříci se trůnu, jak se to pod sluncem tuze zřídka přihodilo.

Dne 2. prosince odevzdal vládu svému synovci arciknížeti Františkovi Josefovi, který byl teprv 18. rok věku svého dovršil. Když se v památném tom okamžiku mladistvý následník před odstupujícím císařem sklonil na koleno, on pozdvihnuv a objav jej promluvil pouze tato slova: „Rádo se stalo. Jen buď hodný.“ Ale tím, že nedbaje strojené etikety a chladné ceremonie promluvil tak lidsky, tak prostě, tak srdečně, právě tím se tento historický výjev stal krásným a dojemným.

Z Olomouce odebral se císař Ferdinand do naší Prahy a usadil se trvale v residenci českých králů na Hradčanech. Tam trávil léta svá v tichém soukromí, ano téměř v skrytosti. Jen zřídka míval český lid příležitost spatřiti jej, neřku projeviti jemu, jak upřímnou úctu a lásku k němu chová. Ale po všecka ta léta jasnějším, radostnějším okem vzhlížel ku Pražskému hradu, že není docela osiřelý, že v něm žije vznešený, šlechetný kmet, dobrotivý Ferdinand, král český posléze korunovaný . . . .

Byl jsem drobný školáček, když jsme r. 1848 na oslavu, že byla udělena „svoboda a konštituce,“ v Kácovském kostele s nadšením zpívali:

> Bože, zachovej nám krále
> Ferdinanda milého!

Tehdy lid český v pravdě slavil své politické vzkříšení, po dlouhé, dlouhé době vystupoval zase na jeviště světa. Byl to jeho východ z Egypta. Kojil se nejlepšími nadějemi, domníval se, že se po nedlouhé pouti octne v zemi zaslíbené.

Avšak žel, jak veliké a jak mnohonásobné čekalo na něj sklamání! Židé strávili na poušti čtyřicet let — my však jsme i tuto míru již dávno překročili. Vytáhl jsem s lidem svým na tu pouť jako dítě: nyní už tíží bedra má šest křížův, a pořád ještě bloudíme na poušti! Kdy tomu bude konec?

O krajském zřízení pro království české.

Píše

dr. **Bohuš Rieger.**

Politické a národní zápasy v Předlitavsku namnoze zatlačují péči o potřeby sociální a hospodářské. Veřejné mínění je tou měrou zaneprázdněno otázkami národního práva a politické moci, že pozbylo účinné schopnosti pro jiné záležitosti: kolik duševního nadání a osobní energie spotřebuje a pohltí denní boj, tak hlučný a rozjitřený, jako neustávající a namnoze bezúspěšný! Marně ozývá se někdy hlas veřejného svědomí, že se zameškávají nutné sociální opravy, až nás překvapí neduhy a nebezpečí v plné hrozivé podobě. Rovněž nedovede nás již vyburcovati otázka, zdali protivné strany (následkem politické komplikace) v skutku nemohou setkati a spojiti se v otázkách národohospodářských, zdali naše politické a národní zápasy musí vždy za následek míti také slabost hospodářskou? A jak osudno to může pro nás býti, až v několika letech vyprší i to neskoncované vyrovnání s Uhry a nadejde spolu doba mezinárodních smluv obchodních! Kdo pak ocení všeliké škody na zájmech průmyslových, obchodních a vůbec hospodářských — Čechů i Němců bez rozdílu, kdo spočítá neodvratné ztráty, kterými snad postiženo bude celé národní jmění našeho království, potrváli naše slabost společná? A kde že jest vyšší duch, který by dovedl rozvaděné krajany a sousedy nejnutnější měrou srovnati a společně povznesti k dobru obecnému?

Týž úkaz lze pozorovati také v jiné otázce. Neustálé denní zápasy nedopouštějí, aby v Předlitavsku dospělo se k účelné ***reformě veřejné správy,*** ačkoliv odborné hlasy již dlouho uznávají naléhavou její potřebu. A jak mnoho záleží ve státním životě právě na dobré správě! Nelze věru popírati, že moderní stát povstal především vývojem zeměpanské moci a správy (u nás hlavně v dobách t. zv. osvíceného absolutismu za Marie Terezie a Josefa II.). Novodobá representace a konstituce přistoupila teprve později; dnes pak není pochybno, že všeliké ústavní formy vystihnouti mohou toliko jednu stránku veřejného života a řádu, že také hodnota parlamentarismu je pouze relativní. Protož i nyní musíme dobré správní řády pokládati za přirozený podklad kulturního ústavního státu. Veřejná správa může a má — i pod různými formami státními neb ústavními a přes všeliké změny ministerstev — sama v sobě býti dobrá; nečiníc se pouze podřízenou službou politiky vlád nebo stran, má v prvé řadě dosti činiti svým vlastním správním

úkolům, následovně má také samostatně pečovati o duševní a hmotné blaho lidu, jejž spravuje, — šetříc zároveň práv jeho.

U nás správní organisace arci utkvěla na starých základech byrokratických, jak byly vypěstěny předešlým absolutismem a centralisací. Pomineme zde toho, že vysoká byrokracie dnes tvoří ještě zvláštní politickou mocnost ve státě.*) Avšak správa státní sama valně se nepřispůsobila nové ústavnosti a nevyhovuje dosti prohlášeným svobodám a právům státního občanstva. Následkem toho pak nastalo ve velké části Předlitavska škodlivé odcizení mezi státem a lidem, které časem může se státi neduhem nebezpečným.

Řekne se ovšem, že byrokracie, která pomohla Rakousko vytvořiti, také nadále jest povolána je zachovávati a vésti; že ve státě tak složitém, territoriálně i národně nestejnorodém ani by nebylo možno svěřiti státní správu veskrz organisaci převahou samosprávné. Avšak proti tomu lze zas postaviti otázku, zdali také Rakousko 20. století zůstane odkázáno hledati hlavní základy a záruky svého bytí a trvání ne ve svobodných, ústavních a samosprávných zřízeních, nýbrž v centralisticko-byrokratické hierarchii úřednictva? A zdali do pravdy není vyhnutí, že Předlitavská byrokracie svým tradicionálním duchem a způsobem snad musí namnoze do sporu přicházeti se zvláštními poměry i životními podmínkami spravovaných národů a zemí, že jistou měrou snad musí nešetřiti jejich potřeb, mravů a náhledů, zkrátka jejich individuality? Zdali tedy je tu nutným stálý latentní rozpor mezi státní správou a občanstvem, jenž pak i zjevně propuká?

S tím vším také souvisí Předlitavská specialita: známý dualismus správy státní a t. zv. autonomní, kteréž obě stojí v zemích proti sobě jako dva zvláštní organismy, celkem nesouvislé, z nichž jeden nemá spojení se živlem občanským, s lidem, druhý pak postrádá veřejné autority a moci ve státě. Tak stojí proti sobě z jedné strany místodržitelstvo a okresní hejtmanství (až i s četnickými stanovisky), z druhé zemský výbor, okresní zastupitelstva a obce. Při tom obor t. zv. autonomní správy neobmezuje se na hospodářskou správu nižších i vyšších obcí, nýbrž zahrnuje v sobě některé péče správy veřejné (vrchnostenské, politické, státní), arci bez exekutivy. Spočívá to hlavně na stanovisku říšského obecního zákona z r. 1862, jenž mylně domníval se, že v skutku lze věcně odlišiti obor t. zv. vlastní čili samostatné působnosti obecní od t. zv. oboru působnosti přenesené, a počítal k prvnímu oboru také záležitosti, které jinde jsou záležitostmi politické správy (tedy stát-

*) Vysoká byrokracie má svou vlastní politiku, kterou pokládá z pravidla za rakouskou (arci dle náhledů starého německého centralismu); někdy dovolává se též tradic Josefinských, ačkoli nejednou dalo by se mluviti spíše o soustavě předbřeznové. Politický vliv této byrokracie již nejednou ukázal se rozhodujícím, zvláště při neurovnaných poměrech parlamentárních; dovedl působiti i přes hlavy ministrů, t. j. vlády ústavní, tak že po případě možno mluviti o tak zvané vedlejší vládě (po případě i krom Vídně). Ostatně toto zvláštní postavení vyšší byrokracie dochází tak říkajíc schválení svého v tom, že již opětně bylo zřízeno t. zv. úřednické ministerstvo (na místě parlamentního). Bývá to však surrogát ministerstva německo-centralistického (třeba se nazývalo nestranným a „nepolitickým“).

ními, a v tom smyslu záležitostmi přenesenými): důsledně pak též okresní a zemský výbor zastávají některé úkoly a funkce vlastní politické správy. Z takového poměru pak také vyplývají kompetenční záhady a spory.*)

Mimo to jak státní tak i autonomní organismus ukazují vážné nedostatky. Při místodržitelstvu tak rozsáhlé země, jako jsou Čechy, nastává veliká koncentrace či centralisace všelikých správních záležitostí (které v nejvyšší instanci náležejí několika ministerstvům). Následkem toho jest úřad ten přetížen a nepostačuje svou ohromnou agendu, jak potřebí, rychle a správně vyřizovati: odpovědnost v té příčině spadá pouze na chefa úřadu, místodržitele, ale pro faktickou nemožnost nelze jí v podrobnosti na něm žádati. Zároveň ozývají se stesky, že ve správě zemské nedbá se dosti hospodářských a národních potřeb rozdílných končin zemských, a že také dohled k politické správě okresní není dostatečný. Okresní hejtmanství sama jsou rovněž přetížena, zvláště když od zavedení jejich r. 1868 správní úkoly jejich se rozmnožily (zákonem branným, vodním, novými zákony školními a j.), když následkem větší intensity hospodářského života počet úředních podání neustále vzrůstá a personál úřadu není dosti četný. Následkem toho také vyřizování stává se z části byrokraticky šablonové neb formalistické. Zvláštní vadou jsou veliké obvody okresních hejtmanství, které obsahují dva i více soudních a berních okresů; pročež tím vůbec trpí styk jejich s obcemi i s obyvatelstvem a vzrůstají též náklady úředních komisí (rovněž tak bývá hejtman dosti vzdálen od jednotlivých stanovišť četnických).

Z druhé strany místní obce, aspoň menší, nebývají dosti mohoucné a spůsobilé k povinnostem své samostatné působnosti, zejmena úkolů policejních; zvláště pak cítí se obtíženy zastáváním t. zv. přenesené působnosti; vedle toho nebývá též dostatečnou kontrola nad správou obecního majetku.**) Zastupitelstva, která v Čechách zařízena jsou v soudních a berních okresech, mívají obvod namnoze malý, všelijak mechanicky utvořený; jsou též k zařízením obecně prospěšným finančně slabá, a nemajíce exekutivy závisí na hejtmanství zhusta vzdáleném. U zemského výboru znamenati zase podobnou centralisaci záležitostí jako u místodržitelstva; a nemůže jich postihnouti bez většího ústrojí úřednického. Také nejvyšší orgán samosprávy, sněm zemský, jakkoliv některé záležitosti jemu samému náležející přenechává svému zemskému výboru, přetížen jest správními záležitostmi, z části drobnými a mali-

*) Poznámky takové týkají se hlavně místní policie (zvláště bezpečnosti), chudinství a j., resp. dohledu k působnosti obcí. Spletitost příslušnosti pak ještě vzrůstá snahou zemského zákonodárství přiděliti rozhodování v oboru policie, na př. honební, okresním výborům na místě hejtmanství. — Ostatně kompetenční předpisy také v poměru k justici jeví se vadnými, jelikož správním úřadům na místě soudů zůstávají některé záležitosti civilní (jako spory o známky a vzorky) nebo věci trestní (policejní přestupky).

**) Roku 1881 vláda Taaffeova již dotazovala se zemských sněmů, zdali by některé nebo všecky záležitosti policie místní neměly se vyloučiti ze samostatné působnosti obcí a přikázati k působnosti přenesené, některé pak přímo k působnosti politického úřadu. — Ostatně vždy více vzrůstá policejní činnost četnictva.

chernými, tak že pak ani nemůže řádně rozvinouti vlastní činnost zákonodárnou. Mimo to v naší zemské samosprávě hlásí se spor národností a vedou se stesky, že neměří se všem zemským částem stejnou měrou.

Tyto poměry dlouho již volají po nápravě v celku i v jednotlivostech. Zvláště náleželo by sáhnouti až k samým základům: zjednati státní správě organický, přímý styk s lidem (bez něhož ani nemůže úkolů svých dobře plniti), jakož i překonati dualismus správy státní a autonomní. K tomu cíli bylo by potřebí přibrati občanské, samosprávné živly k jistému účastenství ve správě státní (dle historického selfgovernmentu anglického resp. správních reforem pruských), neboli jinými slovy: utvořiti orgány složené, ve kterých by občanstvo resp. svazky obecní požívaly tohoto účastenství (pravé samosprávy), — které jakožto správní soudy podávaly by zároveň výdatnější záruku a ochranu individuálních práv, jížto posavad při jediném správním dvoru soudním namnoze postrádáme. Avšak kterak vůbec dospějeme k obecné reformě správní, která by — za příkladem nové veliké reformy soudní — zjednala nám veřejnou správu rychlou, silnou a věcně dobrou, když veřejné mínění je svrchovaně zaujato pouze denními zápasy politickými a národními?

Podobá se však, že právě nadchází doba obratu, kdy reforma správní najednou uvádí se na přetřes ze strany dosud neočekávané: — nyní jest to sama národní otázka v Čechách, která snad zmocní se otázky správní, aby ji svým způsobem posunula do popředí. Z národních, po případě i politických pohnutek spatřuje se nyní ve ***zřízení krajském*** (totiž v zavedení krajských úřadů a zastupitelstev) jedna z hlavních rukojetí k jistému vyrovnání a smíru národnímu; a zároveň totéž zřízení pokládá se za způsobilé státi se střediskem a osou potřebné správní reformy.

Prvý, kdo k tomu poukázal, byl asi Arnošt šlechtic Plener (zejmena na českém sněmě r. 1886): z české strany ozval se u věci zvláště dr. Karel Mattuš (na radě říšské 1889). Z pozdějších soukromých projevů, jež staly se především z německé strany, sluší uvesti jednak mínění prof. Herknera (1896), jednak hlasy šl. Plenera a dvorního rady prof. Ulbricha (1899*). Pronikla sice na veřejnost zpráva, že za ministerstva Thunova byla u Pražského místodržitelstva již také vypracována jistá osnova zákona o novém zřízení krajském pro království české (jak se zdá jen o zeměpanských krajských úřadech) a že již přes půl roku nachází se v ministerstvu nitra. Ale obsah její není znám; i mů-

*) Viz přednášku prof. Bráfa: O některých starších a novějších projektech rakouských v příčině samosprávy (Samospráva, Řivnáč 1899); vyjádření prof. Herknera v enketě Rozhledů o dohodnutí Čechů s Němci (ročník V., 1896, str. 344—9). Dále sem náležejí: studie Plenerova „Eine Kreisordnung für Böhmen“ (Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung, VIII., str. 244—270); článek prof. Ulbricha „Kreisverfassung in Böhmen“ (v Bohemii 1899, č. 303 z 1. listopadu), a pod týmž titulem osnova říšského zákona o politických úřadech (v Neue freie Presse 1899, č. 12.649 z 8. listopadu), kdežto ohlášená osnova zemského zákona o krajských zastupitelstvech až do uzavření této části našich úvah (dne 28. listopadu) ještě nevyšla.

žeme při úvaze své vycházeti pouze od letošní studie Plenerovy a od návrhů prof. Ulbricha. Tento sám o sobě, bez dohodnutí s jakým praktickým politikem, podává veřejnosti hotové osnovy říšského zákona o politických úřadech a zemského zákona o krajských zastupitelstvech: ani nečeká přímého úspěchu, těše se jen tím, že co dnes ještě jest politikou ideální, za nedlouhý čas může se státi také politikou reální. Protož i naše úvahy, které tuto podáváme, neosobí si jiné ceny než ideální: zůstávajíce soukromým projevem osoby, která stojí stranou od praktické politiky, mají hlavně za úkol poučiti českou veřejnost o podaných návrzích a pobídnouti ji k jich uvažování.

Podejmež nejprve přehled historický od r. 1848, jelikož při nových projevech o krajském zřízení přikládá se zvláštní váha usnesením ústavního výboru Kroměřížského (r. 1849) a dalším zkušenostem správním (do r. 1868); bude nám to potom prospěšno při posuzování návrhů nynějších.*)

I.

Ú s t a v n í o s n o v a K r o m ě ř í ž s k á přijímala zřízení krajské jen pro větší země (s místodržitelstvy v čele): avšak tuto přisuzovala jemu důležité postavení v ústavě i správě. ***Krajské sněmy*** resp. také úřady měly býti institucí, která by zároveň plnila jisté politické i národní úkoly. Jakož uznávána zásada národní rovnoprávnosti (§ 21. zákl. práv), i rozdělení krajské mělo býti ustanoveno se všemožným zřetelem na národnost (§ 3 úst. osnovy); následovně také krajské sněmy sloužiti měly právům, potřebám a zájmům národností, po případě chrániti národní menšiny v zemích smíšených a zabezpečiti jim jistou autonomii. V politickém ohledu pak zřízení krajské znamenalo vůbec jistou zemskou decentralisaci: mělyť kraje netoliko míti své postavení ústavně politické (podíl v obesílání komory zemí na říšském sněmě), nýbrž také vykonávati značnou zákonodárnou i správní působnost, jmenovitě v záležitostech obecních, školských a j. v. Tak prý mělo býti vyhověno reální potřebě autonomie po krajích: zároveň pak tato decentralisace, seslabujíc fakticky velikou váhu větších zemí mocnářství, mohla nepřímo ukázati se platnou podporou a posilou centrální moci říšské.

Není pochyby, že v těchto příčinách politické a národní strany v Kroměříži vesměs se nedohodly. V ústavním výboru rozhodovala na konec centralisticko-německá většina naproti menšině autonomisticko-slovanské (jež v plné sněmovně měla převahu); z oné většiny také vycházeli hlavní zastanci a fedrovatelé krajského zřízení; — nicméně v některých věcech strany přece souhlasily, a konečná usnesení výboru nestala se bez jistých kompromisů a ústupků.

Když šlo o rozdělení mocnářství na země a skupiny, propadl, jak známo, návrh Palackého, aby vůbec utvořily se „národně historické skupiny zemské,“ při čemž bylo by náleželo také království české — když by to dobře možno bylo — rozděliti na dvě území dle národnosti.

---

*) O ústavní osnově Kroměřížské viz články pod záhlavím: Náš ústavní vývoj od r. 1848, v Osvětě 1898.

Bylo tedy na konec zachováno dosavadní rozdělení provinciální, ale to prý bylo jen tím způsobem možno, když mnohé jeho vady, zejmena přílišná nerovnost zemí velikých s malými, vyrovnají se rozdělením šesti větších zemí na kraje, pokud možno nacionální; mínilať většina výboru, že jedině takto vyhověti lze netoliko historickým a zemským zájmům, ale i rovnému právu národností.

Kraje měly obsahovati asi 400—500 tisíc obyv., tak aby byly k samosprávě dostatečně způsobilé, a mohly tudíž stavěti se po bok malým zemím mocnářství, jež pokládaly se zároveň za kraje. Čechy měly tudíž rozděliti se na devět krajů. [1]) Při tom veškeré země (bez ohledu na počet a poplatnost obyvatelstva) měly býti vespolek úplně rovnoprávné. To po centralisticku znamenalo především obmezení větších zemí na tu působnost, ke které i menší země byly dostatečně způsobilé; a netoliko že za obecné měřítko braly se země malé resp. kraje, také faktická větší moc velikých zemí měla býti seslabena pomocí krajů (vnitřní decentralisací).

Niméně autonomisté (Palacký, Rieger a j.) rozdělení krajského docela neodmítali; připouštěli je také se zřetelem na národnost, když by při tom přihlíželo se také k hmotným zájmům a historickým tradicím obyvatelstva; ano oni tehda připouštěli (také Rieger), aby kraje byly ohraničeny zákonem říšským, tak aby prý na zemských sněmích nebylo národním menšinám ukřivděno.[2]) Avšak naproti tomu hleděli seslabiti politický význam zřízení krajského, chtějíce jmenovitě, aby krajské sněmy neměly legislativy, nýbrž aby v zájmu zemských sněmů byly obmezeny na působnost správní. Zároveň autonomisté i co do národního momentu přikládali autonomii krajské menší důležitost, ježto poměrům a potřebám národností nelze po krajích dostatečně vyhověti, a „nejlepším praeservativem proti národní supremacii“ (dle slov Pinkasových) jsou prý národní kurie na zemských sněmích. [3])

---

[1]) Halič měla míti 10, Morava 4, Rakousy p. E. 3, Tyrolsko s Vorarlberskem 3 (Tyrolsko německé, vlaské a Vorarlbersko), Štyrsko 2 kraje; ostatní země tvořily každá jeden kraj.

[2]) *Palacký* při svých „národně-historických skupinách zemských“ připouštěl také menší národní oddíly, národní kraje. Zvláště mínil, že v Haliči rozdělení krajské přispěje k upokojení obou národních kmenů; když pak požadovala se rovnost velikých a malých provincií (tak jako prý rovnost tlustých a hubených osob), podotkl, že by podle toho děliti se měly netoliko veliké země, ale i malé, tak zejmena Slezsko na tři národní kraje: český, polský a německý. Niméně z druhé strany Palacký obával se, že by dělení větších zemí na kraje mohlo se vydařiti na škodu národně-politického života u Slovanstva bez toho již rozdrobeného, a že seslabení zemí prospěje zas absolutismu a centralismu (srov. Palackého Spisy drobné, I., str. 75 sl.). — Pinkas a Rieger mínili, že při krajském rozdělení potřebí zříti nejen k národnosti, nýbrž zároveň i k jiným momentům, že nesluší prováděti rozlučování Čechů a Němců za cenu obětování hmotných zájmů.

[3]) Z německé strany mínilo se, že kdekoli nějakému národnímu živlu hrozí nebezpečí utlačení, nutno zavesti autonomní sněmy krajské, kdež prý také život národně-politický snadněji se rozvine (kdežto státně-politický má býti poután k středu říše). Nebude prý pak potřebí sáhnouti k rozdělení smíšených zemí, jelikož zájmy národní nebudou dále rušeny. Kdekoli je skutečné národní rozjitření, tam národní kraje zajisté i příště vždy se osvědčí; arci vyhoví se jimi jenom větším massám, které mohou

V tom ohledu rozcházela se mínění stran v Kroměříži tak, jako by národní kurie a krajské sněmy navzájem se vylučovaly. Autonomisté zajisté (zejmena Pinkas a Rieger) usilovali především o národní kurie, aby potom na odpůrcích vymohli upuštění od legislativy krajů, kterou mimo jiné pokládali též za podnět k většímu odcizení se národností téže země. Naproti tomu byla to tehdáž německá většina ústavního výboru, která pokládajíc toliko národní kraje se značnou autonomií za vhodný prostředek, právě úplně zamítla návrh na zavedení národních kurií, ano četní členové její odporovali i fakultativnímu zřízení národního smírčího soudu na sněmech zemských (jako by jím sporu národností mělo teprve dostati se větší důležitosti a stálého živení i zvěčnění [4]). Dnes ovšem náhledy namnoze se změnily a pomýšlí se použiti po případě obou prostředků: národních kurií i krajských zastupitelstev, k řešení některých stránek národní otázky u nás, — ač jestli také dnes při plánech nového krajského zřízení neukáže se taková komplikace politická, jaká r. 1849 v Kroměříži činila autonomisty namnoze spíše odpůrci nového krajského zřízení než přáteli jeho.

Neshoda stran co do krajů ukázala se v Kroměříži také při otázce, jakým spůsobem slušelo na říšském sněmě opatřiti zastoupení autonomních faktorů mocnářství, neboli kterak (vedle komory lidu) složiti t. zv. komoru zemí. Z německé strany chtěl se dáti větší počet zástupců sněmům krajským než zemským, tak že by se horní komora byla stala spíše komorou krajů než zemí, což bylo by hovělo stanovisku centralistickému. Avšak ačkoli právě tímto spůsobem také větším zemím — větší autonomii požadujícím, jako Čechám a Haliči — mělo se dostati většího, poměrného zastoupení nežli zemím pouze jeden kraj tvořícím, přece autonomisté s tím nesouhlasili. Oni většinu poslanců horní sněmovny chtěli ponechati volbě zemských sněmů; ano, přivolujíce, aby počet zástupců v zemích národně smíšených dělil se stejně mezi národní kurie, hleděli za to (zvláště Rieger) všechna místa vyhraditi zemským sněmům a kraje zúplna odstrčiti, jelikož prý instituce pouze správní,

---

utvořiti jistý celek. Také Čechové budou prý silnější, nebudouli kollidovati se 2 miliony Němců. Ostatně prý kraje (jež mnohé záležitosti mohou lépe obstarávati než veliké země) mohou tak jako komitáty v Uhrách státi se rovněž baštami proti přehmatům vládním. — Naproti tomu Rieger mínil, že krajské zřízení k ochraně národních menšin nestačí. Tak Němci v Čechách na západě bydlí sice souvisle, tak že národní kraje tu jsou možné, avšak stranou ke Králové Hradci, k Německému Brodu a j. jsou prý až do 600.000 porůznu roztroušeni, a ti by jistě byli českým živlem utlačeni, jestliže se jim nedostane ochrany smírčím soudem (resp. kurií) na zemském sněmě. Ani při soudních okresích o 4 čtver. milích nedalo prý by se národnosti vesměs šetřiti.

[4]) Z německé strany namítalo se proti národním kuriím (dle Pinkasových návrhů), že nelze menšině dávati totéž právo jako většině; že podle konstitučních zásad rozhodování národních sporů (i mezi kuriemi) nelze ponechávati snad ministrům anebo říšskému soudu; že tyto spory zřízením kurií ještě vzrostou. Referent ústavního výboru Mayer pak zvláště mínil, že ani nelze národní kurie všude provesti, jako na Moravě, kde prý národnost je pomíšena, kde Moravané jsou takořka německoslovanští míšenci (Bastarde). O tehdejším návrhu kurií resp. smírčích soudů v. Protokolle des Verfassungsauschusses, 273—6, 279—80, 286—9; Osvěta 1898, str. 305—307 (otisk 81—2).

jako jsou krajské, nemohou míti zájmů od země rozdílných a tudíž také zvláštního politického zastoupení nepotřebují. Avšak většina pokládala kraje přece za jednotky legislativní a za nutný „střední článek mezi federací a centralisací;“ protož menšina musela konečně spokojiti se ústupkem, že v komoře zemí počet zástupců zemských (84) převyšovati měl počet zástupců krajských (31).

Co do složení krajských sněmů obě strany svorně odmítaly všeliké zastoupení zájmové: poslanci krajští měli býti voleni na 3 léta týmž způsobem jako zemští a současně s nimi, z pravidla v dvojnásobném počtu.[5]) Za to nebylo shody ve příčině příslušnosti, a většinou pronikly náhledy poslance Brestela, hlavního podporovatele krajského zřízení, když autonomisté marně vynasnažili se odkázati sněmy krajské pouze na působnost správní, resp. obmeziti obor jejich v zájmu větší moci zemských sněmů. Bylť usneseno, že „zákonodárnou moc každé zemi přenechanou vykonává císař jakožto hlava země společně se sněmem zemským nebo krajským“ (§ 35). Sněmy krajské tedy měly míti příslušnost nejen správní, ale i legislativní, a to z části obligatorně, z části fakultativně. K povinné působnosti připočteny: 1. záležitosti obecní, mezi nimi též navrhování obecního řádu, šetříc při tom říšského zákona obecního, a potvrzování obecních statutů; 2. krajské silnice a jiné krajské prostředky spojovací; 3. zřizování spořitelen a půjčoven; 4. péče o všechny záležitosti, které dotýkají se pouze obce krajské nebo několika jejích okresů (§ 125). Fakultativně, totiž jestliže krajský sněm v zájmu kraje uzná nutnou toho potřebu, ponechávalo se mu v mezích říšských i zemských zákonů upravovati a na svůj náklad (na místě země) spravovati: především záležitosti národního vyučování a vychovávání, a to s právem určovati jazyk vyučovací a jazykové předměty, avšak se stejně spravedlivým šetřením jazyků kraje; dále chudinství, nemocnice a humanitní ústavy, místní dobročinná nadání, jakož i ústavy ke zvelebení rolnictví (§ 126). Následovně také krajským sněmům přiznávalo se právo vybírati krajské daně (přirážky) k úhradě potřeb krajských (§ 127).

Z těchto článků autonomisté nejtíže nesli výhradnou působnost krajů v záležitostech obecních, ve kterých každá příslušnost zemí se vylučovala. Nemělť býti žádného zemského zákonodárství obecního (k říšskému zákonu obecnímu přistupovala jistá legislativa krajská), a rovněž tak sněm krajský měl býti vrchní dohlížející a rozhodující instancí nad obcemi, tak že z rozhodnutí jeho nepřipouštělo se dále žádného odvolání.[6]) Také o záležitosti školské točil se vážný spor,

[5]) Autonomisté opřeli se toliko návrhu, aby každý poslanec zemský musel zároveň býti poslancem krajským. — Poslanci měli býti voleni dle počtu obyvatelstva, s výhradou zvláštního zastoupení větších měst; volební okresy měly se utvořiti pokud možná s ohledem na národnost. Volební právo do zemských a tedy také do krajských sněmů nemělo býti obmezováno jinak než do komory lidu na říšském sněmě; protož volitelnost nebyla vázána nijakým censem, kdežto aktivní volební právo předpokládalo placení minima přímé berně anebo pachtovného či nájemného, z něhož vypadá týž berní obnos dle bližšího předpisu volebních řádů, ale ne přes 5 zl. konv. m.

[6]) Měl dohlížeti k obcím ve příčině hospodaření jměním kmenovým; rozhodovati v cestě odvolací dle obecního zákona o všech sporech mezi

zvláště když někteří z německé strany (Brestel) mínili, že mají vlastně náležeti toliko správě ústřední a krajům, nikoli zemím. Autonomisté zajisté obávali se, že by legislativa krajská ve školství ohrožovala netoliko jednotu a autonomii zemí, ale i národnosti samy; došlo však k usnesení kompromisnímu, tak že krajům přiznána fakultativně „úprava“ národního školství jenom „v mezích zákonů říšských a zemských,“ a s náležitým šetřením jazyků krajských.

Nepřízeň autonomistů ke zřízení krajskému prýštila se tehda vůbec jednak z náhledu výše již vytknutého, že potřebám národnosti možno vyhověti lépe národními kuriemi neb aspoň smírčími soudy na zemských sněmích než velikou autonomií krajských sněmů (jež mohla by vésti k utlačování národností a samosprávy obcí), — jednak vůbec ze snahy zachovati zemskou moc silnou a soustředěnou. Protivníci jim odpírali v obojím směru: jmenovitě pak ukazovali k tomu, že autonomisté jsou nepřáteli centralisace, jen pokud jde o poměr říše k zemím, že však uvnitř zemí jsou sami centralisty (na újmu krajů a obcí). Dle názoru centralistů by právě naopak zemské sněmy, když by se jim dala moc vedoucí ke konfliktům s mocí říšskou, byly i svobodě nebezpečnými, kdežto škodlivé stránky centralisace lze (bez všelikého nebezpečí pro říši) odstraniti udělením potřebné reálné autonomie krajům a obcím. Autonomisté ze své strany však mohli se hájiti tím, že chtěli dopřáti krajům dostatečné působnosti správní, ač nikoli zákonodárné, a mohli namítati, že centralisté přesahují zase náležitou míru v decentralisaci zemské.

Že centralisté říšští tehdáž byli v skutku velikými decentralisty zemskými, ukázalo se zvláště původním usnesením ústavního výboru Kroměřížského, dle něhož chef krajského úřadu měl zemskému chefu podřízen býti jedině v záležitostech přikázaných zemskému sněmu (ev. také krajskému), v jiných však měl veskrz bezprostředně podléhati ministerstvu. Nicméně potom v novém usnesení byla obnovena subordinace krajských chefů pod chefa zemského (místodržitele). — a tento Kroměřížský kompromis právě dosti znamenitě lišil se od krajské prefektální či departementální soustavy, kterou později zavedli Stadion a Bach.

Dílo Kroměřížské bylo zmařeno o k t r o j o v á n í m ú s t a v y rakouského císařství z 4. března 1849. Tato však rozhodně nemínila dáti krajským obcím tak důležité organické postavení jako osnova Kroměřížská; slíbila toliko zvláštní zákon o okresních a krajských obcích. Dle toho prozatímný zákon obecní ze 17. března 1849 č. 170 ř. z. obsahoval též základní předpisy o složení a působnosti okresních výborů a krajských zastupitelstev. ***Krajské zastupitelstvo*** mělo se skládati z 24—60 krajských poslanců, se starostou voleným z vlastního středu, a to tak, že každý výbor okresní (volený z výborů obecních) měl voliti nejméně 1 poslance na 3 léta. Působnost zastupitelstva měla býti dvojí: jednak mělo býti poradným sborem krajské vlády (podávajíc v zájmu kraje iniciativné návrhy jakož i dobrá zdání na

---

obcemi nebo obecními členy a představenstvy; i rozhodovati o právu domovském a odepřeném přijetí státního občana do svazku obecního.

požádání krajského presidenta nebo také místodržitele), jednak mělo býti instancí v t. zv. autonomním oboru, jmenovitě také správním soudem v obecních a okresních záležitostech (vylučujíc ovšem záležitosti t. zv. přeneseného oboru působnosti, resp. nedotýkajíc se správy státní). Zastupitelstvo krajské nemohlo vypisovati žádných přirážek, aniž mělo míti vlastních výkonných orgánů, tak že prováděti usnesení krajská příslušelo krajskému presidentu, jenž zároveň byl vládním zástupcem při zasedání zastupitelstva, jež z pravidla mělo se konati dvakráte do roka.[7])

Avšak krajské obce dle těchto Stadionových předpisů také nikdy zavedeny nebyly. Nový ministr vnitra dr. Alexandr Bach ještě téhož roku zase zastavil jejich provedení min. výnosem z 29. října 1849 č. 440 ř. z.; za vzrůstající reakce pak zmizela i všechna další naděje v té příčině. Když březnová ústava (Stadionova) patenty z 31. prosince r. 1851 byla dokonce zrušena, tu v „zásadách pro organická zařízení v korunních zemích císařství rakouského“ bylo slíbeno toliko, že po boku krajských úřadů budou zřízeny poradné výbory z dědičné šlechty statkářské, z velkých a malých statkářů a z průmyslníků (po případě i z jiných činitelů); avšak bližší předpisy vůbec nebyly vydány, tak že ani poradný hlas občanů laiků nerušil byrokratickou správní soustavu.

Než ani nové době ústavní od vydání říjnového diplomu r. 1860 až podnes nepodařilo se uvesti v život obce krajské. Říšský zákon o základních pravidlech zřízení obecního z 5. března 1862 č. 18 ř. z. sice připustil, aby mezi obecní zastupitelstvo a zemský sněm resp. výbor bylo zemským zákonodárstvím vsunuto zastupitelstvo okresní, župní nebo krajské, i předepsal také hlavní zásady jejich složení (dle zastoupení zájmového) i působnosti (v t. zv. autonomním oboru.[8]) Avšak zatím ve státní správě počaly se již odstraňovati krajské úřady, a tak asi nikde nepokládalo se za vhodné zavesti zastupitelstva krajská, — ačkoli to při tehdejším dualismu správy státní a autonomní možno bylo. V Čechách zřízena pouze zastupitelstva okresní zákonem z 25. července r. 1864 č. 27 z. z., a totéž stalo se i ve Štyrsku a v Haliči.

Naproti tomu zřízení krajské ještě po r. 1848 žilo v oboru správy státní, — nicméně bylo tu podrobeno některým změnám, a na konec

[7]) Krajské zastupitelstvo mělo usnášeti se o záležitostech, které dotýkají se celého kraje nebo několika okresů, anebo které jsou mu vyhrazeny dle zřízení místních a okresních obcí. Mohlo komisionálně dohlížeti k dobrému zachování kmenového jmění obecního; povolovati obecní přirážky mezi 10—15% při daních přímých a mezi 15—20% při nepřímých, rovněž i půjčky obecní přesahující polovici ročních příjmů až do celého ročního obnosu těchto. Rovněž mělo rozhodovati v druhé stolici o stížnostech z usnesení obecních a okresních výborů (s vyloučením přeneseného oboru působnosti), jakož i rozhodovati v případech, když starosta obecní zastaví usnesení výboru, jelikož se příčí obecním zájmům.

[8]) V. čl. XVII.—XXI. Zastupitelstvo okresní i krajské má zastupovati 4 skupiny zájmů, t. velkostatkáře, největší poplatníky z průmyslu a obchodu, města a venkovské obce; volí si pak výbor a starostu, jenž má býti císařem potvrzen. Působnost vztahuje se na všeliké vnitřní záležitosti okresu neb kraje, s právem vypisovati přirážky k přímým daním, jakož i na vrchní dohled, schvalování a rozhodování v některých záležitostech obecních.

po 20 letech přece pozbylo významu. Především zrušení svazku poddanského i se správou patrimoniální nutilo stát také k reformě zeměpanské správy: i byly dne 26. června 1849 č. 295 ř. z. předepsány zásady nové organisace politických úřadů, která také v Čechách (dle min. výnosu z 9. srpna 1849 č. 352 ř. z.) začátkem r. 1850 byla provedena. Tu prvou státní instancí na místě 16 krajských úřadů (Kreisämter) stala se okresní hejtmanství (79 počtem, každé po 2 nebo více soudních okresích): druhou instanci — na místě dosavadního gubernia — tvořilo 7 ***krajských vlád***, Kreisregierungen, kdežto třetí instancí bylo samo ministerstvo, — místodržiteli ponechán pouze dohled a prostřednictví (mimo to vrchní vedení správy finanční, zvláště přímých daní). Tím způsobem staré rozdělení krajské bylo nahrazeno sedmi většími kraji, jež prý byly vhodně utvořeny dle zeměpisných, kulturních i národních poměrů (dva byly úplně německé); čítaly 72 až 159 čtver. mil a 541 až 896 tisíc obyvatelů. V čelo krajské vlády postaven krajský president s pořadím ministerského rady, a přidáni mu 2—3 krajští radové v hodnosti okresních hejtmanů; naproti tomu místodržitelství bylo redukováno až na 4 místodržitelské rady.[9])

Byla to soustava, která sprostila se nepříhodného rozdělení mocnářství na země veliké a malé, tím že malé země pokládala zároveň za kraje, kdežto na místě velikých zemí stavěla na újmu jejich historické jednoty řadu fakticky samostatných správních území — bylť mocné vlády krajské hotovou zemskou decentralisací. Soustava ta pocházela od tehdejšího správního organisátora Františka hr. Stadiona: provedení připadlo již celkem dr. Bachovi, i šlo se tu ze strany vlády mnohem dále, než požadovali němečtí poslanci v Kroměříži, kteří konečně s autonomisty se dohodli, že podobná departementální centralisace připustiti se nemá.[10])

Tento docela nový typ správy krajské udržel se však pouze jedno pětiletí. Když březnová ústava (Stadionova) byla zrušena Sylvestrovými patenty r. 1851, bylo pod vlastním již Bachovým vedením rozhodnuto, celkem restaurovati předešlé poměry, totiž zemskou instanci zase podstatně povznesti a krajské úřady veskrze jí podříditi podle staršího historického typu. Záměry ty provedeny v Čechách (na základě min. nařízení z 9. října 1854 a z 26. května 1855 č. 274 a 57 ř. z.) teprve r. 1855. Země rozdělena tehdáž na 13 krajů, které čítaly 51·6 až 101·6 čtver. mil a 219 až 443 tisíc obyvatelů (o 12—20 okresech): v čelo postaveni zase krajští hejtmané, s hodností místodržitelských radů, kterým přidáni pouze krajští komisaři. Tyto ***krajské úřady*** (Kreisbehörden) měly především dohlížeti k okresním úřadům (Bezirksämter), jež byly zpravidla smíšené, totiž spravovaly také justici; druhou správní instancí mělo býti zase místodržitelstvo. Pouze některé záležitosti byly

---

[9]) Před tím bylo při místodržitelství 14 radů vedle vicepresidenta a 1 dvorního rady. Krajským vládám přidány též krajské stavební úřady a krajští zdravotní radové.

[10]) Šl. Plener nicméně mluví o této soustavě dosti příznivě a srovnává ji s pruskými okresními vládami (Bezirksregierungen) s vládními presidenty v čele: tehdejší místodržitel pak arci podobal by se „Oberpraesidentu" v pruských provinciích, jen že tento má přece větší moc.

vyhrazeny přece rozhodování krajských úřadů v prvé, resp. druhé stolici, aniž by se proto staly mocnými orgány rozhodujícími. Důležitější bylo, že politická správa přiblížila se víc obyvatelstvu, majíc nyní své zástupce v každém ze 207 soudních okresů. [11])

Za nedlouho pak již přišlo se na myšlenku, že by krajské úřady vlastně mohly odpadnouti, — k uspoření nákladů a ke zrychlení úředního styku mezi okresy a zemí. V skutku již r. 1859 počalo se s odstraňováním krajských úřadů v jednotlivých zemích mocnářství. V Čechách zrušeny jakožto rozhodující instance nařízením státního ministerstva z 23. října 1862 č. 73 ř. z.; pouze prozatímně (než bude provedeno odloučení justice a správy) byly ponechány jakožto orgány dozorčí, po případě i výkonné. — Po vydání státních základních zákonů pak došlo ke konečné úpravě politické organisace říšským zákonem z 19. května r. 1868 č. 44 ř. z. Zřízena zase větší okresní hejtmanství, každé pro 2 nebo více soudních okresů (ponechány jim také záležitosti, které dříve byly v 1. stolici rozhodovány úřady krajskými); ostatně položen zvláštní důraz na byrokratickou moc a odpovědnost místodržitele. V Čechách zbyla v politické správě již jen jedna slabá stopa někdejšího zřízení krajského, že totiž dle ministerského nařízení z 31. července 1868 č. 114 ř. z. okresním hejtmanům v sídlech předešlých krajských úřadů (kteří mají titul a hodnost místodržitelských radů) svěřeno jest obstarávání některých agend místodržitelských ve jmenu místodržitele, jmenovitě dohled ke všem okresním hejtmanstvím téhož kraje. Avšak přímý styk místodržitele s politickými úřady okresními v ostatních záležitostech se tím nikterak neruší. [12])

Vedle toho jsou ještě kraje soudní, totiž obvody soudů krajských, resp. zemských, jichž r. 1849 bylo v Čechách 13, od r. 1854 pak 15; rozdělení to připojovalo se k rozdělení politickému, ač tak, že z jednoho kraje politického tvoří se po případě dva kraje soudní. Zhruba pak možno při 13 politických krajích z r. 1854 vytknouti také jistou kontinuitu se 16 kraji před r. 1848, aniž by se tím však všeliké změny hranic v podrobnosti popíraly (srovn. přehled pod čarou. [13])

---

[11]) Krajské úřady rozhodovaly v 2. stolici pouze o některých záležitostech policejních a zemědělských, ve příčině konskripce, přípřeže a ubytování, jakož i ve případech zvláště naléhavých. V 1. stolici měly rozhodující moc zvláště ve příčině silnic a jiných veřejných prací; udílely některé živnostenské koncese, dispense, povolení, listy průkazní a p. Srov. min. nař. z 19. ledna 1853 č. 10 ř. z.

[12]) Dle § 3. uv. min. nařízení záleží onen dohled v inspekcích a zprávách o úřední činnosti, v některých osobních a disciplinárních záležitostech, v péči o veřejný pokoj a pořádek, v opatřování vojenské asistence. Vše to nemá arci většího praktického významu.

[13]) Uvádíme zde *kraje z r. 1854*, při čemž v závorce udáváme hlavní odchylky od rozdělení před r. 1848. Politické kraje: 1. Budějovický; 2. Boleslavský s krajskými soudy v Boleslavi a Liberci; 3. Chrudimský; 4. Čáslavský s krajským soudem v Kutné Hoře (z někdejších krajů Čáslavského a Kouřimského); 5. Chebský (dříve Loketský); 6. Jičínský (dříve Bydžovský); 7. Hradecký; 8. Litoměřický s krajskými soudy v Litoměřicích a České Lípě; 9. Plzeňský (z někdejších krajů Plzeňského a Klatovského); 10. Písecký (dříve Pracheňský); 11. Pražský (z někdejších krajů Berounského a Rakovnického); 12. Žatecký s krajským soudem v Mostě; 13. Táborský. (Sídlo někdejších krajů Beroun-

II.

Při dnešních návrzích na opětné zavedení krajského zřízení v Čechách běží přirozeně o dvě instituce, ale tak, aby obě byly navzájem sečlánkovány a vespolek spojeny: — jednak jsou to krajské úřady či vlády, jednak krajská zastupitelstva či sněmy, kdežto článkem spojujícím mají býti složené či smíšené krajské rady neb komise. Obě základní instituce mají odpomáhati mnohým nedostatkům dosavadního organismu, jednak zeměpanského, jednak t. zv. autonomního, kdežto přibíráním občanského, samosprávného živlu do státních úřadů krajských má se překonati ten neblahý zvláštní dualism, který dnes v Předlitavsku se ustálil mezi správou státní a t. zv. autonomní. Jde tedy o podstatné administrativní reformy; avšak navrhované zřízení krajské mimo to pokládá se za vhodnou rukojeť k zjednání jistého národního smíru či vyrovnání v Čechách, a tudíž i za prostředek přivesti napravu všeobecných politických poměrů u nás. Nemáme tedy před sebou pouze správní otázku, nýbrž také politickou a národní, která má své různé stránky.

Co především (se správního hlediska) sluší vítati při navrhované organisaci, jest to, že za nynějších poměrů jest ona bez pochyby jediným prostředkem, kterým u nás bude lze dosíci konečně účastenství státního občanstva resp. obecních svazků ve veřejné, státní správě, a který zároveň může platně rozšířiti právní kontrollu a ochranu v tomto oboru, – jinými slovy: který může nám opatřiti ***pravou samosprávu***, hlavně za příkladem anglického ***selfgovernmentu***, jakož i přístupnější ***správní soudnictví***. Až podnes rakouská byrokracie chrání si svou exklusivní moc ve správě veřejné (vyjímajíc některé záležitosti přiřaděné k t. zv. autonomnímu oboru obcí). Tuto svou samovládu či samodržbu nedá si z rukou vytočiti, než snad v tom jediném mimořádném případě, když by národní a političtí protivníci — Čechové i Němci — se dohodli a oba svorně jistý selfgovernment požadovali. Byrokracie neustoupí od svého odporu v té příčině leda za cenu národního vyrovnání či smíru v Čechách, za jisté (neli odklizení) aspoň umírnění sporu národnostního, kterýž dnes má za následek také vleklou krisi parlamentní, ano i vládní, kde tedy odpomoc je vysokou státní nutností.

Byrokracie by ostatně neměla pohlížeti na věc tak, jako by šlo jen o seslabení její správní moci, o posunutí moci ve prospěch živlů

ského a Kouřimského bylo v Praze, Rakovnického ve Slaném, Bydžovského v Jičíně.) — Také buďte uvedeny ***kraje z roku 1849***, při čemž v závorce poznamenány hlavní změny pozdějšího rozdělení z r. 1854. Politické kraje (v nichž vyjímajíc Pražský bylo po 2 krajských soudech) byly: 1. Pražský; 2. Budějovický s krajskými soudy v Budějovicích a v Táboře (později kraje Budějovický a Táborský); 3. Pardubický s krajskými soudy v Kutné Hoře a Vysokém Mýtě (později kraje Chrudimský a Čáslavský); 4. Jičínský s krajskými soudy v Hradci a v Jičíně (později kraje Hradecký, Jičínský a Boleslavský); 5. Českolipský s krajskými soudy v České Lípě a v Liberci (později kraj Litoměřický, kdežto obvod Liberecký přidán k Boleslavsku); 6. Chebský s krajskými soudy v Chebu a v Mostě (později Chebský a Žatecký); 7. Plzeňský s krajskými soudy v Plzni a Písku (později Plzeňský a Písecký).

samosprávných. Zde běží vůbec o nutné sblížení lidu a státu resp. státní správy, bez něhož tato ani nemůže svým úkolům zplna dostičiniti. Zde neběží snad o pouhé zastupování zájmů a vnášení jich do správy veřejné, nýbrž také o to, aby občanstvo a obecní svazky dostaly pravý smysl pro potřeby správy státní, aby tyto živly učily se vlastní osobní činností v čestných úřadech stále sloužiti státu a podřizovati své zvláštní zájmy obecnému dobru veřejnému. Nejde tu pouze o moc a výhody nebo práva, ale též o povinnosti, o vypěstění zdravého ducha veřejného. U nás nikterak nemůže jednati se o zatlačení odborně vzdělaného úřednictva z povolání (byla by to reakce proti poměrům daným vývojem moderní kultury), ale jde jen o kombinaci, o spolupůsobení občanů laiků, kteří (jak dí Plener) naproti byrokratické rutině a legistickému formalismu mohou přiváděti ku platnosti volnější životní rozhled, větší všeobecnou zkušenost a znalost potřeb obyvatelstva a jeho tříd neb stavů a povolání; a spolupůsobení to by uvedlo zároveň do státní správy řízení kollegiální, jehož potřeba v některých věcech se ukazuje.

Protož není ještě vyloučena naděje, že odpor rakouské byrokracie dá se jednou překonati, a to především při zavedení krajského zřízení, — zvláště když snad také politické a národní zájmy Němců samých zřízení toho vyžadují. Snad také byrokracie ještě lépe se ohledne po obvyklém vzoru z Německa, kde zejmena správní reformy pruské (tamější krajské řády a j.) za příkladem historického selfgovernmentu anglického zavedly veskrze kooperaci laického samosprávného živlu do státní správy. Rovněž i poměry uherské, jak budou také po tamější správní reformě, mohou v tom směru rakouské byrokracii resignaci ulehčiti.[14]) Ostatně některé první zkušenosti se živlem občanským učiněny u nás již ve školních radách, okresních i zemské (byť i tyto počátky nemusely právě veskrz býti směrodatnými).

Myšlenka spolupůsobení občanstva ve státní správě resp. myšlenka orgánů složených ze živlů zeměpanských a samosprávných vůbec není v Rakousku nová; byla opětně vyslovena, ale nemohla posud v skutku proniknouti.[15]) Zdá se, že právě není snadno provesti ji při nynějších správních orgánech, totiž při místodržitelstvu a zemském výboru, resp. při okresních hejtmanstvích a okresních výborech; tu právě silné politické zájmy pojí se k nynějším útvarům. Roku 1876 hrabě Hohenwart i šlechtic Plener na radě říšské poukazovali marně ku potřebě, aby k místodržitelstvům přibrali se přísedící samosprávní ze zemských výborů, při čemž prvý požadoval arci též odpovědnost místodržitele zemskému sněmu. A také dnes by kombinace taková asi nenašla velkého souhlasu,

[14]) Zejmena správní výbory komitátní jsou i budou zajisté složeny z živlu úřednického i občanského. O obdobě zřízení komitátního s krajským — také se stanoviska reform — srov. naši přednášku o samosprávě v Uhrách (Samospráva, přednášky v Českém klubu, u Řivnáče 1899). O samosprávě ve státech německých srov. přednášku prof. Pražáka (tamže).

[15]) V tom ohledu je zajímavý zvláště spis „Palingenesis“ od Jana Perthalera, officiálního stylisty vlády Schmerlingovy, jednoho z hlavních účastníků při sestavení ústavy únorové; Bráf v cit. přednášce o rak. projektech samosprávných, str. 188—192.

ani u místodržitelstva, ani u zemského výboru.[16]) Rovněž tak s nezdarem potkal se dotaz vlády Taaffovy r. 1881 k zemským sněmům, zdali by okresní zastupitelstva neměla býti zařízena srovnale s politickými okresy, tedy dle okresních hejtmanství, a zdali by dále okresní hejtman nemohl býti postaven v čelo okresního zastupitelstva neb výboru. Vládní dotaz ten (jenž arci nesměřoval k zavedení nějakého selfgovernmentu jako spíše jen k obmezení dosavadní autonomie) byl u nás zamítnut od Čechů i Němců jednosvorně.[17]) Avšak i kdyby dnes byla v okresech ochota k jistému sblížení, šlo by zajisté o zařízení politických úřadů v okresech soudních, resp. zastupitelských, a takové rozmnožení úřadů vyžadovalo by tak značného nákladu, že by na ten čas asi nebylo po ruce úhrady potřebné.

Avšak právě proto, že stávající instituce mají své delší tradice a svou setrvačnost, — zbývá snad jediné zřízení krajské, jakožto organisace nová, kde nejsou tolik na překážku stávající politické zájmy, kde je nové tvoření možné. Jedna věc je nutným požadavkem: — zavedeli se zřízení krajské, ***nesmí se*** na ně rozšiřovati dosavadní neblahý dualism správy státní a autonomní; tu naopak ***nutno*** konečně jej prolomiti, a tedy naproti dosavadní samodržbě byrokracie konečně zavesti jistý selfgovernment neboli organické spojení mezi státními úřady a občanstvem, resp. svazky obecními. Ovšem byla by takováto organisace pouze v krajích formálně něco nedůsledného, nesouměrného, nicméně prozatím neslušelo by (jak dí Plener) příliš se nad tím pozastavovati, poněvadž by to byl prvý pokus čekající svého osvědčení se ve zkušenosti, po případě i dalšího rozšíření.

Při krajském zřízení byl by selfgovernment ostatně momentem, jejž by stejně mohli vítati Čechové jako Němci. Avšak navrhované zřízení má i jiné stránky, které se nepotkají s jednomyslným souhlasem obou stran, kde by právě teprve kompromisem dala se najíti vhodná cesta. Krajské úřady neb vlády totiž znamenají jistou ***decentralisaci zemského místodržitelstva***, jelikož (dle nynějších návrhů) zpravidla vstoupily by na jeho místo jakožto druhé politické instance, načež třetí instancí bylo by ministerstvo (dle departementálního typu Stadionova z r. 1849). Avšak takovéto zařízení, kdy by se mělo provesti bez náležitých obmezení a výhrad, přineslo by s sebou snad porušení historické, ústavní a správní jednoty jednotlivých království a zemí. Nicméně nesluší hned lekati se tohoto nebezpečí; lépe jest přímo a věcně mu pohlednouti ve tvář.

Především jednu poznámku. Jestliže českým Němcům z národních důvodů běží o rozdělení jednoty království českého v ohledu administrativním, měli by k tomu dvě cesty. Jedna jest administrativní rozdělení země na dvé, utvoření jednoho zvláštního německého území pod vlastním místodržitelstvem neb aspoň místodržitelskou expositurou (jako pro Vlachy v Tyrolsku). Anebo celá země rozdělí se na kraje a utvoří se aspoň některé kraje německé. Prvou cestu jakožto úplný rozklad a roztržení země nutno vyloučiti. Druhá byla by však možna

[16]) O zajímavé debatě ve příčině správní reformy r. 1876 na radě říšské v. Bráf n. u. m., str. 197—201.
[17]) Bráf n. u. m., str. 201—2.

— předpokládajíc ovšem, že by došlo k dohodnutí obou zemských kmenů ve příčině rozdělení politických agend, i co do úpravy práva jazykového v celé zemi. Lépe zajisté bylo by utvořiti řadu krajů pod jediným zemským vedením, než dvě samostatná, oddělená správní území. Zřízení krajů dle národnosti mělo by aspoň jednu znamenitou výhodu: — ono jest jediný prostředek, kterým bude lze konečně a nadobro ze světa odkliditi neblahou myšlenku dvojného roztržení země (Zweitheilung Böhmens) a utvoření jednoho politického territoria německého v Čechách; jediný asi prostředek, aby čeští Němci, jsouce napotom ve svých krajích bohdá dosti spokojeni, stali se většími přívrženci samosprávy a autonomie, a mohli by konečně z nouze učiniti ctnost a zase smířiti se s existencí království českého. A za tuto cenu jistě lze přistoupiti k uvažování o jisté správní decentralisaci uvnitř země.

Jsou pro ni také věcné důvody. Jest to, jak jsme již zpředu uvedli, veliká centralisace správních záležitostí u místodržitelstva a následující z toho přetíženost jeho, jež stupňují se v zemi tak rozsáhlé jako Čechy. Tyto jsou, jak připomíná šl. Plener, vedle Haliče největším správním obvodem v Evropě, čítajíce dnes k 6 millionům obyv. (skoro na 1000 čtver. mil); a roční náklad na Pražské místodržitelstvo činí přes půl milionu zl., tedy víc než na některá ministerstva. Bavorsko má skoro týž počet obyvatelstva, ale jest rozděleno na 8 vládních okresů; podobně jest i jinde, jak v Německu, tak i kromě něho; v zemích mnohonásobně menších, jako Sasko a Virtembersko, je pro agendu, kterou u nás má místodržitelstvo, několik ministerských departementů.[18]) Této přetíženosti Pražského místodržitelstva také nepomáhá pouhé rozmnožování jeho radů, ježto je prostředkem pouze palliativním; neboť i pak zůstává celkem byrokratické zařízení úřadu, při kterém nutno spokojovati se odpovědností zemského chefa. — ta však při tak veliké agendě nemůže prakticky do pravdy se bráti, stává se fikcí.[19]) Rozhodnou pomoc může zde přinesti právě rozdělení krajské: utvoření

---

[18]) Kdežto Čechy již r. 1890 čítaly 5,843.094 obyv.. Bavory teprve r. 1895 dosáhly počtu asi 5,820.000 obyv. (na větší ploše); vládní okresy („kraje") mají tam 546 tisíc až 1·186 mil. obyv. V Prusku province dělí se na vládní okresy („okresy"), které jsou vlastními správními jednotkami; z těch 22 má méně než 1 mil. obyv. (některé 200—300 tisíc), 10 přes 1 milion, a největší okres Düsseldorfský 2·2 mil. Ve Francii (nehledíc k Paříži) jediný departement má přes 1 milion; v Belgii 6 provincí čítá 200—800 tisíc obyv. a jen 3 přesahují 1 mil.; province nizozemské a italské (vyjímajíc ty, kde jsou velká města Řím, Neapol, Milán a Turin) rovněž zůstávají pod 1 mil. Ruské gubernie mají arci větší objem, ale většinou jen 1—2 mil., největší 3 až 3·5 mil. obyv.

[19]) Agenda, jak uvádí Plener dle zpráv budžetu na r. 1898, činí přes 225.000 čísel ročně, tak že vicepresident a dvorní rada nemohou k revidování postačiti; počet radů pak rovněž nestačuje, zvláště když někteří jsou zaměstnáni při zemské školní radě (bylo 18 departementů); proto do rozpočtu na r. 1899 položeni: 1 vicepresident, 2 dvorní radové a 21 místodržitelských radů. — Ze státního zákl. zákona z 21. prosince r. 1867 č. 145 ř. z. o moci vládní a výkonné dovozuje se obyčejně (ač je to z části sporno), že místodržitelstva musejí býti zařízena dle soustavy personální, nikoli kollegiální. Zajisté pak nelze pomýšleti na zavedení odborů pod samostatně odpovědnými rady pod presidiem zemského chefa (na způsob ministerského kollegia zemského), — to by bylo možno vůbec jen v oboru působnosti zákonodárství zemského.

menších obvodů a středisk správních, obyvatelstvu bližších, jimiž by se dosáhlo účinného dohledu na politickou správu okresní, i také rychlé a věcně správné služby ve vyšší stolici.

Jelikož radě říšské přísluší stanoviti základní rysy organisace správních úřadů, záleží ovšem na ní, aby v tom směru zákon říšský z 19. května 1868 č. 44 ř. z. pozměnila a doplnila, tak aby zavedení úřadů či vlád krajských bylo možno. Podle toho prof. Ulbrich navrhuje zákon říšský, kterým by vůbec ve větších zemích, v jichž čele jsou místodržitelstva (kde tedy vyskýtá se analogická potřeba decentralisace, jako v Čechách, byť i nebylo zároveň toho naléhavého národního momentu [20]), nařizovalo se zavedení zeměpanských ***krajských vlád*** „k obstarávání záležitostí místodržitelských jmenem místodržitelovým,“ — jestliže zemským zákonodárstvím v některé z těchto zemí zavedeny budou svazky či obce krajské k samosprávě svých vnitřních záležitostí. Náležiť zajisté legislativě zemské tvořiti nové svazky samosprávné a stanoviti jejich obvody; s těmi pak musely by se také srovnati obvody krajských vlád, ježto je nutno organicky obojí spojiti. [21]) Sám uvedený zákon říšský z r. 1868 již měl na mysli jistou správní decentralisaci, jelikož v § 9. dovolil, aby cestou nařizovací úředníci na venkově ustanovení byli výjimečně zmocněni obstarávati též agendy místodržitelské jmenem místodržitelovým; i bylo toho (jak jsme viděli) také pro Čechy užito v nařízení z 31. července 1868 č. 114 ř. z., avšak jen skrovnou měrou. Prof. Ulbrich tedy formálně staví se prostě na půdu již stávajících předpisů, jenže chce toto jádro materiálně dále vytvořiti.

V tom směru prof. Ulbrich rovněž jako šl. Plener přijímají za vzor nikoli krajské úřady z roku 1853—4 (obnovený typ historický), nýbrž krajské vlády z roku 1849 (typ departementální), ovšem jen s důžitými modifikacemi. To zdá se jim odůvodněno zkušeností nabytou po roce 1855, neboť tehdejší krajské úřady, jsouce toliko slabým prostředním orgánem, činily správu těžkopádnou i nákladnou, a byly konečně jako zbytečné úplně zrušeny. Bylo by tedy neužitečno, nyní zase zřizovati orgán pouze „ozdobný“; jestliže má se platně odpomoci přílišné

---

[20]) V čele menších zemí: Solnohradska, Krajiny, Korutan, Bukoviny a Slezska stojí zemské vlády. Ostatně Vorarlbersko tvoří s Tyrolskem jedno místodržitelské území, a rovněž tak Goricko s Istrií a Terstem (jakožto Přímoří). — Ostatně je z nejednoho důvodu správné, když prof. Ulbrich neobmezuje se na říšský zákon pouze pro Čechy.

[21]) Bylo by sice na místě, aby bližší provedení „základních rysů“ správní organisace příslušelo zemským sněmům dle rozdílných poměrů, avšak při vydání základního zákona státního r. 1867 myslilo se na provádění pouze cestou vládních nařízení (jak vysvítá také ze sporu vzniklého mezi sněmovnou poslaneckou a panskou). Dle toho také prof. Ulbrich navrhuje pouze hlavní pravidla (jako při t. zv. rámcových zákonech). a bližší úpravu v nejednom ohledu ponechává cestě nařizovací. Nicméně byl by zde zajímavý příklad organisačního zákona říšského, jehož skutečná platnost, resp. účinnost pro tu kterou zemi závisela by od dotyčné legislativy zemské. Rovněž tak nařizovací moc vládní (která dosud sama určuje obvody politických úřadů okresních) musela by co do politického rozdělení krajského ustoupiti zemské legislativě (to pak působilo by asi dál na stanovení obvodů pro krajské soudy). — Ve příčině okresních hejtmanství požaduje prof. Ulbrich toliko, aby obvody jejich byly tak zařízeny, že by hranicemi krajskými nebyly nikde překrojeny.

koncentraci správní u místodržitelstva, hodí se k tomu jen krajské vlády, které by byly skutečnými správními středisky svých krajů. Nicméně oba navrhovatelé jsou si úplně toho vědomi, že Stadionovská decentralisace resp. centralisace departementální nyní v dobách konstitučních již není možna, — jak to mimo jiné vyslovil dr. Karel Mattuš na radě říšské r. 1889 (když rytíř Kraus jal se požadovati větší počet místodržitelství úřadujících dle krajů), dokládaje, že těm, kdož pevně trvají na politických individualitách zemí, nutně záleží též na tom, aby po boku zemské legislativy stála silná vláda zemská.[22]) Protož také Plener i Ulbrich odchylují se v některých ohledech od typu předešlých krajských vlád, hledajíce takto kompromis s názory a city autonomistů.

Co se týče rozdělení na kraje, jde nyní o větší počet krajů než r. 1849 (sedm), a zajisté právem, třeba že tím náklad na novou organisaci stoupne (však i když se sníží náklad na místodržitelstvo, výdaje přece vzrostou[23]). Rozdělení krajské arci souvisí zvláště s národní otázkou, a proto zmíníme se o něm až ke konci svých úvah. Dle prof. Ulbricha má v čele každé krajské vlády státi „krajský hejtman,“ císařem jmenovaný, v 5. hodnostní třídě (jako „krajský president“ r. 1849); a náleží přidati mu potřebné „rady místodržitelské“ i další úředníky, které by byrokraticky vedl a za jich úřadování odpovídal.[24]) Krajská vláda pak vstoupila by — až na zvláštní výhrady — celkem na místo místodržitelstva; byla by také druhou politickou instancí, od které by odvolání šlo přímo k příslušnému ministerstvu (jako roku 1849 dle Stadiona). Nicméně Ulbrich i Plener snaží se vyhověti zároveň požadavkům jednoty království a zemí (zemským zřízením zaručené) tím, že netoliko všeobecný dohled, ale i vyřizování jistých správních záležitostí pro celou zemi vyhrazují místodržitelstvu, tak že by nikterak neklesIo na stupeň let 1850—5. Otázka pak jest, zdali ovšem tyto výhrady lze pokládati za dostatečné záruky pro zachování jednoty a moci zemské.

Rozumí se, že krajské vlády pokud možná nemají obmezovati osobní práva místodržitelova; zůstaly by mu i nadále: representace panovníka, zastupování vlády na zemském sněmě, vrchní vedení voleb do sněmu i do říšské rady (se sestavováním voličských listin velkostatkářských), praesidium zemské školní rady, komise vyvazovací a pro úpravu pozemkové berně, vrchní vedení finanční direkce zemské i vrchní vliv na zemskou zdravotní radu. Mimo to příslušelo by místodržitelstvu

[22]) Bráf n. u. m. str. 204 sl.

[23]) Plener počítá, že náklad na jednu krajskou vládu nedal by se stanoviti pod 50.000 zl. Ostatně správní reforma vyžadovala by mnohem většího nákladu, když by se nižší politické úřady položily zase do soudních okresů (za příkladem organisace z r. 1853—4). Bylo by to zajisté žádoucí; nicméně při podobném rozmnožení instancí okresních bylo by zařízení vlád krajských tím nutnější. Existence těchto by věru časem usnadnila přeložení první politické instance do menších okresů soudních.

[24]) Prof. Ulbrich nazývá krajské rady přímo místodržitelskými (dle toho, že krajské vlády zastávati mají agendy místodržitelské); zastupovati krajského hejtmana náleželo by některému z přidělených radů. Mimo to byli by přikázáni hejtmanovi místodržitelští sekretáři, okresní komisaři a koncipisté, z politického úřednictva dotyčného místodržitelského obvodu, dle míry nejpřísnější potřeby; rovněž i potřebný personál zdravotní, lesnický a kancelářský.

vůbec vrchní vedení politické správy v zemi a dohled k ní (a dle Plenerova mínění mohlo by tu za příkladem Anglie velice prospěti vysílání zvláštních správních inspektorů, jichž zprávy místodržitelstvo by předkládalo dále ministerstvu). V souvislosti s tím zachovala by se dosavadní (presidiální) moc místodržitele v personálních a disciplinárních záležitostech politického úřednictva.[25]) Rovněž bylo by místodržitelstvu za příčinou přehledu prostředkovati spojení mezi krajskými vládami a ministerstvy, jakož i styk oněch s úřady pro celou zemi zřízenými.[26]) Avšak nebylo by úřadem pouze dozorčím: ono by dále podrželo ještě vyřizování záležitostí povahy všeobecné, zvláště politické, resp. na celou zemi neb několik krajů se vztahující, jichž rozsah možno ovšem vyměřovati šíře nebo úžeji.[27]) Ano, snad by se v některých věcech mohlo připustiti výminečně též odvolání od krajských vlád k úřadu zemskému.[28])

---

[25]) Kdežto dle Ulbricha úřad resp. chef zemský v mezích stávajících předpisů jmenuje úředníky a sluhy, překládá je do dočasného nebo trvalého odpočinku, přijímá resignace a vynáší disciplinární rozsudky, — Plener přál by v tom ohledu jistou moc chefovi krajskému, tak aby prý jeho byrokratické postavení se sesílilo a mohl za podřízené býti lépe odpovědným. Ostatně Ulbrich o osobních právech místodržitele ani zvláště se nezmiňuje.

[26]) Zprávy krajských vlád k ministerstvům i výnosy těchto k oněm posílaly by se (dle prof. Ulbricha) pod otevřenou pečetí místodržitelstvu k nahlednutí a dalšímu dodání; totéž platilo by pro styk se zemským výborem, finanční zemskou direkcí, se zemskou zdravotní radou, s vrchním zemským soudem a jinými úřady pro celou zemi.

[27]) Prof. *Ulbrich* vůbec vyhrazuje místodržiteli a místodržitelstvu: 1. vyhlašování a provádění zákonů, jakož i nařízení celého území se dotýkajících; 2. vrchní vedení politické správy v zemi a dohled k ní; 3. dohled k veřejným korporacím a ústavům s působností pro celou zemi nebo více krajů; 4. hospodaření s úvěry dle finančního zákona, jakož i správu politických fondů; 5. dle stávajících zákonů potřebné povolení spolků, výdělkových podniků a veřejných ústavů se sídlem v místě zemského úřadu nebo s působností pro více krajů; 6. záležitosti vodní při veřejných k plavbě lodí a vázaných vorů sloužících řekách, i s propůjčováním užívacích práv dotyčným společenstvům; 7. nařizování a provádění předpisů proti epidemiím a dobytčím nákazám, i jiné všeobecné zdravotní záležitosti celé země; 8. vliv na záležitosti z oboru ministerstva financí, železnic a obchodu; 9. záležitosti státního stavebnictví a účetní kontroly (§ 4). Mimo to má zůstati nedotknuta působnost zemské školní rady, zemských komisí pro operace agrární a zemské rady zdravotní; toliko poslední měla by také vládám krajským podávati zdání ve věcech zdravotních (§ 5). — *Plener* vyhrazuje místodržitelstvu vyřizovati v 1. stolici jmenovitě tyto záležitosti: vydávání zemského zákonníka, záležitosti manské a šlechtické, zemské desky, nadání, povolování sbírek v celé zemi, příspěvek k náboženskému fondu, připouštění řádových domů, koncese pro živnosti knihtiskařské a zahraničné obchodní cestující, všeobecné záležitosti obchodních a živnostenských komor, i živnostenských inspektorů, bursy, výrobu zapověděných zbraní, sčítání lidu, jmena místní, hospodářské záležitosti vysokých škol, sestavování státního rozpočtu, všeobecné záležitosti zdravotní a nákazové. Také prý musí místodržiteli zůstati vrchní řízení policie, jmenovitě politické: nad tiskem, spolky, shromažďováním a cizinci.

[28]) Prof. Ulbrich nic podobného neuvádí; avšak Plener soudil, že snad v některých policejních a jiných zvláštních případech mohlo by se výminečně vyhraditi odvolání z rozhodnutí krajské správy k místodržitelstvu, arci prý jen v malém rozsahu.

Naproti tomu jiné důležité správní záležitosti, které v prvé stolici byly dosud zemskému úřadu vyhrazeny, přešly by s prospěchem na krajské vlády, kteréž by z blízka a s dobrou znalostí místních i osobních poměrů mohly je lépe vyřizovati, jako zejmena příslušný dohled k obcím, četné záležitosti živnostenské a mnohé jiné. Rovněž politické úřady okresní měly by svou vyšší instanci zpravidla ve vládách krajských.[29])

Není zde na místě podrobně rozebírati navržené rozdělení agend; ovšem je tu právě pole otevřené diskussi povolaných kruhů resp. praktickému dohodnutí politických stran. Snad také se podaří zaplašiti obavy, že by politický úřad zemský jako přebytečný mohl během času býti stranou odstrčen. Ale všeobecně budiž tu připomenuto, že snad aspoň místodržitelstvům (zemským úřadům větších území) mohlo by se ještě dostati náhrady z jiné strany. Jako by krajské vlády byly oprávněny obstarávati záležitosti místodržitelské, právě tak i místodržitelstva mohla by býti zmocněna zastávati některé agendy ministerské na místě a jmenem ministrů, buďsi přímo nebo po vyžádaném poučení. Nebyl by to požadavek tak neobyčejný a neužitečný, zvláště hledímeli k velikému obtížení ministerstev (nebo k tomu, že tam z výlučné soustavy referátů reálných — nikoli též territoriálních — vyplývá též nedostatečná znalost poměrů dotyčných zemí). V ústavním výboru Kroměřížském byl již podobný předpis usnesen.[30]) Také v Uhrách vrchní župané vykonávají v komitátech některou působnost na místě a jmenem vlády, na základě delegace z moci ministrů. Rovněž tak správní výbory komitátů rozhodují někdy konečně; i snad by tedy také u nás bylo možno, aby mnohé správní záležitosti byly v zemi vyřizovány konečně a právoplatně, buďsi místodržitelstvem, neb i krajskými vládami, s výhradou stížnosti kasační ke správnímu dvoru soudnímu.[31])

---

[29]) Prof. *Ulbrich* přikazuje vládám krajským toliko všeobecně: správní dohled, moc nařizovací i rozhodovací (v 1. stolici), jakož i rozhodování stížností proti aktům úřadů okresních (v 2. stolici) — vše na místě místodržitelstva, ale s výhradami § 4 a 5 (viz pozn. 27). — *Plener* klade důraz na potřebu toho, aby krajské vlády nebyly pouze druhými instancemi, nýbrž aby mohly osvědčovati též iniciativu v 1. stolici, a vůbec užívati skutečné moci užitečně a prakticky na základě znalosti místních i osobních poměrů. Zvláště ukazuje k dohledu dle předpisův obecního zákona, k záležitostem živnostenským (dispense a koncese, stanovení sazeb, prodloužení pracovní doby), k spořitelnám, záležitostem lesním a stavebním, k mýtům, vojenské taxe a hlášení, k prvým opatřením proti nákazám dobytčím a epidemiím a p.

[30]) Kroměřížská osnova ústavy, § 107: „Místodržitel neb hejtman zemský (guvernér) vyřizuje bezprostředně všechny záležitosti patřící do oboru činnosti říšských ministerstev vnitra, vyučování a kultu ve jmenu dotyčného ministerstva. V záležitostech universit a polytechnických ústavů má však napřed dorozuměti se s říšským ministerstvem.“ § 108: „Které záležitosti do jiných říšských ministerstev sahající místodržitel neb hejtman zemský (guvernér) je oprávněn vyřizovati ve jmenu říšského ministerstva bezprostředně nebo v důležitějších případech po vyžádaném poučení, zůstavuje se další organisaci správ zemských.“

[31]) O Uhrách srov. naši výše cit. přednášku; též články v Osvětě r. 1891. Dle prof. Herknera po zavedení krajů vůbec mnoho záležitostí státní správy mohlo by přejíti v poslední instanci na úřady zemské, zejmena v oboru

Otázka správní decentralisace zemské musí právě bezděky buditi otázku, zdali by také správní centralisace říšská nemohla býti obmezena; a zajisté mohlo by se tak státi s prospěchem v nejednom ohledu, aniž by se v tom musely spatřovati aspirace státoprávní, aniž by proto přišla na přetřes celá veliká otázka ústavního poměru říše a zemí. Mohla by mimo jiné býti pozdvižena otázka, zdali by místodržitel napotom, když by předními správními orgány byly vlády krajské, nemohl se státi odpovědným zemskému sněmu pro obor legislativy zemské (jak již r. 1876 naznačil Hohenwart)? (Bez toho i nyní má již postavení důvěrníka dočasné vlády, a tento politický ráz vynikne příště ještě více.) Ostatně, jestliže prof. Herkner prohlásil souhlas s autonomickými požadavky Čechů pod podmínkou: „proniknouli moderní ideje decentralisace a samosprávy nejen do poměru říše ke korunní zemi, nýbrž i do nitra korunní země samé,“ [32]) — nesmí nyní býti s podivením, jestliže týmž právem z české strany snad ozve se hlas obráceně: že možno souhlasiti s krajskými vládami, ale s podmínkou, provedeli se jistá administrativní decentralisace mezi říší a zeměmi.

Než i při nadhození těchto otázek nebudiž naopak zapomínáno, co jsme výše uvedli jako moment zvláště důležitý a se zájmy Čechů i Němců stejně se shodující, totiž dosažení účastenství ve státní správě. Dle návrhu prof. Ulbricha (§ 8.) měli by se zříditi zvláštní ***„krajské komise“*** pod předsedáním krajského hejtmana nebo jeho zástupce, složené z úředníků krajské vlády a ze členů vyslaných na tříletou dobu od obce krajské, — které by jménem krajské vlády rozhodovaly jednak v záležitostech sporných mezi jednotlivci, korporacemi a obcemi (v 1. neb 2. instanci), jednak ve věcech trestních náležejících k příslušnosti správní, dále ve věcech stran týkajících se užívání a vedení vod nebo bránění jich, konečně též o propůjčování a odnímání živnostenských práv a schvalování živnostenských provozoven. [33]) Před komisemi těmi platilo by veřejné ústní a kontradiktorické řízení. [34])

---

správy vnitřní, vyučování a kultu, přímých daní. — Také prof. Ulbrich (v Bohemii) připomíná, že v oboru justice již dlouho opouští se zásada tří instancí; podobně hromadění instancí administrativních toliko protahuje záležitosti, aniž by dávalo záruku lepšího rozhodnutí, protož prý v oborech, kde je to přípustno a účelno, mohla by také rozhodnutí krajských vlád, krajských výborů a krajských správních soudů býti formálně právoplatná, nejvýše s výhradou kasační stížnosti ke správnímu dvoru soudnímu.

[32]) Rozhledy V. (1896), str. 346. Ovšem že mnozí Němci zajisté s náhledy prof. Herknera nesouhlasí; srov. o nich též přednášku Bráfovu (u. m. 206 sl.).

[34]) Prof. Ulbrich ještě dne 1. listopadu 1899 (v Bohemii) mluvil přímo o ***krajském správním soudu*** pod předsedáním úředníka vládou jmenovaného, složeném ze státních úředníků se soudcovskou kvalifikací a z delegátů krajského výboru. Působnost pak měla býti hlavně dvojí, jednak rozhodovati v případech, kdy někdo ve svých právech cítí se zkrácen rozhodnutím neb opatřením úřadu okresního neb kommunálního, jednak k stížnosti poškozeného kollegiálně revidovati ona rozhodnutí a opatření, proti kterým vede se odpor ne sice pro porušení subjektivního práva, nýbrž pro nespravedlivost nebo věcnou nesprávnost (jako při živnostenských koncessích, schválení živnostenských provozoven, sta-

Není pochyby, že jsou to teprv první positivní návrhy, které chtějí takto též překlenouti stávající dualismus správy státní a autonomní: pod skromným názvem komisí krajských byl by tu orgán složený, spojující v rukou svých některé správní záležitosti jednoho i druhého oboru. [35]) Konečné předpisy mohly by zde ovšem ještě jinak vypadnouti; lze však za správný pokládati náhled, že nedoporučuje se ihned podrobná úprava zákonná, i že bude lépe, když další vytváření ponechá se zatím pohyblivé moci nařizovací, dle běhu praktické zkušenosti. Souhlasiti sluší také s tím, že prof. Ulbrich i země menší, při kterých zřízení krajské se nepřipouští, činí účastnými podobného dobrodiní: tam zřídily by se při úřadě zemském podobné komise s delegáty zemského výboru k zastávání téže působnosti (§ 10).

K tomu všemu ještě pojí se druhá část projektů, zavedení krajských sněmů nebo zastupitelstev. A teprve po výkladu této části bude lze v celku přehlednouti úplný význam krajského zřízení pro otázku národní.

---

vebních konsensech). — Prof. ***Herkner*** jde dále, chtěje aby dle vzorů pruských a německých vůbec po boku krajského chefa utvořila se smíšená ***krajská rada***, ač tak, že krajské zastupitelstvo mělo by pouze právo presentační a jmenování příslušelo by chefu úřadu zemského (avšak ponechal by zastupitelstvu tomu také navrhování chefa krajského). Naproti tomu ***Plener*** mluví sice mnoho o kooperaci živlu zemépanského a laického; přes to neuvedl nic positivního než to, že by ***krajský výbor*** mohl býti pod presidiem státního chefa krajského; že by v otázkách pouze ekonomických mohl snad zůstati kollegiem samostatným, že by však pro obor vlastních záležitostí správních měl býti složen se státními krajskými rady. Působnost, jak se podobá, obmezil by Plener po případě na správní záležitosti z dosavadního oboru autonomního (k obmezení stávajícího dualismu); neboť mluví především o přenesení značné části dnešní příslušnosti výboru zemského v záležitostech obecních, jakož i jiných druhoinstančních rozhodnutí ve věcech silničních, honebních a pod. na výbory krajské.

[34]) V řízení tom zastupoval by funkcionář z politického úřednictva práva a zájmy správy státní, a po případě vedl by stížnost proti rozhodnutí krajské komise. Tyto činily by svá rozhodnutí ve společné tajné poradě většinou hlasů, při stejnosti hlasů rozhodoval by předseda. Bližší předpisy o složení komisí a řízení jejich vydaly by se cestou nařizovací.

[35]) Zavedení podobných kollegií do oboru státní správy tvořilo by dle prof. Ulbricha ovšem výminku ze zásady vyplývající ze základního zákona státního o moci vládní a výkonné, že úřady správní vzhledem k osobní odpovědnosti svých chefů mají zakládati se na soustavě individuální. — Avšak nebyla by to již výminka jediná, a zde by byla zvláště nutna, pokud se jedná o správní soudnictví. Při tom lze v neodvislosti živlu samosprávního (resp. v nestrannosti živlu úřednického v záležitostech oboru autonomního) spatřovati surrogát potřebné neodvislosti soudcovské.

(Dokončení.)

Po konferenci míru.

Slovo k perspektivám našeho národního programu.

Napsal

Josef Kuffner.

Opojení z lonského carova manifestu míru rychle se vzdělanému světu vytratilo z hlavy. Jak pak ne! Illustrace k docíleným úspěchům Haagské konference byla příliš drastická. Týž vzdělaný svět, který s tak živým účastenstvím sledoval v létě průběh porad u zeleného stolu míru, za prvních chladů podzimních dychtivě sahal po telegramech docházejících z hlavních stanů jihoafrického — bojiště.

Bude se tedy válčit a jmenem vzdělanosti krev dále vesele prolévat! Takový je výsledek konference. Přátelé a vyznavači idey lidskosti a převahy rozumu nad mocí vášně zahalují sobě žalostivě tvář. Výsledek konference sklamal.

A přece nebyla konference zcela bez užitku. Přihledněme, jaké positivní vymoženosti přinesla. Smluvena některá obmezení furie válečné, smluveno „pětiletí" zákazu v otázce střel a třaskavin vrhaných s balonů, smluven zákaz užívati v boji třaskavin, jež šíří zádusné plyny a zákaz střel, které vniknuvše do těla se rozpínají a ránu drásají. Pro válku námořskou smluvena některá opatření práva i lidskosti, platná dosud jen pro válku na pevnině. Dohodnuto se (?) o modalitách zřízení smírčího soudu pro chvíli hrozící války . . . Jak vidět, úmluvy zcela vážné. To vše dohromady nedá sice ještě žádné odstranění válek, není to ještě ani zdání nějakého trvalejšího míru, ale zcela k zahození ty výtěžky přece nejsou. Naopak, značí v leccem pěkný pokrok. Či není už velkou a hlavní zásluhou konference, že vůbec — byla? Není už hodně získáno, prokázánali vůbec možnost porady, které by se účastnili zástupcové států a národů všeho světa? A to porady, na níž by se jednalo o věcech — míru! Na všechen spůsob byly letošní rozhovory v královském zámku holandském událostí svého druhu novou.

Odbylali se konference jedna, třeba s výsledkem nepatrným, proč by se příště neměla konati druhá a po ní třetí a . . . desátá? A s výsledky třeba stále rostoucími? Nebývá takový postup všech nových ideí od úspěchů malých k velkým? Odstranění válek je veliká úloha, věkovitá. Je to otázka všeho lidstva, celé civilisace. Takové otázky nelze ujednati přes noc ani přes saisonu. Instituce militarismu má za sebou staletí vývoje, vojenství mělo čas vžíti se a zapustiti tisíce kořenů do života národů. Vypleniti je bude dílem stejně zdlouhavým. První konference nepřinesla ve věci než nepatrný krůček ku předu. Ale zahájila řadu. Uhlídáme, jak bude dále.

Idea sama je dnes majetkem všeho vzdělaného světa. Každého vzdělance se týká, tudíž i každého kulturního národu. Máli snad i praktického vztahu k vývoji našemu národnímu?

Kdož ví? Všimněme si blíže, oč běží.

* * *

Ve známé notě hraběte Muravěva k velmocem pravilo se:

„Zachování obecného míru a možnost umenšiti přemírné zbrojení, pod kterým všickni národové úpí, staly se dnešnímu světu ideálem, k němuž měla by se nésti snaha všech vlád . . . Jsouc přesvědčena, že vznešená tato meta odpovídá podstatným zájmům i oprávněným tužbám všech, považuje carská vláda přítomný okamžik za obzvláště příznivý k tomu, aby cestou mezinárodní porady vyhledány byly nejúčinnější prostředky, jimiž by všem národům zajištěno bylo dobrodiní pravého a trvalého pokoje a především zaražen byl *další postup* dnešního neustálého vyzbrojování . . . Proniknuto tímto přesvědčením, ráčilo mi J. V. nařiditi, abych vládám, jichž zástupcové u císařského dvora jsou pověřeni, navrhl svolání konference, jejímž úkolem by bylo vážnou touto otázkou se zabývati."

Carovu projektu dostalo se nejrozmanitějších výkladů. Všecky odstíny názorů se vystřídaly, od nejčernějšího pessimismu do nejrůžovějšího optimismu. Jedni se posmívali „utopickým snům melancholického fantasty na trůně," jiní velebili cara jako hotového messiáše, který přinese světu vytoužené požehnání věčného pokoje. Konec je známý. Nepodržel pravdu ani jeden ani druhý názor. Zkušenost naopak ukázala, že třeba nastoupiti zlatou střední cestu. Velikému podniku třeba dříve uchystati půdu, umožniti myšlence organické klíčení a vzrůst. V životě mezinárodním panovala až dosud přírodní anarchie. Veliké organismy státní a národní žily vedle sebe život čistě osobní. Každý pro sebe spoléhal na vlastní sílu a zdatnost. Řídě se vlastními prospěchy všímal si každý svého souseda jen potud, pokud právě jen hrubé sobectví kázalo. Vzniklli kde spor, rozhodla hmotná síla o právu a pravdě. Jako v přírodě. Kdy by v tomto divokém mezinárodním poměru měly napříště uplatněny býti zásady kulturnější, lidštější, muselo by dosavadní bezvládí v životě velikých těch organismů ustoupiti jakémusi poměru společenskému. Jinými slovy, celky státní a národní musely by mezi sebou podniknouti stejný proces, jaký nastal v životě individuí lidských, když z původního stavu přírodního k prvním formám společenským přecházely. Najíti základ pro společenské zřízení takových vyšších celků státních a národních, bylo by úkolem jakési *vyšší politiky.* Nový tento společenský život mezinárodní záležel by v tom, že by příště tak zvaná „vůle státu" a „vůle národa" nevisela jako dosud na *svévoli* určované dle okolností od případu k případu dotyčnými vládami, nýbrž, že by tato vůle čím dále vázána byla k *trvalým ustanovením,* vyvozeným z platného *smluveného práva.*

Až posud v životě mezinárodním měla vrch tak zvaná historická zásada, uznávající současnou existenci od sebe neodvislých, samostatných, „suverenních," politických organismů. Vnitřní poměry těchto organismů řídí se jistými více méně jasnými právními a společenskými řády. Poměry vnější však jeví se býti jakýmisi, lidskému domyslu zpravidla nevypočítatelnými výsledky z daného tu chvíli parallelogramu sil. A dějiny lidstva, dle této historické zásady, byly vždy a měly by snad i budoucně zůstati pouhými „dějinami válek."

Názor této historické školy vzbudil přirozenou reakci. Přišla moderní škola se svým rozumovým právem. Ta si usmyslila, že je zbytečno

všecko prolévání krve, mohouli se lidé při trošce dobré vůle zaříditi tak, aby vše se konalo podle zákonů střízlivé účelnosti.

— Ať mezi státy suverenními přichází ku platnosti totéž právo jako mezi občany ve státě!

Jako měla historická škola proti sobě lidský rozum, tak má moderní škola proti sobě jiného, prozatím ještě mocnějšího činitele — přírodu. Obě školy jezdí na výstřednostech, a ty se dle známého přísloví dotýkají. Státy, provozující ve smyslu historické školy svoji bezohlednou osobní politiku, dospívají konečně k názoru starověkému, kde každý jinostranec byl barbar, nemaje práva na existenci, leda by sklonil šíji pod vrchmocenské jho a pokořil se jich autoritě. Tento výstřední nacionalism v posledních koncích vedl by k jistému kosmopolitismu ve smyslu Napoleonském.

Ale k stejnému výsledku, třeba od jiného konce, dochází i moderní „rozumová“ škola.[1]) Snem jejím jest jakýsi ***stát států,*** vázaný jediným společným zákonem, v kterémžto svazku by suverenita jednotlivých členů přirozeně byla úplně pohlcena a odstraněna a z někdejších států by nezbývaly leda jakési správní okresy, závislé od libovůle světové vlády.

Ale první i druhý kosmopolitism příčí se přirozeným organickým podmínkám života. Život organický stojí na základě individualit. Také lidstvo rozpadá se v drobnější celky, organismy, schopné individuelního života, národy, státy.

Zbývá tedy střední cesta. Tu již doporučovala škola duchaplných diplomatů-publicistů v šestnáctém a sedmnáctém věku (Grotius). Tenkrát už přesně proti kosmopolitismu postaven pojem mezinárodního práva, ovšem nikoli ve smyslu dnešního beznárodního internacionalismu, nýbrž právě ve smyslu ***práva*** jednotlivých národů. Ten národ, který v dějinách jednou prokázal plnou schopnost života co samostatný státní organism, má svoje právo na existenci. A základ k vlastní existenci si opatřuje tím, že uznává práva ***ostatních*** ústrojných celků vedle sebe.

Pohříchu umění diplomatické během následujících věků pokleslo. Evropská diplomatika novějších století v theorii i v praxi náramně se vzdálila od názorů svých velkých holandských vzorů a namnoze zvrátila se v pravý opak.

Úlohou dnešní doby bylo by tedy navázati tam, kde znamenití státníci nizozemští před třemi stoletími započali. Úloha by zněla: najíti praktickou formuli pro výborné zásady, tenkrát sice již vyslovené, ale k uplatnění tehdy ještě nedozralé.

Základní princip života, sobectví, vyjádřen jest u státního organismu v jeho suverenitě. Na tu si žádný života schopný státní a národní celek nedá sáhnouti. Leč rozumný egoism přece mu radí míti na paměti také sobectví svých sousedův a zařizovati se dle něho. Při všem pozorném šetření rozumného sousedství snadno však se vyskytají spory. Soused dotkne se zájmů souseda, a ten se opře. Nezbývá než srážka. A to srážka (válka), jejíž oprávněnost neuznávati mohlo by jen politické pokrytectví nebo nemístný sentimentalism. Schopnost takové oprávněné

[1]) Srovn. ***Hohe Politik.*** Von R. O. Schaffer, Berlin 1898.

(obranné, i útok, vojensky vzato, je obrana) války nesmí si nijakým způsobem dát vzíti žádný, svých zájmů životních dbalý stát. Nepochybno však je, měloli by platiti nějaké právo mezinárodní, že musí několik suverenních států sestoupiti se v organický celek, v němž by idea tohoto práva byla zosobněna. A praktická výkonnost tohoto práva zase předpokládá jisté instituce, nezávislé od jednotlivých členů organismu a schopné uplatniti názor společný i proti názorům jednostranným. Bez takových institucí by soustava mezinárodního práva neměla smyslu.

Dosud o způsobu, jak se zbaviti mezinárodních sporů, panovaly dva názory: a) mezinárodní život nedá se mysliti než ***anarchicky,*** t. j. spory nutno rozhodovati ***mocí,*** nikoli právem; b) nezbývá než utvořiti ***světový stát,*** t. j. organisaci mimo a nad jednotlivými státy, v níž by se dotyčné suverennity niveč rozplývaly.

Ale světový stát jest idea nemožná, protože nepřirozená. Co tedy zbývá?

Nezbývá, soudilo se, než — mezinárodní anarchie. Třetího není! A tu právě nastává úkol vyšší politiky v moderním smyslu. Třeba hledati tuto třetí — střední cestu.

Moderní škola (Grotiovská) soudí takto. Okolnosti nutkající, aby ten který stát usiloval změniti dosavadní meze své pravomoci utvořené dějinami a smlouvami, nikdy nenastupují okamžitě. Také nezávisí takové okolnosti od disposicí chvilkových, nýbrž bývají výsledkem delšího vývoje. Je zřejmo, že každá obratná a prozíravá vláda musí tedy býti schopna prohlásiti, že ode dneška na dobu pěti nebo deseti let ten onen z jejích poměrů zahraničních, ovšem v dohodnutí s ostatními, bude trvalý.

Každá mezinárodní organisace jest možna jen pro dobu určitě vymezenou. V organickém životě není nic věčného. Proto nelze mysliti ani na věčný stát, ani na věčný mír. A vše, co v tom směru od obhájců mezinárodnosti více nadšených než střízlivých se kombinuje a navrhuje, sluší odkázati do říší fantasterií. Už v minulých dobách po každé krvavé válce stylisovala pokrytecká diplomacie smlouvy míru „na věčné časy.“ Je známo, jak dlouho takové věčnosti trvávaly. S moderním blouzněním o věčném míru světovém nemá se to lépe. Střízlivý přítel mezinárodního práva spokojí se, budeli prozatím možno uzavírati smlouvy závazného míru od případu k případu na určitě vymezená období, delší nebo kratší.

K tomu účelu bylo by třeba zvláštní instituce, založené na smluvách, jež by obdobně se základními zákony jednotlivých států mohly tvořiti „základní smlouvy mezistátní.“ Tak by vznikl proud mezinárodních smluv, jejž ovšem třeba rozeznávati od dnešního pojmu kosmopolitismu.

* * *

Důsledkem mezinárodní organisace byl by vznik mezinárodního soudu. Jednání mezinárodního soudu bylo by, rozumí se, veřejné. Mezivládní politika vlád musela by v moderním smyslu býti národní. Ale politika nemůže býti v pravdě národní, pokud národům, jak bývalo dosud zvykem, zůstává zatajeno, co páni diplomaté a jejich agenti vlastně

mezi sebou kutí, aneboli dokonce jen zcela osobní ctižádost chce rozhodovati o tom, co v pravdě národní politika jest či není. Samostatný stát ovšem nikdy před celým světem všech svých záměrů nevyjeví, jako jich nevyjeví ani jednotlivec: ale ono tajemnůstkářství, na jakém si stará diplomacie právě nejvíce zakládala, neodpovídá již názorům moderním a sluší je považovati za překonanou methodu. Také by vědomí, že všecky sporné otázky veřejně na přetřes se dostanou, záhy naučilo diplomacii vpravovati se do požadavků nové školy, a to na svůj nejvlastnější prospěch. Ve vychování diplomatů nastal by rozhodný pokrok.

Zbývá ještě otázka exekutivy.

Bylali by v mezinárodním soudním řádě též nutna instance výkonná? Má se za to, že by byla nezbytná, aby rozhodnutí soudního dvoru prováděla. Ale tím už byla by svrchovanost jednotlivých států odstraněna, kdy by nad ní stanula vyšší výkonná moc. Lze si však organisaci mezinárodní zcela dobře mysliti bez vrchní moci výkonné. Působnost výroku rozhodčího soudu byla by čistě mravní. Výrok soudu byl by výrokem spravedlnosti, a veřejné mínění by se ho zmocnilo, působíc svojí mravní vahou do té míry, že by těžko bylo proti výroku jednati. Svrchovaná autorita soudu, dobrovolně ode všech stran voleného a ustanoveného, byla by mravní, nepochybná. Neuznání výroku jeho z jedné strany bylo by výpovědí mezinárodní smlouvy a tudíž i výpovědí války *všem ostatním* členům mezinárodní organisace. Zprotiviti se stanovením mělo by tu pro jednotlivý stát horší následky, než má neposlušnost občanů proti zákonům státním.

V této otázce tak zvaní „přátelé míru“ právě nejvíc chybovali. Horlili slepě pro odstranění války vůbec, a to není v lidské moci. Usilovali o něco nemožného, a to má vždy v zápětí nezdar. Ale rozdíl mezi dnešním stavem a nově navrhovaným byl by značný. Dnes zvedá válku každý stát dle své vlastní morálky, dle toho, co sám za právo uzná či neuzná, kdežto pak by právo bylo *pevně stanoveno* a válka by se objevovala jen jako *trest* proti porušovatelům mezinárodní mravnosti. Světovému míru slušelo by se tedy rozuměti tak: nikdo nemá v moci zcela vyloučiti válku ze života národů, ale případy války lze přece na základě moderních právních názorů mnohem účinněji *omeziti*, než bylo jindy možno. A možnost ta je dána právě utvořením *státních soustav* na určitou dobu.

V tom smyslu bylo by tudíž působiti každému, kdo je přítel míru, a připravovati půdu příštímu dokonalejšímu mezinárodnímu žití. Dosavadní spůsob, jak se rozumělo „mírovému hnutí“ šířením nemožných hesel spíše věci škodil, nežli prospíval. Jest patrno, že otázky čistě politické nelze řešiti s hledisk ryze ethických nebo filanthropických. Doporučuje se, aby příště vynikající, neodvislí mužové, politicky nadaní a školení, vlastenci všech zemí a národů, nesení plnou důvěrou svých spoluobčanů, postavili si jasný úkol a tak se usnášeli, aby zodpovědní státníci *mohli* se o usnesení jich skutečně opírati. Tak bylo by hnutí mírové postaveno na jiný než dosud, a to více politický základ. Vychování k novému názoru muselo by začínati ve škole, kde dosud pod rouškou dějin pěstovány nesmyslné, anarchické pojmy mezinárodní — vlastně protinárodní — samospasitelnosti. Tak by proniklo časem zdravé mínění,

že národní princip může se zakládati jen ***na vzájemném uznávání*** všech. Pravé vlastenectví muselo by se vykládati jako vroucí láska člověka k zemi a národu, k jeho zvláštnostem a vlastnostem, jako láska, která se nerozplývá slovy, nýbrž se vyznačuje trvalou, soběstačnou obětavostí. Taková láska neutrpí zásadou rovnoprávnosti, ale jen se posilňuje. Dosud apoštolé věčného míru domnívali se správně vychovávati smysl mládeže, ***upírajíce*** skutkům sebeobětování ve prospěch vlasti a hrdinství vojenskému všechnu cenu. Dorůstající mládeži má však i příště zůstati čestným úkol umírati za vlast, ale zároveň má si býti mládež vědoma, že je neméně čestno pro vlast žíti a své povinnosti k ní konati. Tento způsob propagace ideí nezdál se dosavadním apoštolům dosti hodným, protože nebyl dost absolutný a široký, nýbrž precisoval hledisko více přiměřené skutečnosti. „Přátelé míru“ naproti tomu hlásali program co možná neurčitý, všeobecný, heslový.

Odzbrojiti! Odstraniti válku!

Širokými hesly lze sice uchvacovati davy, ale zároveň mařiti všecku účelnou činnost. Nebylo divu, když v konkretních případech přátelé míru na konec vypadali jako lidé, kteří nevědí, co chtějí, anebo něco chtějí, čemu nerozumějí. Jen ona akce v životě organickém — a takovým je život lidstva — smí se nadíti úspěchu, která má vytčen přesný, blízký, uskutečnitelný cíl.

* * *

Jedno je jasno: na zrušení vojsk, úplné odzbrojení národů, odstranění břemen a povinností válečných, jaké tane na mysli nadšeným vyvolavačům hesla, dlouho ještě nedojde. Aspoň na dobu lidsky dozírnou zůstane branná moc nevyhnutelně jako dosud nutnou částkou národní organisace. A vojenství — třeba to znělo paradoxně — zůstane podstatnou oporou kulturního vývoje lidstva.

Odtud vysvítá důležitost vojenských otázek a záležitostí pro život národa. Národní organism, dbalý svého vývoje, jest povinen stejnou měrou pěstovati všecky svoje síly a schopnosti, tudíž věnovati náležitou pozornost i pěstění své síly branné. Nebylo to silnou stránkou našeho vývoje, že studium vojenských otázek a věcí bylo až dosud z jeho programu téměř vyloučeno. Považovali jsme — z příčin ostatně na snadě ležících — za zbytečno zabývati se vedle ostatních oborů také záležitostmi vojenskými.

— Nemáme žádného svého českého národního vojska, říkali jsme si, a co nám tedy do vojenství? Nač si ještě i vojenskými otázkami obtěžovati hlavy? Ostatně jsme pokročilá společnost, předbíháme ideově daleko svoji dobu a věříme apoštolům, kteří jako paní Suttnerová s pomocí pravé osvěty a vzdělanosti doufají v brzký konec všeho vojákování na povrchu zemském . . .

Z poslednější důvěry mohl nás průběh mírové konference v Haagu arci jakž takž vyléčiti.

Však ani ten první důvod — nemáme svého vojska! — neobstojí!

V minulém létě rozliční politikové naší říše projevovali své náhledy o nynější situaci vnitropolitické. Jistou pozornost vzbudil výrok politika maďarského Karla Abrányia. Pravil:

„Z politických účtů obou stran (Čechů a Němců) muselo by se vyloučiti to, co (prý) tam vepsaly nenávist a šovinism . . . Čechám by se přiřklo asi takové samosprávné postavení, jakého požívá Charvátsko v koruně sv. Štěpána. Samospráva vztahovala by se na celý obor správy, soudnictví a veřejného školství, z části též na obor průmyslový, zemědělský a kommunikační. Čechy mohly by býti spravovány svou autonomní vládou, odpovědnou českému sněmu . . . *Zemská obrana česká* obdržela by podobný *národní ráz*, jako má charvátská domobrana . . .“

Česká zemská obrana! Co to jiného, než české vojsko? Je tedy české vojsko v samém dosahu aktuelních politických rozprav. Přejeme si ho, obrat v politice může nám je dříve či později přinesti. Nuže, dejme tomu, že by ten obrat zítra nastal. Jak jsme na něj připraveni?

A nehledě k politickému obratu! I pouhý vývoj odborně vojenský sám může z nenadání přinesti překvapení. Horečná soutěž na všech stranách nutí státy neustále zdokonalovati soustavu brannou všemi směry. Projekty a návrhy oprav a nových organisací kupí se v kancelářích, poradnách i vědeckých ústavech vojenské správy. Jako ve všech oborech života moderního, provedeno za posledních 25 let také ve vojenství více reform a reorganisací, nežli za dvě století před tím. Srovnávají se vady a nedostatky, vynalézá se, zkouší, přispůsobuje, zdokonaluje se. Co včera bylo skalopevným předpisem, zítra nově nabytým přesvědčením je zvikláno, novým předpisem nahrazeno a třeba na hlavu postaveno. Kdy by dnes v rozhodujících kruzích pronikl názor, že na příklad dosavadní soustavu *plukovních jazyků* v našem vojště lze výhodně nahraditi jiným zřízením, které by lépe odpovídalo požadavkům přesné služby a válečnické hotovosti vojska, není pochyby, že by nová organisace co nevidět byla uvedena v život. A jednoho dne by soustavu plukovních jazyků vystřídala třeba soustava — *jazykových pluků* nebo sborů.

Vojensky odborně leží věc mnohem méně mimo dosah možnosti, nežli se z pravidla za to má. Různosti jazykové následkem ethnografických poměrů nelze v našich zřízeních se vyhnouti. Vojsko je obrazem říše. Je tedy jen otázka, kterému zřízení s vojenského zřetele náleží přednost. Oddělení vojska, pluk či sbor je technicky rozhodně lépe opatřen, čím je jednolitější. Kde *jazyk mužstva* je zároveň jazykem *služebným*, tam výkon služebný je rozhodně bezpečnější. Arci, několik služebných jazyků vedle sebe předpokládalo by nějaké společné prostředkující ústrojí. A tu by bylo rozřešiti otázku, u kterého stroje funkce přesněji běží: kde společný rozkaz, předpis, řád přeloží se jednou pro vždy přesně a platně u vrchního velitelstva, anebo kde tisíc drobných výkonů v dolejších vrstvách denní služby odehrává se za ledabylého tlumočení rozkazů?

Pak je tu vojensky významný moment *mravního živlu*. Drahocenný živel! Schopnost sebezapírání, obětavosti, sebezapomenutí! Vojenský řád ukládá představeným a velitelům šetřiti a pěstovati jako drahý poklad tento vzácný živel, vychovávati jej, bráti na pomoc vše, co je schopno jej sesíliti, utužiti a vystříhati se všeho, co jej podlamuje a ochabuje. Známo jest, jak drahocenným podněcovatelem a živitelem mravního živlu vojenského je *sebecit národní*. Moderní armády evropské

počínaje německou a francouzskou organisovány jsou na základě idey národní. U nás podobné organisaci brání dosud obava, že by zavedením národních sborů utrpěla jednomyslnost vojskového ducha. Ale v tu chvíli, co šťastným rozřešením dotyčných otázek národnost by přestala býti heslem politických sporů a stran, odpadne obava, a nic nebude brániti, aby i v našem vojště přišel k plné platnosti mravní moment národního sebevědomí.

Tedy i zde nesejde než na obratu politickém, který leží v dosahu možnosti. Dejme tomu, že obrat nastal, že s obratem přisunuta možnost reorganisace vojenské na základě národním. Kde jsou jaké disposice z naší strany, které by zabezpečovaly celku všecky výhody z nového ustrojení?

Když jsme usilovali o zřízení české university, namítalo se: „Co chcete s universitou? vždyť nemáte vědecké literatury!“ A to se u nás dříve, než byla universita, dost už ve vědě pracovalo! Co se u nás ví o vojenství? Kdo se jím obírá? Či nepanují u nás v těch věcech pojmy a předsudky namnoze politování hodné, prospěchu našemu přímo odporující?

Moderní vojenství tvoří celý soubor odvětví. Má svoji vědu, svou technologii, svou morálku a filosofii, své odbory theoretické a praktické, svoje nauky, svoje řády, svoje dějiny a svoji literaturu. Kdy by dnes či zítra došlo ke zřízení národního vojska (zemské obrany), nastala by potřeba vojenské školy, potřeba pomůcek a především potřeba jistého fondu ideového, který by základy nové organisace podpíral. Jinými slovy, muselo by ve vojenských věcech a otázkách býti už po česku a od českých lidí předpracováno.

Že nemáme dosud svého vojska?

Či to brání, abychom se vojenskými předměty obírali? Jak to vypadá s naší vojenskou literaturou?

Při značném rozvoji svého časopisectva všech odborů a odvětví nemáme jediného, který by se obíral vojenskými záležitostmi. Jediné naše Vojenské Listy, vydávané před lety hejtmanem Patrikem Blažkem, zanikly z nedostatku odběratelů i spolupracovníků. Vyjma ojedinělé práce starších ochotníků, kteří o novější českou terminologii vojenskou se zasloužili (Fialka, Burian, Čenský, Mirohorský, Zástěra, Blažek a j.), vyjma překlady nejnutnějších pomůcek pro výcvik mužstva v kasárnách, není soustavnějších spisů, které by po česku pojednávaly o vojenských věcech. Čechové dodávali sice stále výborný řadový materiál, ale během doby úplně si navykli opomíjeti všechen styk své intelligence s dotyčným oborem vědomostí.

Vývoj historický to přinesl!

Zajisté! Od svého obrození byl všechen duchovní svět český smýšlení nevojenského. Vojenství platilo mu za cizí obor, trvající sám sebou, o jehož podstatu netřeba se starati, ba dokonce snad nehodný námahy bližšího poznání. Český intelligent byl rád, nemuselli se vojančinou zabývati z povinnosti, tím méně se chtěl otázkami toho druhu obírati dobrovolně, z osobní náklonnosti. Muži moderně vychovanému, v ideách osvětového humanismu vyrostlému, příčilo se dokonce uznávati umění válečné a řemeslo vojenské za zvláštní „kulturní obor.“ Tak to přišlo.

že nemáme dnes ani praktických znalců vojenských záležitostí ani vojenského písemnictví.

A přece nelze upříti, že veliký zájem národního celku má i svoji vojenskou stránku. Organisace národní není úplná, pokud v ní nejsou opatřeny i záležitosti branné síly. Není pochyby, že začínáme dnes už souvislost věcí tušiti a budeme ji čím dále zřetelněji pociťovati. Není divu, že národ probuzený k novému životu vlivem renaissance čistě literární jenom znenáhla přicházel k vědomí jednotlivých funkcí svého organismu a teprve kus za kusem se učil jich užívati. Ten nenáhlý postup obrozovací zabral celé století vývoje, a teprv na jeho sklonku začíná svítati poznání, kterak je nutno přibírati v uvědomělou péči obory stále nové a nové.

Čistě literární předsudek vedl nás k tomu, abychom zaujímali na svoji škodu domněle „vyvýšené“ stanovisko. Učil nás pohrdati vojenstvím, nedbati ho, pokládati je za překonanou, nepokrokovou, zpátečnickou formu života. Bylo to „vyvýšené“ asi tak, jako je vyvýšeno zavírati oči, abychom neviděli předmět, který nám překáží a kterého se nemůžeme zbavit. Zatím je vojenství všecko spíše, jenom ne překonaná forma života. Je podnes tak podstatnou částí národního a společenského života, do něhož všemi směry zasahuje jako kterýkoli stav jiný, jako rolnictví, školství, průmysl nebo obchod. Jako samo umění a sama věda. Jsou arci velké ideály života: je pravda, je dobro, je láska, o které chceme a budeme usilovati všemi mohutnostmi své lepší lidské podstaty! Ale potřebu, význam a váhu moci fysické a její funkce v tělese společenském při tom neodčiníme. I ona je neodčinitelným součinitelem vývoje, jehož nelze beze škody přezírati a z dozoru i rozpočtu jej vylučovati. Co byste řekli vychovateli národa, který by vyvozoval, protože chudoba má své ctnosti a přednosti mravní, že celý národ má zůstati chudý, nemá rozmnožovati svůj majetek, má zničiti svůj průmysl, svůj obchod a zastaviti svou práci? A stejně logické by bylo ze zápalu pro ideu humanity hlásati zanedbávání své síly branné. Ještě dnes bohyně osvěty nemůže se obejíti bez přílbice, krunýře a meče, jimiž se odívala za starověku.

Národ je živoucí organism, a vojenství je tak jeho podstatnou částí, jako všecky jiné obory činnosti. Pokud národ žije nebo jakmile znova ožívl, nelze trhati od sebe části živoucího jeho tělesa, jež k sobě patří. Arci podléhá i vojenství zákonu vývoje. A názor na vojenství je dnes jiný, nežli byl před sty a před tisíci let.

Jaký je moderní názor na vojenství?

Branná moc je podstatnou částí civilisace. V prvotním stavu plemen převládala zcela. Celý národ byl bojovníkem. Postupem kultury dělila se práce, přišla organisace dle stavů, tříd a povolání. Tak vznikla kasta vojenská, stav. V moderní době dostala organisace novou formu. Není už zvláštním stavem (vyjma důstojníky, část organisace), platí znova všeobecná povinnost branná, ale jen dočasná. Občan má jistou dobu povinnost sloužiti v řadě. Tak je moderní vojsko v skutku organisovaným souborem fysických i mravních sil národa. Jindy princip fysické síly rozhodoval úplně *nad* principem rozumu a práva. Moderní

zřízení snaží se znenáhla stavěti princip fysické síly *do poslušenství* principu rozumu a práva. V tom je pokrok.

Ale posud zůstává pouhým snem a není v ničí moci, aby princip hmotné síly *vyloučen* byl z rozhodování o záležitostech lidských. To je tak jisté a nezvratné, že princip rozumu a práva skutečně se udržuje v platnosti jen *v opoře* o princip této síly. Bez silné exekutivy nebylo by ve státě ani pomyšlení na klidný vývoj, na konání povinnosti, práva a spravedlnosti.

Z toho následuje, že organism společenský, a tím je v životě mezinárodním stát či národ, jenž činí nároky na bezpečnou existenci, musí hleděti *co nejdokonaleji* býti opatřen po té stránce. Branná moc má *sjednocovati* všecky vrstvy národa, aby se cítily živoucím, organickým celkem. Moderní vojsko při vší hierarchičnosti svého zřízení je duchem přece demokratické, neboť ukládáním stejné povinnosti všem *vyrovnává* rozdíly stavů. Selský synek, dělník, řemeslník dostaví se k pluku z posledního kouta vlasti, je neohrabaný, nesmělý, přichází do kasáren s plnou hlavou předsudků své úzké domácnosti. Obleknou ho do stejnokroje, k němuž především mu vštípili úctu a lásku, a pak jej učí obraceti se podle rozkazu: „v pravo toč! v levo toč!“ Než se naděje, probudil se v jeho duši zcela nový smysl. Obzor se před ním rozšířil, naučil se seznávati svoji příslušnost k jakémusi velikému, širokému celku, o němž dříve ponětí neměl, který tu vidí vtělený ve sbor svých soudruhů a řadu představených. Uvědomil si pojem vlasti. Zároveň s ním dostavil se k pluku panáček z města, vyhýčkaný, ulízaný synek domácího pána či vyššího úředníka, maminčin mazánek. Vidí najednou svět také v docela jiném světle než dosud, poznává jiného druhu lidi a octne se s nimi na rovni. Studovaný mladík nabývá tu nových zkušeností. Především jej v kasárnách odvykají domýšlivosti. Seznává znenáhla, že nejenom rozum a vědomosti znamenají sílu, ale také povaha že je něco. Jeli jen trochu prozíravý, objeví sám, kolik mravní ušlechtilosti se často skrývá za neurvalým spůsobem a neomalenou řečí. Poznává, jaké vzácné vlastnosti se dají srovnati s naprostou neznalostí pravopisu nebo literatury nebo salonních hříček. A jeli jinak schopen sám jistého ušlechtilého smýšlení, vycítí na konec, jak je vlastně zavázán těm, kteří neměli tolik štěstí jako on sám a nenarodili se ve vyšší vrstvě. Tak vojenská služba sbližuje lidi a vrstvy, vyrovnává rozdíly společenské, vychovává demokratické smýšlení. Že po tři léta vojenské služby nemá voják práva prováděti vlastní svou vůli? Že stále jen na cizí povel se točí a jako dřevěný panák poskakuje? Zajisté. Ale není v té věci výbornějšího prostředku pro cvik v zapření a zapomínání sebe! A tyto vzácné ctnosti odnáší si do života branec bez rozdílu rodu a stavu z pobytu v kasárnách. A ještě jeden vzácný smysl, který je snad výsledkem předešlých: cit *pospolitosti*. V žádném stavu neuzavírá se bratrství a nezištné přátelství do smrti mezi soudruhy tak opravdově a trvale jako na vojně. V občanské společnosti brání nedůvěra, neznalost citů a myšlenek jednoho o druhém pravému citu pospolitosti. Vychování vojenské tuto nesnáz odstraňuje. Sedlák nebo řemeslník, měšťák nebo šlechtic, student nebo umělec, všickni jsou podrobeni jedné disciplině. Tak je moderní vojsko mravní školou demokratického národa.

A konečně vojenské vychování tvoří skutečnou protiváhu proti znemravňujícím vlivům dnešní dekadentní civilisace, jež nezdravým, přecitlivělým individualismem rozrušuje společnost. Nemoc modernismu záleží především v naprosté neschopnosti zapříti sebe. A proti té nemoci vojenská služba je znamenitou methodou léčební. Vojenskou disciplinu vykládají rádi jako bezduché otročení „duchaprázdným“ často rozkazům. Ale podstata discipliny vězí jinde. Vězí v otužení chorobné citlivosti, ve tvoření vůle a povahy, ve škole pospolitosti. Disciplina učí mladého muže napřahovati ony síly, jichž pomocí v míru i ve válce zabezpečuje a zvyšuje se mravní jeho schopnost. Ani povahu ani vůli nelze nacvikovati a vytvářiti hravě. Všeliké prostředky a prostředečky, jež lidem knihovým připadají k smíchu, jsou tu přečasto užitečnější, nežli učený výklad.

— Lidskou kůži nelze tak snadno vyluhovati, aby se před smrtí nechvěla! — řekl francouzský generál.

Máli však disciplina tak mocný účinek, kdo by chtěl popírati její užitečnost a význam? A služba vojenská je víc, nežli školou sebezapírání. Je v hamižném ruchu a šumu moderního života i nepochybnou školou idealismu.

Jakže to praví Dostojevského „paradoxista, snílek, který býval státním radou a byl jinak nejmírumilovnější člověk v Petrohradě?“

„Bláhový nápad, že je vojna trestem lidstva! Naopak, je velmi užitečná . . . Předně není pravda, že se lidé na vojně zabíjejí. To se nikdy tak nerozumí, jdou především proto do boje, aby obětovali své životy. To je hlavní! A to je hned jiná věc. Není vyšší myšlenky na světě nežli obětovati sebe, svůj život za své bratry, za svoji vlast. Právě proto miluje lidstvo tak vojnu, že se v ní ta velká idea projevuje. Je to cítěná potřeba . . . A když lidé ve válečných časech na potkání si žalují: ‚jaké neštěstí, jaká běda!‘ říkají to jen ze slušnosti. Do pravdy mají svátek v duši. Jen přiznati se k tomu nechtějí. Bývá někdy tak těžko k myšlence se přiznati. Hned vás nazvou zvířetem, reakcionářem . . . Člověk od přírody je sketa a nestyda a proto tak touží po válce, jako po léku. Ve válce se rodí bratrství a národové si podávají ruce, učí se vážiti si sebe. Vojna občerstvuje . . . Vojna tak lidi nerozdražďuje jako mír . . . Vzpomeňte si, jak jsme za Krymské války nenáviděli Francouzů a Angličanů? Bylo to, jako bychom se byli sblížili, sbratřili. Lichotilo nám, jak naši udatnost uznávali, mazlili jsme se se zajatými, vojáci na předních strážích i důstojníci v době příměří se s nepřítelem bavili, vodku spolu pili a div se neobjímali. A Rusko o tom s rozkoší čítalo. A to nevadilo, že se zas znamenitě bili. Pravý rytířský duch se vyvinul . . , A prostý člověk? Kdo na něj v míru co dá? I nejlidštější vzdělanec má se za něco vyššího. Kdo pak měří po křesťansku? Měří se podle kapsy, podle moci, podle síly . . . Vydejte si zákony, jaké chcete, nerovnosti mezi lidmi neodstraníte. Jedině vojna to napravuje! Pouhá nahrážka, pravda, ale lidu lahodí. Vojna pozvedá ducha národního a vědomí hodnoty. Vojna vyrovnává rozdíly mezi lidmi, smiřuje pána se sluhou vůči nejvyššímu projevu lidského důstojenství: obětování vlastního života za blaho obce . . . Prolitá krev je velká věc! Ano, za našich časů je vojna nezbytná. Svět by se shroutil, kdy

by jí nebylo, či lépe proměnil by se v nějakou slizinu, v nižši hmotu, páchnoucí hnisajícími ranami . . .“

Ne, ne! Vojenství nikterak nesmí býti pokládáno za poslední v rejstříku odborů vzdělanosti!

Uvědomělý moderní národ, jako má péči o svoje školství, svoji vědu, své uvědomění, svůj průmysl a obchod, nespustí se zřetele také tuto vysokou školu sebezapření, pospolitosti a počestnosti, která je důležitou částí jeho kulturní organisace. Je částí jeho těla, a má spolubudovati jeho duši. Proto jest povinen žárlivě stříci svoji ústrojnou souvislost s tělesem vojskovým. Smíme pokládati za příznak dostoupeného vyššího vývoje, že se český branec, česká veřejnost, český duch začíná k této jednotě organismu instinktivně hlásiti.

Co zbývá?

Zbývá ještě, aby intelligence národní začala obraceti pozornost k vojenským otázkám a tak připravovati půdu událostem snad nedaleké budoucnosti.

Konference míru znamená nový krok k evoluci názorů a organisací. Nové utváření poměrů mezinárodního spolužití poskytlo by nepochybně i našemu národnímu organismu možnost disposicí výhodných a zdravých jeho bytosti. Šlo by jen o to, abychom v dané chvíli stáli na výši daných úkolů.

Z nových básní Jaroslava Vrchlického.

Podzimní.

Povídali, povídali,
nad horami mhy se valí,
celá stáda zimních mlh,
až mi při tom zrak můj zvlh.

Zas tu zima, přišla v krátce,
přišla jako ve pohádce,
měkce přišla, přišla sladce
resignace . . .

Povídali, povídali,
staré zkazky zní tu z dáli,
vlákna tenší nad hedváb
z kolovratů našich báb.

Zas tu zima, přišla brzy,
herold její, vichr drzý;
minulost mne celá mrzí,
v oku slzy . . .

Povídali, povídali,
děti jsme se po tmě bály,
rozumnějším přešel strach,
starým splývá všecko v mhách.

Zas tu zima, bude vesna,
poupatům jich rouška těsná?
Zazní hudba Máje plesná,
vstanou ze sna?

Povídali, povídali,
mlha prý se překutálí,
letní slunce vstane z mlh,
ale pro vždy zrak můj zvlh . . .

Vzdech tonoucího.

I já se modlil ve kosmu chrámu
ku neznámému bohu;
tonoucí chytá se sledního trámu,
zda více dělat mohu?

Mohuli za to, co mněl jsem být trámem,
že pouhé stéblo jesti?
Co zbývá? Mlčky spokojit se s chrámem,
nechť bůh v něm nebyl — štěstí!

Chvíle klidu.

Jen když je v srdci trochu klidu,
kdy možno večer tiše snít,
kol zapomenout všecku bídu,
rád řeknu: Stojí za to žít!

Ne plné štěstím opojení,
to dopřáno jest mrtvým jen,
zde tiché jen a mírné snění,
než začne bouřit nový den.

Tak trochu práce vykonáno,
tak mnohá rána zjizvena —
Mžik sladký! — však již přijde ráno,
s ním zas ta honba šílená! . . .

Ukolébavka

Jen sobě říci: Bez písně nikdy nepůjdu spat,
něco mne musí celou noc dlouhou u srdce hřát!
Jen sobě říci: celý den dlouhý já něco jsem chtěl,
v smutné své noci pod hlavu nechci podkládat žel.

Jen sobě říci: Celý den dlouhý jak člověk jsem žil,
zápasil krutě, s démony nitra rval se a bil,
a mámli již usnout — kdož ví, zda vstanu? — pokoj chci mít!
Myšlence sfinze by zřel v tvář klidně rozum i cit.

Jen sobě říci: Všecko, co kolem, divadlo jest,
ničemná blabuň před jasnou tváří odvěkých hvězd,
co z toho chytnu, to je má trofej, vítězství skřek,
mlhavá stopa, stopa však přece v budoucí věk!

Jen sobě říci: Tam, kde Bůh kázal, vždycky chci stát,
s celým svým srdcem o dobro lidstva bít se a rvát,
a najduli v řež tu pro svoje hnízdo jedinou sněť,
usnu již klidně. Vesele, moje písni, ty vzleť!

„Přijďte jen k nám, až bude jaro.“

Selanka z Korutan

od

Gabriely Preissové.

(Poctěno cenou Umělecké Besedy.)

Klášterský učitel obrátil rozesněné oči po oknech, o něž prudce zašvihala vánice, a jakkoli se nacházel v pěkně vytopené školní světnici, zdálo se mu, že jej zazábla zuřící zima až v duši. Čekaje marně na nějakého pohorského žáka (děti z nedalekého Klášterského dvorce nesměly přijíti do školy, protože se tam objevily spalničky) dočetl se již konce italské novely, předešlého večera rozečtené, sršící barvami, paprsky a květy, a jsa jako včarován do slunného toho kraje, který jednou za studentských let byl prošel, probouzel se z něho téměř s tesknotou.

Napadla jej po prvé výčitka, proč zrovna jeho zavál osud do zdejšího zastrčeného a jako ztraceného koutku světa? Měl přece od jakživa takovou vřelou, po jasných dojmech, po širokých křídlech dychtící duši, míval i svoji mladistvou ctižádost, těšíval se na vytouženou dobu svého učitelského úřadu, jako by v něm bylo skryto celé božství

dobra, — a pak jej osud pošle do takového úzkého korutanského údolí, plného lesních stínů, drobících se balvanů a vodních pramínků, kde je nad sedmičíslovou Klášterskou osadou jen ještě ve výši pohoří rozhozeno několik tichých statků, a kde lišky a káňata si dávají dobrou noc.

Vzpomněl si s rostoucí lítostí prvního svého všetečného nahlednutí do světa, na město, kde absolvoval učitelský ústav a kde prožil jásot šťastně odbytých zkoušek a prvního vědomí samostatnosti. Před jeho přivřenýma zrakoma mihly se oživené chodníky plné švitoření, úsměvů a smělých pohledů, osvětlené výkladní skříně, načesané dívčí hlavičky v oknech, divadelní hlediště a koncertní síně, kavárna s nesčíslnými časopisy, příjemné hovory s přáteli, — to všecko bylo teď tak daleko . . . Na svých zdejších samotářských vycházkách vídal jen vadnoucí stráně, posněžené nebo blátivé cesty, barbarsky malované kapličky, kde měli svatý Kryštůfek a Florián pravidelně tak dlouhé palce jako ukazováčky, — a plno nuzoty, nepořádku a nepohodlí ve zdejších hospodářských staveních. Slýchal tak často o kráse korutanských písní, a zde jich ještě nikde nezaslechl — což odletěly z tohoto kraje před jeho příchodem na podzim s vlaštovkami? . . .

A to obtížné vyučování na zdejší jednotřídní škole! V nové školní jizbě, letošním rokem teprve zařízené, sešlo se učiteli k zápisu dvacet pět dětí ve věku od pěti let do půl patnácta. Marně upozorňoval u některého žáka na nevhodné stáří, na konec však přece se nezdráhal každou přihlásivší se dušičku přijmouti, už pro přání, aby číslo zapsaných značněji vzrostlo.

Některé z dětí, jež dříve chodily do školy v Bičevsi, dvě hodiny vzdálené, uměly již jakž takž čísti, psáti a počítati — nováčkové zase z nezbednosti každou chvíli se schovávali pod lavici; tu si rozdělil mladý učitel svoji třídu na troje oddělení a vyučovací osnovu na tři způsoby.

Někdy si připadal od svého trojnásobného úkolu všecek unaven, neboť ke všemu zůstávala mu většina dětí i přes poledne ve škole, a tu k němu ještě i ve chvíli oddechu doléhalo dosti šumu a hluku; ale potěšil se snadno hrdým sebevědomím, čerpaným ze studentských ideálů, že je takovým opravdovým mocnářem ve své dětské říši. A dnes tu byl králem bez poddaných . . .

Podíval se ještě jednou na hodinky. Devátá hodina, obvyklý to počátek zdejšího vyučování, uběhla již před dvaceti minutami; obyčejně přicházeli žáci a hlavně žačky o hodnou chvíli před časem — dnes si jistě netroufal ani jediný z pohorských školáků do té hrozné metelice venku. Učitel popošel k oknu, rozevřel vnitřní okenici a očistiv poněkud dlaní zadýchané mrazem vnější tabulky, přehledl bílé, svištící kotouče sněhu, skrze něž nebylo ani na deset kroků viděti, a řekl si již jen s pokojnou resignací: „Slota!“ Zacinkal si z dlouhé chvíle drobnými penězi v kapse a hvízdaje si, co se mu namanulo, počal přecházeti po světnici. Přemýšlel, co by měl dnes do poledne dělati . . .

Kéž by tak měl něco nového ke čtení, anebo kdy by mohl alespoň navštíviti faráře — ale kdo pak by se mohl vybrati z domu v takové hrozné nepohodě, do níž by člověku bylo líto psa vyhnati!

Tu se ve svém přemítání zarazil. V průjezdě bouchly hřmotně dvéře — to je jistě nedospělá ruka nedovedla zadržeti. Pak zadupaly drobné kroky, kdosi zašramotil u kliky, a do otvírajících se dveří vklouzl napřed hluboký povzdech a po něm vyšvihlá dívčí postava v pivoňkové suknici a černé soukenné slavance, hlavu majíc zakuklenu zeleným kolečkovaným šátkem, na němž poklůpek černého plstěného kloboučku byl cele obalen sněhem jako bílý talířek.

Než ještě pozdravila: „Pochválen Pán Ježíš Kristus! — Dobrý den, pane učiteli!" a odlehčila si novým povzdechem, který více žaloval na těžkou cestu než všechno povídání, poznal učitel svou nejstarší školačku, Trudu Pogačníkovou z pohoří, a jsa jejím příchodem trochu potěšen, zapomněl v té chvíli, že jej často dovedla pozlobiti svou neposlušností a troufalostí, a ozval se soucitným, přátelským úsměvem: „Dnes je cesta do školy velkou obětí; ani se nedivím, že mimo vás nikdo nepřišel."

Truda odložila kabelu na první lavici, do které svojí výškou ani učitelovým ustánovením nepatřila, a zaklátivši rukama ve vzduchu teprve odvětila: „Naši mne ani nechtěli pustit, odběhla jsem přes jejich vůli, — ale milý pane učiteli, byla to cesta, nepřála bych vám jí!"

Tento moudrý povzdech s důvěrným pojmenováním „milý pane učiteli" přivedl mladého muže trochu do rozpaků, — ale zapomněl hned zase na tu nespokojenost, když se podíval na dívčin sněhem obalený klobouk a na vlhký šátek, který snímala. Tváře její byly od větru jako žhavé, oči plny vlhkého lesku a v temné, rozcuchané čelence vlasů blyštěly se rosné krůpěje i neroztálé ještě vločky. Zabloudil zrakoma i k jejím vlhkým botkám a pojala jej upřímná starost:

„Mohla byste se, Pogačníková, pořádně nastudit, — alespoň botky si musíte přezout. Když tu není nikoho jiného, snad bych vám mohl půjčit zatím svoje domácí střevíce, a své botky byste si mohla dát ke kamnům oschnout."

„No třeba," rozhodla se Truda, oklepávajíc do dřevěného koše u kamen zasněžený klobouček i šátek. „Jsou ty střevíce hezké?" zmanula si při tom otázku.

„Eh což, hezké — na tom nezáleží, jen když se do něčeho přezujete," odtušil učitel, odcházeje do svého pokojíku. Tam mu stará posluhovačka Barba uklízela rozházený psací stolek.

„Jděte do školní světnice přiložit do kamen," kázal jí, „a vezměte s sebou moje vyšívané trepky, aby se do nich žačka Pogačníková prozatím přezula, než jí oschne její mokrá obuv."

A chtěje dívku nechat samotnou, až by se přezula, počal přemýšleti o zvláštní osnově dnešního vyučování. Nejlépe bude, probéřeli s Pogačníkovou zeměpis a dějepis; zdály se to bez toho býti její oblíbené předměty; učilať se znamenitě z paměti.

Když se zase vrátil do učebny, byla již Truda uvelebena na kraji první lavice. Majíc vlhké vlasy neobvykle poslušně přihlazeny, vyhlížela celá jaksi krotší a zjemnělá; mladý učitel si dnes po prvé v duchu řekl, že z ní může dorůsti velmi hezká dívka.

Jsa touto nenadálou myšlenkou trochu překvapen, podíval se znova na hodinky, ač dobře věděl, že okazují tři čtvrti na desátou, a prohodil co možná suše:

„Čas již hezky pokročil. Můžeme dnes výminečně probrati trochu zeměpis — potom vám dám slohový úkol.“

„A co pak budeme dělat odpoledne, když zase nikdo nepřijde?“ pozvedla Truda své všetečné, kavčí oči k učiteli.

„To se ještě okáže — možná, že se do odpoledne nepohoda utiší a několik žáků se přece dostaví,“ mínil klidně učitel uhlazuje sešitek, který se mu pod ruku namanul.

„Pomyslete si, já jsem si v tom spěchu, aby mne naši nezadrželi, nevzala ani ničeho k obědu,“ žvatlala Truda v stále důvěrnější sdílnosti. „Ale to nic nedělá,“ pohodila hlavou nedbale se usmívajíc, „jeden den já už vydržím bez jídla.“

„Mohu vám něco poskytnouti od svého oběda,“ nabízel se učitel žačce jen s rozumového stanoviska.

„Já ani, věřte, na jídlo moc nedržím,“ zaupejpala se Truda, přikrčivši pravé rameno k líčku a vzhlížejíc k učiteli jen po očku. „Kolikrát všechno, co si z domova přinesu, rozdám tady jiným.“

„Nic naplat, něco pojísti musíte,“ rozhodl stručně a pozdviženým hlasem učitel, upíraje oči do sešitku.

„No tak dobře,“ povolila Truda jako v moudré rozvaze. „Ale pak musíte brzy k nám nahoru přijít, abychom vám to oplatili,“ naladila si lákavě hlas, otáčejíc s usmívavou zálibou úzký stříbrný kroužek kolem svého prstu a pokukujíc po učiteli tak kamarádsky, že jej to znova zarazilo.

„Ale přes zápověď rodičů jste se neměla dnes nikam vydávati,“ dával v přísném tónu řeči jiný obrat.

„Což stojí někde psáno, že se smí škola zanedbávat?“ vyvracela Truda chytře výčitku.

„Však jste již vlastně škole odrostlá,“ obrnil se mladý učitel úmyslným, neobvyklým chladem, „mohla byste leda někde choditi do měšťanské školy, nebo vůbec do pokračovacího vyučování — ale pro národní školu jste skutečně už příliš velká.“

Divný zvuk jeho řeči zarazil i Trudu. S pravou ženskou chápavostí dovtípila se, že může učitelovy námitky odzbrojiti jen lichotivou poznámkou, i odvětila tudíž po krátké pomlčce tak něžně, jak jen dovedla: „Když ale já sem k vám do školy k smrti ráda chodím — co pak?“

Dobře počítala. Učitel se začervenal až po své rusé vlasy a nevěda vůčihledě kudy kam, počal kousati tužku, kterou držel v ruce. Seděl tam na kathedře opravdu již jen jako Trudin kamarád, který to marně zapírá, že se už mohou s žačkou pomalu měřiti do stejné výšky. Marně si přece Truda, octnuvši se minulou neděli u muziky jako družička na svatbě své sestřenice, nepomyslila s povzdechem, že místo všech tanečníků nejraději by tu viděla svého Klášterského učitele. Šlo jí už na patnáctý rok a jsouc jedináčkem svých rodičů, kteří měli dvě stě měr pozemků na sluneční straně i nově postavený statek o poschodí, mohla si přece vymýšleti nápady, jaké jen chtěla . . .

Zatím se učitel chystal na zcela jinou otázku, než kterou se Truda v duši obírala: zdaž by mohl rusovlasý učitel choditi k nim na pohoří na táčky?

„Tož mi jmenujte, Pogačníková, hlavní města v Rakousku," počal s vážnou tváří, dívaje se už jen na nástěnní mapu.

Usmála se jen, jako by mu nevěřila, a pak s hravou smělostí namítla: „Vždyť jsme se ještě nemodlili!"

Zase se učitel zapálil (ó, Trudiny všetečné zraky se tak rády na jeho tvářnosti popásly, když se nepodobal jenom vážnému učiteli!) a prohrábnuv si chvatně své bujné vlasy, ozval se s pedagogickou trpělivostí: „Myslil jsem, když jste zde samotna, že by vás hlasitá modlitba přivedla do rozpaků. Když je to však vaším vlastním přáním, pomodleme se!"

Povstav, říkal jasně a klidně otčenáš; Truda doprovázela ho nizoučkým hlasem a spokojeným úsměvem. Učitel pak znova usedaje, s přesnou určitostí pronesl svou dřívější otázku: „Nuže, která jsou hlavní města v Rakousku?"

„Vídeň, Celovec — Celovec . . ." počala Truda jmenovati jen jako ze sna, a najednou přidala hebce a zřetelně jako na šňůrce, sklonivši zraky k volně navlečeným střevícům: „Ráda bych věděla, kdo vám tyhle ty šlapky vyšíval? Já umím také vyšívat křížkovým stehem — dovedla bych zrovna takové a třeba ještě hezčí střevíce s růžemi vyšít — myslíte, že ne? . . ."

„Nechte teď střevíců — ty mi darovala jednou moje sestra," pokusil se učitel dodati svému hlasu ještě více přísnosti, „a odpovězte na mou otázku. Tedy ještě jednou —" kladl důrazně a odděleně slova jako by na schůdek po schůdku došlapoval — „hlavní — města — v Rakousku jsou —"

„To jsem se už dávno učila, ještě v Bičoveské škole!" přimhouřila Truda na polo oči s tak šťastným úsměvem, že to již dráždilo učitelův hněv.

„Prosím vás, co si myslíte? že jsem vám zde pro šašky?" zvolal povstávaje se svraštělým čelem a klouby jeho, pravice zabuchly tak tvrdě o desku kathedry, že by se toho byla Truda do té známé bílé, na pohled měkké ruky nikdy nenadála. „Když pravíte, že chodíte ráda do školy, musíte přece věděti, že je to vážné místo — velká jste již k tomu dost, abyste to pochopila!"

Tu jej Truda přerušila zcela skroušeným a rozechvěně trhaným hlasem: „Prosím vás — nehněvejte se . . . Ani za to nemohu, že jsem se smála — a věřte mi, nesmála jsem se vám — jenom tak sama sobě — z radosti . . ."

„Rád bych věděl, jaká je to radost pro vás, když nedovedete rozumně odpověděti na takovou jednoduchou otázku," zabroukl učitel již bez ostrosti.

„A je to přece velká radost . . . Víte, já se tak nevědomky musela usmát — byla jsem tak potěšena vaším slovem, že vám ty střevíce nevyšívala žádná milá."

Ale když upřímnou tu omluvu Truda snadně, jen jako za nataženou nitkou svědomí vyslovila, ukryla si tvář ve skřížených loktech na lavici. Teď teprve pochopila, že to neměla říci, že měla raději zalhat!

Učitel sestoupil s kathedry, přešel prudkými kroky světnici mezi oběma řadami lavic až k oknu, vytáhl z kapsy zápisník, rozevřel jej a zase uschoval, podíval se vyhlídkou na chumelenici posud zuřící — pak na své hodinky — a potom teprve nabral klidu k zřetelnému podotknutí:

„Dám vám, Pogačníková, slohový úkol, a budete míti celou hodinu času, abyste mohla ovládnouti svou roztržitost a připoutati všecku pozornost jen k učení. Látku vám napíši na tabuli.“

A neohlížeje se již po skloněné dívčí hlavě, šel mladý učitel k tabuli, vzal křídu a napsal zřetelným krasopisem: „Popište krajinu, kterak se jeví, když na ni pohlížíte ze svého domova v jarním čase.“

Na to vzpřímen, ale s patrným chvatem odešel a poslal do třídy znova posluhovačku, aby přiložila.

Truda osamělvši zůstala ještě chvilku stichlá jako úkropek; teprve příchod staré, v školní jizbě vždy vážně mlčenlivé Barby vzpřímil její hlavu. Počala se hrabati ve své kabelce a chystati sobě na lavici sešit a péro.

Když pak se posluhovačka vytratila, došla si po špičkách k tabuli (ačkoliv měla bystrý zrak) a přečítajíc zvolna po třikráte předepsanou větu, obtáhla pěkné písmo jemně svým ukazováčkem.

„Ano, ten umí hezky psát,“ povzdychla si už jako s sebraným rozumem a s tím vážným klidem, jehož na ní žádal rusovlasý učitel. Pak vrátivši se zase do lavice, chvilku ze všech stran uhlazovala přichystaný sešit.

„Odešel — odešel . . .“ zazvučelo jí ještě jednou v duši vyčítavé pochopení — zatěkala plaše jako vinnice sesmutnělými zraky po tichoučké škole. Kéž by mu alespoň teď dovedla něco hezčího a milejšího pověděti ve slohovém úkolu! . . .

A nadchnuvši se potěchou nové naděje, počala s toužebným přáním, aby skonejšila učitelovy pochyby o její dovednosti, jakož i vlastní chvějící se struny v sevřené hrudi, črtati svůj úkol nejprve na čtvrtku papíru, a pak leccos přetrhnuvši a opravivši, opsala nejpozornějším písmem na čisto do sešitu následující řádky:

„Jaro bývá u nás o trochu dříve než tady v dolině; vyhlížíme ho již z okna pomalu, když se vrací z italské strany ještě před svatým Jozífkem.

Nejprve je poznávají holubi a vrabci, kteří si z hnízd troufají už hned z rána a staví se na hřeben střechy, aby jen hodně daleko viděli — to se již těší! . . . Potom poznávám jaro již také brzy já po osvětlenějších vršcích borových lesů, po tenoučkých, tylových mlhách, jež slunce již po ránu překonává, i po vyrážejících pupencích našeho muškátu za oknem. Také naše včely vytuší už ten milý čas . . . . A když pak již všechno dokazuje jistý příchod jara, nový podrost trávy, nalité haluzky, kvítka podsněžníčku, sasanek i voňavé chomáčky žlutého dřínu na keři — pak ať se někdo přijde k nám jen podívat a dokáže, kde je to ve světě hezčí! Ať si jen vzpomene na co chce krásného

— na hory zelené a bělounké, nebo na tu velikou, která má barvu jako ryba, na jejíchž modravých stráních se ještě i v parnu udržuje sníh jako pohozené šupinky, — či chceli kdo vidět vodopád, rozstříknutý do sedmi pramínků, které se zase na konec scházejí a bublají si svoji stejnou písničku a nevymknou se nikdy ze své cesty, aby chtěly někde člověka nebo stádo zaliti, — neb toužíli se rozhlednouti po lidských staveních, která když se na ně tak hezky s výše dívá, vypadají na světě jen jako pro hračku, — ať se k nám jen přijde podívat, až bude jaro!

Z ptactva a kvítků pak si může u nás vybrati to, co má nejvíce rád, já mu vše vynajdu a okážu; sama pro sebe mám nejraději skřivánka a sýkorku — kosa mám také ráda, když zpívá, ale když ho vidím letěti, straší mi cestu, zrovna jako sůvky, straky a vrány. Veverek je u nás plná ořešinová cesta, a kukačky kukají ze tří stran — přijďte se k nám jen podívat! Z motýlků přilétají k našim sadům ty nejroztodivnější, bílými se kolikrát hemží celá stráňka jako poházená květy, a Svatojanských broučků bývá u nás tolik, až by si nerozvážný člověk kolikráte z večera musel pomysliti, že se to modrchají zlaté nitě . . .

Tož přijďte k nám jen na jaře — ať v době, když je nebe rozjasněno, jako ze lňových květů a Svatojanských mušek upředeno; a kdy by to i bylo za temnoty, zapálíme vám k poctě kras, který bude daleko zářiti na vaši cestu, a zazpíváme vám tu nejhezčí písničku — pak uvidíte, že vás nadarmo nepozvala do nejhezčího kraje

Truda Pogačníková,
z druhého čísla na Příklonné."

A napsala ještě jednou nejdrobnějším písmem, jaké jen svedla: „Přijďte jen k nám, až bude jaro!"

Potom povstavši odnesla sešit až k oknu. Zdálo se jí, že se dělá v školní světnici náhlá tma. A s vědomím dokončeného úkolu počalo jí srdce bušit úzkostí, že její dílo není dobré, že je takové popletené — ach, proč jí jen pořád připadalo, že to všechno jen vypravuje k vůli rusovlasému učiteli, který na její upřímné pozvání, aby k nim nahoru přišel, ani neodpověděl . . . A teď, až se vrátí, aby prohledl její úkol, snad se znova zamračí, anebo jí bude zase připomínati, že k němu do školy už ani nepatří . . .

Jak si to dnes všechno jinak představovala, když obtížnou cestou a zlou metelicí pospíchala do vytoužené školy — ó, tak zcela jinak! Doufala, že se na ni učitel mile usměje a ji pochválí: „To jste hodná a statečná, že jste přišla!" A mohl jí také jednou svojí bílou rukou čelo pohladit, jak to často číníval těm malým . . .

Ten dětinský sen Trudu tak zabolel v hrudi, že si musela hlavu podepřít na okenní rám, — a jak se tak zadívala ven do bílého sněhu, zaslonily se jí oči jako pod závojem, a dvě bezděčné, tiché slzy skutálely se jí po oblých líčkách.

Ani nepozorovala, že učitel vešel a vzpřímen pevným krokem a s chladným pohledem přiblížil se až k místu, kde stála. Tu se teprve zarazil ve svém předsevzetí zatočiti se smělou žákyní zcela bezohledně, a hlas jeho se svezl až do přátelského soucitu, když se jí tázal: „Proč pak pláčete? Kdo pak vám ublížil?"

„A to jen tak,“ zaštkala teď Truda hlasitě — „ale myslila jsem si prve, že ze mne nemáte žádnou radost . . . a já bych vám zrovna tak ráda něco udělala k potěšení.“

„Jen se upokojte — upokojte,“ chlácholil ji učitel zjemněným hlasem — a nyní se bezděčně stalo, o čem Truda snila — že bílá, hezká jeho ruka plaše zavadila o její čelo pohlazením.

Vzal jí sešit z ruky a počal čísti její úkol . . . Když došel k slovům: „Potom poznávám jaro již také brzy já po světlejších vršcích borových lesů, po tenoučkých týlových mlhách, jež slunce již po ránu překonává, i po vyrážejících pupencích našeho muškátu za oknem,“ zavadil dojatým pohledem o dívčinu skloněnou hlavu a připadalo mu, že temně kreslené, hedbávné obloučky jejího obočí, dlouhé třepení víček a nepokojná, žhavě rudá poupata jejích rtíků jsou také nějakým luzným písmem, jež by tak rád rozřešil. A když dočetl až do konce, utkvěly jeho zraky zas na okně, jako před půldruhou hodinou, když byl dočetl italskou novelu — jenže teď netesknily, ba připadalo jim, že únorová vánice ustává, vzduch se jasní, derou se do něho paprsky, květy i píseň — a celé jásavé jaro jako by kdesi na blízku zašumělo křídloma.

Vzpamatoval se teprve, když k němu pozvedla Truda své tázavé kavčí oči — teď už zase suché, plné slunné naděje.

„Opravdu je u vás tady ve zdejším kraji takové hezké jaro?“ zahovořil nejistým hlasem. „Já ho tu ještě nepoznal.“ A Truda opakovala tiše, jako jen jediný veršík své písničky: „Přijďte se jen k nám podívat — od nás je uvidíte.“

„Dost možná, že přijdu,“ odvětil učitel s onou táhlou pokojnou laskavostí, jakou slýchával v hovorech zdejšího pohorského faráře s žactvem, a dodal ještě trochu pozdviženým hlasem: „Ale jednu otázku mi, Trudo, musíte prve zodpověděti. Já jsem váš učitel a vy jste má žačka . . . Budete poslouchat vy mne — anebo budete chtíti, abych poslouchal já vás?“

Na to Truda hned neodpověděla; její rozevřené zraky se třpytem jaré pýchy, rozechvěné teď zvláštní úzkostí, chytaly se názorných obrázků po stěně, jako by chtěly pochytit radu v nejvážnější chvíli svého života. Potom ozvala se jistým, ale pokorným hlasem:

„Toť se rozumí — já musím poslouchati vás . . .“

„Ne že byste musela, ale tak — z vlastní vůle?“ promluvil s přátelskou upřímností učitel.

Usmála se blaženě, slyšíc ten známý sladký hlas, který slýchala v poslední čas po každé, když o samotě si chtěla na něco nejhezčího pomysliti, a odvětila téměř zbožně: „Ach ovšem — jakž jinak — z vlastní vůle . . .“

„Myslím, že nejste z těch, co slibují nadarmo,“ řekl jasně učitel po delší pomlčce, když pohodiv rameny zaplašil vlastní nerozhodnost poslati v tu chvíli svoji nejdorostlejší a teď již tak pokornou žačku zpět do sněhové vánice a mrazu.

Truda zavrtěla jen maličko hlavou; bezděčně si přihladila vlasy a nabírajíc do očí plno vážnosti, zeptala se již jen se skromnou poslušností: „Do které lavice mám si sednout?“

„Dnes už do žádné," promluvil učitel zase s šetrností rozmlouvajícího velebníčka, „dnes už toho necháme, když mimo vás nikdo do školy nepřišel . . . Ale víte, Trudo, co si jako dobrý váš přítel myslím? Že zde již vůbec není pro vás místa mezi tou ostatní drobotinou . . . Což kdy byste se už jen sama doma vzdělávala z knih, jež bych vám sám milerád vybíral a půjčoval?"

Truda jen sklonila hluboko hlavu a počala si své věci skládati do kabelky. Ruce její se chvěly, ale s tváře se jí nesmetl pel míru, který jako by ji pořáde sílil milým šepotem: „Z vlastní vůle . . ." A k tomu se připojil ještě učitelův hlas také jako jen k síle povzbuzující. „Sešit s dnešním úkolem rád bych si od vás nechal na památku, než sám se jednou tam k vám nahoru přijdu přesvědčit, jak vyhlíží to skutečné jaro, jež vaše duše tak mile chápe . . ."

Zanechavši modrý sešitek na lavici, popošla kvapně k hrabičce pro svůj šátek, klobouček a slavanku.

Učitel přikročil ke kathedře sám trochu pobledlý, zatápal tam po papírech v nejistotě, zdali tím neobyčejným propuštěním ze školy svou žačku přece jen nerozteskníl, — ale jak stiskala Truda k odchodu již vypravena, beze slůvka kliku u dveří, obrátila se ještě a na líčkách se jí kmitl úsměv jakési jaré, pevné, blahé víry . . .

A usmál se v tomto rozloučení beze slov a bez pozdravu i starostlivě zamyšlený učitel, jako by v těch zapadajících za Trudou školních dveřích uvízl ještě jeden luzný dech její neveršované písničky: „. . . Až bude jaro . . ."

Bludičky — světla.

Z pohorských báji

Bohumila Adámka.

Podzimním šerem vidiny mlžné vanou z dáli;
vlínají v lesy, plouží se lady, tíhnou v skály . . .
Od bařin v skoku zticha
bludička za bludičkou vzdychá,
z hluboka vzdychá, z těžka vzdychá.

Světélka bílá — lilie ruček sirých dětí;
neznaly nikdy rodičů, mřely bez objetí . . .
Hledají otce, matky,
vracejí v svět se zase zpátky,
nezdolně zpátky, stále zpátky.

Plaménky hnědé — závistí srdce sesehlá, zvrhlá
chvějí se, jak by vichřice v zvadlé listí vtrhla.
Nepřejná sama k sobě
nemají klidu ani v hrobě,
v hlubokém hrobě, v zrostlém hrobě.

Bludice siné — strhané zraky samovrahů
kmitají nazpět v života zpromrhanou dráhu . . .
Upnou se na rozcestí;
číhají lačně, kde že štěstí,
na zemi štěstí, lidské štěstí?!

Modravá světla — čekanky, tryskle z lásky dolu,
milenců v žití zoufalých. Duše jich teď spolu
— za hrobem věrné druže —
dychtí jen splynout úž a úže,
na věky úže, k sobě úže.

Bludičky sirné — jazyků šípy jedovaté;
pomluva, lež z nich sykají, utrhačství klaté . . .
Plazí se, týčí v hady;
rdouseny množí se přec všady,
peleší všady, rostou všady.

Plameny rudé — krvavé, žhoucí vrahů dlaně
svíjejí se a těkají kradmo ze stran k straně;
plaše se krčí, děsí,
jak by je bičovali běsi,
šílení běsi, krutí běsi!

Plapoly zlaté — kalichy zářné obřích květů,
myšlenky věštců, zneznané v prvním, božském vznětu,
provřely země stěny,
šlehají v obzor lidstva zmžený,
v temnoty zmžený, v bludy zmžený.

Světélka — světla — bludičky — dál jak v beznaději
zavlhlou nocí zimničně na pouť bludnou spějí . . .
Nad mhlami do blankytu
průvody hvězdic krouží v svitu,
v pravěkém svitu, v klidném svitu. —

Pod klášterní střechou.

Ze svého života vypravuje

mnich **Sava Chilandarec.**[1])

1. Jsem mnichem.

Jest tomu již hodně dávno, co jsem ve svém rodišti Kutné Hoře chodil do obecné školy. Tehdáž na cestě z domova do školy míval jsem strach z učitele, že na mně bude něco vyzvídati, co já jsem nevěděl; i sliboval jsem nejednou v duchu, nebuduli ve škole tentokrát vyvolán, že se stanu jednou knězem; mínil jsem se tak odvděčiti za pomoc boží, které jsem si naproti učiteli přál. A jako bych se chtěl tou pomocí lépe ubezpečiti, dušoval jsem se a s důrazem jsem si opakoval, že opravdu budu bohoslovcem, jestliže dnes nebudu zkoušen. Zdálo se mi, že to skutečně pomáhá, neboť velmi zřídka na mne přišla řada, abych odpovídal k otázkám učitelovým. To však přestalo, když jsem byl na školách Pražských; změnou místa zavládly ve mně také jiné myšlenky, a sliby dříve činěné mohly se pokládati za dětskou hru.

Nyní po padesáti letech jsem mnichem. Poněkud přece se vyplnilo, co jsem ve strachu z učitele slibovával; ale jen poněkud se to vyplnilo, neboť knězem nejsem, než jen mnichem, bratrem laikem. Jsem členem sboru duchovního, kterýž za hlavní účel svůj má konání modliteb a obřadů bohoslužebných; pročež často chodím do chrámu a účastním se pobožností, a tak mi připadá, jako bych nyní plnil sliby, jimiž jsem se někdy na cestě do školy zavazoval.

Na Svatou Horu Athonskou přišel jsem roku 1881, když mi bylo 44 let. Maje ze Srbska listy doporučivé, byl jsem vlídně přijat v klášteře Chilandarském, obývaném mnichy bulharskými, kteří služby boží konají jazykem slovanským. Přivedl jsem s sebou tři hochy třináctileté, kteří osiřevše ve vlasti české, byli mnou vychováni, ctili mě jako otce a odhodlali se putovati se mnou do ciziny.

K břehu polouostrova Athonského přivezla nás lodice z Kavaly, pobřežního města v Macedonii. Přistáli jsme u kláštera Vatopedského, kdež byl první náš nocleh na půdě Athonské. Nazejtří pluli jsme podle břehu, a brzo dostali jsme do přístavu Chilandarského, odkudž do kláštera Chilandaru jest něco přes půl hodiny cesty. Klášter Vatoped jest bohatý; mniši tamější jevili mnohou ochotu podržeti nás u sebe, i upozorňovali, že Chilandar jest klášter chudý; když jsem k tomu poukazoval, že mám doporučivé listy do Chilandaru, mínili Vatopedští,

[1]) Pro novější čtenáře naše třeba připomenouti, že ctihodný mnich Sava Chilandarec, od něhož Osvěta již tak mnohou pěknou a cennou stať přinesla, původně slul Slavibor Breüer, že se narodil jako člen patricijské rodiny Kutnohorské, pozemskými statky požehnané, vyrůstal ve všem pohodlí a vší hojnosti a jen z dobrovolného odhodlání, veden svou zvláštní filosofií zvolil si životní cestu, o níž se tuto dovídáme tak zajímavých podrobností. *Pozn. redakce.*

nechť si tedy jdeme do Chilandaru, a nebudeli se mi tam líbiti, že můžeme přijíti zpět do Vatopedu. Vzezřením svým Chilandar skutečně nevyrovnal se Vatopedu; stavení jeho dosti rozsáhlá vyhlížela jaksi zasmušile, byla zanedbána a nevzbuzovala zvenčí mnoho důvěry: a podobně bylo uvnitř. Chilandarští vykázali nám místnosti hostinské ku přebývání, a naše žití v klášteře vzalo svůj počátek.

Co jsme viděli a slyšeli, vše nám bylo cizí a nevídané. Byly právě žně, pročež většina mnichů byla zaměstnána na poli, kdež se žala pšenice. Zvědavost brzo pudila mě na pole, abych spatřil zdejší způsob polního hospodářství. Užasl jsem především, kterak chůze po strništi jest tady obtížná; příčina jest ta, že zdejší pole nikdy nevidělo bran, v obilí vyrostlo mnoho trnité trávy, a strniště bylo velmi vysoké. Měl jsem se ku práci, abych také pomohl. Pšenici zde žnou srpem, což já jsem neuměl, pročež udělal jsem si roubík a vázal jsem snopy. Šlo to však též obtížně; neboť zde dělají povřísla vždy z toho obilí, které se právě klidí; při utahování vydrželo mi málo které povříslo, a nepukloli hned, prasklo při odvážení mandelů; pročež brzo jsem roubík odhodil, a vázal jsem snopy pouhýma rukama, jak to dělali jiní. Žně trvaly deset dní; potom bratrstvo vrátilo se do kláštera, a nastal obyčejný pořádek.

Jídlo klášterní dosti mi chutnalo; skládalo se z rozmanitých zelenin, a vesměs bylo maštěno olejem olivovým. Chléb byl dobrý. I vína jsem okusil, ale že jsem nebyl na ně zvyklý, přicházela na mě po něm dřímota. V ten čas byli jsme my příchozí z Čech všichni čtyři pohromadě. Jednoho dne moji hoši byli jeden po druhém voláni do soboru, totiž do shromáždění starců řídících klášter, a tam bylo každému oznámeno, ke kterému staršímu mnichu jest který přidělen, jemuž má sloužiti a od něhož bude vším potřebným opatřován. Tak přišla chvíle, že jsem se musel odděliti od svých chovanců: věděli jsme, že budeme žíti pod jednou střechou, ale mně ta rozluka přece sáhla mocně k srdci; vypukl jsem v pláč, slzy tekly po tváři a ulehčily bolesti mé.

Také na mne přišla řada, abych byl připočten k bratrstvu klášternímu; vykázali mi zvláštní cellu neb komoru k obývání; musel jsem slíbiti poslušenství starcům soborním a nastoupiti v samostatnou službu. Byla mi svěřena sýpka, kdež na ručním stroji měl jsem čistiti pšenici a dle potřeby posílati ji do mlýna. Klíče od sýpky přijal jsem bez reptání; ale doma v komůrce své div že jsem se nerozplakal; přicházelo mi podivno, že mám konati práci čistě nádennickou; vyčítal jsem si: „Vždyť jsi tomu sám chtěl! proč jsi šel do kláštera? nyní to máš!“ Ale brzo jsem se upokojil; služba mě zaměstnávala vždy dopoledne několik hodin, potom pak až do večera měl jsem dosti volného času, v kterém jsem si mohl hověti podle vlastní libosti. Vůbec prací klášterskou zde nikdo se nepřetrhne. Jakmile byl určitý počet pytlů naplněn pšenicí přečištěnou, zamkl jsem sýpku a šel jsem do svého bytu; tam jsem se zabavoval mnoho prací truhlářskou.

Cella, kterou mi z počátku dali, byla ze špatnějších, lepší byly všechny obsazeny. Byla nízká, malá, o jednom okně, palanda zastupovala postel, v jednom koutě stála almara přikovaná ke zdi. Bedny a kufry, jež jsem s sebou přivezl, nevešly se do mé komůrky, leccos

musel jsem postaviti na chodbě nebo na pavlačí. První moje starost byla, abych si zhotovil stůl a židli, tak abych pak mohl doma čísti a psáti. Přidali mi kuchyň dosti prostrannou, kteráž mi sloužila za truhlářskou dílnu. Potřebné náčiní truhlářské jsem dílem našel v klášteře, dílem jsem si přikoupil, a rozličného dříví byl dostatek po ruce.

Minulo léto, přišel podzim, a já se rozstonal na zimnici. Ta mě byla soužila již v Srbsku, kdež jsem se dříve některý rok zdržoval; přestěhováním dále na jih mínil jsem jí ujíti, ale nic na plat, panna bledá opět mě našla. Musel jsem proti ní užívati chininu. Trápila mě několik neděl, jakož zde zimnici podzimní nebývá tak snadno vyléčiti jako letní. Cella moje byla bez kamen; pročež abych si snáze od zimnice pomohl, vynašli pro mne jizbičku s topením. Nová moje komora byla o mnoho větší, tak že mohl jsem si do ní všechny své věci urovnati. Později jsem si ji upravil podle vkusu svého, zhotovil jsem si nová okna, dvéře i nábytek mně potřebný, stěny polepil jsem si čalouny. Bydlím v ní již sedmnáct let, a jsem jí úplně spokojen; jest v prvním patře, vyhlídku z ní mám k straně západní na stráň vždy zelenou, kdež hnízdí slavíci; v létě není u mne dusno, ani v zimě mnoho studeno.

První rok zůstal jsem ***žitarem;*** tak se jmenuje služba na sýpce. Zatím starci poznali, že se znám dost dobře v řemesle truhlářském, v němž jsem se doma z ochoty cvičíval; moje výrobky cení se nad každou práci zdejších mistrů řeckých. Neméně imponoval jsem mnichům tím, že nepiji vína a nejím masa, na něž oni takořka se třesou; nemohli pochopiti, jak se mohu zdržovati těch věcí, když přece namáhám se tělesně a ve dne nespím, jakž jest u nich obyčej. Nejeden bratr ptal se mne, kterak to může býti, že se stále postím, a přece při tom síly neztrácím; takovým odpovídám: „Lij do sebe i na sebe vodu, a budeš také zdráv.“

Zdejšímu spůsobu vaření nemohl jsem úplně přivyknouti, neboť mniši mnoho solí a pokrmy koření, a pak jest potřebí píti víno; pročež začal jsem si vařiti sám, což při svobodném zřízení kláštera Chilandarského jest možno. Zdejší olej olivový jest omastek dobrý a chutný, ale hodí se jenom k zelenině, nikoli k moučným pokrmům, kteréž již z domova bývaly mým nejmilejším jídlem. Těžko mi bylo odvykati mléku, vejcům a sýru; jsou to dobré přísady k moučníkům; ale zde v klášteře jsou posty časté, a v takové dni a časy jest zapověděno požívati i mléka, vajec a sýra, nad to pak nelze vůbec čerstvého mléka na polouostrově Athonském dostati. Pročež z moučných jídel nezbyly mi nežli makarony a české knedlíky. Znenáhla stal jsem se kuchtíkem obezřelým, ale trvalo to delší čas, než jsem se v umění tom zdokonalil, neboť mnoho chuti jsem k němu neměl a dosud nemám. A tak uvykl jsem vařiti si jen jednou za den, a to jen jedno jídlo k obědu, od něhož mi vždy musí zbýti trochu k večeři. Co se týče snídaní, přijal jsem spůsob ruský a jídám ráno čaj s chlebem.

Krom kuchtění byl jsem si sám také pradlenou i vůbec služebníkem ke všemu. Při jistém rozdělení času ubíhaly mi dni rychle. Večerů jsem užíval ke spisování svých zápisků; obsah jejich sestavoval jsem si v hlavě již ráno na sýpce při točení klikou u stroje čisticího.

Také hleděl jsem přiučiti se jazyku církevně-slovanskému; k tomu účelu čítal jsem hojně v knihách pravoslavných, při čemž seznával jsem zároveň modlitby a obřady kostelní.

Víru svou proměnil jsem již v Srbsku před příchodem na Svatou Horu; při svém přestupování byl jsem pomazán svatými oleji. Chovanci moji přistoupili k církvi pravoslavné teprve v klášteře, při čemž obdrželi také nová křestní jmena.

V poměru k bratrstvu klášternímu byl jsem od prvopočátku zdrželiv. Sympatie cítil jsem pouze k jednomu mnichovi, tehdejšímu grammatikovi, t. j. písaři klášterskému; ten byl o několik let mladší než já, a měl přece nějaké obecné vzdělání, neb chodil z mládí do školy řecké. Ostatní mniši znali toliko svou službu, uměli čísti modlitby a zpívati zpěvy církevní, a byloli postaráno o jejich potřeby hmotné, nepřáli si ničeho více. Dotěravý jsem nebyl; pro pouhý tlach nedělal jsem žádných návštěv po cellách, a za to také nikdo nepřišel ke mně, což mi bylo zrovna vhod; neboť již z dřívějších let uvykl jsem zachovávati si samostatnost a kráčeti svou vlastní cestou. Dle možnosti hleděl jsem však ke každému býti úslužný a nestranný a odvděčovati se za prokázaná dobrodiní. Úzkému přátelství jsem se však vyhýbal.

Přibližoval se čas ustanovený, kdy bylo mi rozhodnouti se, buď abych učinil *slib mnišský* anebo abych se ohledl po jiném zaměstnání. I kladl jsem si v duchu otázku, dosáhnuli v klášteře pokoje, po jakém toužím? Proč jsem přišel na horu Athonskou, věděl jsem: chtěl jsem žíti na jihu v ústraní, k tomu srdce moje tíhlo od mládí. Jižní příroda mi lahodila, ale pohlížel jsem na ni dosti střízlivě, nedávaje se okouzliti vnadám jejím. Dostačovalo mi, že jsem ušel krutým mrazům, že zrak často spočíval na horách a stráních tonoucích v syté zeleni, že vlažný vzduch mořský mírnil žár sluneční a blankytná obloha oblažovala srdce člověka. Bratrstvo klášterní stávalo se mi vždy milejším, a dobře jsem s ním vycházel; bylo sice mravů prostých, ale nebylo v něm lidí zlomyslných, tak že dobře mohl jsem v něm žíti. Z počátku měli ke mně sice nedůvěru, pokládajíce mě za vyzvědače poslaného od vlády srbské; ale brzo se přesvědčili, že tomu tak není, pročež nečinili mi již překážek, když jsem dopisy přijímal a odesílal, a přestali mi bráti za zlé, že jsem si dával posílati knihy a noviny. Cílem mým pro budoucnost bylo vésti život tichý a střídmý, baviti se pozorováním přírody, vzdělávati se čtením v rozličných jazycích a vůbec zaměstnávati se literárně; že by mně v tom budoucně činili překážku, neočekával jsem. Následovně rozhodl jsem se snadno postaviti si v Chilandaře stan trvalý.

Od mého příchodu do kláštera minulo asi dvacet měsíců, když jsem představenstvu ohlásil svou žádost, aby mě přijali v počet stálých obyvatelů klášterních. Námitek proti tomu nebylo, i ustanovena neděle květná r. 1883 k mé postřižce neboli ku přijetí mému za mnicha. Před tím dnem v sobotu byl jsem zavolán na sobor, kdež jeden stařec měl ke mně řeč s mnohým napomínáním; představil mi přítomného duchovníka (spirituála), že při obřadě bude mým starcem, a přál mi, abych ve zvoleném stavu cítil se šťasten. Než jsem odešel ze soboru, konal jsem před vážnějšími starci hluboké poklony (metání), jaké se dělávají také v kostele před obrazy svatých, jmenovitě Matky Boží.

Do večera bylo připraviti vše, čehož jest potřebí k obřadu postřižky. První šatstvo mnišské dává klášter a oblekne nováčka do černého od hlavy až k patě. Částky mnišského oděvu jsou tyto: anterije čili podrasník, což jest sukně sahající od krku až k nohám, a přepásá se řemenem; na to přijde rasa, druh pláště s rukávy, a přes ni ještě jiný plášť tenký bez rukávů, řečený mantije; na hlavu patří klobouk bez okolku se závojem, a na nohy střevíce, vlastně dle předpisu sandály. Na krk náleží křížek, na záda paraman, čtverhranný kousek černého sukna s vyšitými znaky utrpení Kristova, a do ruky růženec; ty věci pokládají se za ochranné prostředky proti všelikému zlému. Jest zvykem, že nový postřižník po celý den ve své celle přijímá hosti a podává jim sladko (ovoce zavařené v cukru), rakiji (kořalku) a tyganice, což jest pečivo na způsob koblížek smažené v oleji; najdou se k tomu vždy ochotní mniši, kteří v noci připravují tyganice, aby k ránu byly hotovy; posýpají se též cukrem.

Po půlnoci při bohoslužbě, když se přečetlo evangelium nedělní, přišla chvíle, aby ti, kdož chtěli býti přítomni při postřižce, odebrali se z kostela do kaple, v které se postřižka koná. Můj stařec, pod jehož záštitou měl jsem učiniti slib, vzal na sebe mantiji a rozprostřel ji pravou rukou, aby mě jí pokryl; stál jsem vedle něho v šatech spodních. Z předsíně, kde jsem se byl svlekl, kráčíme společně k oltáři; na té cestě bylo mi vykonati troje metání čili poklony hluboké až k zemi. Před oltářem, vlastně ve dveřích ikonostasu, jenž odděluje místnost oltářní od obecné prostory kaple, kněz počne čísti modlitby. Po jich skončení činí deset otázek, k nimž nováček odpovídá. První otázka zní: „Proč jsi přišel, bratře, připadnout k svatému obětníku a k svatým členům jeho?“ Odpověď moje byla: „Přeji sobě života postního, čestný otče!“ Ostatní otázky týkají se rozličných slibů, které nováček musí učiniti, máli býti přijat do bratrstva klášterního; odpověď k nim zní jednostejně: „Ano, Bohem se dokládám, čestný otče!“ Po poslední otázce příklonil jsem hlavu, kněz položil na ni knihu a četl hlasitě modlitbu, ve které také ohlásil jmeno klášterní, jak se budu jmenovati. Jmeno to obyčejně určí ten stařec, který postřižence pokrývá mantijí; já však pospíšil jsem si a den dříve požádal jsem duchovníka, aby mi dal jmeno *Sava*, což také učinil. Potom mi kněz dal nůžky, říkaje při tom: „Vezmi nůžky, a podej mi jich.“ To opakovav po třikrát, postřihl mne v znamení kříže, totiž odstřihl mně něco málo vlasů na čtyřech stranách hlavy. Když se to stalo, přítomní bratři zapěli třikrát: „Gospodi pomiluj.“

Dosud jsem stál pod mantijí u svého starce; nyní nastalo oblékání. Kněz podávaje část šatstva, prohlašoval vždy: Bratr náš Sava obléká se v roucho to a to, při čemž vysvětloval symbolický význam té částky obleku; a nežli jsem ten šat na sebe vzal, zazpívali mniši opět třikrát: „Gospodi pomiluj.“ Naposledy můj stařec vzal mantiji s beder svých a zavěsil ji na mě; a tím se ukončil obřad oblékání.

Potom diakon říkal prosebné litanie, a po nich četl z epištoly sv. Pavla k Efeským v kap. 6. verše 10—17, v kterých apoštol vybízí, aby křesťan oblekl se v celé odění boží, aby obstáti mohl proti tokům ďábelským. Dále kněz předčítá z evangelia sv. Matouše v kaú

pitole 10. verše 37—38, v kterých Kristus praví: „Kdo miluje otce neb matku více než mne, a kdož nebéře kříže svého a nenásleduje mne, není mne hoden;“ též čte z kapitoly 11. verše 28—30, kdež Spasitel vybízí, abychom se od něho učili býti tiši a pokorni srdcem, neboť potom nalezneme odpočinutí dušem svým. Po ukončení evangelia dali mi do ruky knihu evangelií, křížek a hořící svíčku, s čímž postavil jsem se do stolice; mniši přistupujíce ke mně líbali knihu a kříž, i ptali se po mém novém jmeně.

Když se skončila liturgie, musel jsem spěchati do síně soborné. Tam byli shromážděni starci, kterýmž podle obyčeje podával jsem po skleničce rakije, sladko a koflík černé kávy, čímž nový bratr má osvědčiti svou pokoru. Pak jsem se rozloučil se starci hlubokou poklonou, a spěchal jsem do své celly, abych vítal návštěvníky přicházející s obvyklým blahopřáním.

Čině slib mnišský věděl jsem dobře a uvážil, že na mne čekají povinnosti, že následuje odříkání, a že poslušnost a trpělivost jsou hlavní ctnosti v životě klášterním. Věděl jsem, že příště musím se šatiti výhradně po mnišsku, čehož dříve nebylo. Nastávala mi také povinnost, abych častěji chodil do kostela, čehož jsem před tím málo dbal. Konečně bylo mi známo, že musím přijmouti ledajakou službu klášterní, což mě může přivesti do leckterých nesnází. Ale nebylo třeba zoufati ani malomyslněti. Chilandar má ústavu svobodnou, jest v něm méně přísnosti a důslednosti nežli v klášteřích, kde setrvávají při životě společném. Stalo se také, jak jsem se nadál.

Starci vědouce o mé zručnosti ***v truhlářství,*** vybídli mě, abych zhotovil několik stolů do cell mnišských; tak jsem změnil službu, sýpku zanechal jsem jinému a zřídil jsem si pořádnou dílnu truhlářskou v bývalé kuchyni. Řečtí truhláři pracují bez důkladných hoblovacích stolic, pročež první má starost byla, abych si sestavil stružnici spůsobu evropského. Potřebné dříví našel jsem v klášteře, ale hůř bylo sehnati šrouby, neboť soustružníků jest na Svaté Hoře málo; konečně podařilo se mi to přece, a pak pustil jsem se do práce. První rok mé truhlářské dráhy hotovil jsem samé stoly; líbily se všeobecně, také proto, že v nich nebylo ani jediného železného hřebíku, kdežto výrobky mistrů domácích jsou pouze hřebíky sbity. a proto stoly takové brzo se rozviklávají. Umění roste cvikem, pročež já později pustil jsem se do stolu rozměrů větších s přístrojem vytahovacím: stůl složený byl pro 12 osob, a když se prodloužil o vložená dvě prkna, postačil na 18 osob. Sestrojení podařilo se úplně; jak jsem si je vymyslil, tak jsem je provedl, a ono účinkovalo bezvadně. V klášteře nachází se nyní do 30 stolů ode mne zhotovených, rozmanité velikosti, a přečkají bohdá několikeré pokolení. Druhá větší moje truhlářská práce jest jedenáct lavic kostelních; jsou to vlastně stolice k stání, slohu zvláštního, jenž v kostelích Svatohorských ode dávna jest přijat. Když chovanci jeden po druhém byli připouštěni k slibu mnišskému a každý dostal zvláštní cellu, dělal jsem pro ně, čeho bylo ode dřeva potřebí, jako stoly, židličky, bedničky, almárky, věšáky a jiné drobnosti. Pouze postele dřevěné přišly z obyčeje, neboť mniši v těch letech počali si kupovati postele železné, kteréž v jižních krajinách lépe se k účelu svému hodí.

Po čtyři léta provozoval jsem v klášteře řemeslo, kterému mě byl před mnohými lety za dvě zimy vyučil mistr truhlářský v továrně mého otce v Kutné Hoře. Prvotní moje myšlenka, která mě pohnula, abych se přiučil řemeslu truhlářskému, byla ta, že jsem si chtěl sestaviti vzorek poustevny, neboť již v oněch dávných letech míval jsem samotářské ideály; abych ten model poustevny skutečně provedl, k tomu nikdy nedošlo, a již také nedojde, ačkoli nyní opravdové poustevny mám každou chvíli před očima. Práce truhlářská v klášteře mě těšila. Prolil jsem nyní sice hojně potu, za vedra dusivého prkno špatně se řezalo a těžko se hoblovalo; ale za to pociťoval jsem srdečnou radost z toho, když stál přede mnou hotový kus nábytku, zhotovený mou rukou ze všelijakých kousků dříví, který mnohonácte let bude sloužiti lidem. Prací jsem se nepřemáhal; držel jsem se obyčeje klášterního, kterýž s sebou nese, že několik hodin dopoledních postačí k službě, ostatní čas měl jsem volný; práce má byla však obtížnější než při jiných službách, poněvadž jsem se při ní často nastudil, zvláště v zimě jsem z rýmy skoro ani nevycházel. Pročež umínil jsem si, až dosáhnu padesátého roku věku svého, že zanechám řemesla a budu se hlásiti o jinou službu. To stalo se roku 1888.

Roku 1887 vymohl jsem si u představených kláštera dovolení, abych mohl navštíviti svou vlast a zůstati na cestách osm měsíců. Mnoho nescházelo, a já bych se byl již z té cesty nevrátil na Svatou Horu. Z Čech konal jsem zpáteční cestu přes Kyjev, abych navštívil sestru tam žijící. Měl jsem u sebe psaní Pražského pravoslavného faráře pana P. N. Apraksina ku protojereji Kyjevskému, kterýž mě v Kyjevě představil metropolitovi Platonovi a gubernátorovi. Byl jsem od nich vyzván, abych navštívil české kolonie na Volyni a podal zprávu o tom, co tam spozoruji; na tu cestu byly mi dány peníze ze státní pokladny ruské. Cestu z Kyjeva na Volyň vykonal jsem za dvě neděle. Byl mi učiněn návrh, abych s vychovanci svými přestěhoval se na Rus a usadil se v opuštěném klášteře v městě Dubně. Ruský svatý synod chtěl zříditi český pravoslavný klášter k tomu cíli a konci, aby čeští osadníci na Volyni rychleji přestupovali k církvi pravoslavné. Já jsem měl býti igumenem nebo představeným prvního českého kláštera pravoslavného. Necítil jsem v sobě mnoho spůsobilosti k takovému povolání, a rovněž nepředvídal jsem při něm velikého zdaru, ačkoli bylo patrno, že Volynští Čechové přestupují valně ku pravoslaví i bez českého kláštera. Nabídnutí v Kyjevě mi učiněného jsem nepřijal ani nezavrhl, ale odvolával jsem se především na souhlas svých vychovanců, že bez jejich přivolení nemohu ničeho slíbiti. Žádáno na mně, abych již zůstal v Kyjevě a svým chovancům jen psal, aby přišli na Rus; já však jsem si umínil, že s nimi musím o tom osobně promluviti, a na čem se usneseme, to že potom do Ruska oznámím. Tím spůsobem rozhodnutí dopadlo, jak jsem si v duchu přál. Když jsem se vrátil do Chilandaru a chovancům svým věc vyložil, jim nechtělo se opustiti Svatou Horu: já jsem jich k ničemu nepřemlouval, a tak zůstali jsme v Chilandaře.

Po návratu svém do kláštera 1887 žádal jsem za novou službu; přisoudili mi službu ***arsenadžije***, t. j. dozorce přístavního; musel jsem se přestěhovati (na jaře 1888) do přístavu Chilandarského a do-

hlížeti ke všemu, co se přiváželo nebo odváželo po moři. Žíti na břehu mořském bylo pro mne něco nového a lákavého, pročež s radostí nastoupil jsem v novou službu; zvláště jsem se těšil na častější koupání v moři. Ale arsena, totiž stavení, v kterém mi bylo při moři bydliti, byla velmi zanedbána; můj předchůdce nechal spustnouti byt i zahrádku, klášter neměl se hned k opravě, a chtělli jsem míti příbytek v pořádku, musel jsem vše udělati rukou vlastní. A tak dostal jsem se opět do práce truhlářské, a pustil jsem se do ní s chutí, abych s nejpotřebnějším byl hotov do zimy, kdy vánek mořský, čistý a líbezný, proměňuje se zde v severní vítr, který prudce vtírá se do stavení každou skulinou. Život vedl jsem pohodlný a téměř bezstarostný; chození do kostela přestalo úplně, v šat mnišský neoblékal jsem se, leda když jsem šel do kláštera, což stávalo se asi jednou v témdni, abych si přinesl chléb a vařivo. Blažen cítil jsem se, když sedě na pavlači v chládku hleděl jsem bezúčelně v modravou dálku, dýchaje osvěžující vzduch mořský a myšlenkám dávaje volný průchod; za tichého počasí moře pode mnou tvořilo blýskavé zrcadlo, s výše jednoho patra mohl jsem v průzračném živle blíže břehu vše prohlednouti, jaký život na dně panuje. V krátkém čase seznámil jsem se se všemi většími obyvateli moře; každou kořist, kterou rybáři vynesli z moře, bedlivě jsem si prohlížel a srovnával ji s obrázky v knize živočichopisné, do kteréž ke jmenu vědeckému připisoval jsem též názvy, kterými zdejší lid toho onoho živočicha jmenuje; pozorování moje vztahovalo se nejenom k rybám ale i k rakům, ustřicím, sasankám, červům, medusám i škeblím, a nezřídka přicházel jsem v udivení nad neobyčejnou citlivostí těch tvorů. Při skalnatém břehu našel jsem si prohlubeň poněkud uzavřitou, v kteréž jsem se koupal jako ve vaně, nechtělli jsem v moře vyplavati, což bývá nebezpečno pro žraloky; bylali hladina mořská v pohybu, musel jsem koupání odkládati. Sousedy měl jsem v přístavě jenom dva; nedaleko ode mne ve zvláštním domku bydlil otec rybář, kterýž, sloužilali pohoda, každý den s večerem vyjížďíval do moře na rybolov; něco dále stál domek celní stráže, v němž obyčejně seděl mohamedánský Arnaut, jenž měl pozor na cizí lodi, já však měl jsem s ním zřídka co dělati. Hlučno a živo bylo na arseně, když přirazila loď se zásobami pro klášter, jako s obilím, senem, dřívím a jinými věcmi; jak jsem přinesl do kláštera návěští o příchodu takové lodi, svolána byla k břehu pangynie, přišli totiž do přístavu všichni mniši, poslušníci, nádenníci, všechna čeleď klášterní a vůbec kde kdo byl, a za několik hodin vynesli náklady z lodi na břeh, aby loď se mohla vzdáliti do bezpečnější hloubky, kde se zakotvila. V přístavě bylo skladiště na všechny věci přivážené, odkudž pak v příhodnou chvíli odvážely se do kláštera.

Minulo první léto mého pobytu v přístavě a nastávalo počasí zimní, které na zdejším pobřeží se vyznamenává hlavně silnými větry severními a velkým vlnobitím. Tu zanechal jsem truhlářství a chopil jsem se knihvazačství, jež jsem mohl provozovati v místnosti topené. Jsem v tom řemesle také ochotníkem; přes zimu vázal jsem si toliko své vlastní knihy, které se mi přes léto nashromáždily. Ostatně zaměstnával jsem se čtením a psaním a co mi právě lahodilo; žil jsem

jako pravý poustevník sám a sám. Zřídka přišel na návštěvu některý spolubratr, a přišelli, neostal u mne dlouho, neboť nezavedl jsem obyčej zváti někoho k obědu, nebo podávati hostům aspoň kávu a kořalku: nepřijímaje sám pohostění, necítil jsem se k tomu povinen. V zimě nastala také práce v zahradě při arseně, kteráž má asi měřici výměry; posledně přes léto ležela ladem, poněvadž jsem se přistěhoval do přístavu v měsíci dubnu, kdy ve zdejším podnebí zahrada již musí býti zpracována, máli poskytnouti úrody. Najal jsem si v zimě nádenníka, aby především zahradu překopal, od trní a kořání očistil a dle možnosti dobře ohradil. V lednu sázeli jsme cibuli, česnek, bob; v únoru jsme ořezávali a okopávali révu, v březnu sázel jsem zeleninu, abych si ji nemusel již přinášeti z kláštera. Zbývající záhony byly určeny k pěstování vodních melounů, nejšťavnatější plodiny zdejší.

Plných šest let zůstal jsem arsenadžijem, žije dosti klidně a spokojeně. To jediné, co mě v té službě mrzelo, byla povinnost býti vždy v přístavě přítomen a nevzdalovati se z něho leč do kláštera nebo bylli jsem někam poslán; chtělli jsem z vlastní své příčiny se vzdáliti, musel jsem si zjednati zástupce k hlídání přístavu. Pořádek tak kázal, neboť v neurčitých časích docházeli do přístavu mniši, řemeslníci a čeládka, aby tu neb onu věc odnesli z přístavu, zásoby všechny byly pod zámkem, a klíče měl jsem já. Kromě toho v těch šesti letech po dvě léta byl jsem zároveň ***kantardžijem,*** važičem uhlí dřevěného, které se pálilo v lesích klášterských a sváželo se na mulech do přístavu, kdež je kupovali kapitáni lodí zde zastavujících. Uhlíři pálili uhlí od zimy do května; v té době musel jsem každodenně býti pohotově k vážení uhlí. A tak jsem býval dvojnásob upoután k místu.

Ve zdejší krajině pěstuje se ovoce velice málo; já však hned od počátku zdejšího svého pobytu pomýšlel jsem na to, abych zde zřídil sad ovocný. Hned v prvních letech, když jsem se stal mnichem, zasel jsem na několik záhonů jádra jablek, hrušek, pecky stromů slivovitých, mandle i jiná semena; za několik let vyrostly mi stromky, které se měly sázeti na místa, kde by mohly dávati plody. Dlouho jsem hledal pozemek příhodný k založení sadu; byl jsem také na rozpacích, mámli takovou zahradu založiti u přístavu při moři nebo u kláštera dál od moře. Zkušenost ukázala, že břeh mořský není příhodný ke vzrůstu ovocných stromů, poněvadž stromky ostrými větry v zimě mnoho trpěly; pročež rozhodl jsem se pro polohu od moře dále, vzdálenou čtvrt hodinky od vrat klášterních a lépe chráněnou; tam jsem přenesl všechny mladé stromky a vysázel jsem je v řadách pravidelných. Od té doby kroky moje často měřily cestu od přístavu do zahrady, chůze tam i zpátky trvala přes hodinu; nemaje nikoho v přístavě, kdo by mě zastal, nemohl jsem se v zahradě nikdy dlouho zdržeti, a vždy měl jsem na spěch. Trvalo to dva roky, než se ve mně ustálilo přesvědčení, že musím věnovati zahradě více času, máli prospívati; a ježto ve službě arsenadžijské nebylo mi to možno, uzrála ve mně myšlenka, že požádám za přeložení do kláštera. Ode dávna bylo také přáním mým urovnati zanedbanou knihovnu kláštera Chilandarského; střídavá práce v knihovně a v zahradě zdála se mi býti velmi vhodná. Pročež přednesl jsem starcům žádost, aby mě učinili ***bibliothekářem.*** Velice

usiloval jsem o to, aby žádost moje byla vyplněna, ale trvalo to dvě léta, nežli se starci odhodlali zříditi novou službu knihovníka a mnou ji osaditi.

Nastalo stěhování z přístavu do kláštera (1894). Během let nadělal jsem si tolik nábytku, že mi bylo potřebí ještě druhé celly; taková skutečně se našla v sousedství celly dřívější. Stěhování trvalo den; druhého dne bylo vše urovnáno. Třetího dne zavolali mě na sobor, kdež mi odevzdali klíče knihovny. Před obrazem Bohorodičky musel jsem učiniti hlubokou poklonu na potvrzení slibu, že budu poctivě konati službu mně svěřenou. (Pokračování.)

O tísni našeho učitelstva.

Uvažuje

Vácslav Štech.

Stesky učitelstva stupňují se v opravdové nářky. Bohužel, je veřejnost dlouholetým voláním učitelů skoro již umdlena. Nezasvěcenci dokonce odbývají tyto výkřiky krčíce rameny a pravíce, že pokud paměť sahá, učitelé vždycky stýskali; domnívají se tedy, že nespokojenost s platem je nevyléčitelnou chorobou učitelů. Tu a tam z novin pochytily širší kruhy, že byly platy tohoto stavu „nedávno“ upraveny, a že učitelé křičí zas. Proto naráží učitelstvo nyní na mnohých místech již i na lhostejné mlčení. Tato indolence veřejnosti je nesmírně nebezpečna. Nejen pro učitelstvo, ale i pro mnohé zájmy národa, neboť kdy by celý důležitý stav pozbyl i víry, že bude jeho žalování upřímně vyslechnuto, mělo by to následky nade všecku míru neblahé.

Jest mým úmyslem, vylíčiti stručně a nepředpojatě všem lidem dobré vůle, kde vězí kořeny zlého postavení učitelstva. Nejsou to jedině nedostatečné platy, také celá řada jiných nesrovnalostí dotýká se těžce učitelského stavu. Budiž pohovořeno alespoň o nejzávažnějších.

Platy rozdělují dnes učitelstvo *obecných* škol dle počtu obyvatelů v obci do pěti tříd (800, 700, 600, 550, 500 zl.) a učitelstvo *měšťanských* škol dle téhož měřítka ve čtyři třídy (900, 850, 800, 700 zl.).

Toto rozdělení stalo se skutkem roku 1894. Do uvedené doby dělilo se učitelstvo rovněž na třídy, avšak měřítkem nebyl pouhý počet obyvatelů, nýbrž i jiné „místní poměry.“ Roku 1894 následkem pouhého přihlížení k počtu obyvatelů byl v celé řadě obcí plat učitelů *snížen.* V Slaném na př. měl učitel obecné školy dříve 700 zl., nyní má 600 zl.; učitel měšťanské školy měl 800 zl., nyní má 700 zl.

Za to dřívější *nejnižší* učitelské služné (400 zl.) zvýšeno o 100 zl.

Do uvedeného roku měl každý učitel právo na 6 kvinkvenálek, jež činily 10% služného. Kdo byl v třídě nižšího platu, měl tedy menší kvinkvenálky a naopak. Nyní se počítají kvinkvenálky všem stejně. Je jich celkem šest. Na obecné škole první kvinkvenálka páčí se na 50 zl., na měšťanské škole na 80 zl., další tři kvinkvenálky obecné

i měšťanské školy jsou po 100 zl., poslední dvě po 50 zl. na obecné, a po 80 zl. na měšťanské škole.

Všechny tyto příjmy týkají se pouze definitivních učitelů. ***Podučitelé*** obecných škol (na měšťanských školách podučitelů nyní není) jsou v tom mnohem hůře. Odbyv učitelský ústav a vykonav maturitní zkoušku obdrží kandidát 360 zl.; vykonáli zkoušku učitelské spůsobilosti (kterou nesmí dříve podniknouti, dokud aspoň dvě léta na škole nevyučoval), stane se zatímným podučitelem; plat jeho určuje se dle výše vzpomenutých tříd a páčí se na 550, 500, 450, 400 zl. Uprázdníli se systemisované místo podučitelské, může se zatímný podučitel na něm státi definitivním; pak má právo na kvinkvenálky, které jsou určeny vesměs po 50 zl.

Podučitelů je v Čechách více než ***čtvrtina*** všeho učitelstva.

Máli se podučitel státi ***učitelem***, jest třeba, aby se pro něho uprázdnilo systemisované místo učitelské. Ale postup z podučitele na učitele jest tak stížen, že při úpravě platů roku 1894 ustanoveno, že podučitel, který ani v 10 letech po zkoušce spůsobilosti — t. j. ani ve ***třináctém*** roce svého působení (asi ve 33. roce svého věku!) místa učitelského nedosáhl, ***může*** býti jmenován učitelem pro svoji osobu. Toto ustanovení osvětluje vyhlídky učitelstva velmi jasně.

Řídící učitel a ředitel má právo: 1. na byt naturální nebo na příplatek dle místa, v němž je ustanoven (100—300 zl. na obecné, 200—300 zl. na měšťanské škole); 2. na funkční přídavek dle počtu svěřených tříd (80—200 zl.)

Do pense počítá se všemu učitelstvu doba od vykonané zkoušky učitelské způsobilosti; kdo učí 10 let, má právo na pensi 34% služného, za každý další rok přibývají mu 2·2%. Kdo slouží 40 let, má právo (ale není nucen) jíti do pense, která na sklonku této doby rovná se služnému. Příbytečné se do pense nevpočítává. Kdo ani 10 let nesloužil, dostane pouze skrovné odbytné; zemřeli před tímto desetiletím, neobdrží pense ani vdova ani sirotci.

* * *

Učitelstvo není těmito příjmy spokojeno. Ukazuje na to, jak jsou odměňováni příslušníci jiných stavů, kteří se často přípravnými studiemi učiteli ani rovnati nemohou. Zejmena poslední úprava platů úřednictva, státních zřízenců a sluhů vrhla ostré světlo na neblahé hmotné poměry stavu, který má jistě veliký význam, a v národě, jehož vší zbraní jest jedině a pouze kultura, úkol jistě předůležitý.

Bohužel, učitelstvo dlouho samo nemohlo se shodnouti o tom, co má žádati. Roku 1890 jsem jako delegát Slanské učitelské jednoty za souhlasu učitelstva, jež jsem zastupoval, ve valné hromadě Ústředního spolku učitelských jednot vyslovil náhled, aby učitelstvo hledíc k důstojnosti svého stavu nežádalo pouhého částečného upravování platu, nýbrž aby za program svůj prohlásilo tužbu, že má býti postaveno na roveň alespoň státním úředníkům nejnižších tříd.

Tento můj návrh vzbudil velikou nevoli těch, kteří si slibovali pro svou osobu výhodu ze zvýšení nejnižšího platu (ze 400 na 500 zl.), a přítomný jeden tehdejší poslanec dokonce mě v shromáždění činil

směšným řečí, v níž se mne ptal, mámli opravdu takový zálusk na úřednickou uniformu s kordem . . .

Dnes je volání po úpravě platu dle tříd úřednických heslem všeho učitelstva. Shrnemeli tento nový program, k jehož propagování svolávají se hlučné schůze a píší ohnivé články, vidíme, že učitelstvo žádá:

1. stav podučitelů budiž zrušen; kdo vykonal zkoušku maturitní, měj 500 zl., kdo zkoušku způsobilosti, 600 zl. roční služby; učitelé této kategorie slují *zatímnými;*

2. ***definitivní učitel*** obecné školy měj služné dle nejnižší (XI.) třídy úřednictva, t. j. 800 zl. (toto služné mají žalářníci, assistenti poštovní, finanční a j., berní příručí atd.);

3. ***učitel měšťanské školy a řídící učitel obecné školy*** měj služné dle X. třídy úřednictva, t. j. 1100 zl. (jako kontrolorové, officiálové, policejní koncipisté, příručí cejchmistrů atd.);

4. ***ředitelé měšťanských škol*** mějtež služné dle IX. třídy úřednictva, t. j. 1400 zl.;

5. všechno učitelstvo mějž ***právo na byt naturální*** neb na příbytečné, jež by se u učitelů (i zatímných) rovnalo nejnižším aktivním přídavkům úřednictva;

6. ***právo jíti do pense*** mějž každý učitel po 35 letech služby; po 40 letech služby budiž to jeho povinností;

7. kdo se po 30 letech služby nestal řídícím učitelem, dostává záslužní přídavek 200 zl.

Tyto požadavky nemůže nikdo rozvážný nazvati přemrštěnými. A kdo se postaví na stanovisko chladného finančního výsledku, nemůže spravedlivě říci, že by učitel takovéto skrovné odměny hoden nebyl. Ale jak daleko má učitelstvo k tomuto postavení! Dnes z 15.000 učitelů obecné školy v Čechách jest 4000 podučitelů; z 11.000 učitelů mají po 800 zl. služného pouze 4%, 700 zl. pouze 5%, 600 zl. pouze 8%, 550 zl. pouze 12%; za to však po *500 zl. má* **71%** *učitelů!*

Na měšťanských školách z 1730 učitelů má plat po 900 zl. 14%, 850 zl. 7%, 800 zl. 14%; 700 zl. má však **65%** učitelů.

* * *

Učitelstvo nemůže se domoci žádoucího cíle z rozličných příčin. Především nebylo dlouho sjednoceno v tom, co má žádati. Bezpočetné návrhy, často protichůdné, objevovaly se jako „kardinální požadavky." Brzy se volalo, aby se „alespoň takto" upravil plat učitelů, brzy se slevovalo nebo opět přidávalo, a výsledkem všeho byl zmatek.

Venkovské obyvatelstvo mělo na očích hmotnou situaci mnohých řídících učitelů, jimž služba varhanická a rozličné drobné výhody úředního postavení zlepšovaly příjmy. Proto odbývaly široké vrstvy stesky učitelů jen krčením ramen.

Na voličských schůzích sice deklamováno dále o „neblahém stavu učitelstva," které tu zváno „vlasteneckým a důležitým činitelem," ale upřímného soucitu s učitelstvem bylo málo. Že tu a tam řídící učitel (nejvyšší stupeň karriéry) netře bídu, vyvozováno z toho, že není s učitelstvem vůbec tak zle.

A při tom stále oživovalo se známé slovo Marie Terezie, že „škola je politicum.“ Boj o školu neumírající a stále novými a novými popudy jiné tvářnosti nabývající vrhá své stíny i na učitelstvo.

Strany, které domáhají se podpory širokých vrstev, pamětlivy jsou toho, že učitel v středu občanstva stále žijící, jsa často důležitým důvěrníkem lidu, má nemalý vliv na smýšlení voličů. Proto pozorujeme, že přízeň k učitelstvu jeví se nejživěji u těch politiků, kteří musejí zůstati jen při blahovolných slovech, poněvadž jim k uskutečnění slibů schází moc.

Boj o školu, vedený od politických stran různým spůsobem, nezůstal i proto bez následků pro učitelstvo, poněvadž často hlasovacími lístky dokumentovalo svoji přízeň nebo nepřízeň. Některé politické tábory tímto spůsobem přímo byly zaujaty proti učitelským požadavkům vůbec.

Avšak ani v obcích situace učitelů nezůstala bez otřesů. Učitelé, požívajíce svého práva v důležitých volebních sborech, snadno si znepřátelili některou stranu místní, zejmena když smýšlení své s úspěchem projevili. „Já platím tolik a tolik školních přirážek, dávek na novou školu a pod., a učitel nemá táhnouti se mnou za jeden provaz?“ říkají v Čechách tisícové lidí. Z odpůrců určitých osob učitelských snadno se pak v místě stávají nepřátelé školy vůbec a učitelstva zvlášť.

Poslanci, kteří se stýkají s občanstvem, mohou vypráveti kroniky o tom, jak na mnohých místech titéž lidé, kteří slavně odhlasovali resoluci ve prospěch úpravy platův učitelských, soukromě varovali před každým zvýšením zemských dávek na prospěch učitelů, kteří tam či onde „staví se proti zasloužilým občanům.“

I toho docílili četní pohněvaní občané, že přede dvěma roky, když zrušením nejnižší třídy platů na měšťanských školách měla býti odčiněna křivda z roku 1894 (kterou dosavadní nejmenší plat osmi set zl. pro 65 procent učitelů měšťanských škol byl o sto zlatých ***snížen***) vyšlo ze sněmovny tolik českých ***rolnických*** poslanců, že zákon hotový v posledním okamžiku byl zmařen . . .

I ti poslanci, kteří si opravdu národní školy váží a jsou přesvědčeni, že s úpravou učitelských platů sněm nejbohatšího království v říši dlouho již otáleti nemůže, upřímně podotýkají, že otázka tato buší na dvéře sněmovny v době nejnepříznivější. V letech, kdy panenský dosud rozpočet zemský musí býti poután dluhem, není mnoho chuti k rozsáhlému upravení platů učitelů na školách, jichž některé principie nemálo se příčí důležité kurii velkostatkářské.

Dlouholeté podávání peticí, pouti deputační, appelly k poslancům, řeči ve schůzích a články v novinách nehnuly otázkou učitelskou ani o vlas. To v učitelstvu vzbudilo mnoho hořkosti a způsobilo mocné hnutí. Politickým stranám vyčítá se, že příliš záhy zapomínají na služby, které jim v dobách utváření se nynějšího politického směru prokázalo učitelstvo, poukazuje se na to, že práce učitelů v ohledu kulturním jest u nás tak významna, že se nedá srovnati s žádnou jinou, a již rodí se z tohoto hnutí i nebezpečná hesla.

Chladný pozorovatel, který dovede upříti zrak také do budoucnosti, musí dospěti k náhledu, že se k zlepšení hmotného postavení učitelů musí něco státi, a to brzy.

* * *

Avšak v učitelstvu poukazuje se právem ještě na některé jiné nesrovnalosti. Z těch zasluhuje povšimnutí především nerozřešená otázka *učitelek.*

Vášnivější odpůrci žen ve škole vystupují dokonce s heslem, že učitelka do školy vůbec nepatří. A jeli tam připuštěna, ať prý béře menší plat. Nemá prý povinností k rodině ani závazků k veřejnosti, jaké má muž, a výkony její nemohou prý býti srovnávány s výkony mužských učitelů. I jiné věci vytýkají se učitelkám; na mnohé opravdu nejlepší odpovědí jest mlčení.

Jsem přesvědčen, že povolání učitelské je pro dívku naprosto nevhodno. Kdy by bylo po ruce statistiky o občasných chorobách učitelských osob, přesvědčily by takové výkazy nejlépe každého, že je služba pro ženy ve škole velice těžká. Ale naproti tomu pokládám vyčítání menší spůsobilosti fysické, jež tak často vrhá se učitelkám v tvář, za zbraň nespravedlivě krutou. Za to přece, že chápou se dívky jednoho z nemnohých prostředků k samostatné obživě, nemá se vystupovati proti nim osobně a brutálním útokem. Nechť se studiu a úvaze podrobí celý systém a pak ať se z poznatků klidně vyvodí soud a formulují návrhy.

Dávati pak učitelkám menší plat než učitelům je prostředek nešťastný a učitelům spíše ke škodě než ku prospěchu, poněvadž rozhodující kruhy, kdy by měšce zemského zvláště hájiti chtěly, byly by pak logicky sváděny k tomu, aby do škol brány ještě šíře otevřely ženám, když jsou lacinější.

Tento prostředek rovná se těm osudným návrhům, v nichž někteří podučitelé kdysi žádali, aby se ubralo z platu řídícím učitelům a jim z toho přidalo. Zapomínali chuďasové, že by se tím krátký žebřík uřízl nahoře, aby se dole nastavil.

Jinak však nesmíme přehlednouti, že konkurrence učitelek dotýká se učitelů velmi povážlivě. Učitelky — jak dokázala by snadno i jen povrchní přehlídka — mají velikou oporu v tom, že mnoho a mnoho dcer vyšších vlivuplných úředníků věnuje se tomuto povolání s jakousi zárukou, že bude na ně pamatováno příznivějšími místy. Učitelky jako ženy těší se přece jen jistým ohledům a jsou účastny mnohých výhod, kterými se mužům postavení neusnadňuje. Mimo to i přihlížejí důležití činitelé k tomu, že žena v mnohém ohledu nepůsobí dozorčím orgánům tak snadno rozpaky jako učitel. Proto vidí učitelé ve svých kollegyních nebezpečné konkurrentky a zařizují dle toho své jednání. Často bohužel i na úkor spravedlnosti.

Prospěch učitelův a učitelek setkává se však v boji ještě o jiné principy.

Učitelky na př. žádají, aby všecko vyučování na dívčích školách bylo svěřeno jim. Učitelé tomu odpírají hlavně z toho důvodu: Školy dělí se na dívčí a chlapecké pouze v obcích větších. Povolíli se učitelkám, budou jim vyhrazena nejlepší místa, a učitelé budou většinou odkázáni do obcí s nejnižšími platy. Již teď je poměr ten tak křiklavý, že na obecných školách venkovských okresů našich v nejnižší třídě platu je 6200 učitelů, ale jen 180 učitelek, za to však v první třídě platu je 220 učitelů a 200 učitelek; v druhé třídě 220 učitelů a 160

učitelek; v třetí třídě 400 učitelů a 260 učitelek; v nepříznivější třídě čtvrté 800 učitelů, ale jen 300 učitelek. Požadavek učitelek znamená tedy ještě zabrání „výhodnějších“ míst učitelkami na úkor učitelů, kteří mají přece jen větší povinnosti k rodinám (učitelky nesmějí se vdávati), plní mnohé úkoly v životě veřejném a pod.

Učitelky však důsledně též žádají, aby na dívčích školách místa ředitelská byla obsazována jen ženami. Učitelé proti tomu hájí volnou konkurrenci. Tato spletitá otázka zasluhuje důkladnějšího vysvětlení.

Vypíšeli se nyní konkurs, v němž stojí, že na některé dívčí škole obsadí se místo ředitelské mužskou, *po případě* ženskou silou, znamená toto „po případě,“ že musí dostati místo ono učitelka, a kdy by se i ucházela jediná mladá slečinka vedle třeba padesáti starších, zasloužilých učitelů. Učitelé volají po rovnosti, žádajíce, aby konkurs hledal ředitele *nebo* ředitelku (řídícího učitele *nebo* řídící učitelku).

Tyto hlavní příčiny sporu nedají se odstraniti jinak než kardinálním řezem, při kterém dlužno míti na zřeteli ne snad prospěch osob, ale především prospěch věci.

Prospěch školy žádá, aby vyučování bylo svěřováno silám nejspůsobilejším. Dnes, kdy se tolik volá, aby škola přihlížela úspěšněji k momentu vychovatelskému, jest záhodno všimnouti sobě, co dělá učitele dobrým paedagogem.

Maje za sebou více než dvacetiletou praxi školskou tvrdím, že ani knihy ani pokyny ani rady nerozhojní vychovatelskou spůsobilost v té míře, jako oženíli se člověk a má děti. Na těchto drobných členech vlastní rodiny vychovatel teprve poznává, co je to duše dětská, a přesvědčuje se nejlépe, kterak nutno rozuměti zásadám výchovy v praxi.

Proto je na každý spůsob chyba, že se učitelkám u nás zbraňuje, aby se vdávaly. Dolnorakouský zákon na příklad zcela právem této výhrady nezná. Jediná překážka, která by za čas mohla škole býti ke škodě, že by totiž vdaná učitelka nemohla nějaký čas vyučovati stanouc se matkou, ta překážka dala by se odstraniti tím, že by se na *náklad učitelky* (tedy bez hmotné ztráty školního fondu) opatřila na čas zástupnice, jako se opatřuje zástupník dnes za toho, kdo dostane dovolenou, ochuraví a pod.

Kdy by toto omezení zákona padlo, zmizela by z našich představ učitelka, jejíž etheričnost zasluhuje galantních ohledů, a objevila by se nám vychovatelka nad pochybu spůsobilá — to jest matka! Matka plná energie a zkušenosti — matka, jejíž opatření by vzbuzovalo respekt — matka, která dovede ovládati třídu neposedných chlapců právě tak jako síň děvčat.

Učitelská místa musela by se pak obsazovati poměrně ve všech kategoriích dle spravedlivého klíče. Jeli všech učitelek pětina, nechť jich pětina působí právě tak v platební třídě výhodnější jako v třídách nižších. Padnouli třídy, nechť se dle téhož měřítka pamatuje na spravedlivé umístění osob učitelských do vesnic a měst menších i větších.

A kdy by se mimo to ustanovilo, že žádný učitel a žádná učitelka nemůže dosáhnouti definitiva, dokud by nepůsobila na škole vesnické alespoň tři léta, v otázce obsazování učitelských míst neobyčejně by se vyjasnilo.

Z učitelských kruhů zmizely by slečinky, které mocnou protekcí způsobují, že vysedí si nejpohodlnější místa ve velkých městech. Otec učitel, který má tři děti na studiích, plahočí se v horské dědině do úpadu, sháněje přetěžce hodinami a jinou prací, co musí dáti na vzdělání svých dcer ve vzdáleném městě. A v tomto městě zatím slečinka z bohatého domu zastává snad místo, kterého nedosáhla ničím než přízní „osudu." Na vesnici by nešla za nic na světě! Kdy by dosáhl jejího místa zmíněný učitel, zdálo by se mu to splněním rajských snů.

Ovšem by se musel též důkladně změniti dosavadní spůsob obsazování učitelských míst.

Dnes se definitivním učitelem (říd. učitelem, ředitelem) stane ten, koho zvolí okresní školní rada a jehož volbu zemská školní rada potvrdí. Tak lehce se to řekne, a přece je v tomto spůsobu tolik bolestných pěšinek, kterým dosavadní zákon bohužel čeliti nedovede.

Okresní školní rada volí z žadatelů teprve tehdy, když vyslechne přání místní školní rady ve formě terna podané. V místní školní radě, jíž předsedá starosta obce, zasedají mimo faráře a řídícího učitele (ředitele) zástupci občanů ve školní obci. V okresní školní radě, jíž předsedá okresní hejtman, zasedají mimo zástupce církve, službou nejstaršího ředitele školy nejvyšší kategorie z okresu a školního inspektora zástupci občanů v okresu a jeden zástupce učitelstva volbou ustanovený.

V obou těchto sborech mají většinu zástupcové samosprávy. Idea zákonodárcova byla dojista v tomto ohledu nejkrásnější. Učitelem a ředitelem stane se, koho obecenstvo za nejlepšího uzná. Pro školu se opatří vše jakýmsi horlivým závoděním předáků.

Bohužel, skutečnost v příčině obsazování učitelských míst je tak truchliva a obrázky z ní jsou tak neutěšeny, že neznám v žádném stavu nic tomu podobného.

Aby přišel žadatel v místní školní radě do terna, stojí ho leckdy nesmírnou práci, ba často i nedůstojné snižování. Ucházení se o místo znamená často jen získávání hlasů a vzájemný boj všech žadatelů. Nitky příbuzenské, vějičky politických stranníků, osobní přátelství a neshody, vznícené vášně nepřátel — toť chaos, ve kterém se vaří často učitelská karriéra. V bojích o místo jsou zbraněmi i denunciace, lživé zprávy do novin, sliby, přetvářky, anonymní dopisy — a i takové podlosti, které se stydím uvesti, protože jsem sám učitelem.

Zachrání mravnost v učitelstvu, kdo obsazování učitelských míst postaví na základ, který by více odpovídal spravedlnosti.

A boj není odbyt jenom pouhým sháněním hlasů, aby byl kandidát místní školní radou navržen do terna. Po stanovení teprve nastává často půtka těch, kdo nejsou v ternu, proti oněm třem vyvolencům, neboť okresní školní rada není ternem vázána. Kdo je navržen na druhém a třetím místě, pokouší se mnohdy zvrátiti domnělou výhodu prvního kandidáta, a boj má stále novou potravu a novou tvářnost. Teprve po odhlasování v okresní školní radě — která je, třeba ne nejvyšším, jistě nejdůležitějším školským úřadem — nastává klid, poněvadž zemská školní rada je ve výšinách, kam zápasníci a jich spojenci s úspěchem účinkovati nemohou.

Často při obsazování míst jsou všichni občané v půtce, obce dělí se na skutečné válečné tábory, otázka, kdo bude dán do terna a kdo zvolen, rozvášní často i lidi, kteří jinak na školu si ani nevzpomenou. Za takových okolností zákonem žádaná nepředpojatost stává se illusorní.

A nejhorší při dosavadním spůsobu jest to, že roztrhal učitelům vlast na drobná území, která jsou téměř nepřestupnou zdí ohrazena. Z okresu do okresu dostane se učitel skoro jen zázrakem. Do kterého kraje náhoda ho jednou zanesla, tam z pravidla musí složit i kosti. Do královské Prahy na příklad, v níž by mělo býti učitelské místo odměnou pozoruhodného snažení, dostane se — a to jen, máli veliké štěstí — pravidlem učitel z venkova jen tehdy, vezmeli za vděk místem zatímného podučitele. Řídící učitel z venkova, který má třeba 30 let služby za sebou, neplatí nic proti mladému pánu, který měl to štěstí, že z ústavu se přehoupl do služeb první obce v království.

To jsou poměry nezdravé. Kdo máte moc, přesvědčte se; a pak jistě přiložíte ruce k nápravě!

Nejspravedlivějším prostředkem by bylo, kdy by obsazování učitelských míst dálo se dle služebných let. Otázka, jeli kdo více spůsobilý, nemá tu míti místa proto, že nespůsobilý učitel by zajisté vůbec nebyl ve škole trpěn. Za to ať jest možno přihlížeti k závažným osobním důvodům, které nechť při stejném počtu let jsou momentem rozhodujícím. Jednáli se na př. o místo v městě se střední školou, zasluhuje mezi stejně starými žadateli jistě více ohledu otec, který své děti na takovou školu posílá, než bezdětný starý mládenec nebo svobodná učitelka.

Při obsazování míst řídících učitelů a ředitelů rozhoduj však především osobní spůsobilost k úřadu tomu. Není vždy též dobrým vůdcem ústavu, kdo je dobrým učitelem. Nedostatky a zlé vlastnosti osoby postavené v čele školy odpykává pak celý ústav. Členům sboru neschopný správce strpčuje život, umrtvuje všechnu snahu nedostatkem vlastního přičinění, nebo nahrazuje scházející takt urážlivým kaprálstvím. Proto při volbě správců škol nechť má platnost též osoba kompetentova.

Nespůsobilost k řízení školy nesmí však učiteli nikterak býti překážkou, aby se přece jen dočkal nějaké karriéry. A proto jest spravedlivo, aby tomu, kdo se do určité doby nestal správcem školy, dostalo se osobního přídavku, jehož by však pozbyl, kdy by mu později přece jen řízení školy svěřeno bylo.

A tu je rozřešena i sporná otázka řízení dívčích škol. Důvod, že kompetentka jest žena, není sám ještě průkazem spůsobilosti, právě tak, jako jím není okolnost, že žadatel je muž. Projdouli učitelky ohněm starostí o rodinu, poznajíli život také z jiné stránky než z knih, z divadla a p., budouli postupovati cestou necestou učitelské práce jako muži, pak budou s muži rovnocenny. Pak se nebude žádný spravedlivý muž ptáti, zdali tato žena, která vychovala zdárně své děti, dovede ovládati též ústav. Máme tisíce příkladů, že zkušená paní nepozbude duchapřítomnosti tam, kde by zbledl muž slabšího rozhledu. Zlí jazykové ostatně vypravují už nyní o školách, jež řídí choť řídícího učitele, která se ani dekretem vykázati nemůže.

* * *

Jiný stesk učitelů jest, že se měšťanské školy spojují s obecnými, čímž se učitelstvu obecných škol na venkově tarasí cesta na místa řídících učitelů v městech. Někteří učitelé měšťanských škol v žehrání učitelů obecných škol na tuto nesrovnalost spatřují dokonce projev nekollegiality. Širší obecenstvo myslí, že učitel obecné školy vykonáním náležité zkoušky urovnal by si postup sám. To dlužno vysvětliti.

Jsou učitelé, kteří by z celé řady důvodů na měšťanskou školu učit nešli. A byla by chyba, bylo by pro školství zrovna nebezpečno, kdy by se obecná škola pokládala za instituci méně cennou. Proto je spravedlivo, aby se zasloužilým a spůsobilým učitelům této kategorie nezavíral jediný stupeň karriéry v městech spojováním obecných a měšťanských škol. Prozíravý učitel měšťanské školy musí pak uznati, že tím, rozmnožili se počet míst řídících učitelů rozdělením škol, zvětšuje se i jeho možnost dosáhnouti lepšího místa.

Ale pro rozdělení mluví i mnoho důvodů vnitřních. Jsou tak přesvědčivy, že na příklad na Král. Vinohradech, v Žižkově, na Smíchově, v Karlíně a jinde tyto školy vesměs rozdělili, jak žádá bez toho školní novela z roku 1883. —

Tím jsme se dotkli hlavních stesků učitelstva. Nejsou vyčerpány všechny — o otázce vyššího vzdělání na příklad nutno široce pohovořiti při jiné příležitosti, — ale je zde pověděno, kde musı býti rozhodujícími činiteli nejdříve přiložena ruka k nápravě. Opakujeme:

1. nutno upraviti plat učitelstva a pensijní normu;
2. nutno rozřešiti otázku učitelů a učitelek;
3. obsazování míst třeba uspořádati spůsobem, který by stavu neujímal vážnosti, odstranil ohrady okresů a zjednal průchod zásadě staršinství;
4. postup učitelstva děj se přísně od jedné kategorie školy k druhé; každý musí určitou dobu působiti na vesnici — každý má naději dosáhnouti výhodnějších míst postupem až do Prahy;
5. školy měšťanské a obecné jest třeba rozděliti;
6. kdo do určité řady let nedosáhl postupu, obdrží náhradu osobním přídavkem. —

Ale kde vzíti peníze?

Perla v koruně říšské, bohatá klenotnice monarchie, nevyčerpatelné království české nemůže se přece zastaviti mlčky před touto otázkou. Chceteli školu se spořádanými poměry, nezbývá než najíti prostředky pro ni, tak jako je nachází stát pro potřeby, které pokládá za nezbytnost.

V kruzích poslaneckých hovoří se již o prostředku vhodném: plus, kterého je třeba k zvýšení učitelských platů, nechť z přebytků svých doplácí zemím státní pokladna.

Jak se proslýchá, nepokládá se tento spůsob řešení ani ve Vídni za nemožný. Nuže!

* * *

K závěrku nemohu nedotknouti se věci, která často jako bublina objeví se u nás na povrchu veřejné diskusse. Je to otázka *vlastenectví* našich škol.

V novinářských článcích, v debatách veřejných shromáždění a jinde proletí často poznámka, že naše děti bez toho ve školách nejsou prý vedeny pravým českým duchem, učitelé že nemohou a nesmějí pověděti ničeho o tom či onom z historie, jsou prý střeženi, v čítankách že není dosti článků z českých dějin a pod.

Je čas, aby se řekla poctivá pravda. A tu pravím s čistým svědomím: naše školy jsou tak vlastenecké, že by více vlastenecké ani býti nemohly, kdy by je spravovala jakákoliv národní organisace. A toto ryzí vlastenectví je výsledkem nadšené snahy učitelů, která je známa v pravé podstatě jen zasvěcencům.

Není pravda, že by dnes kdokoliv obmezoval tuto působnost učitelů. Dozorčí orgány, t. j. inspektoři okresní i zemští jsou lidé české krve, českého smýšlení a cítění, a mohouli v jakémkoliv ohledu si učitelé stýskati, není možno říci, že by kdo vlasteneckou výchovu jejich ve školách obmezoval.

Kde nestačí čítanka, tam nastupuje slovo učitelovo — ostatně nové čítanky už podávají důkaz, že se podařilo i v tomto ohledu překročiti dosavadní hráze.

Pokládám za nutno poukázati na tuto okolnost zejmena v této době. Učitelé dostali se do přepodivného víru. Někde je vábí sliby, jinde jim hrozí proto, že stojí věrně při škole, jejíž ráz se tu onde zatracuje, — a opět jinde dostávají za odpověď krčení ramen. Čím dále tím jsou učitelé osamocenější. Ale úkolu svého v národě stále jsou pamětlivi. Vědí dobře, že výchovou svou vyzbrojují příští generaci k zápasům o štěstí národa — jsou pamětlivi toho, že jsou odpovědni vlasti, a s napjetím všech sil konají svou povinnost.

Kdo zastupuje národ, má právo zjistiti, dostálili učitelé svému úkolu; shledáli pak, že dostáli, má *povinnost* přistoupiti k urovnání poměrů, jichž delší trvání muselo by podlomiti základy české výchovy.

Caveant consules!

Obzor divadelní.

Činohra.

Jako žhavé, hrozebné blesky na chmurné obloze křižují se v Ibsenově čtyřaktovém *Rosmersholmu* vzrušné myšlenkové směry. Směr orthodoxní konservativnosti zastoupen jest rektorem Krollem, směr náboženského, křesťanského quasiradikalismu redaktorem Petrem Mortensgårdem, směr mravně marastický Oldřichem Brendlem, směr v základech mravně anarchistický Rebekkou Westovou, a směr sociálního mravního aristokratismu, Janem Rosmerem, majetníkem Rosmersholmu, starého panského dvorce v západním Norsku. Všechny tyto osoby stoupají, klesají pronikavým vývojem svých duchů. I vznikají, tetelí se, vybuchují v nich různé pocity nenávisti, náklonnosti, lásky, ale všecky ty pocity obklopeny jsou norskou mhou filosofických pravd, filosofických polopravd, sofistických frásí. Jsou to jako myšlenkové dostihy, které ne-

nadálým skokem do jezera končí. V popředí stojí Rosmer, jenž od orthodoxnosti přes liberální církevnictví k dobrovolnému altruismu přešel, a hned podle Rosmera, ano svou větší aktivností poněkud před ním stojí zmodernisovaná filosofující dáma s kaméliemi, jež jako Dumasova Markétka v ryzí lásce očistu hledá a dle básníkova názoru také nalezne. Nalezne přes to, že snad nebo beze snadu bývala maîtressou v otcovském domě a že se stala nenapravitelnou lhářkou i potměšilou, zavilou zločinkyní, která slovem a zase slovem vraždit umí.

Modernistická kritika vynáší Ibsena hodně vysoko nad Schillera, staví ho na stejný stupeň se Sofoklem i Shakespearem, zařaďuje ho v čelo moderny a vidí v Rosmersholmu nejšťastnější jeho dílo, tedy nejšťastnější mistrovské dílo moderny vůbec. A přece musí samostatná kritika, byť byla sebe blahovolnější, neohroženě říci, že Ibsen umí vydatně bořiti, ale málo stavěti, že není výhradním dramatickým paladinem pravdy a volnosti, že filosof zastírá v něm osudně poetu, že vina toho, proč se jeho díla skoro napořád míjejí s účinem na divadle, nespočívá vždycky na hercích nebo na divácích, a že, co se zejmena Rosmersholmu týče, v něm vedle vynikajících předností také vynikající vady uvízly: že přes délku svou není pronikavě propracován, že v něm suché, jednotvárné mudrování převládá, že základní jeho idea jest pochybné ceny, že hlavní mužská postava je neuvěřitelný slaboch, že hlavní ženská postava líčena je s nezaslouženou shovívavostí, že epos (slovo) zatlačuje drama (děje) a že konec konců interes ustupuje únavě.

Proč nazývají Rosmersholm hrou moderní? Že celá v podstatě tvoří pátý akt? Vždyť znáte na př. Brachvoglova Narcissa — tam najdete totéž! Že Ibsen zachovává kontinuitu času? Ne zcela; neboť mezi prvním a druhým dějstvím mine noc. Ale což kontinuita času nebyla již před modernou? Vždyť znáte na př. francouzsko-klasickou tragédii! Ibsen mohl zachovat i jednotu místa: že pro druhé dějství zvolil Rosmerovu pracovnu, kdežto ostatní tři dějství ve společné světnici hrají, to to učinil zbytečně. Co dále? Že Ibsen volí prosu místo verše, aby mohl užiti prosté, každodenní, všední mluvy? Ale vždyť je tato mluva škrobeným spintisováním jako zaplavena! Že osoby nemluví „stranou“? V Rosmersholmu se to neděje bezvýjimečně, což ostatně není chybou, protože někdy slůvko stranou pronesené situaci jasněji ozářiti může nežli celé výstupy. Že se rád vyhýbá effektům na koncích aktů? Že ukazuje k dědičnosti osudných vlastností, že v ní spatřuje sám osud a obnovuje osudnou tragedii, do níž i romantické živly vplítá? Že rozbírá současně problémy vyššího rázu? Což je v tom nejprvnější nebo nejdůmyslnější? Že zvolil postup analytický, tedy vlastně románový? Ale ten právě je vinen únavou, kterou kus působí! Ibsena vůbec za všechno nadšeně vynášejí a vychvalují jej tedy také za to, že zrovna tento analytický postup zvolil; avšak je zcela jisto, že by ho stejně vychvalovali, kdy by byl zvolil postup synthetický.

Z pravidla, že se Ibsenovy kusy divákům příliš nezamlouvají, činí Rosmersholm nejčelnější výjimku. Především proto, že nad celkem vane duch jaksi Wagnerovský, řekl bych chorální, duch těžce germánský, nyní tak zmodnělý; pak že je to divadelní hra erotická, že ve vlastním kuse vedle novověkých myšlenkových úvah, myšlenkových skoků, přemetů

a sporů, které vznětlivým hlavám více méně imponují, láska hlavní je pružinou, láska to pikantní příchuti, a přece láska pouze psychická, fysicky cudná, „platonická," a že postavy jsou důsledně nastíněny. Kroll zůstane farizejským zelotou, Mortensgård vypne se až k vytoužené výši titulu excellence, Brendel uvázne v bahně, Jan Rosmer, jemuž udělena úloha moderního Buddhy, projde sansarou vzrušné milenčiny zpovědi a přejde ze životní nirvany v nirvanu smrti. Okolnost, že tento slaboch troufá si chtít podniknouti výpravu, aby obrodil lidstvo ušlechtěním, nepostrádá lehkého komického nátěru, ale přes to velice nedramaticky působí náhlý, chabý obrat v jeho vůli, kterým se svého záměru beze všeho zříká a při tom pohodlně na lepší sebepoznání se vymlouvá. Rebekka vnikla do Rosmerova domu pomocí rektora Krolla, jemuž nebyla lhostejna, pocítila „žádost" po Rosmerovi, podmanila si duši paní Blaženy Rosmerové i duši sama Rosmera, vnukla „pomatené" paní Blaženě názor, že se k vůli předstíraným následkům Rosmerovy mimomanželské lásky obětovati musí, a vežene ji do mlýnského potoka, podléhá Rosmerovu myšlenkovému vlivu, zříká se „žádosti," zříká se Rosmerovy ruky, vzmuží se k plnému vyznání ze svých hříchů, odhodlá se umříti smrtí Blaženinou, aby Rosmerovi svou ryzí lásku dokázala, a konečně hyne s Rosmerem, který ji za svou manželku prohlašuje, v témže mlýnském potoce. Samovražda jako heroický čin očistný, jako výsledek myšlenkových zápasů? Toť přece není rozluštění, toť rozseknutí à la française! Že ostatně Rebekka po Blaženině smrti v Rosmerově domácnosti zůstala a v ní setrvává, vypadá příliš — norsky, jako připadá silně norsky také zjev, že na př. Rosmer na smělou urážku ani dost málo nereaguje. Realistického naleznete v Rosmersholmu nepoměrně málo, a co do realistických podrobností psychologických, stojí Tolstoj vysoko nad Ibsenem, který tak rád symbolisuje, do mysticismu se hrouží, rád zveličuje a mystifikuje.

Rosmersholm přišel na jeviště naše opozděně, ale na svůj prospěch přišel zrovna nyní v čas. Neboť měl připravenou půdu a docílil hlučného úspěchu.

„Novinka" byla na divadle Národním dávána v překladu Karla Kučery. Překlad tento, který ve sbírce „Moderní dramata Henrika Ibsena" tiskem vyšel, náleží k lepším, ale získal by, kdy by na několika místech byl býval opraven a přihlazen.

* * *

Ředitel Fr. Ad. Šubert vydal i letos obvyklou svoji každoroční brošurku. *Šestnáctý rok Národního divadla* přináší statistické údaje o repertoaru posledních dvanácti měsíců, pak různé vzpomínky, úvahy a informace. Ocitli jsme se v době suchoparu, z hodné části arciť zaviněného. Šubert hájí zemřelého dramaturga Lad. Stroupežnického proti výtce, že Zeyerových Bratří nedoporučil, aby byly provozovány: Stroupežnický uvedl pro to důvod, který po nynějším provozování hry té „byl vysloven celou téměř kritikou — že totiž Bratří nemají v sobě pro jeviště dosti živlu dramatického." Stroupežnický měl tehdy jako dramaturg pravdu, a řed. Šubert velmi správně poukazuje k tomu, že by Bratří nebyli měli štěstí, jakého se jim nyní za změněných poměrů v obecenstvu

dostalo. „Zesnulý dramaturg byl,“ praví Šubert, „ohledně Bratří jen potud v jistém omylu, že ve svém úřadě podléhal poněkud více svému osobnímu názoru,“ — a rovněž osobním (řekněme) pocitům. A to nejen tehdy, když ty ony kusy odmítal, nýbrž i, když ty ony kusy přijímal. Následky toho, že v tom byl i podporován, cítí původní produkce a s ní též divadlo posud. O té věci nejsou posud knihy uzavřeny. Ve své praedilekci pro realistickou tvorbu, v které sám jediné vyniknouti mohl, nestál však Stroupežnický osamocen. Ředitel Šubert povznáší se nyní v brošurce na zcela správné stanovisko, že divadlo nemá zavíráno býti žádnému pozoruhodnému dílu, ať je směru jakéhokoli. Ovšem jeli tento směr zároveň zdravý. Zajisté, „směry“ se nyní v produkci jen rojí, a rovněž pravda, že potřebí k nim nestranně přihlížeti a že divadlo nemá na žádném ulpěti: „Jednotlivý umělec má povinnost býti ve své umělecké individualitě třebas i výstřední, ústav podobné výlučnosti znáti nesmí.“ Původní produkce si věru ničeho jiného nepřeje než trochu nestrannosti. Šubert lituje toho, že našinci stali se k cizině spravedlivějšími než k lidem svým. Svatá pravda! Tak světitá, že by jak v divadelních chodbách tak i v divadelní ředitelně za rámečkem umístěna býti měla. Odchod slečny Wolfovy nese ředitel těžce a těší se zt oho, že pan Bittner za nedlouho zase na jevišti vystoupí. — Snaha zříditi druhé české divadlo nepostoupila. Hlavní věc: jen když každý hartusí, „ut aliquid fecisse videatur.“ To u nás na všech polích úplně stačí, a tak mnohý toho umí vydatně využitkovati. Snaha získati Karlínské Variété aspoň na rok 1901 rozbila se dodatečně také!

Divadlo vstupuje do roku sedmnáctého, a proto ředitel Šubert končí přáním, aby rok tento „leccos dobrého a prospěšného uměleckému a národnímu prospěchu ústavu“ přinesl. Velmi dobře. Potřeba toho dosáhla již zenitu.

František Zákrejs.

Opera.

Na počátku nynějšího zimního období byly v Národním divadle pod názvem *Zjevy duší* provedeny lyrické sceny z Mickiewiczových Dziadů, v hudbu uvedené od St. Moniuszka. Úspěch nebyl veliký, práce nepoutá ani po stránce dějové ani po stránce hudební.

Úryvek nedokončené veliké básně Mickiewiczowy působí spíše při čtení než při divadelním provedení, k němuž se mu nedostává ostrého, účinného profilu; kdy byste sebe ochotněji chtěli ponořiti se do pochmurného, hrozného ovzduší lícně, přece zůstává tepot vašeho srdce klidný, marně toužíte po rozrušujícím mrazení, máte spíše pocit vlažné koupele ani nerozčilující ani neosvěžující. Lhostejnost vaši nezapudí ani úprava, jakou skladatel báseň obmyslil. Suše mluvené slovo, melodram bez šťávy, sborová sazba praobyčejné faktury, instrumentace více než střízlivá. Pouze solová čísla tvoří osvěžující oásy; nevynikají sice zvláštní charakteristikou, z níž by vyzírala individualita skladatelova, ale poutají přece aspoň jako dobrá a pro zpěváka vděčná hudba. Není tudíž bilance novinky valná, ztráta času, píle, práce nerovná se zisku.

Velká část viny patří ovšem také na vrub nás diváků. Jsme horší než malá děcka; ta bojí se Mikuláše, anděla a čerta aspoň z povinnosti,

třeba by pod oděvem štědrého světce vyčuhovaly nohy domovníkovy a čert harašil hlasem služčiným. Nám v divadle poskytují právě podobné zjevy hlavní zřídlo zábavy: hledáme, na kterém provaze visí zajímavý nadpozemský tvor, hádáme, z které skuliny objeví se „duch," máme potěšení z blikotavých světelných effektů a chvějeme se strachem, aby nenastala průtrž plátěných mračen. Schází dokonalá illuse, bez které není dojmu.

Tímto nedostatkem illuse postonávají už dlouho operní výkony našeho divadla. Ale nepůsobí rušivě pouze strojovna, často vypadávají i výkonní umělci ze svých rollí tím, že své vzácné osoby staví do popředí. Uplatnění všelikých předností těla a hlasu (slovo duše nemá nyní v operním slovníku místa) jest první starostí u valné většiny výkonných sil, jako je vyhledávání těchto předností hlavní činností u valné části obecenstva.

Tyto neblahé úkazy byly sice zasvěcencům dávno s dostatek známy; veškeré pak veřejnosti byly v nechutné formě předloženy při *Smetanově cyklu.*

Podniku, v kterém se měla zdatnost našeho ústavu ukázati v nejskvělejším světle. bylo na velikou újmu právě připlichťování různých otázek osobních. Blahovolné uznání Smetanova genia s výšin tenorového vysokého c^2, nepochopitelné obsazení některých úloh v operách mistrových, které se dosud sympatií našeho hudebně intelligentního obecenstva marně domáhají, zatemnění ryzích tradicí musy Smetanovy — slovem, učiněná hudební „ohavnost spuštění," jak jest ohlášena v písmě!

Pokud se řečeného blahovolného uznání týče, je to snad pouhá náhoda, že se stalo s výšin tenorových. U nás je půda tak dobře vzdělána, že takový projev mohl býti vyslán také z jiných oblastí hlasových. Co do osobních otázek ukládáme sobě zdrženlivost; nebudeme plovati proti proudu, který podporování a vychovávání mladých talentů rozumí tak, aby staveny byly tam, kam nepatří, a jich nadání aby bylo podrýváno úlohami, s něž nejsou. Pozdržíme se déle jen u těch tradicí.

S tradicemi je to vůbec šlakovitá věc. Co bylo na příklad už napsáno o tom, jak se má přednášeti začáteční motiv Beethovenovy páté symfonie! Skladatel se o něm vyslovil: „Tak buší osud na dvéře." Schindler, kterému děkujeme za zachování výroku mistrova, sděluje, že dle výslovného přání Beethovenova nutno tento začátek přednášeti volněji. Tedy kousek zajištěné tradice, — byltʼ Schindler důvěrníkem Beethovenovým. A přece se proti této tradici, vlastně proti její authentičnosti postavil Nottebohm, proslulý badatel u věcech Beethovenovských; kladeť hlavně na to váhu, že by Beethoven takovou nápadnou nuanci nebyl v partituře nechal bez příslušného označení. Jiní zase namítají: že hrajeli se zmíněný začátek v tempu, jest jeho technické provedení nesnadné; vedle toho přivozuje následující koruna jaksi sama sebou předchozí zdržování ruchu. Konečně je v tomto začátku podán hlavní motiv, z něhož je celá věta vybudována, tedy zas jeden důvod pro širší, rozvleklejší jeho přednes. Proti tomu ohrazují se přívrženci rychlého, v předepsaném ruchu provedeného přednesu: větší nebo menší míra obtíží není pro jistý přednes nebo proti němu žádným důvodem; koruna pak hned na počátku skladby uvedená nesmí se posuzovati s obvyklého

stanoviska. Fermata ona není bodem klidu, naopak dopadá jako náhlý blesk z čista jasna; a konečně onen motiv jest motiv rythmický, což jest novým důvodem, aby jeho rythmus, kterým zároveň je prosycena celá první věta, byl v náležitém, pro celou větu platném pohybu proveden. Tato krátce načrtnutá mínění různých osobností poskytují ještě dnes vzdor „tradici" dosti látky k polemikám a k věcným úvahám v rozličných listech a spisech.

Mnohý čtenář namítne, že se jedná zde o skladbu z doby ne sice dávnověké, ale přece tak staré, že nelze dovolávati se někoho, kdo byv svědkem provozování oné symfonie za času Beethovenova, ještě by žil a spor konečně rozluštil. Uvedeme jinou tradici o provedení mordentů ve Wagnerových operách Rienzi a Tannhäuser, jehož pamětníci a svědkové ještě žijí, abychom právě ukázali nespolehlivost tak zvaných „tradicí." Když šlo po smrti velkého reformátora o to, aby jeho díla co nejpečlivěji byla provozována, aby šetřeno bylo všech jeho předpisů, vyskytla se otázka: majíli se hráti zmíněné mordenty zdola či shora. Otázka stala se akutní po jistém koncertu v Drážďanech, kde dirigent Trenkler dal vytčenou okrasu přednášeti shora. Proti tomu ozval se dr. Seidl žádaje, aby se dělo naopak. Avšak Trenkler odvolávaje se na vlastnoruční sdělení Wagnerovo dokazoval, že má pravdu. Seidl nedal se tak snadno přesvědčiti. Dalším pátráním shledal, že ve Wagnerově partituře k Rienzimu jest označen mordent způsobem, dle kterého nutno jej hráti shora. Cosima Wagnerová přisvědčila rovněž k tomuto způsobu provedení, ale připojila, že otázku mordentů u Wagnera nelze řešiti pro všecky případy stejně. Dirigent Porges tvrdil, že Bülow, dovolávaje se Wagnera, dal hráti zmíněný mordent zdola; v novém klavírním výtahu Tannhäusera, pořízeném od M. Rubinsteina, je týž mordent předepsán zase shora. Znamenitý dirigent Wagnerových děl F. Mottl vyjádřil se v té příčině, „že jsou to otázky, o kterých si nedovoluje pronášeti určitou odpověď," ví prý však, že Wagner svého času ve Vídni tyto mordenty dal hráti zdola. To potvrdil též R. Strauss. Naproti tomu tvrdí Alex. Ritter, který účinkoval pod řízením Wagnerovým, že mordenty v Rienzim a v Tannhäuseru tehdy bývaly vždy hrány shora. Aby zmatek byl dovršen, sdělil C. Lüstner, že Wagner sám při zastaveníčku dne 15. ledna 1873 v Drážďanech pořádaném, při kterém provedena ouvertura k opeře Rienzi, vyslovuje díky vytýkal pochybený přednes mordentu, který nutno hráti zdola. Podobně i při zkoušce ve Vídni dne 5. listopadu 1875 k Tannhäuseru volal na dirigenta Richtera: „Mordenty zdola, milý pane kapelníku!" — Z toho viděti, že i slavný Wagner názory o podrobném provádění vlastních prací tu a tam měnil. Co z toho plyne? Že v detailním provedení možno bez poškození skladby přidržeti se různých výkladů, a že tak zvaná tradice jest v hudbě zákonem velice nespolehlivým.

Také u nás mnoho se mluví o tradicích Smetanových. A přece lze o nich mluviti jen potud, pokud se týkají děl, která vznikla a byla provedena v době před Smetanovým ohluchnutím. Tu by vzhledem ku pojetí, přednesu, ruchu a p. bylo možno dovolávati se způsobu vlastní reprodukce Smetanovy. Bohužel, že do řečené doby nespadají nejvýznamnější díla mistrova. Však i ta, jichž provedení stalo se před

Smetanovým hrozným osudem, nebývají u nás reprodukována spůsobem náležitým. Slyšel jsem za řízení Smetanova Prodanou nevěstu několikkrát, ale nikdy nebyla komolena hudební fráse, nezpívalo se nerythmicky, nevykřikovalo se místo zpěvu, nepřeháněło se tempo (ku př. hned ve sboru zahajujícím), jak se to, bohužel, často děje nyní, kdy sbor sotva stačí vyslovovati srozumitelně text. Co se v těchto příčinách i při zvláštních příležitostech na Prodané nevěstě páše, jest hřích, jehož nelze odpustiti. Celé tak zvané rázovité podání jednotlivých úloh sesychá se u nás na více méně šťastné vystihnutí typu jednotlivých postav; hudební stránce namnoze schází hlavní podmínka všeho umění: korrektnost. Že hudební nesprávnost bují také při provádění ostatních oper Smetanových, které vznikly za úplné jeho hluchoty, netřeba dokládati. Tu lze o tradici jen mluviti, pokud se Smetanovi slovem či písmem podařilo naznačiti a vylíčiti význam těch skladeb a spůsob jich reprodukce. Nakresliti reprodukcí ostrými rysy vlastní jich hudební krásno, toho Smetanovi popřáno nebylo. Nepochybujeme, že se Smetana o četných jednotlivostech svých děl vyslovil, že spůsobem co nejsrozumitelnějším jich provedení naznačil, ale jiná je otázka, zda došel všude pravého porozumění. Byl jsem svědkem, jak ve zkoušce ku prvému provedení symfonické básně Z českých luhů a hájů při exposici (14. str. partitury) dirigent, žádaje od účinkujících „vyzdvihnutí“ thematu, přítomným chovancem Smetanovým byl upozorněn, že se tu dokonce nejedná o praobyčejnou fugovou exposici, nýbrž že jest ve vyšší službě lícně, a že by tudíž to „vyzdvihnutí“ thematu bylo zcela nemístno.

Možno však tvrditi, že povolaní činitelé ani se náležitě nesnažili, aby intencím mistrovým v každém ohledu bylo vyhověno. Vždyť by jinak nebyli ani připadli na zkratky jako v Hubičce, na které si mistr trpce stěžoval a které ničím nebyly odůvodněny. Psalť Smetana opery své vždy s náležitým ohledem na délku jich provedení, na možné obtíže technicko-hudební. Jeho zpěvohry nejsou monstra na šest hodin, na nich nebylo nutno plýtvati modrou tužkou. Vizme jen, jak čistokrevní Wagneriáni každé noty svého ideálu úzkostlivě střehou! A u nás nedovedli toho ani úředně oprávnění dědicové Smetanových „tradicí.“ Proto by bylo radno, aby hudební přesnost na prvém místě stala se hybnou silou při provozování Smetanových děl. Dokud ona nebude dosazena na trůn, jenž jí náleží, dotud nebude možno mluviti ani o tradicích Smetanových ani o slohovém provedení děl jiných mistrů. Vyplnění tohoto úkolu pokládám za první povinnost činitelů, kteří vládnou naší operou.

Mělo by brzo nabyti vrchu poznání, že je nejlépe působiti ve směru jednom. Vyslovuji jen věc všeobecně známou, že u nás divadelní kapelník najde ve vlastním povolání dost příležitosti, aby se uplatnil, a není tedy třeba monopolisovati pro něj také koncertní síň, zejmena pokud se stálých podniků týče. Zvláštní specificky české poměry hudební vyžadují výchovy ve všech odvětvích hudební uměny. Nejsmeť národ tak mocný, by cizí síly k sobě trvale připoutati mohl. Jen domácími odchovanci, které ovšem je dobře poslati trochu do světa na zkušenou, můžeme uhraditi vlastní spotřebu. V té příčině však nutno míti na paměti, že se nikdo přes noc nestal dokonalým dirigentem, a že tudíž

jest povinností povolaných kruhů, aby o dirigentský dorost záhy se staraly, čehož jedině lze dosíci, poskytneli se nadějným silám toho druhu příležitost k nutnému výcviku. Proto chvály hodno jest zařízení českých filharmonických koncertů, kde se dva mladší umělci aspoň ob čas objeví u dirigentského pultu. Tak řídil první letošní koncert filharmonie člen českého kvarteta Nedbal. Dirigoval řízně a s náležitým temperamentem, mírně se zároveň (proti dřívějšímu svému zvyku) v posunu a pohybu. Vybral si k provedení mimo jiné symfonii do Es svého soudruha Suka. Jest asi málo případů v době přítomné, kde by skladatel sotva plnoletý projevoval v dílech svých takovou hotovost, urovnanost a scelenost jako Suk, u něhož, jak se zdá, perioda kvasu minula hned prvním skladatelským zoubkem. Jako zvláštnost třeba vytknouti, že Suk nepodlehl všeobecnému proudu protiformelnímu a se zvláštní zálibou a také neobyčejně šťastně pohybuje se v osvědčených, dnes ovšem nedoceňovaných formách cyklických. V této okolnosti spatřujeme záruku, že vývoj Sukova mnohoslibného nadání bude se bráti cestou náležitou; na jejím počátku vykračuje si Suk ku podivu jistě, třeba ne ještě s náležitým sebevědomím. Ve své symfonii připadá nám, jako by za noci kráčel krásným, povědomým jarním krajem; ví v každé chvíli, kde se nalézá, přece však je nucen dávati pozor, aby neklopýtnul. Nejzdařilejší jsou v této novince obě první věty. Jsou slohu čistě symfonického: vyvíjejí se z malého hudebního zrnka znenáhla logicky v mohutný a líbezný zjev. Třetí věta smělého rythmu a vyzývavé tvářnosti poutá svou bujarostí. Věta čtvrtá zdá se poněkud rozkouskována. Úmysl podati něco notně propracovaného je zjevný. Na jeho vrub připisujeme jistou nepřehlednost celku.

Současně s touto koncertní novinkou byla v opeře provedena nová zpěvohra Antonína Dvořáka: *Čert a Káča.* Rozumí se samo sebou, že obnoveny při té příležitosti stesky na „nešťastná libreta." Nářky tyto staly se u nás stálým zvykem, jako stížnosti na podzimní počasí. A přece není libreto novinky od Adolfa Weniga o nic horší nežli celá řada libret domácích i cizích, a to i oněch oper, která u nás dosti velké oblibě se těší. Na pohádku není možno jíti s přesným dramatickým loktem, odtud její časté upotřebení v nynější, na vděčné látky operní tak neúrodné době. Oč pak je na př. text Perníkové chaloupky ladnější nebo poetičtější? Má pro sebe přednost všeobecnosti, kdežto báchorka o Čertovi a Káči je, pokud vím, specificky česká, a snad proto u nás málo působivá. V čem je více vtipu a humoru: zda v pověsti o dvou nezbedných dětech z domova uprchlých a zabloudivších k čarodějce do perníkové chaloupky, či v báchorce o dívčině takové vyřídilky, že s ní ani čerti v pekle ničeho nesvedou a ona stane se jich postrachem? Už na první pohled jest česká fabule rázovitější. Tato její přednost ovšem je zastíněna některými poklesky libreta. O Káčině hubatosti se tu dosti mluví, ale nikde není prokázána. Dívka takové pověsti přece seká a štípe jazykem na potkání a nespokojí se při vstupu do posvícenské zábavy leda zamračeným pohledem. Na jevišti nestačí o vlastnostech osob jednajících mluviti, musejí býti zjevny. Podobně se věc má v našem případě s kněžnou a správcem. Také o jich ukrutnosti se v libretu obšírně vypráví, ale dokumentuje se pouhým vyhnáním ovčáka, vracejícího se s hudci od muziky. I v pekle počíná

si Káča velmi krotce. Patrně nevládne Wenig dosti hojným a řízným vtipem, který by tu měl jen sršeti. Pokud tedy látka sama je humoristická, potud poskytla skladateli příležitost k svěží, čiperné hudbě. Z ruky libretistovy se skladateli dostalo této příležitosti poskrovnu.

A v tom věží zároveň příčina, proč Dvořák v nové zpěvohře tak často téměř je nucen zabočiti do hudby vážnější. V živlu veselém pohybuje se Dvořák zcela volně tam, kde mu skladatel nevbíhá tak říkaje do cesty. Skvostné toho ukázky nalézáme v číslech venkovské muziky v líčení Belzebuba, v tanci pekelném, který, jak se samo sebou rozumí, prosycen je veskrze českým rázem, jenž se ostatně v opeře Dvořákově projevuje při každé vhodné příležitosti. Hudební fakturou stojí Dvořák úplně na stanovisku přítomné doby, která nepřipouští uzavřených čísel a žádá výmluvného orchestru bez porušení práv zpěvného dialogu. Jak mistrně si Dvořák hraje všemi barvami instrumentace, jest obecně známo. Imponuje nikoliv nakupením, množstvím, nýbrž souladem, vkusnou a umírněnou volbou nástrojů. Pozoruhodno, že Dvořák i nejkomplikovanější hudební místa ve všech posledních svých skladbách tedy i v přítomné opeře nepřeplňuje barvami orchestrálními, a přece jeho orchestr zní tak jaře, jasně, výrazně jako u oněch výstředních skladatelů, kterým nedostačuje ani trojnásobný počet význačných nástrojů (najmě dechových) k hudební líčni žertovných kousků. Dvořák oprávněným požadavkům doby otevřel dvéře své duševní pracovny dokořán: jeho deklamace honosí se správností, charakteristika osob svědčí o zralé úvaze. Že neoddává se hříčkám s motivy příznačnými a místo nich na vhodných místech přináší celou praegnantní hudební frási, schvalovati musí každý, kdo poznal, do jaké pouště zabředla operní komposice, libující si právě v nápodobování Wagnerismu pouze po této zevnější stránce.

Do radostného naladění, ve kterém se touto novinkou octnulo Národní divadlo, přimísena hořká kapka: paní Weissová-Cavallarová se 2. prosince po 28letém působení u našeho ústavu rozloučila s obecenstvem a jevištěm, odstupujíc do soukromí. S primadonou Sittovou bývala Cavallarová representantkou pěvecké akuratessy. V tom spočívá její zásluha a v tom leží také její umělecký význam. Veselým genrem, jenž byl hlavním jejím živlem, nedávala se svésti na scestí planého křiku a tak zvané „zpěvní deklamace,“ která vybujela u nás v nesnesitelné komolení melodické fráse. Obě umělkyně slyšel jsem pohromadě naposledy v Berliozově opeře Benvenuto Cellini. Dojem nelíčeného uspokojení, jaký vzbudily tehdy výkony obou zmíněných dám, opakuje se, bohužel, nyní čím dále tím řídčeji. To je při nynějším rozloučení nejsmutnější, že nelze volati: „Vivat sequens!“

Karel Knittl.

Nové písemnictví.

Básně.

Sonety tiché pohody jsou 14. původní básnická kniha Antonína Klášterského. Spisovatel věnoval tyto znělky „své drahé ženě,“ a jeho nejnovější sbírka básní je dokladem, že slovo „drahé“ není planý zvuk, že básníkovo mladé manželské štěstí má hlubší základy. Ve znělce „Psáno pro tebe“ stotožňuje se s alchymistou: kov střikl mu v zrak, byl slepý, ale když ke svým prsům tisknul ženu, cítil přec, že našel svoje zlato. Stejným nebo více méně podobným směrem nesou se také jiné milostné sonety sbírky: „Svatební cesta,“ „Jitřní,“ „Ty a já,“ „Kus hovoru,“ „Jarní píseň,“ „Nad spící ženou,“ „Slavíci krále Jana,“ „Píseň“ (dvojí), „Kniha života,“ „Vzpomínka na moře,“ „Vzpomínka z cesty,“ „Scherzo,“ „Ó nakloň již svá ústa . . .,“ „I pak, až umřem,“ „A stačily dvě kapky . . .,“ „Velké štěstí,“ „V tvé duši dlouho ležel stesk . . .,“ „Tvá láska z duše vyplela mi plevel . . .,“ „V Svět dívám se . . .“ Je v těchto znělkách hojně opravdového milostného ohně a hojně hravého důvtipu. Zvláštní potěšení způsobili mně „Slavíci krále Jana“: král dal kdysi na sta slavíků schytat a královně tajně do lesů kolem Křivoklátu pustit, a Klášterský jde za Janovou stopou:

> A já, ač král jsem malé jenom říše,
> týž dar ti chystám, o němž nemáš tuchu.
>
> Své všecky písně schytám za den bílý,
> by, hlava tvá až na polštář se schýlí,
> ti ještě ve snách sladce zněly v uchu.

Před myslivýma očima Klášterského všechno se mění v poesii. A Klášterský básní pravdivě. Nezná posy, nechce psáti zázraky. Přemýšlí, bádá, bájí, veršuje a rymuje o tom, co vycítí, co vysněl, čeho zažil, je velmi sečtělý, světem prošlý, umí ostře pozorovati, a naleznete v každé jeho knize, v hojnosti jeho básní věru hojnost myšlenek, hloubku pocitův a, chceteli, také moderní mhly polopocitův a polonálad. Při tom je vždy velice delikátní, a jeho verše mohou zdobiti každý dámský stolek. Arciť, všechno, co v životě vypozorujeme, nehodí se do sloky, všechny dojmy nemožno s úspěchem zbásniti; ale Klášterský nezastaví se před žádnou takovouto námitkou, a proto narážíme v jeho sbírkách řídčeji hustěji na verše s nádechem prosaickým. Přes to si libujete v jeho poesii. Také proto, že si libujete i v jeho osobnosti. Klášterský nechce býti nadčlověkem, a právě jeho vzorná, nestrojená, upřímná osobní skromnost činí nám jej sympatičtějším. „Co na tom,“ praví (na str. 88), „líp že jiní pěli,“ a že sám jen několik bublin pustil z celly, i tyto lehké bubliny jsou krásný sen, když se v nich zablýsknul básníkův celý svět. Kollárova znělka podobna je chrámu, znělka Vrchlického jest palác, „a sonet můj,“ pokračuje Klášterský (na str. 9), „ach, Bože, hnízdo ptačí, jež upleteno z hlíny jen a trávy.“ Je skromný, ale může světu směle patřiti do očí. „Byl u cesty jsem stromem jen, ký div, že list mi střísnil prach,“ avšak „já sněžně

byl vždy čistý;" neboť jarní déšť omýval mu všední prach a kal a skrápěl listy duše (str. 17). Jeho záměry byly povždy ryzí. *„Já dobrou vůli měl,"* osvědčuje se v básni „Pokoj lidem dobré vůle!" Ale silácká kritika modernistů neházela mu věru žádných růží na cestu. Proto srovnává Klášterský básníka s březou (na str. 7), do níž děti otvor navrtají — „a v odvet *sladká* teče míza z kmene." A proto kritiku nazývá starou, velikou, falešnou koketou, která by však všechno za to dala, kdy by se jen jednou tak, jen jedenkrát jako smavá dívka Poesie mohla nést a líbit, pět a smát. Zneuznání a strádání — toť úděl básníků! („Básníku.") Klášterský je skromný a nestaví se tedy neomylným: odřekl se kdysi sonetu (str. 3), a nyní nám jich pojednou podává 86. Osmdesát šest! Hojný to odčin za neprozřetelnou chybu!

A nyní v útroby sbírky! Básník zadumal se nad starým almanachem. Kde jsou všichni, jež v něm našel? I jest mu v duchu tak, jako by šel k rozpadlému a pískem pouště zavátému městu snův a mládí. „Kandík psí zub" vede nás na Medník Posázavský. Jak vesele pozdravuje vzácný ten květ, tak čistý a smavý, a přec nabyl života ze zubu jen psího: „ne chvála jen a sláva, i zášť a zloba duši sílu dává." Co dnes opanovalo? Váda novin, a Umění se nad tím bolestně a trpce pousmívá. Každý básník jest jaksi Villonem, byť o něm napsal Hugo: „Do bot jeho drala se voda." Jeť poeta květem, který do sebe výpary a plyny dýchá, ale ráno z kalicha ozon, zdraví, vůni rozšiřuje. Bojovat? Ano! S lidmi? Ne! Proč? Protože bijí se na úkor soků pro slávu a zisk. Klášterský vidí v Muchových pohádkových vidinách odlesk domova; je to s podivením, a každý z vás si pomysli: Kéž by to byla pravda doslovná! a kéž by tato pravda mohla platit i o Maroldovi! — Každý z nás chce býti Leandrem a plouti k světlu: co na tom, když ten onen zahyne, jen když jeden šťastný dosáhne břehu! . . . Klášterský rád na život hledí jasně, a třebaže někdy si požaluje, zásadním pessimistou nikdy nebyl aniž se kdy snaží, aby svůj idealismus za strojený pikantní pessimismus schovával. Usnul u cesty tulák, z děr a záplat jeho šklebí se bída, „ale z jara vše je poesie," jabloň růžový květ na širák mu střásá a — cvočky bot jako hvězdy svítí. „Malá koketka" ví, že bude lepá, ráda dívá se do zrcadla, těší se na ples, chodí do divadla, má dle všeho již migrénu a nařizuje panské: „Nejsem pro nikoho doma," — za tímto směšným ješitným sobectvím ukrývá se děsné mámivé sobectví všeho světa! „Nejsem pro nikoho doma," — co starých koket obojího pohlaví volává to bez citu a smilování! „Lekce botanická" provádí personellní důkaz, že láska, která jak známo nade vším vítězí (omnia vincit amor), též nad posvátnou vědou triumfuje . . . Lyrická nálada v některém sonetě tane jen jako mezi řádkami, ve zvláštním, jemňounce tetelivém ovzduší. Zde příklad! Smutné oči zřel básník jedenkráte, padalo to v duši z nich jako z mraků, cítils marnost všeho jen a mření: „Smutné oči, kde as nyní pláte?" Smutný a tklivý dojem přinesl si poeta kdysi z procházky: zástup sirotků jde v páru ven na procházku, plachých, zamlklých, bledolících, a na blízku žena dí: „Hle, z těch žádný už ni otce, matky nemá, jež by je hladila a líbala je sladce;" toho děti její sice nechápou, ale jako z bázně vroucněji se vinou k matce. Do velikých tajů zabloudila „Jarní." Prostě brát vše? Dětská schází víra:

Ó není pro nás jaro, není, není.
když konec všeho, smrt a zmar a klamy
už zříme jen i v nejsladším svém snění!

Po řízném „Starém nápěvu“ následují „Dni.“ Každý předešlý den jest jako list na zemi padající... básníkovi jest líto jenom těch, jež ve vášni a bolu sám střásal lehkovážně dolů. Verše „Ne, žil jsem přec...“ věnoval památce svého otce: otec miloval, snažil se, pracoval, doufal, zoufal a věčně trpěl — nežil nadarmo a kus vzdoru svého a pýchy své odkázal poetovi. Ve znělce „Chci býti sám“ vyslovuje Klášterský truchlou pravdu: toužíme po společnosti, známe své povinnosti k ní, a přec, když jsme v ní, jsme celí znepokojeni: když lidé mlčí, naše srdce chví se bázní, a když lidé mluví, každé slovo nás bolívá. „Kůň Donatellův“ přenáší nás opět „v zemi slunce a květů,“ jak to básníkovy Vzpomínky z jihu učinily. Básníkův obdiv pro výtvor Donatellův sdílí zajisté každý z nás, kdo jeho oře v Padově spatřil, jako každý z nás poznovu s ním při čtení „Královského jezera“ prožije den, jejž na krasosmutné veletůni této strávil. Sytý obrázek z jihu vykreslen v „Večeru na Luganu.“ Časově zní hněvná otázka ve „Lvu“: „ó lve, ó lve, kdy *lev* se v tobě vzbudí?“ Zdravou tendenci hlásají také „Zvony“: zvony vlaské zní jako laškovná hudba, ale zvuk českých zvonů, toť tlukot českých úpících srdcí na bránu nebes. Pouta člověka k světu pojící se trhají druhé za prvým a třetí za druhým (Ostrov), ale což, přijde smrt a zemřelí se lidským steskům útrpně jen posmívají... nic více (Naši mrtví). Jak láska vítězí nad vědou, tak bída vědu zahání (Stín). „Za rovníkem“ — za rovníkem radostné pouti životní — tam v dálce jenom jedno se na obzoru leskne: kříž. „Přípitek“ raduje se, že ve starém víně nalezena zase mladost a což více, možno se veseliti: „o modré květině sníme zas dětinně,“ o modré květině poesie. L'art pour l'art! Táž poesie, která v čistých, byť sebe prostějších dílech vroucného umělce bydlí (Ant. Chitussi). Klášterský miluje Vesnu, Vesnu v šatě fialkovým parfumem napuštěném (Sonet z podjaří) a koncem dubna by zpíval a zpíval: „Žiju rád.“ Sláva buď slavným, a — úcta před hlemýžděm! jeť Biantem i Diogenem, pravým snílkem, filosofem, samotářem. „Krajina“ je slovní reprodukce náladového obrazu (V. Březinova). Také jinde nalézáme u Klášterského drobné jevy krajinné, znělkovou formou spjaté (U dvorce), někde připojeny jsou reflexe nebo tužby (Na kraji lesa, Oči květů, Cesta v polích, Večer, Makoviště, Na přívoze); vždy prý stafáž lidí sluší:

ne poučení bychom z toho vzali,
jak příroda je vždy a všude velká,
leč o tom, jak my proti ní jsme malí.

Takovéto „krajinné básně“ měl jsem hlavně na mysli, když jsem mínil, že se Klášterskému do poesie vtírá prosa. Jsou více popisné anebo přemítavé než náladové, a pokud jsou náladové, jest nálada v nich přerývaná, bez jednotnosti. Avšak tomu se při směru, v kterém si Klášterský po výtce libuje, nelze bezvýjimečně ubrániti. Někdy by musela padnouti báseň celá — a který otec chtěl by se odhodlati k tomu, aby zahubil své dlouho hýčkané, milé a drahé dítko?

Chci ukončiti stručně. Opposice proti Klášterskému nedomůže se žádného konečného úspěchu. Klášterskému zůstane na českém Parnase čestné místo pojištěno.

* * *

Zcela jiného rázu je sbírka veršů ***Svět smutných*** od Jana Opolského, hořký a trpký projev pessimismu s lehounkými allurami modernistického adepta. Zda povolaného? Vyslovím to hned. Opolský je talent pozoruhodný, směle do hloubek a výšek vnikající, ale jeho verše v neostýchavosti přespříliš nepřehánějí, jak to zrezavělá péra nejednoho domýšlivého modernisty činívají.

Knížka začíná básní „Nálada," verši o letu černých ptákův, o teskném měsíci v bařině, a vzlycích potokův a posléz o stišeném večeru. „Když vynesli jej" není o mnoho víc než veršovaná prosa. Za to čtěte sloky „V snech slýchám umdlených," a bude se vám zdáti, že tesknou, tajemnou slyšíte hudbu. Záhadná, bezúčelně záhadná je „Duše." Ve hvozdech prastarých prý mladá krev ucítí, že je šlechetná i dobrá a pohnuta rozpláče se nad poznáním své měkké přístupnosti (Prastaré lesy). Účinný krajinný obrázek „V mrtvinách" vyznívá v odvážnou výtku: „Proč nežehnáš těm, Pane, místům chudým?" Trapné, působivě stupňované „Tušení," že „vedle" do pokoje vešla smrt, přechází v tušení úzkostné, že brzy zavzní slova: „Je vedle dokonáno!" Opolský miluje nenadálá, effektní zakončení: pojednou v mrtvé bílé říze potká „svoje Svědomí" (V bouřlivé noci), a jindy před ním chrámové temno opanuje oblak smutečně černý s bílým „Charitas." Hadí král čeká, až den proměny přijde, ale básník volá: „Spi slavně dál a nechtěj žádné změně! Je doba studená a pochovala víru." „Delirium" a „V páře lihu" jsou výbuchy z hrozného snu a z divokého, ještě hroznějšího brlohu alkoholistického. Vyznání — toť oblíbený effekt modernistů. „Stesk soumraku" končí tedy také rozhodnutím: Má mladá duše, nesmlč vyznání! Ale „Okamžik letu" vybuchne v póse titanského naddčlověka:

> Jsi, bože? Nejsi? — Nejsili,
> jsem silen dost, já nebesům dám sebe.

„Konec ballady" vypráví nám o poutníkovi, který vše uzřel už, i slavná jitra pouští, i sever nehybný, vším byl již rozplakán.

> Šla stále oblaka, a smutno bylo z toho,
> že bezvědomě jdou a žádný cíl že není,
> a vítr nosil pozdravy z prázdnoty od Nikoho,
> a ptáci modrem klesali do hlubin Pomyšlení.
>
> Obsáhnout vše! Sám všechen život býti!
> vydechl poutník, tiše oči kloně,
> a těžké slzy počaly se líti
> mu bezděčně do hřívy jeho koně.

„Kam jenom jdou ty vlny" života? (U vod.) . . . „Večer historického dne" (Bělohorského) jsou jedinou vlasteneckou básní sbírky, stručnou, avšak těžké váhy. „Svědomí" vystupuje sociálně, ale za to zní „Komuna"

dosti konservativně, a v obou hlásí se opětně k platnosti Charitas. „V nemoci“ mohlo býti jasněji zbásněno. Přibližuje se „Finis“: Sélhaly vroucí zjevy, žaluje básník, dočtena živlů tajemství, strávený poznání záře, krev horké lásky pozbyla, stagnace uspává těla, prázdno se chýlí, nastýlá ... a konec konců nic než otázka: Kam, duše, kams to chtěla?

Přejeme Opolskému, aby se co nejdříve ze své zasmušilosti k jasnějším názorům i náladám propracoval. Jeť mnoho zla i šeredy ve světě, ale přec jenom i trocha dobra a krásy. A také touha po pravdě i sama světlá Pravda jsou krásným údělem lidskému důmyslu.

František Zákrejs.

Z cizích novinek.

St. *Meunier*, Du Saint Pétersbourg à l' Avarat. (Paris 1899.) — *P. Barthelémy:* En Indochine Paris 1899. — R. *Wahle*, Kurze Erklärung der Ethik von Spinoza. Wien 1899 (lepší je současné téměř E. *Ferrière* La doctrine de Spinoza Paris 1899). — W. H. *Furness*, Folk-lore in Borneo (ve Wallingfordu v Pennsylvanii 1899). — Malwida v. *Meysenburg*, Mèmoiren einer Idealistin 1899, 3 svazky, Berlin. — *Gr. Moltke's* Kriegsgeschichtliche Arbeiten Berlin 1899 (svazek vydaný pruským generálním štábem, obsahuje poznámky k výpravám z r. 1809, 1859, 1864, 1866, 1870: srovn. i Denkwürdigkeiten und Erinnerungen des Generalfeldmarschalls H. v. *Boyen*, Stuttgart, 1899, 2 sv., k nimž náleží F. *Meineckův* život Boyenův). — W. S. *Douglas*, Cromwells Scotch Campagnes 1650—1651 (London 1899; srovnej i Rikskansleren Axel Oxenstiernas Skrifter och brefvexling; poslední svazek, nyní ve Stockholmě vyšlý, obsahuje přes 1000 stran). — H. *Blum*, Fürst Bismarck und seine Zeit (k tomu srovnej O. *Kaemmel*, Kritische Studien zu Bismarcks gedanken und Erinnerungen, Leipzig 1899 a M. v. *Poschinger*, Kaiser Friedrich in neuer quellenmässiger Darstellung — první svazek do r. 1862). — H. des *Houx* Joachim Pecci (1810—1878). Paris 1899. — J. *Breton*, Nos peintres de siècle. Paris 1899. G. *Vacher de Lapouge*: Les sélections sociales Paris 1899. — A. de *Chambrun*, Le pouvoir exécutif aux États Unis, Paris 1899. — A. *Guilland*, d'Allemagne nouvelle et ses historiens, Paris 1890 (vypisují se Niebuhr, Ranke, Mommsen, Sybel a Treitschke). — P. *Harnack*, Essais und Studien zur Litteraturgeschichte 1898, Braunschweig. R. *Krausz*, Schwäbische Literaturgeschichte, Freiburg in Breisgau, 1899.

Jubilea ovšem vrhají na stůl knihkupecký spoustu knih: v Němcích Goethovo: K. Th. *Gaedertz*, Bei Göthe zu Gaste, Leipzig 1899 a mn. j., u Poláků Mickiewiczovo: právě vyšlo ve Lvově: *Rok Mickiewiczowski*: Księga pamiątkowa atd. Ale největší ze všech těch spisů jubilejních zdá se, že bude grandiosní dílo francouzské (Revue des questions historiques přinesla o něm příznivou zmínku) „Le livre d' un siècle — les progrès et les conquêtes, dont se peut glorifier les XIXe siècle.“ Toto dílo, jež má skvostnými illustracemi a brillantním textem znázorňovati pokrok lidstva v 19. století, řídí zvláštní komise, jejímž čestným

předsedou jest arcibiskup Pařížský, ředitelem Msgnr. *Pèchenard*; úvod díla svěřen nedávnému řečníku při slavnosti Lessepsově, vicomtovi *de Vogüé*, závěrek kardinálu *Perraudovi*; celek rozvržen na tři díly: hnutí politické, intellektulní a náboženské. Cena stanovena na 100 fr.

Nové rovy.

František Hejzlar. — Jan Riss.

Dne 18. listopadu skonal v Praze zemský školní inspektor dr. František Hejzlar, o rozvoj českého školství nevšedně zasloužilý. Narodil se r. 1843 v Bělovsi u Náchoda, studoval v Králové Hradci gymnasium a v Praze filosofii. Roku 1867 přišel na gymnasium do Litomyšle a později do Třebíče jako učitel mathematiky, roku 1875 jmenován byl profesorem na gymnasii Kralohradeckém a pobyl tam do roku 1884, kdy stal se okresním inspektorem školním v Kolíně. Po dvou letech povolán do Prahy jako zemský inspektor škol obecných a měšťanských, v kterémž úřadě horlivě a prospěšně působil. Jako učitel i jako inspektor nebýval Hejzlar puntičkářským pedantem, přihlížel vždy více k věci než k formě a byl vůbec odpůrcem strnulé šablony. K vyučování býval vždy důkladně připraven a přednášíval úplně z paměti, plynně, poutavě, mistrně. K žákům choval se s otcovskou láskou, ale uměl býti také přísným, kdy toho bylo třeba. Býval též literárně činným, přispíval do Časopisu českých mathematiků a s prof. Hofmannem v Hradci Králové sepsal Stručnou chemii.

Jan Riss, dlouholetý, zasloužilý ředitel gymnasia Táborského, zemřel dne 25. listopadu v Praze, kde od r. 1896 žil na odpočinku. Narodiv se 16. února 1829 v Českých Budějovicích, studoval v Písku a Praze, r. 1854 stal se suplentem na Akademickém gymnasii v Praze, r. 1855 profesorem v Jičíně, i vytrval tam do r. 1881, kdy jmenován ředitelem v Táboře. V Časopise Českého musea a v Naučném Slovníku uveřejnil mnohé odborné články; zejmena obíral se dějinami literatury české v středověku. V tomto směru došly pozornosti jako rozpravy: Život a literní působení Sixta z Ottersdorfu a Šimon Lomnický z Budče. Roku 1866 vyšla od něho Latinská cvičební kniha pro první gymnasiální třídu, později knihu takovou vydal také pro třídu druhou. Při odchodu svém na odpočinek jmenován školním radou. Zůstavil pověst paedagoga svých povinností vždy věrně a přísně dbalého.

J. L. Turnovský.

Zprávy hospodářské a sociální.

Sjezd německé strany sociálně demokratické v Hannoveru. — Nový akciový regulativ. — Sezení průmyslové rady.

Názory Bernsteinovy o programu sociálně demokratickém, které již na ***sjezdu německé strany sociálně demokratické*** roku 1898 zavdaly podnět k velmi živé debatě (viz Osvětu 1898 čís. 12), byly na sjezdu této strany r. 1899, v Hannoveru konaném, hlavním předmětem rokování. Bernstein vydal totiž na počátku roku 1899 pod názvem „Die Voraussetzungen des Socialismus und die Aufgaben der Socialdemokratie" spis, ve kterém šířeji vykládá a odůvodňuje názory vyslovené jednak v přípise svém ke sjezdu Stuttgartskému, jednak v řadě článků uveřejněných v sociálně demokratické revui Neue Zeit. Proti kritice marxismu ve spise tomto obsažené vyslovil energické ohrazení v časopisech Neue Zeit a Vorwärts Kautsky a ještě před sjezdem vydal obšírnou kritiku jeho pod názvem „Bernstein und das socialdemokratische Programm," chtěje patrně odpůrcům Bernsteinovým na sjezdu, kteří se kasali jej odpraviti a ze strany vyloučiti, k tomu poskytnouti potřebné zbraně. Než záměr ten se nezdařil. Kautsky nedovedl Bernsteina ve většině případů vyvrátiti, nýbrž kde zdá se, že nad ním vítězí, obyčejně Marxa překroutil a velmi často učení Bernsteinovo přijímá. Bernstein na př. číslicemi vyňatými z německé statistiky živnostenské ukazuje, že střední podniky nejsou, jak to předpovídal Marx, vždy více pohlcovány velikými, nýbrž že udržují se, vznikají a kvetou vedle nich, a že zjev ten pozorovati lze jak v průmyslu tak zejmena v zemědělství, kdež vyskytuje se dokonce i tříštění velkých podniků v malé. Kautsky připouští sice, že hospodaření na malých statcích jest výnosnější nežli na velkých, ale přece tvrdí, že koncentrace kapitálu objevuje se také v zemědělství, neboť veliká část malých vlastníků půdy jsou prý dělníci průmysloví, kteří na velikém kapitálu jsou závislí, nebo prý jako hypothekární dlužníci jsou odvislí od velkokapitálu bankovního, jen v málo rukou zkoncentrovaného. Aby mohl udržeti Marxem tvrzenou koncentraci kapitálu v průmyslu, prohlašuje, že učení to dlužno bráti jen cum grano salis. Marx prý tvrdil jen, že nejrychleji přibývá dělnictva a veliké buržoasie, kdežto vrstev prostředních že prý relativně ubývá. Doklad pro tento výklad Marxa však zůstal dlužen. Marx mluví o absolutním, ne relativním ubývání středních tříd a formuluje jako zákon vývojový; takovéto formulace musejí býti vykládány přesně a nikoli cum grano salis. Ostatně i statistika německá, kterou chce Kautsky dokázati, že středních tříd relativně ubývá, poučuje o pravém opaku. Kautsky přívržence Bernsteinovy svou knihou neodzbrojil, naopak i někteří socialisté vytýkali jí směšnost a nepoctivost, a tak se vědělo již před sjezdem, že Bernstein na něm odpraven nebude. Referát o dotyčném odstavci programu („Útoky na hlavní názory a taktiku německé sociální demokracie") měl Bebel, jenž v šestihodinné, velice vášnivé řeči potíral jak theoretické tak i taktické názory Bernsteinovy. Spoustou cifer snažil se zejmena vyvrátiti thesi, že středních tříd neubývá, nýbrž absolutně i relativně přibývá, na konec však navrhl dosti bezbarvou resoluci, že

dosavadní vývoj společnosti měšťácké nemůže býti straně podnětem, aby svůj dosavadní program opouštěla nebo měnila, že strana stojíc na půdě třídního boje pokládá za dějinný úkol třídy dělnické dobyti politické moci, aby tak dosáhla sespolečenštění výrobních prostředků a zavedení výrobního řádu socialistického, které přivodí největší blahobyt pro všecky, ač neodmítá od případu k případu kompromisů se stranami měšťáckými, jdeli o volby, o rozšíření práv a svobod lidu, o zlepšení postavení třídy dělnické, o úkoly kulturní nebo potírání snah protilidových a že stojíc neutrálně vůči zřizování společenstev svépomocných, jimž pro hospodářskou emancipaci tříd dělnických valného významu nepřikládá, a trvajíc na svém stanovisku proti militarismu a koloniální politice i na plném zachování internacionalismu, nemá příčiny, aby měnila svůj program, svou taktiku a svůj název. Po řeči Bebelově povstal poslanec David, který v tříhodinné, velice účinné řeči hájil názory Bernsteinovy. Pak vystřídalo se ještě mnoho řečníků. Pozoru hodno jest, že řeči stoupenců Bernsteinových a těch jeho odpůrců, kteří uznávali jeho veliké zásluhy, stály co do hodnoty své daleko výše nežli řeči odpůrců jeho. Nejradikálněji si počínaly opět soudružky. Bernstein nebyl ze strany vyloučen, a resoluce Bebelova, s níž cum grano salis, jak prohlásil, sám mohl souhlasiti, přijata velikou většinou. — Z ostatního jednání byla nejbouřlivější debata o militarismu, kdež odsouzeny názory Schippelovy. Podotknouti ještě dlužno, že sjezdu účastnilo se asi 250 delegátů a téměř všichni z 57 sociálně demokratických poslanců. Mimo to byla zastoupena delegáty rakouská a nízozemská strana sociálně demokratická.

V posledních dnech úřadování ministra dr. Kaizla uveřejnil říšský zákonník *nový akciový regulativ*, následkem jeho pamětního spisu vypracovaný, který si může dr. Kaizl přičísti mezi nejlepší zásluhy ze svého úřadování. Regulativ tento, jímž dosavadní libovůli spolkové komise při povolování akciových společností má býti učiněn konec, jsa ministerským nařízením nemůže měniti ovšem zákon z r. 1852, kterým zakládání akciových společností jest upraveno, avšak znamená přece důležitý krok ke konečnému odstranění systému koncesního, v tomto zákoně se zakládajícího, že stanoví, že splníli projektanti jisté podmínky, v regulativu uvedené, nesmí jim koncese býti odepřena. Regulativ nevztahuje se na banky, pojišťovny, společnosti průplavní, železničné a paroplavební. Srovnámeli jej s akciovým zákonem německým, shledáme, že se tu činí pokus, některé předpisy na ochranu akcionářů, zejmena minorit, jež bývají pojaty do zákona, uvesti tím způsobem v platnost, že vláda bude činiti udílení koncese od toho závislým, budouli pojaty do smlouvy společenské. To platí zejmena o povinnosti úplně a pravdivě vylíčiti účtovanou cenu přínosů, o čemž se bude vláda přesvědčovati skrze t. zv. revisory akciových společností, k návrhu obchodních a živnostenských komor jmenované, dále o vyznačení zvláštních výhod, jež se mají jistým akcionářům poskytnouti, o právu na zastoupení drobných akcionářů, nevládnoucích dostatečným počtem akcií k nabytí osobního práva hlasovacího potřebným, o podmínkách, za kterých se smějí vydávati a nárokem na přednost při rozdílení výtěžku opatřovati akcie prioritní, o nejmenších obnosech, na které smějí zníti akcie, o tom, kdy se smějí

vydati akcie mladé, a p. Kdežto dosud žádosti za povolení akciové společnosti zůstávaly mnohdy — jak vysvítá z příkladů na průmyslové anketě Pražské obchodní a živnostenské komory uvedených — několik let nevyřízeny, stanoví regulativ jisté lhůty, ve kterých zemské úřady mají žádosti za předběžné povolení vyřizovati a žádosti za koncesi ministerstvu nitra předkládati. Z toho co uvedeno, vysvítá, že regulativ značí sice důležitou nápravu podstatné překážky rozvoje činnosti zakladatelské, že však jest si přes to přáti, aby provisorium toto nebylo snad na závadu definitivnímu upravení akciového práva cestou zákonnou, které jest nutně třeba, protože nařízení nemá platnosti pro společnosti již stávající, nemůže dekretovati civilní a trestní odpovědnost zakladatelů, udíleti žalobní práva minoritě, vysloviti bezúčinnost jistých jednání představenstva. První koncese dle tohoto regulativu — pro akciovou společnost závodů Škodových v Plzni — udělena byla ve lhůtě asi dvou měsíců, což jest dobrým znamením, že regulativ značí skutečný pokrok v oboru záležitostí akciových.

Uprostřed listopadu konala opět po delší přestávce sedění svá všecka tři oddělení *průmyslové rady*. V oddělení celním přijata byla resoluce, v níž průmyslová rada vyslovuje své politování, že jí jako nejpovolanějšímu zastupitelstvu průmyslu, živností a obchodu nebyla v čas dána příležitost vysloviti se o veliké hospodářské záležitosti rak.-uher. vyrovnání. V nynějším stadiu této záležitosti průmyslová rada že se obmezuje na to, aby vyslovila svoje politování, že se nepodařilo uzavříti dohodnutí zájmům rakouského průmyslu a zdejším hospodářským potřebám lépe vyhovující. Dále zabývalo se oddělení otázkou kartelovou. Po delší debatě, v níž byla konstatována potřeba, aby kartely, které soudní úřady neuznávají za právně závazné, kterých však následkem jejich velikého hospodářského významu nelze potlačiti, zákonem byly uznány a zároveň regulovány, a to nejen ty, které se týkají zboží dani spotřební podrobeného, nýbrž všecky kartely vůbec. K dalšímu návrhu zvolen komitét, který má vypracovati veliký program vybudování dopravních prostředků, ustanoven referent, aby vypracoval návrhy na vybudování restitučního řízení s polotovary, a na konec přikročeno k jednání o přípravných pracích pro nový celní tarif. K návrhu zástupce vlády zvoleno 15 subkomitétů podle různých odvětví průmyslových, které budou míti právo vyslýchati znalce ze všech odvětví. V debatě této dotčeno se také výrobní statistiky, kterou vláda právě skrze obchodní komory vyšetřuje, při čemž zástupce vlády nad nezdarem jejím utěšoval se tím, že seznání rozsahu produkce nebylo hlavním účelem tohoto šetření, nýbrž hlavní věcí při něm že jsou pouze přání průmyslníků co do úpravy sazeb, a data výrobní že mají býti jen dokladem pro oprávněnost těchto přání. Oddělení vývozní zabývalo se vedle otázky kartelové a restitučního řízení celního zejmena opatřeními ke zvelebení vývozu sladu, který byl značně stížen vývozními prémiemi a nízkými sazbami železničními vládou německou zavedenými, a zvolilo výbor, sestávající z členů obou sekcí rady hospodářské a průmyslové. V oddělení průmyslovém a živnostenském jednáno zejmena o upravení záležitostí dodávkových. Referent chtěl navrhnouti zřízení zvláštního úřadu dodávkového, avšak maje na zřeteli značné obtíže provedení této myšlenky

navrhl zřízení zvláštního ministerského oddělení pro záležitosti dodávkové, které by bdělo nad prováděním předpisů, jež se v té příčině zákonem mají vydati. Do té doby však, než by zákon takový vešel v platnost, má vláda vydati nařízení, jímž by se dodávky státní co možná jednotně upravily, a zároveň působiti na země, okresy a obce, aby jisté zásady vládou sestavené přijaly a dle nich se řídily. Dr. *E. B. Šimek.*

Volné rozhledy.

* *Živena*, ženský spolek slovenský, přece jen hospodyňské školy zříditi nesmí. Széll nastoupil s heslem: zákon, právo a spravedlnost, ale už je nade vši pochybnost. že mínil spravedlnost maďarskou. Živena podle § 2. svých stanov má úkol zakládati dívčí vychovávací ústavy a opatrovny, a již v březnu podala ministru vyučování žádost za povolení hospodyňské školy. Podle zákona, nepřijdeli do dvou měsíců záporná odpověď, jest žádosti vyhověno; ale na to se Živena nespolehla, neboť v Uhrách, už zvláště k Slovákům, je zákon nezákon, a proto Živena po čase upomenula o vyřízení své žádosti, a tak po sedmi měsících, v říjnu, dostala odpověď, že se jí škola nepovoluje. Poslyšme, jak vláda maďarská Slovákům žádosti vyřizuje; vyřízení je ovšem maďarské a zní: „Jeho Vysokoosvícenost pan uher. král. ministr kultu a osvěty svým vysokým nařízením ze dne 18. října t. r. ráčil osvědčiti, že prosba spolku o povolení založiti hospodyňskou školu nemůže se bráti do ohledu. O čemž blahorodé předsednictvo uvědomuji. Julius Berecz, král. škol. inspektor.“ — Odůvodnění tu není žádného: to je ten Széllův zákon a spravedlnost. Živena přiložila k žádosti učebný plán zamýšlené školy; mělo se na ní učiti praktickému počítání, vaření, stříhání, šití, látání, praní, chovu drůbeže, — hle, tím by byl ohrožen maďarský stát! Jestliže vláda Széllova takovouto maličkost Slovákům nepovolila, jest nám již jasno: nebude o nic spravedlivější než vláda Tiszova a Bánffyova.

* V měsíci říjnu rozeslal Spišský biskup Pavel Smrecsányi děkanům své diecése oběžník, v němž praví, že z nejedné strany se dovídá, kterak Martinský slovanský spolek (rozumí se, že takový spolek neexistuje!) sbírá mezi lidem podpisy na memorandum pro krále a sněm. Toto memorandum prý žádá, aby řeči jednotlivých národností přišly ku platnosti před soudem a správními úřady. Biskup vybízí děkany, aby s obezřetností a energií vykonali všecko, čím by věřící zdrželi od tohoto ruchu, jenž prý může jen zmatek a nepokoj způsobiti. „Vstupte tedy, prosím, se spoluduchovními svého okresu ve spojení, vyzkoumejte důkladně, pokusilli se kdo v některé obci sbírati takové podpisy a s jakým výsledkem, a podejte mi dle možnosti ještě do konce tohoto měsíce (října) zprávu.“ Tak jedná vrchní duchovní pastýř. Srdce? čest? svědomí? Ach, ne — jen vznešená maďarská státní idea! — Hned potom soused Szmrecsányiův, biskup Ivankovič v Rožňavě, takto rodilý Srb,

zatoužil též proslaviti se činem vlasteneckým a rozeslal oběžník, v němž praví, „že Slováci proto se do Ameriky stěhují, že neumějíce maďarsky nemohou konkurrovati prací svou ani s domácím průmyslem.“ Proto vybízí kněze, aby všemožně pečovali o vyučování maďarštině, aby zakládali maďarské spolky, zvláště spolky zpěvácké, a v nich aby učili maďarským písním kostelním, jimiž by potom část služeb božích pomaďarštili. — Oba tito biskupové jsou na místech nejméně dotovaných, i není pochyby, že si chtí „vlasteneckými“ činy dopomoci k místům tučnějším, jakož to v Uhrách dělá kde kdo.

* V sedění správního výboru stolice Ostřihomské stěžoval si školní inspektor, že maďarisace mezi Slováky pomalu pokračuje. Moudřejší Němci dají prý si říci, že jest jim maďarština k velikému prospěchu, ale Slováci prý jsou plémě zaryté jako skála. Doporučil, aby se ještě zkusilo dáti učitelům, kteří ukáží nejlepší výsledek z maďarštiny, trochu větší odměny než dosud, neboť co to je, co dostanou po 5—10 zl. a jen někteří po 30—50 zl.! Podžupan hned k tomu cíli dal 50 zl., jiní toliko proslovili ohnivé vlastenecké řeči. Třeba prý znova působiti na kněze a učitele, by konali vlasteneckou povinnost.

* Ministerstvo vyučování dalo namalovati 80 obrazů pro školy, polovice bude představovati výjevy z života maďarského a polovice události z maďarských dějin. V Uhrách je sice sedmero národů, ale žáci vědí toliko o jednom, o maďarském, tak že slovenský žák, měl-li „řádného“ učitele, vyjde ze školy s přesvědčením: jsem Maďar.

* Přítel z Nitranské stolice mi oznámil, že dostal můj list s porušenou obálkou, byl totiž odtržen takový kus okraje, aby se mohl dopis vytáhnouti a zase do obálky vložiti. Jeť prý poštám každý dopis s adresou slovenskou neb českou podezřelý, kdežto s maďarskou neb německou má volný průchod. Také farář Mišík oznámil v novinách, že mu dne 7. října přišel z pošty Novoveské dopis s rozříznutou obálkou. Ejhle, co všecko páše maďarská státní idea!

* V Pukanci, v Hontské stolici, je státní (roz. maďarská) škola, a vládní činitelé snažili se vytlačiti odtud starou evangelickou školu slovenskou. Než evangelická církev svou školu uhájila. Nedávno jistý Slovák zachytil leták, jenž obsahoval list učitelky Žofie Boltižárové, působící na státní škole v Pukanci; učitelka píše Uhlyarikovi, bývalému svému představenému, suspendovanému řediteli ze státní školy ve Vrátkách. Přečtěme si část jejího dopisu, jenž charakterisuje státní školy uherské. „Počala jsem účinkovati. Rozdíl je obrovský. O zdejší školu nestará se nikdo, vzdor tomu, že je na takovém exponovaném místě. Předešlé učitelky a pěstounky všecky skandalosně odešly, pohlavkovaly se, bily se jedna s druhou i s členy školské stolice (roz. školní rady). Hrozné věci jsem vyslechla! Moje předchůdkyně jsouc svobodná měla poměr se členem školské stolice, jenž je nyní jejím předsedou. Do školy jdu tehdy, kdy se mi líbí. Výsledek vyučování je: nulla! Nevychovávají tu děti pro svět, ale formují z nich sojky. O konferencích, dennících zameškání, rozvrhu hodin, třídních knihách, ručních pracích není tu ani řeči. Nedovedu se se zdejšími opozdilými poměry spřáteliti . . . A školská stolice, pomyslete si, sestává ze samých hloupých notářův (obecních písařů), rychtářův a měšťanův. Notář, který je předsedou

školní stolice, jen to chce, abych udělala u něho návštěvu mezi čtyřma očima. To jest jen jedna částka zákulisních tajností.“ Ubohá slovenská městečka se státními školami! *K. K.*

* * *

* Ve Varšavě zemřel pedagog a spisovatel Ludomír Szczerbowicz-Wieczór. Narodil se r. 1842 v gubernii Mińské, absolvoval Moskevskou universitu a oddal se profesuře gymnasijní; naposled působil v Plocku. Od r. 1883 byl ve výslužbě. Z počátku věnoval se poesii, avšak vydav sbírku „Kwiaty marzeń“ cele obrátil se k vědecké práci, jejíž výsledkem byly rozpravy „Euripides, nepřítel žen,“ „Parmenides“ a „Dějiny staro-žitností,“ spis „O skaženiu obecnem języka polskiego,“ studie filosofické a j. Poslední léta žil v ústraní, tak že skoro se o něm nevědělo. Až po smrti závěť jeho vzbudila mu zase vděčné uznání: odkázalť ustřádaných 4000 rublů polskému gymnasiu v Těšíně a knihy své universitní knihovně v Krakově. — Ve Lvově tragicky skončil svůj život zasloužilý literát Teofil Szumski, narozený r. 1839. Již v mládí byl sirotkem, jen na sebe odkázaným. Absolvovav ve Lvově reálku protloukal se světem jako vychovatel a pak oddal se zcela literatuře a zvláště publicistice. Z té doby jsou jeho první povídky „Na gruzach,“ „Ludzie dobrej chęci,“ „Zmierzchy i świty“ a „Victoria.“ Povídky ty založeny jsou na haličských poměrech, autor v nich osvědčil bystrý pozorovací talent. Jako žurnalista byl neúnavný a poctivý pracovník. — Ještě jiného publicistu ztratila Polska: Włodzimierza Pęskowského, jenž býval redaktorem Kurjera świętecznego, Muchy a posléze spoluredaktorem Kurjera Warszawského. Byl to humorista a satirik, jehož nápady jako prskavky rozlétaly se po polské společnosti. Narodil se r. 1832 ve vsi Glodowie a stal se důstojníkem. Utrativ majetek, chopil se péra a dobyl si čestného místa v polské žurnalistice. Zemřel nad prací, kterou psal pro zejtřejší den.

* Jubileu Chopinovu věnovaly všechny polské listy zvláštní pozornost. Z Kraje dozvídáme se zajímavé podrobnosti. Chopin před smrtí svou vyslovil vroucí touhu, aby byl pohřben ve Varšavě na Powązkách. Ale jako emigrant věděl, že nebude dovoleno převezti tělo jeho do Ruska. Proto prosil, aby aspoň srdce jeho po smrti do Varšavy převezli. Prosbě té bylo vyhověno; po obdukci srdce vloženo do láhve s lihem a převezeno přes ruskou hranici — jako kontraband. Nejprve chováno bylo doma, pak se svolením arcibiskupovým v katakombách sv. Kříže, a konečně zazděno v postranní lodi téhož chrámu.

* Karolině Světlé věnovaly četné ruské a polské listy čestnou vzpomínku. Koło literackie ve Lvově uctilo památku české spisovatelky zvláštním večerem, na němž dr. František Krček o zvěčnělé přednášel.

* O vydání důkladného ***slovníka česko-polského*** se polské kruhy živě zajímají. Kurjer Warszawski mluvě o tom nedostatku označil hotové už dílo Plzeňského profesora Hory za nejlepší a brzkého vydání nejhodnější. Polský list líčí trnitou cestu autorovu po českých nakladatelích, líčí i částečný neúspěch při pokusech, aby slovník vydala česká Akademie, a omlouvá to tím, že česko-polský slovník je spíše potřebný

Polákům než Čechům, že se tedy mají přičiniti, aby slovník brzy uzřel světlo světa. Akademie Krakovská musela dle stanov žádost o vydání odmítnouti, poněvadž autor není Polák. A tak vyzval Kurjer Warszawski ke sbírce, jejímž výsledkem bylo hezkých pár storublovek, ale přece jen as polovička potřebné summy. Proto učinil Kurjer vyzvání po druhé, i sešlo se sotva pár rublů, a to ještě jen od „malých lidí," řemeslníků a rolníků. Z té příčiny vyložil Kurjer poznovu velikou důležitost, jakou hlavně pro Poláky má slovník česko-polský, a vyzývá ke sbírkám — po třetí! Snad tu konečně sejde se potřebná summa, aby důkladný slovník prof. Hory mohl býti vydán.

* Vzácné dílo, jaké dosud schází naší literatuře, velká Bibliografja polská Krakovského univers. bibliothekáře *Estreichera* dospěla k XVII. svazku.

* „Sekce Komenského" při pedagogickém museu v Petrohradě podjala se sbírání materiálu *k dějinám ruského vychovatelství* na základě nejen psaných památek, ale i ústních vzpomínek osob, pracujících na poli ruského školství. *B. P.*

* * *

* Hlídka uveřejňuje ostrou kritiku některých překladů z ruštiny. Mnohé chyby těchto převodů (jeden překladatel převádí „polzujuščijsja" — „plazící se," druhý neví, co je „bityj čas" atd.) jsou v skutku úžasné; Osvěta totéž ukázala předloni o jistých překladech z němčiny a frančtiny. Nelze se pořád mlčky dívati tomu, že u nás překládají lidé z jazyků, v kterých se sotva naučili slabikovati.

* Český časopis historický přinesl v lednovém čísle zprávu o katalogisaci rukopisů Klementinských. Ve dvou letech zkatalogisoval p. kustos Josef Truhlář celkem 714 kodexů. Poněvadž universitní knihovna má rukopisů přes půlčtvrta tisíce, snadno si vypočteme, že není ani v nejbližších letech naděje na dokončení této práce. A ptámeli se po rukopisných seznamech sbírky Musejní, kapitulní, Strahovské v Praze, Olomucké, Brněnské (zemského archivu) na Moravě atd. — je naděje ještě menší. Jakou závist budí v nás na př. O. *Heinemann*, Die Handschriften der herzogl. Bibliothek zu Wolfenbüttel (nyní právě druhý oddíl), nebo Ramón *Menéndez Pidal*: Catálogo de la Real Biblioteca, Manuscritos, Madrid, 1898 (ještě skvostnější než nádherný Heinemann, s faksimily), nebo čtyřsvazkový *A summary catalogue* of Western Manuscripts in the Bodleian Library at Oxford — ani nemluvě o francouzských nejnovějších publikacích, jako jsou: S. *Favier*, Catalogue des livres et documents imprimés du fond Lorrain de la bibl. municipele de Nancy 1898, nebo *Omont*, Inventaire sommaire des MS. grecs de la Bibl. Nationale 1899, nebo *Ingold* des manuscrits des anciennes maisons réligieuses d'Alsace 1899.

* Ruská mysl uveřejňuje vřelé a poučné vzpomínky Ivancova a Ljubavského na zemřelého právě profesora M. S. *Korelina*. Zároveň otiskuje fragment nedokončeného díla Korelinova „Papstvo v epochě gumanizma," jednající hlavně o působení Vavřince Vally. Psáno je tak zajímavě a nádherným spůsobem kreslena barvitost doby, že předčí

i skvostné Tainovy črty o revoluci a Guyotovy skizzy španělské. U nás psal o této době mnoho p. kustos Truhlář.

* V Londýnském Athenaeu p. Vizetelly podává literárnímu obecenstvu zpověď i obranu, proč se neopovažuje přeložiti — ač je vyzýván i Zolou autorisován — Zolovu „Plodnost.“ Žádný Londýnský nakladatel by se neodvážil dílo vydati tak, jak Zola je napsal, ohledům na anglické čtenářstvo padla by za oběť nejméně čtvrtina díla. A tak zase neodvažuje se p. překladatel Zolovo dílo seškrtati — ergo Angličané zůstanou zatím bez Plodnosti.

* Quarterly Review rozbírá Haagskou konferenci, tuto — dle Mommsena — „chybu tisku v historii;“ Preussische Jahrbücher volají po „německém Bohu,“ kterého by veliký národ německý mohl s hrdostí uctívati: Revue d'Europe uvažuje o otázce jihoslovanské, poučuje o ústavě uherské; ve Vídeňské Zeit a ve svých českých orgánech provádí prof. T. G. Masaryk mistrovský kus své humanity: omývá žida Hilsnera z Polenské vraždy, kterou strká na matku i bratra zavražděné dívky — a při tom pilně sbírá peníze na svůj zvláštní český denní časopis.

* A klidně, jako Archimedes v ústraní kreslil své kruhy, sbírá patero německých akademií (mezi nimi ovšem i Vídeňská) materiál k budoucímu ohromnému latinskému slovníku. Archiv für lateinische Lexicographie přinesl nedávno podrobnější zprávy o nynějším stavu tohoto velkolepého podniku. Přes půlpáta milionu lístků v 2500 škatulích je zatím sebráno; autoři staří jsou probráni úplně v každém jednotlivém případě; z pozdějších dob excerpováno vše, co lexikálně zajímavého, i papyry a mince. Pro autory až po Tacita byly pořízeny zvlášť nové kritické texty, na jejichž okrajích poznamenány varianty rukopisné i konjektury vydavatelů — tyto texty otiskovány a rozstříhány, tak že není opisovačských chyb. Předběžné tyto sbírky jsou již vykonány; příštím rokem možno začíti již s vlastní prací. Je to — jak čtenář vidí — dílo v skutku nesmírné důkladnosti a v pravdě německé píle. Nebude díla slovníkářského, jež by se mu mohlo postaviti po bok.

* Mimochodem upozorňujeme na znamenitou a pěkně upravenou publikaci p. Ot. Zachara: ***Cesta spravedlivá v alchymii.*** Je to vydání staročeského textu v obzvláštní přesnosti a eleganci. *V. S.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 8. prosince 1899.

Opposiční ruch v Čechách a na Moravě. Sjezdy zástupců české samosprávy. Neúspěchy Claryovy. Koruna. Říšská rada. Situace pro obstrukci Čechů. Jednání s Čechy. Konference výborů pravice a levice o českých věcech. Jednání užších výborů a jeho bezvýslednost. Zemská daň z kořalky. Shoda o kvotu, uherské vyrovnání, nové potíže a blížící se rozluka. Uherský stát pro rozvoj svého průmyslu. Petiční ruch v Charvátsku. Delegace; shoda rusko-rakouská; rozpočet. — František Smolka †. - Německý císař v Anglii; Samojské ostrovy; kázničná předloha. — Anglie a válečný stav v jižní Africe; vítězství v Sudanu. — Válka v jižní Africe.

Druhý měsíc již trvá hluboké rozechvění v Čechách a na Moravě, způsobené zrušením jazykových nařízení a vydáním tajných příkazů, aby se úřadovalo proti zákonnému právu českého jazyka, na

jehož základě nařízení ona byla vydána. České okresy a české obce, velké i malé, osvědčují své roztrpčení. Většinou děje se to resolucemi, jen místy podávají se petice říšské radě, jichžto čtení by pro případ rozhodné obstrukce vyplňovalo mnoho času.

Velkým dnem protestním byl 19. listopad; v osmi městech konány ***sjezdy zástupců samosprávy:*** v Praze, Brně, Plzni, Táboře, Budějovicích, Chrudimi, Berouně a Jičíně. V Praze na Staroměstské radnici po řečech dr. Podlipného a dr. Herolda slavnostním spůsobem přijaty důrazné resoluce, a jim podobné i v jiných městech českých. Řeči a resoluce byly zabaveny a na veřejnost přišly teprve, když byly přečteny v dotazu v říšské radě podaném. V Brně poslanci, starostové měst a obcí usnesli se, aby přestaly rozdíly všech stran a podniknut byl boj za obnovení zákonného práva českého jazyka. V Kutné Hoře, Kouřimi a j. usnesli se zástupcové obcí, že upustí od konání přenesené působnosti, jež za vlády Claryovy stává se jim nemožností.

Osamocení českého poselstva a přecházení přes český národ k dennímu pořádku bylo cílem politiky ministerstva Claryova, patrným již z bezpodmínečného zrušení jazykových nařízení. Německé obstrukční strany jako levice, Poláci jako korunní vojsko, němečtí konservativci jako levý střed a 19 Italů měli tvořiti většinu přechodní zatím, z které se měla vyvinouti pevná koaliční vláda. Avšak hrabě Clary se velice přepočetl. Poláci a němečtí konservativci vzdor své tradicionální ochotě vyřizovati potřeby státní zachovali spojenecký svazek pravice, neosvědčovali se vládě přívětivými a kladli důraz na většinu proti ministerstvu, jež se o menšinu opírá. Již v polovici listopadu bylo hr. Claryovi jasno, že neprovede vyrovnání a nedostane prozatímného rozpočtu. Uchýlil se opět o pomoc ke koruně, a po druhé v několika nedělích stalo se, že vůdcové sněmovních stran voláni byli k císaři a že koruna svůj mocný vliv položila na váhu, aby Claryovu ministerstvu odklidila parlamentární překážky, jichž nemohlo vlastní silou překonati. Již 17. listopadu byli voláni do Budína Jaworski a Kathrein, a po návratu panovníkově do Vídně následovali 20. a 21. vůdcové všech stran sněmovních: Schwegel, Stürgkh, Pálffy, Fuchs, Funke, Prade, Pergelt, Engel, Povše, Lueger, Bulat. Snahou panovníkovou bylo, aby ony „státní nezbytnosti“ do nového roku byly přijaty. Přirozený důsledek rozmluv těch byl, že česká otázka opět vystoupila v popředí. Proto také zvláštní důležitost přikládána audienci dr. Engla, který panovníkovi otevřeně vyložil, že neblahou překážkou situace jest provokace českého národa, spůsobená zrušením jazykových nařízení a zostřená ještě tajnými příkazy proti češtině jako vnitřnímu jazyku úřednímu. Pozoruhodno jest také, že Prade a Lueger vyslovili sice ochotu svých stran hlasovati pro státní rozpočet, ale ne pro uherské vyrovnání. I tím přirozeně oslabeno postavení kabinetu Claryova, který ani ve své straně nemá té autority, aby ji přiměl k hlasování pro „státní nezbytnosti.“

České poselstvo dosud obstrukce neprovádí, ale sáhneli k ní, dovede jí zastaviti činnost parlamentu. Co dosud ***v zasedání říšské rady*** se dělo, jsou jen průtahy, k nimž namnoze od jiných stran dán podnět. Návrhy na obžalobu ministerstva Thunova, 21. a 22. listopadu projednávané a zamítnuté, vyšly od německé obstrukce. Pilný návrh Doležalův,

aby o příštím popisu obyvatelstva zjišťována byla též národnost, vyplnil pouze jednu schůzi (23.). První čtení vyrovnávacích zákonů na základě článku 14. vydaných (24., 27. a 28. listopadu) bylo pozoruhodno jednak prohlášením poslance Kaftana, že české poselstvo může předlohy ty schváliti jen vládě, která by požívala jeho důvěry, jednak pětihodinnou charvátskou řečí Biankiniovou; jinak zákony bez obstrukce přikázány výboru. Dvě schůze (30. listopadu a 1. prosince) vyplnil pilný návrh polského lidového poslance Kubika, aby polské gymnasium v Těšíně bylo sestátněno. Za nynějších okolností se i takový volný průtah v říšské radě stává ministerstvu nebezpečný. Rokování o prozatímném rozpočtu bylo vedeno čtyři dni (1.—6. prosince), to však ani jindy nebývalo nic zvláštního.

„Nevyhnutelné státní potřeby," o něž jde, jsou mimo prozatímný rozpočet dvě z vyrovnávacích předloh: přikazovací zákon a kvota. První znamená pro Uhry zisk několika milionů, plynoucí z účtování daní z cukru, lihu, piva a petroleje dle místa spotřeby (posud se počítalo dle místa výroby). Zákon ten nebyl vyhlášen na základě článku 14. a přijetí jeho činí Maďaři podmínkou svého souhlasu se zvýšením kvoty. Zákon o kvotě má býti ziskem pro Cislajtánsko, ale v pravdě jím není. Pro oba tyto zákony počíná lhůta dnem 1. ledna 1900, a nestanouli se skutkem, celé vyrovnání jest v nebezpečí. Má tedy české poselstvo i v situaci silný prostředek přivesti vládu do nesnází. Vedlali revoluční obstrukce německá k vítězství, proč by se takové zbraně v čas nutné potřeby neměli chopiti Čechové?

Slyšení u panovníka a nesnadná situace vedly hr. Clarya *k vyjednávání s Čechy.* Zahájil je (24. listopadu) ministr nitra Körber, hr. Clary v něm pokračoval. Německé strany hned v první chvíli stavěly se tomu hrozivě na odpor, a Neue fr. Presse prohlásila, že by Němci zase hned zahájili obstrukci, kdy by Čechům učiněn byl ústupek cestou nařízení. Ministři jednali s dr. Englem, a první plán byl, aby jak důvěrníci Čechů tak Němců vůbec se dohodli o míru toho, čeho Čechové se domáhají. Jednaje se zástupci českými obrátil se hr. Clary na druhé straně k levici, které doporučil posléze konferenci s Čechy, jež by jednala bez účastenství vlády a jejíž usnesení by pak vláda provedla. Předsedové klubů německé poruky usnesli se přistoupiti na takovou konferenci, budouli se Čechové o ni ucházeti, zastavíli obstrukci a dají k tomu svůj souhlas, aby říšským zákonem pro celou říši a nejen pro Čechy a Moravu jazyková otázka byla vyřízena. Vážným politickým úspěchem Čechů bylo usnesení výkonného výboru pravice (28. listopadu), že požadavky české za své uznává a bude je podporovati. K tomu cíli ustanoven užší výbor (Engel, Dzieduszycki, Schwarzenberg, Kathrein a Povše). Podmínky německé český klub zamítl. Dlouho jednáno o tom, kdo má dáti podnět ke konferenci, posléze vyšel návrh z obou stran, od německých velkostatkářů, kteří Bilińského za prostředníka požádali, a od Jaworského, jenž jako předseda výkonného výboru pravice obrátil se k dr. Funkovi jako předsedovi zástupců levice (30. listopadu). *„Zemská konference* po pěti členech z každé strany" zněl návrh Bilińského od pravice konferenci zástupců levice poslaný. Jaworski v souhlase s oběma stranami rozmnožil počet

členů na osm. Po žádosti německé sestoupili se nejprve zástupcové levice a výkonný výbor pravice k společnému jednání (30. listopadu) a potom užší výbory obou těch sborů. Vyhledati k zmírnění jazykového sporu prostředky, jimiž by Čechové k upuštění od obstrukce byli přivedeni a s nimiž by Němci souhlasili — tento úkol užšímu výboru uložený, byl jediný výsledek schůze zástupců levice a pravice. Český požadavek zní: aby navrácen byl hned český vnitřní úřední jazyk českým obvodům v Čechách a na Moravě, aby byla udělena amnestie lidem pro poslední demonstrace odsouzeným a ministr spravedlnosti Kindinger aby odstoupil. Němci opět se domáhají toho, aby němčina i v českých okresech všude byla dopuštěna, ale čeština aby z německých okresů byla vyloučena. Chtěje usnadniti shodu učinil předseda sněmovní dr. V. Fuchs návrh, aby sněmovna do osmi dnů zvolila k vypracování jazykového zákona výbor, jenž by ostávaje v permanenci do šesti neděl předložil svou zprávu, načež by během dalších šesti neděl byla sněmovna povinna vyříditi jazykový zákon s vnitřním úředním jazykem českým v Čechách a na Moravě; pakli by od podání návrhu do čtyř měsíců vše to nestalo se skutkem, aby vláda byla povinna provesti český úřední jazyk cestou nařízení. Kluby německých liberálů a nacionálů návrh tento zhola zamítly (5. prosince). Dále byly podány návrhy poslanců Dzieduszyckého, Povše a Bärnreithera, jež souhlasí v zásadním uznání českého vnitřního úředního jazyka. Jednání ostalo bezvýsledné; strany německé obstrukční poruky mají na mysli ne rovné právo a myšlenku rakouskou, nýbrž panství německého nacionalismu. V pychu svém ostávají důslednými. Dne 5. prosince se konference bez pořízení rozešla. Tím se obstrukce českých poslanců stává politickou nezbytností.

Dávná naléhavá potřeba ***pomoci financím království a zemí*** projednávána byla na anketě zemských maršálků a zástupců, konané 28. listopadu v ministerstvě financí. Již za Badenia pomýšleno na odpomoc zemskými přirážkami k daním z lihovin. Nyní ministr financí Kniaziolucki doporučoval desetizlatovou zemskou daň z kořalky, tak že by daň místo dosavadních 35 zl. činila 45 zl. z hektolitru a celkový výnos zemské daně činil by 10 mil. zl., v Čechách 1·9 mil., na Moravě 1·6 mil., ve Slezsku 0·5 mil., v Haliči 2·8 mil. Daň má býti zavedena zemskými zákony. Anketa žádala, aby příslušné předlohy byly co nejrychleji sněmům podány, a země aby na své rostoucí potřeby braly podíl i z jiných daní potravních, nebo aby jim přenechány byly daně reálné.

K jakým až koncům dospěl parlamentarism a celý apparát cislajtánský, ukazuje radost vládních a centralistických kruhů nad tím, že po tříletém dohodování po páté zvoleným deputacím se podařilo docíliti shodu o podíl na přispívání na společné záležitosti. ***Kvota 65·4 a 34·6***, dne 22. listopadu od deputací přijatá, číselně dle dosavadního poměru znamená zvýšení o 3% pro Uhry; v pravdě však jest pro ně novým ziskem. Kvotu 32% vypočtla sama uherská deputace za přiměřenou. K tomu připadají 2% na úhradu potřeby výnosem celním nekryté za bývalou Vojenskou Hranici, rovnající se 1·4%, celkem tedy 33·4. Oběť uherská činí tedy 1%, čili asi 1·1 mil. zl. Za to však získají Uhry nové miliony zákonem přikazovacím, dle něhož se Cislaj-

tánsko vzdává svého prospěchu účtovati potravní daně dle místa výroby a přistupuje na účtování dle místa spotřeby. Výhoda ta páčí se na 3—4 mil. ve prospěch uherský. Mimo to mají Maďaři i politický prospěch v tom, že Vojenská Hranice zmizí také z účtování, k čemuž přivolovati kvotové deputace ani nebyly oprávněny, neboť ustanovení ono platiti mělo pro všechny časy.

Tím by *vyrovnání uherské* po čtyřletých těžkých nesnázích a krisích bylo skoncováno, ale nikoli ještě vyřízeno. Přikazovací zákon a kvota mají býti od sněmoven obou polovic říše schváleny do konce roku, poněvadž lhůta jejich platnosti počíná 1. lednem 1900. Ve finančním výboru uherském pohrozil Széll, kdy by byly zamítnuty, že tím padá celé vyrovnání a Uhry zařídí se samostatně. Jen tolik dopustil Széll Claryovi, že by nevadilo, protáhneli se zákonodárné vyřizování přes nový rok, jen když bude i s ustanovenou lhůtou schváleno na počátku roku příštího. Jest to ventil proti cislajtánské obstrukci, spolu však i pojistka proti obstrukci uherské, k nížto se strojí krajní levice v Pešťském sněmu. Na měsíce však ani tyto průtahy nejsou možny. Mimo oba zákony přijde potom celý komplex zákonů vydaných na základě článku 14. před forum sněmovní.

Ale nejosudnější stránka vyrovnání spočívá v disposicích celkových: dualism r. 1867 provedený *spěje životní silou k úplnému rozloučení*, především po stránce hospodářské. Vyrovnání od desíti k desíti letům bylo vždy lopotnou prací pro Cislajtánsko a několik let zaměstnávalo říšskou radu, ministry a celý státní apparát; nyní se stává permanentní potíží. Ani rok nemá míti Cislajtánsko od Uher oddechu. O to se Maďaři, jmenovitě Széll, postarali celou řadou lhůt a úkolů pro vyrovnání. Mimo řečenou již lhůtu ustanoveny jsou lhůty pro počátek vyjednávání o definitivní celní smlouvu r. 1901, pro její dokončení r. 1903, pro celní jednotu r. 1907, pro kvotu r. 1909, pro rak.-uher. banku r. 1910, pro měnové zákony r. 1910. Co tu krisí, bojů a práce nahromaděno pro Cislajtanii na příští léta! O všem tom ale v Uhrách ničeho nepociťují. Uhry kráčejí ku předu, stanoví si podmínky a bez parlamentárních obtíží vyřizují vyrovnávací zákony, z nichž každý zvyšuje jejich platnost, váhu a hospodářskou sílu.

S množícími se vyrovnávacími nesnázemi v Cislajtánsku roste i snaha po úplné *průmyslové neodvislosti* Uher. Soustavně a důsledně pracují Uhry k tomu, aby se staly státem průmyslovým, který by ničeho nepotřeboval odbírati z rakouských zemí. Jako již před šedesáti lety národní hnutí úzce souviselo s hospodářským, aby v Uhrách jen domácí výrobky se odbíraly, tak i nyní vláda úzkostlivě počítá každé odvětví průmyslu, které v Uhrách dosud není zastoupeno. Hospodářský program Košutův, který se r. 1840 zdál utopií, přichází ku platnosti. V uherském sněmu byla koncem listopadu schválena předloha o *státním podporování domácího průmyslu,* jež ve dvanácti článcích stanoví patnáctileté osvobození od daní a poplatků, kolků, platů z převodu a za železničnou dopravu strojů, surovin a stavebního materiálu, dodávání soli za cenu zvláště sníženou veškerým továrnám a závodům, které budou založeny, když podobné dosud neexistují. Dlouhá to řada průmyslových podniků v osmi odstavcích vypočtených. Ministr obchodu po-

ukazuje ve zprávě na to, že nyní 883·7 milionu korun jde ze země za průmyslové výrobky, kdežto vývoz činí jen 644·8 milionu. Zvláštní důležitost přikládá se výcviku dělnictva a podnikům společenským. Uvážímeli, že vláda i jinak podporuje uherský průmysl (nízkými sazbami, péčí o odbyt, průmyslovými musey a j.), můžeme posouditi, jak usilovně se za Litavou pracuje o povznesení průmyslu a jak rychle se blíží chvíle, kdy padne celní a obchodní jednota s Rakouskem.

V Charvátsku rozproudil se horlivý petiční ruch, jenž má za účel vymáhati na sněmu a vládě nejnaléhavější na ten čas důležitosti: opravu volebního řádu, změnu tiskového zákona a finanční samostatnost země. Vše to jsou věci, které sněm může vyříditi, ač není pochybnosti, že uherská vláda bude tomu činiti překážky. Opposice charvátská nastoupila tím na praktičtější cestu; nerozvíjí hned celou otázku vyrovnání charvátsko-uherského, nýbrž soustřeďuje úsilí své na požadavky, jejichž splnění by jí zjednalo půdu k boji za další práva země. Takto lze i snadněji působiti na voliče ve vleku vládním se nalézající a domáhati se většiny na sněmu. Ve valném počtu měst a okresů charvátských konány tábory lidu a na nich jednomyslně přijaty petice v řečeném smyslu. V samém Záhřebě konáno dne 26. listopadu veliké shromáždění na universitním náměstí. Petice přijaté žádají, aby sněm na základě návrhu opposice zjednal zákon, který by dal Charvátsku národní zastupitelstvo, vycházející ze skutečné svobodné vůle národa, dále zákon, který by žalostným tiskovým poměrům učinil přítrž, posléze aby své královinské deputaci uložil, by s deputací uherskou vyjednala finanční vyrovnání na základě samostatnosti. Sněm byl zahájen dne 1. prosince.

Po několikerých odkladech zahájeny *delegace rakousko-uherské* 30. listopadu. I jich dotkla se krise cislajtánská. Nejprve namířena byla proti nim obstrukce německá a pak vadila nehotová kvota, která ani dnes ještě nenabyla zákonné platnosti. Nastala i nová ještě komplikace; koruna stanoví kvotu na rok pro případ neshody, nyní však shoda byla docílena, tak že rozhodování koruny odpadá. Tuto možnost měli také asi prozíravější Maďaři na mysli, když pro čtvrt procenta shodu v kvotových deputacích chtěli zmařiti. Co do všeobecné politiky významno jest důrazné ohlášení *shody rakousko-ruské* ve věcech Balkánských. Poprvé stalo se to v odpovědi císařově na oslovení delegačních předsedů 1. prosince: „S uspokojením mohu poukázati,“ pravil mocnář, „že pěstování veskrze přátelských a loyálních poměrů s Ruskem za účelem jednomyslného vystupování v otázkách Balkánských neslo kýžené ovoce.“ Po druhé učinil to zevrubně ministr hr. Goluchowski ve svém výkladu o zahraničné politice (2. prosince). Po trojspolku uvedl ihned přátelství s Ruskem, osnované před dvěma lety za pobytu císařova v Petrohradě. — *Společný rozpočet* vykazuje úhrnnou potřebu 346·7 mil. korun a po odečtení vlastní úhrady požadavek 212·4 mil. korun, který Rakousko a Uhry mají hraditi kvotami, jež se stanou teprve zákonem.

Ve Lvově dokončil 4. prosince proslulý vlastenec polský *František Smolka* svou pozemskou pouť, na níž byl zažil jak temnot žalářních a tíže okovů tak i výsluní politických výšin. Narozen byv 5. listopadu 1810

v Kaluši dosáhl věku 89 let. V 22. roce svém prohlášen byv za plnoletého, stal se poručníkem třinácti dítek svého ujce Némethya, a jakkoli sám byl nemajetný, přece svým přičiněním o všechny se postaral. Jako absolvent práv vstoupil r. 1831 do státní služby při finanční prokuratuře Lvovské, ale již v březnu 1834 ji opustil k nemalému překvapení svých představených. Nedovedl ve svém svědomí přísahu služební srovnati s přísahou, kterou složil jako člen tajného spolku. Pracoval pak u advokáta, staral se o sirotky a o spolek, jehož cíl byl osvobození a sjednocení vlasti. Jsa od r. 1836 doktorem práv stal se r. 1840 advokátem, ale již v červenci 1841 byl zatčen a tuze žalařován (ani světlo, ani kniha nebo papír, ani káva nebo čaj nebyly mu dovoleny) a 21. ledna 1845 s dvanácti jinými odsouzen k smrti provazem. Potom jemu a čtyřem soudruhům udělena milost, ostatní odsouzeni na 10—12 let do těžkého žaláře. S porušeným zdravím a zbaven všech prostředků obživy vrátil se do života. Ne z bázně, ale z hlubokého přesvědčení zrazoval roku 1846 od revolučního hnutí, v jehož čele stál Dębiński.

V březnu roku 1848 byl Smolka opět v plné činnosti a stal se členem národní rady, jež v Haliči měla podobný úkol jako Svatovácslavský výbor v Čechách. Sněm nebyl svolán, a takž i Poláci uchýlili se k svobodomyslnému centralismu a volili do říšského sněmu, jenž ve Vídni a potom v Kroměříži zasedal, až posléze v březnu 1849 byl rozehnán. Dva předsedové prosluli na sněmu tom: Smolka a Strobach. Smolka hrál v pohnutých těch letech vynikající úlohu. Byl Polák i Slovan, byl přítel Čechů, avšak v politické snaze kladl větší než Čechové důraz na svobodomyslnost, která jej nečinila nepřítelem Maďarů ani svobodomyslných Němců; Čechové kladouce zase větší důraz než on na národnost, byli odpůrci těch i oněch. Za doby reakce byl Smolka střežen jako nebezpečný muž, který bez zvláštního svolení nesměl opustiti Lvov.

Roku 1861 byl opět mezi prvními na kolbišti politickém, ovšem v opposici proti Schmerlingovým řádům. V této době života byl nám Čechům nejblíže, ano s námi za jedno. Smolka byl federalista a k federalismu směřovala všechna jeho politická činnost. Bohužel nešťastné povstání roku 1863 těžce se dotklo duše Smolkovy. Pociťoval všecku zoufalost postavení, v němž se octli Poláci, a vida, že vlast jeho krvácí z nových ran, že klesá hloub, než klesla před tím, chopil se bambitky a vypálil ji proti skráni své, aby všeho toho nebyl svědkem. Neklesl však mrtev, kule mu byla šťastně vyňata, pozdravil se opět.

Mezi Poláky razila si tehdy cestu politika opportunismu. Hájiti života, nezadávati nijakého prospěchu národního, bylo jejím heslem. Smolka dlouho jí vzdoroval. Resoluce haličského sněmu byla jeho programem. Od nejhorších odpůrců našich dosáhli Poláci roku 1869 jazykových nařízení, uvolnění v Haliči a ministra krajana, jenž dovedl si získati patřičnou právomoc. Za Potockého r. 1870 Smolka dělal hlavního prostředníka vyrovnání mezi Čechy a Rakouskem, a s nadšením vítal ho český lid v Praze. I za Hohenwarta r. 1871 podporoval státoprávní vyrovnání české. Avšak nastal obrat nám nepříznivý. Smolka a Poláci důrazně protestovali proti přímým volbám r. 1873 provedeným a proti platným ústavním zákonům. Ale obrana životních potřeb národních nevedla Poláky dále; ostali v říšské radě jako strana nespokojená, státní však

potřeby, jmenovitě vojenské povolovali. Posléze rok 1879 přivedl je k větší platnosti. Federalism přijal mírnější název autonomie. Smolka byl autonomistou ve sněmu haličském i v říšské radě a za velký úspěch pravice považováno, když byl 14. března 1881 zvolen za předsedu říšské sněmovny, kterým ostal až do 17. března 1893. Těchto dvanáct let jeho předsednické činnosti bylo idylou ve víru politických zápasů. Klid, vtip a pohled s výše věku na kypící vír lidských vášní charakterisovaly jeho řízení debat. I příkrým dovedl býti, ale jen výminečně, když šlo o osoby, jež Polsku ublížily. Posmrtnou vzpomínku na cara Alexandra II. odepřel ve sněmovně přednesti, a vláda byla nucena vypomoci sobě tím, že to jako zahraničná věc patří do delegací. Když pak v červnu roku 1888 Smolka jako předseda delegací musel věnovati vzpomínku pruskému králi a německému císaři Bedřichovi, neopomenul doložiti, že pykal za hříchy, jež Pruskem spáchány byly na polském národě. V panské sněmovně, kamž dán r. 1893 na politickou výslužbu, již činně nevystupoval, a r. 1895 vzdal se vůbec vší politické činnosti. [1])

Nad rakví Smolkovou truchlí Polska, truchlí český národ i Slovanstvo vůbec. Bezpočetné projevy smutku v Haliči, v Čechách a na Moravě svědčí, že shoda polsko-česká jako duha útěchy klene se nad rakví zvěčnělého.

Na politickém jevišti evropském zvláštní pozornost k sobě obrátila cesta německých císařských manželů a tří synů jejich do Anglie. Za válečných zápletek jihoafrických význam Německa stoupl tím více, čím horlivěji se anglická veřejnost o jeho přátelství ucházela. Císař Vilém II. kladl však zvláštní váhu na to, že návštěva jeho má ráz jen rodinný. Od 20. listopadu sedm dní meškal ve Windsoru u královny Viktorie, své báby, a den u prince následníka. Na zpáteční cestě stavil se (29. listopadu) ve Veissengenu, kdež setkal se s holandskou královnou a její matkou. Po Anglii navštívil tedy starou vlast nepřátel jejích, boerů afrických. — Ještě před odjezdem do Anglie, za návštěvy ruského cara došla Viléma II. zvěst, že Anglie ve sporu o *Samojské ostrovy* podřizuje se prospěchům německým a podpisuje smlouvu, dle níž Samojské ostrovy připadnou Německu; Anglie a Amerika si vezmou v náhradu ostrovy sousední. — Německý říšský sněm je v stálém odporu proti císařské vládě. Po dobrém nevyřizuje se žádná téměř věc, kterou císař někde o hostině nebo slavnosti vyhlásí za nezbytnost. Velmi těžkou porážku utrpěla vláda 20. listopadu, kdy říšský sněm značnou většinou naprosto zamítl vládní předlohu o ochraně proti stávkářům, tak zvaný zákon kázničný. Sněm ani nedopustil, aby předloha byla odkázána výboru.

Anglie změnila své stanovisko k válce jihoafrické. Do nedávna vyhlašovala boery za buřiče proti své svrchované moci a válku jejich za povstání. Po odjezdu německého císaře notifikovali však angličtí vyslanci cizím mocem, že mezi Anglií a Zavaalskem i Oranžskem jest ***válečný stav.*** Uznala tedy Anglie boery za válčící stranu a tím uznala

---

[1]) Podrobnější vypsání života Smolkova přinesla Osvěta z péra J. Arbesova roku 1884 v číslech 1., 2. a 4.

i jejich státní samostatnost. Zdá se, že se to stalo přátelským zakročením císaře Viléma ve shodě s Ruskem, Francií, Španělskem a Holandskem. — Koncem listopadu dosáhla anglo-egyptská výprava ***vítězství v Sudanu,*** avšak způsobem, který charakterisuje anglické válčení v koloniích. Na anglické straně byli 3 mrtví a 12 raněných, Sudanců padlo přes 1200, ještě větší byl počet raněných, a mnoho tisíc mužů s celým táborem zajato. I prorok Abdulahi zahynul zde se svými emiry. Nešlo tu o válčení, nýbrž o vražedné ubíjení nepřátel, kteří neměli děl ani nových pušek a usazujíce se na zem nechali se ubíjeti, jako i sám prorok. Ovšem Angličané potlačením mahdismu dosáhli značného úspěchu.

Válka v jižní Africe vždy krvavěji se zapřádá. Jako lvové hájí holandští osadníci samostatnost a svobodu své nové vlasti. Při nedostatku spolehlivých zpráv nelze sobě utvořiti jasný obraz o podnicích válečných. Angličané zadržují a censurují depeše po Kabelech posílané. Avšak i to, co vysvítá ze samých depeší anglických, svědčí, že anglická vojska setkávají se s odporem, jehož se nikterak nenadála. Z prostých sedláků, jimž největší potěchou byla bible, stali se chrabří vojínové, kteří odhodlaně život za svobodu svou nasazují. V okolí Ladysmithu panoval po celý listopad poměrně klid. Několikráte odražená a koncem října poražená armáda Whitova ostává sevřena. Během listopadu se boerové značně rozšířili v Natalu i Kapsku, a generál Joubert přiblížil se až k Pietermaritzburgu. Účel toho byl dvojí: čeliti novým sborům anglickým od Durbanu postupujícím a pobouřiti ostatní boery v Natalu a Kapsku, po případě jim umožniti připojení. V obou těchto koloniích anglických jeví se také v skutku mocné hnutí, a 15—20.000 boerů, dosud anglických příslušníků, připojilo prý se k severním rodákům. Joubert ustoupil opět a soustředil své voje u Colensoe, jižně od Ladysmithu, kam proti němu shromažďuje značnou přesilu vrchní velitel anglický Buller. Na západním bojišti vytáhli Angličané pod velením lorda Methuana v počtu 9000 mužů na pomoc sevřenému městu démantových polí, Kimberleyi. Ve třech srážkách utkali se s boery (22., 26. a 28. listopadu) nad řekou Modderem. Vítězství od Angličanů rozhlašovaná v pravdě byla porážkami, v kterých ztratili přes 2000 mužů, tak že octnuvše se na 25 kilometrů od Kimberleye nemohou se s ním spojiti a od boerů jsouce napadáni musejí čekati na posily.

V řadě čtyř velikých románů ještědských **Karoliny Světlé** *zaujímá* **Vesnický román** *dno z míst nejpřednějších, ba lze říci, že je to její chef d'oeuvre, dílo, v němž ideové a koncepční zpjetí Světlé dosáhlo svého vrcholu. Román tento vychází právě ve zvláštním vydání sešitovém o 15 kr.). „Vesnický román" nezištné, nesobecké dívky, jež sama zabíjí své štěstí, aby nebylo ušeno štěstí jiných i těch, již ho nezasluhují, bude zajisté hojně čten ve všech kruzích národních. debírati lze v každém knihkupectví, jakož i v* **Nakladatelství J. Otty v Praze,** *jež na požá-iní zašle sešit na ukázku.*

SVĚTOVÁ KNIHOVNA

TISKEM A NÁKLADEM J. OTTY V PRAZE.

ROČNÍK 30. — 1900. ČÍSLO 2.

Knihy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 338.—340. (Leicester—Letopočet.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. Dle původních pramenů sepsal František Palacký. Jubilejní vydání pro český lid. K tisku upravil dr. B. Rieger. Seš. 70.—79. Seš. po 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1900.

Hrady, zámky a tvrze české. Popisuje Aug. Sedláček. Illustrují bratří Liebscherové a V. Král z Dobré Vody. Dílu XII. seš. 17. Sešit po 1 kor. 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1899.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Seš. 23.: Vesnický román. Seš. 24. a 25.: Černý Petříček. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Sebrané spisy Václava Vlčka. Seš. 3.—5.: Zlato v ohni. Seš. po 30 hal. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Souborné vydání básnických spisů Jarosl. Vrchlického. Sešit 179.—182.: Sny o štěstí. Vittoria Colonna. Seš. 183.: Čarovná zahrada. Sešit po 32 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Trosky chrámu. Verše i prosa Jaroslava Kvapila (1888—1899). Nakl. týž.

Pohádka máje. Napsal V. Mrštík. Druhé vydání. Seš. 1. a 2. Sešit po 40 hal. Nakl. týž.

Svatý Xaverius. Romanetto od J. Arbesa. Třetí vydání. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Miniatury. Humoresky a studie historické od Zikmunda Wintra. Nakl. J. Otto v Praze.

Andělská sonata. Napsal Jos. Merhaut. Seš. 1. Sešit po 32 hal. Nakl. A. Píša, v Brně 1899.

Zuřivý Roland. Napsal L. Ariosto, přeložil Jaroslav Vrchlický. Seš. 1. Sešit po 40 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Stará Praha. Sto akvarelů Václava Jansy. Popisuje Jan Herain. Seš. 4. Pořádá a vlastním nákladem vydává B. Kočí, v Praze 1900.

Svéhlavička nevěstou. Napsala Eliška Krásnohorská. Nákl. Rudolf Storch v Karlíně.

V zajetí trpaslíků. Napsal Alfons Breska. Nakladatel E. Weinfurter, v Praze 1900.

Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526—1628). Líčí dle archivních pramenů Frant. Kameníček. Díl I. Cena 8 kor. Nákl. zemského výboru markrabství moravského, v Brně 1900.

Jednota bratrská v prvním vyhnanství 1548—1565. Sepsal Jaroslav Bidlo. Seš. 2.—4. Sešit po 50 hal. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1900.

Knihovna Samostatnosti. Sv. II.: Naše menšiny a smíšené kraje na českém jihu. Napsal Ant. Hubka. Cena 3 kor. 60 hal. Nákl. Samostatnosti v Praze.

Názorná květena zemí koruny české. Sepsal Frant. Polívka. Sv. II. seš. 8.—11. Seš. po 60 hal. Nákl. R. Prombergra v Olomouci.

O tvorstvu předvěkém. Nauka o zkamenělinách. Napsal F. Polívka. Seš. 10. a 11. Sešit po 48 hal. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1900.

Od nastoupení Badeniova do odstoupení Thunova. II. díl Politických dějin národa českého od roku 1861. Napsal Adolf Srb. Seš. 3. Sešit po 48 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Sborník spisů politických a národohospodářských. Péčí klubu národní strany svobodomyslné. Rediguje dr. Lad. Dvořák. Seš. 35. a 36.: Výbor z politických řečí a úvah dr. Karla Sladkovského. Pořádá dr. S. Heller. Sešit po 40 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Lev XIII. Píše Adolf Srb. Seš. 4. Cena 80 hal. Nakl. V. Kotrba.

Josef Jiří Strossmayer, biskup bosenský a sřemský. Obraz životopisný. K padesáté ročnici jeho jmenování biskupem napsal lidu českému a slovanskému dr. Ant. Roušal. Nákl. R. Storcha v Karlíně. Cena 1 kor. 50 hal.

Život starého kantora. Autobiografická liceň. Podává J. E. Kosina. Dílu II. seš. 1.—3. Sešit po 40 hal. Nakl. R. Promberger, v Olomouci 1899.

Obrana základů víry katolické. Sepsána od dr. Eug. Kadeřávka. Seš. 4. Sešit po 60 hal. Nakl. V. Kotrba, v Praze 1900.

Názory o vzdělanosti, české mládeži akademické k uvážení předložené od dr. Eug. Kadeřávka. Cena 40 hal. Nakl. V. Kotrba, v Praze 1900.

Na Černou Horu a Černá Hora koncem věku. Napsal Josef Holeček. Cena 4 kor. Nákl. V. Neuberta, v Praze 1899.

Zájezd na Rus. Napsal Josef Holeček. Seš. 6. Sešit po 1 kor. Nakl. týž.

R. 1900. Čís. 2.

OSVĚTA

Přes padesát let na poušti.

Rozhledy a úvahy

Vácslava Vlčka.

II.

Král český nikdy nekorunovaný.

Lidé, kteří — úředně i neúředně — měli v rukou osudy Habsburského soustátí a kterým tedy přede všemi jinými měla historie býti učitelkou, větším dílem dávno uvykli nevážiti sobě naučení a rad jejích a vůbec bráti ji v lehkost. Že jest to údělem všech učitelů? Pravda — ale pravda také, že se to vždy vytrestává na žácích.

Když správcové Rakouska k slovům historie dlouho již byli nedoslýchaví, promluvila k nim roku 1848 hlasem hřímavým, dávajíc jim nejzřetelnější naučení, nejdůtklivější napomenutí a výstrahy: „Říše byla přivedena na scestí! Do předbřeznových kolejí nesmíte se na žádný způsob již vraceti! Jako strom tkví kořeny svými v zemi, tak tkví stát svými kořeny v minulosti; těch kořenů nutno šetřiti, nutno je živiti a síliti: škodí státu, kdo škodí kořenům jeho, a kdo je kazí, jedná k záhubě státu!“

Slyšeli hlas, ale nerozuměli mu — a jak jen jim bylo možno, prováděli zrovna to, od čeho nejvíce zrazoval. Rakousko se r. 1848 neobrodilo: byla propasena historická příležitost, aby v něm zavedena byla soustava, která by obnovila jeho zdraví a sílu, upevnila jeho poměry a do vší budoucnosti mu zabezpečovala žádoucí prospívání, pokrok a rozvoj. Toho jsme si my Čechové a Slované v říši vůbec upřímně přáli; avšak němečtí státníci, kteří skoro pořád seděli u vesla, jak nejdříve mohli, nastolili zase absolutismus.

Od roku 1848 uplynulo přes půl století, a v té dlouhé době šlo Rakousko z krise do krise. Nástupce Ferdinanda Dobrotivého, císař a král František Josef, zasednuv na trůn jako kvetoucí jinoch, nyní

stojí už v kmetském věku. Trůn nebyl jemu pohodlnou lenoškou, na které by si hověl v bezstarostném, nádherném a rozkošném životě. Doba nečinila mu panování příjemným ani snadným, on pak svých panovnických povinností nikdy nebral na lehkou váhu, naopak vždy byl vědomím jich všecek proniknut a vždy s příkladnou horlivostí konal práce, jež mu ukládaly. Přes padesát let vyplnil vladařskou činností, nepřicházeje téměř k oddechu a přece nikdy neumdlévaje. Málo za celý ten čas bylo hodin, v kterých by byl necítil tíže koruny, břemene státních starostí a byl mohl užívati utěšeného, klidného, ničím nerušeného odpočinku, jakého ob čas užívají tisícové jiných lidí. Péče o stát nikdy od něho neodstupovala; svým národům denně ukazoval, že mnohem více než sobě žije vysokému úřadu, jejžto Bůh na něj vložil. A při tom nebyl od něho odňat nejeden trpký kalich. Srdci jeho nic nebylo lhostejno, co se dělo v jeho říši, čím prospívala nebo co jí bylo na škodu. Nejvyšší jeho tužbou vždy bylo a jest viděti ji kvetoucí a mocnou, národy její spokojené a šťastné, žijící ne v různicích a svárech, nýbrž v dobré vůli, svornosti a lásce, jako žijí členové spořádané rodiny. Ale právě z té příčiny nezůstávalo otcovské srdce jeho ušetřeno tesknoty, zármutku a bolu, když neutěšená skutečnost daleko zůstávala za jeho přáním, nebo dokonce drsně se mu příčila. To se děje i v přítomné době. Zmatky rostou, nesnáze se množí, balvany překážek se kupí v hory, — císař a král i v pokročilém stáří svém neustávaje a neochabuje snaží se a namáhá, aby zmatky byly rozuzleny, nesnáze překonány, překážky odstraněny. Zajisté by pokládal za své největší blaho, kdy by jednou na konci dnů svých mohl zvolati se Simeonem: „Nyní propouštíš, Pane, služebníka svého v pokoji, neboť viděly oči mé spasení lidu mého!“ Kéž jest mu blaha toho plnou měrou dopřáno! —

Proč od roku 1848 v Habsburském soustátí krise stíhala krisi? a proč jmenovitě osud nás Čechů v té době podoben jest osudu národa židovského, když vytáhnuv z poroby egyptské po kolik desetiletí v nedostatku, strádání a zápasech žil na poušti, ačkoli mu náležela země zaslíbená, oplývající mlékem, strdí a všelikým božím požehnáním?

Ze státníků, skoro napořád německých, kteří se od roku 1848 ve Vídni vystřídali, jedni byli hlavně tvůrci vládních soustav, druzí zas hlavně soustavy ty chránili a prováděli. Ale až na řídké výjimky ti i oni byli proniknuti jedním duchem, vedeni stejnými tradicemi. Vycházeli z tak zvané Josefinské školy, snažili se říši spravovati dle zásad, které sobě v 18. století utvořil císař Josef II. Často také důrazně prohlašovali, že zásady tyto musejí zůstávati i kotvou i kompasem Rakouska pro všecku budoucnost. Toto mínění, jmenovitě co se týče tuhé státní centralisace a usilování germanisačního, my Čechové a Slované vůbec pokládáme za osudnou mýlku.

Jmeno Josefa II. bylo za posledních padesát let tak často vyslovováno zároveň s jmenem Rakouska, Josef II. býval tu mnohem více veleben než kterýkoli jeho předchůdce nebo nástupce, k jeho poctě od německých ctitelů jeho postaveno bez počtu pomníků, jmenovitě na české půdě, a při tom pořádáno tolik okázalých a hlučných slavností, že jej následkem všeho toho nejen německý lid vesnický, ale i tak mnohý měšťák pokládá za rakouského císaře, a to právě za nejznamе-

nitějšího, nemaje ani potuchy, že titul rakouského císaře sobě přiložil teprv druhý Josefův nástupce František I. čtrnáct let po jeho smrti.

Josef II. byl císařem v Německu. Ale v Německu mnoho nevládl, také mu z něho plynulo málo moci, jak mravní tak i hmotné; v Německu měl také svého nejhoršího, nejnebezpečnějšího nepřítele, pruského krále Fridricha II., s nímžto jeho říše musela opět a opět zápasiti na život a na smrt. Skutečná moc jeho zakládala se na tom, že byl králem uherským a českým; jakožto budoucí panovník těchto dvou států byl také zvolen za císaře německé říše.

Prvorozený syn Marie Terezie od mladosti netoliko spatřoval své jediné místo na trůně, nýbrž měl v duši zrovna plamennou touhu panovati a vládnouti. Jen slabě mohl ji ukájeti jako spoluvladař své matky, kterým byl po 15 roků, cítě se v tom postavení nehrubě jinak než jako orel v kleci chovaný. Když se posléze po matčině smrti stal samostatným, byla pevná jeho vůle, aby byl také panovníkem slavným, jemuž by se současný svět obdivoval a jejž by velebilo i pozdní potomstvo. Chtěl jmeno své zvěčniti, ano jako zářivou hvězdu je upevniti na obloze lidstva. Jako by tušil, že běh života jeho nebude dlouhý, že mu bude dopřáno už jen několika let, jal se s horečným chvatem prováděti veliké svoje plány a téměř o překot zaváděti množství rozličných změn, které jednak byly skutečnými, žádoucími a blahodějnými opravami, jednak pochybenými, povážlivými, nešťastnými novotami, jednak úmyslným, jednostranným rušením práv a zákonů po tu dobu platných.

Josef II. byl dokonalý absolutista, nejen dle spůsobu a obyčeje doby, ale i dle povahy své; ano, měl absolutismus v každé krůpěji krve. Jen jeho vůle měla platiti, jen jí měli se říditi poddaní jeho, jak nejnižší tak i nejvyšší. Požadoval to nikoli z vědomí jakési bohorovnosti, nýbrž z pevného přesvědčení, že co chce a poroučí, jest dobré a užitečné. Nebyl tyran nebo despota, který by hlásal, že všickni poddaní jeho jsou jen k tomu stvořeni, aby jemu jednomu sloužili; ani neříkal jako „král slunce“ Ludvík XIV.: „Stát, to jsem já“ — nýbrž cítil se k tomu povolán, aby vykonal veliké věci na prospěch milionů lidí.

Spisy francouzských encyklopedistů mocně účinkovaly na jeho mysl; chtěl se státi velikým reformátorem. Mnohé úmysly jeho byly nejvýš chvalitebné, leckterý však nebyl uskutečněn pouze proto, že císař tuze náhlil, domnívaje se, kdo má dostatečnou moc, že všecko může provesti hned a rázem; avšak sebe větší pán, sebe více nad jiné vyvýšený, nemůže dnes síti a zítra už sklízeti. Josef II. chtěl býti nejen příznivcem, nýbrž i oblažovatelem lidí: byl by toho účelu v mnohem větší míře dosáhl, kdy by byl nechtěl tak příliš neobmezeně a prudce prováděti svou vůli, tak do podrobna vše předpisovati, tak bezohledně rušiti posavadní zvyky a obyčeje a vnucovati lidem neslýchané novoty.

Nejradikálnější převraty mínil Josef II. provesti v oboru politickém. Tu nejvíce platí slovo, které tak pravidelně o něm bývá pronášeno, že dělal revoluci shora.

Ze států svých, které měly rozličná zařízení, chtěl učiniti stát jediný a jednotný, v jehož částech by pominuly všecky ústavní rozdíly,

v němž by všude platily stejné zákony, dávané ovšem od císaře. Zcentralisování a zuniformování všech státův a národův, jichž byl panovníkem, patřilo mezi hlavní theorie, které sobě usmyslil a kterými chtěl v zemích svých všecko přetvořiti, či spíše překouzliti jako kynutím čarodějného proutku, neboť tisíce a tisíce věcí a zjevů mělo rychle a dokonale zmizeti ze všelikých oborů skutečného života.

Josef II. přál náboženské svobodě, ale svobody politické dokonce nechtěl rozšířiti, nýbrž naopak, kde ještě jaká byla, nadobro ji zrušiti. Nechtěl, aby národové měli právo sebeurčení, aby sami také rozhodovali o svých osudech, o tom, co a jak se v jich zemi díti má, aby měli řádný podíl ve správě svých věcí, aby skrze své zástupce ukládali sobě zákony, povolovali berně a vojáky atd. V té příčině Josef II., který napájeje se z francouzských spisů, revolučním duchem dýchajících, chtěl utvořiti novou budoucnost, nový svět, — v té příčině zase tkvěl na zásadě velmi starodávné, předhistorické, dle které králové byli „pastýři národů.“ Francouzští encyklopedisté byli toho velmi daleci, aby chtěli panovníkům vnukati myšlenky, že by národové byli jen stáda králů.

Ve svém reformátorském zápalu měl Josef II. velmi slabý smysl pro historii, pro historické útvary, pro historické řády, pro historická práva, pro historický rozvoj. Všechen zřetel svůj obracel k budoucnosti, minulost lehce vážil. Co po tu dobu trvalo a platilo, toho málo dbal, když to nebylo podle jeho libosti, a hned byl hotov to odstraniti a vykořeniti, když to překáželo jeho theoriím a plánům.

Habsburské soustátí nebylo utvořeno železem a krví, válečnými výboji, aniž vůbec jakým násilím, nýbrž svobodnou volbou a dobrovolnými smluvami, které národ český a uherský uzavírali s knížaty rakouského rodu, které byly stvrzovány nejslavnějšími přísahami a tvořily základní zákony státního svazku. Takové smlouvy a zákony měniti možno jen oboustranným dohodnutím a přivolením; měniti je o své ujmě nebo dokonce jednostranně je rušiti jest počínání velmi nebezpečné, může způsobiti ohromné škody, ano zviklávati samy základy státu.

Proniknut vědomím své panovnické absolutnosti Josef II. neviděl, že národ v státě svém organisovaný jest velikou osobností, která má sta let života za sebou a sta let před sebou, která má svou vůli, svou sílu, svou důstojnost, která má svou zemi, svoje práva, své odvěké řády, ustálené formy svého živobytí, své mravy a obyčeje, — a to všecko že jest národu svaté a drahé, že jsou to jeho nejvyšší statky, nejdrahocennější poklady, které opatruje, kterých hájí, na které si nemůže dát sahati, kterých mu nikdo nemá bráti, umenšovati nebo rušiti bez jeho vůle.

Toho neviděti bylo možno v 18. století, když panovnický absolutismus byl v nejbujnějším rozkvětu; ale i sám Josef II. dožil se počátků veliké francouzské revoluce a mohl poznati jeden z hlavních omylů svého systému a svého života.

Na základě theorií a plánů svých Josef II. nesvolával sněmů zemských a nedal se v Čechách ani v Uhřích na království korunovati; koruny českou a uherskou kázal odvezti do Vídně. Nedbal nespokojenosti, jitření a reptání, jež novotářství jeho budilo, jmenovitě v Uhřích

a v Nizozemsku, a kdekoli by nespokojenost a jitření propukly nejen slovem ale i skutkem, měly býti mocí potlačeny a zkrušeny.

Na všem tom, co posud dotčeno, Josef II. nepřestával. V jeho jednotném, absolutistickém, zcentralisovaném a zuniformovaném státě mělo se vládnouti nejen silně, ale také snadně a pohodlně. K tomu cíli umínil si zavesti ve všech svých státech a zemích jednu úřední řeč, a to německou. Německé jeho státy proti království uherskému a českému byly malé, Němců mezi poddanými jeho byla jen menšina, veliké většině obyvatelstva v jeho říši byl německý jazyk docela cizí: ale vším tím se císař nedal ve svém předsevzetí másti. „Kdo německy neumí, musí se naučiti," usoudil. Proto byla němčina také ve všech zemích zavedena do škol; znalostí její musel se vykázati už chlapec, který chtěl býti zapsán do gymnasia. Takovým způsobem se všechno úřednictvo a všechny třídy vzdělané a městské stávaly německými. Třeba ne tak náhle, ale přece co možná rychle měl býti poněmčen také lid vesnický.

Myšlence, že všichni národové jeho, pouze německý vyjímajíc, mají zbaveni býti své národnosti, nebyl Josef II. přístupen. Stavě germanisaci mezi hlavní kusy své vládní soustavy, netušil, že si činí úkolem věc nemožnou a že ještě sto i více let po jeho smrti bude Rakousko z této příčiny zápasiti s velikými nesnázemi, ano s těžkými krisemi.

O Josefu II. vypravuje se množství všelikých anekdot. Klademe sem jednu, která nebude asi mnohým čtenářům povědoma.

Císař dávaje ve Vídni audienci uherskému kanovníkovi, ovšem rozenému šlechtici, za řečí náhle prohodil: „Zdá se mi, že jste jaksi sklíčen — nemáte nějaký zármutek?"

„Mám, Vaše Majestátnosti."

„Co vás potkalo?"

„Mne zrovna ne, ale dobrého přítele mého, kterého miluji jako vlastního bratra. Ostatně miluje ho každý, kdo ho blíže zná, neboť jest to muž nejlepšího srdce i ducha, v každém ohledu hodný a příjemný. Má pěkné statky, výbornou choť, zdravé dítky, také jeho zdraví do nedávna nezavdávalo příčiny k obavám — až najednou — —"

„Nuže?"

„Pýchou jeho byl velkolepý park, již od předků jeho znamenitě pěstovaný, naplněný nádhernými lipami, duby, javory, buky, smrky, borovicemi a j. Z čista jasna povolá k sobě svého vrchního zahradníka a povídá: ‚Ohlašuji tobě, že z celého našeho parku uděláme doubravu.' — Zahradník se zarazil. ‚Doubravu, vaše milosti?' řekl. ‚V parku proti ostatním stromům je dubů dosti malá část.' — ‚Ale teď tam musejí býti samé duby.' — ‚Ach, vaše milosti, velmožný pane, byla by věčná škoda káceti tak krásné a vzácné lípy, javory a buky.' — ‚Kdo pak ti praví, že mají býti káceny? Kdo by chtěl zničiti jen jediný exemplář, zastřelil bych jej! Ale dubů z nich naděláme.' — ‚Jakým způsobem, velmožný pane?' jektal zahradník. — ‚To je tvá věc, ne má. Jdi a vyplň můj rozkaz!'"

„Rozumím," vece panovník a zatřepal prsty před svým čelem. „Ubohý váš přítel! Choroba pak asi rychle pokračovala?"

„Nikoli, Vaše Majestátnosti. Můj přítel má tuto jedinou nemožnou věc v hlavě, — jinak by nikdo neřekl, že mu něco schází.“

„Není tedy ještě tak zle. Hlavní věc jest, aby mu neodpírali, což by ho dráždilo a jitřilo, nýbrž aby mu ke všemu svědčili. Pak by měl přijíti na jiná místa, někam hodně daleko, aby na park zapomněl. Zůstaneli po delší čas kliden, jest naděje, že ten stín s mysli jeho tak lehce sklouzne, jak na ni padl.“

„Kéž by se Bůh smiloval a stalo se podle slova Vaší Majestátnosti!“ —

V povaze a životě Josefa II. jest mnoho skutečné tragiky. Jako muž i panovník vynikal velmi vzácnými vlastnostmi, ale také o něm arci platilo pravidlo, že každý má vady svých ctností. Chtěl hojně rozsévati dobro, a nic jiného než dobro, a připraviti bohatou žeň; ale do semene se mu — obzvláště na lánu vnitřní politiky a správy — přimísilo tolik koukole, že očekávání jeho nijak se nenaplnilo. Cítil se hrdinou, povolaným, aby vykonal veliké věci. Obrovské byly jeho záměry, smělé jeho podnikání, silná jeho energie, příkladná jeho horlivost, vždy bdělá jeho péče, vytrvalá a neúmorná jeho pracovitost: ale na konec dožil se přetrpkého sklamání, musel viděti skoro jen nezdar všeho snažení a namáhání svého. A musel sobě říci, že příčinou toho nejsou jen vnější poměry a okolnosti. Na konci své životní dráhy poznal, jak může síly své přeceňovati i člověk vládnoucí celou státní mocí, a teprv dobře porozuměl pravdě, kterou již Sofokles vložil v ústa Ismenina: že domáhati se věcí nemožných jest veliká chyba, anobrž i vina. Hluboce zarmoucen a sklíčen odhodlal se odvolati větší část svých novot, pro které v Nizozemsku znova krvavý odboj vypukl a v Uhřích každou chvíli vypuknouti hrozil. Předčasně sestárnuv a zdraví maje zlomeno změnil konečně i svůj náhled o korunování na království, chtěl si dáti nejprv na hlavu vložiti korunu sv. Štěpána a složiti přísahu na ústavu zemskou, jako pravidlem činívali předkové jeho; avšak bylo pozdě: než mohl úmysl tento provesti, ruka smrti sklátila jej do hrobu.

Mnohem šťastněji než v politice vnitřní počínal sobě v politice zahraničné. Říši jeho hrozil dvojí mocný nepřítel: na jihu Turek, na severu Prus; i byl to skutek opravdové státnické moudrosti, že Josef II. vyhledával přátelství a spojenství Ruska. Dosáhl ho, a ono mu po celé jeho panování bylo silnou oporou, odvrátilo od říše jeho mnohou ránu, mnohé nebezpečenství, pomáhalo mu k největším jeho úspěchům, a v posledních dnech jeho bylo největším jeho útočištěm, ano téměř jedinou kotvou nadějí jeho a hlavním štítem, pod jehož ochranu stavěl svého nástupce a svou říši.

Když roku 1789 vojska jeho proti Turkům vítězně bojovala a dobyla Bělehradu, pruský král Fridrich Vilém II., nástupce Fridricha II., nechtěl se dále nečinně dívati těmto úspěchům, které mu byly náramně proti mysli, rozhodl se zmařiti je, učiniti za tou příčinou spolek s Tureckem a Josefa II. válečně napadnouti. Císař byl těžce nemocen, když dostal zprávu o tom, jakož i zprávu o nové revoluci v Nizozemsku. Dne 6. ledna 1790 psal císařovně Kateřině: „Moje položení, nešťastná událost, která mě tak nepochopitelným způsobem olupuje o Nizozemsko, útok, který nám hrozí na jaře od pruského krále, to všecko je Vašemu

Veličenstvu povědomo, a Vy jediná, která tak dobře mou lásku k státu mně svěřenému a city cti znáte, dovedete posouditi smrtelnou trýzeň mých starostí.“ Důtklivě a snažně prosil carevnu, aby mu jako spojenkyně poskytla potřebné podpory a pomoci.

Carevna ochotně slíbila to učiniti; odpověď její byla tak rychlá, tak určitá a tak přátelská, že převyšovala samo očekávání císařovo. V příčině pruského krále carevna psala takto: „Neméně než Vaše Veličenstvo cítím potřebu učiniti opatření proti ctižádostivým, destruktivním a pyšným záměrům, které Berlínský dvůr projevuje s takovým hlukem a s takovou neslušností.“

Josef odepsal carevně dne 16. února r. 1790 v tato slova:

„Moje paní sestro. V dobu, kdy poražen svou nemocí musím každou chvíli očekávati svou smrt, dostávám list Vašeho císařského Veličenstva. Dojmu, jejž na mne činí, nelze vysloviti: dodává mi síly, abych svou slabou rukou Vám ještě napsal tyto řádky. Nikdy nebyl podobný list napsán, toliko Vy, moje paní sestro, dovedete všecko to cítiti, chtíti a moci, co mi říkáte. Vaše slova jsou svatá. Jaká útěcha v mém krutém stavu, a jakou mocnější ochranu mohl bych zůstaviti svému bratrovi, za jehož smýšlení ručím a jehož tu každou chvíli čekám. Přijměte ještě poslední prosbu nejvěrnějšího přítele a nejspravedlivějšího obdivovatele svého, a ta jest, abyste mému bratrovi a mé říši zachovala stejnou přízeň a poskytla stejnou podporu, jakou jste mně slíbiti ráčila; já jsem měl jen vůli, ale má říše nesla všecka břemena, a nyní jí hrozí všechno nebezpečenství. Nikdy už neuvidím písmo V. C. Veličenstva, které mě tolik blažívalo, a cítím celou tu žalost, že jest to naposled, co Vás mohu ujistiti svým něžným přátelstvím a svou hlubokou úctou.“ [1])

Jak soudil Josef II. o svých bývalých obrovských úmyslech a převratných theoriích, jak se díval na dílo celého života svého, když psal tyto řádky? Čtyři dni potom na věky zavřel oči.

Bratr a nástupce jeho Leopold II. bez prodlení prohlásil, že stará zřízení všech jeho zemí mají býti obnovena, a svolal hned sněmy. Královské koruny vrátil z Vídně zas do Čech a do Uher a byl v obou těchto státech slavně korunován. Čeští stavové vzchopili se k důraznějšímu vystupování, žádali za zrušení novot od Marie Terezie a Josefa II. zavedených, samostatnost českého království a práva stavů rušících, ano chtěli též zase míti podíl v zákonodárství, jejž jim Ferdinand II. byl odňal. Avšak tento politický proud brzo zase slábl a zanikl; za to v lidu českém stále a rychle se vzmáhal proud národní.

Ponížení našeho národa dosáhlo za Josefa II. nejhlubšího stupně. Program, že má český jazyk zaniknouti, že má český lid býti poněmčen, program tento určitě vyslovený a hned také usilovně prováděný vzbudil ustrnutí, hrůzu a bolest aspoň v jednotlivých mužích, kteří v sobě cítili českou krev a věděli, čím národ český býval a jakým spůsobem do svého žalostného stavu byl přiveden. Těchto jednotlivců byl jen skrovný počet, a neměli jiné síly a moci a jiných prostředků, než jakými vládne

---

[1]) Joseph II. und Katharina von Russland. Ihr Briefwechsel. Herausgegeben von Alfred Ritter von Arneth. Ve Vídni 1869. Str. 346—350.

osvícený a nadšený duch. Cit jejich bouřil se proti osudu, k němuž jazyk a lid jejich byl odsuzován, protestovali proti němu v srdci svém a hledali cestu, jak by bylo možno jej odvrátiti, jak by vůbec bylo možno činiti odpor.

Tak v samé Josefinské době vznikl apoštolský úřad českých spisovatelů, hlásajících lásku k řeči otcův, k rodné zemi, k utištěnému národu; tak počalo evangelické „lovení lidí" pro víru, že český národ může býti zachráněn a že sobě může zase dobyti všeho toho, co mu náleželo a oč byl připraven; tak počalo vznešené poslání české knihy, kterou české cítění, snažení a horlení štípeno, živeno a síleno vždy v širších a širších kruzích.

Do roku 1848 utěšeně pokročilo dílo národního probuzení a uvědomění; rok 1848 sám přinesl politické obrození naše.

Pohříchu tehdy radost ze „svobody a konstituce" měla jen krátké trvání. Svoboda a konstituce byly z dlouhého vyhnanství přivedeny revolucí; když ta byla přemožena a potlačena, byly zase vypověděny, a místo jejich ujala tuhá reakce.

Soustava absolutismu, centralisace a germanisace byla tu opět. Nenazývala se Josefinskou, poněvadž se nic nevysvětlovalo, neodůvodňovalo, jen poroučelo. Soustavě Josefinské nic nezadala; co se ministrovi vidělo, to rozkázal, a úředníci to prováděli ve všech „korunních zemích" hezky stejně. Ve všech mělo obyvatelstvo zcela rovná práva: poslouchat, mlčet a platit. Kdo poslouchal, mlčel a platil, nebyl proto už nezávadné „individuum": ani sebe menšího ještě nesmělo proti němu býti nad to podezření, že je schopen zakázaných myšlenek. Z lip, javorů, buků, sosen atd. v celém parku dělány zase šmahem duby. V Čechách prohlašoval Paümann, že tato mistrovská práce zahradnická jižjiž bude hotova. Ale krátce potom dozrálo ovoce absolutismu. Panovník přesvědčiv se, že je velmi špatné, rozhodl, že absolutismus má navždy býti odstraněn.

Neodvolatelným diplomem ze dne 20. října 1860 císař a král zavázal sebe i všecky své nástupce, že má býti v rakouské říši vládnuto jen konstitučně; říši měl býti vrácen její historický ráz, historicko-politické individuality měly zase nabyti své platnosti a státi se základem ústavního zřízení a života.

Schmerling maje tento zdravý, šťastný, ano spasný program provesti, provedl kousek zcela zvláštního umění: podržel posavadní centralisaci a germanisaci, a místo panovnického absolutismu postavil absolutismus jednoho národa, provozovaný většinami v zastupitelských sborech, kteréž většiny sobě pořídil oktrojovanými řády, plnými libovolné geometrie. V říšské radě zřídili sobě Velkoněmci tribunu, s níž Josefinské theorie o centralisaci a germanisaci hlásány od jara 1861 až do zimy r. 1899. Celý park musel zase býti doubravou, třeba v něm bylo sebe více lip, javorů, buků atd. Rakousko (Uhry v to počítaje) muselo býti německé, poněvadž mělo „německé poslání." V prosinci r. 1863 psal Bismarck [1]) hraběti Goltzovi, že *20 procent Němců, které Rakousko má v obyvatelstvu svém*, nejsou živlem, který by je (Rakousko) mohl donutiti, aby se proti svému prospěchu dalo k něčemu strhnouti. Dvacet

[1]) Gedanken und Erinnerungen von Otto Fürst von Bismarck, II. str. 3.

procent! Nejspíš neuměl Bismarck Němce dobře počítati; arci u něho dvakrát dvě bylo čtyři, u rakouských Velkoněmců à la Schmerling, Giskra, Kuranda atd. dvakrát dvě byla lojová svíčka nebo labuť nebo karafiát. V témž listě, jen o několik slov dále, napsal Bismarck krátce a jasně: „Schmerlingova politika udělala fiasko.“ To fiasko tedy Bismarck v Berlíně dobře znal už roku 1863, ale Schmerling vládl ve Vídni ještě v létě 1865.

Když jsme se proti Schmerlingovi bránili, on a jeho strana hlásali zcela dle Josefinských tradicí: Rakousko musí býti jednotné a silné; proto musí v Rakousku (Uhry v to počítaje) býti vládnuto centralisticky a německy.“ My Čechové a Slované v říši vůbec jsme odpovídali: „Rakousko není a nemůže býti německé, poněvadž velikou většinu obyvatelstva jeho tvoří národové, kteří se nikdy poněmčiti nedají. Těmto národům netoliko nesmí býti zkracována volnost, aby se vzdělávali na základě svých vlastních jazyků, nýbrž musejí jim ponechána býti jich práva historická a přirozená, jich zřízení, jich obyčeje a mravy, aby zůstávajíce historicko-politickými individualitami své věci spravovali, hmotně a kulturně prospívali, rozvíjeli se a sílili. Rakousko bude silné, když jeho národové budou svéprávní, samostatní, svobodní a spokojení, když ve svazku rakouské říše budou spatřovati mocný štít své existence, svých práv, své práce a svého rozvoje. Centralistická a germanisační soustava nepovede k tomuto cíli, účinky její budou neblahé; bude na ujmu národům, a říši nezjedná pravé vnitřní jednoty, ani pevnosti, síly a moci, ani štěstí a blaha, ani rozvoje a pokroku, ani míru a pokoje.“

Tak jsme mluvili hned roku 1861, tak jsme bohužel byli nuceni mluviti od té doby rok za rokem, desítiletí za desítiletím — až do dnešního dne. Události dávaly nám za pravdu; čím dále tím častěji se dostavovaly krise. Několikrát zdálo se, že hlas náš nebude už zníti na poušti, že nastane žádoucí změna, že bude nastoupena cesta, kterou pokládáme za pravou a spasnou. Za Belcredia, Potockého, Hohenwarta, Badenia těšili jsme se takovou nadějí, ale po každé dožili jsme se velikého sklamání.

Trvali jsme a trváme při svém přesvědčení. Němečtí odpůrcové naši také sice hudli stále jednu píseň: „Centralisace a germanisace! Německé Rakousko, německá úřední řeč, německá státní řeč!“ — ale mluvíce stejná slova nemohli pořád konati stejné dílo.

Zprvu prováděli centralistickou a germanisační soustavu v celém Rakousku, odůvodňujíce to jeho „německým posláním.“ Když však r. 1866 Rakousko po nešťastné válce s Pruskem muselo z německého spolku nadobro vystoupiti a tudíž jeho „německému poslání“ navždy byl konec, poznali, že síly jejich nedostačují ku provádění původního plánu a že nezbývá než uskrovniti jej; i vypustili z něho celou uherskou polovici říše, spřátelili se s dualismem, odhlasovali sobě prosincovou ústavu na místo únorové a obmezili záměry a usilování své na „ostatní země Jeho Veličenstva.“

To byla veliká změna, ale nezůstalo jen při ní. Přišla doba a situace, kde jim bylo na říšské radě nevyhnutelně potřebí hlasů haličského poselstva; aby je získali, nezbývalo než splniti aspoň část

polských požadavků. Tak se stala polština úřední řečí v Haliči, němčina jí musela ustoupiti, germanisaci ubyla zase půda celého království.

Také my Čechové nepřestávali jsme se hlásili o své, zejmena jsme pro český jazyk požadovali podobnou váhu a platnost. Roku 1868 a 1869 zkoušeli to u nás výminečným stavem; avšak r. 1870 povolán Potocki a r. 1871 Hohenwart, poněvadž uspokojení českého národa, vyřízení české otázky stalo se naléhavou potřebou. Mezi panovníkem, jeho ministry a zástupci českého národa bylo vše do podrobna smluveno a v t. zv. fundamentálních článcích sepsáno. Vyšel proslulý zářijový reskript, v němž císař a král prohlašoval: „Majíce v paměti státoprávní postavení koruny české a jsouce sobě povědomi slávy a moci, které tato koruna Nám i předkům Našim propůjčila, mimo to jsouce pamětlivi neoblomné věrnosti, s kterou obyvatelstvo této země české každé doby trůn Náš podporovalo, uznáváme rádi práva tohoto království a jsme hotovi toto uznání přísahou Naší korunovační obnoviti.“ Fundamentální články byly od českého sněmu schváleny, v říšské radě byla pro ně většina jista.

Našim národním a politickým odpůrcům bylo uchystané vyrovnání české náramně proti mysli. Napínali všecky síly, vyhledávali všeliké cesty, užívali všech prostředků, aby je zmařili, — a to se jim v poslední chvíli skutečně podařilo.

Jejich zápal pro císaře Josefa II. znova vyšlehl. Josefinský kultus prováděli zvláště v Čechách, kde skoro v každém větším německém městě zbudovali Josefu II. pomník a při slavnostním odhalování jeho přísahali, že na věčné časy chtí se říditi duchem a tradicemi oslavencovými. To všecko z lásky a úcty nelíčené, a nikoli snad z toho důvodu, že Josef II. byl českým králem, který se zúmysla nedal korunovati . . .

Po zavedení polštiny jako úředního jazyka v království haličském došlo později též k tomu, že úřední němčina v některých zemích musela udělati místo vlaštině a charvátštině. Lidem, kteří pořád ještě myslí na germanisaci, se „pole činnosti“ náramně zmenšilo; obsahuje už jen sídla národu českého a slovinského. Pro Slovince by těmto lidem hlava nešedivěla; největší starost jim dělají země koruny české.

Co neprovedeno za panování Josefa II. ani potom za doby více než stoleté, to chtí oni pořád ještě na nás provesti. Pravda, k Josefovi II. láska jejich už není tak plamenná; pomníkův mu již nestavějí, protože — inu, protože zatím došlo na Bismarcka. Bismarckovský kultus a Bismarckovské pomníky — zase hlavně na české půdě — jsou nyní prostředky, kterými okázale projevují své smýšlení. Ulicím už dávají jmeno Bismarckovo, a půjdeli po jich vůli, bude snad leckde v Čechách na Bismarckovu náměstí socha Josefa Druhého státi proti soše Bismarcka Jediného a Nedostižného.

Ale i to přežijeme, a uvidíme zase nové kulty. Kandidáti jsou již na jevišti a činí se jen což. Ti se již na Josefa II. neodvolávají, ale také nepracují pro krále *českého*. Wolf na českém sněmě prohlašuje: „Království českého neznáme a krále českého nikdy neuznáme!“ Türk se dovolává pruských kanonův, aby v Čechách udělaly pořádek. Schönerer odevzdává „Ostmarku“ německé říši, a jeho „Unverfälschte deutsche Worte“ mohly by se také nazývati „Travail pour le roi de Prusse.“

Přežijeme i tyto kandidáty pangermanské Walhally, kteří nyní v tomto slzavém údolí pomáhají dělati budoucnost Rakouska. Zdá se však, že zatím budeme svědky ještě nejedné krise. Na ten čas bývají jmenovány: krise parlamentární, krise vládní, krise ústavní, krise státní. Čtverolístek vzácnější než jetelový!

Ruský pochod do Indie.

Snahy a cíle ruské politiky v střední Asii.

Napsal

J. J. Toužimský.

Indie se světovým svým významem vystupuje na politické jeviště. V jižní Africe utkala se Veliká Britanie v krvavý zápas s prostými ale neohroženými osadníky holandskými, aby oba jejich svobodné státy si podmanila; pozadí zápasu toho tvoří Indie. Boje u Ladysmithu a Kimberleye jako by úzce souvisely s Bombajem a s Delhi a hrstka boerů s miliony lidu indického. Souvislost jest také nepopíratelna. Dvojím spůsobem mají události jihoafrické vliv na mezinárodní význam Anglie. Především ukazují nenasytnou její sobeckost, hotovou bezohledně vyhlazovati jiné národy, kde se jedná o zlato a diamanty nebo nové země. Poznání to není nové, celé zabrání Indie dálo se podobně. Jest však nyní časově případné, nedovoluje, aby se Anglie skrývala za škrabošku svobodomyslnosti, nýbrž ukazuje mravní její slabost. Za druhé události jihoafrické vždy více odhalují slabé stránky válečné moci anglické. Nad divochy nebo polodivochy, kteří s palicemi nebo samokřesy se staví proti vražedné palbě pušek a děl, mohou Angličané dobývati vítězství, ale jinak se děje, když zápasí s intelligentní bílou pletí. Což kdy by místo boerů, kteří při vší zmužilosti nejsou četní a nemají náležitého výcviku vojenského, stálo některé vojsko evropské? A to jest možno. Mohou to býti Rusové na hranicích Indie. Avšak nejen Rusům a Evropě odhalili boerové Achillovu patu světové moci anglické, nýbrž i národům od Anglie podmaněným, předně indickým.

Nyní pak Rusové i přímo zasáhli ve věci afgansko-indické. Kavkazská mobilisace 10.000 mužů na zkoušku, aby se osvědčila vojenská železnice Zakaspijská, provedena koncem roku k úplné spokojenosti. V osmi dnech stihly šťastně první Kavkazské sbory od Krasnovodska přes Merv do Kušku, památného od března r. 1885. Mírumilovnost jest úředním důvodem zbrojení toho, mírumilovnost, kdy kolem v Afganistaně a v Indii vzmáhá se vření proti Anglii. V Londýně, kde volá se na poplach, pohlížejí jinak na tyto události. Pro Anglii jsou Rusové u Heratu a sahají po klíči k Indii.

Vždy více blíží se sobě dva veliké světy, ruský a anglický, a vždy více množí se napjetí, setkajíli se v tváři v tvář a srazíli se tito dva

obři naší zeměkoule. Jest srážka ta nezbytna? Mezi oběma světovládnými říšemi jest rozdíl: Anglie jest v plném držení všeho, co slouží rozvoji jejího blahobytu: mořevládné dědictví Benátek, Španělska, Nizozemska otevřelo jí bohaté zdroje ve všech končinách světa. Rusko jest říše mladá, jež rozstírá své síly po Evropě a Asii ne pro kořist, ale pro životní podmínky vzrůstajícího národa a přirozené hranice državy. Shodneli se Anglie s vývojem ruským, dopustíli mu přirozených hranic na Bosporu a v Asii, byla by srážka zbytečna. Budeli však Anglie trvati na výhradnosti svého světového panství a budeli pokládati šíření Ruska za ohrožení svých životních zájmů, bude srážka neodvratna, neboť spousty země, pouště, stepi i plodné půdy, jimiž ruská říše v Asii vládne, mají význam jen jako prostředek k cíli, jako pozadí vedoucí k teplým mořím na jihu a východě asijském.

Avšak otázka, jeli srážka nezbytna, není na ten čas hlavní. Oč především jde, jest něco jiného. Ruský svět postupuje zvolna ale soustavně a pevným krokem k nejmohutnějším zdrojům anglického blahobytu, k anglickému panství v Indii. Anglie má moře, Rusko pevninu. Nikde nemusí se Anglie tak báti o svůj týl jako v Indii před Ruskem; dělí je tu nyní od sebe hlavně Afganistan. Již generál Sobolev ve svém díle o anglo-afganském sporu pravil: „Čím silnější bude Rusko v střední Asii, tím slabší bude Anglie v Indii a tím povolnější bude v Evropě.“ Veliký ten význam má Indie pro Rusko: zde může Britanii hroziti na nejchoulostivějším místě, zde uchopiti životní tepnu její a vynutit sobě, čeho jinde potřebuje. Ruský strateg a vojenský spisovatel V. T. Lebeděv, známý svou studií o podmínkách války Ruska a Francie s trojspolkem, vydal před nedávnem zevrubnou vojensko-statistickou a strategickou studii o projektu příštího válečného pochodu ruského do Indie[1]) a osvětluje v ní spolu snahy a cíle politiky ruské v střední Asii.

Ostatně Rusové neobracejí pozornost k Indii teprve nyní. Již Petr Veliký měl namířeno v tu stranu, a roku 1717 vypravil kn. Bekoviče Čerkaského v čele 2500 mužů do Chivy s poselstvem, aby Amu Darji uvedl v staré řečiště a k toku do Kaspického místo do Aralského moře, aby tu zřídil řadu opevnění a s Chivou a Bucharou uzavřel smlouvy, které by země ty podřídily vlivu ruskému. Zkoumaje pak tok Amu Darje měl Bekovič vyhledati vhodné cesty od Kaspického moře do Indie. Tehdy ještě i Chiva i Buchara považovaly se za nepřemožitelné, a ruské poselstvo bylo od Chivanců zahubeno. Ale již Kateřina II., dědička snah Petrových, strojila opět velkou výpravu na Indii. Prvním skutkem měl býti manifest, jímž velikému mogulu od Angličanů svrženému vrácen indický trůn, druhým skutkem měl býti ruský pochod od Orenburka přes Bucharu a Kabul do Indie. Roku 1791 počaly přípravy, na rok 1796 bylo smluveno polní tažení. Toho roku však podnikavá carevna zemřela, a vlády se ujal romantický car Pavel, který s prvním konsulem Napoleonem již zase roku 1800 smlouval francouzsko-ruské polní tažení na pokoření Angličanů v Indii a otevření té bohaté země obchodu všech národů. Přes Persii k Heratu a Kandaharu a dále do Indie mělo se

---

[1]) V Indiju. Vojenno-statističeskij i strategičeskij očerk. Projekt buduščago pochoda. Sostavil V. T. Lebeděv. S. Peterburg. 1898.

ubírati 75.000 Rusů a Francouzů všemi potřebami opatřených, aby nad Gangem a Indem osvobodili stamilionový národ. Válka s Rakouskem zmařila tento plán; ale car Pavel chtěl jej roku 1801 provesti sám.

Jak dobrodružně zněly rozkazy Pavlovy! 22.500 donských kozáků pod velením atamana generála Orlova mělo neznámými cestami dobyti neznámých krajů. „Svěřuji celou tuto výpravu vám a vojsku vašemu, Vasile Petroviči," psal car. „Shromážděte se a nastupte pochod k Orenburku, odkudž kteroukoliv z tří cest nebo po všech třech zároveň vydáte se s dělostřelectvem přímo přes Bucharu a Chivu na řeku Ind a do anglických držav na Indu ležících. Vojsko těch končin jest podobno vašemu, vy však maje dělostřelectvo vynikáte nad ně. Přichystejte vše k pochodu. Pošlete své zákopníky, aby prohledli nebo upravili cesty. Všecko bohatství Indie bude nám náhradou za tuto výpravu." Mapy přiložil car, „co jich měl." Sahaly po Chivu a „Amurskou řeku," ostatek prý jest už věcí Orlova. V následujícím pak listě car oznamuje: „Vasile Petroviči, posílám vám zevrubnou a novou mapu celé Indie. Buďte pamětliv, že máte co činiti s Angličany a pokoj zachovati se všemi, kdož jim nebudou pomáhati. Cestou ujistěte obyvatelstvo přátelstvím ruským a postupujte od Indu na Ganges a tam na Angličany." Dne 11. března vytrhli kozáci od Donu. Cestou do Orenburka krutě strádali tuhými mrazy, vánicemi a špatnými cestami. Od Orenburka čekalo na ně ještě těžší strádání. Ale dne 6. dubna obdržel Orlov zvěsť o smrti Pavlově a nastoupení Alexandra I. Bylo po výpravě, kozáci vrátili se k Donu.

Nedlouho po setkání císařů Napoleona a Alexandra I. v Tylži vyskytla se znova otázka o společné francouzsko-ruské výpravě v Asii. V listě svém ze dne 2. února 1808 učinil Napoleon caru Alexandrovi návrh, aby skrotili spolu anglickou moc v samém zdroji jejího bohatství, v Indii. „Liboli Vašemu Veličenstvu, vyslechnětež radu muže vroucně a upřímně Vám oddaného. Vaše Veličenstvo má naléhavou potřebu vzdáliti Švédy od svého hlavního města a na té straně rozšířiti, pokud se Vám bude viděti, hranice ruské. Jsem hotov spolu k tomu působiti všemi prostředky. Francouzsko-ruská armáda 50.000 mužů, třebas i částečně rakouská, jež se vydá přes Cařihrad do Asie, nestihne ještě ani k Eufratu, a Anglie bude se již třásti a skloní se před pevninou evropskou. Mám silné postavení v Dalmacii a Vaše Veličenstvo na Dunaji. Do měsíce, jak se vespolek shodneme, může býti vojsko na Bosporu. Rána dojde v Indii ohlasu, a Anglie bude pokořena . . . Vše může býti ujednáno a podepsáno do 15. března. K 1. květnu naše vojska mohou býti v Asii a současně vojsko Vašeho Veličenstva v Štokholmě. Angličané, ohroženi v Indii, vypuzeni na severu, budou zdrceni tíhou událostí, jimiž ovzduší bude naplněno." — Car Alexandr na to odvětil: „Náhledy Vašeho Veličenstva zdají se mně rovněž tak velkolepé jako spravedlivé, takovému veleduchu jako Váš ponecháno bylo vytvořiti tak zevrubný plán, jemu i přísluší, aby jej přivedl k vyplnění. Vyložil jsem generálu Colencourtovi s plnou otevřeností prospěchy své říše, on jest zmocněn zpraviti Vaše Veličenstvo o mých názorech. Byly všestranně uváženy od něho a Rumjanceva, a souhlasíli s nimi Vaše Veličenstvo, navrhuji, aby jedna armáda vypravena byla na Indii a druhá

k účastenství při zabírání přímořských míst v Malé Asii. Zároveň nařizuji velitelům svého loďstva, aby byli úplně k službám Vašemu Veličenstvu . . ." Jak patrno, byl pochod do Indie společným prospěchem obou panovníků. Avšak ani tento záměr nebyl uskutečněn; španělské události, potom válka s Rakouskem a posléze úplná roztržka mezi Napoleonem a Alexandrem byly toho příčinou.

Úplný obrat v středoasijské politice ruské a počátek opravdového postupu způsobila Krymská válka. Již na počátku nepřátelství, roku 1854, vypracoval Čichačev podrobný plán o postupu Rusů k hranicím Indie. Měl záležeti z dvou výprav, první o 15.000 mužů měla vtrhnouti přes perský Astrabad do Heratu, druhá o 30.000 mužů měla se z Heratu přes Kandahar dáti na pochod do Pendžabu. Současně měl se od Orenburka vydati přiměřeně silný sbor k jihu, aby usnadnil akci. S větší ještě horlivostí se o indickou výpravu jednalo roku 1855, a jmenovitě generál Chrulev k sobě v té příčině obrátil pozornost. Avšak výprava taková byla by potřebovala drahně času i příprav; turkmenské obyvatelstvo bylo Rusku nepřátelské, Chiva, Buchara, Tekinci zapřisáhlí jeho odpůrcové. Za těch okolností uzavřen mír Pařížský (1856) dříve, než Rusko mohlo podniknouti vážné kroky k uskutečnění svého záměru. Na Indii však bouřné proudy Krymské války neostaly bez účinku; propukaly tam vzpoury a posléze povstání mohamedánské, jež Angličané krutě potlačili.

Rusové dobře chápali politiku Anglie, a také císař Napoleon III. viděl, že hlavními pružinami anglické politiky jsou obavy o indické panství. Co se nestalo před Krymskou válkou, mělo se státi po ní. Alexandr II. vytknul přesný program k šíření ruské moci v střední Asii a k postupnému přiblížení se hranicím Indie. Rusové šířili se na Syr Darji a upevňovali tam své postavení; roku 1865 dobyli Taškendu, roku 1868 Samarkandu, roku 1873 pokořili Chivu, roku 1876 Kokanský chanát. Vynikajícím válečníkům ruským byla střední Asie vojenskou školou. Také generál Skobelev jako gubernátor Ferganský roku 1876, tedy před samou válkou rusko-tureckou, vypracoval podrobný plán k pochodu na Indii a poslal jej generálu Kaufmannovi, tehdejšímu generálnímu gubernátoru turkestanskému. Jednání s emirem afganským a ruský sbor v jeho hlavním městě Kabulu, dále alliance se všemi nespokojenými živly Indie, kteří měli zase obdržeti organisaci a samosprávu, jichž je Angličané roku 1857 zbavili, — to byly hlavní osnovy plánu Skobeleva. Ruská pravidelná moc měla při tom držeti Kabul a Afganistan, a do Indie měly býti „pod praporem krve a ohně" jako za Timura vrženy zástupy nepravidelného jízdectva na vyhlazení anglické moci. Brzo však byl Skobelev od hranic afganských poslán na Balkánský poloostrov, kde v letech 1877 a 1878 burácela válka proti Turecku. Ještě za této války, po uzavření míru Svatoštěpánského, hnuly se tři ruské sbory k Afganistanu, s nímž ujednána smlouva. Grotenhelm z Petroalexandrovska dal se po Amu Darji a zaujal Čardžuj, kde vyčkával posil od Kaspického moře; generál Kaufmann mířil na Kabul, generál Abramov z Fergany na Čitral a Kašmír. Smlouva Berlínská zastavila Rusy na pochodu. Ale Angličanům hrozilo ještě nebez-

péči z Afganistanu; kromě toho mezi Hindy vanul duch vzpoury, a Angličané věděli, jak vážná jest to právě doba.

Pokroky Ruska nebyly válkou rusko-tureckou zastaveny. Bezprostředním následkem války byla řada výprav do stepí turkmenských. Silná výprava pod velením Skobeleva vytrhla roku 1880 do Achaltekinska, jež vzdor anglické podpoře padlo a připojeno jest k Rusku. Roku 1884 podrobilo se Mervsko. Událostmi těmi byli Angličané velice znepokojeni; k jich radě a s jich podporou nový afganistanský emir Abdurrahman opevnil svou severní hranici a pošinul ji daleko ku předu, až na Pendžeh. Neveliký ruský oddíl pod velením Komarova porazil 30. března 1885 Afgance na hlavu, vzal jim dělostřelectvo z Indie poslané, jakož i prapory a jinou kořist a zmocnil se důležité strategické posice nad řekou Kuškem. Angličané nejen Rusům nevypověděli válku, ale brzo se s tím stavem věcí usmířili. Byli by ostali zticha, pravil Skobelev, kdy by Rusové byli obsadili i Herat.

Za posledních dvacet let značně se změnily podmínky ruského pochodu do Indie. Roku 1878 počátek zásobní čáry generála Kaufmanna byl u Orenburka, odkud bylo asi 1600 verst do Samarkandu. Nyní, kdy zbudována železnice, počíná čára ta u Mervu, Samarkandu a Margelanu. Turkestanský vojenský obvod spojen jest železnicí s mořem Kaspickým, úplně ruským, a to zase spojeno jest s celou vnitřní železničnou sítí ruské říše. Roku 1878 Krasnovodsk na Kaspickém moři dělily od Heratu neprostupné pouště, dnes vede odtud železnice k Amu Darji, spojujíc Krasnovodsk s hlavními místy střední Asie: s Mervem, Samarkandem, Taškendem, Margelanem a nyní dokonce i odbočkou z Mervu do Pendžehu na řece Kušku, kde jest značná ruská osada. Dnes Rusové proti Afganistanu a Angličanům nemusejí přestávati na své branné moci turkestanské, nýbrž mohou užiti všech sil říše. Možnost úspěchu ruského značně vzrostla.

Když všeliké pokusy podněcovati v střední Asii odpor proti Rusům ostaly bez úspěchu, jali se Angličané ohrazovati své indické držby pásmem neutrálních sice, ale od Angličanů odvislých ochranných států. Hlavní úlohu hraje při tom Afganistan, s nímž r. 1880 uzavřeli výhodnou smlouvu, na jihozápad od něho Beludžistan, smlouvou z r. 1876 vázaný, na východě pak Čína s pouštěmi Kašgaru a Tibet, téměř nedostupný, Kašmír a zasněžené hradby Hindukuše. Jen až k těmto končinám sahá ruská moc, která se indické říše nikde bezprostředně nedotýká. Vlastní hranici Indie tvoří pohoří Šalamounovo, Hilamaje a Hindukuš. I s Ruskem Anglie r. 1887 a r. 1895 uzavřela smlouvy, dle nichž řečené končiny tvořiti mají neutrální pásmo. Nejzáze na východě jest Čína ohromnou a nepřestupnou hradbou mezi ruskou Sibiří a anglickou Indií na západě zas Persie, která však, jmenovitě v jižní části, spadá pod vliv ruský.

Význam Indie pro Anglii, praví Lebeděv, jest nesmírný. Zde ohromné sumy přebytečného kapitálu docházejí výhodného umístění a anglický průmysl tržiště svých výrobků. Na Indii se zakládá hlavně vývoj obchodu Londýnského, v Indii ve službách vládních přebytek vzdělané třídy hledá úřadův a obživy. Indické panství dodává Anglii veliké obchodní převahy v celé Asii: anglický obchod sotva by se mohl

na východě udržeti na nynější výši, kdy by politická převaha Anglie v Asii vzala ujmu. Ztrátou Indie zmizela by hlavní opora anglického světového panství, a Anglie by klesla na stát druhé třídy.

Podivuhodno jest, jak nepatrnými poměrně prostředky udržuje Anglie svou moc nad Indií. Odvážnou úlohu hraje tu staré římské heslo: děl a panuj! Indické císařství dle popisu z r. 1891 na rozloze 4·9 milionů čtv. kilometrů má 291 milionů obyvatelstva; dle náboženství jest tam Hindů brahmanců 211·8 mil., mohamedánů 57·4 mil., pohanů ze staré doby 9 mil., buddhistů 7 mil., džajnů 1·5 mil., sikoů 2 mil., křesťanů 2·3 mil., jiných 0·3 mil. Brahmanství, zakládající se na dělení v kasty, jest jen slabým pojítkem svých vyznavačů. Hindové mají v celé říši i v ochranných zemích velikou převahu, vyjma Pendžab, Kašmír, kde převládá islam, a Birmu, kde převládá buddhism. Podle počtu žijících v zemi mohamedánů jest Indie největším mohamedánským státem na světě. Angličanů v Indii r. 1891 nebylo více než 162.000 duší; a tento nepatrný počet vládne téměř třemi sty miliony obyvatelstva!

Známý uherský znalec Asie Vambéry, jenž jako Kassandra ve všech spisech svých varoval Angličany před Rusy, praví: „Mezi Angličany a indickými domorodci počínají protivy od kolébky a končí teprve hrobem.“ Povaha anglická, ač po nejedné stránce osvědčuje sílu svým sebevědomím, svou hrdostí a přísností, nedovede vzbuzovati náklonnosti: řídíc se hlavně jen vlastními prospěchy osvědčuje se všude nespůsobilou sdružovati se s kmeny jinými, zvláště nižší kultury. Obyvatelstvo Indie bez rozdílu viní anglickou správu, že ničeho pro zemi nečiní, že jenom béře a nic nedává, že stěžuje osud všech těžkými daněmi, nepodniká ničeho proti pravidelně se opětujícímu, neúrodou způsobovanému hladu, jemuž miliony obyvatelů padají za oběť, a že zabraňuje všelikou samosprávu, která sama by vedla národ k svépomoci.

Slabost domácího obyvatelstva, dělícího se téměř až do atomů, tvoří sílu anglického postavení v Indii. Hind nemá pojmu o národnosti, u něho jest vše jen kastou. Solidárním pokládá se jen s těmi, kteří mají stejné s ním kastovní jmeno. Spoluobyvatelé jedné obce nejsou si bratry, jsouli příslušníky různých kast, a straní se jedni druhých. Všelikých kastovních tříd, počítaje v to i menší odstíny, jest 140.000, vlastních kast, z nichž každá má přes 100.000 příslušníků, je 207. Tyto dělí se na množství užších kast, jež také vespolek neobcují. Kastovní rozčlenění nedopouštělo Hindům, aby se proti cizím útokům sjednotili. Teprve za nejnovější doby zrušení otroctví a výkup nevolnictva povznášejí mravní úroveň i povržených Hindův a probouzejí v nich vědomí práva. Knihy, časopisy, novověké vynálezy a mnoho rozličných změn v obvyklém životě, hlavně železnice počínají znenáhla sbližovat i kasty a odklizovat odvěkou jejich různost. Mohamedáni a Hindové jakož i přívrženci jiných vyznání jsou si opět navzájem nepřáteli, ale mohamedánský výboj silně otřásl kastovnictvím v severních končinách Indie.

Vambéry, jenž střední Asii procestoval a z vlastní zkušenosti poznal a jenž náleží k urputným odpůrcům Ruska, praví, že se v Indii na anglické panství pohlíží jako na jho cizácké, jež také může býti udr-

žováno jen mocí bodáků. Za to význam Ruska v Asii jest prý velmi veliký a obyvatelstvo jest úplně přesvědčeno, že Rusko časem si podrobí celý svět. Obyvatelstvo Indie chová ničím nevysvětlitelnou, tajnou naději, že přijde čas, kdy Rusové je sprostí anglického jha.

Pozemní vojenská moc, kterou ohromné miliony obyvatelstva v Indii jsou udržovány v poddanosti, záleží 1. z anglického vojska, 2. z domácího pravidelného vojska, 3. z vojska indických vládců, a to sborů císařské služby a vlastních sborů, 4. z dobrovolníků. Veškera ta branná moc dělí se v armády Pendžabskou, Hindostanskou, Madraskou a Bombayskou. Nejvyšší vojenskou instancí jest státní sekretariát (ministerstvo) indický v Londýně, jemuž náleží všeliké zákonodárství a administrativa branné moci indické; nejvyšší vedení má generál-gubernátor v Delhi se svou radou; jemu podřízen jest i nejvyšší velitel a člen rady pro věci vojenské, ministru dle našich pojmů se rovnající. Každá armáda má svého vrchního velitele.

Pěchota anglo-indického vojska čítá 53 praporů anglických s 53.714 vojíny (1537 důstojníků), 134 praporů domácích s 119.567 vojíny (1177 anglických a 2161 domácích důstojníků). Jízdectvo má 36 škadron anglických s 5674 jezdci (261 důstojníků), 161 škadron domácích s 25.667 jezdci (398 anglických a 682 domácích důstojníků). Dělostřelectvo čítá 88 baterií anglických s 390 děly, s 440 angl. důstojníky, s 12.770 anglickými a 2233 domácími dělostřelci, 13 baterií domácích s 72 děly, s 41 anglickými a 34 domácími důstojníky a s 2507 domácími dělostřelci. Inženýrní sbory mají 293 anglických důstojníků a domácí 22 setnin, 56 anglických a 63 domácích důstojníků, 85 anglického a 3621 domácího mužstva. Vlastní vojenská moc páčí se tudíž okrouhle na 70.000 Angličanů a 150.000 indických domorodců.

Sto padesát tisíc domorodců ve zbrani, třeba ve službách císařovny Viktorie, bylo by na pováženou; proto se Anglie zabezpečuje jiným spůsobem. Domácí vojska jsou trojí soustavy: 1. plukovní, kde všechny prapory jsou jedné kasty, 2. praporní, kde pouze každý prapor jest jedné kasty, 3. smíšené, kde se každý prapor skládá z různých kast. Poslední dvě soustavy nedopouštějí, aby se vyvíjel cit pospolitosti a jednoty, bez něhož nelze spoléhati na úspěchy v bitvě. Uznávajíc to snažila se vláda zavesti plukovní soustavu, ale obávajíc se vzbouření zase od toho upustila.

S politikou její souvisí i snahy, aby domácí vojsko tvořilo zvláštní vojenskou kastu. Z té příčiny zamezuje mu vláda obcování s ostatním lidem a vybírá k posádkám zvláštní vojenská místa, kde jest domácí vojsko úplně odloučeno od okolí. Domácí důstojníci nejsou zvláště vybíráni, nýbrž ustanovováni povyšováním poddůstojníků, kteří obstáli při důstojnické zkoušce. Takoví důstojníci jsou spolehlivější a nevidí těžkého příkoří v tom, že všechna vyšší místa drží Angličané. Pro doplňování ustanovena jest záloha, ale jen po 160—218 mužích na prapor, úhrnný její počet nepřesahoval 10.000. Zvláštností anglicko-indické armády jest neobyčejný počet služebnictva, tak zvaných „vojenských dělníků,“ kteří nepatří k vojsku a jen dle potřeby jsou najímáni. Nošení břemen, všeliké práce hospodářské a pomáhání při dopravě jest jejich úkolem. Při mobilisaci 56.000 mužů r. 1885 činil

jich počet 58.000. Množství to, jež k vojsku nepatří, bývá při srážkách velkou nesnází.

Vojska vasalních domácích vládců, udržovaná pro císařskou službu a mající jen domácí důstojníky, čítají nyní 15 praporů pěchoty, $52\frac{1}{2}$ škadrony jízdectva, 2 horské baterie, celkem 18.000 mužů. Jejich výcvik Lebeděv chválí, ale již malý počet jich svědčí o nedůvěře, kterou Angličané chovají k domácímu vojenství. Vlastní sbory indických vládců jsou dílem pravidelné, vycvičované anglickými instruktory, a čítají nyní 21.000 mužů, dílem nepravidelné, úhrnem 325.000 mužů a 2698 starých, nespůsobilých děl; z mužstva toho v čas potřeby může býti povolána do zbraně toliko třetina, a to špatně ozbrojená a nedisciplinovaná.

Dobrovolnické oddíly skládají se pouze z Evropanů a náležejí všem druhům zbraně. Roku 1892 čítaly 26.000 mužů, z nichž dle úředních udajů 20.000 bylo vycvičeno.

Pevnost anglického panství v Indii osvětlují i tyto okolnosti. Pro případ útoku branná moc anglo-indická musí záležeti z dvou rozdílných armád, z posádkové a válečné. První dle anglických rozpočtů nesmí býti slabší než 150.000 mužů, zbývá tudíž na formaci druhé 75.000. Ale i tato armáda může toliko býti zřízena, jeli v Indii vše pokojno, neboť 150.000 vojáků, jimž svěřeno jest udržování pokoje a pořádku v zemi mající 291 milionů obyvatelstva, toť příliš nepatrná moc, která by bouří snadno byla smetena. Kdy by v některém koutě Indie vzplanulo povstání, nemůže válečná armáda ze země. K sesílení této armády slouží dobrovolníci, kteří ostávají při armádě posádkové, ale uvolňují stejný počet její branné moci pro druhou armádu, tedy 26 tisíc. Sem dlužno počítati i 35—40 tisíc pomocných vojsk, tak že by do pole vypravená armáda čítati mohla až 140.000, z nichžto by však pouze 35.000 bylo Angličanů.

V druhé řadě může Anglie vypraviti posily za moře na místo nebezpečí. Především jest tu ***osadní hotovost***, která každou chvíli může vstoupiti na koráby a odplouti tam, kde jest jí potřeba. Čítá 10 praporů pěchoty, 4 pluky jízdectva, 6 baterií s 40 děly, 3 inženýrské a 7 dopravních setnin, celkem 21 tisíc mužů. Ďále jsou ***dva armádní sbory*** s jízdeckou divisí a zásobním sborem, celkem 54 praporů pěchoty. 6 pluků jízdectva, 33 baterií s 198 děly a 11 inženýrských setnin. celkem 89.300 mužů. Sbory ty nemohou býti mobilisovány najednou. nýbrž ve dvou částech. Kdy by odpluly, zbývá v Anglii 95.000 mužů stálého vojska, které může býti sesíleno 30.000 mužstva záložního.

Jak čísla dle anglických úředních výkazů od Lebeděva zjištěná mluví, jest říše Velkobritanská po vojenské stránce nápadně slabá. Ve všem počítá se jen na menší osadní boje, kde několik tisíc mužů může vypleniti celou končinu a uvesti v poslušenství celý kmen. Dnes všechny posily Anglie jsou buď na bojišti jihoafrickém anebo se uvádějí na míru válečnou, aby tam byly vypraveny. Touto slabostí vysvětluje se také, proč Anglie vysílá vždy cizí vojsko, aby za ni bojovalo, a proč egyptská armáda, ovšem pod anglickým velením, v střední Africe bojuje proti sudanskému proroku. Do Indie by za nynějších okolností posily z Anglie ani nemohly býti vypraveny.

Ze států s Indií sousedících nejdůležitější jest ***Afganistan***, jedenáctkrát větší než Čechy; maje 4 miliony mohamedánského obyvatelstva, tvoří hlavní hradbu mezi ruskou střední Asií a Indií. Vojenská jeho moc je dosti značna, čítať 44.500 mužů pravidelného vojska a mimo to se hotovost jednotlivých kmenů páčí na 60.000 pěších, 80.000 jízdectva a 25.000 jízdních branců hezarejských. Pravidelné vojsko vyzbrojeno jest od Angličanů a rozumí se, že nikoliv nejlepšími zbraněmi. Hotovost má své národní kroje, pušky a pěkné koně. Ale všecka ta moc je spůsobilá jen k válce partizánské. Ke komu se přidá emir afganský, k Rusku nebo Anglii? „Bílý nebo černý pes, vše jedno, oba koušou,“ tak se (podle Vambérya) vyslovil Abdurrahman chan. Ale strach a potřeba jsou na východě většími činiteli než sympatie. Dokud chan byl v Taškendu uprchlíkem, platil za kandidáta ruského: když po smrti Šir-Ali chana se stal emirem, přiklonil se k Angličanům, neboť se jich musel báti; nyní opět kloní se k Rusům. Avšak nejen emir, nýbrž i obyvatelstvo rozhoduje, a z toho valná část by držela s Rusy. Lebeděv počítá ovšem s okolnostmi nejméně příznivými.

Stát ***Beludžistan*** mezi Persií a Indií jest téměř sedmkráte větší než Čechy, obyvatelstva má půl milionu duší; jsou to různé kmeny beludžské, jichž hlavou jest chan Kelatský. Branná moc jest starodávného spůsobu, a skládá se hlavně z pěchoty, které sehnati lze nejvýše 12.000. Beludžistan stojí pod ochranou anglo-indickou. — ***Kašmir***, čtyřikráte větší než Čechy, má $2\frac{1}{2}$ mil. mohamedánského obyvatelstva, jest vasalním státem, ale Angličané se v něm upevňují majíce i jeho správu ve své moci. K císařské službě vypravuje 4500 mužů. Lid, jemuž dvě třetiny úrody se odnímají na daně, jest velmi rozkvašen, sebe menší jiskra způsobila by tu povstání. — ***Čitral a Kohistan*** počítají se k Indii; i v nich povstání krvavě potlačené každé chvíle může znova propuknouti.

Jak vytčené okolnosti, rozloha zemí a branné prostředky Anglie ukazují, pochod do Indie není snadným podnikem. Roku 1878, když se jednalo o spolek rusko-afgansky, nastalo v Indii neobyčejné kvašení; ale mylno bylo by předpokládati, že propukne všeobecné povstání, jak se objeví první ruský oddíl na hranicích. Pro případ nebezpečí ponechati může Anglie všechnu svou brannou moc v Indii a obmeziti se na obranu Indu. Povstání indických kmenů mohlo by nastati teprve po velkých ruských vítězstvích nad Angličany. ***Ruský válečný pochod do Indie*** má míti ráz dosavadního postupu ruské moci v střední Asii. Hlavní nesnází jest dlouhá dopravní čára, která od železnice přes Kandahar k Širkapuru, t. j. k Indu 1500 verst (1510 kilom.) obnáší. Při tom dlužno pamatovati na chudobu země, na nepřátelské smýšlení obyvatelstva a na opatření, jež by Angličané učinili k znesnadnění pochodu. Z těch všech důvodů doporučuje Lebeděv pochod postupný.

Prvním cílem pochodu byl by ***Herat***, jenž se ode dávna zove klíčem Indie. Herat spojen jest obchodními cestami s Persií, Kavkazem, přední Asií, Turkestanem, Afganistanem, Beludžistanem a východní Indií. Přes Herat vede jediná cesta spůsobilá k pochodu velké armády s veškerou její výpravou. Od Heratu k samému Indu není nepřekonatelných přirozených překážek. Slovem, Herat nalézá se na čáře nejmenšího

odporu. V Heratě sbíhají se i cesty z Balehu a Kabulu, Bamjanu a Kabulu, z Farru a Kandaharu, tedy ze severního, středního a jižního Afganistanu. Všemi těmi cestami Herat v pravém slova smyslu vládne a vládne tudíž i vším Afganistanem. Nalézá se tu i hojnost prostředků zásobních; Heratsko slyne úrodou obilí, z jehož přebytku lze vyživiti stotisícové vojsko i s jeho koňstvem. Opanujíce Herat mohou se tu ruská vojska připraviti k dalšímu pochodu.

Z Heratu lze Rusku uskutečniti diplomatickou kontrolu nad Afganistanem. Jeho zabráním zvýšilo by i svou vážnost, jež na východě má tak čarovnou moc. Sami Angličané to uznávají, a generál Mac Gregor, náčelník generálního štábu v Indii, o tom praví: „Od té chvíle, kdy Rusové zaberou Herat, dostane naše vážnost takovou ránu a budou propukati takové vzpoury v samém srdci Indie, že země ta stane se jediným, nám nepřátelským kvasem. Indie dosud mírně se nepokojící vybuchne nenávistí proti nám a způsobí našim financím citelné pohromy. Naše pozemní vojsko bude jako zlomený deštník. Naši vasalové, až na malé výjimky, budou hotovi nás zraditi.“ Z těchto důvodů radil Mac Gregor, aby Angličané sami se Heratu zmocnili a obranu Indie položili si za hranice indické.

Do nedávna, jmenovitě pro nedostatek výzvědní služby v Indii, bylo možno, aby Angličané Rusy předešli a Afganistanu se dříve zmocnili. Ani afganskému emiru nebylo by to bývalo proti mysli, poněvadž by mu Angličané byli zabezpečili jeho državu. Od té doby, co Rusové mají na Kušku osady a Pendžeh ve své moci, jsou jen sto kilometrů od Heratu vzdáleni. Ale i dnes musejí se míti na pozoru a býti stále pohotově.

Předpokládaje okolnosti nejnepříznivější Lebeděv vypočítává, že k zabrání Heratu stačí 22.000 mužů s 48 děly v první řadě a 28.000 mužů s 54 děly jako záloha (jež může býti vzata z Kavkazského obvodu nebo z evropského Ruska) v druhé řadě. Celkem tedy 50.000 mužů se 100 děly. Maximum operačního vojska anglického jest 140.000, jak ukázáno. Z toho však by nezbytně 50.000 muselo sloužiti k zabezpečení severní hranice proti ruské mobilisaci v Turkestaně a v týle proti nespolehlivým Afgancům, Čitralu, Mastudži a Gelhitě. Zbylo by tedy 90.000 ku pochodu na Kandahar a Herat, z kteréhož počtu by však aspoň 40.000 muselo ostati na ochranu operační čáry od Indu k Heratu. 1100 verst dlouhé. Zbyl by tudíž proti stejnému počtu Rusů oddíl 50.000 mužů, ale pestrého, nevalně spolehlivého složení. Hlavní věc, na které Lebeděv trvá, jest, aby Rusové neváhali a zabrali Herat. Pro to dovolává se jak autorit domácích, jmenovitě Skobeleva, tak anglických. Herat v rukou ruských měl by i tu důležitost, že by znesnadnil anebo dokonce nemožnou učinil obranu Indie mimo hranice její.

Kandahar a Kabul — byla by druhá část pochodu ruského do Indie. O Afgancích předpokládá se, že budou stejně nepřátelští k Rusům jako k Angličanům, ale spolek rusko-afganský nenáleží k věcem nemožným. Rozšíření hranic afganistanských k řece Indu, záruka jeho neodvislosti a roční podpora byla by nabídka ruská; za to by se emir zavázal, že Rusové budou v důležitějších místech míti své posádky, že branná moc afganská bude ruskou podporovati a že Heratsko a Kanda-

harsko bude Rusům postoupeno. Výhody na straně afganské byly by značné, také k smlouvě o shodu již r. 1878 a rovněž při nastolení emira Abdurrahmana nebylo daleko. Rozhodovati bude osobní prospěch emirův a jeho malomoc proti převaze ruské.

Na Kandahar mohou Rusové táhnouti dvěma směry: přes Farrah cestou 590 verst a přes Davletabad, cestou 540 verst: pochod trval by asi měsíc. Podle Lebeděva stačilo by 56 praporů pěchoty, 26 baterií, 26 škadron a zákopních praporů, celkem 68.000 mužů s 204 děly v první řadě a 48 praporů pěchoty, 20 baterií, 24 škadron a zákopnický prapor, celkem 57.000 mužů se 156 děly v druhé řadě. Ze svých 90.000 mužů musel by nepřítel ponechati 15—20 tisíc k zabezpečení svého spojení s Indem, tak že by mohl 70—75 tisíc postaviti proti 68.000 Rusů. Mimo to mohl by spoléhati na první armádní sbor z Anglie za dva a na druhý za čtyři měsíce. Za to turkestanská armáda ruská s vojsky z evropské Rusi a sibiřskými táhla by na Kabul v úhrnném počtu 48½ tisíce mužů, do Čitralu 4½, do Gelhitu 2½ tisíce mužů. Kdy by rozhodující bitva nebyla svedena nad řekou Hilmendem, následoval by ***ruský válečný pochod od Kandaharu k Indu.***

V této třetí části pochodu musejí Rusové počítati, že bude proti nim státi 140.000 anglo-indického vojska a 90.000 posil z Anglie, celkem 230.000. Rozmnožení vojsk ruských o 5 divisí z Kavkazu nebo z Evropy jest tedy nezbytno. Básí postupu pro Rusy byla by čára od Kabulu ke Kandaharu. Průsmyky Šalomounových hor cestami k Indu. Zde v čtyřúhelníku, jejž tvoří Zarmelan, Šerann, Gumal a Banu, došlo by dle vší pravděpodobnosti k hlavní srážce o veletok západní Indie. Odtud by po případě nastoupena byla čtvrtá část pochodu *od Indu na východ k Lahoru a Delhi.* Dle výpočtů vojenských nebyl by to pochod snadný, ale za daných okolností snad nutný.

Výpočty o stavu vojska a zásobování, vylíčením krajin a obyvatelstva, cest a spojení podpírá Lebeděv své mínění, že výprava do Indie jest možná. Co by se stalo příznivého, ponechává budoucnosti a obmezuje na minima výhod a maxima nebezpečí. Nyní by Angličané nemohli vypraviti do pole ani té míry vojska, kterou vojenský znalec uvádí. I oněch 90.000 mobilisováno jest pro jižní Afriku. „Mervness“ (mervosa místo nervness nervosa) zvalo se slovní hříčkou rozechvění, které zmocnilo se Anglie r. 1885, když se Rusové z Mervu šířili k Afganistanu. A snad není daleka doba, kdy Rusové vstoupí do Heratu. Ruská středoasijská politika neměla by smyslu, kdy by se v polou cesty zastavila. Nad Hilmendem anebo Indem bude se řešiti veliká světová otázka východní, rozhodovati osud mnohých národů.

Soustřeďování ruského vojska blíže Heratu, klíče a první nejdůležitější stanice k Indii, jest spolu i důsledek zvolna ale soustavně postupující ruské moci v střední Asii. Kolik vojska se tam vůbec nalézá, jest tajemstvím ruského generálního štábu. Známo jen, co ohlášeno o mobilisaci Kavkazské, kterou však dlužno pokládati toliko za doplněk toho, co obyčejně již tam jest ve zbrani. Merv jest po deset let vojenským střediskem, a celé poříčí Murgabské, od Mervu ke Kušku a Pendžehu, bylo pravidelně značnými silami jízdectva a dělostřelectva obsazeno. Rusové se tedy připravují.

Klid.

Po kraji řídkého lesa vzhůru se pěšina táhla.
Chudý kraj, suchopar kolem, pastviny, ostřice sprahlá,
travička uschlá a vedrem žeřavý zažloutlý písek.
V poledním slunci se třpytí bílé zdi vzdálených vísek,
v dalekých polích je pusto, ve výšce do běla spálen
nad zemí blankyt se tratí zdvižen a nezvykle vzdálen.
Bez hnutí celý kraj mlčí, jako když mdloba naň lehne,
zapadl v horečném spánku. Zrnéčko písku se nehne.

U lesa ve stínu sporém stařeček odpočal chvíli,
stařeček výměnkář chudý. Otřel pot a hlavu chýlí,
kolečko skřípavé na zem postavil, napolo kleče
oddychá sípavým dechem. S břemenem těžkým se vleče
z města tou pěšinou dlouhou. Rakev si přiváží domů
páchnoucí nátěrem čerstvým. Nezvyklé břemeni tomu
ruce i nohy se chvějí, chvěje se hlava mu šedá,
povzdechem smutným a těžkým propadlá ramena zvedá.
V noci mu zemřela žena, stařenka dobrá a zlatá,
bez duše její jak pustá zůstala chudičká chata!
Tolik let smutných i dobrých, — dlouhá to byla již doba, —
pospolu a ruku v ruce svorně vždy kráčeli oba,
až dnes ho předešla náhle bláhová stařenka jeho!
Z domova odejde na vždy, chaloupky nechá i všeho,
stařečka samého nechá! Nemohla posečkat chvíli?
Bláhová stařenka jeho! —
Jak se tak unaven chýlí
shroucen a sehnutý k zemi, úsměv se chytrý mu mihne
v dobráckých vybledlých očích, k rakvi je pomalu zdvihne.
Potřásl hlavou. Rty svadlé beze slov tiše se chvějí.
Pohladil rakev a něžně zaklepal na víko její.
Ustele stařence hebce, pod hlavu čerstvých dá třísek, —
na starém hřbitově ve vsi čistý a měkký je písek.
Ještě dnes k hrobníku dojde, hrob si dá vykopat dvojí,
tam za tou bílou zdí brzo dohoní stařenku svoji!

Zarděl se radostí tichou, vrásčité zamnul si dlaně,
oči mu zavlhly smíchem, dýmku kdes vylovil maně,
zapálil, zadýmal s chutí. Ze zraků klid blahý zří mu . . .
Ve žhavém nehybném vzduchu ztrácí se obláček dýmu.

K. Leger.

Vezdejší chléb.

Příběh z Posázaví.

Vypravuje

Bohumil Brodský.

Před Výrovskou myslivnou zastavil se vozík tažený dvěma psy, do vrchu naložený rozličnými posadami, v kterých se svorně krčily kuřata, kachny, holoubata a husy. Tlačily a tísnily se němě do koutů, jako by znaly smutný osud, který na ně čekal. Jen když se vozík zarazil, kachny maličko zahrčely, ale hned zase stichly. Za to nohatý kohout, spatřiv před myslivnou procházející se slepice, vztýčil se, pokud pro nízký strop mohl, a chraplavě zakokrhal.

„Jen se naparuj!," ušklíbl se hokynář Vonáček, jenž zatím povoloval psům prostraňky, aby si mohli lehnout, a teď otíraje si ruce o zamaštěné štruksky šel přehlednout posady, jeli vše v pořádku. Kohout spatřiv jej přikrčil hlavu, zbaběle se tlačil mezi kuřata a přimhouřil oči, jako by se za svůj pěvecký výkon styděl.

Vonáček obešed posady zamířil svým poněkud klátivým krokem ke dveřím myslivny. Byl malé ramenaté postavy, tvář měl oholenou, jen podle uší táhl se úzký pramének vousů až pod krk. Obočí měl neobyčejně silné a husté, a pod ním svítily se chytré modré oči. Obličej měl opálený, vlasy do rendlíku přistřiženy a kolem rtů stále úsměv, o němž nebylo možno říci, jeli veselý či šibalský.

Než došel ke dveřím, objevila se v nich vysoká postava paní lesní. Šla se podívat, kdo to před myslivnou mluví; spatřivši Vonáčka usmála se, podepřela si boky a znalecky se podívala po posadách.

„Poníženě ruku líbám, milostpajmaminko," klaněl se Vonáček. „Jel jsem okolo, a byl by to ode mne hřích, kdy bych se tu nezastavil. Bude kšeftíček, bude?"

„Ani nevím," přemýšlela panička. „Ale pojďte na chvilku do kuchyně, pošlu Kačenku přepočítat drůbež."

„Já to tam zamažu," zdráhal se hokynář zvedaje obočí a škubaje ramenoma.

„Jen pojďte. Kačenko, podej Vonáčkovi chléb a přines lahev piva."

„Zaplať Pánbůh, milostpajmaminko," děkoval Vonáček, oči se mu zajiskřily a rty přejel mlsně jazykem.

„Co nového?"

„Abych řekl spravedlivě, nevím nic, ale docela nic," rozhodil rukama a sahal po bochníku, který služka přinesla. „Tak, má křehotinko, to jste hodná. Já nad vás nemám, a nebýt mé staré, už dávno bych vzácnou paní za vás poprosil."

Zajížděje nožem hezky hluboko do chleba, očima jako žíhadly stíhal Kačenku, obstarožní osobu, která patřila k výbavě paní Jeníškové. S ní se sem přistěhovala, děti její odchovala a teď byla vrchní dozorkyní nad hospodářstvím. Byla jako všechny staré panny mrzutá, umí-

něná, někdy i drsná, ale v jádře dobrá a svým pánům slepě oddaná. Měla jedinou slabost, že by se byla ráda vdala. Měla také nějakou stovku ušetřenou, něco prádla a šorek na dně své truhly. Několikrát do roka vše to ven vynesla, přeprala, aby se toho plíseň a moli nechytali, a ukládajíc opět nažehlené do truhly cítila blažený pocit, jak jí bude, až ji někdo k oltáři povede. Vonáček ji škádlíval a ona na oko se mračila; přece však neměla nad něj a nedopustila, aby kdy s nepořízenou odjížděl.

„Jen vzalali bych si já vás," odsekla ostře, obracejíc se k němu zády.

„Osobo, co to povídáte!," durdil se Vonáček napiv se. „Ať tuhle vzácná paní nás rozsoudí! Jsem, ráčejí dovolit, nějaká opice? Nejsem ještě osobný člověk? Tělo mám jako svíci, prsa jako zvon! To byste, milá Kačenko, mohla všech pět olízat, kdy by se vám takový člověk našikoval. A kdy byste neměla takový zlý jazyk, já bych vám ho našikoval. Vím o něm, ženské jdou na něj jako mouchy na med; on by na mé slovo dal, krk na to dám, že by z toho byla svatba."

„To jsou prázdná slova, kdo by vám věřil," upejpala se Kačenka u plotny.

„Kdo ví, Kačenko," vmísila se do hovoru paní. Bavívalo ji, když viděla služčinu tajnou radost, jakmile se začalo o ženiších hovořit. „Vonáček projede kus světa, s leckým se setká a leccos uslyší."

„Ať ho tedy přivede!" vyhrkla Kačenka a klopíc hlavu zachychtla se stydlavě.

„Přivedu, tuhle milostpajmaminka je na svědectví. Ale něco musí kápnout, aspoň zelený obrázek."

„To víte, Kačenka se dá vidět. Teď ale běž se podívat, jeli něco pro Vonáčka na prodej."

Kačenka, ačkoliv měla již svou čtyřicítku, rozběhla se jako mladice, přidržujíc sobě sukně, jak to vídala u své paní.

„Ta osoba opravdu pořád ještě na vdavky myslí!," zasmála se paní Jeníšková.

„Inu, vzácná paní, jsou ještě starší a jsou po mužských jako posedlé. Sám jsem to zakusil, když jsem byl svoboden. Nohy si mohly uběhat. Já se bránil, věděl jsem, že budu nešťasten, jak přijdu k oltáři, ale byl konec. Má stará byla chytřejší a tak mě hezky opentlila, až jsem šel za ní jako ovčička. Ba, ženské to umějí."

Vzdychl, zakroutil očima a strčil do úst kus chleba jako dětská pěst. Paní lesní mu pohrozila prstem.

„Řeknuli to vaší ženě, dostanete! Co by byli mužští bez ženských?"

„Ano, svatá pravda," dotvrzoval on zas horlivě. „To je taky má řeč. Jen když je ženská hodná. No, byl bych lhář, má stará má sice ostře nabroušeno, ale jinak je hospodyně něco znamenitá. Mimo milostpajmaminky nevím tady o hospodyni, která by se jí vyrovnala."

„Já jsem tedy ze všech nejhodnější," smála se paní lesní. „Vy jste stará liška!"

„Oklamal jsem někdy vzácnou paní?" stavěl se Vonáček velmi důstojně.

„To nevím, leda že jsem málo za drůbež dostávala."

„Och, milostpajmaminko, zkusím taky, než těch pár krejcarů vydělám. A často prodělám víc, než co po cestě utratím. Mám děti, živobytí je drahé. A že je řeč o dětech, co pak, prosím, píše slečinka Klára?“

„Děkuju, má se dobře, je v dobrých rukou a bude hnedle hotova. Těší se, že potom přijede domů.“

„Toť, nebude přece slečinka někde dělat na výdělek. Safraporte, je to přece jen štěstí, když má člověk šikovné děti. Potom je z nich radost. Taky bych rád nejstarší holku poslal někam do Prahy; až přijede slečinka domů, musím se s ní poradit. A mladý pán je pořád u pana forta Mařánka?“

„Pořád. Na podzim chce ho můj dát do lesnické školy.“

Vonáček potichu hvizdl a zdvihl prst do výše. „To je něco jiného, než bývalo dřív, kde mladík dostal jen prakci a dost. Ba, teď je svět docela jinačí než tak před dvaceti, třiceti lety.“

„Ba, Vonáčku, není jako bývalo,“ přikyvla paní Jeníšková a usedla k šicímu stroji, na němž ležela rozešitá zástěra. „My tuhle máme hezkou službu, ale jen že tak tak vyjdeme. Nebýt hospodářství, nevím ani, mohlili bychom být živi.“

„Znám to, vzácná paní, znám,“ kýval Vonáček moudře hlavou. „Vždyť něco jsem za ta léta přehlídl a do sta domů přišel. Takovýhle dům stojí penízky, a zvlášť když děti dorůstají. Pravda, tady je hezké hospodářství, jako malý selský statek. A to dá domácí živobytí. Jinak by to cítila celá rodina.“

„Ba, byla by nouze s bídou. Vždyť my se i takhle musíme přičinit, já musím sama všechno šít, a můj nesmí také každý den do hospody. Staré šaty z velkých dětí přešijí se na mladší, a moda musí zůstat stranou.“

„Však je dobře, ráčejí mi věřit, že je to dobře s tou jejich modou,“ rozkládal Vonáček a přivstal si na to. „Věřejí mi, já přijedu často do Prahy, někdy každý týden, někdy jednou za dvě neděle, ale vždycky jedu odtamtud se zlostí. Teď jim to tam chodí jako maškary. Můj ty Kriste Ježíši, to je zbytečně vyházených peněz, to je bláznovství! Chudí i bohatí, všecko se to tam fintí, a každý hledí druhého předhonit. A když to nejde, hop do řeky! Já tam být pánem, ani bych nedovolil, aby je z řeky tahali. Když jsi tam sám skočil, vylez taky sám ven. — Vzácný pán není doma?“

„Není. Poslali pro něj, že má jít do kanceláře. Ten nový správce má stále nějaké novoty.“

„Kouká, kde by co pro sebe uškrábl. Ten svou stříbrnou svatbu tady slavit nebude.“

„Kdo ví? Páni ho mají rádi.“

„Jaký pán, takový krám. Můj Bože, když ještě byla stará vrchnost, to tu bývaly časy! Já pamatuji, milostpajmaminko, jak ráčili mít svatbu. To bylo hejsasa! Kde kdo z pánů z celého okolí, každý na ní byl. A jaký to byl krásný párek! Vzácná paní krev a mlíko, vzácný pán jako jelen, samý oheň a samý smích. Ba, takový párek se tu víc nesešikuje.“

„I mlčte,“ řekla paní, ale úsměv její dotvrzoval, že tu řeč ráda poslouchá, „to všechno už není pravda.“

„Jen svatou pravdu mluvím,“ tvrdil Vonáček otíraje nůž o kalhoty a rukávem přejížděje ústa. „Á, Katynka je tu. Nu, mé drahé poupátko, co jste sehnala?“

Kačenka nesouc v jedné ruce několik kuřat, druhou zadržovala zástěru, v níž se bělala vejce. Když ji Vonáček štípl do tváře, chtěla se zamračit, ale potom se zasmála.

„Kdy byste dal pokoj,“ zahučela, „a štípal raději doma ženu. Tuhle, milostpaní, vybrala jsem čtyry kuřata a na kurníku vejce. Vajec máme teď dost, mohlo by se jich trochu prodat.“

„Tak přespříliš jich nemáme, ale ať, Vonáček sem tak brzy nepřijede — a tobě musí sehnat ženicha.“

„Ještě mě oni zlobějí!“ durdila se děvečka.

Koupě uzavřena, a Vonáček odnesl všecko na vozík. Paní Jeníšková i Kačenka vyšly za ním ven, a Vonáček zapřáhaje své klusáky, vtipkoval s Kačenkou o budoucím ženichu. Když byl hotov, běžel k paní lesní a políbiv jí ruku děkoval za svačinu.

„Tady já se vždycky mám,“ liboval si, a široký jeho obličej se zasvítil radostí. Pak si narazil čepici, mlaskl na psy a už jel dolů, kde mezi stromovím prokukovaly stěny Výrovského zámku.

Kačenka s paní dlouho venku nestála. Měla mnoho práce a hlavu plnou nadějí, Vonáčkem vzbuzených. Odešla tedy, a paní Klára, založivši si ruce, popošla dále před myslivnu, kde stály dvě mohutné lípy a mezi nimi lavička. Na té usedla. Bez toho po chvíli přijdou děti a muž, odsud uvidí už z dálky.

Pohled její spočinul na obraze, který se před ní rozkládal. Od východu na západ mírným údolím spěchala bystrá řeka. Vinula se v záhybech a na několika místech ztrácela se za skály. Břehy její byly buď rovné, lučnaté, nebo vystupovaly v příkré, skalnaté stráně. Kde na jedné straně byla stráň, na protější byla rovina. Skaliska byla porostlá řídkým borovím. Údolí na východ i na západ zdálo se na obzoru býti ukončeno lesnatými kopci, které v různých tvarech a výškách zvedaly svá zalesněná temena. Od břehů řeky na jih a východ stoupala zvolna krajina k vysoké planině, prostoupené malými údolími, lesíky a vysokými mezemi, na kterých ořeší a zakrnělé břízy tvořily tlumy tu bělavé, onde hnědé.

Dole, téměř uprostřed krajiny, na kterou se paní Jeníšková dívala, byl zámek Výrov. Neležel až u samé řeky, která tu tvořila oblouk k pravému břehu vypouklý. Zámek na levém břehu řeky byl asi pět minut vzdálen od vody. Měl dlouhé, jednoduché průčelí, a kousek před ním táhla se hospodářská stavení. Druhý dvůr k panství patřící ležel stranou myslivny a byl zakryt cípem lesa, jenž na východ od myslivny zabíhal do polí.

Nedaleko Výrovského zámku asi uprostřed zdi parku, který se prostíral za zámkem směrem k řece, krčilo se několik baráčků. Byli to domkáři, žijící z práce u dvora. Kdysi bývali tu sedláci. Sedláci zmizeli, a zůstala tu spustlá stavení, v kterých bydlila chudoba a bída. Vedle dvora k východu byly zelinářská zahrada a štěpnice. Několik

vysokých topolů, strmících za stodolami, koupalo stíny své až dole v řece, jako by se dívaly, co se to děje na té klidné hladině, jež tu za zámkem na pravo stísněna byla skalnatým břehem, na levo hustou hradbou olší a vrb tvořících téměř neproniknutelnou obrubu kolem rovného břehu. Tu táhla se široká pěšina, končící na východní straně v močálu, na západ ztrácejíc se na skalnaté stráni.

Když zrak paní lesní sledoval tok řeky, spatřila ve vzdálenosti asi jedné hodiny štíhlou kostelní věž a skupinu červených střech. Byly to Miřetice, městys, k němuž byl Výrov přifařen. Tam také ona, paní Běta, s mužem do kostela chodívá, tam bývají na zábavách, pořádaných úřednictvem okolních statků, tam leží na hřbitově její rodiče. Miřetice a Výrov jsou místa, která ji stejně poutají a ke kterým se pojí její dětské sny, dívčí radosti a manželské vzpomínky. Tamhle za Miřeticemi, kde jako by se rokle táhla kolmým směrem k toku řeky a ztrácela se na severu mezi lesy, tam na silném potoce leží otcovský mlýn. Odtud ho ovšem není viděti, ale kdo vejde do údolí, jako by byl v pohádce; lesnaté stráně, šťavnaté lučiny střídají se tu s úrodnými rolemi, které v jednom kuse scelené obklopují mlýn na místě, kde se údolí rozšiřuje.

Kde jsou ta blahá léta, kdy tam chodila se sladkým tajemstvím v srdci, kdy se dívala s utajeným dechem na stezku, po které přicházíval její Pavel, v němž její rodiče nespatřovali vítaného nápadníka. Chtěli z dcery míti zase mlynářku, nevěřili panské službě, dokazovali, že dlaň vlastního pole je lepší než tucet panských slibů. Ale když Běta nedala jinak a řekla, že raději skočí do náhonu, než by od Pavla upustila, konečně povolili.

Nu, nelitovali toho. Zemřeli oba jsouce jisti, že dcera jejich je spokojena a šťastna. Nedočkali se také smrti svého syna, bratra Bětina, jemuž postoupili mlýn. Sice hned za svého živobytí viděli, že nevěsta, kterou sobě syn přivedl, také dcerka ze mlýna, byla příliš mamonivá, sobecká, prudká, ale zamhuřovali oči nad jejími chybami. Nepochybovali, že mlýn zůstane v jejich rodě, v kterém byl po dlouhá léta.

Nezůstal. Mladý mlynář nastydnuv při jarních rozpouštích rozstonal se, a dvě neděle potom odnesli ho na Miřetický hřbitov k rodičům. Žena jeho dlouho vdovou nezůstala. Vdala se znovu a dovedla si nalezti muže, který se rád podrobil její vládě. Bývaly i teď ve mlýně mrzutosti, ale mlynářka byla příliš pevná i neústupná, aby dopřála mužovi samostatnosti. A on vida, že živnost vládou ženinou prospívá, podával se mlčky jejímu vedení.

Nu, paní Běta jí proto nezazlívala. Ať si jde cestou, na které se cítí nejspokojenější. Ona se jí nevnucovala, ničeho od ní nežádala, a od té doby, co rodiče její zemřeli, nechodívala do rodného mlýna. Někdy se v Miřeticích setkávala se švakrovou, ale řečí mezi nima bývalo na mále. Mlynářka na pohodlnější život Bětin hleděla závistivě, a Běta nemohla k ní přiložiti srdce. Byla sama spokojena, myslivna tvořila její svět, hlavní péčí a starostí její byly děti. Klárku vypravila do Prahy, aby vědomosti budoucí hospodyňky doplnila znalostí šití šatů. Bohdan byl určen k lesnictví a u známého starého lesníka přiučoval se praktickým vědomostem. Helena s Ludvíkem chodili do vesnické

školy, a matka často uvažovala s opravdovou starostlivostí, co s nimi, neboť na nějaké nákladné jich vzdělání nebylo peněz.

„Jen se nestarej, až přijde čas, najde se i pro ně chleba,“ chlácholíval ji muž.

Také nyní, jak jí šly myšlenky hlavou, zastavila se u tohoto předmětu. Byla z nich vytržena příchodem dětí. Objevily se na polní cestě, běžící od cípu lesa. Škola nalézala se u druhého dvora, vedle něhož se rozkládala veliká vesnice; měly k ní asi půl hodinky, a zvláště v zimě musely cupati sněhem, často u veliké závěje nakupeném. Neškodilo jim to; tváře jejich hořely, oči se jasně leskly. Spatřivše domov s jásotem se k němu rozběhly.

„Jen pomalu, pomalu,“ volala na ně matka, radostně se usmívajíc, a už se skláněla, aby je políbila. Helenka byla asi třináctiletá, štíhlá, černooká, lichotivá. Ukazovala podobu otcovu, ačkoliv povahou blížila se matce. Ludvík, otcův miláček, byl pomalý, zavalitý a šibal od kosti.

Sotva matku políbil, sundaval tašku s knihami a zatočiv jí poskočil směrem k myslivně.

„Já mám hlad,“ volal několikráte za sebou.

„Hned, hned, však hlady neumřeš,“ okřikovala jej matka. „Byls ve škole hodný?“

„Toť,“ přikývl hlavou.

„Ale ne, pan učitel ho dal stát, protože nedával pozor,“ žalovala Helena, chytajíc se ruky matčiny.

„Žalobníček, koledníček,“ posmíval se jí Ludvík.

„Počkej, až se to doví otec!“ hrozila mu matka, ale on viděl hned, že ta přísnost jest pouze na oko.

„Je tatínek doma?“ ptal se chytře.

„Není, ale přijde hned. Řeknuli mu to, dostaneš.“

„Ale ty mu nic neřekneš,“ usmál se hošík a přiskočiv z druhé strany k matce, zmocnil se její ruky. „Vždyť já nic zlého neudělal. To Františk Jelínkův dělal pod lavicí loďky, a já chtěl, aby mi jednu dal. Máme něco dobrého k jídlu?“

„Nedostaneš nic, když jsi nebyl hodný. Pusťte mne, abych mohla projít.“

Ludvík se za matkou na sestru ušklíbl, ale dalek toho, aby matčině hrozbě věřil, odhodil v kuchyni tašku a usedl k stolu. Za chvíli už si pochutnával na jídle, které jím matka rychle snesla.

„Najezte se a potom si hned piště úlohy,“ připomínala jim. „Půjdu se podívat, jdeli už tatínek.“

* * *

Začínala míti starost, proč muž tak dlouho nepřichází. Kdykoli za nového majitele velkostatku byl Jeníšek volán do zámku, vždycky v strachu čekala na jeho návrat. Vyšla tedy ven a znovu se usadila na lavičku. Nyní se myšlenky její soustředily na muže, s kterým tu v myslivně už devatenáct let trávila. A myšlenky, které na samotě bývaly často jedinou její zábavou, i teď se jí rojily hlavou.

Vzpomínávala si na svá svobodná léta, kdy jako mlynářova dcerka ráda se pěkně strojila a služkám rozdávala šaty, jaké jí teď ještě byly tuze dobré. Dostala pěknou výbavu, čtyři tisíce peněz, hezkého muže. a celý svět zdál se jí býti rájem. Muž byl člověk hodný, dobrák, neútrata, a měl ji srdečně rád. Tak se k sobě přivinuli, citově se shodli. že nebývalo mezi nima rozdílného náhledu. Sotva jeden mínění své vyjadřovati a obhajovati počal, druhý nemohl se dočkati, aby mu řekl, že to právě tak myslí. Děti je sblížily ještě více.

Pravda, bývaly i mezi nima mrzutosti. To hned tehdy, když bratr Jeníškův žádal, aby mu půjčili ony čtyři tisíce, které paní fořtová věnem přinesla a které měli v záložně. Otvíral obchod v Praze a potřeboval do něho kapitálu.

Pavel byl ihned ochoten bratrovi vyhověti, ale jeho manželka se tomu houževnatě stavěla na odpor. Měli jen to, Pánbůh jim nadělil čtyři děti, ať se jim to tedy bezpečně uchová.

Došlo až k hádce, při které padlo z obou stran příkré slovo. Jeníšek tvrdil, že děti peněz ještě nepotřebují, a bratr že je poctivý muž, který jich neokrade. Je prý to i pro něj hanba, že se žena domnívá, jako by byl z nějaké cikánské rodiny, kde okrádá bratr bratra. A nepůjčíli žena peněz, on že nechce víckrát o nich slyšet, a nikdo z přátel ženiných že mu nesmí do stavení.

Běta se dlouho, až i s pláčem, bránila, ale na konec přece povolila. Muž chodil zamračen, nemluvil, ze zlosti dvakrát po sobě šel do hospody a tam pozdě do noci zůstav vrátil se domů nachmelen a podrážděn. To ji polekalo. Než aby se muž pokazil, opilcem se stal, to ať raději nemají nic. Protože muž začal trucovat, sama napsala švakrovi, aby si přijel pro peníze. A když si je odvezl, bylo jediné, co muži řekla, že těch peněz nikdy už neuhlídají.

Avšak zdálo se, že špatně prorokovala. Švakrovi se vedlo dobře, chválil si, oznamoval, že již ukládá, a jak bude mít peníze jejich uschráněny, že je hned splatí — že mu přinesly štěstí a do smrti že toho přátelům nezapomene.

„Nu tak vida," řekl myslivec s jakousi jízlivostí. „A pořád se myslilo, že je jako cikán."

„Ještě jich v rukou nemáme," odpověděla žena neméně ostře.

„Mluv o mém bratru s větším respektem, ano?" rozkřikl se Jeníšek prchlivě.

„A ty k své ženě, ano?" zvolala ona.

Malá bouřka se přehnala, manželům bylo po ní stydno, několik dní trvali v nepříjemném napjetí; potom smířivše se nechápali, jak se mohli tolik zapomenouti. Uznali věc za nepatrnou a žili dále v souhlase a v míru.

Čas dlouho ubíhal stejně, ale potom přinesl velikou změnu. Dosavadní majetník panství, zbohatlý dřevařský obchodník, umřel a zanechal své jmění čtyřem dcerám, z nichžto tři byly provdány za průmyslníky, jedna za rytmistra u hulánů. Výrov obdržela právě paní rytmistrová. Ale neměla ho dlouho. Pan rytmistr dávno čekal na smrt tchánovu, a sotva uložili mrtvolu do hrobky, hledal kupce. Prodal panství, poplatil dluhy a za zbytek si zařídil dostihové koně a jockeye.

Nový majetník, Albín rytíř z Vittigů, byl vysokým ministeriálním úředníkem. Když panství koupil, byl po druhé ženat, a to již asi deset let. Přistěhoval se do Výrova s chotí a synkem. Byl vysoký, kostnatý a chodil přihnut. Ruce i tváře jeho byly vyhublé, pleť nažloutlá, vlasy i vousy řídké. Byl krátkozraký a proto nosil brejle. Pohled jeho byl nejistý, zřídka se jinému podíval do očí. Vpadlá prsa a častý kašel potvrzovaly, že zanechal své služby ze zdravotních ohledů, jak ve společnostech tvrdil.

Někteří chtěli dokazovati, že byl v ministerské sekci ke zkoumání projektů nových drah, a tu že se řídilo povolení či nepovolení, hladké vyřízení nebo veliké obtíže dle toho, jak bohatý rámec měl projekt. Kterýsi zlostný podnikatel, jenž z nevědomosti nezaklepal na pravém místě, byl popuzen, že jeho projekty jsou odstrkovány, a proto začal pátrati, co jest toho příčinou. Otevřel si jiné dvéře, které měly tu samou vlastnost jako ony, vedoucí do kanceláře páně Vittigovy, a za krátký čas věděl, kde závora vadila. Poněvadž nebyl člověk měkkého srdce a zdržováním byl uveden do škody, řízl trochu hlouběji do tajného vředu, a následkem toho prý pan Vittig podal žádost za pensionování.

Bohu díky, měl dost, aby mohl býti živ. Koupil si Výrov prý za věno své první paní. Druhá manželka byla z řad úřednických, neměla věna, ale za to byla jak bílý květ růžový. Útlá, ne příliš vysoká, průhledné sněhobílé pleti, modrých očí, bohatých černých vlasů. Vše na ni bylo dětsky útlé, i její tvář s očima jako udivenýma byla tvář dítěte, které se dívá po prvé na široký svět a nemůže veškerých dojmů hned obsáhnouti. Milujíc šaty světlých barev vypadala jako motýl. Bylo ku podivu, jakou pružnost, svěžest a dívčí něhu dovedla uchovat i po těch letech svého manželství.

Když šla s manželem mezi baráky Výrovskými, ženy skrývajíce se za plůtky a dvéře téměř vyjeveně se za nimi dívaly.

„Kam dala oči?“ říkaly si. „Co to je za člověka, že takovému dítěti mladost zkazil? Jaký to s ním má život?“

Podobné úvahy a náhledy pronášeny i na panských polích, ale ne v přítomnosti panského správce. Ten byl pokřtěný žid, drobný, s jednou lopatkou vysedlou, že vypadal jak přihrbatělý. Hlavu měl šišatou, vousiska řídká, chůzi chvatnou, jako potrhlou, a nepokojný, ostrý pohled. Jmenoval se Zimer, byl ostražitý a chytrý jako had a k lidem neúprosný jako kámen.

Nový správce ku přání svého pána přehledl také deputátní tabely všech služebníků a zrevidoval je, totiž snížil všem služné i deputát, svou osobou počínaje. Jemu se to ovšem vyplatilo, poněvadž milostpán v uvážení, že mu Zimer dobré služby bude prokazovati, nepřijal jeho snížení a potvrdil služné, jaké tu správce dříve míval. Za to však s plným uspokojením schválil snížení služného lesníkova. Jeníšek míval čtyři sta zlatých, k užívání patnáct měr polí a pět měr luk, dříví, co spálil, poplatek na střelivo a procenta z prodaného dříví.

„Zač by tolik bral?“ vykládal Zimer panu Vittigovi. „Vždyť jeho služba vlastně nic není. Projde se po lese, posedí u lidí v pasece, zastřelí tu a tam veverku a jde z dlouhé chvíle do hospody hrát v karty.“

Pan Vittig se zasmál.

„Nu, škrtněte mu všechno zbytečné. Snad potom v karty hrát nebude."

Když byl Zimer s upravováním nové tabely hotov a obdržel potvrzení jich od pana Vittiga, svolal jednoho dne všechny panské služebníky do své pracovny. Jeníšek uvykl, že byl pokládán za úředníka správci rovného. Když tentokrát do kanceláře odcházel, smál se paní Bětě, která projevila obavu, nestaneli se v zámku něco nového.

„Co by se mohlo stát?" namítal vesele, ačkoliv strach ženin utkvěl také v jeho srdci. „Jsem úředník. Kdo ví, nechceli mi nový pán přidat. Správce je sice šibal, ale není mi ani vzděláním roven, nemá do mého oboru co mluvit a neodváží se něco proti mně podniknout."

Ale když vešed do kanceláře pohledl Zimrovi do úlisného obličeje a spatřil v jeho očích zákmit škodolibé radosti, zarazil se v duchu.

„Co si přejete?" ptal se velmi zdvořile.

„Milostpán přehledl tabely platů panských služebníků a chci vám oznámit, na čem se ustanovil," pravil Zimer sladce, rozvíraje listinu.

„Já snad budu mít stejné služné," prohodil Jeníšek sahaje po listině.

„Na penězích je to stejné," řekl správce chlácholivě, „ale budete mít nyní místo pozemků sypané obilí. Zbavíte se starostí s poli, dostanete prima qualitu obilí, a to kdy vám bude libo."

Jeníšek obrátil papír několikrát v ruce, ale neotevřel ho zde. Pozdravil roztržitě a vyšel ven na chodbu, aby tam listinu prohledl. Sotva se do ní podíval, byl jak ohromen. Tohle přece nemůže být! Celé hospodářství mu vzali a místo něho předepsali deputát. Ale jaký deputát! Jediný pohled jej poučil, že hlavní pramen jeho živobytí byl mu odňat. A nejen hospodářství, i poplatek za střelivo a procenta z prodaného dříví mu škrtli. Ne, to se musí změnit, anebo půjde odtud, někam jinam. Tahle služba stačí svobodnému mladému člověku, ale ne samostatnému lesníkovi, jenž má rodinu, jenž tu na panství strávil celý svůj mužný věk a nyní blízek padesátce musí se starat o zaopatření dětí.

Rozhořčen vrátil se do kanceláře, kde šafáři, poklasní, čeledínové, zkrátka deputátníci s otevřenými ústy a studeným potem na čele poslouchali, jak jim pan správce dokazoval, že se nyní, po upravení svých platů, budou mít lépe než za bývalé vrchnosti. Nemohli to hned v hlavě srovnat, jak to přijde, že se nazývá zlepšení, mělili dřív deset hektolitrů bramborů a teď jen osm, dřív šest žita a teď jen čtyři, a na penězích ročně o desítku méně.

V tom vešel Jeníšek, zardělý, blýskaje očima. Správce plaše se po něm podíval a poustál ve svém výkladu.

„Pane správce, na slovíčko," žádal Jeníšek prudce a šel napřed do vedlejší místnosti. Správce šel za ním, ale zůstal u samých dveří.

„To jste vy navrhl milostpánovi tohle upravení?" ptal se Jeníšek prchlivě, udeřiv rukou do listiny. Býval v mužných letech statný muž ramenatý, prostřední postavy, vojenského držení těla. Tvář měl do hněda opálenou, krátkým plnovousem zarostlou, a dvé bystrých černých očí blýskalo se z ní. Vlasy nosil krátce přistřiženy a z ruky nepouštíval

dubové, lesklé hole. Když za svobodna a v první léta svého manželství šel vesnicí, děvčata se za ním se zalíbením ohlížela, a lesní škůdcové s malou dušičkou pozorovali, neobracíli k nim svůj pronikavý pohled. Jako ďábel vypadá, říkali lidé, a jako kuře je.

Když se tak podrážděn na Zimra podíval, sahal tento na kliku.

„Proč utíkáte? Chci vědět, kterak tohle přišlo. Co pak mě má milostpán za nádenníka?"

Křičel, až to bylo vedle slyšeti, a deputátníci začali tam hlučet.

„Milostpán povídal, kdo nebude upravením spokojen, že si může hledat službu jinde. Nikoho nedrží, nikomu nepřidá."

Zimer také křičel, aby si dodal kuráže. Hukot z první světnice jej polekal, připadla mu myšlenka, odejdeli dnes odtud zdráv.

Jeníšek díval se chvíli na správce hněvivým pohledem. Nebyl nikdy dobrý řečník, v lese uvykl více filosofovati než rozkládati.

„Dobrá," řekl konečně, jako by na důležitou listinu tiskl pečeť. „Ukažte mi svou tabelu."

„Proč bych ji ukazoval?" odpověděl Zimer. „Ostatně nemám kdy. Dejte mi pokoj, a nejsteli spokojen, jděte si k milostpánovi."

„Počkej, skrčku, ono na tebe taky dojde," pohrozil mu Jeníšek již tlumeným hlasem, a správce rychle skočil mezi dvéře. „Pánbůh je spravedliv."

A šel za Zimrem přemítaje, jak to ženě ohlásí a co počne.

„Po druhé nenadávejte," volal k odcházejícímu správce, a hlas jeho byl pln jedu. „To dovede každý, a nemusí být ani úředníkem.

„Skrčku!" procedil Jeníšek mezi zuby a pocítil téměř radost. Viděl, jak přezdívka ťala správce do živého, a věděl, že přítomní ještě dnes ji roznesou. Zůstane mu na památku, až on tu již nebude.

A taky nebude. Co by tu dělal? Vždyť je to k smíchu. Měsíčně něco přes třicet zlatých, pár pytlů obilí a bramborů. A dále nic. Žádná pole, žádná luka, jen povolení držeti jednu krávu, ale jen tu jedinou. Trávu pro ni smí si bráti z pasek, dostal k tomu to milostivé povolení.

K smíchu! Takhle se mají hajní na prostředně slušném panství. Na pěkných mají se i oni lépe. A myslivec? lesník? úředník? Je to přece jen nějaký špína celý ten milostpán i s tím erbem a panstvím. Kdy by měl čest v těle, věděl by, že úřední sluhové mají více. A svému myslivci místo co by měl přidat, takhle službu seškrtí! Snad se bojí, že bude mít mnoho dětí a proto šetří. Nu, to budou rytíři!

Zasmál se zlostně, vykračuje rázně k myslivně, jež byla od zámku malé půl hodinky vzdálena a s malého kopečka pod obrubou lesní bělala se jako kaplička.

Až tohle poví ženě! Napřed se poleká, zbledne, začne rty tisknout, zakrývat slze, které přece jen se ukážou. To se rozumí, příjemného není to nic, po tolika letech se stěhovat. Zvykli tady, všecko si zařídili, žena měla na blízku pochované rodiče, on znal lidi, lesy měl v pořádku, zvěře dost, sumou, nebyl tu sice ráj, ale bylo tu příjemné živobytí.

Bezděky si vzdychl sám, starost mu sedla na čelo a na okamžik se zastavil. Tamhle je vížka Miřetická, kam chodívají do kostela, nu, on

tak tuze mnoho ne, více do společnosti. Není žádný pohan, ale nemá nikde stání. Buď choditi po lese, nebo si sednouti mezi děti, či konečně někdy za čas do kruhu několika známých pohovořiti si hezky od srdce.

Panečku, tomu bude teď konec. Nebudou penízky. A tím je vinen ten skrček. Vykročil zase a odplivl si. Však Mířetice nejsou na světě jediné — tak se těšil a hned si zase vzpomněl na ženu. Musí jí to tak říci, rozumně jí to vyložit, aby se neděsila. A hned sedne a hned bude psáti známým a ředitelstvím sousedních velkostatků. Místo bude míti hned, to to je hej. Všude ho dobře znají, dostane možná několik míst najednou. Pak musí opatrně vybírat, hledět, kde je větší stálost, lepší budoucnost, aby za několik let zas nepřišel nový majetník a nerevidoval deputátní tabely.

Zaskřípal zuby. Skrček takový, co neudělá! Namluví, že jsou velké platy, ale sám o svém pěkně mlčí. Vždyť na něj také dojde. A půjdeli on, Jeníšek, odtud pryč, jako že půjde, pak mu přiloží polínko. Není slepý, ví, jak se hospodaří a že Zimer rozumí polím jako koza petrželi — jen to jej drží, že je chytrý a že je na lidi drak.

Anebo nebude říkat nic, pomyslil si, když už přicházel k myslivně. Bude se špinit s takovým mizerou, Bůh ví odkud přivandrovalým a nadhánět jinému, který snad není o nic lepší. Ať si tu hospodaří, jak chtějí.

* * *

Paní Běta stála pod lipami a s úsměvem hleděla mu vstříc. Byla tak vysoká jako on, statná, plná života, jako pravá mlynářova dcera. Tvář měla okrouhlou, jemně zarůžovělou, a dobré, tmavomodré oči.

„Čekám tu na tebe už chvíli,“ řekla vyšedši mu naproti a líbajíc jej. „Ludvík a Helena jsou už doma a mají mezi sebou vojnu.“

„Helena ho asi škádlí,“ usmíval se nuceně, bera hned předem Ludvíka v ochranu.

„Toto. Něco zase vyvedl, byl nepozorný, a teď s Helenou vyjednává, aby nežalovala. Nabízel jí stále krejcar, teď, když už ví, že jdeš domů, ze strachu svůj nožík jí strká a slibuje, že jí v zimě bude vyšlapávat stezičku.“

Zasmála se, a jejím smíchem Jeníšek na okamžik okřál.

„Vida, rozumí obchodům,“ prohodil. „Nu, musím ho trochu postrašit, aby dělal nějaký čas dobrotu. Má nepokojnou krev a zvlčil by.“

Vcházel už do dveří.

„Jen měj rozum, vždyť je to dítě,“ pošeptala mu paní rychle a skoro se mrzela, že mu co říkala. Jeníšek jen přikyvl hlavou.

„Ludvíku, slyšel jsem na tebe žalobu,“ povídal, když mu děti přiběhly ruku políbit. „Sešel jsem se s panem učitelem, a ten si na tebe naříká.“

Chlapec zmateně podíval se na matku a sestru, poněvadž se mu setkání otcovo s panem učitelem nezdálo pravdě podobným. Ale přísný pohled otcův zarážel jej, aby snad obviňoval Helenu jako původkyni žaloby.

„Proč nic neříkáš?“ křikl otec ostřeji a vzal jej za ucho.

„Prosím tě, tatínku, já to víckrát neudělám,“ zajektal Ludvík a oči se mu zalily.

„Ty jsi rytíř,“ zasmál se otec, jeho slzami pohnut, a pohladil ho po vlasech. „Počkej, až budeš mít jinde jiného pana učitele, který bude vyplácet! Ten tě odnaučí tvé neposednosti.“

„Co to prosím tě mluvíš, až bude mít jinde jiného pana učitele?“ ptala se paní Běta, a leknutí se jí ukázalo ve tváři. „Snad jsi nedostal výpověď?“

„Ne, nedostal, ale dám ji sám,“ odpovídal, jak mohl nejveseleji. „Správce mi dnes dal novou deputátní tabelu, a podle ní mi snížili příjmy víc než o polovinu. A myslí si on, skrček skrčená, i ten náš čistý milostpán, že budu takový hlupák a budu jim za to dřít.“

Rozpaloval se a nemoha po svém způsobu doprovázeti slova posunky, odstrčil chlapce.

„Skrček,“ křikl s náruživou zlostí, když se opět vztyčil. To slovo se mu jaksi zalíbilo. Správce každým okamžikem více nenáviděl, a musel této nenávisti dáti průchod, aby se mu ulevilo.

Paní Běta stála všecka polekána. Oči její plaše pozorovaly muže.

„Tys už výpověď dal, viď,“ řekla po chvíli s úzkostným naléháním.

„Nedal. Proč mi nevěříš?“ durdil se muž. „Co pak jsem takový lhář jako ten skrček? Ještě ty mě zlob!“

Zamlčela se a popošla k oknu, aby se mohla o něco podepřít.

„To je pěkná vrchnost!“ zasmál se Jeníšek zlostně. „Dělají, jako by neměli co jísti. Vezmou si za správce takového hrbatého skrčka, a ten tu začne lidi týrat. Ale až půjdu odtud, já jim povím své mínění do očí!“

„A máš nějaké jiné místo?“ ptala se paní stísněna. Bála se muže zlobiti, ale strach jí nedal, náhlá úzkost o celou rodinu.

„Jak to dnes mluvíš?“ osopil se na ni muž. „Jsem takový umělec, abych měl místo na vějičce? Teď jsem se to teprve dověděl . . . Ale starat se budu. Připrav brzy večeři. Budu potom psát.“

„Bože, to je starost,“ posteskla si paní, odcházejíc do kuchyně.

„Ty máš těch starostí!“ zahučel Jeníšek a vešel do pokoje, kde obyčejně psával.

Děti se vytratily za matkou do kuchyně a počaly kolem ní obcházeti.

„Kdo je to ten skrček?“ ptala se Helena, berouc matku kolem pasu.

„To jen tak tatínek povídal,“ odpovídala ona rychle. „Někdo jej v lese rozlobil. Musíte být hodné, aby se tatínek ještě víc nerozhněval.“

A k první starosti připojila se druhá. Pavel je neopatrný, spílá správci, spílá pánovi, dověděli se toho, snad ho vyženou a ještě ho budou žalovat. A pak by těžko dostal místo.

Sotva mohla večeři dovařiti. Stále se jí vtírala myšlenka, že musejí odtud a co si potom s tolika dětmi počnou. Pavel je prchlivý, necítí se často, možná, že správce urazil, a ten se mstí. Pravda, je to člověk ošklivý, nic mu dobrého z očí nekouká, ale můj Bože, pro živobytí musí se mnoho utajit a mnoho snést. A ona ostatně ani neví, mnoholi jim utrhli. Snad se to Pavlovi jen zdá, snad to ani nebude tak veliké

a mohou si harcování po světě uspořit. Pavel je hnedle padesátník, jí také je ke čtyřiceti, a tu se těžko jinde zvyká. Všude je něco, a jen když je zde živobytí.

Majíc večeři uvařenou, šla pro děti. Byly venku pod lipami, honily se tu, ale teď se právě Helena pro cosi durdila.

„On mi nadává skrčků,“ žalovala na Ludvíka, jenž s tvářemi do nachova zardělými s nohy na nohu skákal.

„Jen se opovaž ještě jednou to slovo pronest!“ hrozila mu opravdově.

„Vždyť to tatínek taky říká,“ bránil se chlapec.

„Co smí dělat tatínek, nesmíš ty,“ zakřikla jej matka. „A teď domů. Nevíš, Heleno, že máš strojit na stůl?“

Večeři odbyli rychle a skoro mlčky. Jeníšek nebyl už tak bojovný, jedl málo a po večeři položiv se na židli, díval se zasmušile před sebe.

„Máš novou tabelu?“ zeptala se ho paní Běta, když ostali samotni,

„Mám. Tu je někde v kapse. Měli to už všechno připraveno — jako ortele smrti. Tady je to. Jen si to přečti, je to pěkné nadělení.“

Chtěl se usmáti, ale úsměv se mu nepodařil. Pohleděl ze strany na ženu, jež dychtivě pročítala řádky německé listiny. Leccemus nerozuměla i žádala za vysvětlení. Muž jí je dával s trpkým úsměchem.

„Kriste Ježiši, z toho přece nemůžeme být živi!“ zaupěla, když se dověděla, že už nebudou míti polí, ani plný chlév dobytka, nýbrž jen jednu kravičku.

„Tak vidíš! A pak jsi se divila, že jsem se zlobil. Ano, to jsou pěkní hoši! Pohledat by jich musel široko daleko. Je vedle zatopeno? Budu psát.“

„Dej Bože, abychom brzy něco dostali,“ povzdychla paní vstávajíc. „Jen se, prosím tě, ještě nějaký čas pamatuj, abychom odtud se ctí odešli.“

„Však mám rozum,“ řekl muž na oko klidně. Ale bodla jej v tu chvíli myšlenka, že správci tak přede všemi onu přezdívku vmetl do tváře. Budeli štváti, vyštve ho dřív, než co dostane. A někde na zahálce tráviti bylo by krušno . . .

Paní Běta nechala muže drahnou chvíli o samotě; musí mít pokoj, píšeli tak důležité dopisy. I potom ještě jen po špičkách k němu vešla.

Měl rozloženo několik psaní. Adresy napsal napřed, aby na nikoho nezapomněl; na dopisech si dával záležeti. Pousmál se zdrželivě na ženu. Hněv ho na dobro pominul, za to se ho tím více dotýkaly starosti.

„Komu píšeš?“ ptala se ho manželka kladouc mu ruku na rameno.

Jmenoval jí osoby, připomínal, v koho zvlášť má důvěru a od koho očekává vyslyšení.

„Možná, že budeme muset čekat půl roku, snad rok, ale to se už nějak protlučeme. Patří mi ještě celá letošní sklizeň, dobytek prodáme a budeli nejhůř, sáhneme po úrocích.“

„Dá Pánbůh, že se to všechno dobře skončí. A možná, že i tady to vezme brzo změnu. Až pán pozná správce, vyžene ho, a jiný úředník bude mít lepší cit.“

„Vidíš, to mi taky napadlo,“ přiznával se spěšně muž, a tvář se mu rozjasnila. „Tohle není žádný odborník a brzo si prsty přiskřípne. A když si vzpomenu na samotného pána — ten dlouho chodit nebude. Tuhle si přečti, co jsem už napsal. Myslím, že to tak bude dobře.“

Paní Běta přečtla hotové dopisy a pochválila je. Zdálo se jí sice, že je v nich málo pokory, avšak bála se to říci, aby muže nepohněvala. Odešla vidouc, že ho zdržuje. A Jeníšek psal až do pozdní noci. Pak sám nahlas přečetl ještě jednou všechny dopisy ženě, hrd na svou skladatelskou moudrost a potěšen, že první krok k zachránění jest učiněn. Dopisy zapečetil a ráno vypravena s nimi služka do okresního města; do Miřetic na poštu je dávati nechtěl, aby snad poštmistr nevyzradil, kam psal. (Pokračování.)

Z pohorských bájí

Bohumila Adámka.

Čarodějnice.

Z kosmatých lesů ježí se hřbet skal křivolaký.
Nad nimi nízko, široko, kam až sáhnou zraky,
hrnou se chvatně, vraštějí nadufelé mraky.

Dědinou děvčata, hoši
shánějí, kutí potají;
s košťaty starými, s koši
za humna spěchají.

Podoby mraků třepí se, hustnou v rušné tvary.
Kozli a kanci, ještěrky rostou z mlžné páry;
kocouři, ježci rojí se s netopýry v čáry.

V ohonů, křídel, krků a nohou spleť a smyk
jako by ráznou otěží v zmatek povel vnik' —
v sedle, hoj, babic, děv a žen — čarodějnic šik!

Po cestách, po mezích všudy
nade vsí v šeru hlučný shon;
s oklestky vlekou tam sudy,
sotva zmlk' v kapli zvon.

Sopečný poplach, splašený, rvavý trysk a cval
přes bahna, strže, chrastiny, slapy, hráze skal,
jak by se kraj kol šíleně střásal, rozchechtal!

V příšerný pohon řezavý vichr bije, fičí —
hahoj! to mrštné jezdkyně v dráhu závodničí
nutkají řízně komoně karabáči, biči.

Kmitají vzduchem suknice, roušky, ňadra, vlas,
vidlice, hřebla, pometla, pruty zas a zas.
Neživo — živo, v pekelnou zápřež strh' vše ďas!

Na kopcích shluky se tísní,
do hranic kladou smolný vích;
v zaplání jejich se s písní
proniká křik a smích.

Závratná jízda harcuje k strmým vřesiskám,
z jejichžto planin vrší se širý, spustlý chrám.
Uprostřed trůn a na něm se vrtí ďábel sám.

Ke stupňům trůnu havěť se vrhá v prudké změti.
Smíseny prosby, přísahy, přání, hrozby, kletí:
— „V štěstí chci hýřit, tvoje jsem, nesmím zakrněti!"

— „Všecko si vezmi, na jeden rok jen vrať mi mládí!"
— „Zlato my chcem, nechť koleje jeho v propast pádí!"
— „Spásy se zřeknem za vnadu stálou, vábnou, hadí!"

— „Žádej, co chceš, jen škůdce nám vydej v pomsty rej!"
— „Duši ti dám, zas v žhavou mně náruč uveď jej!"
— „Bezuzdnou volnost! Bezedný nám zdroj síly vlej!" — —

Z hranic mláď košťata nítí,
zamává v kruhy, mrští v let.
V temnu se chvosty jich třpytí,
jiskry se sypou zpět.

Ďábel vše slyší; mračí se, prská, šklebí zas:
„„Dřív než co splním, zásluhy znát chci každé z vás."" —
— „Muže já šálím, nevinnost svádím všechen čas!"

— „Ve statky pracně nabyté lidem oheň kladu!"
— „Manželky cudné zavádím v chlipnou zradu!"
— „Co se jen dá — klid rodin, čest, jmění — všecko kradu!"

— „Povrhám vĕrou, klaním se lži, mně svato nic!"
— „Muže již tři jsem zhubila, mám jich trávit víc?"
— „Povrhla jsem svým dítětem v bahno neštkajíc!" — —

Výstřely ozvou se z dáli,
prskavky nocí zasrší.
Na rahnách sudy se pálí;
v plamenech návrší.

Ďábel hned tleská, za břich se chytá, chroptí hned:
„„Družino švarná, pro všechny mám zde med i jed.
Dříve však v hody, závody vášní hybně v před!""

V kole hned divo čertic a čertů. Hudba piští.
Z vířících těl vrou zhýralé skřeky; krev, pot prýští,
než se zas vřeskem kohoutím zhlásí jitro příští.

Zdoutnaly poslední duhy,
pahýly chvoštať v popeli,
v němž se jen řeřavé pruhy
chvílemi tetelí.

Žezlem trh' ďábel, oněmí hudba. V hold a dík
knížeti temnot závěrný rozjíkne se ryk.
Ďábel i chrám, trůn, pitvorný shluk se tratí v mžik!

Lhotská.

Za časů, kdy zlatem platilo se za oves,
rozkládal se k samým Lhotám panský les.

V krušný rok, v němž hlíza s psotou světem bloudila,
dala se k nim do Lhot zima zběsilá.

Zavála ves celou v pahrb sněhu jediný,
z něhož tu tam trčely jen komíny.

Zima byla dlouhá. Jak tam žili, kdož to ví;
a kdo zakusil, nic víc již nepoví.

Když pak vrátilo se jaro, zavál vlahý jih,
osadu sic našli, s níž se ztrácel sníh,

avšak jak se stalo, tak se stalo — byl v tom běs, —
se sněhem též zmizel tady — panský les.

Brzy k uším pánů v úřadech se doneslo,
jaké v zimě čert zde honil řemeslo.

Do zámku si pozvali hned k slovu rychtáře,
a tam čtli mu levity a žaltáře:

„Čisté zprávy! Zlodějům si vydal panský les.
Žádný čert, však vy jste kradli — ty i ves!“

Rychtář v levo, v pravo vytáčel a ruď i bleď;
po všem všudy svědka bral si naposled:

„„Jako Krista Pána prostřed návsi na kříži
žádného z nás ve vsi vina netíží.““

„Dobrá,“ páni na to. „Časně z rána vyjedem.
Počkáš s námi; zhlídnem ves i v lese zem.“

A než rosa druhého dne seschla s bodláčí,
páni s rychtářem již ke vsi přikvačí.

Na návsi hned před rychtou se kočár zastaví.
„Nuže, co tvůj jazyk tvrdil rouhavý?

Kde Pán Kristus, jejž jsi za svědka bral, rychtáři?“
Rychtář ohleď se, zněm', zsinal ve tváři.

Sotva zrakům věří, kročí zpět a zas jde blíž: —
náves holá, kde stál včera ještě kříž.

A jak se to sběhlo — zázrakem či pekla lstí,
kříž se přes noc octl — za vsí v rozcestí.

Rychtář nic již nezapíral, strnul v zděšení.
Svědkem vlastním byli Lhotští souzeni.

Co pak trestů v žalářích, co stráveno tam let,
co ran padlo holí, nikdo nespočeť.

Ví se jen, že páni ortel dali na Lhoty:
snášet za les trojnásobné roboty.

A jak vždy, když zle je, posměšky se přidají,
od té doby klevetí se po kraji:

V celých Lhotách poctivec zbyl pouze jediný
a ten za vsí pní vbit na kříž bez viny.

Na sádku.

Črta

Josefa Náměstka.

I.

Strakatá kočka, pod rozložitou švestkou si hovící, protáhla se samolibě, zamňoukla, zašvihla několikrát ocasem a uložila se nanovo do svěží trávy. Veliké, rezavé její oči se přivřely, klid urovnal na ní každý chloupek, a jen na zdvižených, chvílemi se zachvívajících uších bylo viděti, že dává pozor na každý šust, na každé hnutí.

S kočky smekl se můj pohled na švestku, od které byla silná šňůra napjata k obstárlému javoru. Několik kusů bílého prádla vlnilo se na ní ze strany na stranu, jak zavíval větřík, ubíhaje přes sádek a oprýskanou jeho zeď do zelených lučin, daleko se stroucích a v pozadí lemovaných stříbrnou stuhou řeky.

U javoru ležela nová, lesklá konev — převržená, oklovávaná neustále od čiperných kuřat pobíhajících sádkem; kvočna stála na pilíři zahradní branky vedoucí do lučin, zatřepala ob čas křídly nebo výstražně zakvokala.

Na střeše starého zahradníkova domku usadili se dva špačci z blízké budky a horlivě spolu rozprávěli, pokukujíce zvědavě na spící kočku, kvokající slepici, lesknoucí se konev a konečně i na mne. Poskakovali po širokém pruhu dřevěného lemování, které vroubilo šindelovou střechu ze všech stran, ďobali do nahnilého jeho okraje, natahovali kropenaté krčky proti sluníčku a tvářili se velmi vesele a rozpustile.

Na šťavnatých listech révy, průčelí domku pokrývající a dvé nevelkých oken zpola zastírající, leskly se veliké kapky nedávného deště, padajíce při každém silnějším zadechnutí větříku mezi zelené stonky trávy, dužnaté stvoly žlutých pampelišek a mečíkovité výhonky kosatce, jehož zamodralé květy moudře, přesně dle taktu, hlavičkami pokyvovaly.

Seděl jsem na počernalé lavičce, ve stínu odkvetajícího šeříku, oklepával jsem hůlkou hlavičky mlíčí a pozoroval mlčky, v blahém jakémsi uspokojení celé to svoje okolí. Bylo mi tak milo, nevýslovně milo. Po nemoci, která mě dlouho poutala k lůžku, a z níž měl jsem jen krok do hrobu, ocitl jsem se zase v ústraní našeho sádku, abych se tam — pěkně za větrem — nadýchal čerstvého letního vzduchu, pokochal se pohledem na šťavnou zeleň bujného trávníku, na urostlé jabloně a švestky, na záhony růží, na rozlehlé, se sádkem sousedící lučiny, na celý okolní kraj ozářený a prohřátý jarním sluncem.

Všecko bylo mi nějak podivu hodno, vše vábilo mě k bližšímu pozorování, vše vnukalo mi myšlenku: „Hleď, jak je to tu krásné!“ A všecek blažen těkal jsem očima kolem, usmíval jsem se náhlé své lásce ku přírodě, k té skromné přírodě, kterou jsem tu mohl spatřiti — a pohvizdoval jsem si mimoděk nápěv: „Přijde jaro, přijde . . .“

A najednou tu bylo. Mělo podobu šestnáctiletého děvčátka v modré sukničce a v červeném, pruhovaném živůtku. Vyběhlo z domku zahradníkova, přeskočilo stružku středem sádku se vinoucí, hodilo bílý slunečník stranou do trávy, smeklo krajkový klobouček trochu do týla a — rovnou ke mně. Usmálo se na mne, čtveračivě plesklo mě přes podávanou ruku: „Ty nezdárníče! Sedíš tu nějak smuten a zamyšlen. Co je ti?“

Zachytiv drobnou, bílou ručku přitáhl jsem mladou, svěží postavičku blíže k sobě.

„Jak jsi sem zabloudila?“

„Šla jsem k vám, a tetinka mi řekla, že jsi zde. Nemeškám a běžím k zahradníkovi. Ten se tvářil, jako by ničeho nevěděl — mladý pán prý tu vůbec nebyl, odbýval mě mrzout. Máte to pěkného zahradníka. Nevěřila jsem — a tu mě máš.“

Opřela se loktem o mé rameno a podívala se mi do tváře. V tvářičce její rozložila se náhle vážnost, veliké černé její oči ztemněly ještě více, rty sevřely se v úzký proužek. Bylo patrno, že mi chce říci něco velmi důležitého.

„Adolfe," ptal se tiše, „je ti už opravdu lépe?" Pohled její spočíval na mé tváři s opravdovou starostlivostí.

„Zajisté je mi lépe," řekl jsem vesele, „vlastně už zcela dobře je mi. A co mi neseš, Toničko!?"

Levou její ručku, dle těla volně splývající, vzal jsem do dlaně. Naklonila se trochu blíže ke mně a pozorujíc s upřímnou účastí každé moje hnutí, odtušila: „Gustav mě k tobě poslal. Chceme zítra jeti na Hlubokou — jel bys s námi?"

„Pojedeteli kočárem, ano."

„Pojedeme, pojedeme," řekla radostně. „Povídala jsem Gustavovi hned, že pojedeš."

„Tak jistě jsi to věděla?"

Kousla se do spodního rtíku a začervenala se.

„Myslila jsem, že mi to uděláš k vůli. Ani nevíš, jak se na to těším."

„Opravdu?"

Kývla hlavou a v jakémsi malém zmatku odvrátila tvář. Byla to v pravdě rozkošná tvářička; líbila se mi jako každá z hlaviček, které maloval Rafael, měla s nimi cosi společného.

„Tak tedy pojedeme," přerušil jsem mlčení, a objal jsem lehce Toniččin pás. „Bude zajisté hezky, nesmí ani jinak být. — A co dělá Gustav? Sedí, píše a počítá?" A v duchu viděl jsem Gustava, mnohem dokonalejšího sportsmana než obchodníka, jak věsí hlavu nad účty a knihami.

„I ne," odpověděla Tonička. „Jel na roveru do Ražic. Jezdí teď stále na roveru."

„A bude prý se ženit. Je to pravda?"

„Snad."

„Pak bude ti smutno," usmál jsem se.

„I nebude! Gustav mě bez toho stále jen zlobil a hněval. A ostatně — ty jsi také sám a není ti smutno."

„Mám někoho, kdo nedovolí, aby mi bylo smutno."

„A koho? Tu svou nemoc jsi měl, a ta tě opustila."

„Ty snad mne však neopustíš?" Zahleděl jsem se jí do tváře a stáhl ji mírně k sobě na lavičku. Tílkem jejím prochvělo náhlé zvlnění. Byla tím snad vina vřelost mé odpovědi.

„Já?" vydechla tiše.

Ručka její smekla se s mého ramene a padla k druhé do klína — na modrou sukénku. Tonička zadívala se na strakatou kočku, která — řádně už vyhřáta — odcházela zvolna k vrátkům. Sleduje směr dívčina pohledu utkvěl jsem zraky na malém vrabčíku, který si spokojeně poskakoval na nízkém keříku za brankou. A v tom — —

„Ach!" vykřikla Tonička.

Obrátil jsem se k ní: „Co je ti?"

„Lekla jsem se," odtušila, dívajíc se za odlétajícím vrabčíkem, po kterém kočka nadarmo skočila.

„Zdali-pak se ještě pamatuješ, že jsme tuhle na té stružce stavěli rybníčky?" ptal jsem se po chvíli své společnice.

Urovnala pečlivě několik záhybů své sukénky a pozorujíc špičky svých žlutých botek řekla snivě: „Pamatuji. Byla jsem tehdy od Gustava bita."

„Byla, byla," zasmál jsem se chtěje přivesti ji do veselejší nálady. „Bílé šatečky jsi tehdy měla, a zle se jim tu vedlo. A kdo ví, nebudešli dnes zase bita? Jsme tu zase tak spolu."

„Však — dnes bys zasloužil ty, kdy by se mi něco stalo. Ostatně tehdy jsi zasloužil také — byl jsi mnohem starší a měl jsi mne napomenout."

„Máš pravdu. Napomenu tě tedy dnes, abys nebyla tak smutna."

„A kdo je tím vinen? A ostatně — vždyť já nejsem smutna. Co ti to jen napadlo?"

Chtěla vstát a vybavit se z mé ruky. Právě proto přitiskl jsem ji k sobě ještě úžeji.

„Udělala jsi mi radost, že jsi přišla."

„Pak mne ale hned pusť, když jsem ti udělala radost. Nechceš přece dobrý můj skutek špatně odplácet?"

„Snad se mne nebojíš?"

„A což kdy by?"

Uvolnila se a vstávajíc podávala mi ručku na rozloučenou.

„Musím zase domů!"

„Už?"

„Však jsem zde už dost dlouho."

Jakýsi smutek zmocnil se mne. Po dlouhé mé nemoci připadal mi Toniččin zjev tak nový. Vzala klobouček, upevnila si jej na hlavičce lesklým špendlíkem a už se shýbala i pro slunečník.

„Zůstaň ještě chvilku!" prosil jsem opravdově.

Přitlačila levou ručkou klobouček více do čela a šťárajíc špičkou slunečníku v trávě pohledla na mne zpod řas. „Proč?" ptala se.

„Je tu mnohem pěkněji, pokud jsi zde ty. Neodcházej!"

Došel jsem k ní a vztáhl ruku po slunečníku. Klepla mě jím přes prsty a odtušila: „Jen nech! Půjdu již domů."

Zdálo se mi, že by ráda zůstala, že však si v duchu vyčítá, proč sem vůbec za mnou šla.

„Co řekne matinka?"

„Jdi si tedy!" durdil jsem se. „Ani ruky mi nepodáš?"

Podávala mi ji, ale zase ji utrhla. „Nepodám," odtušila.

„Cože?"

„Nepodám, pokud mi neslíbíš, že s námi pojedeš."

„Řekl jsem přece už, že pojedu!"

„Nuže, s Bohem."

Chytil jsem její ručku jako bílého, zarůžovělého motýlka — a už držel jsem Toničku v náruči. Zachvěla se všecka leknutím.

„Pusť mě!" zašeptala zmateně. Slunečník vypadl jí z ruky. Zavřela oči a třesouc se čekala, co přijde. Tvářička její zruměnila se, jako by ji polily ranní červánky.

„A co za to dostanu, že s vámi pojedu?“ ptal jsem se měkce.
Pootevřela maličko oči, jiskřička chvějícího se štěstí probmitla z nich. „Pusť mě,“ zašeptla znovu.
Stiskl jsem ji ještě pevněji.
„Co jsem se na tuhle chvíli natěšil, Toničko! Mám tě rád — tak rád, jako první jarní paprsek!“
Zraky její jasně prohledly a zaleskly se jakýmsi novým zvláštním svitem. I usmáti se hleděla, avšak bázeň jí nedovolovala; jen slabý pablesk úsměvu ozářil její tvář. A touže chvílí sneslo se jí na rty dlouhé, chvějné políbení.
Okamžitě potom odstoupil jsem od ní na dva kroky, zdvihl jsem slunečník a vyprovázel jsem ji. Vzala slunečník kvapně z mé ruky a kráčela zvolna k dvířkám. Hlavičku měla sklopenu a byla neobyčejně vážná. Jakýsi stín se snesl do její duše . . .
„Zítra tedy na shledanou!“ řekl jsem po delším pomlčení. „Ostatně možná, že k vám ještě večer zajdu. S Bohem!“
Podala mi ruku a zvolna odcházela, ani slůvka nepromluvivši.

* * *

„Maminko!“ řekl jsem toho dne při večeři, „víšli pak, koho si vezmu?“
Matka se až ulekla té náhlé otázky. Odložila vidličku, odstrčila talíř a zadívala se na mne.
„Ty se chceš ženit?“ ozvala se udivena. „Teď — po nemoci? Mimo to — obchod v posledním čase vázne — je potřeba, abys se ho zase ujal.“
„Máš pravdu maminko! Ale budu se přece ženit.“
„A koho si vezmeš?“
Vstal jsem od stolu, opřel se o piano a pozoruje, jaký as budou má slova mít účinek, řekl jsem: „Milá matinko! Vezmu si Svobodovic Toničku.“
Účinek byl slabý. Matka podívala se na mne, pohladila ubrus, vstala a počala sbírati se stolu. Neřekla ani slova. Srovnala talíře a odnesla je do kuchyně. Až mě to pohněvalo. Nevěděl jsem, na čem vlastně jsem. Co soudila matka o mém úmyslu?
Vzav noviny stáhl jsem lampu až nad samý stůl a zahloubal se do papíru. Po chvíli vrátila se matka. Složila ještě ubrus, dopila své pivo a požádala mne o kousek novin. O Toničce nezmínila se ani slovem.

* * *

Na zpáteční cestě z Hluboké požádal mě Gustav za půjčku osmi tisíc zlatých do svých obchodů. Řekl jsem mu, že si to důkladně rozvážím, a loučil se s ním i s Toničkou co nejsrdečněji.
On mi ještě po straně pravil: „Řeknu ti to, Adolfe, upřímně, že jsem nyní opravdu v úzkých. Spoléhám teď jedině na tvoji půjčku, na půjčku přítele, který nebude žádati velikých úroků. Potřebuji peněz ve

dvou, ve třech dnech. Je to jako zpověď," dodal, „avšak doufám, že mne neoslyšíš. Peníze ti leží v záložně, a u mne budeš je mít také dobře uschovány. Sobě neuškodíš a mne tím zachráníš od větších pohrom. Věř mi," opakoval s úsměvem, „musel bych se zastřelit, kdy bys mi nechtěl pomoci. K lichvářům bych se nesnížil a jinak . . ."

Přišed domů zavolal jsem matku. Usedli jsme v šeřícím se pokoji proti sobě. Když jsem jí vše náležitě vyložil a vysvětlil, vstala, přistoupila až ke mně a položivši mi ruku na rámě řekla: „Nyní jsi snad konečně pochopil. Vždyť bys ty peníze zahodil, dítě! Úpadek Gustavova závodu není možno zastavit . . . A je to jeho vinou, že dospěly věci tak daleko. Celá léta je samý sport, obchod zanedbává; ještě teď se svým motorovým roverem projíždí kraj a málo se stará o konce."

„Snad. Ale nás by, matinko, ztráta osmi tisíc nezabila. Leží v záložně a mohou zachránit Gustava i — Toničku."

A matka? Promluvila mi jak náleží do duše. Zašla k oknu a hledíc do tmějících se ulic mluvila o mém pobloužení, že jsem věnoval svou náklonnost příbuznému děvčeti, které bylo jen k tomu vysíláno, aby mne nemocného k sobě připoutalo, a včera v sadě docela k sobě strhlo. Gustav prý si může peníze vypůjčiti z banky, ale chce, aby přišel lehce, docela lehce k sumě, které potřebuje.

Poslouchal jsem mlčky. Znal jsem matku příliš dobře; náhledy její bylo jí těžko, velmi těžko vyvrátiti. Ostatně — mluvíc o Gustavovi — mluvila asi jen pravdu.

Druhého dne šel jsem poprvé zas do písárny. Prokurista Málek, šedivý už stařec, věrný přítel nebožtíka otce, duše našeho obchodu, přivítal mě velmi vřele, raduje se, že po všech návštěvách, které učinil on mně nemocnému, já zase přicházím k němu. Usedl jsem k svému stolu, vzal jsem klíče od wertheimky a chvíli jsem je pozorně prohlížel. Zápasily ve mně dva živly. Na jedné straně rada matčina a dlouhý rodinný hněv, neuposlechnuli jí, na druhé straně situace, v níž vězel Gustav. Váhal jsem — až se mi náhle do srdce sneslo cosi jako růžový obláček. A přede mnou živě stanula Tonička — v modré sukénce, v červeném, pruhovaném živůtku, s kloboučkem trochu do čela stlačeným, přívětivá, milá a půvabná. Přistoupiv k pokladně odemkl jsem ji; vyňav jednu spořitelní knížku vrátil jsem se k stolu a zavolal jsem Málka. Přišel s vážnou tváří a usedaje vedle mne pozoroval pečlivě každé moje hnutí.

„Pane Málku," počal jsem, „rád bych z našeho jmění půjčil osm až deset tisíc na nejistou hypothéku."

Podíval se na mne a vyňav svůj veliký modrý šátek rozkládal jej do největších jeho rozměrů, očekávaje s napjetím další moje vysvětlení. Náhle však vstal, smáčkl šátek v levé ruce a pravil: „Mluvil jsem o té půjčce dnes ráno s paní matkou i s panem Svobodou. Paní matka vyjádřila se rozhodně proti tomu."

„A co jste řekl Svobodovi?" vstal jsem rozechvěn.

Málek přejel si šátkem čelo a zastrkávaje jej s vážným klidem do šosu řekl tiše, aby nikdo jiný v písárně toho nezaslechl: „Co jsem

mu řekl? Opakoval jsem slova paní matky, hlavní podílnice našeho obchodu.“

„Jaká to byla slova?“

„Pokud na ní záleží, že nebude panu Svobodovi nic půjčeno; přátelství že je tu věc vedlejší.“

Kousl jsem se do rtů. Přešed několikrát prudce pisárnu zastavil jsem se znova u stolu a odmítnuv nabídnutý šňupec, podal jsem prokuristovi spořitelní knížku.

„Pane Málku! Vyzvednete z naší městské spořitelny osm tisíc zlatých. Já chci, aby Svoboda půjčku obdržel. Vyzvednete peníze a přinesete mi je laskavě na sádek: doručím je Svobodovi sám.“

Domluviv kvapně jsem vyšel z pisárny ven. Dlouhými kroky přešel jsem náměstí a zabočil do Čelakovského ulice. Opodál spatřil jsem před sebou Gustava. Chtěl jsem ho dohoniti, ale zmizel mi za rohem Jungmannovy třídy. Zvolnil jsem krok. Po malé chvíli kynulo mi přívětivé ústraní naší zahrady. Klika cvakla, tráva mi zašustěla pod nohou. Zaměřil jsem k lavičce pod šeřík. Blízko ní stál u zdi starý náš zahradník a díval se přes lučiny do dálky.

„Co tu stále děláte, Beneši?“ otázal jsem se ho.

Usmívaje se dobrácky odtušil: „A milostpane, dostal jsem psaní od syna z Bosny. Však vědí, že se tam oženil. Ženu si vzal, že neměla ani groše — ale hezkou jako májový den. A jsou spokojeni. Kolik stran mi toho napsal, jak se mají dobře a jak jsou šťastni. Tuhle to je, prosím, jejich klouček — inu radost na něj se podívat.“

Mozolná dlaň Benešova zajela pod kabát do náprsní kapsy a vrátila se s malou fotografií. Vzal jsem ji do ruky a spatřil jsem na ní košiláčka malého, an si hověl na podušce; nožky měl trochu od sebe, ručkama jako by tleskal. A smál se andělíček malý i diblík zároveň. Vrátil jsem Benešovi obrázek řka: „Můžete z něho mít radost. Váš syn je mladší než já, a má už takového potomka.“

Zahradník se rozesmál a odtušil vesele: „Však vy snad už, milostpane, taky svůj stav proměníte? . . . No, musím zas po práci. Je stále co dělat. Karfiol jsem milostpaní už poslal.“

Díval jsem se za ním, pokud nezašel za keře a stromy. A pak zaletěly myšlenky mé ke Gustavovi a Toničce.

Kuřata, jež vyběhla ven na silnici, dala se do piskotu, kvočna poděšena vyletěla na zeď.

Dvéře se otevřely a jaksi nepevným krokem vešel Málek. Přistoupil až ke mně a třesoucí se rukou podával mi spořitelní knížku. Otevřel jsem ji kvapně, a první moje slova byla: „Vy jste peněz nevybral?“

Zavrtěl hlavou.

„A proč?“ vybuchl jsem.

„Nebylo jich už třeba.“

„Že nebylo?“ Hledal jsem vysvětlení v jeho pohledu. „Mluvte, co se stalo?“

Položil mi ruku na rameno a řekl zkormoucen: „Pan Gustav Svoboda se právě zastřelil.“

Klesl jsem na lavičku nejsa slova schopen. Gustav náhle a hrozně skončil — pomoc přišla pozdě. A což ubohá Tonička! Viděl jsem živě svou dívenku v modré sukénce, jako paprsek jitra milou a něžnou, ale teď nejhlubším žalem raněnou.

Na své hrudi musím ukryti ten jarní květ — aby ho mráz nespálil . . .

V Benátkách.

Z cestovních dojmů

Josefa Kalusa.

Memento mori.

V zálivu siném
loď zakotvila.
S paluby vidím
Benátky luzné
z vod nořiti se
v růžových parách,
jak mořskou pannu
bělostných ňader,
s perlami všude
po šíji, rukou,
po dlouhých vlasech.

S úžasem patřím
na krásný obraz —
gondoly černé
slétají k lodi
jak hejno velkých,
hladových ptáků
na čerstvou kořist —
mžikem nás nesou
na hbitých křídlech
rusalce bílé
v rozpjatou náruč.

Však sotva z blízka
popatřím v její
půvabné oko:
jakýsi smutek
hluboký, těžký
dýchnul mi v líce,
jak bych se octnul
v nějaké hrobce
nádherné, velké,
kde páchne plíseň,
trouchnějí kosti.
Čarovné chrámy
z mramoru, zlata,
paláce bílé
sloupoví plné
výstupků, arkád, —
stojí tu kolem
jak skvostné rakve,
v nichž odpočívá,
tlí, rozpadá se
minulé štěstí,
bývalá sláva.

Zní na náměstí
svatého Marka
vířivá hudba,
třeskutá, plesná,
zní jako výsměch
v dumy mé vážné:
tak Indiáni
na hrobě mrtvé
královny křepčí,
výskají, pějí.
Jak na divadle
vidím tu všechnu
strojenou krásu
velkého světa:
livreje pestré,
erby a řády,
hedbáví, zlato,
démanty, perly,
vše, čím se budí
obdiv a závist
širokých davů.

V chrámě sv. Marka.

Klekl jsem v chrámě
svatého Marka,
vroucně se modlil
za rodné bratry,
by vzchopili se
k mužnému činu
a z ponížení
vyrvali domov.

Mžikavé světlo
nesměle plálo
ve věčné lampě,
jak slabá víra
v tesklivé duši, —
stále jsem čekal,
v příští že chvíli
prskne a shasne:
leč světlo věčné
mžikalo dále
v chrámové lodi.

S obrazů kolem
ve zlatých rámcích
umění ryzí,
vznešené, velké
hledělo na mne
v nesmrtelné své
úchvatné kráse,
ve svěžích barvách,
jak plálo dřív už
před staletími,
po věky roníc
do duší zbožných
nadšení svaté,
nebeskou radost
s tajemnou tuchou
lepšího světa,
kde vládne krása,
láska a dobro.

Dlouho jsem klečel,
nořil svou duši
ve zjevech krásy,
jež se sloupoví,
se stěn a stropu
půvabný odlesk
na skráň mou lily
jak rajskou sprchu,
jak jiskry božství,
jak posvěcení.

Mžikavé světlo
ve věčné lampě
jasněji vzplálo,
a v duši mojí
naděje s vírou
se zakotvila,
že jednou musí
po celém světě
zvítězit pravda,
krása a dobro.

O prozatímných zákonech („§ 14“).

Konstitucionalismus obmezuje hlavu státní parlamentem. Nicméně předvídá, že snad moc takto obmezená v okolnostech mimořádných nebude dostatečnou; proto pro případy t. zv. státní nouze raději hned napřed připouští výjimečnou moc hlavy státní a hledí ji upraviti zevrubnými předpisy právními. Případy ty roztřídily se během vývoje v podstatě na dvě skupiny: 1. buď jeví se potřeba, v jistém obmezení suspendovati některé ústavní záruky, některá základní práva státoobčanská (jako všeobecnou svobodu osobní, tiskovou, spolkovou a shromažďovací), a tu dochází k t. zv. nařízením výji-

mečným; aneb 2. jde o jiné naléhavé předpisy, které výjimkou mají dočasně nadány býti mocí zákona, o t. zv. ***nařízení z nouze***, nebo lépe řečeno, o nařízení s prozatímnou mocí zákona, čili prozatímné zákony, — a těmto právě za kritických poměrů dnešních připadla tak důležitá úloha ve státním životě našeho mocnářství, na základě § 14 základního zákona o zastupitelstvu říše z 21. prosince 1867 č. 141 ř. z.

Bylo by omylem domnívati se, že tu máme před sebou Předlitavskou specialitu: takové prozatímné zákony jsou zjevem, který jmenovitě v ústavách jednotlivých států německých je dosti obecný, i také jinde se vyskytuje, a který již má svou historii v konstitucionalismu evropské pevniny, počínajíc od charty francouzské z r. 1814. Jako konstituční nauka německá byla vůbec učněm francouzské, a tato zase sama nejvíce čerpala z ústavy anglické, tak i běžná theorie výjimečné moci hlavy státní resp. prozatímných zákonů vyvinula se především ***ve Francii z anglických prvků,*** a to, jak novější badání ukazuje, jednak ze zákonné suspense habeascorpus-akty, jednak z indemnity povolované parlamentem (indemnity-bill); z těchto dvou institucí dospěla theorie na pevnině následkem nesprávného porozumění k důsledkům, kterých ani státní právo anglické samo v tom spůsobu nezná.[1])

Popud k recepci anglických ústavních zřízení dal sice již Montesquieu; také v ústavním výboru francouzské konstituanty byli někteří anglisté. Nicméně za veliké revoluce k recepci té nedošlo, jelikož zvítězily nauky Rousseauovy a demokratické vzory unie severoamerické, jichž výmluvným zástupcem byl zvláště Sieyès. Doba Napoleonova pak brala své vzory ze starého římského caesarismu, spějíc k moderní demokratické tyrannidě či diktatuře. Idey anglického konstitucionalismu pronikly teprve po Napoleonově pádu, při restauraci Bourbonů. Tehda podporoval je Talleyrand, a literárním hlasatelem jejich činil se zvláště Benjamin Constant, jenž ze své strany jal se království podle anglického líčení Delolmeova pokládati vlastně za čtvrtou moc ve státě, jejíž úkolem prý jest toliko, aby ostatní tři moci státní: zákonodárnou, výkonnou a soudní nestranně udržovala v rovnováze (pouvoir royal modérateur).

Když tehdy r. 1814 šlo o zavedení ústavní vlády ve Francii, tu dynastie Bourbonská (zvláště hrabě z Artois, pozdější Karel X.) byla by ovšem raději obnovila ancien régime; avšak Ludvík XVIII. přece nutně musel činiti ústupky, — a tu konečně dostaly vrch vzory anglické, zvláště když se vědělo, že jim přeje car Alexandr I., jenž tehda v Paříži meškal. Na pevnině evropské charta z r. 1814 po prvé provedla jejich recepci; tak jmenovitě převzala soustavu dvou komor (z nichž komora pairů měla býti zároveň soudem státním), parlamentární jednací řád, postavení ministrů, i královské praerogativy nad parlamentem. Ovšem že tato recepce nebyla úplná a vždy upřímná, jelikož francouzská restaurace chtěla si přece zachovati možnost přechodu ke starému absolutismu. Než i v tom spůsobu charta z r. 1814 působila zase dále na ústavy států jihoněmeckých z let 1818—20 (kdežto ostatní německé

[1]) Dr. Julius Hatschek (docent v Heidelberku). Der Ursprung der Nothverordnung ein Beitrag zur Receptionsgeschichte des englischen Staatsrechts, Wien 1899, kteréžto studie zde použito.

státy hnutím ústavním zasaženy byly teprve po francouzské revoluci červencové r. 1830 a únorové r. 1848). Kromě toho pak i státní nauka v Německu, jmenovitě liberálně konstituční škola Rotteckova a Welckerova, kráčela obzvláště ve šlépějích Benjamina Constanta.

Francouzská charta z r. 1814 dávala králi mimo jiné také zvláštní moc ordonanční k provádění zákonů a k bezpečnosti státu (čl. 14: „Le roi . . . fait les réglements et ordonnances nécessaires pour l'exécution des lois et la sûreté de l'État“). Ustanovení to opíralo se též o poměry anglické. Tam totiž habeascorpus-akta z r. 1679 (za příkladem známé Magna charta libertatum z r. 1215) chránila osobní svobodu občanů před vazbou bez vyšetřování soudního, před zatýkacími rozkazy. Jakub II. sice ještě praetendoval, že koruna může zákony suspendovati nebo jednotlivce od nich dispensovati; avšak když došlo k vypuzení Stuartův a ku přijetí Viléma Oranžského, pretense taková byla zapověděna jako nezákonná ve známé bill of rights r. 1689. Protož habeascorpus-akta mohla v dobách veřejného nebezpečí nadále toliko se svolením parlamentu na čas býti suspendována. Případ takový pak kommentátoři anglické ústavy, Blackstone, Delolme, Custance, přirovnávali ke zřizování moci diktatorské v Římě podle usnesení senátu (caveant consules, ne quid res publica detrimenti capiat) a mínili, že tu legislativa korunu na čas právně zmocňuje k opatřením mimořádným, dává jí subjektivní právo a moc diktatorskou. Následovně francouzská charta z r. 1814, jdouc za stopou oněch kommentátorů, pokročila jen dále v tom, že ne zvláštní zákon, ale sama ústava v případech státního nebezpečí všeobecně zmocňuje korunu k výjimečné moci ordonanční.

Tato generální plná moc vztahovala se bez rozdílu jak na dočasnou suspensi svobod státoobčanských (nařízení výjimečná v užším smyslu), tak i na jiná nařízení z nouze; — jedinou korrektivou byla zde odpovědnost ministrů, kdež arci předpokládalo se, že jejich subjektivní bezelstné mínění (bona fides) o nebezpečí státu hrozícím může jim býti dostatečnou omluvou či ospravedlněním: naproti tomu nebylo ještě řeči o dodatečném schvalování mimořádných opatření sněmovnou. Jen v tom nastával fakticky pokrok, že právě za příkladem Anglie suspense občanských svobod (jako habeascorpus-akty) dály se od r. 1816 se zvláštním svolením sněmovny, na základě zvláštních výjimečných zákonů (lois d'exception); theorie pak začala požadovati, aby k takovým suspensím docházelo vůbec jen na základě zákonů, tak že důsledně jala se odlišovati vlastní opatření výjimečná od ostatních nařízení z nouze.

Vedle toho byla ve Francii (kolem r. 1820) teprve lépe poznána anglická indemnitybill; i byla Benj. Constantem doporučována vzhledem ke čl. 14 charty z r. 1814. Tu teprv začal se naproti výjimečné moci ordonanční stavěti požadavek, aby mimořádná opatření z nouze byla předkládána parlamentu ke schválení dodatečnému, jež ovšem pojímalo se jen jako akt správní, jako pouhé absolutorium odpovědných ministrů. Přes to Karel X. nedal si tím brániti ve zneužívání své ordonanční moci; avšak následek toho byl, že po jeho vypuzení charta nová z r. 1830 výjimečnou moc panovníkovu konečně výslovně vymezila (na místo čl. 14 vstoupil čl. 13: „Le roi . . . fait les réglements et ordonnances pour

l'exécution de lois, sans pouvoir jamais ni suspendre les lois elles-mêmes, ni dispenser de leur exécution").

Všechen tento vývoj ve Francii vrhal své stíny do Německa. Tak již ústavy jihoněmecké r. 1818—20 za příkladem charty z r. 1814 znají výjimečnou moc panovníků, neobmezenou ještě dodatečným schvalováním sněmu; jedinou protiváhou byla zde odpovědnost ministrů.[1] Rovněž tak postupem času německá theorie poznala od Francouzů nejen lois d'exception (pro suspensi svobod státoobčanských), ale i dodatečnou parlamentní indemnitu; konečně ani charta z r. 1830 nezůstala bez vlivu na pojímání věci. Theorie ze své strany měla pak ovšem zase vliv na ústavy pozdější.

Německá nauka tedy, přiznávajíc panovníkům moc výjimečnou, připouštěla celkem subjektivní pojímání státních nebezpečí; toliko stěžovala ministerskou odpovědnost požadavkem, aby nařízení z nouze byla kontrasignována ministerstvem veškerým, všemi jeho členy. Kromě toho pod vlivem charty z r. 1830 jala se učiti, že nařízeními z nouze nikdy nelze suspendovati (ne sice zákony, ale aspoň) ústavu neb jednotlivé její částky; následovně prý také t. zv. opatření výjimečná (suspense svobod státoobčanských) mohou nastati toliko na základě zákonného zmocnění. Konečně pro ostatní „nařízení z nouze", která se nadále veskrz rozeznávala od opatření výjimečných v užším smyslu, požadovalo se již dodatečné schvalování parlamentem, třeba se to pokládalo za akt pouze správní (za pouhé absolutorium ministrů). Na tom základě pak ve 40. letech dospíval názor další, že v těchto případech vlastně jde o nařízení s platností zákona neb o provisorní zákony, kde prý se sněmovní svolení anticipuje; že nařízení z nouze, sněmovně předkládaná dodatečně, již napřed mají vlastně platnost zákona, po případě že nemají podléhati zkoumání soudcovskému tak jako jiná nařízení.

Z ústav, které stály na tomto stanovisku, sluší vytknouti zvláště rakouskou z 4. března 1849 (o které ještě níže se zmíníme) a pruskou z 31. ledna 1850. Zvláště tato hleděla svou měrou upraviti blíže formu, podmínky a předměty mimořádné nařizovací moci panovníkovy; zníť článek 63.: „Toliko v případě, že toho pilně žádá zachování veřejné bezpečnosti neb odstranění neobyčejné nouze, možno jest, pokud komory sněmu nejsou shromážděny, pod odpovědností veškerého státního ministerstva vydati nařízení s mocí zákona, která neodporují ústavě. Avšak náleží je komorám při nejbližším sestoupení hned ke schválení předložiti."

Tyto výsledky ústavního vývoje na pevnině evropské jsou však již značně vzdáleny svého původního pramene anglického. Proto ovšem není divu, když v Německu časem zapomnělo se na recepci, a t. zv. nařízení z nouze pokládala se za útvar domácí; někdy vysvětlována

[1]) Tak ústava badenská r. 1818, wirtemberská r. 1819, hessenská r. 1820. Velkovévoda badenský vydává nařízení ku provádění zákonů a pro bezpečnost státní; „vydává i taková nařízení, která sice dle své povahy hodí se k rokování stavů, jež však blaho státní naléhavě přikazuje, jichž přechodný účel každým průtahem by se zmařil" (§ 66). — Starší ústavy německé, jako saskovýmarská z r. 1816 a nasavská z r. 1814 vyjimečné moci neznají.

též ze starého práva říše německé neb aspoň z t. zv. jus eminens, jež prý každému státu náleží. V skutku ústavní předpisy německé dnes v podstatných ohledech liší se od zřízení anglických. Tamější státní právo nezná „stavu obležení" v našem smyslu, ani *nezná* (ačkoli ještě Gneist byl toho mínění) zvláštního práva koruny k „nařízením z nouze"; tam vůbec ve případech státní nouze rozhodují kriteria objektivní a nikoli pojímání subjektivistické jako na pevnině. Suspension of Habeas-Corpus-Act povoluje se parlamentem obyčejně jen ve skrovném rozsahu, a značí pouze dočasné vyloučení některých positivních předpisů, tedy práva objektivního. Suspense nepropůjčuje koruně žádného subjektivního práva k mimořádným opatřením, žádné moci diktatorské (jak nesprávně soudil kommentátor Blackstone); ministři také po čas této suspense zůstávají odpovědni za předsevzatá zatčení osob. Jestliže dále vláda neb úředníci jakkoli překročí meze objektivního práva (pokud dočasně není vyloučeno), pokládá se to za čin bezprávný a trestný stejně, jako když se toho dopustí jednotlivec, — a toliko zvláštní indemnitybill může ještě poskytnouti ochranu před právními následky činu (civilními i trestními); parlament pak pouze tenkrát uděluje indemnitu, když tu objektivně byla státní nouze a jednáno bylo prospěšně.

Toto objektivní stanovisko přišlo v Anglii k platnosti zvláště v podrobném rokování horní sněmovny r. 1766, a od té doby případy státní nouze podnes posuzují se dle theorie, kterou tenkrát opposice lordů hlásala. Roku 1766 Pitt starší prostě nařízením (order in privy council) zapověděl vývoz pšenice, jelikož zemi hrozil hlad a na shromáždění parlamentu nebylo lze čekati. Vláda potom žádala, aby parlament ve své adrese uznal legalitu tohoto nařízení z nouze, ježto prý byla k němu oprávněna, když parlament nebyl shromážděn; ale nikterak toho nedosáhla. Lordové postavili se na stanovisko, že teprve přísluší parlamentu, aby vládě dal neb odepřel indemnitu; indemnita pak není pouhým správním aktem, absolutoriem, nýbrž zákonem v materiálním smyslu (indemnitybill). Vládě prý nepřísluší žádné zvláštní právo nebo privilegium ani při suspensi habeascorpus-akty, ani při překročení budžetu nebo při státní nouzi; stojí na rovni s jednotlivými občany (a s jejich nouzí dle práva civilního a trestního). Nechať čin z nouze předsevezme kdokoli, vláda, úředník neb jednotlivec, čin ten zůstane vždy bezprávím, pokud přesahuje platné právo — a to bez rozdílu, nechať tento čin čelí ku „blahu státu" neb nikoli, a zdali bylo jednáno v dobrém úmyslu neb důvěře (bona fides). Vláda ovšem tak jako jednotlivec může jednati — ale na své risiko; když překročí objektivní právo, nemůže pak před právními následky svého činu ochráněna býti jinak než indemnitou na základě zvláštního zákona. Tato nemusí vládě býti udělena: subjektivní domnění o státní nouzi a státním blahu, resp. dobrý úmysl není ještě dostatečnou omluvou a důvodem pro indemnitu (jako neomlouvá před soudcem), nýbrž parlament bude každý případ posuzovati objektivně dle skutečných okolností a dle zásady převládajícího zájmu.

Tato zvláštní povaha anglických zřízení však nebyla na pevnině správně pochopena. Charta francouzská roku 1814 myslila při svém čl. 14 na mimořádnou moc a právo diktatorské. Původcové její byli v tom směru zavedeni samým Blackstonem, jenž suspensi habeascor-

pus-akty pojímal jako legislativní zmocnění koruny k mimořádným opatřením a přehlížel význam parlamentní indemnity; ovšem Blackstone psal r. 1765, kdežto rozhodující theorie o státní nouzi v Anglii určitě vytvořila se teprv ve sněmovně lordů r. 1766. Ani později, když indemnitybill (při suspensích habeascorpus-akty v l. 1817—19) ve Francii a v Německu byla již poznána, nedospělo se k plnému porozumění. A tak konstituční vývoj zůstal v této otázce na půdě subjektivní, tak že hlavě státní přisuzuje se zvláštní právo k nařízením z nouze, resp. ku prozatímným zákonům, a po případě omlouvají se odpovědní ministři, jakmile toliko byli v bezelstném domnění státní nouze. Jen v tom je pokrok, že dodatečné schvalování parlamentem pokládá se vlastně již za rozhodné pro formální zákonnou moc aktů z nouze.

Přes to vše státní nauka poznává konečně nedostatky tohoto vývoje. Jako kdysi na počátku jeho Chateaubriand (r. 1816) vyslovil obavu, aby ku prospěchu článku 14. nebyl konfiskován celý ostatek charty z r. 1814, tak posléz i dnes — zvláště s ohledem na Předlitavsko — ozývá se hlas, že nynější podoba nařízení z nouze jest léčkou neb osidlem, které si konstitucionalismus sám upletl a ve kterém se uškrtí (Hatschek n. u. m.). Nelze sice popírati, že bývaly a vždy budou případy t. zv. státní nouze, a proto snad je na místě, když státní právo snaží se je předvídati. Avšak jest otázka, pokud nynější subjektivistickou theorii možno nahraditi jinou objektivnější (tak jako se již požadují objektivní kriteria při pojímání nouze v oboru práva civilního), nebo zdali snad nemá rozsouzení státní nouze svěřiti se ústavnímu soudnímu dvoru, nebo jaká jiná cesta by byla nejpříhodnější. [1]) Otázka tato zajisté nabyla v poslední době akutnosti právě u nás v Předlitavsku; také náš § 14 stal se již předmětem jednání na radě říšské. Proto nebylo od místa, když jsme naši veřejnosti podali jistý rozhled po vývoji tohoto ústavního zřízení *jinde*; zbývá však přihlednouti ještě zvláště k vývoji jeho *u nás* samých. [2])

O nařízeních s provisorní mocí zákona uvažováno po prvé v únoru r. 1849 v ústavním výboru říšského sněmu v Kroměříži; ale osnova ústavy sama neměla o tom obecného předpisu, dotýkajíc se zvláště jen otázky překročení rozpočtu (§ 146) a částečné suspense práv konstitučních za války a vzpoury (§ 157 [3]). Na to oktrojovaná ústava

---

[1]) V nové říši německé hledí se toliko prohloubiti právo správní a užívati pouze nařízení prováděcích od případu k případu. V Bavorsku obmezena nařízení z nouze pouze na určité případy; srv. Seydel, Staatsrecht des Königreichs Bayern (v Marquardsenovu Handbuch des öff. Rechts, str. 170 sl.)

[2]) Veškeren materiál, jmenovitě všeliká rokování na říšské radě, přináší Neisser, Zur Geschichte des § 14 des Grundgesetzes über die Reichsvertretung vom 21. December 1867 (1898). Srovnati lze dále vůbec: Spiegel, Die kais. Verordnungen mit provis. Gesetzeskraft (1897); Glatzer. Das Recht der provis. Gesetzgebung (1899; Abhandl. aus dem Staats- u. Verwaltungsrecht, her. von Brie); Lustkandl, Nothverordnungen (Oesterr. Staatswörterbuch, III, 1706 sl.); — u nás prof. Pražáka Rakouské právo ústavní, III. Ústava říšská, str. 204 sl. (II. Ústava zemská, str. 215).

[3]) Dne 3. února 1849 dr. Gobbi v ústavním výboru navrhl, aby opatření, která císař pro jejich pilnost nařídí bez slyšení říšského neb zemského

císařství rakouského z 4. března 1849 stanovila: „Když sněm říšský nebo zemský není shromážděn, a potřebí jest pilných, zákony napřed nevyměřených opatření, kde hrozí nebezpečí z prodlení říši nebo korunní zemi, jest císař oprávněn, učiniti pod odpovědností ministerstva potřebná opatření s prozatímnou mocí zákona, avšak s povinností vyložiti důvody a výsledky toho sněmu říšskému, pokud se týče zemskému“ (§ 87 [1]). Nová tato ústava (Stadionova) nebyla sice ve skutek uvedena, ano sylvestrovými patenty r. 1851 úplně byla zrušena; nicméně theoreticky byl uvedený článek její otcem pozdějších ústavních předpisů, jakmile absolutismus ustoupil zas ústavnosti, což se stalo říjnovým diplomem r. 1860 [2]) a ústavou únorovou r. 1861.

Byltě to Schmerling, jenž užívaje ustanovení ústavy z r. 1849, pojal do *základního zákona* o zastupitelstva říše z 26. února 1861 známý *§ 13* (jenž arci na zákonodárství zemské se nevztahuje): „Jestliže v době, kdy říšská rada není shromážděna, dlužno učiniti pilná opatření v některém předmětu jejího oboru působnosti, jest ministerstvo povinno, nejbližší říšské radě vyložiti důvody a výsledky opatření takového.“ Tomuto § sice v nejednom ohledu nedostávalo se potřebné určitosti. [3])

sněmu, platila pouze prozatímně až do nejbližšího sněmu říšského nebo zemského, jemuž se mají bez prodlení předložiti jako osnovy zákonů. *Palacký*, jenž toho dne zastupoval nepřítomného referenta Mayera, souhlasil sice s touto zásadou, ale nechtěl ji vřaditi do všeobecné části o právech koruny, nýbrž odkazoval ji až do oddílu o zákonodárných sborech. Výbor přijal pouze zásadu, ale později přece nebyla do osnovy pojata. Za to bylo tam ustanovení zvláštní, že překročení rozpočtu mohou se státi pouze odůvodněnými, od veškerého ministerstva spolupodepsanými, řádně vyhlášenými nařízeními, jež se mají předložiti ke schválení říšskému sněmu při jeho nejbližším sejití (§ 146). — Ostatně jednalo se též o to, zdali by vydání provisorních zákonů nemělo býti vázáno předchozím vyslyšením nezávazného zdání „říšské rady“ (sboru pouze poradného), event. i přivolením jejím.

[1]) Mimo to, dokud organické zákony říšskou ústavou vyminěné nebudou vydány cestou ústavní, byla přiměřená ustanovení vyhrazena cestě nařizovací (§ 120). Základní práva z 4. března 1849 ze své strany připouštěla obmezenou suspensi některých článků za války nebo vnitřních nepokojů (§ 12). — Vláda *Bachova* pak v letech 1849—51 rozvinula na základě §§ 87 a 120 značnou „prozatímnou“ činnost zákonodárnou, o níž se tu nelze šířiti.

[2]) Diplom z 20. října 1860 pouze všeobecně vytýká zásadu, že zákony budou dávány toliko se spolupůsobením (poradným či přivolacím?) zemských sněmů, resp. říšské rady, od sněmů obesílané. Mimo to dovolává se předchozího nejv. listu z 17. července 1860 (vztahujícího se ještě na t. zv. rozmnoženou radu říšskou), dle něhož daně nově zaváděti a zvyšovati nebo půjčky uzavírati lze toliko s přivolením rady říšské — vyjímajíc případy nebezpečí válečného, když by se císaři nevidělo říšskou radu mimořádně svolati.

[3]) Formálné i materiálné nedostatky § 13 ukazuje nejlépe srovnání s nynějším § 14 (v. níže). Především bylo dle Schmerlingova § 13 možno suspendovati také svobody státoobčanské (vztahoval se na nařízení výjimečná neméně než na nařízení z nouze), jakož i měniti předpisy ústavní vůbec. Mimo to nebylo řečeno, jak dlouho nařízení zůstávají v platnosti; nebyly stanoveny následky toho, když by ministerstvo „nevyložilo důvody a výsledky“ mimořádných opatření říšské radě, resp. když by tato nechtěla takový výklad aneb opatření sama schváliti (mělali právo je zavrhnouti?).

Ale tím spíše mohl za Schmerlingovy éry hráti vynikající úlohu, a to hned od samého počátku nové parlamentární činnosti. Nesešlať se říšská rada veškerá čili širší, a protož ve společných záležitostech veškerého mocnářství nezbylo než sahati k § 13 (aspoň pro nezastoupené země koruny uherské); i vydávány zákony s přivolením užší rady říšské, „pokud se týče, dle § 13“; rozpočty celé říše na rok 1862 a 1863 vyřízeny prostě užší radou říšskou na základě zvláštního zmocnění koruny, kdežto jinak dle § 13 mohla a měla tato sama je stanoviti. Marně tehdáž sněmovní pravice, zvláště čeští poslanci, protestovali proti tomu, že užší rada říšská osobila si moc jí nepříslušející, a neúčastnili se jednání o říšských rozpočtech a půjčkách, o obchodním zákoně a p.

Vládní i parlamentní ústrojí přece pracovalo dál, stále jsouc podporováno sankcí panovníkovou. Ano r. 1863, kdý již začala abstinence Čechů, Schmerling, dosáhnuv účastenství 20 poslanců sedmihradských na radě říšské, troufal si po případě též obejíti se bez § 13, pokládaje nyní tento kusý sbor formálně za kompetentní širší radu říšskou. Třetí zasedání v listopadu 1864 svoláno dokonce výhradně jako zasedání rady širší (t. j. především k povolení rozpočtu a berní, s vyloučením kompetence rady užší). Než takto časem vzrostly neshody ústavácké, liberální strany se Schmerlingem (když straně té nebyl dosti ústavním a liberálním), a konečně se naplnila také míra § 13. Již koncem r. 1864 adresa poslanecké sněmovny požadovala od vlády výklad důvodů a výsledků stavu obležení vyhlášeného v Haliči, a k tomu pak připojil se vůbec spor o význam § 13.[1]) V březnu 1865 dr. Berger vystoupil již s návrhem na jeho „authentické vysvětlení,“ a dne 16. června t. r. sněmovna poslanecká přijala v tom smyslu příhodné resoluce, i také osnovu zákona. Dle této může vláda v době, kdy říšská rada není shromážděna, pod odpovědností veškerého ministerstva dle § 13 vydati pouze pilná, v zákonech napřed nevyměřená a státním základním zákonům neodporující nařízení s prozatímnou mocí zákona; avšak tato nařízení mají pozbývati platnosti, jestliže nedosáhla schválení říšské rady, po jejich vydání nejblíže svolané. Toto usnesení nebylo však v panské sněmovně do konce zasedání projednáno.[2])

---

[1]) Ústava únorová 1861 vlastně nepřinesla žádných všeobecných či základních práv (jako ústava 1849). Nicméně byly vydány zvláštní zákony na ochranu osobní svobody a práva domácího z 27. října 1862 (které později r. 1867 byly prohlášeny za integrující části základních zákonů státních); ty pak byly v jednotlivých zemích r. 1864, 1866 a 1867 na čas suspendovány císařskými nařízeními. Koncem r. 1864 byla též na říšské radě přetřásána otázka, zdali vláda musela výjimečný stav v Haliči zavesti dle § 13, nebo bylali oprávněna učiniti tak obyčejnou cestou nařizovací.

[2]) Resoluce o § 13 u Neissera n. u. m. str. 131. Referent Berger mimo jiné konstatoval, že Schmerling při jednání ve výboru původně vyslovil se, že pomocí § 13 lze též *ústavu* měniti. Ve sněmovně samé Schmerling (dne 16. června) ovšem odříkal se podobných úmyslů, pravě také, že nepokládá § 13 za dítko, které by ústavu, svou vlastní matku, mohlo pozříti; přes to nesouhlasil s opravnými návrhy výboru, ani neučinil dostatečného (úředního) prohlášení o plném smyslu § 13.

První velký zápas o dosah prozatímných zákonů tedy nebyl tehdáž vyřízen. Schmerling krátce na to padl, a Belcrediovým zastavením ústavy únorové (patentem zářijovým 1865) odročeno řešení otázky až do nového zasedání rady říšské. Došlo k němu teprve za vlády Beustovy v květnu 1867, když vyrovnání s Uhry bylo již vlastně hotovo; předcházející zastavení ústavy ze své strany reformu jen uspíšilo. Nová vláda hned sama v červnu t. r. uznala za dobré podati předlohu o reformě § 13 (referenty ve sněmovnách byli rytíři Waser a Hasner); v skutku pak došlo k usnesení a vydání *zvláštního zákona* z 16. července 1867, jehož obsah přešel potom do nynějšího § 14 *základního zákona* o zastupitelstvu říše z 21. prosince 1867 č. 141 ř. z. [1])

Tento *§ 14*, jejž nelze rozšiřovati na obor zákonodárství zemského, vztahuje se pouze na t. zv. nařízení z nouze čili na císařská nařízení s prozatímnou mocí zákonnou, neboť o nařízeních výjimečných čili suspensi základních práv státoobčanských rozhodují nyní předpisy jiné. [2]) Také přišla již v novém §u ku platnosti zásada, že zákony prozatímnými nelze měniti ústavu resp. státní základní zákony; vůbec pak vyměřena blíže jich forma, obsah i právní účinky. [3]) Stanovíť § 14: Jestliže v čase, kdy říšská rada není shromážděna, ukáže se pilná nutnost takových nařízení, k nimž dle ústavy potřebí jejího přivolení, mohou býti vydána za odpovědnosti veškerého ministerstva císařským nařízením, pokud nemají za účel změnu základního zákona státního, a nedotýkají se trvalého obtížení státního pokladu a zcizení státního statku. Taková nařízení mají prozatímnou moc zákonů, jsouli podepsána všemi ministry a vyhlásíli se s výslovným dovoláním se tohoto ustanovení státního základního zákona. Zákonná moc těchto nařízení zanikne, jestliže vláda opominula předložiti je ku schválení říšské radě, která po jich vyhlášení nejdříve se sejde, a to nejprve sněmovně poslanecké do 4 neděl po

---

[1]) O celém rokování nelze se zde šířiti; přináší je Neisser na u. m. str. 135 až 185, kdež také ke konci ukazuje, že bez pochyby byl to omyl, když v obou zákonech nedopouští se změna „des Staatsgrundgesetzes.“ kdežto sněmovna poslanecká měla na mysli změnu „der Staatsgrundgesetze.“

[2]) Na výjimečný stav vztahuje se článek 20. základního zákona o všeobecných právech státních občanů z 21. pros. 1867 č. 142 ř. z.; k bližšímu jeho provedení pak vydáno nejprve císařské nařízení s prozatímnou moci zákona ze 7. října 1868, potom zákon z 5. května 1869. Dle tohoto výjimečná nařízení jsou úkony moci *výkonné*, kdežto nařízení z nouze dle § 14 pokládají se za mimořádný úkon moci *zákonodárné* a proto přísluší pouze císaři samému. Mimořádný ráz těchto záleží v nedostatku předchozího přivolení parlamentu a následovně v platnosti pouze dočasné; ostatně nařízení ta mohla by po případě podržeti platnost jako akty moci výkonné, když již pozbyla moci zákona; prof. Pražák n. u. m., srov. též III. str. 143 sl. O oboru zákonodárství zemského týž (proti Spieglovi), u. m.

[3]) Jak novella z 16. června, tak § 14 zákl. zákona z 21. prosince 1867 mluví (třebas omylem) výslovně jen o změně základního zákona státního, t. j. zákona o zastupitelstvu říšském (z 1861 resp. 1867); avšak prostředně lze (vzhledem k § 15) dovozovati, že týž předpis platí i pro ostatní základní zákony státní; také základní zákon o záležitostech společných vydán jest výslovně jako doplněk základního zákona o zastupitelstvu říšském. O tom zejmena Lustkandl n. u. m., str. 1710.

sejití se, anebo jestliže nařízením těm nedostane se schválení jedné z obou sněmoven rady říšské. Veškero ministerstvo jest za to zodpovědno, že taková nařízení, jakmile ztratila prozatímnou moc zákona, ihned budou zrušena.

Avšak i tato podoba císařského práva nařizovacího dle § 14 nezdá se již vyhovovati dle zkušeností pozdějších. Jisto, že nevylučuje některé pochybnosti a že má své materiálné závady, zvláště když momenty jako pilná nutnost, současné nezasedání říšské rady, trvalost břemen, ano i vůbec obor císařských nařízení a doba jejich zákonné moci dají se ještě posuzovati s dosti volného subjektivního stanoviska. [1]) Avšak jest to také sama nespůsobilost našeho parlamentu (vyplývající z nesnadných spletitých poměrů, resp. z obstrukcí), která bezděky vede k širšímu užívání § 14; bez tohoto širšího rozměru by mnohé důležité státní záležitosti v posledních letech (od časů Badeniových) zůstávaly nevyřízeny, zvlášť občasné hospodářské vyrovnání s Uhry, na něž by jinak užívání § 14 vztahovati se nemělo. [2]) Protož arci nejde jen o reformu § 14, nýbrž vlastně také o reformu parlamentu samého neb aspoň politických a parlamentních poměrů.

Tak, jak politické Předlitavské poměry dnes se vyvinuly, nemohlo ovšem chyběti, že proti § 14 zdvíhá se zase značný odpor a boj, jako kdysi proti § 13 ústavy únorové, a snad boj ještě větší. Počátek vycházel od poslanců sociálně-demokratických na radě říšské r. 1897 a 1898; ke konci r. 1899 již všechny strany parlamentu uznávaly po-

---

[1]) Postačuje také pouhé odročení říšské rady, třebas i schvalně za účelem užití § 14 (ačkoli zajisté proti duchu ústavy). Rovněž není dost určitě vyměřen předmět pilných nařízení (o tom srov. pozn. předešlou a následující). Mohl by se také změniti volební řád do říšské rady, pokud by se neměnily předpisy převzaté ze státního základního zákona; napotom mohla by pak o schválení prozatímných zákonů rozhodovati rada říšská jinak složená (Pražák, u. m.). — Obzvláště pochybný jest dosah požadavku *schválení* parlamentem (ev. i předložení může býti odkládáno; Pražák, III, 207). Formálné zamítnutí dotyčné předlohy jedinou sněmovnou ovšem způsobuje ipso jure neplatnost prozatímného zákona pro příště, ex nunc (výslovné zrušení vládou účinkuje pouze deklaratorně, nikoli konstitutivně). Ale ve kterém shromáždění, do které doby náleží zákon takový positivně schváliti, nebo do kdy možno schválení mu odepříti? Většina přijímá platné další trvání cís. nařízení dle § 14, i když tu není výslovného schválení, dokud nedojde k formálnímu opaku; ale jiní pokládají takovéto předpokládání tichého souhlasu za nedostatečné, a domnívají se, že „schválení se nedostává“ již tehdy, když nejbližší říšská rada se uzavře, aniž by došlo k odhlasování věci, po případě i když císař zasedání odročí (tak aspoň Lustkandl n. u. m.).

[2]) Patrně nelze užívati § 14 v záležitostech pragmaticky společných, pokud přivoliti mají delegace a odpovědni jsou společní ministři říšští. Avšak i tam, kde rada říšská je příslušnou, jmenovitě také v záležitostech, které v obou polovicích říše mají se „říditi dle stejných zásad,“ má užití § 14 své nesnáze, jelikož tu jde o smluvené souhlasné zákony, kdežto v Předlitavsku by pak mohlo dojíti k neschválení císařského nařízení, tudíž k neshodě obou polovic říše v záležitostech souhlasně upravovaných. (Lustkandl n. u. m.) — Ostatně připouští se tu *zvláštní* prozatímná opatření císařská (o kvotě společných nákladů) na základě základního zákona o společných záležitostech z 21. pros. 1867 č. 146, nikoli dle § 14.

třebu nějaké změny či nápravy. Jaký bude konečný výsledek tohoto nového zápasu o nařízení z nouze, toho zatím arci nelze předvídati. Že by se kdy stalo zákonem usnesení sněmovního výboru z 5. prosince 1899, jenž (následkem politické komplikace) rozhodl se 20 hlasy proti 12 pro úplné škrtnutí § 14, zajisté nikdo neočekává. Možnější jsou návrhy opravné, které z obou hlavních táborů, z levice i z pravice, podali Grabmayr a Zallinger, jež však zůstaly v menšině.[1]) Ale kterákoli vláda za nynějšího stavu věcí stěží bude ochotna k větším ústupkům. A takž tedy Předlitavsko přece jen zůstane velmi vzdáleno zřízení anglických, o nichž jsme mluvili výše.

Dr. ***Bohuš Rieger.***[2])

---

[1]) Nechtějíce celou otázku ex professo rozbírati, uvádíme zde aspoň doplňky k § 14, které ve výboru dne 6. listopadu nařízeném navrhli *Grabmayr* (dne 14.) a *Zallinger* (dne 24. t. m.); srov. Politik, č. 317 a 328. Nařízení s prozatímnou mocí mají se dle Zallingra obmeziti ještě dále: 1. na případ, že říšská rada následkem nebezpečí z průtahu nemůže býti v čas shromážděna (Grabmayr má ještě: dle panujících okolností); — 2. na neodkladné, za předešlého shromáždění nepředvídané záležitosti (Grabmayr dodává ještě: následkem živelních událostí, nákazy, války nebo vnitřních nepokojů); — 3. nesmějí míti za předmět zavedení nových daní a dávek anebo zvýšení stávajících; — 4. jestliže nejedná se o pouhé pomožení nouzi (Grabmayr ani toho nevyjímá), má ministerstvo ihned opatřiti, aby říšská rada se sešla, a to když byla odročena neb uzavřena, do 6 neděl (Grabmayr: do 4) po vydání podobného cís. nařízení, resp. do 8 neděl, bylali rozpuštěna neb jeli volební perioda u konce; — 5. cís. nařízení má se předložiti do týdne po otevření rady říšské, a to nejdříve poslanecké sněmovně. V ostatku oba podané návrhy rozcházely se větší měrou: *Zallinger* žádal, aby každá z obou sněmoven nejdéle do 6 neděl (po svolání) ve schůzích výhradně věci věnovaných učinila usnesení o schválení neb zamítnutí; aby za těchto schůzí a před usnesením nesměla v dané lhůtě býti odročena, zavřena nebo poslanecká sněmovna rozpuštěna, sice že by nařízení jinak pozbylo prozatímné moci zákonné; totéž prý má nastati, když by říšská rada nebyla v čas svolána nebo když by jedna ze sněmoven prostou většinou schválení odepřela. *Grabmayr* navrhl jednoduše pominutí zákonné platnosti, když by říšská rada v čas se nesešla, když by jí nařízení nebylo v čas předloženo, pak ale také, když uplyne 6 měsíců od vydání cís. nařízení, aniž by došlo ke schválení jeho oběma sněmovnami.

[2]) Dokončení článku „O krajském zřízení pro království české“ bylo poodloženo vzhledem k tomu, že podrobná osnova prof. Ulbricha o krajských zastupitelstvech až posud (do 15. ledna) uveřejněna nebyla.

Rozhledy v umění výtvarném.

Vánoční výstava Umělecké Besedy. — Vánoční výstava umělecko-průmyslového musea. — Illustrované publikace. — Prémie Umělecké Besedy.

O vánoční výstavě, kterou Umělecká Beseda minulého prosince uspořádala, tentokráte již jen stručně se zmíníme. Vánoční výstava žádá si vždy jiného měřítka než výstavy representační, a nezdá se nám nutno zde registrovati vše, co z běžné produkce umělecké při takových příležitostech na jevo se vynese. A takového průměrného, prodejného zboží malířského vykazovala poslední, číselně velmi bohatá výstava Besedy více než dost. Nejzávažnějším číslem výstavy byl veliký sádrový model pomníku Julia Grégra, jehož rozvržení od architekta Křiženeckého a část plastická od Bohuslava Šnircha pochází. Pomník imposantních rozměrů do značné výšky vybudovaný byl pro výstavu ve dvě části rozložen, tak že tu celkového dojmu posouditi lze nebylo. Busta vystihuje rysy dr. Grégra se zjevným stlumením reálné živosti dojmu a ve zpovšechnění snad úmyslném, ač ušlechtilé rysy hlavy Grégrovy pojetí takového ani pro účel náhrobku nevyžadovaly. Poprsí bude umístěno ve výklenku stély; pod ní, na sarkofagu, sedí jinošská postava meč třímající. Jest to genius, hájící českého praporu, jako zosobnění činnosti Grégrovy; v jeho směle pozdvižené hlavě jakož i v pohybu a posunu pružného jinošského těla jsou jará síla a neohroženost případně vyjádřeny. Všeliké přídavky vedlejší, které mají patrně sloužiti jako průvodní výklad základní myšlenky, byly as umělci zvláště určeny, vztah jejich k idei je zjevný, ale v plastickém provedení k celkovému dojmu nepřispívají.

Jak obvykle při výstavách vánočních byli sochaři ponejvíce jen drobnými pracemi zastoupeni, jednak zmenšenými reprodukcemi prací rozměrnějších, jednak genrovými postavičkami, mezi nimiž i tentokráte ty, jimž „národopisného“ přibarvení se dostalo, nejvíce se zamlouvaly. Vedle Šnircha vystavili: Ant. Procházka, Folkmann, Říha, Úprka, Zoula a Kvasnička.

V malířské části převládaly krajinomalby měrou ještě mnohem značnější než na menších výstavách nyní vůbec bývá, snad proto, že z obou bratří Liebscherů, kteří tu byli hlavními vystavovateli, i Adolf skoro výhradně studie krajinářské zaslal. Figurální malba vlastně jen několika studiemi a hlavičkami — ponejvíce od J. Ženíška — byla zastoupena, z mladších krajinářů dostavili se i někteří, jež jsme na výstavách „Mánesa“ vídati uvykli, tak Kaván, Holub, Lebeda, vedle nich L. Kuba, Bohumil Jaroněk a j. v. Dámy Sekvensová, Knížková, Hovorková, Kleinmondová a j. ponejvíce malbami květin výstavy se súčastnily.

Výstavní sál u Štajgrů v celkové úpravě pěkně vypadal, jsa mříží od arch. Polívky komponovanou, pro nový palác Živnostenské banky určenou, ve dvě nestejná oddělení přepažen. Katalog výstavní vykazoval 230 čísel, mezi nimi mnoho drobností, kteréž ne docela plným právem v obor uměleckými prostředky pracujících řemesel bylo lze počítati.

* * *

Prvním pokusem svého druhu byla výstava výrobků místního uměleckého průmyslu, kterou museum obchodní a živnostenské komory Pražské uspořádalo od 1. do 31. prosince v místnostech nové budovy musejní proti Rudolfinu. Zásluhou horlivé činnosti pořadatelů sešlo se hned k tomuto prvému pokusu tolik vystavovatelů, že tři sály výstavními objekty byly slušně naplněny. Není nám povědomo, bylli hmotný úspěch vystavovatelů přiměřen čestnému úspěchu representačnímu. Pražské obecenstvo musí si teprve zvykati, aby ve svých přepychových potřebách sahalo k výrobkům domácím, jichž dosažení a získání bývalo pravidlem spojeno s jistým nepohodlím, s obchůzkami a trochou práce, což vše při nakupování v obchodech, převahou importované zboží vedoucích, bývá uspořeno. Aby špatný zvyk pohodlnosti se zaměnil v dobré vědomí povinnosti k domácímu uměleckému průmyslu, k tomu takovéto výstavy v době vánoční jsou ovšem nejlepším prostředkem. Možnost závodění jednotlivců pak má za následek nejen povznesení výroby, ale praktický účel povzbuzuje též k hledání cest, jimiž by i levnějších předmětů, výzdobou a přesností práce se zamlouvajících, mohlo býti dosaženo.

Výstava byla obeslána výrobky stříbrnickými a zlatnickými, hliněnými nádobami moderního slohu, porculánem, sklem bílým broušeným dle starých vzorů z doby Rudolfinské, i barevným, též dle proslulých sklenných výrobků Tifanyových nápodobeným, pracemi knihařskými, vyšíváním dle vzorů národních, renaissančních i modernistických, některými dekorativními malbami, nábytkem porůzným i několika interieury, přístroji osvětlovacími, jakož i bohatými kollekcemi Pražských firem nakladatelských.

* * *

Tento oddíl výstavy, představující zajímavý přehled novější illustrované literatury, uvedl nám na paměť, že jsme v Osvětě již delší dobu nemluvili o illustrovaných knihách českých. Vzbuzujeli rozkvět výpravy české knihy radost nás všech, tož směr této výpravy, málo samostatného rázu vykazující, ne vždy se zamlouvá stanovisku těch, kdož chvilkovou modou se neřídí. Bez součinnosti kreslíře dnes již také málokterá publikace, zvláště belletristická se obejde, třeba by nějaká ta postavička v ornament zapředená jen na obálce byla umístěna. Stává se při tom někdy, že s obsahem a duchem knihy docela nesouhlasí povědomé štíhlé a vzdušné modernistické panny, které nyní již tak snadno dle osvědčených vzorů se komponují a časem asi propadnou osudu oněch Makartovských bujných děv v renaissančních kostymech, které svou pyšně začatou životní pouť smutně skončily na obalu čokolád a vignettách punšovin. Některé naše nakladatelské firmy také již čiperně odkoukaly cizině všeliké ty výstřední úpravy obálek, titulních listů nebo záhlaví časopisů. Druh písma, barva, rozloha tisku po stránce tu spolupůsobí. Dobré tradice o poměrném vyplnění stránky, snaha po ryzosti charakteru a jasnosti písma při tom musí často ustupovat kaprici, po něčem neobvyklém či nebývalém se pachtící. Jako vše, co má cizí pečeť, ujala se u nás bez odporu tato moda podivnůstek, v níž se zvrhly snahy po obrození uměleckého průmyslu, ač v Anglii vyšly z tak

zdravých základů. Jelikož i v tomto směru jako v tolika jiných moderna k nám byla importována z druhé ba z třetí ruky a v pokročilém již stadiu svých důsledků, měla i zde neblahý ten následek, že hned v zárodku potlačila snahu po studiu starých domácích památek písemných a tiskových, v níž přece reformátoři zevnějšku knihy v Anglii své pokrokové snahy zakotvili a kteráž u nás v illustračních pracech J. Manesa již před čtyřiceti roky k výsledkům sice tehda ojedinělým, však vzácně krásným byla vedla. Jeť známo, že William Morris si založil sbírku typických starých písem fotografovaných ve velkém rozměru, aby tak snáze vnikl do kresby a struktury písmen, a na základě těchto studií dělal kresby typů pro slévárnu písmen při slavné tiskárně Kelmscottské. Znamenité dekorativní effekty, jichž Morris dosáhl vzornými publikacemi své tiskárny, nespočívaly ovšem jen na volbě písma; věnovalť stejnou péči rozloze řádek po stránce, kvalitě ručního papíru, výběru iniciálek a výzdobných článkův a illustrací, hledě k tomu, aby vždy byly v souhlase s tvarem typů písmenkových, tak aby sloupce tisku vedle nich hubeně a bledě nevypadaly. Tak sleduje nejlepší staré tradice a od starých se uče způsobil v umění knihtiskařském nový rozkvět a dokázal, že — jak Walter Crane praví — kniha může býti nejkrásnější věcí ze všeho, co je krásné.

Mezi našimi illustrovanými publikacemi starší, před lety počatá monumentální díla — Sedláčkovy Hrady a zámky a sborník Čechy — v pokračováních ovšem si udržují vážný ráz sešitů prvních, a střízlivou úpravou a také spůsobem reprodukce ovšem musejí býti konformní charakteru svazku prvního, asi před patnácti roky vyšlého. V díle Sedláčkově přibývá posledními svazky vyobrazení různých architektonicky zajímavých detailů a starožitnických drobností, vedle obvyklých, spíše malebností poutavých pohledů celkových. Bratří Liebscherové a Král z Dobré Vody jsou tu stále hlavními spolupracovníky části obrazové. Sborník Čechy vychází nyní redakcí Aloisa Jiráska; ve svazku obsahujícím Severní Čechy, všímá si slovem i obrazem též lidového stavitelství, které v těchto stranách naší vlasti tak zvláště zajímavé typy vykazuje. Je proto též vítáno, že mezi illustrátory tohoto svazku byl také přibrán Jan Prousek, který přírodní ráz a památky svého rodného kraje svědomitě studoval a právem za znalce místního stavitelství dřevěného jest pokládán.

Z vědeckých publikací, pokud jejich illustrační část neslouží výhradně úkolu instruktivnímu, čelné místo zajímá Postilla mistra Jana Husi, v novočeském jazyce od dr. Flajšhansa upravená, illustracemi a starobylým ornamentem opatřená od Ladislava Nováka; vyšlo jí pět sešitů, nežli další vydávání na čas přerušeno požárem tiskárny Vilímkovy. Jest to u nás první větší pokus starožitné úpravy knihové, k čemuž i tónovaný papír i červený tisk do textu vtroušený, jakož i iniciálky a záhlaví přispívati mají. Sluší litovati, že z příčin snad úsporných neudržen ve volbě iniciálek a jinakých výzdob knihy ráz jednotný, tak že některé z písmen k století patnáctému, jiné k šestnáctému poukazují a vignetyponejvíce z tisků sedmnáctého století jsou čerpány. Že illustrace Novákovy, v rázu dřevorytů severní ranné renaissance držené, budou publikaci charakteristickou, k duchu textu se přimykající ozdobou, je zřejmo.

Radostným zjevem jest, že naše umění reprodukční rychlým krokem dohání, co bylo zanedbáno. Některé čelné firmy zařizují se k nejrozličnějším spůsobům moderní reprodukce, také barevné, a docilují namnoze výborných úspěchů. O reprodukcích Jansových akvarelů ze *Staré Prahy* jsme se v Osvětě již zmínili. Jejich kvalita udržuje se na stejné výši, jen sem tam zdají se nám některé tóny nedosti sladěny, z celkové barevné nálady vybočujíce. Další sešity díla přinesly dosud 12 listů. Z nich jsou Starému Městu a Josefovu věnovány čtyři listy s pohledy do oněch úzkých, malebných ulic a nepravidelných náměstíček, nad nimiž regulace a assanace již ortel vynesla; pohled na Zderaz a na kostelík sv. Trojice v Podskalí z části již jsou dnes obrázky něčeho, co bývalo; Čertovka na Kampě v zpestřené a zteplené barvoskále, která podivný ten kus staré Prahy Benátskému motivu opravdu příbuzným činí, jakož i další dva listy jsou Malé Straně věnovány; celkový pohled na Hradčany je vzat z toho místa Jeleních příkopů, odkud královský hrad zcela sám o sobě nad zelenými korunami stromoví se presentuje; zajímavý kus barokového detailu architektonického je zachycen v portále letohrádku druhdy Slavatovského na Smíchově. Herainovy výklady k Jansovým obrazům jsou plny zajímavých podrobností prozrazujících znalce, který nejen památné budovy samy zná, ale s mravenčí pílí v archivech po jejich historii pátrati neustává. Výklady jeho oživují pro čtenáře stěny těch domů o vysokých štítech a malebných lomenicích, a láska k památkám staré Prahy podobnými podrobnými vědomostmi hlouběji se vštěpuje.

Zdařilou barevnou reprodukcí obrazu „Křesťanské cvičení na Domažlicku“ od Kvida Manesa obdařila letos Umělecká Beseda své členy. Obraz mladšího Manesa, ač byl r. 1870 na Žofíně vystaven, přece na výstavě jubilejní překvapil jako novinka. Zde teprv poznali jsme vlastně, že to jest jeden z nejlepších „národopisných genrů“, jež kdy českou rukou malovány byly, a také technickým kvalitám štětce Kvidy Manesa vzdáno uznání, které jim náleží. Pokud v paměti máme originál, nevystihuje reprodukce ovšem zcela věrně barevné odstupňování zejmena v partiích ostíněnějších, a leckterá jemnost nad pomyšlení svědomitého štětce Manesova jest tu setřena. Křesťanské cvičení bylo před lety reprodukováno rytinou jako prémie Krasoumné jednoty, a to spůsobem, který autora obrazu málo uspokojil, jakož ukazují poznámky připsané k listům studií hlav, které Manes rytcovi dal k disposici. Obraz byl r. 1870 vystaven pod čís. 242 s názvem Křesťanské cvičení (cena 600 zl.) a platil za výjev z Hané, a jako takový byl ještě i v prvém vydání katalogu jubilejní výstavy uveden. Že krojem a úpravou interieuru náleží Domažlicku, poznali pak arci na výstavě všichni, kdož rozdíly krojové rozeznávají. Herainova vzpomínka v Památníku Umělecké Besedy nám pověděla, že jsme se nemýlili, když jsme na základě různých detailů krojových a typových jeviště Cvičení kladli do poněmčené části území Chodského. Jeť jevištěm obrazu ves Štítary blíže Horšova Týna. Veškery postavy jsou pracovány na základě studií, jež Kvido Manes svědomitě konal v krajině, kterou kolikráte za sebou navštívil. Skvostné studie tyto, co do věrného vystižení rysů studiím staršího Josefa Manesa se rovnající, jsou nyní v obrazárně Spolku vlaste-

neckých přátel umění. Kroj je do detailu správný, jsou to národopisné dokumenty, v kterých nic malebnému půvabu není obětováno, mezi rozmanitými pokryvkami hlavy, které vesničtí chlapci v rukou mačkají, neschází ani Pošumavská hubková čepice, která dnes již je vzácností. I v reprodukci je zřejma všechna ta subtilná péče umělcova o každou podrobnost, jakož i ona až úzkostlivá svědomitost, která nepřipustila, aby kterýkoli detail maloval z paměti.

Dílo památce *Luďka Marolda* věnované, které Jednota výtvarných umělců vydala, je z nejcennějších a nejsympatičtějších publikací poslední dobou u nás podniknutých. Životní dílo vzácného mladého mistra je v ní předvedeno ve výborném výběru, a celek má ráz oné nepretenciosní prostoty a tím skutečné distinkce, kterou umění a také vystupování Maroldovo veskrze bylo proniknuto. Také úvodní text, pod nímž jsou podepsáni soudruzi jeho, kteří práci a duchu mladého mistra nejlépe porozuměli a v životě mu byli blízcí, stručnými rysy a prostými slovy bez affektovaných frásí a nejasně duchaplných rčení podává životopisná data a charakteristiku Maroldovy činnosti. V čele knihy nalezáme podobiznu umělcovu od Ondrúška provedenou, na 71 listech jsou seřaděny krásné reprodukce prací Maroldových. Rozmanitost těchto reprodukcí je přivoděna rozmanitostí způsobu práce umělcovy, který dovedl sáhnouti k olejové malbě, ke křídě a tuši, k akvarelu i pastelu, k peru i tužce, jak toho právě daný úkol vyžadoval. Vydavatelé alba stejně se vynasnažili, aby nejen technická, ale též tvůrčí mnohostrannost a všechny stránky kromobyčejného nadání Maroldova z listů díla byly patrny. Jsou zde reprodukovány podobizny, studie krajinářské, plakáty, fragmenty z panoramatu bitvy Lipanské, Pražské motivy z jinošských let Maroldových i památné kresby z bouří prosincových, výjevy z Pařížského života a výběr ukázek jeho illustračního umění, kteréž bylo uměním líčiti duševní tanutí souvěkého člověka a zobrazovati jeho typ zevní s bystrostí, každý posunek, každé hnutí tváře obdivuhodně vystihující. —

Z illustrovaných knih, s kterými firma Vilímkova na vánoční trh vystoupila, než ji stihla katastrofa, patří Zeyerův Román o věrném přátelství Amisa a Amila (v 2. vydání) s illustracemi Häuslerovými a Bílkovými mezi nejzávažnější. Häusler jde v stopách Muchových s trochou přibarvení anglickými vlivy; účin jeho kreseb výzdobě knihové dobře se přimyká a prozrazuje jemný dekorativní cit. Ke knize jsou též připojeny čtyři kartony, v nichž Bílek napovídá, „Jak si představuje spisovatele v poměru k čtenářovi, čím mu jest obsah knihy v poměru k čtenářstvu, jak mu připadá práce spisovatelova, a konečně co mu kniha pověděla o snaze spisovatelově vzhledem k čtenáři.“ Jsou prý lidé vyvolení, kteří se dají přivesti do stavu jakési povznesené hypnosy a v něm pronikají k jinotajnému smyslu černých a bílých mátožných zjevů, rukou inspirovaného sochaře-kresliče zde načrtnutých. My ostatní, kteří mluvu kresby řešiti nedovedeme, když se nevyjadřuje výrazy vlastními umění výtvarnému, byli bychom jim všichni vděčni, kdy by řečí obyčejným lidem srozumitelnou vyložili, co vlastně jest pověděno v tomto úvodním, neobvyklém, slitovném odsudku čtenáře, který, nejsa z předurčených, přece si troufá Zeyerovu knihu vzíti do ruky.

Obzor divadelní.

Potopený zvon je deváté drama Hauptmannovo. Ze začátečních tří dramat autorových pronikli nejvíce Osamělci; z dalších tří dramat překvapili Tkalci zdařilým naturalismem v dikci, ale nezdařilým naturalismem v komposici, a Bobří kožich vzbudil veselý úžas „zlodějskou“ komikou; z třetí dramatické trojice měla větší štěstí Hanička než Florián Geyer, primitivní to truchloherní historie, a Potopený zvon měl zase větší, skvělejší úspěch nežli všechny ostatní kusy Hauptmannovy. Byl po prvé dáván dne 2. prosince 1896 na Německém divadle Berlínském a došel již tam horovného uznání.

Toto vítězství Hauptmannovo náleží k vítězstvím zaslouženým. Arci bylo dobyto zbraněmi nejméně očekávanými. Hanička byla však alfa, a Potopený zvon stal se beta na nové cestě básníkově. Do Hauptmanna, který počal jako dekadentní naturalista, nikdo by se byl před Haničkou, ano snad ani po ní nenadál, že bude dychtit po vavřínu idealisujícího, symbolisujícího, jinojevného a jinotajného romantismu. Jaké to však bylo překvapení! prosaik prose jako pro věčnost zapsaný učinil Potopeným zvonem novou hlubokou poklonu verši, modrému květu a luznému světu bohatýrské i lidové fantasie! Fabula jeho nové, pohádkové truchlohry, která k cizí starší práci jakož i k různým postavám jiných básníkův i k vlastním postavám Hauptmannovým důvěrně se přikloňuje, nevyniká zajisté přílišným bohatstvím děje, avšak ústředí jest výtečně zvoleno a postavy kusu mají celkem pevný, konkretní tvar, kterého v té míře právě poetovým sklonem k realismu nabyly. Obtíž v jedno tělo spojiti dvě kontrastující říše, říši skutečnosti a říši snivosti, překonal Hauptmann dle vší možnosti. A ku podivu, zrovna zjevy báchorkové se básníkovi, bývalému naturalistovi, zdařily životnější než postavy ze života. Jak přesvědčivě si počínají Routička (Rautendelein), Ježibaba (die alte Wittichen), starý vodník (der Nickelmann), skřet (ein Waldschrat)! A za to jaký slaboch je po většině zvonař Jindra (Heinrich), „rek“ truchlohry, jak prázdně, jak duchaprázdně si vede jeho žena Magda, nebo jak citelně je skreslen farář!

V podstatě není Potopený zvon nežli zase drama nevěry manželské, a „tříhran“ je málem týž jako v Osamělcích: ***muž***, kterému prostší ***žena*** nerozumí a kterého by důvtipnější luzná ***dívčice*** spasiti mohla... názor to, jejž na př. život nejednoho umělce vyvrací. Zasvěcený životopisec Hauptmannův snad by tento úkaz uměl vysvětliti, jako by snad dovedl zjistit, jak „umělecký“ neúspěch zvonaře Jindry s uměleckým neúspěchem Floriána Geyera souvisí. Podrobnosti děje v Potopeném zvonu příliš nadbytečně nenapínají a některé staršímu člověku připadají podivné. Je to jako pro veliké děti, a je to jako pro děti malé. Když se opona zdvihne, češe si lesní ženka Routička („ein elbisches Wesen“, „polo dítě, polo panna“) kdesi v Krkonošském lese dlouhé, tuhé, zlatoplavé vlasy, zas a zas odhání zlatou bručilku mouchu, jež konečně odlítne, volá marně vodníka ve studni skrytého, zapěje si o sobě, brání se námluvám vodníkovým i skřetovým i dozvídá se, co skřet způsobil,

kterak zlomil kolo u vozu, na němž nový Jindrův zvon do horského kostelíka vezli, a kterak tím zvon ten dolů do hlubin a do vod ve hlubinách sřítil. Jindra sám, který za zvonem spadnul, se objeví: nemocen a s námahou vleče se k boudě Ježibabině, prohlašuje se Routičce za mrtvého a žaluje jí, že dříve, než ji zřel, hodlal uliti zvon, jenž by jejím hlasem hlaholil, avšak nezdařilo se mu to nikdy. Uhodneme, jaké to setkání může míti následky. Farář, učitel a lazebník hledají a najdou zvonaře nebožce a postarají se, aby se na nosítkách dostal domů, do svého „staroněmeckého“ bytu. Lesní jeviště se pro hvozdní a vodní slovní turnaj uvolní . . . V druhém jednání hořekuje dobroduchá, svého muže a jeho dílo vroucně milující, ale trochu prudká Magda nad zmírajícím Jindrou a spěchá pro divotvornou ženu, by tato jí ho zachránila, ale Routička se dostaví, aby jej sama k druhému životu ozdravila, což se jí také pomocí neostýchavých polibkův a tajemných zaříkávaček k největší radosti Magdině a snad i jejich dvou dítek zdaří . . . Třetí a čtvrté dějství uvádí nás do opuštěné horské sklárny. Routička k radosti žárlivého skřeta odmítá vodníkovu lásku, ale ještě řízněji odmítá i dotěrné nabídky skřetovy. Marně se pan farář vynasnažuje, aby zvonaře, který se opět sem do hor zabral, od Routičky odvrátil, a dozvídá se, že Jindra chce stvořiti zvláštní, čarovný, báchorkově čarovný zvon se zázračnou zvonkovou hrou, která by v lidských srdcích pravé převratné divy způsobila. Střízlivý farář, zapomínaje patrně, že se nalézá v pohádce, vidí v tom nejstrašnější sen a pokouší se znova o to, by zvonaře k rodině odvedl. Avšak opět marně. Drama jako by chtělo za potopeným zvonem zapadnouti. Konečně přiblížilo se vzrušné čtvrté jednání. Jindra chce pomocí pídimužíkův uliti zamýšlený divozvon, avšak i tentokráte mine se s cílem. Zápor stíhá zápor! V dramatě! Routička dodává Jindrovi ztracené zmužilosti, Jindra vzepne se až k bujné hodovní náladě, ale v tom objeví se mu obě jeho dítky, ve džbánku nesouce slzy nebožky matičky, mužovou nevěrou utrápené; potopený zvon, symbol zvonařova svědomí, začne zemřelou Magdou rozezvučen na blízku zvonit, Jindra volá: „Přicházím . . . přicházím! Bůh se smiluj nade mnou!“, vzmužuje se a namáhavě se vzdaluje, Routička volá: „Vzpamatuj se, Jindřichu! Zůstaň! — Po všem . . . po všem!“ Jak se stalo, že si pak Routička po čtvrtém dějství vezme starého vodníka za muže, zůstává psychologicky nevysvětleno . . . V pátém jednání vrací se slaboch Jindra mimo všechno nadání zase k Routičce, cítí blízký konec, Routička se s ním láská, chce jej oživiti jásotem: „Slunce přichází,“ totéž slunce, po kterém zvonař tak často blouzníval, políbí jej, a Jindra v červáncích umírá se slovy: „Vysoko nahoře: sluneční zvonková hra! Slunce . . . slunce přichází!“ A takž i Jindra nyní je — potopený zvon, hlas varující před nevěrou, před planým sebenadceňováním, před životem v nemožných illusích.

A nyní měl bych seřaditi četné chyby, závady a nedostatky, které dojem kusu stlačují. Avšak pro tenkráte budiž mi povolena výjimka. Jenom ten chtěl bych si dovoliti ještě výrok: při všech svých vzácných přednostech se Hauptmann v žádném svém dramatě ani novou hlubší základní myšlenkou ani podrobnou myšlenkovou obsažností ani minutiosní povahokresbou do nejvyšších sfér poetických *nepovznáší.*

Překlad Potopeného zvonu, „německého báchorkového dramata,“ jest od Fr. S. Procházky. Překládal tu básník básníka, a překládal jej s láskou.

Hra byla na divadle Národním vypravena velmi účinně. V obsazení osob i ve scenerii. Zejmena čtvrté dějství působilo úchvatně. Pan Seifert využitkoval všech aktivních rysů v Jindrově vystupování se naskytujících co nejživěji, paní Benonová byla Routičkou zjevem i slovem velice půvabnou, pan Sedláček zasloužil jako vodník — až na některé to k ostatku nedosti přispůsobené brekekekex — obdivu nelíčeného, paní Danzerová překonala jako Ježibaba samu sebe, pan Mušek jako skřet vyváděl svou tělesnou i slovesnou gymnastikou pravé divy. A také menší, spíš nevděčné nežli vděčné úlohy byly v pečlivých rukou pana Řady, slč. Vlčkové a Grégrové, pí. Hübnerové a Kolárové.

Dle novinářské zprávy zlíbilo se panu Gerhartu Hauptmannovi nedávno o našem národě urážlivě se vyjádřiti. Jsme prý méně cenní. Jestli se mu uvedením Potopeného zvonu do Národního divadla měla dáti odpověď, nebudu rozhodovati. Máli však umění býti mezinárodní, nesmí umělec býti nepřátelsky zaujat proti jednotlivým národům, třeba by se mu sebe klamněji zdálo, že se svých práv příliš horlivě domáhají.

* * *

Před Potopeným zvonem dávána tříaktová *Paní Leverdierová*, již napsali F. Carré a P. Bilhaut. Je to francouzská polo veselohra, polo fraška. Nesnadno říci, že by něčím vynikala, ano ani technická stránka není bezvadná, což u francouzského kusu překvapuje. Do Národního divadla vnikla v překladě Vileminy Novákové. V originále nazývá se *Ma bru* (Moje snacha), měla by se však raději nazývati *Ma belle-mère* (Moje tchyně); neboť děsivá paní tchyně, jakou ji z humoristických časopisů známe a jakáž je v životě zjevem dojista dosti vzácným, tvoří v naší novince hlavní pružinu děje. Ale kdežto v humoristických listech se tchyně líčí jako postrach zeťů, líčí naše tříaktovka tchyni jako rostoucí postrach snachy a všech, kdo v jejím okolí se octnou. Paní Leverdierové oženil se syn. Vzal si ženušku milou, mírnou, trpélivou, slovem bezvadnou a málem vzornou, bílou vránu mezi ženami francouzskými, jak nám je francouzské divadlo — ovšem nespravedlivě — líčí; ale matka jejího milého mužíčka není a není s ní spokojena. Ne bez hlubších, citlivějších příčin. Že se syn oženil, lidé jí — paní tchyni — říkají stará paní Leverdierová; neboť mladá paní Leverdierová nemohou přece říkati než její snaše. Syn manželku svou miluje, a takž o tu lásku, o niž je Martička bohatší, je matička chudší: závidí tedy snaše i toho štěstí. Chce syna těžce odchovaného míti pro sebe, a nikoli pro vetřelkyni zcela cizí, která se jejího syna proti její vůli ve všem pohodlí zmocnila. Jaký div, že se ubohá snacha tchyni nikterak nemůže zachovati! V každém sebe nevinnějším slově, v každém sebe dobromyslnějším kroku snachy své vidí *stará* paní Leverdierová pichlavé narážky a zúmyslné, zlomyslné urážky. Hněv její vzroste tak, že s ní nelze vydržeti: Martička se tedy odhodlá, že místo u tchyně, u tohoto třeskného dynamitu, raději pojí a snad i se pobaví v míru a klidu doma, ve svém bytě o patro výš. A sem nahoru za Martičkou přichá-

zejí pak syn, jeho otec, hosté večírku, a konečně i sama tchyně, která doma ze zlosti nádobí roztloukávala, nyní však u syna, celá hněvem rozpálená, se snachou mateřsky se smíří . . . Ale jenom na oko: neboť vlastní její účel není jiný, nežli že chce syna přiměti, aby se dal s Martou rozvesti a místo Marty vzal si „rumunskou hraběnku“ . . . oplývající všemi neřestmi, z kterých paní Leverdierová nevěstu podezřívá. Aby svého cíle dosáhla, chce syna přesvědčiti, že je mu Martička nevěrna. Zle se to starší paní Leverdierové vyplatí; z „hraběnky“, která se má státi vzorem snach, vyklube se posléze milenka muže k tomu nejméně povolaného: pana Leverdiera staršího, dona Juana v neobtížných záletech si libujícího, a jakmile se to jeho paní dozví, neví sobě s ním jiné záchranné rady, nežli že jej se vší ráznosti do bezpečí a jako do vyhnanství na venek odvede. Zkrocení zlé tchyně schýlilo se ke konci: zkrotila se sama. A mladí manželé jsou volni! . . . Kus baví poněkud v prvním dějství a v první polovici druhého jednání; později zarejdí do nepoutavých všedností a zabředne až i do protivných nízkostí. Vedlejší postavičky, které do hry jsou vpleteny, ozvěny to jiných známých francouzských divadelních postaviček, nemají toho významu, aby přibývající nedostatky Paní Leverdierové zastříti mohly. — Hlavní úloha připadla paní Pštrosové, umělkyni obratné, která si svoji divošku hodně zuřivě založila. Mladá paní Leverdierová byla paní Benonovou velmi spůsobně zosobněna. Pan Seifert sehrál dobromyslného mladého manžela dobromyslné Martičky jako hladkého a něžného pána s airem mládí poněkud pokročilejšího. Podobně zvolil i pan Šmaha pro pana Levardiera otce starší masku nežli žádoucno. Všichni herci se činili, a mezi nimi obratně si vedli zejmena také pp. Sedláček i Mušek.

František Zákrejs.

Nové písemnictví.

Básně.

Trosky chrámu, verše i prosa od Jaroslava Kvapila, tvořící osmou sbírku autorovu, napsány byly v l. 1888—1899. Básník věnoval je „za všechny její úsměvy a za zlaté srdce její“ své choti, vysoce nadané a vážené dramatické umělkyni naší. Není prý nakloněn k tomu, aby se rmoutil, kdy by se leckdo usmál, že hned po třicátém roce svého života rovná svou literární pozůstalost. Literární pozůstalost? Literární závěť? Kroutíte hlavou. Obsah knihy vyznačuje nám stručně sám slovy, že je směsí nejrůznějších nálad a dojmů, od intimní sloky milostné a od tiché reflexe až k několika těm úsměvům a pošklebkům, jimiž si časem ulevil, když mu bývalo veselo nebo hořko v duši. A k nim připojil i několik básní, složených „kdysi k určitým momentům našeho veřejného života.“ Jsou mu, jak výslovně podotýká, podnes mily; cítil je tehdy příliš, aby je dnes popřel. A „pasáž prosou,“ doprostřed veršovaných statí vložená, má účel doplniti obraz toho, o čem autor kdysi sníval. Slove „Neznámo,“ a setkáváme se v ní se spisovatelem Jaromírem Zemanem, který v obdivné

náladě sepsal obdivnou povídku, kterou však na noční potulce pro vždy ztratil, jako jiný nešťastník „Neznáma“ ztratil své dítě sotva narozené. Kvapil nalézá v obou ztrátách jakýsi stejný přírodní zákon: dítko i povídka svou chvilkovou jsoucností, vteřinovým tempem svého bytí, zasáhly v tajemnou souvislost veškerenstva a zanechaly tam hebkou, nevyplnitelnou stopu. Kvapil vypravuje plynně a po Hugově známém výroku nazývá každou věc pravým jmenem.

Příležitostním básním dal název „V rozruchu dne.“ Napsány jsou s ušlechtilou tendencí vroucného českého srdce na počest Prahy, vlasti, národní budoucnosti, českého lidu, poesie, mělničiny, a dále na oslavu Palackého, Smetany, Jeřábka, Vrchlického a J. J. Kolára, o kterém pravda, nyní všeobecně zvlášť náruživě vyhledávaná, zvítěziti nemůže. Sloky o neštěstí v Příbramských šachtách končí přáním, aby z krve tam prolité nám mohutné a silné vzrostlo plémě.

V popředí sbírky jdou „Tiché smutky“, po nichž pak přichází „Rozjasněno.“ Básníkovi zdá se, že kdos kráčí ložnicí; šlo tudy umění, táhla tudy sláva — a nyní, jak se poeta mylně domnívá, vzduchem chvějí se jen lesklé bubliny. Básník rád by dni lásky své prožil ještě jednou. Nad svými radostmi i poklesky by plakal a opět plakal. Různé milostné vzpomínky a myšlenky na pomíjejicnost všeho, nostalgie po Helladě i záhyn Erotův rozrušují jeho mysl; vzpomínky nesou se i k básníkovým „triumfům mládí, potlesku a slávě.“ Z hloubi zas a zas vytryskuje jeho láska k choti, a také láska k zapomínané mladé sestře „Máji“ kdesi v Pošumaví, snad v ovzduší Chuděnickém. Bravurně harcuje na oři vzpomínek a záměrů delší poslání „Jaromíru Boreckému“ k zářivému vyznání: „Svět přec je krásný!“ A „zdrávo buď umění!“ bujaře volá „Přípitek.“

Hned po „Neznámu“ následuje oddíl „Motýli a vosy.“ Autor zajíždí si na zlé kritiky, motýl na vosy. Dva fragmenty z ironické povídky „A la chinoise“ by měly býti dokončeny: veselý román v tomto žíhavém tónu nám v literatuře schází. Jako třetí fragment téže povídky připadá mi Studie z divadla. „Fadessa“ skutečně srší „blesky z kalafuny.“ „Hlasy v rybníce“ jsou hlasy proti nihilistům — anebo realistům, jak je libo. „Divadelní bonbony“ tepou domýšlivost nováčků dramatických, a „Vpád barbarů“ švihá do mládeže:

> Než najedli se, už jsou všeho syti,
> jsou hříšníky, ach, než si zahřešili,
> dřív zmláceni jsou, nežli byli biti,
> jsou přemoženi dřív, než v bojích byli.

Závěť? Kvapil a již nyní — závěť? Ah, nikoli! Vždyť každý víme, co nás neúprosně podmaňuje. On revient toujours à ses premiers amours!

* * *

Po Písničkách dostavil se Fr. S. Procházka s *Novějšími písničkami,* jež „své milé ženě“ připsal. V Písničkách zužitkováno bylo pestřejších motivů, byla to vonička mnohokvětá; v Novějších písničkách, prostších i složitějších, převládá jediný druh, řekněme druh polních zvonečkův, a převládá i jediná barva, řekl bych tmavorudá,

avšak jasně růžové a bílé květy, které se tam naskytují, usmívají se na čtenáře tím lichotněji. Poslední (třicátá) písnička vás mile překvapí: je to balada obratně složená. Choulostivá většina Novějších písniček působí tak, že se podobá, jako byste nad nimi slyšeli hru zvonečků potopených. Život na bohaté, zlaté Hané, byť sebe více sladké pohodlí milovala, je zajisté různotvárnější, obsažnější. Kdo Náměšťským zvonům naslouchat umí, uslyší z nich zajisté stokrát víc než jediné volání na roráty. Ta ona z nových písniček není než prostým ohlasem starších lidových zpěvanek.

Přátelům prostonárodních motivů, pokud Procházkovy nové sbírky po ruce nemají, přijde snad ukázka vhod. Na př. písnička Charpa:

Charpa v zimě nemodrá se.
jenom v létě,
mně však jedna pořád kvete
na tom světě.

Pánbůh sám ji zasel
mezi kvítí —
moji nejmilejší
z očí svítí.

Žádná kosa nesežne jí,
když mi kývá,
skřivánek jí svoji píseň
stále zpívá.

Sněží mezi brázdy,
sněží jemně,
ale charpa modrá
hledí ke mně.

Zakvítej mi, modrolistko,
v hroudě mojí,
však dá Pánbůh, přece jednou
budem svoji.

Charpečko, ty charpo
nejkrásnějši,
v očích mojí milé,
znejmilejši!

Je pravda: prostonárodní tón jest i v Novějších písničkách zadržen, ale přece je vám líto, že neslyšíte plného hanáckého nářečí, jak mezi Kostelcem a Olomoucí v básníkově rodném Náměšťském ovzduší hlaholí. Někde k tomu nescházelo mnoho; vezměme na př. hned první tři sloky z první písně Opatření:

Píská vítr, píská
od hor přes strniska,
kdo má teplou beranici,
málo sobě stýská.

Kdo má k tomu šinku
třeba na vejminku,
najeda se vleze sobě
pěkně pod peřinku.

Kdo má k tomu ještě
černooké děvče,
nebojí se větru, zejmy
ani slot a deště.

Zde slova „strniska“, „na vejminku“, „zejma“ (čtvrté roční počasí) tak mile připomínají drahý domov Horákův i Hanákův. A také přechodník (najeda se) v tomto spůsobě, jak jsem se na své cestě po Moravě přesvědčil, ano ještě mnohem volněji tam posud užívaný, je dobře umístěn. Není to falešný úhoz na piano, není to zaskřípnutí, ale působí jako drobotinka charakteristického půvabu.

František Zákrejs.

Na samém konci věku podjal se spolek českých spisovatelů belletristů „Máj“ záslužné práce vybrati z veškeré poesie české od doby probuzení až po časy nejnovější plody nejlepší, takové, kterými by se náš Parnas také v příštích věcích mohl měřiti s cennými plody literatur cizích. K obtížnému dílu vyslal „Máj“ ze svého středu redakční výbor, v němž byl *Jar. Vrchlický, Jaromír Borecký, Adolf Černý,*

Ant. Klášterský, Jaroslav Kvapil, Ladislav Quis a *K. V. Rais.* Výsledek práce jest shrnut v pěti svazcích, vydaných nákladem Vilímkovým (I. str. 337, II. 267, III. 388, IV. 439, V. 399). Rozsáhlé dílo jest hodno živé pozornosti jak základní myšlenkou svou, tak jejím provedením. Vizme především, jakými zásadami spravovali se jeho pořadatelé.

Oznamují nám to sami v úvodě k dílu prvému. „Nás vedla u výboru tomto především snaha podati věci co možná umělecky osobité, svérázné, které nikdy nemohou tratiti z původní síly a půvabu svého ničeho. Chtěli jsme jednou z té spousty potištěného od let papíru zachrániti to, co má pro pravou poesii, bez veškerých ohledů jiných, určitý význam, přes co nelze přejíti v esthetické bilanci národa, čím on — v tomto směru — jest a potrvá, co tvoří právo další jeho existence v soutěži evropské, co může býti se ctí slyšeno v koncertu poesie světové.“ — Tedy zásada čistě esthetická, zvýšená ještě zřetelem k výši, jaké dosáhli básníci jiných národů šťastnějších, kterým nebylo probíjeti se tak trpkými začátky jako našim Jungmannům a Puchmajerům, jichž první péčí bylo sháněti pro veršovce potřebný fond jazykový. Nelze pochybovati, že zásada ta jest plnou měrou oprávněna a ve výboru, jemuž jest dán vytčený cíl, naprosto správna přes to, že leckdo asi nad důsledky jejími ustrne. Zásadou tou liší se výbor „Máje“ ode všech podobných pokusů dosavadních, založených buď na podkladě literárně historickém (jaký mají zejmena knihy školní a příruční), buď hledících jen k některému druhu poesie, na př. k epice, nebo vedle toho i k určitému druhu čtenářstva, jak činí na př. pěkná anthologie řed. Fr. Bílého Patery knihy plodů básnických.

Dále čteme v úvodě: „Stojíce na stanovisku tvorby *původní,* museli jsme minouti vše, co jinak na dobu svou pozoru a úcty hodného podáno bylo v překladech. Tak vynechán i sám Jungmann a jiní. Také jsme nemohli přihlížeti k dialektům, jelikož chceme podati rozvoj poesie *české,* a musel ustoupiti Holý, Sládkovič, jinak úctyhodný básník, a jiní. To jsou věci zásad a každá výjimka, třeba vlastenecká nebo lokální neb osobní, by porušila citelně naše jednou vytknuté stanovisko.“ — Správnost stanoviska tvorby původní nebude, tuším, sporna, jakkoliv se na př. právě u Jungmanna leckomu může zdáti podivným, že muž, který si zjednal takové zásluhy o obsahové i formální vytříbení českého verše, má v tomto výboru býti pominut. To by obdobně ovšem platilo pak také o překladatelích novějších, zejmena z jazyků klassických, na př. Niederlovi, Královi a j. Ale zde zásada poráží všecky námitky. — Jinak však, alespoň po našem soudu, má se věc s básníky slovenskými. Pořadatelé akcentují poesii *českou* a kladou naproti ní skladby v dialektu, dávajíce tím na srozuměnou, že takových skladeb nečítají k českým. S takovým názorem věru těžko, přetěžko se spřáteliti! Netřeba uváděti ani vlasteneckých nebo lokálních neb osobních důvodů, aby se osvětlila vrátkost zásady této, netřeba také vzpomínati na praktický význam takového vylučování v době, kdy v novém vzepjetí ukazují se snahy o sblížení literárního Slovenska s námi. Jaký jest poměr dialektu k jazyku kmenovému? Odpovídá snad k té otázce jazykozpyt, že dialekt do jazyka nenáleží? Či nepohlíží jazykozpytec na dialekt spíše jako na studnici živé vody, v níž lze nalezti osvěžení a podporu pro zákony

jazykové? Nebývají snad dialekty vítaným vykladačem jazyka spisovného? A není v nich právě značný kus onoho bohatství národního, jež každému národu tvoří jeho poklad jazykový? — Ostatně ani jiné, a to větší a šťastnější literatury nevedou si k podřečím tak upjatě, nebylo by snad tedy ani u nás bývalo na škodu neobmezovati se na „věci výlučně naše, české.“

Posléze upozorňují pořadatelé, že pojali sem „kusy výlučně takové, které snesou umělecké měřítko moderní, které mohou jíti bez pohromy v soutěž s osvícenou a objektivní cizinou.“ Ten požadavek lze podepsati beze vší ohrádky, — leda že bychom k němu připojili přání, aby byl s železnou důsledností proveden všude, a to obzvláště v době nejnovější. Tam však pěkná zásada tato dostala nejednu trhlinu, a to jak co do osob ve výbor pojatých, tak — a to měrou hojnější — co do výběru jejich plodů. Platí také zde: nomina sunt odiosa, a bylo by snad choulostivo říci: ten neb onen z nynějších veršovců, přátel pánů pořadatelů, sem nepatřil. Zúmysla vyhýbáme se určitým dokladům, ale doufáme, že průměrný znalec naší literatury a soudný čtenář snadno připadne na ukázky, při nichž mu bezděky napadne: vynechánli Chmelenský, Vinařický, Turinský a j., proč tohle je zde? — Pořadatelé, jsouce na podobné výtky připraveni, hájí se odkazem k zásadám svrchu vytčeným, v nichž arci modernost nebyla na místě posledním (jen že modernost stárne příliš rychle!), a připouštějí, že také o nich bude po letech souzeno. Zajisté! A kdo může tušiti, jaké měřítko bude míti na naši dobu příští století? Nezbudeli potom také „jen pár třísek“ z leckteré modly nynější?

Zásady, dle nichž Česká poesie jest spořádána, nejvíce látky ku přemýšlení poskytují zajímavými důsledky, k jakým pořadatelé došli zejmena v prvních obdobích našeho věku. Především odpadnul Puchmajer sám a celá jeho škola básnická, odpadli Nejedlý, Hněvkovský i M. Z. Polák. Tohoto nezachránilo — a nedivíme se tomu — ani starší mínění Vrchlického, který Vznešenost přírody nazval prvním činem básnickým v našem věku po Jungmannově převodu Ztraceného ráje a který shledal v díle tom „velikost koncepce a místy pravého básnického posvěcení“ jakož i „partie vzácné krásy a opravdovosti básnického vzrušení“. Ano Vrchlický měl druhdy „za svou povinnost vzdáti (když byla uctívána památka Kolárova) hold neobyčejnému duchu, který v prvních červáncích našeho obrození měl smysl, vlohu i péro pro poesii v stylu opravdu velkém“.[1]) Z tohoto velikého ducha není tu ani písmene. — Dále jsou pominuti Antonín i Jan Jindřich Marek, Chmelenský, Turinský (netoliko dramatik, ale též lyrik), Vinařický, Sušil, Langer.

Skrovnými ukázkami jsou zastoupeni: Vacek Kamenický (známou elegií), V. J. Picek, V. Štulc (po básni z Českých dum a z Harfy Sionské) a B. Jablonský (jedinou z Písní milosti). O těchto a bez pochyby také o Kalinovi a snad i Furchovi platí, co praví v úvodě pořadatelé, že přijali je do výboru „s přimhouřeným okem.“ Netřeba zajisté široce vykládati, že toto „přimhouřené oko“ je vlastně prolomením zásad svrchu uvedených a že přimhouřiloli se oko při jednom,

---

[1]) Vrchlický, Nové studie a podobizny, str. 10.

mohlo by se stejným právem žádati, aby se bylo přimhouřilo i jinde. Důvod, že někdo „znárodněl (to nebylo jen jeho zásluhou), jiný formou se zablýskl, jiný byl v jádru básník, ale život jej příliš záhy podlomil,“ zajisté nezvyšuje absolutní hodnoty básní, nebylyli samy o sobě naprosto zdařilé. Že Česká poesie láme názory, ustálené zastaralými tradicemi, schvalujeme úplně; ale to aut-aut, před kterým se pořadatelé její octli, mělo býti pak provedeno důsledně a energicky. Tedy na př. také Vocel mu měl podlehnouti, v jehož Labyrintu není asi méně prosy a méně suchopáru než třebas u Poláka a j.

Vedle hlavních pilířů poesie školy vlastenecké: Kollára, Čelakovského, Erbena, Máchy a Havlíčka, Česká poesie vyzdvihuje a po zásluze oceňuje J. P. Koubka, V. B. Nebeského a Fr. Douchu. Nebeskému po zapomenutí, v něž upadla jeho činnost básnická pro jeho práce jiné, dostalo se zadostučinění již od Nerudy; také památka Koubkova, byť pozdě, zvolna a nedosti výrazně, přichází do lepšího světla, jež by nejrázněji proniklo náležitým, samostatně vydaným výborem z jeho básní. Doucha však jako básník zde po prvé jest věcně a vřele oceněn, ukázána hloubka jeho básnického talentu v oboru lyriky reflektivní a doložena ukázkami, které snad konečně pohnou povolané činitele, aby se přičinili o sbírku jeho básní, dosud roztroušených po časopisech také dost odlehlých. Jest jenom známkou nezdravoty našich poměrů literárních, že v době, kdy vycházejí vyfintěné knihy veršovaných plev, nikdo se neujme pozůstalosti básníka myšlenkově tak zralého, obsahově hutného a formálně vybroušeného. Dokud takové sbírky nebudeme míti, bude Doucha v širším obecenstvu literárním stále jmín jen za veršovce pro děti a nanejvýš snad ještě za překladatele Shakespeara, jehož překlady jest nutno pro divadlo dáti předělávati . . . Jak teprve pečlivý, svědomitý výbor staví básníka v náležité světlo, jest i zde s dostatek patrno z práce, kterou L. Quis věnoval poesii Havlíčkově.

Druhý svazek obsahuje zástupce Byronského romantismu, jehož předzvěstí byla Fričova „Lada Niola“ z r. 1855 a jemuž brány otevřel známý almanach „Máj“ z r. 1858. Z předních účastníků Májovského kruhu má Česká poesie jen dva básníky, kteří jsou živoucími svědky ruchu tehdejšího i nynějšího. Z nich J. V. Jahn jako pěvec již dlouho se odmlčel, Ad. Heyduk však, nestárnoucí, neumdlévající, stále svěží, silný a lahodný dává dnes zníti lyře své ze strun stejně nadšených jako za dob svého mládí. Vedle něho, rozumí se, vykázáno zde náležité místo Hálkovi a zejmena vůdci a patriarchovi té doby, Nerudovi. Z ostatních čestně jest tu zastoupen bouřliváček byronismu J. V. Frič, pak R. Mayer a V. Šolc; drobnější ukázky představují kromě toho B. Jandu, Jos. Baráka (erot. lyrika) a G. Pflegra.

Pokud jde o formální stránku poesie, měli pořadatelé za nutno vytknouti nedostatek, který na té době opravdu překvapuje. „Při rozšíření ideového obzoru, při bohatství nových látek z cizích luhů přenesených a rychle našemu ovzduší přizpůsobených, povolil kultus formy básnické měrou neobyčejnou. Jakási laxnost v technice básnické, hlavně v její metrické stránce, je patrna i u nejlepších zástupců tohoto období. Tolik špatně stavěných veršů, zvláště iambických, nenajdeme ani

v první ani v následující periodě.“ — Správnost tohoto výroku lze doložiti také nejedním příkladem z této knihy.

Rozhraním obsahu třetího svazku jest almanach „Ruch“, vydaný r. 1868 na oslavu položení základního kamene k Národnímu divadlu. Básnická družina, která se tu sjednotila, způsobila nový, čilejší život na českém Parnase, přinesši nová, skvělá hesla, rozmanité ideje jak ryze vlastenecké, tak čistě všelidské, měříc domácí plody zvýšeným měřítkem ciziny a zdokonalujíc také formu pečlivěji, než se dálo dosud. Většina básníků tohoto období bojuje za myšlenky národní a vlastenecké; tu a tam ozývá se již také struna sociální. Cizích vlivů jest co nejméně, původnost a svéráznost jest pěkným významem tohoto období. Ráz naší poesie těch let vystižen jest J. V. Sládkem, Svat. Čechem, Krásnohorskou, Staškem a Quisem, z předcházejícího období sem spadá těžiště neúnavného Heyduka. Z poetů, kteří nenáleželi žádné škole a kteří sem jsou řaděni na základu pořadu chronologického, vysoko se povznáší svérazná, nádherná epika J. Zeyera, tvořícího s Čechem a Vrchlickým trojici skvoucích hvězd našeho Parnasu, z nichž každá září svým leskem význačným.

Vedle těchto básníků zastoupeni jsou v tomto svazku ze známějších Jaroslav Goll, Bohumil Adámek, Mir. Krajník a Bohdan Jelínek ukázkami tu četnějšími (zejmena u Jelínka), tu řidšími. Také nehojných plodů Kuchařových nezapomenuto, kdežto z jiných (na př. Miřiovského, Balcárka, Pakosty, B. Čermáka, Šmilovského a j.) nevybráno nic. Z poetů méně známých uveden jest zde Jos. Baše, z jehož Silhouett vybral A. Černý pěkné ukázky, a takřka znova objeven Bohuslav Ptačovský, Kutnohoran (žil r. 1844—1867) a V. Jos. Pokorný-Pikulík, pozoruhodný samouk (řemeslem švec), jehož Moje píseň jest tu zcela na místě.

Ostatek české poesie snaží se A. Klášterský v úvodě ke IV. svazku roztříditi v jisté skupiny, rozeznávaje dle směrů, jak se objevily, pěvce kruhu Lumírovského s Vrchlickým v čele, pak básníky, kteří domnělým kosmopolitismem Vrchlického jsouce vzníceni s důrazem napsali na svůj prapor „vlast“ a byli tedy protichůdci kruhu prvního (Rud. Pokorný), dále pěvce, na nichž se objevil vliv realismu (Táborský, Jakubec, Rais), a z reakce proti tomuto směru, spíše však vlivem podobné školy francouzské vzniklé dekadenty čili symbolisty. Z těchto vybíráno vším právem velmi opatrně, a tak sem zařazen jen básník nepochybné ceny, Ot. Březina. Vysloveno tu také mínění, že následovníci R. Pokorného, na př. Fr. Chalupa, snažili se jen *imitovati* lidový popěvek, nikoli vystihnouti duši lidu. Tvrzení to zdá se mi poněkud upřílišeným již i proto, že oba tito básníci zemřeli dříve, než dostoupili vrcholu svého vývoje. Jinak pořadatelé právem ukazují na mohutný rozmach českého verše v posledních letech, na bohatství a rozmanitost látek a hojnost těch, kterým náleží čestné místo na našem Parnase. (A ještě větší jest počet těch, kteří se pokoušejí dobyti si tam vůbec místa jakéhokoliv.)

Poslední oddělení toto uvedeno jest Vrchlickým, jemuž na všecky časy náležeti bude zásluha, že pozdvihl poesii českou k výši nebývalé. On jest zjevem v literatuře naší (a byl by i v literaturách větších a šťastnějších národů) tak ojedinělým, zářivým a vlivu plným, že Jarostav Kvapil v reliefu jeho činnosti vhodně naň obrací jeho slovo o Baudelairovi, nazývaje jej *magnus parens* českého básnictví na sklonku

XIX. století. Význam jeho vyznačen jest v anthologii i zevně místem, které jest mu přiděleno; jest to ve IV. svazku str. 17.—290., tedy vlastně objemná kniha, v níž jenom k větším skladbám epickým nemohlo býti přihlíženo (právě jako u S. Čecha, Zeyera, Heyduka), jak by bylo žádoucno. — Mimo jmena již svrchu připomenutá nalézáme zde ještě O. Mokrého, K. Kučeru, Fr. Kvapila, G. Dörfla, Spáčila Žeranovského, Xavera Dvořáka a Fr. Ulricha. Z nich Spáčil a Ulrich, nevydavše posud svých veršů v knize, jsou zde prvně charakterisováni hlouběji a zevrubněji.

Poslední svazek díla připíná se těsně ku předchůdci svému a jest skoro nejzajímavější. Značná řada povolaných pěvců se nám tu představuje, a z koncertu jejich poesie zaznívá zpěv co nejrozmanitější, ozývají se náměty, které víc a víc ukazují, jak duše tvůrcova podléhala myšlenkovému proudění našich dnů. Kypivý život skonávajícího věku, jehož široká vlna zanáší i zdravé šťávy i pouhý rmut z ciziny k nám, kteří stále a stále bychom měli všecky páže míti ozbrojeny a připraveny k obhajování nejprostších a přece tak drahých práv národních, nalézá v souvěké poesii naší ozvuk nejeden. Jest přirozeno, že básníci naši jsou dětmi své doby, a lze jen vysloviti přání, aby všichni také vždycky byli zároveň syny svého národa, alespoň v jeho stránkách dobrých. — Pozorujíce tvorbu mladší generace zde shrnuté, shledáváme, že epiky jest tu velmi poskrovnu. Erotika, nálada, reflexe bují v květy přepestré i přeutěšené, ale péro krásnohlasé Kalliopy vysychá. Želíme toho proto, že toužíme, aby mládež byla odchovávána poesií, a mládeži právě jest nejdříve potřebí plodů Musy epické. — Že pravá, niterná českost jest znakem převážné většiny našich pěvců, jest zajisté zjev neméně radostný než celkový vzmach a vzrůst poesie naší, jakého jsme svědky na konci tohoto století.

Pro úplnost uvedeme zde jmena, zastoupená v posledním svazku anthologie, neuvažujíce již o tom, které z nich mohlo snad odpadnouti, aby učinilo místo jinému. Tří, čtyř bychom tu nijak nepohřešili. Tomu onomu mohlo se také dostati místa skrovnějšího. Jsou zde tedy zastoupeni: Kaminský, Leger, Mužík, Šimáček, Svoboda, F. S. Procházka, Jan Červenka, Škampa, Klose, Jesenská, Sova, Jan Rokyta (lahodné, tklivé verše, tímto jmenem označené, jsou dílem Ad. Černého), M. Jahn, Klášterský, F. X. Šalda, K. Mašek, Beneš Grünwald, E. z Čenkova, Ant. Váňa, Jar. Kvapil, Ot. Auředníček, V. Březina, Jos. Kubelka, Borecký, Pečinka a Kar. Červinka. O Macharovi připomíná redakce, že dovolávaje se kollegiality nesvolil, aby byl učiněn výběr z jeho veršů. Pořadatelé (kteří měli právo dovolávati se téže kollegiality na p. Macharovi), vyhověli mu, „stanoviska jeho ve věci samé naprosto nesdílejíce.“ Nepochybujeme, že se to stalo na větší škodu Macharovu než této anthologie.

Sborník Česká poesie jest dílo uspořádáním i obsahem velmi cenné a svrchovaně záslužné. Má všecky vlastnosti, aby v domovině získala literatuře naší srdce chladná a vymohla si zasloužený respekt ciziny, pokud ta cizina k nám dovede býti nepředpojatou.

F. V. Vykoukal.

Zemědělská politika.

Zemědělská politika. Soustavně vykládá dr. Frant. Fiedler. Svazek I. a II. 1899. Nákladem J. Otty.

Profesor české techniky dr. Frant. Fiedler, jeden z nejlepších odborníků ve věcech zemědělských, počal roku 1899 vydávati dílo, které v každé příčině možno nazvati chloubou české literatury. Jest ku podivu, že český národ náš, v zemědělství tak pokročilý, při vší své bohaté literatuře na jiných polích vědění má dosud jen málo spisů, které jsou věnovány jednotlivým otázkám národohospodářským a částečně i právním v oboru zemědělství. A tu pojednou objevuje se celá takořka encyklopedie, pojednávající o všech těchto otázkách. Dosud vyšly dva svazky Fiedlerova díla, věnované zásadním otázkám zemědělské politiky (svazek I.) a zemědělskému právu dědickému (svazek II.); následovati budou ještě dva svazky další: v III. svazku pojedná spisovatel o úvěru zemědělském a ve svazku IV. o opatřeních zákonodárství a veřejné správy za účelem zlepšení technického postupu výrobního v zemědělství čili o „veřejné správě zemědělské“ v užším slova smyslu. Již v prvém svazku dokázal autor, že jest na výši svého úkolu. S nevšední znalostí svého předmětu, zvláště odborné cizí literatury seznamuje nás se zásadními otázkami zemědělské politiky, nauky o principech, jimiž říditi se má veřejná moc ve státě, aby výroba zemědělská byla podporována. V jednotlivých kapitolách přihlíží spisovatel nejen k zemědělským poměrům v cizích zemích, nýbrž oceňuje zvláště zemědělské poměry v království českém a vyslovuje se již v úvodě o tomto svém postupu takto: „Právě v zemědělských poměrech, jež vytvořily se na velezajímavé půdě české, lze ještě dnes pozorovati stopy zvláštní rázovitosti národa českého, již vysvětliti sluší příslušností tohoto národa k velkému národu slovanskému. Nad to jsou hospodářské poměry v Čechách vůbec a zemědělské poměry zvláště i proto ještě zajímavé, že na půdě české setkali se a byli po několik století vedle sebe hospodářsky činnými příslušníci dvou velikých národů, národa slovanského a národa germánského. Vliv tohoto bezprostředního styku obou národů na půdě české jest znatelný nejen v politických, nýbrž i v hospodářských poměrech této země; vývoj těchto poslednějších poměrů byl proto u nás namnoze odchylný od vývoje, v jakém postupovaly tytéž poměry na území jediným národem výhradně ovládaném.“ Dílo má zvláštní cenu nejen proto, že spisovatel přihlíží k nynějším hospodářským poměrům v království českém, nýbrž i proto, že nezanedbává živlu historického a pojednává zejmena o celém historickém vývoji jednotlivých institucí. Ačkoli jest přívržencem hospodářské svobody v každém směru, pokud jen tato svoboda nezabočuje na scestí, stojí přece na stanovisku konservativním a varuje před všelikými reformami, které by se neohlížely na poměry vzniklé historickým vývojem. Tak na př. na straně 105. I. svazku praví: „Učení socialistické spočívá na zásadním omylu, že hospodářské poměry národů jsou výsledkem mechanických sil, a že lze tedy poměry tyto mechanicky přetvořiti. Učení toto přehlíží, že jednotlivé instituce hospodářské vyvíjely se v národech postupně, a že nynější stav všech jednotlivých institucí opírá se o nepřetržitý

jich vývoj, který nelze libovolně přerušiti. Jest nejen možno, nýbrž i pravděpodobno, že mnohé dnešní instituce hospodářské budou v dobách příštích změněny; ale stane se to podobným organickým vývojem, jako změny dosavadní. Snad přiblíží se někdy hospodářský organismus lidstva k ideálům socialismu, až celkové vzdělání mravní i duševní lidstvo k takové organisaci učiní spůsobilým; dnes rozhodně pro takovou organisaci lidstvo není zralé, a nebude as zralé k tomu na dobu dozírnou."

Prvý svazek díla svého zahajuje spisovatel výkladem o pojmu a oprávněnosti zemědělské politiky a uvádí zejmena příčiny odůvodňující, aby státní moc zakročovala ve prospěch zemědělství. Příčiny ty jsou: počet obyvatelstva zaměstnaného v zemědělství, doplňování obyvatelstva městského z venkova, důležitost toho, aby zemědělství opatřilo národu dostatečné množství výživných prostředků, různost povahy obyvatelstva venkovského a městského a ethický význam majetku pozemkového pro národ. Po té se vypočítávají orgány veřejné moci státní zasahující v odvětví zemědělství, a to orgány zákonodárné, výkonné (úřady) a poradní (poradní sbor průmyslový a zemědělský a zemědělské rady v jednotlivých zemích) a uvádí se podrobně jejich kompetence.

V následujícím oddíle podává autor přehled historického vývoje poměrů zemědělských, promlouvaje o původním osídlení půdy u Keltů v klanech, u Germánů ve vesnických společenstvech a u Slovanů v zádružných rodinách, a přecházeje pak k nevolnictví, poddanství a vyvazení půdy.

V třetím oddíle rozpisuje se autor o právním poměru hospodáře k půdě, pojednávaje o vlastnictví k půdě a jeho vzniku, o pozemkové rentě, o útocích podnikaných proti soukromému vlastnictví k půdě od různých reformních soustav, jmenovitě socialistické, o hnutí hlásajícím znárodnění čili nacionalisaci půdy, o vlastnictví veřejném v zemědělství (o veřejném statku) a občinách, jejich vzniku a příčinách sporů o ně mezi starousedlíky a ostatními příslušníky obce atd., o majetkovém společenství vesnické obce na Rusi čili o t. zv. miru, o vlastní správě zemědělského majetku a o nájmu půdy v jeho rozličných formách (při nájmu podílném, franc. métayage, métairie, vlas. mezzadria, maseria bylo by bývalo vhodno, aby se poukázalo též k tomu, že spůsob tento byl kdysi v obyčeji i u starých Slovanů, ba že se ještě dnes praktikuje v Bosně a na Černé Hoře). Po té podává spisovatel statistický přehled o nájemných poměrech v některých zemích.

V oddíle čtvrtém píše autor o volné a obmezené dělitelnosti majetku pozemkového. Seznámiv čtenáře s pojmem volnosti a vázanosti půdy, probírá starší předpisy o dělitelnosti pozemkové, načež pojednává o novějším zákonodárství o dělitelnosti pozemkové a označuje zejmena rozdíly mezi rakouskou osnovou a pruským zákonem obmezujícím dělitelnost pozemkovou. Dále se rozpisuje o rozdělení majetku pozemkového a třídí zemědělské podniky na velké (velkostatky), střední a malé. Zmíniv se o nestejnoměrnosti v rozdělení majetku pozemkového a příčinách toho, líčí význam velkého, středního a malého majetku pozemkového a všímá si vlivu nepříznivého rozdělení pozemkového majetku na poměry ve státě. Aby tento majetek přiměřeně byl rozdělen, k tomu má působiti veřejná moc státní. Obrací se tudíž spisovatel

k působnosti státní moci v této příčině a vytýká především negativní hranice, kterých nesmí státní moc překročiti, zasahujíc v rozdělení pozemkového majetku, načež přechází k positivním opatřením státní moci za uvedeným účelem. Ve třech následujících kapitolách píše autor o velkém, středním a drobném majetku pozemkovém a dělitelnosti pozemkové, pokud jest tu třeba, aby stát zasahoval v jejich prospěch. Dobře praví spisovatel, že velký majetek pozemkový nepotřebuje pro svůj značný rozsah ochrany proti zmenšování. Naproti tomu ovšem jest třeba opatření, směřujících proti zvětšování velkého na újmu středního majetku pozemkového. Co se týče středního majetku, praví spisovatel, že majetek tento zasluhuje pro vynikající svůj význam zvláštní péče, aby byl zachován. Návrhy směřující k tomu, aby volná dělitelnost pozemků byla obmezena, mají na zřeteli hlavně zachování stavu selského. Autor dospívá k výsledku, že nebylo by odůvodněno, aby majitel selského statku byl obmezován v jednáních podniknutých za účely se stanoviska hospodářského ospravedlněnými. Obmezení dělitelnosti selských statků měla by se týkati jen takových jednání majitelů těchto statků, jež nelze pokládati hospodářsky za odůvodněná.

Statistikou týkající se rozdělení pozemkového majetku v jednotlivých státech a rakouských zemích zakončuje spisovatel prvý svazek svého díla.

Svazek druhý nadepsaný „Právo dědické v zemědělství" již svým záhlavím ukazuje na obsah. První kapitola věnována jest všeobecným zásadám práva dědického. V kapitole druhé podává se vývoj dědického práva týkajícího se majetku zemědělského. Vývoj tento postupoval analogicky s vývojem instituce vlastnické. Za vlastnictví společenského (keltských klanů, markovních společenstev germánských a zádruh slovanských) panovala t. zv. dědická vázanost, jež vystřídána byla v době vlastnictví obmezeného čili děleného (vyplývajícího z poměrů poddanských a lenních) dědickou obmezeností a za nynější soustavy vlastnictví individuálního dědickou volností. Spisovatel podává vývoj dědického práva při velkém i selském majetku zemědělském v Čechách a pak v Německu. Velmi zajímavá jest kapitola o dědickém právu a reformách sociálních. Probírají se tu rozličné návrhy na reformu dědického práva, čelící k tomu, aby spůsobem co možná nejhladším převedeno bylo soukromé vlastnictví do formy vlastnictví společenského. Reforma dá se provesti buď sespolečenštěním práva dědického nebo spoludědickým právem veřejných korporací nebo zdaněním dědických převodů. O všech těchto reformách se autor všestranně vyslovuje. Po té promlouvá o důležitosti dědického práva pro zemědělství, o svěřenstvích čili fideikommissech, o anglických kmenových statcích rodinných a nejobšírněji o dědickém právu selském. Při svěřenstvích podává celý vývoj, uvádí četné důvody mluvící pro tento institut i proti němu a zmiňuje se o reformních návrzích svěřenské instituce. Poučná pro našince jest kapitola o anglických kmenových statcích (entails and settlements), v níž nás autor seznamuje mezi jiným se zvláštními právními poměry anglickými v příčině nemovitostí. Nejdůležitější jsou kapitoly poslední o selském právu dědickém a navrhovaných jeho reformách, usilujících vesměs o to, aby selský statek po smrti majitele zůstal co možno celistvý a nedrobil se příliš mezi jednotlivé dědice. O reformách těchto jedná

spisovatel v kapitolách „Selské statky dědičné,“ „Právo nápadnické a jeho vývoj,“ „Obsah německých zákonů o právu nápadnickém,“ „Právo nápadnické v Rakousku“ a „Závěrečné úvahy o právu nápadnickém.“

Vlastí instituce dědičných statků selských i instituce práva nápadnického jsou země německé. Z Německa dostaly se obě ty instituce do Rakouska. Vzorem pro ně byla instituce svěřenská, jež znamenitě dokázala, že dovede chrániti celistvost majetku pozemkového. Prvý zákon, který byl vydán o selských statcích dědičných, byl zákon bavorský z r. 1855. Později vydány jiné zákony podobné. Autor všechny probírá. Dle zákona bavorského není zřízení dědičných statků nucené, nýbrž jen fakultativní (dobrovolné). Bylli statek za jistých formálností prohlášen dědičným, jest vlastník jeho značně obmezen při zcizení, zadlužení a dědických převodech tohoto statku za tím účelem, aby statek byl zachován pro dědice. Obmezení ta spisovatel podrobně naznačuje. O statcích zmíněných platí mimo to zvláštní předpisy, pokud jde o majetková práva manželská, o dělení dědictví mezi nápadníky a o výměnek. Zajímavo jest, že žádný ze zákonů o dědičných statcích selských neměl nijakého praktického výsledku. Význam zákonů těch spočívá však nicméně dle autora v tom, že se v nich zračí názory o cílech zemědělské politiky. Spisovatel zmiňuje se též o reflexu dotčených zákonů na poměry v zemích rakouských a o reformních návrzích u nás.

Právem nápadnickým nazývá autor takovou úpravu zákonné posloupnosti dědické pro selské statky, aby statek převeden byl po smrti zůstavitele na jediného z oprávněných dědiců za podmínek, za jakých by dědic ten mohl na statku úspěšně hospodařiti, Dědic, který nastupuje po zůstaviteli ve vlastnictví statku, nazývá se nápadníkem. Právo nápadnické neobmezuje vlastníka statku v disposicích za živa nebo posledním pořízením, Pouze v tom případě, neučinilli vlastník jiného opatření, má statek po jeho smrti převeden býti v celistvosti na jediného z dědiců. V Rakousku nestalo se právo nápadnické ještě skutkem, nýbrž učiněn byl pouhý počátek říšským t. zv. rámcovým zákonem z 1. dubna 1889 č. 59. ř. z., jehož ustanovení autor blíže probírá.

Dílo prof. Fiedlera ukazuje na naléhavou reformu dědického práva zemědělského a vystupuje na mnohých místech s návrhy iniciativnými. V té příčině mělo by dojíti náležitého povšimnutí zejmena v kruzích poslaneckých. Pro bohatý svůj obsah jest důležitou knihou pro široké kruhy interessentů nejen ze středu intelligence, nýbrž i ze středu stavu rolnického. Také na školách zemědělských bude vítanou pomůckou.

Dr. *Karel Kadlec.*

Dějiny českého knihařství.

Dějiny českého knihařství. Po stránce umělecké a technické líčí dr. Karel Chytil. S 20 tabulkami a 7 vyobrazeními v textu. Nákladem společenstva knihařů Pražských. Tiskem Politiky v Praze.

Od desk vyřezávaných ze slonoviny, kdy kniha byla vzácností jako vazba, do barevných desk a kožených hřbetů francouzských, kdy

se kniha mohla stávati majetkem každého člověka, jest u nás celých osm století a těm věnována jest nejnovější tato práce dr. Chytila. Že kniha a její šat úzce spolu souvisí, není ovšem pochybnosti. Vynalezení knihtisku jako jinde tak u nás jest i rozhraním dvou velkých dob knihvazačství. Dokud psaná kniha spadala k učenosti, vazba byla uměním ryteckým, zlatnickým, illuminátorským, malířským. K bratrstvu malířskému náleželi první předci našich knihařů; pod právomoc university připadli, když u nás založena. Dovední mnichové a duchovní patřili k prvním knihvazačům. Slonovina, dřevo, vyřezávání, zlato, stříbro, drahé kameny, polodrahokameny tvoří šat knih našich od 11. století, až v 14. a 15. věku množí se práce řezané a tepané v kůži. Velkému vývoji těšilo se u nás knihvazačství již do konce 15. století. Velké historické doby neostávají na ně bez účinku. Karlova doba jest jeho rozkvětem. Vážná opravdovost a prostota označuje vazby husitské. Za Jagellovců počíná již i knihařství nová doba. Knihtiskem vzmáhají se knihy, knihovny, obchod s knihami a vazba knih. Z Italie, Francie, Německa přicházejí knihy i vazby na trh, ale i u nás rozkvétá knihařství. Roku 1598 vstoupilo v život samostatné, utvrzené bratrstvo knihařské, cech, který však zajisté i dříve již trval. Nové jednodušší prostředky a stejnoměrnější slohové vazby vidíme v knihařských dílnách. Naši knihaři 16. věku zasluhují vší chvály, jako Pavel Mělnický, Plzeňský plebán bratr Matěj, Bartoloměj Trnka, kněz u sv. Víta v Krumlově, Jan Komor, Adam, Jiřík, Táborský a j. Doba Bělohorská učinila přítrž tomu vývoji, nastal úpadek, z něhož jen ponenáhlu se knihařství zotavovalo. Spis Chytilův jest cennou prací, v níž každá věta má svou váhu. Dr. Chytil, ředitel umělecko-průmyslového musea obchodní a živnostenské komory Pražské, jest odborník již dobře známý. Základy ku přítomné práci viděli jsme již na jubilejní výstavě r. 1891 v oddíle retrospektivním, potom na výstavě r. 1895. Již tu seznámil nás s památkami a výtvory knihařství českého do konce 18. věku. Třistaleté jubileum knihařské bylo pobídkou k vydání tohoto díla. Nejcennější památky knihařského umění zobrazeny jsou na 20 tabulkách čtvercového formátu a v textu. Jsou samy o sobě vzácností a zajímavostí, ano snad i vzorem k vazbám v starém slohu českém. Knihařskému společenstvu náleží uznání, že tímto způsobem zvěčnilo své jubileum. Tisk a celé technické provedení díla svědčí o odborné dokonalosti a umělecké výši tiskárny. *J. J. T.*

Drobné zprávy.

Tím, že od 1. ledna 1900 zrušen jest novinářský kolek, značně se ulevilo časopisectvu politickému. Denníky jsou nyní vesměs levnější; přibyl „státoprávní denník“ Radikální Listy, a kolik časopisů v Praze i na venkově vychází vícekrát v týdnu. Politické čtení se tedy v novém roce jistě rozhojnilo,

Lzeli to říci též o čtení literárním? Sotva, bohužel. Na podzim počal vycházeti nový čtrnáctidenník Obrázková Revue, o novém roce nový vědecký měsíčník Česká Mysl, na Moravě Rozvoj; rozmarný Švanda dudák se z měsíčníku stal týdenníkem. Naproti tomu zanikl

Šimáčkův Světozor, dovršiv svůj 33. ročník. Náležel mezi naše nejčelnější literární publikace a konal též výtvarnému umění výborné služby. Při vší péči redakce a při vší obětovnosti nakladatelstva nemohl tak důležitý a tak osvědčený list býti udržen; udusila jej netečnost, která se v naší intelligenci zas povážlivě rozmohla, a nebudeli v čas zažehnána, může literatuře způsobiti ještě jiné těžké škody.

Vánoční literární trh dopadl chuději než jiná léta; k tomu přispěla i vnější příčina, požár velkolepého závodu Vilímkova, jímž celá řada chystaných novinek literárních (skvostná vydání Zeyerovy Marianské zahrady, Amisa a Amila atd.) zničena jest. Písemnictví naše trvá v období překladův a sebraných spisů. Překládají se knihy moderní: Kiplingova Druhá kniha Džunglí, Hauptmannův Potopený zvon, — překládají se starší díla klassická: Aischylových Sedm proti Thébám přeložil Loukotka, Shakespearovu tragedii Romeo a Julie znovu Sládek; — překládají se díla vědecká a různé časové úvahy: tak V. S. Bělinského úvaha o Puškinově Oněginu, dr. E. Blackwellové Rada rodičům o mravní výchově dětí, D. Maxwellovy Stupínky k socialismu, A. Fouilléova Kritika mravních soustav naší doby a Jos. Mazziniho Úvahy vybrané. Ovšem se toto překládání neřídilo určitým plánem; aspoň stěžejná díla Spencerova, Taineova a j. zůstávají stále v originále.

Sebrané spisy našich autorů rostou; od Heyduka po Černé hodince vychází Parnasie, Vrchlického XXX. svazek přináší „Překročen zenit,“ Jiráskův XXVII. svazek druhou knihu „U nás,“ Čechův IV. svazek „Báchorky veršem,“ Světlé III. svazek „Vesnický román,“ Třebízského v novém vydání I. svazek „Pod doškovými střechami;“ knihkupectví Kohoutovo zahájilo „Českou čítárnu“ Chocholouškovými historickými romány v novém laciném vydání. Mrštíkova Pohádka máje vychází v druhém vydání.

Díla naučná zjevila se poněkud hojněji než jindy; nejdůležitější z nich jsou J. Podlipného Sbírka zákonů, řádů, řízení, privilegií a listin. týkajících se státního práva království Českého jakož i platné ústavy a Fr. Kameníčka Zemské sněmy i sjezdy moravské (vydaný díl první chvalně svědčí o pilných archivních badáních i pronikavé vědecké kritice spisovatelově); Žaltářem Poděbradským (nákladem České Akademie s dvěma stkvostnými snímky a vzorným slovníkem) podal A. Patera nejlepší a největší svou staročeskou edici; Ot. Zachar roztomilou knížečkou „M. Antonia Florentského Cesta spravedlivá v alchymii“ razí nové dráhy vydávání textů staročeských. Alpami zabývají se K. Hipman „Na příč Švýcarskem“ i L. Mareš, Savinské Alpy; a do turistiky, ovšem mravokárné, náležejí i J. Holečkovy spisy Na Černou Horu a Černá Hora koncem věku. Velice důležitá jest kniha A. Hubkova Naše menšiny a smíšené kraje na českém jihu, o níž ještě promluvíme. *V. S.*

Nové překlady z češtiny.

Nepoměrně pomaleji než česká hudba a české výtvarné umění klestí si naše literatura cestu do ciziny. I když odmyslíme si všechny překážky, které musí česká kniha překonati, než může promluviti k cizí veřejnosti, a kterých, alespoň ne v takové míře, není u obou zmíněných

umění, zbývá ještě veliká, ze všech nejnebezpečnější překážka, stavící se v cestu české knize. Překladům z češtiny nedostává se listů, které by jim dopřály místa, nedostává se nakladatelů, kteří by větším převodům pomáhali na veřejnost. Co dobrých, snad výborných překladů stlívá v psacích stolech autorů! Co usilovné práce, lásky k věci, nadšení a ušlechtilé snahy leží tu asi ladem! Marno bylo by to popírati. Pro překlady z češtiny *není* nakladatelů. Máme tu na mysli v prvé řadě ovšem překlady do němčiny, neboť do jiných řečí posud sami autorů svých nepřekládáme a silných, pro věc zaujatých a k úkolu takovému spůsobilých kolonií v cizině (vzpomeňme jen, co pro rozšíření severských literatur vykonaly jejich kolonie v Paříži, Londýně a Berlíně!) nemáme; cizina pak jsouc nedostatečně nebo zúmysla špatně informována o našich cílech a snahách, nemá tolik zájmu a pochopení pro naši literaturu, tolik touhy seznati ji, aby z jejího středu sami vyšli zdatní překladatelé našich autorů. A při dnešním stavu věcí, kdy naši nejbližší sousedé se svéřepostí a surovostí před tím nebývalou štvou proti všemu, co českého, nelze se nadíti, že by v dohledné době nadešel v té příčině nějaký obrat k lepšímu.

Není zde místo vyšetřovati, do jaké až míry zjev tento zaviněn byl námi samými. Stačí snad, připomenemeli, že těch několik pokusů seznámiti německé obecenstvo s ukázkami našeho písemnictví nebo alespoň v stručných rysech načrtnouti dnešní jeho stav, že těchto několik pokusů, s nimiž jsme se i za této neutěšené doby v některých předních časopisech německých setkali, učiněno bylo bez podnětu a bez podpory z naší strany. Nelze se pak diviti, že cizina, pokud se vůbec zajímá o náš duševní život, čerpá poučení z článků přímo vražedně směšných a o úžasné nevědomosti nebo naivnosti svých pisatelů svědčících. Tím radostnější jsou pak zjevy, o nichž na tomto místě několika slovy zmíniti se chceme. V krátké době vyšly překlady předních děl některých z nejznamenitějších autorů, a to v samostatné knihové formě, v úpravě důstojné, dílem i skvostné. Díla, o něž jde, sama o sobě by stačila, aby v nestranném cizinci vzbudila nejen slušný respekt před současnou poesií českou, nýbrž i touhu poznati z literatury národa tak kaceřovaného, pronásledovaného další, zajisté že stejně zajímavé ukázky.

Svatopluku Čechovi poměrně záhy dostalo se možnosti, aby i cizí literární kruhy okouzlil jasem a nádherou své poesie. Téměř před půldruhým desetiletím již vyšly v Reklamově velice rozšířené Universálce drobné svazečky jeho povídek. Kromě toho, nemýlímli se, výborná jeho povídka Jestřáb contra Hrdlička rovněž již asi před dvanácti, třinácti lety vyšla v německém překladu ve knihovém vydání. Bližší známost s jeho básněmi umožnily německému čtenářstvu vlastně teprve překlady Gregoryho-Řeháka (Ve stínu lípy) a Fuxa-Jelenského (Petrklíče), mimo některé menší překlady a ukázky v známé anthologii Albertově. Z poesie i prosy mistrovy byly tu tedy již před delší dobou svazky překladů, které objektivní kritika německá přijala s hojnou, lichotivou pochvalou.

Ku převodům těmto, vystihujícím v celku dosti šťastně třpytný jas a duhobarevný pel i sladkou hudbu poesie Čechovy, přidružil se před nedávnem další překlad, tlumočící nejpopulárnější dílo mistrovo, Písně otroka německému publiku. Nesnadného úkolu podjal se překladatel

před tím v širší veřejnosti neznámý, Jan Koutek, a vydal překlad básní, které pro svobodomyslnou tendenci a mužný vzdor svůj původně došly místa v illustrovaném satirickém listě sociálně demokratickém, konečně vyšly samostatně nákladem známého nakladatelství této strany, I. H. Dietze v Stuttgartě. Kniha velmi pěkně, ano nádherně vypravená[1]) došla v Německu, jmenovitě ovšem ve kruzích sociálně demokratických, nevšední pozornosti a hojného rozšíření. Pan Koutek, povzbuzen úspěchem své práce, pokusil se o převod jiného díla Čechova, Modliteb k Neznámému, z něhož pěknou ukázku přinesla naše Pražská Politika. Dokončení počaté práce zabránila smrt, Koutek zemřel dne 5. ledna 1899 u věku 66 let. A při této příležitosti dovědělo se teprve mladé pokolení bližších zpráv o muži, jehož překlad ohnivých a mužných Písní otroka též u nás vzbudil pozornost. Koutek býval v letech šedesátých okresním tajemníkem v Benešově a účastnil se horlivě národního ruchu oněch dob a zakusil také tehdejší bezohledné persekuce, až byl nucen hledati sobě jiný úřad. Naposledy byl ve službách Pražské obce. Mimo zmíněné překlady zanechal také rozpracovaný převod Kollárovy Slávy dcery, o němž po delší dobu pracoval.

Probírajíce se dnes jeho překladem Písní otroka musíme upřímně želeti, že tichý tento pracovník dříve se neobrátil k této činnosti, nebo že mu alespoň nebylo dopřáno, aby ještě některý jiný ze svých plánů provedl do konce. Neboť tento „volný překlad“ (jak titulní list knihy praví a vydavatel v předmluvě své zvláště ještě podotýká) svědčí o tom, že zvěčnělý jeho autor měl nejen smysl pro německý verš a rým, nýbrž i onu míru dovednosti a obratnosti stylistické, která až do jisté míry dovede nahraditi i sám dar básnický. Jeho překlad jest opravdu volný, nepřiléhá všude dosti těsně k originálu, trhá leckde myšlenkové předivo a obraty básníkovy nahrazuje svými vlastními, ale jest přece ještě dosti věrný, aby z něho německý čtenář vycítil plamenný vzdor, mužnou hrdost a nezkrotnou sílu myšlenkové podstaty originálu, i vůni, hudbu, bohatství a svěžest jeho formálních krás. Překlad Koutkův svědčí o nevšední obratnosti v básnickém výrazu německém, o pružnosti a zpěvnosti formy i v celku dobrém porozumění. Není to ovšem kongeniální přebásnění úchvatných zpěvů Čechových, ale je to na každý spůsob překlad zdařilý a pozoruhodný. Ba uvážímeli veliké formální obtíže, vyplývající z pružných rytmů a zvonivých rýmů Písní otroka, musíme práci Koutkově vzdáti upřímnou pochvalu. Neškodilo by nikterak, kdy bychom podobných překladů z české poesie měli víc. Ke knize, jak již řečeno, napsal nakladatel předmluvu, v níž poučuje čtenáře o básníku, jeho díle, našem národě a naší literatuře spůsobem rozhodně příznivým a v celku dosti správným, ale ne bez některých naivností, které, jak se zdá, jsou již nezbytnou součástí všech podobných statí, z nichž má cizina čerpati o nás poučení. Německý překlad Písní otroka vypraven jest velmi pečlivě a bohatě; ale kdy by byly illustruce odpadly, nebylo by to knize nikterak ublížilo.

Ještě četnější než z poesie Čechovy jsou německé překlady děl Jaroslava Vrchlického. Dnes možno již říci, že celá řada překla-

[1]) Lieder eines Sklaven. Von Swatopluk Čech. Freie Übertragung ins Deutsche von Jan Koutek. Illustrirt von H. G. Jentzsch. Stuttgart von I. H. W. Dietz Nachf. 1897.

datelů — a což mnoho platí, většinou Němců původem i smýšlením — pracuje o převodech větších, menších děl mistrových; ze samostatně vyšlých německých překladů jeho básní, prosaických črt i dramat dala by se málem sestaviti knihovnička. Básník náš má již i mezi Němci nadšené ctitele, kteří z české literatury překládají pouze jeho práce. K těm patří také Viktor hrabě Boos-Waldeck, jenž krátce po vyjití Bar-Kochby překvapil německý literární svět úplným převodem tohoto monumentálního díla básnického. Viktor Ladislav Klement hrabě Boos-Waldeck, majitel panství Voselce (narozený v Praze, dne 23. února r. 1840), nebýval vždy přítelem českého národa a českých básníků; býval naopak rozhodným naším odpůrcem, a jenom náhodou se stalo, že smýšlení jeho vzalo tak náhlý obrat. Hrabě zahledl totiž kdysi ve výkladní skříni Vídeňského knihkupectví Vrchlického překlad Göthova Fausta. Nemoha si jako rozhodný nepřítel všeho, co českého, ani představiti, že by bylo možno Fausta po česku přebásniti, ze zvědavosti a v naději, že se dobře pobaví, zakoupil si knihu. Ale čím déle četl, tím větší bylo jeho překvapení. Od té doby počal se Vrchlickým pilně zabývati; netrvalo dlouho, a z péra jeho vyšly překlady četných básní, essayí a dramat Vrchlického, jehož nadšeným ctitelem se hr. Boos-Waldeck stal. Překlady tyto prozrazují nejen lásku, s jakou o nich bylo pracováno, nýbrž i rozhodnou spůsobilost k tomuto úkolu, neúmornou píli a vybroušený vkus.

Překlad Bar-Kochby jest nejen největší mezi převody Boos-Waldeckovými, nýbrž i největší ze všech dosavadních překladů z češtiny.[1]) Již samo množství práce, která tu byla vykonána, vzbuzuje obdiv, a to obdiv tím větší, uvážímeli, jak rychle překlad za původním dílem následoval. Ale nejen energie překladatelova a jeho vytrvalost u velikém díle, nýbrž i spůsob, jakým chmurný, velikolepý tento zlomek „epopeje lidstva“ na jazyk německý převedl, zasluhuje plného uznání. Uznání tohoto mu žádný soudný muž neodepře, třeba viděl, že překlad není naskrze stejně dokonalý, že na některých místech působí poněkud suše a nebásnicky, že vedle partií opravdu výborně přeložených jsou některé, na nichž je poněkud znáti chvat, s jakým byly překládány, že verš dosti často končí spojkou nebo zájmenem vztažným, že překladatel místy dosti libovolně ve verši tu slabiku přidal, tu ubral. Na prvním zpěvu, srovnámeli jej s originálem, lze seznati, že překládán byl před vydáním definitivního textu. Jeť tam o některý verš více, než v konečném vydání mohutné této básně.

Ale nikdo, kdo si jen dovede představiti obtíže, s nimiž tu překladateli bylo zápasiti, nebude takovýchto malých nedopatření při práci tak veliké a záslužné přílišně vážiti. Jsou to drobné poklesky, jakých při díle, vyžadujícím takové námahy a práce, stěží možno se vyvarovati. Ceně celku a významu této práci ubrati nemohou, nejsouce takového rázu, aby kráse díla byly na značnější ujmu. Všechen pel a všechnu svěžest původního díla není při překladu možno podati v plné, nedotknuté jejich kráse. Jisté ústupky nutno překladateli učiniti, máli vůbec básnické dílo státi se přístupno širšímu kruhu, než jaký může mu po-

[1]) Bar-Kochba. Dichtung von Jaroslav Vrchlický. Deutsch von Victor Graf Boos-Waldeck. Autorisirte Übersetzung. Dresden und Leipzig. E. Pierson's Verlag 1899.

skytnouti čtenářská obec, spojená s jeho autorem svazkem téže národnosti a téhož jazyka. Šťasten autor, jemuž dostalo se tlumočníka tak distinguovaného, tak vysoce vzdělaného, neúmorně pilného a nadšeného, jakého náš básník nalezl v hraběti Boos-Waldeckovi! Překlad velikého tohoto díla Vrchlického zajisté v cizině nemálo přispěje k tomu, aby rozplašil směšné představy, jaké tam o našem písemnictví namnoze dosud panují. Jestliže se práci Boos-Waldeckově podaří v oné části německé intelligence, která i po všem štvaní posledních let přístupna jest poznání pravdy, vzbuditi aspoň zdání o vyspělosti, bohatství a pestrosti literatury, která mohla vydati dílo takových rozměrů a takové hloubky, bude úspěch tento překladateli zajisté milou odměnou za všechnu péči a píli, již věnoval německému překladu největšího díla Vrchlického. Úprava knihy, vydané známým nakladatelstvím, nedostihuje ovšem vkusného a lepého vzhledu vydání českého, ale jest důstojná. Za to ta kresba na obálce! Obrázek, jejž vidíme na deskách originálu, jest pravým arcidílem proti tomu, čím „vyzdobil" německý nakladatel obálku překladu.

Jako hr. Boos-Waldeck všechny síly své věnuje jen a jen překládání děl Vrchlického, tak paní Ottilie Malybroková Stielerova (Kleinschrodova) skoro výhradně překládá práce Zeyerovy. Jmeno této šlechetné dámy a upřímné přítelky našeho národa jest u nás mnohem více známo, než jmena překladatelů z češtiny, o nichž právě byla řeč. V době, kdy štvanice proti všemu, co českého, proti všem oprávněným požadavkům a všechněm snahám našim nebyly mnohem mírnější, než poslední organisované zběsilosti německé, přihlásila se k nám dáma neobyčejné intelligence, obdařená jemným citem básnickým, dáma, která ač Němka rodem a stále mimo oblast našeho jazyka bydlící, přece uchvácena kouzlem a úchvatnou krásou našich národních písní, naučila se naší řeči tak, že ji slovem i písmem ovládá a že jest nejen s to, aby vnikla v ducha naší literatury, nýbrž i tlumočila krajanům svým vynikající plody lidové i umělé poesie české. Překlady národních písní českých byly prvým činem, jímž sestra proslulého básníka hornobavorského Karla Stielera projevila nám své sympatie. V knize později vydané[1]) vedle vlastní lyriky a překladů z české poesie prostonárodní podává již i výborné převody prací některých našich básníků (Máchy, Jablonského, Pflegra Moravského, Heyduka, Krásnohorské a j.). Větší pozornosti než této knize dostalo se druhé sbírce její, *Seerosen,*[2]) obsahující vesměs vlastní lyriku této ušlechtilé dámy. Vedle básní, kterými tu hluboce dojemným způsobem uctila památku předčasně zvěčnělého svého bratra, zmíněného básníka Karla Stielera, podává básnířka v této sbírce řadu motivů, v nichž zračí se v pravdě ženský delikátní cit a neobyčejně jemný smysl pro krásy přírodní, které vroucím a právě pro svoji prostotu velmi dojemným způsobem opěvá. Třetí samostatná publikace jemnocitné básnířky, *Minne,*[3]) v řadě básniček, které jistý kritik německý

[1]) Lyrische Gedichte und Übertragungen nach böhmischer Kunst- und Volkspoesie von O. Malybrok-Stieler. Prag. Druck und Verlag von J. Otto. 1887.

[2]) Seerosen. Neue Dichtungen von O. Malybrok-Stieler. Stuttgart. Verlag von Adolf Bonz & Comp. 1891.

[3]) Minne. Ein Cyklus von Liedern und kleinen Dichtungen. Berlin. Druck und Verlag von C. Regenhardt 1898.

nazval šňůrou perel, opěvá ples i žal lásky. Nejsou to básně, které by hloubkou myšlenek nebo žárem vášní uchvacovaly a rozrušovaly; drobné písničky, v nichž zrcadlí se něžný, ryzí cit milujícího srdce a kde v řadě několikaveršových básní složena i hluboká moudrost životní — toť vše, co nám básnířka ve svazečku svém podává. I tato sbírka jako obě předešlé svědčí o jemnocitu a něžnosti duše, z níž vytryskla.

Vedle těchto prací paní Malybroková Stielerova v posledních letech uveřejnila řadu překladů z české poesie umělé, či přesněji z poetické tvorby Julia Zeyera. Bujná, nezkrotná fantasie, sálavý, ohnivý kolorit a bohatá, sytá dikce básní Zeyerových působily mohutně na ušlechtilou básnířku, jež ze svého horského čarokrásného zátiší (v Tegernsee v Bavorsku) s neochabující účastí a přízní sleduje rozvoj nové naší poesie. V Albertově Neueste Poesie aus Böhmen jsou z jejího péra výborné převody Zeyerových básní Zpěv o pomstě za Igora a Donatello (z knihy Poesie), jakož i obou poetických povídek Ghismonda a Záletnice (Z letopisů lásky). K těmto zdařilým překladům, jimiž, tuším, Zeyer poprvé byl uveden do literatury německé, druží se nyní další dvě samostatné publikace, věnované tomuto básníku. Neúnavná a nadšená jeho překladatelka seznamuje nejnověji německé obecenstvo s jeho Vyšehradem [1]) a dvěma dalšími ukázkami z Letopisů lásky. [2])

Překladatelské mistrovství paní Malybrokové Stielerovy oceněno bylo velmi lichotivě již tehdy, když v Pivodově sbírce vyšly první její převody národních písní českých. Již tehdy v kritice německé uznána byla neobyčejná zpěvnost, šťastné vystižení originálu a lehká plynnost jejích převodů. Vše to platí v nestenčené míře též o obou nových překladech jejích, které máme před sebou. Práce, které se vážená autorka podjala, nebyla snadná. Vystihnouti všechen exotický půvab a pestrý kolorit poesie Zeyerovy, převesti jeho barvitý zvučný verš do jazyka cizího a neporušiti při tom jemného tkaniva jeho skvoucích obrazů, toť úkol obtížný. Paní Malybroková Stielerova v obou knihách, o nichž mluvíme, úkolu tomu dostála skvěle. A snad ještě krásněji a plněji v obou rozkošných povídkách z Letopisů lásky než v monumentálním Vyšehradu. Snad jest to jen klam, vzbuzený nezvyklostí slyšeti postavy mythické dávnověkosti české hovořiti po německu, ale zdá se nám, jako by v překladu Aziza a Azizy a Zvěsti lásky z Provence bylo více básnického dechu, jako by ohnivé, hořící barvy originálu do převodu byly přeneseny nezkráceněji v celé své svítivosti. Tím nebudiž řečeno, že by překad Vyšehradu snad nebyl zdařilý — nikoli, převod velikého díla básnického jest práce, která zasluhuje upřímného obdivu. Třeba byste si v některé příčině to ono přáli jinak — u kterého velikého díla nedalo by se o vhodnosti toho onoho detailu diskutovati? — proti celku nelze uvesti nic podstatného. Jest to práce svědomitá, s jemným porozuměním, s láskou a nadšením podnikaná. Že převody druhé knihy působí jaksi svěžeji a jiskrněji, má asi svou příčinu v cizokrajnosti obou námětů,

---

[1]) Jul. Zeyer: Vyšehrad. Ein Cyklus epischer Dichtungen. Aus dem Böhmischen übertragen von O. Malybrok-Stieler. Prag. Verlag von Fr. Řivnáč. 1898.

[2]) Jul. Zeyer: Aus den Annalen der Liebe. Zwei Erzählungen in epischer Form. Aus dem Böhmischen übertragen von O. Malybrok-Stieler. Berlin. Verlag von C. Regenhart. 1899.

která překladem do cizího jazyka zůstává nám stále stejně blízka nebo stejně daleka, kdežto domácímu motivu v cizí řeči zpracovanému, valně ubývá důvěrnosti a blízkosti. V celku lze k oběma překladovým publikacím paní autorce jen blahopřáti. Úprava převodů Z letopisů lásky jest mnohem vkusnější, jemnější a půvabnější, nežli vzhled Vyšehradu, jehož typografická stránka dopadla poněkud příliš střízlivě.

Shrnujíce nyní úsudek svůj o překladech, které máme před sebou, musíme s upřímným uznáním poděkovati původcům jich, že svými zdařilými pracemi přispěli k tomu, aby česká poesie nové doby zase aspoň o nějaký krok se přiblížila interesu cizí intelligence. Čtyři překlady, o kterých jsme se zmínili, znamenají veliký kus poctivé práce na poli vzájemné výměny statků kulturních a vzájemného sbližování. Kéž by v odměnu za nesnadnou a nevděčnou práci dostalo se překladatelům toho, čím teprve zdar úsilí jejich může býti dovršen, totiž hojného rozšíření jejich publikací v kruzích, pro které jsou určeny. A kéž by příklad jejich působil na všechny, kdož k dílu takovému jsou povoláni, aby se stejnou láskou a stejnou pílí ujali se práce, pro kterou nikdy nemůže býti dobrých sil nazbyt. *K. Staněk.*

Grand'mère. Roman de moeurs villageoises de Božena Němcová traduit du tchèque par E. Thiérot.

Dočkali jsme se nového francouzského překladu Babičky, a můžeme s potěšením dodati, velmi zdařilého a věrného překladu, v němž p. Thiérot uvádí skvost naší literatury ve známost francouzského čtenářstva.

Práce ta byla dojista velmi nesnadná. Každý, kdo Babičku četl, ví, jak hluboce a všestranně děj tohoto románu zasahá v život našeho českého vesnického lidu, jehož prostota, přirozená dobrota srdce, mravy, zvyky a tak mnohé předsudky a pověrečnosti tu jsou dokonale vylíčeny; každý také pochopí, s jakými obtížemi musel tu překladatel zápasiti, chtěje v rouše francouzském podati jasný a věrný obraz scén tak mistrně kreslených a jemným poetickým duchem prodchnutých, jimiž Babička v plném slova smyslu oplývá.

Svědomitost, s jakouž p. Thiérot tomuto nesnadnému úkolu dostál, a hluboká úcta, kterou k dílu samému osvědčil, zasluhují všeobecné chvály a vřelého uznání.

Některá zvláště významná místa, tak zejmena episodka o císaři Josefovi (str. 42), dojemné upomínky z dob Babiččina mládí (str. 147), zimní přástky (str. 184), rozmluvy za letních večerů před chaloupkou, slavnost obžínek (str. 298), rekrutýrka a odchod nováčků (str. 264), svatba Kristlina (str 303) jsou opravdu vzorně přeložena, tak že si toho nelze lépe přáti, ani co se tkne věrnosti ani co se tkne nenucenosti vypravování.

Neméně zdařile převedeny jsou obrázky, v nichž Němcová s nedostižnou svěžestí a bohatostí barev líčí půvaby přírody, jako návrat jara (str. 211), východ slunce (str. 206), bouře (str. 284) a mnohé jiné.

Konečně dlužno podotknouti, že francouzský překlad Babičky je též opatřen pěkně provedenou podobiznou Boženy Němcové a doplněn řadou zajímavých a zvláště pro francouzské čtenářstvo důležitých poznámek, jako jsou bližší udání místopisná, rozličné vysvětlivky vztahující

se k mravům, zvykům a k oděvu našich horalů, jakož i některé poznámky mluvnické a pravopisné.

Uvážímeli, že proti literaturám ruské, polské a nejnověji i bulharské Francouzům až dosud podány jen praskrovné ukázky naší české literární produkce, nabývá pro nás překlad Babičky významu velmi důležitého.

Přejeme k němu p. Thiérotovi upřímně štěstí a doporučujíce co nejvřeleji jeho vzorný překlad Babičky i našemu frančtiny znalému čtenářstvu, doufáme, že tento první a velezdařilý pokus nezůstane na dlouho samoten, nýbrž že pan překladatel poskytne svým krajanům příležitosti, by poznali i jiná vynikající díla našich spisovatelů.

J. Hantich.

Volné rozhledy.

S opravdovým potěšením uveřejňujeme toto provolání k českému vzdělanstvu:

„Mocnější rozvoj našeho života spolu s událostmi politickými způsobily, že v době poslední s novou silou na vědomí českého vzdělanstva vystoupila slovanská myšlenka.

Živěji, než kdy, pociťuje se potřeba účelného ztělesnění pospolitosti slovanské myšlenky, která od počátku našeho probuzení zářila jako hvězda na obzoru našich snah vzdělanostních. Dlouho zůstávala pouhým slovem, vidinou básníků, heslem nadšenců. Nezdálo se pravděpodobno, že by krásná idea mohla se jednou státi skutkem. Leč pokrokem času přibývalo sil a odvahy, s úspěchy docílenými ve všech oborech národní práce mohutnělo i vědomí vlastní schopnosti, vychovávala se dovednost srovnávati cíle s prostředky, soustřediti vůli a snahu, postupovati od úkolu k úkolu, od lehčího k obtížnějšímu, od úzkého k rozsáhlému, rostlo sebevědomí a přišla odhodlanost.

A tak nám dnešním nepřipadá už idea velikého pěvce slovanské vzájemnosti, veliké slovo Jana Kollára o splynutí slovanského ducha, slovanské vzdělanosti v jeden uvědomělý celek — nepřipadá nám už dávno tak vzdálenou, do říše pouhého snění odkázanou, jako před desítiletími otcům našim. Zanášíme se již myšlenkami a konáme pokusy, jak by nejlépe bylo pošinouti ji z bývalé oblačné sféry blíže k zemi, vždy blíže!

Chováme již přesvědčení, že jednota vzdělaností slovanských bude!

Ona velká jednota ducha, která by dávala možnost, aby práce žádného národa slovanského nezůstávala cizí, ztracenou pro Slovanstvo ostatní, aby zůstávala živým otevřeným zdrojem pospolité síly a uvědomělosti, všem stejně přístupným, ode všech hledaným a užívaným, ona jednota kulturního snažení národů slovanských nejeví se nám už vidinou nedosažitelnou. Máme pevnou víru, že bude!

Bezpečnou cestou k vytknutému cíli bude opatření stálých a trvalých styků mezi pracovnictvem slovanským všech oborů vzdělanosti. Každé odvětví práce, vědy, umění, obchodu, průmyslu, živností a řemesel

objeví znenáhla nitky své souvislosti s živnou, plodnou, vydatnou pospolitostí velikého celku.

Cíl je posud sice daleký, není však už nedostupný. Velkolepý rozvoj moderních prostředků kommunikačních, železnic, telegrafů a rozvoj novinářstva odstranil překážky prostoru: vzdálenost zemí, výška hor a šířka moří nejsou už na závadu dohodě zájmů a svornému sblížení podnětů. Také myšlence slovanského sblížení kulturního nebudou překážeti.

Nám Čechům připadá úloha počinu. Od počátku národního uvědomění slovanského byli Čechové nositeli idey slovanské, ve všech končinách slovanského světa platily Čechy za její ohnisko a přiznáváno nám Čechům prvenství hesla.

My první ve službách dalšího rozvoje musíme dáti příklad skutku.

Prvním krokem na té cestě musí býti opatření živých, nepřetržitých styků společenských mezi vzdělanstvem slovanským. Stykům, které by se neobmezovaly nadále na nahodilý počin málomocných jednotlivců, nýbrž nabývajíce rozměrů nejširších, postupem času mohly se státi pravidelnými a soustavnými. Tuto nepřetržitost a soustavnost nelze si mysliti bez pořízení zvláštní účelné organisace. A tou organisací účelnou má býti na příště **Slovanský klub v Praze**, o jehož založení usilujeme a k jehož účinné podpoře všecko slovansky uvědomělé a cítící vzdělanstvo české zveme.

Královská česká Praha nesmí nadále zůstávati bez čilého zřízení, které by bylo střediskem, živitelem a udržovatelem živého styku mezi společností českou a slovanskou. Střediskem, kde na příště vzdělanec náš navazovati bude svoje osobní známosti slovanské, kde podněcovati, pěstovati a utužovati bude svoji praktickou znalost jazyků a věcí slovanských.

Stanovy budoucího Slovanského klubu Pražského jsou již schváleny a každému na požádání se zašlou. Každý našinec slovansky cítící považuj sebe za vřele a uctivě zvána a povinována, přistoupiti za člena klubu a přispěti ze svých sil k docílení jeho úkolů.

Do roka sta a sta příslušníků všech národů slovanských projíždí Prahou za účely svého obchodu, úřadu, své živnosti, cestuje za svojí zábavou nebo za vyléčením porušeného zdraví. Nikdo tyto bezděčné hosty nevítá, neosloví, ruky jim nepotřese, průvod a přátelskou službu nenabídne, bližšího vysvětlení jim nepodá. Nikdo si jich nevšimne. Pobudou den, dva dni, a jak přijeli, zase odjíždějí. Sotva od cesty odpočinuli, opouštějí rychle českou metropoli, lhostejni a nevědomi jako nejcizejší cizinci. Nikdo se ani nepokusil získati jejich náklonnost a zájem, učiniti z nich napříště přátele naší věci, přívržence a hlasatele našich snah, nadšence sblížení.

Jen v případech osamělých dostávalo se Slovanům, kteří Prahu navštívili, příležitosti sblížiti se s českým světem, obeznámiti se s českou věcí, s českými lidmi a zamilovati si je. Bývala to vzácná výjimka z pravidla.

Tak nesmí zůstati dále. Příště výjimka má se státi pravidlem. Co dosud podnikáno jen porůznu a nahodile ze soukromého popudu horlivých, ale málomocných jednotlivců, má příště jménem a z moci uvědomělého celku národního podnikati soustavně a trvale zvláštní

velké, společenské ústrojí Slovanský klub Pražský, jemuž připadne úkol měrou nejširší pěstovati živé stýkání společnosti české s přibylými nebo pozvanými do Prahy hostmi.

Aby této své důležité úloze mohl důstojně a plnou měrou dostáti, má Slovanský klub potřebí a dožaduje se nejúčinnější podpory všeho uvědomělého českého vzdělanstva.

Ustavující valná hromada konati se bude v neděli dne 18. února t. r. o 10. hodině dopolední. V ní provedna bude volba výboru a nově zařízený klub, jako důležitý činitel příštího bohdá plodného života idey, nastoupí ihned svoji činnost.

Přihlášky členství [1]) přijímá p. Emil Bretter, chefredaktor časopisu Politiky, a p. Prokop Grégr, ředitel Národních Listů."

* * *

* ***Revue des traditions populaires*** uveřejnila v jednom ze svých posledních svazků českou pověst o korunním princi Rudolfovi, že prý neumřel, ale žije v Americe, že prý nepřál Němcům a miloval Čechy: zůstane prý dotud, „que son père vivra." Ale v den, „où l'empereur mourra, il rentrera en Europe et délivrera la Bohême et les autres provinces slaves." — V pověstech, že korunní princ neumřel, zračí se mínění některé části prostého lidu českého, rovněž jako v podobných pohádkách o císaři Josefovi. Tím více tedy uráží člověka, když Pražské „Mittheilungen des Vereines für die Geschichte der Deutschen in Böhmen" provázejí v posledním sešitu otisk té zprávy pošklebkem: „Man sieht, in den französischen Gehirnen spucken merkwürdige Anschauungen über die Befreiungsbedürftigkeit der österr. Slaven."

* Podobným jízlivým pošklebkem provází „Němec" G. ***Karpeles*** v „Zeitschrift für Bücherfreunde" jubileum „Ackermanna". Známý středověký román německý „Ackermann von Böhmen" slaví totiž půltisíceleté jubileum; podle něho, jak známo, složen byl český Tkadleček. Pan Karpeles užívá toho jubilea k tomu, aby českému zpracování se hodně posmíval, vytýkaje mu nesmysly, pokaženiny atd. a aby zlehčoval šmahem české literární historiky, kteří prý zarytě ale marně hájili originalitu textu českého. Vlček v Dějinách i Flajšhans v Písemnictví již to nečiní; p. Karpelesova jízlivost přichází tedy trochu pozdě: nač vyrážeti dvéře otevřené?

* V ***Revue d'histoire littéraire de la France*** probírá Bédier Chateaubriandovo putování po Americe. Slavný spisovatel „Mučenníků" totiž r. 1792 cestoval Amerikou, navštívil — dle svého udání — velikého Washingtona v skromném jeho příbytku, psal pod stany Načezů svou překrásnou „Atalu", viděl zříceniny Siota, pronikl na šíji Floridy atd. Nyní však Bédier ukazuje, jak p. Chateaubriand — prášil; nebyl

---

[1]) Členové spolku jsou; zakládající, příznivci, činní.

Zakládajícím členem jest, kdo k účelům spolkovým složí pro vždy nejméně 500 k r. č. bud najednou nebo v pěti ročních lhůtách aneb kdo nějakým darem v téže hodnotě klub obmyslí.

Členové příznivci platí 50 k r. č. ročně ve dvou lhůtách, činní 12 k r. č. ročně čili 1 k měsíčně. Činnými členy mohou se státi pouze osoby publicisticky, literárně a umělecky pracující na slovanské vzájemnosti.

na Floridě, ani u Načezů, ba ani ne u Washingtona, který dokonce nebydlil se starou služkou ve skromném domku (jak Chateaubriand později tak tklivě vypisoval), nýbrž měl trojpatrový palác, hejno služebníků, francouzského kuchaře a šestispřežní ekypáž! Atalu nepsal Chateaubriand pod stany Načezů, nýbrž sestavoval ji v Londýně pracně podle cestopisů.

* *Centralblatt für Bibliothekswissenschaft* přináší zprávu o knihovnách japonských. Třicet knihoven japonských (z veřejných je největší knihovna v Tokiu, po ní knihovna v Tokušimě se 104.000 svazků) obsahuje přes 350.000 svazků. Ale nejen o japonských, také — o elsaských. V Metách odešel Němec Alfeld, knihovník městský, do pense a na místo jeho přišel Francouz, abbé Paulus. Při nastoupení Alfeldově měla městská knihovna z 50.000 svazků jen 1000 německých, při jeho odchodu již 7000 německých. Centralblatt se nyní obává, že p. abbé Paulus nebude k německým knihám tak vlídný, a proto žádá, aby stát nějakým způsobem hleděl obcím francouzským opatřiti německé knihy, navrhuje zřízení druhé státní knihovny (jedna je nyní v Štrasburku) v zemích zabraných a podpory knihovnám obecním na zakoupení knih německých. Inu — tout comme chez nous!

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. ledna 1900.

Jde o nás Říšská rada a česká obstrukce; Claryovo ministerstvo poraženo; vyřízené zákony. Wittkovo ministerstvo a článek 14. — Český sněm. Osvědčení Čechů na sněmu moravském. Delegace a česká opposice; císařova slova k dr. Stránskému a dr. Žáčkovi. — Nejnovější ministerstvo. Nový primas království českého. — Rusko a cesta k Indii, novoroční reskript hr. Muravěvu, finanční zpráva Witteova. — Vilém II. a námořní moc v Německu. Vyznamenání německého velevyslance ve Vídni. Nová průplavná předloha v pruském sněmu. — Rozsudek francouzského senátu o spiklencích — Válka v jižní Africe; porážky Angličanů; jímání lodí.

Vážné chvíle osudných rozhodnutí, vymáhající plné politické hotovosti všech sil, přinášejí přítomné dni českému národu. Celý centralism německý, proti nám sdružený, pokračuje v boji, jemuž obstrukcí dal násilnický výraz, jehož první vymožeností bylo zrušení jazykových nařízení a jehož dalším cílem jest vládnutí Rakouskem. Jest to boj o naše bytí, máme býti vytlačeni s půdy české na půdu cislajtánskou a obětováni jako materiál pro německý centralism. Příznivými okolnostmi pro nás jsou trvající jednomyslnost v národě a podpora od stran pravice, které, i kde s námi nejsou za jedno, aspoň jsou nám politickými přáteli.

S dramatickou napínavostí vyvíjela se situace ***v říšské radě*** od té chvíle, kdy jednání o shodu s Čechy zmařeno neústupností německých stran. To vtisklo pečeť politickým poměrům. Ministerstvo Claryovo bylo od 5. prosince jen vládou pro vyřízení státních nutností. Obstrukce českého poselstva, vůbec z mezí věcnosti nevybočující a zprvu co nejmírnější, z usnesení klubovního soustředila se na prozatímný rozpočet. První čtení přikazovacího zákona vyřízeno v jediné schůzi (7. prosince) a ani v rozpočtovém výboru neukazovala se příkrost. Že na

vyrovnávací předlohy hned nepoložen důraz, stalo se z toho důvodu, aby německému táboru byla dána příležitost přiznati barvu. Jak známo, nacionálové a Luegrova strana prohlásili se pro zamítnutí předloh. Avšak tato příliš státnická politika hrozila potržkou v klubu české svobodomyslné strany. Těžiště situace bylo nyní ve výboru pro vyrovnávací předlohy uherské. Zde naléhali čeští jeho členové (9. prosince), aby především jednáno bylo o zákonech s prozatímnou mocí na základě článku 14. vydaných a potom teprve o přikazovacím zákoně a o kvotě. Po návrhu Bärnreitherově usneseno naopak. Dne 13. prosince rozhodl se český klub pro všeobecnou obstrukci. Jednání výboru vyrovnávacího stávalo se bezvýsledným. Stůj co stůj chtěla nyní levice prosaditi svou vůli, ale marně. Vida nebezpečí v každém průtahu dr. Meuger jako místopředseda svolal (16. prosince) schůzi; ale tomu se tentokráte opřela celá pravice, jež nepřítomností svých členů učinila schůzi neschopnou k uzavírání. Ministerstvo, jež odvolalo jazyková nařízení, propadalo svému osudu. Zatím jednala říšská rada ve dvou schůzích (12. a 13. prosince) o kvotě, jež přikázána výboru.

Bylo patrno, že ani vyrovnání uherské ani prozatímný rozpočet nebudou zkoncovány. Jen při nejlepší vůli, úplnou shodou podmíněné, a s mimořádným spěchem bylo by se toho dalo docíliti. Ale na to nebylo pomyšlení. Ještě jiná možnost kynula: aby o přikazovacím zákoně a kvotě jednáno bylo i po novém roce, a podobně i o rozpočtu. Co se přikazovacího zákona týče, k tomu bylo potřebí souhlasu uherského; ale Koloman Széll rozhodně jej odepřel. Měl sám doma obstrukci za příčinou kvoty a přikazovací zákon chtěl míti do konce roku zabezpečen. Széllovi vyhověti bylo lze jen pomocí článku 14. Tu koncesi činil, ale hr. Clary — slíbiv německé obstrukci, že článku toho neužije — nemohl nyní proti slovu svému jednati. ***Odstoupení Claryova ministerstva*** bylo nezbytno. Ještě jeden pokus učiněn: vyrovnávací výbor svolán (18. prosince) ke schůzi, na níž Němci chtěli vynutiti usnesení. Ale Moravan Kulp vyplnil svou řečí dopolední schůzi a odpolední do pozdního večera. Pohotově pak stál dr. Fořt s ohromným materiálem. Ministerstvo padlo. Nedožilo se ani tří měsíců, jež mu při nastoupení byly určeny.

Říšská rada vyřídivši hladce (16. prosince) ***zákon o upravení platů státních sluhů*** byla 19. prosince na neurčitou dobu odročena. Panská sněmovna měla ještě vyříditi důležitý zákon o ***zrušení kolku novinového a kalendářního***. Když se po trojím odročení 19. prosince shromáždila a kníže Karel Auersperg proti zrušení novinového kolku se vyslovil, podobalo se, že dlouho toužebně očekávaný zákon zas bude zmařen. Ve výboru však dal správce ministeria financí Kniaziolucki uspokojivé vysvětlení, načež zákon po vřelém doporučení hr. Harracha 21. prosince přijat.

Ve výroční den prosincovky dokončil hr. Clary svou krátkou ministerskou dráhu, a ***Wittkovo ministerstvo*** vystřídalo jej na dobu ještě kratší. „Provisorium provisoria“ nazván tento kabinet od německých centralistů. Platilli Clary za prozatímnost, která definitivu měla klestiti cestu, znamenal Wittek pouze vyřízení státních nutností pomocí článku 14. Jen k tomu bylo jeho ministerstvo zřízeno. Rytíř dr. Jindřich Wittek, podržev dosavadní ministerstvo železnic, stal se předsedajícím

ministerstvu. Z Claryova ministerstva přestoupili dále do nového kabinetu ministr zemské obrany hr. Zeno Welsersheimb, ministr pro Halič Chlędowski a správce ministerstva obchodu dr. Frant. Stibral. Nově jmenováni odborní přednostové baron Blumfeld za správce ministeria orby, Josef Stummer za správce ministeria vnitra, baron Adolf Jorkasch-Koch za správce financí, rytíř Ferd. Schrott za správce spravedlnosti, rytíř Alfred Berndt za správce vyučování. Stummer byl povolán do Vídně od hr. Františka Thuna z místodržitelstva českého a svěřen mu úkol vypracovati jazykový zákon pro Čechy; krátký čas byl též německým poslancem za Krumlovsko na sněmu českém. V Praze platil za důvěrníka německého kasina.

Před samým novým rokem vyhlášeny v úředních novinách: ***císařské rozhodnutí o kvotě*** v poměru 65·6 : 34·4 s platností na půl léta, ***prozatímný rozpočet*** s platností na půl léta, ***zákon přikazovací,*** kterým daně z petroleje, piva a cukru účtovány budou zemi, kde byly spotřebovány a nikoliv vyrobeny, jako byly dříve, dále zákony o zřízení ústřední účetní uzavírky a vzájemnosti s Uhry co do kolků a poplatků. Kromě toho potvrzeny zákony o zrušení kolku novinového a kalendářního, o poplatkových úlevách při konversích, o osvobození od kolku a poplatků při scelování pozemků. Také vyhlášen nový řád pro lékařská rigorosa.

Říšskou radu vystřídaly sněmy zemské a delegace.

Český sněm konal jen dvě schůze (29. a 30. prosince), v nichž vyřízen prozatímný rozpočet. Němci se do sněmu dostavili a obnovili starší již návrhy na rozdělení veškeré veřejné správy v Čechách dle národnosti, na další rozhraničování českých a německých okresů a na zřízení národních kurií. Z české strany podal dr. Pacák dotaz, proč se nepředkládají nejvyšší sankci zákony o užívání obou zemských jazyků při úřadech samosprávných a o školách pro národní menšiny, dr. Brzorád, dr. Blažek, Špindler a j. dotazy stran porušování rovného práva při místodržitelství, v politické správě a v soudnictví. K zlepšení hmotných poměrů učitelstva směřují návrhy Anýžův a Čelakovského. Při rozpočtové debatě poukazoval dr. Škarda na nezměrnou urážku, která za všechny oběti stala se českému lidu odvoláním jazykových nařízení. Ke smíru jsme ochotni, ale jen na základě úplné rovnoprávnosti a rovnocennosti. Dr. Baxa vyličoval okolnosti, za kterých zrušena jazyková nařízení. „Vláda Claryova,“ pravil, „proti národu českému jednala zbaběle, neboť dříve, než jazyková nařízení byla zrušena, pojistila si všude vojsko, četnictvo, učinila všeobecnou hotovost v kasárnách, a teprve když měla prach a olovo pohromadě, odvážila se postoupiti proti českému národu, vědouc, že jest bezbranný.“ Řečník trpce vytýkal, jak se s vysokých míst jinak jedná s Čechy, proti nimž se hned užívá největší příkrosti, a jinak s Němci, kteří nejdivočejší obstrukci prováděli bez trestu a bez překážky. Pojednal o hlášení se branců slovem „zde“ a odsuzoval i agitace židovské v Čechách.

Moravský sněm povolil (29. a 30. prosince) čtvrtletní provisorium. Při zahájení jeho podal dr. Žáček jmenem všech českých poslanců osvědčení svrchované rozhořčenosti nad posledními událostmi politickými. Poslanci vstupují do sněmu „za dojmu výbuchů spravedlivého hněvu lidu českého nad dlouholetým jeho útiskem, jenž koru-

nován byl křivdou 17. října na něm spáchanou.“ Zrušení jazykových nařízení tím více český lid na Moravě roztrpčilo, že stalo se k naléhání německých poslanců, kteří jsou zástupci menšiny, ale v rukou mají politickou moc. Vládě a většině sněmovní připomenuto, že trpělivost českého lidu jest vyvážena.

I v *delegacích*, tomto z elity obou sněmoven procezeném sboru, bil tentokráte český hrom. Dr. Pacák učinil dotaz stran vypovídání Čechů z Pruska a pruských agitací v severních Čechách, dr. Stránský stran odsouzení sedmi dragounů z Přerova k ročnímu až tříletému žaláři pro zpívání národních písní, a v téže schůzi (28. prosince) proslovil dr. Grégr ostrou řeč proti hr. Goluchowskému a starorakouské byrokracii. „Pravou příčinu zrušení jazykových nařízení hledati prý dlužno v zahraničné politice, a při tom byl nejdříve súčastněn pan ministr zahraničných věcí.“ Vytýkal německé opposici, že všude v Německu prováděla výkřiky bolesti a že v samém Berlíně budila žádoucí dojem, tak že německý císař projevil nevoli nad potlačováním Němců v Rakousku, což vedlo k události 17. října. Bouřlivě pohnutou stala se schůze delegace 9. ledna, v níž jednáno o rozpočtu ministra války. Pacák, Kaftan a Abrahamowicz ostře posuzovali methodu, kterou se vychovává rakouský vojín, a dr. Stránský obrátil pozornost k hlášení o kontrolních schůzích. Uváděl jmenovitě případy v Kyjově, kde branci česky se hlásící byli posíláni do vězení, a když shromáždění jali se všeobecně volati „zde“, povoláno 350 mužů pěchoty z Brna, šest škadron jízdectva z Bzence a prapor pěchoty ze Znojma. Po šestinedělním vyšetřování odsouzeni byli branec Kalivoda, otec rodiny, na 16 měsíců do těžkého žaláře na Špilberku, a jiní na 4—6 měsíců. Řečník protestoval proti tajnosti tak důležitého soudního jednání. Podobně se dálo v Poličce a děje se jinde. Poslední slova platila opět ministru zahraničných věcí, jemuž (15. a 16. ledna). Kramář, Stránský, Pacák pověděli mnoho trpkých pravd. Hr. Goluchowski ujišťoval, že se nemíchá do věcí vnitřních. Ministr války Krieghammer odpovídaje na dotaz Stránského pravil, že v Přerově sedm dragounů, když všude bylo ticho, vysláno bylo jako hlídka, a když jeli ulicemi, že zpívali a povykovali; následkem toho že byli odsouzeni. — Vyřídivše společný rozpočet na rok 1900 byly delegace 18. ledna skončeny.

Jako obyčejně byli i tentokráte členové delegací zváni k císařskému stolu, po němž mocnář obyčejně zahajuje volné rozhovory s hostmi. Tyto rozhovory nabyly zvláštního významu *slovy císařovými k dr. Stránskému* 13. ledna pronesenými. Císař pravil, že Stránský mluvil v delegaci velmi ostře o vojenských věcech; delegát odvětil, že tak jest lépe: „Vidíli lid, že jeho zástupcové tlumočí jeho smýšlení, nesahá sám k ostrým prostředkům a zůstavuje je poslancům. Domnívá se, že prospěchy jeho jsou řádně opatřeny. Tím, myslím, že se doma pracuje více pro uklidnění.“ Na to císař: „V příčině slova ‚zde‘ jsem nesmířitelný s vaším stanoviskem a jsem s to vyhlásiti i náhlý soud, nepodrobíli se lid v té věci. V armádních věcech neznám žádných žertů a pravím vám to již dnes, že nedám nikomu amnestie.“ Dr. Stránský: „Hájíme stanovisko českého lidu.“ Císař: „Lid jest poštván. To udělala intelligence. Začalo to Tišnovským případem Drbalovým.“ Dr. Stránský podotkl, že intelligence to začala, poněvadž je zákonům přístupna, ale

zákony že nepředpisují německého hlášení slovem „hier“, nýbrž pouze, aby záložník předstoupil a odevzdal svůj pas. Císař pravil: „To je důvod advokátský.“ Na konec vyzval dr. Stránského, aby působil pro smír mezi Čechy a Němci. — Po následující hostině (15. ledna) císař ujišťoval dr. Žáčka, že práva českého národa mají býti respektována, že nechce, aby českému lidu bylo křivděno a že nedopustí, aby příští vláda byla vládou levice, nýbrž že musí to býti vláda úplně nestranná a objektivní, která bude ke všem stejně spravedliva.

Státník, jemuž sestavení nejnovějšího ministerstva svěřeno, jest dr. šl. *Körber.* Větší pevnost a znalost mimovídeňských poměrů a zastoupení hlavních stran národních měly býti vlastnosti jeho ministerstva. Vyjednával o tři ministry krajany: německého, českého a polského. Německé strany odřekly přímé parlamentární zastoupení ve vládě, aby prý se nevázaly a měly volnost rozhodnutí. Nenamítaly však ničeho, aby pro snadnější dohodnutí s Čechy zasedl v novém kabinetu Němec jejich názorů. Za takového vybrán universitní profesor dvorní rada dr. Czyhlarz. I s toho však sešlo. Za českého ministra krajana vyhlednut odborný přednosta a tajný rada dr. Antonín *Rezek.* Poláci souhlasili, aby dr. *Piętak*, první místopředseda sněmovní, vstoupil do ministerstva jako jejich zástupce. Ministři oborův jsou: dr. *Körber*, předseda a správce ministeria vnitra, hr. *Welsersheimb*, ministr zemské obrany, dr. *Böhm-Bawerk*, ministr financí, rytíř dr. *Hartel*, ministr vyučování, baron *Call-Rosenburg* (rakousko-uherský zástupce v Sofii), ministr obchodu, baron *Spens-Boden* (moravský místodržitel), ministr spravedlnosti, rytíř *Wittek*, ministr železnic, bar. *Giovanelli* (dvorní rada u správního soudu), ministr orby. Jest to zase ministerstvo čistě úřednické, ale prý většího rozhledu. Německá levice pokládá se za stranu vítěznou a stoupající. Nejnovější ministerstvo má provesti smír česko-německý a učiniti říšskou radu zase spůsobilou ku práci.

Význačnou událostí jest *nastolení nového primasa království českého*, knížete arcibiskupa Pražského. Nástupcem zvěčnělého Schönborna jmenován byl baron *Lev Skrbenský z Hříště*, potomek starého rodu českého. V Olomouci byl 6. ledna konsekrován a dne 13. slavil svůj vjezd do Prahy. V nádraží byl pozdraven od duchovenstva, od starosty Pražského, jeho náměstků a od starostů předměstských. Dr. Podlipný jmenem „stověžaté, zlaté, slovanské a královské matičky Prahy“ vítal nového arcipastýře, „syna českého vladyky;“ dotýkaje se založení arcibiskupství za Karla IV. dokládal, že bullou papeže Klimenta IV. jsou arcibiskupové nadáni právem korunovati krále českého. „Kéž vliv a působení Vaší Milosti českým zemím jest blahým požehnáním, v jehož čisté, svěží a božské rose na výsluní spravedlnosti a práva by vyzrál — jak krásně jste ráčil napsati v pastýřském listě svém — pokoj a mír domácí. Budiž mi dovoleno doložiti: zaručený, spečetěný a posvěcený dle starých, nezadatelných a uznaných práv tohoto nedílného a nedělitelného království, v dokončeném dómě Svatovítském . . . slavnou českou korunovací.“ Dne 14. ledna následovalo slavné nastolení v chrámu Svatovítském. Před tím vydal arcibiskup pastýřský list, v němž s prostou srdečností se uvádí a pokoj hlásá. Nový primas českého království narozen jest roku 1863 na Moravě. Gymnasium studoval v Kroměříži, dvě léta byl v právech, odbyl si i jednoroční vojenskou

službu v dragounském pluku, r. 1885 vstoupil do semináře Olomouckého; byv vysvěcen na kněze kaplanoval a farařoval na Hané, dvě léta meškal v Římě na Gregorianském ústavě, stal se kanovníkem Olomouckým a odtud povolán k nejvyšší duchovní hodnosti v zemích koruny české. Mluví plynně česky a vyzná se i v hanáckém podřečí. —

Mírumilovné Rusko překvapilo svět ***mobilisací***, nepatrnou sice k poměru jeho dvoumilionové armádě, ale významnou hledě k místu a osvědčené rychlosti. Jako blesk osvítila po novém roce rusko-anglické poměry zvěsť, že Rusko uvedlo na válečnou míru některé vojenské oddíly Kavkazské (10.000 mužů) a vypravilo je ke Kušku.[1] Od 25. prosince do 2. ledna byly sbory ty na cestě, jeli drahou do Baku, přeplavili se přes Kaspické moře, brali se dále Zakaspickou vojenskou drahou k Mervu a odtud odbočkou ke Kušku. Kušk jest přítok Murgabu, temení na Paropamisu a protéká veleúrodnou krajinu. V Mervu a nad Murgabem pravidelně jest značnější branná moc soustředěna; jsouc rozmnožena o deset tisíc mužů s dělostřelectvem, dostačuje k zabrání Heratu. Mimo to jest patrno, že za týden mohou státi Kavkazské sbory u bran Indie. Anglii jest to výstražným připomenutím. Rusko se tu připravuje; co se má díti dále, jest věcí budoucnosti. Nové toto rozhodnutí Ruska jest jen článkem v řetěze událostí, a ovšem ne posledním.

Politicky byl na Rusi nový rok (13. leden dle našeho počtu) zahájen ***carským reskriptem ministru zahraničných věcí.*** Car vzdává díky hraběti Muravěvu za šťastné vyřízení otázky Kretské, za hájení prospěchů ruských na asijském východě a za výsledky díla míru na Haagském kongrese. Všechny tyto tři úspěchy ruské politiky znamenaly též boj s Anglií. Rusko právem podezřívá Anglii, že podpalovala všechny nepokoje v Malé Asii a na Balkáně a Řecko vehnala do války s Tureckem. K výsledkům vedlo však jen to, čeho Rusko se uchopilo. Nad Tichým oceánem Rusko dosud vede tichý boj s Anglií, která proti němu pracuje v Japonsku, Korei a Číně. Úspěchů svých musí tu Rusko hájiti s velikým důrazem. Na kongrese míru Anglie dělala hlavní opposici a způsobila, že výsledky jeho jsou pro praxi poměrně hubené.

O novém roce vyhlášeny v Rusku jako vždy ***finanční zpráva a rozpočet na rok 1900.*** Ve zprávě své carovi podávané ukazuje ministr Witte, že více než válka v Transvaalu způsobují kolísavost peněžního trhu „neurčité obavy před opětnými politickými zápletkami.“ Při tom dovolává se mírumilovnosti, kterou proniknut jest ruský car. Ani tento projev není v odporu se skutky ruského vojenského ministerstva, plynoucími toliko z obranné politiky pro případ nepřátelství anglického.

Jako nejdůležitější událost v Německu pro nové století, které dle královského pruského letopočtu již od 1. ledna 1900 začalo, ohlašuje se s výše trůnu ***vybudování velké námořní moci.*** „Pocestný a řečnický císař“ (der Reise- und Redekaiser), jak Němci Vilému II. říkají, promluvil o novém roce opět jednu ze svých programových řečí. Tradice Hohenzollerská, že každý z pruských králů rozmnožiti má državu, jest patrně pružinou i nynějšího romantického panovníka, a to tím mocnější, že nejde teď jen o Prusko, nýbrž o celé Německo, a o skutky Viléma I., sjednocení a založení branné moci německé. Moře a vláda

---

[1]) Viz výše článek „Ruský pochod do Indie.“

na moři jest velký cíl, k němuž Vilém II. obrací pozornost svou a vší veřejnosti. K velké řeči novoroční zvolil si též nádhernou dekorační výpravu: zbrojnici Berlínskou, plnou válečných trofejí francouzských a rakouských, a k tomu i vděčné obecenstvo, důstojnictvo celé posádky. První část císařské řeči platila minulému století, druhá část budoucnosti, která „jest na vodě“, a válečnému loďstvu, které by na všech mořích světa zjednávalo váhu Německu a opatřovalo německé potřeby. Trpce stěžoval si císař, že velkému jeho námořnímu ideálu není určena přímá a volná cesta k uskutečnění; ale on že neustane, dokud z Německa neučiní námoční moc. Zcela pochopitelně nalézá Vilém II. odpůrce v říšském sněmu. Vždyť jest sněm zastupitelstvem národa. kterýž jest přece také činitelem, na nějž dlužno dbáti a jenž aspoň do výdajů má co mluviti, Německý císař mluví jen o svém díle, o svém záměru, o svém velkém činu. Vedle toho vypadá říšský sněm jako zbytečné zlo. Také nezasedají v říšském sněmu romantikové, nýbrž střízliví, k různým okolnostem přihlížející poslanci. Předloha nebyla dosud podána, ale říšský sněm již o ní konal povšechné rokování. Když byla ohlášena, změnilo se rozpočtové rokování v debatu o loďstvu (12. až 15. prosince), a tu již se vláda přesvědčila, že císařské záměry povedou ke konfliktu se zastupitelstvem lidu. Nejde také jen o určité miliony, nýbrž o stálé mnohomilionové náklady. Zajímavo bude, jak císař své plány tak slavnostně ohlášené bude prováděti a vítězoslávu Hohenzollerů rozmnožovati. Na vodě a za mořem bylo by pro ni ještě nejpříhodnější místo.

Že Vilém II. věnuje pozornost i pevnině evropské, dokazuje vyznamenání německého velevyslance ve Vídni Filipa ***Eulenburga***, dosud hraběte, o novém roce však povýšeného na knížete s titulem Jasnosti. Že vrchní president slezský Hatzfeld s knížete povýšen na vévodu, toho příčinou byla politika domácí, rozhodnost a pevnost, s níž Hatzfeld trvá na všech přáních císařových; povýšení Eulenburgovo má význam zahraničný, jest to demonstrativní důraz, jejž německý císař klade na jeho činnost jako tlumočníka své politiky. Jde tu nejen o spolek s Rakouskem, jehož hájil, nýbrž i o domnělé překážky, kteréž pomáhal odstraňovati.

Předloha průplavová vstupuje zase do pruského sněmu. Jak známo, byla zamítnuta velkou většinou, a nedopuštěno ani, by odkázána byla výboru. Propadla tak, jako dosud žádná předloha. Dne 9. ledna zahájeno nové zasedání pruské sněmovny, a trůnní řeč ohlásila se zvláštním důrazem předlohu v novém rozmnoženém vydání. Kromě průplavu Rýnsko-Labského oznamují se hned ještě i průplav Berlínsko-Štětínský pro veliké lodi, úprava Sprévy, Odry, Havely a Visly a průplav mezi mazurskými jezery. Posléze má ve prospěch Rýnsko-Vestfalského průmyslu pořízen býti vnitrozemní přístav v Emdenu pro atlantské koráby. Vilém II. trvá tedy na svém plánu, a to ještě rozšířeném.

F r a n c i e chystá se k zahájení světové výstavy, k níž tentokráte i některé korunované hlavy se dostaví. Francouzský senát, jenž od září i jako ***státní soud*** zasedal, vynesl dne 4. ledna rozsudek nad strůjci protirepublikánské organisace. V říjnu r. 1898 bylo nebezpečí tak veliké, že Brisson vyzýval přátelské časopisectvo k poplachu a re-

publikány k obraně. Hněv sklamaných spiklenců jevil se v atentátech na presidenta Loubeta a v pokusu Déroulèdově vésti vojsko proti Elyseím. Skutky ty měly podnítiti nepokoje, při nichž by vojenská moc zakročiti musela a snad dostala otěže do rukou. Z výslechu obžalovaných vysvítalo jen tolik, že o dědice nynější republiky se ještě nedohodli, ovšem ale o její odstranění. Rozsudek byl mírný. Ze všech obžalovaných uznáni jsou vinnými: Buffet, Déroulède, kteří odsouzeni k desítiletému vyhnanství z Francie, Guérin, jenž odsouzen k desítiletému vězení, a hr. Lur Saluce, jenž byl uprchl a v nepřítomnosti své odsouzen též k desítiletému vyhnanství.

S velmi živým účastenstvím pohlížejí národové, kteří mají smysl pro samostatnost a svobodu, na vývoj *války v jižní Africe.* Porážku za porážkou způsobuje světové moci anglické osadnický nárůdek boerský, jenž s obdivuhodnou mužností krvácí za svou domovinu Zavaalskou a Oranžskou. Vánoce chtěli Angličané slaviti v obou hlavních městech nepřátelských, v Pretorii a Bloemfontainu, zatím však byli by je slavili boerové v Durbanu a Kapském městě, kdy by nebyly přicházely nové a nové voje anglické. V noci na 10. prosinec bylo poraženo u Maggersfontainu vojsko lorda Methuena, táhnouc k vybavení Kimberleye. Methuen sám byl pak sevřen a bylo by po něm veta, kdy by boerové měli značnější brannou moc. Hned 11. prosince poražen i generál Gatacre u Stromberga. Jedinou nadějí Angličanů byl pak generál Buller, jenž s hlavním sborem se rozložil jižně od Colensoe, kde šířil svá křídla k Tugele, aby odtud postoupil k Ladysmithu na pomoc sevřenému generálu Whiteovi. Avšak i on byl v bitce u Colensoe 15. prosince poražen a ztratil kromě zajatých i 11 děl. Byla to pro Anglii velmi těžká rána. Mobilisace nových dvou divisí nařízena, kromě toho sháněni jsou dobrovolníci a za vrchního velitele pro celou jižní Afriku ustanoven generál Roberts, jenž nabyl zkušeností v Afganistaně, a za náčelníka jeho generálního štábu Kitchener paša, známý velitel z posledního tažení v Sudaně. Dne 13. ledna přibyli oba do Kapského města. Menší boje a srážky svádějí se denně. Ani novým rokem nenastal obrat ve prospěch Angličanů. Dne 1. ledna vzdalo se boerům hlavní město Bečuanska Kuruman. Krátce před tím byla při výpadu posádka Mafekingu téměř zničena. Generála Frenche stihla citelná nehoda u Colesbergu, kde mu i 26 vagonů s nákladem potravin ujelo do rukou boerů; Gatacre byl nucen vykliditi Dordrecht, který krátce před tím byl obsadil. Na všech vedlejších bojištích utrpěli Angličané porážky. Rozhodnutí jest nyní u Colensoe, kde armáda Bullerova již počátkem ledna čítala 30.000 mužů se 70 děly; tato moc pak ještě rozmnožována docházejícími oddíly.

Podrážděni porážkami na pevnině jali se Angličané s tím větší příkrostí vystupovati *na moři.* Zajímali a prohlíželi cizí lodi, ale nemohli nikde najíti kontrabandu. Zajetí dvou německých parníků, „Bundesrathu“ a „Herzogu“, vedlo dokonce ku protestům ze strany německé, jimž posléze slíbeno vyhověti. Anglie zavázala se i k náhradě. Zajetí amerického parníku vzbudilo otázku, jeli mouka kontraband, a uznáno, že by jím byla jen na nepřátelské lodi, nebo kdy by byla zjevně určená pro nepřátelské vojsko.

aroslav Vrchlický

SOUBORNÉ * VYDÁNÍ * * * BÁSNICKÝCH SPISŮ * * * *

Ve svazcích dosud vyšlo:

I. **Písně poutníka.** 1 zl.
II. **Poslední sonety samotáře.** Cena 1 zl.
III. **Hilarion.** Báseň. 80 kr.
IV. **Dojmy a rozmary.** Zl. 1·20.
V. **Fresky a gobeliny.** Zl. 1·30.
VI. **Co život dal.** Zl. 1·30.
VII. **Sfinx.** 1 zl.
VIII. **Jak táhla mračna.** 90 kr.
IX. **Sonety samotáře.** 1 zl.
X. **Moje sonata.** Zl. 1·20.
XI. **Skvrny na slunci.** 50 kr.
XII. **Pavučiny.** Zl. 1·20.
XIII. **Z hlubin.** 90 kr.
XIV. **Perspektivy.** Zl. 1·40.
XV. **Dni a noci.** Zl. 1·20.
XVI. **Zlatý prach.** Mimosy. Staré loutky. Ronda melancholická. Démon láska. Tři feerie. Zl. 1·20.
XVII. **Hlasy v poušti.** Pantheon. Přípitky a hermy. Palinodie. 1 zl.
XVIII. **Symfonie.** 1 zl.
XIX. **Mythy.** Druhý cyklus. Zl. 1·40.
XX. **Na sedmi strunách.** Zl. 1·10.
XXI. **Rok na jihu.** Zl. 1·30.
XXII. **Z niv poesie národní a umělé.** Zl. 1·30.
XXIII. **Selské ballady.** 50 kr.
XXIV. **Dědictví Tantalovo.** 1·20.
XXV. **Nové básně epické.** 1·50.
XXVI. **Duch a svět.** Zl. 1·30.
XXVII. **Zlomky epopeje.** Zl. 1·20.
XXVIII. **Motýli všech barev.** 1 zl.
XXIX. **Různé masky.** Zl. 1·20.
XXX. **Překročen zenit...** Zl. 1·20.
XXXI. **Bozí a lidé.** Zl. 2·—.

Každý vázaný svazek, ozdobený pěknou podobiznou básníkovou, stojí o 90 kr více.

Všech 30 svazků elegantně vázaných za 60 zl. 30 kr.

Nakladatelství J. Otty v Praze.

Nejlacinější sbírkou českých knih

jest bez odporu

SVĚTOVÁ KNIHOVNA

SBORNÍK
VYBRANÝCH SPISŮ
ČESKÝCH
I LITERATURY
SVĚTOVÉ.

Každý svazek jest ukončen.

Předplatné na 10 čísel
(kterýchkoli)
1 zl., poštou 1 zl. 10 kr.

Vázaná
»Světová knihovna«
stojí:

číslo jednoduché 26 kr.,
dvojité 40 kr., trojité
54 kr.

Veškerých 132 čísel za 13 zl. 20 kr. franko.

»Světová knihovna« je na skladě v každém knihkupectví, zejména však v

Nakladatelství J. OTTY v Praze,

Karlovo nám. 34.

Ve »Světové knihovně« dosud vyšlo:

1. **Čech**, Jestřáb contra Hrdlička . . . 10 kr.
2. **Tolstoj**, Statkářovo jitro. Povídka . 10 „
3. **Vrchlický**, Portréty básníkův. Sonety 10 „
4. **de Amicis**, Albert. Povídka. . . . . 10 „
5. **Sienkiewicz**, Na slunném pobřeží . 10 „
6.—7. **Valera**, Pepita Ximenez. Román . . 20 „
8.—9. **Mácha**, Básně . . . . 20 „
10. **Mérimée**, Dvě novelly . . . . 10 „
11.—13. **Ibsen**, Nápadníci trůnu. Drama . . 30 „
14. **Rubeš**, Tři humoresky . . . . 10 „
15. **de Vogüé**, Lid a páni na Rusi . . . 10 „
16.—18. **Vocel**, Labyrint slávy . . . . 30 „
19. **Tyl**, Strakonický dudák . . . . . . 10 „
20.—21. **abbé Prévost**, Manon Lescaut . . . 20 „
22.—23. **Jirásek**, Filosofská historie . . . . 20 „
24. **de Musset**, Novelly a povidky . . . 10 „
25.—27. **Geikie**, Geologie . . . . 30 „
28.—29. **Franko**, Boa constrictor. Novella . . 20 „
30.—31. **Arbes**, Akrobati. Romanetto . . . . 20 „
32.—34. **Harte**, Cressy. Kaliforn. román . . . 30 „
35. **Klicpera**, Zlý jelen. Fraška . . . . 10 „
36. **Bródy**, Sněženka. Novella . . . . . 10 „
37. **de Mendoza**, Lazarillo z Tormes . . 10 „
38.—39. **Mácha**, Cikáni. Román . . . . 20 „
40. **Čechov**, Mužíci. Povídky . . . . . . 10 „
41.—42. **Björnson**, Absolonovy vlasy . . . . 20 „
43. **Neera**, Addio . . . . 10 „
44.—46. **Aldrich**, Tragedie stillwaterská . . . 30 „
47. **Molière**, Šibalství Skapinova . . . . 10 „
48.—50. **Kodym**, Zdravověda . . . . 30 „
51.—52. **Daudet**, Rosa a Ninetta. Román . . 20 „
53. **Palacký**, Politické myšlénky . . . 10 „
54. **Aho**, Dvě čudské povídky . . . . 10 „
55. **Dickens**, Koleda. Povídka s duchy 10 „
56.—58. **Ludwig**, Mezi nebem a zemí . . . 30 „
59. **Franko**, Ukradené štěstí. Drama . 10 „
60. **Havlíček Borovský**, Politické zásady 10 „
61. **Bracco**, Masky. Drama . . . . . . 10 „
62.—64. **Dickens**, Klub Pickwickův. Rom. I. 30 „
65. **Arbes**, Newtonův mozek. Romanetto 10 „
66. **Pálsson**, Dvě islandské povídky . 10 „
67.—68. **Čelakovský**, Ohlasy písní ruských a českých . . . . 20 „
69. **Vrchlický**, Satanela. Báseň . . . . 10 „
70.—74. **Dickens**, Klub Pickwickův. Román. II. . . . . 50 „
75. **Hebbel**, Judita. Drama . . . . . . 10 „
76. **Rieger**, Politické výroky a zásady 10 „
77.—78. **Chateaubriand**, Atala. — René . . 20 „
79.—81. **Rostand**, Cyrano de Bergerac . . 30 „
82.—85. **Dickens**, Klub Pickwickův. III. . 40 „
86. **Váňa**, Doba a její lidé . . . . . . 10 „
87.—89. **Dickens**, Klub Pickwickův. Rom. IV. 30 „
90.—91. **Lockyer**, Astronomie . . . . . . 20 „
92.—93. **Geikie**, Fysikální zeměpis . . . . 20 „
94.—96. **Heritea**, Tajemství strýce Josefa . 30 „
97.—98. **Hansson**, Tři novelly . . . . 20 „
99.—100. **Čech**, Výbor českoslov. poesie lidové 20 „
101.—109. **Cervántes**, Don Quijote, díl I. . . 90 „
110. **Puškin**, Dubrovskij . . . . 10 „
111.—112. **Molière**, Lakomec . . . . 20 „
113.—115. **Twain**, Vybrané humoresky . . . . 30 „
116.—119. **Arbes**, Ethiopská lilie . . . . . . 40 „
120. **Vikelas**, Tři novořecké povídky . 10 „
121.—122. **Kozarac**, Dvě chorvatské povídky 20 „
123.—131. **Cervántes**, Don Quijote, díl II. . . 90 „
132. **Coppée**, Henrietta . . . . 10 „

Tiskem J. Otty v Praze. — Nákladem vlastním.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h., jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k. 20 h.) 1881—1899 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník, v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 30. 1900. ČÍSLO 3.

☛ Číslem tímto končí se **první čtvrtletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 341.—345. (Letora—Lisabon.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. Dle původních pramenů sepsal František Palacký. Jubilejní vydání pro český lid. K tisku upravil dr. B. Rieger. Seš. 80.—85. Seš. po 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1900.

Františka Palackého spisy drobné. Díl II.: Spisy z oboru dějin českých. Sestavil dr. V. J. Nováček. Seš. 25. Seš. po 40 hal. Nakl. týž.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Seš. 26. a 27.: Černý Petříček. Seš. 28.—31.: Kantůrčice. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Spisy Adolfa Heyduka. Seš. 77.—79.: Parnassie. Seš. 79.: V zášeru minulosti. Sešit po 24 hal. Nakl. týž.

Sebrané spisy Václava Vlčka. Seš. 6.—8.: Zlato v ohni. Seš. po 30 hal. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Souborné vydání básnických spisů Jarosl. Vrchlického. Sešit 184.—186.: Čarovná zahrada. — Seš. 187. a 188.: Twardowski. Sešit po 32 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Aloisa Jiráska sebrané spisy. Seš. 296.—298: Bratrstvo. Sešit po 30 hal. Nakl. týž.

Tristium Vindobona I.—XX. Napsal J. S. Machar. Druhé vydání. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Pohádka máje. Napsal V. Mrštík. Druhé vydání. Seš. 3.—5. Sešit po 40 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Andělská sonáta. Napsal Jos. Merhaut. Seš. 2.—5. Sešit po 32 hal. Nakl. A. Píša, v Brně 1900.

Ze sonát melancholika. Napsal Jar. Vl. Janovický (1897—1899). Nákl. F. Weinfurtra, v Praze 1900.

Paní Modrovouska. Tragédie duše. Napsal Em. šl. z Lešehradu. S předmluvou J. Karáska. Nákl. týž.

Výbor dramat Calderonových. Překlady Jaroslava Vrchlického. I.: Dáma skřítek. Veselohra o 3 jednáních. Pomocí České akademie. Za 1 kor. 20 hal. Nakl. Grosman a Svoboda v Praze.

Stará Praha. Sto akvarelů Václava Jansy. Popisuje Jan Herain. Seš. 5. a 6. Sešit za 5 kor. Pořádá a vlastním nákladem vydává B. Kočí, v Praze 1900.

Vybrané spisy mistra Jana Husi. Pořádá F. Žilka. Seš. 2. Sešit za 20 hal. Nakl. A. Neubert v Jilemnici.

Jednota bratrská v prvním vyhnanství 1548—1565. Sepsal Jaroslav Bidlo. Seš. 5.—10. Sešit po 50 hal. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1900.

Obrana základů víry katolické. Sepsána od dr. Eug. Kadeřávka. Seš. 14.—16. Sešit po 60 hal. Nakl. V. Kotrba, v Praze 1900.

Svatý Pavel a jeho apoštolské cesty. Napsal Abbé C. Fouard, přeložil J. E. Hulakovský. Seš. 4. Sešit po 1 kor. Nakl. týž.

Prvopočátkové církve. Svatý Pavel, jeho poslední léta. Napsal Abbé C. Fouard, přeložil J. E. Hulakovský. Seš. 4. Sešit po 80 hal. Nakl. týž.

Zdravotní slovník. Poučení o věcech lékařských pro kruhy širší. Druhé, rozmnožené vydání. Rediguji dr. K. Chodounský a dr. J. Thomayer. Seš. 8. a 9. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

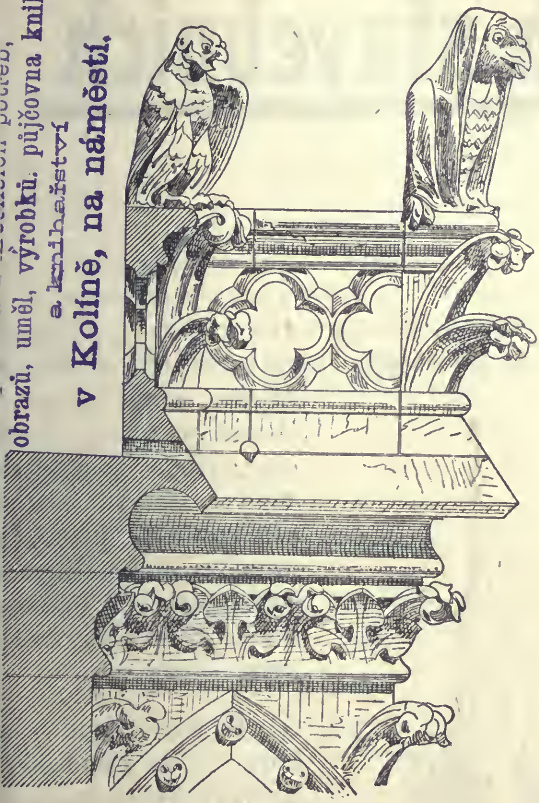
O tvorstvu předvěkém. Nauka o zkamenělinách. Napsal F. Polívka. Seš. 12. a 13. Sešit po 48 hal. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1900.

E. St. Vráza Cesty světem. Kniha 1. Napříč rovníkovou Amerikou. Seš. 21. a 22. Sešit po 60 hal. Nakl. týž.

Za Srbskou zádrugou. Píše J. Dyk. Cena 70 hal. Nákl. vlastním v Plzni.

Kapesní slovník česko-polský. Sestavil prof. F. A. Hora. Seš. 1. (Abbatyše—Černokřídlý.) Pomocí České akademie. Nákladem vlastním. V komisi Fr. Řivnáče. V Praze 1900.

Aby nedostatku tomu v domácí literatuře bylo odpomoženo a český čtenář nebyl nucen uchylovati se k odborným spisům cizích jazyků, odhodlalo se vydati podepsané nakladatelství knihu tuto, i širším vrstvám obecenstva přístupnou.

Dílo jest psáno pokud možno populárně, aby v něm našel nejen odborník, ale i každý čtenář, prohloubení svého vzdělání dbalý, hledaného poučení.

Za práci skutečně dobrou ručí pak jméno autorovo, který při stavbách budov Národopisné výstavy bohaté své zkušenosti v platnost uvedl a ukázal, že jest odborníkem vynikajícím.

„Slohy stavební" vycházejí v sešitech dvouarchových, hojně illustrovaných, po 25 kr. a bude jich celkem 8 až 10.

Nádherné dílo, jediné toho druhu v literatuře naší!

Nákladem knihkupectví I. L. Kobra v Praze

vyšlo nádherné dílo:

Přírodopisný atlas rostlin.

Napsal **Jan John**, c. k. professor.

S 80 tabulemi čtvercového formátu, provedenými nejjemnějším barvotiskem dle akvarelů Pavla Vágnera a četnými dřevorytinami v textu.

Cena celého díla ve 2 svazcích vázaného 14 zl.

Národní knihtiskárna I. L. Kobra v Praze.

R. 1900. Čís. 3.

OSVĚTA

O působení židů na Slovensku.

Vypravuje

Karel Kálal.

Uvádím čtenáře znova do pustého kraje drátenického,[1]) do nejsevernější části Trenčínské stolice. Jenže tentokrát postavíme na jeviště židy, vládce a pány kraje toho. Rozvírám cestovní zápisky a vypíšu z nich mnohé kusy doslovně, toliko jmena dědin zamlčím a zaměním příjmení jistého židovského příbuzenstva.

Kráčím dědinou. Chaloupky dřevěné s malinkými okenečky; odevšad zírá bída, taková bída, jakéž u nás nikde neuvidíme. Pojednou přijdu k stavení zděnému, dosti mohutnému a s velkými okny. Před domem vidím pastevce s houfcem velkých a tučných krav.

„Komu patří toto gazdovstvo?“

„Rosenzweigovi, veľkomožný paně.“

Patrně mě pasák pokládal za exekutora nebo jiného pána od vrchnosti, že mě tak vysoce potituloval. „Veľkomožný paně“ anebo „urodzený (urodzenký) paně,“ říká pokorný lid slovenský pánům křesťanským; židovi říká: „mladý pánko,“ třeba byl starý a plešivý, židovce: „mladá pani“ a dceři: „kišasoňka“ (po maďarském spůsobu). „Kišasoňka“ říká se často i křesťanské slečně, zejmena užívají toho titulu služky a lidé národně neuvědomělí.

Jda od Rosenzweiga dále potkám člověka na pohled řádného, i žádám ho, aby mě provodil dědinou, že jej za zmeškání jeho správně odměním. Přišli jsme opět k pěknému zděnému stavení.

„Komu patří toto stavení?“

„Rosenzweigovi.“

„Má tedy Rosenzweig dvě stavení?“

„Jaj, to není ten Rosenzweig, co jste nahoře viděl, tu je Rosenzweigů více, je to velké příbuzenstvo a jsou po celé dědině tak rozloženi, že jí má každý svůj kus. Tuto bydlí Rosenzweig Šmulo; ten

[1]) Viz článek „O kraji a lidu drátenickém“ v Osvětě 1899 čís. 8. a 10.

má krčmu, kupecký krám, trafiku, velký obchod dřívím a též zabíjí. Výše něho je Rosenzweig Gabriš; to je obchodník s truňky, masař a velký dřevokupec. Třetí je Rosenzweig Karol; ten má jen dřevokupectvo a peníze půjčuje. Tomu již tak kšeft nejde. Jeho hlavním kšeftem byly karty, v kterých míval velké štěstí, ale už se mu to štěstí obrátilo. Jakýsi Kutač prodal otcovský majetek a hrál v karty; i vyhledal ho Rosenzweig Karol a obehrál ho o poslední groš. Ale Kutač na konec zbadal, jakým spůsobem měl pánko Karol štěstí, že totiž kmínil, i strhla se z toho strašná bitka, že mladý pánko sotva zdravé údy odnesl, a od té doby nehraje. Tamto zase bydlí Rosenzweig Alois; ten má krčmu a obchod dřívím."

„Pojďme k němu blíže," pravím. Poznal jsem, že Rosenzweig Alois má gazdovstvo zvlášť pěkné, velké obytné stavení, velké chlévy i stodolu; též hojnost tučného rožného dobytka. „To je zajisté veliký boháč?" táži se svého průvodce.

„Ano, dnes veliký boháč," odpovídá, „ale před šesti roky byl věru chudobnější, než jsem já. Když osvícené panstvo (mínil žida barona Poppra) počalo tamto v K . . . . rúbati lesy, pan lesmistr vzal si Aloisa Rosenzweiga ku pomoci, svěřil mu rúbání, a hned mu obrostli boky. Před tím měl jen takovou kuču, jako já mám. Však ještě bohatší jest jeho syn Rosenzweig Henry, tamto v údolí, který také najednou zbohatl. Půl toho údolí patřilo ještě před několika roky křesťanu Kordošovi, jenž měl velký obchod dřevem; ale nyní, prosím vás, už není po Kordoších ani jmena, všecko je Henry a Henry, a celé údolí je mu po uši zadluženo, a kde jaký kus lepší role a syhly (louky), všeho užívá Henry za interes. Pokud tam Kordoš hospodařil, bývalo to nejbohatší údolí v našem kraji, dnes je tam samá všivač, nebo je všecko v pazourech Henryových."

Stesky na židy slýchával jsem na Slovensku vždy, ale nikdy jsem zlo tak dobře nepochopil jako z vypravování tohoto průvodce. Tu se mi vyvíjel velký obraz v sytých barvách, jejž i čtenářům nezměněný předstírám, doufaje tak nejnázorněji představiti působení židů na Slovensku. I požádal jsem průvodce, jenž činil dojem člověka spravedlivého, aby šel se mnou ještě do nejbližší dědiny a aby mě i o tamních židech poučil. A tak jsme po malé chvíli přišli do druhé drátenické vesnice. Obraz týž. Bída! Až přijdeme opět ku pěknému stavení, na něž mi průvodce ukazuje řka: „Tu bydlí Rosenzweig Markus; ten si jaksi nemůže pomoci, už zbankrotil v dřevokupectví a nyní vydělává jenom dvěma koníky s jedním pacholkem." Brzy jsme přišli k synagoze. „Naproti v pěkném stavení bydlí Rosenzweig Zrilo; ten má veliký kšeft na Moravě, kde jsou i jeho zeť a dcera. Nedaleko je krám Rosenzweiga Nandora; ten prodává smíšené i střižné zboží." Potom jsme došli k velkému stavení Rosenzweiga Jakuba, jenž má velký kupecký krám, nápoje a obchod dřevem. „Zbohatl za několik roků a projíždí se s mladou ženou v pěkných kočárech. Nejbližší židovský jeho soused je Rosenzweig Markus; ten pofalšoval veksle a s velkými penězi ujel do Ameriky. Jeho dům je už tři roky pustý, nikdo do něho nechce, neboť v něm mátce (straší). Ještě kousek dále je Rosenzweig Farkaš Josef, krčmář, kupec, masař, dřevokupec a stavitel dohromady. Ale

tomu v poslední době už tak dobře nejde, zaťal mu žílu křesťanský krčmář a kupec Kopecký, rodem z Moravy."

Tady jsem svého průvodce propustil a uchýlil se ke Kopeckému. Ten samojediný z křesťanů, kromě škol a fary, má zděné stavení s komínem. Uslyšev od průvodce svého o tolikerém bohatství židů předložil jsem Kopeckému otázku, na jaký spůsob židé tak rychle i v tomto chudobném kraji bohatnou. A nový informátor můj vypravoval mi na poučenou tento případ: Moric Schorenstein, takto u lidu Mojško zvaný, měl před dvaceti roky tamto v dolině chudobnou dřevěnou chalupu. Později si vystavěl velký dům zděný a když se odebral do lůna Abrahamova, zanechal po sobě 19 dětí a 60.000 zl. majetku. Když se v dolině usadil, byla krásným lesem porostlá a gazdové tady usazení byli zámožní lidé. Prohnanost židova využila lehkomyslnosti a nerozumnosti lidu, jenž je nyní na žebrotě, chalupy jeho jsou ošarpány, a kde stály pěkné lesy, jsou holé stráně a skály. Ubohý lid musí se potloukati po světě, aby hlady nezahynul. Takovýmto spůsobem přišel na mizinu celý náš kraj, a v tom jest výklad, proč se náš lid plahočí po celém světě.

„Rád bych do podrobna věděl, *jak* jen to žid dělá, že přivede celé údolí — v této krajině jsou skoro jen údolí obydlena — za 10 až 20 let na mizinu a jakým spůsobem zmizely lesy s vašich hor."

„To je tak: Nikdo neumí lid tak sváděti k pití jako žid. Volá na lidi, lichotí jim, jak jsou zámožni, že si mohou dopřáti, vychvaluje svůj nápoj, jehož dá i zadarmo okusit, dává kde komu na dluh, v nouzi lidem půjčuje atd., až si tak lid vychová, že opatruje více krčmu než svoje gazdovstvo. Náš lid, už jsem řekl, je lehkomyslný, chatrně vzdělán a k pití náchylen. Když sedlák udělá v krčmě 10 zl. dluhu, pustí žida do svého lesa a prodá mu 30 až 40 kusů dřeva; sedlák skutečné ceny dřeva nezná, a tak si žid za 10 zl. nakácí, co chce. Sedlák pije dál, a když nadělal zase 10 nebo 20 zl. dluhu, pustí žida do lesa znovu, až je tuze prořídlý, nejpěknější kusy jsou vysekány. Konečně řekne žid sedlákovi: ‚Jano, vieš ty čo? Na čo že ti je tá hora (les), veď, to je všetko dolámané; si mi dlžný, ja to od těba kúpim do šesti cúlov, lebo keď sa to hrubšie vyberie, to těnké budě mať viacej miesta, vyrastě chytro a budě zas hora (les).‘ Když se sedlák napije, možno s ním vyjednávati; žid navrhne cenu a přísahá i svaté Trojici a Panně Marii, že mu les přeplácí, že na něm bude škodovati, a tak se dojednají. Žid vyseká les a těch několik podrostků, které ostaly, za dva až tři roky vítr vyvrátí. Tak si sedlák pogazdoval. Jitro jeho lesa dalo za 600 až 700 zl. dřeva, a on stržil sotva 100 zl.; nyní nemá čím podstýlat, čím topit. V rovinatých krajinách je základem hospodářství pole, v této krajině les. Sedlák Jano má na neštěstí starou, už shnilou chalupu. Lesa svého nemaje nucen jest obrátit se k svému příteli židovi, jenž je též stavitelem (t. j. podnikatelem staveb), a zjednati s ním chalupu za 600—700 zl., nač mu vydá ‚obligátor‘ zavázav se zároveň platit 12% úroky. Nyní je už nadobro v drápech židovských; kde pak, lesa nemaje, vezme na úroky, kde na jistinu? Tu řekne žid: ‚Jano, už jsi mi druhý rok interesy dlužen; slož peníze, nebo tě za-

žaluji.' Jano vidí, že je zle: i prosí, prosí úpěnlivě, někdy i žena přijde a prosí a pláče. Tu se žid smiluje a řekne: ‚Jano, víš co: potřebuji peněz nevyhnutelně, ale abys viděl, že tě nechci zkazit, protože nemůžeš interesy platit, budu kosit tvoji syhlu (louku), pokud mi nezaplatíš. Vidíš, tobě by přišlo od 600 zl. po 12% ptatit ročně 72 zl., s tvé syhly nenaberu ani čtyři fůry sena, ale abys viděl, že mám srdce, spokojím se syhlou." A Jano se slzami v očích děkuje svému dobrodinci, že s ním tak milosrdně zachází, jako by neurobil ani žádný křesťan. Les je pryč, louka pryč. Sedlákovi zůstala špatná rolička, která jen oves a švábku (brambory) plodí. Nemá steliva, nemá čím krmit, nemá čím topit — a žízeň má čím dál tím větší. I smiluje se nad ním žid a řekne: ‚Jano, vidím, že nemáš z čeho žít; sice mnozí pýtají si u mne robotu, ale já už raděj dopřeji zárobku tobě, budeš mi šindel strúhať. Však už dřevo z tvé hory je suché, choď tam a strúhej.'"

A Jano ve vlastním lese musí židovi strúhať šindel a dostane za tisíc kusů 1 zl., nejvíce 1 zl. 10 kr. Tu se učí i pomaloučku počítati; počítá, kolik tisíc šindele ze své hory vyrobil, kolik za něj dostane žid a kolik dal žid za dřevo i robotu. Ze škody se Jano učí, ale už je pozdě. Janovi synové chodí do světa drátovat, on v letě strouhá a v zimě dřevo židovi nebo šindele sváží, ale zárobek všech sotva vystačí na výživu, pití a daně, 600 zl. dluhu u žida vězí, — no jisto jest, že starý Jano umírá jako žebrák, nebo chalupa jeho, syhla, jalová rolička i stráň holá jest majetkem jeho — dobrodince.

Juro Ondrčka měl jeden hodný grunt dole v dědině a druhý menší ve vrších; přes zimu byl dole, ve vrších pak se statkem (dobytkem) letoval. Soused jeho Rosenzweig Zrilo, hostinský, kupec a obchodník dřevem, dával Ondrčkovi a synům jeho robotu, strouhali mu šindelky. Pracovali ve dne v noci, jako vůbec slovenský lid je v robotě usilovný. U žida pili a brali zboží asi šest roků, nedělajíce s ním pořádnost, kolik mají zarobeno a kolik vybráno. V té době dohnily jim chlévy; i požádali svého „gazdíčka" (žida), aby jim postavil nové. „Gazdíček" postavil. A hned potom zavolal si sedláka. „Juro, počujže, už je čas, abychom poriadok urobili. Tolik jsi vybral, tolik přijde za chlévy a tolik máš odrobeno: zůstáváš mi dlužen 800 zl. Třeba mi peněz, zaplať." Sedlák je pln úzkosti, kde by nabral tolik peněz? Proto prosí žida, aby měl s ním slitování. „No vieš čo, Juro," řekne žid, „kdy bych tě žaloval, musel bych tě prodati, nebo peněz nemáš, ale chci ti ukázati, že jsem ti dobrý: ty máš ve vrších při potoku bačovisko, nač ti je, bez něho se obejdeš, však tam hory (lesa) nemáš a na tu seč (houští) ty nedočkáš, až by dorostla, chalupa je tam shnilá, vezmu to od tebe za 700 zl. a stovku si odrobíš."

Sedlák byl by radostí dobrodince svého oblapil; prodal bačovisko a na stovku dal „obligátor." Rosenzweig Zrilo dal si ihned stavení na bačovisku pojistit; náhodou anebo z božího dopuštění stavení za rok chytlo, žid dostal 800 zl. pojistného, tedy o 100 zl. více, než za celé bačovisko (stavení, louku, les) dal, a za 15 let vyrostl mu na bačovisku les do ceny 20.000 zl. Zatím Ondrčka přidělal u svého žida

nový dluh, a když ho nemohl zaplatit, dal žid zbývající majetek jeho do prodeje, sám jej, rozumí se, lacino koupil, a Ondrčka, kdysi poměrně zámožný sedlák, musil se s rodinou vystěhovati do Ameriky. Ale i židé, když v kraji drátenickém zbohatnou, stěhují se pryč, do krajin žírnějších, kde lze ještě víc bohatnouti a kde lze žíti panštěji.

Tak tedy provádějí židé v kraji drátenickém obchod; vyslechněme dále, kterak ještě na jiný spůsob nabývají jmění.

Byl jsem — vypravuje mi spolehlivý informátor — v sousední dědině. Vida před krčmou zástup lidí tážu se, co se událo. I odpověděli mi, že se dělá pořádek po nebožtíkovi Markusovi. Vstoupím nepozorován ďovnitř. Za stolem sedí rychtár, vedle něho prísažný (radní), syn nebožtíka Markusa a j. Právě vyvolali jednu ženu. „Hana, tuto je obligátor (dlužní úpis) po tvém nebožtíkovi muži na 36 zl., už je tomu 18 let; donesla jsi peníze?“ — „Prosím poníženě, paně rychtár a celé poctivé právo, můj nebožtík muž není tu dlužen ani krejcaru; to vím, že tu byl dlužen 36 zl., ale chorý jsa pravil mi, že za ten obligátor dal nebožtíkovi Markusovi šest vozů šindele a ještě mu dvanáct vozů šindele ustrouhal, tak že mu měl Markus ještě doplatit; i poslal mě chorý můj muž pro obligátor, ale Murkus tehdy mi řekl, že nemá kdy obligátor hledati, a tak to ostalo.“ Poctivé právo řeklo ženě, aby jen ukázala písemný doklad a nemáli ho, nechť si pořádek spraví. Rychtár oslovil ženičku: „Hana, popros těch pánův, aby ti trošku počkali a fiškálovi tě nedávali, to jsou dobří páni, oni ti to k vůli urobí!“ A ženička prosila úpěnlivě, že nemá krejcaru, aby jí pánové počkali. A tak s ní uzavřeli smlouvu: 36 zl. jistiny, interes po 12% na 18 roků a interesy z interesů 70 zl., za obligátor a na poctivé právo 5 zl., spolu 111 zl. Chytni pero, urob kríž a môžeš ísť. Ženička byla šťastna, že urobila pořádek a že ji tudíž nedají fiškálovi.

Z vypravovaných příběhů je patrno, na jak nízkém stupni vzdělanosti je lid slovenský; už zvláště v kraji drátenickém. Vzdělaný lid nedal by se zjevně okrádati. Nicméně povím příběh, kterak židé dovedou zdolati i lid pokročilejší a ostražitější.

Ve V . . . ., veliké drátenické dědině, jsou čtyři židovští masaři (řezníci). Rozumnější hospodáři vybídli jistého křesťanského řezníka, aby se v jejich obci usadil, že jej budou všemožně podporovati. Křesťanský řezník se tedy ve V . . . . usadil a měl dosti velký odbyt. Takového konkurrenta nechtěli židé trpěti; jak na něj? Snižovali cenu masa, až za krátký čas prodávali kilogram po 20 kr. Žid David veřejně vykřikoval, že musí křesťanského řezníka z dědiny vyhnízdit, že má 400 kusů svého dobytka po dědině a že bude jeden po druhém na porážku vodit a sekat i po 5 kr. kilogram, až křesťanského řezníka šlak trefí. Hospodáři prodávali křesťanskému řezníkovi dobytek levně, aby i on mohl s ceny masa slevit, ale darmo, křesťanský řezník židovské konkurrenci nestačil a musel se z V . . . . vystěhovati. Jakmile byl pryč, židé rázem maso zdražili, ba i pravidelnou cenu překročili, aby si nahradili dřívější škodu.

Tíž židovští řezníci nestrpěli též nad sebou křesťanského dozorce. V Uhrách teprv od několika roků volí si vesnická zastupitelstva znalce,

který při porážení dobytka má asi ten úkol jako u nás zvěrolékaři. Ve V . . . . vyvolili si jednomyslně křesťanského občana P., hostinského a kupce, tedy i konkurrenta židův. I zabíjeli židé v neděli, právě v poledne, kdy dozorce jejich byl v obchodě svém nejvíce zaměstnán; musel všeho nechat a běžet k židovi, hodinu i dvě vzdálenému, začež se mu dostalo 10 kr. odměny. Jednou vyšetřil, že Rosenzweig David vysekal i zdechlou ovci; udal jej služnovskému úřadu, a když to i svědky dokázal, byl Rosenzweig odsouzen k pokutě 5 zl. Jindy týž žid měl za parného léta naloženy dva sudy soleného masa, které po celém okolí smrdělo jako mrlina (zdechlina); prodával je a sekal svým robotníkům místo výplaty. Dozorce pozoroval, že maso i do dálky odporně smrdělo; i poslal chudobného člověka, aby kilogram toho masa koupil, a k němu přidružili se ještě dva lidé, aby mohli věc před úřadem dosvědčit. Nyní dal dozorce kus toho masa do láhve, zapečetil je a jel s ním do sousední dědiny, dvě hodiny vzdálené, k okresnímu lékaři, jehož požádal, aby jel s ním k dotčenému židovi a maso dal zakopati. Lékař pokrčil rameny, to že nepatří do jeho působnosti, a poukázal dozorčího P. na četníky. Šel tedy k četníkům, v téže dědině sídlícím. Strážmistr pokrčil rameny omlouvaje se, že má toliko právo přihlédati k jatkám, do jiných místností řeznických že nesmí, leda z rozkazu služného. Dozorčí P. jel potom ještě šest hodin k služnému, vždy corpus delicti s sebou voze, aby mu dal rozkaz pro četníka. Služný odepřel takový rozkaz napsati, že si už sám pořádek udělá. Maso otravovalo vzduch i lidi dále, až asi za dvě neděle dal je žid rozvěšeti po půdách u svých sousedů do kouře [1]), aby se udilo. Teprve asi za měsíc předvolal služný žalobce i obžalovaného; onomu projevil nelibost, tomuto po dobrých svědectvích uložil 5 zl. pokuty.

Tu je patrno maďarské vladaření; žida se bojí dotknouti lékař, četník i služný. V sousedství žida, smradlavé maso prodávajícího, je fara a škola; farář i učitel raději dýchají otravný vzduch, než by žida udali — bojí se ho.

Dozorci P. způsobují židé zlomyslností svou mnohé trápení, ale on úřad svůj podržuje dále; až nemohouce ho nijak odstranit dosáhli toho, že byl zvolen ještě druhý dozorce, žid, a potom již nikdy křesťanského dozorce k porážce dobytka nevolali; tak se jim P. stal neškoden.

(Dokončení.)

---

[1]) Chudobné slovenské chaloupky nemají komínů a kouř se valí celou půdou.

Pod klášterní střechou.

Ze svého života vypravuje
mnich **Sava Chilandarec.**

2. Jsem knihovníkem.

Nyní mi nastalo živobytí co nejpravidelnější: dopoledne strávil jsem několik hodin v knihovně, čas odpolední v zahradě, v noci pak chodil jsem do kostela a povzbuzoval jsem tím nejednoho bratra z lenivosti jeho. Dosud (1899) minulo pět let v tomto zaměstnání. Spokojeně léhám po denní práci a vstávám posilněn zdravým spánkem, abych vykonal přes den to, co jsem si předsevzal za denní úlohu. Tak žiji v klášterním zátiší, a nemám proč litovati, že jsem se stal mnichem. Mnišství pokládám za praktickou filosofii s nádechem samotářství. Obrazec jeho lze nalezti u brahmínů indických; klasická vzdělanost dala vznik stoikům řeckým a římským, jejichž názory byly vítány poustevníkům egyptským, od nichž vyšlo zřízení klášterské v křesťanství. Askesa není jediným heslem mnišstva; já kladu výše odříkání se, zdrželivost, pravdivost, krotkost, srdečnost, prostomyslnost.

Co mi z počátku bylo v klášteře nepohodlno, s tím jsem se časem spřátelil: míním řasnatý oděv mnišský; mohu ujistiti, že ten oblek s pasem jest praktický, ba i slušnější, než nositi se po modě; jest potřebí, zachovati náležitou míru ve střihu a neplýtvati látkou; přepychem obtíží se každý oděv, nevyjímaje ani mnišských plášťů, podřasníků atd.

Chození do kostela neprotiví se mi, ale držím v tom jistou míru: mámť zásadu, nic neupřílišovati. Vždy jsem přítomen při modlitbách jitřních, ač letního času k tomu třeba vstávati již o půlnoci; abych věděl vždy pořádek bohoslužebný, nahlížím po každé do náležité knihy, a potom pozorně sleduji, zdali se vše věrně plní, jak jest předepsáno. Také při bděních aneb vigiliích rád se účastním; v době letní jest jich méně, a když nastanou noci chladnější, tehdy bývá v chrámě velmi útulno, mile teplo i světlo; stolice všechny bývají obsazeny, každý sedí na obvyklém místě svém, a zvláštní nálada mysli nám praví, že svazky bratrské mohou v klášteře býti srdečné. S potěšením nasloucháme, když nováček správně zpívá nebo čte; s radostí slyšíme hlas vyspělého již pěvce; pozorujeme, jak ten onen pop a diakon vzorně koná obřady a jak jim sluší skvostná roucha kostelní. Nejokázalejší část noční bohoslužby bývá, když při zpěvu alleluja rozhoupá se hlavní lustr a široká koruna jej obklopující; oddílem pak nejvážnějším jest, když za slavného osvětlení zpívá se chvála Hospodinova. Na liturgii (mši) chodím pouze v neděli a ve svátek; v jiné dni se jí vyhýbám, poněvadž bych tím ztratil mnoho času. Při večerní pobožnosti v kostele nebývám.

Libuji si, že Chilandar drží se zřízení svobodnějšího. Při nucené návštěvě kostelní nemohl bych obstáti; pobožnost líčená zcela se mně protiví, a výklad, že by mnich měl se pouze modliti a jiné směry ži-

votní úplně zanedbávati, nezdá se mi býti dosti důvodný. Zůstal jsem mnichem, a nepřijal bych vyššího svěcení. Čím jsem, to mi dostačuje, neboť cílem mým bylo žíti v ústraní a skromnosti; ale pop nebo archimandrita musejí vystupovati již s jistou odměřeností, aby důstojnosti své vyhověli.

Co se týče služeb klášterních, držím nyní službu čtvrtou. V první službě měl jsem klíče od sýpky skoro po dva roky. Pak jsem po čtyři roky provozoval truhlářství, jsa mistrem nad mistry domácími. Potom šest let dlel jsem v přístavě, a pět let již minulo, co spravuji knihovnu. Starci mi časem nabízeli i jiné a jiné služby; měl jsem opatrovati a vydávati víno, ryby, olej; chtěli mě udělati skevofylakem, jenž drží pod zámkem rozmanité potřeby klášterní; ale nechtělo se mi k ničemu takovému přistoupiti, protože bych byl příliš vázán, a zbývalo by mně málo volné chvíle k záležitostem vlastním. Starci toho litovali, neboť nejsa milovníkem vína ani ryb ani kávy atd., byl bych prý nejspůsobilejší k takovým službám. Také za starce soborního byl bych mohl býti již dávno zvolen, kdy bych sobě chtěl předcházeti starší mnichy; ale i proti této hodnosti mám své námitky, z kterých nejhlavnější jest, že politika správy klášterní neustále točí se okolo toho, jak by důchody klášterské mohly býti co nejpohodlněji a co nejvýdatněji rozmoženy, neboť od té doby, co se Bulharsko osvobodilo, nepřicházejí odtamtud poutníci, a kasa zůstává prázdna. Chilandaru mohlo by se značně pomoci, kdy by se v klášterských dvořích zavedl evropský způsob hospodářství, čímž by se výtěžek ze dvorů mohl o mnoho zvýšiti. Ale k tomu zde schází porozumění i prostředků. Kdo by po evropsku zreformoval polní hospodářství, stal by se pravým dobroditelem kláštera a zjednal by si více zásluh, než kdy by dlouhá léta seděl v síni soborní a neustále přemýšlel o tom, jak lehce opatřiti potřebných peněz.

Podnebí Athonskému přivykl jsem úplně, tak že zimnice již po několik let o mne se nepokouší. Pod slunečným jižním nebem vedu život lahodný. V živobytí mnišském nalézám více stránek světlých než temných. Přiměřená práce nedá u mne vznikati nudě. Někdy však přece přicházejí na mne okamžiky, v kterých přemítám o odchodu z kláštera. Na myšlenky takové přivádí mě neutěšený stav finanční, do něhož Chilandar zabředl. V posledním čase přistoupil k tomu i spor národní.

Chilandar jest staré záduší srbské, od Srbů byl založen a nadán; také v našem století mnoho dobrodiní obdržel ze Srbska, ačkoli mniši v Chilandaře jsou většinou Bulhaři. Dokud Bulhaři byli pod panstvím tureckým, putovali valně do Chilandaru, a klášter měl z poutníků veliké užitky; když však po poslední rusko-turecké válce poutníci a peníze z Bulharska přestali přicházeti, klášter ve dvaceti letech ocítil se na kraji propasti. Chilandaru chtěl pomoci srbský metropolita Michal, i vyslal v únoru 1898 biskupa Savu do Chilandaru, aby ujal se správy klášterní, začež vláda srbská měla Chilandar hmotně podporovati. Naproti tomu bulharská exarchie nabídla Chilandarcům, zachováli klášter národnost bulharskou, že jemu bude ročně dávati 500 napoleondorů. Tím se stalo, že srbský biskup Sava nebyl přijat do svazku kláštera Chilandarského, i odešel od nás a žil několik neděl v jedné ruské poustevně, až po smrti metropolity Michala byl telegrafem zpět zavolán

do Bělehradu, aby uvázal se opět ve správu eparchie. Plán výdatné podpory kláštera ze Srbska vzal tím na ten čas za své.

Roční podpora 500 napoleondorů jest pro Chilandar malá, při veliké jeho zadluženosti nestačí; a tak klášter bude při tom živořiti a další dluhy dělati. Strach jest, že takové hospodářství povede k nedobrým koncům. A to jest, co mě bolí a bez mála z kláštera vyhání. Dosud však nevzdal jsem se naděje, že až bude nejhůř, vláda srbská ujme se záduší svého a pomůže jemu v každém směru. Moje stanovisko v tom národním sporu jest zhola neobojetné. Nejsem Srb ani Bulhař. Mně jde pouze o to, aby klášteru vedlo se dobře. Nemůželi nebo nechceli Bulharsko Chilandar dostatečně podporovati, pak zdá se mi slušno, když Srbsko vede péči o klášter, k němuž je váží upomínky historické i ohledy humanitní. Srbský kníže Štěpán Nemanić a jeho syn arcibiskup sv. Sava r. 1199 založili klášter Chilandarský; letos slaví se zde sedmistoletá památka té události. Kdy by k té slavnosti bylo došlo k dohodnutí mezi vládou srbskou a klášterem, nebylo by v Chilandaře člověka šťastnějšího nade mne.

Sedímli v knihovně klášterské ve vysoké lenošce při dlouhém stole, a přehlednuli skříně zasklené, v kterých stojí knihy v řadách, každá označená číslem na hřbetě, přichází mi lahodící myšlenka, že jsem vykonal práci záslužnou, urovnav knihovnu zcela zanedbanou. Uznávají to také jiní, že k tomu bylo u mne potřebí veliké lásky ke knihám, mnoho trpělivosti a dosti znalosti, abych spřeházené knihy a rukopisy roztřídil a seřadil dle věku a obsahu. Trvala mi ta práce dvě léta. V Chilandaře nenašel se snad po celá století mnich, jenž by svůj čas byl věnoval práci té, až ten úkol připadl mně. Uvázal jsem se v tu práci s ochotou, neboť jsem milovníkem knih již ode mládí; vždy mne těšilo hrabati se v knihách, výpisky sobě činiti, rovnati a čísti a opět čísti. Vlastně jsem prý zálibu ke knihám přinesl již s sebou na svět; vyprávělať mi matka, že domácí lékař při mém narození předpovídal, že budu velkým knihovníkem; soudil tak podle nějakých známek na lebce, neboť věřil ve frenologii, tehdáž ještě moderní vědu či pověru.

Jisto jest, že již v dětských letech měl jsem příležitost vídati okolo sebe hojnost knih. Otec měl jich plnou skříň; díval jsem se do ní skrze dvéře zasklené a viděl jsem celé řady spisů vázaných i nevázaných, vesměs německých, vydání obstarožního, neboť otec jenom v mládí svém byl sběratelem knih, později však držel se jen čtení časového, pokud při tehdejší censuře bylo přístupno. Když mi bylo 11 let, padl mi do ruky Poslední Táborita od Herloše v německém vydání; starší bratr našel ten román v knihovně otcově, i jal se s bratrancem hned překládati jej do češtiny; vedlo je k tomu nadšení národní, které tehdáž — byloť to roku 1848 — všude náhle se probudilo; nepřišli však v překládání ani přes první kapitolu. Bratr vytáhl z knihovny otcovy ještě jinou knihu, Pelclovu kroniku českou německy psanou, ve kteréž potom i já pilně jsem čítal, a osvojil jsem si z ní první známosti o minulosti české. Když mi bylo 12 let, měl jsem již volný přístup k otcovým knihám, přebíral jsem se v nich často, každý rok přerovnával jsem je do jiného pořádku, schátralé spisy dával jsem

vázati. Znenáhla přečetl jsem vše, co mne v otcových knihách zajímalo. Potom mně otcova knihovna již nedostačovala, pátral jsem po čtení novějším. Příležitost k tomu byla v Kutné Hoře snadná; tehdáž jeden půjčovatel knih roznášel je po domích, vybíraje po přečtení určitý poplatek od kusu; od toho půjčovatele také moji rodiče vypůjčili si některou knihu, s jejímž obsahem potom také já jsem se seznámil, ovšem nejvíce kradmo. Když jsem potom přišel do škol Pražských, hověl jsem neméně své chuti ke čtení a přečetl jsem ve škole pod lavicí mnohonácte knih. Hlavním jich dodavatelem ve dvou ročnících byl jeden spolužák, kterýž mi přinášel do školy rozmanité knihy, a já dával jsem jemu od každé několik krejcarů.

Nasytiv se románů, nesháněl jsem se později již tolik po knihách zábavných. V hospodářské škole v Libverdě, na které jsem se v letech 1854—55 učil, čítal jsem výhradně spisy odborné o hospodářství polním, o zahradnictví, o lesnictví a jiných podobných předmětech; po několik let doplňoval jsem tak své vědomosti nabyté ve škole o rolnictví, kteréž mě na budoucnost mělo živiti. Čtyři léta strávil jsem potom na statku svého strýce v Haliči; tam jsem čítal také knihy o vodoléčitelství a později o vegetarianismu, kteréžto nauky hluboko vštípily se mi do duše, a můj duševní obzor rozšířil se jimi do dálky dříve netušené. V Haliči čítal jsem také knihy polské, a aby mi to nedělalo nesnází, učil jsem se jazyku polskému. Tudy byl jsem k tomu přiveden, abych také si více vážil jazyka českého a vyhledával čtení české; k tomu cíli kupoval jsem si Bibliothéku románů, která tehdáž vycházela v Praze u Kateřiny Jeřábkové. Ty knížky objednával jsem si dopisem německým; jeden přítel ptal se mne, proč píši německy, když objednávám knihy české? Zastyděl jsem se, a následkem toho přičinil jsem se potom, abych nezasluhoval takového zahanbení. Když jsem se roku 1861 navrátil do Čech, našel jsem u svého mladšího bratra Květoslava všechny novinky z české literatury; po příkladě tohoto bratra začal jsem si zřizovati knihovnu výhradně českou. Přistoupil jsem za zakladatele k Matici České, kupoval jsem si také dřívější spisy její; a co vycházelo nákladem Kobrovým, skoro vše bylo brzo v rukou mých.

Tehdáž čítal jsem nejraději díla historická. Připadlo mi, že bych se mohl pokusiti o urovnání městského archivu Kutnohorského, kterýž nacházel se v nepořádku, ač uložen byl v místnostech dobrých. Zjednav sobě k tomu dovolení, zabýval jsem se tou prací hlavně v zimních měsících, kdy na poli nebylo mnoho práce při hospodářství; dopoledne jsem pracoval v archivě, odpoledne jsem truhlařil, střídaje tak zaměstnání duševné s pohybem tělesným. Již přede mnou staly se dva pokusy o urovnání archivu Kutnohorského, každý však vztahoval se toliko k některé částce jeho, a podle toho celý archiv dělil se ve tři částky: V jedné byly písemnosti, které na počátku 19. století rovnal tehdejší magistrátní úředník Patočka; druhá část byla v letech padesátých srovnána od Petra Miloslava Veselského, tehdejšího ředitele kůru a učitele zpěvu; v třetím oddíle byly listiny, jež do té doby nikým nebyly prohlednuty. Do tohoto třetího oddílu pustil jsem se nejprve, klada písemnosti do pořádku časového; potom přišla řada na sbírku sestavenou Veselským, a konečně na listiny urovnané jakž takž Patočkou. Když

jsem s tou prací byl hotov, ležely přede mnou písemnosti rozdělené v ročníky, kterážto řada počínala se v 14. století a končila se rokem 1800; akta novější kladl jsem bez urovnání zvlášť na stranu v celých fascikulích, tak jak se nacházely sbaleny. Další práce byla napsati na každou listinu regest, totiž kratičký obsah a datum. Pak následovalo číslování písemností a zhotovení katalogu, což však jsem provedl pouze do roku 1620. Na vlastní útraty dal jsem zhotoviti lepenkové krabice, do nichž jsem pak listiny po pořádku ukládal; na každé krabici poznamenal jsem zvenčí léta, z kterých pocházejí písemnosti v ní uložené. Pracemi v archivě Kutnohorském zaměstnával jsem se bez mála skrze tři léta; dosti často byl mým společníkem v té práci pan JUDr. Jaromír Čelakovský, jenž toho času jezdíval do Kutné Hory na studia archivní.

Mezi tím padly mi do rukou knihy filanthropické. Obsah jejich velice mne dojímal i dal životu mému směr nový. Umínil jsem si učiniti praktický pokus ve vychovávání mládeže osiřelé, opuštěné nebo vůbec spustlé; za konečný cíl svůj na tom poli pokládal jsem tehdáž založení většího ústavu k vychování opuštěné a zanedbané mládeže. Návrh ke zřízení takového ústavu uveřejnil jsem v Barákově Svobodě 15. dubna 1867 č. 7 s podpisem: Slavibor z Hory. Od té doby oblíbil jsem si čtení spisů vychovatelských. Též hleděl jsem se seznámiti s rozmanitými soustavami filosofickými, jak s kathedry vykládají se posluchačům.

Neštěstí rodinné — úpadek starého závodu průmyslového — mne později pohnulo opustiti vlast a vystěhovati se do Srbska. Při tom knihovnu svou jsem dílem rozdal, dílem prodal; jen jedna bedna plná knih šla se mnou za hranice. V Srbsku zůstal jsem neplná tři léta, pak stěhoval jsem se dále na jih na polouostrov Athonský. Zbytek své knihovny jsem před tou cestou ještě více stenčil, rozdav knihy krajanům v Srbsku žijícím; jen asi 40 knih vzal jsem s sebou do Turecka, doufaje, že to bude zárodek nové budoucí knihovny; to přání během let se uskutečnilo, neboť nyní v mé celle v klášteře Chilandarském stojí police o pěti řadách, jež naplněny jsou tiskopisy v rozličných jazycích.

Klášter Chilandar jest obýván mnichy slovanskými, mezi nimiž Bulhaři jsou nejčetnější. To mi bylo vhod, neboť přiučiv se v Srbsku tamější řeči, porozuměl jsem potom snadno bulharštině; jazyku církevně slovanskému srozuměl jsem též snadno, a ruštinou zabýval jsem se již v Čechách. A tak v době nedlouhé naučil jsem se rozuměti každé knize slovanské, tištěné písmem cyrillským.

V Chilandaře dověděl jsem se brzo, že klášter má knihovnu, a že ta nachází se ve velkém nepořádku. Přístup do ní nebyl snadný; já dostal jsem se teprv po několikaletém pobytu v klášteře do místnosti, v které nacházela se knihovna; přišel jsem tam náhodou, když tam vedli cizince na podívanou. Knihovna nacházela se v prvním patře vedle společné jídelny, tak že strava tělesná a duchovní spolu sousedily. Užasl jsem nad míchanicí, jakou knihovna představovala, neboť knihy byly uloženy v skříních beze všeho ladu a skladu. Také však jsem se potěšil, vida tu a tam mnoho rukopisů, psaných tytýž čistě a vzorně; i žehnal jsem osudu, že je zachránil před zkázou, jaká stihla

staré rukopisy v některých jiných klášteřích Svatohorských. Nespořádanost knihovny měla ten zlý následek, že badatel neměl prostředku, aby se snadno dověděl, co v knihovně jest, i aby našel, co by z toho potřeboval; dověděl se vždy jen o tom, nač maně přišel. Také tam hospodařily myši, kteréž si z papíru dělaly hnízda a tak knihovnu kazily.

Od té chvíle, co spatřil jsem tuto spoustu, stalo se mojí tužbou, abych knihovnu uvedl do pořádku. Po léta přičiňoval jsem se o to, abych k té práci byl připuštěn; ukazoval jsem na červy a hlodavce, kterak knihy kazí; na podporu své žádosti připomínal jsem, že cizinci, kteří Chilandar navštíví, stěžují si na nedostatek katalogu. Mezi zdejšími mnichy byly však proti mé žádosti mnohé námitky, a nebylo snadno, abych jim je vyvrátil. Jedni tvrdili, že knihy se neroznesou a nepokradou a tudy zachovají se bezpečněji budoucím věkům, když nikdo neví, kde co v knihovně leží. Druzí obávali se obtíže, která nastane klášteru, když by knihovna se urovnala: rozmnožilť by se počet cizinců, kteří docházejí do kláštera za účelem studií v knihovně, a připadali by klášteru jen na obtíž, když by se jim v knihovně pracovalo pohodlněji. Jiným zase na zachování starých památek docela nic nezáleželo, minulost neměla pro ně pražádného půvabu. Všichni veşměs chovali se k mému plánu netečně. Během let však se to přece pomalu měnilo. Zemřelo několik soborních starců, kteří nedali sebou hnouti, a na jich místa přišli lidé noví, z nichž byl leckterý žil v městě, kde slýchal o ceně a vzácnosti starých spisů: k těm byl přístup snadnější, oni soudili o mém návrhu příznivěji. Ten konečně byl schválen, a já jmenován knihovníkem klášterským. Prospěla mi při tom také moje způsobilost a ochota, že budu knihy dle potřeby sám vázati. I dobrořečil jsem v duchu tomu muži, jenž mě v Čechách byl přiměl, abych se naučil trochu knihy vázati; jest to pan Antonín Filipi, nyní řídící učitel v Hraběšíně u Čáslavě, s nímž dosud trvám v přátelském spojení.

Do síně, v kteréž jest knihovna, vedou dvoje dvéře, jsou tedy dva klíče; jeden klíč byl dán mně, druhý obdržel stařec soborní, v jehož přítomnosti měl jsem přerovnati knihy aspoň zhruba, aby se poněkud zvědělo, jak a co se v knihovně nalézá. Stařec tedy měl mne kontrolovati, čímž jsem byl spokojen; byl jsem takto chráněn pro všelijakou případnost. Trávili jsme spolu v knihovně několik hodin denně, jak se nám hodilo. Stařec mi podával knihy s police, já jsem každou prohledl a položil na místo určené. Tím jsme obdrželi čtyři hromady knih: v jedné byly rukopisy slovanské, v druhé tisky slovanské, v třetí knihy řecké a ve čtvrté spisy v jazycích jiných, nejvíce rumunské a francouzské, a jedna kniha byla německá obsahu politického. Potom jsme z první hromady rozdělili rukopisy slovanské v pergamenové a v papírové, a postavili jsme každé zvlášť do prázdných skříní. Tím byla práce mého společníka ukončena; postačilo mu znáti počet rukopisů, ostatní ho nezajímalo; i odevzdal mi svůj druhý klíč, a já jsem od té doby pracoval sám v knihovně.

Když byly knihy rozděleny způsobem naznačeným, chtěl jsem je seřaditi podle jejich stáří. Tu práci jsem počal při rukopisích slovanských; vzal jsem každý do ruky a hleděl jsem vyšetřiti jeho stáří. U některého rukopisu byla ta úloha snadná, ježto rok byl na něm

napsán; u jiných rukopisů určoval jsem stáří jen přibližně podle písma a jiných známek. Rukopisy seřaděné podle stáří jsem pak čísloval. Číslo první obdrželo evangelium z druhé polovice 12. věku, kteréž slavistům jest známo pod jmenem evangelia knížete Miroslava. Následovalo několik evangelií z 13. století. Další rukopisy pergamenové daly se vřaditi do 14. věku. Století 15. jest zastoupeno krásnými exempláry. V 16. věku našlo se více než sto čísel. Nejhojněji jest zastoupeno 17. století, majíc okolo 170 čísel. Menší počty rukopisů pocházejí z 18. a z 19. století. Toto roztřídění knih a seřadění rukopisů vykonal jsem za první rok, totiž r. 1894.

Léta následujícího počal jsem sestavovati katalog rukopisů slovanských. K tomu cíli bylo mi opět bráti do ruky knihu za knihou, určovati formát, zkoumati obsah, což někdy bylo dosti obtížné; neboť mnohé rukopisy byly prohnilé, plné prachu a červotočiny, vybledlé; pročež někdy jsem za den ohledal a popsal jenom dva nebo tři rukopisy, a celkem jest jich 516 svazků. Začátkem podzimu dokončil jsem katalogisování rukopisů slovanských. Do zimy zbývalo ještě něco času, jenž stačil, abych urovnal tiskopisy slovanské z 15., 16. a 17. věku; práce ta šla rychleji od ruky. Bylo těch tištěných knih jenom 150.

V zimě opisoval jsem na čisto katalog rukopisů slovanských ku potřebě domácí. Pro veřejnost chystal jsem vydání poněkud obšírnější, do něhož pojímal jsem také poznámky rozmanitého obsahu, kteréž v některých rukopisích tu a tam jsou napsány a často osvětlují původ nebo osudy rukopisu. Tento katalog vyšel tiskem v Praze 1896 ve Věstníku Král. české společnosti náuk. V Bělehradě Srbském zle se pro to na mne horšili, pravíce, že to, co píše mnich Chilandarský, má se tisknouti v Srbsku. Téhož roku 1896 o velikonocích navštívil Chilandar velmi vzácný host, srbský král Alexandr. Měl jsem čest uvítati krále v knihovně a ukázati jemu nejvzácnější rukopisy; prohlížel si je bedlivě, zvláště evangelium Miroslavovo, kteréž jemu potom starci darem podali. Nákladem královým bylo pak evangelium Miroslavovo vydáno na světlo v reprodukci fotografické, což provedeno ve Vídni r. 1897; zhotoveno bylo 300 exemplářů, jež vláda srbská rozdala do velkých knihoven po celé Evropě. Král Alexandr v Chilandaře rozdával vyznamenání; mne obdařil řádem sv. Savy třetího stupně v odměnu za uspořádání knihovny klášterské.

Po odchodu králově jal jsem se prohlížeti tisky slovanské z 18. a 19. století a děliti je na ročníky; též jsem je označoval čísly; z let 1700—1850 jest jich 1144 čísel. Knihy tištěné od roku 1850 zůstaly nečíslovány, ale rozdělil jsem je na části ruskou, srbskou a bulharskou; jest jich na 400. Téhož roku 1896 došlo také na řeckou část knihovny. Rukopisy řecké prozkoumal zde roku 1880 Spiridion Lambros, profesor university Athénské, jenž za prozkoumáním knihoven navštívil tehdáž všechny kláštery Athonské. V Chilandaře našel 125 řeckých rukopisů a popsal je v katalogu, jejž vydal i tiskem. Já jsem v oddíle řeckých rukopisů pouze obnovil Lambrosova čísla, kteráž byla již nečitatelná, a přidal jsem do něho 50 jiných řeckých rukopisů, kterých Lambros při tehdejším nepořádku v knihovně nenašel. Řeckých tiskopisů jest zde devět ze 16. věku, něco více ze 17. století, pak 280 čísel

z 18. století, a z 19. věku počítám asi 500 čísel, tak že v oddíle řeckém najde se asi tisíc svazků. V komnatě bibliothéky není na všechny knihy náležitého místa; pročež v komoře sousední dal jsem zhotoviti police, a do těch postavil jsem knihy řecké, urovnané podle roků, avšak nečísloval jsem jich, což se může státi někdy později, až by se přenášely na místo spůsobilejší; komora tato, kde nyní jsou, jest úplně tmavá. Jsou v ní ve zdech ještě přihrady, do kterých jsem uložil spisy kusé, bez začátku nebo bez konce nebo jinak valně porouchané, tak že se nehodí mezi ostatní knihy. Kromě toho jsou dvě bedny naplněny podobnou makulaturou.

Pořádkem, jaký jsem v knihovně klášterské zavedl, jsou nespokojeni jen starší obyvatelé té místnosti, totiž myši. V zimě na rok 1898 vkročiv jednou do knihovny, užasl jsem, vida v jedné zasklené skříni hnízdo myší, udělané z proužků papírových, které myš musela vytahati z knih; byly na nich psány rozmanité poznámky. Do skříně mohla myš snadno se dostati, poněvadž skříně nemají dna a přikovány jsou ke zdi; kde zeď jest nerovná, tam byla skulina. Po tomto objevu dal jsem vápnem zamazati všechny díry v podlaze, v stropě i v skříních, dvéře u skříní dal jsem opraviti, aby dobře přiléhaly, a rozbitá okna dal jsem obnoviti. Od té doby mám v knihovně od myší pokoj.

Roku 1897 bylo v knihovně ticho, poněvadž jsem byl návštěvou v Čechách a v Rusích. Letní měsíce r. 1898 věnoval jsem vazbám ve sbírce rukopisů slovanských. U některých kodexů scházely desky, nebo byly rozvrtány od červů, hřbety byly dílem od myší rozhlodány, některé listy vlhkem spuchřelé. To vše jsem spravoval, jak se dalo dělati. Desky nové přidělával jsem ze silné lepenky (staré bývají dřevěné), na místo zkažené kůže lepil jsem tmavé plátno, listy prohnilé jsem podlepoval, kraje nechal jsem ovšem neořezané. V knihovně jest pro mne zaměstnání na mnoho let. Jest potřebí opravovati staré vazby, vázati knihy nevázané. Též mám úmysl popsati lépe rukopisy, tak aby z mého popisu poznal se obsah všech částek do jednoho svazku svázaných, též aby v něm byly ukázky jazyka a slohu.

Knihovna Chilandarská nenalézá se v příhodné místnosti, neboť sousedí s kuchyní společnou, a kdy by v kuchyni vznikl oheň, sotva by ušla zkáze. Mimo to nevejdou se do té místnosti všechny knihy, a část jich jest v sousední tmavé komoře. Hovoří se sice již dlouho o tom, že by se knihovna mohla přenesti do věže klášterské, kteráž jest do 80 metrů vysoká. Jedna síň by tam mohla sloužiti za knihovnu; do jiné síně mohly by se snésti všecky starší obrazy, částky rouch kostelních a jiné starožitnosti leckde se povalující, čímž by vzniklo klášterské museum dosti zajímavé. Ale neblahý stav finanční na ten čas nedovoluje, aby plány takové třeba sebe chvalitebnější se provedly. Musím přestávati na tom, čeho jsem dosáhl. Radost mám jmenovitě z rukopisů, kteréž všechny mnohokráte prošly mýma rukama. Každý starý spis připadá mi jako svědek časů bývalých, a čím více jest kniha ohmatána a zamaštěna, tím živěji zdá se mi, jako bych viděl před sebou dávnověkého mnicha, který při čadivém světle v ní čítal, z ní se hlasitě modlil a zpíval, a při tom tu a tam ji pokapal voskem ze svíčky, kterou držel v ruce. Nad lebkou, kterou hrobník vykopal ze

země, můžeme přemýšleti o tom, čím jsme a čím budeme; podobně stará kniha ukazujíc nám minulost a co v ní bylo, povzbuzuje nás pomýšleti na to, co bude po nás.

O knihovně kláštera Chilandarského psal v literatuře nejeden z učených návštěvníků, kteří ji viděli. První, kdo okem vědeckým zkoumal rukopisy Chilandarské, byl ruský professor Grigorovič; byl zde roku 1844; tehdáž byly rukopisy roztroušeny na čtverém místě. Rok později navštívil zdejší klášter ruský biskup Porfyrij Uspenský, jenž roku 1858 přišel sem po druhé a dělal sobě výpisky z rozličných rukopisů. Po něm přišel ruský archimandrita Leonid, a to též po dvakrát, r. 1866 a 1868; ten našel knihy již pohromadě v nynější místnosti, a tudy byly již poněkud přístupnější. Ve zprávě, kterou Leonid vydal na veřejnost o stavu, v jakém nalezl zdejší knihovnu, praví mimo jiné, že průběhem času utrpěla ztráty nenahraditelné, že však přece zasluhuje důkladného popisu, a hlavně že potřebí jest všestranně prozkoumati památky písemnictví srbského z několika století a srovnati je mezi sebou i s jinými. Dále přál si Leonid, aby se našel Srb, jenž by za tím účelem odhodlal se žíti v stěnách bývalé lavry srbské, a jenž by naznačeným směrem pracoval s celou duší, slovem i písmem, k užitku národa svého, z čisté lásky k němu. Žeň prý jest mnohá, ale dělníkův málo. Archimandrita Leonid zemřel, nedočkav se chvíle, kdy by byl mohl slyšeti zvěst, že bibliothéka Chilandarská, aspoň pokud se týče rukopisů, jest urovnána, že některé spisy, jež on pokládal za ztraceny, opět jsou objeveny, a že té práci nevěnoval se spůsobilejší k ní Jihoslovan, nýbrž Slovan osudem do Chilandaru zavátý z chladnějšího severu. Roku 1882 byl hostem v klášteře Nikifor Dučić, archimandrita srbský, jenž opět zabýval se zkoumáním rukopisů slovanských.

V posledních letech několik ruských učenců navštívilo klášter Chilandar, kteříž libovali sobě, že našli knihovnu již ve stavu jiném, nežli jejich předchůdci; obdrželiť rychle a snadno, po čem pátrali. Také po rukopisech řeckých bývala poptávka, jmenovitě po těch, jež profesor Lambros ve svém popise ohlásil; poněvadž však byly po celé knihovně roztroušeny, nebývalo možno najíti je znova; nyní však mívám velké potěšení, když každému vyslovenému přání mohu ihned vyhověti. Také bratří klášterní používají nynější příležitosti, co knihovna jest v mé správě, že sobě knihy ke čtení berou do svých cell. K tomu účelu mám zápisník, do kterého zapíši číslo a název knihy, též datum a jmeno vypůjčitele; když potom knihu odvede, přeškrtnu záznam a přičiním poznámku novou. Snažím se povzbuzovati hlavně mladší mnichy ke čtení. Hledím však také sám seznámiti se s obsahem každé knihy, aspoň potud, abych na požádání hned posloužiti mohl, nehledaje teprv vždy v katalogu; neboť bych nerad, aby o mé osobě platilo známé české pořekadlo: Byl jeden mnich, měl mnoho knih, a nevěděl, co je v nich.

Se zálibou v knihách souvisí také poněkud moje působnost literární. Již od r. 1884 podávám do Osvěty články jednající o životě mnišském, popisy a zprávy o tom, co jsem viděl, slyšel neb se dočetl. Při spisování historických zpráv o Athoně hojnou pomůckou byly mi

spisy Porfyria Uspenského, kterýž jsa mocen jazyka řeckého uveřejnil nejdůležitější listiny řecké, tak že zasluhuje býti nazván prvním dějepisným badatelem polouostrova Athonského. Litovati jest, že nespracoval sebraný materiál po svém spůsobu v knihu vědeckou.

Roku 1894 vyšlo moje krátké popsání kláštera Chilandaru, přeložené do srbštiny krajanem panem Josefem Raušarem, kterýž z Bělehradu mne zde také navštívil, a později odstěhoval se do Vídně. — K oslavě 700leté památky založení Chilandaru sepsal jsem obšírnější popis toho kláštera; literární družstvo Kolarac v Bělehradě dalo jej přeložiti do jazyka srbského a vydalo jej tiskem roku 1898; tento spis můj obsahuje tyto články: Život a působení Štěpána Nemaniče, velkožupana srbského, a syna jeho Savy, prvního arcibiskupa; typik čili pravidlo kláštera Chilandaru; okolí Chilandaru a majetek jeho; kostely v klášteře; knihovna, archiv; poměry společenské. — V měsíci srpnu r. 1898 vyšel v Bělehradě jestě jiný můj spis v překladě srbském, a to nákladem státním. Název zní: Monarca Save Chilandarca Sveta Gora. Preveo Gjuro B. Dimić, profesor. (Stran 337 v malé osmerce s mapkou.) Jest to přehled dějin Svaté Hory Athonské i všech zvláštností jejích. Snažil jsem se podati co nejúplnější popis jednoho každého kláštera i skitu, též objasniti jejich vznik a vypsati jich osudy i příběhy stalé na polouostrově během dvanácti století. Co tu a tam uveřejnili cizí navštěvovatelé hory Athonské, to jsou pouhé zlomky, dojmy cestovní, úvahy nebo studie o jednotlivostech, ale nikoli o celku. Já však jsem proputoval Svatou Horu ve všech směrech, a sám jsa mnichem znám život klášterský důkladně. Přistoupil jsem tedy k tomuto dílu s dostatečnou znalostí; a poněvadž zde žiji život klidný a spokojený, psal jsem také s láskou k tomuto koutu světa.

Ze své knihovnické zkušenosti chci pověděti ještě jednu příhodu, která ukazuje, jak snadno může člověk přijíti do zlého podezření, i když má úmysly nejlepší. Roku 1895 dlel návštěvou v Chilandaře srbský biskup Dimitrij. Přicházel ke mně často do knihovny, aby sobě vybral některý rukopis ku prohlednutí. Upozornil jsem jej na jednu místnost, v které již z dávných let se nacházely jakési zbytky rukopisů. Jednoho dne byly mi přineseny klíče od té komory s nařízením, abych tam šel napřed otevříti, že tam přijdou vládyka (biskup) i starci. Skutečně s biskupem přišli dva starci, aby prohlíželi, jaké zbytky rukopisů tam jsou. Komora ta má jenom dvě malá okénka, bylo tedy nesnadno v ní rukopisy prohlížeti; pročež biskup Dimitrij navrhl, aby zbytky byly vyneseny někam ven před klášter, kde by je prohlížel, a co není k žádné potřebě, aby se hned na místě spálilo. Naplnily se dva pytle, jež nádenníci odnesli z komory na venek, kdež hned byl oheň rozdělán. Vládyka bral z pytle kus po kuse a prohlížel; co se zdálo k nějaké potřebě, to ukládal stranou, ostatní pak házel hned do ohně. Co takto plamen strávil, byly strouchnivělé desky, jednotlivé listy od červů prožrané, sešity shnilé, vůbec věci neužitečné; asi dvaceti kusů biskup ušetřil, z těch mohl jsem pouze čtyři vřaditi do knihovny, stály za zachování, poněvadž nalézal se na nich letopočet. Dotud bylo dobře. Ale nazejtří nastalo zle, bouře v klášteře, reptání mezi mnichy, že srbský vládyka přišel do kláštera, aby pálil knihy bulharské; zasloužil

by prý, aby mu vyškubali bradu vous za vousem, a bibliothékář že by měl býti pečen na rožni; přidáno k tomu hojnost nadávek. Jelikož však starci soborní se přesvědčili, že na oheň přišly pouze zbytky knih k ničemu se nehodící, popuzené hlasy pomalu poumlkaly, a v klášteře nastalo utišení. Příčina nářku na pálení vězela jinde, za zdánlivou horlivostí o zachování literních památek skrývaly se nechuti politické. O den dříve dali totiž starci odstraniti rytiny bulharského knížete Ferdinanda a kněžny Marie Louisy z místnosti, kde srbský vládyka obyčejně stoloval; udělali to jemu k vůli, neboť tvrdil, že Evropa ještě neuznala Ferdinanda za knížete bulharského, následovně že ho nemůže pokládati za pravého vládce. Když pak druhého dne provedeno to nevinné autodafé, propukla v bratrstvě nevole, podnícena jsouc několika členy, kteří zarputile nechtějí o Srbsku ničeho slyšeti. Vládyka srbský snad za pobytu svého v klášteře ani se nedověděl o bouři proti němu vzniklé, než až teprve v Bělehradě. Později, když Ferdinand byl uznán za knížete bulharského, také obraz jeho byl znova zavěšen v soborní síni kláštera Chilandarského.

Dar jazyků.

Z „Posledních zlomků epopeje“

od

Jaroslava Vrchlického

> **. . . . . protož sestupme a zmaťme jazyk jejich, aby jeden jazyku druhého nerozuměl.**
>
> **Genesis I. 11.**
>
> **. . . . . i ukázali se jim rozdělení jazykové jako oheň, kterýžto se posadil na každém z nich I naplněni jsou všichni duchem svatým a počali mluviti jinými jazyky, jakž ten duch svatý dával jim vymlouvati.**
>
> **Skutk. apošt. 2.**

Od velké noci den byl padesátý,
co scházeli se svorně v jednom domě,
své staré upomínky obnovovat
a sílit sebe k nové práci ducha:
tož Petr, Jakub, Jan a Ondřej, Filip,
a Tomáš, Bartoloměj, Matouš, Jakub,
syn Alfeův a Šimon zván Zelotes
a Juda bratr Jakubův a ženy
i s Marií, kdys matkou Ježíšovou.

A co tak modlili se do půlnoci,
síň setměla se slabě osvícená
a prudký náraz otřás celým domem
jak valící se vítr. Všecko stichlo

a zhasla rázem světla. V tom však oheň
tmou bleskl zářný, nad každého hlavou
se vznášel ohnivý a velký jazyk.
I procitli v tom z omráčení svého,
děs minul, cosi rozpoutalo náhle
se v jejich duších; druh tu kynul druhu
jen posunkem, však v očích plála radost;
všech ústa jak by náhle rozvázána
se chvěla — ale co z nich znělo, cizí
to byla řeč a každá, každá jiná
těch národův, o kterých slýchávali
ve mládí svém a o nichž mluví báje,
a hbitě počínali hovořiti
a každý jinak a přec všichni sobě,
co děli, rozuměli jak by v řeči
své matky každý mluvil. Ustal hukot
těch padajících vod a toho vichru,
však jazyky se chvěly nad hlavami
jak ostré ohně temnem kmitajíce.

Jak velký stín, nad čelem žhavý plamen,
se první Petr vzpjal a začal mluvit:

„Pláň dlouhou vidím — nazývá se Senar,
rod lidský žije tam a cihly pálí,
je zemí lepkou pojí místo vápna
a staví město na té dálné pláni,
jež roste k nebi, věž má velkou v středu,
ta spiralami dotýká se mračen.
Ó pýcho lidská, zde chceš čelit Pánu?“

A jiným jazykem dí na to Jakub:

„Mrak trhá se, v cherubů slavověnci
Pán sestupuje, vidí věž a město,
a obrátiv se k andělům, dí: Běda!
tak spojily se všecky děti hříchu,
by přehledly se svorny; proti nebi
jak válčit lze, tož začátek jich díla,
toť tvrdohlavost, vzdor, je pojí v celek,
že *jeden* jazyk mají, sestoupíme
a zmatem řeči jich.“

Jan pokračoval:

„Jich zmatem řeči, nebudou si více
již rozumět v myšlence o odboji
a zmatek nastane, spor mezi nimi
a krutá řež, tak rozptýlíme všecky
po tváři země jako vichr smetí.“

A jiným jazykem zas pravil Ondřej
(a přece všichni sobě rozuměli):

„Tak rozptýleni byli po vší zemi
a zanechali stavby města toho,
i věže té, jež sluje Babel věkům,
což zmatení jest jazyka a řečí.“

A Filip na to:

„Tak se rozptýlili
a nenašli pro různost svojich řečí
víc k sobě cesty, pohltil je prostor,
žil každý na svém, kdož si rozuměli,
ať pastýř niv, hor lovec, nebo kovář,
a z myslí jich, jak byli rozptýleni,
se vykouřila ta myšlenka vzpoury,
dbal každý o sebe a svoji hroudu
a pouze o zdar svého pokolení.“

A Tomáš pravil:

„Tisíce tak roků
se převalily přes jich bědné hlavy
v tmách žijící a nepoznavší světla.“

A Bartoloměj dodal:

„Žili v prachu,
prach jedli jak had v ráji, otec jejich,
v jho tyranů svých ukláněli šíje
a pro nic vraždili se mezi sebou
a děti plodili a zemi celou
tak zalidnili.“

Matouš pokračoval:

„Ó věky tmy! Ó věky dlouhých nocí!
Však zrálo zatím dílo vykoupení
v úradku Boha! Vždyť je láska pouhá.
Tak mnohý světlý zjev byl mezi nimi,
však že byl sám, nerozuměli všichni
jak mluvil k druhým z rodů vzdálenějších,
tak dohasl jak knot, jenž doutná sšlápnut.“

Syn Alfeův pak Jakub převzal slovo:

„A velké vzplály myšlenky jak hvězdy
a zapadly zas, cizí zněly řečí,
na skálu padly nebo v kolej cesty,
a tma zas kol a bratrovražda, spousta!“

Děl Zelotes:

„Však v taji boží rady
již mohutněl ten prut z kořene Jesse,

syn Davidův, jenž narozený v chlévě,
rybáků řadou otočil se v mládí,
křtěn Janem v Jordáně a umřel za nás
a za všecky a vstal —“
Dokončil Juda:

„Vstoup na nebe nám zanechav svůj odkaz.
Teď hlásí se k nám v jazyků těch tvaru
v té bouři vichru, který třásl domem.“

A opět převzal Petr první slovo:

„On přichází! Ó na tvář všichni padněm,
hřmí v oblacích a hovoří k nám vichrem.
Duch, dědic jeho, obrodí teď zemi
a první, co jest velké jeho dílo:
on láme starou kletbu Babylonskou;
co různo sobě — v celek opět váže,
že všichni, každý nechť hovoří jinak,
přec vespolek si dobře rozumíme.
Ó Chama synové, o děti Chusa,
ó vnuci Nimroda i Ananíma,
vy Chashunští a děti Amorhea,
od Mery k Senaru a Babylonu,
jak po potopě světem rozlili jste
své rody jako valné vody, nyní
Pán, který rozptýlil vás řečí zmatkem,
teď v jedno jazyky vás ohnivými
tož láskou pojí, mizí stará kletba
a Jahvé žárlivý, jenž všady zradu
a odboj tušil, ustoupil již Duchu,
tož duchu lásky, smíru, shody, něhy
a vzájemného všech se pochopení.
Sem Parthští, Médští, Elamitští spějte,
vy z Pontu, Frygie a Pamfylie,
vy z Arabie, Kyrény a Kréty,
zde vizte veliké ty divy Boží
a divte se! My každý jinou řečí
si rozumíme. Div ten dělá láska,
ta, s kterou Ježíš těžký svůj kříž nesl
na Golgotu! Teď sobě rozumíte,
tož milujte se všichni! Na kolena!
Dík! Sláva! Hosanah i Hallelujah!
Od věku k věkům lidstvo *jedno* lidstvo!
dnes k Otci světla hledí ve důvěře
a rozumí si a Bůh rozumí mu!“

A první padl v prach a zastřel tvář svou
a všichni za ním. Marie jen v taji
si utírala slzy, které hojně

jí splývaly přes bledou tvář, a vichr
jak pozoun hřímal posledního soudu,
a tmou se rudé jazyky dál chvěly,
nad hlavami všech v ručej spojily se,
a světlý oblak, plný bílých křídel
a jasu nadzemského — dům se třásl
v svých základech — Bůh *duch* se zjevil světu.

Buduli sedlákem?

Ze svých dětských let vypravuje

Václav Vlček.

I.

O veliký pátek — počítám, že to bylo roku 1845 a že mi šlo na šestý rok — ráno rodina naše nezasedla kolem stolu k snídaní. Všichni se postili, právě tak přísně jako o štědrý den; jen s malou Aničkou musela se státi výminka. Matka postavila na lavici talíř krupičné kaše a pravila mi: „Nakrm dítě; ty si ještě nejspíš můžeš pokazit půst.“

Rozuměl jsem, že matka a nikdo velký nechce a nemá se dnes jídla ani rtoma nebo jazykem dotknouti. Když jsem tedy já měl své drobné sestře lžičku za lžičkou podávati a se přesvědčovati, by kaše nebyla horká, činil jsem to s velikou opatrností, abych sám z krmě ničeho nepolknul a tak sobě půst co nejméně pokazil.

Bratr Josef, který byl asi o hlavu větší než já a s Franckem, ještě starším bratrem, na dvoře pracoval, na chvilku přišed pro něco do světnice prohodil: „Mně se zdá, že se s Aničkou přiživuješ?“

„Jak ne!“ bránil jsem se důrazně. „Já se postím zrovna jako ty.“

„A jak dlouho vydržíš?“

„Třeba jako tatínek a maminka.“

Josef se ušklíbl: „Řekni radši hned: jako babička.“

„A řeknu. Jako babička.“

Měli jsme už jen jednu babičku, z matčiny strany; žila na vejminku u svého syna ve Zlivi.

„I mlč, hloupej,“ káral mě Josef za mou pošetilou řeč. „Víš jak dlouho se babička postí? Celý velký pátek, celou bílou sobotu — o boží hod jde do Kácova k správě boží, a teprve když přijde z ranní domů, vezme něco do úst. Chceš to dokázat? Řekneš ještě: jako babička?“

Nadobro mě porazil. Chtěl jsem projeviti hrdinský úmysl, ale nechtěl jsem se bláhově kasati. Co mi tu Josef o babičce zvěstovál, byl skutek tak veliké nábožnosti, že jsem byl nejen překvapen, ale zrovna omráčen. Oněměl jsem.

„No tak vidíš,“ řekl Josef a vítězně odešel.

K dobré, laskavé babičce choval jsem ze všech lidí asi největší lásku; k té se nyní přidružil hluboký obdiv. Zároveň cítil jsem v sobě jakousi povinnost, abych, až budu velký, činil jako ona a velikonoční půst také do třetího dne zachovával.

Tak mě v tu chvíli naplnil duch nábožnosti, že jsem k ní chtěl vésti také Aničku, když jsme byli s kaší hotovi. Nejprve mi napadlo, abych jí předříkával otčenáš, ale ona se po několika slovech dala do smíchu a chtěla ode mne odběhnouti.

„Modlitba není žádný špás," poučoval jsem ji vážně, „a dnes není čas k veselosti. Pojď sem!"

Sáhl jsem po jednom z předmětů, které ležely na okně. Byla to v domě jediná kniha, která byla přístupna i nám nejmenším dětem. Z dorostlých každý měl své modlitby, ale dobře uschované; tuhle byla také modlitební kniha, ale už velmi vetchá, kdo ví jak stará: z desk už vypadávala, mnohé listy byly porouchány, mnohé snad také scházely. Pro tloušťku její říkali jsme jí vůbec jen „špalíček." Byla tištěna velikými literami na šedivém, pijavém papíře a ozdobena velmi nedokonalými dřevorytinami. Těm rozuměl jsem i já, ačkoli jsem ještě neznal písmen. Otevřel jsem knihu v těch místech, kde byla vyobrazena křížová cesta.

„Vidíš tuhle?" ukazoval jsem Aničce na obrázku. „Kdo je to?"

„Pán Ježíš," odpověděla s jistotou.

„A tihle zde?"

„Židi."

„Dali Pánu Ježíšovi trnovou korunu a rouhají se mu. Oškliví!"

„Oškliví!" opakovala Anička — a jako já tak i ona počala svým drobounkým nehtem židy na obrázku škrábati do obličeje, ze svatého hněvu, že Pána Ježíše tak zle trápili.

Obraceli jsme list za listem, a na každém se židům vedlo zle — ale listům samým také: skoro všecky byly už proškrábány. „Špalíček" odložili jsme teprve, když přišla matka a vybídla nás, bychom vyhnali housata na zahradu. Slyšeli jsme to velmi rádi.

Housata byla žlutá jako vosk a ještě tak maličká, že se sama nemohla dostati přes práh zahradních dvířek: museli jsme každé zvlášť přendavati. I na rovném trávníku šlo jim to pak s chůzí ještě dosti obtížně, jedno po druhém upadalo.

Ostatně také Anička davši se do běhu klopýtla a natáhla se na zem. Ale nebrala to tragicky; když už jednou ležela na drnu, počala se po něm převalovati jako hříbátko.

Slunce jasně vysvěcovalo, trávníky oživovaly, „dolíček" (býval nepochybně kdysi rybníkem, dosud u něho byla hráz) už se hezky zelenal. Ovocné stromy za ním jakož i habry, jilmy, lípy a duby rostoucí na hranici mezi zahradami — naší, Volkovou a Vodolanovou — byly posud holé a měly stejné vzezření jako v zimě; ale vrby měly už žluté proutí, a břízy, dole tak běloučké, nahoře se zamodrávaly, jako by na každé usazen byl lehounký, bledě fialový obláček.

Na zahradě byl hotový, ani na okamžik neutichající ptačí koncert. Nejvíce štěbetali vrabci, kterých se všade proháněla hejna; dále od stavení s velikou horlivostí zpívali kosové, na vysokém, rozložitém topole pod dolíčkem chvílemi krákoraly vrány dělajíce si hnízdo.

Pod topolem stála řada vrb, jichžto žluté proutí ve mně vzbudilo myšlenku, že snad už by se dala poříditi píšťalka. Neměl jsem však s sebou potřebného nástroje. Už jsem se chtěl pro něj rozběhnouti domů, když odtamtud k nám přicházel Hromásek.

Hromas, jeden z vesnických podruhů, byl vyučený zedník, ale často, nemaje příležitost provozovati řemeslo, dělával sekáče nebo mlatce. Žena jeho zcela pravidelně u nás podělkovala, hoch jejich, v stejném věku jako já, byl u nás pečený vařený.

„Hromásku," volal jsem na něj z daleka, „máš kudlu?"

Na štěstí měl. Dali jsme si záležeti, abychom vybrali pěkný vrbový prut, a když byl uříznut, počal jsem jej pečlivě otloukávati a odříkávati slova, o kterých jsem myslil, že mají při tom největší účinek, tak jako by čaroval:

Hera — hera — herana,
táta koupil berana . . .

Ale píšťala se nepovedla. Učinil jsem nový pokus, pak si kudlu a prut vyžádal Hromásek, ale neměl větší štěstí. Dopálil se tím nezdarem tak, že hlasitě zaklel.

„Hned přestaň!" rozkřikl jsem se na něj rozhorlen. „Nevíš, že je velký pátek? V takový svatý den budeš sakrovat?!"

„Já nerad," odtušil zaražen. „Už nebudu — ale nikomu to nepovídej."

„Nepovím — ale musíš kleknout a pomodlit se třikrát otčenáš."

Hromásek poslechl. Ještě nebyl s třetím otčenášem hotov, když se u stavení ozval zvláštní hluk: ze dvora hrnulo se dvířkami na zahradu celé stádo našich ovcí; Josef je vyháněl, aby se proběhly na čerstvém vzduchu.

Jak jim to bylo milé! Jak chtivě se rozbíhaly běžíce jak o závod! Bílá jehňátka byla tou volností, tím velikým prostorem, tím jasným světlem, tím svěžím vánkem jako zmámena. Nevěděla, co honem dělati. Ale ukázali jim to sousedé z chlíva, tři kůzlata, která hopcovala a sebou zmítala, že byla radost dívati se na ně. Museli jsme se jim srdečně smáti — a brzo jsme všichni skákali jako milá kůzlata.

Kdo jediný zůstával klidný a vážný, byl Plosák, náš velký, starý, moudrý pes. Dívaje se na ovce, jehňata, kůzlata i na nás, jen maličko tu a tam pohodil hlavou, jako by chtěl říci: „Je to všechno dohromady jedna stejná, bláznivá mládež!"

Zapomněli jsme, že je velký pátek, den smutku, dováděli jsme a povykovali jako jindy. Teprve když otec a sestra Marjánka, jdouce z kostela, zahradu míjeli, utišili jsme se na chvíli; ale ne na dlouho.

Čas nám rychle ubíhal; než jsme se nadáli, volala na nás od stavení matka: „Děti! Požeňte domů, bude poledne!"

„Poledne!" volali jsme druh na druha. „Honem, honem, ať nezmeškáme!"

Čekalť na nás v poledne důležitý úřad; poněvadž mlčely zvony, museli jsme my je zastati a učiniti ke všem lidem v obci vyzvání: Modlete se! Za tou příčinou jsme už před týdnem vyhledali své řehtačky a klapačky, které jinak po celý rok odpočívaly. Nyní jsme se s nimi ze všech stavení sbíhali k zvoničce. Sešel se nás hodný zástup,

a když jsme od obecního slouhy, který jindy vždycky poledne i klekání vyzváněl, dostali znamení, že je čas, jali jsme se horlivě řehtat a klapat. Zároveň dali jsme se na pochod. Byli jsme si vědomi, že konáme důležité dílo, neboť lidé slyšíce hluk náš všecko odkládali, dělali kříže a modlili se.

Ale lhal bych, kdy bych řekl, že jsem při tom byl zcela nepřístupen světským myšlenkám. Měl jsem jen klapačku, kdežto Josef točil „kocourkem," hezkým ale malým; za to Toník Divíškův, ač byl jen z baráku, měl „kocoura" skoro tak velikého, jako byl sám, držel jej pod paží a hřídel jeho otáčel klikou. Nemohl jsem si dělati sebe menší čaky, že bych kdy dosáhl tak velkolepého nástroje, a tak jsem na Toníkova „kocoura" pohlížel jako na nedostižný ideál.

Když jsme řehtajíce a klepajíce obešli celou ves, vrátili jsme se k zvoničce, poklekše pomodlili jsme se sborem „Anděl Páně" a pak jsme se zas rozběhli na všecky strany.

Doma předložila mi matka jídlo nejen pro Aničku, nýbrž i pro mne. Byl jsem notně vyhladovělý, jen jsem se na jídlo třásl; přece však jsem řekl, že se budu ještě postit jako druzí.

„Postil jsi se od rána, to je dost," rozhodla matka. „Jsi ještě malý, Pánbůh to od tebe přijme a více od tebe ještě nežádá."

Ještě jsem váhal pamětliv jsa slova, kterým jsem se ráno Josefovi zavázal.

„Až se najíte," dokládala matka, „hezky se umyješ a obhlečeš do svátečních šatů. Půjdeme spolu do kostela."

II.

To byla velká novina! Přes pole jsem po tu dobu s rodičema chodíval jen na posvícení ku příbuzným do sousedních vsí, pouze dvakrát třikrát do roka, a to byly nejslavnější dni mého života. Do městečka, do kostela měl jsem dnes jíti s matkou po prvé.

Přípravy k tomuto vážnému podniku nebyly krátké ani lehké. Matka musela mi pořád raditi a pomáhati. Posléze byl jsem umyt, učesán, do svátečních šatů oblečen, a což bylo zvláště důležito, také obut do bot, které jsem sotva jednou za uherský měsíc brával, chodívaje zpravidla bos, nebo v zimě jen v bandorech; boty byly z tlusté kůže, tvrdé jako roh, těžko bylo do nich se dostati, těžko v nich vydržeti, anyť nohu — aspoň v první chvíli — na všech stranách tlačily a škrtily.

Na konec mi matka na krk uvázala šátek, kterému jsem rovněž nebyl zvyklý a který mě též dosti nepříjemně tísnil. Také nová čepice mě svým tvrdým štítkem skoro řezala do čela. Avšak toho všeho málo jsem dbal. S povznešenou, nadšenou myslí jsem po boku matčině vykročil ze dvora.

Zahrada měla teď v mých očích zcela jinou tvářnost než jindy, a co jsme na ní dopoledne dělali, zdálo se mi náležeti dávno minulému času.

Nad zahradou otevřel se nám pohled do rozlehlého kraje, který byl tichý a klidný, ale v sluneční záři vypadal všecek oživen, rozveselen, rozjařen. Tu a tam, zvláště v sousedství lesů, se v roklích bělaly ještě pruhy zimního sněhu.

Jako jsem se sám cítil novým člověkem, tak mi rovněž bylo patrno, že i matka jest na této sváteční cestě jiná, než obyčejně doma, jmenovitě pak ke mně laskavější, něžnější; arci byla i teď daleka toho, čemu se říká mazlení, po kterém nebývalo v naší rodině vůbec nijaké stopy. Mluvila jen chvilkami, a to mírným, dobrotivým hlasem, a jen o věcech, které budily spokojenost a libost.

„To se udělal krásný den!“ pravila. „Na obilíčko je to velký dar boží. A jak se nám to pěkně jde — viď?“

Já jsem jen posvědčil. Po dosti dlouhém pomlčení se zase ozvala: „Podívej se, nikde dnes na polích lidé nepracují.“

„Já vím,“ řekl jsem, „o velký pátek se nemá hýbat zemí.“

„Ba právě.“

Po lesnatých „stráních“ sešli jsme na „potůčka.“

„Vida, jaká je tu při vodě už hezká travička,“ upozorňovala mě matka. „Ta by byla housatům jako med. Musíš sem na ni dojít.“

„Třeba ještě dnes.“

Říkalo se tu „na potůčkách,“ ale potůček tu byl vlastně jen jeden; padesát kroků dále vtékal do řeky, a to v místech, kde její západní směr se náhle měnil a obracel na sever, ke Kácovu.

Od potůčků dali jsme se proti jejímu proudu a šli jsme po břehu levého jejího ramene, jež tvořila dlouhá a silná mlýnská strouha, obtékajíc podlouhlým obloukem veliký ostrov, kolem do kola lemovaný vrbami a olšemi. Za chvilku dostali jsme se k samotě, skládající se z pěkného Posadova mlýna, z rybárny a z příslušných k nim hospodářských stavení. Mlýn se nazýval „řecký,“ ne proto, že by jej byl vystavěl nějaký Řek nebo že by se v něm mlelo jako v Řecku, nýbrž proto, že stál při řece, kdežto druhý mlýn k obci Střechovské patřící, Mařanův u Borek, stál při potoce.

„Převezete nás?“ zavolala matka do rybářova dvora.

„Je tam,“ odpověděl jí ženský hlas odkudsi ze špejcharu.

Minutu cesty za mlýnem byl přívoz. Na lodi seděl sám rybář, člověk již obstárlý a jaksi mrzutý.

„V tyhle dni máte mnoho práce,“ pravila mu matka, když si dali křesťanské pozdravení.

„Abych tu seděl od rána do noci,“ odpověděl on dýchavičným hlasem. „Musel jsem dnes fajfku a tabák schovat, abych tu za té dlouhé chvíle odolal pokušení sobě zakouřit. Jde někdo za vámi?“

„Nikoho jsme neviděli.“

„Každého abych převážel zvlášť!“ zahučel přívozník, řinknul řetězem na loď a rázně zabodl sochor do vody. Ale potom, jako by se vzpamatoval a litoval své nevrlosti, zeptal se matky na otce a připomenul, že má zrovna pěkné ryby, kdy by nějakých potřebovala. Pak už za dvornější rozprávky nás přes řeku, zde nad stavem širokou i hlubokou, přeplavil ku protějšímu skalnatému břehu.

„A maminko,“ ptal jsem se, když jsme od břehu odcházeli, „je to pravda s tou řekou?“

„Co pak?“

„Že ji svatý Prokop vyoral.“

„Inu nejspíše pravda, dítě. Zapřáhl si do pluhu zlé duchy.“

Matka dnes ani s obvyklým „odpusť Pánbůh“ nechtěla slova „čert“ nebo „ďábel“ vypustiti z úst.

„A měl nad nimi takovou moc?“ vyzvídal jsem dále.

„Byl to svatý muž — a místo biče pozdvihoval kříž Páně. Zlí duchové museli ho poslouchat, ale zle se vzpouzeli: brzo na levo, brzo na pravo chtěli vyrazit pryč. Svatý Prokop je vždycky zkrotil, ale brázda dopadla tuze nerovná. Proto se řeka tolik sem tam kroutí. V městečku Sázavě, ještě asi míli cesty za Štamberkem, [1]) měl svatý Prokop svůj klášter. V létě tam bývá veliká pouť, z široka daleka se tam lidé scházívají. Dáli Pánbůh, také se tam jednou podíváš, až vyrosteš.“

Od řeky se kolem nás rozkládaly pozemky Zlivské, a matka mě upozorňovala na každé pole, jež patřilo dříve jejím rodičům, nyní pak jejímu bratru, strýci Přenosilovi.

„Co jsem se tady napracovala!“ doložila jednou více pro sebe.

Když jsme vystoupili na Zlivský kopec, poznamenala ukazujíc v pravou stranu: „Tam jsme na mezích, stráních a jiných místech, zvláště neoraných, častěji nacházívali granáty.“

„Ty, co vy máte na krk, jsou taky odtamtud?“ otázal jsem se.

„Ba ne. Ty jsou mnohem větší. Zdejší jsou tak drobné, že by snad nestály ani za broušení. Ale jsou pravé a jiskrné.“

Docházeli jsme ke vsi.

„Zastavíme se u babičky?“ vyslovil jsem, co mi už dávno tanulo na mysli.

„Dnes není čas k návštěvám,“ poučovala mě matka. „Babička ve svém věku slouží v takový den už jen Pánubohu. Možná, že se s ní uvidíme v kostele, nebo s někým od Přenosilů.“

Cesta se zatáčela mezi stavení; my jsme sešli na pěšinu a po ní jsme kolem zahrad minuli ves. Já jsem jen na okamžik pohledl na stavení na hořejší straně prostorné návsi, kde jsem již od útlého dětství býval jednou za rok na posvícení, kde nás drobot babička jen hladívala, k sobě vinula, nás svými kuřátky, svými zlatými vnoučky nazývala i všelikým jiným spůsobem svou lásku nám projevovala. Takové něžnosti byly nám tuze vzácné, doma jsme jim nebyli zvyklí.

Za Zliví ukázal se nám již Kácov a upoutal všecku moji pozornost. Brzy šlo to zase s kopce, neboť jsme se museli zase dostati k Sázavě, která minuvši „pustý hrad“ a dospěvši ke Kácovu zase k východu se obrací. Od pustého hradu jest levý břeh její vysoký, příkrý, skoro kolmý, vesměs holý, namnoze skalnatý. Kácov na něm podobá se pevnosti, jejíž hradby jsou neobyčejně vysoké. Domy jeho dosahují téměř až k samým těmto hradbám; od Zlivské strany to vypadá, jako by tak blízko postoupily ke kraji, by se s nich dole v hladině vodní shlížely.

---

[1]) Šternberk.

Tam, kde na západní straně městys počíná, je Sázavin břeh nejvyšší, k východu se znenáhla schyluje níže a níže. Za to stavení na západní straně jsou nejmenší, čím dále k východu tím více vzrůstají do výšky i šířky. V tomto pořadí byla tehdy škola první veliký dům a také nejvíce ke skalám vystupující.[1] V obojí příčině ji ovšem znamenitě překonával v pravo se vypínající zámek dlouhého, jasného průčelí, dvě patra vysoký, výstavný a rozlehlý, jehož přečetná okna právě na slunci ohnivě zářila, až to oči oslňovalo.

Kostel výše uprostřed městečka stojící, i nad zámeckou skupinu tolik vyniká, jako jeho bělostná věž nad vlastní budovu.

Pod Kácovem se řeka otáčí na sever, za Kácovem pak teče zase k západu; východní a severní břehy její jsou tu pokryty urostlými lesy a jsou tak vysoké, že městečko z těch stran jimi obklopené, ač samo stojí na pořádných hradbách, přece jen vypadá jako záhonek drobných, světlých ptačích vajec na dně velikého, hlubokého, zeleného hnízda.

Blížíce se k městečku viděli jsme, že se k němu z rozličných stran po všech cestách trousí lidé.

„Vždyť patří k zdejší faře a škole třináct obcí," poučovala mě matka.

Kácovský přívozník nemohl si stěžovati, že dnes převáží každého zvlášť; když jsme k lodi jeho přicházeli, byla už skoro plna. Všichni lidé na ní byli s matkou známi; pustila se s nejbližšími do řeči a já jsem se stal docela vedlejším člověkem — nadobro jsem se v té společnosti tratil. Když jsme se na druhé straně z lodi vyhrnuli, kousek po zděném nábřeží šli, pak po schodech ve skále tesaných ke školní zahrádce vystoupili a konečně na cestu mezi ní a zámeckou budovou zahnuli, matka se mnou zůstala pozadu a zastavila mě před domem o jednom patře, jejž jsem byl už z daleka viděl.

„To je škola," ukazovala mi, „sem budeš také chodit, jako nyní Josef."

„Nahoře je velká škola a dole malá?" ptal jsem se podle toho, co jsem byl od Josefa zaslechl.

„Obě jsou dole. Nahoře zůstává pan učitel. Však tuhle zrovna jde."

Panu učitelovi scházela tehdy do padesátky už jen dvě tři léta, krátké vlasy jeho pod placatou čepicí už byly prošedivělé, ale obličej jeho, všecek hladce vyholený, měl velmi zdravou, ruměnou barvu, a krok jeho byl hbitý a pružný. Vycházeje z domu pozpěvoval si pololhlasitě a přestal teprve, když byl skoro u nás. Matka schválně se ho dočkavši uctivě ho pozdravila: on vlídně poděkovav doložil: „Vedete nám nového školáka, panímámo?"

„Školáka ještě ne," odtušila matka, „ještě nemá k tomu léta; zatím ho vedu jen do kostela. — Pěkně ruku polib panu učitelovi," nabádala mne.

Poslechl jsem arci.

„Jak ti říkají?" ptal se mne pan učitel nachyluje se ke mně.

„Vácslav."

---

[1]) Roku 1886 přistavena k ní po levé straně nová pěkná budova školní hodně větších rozměrů, tak že stará při ní velice seskrovněla.

„Čím pak budeš?“

„A sedlákem,“ odpovídala za mne matka, „čím jiným, pane učiteli.“

„Však sedlákem být není málo. Ale také sedlák má umět dobře čísti, psáti a počítati. Budeš se rád učit?“

„Budu.“

„A jistě také dobře, jako bratr Josef.“

„Tatínku!“ ozval se v tom ze strany zvučný hlásek. Od dvířek školní zahrádky běželo k nám děvčátko asi stejného věku jako já, černých vlasů, bělоučké pleti, v světlých šatečkách, držíc cosi drobného v napřažené ruce.

„Co pak chceš?“ obrátil se k ní pan učitel.

„Dobré odpoledne,“ pozdravila ona nejprv naši matku, pak zdvihla ruku ještě výše k otci: „Podívej se,“ řekla radostně.

„Už rozkvetlou fialku našla Pepička?“ divila se matka, patrně jen děvčátku k libosti.

„Na zahrádku se po celý den opírá slunce,“ vysvětloval pan učitel.

„Ale víc jich tam ještě není než ta jediná,“ tvrdila Pepička. „Přivoň si,“ vybízela otce vystupujíc na špičky, aby dosáhla k jeho obličeji. „Krásně, že?“

Byla to vůbec první městka, v jejíž společnosti jsem se octnul. Měla pěkné černé brvy, ale oči její byly modré jako ta fialka. Hleděla tak rozumně, počínala si tak jistě, byla tak čisťounká, tak přívětivá, milá a patrně i tak hodná, že jsem k ní pocítil úctu jako k nějaké vyšší bytosti. Pohlížel jsem na ni takořka jen kradmo, ač ona se i na mne přímo a pozorně dívala.

Jedna věc mě u ní zarážela: že svému otci tyká!

„Kam jdeš?“ ptala se ho.

„Trochu se projít do polí,“ zněla odpověď.

„Tam už snad budou také nějaká kvítka?“

„Sedmikrásy jistě.“

„Mohla bych jít s tebou?“

„Proč ne. Ale musíš si vzít něco na hlavu, když sluníčko tak vysvěcuje.“

„A šátek na nos — zapomněla jsem ho doma. Hned jsem tu zpátky!“

Jako motýlek odkvapila do domu.

„Šátek na nos!“ divil jsem se v duchu. „Taková maličká!“

„Pepička je jako andílek,“ podotkla matka, a já cítil, že to slovo je pouhá, svatá pravda. „Ale my už nesmíme meškat. Pánbůh rač dát zdraví, pane učiteli. Polib ruku, chlapče!“

Pan učitel mě na rozloučenou pohladil.

„Jdi se podívat k božímu hrobu,“ řekl. „Potom, aby se ti v Kácově hodně zalíbilo, koupí ti maminka sladkého jidáše. Až po čase přijdeš do školy, budeme spolu dobří přátelé.“

Poslední slova jeho měla se skutečně vyplniti — a to nejen do písmene, nýbrž takovou měrou, že dobrý pan učitel tehdy o tom neměl ani tušení. Kdež pak by se byl mohl nadíti, že jednou budu jeho zetěm, nebo dokonce že si vezmu jeho dceru, která tehdy ještě ani — nebyla na světě!

III.

Kratičké cesty od školy ke kostelu matka užila k tomu, aby mě poučila, jak se mám v domě božím chovati. Proto jsem již několik kroků před jeho dveřmi smekl čepici a uvnitř jsem nejprv po příkladu matčině omočil prsty v kropence, a pokřižoval se svěcenou vodou. Po několika krocích se matka se mnou zastavila, a tu jsem teprv pozdvihl očí a počal se zvolna po chrámě rozhlížeti.

Velkoleposti neznal jsem ještě podle jmena, v tu chvíli však jsem ji živě pocítil. Chrám se mi zdál ohromně veliký; ta vysoká klenba, ty mohutné sloupy, ta okna větší než naše dvéře, ten nádherný, velebný oltář, na nějž i shora barevné, zlaté světlo padalo, jak jsem za to měl, rovně z otevřeného nebe, to množství obrazů a soch, ty zvláštní lavice a podle nich ty rozmanité korouhve na ozdobných žerdích, krásně malované, plné stříbra i zlata, ten veliký skleněný lustr, blýskající se ohněm rozličných barev, — to vše způsobilo, že jsem byl v první chvíli zrovna u vidění. I když jsem se poněkud vzpamatoval, zůstával jsem jako očarován, hleděl jsem na všecko jako ve snách.

Matka se se mnou postavila k zástupu lidí, kterého před námi zvolna ubývalo, tak že jsme pomaloučku postupovali ku předu.

„To je boží hrob," pošeptala mi po chvíli, a já obrátiv zraky dle jejího pokynutí skoro jsem se zachvěl. Příčinou toho byli dva obrovští římští žoldnéři, kteří s pikami hlídali boží hrob a které jsem v prvním okamžiku měl za živé lidi.

Na dlažbě před božím hrobem ležel veliký krucifix, k němuž lidé jeden za druhým poklekali a Spasitelovu hlavu s trnovou korunou, jakož i ruce a nohy hřeby probité líbali. I já jsem to učinil hned po matce a měl jsem při tom pocit, jako bych náhle byl blízko přítomen skutečnému ukřižování Páně — a jako by některý z těch žoldnéřů na mne se rozkřiknouti nebo mě svou zbraní udeřiti mohl.

Mysl má se více uklidnila teprve, když jsem podle matky poklekl v jedné z dlouhých lavic. Matka se drahnou dobu nábožně modlila, já jsem také z počátku odříkával šeptem modlitby, které jsem uměl, brzo však pobožnost ustoupila zvědavosti, jen jsem se díval a díval, a fantasie má Bůh ví do jakých neznámých světů mě unášela.

Vykonavši svou pobožnost zavedla mě matka k hlavnímu oltáři. Spodní jeho část byla velikými tabulemi zasklena a v ní spíše jako na loži než jako v rakvi odpočívala mužská postava, oblečena v podivný kroj, jaksi podobný tomu, jak tam ti římští žoldnéři byli oděni.

„To je hrob svatého Liberáta," oznamovala mi matka šeptem.

Tehdy jsem ovšem myslil, že ta spanilá tvář, ty jemné ruce a všechny ostatní údy jsou skutečné tělo svatého Liberáta, že tu leží tak, jak jej pochovali, že podržel svou krásnou podobu a pořád vypadá tak, jak byl živ.

„U toho oltáře byl jsi křtěn," matka dále obohacovala mé vědomosti.

Obrátili jsme se k odchodu, a já teprv spatřil kůr.

„To jsou varhany," šeptala mi matka ukazujíc na jeho střed.

„Ty stříbrné truhličky?“
„To jsou samé píšťaly.“
„Jejej — tak veliké?“
„Když na ně pan učitel hraje, to je krása, to je sláva!“

Když jsme se konečně zas octli před kostelem, bylo mi, jako bych tam byl strávil velmi dlouhou dobu nebo jako bych se z daleké pouti po cizích krajích vracel zase domů.

„Teď se podíváme na rynk,“ pravila matka.

Podle kostela přišli jsme ke kapličce svatého Floriána, a já jsem zvěděl, proč je vyobrazen s džkou v ruce: že jest patronem a útočištěm lidí, kterým chytilo stavení, jeho pomoc při tom že je nejdůležitější, on že ulejvá oheň.

Na rynku spatřil jsem sloup vysoký jako dům, na němž zdola nahoru po všech stranách stálo mnoho lidských figur.

„To je štátuje,“ povídala matka.

„A ti lidé na ní —?“

„To je čtrnáct svatých pomocníků.“

Když jsem si je trochu bedlivěji prohlížel, oči mé s podivením utkvěly zvláště na jednom, který na krku neměl hlavu, nýbrž nesl ji pod paží.

„To vyznamenává, jak byl umučen,“ poučila mě matka.

V řadě domů zrovna proti statui byl kupec, pod ním pekař. K tomuto jsme nejprv zaměřili, a matka mi koupila jidáška.

„To proto,“ pravila, „že to pan učitel řekl.“

Jidášek byl na pohled tak pěkný, spatřoval jsem v něm tak znamenité umělecké dílo, že se mi zdálo zrovna hříchem je zkazit a zničit.

„Já si ho schovám,“ řekl jsem matce.

„Jen si ho sněz.“

„Nechám si ho domů.“

„Vždyť bys měl hlad.“

„Ba ne.“

Matka se usmála, myslíc si nepochybně, že mé dobré předsevzetí nepotrvá dlouho.

Vešli jsme ještě i do kupeckého krámu. Majitel jeho, pan Gotthard Šťastný, snad už tehdy a potom doživotně hlava obce Kácovské, přivítal nás velmi hlučně a tak zdvořile, jako bychom byli nad míru vzácní hosté. Byl velmi mohutného těla, měl velikou hlavu, dolíčkovitý obličej, obočí jako věchty, vousy pod nosem jako rákosí. Za pultem obsluhoval zákazníky mládenec jeho, on sám jen dohlížel a bavil i poctíval příchozí. Také mne si všiml.

„To je váš nejmladší?“ ptal se, mluvě vůbec velmi rázně a zároveň vesele.

„Hoch nejmladší,“ odtušila matka.

„Však jím nezůstane! Klouček jako řimbuch.“

„No, tlustý zrovna není.“

„Ale důkladný, jako ouřezek.“

„Je tu dnes prvně.“

„To musíme zasvětit," zvolal kupec. „Tu máš, synečku!" — a podal mi několik kousků Svatojanského chleba.

„Přece poděkuj, nezdvořáku," cvikovala mě matka.

„Není zač," chopil se kupec hned zase slova. „A také není chvat. Však on se naučí všem spůsobům, bude chodit do školy, asi stejně s naším Gustou, a bude chodit sem do krámu a všecko vám vyřídí, všecko vám koupí a všecko vám přinese, čeho si jen budete přát."

Když matka nakoupila, kupec nás vyprovodil až na schůdky před krám.

„Provázej Pánbůh!" volal za námi ještě, když jsme už míjeli statui.

Byli jsme se svým řízením v Kácově hotovi, dali jsme se tedy na zpáteční cestu, ale ku přívozu šli jsme teď jinudy. Přešli jsme náměstí, z něhož byl i vchod do zámku, a scházeli jsme po krátkém svahu k řece; uprostřed něho mě matka ještě jednou zastavila.

„Jen jedno okno je otevřeno," řekla ukazujíc na zámek, „všimni si, kdo se z něho dívá."

Dívala se z něho krásná paní bílých vlasův, ale mladistvého obličeje, široká v ramenech, uzounká v pase, pod nímž se na obě strany rozkládal oblouk širokánské sukně. Ruka její spočívala na tenkém chrtovi, který se s ní z okna díval.

„Ale vždyť — vždyť je to jen — malováno!" pochopil jsem po chvilce.

„Arci," posvědčila matka. „Takové paní už tady nezůstávají — tohle je starodávný kroj, jako býval za Toškánů."

„A komu patří ten zámek?

„Teď císaři pánu. Ale ten tu ještě nikdy nebyl. Bůh milý ví, co má takovýchhle zámků, a krásnějších."

„Ještě krásnějších?!"

„Milé dítě, kdy bys jen Pražský uviděl — tenhle je proti němu jen barák."

Jen barák! Pro pána krále, jaká to musí být zázračná věc, ten Pražský zámek!

„Do Prahy je moc daleko?" ptal jsem se.

„Šest, sedm mil," odpověděla matka.

„Josef nebyl v Praze, Marjánka taky ne — což Francek?"

„Ani Francek — a také nikdo jiný z našich dětí tam nebyl."

„To já se tam teprv nedostanu," svěsil jsem hlavu.

„Tak brzo ne," zasmála se matka. „Ostatně buď rád, že jsi už byl v Kácově."

IV.

Za takové řeči dosáhli jsme nábřeží. Než pak jsme došli ku přívozu, přidružili se k nám známí lidé, také ze Střechova, přicházejíce obyčejnější cestou od školy.

Stal jsem se zas vedlejším člověkem, ale nic mne to nemrzelo. Mohl jsem se docela oddávati svým myšlenkám. Měl jsem jich plnou hlavu, a mohly býti vesměs příjemné, kdy by se do nich nebyly pořád pletly — mé boty. Ty mně byly čím dále tím větší obtíží. Neviděl

jsem jiné pomoci, než abych je zul, a u Zlivě jsem se potají matky zeptal, smímli to učiniti. Ona však to krátce zakázala.

„Dnes by se to dokonce neslušelo. Až doma."

Hledal jsem neli zapomenutí aspoň úlevu v tom, že jsem znova vzpomínal na všecky nové zkušenosti posledních hodin. Také tím jsem se potěšoval, že jsem se chvilkami tajně díval na svého jidáška a na Svatojanský chléb; kousek chleba toho jsem i smlsal — velmi zvolna, po malinkých částkách, aby rozkoš dlouho trvala.

Když pak jsme se dostali k řeckému mlýnu, řekl jsem matce, že půjdu napřed, i dal jsem se do klusu, abych zkoušení své ukrátil. Matku předešel jsem o tolik, že když za mnou domů přišla, už jsem si hověl bos a oblečen ve všední šaty a pojídal jsem krajíc chleba. Jidáše a Svatojanský chléb jsem pečlivě schoval, abych i později ještě z nich měl radost.

„Mám jít na tu trávu?" ptal jsem se matky.

„No, dobře uděláš," odtušila, jsouc tomu patrně ráda, že jsem nezapomněl.

Vzav košík a starou lžíci, „škrabku," vycházel jsem už ze síně, když se tu namanul Hromásek.

„Cos tam viděl?" ptal se mne zkrátka.

„Pojď se mnou," odpověděl jsem podobně, „povím ti to."

Byl hned při tom. Co jsem i pro něj hledal škrabku, dostal od naší matky skývu chleba.

„Hodně přineste, kluci!" volala za námi na dvoře Marjánka. „Musí být zásoba, budou dva svátky."

Věděli jsme, že v neděli a ve svátek jen travičku utrhnout je hřích, nadtož o boží hod a o pomlásce, které nastávaly.

Nechtělo se mi jíti na potůčka touž cestou, kterou jsem prve konal v slavnostním povznesení mysli, a dělati tam všední práci; myslil jsem, že trochu výše na lukách pod Račíny bude ještě více trávy, a také jsem se nesklamal.

Hromáskovi jsem vypravoval o kostele, o božím hrobě a žoldnéřích u něho, o velikánských píšťalách varhan, o svatém Liberátu a svatém Floriánu, o štatuji čtrnácti svatých pomocníků, o zámku Kácovském a o paní se psem z okna hledící, také o zámku Pražském a o císaři pánu; ani na svatého Prokopa ani na Zlivské granáty jsem nezapomněl.

Hromásek otvíral oči, nepřestával se divit, nemohl se do syta naposlouchat a nadotazovat, já jsem se zase nemohl do syta napovídat.

Při tom jsme nezapomínali na práci. Mohli jsme trávu škubati jen v mokrých místech, a i tam byla ještě drobná; přece však jsme dost brzo naplnili košík. Hodně jsme se ovšem umáčeli a ruce měli jsme červené jako rak.

Matka nejen byla spokojena, ale pochválila nás, což dělávala vůbec velmi zřídka. Také mi hned uložila nový úkol; musel jsem na půdách i v stodole prohledati všecka místa, leckde dosti nepřístupná, kde slepice snášely, a vejce přinesti. I potom šlo to z jednoho do druhého, jako v jiné dni; musel jsem do sklepa, na špejchar, do komory, k studni a jinam. Pro své potěšení zašel jsem také do maštale,

kde Francek a Josef dávali koňům; měli jsme jich půl tuctu, mezi nimi nové hříbátko, ještě tak malé, že jsem mu snadno ruku na hřbet položil, a tak hezounké, čiperné a šprýmovné, že bych si s ním byl třeba celé hodiny hrál. Přes pažení podíval jsem se i na mladá telátka v kravíně, kde zas uklízely dobytek Marjánka s Hromaskou.

Za soumraku jsme opět řehtali a klapali na klekání. Když jsme se od zvoničky vrátili domů, seděl u nás strýc Zelenka. Ve světnici nehořel ještě kahánek, jen oheň z dvířek u kamen ji poněkud osvětloval. Otec a strýc seděli u stolu, matka přecházela. Strýc huboval, že nedávno byla do vsi přijata rodina Trägrova, která se kdo ví odkud přistěhovala, o které tu nikdo dříve neslyšel a kterou sem byli dlužni všichni — — Pánbůh rač hříchy odpustit!

„Jsou to hauptzlodějové!“ volal strýc zlostně. „Jen od krádeže jsou živi a frankofraj to řemeslo provozujou!“

Nejvíce ho dopalovalo, že takové lidi přijal rychtář do podruží v chalupě, která mu mimo statek náležela.

Nemohl jsem dlouho poslouchati, matka mě poslala na dvůr pro náruč dříví. Když jsem je přinesl, byli naši už v jiném hovoru, a ve světnici kutil cosi také Francek.

„Pan učitel povídal: Však sedlákem být není málo,“ vyprávěla zrovna matka.

„Inu tak,“ posvědčoval strýc, „i kdo je jen chalupníkem, musı být rád.“

„To je můj úmysl,“ ozval se vážně otec, „aby statek dostal až nejmladší. Ale jsou tu Francek, Marjánka a Josef — ty dřív ještě opatřit, to by byl kus díla.“

„Vy to dokážete, švaře,“ řekl strýc s vahou a silou pevného přesvědčení.“

„Rád bych; ale člověk neví — —“

„Já řku: vy to dokážete,“ opakoval strýc. „Však jste, panečku, něco už dokázal. Jana jste přiženil do Lizimburka,[1]) Barču přivdal sem do Střechova, Františku do Lhoty. Všem jste dal pěknou pomoc, všichni jsou v dobrých živnostech. Také Francka, Marjánku a Josefa opatříte, jednoho za druhým, aby se dostali do míst, a váš statek zůstane Vencovi.“

„To všecko je u Boha,“ pravil otec, „dáli on života a zdraví, požehnáli naší práci, odvrátíli od nás neštěstí a pád. Na tom nejvíc záleží.“

„Svatá pravda,“ řečnil zase strýc, „ale mnoho taky záleží na lidském přičinění. A co se toho týče, v tom se vám hned tak někdo nevyrovná — jen co je pravda, švaře. Může si z vás každý brát příklad, jak vy se i s ženou a s dětmi namáháte, jak do kalupu a do oupadu pracujete, od noci do noci, jak hospodaříte, šetříte a schraňujete. Kdo by řekl něco jiného, byl by lhář a mamlas.“

„Kdy bysme nedřeli a nelopotili,“ mínil otec, „šlo by to i u nás od deseti k pěti.“

---

[1]) Risenburk, ves u Soutic.

„Jako leckde jinde,“ dokládal strýc. „Takto ale, chvála Bohu, jste už mnoho dokázal a mnoho ještě dokážete. — Jenže abych já už šel.“

Strýc povstal, ale před ním ještě odešel ze světnice Francek.

„Aprendýruje si to,“ podotkla o něm potichu matka, „co jste tu mluvili — že je tím Venca nad něj vyvyšován a ke všemu že to ještě na vlastní uši slyší.“

„Však on Francek taky přijde k svému,“ máchl strýc rozhodně rukou, „i Marjánka i Josef. Každému se dostane tučného sousta — tobě, chlapíčku, ovšem nejtučnějšího,“ obrátil se ke mně, „když budeš po tatínkovi v tomhle statku sedlákem. — No, dej vám Pánbůh dobrou noc!“

Chviličku potom i já jsem se vytratil ven. Na zápraží našel jsem Hromáska, který čekal, až zavolají matku jeho do světnice k večeři, aby šel s ní.

„Pojď sem,“ chytil jsem ho za ruku a běžel jsem s ním za statek.

„Co tady?“ ptal se mne s podivením.

„Víšli co?“ oznamoval jsem mu jako důležité tajemství. „Já budu sedlákem.“

„Inu toť,“ řekl on, neukazuje na sobě nijakého překvapení.

„A ty musíš být můj čeledín.“

„No budu.“

Vložil jsem mu do ruky drobnou věc.

„Tu máš — to je Svatojanský chléb, ten je ještě lepší než mandle a med a rozinky!“

Teď byl Hromásek nemálo překvapen. Krátce se zasmál.

„I čertali?“ vyjádřil také slovem svou náhlou radost.

„Zas už máš čerta?“ plísnil jsem jej — „o velký pátek?“

„Já už nic,“ omlouval se.

Vytáhl jsem ještě cosi z kapsy.

„Tuhle si taky vezmi dvě vajíčka.“

„Aby byly moje?“

„Tvoje.“

„I můj Božíčku!“ zasmál se opět Hromásek.

„Ale musíš být jistě můj čeledín.“

„Jak pak ne!“

„Zařekni se.“

„Na mou duši!“

„Vajec mám ještě pár schovaných. Taky kousek vosku; o boží hod — to nebude žádná práce — rozpustíme si ho, budeme do něho namáčet špendlíkovou hlavičku a na vejcích malovat hvězdičky a kvítka. Marjánka bude mít barvu, v té si je také uvaříme, a budeme mít pomlásku něco pěknou!“

Že to nebylo v pořádku, jak jsem si ta vejce přivlastnil, že jsem také — třeba ne „frankofraj“ — jednal proti sedmému přikázání, a k tomu o veliký pátek, to mi tehdy ani zdaleka nevstoupilo na mysl. Právě i spravedlivý často poklesá, třeba by o tom neměl ani tušení.

(Pokračování.)

Vezdejší chléb.

Příběh z Posázaví.

Vypravuje

Bohumil Brodský.

(Pokračování.)

V myslivně nastal na oko klid. Do zámku Jeníšek nechodil, správci se vyhýbal a co bylo nutno, vyřizoval hajný.

Lesní, který se dříve k hajnému choval velice zdrženlivě, byl k němu nyní mnohem přívětivější a jaksi důvěrnější, jako by je společné neštěstí sbližovalo. Hned když hajný den po osudném řízení přišel do myslivny, zdál se paní Bětě až příliš přátelský tón, jakým její muž s podřízeným člověkem hovořil. Ale i ona hajného litovala, když si naříkal.

„Je mi teď hůř než těm, co chodí ke dvoru,“ pravil. „Ten kousek pole, co jsem měl, mi vzali, místo krávy smím držet jen kozu a sypaného deputátu mám tak málo, že mi ani půl roku nevydrží. Z čeho mám potom s ženou a dětmi být živ?“

„Po tom se náš správce houby ptá,“ zasmál se Jeníšek jízlivě.

„Člověk se tak poctivě přičiňuje,“ stýskal si hajný; jeho hubená tvář, řídkými černými, jako kudrnatými vousy zarostlá, zdála se ještě hubenější.

Lesní postaviv se před něj rozkročen a strčiv ruce do kapes zvolal: „Teď už poctivost a přičinění na světě nic neplatí. Ty fořte, ty hajný, běhej po lese v zimě, v dešti, ve dne, v noci, dávej v šanc život a zdraví a mlč, jen když má pan správce dost. Darmo se zlobit!“

Obrátiv se přešel prudce pokojem.

„Svatá pravda,“ přikyvl hajný s povzdechem. „Že se na nás odvážil, ani bych se nedivil. Ale proč se na vzácném pánu mstí?“

„Proč? Jsem mu jako trn v očích. On dobře ví, že mám v malíku víc než on v celé hlavě, že mu vidím do rukou, že se spolu budeme ještě jednou pořádat, a proto by mě rád zničil. Ale to se mu nepovede. Každému uhodí jednou hodina odplaty, a jemu možná dost brzy.“

„Kdy by to Pánbůh dal!“ vzdychl hajný. „Tak tu bylo krásně, všichni byli živi, milostivá vrchnost měla panství v pořádku, a najednou takové nesnáze! Teď aby chudý člověk nebyl ani živ.“

„Zas bude, zas,“ tvrdil Jeníšek. „Tohle je jen taková přeháňka. Možná, že to už dnes správce mrzí.“

„Ba, teď se lidé smějí, jak ho vzácný pán vyplatil,“ lichotil se hajný. „Šel jsem ráno kolem pole, a ženské na mne volaly, nevímli, jdeli už skrček.“

Zasmál se uctivě a čekal, co řekne pan Jeníšek. Zasmál se také, ale hned ho napadla starost, aby se správce proto ještě více nerozčertil.

„No, to jsem řekl jen tak v první zlosti,“ pravil. „Měl jsem se pamatovat, že je lépe s takovým člověkem ani nemluvit. Zjednal jste už lidi na prořezání průseků?“

Zabořil k úředním věcem a po chvíli hajného propustil. Když mu paní Běta podotkla, že se jím budou lidé krýt, pohodil pohrdlivě hlavou.

„Ať se kryjí! Vím teď také, že by bylo lépe ani si ho nevšimnout.“

V duchu si umiňoval, pokud nebude míti nové místo, že se už nikdy nedá před lidmi hněvem uchvátit.

Za nějaký týden měly nastat hony, ke kterým prý měli přijíti hosté z Vídně; Jeníšek s velikou pečlivostí připravoval vše, aby hony dobře dopadly. Několik dní před nimi vzkázal pan Vittig pro Jeníška. Šel tam s tlukoucím srdcem. Pán přijal ho v jídelně, kde seděl s manželkou u snídaní. Nechal lesního státi u dveří a okamžik hovořil s paní, jež v bohatém ranním obleku vypadala jaksi churava.

„Je hodně zvěře?“ zeptal se potom Jeníška, upíraje naň svůj studený pohled.

„Doufám, vaše milosti, že je.“

„Kolik asi myslíte, že se může zastřelit?“

„Osmdesát až stodvacet zajíců, nějaký kus srnčího a něco koroptví. Bažanty bych nerad teď viděl střílet. Jsou hubení a k vánocům se lépe prodají.“

„Dobře, nestřílejte jich tedy. Ostatní zvěř odstřílejte sám. Hony žádné nebudou.“

Jeníšek v první chvíli nevěděl, co říci. Všecky jeho přípravy byly marné, a nad to žádal na něm pán něco, co nebylo tak snadno provesti.

„Vaše milosti, jednomu člověku je to téměř nemožno,“ dovolil si namítnouti. „Jsou tu velké houštiny, odkud zvěř se bez honců nedostane. A jednoho střelce je málo. Kdy bych to byl aspoň věděl dřív, dokud byla zvěř více v polích. — Teď je to velmi těžké. Ráčíteli dovolit, pozval bych některé sousední střelce, aby mi pomohli.“

„Čiňte, jak vám libo,“ řekl pán. „Mně jest lhostejno, jak zvěř postřílíte, jen když se to stane. Musím vám říci, že mi na honitbě velmi málo záleží.“

Dokončil své suchým, úředním hlasem pronesené nařízení a nepatrným kývnutím hlavy naznačil, že řízení je skončeno. Jeníšek všecek překvapen a zmaten se hluboko uklonil a teprve mezi dveřmi si vzpomněl, že měl milostpaní políbiti ruku. Vrátil se chvatně. Nečekala toho a téměř se lekla, když po její ruce sahal. Jen tak letmo spatřil, jak pevně sevřela rty a jak se snažila ukryti slze, které se jí v očích třpytily.

Vyšed ven, všecek ještě zmaten nenadálým odřeknutím honů, div nevrazil do lokaje.

„Co tak zhurta, pane lesní?“ ptal se tento tlumeným hlasem.

„Ale, ani nevím, co si mám myslit. Napřed že budou hony, teď zase že nebudou. A sám jsem měl všechno postřílet! Co pak jsem kouzelník? Co se to, prosím vás, stalo? Vy přece víte víc, než já.“

„Těžko povídat,“ pokrčil lokaj rameny. „U nás je už takové divné živobytí, že dnes svítí slunce a zejtra je bouřka, dnes smích a zítra pláč.“

„Koukal jsem, že měla milostivá slze v očích.“

„To je často. Když je milostpán v dobrém, je s ním řeč, zdá se, že má srdce. Všelicos přehlídne, s mladým pánem si hraje, na paní se směje a slíbí všecko, čeho si přeje. Ale za hodinu jako by do něho jiný duch vjel. Mračí se, nemluví, chodí kolem paní jako by ji neviděl. Panečku, ta s ním neužije medu. Taková hodná, dokonalá ženská!“

„Proč mu, u všech ďasů, nepoví jednou hezky do očí, co ji trápí?“ hartusil Jeníšek, až mu lokaj musel dávat znamení.

„Nic neplatí,“ povídal, nahnuv se k němu. „Kdy by ona měla více vlády, šlo by to tu docela jinak. Nebo kdy by pán byl zdravější. Ale je v tom bledě, člověk ho musí často politovat. Já to nejlíp vím, protože ho oblékám a svlékám. Často se divím, že takového věku dosáhl.“

„Mohl by tedy aspoň lidem dát pokoj, netýrat vlastní ženu,“ hučel Jeníšek, jemuž se nyní paní Vittigova v jiném světle jevila.

„Pravda všechno, ale my to nezměníme. Těšila se, chudák, že na hony přijedou cizí hosté, že tu bude veseleji — ale z nenadání dostal jsem rozkaz, abych pokoje nepřipravoval. Je to taky na takové samotě pro mladou paní smutné živobytí —“

V tom shora zavzněl zvonek; lokaj chvatně lesního pozdraviv spěchal po schodech k panstvu.

„Škrtí, lakotí, bojí se vydání, hostů,“ huboval Jeníšek cestou k domovu i doma. „Ty, forte, všecko postřílej, ale o nějaké zaplacení střeliva se nestarej. Arci, dnes rozdávají střelivo, kdo se o ně přihlásí, zdarma. Ale podívá se, mnoholi zastřelíme!“

Huboval, vyhrožoval, na konec však staral se, aby sehnal střelce a paní Běta aby jim uchystala večeři. „Nemůžeme přece střelce poslat na večer hladové domů nebo k židovi do hospody.“

Střelci přišli, honci nastoupili. Z nenadání přiklusal také správce Zimer s puškou.

„Milostpán mne vyzval, abych si šel také vystřelit,“ volal na Jeníška, vida, jak na něj zamračeně hledí.

Arci, milostpán, napadlo Jeníškovi. Ty jsi se nabídl, bez pochyby jsi ho upozornil, že by si mohl některý střelec zajíce z honu odnést.

„Hajný, postavte pana správce k lomu v požárech,“ nařizoval, „tam vedle hlavního průseku. Tam, pane správce, zůstaňte a můžete střílet na všechny strany. Jen až honci kolem vás poženou, střílejte toliko na průsek. Zvěře tam budete mít dost a nemusíte se bát, že někoho postřelíte. — Tak, teď budeme mít od něho pokoj,“ zasmál se, když správce odešel. „Něco mu tam přece přijde, a nás nebude aspoň špehovat.“

Honilo se, ale správce měl z honu malou radost. Hajný postavil ho k lomu, odkud kdysi vybírali vápenný kámen; teď byl lom opuštěn, křovím a ostružinami zarostlý. Pravda, ob čas ukázal se zajíc, také

jich správce několik zastřelil, protože si tu hezky sedli, ale neviděl téměř živé duše. Kolem něho ozýval se v malé vzdálenosti hlasitý hlahol, slyšel smích honců, volání střelců, a sám neměl s kým promluviti.

Pozoroval, že ho sem Jeníšek jen proto postavil, aby jej odstranil, a jeho zlost rostla. Vzdáliti se odtud nesměl, aby ho někde nepostřelili, a proto rozmrzen a podrážděn čekal, až pro něj hajný zase přišel. Zakrýval zlost, když vešel mezi lovce, kteří stáli u složené zvěře. Aspoň při večeři se pobaví a bude se moci seznámit s jinými panskými úředníky z okolních panství, kteří se mu až dosud vyhýbali. Čekal tedy, až spočítají zvěř.

Zastřelilo se devadesát zajíců a jeden srnec. Toho zastřelil Jeníšek sám. Poslav zvěř do zámku, zval hosti, aby šli do myslivny na trochu polévky.

„S Bohem, pane správce,“ poroučel se Zimrovi nazvedaje klobouk. Pak vztýčiv vzdorně hlavu, šel v čele hostí lesní cestou domů.

Správce upaloval před honci k Výrovu pln zlosti a hněvu.

V myslivně se při večeři mnoho hovořilo o poměrech na panství, a Jeníšek vypiv rychle několik sklenic piva počal láteřit. Paní jeho schla starostí a prosila hosti, aby jeho slov nedbali, že z něho mluví pivo.

„Matičko, vždyť jsme z jedné krve a rozumíme mu,“ řekl Mařánek. „Panský chléb bývá někdy hodně trpký.“

Pro upokojení polekané domácí paní počali vypravovat o svých svízelích. Ukázalo se však, že poměry Jeníškovy jsou víc než neutěšené. — —

A bylo čím dál tím více. Manželé čekali denně odpovědi na své dopisy a žádosti o jiné místo. Dlouho nepřicházely, konečně přišly dvě najednou. Ruce se Jeníškovi třásly, když psaní otvíral. Radostné tušení mu pravilo, že vysvobození, vítězství jest tu.

„Je mi líto, o ničem nevím. Až budu vědět, neopomenu Vám sděliti.“

„Je mi líto, ale u nás se dodržuje přísně postup a uprázdněná místa lesníků dostávají adjunkti.“

To byla tresť dopisů, které byly sice zdvořilé, ale náramně krátké; o nějakém srdečném přátelství nebylo v nich ani zmínky.

„Od těch jsem nejméně očekával,“ lhal Jeníšek své manželce. „Jsou to oba domýšliví, nafouklí chlapi, kteří si myslí, když jsou nadlesními, že už o našinci nepotřebují nic vědět. Však on vám jednou spadne také s kopy groš.“

Odhodil dopisy a chvíli přecházel. Paní Běta znova dopisy pročítala, a slze jí tekly po tváři — proč se přetvařovati? Je zle, a Pavel by se takhle nehněval, kdy by mu na odpovědech málo záleželo.

„Proč pláčeš?“ rozkřikl se na ni náruživě. „Nemám sám svých starostí dost, ještě mi jich budeš přidělávat?“

A chytiv klobouk vyšel ven. Vědomí malomoci jej mučilo. Běhal po lese, tloukl holí o stromy, klel a spílal a na konec unaven vracel se k domovu. Spatřiv ženu, tichou a sklíčenou, jak bázlivě na něj se dívá, pocítil výčitky. Šel k ní a políbil ji vřele.

„Nehněvej se — víš že jsem divous,“ omlouval se v náhlém pohnutí, div že mu slze nevyhrkly. „Nesmíme naříkat, bude zase lépe, uvidíš.“

A odběhnuv do pokoje, chytil Ludvíka a hrál si s ním s nepřirozenou veselostí.

A zase čekali, zase dělali si naděje. Bože, vždyť nic zlého nespáchali, nikdy nikomu neublížili, proč by je tedy osud nelítostně pronásledoval? Přece se někdo slituje, třeba teď odpovídal vyhýbavě nebo nepříznivě; snad nebyl v dobré míře, snad jen zběžně dopis přečetl, a teď, až jej po druhé přehledne, pochopí jeho význam, rozpomene se na staré přátelství a pomůže.

Vymýšleli sobě omluvy a výmluvy, živě jeden druhému představoval, jak se kolikrát zdá, že naprosto není naděje, a zatím, ejhle, je tu pomoc.

Ale nešlo nic. Z druhých míst, kam Jeníšek psal, nepřicházela žádná odpověď. Naděje mizela, zmocňovala se jich úzkost. Boj o existenci počal na ně doléhati tvrdě a krutě. K svému ustrnutí viděli, že musejí nebi děkovati za tu bídnou skývu chleba, kterou zde měli. Čím řidší byly jejich rozmluvy otáčející se kolem lepší budoucnosti jinde, tím více počali se strachovati o to, co měli.

Aby tak správce proti nim štval a pan Vittig je propustil! Kam by se vrhli? Co by počali? Těch několik tisíc, které měli, záhy by se rozprášilo a pak by nastala bída, nouze, hlad. Ani to slovy nepronesli, bylo jim dost úzko při pouhé myšlence. Co by bylo z dětí?

Děti cítily, že u nich není tak veselo jako dříve, že se matka i otec méně smějí, že chodí zasmušilí, jako by jich neviděli. Z počátku samy se k nim přihlašovaly, chtěly žertovati, smát se, skotačit. Když však viděly, že to nespomáhá, ano, že matka je napomíná, aby tatínka netrápily, zarazily se a utichly. Helenka pochopila, že otec a matka mají nějakou starost či bolest a snažila se dáti na jevo, že s nimi cítí. Tu otci s lichotným úsměvem podala střevíce, nebo nacpanou dýmku, tu matce bez říkání hleděla pomáhat v domácnosti.

Když se o vánocích loučila stará děvečka, které byli nuceni dáti výpověď, když odváděli jejich krávy až na jedinou plavku, bylo v myslivně pláče jako o pohřbu. Jeníšek odešel do lesa a vrátil se až večer — trochu napilý. Nemohl snésti pohledu na počátek svého úpadku a zasednuv ve vesnici na hranicích svého revíru, pil ošklivé pivo a mlčky kouřil dýmku za dýmkou, vtěluje svou hořkost do mračen dýmu.

Doma našel všecky zamlklé. Paní Běta nečinila mu výčitek. Odestlala mu a s dětmi se na noc loučila vřeleji než jindy. Tušila, jaký zápas jí nastává, aby je zachránila, a tím silněji ozývala se láska k nim.

Smutno bylo na kopečku v myslivně. Paní Běta poklízela krávu sama. Přes den přišla hajná, aby vykonala nejtěžší práce. Helenka musela matce pomáhati a všímati sobě, jak se oblek spravuje, jak se staré šaty obracejí, jak se podlaha myje. Druhdy snila její matka o lepší její budoucnosti, ale teď musela zvykati myšlence, že její budoucnost bude tvrdá a zlá . . .

Jeníšek počal se báti správce. Tento vycítil tíseň jeho — mohl ji vycítiti člověk méně prohnaný a chytrý. Všecko se na Jeníškovi změnilo, i chůze i pohled i chování. Hlava se mu chýlila více k prsům, pohled jeho byl plachý, vyhýbal se jak možno lidem, jednaje se správcem byl pokornější než jindy. Sám ho napřed pozdravoval, a bylli v kanceláři, ochotně mu podával maličkosti a snažil se mu zavděčiti. S jeho úslužností rostla nadutost Zimrova. Pánovitě se rozkřikoval a v málo skrytých narážkách vtipkoval, že každý z mlada vyvádí, jako by chtěl svět sbořit, na stará kolena nepamatuje, a když je zle, naříká na jiné.

„Kdy by každý konal své povinnosti jako já, nebyl by nikdo nešťasten," dokládal.

A v Jeníškovi hořel plamen uražené hrdosti, prsty mu hrály a stále ho cosi ponoukalo, aby skočil na toho skrčka, stiskl jeho hrdlo a mrštil jím o zemi. Cítil, jak by se mu ulevilo, jakou sílu by měl, že by pod prsty praskaly kosti toho ničemy, a žádný dobrý člověk by neřekl, že se mu nedobře stalo. Před časem by to snad byl udělal, teď však nebylo v něm již odhodlanosti. To, co v něm hořelo, byly zbytky jeho starého mužného sebevědomí. Usmíval se slovům správcovým, a to jej nejvíce pokořovalo, že si byl vědom, jak přihloupě se usmíval.

Oddychl si vždy z hluboka, když vyšel z kanceláře, a boje se, aby lidé z baráků, kteří mu dříve říkali vzácný pane, nepoznali jeho pokoření, zadem ze dvora vycházel a po mezích se loudal domů.

* * *

Nebylo v myslivně posud zle. Zásoby obilí ještě držely, a paní Běta téměř každodenně starostlivým pohledem je přehlížejíc těšila se v duchu, že vydrží až do vánoc. Jak bude dál, na to nechtěla ani mysliti. Snad do té doby přece zasvitne naděje. Peníze za prodaný dobytek uložili do záložny, bojíce se, aby jich neutratili. Jen když bude veliká potřeba, sáhnou pro nějakou desítku.

Sáhli dřív. Od nového roku počalo vyplácení sníženého služného. Lekali se, jak je toho málo. Jindy peníze, které dostávali, obraceli na děti, na šatstvo, Jeníšek z toho hradil svou útratu. Teď však musely peníze na živobytí. Něco se dalo kupci, něco ševci, něco krejčímu, a nezbylo téměř nic. A přece měli z toho celý měsíc žíti. Děti jdouce do školy chtěly na své potřeby a divily se, jak maminka každý ten krejcar převrací, třeba dvakrát je bez peněz do školy posílá domnívajíc se, že snad se dítě bez toho obejde. A když potom děti přicházejíce ze školy sobě stěžovaly, že selské děti se jim smějí a pan učitel je kárá, polévala paní Bětu hanba a lítost.

Jeníšek, nahodiv se k takovému výstupu, napřed zbledl a potom po prvé před dětmi hrozně zaklel. Až se ho všichni lekli, jak se v tváři změnil. Vzpamatovav se odešel do druhého pokoje, a když manželka za ním vešla, zůstal u okna zády k ní obrácen.

„Tohle, Běto, nikdy už nedělej," povídal temně. „To by byla má smrt. Raději mi uvař horší jídlo, ale děti nesmějí od malička vědět, že je čeká bída. Možná, že jí budou mít jednou vrchovatě."

Běta neodpověděla. Přemýšlela, jak šetřiti jinak. Přestala s ostatními jídati. Vymlouvala se, že je ke všemu sama, že musí býti v kuchyni, a zatím čekala, až co zbude od jídla. Teď se nevařilo tolik, aby dostali také žebráci, kterých se tu dříve stavovalo dosti. Aby se nemusela přiznat, že už nemůže dávati, odháněla je zhurta, a potom to oplakala.

Ani tato její šetrnost neušla Jeníškovi. Prohlásil klidně u stolu, že počká s jídlem, až bude matka v kuchyni hotova, a neustoupil od toho.

Chytali se zase každé naděje, ale již s nedůvěrou a úzkostí. Zase psal Jeníšek dopisy, tentokrát pokorné, úpěnlivé. Odpovědi přišly ještě později a ještě řidší.

„Je mi líto, velmi rád bych pomohl, kdy by to bylo v mé moci. Čekejte, snad se něco později nahodí,“ atd.

Samé snad, kdy by, možná, samá výmluva, samá těšínská jablka. Ze všech dopisů čišelo jedno přání: „Dej nám pokoj, musíme se starat sami o sebe.“ A on, ačkoliv tento smysl byl tak zjevný, nechtěl ho pozorovati, a říkal si s ženou, že snad přece něco přijde.

Přišlo zase psaní. Od bratra. A jaké psaní! Oznamoval jim zoufalými slovy, že je na mizině. Žena ho přivedla do záhuby. Spolčila se s mládencem, kterého měl v krámě, okrádali ho a na konec zmocnivše se všech peněz a všeho, co mohli rychle zpeněžiti, utekli oba — nejspíš do Ameriky.

„Zachránil jsem jedinou stovku a tu Ti posílám. Smiluj se nade mnou, nezatracuj mne. Bůh Ti požehná. Máš pěknou službu, dobře se ti daří, ale já jsem zničený člověk, žebrák. Budu pracovat a nabuduli jednou jmění, do posledního krejcaru Ti zaplatím.“

Jeníšek čta list rozesmál se šíleným smíchem. Chytiv se za vlasy chodil po pokoji a smál se tak strašně, že se žena hrozila. Nic neříkala, nic nevyčítala. Už dávno tušila, že přijde něco ještě hroznějšího — čekala to, každý den se jí taková myšlenka loudila do hlavy.

Nyní chtěla se již vrhnouti k mužovi, aby ho pamatovala, když se sám zastavil, a jeho tvář najednou se zamračila. Nenávist, zloba a touha po pomstě blýskaly se mu z očí příšerně se svítících.

„Pojedu tam,“ zahučel vztekle.

„Kam?“

„K němu.“

„A co bys tam dělal?“

„Zabiju ho. Opravdu ho zabiju!“ rozkřikl se náruživě. „Zloděj, proklatý zloděj! Jaké to měl svědomí? Jak mi mohl takhle psát?“

„Pamatuj se, je to tvůj bratr, děti tě poslouchají,“ chlácholila ho úzkostlivě.

„Jaký bratr? Darebák je, zloděj, a ne bratr. On že nevěděl, co se za jeho zády děje? On se nechal okrádat jen tak? Myslíš, že je to všechno pravda? Zbohatnout chce, krvavé peníze jinému uloupit, aby sám lehko nabyl! Ale to se mýlí. Zavřít ho dám, jako zloděje, ani krůpěj krve se mi v těle nepohne.“

Zuřil celý den a celou noc, až k ránu všecek sklesly usnul. Když se probudil, nebylo nikoho ve světnici. Udiven posadil se na posteli a rozpomínal se, co se to dálo. A uvědomiv si, jaké neštěstí

je potkalo, rozplakal se jako dítě. Neumíval plakat, ale život ho naučil. Míval za zlé ženě, že plakávala a pokládal to za zbabělost. Dnes slzy, jež ho polily, otevíraly mu pohled v jiný život, v život pokorného snášení těžkých břemen, jež mu osud kladl na šíji.

Dvéře se zlehka otevřely, a žena nahledla dovnitř. Vzlykot zaslechla a lekla se v první chvíli. Pláčeli, nedělá to ze zdravého rozumu. Neštěstí a starosti mu hlavu pomátly, a tak nová záhuba jí hrozí. Přistoupivši blíže spatřila hlubokou bolest, vrytou v každém rysu jeho tváře. Přisedla k jeho loži a vzavši jej okolo krku přitiskla svou hlavu k jeho hlavě.

„To nás najednou Pánbůh zkouší, viď?“ zasténala. „Ale nemusíš pozbývat mysli. Ty zvlášť musíš být na sebe opatrný. Pomysli si, co bychom si počali, kdy by tebe nebylo. Peníze se mohou ledajak ztratit, otec však musí zůstat rodině. Už nenaříkej. Stále si myslím, že se všechno dobře skončí.

Zavrtěl hlavou.

„Těch peněz nikdy už neuvidíme,“ řekl pochmurně. „Co teď dětem dáme? Ten člověk nás zabil. A je to vlastní bratr!“

Paní Běta nemohla se přemoci. Dosud se nevzpamatovala z rány, kterou jí ztráta ta způsobila, a nedávalali toho na sobě znáti před mužem, bylo to jen z úzkosti o jeho zdraví. Nyní napadlo jí, jak veškery peníze, které jí rodiče těžce nastřádaly, které tvořily jejich pevnost, zálohu, poslední útočiště, jak najednou zmizely. Teď jsou teprve žebráky, teď teprve nemají nic než tu službičku, kterou před tím pohrdali, která se jim zdála býti příliš skrovnou, nedostatečnou. Bůh nedopouštěj, aby i tu ztratili! Co by se potom s nimi dělo?

Tisknouc k mužovi hlavu tiše slzela. Vše znova uvažovali, a oba se shodli v tom, že nad těmi penězi musejí navždy udělati kříž. Už musejí sobě počínati tak, jako by neměli krejcaru. Tvrdost života v celé neúprosné nahotě postavila se před jejich oči.

Domnívali se, že to, co dříve je potkalo, bylo vrcholem všeho zlého. Teď najednou se jim ukázalo, že na ně čekalo ještě něco horšího a že člověk musí snésti a snese i to, co dříve pokládal nad své síly . . .

Jeníšek konal nyní své povinnosti s horlivostí až úzkostlivou, a bylli volán do zámku, šel tam v trapných obavách, nečekáli naň zlá novina.

Ale dávali mu nyní pokoj. Správce ho pomíjel, a pan Vittig vyslechnuv jeho zprávy pronesl k němu několik suchých slov nebo úsečných nařízení, jinak mu ničeho nevytýkal. Vrchnost na zimu vůbec zámek neopustila a žila úplně samotářsky. Pán, jak si služebnictvo vypravovalo, byl nyní mírnější a laskavější, paní také uvykla na svůj nový domov a nebylo na ní znáti nespokojenosti.

V myslivně přibývalo starostí. Blížil se čas, kdy měl Bohdan býti poslán do lesnické školy, a Klára se ptala, kdy se má domů vrátit. Těžko volati je domů, když není na studie peněz, a nutno i počítat, že by tím přibyly k živení dva krky, k oblékání dvě dorostlé osoby.

Jeníšek s hlavou svěšenou, s očima stále do prázdna upřenýma tu chodil po pokoji, tu se toulal lesem, tu sedal někde nad roklí a uva-

žoval. Počítal, co by stály studie synovy a co měli v záložně za prodaný dobytek se stovkou od bratra vrácenou.

Všechno to bylo málo, hrozně málo, jen aby Bohdana do konce studií vydrželi, a co potom, až dojdou peníze? Budou se moci ještě více uskrovniti, utrhnouti z té malé částky, která slouží k jich živobytí? Neobmezili již dost své potřeby? Jeníšek zcela se zřekl hostince, do Miřetic nechodil celé měsíce, a když tam za čas šel, plaše se známým vyhýbal. Styděl se, že má obnošené šaty, že nemůže jako jindy za stůl zasednouti a spokojeně stráviti zábavnou chvíli mezi známými. A paní Běta už na druhý rok žádných šatů si nepořizovala, staré přešívala a domácí práce konala s takovou přičinlivostí, že nemohl více žádati.

A dáli tedy přece ještě něco na Bohdana, co si počnou druzí? Co děvčata? Nemohou chodit otrhaná, nemůže je poslat na panské mezi baráčnické ženy a podruhyně. Není jinak možno, Bohdan musí se prozatím zříci studií. Mařánek snad ho ještě nechá u sebe, poradí mu, jak se připravovati k nižším lesnickým zkouškám, a potom, až je udělá, snad ho Bůh neopustí. Vždyť i takhle bude státi mnohou desítku.

A jak s Klárou? Bydlila v Praze u vzdálené tety, které posílali, co mohli. Snad by tam mohla býti i dále, nalezti si placené místo, aby něco tetě dala a měla bezpečný útulek. Až se v šití zdokonalí, může sama zakázky přijímati, třebas i Helenu k sobě vzíti a nad ní bdíti, až se bude učiti vlastní chléb si vydělávat. Budouli pohromadě, budou míti oporu jedna v druhé, jedna druhou bude chránit a těšit.

Když Jeníšek oznámil manželce výsledek svého přemýšlení, svěsila smutně hlavu, zaplakala, na konec však uznala, že jinak jednati nelze. Za Bohdanem se pustil Jeníšek sám a vrátil se s dobrou. Mařánkovi, majíce děti už ve světě, měli Bohdana rádi a slíbili, že u nich bude míti domov, než si sám svůj chléb najde.

Bolestněji oznamovali Kláře svůj smutný stav. Omlouvali se, prosili, aby jim nezazlívala, aby trpěla a doufala, že oni neradi, tuze neradi od ní žádají oběť, ale poněvadž jinak nelze, že spoléhají na její dobré srdce a na její přičinlivost. Odpověď její způsobila jim radost. Srdečně a vroucně je ujišťovala, to že ona ráda vše podstoupí, že nemají míti starostí, poněvadž už tolik toho dokáže, aby rodičů sklíčených marně neobtěžovala.

Nepověděla jim později, jak trpké byly její začátky, jak perně hledala první placené místo a jak se chvěje, aby jí teta nevypověděla. Za poskytované živobytí, a to dosti nuzné, musela doma, dřív než do šití šla nebo když se vrátila, dělati služku.

Jak ráda by si byla domů požalovala nebo se tam podívala. Ale polekala a zarmoutila by rodiče a marně by peníze utrácela . . . Vracejíc se z šití dívala se na bohaté krámy, prohlížela nádheru procházejících se dám a pánů a cítila bolestnou trpkost nad nespravedlností v tom světě.

Avšak v duši její příliš hluboko tkvěly vzpomínky na šťastné mládí, aby takto svým citům trvale podlehla. „Přičiníš se,“ utěšovala sama sebe, „a domůžeš se lepšího, šťastnějšího postavení.“

Opravdu svou odhodlaností, pílí a vytrvalostí se překonala a po půl roce zbyl jí první přebytek. Ale domů nemohla ho poslati. Zásoba jejího šatstva byla nadobro vyčerpána, teď si je musela poříditi, oč se domů psáti neodvážila. Přece však, když o tom psala rodičům, byl její list pln radostného sebevědomí.

„Už Vás nebudu stát ani krejcaru," sdělovala. „Jak se ještě trochu zdokonalím, začnu pracovat samostatně, a pak — jak ráda bych Vám něčím vypomohla!"

List ten způsobil otci a matce jednou zase srdečnou radost. Hle, jak děti k nim lnou, jak jim rozumějí a jejich starosti chápou! Ale nutno jim pomoci, aby neklesaly. Jeníšek učinil návrh, jejž paní Běta velmi ochotně schválila, áby Kláře poslali něco peněz, ať se může slušně obleci a nutné prádlo si poříditi.

„Zaslouží si toho," rozumoval Jeníšek rozjařen, „a musí to být. Vždyť by se udřela. Já ji dobře znám, pracovala by do úpadu, jen aby nedošla posměchu, že chodí chatrně oblečena."

Za nějaký měsíc Bohdan psal, že se už ke zkouškám připravil, a udělali zkoušky, že má naději obdržeti místo definitivního praktikanta na panství, ovšem za pouhou stravu. Na zkoušky potřeboval peněz, po zkouškách šťastně odbytých bylo nutno opatřiti mu šatstvo, prádlo, ručnici. Všechno to mu doma pořídili, když po zkouškách na několik dní přijel rodiče navštívit. A jak rádi vše opatřovali tomu statnému, červenolícímu hochovi, který si už potahoval chmýří pod nosem a moudře hovořil s otcem o lesnických věcech.

Z radosti nad ním nepřipouštěli sobě ani, že na jeho vypravení vyzvedli ze záložny poslední peníze. Syn odejel zanechav veselou vzpomínku, a oni nějaký čas žili v opojení, které jim zastíralo chmurnou budoucnost.

Až když dostavovala se zima a Helena i Ludvík potřebovali obuvi a šatstva, nastaly nové trampoty. Nezbývalo než si vypůjčiti. Dost těžko dosáhli půjčky od žida hospodského; s dluhem zároveň otevřeli dvéře novým starostem. Uvolivše se měsíčně spláceti dluh nevěděli, jak nyní vystačí. Uskrovniti se nebylo v čem, a nedostatek vždy neodbytněji tloukl na dvéře.

„Což abychom teď milostpána poprosili o přídavek?" osmělila se jednou navrhnouti Jeníšková a upřela na muže úzkostlivý pohled. Už několik dní nosila tuto myšlenku v hlavě.

Jeníšek se poznámky její lekl. Ano, také jemu se tato myšlenka vtírala — ale nyní pojal ho strach, aby si neublížil, aby na sebe neupozornil, aby proti sobě nepoštval.

Pravda, správce již nebyl tak oblíben; pan Vittig se přesvědčil o jeho malých odborných vědomostech, o jeho úskočnosti, ale maje v něm člověka, který se ke všemu upotřebiti dal, nepropouštěl ho; udržoval ho pouze v stálém strachu o postavení a tím ho učinil bystřejším, snad i poctivějším.

Několik dní zmítaly Jeníškem pochybnosti, máli do zámku jíti čili nic. Žena mu nedomlouvala. Jen ob čas prohodila slovo, ze kterého bylo znáti horoucí její přání, aby se nelekal a šel. Její pohled prosil ho, by pro blaho celé rodiny snesl pokoření, kterého se mu snad

dostane, a tento pohled mučil ho víc, než kdy by mu byla prudce vyčítala, že je mu oběť pro rodinu těžká.

Konečně šel. Dal se ohlásit před polednem, kdy věděl, že oba manželé pohromadě sedí a s dítětem si hrají. Lokaj mu vyřídil, že má vstoupiti.

Pan Vittig pokynul vychovatelce, která stála u slabounkého, bledého chlapce, jenž seděl vedle něho na pohovce, a když vyšla, ptal se lesního krátce, čeho si přeje.

Nesouvisle, zmateně počal Jeníšek líčiti, jaký nedostatek má, že nemůže s rodinou býti živ a že prosí, aby mu bylo přidáno.

Čelo pánovo se stáhlo, oči jeho se zlostně upřely k zemi.

„To je podivné, že nemůžete vyjít!“ řekl podrážděn. „Jindy jste měl o dvě děti doma víc a vyšel jste. Jak pak, kdo nemá ani tolik co vy? Musí se šetřit a žít, jak poměry dovolují.“

Mladá paní sedíc u stolu s nějakou ruční prací, upřela na muže chlácholivý pohled, on však si ho nevšímal. Jeníšek nevěděl co říci. Úzkost, stud, hanba ho polévaly, horko a zima projížděly mu tělem.

„Byli jste tu všichni zvyklí pokládati panství za svůj majetek, a pán aby se jen díval, jak tu jiní na jeho vrub hospodaří. Nic nepřidám, nemůžeteli u mne být živ, hledejte si místo jinde.“

Byl popuzen a rozčilení jeho stoupalo každým slovem. Správce, aby sebe zaštítil, vylíčil mu všechny jako zloděje, kteří pána okrádají; a on neznaje jejich života, potřeb a strastí, uvěřil a pokládal je za chytré, licoměrné podvodníky, kteří stále myslí na to, jak by ho ošidili.

Hošík na pohovce, zastrašen pronikavým hlasem otcovým, rozplakal se, a Jeníšek polekán sahal po klice. Paní vstávajíc, aby dítě upokojila, pronesla jakési tlumené slovo k svému muži, snad aby ho uchlácholila, ale způsobila opak.

„Nic nepřidám,“ rozkřikl se pan Vittig zlostně. „Kdo nemůže býti živ u mne, ať jde jinam. Nikoho nedržím, nikoho. Za jednoho deset jiných.“

„Já zůstanu, vaše milosti,“ jektal Jeníšek. „Račte mi laskavě odpustit.“

„Tak vida, teď zůstanete,“ obořil se na něj pán. „A napřed jste tvrdil, že nemůžete býti živ. Známe to, známe. Zkoušel jste, dámli se ohnout. Nu, radím vám, abyste mne po druhé neobtěžoval.“

A obrátil se k Jeníškovi zády. Ten chvatně vyšel ven; lokaj útrpně naň hlavou zakýval, jako by chtěl říci: „Ano, milý příteli, to jsou známé historie.“

Když lesní odešel, paní Vittigová přikročila k mužovi a kladouc ruku na jeho rameno, prosebně se mu podívala do tváře.

„Albíne, snad bys měl přece tomu člověku něco přidat,“ povídala měkce. „Jeho tvář zdá se být poctivá, a mně se už dávno nelíbí, že správce vždycky o něm něco ví. Kdo ví, co by povídal myslivec, kdy bychom se ho na správce ptali.“

„Má zlatá, odpusť řeknuli, že takovým věcem nerozumíš,“ řekl pan Vittig. „Nemysli si, že pokládám správce za vzor dokonalosti.“

„Nikdy se nemíchám do tvých záležitostí, ale v tomto případě zdá se mi, že přece jen by bylo dobře něco udělat. Mně bylo myslivce

líto. Je už starý, bojí se tě a přece šel prosit. Z blahobytu to nedělal."

„A jsem já povinen starat se, aby žili v blahobytu?" ptal se pán posměšně.

„To ne, ale aby neměli nouze. Děti stojí mnoho, a jak jsem pozorovala, má spůsobné děti."

„Tvé náhledy pocházejí z tvé přílišné měkkosti a důvěřivosti; kdy bych měl podle nich jednat, brzy bychom sami neměli nic. A kdy by se lidé dověděli, že se jich ujímáš, vyhlásili by mne za lakomce a necitu. Toho si snad také nepřeješ?"

Jeho slova zněla rozhodně, a domácí paní, znajíc ten tón, obrátila se zvolna k pohovce. Ale pak, jako by jí náhle cosi napadlo, chvatně vyšla ven . . . (Pokračování.)

O harmonii slovanské národní duše.

Úvaha

Štěpána Radiće.

Materialistická filosofie a příliš praktická výchova nynějšího pokolení vykořenila víru i v duši jednotlivcově, což teprva v duši národní. V našich vzdělaných kruzích nic se tak horlivě a podrážděně nepopírá jako existence společných myšlenek a citů v širokých vrstvách lidu v tom smyslu, by aspoň poněkud bylo možno pokládati je za výraz jednotného kulturního typu.

Jest to zcela pochopitelno. Nynější věda jest monografická, je tak specialisována, že se z ní stal labyrint, z něhož nelze vyjíti, jelikož úplně chybí Ariadnina nit, vůdčí princip životní, kolem něhož by se soustřeďovala všechna odvětví vědy.

Vlivem této monografické vědy vyvíjí se ne individualistická, nýbrž atomická společnost, v níž mezi jednotlivci není nijakých pásek ani společných zájmů. Když tedy tolik lidí v naší vzdělané společnosti jest duševně zmrzačeno, poněvadž u jedněch úplně chybí silná vůle, u druhých hluboký cit, u třetích — a ti jsou nejčetnější — široké všeobecné vzdělání, jak diviti se tomu, že takováto intelligence nepřipouští existenci harmonického vnitřního života, a zvláště pokládá za blud mínění, že nejdokonalejší takovou harmonii nacházíme ještě v lidu.

Že tato nedůvěra intelligence v duševní schopnosti lidové vzrůstá, zavinili ovšem také sami obhajci lidovosti. Místo aby studovali všestranně přítomný život a hledali v něm základ pro budoucí vývoj, mnozí se zálibou hrabali se jen v historických dokumentech a vyvozovali z nich důkazy o nějaké zlaté době minulosti. Jako by nás veškeren vývoj člověčenstva nepoučoval o tom, že zlaté doby máme se teprve naditi v daleké budoucnosti. Kromě toho přívrženci národních zvláštností a národních typův příčinu samobytnosti národní hledali v krvi a v plemeni, jako by všichni lidé nebyli jednoho plemene. Národ-

nost nesmí býti protivou člověčenství, není a nemůže býti než určitou jeho formou.

Náprava se tu musí státi, a to brzy, zvláště u nás Slovanů, jimž hrozí největší nebezpečí z domnělé protivy idey národní a humanitní. Národopisná věda a literatura mají tu vykonati veliké dílo, totiž všestranným a hlubokým studiem ukázati, že pravé národní zvláštnosti, tvořící národní charakter, žijí v národě neustále, ale že tento národní charakter, tato národní duše nevyvíjí se vně člověčenstva, nebo proti němu, nýbrž že jest více méně dokonalým typem toho, čím jednou bude celé člověčenstvo.

Chci na malém a pěkném příkladě ukázati vnitřní soulad myšlenek, citův a činův v lidu slovanském na březích Jaderského moře. Od břehů Volhy, Donu, Visly nebo Vltavy bylo by možno zajisté podati podobných dokladů.

Beru svůj příklad ze Zborniku pro narodni život i običaje južnih Slavenâ (sešit 3. str. 285—291). Jest to přípitek pronášený o svatební hostině dle zvyku v okolí Dubrovnickém.

„Přípitek!“ řekne mnohý. „Máme dosti pěkných slov a nadšených řečí, nepůjdeme tak snadno na lep. Víme, že lid umí hezky zpívati a krásně mluviti, ale nevidíme, že by lid pokročile myslil a rozvažně jednal, proto také nic nedáme na takovouto romantiku.“ Bylali by kde jinde taková námitka oprávněna, zde zajisté není, jelikož celý přípitek formou svojí i obsahem dokazuje, že jen ve všestranně vyvinutém národě možno mluviti tak, jak zde se mluví. Uvedu přípitek pokud možná doslovně:

„Ej, moji milí i drazí bratři! Slyšel jsem od moudrých a šedivých hlav: Kdekoli lidé se Bohu modlí, tam také Bůh všude dlí; kdekoliv se více modlí, tam také více dlí. A tento náš milý hospodář Bohu se modlí již od lonského roku do tohoto, až se přiblíží dnešní veselý den. On modlil a domodlil se k Bohu a tento šťastný jeho den přijde. A on připravil takovouto hostinu a za stůl nás bratry posadil, bychom darů jeho užili, červené víno pili, jak bude komu libo. My jsme darů užili a víno pili sedíce, a k Bohu se modlili klečíce, a vzpomeneme na Boha i na velikou slávu boží stojíce.

Ej, pomoz, Bože, pomoz tomuto veselémn domu: tomuto domu, hospodáři, svatebčanům, i přátelům, kteří jsou tu i jinde po všech krajích i na čtyři strany. Kéž by se tomuto našemu milému hospodáři hromadili vybraní vyvolení: na plnou hostinu, pro dobrou vůli, pro dobrou pověst, a s čistým svědomím. Do nynějška dobře, dále ještě lépe, od tohoto roku, do příštího, a odtud je mnoho říci, do sta let, ale dokud je vůle Hospodáře Boha a přání srdcí našich.

Kéž dobrý tento hospodář nové přátele přijímá a staré potvrzuje, vše v dlouhém věku a v malounkém hříchu. A cokoliv junák činí, ať se Boha bojí a v duši své nehřeší! („Amen, dejž to Pánbůh!“ odpovídají přítomní.)

Od slunce východu buď mu Bůh na pomoc! Ať mu nebe rosí, a země i každé namáhání krásnou dává úrodu, čímž se může junák v mladosti honositi, v starosti honositi i živiti, a vždy ať Boha oslavuje

a chválí. Kéž by do chrámu chodil, Bohu se modlil, almužny uděloval, svíce na oltář obětoval, — vše ze své práce a z božího požehnání.

Dej, nebeský Hospodáři, Bože, tomuto našemu hostiteli za volem dobrého oráče, který by se sluncem vstával, a se soumrakem se vracel, na šíji símě vynášel, a před sebou bílé voly vyháněl, a se Bohu modlil a na hluboké doliny docházel, a kudykoliv by junák rukou zamávl, by mu odtud silný Bůh pomáhal i byl nakloněn. Junák řídce sij, a hustě mu vzcházej. Dole ať se mu zakoření, ve středu prodlouží a nahoře metá! Každý klas hedvábný pás! Každý klas klaň se k zemi jako andělé Hospodinu Bohu, a my dnes tobě, poctivý hospodáři náš.

Dej, nebeský Hospodáři, Bože, tomuto našemu hostiteli na koni dobrého jezdce, který by na koni jezdil a šavlí se opásal, vesele z domu na cestu odcházel, a z cesty vesele i zdráv se vracel — cestou se Bohu modlil a zdráv mezi takovéto přátele přicházel! A bratři jej vítají, místo mu činí a čest mu vzdávají. A bylo to často i v dobrém přátelství, vše pro čest i poctivou lásku, jak se i stane, dáli Pánbůh.

Dejž nám, nebeský Hospodáři, Bože, by tento náš hostitel pil, dokud by sám chtěl, a když by od takovýchto přátel odcházel, s dobrou pověstí i s čistým svědomím, zdráv do svého dvoru přicházel, a před domem všeliké čeládky nacházel šťastné i nešťastné. Šťastné do dvora uvádí, za takovou je hostinu posadí, by darů jeho užili, červené víno pili, Bohu se modlili, a o každém junáckém dobru hovořili i rozmlouvali. A junák nešťastným k vratům vynáší plné náručí a srdce veselého. K vratům mu mrzutě přicházeli a odtud vesele odcházeli, cestou chodíce, Bohu se modlíce a takto hovoříce: Dobrý hospodář, dobrá hospodyně, dobře jste mi nadělili, naděl vám Bůh ze všech krajů i ze čtyř stran a z nebes nejvíce, jakž se i stane, dáli Pánbůh,

Pomáhej, nebeský Hospodáři, Bože, tomuto našemu hostiteli od bílého rána do pozdního večera, v tmavé noci, v hustém lese, i na rozbouřené vodě, v těsném průsmyku i na bujném vraníku. Kdekoliv mu bylo strašně a hrozně, buď mu lehko a volně. Žádné zlo ho neslyšelo, nevidělo, každé dobro jej stihlo i předstihlo, jak jej i předstihne, dáli Pánbůh.

Dejž, nebeský Hospodáři, Bože, tomuto milému hostiteli tři, čtyři poklady. První poklad: štěstí, mír; druhý poklad: chléb a víno; třetí poklad: stříbro, zlato, od tebe, Bože, dané i poslané, a čtvrtý, jenž jest nejlepší: junácké zdraví a veselí, jak se i stane, dáli Pánbůh.

Dejž nám, nebeský Hospodáři, Bože, by se tohoto našeho hostitele drželo vše dobré, jako se drží břečťan stromu i kamene, písek moře hlubokého, hvězdy nebe vysokého, andělé Boha spravedlivého, a my tebe, poctivý náš hostiteli, jak se i stane, dáli Pánbůh.

Dejž, nebeský Hospodáři, Bože, tomuto našemu hostiteli, co mu jest nejkrásnější na tomto širém světě: rozum bystrý, duši čistou v poslední den, jak byla po svaté vodě křestní — by junák rozumem se řídil, s lidmi rozmlouval, vůli boží plnil, a cokoliv činil, vždy Boha se bál a v své duši nezhřešil, jakož nezhřeší, dáli Pánbůh.

A tento dnešní den, svatá neděle, vzpomínka hospodáři na rodového patrona a na tuto jeho šťastnou veselku, aby mu byl ke zdraví, jemu i každému jeho kmotru i jeho dobrému příteli, jenž zavítal dnes

v jeho dům; a pomáhej mu, silný Hospodine, Bože, i dnes i každý den, i zde i jinde po všech krajích i na čtyřech stranách! Ve zdraví jej každý nacházej, k lepšímu jej doprovázej od tohoto roku do příštího a od příštího mnoho jest říci do sta, nýbrž pokud bude vůle Hospodina Boha i přání srdcí našich. A tyto dnešní mše svaté, jež se zpívaly po lidu i národě křesťanském, dej, by se zpívaly živým hlavám na zdraví, a mrtvým duším na spasení. Kdo jim byl přítomen i kdo nebyl, dejž jim, Bože, svatý i slavný díl, jak se i stane, dáli Pánbůh.

A toto veselí, které junák počal slaviti, ať doslaví s mírem božím, s plným štěstím, jak na jedné tak na druhé straně, i pro vás, svatebčané a přátelé! Nechť slaví je s poctivostí a daří se mu bez těžkostí.

A tato mladá nevěsta z tohoto svého rodného domu, odkud si umínila vystoupiti, ať vstoupí s Bohem ve velký, dobrý čas! By se v tomto domě mnoho nepoznalo, ale na všem junáckém dobru ostalo. Dejž Bůh, by v onom šťastném a poctivém domě, do kterého přijde, byla na prospěch, a všemu rodu i kmenu byla k chloubě i ke cti.

Kéž by Bůh dal, by tato mladá nevěsta byla každému dobrá i příjemná: nejdříve Hospodinu Bohu svojí modlitbou, pak všem starším svojí dobrotou, a svému druhu příjemná i milá do staré starosti!

Kdokoliv uvidí nebo na cestě potká tuto mladou ženušku, by ji každý krásnými slovy obdařil a před farním chrámem na zdraví se vyptával. By každý, kdokoliv ji uvidí, řekl: „Blažený Bůh, který ji stvořil, otec i matka, kteří ji rodili, hospodář, který ji vychoval, bratři, kteří jí pěkně radili, pěkným mravům naučili, a na tuto křesťanskou cestu připravili.“ By požehnána byla cesta, po které přišla, a i on, s kterým přišla! Ať s ní přijde každé dobré i poctivé štěstí!

Kéž Bůh dá, by nikdo neřekl: „Nešťastná nešťastnice,“ ale každý: „milá holubice a časem dobrá i počestná hospodyně!“

Ej, co bych já tu tak mnoho mluvil, bych tak milé a drahé přátele tu neunavil, jak se možná již stalo. Ale já poprosím od mladšího do staršího; staršího jako otce svého, vás mladší jako bratry své, byste mi odpustili, a zle se o mně nevyslovili, vždyť vy znáte, že je u mne mladá hlava, jak zelená tráva, jak strom ovocný na vrcholu hory, dosti vysoký a ještě slabý, a kterýkoliv vítr zavane, každý na svoji stranu jej ohne, — tak dnes i mou hlavu i můj rozum. Proto vás prosím, cokoliv bude zlé i nepěkné, ať zůstane pod nohama, jako u koně hřeby i podkovy. A co bude dobré, nechť odletí po světě, jak včela bzukotem po květě! Ale dále nebudu již mluviti, ale připiji.

Tento první a nejlepší přípitek ve jmenu Boha i velké slávy boží, by pomohl Bůh i veliká sláva boží! Sláva boží nám přinášela štěstí i sílila nás, pomáhala každému bratru křesťanu, který se křižuje, do chrámu chodí, Bohu se modlí a spravedlivě jedná. Pomoz mu, Bože, i veliká sláva boží, jakž se i stane, dáli Pánbůh!

A tento druhý — na lásku dlouhou, ve jmenu Ježíše, za zdraví hospodáře i jeho tvrdého krovního temena a pod ním zdravého semena. Buď mu krov pevný, věkovitý, a hospodář zdráv i vesel! Kéž se nalezne pod tímto pevným krovem hospodář muž a hospodyně žena, kteří by vybrané dobro činili: křtili, biřmovali, ženili, vdávali, vinohrady vzdělávali,

domy stavěli, a všecka výtečná veselí činili. Cokoliv činili, Boha se báli, a na své duši nezhřešili, jakož nezhřeší, dáli Pánbůh.

Tento třetí ve jmenu Trojice i Jedinstva nerozděleného, Boha, který rozdělil nebe i zemi, a sjednotil nás bratry křesťany, Námořníka na moři, rolníka na poli, vězně ve vězení, starce v starosti, slabého v slabosti, i každého bratra křesťana, který se křižuje, Bohu modlí, i do chrámu chodí: pomoz jim Bože i svatá Trojice, jak se i stane, dáli Pánbůh!

Tutu čtvrtou přimkneme, jak se přiblíží v létě zelené hory a v zimě studené vody, ve jmenu smutných i nešťastných. Který junák měl nehodu, by se smutku i nehody zbavil a všeho dobrého nabyl, na koně vsedl, šavlí se opásal, a takovýchto přátel a společnosti užil, jak se i stane, dáli Pánbůh!

A konečně tuto pátou ve jmenu hostiny i poctivosti. Buď nám hostina skvělá i jasná, a líce poctivé i veselé, za něž se červené víno pije! Zdráv buď, milý hospodáři, i všichni tvoji přátelé!"

Nechci se zdržovati u samé formy tohoto přípitku, poněvadž překladem mnoho pozbyla z původní své jadrnosti, ač zachovala mnohý pěkný obrat a nad míru povedená přirovnání. Ale přece kladu důraz na to, že tak lehkého slohu a plné výmluvnosti nenajdeme tak snadno ani v řečnických dílech, prohlašovaných za vzor dokonalé formy a pěkného uspořádání látky. Chci tu především poukázati na vnitřní hodnotu této „nazdravice."

Co nám hned bije do očí jasným a silným světlem, jest moment náboženský, splývání duše lidské s božstvím, nebo abych neužil tak silného výrazu: stálé vzpomínání na Boha nejen ústy ale i srdcem. Kdekoliv se vzpomíná na Boha, vane z toho takové příjemné teplo, které nejen zahřívá, nýbrž i ozařuje. Zdá se nám, jako bychom viděli tato junácká líce v záři náboženského nadšení, ale ne nadšení fanatického nebo blouznění mystického, nýbrž radostného duševního vzletu, plného odvahy a čilosti a nejen pokory a míru. Jest to náboženství činu a ne vzlykání, víra života a ne zříkání se, vládne v něm Bůh ne pomsty ale spravedlnosti.

Náboženství toto nenazývá se tu ani katolickým ani pravoslavným nýbrž křesťanským, což dokazuje, že na tomto kolbišti vlivu latinského a řeckého zášť mezi Cařihradem a Římem nepronikla do vrstev lidových. Ale tento křesťanský Bůh není jen Bůh spravedlnosti, nýbrž i Bůh lásky, „jenž rozdělil nebe a zemi a sjednotil nás bratry křesťany." Zde k momentu náboženskému přidružuje se i moment sociální, jenž jest druhou charakteristickou známkou této řeči.

Slovo „sociální" jest dnes náramně v modě. Socialisovati se má nejen politika, nýbrž také věda a umění, a jako v středověku všude musilo býti náboženství, v 17. a 18. století všude filosofie, tak není dnes článku, řeči a hovoru, by se toto slovo stokráte neopakovalo. Mezi tím, co intelligence chce na jedné straně vše socialisovati na základě intellektu, myšlenky, boří na druhé straně jediný trvalý základ veškerého společenského zřízení a společné práce: přátelství, vyplývající ze vzájemné úcty a lásky, čistého tedy citu.

Jen se podívejme kolem sebe. Neznámeli mnoho a mnoho lidí, kteří spolu rostli od nejútlejšího mládí v upřímném přátelství, ba ve vzájemné obětavosti — a v mužné době nebo v stáří stávají se z takových upřímných a obětavých přátel nesnášenliví, fanatičtí, zuřiví odpůrci, kteří všech svých duševních schopností užívají také k tomu, by se navzájem zlehčili a učinili se „ve společnosti" směšnými ba nemožnými. Co znamená takové přerušování nejintimnějších styků jmenem abstraktních zásad, často vypůjčených z cizích knih a vždy více méně pochybených, co jiného znamená, než že intelligence naše rozvíjí se naprosto jednostranně, totiž intellektuelně, a cit její že zakrňuje a ustupuje zvířecím instinktům. Stáváme se takto antisociálními, jelikož jednáme výlučně pod nátlakem intellektu, jenž oddělen od citu libuje si jen v kritice, v analysi, v negaci, a analyse sama sebou rozkládá. Proto v intelligenci naší rodina stává se více a více podobnou malé akciové společnosti, a naše politické strany všemožně se starají o to, by celý národ stal se doktrinářským, nesnášenlivým a jen „myslícím." Vidí se také v tom zhoubný vliv sousedů našich, kteří se sami pojmenovali národem „myslitelů."

Láska v rodině a vlastenectví v národě mnohým už zdá se romantismem, a přece chtí milovati celé člověčenstvo. Tato láska ovšem jest velmi laciná, jelikož přímých pojítek a přímých povinností k celému člověčenstvu nemáme a nemůžeme míti. Bojujeme takto o abstraktní pojmy, fráse, názvy, proti životním potřebám, tradicím a faktům.

Jsme liberální, ale rozčiluje nás, když vidíme znamení kříže; zavádíme inkvisici proti citu, jako byla kdysi prováděna proti myšlence.

Jsme demokraté, ba sociální demokraté, a považujeme za hlavní účel svého života povýšiti jednu třídu nad ostatní, sfouknouti „liknavé" měšťáky a disciplinovati „zatemnělé" sedláky, jako kdysi francouzská buržoasie šlechtu vyháněla a lid dusila, což ve veliké míře činí i dnes.

Jsme křesťanští socialisté, ale bez obalu vedeme vyhlazovací boj proti celým národům, náboženstvím a třídám.

Radikální jsme proti nejpříbuznější straně a konservativní k největším zlořádům. A vše proto, že jedněm jest vodítkem chladná myšlenka a druhým slepý pud.

Nic takového nevidíme u lidu. Nalezneme tu také výbuchy divokých vášní a spory pro různá mínění, ale to jsou výjimky. A proč? Proto, že lid nehlásá zásady o životním boji, nýbrž pochopuje nutnost životní, společné práce, která přirozeně přináší s sebou životní radost.

Jak plné, jak hluboké jest toto národní, společné veselí! Vše se zakládá na přátelství, přátelství pak vyplývá z poctivosti a vzájemné úcty. A jak by se vzájemně nectili lidé, jimž hlavní věcí jest vždy, by „ve své duši nezhřešili," by líce měli jasné a veselé, srdce dobré a svědomí čisté!

Nezapomínají ani na dobrého oráče, ani na jezdce na bujném vraníku, na úrodu v poli, na blahobyt v domě, myslí i na chléb a víno, stříbro a zlato, — ale za první věc považují mír a štěstí, a za věci nejlepší: zdraví a veselí junácké.

Hluboké pojímání společenské solidarity vyplývá zvláště z místa, kde se mluví o šťastné a nešťastné čeládce. O nešťastné čeládce (žebrácích) se praví, že k vratům bude přicházeti mrzutá, odtud však veselá.

Třetí moment jest kulturně mravní v plném toho slova smyslu. Zde kultura, totiž výchova, přirozeně vyplývá z normálních poměrů náboženských a společenských. Mladá nevěsta bude každému dobrá a příjemná, a tato dobrota a příjemnost má hluboké kořeny své ne snad jen ve výchově školní, církevní nebo politické, nýbrž v normálních poměrech, totiž v souladu všech činitelů kulturních. Nevěstu totiž „Bůh stvořil, otec a matka rodili, hospodář vychoval, a bratři jí radili a učili."

Mravní bezúhonnost, pracovitost, veselost a nade všecko dobrota a přívětivost ke všem, toť cíl, k němuž mladou nevěstu a mládež vůbec vedou nejen otec a matka, nýbrž celá společnost, kmotři i přátelé, proto se i všichni těší a honosí úspěchem svým, zvedenou chovankou svojí.

Antisociální společnost naše klesla tak hluboko (z příčin, jichž jsem se tu jen dotkl a o nichž by bylo záhodno promluviti podrobně), že se stává neschopnou těšiti se a štěstí čerpati aspoň z cizích ctností, nemáli svých vlastních. V lidu také jsou celé kraje, kde fakticky nežije se mravněji a poctivěji než v nejzkaženější části intelligence, ale nikdy jsem nenalezl ještě místa, kde by se lid dobru netěšil a po něm nepráhl jako vyschlá země po vláze a zkřehlé ptáče po slunci. Vidí se to nejlépe z toho, že pán jinak nenáviděný stává se miláčkem lidovým, jakmile se ukáže člověkem poctivým, dobrým, a co jest hlavní, tak veselým a přívětivým, jak může býti jen člověk, jenž „se křižuje, Bohu se modlí, do chrámu chodí a spravedlivě jedná." Věřme, že takových lidí není málo ani v intelligenci naší, a že takovými bude ohromná většina, jakmile se emancipujeme od rozkládajícího vlivu výlučného intellektualismu, původem svým židovského, a od ničícího nátlaku divokých pudů, nejsilněji vyvinutých u „myslících" sousedů našich, kde šediví profesoři podpisují adresy, k nimž by se nehlásili ani nejvášnivější členové z naší mládeže.

Studujme a poznávejme svůj lid, a budeme se vyvíjeti harmonicky.

Rozhledy v umění výtvarném.

John Ruskin †. — Obrazárna J. V. Novákova.

Slíbili jsme již před časem podati čtenářům Osvěty přehled onoho hnutí, které byvši před několika desítiletími v Anglii zahájeno hrstkou spisovatelů a malířů mladé školy, ve formách vývojem a skoro již úpadkem myšlenky změněných konečně se dostalo až k nám do Prahy, když si bylo podrobilo úřední i neúřední Vídeň, která u nás dosud i jiným lidem než „Lešetínským krejčím" svým vkusem je směro-

datna. V chystaném pojednání bude nám ovšem nutno před jinými jmenovati jako vůdce a hlasatele nového hnutí — později hlavně Morrisem a Walterem Cranem vedeného — jméno Johna Ruskina. Avšak zpráva o smrti kmetného spisovatele ukládá nám povinnost, abychom již dnes na tomto místě stručně vzpomněli jeho činnosti a významu.

John Ruskin byl z těch duchů široce a hluboce založených, kterým nestačí jediný obor působnosti. Nebyl v obmezeném smyslu slova ani badatelem, ani umělcem spisovatelem, ani kritikem, ani publicistou, ani mužem praktické iniciativy, ale všechny schopnosti myšlenky, citu a vůle, které v rozličných oněch oborech činnosti se vyvíjejí a ku platnosti přivádějí, byly v jeho jediné a zvláštní osobnosti soustředěny. Klidný pozorovatel a vášnivý stranník se v něm slučovali, básnický vzlet a smysl pro praktické stránky života měly vedle sebe místo v jeho duši — proto zasáhl tak hluboce do duševního ruchu své doby a svého národa.

John Ruskin narodil se r. 1819 v jednom z Londýnských předměstí. Trávil samotářské mládí v pravém anglickém domě mezi zahradami postaveném na Hernhillu. Byl jediné dítě zámožných rodičů, kteří za ideál povolání pro tichého hocha pokládali stav kněžský. V autobiografickém náčrtku, jejž Ruskin pod titulem „Praeterita“ napsal „pro své přátele a ty, jimž se líbily jeho knihy,“ vypisuje tiché dni svého dětství, kdy dovedl celé hodiny tráviti sledováním obrysů a barev na vzoru koberce. Rok co rok proputoval s rodiči na obchodních cestách velké části Anglie, poznal pak též Francii, Florencii a později Alpy. Jeho láska ku přírodě a podivuhodně bystrý cit pro její krásy byly těmito cestami ranně buzeny. Nicméně záhy poznal, jak praví, že „dojem novosti brzy sevšedňuje a otupuje a krása, ač je do jisté míry nevyčerpatelná, přece přestává těšiti; zdá se mi, že myslitelé dosud nepoložili dostatečný důraz na tu pravdu, že domov zdravě utvářený je vždycky zdrojem potěchy; nezapomenu nikdy dojmu radostného rozechvění, kteréž mi proniklo hlavou i srdcem, když po nepřítomnosti i sotva jen dvouměsíčné domů se vraceje, zahledl jsem hřeben pahorku Hernhillského a stopoval jsem každou zátočinu povědomé cesty, každou ratolest známých stromů, — byl to pocit ne tak hluboký nebo uchvacující, ale vnitřnější a životnější než nejžárnější rozkoš zažitá z krás kraje cizího.“

Studie v Oxfordu vykonané nevedly ho na dráhu kněžskou, čtení bible, kterým byl odchován, mělo u něho spíše odraz literární v sytém, neseném, barvitém jeho slohu, vypracovalo jeho mravní podstatu ke vzácné ryzosti a vložilo mu do duše nevykořenitelný poklad lásky k bližnímu. Studoval také prakticky malbu, avšak záhy poznal, že svůj živý cit pro krásu a výtvarný výraz dovede, dle individuálného nadání svého, lépe ku platnosti přiváděti perem nežli štětcem. Pamětihodno jest, že hned první větší jeho práce literární se připojovala k aktuální otázce, jsouc vysvětlením a obranou krajinomaleb Turnerových. Také ještě první svazek díla jeho „Modern Painters,“ který r. 1843 vyšel, psán jest pod dojmem nového, pravdou uchvacujícího umění prvního velkého anglického krajináře, jemuž málo kdo ze současníků porozuměl. Proto jedná svazek ten převahou o krajinomalbě, a myšlenka, která se jím jako červená nit proplétá, je plamenná obrana principu pravdivosti

v umění, zásady: „ničeho nevybírati, ničeho nezamítati, ničím neopovrhovati.“ Během téměř dvaceti let, která Ruskin věnoval pěti svazkům svého díla o moderních malířích, nastal v jeho cítění a přesvědčení uměleckém převrat, hlavně podnícený studiem italského malířství 14. a 15. věku. Pochopil význam myšlenky v umění a vnikl v souvislost cítění doby a výtvarného jejího výrazu. Ruskin podléhal dojmům jako pravá duše umělecká, a v pěti svazcích jeho stěžejného díla je proto plno nesrovnalostí, nezdůvodněných tvrzení, odporů, a často osobní nápad je postaven za nevývratnou pravdu. Také dost nesprávností v nich naleznou lidé, jimž působí radost vytýkati starším spisovatelům omyly, teprv po desítiletích odborným badáním napravené. Přece však Modern Painters zůstanou vzácným dílem, zdrojem nových, úrodných myšlenek o umění. V nich, jakož i v jiných spisech svých Ruskin po prvé pověděl svým krajanům, že umění má hluboký význam morální, a naučil je dívati se na dílo umělecké. Zmýlil se, pravda, často v označení a datování obrazů, psalť několik desítiletí před badáním Lermolievovým a jiných znalců specialistů, avšak vnikl první v krásy mistrů, kteří předcházeli mohutný rozmach vrcholné renaissance, ukázal k Benátčanům 15. století, k Florenťanům ranné renaissance jako k zdroji, z něhož by moderní malířství mohlo čerpati obrození. V idealismu „primitivů“ spatřoval protiváhu proti materialismu toho „protivného devatenáctého století,“ jehož továrny, stroje a všechen moderní pokrok celou energií své umělecké duše nenáviděl. Tímto přesvědčením musel se ovšem státi tlumočníkem umělců, kteří bratrstvo praerafaelitů tvořili. Myšlenkám a cílům Holmana Hunta, Millaisa, Rossettiho propůjčil své plamenné péro (r. 1851 napsal brošuru „Prae-Raphaelitism“). Později v posudku o Burn Jonesovi shrnul, co v umění tohoto retrospektivního směru nejvíce cení, že propůjčuje „prostředky vyhraněného umění k tomu, aby učinilo zjevnými skryté krásy staré obraznosti a dávajíc v službu té dávné obraznosti ony vymoženosti umělecké, kterými ona tehdy nevládla, předvádí nám s reálností tehdy nedostižnou ony vidiny, v něž nejlepší a největší mužové vtělili svá nejzbožnější tanutí a představy své vzrušené obraznosti.“

Také hnutí, které mělo v zápětí nynější podivuhodný rozkvět uměleckého průmyslu anglického, vzbudil Ruskin svým slovem i činem, svojí plamennou výmluvností, hlásaje zásadu o kráse, která člověka povznáší a šlechtí, svými na pohled si odporujícími názory i studium středověku podněcuje i napodobení jeho odsuzuje, k studiu neoživené přírody naváděje, volaje po tom, aby umění v život každého jedince vniklo, a zase proti sevšednění jeho se bráně. Však o tom jindy podrobněji.

K stěžejným pracem Ruskinovým, do r. 1860 sepsaným, vedle uvedeného pětisvazkového díla náležejí „The seven Lamps of Architecture“ (1849) a „The stones of Venise“ (1850—1853). Kameny Benátské jsou výsledkem dlouholetého studia Benátské architektury, kterou Ruskin pochopil jako výraz doby, národa, polohy a ponebí a jejíž pohádkovou krásu svým malebným slovem vystihnouti dovedl jako nikdo před ním. The Stones of Venise jsou i stylisticky knihou pro první periodu jeho činnosti literární nejvíce charakteristickou, dlouhými, za-

plétajícími se větami, sytou dikcí a oním stálým odbočováním k jiným thematům, kteréž četbu jeho spisů někdy dosti obtížnou činí. Porozuměl též přírodnímu obrazu Benátek hlouběji než kdokoli jiný. Místo dalších dokladů podávám zde v překladě úryvek ze spisu toho, zároveň pro řeč Ruskinovu charakteristický.

„Za dnů starodávného cestování, již navždy minulých, kdy překonání vzdálenosti bylo vždy spojeno s námahou, kdy však odměnou za tuto námahu bývala jednak možnost důkladného a volného rozhledu po krajích, kterými cesta šla, jednak požitek z oněch večerních hodin, kdy cestovatel s temene posledního pahorku, na nějž dospěl, spatřil klidnou vísku, v níž hodlal přenocovati, rozloženou mezi lukami a po břehu říčky údolím se vinoucí; nebo když skrze dlouho kýženou zátočinu v prášivé perspektivě silnice shledl po prvé věže některého proslulého města, neurčitě narýsované v paprscích zapadajícího slunce, — hodiny klidného a dumavého požitku, za které ruch při příjezdu do stanice železničné asi není vždy a pro každého náhradou, — v oněch dnech, pravím, kdy při prvním pohledu na zastávky po sobě následující bylo lze očekávati a v paměť si vštípiti něco více než novou úpravu skleněné střechy a železných travers, bylo málo chvil, jichž odezva ve vzpomínce by cestovateli byla bývala dražší než onen okamžik, který jsem se pokusil vypsati na konci předešlé kapitoly, když se octnul před pohledem na Benátky, ana gondole jeho z kanálu u Mestre vplula v otevřenou lagunu. Pohled na město, pravda, byl odsud z pravidla pramenem jakéhosi sklamání; neboť z této strany jsou budovy Benátské mnohem méně charakteristické než budovy jiných velkých měst italských: ale tento nedostatek byl vzdáleností částečně zmírněn a dokonale vyvážen dojmem toho zvláštního zjevu, že odsud zdi a věže zdály se vynořovati z hloubi mořské; neboť oko nepostřehovalo hned mělkosti širé mořské pláně, jež se rozbíhala k severu a jihu ve vlnkách třpytného příboje, aniž rozeznávalo úzký pruh ostrůvků, které ji lemovaly k východu. Slaný větřík, bílí skřehotající ptáci mořští, chomáče černé řasy vynořující se a mizející postupně, jak příboj se šířil, vše to zdálo se prozrazovati, že jest to v skutku oceán, v jehož klíně velké město tak klidně se rozkládá; ne ten modrý, mírný, jezeru se podobající oceán, omývající paty Neapolských skalisk pobřežních, neb onen, který dříme pod mramorovými útesy Janova, nýbrž chladně mohutné moře našich vlastních severních vod, ale ve zvláštní rozložitý klid utišené, naše moře, jehož hněvivá bledost byla proměněna v pláň brunátně ozlacenou, jak slunce zapadalo za zvonicí osamělého ostrovního kostela, vhodně nazvaného jmenem Sv. Jiří nad mořskou řasou. Jak se člun blížil městu, břeh, od něhož cestovatel přicházel, zapadal za ním v dlouhý, nízký, smutně bezbarvý pruh nepravidelně přerývaný skupinami křoví a vrbin; ale tam, kde k severu zdál se končiti, zvedaly se hory Arquanské v temném shluku purpurových pyramid, jako plovoucích na třpytném zrcadle lagun; pod nimi rýsovala se zvlněná linie nižší pahorkatiny a za nimi, počínaje rozeklanými skalami nad Vicenzou, řetěz Alp vroubil všecek severní obzor — modrá zubatá to stěna skalní — sem tam se rozstupující v ostré útesy, jimiž prozírala divočina temných propastí, ustupujících do hlubokého pozadí až k dálavě u Cadore, stěna týčící se

a zatáčející k východu, kde slunce opíralo se přímo o její sněžné plochy, vysílající k nebi hroty světlem oblité, projasňující se skrze hradby večerních oblaků, jeden za druhým, bezpočetně, koruna to Adriatického moře — až zraky je sledující se odvrátily utkvívajíce na bližší záplavě, kolem kampanilů Muranských a na rozložitém městě, s něhož skvělost západu splývala do vln, jak se k němu gondola blíže a blíže přisouvala."

Stejně jako kráse v umění porozuměl Ruskin kráse v neoživené přírodě. Jeho peru děkuje vzdělanstvo anglické za vytříbení citu pro přírodu, kterýž ovšem v Anglii byl vždycky živější než u sousedů francouzských. V knize Lectures on Architecture and painting dotýká se Ruskin způsobu, jakým básníci rozličných věků a národů líčili krajinu. Po Rousseauovi za prvního básníka, jenž volné přírodě porozuměl, pokládá Waltera Scotta. Za svoji lásku k horám, svůj jemný smysl pro barvu Ruskin děkoval snad skotskému původu své matky. Ze spisovatelů vedle Scotta hlavně Wordsworth a Byron měli na něj značný vliv. Uměl slovy rozvinouti obraz krajiny, který v živé názornosti nezadával malbě, ale skoro ještě hlouběji do mysli se vtiskoval tím, že Ruskin líčení své v řadu postupných obrazů rozváděl, ale kouzlem své dikce zas v jednotný celek je slučoval. K němu i „nekonečně malé i vznešeně veliké" v přírodě mluví. Povídá nám o mechu, který je „prvním vděkem i posledním darem země. Když strom a bylina vypovědí službu, měkké mechy a šedé lišejníky nastoupí stráž při kameni, který kryje hrob . . . Sdílejíce klid ničím nevzrušených skal, mechy a lišejníky sdílejí s nimi též jejich trvalost, a kdežto každé vanutí loučícího se jara střásá bílé květy střemchové jako sněhové vločky a každé léto rozstírá temné stíny po prahnoucím palouku, na němž zlato petrklíčů povadlo, — daleko ve výši, mezi horami, skvrny stříbrných lišejníků svítí jako hvězdy nezměněně po věky." Silnými slovy, dojmu Ruysdaelova štětce se rovnajícími, mluví o oblacích a mračnech, které byly vyvoleným předmětem jeho studií: „Tam ty válečné mraky, které se sbírají na obzoru, dračích prsou a ohnivých jazyků; — jakou uzdou je zkrocena jejich drsná síla? jaká jsou to udidla, jež hryžou svými mlhovými pysky, od nichž odletují kusy černé pěny? Srocené nestvůry nebeské hladiny — z jejich nozder vychází kouř a jejich oči jsou jako zřítelnice jitra. Meči toho, kdo na ně útok činí, neodolá ani kopí, ani dřevce ani brnění. Kudy jedou vůdcové jejich pluků? Kde jsou meze vytčené jejich pochodu? Ty zuřivým duněním druh druhu se ozývající od rána do večera — jaká hrozba přinutila je do klidu? která pěst strhla je zpátky na cestu, jíž se přihnaly?"

Úryvek tento — pokud se mi podařilo sytou, názornou mluvu Ruskinovu zčeštiti — služiž za ukázku jeho dikce z doby, kdy převážná většina jeho spisů kritických a o umění jednajících je napsána. Dikce tato nezapírá vlivu bible; ale také Carlyle a vedle něho i Walter Scott a Coleridge na něj působili. Všechny tyto vlivy jeho veliký spisovatelský duch zpracoval v rázovitost slohovou zcela individuelního způsobu. Toho, čím anglický jazyk je nejvíce bohat, zásoby výrazů k pojmu přesně přiléhajících, dovedl Ruskin obdivuhodně využitkovati. Překypující bohatost myšlenek do péra se mu hrnoucích působila ovšem, že způsob jeho

vyjadřování byl často nejasný a těžce srozumitelný. Miloval také podivné, obrazné tituly jako: Kameny Benátské, Sedm pochodní architektury, Královna vzduchu (studie vztahující se k řeckým bájím o mracích a bouři), Proserpina, Deukalion, Munera Pulveris, Time and Tide (spisy o sociální politice) a p. v. Byl po většině svým vlastním nakladatelem a pečlivě dbal o krásnou výpravu svých knih, jichž vydal přes šedesát.[1])

Životní dílo Ruskinovo nebylo jeho prací pro poznání krásna a vzdělání citu pro krásno umělecké a přírodní nijak vyčerpáno. Od roku 1860 napořád výlučněji se věnoval studiím různých problémů sociálních, slovem a činem zejmena o povznesení a blaho dělnických vrstev usiluje. Svým plamenným perem bojoval proti materialismu tříd bohatých i chudých. Založil Working men's College a S. Georges Guild, vedle toho závody, čítárny, spolky, musea a školy; pro vzdělání a mravní očistu dělnictva obětoval celé své veliké jmění. Tato horečná činnost, spojená s tisícerými nepříjemnostmi a trpkostmi, jež on ve své ryzí duši zvláště těžce nesl, podkopala konečně jeho zdraví, tím spíše, že vedle toho od r. 1869 též na universitě Oxfordské zastával úřad učitelský.

Mnoho ze svých článků a pojednání, dříve než je shrnul v knihu, uveřejňoval v časopisech, i v denních, věda, že tudy nejrychleji a nejbezpečněji se rozšíří. Takovou sbírkou rozličných essayí jsou též „Sesame and Lilies" (z r. 1865); z té na ukázku stručnějšího, jasnějšího slohu pozdější spisovatelské činnosti Ruskinovy podáváme úryvek ze statě, kterou se obrací k anglickým paním:

„Z pravidla soudíme a předpokládáme, že povinnosti mužovy jsou veřejné, povinnosti ženiny soukromé. Ale tomu není ve všem tak. Muž má své osobní závazky k své domácnosti a závazky veřejné k státu, které jsou rozvinutím závazků prvých. Tak i žena má osobní díl povinností domácích a rovněž svůj díl povinností k veřejnosti a celku, které jsou jich rozvinutím. Mužův díl práce soukromé jest udržování domácnosti, blahobyt a ochrana její; ženin díl jest opatřiti pořádek, útulnost a půvab domácnosti. Rozšiřme oba ty obory působnosti. Mužův závazek jako člena pospolité obce jest práce čelící k udržování, pokroku a obraně její. Ženina povinnost jako člena celku jest součinnost při jeho uspořádání, ladném vývoji a ozdobě jeho ducha. Čím muž jest u prahu svého domu, bráně ho, když třeba, proti urážce a plenění, tím též má být u větší míře na hranici své vlasti, dávaje i svůj dům v šanc, aby podstoupil důležitější práci veřejnou. A v obdobném poměru to, čím žena má býti mezi stěnami své domácnosti — zosobnění pořádku, útěcha trpících a zrcadlo krásy, — tím má též býti mimo zdi svého domu, kde řád a lad se tíže udržuje, utrpení je naléhavější a půvab vzácnější."

* * *

„První umělecké dílo, představující Caritas od Lamberta Lombarda, získal jsem od p. dr. Kreuze, jehož děd před lety zakoupil je ze sbírky ryt. Doubka. Obraz ten způsobil mi tolik radosti, že jsem si umínil

[1]) Celkem vynesla mu nová vydání jeho spisů více nežli vydání původní, samy Stones of Venise 1583 liber šterl.

ve sbírání pokračovati.“ Tak počíná majitel nejvybranější soukromé obrazárny Pražské, pan J. V. Novák, předmluvu k seznamu jejímu, který právě vydal. Vypravuje dále, jak obraz za obrazem i několikeré skupiny obrazů získati se mu podařilo, jak rozhovory s jinými sběrateli a praktickým cvikem a ovšem též studiem odborné literatury úsudek jeho se bystřil, jak také v spanilomyslné své choti nabyl platné, stejnou láskou k věci zaujaté spolupracovnice. Tak na několika stránkách líčí historii své sbírky a zároveň rozvíjí milý obraz požitků, starostí, malých mrzutostí a velkých radostí, které sbírání uměleckých výtvorů zašlých dob s sebou přináší.

Sbírka Novákova čítá dnes 98 čísel. K jejímu katalogisování pozval si jednoho z předních obrazoznalců dr. Th. šl. Frimmela. Litovali bychom, že si pozval znalce německého, kdy bychom nevěděli, že tou dobou právě Německo — následkem dlouholetého systematického odchovávání odborníků na všech universitách — dodává nejčetnější kontingent specialistů, obrazoznalectví se věnujících. Majitel obrazárny poklady své ochotně podrobil kritice na slovo vzatého badatele — stačí mu, by měl dobré obrazy ve své sbírce, byť i původce mnohého z nich neměl slavného jmena. Zjištěný obraz od mistra druhého, třeba třetího řádu je mu milejší než některý bez práva zvučně okřtěný. Dr. Frimmel vypracoval o sbírce katalog na základě všech vymožeností moderního badání, podrobil signatury bedlivému zkoumání; všechna čísla obrazárny prošla ohněm přísného rozboru a odhadu jeho. Sbírka sama se takovým vědeckým zpracováním stala tím cennější, třebas, jak jinak býti nemůže, se časem vyskytnou zas jiní znalci, kteří by to ono označení v pochybu brali.

Katalog je s dokonalou péčí vypraven, čelné signatury jsou vesměs okresleny a část exemplářů je vyzdobena 49 výbornými reprodukcemi dle nejcennějších obrazů sbírky, provedenými firmou Bellmannovou. Tak seznam této obrazárny dokonale odpovídá nejen její vnitřní ceně, ale také jejímu zevnímu rázu, neboť obrazárna Novákova je dnes nejlépe, nejúčelněji a nejvkusněji installovanou Pražskou sbírkou obrazů. Není podivno, že jí jest, neboť majitel sám konal mnohá pozorování a zkoumání, nežli tento ideální stánek pro své miláčky ve svém novém rodinném domě upravil. Rozměry sálu, jeho výše, osvětlení, rozvěšení obrazů podrobeny úvahám a opětovnému zkoumání, až docílen výsledek, který hned na první pohled svou účelností překvapuje. Žádný z 98 obrazů není nevýhodně umístěn, příslušných sklonů, výšky zavěšení jest u každého na prospěch dojmu jeho využito.

Ve sbírce Novákově nejbohatěji jsou zastoupeni mistři nizozemští, jeť jich tu přes sedmdesát. Jsou zde někteří dobří representanté mistrů ranné renaissance nizozemské, i Rubens je zastoupen zajímavou studií a Van Dyck výborným portrétem mladého kavalíra. Jsou tu mnohé drobné skvosty starého nizozemského umění malířského; třeba na nich nebyla jen nejpřednější jmena zaznamenána, pravý amateur, který při nich každou chvíli volného času tráviti může, klidným, niterným, poctivým uměním jejich se potěšuje. Tak krajiny, které jmena Van Goyen, J. Wijnants, Salomon a Jacob Ruïsdael se ctí nesou, obrázky od A. Ostadea, Andr. Botha, Piet. Wouwermanna, výborný exemplář známých květinových rámců Seghersových a tolik více. Také několik starších malířů

českých z obou minulých století zařadil p. Novák do své obrazárny. Italské malířství dosud, jak se zdá, méně vábilo sběratelskou zálibu jeho, ač se mu podařilo získati ze sbírky hr. Desfoura v Beřkovicích převzácný obraz Benátského mistra ranné renaissance Pasqualina Veneta. Tato Sta Conversazione vzbudila značnou pozornost znalců, jsouc jedním z přeskrovných signovaných obrazů umělce dosud málo známého. Známý Berlínský znalec a badatel Bode poznal obraz v obrazárně p. Novákově a uvedl ho v odbornou literaturu. Je to, nehledě k vzácnosti mistra, sám sebou jeden z předních skvostů sbírky, líbezným půvabem typů Belliniho připomínající a klidnou harmonií koloritu vždy znova a znova oko k sobě vábící.

Obrazárně p. Novákově se výborným katalogem dostalo zvýšení zajímavosti; budou jím též odborné kruhy mimopražské na ni více upozorněny, i naskytne se zajisté častěji odborník, který — tak jako dr. Bode a jiní — nalezne do ní cestu, v ní odkryje leckterý exemplář tou neb onou stránkou důležitý a zvláště cenný. Šťastnému majiteli obrazárny, jenž tak tklivou láskou lne k svým miláčkům a jim, jak praví, „děkuje za mnohou šťastnou a radostnou chvíli i za četné okamžiky útěchy v dobách, kdy znaven všedností životní v jich středu hledal osvěžení i posilu,“ — upřímně přejeme, aby za nedlouho byl nucen ke krásnému katalogu své sbírky vydati dodatek, jenž by obsahoval jména mistrů jeho zálibě nejsympatičtějších a jemu nejvzácnějších.

Renáta Tyršová.

Obzor divadelní.

Tříaktovka *Třetí zvonění* od Vácslava Štecha, novinka nyní v Národním divadle provozovaná, chce platiti za veselohru, libuje si však silně ve fraškovém reji a švihá též bičíkem satirickým kolem sebe. Obecenstvo se směje a směje a tleská, a nejvíce propuká v smích, zavzníli na jevišti slovo nedvojsmyslné anebo řízně potupné. Kus jest jako kvítko z diblíkovy zahrádky pro Palais Royal vypěstované. Hlubší základní myšlenku bujaře od sebe odmítá, látka děje dobře známá a silně tenounká posouvá se místem s bezstarostným, klidným pohodlím ku předu, ale předvádí nám postavy pestré a důsledně nakreslené. Satirik rád rozdává výstrahy, a výstrahu nalezne pronikavější posluchač v novince nejednu. Hlavní z nich je případně vtělena v osobě hrdinově; JUDr. Hudec mimo své nadání varuje neostýchavé lvy a lvíčky před nástrahami hlubin: kdo z rozechvělého moře uniká, může se ocítit mezi Scyllou a Charybdou a vyhýbaje se Scylle klesnouti do Charybdy. Hudec vyprostil se z poměru ke vdané paní, vyvleknul se i z poměru ke vdávavé vdovičce paní Kváčkové a končí tím, že si vezme cosi jako polopannu. Povážlivě choulostivý byl jeho flirt; vždyť jej pěstoval s chotí svého představeného. Směšně choulostivé bylo jeho zahrávání si se vdovičkou; vždyť by ho bylo zařadilo mezi oženěné pošetilce. A povážlivě i směšně choulostivý jest jeho sňatek se slečnou Růženou;

vždyť jeho manželství sotva bude něco jiného než polomanželství. Výstražný je také základ hry, zápletky z neostýchavých Pařížských frašek odkoukané; neboť nehody Hudcovy a nehody paní Kváčkové diváka důrazně poučují, že se zamilovaným poplachům, zejmena jsouli jako Hvězdinský mělcí symbolisté nebo dekadenti, nemá svěřovati nejen ani nůž ani revolver, nýbrž ani kufřík ani polibky, zejmena jdeli o noční dostaveníčko kdesi na schodišti zajímavé villy. Neboť dostavenícko může zaplesti do podezření též nevinného, ač jinak vinného, tou měrou, že se napřed příštímu tchánovi a později také své nastávající zodpovídati musí, ano takové dostaveníčko může dáti prohnanému pobudovi do ruky zbraň, kterou si netoliko pozvání na svatební veselí, ale i vytoužené hubičky od švižné vdovičky vymůže. Výstražný jest vůbec celý osud dorážlivé a vlastně stále překážející paní Kváčkové, jejž jí její protivná, protimyslná, zmatečně vrtošivá povaha určila, která konec konců způsobí, že vdovička — obrazně řečeno — po třetím zvonění na dráhu přijde a zmešká vlak, t. j. prožertuje nebo lépe: pronezbeduje si sňatek s Hudcem. Výstražná je neopatrnost této paní, že dříve, než se s panem Hvězdinským líbá, nezjistí, kdo pán jest, aby nemusela naposled omdlévati nad tím, že pan „symbolista" je vlastně provazník, a to s jejím posavadním nenáviděným příjmením „Kváček." A posléze výstražný jest i trest policejního revisora Kejla, který všude vyciťuje zločince, avšak brzy sám strachy schne, že se dostane za mříže. Kromě toho naleznete v novince momenty, které jsou mnohem více poučné než výstražné. Zejmena zvíme, jak je to výhodno, vybéřeli si světák za tchána muže, jenž býval rovněž světákem. A podobně zvíme, že se nyní ve vší počestnosti vdávají také dívky, které si z hubiček od ženicha před svatebním dnem při dostaveníčku záletnicím daných ničeho nedělají, ano i hodně hlasitě se vyznávají z názoru, že po hubičkách a objetích může následovati ještě také třetí — zvonění.

Smímeli ještě dále a stále věřiti v mimořádnou obrodu dramatického umění českého?

Paní Kvapilová je svojí jak osobní tak uměleckou povahou stvořena pro úlohy sympathické, kterým se s povýšenější úrovně sestupovati nechce. Přes to převzala, zajisté z ochoty k původní hře, choulostivý úkol, který jejímu hereckému povolání jest více méně cizí, a provedla jej tak obratně, že možnost a pravděpodobnost postavy, jakou je Kváčková, co nejochotněji věřiti se snažíme. Slečna Grégrova připravila se na svou Růženu velmi pečlivě; škoda jen, že agilnost její odvážné ingénue neoplývala dramatisujícími podrobnostmi ani zastřenými akcenty. Pan Seifert ovládá každou svoji roli vítězně, ale lační zajisté již po těžších a hlubších úlohách, než jaké mu v poslední době jsou údělem, po úlohách, jež by ho z dusivé jednotvárnosti vyprostily. Výtečnou hladkodrastickou, neobyčejně nesnadnou figurku (Hvězdinského), výtečnou přednesem i pohyby, stvořil p. Vojan; každé jeho vystoupení radostně vyjasnilo tváře v hledišti i na jevišti. Ze všech sil byli novince podporou páni Mošna (městský starosta Sadílek, otec Růženin), Kavka (Kejla), paní Pštrosová (Růženina matka Emma) a paní Hübnerová (kuchařka Bábi). Praedilekce našeho divadla pro šediny, pleše, fraky a cylindry jest věru význačná i významná. Co se týče uměleckého pro-

pracovávání kusů na zkouškách, jest u nás ještě pronikavý pokrok možný. Namítá se, že není zvláštní zkušební síně pro to. Ale což není ani v Praze ani na Smíchově v sousedství možno takovéto místnosti získati?

* * *

Jaroslav Maria (Mayer) vydal dva svazky dramatických prací. První chová v sobě cyklus tří dramat se společným, soběhrdým názvem *V podvečer věku*; názvy jednotlivých dramat těch zní: I. *Prokurátor Rein*, II. *Děti pana prokurátora*, III. *Soumrak*. Druhý svazek tvoří *Dobráci*. Všecka čtyři dramata jsou tříaktová. *V podvečer věku*, tato „moderní“ prý „Oresteia,“ hrá v Němcích; Viktor Maršner přivede tam prokurátora Julia Reina k zneužití úřední moci a tím i k samovraždě, do Maršnera zamilují se vdova po Reinovi Magdalena i dcera Reinova Julie, která se stane i jeho ve vášnivé lásce planoucí chotí, kdežto její bratr Jan zavražděním Viktora Maršnera rodinnou pomstu vykoná. V *Dobrácích* vezme si Marie, dcera lékaře Lamberta, sama druhá, doktora a profesora Gustava Trmala, nic netušícího; když se však jižjiž matkou má státi, přizná se mu ze svého poklesku, a dr. Trmal, který si ženinu chybu poměrně málo k srdci béře, hrozí se chorobnou měrou nevítaného novorozeněte jako svého prý nastávajícího nepřítele, tak že, když šílená Mariina matka dítko uškrtí, dr. Trmal mezi sebou a manželkou žádné překážky více nevidí, nýbrž ji zase jako potřebnou mu lékařku vědecké jeho badatelské mysli k sobě přijme. Mayer má značné nadání modernistického směru, a není mu tedy potřebí, aby se za Ibsenem a za Zolou pachtil s upřílišenou sebezapíravostí, která s upřílišeným jeho sebevědomím v podivném odporu stojí. Umí látku svým spůsobem do jemných podrobností rozbírat a nalézá pro ně namnoze případná slova. Avšak opakuje se často i rozsáhle, v cyklu píše i nad pomyšlení rozvlekle, a jeho osoby mluví někdy, jako by se jim v ubohých mozcích kaménky přemílaly. Máli Mayer psáti s pravým, ladným a zdravým prospěchem a chceli na jeviště proniknouti, musel by si nad nejednou svojí modernistickou choutkou upevniti desku s nápisem: „Zapovězená cesta.“ *František Zákrejs.*

Nové písemnictví.

Básně.

Jan Rokyta, který před nedávnem básnické sbírky *Když se připozdívá . . .* (1897) a *Světla a bludičky* (1898) uveřejnil, vydal nyní novou básnickou sbírku *Lilie z Tvých zahrad*. Závoj nad vlastním občanským jmenem tohoto básníka po kolik let pečlivě držený teprve v poslední době odkryt. Jan Rokyta je pseudonym váženého slavisty Adolfa Černého, učitele na cvičné škole mužského pedagogia Pražského.

Lilie z Tvých zahrad jsou zahájeny věnováním: „Tobě, liliová duše těchto slok.“ Skládají se ze čtyř oddílů. Bělost liliová jako jemný

svitný pruh symbolicky probíhá knihou. Bělost i její opak. Bílá kopretina budí v básníkovi touhu po plném jaru. Básník si nepřeje, aby Ona těžké jeho verše četla . . . květ v jeho sadech není nežli studený, bílý sníh. Prosí ji, bílou sestru, aby se modlila za něho nešťastného. Vystoupil na Tatry a zamýšlí se nad pohledem na smutné Mořské oko: jen domněnka, že spatřil Její drahé rysy, jej rozraduje. Tichý nápěv ve snech mládí často slyšený jej probouzí k novému životu. Básník je sobě jist, že si najde štěstí, ač naň stále temné, přísné oko z hlubin dálných zírá. Blaho mu působí krajina z pohádky, předmět jeho snění z dětské, přívaly dravého života neznající doby. Při lesním jezeru, při bílém přeludu stromoví hebká dlaň pohladila básníkovi vlas i čelo, a všechno temné kolem se bíle zaskvělo. Zvláště charakteristická jest báseň „Tys netušila." Duše Její, toť jeho bílá, spasná hromnice. V kraji bělostných lilií, bělostných leknínů, kam duše bělostné v tajné touze chodí, chtěl by dlouho s Ní žíti a kletou duši léčit. Licence, jichž básník rád užívá, vyrušují v „Sestře Lásce" nejvíc. Potud první oddíl. Báseň „Tys netušila" uvedu zde z něho doslovně:

Nás poutal rybník mlčelivý
s odrazem borovic a sosen,
Tys chtěla jen, by leknín snivý
se na něm houpal, perlou zrosen.
Že, co tak děla tvoje ústa,
již z našich srdci leknín vzrůstá —
mé duše sestro, moje růže bílá,
Tys netušila.

A chtěla jsi zde loďku míti,
a chtěla jsi zde míti vesla,
by mezi vysněné to kvíti
nás oba po hladině nesla.
Že zatím loď již plula s námi,
a za ní břeh že mizel známý —
mé duše sestro, moje růže bílá,
Tys netušila.

Že před námi se vody kalné
v dál rozlévaly nekonečnou,
že tůně vzrostla v moře valné
a cesta naše v cestu věčnou,
zpět k břehu, kde jsme stáli v snění,
že nikdy návratu již není —
mé duše sestro, moje růže bílá,
Tys netušila . . .

Přicházíme k oddílu druhému. Večer s mírem v duši v čisté své lásce k Ní v jizbě své s tichými knihami básník vidí, jak nad tůň k bělostným jezerním liliím nahýbá se tajemství. V bílé mlze mu Petřín mizí, stesk po jaré přírodě ho svírá, a ruka slzy stírá. Sahá po bílých květech, ale každý jest potřísněn jeho krví. Květ odříkání zničil kol něho stromy v bílé zdobě i bílé růže s keřů. Láska jeho a Její nemá, kam by hlavu sklonila. Čtverolístek mezi listy usychá. Zrak opěvané hvězdami jeho duši až za hrob svítit bude. Oba dříve spojeni byli než cesty jejich. On ode vždy jest a na vždy bude bratr duše Její, Ona pak ducha jeho sestrou. Snad se více již neuzří, snad smrt jim jednou

řekne „dosti,“ ale květ jejich duší nikdy nebude „patřit minulosti,“ a souhvězdími budou pláti oči milované . . . Dospěli jsme k oddílu třetímu. Nejtemnější obavy nesplnily se: dráhy Její a jeho setkaly se z nenadání, do Jejích vlasů, do vlasů jeho vnadného, skvělého štěstí šťastné bílé kvítí padá, básník touží po jejích zahradách — na (českém?) východě — s chudobkami a lekníny. A štěstí zvyšuje mu nadání; báseň „Mám tě rád“ je perlou knihy. Nová změna se dostavuje. Ona, dítě ještě včera, jest nyní prorokyní, plnou vědění, silnou ženou, a básník zatouží po Jejím políbení. Zajisté vzejde jim jasné, čisté, bílé ráno. Jeho duše jihne, modlí se, a jeho modlitba je z hříchů zpovědí. On i Ona půjdou žitím spolu. Básník (* 1864 v Hradci Králové, kde byl také delší čas učitelem) nyní s touhou na drahé naše Polabiny vzpomíná, kde strávil mládí. Kalich štěstí přikloňuje se k jeho žíznivému rtu, ale hned zase mu přes stezku života padne obrovitý stín. Ve splývání duše její i své chápe básník „splynutí i s duší vesmíra.“ On a Ona stanou se svoji, a básník jásá: „z Tebe, moje Maria, se zrodilo mé Spasení.“ Novelletta v písních skončí šťastně. Neměla by se nazvati Královéhradeckou? . . . Čtvrtý oddíl („Tvoje zahrady“) tvoří pouze jediná nedlouhá báseň, kterou končí verše zobrazující závěrečnou situaci pěvcovu:

> zlaté slunce nade hlavou — —
> za zdí lebka Hamletova.

Lilie z Tvých zahrad nechtí pronikati do nejvyšších výšin ani do nejhlubších hlubin. Chce nám nelíčeně odkryti temnou i jasnou pohádku své lásky a činí to namnoze velmi úspěšně, dojemně a ryze. Básníkův přední úkol, jasně konkretisovati, plní Jan Rokyta měrou překvapující. Slok, jež měly zůstati ve stolku zavřeny, je skrovná menšina; nalézají se hlavně v druhé polovici třetího oddílu. Slova „duše,“ kteréž ovšem samo sebou jakousi lyrickou náladu vzbuzuje, nadužívá se v Liliích přílišně. Celkem však o Černém platí šťastný, opravdu šťastný zjev. Jsme na jeho další básnické sbírky „Lekníny na hlubinách“ a „Za Kristem“ zvědavi.

* * *

Básně *Vykvetly blíny* jsou z největšího dílu básně silně, až velmi povážlivě dekadentské, ale nadání jich autora Vladimíra Houdka je věru nevšedně značné. Všecky jsou jako zkalenými zřítelnicemi do poetova života i do jeho povahy, ale nejvýznačnější pro něho je zajisté „Píseň internacionální,“ která také do širších našich domácích poměrův ostrý zážeh metá:

> Mně lhostejný národ byl, národ můj prostý síly!
> Dnes ale hruď má světoobčanská v nezvyklé muce
> se zachvěla náhle! Neb pacholků sveřepé ruce
> ten lid bily ve tvář! Můj národ bily! . . .
>
> Jich drápovité nehty, plné kalu a špíny,
> tvář lidu mého zdrásaly do krve!
> A šklebivé, zduřelé rty jich metaly sliny
> mu ve zrak — a já se probudil teprve!
>
> A výbuch své žluči a žhavou k národu lásku
> jsem přistih' v svém nitru a duší mou prochvíval žel,

že jsem se halil sám před sebou v lednou kdys masku
a o té hluboké lásce sám nevěděl!

Tak vyzrazují verše na str. 93. básníkovo nitro, který ještě na str. 30. mluví nejen o své cynické a spurné rozvaze, nýbrž i o své mysli *nevlastenecké.*

Houdkovy verše zařaděny jsou do čtyř oddílů s nadpisy: Rudé blesky, V troskách chrámu, Prchající stíny, Na drsných strunách.

Pozoruhodno, že v žádné z těchto řad se k vám nevtírá protivný nadčlověk.

První báseň sbírky „Hluboko pod vírem“ zní málem jako Zola v českém veršovnickém kroji. Autor se tam přiznává:

Jak zavražděný, zloupený, hluboko pohřbený
ve sklepě hospody zájezdní
pod spoustou sudů vína, alkoholu —
spí moje viny pod kvasem mých vášní
v ohromném klidu na dně mé duše.

Zavražděný liboval si ve zpustlostech a vrah litovati ho bude — ve zpustlostech stejného zrna . . . „Tvé oči mají černý lesk,“ dí „L'enfant perdu,“ a v sametech těch smutečních spí nezrozená žití; básník vídal „nocí plát světélek bludných rej a chvat“ a cítil vzdušné polibky: to prý ty smavé duše jsou těch, kdo se zrodit nemohou. Můžete z toho, liboli, vytušiti pátou dimensi. „Jsou vzdechy panenské, jež v samotách se třesou,“ dým v dáli plazivý jde od oltáře Kainova: ó něžné oběti, vy srdce v ohni vroucí, táže se poeta, proč v božském oblaku vás jímá touha tajná, jít v plazivý ten dým? Vášnivá „Ne krása“ ústí v žalobu: „Oh, stoupala Láska, Madonna bílá, a na zemi zanechala jen Rozkoš.“ Žal z vášně pohlavní vyslovuje také „Půlnoční.“ Různé nervosní, pochmurné kresby jako hořekující bakchantkou nastíněné následují. Lásku a vznět zastupuje útrpnost nebo děs prázdna. Všednost ani před ranami smrti necouvá.

Ještě směleji ale zdánlivě smírněji zní „Vzkříšení.“ O největším zrádci, Jidášovi, se básník málem domnívá, že snad v nebi žije vesele a že snad nejjemnější andělé vous hladí jemu ryšavý. „Relikvie“ zavádějí nás bez pochyby na Slovany, kde staré prapory časem se zachvívající na dobu vzpomínají, kdy je oblétal

nejhustší příval duší těch,
jež právě vzletly z bílých těl.

Na všechnu bídu lidskou pohlíží básník vážně. Věru mu nad ní není do žertů. A tak hluboce vás rozruší též vážná, výstražná, žalobná báseň *** na str. 37—39. Epicko-lyrická báseň „Vše zmůže láska“ hořce posmívá se svému titulu. Vše umí láska, i mrzácké své děti dávati na pospasy neskonalé a nekonečné bídě! Zimnicí naskrze pronikla jest básníkova duše, a ve mstivé noci měsíc mu jako mdlá, zlodějská lampa plane.

Sociálním zase nářkem stenají „Ženy moderních dělníků,“ a s ženami stenají též jejich děti v embryech. Bída nad bídu a zase bída! A do vzdechů těch nenadále zašveholí něžné přání poetovo; chtěl by se svojí vyvolenou kdysi hledět ve tvář jejího dítěte, ale hned zase tajný strach

mu praví: „Nepoznán žije, vraždí kdos.“ Chrámům Venušiným ukazuje na to, že Sodoma, ač požárem zničena, přec nezhynula, že neumírá, ale že v křeči nebes ohně k nebi metá zpět. Básník miluje dvě písně: marseillku a pohřební pochod Chopinův; při marseillce vidí z krve sťatých růže kvést. Z třiceti svazků Shakespearea zbyla básníkovi v paměti jen slova o červíku, který zašlápnut rovněž trpí jak umírající obr. Trpí, nechť je červíkem tím zmařená žížala nebo zmařená dívka. K hojným virtuosním číslům sbírky, k nimž i vložené do ní znělky náležejí, počítám také „Píseň blázna.“ Ideály lásky, praví „Zbloudilým na cestu,“ mívají prapříšerné pozadí. Žíhavě šlehá lidskou všednost a lidskou marnivost „Pohádka o loučení duší.“ Dětinný a zase kluzký rodinný obrázek podává „Zimní večer.“ Všude Venuše vítězí, Venus Libitina, a se smíchem pustým vítězí též Venus vulgivaga.

Harakiri („hymna lidstvu“) je děsný odsudek „bílé bestie,“ jíž ideál odvěčného majestátu v běsný vyzval „souboj japonského rázu.“ Zvolání „Dokonáno“ v Novém zákoně budí v básníkově „směšném a nedůsledném“ srdci nelítostnou skepsi. Venuše probouzí lidobojce, neli smělejší vrahy, se vzkřekem divým hlásají „Pohřební tance.“ Básníkovo credo, snad vrtošivé, odhaluje se nám v řádcích:

Já věřím ve hmot myšlení a city
a v tajný souzvuk v jejich hloubi skrytý.

A věřím: prach můj, ve tmách stlelý jemně
že snít kdys bude velkou dumu země.

Ve znělce o Sedlecké kapli není lebkám na oltáři pán světů nic více než mrtvý bůh, jehož nepohřbili. V závěrečném sonetu konečně přeje si autor, aby jeho kniha byla vilnému mladému čtenáři smrtí a silnému mladému čtenáři zdrojem síly bezohledné i k činu dle obecného mínění nejrouhavějšímu i k smrti s křížem na bedrách.

Kterak by asi vypadaly z tak silného péra, jakým je Houdkovo, básně jiných, červánkových a slunečně svítících motivů, které by temný a zase temný a stále temný rub jeho nazírání lícem komplementérních pravd paralysovaly?

Loučím se s knihou. Mine chvíle, mine druhá. Nabývám chladu. Podávám se střízlivým úvahám. Velmi střízlivým. A ptám se sám sebe, zda přece Platon nemá aspoň do jisté míry pravdu, když básníky ze svého státu vylučuje. Vykvetly blíny! Blíny! Proč k nim nepřiplesti něco nezabudek modrookých, něco fialek a růží, něco hořcův a lilií? Vidím hořký a trpký úsměv na tváři pessimistově. Ovšem, pravda, konečně i fialky jsou jedovaty!

* * *

„Louis“ Křikava uveřejnil sbírku ***V nocích bezhvězdných.*** Spisovatel jmenuje své básně „květy svého zármutku“ a v muse své vidí „zklamanou Poesii hlubokých očí, až k smrti truchlivých.“ V básni „Příměří“ nazývá šťastným toho, kdo „při první srážce jak hrdina do krve“ sklesnul, sebe pak v sebevědomé „Lítosti“ pro své poklesky nazývá nehodným svého „snu rozkošného v modrých sukénkách“. A přece v „Rozbité váse“ pestroluzná, čarovná láska „prsty svými záhubou hrozí hrdlu“ jeho duše „v nocích zlých“, a ve vodách smrti zasyčel

básníkovy naděje třpytivý šíp (Tys vylinula se . . .). Na suchoparu duše té po jejím požáru s údivem vidí zeleň dráti se ven: „k *novému žití* třeba smrti je.“ Zoufalství zde i tam. Básník v zoufalství přímo hárá. Báseň „Rozbitá vása“ zde jako příklad poetova tvoření doslovně uvedu:

Jásotem minulých dní a pláčem minulých nocí
mluvila,
démanty prožitých jiter, ohněm večerů zašlých
zářila,
nápěvem niv, jež jsem zřel kdys, zpěvem hor mi tak drahých
zvučela,
šumotem lesů, mých přátel, hněvem prudkých jich bystřin
hučela.
Vůně mých zahrad a lučin s chladem stinných v ní jezer
splynula.
Zpívala dumou přítomna smutnou, nádherným zpěvem
minula . . .
Lásko, ó lásko! Den to byl truchlý, den to byl smutný,
bez světla,
když jsi se v střepy úderem mocným neznámé ruky
rozletla,
neviditelné ruky, jež kryje před sluncem okna
síní mých,
ze zahrad kvítí mi trhá, drahé stromy mi kácí
v lesích mých
a prsty svými záhubou hrozí hrdlu mé duše
v nocích zlých . . .

„Dav bledých“, dav to samovrahů různými smrtmi zahynulých, vzlykem zoufalým a sykotem viny plní básníkovi vzduch, a také „Utonulé slunce“ obrazí milovanou *samovrahyni*, která v konec dramata krví hoří jak obzor na západě. „Zoufalství“ — tak zní i název básně na str. 28 — řádí všude a všude. Ze zvonice básníkových písní zvoní smrt. A kdo také illusím určil ve vlnách věčný sen? Stejné stále hrany, toť konečně osudná chuděrská jednostrannost . . .

Názorné obrazy se u Křikavy rychle střídají. Živá i životná obrazná rčení, verše i rýmy skoro napořád zvučné, a případné pestrotvaré sloky z básníkova péra skorem srší. Zvláště v tomto vzhledě význačna jest náladová báseň „Červánky mizí.“ Někde však i Křikavova Poesie dřímá, zejmena na př. v „Pyrrhově vítězství“ a v číslech následujících.

* * *

Básně Křikavovy mně poněkud připomněly jinou básnickou sbírku: *Verše* Josefa Beneše, nikoli povšechným názorem, jenž jest u Beneše širší a jasnější, ale zručnou a zvučnou, pestrou a zhuštěnou formou. Beneš má s Křikavou stejnou asi poetickou sílu, avšak jest jiná poetická individualita. Jeho láska k matičce dojímá, jeho písně milostné dýší štěstím, mladý otec se v něm ozývá blahostí, a jeho láska k otčině dýše neskrývanou upřímností. Ale také chmurný osud se poetovi objeví: slunce mu zapadlo — smrt na lodi mu odváží zemřelou manželku v rubáši. Jako zlomky současného románu nesou se vylíčené *povahy* a *charaktery* (na str. 24—31). Ústředím, do kterého nás Beneš verši svými výslovně uvádí, jest ovzduší Labské, jsou skály Teplické a — jak u Procházky — Haná. Také ovzduší z rukopisu Zelenohor-

ského, nyní zase s rukopisem Královédvorským tak zbytečně podezřívaného, tam naleznete. Autor vložil svoje verše do zvláštního rámečku. Napřed na str. 11. umístil *Začátek:* „Šat jako z pohádky právě dostane, aj, tůně tmy!" A k závěrku připojil *Konec:* „A havran kouzelníku uletěl, k vám, tůně tmy!" Je to modernistická, mystická podivnůstka, ale hezky se nese.

* * *

Zde několik ještě slov. Slíbil jsem pronesti se o *Kusu mládí* od Břetislava Jedličky Brodského. Zde to tedy stručně učiním. Skoro všechny verše této sbírky jsou dobře míněny a některé při vší skromnosti a nesamosvojnosti své vybízejí k příznivějšímu ocenění. Výraz „moderie" není šťastně utvořen, a slova „Parnassie," která spanilou luční květinu ***srdečník*** znamená, není správně užito.

František Zákrejs.

Dějiny českého písemnictví.

Písemnictví české slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy píše dr. Václav Flajšhans. Díl I. Doba stará.

Více než troje desítiletí uplynulo od těch čas, kdy duchaplný Karel Sabina směle jal se psáti dějiny literatury české spůsobem od dosavadního zcela odchylným. Po úmyslu jeho neměla historie literární jeviti toliko stav písemnictví v každé době, nýbrž ukázati, kterak se z poměrů místních a časových vyvíjelo, jak a proč odbočovalo od cest vedoucích k věkovému cíli: ku pravdě a kráse. Leč přes geniálnost i velikou sečtělost a zevrubnou znalost literatur cizích dospěl Sabina průběhem práce své ku přesvědčení, že k dokonalému pragmatickému zpracování dějin písemnictví českého nedostává se nám průpravných prací monografických. Z nedostatku jich jakož i času, ku podrobným studiím vlastním potřebného, pokus jeho, vybudovati literární dějepis náš na zcela nových základech, se nezdařil, a proto svůj Dějepis literatury československé (1866) nedovedl ani k době nové.

Tuto dobu obral si po něm dr. František Bačkovský za předmět pilného badání a uveřejnil materiál pracně snesený a dle možnosti urovnaný ve svých Zevrubných dějinách českého písemnictví doby nové (1886). Ve vnějších věcech vládne tu bez odporu nevšední přesnost, ale pragmatický spůsob výkladu se v tomto tolikéž nedokončeném spise pohřešuje.

Zatím monografií literárně historických a rozprav i článků průpravných čím dále tím více přibývalo, a ponenáhlu se připravila půda, na níž s větším zdarem bylo lze vytvořiti nová velká díla, celý obor literatury obsahující. Jsou to Dějiny české literatury, jež prof. Jaroslav Vlček od r. 1892, a Písemnictví české slovem i obrazem, jež od r. 1897 dr. Václav Flajšhans vydává, mladí učenci, nad jiné povolaní, aby dílo, jehož se podjali, k šťastnému dovedli konci, národu ku potěše a sobě ke cti.

Pokud se dr. Flajšhansa týče, zabýval se před tím již po dvanáct let úsilnými studiemi nejen v knihovnách českých a moravských, nýbrž

i ve švédských a ruských a nashromáždil si takto obsáhlých znalostí písemnictví našeho dob veškerých, i byla do něho též naděje, že dovede výsledky svých studií i cizího badání také poutavě sděliti i s nejširším čtenářstvem.

Dojem, jakýž oboje literární dějiny na čtenáře činí, nejlépe vystihneme porovnáním. Vlčkovy dějiny působí na nás jako lány panského dvora, jež v šíř i dél se dle určitého plánu podél sebe prostírají a vždy jen jedinou plodinou jsou osety neb posázeny. Spis Flajšhansův podobá se dědině, kolem níž role tu větší tu menší na různo se rozbíhají a všelijak se stýkají. Poskytujíť sice obrazu pestřejšího a snad i malebnějšího, ale mohutnosti a účelnosti lánů panských se jim nedostává. Vlčkovo dílo jest řadou duchaplných, více méně souvislých essayí o zvláště zajímavých neb důležitých proudech a zjevech literárních, z nichž každá shrnuje význačné plody toho kterého směru v jedno, byť i časem dosti byly od sebe odlehlé. Flajšhansova kniha však podává povšechný, tytýž dosti zevrubný přehled všeho, cokoli zajímavého a důležitého se v tom kterém období na poli písemnickém objevuje. Při roztřídění látky, v obou dílech nahromaděné, rozhodoval tedy u Vlčka moment věcný, u Flajšhansa čas. Proto Vlček žádných period nerozeznává, kdežto Flajšhans jak dobu nejstarší a starou, tak i dobu novou pečlivě na několikero období rozděluje.

Však neběží nám tu o parallelu obou spisů, nechceme ji tudíž dále rozváděti, toliko ještě konstatujeme, že obě díla, jakkoli z počátku se tak dálo, nelze nikterak pokládati za spisy konkurrenční, neboť autoři vzhledem k obecenstvu každý na jiném hledisku stojí. Vlčkovy Dějiny psány jsou pro znalce a odborníky, proto ke každé kapitole jejich přidán obšírný výčet pramenů, jichž užito aneb aspoň užiti lze. Flajšhansovo Písemnictví určeno pro širší kruhy vzdělaného obecenstva, jimž ne tak učený apparát, jako spíše vhodné illustrace bývají žádoucny a prospěšny.

I jest věru k nemalé cti mladé nakladatelské firmy Grosmanovy a Svobodovy a svědčí o vzácné obětovnosti její, že knihu p. Flajšhansovu tak nádherně vypravila. [1])

Při zevní té a z části i vnitřní úpravě tanul i spisovateli i nakladatelům díla přítomného na mysli vzor cizí: Königovy dějiny německé literatury, kteréž za nemnoho let již 25. vydání se dočkaly. Jako zde spojuje se v naší knize naučný výklad s přesným názorem v památku samu, a to tak, že buď podávají se věrné snímky míst neli vynikajících, aspoň význačných, aneb uvádějí se v původním znění takové částky originální, které povahu památky nejlépe vystihují. K tomu druží se věrné ukázky starých iniciálek, kreseb, desk v černi i v původních skvoucích barvách a ve zlatě, představujících nám aspoň pablesk té nádhernosti, s jakou naši předkové vypravovali své knihy. Aby však zvědavost čtenářských kruhů, pro něž kniha ta vydána, neutkvívala na skvělém zevnějšku, nýbrž nalézala touže měrou zálibu na obsahové podstatě, bylo povinností spisovatelovou, by vědecké výsledky přispůsobil vkusu a požadavkům obecenstva, by počínal si stručně a přece úplně,

---

[1]) Vzhledem k nádherné úpravě jest cena díla tohoto velice levná. Dvouarchový sešit jest za 36 kr.

ve všem jadrně a obsažně a přece jasně a zajímavě. A nesnadný ten úkol rozřešil dr. Flajšhans dovedně a zdařile.

Slohem svěžím i širšímu čtenářstvu se zamlouvajícím, ale nijak na ujmu ryze vědeckého obsahu, a se slušným tónem i proti odpůrci, v akcentech osobně silných si libujícímu, podává velmi zajímavý obraz písemnické snahy v národě našem. Při jednotlivých zjevech literárních vytýká zevrubně obsah s příslušným oceněním, dle potřeby i esthetickým. Ze všech pak výkladů vane vřelý vlastenecký duch, ukazující na líc, ale nezastírající ani rubu.

Na rozdíl od dosavadních literárních dějepisců roztřiďuje dr. Flajšhans dílo svoje, jak již zprvu pověděno, na dvě toliko doby: na starou od nejdávnějších dob až do nastoupení Habsburků a na dobu novou od r. 1526 až po naše časy: střední doby po spůsobu předchůdců svých tedy nerozeznává. Poněvadž ve spise Flajšhansově toliko stará doba ke konci dovedena, a z nové toliko část zpracována jest, přestaneme tentokráte na referátě o prvém díle, v němž nejstarší i stará doba písemnictví českého vylíčena jest. — Nejstarší doba (od příchodu Čechů až do vymření Přemyslovců) zavírá v sobě dle dr. Flajšhansa tři oddíly: období pohanské (století VI.—IX.), boj cizích písem u nás (800—1100) a vládu latiny (1100—1306). Jazyk, vzdělanost a lidové podání našich předkův za dob pohanských. Křesťanství východní a západní: jejich styk a spor; zánik byzantské kultury u nás a vítězství osvěty římské. Kosmas a jeho pokračovatelé. Boj němčiny s češtinou. Překlady písma svatého. Národní hymna „Svatý Václave.“ Epos o Umučení. Nekrology. Listiny. Přípisy v latinských textech atd. — toť zajisté složitá a nesnadná látka. Jasnost, s níž podána, svědčí o pilném pracovníku, jenž ovládá svou věc dokonale a proto může o ní mluviti tak nehledaně a přesvědčivě. Flajšhans podává tu příklad, jak věcem na pohled suchopárným lze vdechnouti duši a z knihy učené udělati milou společnici každé české domácnosti. Jest to spůsob vypravování anglického, kterého v literárních částech své „Short History of England“ užil Green, plný života a měnění minulosti v jasnou teplou přítomnost. Případně tu položen důraz na originální vzdělanost českou, již i archeologicky vyšetřenou a na kulturních účincích z říše byzantské slovanskými věrozvěsty přinesených, utěšeně pokračující.

Na počátku doby staré seznamuje nás dr. Flajšhans s předchůdci zlatého období (1306—1346). Kdežto v dřívějších dobách mizí pod světovou latinou slovo Čech a čeština, nyní se Čech hrdě hlásí k slovu: v té době vystupuje mudřec prostonárodní toužící psáti česky, vystupuje kronikář spisující českou kroniku pro Čechy, ujímá se úcta slovanských svatých Cyrilla a Methoděje a českého světce a nepřítele Němců, sv. Prokopa, ano pobožný legendista vyčítá dokonce Jidášovi, zrádci Krista Pána, že byl nejspíše Němec. Tato nenávist, která od Němců byla vštípena a splácena měrou vrchovatou, došla nejplnějšího výrazu v kronice Dalimilově, o níž spisovatel tvrdí, že nemáme v písemnictví českém díla, které by s takovou láskou a hrdostí znalo se k vlasti a řeči české, jako tyto prosté řádky kronikářovy. Kronikou Dalimilovou vtištěn je ráz celému tomu období, v kterém dle jmena vládl v Čechách Jan Lucemburský, v skutku však nesváry a různice až do těch dob, kdy pevnou rukou uchopil se žezla otec vlasti Karel.

V této době dokonán také přechod od původního slovanského řádu k řádům západnickým, feudálním a dokonal se také postup národního sebevědomí, opřeného o základy slovanské. V této době vyrostly také — dle dr. Flajšhansa — nejkrásnější výpravné básně staročeské, nám dochované v rukopise Kralodvorském. Klada jej do l. 1320—1340 soudí autor, že básně hrdinské jsou výtvory umělého, vysoce vzdělaného básníka, písně lyrické pak skladby lidové, a sice ze severovýchodních Čech. Za nejkrásnější báseň pokládá Jaroslava, v Čestmíru shledává splynulinu dvou hrdinských básní, Ludiši vytýká jednotvárné vypravování o klání, v Záboji upozorňuje na mnohé záhady v obsahu i formě. Zachovává Flajšhans v otázce RKho důsledně stanovisko, které zaujal ve svém článku: Boj o Rukopisy. Hlavní příčinu nedůvěry v RKý spatřuje v tom, že básně tyto nejen citem pro přírodu, smyslem pro souměrnou úpravnost, stručným a plným výrazem myšlenek, zjemnělým citem vlasteneckým, ale celou básnickou úpravou, řečí, slohem i pravopisem velice se liší ode všech ostatních básní soudobých.

S uznání hodnou nestranností uvádí dr. Flajšhans po té zevrubný obraz sporu o RKý, zejmena za fáse jeho nejnovější, přidává však ihned své osobní námitky a průvody a zahrnuje konečný soud v ten rozum, že neměly básně RKho žádného účinku na XIV. století.

Písemnictví české vstoupilo úplně v službu rytířství; mimo překlady písma nebylo v té době téměř prosy naučné a kvetlo jen básnictví, objímajíc obě široká pole básnictví duchovního i světského ve všech jejich směrech.

Z onoho nejstarší je kruh legend, týkající se umučení Páně i smrti jeho prvních apoštolů. Čistotou jazyka, správným veršem, zvučným rýmem a duchem básnickým vyniká nad kruh legend mladších, jichž celý sborník zachován v rukopise Hradeckém.

Epické básnictví světské této doby vykazuje zpracování slavného díla středověkého o činech Alexandra Velikého, Alexandreis. Lyrika jest v největší části obsahu nábožného. Z básnictví dramatického nejzajímavějším zjevem té doby jest staročeská fraška Mastičkář.

Hojností plodů předčila všecky tři druhy básnické poesie tendenční: Desatero malé i velké, Spor duše s tělem, Satiry o řemeslnících, toť význačné zjevy sem spadající. Z ostatních spisů připomíná dr. Flajšhans ještě žaltář Klementinský, List s nebe seslaný a první zápis zvykového práva českého: Knihu Rožmberskou.

Kdy by bylo tehdáž písemnictví naukové týmž způsobem se vyvíjelo, jako básnictví zejmena výpravné, mohli bychom — tak tvrdí dr. Flajšhans — vůbec celou dobu Lucemburskou nazvati dobou zlatou, kdežto nyní název ten přísluší právem pouze době Karlově (1346 až 1378). Založením *university* Pražské zjednal císař Karel nejen říši své než i celé střední Evropě nové ohnisko osvětové. Veliké jsou tolikéž zásluhy jeho o vážnost a rozšíření jazyka našeho. Čeština podmaňuje si Polsko, Lužice a Slovensko a zabírá vedle tohoto rozsahu zeměpisného také veškery obory naukové a básnické. Hojností a pěknou úpravou svých plodů může se tehdejší písemnictví české postaviti směle po bok ostatním literaturám evropským. V básnictví duchovním přední místo zaujímají legendy (o sv. Kateřině a j.). Rozsahem nad legendy předčí epika světská, většinou z němčiny přeložená. K bretoňským

bájím náleží Tristan, pak Tandariáš a Floribella. Z kruhu bájí germánských zdomácněly u nás Růžová zahrada větší a menší, báseň o Arnoštu a j. Lyrika má za Karla v skutku dobu zlatou, ruku v ruce s ní kráčel i rozvoj hudby a zpěvu. Tím vysvětleno, proč tolik a tak krásných písní duchovních z té doby se u nás dochovalo. Písní světských skládali mnoho žáci, vaganti.

Básnictví tendenční vykazuje se v té době prvním básníkem, jehož osudy životní známe s jistotou. Je to Smil Flaška z Pardubic, skladatel dvou velikých básní naučných: Rady otce synovi a Nové rady. V týž obor spadá velká skladba staročeského Ezopa. Z menších skládání mravoučných nejcharakterističtější pro celou dobu jest satira Podkoní a žák. Podobného rázu je Svár vody s vínem. Z latiny přeloženy Alan a Katonovy průpovědi.

U vývoji staročeského dramatu znamená Flajšhans trojí stupeň: na prvém stupni byly slavnosti velikonoční, na druhém hry velikonoční, na třetím hry pašijové. K dramatům těm počítá autor také Planktv nebo Pláče Panny Marie.

Ještě usilovněji pracováno za Karla na poli prosy naučné. Na konci vlády jeho dokonán již překlad všech knih písma svatého. Karel staral se také o výklad jednotlivých „čtení“ a sepsal legendu o svatém Václavu, jehož byl horlivý ctitel. Ale také k jiným svatým slovanským šířil úctu v Čechách, zejmena pomocí kláštera „na Slovanech“, jejž byl založil a v němž pěstována také hlaholice. V téže době vzalo původ svůj slavné evangelium Remešské. Největší dílo náboženské jest Passionál, dle Zlaté legendy Jakuba z Voraggia vzornou češtinou zpracovaný.

Dějepisné písemnictví má nejlepší plod z péra Karlova: vlastní jeho životopis, přeložený nejspíše Pulkavou z Radenína, jemuž Karel také svěřil sepsání úplného dějepisu českého. Práce jeho však pro naprostou nekritičnost a kronikářskou neladnost jest téměř bezcenná.

Jako o dějiny vlasti staral se Karel i o zemské právo, dokladem toho první psaný zákonník: Majestas Carolina a Řád korunování.

Také filosofie tehdáž pěstována, ovšem více mystická a mravoučná než metafysická, jakž patrno ze sborníku Ráj duše nazvaného. Ze sklonku doby Karlovy dochovaly se nám první listiny české, jakož i první sbírka českých přísloví.

P o č á t k y p í s e m n i c t v í n á r o d n í h o nadepsal Flajšhans období od r. 1378 do 1419. Dotknuv se zárodků velikého hnutí náboženského seznamuje nás s předchůdci Husovými: Waldhauserem, Milíčem a Matějem z Janova a pojednává zevrubně o Tomáši ze Štítného, jehož přečetné drobné spisy a hojné folianty (Flajšhans každý po zásluze oceňuje) hlavně upravily v národě půdu snahám Husovým. Štítný zdokonalil a uspůsobil teprv jazyk národní pro nové pojmy filosofick϶ a bohoslovné, on svými spisy v jazyce českém vychoval teprv obecenstvo pro drobné ty traktáty i veliká díla M. Jana Husi. Předeslav několik slov o kapli Betlémské a jejích kazatelích, jakož i o Viklefovi rozvíjí Flajšhans před čtenářem obraz mohutného působení slavného mučedlníka Kostnického jak na kazatelně, tak na kathedře universitní a na poli literárním, latinském i českém. Hus stal se ohniskem veškerých snah opravných celého svého národa. Zákon boží byl hlavním těžiskem

a biblí sv. základem celého snažení národního, a proto přirozeně se množily překlady písma.

Bible a spisy Husovy zatlačily téměř všechno jiné písemnictví do pozadí. Poesie duchovní klesla skoro úplně a světská má nejkrásnější a nejzajímavější plody jen, pokud jest lidová. Píseň pouliční, která bojovala stejně urputně za svou stranu jako dříve učený traktátec, šířila se na úkor písní ostatních. Jinak básnictví, pokud nevstoupilo do služeb stran, jeví se jen prosou jako román, a to dvojího druhu: román světský a duchovní. K těmto náleží Solfernus, Belial a z oněch nejrozšířenější byla Historie Trojanská; nejpopularnější byli Štilfrid a Bruncvik, z Němec k nám přišlí. Téhož původu jest Tkadleček, jenž dříve byl pokládán za spis původně český. Co do originálnosti přední místo v tehdejší prose drží obor právnický: nejcennější jeho památky jsou Ondřeje z Dubé Výklad na právo zemské, Řád práva zemského. Z ostatních spisů naukových, o nichž Flajšhans se zmiňuje, pozoruhodny jsou prvý skromný pokus o všeobecný slovník naučný (Lucidář) a nejstarší vojenský spis český (Zřízení vojenské Hájka z Hodětína).

Květem písemnictví národního nazývá Flajšhans dobu od r. 1419 do 1458. Při smrti Husově ovládl zákon Páně všecky mysli české. Kalich a kříž stály nyní proti sobě a věci přiostřovaly se již tak, že nezbytné bylo jich rozhodnutí mečem. V čelo lidu postavil se geniální válečník Jan Žižka z Trocnova, jenž mu dal nejen svůj vojenský řád, ale i válečnou píseň „Kdož jste Boží bojovníci.“ Ale ne všichni Čechové radovali se z vítězství věci národní a zákona božího, tolikerou krví dobytých: celá řada lidí hloubala o zákoně božím, a mezi těmi hloubavými duchy vystupuje do popředí Petr Chelčický, spisovatel ryze národní a cele český. Životu, nauce a spisům svérázného tohoto myslitele věnoval Flajšhans právem dlouhou, pěknou stať. Chelčický jest mu vyvrcholením opravných snah české reformace a zároveň nejvyšší stupeň čistě domácího písemnictví. Významem staví se k němu z tehdejších spisovatelů nejblíže M. Jan Rokycana. A jako celý národ účastnil se písemnictví náboženského, psal i celý národ své dějiny současné: nejen drobné zápisky (Staré Letopisy), nýbrž i větší kroniky (Vavřinec z Březové, Bartošek z Drahonic). Odrážíli se v dějinách hrdé sebevědomí lidu našeho, děje se tak i v právnictví, jež také z lidu vzalo původ svůj. Mezi právníky tehdejšími vyniká Ctibor Tovačovský z Cimburka a z děl jeho zase slavné „Hádání Pravdy a Lži,“ kterýmž národní hnutí reformační došlo svého zakončení. Ukázav, kterak vedle opravného hnutí také myšlenka slovanská mocně působila na předky naše, dotýká se Flajšhans hlavních směrů, jež tehdáž v chudé poesii české zavládly a uzavírá období to zmínkou o „lidovém čtení“ (Grizelda, Brizelda atd.) a o některých plodech literatury naukové, zejmena lékařských a cestopisných.

V poslední kapitole prvého dílu svého Písemnictví líčí Flajšhans rozklad staré doby prvky novými, jenž se dál v letech 1458 až 1526. Veliké úspěchy, jichž se národ český na poli národním a náboženském dodělal, zaplatil úpadkem na poli věd a umění. A právě v těch dobách počal se veliký obrod Evropy: odkrytím nového světa na západě a na východě a objevením světa starého prostředkem humanismu. Působení těchto dvou světů nabývalo netušené rozšířenosti vy-

nálezem knihtisku a vznikem reformace. A tento příboj a nával nových myšlenek vnikal i do našich krajin a buď uspůsobil buď zničil domácí prvky: kališnictví a bratrství tak, že v období tom nastává úplný rozklad celého duševního života českého; jen jeden směr setrvává ve svých drahách starých, a to je katolictví, před tím téměř již vyhlazené.

Knihtisk, kterýmž od let šedesátých 15. věku do r. 1526 přes sto spisů, tak zvaných inkunabulí bylo rozšířeno, stal se nejvěrnějším průvodcem a podpůrcem humanismu, jehož nejpřednějším representantem u nás byl Bohuslav z Lobkovic. „Druhé světlo“ té doby Viktorin Kornel ze Všehrd klestil překlady svými dráhu humanismu národnímu, ale ještě více prospěl milému národu svému velikým dílem právnickým „Knihami devaterými.“ A jeli v dobách těch Všehrd orlem, následovník a přítel jeho Řehoř Hrubý z Jelení podobá se vlaštovici, jež ve stínu perutí orlových buduje své hnízdo. A kdežto Hrubý pouze pérem svým šířil osvětu novou a přesazoval štěpy její do literatury domácí, uchopil se stoupenec týchž zásad humanistických Mikuláš Konáč tiskařského lisu, aby je v tisících exemplářích šířil mezi rodáky. Rozsáhlá byla činnost tohoto prvního velkého českého nakladatele, tiskaře, překladatele a spisovatele. Jediný naproti tomu spisek zůstavil nadějný, avšak záhy morem schvácený humanista Václav Hladič Písecký.

Proti humanismu, jenž tak mohutně na rozvoj českého písemnictví účinkoval, jsou výsledky působení Lutherova a reformace vůbec mnohem nepatrnější. Tím hojněji však vynikaly traktáty a odpovědi jednoty bratrské, vedené br. Lukášem, Krasonickým a Klenovským. Za to význam literární vševládného druhdy kališnictví čím dál tím více klesá. K němu zejmena hlásil se Hynek z Poděbrad, z nejhorších postav spisovatelských celé české literatury. Kališníkům současně dva úhlavní nepřátelé vznikají: jednota bratrská a katolictví. Kdežto jednota v nižších a středních vrstvách národních se šíří, zabírá katolictví hořejších deset tisíc. Hlavními jeho zástupci jsou Jošt z Rožmberka, Hilarius Litoměřický, Pavel Žídek a Jan z Lobkovic.

A ve srážejících a tříštících se proudech světa starého se světem novým vzniká pomalu nová věda, jež snášeliva jsouc ke všem stranám náboženským, žádá si jen jednoho: volné dráhy vědeckému zkoumání!

B. Písecký.

Literární studie.

Nákladem knihkupectví Grosmanova a Svobodova vydal Jaroslav Vrchlický další sbírku svých rozprav literárních, nazvanou *O knihách a lidech* (str. 215). Jak spisovatel sám připomíná, řadí se nová kniha jeho jako další článek k Studiím a podobiznám a Novým studiím a podobiznám, vydaným nákladem Šimáčkovým r. 1893 a 1897. Jako v těchto knihách, také zde sebral Vrchlický jaksi vedlejší výtěžky své podivuhodné činnosti překladatelské, jež mistrným spůsobem v české roucho oděla celou řadu rozsáhlých děl klassických z literatur světových, zároveň však stačila stopovati kde který zjev básnický jen poněkud pozoruhodný v soudobém proudění slovesném. Při tom i tu známku nová kniha s předešlými má společnu, že náš básník více hledí k lite-

raturám kmene románského a germánského než k slovanským, ač ani těch nepomíjí. Ale i kdy by nešlo o překládání samo, jest přirozeno, že básník takového významu a rozhledu, jako Vrchlický, stopuje bedlivě všechen ruch na Parnase světovém a získává tam dojmy, o něž se sděluje se svými krajany. Vedle jeho překladův i původní jeho tvorba básnická i knihy jeho prosy podávají o tom doklady přečetné.

V této sbírce nalezneme především několik dramatiků, kteří vesměs jsou pracemi svými známi také našemu obecenstvu divadelnímu. Jest to Auguste Vacquerie, romantik školy Hugovy, jehož Jean Baudry a Formosa byly hrány v našem Národním divadle. Dále známý politik italský, básník Felice Cavalotti, jenž padl v třicátém třetím souboji svém. Loni zesnulý Eduard Pailleron, autor Jiskry a Nudné společnosti, o němž Vrchlický tyto řádky psal po Pařížské premiéře jeho Myšky. Octave Feuillet, stejně známý jako dramatik i jako původce četných románů, jejichž hrdinky jsou „vlastně typ jediný, typ nervosní aristokratky, rozmarného, rozhýčkaného děcka velké společnosti.“ Posléze Maurice Maeterlinck, který prý našemu autorovi způsobil radostné překvapení tím, že v novém dramatě svém, Aglavaine a Sélysette, upustil od známé, skoro již utkvělé a ovšem protivné manýry.

K těmto rozpravám druží se zajímavá studie o Hugových Bídnících, rozsahově i myšlenkově největším románě Hugově, „pravé to epopeji moderní, celém Babelu poesie i drsné skutečnosti v brillantním střídání.“ Stať vhodně doplňuje starší, zevrubnou rozpravu autorovu o poesii Viktora Huga. — Ze slovanských pěvců došel v knize Vrchlického vřelé pozornosti Adam Asnyk, u něhož bylo lze přestati na stručné, rázovité charakteristice tím spíše, že nás s poesií Asnykovou seznámily zdařilé překlady Fr. Kvapila. — Básnické profily lorda Alfreda Tennysona a Williama Bryanta, amerického žurnalisty a citúplného lyrika, jsou podány známým, obsažným spůsobem autorovým, jenž nepomine ničeho podstatného a s nelíčenou benevolencí nevytýká podrobností, zejmena pokud by se měly dotknouti některých slabůstek kteréhokoli spisovatele. Bryantem zabývá se poněkud zevrubněji proto, že „lze jej snad jedině vedle Walt Whitmana považovati za specielně amerického básníka, totiž za básníka, který vlivy staré kultury evropské relativně co nejméně byl dotknut a hlavně z prostředí svého původu i okolí a poměrů nového světa rázovitě a samostatně se vyvinul.“

Ostatek knihy jest ozvukem četby autorovy. Obsahuje věci vesměs velmi zajímavé. Stať „Z memoarů dobrodruha“ jest vlastně stručným poukazem k bohaté studnici románové látky, jaké poskytují paměti hraběte Josefa Goraniho, vydané ve výtahu od Ženevského profesora Monniera. Gorani, jehož život je přepestrou směsicí příhod a dobrodružství nejrozmanitějších, žil u několika dvorů evropských, zejmena také ve Vídni, podnikal důležitá poselství politická a poznal rozličné pletky, v nichž nalezne ledaco zajímavého také dějepisec z povolání. V mládí jako voják byl Gorani také v Čechách, bydlil ve mlýně v okolí Kostelce n. L. a spřátelil se tam s tajnými „Husity.“ — Rozprava „Ze zákulisí romantismu“ opírá se o dílo Ad. Julliena, jenž sebral dokumenty po hlavním nakladateli romantiků Eugenu Renduelovi, mezi nimiž jest plno poutavých a charakteristických příspěvků k ocenění celé řady známých spisovatelů francouzských. — Podobně poskytla kniha Boi-

sova (Les petites religions de Paris) látky k zajímavému vypravování o drobných náboženských sektách v Paříži.

Obsah knihy, jak patrno, jest hojný i pestrý a zpracován jest záživně, přístupně a vkusně. Prosy Vrchlického, který má tak neocenitelný podíl na vytříbení, rozhojnění a všestranném zvelebení básnického slova českého, ovšem nelze co do krystalické uhlazenosti a vybroušenosti stavěti po bok jeho řeči básnické. Těžce však neseme (a vytknouti to dlužno, suď o nás kdo, jak suď), že tu nalézáme i citelné nesprávnosti grammatické, a to v počtu ne právě skrovném. Na str. 160. uvázlo nedopatření tiskové: Gorani před císařovnou „klekl na pravé *rameno*, jak to předpisovala etiketa doby." *F. V. Vykoukal.*

Dějiny všeobecné.

Pěstování dějin všeobecných v jazyce českém neprospívá dosud tou měrou, jak bychom si přáli. Příčinu toho shledáváme dílem v omezeném ještě počtu pracovníků, dílem v nedostatečné organisaci vědecké práce. Ani samostatná universita nám v té příčině nezjednala žádoucí nápravy. Není skutečností povznášející, že jest na české universitě jediný profesor dějin všeobecných, dr. Jaroslav Goll, který nad to ustanoven jest jen pro středověk a novověk. Proti německé universitě zdejší, která honosí se nyní dvěma ordinarii pouze pro dějiny středověké, nehledíc k druhým oběma dobám dějin světových, jest to zajisté stav politování hodný.

Od r. 1895 dějepisné studium v národě našem má opět zvláštní svůj orgán, ***Historický časopis,*** J. Gollem a A. Rezkem založený, jejž nyní vydáná knihkupectví Kohoutovo redakci J. Golla a J. Pekaře. Ježto však Historický časopis přihlíží po přednosti k dějinám českým a české dějepisné produkci, zůstavujeme si zprávu o něm pro referát o pěstování dějin českých.

Vědeckého díla, které by obsáhlo veškery doby dějinné, dotud nemáme. V té příčině oprávněny jsou stesky, že není u nás dostatečného dělení práce. Síly jednotlivcovy již nepostačují k vzdělávání celého svého oboru dějinného, za to pokusy vydávati všeobecné dějiny společnou prací různých odborníků potkávají se se zdarem. Příkladem buďtež anglická The story of the nations obojí vydání německé Groteovy Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen, nejnověji Weltgeschichte, již rediguje v Lipsku dr. Helmolt. Zvláště spůsob Groteových Dějin se zamlouvá; veliké vydání ve spůsobě různých monografií, jež redigoval W. Oncken, ač relativní cena jeho součástí není stejná, přece vyhovuje potřebám vědeckým, a vydání menší, pořízené několika odborníky, jest vhodnou knihou pro čtenáře obecně orientovaného.

Podobný pokus stal se u nás sice před dvaceti roky, když jal se J. Otto vydávati redakcí Emlerovou Dějepis všeobecný. Tehdy byla naděje, že se vyskytnou spůsobilí pracovníci pro jednotlivé části; nejprv počaly vycházeti ***Dějiny středověké od konce století pátého až do konce století patnáctého,*** jež sepisoval prof. dr. Fr. Šembera. Ježto v Osvětě dílo Šemberovo již bylo posouzeno, přestáváme zde toliko na vnějších momentech. Tklivě působí, že autor, věnovav dílu tomuto

nejlepší své mužné síly, nedočkal se jeho dokončení; byl zachvácen smrtí dříve ještě, než dotištěn třetí díl spisu jeho, na čtyři díly rozvrženého. Jest s podivením, že od r. 1877, kdy vyšel prvý sešit, pokročilo dílo Šemberovo teprve k sešitu 44., tudíž nepřipadají na jediný rok ani dva sešity. Kde jest příčina, nechceme usuzovati, ale v dobré máme paměti, kterak při počátku vydávání r. 1877 bylo oznamováno, že jest spis Šemberův v rukopise hotov, což konečně i tím se stvrzuje, že pokračuje se ve vydávání i po smrti autorově a s jeho jmenem. Dosud pokročilo dílo Šemberovo právě ukončeným dílem třetím k následkům válek křižových. Způsob vypravování Šemberova jest znám: klidné, věcné líčení v textu, při čemž v popředí vystupují více prameny než vlastní úsudek spisovatelův, a pod čarou zevrubný doklad citátů jak z pramenů původních tak z novější literatury historické. Před analogickými děly západoevropskými má spis Šemberův nepopíratelnou přednost, an líčí dějiny východoevropské na základě původních slovanských pramenův a ve shodě s učenou prací ruských, polských, českých a jihoslovanských dějepisců.

Nakladatelství Ottovo netají se již po drahnou dobu, že nehodlá Emlerova „Dějepisu všeobecného“ doplňovati příslušnými pracemi o dějinách starověkých a novověkých, při čemž rozhodnutí své odůvodňuje nedostatkem účastenství českého obecenstva k dílu Šemberovu. Toto rozhodnutí jest příčinou, že tužba naše po velikém všeobecném dějepise, česky psaném a vědeckým požadavkům doby vyhovujícím, zůstane pro dobu snad nedohlednou nevyplněna. Musíme tedy přestati prozatím na pracích, které za úkol obraly si vylíčiti dějiny jednotlivých dob.

Dějinám XIX. století věňoval čas i síly své prof. dr. Jan Milan Krystůfek v Č. Budějovicích. O dřívějších jeho pracích, které vyličují úvodem do dějin právě skonávajícího století velikou revoluci francouzskou, byla již svou dobou podána zpráva a také přinesla Osvěta mnohé cenné příspěvky autorovy, k dějinám revoluce francouzské hledící. Pokračováním prací těchto jsou Krystůfkovy ***Dějiny nové doby***, ve velikých rozměrech založené, jichž nákladem Bursíkovým a Kohoutovým a za podpory České akademie vydány dosud tři díly. Spisovatel řídí se methodou, při líčení nejnovějších dějin převládající; čerpaje totiž hojnou měrou z politické literatury, k novějším dějinám hledící, neklade váhy na apparát citační, myšlenkovou souvislost rušící, ale často do textu vkládá případné výňatky z politických úvah a řečí, kterýmiž dosahuje žádoucí živosti a přivádí čtenáře k tomu, aby si sám o dějinných prouděních a o významu historických osobností soud utvořil.

Osobním názorem svým spisovatel jest stoupenec mírně liberárních zásad a má zálibu v ústavní monarchii. Ale tento směr, celé dílo projímající, není jemu překážkou, aby ve shodě s názory nyní ve Francii obecně pronášenými (proti nimž skoro směšně vypadá nepřirozená skeptičnost německých historiků, zvláště Fourniera a Wertheimera) ocenil po zásluze gigantického císaře Napoleona I. Krystůfek nezastírá chyb jeho, má však i vřelé slovo pro nesmírný jeho význam a zvláště tklivě doličuje pád velikánův, vedle vlastních chyb hlavně zradou zaviněný, a odsuzuje nehodnou katanskou úlohu, k níž se Evropě ochotně nabídla torystická vláda anglická.

Než i jiné částky velikého díla imponují věrným obsahem a zamlouvající se formou dikce. Krystůfek zevrubněji než kdo jiný líčí hříchy Bourbonské restaurace ve Francii, zločiny španělské reakce za nevděčného tyrana Ferdinanda VII., úpadek Portugalska po smrti Jana VI., odtržení se Španělů i Portugalců amerických od zemí mateřských; v druhém díle přechází k státům východní i střední Evropy. V poutavých, případnými podrobnostmi vyšperkovaných obrazích líčí se tu vláda sentimentálního cáře Alexandra I., který sklamán jsa ve svých ideálech, ke konci života mění dosavadní směr vládní, způsobuje tím bezděky změnu veřejného mínění ruského a stává se příčinou skrytých, ale státu svrchovaně nebezpečných piklů. Pro nás Čechy zvláště zajímava jest stať o Metternichově Rakousku. Přesvědčivě dolíčeny tu zbědovaný stav státu po Vídeňském kongrese a zvrhlý systém Metternichova absolutismu, proti němuž zdvíhá se odpor obecný, slabší v zemích českých, ale živý, ano časem i bouřlivý v Uhřích. S dějinami rakouskými úzce tehdy souvisely dějiny německé, kteréž podány v rámci territoriálném. Krystůfek po pravdě doznává veliké úspěchy pruské za reakcionářského jinak Fridricha Viléma III., ale netají hříchů, které spáchány byly ve státech větších i menších pod ochranou politické nestvůry, jež nazvána německým spolkem. Klasickým způsobem nastíněn veřejný i kulturní život v středních a drobných státech německých, při tom však dotčeno podle pravdy i velkoněmecké propagandy, která již tehdy, pod ochranou pruských státníků ze školy někdejšího Tugendbundu, počala všestranně ku platnosti přicházeti.

Těžkou obžalobou vlády svaté alliance jest Krystůfkovo vylíčení osudů Balkánských národů, zvláště Řekův a Srbů let dvacátých, jakož i poměrův italských. Za rozkvětu policejního absolutismu ve státech pevninských sbírá síly své Anglie, by uchvátila světové panství na moři. Ale za největšího rozmachu moci vnější projevují se i vážné příznaky nespokojenosti uvnitř, irská otázka a volání po právu vrstev politicky neoprávněných, kteréž způsobily volný sice ale blahodějný postup oprav, dosud neukončený. Proti Anglii všestranně mohutnějící jest Francie vinou restaurace v úpadku, z níž ji vysvobodil teprve „veliký týden" červencový. Poutavě podaným obrazem belgické revoluce ukončen díl druhý.

Třetí díl zahájen vylíčením ruských a polských poměrů při nastoupení cáře Mikuláše I. Proti utkvělé již legendě, která v mohutném tomto vládci ruském spatřuje prototyp despotického samodržce, kreslí Krystůfek charakter jeho mnohem příznivěji a ukazuje zejmena na četné momenty velikého cářova sebezapření, které charakterisují nebezpečnou vzpouru dekabristův a vývoj i nešťastný konec polského povstání. Čtoucímu vzniká v mysli dojem, že spisovatel pomýšlel na historickou rehabilitaci cáře i Rusů v poměru jejich k nešťastné Polsce. —

Potřeba populárně psaných všeobecných dějin pociťována u nás po dlouhá desítiletí, neboť obecně vzdělaný čtenář, chtělli rozšířiti všehistorický názor svůj, který by nebyl úrazem českému jeho přesvědčení, nucen byl sáhnouti k dějinám zvěčnělého Plzeňského profesora Frant. Jos. Smetany. Roku 1897 pojednou ohlášeny dvojí populární dějiny všeobecné, obojí illustrované, ne však v týchž rozměrech psané. Nákladem Vilímkovým jal se prof. dr. Jaroslav Kosina vydávati ***Illustrované dějiny světové,*** kteréž jsou třetím dílem ukončeny.

Spisovatel vytkl si úkol „vypravovati," což se mu v hlavní části i podařilo, ač na mnohých místech nemohl vyhnouti se ať nedím reflexím, alespoň úhrnnému srovnávání událostí a jejich oceňování. Dílo jest nákladně vypraveno a bohatě, skvostně i případně illustrováno. Dějiny Kosinovy jsou největší dotud spis český, úplně o celém oboru dějinném pojednávající. Dojem celku jest dobrý, toliko úsudek autorův zdá se nevždy ustálen, zvláště v dějinách starověkých a částečně i v dějinách českých, čehož se již dotkla kritika odborná. Jednotlivé omyly nebo nedopatření lze napraviti při vydání druhém, jehož při veliké náklonnosti lidu českého k dějepisnému čtení možno se nadíti.

V rozměrech mnohem větších presentuje se *Beaufortova illustrovaná obecná kronika čili vypravování o národech vzdělaných od dob nejstarších po naše časy*, již vydává prof. Jos. Lacina (Kolda Malínský). Vydáno jest již půl sta sešitů, jimiž ukončen starověk a počato vypravování o dějinách středověkých. I Lacinova „kronika" jest illustrována facsimilii a mapami, ač nejsou illustrace tak nádherné jako v dějinách Kosinových. Sloh jest prostý sice ale vhodný, pomíjí všech zvláštností a pečlivě se vyhýbá rozvláčným periodám, čtenáře unavujícím. Vypravování jest obšírné a projevuje pilnou snahu spisovatelovu, aby práv byl úkolu svému i po stránce věcné, ale nezdá se, že by byl volil k dějinám staroorientálským i klasickým pomůcky vhodné, jsoucí na výši nynějšího bádání vědeckého. Úsudek náš potvrzuje seznam pomůcek užitých, přidaný na konci dějin starověkých, kdež z novější literatury shledáváme toliko německy psané dějiny ze sbírky Groteovy. Tohoť i u populárních spisů již dbáti dlužno, aby podávaly v rouše snadno přístupném a vábném výsledky odborného studia *své* doby, ne však výsledky decennií uplynulých. Nechceme zde vytýkati hojné omyly, které shledáváme v Lacinově kronice, ponechávajíce slovo listům odborným, nečiníme také spisovatele za všechny omyly zodpovědna, ale nemůžeme zamlčeti, že jsou v Kronice nedostatky, jichž mohl se autor vystříci nahlednutím do novější vědecké produkce české.

Lacinovo rozvržení látky schvalujeme, jakkoli nedbá universálnosti v dějinách starověkých, nejnovější dobou s důrazem požadované. V části staroorientálské následují po sobě dějiny Egypťanů, Babyloňanův a Assyrův, Israelitů, Foiničanů, arijských Indů, Medův a Peršanů, Hellenův a konečně Římanů. Spisovatel nepřestává toliko na vylíčení dějin politických, nýbrž zcela správně klade váhu i na stejnoměrné vylíčení dějin kulturních ve všech jejich stránkách. Při tom zřídka vystupuje z úlohy vypravovatelovy, spokojuje se úsudky o vynikajících osobnostech historických, z pramenů čerpanými. Pokud nedostane se nám vědeckých dějin řeckých a římských, vyhoví Lacinova Kronika potřebám alespoň nejnaléhavějším.

Speciální dějepisy, vydané dobou novější, pojednávají o dějinách polských a ruských. Mladý učenec dr. Bidlo převedl na jazyk český nejlepší kompendium dějin polských, M. Bobrzyńského *Dzieje Polski w zarysie*, jež s nadpisem *Přehled dějin polských* vydány u Bursíka a Kohouta. I kdy by byl Bidlo podal toliko prostý překlad Dějin Bobrzyńského, bylo by právem dostalo se mu uznání, ježto Bobrzyński směrem svým značí novou éru v historiografii bratrského národa polského, značí i novou školu, moderní školu Krakovskou, která

emancipovala dějepis od současných směrů politických a vytkla si úkolem v dějinách národních podati *povahopis* národa. Ale překladatel, sám se obíraje vědeckým zkoumáním o dějinách polských vůbec a o dějinách styků česko-polských zvláště, přičinil cenný doslov, jímž původní práce Bobrzyńského dovršena. Polský auktor ukončil dílo své katastrofou, kterou Polsku způsobilo třetí dělení, a uzavřel je úvahami o povaze a dobách dějin polských, jakož i znamenitým přehledem novějšího polského směru historického. Překladatel vylíčil ještě dějiny polské v XIX. století methodou Bobrzyńského, a to spůsobem objektivním, zvláště pokud se týče sporu rusko-polského, kdež rozděluje spravedlivě světlo i stín a bez osobního stanoviska průběh ponechává nestranné mluvě událostí. Dějiny Bobrzyńského jsou v mnohých příčinách nám Čechům důležity, neboť pilně přihlížejí k povaze styků česko-polských. Rádi čteme úsudek vynikajícího polského dějepisce, že vláda českého krále Václava II. v Polště velmi blaze působila v další rozvoj Polska; neméně sympathické jsou Bobrzyńského úsudky o snahách za spojením obou slovanských říší, Čech i Polska, jichž uskutečnění bylo by dalo dějinám středoevropským a osudům obou národů ráz podstatně jiný, A jak nadšeně posuzuje Bobrzyński hnutí husitské v Čechách i záchvěvy jeho v Polště!

Zpracování dějin ruských dostalo se písemnictví českému novější dobou dvojím spůsobem, dílem původním i překladem. Profesor university Pařížské Alfred Rambaud sepsal francouzským jazykem dějiny ruské, kteréž dílo došlo ceny francouzské akademie. Převod jeho na jazyk český, jejž ve dvou svazcích s názvem ***Dějiny Ruska od prvních jeho počátkův až do r. 1884*** pořídil Lubomír Petr, nákladem Ed. Beauforta, v Praze 1896, jest tudíž počinem vhodným. Rambaud jest zevrubně znalý netoliko dějin ruských, polských a českých, nýbrž i pramenů jejich, zvláště slovanských, po kteréž stránce mohl by býti vzorem mnohým německým badatelům. Pramenů těch užívá pak svědomitě než i soudem střízlivým, a pohlíží na dějiny ruské i jinoslovanské s povzneseného stanoviska universálního historika, nikde nespouštěje se zřetele příčinnou souvislost dějinného vývoje ruského s dějinami obecnými vůbec a s dějinami národů sousedních, zejmena slovanských. zvláště. Nám Čechům zamlouvá se i velice vřelý tón, jímž francouzský učenec pojednává o dějinném poslání Slovanstva, při čemž dlužno ihned podotknouti, že nejsou to snad běžná rčení, chauvinismem se zakládající, nýbrž úsudky zralé, událostmi odůvodněné. Překlad je zdařilý, Na některých toliko místech pozorovati jest příliš velikou závislost na textu francouzském, kterých se měl vystříci český překladatel, ruského jazyka zajisté znalý. Tak čteme I, 46: „Matky Boží Blašernské“ místo „Bla*ch*ernské“. Správno není (I, 49) tvrzení, že Cyrill a Methoděj zavedli Bulharům slovanská písmena, ježto již bezpečně seznáno a chronologicky zdůvodněno, že Methodios malíř, který r. 864 pokřtil bulharského cáře Borisa, není totožný s Methodiem Solunským, který již r. 863 přišel na Moravu. Ve jmenech středověkých kmenů v Lakonii, které Byzantinci nazývají Milingy a Ezerity, shledáni dávno již slovanští Milevci a Jezerci.

Kdežto Rambaudovo dílo jest již úplné v rukou čtenářů českých, vydán původních ***Dějin národa ruského***, sepsaných prof. dr. J. L. Pí-

čem (Novočeská bibliothéka, vydávaná nákladem Musea království českého, číslo XXVIII, v Praze 1889), teprve první díl. Prof. Píč zjednal si svými pracemi jméno na slovo vzatého znalce slovanských dějin v našem národě, kteroužto pověst jeho Dějiny ruské zplna odůvodňují. Úkolem jeho bylo podati rukojeť dějin ruských, která by práva byla nynějšímu stupni vědy historické vůbec a ruské i slovanské historiografie zvláště, a v té příčině vyplnil úkol svůj velmi dobře. Forma rukojeti dovolovala sice opomíjeti doklady pramenné i literární, ale čtenář s prameny dějin ruských obeznámený vidí ihned, přes veškeru úsečnost slohu, že autor zná veškery prameny k dějinám ruským se nesoucí, slovanské i jinonárodní, že jasně patří i na spletité mnohdy cesty vědecké diskusse, a že vedle toho nadán jest zdravým soudem historickým. Pro starší doby Píč výhodně užil výsledků zkoumání archeologického, které teprve způsobilo relativní objasnění hojných záhad o prvotním anthropologickém i kulturním stavu Rusi nynější. Podle původní myšlenky spisovatelovy jest prvý díl průpravou k dějinám ruským od úmrtí Kateřiny II.; žádáme prof. Píče, aby druhého dílu neodkládal, nýbrž pečoval o brzké dovršení svého díla. *Max Dlouhý.*

Nižádný obor věd historických nezměnil v posledních desítiletích tou měrou svoji tvářnost a neprohloubil se tak velice, jako dějiny oněch národů, kteříž obývali poříčí Nilské, Eufratské a Tigridské. Věkovité památníky, po drahný čas němí a skrytí svědkové dávno zašlých dob, rozhovořily se a vypravují nám zvěsti netušené. Důmysl neúnavných badatelů rozluštil značky dlouho nesrozumitelné, jichž význam dávno již upadl v naprosté zapomenutí. Ze ssutin vyhrabávány mohutné stavby, ba celá obrovská města; objeveno nesčíslné množství monumentálních nápisů, ano i celé bibliothéky a archivy, skládající s z hliněných destiček, do nichž klínové písmo bylo vryto, vyneseny na světlo. Mravenčí píle bylo třeba k tomu, aby veškeren tento pramenný materiál byl probádán a kriticky zpracován. Na štěstí vyskytlo se hojně schopných a čilých pracovníků. Vznikly zvláštní speciální vědy archeo logicko-historické a linguistické: assyriologie a egyptologie. Odborná literatura obou těchto mladých věd utěšeně vzkvétala, a to tím více, čím horlivěji Francie, Anglie, Německo a nejnověji i Spojené státy severoamerické závodily v objevitelských pracích na území zaniklých národů kulturních. Mezi tím, co steré ruce prohrabávaly se v starých rumovištích asijských a egyptských, zabývali se přečetní linguisté a archeologové evropští i američtí zevrubně kořistí dosud vytěženou. Tak vznikla nádherná díla obrazová, důkladné mluvnice a obsáhlé slovníky, věrné edice i překlady textův a p. Rok co rok přibývalo a neustále přibývá nových objevů, jež nedopustí, aby čilý ruch vědecký utuchl. Avšak edice a překlady archeologů a linguistů jsou pouhým, ač ovšem nezbytným základem vědecké práce další. Jsou to historikové, kteří jednotlivé údaje spojují v souvislý celek dějepisného vypravování. Práce ta vyžaduje nevšedního důmyslu a obsáhlých vědomostí: historik musí tu býti zpravidla zároveň také i linguistou a archeologem, aby samostatně posouditi mohl bezpečnost staviva, z něhož sestrojuje práci svou. Naplňuje nás potěšením, že nesnadný tento obor vědecké badání nalezl také u nás zdatného pěstitele. Jest to profesor dr. Justin P r á š e k, jenž

svými pracemi získal si uznání i v cizině. Vydávaje r. 1882 populární „Dějiny východních Arijcův a vzdělaných národů severoafrických až po vznik veleříše perské,“ zatoužil zneuznaný tehdáž historik po tom, aby důkladněji seznal předmět, o němž psal. S nevšední energií pohřížil se tudíž v studium pomocných věd historie orientální a doplnil vědomosti své v tom oboru u vynikajících kapacit Mnichovských a Berlínských. Ovocem studií těchto byly důkladné monografické práce, z nichž některé, i ve zpracování německém vydané, došly pochvaly v učeném světě. Zejmena o spise „Kambyses und die Überlieferung des Alterthums,“ r. 1897 v Lipsku vydaném, vyslovila se zvláště kritika německá s nevšedním uznáním, což při známé předpojatosti Němců ke všemu, co českého, je vzácným zjevem. Ještě r. 1890 se někteří kritikové němečtí k Práškovi, dokud ještě výhradně jen česky psal, chovali odmítavě. Tak prof. C. Siegfried, zaznamenávaje česky psaný spisek jeho „Kdy zkaženo bylo Ninive?“ vydaný r. 1888 v aktech učené společnosti Pražské, dodával velkopansky: „Prášek's Untersuchung über das Datum der Zerstörung Ninive's haben wir nicht gelesen. Wenn diese Herren wünschen, dass man von ihren Arbeiten Notiz nehme, so mögen sie sich einer der Sprachen der grossen Culturvölker bedienen.“ Ale když prof. Prášek monografie své vydal skutečně po německu, týž prof. Siegfried neskrblí chválou. A chvála jeho není nikterak osamělá; i Lipský profesor Helmholt na př. vyslovuje se pochvalně o práci prof. Práška, nazývaje ho „der gelehrte Böhme.“ — Svědomitá příprava vědecká a důkladné, i cizinou pochválené monografie jsou zajisté s to, aby vzbudily důvěru i v nejnovější soustavné dílo Práškovo. Jsou to *Dějiny starověkých národů východních*, jichž prvý díl („Od prvých počátků po vznik staroorientálských velmocí“) r. 1899 byl dokončen. Bohaté výtěžky usilovného badání v oboru tom jsou tu zpracovány svědomitě a jadrně. V úsudcích svých varuje se autor všeho, co by vědecké střízlivosti bylo na újmu. Proti mnohým vývodům a názorům spisovatelovým bylo by ovšem lze postaviti a obhajovati názory jiné. Nicméně i ten, kdo nesdílí ve všem všudy stanoviska spisovatelova, rád vyslechne odchylné jeho mínění, protože podáno jest věcně a poučně.

Dr. *A. Podlaha.*

Z cizích novinek. [1])

G. *Vacher de Lapouge*, L'Aryen, son rôle social. — F. U. *Wrangel*, Les maisons souveraines de l'Europe. — *Bossuet*, Le Panégyrique de St. François de Sales (podle autogr. vydal D. Ben. *Mackey*). — H. *Masonneau*, Devant l'Echafaud (anketa Pařížského soudnictva o trestu smrti). — E. *Berr*, Au Pays des nuits blanches (návštěva Ibsena). — P. *Leroy-Beaulieu*, L'État moderne et ses fonctions. — M. *Puruya*, Système représentatif au Japon (Brussel, 1900). — Ch. *Mourre*, D'où vient la décadence économique de la France? — D. *Cochin*, Contre les barbares (pomoc Arméněm!). — G. *Le Bon*, La psychologie des sectes. — J. K. *Huysmans*, Les Pages catholiques

[1]) Rok vesměs 1899 nebo 1900; místo vydání, kde jinak neoznačeno, u francouzských Paříž, u anglických Londýn.

(výňatky ze starších děl, j. Kathedrály atp.; úvod napsal abbé Mugnier). — E. *Renault*, La conquête protestante. — C. *Horion*, Essai de Synthèse évolutionniste ou moraliste. — Madame Edg. *Quinet*, Cinquante ans d'amitié (Michelet-Quinet 1825—1875). — E. *Séménoff*, Alexandre Pouchkine. — R. *Peyre*, Répertoire chronologique de l'histoire universelle des Beaux-Arts. — F. *Corréard*, La France sous le Consulat. — *Répertoire du Sonnet* (bibliografie franc. sonetů XIX. století; sebralo sedm přátel znělky; vydal H. *Vaganay*) Louvain, 1900, I. sv. — E. *Lafont*, Trois mois de chasse sur les côtes d'Albanie. — J.-A. *Rimbaud*, Lettres (Egypte, Arabie, Éthiopie). — P. *Nicolas*, Notes sur la vie française en Cochinchine. — G. *Aubert*, Le Transvaal et l'Angleterre en Afrique du sud. — H. *Wallon*, Le tribunal révolutionnaire (od 10. března 1793 do 31. května 1795; nové vydání zkrácené; místo 6 svazků pouze dva). — E. *Rodocanachi*, Aventures d'un grand seigneur italien à travers l'Europe 1606. — M. *Douhéret*, Idéologie (discours sur la philosophie première). — F. *Alengry*, Essai historique et critique sur la sociologie chez Auguste Comte. — H. *Taine*, Les Origines de la France contemporaine (tohoto klassického díla vydala právě firma Hachettova nové osmisvazkové [větší] a jedenáctisvazkové [menší] vydání; I. díl, L'Ancien Régime, 2 sv. v 22. vydání — jen Tocqueville ještě dnes vedle něho obstojí; II. díl, La Révolution, 6 sv. ve 14.—18. vyd. snáší jen srovnání s Carlylem; III. díl, Le Régime Moderne, 3 sv. — z těch první dva [ve 12. vyd.] „Napoleon" nyní jen díly Massonovými se mohou doplňovati, kdežto sv. poslední, nedokončené úvahy Taineovy o církvi a škole [v 6. vyd.], je podnes jediný svého druhu; zasloužil by si českého překladu). — E. *Pierret*, La Patrie en danger (tím nebezpečenstvím jest podle autora „fonctionnarisme"; r. 1848 měla Francie státních funkcionářů 188.000 s platy 245,000.000 franků, r. 1873 již 285.000 s 340,000.000 fr., nyní má 416.000 funkcionářů s platy 627,000.000 fr. Také ukazuje autor nebezpečenství všeobecného hlasovacího práva v koloniích: na Senegalu proti 8000 černochů je jen 600 bělochů, v Indiích proti 60.000 hlasujících pouze 569 francouzských občanů; ostatně to podle autora úředníci neberou s hlasováním příliš tragicky: na jistou mairii na př. za celou dobu volební přišlo pouze devět voličů a bylo přece odevzdáno několik tisíc hlasů). — V. M. *Congas y Palau*, La escuadra del Almirante Cervera, Madrid, 1900. — J. *Hardy*, The love affairs of some famous men, 6. vydání. — A. S. *Barnes*, St. Peter in Rome. — G. *Smith*, Political history of the United Kingdom. — A. *Smith*, A Progressive Spain. — W. J. *Brown*, The new democracy. — W. *Jerrold*, Sir R. H. Buller — the story of his life and campaigns. — W. *Churchill*, The River War (2 sv.). — M. *Dorman*, The Mind of the Nation. — S. D. *Starbuck*, The Psychology of Religion. — J. J. *Fisher*, Finland and the Tsars. — *Bartlett*, Life among wild Beasts and the Zoo. — *The Queen and her Reign* (otisk z Review of Reviews na přání prince Walesského). — Mr. *Carnegies Conundrum* (p. Carnegie má před sebou ještě asi 20 let života a jmění skoro milliardu korun; svolala tedy Review of Reviews Annual anketu, jak nejlépe peníze utratiti; výsledek její — velmi zajímavý — otiskuje nyní zvláště). — E. *Horneffer*, Nietzsche's Lehre von der ewigen Wieder-

kunft und deren bisherige Veröffentlichung. Leipzig. — St. *Grabski*, Zur Erkenntniss-Lehre der volkswirtschaftlichen Erscheinungen, Leipzig. — O. *Gradenwitz*, Einführung in die Papyruskunde, Leipzig. — S. A. *Freylingshausen*, Sieben Tage am Hofe Friedrichs Wilhelms I. (4. až 10. září 1727), Berlin. — A. *Fournier*, Der Kongress von Chatillon, Leipzig. — K. *Frey*, Sammlung ausgewählter Briefe an Michelangelo Buonarotti, Berlin. — M. *Lorenz*, Die Litteratur am Jahrhundert-Ende. — O. *Pfülf* Bischof v. Ketteler. III. sv., Mohuč. — R. *Koser*, König Friedrich der Grosse. II. 1., Stuttgart. — M. hr. *York v. Wartenburg*, Das Vordringen der russ. Macht in Asien, Berlin. — P. N. *Cossmann*, Elemente der empirischen Teleologie, Stuttgart. — *Friedrich d. Grossen* Anschauungen vom Kriege in ihrer Entwickelung von 1745 bis 1765 (vydáno pruským generálním štábem). — O. *Happel*, Das Buch des Propheten Habakuk. Würzburg. — *Politische Korrespondenz des Herzogs und Kurfürsten Moriz von Sachsen*. I. sv. (vyd. Brandenburg), Leipzig. — H. v. *Krosigk*, General-Feldmarschal von Steinmetz. Berlin (podobné nedávno vydanému Gen. v. Göben). — W. *Liebenau*, Die Städteverwaltung im röm. Kaiserreiche, Leipzig. — P. M. *Meyer*, Das Heerwesen der Ptolemäer und Römer in Ägypten, Leipzig 1890. — H. v. *Poschinger*, Fürst Bismarck und die Diplomaten 1852—1890, Hamburg. — H. v. *Stein*, Giordano Bruno (nově vydal Poske k jubileu; 17. února 1600 byl G. Bruno upálen). — Des Fr. Hieron. *Savonarola* Triumph des Kreuzes (přel. Seltmann), Breslau. — A. *Thoma*, Katharina v. Bora, Berlin. — H. *Blum*, Neu-Guinea und der Bismarck-Archipel, Berlin. — J. hr. *Pfeit*, Studien und Beobachtungen aus der Südsee. — M. *Krieger*, Neu-Guinea, Berlin. —

Nové rovy.

Jan Ev. Kosina. — Fr. Lepař. — M. Pokorný. — Jos. Mitvalský. — Alois Oliva.

Na konci roku 1899 a na počátku 1900 zasáhla smrt krutě do sboru našich pedagogů: po Hejzlarovi a Rissovi zachvátila Jana Ev. Kosinu, Františka Lepaře a Martina Pokorného, muže v oboru svém nevšedně vynikající.

Kosina byl synem vojenského kováře a narodil se dne 22. prosince 1827 v Josefově. Dvouletý přišel s otcem do Debrecína, čtyřletý do Sv. Hypolita a pětiletý do Vídně, kde učil se po německu. Roku 1834 byl otec Kosina přesazen do Slavkova, kde sedmiletý Jan učil se česky, avšak již po dvou letech stěhovala se rodina do Březan v Haliči, kde mladý Kosina, vychodiv školu obecnou, studoval gymnasium. Meškaje roku 1842 na prázdninách v Bohdanči u Pardubic seznámil se tam s básníkem Jaroslavem Langrem, který v něm vědomí české probudil. Roku 1843 počal ve Lvově studovati filosofii, r. 1845 práva, vrátiv pak se r. 1848 s rodiči do Čech odebral se do Prahy, dokončil studia filosofická a chtěje se věnovati literatuře napsal (pod pseudonymem Bohdanecký) r. 1850 drama „Čechové před Milanem,“ avšak pokus se

nezdařil, a Kosina obrátil se k profesuře. V květnu 1853 povolán byl na gymnasium do Králové Hradce, a působil tam do r. 1867. Přeložil Platonovu Obranu Sokratovu, a dialogy Kritona a Gorgia, dále vydal Grammatiku jazyka latinského. Roku 1867 stal se ředitelem nového českého gymnasia v Olomouci a získal ústavu tomu pověst nejchvalnější; také mimo školu přičiňoval se o povznesení české národnosti na Moravě, zejmena mezi učitelstvem, k čemu nabyl příležitosti jako inspektor škol v okrese Hranickém. Roku 1873 založil s Havelkou učitelský týdenník „Komenský,“ současně pak jeho snahou vznikla v Olomouci Matice školská, která zřídila českou obecnou školu. Při tom neustával Kosina v činnosti literární a uveřejnil mnohá pojednání z oboru vychovatelského i krasovědného, vynikl jako bystrý kritik a zejmena jako povolaný karatel všelikých nesprávností jazykových. Společně s Bartošem vydal v Brně r. 1875 Malou Slovesnost, i vzbudil nemalý ruch literární svými Hovory Olympskými. Roku 1877 povolán byl do Prahy jako zemský školní inspektor, v kterémž úřadě o rozvoj středního školství českého sobě dobyl nevšedních zásluh. Po 35leté činnosti učitelské uchýlil se r. 1888 do Olomouce na odpočinek a užíval prázdně této ke spisování Života starého kantora, avšak smrt dne 11. prosince 1899 dílo toto, bohužel, nenadále přerušila.

František Lepař, dne 1. srpna 1831 v Lipňanech u Olomouce rozený, skonal v Jičíně dne 21. prosince 1899 jako vysloužilý ředitel gymnasia a školní rada. Studoval v Kroměříži, v Olomouci a v Praze, stal se r. 1855 supplujícím učitelem v České Lípě, po roce pak povolán byl do Jičína, kde působil patnáct let jako profesor a dvacet let jako ředitel gymnasia. Oddav se s láskou studiím klasického starověku počal záhy pracovati literárně a získal si nejchvalnější pověst obzvláště svými pracemi slovníkovými, v nichž osvědčil velmi vzácnou znalost starého jazyka řeckého i své mateřštiny, jakož vůbec rozsáhlými vědomostmi vynikal. Předem složil a vydal Řeckou cvičební knihu pro gymnasia, pak následoval Slovník řecko-česko-německý, vydaný pomocí České Matice, Homérovský slovník řecko-český, Nehomérovský slovník řecko-český (podporou České akademie). Dále vydal Bajky Aisópovské z řečtiny přeložené a novým pořádkem upravené, uveřejnil důkladný Rozbor českého překladu Isokratovy řeči k Demonikovi. Roku 1879 přinesla Osvěta pojednání jeho Tři školní hry Komenského. Důležité jest také jeho pojednání o dějinách gymnasia Jičínského, v němž uložen zajímavý příspěvek k životopisu Balbinovu. Mnohé články jeho otištěny jsou v Riegrově Slovníku Naučném a v Šimáčkově Encyklopedii pedagogické. Město Jičín uznávajíc záslužnou činnost jeho zvolilo jej za svého čestného měšťana.

Dne 30. ledna odešel na věčnost Martin Pokorný, ředitel střední školy městské a potom státní na Malé Straně v Praze, mathematik na slovo braný a odborný spisovatel. Narodil se v Hradci Králové dne 30. listopadu 1836, vystudoval v rodišti svém gymnasium a přišel r. 1854 na filosofii do Prahy. Vykonav zkoušky z mathematiky a fysiky stal se r. 1858 domácím učitelem v rodině barona Podstatského, r. 1861 obdržel místo supplenta na Novoměstském gymnasiu, kde zůstal do zřízení českého reálného gymnasia obecního na Malé Straně. Na tento ústav povolán byl Pokorný jako skutečný učitel, i působil tam do svého

vstoupení na odpočinek r. 1897, posledních 22 let jako ředitel. Ústav jeho přičiněním zdárně prospíval a převzat jest do správy státní, při kteréž proměně rozdělen byl v ústavy dva, gymnasium a reálku. Vedle působení školského byl Pokorný stále činný v životě spolkovém a v literatuře. Mnohými články přispěl do Časopisu českých mathematiků, r. 1862 vydal dílo Základové technologie. o tři léta později Determinanty a vyšší rovnice: při tom býval pilným spolupracovníkem Riegrova Slovníku naučného, Kroku, Osvěty, Literárních Listů a jiných vědeckých sborníků; do Jahnovy Kroniky práce napsal celý díl II., i byl také ochotným rádcem literátův mladších, kteří se k němu obzvláště v otázkách technologických obraceli. Po léta působil také v ředitelstvu Svatobora, předsedal jednotě českých mathematiků, podával pojišťovnám a jiným ústavům, kdykoli za to požádán byl, bezpečné výpočty, i zasedal v ředitelstvu pojišťovacího zemského fondu císaře Františka Josefa. Roku 1883 byl na Malé Straně zvolen za poslance do českého sněmu, na němž zůstal do roku 1885, konečně roku 1895 zvolen do sboru obecních starších a v listopadu 1899 i do městské rady. Avšak tu vadila činnosti jeho již choroba, a zánět pohrudnice učinil konec životu jeho. Pokorný byl muž vzácné povahy, ušlechtilý, skromný, ve společenském obcování jemný, milý a úslužný. Jako učitel a ředitel zůstavil nejlepší památku jak u svých kollegů tak u velikého množství těch, jež ústav jeho odchoval.

Věda lékařská ztratila povolaného pěstitele úmrtím dr. Jana Mitvalského, jenž v mladém věku 38 let dne 7. prosince v Praze skonal. Byl váženým lékařem očním a docentem oboru svého na vysokém učení českém. Narodil se dne 1. června 1861 v Kunvaldě u Žamberka. Studoval v Rychnově n. K., v Praze a ve Vídni, r. 1885 stal se doktorem lékařství, poslouchal pak rok přednášky prof. Stellwaga a Mauthnera ve Vídni, v říjnu 1886 stal se assistentem oční kliniky prof. Schöbla v Praze, a působil na ní do r. 1892; pak usadil se tu jako praktický lékař chorob očních a zjednal si záhy nejlepší pověst jako svědomitý, ochotný, obratný odborník a zručný operatér. Na vědeckých cestách po Evropě navštívil přední oční kliniky, nabyl bohatých zkušeností a podával výsledky bádání svého v odborných publikacích jazykem českým, polským, ruským, francouzským, anglickým i německým. V letech 1888—1893 redigoval Časopis českých lékařů, pěstoval v něm styky s odborníky jiných národů slovanských a působil vydatně na vývoj mladší spisovatelské generace lékařské. Od roku 1891 byl členem ofthalmologické společnosti v Heidelberce, od r. 1893 členem Société française d'opthalmologie, v letech 1894—96 účastnil se kongresu francouzských ofthalmologů v Paříži, obcoval také odborným sjezdům ve Vídni, Heidelberce a Moskvě. Byl spolupracovníkem časopisu La clinique ophtalmologique v Paříži a Wicherkiewiczewa odborného listu Postęp okulistyczny v Krakově. V kruzích lékařských požíval Mitvalský nevšední vážnosti pro svou vědeckou vyspělost a přičinlivost; jeho předčasná smrt vzbudila všeobecnou soustrast.

Pražský velkokupec Alois Oliva byl dne 21. prosince u věku 77 let na věčnost povolán. Oliva náleží do řady lidomilů, kteří svou dobročinností zvěčnili se v paměti svého lidu. Narodil se dne 11. července 1822 v Hoře Kutné jako dítě zámožných rodičů, kteří však téhož

roku požárem téměř o všechen majetek přišli. Do 12. roku svého chodil Oliva do obecných, ve vyšších třídách německých škol ve svém rodišti, potom poslán do Drážďan na studia gymnasijní. Po třech letech dostal se do Prahy jako praktikant u komisionářské firmy Urfusa a Rihla; když pak Urfus sám závod ujal, zůstal Oliva u něho a prospíval v obchodu tak výborně, že chef jeho učinil jej r. 1843 prokuristou; v tom postavení vytrval do r. 1848, kdy závod Urfusův v základech svých byl přeměněn. Oliva přijal nabídku vlastníka cukrovaru Ruzyňského J. Dinglera k řízení závodu, v němž za nedlouho stal se prokuristou a konečně společníkem. Roku 1850 zařídil v Praze s Dinglerem komisionářský cukerní obchod, kterým podnik neobyčejně se rozšířil. Toho času oženil se Oliva se vzdělanou, zámožnou Aloisií Hancyovou z Drážďan a usadiv se trvale v Praze, ve shodě s chotí svou jal se obraceti pozornost k lidem trpícím. Roku 1864 zařídil si samostatný obchod. Podniky jeho šťastně se dařily; že pak jeho manželství zůstávalo bezdětno, mohli šlechetní manželé tím spíše konati skutky křesťanského milosrdenství a lásky k bližnímu.

Dobročinnost jich zvlášť velkolepým způsobem se projevila, když r. 1890 věnovali dva veliké průchodní domy Na příkopě a Ovocném trhu v ceně asi milionu korun k založení vychovatelny pro opuštěné a zanedbané děti. Pražská obec, přijavši věnování, zavázala se k značnému příspěvku stavebnímu a vydržovacímu, ústav byl blíže Říčan v zdravé, lesní krajině zbudován a koná již svůj krásný úkol.

Jako Čech národu svému věrně oddaný byl Oliva štědrým podporovatelem podniků vlasteneckých jakož i nadaných umělců českých, z nichž nejeden jeho pomocí na výši svého povolání dospěl. Praktická prozíravost, důkladné vzdělání odborné i všeobecné, účelná pracovitost a vzorné vlastenectví přivedly Olivu r. 1863 do sboru obecních starších, v němž téměř po 36 let působil; získal si nemalých zásluh o rozkvět a zmohutnění obce, začež byl r. 1890 jmenován čestným měšťanem královské Prahy.

Důvěra občanská povolala jej také r. 1863 za poslance do sněmu zemského i do říšské rady, kde byl platnou silou ve věcech finančních. Po dlouhá léta stál také v čele Průmyslové jednoty, založil Živnostenskou banku, byl účinným protektorem obchodnického spolku Merkura a spoluzakladatelem československé obchodní akademie.

Těžce nesl, že v mládí svém mohl jen do německých škol choditi a tudíž písemného jazyka českého jen nedostatečně byl znalý, čehož i v poslední vůli své, po německu psané, politoval. I touto poslední vůlí osvědčil své vlastenectví a svou dobročinnost štědrými odkazy Ústřední matici školské, jejíž čestným členem byl, dětské nemocnici, jednotě Svatovítské, Sokolu, Klarovu ústavu slepců a jiným spolkům a korporacím národním a dobrodějným.

Oliva zůstavil světlý příklad, kterak hřivnou Bohem svěřenou nakládati sluší k blahu bližních a ku povznesení národa.

J. L. Turnovský.

Věci školské.

Úprava učitelských platů. V krátkém zasedání českého sněmu v posledních dnech minulého roku, kdy pouze několik hodin věnováno zatímnému rozpočtu, — nemohlo se v sněmovním repertoaru nic jiného objeviti než návrh. Podal jej poslanec Anýž v tomto znění: „Učitelstvo obecných a měšťanských škol v království českém domáhá se upravení svých v pravdě neutěšených poměrů. Jeho spravedlivé požadavky byly tlumočeny na četných manifestačních schůzích učitelských a byly také předmětem rozprav a usnesení v nejednom politickém shromáždění, kde se jim dostalo plného souhlasu. Valný sjezd delegátů ústředního spolku jednot učitelských schválil jednomyslně podrobný návrh zákona, v němž jsou zahrnuty všechny požadavky v příčině upravení hmotných poměrů učitelstva bez rozdílu. Předkládajíce tuto osnovu zákona ve znění doslovném, navrhujeme, aby přikázána byla školské komisi s vybídnutím, aby se o ní radila a sněmu předložila konečné návrhy na znění zákonů ze dne 23. května 1894 č. 20 zem. zákona, ze dne 31. května 1895 č. 31 zem. zák., a ze dne 8. září 1899 č. 67 zem. zák., jimiž vyhovuje se ve všem spravedlivým požadavkům učitelstva obecných a měšťanských škol v království českém." — Podobný návrh v této záležitosti podali i poslanci němečtí. Dr. Jaromír Čelakovský učinil zároveň dotaz k nejvyššímu maršálku, „zdali a jakým způsobem zemský výbor hleděl vyhověti sněmovnímu usnesení ze dne 12. května r. 1899 ohledně úpravy platů učitelstva národních škol, zdali zavedl jednání s vládou ohledně ročního příspěvku státu na kulturní potřeby země, a jaký mělo toto jednání výsledek a zdali ve smyslu zmíněného usnesení sněmovního hodlá předložiti v tomto zasedání sněmovním osnovu zákona, kterou by se vyhovovalo oprávněným požadavkům učitelstva."

Deputace učitelstva na sněmu. České i německé učitelstvo vyslalo k sněmu zástupce své, aby poslancům obou národních kmenů objasnili stanovisko učitelstva. Všude nabyli dojmu, „že poslanci jsou přesvědčeni o zuboženém hmotném stavu učitelstva a že mají ochotu nápravu zjednati." Nejvyšší maršálek je ujistil, že jest ochoten dáti návrhy na denní pořádek, jakmile navrhovatelé za to žádati budou. Rozhodující vliv dle soudu maršálkova mají v této záležitosti poslanecké strany. — Když zástupcové učitelstva v hovorech s poslanci dotkli se nejdůležitější otázky, jak uhraditi náklad na spravedlivou úpravu platů, dostalo se jim v odpověď, že ovšem „těžko bude zjednati potřebných k tomu prostředků." Tato část officielní zprávy učitelské deputace má ovšem zabarvení nejméně příjemné.

Petice z kruhů občanstva. Na stolech sněmovny hromadí se petice samosprávných sborů a korporací, v nichž se občanstvo přimlouvá za zlepšení neblahého stavu učitelstva. Avšak zároveň proskakují pověsti, že namnoze z týchž kruhů, z nichž petice na prospěch učitelů posílají se tak ochotně na Pětikostelní náměstí, naléhá se na poslance, aby pod žádnou podmínkou nebyl rozpočet obtížen . . . Za takových okolností by se všechno jednání, deputování a usnášení v této nanejvýše palčivé otázce podobalo pohádkám o červené karkulce.

Učitelstvo měšťanských škol. Učitelstvo české založilo si ústřední spolek, kterému dán byl ráz svazu všech jednot. Avšak myšlenku jednotného sdružení v praxi provesti se nepodařilo. Učitelky dospěly k náhledu, že jejich cílům lépe vyhoví samostatná organisace, a utvořily si středisko vlastní, ale proto se nevyhýbají okresním a místním jednotám. Učitelstvo měšťanských škol skupilo se též ve zvláštním spolku centrálním, který sice po léta zvláštním způsobem činnost nejevil, ale v posledním čase prohlásil za důležito, aby učitelé měšťanských škol předstoupili před sněm se samostatným návrhem na úpravu platů svých. Návrh ten liší se formou i zásadami od projektu ústředního spolku tak, že toto vystoupení učitelstva měšťanských škol vzbuzuje pochopitelnou pozornost všech kruhů vychovatelských. Již se objevují stesky, že tímto „odbočením od základních požadavků" podlamuje se akce celá a že z neshod takto vznikajících budou čerpati posilu ti, kdož pohrdlivě tvrdí, že „učitelstvo vůbec nijak uspokojiti se nedá." Jsme toho náhledu, že učitele měšťanských škol při poslední úpravě platů r. 1894 stihla největší újma a škoda. Kdežto se přidalo učitelstvu venkovských škol — příliš mnoho ani tu zemský měšec nepropustil, — byl *65 procentům* všech učitelů na školách měšťanských plat *snížen* o 100 zl. Že byla podučitelská místa proměněna za to v učitelská, bylo jen osobní výhodou nevelkého počtu osob, kterým však za to pro budoucí časy zmenšena stupnice příjmu. Poněvadž pak ani tuto křivdu, jak známo, nedovolili napraviti čeští poslanci rolničtí, kteří odchodem ze sněmovny zmařili v posledním čtení zákon již hotový, jest pochopitelno, že učitelé měšťanských škol počali pomýšleti na akci samostatnou. Ačkoliv uznáváme mnohé pohnutky učitelů měšťanských škol — mimo jiné stýskají si právem i na to, že ve výboru ústředního spolku ze 24 členů jen tři působí na měšťanských školách, — ačkoliv chápeme i to, že mohou mnohý úspěch *učitelek* odůvodniti jejich samostatnou organisací, přece jen myslíme, že se může jednotný svaz učitelstva všech kategorií státi skutkem. Jak jsem již před lety ve valné hromadě ústředního spolku a i v časopiseckých úvahách naznačil, není dnešní způsob volby výboru ústředního spolku nejvhodnější. Mnohem lépe by se asi osvědčilo, kdy by výbor ústředního spolku tvořily tři skupiny všech hlavních kategorií učitelstva: skupina učitelů *obecných* škol, *měšťanských* škol a *učitelek* a kdy by místo voleb po okresích zavedly se volby na základě všeobecného hlasování. Učitelé obecných škol volili by poměrný počet členů výboru ve svých jednotách najednou, právě tak učitelstvo škol měšťanských jakož i učitelky. Pak by byl výbor ústředního spolku správným obrazem všeho učitelstva, a kdy by příliš veliký počet členů výboru byl zmenšen, na příklad na 15, bylo by jednání jeho jistě soustředěnější a snazší. V každém případě je však nyní nutno postarati se, aby takřka v hodině dvanácté netrhaly se učitelské šiky. Odbývati toto hnutí laciným odsuzováním nelze. Následky mohly by býti tím nepříjemnější, poněvadž spor dnes více formální mohl by vyrůsti později v hořkost, která by stykům učitelstva obou kategorií zejmena na venkově nemálo byla na škodu.

Vácslav Štech.

Ze světa slovanského.

Slovenské časopisy přinášejí nové a nové důkazy, že ministr Széll proslovené při nastoupení heslo: „Zákon, právo a spravedlnost všem občanům vlasti, bez ohledu na národnost a náboženství“ nemínil poctivě.

Slováci důvěřujíce heslu tomu pospíšili si a podali Széllovi přímo žádost za obnovení Matice, ale ministr nepovolil, nepoctivou sofistikou se vymlouvaje. Na základě tak zvaného národnostního zákona z r. 1868 podána žádost za povolení slovenského gymnasia, jež hodlala slovenská společnost za své peníze zříditi, ale ministr nedbal zákona, práva a spravedlnosti, nehanbil se odvolati se při tom na důvody v nařízení Bánffyově z roku 1897, že totiž o slovenskou mládež četnými gymnasii (maďarskými) v horních Uhrách náležitě je postaráno, a nepovolil. O čemž podal Pavel Mudroň, vůdce Slováků, národu zprávu článkem „Zákon?“, jejž zakončil: „Toto sděluji Slovákům k novému roku a tážu se pana ministerského předsedy veřejně před celou Evropou, jeli v Uhrách pro Slováky platného zákona?“ V létě m. r. zakázal služný v N. Městě n. V. svolati lidové shromáždění; Széll dal ve vládních listech prohlásiti, že zákaz ten zrušuje, ale úředně jej potvrdil. A nejnovější persekuce, totiž odsouzení 25 Slovákův z Turč. Sv. Martina k dlouhému žalařování, je novým křiklavým dokladem, že řádí v Uhrách nové Bánffyovské pletichářství, násilí a nezákonnost. Této poslední události třeba si lépe povšimnouti. Dne 23. června byl Ambro Pietor, redaktor Národních Novin, Pešťskou porotou pro novinářské články odsouzen na 8 měsíců do státního vězení a ku pokutě 600 zl. I telegrafoval o tom druhům svým v redakci, a rázem o tom zvědělo celé město. Druhého dne šel zástup národovců odsouzenému do nádraží vstříc. Matouš Dula pozdravil odsouzeného podáním ruky a políbením, dcera jeho a ještě dvě slečny podaly mu kytice, a shromáždění v čekárně a před nádražím, spatřivši odsouzeného, volalo „na zdar“ a „živio!“ Pietor s Dulou vsedli do kočáru, a shromáždění počalo se rozcházeti. Ale v tom na rozkaz služného obstoupili četníci kočár, a shromáždění, vidouc tuto provokaci, hned se zase skupilo, jalo se zpívati „Hej Slováci“ a nedbajíc četníků doprovodilo odsouzeného až do jeho bytu. Na dvoře Pietrově někteří národovci prý hrozili četníkům holí, a četníci nabivše ručnice namířili do lidu. Služný Attila Ujhelyi (takto rodilý Slovák, sloužící maďarisaci) udal 32 přední národovce, kteří za několik měsíců předvoláni jsou do Baňské Bystřice; Pavel Mudroň a Matouš Dula podali proti obžalobě protest, ale královská tabule jej zamítla, a obžalovaní museli se dne 4. ledna t. r. dostaviti k závěrečnému trestnímu líčení opět do Bystřice. Celé město bylo vzrušeno, a soudní prostory byly obecenstvem přeplněny. Obžalovaní na maďarské otázky soudcovy odpovídali slovensky, nezapírali, ano mnozí s hrdostí se přiznávali k „zločinu.“ Druhého dne vynesl soud rozsudek. Z udaných tři se vítání nesúčastnili, tři byli uznáni za nevinny, 25 pak bylo odsouzeno pro přečin bouření na základě § 174. trestního zákona, jenž zapovídá oslavovati přečiny. I vynesen rozsudek velice krutý. Matouš Dula odsouzen na 3 měsíce; Blažej Bulla na dva měsíce; Svetozar

Hurban Vajanský, Jos. Škultéty, Jiří Čajda, Ondřej Halaša a ještě deset jiných na 1 měsíc, 9 osob na dvě neděle, tři slečny odsouzeny k peněžité pokutě. Kromě toho jest odsouzeným zaplatiti 112 zl. soudních útrat. Všichni odsouzení oznámili proti rozsudku protest; ale též státní zástupce ohlásil odvolání žádaje, aby odsouzeným dostalo se trestů větších, aby byli nuceni konati vězenské práce při vězenské stravě! — —

S lítostí zaznamenávám, že Slovenské Listy, jež vydával a redigoval Karol Salva, v novém roce zanikly. Měly tisíc odběratelů, což stačilo na papír a tisk, ale nikoli na redakci; Salva, všecek se listu věnuje, nestačil pracím, jichž potřebuje knihtiskařský jeho závod, a tak musel s těžkým srdcem list zastaviti. Je to veliká škoda pro československou vzájemnost; Slovenské Listy přinášely zprávy o věcech českých, pěstovaly v Slovácích přesvědčení, že jest jim nevyhnutelno opírati se o českou osvětu, aby neutonuli v maďarské, uveřejňovaly též bez rozpaků články v řeči české a vůbec programově pěstovaly československou vzájemnost. Pokládám za nevyhnutelnou potřebu znovuzřízení listu toho nebo založení listu jiného, jenž by československou vzájemnost pěstoval. —

Na podnět referentův vznikly na počátku t. r. tři slovenské časopisy, a to vychovatelský měsíčník Rodina a Škola (předplácí se ročně 1 zl. v Turč. Sv. Martině, rediguje Jan Burian v Záturčí u Turč. Sv. Martina), Priatel' Dietok (předplácí se 4 kr. za sešit v Liptov. Sv. Mikuláši, rediguje Řehoř Uram tamtéž) a Noviny Malých (rediguje a vydává sešit za 2 kr. Jan Bežo v Senici v Nitranské stolici). Oběma dětským časopisům pan Jan Svoboda, říd. učitel v Hořátvi u Nymburka, půjčí zdarma za 4000 zl. štočků, začež mu i na tomto místě vyslovuji vřelé díky. *K. K.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. února 1900.

Körbrovo ministerstvo a shoda česko-německá. Nesplněná práva a důležitosti české. Vídeňské porady. Říšská rada. — Šíření Ruska v Asii; Persie; dráha arménská; železničné spojení mezi Petrohradem a Dalním; hospodářský vývoj. — Předloha o válečném loďstvu v Německu. — Rozmnožení loďstva francouzského. — Válka v jižní Africe. — Anglie.

Povoláno nejvyšším reskriptem ze dne 19. ledna ***ministerstvo dr. Körbra*** ujalo se vesla vládního, majíc za hlavní úkol provesti, co se Badeniovi, Gautschovi, Thunovi, Claryovi, Wittkovi nepodařilo: shodu mezi Čechy a Němci. „Upřímnou a poctivou politiku dorozumění, pevnou, nestrannou a rychlejším proudem doby oživenou státní správu a podporu všech k povznášení a šíření výroby směřujících snah“ — těmi slovy vytklo hlavní své cíle v osvědčení, jež ve vládním listu Vídeňském uveřejnilo. Až na politiku dorozumění neobsahovalo osvědčení ničeho, co by nenáleželo k nezbytné součásti ministerských programů. Dorozumění jest tedy podstatným úkolem jeho poslání. Máli pro případ nezdaru jako Janus i druhou ještě tvář pohotově, o tom nové ministerstvo nikde neučinilo zmínky; ve Vídeňských listech projevovány jen domněnky, že by rozpustilo říšskou radu a vládlo na čas i bez ní.

Opět tedy vyrovnávání! Opět ocitli se naši zástupcové na kluzké půdě Vídeňského jednání. Smíru národností v zemích koruny české každý Čech sobě žádá; byli jsme mu již nejednou blízci, zejmena r. 1871, když německé obce valem se osvědčovaly pro vyrovnání obou národností. Smíru bylo by i nyní lze snadno dosáhnouti, kdy by rozhodovaly pouze právo, zákon a životní potřeby zemí, jichž se týče, a ne národní a politická agitace nepřátelských nám živlů centralistických, které s českou korunou nemají nic společného. Otázky, o něž jde, nejsou nové. Právo jazyků českého a německého v Čechách stanoveno bylo již obnoveným zřízením zemským, jest tedy od r. 1627 zákonem, k němuž se táhnou i královské kabinetní listy ze 27. března a 8. dubna r. 1848. V tom směru bral se celý náš politický vývoj nové doby. Každý Čech v celé zemi měl dojíti práva ve svém jazyku a rovněž i obyvatel německý. Úřady a veřejné osoby měly býti k vůli obyvatelstvu a nikoliv obyvatelstvo k vůli nim. K tomu mířil i zákon o středních školách z r. 1865, zavazující české a německé žáky na gymnasiích a reálkách, aby pro veřejnou působnost byli obou jazyků mocni. Němečtí centralisté zákon ten r. 1867 zrušili. Vyrovnáním z r. 1871 bylo stejné rovné právo obou jazyků obnoveno. I nařízení Stremayerova z r. 1881 měla podobný účel, ač vnitřní úřadní jazyk ostával německý.

Dělba království stala se za Taaffa novým útočným požadavkem německým, a před ním stojíme i dnes. Dělba na Čechy jen německé s výhradnou platností němčiny, a na české smíšené a p., dělba zemských úřadů, dělba do nekonečna. Požadavek, aby Čech v území většinou německém docházel práva v mateřském svém jazyku, jest i životní nezbytností národa českého, nemáli ročně ztráceti důležité procento svých příslušníků a seslabovati se ve vlastní zemi. Průmyslové německé okresy jako houba vodu ssají do sebe české obyvatelstvo, rostou a mohutní, kdežto v zemědělských okresích českých obyvatelstva absolutně ubývá. Má a smí český ten příliv v německých krajinách ostati bez ochrany, má a smí nám býti odcizován? Vždyť německé území jest opravdu jen uměle německým děláno. Čísla statistiky jsou fikcí. I v místech, kde jediného Čecha neudávají, hlásí se množství rodičů o české školy. Jsou to Češi, kteří proti právu a pravdě byli zapsáni za Němce. Lze dopustiti zřizování německého území, které by odcizovalo se Čechám a opírajíc se o mocné pozadí jako z dobyté bašty by usnadňovalo pokračování v boji proti českým krajům Čech? Vždyť boj nynější není ode dneška a nikde není záruky, že nějakými ústupky bude na věky zažehnán.

Osudnou ranou pro království by bylo, kdy by oprava zemské ústavy na vždy se státi měla nemožnou zavedením národních kurií. Pohleďmež na ústavní náš vývoj! Roku 1861 Schmerlingova oktrojírka. Konservativní a národní strana nikdy jí neuznala za půdu zákona a tudíž také nic, co na jejím základě bylo budováno, za zákonné, nýbrž toliko za faktické, za stav zavedený státní mocí. Velmi určitě a jasně prohlášeno to r. 1870 a r. 1871, kdy národní a velkostatkářští poslanci s výhradou vstoupili do sněmu, jen aby usnadnili nápravu, a nikoliv, že by jej uznávali za zákonný. Zákonný stav měl býti zaveden fundamentálkami. A takto úplně provedené vyrovnání s říší mělo býti spe-

četěno národní shodou v ten rozum, aby každé národnosti příslušelo právo veta ve všech čistě národních otázkách. Zákonné to vyrovnání zmařeno, pouze faktický stav ostal na dále. Účty národa českého po dlouhá desítiletí zůstaly nesplaceny, a nyní měl by souhlasiti se stavem, který by splacení těch účtů na vždy učinil nemožným?

Oprava volebního řádu svázaná za těch okolností s národními kuriemi a právem veta nemá smyslu. Ve sněmu nerozhodovala by většina, nýbrž hlasy obou národností, a kdy by stálo třeba jen 20 Němců proti 200 Čechů, měli by stejnou váhu a moc. Že by to byl jen počátek další dělby království, může si každý snadno na prstech vypočísti. Pro nás ani státní převrat r. 1873 — zavedením přímého volení do říšské rady, proti ustanovením i samé ústavní oktrojírky provedený — nebyl odčiněn. Právě nahromaděním těchto zmatených stavů, od přirozených základů říše se odchylujících, stala se možnou násilná německá obstrukce a jakož i hazardní hra o životní důležitosti českého národa.

Jazyk úřadů samosprávných a školy minoritní jsou též bolestnou stránkou jednání po 12 již let. O Maďarech lze říci, že co revoluce r. 1848 a 1849 prohrála, právníci po patnácti letech vyhráli. Bohužel náš padesátiletý politický zápas nevyniká tak pevným právním vědomím. Politika ode dne ke dni jest osudnou chybou. Jednání Vídeňská jsou historicky významnou událostí. Přítel i nepřítel musí věděti, že k bezpráví nesvolíme a spíše opposici a osamocení dáme přednost. Smír je žádoucí věc; ale abychom byli napáleni, utrváni, umdleni, jakkoli donuceni jednati proti svému programu tak dlouho hájenému, zadávati něco z důležitých práv českého národa, českého království a české koruny, dávati svůj souhlas ke zkracování, které na nás posud jen bylo mocí prováděno, k uzákoňování poměrů, proti kterým několikero pokolení české protestovalo a přísahalo vzpírati se až do těch statkův a hrdel — to by nebyl smír, to by byla křivda a pramen nových nekonečných křivd, to by byla osudná chyba, to by byl neodpustitelný hřích, to by byla porážka podobná Bílé Hoře. Proti nám se provádí ustavičně smělá offensiva, vládnoucí ohromnou silou; my trvali jsme a trváme jen v obraně, ne vždycky silné, často oslabované jmenovitě vnitřními rozbroji a půtkami; byli jsme vždycky až příliš povolni, ale jsou meze, kterých při tom překročiti nesmíme, nechcemeli hráti jen úlohu beránka, jenž vlkovi kalí vodu! —

Shromáždění zástupcové české a německé národnosti z Čech a Moravy uvítáni byli 5. února o polednách od předsedy ministerstva dr. Körbra řečí, kterou končil slovy: „Říše přihlíží k vám, vraťte jí její štěstí a klid!“ Dr. Engel prohlásil: „Ježto nám nebyl dosud oznámen konkretní program jednání, má naše účastenství zatím jen ráz informativní.“ Poukázal i na Slezsko a na země se slovanskými menšinami, na cestu zemského zákonodárství k upravení věcí jazykových a na nutnost uklizení sporu ústavního, by zmatky v Rakousku byly odstraněny. Dr. Funke tvrdil, že se konference mohou týkati jedině jazykové otázky v Čechách a na Moravě a vyslovil se pro stanovení všeobecné „dorozumívací“ řeči a zachování jednotné správy. Zástupcové Čech a Moravy odbývají porady každí zvlášť. Z království se jich účastní dr. Čelakovský, dr. Engel, dr. Kaizl, dr. Kramář, dr. Pacák, dr. Sláma

a Fr. Schwarz za svobodomyslnou stranu, dr. Zátka za národní, K. Prášek za agrární stranu, hrabě K. Bouquoy, hr. Pálffy a kn. Bedřich Schwarzenberg za konservativní velkostatkáře; dr. Funke, dr. Nitsche, dr. Pergelt-dr. Russ a dr. Eppinger za německé liberály, Prade, dr. Schücker a dr. Reininger za nacionály, P. Opitz za křesťanské sociály a dr. Bärnreither, hr. Fürstenberg a dr. Schreiner za ústavácké velkostatkáře. Z markrabství dr. Žáček, dr. Stránský, dr. Perek, baron dr. Ot. Pražák, Svozil zastupují lidové poslance, dr. Koudela katolickou stranu, hr. Serenyi konservativní velkostatkáře; bar. D'Elvert, dr. Götz, dr. Gross německé liberály, dr. Chiari a dr. Kaniak nacionály, bar. Chlumecký ústavověrné velkostatkáře a hr. Žerotín střední stranu. Dr. Edvard Grégr a dr. Baxa z důvodu státoprávního odřekli své účastenství. Z německé strany Wolf protestoval proti smíru a zahájil agitaci proti jednání konference. Porady pokračují velmi zvolna. Čeští zástupcové z Čech a z Moravy se jednohlasně (6. února) usnesli, aby za základ pro upravení jazykových poměrů moravských platila dvojjazyčnost v úřadní řeči vnější, vnitřní i služební, a též i nejvyšší instance aby byly povinny česká podání česky vyřizovati. Čeští a němečtí zástupcové z Čech vzali na přetřes zákon o rovnoprávnosti při úřadech samosprávných, jenž od českého sněmu loni byl přijat, ale nebyl od krále potvrzen. Jednání má býti průpravou k zákonu o úřadním jazyku při úřadech státních, jehož návrh vláda dosud nepodala. O zákoně docílena posléze v užším výboru shoda a předložen (16. února) plenu z Čech. Kámen úrazu tvořil článek 2. o povinnosti obcí a okresů přijímati a vyřizovati podání v jazyku, v kterém dojdou. Kompromisu dosaženo ustanovením, aby zemský výbor byl instancí překládací. O podobném zákoně pro Moravu, jejž podal dr. Parma na moravském sněmu, jednali zástupcové moravští. V užším výboru projednána i oprava volebního řádu pro království české a docílena shoda o těchto věcech: aby ve velkostatcích nesvěřenských ponecháno bylo zastoupení i německým velkostatkářům poměrné k počtu voličů, aby rozmnožen byl počet poslanců za města, venkovské obce a obchodní komory s přímým hlasovacím právem na venkově; aby zavedena byla nová kurie všeobecného práva hlasovacího; aby Němcům zákonně zabezpečeno bylo zastoupení v zemském výboru a ve správě zemských ústavů. Podrobné provedení zásadní této shody ponecháno českému sněmu. Zavedení národních kurií s právem veta nebylo schváleno, ovšem ale prohlášeno z české strany, že německý požadavek zásadně se neodmítá, nýbrž ponechává na konec jako závěrečný kámen shody a že veto musí býti obmezeno na určité vytknuté případy zákonodárství. Zákon o školách minoritních a oprava volebního řádu pro Moravu nebyly do 18. února vyřízeny. Hlavní však a nejdůležitější otázku ponechává ministerstvo na konec. Ve schůzi moravských zástupců (15. února) podala vláda osnovu rovného práva při soudech a úřadech, ale jen pro vnější jazyk úřadní, čemuž se všichni čeští zástupci moravští opřeli, trvajíce na prvotním požadavku. Dne 16. února jednali ministři Körber a Rezek pouze s českými zástupci z Čech o rovnoprávnosti při soudech a úřadech v Čechách. Po odporu, jenž při tom byl ode všech Čechů projeven, konána nazejtří dlouhá ministerská rada, a předseda ministerstva uchýlil se o svolení čili rozhodnutí k císaři do Pešti. Toť průběh porad od 5.

do 18. února; dosud jim není viděti konce. Přes to vláda doufá, že našla konečně cestu, která povede ke klidnějšímu rokování v říšské radě. Císařským rozhodnutím svolána ***říšská rada*** ke dni 22. února. Vedle ní má konference česko-moravská zasedati dále. —

Jako rostoucí obr, jenž na všech stranách si zjednává volnost k životu potřebnou, šíří Rusko svůj vliv v důležitých končinách Asie. Jisté překvapení způsobilo politickému světu jeho vystoupení jako finanční moci v Persii. Nebývalo jí, ale nyní se jí stává. Převzalo ***ručení za perskou půjčku*** 22·5 milionu rublů ve zlatě a obdrželo v zástavu perské celnice, vyjma celnice v přístavech Perského zálivu, které ručí za půjčku anglickou. Hlavní význam toho jest, že Rusko nabývá v Persii politické převahy. Na čem mu nejvíce záleží, jest jižní Persie, jmenovitě Chorasan (s nímž v délce tisíce verst v střední Asii hraničí) a spojení s Perským mořem. S tím souvisí i rozmnožení ruské moci nad Kuškem; podporuje se jím vliv a význam Ruska též v Chorasanu, kamž Afganci pro nedostatek pevné hranice mnohé nájezdy činili. Rusové převzali též stavbu dráhy ze Zakavkazska přes Tebris k Teheranu a s odbočkou k Perskému zálivu.

Na jiné straně uzavřeli opět železničnou ***úmluvu o stavbě železnic v obvodu ruských hranic v Turecku.*** Původně hodlali sami Rusové budovati dráhu Mezopotamskou, kterýž záměr jim zhatil německý projekt dráhy Bagdadské. Rusům záleželo na tom, aby si zabezpečili všechny železnice a železničné spojení k ruským hranicím směřující. V tom smyslu se Turecko smlouvou zavázalo, že při zadávání koncese k drahám takovým Rusko bude na prvním místě. Spolu obdrželo Rusko koncesi k stavbě ***dráhy z Karsu do Erzerumu*** za stejných podmínek jako Němci k stavbě dráhy Bagdadské. Neveliká ta dráha do arménského hlavního města má svou zvláštní strategickou a politickou důležitost, kterou jí dává vysočina arménská, tato horská hradba, jež v dějinách vždy rozhodovala o držení Asie. Drahou tou přiblíží se Rusko nejen Malé Asii, nýbrž i Cařihradu.

Stavba rusko-čínské dráhy Mandžurskem pokračuje na vzdor velikým překážkám velmi rychle. Jak ze zprávy carovi podané vysvítá, buduje se z dvou stran, od světové dráhy sibiřské, kde na 800 verst se kladou koleje, a od jihu, od Dalního a Port-Arthuru k severu, kde na trati 445 verst až k Mukdenu se již jezdí. Do tří let bude jízda na trati mezi Petrohradem a Dalním slavně zahájena. K tomu dni bude na náměstí před Nikolajevským nádražím v Petrohradě odhalen pomník původci dráhy té Alexandru III.

Finanční zpráva a rozpočet, jež každoročně o novém roce ministr financí carovi předkládá, vyznačují ostře silné i slabé stránky ruských financí. Překvapující jest velký vývoj ruských financí za posledních pěti šesti let, jenž souvisí i s netušeným rozkvětem průmyslu, železnic, obchodu. Kdežto r. 1877 průmyslová výroba zpracování rostlinných a zvířecích látek, kovu, hlíny a chemická dosáhla ceny 541 milionů rublů, stoupla r. 1887 na 802 miliony, r. 1892 na 1010 mil. a r. 1897 na 1816 milionů a značně stoupá dále. Podobně příznivý poměr vykazuje dobývání uhlí, petroleje, litiny a železa. Roku 1889 obnášela délka železničné sítě 27.458 verst, počátkem r. 1900 však 55.286 verst, nepočítaje dráhu Mandžurskem. Z toho připadá 60·5%

na dráhy státní a 39·5$\%$ na dráhy soukromé. Zlata bylo v říšské bance r. 1898 za 1146 mil., koncem r. 1899 za 927 mil., v oběhu r. 1898 za 145 mil. a r. 1899 za 639 mil. Oběh zlatých peněz se tedy rozmnožil a zároveň klesl obnos bankovek v oběhu, jichž bylo r. 1898 za 683 miliony a r. 1899 jen za 517 mil. Spolu stahují se v bance, aby vzaty byly z oběhu, r. 1898 bylo jich tam za 41·8 a nyní za 112·7 mil. rublů. Stříbrných rublů bylo za 190 mil. a nyní jest jich za 220·5 milionu. Výkazy o státním hospodářství jsou velmi příznivé, příjmy skutečné převyšují značně příjmy rozpočtěné. Hospodářský rok 1898 končil přebytkem 135 milionů rublů, který r. 1899 stoupl na 190 milionů. Tím umožňuje se Rusku, aby hrálo i úlohu moci finanční. —

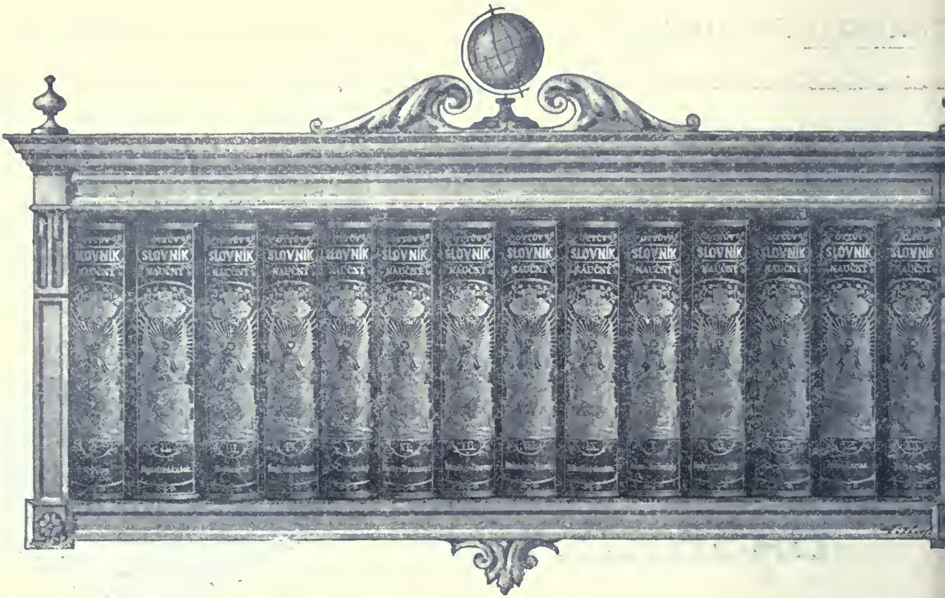
Od císaře Viléma v Hamburku a od kancléře Hohenloha v říšském sněmu ohlášený ***zákon o rozmnožení válečného loďstva*** německého byl 25. ledna podán sněmovně. Dle jeho znění má do 15 let německá námořní moc býti více než zdvojnásobena. Má býti zřízeno druhé loďstvo, jako jest nynější a mimo to rozmnoženy koráby do cizích vod o 6 velkých a 7 malých křižácích. Za to mají odpadnouti obrněnci menší rychlosti. Na stavbu lodí požaduje se 1600 mil. mark, na stavby přístavní i loděničné a na kasárny 261 mil. mk. Mimo to rozmnoží se stálé roční výdaje o 5·4 mil. z nákladu toho plynoucích, pensijní fond o 360.000, a roční náklad na loďstvo vzroste z 169 mil. r. 1900 na 323 mil. r. 1916. Zásadní odpor proti předloze činili jen sociální demokraté. Při prvním čtení uvedli však řečníci katolického středu otázku úhrady na denní pořádek. Národní liberálové a konservativci již pro své vládní stanovisko souhlasili s předlohou, která velkou většinou přikázána rozpočtovému výboru.

Účinky předlohy té jeví se již i jinde. Na Rusi a v Rakousko-Uhersku jedná se o nové rozmnožení loďstva, a ve Francii schválen souhlasně program ***organisace francouzského loďstva***, jak jej Waldeck-Rousseau ve sněmovně dne 30. ledna byl vyložil. Na vybudování loďstva ustanoveno 900 milionů franků, z toho 711 mil. na stavbu lodí a 140 mil. na přístavy. Hned nyní počne se s budováním 6 velkých obrněnců, 5 obrněných křižáků, 28 torpedolovců, 112 torpedových lodí a 26 podmořských torpedových lodic. Do šesti let mají býti všechny ty lodi hotovy a zároveň program z r. 1896 proveden. Do r. 1906 bude míti Francie 28 velkých obrněnců, 24 obrněných křižáků, 52 torpedolovců, 263 torpedových lodí a 38 podmořských lodic.

Válka v jižní Africe udržuje v horečném napjetí Anglii, jež do konce r. 1899 vypravila nejlepší své síly na bojiště a stále ještě zřizuje nové oddíly, brigády a divise, aby je vyslala na místo nebezpečí. Měsíc zotavoval se generál Buller a sesiloval od své porážky u Colensoe, až v polovici ledna vytrhl k západu, aby obešel pravé křídlo boerských republikánů a vší mocí vrhl se k Ladysmithu. „Není ústupu!“ hlásal hrdě v denním rozkaze 20. ledna. Již před tím však 18. ledna generál Warren, chtě obejíti postavení boerská, byl odražen a k rychlému ústupu donucen. Od 20. do 25. ledna trvaly krvavé boje nad Tugelou, kterou Buller na několika místech překročil. V úterý 23. ledna v noci obsadil Warren výšinu Spionkop. Zde však nazejtří svedena krvavá bitka, v níž Angličané poraženi a s velkými ztrátami donuceni dobytou posici opět opustiti. V Londýně plesáno nad vítězstvím, ale když došla

zdrcující zvěst o porážce, nastalo ustrnutí. Dle depeší z republikánské strany ztratili Angličané 800 mrtvých, 1500 raněných a dělostřelectvo, jež měli za Tugelou. Na vzdor tomu vyslovil generál Buller počátkem února v denním rozkaze, že do téhodne bude Ladysmith vyproštěn, a 5. února hnul se dvěma proudy za Tugelu. Obsadil vysočinu Valkrantz, aby odtud si prorazil cestu nižší kopcovatinou k sevřenému městu. Ale Boerové napadli ho s takovou mocí, že 10. února opět byl nucen ustoupiti za Tugelu. Pronásledován až za řeku uznal ústup za jediný prostředek, aby se zachránil před sevřením. Dal se opět směrem ke Colensoe, znepokojován všude cestou od nepřítele. Zatím chystal se nový vrchní velitel s Kitchenerem, náčelníkem svého štábu, k nové velké akci. Anglie měla počátkem února na afrických bojištích 81 prapor, 15 pluků jízdectva, 252 polních a 150 těžkých děl a 50 rozličných sborů dobrovolnických, — s posilami ještě přibylými 180.000 mužů, z toho 37.800 jezdců. Jest to květ pravidelné branné moci Anglie, sesílené hromadně najatými dobrovolníky a vedené od mužů, z nichž jeden se proslavil v divokých končinách afganistanských a druhý v písečných pouštích sudanských. Roberts s Kitchenerem měli rozhodnouti; na ně skládány všechny naděje. V skutku byl postup jejich šťastný, ale dosud bez rozhodnější srážky. Roberts s 45—50.000 muži postoupil z Kapska k řece Modderu, kde lord Methuen a město démantů Kimberley byli sevřeni od Boerů pod velením Cronjeovým. Kimberley bylo 15. února osvobozeno. Boerové opustili je sami, a generál French měl snadný úkol je opanovati. Roberts překročil hranice Oranžského státu a téhož dne stanul v Jakobsdalu. Cronje do 18. února nepřijal bitvy. Nový velký voj postupuje proti Boerům. Ne s Bullerem, ale s Robertsem chystá se rozhodná bitva.

Ve světodějné chvíli zahájen byl 30. ledna v Anglii parlament. Hrstka Boerů, jež Angličany na hlavu porážela, odhalila světu tajemství, že Veliká Britanie jest obr hliněných nohou a zbavuje Anglii lesku, kterým posud ovládala nezměrné končiny. Konkurrenti její i podmanění národové vidí, že na pevnině není nebezpečna, a to pro další osudy světa jest velmi vážné poznání. ***Trůnní řeč,*** kterou parlament zahájen, byla ku podivu všední. Při ***adresním rokování*** liberálové vytýkali vládě nedostatečnou přípravu k válce, kterou podnikla. Fitzmaurice navrhl v tom smyslu projev nedůvěry. Návrh ten však 352 hlasy proti 139 (6. února) zamítnut. Irská opposice počtem 82 hlasů postavila se na stranu Boerů a vzdala se hlasování. Vláda Salisburyova zvítězila velkou většinou, přes to však není postavení její na dlouho pevné. Ve sněmovně muž zvučných frásí Chamberlain, vlastní původce nynější války, ujišťoval, že Anglie postaví za krátko proti Boerům armádu 200.000 mužů. Ve sněmovně lordů mluvil (12. února) ministr války Lansdowne, arci hlavně pro ulici, že síly Anglie nejsou ještě vyčerpány, že má ještě 400.000 mužů, z toho 98.000 řadového vojska v zemi a že může vypraviti ještě jednu armádu 130.000 mužů do jižní Afriky. To jest sice možno, ale pravdě velmi nepodobno jest, že by se kdo takového vojska lekal.

SLOVNÍK
NAUČNÝ

V SEBRANÝCH SPISECH KAROLINY SVĚTLÉ

vyšla dosud následující díla:

Díl I.

Kříž u potoka. Román. S titul. illustr. A. Brázdy. Brož. zl. 1·50. Skv. váz. zl. 2·40.

Díl II.

Zvonečková královna. Zapomenutý pražský příběh. S titul. illustr. V. Olívy. . . . . Brož. zl. 1·20. Skv. váz. zl. 2·10.

Díl III.

Vesnický román. S titul. illustr. A. Brázdy. Brož. zl 1·20. Skv. váz. 2·10.

Díl IV.

Černý Petříček. Pražský obrázek. Skv. váz. zl. 1·50.

Díl V.

Kantůrčice. Z pohorského zakoutí. Vychází v sešitech po 15 kr.

Sebrané spisy Karoliny Světlé

Vycházejí právě nákladem J. OTTY v Praze v sešitech po 15 kr. Předplatné na 10 sešitů poštou 1 zl. 60 kr.

Žádejte sešit na ukázku! **Na skladě v každém knihkupectví.**

Odebírejte a čtěte Spisy Karoliny Světlé!

Nejlacinější sbírkou českých knih

jest bez odporu

SVĚTOVÁ KNIHOVNA

SBORNÍK
VYBRANÝCH SPISŮ
ČESKÝCH
I LITERATURY
SVĚTOVÉ.

Každý svazek jest ukončen.

Předplatné na 10 čísel
(kterýchkoli)
1 zl., poštou 1 zl. 10 kr.

Vázaná
»Světová knihovna«
stojí:

číslo jednoduché 26 kr., dvojité 40 kr., trojité 54 kr.

Veškera 144 čísla za 14 zl. 40 kr. franko.

»Světová knihovna« je na skladě v každém knihkupectví, zejména však v

Nakladatelství
J. OTTY v Praze,
Karlovo nám. 34.

Nejnovější čísla Světové knihovny:

Cervántes, *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha.* Humoristický román.
Díl I. (Čís. 101—109) . . . . —·90 zl.
váz. . . . . 1·14 »
Díl II (Čís 123—131) . . . . —·90 »

Puškin, *Dubrovský.* Povídka. (Čís. 110) —·10 »

Molière, *Lakomec.* Veselohra (Čís. 111 až 112) . . . . —·20 »

Mark Twain, *Vybrané humoresky.* (Č. 113 až 115) . . . —·30 »

Arbes, *Ethiopská lilie.* Romanetto. (Č. 116·119) —·30 »

Vikelas, *Tři novořecké povídky* (Č. 120) —·10 »

Kozarac, *Dřěchorvatské povídky.* (Č. 121 až 22) . . . . —·20 »

Coppée, *Henrietta.* Novella (Čís. 132) . . . . . —·10 »

Stevenson, *Podivný případ dra. Jekylla a pana Hyda.* (Čís. 133—134) . . . . —·20 »

Goncourtové, *Renata Maupérinova.* Román. (Č. 135-137) — 30 »

Flammarion, *Koprník a soustava světová.* (Č. 138—140) —·30 »

Heine, *Kniha písní.* (Čís. 141—143) . . . . . —·30 »

Světlá, *Hubička.* (Č. 144) . —·10 »

Žádejte nový prospekt „Světové knihovny“ k rozdání svým přátelům a známým.

Tiskem J. Otty v Praze. — Nákladem vlastním.

Obchodní dům s koberci a záclonami
továrna na železný nábytek a zboží lůžkové
HYNKA GOTTWALDA
v Praze, Na Příkopě „U Špinků“.

Koberce všeho druhu, běžné (stůčkové) do salonů k pohovkám.
Koberce smyrenské.
Pravé perské koberce.
Koberčíky k postelím.
Koberce linoleové a předložky.
Lambrekýny (k oknům).
Záclony okenní.
Záclony krajkové crême a bílé.
Záclony látkové.
Záclony plyšové.
Závěsy do oken.
Gobeliny.
Koberce na stoly.
Přikrývky flanelové a ze srsti velbloudí.

Přikrývky prošívané všech druhů.
Přikrývky (houně) na koně.
Přikrývky a houně.
Lamí a kozí kůže.
Vaky na nohy.
Cestovní plaidy.
Přikrývky na cestu (tygrované atd.) anglické a tuzemské.
Kufry a cestovní brašny.
Deštníky. Župany.
Úplná zařízení lůžková.
Drátěné matrace.
Pružné vložky do postelí.
Matrace žíněné a plněné mořskou travou.
Železný nábytek.
Postele.

Dětské kočárky.
Dětské židle.
Noční stolky a umývadla.
Mosazné postele.
Věšáky.
Zástěny ke kamnům.
Žaponské záclony.
Uhelníky a přístavce ke kamnům.
Stolky na květiny.
Stolky na klece.
Nábytek zahradní.
Lavice, stoly, židle.
Zahradní stany.
Přihrady na láhve.
Dětský nábytek.
Nábytek z ohýbaného dřeva.
Nábytek pro loutky atd.

Cenníky a rozpočty zdarma a franko.

Vyšívání všeho druhu, tak zvané švýcarské

doporučují

Bratří Tšídové,

první česká továrna na vyšívání

v NOVÉ KDYNI.

ZALOŽENA R. 1871.

V. Svoboda a spol.,

hnědouhelný důl
„Frauenlob“ u Duchcova
a obchod s uhlím ve velkém
v Praze.

Písárna: Městský sad čís. 21 nové.
Telefon 1387.

Sklady:

V nádraží císaře Františka Josefa **v Praze,** v nádraží západním **na Smíchově,** v nádraží c. k. státní dráhy **v Nuslích,** v nádraží c. k. státní dráhy **na Hrabovce v Žižkově**

jsou vždy hojně zásobeny veškerými druhy nejlepšího uhlí hnědého Duchcovského a Mosteckého z dolů **Frauenlob, Amalia, Humboldt,** pak kamenným uhlím **Radnickým** z dolů hrab. Šternberga, **Buštěhradsko-Kladenským** a **Libušínským,** jakož i novinkou v oboru uhelném

Oseckým smolným lesklým uhlím z dolu

„Alexandr“,

kteréž jest nejčistším, nejúspornějším a nejvydatnějším topivem a **jedině našich skladech k dostání.**

Zakázky se rychle a levně vyřizují.

Věstník král. české společnosti nauk. Cechovní zřízení na Hlinecku v XVII. a XVIII. věku. Napsal dr. K. V. Adámek. — O listině papeže Jana XIII. v kronice Kosmově. Napsal dr. M. Dvořák. — Příspěvky k poznání variací trav českých. Napsal J. Rohlena. — Doklad o pobytu diluviálního člověka v okolí Mělnickém. Předkládají J. Matiegka a B. Čermák. Geotektonika křídového útvaru v Poohří. Napsal Č. Zahálka.

Lidové rozpravy lékařské. Pořádá dr. Lad. Haškovec. Čís. 1. Zdroje lékařského vědění a umění. Napsal dr. E. Albert. Za 60 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Německo-česká terminologie úřední a právnická. Příruční slovník pro úřady politické, finanční, poštovní, dopravní, účetní a vůbec pro úředníky státní i samosprávné, jakož i pro soukromou potřebu ve styku s úřady. Za pomoci četných odborníků sestavili JUDr. Kadlec a JUDr. K. Heller. Seš. 51. a 52. Sešit po 48 hal. Nakl. týž.

William Herschel a jeho sestra Karolina. Biografický nástin od P. Šafaříkové. Cena 2 kor. Nákl. vlastním.

'Ebrejská slavnost pesa'h. Historická a ethnologická úvaha dr. O. F. Vaňka. Nákl. Radikálních Listů, v Praze 1900.

Svatební dar. Napsala Věnceslava Lužická. Za 2 kor. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově za r. 1899. Roč. II. Nákl. Klubu.

Ze světa zvířat. Slovem doprovází B. Bauše. Seš. 7. a 8. Za 80 hal. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Ottova Laciná knihovna národní. Čís. 177.: Z města a venkova. Napsal J. Janča. Nakl. J. Otto v Praze.

Libuše, matice zábavy a vědění. Roč. XXX. čís. 1.: Boj s kapitálem. Román od O. Červinky. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Světová knihovna. Rediguje Jaroslav Kvapil. Čís. 135.—137.: Renáta Mauperinova. Napsali J. a E. Goncourtové, přeložil A. Holk. Cena 60 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Ludmila. Redaktor ThC. Jan Pauly. Roč. II. sv. 3.: Horská srdce. Povídka od J. V. z Finberka. Nakl. V. Kotrba, v Praze 1900.

Čítárna českého lidu. Seš. 3.—7.: Prokopa Chocholouška historické romány a povídky. I. Dvě královny. Seš. 8.: Přivítan, kmet Staropražský. Seš. po 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Vilímkova knihovna. Z davu. Povídka a črty Frant. K. Hejdy. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Šolcova knihovna. Sv. 1.: Rodina Šillerova. Román B. Brodského. Seš. 5.—7. Sešit po 24 hal. Nakl. E. Šolc v Telči.

Ruská knihovna. Red. J. Hrubý. Vzkříšení. Román hraběte L. N. Tolstého. Seš. 9. a 10. Nakl. J. Otto v Praze.

Románová knihovna Světozora. Roč. XXXIII. Sv. 48. Díl III.: Faraon. Napsal Boleslav Prus, přeložil Jar. Rozvoda. Cena 1 kor. 60 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1899.

Vzdělávací knihovna katolická. Sv. XVI. seš. 4. a 5. Otázka sociální. Napsal J. Biederlack, přeložil dr. F. Beneš. Za 1 kor. Nakl. V. Kotrba v Praze.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. V. seš. 2.—3.: Úvahy vybrané z literárních, politických a náboženských spisů Josefa Mazziniho. S úvodem V. Clarkea přeložili Jos. David a dr. Gustav Žďárský. Sešit po 48 hal. Nakl. Jan Laichter, v Praze 1900.

Přítel domoviny. Roč. XVI. sv. 2. a 3.: Car a hetman. Napsal D. L. Mordovcev, přeložil J. Wagner. Sv. 4.: Černohorci. Napsal K. Herloš. Sešit po 32 hal.

Učme se rusky! První ruská čítanka pro Čechy. Upravil Jos. Sokol. Za 2 kor. 40 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Zrnka. Sepsal Fr. Vymazal. Druhá hromádka. Cena 40 hal. Nakl. A. Píša v Brně.

Obrazárna Jos. V. Nováka v Praze. Popisný seznam od dr. Th. z Frimmelů. Jako rukopis tištěno. Nákl. vlastním, v Praze 1899.

Statistika Svazu československého Sokolstva za rok 1898. Sestavil V. Kukaň. Nákladem Svazu československého Sokolstva.

Volných Směrů čísla prosincové, lednové a únorové vyšla najednou; text i vyobrazení v nich vesměs jsou věnovány Hanušovi Schwaigrovi.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h., jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

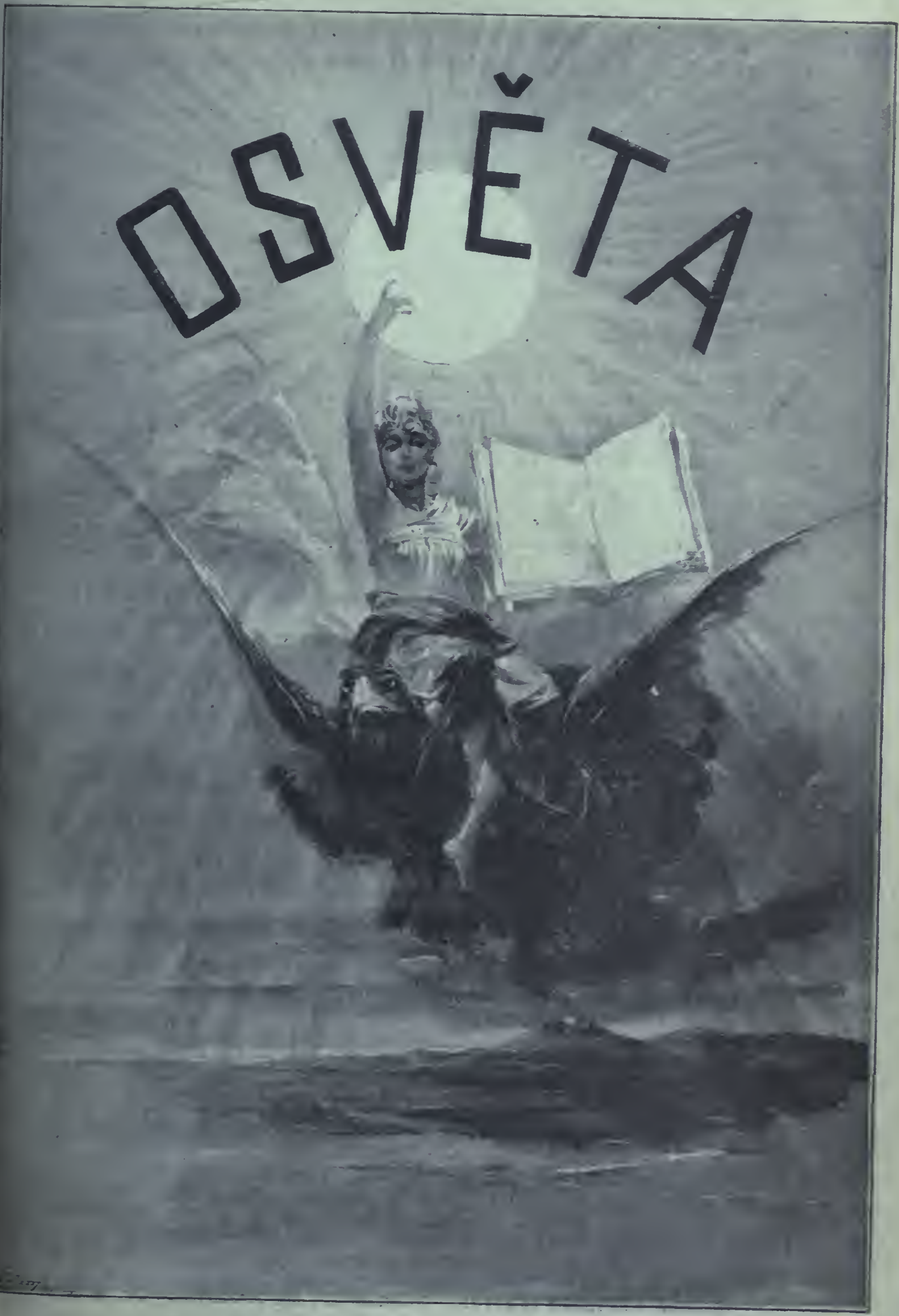
Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k. 20 h.), 1881—1899 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 30. 1900. ČÍSLO 4.

☛ Číslem tímto počíná se **druhé čtvrtletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 346.—348. (Lisabon—Loď.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Severní Čechy. Seš. 9. a 10. Sešit po 1 k. 80 hal. Nakl. týž.

Stará Praha. Sto akvarelů Václava Jansy. Popisuje Jan Herain. Seš. 7. Sešit za 5 kor. Pořádá a vlastním nákladem vydává B. Kočí, v Praze 1900.

Národní písně moravské nově nasbírané. Sebral Frant. Bartoš. Seš. 1. Nákl. České akademie, v Praze 1899.

Bibliografie české historie. Sestavil Čeněk Zíbrt. Díl I.: 1. Knihověda a část všeobecná. 2. Pomocné vědy. Nákl. České akademie, v Praze 1900.

Sbírka pramenů ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Vydává III. třída České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze. Čís. 2. Památky řeči a literatury české: Žaltář Poděbradský. Vydal Adolf Patera. Nákl. České akademie, v Praze 1899.

Rozbor podřečí hornoostravského ve Slezsku. Napsal Jan Loriš. Nákl. České akademie, v Praze 1899.

Rakouské právo ústavní Soustavně vykládá dr. Jiří Pražák. Část IV.: Ústava mocnářství celkového. Nákl. Jednoty právnické, v Praze 1900.

Dějiny starověkých národů východních. Napsal J. V. Prášek. Seš. 6.—8. Sešit po 1 kor. Nakl. Alois Wiesner v Praze.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Seš. 32. a 33.: Kantůrčice. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Sebrané spisy Václava Vlčka. Seš. 9.: Zlato v ohni. Sešit po 30 hal. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Seš. 31.—36.: Báchorky veršem. Seš. 37.—39.: Vzpomínky z cest a života. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič v Praze.

Aloisa Jiráska sebrané spisy. Seš. 299. a 300.: Bratrstvo. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Seš. 6. a 7.: Pod doškovými střechami. Seš. 7.—10.: V červáncích kalicha. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič v Praze.

Psanci. Drama o 3 dějstvích od Jaroslava Hilberta. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1900.

U snědeného krámu. Román Ig. Herrmanna. II. vydání. Seš. 3. a 4. Sešit po 24 hal. Nakl. F. Topič v Praze.

Pohádka máje. Napsal V. Mrštík. Druhé vydání. Seš. 6.—9. Sešit po 40 hal. Nakl. týž.

Andělská sonáta. Napsal Jos. Merhaut. Seš. 6. a 7. Sešit po 32 hal. Nakl. A. Píša, v Brně 1900.

Dramatická díla Williama Shakespeara. X.: Cymbelin. Tragedie v 5 jednáních. XI.: Othello Maur benátský. Tragedie v 5 jednáních. XII.: Romeo a Julie. Tragedie v 5 jednáních. Přeložil J. V. Sládek. Vydává Česká akademie. Nákl. J. Otty v Praze.

Repertoir českých divadel. LXVIII. Premiera na vsi. Žert o 3 jednáních od Jos. Šmahy. Za 1 kor. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Všeobecný slovník právní. Příručný slovník práva soukromého i veřejného zemí na říšské radě zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní zemí koruny české. Uspořádal dr. Fr. X. Veselý. Seš. 98. a 99. Sešit po 1 kor. Nákl. vlastním.

Lidové rozpravy lékařské. Pořádá dr. Lad. Haškovec. Čís. 2. Hygiena dětského věku. Napsal dr. Fr. Scherer. Za 60 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Názorná květena zemí koruny české. Sepsal František Polívka. Sv. II. seš. 12.—16. Sešit po 60 hal. Nákl. R. Prombergra v Olomouci.

Život starého kantora. Autobiografická líčeň. Podává J. E. Kosina. Dílu II. seš. 4. a 5. Sešit po 40 hal. Nakl. týž.

R. 1900. Čís. 4.

OSVĚTA

Čechoslované a civilisace.

Píše

dr. Hermenegild Jireček.

12. Komenský.

Náš Komenský náleží ne nám toliko; on patří všemu světu. Jmeno jeho zní zvučně mezi národy obojí polokoule. Kdo chce psáti o osvětě všeobecné, nesmí a nemůže, byť spěchal sebe více, minouti osobnosti jeho, která jako bohatýr civilisace vysoko vyniká nad zástupem povolaných dobrodinců člověčenstva.

Dlouho byl spor o to, kde by se mělo hledati rodiště Komenského; jedni pomýšleli na Komnu, jiní na Nivnici, opět jiní na Uherský Brod. Jisto jest nyní, že jím jest Nivnice, osada podál Brodu; vždyť sám tak svědčí, an na škole Herbornské a na universí Heidelberské ohlašoval se při zápisu za Nivničana (Niwnicenus, Nivanus). Kdy by byl býval rodákem Uherskobrodským, byl by tam byl zapsán Hunnobrodenus, jako před ním tři jiní Brodští rodáci z r. 1584, 1585, 1589. Jest sice pravda, že po mnoha letech, meškaje v Uhrách, v Šaryšském Potoku, podepsal se jednou Hunnobrodenus a že náhrobní nápis také ho tak jmenuje, ale to se patrně stalo proto, jednak že rodiče jeho měli usedlosti v Brodě, jednak že Brod byl místo slovutnější nad Nivnici. — Jmeno Komenský pocházelo odtud, že otec Martin pocházeje z Komny slul v Brodě Komjanský, Komenský. Co by znamenalo jmeno Amos, kterým se v Herborně i v Heidelberce r. 1611 a 1613 a i později, r. 1618, sám nazýval, není posud vysvětleno.

Komenský narodil se r. 1592, dne 28. března, z otce Martina, tuším že mlynáře, ne nemajetného, kterýž mu však dosti záhy (r. 1602) i s matkou odemřel, tak že sirotek desítiletý dán k tetě do Strážnice, kde se mu dostalo prvního vyučování (1604—05) a kde mu byl spolužákem pověstný potom prorok Drabík. Ze školy Strážnické přešel na školu Přerovskou, kde se jako jinoch šestnáctiletý učil již praktickému

bohosloví, což jest znamením, že již tehda pomýšlel na povolání duchovní při církvi bratrské. Zde také seznal latinu.

Koncem r. 1610 odebral se na školu v Herborně, odkud r. 1613 přešel na universí Heidelberskou, kde zůstal až do jara 1614. Že se v těch městech naučil německy, o tom sotva bude pochyby.

Navrátiv se přes Prahu pěšky na Moravu, učiteloval na škole Přerovské, až r. 1616 došed plnoletí, v Žeravicích zřízen jest na kněžství. Nedlouho potom odevzdána mu správa německého bratrského sboru ve Fulneku. Zde se r. 1618 oženil s Mandalenou, dcerou po Buriánovi Vizovském z města Zábřeha. Ve svatební smlouvě ze dne 19. června jmenován jest „bratr Jan Amos Komenský.“ Pohroma Bělohorská zastihla také jej ve Fulneku, když město toto jakožto sídlo bratrské v zimě r. 1620—21 žoldnéřům španělským padlo za oběť. Přišel tu Komenský o jmění své a o velkou část kněh svých; sám pak nucen jest ukrývati se po místech tajných, na panstvích šlechetného pána Karla z Žerotína. V té době vyrvala mu neúprosná smrt morová i manželku i obě dítky maličké (1622). Která by to skrytá místa byla, nevíme; jistě pak to byl r. 1623 Brandýs nad Orlicí, staré toto sídlo bratrské, kdež pán z Žerotína upravil mu zátiší ve skromné chaloupce „na srubu“ pod Klopotem, vystavené prý hned od bratra Řehoře, zakladatele jednoty bratrské, v těch místech, kde se nyní pne krásný pomník Komenského. Zde, v Brandýse, r. 1623 sepsáno přeznamenité dílo „Labyrint světa a ráj srdce.“ Zde se Komenský také po druhé oženil, vzav sobě Marii Dorotu, dceru bratrského kazatele Betlémského, Jana Cyrilla, jenž spolu s administrátorem konsistoře podobojí G. Dikastem vykonal korunování zimního krále Bedřicha Falckého. Svatební smlouva svědčí, že měl Komenský ještě vinici na Blatnicku u Brodu a kromě peněžitého jmění také sbírku kněh latinských. Zatím nátisky byly horší a horší, pronásledování tak nesnesitelné, že kněží bratrští v březnu 1625 sjeli se na statku Karla Bukovského, nedaleko pramenů Labských, aby se smluvili, kde by bratří hledati měli útočiště. Jedna strana poukázána jest na Uhry, druhá na Polsko, a tu Komenskému připadla úloha, aby s jedním soudruhem odebral se do Polska, zejmena do Leštna, na statky Rafaela hraběte Leštinského, bratrům příznivého. Tak se Komenský ocitnul v napotomním dlouholetém sídle svém, Leštně.

Roku 1627 navrátiv se z cesty holandské, kdež někdejšímu králi Bedřichovi Falckému r. 1626 odevzdal přepis proroctví Kottnera Šprotavského, pobýval pod Krkonošemi na statcích pánů bratrských, Adama Zylvara, Václava Záruby a Jiřího Sadovského, ve Vlčicích, v Branné, v Třemešné a v Sloupné. V létě 1627 prohlížeje bibliothéku Vlčickou, udeřil na didaktiku Eliáše Bodina a tím vzal podnět k sepsání podobného díla českého. Ale záhy vyrušen jest i z tohoto zátiší a za tuhé zimy, koncem ledna 1628, ubíral se s Jiřím Sadovským, náčelníkem vystěhovalců, s br. Cyrillem a s jinými, na 24 vozích přes Náchod do Polska. Dne 8. února dorazili do Leštna, kdež Komenského očekávala manželka, která tam již od srpna 1627 meškala. Usídlením v Leštně začala nová doba v činnosti Komenského.

O dalších životních poměrech jeho tuto šířiti se nebudeme; jsouť obecně známy a také se k nim potáhneme v následujícím líčení, jakž

k tomu právě bude příležitost. Ačkoli byl Komenský již po tu dobu vytrvale činný, přece vlastně teprv nyní nastává hlavní působení jeho, jež se vyvíjelo v mnohonácterých stranách: v církevní bratrské, v národní české, ve školní didaktické, ve stránce vědecké, ve stránce politické. Podivuhodna jest čilost jeho při všech zdrcujících nehodách bez ustání se valících, ano i síla zdravotní, že byl s to, aby konal cesty rovněž rozsáhlé jako obtížné, po Polsku, do Anglie, do Švédska, do Elbinku, zase do Leštna, do Uher, do Holandska, kdež smrt stavila navždy jeho kroky. Divíme se často našemu králi Janovi Slepému i Karlovi IV., že sjezdili celou skoro střední Evropu, ale což jest proti těmto cestám, všemi potřebami opatřeným, putování soukromníka, jako byl Komenský, uprostřed války třicetileté! A Komenský sjezdil také i moře na cestách do Anglie, na cestách do Švédska! Král Jan dosáhl věku 50 let, Karel IV. věku 63 let, Komenský pak 78 let! Jaká to síla životní! Jaký to zdravý a pevný základ tělesní i duchovní u muže, trávícího věk svůj uprostřed nekonečných svízelů a starostí každodenních!

Chtíce líčiti *celosvětskou* činnost Komenského, budeme ho provázeti na všech cestách a pobytech jeho, pouštějíce působení jeho vlastnímu národu věnované mimo, též i stranou ponechávajíce činnost jeho církevní.

Styky s Německem. Bylo Komenskému osmnácte let, když se v zimě z r. 1610 na r. 1611 v průvodu mladého pána Dětřicha z Kunovic dostal na školu Herbornskou, r. 1584 založenou a u církevníků kalvínských nebo reformitských velmi slavenou (Herborn leží v dnešním kraji Wiesbadenském, mezi Wetzlarem a Siegen). Učenci tamní byli v živém spojení s jednotou bratrskou; starší tam dávali tisknouti latinské spisy své. Na jaře r. 1613 Komenský z Herbornu odešel do Amsterodamu a vrátil se uprostřed léta na universí Heidelberskou, kdež pomeškal až do jara 1614. Ve dvou těchto městech nabyl prvních popudů k hlavním směrům potomní činnosti své, didaktické i vědecké. V Herbornu velice naň působil mladý profesor Jindřich Alstedt, směru encyklopedicko-didaktického, při tom náchylný k mysticismu. Zde se seznámil s Ratichovými zásadami vyučovacími; též znal a cenil sobě učeného Helviga i Junga. Tu se ukázal podivuhodný zjev: mladý učenec z lůna církve českobratrské uprostřed živlu německého zahořel láskou k mateřskému jazyku i k národu svému tou měrou, že nemínil než pro národ svůj žíti a pracovati. Toto zanícení nezůstalo hluchým; Komenský přistoupil ihned ke skutku a již v Herborně jal se pracovati o důkladném slovníku českém, spolu s mluvnicí a fraseologií, kteréžto dílo zaneprazdňovalo jej po všechen další čas až do pohromy Leštenské, kdež všechen tento jazykový poklad rázem zničen. Druhé dílo v mysli pojaté bylo Amphitheatrum universitatis rerum, kteréž sám nazval dílem hlavním (opus principale); mělo za účel poučení krajanů ve všech naukách potřebných; dílo rozvržené na 28 svazků, přerozsáhlé, hotová to encyklopedie nauk, která však nedošla uskutečnění.

Druhé setkání s německými kruhy připadá do té doby, když bratři z vlasti moravské i české násilou puzeni ohlížeti se jali po nové otčině. Komenský vypraven, jak známo, do Polska a tu na cestě ze Zhořelce do Leštna zastavil se ve Šprotavě, kde se osobně seznámil

s mystikem prorokem Kotterem. Vraceje se do Čech, vydal se ze Šprotavy pojednou do Berlína, hledaje tam duchovní podpory ve věcech Kotterových proroctví. Našel ji u nejvyšší církevní autority tamní, superintendenta Krištofa Pelarga. Ale i rok potom, 1626, navštívil Komenský Berlín na novo; odtud dále šel s proroctvími Kotterovými k zimnímu králi Bedřichovi do Haagu.

Styky s Polskem. První poselství Komenského do Polska zdařilo se jak známo, dle přání. Hrabě Rafael Leštinský (Leszczyński) přijal exulanty do Leštna na panství své a na jiná místa. V Leštně Komenský hned všechnu prázdeň obrátil k oblíbenému učitelování, působě na škole bratrské, též při gymnasium nedávno založeném; ostatních kněží, 30 na počet, přiměl, aby činni byli na poli písemnickém. Toho času nesnáze životní nenaléhaly ještě na bratry tak jako později; také se nespouštěli naděje, že se zase navrátí do vlasti. Neúčastnili se sice vpádu saského do Čech r. 1631, nicméně se jim přitížilo tak, že sešedše se r. 1632 a postavivše Komenského za svého biskupa, uznali Polsko za svou druhou vlast. Leštno stalo se jim otčinou, i zůstalo jí, i když šlechetný hrabě Rafael r. 1636 smrtí sešel a syn jeho Bohuslav, ač se sám stal katolíkem, v dědictví otcovské se uvázal.

Roku 1634 vytvořilo se užší a bližší spojení mezi bratry ve Velké i Malé Polště a v Litvě. Superattendenti z Vilna a z Malé Polsky vřele se za ně přimlouvali. Ve Vlodavě přijat církevní řád polsko-litevský. Toto snešení Vlodavské schváleno r. 1635 také od bratří velkopolských. Touž dobou zreorganisována škola Leštenská, k níž se hrnuli synové šlechtičtí ze všech končin polské říše. Pravidla neboli stanovy školy Leštenské sám Komenský sepsal.

Hlavní dílo, jež Komenský hned za počátečného pobytu svého v Leštně složil, byla slavná jeho Didaktika (lat. Didactika magna 1628—30) a Informatorium školy mateřské 1633. Hrabě Rafael velice přál snahám Komenského; sám se staral, aby Informatorium vydáno bylo jazykem německým. Jiné spisy v Leštně složené jsou Physicae synopsis (1632—33), Janua linguarum (1633), Pansophiae prodromus (1634). Při polském vydání Januy účastenství měl šlechtic polský Wengierski, od r. 1629 do 1633 rektor školy Leštenské, veliký ctitel Komenského. Wengierski přeložil také Vestibulum do polštiny. Od něho pochází výrok o Komenském: „Omnia lucescunt te declarante, Comeni!" (Všechno se objasňuje, když ty vysvětluješ, Komenský!)

Styky s Anglií. Jsou dvě domněnky o tom, kterak se pověst o Komenském dostala z kontinentu do Anglie. Jedni praví, že se to stalo absolventy školy Leštenské, hledajícími vyššího vzdělání na školách anglických, tedy asi 1628—30. Jiná zase domněnka jest, že se Komenský s některými učenci anglickými setkal na svých předešlých cestách do Holand; psal prý jednomu z nich r. 1628, kterak zanedbána jest mládež tím, že učení jsouce vysokomyslní nechtějí věcí tak nízkou zanášeti se; nechť theologové angličtí toho se ujmou; on že k tomu sám nestačí, jsa vzdálen od kněh, od knětiskáren i od učenců a nadto i všelijak stíhán od strany římské. Buď tomu tak neb onak; po Anglii rozneslo se jméno Komenského hlavně knihou Janua linguarum reserata. Koncem r. 1631 nebo počátkem 1632 spisovateli Januy pozdravení poslal veliký

podpůrce snah vědeckých, Samuel Hartlieb, s nabídkou ročních 1000 lib. od státu, aby mohl pokračovati v pracích svých. Janua obeznámena jest v Anglii vydáním, jež sice beze jmena skladatelova v Londýně pořídil jistý Anchoranus, ale jmeno skladatelovo při tom nezůstalo tajno, jakž právě list Hartliebův svědčí. Ale ještě více nežli touto knihou pohnul Komenský učeným světem anglickým; míníme spis, který r. 1634 následoval: Pansophiae christianae seminarium a r. 1637 přičiněním Hartliebovým vytištěn jest v Oxfordě. Byla to ona velká doba, kde slavný Bacon de Verulam rozohnil byl současníky i následníky snahami po zvelebení vědy, a tu práce a myšlenky Komenského právě přicházely vhod. První vydání Pansophiae z r. 1637 bylo brzo rozebráno, a takž Hartlieb pořídil r. 1639 vydání druhé, vyzývaje mocné a vysoké kruhy, aby vydatně podporovaly snahy Komenského; nejednáť prý se tu ani tak o Komenského a slávu jeho, jako o lidstvo a dobré všeho člověčenstva: Komenský prý jest onen muž, jenž povolán jest, aby uskutečnil, co velikým obnovitelem věd, Baconem, bylo ponuknuto a započato.

Druhé vydání, po němž brzo následovalo třetí, mělo název J. A. C. Pansophiae Prodromus; r. 1642 vydal Hartlieb překlad anglický „A reformation of Schools, designed in two treatises," obsahující Prodromus a také další spis Komenského Dilucidatio. Také i Janua vyšla r. 1637 ve druhém a r. 1639 ve třetím vydání. Též i spis De sermonis latini studio tištěn v Londýně 1639.

Přičiněním anglických přátel svých Komenský konečně povolán jest do Angličan, a sice snešením samého parlamentu. Ježto církev bratrská tomu neodpírala, Komenský z Lešna, rozžehnav se s chotí i dvěma dcerami, vydal se dne 21. září 1641 na cestu. První plavba nezdařila se; loď od břehů norských zahnána jest zpět na Balt a musela se vrátiti do Gdánska. Šťastnější byla cesta druhá, přes Německo a Holand. V Anglii uvítán jest Komenský od přátel s velikou radostí. Tu teprve zvěděl, že se povolání stalo na základě sněmovního snešení, ale nehoda byla, že právě touž dobou parlament odročen byl na tři měsíce. Podle zámyslu sněmovního měla Komenskému dána býti některá z tehdejších kollejí, buď Sabaudeum v Londýně, nebo Winthonská kollej v blízkém Winchestru, nebo kollej v Chelsea. V kolleji pod vedením jeho měli mužové rozličných národů jednosvorně pracovati o zdokonalení a rozšíření věd a všeobecné vzdělanosti. V Londýně Komenský, jehož tam nazývali prostě „pansofem," trávil čas v rozmluvách s přáteli a ctiteli svými. Myšlenky své vyslovil a rozvedl ve spise Via lucis.

Jiný spis v Anglii sepsaný byla Pansophiae diotyposis.

Zatím nastaly neblahé bouře a boje domácí, čímž nazmar uvedeny jsou všecky dalekosáhlé zámysly a ututlány všecky vysoké ideje.

Z Anglie odešel Komenský počátkem června 1642, a sice přes Holand, a odtud přímo do Švédska. Avšak styky s Anglií nebyly přerušeny zcela; trvalo přátelství, obzvláště s Hartliebem, dále. Zajímavo jest, co slovutný básník anglický Milton propověděl o Komenském: „Jest to muž, kteréhož dobrotivá Prozřetelnost z daleké země k nám poslala, aby tomuto ostrovu dal příležitost a ponuknutí k velikému dobrodějnému činu." S Anglií zůstal Komenský napořád ve styku, až

do svého skonání; Hartlieb byl mu přítelem a podpůrcem až do poslední chvíle.

Jsou také stopy, že Komenský právě když přes Holandsko bral se do Anglie, obdržel pozvání do Ameriky; píše o tom E. de Schweinitz v díle: The history of the church known as the Unitas fratrum 1885. Jiní ale popírají, že by byl býval povolán za presidenta kolleje Harwardovské v Americe. Do Francie zván byl ode tří učených, kteří se s ním chtěli rozmluviti o methodě k vyučování jazyků a o utvoření řeči universální, celému světu společné, jakž ji ve své Via lucis navrhoval Komenský, což jeden z nich, M. Mercenne, pokládal za věc neobyčejně prospěšnou.

Styky se Švédskem. Na závěrku 4. desítiletí XVII. věku měl Komenský již takové jméno, zvláště svou Januou a svým Prodromem pansophiae, že proniklo také i do Švédska. Zde hlavně bohatý továrník Ludvík van Geer, rodilý Holanďan, sídlem v Norrköpingu, upozorněn byl na Komenského Prodromem druhým, i poslal mu pozvání, aby navštívil Švédsko. Ale zvací list nenašel Komenského již v Leštně; nacházelť se na cestě do Anglie. V odpovědi dne 15. listopadu 1641 z Londýna dané praví, že by byl již ve Švédích, kdy by byl o pozvání měl dříve vědomost. Na druhý list Geerův oznamoval, že by třeba bylo ještě dvou mužů učených, kteří by pracovali s ním, tak že by jeden složil Panhistorii, druhý Pandogmatii, kdežto on by podržel Pansofii. Dokonav pobyt svůj v Anglii a maje dovolení svého patrona v Leštně, vydal se přímo na cestu do Švéd, přes Holandsko (počátkem května 1642), kde se v Haagu sešel s přítelem Duraeem a dostal od něho poroučecí list k biskupovi Matthiaeovi, ondy vychovateli krále Gustava Adolfa. Přes Leyden jel dále na Hamburg a v srpnu byl na švédské půdě, v Norrköpingu, kde ho záhy ze Štokholmu navštívil van Geer. Skrze biskupa Matthiae hledal přístupu ke královně Kristině. Geer doporučil ho kancléři university Upsalské, Skythovi, druhdy učiteli krále Gustava Adolfa, a říšskému kancléři Oxenstiernovi, jenž čítaje Prodromus pansophiae seznal byl ducha Komenského i jeho vědecký a vyučovací směr. Oxenstierna plnou měrou uznával sice vyšší snahy Komenského, ale pónoukal ho k tomu, aby se především ujal škol a vyučování. Praktický státník větší váhu kladl na přerození methody vyučovací jakožto naléhavější potřebu, nežli na dalekosáhlé cíle pansofistské. Samému Komenskému byla rada ta, s kterou i Geer souhlasil, tím závažnější, že podle tehdejšího stavu věcí veřejných všecka naděje a důvěra exulantů českých soustřeďovala se v Oxenstiernovi a v politice švédské.

Ujednáno, že Komenský, uvázav se v úlohu od Švédů žádanou, usadí se v Elbinku, městě pruském, aby tam pracoval. Práce dařila se jen zvolna, dílem pro nedostatečnost sil pracovných, dílem pro přílišný rozsah úkolu. Také nucen byl Komenský v interesu církevním účastniti se synod v Orle na Litvě r. 1644 a v Toruni r. 1645. Konečně na závěrku r. 1646 práce tolik dospěly, že je Komenský mohl odevzdati Švédsku ke zkoušení. Byly to knihy Methodus linguarum novissima, Vestibulum (rerum et linguarum fundamenta exhibens), Janua (rerum et linguarum structuram exhibens), Atrium (rerum et linguarum ornamenta exhibens). Prve nežli se mohlo přikročiti k tisku, vyvolen Ko-

menský po smrti Vavřince Justina za předního biskupa bratrského. a takž byl nucen přesídliti se zase do Leštna. Tu jej stíhala pohroma za pohromou; největší byla, že uzavřen mír westfalský, jenž poslední naději na návrat do vlasti zdrtil, anoť v něm o emigrantech českých, proti všem slibům, proti všemu přimlouvání Švédův, ani slovem vzpomenuto nebylo!

Styky s Uhry. Z jara r. 1650 odebral se Komenský z Leštna do Uher. Byla k té cestě příčina dvojí: První, že bratři v Polště, pozbyvše westfalským mírem naprosto veškeré naděje vrátiti se do vlasti, uvažovali, co by se s nimi budoucně mělo díti; i vzbuzena otázka, aby vystěhovalci jak v Polště tak v Uhrách usedlí shledali se ke společné o to poradě. Vystěhovalci uherští nad to snažně toužili po Komenském, aby ho po čtvrt století opět viděli. Druhá příčina bylo pozvání mladého knížete Sigmunda Rákóczy, aby Komenský přišel a zreformoval školu v bydlišti jeho, Šaryšském Potoku nad Bodrogem. Bratrská rada držána na Považí, v Púchově. V Šaryšském Potoku představil se Komenský jak knížeti tak i matce jeho, a návrhy své reformační sepsal v knížce: Illustris Patakinae scholae idea. Škola tato po tu dobu trojtřídná měla ustrojena býti o šesti auditoriích: 1. Vestibulum, 2. Janua, 3. Atrium, 4. Filosofie, 5. Logika, 6. Politika, 7. Theologie. I byl Komenský vyzván, aby se v Potoku usadil a školu řídil. Listy o tom psány jsou Tolnajem, jenž byl studia konal v Londýně právě v ten čas, když tam Hartlieb po prvé vydal Komenského Prodromus. Škola zahájena koncem listopadu 1650 prozatím o třech auditoriích. Měl tu Komenský dvě zvací řeči, jednu o vzdělání ducha, druhou o knihách jakožto prostředcích k tomu. Okolnosti Potocké zdály se Komenskému tak příznivy, že do pravdy myslil zbudovati zde na březích Bodrogu nové Latium. Za pomoci několika uherských studentů pořízeny jsou knihy učební latinsko-uherské pro všecky tři první ročníky, Vestibulum, Janua i Atrium, všeho 600 listů ve folio.

Celý pobyt v Uhrách trval s malou přestávkou od jara r. 1650 až do června r. 1654. Znamenitým stal se dovršením jednoho z nejpopulárnějších spisů Komenského: v Šaryšském Potoku dokonán jest totiž onen Orbis pictus, jenž potom rozradoval na tisíce tisíců dětských myslí všech zemí i národů. Mimo tuto knihu zdělán v Potoku také druhý spis: Schola ludus, věnovaný kurátorům Potocké školy.

Opustiv Uhry, usadil se Komenský zase v Leštně (1654, počátkem července), kde ho stihla hrozná ona pohroma v dubnu 1656. Nezadlouho po návratu připravovaly se těžké bouře válečné, válka Švédů proti Polsku. Exulanti bratrští skládali naději svou na Švédy, ač od nich v míru westfalském hanebně byli opuštěni. Tím vzbudili proti sobě nenávist Poláků. Komenský dovršil míru toho, an se dal pohnouti k sepsání panegyrika na krále švédského, Karla Gustava. Zvláště rozezlil se naň pan Bohuslav Leštinský, i jest přímo ukládáno o jetí a bezživotí jeho. Leštno bylo v ten čas v moci švédské: ale jak z jara r. 1656 Švédové odešli, ukázalo se vojsko polské. Někteří obyvatelé prchli do lesů mezi Polskem a Slezskem; Komenský zůstal až do posledního okamžení. Poláci město opanovali, poklady, kde který byl, vybrali, pozůstalých mnoho povraždili a pak město zapálili. Požár trval po tři dni, aniž směl kdo

rukou hnouti, aby ohni bránil, nechtělli života pozbyti. Komenský zachránil se útěkem do Krosna ve Slezsku, kdež ho přijal pán Václav Theodor z Budova. Že pak Komenský nejvíce naříkal o své rukopisy, vypravil Budovec vozy a jezdce do Leštna, aby hledali, jestli se co zachovalo. Nenašlo se než něco zbytku z Pansofie, Amphitheatrum universitatis a Clypeus contra Antichristum; všechno ostatní i se svrchky v ceně 3000 tolarů bylo vyloupeno nebo zničeno. Těžká to zajisté odveta za nešťastný onen panegyrik!

Styky s Holandskem. Děj velmi vzácný jest, že ona země, Holandsko, a ono město, Amsterodam, kde Komenskému bylo souzeno tráviti poslední léta svého života, byly z prvních, jež v časné ještě mladosti své, jako jinoch dvacetiletý, byl navštívil. Víme, že se do Amsterodamu odebral z Herbornu z jara r. 1613, nevědomo za jakým účelem, leč aby snad zkusil světa. Zde se také ocitnul na moři, konaje první plavbu, kterou tak živě v Labyrintu líčí. Ale nezůstal zde dlouho: churav odešel do Heidelberka. Vážnější byla druhá cesta do Holandska, kamž r. 1626 poslán byl od Ladislava z Žerotína, aby opis proroctví Kottnerových zimnímu králi Bedřichovi odevzdal. Při slyšení král prohlížel si knihu, i dal si vysvětlovati jak obrázky tak i obsah. Třetí a poslední cesta vykonána po záhubě Leštna z Krosna, přes Frankfurt n. O., Štětín, Hamburk a Gröningen, ku pozvání mladšího Vavřince Geera. V Amsterodamě Komenský, jehož jmeno v Holandech nad jiné bylo slaveno, přijat velmi vlídně; sám senát vyhotovil mu dekret s vyzváním, aby veřejnosti předložil vše, co byl psal o vychování a vyučování mládeže. Komenský nemeškaje přikročil k dílu.

Toto souborné vydání posavadních didaktických spisů Komenského, pokudž byly psány latině, skládá se ze čtyr dílů. Titul zní: J. A. Comenii Opera didactica omnia, ab anno 1627 ad 1657 continuata. Sbírka vyšla r. 1657 v Amsterodamě v tiskárně bratrů Royův, nákladem Vavřince van Geera, věnována jsouc dne 19. prosince 1637 městu a senátu Amsterodamskému.

V Holandsku ztrávil Komenský plně čtrnácte let, jsa ustavičně činný ve všech oborech, v kterých se byl posud pohyboval, až jej zachvátila smrt, dne 15. listopadu 1670, v 78. roce pohnutého i činného života. Zemřel jím také poslední biskup bratří českých.

Přistoupíme již k vypočtení hlavních spisův Komenského, jež mají cenu světovou.

První a spolu přední jest dílo ***Didaktika*** (z l. 1628—32), původně česky sepsané a teprve později latině zpracované a Didactica magna pojmenované. Dílo toto v českém textu jako divem zachránilo se při záhubě Leštna, kdež r. 1841 od dr. Purkyně nalezeno jest, opatřeno pozdějšími dodavky a přípisky skladatelovými. Zvláštní byl osud, s nímž se právě Didaktika potkala: zůstala nepovšímnuta, kdežto všecky ostatní spisy Komenského hned za jeho živobytí velikou budily pozornost a dle ceny své hned tehda byly váženy. Pak se našli i protivníci, jmenovitě ve Francii, kde se Pierre Bayle vyslovil, že Didaktika nemá skoro ničeho co by bylo k potřebě. Tento odsudek již v první polovici 18. století vzbudil obránce v osobě Norimberského rektora P. E. Lay-

nitze. Ale teprve za našich dob jest Didaktika přičiněním německých učenců oceněna. Prvním zastancem byl Raumer, po němž následovala celá řada jiných, Müller, Hoffmeister, Hohner, Pappenheim, Seyffarth, Beeger, Free, Criegern. Mezi francouzskými učenci zanášel se Didaktikou E. Robert, mezi anglickými Laurie. Již pak všickni didaktikové a paedagogové sjednocují se v tom, že Komenský jest tvůrce novověké obecné školy. Didaktika sama doplněna a docelena jest od Komenského spiskem Informatorium školy mateřské (schola infantiae) z r. 1628.

Jiný spis jest ***Janua linguarum reserata*** z r. 1631, upravená hned nebo brzo po svém vyjití pro nejpřednější jazyky evropské, latinsky, řecky, česky, polsky, německy, švédsky, belgicky, anglicky, francouzsky, španělsky, vlasky, uhersky. Není podobno, že by Komenského ku sepsání tohoto díla ponuknul byl učební spis španělského jezuity Viléma Batea, zemřelého v Madridě r. 1614, odkudž jej pruský zeman jeden s několika šlechtici anglickými přinesouce do Anglie vytisknouti dali anglicky a francouzsky pod titulem Janua linguarum. (Roku 1627 vydal je v Miláně Kašpar Scioppius, v Německu Habrecht.) Podobnější jest pobudka, kterou dal Eliáš Bodinus, i chtěl Komenský zpořídíti spis Seminarium linguarum, až jej při tom přátelé pozorna učinili na spis španělský: avšak Komenský spisem tím nebyl upokojen a pracoval po dvě léta 1629 a 1630 samostatně dále. Účinek toho díla byl náramný, jakého se skladatel nikdy byl nenadál: všechen vzdělaný svět tehdejší nehoroval než o Janui, největší enthusiasm panoval v Němcích.

K tomuto spisu řadí se druhý: ***Januae linguarum reseratae vestibulum*** z r. 1633. Přeložen jest záhy do jazyků belgického, anglického, německého, holandského, uherského, českého, švédského a polského.

Následuje filosofické dílo: ***Pansophiae christianae seminarium*** z r. 1634, vydané ponejprve v Oxfordu, pak v Londýně, v Luttichu, k němuž se z r. 1638 přidružuje Conatuum pansophicorum dilucidatio, vytištěná v Londýně r. 1639, k čemuž přistupuje ***Pansophiae diotyposis,*** započatá v Londýně. R. 1640—41 zpracována ***Janua rerum reserata,*** t. j. Moudrost první, již zovou metafysiku.

Via lucis neboli Rozbor, kterak by se mezi národy rozšiřovati mělo světlo duchovní, psán jest r. 1641 v Anglii a dokonán na jaře r. 1642. Zde jest na vysoký stupeň postavena zásada, že lidstvo má býti vzděláváno hned od první mladosti, aby nejen věřilo, ale také rozumělo tajnostem božím. Dotknuta také myšlenka jedné společné všeobecné řeči, tak aby člověčenstvo bylo jeden kmen, jeden národ, jeden dům a jedna škola boží, jinými slovy jeden ovčinec a jeden pastýř, i aby se vítězství dostalo světlu a pravdě.

V letech 1653—65 složen jest ***Orbis pictus*** (plným titulem: Orbis sensualium pictus h. c. omnium fundamentalium in mundo rerum et in vita actionum pictura et nomenclatura = Svět smyslných věcí v obrazích neboli všech základních ve světě předmětů a v životě výkonů vyobrazení a názvosloví). Komu by neznáma byla tato líbezná knížka, toto potěšení velkých i malých! Tímto spisem získal Komenský

srdce celého světa, jako ostatními zajal mysli i ducha. Orbis pictus vydán jest po prvé r. 1658 v Norimberce, i zpracován na rozličné jazyky: latinsko-česky, latinsko-uhersko-německo-česky 1685, německo-latinsko-uhersky 1669, německo-latinsky 1659, francouzsky, německy a latinsky 1708, vlasky, anglicky 1659, latinsky a anglicky 1664, první v Americe 1810, polsky, latinsky, francouzsky a německy 1718, latinsky a řecky 1820 a j. a j.

V závěrečném spise *Unum necessarium* shrnuje Komenský všecky své názory v jeden filosofický celek, i může spis ten dobře slouti posledním pořízením jeho na poli duchovním.

Komenský s energií za jeho času neobyčejnou vyslovil se pro všeobecné duchovní vzdělání člověčenstva, pro osvětu všeho lidstva, a to na základě křesťanství, tak aby všecko vzdělání směřovalo k Bohu, tvůrci všehomíra, a tím mělo podklad náboženský. Intellektuální vzdělání mělo dle Komenského začíti hned za dětských let a pokračovati po stupních. Vyšší učení mělo býti zůstaveno učeným, ale lidu obecnému mělo se dostati vyučování prostředkem školy, kterou nyní nazýváme obecnou. Při tom ani na chudobné nemělo se zapomínati; vrchnostem světským náleželo starati se i o vyučování nemajetných. Také mezi pohlavím nemělo býti rozdílu: i ženské měly docházeti vzdělání sobě přiměřeného. Prvotní vyučování mělo se díti na základě samou přírodou daném, na základě jazyka mateřského. Též i methoda vyučovací měla býti přirozená, užívajíc názornosti předmětů smyslných nebo jich obrazů. Směr obecného školního vyučování měl býti reální. Vesměs to věci, k nimž se za našich dob nesou snahy didaktické.

Z uznanlivých výroků vyjímáme následující: Milton, zpěvec Ztraceného ráje, velebil Prozřetelnost, že z daleké země na ostrov britský přivedla muže toho, by zde pohnutku dal k činům velevzácným. Učený mathematik Tassus pronesl se, že Komenský pobudkami, jež duchům dal dílem svým Prodromus pansophiae, naplnil úlohu celého života. Kancléř Oxenstierna uznal, že Komenský po vysokých účelích touží a pracuje. Náhrobní nápis praví o Komenském, že žádná chvála nestačí, aby vystihla statečnost jeho, jenž byl theolog, didaktik a filosof nevyrovnaný. Věnovací verše na jedné podobizně jeho, anglicky složené, znějí, že učenost, zbožnost a pravda jeho známy jsou celému světu. Leibnitz pronesl tato prorocká slova: „Přijde čas, že zástupové lidí dobrých uctívati budou Komenského i činy jeho i tužby a snahy jeho.“ Na pomníku nejnověji (r. 1898) v Leštně postaveném nazván Komenský „přítelem člověčenstva, prorokem školy.“

O působení židů na Slovensku.

Vypravuje

Karel Kálal.

(Dokončení.)

To jsme se po činnosti židů rozhledli jen tak zhruba: pozorujme nyní soustavně, majíce na mysli nejen kraj drátenický, nýbrž celé Slovensko. Tak zvláště pozorujme, jak levně skupují úrodu polí a zahrad, jak lacino skupují dobytek, dříví, jak nadužívají lidu k těžkým pracem, jak opanovali obchod atd.

Hlavní živností židů na Slovensku jest *krčma*. Po dědinách je křesťanský hostinský řídký jako bílá vrána; též hotely v městech a lázních mají na nepatrnou výjimku židé, uspokojujíce křesťanské hosti tím, že si najímají křesťanské kuchařky a obyčejně i sklepníky. Krčma! To je veliká pro Slovensko sociální otázka. Obchod s lihovinami je téměř všecek v rukou židův, a tak mají též v rukou strašlivý prostředek lid ochuzovati a znemravňovati. V dědinských krčmách bez mála všecek lid pije na vroubek (na dluh), v počítání je nedostatečný a nedbalý, za to žid je počtář tuze dobrý a musí též dobře počítati, protože stát ukládá obchodům ohromné daně, z litru lihu 24 haléře, z litru piva 12 a z vína 10, a tak máli žid zbohatnouti, nestačí ani dvojitá křída. Krčmář žid prodává z pravidla též kupecké a střižné zboží, velmi často bývá i řezníkem, má obchod dřevem a obilím. Krčma je jako tržiště. Žid nalévá pálenku, je veselý a družný a za dobré nálady svých hostí umlouvá s nimi koupě. Sedlák si na příklad postěžuje, že nemá na daň. „Hia, což to mluvíte," těší ho žid, „sklízíte sto metrických centů pšenice, komu je tak blaze jako vám?" — „Ano," odpovídá sedlák, „ale nyní nemám a musím daň i interesy platit." Tísně sedlákovy žid využije a nabídne se, že mu zaplatí pšenici napřed, zaváželi se mu sedlák dodati v září sto centů po 5 zl. Ale v umluvené době stojí metrický cent 8 zl.: sedlák želí své hlouposti, odpírá židovi dáti obilí tak lacino, ale soud podle bursovních pravidel přizná právo židovi. A tak přemnozí sedláci už v zimě všecku úrodu příštího léta prodají židům, a to nejméně o čtvrtinu levněji. A právě tato čtvrtina je čistý zisk, ten dal tedy sedlák židovi, a na daň a interesy musí se u žida vydlužiti. Obchod obilím jest na Slovensku jako výsadou židů. Střední a jižní Uhry plodí množství obilí, má tudíž chudší na úrodu Slovensko nepříznivou soutěž. Jeli ještě k tomu obchod ten v rukou nepoctivců, jaký div, že slovenský sedlák upadá níž a níž. Jsa „svému" židovi dlužen bojí se jinému obilí nabídnouti; učiníli tak přece, ničeho nezíská, nebo všichni okolní obchodníci židovští se umluvili, za kterou cenu budou obilí kupovati, a více nedá žádný. I dohněvá se sedlák a veze obilí do města na trh. Ale i tady shledá spiknutí podobné: nízké ceny, a nikdo nechce více dáti. Mimo to každý kupec i při nízkých cenách vymýšlí ještě všelijaké figle. Tak na příklad ujedná se sedlákem, že mu dá za metrický cent ječmene 7 zl., a pošle jej

s plným vozem k svému skladišti. Když tam sedlák přijede, vidí, že už před ním přibylo sem třicet vozů. Než na něj dojde řada, aby žid ječmen odměřil, je poledne, tedy už po trhu. Žid odsype jeden nebo dva pytle, ale když dojde na třetí a další, tvrdí, že je v nich ječmen horší, za takový že dá toliko 6 zl. 50 kr. Co má ubohý sedlák dělati? Dušuje se a přísahá, že je všecek ječmen stejný, ale i žid bije se v prsa a přísahá, — a tak sedlák, aby nemusel těžký náklad vézti čtyři hodiny nazpět domů a znova na příští trh jej zavážeti a aby nemusel žida žalovati (ví, že by nevyhrál, a kdy by i vyhrál, že má soudní výlohy a „dožeru“), vysype židovi obilí a uleví si v krčmě, žida do horoucích pekel proklínaje.

Na dědinách má decimální váhu obyčejně jen žid, i jest všeobecný stesk, že při vážení klame a odírá.

Rovněž nepoctivým spůsobem skupují židé ovoce, len, konopí, vlnu, vejce atd. Dávají za plodiny sůl, kávu, cukr, střižné zboží, nebo je tajně kupují od hospodyň a selských synků za pálenku, za tabák neb za některý krejcar. Jsouli po jaru stromy v květu, zvláště švestky, židé už vyjednávají, zaplatí napřed, a pak dostanou uzralé ovoce polo zdarma.

Přijdeli pole na prodej, obyčejně v celé dědině není kromě žida člověka, jenž má hotové peníze, a tak koupí pole a třeba i celý statek lacino žid. Z pozemků nejvítanější je židům les, na druhém místě louka, potom si berou od zadluženého sedláka nejlepší pole a konečně jej odevzdají fiškálovi, jenž dá zbývající hubené pozemky a stavení na buben. Stavení upadajícího sedláka nebo domkáře bývá obyčejně schátralé (v chudobných krajích slovenských bývají stavení z pravidla dřevěná), tak že na ně není při veřejné dražbě kupce, a tak bývá často spuchřelé stavení prodáno za 20, za 10, ba i za 5 zl., a obyčejně je koupí žid. Celá dědina se křižuje, ale pomoci není. Žid podepře stavení sloupy, trošku je opraví a příležitostně, až se na příklad vrátí některý dráteník s dobrým výdělkem, za několik set je zase prodá.

Dle nejnovějších zpráv ústředního statistického úřadu Pešťského drží židé v Uhrách 70% vší půdy, a to buď vlastní nebo najaté. Židovských velkostatkářů je 1039 čili 43%, mimo to mají židé v nájmu 67½% všech velkostatků. Nejlepší vinice patří židům.

Statistický úřad ovšem nepodává specielně slovenské statistiky, ale přečetl jsem nedávno ještě v rukopise dílo bystrého slovenského pozorovatele, [1]) který píše, že na Slovensku je téměř všecko židovské. Mnoho pozemků slovenských má erár, patří mu na příklad půl Liptovské stolice, od Ľubochně pod Černý Váh, i opěvaný Kriváň; hojnost pozemků mají biskupové, ale nejvíce jich patří židům. Vedle svých pozemků mají židé v nájmu 90% velkostatků grófův a baronův. Žid baron Popper má půl Trenčínské stolice. Slováci drží snad jen 25% půdy, ale na těchto 25% je pojištěn ještě veliký židovský kapitál; když jej odečteme, zůstane Slovákům sotva více než 10% pozemků.

---

[1]) Dílo vyjde s pseudonymem, má název: „Co hatí Slováky?“, jest napsáno česky a bylo mi svěřeno ke korrektuře.

Nad takovýmto rozpočtem se člověk vážně zamyslí; já pochopil význam židů teprv na Slovensku. Znám působení maďarisace, ale ještě za větší zlo, Slováky tížící, považuji židy. Už jsem se zmínil o baronu Popprovi. Otec jeho byl v Kotěšové, dráteníeké dědině při Bytči, měl obchod dřevem, a od starých lidí, kteří ho znali, jsem slyšel, že mimo trošku hebrejštiny neuměl ani číst ani psát, a když chodil po dědinách šindelky od sedláků kupovat, často po vrších v bídných chatrčích přenocoval a k večeři spokojoval se pečenými brambory. Syn jeho má, jak řečeno, půl Trenčínské stolice, zámky a villy, loni koupil Rožnovské panství na Moravě, a tak mu patří i jižní svah staroslovanského Radhoště, kde je sousedem Olomouckého arcibiskupa.

I opakuji znova: Není tu třeba vážně přemýšleti?

Řezníky jsou na Slovensku nejvíce židé, zvláště na vesnicích je křesťanský mäsiar výjimkou. Židovští řezníci chovají si sami hojnost dobytka, krav i ovec, neboť jej lacino odchovávají pasouce jej celé léto po stráních. Mimo to opatřují si dobytek spůsobem u nás docela neznámým. Chudobná ženička ráda by měla krávu, má ji i čím obživit, ale koupit si ji, na to není ani pomyšlení. I dá jí žid na chování telátko, jež koupil za 2—4 zl. (tak lacino se kupuje v Trenčínské stolici, zvláště dáli žid peníze napřed, pokud je kráva stelná), a ženička má nyní telátko s židem „na poly,“ totiž sama je chová, až doroste, a když se potom kráva dvakrát otelí, navrátí ji židovi; a tak asi za čtyři roky vzrostly 2—4 zl. na 40—60 zl., úrok to zajisté ohromný. Takových telat, jalovic a krav „na poly“ mívá žid až 400 kusů po dědině. Bylo tedy snadno onomu židovi — o němž jsem výše psal, jak se s jinými zasazoval, aby křesťanského řezníka z dědiny vypudil — prodávati maso za polovici. Při ovcích a kozách žid gazdině dá jehně nebo kůzle, a co se přichová, mají opět „na poly.“ V Nitranské stolici tomuto společnému hospodářství říkají „z teliec.“ [1]) Tam dá žid hoferům tele sice lepší, větší, ale také dorostlá kráva prodá se tu za 80—120 zl. Zdechneli co, přinesou to židovi, prý jako corpus delicti, ale žid umí, jakož to kde kdo tvrdí, i takové corpus delicti dobře zpeněžit. V láku naložené maso velmi chutná zbědovaným robotníkům: jen když je maso, řeknou si. V mnohých obcích nemají sedláci ani svého potahu, 50—60 párů volů mají židé na chování u sedláků. Ba i takové dědiny jsou, kde všecek dobytek, jejž po stráních a v dědině vidíme, patří židům. Krásné koně, jež po dědinách uvidíme, jsou majetkem židů, vyschlé herky náležejí sedlákům. Když přijel do dědiny biskup, banderisté vypůjčili si koně od židů, sedláci koně i kočáry, z čehož vzniklo veliké pohoršení u nábožných dušiček a tajný výsměch u židů, jako když kostelníci kupují od židův olej k věčnému ohni a prach k střílení z hmoždířů na Boží tělo. —

Po horách slovenských bylo kdysi množství lesů a pralesů. Nyní je mnoho vykáceno, hodinu i dvě kráčíme údolím a zejí na nás pusté stráně, které dávají jen bídnou pastvu, ač by tu rostl výborný les jedlový a smrkový. Nicméně je na Slovensku pořád lesa dosti; střední a jižní Uhry mají lesů málo, a tak je opatřuje dřevem Slovensko. Kdo

---

[1]) Těľa, tělce = tele; z ěliec (čti: z těljec) = z telat.

postojí chvíli při Váhu neb Hronu, uvidí, jak jedna plť za druhou pluje, vše dolů až k Dunaji; Pešť zásobuje se palivem i stavebním dřevem ze Slovenska. I jest na Slovensku rozsáhlý obchod dřevem, a ten mají v rukou židé. Už jsem v předu skutečnými případy naznačil, jak židé lacino lesy kupují. Stává se i u nás, že hospodáři, ceny lesa neznajíce, prodají jej ne za polovici, ale také za pětinu, ano i za desetinu; chatrně vzdělaný sedlák slovenský dá se ošidit tím spíše. A jak lacino židé lesy kupují, tak též lacino zjednávají si rúbání, svážení, strúhání šindelků a dopravu dřeva po vodě. Když chce žid les rúbať vyhlásí nejnižší denní mzdu; kdo chce, ať jde, kdo nechce, ať nejde. Poněvadž není jiného výdělku — lesy se kácejí obyčejně v zimě — a na lid doléhá hlad i zima, jde kde kdo. Výdělek stačí sotva na bídnou stravu, na obuv, na oděv, na pilu a sekeru, a robotník nezachová si ničeho; pijáci propijí výdělek večer v sobotu, mnohdy tak činívají všickni robotníci, což je židovi nejmilejší: jen vydal a už má peníze zpět, za skutečný jed, za šam, totiž nejhorší líh vodou rozředěný. První sklenku dá žid robotníkům třeba zdarma, druhou dají si oni ze slušnosti, že je žid uctil, a když už se jim hlava točí, pak už není potřebí žádných důvodů, pijí a pijí, až se po lavicích a pod stolem zpoválejí, a výdělek je ten tam. Tak to chce žid; lid mravně pokleslý a chudobný dá židovi více vydělati, spíše se mu zotročí a levněji mu pracuje.

Rovněž lacino pracuje lid židovi na poli; žid bídně platí pasáky, a posly, kteří mu břemena semo tamo nosí, odbude obyčejně špatnou pálenkou. A zeptejte se dráteníků, sklenkářů a tisíců lidu, kteří se za výdělkem po světě plahočí, na koho po širém světě peníze sbírají, a odpovědí vám — ačli odpovědí spravedlivě, — že především na žida.

Slovák, zvláště vesnický, kupuje od žida všecko: střižné zboží, železo, sekeru, pilu, nůž, sůl, kávu, cukr, mouku, kukuřici, koření, pálenku — a vše na dluh, kterýž rychle vzrůstá, a žid, vidíli, že dlužník doma nic nemá, vypudí jej do světa, půjčiv mu na cestu, aby tam vydělal a zaplatil. Viděl jsem, jak žid dráteníkovi zánovní boty s nohou stáhl a do světa bosého jej vypudil. Kdo nechce do světa, žid jej donutí spůsobem tuze nemilosrdným, totiž nenaleje mu ani za peníze, ani na dluh, což je pro pijáka trest nesnesitelný, proto spěchá za hranice, aby si žida usmířil.

Obchod a velký průmysl jako by byly privilejem židů. Hostince, trafiky, mýta, speditérství, též obchody střižným a kupeckým zbožím, obchod dřevem, dobytkem, parní pily, parní mlýny, palírny, výroba vína atd. jsou na nepatrnou výjimku židovské. Snad 95% průmyslu jemnými a drahými výrobky mají židé. Slováci nemají tolik vzdělanců, aby jimi naplňovali i obchod a průmysl, nemají též tolik podnikavého a odvážného ducha, jakož to shledáváme i u Čechů, kteří rovněž více lnou k poli a k úřádkům s jistou pensí než k obchodu a průmyslu. Kdož věci rozumějí, vypozorovali, že židé prodávají asi o 1 neb 2% laciněji, ale o 10% horší zboží, a poněvadž mnohému zboží málokdo z neodborníků rozumí, běží nejvíce lidu k židovi. Solidní obchodníci křesťanští často živoří, nebo se požidovšťují, t. j. upadají v touž nepoctivost; vyznejme spravedlivě, že i mezi křesťanskými obchodníky slo-

venskými je v posledních letech mnoho nesolidnosti, tak že čeští průmyslníci často si na ně, jakožto své zákazníky, stěžují. Slovenští obchodníci vidí, kterak žid z nepoctivosti bohatne, vidí nespravedlnost i nepoctivost při úřadech, vidí křivdu a násilí vládní, i vklouzne též v šlépěje zlého příkladu. Tímto však nevaruji průmyslníků našich, aby se Slováky obchod neprovozovali, toliko k opatrnosti radím, při níž lze se Slovenskem, zásobovaným nejvíce výrobky z Pešti a Vídně, dobrý obchod provozovati. Vzájemnost obchodní jest reálná páska; českými výrobky bylo by Slovensko poctivěji obslouženo, vymaňovalo by se z židovské nepoctivosti, a peníze by zůstaly v národě československém.

I slovenské literatury „ujímá“ se žid; jediný žid Horowitz v Trnavě vydává a odběratelům slovenských časopisů rozesílá katalog slovenských knih, všecky slovenské knihy má na skladě a dovede jich též hojnost rozprodati, dávaje tak zajisté nepříznivé svědectví Slovákům samým.[1])

Také *řemesla* slovenská nemohou se vzmoci, trpíce konkurrencí židovskou. Žid má peníze, umí mluvit, je podnikavý, i najme si z velkého města tovaryše a provádí v menším městě krejčovství neb obuvnictví ve velkém. Kdo ví kde nakupuje levné látky neb kůže, prodává výrobky na oko vzhledné, a tak už všickni krejčí neb obuvníci v městě upadají. I katoličtí kněží chodí si často taláry a ornáty koupit k židovi. Žid sjezdí Vídeň a Pešť, nakoupí klobouků na oko jemných, stuh, košil, pořídí si velkou výkladní skříň, kdo jde mimo, vrátí jej nabízeje se mu ukázati nejfajnější a nejmodernější tovar, jejž prodává z počátku levně a též na dluh — a už domácí kloboučník, poctivý Slovák, propouští tovaryše své a vyrábí potom jen hrubé široky pro sedláky a pltníky. Chudobné švadleny nemohou rovněž konkurrovati, trpí nouzi, za to žid shromažďuje.

Jiný žid zase skupuje lacino obilí a mouku, najme si křesťanské tovaryše a provozuje živnost pekařskou, a to zase tak vychytrale, že křesťanští pekaři živoří. Tak provádějí i cukrářství, koželužství, kožešnictví, mají holírny, jezdí v drožkách . . .

V Uhrách podle zákona je největší úrok 8%, jenže zákony mají tam asi takový význam jako u nás § 19. státních základních zákonů, rovnoprávnost národů zaručující. Jisto jest, že židé na Slovensku lichvaří, provádějíce ovšem různé fígle. Žid půjčí sedlákovi na měsíc 10 zl. a vymíní si 1 zl. úroku, což je úrok 120%; vůbec rádi půjčují menší sumy a na kratší čas, tak že nevzdělaný lid výšky úroku tak snadno nepostřehne.

Z jara mnozí sedláci vypůjčí si od žida obilí k setí — už na podzim větší díl prodali, nebo téměř každodenně vířil buben, aby lid daně platil; žid půjčí v dubnu dvě měřice ječmene, a sedlák se zaváže směnkou, že po žních dá za ně tři. Také berou židé od peněžných půjček úrokem obilí neb víno, což jsou veliká procenta. Lid slovenský vydává z ruky peníze tuze nerad, ale s lehkostí vyhazuje plodiny. Říkává: „Veď nám to Pán Boh požehnal, veď sme za to peniaze nedali,“ a židé umějí této slabosti dobře vykořistit.

[1]) Teprve v poslední době má i Josef Gašparík v Turč. Sv. Martině seznam slovenských knih, ve svém knihkupectví uložených.

Rolníci židům zadlužení dávají věřitelům svým nejlepší pozemky do zástavy, t. j. přepouštějí je k užívání, pokud nezaplatí. Jeli pozemek větší, tedy se i dluh umořuje, ale to je s velikou škodou rolníkovou, tak že žid dostane až čtyřnásobný kapitál zpátky.

Sedlák si vypůjčí od žida 20 zl. a zaváže se, že místo úroku bude na jaře židovi den s dvěma koni orati. Výžinkáři, odcházejíce na Dolňáky (jižní Uhry) na žně, vypůjčí si od žida 2 zl. na cestu, a když se za měsíc vrátí, aby svoje obilí, zatím dozralé, sklidili, dají židovi za ony 2 zl. měřici žita a den práce v poli. Když přinese selka čtvrt měřice obilí, odpírá je žid koupit, konečně jí dá dva nebo tři lokte na zástěru.

Což je to všecko než lichva? Slováci říkají lichvě úžera, název to zajisté případný. —

Na Slovensku je 21 peněžných ústavů slovenských a 133 židovsko-maďaronských, jež Slováci obecně židovskými jmenují, protože je nejvíce židé řídí. I jest v těchto židovských peněžných ústavech 100.000 milionů kapitálu. Avšak to není kapitál židovský (neboť židé dají raději peníze do obchodu), také ne maďaronských úředníků (ti nosí peníze do židovských krčem), nýbrž jsou to peníze slovenského lidu, ale židé a maďaroni mají z nich veliký užitek hmotný, a skrze tyto peněžné ústavy mají také vládu nad svými dlužníky a té užívají při politických volbách a všude jinde ve smyslu maďarisace a tužeb židovských, jakož vidíme u nás, že záložny mají též význam národní a politický.

* * *

Židé v Uhrách jsou velikým činitelem politickým, oni jsou článkem řetězu, bez něhož by se řetěz rozpadl. Oni věnují maďarisaci důvtip [1]) i kapitál, ale za hrozné úroky: jsou pány Uher. Všickni vládní činitelové, od obecního notáře, od služného až do předsedy ministerstva, bojí se židů. [2])

Začněme zdola.

Když žid, svážeje dříví, rozdrtí cestu, řekne slovíčko obecnímu notáři (tajemníkovi) a ten již se o to postará, aby sedláci cestu opravili.

---

[1]) Mezi žurnalisty maďarskými je 80% židů. V Pešti je 40 nakladatelských firem, z nichž je 30 židovských; 60 knihkupectví, z nich 40 židovských; 38 antikvariátů, z nich 32 židovských; 137 knihtiskáren, z nich 103 židovských; 32 litografií, z nich 22 židovských. — Židé v Uhrách rediguji 68 rozličných živnostenských časopisů. Křesťanští literáti maji spolek o 150 členech, který živoří; židovští literáti mají čtyři spolky, jež podporují židé, křesťané, vláda i katoličtí biskupové.

[2]) V únoru vyslalo ministerstvo svého úředníka Egana studovat rusínské poměry. Egan po své objížďce přednesl v Munkačově (tu je ze 14.000 obyvatelů 8000 židů) řeč, v níž vyznal, že lid rusínský upadl do bídy působením židů, z Haliče přišlých. Řekl to šetrně, diplomaticky, nicméně pobouřil všecko „vlastenecké“ židovstvo, všecku „vlasteneckou“ žurnalistiku. Bouře přenesla se ihned do sněmu, kde ministr, aby Egana nemusel propustit, prohlásil, kterak Egan slov svých lituje, kterak jich lituje i on, ministr, a prosil přítomné i nepřítomné, aby Eganovi odpustili, a slíbil, že si dá záležeti, aby napříště vládní výkonné orgány nedělaly politiku, která se nesrovnává s politikou vlády.

Kuchyně notářova ráda přijme něco chutného, hrdlo jeho potřebuje laciného svlažení, mimo to žid má vliv nahoru, může se přimluvit, ale mohl by též uškodit. Vysoká, chudobná dědina drátenická dává na příklad na opravu cest ročně až 1300 zl., a cesty zhumplují nejvíce židé dřevo svážejíce.

Na volbu zastupitelstva vždy mají židé vliv. Promluví s notářem a služným, kteříž obyčejně sestavují kandidátní listinu, a ti rádi vyhoví mocným židům. V zastupitelstvě je polovice virilistů, občanů to největší daň platících, a mezi nimi ovšem jsou vždy židé, kteří v zastupitelstvě pomocí notářovou snadno svá přání provádějí. Jeli uprázdněno místo lékaře, jistě židé o to pracují, aby je dostal jejich souvěrec. A židovský lékař v obci, jenž je, rozumí se, i členem zastupitelstva, je veliká podpora semitismu i maďarisace. Rychtáře navrhuje služný, obyčejně mameluka, jemuž je ctí, že se může připlichtit k pánům: lékaři, notáři, služnému, židům, a tato ctihodná kumpanie, dobře u žida popíjejíc i pojídajíc, řídí obecní záležitosti v duchu vlasteneckém, t. j. židovsko-maďarském. Na lékařské fakultě Pešťské bývá přes polovici židů, po vesnicích slovenských lékaři jsou z pravidla židé, mnohdy celý kraj projdeme křesťanského lékaře neuviděvše; v Bytči na příklad, malinkém městě v Trenčínské stolici, je pět lékařů židů. Také židovských advokátů je na Slovensku rozhodná polovice. Advokát v zastupitelstvě obecním nebo ve výboru stoličném je bez mála půl celé korporace. Všickni pak židé navzájem se podporují. Přijdeli sedlák s maďarskou obsílkou k židovi, aby mu ji přeložil, žid pošle jej k židovskému advokátovi; tento zase vyseká žida krčmáře, když je obžalován pro falšování vína. Mezi židy není nikdy konkurrenční nenávisti, jaká je mezi Slováky i Čechy, že bratr bratru závidí.

V stoličných výborech zasedá opět polovice virilistů, jsou to nejzámožnější občané, a tak přirozeně má stoličné zastupitelstvo plno židů. Loni na podzim kandidoval v Lipt. Sv. Mikuláši do stoličného výboru evangelický farář Janoška, výtečný řečník, spisovatel, muž po celém Slovensku vážený, a přece propadl a zvolen byl žid, ovšem i hlasy slovenských národovců. Všude se židovská moc ukazuje nepřekonatelnou.

V dřívější době bylo mnoho židů obecními rychtáři; nyní dle zákona hostinský nemůže býti rychtářem, a židům více záleží na krčmě než na rychtářství, i mají bez toho dosti vlivu, aby za rychtáře zvolen byl člověk, který jest jim po chuti. Nicméně tu a tam je dosud žid úřední hlavou obce, i v Lipt. Sv. Mikuláši, kde je obyvatelstvo zámožné a národně probudilé, býval až do nedávna rychtářem žid.

Jako jest vliv židů přečasto rozhodující v zastupitelstvech obecních a stoličných, tak také mocně zasahují ve správu celé země. Slováci nemají jediného národního poslance na sněmu; kdy by nebylo agitátorů židů, jistě by tam měli slušný počet svých zástupců. Židovi dlužníci — a to bývá nejčastěji celá dědina — volí, jak káže mohoucí věřitel, zvláště když je za vládní peníze po několik neděl pálenkou opíjí, všelikými sliby obalamucuje a agitačními penězi podkupuje. Najmě pak židovští velkostatkáři mají velikou moc politickou. Obecně se tvrdí, že baron Popper rozhoduje, kdo má býti v tom neb onom okrese

Trenčínské stolice služným, kdo podžupanem a kdo poslancem. Ba jeho moc rozprostírá se i na záležitosti církevní. Otec jeho koupil panství od hraběte Eszterházya, jenž byl patronem chrámů v Trenčínsku, a biskupové svolili, aby i patronát přešel na nového majetníka, a to tak, aby práva a povinnosti tohoto čestného úřadu vykonával křesťanský Popprův úředník. Je to křesťanské rouško na židovském těle, neboť úředník koná, co poručí pán, a tak v pravdě sám Popper presentuje faráře, presentuje toho, kdo se jemu zalíbí. Jeho přízně vyhledává i ten, kdo chce býti Nitranským kanovníkem. Kněží v celém patronátě varují se patrona svého pohněvati a mnozí se navzájem s židy pohosťují a bratříčkují — zajisté z politiky.

Roku 1874 sobě kněží i lid v severní Trenčínské stolici pozvali české redemptoristy, aby tu konali missie. Ti kázali a zakládali růžencové spolky. Výsledek jevil se ihned: lid přestával píti pálenku, židovské krčmy byly prázdny. Židé obrátili se na ministra Tiszu, vinili redemptoristy z panslavismu, a Tisza, jemuž židé naplňovali disposiční fond, cítil se povinen židům vyhověti a bez jakéhokoli vyšetřování dal redemptoristy vyhnati. -

Docházíme konečně ke kapitole nejžalostnější: židé *kazí mravy* slovenského lidu. Křesťanům je velmi těžko dosáhnouti hostinské koncese. Znám případ, že Slovák dostal koncesi teprv za čtrnáct let, a to jen tak, že se mu dostalo slyšení u císaře, kterýž nařídil spravedlivé věci vyšetření. Židé asi podplatili úředníky, plán hostinské místnosti slovenského žadatele byl pohozen a nahrazen jiným, jenž zobrazoval místnost pro hostinec zcela nedostatečnou, maličkou a nízkou, ačkoli žadatel měl dům veliký a vysoký. Také národní dům v Turč. Sv. Martině dosud koncese nedosáhl. A krčmy židovské jsou pařeništěm nemravnosti, ony jsou největším neštěstím národu slovenského. Přečtěme si doslovně malý odstaveček z knížky „Náš ľud, jeho biedy a ako mu treba žiť“ od Ant. Bielka. „S krčmami ide ruka v ruke korheľstvo. Darmo je, ale čo u nás robia s ľudom krčmári, najviac židia, presahuje všetky hranice ľudskosti. Celé obce, celé okresy, ba celé stolice privedené sú na žobrácku palicu korheľstvom, podporovaným krčmármi. Pomocou krčiem nadobudli si židia moc ohromnú. Oni sú mäsiarmi, roľníkmi, priekupcami so zbožím, s drevom, statkom (dobytkem); sú sklepníkmi (sklep = krám), skupujú vajcia, vlnu, árendujú role, sú obecnými prostredníkmi, rychtármi i pisármi, sú rozumom a sudcami celej obce. Majú v rukách regál celej obce, len s jich povolením možno zabiť v dome teľa, kravu, sú vyzvedačmi notárovými a kortešmi slúžneho. Ku krčmárovi ide náš ľud, keď sa mu narodí alebo zomre niekto v dome; neobíde ho, keď potrebuje rady, pomoci; myslí naň, keď má niečo na predaj, keď má napísať list svojej rodine; on prostredkuje kúpu, v jeho krčme býva predaj a kúpa statku (dobytku), z jeho sudov tečie oldomáš, ktorý platia kupujúci alebo predávajúci. Stáva sa, že on je sudcom a smierčim medzi stranami. On požičia peniaze, keď mu plynú z toho výhody. On kúpi od roľníka ovcu, jalovicu, kravu; len jemu možno predať na dedine mericu zbožia, metrický cent borierok (jalovčinek), sliviek, hrušiek, jabľk. Bez neho nemôže sa zajsť nikto; cez jeho ruky musí prejsť všetko, čo roľník

dorobí; jeho vplyv a moc musí sa zamiešať do všetkého, čo týka sa života či verejného či súkromného. Či je potom div, že slovenský roľník každým krokom zaviazne do osídel krčmára a že krok za krokom prichádza o majetok, až konečne najde sa na mizine.“

Židé dávají v palírnách robotníkům svým píti jakési odtoky, špinavé a smrduté, ale i v krčmách prodávají kořalky jako petrolej páchnoucí, v krku a žaludku jako žíravina pálící, a každý slovenský lékař má tu smutnou zkušenost, že přemnozí lidé předčasně umírají pálenkou se otrávivše. Tu lze namítnouti: lid je vinen, proč do krčmy chodí. Ano, jest vinen; ale kdo ví, jak židé lid, jsoucí poměrně na nízkém stupni vzdělání, k pití svádějí, kdo ví, jak nedbají zákonných zápovědí, přisoudí větší vinu židům. Dle trestního zákona z r. 1879 hostinský pod pokutou nesmí dáti opilému člověku žádného nápoje; ale židé propouštějí každodenně z krčmy opilce, často takové, kteří leží po cestách jako mrtvoly, tváří do prachu neb bláta zabořeni.

Dle zákona z r. 1883 nesmí hostinský dáti na dluh více nápoje než za sumu stoličným statutem ustanovenou, t. j. za 2—8 zl.; co je přes tu sumu, není dlužník povinen zaplatit. Ale který žid tohoto zákona dbá? Zákona se bojí Slovák, žid nikoli. Ostatně i tady umějí židé, jeli toho třeba, následkům zákona se vyhnouti. Když někdo propil 2 zl., předloží mu žid směnku a řekne: Podepiš, že jsi dostal na hotovosti 2 zl., a pij dál.

Jeli tedy lid slovenský v takové závislosti na židech, jak to vysvítá ze slov Bielkových, výše uvedených, i z celého vypravování mého, jest patrno, že se mu dostává tuze špatné výchovy společenské. Pozorujeli člověk po celý život žida, an bohatne a veliké moci společenské nabývá klamem a lichvou, snadno se kazí, poklesá v něm totiž cena pravdy, poctivosti a čestnosti. Slováci dobře vypozorovali, že kdo se mnoho s židy styká, kazí se.

Jak hojné jsou případy, že židé kazí věrnost slovenských žen a panenskost dívek! Nejprve je opijí a pak svedou, zvláště svádějí ženy, jejichž mužové jsou za výdělkem ve světě. A tak bývá majetkem žida nejen les, louka a pole sedlákovo, ale často i jeho žena a dcera . . . Znám případ, že syn židův chodil do své ložnice přes ložnici služčinu; každá služka odcházela odtud samodruhá, nad čímž si rodiče nemravného syna vesele jen zavtipkovali. Jaký pojem o pohlavní čistotě mají takovíto rodiče? Slýchávám na Slovensku, že židé konkubinát s křesťanskými ženami za nemravnost nepovažují. Nevěstince, jichž je v Uhrách a tak i po Slovensku množství, i po malých městečkách, udržují hlavně židé. V Národních Novinách čteme často zprávy tohoto druhu: „Kupectvo s ľudským mäsom. V Pešťbudíně vystopovala policia viacčlennú bandu, ktorá zaoberala sa kupectvom s dievčatami. Členami tej bandy sú napospol haličskí židia. Jednoho mužského a štyri ženské pokutovala policia i na väzenie i peňažne, a keď si pokutu vysedia, budú postrkom poslaní nazpät do Haliče.“ A hned následující drobnička — viz č. 134 z r. 1899 — je nadepsána: „Ako trescú kupcov s dievčatami.“

Že židé v Uhrách podplácejí voliče, obecní notáře, služné, soudce, porotce, svědky, je věcí najisto prokázanou. V únoru t. r. bylo zasedání

stoličného výboru v Lipt. Sv. Mikuláši, kde se mezi mnohým jiným vytklo, že jistý žid, za cosi žádaje, přiložil ihned k žádosti 50 zl. Kam se obrátíme, všude hnusná korrupce, dílo to židů a maďarisace.

* * *

Po procesu Polenském stala se u nás otázka židovská citlivější. Buď mi dovoleno říci, jak o věci smýšlím.

Pozoruje věci slovenské dal jsem si přirozeně otázku, co všecko Slováky hubí, a tak připadl mi též úkol pozorovati působení židů.[1] Je mi nade vše pravda, také jsem v tomto pojednání židům neukřivdil, ba cítím, že jsem zlo, židy na Slovensku páchané, nedolíčil úplně. Jsou věci tak špatné, že popsati je jest nepřípustno. Také tu schází vypsání, jak velcí židé, na př. baroni, shromažďují, jejichž působnost rozprostírá se po celých okresích i župách.

Příčilo by se mi, kdy by kdo činil židům protivenství proto, že jsou jiného náboženství. Rovněž nebylo by rozumno a spravedlivo nenáviděti židů proto, že jsou z jiné čeledi. Nic takového necítím, ale cítím trpkost z jejich *špatnosti*. Nežádám na nich křesťanské morálky, vždyť nejsou křesťany, ale jim schází to, co nazýváme lidskostí. Jim platí žid, ne člověk. Jano a Ďuro, co jim ovce a krávy pasou, jsou jim méně než dobytek; pohleďte, jaké mláto jim dávají jísti, v jakých nádobách, pohleďte, kde Jano a Ďuro spí. Ale i všecek ostatní křesťanský lid, neníli to právě velký pán, jest jim opovrženými góii. Dostojevský vytýká židům nemilosrdnost s ruským lidem, a oni skutečně nemají citu s člověkem, jenž není žid.

Nesvolávám pomsty, ale lidu slovenskému prokazuje velké dobrodiní, kdo jej k židům činí *ostražitým*, t. j. kdo jej poučuje, že jest mu žid nepřítelem a že jest mu tudíž třeba zakládati potravní a úvěrné spolky a vůbec tak se zaopatřovati, aby nebyl na nepříteli závislý, kdo varuje lid před židovskou krčmou a p. *Nechť žije žid jako jiný člověk: chudobné a v práci*, potom bude i lidštější, mravnější a nebude tak nenáviděn ostatní společností.

Národnie Noviny přinesly minulého roku vyňatky z článku „Židovská otázka,“ uveřejněného v Novém Vremeni. Článek končí: „A přece nejmocnější a nejgeniálnější lidé na světě byli antisemitského smýšlení, od Nerona počínajíc. Tak smýšlel Ivan Hrozný, Petr Veliký a Kateřina v Rusku. Tak Josef II., Bedřich Veliký, Napoleon. Antisemitsky smýšlel Horác, Shakespeare, Humboldt, Goethe . . . Ale ani moc, meč, rozum, nic jich nedovede zadržeti na vítězné cestě, na bourání světa křesťanského. Kde sami nestačí, najmou si lidi, koupí celou jejich minulost, práci přítomnou, koupí jejich jmeno i slávu. Skutečně, židovská otázka je sfinx, která dává křesťanskému světu a arijské čeledi zvláště otázku: rozřešíli ji, dobře, nerozřešíli, sfinx požere národy čeledi arijské.“

A vyslechněme smýšlení autority domácí, slynoucí spravedlností, Fr. Palackého. V Radhosti III., str. 302 čteme: „Plémě židovské vůbec,

---

[1]) Samy Českožidovské listy — viz č. 2., 1900 — žalují na uherské židy jakožto pomahače maďarských šovinistů v utlačování Slováků.

emancipované teprv za naší doby, na spůsob všech vymaněnců̊v, — vzácné a ovšem vítané výminky neruší pravidla, — panuje v Němcích již nyní všeobecně; nebot veřejné mínění netoliko ve Vídni béře se směrem, kterýž popředně židé mu dávají. Jim, jako prototypu jejich Shylokovi, stačí všude a ve všem jen legálnost; co nad ni vyniká ve světě mravním, smýšlení spanilé, velikomyslné a po rytířsku čestné, toho ani neznají, ani, jako nějaké pověry, znáti nechtějí; v ohavnosti mají vše, co během věkův historicky se ustrojilo, protože historie neposkytuje jim nikde titulův pro jejich choutky a pretense; ‚pudům dravců̊v ušlechtilých' učili se dosavad nejraději u lišek, zejmena v obchodech i na bursách, ale již rádi vítají také vlky ve středu svém, zvláště co přibíhají k nim z oslavné ‚říše bohabojnosti a mravů spanilých.' — Nuže, — všeho do času, Pánbůh na věky! —"

Židé slovenští stojí zase hodně níž, než jsou pouhá legálnost a policejní předpisy; oni platí daň, a to je vše, jinak jsouce si vědomi moci své v Uhrách, nedbají ničeho a bezohledně, výbojnicky jdou za jediným cílem: zbohatnouti a vládnouti žebrákům!

Nevěsta.

— Slečně M. M. —

Již ve vlas myrtu vetkli jí dle zvyku,
i dlouhý závoj obličej skryl bledý,
když přece ještě jednou — naposledy —
práh překročila svého pokojíku,
jenž jediným snů dívčích svědkem býval.
A sotva zřela známé stěny kolem,
v ráz sevřelo se srdce prudkým bolem
a z očí vřelý vyřinul se příval,
co vedle v jizbě družiček zněl smích.

Byl krátký jen to výbuch žalu; v chvatu
teď otočila klíčem ve dveřích
a šustíc těžkým brokátem svých šatů
v kout zaměřila, v palem zeleň sytou
kde ukrýval se drobný stolek psací,
v tom zásuvku teď otevřela skrytou,
v ni pohledla — a znovu v oko vrací
se horký proud. Hle, podobizna muže,
jež stopy jeví slz i celování!
Teď k obrázku se dívka níže sklání,
zas bledým líčkem prokvétají růže,
teď přitiskla své rtíky k němu vřele — —

. . .

A zamlžené její zraky šinou
se nyní v stranu pokojíka jinou,

kde stojí klavír se Smetanou v čele.
Roj vzpomínek jí tryskl krásnou hlavou:
tam vedle něho prvně sedala
co malá žačka, dítě bez mála,
tón první ze strun loudíc rukou hravou.
Čas letěl dál — již v pannu vzrostlo dítě;
a jednou — jak se stalo, neví ani —
tisk' učitel ji k sobě z nenadání
a zajíkavě šeptal: „Miluji tě!“ —
Pak přišla doba blaha — však jen krátká . . .
Kdo vypsati by mohl její žal,
když oznamovala jí jednou matka,
že blízký statkář o ni požádal?

Ach, nadešly jí chvíle v pláči mnohém.
Hře na klavír hned konec učiněn
a za drahého učitele jen
list přišel, v němž jí tklivě dával s Bohem . . .

Hle, tady leží osudný ten list;
již chvějící se rukou po něm sahá,
však nelze — nelze pro bolest ho číst.
Zrak přeletěl jen řádky, ruka drahá
jež slzami a krví napsala tu,
a náhle děva pokročila v chvatu,
kde svítila zář ohně z velkých kamen.
Jen ještě jednou list i podobiznu
teď zlíbala — pak obé vrhla v plamen.

A klečíc na svou dívala se tryznu,
jak sterými ji svými rameny
v ráz objímají žluté plameny,
jež démonickou svojí ničí silou
tu miláčkovu hlavu ušlechtilou
i písmo jeho drahé; chvíli ještě
tři krátká slova z rudých jisker deště
se v tvář jí smála: „Zdráva, šťastna buď!“
Pak zmizela i ta — jest dokonáno . . .

A náhle se jí zdálo, její hruď
že prázdna jest, že v noc se mění ráno —
a jako od hrobu, v nějž zahrabali
jí vlastní srdce, tam se potácela,
kde společnost již shromážděna celá,
kde s touhou čeká ženich v novém fraku,
jenž účesu dnes obzvláště byl dbalý,
by lysinu skryl všetečnému zraku . . .

Adéla Červená.

Buduli sedlákem?

Ze svých dětských let vypravuje

Vácslav Vlček.

(Pokračování.)

V.

Nebyla pořád tak krásná pohoda jako o velikonočních svátcích, přeháňky, mlhy a větry střídaly se s tichými, jasnými dny, až přišly deště, které dnem i nocí nepřetržitě trvaly celý týden.

Nám dětem to mnoho nevadilo. Jarního času jsme se již tuze málo zdržovali pod střechou, z promoknutí jsme si málo dělali, ano vybíhali jsme na déšť, i když toho dokonce nebylo potřebí. Voda byla náš oblíbený živel. Blíže vesnice bylo dosti větších, menších potoků, při kterých jsme bývali od útlého dětství, jakmile jsme uměli běhati. Brouzdati a koupati se v nich, mlýnky sobě dělati, rybičky pod kameny a pak i raky v děrách chytati — to byla naše první romantická dobrodružství.

Ob čas také trochu se topiti. S tím začal jsem já velmi záhy. Jako přílepek bratra Josefa a jiných dětí něco větších, které pásaly husy, jsem pode vsí „v brodcích“ pobíhal podle potoka: veliké, modravé, kovově lesklé šídlo vzbudilo mou pozornost a potom touhu, abych je chytil. Chviličku viselo vždy ve vzduchu na jednom místě nehýbajíc se, ale když jsem je chtěl lapiti, mžikem bylo o kus dále. To mě dráždilo, rozehřál jsem se, zapomínal jsem na opatrnost, nahnul jsem se příliš zrovna na místě, kde byla tůně. a jak jsem se po šídle rozehnal rukou, sletěl jsem do vody. Potopil jsem se, a než mě vytáhli, hodně jsem se napil. Josef byl nejdřív notně polekán, ale potom se na mne zlobil a div mi nějakou nestrčil, že jsem ještě tak hloupý a sletím do vody jako hrouda nebo kus dřeva! Druhé děti mě poučovaly, šídlo to že byl jen nastrčený pokušitel, aby mě zmámil a hastrmanovi do tenat přilákal.

Dost jsem toho o hastrmanovi slýchal, ale když přišla chvíle nebezpečenství, snadno jsem zapomínal na všecky výstrahy a dřívější zkušenosti. Tak později, když jsem s Josefem pásal už dobytek, přihnali jsme po ránu „na říku;“ v noci před tím byl hodný mráz, na řece stál led hladký a lesklý jako zrcadlo. V jednom místě byla řeka od protějšího břehu skoro až k našemu naplněna množstvím vorů, které asi půl tuctu mužských upravovalo.

Byli vesměs cizí, z jiných vesnic, ale když jsem se na ně chvíli pozorně díval — co je to? Není tohle —? Inu jistě, Jan! nejstarší bratr, ovšem nevlastní, který se (snad už před mým narozením) do „Lizimburka“ přiženil a pravidelně k nám přicházel jen jednou do roka, o našem posvícení při svatém Martině; býval ke mně laskav, i měl jsem ho velice rád. Že také dělá plavečinu, po tu chvíli jsem netušil.

„Venco,“ zvolal na mne přátelsky, vida, že s něho očí nespouštím, — „tys mě poznal, hochu?“

Srdce mi poskočilo v těle radostí. Jan si hleděl své práce dál, já však jsem bez dlouhého rozmýšlení s louky slezl k řece a po ledě pustil jsem se k vorům. Avšak led byl tenký, po několika krocích se probořil, a já octnul se až po ramena v mrazivé vodě. Strhnul se pokřik, voraři spěchali ke mně, vysvobodili mě z kritické situace, dopravili mě na břeh, rychle rozdělali pořádný oheň, svlekli mě do naha, jedni mnou otáčeli při ohni, druzí při něm sušili mé šaty — všecko s mnohým hlukem, šprýmem a smíchem. Celkem z toho byla veselá švanda; na konec ještě Jan ukládal Josefovi, aby doma, před rodičema, zbytečně nevyzváněl. Že jsem se neutopil, bylo dobře; ale že jsem se topil, byla chyba a vina, za kterou jsem zasluhoval trestu.

Ale vraťme se k dlouhým dešťům, od kterých jsme se uchýlili k starším vzpomínkám. Způsobily nejen hojné přívaly a na polních svazích výmoly a strže, nýbrž konečně i velkou povodeň. Řeka i potoky vystoupily z břehů a zaplavily louky a role nízko položené.

Několik dní se o této živelní události obecně mluvilo. Když pak voda zase opadla, přibylo starostí a prací, každý u nás měl více co dělati než obyčejně, shon a popil nepřestával.

Jednou po ránu otec a matka mluvili přede mnou ve světnici o kládě, kterou voda přinesla na naši louku při Soutickém potoce. Poslouchal jsem řeč jejich jen na půl ucha.

„Tam by se mohl Venca podívat,“ pravila najednou matka. „Slyšíš, co povídáme?“ obrátila se ke mně.

„Slyším.“

„Doběhni tam, ležíli tam kláda posud. Ať jsi brzo zpátky.“

Zdlouha chápati, nezcela rozuměti, teprve se vyptávati, co a jak, to u nás neplatilo. Sotva matka domluvila, už jsem byl ve dveřích — a klusem zahradou a podle vinopalny do polí.

Byl velmi zasmušilý den, nejen že nebe bylo všecko zataženo, ale oblaky visely tak nízko, že se téměř dotýkaly kopců. Vzduch byl chladný, syrový, celý kraj jako spustlý. Borka a jiné lesy mračily se jako noc, cesta byla mokrá i blátivá, voda mi stříkala skrze prsty. Ale to vše nečinilo mne melancholickým nebo sentimentálním, naopak, byl jsem stejně veselé mysli jako skřivánek, jenž jediný z ptactva se dával slyšeti; také jsem si sám chvílemi zahvízdal.

U „brodců“ jsem se dostal k potoku, který k nám přichází od Dalkovic; hnalo se jím mnohem více vody než obyčejně, ale přebředl jsem jej bez zvláštních obtíží. Za několik minut octnul jsem se pak na lukách při potoce Soutickém.

A tu se stala chyba. Rodiče mě poslali na naši louku „pod jitry,“ něco dále na této straně potoka ležící; já však nedostatečně vůli jejich pochopiv domníval jsem se, že jsem poslán na louku do „Bolin,“ která se prostírala za potokem pod samými Borky a nepatřila ani nám, nýbrž mému švakru Zemanovi. Má znalost i nejbližšího světa byla tehdy ještě nedokonalá.

Ale že za potok, do Bolin, bylo možno dostati se po lávce, to sem věděl; jenže, když jsem se octnul na příslušném místě, lávky

tam nebylo — velká voda ji odplavila. Co teď? Inu což jiného, než i tento potok přebřednouti.

To však nebylo snadno. Soutický potok měl koryto hezky hluboké a hnal se jím divoký proud, rmutné vlny válely se, jako by se spolu rvaly a hned ta hned druhá se dostávala na vrch a zas vespod. Já však jsem se nerozmýšlel ani zde. Jisto bylo, že se musím dostati na druhou stranu; voda mi půjde aspoň po pás, snad i výše, k tomu se tedy musím upraviti. Svlekl jsem kalhoty a vestu a nechal jsem na sobě toliko kabát, košili a čepici: kalhoty a vestu jsem sbalil, vzal jsem je do náručí, hezky vysoko, až pod bradu, i košili a kabát vytáhl jsem jak možná nejvýš — a slézal jsem s břehu, beze strachu, kurážně.

Jak jsem vstoupil do vody, sklouzla mi noha, zapotácel jsem se, udělal jsem dva, tři kroky — a proud mě podrazil. Padl jsem do vln, které mnou počaly divoce obracet. Nevěda pustil jsem všecko a počal jsem se rukama brániti.

Zle se mnou bylo v tu chvíli — mnohem hůře než kdysi v brodcích nebo na řece, neboť nyní na blízku nikde nebylo človíčka. A hloubka potoka rostla, maličko níže vtékal do něho potok Dalkovický a byly tam veliké tůně — jeden, druhý okamžik, a byl bych tam neodvratně nalezl chladný, mokrý hrob.

Nedošlo k tomu. Vlny mě nevalily od břehu, spíše k němu blíž. I hlavu jsem měl v nich, zrak jsem ztratil, ale oháněje se rukama slepě zachytil jsem levicí vrbový prut, pak pravicí celou větev, zadržel a vzchopil jsem se — vše bez rozvahy, bez vědomí, pouhým pudem. Pak jsem se vydrápal na břeh, ovšem mokrý jako myš, bez kalhot, bez vesty i bez čepice, které mi voda urvala a odnesla; když jsem se trochu vzpamatoval a po nich pátrati se jal, kdo ví, kde už byly.

Špatně jsem provedl, co mi bylo uloženo. Do Bolin přes potok jsem se nedostal, klády na louce jsem tedy nespatřil, a k tomu taková ztráta, vesta, kalhoty a čepice pryč! Plakal jsem, ale nic to nepomohlo; těžko jsem se od osudného místa odtrhoval, ale naposled přec jen nic jiného nezbývalo, než abych se vrátil domů.

Klusal jsem celou cestu, také již k vůli zimě, která mě pronikala; teprve když jsem se blížil k stavení, zvolnil jsem krok. Jak jsem vstoupil ze zahrady na dvůr, spatřila mě matka, spěchajíc právě do špejcharu. Zarazila se, zamířila ke mně.

„Jak to přicházíš?“ volala.

Teď mi bylo teprv zle — vždyť mne nikdy ještě tak veliká vina netížila jako tentokrát. Kdy bych byl přišel jen o čepici (ačkoliv byla už hodně stará), byl bych dostal bití — ale k tomu ještě kalhoty a vesta! Jaká teď nastane chvíle — snáze by mi bylo, kdy bych se byl utopil!

Dal jsem se do žalostného pláče.

„Jak to přicházíš?“ opakovala matka všecka buď užaslá nebo rozhněvaná. „Skoro nahý a celý mokrý?“

„Maminko,“ zaběďoval jsem, „pro Boha vás prosím, odpusťte mi to! Já nerad —!“

„Nekřič — a nestůj tady, pojď do seknice!“

Vzala mě za ruku a musela mě táhnouti, neboť jsem šel nerad, maje smutnou jistotu, že v světnici bude přísný soud a velikánská výplata.

„Kde máš ostatní šatstvo?“ počala matka výslech ještě cestou. Pláč a strach špatně k tomu přispívaly, aby mé odpovědi byly rychlé a jasné; ale že jsem se topil, jako zázrakem živ vyvázl a polo nahý za tak chladného dne zpáteční cestu konal, toho se matka dověděla brzo.

„Nešťastné dítě!“ volala v světnici, trhajíc se mne kabát i košili. „Což pak nevíš, kde je to pod jitry? O Bolinách jsme ti ani nedutli!“

„Já jsem se zmejlil. Pro Boha vás prosím, maminko —“

„Mlč už!“ vpadla mi matka do slova a odhodila velkou peřinu na posteli. „Honem — semhle vlez, ať se zahřeješ!“

To byl obrat, jehož jsem se nenadál. Překvapením ani jsem se dost neměl k posteli. Matka mi rázně pomohla a přikryla mě peřinou až po uši.

„Bože, Bože!“ mluvila více k sobě než ke mně. „Žádného rozumu to nemá. Do Bolin si zmane — přes potok při takové vodě! Kdy by při něm nebyl stál anděl strážce —!“

Už jsem dobře znamenal, že matka nic neříká o kalhotech, vestě a čepici, že více než tato ztráta ji dojímá nebezpečenství, v němžto jsem byl vězel. Hledavši okamžik v troubě přinesla k posteli malý hrnek.

„Tu máš,“ pravila.

„Já nemám hlad,“ odtušil jsem.

„Je to teplé mlíko, jen se napij.“

Poslechl jsem, načež mě matka znova přikryla.

„Kam jsem to zrovna běžela?“ mluvila zase k sobě. „Na špejchar. Už z toho všeho mám hlavu zmotanou.“

Odešla ze světnice. Mně bylo najednou neobyčejně příjemno, nejen tím vnějším i vnitřním teplem, ale zvláště i vědomím, že strachy mé se nevyplnily, že soud i výplata mě minuly a všecko dopadlo nad očekávání dobře. Schoulil jsem se, přitáhl peřinu, zavřel oči — a za několik minut byl jsem v limbu.

Když jsem se probudil, naši byli shromážděni v světnici, aby zasedli k obědu. Brzo jsem spozoroval, že už všechno vědí.

„Prej k tomu málo scházelo,“ pravil Francek stoje přede mnou u postele, „že bys na věky věků nebyl sedlákem?“

Opravdu, tuze málo!

„Holečku,“ mínil Francek, „kdo chce být sedlákem, musí trefit pod jitra a při tom neztratit ani život ani kalhoty.“

„Co je to, chlapče,“ přistoupila též Marjánka, „ty kde přijdeš k vodě, tam do ní padáš a se topíš!“

„Snad chce mermo přijít do hastrmanovy říše,“ ozval se stranou Josef, „a hlídat mu dušičky utopených.“

„Panenko Marjá,“ dokládala starostivě matka, „jaké pak to s ním bude, až bude chodit do školy — dvakrát přes řeku tam a dvakrát zpátky?“

„Budeli své šatstvo nosit také do řeky,“ ušklíbl se Francek, „musí ho mít hodný magacín, větší, než je pro vojsko v Čáslavi.“

Josef pak poznamenal: „To on bude mít hastrman radost, že mu přinesl do vody kalhoty, vestu a čepici!“

„On to hastrmanovi nenesl!“ ujala se mne na oko Marjánka. „To poplave až do Prahy — tam už na to čeká jeden velký švihák. Až se do toho obleče, bude dělat ňákou parádu — všecky Pražské krasotinky se po něm budou ohlížet.“

Tak šprýmovali na můj vrub nejen při obědě, ale ještě několik dní potom, když jsem volky nevolky chodil ve svých svátečních kalhotech. Nic mne netěšily ani jejich žerty, poněvadž pořád připomínaly mou nehodu, ani ty sváteční kalhoty, poněvadž jsem měl ustavičně strach, že je umažu nebo dokonce roztrhnu; nebylo se toho snadno uchránit.

„Kdo chce být sedlákem, nesmí pořád chodit vystrojen jako pán,“ počal si mne Francek zase dobírati, když jsem v těch dnech přišel v poledne domů a měl s ostatními zasednouti k stolu.

Marjánka stála u lavice a těžkým, dlouhým, jako prkno rovným kamenem cosi válela.

„Musíš zase do všedních, milej zlatej,“ řekla a rozbalila válec. „Co říkáš těmhle?“

Pozdvihla v rukou vyválený kus. Byly to kalhoty — malé kalhoty — moje staré kalhoty, o které jsem v potoce přišel! Byl jsem po tu chvíli jist, že jsou na věky ztraceny — a tu jsou zase! Vidím je na vlastní oči, ale pořád nemohu uvěřit, nemohu pochopit, kde se tu berou.

„Hastrman ti je vrací,“ škádlil mě Josef, „abys je zas nosil a jemu poslal své božíhodové.“

Dost dlouho mě ještě nechávali v nejistotách. Konečně jsem vyrozuměl, že moje kalhoty s vestou ondyno se neobrátily do Bolin, nýbrž plavaly rovně do mlynářské strouhy a touto do nádržky Mařanova mlýna; u stavidel uvázly a byly vyloveny. Pověst o mém mokrém dobrodružství se rychle roznesla, a ve mlýně zvěděli, komu vylovený nález patří.

Jenom čepice byla nadobro ztracena. Nebyla jí velká škoda, ale o tom, jaké poklady mně v ní byly odneseny, musel jsem poslouchati mnoho uštěpačných vtipů, které by nebylo radno opakovati.

VI.

Měl jsem dost času, abych ztracené a opět nalezené kusy svého šatstva dotrhal dříve, než bych počal choditi do školy. Jaro, léto i podzim uběhly, moje nehoda u Bolin dávno byla pro jiné věci zapomenuta. Když pak se i zima schylovala ke konci, dostal jsem i já svou velice jednoduchou tašku z režného plátna, zavěsil jsem si ji přes rameno k boku, vložil jsem do ní caletku na poledne a „lístek“ na dřevěné desce přilepený, malou i velkou abecedou potištěný, obrázkem kohouta ozdobený, — a vydal jsem se s Josefem a s jinými Střechovskými dětmi do Kácova.

Druzí hleděli sobě cestou rozličných kratochvílí a též rozpustilostí, ale má mysl byla slavnostně povznesena, dílem také naplněna starostmi, jak mi to půjde s učením a vůbec jak se mi ve škole povede. Když jsem po několika schůdcích do budovy její vystupoval, byla ve mně dost malá dušička.

Na síni červenými cihlami dlážděné řekl mi Josef: „Tady počkáme na pana učitela Kurze.“

„K tomu budu chodit?“ zašeptal jsem nesměle.

„Ne, ten učí nás ve velké škole. Ty budeš chodit k panu mládenci Antošovi. Tuhle na pravo je velká škola, tuhle na levo malá. A tyhle dvéře uprostřed vedou pod komín, odkud se přikládá do školních kamen na obě strany, a kde časem dostávají pardus největší nezbedníci — to je nejhorší trest.“

Páni učitelé přicházeli po schodech dolů, starý sobě zas potichu prozpěvoval.

„Á, tu je malý Vlček,“ řekl spatřiv mě s bratrem. „No dobře, že už přicházíš,“ pokračoval, když jsem mu líbal ruku. „Jdi tuhle s mladým panem učitelem, a dělej mu radost. Budeš hodný, já vím.“

Pan mládenec otevřel dvéře do své třídy, kde se mi zdálo býti dětí — chlapcův i děvčat — jako včel v oule; křik a lomoz jejich náhle umlknul, všichni povstali.

„Zde si sedni,“ ukázal mi učitel místo v první lavici u dveří. „Lístek máš? Polož si ho před sebe.“

Byl velké postavy, černovlasý, hladkohubý, ještě mladý, ale vážného vzezření. Postavil se k stolku před lavice, udělal kříž a všichni žáci s ním, a světnicí zavzněl zvučný, jasný, srdnatý zpěv četného sboru mladistvých, chlapeckých i dívčích hlasů:

Přijď, Duše svatý, osvítit
  nás svou svatou milostí,
bychom se mohli naučit
  vždy víc své povinnosti.
K učení chuti dodej!

Blahé trnutí běželo mi po těle. To byla krása a vznešenost! A jak to těm školákům šlo, jak směle a jistě to prováděli! Měl jsem k nim náramný respekt, stáli se svým uměním vysoko nade mnou, netroufal jsem si ani pomysliti, že bych to kdy přivedl tak daleko.

Ale velmi brzo jsem k svému překvapení pozoroval, že pan učitel jimi není zcela spokojen, že brzy toho, brzy onoho napomíná, kárá, okřikuje i metlou straší. Konečně tam na druhé straně jakéhosi neposedu pořádně přes záda švihl. Hnedle potom, přecházeje podle lavic, blížil se ke mně.

Div jsem se neskrčil. Ale pan učitel mi v největší dobrotě ukázal některá písmena a řekl mi, jak si je mám prstem ukazovat a potichu odříkávat. Horlivě jsem to dělal, neodvažuje se téměř očí pozdvihnouti. Za to, když ke mně pan učitel po chvíli zase přišel, dostalo se mi sladké odměny.

„No dobře,“ pravil mi zcela přívětivě a přidal zase jedno, dvě písmenka. „Jen takhle dál, a půjde to jako po másle.“

Potom se posadil k stolku při zdi, na níž visely dvě černé tabule, a volal žáky, kteří k němu z lavic chodili s knihou a v ní mu odříkávali tímto spůsobem: „En á na — em ó mo namo — er á ra namora — vé ije vě, na Moravě.“

To byli slabikanti. Já jsem patřil mezi abecedáře a poslouchal jsem produkci jejich jen potají; teprv když se prodlužovala a bylo jisto, že pan učitel nyní ke mně hned tak nepřijde, povolil jsem trochu své zvědavosti a díval jsem se aspoň po očku brzy na tu, brzy na onu stranu.

Seděl jsem mezi nejmenšími žáky; na levo byla druhá řada lavic, v těch bylo oddělení starších a pokročilejších. Za námi byla dvě okna na zahradu sousedního domku, kdežto oknem na levo bylo viděti na protější panskou stodolu a též na místo, kde jsem tehda stál před panem učitelem a Pepičkou. Zdali pak Pepička je také zde, mezi žactvem?

Byla. Zvěděl jsem to ještě před polednem, když došlo na čtenáře a pan učitel ji také vyvolal. Ona už čtla! ještě pomalu, s krátkou přestávkou skoro za každým slovem, ale pevně a zřetelně. A sotva byla starší než já!

Minuly první dvě hodiny mého školského učení, s kostelní věže mocně zahučely zvony. Pan učitel pomodliv se s námi první odcházel ze světnice.

„Dobře jsi začal,“ řekl jda mimo mne. „Teď si odpočiň.“

A lehce pohladil mě po vlasech. Byl jsem blažen!

Jak učitel zmizel, žáci hrnouce se ke dveřím už se pošťuchovali a někteří i pořádně mleli; bylo mi to proti mysli, pokládal jsem školu za místo téměř tak vznešené jako kostel.

„Co stojíš jako pařez?“ houkl na mne můj soused z levé strany, podle obleku městský klouček, jehož jsem jinak ještě neznal. „Hni se, trdlo!“

A dost nehorázně do mne strčil.

Mžikem do mne vjel bojovný duch. Prudce jsem se na souseda rozpřáhl — ale rána nedopadla: vzpamatovalť jsem se, že jsem ve škole. Ale hrůzu jsem na něj pustil.

„Dám ti jednu,“ zahučel jsem, „že se druhé nedočkáš!“

To slovo pochytil jsem od strýce Zelenky, on měl takových hojnou zásobu. Zde náležitě účinkovalo — městský klouček vyvaliv na mne oči couvl a vylezl z lavice druhou stranou.

Jak jsem si schovával lístek do tašky, šla právě mimo Pepička učitelova uprostřed několika jiných děvčat, městských nebo panských. Jedno ji náhle vzalo zprudka kolem krku.

„Ale Cencí!“ mírně kárala ji Pepička, jež se mi tu zdála menší, než jsem ji nosil v paměti od prvního setkání.

Cencí přitiskla jí rtíky své k tváři.

„Ještě mě kousneš,“ pravila Pepička.

„Já bych tě hned snědla!“

„Jsi ty bláhová osoba,“ usmála se Pepička.

Osobě bylo asi málo přes půl tuctu let.

„Řekni: máš mě ráda?“ ptala se naléhavě. „Máš?“

„Ale mám.“

„A Himrovou ne?“

„Proč pak? Himrovou mám taky ráda.“

„Ale to já nechci!“ dosti prudce odpírala Cencí. „Já mám ráda jen tebe! A jak — a jak!“

A znova ji k sobě ze strany tiskla a rty se jí téměř do tváře vpíjela, až vyšly ze dveří.

O mne Pepička, jdouc mimo, také očima zavadila, ale nic více. Nedivil jsem se tomu; dojista dávno zapomněla, že jsem na světě.

Bratr Josef ukázal se ve dveřích a kývl na mne. Vyšel jsem s ním před dům. Mezi domem a zahradní zdí byla cesta, nevalně široká, která se právě celá hemžila dětmi, jako mraveniště. Kácovské hnaly se domů, vesnické vytahovaly své jídelní zásoby a s chutí do nich zatínaly zuby.

„Počkáš tady, já půjdu do městečka,“ řekl mi Josef. „Třeba tuhle si sedni a jez.“

Ukázal mi k zahradním dvířkám, která dole sahala níže než cesta před školou, i vedl k nim krátký, ale vysoký schod tak, že před nimi bylo prohloubené, čtverhranné místo, podobno bedně bez víka.

„Pěkně se tu sedí?“ ptal se mne Josef, když jsem se tam uvelebil.

„Jako v kapličce,“ liboval jsem si. Od první chvíle jsem si to místečko zamiloval a „kaplička“ říkali mu potom i jiní.

„Nikam nechoď, pokud se nevrátím,“ napomenul mne ještě bratr odcházeje.

Když jsem se pak v tichosti pustil do svého jednoduchého oběda, černé zahradní dvéře vedle mne se najednou otevřely, a v nich objevila se Pepička, nesouc za ouško malou sklenici vody. Honem přitáhl jsem nohy, aby pohodlně prošla.

„To je vdolek?“ zeptala se mne dobromyslně, zavírajíc za sebou dvéře a pozorně se na mne dívajíc.

„Ne, caletka,“ řekl jsem, všecek se zardívaje, hlavně proto, že jsem měl plná ústa.

„Dobrá?“ usmála se Pepička.

Rychle pozdvihl jsem ruku se svým domácím pečivem.

„Chceš?“ nabízel jsem jí.

„Ale ne,“ usmála se ještě více. „Měla jsem žízeň. Nechceš se taky napít?“

Zavrtěl jsem hlavou, ačkoli jsem měl na vodu pořádnou chuť; ale styděl jsem se před Pepičkou, a pak jsem byl zvyklý píti jen z hrnku, ne ze sklenice.

„Je tam studně?“ otázal jsem se ukazuje očima na zahrádku.

„Studně ne, ale sklep, a ve sklepě pramen, studánka, voda je v ní jako led — vidíš, jak je od ní sklenice zapocena?“

Pokývla hlavou a vystoupila na schod. Mimo nadání se ještě jednou ke mně obrátila.

„A jak ty se jmenuješ?“ optala se mne.

„Vácslav.“

„Ano, ale příjmením.“

„Vácslav Vlček ze Střechova, číslo druhé," odpovídal jsem důkladně, jak mě byl Josef pro případ takové otázky napřed nacvičil.

„Aha," vzpomněla si Pepička. „Budeš sedlákem, že?"

Posvědčil jsem. Moje vnitřní radost, že si něco o mně zapamatovala, byla mnohem větší, než jsem zevně na sobě ukazoval.

„Jsou zas na zahrádce fialky?" osmělil jsem se k nové otázce.

„Jsou," odtušila.

„Tady brzo kvetou . . ."

„Teď ještě ne — kde pak! Kdo ví, budeli zas ňáký kvítek o velikonocích."

Odběhla do domu. Jak byla hodná, vlídná, přívětivá, jaké měla dobré srdce! Vděčně jsem se za ní díval; porozuměl jsem dokonale, proč ji měla Cencí tolik ráda: nemohlo ani jinak býti.

Josef se už vracel.

„Kde jsi byl?" ptal jsem se ho.

„V krámě, pro inkoust," odpověděl drže v ruce černou lahvičku, dřevěným špuntem uzavřenou.

„Měl jsi na to peníze?"

„Toť že kupec zadarmo nedává. Tu máš flaštičku."

„Bude má?"

„Co bysi s ní dělal? Než ty budeš psát, holečku, to ještě mnoho vody uteče! Ale podržíš mi ji, já půjdu ještě do papírny. Můžeš zatím třeba pobýt na skalách."

Papírna stála při řece na protějším břehu, maličko níže než škola. Od ní se přes vodu, poněkud šikmo, táhl ke mlýnu pod zámkem kamenný stav, a nad ním ku přívozu i dále tvořila řeka širokou i dlouhou plochu jako veliký rybník.

Z druhé své cesty Josef přinesl dva archy papíru.

„Ten u kupce nemají?" vyzvídal jsem.

„Mají, ale ne tak dobrý, a dražší."

Hodina poledního odpočinku docházela; šli jsme každý do svého „klasu."

U nás teď první hodinu bylo psaní, jehož já jsem se ovšem ještě neúčastnil. Někteří žáci dávali sobě dělati čerstvá péra. Přistupovali mlčky k stolku a podávali panu učitelovi po dvou brcích; on si jeden ponechal, druhý jim přiříznul. Div jsem se hlasitě nezasmál potěšením, jak mu to pěkně šlo, jaký měl ostrý nůž, jak rozštěpoval nožičky, jak brk při řezání praskal a kusy ho odletovaly, a jak brzy bylo čisťounké péro hotovo.

Na počátku druhé hodiny z široka se otevřely dvéře, a do nich vešel pán oděný velikým, tmavým pláštěm. Všichni žáci v lavicích povstali a zpěvavým hlasem zvolna odříkávali: „Pochválen buď Pán Ježíš Kristus!"

„Na věky, amen, dětičky," odpověděl laskavě příchozí. „Pozdrav vás Pánbůh. Sedněte si, sedněte."

Pan mládenec mu spěchal vstříc a pomáhal mu svléci plášť. Že to je pan farář, věděl jsem hned, že se jmenuje Řepka, zvěděl jsem až později. Byl to už letitý pán, sotva prostřední postavy, ale sporý, měl dlouhý, černý kabát a vysoké, lesklé boty, vlasy pečlivě od ucha

přes lysinu sčesané, pleť již nažloutlou, ale obličej ozářený přívětivým úsměvem a oči plné dobroty.

„Tak, moji milí,“ počínal své vyučování, „pamatujeteli pak, o čem jsem vám posledně vypravoval?“

Snad celá polovice žáků pozdvihla ruce.

„No tak, Josefinko.“

Pepička učitelova povstavši pravila: „Jak Pán Ježíš odešel na poušť.“

„Tak jest,“ posvědčil pan farář. „A proč tam odešel?“

„Aby se tam modlil a postil.“

„Jak pak dlouho?“

„Čtyřicet dní.“

„A nejen dní, také —?“

„Také čtyřicet nocí.“

„Zcela dobře. A kdo tam k němu přistoupil? To nám zas poví August Šťastný.“

„Aha,“ vzpomněl jsem si v duchu, „to je ten kupcův.“

V jiné lavici druhé řady povstal tlusťoučký hošík, ducatých, bílých či spíše bledých tváří. Na každou odpověď si dával čas, zdálo se mi, že mluví s malou chutí a také jaksi po domácku.

„Přistoupil k němu ďábel,“ řekl k první otázce.

„S jakým úmyslem?“ pokračoval farář.

„Aby ho pokoušel.“

„Co mu pravil?“

„Tady z toho kamení nadělej chleba.“

„No, trochu jináč to znělo: ‚Jsili syn Boží, rci, ať kamení toto chlebové jsou.‘ A co na to odpověděl Pán Ježíš?“

„Pán Ježíš na to — —“

Žák uvázl, a pan farář jej dost nesnadno přivedl k tomu, že si vzpomněl na slova: „Ne samým chlebem živ jest člověk —“

„Ale,“ pomáhal mu farář dále, „— čím také? Nu, také každým — každým —“

„Každým jiným jídlem,“ kápnul na to konečně Gusta kupcův.

Zavzněl sborový chechtot, i farář a učitel se smáli. Gusta se jaksi nakysle ušklíbl.

„Inu pravda,“ dí rozmarně farář, „člověk je živ každým jídlem, zvlášť když je dobré. Ale Pán Ježíš pokušitele odbyl jiným slovem. Jakým?“ dal na jednoho z těch několika, kteří se hlásili.

Ten byl vesnický, už vyrostlejší, a odříkával se vší jistotou: „Ne samým chlebem živ jest člověk, ale každým slovem Božím.“

„Každým slovem, kteréž vychází z úst Božích,“ doplňoval farář. „Tak je to, Auguste — hezky to opakuj.“

Gusta nyní už zdráhavě vstával, nerad otvíral ústa, a opakování také příliš hezky nedopadlo; ale pan farář šel dále, jiné a jiné žáky a žačky vyvolávaje, — a já slyšel věci, které mi byly docela nové: jak ďábel vedl Ježíše na vrch chrámu a chtěl, aby se spustil dolů, a pak zase na vysokou horu a sliboval mu: „Toto všecko tobě dám, jestliže padna budeš mi se klaněti,“ — a jak ho Ježíš vždy svým slovem překonal.

Netušené obrazy vyvstávaly před mým duchovním zrakem, každé slovo jsem dychtivě lapal.

Pan farář se dostal také před naši lavici, postál tam chvilku dávaje otázky, a najednou promluvil i ke mně: „Ty se nic nehlásíš, milé dítě?“

„Je tu dnes prvně,“ odpověděl za mne pan mládenec.

„Nu, tedy jen pilně poslouchej a vštěpuj si všecko do paměti,“ řekl mi dobrý pan farář.

Tolik šetrných, shovívavých, vlídných, dobrotivých, povzbuzujících, laskavých slov k dětem pronesených za tak krátkou dobu, jsem ještě nikdy neslyšel jako dnes. Když se vyučování ve tři hodiny končilo, byl jsem nepříjemně překvapen, že tak brzy, a nerad jsem se hýbal z lavice; jen to mi bylo útěchou, že tu zejtra budu zase.

Venku před školou následovala veselá dohra k naší poslední hodině.

„Gusto,“ vykřikl kterýsi náš spolužák, „ne samým chlebem živ jest člověk — ale také buchtami a koláči, viď?“

„A knedlíky se zelím!“ notoval mu hned druhý.

„A hovězím, vepřovým a skopovým, Gusto!“ přidal se k tomu třetí.

„A hrachem s kroupami, Gusto!“

„A kaší s perníkem!“

„A jitrnicemi, jelity a bachorem!“

„A řepou a kapustou, Gusto!“

„A pečenými husami, kuřaty a koroptvemi!“

„Taky těmi, co se střílejí motykou!“

„A kucmochem s prachandou, Gusto!“

„A marcipánem, syrobem a pendrekem!“

Podobná litanie sypala se na Gustu ze všech stran, pokušitelů pořád přibývalo. Dopálen vrhl se na nejbližšího křiklouna, a vjeli si do vlasů. Z pokušení stávala se vojna.

V tom ve škole zařinčelo okno, ne dole, nýbrž nahoře. Všecky zraky se tam obrátily, i nastalo rázem utišení. Starý pan učitel otevřev okno volal ne zrovna hněvivě, ale velitelsky:

„Jděte ze školy jako žáci, a ne jako chátra a sběř!“

Místo před školou se rychle a v tichosti vyprazdňovalo. Jen jestli vojna trochu dále nepropukla s větší rozhořčeností a prudkostí.

VII.

I když jsem už byl školákem jako každý jiný, když jsem v třídě své docela zdomácněl, všecko tam do podrobna znal a za nepřítomnosti učitelovy také si tam zadováděl jako ostatní, přece mi jen škola pořád zůstávala velmi vzácnou.

Ve Střechovské vinopalně nalézala se také židovská synagoga, to jest, byla tam podkrovní světnice, v nížto se židé z okolních vesnic o šábese pravidelně scházeli k pobožnosti. Ale neříkalo se: židé chodí do kostela, nýbrž: židé chodí do školy. Chodívali jen dospělí mužští. Před pobožností a po ní stávali v hloučku u vinopalny a brebencovali

jako o závod svou židovskou řečí. Když jsem je tam po léta pravidelně vídal, některé už šedivé nebo hololhlavé, bezpočtukrát jsem si v duchu opakoval přání: „Kdy bych mohl také — jako ti židé — do smrti chodit do školy!“

Proč mě srdce tolik ke škole táhne, toho jsem si ovšem nebyl vědom. Zůstávalo mi hlubokým tajemstvím, že jsem ve skole dvojí a denně přecházím z jedné do druhé — že ten domácí život v rodině jest také školou, velmi opravdovou a důležitou, velmi zdravou, dobrou a prospěšnou, ovšem i tuhou, těžkou, často krušnou. Musel jsem vždy přede dnem vstávati, jíti z práce do práce, namáhati se nad své síly a také duševně nésti příliš velkou tíhu starosti a odpovědnosti; proti této perné škole životní byla Kácovská škola vítaným odpočinkem, zlatou svobodou, příjemnou zábavou.

Nad to živila ducha, jmenovitě obraznosti dávala křídla. Nebylo k tomu třeba zvláštních a velikých prostředků. Za prvních jarních dní na příklad hlaholila nejprv ve škole a pak v kostele z mladých hrdel starodávná píseň:

Učitele velkého
Řehoře svatého,
a my žáci slavnost máme,
radujem se z toho!

A mysl má byla touto radostnou, ale ovšem velmi prostou písní tak povznesena, jako bych byl účastníkem slavností kdo ví jak znamenitých a velkolepých.

Mých vědomostí jen pomalounku přibývalo, můj duchovní obzor se velmi zvolna šířil. Ale dělo se to v Kácově. Byl jsem tam ku příkladu o jarmarce a poznal jsem tak kus nového světa. Konal se tam (na sklonku doby patrimoniální) odvod, já stál před zámkem na čumené, slyšel jsem pláč vesnických žen, viděl jsem matku, které syna odvedli a která srdcelomně naříkala, až upadla do mdlob, zůstala jako mrtva, a doktor ji (také před mýma očima) křísil; — tak se mi objevila část životní tragédie a do duše mnou otřásla.

Kdysi z jara nás páni učitelé ve tři hodiny nepustili domů jak obyčejně, nýbrž seřadili nás do párů a vedli nás za městečko — na hřbitov. Tam nedaleko kříže jsme se postavili okolo veliké bedny; tu potom hrobař odklopil, a pod ní se ukázal hošík asi šestiletý, na znak v trávě ležící, jen kalhotkami a košilkou oděný, s rukama k tělu přimknutýma; líčko měl šedavě bledé, rty ssinalé, na hořejším pysku drobounký, bílý kamínek polo do kůže vtlačený. Zdálo se, že jen spí, ale byl mrtev. Spadl kdesi do řeky, utopil se a zde jej vylovili.

Starý pan učitel k nám promluvil o jeho smutném osudu, o zmařeném mladém životě, o zármutku jeho rodičů, o kterých nebylo známo, kdo a kde jsou, i dával nám výstrahu, abychom byli rozumni a opatrni, a když tak často u vody a na vodě býváme, abychom se varovali nebezpečenství, abychom vždycky pamatovali na smutný příklad, jejž tuto před sebou spatřujeme.

Se hřbitova viděli jsme na řeku, jak se pod vysokým, lesnatým, tmavým břehem zatáčela. V tu chvíli mi připadala jako lesklé tělo živé ohromné, zkázonosné nestvůry, nepřátelsky pohlížející a zlostně syčící;

a jako se mluvívalo o hadu se zlatou korunkou, tak se mi starý most přes řeku se klenoucí a velikou, jako uhel černou krytbou opatřený zdál býti jakousi pekelnou korunou té příšerné obludy.

Odcházel jsem tehdy z Kácova bolestně v duchu roztesknĕn. Že jsem se sám už nejednou topil, to mi nehrubě vstupovalo na mysl, ale s velikou na můj věk určitostí a hořkou tíhou se mi objevila všelidská tragédie: že všichni zemřeme, že na tom valně nezáleží, zdali náš konec, když jest tak jistý a neodvratný, přijde zítra nebo po letech, že život náš jest pouze píď času a všecko na světě jest pomíjející a marné.

Obraz malého utopence navždy se mi hluboce vryl do paměti, tak že jej podnes živě před sebou vidím. Přece však jsem i potom dosti často život svůj lehkovážně dával v šanc, a ještě toho roku byl bych jej jižjiž také pochoval v řece.

Bylo to v tuhé zimě. Po třetí hodině odpoledne vyrazivše ze školy sběhli jsme se skal na řeku, arci ledem pokrytou, i počali jsme se s pravou vášní a také s notným křikem klouzati. Trvalo to hodnou chvíli, než jsme my Střechovští uznali, že tu nemůžeme zůstati do noci, že je třeba hnouti se dál.

Přišli jsme k břehu zrovna tam, kde počínal náhon k papírně, zcela krátký, ale spádný a prudký. Na břehu byl prkenný stupínek a pod ním v ledě dobrou stopu silném byl vysekán kulatý otvor, aby jím bylo možno ruční putnou nabírati vodu.

„Podívejte se, kluci, jak ta díra zamrzla," zvolal náš Josef. „To je zase mráz!"

I jal se podpatkem kopati do mladého ledu.

„Ale to udrží!" prohlásil jsem já.

A v patách za tím provedl jsem svévolný kousek: vstoupil jsem na mladý led otvoru.

Hned jsem se probořil a žblunkl do vody jako kámen. Zalila mně i obličej a oči. Než by napočítal pět, mohl jsem zmizeti pod tlustým ledem a plavati pod ním na kola papírny.

V náhlém zmatku, který nastal v mé hlavě, přece jsem cítil, že mě chytili za vlasy, pak za hlavu a za krk a táhli mě vzhůru. Pak jsem se už také chytil okraje ledu — a za několik vteřin měl jsem zas pevnou půdu pod nohama. Byl jsem promočen a voda se mne tekla jako za deště s okapu.

Hoši okolo mne v první chvilku měli obličeje ulekané, ale když to neskončilo hrozně, vjel do nich hnedle zas bujný rozmar, že se mně i všelijak pošklebovali.

Cestou dováděli a tropili ještě větší nezbednosti než jindy. Josef se toho neúčastnil, zlobě se na mne; že já jsem byl schlíplý jako zmoklá slepice, tomu nebude se nikdo diviti. Ne že bych si mnoho dělal z mrazivé zimy a obával se, že z toho mohu dostati několik katarrhů — toho jsem byl tuze dalek. Také jsem dokonce nechtěl, abychom spěchali a tu hodinu cesty dříve urazili, nýbrž raději abychom přišli domů za tmy a tak bylo možno moji Kácovskou lázeň před našimi utajiti, výslechu, výčitkám, hněvu a výprasku ujíti.

„Neříkej nic!“ kladl jsem Josefovi na srdce, když jsme doma již vcházeli na dvůr.

Naši byli roztroušeni po stavení, majíce ještě dost práce s večerním úklidem. V světnici jsme nikoho nenašli; byla zas jen trochu osvětlena ohněm zrovna rozdělaným v kamnech, k nimžto jsem já se hned přitočil po tmavé straně. Co jsem se zouval, Josef jako vždy jindy nejdřív vytáhl z trouby, co tam bylo pro nás schováno od oběda. Jedl jsem také, nevěda hrubě co; strach mi kazil všechnu chuť, zvláště když se matka objevila v světnici. Ale málo se tu zdržovala, stále odbíhajíc do přístěnka, do komory a jinam.

„Vylez si na pec,“ radil mi za její nepřítomnosti utajeným hlasem Josef, „svlíkni se a rozlož šaty na vrchnici, tam ti nejdřív uschnou.“

„Ale to se maminka hned dozví —!“ namítal jsem. Neboť vrátivše se ze školy musívali jsme hned konati rozmanité práce. „Radši s tebou půjdu do sklepa.“

„Nic,“ máchl Josef rozhodně rukou, — „jen poslechni!“ A odešel ven.

Ještě mě strach zdržoval. Náhle však mi napadlo: „Šel za maminkou, všechno jí povědět! Dozajista!“

V tomto případě bylo na každý spůsob lépe, dřív než matka přijde, vlézti na pec, a hodně daleko — tam při prvním výbuchu matčina hněvu aspoň budu z rány . . . —

Honem skočil jsem na lavici, na pekýlek a odtud za kamna.

Matka se dosti dlouho zdržovala venku. Když se vrátila, obešla kamna, ale mne jako by neviděla, jako by na mne byla zapomněla. Seděl jsem tiše jako pěna, i dech jsem tajil v prsou. Po chvilce matka zase odběhla. Čekaje, brzoli dvéře znova klapnou, přivřel jsem oči — a již tu byla dřímota, která se rychle proměnila v tuhý spánek.

Nebudili mne až ráno. Včerejší tajnost mou ovšem již znali; neušel jsem důkladnému vypeskování, ale jinak jsem byl pardonován, výprask mě minul.

VIII.

Pan učitel Antoš mě veřejně pochválil, že chodím do školy pilněji než moji Střechovští a také mnozí jiní přespolní spolužáci. Pravda byla, že moji rodiče více na školu dbali než kdokoli z sedláků, chalupníků, domkářů a podruhů v naší vesnici; nicméně i v mém a Josefově chození do školy bývalo dosti mezer.

Několik neděl do roka nebylo možno převážeti se přes řeku pro jdoucí ledy nebo velikou vodu. V zimě pak někdy napadlo sněhu po kolena i výše, nebo byla venku taková čina, že se do ní ani vyrostlí a silní lidé neodvažovali.

Avšak mnohem více než přírodní překážky zdržovalo nás od školy to, že nás rodiče potřebovali k pastvě a k rozličné práci, jak doma tak v polích. Proto jsme jmenovitě v teplých měsících i my dost často školu vynechávali.

Ostatně k tomu, čemu jsme se tam měli naučiti, byla hojnost času: na každou třídu připadala celá tři léta.

Utkvělo mi v paměti, že jsem první rok psal tisící osmistý čtyřicátý sedmý; jako dnes vidím to datum křídou napsáno dole na černé, lesklé tabuli, která byla naším krasopisným vzorcem. Hořejší dva řádky byly psány latinkou, ostatní pod nimi švabachem. Švabach ve škole panoval; a také já jsem z počátku ještě užíval takovéto „dobropísemnosti“:

Wjtek malý trhal kwjtj,
Chtěge z něho wěnec wjti,
W tom geg sstjpla wčelička
do prawého maljčka.

Ale později oprava pravopisu pronikla i k nám, tak že jsme místo twoge wjra psávali twoje wíra.

Při psaní pan učitel Antoš jako dobrého ostnu užíval i toho, že říkával: „Kdo pěkně píše, bude rychtářem!“ S pravdou před Boha: tak vysoko má ctižádost nesahala; také jsem z úst páně učitelových nikdy o sobě neslyšel, co se vší určitostí prohlašoval o jednom z mých sousedů: „Jan Přenosil z Čížova jistě bude rychtářem!“ Tuším, že se toto předpovědění po letech v skutku vyplnilo.

Také v počtech jiní nade mne vynikali. Co však se týče čtení a náboženství, v těch jsem nikomu nic nezadával, ba sotva jsem v nich měl soupeře, když jsem poslední rok trávil v malé škole.

To bylo léta Páně 1848.

Po ránu parného červencového dne bratranec Pepík Zelenkův, jda do školy, zastavil se pro mne.

„Dnes ještě si jděte,“ pravila matka, „ale žně jsou před dveřmi, se školou bude utrum. Ve čtyri hodiny ať jste doma.“

Jen asi tři jiní školáci se k nám ze vsi ještě připojili.

V polední přestávce, trochu s Pepíkem porejdivše, usadili jsme se v „kapličce“ u dveří do školní zahrady. Byl tam hezký chládek, ale neseděli jsme příliš tiše, abychom ho užili. Okolo nás prohánělo se více dětí, škádlily se a nás také, tropily hluk, a my jsme jim tak trochu pomáhali.

Když jsme byli nejvíc „rozmašírováni,“ cvakla na dveřích klika, otevřely se, a u prahu se ukázala učitelova Pepička. Tentokrát nedržela sklenici, nýbrž vedla za ruku svoji malou sestřičku. To bylo děvčátko tak dvouleté, buclatých tváří i ruček, temně kaštanových vlasů, velikých, hnědých očí, které na nás povykující divočinu jaksi zaraženě upřelo. My v „kapličce“ jsme arci rázem utichli.

„Jdi, Aninko, jdi,“ pobízela Pepička tu drobnou osůbku.

Dala se ještě jednou napomenouti, než svoji boubelatou, v drobounkých střevíčcích na boso obutou nožku zdvihla na práh a vkročila mezi nás do „kapličky“ — možná že s větší obavou než biblický Daniel do povědomé jámy mezi dravé lvy.

Chtěla nás rychle minouti, ale u schůdku se zastavila — byl na ni tuze vysoký.

„Já ji vysadím,“ řekl Pepík.

„Ne,“ rychle zašeptla vrtíc hlavou.

Ale Pepík ji už držel a vyzdvihl ji mnohem výš, než bylo třeba.

„Jejé!“ vykřikla slabě.

On ji vyhoupl po druhé a teprv hodně vysoko. Vykřikla úzkostlivě.

„Ale dost,“ pravila Pepička vystupujíc na schůdek.

Dítě se jí honem chytilo.

„Čeho pak se bojíš?“ přimlouvala mu rozumně.

Nedůvěřivě ohledla se malá Aninka po nás a utkvěla na mně poplašeným zrakem, patrně se domnívajíc, že já jsem ten násilník. Pak pevně se Pepičky držíc spěchala ke schůdkům na síň a po nich vzhůru, na každý oběma nožkama nastupujíc. Na posledním ještě jednou otočila hlavu, jeli už před námi docela jista, nechcemeli jí snad ještě pronásledovati.

Pepík se za ní díval s neobyčejnou zálibou.

„Je jako z cukru,“ pravil po tom, „ale bojácná jako žid.“

Spanilá čtenářko, tato Aninka a já byli jsme sobě souzeni. Bylo to psáno v hvězdách, ale kdy by byl mezi námi žil třeba sám Koperník, toto písmo nebyl by tehdáž ještě dovedl přečísti.

Tímto setkáním v „kapličce“ nebyl arci ještě žádný román zapředen. Normálněji než bohužel nyní, když to píšu, tlouklo mé srdce, když jsem se dříve než Pepík ubíral do třídy a usedl na své místo v poslední lavici druhé řady. Brzo za mnou přišel můj nebližší soused, Kácovan; nemaje tašky položil své věci před sebe. Na vrchu byla knížka jiná než školní.

„Co je to?“ tážu se.

„Povídka. Tuze hezká.“

Vzal jsem ji do rukou. Vypadl mi z paměti název její, také to, bylali sepsána od Nyrice či od Smida a přeložena od Tomsy či od někoho jiného; vím jen, že na titulním listě bylo pérem připsáno: „Z farní knihovny Kácovské.“

První stranu textu počal jsem čísti lhostejně, druhou četl jsem už zvědavě, třetí dychtivě. Za několik minut byl jsem do knihy všecek pohroužen, tak že jsem k tomu, co bylo kolem mne, neměl zraku ani sluchu.

Octnul jsem se v daleké zemi, v Rusku, v obrovském městě, kde bylo kdo ví co kostelův a palácův, domův pak nepočítaně. Na ulici hemžili se tisícové lidu: mužíci, kupci, vojáci (mezi těmi zvlášť i „strelicové“), boháči i chudí; těmi zástupy honili se jezdcové na koních, drožky a nádherné kočáry, v kterých sobě hověli i generálové a jiní velcí páni. Myslím, že tudy projel i sám car Petr Veliký, neobmezený pán ohromné říše, člověk zrovna všemohoucí, jehož na slovo poslouchali milionové obyvatelstva, a jak jen hlesl, prováděli jeho vůli s největší horlivostí; třásliť se před ním i největší velmožové, generálové a ministři, poněvadž i je svou holí přetáhl, třeba veřejně, když se mu nezachovali. Za to povznášel i muže nízkého rodu, když dovedli více než urození a něčím se vyznamenali, — dělal z nich vysoké hodnostáře, třebas i knížata!

Ulice, kudy se takový proud valil, byla jako rozvlněná řeka, v níž jen malé kapce vody se podobal chudobný hošík Menšikov; ale neztrácel se v ní, čiperně a kurážně se v ní proháněl, pozornost mnohých

na se obracel, pokřikuje z plna hrdla, nabízeje a vychvaluje zboží, jež prodával, chutné pirohy.

„Venco,“ vytrhl mě v tom Pepík Zelenkův přišed k naší lavici a plesknuv mě na rameno.

Probudil jsem se skoro jako ze sna. Pepík, nahnuv se přes mého souseda, tajemně mi šeptal do ucha: „Dnes je tu málo Polipsáků. Za papírnou se do nich se Zlivskými dáme a nameleme jim.“

Jen jsem hlavou kývl, aby to bylo kratší.

„Musíme být za papírnou radši dřív než oni,“ dokládal Pepík, „a zaskočíme je.“

Máchl jsem rukou, jako odháníme mouchu. Pepík šel na své místo — a já nemeškal vrátiti se do bělokamenné Moskvy.

Dlouho však jsem tam nemohl pobyti. Přišel pan učitel a počalo vyučování. O mně při něm tentokráte platilo přísloví: Stín mne tu a mysl všecka jinde. I když jsem se díval na učitele, zdálo se mi, že mluví kdesi v dálce, i rozuměl jsem mu sotva napolo. Myšlenky mé zalétaly do Ruska, zraky mé k sobě jako magnet táhla kniha, kterou jsem měl v lavici rozevřenu a z které jsem věty mlsal jako sladké pokroutky.

Až učitel najednou vykřikl mé jmeno. Vyskočil jsem jako vyplašený zajíc a s úžasem pohleděl jsem na učitele, ani nevěda, o čem právě byla řeč.

„Co pak ty jsi dnes nepozorný?“ káral mě. „Co pak máš oči pořád pod lavicí?“

Byla to první veřejná důtka, kterou jsem ve škole dostal; hanba mě polila, že mi až přešel zrak. Učitel mne již nechal i vyučoval dále; já usednuv již jsem s něho zraku nestrhl, aby viděl, že svou chybu napravuji.

Za chvíli vzbudil jeho nespokojenost zase Pepík.

„Josefe Zelenko!“ zvolal na něj. „Přestanešli pak hučet do Štěpána Nevšímala? Nech aspoň na pokoji hodnější žáky, než jsi sám!“

Štěpán byl z Nevšímalů Zlivských a z těch žáků, na něž učitel držel.

Když jsme se po učení pomodlili, můj soused sahal po knížce o Menšikovu.

„Co s ní budeš dělat?“ ptal jsem se ho.

„Odevzdám ji panu páterovi,“ řekl.

„Já bych si ji také rád přečetl.“

„Vypůjč si ji od něho.“

„To by bylo na dlouhé lokte. Půjč mi ji hned.“

„Co mi dáš?“

„Něco ti přinesu. Třebas okurku.“

„Ale velkou!“

Proč pak ne — třeba dvě. Doma nám jich v zahrádce rostlo! A též naložených měli jsme veliké krajáče.

„Venco!“ volal na mne přes lavice Pepík, a oči se mu svítily jako dva uhlíky. „Už běžíme — pospěš!“

A hnal se ven, rázně odstrkuje ty, kteří mu byli v cestě. Štěpán Nevšímal v patách za ním. Já však jsem nespěchal, nechtělo se mi

jich dohánět, něco zcela jiného mě vábilo než patálie s Polipeskými. Ze školy jsem vycházel mezi posledními žáky a hned pod zámkem usedl jsem zase: než bude dobojována bitva za papírnou, já se tu pod akáty v tichosti a bázni boží podívám, co se dále dělo s Menšikovem.

Panečku, ten měl štěstí! Přijal ho mezi své služebníky admirál, a pak mu pomohl k službě u samého panovníka. I tu Menšikov brzy povýšil, stal se carovým komorníkem. Byl pořád okolo něho — a já s ním. Slyšel jsem cara mluvit, viděl jsem, co všecko dělá, cestoval jsem s ním a byl jsem takřka při tom, když Menšikov odkryl spiknutí streliců a tím sobě dobyl zvláštní carovy přízně. A potom, Bože, jak rychle postupoval! Až se mi z toho točila hlava.

Pozdvihl jsem ji, rozhledl jsem se. Bude čas, abych se odsud hnul; nenífi bitva za papírnou ještě u konce, nebudu se do ní míchat, radší si tam kdesi stranou přečtu kousek dál.

Byla malá voda, u Kácova se přes řeku chodilo po stavě. Přeběhl jsem jej více po paměti, neboť duchem pořád jsem byl v Rusku, blíže osoby carovy. Teprve když se na dvoře papírny proti mně vyřítil rozezlený krocan, chtě mi nejspíš vyklovati oči, vrátila se mysl má cele do přítomné skutečnosti.

Uprchnuv hudrujícímu nepříteli pátral jsem za papírnou po Pepíkovi a ostatních účastnících patálie. Avšak nebylo po nich vidu ani slechu. To jistě hnali Polipeské až za Račany! No dobrá, půjdu pomalu. až přiběhnou a mne dohoní.

Tehdy na Kácovské věži nebylo ještě hodin, do toho, abych já nějaké nosil (krom perníkových asi jednou do roka), bylo ještě tuze daleko, a tak mne zůstávalo tajno, že jsem pod zámkem seděl mnohem delší dobu, než jsem myslil.

A ještě nyní jsem se loudal, knihu téměř nezavíral, chvilkami postával a také chodě četl. Když pak jsem se octnul u Zlivě pod Nevšímalovou zahradou a Pepík s druhými ještě se za mnou neukazovali, což jsem mohl udělati lepšího než usednouti do chládku pod veliký štěp, přes zeď nachýlený, a čta Střechovských žáků se tu dočkati?

Chvilka mi tuze příjemně míjela, až cosi na blízku zachrastilo.

„Ty jsi tady?“ ozval se nade zdí hlas Štěpána Nevšímala.

„A ty už jsi doma?“ odpověděl jsem.

„Kdy pak už! Dobrou hodinu.“

„Cože? A Pepík Zelenkův?“

„Ten už je ve Střechově. Kde pak jsi se tolik omeškal?“

„Myslil jsem, že pořád ještě honíte Polipeské . . .“

„Ani k tomu nedošlo. Jak jsme s nimi začali, ukázal se na blízku pan farář. Koukali jsme, abysme byli dál, vzali jsme nohy na ramena. — Chceš jabka?“

Jablka nebyla ještě docela zralá, tím však byla kyselejší a tedy příhodnější k uhasení žízně. Přijav jich několik od Štěpána dal jsem se do běhu, abych zameškaný čas doháněl.

Až k Střechovskému přívozu jsem pořád klusal; tam byla bezděčná zastávka. Houkal a hvízdal jsem na rybáře, minutku, dvě jsem zase do knížky hleděl, někdy však jsem se nad ní zapomněl delší

chvíli. A pořád nikdo nepřicházel mě převezt. Podíval jsem se na slunéčko — hm, stálo už jaksi nízko! Nemámli se příliš omeškati, nezbude, než abych se přes řeku přebrodil, níže pod stavem, kudy přes ni jezdívaly též povozy. Už jsem se k tomu chystal, když se konečně za vodou ukázala rybářka.

Než připlula s lodí a než jsme se dostali zas na protější břeh, měl jsem oči zase jen v knize, byl jsem zase všecek u Menšikova. Kam ten až dospěl! Z prostého vojáka stal se důstojníkem, pak vojevůdcem. Dobýval pevností, vyhrával bitvy, sláva a moc jeho rostla rovněž jako jeho bohatství; konečně byl povýšen na knížete, a jmění měl jako král — on, který si byl jako chlapec prodáváním pirohů perně vydělával nějakou tu kopejku! Nyní byl největším pánem po carovi, který mu zůstával zvláštní milostí a láskou nakloněn, třeba se také někdy na něj rozprchlil, svou holí jej změřil nebo jej i na oko k smrti odsouditi dal.

Měl arci Menšikov také čím dále tím více nepřátel. I mně byl vždy cizejší, co stál na takové výši; jedno jsem mu nemohl odpustit: že když mu počalo přáti štěstí, nešlechetně odstrčil a zapudil svou první ženu, která byla tuze hodná a jemu tak věrně oddána, ano lásku k němu zachovala v srdci svém i potom, když on dávno na ni zapomněl. Velice mne dojímalo, jak se, nikomu nejsouc známa, dovedla jako nepatrná osoba dostati do jeho paláce a tam až do jeho nádherných komnat, jak postála před jeho podobiznou a usedla na okamžik i do jeho křesla, div se přemáhajíc, aby utajila své pohnutí.

Měl jsem toho plničkou hlavu, až jsem před sebou spatřil Střechov, vběhl na naši zahradu a potkal tam sestru Marjánku.

„Ty zatracepený kluku,“ vítala mě rozhorlena, „kde pak jsi?“

Nevěděl jsem, co říci.

„Už tě jdu hledat. Maminka myslila, že jsi zas někde vlezl hastrmanovi do sítě. Proč jdeš tak pozdě?“

„Nechali mne dlouho za vodou čekat . . .“

„A Pepíka nenechali? Pověz pravdu, cos tam dělal takovou dobu?“

„Trošku jsem si po cestě četl,“ zdráhavě jsem se přiznával.

„No, ty dostaneš!“

Matka dělala před stodolou povřísla. Spatřivši mě hodně se rozzlobila, prudkými slovy na mne dorážela a také mi klacíkem, který nejblíž ležel, trochu proklepala kabát. Kabátu to neškodilo, protože jinak vůbec nebýval prášen; ale ani já jsem si to dnes tolik nepřipouštěl jako jindy. Zdvíhal jsem lokte k hlavě, ale ani jsem se nerozplakal. I jindy mě více překonávaly hanba, lítost a žal než rány, které jsem dostával; dnes i hanba, lítost a žal byly mnohem slabší. Předně: něco za něco — za zvláštní rozkoš, kterou mi dnes čtení způsobilo, mohl jsem už něco vytrpět. Za druhé: když museli generálové a knížata holi carově pokorně státi, ani se nehnouti, ani nemuknouti, proč bych já neměl snésti nějaký klofec?

A dobře, že jsem si nezoufal. Matka se sice hněvala, za chvíli však – třeba ještě nevrlým hlasem — mi dala takový úkol, jako by jej schválně vybrala k mé zvláštní libosti:

„Povedeš koně na pastvu.“

„Kam?“

„Ne daleko — třeba na potůčka.“

Vedl jsem — tak rád, jako bych zrovna jel na posvícení! Rozečtenou povídku měl jsem arci u sebe, za ňadry schovanou jako tajný poklad.

Na potůčkách sepjav koně byl jsem jist, že tady nemohou nikam jíti do škody, že jich nemusím hlídat; ve skrovném údolíčku, z většího dílu lesnatými stráněmi obklopeném, mohl jsem zas usednouti a v největším pohodlí dále čísti.

A takž jsem Menšikova provázel na závratný vrchol jeho slávy. Byl už skoro tak všemohoucí jako Petr Veliký; po jeho smrti pak prováděl neobmezeně svou vůli, dosadil na trůn carevnu Kateřinu, potom Petra II., jmenem jich sám vládl a mladému carovi zasnoubil svou dceru; své nepřátele přemáhal a posílal do vyhnanství.

Konečně však zvolal na něj vyšší hlas: „Až potud a ne dál!“ A Menšikov, jak vysoko se byl stupeň za stupněm povznášel, tak hluboko zase padl, a to jedním rázem. Nepřátelé jeho posléze nad ním zvítězili. Hvězda jeho najednou zhasla. Byl pohnán před soud, vyřknut nad ním ortel; byl zbaven všelikých důstojenství, přišel o všecky své statky a poklady, stal se zase nebohým člověkem, který vzbuzoval útrpnost a politování. Byl vypověděn na Sibiř a v svízelných zkouškách, v těžkém strádání konal tu hroznou, nekonečnou cestu, na které mu zemřela druhá jeho manželka a také ona dcera, jež měla seděti na trůně po boku carově.

Provázel jsem ho svou srdečnou soustrastí, podobně jako první jeho manželka, kdysi od něho zneuznaná a zapuzená. Čekal jsem, že mu hvězda jeho přece ještě zasvítí, že dostane milost. Ale nedošlo k tomu. Viděl jsem, jak v Sibiři dokonal svoji pozemskou pouť — hluboce dojat stál jsem v duchu u jeho tichého, opuštěného hrobu . . .

Když jsem dočetl poslední řádky, ptáci už se neozývali, všecko vůkol mlčelo, jen řeka šuměla vážnou, jednotvárnou píseň, jako večerní ukolébavku celé přírodě. Na vysokém nebi rychle bledly lehounké obláčky, z lesních houštin vystupoval soumrak vždy více do popředí, obrysy stromů v něm splývaly a mizely, a les se ponenáhlu proměňoval v pouhý temný mrak.

Držel jsem knížku na posledních stránkách otevřenou, až se také v ní písmena i řádky v jedno slívaly. Cosi nového, vzácného, povznášejícího, tklivého, lahodného i teskného pronikalo všecku mou bytost. Mohl jsem zajásati, nebo zaplakati, nebo ruce sepíti a modliti se. To všecko jsem v touž dobu měl na krajíčku, ale na nic z toho nedošlo — seděl jsem, ani sebou nehýbaje.

Takový byl účinek té nepatrné knížky. Ale byl i jiný ještě, jehož jsem nepoznával, o němž jsem neměl ani nejslabšího zdání: knížka tajně podmílala v nejhlubších základech posavadní jistotu, že budu sedlákem. (Pokračování.)

Vezdejší chléb.

Příběh z Posázaví.

Vypravuje

Bohumil Brodský.

(Pokračování.)

S hanbou, která ho pálila do duše, bral se Jeníšek domů. Nebyl ani schopen představiti si ještě jednou všechno to, co zažil. Bylo to příliš pokořující, a stará jeho čest se v něm hýbala. Pošetilosti se dopustil, bláhový byl, že ženy poslouchal. Měl věděti napřed, ke komu jde, a že si tam jde pouze pro pohanu. Nejen že nic nedostal, ale ještě slyšel, že jeho služba za nic nestojí, že pána okrádá, že musí být vděčen, když ho ve službě drží!

Náhle slyšel za sebou volání. Ohlédl se plaše a spatřil lokaje. Běžel za ním a volal, aby počkal. Jako by ránu do hlavy obdržel zatemnilo se mu před očima. Jistě ho volá zpět, aby si šel pro výpověď. Nejsa schopen slova čekal na lokaje.

„Tuhle milostivá paní vám něco posílá," oznamoval lokaj a zatřepetal desítizlatovou bankovkou. „A vzkazuje vám, že na vás nezapomene."

Jeníšek vzal bankovku a díval se tupě na ni. Dostal almužnu. Jindy by ji byl zahodil a podupal, dnes mu byla milá. Že byla od paní, nic ho nepokořila. Vždyť ona tím uznala tvou oprávněnost, cítila s tebou, poznala tvou bídu, postavila se na tvou stranu.

„Vyřiďte milostivé paní, že jí ruku líbám," vynutil zajíkaje se. „Sám pro sebe nechci nic, ale dětí je mi líto. Vždyť máme takovou malou službu — takovou bídu!"

Hlas se mu zkalil jako slzami.

„To já vím, není mi o nic lépe," řekl lokaj soucitně. „Já bych tu taky nebyl, kdy by nebylo stáří. Kde se má starší člověk uchytit? Každý ho posílá, aby šel tam, kde byl v mládí. A ti o něm nechtějí slyšet. Tak je to; chudému vždycky chleba hořce chutná."

Kvapil nazpátek, a Jeníšek zvolna kráčel dále. Pravda, starému člověku těžko se uchytit. Každý se bojí starého vzíti do služby, že by ho musel do smrti živit. On, dokud byl mladý a statný, nevěděl, do jakých rukou se dostane. A teď, ať volá, prosí, žadoní, nikdo nechce rozumět, nikdo pomoci. Staří přátelé staví se, jako by ho neznali, vyhýbají se mu, pomlouvají ho a na konec usoudí, že je tím vším vinen sám.

Vida, dostal dnes podporu, desítku. Zasmál se tomu. To je tedy to zvýšení služného! A pan Vittig, víli o té podpoře, bude pro těch několik zlatých se domnívat, že mu dal Bůh ví co, že jeho paní mrhá měním, které nezahospodařila, že kolem něho jsou samí pokrytci, zrádcové, zloději.

„Musím mít rozum a nepovídat jí celou pravdu," umiňoval si s jakousi měkkostí, mysle na ženu. Čím tížeji na ně nehody doléhaly,

tím vroucněji k ní lnul, tím lépe oceňoval trpělivou její povahu. Co se mnou užije?“ sám u sebe mnohdy rozvažoval. „Mládí své mi obětovala, a když si jiné hověti počnou, jí nastalo soužení. Jiná na jejím místě by vyváděla, všechno by na muže svalovala, jeho neštěstí by svými výčitkami otravovala.“

„Jak jsi pochodil?“ volala mu teď manželka nedočkavě vstříc.

„Nijak,“ odpověděl. „Vždyť je znáš. Každý baráčník má více citu. Tuhle mi poslala paní desítku. Má aspoň kousek srdce.“

„Bože, už tě jako žebráka odbývají!“ zavzdychla paní téměř s pláčem.

„Ba,“ přikývl muž přemožen svým utrpením. Aby neviděla jeho pohnutí, kráčel dále. Když za ním po chvíli šla, už ho doma nenašla. Vyšel zadními dveřmi někam do lesa, aby o samotě nabral trochu síly a odvahy a odolal zoufalým myšlenkám, které jej obletovaly.

Paní Běta hádala, že v zámku jen tak hladce propuštěn nebyl. Kéž by ho mohla potěšiti a mysli mu dodati! Ale jak? Měla by snad jíti domů, do Pražeckého mlýna k švakrové?

Bože, to jí napadlo už mnohokrát, i s mužem o tom hovořila, ale uznali vždycky, že by marně cestu konala a pro pokoření si šla. V Pražce nebyla už od pohřbu svého bratra, a tenkrát vracela se odtamtud s pevným předsevzetím, že se tam už nevrátí. Žena bratrova záviděla jí postavení její jako panské úřednice, lepší oděv a bezstarostnější živobytí. Když se ve mlýně dověděli, jak se Jeníškovým pohoršilo, měla z toho škodolibou radost.

„Zkrotnou páni,“ povídala. „Nebude jim na škodu, zvědíli, co je bída.“

A když nikdo z myslivny do mlýna pro nic nepřicházel, zas i to ji dopalovalo.

„To je panstvo — brambory na loupačku jí a před světem to dělá, jako by jim dukáty s nebe kapaly.“

Kolikrát se v ní přece jen srdce hnulo, aby něco do myslivny poslala, ale zlost, že se jí švakrová nepodložila, že sama nepřišla, dusila každý zárodek lepšího citu.

Třeba paní Bětě nebylo vše známo, přece žebravé babky a baráčnice, pracující na kopání v lese, vykládaly toho tolik, že do rodného domu nešla.

A bída tloukla na dvéře vždy silněji. Už zvykli na hrubé vzkazování kupcovo, na řemeslníky, kteří je nedbale a nejhůře odbývali, na pohrdavé pohledy dělníků, kteří pana forta a jeho paní méně si vážili než šafáře a poklasného. Nic tak rychle člověka nepřipravuje o vážnost jako bída. —

V tu dobu byl čas vypraviti Helenku do světa. Byla sličná, milá, rodiče viděli, že schopnostmi a vrozeným půvabem vyrovná se každé úřednické slečně, ale neměli pro ni jiné budoucnosti než službu. Doma ji míti nemohli, a Klára se o ni také dosud nemohla starati, majíc dosti co dělati, aby sama na živobytí si vydělala.

Půjde tedy Helena do služby. Ale nahou ji poslati nemohou, peněz nemají, na dluh jim nikdo nic nedá — zač tedy pořídí nejnutnější šatstvo a prádlo, čím jí zaplatí cestu?

To byly těžké dni. Děvče toužilo dostati se do světa, vydělávati, následovati sestry Kláry. Doléhalo na rodiče, aby ji už pustili, a oni neměli jiné odpovědi, než že není peněz.

Jeníšek chodil jako bludná duše. Tu se mu na lesní cestě namanul se svým vozíkem hokynář Vonáček.

„Pánbůh rač pozdravit, pane fořt," volal důvěrně. „To je dnes hezky, co? To se letos brambory hezky sklidí. A jak pak, mám zajet také k paní fořtové? Nebude nic na prodej?"

„Ba nic, Vonáčku."

„To je chyba. Jindy jsem vozíval od ní plné posady."

„To už je hezky dávno," usmál se Jeníšek hořce.

„Ba, to se časy mění. Všecko je teď horší. Ale čím se tomu člověk víc poddává, tím hůř. Jen hlavu nahoru, aby si každý myslil, že je člověku pořád jako o posvícení. Mne nikdo neuslyší naříkat, a mám toho kolikrát, že bych utekl. Hm, něco bych panu fořtovi rád pověděl," řekl náhle stlumeným hlasem a rozhledl se opatrně po lese. Ani list se vůkol nehnul, štíhlé jedle a smrky stály tu jako němí svědkové.

„Co pak?" ptal se Jeníšek.

„Inu, Netická paní doktorová mi uložila těžkou starost," vykládal hokynář s důležitou tváří, přistoupiv až k lesnímu. „To snad taky pan fořt slyšel, že má vdávat dceru a že tam bude velká trachtina. Zavolala si mě a povídá: Já vás, Vonáčku, znám, vím, že jste takový šantala a že všecko dokážete. Zaopatřte mi na tu svatbu takhle pěkného srnce."

Poslední slova skoro jen šeptal, nakloniv se k uchu Jeníškovu. Ten sebou mimoděk trhl. Vnitřní hlas ho nutkal, aby řekl, proč mu to povídá. Ale mlčel a plaše se podíval po lese.

„Dám za kilo padesát," šeptal Vonáček a usmíval se, nakloňuje hlavu k straně. Jeníšek stál bez hnutí. Ještě nikdy neprodal ani za krejcar panské zvěře, při vší bídě byly jeho ruce čisty, a v nejtěžších chvílích tím se těšil, že ty jeho čisté ruce jednou ho zachrání.

Ale nyní si pokušitel našel nejvhodnější chvíli. Bída je taková, že nemůže ani šatů dítěti pořídit, by mohlo do světa. Majitel panství je také ve svém svědomí povinen dávati služebníkům takové platy, aby mohli býti živi, on ho prosil, a jak příkře byl odbyt! Což, kdy by si nyní tou zvěří pomohl? Nikdo se ničeho nedoví, Vonáček nepoví, v lese se to nepozná — a bude po jedné hrozné starosti.

„Pane fořt, šedesát za kilo," hučel Vonáček. „Jaké rozmýšlení? Já koupím od pánů fořtů do roka zvěře! Dnes je úterek, takhle v pátek večer nebo časně ráno v sobotu bych ho potřeboval. Zajel bych si sem, a kdy by mě chytili, nikdo se nedoví ani muk. To já až ty praktiky znám."

Jeníšek posud mlčel. Lákadlo bylo již mocnější než vůle, ale jak to udělat, jak to před lidmi a hajným skrýt? O srnci věděl, mohl ho zastřelit kdykoliv a ne pouze jednoho . . .

„Pane fořte, v požárech — vědí — v starém lomu je místa dost, nikdo tam celý čas nepřijde. V sobotu časně ráno zajedu si z průseku až tam. Je tam hodně ostružin, a do houští nikdo nepoleze. A budeli možno takhle tři páry bažantů k němu přidat. dám tolik jako o váno-

cích, po čtyrech jednuškách. Nebo po začátku po půl páté na boží počinek. Peníze budou v sobotu večer, nebo v neděli ráno. Třeba, aby paní nevěděla.“

Jeníšek ani nevěděl, že přikývl. Šel několik kroků, co vozík Vonáčkův hrčel dále. Chtěl se zastavit a zavolat na Vonáčka, aby přece nejezdil, ale neměl síly. Bože, co jiného zbývá? Snad si nemá zoufati? Snad dítě na panské robotovat nepošle? A kde a jak se má chytit, pomoci sobě, vzbudit lidský soucit?

Byl jak v horečce, ale cítil, že se marně staví proti pokušení. Budou peníze. Helena pak může býti vypravena z domu, starostí ubude. A pak se zvěří konec, nedá se pohnout ničím a nikým. Jen teď aby se to dobře vydařilo. Vonáček to nepokazí.

Ostatně jaké strachy. Hajný teď celé dni pomáhá hlídat u parní mlátičky, protože pán nevěří ani správci, ani šafáři, ani hajnému. Hlídá jeden druhého. V lese je tedy Jeníšek sám. Jedna rána nevzbudí pozornosti. Srnce zastřelí snadno blízko „požárů“ a zatáhne ho do ostružin. Čas je do pátku do večera, dříve střileti nebude. A bažanty? Hm, má je taky dáti? Vonáček dává dost. Chytí je do ok, vždyť ví, kudy každý kousek zvěře chodí.

Jaksi se mu ulevilo. Počítal. Tři páry bažantů je třináct padesát, srnec bude vážit nejmíň šestnáct kilo, — to už bude jen ten špičák, nepřijdeli do rány onen starý kozel, — a po šedesáti bude to také na desítku. Najednou přes dvacet zlatých, panečku, to bude výhra. Žena už kolikrát počítala, že kdy by aspoň měla patnáct zlatých, že by hadříky a prádílko pro Helenku spíchala. Tu budou. A ještě na cestu. Ženě řekne, že si vypůjčil, a bude dobře. Pak budou šetřit, — jak, na to teď nevzpomínal, — uplatí si dloužky, a než půjde Ludvík z domu, už to všecko bude jinak vypadat. Klára se tam v Praze asi poohledne po nějakém místě buď do obchodu nebo na lepší řemeslo, aby hoch měl jednou živobytí.

Všecek se rozveselil myšlenkou na zamilované dítě. Ano, ten chlapec mu bude k radosti vyrůstat. Všecky děti jsou hodné, všechny má rád, ale toho hbitého klučíka se smavýma, čtveráckýma očima má nejradší. I on trpí, protože teď na řadě je Helenka, a proto bude i pro něj dobře, když Helenka odejde.

A pro několik kousků zvěře se lekat? Vždyť je to pravda, že tak mnohý fořt prodává. A v zámku, tam jací jsou, jistě se domnívají, že dávno střílí pro sebe, prodává, zvěře nešetří. Hezky si na večer a ráno místa, kam srnčí na pastvu vychází, obejde, aby viděl, kde by nejpohodlněji kus zastřelil. Ok má doma dost, jak je pytlákům posbíral, a do neděle bude vše hotovo, hlava zas volná . . .

Paní Běta se divila, že se muž jaksi rozjařen z lesa vrátil. Domnívala se, že snad byl, po čase zas jednou, v hostinci. Byla ráda, že je již klidnější, a proto marnými otázkami ho nepopuzovala; slyšela, jak se Helenky ptá, těšíli se ještě do Prahy; a když radostně přisvědčila, sliboval jí, že brzy už pojede.

„V neděli musím sehnat peníze, v pondělí ti matka něco koupí, a za týden na to pojedeš. Pak nás tu bude už jen Ludvík zlobit.“

Děti vyciťujíce, že dnes mračna nad myslivnou nespočívají, byly vesely, a dlouhý čas nebylo všem při večeři tak příjemno jako dnes. Po večeři odebral se otec ven, aby prohledl zvěř. Vrátiv se záhy, seděl s rodinou v pokojném rozhovoru až do pozdní noci. —

V sobotu časně ráno vyšel Jeníšek ven ještě za tmy. Nemohl celou noc usnout, boje se, aby někdo zvěř v úkrytu nenašel, nebo aby náhodou někdo Vonáčka neuviděl. Chvatně obešel „požáry“, ale jen hluché ticho panovalo v lese. Rozjasněný východ vrhal první zásvit do lehounké podzimní páry, i ptáci teprve tu a tam zaštiřikali. V takové chladné, ranné šero kdo by se pouštěl do lesa? Jeníšek veseleji šel k lomu podívat se, jeli tam zvěř. Byla, jak ji tam snesl. Krásný srnec, přes dvacet kilo vážící, tři páry bažantů, nejlépe vypasených pro labužnická ústa.

Když vycházel na průsek. kde se vzal, tu se vzal Vonáček s vozíkem. Až se ho lekl, když ho tak najednou spatřil. Ale hokynář usmíval se lišácky a maličko nazdvihuje čepici, zticha pozdravil.

„Je to chladno, co? No, na den bude pěkně. Mohli by být tak dobrý a podržet mi psy. Bojím se, kdy by vyskočil někde zajíc, že mi utekou.“

Psi byli bez toho bývalí myslivečtí, a Jeníšek stoupnuv si proti nim netrpělivě čekal, až hokynář zvěř naloží. Všecko pěkně srovnal, pytly přikryl a vytáhnuv měchuřinu dával lesnímu dvě desítky.

„Zbytek zítra, dnes už nemám. A kdy by něco někdy káplo, jen vzkázat, že má paní na prodej vajíčka nebo tvaroh nebo co jiného. Já tu budu jako na koni. No, s Pánembohem, mají se hezky. A žádné strachy o mne. Oni si jdou tudy a já si pojedu tudy.“

Zatáhl za provaz, psi vyskočili a vozík jel po mechu průsekem tak tiše, že Jeníšek stoje několik kroků dále v houští ani ho neslyšel. S tlukoucím srdcem vyšel po chvíli, obešel zase les, ale živé duše nespatřil. Dělalo se teprve pravé ráno a od vesnice zalétalo sem houkání lidí, chystajících se teprv do polí.

Vyšed na volné prostranství, kde nikoho neviděl a kde také nemohl se nikdo skrýt, aby ho mohl tajně pozorovat, vyňal ruku z kapsy a podíval se na ty modré papírky, které byly až horké, jak je pevně držel. Ty mu přinesou ulevení, pokoj. Les dále tiše sní, nikdo neví a nedoví se, že se tam o několik kousků zvěře méně prochází, a tak rázem zažehnáno, co jej už zrovna rdousilo. Teď však konec. A kdyby Vonáček jednou tolik dával, a kdyby jiní forti sebe více prodávali, on toho činit nebude. Tentokrát to může omluvit, jindy už by nemohl . . .

A přece omluvil. Vonáček jezdil dost často lesy Výrovskými . . .

* * *

Život v myslivně nebyl už tak svízelný. Děti se ve světě uchytily, a třeba nežily v přebytku, neměly nouze, žily bez hanby a dělaly si naději, že se domohou slušné budoucnosti.

A tu najednou přišla poslední, nejhorší, zdrcující rána. Dopadla na ně, když se už s osudem svým smířili, když zase pomýšleli, že tu

v myslivně, v níž přes dvacet roků strávili, žíti budou až do konce svých dnů . . .

V posledním čase paní z Vittigů počínala nabývati vážnějšího vlivu na svého muže, který zvolna sice, ale stále scházel i stával se povolnějším. Pozorujíc, že je správce zlým duchem, který pána nasazuje, počala u manžela působiti proti němu. Viděla bídu pracujícího lidu, viděla nenávist, v jaké je panstvo, a dobré srdce její přálo si, aby poměr mezi vrchností a lidem se zlepšil.

Správce tušil její nepřátelství — a věděl, že by všecka jeho přehnaná pokora a úslužnost nepomohla. Bylo potřebí vytasiti se s něčím, co by snahy paní Vittigové zmařilo a jej v očích manžela jejího pozvedlo.

Vzpomněl si na Jeníška, který v posledním čase přestal před ním býti pokorný a jaksi spořádaněji žil. Rozpomněl se na poznámky prohozené od kterési ženy na poli, že teď Vonáček tuze zhusta jezdí přes lesy a že pan fořt s ním často mluvívá. Mihlo se mu dále hlavou, že se pan Vittig divil, jak letos proti loňsku je málo zajíců i srnců. Nit byla zachycena. Jen jak ji uchytit a nepustit.

Snažil se za pomocníka získat hajného. Setkával se s ním teď často, poněvadž Jelínek více byl u dvorů než v lese; tu při mláticce pomáhal, tu hlídal stohy nebo u lidí na poli dohlížel. Byl chuďas všecek sešlý, kloudného šatu neměl, nevyspal se a bída koukala z jeho drobné postavy.

Napřed mu tu a tam dal doutník, láhev piva nebo zbytek od oběda. Hajný přijímal vděčně tyto malé dárky a zapomínaje pro ně na svůj hněv počal správci důvěřovat. Správce se zprvu o Jeníškovi nezmiňoval; jen z daleka narážel na to, že někdo má práce dost a službu malou, druhý práce málo a hezké příjmy. Dlouho tomu hajný nerozuměl. Až jednou šel Jeníšek kolem dvora a spatřiv správce s hajným státi, zavolal hajného k sobě a cosi mu nařídil.

„Už mu zase rostou rohy,“ prohodil správce posměšně, když se k němu hajný vrátil. „A jaký byl krotký. Dělá, jako by měl najednou plné kapsy. Ku podivu! Nic nezdědil, službu má stejnou, a přece mu zas roste hřebínek.“

Hajný nevěděl, co říci — dřímala v něm stará úcta k lesnímu, i bylo mu nevolno.

„Ostatně ať si nemyslí, že je nenahraditelný,“ pokračoval správce jako ledabylo. „Jeho práce v lese nejsou žádné čáry. To, co on dělá, dokázal by každý šikovný hajný. Dejme tomu, kdy byste vy měl revír na starosti, že byste toho taky dokázal?“

„Což to,“ prohodil hajný. „Když někdy pan fořt stůně, zastávám ho ve všem.“

„Nu vidíte. On bere takové peníze, dělá pána a ještě není spokojen. Jiný na jeho místě by děkoval Bohu, že má takové postavení, a jinak by si služby hleděl. Na příklad vy — kdy byste zůstával v myslivně a milostpán by vám dal jednou takovou službu, jako teď máte, že byste všecko zastal?“

„Bože, docela lehce,“ vyhrkl hajný, jemuž se myslivna Výrovská jako vábný přelud mihla před očima.

„Taky si myslím, znám vás jako člověka šikovného, a kdy by to na mně záleželo, hned bych vám revír svěřil.“

Hajný nemohl odpověděti. Až se lekal té myšlenky, že by se mohlo něco takového uskutečniti. To by bylo nekonečně víc, než po čem kdy toužil. Ale ne, vždyť to není možná, pan Vittig by to neučinil!

„Poslouchejte,“ povídal správce tlumeným hlasem, nakloniv se k němu, „já na to dávno už myslím, hned od té doby, co jsem vás poznal jako pořádného člověka. Ale to vám povídám, o tom před nikým ani muk!“

„Toto, pane správce, vždyť mám rozum!“

„Bude to také pro vaše štěstí, když se budete mne držet. Kdo poslechne mne, jistě nechybí. Arci, jen tak snadno to nejde. Muselo by se mu něco dokázat, takhle nějaká nesprávnost, nepoctivost, nedbalost. Kdo si dá pozor, snadno něco najde.“

„Ba najde,“ přikývl hajný. „A když to bude takové, dám si pozor.“

A od té chvíle rozhořela se v něm lačnost, aby mohl Jeníška při něčem dopadnouti. Ráj, který správce před jeho očima vykouzlil, zanítil v něm plamen, který zničil bývalou příchylnost a úctu k myslivci. Zapomněl na jeho dobrotu a shovívavost, na perný život, jejž u něho viděl. Zapomněl na svou nenávist k správci, na trpká léta vinou jeho strávená, na svědomí, jehož dosud nikdy těžce neobtížil. V myslivně bydliti v dostatku, samostatnosti a vážnosti u lidí, to byla nyní jeho nejvyšší žádost a touha. Šel za cílem, jejž mu správce naznačil.

Kdysi pozdě na večer zaslechl ránu a věděl, že to nemohl nikdo jiný střelit než Jeníšek. Pytlačí! Pána okrádá! Je nepoctivý! Může býti propuštěn!

Jako pes slídil kolem myslivny, skrýval se za houštinami, ležel v příkopě, až se dočkal. Věděl o každém vyjití Jeníškově z domova a plížil se po jeho stopě, pátraje, co dělá, kam jde, bez dechu očekávaje, kdy ho dopadne.

Byl přítomen, jak zastřelil srnce. Skryl ho, a hajný věděl, že ten srnec do zámku nepůjde. Ať ho dá kam chce, ať ho prodá nebo sní doma, vše jedno. Srnec patří pánům, a nedáli jim ho, je zloděj.

Spěchal k správci a spolu šli hlídat srnce. Celou noc proleželi v lese, bez dechu, naslouchajíce všem těm různým tónům, které se tu po tmě ozývaly. Ale za to jitro přineslo jim náhradu. Dočkali se, že přijel Vonáček s vozíkem a že se objevil Jeníšek, že vyvlekli srnce z houští a kladli na vozík.

V ten okamžik vystoupili. Vonáček začal sice zhruba, že tu měl srnce skrytého, ale hajný opojen nadějí, že myslivna Jeníškova je mu již otevřena, vyklopil, jak viděl Jeníška, když srnce zastřelil a schovával.

Teď začal Jeníšek. Zoufale prosil oba, aby ho ušetřili, sliboval, nabízel odměnu, ale slova jeho podpalovala ještě vítěznou jich škodolibost. Hajný, strhnuv srnce s vozíku, hodil si ho kolem krku a po boku správcově šel k zámku.

Odpoledne dostal Jeníšek v zámku výpověď. Pan Vittig, chorý na těle i na duchu, zrovna se rozzuřil; kdy by byl měl sil, snad by na Jeníška ruku vložil. Ale takto jen stál před ním a svýma hubenýma pěstma hrozil mu do obličeje.

„Krást, podvádět, loupit, to ano — podpory brát, dávat se živit, na pána hrát, to ano — panský chléb jíst, zvěřinou se krmit, to ano — a ještě k tomu prodávat, aby bylo na parádu, na hospody, na pýchu? Za čtvrt roku bude myslivna prázdna. A ukážeteli se v ten čas venku s ručnicí, budete se stěhovat hned. Člověk je obklopen jen nepoctivci, zloději!“

A vysílen klesl do pohovky, třesa se jako list.

„Nedostával jsem ani krejcaru na střelivo, zač jsem je měl kupovat?“ osmělil se Jeníšek namítnouti. Cítil, jak se pod těmi šlehy jeho duše svíjí, přece však neměl odvahy odejíti. Snad se dá pán udobřiti, snad mu odpustí, snad ho nevyžene. Upíral úpěnlivý pohled na paní, jež sedíc opodál s rukama přes prsa založenýma, skoro patrně se chvěla.

„Střelivo, střelivo!“ křičel pán a hlas mu přeskakoval. „Proč jste se nehlásil v kanceláři? Byl byste je dostal. Ale vám se chtělo krást, a proto jste si tu výmluvu připravil. Ostatně jste tak drzý, že se ještě se mnou přete? Ven, sice zavolám lokaje!“

„Milostivá paní, račte se přimluvit —“ zajektal Jeníšek.

„Ven,“ opakoval pan Vittig a vyskočil. Tvář jeho byla popelavá, oči vytřeštěny.

„Jděte,“ zvolala teď také paní a spěchala k muži. „Pamatuj se, utiš se!“

Jeníšek vyšel ven a potácel se domů. (Pokračování.)

O krajském zřízení pro království české.

Píše

dr. **Bohuš Rieger.**

(Dokončení.)

III.

V historickém přehledu od r. 1848 poznali jsme dva hlavní typy pro zřízení krajských obcí (ovšem neprovedené). Z jedné strany ústavní výbor říšského sněmu Kroměřížského r. 1849 chtěl zavesti ***krajské sněmy*** jako organické zřízení ústavní, jako mocného faktora v zemské správě i legislativě, zvláště v obecních a školních záležitostech. Naproti tomu zas oktrojovaná říšská ústava březnová z r. 1849 zaujala jiné stanovisko; slíbila sice zvláštní zákon o obcích okresních a krajských, ale prozatímný obecní zákon říšský z 17. března t. r. zamýšlel zavesti ***krajská zastupitelstva*** toliko jakožto instanci správní v oboru t. zv. autonomní působnosti, a vedle toho jako poradný sbor zeměpanských krajských vlád.[36]) Doba ústavy únorové

---

[36]) Podobně vlastně již oktrojovaná ústava dubnová z r. 1848 v § 56. slibovala zvláštní zařízení municipální k zastávání zvláštních zájmů krajů a okresů v každé provincii.

r. 1861 pak blížila se spíše k tomuto druhému typu, přejíc hlavně rozvoji hospodářské činnosti obcí vyššího druhu. Užší radě říšské příslušelo stanoviti základní pravidla zřízení obecního, kdežto zemským sněmům bylo vyhrazeno dáti toliko podrobnější předpisy v mezích zákonů říšských (čl. 18. česk. zříz. zem.); říšský zákon obecní z 5. března 1862 č. 18 ř. z. pak zvláště připustil, aby mezi zastupitelstvo obecní a zemské bylo legislativou zemskou vsunuto (fakultativně) ještě „zastupitelstvo okresní, župní nebo krajské,“ tak aby prý na základě zastoupení zájmového zastávalo jistý obor t. zv. autonomní působnosti.

V tomto směru tedy není možno pochybovati o příslušnosti zemského zákonodárství. Dnes dokonce český sněm oprávněn jest zavesti krajská zastupitelstva netoliko snad na základě říšského zákona obecního z r. 1862, nýbrž všeobecně na základě nového rozdělení zákonodárné kompetence ústavou prosincovou. Vždyť základní zákon o zastupitelstvu říše z 21. pros. 1867 nižádné kompetence v záležitostech obecních říšské radě nevyhradil (§ 11.); a všechny předměty, které jí tuto nebyly vyhrazeny, připadly zákonodárství zemskému (§ 12.). Následovně nová úprava obecního zřízení dnes již není vázána zásadami říšského zákona obecního z r. 1862, nýbrž náleží sněmům zemským samostatně i výhradně. Proto dnes je možno také při zavedení obcí krajských v Čechách odchýliti se od zásad říšského zákona obecního z r. 1862, a tím samým dáti zastupitelstvům krajským třebas jinou podobu než stávajícím zastupitelstvům okresním (na př. nedržeti se čtyř skupin zájmových, jež tvoří velkostatkáři, nejvyšší poplatníci z průmyslu a obchodu, města a venkovské obce). A možno to učiniti prostým zákonem zemským, usneseným jednoduchou většinou hlasů na zemském sněmě. Zřízení krajských zastupitelstev toliko tenkrát a toliko potud vyžadovalo by tu kvalifikované většiny hlasů, pokud by šlo o některou změnu ve zřízení zemském (totiž $^2/_3$ hlasů za přítomnosti $^3/_4$ všech poslanců, dle čl. 38. čes. zříz. z.).

Mimo jiné bylo by tak tenkráte, když by snad příště — za příkladem ústavní osnovy Kroměřížské — část zemského zákonodárství (zvláště materiálního) měla svou měrou býti vykonávána za spolupůsobení zastupitelstev krajských.[37]) Byla by to novota, která by nepřímo dotkla se i základních zákonů říšských, jelikož ani říjnový diplom ani ústava únorová ani prosincová neznají jiné formy zemské legislativy, než za spolupůsobení sněmů zemských.[38]) Avšak takováto novota neměla by žádné vyhlídky. Kdo uváží, že kompetence zemská dnes obmezena či zatlačena jest na menší pole, než které se jí chtělo vyměřiti v Kroměříži, nemůže Kroměřížský typ krajských obcí pokládati

[37]) Ostatně dle ústavní osnovy Kroměřížské legislativa krajská jevila se býti jen partikulární formou legislativy zemské; stanoviltě § 35., že zákonodárná moc zemská vykonává se císařem jakožto hlavou země společně se sněmem zemským nebo krajským. Podpisovati zákony zemské i krajské náleželo ovšem ministrům říšským a vedle toho nepochybně také zemskému chefu.

[38]) Přes to sotva by se vážně vyskytla otázka, neníli tu potřebí také kvalifikovaného usnesení rady říšské, z toho důvodu, že snad nepřímo jde též o změnu základního zákona o zastupitelstva říše (z r. 1861 § 11. a z r. 1867 § 12.).

dále za vhodný. Jako již r. 1849 zemští autonomisté rozhodně odporovali zvláštní legislativě krajské (jmenovitě v záležitostech obecních a školních), tak i nyní vzbudila by u nich odpor nemenší, ano ještě větší; a dnes odpor ten vzhledem k požadavku kvalifikované většiny sněmovní byl by nepřekonatelný. Jestliže přece ozývají se hlasy, že organisace obcí krajských měla by navázati se na návrhy Kroměřížské, patrně činí tak proto, že v Kroměříži šlo o zařízení krajů dle národnosti, tak jako nyní (k čemu ještě níže se vrátíme). Naproti tomu titéž mluvčí jsou si zajisté dobře toho vědomi, že nazývati zřízení krajské „společnou myšlenkou“ stran v Kroměříži nebylo by ve všech ohledech správno, zejmena ne, pokud jde o krajskou legislativu.

Úhrnem dnes tedy možno přijímati za jisté, že nové návrhy o krajských zastupitelstvech budou se držeti — až na některé odchylky — spíše typu z března 1849, resp. z r. 1862. Dle toho novým obcím krajským zamýšlí se svěřiti toliko jistá správa v t. zv. autonomním oboru působnosti, a sice především péče o vlastní krajské záležitosti (vnitřní, hospodářské), a k tomu po případě některá vrchní moc v záležitostech obecních a okresních (vylučujíc ovšem záležitosti působnosti přenesené). Pohříchu až podnes nepřišel na veřejnost žádný návrh podrobný; vysvítají toliko hlavní obrysy požadovaných obcí krajských, ze kterých ovšem je již patrno, že celkem jde o typ druhý, nikoli Kroměřížský.*)

Tato okolnost však nestačí, abychom nové záměry již podceňovali. Ony nezůstávají prostě lpěti na stanovisku března 1849; autonomní obor krajských obcí jest jim základem, od kterého pokračují k reorganisaci samé správy státní: organické spojování obou těch oborů dává pak celé věci také novou tvářnost i význam. Bylo by sice možno, zavesti krajská zastupitelstva bez krajských úřadů či vlád a naopak tyto bez oněch. Avšak instituce osamocené byly by o sobě slabší, než budouli si státi po boku. Nad to novými útvary jednostrannými ještě by se ustálil a posílil stávající dualismus mezi správou zeměpanskou a autonomní, jejž přece nutno bude konečně překlenouti zřízením článků společných, totiž smíšených krajských rad neb komisí, ač máli u nás dojíti k jakému selfgovernmentu ve správě veřejné (jak již výše bylo uvedeno). Mimo to, i když na tomto místě nepřihlížíme ke vzájemnému poměru správy státní a t. zv. autonomní, přece je patrno, že tak jako

*) Když jsme psali prvou část svého článku (Osvěta 1900 č. 1.), bylo ohlášeno vydání rozsáhlé osnovy zemského zákona o krajských zastupitelstvech od dvorního rady prof. Ulbricha. Avšak redakce Neue freie Presse konečně odepřela osnovu tu uveřejniti, nechtějíc patrně s věcí nic činiti. Také česko-německé konference, které byly zatím do Vídně svolány, ani se nedotkly krajské otázky. — Jelikož pak vůbec naším úkolem není činiti nějaké návrhy, nýbrž jen o návrzích podávaných referovati, musí nyní druhá část našeho článku obmeziti se bezděky na obecnou zprávu neb úvahu o náhledech vyslovených šl. Plenerem n. u. m. a prof. Ulbrichem v Bohemii 1899 č. 303. (Ostatně na Vídeňských konferencích dostalo se několika účastníkům po zvláštním otisku historického přehledu krajského zřízení v Čechách, jenž vyšel od nás r. 1895 v Mischlerově a Ulbrichově „Oest. Staatswörterbuch“; nějaká brošura o novém zařízení krajů, jak veřejné listy mínily, námi vydána nebyla.)

organismus úřadů zeměpanských zvláště v sobě má své vady, neméně i v autonomním organismu samém dle zkušeností časem nabytých ukazuje se potřeba nápravy jeho zvláštních nedostatků. A také v tomto ohledu připadá krajským obcím dle nových plánů důležitý úkol: majíť zaujmouti tak říkajíc postavení s dvojí frontou, na dvě strany, nahoru i dolů. Pokládají se totiž za orgán i mravně spůsobilý i finančně dosti mocný k tomu, aby jednak převzaly část správních agend, kterými zemský sněm i výbor je přetížen podobně jako místodržitelstvo, jednak aby také z blízka a vydatně svou činností i dohledem napravily neb nahradily, v čem místní obce a okresní zastupitelstva ukazují se nedostatečnými. Krajské obce tudíž pokládají se jaksi za prostředního regulátora pro centralisaci a decentralisaci v oboru správy autonomní, majíce odlehčiti přetížené instanci zemské i soustřediti slabé, nemohoucí síly organismů nižších.

Přihledněme předem, jak by krajské zastupitelstvo bylo složeno. V Kroměříži krajské sněmy přiměřeně k svým vyšším úkolům měly se skládati z poslanců volených dle téhož volebního práva, jako pro sněmy zemské (a sice tehda s vyloučením zastoupení zájmového). Naproti tomu dnes, kdy do popředí staví se hospodářské záležitosti krajských obcí, navrhuje se celkem obvyklé zastupování dle zájmů. Plener sice netají se tím, že by bylo nejjednodušší, kdy by krajské zastupitelstvo bylo voleno zastupitelstvy okresními (takový úmysl byl v březnu 1849): přece však k většímu oživení instituce a za příčinou větších úkolů žádá, aby zastupitelstvo krajské bylo obyvatelstvem samostatně voleno, a sice tak, že by voličskými sbory byly stávající zájmové skupiny. Také prof. Ulbrich bere za základ čtyři skupiny říšského zákona obecního z r. 1862, jak byly u nás zavedeny pro zastupitelstva okresní (velkostatkáři, nejvyšší poplatníci z průmyslu a obchodu, města s městečky a místy průmyslovými, obce venkovské). Ani nepřipomíná, což činí Plener, že by se vedle těchto skupin připustiti mohla také všeobecná kurie voličská (ačli by se nevyhledala zvláštní forma pro zastoupení dělnictva); rovněž není patrno, zdali se tu ve skupině měst a venkovských obcí myslí na přímé volení občanstvem, anebo zdali by se volební právo obmezilo pouze na členy obecních zastupitelstev, jak tomu je při volbě zastupitelstva okresního. V takovém případě mělo by se konečně též uvážiti, zdali by se nemohlo zříti také k postupující organisaci korporací zastupujících zájmy nikoli místní nýbrž věcné (k společenstvům živnostenským a rolnickým), jelikož by takoví odborní zástupci mohli zvláště hoditi se za delegáty do smíšených správních komisí krajských.[39]) Ostatně Plener přijímá za volební období krajského zastupitelstva 6 let, kdežto Ulbrich obmezuje je patrně na 3 leta v souhlasu se zastupi-

[39]) Aspoň zdá se, že prof. Ulbrich připustil by při krajské vládě po případě i více „krajských komisí," které by se dělily dle odboru; tu pak by krajské zastupitelstvo pro záležitosti živnostenské, resp. pro vodní nebo pro věci místní samosprávy mohlo zvoliti delegáty zvláštní, odborné. Při tom budiž zároveň upozorněno na článek prof. Bráfa: „Nynější stav otázky o povinných společenstvech rolnických." v Obzoru národohospodářském 1900 č. 3. — Také při správním výboru uherských komitátů působí vedle plena někdy zvláštní sekce neb komise.

telstvy obecními a okresními. Každoročně by vláda svolávala zastupitelstvo k pravidelnému zasedání, dle Plenera po případě jen každý druhý rok, jako pruské provinciální sněmy.

Ještě více pohřešujeme určitých návrhů v příčině krajského výboru a představenstva. Z obecného ohlášení Ulbrichova nevysvítá než tolik, že by se dle obdoby zemského výboru zařídil výbor krajský pro běžné správní záležitosti; zdali by předsedou jeho resp. též samého zastupitelstva měl býti zvláštní krajský starosta (volený, císařem potvrzovaný) anebo snad sám chef krajské vlády, krajský hejtman, nepraví se. — toliko předsedání smíšených krajských komisí přisuzuje se arci krajskému hejtmanu neb jeho zástupci.[40]) Plener ze své strany k obmezení stávajícího dualismu rád by viděl připojení výboru krajského ke krajskému úřadu; pokládal by za lepší, aby předsedání krajského výboru odevzdalo se státnímu úředníku, krajskému představenému, aby pak výbor trval snad jako samostatné kollegium v otázkách čistě ekonomických, kdežto vlastní záležitosti správní museli by krajští výboři vésti společně se státními krajskými rady (také by neměli zvláštního úřednického personálu). V každém případě možno říci, že krajský výbor právě následkem zřízení krajské komise (rady) či správního soudu byl by odkázán zaujmouti hmotně jiné, poměrně obmezenější postavení, než jaké nyní v okresích přísluší výboru okresnímu; vlastní jeho úkoly obmezily by se na užší obor. Z druhé strany by však výbor neb samo zastupitelstvo nabylo vlivu v záležitostech správy státní, arci pouze nepřímo, zvolenými delegáty; vlastně by tento vliv nepříslušel krajské obci jako takové, spíše by tu její orgány byly jen sborem voličským, jenž by vysílal několik členů do smíšené komise či rady krajské.

Co do vlastní působnosti byly by krajské obce po náhledu Ulbrichovu především faktory spůsobilými, aby z vlastních prostředků vydržovaly potřebné *ústavy pro bezpečnost a veřejné dobro;* měly by k tomu cíli právo vypisovati jisté krajské přirážky, jakož by se jim mohla také přikázati určitá dotace z výnosu osobní daně z příjmu (připomenouti lze, že v Uhrách komitáty požívají jisté dotace státní). Tím spůsobem by kraje mohly autonomně převzíti ústavy dosavad zemí samou vydržované, jako donucovací pracovny a polepšovny, nemocnice a blázince, hospodářské školy, ústavy pro reální úvěr; rovněž tak mohly by míti péči o místní dráhy železné. Ostatně by nebylo vyloučeno, aby dva neb více krajů dobrovolnou úmluvou spojilo se k vydržování spo-

[40]) Sotva dalo by se mysliti na analogii se „zemským radou“ (Landrath) v pruských krajích, jelikož tyto rovnají se spíše našim okresům. Zemský rada jest ovšem jmenovaným orgánem státním i zároveň předsedou krajského sjezdu i výboru; krajský sjezd nemá sice práva praesentačního. avšak přece podává nezávazný návrh kvalifikovaných osob z počtu statkářů a představených obcí správních (Amtsvorsteher). Žádá se pak pro tento úřad buďto spůsobilost k vyšší službě správní neb k úřadu soudcovskému, aneb jednoroční usedlost v kraji a čtyřletá praxe buď soudní neb správní nebo při úřadech samosprávných, od kraje vzhůru počítajíc. Naproti tomu nové kraje u nás blížily by se svou velikostí spíše pruským okresům; protož pro takový úřad vyšší, jakým by byl u nás krajský hejtman nebo president — na roveň pruskému vládnímu presidentu (Regierungspraesident), žádala by se přiměřeně vyšší kvalifikace, než jaká se připouští pro místo pruského „zemského rady.“

lečných ústavů pro dobro veřejné.[41]) Byla by v tom všem jistá hospodářská i finanční *decentralisace* uvnitř země; avšak dle mínění prof. Ulbricha byla by na svém místě, jelikož tu právě potřebı přiměřené dislokace ústavů, a zároveň by konečně přestaly časté stesky na měření „nestejným loktem,“ že v zemském sněmě a výboru některým krajinám neb příslušníkům jedné národnosti se nadržuje a druhým křivdí. Takto by pak spor národností u nás obmezil se na užší pole, zmenšil by se počet předmětů, které jsou jablkem sváru v zemi. Patrně z téhož důvodu prof. Ulbrich míní, že by kraje samy mohly též spolu nésti náklady na národní školství.

Těmito záležitostmi byl by vlastní obor krajského zastupitelstva dle prof. Ulbricha (jak se podobá) celkem vyplněn. Nevyslovil se určitě, jaký osud by vzhledem k tomu stihl nynější *okresní zastupitelstva*, zdali by se totiž měla zachovati nebo přeměniti v pouhé svazky silniční, jaké jsou na Moravě, ve Slezsku nebo v Dolních Rakousích; toliko zdá se, že by připustil takovouto přeměnu, ježto hlavní působnost těchto zastupitelstev spatřuje ve správě silniční. V otázce té také není rozporu mezi ním a šl. Plenerem, jenž míní, že činnost okresních zastupitelstev v Čechách mocněji vyvinula se vlastně toliko v silničních záležitostech. Protož prý by se tato zastupitelstva mohla zachovati i pod krajskými zastupitelstvy, hlavně pro tyto záležitosti, kdežto pak potřebných subvencí dostávalo by se jim snad od krajů (na místě dosavadních příspěvků zemských); krajskému zastupitelstvu by připadlo zároveň schvalovati některá usnesení okresních zastupitelstev, jichž schválení bylo nyní vyhrazeno zemskému sněmu.[42]) Ovšem že i tehda, když by se plně uznávaly zásluhy, které si obce okresní zjednaly o zařízení obecně důležitá i vůbec o rozvoj veřejného života a uvědomění lidu, přece by zavedením obcí krajských bezděky v každém případě nastalo jisté obmezení jejich činnosti (devoluce) ve prospěch kraje tam, kde spůsobilost a finanční nosnost okresu ukazuje se přece nedostatečnou.

V příčině hospodářského významu krajských obcí šl. Plener vůbec zaujímá podobné stanovisko jako prof. Ulbrich. I on chce krajům svěřiti vydržování dobročinných a zdravotních ústavů, hospodářských škol a podobných zřízení; myslí rovněž na jistou decentralisaci zemského rozpočtu, tak že by na kraje přešly zvláště silniční subvence a útraty vojenské přípřeže. Naproti tomu šl. Plener jde přece dále v jiném ohledu. On by přikázal „krajskému sněmu“ také jednu část zemské legislativy, totiž tu, která v podstatě neobsahuje nic jiného než všeobecná nařízení

---

[41]) Tak by ovšem zase fakticky mohlo dojíti i ke spolčování všech německých krajů (na spůsob jednoho území), arci jen pro ústavy obecně prospěšné.

[42]) Plener připomíná, že okresní zastupitelstva v Haliči, kdež obvod jejich srovnává se s obvodem okresních hejtmanství, mocněji se vyvinula než v Čechách, kde obvod jejich spadá s menším obvodem okresů soudních, i také spůsobilost je menší. Okresní hospodářství v Čechách požadovalo r. 1892 (k úhradě výdajů úředních, silničních, zdravotních, chudinských, přípřežních, bezpečnostních) 5½ milionu zl., z čehož většina musela se hraditi bernimi přirážkami ponejvíce mezi 10 a 30%. Většinu silnic v Čechách tvoří silnice okresní; také část silnic zemských byla odevzdána správě okresův.

povahy podstatně hospodářské nebo nařízení správní v zevnější formě zákonů (zákony formální), kde tedy o všeobecné právní normy vlastně se nejedná. Odkazuje v té příčině i ke vzoru „statutů“ usnášených pruskými provinciálními sněmy. [43]) Míní, že by takováto autonomie krajská odpomohla veliké přetíženosti zemského sněmu všelikými správními záležitostmi, z části drobnými a nepatrnými, tak že by sněm mohl rozvinouti větší činnost na poli hmotného zákonodárství zemského. Právě v tom ohledu (jmenovitě v oboru hospodářského života) legislativa dosti nepokračuje; český sněm je vůbec tělesem těžkopádným a trpí nyní spory národnostními, a tak prý po některých bezvýsledných politických akcích zbytek zasedání stráví se obyčejně poradou o rozpočtu, a nedochází k většímu dílu zákonodárnému.

Nové instituce krajské zároveň by značně ulehčily zemskému výboru, jenž podobně jak místodržitelstvo je přetížen soustředěním záležitostí z celé země. Dle mínění Plenerova zůstala by mu hlavně hospodářská správa zemská; mnohé jeho agendy v záležitostech obecních, jakož i rozhodování o odvoláních ve věcech silničních, honebních a p. dostaly by se krajům. Ve krajích by pak podobné „vrchnostenské“ úkony, jmenovitě dohled k obcím i s instanční judikaturou autonomní, náležely výborům krajským toliko společně se státními krajskými rady. [44]) Podobně i prof. Ulbrich chce ulehčiti výboru zemskému, čehož by se zvláště dosáhlo, když by ve věcech, kde to možno, krajské výbory resp. krajské komise rozhodovaly právoplatně, s výhradou kasační stížnosti ke správnímu dvoru soudnímu. On však působnost orgánu smíšeného (krajské komise), pokud jde o obor autonomní, obmezuje na záležitosti sporné mezi jednotlivci, korporacemi a obcemi (v 1. neb 2. instanci), tak že by krajskému výboru, po případě i zemskému mohly některé úkoly ve příčině zřízení obecního zůstati: zvláště pak by mohl asi vydatně pečovati o potřebnou kontrolu při správě obecního majetku, i také chudinství a nadacích. [45])

Vše, co jsme o nové dělbě autonomních agend mohli dosud uvesti, je toliko prvý nástin věci, jejž navrhovatelé měli ještě dokresliti, aby nám podali obraz dosti přesný a podrobný, — neboť úplné posouzení a ocenění bude v nejednom ohledu záviseti od konkretního provedení. Vystupují snad spíše na zkušenou, vědouce, že jednotlivé části

---

[43]) Plener uvádí předpisy o pasení dobytka na provaze i jiná nařízení k ochraně polní, předpisy o šířce vozových kolejí, o hospodářských záložnách, — ano i samu změnu obecních hranic, schvalování obecních přirážek a pod., při čemž dle okolnosti přistupovalo by zeměpanské schválení jako při provinciálních statutech pruských.

[44]) Již jsme se zmínili (v pozn. 33), že Plener jinak neuvedl žádných záležitostí správy státní, ve kterých by měla nastoupiti doporučovaná kooperace živlu zeměpanského a laického; učinil tak teprve Ulbrich. Plener ostatně myslí na čtvrtletní neb i častější sesse krajského výboru pro důležitější zásadná rozhodnutí nebo na delší delegace jednotlivých členů. — Zastupitelstvu či sněmu krajskému ostatně by také ponechal pronášeti v zájmu kraje oprávněná přání a stížnosti, i podávati vhodná zdání.

[45]) Stručný náčrtek v Bohemii nepodává v některých věcech přímého vysvětlení; zejmena nejisto, pokud by dle náhledu autorova do záležitostí autonomního oboru místních obcí zasahala země nebo kraje (zastupitelstvo, výbor), a po případě co by snad zůstávalo okresu,

návrhů již pro svou novotu budou se potkávati s odporem, že pak konečná úprava vždy bude teprv předmětem praktického kompromisu obou národních a politických stran; zajisté pak nepochybují celkem o tom, že by zřízení krajské také druhému kmeni zemskému, Čechům, mohlo přinesti vážné prospěchy. V skutku také všeobecně nelze upříti, že v navrhovaných institucích je jádro pravdy a spravedlnosti. Přední význam jejich záleží ovšem, jak jsme uvedli, v reformě státní správy a v překlenutí dualismu mezi ní a správou autonomní prostředkem samosprávných, občanských živlů při vládách krajských. Avšak i v užším oboru autonomním sluší připustiti, že by kraje, jež by svou velikostí jistě převyšovaly menší země Předlitavské, byly spůsobilým a nosným činitelem, jenž by mnohé slabé stránky a nedostatky nynějšího zřízení obecního a okresního mohl napraviti, i také přetíženému sněmu a výboru zemskému ulehčiti.

Autonomie, které by se krajům přiměřenou měrou dostalo, zajisté by nebyla ještě trháním zemské jednoty, jakož by jednota resp. spůsobilost a moc země zůstala v jiných věcech pevně ohrazena. Však autonomie krajská nebude se hrubě dotýkati vlastního (materiálného) zákonodárství zemského; dokonce pak nedá se v ní snad spatřovati zbraň proti státnímu právu českému, s nímž ona věcně a přímo nesouvisí. Zajisté bylo by jen prospěchem, když by právě účelným sestrojením krajů složité těleso zákonodárné, jakým je český sněm, zbaveno bylo svého břemene správních záležitostí a konečně uvolnilo se k výdatné činnosti zákonodárné. Poslanec dr. Mattuš uznal to již v rozpočtové debatě na radě říšské roku 1889[46]); a bez pochyby jest to také jediný prostředek k povznesení zemské legislativy a tím i významu českého sněmu ze stavu neblahého poklesnutí, v jakém se nachází. Ovšem že by pokrok byl tím větší, když by časem došlo k revisi zákonodárné kompetence mezi sněmem a radou říšskou, k vyrovnání a racionálnímu rozšíření práv zemských (však též obecně se uznává, že rozdělení příslušnosti ve smyslu § 11. a 12. prosincového zákona o zastupitelstvu říše nedopadlo vesměs racionálně). Mimo jiné mohla by pak rada říšská v některých záležitostech asi obmeziti se na stanovení hlavních zásad, a v těch mezích ponechati další legislativní činnost zemi. Úvaha ta však již ukazuje, že nové instituce krajské neznamenají výhradně správní reformu, nýbrž že v posledku svým spůsobem souvisí vůbec také s otázkami politickými i národními, čím věc se komplikuje.

Konečně dlužno zvláště ukázati na to, jak počet a rozdělení krajů, i samo krajské zřízení souvisí v Čechách s jazykovou a národní otázkou, — ač jinak o celé této otázce nelze se tu šířiti. Jisto jest, že jedná se o rozdělení krajů ***dle národnosti,*** a že Němci v té příčině dovolávají se jistou měrou i historického práva na zřízení resp. obnovení některých ***krajů německých.***

Tak zvláště šl. Plener dovozuje, že již za středověku bývalo v Čechách oddělené německé území. Vlastní rozdělení krajské (12 neb 14 krajů „vnitřních") nevztahovalo se na Chebsko, Loketsko, Trutnovsko a Kladsko, kteréžto krajiny byly Němci hromadně osídleny a vůbec

[46]) Srov. přednášku prof. Bráfa n. u. m. str. 205—6.

zařízeny dle zvláštních řádů, tak že pokládaly se jen za t. zv. kraje „zevnější." Teprve v době Pobělohorské byly i německé kraje konečně vtaženy do obecné soustavy krajské, a sice Loketsko v 17. století, Chebsko (i Kladsko) až v 18. Vedle toho pak i postupem německého živlu také jiné kraje přijaly časem povahu krajů německých: tak za Marie Terezie a císaře Josefa II. netoliko Loketsko s Chebskem, ale i Žatecko a po případě Litoměřicko sluly kraji „německými" neb i „pouze německými" (kdež pak mluvilo se též o krajích českých, i docela neb pouze českých). Tohoto přirozeného vývoje pak prý bylo šetřeno ještě po r. 1848, jelikož při novém rozdělení a zařízení krajů vědomě se chtělo zříti zvláště k národnosti.

Výklady ty jsou celkem správny; avšak stěží daly by se vyvoditi z nich důsledky veskrze srovnalé se všelikými požadavky Němců za nynějších časů. Vždyť doba Terezínská a Josefinská vůbec ještě nebyla dobou ústavní, nýbrž dobou státu absolutistického i germanisujícího. A i přes to t. zv. osvícený absolutismus dbal jazyka lidu, pro nějž chtěl spásonosně působiti; tak také požadoval znalost jazyka českého v zásadě ode všeho úřednictva krajského, a toliko jednotlivé výjimky dopouštěl ve krajích německých; na zevnějšek pak jazyk český nebyl docela vyloučen ani z Loketského kraje (ke kterému již bylo přivtěleno Chebsko[47]). Ostatně i kdy by krajské úřady v t. zv. německých krajích v 18. století v skutku byly bývaly výhradně německé, nijak by z toho ještě neplynulo, že by i při nových krajských vládách jazyk český měl býti vylučován (jmenovitě ze zevnějšího úřadování). Vždyť staré krajské úřady byly kdysi prvými instancemi zeměpanskými či státními, tolik jako dnes hejtmanství okresní, kdežto příště krajské vlády byly by nadřízenou vyšší instancí, která by obstarávala vlastně záležitosti zemské. místodržitelské. Proto již tím vylučuje se možnost úplné parallely jejich se starým, během času postátněným zřízením krajským, nehledíc ani k tomu, že dnes jde zároveň o souvislé zařízení samosprávy (tak jako kdysi stavovské obce krajské jí požívaly, ale v dobách absolutismu nadobro ji ztratily).

Jakmile se ohlásila doba moderní ústavnosti, tuť r. 1848—49 bylo ihned požadováno zařízení krajských obcí dle národnosti; také autonomisté na to přistupovali. Oni však při tom mínili přihlížeti netoliko k národnosti, ale spolu ke hmotným zájmům krajin a k historickým tradicím, jakož také ukazovali, že nedají se organisovati pouze kraje národní, že zůstanou také ještě kraje národně smíšené; proto zároveň soudili, že krajské zřízení samojediné není s to, aby vyhovělo všem potřebám národnosti, zejmena menších oddílů jejích, které netvoří souvislého celku nebo žijí promíchaně se živlem druhým. Ostatně na sněmě Kroměřížském nikterak se nezamýšlelo zavesti zařízení výhradně nacionální bez ohledu na národní menšiny; tak pokud se

[47]) Za císaře Josefa II. také do Loketska posíláno něco českých otisků patentů a cirkulářů; roku 1788 uvádělo Pražské gubernium, že dosud „v žádném kraji nejsou školy veskrze německé, nýbrž každý kraj má také české, aspoň z části;" k úřední objížďce kraje Žateckého (aspoň jedné části) vyžadovala se r. 1789 nutně znalost češtiny. Srov. vůbec naše „Zřízení krajské v Čechách," II., str. 43—50.

krajským sněmům fakultativně a v mezích říšských a zemských zákonů ponechávaly záležitosti národního vyučování a vychovávání s právem určovati jazyk vyučovací a jazykové předměty, výslovně se dodávalo: „avšak se stejně spravedlivým šetřením jazyků kraje" (§ 126. úst. osn.)

Když pak došlo k oktrojírce březnové 1849 a k tehdejší soustavě krajských vlád, bylo v Čechách na místě starých 16 krajů nově utvořeno krajů politických pouze 7 a soudních 13, totiž po dvou v každém politickém kraji vyjímajíc Pražský. Při rozdělení tom hledělo se vedle zeměpisných a kulturních poměrů také k hranicím jazykovým (jak uvádí se v předneseních ministra Bacha k panovníkovi): a takž ze 7 nových krajů byly prý *dva* zcela německé (Chebský a Českolipský s krajskými soudy v Chebu, Mostu, České Lípě a Liberci), dva s obyvatelstvem skoro docela českým (Pražský a Pardubický s krajskými soudy v Praze, Kutné Hoře a Vysokém Mýtě) a 3 se smíšeným (Budějovický se soudy v Budějovicích a v Táboře, Plzeňský se soudy v Plzni a v Písku, Jičínský se soudy v Jičíně a Král. Hradci [48]). Toto rozdělení ovšem nelze veskrze pokládati za srovnalé s rozdělením historickým. Bylo nové: nicméně šl. Plener pokládá je národně za přiměřené, — a následovně tím více obrací se proti pozdějšímu rozdělení z r. 1854 na 13 krajů (s 15 krajskými soudy). Bylť pouze *tři* z nich německé: Chebský, Žatecký a Litoměřický, a zároveň prý byla zásada národního ohraničení (resp. skutečná již sjednocenost německého území) hrubě porušena. Vytýká totiž, že ke krajskému soudu Litoměřickému, jenž od r. 1849 byl německým, přiděleny byly české enklavy (okresy Roudnický a Libochovický), a že znovuzřízenému kraji Boleslavskému přiděleny zase německé okresy, které dříve náležely k německému kraji Českolipskému (hlavně okresy soudního kraje Libereckého). Protož prý žádost Němců směřuje především vlastně k restauraci toho sjednoceného či nesmíšeného území německého, které v l. 1849—55 platně již existovalo.

Poznámky ty jsou správné, jenže by bylo omylem, kdy by kdo myslil, že odchylka krajského rozdělení r. 1854 od hranic jazykových stala se snad v národním zájmu Čechů. Naopak větší stesky mohly by se vésti ze strany české na známou „geometrii" vlád německých, zvláště volební, kdekoli od let 60tých šlo o umělé pojištění většiny dru-

---

[48]) Srov. přednesení min. Bacha z 15. června 1849 o organisaci soudů a z 31. července t. r. o organisaci politických úřadů v Čechách. Co do soudů uvádí se tu mimo jiné za hlavní zásadu „přihlížeti pokud nejvíc možná k hranici jazykové, což při obvodech soudů okresních skoro bezvýjimečně bylo provedeno, a při obvodech soudů kollegiálních jen potud doznalo odchylky, pokud bylo důvodně ospravedlněno zájmy důležitějšími a vlastním srozuměním súčastněných jurisdicentů." — V témže přednesení praví se o starých 16 krajích, že dosud toliko Loketský obýván byl výhradně Němci, Berounský, Kouřimský a Rakovnický výhradně Slovany, kdežto ostatní měly obyvatelstvo smíšené, tak že obyvatelstvo německé mělo převahu v kraji Žateckém, Litoměřickém a Boleslavském, slovanské pak v kraji Bydžovském, Hradeckém, Chrudimském, Čáslavském, Táborském, Klatovském a Prachenském, kdežto v kraji Plzeňském a Budějovickém většina slovanská byla prý tak nepatrná, že ty dva kraje bylo lze pokládati za obývané stejnoměrně oběma národnostmi. O změnách krajského rozdělení r. 1849 a 1854 viz vůbec výše poznámku 13,

hému kmeni zemskému. Protož také na české straně dříve nebývalo odporu proti tomu, aby ohraničení národnostní spravedlivě ve větší míře se provedlo: tak sněm český r. 1865 přisvědčil k osnově zřízení krajského, při kterém hr. Belcredi chtěl jak možná šetřiti hranic národnostních; tak i za fundamentálek r. 1871 v osnově zákona na ochranu národností přijímalo se dělení okresů soudních, správních i volebních jak možná dle národnosti. Teprve následkem zvláštního vývoje poměrů, když Němci odporujíce jazykovému nařízení z r. 1880 vystoupili na českém sněmě r. 1886 se soustavným požadavkem ohraničovacím, začaly náhledy české měniti se; ale i pak ještě v t. zv. punktacích r. 1890 jistou měrou přistupovalo se na požadavek německý.

Dnes není pochyby, že otázka ohraničení okresů i krajů dle národnosti je podstatně komplikována s úpravou jazykové a národní rovnoprávnosti vůbec. Význam i přípustnost ohraničení mění se dle rozličných spůsobův, jakými právo jazyků zemských provesti a zabezpečiti se zamýšlí jednak v oboru správy autonomní, jednak státní, jednak u soudů. Jelikož však v této příčině začalo se již v Čechách rozeznávati dokonce troje až patero jazykové území, ukazuje to přece, že tu asi není zásadního odporu proti národnímu ohraničování vůbec; ale ono ovšem je možno toliko za jistých podmínek a poměrů, o kterých by se obě národnosti zemské dohodly.

Do těchto rozporů nyní spadá otázka obnovy zřízení krajského, při které jde jednak o krajské vlády, jednak o krajská zastupitelstva a sice celkem dle vzorů Stadionových z r. 1849, jakkoli s modifikacemi. Šl. Plener také v skutku nemíní sáhnouti zpět k počtu 7 krajů z r. 1849, jelikož by byl v Čechách nedostatečným hledíc ke vzrůstu obyvatestva (přes 6 mil.), k intensitě hospodářských poměrů a neustálému vzrůstu správní agendy; spíše radí vzíti za základ počet 13 krajů (jako r. 1854, a bližší počtu historickému), tak že by tyto ještě měly průměrem víc obyvatelstva než některé menší země Předlitavské. Bez pochyby pak je to zvláště národní zájem, který jej pudí k takovému rozmnožení; tak zajisté možno bude dosíci většího počtu krajů národně jednotných, zmenšiti počet smíšených. Rozdělení samo mělo by prý záviseti na poměrech zeměpisných, hospodářských, správních i národních; na poslední však klade rozhodně hlavní váhu. Německý požadavek národního ohraničení lze dle jeho soudu provesti v plné shodě s hospodářskými a kommunikačními zájmy aspoň pro převážné části země (až na málo smíšených okresů a enklav); zakládá prý se ve skutečné existenci německého jazykového území v Čechách, a nebude možno dosíci pořádku věcí v zemi, jestliže se mu v hlavních směrech nevyhoví. Z toho zároveň plyne, že zřízení krajské ovšem nebude pouze správní reformou, nýbrž prý také prostředkem zjednati vůbec nápravu politických a národních poměrů na jednom poli veřejného života.

Šl. Plener představuje si rozkrajení Čech (jehož osnovu by vypracovala zvláštní organisační komise v Praze, složená z vyšších úředníků a věci znalých zemských důvěrníků, jako r. 1890 při ohraničování soudních okresů) asi tak, že by ze 13 krajů byly ***čtyři*** německé. Byly by to především kraje Chebský, Žatecký a Litoměřický, jež by zaujímaly obvody nynějších krajských soudů v Chebu, Mostu, České Lípě a v Lito-

měřicích, ač tak že by se odloučily soudní okresy Lounský, Libochovický a Roudnický, a naopak přidělily německé částky od krajského soudu Plzeňského. Dále utvořil by se čtvrtý německý kraj: Liberecký z obvodu krajského soudu Libereckého a souvislého území Trutnovského.[49]) Naproti tomu německé částky na východě a na jihu země s jednotným německým územím nesouvisí. Výjimkou snad by se dal utvořiti ještě pátý kraj německý, malý, ale souvislý kraj Krumlovský; ale tu prý by se stěží dala rozřešiti otázka postavení Českých Budějovic, — a (jak lze dodati) věru by ve smyslu pouze německém ani rozřešena býti nemohla.[50]) Právě tyto územky ukazují, že zřízení krajské všem národním přáním Němců hověti stačí toliko ve hlavní masse; avšak šl. Plener spokojuje se tím, že by většina krajů v ohledu národním byla rozhodně jednotná, — ostatně že by „značné menšiny" musely býti chráněny netoliko připuštěním svého jazyka, ale i slušným zřetelem při volbách do krajského výboru. Potřebné menší změny v hranicích okresních bez toho by se také dle možnosti provedly.

Dle tohoto Plenerova nástinu byly pak další kraje, počtem 9, tyto: Jičínský (s českou částí Boleslavska), Hradecký, Chrudimský, Čáslavský, Plzeňský a Písecký, Budějovický, Táborský a Pražský; kdy by spojilo se s Plzenskem Písecko, bylo by snad krajů pouze 12. Avšak celý tento nástin mohl by teprv tenkráte jako konkretní návrh zevrubně býti uvažován, kdy by předpokládání počtu 12—13 krajů ukázalo se správným. Proslýchá se však, že vládní osnova o zavedení krajských úřadů v Čechách, jež veřejnosti posud není známa, obmezuje počet ten (snad z finančních důvodů) na devět; následkem toho by pak poměr krajů německých, českých a smíšených nutně musel vypadnouti jinak (německé kraje byly by pak jen asi dva). Naproti tomu ovšem je zase možno, že by vláda ve společném zájmu obou národních kmenů v zemi přistoupila konečně přece na počet 12 krajů (jak býval před dobou husitskou, i také po r. 1714 do Marie Terezie).

V obojím případě nová krajská geografie či geometrie nikterak by ještě neznačila rozdělení země na dvé, utvoření jedněch „německých Čech" (v politickém nebo správním smyslu). Byla by řeč pouze o tom,

---

[49]) Obvody krajských soudů v Chebu, Mostě, Lipě, Litoměřicích a Liberci čítaly by prý spolu s Trutnovskem (po některé změně hranic) přes 1·6 mil. německého obyvatelstva; počet Čechů dosahoval by zde jen 3%, a to jen za příčinou horníků v okresu Mosteckém a Duchcovském, ve většině okresů ani ne 1%. S tímto územím dále souvisí na západě německé okresy Ronšperský, Hostouňský a Touškovský s velikými německými částmi Stříbrska a Stodska, i ještě dál na jih a východ podél Radbuzy přes Dobřany až pobliž Plzně asi s 100.000 Němci. — Ostatně Plener připomíná, že národní ohraničení jest od více než 25 let provedeno s úspěchem ve školství, tak že r. 1894—5 ve školních okresech německých vedle 2223 německých škol nacházelo se pouze 25 českých, a v českých okresech vedle 2906 škol českých pouze 36 německých.

[50]) Vždyť přece většina obyvatelstva tohoto města je česká, i okolí převahou české, byť i správa městská dosud byla v rukou německých. Ostatně postavení tamějších Němců bylo by snažší, kdy by v Pošumaví zřídily se kraje národně smíšené, než kdy by se zřídil německý kraj Krumlovský a následovně v sousedství jeho musily by se za to zříditi kraje celkem české. To pak by byla eventualita, jež by ani z české strany nemusela býti odmítnuta.

zdali rozkrajení to odpovídá celkovým poměrům obou národností v zemi, a dále o tom, pokud by možno bylo jim oběma dopřáti ve svazcích krajských nové autonomie, resp. selfgovernmentu, a pokud by při tom zároveň jazyková otázka dala se (ne pouze v okresích, ale i) po krajích spravedlivě upraviti dle rovného práva neb reciprocity. Jeliž tedy zřízení krajské vůbec rukojetí spůsobilou, aby na tomto novém poli dospělo se ke kompromisu a vyrovnání obou zemských kmenů, aby stálý spor národnostní přece zase na užší pole se obmezil ku prospěchu obecnému?

Především (jak celkem správně soudí Plener) by se odklidily z veliké části stížnosti obou národností na „nestejný loket“ v zemském sněmě a výboru. Zavedením krajských obcí zjednal by se větší mír v celé autonomní správě, zvlášť i v oboru zemského hospodářství; takto pak časem by se vůbec mohl zlepšiti poměr obou národních kmenů v zemi. Na zemském sněmě ani by se již (dle slov Plenerových z r. 1889) neobjevilo množství otázek, které se tam nyní řeší výlučně s hlediska národnostního, kdežto by v jednolitých krajích vyřizovaly se pouze věcně. Ve většině krajů obě národnosti by prý rozvíjely své dobré vlastnosti a přiváděly by je ku platnosti bez stálého boje a bez trpkého pocitu stálé menšiny. Ve krajích smíšených by ovšem bylo nutno zabezpečiti postavení obou kmenů (prof. Herkner r. 1896 mluvil dokonce o národních kuriích krajských).

Dále prý by se zřízením krajským na druhé straně (vzhledem k národnímu ohraničení) lépe zachoval i sesílil národní ráz jak německého tak i českého území, jak toho obě národnosti požadují. I to snad by bylo možno; ale jen za nutných výhrad a záruk, jež při úpravě jazykové otázky budou nutny. Pravíli Plener, že ohraničení národnostní není pouze požadavkem Němců, ale vůbec nevyhnutelným živlem všeho pořádku věcí v Čechách, lze zajisté z české strany tvrditi totéž o hájení rovného práva jazyka českého jakožto jednoho jazyka zemského, aspoň v příčině zevnějšího styku úřadů se stranami. Bezděky nám to připomíná výrok (jejž r. 1849 v Kroměříži učinil Brestel), že zařízení okresů dle národnosti je přímo požadavkem humanity. Budiž, ale pak rovněž a snad ještě větším důvodem mluviti lze o nutném požadavku sociální humanity, aby i dělnickému živlu českému, jenž tělem svým plně slouží hmotnému prospěchu a zisku území i kapitálu německého, v tomtéž území dopřálo se také těch národních a jazykových práv, bez kterých o duchovním, osvětovém životu a rozvoji vůbec mluviti nelze.[51])

Snad také najdou se konečně spůsoby, jak by otázka jazyková na ten čas dle slušnosti byla upravena. Zřízení krajské samo v tom na překážku býti nemusí; ono může v té příčině míti dokonce jisté přednosti před zřízením okresním. Národní kraje německé jevily by se vlastně jen důsledkem eventuálního národnostního ohraničení v okresích,

[51]) Nikdy by to věru nemohlo býti českým záměrem vysílati toto dělnictvo za účelem poněmčení krajin německých. Existence jeho tam (jako namnoze i českého živlu ve Vídni) je toliko smutným dokladem hospodářské slabosti a po případě služebnosti českých krajin a českého lidu, a nám právě musí záležeti na větší síle a samostatnosti území domácího. Kořistění hospodářské by se však svou měrou přece mělo zastaviti, neli před tělem aspoň před duší pracujícího lidu.

které v prvé řadě jsou povolány k faktickému seskupení a vnitřnímu sjednocení obojího kmenového území. Dále pokud by krajské vlády a krajská zastupitelstva zastávaly záležitosti vlastně místodržitelské a zemské (jež přece náleží vyřizovati stejně v obou jazycích), tu by právě toto postoupení záležitostí resp. zákonná delegace mohla býti zvláštním důvodem, aby aspoň jazykové právo stran plně se zabezpečilo. Však i při německých krajských zastupitelstvech daly by se bez veliké nesnáze (snáze než v okresích) najíti síly znalé druhého jazyka zemského — a to již následkem souvislosti se zřízením krajských vlád. Při těchto, jelikož by (dle profesora Ulbricha) svou agendu i formálně vyřizovaly „jmenem místodržitelovým,“ muselo by se jistě i v krajích německých zabezpečiti zevnější úřadování také v českém jazyku. Ovšem, že by zase ve vnitřním úřadování bezděky přicházel ku platnosti národní ráz krajů německých, — ale zároveň také krajů českých; v tom by byla reciprocita. Nebylo by zajisté spolehlivějšího prostředku zabezpečiti v českých krajích vnitřní jednací jazyk český, jako právě zřízení smíšených rad či komisí při krajských vládách, kdež by laičtí, samosprávní zástupci přirozeně užívali svého vlastního jazyka, podobně jako soudci laikové; taková živá organisace byla by platnější než pouhé litery zákonův a nařízení (arci vztahovala by se přímo jen na ten obor, který by smíšenému kollegiu připadl).

Není konečně naším úmyslem probírati zde vůbec nesnadnou jazykovou otázku.[51]) Stačí nám, když jsme upozornili, že reforma krajská souvisí také s politickými a národními problémy a snahami, a když jsme dali podnět k věcnému uvažování soukromých návrhů o reformě krajské dosud podaných. Na vyrovnacích konferencích Vídeňských zatím ku přetřásání krajské otázky ani vlastně nedošlo, což je důkazem, že ještě aktuální není. Hlavní zájem poutala zatím spíše otázka národních kurií na sněmě zemském (kurií volebních i vetových); avšak obtíže otázky této i jiných mohou veřejnou pozornost časem právě ještě obrátiti ke zřízení krajskému.

---

[51]) Plener, jenž svou studii právě vydal v novém otisku (Eine Kreisordnung für Böhmen, u Braumüllera 1900, str. 32), vyslovuje ke konci stručně své náhledy o jazykové otázce. V justici vzhledem k zásadě ústního řízení připouští větší užívání neněmeckých jazyků; ve státní správě chce zachovati namnoze němčinu jakožto prý vlastní služební jazyk státní, kdežto ve příčině druhých jazyků rozhoduje mu míra potřeby, po případě stačí i znalost menší, asi tak jako ve vojsku při požadavku znalosti jazyka plukovního. O tom všem zde netřeba se šířiti. — Spíše dalo by se ještě poukázati k tomu, zdali by po zavedení krajů dle národnosti nebylo na místě jisté přiblížení neb připojení zvláštní organisace školní k vládám krajským (prostředkem zvláštní smíšené krajské komise), zvláště když by se chtěla napraviti veliká centralisace záležitostí při zemské školní radě, a když by zároveň kraje náklady národního školství spolu nesly.

Rozhledy v umění výtvarném.

Výstava Holárkova. Český interieur pro světovou výstavu Pařížskou.

Jméno Emila Holárka objevilo se, tuším, po prvé v katalogu o jubilejní výstavě. Umělec, tehdáž 24 léta starý, vystavil obraz chmurné, hluboce opravdové nálady, takřka bez začátečnických naivností pojatý: Návrat oslepených Bulharů ze zajetí byzantského r. 1001. O tři roky později viděli jsme od něho v Rudolfině allegorickou komposici Osud a rozměrnější olejový obraz Miláček lidu od předešlého dne; pak se Holárek odmlčel, až se objevil znova na výstavě loňské. Nebylo toho mnoho, s čím takto během osmi let na veřejnost vystoupil, bylo to dosti různorodé co do obsahu a látky, ale základní nota umělcovy individuality, ze všech prací jeho silně zvučící, byla stejna — vzdorná ironie v bolest soustrasti se rozplývající. Dnes víme, co v Holárkovi se kvasilo a co v něm zrálo. Kdo svedeni planými hesly, na základě loňského obrazu Holárkova (Spálení kněh Wicliffových[1]) o hloubce nadání a uměleckého citu Holárkova pochybovali, musejí uznati, jak velice se mýlili. Jeť právě Holárek z těch vzácných zjevů v našem uměleckém dorostu, kteří samostatně myslí a jichž cit není pacitem cizí moderny, ale bezprostředně z vlastní duše prýští. Holárek nevyhýbá se skutečnému životu a neutíká od trpkostí jeho do vábné říše pohádek. Je pravda příkře jednostranný ve svém cítění, avšak není ani prvním ani posledním pessimistou mezi umělci. Jeho pessimismus nevyznívá v resignaci a klid přesvědčení myslitelova, je v něm i vzdor i rozlítostnění soucitu, — to mu dodává výrazu a života. K svému cyclu Katechismus napsal Horálek věnování: „Tento protest duše mučené odevzdávám lidské společnosti v dík za to, že umělou péčí vypěstovala mé srdce k té citlivosti: chvíti se pod každým dojmem a bolest cizí cítiti nad bolest svoji. Ona vzala již děcku ten sladký egoism přírody, z něhož jest jeho štěstí. Za to vložila hluboko do něho nauku křesťanskou a dala jeho víře upnouti se na štěstí ideální. — Bylo to jen, aby sklamala. — Dospívajícímu v muže nemohla zakryti svou mrzkou skutečnost a neodhaliti své nitro handlířky. Co viděl, cítil, co cítil, znamenal.“

Že umělec v skutku cítil vše, co zobrazuje, že z práce jeho je zřejmo, „co krve stála,“ jest její nejpřednější vlastností. V té upřímnosti, bezprostřednosti a procítěnosti jest její síla. Proto tato dlouhá řada peroskreseb má v sobě moc rozechvěti duši divákovu a hlubokým dojmem se jí vštípiti.

Holárek vystavil v Rudolfině ke stu perokreseb, vedle nich olejový obraz a řadu pastelů; je to práce z posledních čtyř let. Vše, co podal, je myšlenkou prosyceno a při tom formálně veskrz propracováno; Holárek nedovoluje si ledabylostí a dovede svému ideovému fondu dáti názorný výraz. Ne vždy a všude stejně jasný a vytříbený, ale v studiích ke Katechismu a také v Noci a v Cyklu bez ukončení není nikde stopy po váhání, žádné tapání v nejistotě, umělec

---

[1]) Viz Osvětu 1899 str. 553.

věděl po každé, co říci chce, a řekl to prostředky sobě dostupnými, otevřeně a bez zastírání. S přesným citem výtvarným rozkládá pojem v scénu, vyjadřuje myšlenku dějem nebo situací. Jen v titulních a závěrečných listech jednotlivých cyklů (Sedmero hlavních hříchů, Šestero hříchů proti Duchu svatému, Devatero cizích hříchů, Skutky tělesného a duchovního milosrdenství, Sedmero hlavních ctností) shrnuje obsah jejich allegorisací svého vlastního nazírání na lidskou proněvěru, licoměrnost, bídu, otročení zlu a koření se neřesti.

Umění Holárkovo i v tom prozrazuje hlubokou jeho opravdovost, jak se zmocnil prostředků formálních, jak lidské tělo studoval, jak se naučil kresbu pérem ovládati, než se pokusil o ztlumočení toho, co v něm myšlenkově zrálo.

V ohledu technickém zejmena listy z cyklu Noc, počítaje v to krásnou dívčí postavu Noci, jsou virtuosně pracovány, jsouce plny života a zrovna barvité měkkosti v modellaci a odstupňování světel a stínů. Cit pro noblessu tvaru a hluboce opravdové tendence jeho trpkých stesků, připouštějí bez námitky líčení i výjevů choulostivých a bezohledně rozrušujících.

Při cyklech Katechismu není nám, pravda, vždy zúplna jasno, co umělec říci chtěl, avšak jsou tu listy zase, a těch je většina, výborně vypravované. Tak zejmena vojenské scény v Devateru cizích hříchů, zároveň tak dobře tlumočících názor českého lidu o povinnostech vojenských, kteréž v službách cizích zájmů konati je nucen. Také starší Cyklus bez ukončení, v němž osudy děvčete milencem opuštěného jsou s aforistickým napověděním líčeny, má listy podivuhodně výmluvné, jako ten, kde matka, strachem a zlou předtuchou trnouc, pozoruje smělé pohledy kolem jdoucích hejsků, před nimiž mladinká dcerka zraky klopí. Umíť Horálek bystře sledovati odraz duševního hnutí ve výrazu tváře a rozumí němé mluvě nepatrného posunku i vzrušeného a prudkého pohybu. Pozorný divák nalezl v samém souboru listů ke Katechismu bohatou stupnici fysiognomií a postav v tklivém pohnutí bolesti i v nejnapjatějším affektu vášně, s břitkou, přesvědčivou pravdivostí zachycených a do detailu charakterisovaných. Jen zásluhou této umělecké svědomitosti Holárkovy a toho jeho vzácného nadání, všecku postavu jednotným výrazem prosytiti, bylo možno vyhnouti se únavné jednotvárnosti dojmu při řadě padesáti listů a ještě dalších třiceti, vesměs naladěných na stejnou toninu chmurné žalosti, vzdorného hněvu a zoufalého stesku.

Cyklus Sen, o devíti listech, ač je to novější práce, neznamená — jak se nám zdá — rozvití Holárkovy tvůrčí schopnosti. Význam jeho je zatemnělý, a bylo by škodou pro velké nadání Holárkovo, kdy by od dojmů života skutečného — třeba trpkých a bolestných, jimž mužně v tvář se dívati dovede, ač má duši rozcitlivěnou, — chtěl se utíkati k slabocitým mystickým vidinám, byť na tu chvíli u přesycených a unavených duší modernistických sebe více byly obvyklé. Také dojem ukázek z cyklu pastelem provedeného, Život pokolení, vyznívá poněkud mdle a jednotvárně. V koloritu a kresbě nahých těl je tu mnoho studií a v traktování formy táž distinkce citu, ale schází přece jaksi teplo života a bezprostřednost k citu mluvící a pozornost divákovu elementární silou si podrobující. V historicko-allegorické skizze Pád

pohanstva kvasí a vrou snad nové prvky nadání které v další produkci Holárkově se vtělí. Jsou tu náběhy k pevnému ovládnutí děje massami vyjadřeného, a fantasie umělcova se tu jeví, abychom tak řekli, k širším effektům naladěna.

Formálně dokonale vyspělá allegorie jest obraz muže, do kulaté desky symbolickým hadem otočené vkomponovaný, k němuž vzhlíží kruh spanilých líbezných dívčích hlaviček. „Vezmi ovoce, Evo, a trp“ nazval Holárek podivnou tu komposici. Muž, krásný zjev athletických forem, opírá nohu o šíji porobené dcery Eviny, tvář dívá se z obrazu, krásná, lhostejná a nelítostná jako fatum. Mladinké dívčiny upírají k němu zraky, v nichž roztoušený obdiv, strach i prosba za slitování jsou výborně vyjádřeny. Nebude mnoho těch, jimž by se toto Holárkovo pojímání vztahu obou pohlaví zamlouvalo. Jest ovšem důsledkem jeho pessimismu, ale zdravá česká duše se s ním nesrovná.

Ale duše Holárkova není zcela zdráva, jsouc až chorobně rozbolestněnou. Neznáme životních osudů Holárkových, ale domnívali bychom se, že skla, jimiž se dívá na život a svět, byla zatemněna nejen zkušenostmi osobně zažitými a vypozorovanými, nýbrž více ještě náladou knihami vzbuzenou, kterou mu hořkl každý požitek, kterou každá slabost lidská se zveličovala v mrzkost a každá náhoda měnila v nutné zlo, kterou se mu zastírala vnímavost pro vše, co krásného a dobrého přece ještě pořád kolem sebe vidí, kdo úmyslně před tím očí nezavírá. Však pro Holárka platí slovo Voltairovo, že štěstí je pouze sen, ale bolest že je skutečnost, a Holárek se nechce kochati libými sny, ale dívati se pravdě v drsnou tvář. Se svým českobratrským puritánstvím nemůže se dívati shovívavě na ctnost, která ve svém farisejství se mu zdá hříchem, a hřích musí se mu zdáti často jen důsledkem křivdy. Je při tom silný ve svém opravdově procítěném, řekněme třeba: tendenčním umění, a síla jeho přesvědčení vynucuje si úctu.

* * *

Světová výstava Pařížská bude opět jednou z těch příležitostí, při nichž zvlášť živě a trpce pociťujeme žalostnou svoji nesamostatnost a odvislost. Vzdor rozličným pokusům se — při zjevné nepřízni a zlovůli Vídně — ani tentokráte nepodařilo české práci vydobyti v Paříži takového zastoupení, aby souborně jako celek národně jednolitý a svéprávný cizině se představila; a pro takové zastoupení, při němž by ovoce české píle a českého nadání utonulo jako příkrasa a vítané obohacení cislajtanské representace, nemohlo býti u nás ani horlivosti ani chuti.

Český interieur, který z iniciativy a nákladem Pražské obchodní a živnostenské komory bude v Paříži vystaven, bude snad jediný výstavní objekt, při němž český původ národní důrazněji a nápadněji bude akcentován. Interieur byl začátkem března vystaven v nové budově umělecko-průmyslového musea, i máme za svou povinnost o něm i na tomto místě několika slovy se zmíniti. Obě bohatě vypravené a vykrášlené místnosti hostí práci umělců, průmyslníků, řemeslníků a pracovníků z rozličných oborů tvorby a výroby, shrnutou v celek, podnícenou navrženou a řízenou dvěma z našich předních architektů: Janem Koulou a Josefem Fantou.

Větší z komnat jest dílem Fantovým. K střední, přijímací místnosti druží se tu tři výstupky, či výklenky, z nichž jeden jako domácí kaplička, jeden jako koutek práci věnovaný, jeden jako knihovna jest myšlen. Celek jest bohatě vyzdoben řezbami ze sosnového dřeva, kovovými plaketami, zlacenými mřížemi a malbami figurálními (od Preislera, Spillara a Urbana), květinovými (od Suchardové-Boudové a Urbanové) i čtyřmi krajinkami (od Engelmüllera) a hojně nápisy opatřen, portiéry vyšité lidovými motivy československými u jednotlivých vchodů jsou umístěny. Knihovna jest vyplněna českými knihami, obrazy skládacího oltáříku (od Klusáčka), nástěnná malba nad knihovnou a výplň pažení (od Aleše), výzdoba barevného okna, kovové plakety na ozdobné skříňce s řezbou Amortovou, obsah nápisů a mnohé detaily v řezbářské a sochařské výzdobě síně vztahují se obsahem k našemu duševnímu životu českému, jsouce podrobně cítěnými vztahy v jednotně pojatý celek myšlenkový spjaty.

Prof. Koula koncipoval menší komnatku v rázu originálně národním. v onom směru a duchu, který k slohové a lidové tvorbě 17. století připínaje, na jejím základě dále tvoří. Strůpek místnosti je dle štítů českých chalup komponován, výzdobu prostých stěn tvoří dva barvami svítící obrazy Úprkovy. Tři kusy nábytku v místnosti postavené, jakož i veškeré drobné předměty a součásti výzdoby jsou dle návrhů prof. Kouly různýma rukama provedeny. Je při nich originální ráz nejen v ornamentu, ale též ve způsobech techniky pro naše československé výrobky charakteristických zachován, a to jak při výšivkách tak při skle barevném a křištálovém, jak při talířích a džbáncích a pracech kovových, tak při nábytku, výplněmi zlatem vyšívanými a intarsiovými zdobeném. Krojové motivy Úprkovy, soška Slováčka (dle Wurzela Holas) i stříbrný koš na ovoce (dle Stránského Němec), vesměs rázovitě naše, spadají do malého toho celku, notou svérázně českou jednotně prodchnutého.

Nemohouce vyjmenovati všech činitelů súčastněných při tomto díle vyšlém z iniciativy obchodní komory, přestáváme na této stručné zmínce. Jsme přesvědčeni, že toto ideální obydlí českého vzdělance i v záplavě výroby a tvorby, jež v Paříži na výstavě soustředěna bude, svého zvláštního místa si uhájí a původní notou v něm akcentovanou — nehledě k absolutní ceně umělecké i řemeslnické stránky při většině součástí jeho — šťastně se uplatní. *Renáta Tyršová.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Nejnovější novinka Národního divadla, tříaktový žertík *Premiera na vsi* od Josefa Šmahy, setkána je ze tří praménků. Jeden z nich zůstal kusý: je to žárlivá láska hezké Slávinky, motivek, který hned v prvém jednání do písku zaniká. Druhý pramének neustále jaksi běhá

do kolečka: v prvním dějství brání otec Kohoutek synovi, aby se stal rolníkem a chce z něho míti doktora; v druhém dějství se totéž jednotvárně opakuje, a také třetí dějství je tím jednostejně vyplňováno, až konečně Kohoutek otec ne z vnitřního přesvědčení, ale ze strachu ustoupí. Třetí pramének je nastavovaný: jde v něm o divadlo na divadle, v prvním a v druhém jednání pohněvanými venkovany ohrožované, k čemuž je pak jednání třetí jenom dohrou z dobré polovice věnovanou jednotvárným přípitkům, které představení šťastně ke konci přivedenému platí. Všechny postavy žertíku mají ty společné rysy do sebe, že jsou celkem jednotvárně jednosměrné, že jsou domluvným, vše možné řešícím slovům přístupny a že rozmlouvají v sekaných, nezřídka s předmětu na předmět přeskakujících větách. Šmahova Premiera je mosaikou z tříště, která však místem obratnou a místem i velmi šťastnou ruku prozrazuje. Dobrá polovice pestrých a pestře se střídajících figurek je dosti sympathická, nejsympathičtější z nich je však mladý Kohoutek, zejmena když se ve svého „provodu," p. Vojana promění a netoliko p. Šamberka, nýbrž i samého p. Šmahu zdařile travestuje. Že má zdárný syn tak nezdárného otce, je, hledíli se k zákonu dědičnosti, trochu podivné, jako je trochu povážlivé, když se v Premieře syna jako drtidla proti otci užije. Ostatně myslím, že rolníci doby pohlednicové, tedy rolníci nynějška, nejsou žádnými Kohoutky ani Weinerty, jak je kočující herec asi před třiceti nebo čtyřiceti lety v některé Lhotce snad seznati mohl. Nezdá se mi tedy tento, p. Mošnou ještě zhoršený Kohoutek pravdivým, a rovněž málo pravdě podobnou zdá se mi možnost, že by neobratná, pí. Hübnerovou ještě přeandulovaná Andula kteroukoli úlohu sehráti mohla tak, aby jí za to sláva provolávána býti mohla. Některých známých význačných drobnůstek, které se na ochotnických divadlech vyskytují, jest pěkně užito, a zejmena zákulisní život jednání druhého by opravdu zajímal, kdy by se uvěřiti mohlo, že před samou hrou na jeviště kde kdo nejen libovolně vcházeti, ale i soukromé spory zanášeti smí. Měloli třetí jednání účel, učiniti z dvouaktovky celovečerní kus, dostálo této mimořádné úloze zcela chvalně. Hra byla na jeviště uvedena a přese všecku až nebezpečnou složitost sehrána tak starostlivě, že si nemůžeme jiného přáti, než aby se stejná péče vždycky také jiným původním kusům věnovala.

* * *

Divadlo naše obdařilo nás opět vzácným historickým večerem. V překladu Jos. V. Sládka provozována Shakespearova pětiaktová, volně sestrojená, hodně romantická hra *Jak se vám líbí.* Přiletěla mimo nadání jako motýlek v lesině a přátelům roztomilé laškovnosti i ve zvláštním, poněkud zarážejícím pelu svém se zalíbila. Začíná dle zvyku své doby sensačně a vede si při vhodných příležitostech hezky tklivě, ale hlavní slovo přenechává oblíbenému thematu: blaženým, bláhovým i bláznivým rozmarům lásky. Ženský živel, růžovým nádechem kouzelné poesie silně ovanut a pouze trochou eufuistického svémravu zachmuřen, stojí v popředí tak, že krásná Rosalinda, vévodova dcera dle názoru, ale vlastně dítko slavného merry Old England, Angličanka od

kosti, je vlastně sám celý kus. Hrála ji paní Kvapilová se vší uměleckou pietou a velmi šťastně, velmi úspěšně s ní pronikla. S pietou hrála vůbec valná většina dramatických našich sil. Virtuosně počínala si v úloze Fébině sl. Hilbertová jako holčice licho do přestrojené Rosalindy zamilovaná. Méně šťastný večer měl p. Mošna jako šašek Prubík.

* * *

Člen císařského činoherního divadla Rozmanitostí ve Varšavě, paní *Helena Marcellová Palińská*, vzácná letorost bratrského kmene polského, přinesla do našeho divadelního světa vzácný a cenný kus uměleckého rozruchu.

Pro dnešek nemohu podati nežli zprávu o prvním vystoupení naší vítané hosti, a ponechávám si referát o dalších jejích úlohách do příštího čísla.

Hlavní úlohu v Ohnetově *Majetníkovi hutí* založila si pí. Marcellová realisticky s jemným přídechem stylisujícího idealismu. Z počátku vede si ekonomicky obezřele: vášnivé nitro pyšné, milovaným vévodou zamítnuté a nevítaným měšťáckým továrníkem zbožňované šlechtičny pokryto je v prvním dějství jako tajemným, nebezpečným ledovcem, a mráz v jejím srdci vystupuje k nesnesitelnému bodu ve výjevu, kdy jí manžel mimoděk přijatý všechnu volnost počestné, čestných společenských povinností sobě vědomé svobodné dívky vrací; ale když ostrý, nenadálý, basníkem pohříchu psychologicky dosti slabě odůvodněný obrat nastane, vybuchá z ní sopečně všechna ta náruživost lásky, lítosti, zloby, oddanosti, obdivu, obětavosti, radosti a blaženosti. Účin rozvíjí se samorostle z účinu, a mocný, bohatě zasloužený úspěch roste a roste neodolatelně. Nic nemůže relativní divadelní cenu francouzského kusu tak povznesti jako podobná hra. V pravém, silném umění věru vězí veliký kus všemohoucnosti.

František Zákrejs.

Opera.

Babička. Obrazy venkovského života od Boženy Němcové. Pro jeviště upravil Adolf Wenig. Hudbu složil Vojtěch Horák.

Dramatisovati literární plody takové ceny, jakosti a popularity, jako jest Babička Boženy Němcové, jest podnikem rovněž odvážným jako lákavým. Vytčené vlastnosti zajišťují takové úpravě do jisté míry vlídné nebo dokonce i nadšené přijetí. Na druhé straně nelze podceňovati obtíží, které překážejí divadelnímu stělesnění ženy tak ideálně líčené a celým českým národem zbožňované, jako jest právě Ratibořická Babička. Za nemožno pak pokládáme, aby věrný obraz tohoto typu, plného dobroty, upřímnosti a něžnosti, vystižen byl *operou*, kde má místo slovo zpívané. Jakmile této postavě odejmeš hlavní prostředek výrazu: mluvu a jakost její, čím má výkonný umělec právě onu prostodušnost líčiti? Zbývá sice posun, výraz tváře; nenílí však v souhlase s představou, jakou má každý z nás o „babičce,“ veta po illusi, veta po dojmu. Nestačí tu proložiti text citáty z nesmrtelného díla Němcové, nýbrž nutno kresliti co nejvěrněji, postaviti vše do náležitého pro-

středí, upraviti situace postupem co nejpřirozenějším. Poslední úlohu vykonal libretista s dovedností hodnou uznání. Nenuceně vystřídají se známé scény mezi babičkou, kněžnou a komtesou, ubohá Viktorka, roztomilý párek Kristla a Míla posouvají se na šachovnici divadelní docela spůsobně. Nešťastná byla myšlenka vplésti milence komtesy, malíře Alberta, jako novou osobu jednající do libreta. Milostné dueto, které za spoluúčinkování šablonovité postavy se odehrává, jest tímto sevšedněním líčení velice draze vykoupeno.

O hudbě Horákově pronášeti soud není snadno. Myšlenka, že máš před sebou hudebníka vážných snah, pilného studia, zadržuje břitké slovo, které pod dojmem slabé práce se do péra dere. Nepopíratelné a do očí bijící vady, jako je melodická strnulost, instrumentální šeď, nejsou s dostatek vyváženy polyfonním orchestrem, který právě proto, že je mnohomluvný, jest málo obsažný. Nevelebím thematickou práci pro ni samu; tu musí ovládati i slabší odchovanec každé komposiční školy. Neníli thematická práce ve službách charakteristiky, jest každé hudební skladbě spíše přívěskem než ozdobou, její přítomnost pak jest odporná až k nesnesitelnosti, vtíráli se násilím v nápadné tónové barvě. Jakživ jsem tolik nežehral na vynálezce nástrojů dřevěných jako při premiéře Babičky, kde stálé bublání fléten, klarinetů a hobojí přímo dráždí k popudlivosti. Nevytýkal bych tyto přehmaty, kdy by se objevily v prvé práci dramatické. Ale že přítomné dílo jest druhou zpěvohrou Horákovou a že se v něm — a to měrou mnohem hojnější — opět vyskytují tytéž kardinální chyby jako v prvním, nelze jich pominouti mlčením. Pravím určitě, že se mladý skladatel odvažuje něčeho, co přesahuje jeho síly. Učiti se na skladbě opery ovládání hlasů lidských, instrumentálních kombinací a p. jest nemístno. Opera jakožto nejnesnadnější hudební forma předpokládá v těchto směrech úplnou hotovost. Jinak jest rozpor mezi chvalitebnými úmysly skladatelovými a upřímným projevem posuzovatelovým nevyhnutelný. *Karel Knittl.*

Nové písemnictví.

Básně.

V strunách duše, básně Vilouše Táborského Neumanna, autor na jaře r. 1899 tklivým věnováním připsal své mamičce. Vystupuje s nimi bojácně na veřejnost. Co se na nich ihned nalezne nápadného, jsou jejich nadpisy, z největšího dílu vlašské a ponejvíce z hudebního ovzduší vypůjčené. Zarážející to nápad. Neumann nazývá své písně plnými žalu, nepokoje. Zdá se, že v Pražském ovzduší okusil křehké zákulisní lásky, a činí z toho poškádlené veršovnické konkluse. Výmluvně, nestrojeně a bez obalu. „Že *slzela* jste?“ táže se na př. štiplavě, „Vy? — — To jistě *smíchy*!“ „Ó kletba vám,“ chladným koketám, „vy duše bez duše!“ volá jinde rozezlen. A mrská důtkami a knutem jen což. Ano na obzoru objevilo se až i slůvko „sebevrah!“ Ale

konečně — vždyť revolver „vzít“ je starý vtip. Kus dohrán, může tedy začít jiný, veselejší. Milostné tóny následují. Hlaholí na více stran. Pochyby, obavy se zamilovanému do srdce dostavují. — Čtěte dál a narazíte na odvážné místo, a snad se pousmějete, narazíte na místo ještě odvážnější, a snad hodíte hlavou. Upřímnost poutá, upřímnost odpuzuje. Přijde na okolnosti . . . Přicházíme k oddílu *Potpourri.* Píseň o šampaňském *Frivolo* zní jak ozvěna z Heptameronu, a podobných ozvěn je v knize víc. *Alla turca* vypráví nám o moslemech, kteří za lásku k vínu Allahem proměněni byli v opice. Poslední oddíl zavádí nás „all'antico,“ do dávného řeckého ovzduší. A p. autor věru nevede si při tom příliš upjatě.

Kyše to v té bujné sbírce, v těch strunách Neumannovy neostýchavé mysli, kyše to a macharovsky syčí a faunsky se chechtá . . .

Jak že se vyslovil Platon o básnících?

František Zákrejs.

Výpravná proza.

V Konrádově *Druhé lásce*, dvoudílném románu, který vyšel v Šimáčkově „Libuši“ r. 1899 (str. 287), zaměstnán jest celkem neveliký počet osob. Z nich pak tíhu celé budovy románové nesou vlastně toliko postavy dvě, vše ostatní jest buď pouhá stafáž, buď prostředek ku posouvání děje ve chvílích, kdy je nutno tísnivou zádrhli jeho rozmotati, padni co padni. Karel Livora, dobrodruh, jejž spisovatel líčí tak, jako by životním povoláním jeho bylo utráceti ženskou čest a ničiti blaho příslušnic slabšího pohlaví co nejčetnějších, vrtkavec, jejž nepokojná krev pudí od zaměstnání k zaměstnání, ale také od ženy k ženě, octne se najednou v poutech lásky, té lásky, které se dosud jen vysmíval, kterou pohrdal. To se přihází v románech mnohých a mnohých, — bylo tedy autorovi ohlížeti se po nějakém koření, kterým by zábavná krmě jeho nabyla nové příchuti a zajímavosti. Špetka takého koření vyskytla se již v předmětu Livorovy lásky, kterým jest žena jeho bratrance, statkáře Těšitele, rozkošná paní Marta. Ale to kořeníčko neúčinkovalo by valně, jestiť nad potřebu známo z francouzských i jiných románů a her divadelních, a tedy již značně vyvětralo. Přidal tedy spisovatel k této základní linii rys silnější a ráznější. Odhaluje čtoucímu záclonu z minulosti: Marta bývala Livorovou milenkou, ano žila s ním jako jeho žena, stala se matkou jeho dítěte (kterému autor později, ale ovšem v čas dal zemříti), a byla jím pak odkopnuta, zavržena, ač mu byla celou duší oddána. Těšitelovi tato skutečnost nic nevadila, aby chudé, zrazené dívce nabídl sňatek. Rozumí se, že Marta nabídku přijala a že vznikla v ní k muži, opravdu románově dobrému, nejprve vděčnost a pak i cit něžnější. Takovým spůsobem na Sirotčím Dvoře, majetku Těšitelově, rozkvetla spokojenost a štěstí, z něhož přítel statkářův, poštmistr Oblak, těší se tím upřímněji, čím méně spokojenosti má v domácnosti své.

Po čase octne se Livora v Sirotčím Dvoře návštěvou (prapodivně dobrácký Těšitel sám ho zve), přesvědčí se, že paní Martě posud není zcela lhostejný, a hned kuje plány, jak by rozbil štěstí statkářovy ro-

diny. Ale tu se ocitne v pasti sám. Vzplane láskou k Martě, aby pak jí mohl dosíci, neštítí se ani hnusného zločinu, — odhodlá se zavražditi Martina chotě. Na štěstí dostaví se velemocná paní a vládkyně románových příběhů — náhoda a postaví před smrtící zbraň Livorovu místo Těšitele přítele jeho Oblaka; a další náhodou zůstane též Oblak na živu a jako pravzor biblických ctností odpustí Livorovi a propustí ho do ciziny. Spravedivý autor nezůstaví ho za to bez odměny: za poštmistrovy těžké nemoci změní se jeho svárlivá, hašteřivá žena v pokojnou, tichou, oddanou družku mužovu.

Námět románu Konrádova, jak z předešlých slov jest patrno, jest rázu psychologického, zejmena nehledímeli ku posledním partiím jeho, kde spisovatel zabíhá již na půdu románů kriminalistických, ve kterých nejde o nic jiného než o napjetí, způsobené effekty třeba velmi lacinými. Autor snaží se na Livorovi ukázati, že lásce k ženě podléhá i zhýralec, který se každému a jakémukoli posvátnějšímu citu vždy jen vysmíval a zákony přirozené i dané svévolně v prach šlapal. I nad takovým člověkem — dokazuje Druhá láska — vítězívá vis maior, zavrhovaný zákon přírody.

Látka, kterou si Konrád k této práci obral, není sice právě závažna, nevyniká novotou ani myšlenkovou hloubkou, ale přece má alespoň tolik zajímavosti, že dovede upoutati čtenářstvo, kterému zábavnost spisu jest alfou i ómegou vší dokonalosti. Ta stránka románu jest podporována také jeho klidnou, slušně a pevně rozměřenou stavbou, při níž nám bezděčně zatane na mysli střízlivá façada městského domu nájemného, jehož vnitřek všechen je solidně proveden a pro nájemníky podobně solidní připraven. Nikde nic, co by vybočovalo z přímek obvyklé šablony stavební, nic, co by překvapovalo smělostí pojetí nebo odvážností v provedení. Dalo by se namítnouti, že způsob, jakým Konrád uvrcholil svůj děj a jak jej rozuzlil, přece ukazuje na jisté rozpjetí obrazotvornosti a výdatnější míru tvůrčí síly. Ale právě to rozuzlení vzbuzuje v nás pochybnosti. Podléháli Livora pravé lásce, čekali bychom, že na něm převrat tento vykoná jakousi očistu; ale zde stává se z něho zločinec, vrah, a zbabělost zůstává jeho rysem význačným. Teprve Oblakova dobrota odstraňuje jej s jeviště v ústraní, kde se snad bude káti. Ostatně, kdy by byl i Marty znova dosáhl, v čem máme hledati záruky, že by jí byl nezanechal po druhé? Byl by také v tom případě Oblak býval jakýmsi duchem strážným a mocností ochrannou?

Z povahopisů nejlépe se nám zamlouvá postava Oblakova. Spisovatel obmyslil Klenovského poštmistra schopností ironisovati sebe a při tom zachovávati pravou míru v hořkostech i radostech života; důslednost pak činí tohoto muže sympatickým i přes jeho románové poslání, které mu dává úkol prostředníka vždy pohotového, vždy ochotného vytahovati za někoho z ohně horké kaštany. Vrtkavá Marta i slaboch Těšitel nezamlouvají se pro neucelenost a nehotovost, Livora proto, že jeho postava je nad potřebu přeplněna barvami až křiklavými. Všichni tři jsou po stránce psychologické mělcí, v převratech, kde by celé nitro jejich mělo býti osvětleno a odhaleno, nevysvětleni a činy jejich jsou neodůvodněny, nepodepřeny. Odtud pochází, že celá práce nevzpíná se nad obvyklou úroveň četby, jež se vyrábí pro skromné čtenářstvo vrstev nejširších.

Maloměstská historie *U tří bláznů*, kterou napsal Václav Štech (nákladem Topičovým r. 1899, str. 154), hlásí se již nápisem na totéž pole, odkud čerpány jsou dosavadní belletristické i dramatické práce autorovy. Rozdíl ve volbě látky jest tu ten, že zde sáhl Štech do nedávné minulosti venkovského města českého, totiž do let šedesátých, kdy naše města střásala s sebe poslední zbytky rmutu, jakým zevní ráz jich života zakalily tradiční důsledky snah josefinských. V Štechově Chvilsku — jako v četných místech podobných — udržovalo se zbytečné poklonkování ctihodné, ale bohužel vždy hladové Germanii tím houževnatěji, že městu záleželo na přízni tamního úřednictva panského, jemuž vrcholem morálky bylo (jako dosavad bývá, jdeli o českého pracovníka) přísloví: „Čí chléb jíš, toho píseň zpívej.“ Produkce pěvecké, představení ochotnická i jiné zábavy, jež si maloměstské občanstvo pořádalo, udržovaly z nemístných ohledů dvojjazyčný ráz, ač tu druhé národnosti vůbec nebylo. V těch dobách malí, drobní lidé bývali po venkově harcovníky české myšlenky, oni vykonali dílo očistné, otevřeli oči nevidomým a dodali mysli těm, kteří neměli zmužilosti pouštěti se v novoty jakékoli. Takovým tichým a neunavným pracovníkem jest ve Chvilsku kožešník Šubrt, duše tamního divadla ochotnického, a k němu přidruží se mladý hodinář Kmoníček, přistěhovalec, který se v novém působišti stává apoštolem myšlenky Sokolské. Rodící se Sokol vznítí odpor Chvilského velmože, purkmistra Vokála, náčelníka starousedlých ostrostřelců, jenž kožešníka s hodinářem a rázného podpůrce jejich řezníka Tumpacha nazývá třemi blázny. Ale zatím tito na pohled nepatrní spolčenci způsobí převrat, který zlomí Vokálovu moc a přivodí i jeho pád. Čím a jak se to stalo, to spadá již na jinou stránku vypravování autorova.

Není pochyby, že obrázek malého města a jeho vnitřního života z let zmíněných a z prvních dob autonomní působnosti našich zastupitelstev byl by plnou měrou poutavý a poskytoval by také spisovateli látky hojné a velepříhodné. Zajímaly by nás všechny ty drobné spory a různé úspěchy, jichž na starých konservativcích dobývali zastanci nového směru. Ale všecky ty stránky Štech v celku pominul, některých z nich jen letmo se dotknuv, pokud se mu hodily za hybný prostředek v pletivu jeho historie čistě individuelní. Čtoucí se přesvědčí, že jeho povídka byla tím připravena o široký a jímavý podklad obecných zájmů a zároveň o pevné pozadí dobové, o něž by se také osobní příběhy Vokálů, Kneyslů a Schützových odrážely mnohem účinněji.

Štech vytkl své povídce úkol užší. Nejde mu o město a líný nebo rázný tep jeho žilobití, nýbrž běží mu toliko o smyslné choutky několika, řekněme přímo tří mužů, a pouze tam, kde choutky ty křižují se nezbytně se zájmy veřejnými, dotýká se i jich. Při tom jeho povídka osvětluje starou a známou pravdu, že důležité události veřejné nezřídka vyvěrávají z pohnutek ryze soukromých, a to zhusta i takových, že ti, u nichž se zrodily, neodvažují se s nimi ani na světlo. Známé heslo „cherchez la femme“ jest v té příčině vůdčí hvězdou Štechova příběhu, který tím nabývá jakési pikantní příchuti. Ženou, o niž tu jde, jest paní Schützová, jež, majíc odejíti ze služeb zámeckých, ochotně se stává chotí důvěřivého a věčně nedovtipného nájemce cihelen, vidouc,

že u takého muže bude jí lze žíti po svém spůsobu dále. Naděje jí nesklame. Těžíc z nepochopitelné slepoty svého muže, vyznamenává svůdná cihlářka nejdříve stroskotalého šlechtice z Bytvaně, a když ten pro dluhy zmizí, nahradí jej purkmistrem Vokálem a po jeho pádu neváhá nakloniti se k odpůrci jeho, také již klesajícímu řediteli panství Kneyslovi. Na tom srázu zamodrchaná historie rozuzluje se mečem nestárnoucí bohyně — poetické spravedlnosti. Z pravých „tří bláznů,“ jimiž se autor vlastně zabývá, zbude na konec jediný Kneysl, a též on nevyvázne bez pohromy; Chvilská Pompadourka pak padne smrtící rukou Vokálovou.

Jak patrno, látka Štechovy povídky jest až na smutný (nemůžeme zde užiti slova tragický) závěr ryze veseloherní. Autor jí využil plnou měrou. Ve spůsobu, jakým ji rozvíjí, jak scény a situace přivozuje, jak střádá výbušné látky, aby jimi posléze docílil závěru co nejpůsobivějšího, a jak připravuje půdu událostem příštím, — v tom všem jest viděti obratnou a zkušenou ruku, která umí strojiti vítanou stravu těm, kdož se shromažďují před světem prken divadelních. Ale některé z takových prostředků veseloherních jsou nám v povídce méně vítány. Náleží sem na př. tupý a bezkrevný Schütz, i na punčochového reka poněkud upřílišený. Dále sem klademe úmrtí hraběte, důležité pro Chvilsko svými důsledky, přes to však ležící zcela mimo organismus autorova příběhu a proto upomínající na vyčarovaného deus ex machina. Také divná láska Vokálova k rodnému domu, která vede vraha ve chvíli nejvyššího vzrušení do města jen proto, aby se v domě „u tří bláznů“ oběsil, což se děje patrně jen na větší effekt, vzbuzuje v nás silné pochybnosti. — Naproti zmíněné obratnosti scénické pokládáme za vadu Štechovy historie, že spisovatel příliš mnoho vypravuje a že jeho dílo nedýše vnitřním životem i teplem, nejeví podmanivé, bezprostřední síly, jaká prýštívá z díla uměleckého, jehož tvůrce více cítí, více vnitřně prožívá, než počítá.

Zikmund Winter rozmnožil bohatou řadu svých prací *Miniaturami*, jež byly vydány (bez data) nákladem Ottovým (str. 191). Spisovatel vytýká již v nápise knihy, že podává zde „humoresky a studie historické.“ Spojení takovýchto vespolek odlehlých druhů písemnických mohlo by nám u jiného spisovatele připadati poněkud podivným, ale u Wintra zajisté nás nepřekvapí. Vždyť i v těch knihách jeho, jako byly Rakovnické obrázky, které se plně hlásily k belletrii, bylo tolik studijní přítěže historické, že povídkový tvar byl vlastně jenom vábnější a záživnější etiketou, pod níž nám autor nabízel poučení o rozličných stránkách české minulosti. A čím dále pilný autor v studiích svých pokračoval, čím hlouběji se ponořoval v znalost naší kultury věků minulých, tím víc ustupoval belletristický obal i s drobných obrázků jeho a činil místo vážné rozpravě, přístupné ovšem každému čtenáři. Na stanovisku takovýchto rozprav utkvěla pak většina jeho kreseb a črt, vzniklých za sbírání látky k širokým obrazům kulturním o poměrech městských, náboženských, školských a j. Toho spůsobu jest též většina této knihy.

Miniatury počínají humoreskou *Kolomaz krmička zlá.* Hrdinou jejím jest Horský měšťan a bývalý šichtmistr, erbovník Zygl z Chocemic, přítel

veselého rozkošníka Mikuláše Dačickéko; doba děje rozhraní věku šestnáctého a sedmnáctého. Tehdy byli obyvatelé Hor Kutných napomínáni, aby „pro ukrocení hněvu božího a odvrácení ukrutnosti turecké život pobožný na sebe vzali a nechali ožralství a hanebného lání i hromování; kdo nenechá, bude potrestán buď trdlicí nebo kolomazí podle práva.“ Proviniv se takto pan Zygl, byl odsouzen požiti lžíci kolomazi z rukou biřicových veřejně na náměstí před shromážděným právem městským. Utěšil se sice po této potupě, která mu ostatně nikterak neměla „býti k ujmě cti ani dobrého jmena,“ s Dačickým u Mědínků (dobře známých již ze Stroupežnického i Brauna), ale zařekl se, že Horu opustí. Dostál slovu. Stav se potom regentem na Třeboňském panství Rožmberském, zkoušel na poddaných, čeho druhdy zakusil sám. Káral je kolomazí za hromování a doufal, že za tu péči o veřejnou mravnost bude od pana Petra Voka pojat v řád, označený zlatou hlavičkou umrlčí, ale zmýlila ho naděje.

Druhá povídka má nápis dnes již nejasný: *Bitý nebitého nese*, tak že autor uznal za dobré osvětliti jej poznámkou, že to staročeské přísloví. Význam přísloví nejlépe vysvítá z vypravovaného příběhu. Pražský písař Vokorineus, stíhaje školní učitelstvo od sv. Martina, jest posléze nucen přimlouvati se za nenáviděného rektora, když se mu ve chvíli pro spor nejrozhodnější v cestu připletla — vlastní dcera, jejíž pověsti otec přece nechce poskvrniti. — Oba obrázky jsou plny jaré nálady, kypící z poutavé, rozverné látky i ze svěžího, šťavnatého vypravování autorova, jemuž v tom případě archaistické zabarvení, na pravé míře přestávající, náležitě jde k duhu.

Zbývají ještě tři obrázky kulturní. Z nich „Student Pražské university v XVI. věku“ formou populární obeznamuje čtoucího s poměry, v jakých byli ti, kdož se v době vytčené na Pražském vysokém učení vzdělávali k nevýnosnému úřadu městských učitelů. Touhy po vyšším vzdělání nebývalo valně viděti, alespoň ne tam, kde šlo pouze o to, aby student zjednal si co nejrychleji existenci. Mistři, jsouce na všech stranách tísněni, marně usilovali o lepší správu škol vlastních i podřízených, marně se namáhali čestně obstáti v soutěži s kollejí jesuitskou, vždy dobře opatřenou. — V studii „O Pražských slavnostech v XVI. věku“ vykládá spisovatel o slavnostech, konaných v rozličné doby výroční a souvisících s životem církevním, dále o slavnostech, týkajících se života řemeslníků a jich cechů, o slavnostním divadle akademickém a posléze o velikých událostech, jakými bývaly vjezdy českých králů a královen a jejich korunování. Slavnosti prvých dvou druhů (na př. masopustní průvody, střelby ku ptáku a j.) bývaly pořádány také v jiných městech českých, ostatní byly odkázány na Prahu. Ráz a vkus doby jde na jevo z nejedné podrobnosti této práce, opřené, jak u Wintra jest obyčejem, jen o určité případy a přesná data. — Totéž platí také o poslední črtě, „Cestování za starodávna,“ kdež autor jedná o nesnadném, ano zhusta nebezpečném putování od místa k místu uvnitř království i za hranice a vzpomíná také výprav středověkých cestovatelů, kteří se na pouti k božímu hrobu plavívali po moři. — V celku kniha Wintrova vhodně spojuje příjemné s užitečným.

F. V. Vykoukal.

Drobné zprávy.

Mezi publikacemi posledního měsíce náleží první místo znamenité knize Zíbrtově: Bibliografie české historie. 674 stran veliké 8⁰ má tento objemný svazek, nákladem České akademie vydaný, 23.871 čísel obsahuje a při tom podává z celé bibliografie historické jen úvod (část obecnou a pomocné vědy historické). Dílem tím postaven historické práci u nás bezpečný podklad, v rozsáhlosti ani u Němců nevídané. Podobně vážné místo náleží druhé publikaci akademické, Bartošovým Národním písním moravským, nově nasbíraným. Vyšel sice dosud pouze svazek první, jenž téměř na 500 stran obsahuje přes 900 písní a podává dle všeho asi třetinu celé práce. Oběma těmito díly vědecká produkce přicházejícího století zahajuje se velmi čestně a vytyčují se jí zároveň cíle vysoké: spis Zíbrtův bude dle rozvrhu obsahovati podobných dílů šest (neníli snad počítáno optimisticky), spis Bartošův tři díly — a oba budou důstojnými soupeři velikých děl konce století: Gebauerovy Historické Mluvnice a Sedláčkových Hradův a zámkův.

Akademie, která tak mnohoslibně vstupuje na „práh století“, začala i nový podnik literární. Literatura naše není dosud tak šťastna, jako literatura německá, aby totiž měla hlavní díla klassická přeložena. Vznikla působením starších filologů bibliothéka překladů, vydávaná Grégrovou firmou, ale zanikla; vznikla působením mladších nová bibliothéka vydávaná firmou Storchovou, ale zanikla; sama jednota českých filologův počala vydávati překlady děl antických, ale také toho nechala. Ukázalo se, že jediným odběratelem je žactvo gymnasijní, a toto „obecenstvo“ má ovšem vkus poněkud jednostranný; hledí si totiž jen klassiků čítaných ve školách. Co je mimo tuto mez, nemá čtenářů. Je to jistě škoda; velice bychom potřebovali překladu Apuleia, Lukiana, Aristotela, Plinia a j. Nyní pohozený prapor opět zvedá Česká akademie; chce vydávati opět sbírku překladův, do níž jako první číslo přeložil Fr. Št. Kott Q. Curtia Rufa O činech Alexandra Velikého, krále macedonského. Překlad je správný, dobrý, ale i v něm jako v mnohém dřívějším překladě z jazyků klassických více se hoví původní latině než jazyku, do něhož se překládá. Jak plynně čtou se na př. jednotlivé passáže Liviovy v překladu Taineově (Essai sur Tite-Live), jak krásně překládá Girard Thukydida a Aischyla (Le sentiment religieux en Grèce d'Homère à Eschyle), Martha pak Lukrecia (Le poème de Lucrèce)! Podobných překladů přejeme sobě i od našich filologů.

Nakladatelství Laichterovo hodlá vydávati Politické spisy Karla Havlíčka Borovského v novém, přesnějším vydání. Když jich nevydalo před Masarykovou knihou o Havlíčkovi, budou se čtenáři snadno moci přesvědčiti, jak fantastická jest Masarykova essence z Havlíčka. Velmi vážná jest práce J. Pražákova Rakouské právo ústavní (část IV. obsahuje ústavu celého mocnářství). Od Pavlíny Šafaříkové vyšel William Herschel a jeho sestra Karolina.

V Ottově Světové knihovně byla vydána Renata Mauperinova bratří Goncourtů, přeložená od A. Holka, Flammarionův Koprník a soustava vědecká světová, přelož. od Č. Ibla, Heineova Kniha písní, přeložená

od dr. A. Krausa, a Johna Ruskina Koruna z plané olivy (Práce-Obchod-Válka). Časovou důležitost má Bulsova Esthetika měst, přeložená od dr. J. Podlipného. —

Časopis Českého Musea v posledním svazku svém podává nový neutěšený doklad, jak se professionelní kritika ruská chová k českému písemnictví a umění vůbec. Spisovatelka M. A. Ljapina přeložila Jiráskovy Staré pověsti české, a tento překlad recensuje nejmenovaný kritik v orgánu ruského ministerstva osvěty. Kritika nenachází na českém spise ani dobré nitky. Referent Musejníka správně podotýká, že se takovéto kritiky u bratrů Rusů v nejnovější době až nápadně množí. Kromě několika recensí příznivých, které pocházejí od Rusů, mezi námi pobyvších, většinou naši seveřané mluví o nás se stejným despektem jako Němci. Od Němců dávají sobě nasazovati brejle, skrze něž se na nás dívají, — i p. Pobědonoscev, když rozmlouvá s židem z Neue freie Presse, provozuje na nás kritiku, kterou by se přívržencům listu toho zalíbil. Ruští publicisté, kteří pomáhají rozmnožovati křivdy na nás páchané, nevědí, co činí; ale omluveni tím dokonce býti nemohou, protože jest čestnou jich povinností, aby to věděli. *V. S.*

Nové rovy.

Josef Hubáček. — Fr. Veselý.

Novinářstvo české pozbylo jednoho z nejlepších pracovníků. JUDr. Jos. Hubáček, náčelný redaktor Hlasu Národa, muž dostupující vrcholu mužných let, skonal dne 5. března v Košířích, kde po několik let v zahradním domě bydlil a v nemnohých prázdných chvílích růže a jiné květiny pěstoval. Toto zahradnické zaměstnání bylo útěchou pracovitému, pro obecné dobro zápasícímu novináři, který jinak nepřál si oddechu, po léta ani krátkého zotavení v klidu venkovském nevyhledával a všechny síly svému listu a tiskařskému závodu s ním spojenému věnoval.

Hubáček narodil se v Chotěboři dne 19. listopadu 1850, záhy se s rodiči přestěhoval do Štětí, pak do Jablonce n. N. a konečně do Hostinného, kde otec jeho byl berním. Gymnasijní studia konal v Hradci Králové a v Jičíně, právnická na vysokých školách Pražských. Mezi tím učinil zadost branné povinnosti jako jednoroční dobrovolník při 3. pluku husarském, u něhož sloužil v Praze a v několika stanicích uherských a sedmihradských. Vrátiv se pak do Prahy ukončil svá studia a byl r. 1880 doktorem práv prohlášen. V době té byl již znám jako obratný stylista; některé básnické plody své uveřejnil v almanachu Ruchu a ve Světozoru, přispíval i do jiných časopisů, zejmena psal trvale politické a společenské satiry do Humoristických Listů, v nichž dlouho jako „Emanuel Pišišvor“ bavíval veršovanými nápady a radami. Dráhu žurnalistickou nastoupil r. 1872 v redakci Čecha, r. 1876 odebral se do Chrudimě a založil tam časopis Český Východ, r. 1881 vstoupil do redakce Politiky, po dvou letech byl účasten při

zřízení Národní Politiky, kterou pak po tři roky redigoval. Z jara r. 1886, smluviv se s tiskařským a vydavatelským družstvem, převzal řízení Pokroku, jehož titul v Hlas Národa změnil a při listu tom vytrval. Převzav později také vrchní řízení národní tiskárny a nakladatelsví, založil r. 1892 pobočný list s názvem Pražský illustrovaný Kurýr, který se za nedlouho stal listem samostatným.

O vývoj obou těchto žurnálů Hubáček vzorně pečoval a svým spolupracovníkům příklad vytrvalosti a žurnalistické správnosti dával. Byl mužem pevného přesvědčení, neporušitelných zásad, jež hájil důsledně a odhodlaně bez všeliké marné ctižádosti a osobivosti; pravdu poznanou bránil statečně, svým ideálům, v této pravdě k obecnému dobru směřujícím, zůstal věren do konce, i zjednal si uznání též u svých odpůrců.

Dne 12. března zemřel mladý Pražský advokát JUDr. František X. Veselý, spisovatel odborný. Hledaje zotavení v teplém podnebí jižním uchýlil se do San Rema po smrti mladistvé choti své, která v prosinci 1899 zemřela. Avšak místo zdraví nalezl tam smrt. Veselý byl rozen v Dětenicích u Libáně dne 7. dubna 1869; dostudovav práva usadil se v Praze a záhy jal se pracovati na poli právnické literatury. V 27. roce věku svého vydal knihu „Dělnictvo, jeho práva i povinnosti," hned potom počal vydávati objemný „Všeobecný slovník právní," který vyšel v pěti dílech s příslušnými doplňky. Mezi tím počal vydávati ještě jiné dílo důležité, „Právo živnostenské," které sešitem 10. ukončil. Spisy své vydával zesnulý vlastním nákladem. Pohříchu nebylo mladému učenci dopřáno, aby další záměry literární přivedl ke konci — těžká choroba a smrt to zamezila.

J. L. Turnovský.

Ze světa slovanského.

* V lednu zasedala v Pešti tak zvaná *komise kolonisační.* Snaha pomaďařiti Slováky přivedla maďarské šoviny na myšlenku zakládati maďarské osady na území slovenském, jako v Poznani na podnět Bismarckův Němci kupovali statky od schudlé šlechty polské. Konečným cílem kolonisace musí prý býti „pomaďarštění půdy," „posilnění maďarského plemene" — pravila většina; mírnější menšina chválila kolonisaci se stanoviska hospodářského. Jestliže pracovití a skromní Slováci těžko za nynějších poměrů v Uhrách se uživují a mnozí z vlasti se stěhují, není žádné naděje, že by maďarské kolonie prospívaly, neboť lid maďarský je pohodlný a rád dobře žije.

* Zaznamenáváme smutný úkaz, že se totiž houfy slovenského lidu stěhují do Ameriky. Tak zejmena ve Spišské stolici jsou mnohé dědiny zpola prázdny; do nich stěhují se celé setniny židů z Haliče. V poslední době časopisy oznámily, že dědina Polhora (v Gemerské stolici na dráze z Brezna do Tisovce) je ze dvou třetin zničena. Mnoho lidí a rodin zmizelo, jsouce částečně po žalářích (při poslední volbě

do sněmu chovali se protivládně), částečně se vystěhovali do Ameriky. Ne tak žaláře jako spíše ohromné peněžné pokuty dědinu zbědačily. Maďarisace pronásleduje nejen „buřiče,“ t. j. národně uvědomělou intelligenci, ale i lid, jenž je všude jinde považován za hlavní sloup státu.

* *Československá vzájemnost* přišla dne 9. února na soud uherského sněmu. Poslanec Komjáthy obvinil Szélla, že je lhostejný k národnostním agitacím. Széll bráně se ubezpečoval, že sleduje jedině možnou politiku, totiž politiku maďarského národního státu, politiku jednotného maďarského národa, jak toho maďarská státní idea vyžaduje. Na doklad toho se chlubil zásluhami, že Živeně nepovolil hospodyňské školy, že odmítl žádost za obnovení Slovenské matice a za zřízení slovenského gymnasia, že nepovolil čtenářského spolku v Myjavě. Bohužel — pravil dále — československá propaganda je skutkem. Pozorovalo se to zvláště v letech minulých, ale tehdy i nyní činí se kroky, aby vláda dostala správné informace o tomto hnutí. Lituje, že nemá dat, za jakých závazků slovenští mladíci v Praze studují (ministr se nejspíš obává, že se mladíci tito zavazují zavesti na Slovensku češtinu a tím sjednotit kulturně národ československý), ale ubezpečuje, že tento smutný zjev s pozorností sleduje. — Ministr Széll přikládá tedy československé vzájemnosti význam veliký, z čehož vyplývá pro nás poučení, že je nám, a Slovákům zvláště, prospěšna. My Češi nedáme se v lásce své k trpícím bratrům nikým obmezovati, nejméně pak pány ministry.

* S žalem zaznamenáváme, že se právě v době přítomné vzdul na Slovensku spor náboženský. Zatím kypí v redakcích, ale to stačí, aby se dal celý národ v záhubný zápas. To ještě Slovákům schází! Radíme katolické i evangelické redakci, aby rozevřely evangelium, jež káže milovati bližního, ba i nepřítele. Kdo jmenem křesťanství vede urputný zápas proti vlastním rodákům, špatně křesťanství pochopil.

* Dal jsem podnět ke sbírání starých kalendářů a zasílání jich na Slovensko. A tak množství balíků i těžké bedny potulovaly za Karpaty nesouce tisíce českých kalendářů, jež jsou pro lid slovenský čtením vábným a přístupným, jakož mě o tom přesvědčují mnohé listy od přátel slovenských. Žádám snažně, aby i čtenářové Osvěty ***kalendáře schovávali*** a shromažďovali, a v podzimku neopomenu oznámit i zde adresy, kam kalendáře zasílati. Na tom nám buď velmi záleženo, aby česká kniha na Slovensku neztratila domácího práva. Uzavřeloli by se Slovensko před osvětou českou, pak samo si nedostačujíc upadne v osvětu maďarskou — pomaďaří se.

* Na Slovensku připravuje se k uveřejnění patero významných děl literárních. O jednom zmínil jsem se ve článku O působení židů na Slovensku. Zove se: *Co hatí Slováky?*, je sepsáno jazykem českým a v jedné stati slovenský spisovatel lituje, že si Slováci založili samostatný jazyk spisovný, a povzbuzuje jich, aby se vzdělávali z knih českých, aby se učili spisovné češtině a k ní zase se navrátili. Toliko v poesii nechť se podrží nářečí slovenské.

Za hranicemi moravskými, na jihu Trenčínské stolice, v dědině Zemanském Podhradí v údolí Bošáckém je na škole evangelické učitelem Ľudevít Rizner, muž vzdělaný a neobyčejně pilný. Ten od mnoha let spisuje ***rukověť literatury slovenské,*** pracované ve spůsobě životo-

pisného a bibliografického slovníku od nejstarší doby až do konce 19. století. Zajímavo je, že spisovatel má ve své knižnici bezmála všecka díla, jež do spisu svého zaznamenává; v příbytku, ve škole a na půdě uvidíme u něho knihy. Tak všecky ročníky slovenských časopisů, Bernolákův Slovár, všecky spisy Kollárovy, Hollého atd. V díle budou životopisná data všech slovenských spisovatelů s poznamenáním jejich pseudonymů a značek, ovšem též díla jejich i každý drobný článek bude zaznamenán. Také spisovatelé jiných národů, pokud o věcech slovenských psali, budou s pracemi svými uvedeni. Rukopis viděl jsem v posledních prázdninách a napočítal jsem asi 500 archů.

Druhé dílo, o němž Rizner pracuje, jest *Bošácký Slovník*, jenž obsahuje: slova odlišná od slov spisovných, fráze, idiotismy, příjmení obyvatelů, jmena honův, vrchův, potokův, skalisk; čáry, pověry, hádanky, národní písně, názvy hospodářských a řemeslnických nástrojů, popisy oděvů a j. Ovšem veškera ta látka sebrána je toliko v Bošáckém údolí, jímž teče potok Bošácký, přítok Váhu. Látka jest urovnána abecedně. Vizme na př. heslo *Dar*. Je mi to veru za dar (= malý, chatrný). Dary oči zaslepujú. Kebys' len vedzela, jako som ráda tomu darovi, milší mi je jako šetko iné. Ňemá dary (vlohy). Dobré dzjéťa je velikým darom ot P. Boha. Dar nedodar. Ukáš milá, ukáš dary, čo c' (ti) frajjéré podávali! Ešče jeden prscen mám, aj ten, milý, ťebe dám. Daj mi, Bože, ten dar, za kerý ťa prosím: toho šuhajíčka, čo ho f srci nosím. — Jest naděje, že obě díla Riznerova vyjdou nákladem České akademie.

Už v nejbližší době vyjde na Slovensku ***Vzkriesenie***, román Tolstého v překladě slovenském, jejž pořídil dr. A. Škarvan a vydá dr. Dušan Makovický v Žilině. Dílo vyjde najednou jako veliká kniha a bude úplné, jak je Tolstoj napsal. Ruská censura v Nivě, dle níž je i český překlad pořízen, mnoho škrtá, i celé hlavy, části to nejvýznamnější; slovenský překlad podá dílo celé. *K. K.*

* * *

Krakovská revue Pogląd na świat přináší z pera známého literárního historika prof. Chmielovského studii *o polské belletrii r. 1899;* tresť její tuto podáváme.

Boj proti sobectví a prospěchářství vede urputně T. T. Jeż v čtyřech svých povídkách, vloni vydaných. Boj o samostatnost bulharskou líčí „W zaraniu," dějinami uherskými z r. 1848 obírají se „Szandor Kowacz" a „Ci i tamci" a s poměry Poláků v Paříži seznamuje nás obraz „Nad rzekami Babylonu." Eliza Orzeszkowa blíží se Jeżovi v základní myšlence, v boji proti „karyerowiczowstvu." Jeví se to v drobných „Iskrach" i v delších „Argonautech;" v těchto, kde uvádí nás autorka do domu bohatého bankéře, jenž nakupil hromady zlata; ale jmění v čirém sobectví sehnané rozpadá se niveč, bankéřovi umírá dcera, druhá ho s matkou opouští. Odjezd syna do Ameriky vtiskne mu do ruky smrtonosnou zbraň. Vedle toho hlavního pásma povedl se Orzeszkové i zdařilý výpad proti „modernistům," „uplatňujícím se" v Polsku stejně směle jako jinde.

Tím útěšněji působí na čtenáře rázné a jadrné postavy v Sienkiewiczově románě „Krzyżacy,“ počatém r. 1897 a dosud nedokončeném. Těžkou chorobou stižený Bolesław Prus nepodal žádné nové práce, Sewer pak přispěl pouze otiskem starší práce „Wśród pokus.“

Velice zdařile vystoupil Władysław Reymont obrázkem z života selského „Sprawedliwie,“ črtou z kruhů hereckých „Lili“ a zvláště mohutným vylíčením života továrního v Łodzi, v polském Manchestru. V obrázku tom objevil se Reymont jako mistr slohu a plastického líčení. Podobně dramatickým slohem psány jsou nové práce W. Sieroszewského, Latorośle, Czukcze a Risztau, v němž obzvláště objevil se jeho značný talent popisovací. Do sebe uzavřen, s truchlivým úsměvem na rtech kreslí Stefan Żeromski své obrázky. Jeho filosofií zdá se býti zásada, že v životě jediným jasným momentem je obětování se pro jiné, třeba bez naděje v odměnu. A tuto theorii přivádí pak v nových svých pracech (Opowiadania, Utwory powieściowe) ku platnosti. Povrchnějším pokud se psychologie tkne, ale za to znamenitým malířem vnějších stránek života jest Artur Gruszecki, pedagog a ethnograf, jenž napsal r. 1899 několik povídek. V „Rugiwojských“ líčí s obdivuhodnou věrností chladný a etikety plný život aristokratů, žijících jen z tradic o svých slavných předcích, naproti tomu v „Kretach“ a „Hutniku“ líčí těžkou, mozolnou práci o sousto chleba v dolech, srdcelomnou bídu a zoufalé položení celé té třídy dělnické. „Szarańca“ jest utěšený obraz pomalého probouzení se polského lidu v pruském Slezsku. Tento nadšený optimismus jeví se i v nových pracích („Prometeusz“) Andrzeje Niemojewského. Netrápí ho bolesti vlastní „fialové duše,“ ale lidu prostého, i chápe se péra, by naplněn nadějí ve vítězství lidu tomu dodal odvahy k boji. Vytrvalost v práci, toť jeho heslo. Marya Godlewska vydala pod pseudonymem Exterus tři práce: Kato, Dobrane pary, Kwiat aloesu, v nichž vesměs jeví se býti dobrou pozorovatelkou. Ethický účel u ní vždy převládá.

Výmluvného tlumočníka našly snahy lidové v Janu Kasprowiczovi, od něhož rok 1899 přinesl drama „Bunt Napierskiego.“ Základ historický — kozácké boje XVII. století — jest tu věcí podřízenou. Autorovi šlo především o to, aby zobrazil bohatýra, ochránce utiskovaného lidu. Ale postava nepovedla se docela, utkvěly na ní momenty samolibosti, jež kalí jasný obraz, jaký měl autor na mysli. Neobyčejným úspěchem provázeno bylo drama Lucyana Rydla „Zaczarowane koło,“ jakkoliv to není vlastně drama, nýbrž jen čarodějská hra, krásně veršovaná. Lidové postavy jsou bezvadně vystiženy, ale celý svět szlachćiců líčen velice povrchně.

Velice nadaný básník Stanislaw Wyśpiański trpí doposud pod vlivem Maeterlinkovým, nad nímž, jakož i nad hlavním zástupcem tohoto směru v Polsku St. Przybyszewskim Chmielowski nelítostně láme třtinu. Velmi břitce odbývá to „Nad-Umění,“ uznávaje, že Przybyszewski podnes „nachází dost věrných stoupenců, kteří neodvažujíce se kritisovati a rozbírati jeho myšlenky, ***vžívají*** se v ně, jako buddhisté se hrouží v pozorování svého-pupku, namlouvajíce si, že pociťují neslýchanou rozkoš esthetickou.“

Z novellistů, kteří se obírají duší jedincovou, v prvé řadě stojí Kazimierz Przerwa Tetmajer, jenž vydal svazek krásných lyrických básní v proze „Melancholia." Z nich nejzdařilejší jsou ty, v nichž líčen boj umělců s bídou a hladem. Jsou to nadšené, úchvatné apologie umělecké individuálnosti.

Chmielowski končí svou studii tímto soudem: „Netřeba na loňskou naši produkci hleděti příliš černě. Ona sice ještě nám docela nepostačuje, tak že se posud musíme přiživovati v cizině, ale přibývá jí nejen co do mnohosti, nýbrž i co do jakosti. Prohloubení psychologické dosáhlo u nás již té míry, že se v tomto ohledu docela vyrovnáváme spisovatelům soudobých světových literatur."

* Umění milovné naše obecenstvo činíme pozorny na vážné dílo, jež ohlašuje se z Krakova p. n. „*Pomniki Krakowa.*" Bude to nádherné umělecké dílo o Krakovských památkách, o němž pracují umělci Maxmilian a Stanislav Cerchové a jež textem doprovázeti bude dr. Felix Kopera. Cena celého díla stanovena na 220 fr.

* Velice vážnou událostí literární v Rusku jest povolání k životu *belletristické sekce při carské akademii v Petrohradě.* K památce jubilea Puškinova pojí se tento vážný čin cara Mikuláše. První carem jmenovaní akademikové jsou: lyrický básník píšící pod zkratkami K. R. (velkokníže Konstantin Konstantinovič), hrabě Lev N. Tolstoj, Alexěj Antipovič Potěchin, Vladimir Sergějevič Solovjev, Anatolij Fedorovič Koni, Aleksandr Michajlovič Žemčužnikov — jehož letošní literární jubileum samo o sobě jest vážnou událostí, — Anton Pavlovič Čechov, Vladimir Galaktonovič Korolenko a hrabě Arsenij Arkaděvič Goleniščev Kutuzov. *B. P.*

* * *

V hlavním městě bulharském bude na věčnou paměť osvobození zřízen nádherný pomník carovi Alexandru II.; potřebné prostředky jsou již pohotově. Komitét (jehož předsedou jest Stojan Zaimov, náměstkem Christo Popov, jednatelem inženýr St. Sarafov, pokladním Al. Ljudskanov a v němž zasedá i náš krajan malíř a profesor Josef Mrkvička) vypisuje mezinárodní konkurs, kterýž s potěšením předkládáme české veřejnosti. Pomník buduje národ bulharský na věčnou paměť cara Osvoboditele. Bude míti nápis: „Caru Osvoboditeli vděčné Bulharsko." Pomník státi bude na náměstí před sněmovnou. Konkursu účastniti se mohou pouze sochaři. Na pomník určeno 300.000 fr. Účastníci konkursu proveďtež sochařsky tyto osobnosti a události: Sochu cara Osvoboditele, v životní velikosti stojící, sedící nebo na koni — dle vůle umělcovy. Sochy čtyř hlavních pomocníků carových ve válce: generalissima velkoknížete Nikolaje Nikolajeviče, hr. Ignatěva jakožto předního činitele v přípravách k válce za osvobození, a bohatýrských vojevůdců Gurka a Skobeleva. Události z války nejméně ve čtyřech basreliefech: 1. Car v Kišiněvě 24. dubna 1877 vojsku ohlašuje válku; 2. vítězství ruského vojska a bulharských dobrovolníků na Šipce od 21. srpna do 2. září 1877; 3. moment uzavření míru v sv. Štěpáně; 4. zahájení prvního velkého národního shromáždění v Trnově. Sochař mohl by basreliefy rozmnožiti o tyto: *a)* slavnostní odevzdání praporu města Samary bulharským dobrovolníkům v Ploješti,

b) přechod Dunaje u Svištova, *c)* vzetí Plevna, *d)* bulharští dobrovolníci ve srážce u Staré Zagory vyrvali Turkům prapor Samarský. Co do výše, šíře a jiných rozměrů má sochař úplnou vůli, nutno jen aby šetřil poměrův okolí. Stejnou vůli má co do skupin a komposice. Všechny součástky pomníku budou výhradně z bronzu a žuly, jejíchž vzácných druhů v hojnosti se nalézá v okolí Sofie. Účastníci konkursu podají sádrové modely $^1/_6$ skutečné velikosti s náčrty, a kdo uzná toho potřebu, s vysvětlivkami do 1. (14.) září 1900. Později došlé modely byly by z konkursu vyloučeny. Konkurs je tajný, budiž tedy každý model opatřen heslem a totéž heslo napsáno na zavřené obálce, obsahující jmeno umělcovo. Modely buďtež zasílány přímo předsedovi komitétu cara Osvoboditele p. S. Zaimovu v Sofii, k němu ať se sochaři též v příčině podrobností obracejí. Porota pro posouzení sestavena bude ze sochařů na Rusi, ve Francii a Italii meškajících, z předsedy komitétu a z členů technického komitétu a sestoupí se v září 1900. Umělec na prvním místě poctěný převezme postavení pomníku za 300.000 fr., z nichž obdrží na účet za model 5000 fr. Nehledě k tomu, vyplatí se druhá cena 4000 fr., třetí 3000, čtvrtá 2000 a pátá 1000 fr. Porota může stanoviti též čestné zmínky a uznání. Modely budou po 15 dní veřejně vystaveny. Pomník musí býti dokončen do 19. února (4. března dle našeho počtu) r.1904. Do 19. února (4. března) 1903, kdy slaveno bude čtvrtstoletí bulharského osvobození, musí umělec míti pomník prozatímně proveden. Plány, stručnými dějinami války a podrobnostmi bude na požádání poslouženo. *J. J. T.*

Volné rozhledy.

* V Magazin für Literatur otvírá se nám zajímavý pohled do zákulisí velikého literárního podniku. Němci se totiž s nesmírnou pietou zabývají Nietzschem a jeho pozůstalostí, zřídili zvláštní Nietzsche-Archiv, uveřejňují vše, co po něm zůstalo, vydávají jeho díla ve skvostném Naumburském vydání, překládají je do frančtiny, angličtiny a j. Ředitelkou archivu je provdaná sestra choromyslného filosofa, paní Forsterová-Nietžscheová; vydává nejen sama rozličné příspěvky k poznání Nietzscheovu (tyto její publikace ostře odsoudily a zparodisovaly i předlonské Preussische Jahrbücher), nýbrž i osvojuje si práci cizí a rozhoduje o literatuře Nietzscheovské s větší troufalostí než znalostí. Osvojila si na př. německý překlad francouzské brošurky Lichtenbergovy o filosofii Nietzscheově, ačkóli autor jest obecně znám; a k vydavateli Nietzcheových děl, dr. Fr. Koeglovi, pojala od té doby, co se zasnoubil. velikou nedůvěru. Proto vydávání od r. 1897 ustrnulo na XII. svazku (ano tento svazek dala pí. Forsterová-Nietzscheová skoupiti a zničiti), a proto musel také nedávno dr. Koegel vydavatelství se vůbec zříci. Aby byl nějaký casus belli, vydal dr. Horneffer brošurku, v níž vydání Koeglovo úplně rozcupoval. V Magazinu však ukazuje nyní R. Steiner. že p. Horneffer nerozumí Nietzscheovi ani z polovice a pí. Forsterová-

Nietzscheová že nerozumí vůbec ničemu. Důkaz je sice trochu vášnivý, ale přece jen z něho patrno, že paní Forsterová-Nietzscheová na své rozhodující místo se nehodí a že odklizení dr. Koegla bylo čistě osobní.

* North-American-Review uspořádala anketu o nynější „affaire Transvaal.“ Ze zajímavějších hlasů je příspěvek známého vyslance transvaalského v Evropě Leydsa, jenž prostě předkládá historii a načrtává budoucí výsledek války; dále zajímavé jsou anglofilské hlasy hr. Greye (je pro annexi) a hr. Uchtomského. Kromě těch několika však konstatuje N. A. R., že dávno již nebyli národové, vlády i tisk celého světa v úsudku svém tak svorni jako při této příležitosti: všichni přejí Angličanům porážky a Boerům vítězství.

* Rovněž Correspondant přináší v té příčině svůj hlas; pí. Dronsartová lituje v ohnivém provolání, že slavný maršál Roberts propůjčil se za bič boerský; „právo“ Anglie v této válce nazývá právem šelem; jedna polovice světa pod velením Anglie hledí rozsápati malé republiky a druhá polovice se na tento zločin v tupé nečinnosti dívá. Tu — folie perverse, tu — anémie morale; a obojí hrozí zkázou lidskému svědomí.

* V Revue socialiste p. Louis uvažuje o „válce budoucnosti;“ to prý nezbytně bude válka Německa s Anglií; oba státy jsou tím úplně jisty a také se na válku dobře chystají. A p. Louis nepochybuje, že Německo se svou osvědčenou methodičností a akkuratessou zvolí sobě vhodný okamžik a že s obvyklou precisností zdemoluje Anglii tak důkladně, jako německý bunt a Napoleonské císařství.

* Forum probírá řadu zločinů, jež přinesla nová doba a jež nutí trestní zákonníky, zejmena americké, k opravám starých paragrafů. Na př. neoprávněné užití bicyklu, krádež elektrického proudu jsou ukázky doplňků, jimiž kriminalistika nového století se obohatí.

* V Revue des deux mondes plukovník Lyautey uvažuje o koloniální úloze armády a staví tu za vzor armádu Gallieniho, která podmanila Madagaskar. Koloniální úloha každé armády jest prý dvojí: vojenská a civilisační. Vojenská dělí se na tři oddíly: napřed dobytí země, pak její náležité obsazení, konečně dokonalá pacifikace. Po těchto provedených třech úlohách přichází na řadu druhá část úkolu, civilisační. Vojsko má zaříditi komunikace, založiti školy, otevříti dílny a tak přenesti světlo civilisace do nejtemnějších končin pevniny.

Zprávy hospodářské a sociální.

Stávky hornické. — Hospodářský program nové vlády. — Zákon týkající se zvelebování průmyslu. Bilance zahraničného obchodu za r. 1899.

Nový rok letošní počal *stávkami havířů* ve dvou rakouských revírech uhelných, jež v krátkém čase rozšířily se skoro na všecky pánve české a moravské a vyvinuly se v tak rozsáhlý mezdní boj, jakého Rakousko dosud nezažilo. Dne 2. ledna zastavilo práci asi 3000 horníků v hnědouhelném revíru Köflašském (u Štyrského Hradce), když opětné

pokusy dohodčího úřadu zjednati smír zůstaly bez výsledku. Dělníci požadovali ustanovení minimální mzdy pro jednotlivé třídy horníků, 20%ní zvýšení mzdy řemeslníkům, osmihodinnou dobu pracovní, týdenní výplaty, poskytování svobodného bytu nebo příbytečného, uhlí pro domácí potřebu darmo, oleje za vlastní náklady a uznání důvěrníků hornických. Stávka tato v několika dnech způsobila v Štyrském Hradci veliký nedostatek uhlí, mnohé továrny musely zastaviti práci, dráhy obmeziti dopravu, a také v domácnostech nastala nouze o palivo. Za účinného prostředkování vlády docíleno bylo shody v ten spůsob, že těžaři zvýšili mzdu o 20 hal. za směnu, povolili týdenní splátky na mzdu, jež se má měsíčně účtovati, příbytečné, svobodné uhlí a přenechávání oleje za vlastní náklad; dělníci majíce zřetel na ostatní dělnictvo a obyvatelstvo, jež stávkou nevinně trpí, ústupky těmito se spokojili. Druhá stávka vypukla téhož dne v Ostravě na dvou dolech z toho důvodu, že počátek noční směny bez svolení dělnictva přeložen byl s 6. hodiny na 8. hod. večer, aby místo dvojí dvouhodinové přestávky dosaženo bylo jedné čtyřhodinové, které lze lépe využitkovati k opravám a k dopravě materiálu. Zdálo se, že se stávka tato brzy skončí, protože zástupci dělnictva za ústupky při noční šichtě sobotní hodlali zanechati odporu proti novotě. Avšak tu vystoupilo dělnictvo s požadavky novými, žádajíc ve jmenu všeho dělnictva v Ostravsko-Karvínském revíru osmihodinnou dobu pracovní — vjezd i výjezd z dolu v to počítaje, — týdenní výplaty, ustanovení určitých minimálních mezd pro jednotlivé třídy dělníků, bezplatné dodávání svítiva a deputátního uhlí a upravení výjezdu při sobotní noční šichtě, a hrozíc všeobecnou stávkou, nebudeli jim do 4 dní vyhověno. Majitelé dolů učinili sice jisté ústupky (5%ní zvýšení mzdy za panské směny a přiměřené zvýšení sazby akkordní, povolení bezplatného svítiva a deputátního uhlí a zkrácení šichty v neděli a ve svátek ráno končící), ale požadavek osmihodinné směny a určitých mezd minimálních prohlásili za nepřijatelný. Delegáti dělnictva spokojili se s těmito ústupky, ale dělnictvo neschválilo tohoto ujednání, a stávka se ponenáhlu rozšířila na všech 36 dolů onoho revíru. Z 36.000 dělníků dne 22. ledna zahálelo přes 20.000, tak že v některých závodech musela býti práce docela zastavena, v jiných pracovala jen malá část dělnictva. Zatím nastal ruch také v dělnictvu pánve Kladenské, které předložilo majitelům hor podobné požadavky jako dělnictvo Ostravské, a když tito na ně ani odpovědi nedali, zahájena 15. ledna na všech 10 dolech stávka, které se súčastnilo najednou asi 10.000 dělníků. Dne 22. ledna vypukla pak všeobecná stávka v hnědouhelných dolech severozápadních a západních od Ústí až k Falknovu a Plzni, zaměstnávajících 32.000 dělníků, když požadavky dělnictva, týkající se osmihodinné směny, minimální mzdy a p. nebyly splněny. Stávky súčastnilo se z počátku přes 23.000 dělníků. Mimo to hrozila ještě stávka ve Štyrsku, ale některými ústupky majitelů hor jest zažehnána; vypukla stávka i v Korutanech, ale trvala také jen krátce.

Stávka ve zmíněných pánvích českých a moravsko-slezských trvá však již jedenáctý, pokud se týče 9. a 8. týden bez přestání. Asi 60.000 dělníků, více než polovička všech rakouských horníků, zahálí a přes 300.000 lidí nalezá se tedy už po 2 měsíce bez výdělku. Oběti, které dělnictvo

podniká na vybojování svého hlavního požadavku, čistě osmihodinné šichty (vjezd i výjezd a přestávky pracovní v to počítaje), dosáhly již ohromné výše, a škoda, jež způsobena průmyslu i soukromníkům, jde do velikých milionů. Na počátku stávky byly vyhlídky pro dělnictvo velice příznivé. Doba byla velmi vhodná, jelikož těžaři neměli zásob uhlí, a také konsumenti měli jen skrovné zásoby následkem rozmnožené potřeby, jednak větší činností průmyslových závodů, jednak silnými mrazy nastalé, jakož i nedostatečným dovozem způsobeným nedostatkem vagonů a přerušení dopravy vánicemi a pak následkem naděje, že ceny na podzim zvýšené budou brzy zase sníženy. Proto nastala brzy po vypuknutí stávky na mnohých místech veliká nouze o uhlí. V Praze, v Plzni a v jiných městech, která zásobována jsou z revírů stávkou postižených, způsobil nedostatek uhlí v prvních dnech pravou kalamitu; osvětlování ulic muselo býti redukováno, jízdy elektrické dráhy jen na některé hlavní tratě obmezeny, většina škol byla zavřena, v železárnách a koksovnách, továrnách na porcelán a na sklo musela býti práce úplně zastavena a v četných jiných továrnách buď obmezena nebo také na čas přerušena; četní obchodníci s uhlím museli obchody své zavříti, a chudší třída obyvatelstva buď vůbec zůstávala bez paliva nebo jen stěží a za intervence obcí mohla si palivo opatřiti. Mohlo se očekávati, že takovéto zhoubné následky donutí majitele dolů k povolnosti, oni však nechtěli s dělníky ani vyjednávati, a vláda ukázala se proti jejich tvrdošijné neústupnosti úplně bezmocnou. Vyslala sice dřívějšího místodržitele moravského, nynějšího ministra spravedlnosti do revíru Ostravského, aby tam prostředkoval, ale cesta jeho minula se s účinkem. Do Kladna vyslán byl sekční chef ministerstva orby, který však po dlouhých domluvách nedocílil nic jiného, nežli že těžaři obeslali dohodčí výbor, do něhož zdráhali se dříve vyslati své zástupce tvrdíce, že dělníci z práce vystouplí nejsou již členy tohoto výboru a nemají tudíž práva v něm jednati. A vyjádření toto podali také ve schůzi dohodčího výboru, jenž se následkem toho musel bez výsledku rozejíti. Uhelní baroni tedy nepovolili, spoléhajíce na to, že dělnictvo bude nouzí donuceno práci bez podmínek nastoupiti. Jim stávka valné škody nezpůsobí, protože ceny uhlí, jež se sem nyní přiváží z Horního Slezska a z Uher, ba i z Anglie, dostoupily výše trojnásobné a i větší, tak že mohou počítati na to, že spotřebovatelé uhlí budou po stávce ochotně platiti ceny o mnoho procent vyšší, než byly před stávkou, a že oni si tedy úbytek co nejdříve nahradí. Na venek však se tváří, jako by hájili zájmů průmyslu a zemědělstva tvrdíce, že by zavedením osmihodinné doby pracovní nastalo takové zdražení uhlí, že by náš průmysl nemohl konkurrovati s cizozemským, že by pak také dělnictvo v ostatních závodech průmyslových žádalo zkrácení doby pracovní, a že by větší potřeba dělnictva hornického měla v zápětí zdražení sil pracovních při ostatním průmyslu a při zemědělství. Důvody tyto jsou však úplně liché. Splněním požadavků dělnických nemusí se uhlí zdražovati, poněvadž těžaři již v posledních letech příznivé konjunktury využitkovali a uhlí značně zdražili (pouze v poslední zimě činilo zdražení 12 kr. na q), čímž rakouští majitelé uhelných dolů docílili mimořádného zisku 43·2 mil. zl., kdežto vyhovění požadavkům dělnickým vyžadovalo by náklad toliko o 4 mil.

vyšší. Je tedy zřejmo, že ohled na průmysl, na nějž se při posledním zdražování uhlí pranic neohlíželi, jest těžařům pouhou záminkou. Tvrzení, že se osmihodinná šichta ve všech dolech již z technických důvodů provesti nedá, jest rovněž bezdůvodné, protože erární doly Mostecké před vypuknutím stávky zavedení její od 1. ledna 1901 slíbily a asi ve čtvrtině dolů již nyní jest provedena. Když vláda nedovedla zpupnost uhelních baronů zkrotiti (jakkoli k tomu již na základě hornického zákona má dosti prostředků a jakkoli mohla pomocí § 14. stát. zákl. zákona, jehož by tenkráte bylo bez odporu správně užito, o příslušný podklad právní k sekvestraci dolů se postarati), skládala veřejnost naději v parlament, avšak ani tento nemá odvahy vydati zákony potřebné k odstranění citelného nedostatku a ohromné drahoty uhlí. Ze strany sociálně demokratické učiněn byl pilný návrh, aby byla v dolech zavedena osmihodinná doba pracovní. Návrh odkázán výboru, ten zvolil ze sebe subkomitét, který uspořádal anketu o možnosti takovéhoto ustanovení doby pracovní; byli sice vyslechnuti zastupci jak těžařů tak i dělníků ze všech revírů, avšak positivních výsledků dosud nikde neviděti. Co nejdříve bude říšská rada odročena a osnova zmíněného zákona zůstane asi nevyřízena, a tak možno očekávati, že uhelní baroni na konec dělnictvo, jehož prostředky jsou již asi vyčerpány, přece zdolají. Hlavním předmětem tohoto velikého zápasu mezi podnikatelstvem a dělnictvem jest zkrácení doby pracovní na osm hodin, a požadavek tento dlužno pokládat za úplně spravedlivý. Práce v dolech jest velice namáhavá, protože musí býti konána v nepřirozených polohách. Těžká atmosféra a vysoká temperatura působí tím zhoubněji na síly člověka, čím déle šichta trvá. Zkušenost učí, že horníci majíce kratší směnu, nemusejí v prvních hodinách se silami svými tak hospodařiti a mohou tedy v 6—7 hodinách vykonati tolik práce jako v 8—9. Požadavek, aby doba vjezdu a výjezdu byla do doby pracovní počítána, jest rovněž správný, poněvadž dělník od okamžiku, kdy sedne do šály, až do té chvíle, kdy z ní vystoupí, nemůže časem svým disponovati, nehledě ani k tomu, že po celou dobu podléhá škodlivým vlivům atmosféry a temperatury podzemní.

Nová vláda představila se říšské radě s velmi rozsáhlým ***programem hospodářským.*** Chce stavěti druhou železnici do Terstu, na jejíž provedení již od 30 let bylo naléháno, chce podporovati domácí průmysl podle vzoru uherského poskytováním různých výhod závodům, jimiž pěstovány býti mají nová odvětví výroby, slibuje předlohy zákonů o společnostech s ručením obmezeným, o společnostech výdělkových a hospodářských, o řízení chekovém, o založených dluhopisech bankovních, nový zákon akciový, nucené pojišťování budov, závazné starobní a invalidní pojišťování soukromých úředníků a opětné předložení osnovy zákona o závazných společenstvech rolnických. Osnovy zákona o stavbě dráhy do Terstu a o podporování průmyslu byly říšské radě již předloženy, ostatní zůstávají zatím jen slibem. Vláda rozhodla se, pokud se týče přechodu Túrským pohořím, pro linii Gastýnskou jdoucí ze stanice Schwarzachu tratí Salzbursko-Inšprucké do stanice Möllbrücku trati Běláсko-Inšprucké a pokud se týče dalšího pokračování pro linii Karavankami a linii Bochyňskou jdoucí z Běláku přes Assling, Bystřici a Gorici

do Terstu, ačkoli linie Predelská jest mnohem kratší a levnější. Rozhodné byly tu patrně důvody vojenské, protože trať Predelská šla by blízko hranic italských, a převážný vliv maďarský, neboť trať Bochyňská může sloužiti též zájmům Rěckým. Linie Gastýnská má 77 km. délky a vyžadovati bude 60 mil. k. nákladu, linie Bochyňská z Běláku do Terstu 126 km. délky a náklad její rozpočten jest 93 mil. k. Připočtemeli k tomu ještě 44 km. dlouhou odbočku z Asslingu do Celovce, bude celý náklad na druhé železniční spojení s Terstem činiti 191 mil. k. Drahou touto bude vzdálenost ze Salcburka do Terstu zkrácena o 246 km. Vzdálenost z Čech do Terstu zkrátí se však jen o 110 km.

Zákonem na podporování domácího průmyslu má býti vláda zmocněna, aby oněm průmyslným podnikům, které povstanou do 31. prosince 1910 a budou míti za předmět výrobu, jaká v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených ještě vůbec nebo v míře hospodářským poměrům přiměřené nestává, poskytovala osvobození od poplatků ze smluv, akcií a kuponů, od výdělkové daně a od daně domovní z nenajatých místností účelům závodu sloužících. Poslední troje osvobození má trvati 12 let ode dne otevření závodu. Podnikům co do kapitálu nedosti silným může býti výjimečně udělen i příspěvek státní. Aby domácím závodům zabezpečen byl odbyt, má při dodávkách státních, zemských a obecních za stejných jinak podmínek co do ceny a jakosti výrobkům domácím dána býti přednost. Tak tedy heslo „Svůj k svému," jehož provádění na prospěch českých závodů bylo od vládních orgánů stíháno namnoze i tresty, má býti povýšeno za zásadu vládní politiky, pokud jde o závody rakouské proti cizozemským a uherským.

Bilance zahraničného obchodu rakousko-uherského, jež roku 1898 skončila passivem 12·179 mil. zl., dospěla opět ke značnému aktivu 138·087 mil. zl. tím, že přívoz (celkem 790·354 mil. zl.) zmenšil se o 29·467 mil. zl. a vývoz (celkem 928·421 mil. zl.) stoupl o 120·799 mil. zl. Za tento příznivý výsledek dlužno především děkovati lepším žním obilním, následkem kterých přívoz obilin klesl o 55·1 mil zl. a vývoz stoupl o 8·63 mil zl., dále rozvoji vývozu cukru (o 19·6 mil. zl.), uhlí a dříví (o 19·5 mil. zl.) a ovoce, zelenin atd. (o 16 mil. zl.). Také některé položky výrobků průmyslových vykazují zlepšení, avšak proti plodinám zemědělským a cukru dosti nepatrné. Saldo naší bilance zahraničného obchodu jest tudíž dosud závislé od vysledků žní. Špatná žeň může opět značné aktivum roku minulého proměniti v passivum.

Dr. *E. B. Šimek.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. března 1900.

Smiřovací porady a český vnitřní úřední jazyk. — Česká obstrukce, velkostatkáři, Poláci, pravice. Rozklad na levici. Ministerský program. Branecká předloha. Volba místopředsedů. Obžaloba Wittkova ministerstva. Panská sněmovna o situaci. Uhelná pohroma. Volba do delegací. — Dolnorakouský sněm. — Lev XIII. — Hrůzovláda v Srbsku. — Válka v jižní Africe. — Anglický parlament. — Lex Heintze v Německu. — Deschanel.

V ústavním životě rakouském dozrálo ovoce starých hříchů. Řády před 39 lety oktrojované, aby jednomu kmeni zabezpečily nadvládu,

vždy více váznou a ukazují se nespůsobilými k vyřízení jakékoliv otázky národní. Živelní silou vyvinuvší se události oslabily sice a potrhaly bývalou stranu Frankfurtskou a centralistickou, avšak i její trosky ještě se vzpírají urovnání poměrů rakouských i po stránce jazykové, nečku státoprávní.

Ministerstvo Körbrovo bylo na omylu domnívajíc se, že *porady českých a německých zástupců* přivedeny budou potud k cíli, by říšská rada na 22. února svolaná mohla klidně zasedati. Českým zástupcům nešlo o to, aby velký program veškerých národních otázek byl vyřízen, ovšem ale bezvýminečně trvali na tom, aby aspoň český vnitřní jazyk úřední byl opět přiveden ku platnosti. V tom smyslu vyslovili se (17. února) Jaworskému jakožto předsedovi parlamentárního výboru pravice. Podobně prohlásil se i výkonný výbor národní strany svobodomyslné v Praze (17. a 18. února) uznávaje potřebu obstrukce, nebudeli aspoň čeština opět jako vnitřní úřední jazyk zavedena. Z té příčiny konány pak ve Vídni česko-německé porady 19. a 20. února, hlavně přičiněním vlády na rychlo ještě svolané. Pro Moravu schválena od moravských zástupců pouze osnova o zevním jazyku úředním na Moravě, Čechové trvali pak důsledně i na vnitřním, čemuž Němci odporovali odvolávajíce se na „prospěch státní jednoty,“ která prý „musí německým vnitřním jazykem úředním býti zabezpečena.“ Ve schůzi zástupců z Čech zamítali Čechové zřízení národních kurií s právem veta na sněmu českém, a Němci zase český vnitřní jazyk, od jehož zákonné oprávněnosti Čechové ustoupiti nemohli. Ministerstvo, jež trvá na tom, aby se obě strany dohodly, nevyhovělo požadavku českému. Jednání ocitlo se u mrtvého bodu.

Český klub přijal pak 21. února jednohlasně resoluci hlásající: „Křiklavé a neslýchané bezpráví, jež na českém národě bezpodmínečným zrušením jazykových nařízení bylo spácháno, a otřesení státní autority činem tím a tolikéž obětování kabinetu Thunova ostaly podnes nesmířeny . . . Kabinet Körbrův chopil se otěží vlády a prohlásil svou ochotu urovnati nešťastný jazykový spor . . . Průběh vyrovnávacích porad ukázal možnost sblížení stran aspoň v některých sporných otázkách, nenadálé však svolání říšské rady přerušilo další konference, aniž napravena křivda v říjnu lonského roku spáchaná . . . Čeští poslanci nemohou jinak než setrvati v nejrozhodnějším odporu proti vládě.“ Tuhá opposice a obstrukce byla ohlášena. Český klub velkostatkářský, jemuž resoluce ta byla oznámena, vyslovil se, že sice nemůže účastniti se obstrukce, jmenovitě proti braneckému zákonu, ale že klade váhu na to, aby dosavadní přátelský poměr mezi oběma kluby, pokud se týče materielní solidarity, i dále potrval. Český klub uznal toto stanovisko, a k osvědčení shody podepsali dr. Pacák a hr. Pálffy jmenem svých klubů společný návrh, aby tajný výnos předešlého ministra spravedlnosti Kindingra o provedení zrušovacích jazykových nařízení ze dne 17. října byl za neplatný prohlášen. *Shoda všech českých zástupců z Čech a Moravy* byla tedy zachována. *Polský klub* jest pro shodu s Čechy a pravici považuje za státní nutnost, požadavky české uznává za spravedlivé a podporu jejich od pravice za nutnou, avšak jest pro povolení všech státních nezbytností, především branců, a proti obstrukci. V tom

smyslu zní jeho usnesení a v tom smyslu vyslovily se čelné listy polské. ***Německá katolická strana*** jest vůbec proti obstrukci i opposici.

Na levici jevil se rozklad více méně zastíraný. Němečtí nacionálové strhují na sebe vedení. Z jejich frakce jakožto nejčetnější vybrán kandidát pro prvního místopředsedu sněmovny, uprázdněné vstoupením Poláka Piętaka do ministerstva. Jest to Prade, jenž porazil liberály na Liberecku. Tato frakce usnesla se též podati obžalobu na ministerstvo Wittkovo, že užilo článku 14. v zákonodárství. O nejchoulostivější otázce, opravě obecního řádu Vídeňského, levice nejednala, jelikož by jednání bylo vedlo k jejímu rozkladu. Křesťanští sociálové vymohli si od vlády svolání dolnorakouského sněmu na den 20. února k vyřízení změn volebního řádu Vídeňského, aby mohl býti předložen nejvyšší sankci. Ochota vlády k Luegrovi pobouřila opět liberály a sociální demokraty.

Čím stručnější bylo osvědčení ministerstva Körbrova ve Vídeňském Abendpostu, když nastoupilo, tím rozsáhlejší jest ***ministerský program***, kterýž ohlásil předseda ministerstva při novém zahájení říšské rady dne 22. února. První část věnována jest česko-německému sporu, druhá jest jako zářivá fata morgana, již ministerstvo vykouzluje před očima říšské rady o hospodářském zvelebení všech tříd obyvatelstva a všech zemí. Od přítomnosti má se obraceti pozornost k tomu, co by mohlo býti, od národních sporů k hospodářské činnosti. Jest v tom tedy i kus politiky, ostatně již staré, když v nesnázích národních a politických staví se zlaté hrady hospodářského blahobytu.

S důrazem osvědčoval se dr. Körber, že jeho vláda není vládou žádné strany a že se obrací k objektivnosti a nepředpojatosti všech stran, neboť „Rakousko není žádným jednotným státem národním.“ Co se národní otázky týče, pozvala prý vláda zástupce všech stran obou národností a není její vinou, že se někteří nedostavili. Zdali konference dosáhne výsledku, prozatím nelze říci, ale čeho dosud dosaženo, utvrzuje prý přesvědčení, že nastoupená cesta je správna. Vláda se vynasnaží, aby šetříc rovnoprávnosti, co možná rychle zavedla trvalý stav v otázce jazykové. Vláda si přeje, aby sporné strany samy takový skutek míru vykonaly. Vším spůsobem jest pak odhodlána po ukončení konferencí podati předlohy k ústavnímu vyřízení. „Mír musí býti zjednán; toho očekává všecko obyvatelstvo hluboce potřebou míru naplněné.“ Co do hospodářské části slibuje vláda především železnici přes Taury s prodloužením přes Karavanky a Bochyni do Terstu, kterou by spojení s Terstem značně bylo zkráceno; 500 milionů korun má býti obráceno na stavbu železnic. O nových vodních cestách konají se studie, splavnění řek se chystá. Průmyslu náleží prý největší péče. Čas činu nadešel. Zákon o podpoře průmyslu hned bude předložen. Vláda podporovati bude výrobu a tvořivost. Každému slibuje podpory v průmyslu, obchodu, živnosti, vývozu. Zákonodárství v rozličných směrech pro povznesení blahobytu, nová celní sazba, o níž v souhlase s Uhry se bude jednati, nové obchodní smlouvy a dlouhá řada hospodářských zákonů, vše to má zlepšiti poměry domácí. Až přílišná míra krásných úmyslů a slibů zdá se býti hlavní vadou programu, kterýž předpokládá, že vláda Körbrova zřízena jest na dlouhá léta.

Avšak hned první schůze říšské rady ukázaly, jak málo tento sbor se podobá parlamentu. Obstrukce česká jest mírného spůsobu a s německou, která nedopouštěla vůbec žádného rokování, nesmí býti porovnávána. Ale samo skupení stran ukazuje, že jejich těžiště jest jinde než v tomto sboru, že království a země jsou základem říše a nikoliv oktrojovaná a státním převratem r. 1873 od centralistů přímými volbami na nepřirozenější ještě stanovisko stržená říšská rada. Co do bouřlivých výstupů championství podržují strany německé, na jejichž vrub také padá nízká úroveň cislajtánského parlamentu. Tak nejdivočejší všech schůzí dosavadních, dne 23. února, v níž hrubé osobní nadávky se ozývaly, způsobena tím, že za příčinou současné schůze dolnorakouského sněmu opozdilo se zahájení říšské rady do hodiny polední; proto se liberálové, socialisté a krajní nacionálové chytili do křížku s křesťanskými sociály, tedy němečtí bratří vespolek prováděli odpornou gladiátorskou produkci.

Hlavní předloha, pro kterou nyní říšská rada svolána, ***povolení branců***, vyřízena ne sice hladce, ale dosti rychle. Proti obstrukčnímu návrhu Englovu (22. února), aby ihned zahájeno bylo rokování o vládním programu, přijat odročovací návrh Jaworského a ve třech schůzích (22., 24. a 26. února) vyřízeno první čtení braneckého zákona, při němž se z Čechův ujali slova hlavně poslanci Doležal a Hořica. „Vyhrožuje se nám rozpuštěním říšské rady, absolutismem, ano i stanným právem," pravil Doležal. „Nebojíme se toho. Nás z rovnováhy nepřivedou. Nové volby neuvedou sem z zemí koruny České poslance, kteří by se našimi skrovnými požadavky co do rovnoprávnosti uspokojili . . . Nemáme v tomto státě, jejž jsme krví svou a potem svým založili, nikoho, v jehož slova bychom mohli důvěřovati. Nemáme nikoho, kdo by práv našich přísahami stvrzených hájil a nám chtěl pomoci k jejich užívání, ačkoliv nám několikráte slavně byla slíbena. Vztýčen byl Gesslerův klobouk armádní řeči, a celý věrný národ za výhrůžek stanným právem jest donucován, aby se před kloboukem tím skláněl." — Hořica uváděl stížnosti na správu vojenskou, že nevede si stejnou měrou k národnostem, jmenovitě k české, a vytýkal, že hlášení se záložníků českým „zde" naduto bylo dokonce až na vzpouru, ač tato dle zákona jest možna jen ozbrojenou mocí.

Ještě rychleji vyřízena předloha v podrobném rokování a třetím čtení 12. a 13. března. Nestalo se to náhodou, nýbrž po celodenní poradě z usnesení českého klubu 8. března, aby branecký zákon z obstrukce byl vypuštěn a byla mu činěna pouze opposice. Dr. Engel prohlásil jmenem klubu, že zástupcové čeští nevzdávají se obstrukce z nijaké obavy nebo slabosti, nýbrž proto, že „nepovažují za dobré, aby svým chováním znemožnili hlasování o tom, by rakouskému císaři a králi českému poskytnut byl prostředek moci, jehož vyžaduje celistvost a velmocenské postavení říše." Dr. Herold dovozoval, že armáda všeobecné branné povinnosti jest armádou lidu a že duch armády má býti také lidu přátelský a nikoliv nepřátelský. Horlil na pěstování ducha českému národu nepříznivého. „Kdy by byly Čechy bývaly zřízeny na základě samosprávy a státního práva svého, dávno by již byl pokoj a mír v říši," pravil na konec. „Rána, která byla českému národu

zasazena zrušením jazykových nařízení, ukázala mu opět cestu, po níž jest mu se bráti, a osvědčila, že český lid musí opět rozvinouti starý národní prapor, pod nímž od počátku svého politického života bojoval. Chceme zříditi z rovnoprávnosti baštu k ochraně dynastie a státu, odpůrcové chtějí tu baštu oslabovat.“ Zákon branecký přijat velkou většinou:

Současně s ním byla na denním pořádku ***otázka uhelná*** v Čechách a na Moravě. Stížností proneseno dosti, ale dobré rady po skrovnu. Špatné poměry dělnictva pod zemí život trávícího, jež jen v stávce vidí prostředek, aby zlepšilo své poměry, lichva s uhlím prováděná od kartelářů, i za stávky tisíce na úkor obecenstva vydělávajících, byly osvětlovány a posléze pilné návrhy odkázány sociálně politickému výboru, aby do 12. března o nich podal zprávu. Po dvoudenním rokování (12. a 13. března) přijat jednomyslně návrh Slámův a českých poslanců, aby „za nynější hornické stávky vláda všechen svůj vliv k tomu vynaložila a se vší rozhodností zakročila, by stávka co nejdříve za náležitého ohledu na spravedlivé požadavky hornického dělnictva a všech výrobních tříd ku prospěchu veškerého obyvatelstva byla skončena.“ Pro Čechy jest neslýchané zdražení uhlí těžkou ranou, která se dotýká nejen průmyslu a živností a způsobuje zdražování všech výrobků, nýbrž i zdraví a života tisíců, kteří nemohou platiti až trojnásobné ceny za palivo.

Zatím co výbor jednal o braneckém zákoně, provedla sněmovna ***rokování o programu vládním*** (1., 2. a 3. března), Ústavověrný velkostatkář dr. Grabmayer soudil, půjdeli to tak dále, že nadešel konec rakouského parlamentu. Německý národ prý přetrpí i nejtěžší zkoušky. Čechové mohou prý způsobiti politický chaos, ale postavením německého kmene v Rakousku otřásti nemohou. Plaček poukázal, jak německý centralism jest pozadu. Do roku 1866 odpírala Vídeňská vláda, aby se česky smělo telegrafovati; teprve když přišli Prušáci, telegrafováno i česky. Němci zakazují, aby platné zákony byly prováděny, které jim nejsou po chuti. Třebas hospodářský program vládní byl sebe krásnější, Čechové nemohou se spokojiti hudbou budoucnosti a budou prováděti obstrukci. Wolf trvá na německém státním jazyku, bez něhož prý by Rakousko muselo vzít za své. Dr. Stránský pravil: „Pokud trvá pohanění, které se dostalo českému národu zrušením jazykových nařízení, potud není parlamentu, státu ani smíru.“ Gregorec dovolával se zákona na ochranu národních menšin. Pergelt jmenem německých liberálů a Prade jmenem nacionálů hájili německý sprostředkovací jazyk; tolikéž Menger. Pacák poukázal k tomu, že nejsou pouze nezbytné nutnosti státní, nýbrž také národní. Ministerstvo Thunovo a Kaizlovo odstraněno ze strachu před obstrukcí působením vojenských kruhů k vůli armádní řeči, zakročením německé byrokracie a účinkem dalších okolností, jež jsou mimo říši. Zrušení jazykových nařízení bylo kapitulací státní autority před obstrukcí. Čeští poslanci jsou nyní svému národu povinni provozovat obstrukci. Bezohlednost byla jim vnucena. Řečník ohradil se také s největším důrazem proti státní němčině.

Volba obou místopředsedů byla též dekadentním obrázkem říšskoradským. Vláda a výkonný výbor pravice, ale bez Čechů, hájily stanovisko, že většina majíc svého předsedu dr. Fuchsa má vyjíti levici ja-

kožto veliké skupině menšiny vstříc a ponechati jí prvního místopředsedu. Levice kandidovala zas Jindřicha Prada, který (7. března) zvolen 163 hlasy (o 2 méně, než kterými propadl za Clarya). Čechové trvali na kandidatuře Čecha, a dr. Žáček obdržel 93 hlasů českých, velkostatkářských a jihoslovanských, mimo to 52 lístků z pravice bylo prázdných. Uvážíli se, že přes sto poslanců zdrželo se hlasování, byla většina Pradova dosti nahodilá. Za druhého místopředsedu zvolen (9. března) dr. Žáček 168 hlasy, při čemž rovněž odevzdáno 52 lístků prázdných.

Parlamentární fraškou byla *obžaloba ministerstva Wittkova*. Režiséři z levice měli nesnadnou práci, aby obžaloba jejich nestala se skutkem a přece zas aby od své rozhorlenosti tak zhola neutekli. Čechové vzdali se hlasování a s nimi většina pravice. Posl. Janda překvapil fraškáře návrhem, aby bylo hlasováno dle jmen; návrh přijat, a levičáci vidouce, že by pro jejich obžalobu byla většina, rychle mizeli, a takž za hrubé střelby křesťanských sociálů, kteří se proti svým spojencům postavili, německo-nacionální komedie propadla 60 hlasy proti 94.

Panská sněmovna dne 6. března rokovala o programu vládním. Dlouho již neobracela k sobě takové pozornosti jako tentokráte. Přispěl k tomu hlavně rozvrat ve sněmovně poslanecké a nejistota, budeli vůbec jaký parlament. Panská sněmovna vpravila by se arci do všech poměrů a okolností. Z levice mluvil kníže Auersperg a ze střední strany hrabě Meran, oba kladouce důraz na německý „prostředkovací“ jazyk. Nejvážnější řeč promluvil dr. Rieger. Dokazoval, že i dle platné ústavy otázka jazyková jest otázkou zemskou a že není třeba k jejímu řešení zvláštních zákonů. Otázka, o kterou jde, není výlučně jazyková, nýbrž i politická. Krajní nacionalismus německý, který nemůže zván býti rakouským, překáží shodě a terrorisuje mírnější německé živly. My v Čechách musíme se vespolek dorozuměti, a to se stane tím snáze, čím méně se jiní budou do toho míchati. Trhati českého království nelze, ovšem jest možno cestou samosprávy vyhověti též národnostem zřizováním větších obvodů, okresů nebo krajů. Rozřešení jazykové otázky samo ještě nepostačuje k míru v zemi, musejí býti provedeny také změny v poměrech ústavních. Proti Schmerlingově oktrojírce staví Rieger říjnový patent a ukazuje na oktrojírkový ústavní vývoj, až do státního převratu r. 1873, kdy o ústavě rozhodl chabrus a proti platnému právu zavedeny přímé volby. Tam dlužno se vrátiti. Jednou pro vždy nutno se vzdáti myšlenky, že jest německá nadvláda a německá státní řeč pro Rakousko nutností. Ústava musí býti zřízena objektivním způsobem, s patřičným zřetelem na kulturní, sociální a politické poměry, podle vědomí práva národů a dle jejich zvláštností. — Levičáci Czedik, Lemayer a Auersperg polemisovali proti Riegrovi, ale velmi nešťastně. Od nepamětné doby byly prý jazykové otázky vyřizovány v Rakousku jen cestou zákona. Pravdou jest opak toho. Jazykové nařízení pro Halič ze dne 29. května 1869. bylo podepsáno od celého ministerstva německo-centralistického. Podobně pro Dalmacii. Vše dálo se cestou nařízení, aniž se proti tomu Němci vzpírali. Základní právo jazykové rovnosti pochází u nás již z obnoveného zřízení zemského, a roku 1848 sám předek Auerspergův náležel k těm, kteří je uznávali jako platný

zákon. Riegrova řeč byla opravdovou řečí programovou, v mírných, ale jistých obrysech načrtanou. — Panská sněmovna doplněna šesti novými členy, z kterých se ku pravici hlásí český průmyslník František Šebor a guvernér rakousko-uherské banky rytíř Biliński, k střední straně bývalí ministři hr. Bylandt-Rheidt a hr. Latour, k levici Arnošt Plener a dr. Karel Menger. I tímto jmenováním chtěla vláda označiti své stanovisko.

Bez obstrukce vykonány 16. března ***volby do delegace***, načež 17. říšská rada odročena. Němci mařivše téměř po tři léta všelikou činnost její, teď vidouce, že by opposicí českou potržka pravice se utvrdila, naléhali, aby se v jednání pokračovalo. Když pak míjela obstrukce česká, chtěli, aby delegační volby byly odročeny a tím aby jim byla poskytnuta jistota, že říšská rada opět bude svolána a jim že zbude předmět obstrukce. V tom i onom případě dali si však od předsedy ministerstva říci.

Zlá nehoda stihla liberály a nacionály vyřízením obecního řádu Vídeňského. ***Dolnorakouský sněm*** přijal požadované od vlády změny (20.—26. února), čímž odpadla překážka, aby jej vláda předložila nejvyšší sankci. Obě řečené strany a s nimi socialisté obrátili se k vládě deputací, aby nepředložila zákon císaři. Dr. Körber odpověděl vyhýbavě, že jej bedlivě prozkoumá.

Za účastenství celého katolického světa slavil ***papež Lev XIII.*** dne 2. března své devadesáté narozeniny. V těžké době, kdy Napoleon I. byl pánem státu církevního, spatřil v Carpinetu světlo světa. V 68. roce věku svého vyšel z konklave jako papež. Velké změny staly se za 22 léta jeho vlády a vesměs ku prospěchu církve. Římská církev slavila za Lva XIII. vítězství za vítězstvím. Právě teď rok zdálo se, že dnové papežovi jsou spočteni, a mluvilo se o přípravách k novému konklave, ale papež se pozdravil; kolem něho mřeli kardinálové, posléze Jacobini, ale Lev XIII. zdráv a nevyhýbaje se námaze slavnostní, překročil deváté desítiletí svého života.[1])

Nejen Slovanstvo, ale celý vzdělaný svět očekával, že v Srbsku při nejbližší příležitosti lidskost dojde platnosti a že oběti mstivosti Milanovy aspoň amnestií dostanou se na svobodu. Minul sv. Mikuláš, rodinný patron Obrenovićů, minul nový rok, svátek pravoslaví a posléze 6. březen, osmnáctý výroční den srbského království, ale odsouzenci hynou dále v těžkých žalářích. Milan na dráze té ještě pokračuje na vzdor nevoli, kterou tím jmenovitě v Rusku působí. Tak odvolal král srbského vyslance plukovníka Mašína z Cetyně a dovršil tím i zevně zmar spolku srbsko-bulharsko-černohorského, s mnohými nadějemi před čtyřmi lety osnovaného. Za to zaříditi chtěl generální konsulát v Ženevě, kde mešká Petr Karaďorděvič a mnoho srbských emigrantů; ale spolková rada švýcarská k tomu nesvolila.

Válka v jižní Africe se v polovici měsíce února obrátila ve prospěch nesmírné přemoci anglické. S hrdinstvím od samých Angličanů uznávaným vedou si Boerové, ale co zmůže hrstka sebe odhodlanějších bojovníků proti velikým vojskům, jež po čtyři měsíce už pořád se do-

---

[1]) Viz studii Adolfa Srba „Papež Lev XIII.“ v Osvětě 1893, čís. 1., 2. a 3.

plňují a množí! Město démantů bylo prvním cílem výpravy Robertsovy. V Kimberleyi osvobozen i „Napoleon Afriky“ Cecil Rodes, účastník v těžbě démantů, s Chamberlainem hlavní strůjce výpravy proti svobodným státům holandských osadníků a horlitel pro dráhu z Kapského města do Kahyry. Pod velením Cronjeovým ustoupili Boerové k východu do Oranžského státu, kde utkali se brzo s jízdectvem anglickým: Roberts položil se s hlavním stanem u Jakobsdalu. Cronje hájil ústup při brodech přes Modderu u *Koodoosrandu* a zde provedl obranu, kterou lze srovnati se zápasem Spartánů v Termopylách. Děla a vozba jeho větším dílem mohla odtáhnouti, i několik sborů se prosekalo. hlavní voj však byl sevřen, a dne 27. února oznámila anglická vláda v parlamentu, že tu noc *Cronje kapituloval* — 3600 Boerů přemoženo bylo od 45.000 Angličanů. Jenom 6 děl dostalo se v moc anglickou. Dokud byl stín možnosti, že prorazí svírající ho železný kruh, Cronje vytrval a krutou palbou ručničnou odrážel nepřítele. Krytem jeho bylo úžlabinovité řečiště, jež anglická děla s okolních výšin zasypávala granáty. I když naděje na vybavení zmizela, Cronje ještě vzdoroval, teprve když poslední síly a zásoby potravní vyčerpány, když puch z vysíchající řeky, do níž Angličané zdechliny vhazovali, otravoval povětří a žízeň za úpalných veder mučila lidi a koně, odhodlal se Cronje ke kapitulaci, k níž ho vésti musel i ohled na ženy a děti, které po dvanácte dní a nocí, v bouřích, lijavcích a úpalech na holé zemi pod břehy se kryly a palbou nepřátel ušetřeny nebyly.

Pohroma na západě nemohla ostati bez účinku na bojiště v Natalu a Kapsku. Boerové zmocňovali se tam ještě sice jednotlivých posicí, Rendsburgu, Colesbergu, ohrožovali železničné spojení anglické a stavěli se na odpor Bullerovi, posléze však odstranivše obléhací děla, ustoupili od Ladysmithu na sever. Po čtyřměsíčném sevření byl 28. února *Ladysmith* svoboden, a lord Dundonald vtrhl do něho se svým jízdectvem. Zatím Roberts, napadán od holandských republikánů, pod velením De Weta a Delareye soustředěných, postupoval k hlavnímu městu Oranžského státu, *Bloemenfontainu*, a 13. března je opanoval. Na pochodě tom Angličané ve třech srážkách utrpěli citelné ztráty a nepodařilo se jim nepřítele zaskočiti.

Před tím 5. března presidenti obou států Krüger a Stejn poslali z Bloemenfontainu depeši Salisburyovi mír nabízejíce. Jest to akt prostý a důstojný, sebevědomý, křesťanským duchem prodchnutý. Krüger a Stejn ujišťují, že republikáni nežádali ničeho, co jest anglického, ale že podstoupili válku jedině k uhájení své ohrožené svobody a zabezpečení neodvislosti obou republik jako svrchovaných národních států. Jenom za těch podmínek jsou ochotni k míru, jinak že by jim nezbývalo než vytrvat v důvěře, že Bůh jich neopustí. Posledními úspěchy obhájila prý Anglie svou čest a obě republiky spěchají osvědčiti, za jakých podmínek jsou ochotny jednati o mír. Avšak Anglie majíc už nyní v jižní Africe 150.000 vojáků, zpupně odmítá nabídky míru a prohlašuje, že Boerové musejí býti úplně přemoženi, státy jich své samostatnosti zbaveny a pod anglické panství přivedeny. Boerové jsou tedy nucen bojovati dále. Drobná válka proti Angličanům bude asi jejich další taktikou, a pro tu se hodí jmenovitě východní část Oranžska a Transvaal.

V podobném smyslu se Krüger a Stejn 13. března obrátili k evropským velmocem a k Spojeným státům. Jedině Mac Kinley ujal se prostřednictví a depeší anglické vládě oznámil žádost, aby nepřátelství bylo zastaveno. Salisbury odpověděl na to do Washingtonu, že anglická vláda nehodlá přijmouti prostřednictví některé cizí moci v jižní Africe.

V Anglii panuje nad obratem v jižní Africe náramný jásot. Jen Irčané se důsledně zastávají Boerů. Z liberální opposice část vyslovuje se pro mír. V samém parlamentě odehrávají se výjevy jásotných záchvatů, jako by Anglii bylo potkalo netušené štěstí. Bez váhání vyřídila sněmovna za čtrnáct dní ***válečný rozpočet*** na rok 1900—1901, jenž vykazuje 61 ½ milionu liber šterl. na 430.000 mužstva, kdežto na běžný rok obsahoval rozpočet pouze 20·6 milionu na 184.853 mužstva, který ovšem byl zvýšen na 43·6 milionu a na 339.853 mužstva. Počítáli se libra šterlinku po 24 korunách, jsou to čísla velmi značná. Plány anglické jsou však veliké a africká Indie nesla by značné miliony. —

Vedle průplavů a loďstva jest nyní v Německu událostí denního pořádku *lex Heintze*, tak zvaná po ničemníku, který před třemi lety v Berlíně byl postižen a potrestán pro nečisté obchody kuplířské. Vyšly též mnohé věci na jevo, jež budily všeobecné pohoršení, ale nepropadaly trestu. Konservativcům a katolickému středu bylo to podnětem, aby zákonem bráněno bylo nestoudnosti, která dosud jako poklesek proti mravopočestnosti zákonu nepodléhá. V devíti článcích zákona vytkla vláda jednotlivosti, s nimiž nesouhlasila. Říšský sněm, většinou se tomu podřídiv, dospěl až k vyřizování zákona v třetím čtení. Ale značná opposice zdvihla se v kruzích uměleckých, hájíc volnost umění proti možnosti policejního zakročování. Z Mnichova podán hromadný protest. V říšském sněmu pak (16. a 17. března) padesátihlavá obstrukce poslanců svobodomyslných a sociálních demokratů zmařila usnesení. Jelikož zatím čas naléhá na vyřízení rozpočtu, jenž do konce března má býti uzákoněn, skoncování zákona Heintzeova opět odročeno. —

Sebevědomý hlas francouzského vlastence ozval se 4. března z Nogent-le-Potrou. Deschanel, na něhož se pohlíží jako na příštího kandidáta presidentství a jenž je znám jako přítel Čechův a vůbec Slovanův, zvolen byv opět za předsedu sněmovny a poctěn členstvím akademie, proslovil před svými voliči řeč, v níž projevil pevnou důvěru v instituce své vlasti. Máme armádu, pravil dále, kolem níž by se shromáždilo veškero občanstvo, kdy by se jí kdo chtěl dotýkati. Máme nejlepší dělostřelectvo na světě a budeme míti brzo nejlepší pušky. Máme velkou pevnou allianci, ale potřebujeme více stálosti ve veřejné správě. V kolísavosti vládní jest kořen zla, jejž nutno odstraniti. Jest potřebí, aby mužové činu shromáždili se kolem politiků vlast zastupujících jako kolem praporu. Nedejme se ničím odvrátiti od velikých úkolů, které nám uložily války, vedené na pevnině v druhé polovici tohoto století. Pokračujme na přímé cestě, která nás povede k našemu cíli. — Tato řeč Deschanelova vzbudila pozornost nejen ve Francii, nýbrž po celé Evropě.

Tiskem J. Otty v Praze.

Věstník král. české společnosti nauk. Třída mathematicko-přírodovědecká. Ročník 1899. Nákl. král. čes. spol. nauk, v Praze 1900.

Věstník král. české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná. Ročník 1899. Nákl. týmž.

Výroční zpráva král. české společnosti nauk za rok 1899. Nákl. týmž.

Věstník České akademie císaře Frant. Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Roč. VIII. 1899, čís. 6.—9. Roč. IX. 1900, čís. 1. a 2.

Ze světa zvířat. Slovem doprovází B. Bauše. Seš. 9. a 10. Za 80 hal. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Encyklopaedická knihov a „Dědictví Komenského.“ Red. Jos. Úlehla. Sv. 1.: Počátky zeměpisu hvězdářského. Sepsal K. Steinich. Cena 3 kor. 20 hal. Nákl. „Dědictví Komenského.“ v Praze 1900.

Vzdělávací knihovna katolická. Sv. VI. seš. 23.: Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české. Sepsal dr. Fr. X. Kryštůfek. Seš. po 1 kor. Nakl. V. Kotrba v Praze.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. V. seš. 4.: Úvahy vybrané z literárních, politických a náboženských spisů Josefa Mazziniho. S úvodem V. Clarkea přeložili Jos. David a dr. Gustav Žďárský. Sešit po 48 hal. Nakl. Jan Laichter, v Praze 1900.

Matice lidu na rok 1900. Roč. XXXIV. č. 2.: Syn Napoleonův. Historický román. Napsal E. Lepelletier, přeložil Ant. Koudelka. Nákl. knihtiskárny dr. Edv. Grégra, v Praze 1900.

Libuše. Matice zábavy a vědění. Roč. XXX. čís. 2.: Boj s kapitálem. Román od O. Červinky. Část II. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Světová knihovna. Rediguje Jaroslav Kvapil. Čís. 138.—140.: Koprník a soustava světová od K. Flammariona. Přeložil Č. Ibl. Čís. 141.—143.: Kniha písní. Napsal H. Heine, přeložil A. Pikhart. Čís. 144.: Hubička. Obrázek ze života pohorského lidu našeho od Kar. Světlé. Čís. 145.: Koruna z plané olivy (Práce-Obchod-Válka). Od Johna Ruskina. přel. J. Váňa. Číslo po 20 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Čítárna Švandy Dudáka. Pořádá Ig. Herrmann. XI.: U tří bláznů. Napsal V. Štech. Seš. 64.—66. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1900.

Šaškova Moravská bibliothéka. Roč. XIV. čís. 2.—4.: V lepším světě . . . Napsal J. Vácslav z Finberka. Seš. po 20 hal. Nákl. Šaška a Frgala ve Velkém Meziříčí.

Silhouetty z Prahy. Drobné kresby od V. V. Tomka. Cena 80 hal. Nákl. vlastním.

Nevěra a z ní pocházející zlo mezi českým lidem ve Spojených státech. Vydáno nákl. Českého Bratrstva v Americe.

Šetřte uhlím! Pojednává o různých druzích úsporného topení a výhodném zužitkování tepla. S dodatkem o spalování smetí a ochranných zařízeních proti požárům. Sestavil dr. V. Kurz. Cena 1 kor. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Zprávy zemského statistického úřadu království českého Sv. II. seš. 1. Nákl. vlastním.

První moravsko-slezský sjezd křesťansko-sociální na Velehradě 3. a 4. září 1899. Vydáno péčí zem. výkonného výboru.

Zpráva úrazové pojišťovny dělnické pro království české v Praze za rok 1899. Nákl. ústavu v Praze.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h., jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k. 20 h.), 1881—1899 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 30. 1900. ČÍSLO 5.

Knihy redakci zaslané.

Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. Dle původních pramenů sepsal František Palacký. Jubilejní vydání. pro český lid. K tisku upravil dr. B. Rieger. Seš. 86.—92. Seš. po 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1900.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 349.—350. (Loď—Londýn.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Hrady, zámky a tvrze české. Popisuje Aug. Sedláček. Illustrují bratří Liebscherové a V. Král z Dobré Vody. Dílu XII. seš. 18. Sešit po 1 kor. 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Stará Praha. Sto akvarelů Vácslava Jansy. Popisuje Jan Herain. Seš. 8. Sešit za 5 kor. Pořádá a vlastním nákladem vydává B. Kočí, v Praze 1900.

Spisy Adolfa Heyduka. Seš. 80.—82. V zášeru minulosti. Sešit po 24 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Souborné vydání básnických spisů Jarosl. Vrchlického. Sešit 189.—191.: Twardowski. Sešit po 32 hal. Nakl. týž.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Seš. 34.—38. Pod starými krovy. Sešit po 30 hal. Nakl. týž.

Sebrané spisy Vácslava Vlčka. Seš. 10.—12. Zlato v ohni. Sešit po 30 hal. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Seš. 40.—44. Vzpomínky z cest a života. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič v Praze.

Aloisa Jiráska sebrané spisy. Seš. 301.—303.: Bratrstvo. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Seš. 11.—16. V červáncích kalicha. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič v Praze.

Dramatická díla F. X. Svobody. II. Podvrácený dub. Drama. Za 1 kor. 20 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

U snědeného krámu. Román Ig. Herrmanna. II. vydání. Seš. 5.—7. Sešit po 24 hal. Nakl. F. Topič v Praze.

Pohádka máje. Napsal V. Mrštík. Druhé vydání. Seš. 10.—13. Sešit po 40 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Výbor dramat Calderonových. Překlady Jaroslava Vrchlického. II. Kvas Baltasarův. Cena 60 hal. Nakl. Grosman a Svoboda v Praze.

Andělska sonata. Napsal Jos. Merhaut. Seš. 8. a 9. Sešit po 32 hal. Nakl. A. Píša, v Brně 1900.

Repertoir českých divadel. LXIX.: Dřevorubci. Obraz ze života malých lidí o 4 jedn. Napsal dr. Jos. Císler. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Jeviště a zákulisí. Různé črty od Jiřího Bittnera. Nakl. týž.

Úsměchy. Humor Lad. Zdeňka Macháčka. Seš. 1. a 2. Sešit po 32 hal. Nákl. vlastním.

Mistra Jana Husi Postilla. V novočeské transkripci dr. V. Flajšhansa a s illustracemi Lad. Nováka. Seš. 5. a 6. Sešit po 60 hal. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Písemnictví české slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy píše dr. V. Flajšhans. Seš. 16. a 17. Sešit po 72 hal. Nakl. Grosman a Svoboda v Praze.

Lev XIII. Píše Adolf Srb. Seš. 5. Cena 80 hal. Nakl. V. Kotrba v Praze.

Sborník spisů politických a národohospodářských. Péčí klubu národní strany svobodomyslné. Rediguje dr. Lad. Dvořák. Seš. 37.: Výbor z politických řečí a úvah dr. Karla Sladkovského. Pořádá dr. S. Heller. Sešit po 40 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

K „Slovu o zádruze." Kritická úvaha o nové theorii dr. Jana Peiskera. Napsal dr. Karel Kadlec. Nákl. vlastním.

Názorná květena zemí koruny české. Sepsal František Polívka. Sv. II. seš. 17. a 18. Sešit po 60 hal. Nákl. R. Prombergra v Olomouci.

O tvorstvu předvěkém. Nauka o zkamenělinách. Napsal dr. Filip Počta. Seš. 14.—17. Sešit po 48 hal. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Obrana základů víry katolické. Sepsána od dr. Eug. Kadeřávka. Seš. 17.—19. Sešit po 60 hal. Nakl. V. Kotrba, v Praze 1900.

Kapesní slovník česko-polský. Sestavil F. A. Hora. Pomocí České akademie. Seš. 2. a 3. (Černokvět—Hloupě.) Sešit po 45 hal. Nákl. vlastním.

Hospodářství a národnost v poměrech českoněmeckých. Číslo II. Publikací a nákl. České společnosti národohospodářské v Praze.

E. St. Vráza Cesty světem. Kniha 1. Napříč rovníkovou Amerikou. Seš. 23.—25. Sešit po 60 hal. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

R. 1900. Čís. 5.

OSVĚTA

O smíšených krajích českého jihu.

Píše

Antonín Hubka.

Byl jsem od redakce Osvěty vybídnut, bych dle svého spisu[1]) stručně v těchto listech nastínil národnostní poměry na českém jihu v krajích, kde žijí obě národnosti pospolu. Činím to velice rád, neboť se mi tím naskytuje nová příležitost poukázati na význam českých menšin, na smutný stav, v němž nyní žijí, a dovolávati se pro ně žádoucího a potřebného přispění naší veřejnosti.

Smiřovací konference ve Vídni nemohou nás uspokojiti, neboť jest zřejmo, že se pořád jedná o to, aby českému národu vzata nebo zdržena byla práva, jež mu po zákonu patří, aby z úplně stejného postavení — jaké zaujímati má mezi ostatními národy jako rovný mezi rovnými — slevoval a činil ústupky na prospěch dominujícího postavení kmene německého.

Stav naší národnosti jest neuspokojivý a neutěšený měrou mnohem větší, než se u nás namnoze soudí. Tvrzení, že máme již národnost svou zabezpečenu, dokonce se nesrovnává s pravdou. Pouhý pohled na národnostní mapu Evropy to ukazuje. Nalézáme se v postavení výjimečném: musíme bojovati za udržení své národnosti a při tom udržovati aspoň poměrně stejný krok i ve vývoji kulturním a hospodářském s ostatními národy.

Abychom jednomu i druhému úkolu dostáli, k tomu jest třeba výjimečného napjetí sil, obzvláštní opatrnosti, obezřelosti, síly a chuti ku práci. Rozhlednemeli se po vlastech českých, musíme vyznati, že u nás toho výjimečného napjetí sil není. Maříme příliš mnoho sil

[1]) *Naše menšiny a smíšené kraje na českém jihu.* Napsal Ant. Hubka. S dvěma národnostními mapkami. Nákladem tiskového a vydavatelského družstva Samostatnosti, v Praze 1900. Jest to spis v pravdě záslužný, a předmět, jímžto se obírá, má pro českou věc takovou důležitost, že ho ani nelze dost důtklivě našemu obecenstvu na srdce vložiti.
Pozn. redakce.

v planém spolkaření a politisování, příliš mnoho lidí vyhýbá se opravdové, vážné práci, majíce největší zalíbení ve frásích, jimiž se vůbec tuze snadno dáváme ukolébávati v klid a netečnost; široké vrstvy lidu ponechávány jsou sobě samým a stávají se snadno hříčkou v rukou obratných agitátorů. Rychle vzplaneme pro každou věc, kterou pokládáme za dobrou, — ale i vychladnutí a ochablost se u nás dostavuje rovněž rychle.

Také naše láska k českým menšinám přestává jen na akademických řečech, na zbytečném hluku v novinách, na politických schůzích, na zvučných resolucích a na nepatrných krejcarových podporách.

Němci vedou si jinak. Obírají se politikou menšinovou vážně. opravdově, mají vypracované celé plány, jsou si velmi dobře vědomi toho, kam směřují a jak se toho musejí domáhati. Proti nám postupuje se pořád útočně, jak ve Vídni tak na každém sebe menším politickém bojišti, třeba v horské vesnici, — a naše obrana pravidelně bývá dosti slaba. Posledním silným offensivním podnikem v dlouholetých bojích jsou nynější Vídeňské smiřovačky, kde se na Češích vymáhá, aby slevovali i se zákonů, na nichž se usnesl sněm království českého a jež znamenaly nejmenší míru, kterou by mělo býti vyhověno aspoň některým požadavkům našim. Němci proti nám stojí vesměs v jednom šiku, a všecka jich strategie směřuje k tomu, aby provedli svůj svatodušní program, dle kterého máme pro všecku budoucnost k podružnému, inferiornímu postavení odsouzeni býti, v něm živořiti a ponenáhlu hynouti. Jaké jsou při takovém smiřování náhledy a úmysly poslední „nestranné“ vlády, je dostatečně zjevno.

V středu českého království Vídeňské smiřovačky vzbuzovaly nevalnou pozornost; nekonečnými marnými boji jsme již otupěli, že ani takováto, snad pro celou naši budoucnost osudná chvíle nás hrubě nevyburcovala z netečnosti. Jinak bylo ve smíšených krajích. Sám dostal jsem kolik přípisů, upozorňujících na veliké nebezpečenství, které nám hrozí. Nynějším jednáním o smír česko-německý buď má našim menšinám býti pomoženo nebo mají býti obětovány. Pro ně je to otázka života či smrti. V letošním a budoucím roce chystají se dvě akce, jež budou míti nemalý vliv na utváření poměrů ve smíšených krajích: provede se nové sčítání lidu a vstoupí do života nový zákon o domovském právu. Němci se pro oba případy pilně připravují. Spisují seznamy Čechů a již teď rozličnými machinacemi hledí některým vůdcům českým pobyt v místech smíšených učiniti nemožným, aby před rozhodující chvílí buď museli odejíti nebo zmalátnělí vzdali se všeho boje. Činíme i my řádné přípravy proti těmto nemoralním nátlakům?

O Němce u nás se mimo přemocné domácí příznivce stará též ohromná sousední říše, kterou naši Němci činí spolu zodpovědnu za ztrátu každé německé chalupy, a jak si p. Taschek v poslední zprávě Böhmerwaldbundu pochvaluje, toto mínění ujímá se v celé německé říši, a následek toho je všeobecná, veřejná a ještě více tajná podpora, proti níž těžko se brániti. A u nás? Je nás málo, a jen skrovný počet našinců zná pohraničnou čáru a stará se o osud Čechů na ní žijících, kdežto ostatní si myslí: „Tam v těch končinách hoří — nu, jen když nehoří u nás.“ Nepomýšlejí na to, že ten oheň by se mohl rozšířit až k nim.

Boj náš není dobojován, ano je pro nás vždy nebezpečnější: jen tehdy, budeli každý z nás dobrým vojínem, budemeli svědomitě a horlivě konati povinnosti, které každý na svém místě máme k svému jazyku i národu, jen tehdy můžeme se nadíti vítězství . . .

Jižní kraje smíšené kupí se hlavně okolo dvou středisk, okolo Plzně a Budějovic. Dobytí Plzně znamenalo pro nás úspěch prvého řádu, a také chvíle, kdy se konečně octnou v našich rukou Budějovice, bude nesmírně důležitá, účinky toho budou se pociťovati na celém našem jihu. Němci to vědí velice dobře, a proto se v Budějovicích zajišťují i opevňují činností zrovna horečnou a hledí také v Plzni svou posici, dosud velice silnou, uchrániti a zachovati.

Rozhraní mezi českým severem a jihem činí asi 50. rovnoběžka. Na západě kolem této rovnoběžky rozkládá se okresní hejtmanství Kralovické, jež uzavřeno jest na své severní i západní hranici živlem německým, který se pak jako moře rozlévá na západ. Kralovicko skládá se z českého téměř okresu Kralovického a ze silně smíšeného okresu Manetínského (9161 Čechů a 6710 Němců). O tento okres vede se velice tuhý boj, který bude rozhodnut osudem Manetína. Město to r. 1890 čítalo 977 Čechů a 363 Němce. Zdálo by se tedy, že česká většina jest pevně zabezpečena. Ale tomu dosud není tak. Usedlé občanstvo místní, tak zvaní „Mantiňáci," jsou dosti neuvědomělí, mluví oběma jazyky a snadno dávají se získati i pro stranu druhou. Svědčí o tom nejlépe trojtřídní německá škola, jež má na 150 žáků, česká čtyřtřídka má 260 žáků. Ryze německých rodin i původem jest v Manetíně pouze šest. V poslední době děje se dobře organisovaný příliv Němců do Manetína, kde se zakupují a tím nabývají i hlasů k volbám. Při posledních volbách dostali Čechové v III. sboru 164 hlasy (všech voličů bylo 277), v II. sboru 30 hlasů (všech voličů 53) a v I. sboru 12 hlasů (všech voličů 19). Němci mají dobrou organisaci: mají své spolky, svou záložnu, mají dosti peněz i podpor. První vesnice za Manetínem na západ jest již německá, na východ česká. Stojí tedy Manetín v samém středu národního boje. Němci opírají se o německý městys Nečtiny, Češi, kdy by ztratili Manetín, neměli by opory. Již z toho viděti, jak důležitý jest zápas o Manetín, o němž Němci prohlašují, že se ho nevzdali, naopak, že doufají v opětné jeho vydobytí.

Z obcí okolních velmi důležitý je Přehořov, kde bylo užito všech umělých prostředků, aby obec byla zněmčena. Byla připojena k německému okresu, byla přifařena k německé obci, a na Čechy děl se všestranný nátlak, tak že obec ta pokládána byla již za německou. Roku 1898 byla v obci přičiněním Pošumavské jednoty otevřena matiční škola; počítalo se, že do ní bude choditi nejvýš 25 dítek. Ale již r 1899 měla škola 49 žáků, kdežto německá škola si udržela 52 dítky, z nichž ještě byly některé z okolních obcí českých. Obecní představenstvo jest ovšem v rukou německých, a Čechům připravují se rozličná překvapení, která je mají seslabiti. Snahy Němců docilují však pravého opaku. Čechové se sblížili, a doufám, že se již utopiti nedají.

Jest přirozeno, že na Manetínsku jest celá řada obcí národně důležitých, jimiž v tomto náčrtku obírati se nemohu, ale doufám, že již z toho, co uvedeno, vysvítá důležitost, jakou pro nás Manetínsko má.

Kralovicko hraničí na jihu jednak s okresním hejtmanstvím Plzeňským, jednak Stříbrským. Práce národní v obou těchto okresech jak z české tak německé strany řízena je z Plzně. V čele Němců stojí energický předseda německého odboru zemědělské rady notář dr. Schreiner a obětavý dr. Stark; práce vedena jest v Bundu der Deutschen Westböhmens. Na české straně soustřeďuje se činnost v odborech Matice školské a Pošumavské jednoty. Němcům ovšem velmi prospívá, že středy okresů smíšených: Stříbro, Touškov, Stody i Horšův Týn jsou v jich rukou. Z míst těch vede se vášnivá agitace proti všemu, co českého, místa ta jsou ohniska vášní a protivenství národních, jež sestupují velice často až k surovému násilí. Podporován jest boj ten hlavně dvěma německými listy: Pilsner Zeitung, která je slušnější, a Wolfovskou Deutsche Wacht an der Miesa, která je snůškou sprostoty, denuncianství a perfidnosti. V Plzni samé zbylo ještě dost německého rázu. Téměř všecky obchody na náměstí a v hlavních třídách patří židům, kteří až na velice nepatrné výjimky vesměs jsou Němci. Starousedlíci Plzeňští také se v mnohém ohledu kloní k němčině, aby se uvarovali hmotných škod. Typickým příkladem toho jest měšťanský pivovar Plzeňský, kde většina českých pravovarečníků dobrovolně ponechává ve správě hlavní slovo Němcům. Také důstojníci, nadbytek německých škol a rozličné německé velkozávody způsobují, že nátěr Plzně je utrakvistický. Správa města, nyní již úplně česká, prokazuje Němcům všemožnou šetrnost, od nápisů v radnici až po nápisy na elektrických drahách všude vidíme vedle češtiny též němčinu. Velkotovárna Škodova, závod to milionový (jehož majetník sice dělal neutrála, ale rodina jeho byla německá), přešel v minulém roce do rukou německé akciové společnosti. Na továrně této závisí tisíce dělníků, a nikdo nemůže ručiti, že po smrti Škodově nebude proti těmto dělníkům — valnou většinou Čechům — nějak pro jich národnost nastupováno. V Plzni zaráží nás příliš veliké množství rozličných spolků, společností a klubů. Raději bychom viděli, aby tam našinci co nejvíce byli soustředěni k velikému poslání, jež Plzeň má na českém západě jako opravdová bašta našeho jazyka.

Dnes prodírá se již německý živel v české území i za Plzeň samu. Nejvíce to lze pozorovati v obci Třemošné, jež ještě před 30 lety byla docela česká. Od té doby však, co v ní byly zřízeny hutě firmy J. S. Starkovy, je soustavně poněmčována. Teď má již veřejnou, hojně navštěvovanou německou školu, na krámech v obci jsou dvoujazyčné nápisy, a k vůli německým dělníkům a úředníkům z hutí stává se celá obec dvoujazyčnou. Zanikl tam již i odbor Pošumavské jednoty, poněvadž není nikoho, kdo by se odvážil postaviti se mu v čelo. V okolí Třemošné je řada velkých továrních podniků, které až na jediný jsou v rukou německých a židovských. Tento postup budí obavy, aby Třemošná dříve či později nebyla poněmčena.

Na druhé straně Plzně jest obec Litice, v níž r. 1890 napočteno 1142 Čechů a 956 Němců. Správa obce však jest německá, školy jak v obci tak v hornické kolonii jen německé. Zvláště do této druhé školy chodí jen české děti (270 českých a 8 německých!).

Ještě dále na východ za Plzní do českého kraje byl v posledních letech u Rokycan a Radnic utvořen německý ostrov, který má nyní již dvě německé školy (schulvereinskou v Újezdu u Sv. Kříže a veřejnou trojtřídní ve Vranově).

Jestliže vliv Plzně takto v bezprostředním sousedství není silný, je zajisté do větší dálky ještě slabší.

U Plzně tvoří německý živel dva veliké a nebezpečné výběžky do českého území. Na jednom výběžku jsou obce Chotíkov a Malesice patřící k okresu Touškovskému, na druhém: Dobřany, Hrobšice a j., jež pojí se k okresu Stodskému.

Obecní představenstva Chotíkova i Malesic jsou německá. Obě obce lnou k Plzni veškerým svým životem, ale aby mohly býti zněmčeny, byly připojeny k německému nyní okresu Touškovskému. Proti snahám německým bojuje se dosti houževnatě. V Malesicích zřízena jest matiční škola, jíž bylo by také třeba v Chotíkově.

Na počátku 18. století celý tento kraj byl ještě český, ve Všerubech ještě r. 1868 bylo vyučováno česky, — bolestné jest pozorovati ztráty, jež jsme zde v nedlouhých letech utrpěli, a ještě bolestnější jest, vidímeli, že živel německý vlévá se ještě dále do českého území, že již až u Rokycan tvoří dobře organisované ostrovy, jež i čistě české kraje činí smíšenými.

Také veliké jsou pokroky, jež učinila germanisace v tomto století v okrese Stodském a Stříbrském. V XVI. století vraceli Stříbrští německé dopisy poslané jich městské radě, poněvadž jim nerozuměli, a nyní nesmí se nikdo v městě odvážiti ani česky promluviti, nechceli býti veřejně napadán.

Ještě v prvé polovině tohoto století bylo Stříbro většinou české, ještě dědové nynějších měšťanů neznali německy, a dnes vnukové jsou vášniví nepřátelé všeho, co českého, honba za každou českou duší jim činí potěšení, stupňující se v nadšený jásot, když se jim podaří uštvati některého Čecha. Z celého českého Stříbrska zbyl jen malý ostrov pěti obcí, z kterých teď již jen jediná Sulislav jest v rukou českých. Na ostrůvku Stříbrském byly kupovány duše českých dětí pro německé školy, tam německý kapitál hrdinsky zmohl chudé české horníky, jimž vyrval obce ty z rukou. Stříbrsko jest hrob českých obětí, jež po zoufalém zápase podlehly.

Nyní točí se boj jen o Sulislav. Němci napínají všecky síly, nelitují kapitálu, aby ji zmohli. Naši lidé pod vedením obětavého a opatrného starosty Adama Králence jim dosud vítězně odolávají, a nepochybuji, že i odolají, dostaneli se jim řádné hmotné podpory. Z boje této obce nejlépe jest viděti nesprávnost theorie, jež nedávno byla v Čase hlásána, aby české menšiny byly obětovány a veškera snaha aby se obrátila na hájení národnostní hranice. Hlásání takovéto theorie je nejlepším důkazem, jak může boj českých menšin býti nepochopován. Teď Sulislav zdržuje postup germanisace a zaměstnává Němce všestranně. Kdy by ostrůvek Stříbrský padl, Němci zajisté pokročí dále k čilejší germanisaci okresu Stodského, a netrvalo by dlouho i zašli by ještě dále na Přešticko u Merklína a menšiny své v okresu Plzeňském by sílili tak, že bychom jich jistě více nezmohli.

Menšinová politika německá směřuje k tomu, aby z menšin třeba uměle vytvořeny byly většiny; naše politika musí směřovati k tomu, bychom menšiny, jež ve skutečnosti často bývají většinami, zachránili a ne abychom je chabě nebo pošetile obětovali.

Okres Stodský je dnes všemi směry prostoupen českým živlem, jemuž se jen nedostává pevné organisace a silného hmotného základu. V Nýřanech je teď již většina česká, v Dobřanech je silná menšina, a o řadu obcí vede se tuhý boj. Že veřejnost naše k boji tomu jest netečna, tím je boj ten zoufalejší, — ale proto nepozbývá veliké pro nás a naši budoucnost důležitosti. Z hlavních germanisátorů jest úřednictvo Pražské železářské společnosti, jež hrubým, víře nepodobným nátlakem nutí našince, by zapírali svou národnost a posílali děti do německých škol. Do matiční školy v Dolních Sekyřanech se hned po jejím založení přihlásilo 154 dětí, ale nezřízeným nátlakem hutí se tento počet scvrknul na 28. Za to musejí české děti plniti pětitřídní německou školu tovární.

Aby matiční škola vůbec byla zachráněna, zřídila Pošumavská jednota v Sekyřanech pletárnu na trikotové zboží, kdež se nyní pracuje již na 35 strojích a tím poskytuje se obživa českým rodinám. Přechod na Horšovotýnsko tvoří smíšená kdysi ryze česká obec Honosice, kde je škola česká i německá, kde v rukou našich bylo i obecní představenstvo, kde však nyní vlivem Stříbra rychle pozbýváme půdy.

Příkladná je činnost německých poslanců českého západu. Každé volné chvíle užívají k návštěvám a přednáškám v národnostně důležitých místech, procházejí obec za obcí, tak že na rozhraní národním není vesničky, kam by do roka nepřišlo několik poslanců. V českých obcích našich poslanců neznají . . .

Okres Horšovotýnský jest ve východní své části český, v západně německý; r. 1890 měl 8938 Čechů a 9406 Němců, ovšem úředně napočítaných. Od té doby získali jsme obec Blížejov, kdež bylo nze počteno 74 Čechů a 227 Němců, a pak při volbách se ukázalo, obec je většinou česká. Sčítací komisaři ovšem dle obvyklé praxe předělávali Čechy na Němce. Na Horšovotýnsku točí se boj hlavně kolem Všekar, Staňkova, Horšova Týna a Blížejova. Němcům se v boji tom dostává podpory nejen od samosprávných, nýbrž i od politických úřadů, jak bylo několikrát zjištěno. Ale úskoky nepovalily Čechů, kteří si zachovali Všekary i Staňkov ves. Staňkov městys je v uvědomělých českých rukou. Menšina česká v Horšově Týně není organisována, a nedojdeli co nejdříve podpory a pomoci, propadne germanisaci. Do Blížejova — ač obec je většinou česká — dán byl v nejnovější době farář, který slova českého nezná. Když si Čechové na to stěžovali, těšil je, že se — začne česky učiti.

Na Horšovotýnsku vzali jsme velké škody tím, že celá řada velkostatků z českých rukou přešla v ruce bezohledných našich odpůrců: barona Müllera, továrníka Zieglera a dr. Starka. Na Horšovotýnsku také již značnou měrou zakořeněno jest vystěhovalectví, které jest velice nebezpečným zvykem pro celý český jih. Není snad na českém jihu okresu, odkud by hojně lidí, mužův i žen, svobodných i ženatých, řemeslníků i chudších hospodářů neodcházelo na léto do ciziny hledat práce. Sasko,

Bavory, Dolní Rakousy (v první řadě Vídeň), Štyrsko atd. jsou v létě naplněny českým pracovním lidem, který — hlavně z Prachaticka — bloudí za výdělkem po celé Evropě. Tímto stěhováním důkladně se vyvrací báj o bohatosti českých krajů, neboť zajisté nelze bohatou zváti zemi, jež spousty lidu, snad celé statisíce, musí každého roku vysílati do ciziny, aby si tam naschránily prostředků k obživě. Jen co českých mozolů, české krve, českých životů pohltí sama Vídeň! . . .

Za Horšovotýnskem přechází národní čára na Domažlicko, kdež v obou okresích Domažlickém (19.252 Čechů a 5909 Němců) i Novokdyňském (17.927 Čechů a 3159 Němců) rozlévá se živel německý po hranici česko-bavorské. Na Domažlicku český živel přerývá těleso německé a dostupuje až k samé hranici.

Za německé na Domažlicku počítají se obce: Žďánov, Nimmvorgut, Capartice, Nemanice, Haselbach a Folmava. Celá řada je obcí smíšených. Tedy ani tento kraj, obývaný potomky hrdinného kmene Chodského, neuchránil se úplně od německého vlivu. Na Novokdyňsku charakteristická jest obec Prapořiště, kde bylo r. 1890 napočteno 247 Čechů a 306 Němců. Ve skutečnosti je obec celá česká. Ale vliv německé továrny Novokdyňské (jež zaměstnává přes 1000 dělníků skoro vesměs českých) způsobuje, že se Prapořiště presentuje jako obec německá. ač tam německy správně mluviti dovede jen německý učitel. O schůzích německého obecního výboru musí se jednati česky, poněvadž by se výboři mezi sebou jinak nedohodli. Protokol ovšem píše učitel po německu a také jej německy vyřizuje. Kdy by pominul vliv německé továrny, muselo by Prapořiště ve 24 hodinách býti české. A takových „německých“ obcí je na českém jihu celá řada. Jak výborně je postaráno o německé školy, viděti cestou k Všerubům, kde každá německá vesnička, jež téměř jedna s druhou souvisí, má svou školu. Když naproti tomu vidíme, jaké překážky se činí každé české škole, jak malicherné vyhledávají se záminky, aby mohlo proti ní býti brojeno, jak nemáme tímto dvojím loktem býti do duše roztrpčeni? Dvojí loket znáti jest nejen na školách, ale i na učitelích. Když si vedle německého učitele, na nějž nikdo nedá dopustiti, jenž dochází zastání v každém případě, představíme učitele českého, tísněného ze všech stran zákazy, výhrůžkami, denunciacemi, důtkami atd., poznáme hned, proč Němci rychleji a lépe postupují než my, poznáme i pramen jich troufalosti, zpanštilosti, zpupnosti a nenasytnosti v každé příčině.

Z Novokdyňska na Klatovsku zabíhá čára národnostní již opět hlouběji do naší země, neboť celý pohraničný okres Nýrský počítají Němci za svůj. Menšinu německou v Klatovech — právě jako v Domažlicích — tvoří židé, kteří v Klatovech jsou živel dosti nebezpečný, neboť vtírají se do všech korporací, a jest dokonce obava, aby se nezmocnili celého I. sboru obecního zastupitelstva.

Působení židů na celém našem jihu jest pro český lid nad míru neblahé, činí nám veliké škody nejen v ohledu národním, ale hlavně také v ohledu hospodářském, o čemž hodlám později ve zvláštním článku zevrubněji promluviti.

Hned na hranicích okresu Nýrského vede se tuhý zápas o obec Ouborsko, v níž sobě Němci pojišťují moc jen násilím. Dle úředního sčítání tam r. 1890 bylo 15 Čechů a 121 Němců, dle podrobného, loňského roku provedeného soukromého sčítání 66 Čechů a 59 Němců. Němci sobě pomocí knížete Hohenzollerna postavili německou školu, pro jaké děti, lze poznati z toho, že kněz, chceli, by mu děti rozuměly, musí učiti náboženství po česku.

V nedaleké německé již Bystřici nad Úhlavou jest německá klášterní dívčí škola, jež udržována je dcerkami okolních českých „vlastenců,“ tak jako podobné školy v Chotěšově, Horažďovicích a Prachaticích. Sídlem germanisace tohoto okresu jest Nýrsko, kdež česká menšina — ač dosti značná — musí se tajiti před Nýrskými Schönererovci, neboť Čechové již několikráte citelně poznali, co všecko dovede „zářící“ německá kultura.

Vliv Nýrska podporován jest dobře řízenou rolnickou německou pojišťovnou v Pláni, jež pro výhodné pojišťovací podmínky jest oblíbena i v obcích českých. Němečtí sedláci jsou zámožní, pomocí německého odboru zemědělské rady zaveden tu vzorný chov skotu a koní, zveleben lukařství, kdežto české obce upadají.

Dále jsou na Nýrsku smíšené obce Krotějov, Petrovice, na straně české v Klatovském okrese Strážov, Čachrov a většinou německé obce Březí a Jesení. Nejdůležitější jest nyní Čachrov, kde jsou školy česká i německá a kde nasazují Němci všecky páky, aby se zmocnili obecní správy. Čachrov jest na silnici do Bavor poslední vesnice, jež se dosud nalézá v českých rukou.

Ještě neutěšenější pro nás jsou poměry na Sušicku, kde již okresní hejtmanství čítá 31.000 Čechů a na 28.000 Němců. Rozhraní národní tvoří od Klatovska téměř hranice okresu Hartmanického a Sušického. Na Hartmanicku jsou obce s českými menšinami, na Sušicku s menšinami německými. Středem oněch jest obec Seewiesen, středem těchto Petrovice. Sušice sama má veřejnou, hojně navštěvovanou německou školu, udržovanou zas téměř jen židovskými dětmi. Velmi silný jest na Sušicku německý průmysl, také celá řada statků v zemských deskách zapsaných přešla z českých rukou v ruce našich odpůrců.

Na Sušicku jsme v nedávných dobách velmi mnoho ztratili. Bylo ještě možno zachrániti celé obce, které však umělým oddělením od českých obcí byly dány na pospas germanisaci. Mezi statkáři celá řada germanisátorů: Zieglerové, Schreinerové, Lambergové, Taschkové a j. číhají na každou příležitost, které by mohli proti českému živlu využitkovati. Za Sušicí důležité jsou obce Albrechtec a Šimanov, který již jest v okresu Kašperskohorském. Albrechtec jest v rukou německých, ač je tam silná česká menšina, a mohl před lety, když se jednalo o zřízení školy, snadno býti zachován českému jazyku; ale Němci nás předešli, zřídili školu německou, a tím také uchvátili obec.

V okresu Kašperskohorském dosud mají Čechové většinu v okresním zastupitelstvu. Z důležitějších obcí českých uvádím Nezdice a Královské Stachy. Germanisace Kašperskohorska zásluhou velice dobře a četně rozsázených německých škol postupuje bez hluku a pomalu, ale jistě. Lid je apathický. Neviděl jsem nikde takové bídy jako v těchto kon-

činách. Veškera energie i síla lidu vyčerpávána jest bojem o denní chléb. Hájení života odvrací veškeru pozornost také od hájení mateřského jazyka, který pomalu mizí . . .

Se Stachy všelijak souvisí obce Malý a Velký Zdíkov, nacházející se v okrese Vimperském. Z celého tohoto kraje odchází na léto téměř všecko dospělé obyvatelstvo do ciziny. V Stachově a Zdíkově nalezneme lidi, kteří prošli všecky země evropské. Také oba Zdíkovy jsou české, ale pod nimi činí německý živel značný výběžek do Čech, zaujímaje Vimperk a okolní obce. Vimperk mohl býti ještě před 30 lety zachován českému národu. Ale nenašel se nikdo, kdo by byl tamní Čechy zorganisoval. Podnes tamní silná menšina nemá české školy ani českých bohoslužeb. Živel český sahá až k samému Vimperku. Počet Čechů v okrese se dle posledního sčítání udává na 11.000, Němců na 17.000; v pravdě jest Čechů asi polovina.

Na druhém zářezu německém do Čech jsou Prachatice. Město jest dosud v rukou německých, ale okresu dobyli jsme r. 1898 při volbách do okresního zastupitelstva. Avšak podnes tam úřaduje německý výbor, ačkoli jeho starosta, německý renegát Zaruba, nyní jest zavřen pro zpronevěření; kdy by byli naopak Němci dobyli některého českého okresu, jistě by byl přese všecky rekursy nový výbor v několika nedělích zasedal. Německý výbor snaží se, aby ještě po svém úřadování zanechal různé památky a co nejvíce stížil práci příštímu českému výboru.

Na Prachaticku stihly českou národnost veliké ztráty. Srdce sevře se nám lítostí, vzpomenemeli, že celý ten kraj býval český. Teď jsou tam Němci na dlouho zajištěni. Jen co škol si zřídili v Prachaticích! Pro neplných 600 žáků je tam německé gymnasium, obecná i měšťanská škola chlapecká a dívčí, osmitřídní německá klášterní škola a dívčí pensionát, soukromý pensionát, opatrovna veřejná a klášterní a pokračovací škola, kdežto českých 160 dětí se tísní v dvojtřídce obecné! A při tom ze 600 dětí na německých školách je více než třetina českých, jež se nám odnárodňují! Gymnasium pak a klášterní dívčí škola musely by býti zavřeny, kdy by české žactvo je opustilo. Tam, kde české školství je na roveň postaveno německému, což je bohužel pouze na průmyslové škole, vykazuje větší počet žactva.

Pod Prachaticemi zajímavý jest německý poloostrov, vybíhající velice slabou spojkou u Netolic hluboko do českého kraje. Pojí k sobě několik obcí z tří okresů: Netolického, Krumlovského a Budějovického. Ostrůvek tento při poněkud čilé práci z českého okolí nemohl by se na dlouho udržeti. Ale jak v Netolicích tak v Lhenicích není pro takovou práci porozumění.

Na Krumlovsku německý živel tvoří již silný pohraničný pás. Z 58.000 obyvatelů připadá na Čechy již jen málo přes 15.000. Z těch žije asi 1700 v několika obcích na severovýchodě okresu Chvalšinského a statečně odolává nátlaku celého okresu a zachovává si svůj český ráz. Jsou to hlavně obce Brloh a Nová Ves. Pod těmito obcemi čáru národní tvoří hranice okresu Chvalšinského a Krumlovského, až těsně nad Krumlovem německý živel vbíhá i do okresu Krumlovského a zaujímá jeho jižní část.

Z českých obcí důležité jsou: Rojšín, Česká Křemže, Holubov, Přísečná, Zlatá Koruna, Mirkovice, Zubčice, Netřebice a Velešín. Celá řada jest ovšem obcí silně smíšených. Hlavní boj vede se o život české menšiny v Krumlově a o okresní zastupitelstvo, jež je dosud v rukou německých.

V Krumlově byla naše menšina již pokládána za ztracenu, avšak stálé pronásledování jen ji upevnilo, zocelilo, a tak Němci způsobili pravý opak toho, co chtěli. Němci Krumlovští jsou ve vleku židů, kteří jsou největší štváči proti Čechům — snad proto, aby se v národním boji obou stran zapomnělo na jejich práci hospodářskou, kterou si celý Krumlov podmaňují.

Pevnou oporou Čechův je silná česká záložna, závod to s milionovými vklady, těšící se všeobecné důvěře. Čechům na Krumlovsku nejvíce by pomohlo zřízení několika českých škol. Ale kdy se jich dočkáme? Stát jich dojista nezřídí a Ústřední matice nemá k tomu dost finančních prostředků. Musíme se tedy dívati, jak se nám i na Krumlovsku půda pod nohama ztrácí.

V jižním cípu království prostírá se okresní hejtmanství Kaplické, jež v sobě zaujímá české politické obce Dlouhou, Pořešín, Soběnov a na Novohradsku Hranici. Jsou to — nehledímeli k českému živlu v Dolních Rakousích — nejjižnější české obce. Osud jich zajisté není závidění hodný. Jsouce ze všech stran Němci obklopeny jen těžko uhajují svou existenci, neboť Němcům záleží mnoho na tom, aby pro případ nějakého ohraničování okresů mohli prokázati Kaplicko jako čistě německé. Zoufalé jest postavení české menšiny v Kaplici. Sestává téměř vesměs z lidí hmotně od Němců závislých, a tím si vysvětlíme, proč tamní odbor Pošumavské jednoty některého roku, když tlak poleví, má přes 100 členů, jiného roku pak sotva že se drží při životě. Je strach, že menšina naše v Kaplici, nedostaneli se jí školy a také podpory hmotné, na dlouho neodolá.

Kaplicko celé dlouho bývalo české. Svědčí o tom jmena obcí, svědčí o tom farní matriky, do nichž faráři zaznamenávali, kdy český národ přišel tam v úpadek, — „finis Bohemiae“ nastal v jižním cípu našeho království, kde nyní jen hrstka obcí jestě bojuje za náš jazyk, a věru div, že se dosud ohromné převaze ubránila.

Zajímavý jest osud obce Hranické. Byla pokládána za čistě německou, až se starostou stal řádný našinec, Tikalský, pravý vzor bývalých písmáků. Za něho dostala obec pravý svůj český ráz, a nyní pracuje se i o zřízení české školy proti německé, tak že tato česká obec, jež teprve vlastně v posledních letech „objevena“ byla, bude nám zachována.

Za Kaplickem přechází národní čára do Dolních Rakous, kde v bývalé župě Vitorazské žije dosud hojně Čechů.

Na sever od Kaplice zasahá německý živel na Trhovosvinensko, kdež zaujímá několik obcí a tvoří ostrov Budějovický, jehož osud bude rozhodnut osudem Českých Budějovic. Čechové Budějovičtí postupují pěkně ku předu, a kdy by nebylo umělého udržování a sílení Budějovického němectví, dávno byl by již musel český živel zvítěziti. V I. sboru rozhodují dnes ve prospěch Němců vyšší státní úředníci, v II. sboru všelicí pensisté, a III. sbor, kdy by volební listiny byly sestavovány

dle práva a spravedlnosti, musel by býti český. Němci zřídili a zřizují v Budějovicích spoustu škol. Je to nejlacinější způsob udržovati němectví, neboť útraty platí stát. Loni byla tam zřízena nižší lesnická škola, letos škola rybářská, — některý poslanec měl by na tyto poměry Budějovické a na zbytečné vyhazování peněz náležitě posvítiti. Přese všecky německé snahy, rejdy a neplechy se Češi Budějovičtí i se svým výborným vůdcem dr. Zátkou bohdá dočkají chvíle konečného vítězství, na které čeká v našem národě s dychtivostí každý, komu je známa důležitost Budějovic pro český jih.

Jak pracují Němci ve velkém slohu, zřejmě viděti na Třeboňsku. To bývalo vždycky české a zachovávalo i hranici království proti Dolním Rakousům českou. Nyní hledí Němci přervati českou hranici, zakládají v pohraničných místech všeliké tovární podniky a snaží se zřizovati německé školy. Nejvíce je v tom podporuje velkotovárna Stölzleova, nyní akciová, která jak v Chlumu tak v Suchdole nabývá dominujícího postavení. Kdy by se Němcům tento veliký jich plán podařil, byl by osud Čechů v Dolních Rakousích spečetěn.

Výběžek ze souvislého tělesa činí německý živel na Jindřichohradecku, kdež se boj vede o celou řadu obcí. Němci zajistili se zřízením několika Raiffeisenek, z nichž každá stala se pravou baštou němectví. Ale i z české strany pracuje se horlivě. Na Jindřichohradecku lze ještě leccos získati, ale také leccos ztratiti.

Zbývá ještě zmíniti se o ostrůvku Jihlavsko-Štockém. Existence jeho jest nejlepším důkazem vládní přízně. Pro německé obce utvořen byl zvláštní okres, v němž obce české umačkány; zbytky jich tvoří teď již jen několik českých menšin.

Mínění u nás rozšířené, že dobytí okresu Štockého nemůže činiti velikých obtíží, je naprosto mylné. Němců počítá se na celém ostrově Jihlavsko-Štockém na 37.000, a počet jich se nemenší! Mimo to Němci podporovaní řadou německých škol, peněžných ústavů, všestrannou benevolencí a pomocí mohou vystupovati aggressivně a získávati, ne ztráceti.

Dle nepokrytých projevů německých jedná se o to, aby pomocí německého kapitálu skoupena byla půda mezi Jindřichohradeckem, Německobrodskem a Landškrounskem. Tím by byl český živel oddělen od Moravy. Pro tento veliký plán domáhali se Němci podpory i na říšském sněmě německém pod titulem podpory němectví v cizině, jak vyznáno bylo na valné hromadě spolku Alldeutscher Verband. Kdo uváží, jaké spousty peněz obětovány byly na germanisaci Poláků, tomu nebude se ani tento nový plán Němců zdáti nemožný; Prusko jest toho velice dbalé, aby si též u nás pro budoucnost půdu připravovalo. Vizme jen, kolik pruských šlechticů nyní už má velkostatky v středu našeho království. To jsou silné německé tvrze na českém území a stále se množí.

Postavení naše musí naplňovati starostmi a obavami. Český jih jest chudý, lid namnoze neuvědomělý, opuštěný, ubohý — jak těžko chtíti na něm, aby vykonával nějaké dílo k hájení české půdy a českého jazyka! Den za dnem stará se jen o své životní potřeby, těžce se lopotí, aby vyzískal, co mu nevyhnutelně nutno, odvykl si mysliti

na budoucnost, cítí se ujařmen a koří se každému, koho pokládá za vyššího. Jak snadno lze takový lid opanovati!

A kde vzíti u nás dostatek horlivých pracovníků, kteří by se starali o nápravu a obrat k lepšímu? Tak mnohé našince upokojí nějaká ostrá řeč v parlamentě, ani nedbají viděti stálou a systematickou práci hospodářskou a kulturní, kterou nás Němci obklopují a podrývají.

Stručný náčrtek, jejž tuto podávám o národním zápase ve smíšených krajích českého jihu, nemůže býti jasným obrazem. Ale i z něho, trvám, vysvítá, jak naléhavá jest potřeba, aby mezi námi bdící probouzeli ospalé, aby nikdo neskládal rukou v klín, aby byly sjednocovány síly, opatřovány prostředky, pečlivě organisovány a vytrvale prováděny práce k obraně české půdy, k uhájení českého jazyka a českého lidu.

* * *

Budiž mi ještě dovoleno připojiti několik slov o vládní předloze, týkající se ohraničování okresů. Po sjezdu realistů čili teď zase lidovců stává se tato věc dosti palčivou, neboť vidíme, že i u nás počíná se aspoň v některých kruzích ujímati mínění, jako bychom ke smíru s Němci nemohli dospěti jinak, než když nastane národně úplné odloučení. Máli se o ohraničování vůbec mluviti, musí se a priori zavrhnouti podklad, na němž ohraničování navrhla vláda Körbrova. Sčítání lidu, jak se dosud provádělo, je zcela nepřesné a bude takové i r. 1900. Němci nepokrytě prohlašují, že musí letošního roku býti jejich území co nejvíce očištěno od Čechů, neboť mají za to, že příští desetiletí bude pro toto soustátí rozhodující. Jednak lze v době té očekávati vážné a dalekosáhlé změny v panovnické rodině, jednak bude snad dosavadní systém vládní i parlamentní přiveden ad absurdum; dojde tedy nepochybně k nějakým novým útvarům, o jichž formaci rozhodovati bude asi početnost, síla a rozloha jednotlivých národů.

Proto však mělo by nejen i našim vůdčím kruhům, ale i vládě záležeti na tom, aby spravedlivě byl zjištěn poměr obou národností v Čechách. Kdy by sčítání dělo se nestrannými komisemi na základě mateřského jazyka a kdy by každý za jakýkoli nátlak na jednotlivce, by se hlásili jiným než mateřským jazykem, byl trestán jako za svádění ke křivému svědectví, zajisté by výsledky sčítání byly takové, že by Němci, kteří dnes pro ohraničení tolik horují, nejvíce se mu pak bránili, neboť by se území ryze německé scvrklo na nepatrný pohraničný pás. Proto prvním požadavkem našich vedoucích politiků na konferencích mělo býti, aby se sčítání lidu dělo dle jazyka mateřského a každému jednotlivci aby byla zaručena právní ochrana volného projevu, a druhým požadavkem, aby o dalším vyrovnávání pak na základě nového spravedlivého sčítání rozhodovaly zákonodárné sbory, jež by odpovídaly pravé vůli lidové i skutečné početnosti národův.

Ohraničení, jak nyní je navrhováno, my naprosto nemůžeme přijmouti a musíme proti němu všichni a všude co nejrozhodněji protestovati. Provedení jeho značilo by pro nás ohromnou ztrátu.

Když byly r. 1890 smluveny známé punktace, zdvihla se proti nim prudká bouře, pro ně přívrženci staročeští valem odpadávali

k Mladočechům, punktace se straně staročeské staly osudnými. Proč to připomínáme? Poněvadž se nyní jedná o nové punktace, a z materiálu, jejž vláda Körbrova konferencím předložila, jest patrno, jaký se po deseti letech má dle jejích intencí státi pokrok. Roku 1890 mělo se dle nařízení ministra spravedlnosti ohraničování okresů díti *„s ohledem na přání súčastněného obyvatelstva, dle territoriálních, kommunikačních a dopravních poměrů.“* Ale vládní ohraničovací návrh z r. 1900 trhá už kraje proti vůli obyvatelstva a nedbá ani territoriálních ani kommunikačních ani dopravních poměrů. Návrh ten sdělán jest pouze s tím zřetelem, aby všude hověl Němcům, aby zajišťoval jich državu a aby *i pro budoucnost germanisaci českých krajů byl mocnou pomůckou.* Všecky středy v území smíšeném na českém jihu se předlohou tou vydávají Němcům. Horšův Týn, Kašperské Hory, Vimperk, Prachatice, Krumlov, Kaplice, Štoky mají tvořiti ryze německé území, ač ve dnech právě minulých nanovo zajištěna byla česká většina v okresním zastupitelstvu Kašperskohorském, ač před dvěma lety dobyli jsme okresního zastupitelstva Prachatického, ač jsme se při posledních volbách okresního zastupitelstva Krumlovského domohli vítězství ve venkovských obcích. Tento náš postup pro vládu neexistuje; ona klidně parceluje na základě svého úředního sčítání, všecko ostatní je jí lhostejno.

O správnosti výpočtů vládních na př. svědčí, že tvrdí se o obci Sulislavské, jež má býti Němcům obětována, že jest tam 44·5% německého a 55·5% českého obyvatelstva; ale dle samého *úředního* sčítání je tam Čechů 66% a Němců 34%, dle sčítání soukromého Čechů 73%, Němců 27%. Nové ohraničování je tak chytře provedeno, že by museli občané z některých obcí choditi do míst svých okresů *přes sídla okresů jiných*, když by se tam chtěli vůbec dostati.

České obce jako Malesice, Chotíkov, jež veškerým svým životem připoutány jsou k Plzni, kam mají as 5 km. cesty, a které jen k vůli poněmčení byly přiděleny k okresu Touškovskému, patřily by *ke krajskému soudu v Chebu*, kam by měly as 50 km. cesty, tedy *desetkráte tak daleko*. Pro vládu neexistovaly české menšiny, ale ani české většiny. Na Horšovotýnsku dobyli jsme v uplynulém roce obce Blížejova, přece však obec ta má býti přidělena k okresu Horšovotýnskému, který se má státi rozhodně německým.

Zrovna zoufalým pokusem k zachránění několika Němců na Novokdyňsku nazvati se musí zřizování německého soudu v nepřístupné obci Úterém, k níž má náležeti na př. obec Prapořiště, jež je takřka předměstím Nové Kdyně, a kdež až na německého učitele všecko obyvatelstvo je české.

Rozdělení okresu Vimperského a Kašperskohorského dělo se věru až příliš uměle ve prospěch Němců. Nejen že obce tak smíšené, jako jest Albrechtec, mají býti přivtěleny k okresu německému, ale nový soud má býti zřízen ve Velkém Zdíkově, v obci to, kam okolní vesnice nemají svahu. Mimo to řada obcí z Vimperska má býti přivtělena k Vlachovu Březí. Tak i obce, jako jsou Boubská a Trhonín, jež souvisí úplně s Vimperkem a do Vlachova Březí mají přes 12 km. Rozdělení okresu Prachatického, kde teď máme v rukou celý okresní výbor, jest nejvýš nespravedlivé.

Podobně mají se věci i na Krumlovsku. Česká menšina tamní má býti osamocena, a obce s Krumlovem sousedící mají býti přivtěleny k novým okresům ve Velešíně a České Křemži. Dostal jsem z Velešína dopis, že by tam sice z ohledů na místní prospěchy měli býti pro vládní předlohu, jež jim chce v místě zříditi soud, ale poněvadž poznávají, kam toto rozdělení směřuje, že jsou ochotni protestovati proti zřízení okresního soudu ve Velešíně. To je stanovisko řádných Čechův a čestných lidí!

Od okresu Budějovického má býti celá řada českých obcí oddělena, jen aby němectví v okresu bylo seslabením Čechů posilněno. Česká menšina v Kaplici i ryze česká teď obec Hranice u Nových Hradů mají býti obětovány právě tak jako některé obce na Jindřichohradecku a všecky české menšiny na Štocku, majícím teď více než třetinu českého obyvatelstva, kterému jenom nemravným nátlakem zabráněno hlásiti se k rodnému jazyku.

Na severu má se trhání okresů díti podobně křiklavým spůsobem. Úmysl při tom je zřejmý. Jest jisto, že obce, sousedící s většími městy, dnes smíšenými, i dále potíhnou k městům těm, třeba byla prohlášena za německá. A obce ty *raději prohlásí se též za německé*, než by se připoutati daly ke vzdáleným městečkům, s nimiž nemají spojení. Tím by se germanisaci upravil další postup, a po několika desetiletích bylo by třeba nového ohraničování, které by opět zabralo kus české půdy. Zatím byly by ve středu země tvořeny umělé ostrovy německé ze zakoupených velkostatků a průmyslových závodů, které by i nejryzejší kraje české činily smíšenými a domáhaly by se pro ně všelikých práv, kterých by v tomto soustátí vždycky také jistě dosahovaly.

Roztrhání okresů dle tohoto plánu provedené znamenalo by pro nás nejen těžkou škodu, ale i osudnou pohromu; postaviti se proti němu jest povinností každého poctivého našince.

Působení židů mezi uherskými Rusy.

V severovýchodních Uhrách, východně od Slováků, jest 380.000 Malorusů. Od Malorusů haličských odděleni jsou pásmem Karpat a duchovní spojení mezi nimi jest téměř nadobro přerušeno hranicí přirozenou a politickou. Uherští Malorusi mají na sobě ze všech Slovanů nejvíce stop národu odumírajícího, třeba by proti nim maďarisace nepokračovala s takovou bezohledností jako proti Slovákům.

Tuto povšimneme si toliko, jak v tomto nešťastném zlomku slovanském řádí židé, připojujíce krátkou zprávu svou k článku o působení židů na Slovensku. A sice podáváme (dle slov. časopisů) svědectví dr. Ed. Egana, jejž uherská vláda vyslala, aby bídné poměry uherských Rusů studoval a navrhl pomoc. Egan pozoroval nejprve nejsevernější kraj stolice Berežské, sousedící s Haličí. I učinil, okolnosti poněkud pro-

zkoumav, vládě návrh, aby opatřila lidu dobrý hovězí dobytek, udělila nebo pronajala pozemky a zakládala potravní a úvěrní spolky po obcích, jež by umožnily lidu uvarovati se židovské lichvy.

Potom Egan přibral k sobě rady z ministerstva hospodářství, nitra, královského lesního správce, státního hospodáře, jistého statkáře a dvacet kněží. I chodili od obce k obci a pozorovali. Po vykonané inspekci svolal Egan (v polovici února t. r.) do Munkačeva shromáždění, na které se sešlo na 300 osob. Schůzi předsedal biskup Firczák, takto ruský odrodilec, maďaron. Egan mluvil čtyři hodiny. Prohlásil, že hlavní příčinou stěhování se Rusův do Ameriky (tuto příčinu měl především vyšetřiti) jest ohromná záplava židův, z Haliče přistěhovalých. Jsou to lidé obrovské postavy, barvy rezavé, smělí, odvážliví, až divocí, násilničtí a lstiví. Munkačevo má 14.000 obyvatelů, z nichž je 8000 židů, většinou přistěhovalci. Dvě třetiny Munkačevských židů nemají výživy, hromadně se potulují po ulicích, na železničné stanici, vydělávají ovšem, ale jejich výdělek je nečestný. Egan, věda, že židé jsou pány Uher, lichotí židům, kteří splynuli s národem maďarským, nicméně vyznává, že se bojí ***o ráz země, ba o její existenci,*** jestliže se vliv židův bude i dále v takové míře vzmáhati. Nejsem antisemitou, praví Egan, neboť vím, že Maďaři bez židů nemohou takořka ani žíti, ale nestanouli se tři věci, židé nás zničí. Předně se musejí židé vlíti do maďarského křesťanského národa, do maďarského typu, posvěceného tisíceletou tradicí. Za druhé musejí v pohraničných krajích, kam se v posledních desetiletích nahrnuly nepočetné houfy nemajetného a nesvědomitého proletariátu židovského, tito nastěhovalci býti trochu protříbeni. Rusko vytisklo židovskou chudinu, zámožnější židé tam zůstali. Tato židovská chudina nahrnula se nejvíce do Haliče; ale tu rovněž nastěhovalé židy protříbili, a nejbídnější chudina tlačila se dále a nahrnula se do pohraničných uherských krajin (obývaných Rusy), aby tu vyssáli a zničili ubohý lid horský.

Když člověk na Munkačevskou stanici dorazí, obklopí ho 10—15 židovských trhanů, kteří nemají žádného zaměstnání a kteří jen na příležitost číhají, aby mohli něco uloviti. Člověk může učiniti sotva krok, ať na ulici nebo v hostinci, aby nebyl obklopen tuctem lidí vzezření nebezpečného, kterým lze z tváří vyčísti, že za peníze schopni jsou všeho. Malá městečka v kraji tom jsou vzorem čistých mravů; ztratíšli v osm hodin ráno na ulici tobolku, za dvě hodiny ji najdeš na obecním úřadě. Ale ve velkém městě (kde je hodně židů) v hotelu prvního řádu ještě večer ukradli velkou peněžní kabelu, která byla prve před 20—25 svědky odevzdána hostinské kanceláři stále obydlené. Krádeže a loupeže jsou tu na denním pořádku, a ani v jednom případě zločinec nebývá vypátrán. Vyšetřovati tyto krádeže a loupeže jest nebezpečno, neboť soudní úředníci se obávají pronásledování i zavraždění. Takovýto stav jest nejen v Munkačevě, ale i v Marmarošské Sihoti a Užhradě, ba na celém tom kraji a od roka k roku se horší. Zlodějská banda řádí, členové její jsou obecně známi a žádné pomoci tu není! Tu je třeba, aby vláda probírala jednoho přistěhovalce po druhém a tázala se: „Kdo jsi? odkud jsi přišel? z čeho žiješ?“ Nemůželi se prokázati, že žije z počestné práce: ven s ním!

Za třetí vidí Egan potřebu, aby se zřídila zvláštní policie státní, která by v celém maloruském kraji dozírala. Potom uvádí některé zločiny tamních židů. Hersch Jaeger z Bukovce byl padesátdvakrát obžalován pro lichvu. Jiří Panykulič vypůjčil si od něho před osmnácti roky 10 zl. na 25%. Dluh (10 zl.) roste strašlivě, tak že za několik let Panykulič platí židovi 168 zl., ale nedoplativ dluh celý vyrovná se na čas se židem na 90 zl., na dluh ten splatil za některý rok 47 zl. a nyní žádá žid ještě 77 zl. A tak 10 zl. má za 18 let vynesti 292 zl.! Vazul Popelič vypůjčil si od téhož žida před 20 roky 10 zl., mimo to kupoval od něho krámské zboží; po čtyřech letech spolu účtovali, napočítali 100 zl. dluhu, a Popelič zavázal se platiti z nich 25% úroků. Tak zaplatil za 8 roků 200 zlatých úroku, ale Jaeger přece jej zažaloval na zaplacení 150 zl. I vyrovnali se na 145 zl. Od té doby během šesti let zaplatil Popelič 192 zl., a Jaeger přece znovu žádá jistinu 145 zl. Marie Rjašková vypůjčila si od Jaegra před 15 roky 5 zl. Poněvadž nemohla do roka zaplatit, vyrovnali se tak, že mu v následujícím roce zaplatí 40 zl. Tento požadavek splácela již penězi, potom dala na něj dva koně, voly, 5 krav a 15 ovec.

Násilí a podplácení je všeobecné. Sedlákovi nabízejí židé 5—25 zl., kněžím po 200 do 2000 zl., aby hlasovali proti některému státnímu podniku. Jistý obecní tajemník ve shromáždění obecního zastupitelstva svým hlasem rozhodl cosi proti Eganovi a jedinou výmluvou jeho bylo, že mu židé dali na vědomí, že ještě té noci bude synem smrti, opovážíli se po přání vládním hlasovati. Kněz, jehož poslali z druhé krajiny na pomoc zmalátnělému již knězi, byl nucen nocovati u četníků a ne na faře, neboť nechtěl, aby se rodina starého faráře octla v nebezpečenství, když jemu číhali na život. Egan byl nucen dáti tohoto kněze stříci na státní útraty.

Takové zprávy podával vládní úředník o působení židů mezi uherskými Malorusy; chválíme odhodlanost, s jakouž vyslovil pravdu vůči vládnoucímu živlu v Uhrách, ale s radami jeho spokojeni nejsme. „Založte nešťastnému lidu tomu školy s jazykem mateřským, dejte mu vzdělané a národní učitele; svrhněte tohoto odrodilce (t. j. biskupa Firczáka, jenž schůzi předsedal) a dosaďte národního biskupa a národní kněze . . . potom se lid ten osvítí, mravně povznese a nedá se od židů okrádati!“ — tak měl Egan poraditi vládě, ale takové rady není už asi v národě maďarském nikdo schopen, vše jest zpito maďarskou státní ideou, jež připouští v Uhrách národ jediný. Ani toho Egan neporadil, aby vláda odvrhla pravidlo, dle něhož koncesi ku prodeji lihovin dává skoro výhradně jen židům.

Karel Kálal.

Samoty.

Básně

Adolfa Heyduka.

Zvon.

Na svých toulkách osamělých
snívám zas a zas,
co je vesmír, co je slunce
a co člověk as?
Nevím nic, leč vždy mi řekne
něco na pokon:
vesmír zvonem, slunce srdcem,
člověk zvonu tón!

Mohu za to já, jak zvučím?
Zvonař-li, či kov?
Kdo mě pozná z hrstky zvuků,
z hrstky zpěvných slov?
Nezvučel jsem z vlastní vůle,
co jsem chtěl a ždál,
z vůle toho jen, kdo zvon ten
v život rozhoupal.

Píseň v lese.

Po krajině velké, bezeměrné,
rozlévá se moře noci černé,
nikde hvězdy, jež by zářit chtěla,
jen v mé duši píseň osamělá.

Pro koho tě, prostá písni, nesu?
Ticho kol, nuž zazpívám tě lesu!
Slyš, kdos se mnou zpívá zas a zase! —
Ne, jen ozvěna mně vysmívá se! . . .

Večerní odpočinek.

Jak v mechu odpočívám blah, jak vonně a jak hebce,
bludičky tančí na lukách a myšlenky v mé lebce.

Jak Danae spí Otava v hor rozšumělých týnu
a nebe vrhá hvězdný déšť jí do bílého klínu.

I chví se samou rozkoší a smavou jásá září
a měsíc hledí s vysoka k ní s udivenou tváří.

Vše svěží je a mlado je; les kypří, rostou skály
a lučníčků a lindušek zpěv ozývá se v dáli.

A v chrám mých ňader zlacený zas navrací se v kradí
té písně nápěv ztracený, jíž zpívalo mé mládí!

Keř růží v lese.

Sám procházel jsem lesa šeř,
když dozrávaly klasy,
tu na paloučku uprostřed
můj udivený spatřil hled
rozkvetlých růží plný keř . . .
Jak ty sem přišly asi?

Však nestihl jsem nikterak
v té překvapení chvíli,
jak vyrostly a vykvetly.
Kdo záhadu tu vysvětlí?
Tu z keře toho zpíval pták . . .
Slyš, jásáli či kvílí?

„Proč udivil tě růží zjev
hloub lesních ratolestí?
Vždyť dva za květných mládí dob,
když hruď je plna vnad a zdob
a láskou hoří slunná krev,
zde objali se v štěstí!“

Květy v oknech.

Skrz mrazné květy na oknech
smál červánek se jitra mladý,
a jakmile jen na ně dech',
hned v květech těch
skvost perel růžových se zjevil všady.

A den když dospěl na vrchol
a v perlách těch se slunně zračil,
hned všecko lesklo se to kol,
že květný stvol
těch skvostů množství sotva stačil.

Však v podvečer když hynul den
a dálný nebesklon se stmíval,
zřel na okně jsem udiven —
slz kapky jen,
jak nosívá je náhlý žalu příval.

Ty zvolna tuhly do sutek,
chlad na led proměnil je šedý,
tentam byl jejich třpytný vděk
a já se lek' . . .
Snad nejsou to mé písně naposledy?

Šumava v zimě.

Ó Šumavo má, v zimě
jak velebný jsi zjev,
jak mile konejšíš mě
a mírníš divou krev!
Jak krotnu každým krokem,
kdy zříš mi do duše
svým velkým, vlhkým okem
z pod bílé loktuše!

Však nad vše krásnější jsi,
tvých letních snů když vzdech
na černých jedlích visí
v nádherných girlandech:
když diamanty hoří
tvých hvozdů každý kout,
v jich bílém chtěl bych moři
bez vzdechu zapadnout!

Zda nebylo by lépe
než podlý život nést,
a na vše, co mě tepe,
svou nesmět zvednout pěst?
Zda nebylo by dávno
již pro mne lépe snad
s tím svárem v srdci, v lebi
spát v úbělu těch lad?

Buduli sedlákem?

Ze svých dětských let vypravuje

Vácslav Vlček.

(Pokračování.)

IX.

Rok 1848 přinesl našemu vesnickému lidu veliký prospěch, způsobil v osudech jeho pro všecku budoucnost velmi vítanou změnu; ale proud událostí jeho zůstával v našem vesnickém zákoutí nepovědom, i z největších bouří tam zaléhala jen velmi slabá ozvěna.

Českých novin vycházel toho roku hojný počet, ale do naší vesnice nepronikly žádné. Naše vesnice v tom nečinila nijaké zvláštní výjimky, nýbrž náležela ku pravidlu, které se široko daleko ve všech vesnicích zachovávalo. Tak bývalo za otcův i dědův, tak zůstávalo i nyní. Otcům i dědům jen vesnice jejich byla domovem, co za ní leželo, byla cizina, co bylo třeba jen na dvě, tři míle vzdáleno, to už byl svět. Sedlák a chalupník se pod svou střechou, na svém dvoře a na svých pozemcích cítil svobodným člověkem, svým pánem; vesnice a co k ní patřilo, to byl *jeho* svět, který mu zcela dostačoval, v kterém žil, pracoval, trpěl, bojoval, výskal i stýskal, z kterého jinam netoužil jsa přesvědčen, že doma je nejlíp, a jen sobě přál, aby mu do něho jiní nezasahovali.

Jmenovitě páni. Ty pokládal za podobné nevyhnutelné zlo jako občasné živelní pohromy: vichřici, krupobití, povodeň. Moci, kterou nad ním provozovali, se podroboval, avšak nepřestával proti ní cítiti odpor; práva, jež si nad ním osobovali, v duchu neuznával, nýbrž pokládal je za křivdu. K čemu on potřeboval pánů? Oral, sil, sklízel, mlátil si sám a byl jist, že by také všecko ostatní v obci bez nich dobře mohlo býti pořízeno. Poroučeli si, co jim má platit a dávat, jak jim má robotovat: a co oni dávali jemu? Skoro nikdy ani vlídné slovo, dost často nadávky, bití nebo arest.

Nedělal si nadějí, že by se to zlepšilo, byl ve svůj osud odevzdán. Co se trochu dál ve světě dělo, o tom se málo dovídal, i byl přesvědčen, ať se tam mele, co mele, že z toho sedlákovi nikdy nepojde nic dobrého. Všecko řídili páni, a s nimi spojeni byli měšťáci, kteří se sice nemohli tak na sedlákovi vozit, ale měli ho v stejné lásce a vážnosti: před ním vysoko zdvíhal nos i tady v městečku žabák, kterému třeba nepatřila ani píď půdy ani šindel na střeše.

Ještě počátkem roku 1848 sedlákovi ani ve snách nepřipadlo, že v tom světě, kde se všecko rozhodovalo a kam on nikdy nepřišel, má i on své přátele, kteří se za nedlouho budou důrazně o to zasazovati, aby osud jeho byl zlepšen. Zcela neočekávaně přiletěla na jaře potom i do naší vesnice novina, že jest dána svoboda a konštituce.

Naši lidé nejásali, poslouchali podobné řeči s nedůvěrou, jen zvolna počínali věřiti, že má nastati něco nového a dobrého. Byli by dále opatrně čekali a sami ničeho nepodnikali; když však jinde byl dán příklad, nemeškali také: sedláci a chalupníci vytáhli své staré flinty, vyhrnuli se v neděli na pole a obecní stráně a dokazovali, že umějí stříleti sotva hůř než myslivci. Že by zajíci a koroptve na jejich polích se živící právem náleželi ne jim, nýbrž pánům, tomu mezi sebou nikdy nemohli přisvědčiti; teď je netoliko veřejně stříleli, nýbrž pořádali na vesnických pozemcích hotové hony, — a poněvadž jim panští myslivci a hajní nevstupovali do cesty a poněvadž nebyli jednotlivě k odpovědnosti poháněni a trestáni, bylo jisto, že v skutku nastala jakási svoboda.

Povídalo se, že snad pomine i robota a všecko poddanství, a proskakovaly pověsti, že také na blízku si někteří sedláci už nedali od pánů všecko líbiti jako dříve. Kacovský direktor Kremlík (teprve později zvěděl jsem, že se vlastně jmenoval Grömling), jenž byl rozkřičen jako zvláště zlý karabáčník a před nímž se vesnický poddaný vždy jen

třásti musel, v těchto dnech prý na mostě za městečkem potkal několik vesničanů; jeden z nich, nechtě se mu již klaněti, otočil hlavu stranou, nahnul se přes zábradlí a díval se na řeku. Direktor přistoupil až k němu, ale sedlák sebou nepohnul; teprve když direktor do něho strčil, vzpřímil se a vyvalil na něj oči.

„Ty mne nevidíš?“ rozkřikl se na něj pán.

„Proč bych neviděl?“ odpověděl sedlák, neukazuje na sobě nijaké poníženosti. „Nejsem slep.“

„Myslíš, chrapoune, že tě neznám?“

Sedlák se ještě netřásl.

„Kdo ve mně vidí chrapouna,“ řekl kurážně, „mejlí se — špatně mu ukazujou brejle.“

„Proč nesmekáš?“ katil se na něj direktor, jsa hněvem bez sebe.

„Před tím, kdo nám nadává, do nás strká a na nás se sápe, u nás nesmekáme,“ odsekl vzdorovitě sedlák.

Pán se rozpřáhl a dal mu pohlavek, až mu čepice sletěla přes zábradlí do řeky.

„Tu máš,“ křičel, „abys nezapomínal, že jsem direktor tohoto panství!“

„Však já to nezapomenu!“ zvolal sedlák. „A vy,“ obrátil se k druhým vesničanům, kteří se na to v ustrnutí dívali, „vy taky nezapomeňte, čeho jste byli svědci. — Vzácný pane, v té čepici, kterou jste mi do řeky srazil, mám zašitou stozlatovou bankocetli; jděte a přineste mi hned mou čepici; neli, nahradíte mi všecku škodu. Taky si povedu stížnost na vaše zacházení. Půjdu ke krajskému úřadu a třeba až k císaři pánu. To je Ferdinand *Dobrotivý*, jestli to nevíte, který dal svobodu a konštituci: jednou zví, mnoholi dobroty jsme od vás užili — my *jeho* poddaní, ne vaši otroci!“

Takové vypravování poslouchati byl našim vesničanům pravý med. Šly také slechy, že někde už sedláci pánům docela vypověděli poslušenství a proti nim povstali. Poněvadž se však nic podobného nepřihodilo na blízku, dávali u nás takovým slechům málo víry. Sami pánům nevyváděli zvláštních vzdorů, jen robotu toho roku leda bylo odbývali. A takž, když byli zajíci důkladně vystříleni, zdála se i ta nová svoboda býti na dně.

A což konštituce? O té u nás na vsi hrubě ničeho nezvěděli a celkem myslili, že se týká jenom měst. Na blízku se konštituce projevovala tou skutečností, že byla v Kácově zřízena garda: toť se rozumí, že jen pro mužstvo městečka. K nám tedy časně ráno ze strany Šternberské zazníval vzdálený rachot bubnu, svolávaje lidi na robotu; v pozdějších hodinách odpoledních slýchali jsme zase buben, při němž se u Kácova cvičili gardisté.

Jestliže roku 1848 nějaké jiskerky českého národního vědomí — jmenovitě pak vědomí, oč jde mezi Čechy a Němci na české půdě — také do naší vesnice zalétaly, byly tak nepatrné, že se z nich nikde nevznítil oheň. Objevily se i u nás čepice ozdobené dokola červeno-bílou nebo červeno-bílo-modrou páskou, ale nebylo jimi z úmysla projevováno vlastenecké smýšlení. Uviděl jsem takovou čepici prvně na letitém čeledínovi Peroutkovi, který — výjimkou z celé vsi — zůstal

starým mládencem, byl nehrubě sličný, ale za to hodně zkyslý a obyčejně se tuze málo fintíval.

„Vy máte ňákou parádní čepici!“ řekl jsem mu s náležitým respektem, když jsme spolu v nedělní odpoledne pásli.

„To si myslím,“ prohodil nejen úsečně, ale i trochu jedovatě, neboť si ho dříve už jiní tou čepicí dobírali.

„Proč jste si koupil s takovým prýmkem?“

„Protože jsem chtěl. Jak jde moda, tak se stroj — pamatuj si to, kloučku.“

Paráda a moda tím více rozhodovala u chasníků mladších a švarnějších, než byl takový parkos, z kterého si všecky ženské dělaly jen úštěpky.

Národní vědomí, silné, pevné a břitké jako kalená a broušená ocel, měli ve vsi jen židé. Byli v něm od dětství vychováváni a utužováni. Ovšem nebylo to vědomí české. Naši lidé si někdy o židy vůbec brousívali jazyk, ale k těm několika židovským rodinám ve vsi chovali se vždy přátelsky. Mezi sebou mívali různice, vády, patálie, židé však si nemohli na nic takového stěžovati. Naši lidé myslili, že se židé od nich liší svým náboženstvím, a připočítávali k tomu i to jejich němcování mezi sebou; netušili, že co se u židů náboženskou rouškou zakrývá, v pravdě jsou věci národní a plemenné, netušili, jak cizím, bezohledně bojovným a nesmířitelným živlem mezi nimi zůstávají ti, k nimž sami byli tak snášenliví a shovívaví.

Přišel k nám do stavení chudý, toulavý židák. Bylo zrovna po obědě, matka sklízela se stolu. Židák se jí s pokornou lichometností ptal, máli něco na prodej.

„Nic, Iciku,“ odtušila. „Ale tuhle něco zbylo na míse — chceteli to dojíst?“

„Pěkně děkuju, panímaminko,“ řekl žid, „ale taky jsem zrovna po obědě.“

„Ale jděte,“ pravila dobromyslně matka, „kde pak byste byl obědval. Jen jezte!“

„Nemám docela žádný hlad,“ ujišťoval žid slovem, a zatím to v jeho drobném, vychrtlém obličeji jen hrálo, jaké měl laskominy na jídlo — polykal sliny, až mu veliký ohryzek na tenkém krku poskakoval.

„Nebuďte blázínek,“ pobízela ho ještě matka.

Dobrotou její zdál se žid opravdu býti pohnut.

„Zlatá panímaminko,“ řekl s pitvornou sladkostí, „z mísy nemohu . . . nesmím . . .“

„Teda si ukrojte chleba,“ podávala mu matka bochník, — „jestli se i našeho nože štítíte, snad máte svůj.“

Ukrojil si skývu a děkuje schoval ji do kapsy; když pak mu matka nic nechtěla prodávati do hubeného rance, odešel.

„Proč povídal, že nemůže a nesmí jíst z mísy?“ ptal jsem se matky.

„Inu, protože je žid.“

„Vždyť přece židé také jídají z mísy.“

„Ale ze své. Kdy by jedli z křesťanských nádob, byl by to u nich hřích,“ poučovala mě matka.

Bylo jí židovského chuďasa líto, hleděla ho nasytit, měla smysl pro to, že nechce jednati proti svému přesvědčení, vysvětlovala to svému dítěti, -- avšak ani z daleka jí nevstoupilo na mysl, jaká je to hrozná urážka, když nechce žiďák jísti z naší mísy, aby se *neposkvrnil!*

Jindy poslal mě otec už za tmy pro páček tabáku do hospody, kterou drželi židé. V šenkovně v tu chvíli zrovna nikoho nebylo, jen stará Izačka seděla za šenktyšem před velikou, tlustou knihou i čtla majíc na nose brejle a svíčku si přidržujíc ke knize, aby lépe viděla.

„Jaká je to kniha?“ osmělil jsem se optati se jí.

„Přečti si kousek,“ ušklíbla se, a natočivši knihu ke mně šla pro páček.

Na pravém listě knihy stálo nahoře v literách na půl mého prstu vysokých slovo BOHEMIA. Drobné písmo pod tím nadarmo jsem zkoušel čísti.

„To je — židovské?“ ptal jsem se dost nesměle.

„Kam pak s tou flintou!“ posmívala se mi babka. „Německé to je. To ještě málo víš, když ani tohle nerozeznáš!“

Byl to první časopis, který jsem vůbec spatřil, na čemž ovšem mnoho nezáleží; ale mnohem významnější jest to, že to léta Páně 1848 byl jediný časopis ve vsi (třeba ze staršího roku), že byl německý, čítán jen od židův, a že stará Izačka zahanbovala devítiletého selského kluka, který — v české obci a v českém kraji - byl ještě tak málo obeznámen s němčinou!

U vinopalny, která patřila jiné židovské rodině a nad jejímiž dveřmi byl německý nápis Branntweinbrennerei (také jediný ve vsi), stala se později, už v letní době, malá příhoda, která celou ves obveselila právě proto, že při ní hrála úlohu němčina. Žena vinopalova, ještě ne stará, ale hodně otylá, kdo ví kde rozená a vyrostlá, česky uměla jen nedokonale; se svou rodinou i před lidmi jinak nemluvila než německy. Sedláci a chalupníci se nad tím nepozastavovali, spíše se někdy stranou trochu porouhali její židovské češtině. Kdysi vybatolivši se na pole před vinopalnou uviděla, že jejich hříbě jest v jejich obilí. Počala to oznamovati křičíc z plna hrdla, aby ji na dvoře slyšeli muž a syn.

„Isfili zini húbr! Isfili zini húbr!“ [1]) tak asi volala jednou, dvakrát, třikrát, silně židovským spůsobem a tak namáhajíc hlas, jako by hořelo.

Když přiběhli muž a syn, umlkla. Ale pokřik její slyšelo více lidí, museli se mu smáti, opakovali jej a povídali jiným, — a v následujících dnech všecka mládež, odrostlá i drobná, na vsi, na polích, na pastvě na sebe pokřikovala: „Isfili zini húbr!“ Smáli se tomu i staří — a nikomu nepřipadlo, že by tu němčinu zde bylo možno brát i z vážné stránky.

Vždyť pak v Kácově, kde se již netoliko podle nové mody vlastenčilo, nýbrž bylo též aspoň několik skutečných, dobrých národovců, němčina platila pořád za řeč nejen panskou, ale i státní. Proto měla také garda velení německé.

[1]) To jest: Das Füllen ist im Hafer — po česku: hříbě je v ovse.

Byl jsem z těch, kteří myslili, že to nesmí býti jinak. Dívati se na gardu, když vytáhla ve zbroji, bylo mi nade všecky mlsy. Zvláště mohl jsem vždy očí nechati na hejtmanu jejím, kterým nebyl nikdo jiný než pan Gotthard Šťastný. Když objemné tělo své upjal do bohaté uniformy, na hlavu si posadil dvourohý klobouk zlatem premovaný a k boku si připjal lesklý kord, vypadal tak statečně, že by mu byl mohl záviděti mnohý generál. Před frontou si uměl vykračovati, jako by jakživ byl dělal jen vojenské parády, nikdy kornoutky; a komandovati uměl tak mocným (arci důkladně vysmoleným) hlasem, až se otřásala okna, pod kterými s gardou stál nebo mašíroval.

Tak jsme se my nadějná mládež po gardě fantili, že jsme se — odpusť Bože — dopouštěli i hříchu. Když v neděli a ve svátek garda stávala před kostelem, nešli jsme my kluci dovnitř pobožnost konat, nýbrž stáli jsme venku na čumené a jen jsme čekali, až hejtman zase něco vykřikne: „Hapták!“ nebo „Baj fús!“ nebo „Cum kebét!“ nebo dokonce „Fajer!“ — a garda buď rázem poklekne nebo vstane nebo vystřelí.

Byl jsem také při tom, když za krásného nedělního dopoledne garda světila svůj prapor. To byla sláva, o jaké se mi dřív ani nezdálo. Co Kácovské náměstí náměstím bylo, nikdy snad se tam neshromáždily takové zástupy lidu, jako v ten den. U statue svatých čtrnácti pomocníků byla sloužena „polní“ mše, do žerdi u praporu zatloukány hřeby, pronášena hesla — zvony hlaholily, garda střílela, banda její hrála, a při tom slunce tak zářilo a hřálo, že mi div nepřecházel zrak i sluch.

Domů vracel jsem se s tajným plánem. Jak bylo po obědě, uklidil jsem se stranou a počal jsem si zapisovati „execírku,“ to jest všecka slova, která jsem kdy pochytil z úst komandujícího hejtmana Šťastného. Nemohlo býti jinak, musel jsem se také státi hejtmanem. K tomu jsem si musel poříditi: předně execírku, za druhé šavli a za třetí gardu.

Nazejtří jal jsem se na dvoře a v kolně hledati vhodné dřevo, z něhož by bylo lze urobiti meč. Potom celý týden, jakmile jsem mohl býti chvilku o samotě, řezal jsem pilně osnákem i kudlou. Že jsem byl v tom mečířském umění tuze málo zběhlý, dílo se nevalně dařilo, kdo ví kolikrát jsem musel začínati znova.

Pro větší rozmanitost vybral jsem si zatím Hromáska a počal jsem ho po chvilkách zaučovati na gardistu, sebe při tom na hejtmana. On byl trpěliv, jak jsem si jen mohl přáti; mnohem méně zdál se mi býti chápavým. Co času strávil jsem jen tím, abych mu vždy a vždy znova dokazoval, že je hloupý!

Když jsem přibíral jiné, šlo to teprv pomalu a ztuha. Kdo ví co neděl minulo, než moje parda se trochu ustálila a měla půl tuctu hlav! Co s nimi bylo práce, křiku, mrzutostí, a pořád uměli tuze málo.

Dost jsem si tím lámal hlavu, jak bych to napravil, svou gardu zvelebil a sebe jí povznesl. Tu mi padla do rukou povídka o Menšikovu. Když jsem ji přečetl, bylo mé srdce rozděleno; ideál mé vlastní gardy a hejtmanského důstojenství valně pobledl.

X.

Karlík, můj soused ve škole, od něhož jsem povídku měl, byl mojí odměnou za ni zcela spokojen a slíbil, že mi dá přečísti také novou knížku, kterou si od pana faráře vypůjčí.

Před odpoledním vyučováním nabádal jsem ho, aby pro ni šel ještě dnes. V tom se k naší lavici přiblížili Pepík Zelenkův a v patách za ním Gusta Šťastný. Gusta, jakýsi pamlsek v ústech kousaje a labužnicky pomlaskávaje, chvilku se na mne mlčky díval.

„Poslouchej,“ ozval se potom pohodlně, neli nedbale. „Ty prej máš dobrou hlavu.“

Pepík, dopadaje slova, posměšně prohodil: „Škoda, že ji — —“

Odrazil jsem ho rukou, ani se po něm neohlížeje.

„Kdo to povídal?“ ptal jsem se Gusty.

Místo něho zas Pepík honem vyslovoval mínění, komu má hlava byla dobrá. Vyskočiv hnal jsem se po něm tak rozezlen, že se dal na útěk, nechtěje, aby z bujných jeho žertů pošly modřiny, boule nebo krvavé nosy.

„Kdo to povídal?“ opáčil jsem pak Gustovi svou otázku.

„O tvé hlavě jako? No, pan páter.“

„Tobě ne,“ pochyboval jsem.

„Našemu tatínkovi to povídal — já byl při tom.“

„Kdo ví, co jsi slyšel.“

„Snad mám uši! ‚Každé slovo, co řekne, si pamatuju,‘ povídal.“

„Kdo ví o kom . . .“

„Tak neznám tvoje jméno!“

„Třeba mluvil o našem Josefovi . . .“

„Ale mlč!“ mrzel se již Gusta. „Ještě mi tatínek domlouval: ‚Vidíš, Gusto, oč ty to máš se školou pohodlnější než on, měl bys taky víc umět.‘ A pan páter řekl, že by z tebe mohlo být něco jinšího než sedlák.“

Ukousl nové sladké sousto, ukončil náhle diškurs, otočil se mezi lavicemi a šel na své místo.

Jeho poslední slova mi zněla v hlavě, jako by je desetkrát po sobě opakoval. Karlík po mém boku mi cosi povídal, já však mu ani neporozuměl, ani jsem se na něj neohledl. Všecka moje mysl byla u Gusty, jen s ním se mi chtělo dále rozmlouvati. Náhle povstav přikročil jsem k němu. Seděl na kraji a rozkládal si své věci.

Stanuv u něho nevěděl jsem z místa, co mu říci.

„Viděl jsi už takovéhle péro?“ promluvil on sám, otvíraje svůj futrál a vyndavaje z něho jednu násadku.

Začínala tehdy u nás železná péra, ale to byla příliš velká novota, abych také já jí mohl brzo hověti. Co pak mi Gusta ukazoval, takového mi po tu chvíli nic nepřišlo na oči. Péro bylo hezky dlouhé, a nožičky byly nohy drobné ale pěkné, vypouklé figurky, která měla vojenský kabát, ruce na prsou skříženy, na širokých ramenou veliké náramky a na hlavě dvourohý klobouk.

„Abys věděl,“ pravil dost s vysoka Gusta, „to je Napoleon.“

„Ale jdi!“ zvolal jsem překvapen, a tím dychtivěji jsem si figurku prohlížel. „To je Napoleon? K vůli tomu náš Zlivský dědeček byl tak dlouho z domova pryč, s vozem i potahem, Bůh ví kde ve světě, až babička myslila, že se už nevrátí!“

To zas na Gustu učinilo dojem.

„Tvůj dědeček?“ řekl, několik okamžiků pomlčev. „Já myslil, že ten Napoleon byl živ někdy za Žižky, co sbořil tady pustý hrad.“

„Má klobouk jako váš tatínek, když dělá hejtmana.“

„Ale rohama k uším, jako žid o maškarách.“

„Takové péro je drahé, že?“ ptal jsem se.

„Na,“ odtušil Gustav lhostejně, „vezmi si to, chcešli.“

„Co bych já tobě dal?“

„Nic. Ono už za mnoho nestojí. Já mám tuhle jiné, lepší.“

Chtěl Napoleona vytáhnouti z násadky, ale potom se náhle rozhodl jinak.

„Vezmi si to celé,“ řekl.

„Zadarmo?!“ váhal jsem.

„To je toho. Kdy bys to nechtěl, rozrazím péro, rozlámu násadku a všecko to zahodím.“

To jsem arci nemohl připustit — i přijal jsem od něho dar, který mi byl tím milejší a vzácnější, čím neočekávaněji se mi ho dostávalo.

„Vidíš, Gustave,“ pravil jsem vděčně, „ty jsi hodný člověk.“

On pohodil hlavou, jako by chtěl říci: „Co pak tohle, to já, když se do toho dám, dokážu ještě jiné věci.“

„Tak ti pěkně děkuju.“

„Mohl bych taky dát celý futrál — se vším všudy,“ prohodil on.

„To nemůže být!“

„A proč ne?“

„Co by řekl váš tatínek?“

„Dal by mi hezčí.“

„A pan páter teda vašemu tatínkovi povídal —“

„Pan učitel jde!“

Děti povstávaly, rámus utichal. Kvapil jsem na své místo.

Přišlo mi velice vhod, že jsme první hodinu měli psaní. Při počtech na příklad byl bych svou roztržitost těžko přemáhal; takto jsem se mohl oddávati radosti, kterou jsem měl z Gustavova daru, mohl jsem se pořád dívati na malého Napoleona i násadku, a libovati si, že se to takhle zcela jinak píše než brkovým pérem. A při všem tom mi pořád v uších zněla slova, jako by je někdo v dálce mluvil: „Mohlo by z tebe být něco jinšího než sedlák . . .“

Druhou hodinu bylo náboženství, v kterém nás už pravidelně vyučoval pan páter Růžička. Byl to ještě mladý pán, pěkně urostlé postavy, pružného těla, mužně sličného, výrazného obličeje, černých vlasův a očí; měl zvučný a lahodný hlas, byl výborný kazatel, dovedl promluviti měkce a tklivě a rozechvěti srdce všech posluchačův, ale také mocně zahřímati a otřásti jich svědomím. Žáci měli před ním největší respekt; on uměl býti dobrotiv a laskav, ale rovněž uměl přísně poručiti a každou nepřístojnost pokárati.

Ze všech lidí, které jsem tehdy znal, měl jsem k němu největší vážnost a úctu. Ale lnul jsem k němu i srdcem; nikdy mi neřekl káravého slova, ačkoliv ani k panským chlapcům nebyl zvláště shovívavý, nýbrž je ostře vyplísnil, když toho zasluhovali. Jeho se žáci celkem nejvíce báli, já však jsem se vždy těšil na jeho hodinu, a když činil otázky, pořád jsem se hlásil.

Dnes byl jsem už při psaní šťasten; libý ten cit ještě se zvýšil, když vstoupil do školy pan páter. Jak jsem mu byl v hloubi své duše vděčen, že na mne pamatoval i mimo školu, že o mně nepatrném človíčkovi mluvil s vážnými osobami, že o mně tak příznivě soudil!

Jak jsem ho spatřil, vyhostil jsem i Napoleona nadobro z paměti. rázem byl konec vší rozptýlenosti, všecka mysl má byla sebrána, povznešena, nadšena, hořel jsem dychtivostí panu páterovi odpovídati, a také když s jinými mluvil, jsem s něho nespustil očí. Zdálo se mi, že se na mne dnes dívá zvlášť přívětivě, i byl bych v tu chvíli rád pro něj skočil do ohně.

Hodina mi uprchla jako krátká chvilka. Když jsme se po ní modlili, šla na mne tesknota, a když jsem viděl pana pátera odcházeti ze dveří, stisklo mi to srdce zcela podobně, jako když milý na delší čas odchází od milé. Ano, byl jsem od toho dne do pana pátera zamilován, on byl mou první, ovšem tajnou láskou; nosil jsem ho v srdci srdce svého.

Dnes bych byl cestu ze školy nejraději konal sám, ale to nás zrovna bylo ze Střechova aspoň půl tuctu: Zelenkův Pepík, Volkův Honzík (dřívější hněvy byly zapomenuty), Hromásek, Čermáček a dvě, tři děvčata. Spěchal jsem a skoro pořád jsem byl napřed: také jsme se dnes neobyčejně brzy octli u Střechovského přívozu. Na převozníka jsme houkali jak obyčejně něco doleji při řece, aby nás bylo z jeho domu a dvora viděti.

„Což, nemáme se vykoupat?“ ptal se mne Čermáček, který se mi stával jako druhým Hromáskem. Jmenoval se vlastně Čermák, ale Čermáčkem byl vůbec nazýván i otec jeho, poněvadž byl jen domkář, neli podruh, kdežto stejnojmennému majiteli gruntu říkalo se Čermák. Dle podobného pravidla zdrobňována byla i jmena mladších bratrů, kterým se dostalo méně pozemských statků nežli šťastnějším prvorozencům; a takž Volek a Voleček byli bratři, rovněž Vodlan a Vodlánek, Staněk a Staněček, Vlček a Vlčík, kdežto mezi Zemanem a Zemánkem byl jen rozdíl v majetku.

Čermáčkovi jsem na otázku jeho neposvědčil. „Musím dnes být brzo doma,“ řekl jsem.

„Kluci,“ ujal se slova Pepík, „přijdeli nás převážet starý, mohli byste se ho některý zeptat, jak se pozná, co je čert a co je koza?“

„Proč to?“ zvědavě tázaly se holky.

Pepík ochotně vypravoval: „Starý rybář, když onehdy večer v naší hospodě vypil několik půlčíků, vracel se domů cestou v průhonech.“

„To bloudil, že měl tolik v hlavě?“ ptala se jedna z posluchaček.

„Nebloudil, schválně si zašel, aby se dostal na svoje pole tamhle nad strání. Měl domnění, že se tam v noci někdo přiživuje na jeho jeteli. Když tam přišel, nikoho nepřistihl; ale někdo mohl přijít —

proto si milý rybář lehl pod mez do jetele, že tam byl schován jako zajíc, a hlídal. Hlídal, hlídal, až pěkně usnul. Dlouholi spal, to se neví — ale pak se mu přihodilo něco tuze podivného."

„Co? co?" dychtivě se ptaly holky.

„Potom to sám vypravoval v hospodě našemu tatínkovi a jiným."

Tu Pepík počal nápodobiti řeč starého rybáře, zcela povedeně, jenže dychavičnost hodně nadsazoval, až příliš hrdlem sípaje a hvízdaje.

Rybář prý mluvil takto: „Protrhnu voči — a stojí to nade mnou — na mou duši, sousedi, ať se zdráv z toho místa nehnu — je to černý jako kominík, má to rohy, ksicht chlupatej, tělo chlupatý! Nehejbá se to, já taky ne. Mráz mi jde po těle — co mám udělat? V tom slyším — jako by pár kroků za mou hlavou někdo kosou sekal jetel. Snad mě zlej duch hlídá, aby moh zloděj pohodlně krást! Udělám kříž, vymrštím se, odskočím zpátky — potom kouknu: zloděj nikde, strašidlo pryč! Nevím, bylli čert nebo koza!"

Všichni jsme se řehtali. Rybář, na jehož vrub to šlo, zrovna se za řekou ukázal, kráčeje k lodi. Také my jsme museli jíti kousek proti řece, k místu, kde uzoučká, celkem velmi nedokonalá pěšinka počínala po příkrém, skalnatém břehu sestupovati k vodě.

Hromásek nás druhé k tomu místu předešel.

„Pro Pána Boha!" počal najednou křičet, nachyluje hlavu k vodě. „Lidičky! Děti! Had! Ukrutný had! Jako moje ruka tlustý — a táhle dlouhý!"

Rozpřáhl obě ruce, jak jen mohl. Mžikem byli jsme všichni u něho.

Měl pravdu. Kolmá, ale nízká skála tvořila dole při stavu malý kout, v němž na kamenité půdě stálo jen asi na tři prsty vody; místo vedle něho bylo už jen sotva mokré, poněvadž za denního parna řeka zas více opadla. V koutku ležel ten ukrutný had, zcela pokojně, jako by se slunil. Tělo měl modravě světlé, a proti hádkům, které jsme ob čas vídali, byl pravý obr.

„Ten musí být zlý!" volala děvčata. „Utecme, ať nás neštípne!"

„Po tom hladkém srázu nemůže nahoru," mínil jsem.

„Utlučeme ho!" rozhodl Pepík. „Honem kamení!"

V nejhorlivějším chvatu se hemžíce chápali jsme na blízku kameny, velké i malé, a vší silou vrhali jsme je na nebezpečného živočicha. V malé chvilce bylo jimi tělo jeho napolo pokryto; ale my ještě neustávali, aby kamenný hrob jeho byl důkladný.

„Co to tam děláte?" houkl na nás rybář, blíže se něco dále s lodí k našemu břehu.

„Strejčku," odpovídal mu Hromásek, „tady je hrozný had!"

„Blázni byli," nevěřil přívozný.

„Tak se pojďte podívat," volal Pepík.

Neočekávali jsme toho, ale rybář v skutku k nám vystoupil; za to jsme se nadáli, jak se bude hadovi divit, ale i to dopadlo jinak.

„Troupové!" zvolal nevrle, ba hněvivě. „Tohle je ňáký had?"

Všichni jsme se zarazili.

„No ne?" ptal se Pepík.

„Hlupáci," zlobil se staroch vždy více, „to z té školy nosíte moudrosti! Co se vás člověk do roka napřeváží, a k čemu je to? Jste takoví trulanti, že nevíte, co je had a co je ryba!"

„Ryba?" ozvalo se v našem zaraženém hloučku.

„Zabijou takového krásného ouhoře!" sípal dychavičný rybář. „Skoro na kaši je rozmlácen. Hňupové!"

Odplivl si a vracel se k lodi. Šli jsme za ním dosti zpraženi. Odraziv od břehu nepřestával hučeti nebo i hlasitě hubovati. Pepík za jeho zády se všelijak po něm pitvořil, že jsme měli co udržeti smích.

„Zeptej se," šťouchl loktem Čermáčka, zdvihl ruce k oběma stranám čela a naznačoval rohy.

Čermáček div nevyprskl, ale mlčel.

„Teda vy holky se zeptejte," vybízel Josef.

Holky se utajeně chychtaly — rybář se na nás zlostně ohledl.

„Strejčku," řekl s nevinnou tváří Pepík, „tuhle Hromásek neví, co je hňup."

„Ať se podívá na tebe!" odsekl přívozný.

„To bych byl na posledy taky ryba?" dovtipoval se Pepík.

„Bulík jsi!" okřikl jej staroch.

Pepík měl chuť ještě na nějakou vejšplechci, ale loď drcla do břehu a my jsme spěchali z ní vyskákat, pokud se přívozník ještě vzadu vzpíral na sochor. Pepík vyšvihnuv se až na břeh, zde docela nízký, postavil se čelem k lodi.

„Strejčku," promluvil hezky hlasitě, „a je to jisto, že to tam není had?"

„Ještě se ptej, fululum!" dostal v odpověď.

„No, my jsme nevěděli, jeli had nebo ryba —"

„Mezuláni!"

„Člověk někdy neví," omlouval nás Pepík, — „třeba neví, bylli čert nebo koza."

Rybář sebou škubl.

„Cože, mamlase?" vzkřikl.

„Je to černý," počal Pepík rychle slova sypati, „má to rohy, ksicht chlupatej, tělo chlupatý — šlak ví, jeli čert nebo koza?"

„Ty kluku opeslá, rozpustilá, nestydatá —!" katil se přívozník rozbíhaje se k břehu.

Pepík ovšem nečekaje ukázal mu paty; také my diváci a posluchači dali jsme se s ním do běhu jako o závod. Asi po dvaceti skocích vykřikl, jako když bujné hříbě zařehtá: „Byl čert nebo koza?"

Hrdinství jest nakažlivé.

„Byl čert nebo koza?" opakoval Hromásek jako ozvěnou. A po něm kluci jeden za druhým: „Byl čert nebo koza?"

Ký div, jestliže jsem také já s vlky vyl? Když pak jsme se přesvědčili, že se přívozník za námi nežene, tu i do děvčat vjela kuráž a opovážlivost, i pískaly také: „Byl čert nebo koza?"

Proběhli jsme mlýnský dvůr, minuli jsme rybářův dům i zahradu jeho a octli jsme se na malé louce, ležící mezi mlýnskou strouhou a lesní strání a zvanou „obícka." Tam jsme již byli zcela v bezpečí,

tam jsme teprv své nezbednosti uzdu pustili — a z krátké písně své o čertu a koze udělali jsme celou operu, které se i les na stráni účastnil ozvěnou svojí.

XI.

Ale potom, když jsme se hnuli dále, ozvalo se také svědomí.

„Dnes nám rybář nic neudělal,“ řekl Čermáček, „ale co pak, holenkové, až zas přijdeme na přívoz?“

„To já radší nepůjdu do školy,“ rozhodoval se zkrátka Hromásek.

„Nemusíme na přívoz,“ radil Honzík Volkův, „můžeme přebřádnout, bez toho je malá voda.“

„Možná, že zejtra bude už celý stav suchý, jako u Kácova,“ podotkl jsem já.

„Ale okolo rybárny musíte vždycky jít,“ připomínalo jedno z děvčat, „a tak rybářovi neujdete.“

„Můžeme tuhle u potočků přejít přes strouhu,“ navrhoval Čermáček, „dostat se po ostrově pod stav a tam přebřádnout; to nás od rybářů nikdo ani nespatří.“

„Rybářovům byste se nejlíp vyhnuli,“ ozval se také Pepík, „kdy byste šli do Kácova od potůčků podle řeky, anebo přes Soušice.“

„To je pravda,“ svědčil rychle Hromásek.

„Ale co se bát?“ dokládal Pepík. „Já půjdu zas na přívoz. Rybář se bude krocanit, ale co mi může tak dalece udělat? Hlavu mi nestrhne — a kdy by chtěl, řeknu mu: Náš tatínek si s vámi promluví, strejčku!“

Cosi takového byl bych já rybářovi za nic neřekl, naopak, bál jsem se nejvíce toho, aby snad rodičům na mne nežaloval; v takovém případě byla by má pře vždy bývala prohrána, — otec a matka nechtěli nikdy slyšeti, že by kdo jejich nebyl dětmi spokojen nebo něco na ně věděl.

Doma, něco na vychlo pojídaje, potěšil jsem se ještě tajně svým Napoleonem; pak jsem zvěděl, že půjdu se svačinou na říku, kde Marjánka s několika ženskými pracovala. Matka přinesla hodný hrnec kyselého mlíka, ssedlého a tak hustého, že je bylo možno krájeti. Hrnec pokryla talířem hnědě polívaným a žlutě květovaným, na něj dala lžíce a pár krajíců chleba. Všecko pak povázala šatem, tak že nahoře povstaly dva veliké uzly; sotva jsem je rukou obemkl chápaje se toho břemene.

„Ať to nerozbiješ!“ nakazovala mi matka, dívajíc se za mnou, když jsem již odcházel zahradou.

Myslila si nepochybně, že je to na mou sílu přec jen přílišné břímě, ale neřekla nic takového. Musel jsem se hodně namáhati, abych tu tíži unesl, přendaval jsem ji často z ruky do ruky, a jen než jsem zahradu přešel, notně jsem se zahřál a musel jsem si několikrát odpočinouti.

Ale nepokládal jsem to za trampotu, které bych se jen s nevolí a s reptáním podroboval; bylť jsem denně zvyklý konati práce, při

kterých jsem všecky své síly napínati musel. Nyní jsem svůj těžký úkol konal rád a vesel, protože mi dával příležitost, abych byl o samotě. Břemenem zaměstnával jsem se jenom tělesně, a to bylo věcí vedlejší; hlavní věc byla, že jsem mohl na vše kolem sebe zapomínati a mysliti jinam.

Kam? To by bylo velmi nesnadno pověděti. Okolo sebe hrubě nic jsem neviděl, šel jsem cestou v průhonech více po paměti, Březina, Boliny, Borky, Mařanův mlýn, lesklé vodní zrcadlo v levo od něho a vše jiné na blízku jevilo se mi skoro jen jako ve snách. Spíše do dálky jsem se díval pozorněji a žádostivěji, tam kde končil obzor a skrze bělavý závoj jen slabě bylo znáti obrysy vrchův a lesův; tam byl kraj, kde jsem nikdy nebyl a kam jsem si mohl vmýšleti, cokoliv se mé fantasii ráčilo.

Co jsem se vzdaloval ode vsi, už mi zase jako z dálky do uší zaznívalo slovo: „Mohlo by z tebe být něco jinšího než sedlák.“ Při tom mi nepřicházelo na mysl nic určitého, čím snad bych si býti přál; kdy by se mne byl někdo zeptal, vábili mě myšlenka býti myslivcem nebo knězem nebo direktorem, byl bych zavrtěl hlavou, protože mi to v skutku ani nevstoupilo do hlavy, a byl bych to pokládal za čirou nemožnost.

„Něco jinšího —“ to bylo zatím první hnutí touhy zcela neurčité, ale vábné a sladké, a byla to z brusu nová věc, kterou si obraznost mohla tajně pohrávati a jí se kochati.

Postavil jsem zas jednou své břímě na zem, abych si na okamžik odpočinul. A jako bych se probouzel ze sna, spatřil jsem před sebou veliký, prostý kříž, červeně natřený, bez obrazu Kristova i bez jakékoliv jiné ozdoby. Stál v polích na konci průhonů, ani při něm ani daleko vůkol nebylo stromu ani keře.

Vídal jsem jej denně, buď z blízka nebo z některé vzdálenosti; ale v tuto chvíli připadal mi zcela jinak, jako předmět nový, na nějž bych se díval po prvé. Jako by v něm byl život, jako by na mne hleděl vážně, ale i dobrotivě, a jako by mohl promluviti, kdy by chtěl. Jindy, jda mimo, jen jsem se pokřižoval a potichu řekl: „Pochválen Pán Ježíš Kristus“ — dnes podávaje se náhlému, neuvědomělému vnitřnímu hnutí poklekl jsem u samého kříže a políbiv jej pobožně jsem se pomodlil otčenáš a zdrávas.

Když jsem měl vstávati, zdálo se mi najednou, že stranou stojí a na mne se dívá pan páter Růžička — ne skutečný, nýbrž asi takový, jako bývá lidský obraz v zrcadle, ne tělesný a přece jako živý — vážný i vlídný, moudrý i přívětivý. A opět mi hlavou zašuměla slova: „Mohlo by z tebe být něco jinšího . . .“

Ale nesměl jsem tu klečeti a za dne se podávati snům. Vyskočiv uchopil jsem své břímě a bral jsem se dále. Jsou to bláhové myšlenky, pravil jsem si v duchu. Jak bych já se mohl státi něčím jiným? Menšikov byl, pravda, také nepatrný chlapec — ano, kdy bych také já aspoň byl v Rusku, v Moskvě, a prodával pirohy na ulicích, kde se vznešení lidé jen hemží, kudy jezdívá také sám car! . . . Sem k nám car nepřijde, ani náš císař, je to věc tak nemožná, jako — —

Nu — co se našeho císaře týče, to by snad přece nebylo tak zhola nemožno. Teď je ovšem daleko, snad v Praze nebo ve Vídni, ale když má v Kácově tak veliký zámek, což kdy by si jednou zmanul, že v něm bude také trochu zůstávat?

Pak bych ho snad i já uviděl, když by se díval z okna (jako ta malovaná Toškánka se psem), nebo když by jezdil po ulicích Kácovských a možná i jinde. Pak by se mohlo všelicos přihodit, co teď není možno. Snad by se naskytla příležitost, že by pan páter i tak velikému pánovi řekl: „Mohlo by z něho něco být něco jinšího . . .“

Ani císařova obrazu jsem po tu dobu nespatřil, ale jak je hodný a laskavý, slyšel jsem i v kostele — vždyť se jmenoval Ferdinand Dobrotivý. Když se Menšikov zalíbil Petru Velikému — — Snad má císař asi takového syna jako já; kdy by ten si chodil v lese a tam zabloudil a nijak nemohl najít cesty a plakal úzkostí, a kdy bych já, běhaje po hubách, ho našel, na cestu ho vyvedl a třeba až domů vyprovodil — — Nebo ještě snad lépe, kdy by v lese usnul a kdy by se k němu připlazil jedovatý had a už ho chtěl uštknout, a já bych se k tomu trefil a hadovi hlavu kamenem na kaši rozbil! Jak bych se takhle císaři a jeho synovi zavděčil, měl bych vyhráno, to už by ze mne mohlo být něco jiného než sedlák — to bych potom třeba pořád už s princem chodil, aby ho nic zlého nepotkalo. Až bych byl velký, mohl bych také císaře z nějakého nebezpečenství vysvobodit, třeba tu nebyli žádní strelicové.

Jiné a jiné věci mi připadaly, jež by se mohly přihoditi, až by tu byl císař. Kdy by byla má cesta trvala do večera, sotva bych se byl z takových myšlenek vytrhl. Teď jsem se už blížil k říce, už jsem s kopce viděl dole Marjánku a druhé ženské — —

Pro pánečka (vzpomněl jsem si náhle), vždyť on má Ferdinand Dobrotivý jistě také dceru! Což kdy by se mu tady rozstonala a on volal doktora za doktorem a žádný jí nemohl vyhojit — a král by byl zarmoucen, a všecko by bylo samý smutek, a celý Kácov by byl pod černým damaškem. A král by dal vyhlásit, kdo by jeho dceru uzdravil, že dostane velikou odměnu, třeba půl království, snad také princeznu, a že bude zasedat po jeho pravici jako jeho syn. A já bych věděl o takové bylině, která by princezninu nemoc vyléčila, a šel bych do zámku a žádal bych, aby jen mě k princezně dovedli, a dal bych jí to užívání, a jí by hned bylo líp, a třetí den už by byla zdráva, a král by radostí plakal, a všecko by se veselilo, a já — —

Já, blouzně v duchu, jako bych už byl hrdinou v pohádce, kráčel jsem ve skutečnosti po úzké pěšině, pod kterou se nízký zelený břeh skláněl k vozové cestě. Když jsem ve své fantasii měl jižjiž zasednouti po boku králově, ve skutečnosti šlápl jsem vedle pěšiny, sklouzl jsem nohou po drnu, a marně již se bráně, natáhl jsem se jak dlouhý tak široký — nohama k cestě, hlavou k pěšině, zády na břeh.

Ukrutné bylo mé leknutí — ne proto, že má sláva u královského dvora tak žalostný konec vzala, ne proto, že bych si byl nohu vyvrtnul, hlavu narazil nebo jinak tělesně si ublížil, nýbrž proto, že snad tím pádem se stalo, před čím mě matka důtklivě byla vystříhala, že je hrnec rozbit a mlíko vylito!

Leželo to vedle mne, nepustil jsem to z ruky. Spěchám, zdvíhaje se, na to pohleděť: nebylo to splasklé, vylito nic (tomu zabránil talíř). Pozorně hrnec na pěšinku postaviv ohmatával a oklepával jsem jej: díry do něho jsem neshledal, za to se mi zvuk jeho zdál chřaplavý. S největší opatrností nesl jsem jej dále, i nebyl bych býval hrubě překvapen, kdy by se mi byl v šatě rozsypal.

Marjánka a druhé ženské stály hledíce mi v ústrety; zajisté spozorovaly, co se mi přihodilo.

„Člověče," vítala mě sestra, „ty s naší svačinou snad po březích válíš sudy?"

„Noha se mi smekla," omlouval jsem se.

„A nádoby při tom špatně pochodily?"

To byla důležitá otázka. Rozvázaly šat, učinily zevrubnou prohlídku. Talíři nebylo nic, na hrnci žádná puklina.

„Měl jsi z pekla štěstí," řekla Marjánka, podávajíc ženským lžíce a chléb.

Těžký kámen spadl mi se srdce.

XII.

Druhého dne byla sobota. Od rána byl jsem z domu, a když jsem se vrátil, pravila matka, že už je pozdě jíti do školy. Soudila to jen tak podle slunce, neboť hodiny, dřevěné i kapesní, u nás nešly, nýbrž stály – tak pravidelně, jako po celé vesnici.

„Kdy pak jsou už jiné děti pryč!" dokládala matka.

Ale když jsem prosil, aby mne přece pustila, že si pospíším, řekla: „No s Pánembohem!"

Za malou chvilku vyběhl jsem z domu, ještě cosi kousaje. Od zahrad utíkal jsem, div mi hlava s krku nesletěla. Teprva když jsem doběhl až na obícku a spatřil před sebou rybárnu, dopřál jsem si oddechu, šel jsem jen krokem a přemítal jsem o věcech, které přijíti měly.

Jak pak asi naložil přívozník s druhými, kteří mě předešli? Či snad to opravdu nějak narafičili, aby se mu vyhnuli? Zdali také Pepík, třeba se včera kasal, že se rybářovi postaví? A jak se teď povede mně, zvláště když jsem sám? Mohu arci rybářovi říci, že jsem nic včera neudělal, že jsem docela nevinen; ale předně neměl jsem svědomí tak docela čisté jako sklo, neboť jsem také s ostatními křičel: „Byl čert nebo koza?" — a za druhé, rybář mi neuvěří, schladí si na mně záhu, a třebas by mě nehodil do vody (jak někdy sliboval, když jsme ho zlobívali), přece si na mně vyleje zlost, až mě bude mít samotného na lodi, vyčiní mi, co se do mne vejde, mým zádům, uším a vlasům může se vésti zle. A co ještě horšího: ta světská hanba!

Jak mě jednou pojal strach, rostl pak každým okamžikem. Když už jsem měl vstoupiti pod okna rybárny, zastavil jsem krok. Stanul jsem proti mlýnu, který jako by dnes také na mne chtěl pouštěti hrůzu. Voda vrhajíc se na veliká kola soptila a syčela jako rozezlená saň; kola ji přemáhala, ona však dorážela na ně vždy znovu, vyskakovala, odra-

žena padala, zmítala se a choulila, vřela a stříkala pěnou. A uvnitř ve mlýně tlouklo to tak prudce a hlučně, jako by se tam zrovna čerti mleli a všecko chtěli roztřískati na padrť.

Všeho toho jsem si jindy už nevšímal, dnes však to pomáhalo zmenšovati mou kuráž, která i tak už byla dost malá. Na bílé zdi mlýna, na straně kol, černal se nápis pěkným latinským písmem provedený: *Das Wasser höhe in den Jahre 1845.* Po veliké povodni nepochybně nějaký podnikavý, kulturou již trochu oblízaný, ale svěcenou vodou možná nikdy netknutý krasopisec chodil po mlýnech, a český mlynář, Čech od kosti, dal si od něho za dobrý plat opatřiti dům tou slavnou němčinou, která tam pak po dlouhé desítiletí dělala parádu.

Já jsem arci tehdy ještě netušil, jak klasická jest němčina těch slov (čítal jsem je po česku: Das vašer atd.), ale dnes ve mně budila podobný cit, jako v Dantových poutnících nápis: „Lasciate ogni speranza — Zanechte vší naděje!"

Konečně zmocnilo se mne zoufalé přesvědčení, že nezbývá než vrhnouti se do nevyhnutelné zkázy, — vykročil jsem zase, vystoupil jsem k rybářovu stavení. Očekávané boží dopuštění hned počalo: vyřítil se na mne pes, ne sice veliký, ale tak zlostně štěkající, jako by mi chtěl aspoň obě lejtka na kusy roztrhat.

Co se mu dosti chabě bráním, vystrčí stará rybářka ze síně hlavu.

„Prosím vás —" spustím já, sem tam couvaje před psem.

„Jdeš pryč!" okřikovala ho. On však jí ani neslyšel. „Jdeš ležet, mrcho psí!"

Teprva když ho přetáhla koštětem, přišel k rozumu a vrče pohlížel zlostně i na rybářku, jako by chtěl říci: „Já nevím, co se do toho pletete — váš muž by mě ještě poštval, když tenhle mamlas u něho má takový vroubek!"

Napadlo mi, že rybářka koštětem přeměří i mne, a potom že se z domu vyřítí rybář a že už tady provede, čeho jsem se prve obával až na lodi. Takhle to bude desetkrát horší — ze mlýna vyběhnou mlynář, mlynářka, dcera, stárek, čeledín, děvečka, mleči — to bude teprv světská hanba, o které se bude mluvit ve Střechově, v Kácově a po všech vesnicích kolem do kola!

„Prosím vás," řekl jsem nejistým hlasem, jakmile rybářka skončila svůj turnaj se psem, „převezte mě."

„Není třeba," odpověděla mi zcela jiným spůsobem, než jsem se nadál, „chodí se po stavě, synáčku."

Bez pochyby jsem se na ni dost hloupě podíval — potom však nemeškaje řekl jsem: „Tak s Pánembohem," a dal jsem se do klusu, abych byl brzo i za řekou.

Po takovém obratu konal jsem další cestu s veselým srdcem. Rychle mi jí ubývalo, do školy však jsem přišel, když se už dlouho učilo. Vstoupiv do třídy poklekl jsem před krucifixem, tiše jsem se pomodlil a po špičkách jsem šel na své místo.

Po chvíli, když jsem se vpravil do toho, co se ve škole právě dělo, pošeptal jsem Karlíkovi: „Dostal jsi novou knížku od pana pátera?"

„Dostal," zněla odpověď. „A co ty máš dnes na poledne?"

„Chléb a homolku."

„Dobrou?"

„Jako marcipán."

Když zvonili poledne, dal jsem Karlíkovi větší díl své vychválené homolky, a on slíbil, že mi novou povídku půjčí ještě dnes.

Své polední hody konal jsem v stínu akátů pod zámkem, který mi po včerejších fantasiích byl tím vzácnější. Některá okna jeho byla otevřena, ale posud se z nich nedívali ani císař ani generálové nebo ministři. Jen vlasatá dívčí hlavička se tam v jednu chvíli ukázala — to Cencí vyléhala z okna, pokud jen mohla.

„Pepí!" volala. „Pepí! Pepí!"

Nikdo se jí neozýval.

„Ty, poslouchej," křikla na mne, „nejde Josefínka učitelova?"

„Ne," odpověděl jsem rozhlednuv se.

Srozuměl jsem, že si děvčata i v polední hodině smluvily dostaveníčko. Obě letos už chodily do druhé třídy.

Cencí zase zmizela.

„A já nemohu udělat nic chytřejšího," napadlo mi náhle, „než se jít vykoupat."

Sběhl jsem na nábřeží a došel až na místo pod školou, kde voda při břehu byla mělká a tichá a proto často vyhledávaná od takových drobných mistrů v plavání, jako jsem byl já.

Na zídce u samé řeky složil jsem svou čepici, tašku, kabát, vestu, kalhoty; už jsem na sobě měl jen košili a rozvazoval jsem ji u krku, když vzadu za mnou, nahoře u školní zahrádky, zazněl dětský výkřik a hned za ním důtklivé volání: „Chyť ji, hochu! chyť ji!"

Při prvním slově se obrátiv pochopil jsem ihned, oč běží. U zahrádky stály Pepička s Aninkou patrně poplašeny, a po skále dolů letěla jejich mičula, — teď se již velikým skokem octla na nábřeží a po něm poskakovala k vodě. Nadběhl jsem jí, ale byl nejvyšší čas: od samého kraje zídky jsem ji nohou zpátky odrazil. Byla kožená, ušitá z kousků stejného střihu, ale rozličných, živých barev, celkem tuze pěkná.

Běže za ní slyším Pepičku: „Přineseš nám ji?"

„Hned," odpovídám a ženu se k místu, kudy nebylo žádné cesty, jen my hoši jsme se tudy z pouhé svévole někdy po skále dolů nebo nahoru drápali.

Už chci vylízat, sehnu hlavu — — pro pána krále, vždyť jsem jen v košili! Takhle jsem se před Pepičkou honil za mičulou! Jaká hanba!

A co teď? Takhle k děvčatům nemohu, dřív se musím obleci. Ale moje šatstvo leží víc než deset krokův ode mne, odstoupímli od skály a půjdeli k němu, děvčata zas mě budou vidět košilatého!

Nebylo pomoci, k šatům jsem se musel dostat. Jako bych se vrhal do plamenů, skočil jsem k své hromádce a shrábnuv ji utekl jsem zpátky ke skále, kde mne shora nebylo viděti. S největším chvatem jsem se oblekl (času jsem k tomu potřeboval tuze málo) a počal jsem po čtyrech vystupovati vzhůru. Horko mě polévalo, v očích se mi tmělo. „Že se nestydíš — v poledne běhat po nábřeží v košili!" řekne mi asi Pepička. Budu mít navždy po její vážnosti.

V tom ona shora volá: „Jejej — ty sletíš!“ Hlas její zní starostlivě, skoro úzkostně — bojí se, abych si neublížil.

To rázem vzpružuje mou mysl. Chtěl bych jí ukázat, že umím lézti jako veverka, chtěl bych tu před jejíma očima překonávati mnohem větší obtíže, zápasiti s opravdovým nebezpečím, vykonati odvážné hrdinství a pak jen říci: „To je jako nic!“

Když jsem se octnul nahoře a přistupoval k děvčatům, hleděly na mne, jako by o mých košilatých prostocvicích pranic nevěděly.

„No, to jsi hodný,“ pravila s opravdovou uznalostí Pepička.

Mlčel jsem rozpačitě, podávaje jí míčulu.

„Já, já,“ řekla Aninka dychtivě po ní ruku vztahujíc.

Vyplnil jsem její přání.

„Ale ty ji zas pustíš nebo schválně hodíš,“ obrátila se k ní sestra.

„Ne,“ odtušila maličká.

„Když nemáš pořád žádný rozum.“

Aninka se zasmála, jako by to, co sestra povídá, byla věc pravdě a víře zhola nepodobná. Potom pohleděvši na mne, najednou zvážněla ano vůčihledě se zarazila.

„Krev!“ řekla tahajíc sestru za rukáv a ukazujíc na mou pravici.

„Opravdu,“ řekla Pepička, „hodně jsi se škrábl.“

„To nic není,“ pohodil jsem hlavou.

„Jdi si to umejt,“ dokládala Pepička. „Pojď, Aninko, půjdeme Cencí aspoň naproti. — Ty jsi se koupal?“ zeptala se ještě mne.

Všecek se zapáliv, zavrtěl jsem hlavou.

„Ale chtěl jsi? Teď už nebude čas.“

Přátelsky na mne pohleděvši odcházela s maličkou pod zámek. Já pak jsem si v duchu pravil, kdy by bylo sebe více času, že už bych se za nic nekoupal, a tady že se už do nejdelší smrti koupat nebudu. Vždyť mě tu, pro umučenou hodinu, mohly vidět nejen v košili, ale i bez ní!

Šel jsem nyní očkávat na Karlíka. Ukázal se dost pozdě, ale knížku přinesl, — a já jsem ji od něho bral s podobným citem, jako by to byl kus zlata.

„Ty už jsi ji přečetl?“ ptal jsem se Karlíka.

„Kus,“ odpověděl stručně.

„O čem je?“

„Však uvidíš.“

„Zas pěkná?“

„Tobě se může líbit, co pak ty jsi toho přečetl —“

„Tobě se nelíbí?“

„Já radší o králích a rytířích, nebo o čarodějích, nebo o loupežnících —“

„Taky jsou takové?“

„No,“ svědčil Karlík, „ale ty jsem měl odjinud, ne od pana pátera.“

Jen jsem se do povídky podíval, již tu byl pan učitel. Teprve cestou ze školy jsem ji načal, avšak nesměl jsem se tentokrát zapomenouti a zpozditi, mohl jsem si toho medu mlsnouti jen po chvilkách a po

malých částkách — kdo ví, jestli jsem přečetl tucet listů. Jak jsem přišel k Střechovským polím, knížku jsem prozřetelně ukryl.

Na stránce, kterou jsem byl v poslední chvíli v lesním stínu četl, byla řeč o příjemném svatvečeru. To slovo se mi velice zalíbilo a celé místo četl jsem se zvláštní pozorností, protože právě dnes také nastával svatvečer. Když jsem vyšel z lesa do polí, zdálo se mi, že slunce krásněji svítí, zrovna přívětivěji s nebe hledí, a všechen kraj že má klidnější a radostnější vzezření, protože nastává svatvečer před boží nedělí.

První úkol, který jsem doma dostal, také byl svatvečerní: pokliditi dvůr. Hraběmi a koštětem pracoval jsem dobrou hodinu; hned z počátku jsem se zapotil, prach, který jsem koštětem zdvíhal, pohodlně se mi usazoval na vlhkém obličeji; a že jsem, utíraje se, jej rozmazával, vypadal jsem na konec tak, že se matka nade mnou rozesmála.

„Ani cikán není tak umouněn," pravila. „No, seber ještě vejce, potom bude čas pomyslit na čistotu."

Když jsem prolezl všecky půdy, kde slepice měly hnízda, cítil jsem potřebu čistoty ještě více. Také jsem se hned dověděl, jak má té potřebě býti vyhověno. Na dvoře už bylo zapřaženo do vozu, jednu kobylu s hříbětem vyvedl ještě Francek z maštale, pomohl mi na ni, a jeli jsme k pasekám; tam bratr na poli koně vypřáhl, načež jsme všecky k potoku pod naše březí dovedli a sepjali.

Francek se vrátil na pole sekat jetel, koně se pásli, a já hlídaje jich mohl jsem se s největším pohodlím v potoce vykoupati. Podle potoka táhlo se olší, jehož kořeny byly na mnohých místech vodou podemlety a bývalo v nich plno raků. Mně však dnes ani nenapadlo raky chytati, vábila mě jen knížka, kterou jsem si tajně pod vestou a košilí z domova odnesl. Koupání bylo náramně příjemno, čtení po něm pravá rozkoš, rajský požitek!

Zřídka jsem oči od knihy zdvihl, nevěděl jsem, jak míjí čas.

„Co pak to máš?" slyším najednou hlas Franckův.

Už také vykonal svou práci, seděl na břehu mezi bílými břízami a — hleďme, hleďme! — pohodlně si pokuřoval z dýmky! Ovšem byl už dvacetiletý chasník, ale právo kouřiti náleželo v domě pořád jen otci — Francek si tedy pochutnával na zapověděném ovoci.

Na otázku jeho jsem mu neodpověděl, ale strčiv knížku za ňadra přistoupil jsem k němu a prohlížel jsem jeho dýmku.

„Ta je hezčí než tatínkova!" pochvaloval jsem ji s opravdovým obdivem.

„To si myslím," řekl Francek sebevědomě. „A jak to se z ní kouří! Na, bafni si."

Nepustil dýmky, jen pozdvihl ruku, abych mohl špičku troubele vzíti do úst. Asi třikrát vytáhl a vypustil jsem kouř, pak jsem se notně zakuckal. Francek se mi smál.

„Kouř se může dobře polykat," poučoval mě, — „jen se koukni."

Polykal kouř a pouštěl jej nosem.

„Jako z komína!" divil jsem se jeho produkci.

„Ale doma musíš mlčet!"

„Toť se ví."

„Isfili zini húbr!" řekl po dalším pomlčení Francek, ukazuje troubelem za potok.

Přešlo tam hříbě na sousedovu louku. Běžel jsem, zahnal jsem je zpátky, ale sám jsem tam zůstal — křovím zakryt vytáhl jsem zase povídku. Francek mne nevolal a už se potom ani nezeptal, proč pořád do té knížky koukám, nebo co v ní je.

Slunce zapadlo, teplota se zmírnila, ostré stíny, které se tvořily ze sluneční záře, teď zmizely, všecky předměty byly stejněji osvětleny, všecky hleděly jaksi spokojeně, utěšeně, vesele, všecky jako by hovořily: „Svatvečer! Svatvečer! . . ." Ale slyšeti bylo jen, jak koně trávu škubají, jak voda v potoce na mělkých místech přes drobné kamení tichounko šplouná, jak si jemný větřík listím pohrává a také si s ním šeptá: „Svatvečer! Svatvečer! . . ."

Ještě chvíli, a Francek schoval svou dýmku, já svou knihu, a chytali jsme koně. Do vsi pak vjížděli jsme za prvního soumraku.

Na poslední požitek toho dne těšil jsem se, když jsem s Josefem na noc vylízal na půdu. Byla plna sena nedávno sklizeného, v kterém se to spalo lépe než v prachových peřinách.

„Voní jako šalvěj," řekl Josef, když jsme do něho vedle sebe uléhali, — „ale teď až moc hřeje; jak bude do stodoly svezeno nějaké obilí, budeme v tak horké dni spávat tam. Á!" zívl dlouze. „A zejtra máme den Páně . . ."

„Svatvečer! Svatvečer!" zašumělo mi ještě hlavou. Podal jsem se cele blahému pocitu, jejž ve mně to slovo budilo, — a za několik okamžiků byl jsem v jiném světě.

Po tak klidném usnutí měl jsem sny nepokojné a málo příjemné. Až jsem se v nich také octnul v Kácově, u vody pod školou. V proudu jiných lidí jdu do kostela. Maně podívám se na zámek — Pane na nebi: císař! Už je tady! Stojí u okna, ruce má na prsou skříženy, na hlavě dvourohý klobouk, posazený od ucha k uchu, slovem vypadá zrovna jako ten můj Napoleon. Hledí nevrle, zamračeně. V druhém okně stojí princezna, vyrostlá, vysoká, ale tvář má jako učitelova Pepička; dívá se na mne, jenže tuze hněvivě. Proč to? Snad ne — —

Skutečně, jsem zase jen v košili! To je strašné — císař a princezna se na mne dívají, tolik lidí je okolo mne! Kam se poděju, kam se schovám, aby mne nikdo neviděl? U skály!

Uchýlím se ke skále — a hle, je v ní úkryt, otvor veliký jako do jeskyně. Vklouznu tam; myslím, že jsem z nehody vyvázl. Najednou však vidím, že tu není jenom jeskyně — stojím před jakýmsi mlýnem, zrovna přede mnou otáčejí se ohromná kola, a co voda pod nimi a kolem nich dělá, na to je hrůza pohleděti.

Co tak žasnu a trnu, cítím, že už mi vlny dorážejí na nohy. V tom se nad vodu hlavou a rameny vynoří starý rybář a zuřivě na mne hledí. Jenže to není rybář, nýbrž hastrman.

„Teď tě mám!" křičí. „Už mi neujdeš. Stáhnu tě do prohlubně, budeš mi hlídat dušičky utopených!"

Strhne mě do vln — počnu se v nich zalykat a dusit, zoufale se bráním, hledím se něčeho zachytit.

„Jdi dál!" slyším najednou Josefa a cítím, jak mě šťuchá do zad. „Hned jdi dál! — Udeří mě zrovna mezi oči!" hučel zlostně.

Já však jsem byl tuze rád, že se topím jen v seně a že na mne doráží jen Josef, ne hastrman. (Pokračování.)

Staré Brněnské půhony a rukopis Kralodvorský.

Příspěvek ku poznání rukopisu tohoto.

Podává

dr. **Hermenegild Jireček.**

Zanášejíce se sbíráním materiálu ku „Právnickému slovníku slovanskému," námi k uveřejnění chystanému, zabrali jsme se také do Půhonů cúdy Olomoucké a Brněnské, jež pocházejíce z konce XIV. a z počátku XV. století v prvních letech sedmdesátých otištěny jsou archivářem V. Brandlem v Brně. I bylo nám dosti s podivením, že jsme v Půhonech *cúdy Brněnské* z r. 1405 až 1410, již po česku psaných, narazili na formy a rčení, ano i na spůsob psaní, ježto se nacházejí ve *zpěvích rukopisu Kralodvorského.*

Jsou pak shody tyto následující:

1.

Rukopis. Teplá krev *za* dušicú teče *za* otletlú (Jelen).
Prokni cvála *se* všiem *se* svým ludem (Jaromír).

Půhony. Že mi drží mój hrad Holúbek *s* tím *se* vším zbožím (II. 10—1406).
A uvázal se *v* mé dobré *ve* všecko (II. 29—1406).
Ale vedu se toho *na* dsky *na* zemské (II. 83—1407).
Čeňkovi přiděděno na tvrzi, na dvoře i *na* lidech *na* poplatných (II. 125—1408).
Pakli by nemohl tak mnoho *na* svém *na* vlastním zboží (II. 175—1409).

2.

Rukopis. Již křestěnšti ludé pro *kamenie*, pro *perly* i pro *zlato* zabili (Jaroslav).
Hrdlo, ňádra rozhalena jmieše, věnčená *kameniem* a *perlami* (Jaroslav).

Půhony. Fráněk pohání matku svú, že . . . pobrala jemu v jeho domu v Brně rozličné klenoty, penize, koflíky stříbrné, prsteny zlaté a *perly* (Půh. II. 35—1406).
A ona jemu zastavila své klenoty t. j. *perly*, zápony, *zlato* a *kamení* (Ibidem 40—1406).

3.

Rukopis. I dvě děvě ku provodu *jejé* (Jaroslav).

Půhony. Že jí jest učinil bezpravný odpor proti *její* věnu (Póh. II. 12—1405).
Margreta pohání Lamprechta, že jí pobral za *její* otce za hlavú (Ib. 89—1407).
Dlužen jest jí a *její* muži (Ib. 94—1407).
Ofka pohání Voka, že jí a *její* lidóm pobral dobytek (Ib. 95—1407).
Tu jí z *její* dvora pobrali dobytek a lidem *její* koně (Ib. 119—1407).
Abatyše pohání pana Henricha, že poslal do *její* města do Hustopeč (Ibidem 119—1407).

4.

Rukopis. Tako sě *dci* Kublajeva chama (Jaroslav).

Půhony. Neb jest byla její dílná *dci* od mnoha let (Půh. II. 55—1406).
Margreta *dci* Jimrama z Vranína (Ib. 137—1408).

5.

Rukopis. Dajte *nebožátka* dajte střiebro, zlato, zbožice (Beneš).

Půhony. Tu mi jest pobral mně a mým chudým lidem koně a krávy . . . a to všecko, což chudí *nebožátka* i se mnú měli (II. 50—1406).

6.

Rukopis. Prokní teče rúče koniem svojim (t. j. k koniem svojim. Jaroslav).

Půhony. Tehda Jan Sokol z Lamberka svými tovařiši (t. j. s svými. II. 49—1406).
Aby mohl svobodně svým kupectvím jeti (t. j. s svým kupectvím. II. 49—1406).
Že ona má pravý spolek na tom svými dětmi (t. j. s svými dětmi. II. 105—1407).
Že se byl svým bratrem uvázal (t. j. s svým bratrem. II. 30—1406).
A když jsem jel, tu pak on svými tovařiši (t. j. s svými tovařiši. II. 80—1407).

7.

Rukopis. Sami vražbu nad *sobú* zpáchamy (Jaroslav).

Půhony. Rychtáře jal a vedl jej *sobú* (II. 47—1406).
Tu jsem pojel bratra svého *sobú* a měla sva 70 koní (II. 84—1407).

Výslovně připomínáme, že se shody tuto vypočtené zjevují toliko v půhonech Brněnských (ne tak v Olomouckých), a tu zase jen v letech 1405—1410. Otázka jest, kterak se reminiscence tyto dostaly do desk půhonných?

Na písaře desk samotných zde pomýšleti nelze, neboť víme z Knihy Tovačovské (kap. 35), že písaři zapisovali půhony za přítomnosti komorníka a sudího, a to ne ze své hlavy, nýbrž z cedul, kteréž podávány jsou od pohánějících, ani tu pak směli čeho ujímati ani přičiňovati. Podkladem byl tedy text, jejž strana pohánějící na ceduli podala. Ale kdo psal cedule takové? Sama strana nikoliv, neboť toho času ani osoby vyšších stavů neumívaly psáti a nad to muselo býti sepsání právnicky velmi opatrně složeno. Také až do konce XIV. století vkládány jsou půhony do kněh textem latinským, a teprv počátkem XV. století textem českým. Spisování dálo se skrze osoby k tomu povolané, a to byli *písaři veřejní* (notarii publici), kterých známe ze XIV. století řadu nekonečnou (Tadra Kanc. 234—246). Zejmena z končin Brněnských uvozují se r. 1393—1413 Nicolaus Mathiae de Bruna, r. 1393 Jacobus Johannis de Bruna, r. 1397—99 Petrus Wenceslai de Letowicz, r. 1415 Andreas Welislai de Tissnow.

Naše domněnka jest, že při cúdě Brněnské v letech 1405—1410 byl notář neboli písař takový, který znal zpěvy rukopisu Kralodvorského, a to tak důkladně, že mu jednotlivé fráse a rčení utkvěly v mysli a že mu zase vyplývaly z péra, když stranám psal text půhonů jejich. *Jestli tomu tak, tedy rukopis Kralodvorský existoval nejméně ke konci XIV. století a byl znám především na Moravě, v Brněnsku.*

Při této příležitosti nebude od místa, ukážemeli na zprávu posud nepovšimnutou, že totiž v druhé polovici XIV. století po českém venkově kolovaly skladby básnické, řekli bychom zpěvy, kterýmiž vesničané uctívali a bavívali hosti na venkově meškající. Píše zajisté arcibiskup Jan z Jenšteina z venkovského svého pobytu mistru Kunšovi, kustodovi kostela Pražského, jenž mu byl listovně sdělil mnoho po-

drobných zpráv z Prahy, že mu zprávy tyto byly tím milejší, an na venkově neslyší mluviti než o hospodářství, a meškáli poblíže lesů, že slyší toliko básně vesničanů (quia in rure nonnisi de villicatione, et circa silvas morantes solum *carmina rusticorum* audimus. Cod. epist. J. de J. 47).

Venkovským pobytem arcibiskupovým tuto řečeným nemůže nic jiného se míniti, než návštěva *statků arcibiskupských*, kteréž v druhé polovici XIV. věku vesměs dobře známe z Tomkových dějin Pražských. Zde nás zajímají toliko panství *lesní*, a ta byla (podle toho, že tam úřadovali lesníci arcibiskupští, forestarii): Štěpanovsko, Řečicko, Vltavotýnsko, Chýnovsko a Příbramsko.

Dle určitých zpráv meškal arcibiskup v Příbrami v měsíci srpnu r. 1381, r. 1388 (v červenci) byl na hradě Helfenburce v severních Čechách, téhož roku pak v říjnu v Roudnici (ib. 2, 46, 54 a 19).

Slovem *carmen* mínil arcibiskup básnické skladby ústně přednášené. v témž smyslu, jakým se již na konci XIII. století rozumělo slovu tomu. Při korunovací krále Vácslava II. shromážděný lid bavil se mimo jiné, poslouchaje zpěváky písniček nebo popěvků (hic scit cantare) a přednášeče skladeb básnických (quidam carmen recitare). Podle toho také ona „carmina rusticorum" nebyla nic jiného nežli veršované básně, kteréž se přednášely ústně.

Husova Postilla.

Ze studií

dr. **V. Flajšhansa.**

Rozbor literární činnosti Husovy psáti dnes, za týden, za rok, za deset let . . . bude vždy práce kusá a „periculosae plenum opus aleae." Jeli správno, že každé dílo literární — a ovšem i jeho autor — jest produktem své doby, že můžeme vyložiti i objasniti nějaké dílo teprve na širokém podkladě fakt okolních, pak díla Husova jsou nám ještě z větší části nejasna a nepochopitelna. Vztahy Betlemského kazatele k domácím předchůdcům, ať na české kazatelně Staroměstské anebo na mezinárodní kathedře universitní, ať k dílům tehdejším, národním jazykem anebo latinsky a německy sepsaným, jeho styky s universitními kollegy v cizině: Dinkelsbühlem, Sybartem, Gersonem a j., jeho boje s domácími hierarchy a theology — to vše je nám terra incognita; není předběžných studií, není vydání těch traktátů a foliantů, ba není ani vydání úplného spisů Husových.

Práce každá musí tedy zůstávati torsem; není dosud možno obnažiti nervy celého ústrojí, pozorovati tluk srdce a vzrůst životní. není možno rozložiti veliká díla Husova beze zbytku na jednotlivé prvky, není možno bezpečně sledovati růst a vývoj ideí. Možno podati pouze specimina, excerpta, studie, načrtávající v hrubých obrysech tok a směr

idejí, materiál a formu budovy, význačné rysy, shodné podrobnosti; možno jen úryvkovitě skizzovati, zběžně nastiňovati.

* * *

K takovým studiím obeřme si napřed Husovu *Postillu*. Tak obyčejně nazývá se — ještě do nedávna úplně postačitelně — česká postilla na evangelia nedělní. Musíme si název již doplniti, nalezenyť postilly latinské, nalezeny české postilly sváteční — starý prostý název dnes již jest neurčitý.

To, co o Postille je známo — vlastně co přechází a putuje z knihy do knihy — zakládá se částečně na datech knihy samé, jasných a zřetelných, částečně na kombinacích, o nichž ne vždy možno říci, že trefují správně. Víme bezpečně ze závěrku, že toto poslední své veliké dílo české Hus sestavil v těsných zdech Kozího hrádku, že je skládal po chvilkách a okamžicích, jež mu zbývaly po kázáních po vsech a rolích, po cestách a lukách, že je dopisoval v těch krátkých dnech, kdy vítr hučel stráněmi nad Lužnicí a střásal žluté listí se stromův (péro odložil 28. října 1413), a že jistě ještě na vánoce putovalo dílo do Prahy k dalším opisům. Tyto opisy — máme jich nyní celkem deset, pětkrát z nich postilla otištěna — jsou nám nyní výhradným pramenem ku poznání textu; pramenem dosti nespolehlivým; jen dva podávají text úplný, žádný v původním sepsání Husově. Naposled dle nich pokusil se text sestrojiti K. J. Erben r. 1866 — a dle jeho vydání tvořeny pak kombinace. Postilla prohlašována — o doklady nebylo nouze — za dílo veskrze původní, nezávislé zejmena na Viklefovi; chválen její sloh a jazyk; uváděny podoby některé — čím méně, tím lépe — se spisy staršími; ukazováno na její narážky, vytvořena krátce literární tradice. Rozbor ovšem nepodán.

Ohledávámeli tradici tuto na základě podrobného rozboru samé Postilly (spokojme se tuto zatím názvem kratším), přicházíme k výsledkům zcela jiným. Přirozenějším a nutnějším.

Všimněme si napřed jejích *pramenů*, jejích kořenů; pozorujme, z jakých prvků a kterak toto veliké dílo (v rukopisech mívá 150—200 listů, ve vydáních 400 a více stran) rostlo, odkud a jak asi čerpáno.

Svá díla Hus cituje velmi často; jednotlivá kázání na př. díla samého, dříve již napsaná (11, 22, 25, 30, 33, 36, 46, 54) cituje při pozdějších příležitostech (str. 380, 156, 219 a 225, 333, 156, 409, 368 a 371, 398 [1]), téměř nikdy neodkazuje (jasně) na výklad teprve následující. Svého Výkladu dovolává se několikrát: „o pokušení psal sem v knihách o přikázáních Božích“ (89), „v knihách o modlitbě“ (315 — Jungmann domníval se, že tu citován spis nyní nezachovaný); jsou mimo to mnohé shody, kde přímého citátu není: vývody o starých hříšnících (359), o rozhřešení (160), o svatých věcech (330), o manželství (37—41), o vítězství pravdy (188) . . . tato všecka místa věcně i formálně namnoze se kryjí s Výkladem. Slavný traktát O svatokupectví je se zalíbením uveden na str. 133, pro horlivější rozjímače položen

---

[1]) Stránky vesměs vztahují se na vydání Erbenovo.

jest odkaz do „zvláštního kázání" o milosrdném Samaritánu (336), s mravním rozhořčením Hus vypočítává (132) tři své písně, pro bludy prý zakázané. Svých latinských „knížek o cierkvi svaté" dokládá se několikrát (73, 175), svých českých i latinských knih O šesti bludích (De sex erroribus) dokládá se výslovně na str. 11, věcně shoduje se s nimi text str. 377 (De creare — z místa tohoto byla nesprávně odvozována ztracená prý díla o Antikristu) atd. atd. Již tento počet jasných citátů — přirozeně každému patrný — je velice slušný.

Ale mnohem větší jest počet citátů, dosud neznámých, jež reprodukují jednotlivá místa vlastních jeho spisů latinských; to na př., co na str. 6. vykládá o epištole sv. Pavla „zavrzme skutky temnosti," je většinou zpracování staršího synodálního kázání na táž slova; co na str. 184 vyloženo o falešných zázracích, přejato ze spisku De sanguine Christi; výklad o desátcích (80—81) je z obranné řeči De decimis; citát o smrti (244) z kázání na výroční den úmrtí Karla IV. atd. Nejvíce však citátů je ze slavného výkladu knih Petra Lombarda [1]) Super quattuor libros sententiarum, z nichž však téměř výhradně užito výkladu knihy čtvrté. Hus sám na př. vykládaje, že kněží mají moc ohlásiti rozhřešení, nikoli však rozhřešovati sami, praví: „O tom sem jinde mnoho psal" (str. 342), míně tím IV. knihu Sentencí; sám dokládá se (str. 159 a 161) „mistra hlubokých smyslóv" (magister sententiarum), což ještě Wratislaw mylně vykládal na Viklefa; ale místa, kde ani necitováno, jsou nesčetná: výklady o svátostech, o exkommunikaci, o křtu, o manželství, o pokání (str. 150 — Sent. IV. 14) atd. atd. jsou slovně stejny s velikým jeho dílem akademickým. Jak doslovná je shoda, stůj zde ukázkou místo, jež bývá obyčejně uváděno za důkaz výborného českého slohu Husova — pokud právem, vysvitne samo sebou. — Je to místo o hrůzách posledního soudu, jež česky se naskytuje v Postille [2]) str. 13, latinsky v IV. kn. Sentencí, distinkce 47. [3])

„Tak píše Petr apoštol o dni súdném, v kterýžto den nad námi svrchu bude súdcě, uražen od zlých, jim hněvivý, vezpod peklo hrozné otevřené, na pravici všichni hřiechové zjevně žalujíce, na levici ďáblové do pekla táhnúce, okolo i s zadu svět hořící, napřed anjelé do pekla ženúce, vnitř svědomie ukrutně kúsavé, zevnitř oheň věčný tělo pále a všichni světí odsúzenie potvrzujíce a řkúce s súdcí: ‚Jděte, zlořečení, do věčného ohně!'"

„Iudicium autem istud ultimum erit horribile ex omni parte, quia supra erit iudex offensus, reprobis iratus, subtus horridum chaos inferni patens, a dextris omnia peccata accusancia, a sinistris infinita demonia ad supplicium trahencia, a retro mundus ardens, ante angeli fortissimi ad infernum propellentes, intus consciencia crudelissime remordens et omnes sancti sentenciam iudicis approbantes et omnes mali peccata dampnatorum patule cognoscentes."

---

[1]) Viz Osvětu 1899 str. 727—731.

[2]) Místo toto, s různými variantami, jest i ve Výkladu, str. 21 a v Dcerce, str. 124 (Erben, díl I. a III.).

[3]) Podle rkp. petrohradského; v rukopp. univ. knih. pražské sign. V H 29 a X E 24 není vůbec tato část IV. knihy zachována; rkp. IV F 12 f. 228^v a IV H 19 f. 236^v mají text vůbec do slova stejný; rkpp. III A 23 (f. 200$\frac{v}{6}$) a IX B 3 (f. 206$\frac{v}{6}$) jenom místo ‚omnia peccata,' chráněného také souhlasně všemi texty českými, mají ‚peccata omnia,' rkp. IV G 24 f. 75^v má místo „istud ultimum," chráněného usem Husovým, „ultimum istud" — jinak všech šestero rukopisů shoduje se do slova.

Místo toto téměř do slova stejné je velmi zajímavo pro Husovo nové tvoření. Forma textu zde nejstarší — možná, že ve výkladu Lombardově máme opět jen recepci ze starší sbírky kázání nebo explikací — čtvrtá kniha sentencí z r. 1409 (datum lze skoro na měsíc určiti), by stačila za důkaz, že pěkné toto místo není plodem stylisty českého, nýbrž latinského; avšak což je zajímavější, forma textu ve Výkladu [1]) je zajisté nejen starší, nýbrž i lepší a bližší textu Sentencí, než forma Postilly. Na formě Výkladu zakládá se příslušné místo Husovy Dcerky; text Postilly však podává zpracování nové: amplifikací stylistickou, vzniklou ze snahy po rovnoměrnosti, přibyl ke „vnitř svědomie" ještě korrespondující nový člen „zevnitř oheň" (sice na pohled zdokonalení souměrnosti, v skutku však pokažení, ježto ku předešlým párům harmonicky se připojoval člen samostatný jako zakončení, a ježto dále oheň věčný nastoupí až po svržení do pekla, nikoli hned při soudu); za to však na konci ubyl člen druhý, žádoucí, což zaviněno zajisté tím, že první člen „všichni světí potvrzujíce" rozšířen nadměrně citátem z písma. Obojí tato změna slohová (jsou i jiné) ukazuje patrně, že citát podán po paměti, že autor neměl před sebou ani Výkladu ani Petra Lombarda; že pracoval rychle a že hbitě pracující fantasie unesla spisovatele dále, až příliš daleko, aby se vracel k opětnému broušení. Výklad i Petr Lombard je pracován volněji, pomaleji, opatrněji; při Výkladu jistě byl Lombard při ruce.

Totéž bylo by lze ukázati i o jiných shodách se spisy Husa samého; všude týž rychlý postup, táž překotná práce patrna; je to dílo, s kterým autor spěchá, je to řečník lidový, vůdce mass, který už zítra — ano ještě dnes večer — musí míti připravenu knížku, leták, vyhlášku, program. Nemá kdy přehlížeti do podrobna ani svá vlastní díla — odtud ty nepřesnosti v citátech, — a jen živá a věrná paměť jeho vybavuje znění tak, jak bylo původně napsáno.

Tím se také vysvětluje, proč do díla svého pojal takové množství cizích výroků; vedle nesmírného počtu citátů z písma (hlavně žaltář, evangelia a epištoly Pavlovy se vyskytují) shledáváme skoro na každé straně citát ze sv. Řehoře, Jana Zlatoustého a Augustina. Sv. Řehoř je citován v každém téměř kázání: str. 12, 13, 14, 17, 22, 33, 56, 63, 65 a j. jen se míhají slovy jeho „omelií"; na str. 17, 65 atd. překládáno půl strany tištěné, na str. 140 celá strana atd.; taktéž hojné a rozsáhlé jsou citáty ze sv. Jana Zlatoustého (str. 13, 35, 56, 83, 97, 126 atd.) a ze sv. Augustina (21, 26, 35, 81, 109 atd.) — půlstránkové až stránkové. K pečlivému šetření a výkladu náleží dlouhé studium, k opisování citátů stačí rychlá ruka — když autor pospíchá, pracuje častěji jen ruka místo mozku. Ale těmito třemi velikými učiteli církevními není kaleidoskop citátů dokončen; sv. Beda (37, 58, 96, 130 . . .), sv. Jeronym (16 . . .) a sv. Ambrož (16, 33, 146 . . .) jdou počtem citátů hned za uvedeným trojhvězdím; k nim se řadí dále sv. Bernard (81, 128, 332, 362), Isidorus (150), Lev papež (268), Origenes (295

[1]) Tento, mimo jiné úchylky, má „ďábluov množstvie," nemá „zevnitř oheň věčný tělo pále" a konči: „. . . (světí) súdu spravedlivého vznesenie potvrzujíce a všichni zlí i dobří mé hříchy i všech jiných všechny znajíce."

až 297), Hugo (66), Remigius (110) a j. a j. Kruh doplňují sv. Boecius (129, 253) pohan Aristotiles (36, 122, 198, 315, 364), „jeden skladač“ (262) a hojné citáty běžné tehdy „glossy“ („výklad“ říká Hus — str. 92, 353 atd.).

Na první pohled veliký počet těchto autorů oslepuje; ukazuje pracné a vytrvalé studium, broušení a pilování díla. Ale jen na první pohled; vezměme na př. citáty „pohana Aristotila“: jsou to vesměs loci communes, perutá slova: „žádost bohatství roste bez konce“ cituje se bez bližšího určení v malé variaci str. 36 a 198: taktéž věta, již se ten pohan „došmatal“: „čest jest odplata ctnosti“ (str. 364) náleží ke školní moudrosti; že známá definice ἄνθρωπος ζῷον πολιτικόν vyskýtá se na str. 315: člověk jest „živočich tichý a sbytečný s jinými,“ nepřekvapí nás tuze; zbývá toliko jediný citát (z 3. kn. Ethic.): „každý zlý jest neumělý“ (str. 122), ale celé další provedení svědčí, že Hus i tu cituje po paměti a ve své úpravě. Týže úpravy jsou i citáty z Boecia, z glossy, ze sv. Jeronyma atd. Nejsou to citáty pracně vyhledané, opatrně opisované, nýbrž plod mladých let, ovoce živé a jasné paměti.

Důkaz takového vzniku těchto dalších citátů (mimo citáty ze sv. Řehoře, sv. Jana Zlatoustého a sv. Augustina) jsou citáty ještě jednoho autora, jenž není sice nikde jmenován, ale jemuž náleží dobře polovice celého textu Husova i se všemi citáty a doklady. Se vší mnohdy učeností a znalostí, se všemi vědomostmi historickými i antikvárními. Je to pátý evangelista, vzor i autorita Husova v každém směru: John of Wycleffe, kratčeji po husovsku Viklef.

Jak asi Hus přebírá a přejímá jeho výklady, toho postačí dva příklady: 1. Závěrek čtvrtého kázání zní u Husa (str. 22—23), jak následuje a taktéž i u Viklefa [1]) (l. 24):

„Z té řeči bratřie černí mnišie proti bosákóm dovodie, že Kristus chodil v třevích, jako oni, řkúce, že by neřekl Jan o jeho obuvi tak, by jie neměl; a bosáci zasě proti nim řkú, že Kristus bos chodil jako oni, neb by jinak na hodech Maria Magdaléna nemohla jemu noh slzami mýti. Ale v tom sváru ani oni, ani tito nemají dobrého dóvodu, než hřiech jim obojim ostává, že nechtie Krista chudého bez žádosti zbožie následovati a tak majíce žádost přielišnú k zboží. oboji sú noh neobuli; ale Kristus, jenž pro ny chudobu jest podstúpil, v mysli byl obut od žádosti zbožie časného a ráčilli jest, tehdy někdy chodil v obuvi a někdy bos. A toho já nesmiem rozvázati, chodilli jest kdy v obuvi, čili nikdy nechodil; ale dosti mám na tom, že pro mě hřiešného chodil jest na světě, jakž jest ráčil.“

„Ex quo textu fratres Predicatores contra Minores obiciunt, quod Christus ut ipsi fuerat calciatus; aliter enim Baptista impertinenter hoc diceret. Sed Minores contra obiciunt, quod Christus saepe viaverat nudus pedes, cum aliter Maria Magdalene in solempni convivio non haberet opportunitatem ad lavandum et osculandum pedes Domini. Sed neuter istorum contendencium caret loquele calumpnia, cum nec sequantur Christum pedestrem, nec sine affeccione culpabili temporalium, quod dimissa pertinencia sequele in calciamentis corporalibus foret secundum Christi sentenciam amplius ponderandum. Christus enim incessit nunc calciatus, nunc nudis pedibus, sicut sibi placuit, sed omnino affectum avaricie non habebat. Et sic intelligunt quidam . . .“ etc.

[1]) Cituji „Ioannis Wyclif Sermones“ ed. Loserth. 4 svv.. Londýn: hlavně díl I., 1887, str. XL + IV + 417.

Kdo srovná výklad Husův s originálem Viklefovým,[1]) uvidí snadno, jakým svým spůsobem užil Hus výkladu Angličanova. Filosoficko-theologicky odborný, suše a břitce logický text Lutterworthského faráře je tlumočen dosti nejasně a — řekli bychom — připraven a upraven pro naše obecenstvo. Viklefovo prudké a otevřené záští proti řádům — i u nás tak Matěj z Janova horlil a tepal — je v slovech Husových utlačeno a udušeno; z objektivního rozboru anglického theologa vyplývá u Husa subjektivní soud, rozpor dvojího mínění neodklizen, ale odstrčen a pominut; místo celé patrně s originálem v ruce počeštěno a — sit venia verbo — pohuseno.

2. Jiného poněkud rázu jsou ostatní shody s Viklefem — mluvíme zde hlavně o jeho kázáních, ačkoli shody s Trialogem, traktátem De Christo a j. ukázal již Loserth. Jsou to shody, kde Hus neopisuje celá místa slovně, jako právě uvedeno, nýbrž kde, maje před sebou rozložen text Viklefův, drže se jeho disposice a postupu, krátí a doplňuje, mění a obrací text vzoru dle své potřeby a chuti.

K tomu konci všimněme si na př. kázání XIX. u Husa (str. 115 až 124) a kázání XXII. u Viklefa (str. 146—154). Začátek obojího kázání zní:

„Spasitel náš milostivý blízko před svú smrtí tuto řeč mluvil jest i k poddaným židóm i k jich prelátóm, biskupóm, mistróm a zákonníkóm, jenž již byli obec takměř všichnu svedli, aby Krista nevyznávali, ani poslúchali. Ale však zvláštněj'e tuto řeč Kristus mluvil jest proti biskupóm, kněžím a zákonníkóm; neb vešken jed hřiecha proti Kristovi od nich jest pošel. V tom máme naučenie, abychme proti prelátóm (kázali) . . .“

„Istum sermonem direxit Dominus tam inferioribus per prelatos seductis, ut turbis, quam eciam superioribus, ut scribis, Phariseis et principibus sacerdotum. Ipsis tamen direccius, quia venenum peccati ab illis traxit originem. In quo docemur salubriter contra prelatos quantumcunque altos invehere . . .“

Tak pokračuje — souhlasně — text dále; až k citátům z Ezech. IX. a I. ep. sv. Petra, kap. 4., jež oba vzaty jsou z Viklefa. Co však dále, v druhé polovici prvého oddílu Hus vykládá, není již na tomto místě u Viklefa. V oddíle druhém a třetím (B, C) Hus drží se hlavně glossy a sv. Řehoře; odjinud pochází i citát z Origena; ale že i v těchto dvou oddílech ležel Viklef před Husem otevřen, svědčí na př. místo: „Tu věz, že vešken lid dělí se na dvé, tak že jedni jsú synové Boží a druzí jsú synové ďáblovi . . . protož všichni řiekáme ‚Otče náš‘“ . . . (str. 118 B—C) = „pro quo notandum . . . quod totum genus humanum dividitur in duo, scilicet in filios Dei et in filios diaboli . . . ideo omnes orando dicimus, ‚Pater noster‘“ . . . (str. 147, 2—7). Shoda nastává dále v oddíle čtvrtém a pátém (D—E), kde zase citát I. ep. sv. Petra kap. I. pochází z Viklefa; rozmnožen však a doplněn jest výklad jednak citátem ze sv. Řehoře, jednak lokalisováním: Viklef na důkaz nenávisti vzájemné uvádí záští Angličanů a Skotů, což Hus nahrazuje různými příklady domácími. To, co vyloženo dále v oddíle šestém

[1]) Jinou slovnou shodu téže kvality, kázání 46. Husovo a 46. Viklefovo, uveřejnil jsem v Národních Listech 23. srpna 1898; o ní — a o jiných (káz. 5. 6. 7. 8. 12. 15. 16. atd.) — platí totéž, co tu řečeno.

a sedmém (F—G), jest zase jen volné tlumočení myšlenek Viklefových, tu a tam zase rozšířené a doplněné; zejmena doplněno citátem sv. Řehoře a žalmů (známým citátem: mors peccatorum pessima). Že i tu byl Viklef před rukama, svědčí na př. místo „aniž mohú v pravdě řéci židé, by Kristus pro marnú chválu činil divy; neb spatřiece všechny skutky jeho . . .“ (str. 120—121 F) = „nec possunt Iudei dicere, quod Christus propter vanam gloriam fecit miracula . . . quia examinent omnia opera Christi . . .“ (149, 6—9). Shoda nastává téměř slovně zase oddílem osmým a devátým (H—I), kde rozšířena jen tu a tam citátem z Písma (ze Sap. II. a Luk. XXIII. — oba známé) a ze sv. Řehoře; tu také shledáváme, že citát z Aristotela, z 3. kn. Eth., jenž shora zbyl nám jako jediný podrobný, pochází z Viklefa: „protož die Aristotiles: každý zlý jest neumělý . . .“ (122 I) = „quia omnis malus ignorans, ut patet III Ethicorum . . .“ (150, 20). Oddíl desátý (X) jest opět stejný do slova, ale ten filosoficko-theologický výklad (o slovech, „prvé než Abraham byl, já jsem“), u Viklefa uvedený větou „in quibus verbis implicata est subtilitas“ (151—152), Hus prostě pomíjí, omlouvaje se: „tu jest hluboký smysl Kristus položil, jehož česky, ač bych co položil, nesrozuměli by sprostní, a řeč česká jest v tom krátká“ (123 K). V oddíle jedenáctém (L) nový jest jen obšírný citát ze sv. Řehoře (jedenáctiřádkový); ale závěrečný oddíl (M, 124) jest jen v úvodě Viklefův (i citát ovšem, z Lev. XXIV), ostatek celý — osobní vzpomínky Husovy, časové narážky a ostrý útok na kněžstvo soudobé s volně upraveným citátem slov Kristových — náleží již úplně Husovi.

Rozebral jsem tu podrobně jedno kázání — rozbor takový bylo by lze provesti i u jiných přemnohých — a tu vidno, že mnohé citáty (z Aristotela, Ezechiela, ep. sv. Petra . . .) náležejí Viklefovi; že Hus drží se i tam, kde krátí (vynechávaje zejmena theologickou učenost), i tam, kde doplňuje (jsou to hlavně citáty ze sv. Řehoře), přece všude skoro doslovně Viklefa. Mohlo by se zdáti, že tato úprava textu Viklefova — více asi kázání toto není — děla se opatrně a zvolna, že pracně a pomalu utkáván a sestavován z jednotlivých kaménků pestrý tento obraz (bude o tom ještě řeč níže), ale jistá kvalita shod brání tomuto výkladu. Mnohdy totiž vynechána věc vhodná a potřebná, jinde zase naopak pojat výklad věci obtížné a nepotřebné; než o tom by mohl býti soud subjektivní. Bezpečnější je důvod v tom, když shledáváme, že textu Viklefovu neporozuměno. Je jistě samozřejmo, že neporozumění textu Viklefovu nelze u Husa opodstatniti nedostatečnou znalostí věci neb jazyka; když nicméně přece pochybení takové shledáváme, nutno je vyložiti spěchem a kvapem zpracovatele. Píše zajisté Hus (121 G) takto: „Protož ten, kdo chvály v světě sobě hledá, jest podoben tomu, který by chtěl uhoniti stien před sebú a kázati mu, aby napřed šel před ním proti slunci; a tomu, který by chtěl *na vodě hory veliké* přeplúti . . .“ Je to známá figura ἀδυνάτων, jejíž poslední člen zdá se nám přec jen trochu silný; čteme-li u Viklefa (149, 26 nn.): „unde idem videtur viantes gloriam suam sic querere et sollicitari, quomodo umbra debet sequi currentem versus astrum et *supra aquas, lacus, loca alta* vel humilia *transultare*,“ vzniká skoro podezření, že tento poslední člen vznikl přehlednutím u Viklefa slova *lacus* a že

Hus v rychlosti spojuje a překládá — mylně ovšem — *supra aquas loca alta transultare.* Omyl takový (a jest jich několik) svědčí však o rychlém přepisování a letmém tlumočení textu Viklefova, nikoli o pomalém a opatrném sestavování. —

Vidíme takto (a důkaz ten lze provesti téměř všude), že česká kázání Postilly jsou jen volné zpracování textu Viklefova. Ale ani ony doplňky — tu máme doklady ze sv. Řehoře a Origena, rozšíření podobenství atp. — nejsou v našem textu důkazem opatrné práce; i tyto doplňky vzaty jsou již hotové odjinud, ze starší (latinské) sbírky Husovy.

Neboť srovnámeli to, co nám nyní z kázání Husova zbývá, s textem jeho latinské postilly nedělní na evangelia a epištoly (v rukopise univ. knih. sign. I C 27, fol. 112r—115r), shledáváme, že doklady ze sv. Řehoře a Origena vzaty jsou větším dílem odtud a nikoli přímo z originálu; na př.:

(rkp. fol. 112v): „Unde dicit Origenes, quod hoc verbum Christi tante fiducie, quod nullus unquam hominum hoc dicere potuit, nisi solus Deus Dominus noster, qui peccatum non fecit.“

(str. 118 B) „die Origenes, že to Kristovo slovo jest tak velikého doufánie, že nikdy nižádný člověk toho slova nemohl (to věz v pravdě) řéci, jediný sám Pán náš Kristus, jenž jest hřiechu neučinil.“

Prameny Husovy tedy, které na první pohled zdály se nám přehojné, redukují se při podrobném prohlížení velmi značně: kázání Viklefova, starší díla Husova, tu a tam homilie Řehořovy [1]) a sv. Jana Zlatoústého — a máme asi celou knihovnu, celou zbrojnici, z níž Hus čerpal své vývody. Čerpal rychle, někdy nepřesně a nedokonale; uvážímeli pak, že není ani možno, aby byl s sebou na Kozí bral sta foliantů svých i cizích, že ke spisování zbývala mu jen doba večerní a ranní, že ve dvou, třech měsících bylo dílo tak obsáhlé hotovo, uznáme, že si ani jinak počínati nemohl.

Nepravím ovšem, že veškery znalosti své čerpá jen z Viklefových kázání, z postill cizích a svých. Léta studií a dlouhé působení akademické zajisté nashromáždily v duchu Husově nesmírné množství nejen citátů, ale i různých vědomostí, jež mu široká a poslušná paměť vždy v čas chystá k disposici. Zná zajisté — ať už z glossy či odjinud — důkladně biblickou archeologii (str. 31, vzdálenost Jeruzalema a Nazareta, str. 239 výklad o byssu a purpuře atd.), zná církevní dějiny (historka o ‚papežce‘ Agnes — ovšem nesprávná — str. 30, o daru Konstantinově — ovšem mylná — str. 81, o císaři Herakliovi 127, jak vyprosil sv. Řehoř Trajana z pekla, str. 247, o vyvrácení Jerusalema Titem a Vespasianem str. 307 — cituje k tomu sice Flavia Josefa 308, ale zajisté nechybíme, když řekneme, že tento citát jistě není z originálu, — ví o ustanovení postu papežem Telesforem str. 90 atd. atd.), vyzná se v církevních otcích a v příslušné literatuře (Beda je mu „slepec drahý“ str. 147, jako zase Řehoř „drahý papež“ str. 141; to a to „sv. Beda vzal od Augustina“ str. 146; „sv. Augustin udělal Honoratovi knížky“ str. 171, pokání definuje podle sv. Augustina, Řehoře,

[1]) Kázání XXII. na př. je v první části pouhý překlad tohoto „drahého papeže;“ Hus sám dí: „toť célé kázanie sv. Řehoře na to čtenie, krome jediného příkladu malého“ (str. 141 A).

Ambrože, Isidora „a jiných“ str. 150; atd.), ví zrovna tak, že „ciesař slove každý římský král“ od toho, že první slul Caesar (str. 399), jako, v čem a kde bloudili Averrois, Arrius, Manicheus a jiní „kacieři“ (53, 146 . . .); ví, že „mudrci byli napsali nad veřejí školy ‚Poznej sebe sám‘“ (22), zná fysikální vlastnosti země (76), jakož i, co znamená řecké „sykomoron“ (411); cituje sv. Klimenta (170), Lva, Bernarda atd. . . . krátce summa jeho vědomostí jest úcty hodna, tím vážnější, že vesměs je čerpána jen z rozsáhlé a živé paměti.

V tomto výčtu pramenův a znalostí Husových vidíme jen jednu mezeru, jeden stín. Ani jediného místa nenalézáme, kde bychom mohli bezpečně ukázati na znalost českého nějakého spisu, ať by to byl legendista nebo kronikář starší nebo mravokárce a „skladač“ souvěký, — ani jediného místa, kde by byly bezpečné narážky na dějiny a řády domácí, ani jediné řádky, z níž by plynula znalost českých spisů a českých zřízení. Jest to věc zajisté překvapující — Hus dokonce podává nám anglickou historku .o biskupovi a kuchtíkovi (95) z vypravování Faulfišova, kde mohl vyprávěti českou; tak cizí jsou mu české dějiny a české písemnictví! Ani nejmenší stopy po Milíčovi, Štítném, Janovu . . .; ani řádek z Dalimila, Alexandreidy, Legend . . . věc tolik víře nepodobná a přece skutečná a zřejmá! —

Z těch a takových prvků skládal Hus své dílo; ačkoli mu jistě vzorem a pohnutkou (i v předmluvě) byl Viklef, přece dílo jest poněkud odchylného plánu i provedení. Viklefových 60 kázání nedělních liší se mnohdy i thematem, téměř vždy nadbytkem látky: Viklef připojoval kvestie theologické, obraceje se k tehdejšímu vzdělanstvu, výklady o desateru atd., čehož u Husa neshledáváme. Z 59 kázání Husových největší část — 43 — jsou pouze homilie t. zv. nižší, t. j. výklad, postupující slovo za slovem dle textu evangelia; *tři* (XXI., XL. a LIV.) podávají k tomuto ještě výklad „duchovní;“ máloktera (I., II., IV.. XI., XIII., XX., XXV., LIX.) šíří se pouze o některých částech a slovích evangelia; nejmenší část jich všímá si jediné podrobnosti: kázání VI. vykládá o příkazu vyššího, VII. o svatbě a manželství, XXII. o z mrtvých vstání, XXIX. o klatbě a XXXIII. o nejsv. Trojici a křtu. Bývají ovšem ve všech roztroušeny narážky osobní a dobové, tu kratší, tu obšírnější, ale ty celkem do plánu Husova patrně nenáležely.

Pojalli Hus, svou živou povahou uchvácen, mnoho věcí osobních a časových do svého „výkladu evangelií nedělních,“ porušil tím arci souladnost a úměrnost jednotlivých částí. Ale tato souměrnost porušena jest již v základě nestejnou délkou textu; máli na př. kázání LIX. téměř dvanáct stran, neobsahuje kázání XL. ani celé dvě; a mezi těmito dvěma extrémy pohybují se ostatní v různých variacích; kázání XXI. má téměř šest stran, kázání XXXVIII. sotva tři strany atd. Patrno, že Hus nepřehlížel, nerevidoval; jak se mu v prvním zápalu které thema líbí a zamlouvá, tolik mu popřává místa i práce. Ano někde — v ohni výmluvného slova — zapomíná na disposici, kterou učinil: kázání XX. rozvrhl na tři oddíly, ale pak ho proud řeči unáší; za to zase jinde tutéž věc dvakrát, třikrát i vícekrát opakuje: několikrát se vracejí stesky na křivou klatbu, na zákaz kázati (131, 278, 326 a j.), stálé jsou téměř stesky na lakotu, smilství a svatokupectví kněží; výtky

papeži vracejí se na místech vhodných i nevhodných, — i tu patrno, že máme před sebou práci první redakce, práci „z jedné vody na čisto.“

To, co ukazuje rozbor jednotlivých částí vzhledem k celku, jasně ukazuje i rozbor prvků, z niehž jednotlivé ty části splývají. Některé výroky se vracejí opět a opět: shora jsme již viděli, že týž výrok Aristotelův vrací se na str. 36 a str. 198; jest zajímavo, že po druhé výrok je opraven: místo „žádost *zbožie*“ Hus po druhé praví „žádost *bohatstvie*,“ správněji dle svého zvyku, ale zároveň jest odtud patrno, že prvního místa nečetl již po druhé; stesky na kněží, že nedovolí sebe raniti, vyskytují se na str. 124, 173 a j. — opět v textu poněkud odchylném; výklad o exkommunikaci na str. 200 a několikrát jinde atd. atd. Odtud vyplývá též, že citáty cizích i vlastních děl se opakují a že bývají nepřesné, t. j. nedoslovné a ne do kapitoly a verše citované.

A přece — v těchto zběžně a lehce nahozených tlumočeních jiných textů, kolik se v nich skrývá ohně a síly! Jak mohutně působily tyto rychlé řádky, jak úplně zatlačily veškera starší díla, vypilovaná a vybroušená, mistra samého i jeho učitele Viklefa! V čem spočívá tajemství jejich úspěchu?

Je to snad vybroušená a uhlazená forma? Je Hus umělec slohu, „odvážný plavec na vodách řeči,“ kníže metafor, král obrazů, Beethoven jazyka, Rafael stylu, Buonarotti syntakse? Nikoliv. Dosti suše oznamuje mnohdy rozvrh svých kázání, jako uprášený registrátor poznamenává „konec čtení nedělních,“ jako opatrný vydavatel cizích textů poznamenává: „to čtení v skutku stalo se na Květnú neděli, protož viece náleží k tomu dni ku paměti, nežli k dnešniemu dni,“ jako šetrný písař vykládá: „tu bych měl něco povědieti . . ., ale již muším konec učiniti, neb sem prodlil“ (165; srovn. i 150); vzor takového klidného, skoro kupecky chladného výkladu jest jeho předmluva, ještě sušší než Viklefova. Vyskytají se tautologie: „ani stkvúcí kámen stkvieše sě“ (126), „kněžími pln jest svět naplněn“ (323) atd.; parallelismu členů větných nedbáno: „zavržený kniežek předejde papeže a biskupy . . . a sedláček ciesaře i krále“ (70, kde téměř násilně vypuštěno epitheton u „sedláček“) atd. Srovnej uvedená již shora parallelní místa o posledním soudu (kde porušeno živé líčení) nebo o marnosti slávy (srovnání se stínem, kde obraz Viklefův pokažen) atd. Místo na př. na str. 277: „neb jinak nebyli by páscě, ale spáscě, ne pastýři, ale nájemníci, ne vódcě ale svódcě, ne strážní ale netbaliví, ne rádcě ale zrádcě a vlcie hltaví“ jest velmi patrně routa, nikoliv brillant, vybroušený do posledních hran.

A přece několika uměleckých prostředků Hus užívá; ale nemírně, přes míru a meze, se silou visionáře, s urputností prvních mučeníků křesťanských. Jeho názor na okolní svět je zachmuřen a zpřísněn; v jasném svitu slunečním jeho zrak vyhledává jen stín a tmu; jeho vidění jsou jako obrazy starých holandských mistrů XVI. a XVII. století, na niehž zář světcova je podložena černým stínem celého okolí. Jeho řeč nezná positivu, jen superlativy; jeho výraz není soudem, nýbrž odsouzením.

Hlavní z těchto prostředků jsou silná slova, pravé rány bičem. Bez rozpaků napíše (sotva by to mohl dokázati): „mnozí bývají *pa-*

pežové . . . neumějíc v knihách čísti . . ." (126), bez rozmýšlení praví: „král neb papež, *jenž tže často*" (189); není jmena zvířete, k němuž by soudobých kněží nerovnal, především arci papeže: „papežův slib spasení . . . pravé vlcké vytie" (170), „koně a mezkové" jsou kněží a knížata (130), jindy zas „volové tuční" (199), jejich „psi a k . . . y jedí maso chudých" (240, jsou „kuběnáři" (284) „čertovi páni!" (81) atd. Podobných silných výrazův užívá o těch, kteří jakýmkoli spůsobem Kristu a víře se protiví: tu na prvním místě dostává ďábel (135), jindy čtenář-rýpal: takový je Husovi „štipáček" (46) atd. Proto také Hus neštítí se lidových, druhdy i obhroublých slov a výrazů: o kněžích dí „my plecháči" (325), Bůh prý není „jako krčmářka," u níž opilec pije na dluh (106), sv. Trojice není „ani panna ani neděle," jak si někteří „sprostní" představují (228), chudí se spíše postí „než bohatí břichatí" (90), žena jedna zákonníkům směle učinila, „sama v hrdlo jich lež vrazila" (105), starozákonními slovy rozumí se, že „svině židká jí h . . . a, kóň mrcha řehtavá, bujná, k smilství hotová a mezek mrcha neplodná" (130), hofarta slove dobře česky „nad k . . . ami k . . . a" (409) atd. Zrovna tak lidově líčí hrůzy pekelné, nadávky Židů Ježíšovi (83), působení hněvu (285—286) atd. atd. Odtud i hojné užívání lidových přísloví: „ďábel nechaje kleští vezme kováře" (66) atp.

Tato síla výrazu, netlumená ani esthetickými ani etiketními ohledy, lidového čtenáře silně sbližuje s autorem; čtenář vidí a je přesvědčen, že Hus poví mu všechno a otevřeně a že (podle Schopenhauera) jeli pravda skandálem, Hus toho skandálu se odváží a pravdu řekne celou. Touto silou výraziva je podmíněna neomezená čtenářova důvěra v spisovatele; jsou docela mezi sebou, jejich tête-à-tête neruší ani konvence ani opatrnost. Pomalu a ponenáhlu čtenář podléhá kouzlu této přímé síly, vzdává se omamující moci těchto slov, na konec pak z pohodlného sobce, jakým je každý čtenář na začátku, stává se upřímný nadšenec idejí Husových.

A k této síle výraziva druží se a pojí několik drobnějších umělostí slohových, jež vesměs zvyšují ještě dojem jeho. S oblibou protkává Hus suchý výklad rozhovory: rozmlouvají tak Ježíš-lékař a hříšník (261 až 262), pohanka a Kristus (98—99), Bůh a Hus na posledním soudu (301) atd. K těmto rozmluvám — dramatickým prvkům a co do formy cele Husovským — řadí se silou vybrané protiklady: mohutně dojímá obšírný kontrast jízdy Spasitelovy do Jerusalema a jízdy papežovy v Římě (126—127); srovnání Krista mučeného a nynějších biskupů (80); kněží nemohou sebe „blech a much zbaviti" a chtí jiné „zbaviti pekelných muk" (11), zavržený kněžík předčí mnohdy papeže i biskupy, a sedláček císaře i krále (70) a j. Některá tato srovnání jsou v skutku nádherně provedena, v makartovských barvách; ale tu je důvodné podezření, že toto stylistické umění nenáleží Husovi. Není jich však celkem mnoho; a ještě méně shledáme srovnání (církev hynoucí podobá se vozu na špatné cestě 117 a j.), opisů (vyskytá se „Pravda," „Zlatá ústa," „světlo" [217], „slepec drahý," „drahý papež" atp., vesměs dle starších vzorů latinských ‚Veritas,' ‚Os aureum,' ‚lux' etc. místo Kristus, sv. Jan Zlatoustý, Ježíš atd.), hříček slovních („nebyli by pásce, ale spásce, ne vódce, ale svódce, ne rádce, ale zrádce" 277), příkladů atd.

Ještě nejčastěji vyskytá se přímé oslovování („vizte, apoštolští náměstkové“ 211), jež mnohde pak přechází v rozhovory, o nichž byla již zmínka.

Celkem tedy výčet slohových obratností Husových není tuze rozsáhlý; nejvíce oblíbenu shledali jsme u něho hyperbolu, užívanou někdy i neoprávněně; subjektivně je však vždy odůvodněna, neníli někdy dosti objektivní. Ukázalo se nám, že právě tato síla, přímost a smělost myšlenek i jejich výraziva působí mohutným dojmem; ta že — nepřesvědčujeli uvažujícího skeptika věku XX. — strhovala a ‚uvlékala‘ zanícené a věřící duše století patnáctého, v ní že hlavně vězí tajemství úspěchu těchto prostých excerpt reformátorových.

Seznámili jsme se s prvky Husovy stavby, známe spůsob její, kladení kamenů; viděli jsme materiál a techniku autorovu, chceme se seznámiti i s jeho intelligencí a tendencí, chceme vyšetřiti, jaký plán si rozvrhl, jaký cíl vytýčil, jak shodují se prostředky duševní a látka slovesná se zámysly muže a člověka, jak uskutečnil svou myšlenku.

Ke každé stavbě třeba jest určitého plánu, pevného postupu, kritického ducha. Kriticky musel i Hus vážiti svůj materiál, rovnati jej a seskupovati; tu pustiti volnou uzdu svým hyperbolám, tu býti zdrželiv; tu volně parafrasovati cizí i své starší myšlenky, tu zase je prostě přepisovati. Jak jeví se kritika Husova?

Hus je syn své doby, scholastik, pevně věřící, stále o autority se opírající. Scholastická jsou jeho šablonovitá rozdělení, scholastické jeho výklady „duchovní“ a „mravní;“ scholastický na př. výklad o člověku-nic a zvířatech (129—130); scholastické kupení důvodů (112 nn. uvádí *osmero* důvodů, proč nešel do Říma, zajisté zbytečně) . . . Středověký theolog jeví se v jeho harmonii evangelií (98, 101, 135, 368): tak přísně ani Didon, Goeze nebo Sušil nezastávali evangelistův: „aniž jest otpora mezi Lukášem, že die jedne ‚bieše ďábel němý‘ a mezi Matúšem, že die ‚byl jest němý i slepý‘“ — tak končí vždy jeho harmonie. Někdy však ani nejlepší výklad a nejpodrobnější distinkce nepomáhají; tu Hus klidně dodává: „konečně na tom ostávám, že každé slovo Kristovo je pravé, a kteréhož nerozumiem, to jeho milosti porúčiem, maje naději, že po smrti urozumiem“ (71) — a tak rovnodušně přináší své sacrificium intellectus. Při výkladu písma nejvyšší autoritou jest ovšem Spasitel sám: ‚kde Pravda vyložila, nemá křehký člověk vykládati všetečně‘ (55, 72, 219): stojíli tedy v písmě, že *„prvý div“* stal se v Káni Galilejské, stačí na důkaz slova evangelia (36); psánoli v evangeliu, že Kristus jest pastýř dobrý, není již lepšího (166) atd. Ovšem, ještě lépe jest, když k výkladu Spasitelovu přistupuje dále výklad světců: k zásadě shora uvedené, že k výkladu Kristovu netřeba doplňků, citován sv. Řehoř a jinde sv. Augustin; téhož sv. Řehoře se dokládá při těžším místě (str. 68), při rozhodování, neslli či vedlli ďábel Krista (91); sv. Ambrože se dokládá při určování, kterou ženu Kristus uzdravil (403) a j. A nejlépe jest, když několik takových světců se shoduje: k výkladu sv. Augustina (290—291) „týž rozum pokládá i sv. Beda i sv. Remigius“ atd. Pro pohodlí čtenářů cituje Hus někdy napřed doslovně, pak stručnou parafrasi (68, ze sv. Řehoře); jindy — vypsav ostrý citát, ale docela dle mysli své — se omlouvá: „takť Hugo praví, mně za zlé nemějte!“

(66); jindy zase dodává ze svého: „to Ambrož, a já přidám . . .“ (261), „kromě výkladu sv. Řehoře . . . ještě mnoho užitečného“ (141) atd. Kde však není ani určení v písmě, ani výkladu Kristova, ani poznámek světců, tam vzdává se i Hus výkladu: ve sporu mezi mnichy o obuv Kristovu dí upřímně: „nesmiem rozvázati;“ totéž skoro dí níže: „znám, že nerozumím“ (69), „jistiti, která sta učeníky byla, není užitečné“ (143), o více zjeveních Kristových „nemáme ve čtení psáno“ (141) atd. atd. Jeho stupnice autorit je tedy velmi přesná a velmi jednoduchá; kdo se jí neřídí, je „štipáček,“ hříšník a zlomyslník.

Podle tohoto měřítka jsou mu evangelia a jejich výklady jednak „lehkého smyslu,“ „jakož slova vznie“ (96) „v slovách lehké k rozumu“ (388) „dosti k rozumu vzjevné“ (140) „rozum podobný“ (182) atd., jednak složitá: „svaté toto čtenie má mnoho rozumóv; protož najprvé vedlé slov . . .“ (101), jednak konečně těžká: jako evangelium, kde — vyinterpretovaní — „svatí reptají“ (68). Ale všechna lze vyložiti týmtéž způsobem a týmiž (již uvedenými) prostředky. Ten pak, kdo se výkladem tím spokojuje a dále nehloubá, kdo pevně věří, že každé slovo Kristovo je pravé a že, nerozumímeli zde dnes, porozumíme jistě — když ne jindy — nahoře v nebesích všemu — ten a takový čtenář je „věrná duše“ (136) „věrný křesťan“ (141) atd., tomu písmo je zdrojem „utěšenie“ i radosti.

Hus tedy v kritice vyšší stojí úplně na stanovisku středověkém; své sacrificium intellectus přináší ochotně a rád. Totéž ovšem vidíme i při recepci středověké učenosti: ty historky o papežce Anežce, o donaci Konstantinově atd. (v. výše), třebas nesprávné a nepravdivé, jsou i Husovi jako Viklefovi bezpečným a jistým pramenem; text písma latinský je mu nejvyšší autoritou, nemá ani pomyšlení, že originál řecký druhdy valně se odchyluje. A kde jsou v textu latinském (středověk neznal ještě jediného znění vulgaty, tak jak na rozkaz Sixta V. revidována a vůlí Klimenta VIII. vydána) nějaké varianty („*vidúce*: některé bible mají *přišedše*“ 68 a j.), tam ovšem — poněvadž úcta brání k rozhodování o slovech Božích užívati svého rozumu — je *pravda dvojí*, tam Hus se nerozhoduje ani pro to čtení, ani pro jiné, nýbrž oba texty harmonisuje, jako celá evangelia.

Podle těchto zásad rovná, váží, cení, tříbí a sestavuje materiál; podle těchto zásad vtěluje pak v něm i kus své duše, ukládá práci své hlavy i svého srdce. Byl by rád, aby „vždy, co bych mohl najpravějie a najrozumnějie položiti, tak položil, aby i pravda plna ostala i dobře a lehce věrná duše srozuměla (397). Obšírněji se o tom zmiňuje v úvodě; tam zvídáme, že hodlá „vedlé jiného Písma druhé vykládati“ „jakož světí Božím darem vykládají,“ — tam se však také dovídáme, že výklad tento není „ovšem (= úplně) týmž obyčejem, jako káži“ a že Hus práci podnikl *„pro chválu Boží, pro spasenie Čechóv věrných.“* Tu máme vytýčen jasně poslední cíl a metu, tu plán, jejž mučeník Kostnický chtěl uskutečniti.

Co se týče předně oné poznámky, že Hus nepíše svá kázání tato úplně tak, jak obyčejně káže — to shledali jsme již sami; srovnání se staršími kázáními latinskými ukazuje také jasně, že v skutku kázání naše jsou různého a odchylného vypracování i účelu. Totéž potvrzuje

i srovnání s českou postillou sváteční (otištěnou r. 1563 a 1564, rukopisně uchovanou pouze v kodexu Strahovské knih. sign. Čes. I D 5): starší kázání bývají propracovanější, učenější, souměrnější, příhodnější. Obšírnější výklad o tom, jak živé slovo Husovo velmi značně se lišilo od naší Postilly, náleží jinam.

Ale účel Husův „pro chválu Boží, pro spasenie Čechóv věrných" jest vyjeven jasně a praegnantně; cíl ten je dosti prostý a blízký, Hus nechce, jako Viklef v úvodě (podle jehož vzoru úvod připojil) „supposito sensu litterali breviter sensum misticum explanare et more Augustini salutare dubia, que ex evangelio possent capi;" Hus také nemá účelem jako Viklef „ut si qui (sermones) sane doctrine Christi consenserint, plus notentur et qui a veritate catholica declinaverint, declinentur." Husův cíl a úmysl je jiný, snazší, provednější. Měl však ještě jeden: vedle ‚chvály Boží' a ‚spasení Čechů věrných' podává — mimovolně, proudem řeči unášen — svou obranu a ospravedlnění, ukazuje na živém obraze skutečnosti, že nemohl jinak jednati než jednal, — a tento poslední cíl nabývá někdy převahy nad oběma ostatními, a mnohé výklady jsou jen plamennou obžalobou nepřátel a vroucím obhájením vlastního jednání.

„Pro spasenie Čechóv věrných," praví Hus výslovně — a odchylně od Viklefova a svého staršího „quilibet fidelis." Odchylka tato jest nad míru výmluvná: Hus nepíše, jako psával, z abstraktní záliby v písmě, z touhy řešiti před shromážděnými věřícími taje a záhady evangelií. Nikoliv, „Čechům věrným" jsou věnována jeho slova, české cítění a česká mysl září ze všech těchto řádků, Hus prospívá jimi svému národu a jenom jemu. Tato láska k Čechům a Čechám proniká všude, zvláště v tom slavném místě, tolikrát necele citovaném: „Z toho máš naučenie, že člověk móž milovati jednoho bližnieho viece v jednom řádu milování než druhého a zasě též: tak že já pro ctnost a pro užitek cierkvi svaté viece miluji cizozemce ctnostného a užitečného cierkvi svaté, než bratra vlastnieho ne tak užitečného: ***a zasě z přirozenie viece miluji bratra svého***, když vizi, že nenie zle vzjevně živ, ***než cizozemcě viece prospěšného***" (372). Toto místo bývá často od nepovolaných následníků Husových falšováno a uváděno jen do polovice; proč „Bóh vie, ne já," řekl by Hus. A co tu praví Hus theoreticky, jeví se prakticky všude v Postille a nejvíce tam (112—115), kde Hus vykládá o úmyslech Němců zbořiti kapli Betlemskou, zavíraje takto: „tu věrní Čechové, poznavše, že to jest proti Bohu a proti jeho slovu, proti spasení lidskému a ***že to jest Čechóm na hanbu*** . . . nechtěli sú přivoliti." A výmluvnými slovy: „patři smělosti německé!" ulevuje ještě rozhorlený vlastenec srdci pobouřenému.

Rovnoběžně s touto snahou vlastenéckou proniká všude, celým dílem, Husova snaha napojiti lid český čistým učením křesťanským. Že toto učení křesťanské má namnoze formulaci Viklefovu, že ke shodě v materiálu, o níž již vyloženo shora, přistupuje shoda dogmatická, nebude nám divno. Zajímavo je stálé opakování a tatáž forma jeho: je patrno, že Hus spokojil se jediným formulováním, že nehledal variací, že mu úplně stačila první formulka. Na prvním místě a stále téměř se dovídáme stežejné odchylky Husova učení, pro něž marně

hledal na koncilu Kostnickém obrany u sv. Augustina: církev je mu „sbor všech vyvolených k spasení“ (55, 63, 78, 108, 223, 363, 380 a j.), tak jako kratčeji ve spise De ecclesia „numerus praedestinatorum,“ „congregacio electorum“ atd. A naproti tomu ovšem svět je „sbor zlých lidí“ (57), Babylon, sbor všech zatracencóv“ (273) atd., tak jako ve velikých jeho spisech a polemikách latinských. Tato definice opakuje se „věrnému křesťanu“ tolikrát a s takovým důrazem, že skutečně musí utkvěti v paměti, až se — jako Hus — stává vědomým a určitým viklefistou. Širší výklad o vyvolených a předvěděných vyskýtá se sice jen jednou (177), ale při stálých a rozmanitých narážkách netřeba se báti o nepochopení. Taktéž Viklefovy jsou články, že desátkové jsou pouhé almužny (81) — byl to XVIII. artikul Viklefův, jejž Hus 16. června 1411 zvláštní disputací hájil, — „že odpustky za peníze jsou hříšné (151) — i tento (XLII.) artikul bránil Hus v bojích červnových 1412 proti fakultě theologické, — že papež nemůže hříchů zbaviti (161), že druhdy „slušie světským kúkol vypleti“ (61) atd. Opětovně varuje „věrné“ před „nejhorší sítí Antikristovou“ — stavením služby Boží (11, 173, 175 . . .), upozorňuje — dle souhlasné nauky scholastické (sám ji vykládá ještě ve velikém Výkladu 1412 a j.), — že kdo hřeší jedním hříchem, přestupuje všech deset přikázání Božích (73, 210), zamítá podle Petra Lombarda chybný výklad, že kněží rozhřešují sami, že oni odpouštějí hříchy (158 a j.), vykládá podle legistů a kanonistů (i ten příklad má již ve velikém Výkladu), že zabití člověka může býti někdy dobré a někdy zlé (283) atd. atd. Jak viděti, Hus vykládá lidu skoro o všech palčivých otázkách theologických, tu v souhlase s otci nejstarší církve, tu podle výborných znalců středověké theologie, tu konečně ve smyslu — ač nikoli ve jmenu — Viklefově.

Ale konečně přece, ačkoli jasných definicí a přesných dogmat si nanejvýš váží, ačkoli sám byl vykladačem filosofických a theologických theoremů, přece neváže se již mrtvou definicí, přece na mnohých místech žádá od „sprostného“ správný a křesťanský život. V úvodě přeje si, aby jeho posluchači „napřed se hříchů varovali, Boha nade všechny věci milovali, spolu milost drželi, v ctnostech prospívali a za mě hřiešného Pána Boha prosili.“ Spečetěním dobrého života je mu „supplicium dire mortis“ jak říkával latinsky; „stojme na kříži, umřeme na kříži“ (138), tak jako „sú sě jiní před námi směle na smrt posadili“ (60); smrt za učení Kristovo je mu nejsladším koncem celého života. Několikrát opakuje, že hlavní věcí není ani víra ani věda, ale dobrý skutek: „nenie dosti slyšeti slovo Boží (to prý mohou i hovada), ani mluviti (to i ďábel může), ale ***skutkem naplniti***“ (210); věrný křesťan nemusí rozuměti, co věří „dosti má, ***když přikázánie naplní***“ (2 30); „lépe hříchóv srdečně bez řeči želeti, než krásnú řeč vymyšlenú říkati“ (316) atd. V této věci je reformátor úplně český, docela jiný než Viklef. Viklefovi jde mnohdy o filosofický rozbor, theologickou polemiku více než o skutečnou „contricio cordis;“ Husovi je mrtvá litera, suchá kvestie věcí nyní již vedlejší, on si všímá a hledí jen mravného života, ten klade nejvýš: jako křtící Jan a Spasitel světa chodí po městech a ulicích, mezi ploty, pod hrady, na cestách, ve

vsích, u řek a nad vodami (256 a j.) a všude hlásá: *πεπλήρωται ὁ καιρός, ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, μετανοεῖτε καὶ πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ*“ (Mar. I. 15), že „se naplnil čas a přiblížilo království Boží; čiňte pokání a věřte evangelium!“

A v skutku, podle líčení Postilly, *πεπλήρωται ὁ καιρός* — naplnili se již dnové, předpovědění Pánem, ohavnost spuštění stojí na místě svatém, učeníci Kristovi zmírají v mukách a služebníci církve úřední dbají jen o peníze a ženy. Hrozná jsou Husova líčení soudobých mravů, a zvláště kněžských; ano toto „a zvláště kněží“ (270, 392 a j.) — v latinských spisech „et presertim clerici“ — přidávané ke každému hříchu a každé neřesti, toto rčení je význačnou známkou Husova původu při spisech pochybných anebo bezejmenných. Kněží „mordují, mučí i klnou věrnou kněží“ (11), běhají „od oltáře do krčem a k tancům“ (28), mají mnoho obrokův a vydržují si k . . . y (261) atd.; v Římě je „vrch Antikristovy zlosti“ (11), náměstkové Petrovi „upletli se v popravy“ (161). V Moravě officiál a jiní kněží věrnému Martinu uhnojili nohy (9), v Praze bičují žáky v kostelích (124) a stínají věrné vyznavače, jímají, mučí a žalařují (60); kupují u papeže bully, aby stavili kázání (19), prodávají arcibiskupství i prohlašují za svaté (183). Pravdali, že kněžští kuběnáři mají býti topeni, potřebovali bychom v Čechách moře, potok by zastavili (284); sami říkají, že nemohou bez smilného skutku býti, i kdy by měli býti na věky zatraceni (254)! A tak to jde dále: tyto neřesti šíří se i mezi světskými, šíří se v Moravě, v Míšni i v Englantě (10) — není spásy nikde na světě!

Není možno zde všecky tyto narážky a stesky uváděti obšírně a úplně. I na nich lze viděti rychlost a spěch, s nimiž vrhány do světa; jsou většinou jen abstraktní, anonymní a všeobecné; pravidelně není specifikace ani místní, ani osobní. Ale opakují se tolikrát, užito k nim tak silných slov a zabírají tak obšírný prostor (skoro $^1/_4$ celého díla), že opět suggerují čtenáři dojem zkázy společnosti, ohavnosti spuštění.

Na této temné, černé půdě, na které se vzadu míhají postavy ctitelů zlata a žen, mamonářův a kuběnářů, lhářův a ukrutníků, na tomto hrozném pozadí zvedá se nyní postava Husova (a jiných „třiedníčků,“ malých kněží, věrných pastýřů Kristových). Dovídáme se celou historii boje za pravdu a víru; dovídáme se, že i Hus sám z počátku byl podoben těm synům Satanovým, těm údům Antikrista: „jakož sem já mněl, dokud sem písma nedobře věděl“ (127), jak se klaněl penězům, lidem vysokým a bohatým (385), jak nedbale a roztržitě se modlíval (40) atd. Ale duch Páně sestoupil na „nestatečného sluhu;“ dovídáme se, jak se rozešel se Štěpánem z Pálče, „milým přítelem,“ a s officielní církví (59—60) — sám to poznamenává „za věrnou kroniku;“ jak se staří jeho přátelé, Broda, Eliáš, Stanislav, Simon, postavili příkře proti němu na rathouze (80); jak zakazovány synodou jeho písně pobožné (131), jak zakazováno mu kázati (131, 278 . . .), jak hrdě se chovali a neodpovídali doktorové a bakaláři (29); jak byl pohnán do Říma a jak se odvolal (278, 112 . . .), jak stižen interdiktem (206), jak nařízeno zbořiti Betlém „kaplu Boží“ (112 nn.), jak odebral se z Prahy do vyhnanství, jak svědomím tísněn, opět a opět se vracel

(173), jak káže nyní mezi ploty, na cestách a po vsích (256) atd. atd. A když unesl ho zápal bojovný (115), právem zavírá: „totoť sem psal potomním na výstrahu: dobrým, aby o pravdu směle stáli, a slepým v pravdě, aby sě téhož varovali: a těm, kteříž nevědie mé pře a utrhají, aby poznajíce pravdu utrháním nehřešili.“ —

To jsou asi tak v hrubých rysech cíle, které tanou Husovi na mysli: vychovati ze čtenáře-Čecha věrného křesťana, ospravedlniti mu své jednání a ukázati mu svět v pravé jeho podobě. Vše to koná pro svůj národ, pro „věrné Čechy,“ on „z přirozenie více miluje bratra vlastního nežli cizozemce“ — i tuto obranu svou podniká, aby ukázal, že ani on, ani jiní jeho stoupenci nejsou bludaři, že Čechové dobře slují ‚Bohemi,‘ národ ‚Bohem‘ vyvolený. —

Jen ještě slovo. Z velikých těch cílů a z upřímné snahy, kterou se jich Hus domáhá, plyne i jazyková úprava. Hus jako dobrý hudebník zná svůj nástroj a sám jej zdokonalil. Čeština podnes nese pečeť tvůrčí jeho ruky, on ji reformoval. Jeho změny jsou dosti známé, netřeba tu o nich šířiti slov; snaží se jich užívati pravidelně: píše ***všechen, nižádný, muším*** (Erben mylným čtením jinak stanoví), šel ***sem***, dotk***nutí*** atd. (místo: všecek, žádný, musím, šel jsem, dotčení...); stará se o správný překlad latinských obratů: lituje, že neumí říci dobře česky non iudicatur (215—216) nebo lilium (351); jinak hledí tlumočiti latinské a německé výrazy buď domácími správnými anebo aspoň vhodnými podobnými. Rozbírá česká slova záhadnější: světlnicě (265), pokostnicě (376), posvěcenie (417) atd.; vyjadřuje se přesně a stručně: „věci chudých dáti nechudým“ (221); oplývá synonymy (124 a j.). V jediné zvláštnosti i jeho okouzlila latina: genitiv závislý klade z pravidla před substantivum: „do Kristova dne narozenie“ (3), „po smírcě... příchodu“ (68), „pro radosti věčné dobytie, pro hanby hrozné zbavenie“ (267), „svatých chvalníci“ (330), „práv ukové“ (368) atd. atd. Tento odstín jazykový se mu nepovedl, a rovněž se mu nepovedly verše, jimiž mnohdy latinské citáty překládává. — —

Rozhlédnemeli se nyní po dlouhé procházce, kterou jsme Postillou jeho vykonali, zase nazpět, vážímeli úmysl s dílem, měřímeli dílo člověkem, nemůžeme upříti úcty znamenitému tomuto výkonu spisovatelskému. Ano, máli býti každé dílo autorovo prací jeho duše, stělesněním jeho idejí, vyhraněním jeho snů, jest dílo Husovo v skutku dílo klasické. Cenu tu nemůžeme ovšem hledati po stránce vědecké — na Viklefa, Řehoře, Jana Zlatoustého a starší díla Husova lze celou Postillu skoro beze zbytku redukovati, nikoli po stránce umělecké — dílo není vybroušeno, je pracováno nachvat a kradmo takřka, bez pomůcek a bez poklidu — ale po stránce ethické a po jeho významu národním. Takto nemohli psáti ani Viklef a d'Ailly, ani Nieheim a Gerson, ani Heiligenhausen a Dinkelsbühl, ani Soltau a Štěkna: v těch stranách Postilly je zachycena česká duše probouzejícího se lidstva, v těch hoří první červánek svobody a lásky.

Je pravda, prvky této knihy jsou z největší části cizí: ale tyto prvky nejsou v knize naší ani cín ani měď, jest to již jen bronz, všude stejný, všude jednolitý, svařený žárem mohutné osobnosti Husovy. Je

pravda, vzhled toho bronzu není příliš úhledný ani zajímavý: ale vytváří pomník pro věky a na věčnost. Hus stvořil díla větší rozsahem, umělečtější formou, vědečtější obsahem: ale národ si vybral mezi nimi Postillu, kniha v pravdě česká našla zase český lid. [1])

Ku programu „české strany lidové."

Právnické glossy

od

B. Vacka.

Strana realistů vystoupila dne 1. listopadu 1890 (v Čase, č. 44) s politickým „návrhem programu lidového," v kterém mimo jiné měli účastenství pp. Masaryk, Kaizl, Kramář, Rezek; stalo se tak krátce před tím, než se jedna část realistů připojila k straně svobodomyslné. Nyní po desíti letech konal se dne 31. března a 1. dubna 1900 ustavující sjezd strany dříve realistické, nyní „lidové," v jejímž čele zůstal prof. Masaryk. Obšírný program (vypracovaný ve zvláštních komisích) byl až na malé změny nebo dodatky sjezdem přijat, zvláště na základě ústního přednesení referentů. Má čtyři části: všeobecný program politický (ref. prof. Masaryk), program jazykový (dr. Koerner), hospodářský a sociální (dr. Horáček a dr. Gruber), kulturní a školský (prof. Drtina). Rozumí se, že obsahuje mnohé dobré myšlenky, ale nelze říci, že všechny jsou zvláštním majetkem této strany. Zároveň však je patrno, že se změnou osob realistů „politických" (jiní zůstali jen literárními) také se za tu dobu mnoho změnilo v politickém programu strany, jak nám ukazuje srovnání programů z r. 1890 a 1900. Avšak nechť jakkoli kdo posuzuje oba ty programy, jich rub i líc, světlo i stín, přece v jedné věci možno programu staršímu rozhodně přisouditi přednost: byl jednotný, celistvý, bez těch nejasností a rozporů, jaké jsou v programu novějším — hlavně ovšem v části obsahující všeobecný program politický, při němž asi největší podíl měl prof. Masaryk.

Nechceme se dotýkati mnohých intelligentních účastníků strany; ale je nám s upřímným podivením, jak (patrně z osobního ohledu k vůdci) mohli pustiti na veřejnost takový právnicky a státovědecky nejasný a zmatečný program. Není ovšem pochyby, že se často potkáváme s nejasnými řečmi o českém státním právu. Avšak když realisté

[1]) Mám ještě malou poznámku, pro domo mea. Užil jsem, jak laskavý čtenář vidí, skoro všeho, co od Husa a jiných napsáno; jak jsem toho užil, o tom náleží soud jiným. Mně však přísluší soud o tom, čeho jsem neužil: jsou to práce Herbenovy, Jakubcovy, Masarykovy, K. Novákovy a J. Královy; těch jsem neužil z úmysla. Mají všechny jednu vlastnost společnou: čím méně vědí, tím více povídají. Byl bych musil jen ukazovati na chyby a na nedostatky — a taková práce již se mi příčí — taedet pigetque. Připomínku tu činím jen proto, aby nikdo nemyslil, že jejich prací neznám; znám je, ale — nepotřeboval jsem jich.

či lidovci slibují státoprávní požadavky posavadních stran „státovědecky ujasnit“ a požadují odbornost politiky, tedy program jejich nesmí tu panující nejasnost ještě zvyšovati a dovršovati; přes to všeobecná část programu, nedbajíc poznatků vědy právní a státní, jeví zrovna zmatek ve věcech, slovech a pojmech, a k tomu chceme zde právnicky zvlášť poukázati.

Program nové strany propaguje především t. zv. *přirozené* státní právo. Kdy bychom však neměli jiného státního práva než tak zvané „přirozené,“ tedy bychom vlastně (v právnickém smyslu) neměli práva *žádného*. Starší nauka ovšem přijímala přirozená práva jednotlivců nebo lidu a pokládala je za nezcizitelná, nezadatelná, tak že všeliké zasahání státu do nich bylo by vlastně bezprávné a opravňovalo by vždy k reklamaci, odporu neb revoluci proti moci státní. Avšak tato nauka (která souvisela s předpokládáním t. zv. přirozeného, předstátního stavu a s individualistickou společenskou či státní smlouvou) je dnes nadobro odložena jako nesrovnatelná s pojmem státu; moderní věda právní a státní žádného přirozeného práva nezná a nepřipouští. [1]) Vždyť právě stát sám je ten faktor, který právo formuluje neb uznává, a jeho kompetenční výsost (svrchovanost) není formálně ničím obmezena. I t. zv. základní svobody lidské a všeobecná práva občanská jsou pouze hmotné meze, které stát dle svého účelu sám sobě ukládá, jichž rozsah a podobu také sám rozličně upravuje. Proto není vůbec žádného práva universálního nebo přirozeného. Existuje pouze právo *positivní*, jak se kde v konkretním státě historicky vyvinulo, — kdy bychom takového neměli, bylo by marné počínání chtíti spekulativně neb racionalisticky konstruovati jaké „přirozené“ státní právo.

Pravda, že starší politické projevy české dovolávají se vedle práva historického také přirozeného. Zde však právo historické bylo právnickým základem, a t. zv. přirozené pouze politickým jeho doplňkem: mělať se zároveň dokazovati shoda historického práva s nynějšími národními, hospodářskými a kulturními poměry a potřebami; dochované positivní právo bylo takto ještě zvlášť ethicky a politicky odůvodňováno. „Naši otcové“ zajisté požadovali historické státní právo proto, že jest právem formálně, pragmaticky nepozbytým, až na nás dochovaným, ale přece ne výhradně jen z toho důvodu, nýbrž také proto, že ono odpovídá našim hospodářským, politickým a národním zájmům, a že v tom směru může a má se moderně dále vyvíjeti. Právě proto není také správno připisovati jim pouze zastaralý historism („feudální“), neboť byli si vždy

---

[1]) V programu, jenž staví naproti „upřílišenému historismu“ realism, praví se: „Dovoláváme se především práva t. zv. přirozeného a jím dáváme obsah právu historickému. Víme, že některé směry moderní státovědy o právě přirozeném mají jisté pochybnosti, ale v podstatě všude uznává se kulturní a politická svéprávnost každého národa uvědomělého a kulturní práce tak dbalého, jako je národ český“ (str. 5). Ale vždyť t. zv. právo přirozené je v právní vědě stanoviskem všeobecně a nadobro překonaným; mluví o něm toliko filosofové neodborníci. A dejme tomu, že se — snad v literatuře — uznává svéprávnost uvědomělých národů (ač je známo, že namnoze se nám odpírá plná rovnoprávnost a kulturní rovnocennost), zdaliž v státním životě „národ“ náš v skutku aspoň v zásadě již dosáhl „politické“ svéprávnosti?

toho vědomi, že i právo positivní (nemáli formalisticky zakrsati) musí s dobou svojí dále se vyvíjeti, že musí vždy opírati se o rozumové a mravní základy, a hověti hospodářským a politickým zájmům. A v tom smyslu stalo se ovšem věcí dosti běžnou, že dle starších tradicí posud mluví se někdy o právu přirozeném.

Avšak jinak se má věc, když takto mluví škola moderní, a při tom naopak béře vlastně za základ právo přirozené, kdežto právo historické nechává se jen tak z nouze prozatím vedle běžeti.[2]) Ti naši moderní „vědci“ a sociologové, kteří dnes dávají právu přirozenému takovou přednost před právem historickým, jako činí prof. Masaryk, měli by vlastně ze své politiky docela „odstaviti požadavky historického práva“ (dle slov prof. Jokla); a neméně mají přímo povinnost ve smyslu nynější vědy právní a státní říci našemu lidu zcela otevřeně, že to jejich t. zv. přirozené právo v skutku vůbec není *žádné právo*, že je to pouze filosofický ideál nebo politický požadavek, aby něco právem bylo nebo se stalo. Také pak napříště nesluší se, aby mluvili prostě a jednoduše o státním právu a státoprávních důvodech tam, kdekoli míní se opírati jen o právo přirozené (tu všude mohou mluviti nejvýš výslovně o „přirozeném“ státním právu, sic jinak pochází z toho nový zmatek v slovech i pojmech).

Prof. Masaryk v skutku jeví náklonnost redukovati naše státní právo venkoncem na „mravní vědomí lidu o právu na politickou samostatnost;“ zároveň snižuje cenu všech aktů příznivých právu historickému, a tudy přisuzuje tomuto vůbec jen „nepatrný význam.“ Avšak přece státního práva historického „nezavrhuje;“ ponechává si je opportunisticky jako výpomoc pro možné případy, a zatím chlubí se aspoň tím, že zavrhuje „státoprávní utopismus.“ V skutku zajisté lze říci, že nová strana nedovedla v této příčině zaujmouti jasné a důsledné stanovisko, že nedovedla historické právo správně pochopiti a svůj poměr k němu určiti. Prve však než to dokážeme, musíme ještě přihlednouti k dalšímu zmatku v pojmech, které jinak ve státní vědě jsou dosti běžné.

Prof. Masaryk rozumí *státním právem* politickou samostatnost nebo „přirozené“ právo k politické samostatnosti. I program nové strany žádá *„politickou samostatnost“* (aspoň jistou její míru). Avšak tato populární parafráse státního práva je programově a odborně nedostatečná a nesprávná: jsou to pojmy různé. Jednak nelze si zabezpečiti samostatnost pouze politickými cestami, nýbrž nutna je vždy též organisace právní, veřejnoprávní řád; mimo to vyskytuje se jistá politická a právní samostatnost při všech veřejných korporacích, kde stát sám sebe obme-

[2]) Prof. Masaryk vyslovuje se v tom ohledu takto: „my se domáháme politické samostatnosti hlavně z práva t. zv. přirozeného — jeho se dovolával Palacký, dovolával se ho Havlíček, dovolávají se ho všichni a právě proto, že právo historické, právo fakticky platné, je slabší. Mnohem slabší“ (Čas, 41). Právem historickým rozumí „po výtce“ právní kontinuitu, ale ta prý byla opětně porušena také legálními zástupci národa. Za to zdá se mu zamlouvati spíše „přirozené právo demokratické, právo prohlášené revolucí“ r. 1848 a 1849, jež prý také Palacký jako jiní tehdáž uznal; i v Uhrách vlastně prý revoluce (třeba že byla pomocí Ruska povalena) osvědčila se mocnější než právo historické.

zuje a přiznává jim vykonávání jistých výsostí (v tom smyslu mají pak právo na samostatnost). Ale takové relativní samostatnosti požívají také provincie, ačkoli jejich právo v podstatě jest odvozeno od státu a závisí formálně na jeho kompetenční výsosti (svrchovanosti). Ani existence zemské legislativy sama ještě nezaručuje státní povahu a bytnost země: také v jednotném státě může býti provinciální legislativa, když stát ten připouští decentralisaci. Rovněž je známo, že české zemské zákonodárství dle dnešní podoby není ještě zákonodárstvím českého státu, nýbrž jen formou kompromisní. [3]) Protož zajisté na rozdíl od „politické“ samostatnosti lze o státním právu mluviti toliko tam, kde nikomu nepřísluší vrchní moc nad bytností jisté země, kde tato aspoň v jistém oboru má svou legislativu a exekutivu ze své vlastní, původní moci, a tedy vlastní kompetenční výsost.

Tím méně je místno, když základní politický program dokonce s jistým důrazem mluví o státním právu nebo politické samostatnosti českého *národa* (ve smyslu lidu české národnosti). Jeli jaké české státní právo, má podklad territoriální, geografický a politický, a nikoli pouze personální, ethnografický a nacionální. Země české mohou míti státní právo (nebo snad národ v politickém smyslu), ale nikoli česká národnost sama. Rovněž tak nepřipouští věda práva veřejného, aby se odborně mluvilo o politické samostatnosti a politické organisaci českého „národa,“ jak to činí program realistů. Je to snad žádoucí problém, kterak by národnost mohla jako celek neboli právnická osobnost veřejnoprávně se organisovati a takto národnostních zájmů v státě účinně hájiti; avšak v té příčině program návrhů nepodává, a se stanoviska dosavadního zřízení státního neb autonomního přece nikde v něm tu politickou samostatnost národa jako takového najíti nelze.

Ještě hůře to dopadá, přihlednemeli k tomu, v čem ta politická samostatnost v státě má záležeti. Nehledíme při tom k pojímání státu státovědecky vůbec nejasnému, jaké ukazuje se v ústním přednesu referentovu na sjezdě strany. [4]) Ale v programu samém praví se, že

---

[3]) Zákony zemské vydává dnes císař s podpisem ministrů říšských, zemi neodpovědných; potud jeví se býti partikulární formou zákonodárství říšského. Z druhé strany zase je pravda, že kompetence mezi říši a zeměmi jest tak rozdělena, že říše v jistém oboru nemá výsosti nad zeměmi a kompetence zemí dle zřízení zem. 1861 nemůže býti zmenšena bez jejich svolení, a to jen kvalifikovanou většinou.

[4]) Profesor Masaryk dovolává se pro realisty zvláštního pojímání státu: „Státoprávní program starší posavad je nám příliš *liberalistický* — věřící totiž ve všemohoucnost státu. My stát a jeho moc (také stát český) posuzujeme *lidové* a *sociálně* . . . my pravíme a hlásáme, že stát je jednou z ostatních historických a sociálních moci, a že tudíž není správné upínat všecku politickou naději a budoucnost národa na stát a politiku“ (Čas, č. 41). Nehledíc k tomu, že zde výsostné postavení moderního státu je sníženo a zatemněno, — musíme se tázati, jeli to pravda, co dosud se uvádělo, že totiž liberalismus míval za heslo „laissez faire, laissez passer,“ individualistickou volnost a svépomoc, že tedy všemohoucnost státu vylučoval, a naopak že je to stát kulturní a sociální (a tím více socialistický), který spěje k postátňovaci a socialisující omnipotenci? Neníli tu do pravdy zmatek! Jaké stanovisko v skutku zaujímá autor těch nesprávných vět v pojímání úkolů a kompetence státu, kteréž vůbec může pohybovati se mezi individualismem

v zájmu mocenského postavení Rakouska uznávají se nutná zřízení jednotná a centrální, že však potřebná centralisace celku má se „oživit co možná nejvyšší *autonomii* zemí historicky a přirozeně (zeměpisně, ethnograficky, hospodářsky a kulturně) daných“ (str. 9). Tu ovšem nacionalismus přirozenoprávní (politická samostatnost českého národa) — ustupuje zase „historismu“ territoriálnímu! Proč potom vytýká se jiným stranám, že nedovedly „program politický formulovat se stanoviska národnostního?“

Ale budiž; snad tedy to přirozené státní právo resp. ta politická samostatnost záleží v nejvyšší míře *zemské* autonomie, a aspoň v tom ohledu byl postaven určitý program? Prof. Masaryk, dovolávaje se idey humanitní, hlásá velikými slovy: „pro nás program autonomie a samosprávy má význam všekulturní — chceme netoliko autonomii a samosprávu politickou, nýbrž také hospodářskou, sociální, jazykovou, národnostní, vůbec kulturní.“ [5]) Ale bližší přihlednutí k věci sklame každého jasného a reálního politika. Autor programu *míchá dohromady* netoliko státní právo a politickou samostatnost, ale i zemskou legislativu, autonomii, samosprávu a selfgovernment v jedinou směs, — ale povznešeně nad tou pozemskou směsicí aspoň jako nějaký nadčlověk stále se blíží své vůdčí hvězdě: české idei humanitní, kteráž prý je vlastní ideou naší historie a ideou našeho národa... (nehledě arci k tomu, že dnes je to idea spíše universální, jistou měrou kosmopolitská). [6])

Státovědecky vlastně se nesluší *zemskou legislativu*, která v podstatě vyžaduje panovníkovy sankce, označovati jako *autonomii*. Tato jest doslova svézákonností a přisuzuje se veřejným korporacím, pokud upravujíce své vnitřní záležitosti, mohou samostatně stanoviti některé právní normy. [7]) Dle speciálních poměrů rakouských lze pak snad ještě (v nepřesném smyslu) mluvit o autonomii tam, kde jde o obor t. zv. autonomní či samostatné působnosti obcí. Působnost země v tom ohledu však ani nezakládá se na zemském zřízení, nýbrž je vytvořena zdola na základě zřízení obecního, — a tato forma samosprávy resp. t. zv. správa autonomní nemá žádné přímé souvislosti s právem státním (nehledíc ani k tomu, že i nejvyšší instance autonomní podléhá nyní právní kontrole říšské, správnímu dvoru soudnímu). A jako je nesprávno splétati si státní právo a autonomii, rovněž tak nesluší zapomínati, že ani samospráva (jakkoli je žádoucí) přímo se

a liberalismem „přirozeného práva“ a principem autoritářským resp. kollektivistickým? Ovšem že lid nemá ve všem spoléhati na stát, nýbrž potřebí neustávající vlastní práce kulturní (i v malém). Avšak zdali proto sociální politik, jakým je prof. Masaryk, snad chce hlásiti „State non interference,“ jak (státovědecky nesprávně) činil sociolog Herbert Spencer?

[5]) Čas, č. 41; podobně se dí v programu: „Autonomie není nám také jen požadavkem politickým i žádáme promyšlenou autonomii politiky hospodářské a kommunikační a neméně přejeme autonomii kulturní, zejména školství musí být zbaveno byrokratické uniformace“ (str. 10).

[6]) Srov. lze mimo jiné i náš krátký referát o spisku prof. Masaryka „Palacký's Idee des böhmischen Volkes,“ v Osvětě 1899 č. 3, str. 273.

[7]) Jak při říšské radě, tak i při zemském sněmu nutno lišiti funkce zákonodárné, správní a autonomní; srov. profesora Pražáka Rakouské právo ústavní, II, 164, III, 202 sl.

snahami státoprávními nesouvisí. Dokonce pak je státovědecky nepřípustno plésti si při tom autonomii resp. t. zv. autonomní správu, *samosprávu* vůbec a *selfgovernment* zvláště, jak to činí program realistů, když požaduje „prohloubení autonomie dovnitř“ tím způsobem, že „musí se zaručit všem politickým obcím a celkům co největší samospráva (selfgovernment)“! Což pak autor programu ničeho neví o rozdílech mezi samosprávou zájmů místních neb odborných a státoobčanským účastenstvím ve vrchnostenské správě státní, mezi samosprávou kommunální neb korporativní a selfgovernmentem, který vyvinul se v Anglii a nyní také jinde se recipuje, a který ovšem týče se záležitostí správy státní či politické a s veřejnými obcemi a správou kommunální nutně nesouvisí?[8])

Někdo mohl by snad mysliti, že je tu pouze terminologie odbornicky vadná, že je to pouhé školometství stíhati ji, pokud aspoň věcně zásady a požadavky jsou dosti jasny a správny. Ale tomu naprosto není tak. Především politický program nové strany ani konkretně nevytkl, co ona pokládá za společné, říšské záležitosti zemí Předlitavských, a v čem požaduje autonomii resp. *legislativní kompetenci zemí*: — on toliko hlásá „oživení centralisace co možná nejvyšší autonomií zemí.“ Na požadavek vlastní *zemské exekutivy* vztahují se pouze slova: „K sesílení a povznesení autonomie místodržící zemští mají být odpovědni sněmům“ (str. 9), aniž by se snad žádala kontrasignatura zemských zákonů z jejich strany a spolu hlas v radě koruny (po způsobu zemských ministrů), tak že by snad tedy museli ve všech zemích při provádění zemských zákonů sami odpovídati za rozkazy ministrů říšských. A jakkoliv ani není určitě řečeno, v čem by se legislativa zemská měla rozšířiti, přece již napřed se uvádí, že ta „autonomie“ jednotlivých zemí nemá se státi „zase centralisací v menším a tím užší“ — jako by snad šlo o decentralisaci zemské legislativy; zatím „prohloubením autonomie dovnitř“ požaduje se pouze „samospráva (selfgovernment)“ — co vlastně, to ovšem nevíme — pro všechny politické obce a celky. Podobně připouští se zřízení krajské; ale aby prý se ho nemohlo zneužívati jako prostředku nemírné centralisace, má býti rovněž doplněno co nejširší samosprávou všech obcí a celků politických (vyšších či nižších?); při tom pak „správa krajská přijala by část úkolů úřadů státních a zemských výborů.“ Snad by tedy stačilo zavesti krajská zastupitelstva (se správou hospodářskou), když program výslovně ani neklade požadavek účastenství laického občanského živlu při krajské správě státní (pokud to možno)? přejeliž autor programu vůbec anglickým nebo pruským formám selfgovernmentálním, či nikoli?[9])

Zastavme se zvláště u té chlubně hlásané *„autonomie kulturní.“* Tu se mluví o národnostním a odborovém osamostatnění čili „autonomisaci“ školství (str. 45—47, a referát v Čase č. 41); avšak „co možná nejvyšší autonomie zemí,“ kterou politický program přijal za svou hlavní zásadu, úplně zde ustupuje. Tu naopak dokonce se *rozšiřuje legis-*

---

[8]) Nelze tu ex professo věci rozbírati: stačí u nás odkázati mimo jiné na „Samosprávu“, řadu přednášek Českého klubu, vyd. u Řivnáče 1899.
[9]) Srov. článek prof. Riegra „O krajském zřízení pro království české“ v Osvětě 1900 č. 1, str. 19 sl.

lativu říše, a zároveň se ve školské správě obmezuje vliv živlu občanského a samosprávného, — v těch směrech jest ta t. zv. autonomisace *centralistickou*. Nesluší se tedy k ještě většímu zmatku slov a pojmů užívati zde názvu autonomie; proč vůbec program realistů neodloží toho slova, jestliže, jak se dí, heslo autonomie „sevšednělo a ztratilo jasný obsah“? Ovšem sahá se zde k populárnímu slovu (i při centralistické věci) z jiného, zvláštního důvodu (ale i z té stránky je technicky nemístno mluviti o „autonomii“): — slibuje se totiž pod heslem odborové autonomie emancipace učitelstva od vlivu státních orgánů i občanských živlů. Učitelstvo má prý „dle obdoby uznávané samostatnosti soudcovské“ samo odborně si utvořiti „vlastní instanci kulturní a osvětovou,“ a sice dle dělby národnostní pro každý národ zvláště: totiž voliti si nejvyšší radu školskou či vyučovatelskou, tak aby prý školství po stránce vyučovací a výchovné bylo svou měrou „odstátněno.“

Jak známo, přísluší dle prosincové ústavy z roku 1867 říšskému zákonodárství, nehledíc k universitám, stanoviti toliko hlavní zásady školství národního a gymnasiálního; podrobnější úprava těch zásad, jakož i veškero školství ostatní, které říšké radě nebylo vyhraženo, má náležeti zemím. Kdy by realisté stáli ještě na svém programu z roku 1890, hájili by rozhodně tuto kompetenci zemskou; ale oni ve své „evoluci“ pokročili tak, že nyní k reformám jimi zamýšleným už jim země nestačují, a že by měli otevřeně mluviti zároveň o jistém odzemštění školství. [10]) Bez říšského zákona ovšem by se nedala zavesti nejvyšší rada učitelská, jediná pro celý český národ (v Čechách, na Moravě i ve Slezsku, na ethnografickém či národnostním základě); nedala by se provesti žádaná emancipace učitelstva ve správě vyučovací a výchovné (odloučením od správy administrativní). Mimo to zemské finance nyní nestačují k rostoucím nákladům školství, a tu na místě požadavku, aby se zemím opatřily nové a samostatné zdroje příjmů, zdá se kratší raději přímo žádati, aby stát t. j. říše převzala poměrnou část nákladu na školství (obecné); ale ovšem nutno potom fedrovati také legislativu říšskou.

Podle toho tedy program lidové strany očekává od — *říše*, aby se ve školství říšským zákonem zajistil „každému národu všestranný rozvoj dle potřeby a povahy země a národa“ (ovšem zastírá se tato věc formálně slovy: „pokud školství jest upraveno zákonem říšským“)! Kdežto říšský zákon školský z r. 1869 toliko v zásadě vytkl, že učitelstvo obecných škol

---

[10]) Učitel Beneš prohlásil na sjezdě strany: „Dnešní autonomii učitelstvo důvěřovati nemůže, ač je pro autonomii, jelikož dnešní autonomie namnoze vystupuje proti požadavkům kulturním“ (Čas, č. 41). — Naproti tomu ***program*** z r. 1890 hlásal, že školství má býti v souhlase s politickou organisací národa; že snahy o decentralisaci a samosprávu mají v prvé řadě býti obráceny ke školství; že dozor nad školstvím v zemích českých má zůstati věcí veřejné správy, a náklad na školy národní že má nésti země. Tehdejší vykladatel federativního a státoprávního momentu v programě realistů (dr. Kramář) pak vůbec hlásal, že dokud není naděje na federativní zřízení Rakouska, „vynasnažíme se využiti § 11 st. z. z. (totiž taxativního vymezení kompetence říšské) do posledních důsledků, budeme hájiti princip decentralisační vždy a všude i ve věcech nejmalichernějších, neznajíce nijakého kompromisu s ústavou centralistickou.“ Srovn. Čas 1890, č. 44.

má míti přiměřený plat a postup, a že má býti řádný disciplinární řád, ponechávaje úpravu toho zákonodárství zemskému, nyní lidová strana požaduje, aby vše to bylo učitelstvu zabezpečeno zákonem říšským; a toliko jiné podrobnější věci mají prý se ponechati zemím jako celkům autonomním (snad faktorům zákonodárným?). V souvislosti s tím náklad na školství má prý býti „poměrně rozdělen mezi stát a zemi,“ kdežto „obce“ mají býti „zbaveny břemen na školství;“ načež arci bude z toho moci vyplynouti nezávislost učitelstva „na všech činitelích místních, církevních i občanských,“ resp. i na politických úřadech okresních.[11])

Ale neníliž v tom všem značná dávka optimistické lehkověrnosti? Myslíliž autoři programu opravdu, že říše tak snadno převezme na sebe část nákladu na obecné školství — což by se zajisté muselo státi ve všech zemích Předlitavských stejně, a že následovně království české má takto nepřímo přispívati ještě na obecné školství zemí passivních? A což může učitelstvo tak snadně uvěřiti slibům (jistě aspoň daleké budoucnosti), že správa vyučovací a výchovná bude značnou měrou odstátněna a svěřena odbornému zájmovému zastoupení učitelstva samého (jakési samosprávné komoře učitelské), — že tedy rodičové a občanstvo, země i říše uznají, že tato stránka školství se jich nedotýká, že se týče výhradně jen zájmů učitelstva samého?[12]) A kdo nepozoruje právnicky nejasné a nehotové postavení nejvyšší učitelské rady české, která jednou slove sborem poradným, po druhé samostatnou instancí, a snad by si osobila také část moci zákonodárné nebo nařizovací?[13]) Toť se rozumí, že úmysly programářů jsou dobré; jme-

[11]) O rozdílu mezi věcným a osobním nákladem na obecné školství úplně se mlčí. Dnes učitelské platy připadají u nás školnímu okresu, tak že země nastupuje teprv subsidiárně: má snad též okres (jako při nákladu věcném obec) býti „zbaven břemen na školství?“ — Navrhovací právo místní školní rady a praesentační právo okresní školní rady v příčině učitelstva obecných škol patrně by muselo vzíti za své, neboť obsazování míst učitelských má prý přislušeti zemskému úřadu školskému resp. ministerstvu vyučování — vždy se zřetelem „k dobrozdání nebo návrhu (ternu) nejvyšší rady školské,“ t. j. té rady českého národa, recte učitelstva. — Přes to přese všecko „správa politická, říšská, zemská, okresní a obecní“ má podržeti školskou „administrativu,“ opírajíc se při tom o dosavadní školní rady, arci prý s rozšířeným zastoupením učitelstva v nich (ovšem že by na správu vyučovací a výchovní celkem vlivu neměly).

[12]) Za absolutismu byrokracie pokládala se samojediná za oprávněného správce a zástupce státního blaha, za všemocného poručníka nade vším občanstvem. Chtělo by nyní učitelstvo činiti podobně? a tak bezděky také šířiti rozpor mezi školou a životem občanstva?

[13]) Dle sjezdového referátu mají oba druhy správy školské, totiž správa administrativní a správa vyučovací a výchovná být „od sebe odloučeny v parallelních instancích, jejichž vrchol by bylo na straně prvé ministerstvo kultu a vyučování (navrhovaná česká sekce jeho), na druhé straně nejvyšší rada školská, nejvyšší to instance národa v otázkách výchovy a vyučování (jednotná pro všechny země české), záležející z vyvolených zástupců učitelstva všech druhů škol i zástupců kulturních předních institucí národních (České akademie, Učené společnosti, České Matice atd.). Hlasu nejvyššího tohoto sboru poradního v otázkách kulturních bylo by pak i ministerstvo jakožto orgán výkonný povinno dle příslušných norem dbáti“ (Čas, č. 41). Tedy jednou je to rozhodující in-

novitě nepopíráme potřebu nápravy hmotné, jistého odbyrokratisování a silnějšího vlivu učitelstva po stránce vyučovací a výchovné (zvláště také ve školství středním). Ale zdaliž prostředky skutečně navržené byly zvoleny správně, prakticky a reálně?

Návrhy ty zakrývají se také zásadou národnosti. Než tu není pochyby, že právě v školství již trvá jisté národnostní rozdělení, ale arci je potřebí některých doplňků, jmenovitě zákona o školách minoritních, a po případě zvláštní sekce v ministerstvu vyučování pro potřeby české národnosti (jak to již častěji bylo žádáno; od realistů také již v programu r. 1890. [14]) Avšak máliž se proto rozšířiti legislativa říšská? Kdo moment národnosti i o sobě pokládá za rozhodující, ten ovšem přestává ohlížeti se na právo historické a na stávající právo zemí; — pak ale nemá mluviti zároveň o „nejvyšší autonomii zemí" a o českém státním právu, a pak musí své ethnografické konstrukce zakládati pouze na důvěře v ústředí říšské. Bezděky si vzpomenete, kterak kdysi Palacký měl ideální důvěru v spravedlnost a humanitu jiných (Němců); že však později prohlásil to právě za největší chybu svého života! Zdaliž nyní víra nové strany, která spouští se domácích základů právních, není v skutku ideálně naivní? [15])

A ještě jedno slovo k té „kulturní autonomii;" týče se to obligátnosti němčiny na středních školách. V této příčině realisté již věcně opouštějí legální paritu zemských jazyků; také úplně opouštějí své stanovisko dřívější, kdy požadovali dle možnosti emancipaci od němčiny a německého

---

stance, jednou poradný sbor, jednou staví se parallelně naproti ministerstvu vyučování, po druhé po bok; odpovědné ministerstvo říšské pak má i meritorně býti vázáno hlasem „poradného" sboru učitelstva českého a podobně polského atd. Program strany praví (str. 46), že má být učitelstvu samému svěřeno *„stanovení organisace školské,"* i dále učebních plánů a osnov, rozhodování o změnách a reformách, které po stránce vyučovací a výchovné ukážou se nutnými; dozorcové školští mají býti zbaveni jha administračního a býti nezávislí v působení svém na úřadech politických, dozorcové okresní mají býti podřízeni zemským a „s těmito pak spolu odpovědni navrhované nejvyšší radě školské," poměr této k ministerstvu vyučování má teprv býti „zvláštní normou určen." — Toto „zodbornění" školství slove též „národnostním osamostatněním," jelikož by školství až do nejvyšších instancí bylo spravováno příslušníky vlastní národnosti. Toliko slušelo by připomenouti, že nepřipadl by rozhodný hlas „národu samému" (nějakému obecnému zastoupení jeho), nýbrž jen učitelstvu téže národnosti, a toto samojediné tvořilo by tu „poslední instanci národa."

[14]) Má snad také rozdělení zemské školní rady na dvě národní sekce býti úplnější, má snad tedy jednotný plenární sbor býti obmezen neb odstraněn? Program to výslovně nepraví.

[15]) V. Palackého Radhost III, 299 sl., Gedenkblätter, 295 sl. — Program lidové strany (str. 3) důvěřuje, že kulturní i také politická svoboda menších národů je tím možnější, bližší, čím víc se organisuje kulturní, hospodářská a kommunikační jednota Evropy, čím víc „přestává bývalá nevraživost států a národů mezi sebou" a „militarism přestává být hlavním projevem a strážcem činnosti národní" (kde pak?, snad jen na konferenci míru v Haagu) a čím více národnost stává se kulturní a politickou mocí... Nelze ovšem popírati, že hospodářská a kulturní práce je zdrojem moci ve státě, a že bez tohoto základu nejsou politické úspěchy trvale možny; ale jste tím jisti, že národ náš pouhou kulturní prací vždy „vynutí si" nutnou míru samostatnosti „politické"? (str. 4). A stačí k této snad pouhá organisace národnostní?

ducha.[16]) Budiž. Ale jak asi chtějí svůj požadavek provesti? Nyní je to možno buďto říšským nebo zemským zákonem, jiné cesty není; a realisté, když svůj požadavek míní opravdu tak „upřímně,“ ne „augursky,“ měli by se rozhodnouti pro jedno nebo pro druhé resp. pro obojí. Oni však na zákon říšský patrně nemyslí; znamenal by pro nás přece jen privilegium odiosum, zavedení státní řeči za učebný předmět na středních školách české národnosti. Ale proti zemskému zákonu jsou rovněž; to také by bylo vnucování jednoho zemského jazyka.[17]) Oni prý svůj požadavek kladou toliko v souvislosti s velikou školskou reformou; nechtějí, aby obligátnost němčiny byla nám kým uložena, nýbrž abychom si ji uložili sami — což ovšem bude možno teprve tenkrát, až „národ“ bude si sám své školství spravovati, až totiž tu obligátnost nařídí „autonomisticky“ nejvyšší učitelská rada národa českého (bude-li ovšem míti potřebnou k tomu moc nařizovací resp. zákonodárnou).

Nuže, to si asi dlouho počkáme na tu dobu, než dojde k podobnému „národnostnímu odstátoprávnění“: než totiž kompetence zemí ve školství bude odstraněna a než říše zavede školskou „autonomii“ resp. i jistou legislativu na ethnografickém či nacionálním základě. Řeknete snad, že by říše přece mohla k tomu dospěti, poněvadž to bylo zároveň na prospěch Němců? Inu snad ovšem, byla by pak uzákoněna solidární jednota českých Němců s ostatními (pod jediným učitelským sborem národa německého), a státoprávní hranice české by konečně aspoň v oboru školství přestaly ... A pro takovou věc a pro tak nejistou budoucnost musejí realisté již nyní prudce s většinou svého národa polemisovati? Tolik hluku — pro komedii vítanou našim odpůrcům (vždyť to přece realisté nyní nechtějí)!? Či to jest kus české truchlohry?

Neníliž na tomto příkladě dostatečně patrno, že nynější realisté nedovedou princip národnostní uvesti ve shodu s principem politickým resp. státoprávním, jak je to přece nutno! Či doufají užitím říšského centralismu dospěti v skutku ke zřízením pouze národnostním? — A postup dosti podobný ukazuje se i v úpravě otázky *jazykové* a národní vůbec. I tu, jako ve školství, realisté vychloubají se, že teprv oni činí národ-

[16]) Ještě v programu r. 1890 hlásali, že musí býti naším cílem, aby *vzdělaný* člověk u nás němčiny více nepotřeboval, než vzdělanec kteréhokoli druhého národa (Čas 1890 č. 44). Roku 1887 psali v Čase, že učením se jazyku slovanskému, polskému a především ruskému, splní se „oboji náš ideál: ideál člověka vzdělaného a ideál člověka českého, jenž není nucen uměti německy“ (č. 10); potom opětně polemisováno proti zhoubnému šíření němčiny u nás a požadováno, aby každý vzdělanec uměl rusky (č. 14). — Nyní zase praví prof. Masaryk, že naším ideálem je člověk úplně český; ale právě proto prý můžeme se znáti bez ostychu ku potřebě němčiny, a nebude prý to zadáváním národního stanoviska.

[17]) Kompetence země v příčině reálek není pochybna, jak ukazuje obligátnost *obou* zemských jazyků na Moravě; toliko v příčině gymnasií daly by se snad činiti námitky ve smyslu kompetence říšské. Zajisté však návrh hr. Jindřicha Clam-Martinice z r. 1884 vystačí proti námitce, že v odporu s článkem 19 zavádí se nucení k druhému jazyku zemskému. Realisté ovšem odpírají každému zákonu zemskému, který by zavedl obligátnost jednoho nebo obou jazyků zemských. Čas dokonce nazývá zemský sněm český jednoduše „centralistickým,“ uváděje, že prý mají na něm většinu „feudálové a Němci“ (1900 č. 43). Tak tedy bude snad lépe tento zemský sněm hned odstraniti?

nější, češtější požadavky. Ale jsou všechny prakticky dobře zvoleny? Ku příkladu, právník asi sotva pochopí, kterak to technicky možno požadovati „authentický" český text zákonů říšských, a to prý budoucích i stávajících; toť tedy říšská rada bude muset hlasovati vždy zvláště též o textu českém, polském, vlaském atd., anebo propůjčiti někomu moc, překládati zákony s mocí authentického textu? Horší však zdá se nám, že i tu v problematické důvěře v zákonodárství říšské vlastně již se opouští půda domácího práva zemského či státního; a to děje se v dvojím směru, netoliko dle práva historického, nýbrž také dle nynější ústavy.

Z ústavy prosincové 1867 lze zajisté dedukovati, že provedení článku 19. základních zákonův o všeobecných právech státních občanů (pokud se neděje cestou nařizovací) přísluší vlastně legislativě zemské; jen v jednotlivých ohledech dá se hájiti také kompetence říše.[18]) Avšak, i když k tomu nehledíme, realisté měli pamatovati, že naše národnostní práva nezakládají se pouze na zákonech říšských (na nedostatečném znění čl. 19), nýbrž také na vlastním právě historickém a zemském, jež nebylo zrušeno a jehož zadati nemáme, — tak zvláště na Obnoveném zřízení zemském, na ustanovení kabinetního listu z 8. dubna r. 1848, jehož platnost uznal sám nejvyšší soud r. 1899. To také jest důvodem, že v celé zemi pokládáme jazyk český za jazyk zemský, a nechceme připustiti, aby se ve smyslu odst. 2. čl. 19. posuzovalo, jeli kde landesüblich (= bezirksüblich) čili nic, jak tomu v některých jiných zemích skutečně jest. Toto naše právo respektují také jazyková nařízení (i Stremayerovo); kdežto budeli se uznávati kompetence samé rady říšské, bude vždy pochybno, pokud dočasná její většina bude chtít uznati naše zvláštní právo zemské.

Program realistů však o naší právní půdě vůbec pomlčel, patrně se chtěje opírati zase především o moment ethnografický. A přece bezděky nedovedli se moderně vymaniti z našich starších náhledů, když pro český živel v zemích nečeských, ve Vídni atd. nežádají tutéž, nýbrž pouze skrovnou míru národnostních práv, — patrně proto, že tam nemá historického zemského práva, jako v Čechách na Moravě a ve Slezsku; avšak se stanoviska národnostního vlastně by náleželo i jinde žádati více, totéž, jak to také v „elektrisující" řeči na sjezdě vyslovil prof. Jokl, jenž mínil, že nutno tím způsobem využitkovati centralismu ve prospěch naší národnosti.

Ostatně nemíníme zde blíže rozbírati jazykový program nové strany. Některé návrhy (co do jednojazyčné rovnoprávnosti) jsou vždy schopny diskusse; ale již sami stranníci žádali na sjezdu některé opravy, a museli bychom věci tak komplikované věnovati zvláštní článek. Stačí nám poukázati, že i tu hledí se stavěti z části na jiné půdě, než kterou realisté sami dříve zaujímali. Není to sice novota, když žádají, aby článek 19 byl „opraven a doplněn v t. zv. rámcový zákon jazykový, upravující podle zásady přísné rovnoprávnosti jazykové poměry všech národů rakouských; zákon ten musel by obsahovat obzvláštní ustano-

[18]) Nelze se zde o tom šířiti. Další běh osudů přivádí již v zapomenutí, že na říšské radě r. 1867 sám Herbst uznával kompetenci zemí v této příčině, pokud by nešlo o změnu samého základního zákona; srovnej prof. Pražáka Rakouské právo ústavní, II, str. 177—8.

vení o ochraně národních minorit.“ Roku 1890 žádali přímo podrobné provedení článku 19 základním zákonem celé říše; ale tehda činili to výslovně v nerozlučné souvislosti s federativním přetvořením říše, bylo jim to nutnou součástkou i podmínkou federace skupin zemských. Dnes toho nový jejich program nečiní; ani není jasno, jak daleko sahati má ten „rámcový“ zákon říšský, a co by asi zůstalo „autonomii“ zemské či národnostní (kompetenčním otázkám program rád se vyhýbá). Ovšem žádá se také, aby v každém ministerstvě a říšském centrálním úřadě bylo české oddělení, resp. referenti za příčinou českého vyřizování českých záležitostí. Je to požadavek důsledný; ale podaříli se jej kdy provesti, stane se to spíše na našem právním základě (zemském) a pomocí exekutivy, než snad z milosti rady říšské (která může nám nejspíše uzákoniti německou prostředkovací řeč.)

Ostatně nebudiž popíráno, že dnešní politické osudy již tak se zapletly, že ani mladočeská delegace nehájí veskrz důsledně naši právní půdy: politika bývá již uměním kompromisů (pokud nynější poslanci připouštějí jistou úpravu jazykovou zákonem říšským, musejí hleděti aspoň materiálně zachovati to, co dle vlastního práva nám náleží; též aspoň spolupůsobení zemských sněmů bylo by vlastně na místě). Než dosti zatím o jazykové otázce.

Z druhé strany ani realisté ještě se nezbavili vaječné skořápky našeho *státního práva*. Zůstaly jim stopy toho bezděčného vědomí, že t. zv. přirozené právo a národnost o sobě výhradně přece nestačí; a to vědomí bránilo jim úplně „zavrhnouti“ tu právní půdu — aniž však dovedli důsledně na ni se postaviti. Odtud pošly i mnohé rozpory v programu, které po případě ničím se nedají vyrovnati. Především program *hospodářský* nedal se založiti na půdě národnostní, nýbrž pouze na teritoriální. Tu tedy (dle str. 30) „země české“ mají býti „hospodářským celkem;“ požaduje se pro ně pokud možná zákonodárné i správní „osamostatnění“ v poměrech hospodářských a finančních, kde je to věci prospěšno (v oborech zákonodárství agrárního, živnostenského, tržebního, úvěrního i cedulově bankovního, zvláště pak co do samostatného hospodářství finančního). Toť zbytek staršího programu realistů z r. 1890, kdy realisté ještě hlásali toto: „V zemích koruny české nezadatelné právo historické je v přirozené shodě s hospodářskými a kulturními zájmy tohoto zeměpisného celku, jehož rozdělení podle národnosti pro zeměpisné rozložení obou v něm žijících národů je nemožné; proto žádáme pro ně jednotné zákonodárství a správu. Říši buďtež v zákonodárství i správě společny všecky záležitosti vnějšího mocenského postavení a záležitosti hospodářské vyžadující jednotnou úpravu větších celků.“ Realisté již tehdáž polemisovali proti nedostatečnosti fundamentálek; ale tenkrát žádali naopak generální sněm koruny české s odpovědným nejvyšším orgánem správním (vedle toho pak sněmy krajské ve všech třech zemích s možným zřetelem k národnosti). Dnes však program r. 1900, který v části hospodářské předpokládá asi generální sněm českých zemí, ve své politické části zná jen 3 oddělené sněmy zemské se třemi zemím odpovědnými místodržícími, a ovšem bez společného kancléře nebo ministra, jakého aspoň žádaly fundamentálky. [19])

[19]) Viz Čas 1890, č. 44. Již článek Hlasu Národa z 4. dubna 1900 č. 94 (snad od prof. Bráfa) svým způsobem poukázal, kterak program nové

Podobně i v některých jiných bodech patrny jsou přežitky náhledů starších, třeba z toho rozpory vyplývaly.[20]) Ostýchavě a jako z nouze upínají se přec některé nejisté naděje na to, že by někdy mohla nadejíti doba státnímu právu příznivější.[21]) Nejlépe charakterisoval tento poměr prof. Masaryk sám, když vystoupil proti požadavku, aby se positivně a přímo řeklo: „uznáváme program státoprávní", a trval na vyjádření negativním: „My nezavrhujeme státního práva historického" a zavrhujeme — „státoprávní utopism" (Čas, č. 41).

A co mínil tím utopismem? Chtěl tím snad označiti také svoje federativně-státoprávní požadavky z r. 1890? Či míní toliko fantastické malby krásné budoucnosti samostatného českého státu? Snad by byl správněji mluvil o státoprávním radikalismu; ale on vytýká „utopism" a hned všem, netoliko radikálům, ale i Staročechům a Mladočechům vůbec. Některé radikální požadavky státoprávní jistě i mezi Staro- a Mladočechy mají odpůrce. Však i při fundamentálkách r. 1871, i při české chartě z r. 1848 chtěl se koncedovati neb uznati dost široký obor společných, říšských záležitostí, arci s výhradou jisté kompetence zemské. A jestliže realisté upřímně uznávají mocenské postavení Rakouska a nutná zřízení centrální (jak patrno), pak jednají nedůsledně a neloyálně, když stále stíhají jen ty fundamentálky za to, že zachovaly možné zření k říjnovému diplomu, resp. k hotovému tehda dualismu. A zdaliž oni po případě sami přímo se nevynášejí nade všechny naše strany zase některými požadavky radikálními (hlavně národnostními), ač jsou tím pochybnější, když současně namnoze vzdávají se dosavadní právní půdy?[22])

---

strany útočí na fundamentálky, ale sám tak říkaje ten fundamentálkový kabát obrací „chytrou podšívkou" na vrch.

[20]) Tak v programu školském žádá se (str. 53), aby veškero odborné a pokračovací školství (zemědělské, průmyslové i obchodní) upraveno bylo zákonodárstvím zemským, — ačkoli to věru není ve shodě s t. zv. kulturní autonomií „českého národa." Zdali také autoři programu hospodářského nedopouštějí se hotového kacířství proti jedné stěžejní zásadě programu politického, t. proti všeobecnému rovnému, přímému a tajnému právu hlasovacímu do všech representačních korporací (str. 11)? oni ze své strany přisuzujíce důležitý úkol v hospodářské a sociální politice organismům veřejnoprávním, totiž státu, zemi, obci, veřejné korporaci, žádají, by volební řády do nich byly tak upraveny, „aby v jich zastupitelstvech rozhodovali ti, kdo pro vážné úlohy ty mají porozumění" (str. 40, tedy způsobilost má být roahodnou?). V jazykovém programu vyslovuje se nejistá naděje, že časem budou nejvyšší třetí instance v zemi (str. 25); dle politické části muselo by tak býti ovšem v každé zemi, jakož každá má míti odpovědného místodržícího (str. 9.) Atd.

[21]) Prof. Masaryk připustil, že by byl nehospodárným, neopatrným politikem, jenž by „i ty drobty" zahazoval, když mu za ně nedají „nic cennějšího;" nikdy prý nemůžeme věděti, k čemu se nám hodí (Čas, č. 41). On nám sice z jednotlivých kusů dělá drobty; ale naopak zase míní, že třeba síliti to vědomí lidu o (přirozeném) státním právu. Program strany rovněž praví, že národ, „jenž už samostatným byl" a kulturně tolik pracuje, jako národ Husův a Komenského, vždy vynutí si nutnou míru politické samostatnosti; toliko za „dnešních" poměrů samostatný stát český nedá se „rázem" uskutečniti, — „avšak nemáme práva rozhodovat státoprávním programem dnešním o budoucnosti pokolení příštích" (str. 4). Snad že to „přirozené" státní právo přece za tolik nestojí?

[22]) Připomínáme na př. český authentický text říšských zákonů. Prof. Masaryk vykládal na sjezdě, že jednojazyčnost, když bude důsledně pro-

Ten rozdíl tu tedy ovšem jest, že delegace české (zejmena od r. 1879), když silnějšími poměry byly nuceny vstoupiti fakticky na půdu nynější ústavy a provozovati na tom základě praktickou (reální) politiku ve smyslu decentralisace a národní rovnoprávnosti, musely sice jistou měrou odkládati politiku státoprávní; ale nikdy se jí nevzdali. A věříliž realisté, že oni dosáhnou lepších úspěchů bez historické právní půdy, pouze na základě naší kulturní a hospodářské síly, která sice vzrůstá ale přec je — to víme — služebná a slabá naproti faktorum všady nás obklopujícím a ovládajícím?

V čem spatřuje prof. Masaryk státoprávní utopism „staročesko-mladočeský?“ Praví, „že právem historickým rozumí se právní kontinuita, nepřetržitost politické samostatnosti české koruny;“ a tu prý se národ obelhává fikcí, že tato kontinuita nebyla přerušena, kdežto realisté „doznávají, že legální zástupcové národa častěji nepřetržitost státního práva zadávali.“ Snad tedy máme málo historického práva, nebo vlastně žádné? Je patrno, že prof. Masaryk věci sobě plete a historickému právu nerozumí — ač by měl a mohl, když v programu strany samé se praví (str. 5), že při historickém státním právu nedosti se rozlišují pojmy dva: „politická svrchovanost, samostatnost na venek a politická organisace uvnitř, časová ústava.“

Můžeme říci, že státní charakter či bytnost království a koruny české, jakož i mocnářské, vladařské právo krále českého posud nikterak nebyly právně zrušeny. Jako po Bílé hoře Ferdinand II. vládl jen jakožto legitimní král český (třeba celkem absolutní), jako Marie Terezie a Josef II. zůstávali králi českými, tak možno totéž říci právně ještě o Františku Josefovi I.: — monarchické či dynastické právo stojí posud na základech historických. Státní právo české nebylo ještě pohřbeno ani dynastií (která v kritických dobách bude je asi dobře znáti), ani královstvím nebo korunou českou samou. Není jednoduše pravda, že stavovský sněm český kdy výslovně nebo skutkem vzdal se státní bytnosti české; není pravda, že český „národ“ nebo čeští poslanci již opětně se jí vzdali — však oni sami ani neměli práva to učiniti, poněvadž bytnost ta je tak říkajíc radikována na celém territoriu a jedním z jejích zástupců je sama dynastie. [23])

---

váděna, vůbec vylučuje státní němčinu. Ať prý se pováží „co to znamená, mít úředníky neznající němčiny; to znamená, že jest čeština státním jazykem, to jest smysl jednojazyčnosti“ (ovšem až to říše sama uzná až do těch nejvyšších instancí!). A tak prý „naše národnostní pojímání státního práva a naše formule jednojazyčnosti jest mnohem víc národní, než mají tušení, kteří nás snad budou proto zrádcovati“ (Čas, č. 41). Inu (jeli tomu tak) tím spíš mohli bychom i v tom jazykovém programu najíti rozpory; a tak hezké to národnostní ***předělávání*** státního práva také nebude. Neníli to vůbec nedorozumění, když program chce „právo historické“ pojímati dnes „po výtce národnostně a hospodářsky“ (str. 7)?

[23]) V té příčině můžeme odkázati zvláště na nedávnou přednášku prof. B. Riegra v Pražském klubu (tresť v Hlasu Národa a v Nár. Politice z 28. března 1900), kdež sice mluvil též o porušené nepřetržitosti historického práva od r. 1848, ale přes to ukazoval, že zbyla ještě pevná půda státoprávní. — V klubu strany svobodomyslné dr. Kramář formuloval ze své strany věc těmi slovy, že nepřestala, nýbrž trvá právní kontinuita co do suverenity vnější (vnější samostatnosti a nedílnosti české koruny) a co do dědického práva dynastie na trůn a eventuál-

Co se týče vnitřní konstituce resp. národní representace, tu ovšem vidíme všichni, že z velké části postrádáme kontinuity. Moderní ústava zemská není vytvořena ze starého sněmu stavovského; formálně zakládá se na oktrojírce. Ale jakkoli zřízení stavovské možno dnes pokládati nadobro za zaniklé, přece zrušení jeho vztahujeme jen na stavovské řády, na stavovský spůsob složení sněmu, „nikoli na ústavu zemskou, pokud tato na složení sněmu byla nezávislou." [24]) Také aspoň ti, kdo dle starých (ještě stavovských) řádů byli by bývali oprávněni hájiti nepřetržitosti ústavní (kdy by stavovský sněm po r. 1847 byl se kdy sešel), ze své strany již r. 1848 (3. dubna) osvědčili souhlas s moderní soustavou representativní, jakož i r. 1861 (10. dubna) podali ohrazení (později opětované), že obesláním oktrojovaného sněmu neujali ani ujímati nemohli „právům a svobodám království českého a nepřetržitosti jeho osobního bytu, posloupnou řadou státních aktů právně zaručeného." A kdož to nevidí, že přerušení vnitřní ústavní kontinuity stalo se vlastně mocí shůry? Jestliže národní poslanci čeští v politice své někdy kolísali, mělo to vlastně spíše sekundární, politický význam, nikoli prvotní a konstitutivní. Jako národ český není jediným nosičem státního a ústavního práva, a nerozhoduje sám o sobě, rovněž tak lze tvrditi, že historické právo zemské resp. státní ještě v podstatě nepozbylo své platnosti všelikými akty neb zákony, které vlastně samy neměly ústavního a právního podkladu, byly formálně illegální. Ovšem je jiná věc, pokud stačíme svému náhledu o neporušené platnosti staršího positivního práva zjednati nyní též faktickou platnost [25]).

Prof. Masaryk, jenž patrně podstatu věci nechápe, také všechny momenty ve prospěch historického práva snižuje. Pro něho mají (jak dí) toliko „nepatrný význam": netoliko zbytky a formule obsažené

---

ního práva voliti krále; vnitřní suverenita pak sice že byla přerušena státním převratem Terezínským, zrušením české dvorské kanceláře r. 1749, že však snahy české právě k tomu se nesou, aby také vnitřní suverenita odpovídala neporušené suverenitě vnější (Národní Listy ze dne 10. dubna 1900). Také Samostatnost z 11. dubna 1900 ukázala k „státoprávnímu Babylonu" v programě realistů, odmítajíc nesprávné řeči o porušení kontinuity, pokud jde o samostatnost státní — na rozdíl od dočasné podoby vnitřní ústavy.

[24]) Viz prof. Pražáka Rakouské právo ústavní, II, str. 9. Tedy ani v tomto ohledu není správno, že r. 1848 a 1849 političtí zástupcové národa vzdali se „fakticky a theoreticky zbytků samostatnosti stavovské, a jiné formálně právní samostatnosti před r. 1848 nebylo" (prof. Masaryk na sjezdě). Jestliže Palacký r. 1848 neminil dbáti historickoprávní nepřetržitosti se zřízením stavovským, byla to snad chyba, která se vysvětluje optimistickou důvěrou pohnuté doby r. 1848, že stačí odkliditi řády stavovské a absolutism, aby již bylo pojištěno vítězství českých mravních a právních požadavků. Ale zdali později nepřiznal Palacký sám, jak důvěřivost jeho byla úplně sklamána?

[25]) Realisté se zvláštním důrazem ukazují, že stát český nedá se uskutečniti, dokud německá třetina obyvatelstva nebude od zemězrádnosti obrácena na českou státoprávní víru. Je zajisté pravda, že tu potřebí jistého souhlasu Němců. Ale my žádáme jistou samostatnost státní pouze uvnitř říšského svazku; a což — vzdají se snad realisté požadavku „nejvyšší autonomie zemí" už proto, že titéž Němci budou snad proti ní také? A naopak dojdeli k jistému smíru s Němci, zdali pak bude rozhodovati jen moment národnostní (ve smyslu realistů), a nikoli zároveň zájmy zemské, společné?

v říjnovém diplomu a v pozdějších ústavách, faktum, že kdysi Němci byli s námi pro korunovaci, uznání státoprávního stanoviska v trůnní řeči r. 1879, rozhodnutí nejvyššího soudu r. 1899 dovolávající se kabinetního listu 1848, — ale zvlášť i samo královské poselství z r. 1871 s fundamentálkami. Prof. Masaryk prý nikdy nepochopil, jak v tomto poselství mohlo se dříve tolik vidět; má prý — „cenu velmi skrovnou, uznávajíc, jak se říká, v theorii ‚státoprávní poměry království českého‘ (t. j. jen Čech bez Moravy a Slezska), ale žádajíc zároveň a důrazně, aby se tyto poměry ‚uspořádaly, jak toho čas žádá‘ . . .,“ totiž s ohledem na nové základní zákony z let 1860—67 a na korunovační přísahu uherskou. Poselství prý mluví jen o Čechách a slibuje přísahu korunovační, ale jakou a jakého obsahu? (Čas, č. 41.)

Nuže, malou poznámku. Nepravíliž reskript z 12. září 1871: „Majíce v paměti státoprávní postavení ***koruny*** české a jsouce Sobě povědomi slávy a moci, které tato ***koruna*** Nám a předkům Našim propůjčila“ (jeli tu řeč o koruně české či ne?) . . . „uznáváme rádi právo tohoto království a jsme hotovi, toto uznání přísahou Naší korunovační obnoviti“ (jdeliž tu o pouhý církevní obřad anebo akt právního znovuuznání?). Arci obracel se reskript především ke království samému, jelikož byl psán zemskému sněmu českému a generálního sněmu nebylo; arci žádal jisté vyrovnání mezi právy království a mocností říše a právy jiných zemí, — ale chcemeliž úplnou samostatnost českého státu nebo jen uvnitř říšského svazku v jistém oboru? Jest tedy kritika prof. Masaryka správná a loyální?

A rovněž tak je to s články fundamentálními. Dle programu nové strany (str. 2. a 6.) Staročeši prý „za vedení feudálního“ pokusili se o podrobnější politický program „v nevalně jednotných a nevalně promyšlených fundamentálkách;“ „ale požadavky ty, opsané hlavně podle říjnového diplomu a uherského vyrovnání, jsou tak nepropracované, že neurčují ani státoprávního pojmu zemí českých, hledíce vlastně jen k Čechám a zapomínajíce Moravy a Slezska, a charakteristickým způsobem určují jen záležitosti společné, požadavků autonomních ani neuvádějí!“

Pisatel těchto řádků také ve všem nechválí fundamentálky z roku 1871, ale není k nim tak nespravedliv, věda, že hleděly dosíci, co na ten čas zdálo se možno. I tehdáž muselo se uznávati „mocenské postavení říše“ a mnohé společné svazky s jinými zeměmi (proti čemu realisté sami prý nejsou). Nedal se hned provesti generální sněm (nechtěl ho moravský sněm, a slezský protestoval proti všemu); za to aspoň král. český kancléř dvorský měl dle čl. XIII. býti nejvyšším odpovědným správcem a ministrem v oboru záležitostí zemského zákonodárství „v zemích koruny české.“ V tom tedy přece vystupovala koruna celá. [26]) Zhola neloyální a nepravdivá jest dokonce výtka, že fundamen-

[26]) Moravský sněm r. 1871 sice uznával král. českého kancléře za hlavu vlád v zemích koruny české, ale přece mínil, že by mohl po bok jeho býti povolán ještě zvláštní kancléř moravský. Již z toho viděti obtíže, za které však skladatelé fundamentálek nemohli. Srovn. i pozn. 19. — Ostatně, když zástupci čeští chtěli státoprávní postavení toliko uvnitř říšského svazku, jeliž správno vytýkati, že prý tu šlo spíše o napodobení Uher než o politiku prýštící z práva historického (tak profesor

tálky „požadavků autonomních ani neuvádějí!“ Vždyť v článku IX. stanovena zásada, že všechny záležitosti, které nebyly uznány za společné celému mocnářství, náležejí v zásadě českému sněmu a české vládě zemské: potom sice zvláště se připouštějí ještě některé záležitosti společné zemím neuherským, ale ty jsou určitě vymezeny spůsobem taxativním. S těmi obmezeními byla by tedy připadala českému sněmu plná, původní kompetence legislativní, kterou ani neslušelo taxativně vypisovati; každý logicky pozná, že spadalo sem zvláště zákonodárství o vyučování a justici, organisace úřadů, značná samostatnost financí a života hospodářského (zemědělského i živnostenského, vnitřně tržebního, a j.).

A takovéto „kritiky,“ neshodující se s pravdou a loyalitou, jakož i jiné zřejmé odpory a zmatky nepřicházejí pouze v žurnalistickém článku, nýbrž přímo v programu jedné politické i národní strany. Chtějíliž opravdu všichni stoupenci její vzíti odpovědnost na sebe?[27]) Druhdy se při fundamentálních článcích ozvaly hlasy, že se pro ně žádná poctivá ruka česká nepozdvihne, ale jaká byla úzkost těchže osob, když články ty začaly se bortiti? A kdy by prof. Masaryk v skutku dovedl kdy utlumiti u nás snahy o dostatečnou vlastní legislativu a exekutivu, o zachování státní bytnosti českých zemí, zdaliž potom i z nejednoho nynějšího realisty nestane se plačící Jeremiáš?

Rozhledy v umění výtvarném.

Výstava obrazů Brandtových. — Výroční výstava v Rudolfině.

Jednota výtvarných umělců si hned při svém založení vytkla za jeden ze svých cílů pěstovati vzájemnost s umělci slovanskými. Počala výstavou čtyř obrazů Josefa Brandta, jenž náleží mezi přední současné malíře polské.*) Před lety nás takto Umělecká Beseda seznamovala s četnými díly polských mistrů, postaralať se o vystavení Matejkových obrazů Unie, Bathoryho a Holdu Pruského a Siemiradzkého Pochodní Neronových. Je tomu již hodně let, a jiní polští malíři ostávali Pražskému obecenstvu takořka neznámi, až mu zase souborné výstavy v saloně Topičově výborné práce Stykovy a Modlitbu Szymanovského předvedly.

Čtyři obrazy Jednotou v menším výstavním sále u Štajgrů vystavené representují dvě význačné stránky Brandtova tvoření. *Kulig krále Jana Sobieského ve Willanově* je z těch jeho líčení výjevů z minu-

Masaryk na sjezdě)? Vždyť právě požadavky Uhrů byly jiné; a dle slov samého Masaryka byla tam vlastně revoluce mocnější než právo historické.

[27]) Ukázali jsme, tuším, že prof. Masaryk je státovědecky a právnicky dilettant. Bylo ovšem nejen u nás, ale i za hranicemi také k tomu již poukázáno, kterak on pojednává o sociální politice bez ohledu na stránku právní a národohospodářskou (kterých dosti nezná), tedy jen filosoficky a tak zvaně sociologicky. Inu, snad velký duch — ale v mnohých věcech dilettant. A je to pak ještě věda a realism?

*) Srovn. Osvěta 1899, str. 85.

losti polské zevním ruchem oživených, v kterýchž je stejným mistrem jako v obrazení bitev a potyček; jako tlumočníka scén z přítomné skutečnosti vypozorovaných předvádí nám jej obrazy ***Chytání lasem***, ***Na honbě*** a ***Trh v Jaltě***. Na všech pak těchto obrazech měl Brandt příležitost ukázati své mistrovství v obrazení koní, kosmatých, nespoutaných divokých ořů trávu stepi deptajících, i ušlechtilých ohnivých komoňů k rytířské službě již odchovaných — umělec má jejich postavami popohyby, držením v kroku i klusu, v divokém vzpínání a vyhazování kopyty, v klidném odpočinku i v bujném splašeném letu obraznost nasycenou, každý sval, každý rys je mu povědom, jsa při opětovaném stálé studiu vždy znova do paměti vštěpován. Na Trhu v Jaltě žene se jich divoký shluk přímo proti diváku. Snědí trhovníci staví se jim v cestu, s dlouhými bidly v rukou, prach se v kotoučích zdvíhá pod jejich kopyty, vše napjatě pohlíží na jejich splašený let.

Scéna stepní nám vypravuje, jak si tlupa mužiků vyšla chytit koně z divokého stáda; je tu stejně mnoho ohně, pohybu, stejně mnoho reálné pravdy. I tu povedlo se umělci podivuhodně zachytiti okamžitý prudký vzmach, tak že celou sílu koně, proti spoutání se bránícího, všechnu hbitost a svrchované napjetí síly k chycení bujného zvířete z obrazu bezprostředně vycíťujeme. Mistrovství Brandtovo však stejně se vztahuje k vystižení charakteru krajinného jeviště a všech podrobností vedlejších. Stan s děravými plachtami a orientálními koberci na trhu v Jaltě je takovým virtuosním kouskem malířské práce.

Ale všechna ta schopnost charakteristiky zevního zjevu a umění zachytiti pohyb a virtuosně obraziti detail nečinily by z Brandta ještě toho umělce a malíře, jakým i daleko za hranicemi své vlasti proslul, kdy by neuměl vystihnouti jednotu celkového ovzduší a kdy by koloristické kvality jeho obrazů nebyly tak vzácné. Třeba jen od jasné plochy Trhu, prosycené světlem, jež bílou půdu oblévá a prach se z ní zdvíhající prozařuje, obrátiti zraky na růžový opar strouci se po obraze Kuligu, na zimní večerní mlhu zbarvenou světlem pochodní, z které se vynořují a do které zapadají postavy jezdců, saně a bujné potahy v bohatém řemení — a mistrovství štětce Brandtova hned nám bude zjevno.

Není to však jen výborný malíř, jenž zobrazil tento jaře veselý průvod, je to syn Polsky, do minulého štěstí své vlasti celou duší zabraný, který tento kus kulturní historie polské ve výjevu pro staropolský mrav nad jiné charakteristickém před námi oživuje. Jako bychom se v ten masopustní večer ocitovali mezi diváky před průčelím bílého zámku, z mlhy se promodrávajícím, a jako by před našima očima opravdu míjel nádherný, veselý průvod v záři plápolajících pochodní, nesených služebníky v nádherných kožiších, mihotně osvětlovaný ohněm ze smolných košů, kterými běhouni jako kaditelnicemi mávají. Míjí vysoký praporečník, krásně vystrojené spřežení s bílými jezdci na podsedních koních, v saních junácká postava Jana Sobieského a něžná královna v drahé kožešiny zapadlá. Před takovým vylíčením scény z minulosti, před takovou „historickou anekdotou“ neřekne nikdo, že je konvenční a postrádá reálné životnosti. Pokocháme se tu, jakož i před ostatními obrazy Brandtovými, jejichž zdravota a vyrovnané mistrovství díla bez osobní koketerie je v přítomném sklonku století dvojnásob vzácným požitkem.

* * *

Krasoumná jednota letos o něco dříve než jiná léta otevřela svoji výroční výstavu. Je kvantitativně z ciziny značně slaběji než vloni obeslána, ale českých umělců dostavil se počet o málo skrovnější než jindy; mnozí z nejpřednějších ovšem scházejí. Celková úprava výstavy se nezměnila, od loňska podrženo rozdělení velké síně v několik menších oddělení, jen že pro mnohem skrovnější počet vystavených čísel bylo možno výhodněji je rozvěšeti, a zdá se, že zvláště na domácí umělce obou národností byl v této příčině vzat zřetel.

Osamocenější rozvěšení jednotlivých obrazů — arciť vždy výhodné — je takřka příkazem nutnosti při obrazích modernistů, z nichž každý na jinou, ostře akcentovanou tóninu je naladěn. Tato moderní plátna nejsou vždy do „banálních“ zlatých rámců zapuštěna, ale — jak tomu moda právě chce — pravidlem orámována zelenými, bílými neb červenými jen úzkými hůlkami, a nebohý nevychovaný divák stojí docela zmaten před těm plochami, v nichž vše je vždy buď na žluto, na modro na fialovo nebo na zeleno naladěno, dle rozmaru umělcova, čili — jak se dnes říká — dle jeho suverénně individuelního nazírání na obraz skutečnosti.

Moderní nota docela opanovala konservativní Rudolfinum, hlásí se tu letos zvláště hlučně; jen umělecký průmysl, vloni dle cizího příkladu po prvé sem uvedený, letos zase schází. Českým pracem vedle velikého sálu, do něhož se domácí umění před desíti roky po prvé vstěhovalo, vykázány též dvě sousední síně. Je tu zastoupeno přes šedesát malířů a sochařů, ale nikomu neprozradí zvláštní rázovitá nota, že jsou tu skupeny práce českých rukou. Nikdy ještě nebylo naše mladé umělectvo tak přístupno cizím, importovaným vlivům a nejevilo tak málo resistence proti cizím dojmům, často jen letmo, pozdalečí a dost povrchně pochopeným. Jelikož toto mladé a nejmladší umělectvo tvoří letos většinu v representaci domácího umění, vtírá se snad tato okolnost tím nápadněji pozornosti.

Předesílajíce tuto stručnou zmínku o letošní výroční výstavě, rádi bychom upozornili jen na význačnější práce, kteréž i při zběžné obchůzce výstavy vždy se namanou. Není tu však letos středu zvláště poutavého, a z těch několika našich umělců, kteří samým svým jmenem k pozornosti vyzývají, ti, kteří se dostavili, jako prof. Brožík, jen nedostatečně jsou representováni. Zajímavě představuje se Švabinský portrétními perokresbami i obrazy olejovými, jeho ideál dívčí tváře s dumavýma očima opakuje se tu několikráte. Obrazu obsahem zvláště poutavého, v českých síních marně hledáme; že kdysi — před pěti, desíti lety čeští malíři uznávali za důstojný a vděčný předmět svého studia zjevy a zvyky našeho lidu v Domažlicku, na Slovensku a jinde, kde v typické rázovitosti se zachovaly, na to letos jen dvě studie Spillarovy připomínají. Aktualitu, v níž je mnoho solidního studia — jakési triptychon ze života havířů — vystavuje A. Wiesner. Po skrovnu je letos existenčních obrázků, novotou neb řešením světelného nebo barevného problému zajímavých. Bartoněk snad jediný má tu charakteristický Pražský motiv, Slabého a Trska mnozí neradi pohřeší. Schází ostatně též Urban, Schusser, K. Spillar, z krajinářů Engelmüller, Lebeda a mnozí jiní, z portrétistů dostavili se Wiesner, Jakesch, A. Novák, Bém, Vochoč,

tento též s podobiznou mnicha Savy Chilandarce, čtenářům Osvěty dobře povědomého.

Aby sály české produkci tentokráte věnované byly vyplněny, umístěny mezi olejové obrazy též akvarely, guaše, ba i perokresby a leptané práce, i nepovedlo se ovšem všade rozvěšení tak upraviti, aby si růzností zbarvení a techniky vzájemně přec jen nepřekážely. V síni, kde vtipný Klusáčkův kolorovaný karton Naše spravedlnost se octnul, je též vystavena řada čtyřiceti půvabných akvarelů Maroldových, z majetku Fliegende Blätter, kteráž může býti nazvána nejzajímavější partií letošní výstavy.

Dobrá polovina českých čísel výstavy jsou krajinomalby. Jsou mezi nimi olejové malby, které dojem pastelu činí. a zase akvarely po sytých tónech olejové malby se snažící — i toto zaměňování technických zvláštností přináší s sebou moda dne. Ze starších krajinářů Beneš Knüpfer si tentokráte jen jedinou prací, půvabnou Rêverií, na nás vzpomněl. Jansa okázal opět, s jakým účinkem si ve velkých rozměrech zamaluje. Činnost mistra Mařáka je připomenuta obrazem Šumavského pralesa, v němž s celou váhou umění Mařákova je zobrazen kus ponuré, v divokosti své veliké přírody. Práce Holubovy a Kavánovy nepovídají letos nic nového k charakteristice směru, jímž nadání těchto umělců se béře; podobně i Hudeček ostává věren své manýře, kterouž se druží těm, kdož s opovržením se povznášejí nad banálnost překonaných, starodávných krajinomaleb, které si v prostě jednotném zeleném půvabu letní přírody libovaly. Nově se tu k naší krajinářské obci hlásí Honsa, Kalvoda, Šimon a Panuška.

Také representace naší domácí obce sochařské je letos skrovnější než kdykoli za posledních let. Těch, kteří scházejí, jest více než těch, kteří vystavují. Je tu ovšem skvostná ukázka Myslbekových studií koní, hřebec Aldo v bronzu provedený, je tu effektní dekorativní skupina od Ant. Poppa, Madonna v loubí, a postava Kristova od Č. Vosmíka, — kromě toho však již jen práce drobnější, mezi nimiž nám ze skutečnosti dobře vypozorovaní tahači ledu od Mařatky napadli.

Co z ciziny do Rudolfina bylo posláno, nedoplňuje obraz výstavy zvlášť všestranně. Snad výstava Pařížská, snad jiné příčiny to zavinily. Ti, kdož na modernistické kuriosity jsou zvědavi, naleznou jich v přízemních síních několik, znamenaných i jmeny v tu chvíli zvučnými.

Renáta Tyršová.

Obzor divadelní.

Psáti o dětech není snadný úkol, ale nesnadnější úkol je psáti pro děti. K tomu i k onomu potřebí věrné paměti, pozorovacího nadání, samorostlého i přisvojeného dětského dušesloví, avšak k umělecké spisovatelské činnosti pro děti potřebí více: vybroušeného vychovatelského jemnocitu, který se nyní, snad jenom dočasně, stává vzácnějším a vzácnějším. Obyčejně dávají dítkám kde kterou pohádku do ruky, poněvadž se myslí, že kde která pohádka dětem se hodí. Ale není tomu tak. Jsou pohádky, které probouzejí hrůzu nebo podněcují k ple-

ticháŕství, ke škodolibosti a podobně, a ty do dětských rukou nepatří. V tomto směru bude ještě mnoho napravovati třeba.

Je tříaktovka *Medvěd a víla* od Elišky Krásnohorské skutečně kusem pro děti jako šťastné dětské hry Františka Pravdy? ptáte se skoro mimoděk, a když tak při této novince v přízemí Národního divadla sedíte, hledáte odpovědi. Větším dílem přisvědčujete, a jen asi třikráte zavrtíte hlavou. Ostatně se tato otázka spisovatelky bez pochyby ani netýká. Krásnohorská pojmenovala svoji hru „dramatickou báchorkou“, a slova „představení pro děti“ pocházejí zajisté od divadelní správy, jež tím záměru svého dosáhla: divadlo se při představení dětskými hlavičkami jarně hemžilo a dětskou bojácností, dětským veselím i dětským potleskem hlučně ozývalo. Tvořiti divadelní pohádky pro malé i veliké děti stalo se přese vši střízlivost naší doby zase jedenkrát modou, ale moda tato má své nepříjemnosti: kde se chce pohádkář co nejvíce zalíbiti velikým, málo se zalíbí malým, a kde se co nejvíce chce zalíbiti malým, málo se zalíbí velikým. Hra Medvěd a víla vydařila se z většího dílu podle vkusu dítek a z menšího dílu podle přání, jež mají namlsaní dorostlí, a to asi bylo příčinou, proč divadelní správa označení „pro děti“ na divadelní oznámení přijala. Krásnohorská je příslušnicí dvou světů, nejen básnického, nýbrž i hudebního. Hlavně svými librety. Její novince je stále do zpěvu a vůbec celá volá po hudbě. Kdy by se jejímu volání bylo vyhovělo, k čemuž se i svou krátkostí nabízí, mohla stejně připoutávati i velikého i malého.

Báchorka je nejradší jinotajnou. Zdaž a co asi skrývá v sobě dílko Elišky Krásnohorské? Mohla by to býti na př. myšlenka, že kdo, jako princ Blahomír, falešným silám přírodním, jakou je víla Jasoňka, důvěřuje, šeredným způsobem se sklame, totiž čarováním nějakého zlého Mračouna v černého medvěda proměněn bude; neboť víru má člověk — princ Blahomír — nakloniti jenom výkvětu ve výkvětu přírody: soucitu, který hlavně v srdci něžnější lidské pleti, v našem případě v nitru Andulky Nezobkovy, klíčí a zraje. Děj velmi vhodně oživují družky Jasoňčiny (Jarka, Rajka), různé houby s čipernou Muchomůrkou v čele, neposedný šotek Šidlík, a zejmena také bývalý dvorní „tancemistr“ Nezobek, jehož veliký strach ze začarovaného prince a jehož marný pokus, vyučiti jej písničce, drobné obecenstvo do upřímného smíchu nutí. Princ učí se zpívati, protože jenom zazpíváním písně odčarován býti může; ale zpívati podaří se mu teprv tehdy, když mu soucitná Andulka svůj okouzlený střevíček na nohu vpraví. Píseň krotívala divá zvířata, píseň přečaruje nebohého začarovaného: z medvěda stane se zase princ. A z Andulky paní princová. Končí tedy hra Medvěd a víla, jak se na každou báchorku sluší a patří: uspokojivě.

Bohumír měl by se na každý způsob objeviti na scéně dřív jako švarný princ a pak teprv jako zakletý v medvěda. Pan Matějovský, který jej hrál, byl skvostný jako odčarovaný princ. Hráti medvěda důstojně, tedy bez medvědích pohybův a s medvědí modulací hlasu, toť ovšem úkol rovněž nesnadný jako nevděčný. Tklivá a kde třeba i komická byla paní Kvapilová jako Andula, roztomilou falešnicí byla slečna Grégrová jako Jasoňka, půvabnou čiperku zahrála si paní Bláhová jako Muchomůrka. Svou agilností připomínal páně Kavkův šotek Šidlík na páně Kavkovu úlohu v Potopeném zvonu. Čarodějník Mračoun mračil se nej-

více na svoji rolli, ač jinak snažil se býti až i usměvavým a galantním. Jeho přístroj budil v našinci blahou upomínku — na ochotnické šatny.

* * *

O *Magdaleně* Polykarpa Starého, starší činohře, která nyní v Národním divadle jen tak mimochodem jako novinka ochotnictvem provedena, šířiti se nehodlám: nemohl bych nežli zas a zase opakovati a dokazovati, že je to kousek silně slabý a málo sympathický.

* * *

Pan Jiří Bittner, pensionovaný člen Národního divadla, vystoupil pohostinsku ve Feuilletově tragickém Pařížském románě. Pan Bittner má mnoho ctitelův a setkal se také nyní se skvělým zevním úspěchem. Viděli jsme zas téhož Bittnera, jaký ve svých nejlepších dobách býval, se všemi přednostmi a také s některými vadami těchto předností. Bylo by zajisté hodno vážného pokusu, aby se Chevrial jednou dával moderněji, jako plný Francouz, jako muž zevně co nejhladší, nejsalonnější, jednostrannostem v posunech i mluvě se vyhýbající a vnitřní rozvíření jen tlumeně prozrazující. To stane se snad úkolem příštího Bittnera. Náš Bittner založil si frivolního toho barona svým osobním spůsobem. Přioděl ho bohatě všemi zvláštnostmi, všemi přídatky a příměsky, kterými se dle ustálených tradicionelních názorů podobní světáci v postojích, ve výslovnosti atd. vyznačují a které si s nezlomnou, soběstačnou setrvačností osvojil. Vůbec je pan Bittner vzorem, co se týče pevné umělecké vůle. Pevnou vůlí sesiluje svůj temperament a pevnou vůlí stal se pilným, svědomitým, přemýšlivým, obezřelým, vyškoleným, obratným a v těch směrech i vynikajícím hercem.

* * *

Po Kláře v Majetníkovi hutí hrála paní Helena Marcellová v Národním divadle ještě tři úlohy: Messalinu, Adriennu Lecouvreurovou, Cypriennu. Byli tedy zastoupeni tři francouzští dramatikové, jeden německý, a slovanský žádný. A přece, kdo by měl účinněji pěstovati slovanskou vzájemnost, neli divadla? Ale právě na této roli čeká na povolané dělníky mnoho záslužné práce!

Wilbrandtova truchlohra Arria a Messalina nyní u nás narazila na odpíravou kritiku. Myslím, že neprávem. Kus tento patří k nejlepším z nejlepších kusův epigonských. Vznešená heroická manželka Caeciny Paeta s caesarskou pouliční Venuší v jediný děj sloučená, toť zajisté důmyslná kombinace, a důmysl platíval a bude vždy platívati více než paměť, již pp. modernistníci při pp. naturalistech nanejvýš oceňují. Hra je výtečně rozčleněna, postavy — až na Paeta — výborně zobrazeny. Verše Wilbrandtovy churavějí sice místem délkami, ale jsou to verše duchaplného básníka. Paní Marcellová vidí v Messalině Římanku určité doby, divošku mocí pravé lásky krocenou, dravou Římskou vlčici hned z počátku od ní dravčím rykem naznačenou a ke konci po ztrátě milovaného Marca v dravčí vytí propukající. První svůj výjev paní Marcellová snad

v každé své úloze jaksi zakalovala; nejspíš to bylo tréma, ale také možno, že v prvním výstupu Messalinině vyznačiti chtěla její schyl k Neronskému šílenství. Všude proniká imperatorský pych, i ve mstivém hněvu na Arrii,' avšak v lásce k Markovi a ve strachu před smrtí vynikne žena, žena s poraženou nadčlověčí, nadženskou panovničí ješitností... Adriennu Lecouvreurovou dávala umělkyně dvakráte. Tím nám poskytla příležitost vypozorovati, zda svoji hru ponechává náhodě, náhodné náladě, či máli svůj úkol na stálo do všech záhybů prostudovaný, s nezměnnou platností vytvořený. Přesvědčili jsme se, že u paní Marcellové platí druhá eventualita: umělkyně studuje a studuje tak dlouho, až svou přípravnou práci ve všech nuancích, ve všech záhybečcích role považuje za dokonalou, za nepřestižnou, a nemění pak na jevišti v podstatě ničeho. Scribeova tragikomedie, jakkoli trochu vybledlé, váhavé dámě podobná, působí posud obratným vedením zápletky přítažlivě, a její titulní úloha, úloha zpěvavého ptáčete nenadálou jedovou střelou ze zákeří zasaženého, bude ještě dlouho hledána jako rolle parádní. Paní Marcellová povznesla ji tím, že z elegantní své Adrienny, která v libé dívčí přirozenosti o nějaké herecké domýšlivosti ničeho neví, vykouzlila druhou Julinku, třeba hrabě Moric Saský věru nebyl žádným Romeem. Nikdy jsem s jeviště neslyšel tak sladinké projevy lásky, jaké z úst naší hosti plynuly. To není umění, to je život. A s jakým zase žárlivým hněvem vyrážela výkřik „Rywalka!“ se hřmícím tím rrr! Znělo to, jako třeskná ozva tragické viny, jako smrtonosný rachot sříceného nadsvětného blesku. A jak umí Adrienna paní Marcellové přednášet! To není strnulá pósa, to je stylisovaná příroda! Že též umí, když ji knížecí sokyně květem otráví, virtuosně umírat, rozumí se u novověké umělkyně samo sebou, a také paní Marcellová je zrovna tak silná ve svém umění, když žije, jako když umírá... Sardouovu rozpustilou Cypriennu, tuto prostomilou, falešnou, avšak snadno napravitelnou kočičku, založila si naše hosť velmi případně, totiž — Adhémarsky. Nechce z ní udělati důvtipnou Francouzku, ale nedozíravou a neprozíravou mladou naivku, která teprve z chyb učit se naučí. Jak upřímně si vede, jak se umí radovat a veselit, a jak umí vyvádět, když Adhémar o její nožce vynese úsudek: „Cyprienna má větší!“ Rozvod s půvabnou paničkou postavy tak pružné a vůčihledě vyspívající, zraků tak čarovně živých, tak elektrisujících a tónů tak obluzujících není přes to přese všechno, co se mezi ní a mezi Adhémarem kutilo, arciť ani z daleka snadný. Že ostatně paní Marcellová Cypriennu lépe hraje než Sára Bernhardtová, podotýkám jen tak letmo. Cyprienna paní Marcellové jest umělečtější, poněvadž je méně umělá. — Co mám konečně říci o kostumech paní Marcellové? Postačí snad, potvrdímli, že byly vesměs případny: vkusny, elegantní, a kde třeba nádherny. A což více: paní Marcellová ví, že musí na jevišti také svými úbory ***bojovati***, vítězně bojovati. Což se jí, jak podle pravdy podotýkám, až na jeden moment nade všechno pomyšlení zdařilo. Její úbory hrají, vedou si umělecky, jako její ruce. Paní Marcellová přispůsobovala se českému jevišti účinně tím, že mnohé odpovědi říkala česky, a není pochyby, že by se v naší mateřštině rychle zdokonalila. A tím dílem by v mnohém asi českém srdci bylo mohlo vzniknouti přání: Kéž by se nám umělkyně nadobro počeštila! kéž by na českém jevišti pro všechnu budoucnost zůstala naší! . .

Naši herci měli vedle slavené paní Marcellové postavení dosti obtížné. Zvláštní měrou získala si pochvaly paní Sklenářová jako Arria, pan Matějovský jako Marcus, pan Šmaha jako Michonnet a pan Seifert jako Cypriennin choť.

* * *

Jednoaktové drama *Rodina* od Emanuele z Lešehradu uvádí nás ve „mhavý" podzimní den do maloměstského, temně zařízeného pokoje kdesi na statku v jižních Čechách. Učitel Jonathan (divné jmeno) nesouhlasí s mladým Jiřím Braunem; nechápe, že Jiří nenávidí rodičův, ano že ještě jim činí nemístné výčitky. Má však Jiří dobré srdce, vykonal v poslední době mnoho pro chudý lid. Mluví se v okolí o tom, že přišel otce odprosit. Matka tomu věří. Otec před synovým obrazem naříká: „Škoda tě, hochu, ta žena tě zničila," a truchlí a trápí se pro nezdárného mladíka. Učitel objasňuje, proč. Bylo prý neštěstím Jiřího, že měl poměr s chansonettou (tak!). Kdysi v neděli přijel s ní k rodičům, otec se tehdy rozhněval a vyťal mu políček. „Tu zčervenal Jiří," vypravuje otec Braun, „popadl židli a mrštil jí po mně." Jedná se tedy hlavně o to, zda otec synovi odpustí. Jiří se kaje, přichází prosit otce za odpuštění, ponižuje se a žebroní, ale otec k rozčilení náchylný klesá bezvládně do lenošky, odmítá syna od sebe, chví se na celém těle a neodpustiv umírá.

Autor s malými prostředky mnoho si troufá. Po spůsobě modernistů pořád a pořád se opakuje, místy umí užiti vhodného nápadu, ale místem v dikci povážlivě klesá. Jde za Ibsenem i za Maeterlinckem, a proto straší na Braunově statku „v každém koutě příšera, a ticho dojímá těžce jako chodby v podzemním sklepení." Autorův záměr, obraziti jemné a nejjemnější záchvěvy duševní, působí jen únavu a nudu. Nenalaďuje tedy, ale spíše rozlaďuje. Spisovatel ví, že se na modernistovi žádá, by líčil, jak na povahu působí okolí, ale požadavek ten silně přeceňuje, a naivně z míry vychází, když Braunově neteři Olze ústy učitelovými nepokrytě řekne: „podle toho, co jste mi vypravovala o utrpení strýce (tak!), soudím, že je tím vinno *prostředí*, v kterém žije!" Neznalost jazyka, jak se v Rodině jeví, jest až dojemná — zřejmý to příznak národní vlažnosti. Dramolet vyšel jako III. díl *Chrysanthem,* a název tento zdá se tedy býti symbolický; neboť květiny sice umějí lapati hmyz, umějí dřímat, avšak, pokud povědomo, v jazyce se neznají.

* * *

Rostandův *Orlík* (l'Aiglon) dle zprávy od Pařížského nakladatele Charpentiera došlé nevyjde tiskem dříve než až na počátku května. Rostand hodlá totiž novinku svou důkladně přepracovati, avšak těžce se rozstonal a péro mu na ten čas vypadlo z rukou.

František Zákrejs.

Nové rovy.

Em. Tonner. — Prokop Podlipský. — Jan Kušta. — Edm. B. Kaizl.

Odešel nám náhle statečný muž, jenž déle než půl století pro obecné dobro všestranně působil a pro lepší budoucnost a zvelebení národa svého zápasil. V prvé noční hodině dne 4. dubna 1900 skonal nenadále Emanuel Tonner, publicista, učitel, ředitel československé obchodní akademie, školní rada, člen sboru obecních starších královské Prahy a po drahná léta poslanec říšský a zemský. Ačkoli překročil již 70. rok věku svého, přece jeho smrt všeobecně překvapila, neboť každý, kdo čilého a na pohled zdravého Tonnera znal, mnohem vyšší věk mu předpovídal. Nebylo ovšem známo, že zesnulý trpěl srdečními křečmi, které ho teď náhle zahubily.

Tonner narodil se dne 25. prosince 1829 ve Velkém Zdíkově u Vimperka jakožto syn právního a hospodářského ředitele; gymnasium studoval z počátku v Praze a pak po tři roky v Tarnově v Haliči, kde měl jeho ujec vychovávací ústav. Roku 1845 vrátil se do Prahy a studoval zde filosofii. V bouřlivém roce 1848 účastnil se horlivě veřejného ruchu a byl členem Českomoravského bratrstva, které r. 1849 vojenským soudem na Hradčanech stíháno. Tonner z vyšetřování šťastně vyvázl i stal se publicistou. Přispíval nejprve Havlíčkovi do Národních Novin a stal se pak vedle V. Vávry a K. Sabiny spolupracovníkem Novin Slovanské lípy, a když tyto po květnových událostech r. 1849 zanikly, psával do Večerního Listu. Obíraje se písemnictvím jiných národů slovanských metricky přeložil srbské písně, které studentstvo jihoslovanské r. 1851 vydalo ve prospěch národního divadla. Ukončiv studia jal se Tonner soukromě vyučovati, počátkem roku 1854 stal se supplujícím učitelem gymnasijním v Přemyšli a pak v Řešově. Po dvouletém pobytu v Haliči vrátil se zas do Prahy a jmenován tu profesorem obchodní akademie. Na tomto ústavě působil do roku 1863, kdy pro své vlastenecké smýšlení a svou politickou činnost národní od německého představenstva akademie úřadu svého zbaven byl, ale obdržel hned místo výhodnější jako profesor na české vyšší dívčí škole městské; na té působil do r. 1872, kdy povolán byl za ředitele nově zřízené československé obchodní akademie, o jejíž rozvoj si zjednal nevšedních zásluh.

Vedle povolání učitelského byl Tonner napořád činným jako žurnalista a politik. Roku 1860 vstoupil do redakce Krásova Času, po roce pak do Národních Listů. Tehdy a potom i r. 1867 zvolen byl do sněmu království českého za venkovské obce na Strakonicku a Sušicku, i náležel k vynikajícím poslancům českým i jako pracovník v komisích školských i jako obratný řečník ve schůzích plenárních. Roku 1879 zvolen jest do říšské rady v okresích Podřipských a poslancoval s nedlouhými přestávkami až do r. 1895. Politiky pasivní, v letech šedesátých nastoupené a do r. 1878 prováděné, Tonner neschvaloval, a v té věci neváhal důrazně odporovati Palackému a Riegrovi. Když však čeští poslanci koncem let sedmdesátých na sněm i na radu říšskou se dostavili, trval na důsledném provádění politiky aktivní a vzepřel se

svým dřívějším soudruhům, kteří dle jeho mínění nepočínali si spravedlivě k straně Riegrově, jížto byli na dráhu aktivní politiky vtlačili. K zjevné roztržce mezi Tonnerem a někdejšími přáteli jeho došlo na radě říšské r. 1883, když se stranou Riegrovou hlasoval pro t. zv. školní novellu. Při potomním zápasu volebním na Podřipsku podlehl Tonner dr. Ed. Grégrovi, za to však zvolen jest na Benešovsku, i stál pak v prvních řadách strany staročeské, a zejmena hájil vždy horlivě a s celou vroucností svého temperamentu dr. Riegra proti všelikým útokům.

Tonner zakusil také plnou měrou tíhu politické persekuce proti-české za času ministerstva Herbstova a Giskrova. Jako redaktor Světozora, r. 1867 založeného, octl se s bratrem svým Augustem před trestním soudem, a oba si odseděli žalář šestiměsíční. Vazby své v trestnici Novoměstské radnice užil ku pracem literarním, jmenovitě přeložil tam známý spis Pavla Stránského Respublica Bojema. Dříve již pořízený překlad Balbinovy Obrany jazyka slovanského, zvláště českého, vyšel v Matici lidu za vazby překladatelovy. Dále vydal Tonner překlad Habernfeldova spisu O vojně české, a konečně tři svazky původního díla Vypravování z dějin domácích, jichž byl důkladným znalcem a psal o nich spůsobem, kterým pro ně srdce i mysl čtenářstva získával.

Zvláštního významu nabyly jeho přátelské styky s Poláky. Byl předním representantem shody českopolské, pro niž v naší i v polské společnosti neúnavně pracoval. Jeho spis „Poláci a Češi,“ r. 1863 vydaný a velmi rozšířený, přispěl dojista nemálo ke sblížení českopolskému. Tonner pěstoval naše styky s Poláky až do pozdního věku. Proto bylo mu od zakladatelů Slovanského klubu, letos ustaveného, nabídnuto místo v předsednictvu, avšak Tonner (pokud známo poprvé) omlouval se stářím a předního místa v Slovanském klubu nepřijal. Ovšem ale vstoupil aspoň do výboru.

Konečně hodno zaznamenání, že Tonner náležel k nejlepším znalcům historických památek v Čechách, obzvláště v Praze, i prokazoval často vítané úsluhy jako průvodčí a výmluvný vykladač společnostem domácím i příchozím cizincům.

Dlouho zůstával panicem, a teprv v 55. roce věku svého, seznav náhodou v Sušici ušlechtilou slečnu Bürglovu, oženil se. Choti své zůstavil dvě dcerušky, národu svému památku šlechetného, nadšeného, neunavného pracovníka.

Starý bojovník Tonner neodešel na věčnost bez mladšího průvodce. Téhož dne 4. dubna odpoledne skonal v Praze JUDr. Prokop Podlipský, rozený dne 9. srpna 1859. Byl synem horlivého vlastence MDr. Josefa Podlipského a choti jeho Žofie, velezasloužilé spisovatelky. V lásce k národu odchován účastnil se v letech studentských podniků vlasteneckých a roku 1881, absolvovav práva, stal se starostou akademického čtenářského spolku, v němž příkladnou činnost vyvíjel. Advokátní praxi vykonal v kanceláři dr. J. Podlipného a usadil se pak jako advokát v Praze. Roku 1893 zvolen jest do sboru obecních starších, r. 1894 do městské rady, r. 1895 v městské skupině Rychnovské n. K. do sněmu království českého, i stal se r. 1896 náhradníkem v zemském výboru. Po smrti dr. J. Kučery zvolen jest za starostu národní jednoty severočeské, i pečoval všemožně o podporu našich menšin.

Když před čtyřmi lety chystalo se vydávání České Revue, dožádán byl za redaktora. Pohříchu stihla pilného pracovníka těžká, vleklá choroba, která jej od července r. 1899 na lože poutala a v mužném věku 40 let zachvátila.

Z řady učenců českých odešel na věčnost profesor Jan Kušta, geolog na slovo braný. Zemřel dne 1. dubna nedovršiv ani svého 45. roku. Narodil se 22. května 1845 v Rohovci u Horní Cerekve, studoval v Jindřichově Hradci a v Praze, věnoval se úřadu učitelskému a působil na reálných školách v Rakovníce a v Praze. Výzkumy svými, o nichž vydával publikace jazykem českým i německým, zjednal si chvalnou pověst mezi geology evropskými. První v Čechách objevil stopy diluviálního člověka u Lubné a Košíř. Pilně pak obíral se bádáním o českém diluviu. Přispíval do Věstníka král. české společnosti nauk, do Živy a jiných sborníků. Byl členem české společnosti nauk a říšského geologického ústavu. Jakožto učitel požíval příchylnosti studentstva a byl pro srdečnou sdílnost svou od soudruhů vážen i milován.

Dne 14. dubna skonal v Karlíně JUDr. Edmund Břetislav Kaizl. Narozen byv v Citolibech dne 20. února 1836 studoval v Praze na akademickém gymnasiu, a potom práva od r. 1854; uveřejňoval v Mikovcově Lumíru básně jednak původní, jednak přeložené, hlavně z angličiny. Roku 1860 stal se doktorem práv, a od těch dob přispíval články svými do Riegrova Slovníka naučného. Roku 1867 vydal překlad vlastního životopisu Benjamina Franklina. Usadiv se jako advokát v Karlíně zasedal tam od r. 1871 v obecním zastupitelstvu a byl na Příbramsku zvolen do sněmu království českého, r. 1879 na Litomyšlsku do říšské rady, avšak mandát říšský za nedlouho složil. Po dlouhá léta zasedal v domácí radě Českého klubu, kde s přáteli svými až do svého nedávného ochuravění o politických příbězích a národních potřebách rokovával a konečně letos starostou se stal. Byl ujec profesora a ministra dr. Jos. Kaizla. *J. L. Turnovský.*

Ze světa slovanského.

Jubileum dvacetipětileté literární činnosti *Henryka Sienkiewicze* připadlo již do lonského roku, ale Sienkiewicz sám nepřál si, by rušeno bylo veliké jubileum Adama Mickiewicze oslavou jeho. Ta tedy odložena na letošek. Sestoupil se výbor, jenž má Varšavského arcibiskupa hrab. Popiela v čele a jenž slavnému synu Polsky k jubileu jeho odevzdá čestný, národní dar: buď statek na venkově nebo dům ve Varšavě. Polské vzdělané obecenstvo chce se spisovateli za jeho práci vykonanou ke cti a slávě polského jmena odvděčiti tím, že mu zabezpečí hmotně budoucnost, zbaví ho starosti o denní chléb a poskytne tím podpory tvůrčí jeho síle. Beatus ille, qui procul negotiis! Šťastni ti, jimž národ stírá pot s čela, jimž s beder snímá břímě trudů a lopot, aby mohli pečovati pouze o zužitkování duchovní hřivny, kterou jim Bůh svěřil. La nation en deuil, národem v smutku nazval kdys Poláky Montalembert — národem mecenášů můžeme je nazvati nyní.

V plné mužné síle, maje teprv 54 léta, stojí tu Sienkiewicz jako mocný a pevný sloup soudobé literatury polské. Jeho hlavní pole jest veliký román historický, založený na podrobných studiích dějepisných, vypravený s koloritem hodným štětce Matejkova a s geniální objektivností v nazírání, která jest dle Piotra Chmielowského právě význačnou vlastností Sienkiewiczova vzácného talentu.

Ovšem se ani Sienkiewicz jedním rázem nepovznesl na místo, na kterém se dnes nachází; prošelť svou školou drobných novel, na nichž bystřil svůj pozorovací talent a na nichž ohýbal a formoval svůj nyní dokonalý sloh. Několik let se i zamlčel, ale byla to léta požehnaná, léta sebepozorování a uměleckého vzdělávání. Pak se zas ozval pod jmenem Litwoś, a už na jeho skizzách *Z życia i natury* (1876) viděti bylo blahodárný vliv delšího odpočinku, za něhož hledal a šťastně našel cesty k umění.

Velká trilogie historická: *Ogniem i mieczem, Potop, Pan Wołodyjowski* ukázala Sienkiewiczovo mistrovství, *Quo vadis* a poslední jeho práce *Krzyżacy* stupňovaly úspěch jeho na poli historického románu. Zvláště Quo vadis rozneslo jmeno jeho po celém vzdělaném světě. Velká tato tragédie křesťanská vítězně pronikla do cizích literatur, v Americe a Italii měla úspěch až sensační a nejen v knihové formě, nýbrž i s jeviště nepřestává působiti mohutným dojmem. „Nelze popříti," píše známý polský kritik Ferdynand Hösick, „že nikdo za našich časů neroznesl slávu jmena polského tak široko, jako autor románu Quo vadis. Hrdostí naplňují nás jmena Klaczko, Siemiradzki, Paderewski, Reszkové, Kochańska, Modrzejewská, ale Sienkiewiczovi náleží mezi nimi první místo, neboť oblibou, jakou si získal Sienkiewicz u cizích národů románem Quo vadis, vzbuzena byla u nich zvědavost i pro druhé jeho práce, z kterých pak cizina zvídá, jací byli naši otcové i jací jsme my, o něž až dosud se cizí svět tak málo staral . . ."

A proto umínili si Poláci právě Sienkiewiczovu práci uctiti okázalým skutkem národní vděčnosti. V slavnostní dni také od nás z Čech poletí nad Vislu vroucí přání, aby mistr polský dlouho ještě pracoval k slávě jmena polského a slovanského. Dr. *B. Prusík.*

* * *

Nebude, doufám, od místa pověděti několik slov *o slovenském večeru v Moravské Ostravě*, konaném dne 1. dubna. Pořádaly jej pěvecké spolky Lumír a Záboj, tento z Polské, onen z Moravské Ostravy. Večer stal se významným zvláště proto, že mu obcovalo dvacet osm hostí slovenských, mužů, žen i dívek, nejvíce ze Sv. Martina, ale též ze Sv. Mikuláše a z Žiliny. Byli tu hosté z Opavy i Těšínského Slezska, z okolních měst moravských, zavítal i poslanec dr. Fr. Sláma, ke kraji tomu srdcem svým ode dávna přirostlý. Řečnili Moravané, Slezan, Slovák a Polák, všichni v duchu slovanské vzájemnosti. Veliký sál národního domu, s postranními místnostmi a galeriemi, byl naplněn jako nikdy před tím: účast byla veliká. Večer počal proslovem Fr. Sokola Tůmy, po něm zapěn mužský sbor „Nad Tatrou sa blýska." Připadl mně úkol pojednati o maďarisaci a československé vzájemnosti. Vzájemnost představuji si jako *jeden kulturní československý život;* česká kniha měǰž domácí právo na Slovensku, slovenská u nás; obě čiňtež

jednu literaturu, ač o dvou nářečích. Vzájemnost československá budiž na základech úplné rovnoprávnosti. Kdy bychom řekli Slovákovi: Jsi mladší a slabší bratr, musíš se mi podřídit (na př. musíš zase česky psáti), takovými slovy uzamkli bychom srdce slovenské před vzájemností vůbec. Potom jsem podal několik pokynů, jak vzájemnost uskutečniti. Na svou zodpovědnost dal jsem k večeru slovenskému zaslati 70 výtisků dobrých slovenských knih, v řeči své jsem na ně upozornil a posluchače ke koupi vybídl. Byly skutečně až na několik výtisků ještě za večera rozprodány. Kuj železo, pokud je žhavé. Dále doporučil jsem, aby český místní knihkupec měl slovenské knihy na skladě, což nám též ještě večer přislíbil. Buďtež odebírány slovenské časopisy; kdy bychom u nás odebírali jen 200 výtisků důležitějších slovenských časopisů, což je při dobré vůli maličkostí, zabezpečíme jejich existenci. Potom jsem doporučil Československou jednotu v Praze, jež vytkla si pro tuto dobu podporovati zvláště slovenské studující na českých školách. Kdekoli bude slovenský večer, ať zanechá také tu stopu, že se z místa toho přihlásí aspoň několik národovců k Československé jednotě. Přítomných vychovatelův jsem požádal, aby ve škole učili o Slovensku s touže vroucností jako o zemích českých, aby mládeži vkládali do rukou slovenský časopisek a slovenskou knížku, jež má býti též ve školské knižnici. Obstarávejme dále slovenským jinochům učňovská místa u dobrých českých mistrů. U nás se slovenští mladíci naučí řemeslu dokonaleji, vzdělají se ve školách pokračovacích a když k nim přihledne ještě i společnost česká, na př. jednota Sokolská, v níž jsou vždy i vzdělaní řemeslníci, jest naděje, že slovenští junáci budou se do své vlasti vraceti jako dobří řemeslníci, hodní a vzdělaní lidé, uvědomělí Slované i pěstitelé československé vzájemnosti. Na konec jsem navrhl zřízení slovenského kroužku, společnosti to scházející se na př. v čtenářském spolku, jež by pravidelně četla slovenský časopis a povzbuzovala konati to, to co jsem prve označil. Promluvil jsem i k Slovákům samým žádaje jich, aby v naši lásku věřili a o ni stáli, my že svoji k nim povinnost do hloubky duše cítíme a že ji též, až jen dobudeme rovnoprávnosti, vykonáme. Trpící Slovensko čeká na vysvoboditele, a jím nebude nikdo jiný, než nejvlastnější brat a soused od věkův, národ český. K mým nejvroucnějším tužbám patří, abyste i vy tuto víru měli a v ní národ svůj vychovávali.

Potom následovaly zpěvy, vesměs slovenské; dva slovenští skladatelé, Lichard a Bulla, byli přítomni svým skladbám. Pauliny-Toth, Slovák, krásně zapěl několik solových písní a solový zpěv ve vzácném smíšeném sboru Lichardově „V cudzine." Slečna Mudroňová přednesla prvý zpěv Bottovy básně „Smrt Jánošíkova." Po produkci prosloveno několik kratších řečí; ze Slováků promluvil Vajanský řka, že Slováci budou k nám choditi učit se tvrdosti.

„Řeči jsou pěkné, skutky lepší," řekl redaktor tohoto časopisu po horovných přípitcích slovanské vzájemnosti v jubilejních dnech Palackého v Praze. S těmi slovy v duchu odcházel jsem z večera Ostravského, jenž, jsa řízen muži snaživými, zdál se skutky slibovati.

Dne 18. března měl malý kroužek přátel umění slovenský večer ve Vesně v Brně.

* Maďarisace přivodila do úřadů velikou *korrupci*, zvláště do úřadů stoličných, které jsou sinekurami zemanských povalečů. Každý stoličný úředník chce míti ještě tak zv. vedlejší příjem, neboť služné nikomu nestačí. Nejvíce korrupce bylo v stolicích Satmárské, Hontské a Liptovské; tuto nebylo skoro možno již úřadovati. Ministerstvo vyslalo radu Kaffku s pomocnými úředníky na inspekci. Ten suspendoval řadu stoličných úředníků na Liptově a na konec i všemohoucího podžupana Palugyaya. Z Liptovské stolice odešel do Turčanské, kde shledal nepořádky zcela podobné „darebáctvu" ve stolicích předešlých, ba ještě horší. Tu je podžupanem Benický, známý tryznitel Slovákův, jehož asi nemine osud Palugyayův. V ministerstvu nitra zřídila se zvláštní komise, která má nepořádky v stoličných úřadech zkoumati a trestati. Někteří úředníci ze strachu vzdali se úřadův. *K. K.*

Sněmové koruny České.

I.

Sněmovní zasedání v Čechách vyznačuje se za posledních let nevalně utěšenými vlastnostmi. Effekty prvních čtení, ale velmi málo uspokojivého ovoce skutečných výsledků. Obmezená právomoc, krátká doba, nedostatek odpovědné vlády, neurovnaná vždy ještě půda zákonodárství domácího — to všecko působí nepříznivě na pravidelný běh prací sněmovních. Samozřejmo jest, že čím více jest sněm odstrkován od vlády a celého apparátu centralistického, tím větší platnosti má mu dobývati naše úsilí, a čím více upadá říšská rada, tím více máme povznášeti svůj sněm. Parlamentární dekadence neměla by překročovati práh sněmovní. Jak nepoměrně hojnější ovoce přineslo zasedání v letech 1883—1889, když ve sněmu zase pracovala česká většina! A přece pozdější leta byla v národním ohledu příznivější. Vykořisťovati daných okolností a všechny síly věnovati jen návrhům, které jsou možny a mají vynikající význam pro zemi, toho jest za nynější situace přede vším jiným potřeba.

Český sněm zahájil koncem prosince své zasedání ve znamení akce vyrovnávací. Dne 28. a 30. prosince vyřídil zemské provisorium na r. 1900, ale zároveň předloženy mu návrhy Pacákův v příčině rovnoprávnosti při soudech a v úřadech, Pergeltův a Nitscheův na zřizování úřadů dle poměrů jazykových, Siegmundův na další rozhraničování a na zřízení sněmovních kurií s právem veta a Brzorádův, aby všichni soudcové v Čechách byli znalí obou jazyků zemských. K těmto byly by přibyly ještě další návrhy, zatím však počaly ve Vídni porady o vyrovnání, tím návrhy ve sněmu podané pozbyly aktuálnosti potud, že se o nich na jiném místě jednání zapředlo a dosud se neskončilo.

Dne 26. března sestoupil se český sněm zase a rokoval do 10. dubna, kdy se odebral na velikonoční prázdniny. Peruť anděla míru neševelila nad tímto zasedáním. Z vyrovnání nepřišlo nic na denní pořádek a Němci se poctivě přičinili, aby ani nálada nebyla míru pří-

zniva. Z návrhů podaných a v prvním čtení odůvodňovaných nejvíce čaky na parlamentární projednání má opětovný návrh Anýžův na *upravení hmotných poměrů učitelstva*, který (30. března) jednomyslně přikázán školního výboru a v jehož smyslu zemský výbor po návrhu dr. Čelakovského pořídil statistický materiál. Sněm byl nucen povoliti (13. dubna) nové rozpočtové *provisorium* do konce června. Při té příležitosti ujal se rektor německé university dr. Holzinger slova a útočným způsobem hájil *německých buršů v Praze* a jejich svobody, aby mohli v kroji svém choditi po ulicích. Ačkoliv v samém Německu jsou buršové věčným předmětem vtipů a karikatur, a opilství jejich jest příslovné a bezpočetnými obrázky znázorňováno, pohoršený pan rektor myslil, že se v Praze o nic takového nemá slovem zavaditi, a hlásal, že „česká universita není ničím jiným než německá universita s vyučovací řečí českou“ a „že co Čechové mají, vzali od Němců.“ Patřičnou odpověď dali mu dr. Herold a dr. Engel. Poukazuje na historickou minulost a celý vývoj university, dovodil dr. Herold, že větším právem lze německou universitu nazvati universitou českou s vyučovacím jazykem německým. Mluvě o politické situaci varoval vládu, aby přestala zahrávati sobě s národem českým, a varoval Němce před nadějemi, které projevují jejich časopisy, když hlouček českých realistů na svém sjezdu mluví co jest Němcům příjemno. Jmeno „české lidové strany,“ které si tato frakce osobuje, národ jí nikdy nedá. Na tuto pomoc ať se Němci nespoléhají.

Dlouhá debata rozpředla se 5. dubna o návrhu dr. Šamánka, aby zavedena byla *ruština na středních školách* českých jako povinný jazyk. Z Němců Stein, Wolf, Eppinger a Opitz mluvili proti návrhu, pro návrh pak Šamánek, Schönborn, Sokol, Adámek a Fořt. Schönborn tlumočil mínění velkostatkářů, že prý by se návrhu dávala přílišná důležitost, kdy by byl ihned zamítnut; může prý býti opatřeno volné učení se ruštině jmenovitě na reálkách a obchodních školách. Na výtky, že sněm není kompetentní, odpověděl, že zajisté kompetentní jest, a to i pro gymnasia, neboť říšské radě náleží jen stanoviti všeobecné zásady, a nový předmět vyučovací není zásadou. Řečník kladl důraz i na rovné právo a na české státní právo, od nichž jeho strana nikdy neupustí. Návrh byl téměř jednohlasně přikázán školnímu výboru.

Jednomyslně přikázal sněm zemědělskému výboru návrh Jarošův, aby *branný zákon* byl změněn ku prospěchu rolnictva. Rokování (6. dubna) súčastnili se poslanci všech stran. Témuž výboru přikázán i návrh Horákův, aby *byla zrušena daň pozemková* a místo ní zavedena daň výdělková a progressivní daň osobní.

Sněm měl také svou *uhelnou debatu*. Dvě schůze (9. a 10. dubna) vyžadovalo rokování o vydání zákona o prodeji uhlí. Posl. Kaftan poukazoval, jak v dlouhé poslední stávce stálo proti sobě z jedné strany 60.000 nezaměstnaných horníků, což znamená 300.000 hladovějících lidí a z druhé strany 300 kartelovaných kapitalistů, kterým patří doly a kteří mohli stávku vydržet třeba půl leta. Vláda ukázala se tu velice slabou a nedovedla zameziti lichvu s uhlím, které se i za hranice vyváželo a odtamtud teprv do Čech prodávalo. Jde o průmysl i široké obecenstvo, o velké i malé. Jedinou pomoc vidí řečník v tom, aby prodej uhlí v zemi dobytého byl zemi vyhrazen. Strache poukazoval

na bezvýslednost ankety o cenách uhlí; když byla uzavřena, stoupaly akcie uhláren, jak kursovní lístky ukazují. Dr. Leitner jmenem německých liberálů mluvil proti návrhu, Pacher jmenem nacionálů návrh vítal. Dr. Fořt shledává jedinou cestu k nápravě v tom, když stát nebo země zakoupí některé doly a konkurrencí dožene ostatní k upravení cen, aby obecenstvu nebyly působeny obtíže a škody. —

Moravský sněm svolán též na poslední dni prosince, aby na kvap vyřídil prozatímný rozpočet zemský. Čeští poslanci v dotazu svém k místodržiteli ukázali na to, „jak zrušení jazykových nařízení a ustanovení neparlamentární vlády vzbudilo hluboké rozechvění v národě českém. Hnutí v lidu přirozeně za tím následující nebylo by dospělo ke krvavým událostem na rozličných místech Moravy, kdy by nebyl rozkazy z vyšších míst vyšel podnět ku předčasnému a nevhodnému zakročování zbraněmi.“

Nastoupení ministerstva Körbrova a smiřovací porady ve Vídni zahájené neostaly bez účinku na další zasedání, 26. března opět zahájené. Těžištěm politické situace byl nyní stálý výbor vyrovnávací, jehož činnost se však jeví čím dále tím neplodnější. Sněmu představil se nový místodržitel, hrabě Zierotin, potomek slavných Žerotínů, jenž se jako poslanec nehlásil k straně české, nýbrž k střední velkostatkářské. V německém a českém oslovení sliboval péči o rozkvět země a naprostou nestrannost.

Politický a národní význam měly některé interpellace. Dr. Perek učinil dotaz v příčině vypovídání Čechů z Pruska; vypovídaní mají nejlepší vysvědčení, ale uvádí se výslovně, že vypověděný jest „Moravan“ a že „v Horním Slezsku jako takový se nestrpí.“ Ševčík interpelloval o němectví a rušení rovného práva v úřadech a na poštách moravských. Těžkou žalobou na germanisaci byl dotaz téhož poslance a soudruhů v příčině zemské školní rady a školních rad okresních, jež důsledně i o čistě českých věcech jednají pouze německy a s úřady, ani církevních nevyjímajíc, si jen německy dopisují. Dr. Pražák žádal, aby revidován byl proces proti osobám odsouzeným pro hlášení se slovem „zde,“ po případě aby jim byla vymožena amnestie. K tomu druží se návrh, aby vláda byla vyzvána podati k parlamentárnímu vyřízení předlohu nového vojenského trestního zákona, odpovídajícího pokroku a lidskosti. Pozoruhodny jsou dále návrhy Parmův, aby vydán byl zákon o rovnoprávnosti v úřadech samosprávných, a Heimrichův, aby v Brně zřízena byla druhá česká průmyslová škola.

I moravský sněm měl svou *uhelnou debatu*. Dr. Šílený věcně a jasně probral celou otázku, která se těžce dotýká blahobytu milionů, jenž obětován byl několika spekulantům a lichvářům. Jeho návrh přikázaný (30. března) živnostenskému výboru směřuje k tomu, aby zemský výbor prozkoumal, jakým způsobem bylo by lze vyvlastniti uhelné doly a zabezpečiti, aby s uhlím obecenstvu potřebným nebylo lichvařeno.

Ostřejší politický tón zavzněl ve sněmu při prodloužení prozatímného rozpočtu do konce června. Farář Weber s trpkostí poukazoval na to, že čtyřicátý již rok jest poslancem sněmovním, ale všechny české snahy a boje za právo a spravedlnost že ostávají marny. Němečtí zemští hejtmani, německý zemský výbor hospodaří v zemi. Dr. Perek líčil rozhořčení českého lidu. „Zrušení jazykových nařízení nebylo nijakým

spůsobem napraveno . . . Následky výtržností, které povstaly z důvodu oné křivdy, způsobené národu českému, nebyly nijak odčiněny . . . Nebyl vykonán ani akt lidskosti, za který celá říšská rada, za který i tato sněmovna žádala: nedostalo se těm obětem amnestie.“ Řečník praví, že vláda křivdu na českém národě spáchanou nechává křivdou, ale za to přichází do sněmovny k vůli četníkovi, jemuž prý p. poslanec Richter ukřivdil. Žádost za svolení, aby posl. Richter směl býti soudně stíhán, sněm zamítl. Od 11. do 18. dubna měl sněm velikonoční prázdniny.

Tiše míjelo zasedání sněmu slezského. Německé strany od prušácké Türckovy do byrokraticko-centralistické Sedlnického a Mengrovy již necítí potřebu stavěti na odiv svou ohroženost v zemi, kde veškeru moc mají v rukou. Němci k útokům nemají příčiny, a Čechové a Poláci nepodnikají letos neúspěšných bojů na sněmu; výdatnější činnost vyvíjejí mimo něj. Obecní starostové okresu Frýdeckého připojili se (24. března) k stížnosti na hrubé rušení rovného práva Těšínským hejtmanstvím a frýdeckým okresním soudem. Podpisují se též petice, které však se obracejí ne k sněmu, nýbrž k říšské radě a jejichž předmětem jsou stížnosti na germanisaci úřadů a soudů.

Sněm vyřídiv koncem prosince provisorium v zasedání od 26. března jednal jen o věcech nemajících politického významu. Pozoruhodnější z nich byla odpověď zemského presidenta hr. Josefa Thuna k dotazu o stávce. Uhelná stávka je ve slezském revíru skončena, ujišťoval 30. března, havíři obdrží na mzdě 12% přídavku, ale žádného generálního pardonu. Kdo hrubším spůsobem porušil služební řád, bude propuštěn. Horníci mohou se za takové následky poděkovati sociálně demokratickému vedení. Zásadního významu jest prohlášení vládní stran osobní daně z příjmů a práva voličského. Zemský výbor slezský předložil osnovu zákona, že pod daněmi, opravňujícími k volení do obce, do silničných výborů a do sněmu, vyrozumívají se jen daně, z nichž platí se přirážky obecní, silničné a zemské. Poukazováno bylo k tomu, že by jinak mohlo se rozhodování o přirážkách dostati do rukou těch, kteří přirážky neplatí. Zemský president se však proti zákonu tomu vyslovil, dokládaje, že vláda trvá na tom, aby i bezpřirážková osobní daň z příjmů počítána byla k daním, jež opravňují k volení v obci atd. Přes vládní osvědčení osnova odkázána výboru. Velikonoční prázdniny sněmovní trvaly od 7. do 18. dubna.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. dubna 1900.

Němci a říšská rada. — Smiřovací porady; český úřední jazyk; řeči dr. Kaizla a Prada. — Noví rytíři zlatého rouna. — Císař do Berlína. — Zahájení světové výstavy Pařížské. — Boj s radikální obstrukcí v Italii. — Válka v jižní Africe, boerská vítězství v drobné válce. — Attentát na prince Waleského.

„Hodně veselé shledání v parlamentě!“ byla poslední slova, jimiž se předseda dr. Fuchs loučil se sněmovnou říšské rady, a nic tak necharakterisuje situaci jako význam, který z německé strany přikládán těm

slovům o sobě tak nepatrným. Znamenala, že říšská rada nebude rozpuštěna, aniž hozena stranou, nýbrž že se opět sestoupí tento cislajtánský apparát, jehož se německé strany drží zuby nehty. Jeho trvání jest jim zárukou, že jejich obstrukce neklesá v ceně a že se bez nich nestane ani žádná změna, aniž bude odčiněn nějaký úkor Čechům činěný.

Dne 17. března byla říšská rada odročena, na 26. března svolány sněmy koruny české a jiných zemí, a vybývající krátké mezery mělo se užiti, aby *smiřovací porady* opět uvedeny byly do proudu a na sněmu českém a moravském aby v nich bylo pokračováno. První věc se stala, druhá zmařena odporem Němců. Čtyři dni, od 19. do 22. března trvalo jednání konferencí, jehož hlavním předmětem byla otázka úřadního jazyka v Čechách. V souvislosti s tím jako statistický materiál podala vláda výpočty o rozdělení okresů na pouze české, na pouze německé a na smíšené s převahou českou a s převahou německou a rozdělení krajové dle téže zásady. K naléhání českých zástupců odpověděl předseda ministerstva dr. Körber, že „jest s radostí ochoten vnitřní český úřadní jazyk opět zavesti, když by tím mír v zemi mohl býti obnoven.“ Výrokem tím, podobným Delfskému orakulu, zase jen řekl ano i ne zároveň — ochotu Čechům vyhověti osvědčil, ale vyhovění učinil závislé na svolení Němců, jehož oni dáti nechtí a dobrovolně nedají. S úřadním jazykem spojeno bylo hned rozhraničování Čech dle národnosti. Záležitost úřadního jazyka a rozhraničení přikázána byla užšímu výboru a jinému užšímu výboru školy minoritní. Návrh Pálffyův jmenem české strany podaný, aby v Praze o sněmovním zasedání oba výbory ve svých pracích pokračovaly, byl od Němců zamítnut. O vyrovnání má tudíž býti jednáno, až zase smiřovací porady budou svolány. Vládní návrh na rozdělení českých okresů posouzen jest výše v pojednání p. Hubkově.

Dozvukem k smiřovací akci byly 10. dubna projevy z dvou různých stran. Bývalý ministr *dr. Kaizl* ve shromáždění voličů v Karlíně vytýkal Němcům, že trvajíce na německém jazyku prostředkovacím činí národní smír nemožným, a vůdce německých nacionálů *Prade* v Liberci horlil, že dorozuměti se lze sice o volební opravě, o jazyku samosprávných úřadů, o národních kuriích a nové obchodní komoře, ale o ostatních věcech, jmenovitě o školách pro národní menšiny, že jest shoda nesnadná, o hlavní pak věci, jazyku státních úřadů, vůbec nemožná. Čechové pohlížejí prý na vše se stanoviska státoprávního a jsou proti státnímu jazyku německému, na kterém prý Němci musejí trvati. Nám Čechům vyhověti nechtí Němci, vláda a jiní činitelé, ale na nás se pořád žádá: Povolte, ustupte, t. j. kapitulujte!

Německým centralistům roste hřebínek. Svrchovanou měrou vykořisťuje Neue freie Presse k politickému jejich prospěchu povýšení hr. Osvalda Thuna, knížete Karla Auersperga a knížete Fürstenberga na *rytíře zlatého rouna* spolu s čtyřmi jinými aristokraty, z nichž však žádný není tak politickou osobností jako vůdce německo-centralistické šlechty v Čechách a oba nedávní horlitelé pro německý svatodušní program v panské sněmovně; vyznamenavši je nejvyšším řádem koruna prý osvědčila jim svou náklonnost. Podobně kořistí vídeňské obstrukční listy z nastávající *cesty císařovy do Berlína*. Dne 6. května

dovrší německý korunní princ Bedřich Vilém Viktor osmnáctý rok věku svého, čímž dle domácího řádu stává se zletilým. K slavnosti té císař František Josef 4. května pojede z Pešti do Berlína. Dle zvláštního vyzvání německého císaře bude uvítání našeho císaře a krále co nejokázalejší. Neue freie Presse a jiné německé listy vidí v tom upevnění svazku rakousko-německého a zároveň událost, která ani na domácí poměry neostane bez účinku, arci jen Němcům příznivého.

Světová výstava Pařížská, důmyslem, rozsahem, leskem a velkolepou podívanou nad všechny předešlé vynikající, byla 14. dubna odpoledne od presidenta republiky za přítomnosti zástupců všech národů slavnostně zahájena. Zkušenost ukazuje, že jediná Francie dovedla dosud pořádati výstavy, které jsou skutečným zastoupením pokroku, duševní a hmotné práce světa a vedle úspěchu mravního vynikají i zdarem hmotným. Dôme centrale, ústřední representační budova minulé výstavy, nahrazena teď rozsáhlou strojní budovou z r. 1889, která k tomu cíli dále posunuta a působivě vyzdobena, jmenovitě i zasklením s malbami na skle, jež v duhových barvách láme světlo dovnitř pronikající. Zde byly upraveny místnosti pro presidenta, ministry, cizí zástupce diplomatické, vojenské a výstavní a pro zástupce celé Francie, ani dělnictva nevyjímaje. Ministr obchodu Millerand v řeči své poukazoval na hotovost výstavy a solidaritu národů, jež tu dochází výrazu a jejíž účinky už nyní otvírají pohled do nové doby, jejíž první známky v šlechetném počinu ke konferenci v Haagu byly vyznačeny. President Loubet rovněž poukazoval na všelidský význam výstavy. Zvouc vlády a národy k dostaveníčku na Sekvanu neměla Francie na mysli jen lesk práce a pomíjející zevnějšek, nýbrž šlo jí i o to, aby okázalým způsobem přispěla k vzájemnosti mezi národy. Dílo mírumilovné vzájemnosti a pokroku, jak výstavu nazývá, přes pomíjejicnost své slávy neostane prý bez výsledku. Dvacáté století ukáže bohdá o něco více bratrství, aspoň vůči bědám všeho druhu, a brzo snad zvolným šířením práce urazíme značný kus cesty k dobrému a ku přiblížení lidí k lidskosti. Ve jménu této naděje prohlásil president výstavu za zahájenou. Sbor tisíce hudebníků zahrál Saint-Saënsovu hymnu Viktora Huga a společně s 800 pěvců provedl Duboisův Pochod bohatýrů. Hřímání děl hlásalo Paříži, že výstava právě zahájena.

President s hostmi celého světa konal pak po výstavě obchůzku: nikde nevcházel dovnitř, jen zevně prohlížel nádherné budovy a překvapující zařízení. U Jenského mostu vstoupil se svými hostmi na parníky a pokračoval po vodě v pouti výstavou po obou stranách Sekvany se prostírající. Byl vítán jazyky všech národů. U rakouského a uherského pavillonu zaznívalo mu v ústrety hromové české „na zdar!“ a maďarské „eljen!“ U mostu Alexandra III. vystoupil na břeh a ubíral se na most. Ruský hudební sbor hrál tu marseillaisu a francouzský ruskou hymnu. President zahájil i otevření mostu toho, smělostí a velkolepostí konstrukce vynikajícího. Nouvelle avenue, jež vede odtud k Elysejským polím, jest nejoblíbenější místo ke vstupu do výstavy, která se odtud v celé své čarovné nádheře spatřuje. Hlavní brána s moderní Pařížankou nad průčelím vede od náměstí de la Concorde, Paříž však dává přednost Nové třídě a mostu Alexandra III. Vnitřní zařízení výstavy není dosud ani z jedné třetiny hotovo, úplnosti v té příčině bude teprve v červnu dosaženo.

Parlamentarism, který na počátku 19. století byl zbožnou tužbou všech svobodomilů, podléhá těžké chorobě. Prospěchy stran a frakcí nabývají vrchu nad prospěchy národními, a parlamentarism padá za oběť politické nevraživosti menšin. Italie jest již druhý rok jevištěm rozpoutané obstrukce, zahájené loni v červnu proti vládní předloze o mimořádné moci zakročovati proti zneužívání svobody tisku, slova a shromažďování. V březnu r. 1899 byly tyto „proveddimenti politici“ v zásadě schváleny 310 hlasy proti 90, ale čím dále tím dychtivěji chápaly se jednotlivé frakce této příležitosti, aby povalily ministerstvo Péllouxovo, až 30. června došlo k generálnímu skandálu ve sněmovně, která z té příčiny odročena do listopadu. Letos v březnu propukla obstrukce novou silou, když vláda mimořádnou moc považovala za nezbytnou. Skandály a bouře dle spůsobu Vídeňské říšské rady mařily všeliké jednání. Za těch okolností vystoupilo ministerstvo Péllouxovo 28. března s návrhem, aby sněmovní výbor vypracoval změnu jednacího řádu, aby zpráva o změně 31. března byla tiskem rozdána a dne 3. dubna aby o ní sněmovna rozhodla prostým odhlasováním. Návrh přijat velkou většinou. Změna jednacího řádu obmezuje návrhy o hlasování dle jmen; protokol schvaluje se povstáním, zjišťování přítomných poslanců jest dopuštěno jen před hlasováním, neníli dostatečný počet poslanců přítomen, může býti příští schůze již za hodinu zahájena, předseda smí jen až do čtvrtiny počtu poslanců udíleti dovolenou, o změnách zákonů smí jenom jednou býti hlasováno dle jmen, předseda smí poslance vyloučiti na jednu schůzi, povstáním z míst může býti usneseno, že jest poslanec ze sněmovny vyloučen na 8 dní, a kdy by vzdoroval, na 16 dní. Předseda jest oprávněn dát svá opatření provesti brannou mocí. Přes protesty krajní levice a spojených s ní frakcí změna jednacího řádu 3. dubna přijata velkou většinou. Pélloux prohlásil, že na skrocení obstrukce po tomto usnesení vláda nepotřebuje mimořádných opatření. Krajní strana opustila sněmovnu, trvajíc na svém požadavku, aby bylo svoláno ustavující shromáždění ke změně ústavy, po případě k zavedení republiky. Sněmovna byla do 15. května odročena. Jeli obstrukce skutečně zlomena, brzo se ukáže. —

Již sedmý měsíc selští republikáni transvaalští a oranští s napjetím všech sil a s oddanou důvěrou v boží pomoc vedou těžký boj za svobodu proti ohromné přesile anglické, a dosud krveprolití tomu neviděti konce. ***Válka v jižní Africe*** dlouho by již byla rozhodnuta ve prospěch Boerů, kdy by Anglie neměla tak značných prostředků k ustavičnému obnovování a rozmnožování své branné moci. Před anglickým zlatem padá i mezinárodní zásada neutrality. Z Uher a z Ameriky dovážejí Angličanům na bojiště koně, z Plzně jim posílají děla, ze Švýcarska náboje, a tím spůsobem britský lev, od holandských republikánů pošramocený, vždy si zase pomáhá na nohy, kdežto Boerové nemají záloh, aby vyplňovali mezery ve svých řadách.

Přes to přese všechno nastalo v Londýně vystřízlivění po nesmírném jásotu nad prvními úspěchy anglických zbraní. Město diamantů, Kimberley, odkud se ročně za 100 millionů korun třpytných kaménků zasílá do Londýna, bylo šťastně osvobozeno a generál Cronje, brániv se jako Leonidas proti přemoci, musel posléze kapitulovati, ale tím generalissimus Roberts a náčelník jeho štábu Kitchener neměli ještě

vyhráno; nesnadnější práce teprve jim nastala. Dne 13. března vtáhl Roberts do Bloemfontainu, hlavního města oranžského, ale již tu se ukázalo, že to neučinil zcela dobrovolně. Jeho cesta nemohla směřovati k západu, nýbrž k severovýchodu, ke Kroonstadtu, kam se uchylovaly voje boerské a kam přeloženo bylo i sídlo vlády oranžské. Robertsovo vojsko po ukvapeném pochodu ke Kimberleyi a po těžkých ztrátách v bojích s Cronjem bylo v tak špatném stavu, že nemohlo dále. Frenchovo jízdectvo v pěti dnech cestou ke Kimberleyi z 5000 svých koní zachovalo jen 1474; stíhaje pak generála Cronje měl French již jenom 1200 jezdců. Ke všemu byl ještě zásobní sbor Robertsův nad Rietem od Boerů chycen, pročež mužstvo, koně i soumaři dostávali jen poloviční porce. Dobytek padal, nemoci a úmrtnost se množily.

Teprve v Bloemfontainu mohl se Roberts zotaviti. Zatím počala řada neúspěchů anglických. Boerští generálové Olivier a Grobler měli na jihu proti sobě Gattacra a Clementsa, na severu pak Robertsa. Přece však se jim podařilo s celým sborem 6000 mužů a s 16 děly uniknouti do hor u Ladybrandu, východně od Bloemfontainu. Nyní uchopili se Boerové sami offensivy, ovšem jen v malé válce, přece však s takovým úspěchem, že se v Bloemenfontainu Roberts ocitúje v nebezpečí a na chvat se opevňuje. Nejprve svedli Boerové s Angličany šťastnou potyčku u Karee-Sidingu na severu, a když tam Roberts poslal své nejlepší oddíly, posunula se část boerské moci k Taba-Nehu, kde stál plukovník Bradwood s Angličany. Ocítil se mezi dvěma ohni a v noci na 31. března rychle ustupoval. V polou cesty, jenom asi 10 kilom. od Bloemfontainu, byl u Kornspruitu zaskočen a na hlavu poražen. Boerové zajali 389 Angličanův a ukořistili 7 děl. Roberts vyslal jízdecko-dělostřelecký oddíl proti Boerům, ten však se 2. dubna s nepořízenou vrátil. Boerové rozkotali i vodárny u Jonnas-Portu, jejž obsadili, a tak zbavili nepřítele dostatku pitné vody. Angličané rychle vyklidili posice, které měli na východě. Maršálek Roberts povolal na pomoc i divisi Clementsovu, která k němu šťastně přirazila.

Dne 3. dubna následovalo boerské vítězství u Reddersburgu. Pět setnin anglických, celkem 591 mužů, bylo napadeno a dílem porubáno, dílem zajato. Generál Gattacre byl z té příčiny svého kommanda zbaven a s bojiště odvolán. Zároveň sevřen anglický oddíl ve Wepeneru, menší osadě, kterou Boerové od 10. dubna bombardovali. U Elandslaagte nad Ladysmithem svedli Boerové vítězné potyčky a tolikéž na některých jiných místech. Drobná válka, kterou Boerové zahájili, stává se Angličanům velmi nepříjemnou. —

Dne 4. dubna překvapen byl svět zvěstí o *attentátu na prince Waleského*; spáchal jej v severním nádraží v Brusselu šestnáctiletý anarchista, klempíř Sipido, vypáliv na prince do vagonu dvě rány z revolveru. Podezření v Anglii projevované, že attentát pochází od přátel boerských, bylo vyvráceno soudním vyšetřováním. Sám president transvaalský zaslal anglickému následníkovi blahopřejný telegram, že šťastně vyvázl z nebezpečenství.

Věci školské.

Hmotné poměry učitelstva. Pod tímto názvem vydal František Pavlík, zástupce učitelstva v okresní školní radě na Král. Vinohradech, neobyčejně zajímavou brošuru. Pokládáme ji v celé akci českého učitelstva za nejjasnější důkaz, že nynější stav učitelských platů je neudržitelný. Pavlíkova statistika ukazuje poměry nejlepšího okresu, za jaký v království českém můžeme okres Vinohradský jistě pokládati, a porovnává příjmy učitelské s příjmy osob jiných stavů. Ze *227* učitelstva na obecných školách Vinohradského okresu má základní služné 800 až 700 zl. jen *56* osob (24%), 600 zl. 7 osob (3%), 550—360 zl. *164* osoby (73%)! Z těchto 164 osob jest *118*, jež k svému základnímu služnému nemají žádných přídavků. Z těchto 118 osob má 16 osob po *360* zl. ročně, 13 osob po 400 zl., 12 osob po 450 zl., 49 osob po 500 zl., 28 osob po 550 zl. V celých Čechách je těch, kteří mají základní služné 550—360 zl., celkem **79 procent, t. j. čtyři pětiny všeho učitelstva!**

Z učitelstva obecných škol v *celém království* nemá základní služné ještě *ani po 10leté* službě žádný učitel v tě výši jako kterýkoliv úředník, jenž do státní služby teprve *vstupuje!*

Brošura srovnává též platy učitelů v Čechách s platy učitelů v jiných zemích. Na školách měšťanských v Čechách mají po 700 zl. služného 64% všech učitelů, po 800, 850 a 900 zl. má 36% učitelů. Na Moravě má 40% učitelů po 850 zl., 30% po 900 zl., 30% po 1000 zl. V Slezsku mají po 950—1050 zl. V Dolních Rakousích polovina má 900 zl. a polovina 1000 zl. V Solnohradech mají všichni po 900 zl. a v *Štýrsku všichni po* **1200 zl.**

Brošura vypočítává podrobně příjmy i vydání učitelských osob rozličných kategorií a vedle toho uvádí finanční posici různých úředníků a zřízenců. A smutnou bilanci tuto doplňuje těmito slovy: „Proto také hlásí se do ústavův učitelských dle tvrzení tamních profesorů *stále horší a horší materiál,* a mnozí učitelé, okusivše slastí stavu učitelského, *utíkají od něho, žádajíce k poště, k bernímu úřadu, ke dráze, za strážníky a jinam.“*

Dle zprávy c. k. zemské školní rady za rok 1897—98 je v království českém *226* míst, která nebyla dle zákona spůsobilými silami obsazena. Počítáli se na třídu jen 65 dětí, je v království českém již touto dobou *17.290 dětí* vyučováno a vychováváno osobami *nespůsobilými!*

V závěrku uvádí autor výroky Havlíčkovy a F. L. Čelakovského o nezbytnosti toho, aby učitel za těžkou práci svoji byl spravedlivě odměňován, k čemuž připojuje i citáty z řečí některých politiků dnešních českých stran.

Klidný a přesvědčivý tón Pavlíkovy brošury může vykonati mnohem více než nejhlučnější schůze a nejostřejší resoluce — poněvadž váha jeho slov spočívá *v pravdě* dokladů a vývodů. Jestliže ani tento dokument nepohne balvanem překážek, pak muselo by se očekávání učitelstva proměniti buď v tupou resignaci nebo v zoufalství. A v těchto dvou situacích vybujelo by tolik škod českého školství a dostavilo by

se tolik neblahých následků, že jich tuto ani nastiňovati se neodvažujeme.

Učitelské požadavky na sněmu království českého. Jarním zasedáním letošního sněmu několikráte mihla se otázka učitelských tužeb. Dokonce i celé řeči a několik debat v plenu i v komisích točilo se kolem tohoto bolestného bodu. Bohužel musíme znamenati, že některé výroky a dokonce i učiněné návrhy dokazují, jak nedostatečně jsou zástupci národa našeho zpraveni nebo zasvěceni do školských poměrů. Můželi dnes vytasiti se poslanec s nápadem, aby základní služné našeho učitelstva stanoveno bylo na 400, 500 a 700 zl., pak se raději domníváme, že je špatně informován anebo že se zmýlil, než abychom uvěřili, že nezná alespoň základní paragrafy nejdůležitějších zákonů školských. -- Z finanční pomoci státu na úpravu učitelských platů nebude dle výroku zástupce vlády nic. Ministerstvo ve Vídni pokládá zde otázku peněžní za věc „zemskou.“ Tím je řečeno, že se tedy musí sněm o úhradu pro případ zvýšení učitelských platů postarati sám. Pokládáme za nutno říci zde jednou pro vždy těm, kdož chtějí upraviti platy „bez obtížení země,“ že je učitelstvo se svými přáteli svorno v tom, že se bez úhrady otázka ta řešiti nemůže, a že tedy každý návrh, dle něhož by se mělo učitelstvu pomoci, aniž by bylo třeba náklad na školství zvýšiti vůbec neb zvýšiti jen „poněkud,“ je pouhou neupřímností. — I ti poslanci, kteří stojí po boku strádajícího učitelstva, nejsou dosud stejného mínění o tom, kde vzíti peníze na zlepšení platů. Nejvíce se hovoří nyní o zemské dávce z *piva.* Proti zvýšení přirážek hovořili dosud velkostatkáři a rolničtí poslanci — budouli na sněm působiti při projektu pivní dávky rovněž všichni „postižení,“ a budeli i tu appel na poslanecké kluby míti podobný úspěch jako mívaly hrozby jiných „interessentů,“ pak se učitelstvo i letos od sněmovních dveří vrátí opět s prázdným košíčkem.

Polodenní vyučování. Opět se hovořilo na sněmu o tom, že by se pomohlo financím školským, kdy by se zavedlo v některých „hlavně venkovských školách“ vyučování polodenní. O minulém zasedání vzkřikl při podobném návrhu jeden český poslanec: „To by byli učitelé rádi.“ Ten pán domníval se patrně, že při polodenním vyučování by učitel učil jen půl dne a pak že by šel na procházku. Ale tomu není tak. Polodenní vyučování znamená, že by dopoledne pracoval učitel v třídě jedné a odpoledne ve druhé. Tím přibývá učiteli práce, ale zároveň se snižuje úroveň požadavků. Děti se při této výjimce zajisté nemohou naučiti tomu, čemu se naučí za poměrů normálních. Avšak připomínáme výslovně, že zákon připouští polodenní vyučování jen na *jednotřídních* školách nebo v nižších třídách vícetřídních škol *venkovských.* Jde tu tedy pouze a jedině o děti našich venkovských obcí. Považujíli čeští poslanci z kruhů rolnických venkovské školy naše za vhodný materiál k experimentu tohoto rázu, a jsouli ochotni „prospěti“ financím zemským (effekt nebude tak veliký, jak se zdá) snížením zdatnosti těch škol, jež jim jsou nejbližší, nechceme dnes rozhodovati. Co nevidět se ukáže, jaké jest jejich stanovisko. Bylo by smutno, kdy by tento pokus nemělo nic jiného zmařiti než ohlášený již odpor poslanců — *německých!* *Vácslav Štech.*

V SEBRANÝCH SPISECH

Karoliny Světl

vyšla dosud následující díla:

Díl I.

Kříž u potoka. Román. S titul. illustra A. Brázdy.
Brož. zl. **1·50**, skv. váz. zl. **2·40.**

Díl II.

Zvonečková královna. Zapomenut pražský př běh. S titulní illustrací V. Olívy.
Brož. zl. **1·20**, skv. váz. zl. **2·10.**

Díl III.

Vesnický román. S titulní illustrací A Brázdy.
Brož. zl. **1·20**, skv. váz. zl. **2·10.**

Díl IV.

Černý Petříček. Pražský obrázek. S ti kresbou V. Olívy.
Brož. **60** kr., skv. váz. zl. **1·50.**

Díl V.

Kantůrčice. Z pohorského zákoutí. S titul kresbou V. Olívy. Brož. zl. **1·—**

Díl VI.

Pod starými krovy. Pražské povídk a obrázky.
Vycházejí v sešitech po **15** kr.

Žádejte sešit na ukázku!

Nakladatelství J. OTTY v Praze.

Nákladem J. OTTY v Praze vyšly následující

Spisy J. Arbesa:

Mesiáš. Román. 1256 stran. Za zl. 1·70, skv. váz. zl. 2·70.

Idylly utrpení a bídy. 284 str. Za zl. 1·70, skv. váz. zl. 2·70.

Silhouetty. Drobnokresby a črty. 111 stran. Za 20 kr.

Z víru života. Povídky a črty. 280 str. Za 60 kr., váz. 80 kr.

Akrobati. Romanetto. 163 stran. Za 20 kr., váz. 40 kr.

Newtonův mozek. Romanetto. 111 str. Za 10 kr., váz. 26 kr.

Ethiopská lilie. Romanetto. 343 str. Za 40 kr., váz. 64 kr.

Na skladě v každém knihkupectví.

Tiskem České graf. spol. „Unie“ v Praze.

Národopisný sborník československý. Red. Jiří Polívka. Sv. VI. Za 6 kor. Nákl. vlastním, v Praze 1900.

Lidové rozpravy lékařské. Pořádá dr. Lad. Haškovec. Čís. 3. Zdravotnictví veřejné a lékaři obvodní. Zkušenosti venkovského lékaře vypravuje dr. Leop. Batěk. Cena 60 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Der Nationalitäten- und Verfassungs-Conflict in Österreich. Von Rudolf Vrba. Za 4 kor. 40 hal. V komisi Cyrillo-methodějského knihkupectví G. Francla, v Praze 1900.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. V. seš. 5.—9. Úvahy vybrané z literárních, politických a náboženských spisů Josefa Mazziniho. S úvodem V. Clarkea přeložili Jos. David a dr. Gustav Žďárský. Sešit po 48 hal. Nakl. Jan Laichter, v Praze 1900.

Úplný soubor dosud neznámých písní lidových ze všech krajů českých. Vydává Karel Weiss. Hudebních květů roč. IV. čís. 2. a 3.

Ze světa zvířat. Slovem doprovází B Bauše. Seš. 11. a 12. Za 80 hal. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Čítárna českého lidu. Seš. 8.—11. Přivítan, kmet Staropražský. Seš. 11.—14. Cola di Rienzi. Sešit po 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Česká knihovna zábavy a poučení. Vydává Ústřední spolek českých profesorů. Pořádá Frant. Bílý. Seš. 74. a 75.: Za českou osvětou. Obrázky z dějin českého školství středního v zemích koruny Svatovácslavské. Napsal Jan Šafránek. Seš. 76.: O magnetismu a elektřině. Napsal dr. Vl. Novák. Sešit po 24 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Ottova Laciná knihovna národní. Čís. 178. Povídky. Napsal François Coppée, přel. P. Projsa. Cena 1 kor. Nakl. týž.

Ruská knihovna. Red. J. Hrubý. XXXII.: Spisy Ivana Aleksandroviče Gončarova. Sv. 1. Obyčejná historie. Román. Přeložila B. Herbenová. — Spisy Ivana Sergějeviče Turgeněva. VII.: Povídky z let šedesátých. Druhé vydání. Seš. 82. a 83. — Vzkříšení. Román hraběte L. N. Tolstého. Seš. 11. a 12. Sešit po 24 hal. Nakl týž.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 146.—149. Zpověď dítěte svého věku. Od Alfreda de Musset, přelož. Pavla Moudrá. Nakl. týž

Ludmila. Redaktor ThC. Jan Pauly. Roč. II. sv. 4.: O sousto chleba. Napsal F. J. Andrlík. Nakl. V. Kotrba, v Praze 1900.

Vilímkova knihovna. Úskalím. Novely od Jiřího Sumína. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Dobrodružné cesty. Cesta kolem světa za 80 dní. Napsal Jul. Verne, přeložil B. Klika. Za 2 kor. 40 hal. — Dobrodružství tří Rusů a tří Angličanů v jižní Africe. Napsal Jul. Verne, přeložil B. Klika. Seš. 1. Za 30 hal. Nakladatel týž.

Vilímkova knihovna Malého Čtenáře. Husité čili Čechy od roku 1414—1424 od Karla Herloše. Upravil Č. Tonder. Jan Žižka. Za 1 kor. 90 hal. Královic Marko. Dle Ivana Filipoviče vypravuje B. Klika. Nakl. týž.

Pokladnice mládeže. Sbírka spisů pro mládež. Pořádá Ant. Mojžíš. Sv. 72.: Pestré květy. Obrázky ze života i z knih od F. V. Vykoukala. Za 1 kor. Nakl. Al. Hynek, v Praze 1900.

Paříž a okolí. Praktický průvodce od Jindřicha Hanticha. Nakl. F. Topič v Praze.

Osm dní v Paříži. (Huit jours à Paris.) Rozpravy francouzsko-české. Sestavil Jindřich Hantich. Za 1 kor. Nakl. týž.

Sbírka rakouských zákonů. Sv. II. Exekuční řád ze dne 27. května r. 1896 č. 79 ř. z. s uvozovacím zákonem a zákony a nařízeními v platnosti zachovanými. Upravil Ant. Hartmann. Seš. 21. Sešit po 72 hal. Nakl. Vácslav Kraus, v Táboře 1900.

Soustavný přehled literatury a judikatury české nových justičních zákonů se týkající do konce r. 1899 vydané. Sestavil dr. J. O. Vorel. Za 1 kor. 40 hal. Nakl. týž.

Jedenáctý archeologický sjezd v Kyjevě. Píše P. Papáček.

Idea przewodnia powstań polskich Odczyt wygłoszony w rocznicę powstania listopadowego w Zakopanem. Przez J. Z. Nákl. Stefana Kowalského, v Krakově 1900.

La Pologne et la paix générale. Édition de l'Humanité Nouvelle, Paris 1899.

Kalendář politický za rok 1899. Sestavil dr. Michael Navrátil. Nákl. vlastním, v Praze 1900.

Slanský Obzor. Red. P. Hrubý. Čís. 1.

III. zpráva zemského výboru království českého o stavu a působnosti chorobinců v království českém zemským fondem podporovaných za rok 1897.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h., jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k 20 h.), 1881—1899 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 30. 1900. ČÍSLO 6.

Číslem tímto končí se **první půlletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy redakci zaslané.

Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. Dle původních pramenů sepsal František Palacký. Jubilejní vydání pro český lid. K tisku upravil dr. B. Rieger. Seš. 93.—96. Seš. po 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1900.

Františka Palackého spisy drobné. Díl II.: Spisy z oboru dějin českých. Sestavil dr. V. J. Nováček. Seš. 26. Seš. po 40 hal. Nakl. týž.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 351.—353. (Londýn—Lukavecký z Lukavce.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Severní Čechy. Seš. 11. Sešit po 1 k. 80 hal. Nakl. týž.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Seš. 39.—41. Pod starými krovy. Sešit po 30 hal. Nakl. týž.

Sebrané spisy Vácslava Vlčka. Seš. 13.—15. Zlato v ohni. Sešit po 30 hal. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Seš. 45.—47. Vácslav z Michalovic. Evropa. Anděl. Čerkes. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič v Praze.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Seš. 17.—19. V záři kalicha. Sešit po 32 hal. Nakl. týž.

Pohádka máje. Napsal V. Mrštík. Druhé vydání. Seš. 14. Sešit po 40 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Andělská sonáta. Napsal Jos. Merhaut. Seš. 10. Sešit po 32 hal. Nakl. A. Píša, v Brně 1900.

Repertoir českých divadel. LXX.: Přišla do rozumu. Veselohra o 3 dějstvích. Dle stejnojmenné humoresky K. Světlé napsala Eliška Krásnohorská. Cena 1 kor. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Dramatická díla F. X. Svobody. Svaz. III.: Čekanky. Veselohra. Cena 1 kor. 40 hal. Nakl. týž.

Paříž. Básně Em. ryt. z Čenkova. Cena 1 kor. Nakl. Grosman a Svoboda, v Praze 1900.

Mistra Jana Husi Postilla. V novočeské transkripci dr. V. Flajšhansa a s illustracemi Lad. Nováka. Seš. 7. a 8. Sešit po 60 hal. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

J. A. Komenského Labyrint světa a ráj srdce. Vydání úplné. Rozborem a výkladem opatřil Frant. Bílý. Nakl. J. Barvič, v Brně 1900.

Stará Praha. Sto akvarelů Vácslava Jansy. Popisuje Jan Herain. Seš. 9. Za 5 kor. Pořádá a vlastním nákladem vydává B. Kočí, v Praze 1900.

Přednášková knihovna. Red. dr. Luboš Jeřábek. Čís. 9.: O státním právě českém. Stručně vykládá dr. Jos. Kalousek. Nákl. Pražského klubu.

Od nastoupení Badeniova do odstoupení Thunova. II. díl Politických dějin národa českého od roku 1861. Napsal Adolf Srb. Seš. 4. Sešit po 48 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

O tvorstvu předvěkém. Nauka o zkamenělinách. Napsal dr. Filip Počta. Seš. 18.—20. Sešit po 48 hal. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Kapesní slovník česko-polský. Sestavil F. A. Hora. Pomocí České akademie. Seš. 4. (Hloušek—I.) Sešit po 45 hal. Nákl. vlastním.

Zachování starobylého a krásného vzhledu Prahy hospodářským a finančním prospěchem Pražského obyvatelstva. Přednáška dr. Luboše Jeřábka. Nákl. spolku majitelů domů pro Nové Město Pražské a Vyšehrad.

E. St. Vráza Cesty světem. Kniha 1. Napříč rovníkovou Amerikou. Seš. 26.—28. Sešit po 60 hal. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Věstník České akademie císaře Frant. Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Red. dr. Boh. Raýman. Roč. IX. čís. 3. Nákl. České akademie, v Praze 1900.

Zdravotní slovník. Poučení o věcech lékařských pro kruhy širší. II. rozmnožené vydání. Red. dr. K. Chodounský a dr. J. Thomayer. Seš. 10. a 11. Sešit po 80 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Lidové rozpravy lékařské. Pořádá dr. Lad. Haškovec. Čís. 4. Žena těhotná. Napsal dr. M. Jovanovič-Batut, přeložil dr. K. Bulíř. Cena 60 hal. Nakl. týž.

Psáno ženám. Napsal dr. Duchoslav Panýrek. Cena 3 kor. 80 hal. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

R. 1900. Čís. 6.

OSVĚTA

Uhry či země uherské.

Situace neruských Slovanů stává se co den kritičtější, jelikož mimo historické jejich nepřátele jim hrozí nové nebezpečí: že se stanou obětí veliké srážky nebo nového kompromisu mezi Ruskem a Německem, mezi dvěma státy nejen vojensky nejsilnějšími, ale i hospodářsky a kulturně nejmohutnějšími, blížícími se k svému ideálu obrovskými kroky.

Nechme však zatím tyto dva obry a zůstaňme doma. I zde při každém kroku nejen narazíme na dějinné překážky svého národního vývoje, ale potkáme i odpůrce nové také ve vlastním národě. U všech neruských slovanských národů existují více nebo méně silné strany, jichž hlavním neli jediným účelem jest otročiti cizině. A od nedávna má i národ český stranu, jež prohlásila se sice za českou a lidovou, ale programem svým jest kulturně německou a politicky rakouskou. Již samo faktum, že jsme se národně posud tolik neuvědoměli, by se aspoň z našeho středu nemohli tvořiti podobné organisace, jest velmi povážlivo. Povážlivějším však jest to, že i v stranách, jináče národních, není dostatek smyslu pro přesnost v pojmech a pro důslednost v zásadách. Z toho nedostatku vyplývá hlavní naše politická chyba, že se totiž nedovedeme politicky orientovati a že zvláště v nejnovější době bloudíme, jakkoli máme jasný a určitý cíl, drahý a veliký ideál. Nedbajíce o všestrannou a důkladnou znalost sousedních poměrů nemůžeme býti vytrvalí ve svém spojenectví ani nesmířitelní ve svém boji politickém a národním. Jsouce osamoceni jsme nuceni vésti politiku kompromisní, neli kompromittující.

Nemíním zabývati se tu naší osamoceností v politice mezinárodní a z ní vyplývající tísní a sklíčeností celého veřejného života. Myslím jen na to, že i „doma,“ v této říši, každý slovanský národ provádí jen „svou“ politiku, „svou“ proto, že následkem osamocenosti své každý musí více méně prováděti politiku cizí.

Když si člověk vzpomene, s jakým sebevědomím jsme vstoupili do ústavního boje počátkem let sedmdesátých, těžko pochopiti dnešní naši ochablost a povolnost v životních požadavcích našich. A přece

příčina toho jest velmi jednoduchá a pro nás tak zahanbující, jako pro Francouze bylo mínění jejich, že v Rakousku žije národ rakouský, jenž rakousky mluví, píše, cítí, tvoří, žije.

Francouzi se dnes znenáhla léčí z této nevědomosti své, my však Slované jako bychom se do ní chtěli důkladně ponořiti.

Vezměme jen do rukou jakoukoliv přednášku o veřejném právu této říše, ba přečtěme si i důkladná jinak díla veřejnoprávná, poslyšme přednášky o státním právu českém, všimněme si lépe politických článkův a zpráv, a velmi často najdeme název „Uhry" i pro Charvátsko, a v nejlepším případě potkáme se s jmenem „země uherské" v tom smyslu ovšem, že i Charvátsko je takovou zemí.

„Neníli naše neznalost větší, není tak zle; jedno nebo dvě slova nás nezabijí," namítne snad někdo, a jiný snad k tomu ještě s ironickým úsměvem podotkne: „Sami sebe nazýváme zemí rakouskou, máme býti a budeme tak skrupulosní k zemím a národům cizím? Na pouhém názvu málo sejde."

Pravda, pouhé slovo nerozhoduje, ale za slovem je myšlenka a za myšlenkou síla. A v slově Uhry, pro něž Maďaři nemají jiného výrazu než Maďarsko (Magyar-ország), jest idea nedotknutelnosti, nedílnosti a jednotnosti ***maďarského národního*** státu od Karpat až k Jaderskému moři. Dnes to již není jen idea, nýbrž ***z velké části*** hotová skutečnost, které dodává zvláštního významu každý, kdo ji pokládá za ***úplně*** provedenou.

A Češi to dnes — více méně bezděčně — uznávají ani netušíce, jak tím posilňují maďarskou posici. Maďaři této posily dobře užili. Kdykoli český národ vynutil na Vídni uznání svou vnitřní organisací a svým politickým vědomím, pokaždé přichvátaly „Uhry" a zmařily vyrovnání Vídně s národem českým. Připomeňme si třeba jen poslední éru Thunovu a jásot Maďarův, že přece nedojde k federalismu, anebo, jak oni pravili, k trialismu česko-uhersko-rakouskému.

Jest na bíle dni, že by z Pešti nemohli tak často přijížděti do Vídně, kdy by charvátské opposiční hnutí poutalo jejich sílu, která ***mimo*** hranice uherské je tak chatrná, že malá Rěka — přese všecku porušenost italských předákův Rěckých — dala jim poměrně tolik práce, jako Boerové Angličanům. Ale takový útok, či lépe řečeno, taková obrana je možna jen ***mimo*** hranice uherské.

Charvátsko je mimo tyto hranice, a to nejen na základě svého historického práva, nejen na základě positivních státních základních zákonův (§§ 56, 57, 59, 61, 65, 66, zák. člán. I. z r. 1868), ale dle skutečného právního vědomí samých Maďarův. V praxi totiž každý Maďar jedná dle toho přesvědčení, že za Dravou jest jiná země, jiný stát — Charvátsko, Horvath-ország.

Teprve následkem této skutečnosti nabývá velikého významu charvátská autonomie vůbec a charvátský sněm zvláště. O Charvátsku je všude jinde více zmatených a chybných náhledů než mezi Maďary samými. V maďarských školách se sice učí, že koncem 11. a počátkem 12. století maďarští králové Ladislav a Koloman dobyli Charvátska zbraní a mocí sobě Charváty podmanili; v novinách redigovaných židovskými špekulanty se charvátský sněm nazývá sice provinciálním

shromážděním, a charvátský stát autonomní částí Uher; s ministerských křesel stále vždy častěji se prohlašuje, že vyrovnání z r. 1868 není mezinárodní smlouvou, ačkoli to jasně ukazuje poslední § 70, nýbrž že jest to ***říšský*** zákon uherský dávající širokou ***zemskou*** autonomii jedné provincii (vyrovnání umluvilo 12 delegátův sněmu charvátského s 12 delegáty sněmu uherského, a potom každý sněm přijal je zvláště a pro každý stát bylo zvláště sankcionováno; pro Charvátsko jako zák. čl. I. že dne 8. listopadu 1868; pro Uhry jako zák. čl. XXX.). Jest pravda i to, že si maďarská vláda dovoluje přímý dohled na školství, soudnictví a správu charvátskou, ale vše to nic nepomáhá, jelikož i v intelligenci i v lidu z obou stran Drávy žije mocné přesvědčení, že zde hraničí nejen dva národové, ale i dva státy. V Charvátsku jest ještě mnoho lidí národně i politicky velmi málo uvědomělých; ale není tam člověka, jenž by si o zpupném Maďaru nemyslil: Chcešli se roztahovati, jdi si do Maďarska. A jestliže posluchač není uředník, uslyší tuto myšlenku s velmi jadrným kommentářem.

I sami Němci a Maďaři přistěhovavší se do Charvátska z Uher stojí na stanovisku, že přišli do druhého státu. Důkazem jest i toto faktum, že také němečtí protestanti všemožně se přičinili o to, by nepatřili k seniorátům uherským, nýbrž aby pro protestanty charvátské byla zřízena zvláštní evangelická církev charvátská, což se jim i podařilo.

A toto vědomí o territoriální oddělenosti státu charvátského od státu uherského doplňuje a upevňuje hluboké a všeobecné přesvědčení, jež jest právě v lidu nejsilnější, že v Charvátsku může zákonitě vládnouti jenom bán. Dnes sice bána navrhuje „společný“ uherský ministerský předseda, ale zde se jedná hlavně o to, že i dle positivních základních zákonův i dle právního přesvědčení nejširších vrstev národa charvátského a maďarského Charvátsko a Uhry nejsou jen dvě různá slova, nýbrž i dvě různé ideje, dva různí političtí činitelé. A proto jest v Charvátsku poměrně snadno nejen otřásti maďarskou nadvládou, ale i navždy ji povaliti mohutnou pakou tohoto charvátského vědomí, jež nelze nazvati ani výhradně státoprávním, ani výhradně ethnografickým, jelikož kromě živlu politického a národního jest zde i živel ethnografický, podobně jako jest to v Čechách hledě k Bavorsku, Sasku a Prusku. Není toto vědomí ani dosti silné pro takové politiky, kteří smýšlení lidu hledají jen v hlučných projevech, v četných shromážděních a v písemných protestech. Kdo však seděl u krbů selských, kdo poslouchal hovory u pastýřských ohňů, komu neuniklo šeptání stařen a přervané věty mladíkův, koho neinformují o vlastním národě cizí žurnalisté a o slovanském charakteru autoři němečtí, ten dovede oceniti velký význam toho, že vedle tří úplně nezávislých slovanských států na Balkáně existuje ještě čtvrtý, v diplomatických sborech evropských sice neznámý, ale pro další utvoření poměrů v této říši nad míru významný. Neboť tento stát drží jednou rukou klíč Dunaje a druhou břeh Adriatického moře, a mimo to opírá se na jedné straně o lid slovinský, na druhé o lid srbský, jenž ve svém srdci s celou duší přeje vítězství charvátským bratrům nad společným nepřítelem.

Charvátsko mnozí počítají mezi země uherské proto, že vědí něco o koruně sv. Štěpána, jež materiálně jest sice jenom jedna, ale právně

jest dvojí: koruna krále uherského a koruna krále dalmatsko-charvátsko-slavonského. A kdy by tak i nebylo, nedávají koruny právo národům, nýbrž národové korunám, zvláště národové, kteří dovedli zachovati pevnou půdu pod nohama a svým i nepřátelským sousedům vštípiti přesvědčení, že jsou v každém ohledě organismus zvláštní.

Štěpán Radić.

Z korrespondence Josefa Manesa.

K jeho 80. narozeninám

podává

Renáta Tyršová.

Dne 12. května bylo tomu 80 let, co se narodil Josef Manes.[1] Nerada bych, aby výročí toto ostalo nepovšimnuto, a považuji takřka za povinnost piety k památce Manesově, abych v tuto dobu v Osvětě zas jmeno jeho připomněla. Přineslať Osvěta první rozsažnější životopis Manesův, z péra jeho starého druha Herolda, hned v roce po smrti jeho; o deset let později podala obšírnou zprávu o souborné výstavě mistrově, a v Osvětě také bylo zdůvodněným slovem v článcích dr. Tyrše (r. 1879) poukázáno k vlivu Manesova umění na mladé umělectvo, které se k dědictví jeho hlásilo.

Co tentokráte zde podávám, jest jen malý příspěvek k charakteristice našeho mistra. Osobnost jeho tak různě se obráží ve vzpomínkách osob rok za rokem řídnoucích, kteréž ho znaly a s ním obcovaly, a individuálností a názory těchto známých jeho bezděky se přibarvuje, tak že každé bezprostřední svědectví, v němž povaha a spůsob cítění Manesova se zrcadlí, musí nám býti dvojnásob vítáno.

Takovým bezprostředním pramenem jest ovšem hlavně korrespondence Manesova; bohužel jest jí poskrovnu zachováno, neb aspoň přístupno. Listy, které Manes z ciziny a z venkova sestře a snad bratru psával, byly — jak mě důvěrný přítel rodiny ujistil — Amalií Manesovou téměř úplně zničeny. Z toho, co náhodou se zachovalo, je zřejmo, jak hluboký pohled do vzájemných styků této rodiny umělců by listy tyto byly poskytly. Avšak Manesové byli lidé nervosně nedůtkliví a všelikého vynášení důvěrných záležitostí báli se až příliš úzkostlivě. „Spal pro Boha ihned toto psaní," čteme v dlouhém listě Amalií Josefovi do Mnichova zaslaném, i stalo se jistě jen náhodou, že bratr sestřině důtklivé prosbě nevyhověl.

Již před lety pátrala jsem po korrespondenci Manesově a tehdy se mi též laskavou ochotou dobrého přítele Manesova, zasloužilého

[1]) Datum narození Manesova je, pokud vím, všude nesprávně uvedeno, nejen ve zprávách a článcích na rychlo pořízených, při kterých nebývá kdy o správnosti kolujících dat se přesvědčiti, ale též v publikacích, jako jest Památník České akademie; i tam prof. K. B. Mádl — po jiných — udává rok narození Manesova chybně.

moravského badatele dr. Wankla, dostala do rukou řadu dopisů, kteréž jsem, po jeho přání, do knihovny Českého musea uložila. Mnohý z dopisů těchto obsahuje zajímavé detaily o názorech Manesových na řešení úkolů uměleckých, a všechny zajímají nás jako zrcadlo, v němž ryzí, přese všechno oprávněné sebevědomí skromná povaha Manesova rozličnými podrobnostmi se obráží; skrze praktické otázky, jimiž se většina listů obírá, tam, kde pisatel náladě své dává průchod, probleskuje ona hluboká tesknota, která duši našeho velikého mistra skličovala, trpký pocit spoutaného orla, jemuž těsné vězení „poměrů“ brání široké peruti k volnému letu rozepnouti.

Osmero listů paní Wanklové do Blanska adresovaných jedná ponejvíce o praporu, jejž hrabě Salm pěvecko-čtenářskému spolku Blanskému věnovati hodlal a jehož opatření v ruce Manesovy vloženo. Listy byly psány r. 1864, asi od února do srpna, poslední pak na počátku zimy; nejsou datovány a jsou psány po německu. Manes byl Pražské dítě a prošel tudíž v letech dvacátých a třicátých jen německými školami; později, když se v něm probudilo české vědomí, snažil se mu ovšem dáti výraz spíše svým uměleckým cítěním a tvořením než mluvnickými a pravopisnými studiemi. Nesmí nám tedy býti divno, když svou korrespondenci s paní Wanklovou zahajuje takto psanou českou větou, patrně velmi pracně sestavenou: „Milost paní! Racte odpustit že na Váš ctěny dopis německy odpovidam! Neměl jsem přilešitosti jiz dráhny čas abych v mě máteřcine tolik zběhlosti pérem byl dosáhl abych nebyl posud chybám pravopisnym, nebo do konce pravému nedorozumění vysazen“ — načež již pokračuje hned po německu, „a znovu za prominutí prosím, že teprv nyní k dobrotivému dotazu odpovídám — vina spočívá hlavně v úkolu samém, neboť při ornamentálných úlohách bývá při zdánlivě lehkých motivech často třeba dost houževnatosti, než se docílí organického celku. Poznáte, milostivá paní, že jsem se vynasnažil užiti rozličných druhů řešení. Úkol je stížen tou okolností, že věcně napřed pevně jest ustálen. Okázal jsem přiložené skizzy příteli Havránkovi, zdá se mu — jako mně — skizza B býti nejpřiměřenější, nicméně si dovoluji též za jiné ještě slůvkem se přimluviti. Tak za skizzu C a D. Červená polovina na těchto skizzách nesmí vás másti, byl to ode mne jen pokus, neboť souhlasím spíše s půdou bílou. Místa v ornamentu, která jsem šedou tónoval, znamenají stříbro. Na všech skizzách přidržel jsem se přesně charakteru 10.—12. století. Jen na př. skizza D má, aspoň v dosavadní nevytříbené podobě listů lipových, svým naturalismem něco moderního do sebe. Skizza D je organicky dobře řešena a vypadala by, až by jednotlivé části, jako listy a květy, byly propracovány, docela švarně. Skizza C: Lipový list a květový ornament pučí z písmen — také tento způsob má mnoho dobrého do sebe. Skizza D: Zde jen hořejší polovina je nakreslena, ratolesti lipové ještě nejsou ve vržení prořešeny. Nahoře dva posvátní krahujci, kteří ovšem dole by odpadli. Tuto skizzu mám rád hlavně pro užití těchto, od našich otců tak ctěných krahujců. Středu by se pak dodal tvar korunovitý. Skizza E má též pěkné partie a je v slohu stará. Skizza F — první vzor je též k potřebě, lipové špičky by při prokreslení ornamentu shora i zdola čelily k písmenům. Skizza A jest nezměnitelná

orlice, zde mohl by po způsobu vojenských praporců býti střídavě zbarvený lem. Nemiluji však těchto okrajů, protože dobře nesouhlasí se starší stylistikou. Dobře by se na okrajích nesly jemné úzké třásně. Co se barvy na druhé straně praporu týče, doufám, že bude rozhodnuto pro bílou. Prosím tedy, abyste mi o přiložených návrzích svůj úsudek podati ráčili."

Když Manes obšírně vyložil výsledek svého jednání s vyšivačkami, z nichž jedna 650, druhá 800 zl. za svou práci žádala, slibuje ještě hrot praporu — dle přání objednavatelů — nahraditi orlicí.

Z listu toho, v němž o pěti různých řešeních jedné ze stran praporu se zmiňuje, návrhy své rozbíraje, nahlížíme podrobně v onen způsob tvoření Manesova, pro svědomitost a autokritiku až vahavý, který mu již na akademii způsobil nepříjemné výstupy s ředitelem Rubenem, když svůj obraz „Petrarka u Laury" vždy znova a jinak si rozvrhoval. Zároveň však poznáváme bohatost a pružnost Manesovy fantasie, který ze skrovné poměrně zásoby motivů, vesměs v charakteru 10.—12. století držených, vždy zas nové celky ornamentálně upřádati dovedl. Jak rád i v ornamentálné úkoly vkládal hlubší myšlenku, dokazuje zmínka o krahujcích našim otcům posvátných. [1])

Volba mezi návrhy učiněná dopadla dle vkusu jeho; píše o tom hned na počátku druhého listu: „Skizzy, jak vidím z Vašeho vzácného dopisu, v podstatě uspokojily. Volba laika je pro mne vždy zajímava. Tentokráte předpokládám, že vkus milostivé paní rozhodoval, neboť volba skizz s ornamentem krahujcovým vyšla z pravého citu." Však již musí zase mluviti o dalších, zdánlivě malichernych, však pro konečný výsledek podobných dekorativních úkolů často rozhodujících záležitostech. „Milostivá paní klade mi otázku, zdali látka a stuhy praporcové jsou již pojaty do ceny vyšivačkou naznačené? Oznámená mnou cena týče se přesně jen obou stran praporu. Že však, jakož si přejete, mám orlici zmenšiti, bude cena za vyšívání o to skrovnější. Na druhé straně však skizza B, která jsouc jednodušeji držena, levnější byla označena, bude zas o něco nákladnější nastalou změnou, totiž tím, že krahujci mají býti v zlatě provedeni. Myšlenka tato se mi velmi zamlouvá a navrhuji k ní ještě dodatek, že by totiž květy lipové (jen skrovné počtem) a pak středová ozdoba, která jako korunu tvoří, též v zlatě byly provedeny. Teprv za práce mohu ovšem posouditi, budeli tato změna vhodná. Žerď praporovou objednám a nakreslím později též orlici pro modeléra. Žerď bude asi za 6 zl. Vynasnažím se uskrovniti ornament na straně nápisové, budeli se to moci státi bez škody, abych docílil nižší ceny." — Dále se z listu dovídáme, že Manes hedvábí na prapor v obchodě Hulešově vybíral, a jakou modř (ein kräftiges Himmelblau) doporučuje. Končí ujištěním, že již počal kresliti kartony.

[1]) Symbolický živel v ornamentice Manesově zvlášť zřejmě v obrubách illustrací k rukopisu Kralodvorskému vystupuje. Poukazuji tu mimochodem jen k hvězdnaté obloze na druhém listě („luna v noci bieše"), k motivům úzkostných ptáčat, kde v textu o cizím úsilí je řeč, na obrubu, kde lev draku v hrdlo se zakusuje, což se vztahuje k místu, kde mužstvo Zábojovo vraha potírá. Jest to ovšem symbolika plasticky jasná, v duchu starých rukopisných maleb výborně cítěná.

Ale hned po odeslání tohoto listu vzpomněl si Manes, že na všechno, co chtěl určitě věděti, se nezeptal, i posílá rychle nové psaní, aby paní Wanklové dvojí odpověď ušetřil. „Jde o stuhy praporové, mámli návrhy k nim také kresliti, a jaké nápisy na ně budou dány. Rovněž šířku a počet stuh by bylo nutno naznačiti. Ještě si dovoluji poznámku vzhledem k učiněnému již novějšímu rozhodnutí stran velikosti orlice. Nakreslil jsem do dané plochy látky (6′ výšky k 6½′ šířky) orlici v určené velikosti 3′ — avšak připadá mi nyní na prostoře té malá, neboť to vždy seslabuje na dálku dojem, když na velké ploše heraldická partie nepřijde dosti k platnosti. Když výše orlice určena byla na 3′, vybývá dole a nahoře prázdné plochy asi 1—1½, což se mi zdá příliš mnoho. Lepší byl by poměr 4′ — k 6′ výše plochy. Vím sice, že nemám práva do těchto věcí zasahovati, avšak nemohu se zdržeti, abych svůj cit při tom svědomitě vyslovil."

Se vzácnou skromností podřizuje tu náš mistr práci svou rozhodnutí objednatelovu, věda, že otázku nákladu sluší při podobných úkolech bráti v úvahu, — jeho uměleckému citu se změna v řešení příčí, podotýká to svědomitě, ale nevypíná se nadčlověcky nad praktické stanovisko „buržoův."

Též v dalším listě Manes vyslovuje starosti o praporovou zakázku, kterou pro churavost musel trochu zanedbati; píše: „Byl jsem několik dní nemocen a musel jsem i ležeti! nehledě k ošklivým bolestem, trápila mne i ztráta času. Prudké nastuzení — lékař tu obludu nazval ischias — ulovil jsem si nejspíše, když jsem na zámeckém vrchu pod širým nebem kreslil studii. Jelikož počasí je škaredé, nechodím ještě do atelieru a pracuji malé návrhy doma. Oba veliké barevné kartony jsem vyšívačce již odevzdal, také látky — bílou a modrou; modř, kterou jsem v prvních dnech mohl sehnati a které jsem M. Pí. poslal vzoreček, se mi nelíbila, byla mi v tónu příliš temná a červenavá. Proběhal jsem opět a opět celé město, až jsem konečně k velké své radosti nalezl pravý tón a pravou kvalitu. Obě barvy koupil jsem u Kaskalinové, jež má nejlepší francouzské zboží. Také vyšívačku jsem volbou látky uspokojil, protože dává dykytě přednost před grosgrainem. Dnes byl u mne přítel Havránek, i prosil jsem ho, když ještě nevycházím, aby se u vyšívačky podíval, jak věc vypadá. Svůj díl práce jsem pilně a zřetelně provedl, i doufám, že také vyšívačka to učiní." Dále rozpisuje se Manes o stuhách praporových, nevěda, kolik jich má býti a jaké. Potom pokračuje: „Dovoluji si zaslati kresbu k stuze, jednak abych měl jistotu o správnosti uspořádání, za druhé vzhledem k stuze, jejíž věnování očekáváte — neboť se v podobných případech obávám, že by se snadno mohla státi chyba co do slohovosti a že by ti pánové pak místo byzantinského ornamentu obdrželi cosi na způsob zvonkového pasu — kytičky růží a pomněnek. Tyto květinky sice též já miluji, ale užívám jich při méně vážných intencích. Nechtěl jsem svým projevem obavy říci něco zlého — vždyť neznám vkusu dárkyně, — ale zkušenost mě poučila, že jsem měl obyčejně pravdu. Má skizza k stuze má přesnou míru vzorku, který přikládám. Dovoluji si též zaslati na ukázku zběžnou skizzu hrotu na žerď. Na ní jest ovšem jen motiv všeobecně naznačen, a bylo by třeba ve všech částech

to propracovati. Myslím, že motiv postaviti orlici na varyto by byl dobrý a nový!" Avšak zase přicházejí Manesovi pochybnosti, co se týče ceny (60 zl. u Grohmanna), i prosí, čím by se měl spraviti. Oznamuje také, že zapravil účet za látku, a prosí za brzkou odpověď, an prý má před sebou velmi mnoho zaměstnání a později by nesnadno od jiných svých prací se uprázdnil. V doušce ještě připojuje nové vysvětlení ke skizze hrotu. „Vlastní, pravé rozpjetí křídel se okáže teprve při protříbení návrhu, a třeba též vzíti zřetel na pevnost."

Komplikovaný úkol, který Manes z přátelské ochoty všestranně na se vzal, vyžadoval ještě mnohého dorozumívání. Manes nebyl omrzelý a dohodoval se o každé maličkosti i ve věcech, které s úkolem navrhovatele vlastně už nijak nesouvisely. Ostatně byl dekorativní cit jeho tak jemný a nedůtklivý, že raději podnikl leckterou chůzi, jen aby volbou materiálu a provedením nebylo dojmu jeho koncepce uškozeno. A v Praze, kde ani dnes ještě provedení mimořádných umělecko-průmyslových prací bez obtíží se nepořídí, bylo tehda v tom ohledu obratných a spolehlivých pracovníků velmi poskrovnu. V pátém listě svém k paní Wanklové vyslovuje Manes nejen politování nad zprávou o churavosti její. „Kdy bych jako Aeol vládl proudy vzduchovými, poslal bych v tu chvíli na Blansko vlahou spršku květů, kdežto sám bych po přestálých utrpeních ve vší skromnosti se pokoušel udolati rakouské krátké. Nelítostná zima minula, líbezné jaro nás nebohé měšťáky zatím pozdravuje pouličním blátem." O praporové záležitosti dává pak další podrobné zprávy. „Vše jest již objednáno. Tyto dni jsem akvarelem namaloval hrot žerdi, má ho nyní prof. Popp a modeluje orlici. Také žerď bude v brzce hotova. Jen s vyšívačkou mám velké soužení — pořád ještě řádně nepracuje, chce dříve odbyti jiné objednávky. Povzbuzoval jsem opět a opět svého milého, přísného přítele Havránka, aby ji za tou příčinou navštívil, ale zdá se, že i on pozbyl odvahy, a tak stojím chudák před nepřátelskou hradbou sám. Vyšívačka chce všechny své otrokyně zároveň do té práce zapřahnout, tvrdí, že se to tak jedním úsilím lépe provede. Budu pak přísně přihlížeti, aby žádná přestávka nenastala. Nápis ‚Sláva Vlasti' hodil by se nejlépe na modrou stuhu. Tři stuhy by pak podávaly dohromady barvy moravského znaku. Račte mi, M. pí., v té příčině dáti určitý rozkaz. Buď by se na modrou stuhu dal stejný ornament jako na červenou, aneb, co by se lépe hodilo, jednodušší výzdoba. Až na event. tento návrh nemám já ze své strany již nic více na práci, než střed části, která se má ještě provesti. Dovoluji si naznačiti, že pro svou osobu žádám honorář 100 zl."

Ježto dle listů Manesových náklad na prapor obnášel asi tisíc zlatých, jest těchto deset procent z výrobního nákladu honorář více než skrovný, zvláště když na něj Manes komponoval asi 10 návrhů, udělal dva veliké barevné kartony, prokreslil trojí ornament na stuhy a podrobně provedl orlici hrotu, nehledě k všelikým pochůzkám a mnohému jednání s výrobci.

Dopis šestý psal Manes zase v jasnější náladě, ač je v podstatě výpočtem nesčíslných mrzutých pochůzek a starostí. Líčení svých trampot s vyšívačkou illustruje v něm dvěma výbornými kresbičkami, v nichž se vypodobnil, jak dlouhými kroky stoupá nahoru k vyšívačce, která

objemné své tělo sklání nad rámem v horlivé práci. Předem táže se v dopise, máli i hřebíky a porty ku praporu objednati, a pokračuje: „Prohledl jsem si tyto dni prapory Hlaholu a Sokola,[1]) které špatným zacházením hned za nova velice trpěly, velikých oválních hřebů s vrytými hesly jest 13, mezi nimi jsou vtlučeny obyčejné nábytkové nýty, ovální hřeby jsou rovnoběžně s žerdí zatlučeny. Žerď je dnes hotova a hodlám ji okamžitě nákladním vlakem vypraviti. Musí, jak mě lakýrník ujišťuje, ještě býti vložena do bedny, aby hrubým zacházením nosičů nevzala škody. Hrot praporu dohotoví Grohmann, kam jsem k vůli korrektuře již nesčíslněkráte zajíti musel, příštího čtvrtka. Náklad na něj se podstatně zvýšil účtem modeléra, jemuž ovšem nebylo lze se vyhnouti. Mým úkolem bylo při tom vyhověti zúplna požadavkům uměleckým, aby z kusu stříbra se urobilo umělecké dílo, odpovídající vzdělanému vkusu objednavatelů. Kdy byste znala míru schopností našich řemeslníků, pochopila byste, jak jest obtížno neobvyklé úkoly s nimi ku přesnému vyřešení přivesti. Viděl jsem hrot zase včera' bude půvabně vypadat a je přesně v slohu držen. Obávám se jen, že celá věc bude hodně těžká, a soudím, že by nebylo od místa, kdy by budoucí statečný praporečník již nyní své svaly octem a líhem natíral. Nyní však přecházím od lehčí části k části nejtěžší, totiž k — (závažná vyšívačka jest tu perem nakreslena). Vzpomínám si, jak je škoda, že hned z počátku když se o to jednalo, aby celý úkol mi byl svěřen, několik týdnů bezvýsledně minulo, škoda jich. Hned, jak jsem poslední list M. pí. obdržel, zašel jsem k vyšívačce, ač jsem tam den před tím byl, a zapřísahal jsem ji ve jmenu všech svatých, aby se svým dílem byla hotova v určený čas. Slíbila, že třináctého bude hotova. Dojdu tam však ještě a pokusím se, abych práci dvanáctého dostal, a poslal bych pak prapor sešitý a olemovaný hned jako rychlozboží.

Slavný pěvecký spolek hodlá, jak se dovídám, býti šestnáctého v Praze, a to nikoli bez praporu, bez posvěceného praporu. Muselo by se tedy svěcení odbyti v Blansku asi 14.—15.?[2]) Račtež mi dobrotivě dáti co nejdříve o těchto usneseních vysvětlení. Vyšívačka tvrdí, kdy by postupovala jinou methodou, kdy by totiž brala silná zlatá a stříbrná vlákna, že by práce rychleji pokračovala, ale že by tím dojem vzal ujmu. V to ovšem je nesnadno vniknouti.“ — Když pak ještě některé podrobnosti svých trampot s vyšívačkou vyložil, dodává Manes: Je to zlý boj a soudruh Havránek již dávno složil zbraně, já však setrvávám vystavuje se bombardementu nebeských růží. — Má nedůtklivost postřehla v posledním listu M. pí. cosi, z čeho se domnívám, že jste ráčila být nemile dotčena mým delším mlčením. Vaše poslední psaní bylo tak plno dobrého rozmaru a tak velice dobrotivé, že by mé chování, kdy by bylo zaviněno liknavostí, bylo v skutku výtky hodno. Jelikož však nemohu se vší upřímností vylíčiti celou tu řadu nesnází a překážek, které mi cestu tarasily, musím jen pokorně prositi za od-

---

[1]) Oba jsou rovněž prací Manesovou, na hedvábí olejovou barvou malovaný prapor Pražského Sokola je dnes již zcela roztřepen a rozpukán; k užívání jest pořízena vyšívaná kopie.

[2]) Slavnost konala se v skutku 14. srpna 1864 v Sloupě.

puštění. Chci býti s Vámi, M. pí., v dobré shodě a nerad bych postrádal důkazů Vašeho roztomilého ducha. Vaším laskavým prostřednictvím smím být účasten slavnosti svěcení, budeli mi možno, s radostí užiju pozvání.“

Starostí Manesových, s artistickou stránkou praporu nesouvisících, nebyl ještě konec. V dalším listě k pí. Wanklové se jich podrobně dotýká. „Bylo mi s podivením, že můj nápad — jednotlivé části praporu o sobě zaslati — způsobil nepříjemné leknutí, myslil jsem, že tak dobře udělám, neboť jsem předpokládal, že transport bude tím snazší a že sestavení kusů mohlo by se provesti za příprav k slavnosti. Nyní však poznávám, že úplné sestavení praporu zde na místě je nutno. Okamžitě objednal jsem stříbrné třepení, tolikéž stříbrné hřeby (13 kusů) u Grohmanna. Tyto hřeby budou večer hotovy, jedná se však ještě o vyrytí slov -- majíli tam býti jmena kmoter, nebo, jako na praporu Hlaholu, hesla — Ráznost — Láska k zpěvu — Bratrství — Svoboda — Vytrvalost — Vroucnost — Šlechetnost — Rovnost — Něžnost — Osvěta — Láska k vlasti — Nadšenost — Bodrost . . . Počasí jest prabídné,“ stojí na konec v dopise, „nastudil jsem se a vrátily se mi revmatické bolesti. Jsem nešťasten nad tou neustálou zimou a jednotvárně zbarvenou oblohou. Výraz účasti, jímž poslední dopis Váš vyznívá, opravdově mne potěšil. Chápu úplně slunný obraz života, který mi stavíte před oči naproti osamělosti.“

Tím korrespondence praporu se týkající byla ukončena. Manes zajel si k slavnostem na Moravu [1]) a při té příležitosti navštívil Macochu a údolí Punkvy, kde „celé hodiny poseděl v tichém pozorování krás údolí a komponoval v duchu obraz, který sice byl navržen, ale nikdy ku provedení nedospěl.“ [2]) Navrátiv se do Prahy psal po čase paní Wanklové i jejímu choti. Rozervaná nálada jeho duše v té době a roztrpčenost nad domácími poměry uměleckými je z obou listů zřejma. Oba též otvírají pohled v celou hloubku citu Manesova, toho měkkého citu, jemuž jest třeba k srdci přátelskému se přimknouti a jenž projev náklonnosti vřelým vděkem oplácí.

V jednom listě píše Manes: „Račtež, M. pí., odpustiti, že po uplynutí několika neděl dávám znamení života — promiňte mi laskavě každou výmluvu! Nacházím se opět v starých poměrech, jichž nepříjemnosti mi po výletu do krásné boží přírody připadají ještě škaredějšími. Ale všechna opravdová jakož i domnělá protivenství nevyhlazují z mé paměti slastné obrazy z Blanska, kteréž jsem ve svém srdci uzavřel! Přepůvabné byly ty dva dni, kolik požitků přírodních bylo mi v krátkém tom čase poskytnuto! Pohlížel jsem do hlubin země a pohlížel jsem — co je krassího nade všechno — do hlubin krásných ušlechtilých povah lidských! Má paměť podrží všechny ty dojmy a připomene mi v pravou chvíli, abych do domu Vašeho zase zavítal. — Řešením drobných úkolů jen málo jsa vyrušován, dodělávám nyní malé obrazy svatých. Tyto dni budu kresliti studii dle zajímavé Malé (od českého divadla) k allegorickému obrazu. Při všech těchto svých pracech

---

[1]) Viz též vzpomínku paní Vlasty Havelkové v Světozoru, roč. XXXII, č. 10.
[2]) Dr. Wankel, Bilder aus der Mährischen Schweiz, str. 259, 260.

cítím se takořka ve svěrací kazajce, kdy bych mohl jít volně za svým citem, chopil bych se zcela jiných motivů, neboť obraznost moje není chuda; a co bych chtěl, bylo by podle mých schopností, nepodniknulť bych let s voskovými křídly. — Podivno, tyto dni jsem docela vybočil ze zvých zvyklostí a navštívil jsem již několikrát divadlo, i soukromé jeviště u dr. Pilze, poslechl jsem si francouzskou operetu (Offenbacha); provedení bylo lze nazvati všestranně pěkným. Má roztomilá madame Bělská a dcery druhé paní Bělské zpívaly mužské úlohy. Paní Bělská zpívala velmi krásně a hrála velmi animovaně. Těchto zábav musel jsem se súčastniti na tichý rozkaz. Nemusím se ostatně takového rozptýlení báti, neboť opravdovost vážné nálady, když jde o věci mého umění, zas je překoná. Slečna Wanklova byla tyto dny u nás a vypravovala, že jí došly vzkazy z Blanska, jež také vlídné pozdravení nám obsahovaly. Můj dík Vám, M. pí., a panu doktorovi za milá znamení Vašeho přátelství. Vašemu přání, co se týče kopie malého akvarelového portrétu, s radostí a brzo vyhovím. Pozdravy a políbení Vašim roztomilým dceruškám.“ K listu je připojena douška, že Manes posílá nějaké drobotiny děvčátkům, svým „skvostným přítelkyním.“

Táž nálada stísněná a teskná obráží se v listě psaném o něco dříve nebo později dr. Wanklovi pod dojmem těžkého sklamání. Však i pod tímto dojmem nevybočuje cítění Manesovo z noblessy — žádný z těch „silných výrazů“ jako zejmena nyní ne v dopisech soukromých, ale ve veřejných projevech čítáme, nevyplynul z rozhořčeného péra Manesova. „Velectěný pane doktore! Já starý brach nechtěl hráti na schovávanou, hodlal jsem již dávno dáti znamení života, ale pouhá vůle není ještě čin, a Váš čilý duch bude se na mou liknavost horšiti, ale, jak doufám, nebude nedůvěřovati mému srdci. Cítím hluboce štěstí, které do mého života vneslo seznámení s Vaší rodinou — je mi to jako světlo od jasného krbu domácího. Tato moje liknavost ve splňování i jen prostých povinností má příčinu v neutěšených poměrech, jež mi dovolují sice svobodné myšlení, ne však samostatné jednání, a toto sestavení nazývá se kocovinou. Jen kdo vůbec citu je prost, může se zde klidně v kolejích obvyklosti pohybovati, všechny vyšší intence jsou zde zbytečnou veteší, které se moudří lidé hledí zbaviti. A tak se ženu raději do práce, abych svou duši vykoupil. — Co se činnosti Besedy týče, půjdu zde asi brzo za školu. Na náš výlet do Sloupu a Macochy vzpomínám s rozkoší a cítím se šťasten, že jsem tuto část Moravy poznal. Tisíceré díky za Vašę laskavé vůdcovství. Chtěl jsem své psaní uzavříti, však pudí mě to, abych Vám učinil jisté sdělení. Dověděl jsem se nedávno o usneseních učiněných o vnitřní výzdobě Karlínského chrámu. Tato záležitost jest nyní v rukou Krasoumné jednoty. Dekorativní výprava obmezuje se na vymalování apsidy a byla na podnět hr. Frant. T. svěřena jeho chráněnci Trenkwaldovi. Náklad je ustanoven na patnáct tisíc. V sedění mluvili Thun, Trenkwald, kanovník Würfel : . Libovůle, s jakou vydávají se peníze jednoty, jest již bezpříkladná. Žádný konkurs nebo podrobná porada nepředcházely, ani žádné veřejné prohlášení, neboť páni mají pro podobné případy již své otroky v záloze. Dokud se jednota v takových rukou nachází, není na rozkvět pomyšlení. Věčná škoda peněz, které se z venkova scházejí.

Účastníci ve své prostotě očekávají, že opravdovým talentům tím bude dána příležitost, aby udělali vlasti čest. — Nebohá vlasti! Tvé oběti se rozmrhávají, protože jsi slepá. Někteří členové nalézají se ovšem k hraběti T. v situaci jinak závazné . . . ale ostatně co záleží na výtvarném umění. — Moji kollegové sedí ještě všichni v městě. Mistr Fricek [1]) jako vždy také letos své cestovní záměry halí v husté závoje." List obsahuje ještě přátelské vzkazy známým z Blanska a končí slovy: „Bůh Vás zachovej."

Celá tato souvislá řada dopisů je psána charakteristickým písmem Manesovým, zběžným ale pevným. Poslední (pokud vím) list z ruky Manesovy do Blanska zaslaný je o tři, čtyři roky pozdější. Již na samém písmě, roztaženějším a nedbalejším, je znáti nervosní rozrušení, v kterém byl psán. V tu dobu hlásila se již prvními zlověstnými známkami choroba, která pak našeho mistra do hrobu přivedla. Píše: „Jsem v tu chvíli na zámku Čechy u hraběte Tarouccy. Příčina, že se zde takřka z nenadání, bez předchozího úmyslu nacházím, je smutná. Malé nervosní útrapy ob čas mě stíhaly po několik měsíců; asi před dvacíti dny sesílily se tou měrou, že se zdály furií, která mne zdrtiti hodlá! Náš lékař vypudil mě hned z města, nařizuje, abych nějaký čas strávil na venkově v úplné nečinnosti, a tak jsem se, na pozvání p. Bedřicha hr. Tarouccy, v Praze na pozdějších slavnostech (Palacký) meškajícího, dostal sem, abych zde asi dvě neděle strávil. Když jsem se do těchto míst dostal, vzpomněl jsem si na blízkost Vašeho bydliště a na Vaše přátelství, ačkoli jste Vy a Vaše milá choť nás Manesy v Praze nechtěli viděti. Jest to přirozené, že v roztrpčené náladě se snažíme vypátrati příčinu, proč jste nás viděti nechtěli. A tak musím, jsa si své upřímnosti vědom, předpokládati, že některá černá duše nás pomluvila, a myslím, že se v osobě nemýlím. Tento čin hodil by se zcela k tomu charakteru, který jsem nyní zúplna — až do poslední linie — poznal. Vše to chci zapomenout. Zachovávám neporušeny svoje prvé pocity a očekávám od vás totéž! Důvěřuji a píši vám, že žiji, že chci několik dní u Vás strávit. Buďte zdrávi, Bůh Vás všechny zachovej." V doušce připojeno: „Akvarelovou podobiznu Vaší milé dcerušky nemohl jsem dříve odeslati, obdržím ji s jinými kresbami nyní z Prahy a přinesu vám ji. Můj bratr, když jsem ji vyhledal, viděl nyní tu podobiznu poprvé, byl nadšen nad dětsky upřímným a krásným výrazem jejím. Jest také něco obzvláště jemného ve výrazu očí a úst." [2])

Paní Červinková Riegrová, která se stýkala s Manesem v posledních dvou letech života jeho, vypravovala mi, jak cit pro půvab krásy linie a barvy v něm i za úplného úpadku sil fysických byl ještě živý, mluvilli o svých dojmech, jeho mdlé oči zazářily a hlas jeho nabýval zvláštní lahody. Také v doušce k rozervanému dopisu zkrušeného člověka probleskuje živé potěšení ze zdařilého ztlumočení půvabu dětského radostnost duše umělecké.

---

[1]) Bedřich Havránek.

[2]) Tato podobizna dcerušky Wanklových Karly byla reprodukována v Světozoru, roč. XXXII., č. 1.

Tři hudci.

Valašská romance.

Od

Josefa Kalusa.

Hudcové tři švarní, mladí
na mýtině housle ladí.

Kolem plno lesních žínek
jako bílých konvalinek.

„Hudci milí, k tanci hrejte,
přestávek však nedělejte.

Bez oddechu, bez ustání
hrejte nám až do svítání.

Kdo vytrvá, za odměnu
z nás si vyber švarnou ženu.

Kdo však se jen v taktu zmýlí,
hodíme naň rubáš bílý.“

„Jedna, dvě, tři“ — hudci počnou
hráti divou bujnou skočnou.

„Jedna, dvě, tři“ — lesní panny
tančí, sukně podkasány.

„Jedna, dvě, tři“ — vlají vlasy,
bílá roucha, zlaté pasy.

Není to jak tanec více,
spíš jak sněžná metelice.

Jeden z hudců, jak se dívá,
náhle ve hře poumdlívá.

Housličkami o zem mrští,
mizí v tance divé smršti.

Jedna, dvě, tři — na smrt zbledlý
klesá pod vysokou jedli.

Hrají hudcové dva zbylí —
tu se starší v taktu mýlí.

Smyčec láme, struny trhá,
v příboj taneční se vrhá.

Jedna, dvě, tři — siných líček
mrtev padá na trávníček.

Vzkřikne třetí hudec bledna:
v hře mu pukla struna jedna.

A hned druhá, třetí za ní:
chvějí se mu housle v dlani.

S čela proudem pot se řine:
hraje struně na jediné.

Hraje s takou něhou, vzletem
jako jarní vánky s květem.

Jako zřídla zlatá hrají,
ze země když vyvěrají.

Kolem jako říčné vlny
krouží víly svodů plny:

„Zahoď housle, švarný synku,
přiviň k ňadrům lesní žínku.

Vem si na sta políbení —
zahoď housle bez prodlení.“

Náhle svítá, bledne luna:
poslední mu pukla struna.

Z vil jen jediná tu zbyla,
jak sasanka něžná, bílá.

Klesá hudci do náruče:
„Tvou jsem navždy, zlatý hudče.

K houslím tvojim budu pěti,
životem tě provázeti.“

Vezdejší chléb.

Příběh z Posázaví.

Vypravuje

Bohumil Brodský.

(Pokračování.)

Již neměl žádné odvahy, žádné výmluvy, již nemohl nikterak tajiti se před ženou.

Sotva vešel do myslivny, paní Klára tušila, že je tu zkáza. Věděla, oč se jedná, a zmírala strachy po celou dobu, co byl muž pryč. Pozorovala jej, když od Výrova k myslivně stoupal, a třeba že jeho chod, jeho zastávky a celá shroucená postava napřed volala, s jakou se vrací, nemohla uvěřiti, kde by se tak najednou jejich zahubení vzalo? Přestáli tolik — nyní je přece nemohou vyhnat! Muž šediví, tolik let tu pobyl, jsou mu tolik povinováni, jeho sil tak využitkovávali — a tu by zákon dovolil, aby se mu teď odměňovali vyhnáním? Jaký to zákon neměl dovoliti, nevěděla, věřila však v jeho jsoucnost. Dostal asi notný výtopek, hodně ho v zámku pohaněli, nějaký trest mu uložili, a proto jde muž tak zdrcený.

I tato slabounká naděje rychle nadobro zhasla. Ještě nepronesl ani slova, a už byla jista, že nese to nejhorší.

Klesl těžce na židli a podepřev se o lenoch hlavu položil do dlaně.

„Co teď?" řekl dutě.

Tato prostá otázka zatřásla jí víc než nejvýmluvnější slova. Cítila, jak se pod ní nohy chvějí a jak ji hrůza pojímá. Ano, co teď?

„To udělal správce, viď," povídala po chvíli, blížíc se úzkostlivě k mužovi.

„A hajný. Těší se, že tu bude na mém místě."

„Hajný!" vydechla paní Běta téměř s hrůzou. „Co jsme mu udělali?"

„Chce býti živ tam, kde jsme my živi," řekl muž hořce. „Závidí nám to sousto, které do úst dáváme, chce je sám. Bídník!"

A hněvem se vzpřímil.

„Chodil za mnou jako můj stín, pásl už dávno po mně a do očí se mi stavěl, jako by na světě neměl nade mne. Co jsem se mu nadělal dobrého! Jak mi ho bývalo líto — posílal jsem ho v zimě domů z hlídky a sám byl jsem na mrazu, protože jsem měl lepší obuv a byl jsem přece jen lépe na tom než on. Psí duše!"

Odplivl si a všecek schvácen rozčilením potácel se k oknu. Zrak jeho zaletěl k lesu a v téže chvíli mu zaburácelo v hlavě, že už tam dlouho chodit nebude. Proč jen se dával svésti k tomu, aby zvěř střílel a prodával! Snad by byl vše také přestál, děti raději mohly do služby někam zde, do bídnějšího místa, jen kdy by on měl koutek, kde by měl přístřeší a sousto sebe skrovnější.

Co teď? Smrt si udělat? To by dětem teprv zanechal pěknou památku a žena by se z té rány nevzpamatovala. Na žebrotu jít?

Mráz mu projel po zádech, když si vzpomněl na ty lesnické facíry, jak i k němu docházeli, schátralí, s červenými od kořalky tvářemi, polo bosí, se starým vyrudlým kloboukem a starou taškou na patrony přes rameno. V té měli kousky chleba a nosíce kolem krku nějaký šat zakrývali jím, že jejich košile buď je na cáry a jako hadr černá, nebo že žádné neměli.

Ví, jak se vymlouvali, když se jich tázal, kterak v ta místa přišli. Panská láska po zajících skáče. Kavalír prodal statek židovi, a ten polovinu personálu vyhnal, nebo lesníky hajnými nahradil. O některém také věděl, že není bez viny: sáhl na cizé, prodával zásoby dříví, udával menší paseku a kácel větší atd.

Jeníšek slyšel, jak žena tiše pláče, a zaťal zuby, aby se také nerozplakal jako dítě, chabě a zoufale. Jak by potom mohl přemýšlet? A on musí přemýšlet, aby mu něco napadlo, co by ho zachránilo.

Najednou se obrátil k ženě.

„Ty, Bětuško," povídal rozčilen, „snad by se dalo něco dělat, ale musela bys ty — —"

Zajikl se a podíval se stranou.

„Mám k němu jít?" ptala se žena ulekaně.

„K němu ne, ale k ní, k paní," řekl dychtivě, „Vidíš, ani jsem ti neřekl, že ho chlácholila. On se vyzuřil, rozmyslí si to. Kdy bys tak zítra, až bude ona sama — ona je ženská, má lepší srdce, každý to říká — a on by snad přece, když je to jeho žena —"

Koktal, zajíkal se, ale oči jeho prozrazovaly, co má na mysli, po čem dychtí. Paní Běta se vrchnosti vyhýbala, myslila, že se neumí tak chovat, jak si oni přejí. Několikrát potkala zámeckou paní, když se ubírala procházkou blíže myslivny; vždycky ji něco nutilo, aby šla k ní, aby jí u myslivny odpočinek nabídla. Vždyť vypadá tak mile, prostě, bez nadutosti a hrdosti. Ale strach, že by mohla býti odmítnuta a příkře odbyta, pokaždé ji zadržel, i přestávala na uctivém pozdravení.

Nyní má jíti k ní. S prosbou! Omlouvat muže, že střílel panskou zvěř, že bral, co nebylo jeho, co neměl dovoleno, co naň jiní jako špatnost žalovali. Třásla se, ale nemohla toho odpírati. Až hrůza šla z muže, jak dychtivě se na ni díval, a jak rozčilení znetvořilo jeho tvář. Zemře, budeli muset odtud, pomyslila si.

„Chcešli, půjdu třeba hned," řekla úzkostně.

„Teď ne, nepustili by tě asi — ale zítra, tak okolo desáté. Bývá sama," mluvil muž chvatně. „Neposílal bych tě tam," dodával po krátké pomlčce, „kdy bych nevěděl, že tě hezky přijme. Sama říkáš, jaké má dobré oči, jak se smutně usmívá a že vypadá pořád jako osiřelé dítě, které nemá u koho se vyplakat. Když ji poprosíš, když jí povíš, že nemáme kam hlavy ukryt, ona to pochopí, ženská ženské vždycky rozumí. A pak to provede, uhlídáš, že to provede. To mi sám Pánbůh dal tu myšlenku. Tím se zachráníme. Já ani flinty do ruky nevezmu a před hajným se budu mít na pozoru."

Mluvil jedním dechem, boje se, aby nic nenamítala. Věděl, že si to ona tak růžově nepředstavuje, ale nechtěl jí poskytnout ani času, aby mohla své vlastní myšlenky sebrat a je vyslovit. Když ustál, aby

si oddechl, podíval se na ni pozorně, jak se teď tváří. Neplakala již. Bázeň zatlačila lítost. Bála se přímo na muže hleděti.

„Tedy v deset hodin bude sama?“ ptala se stísněna, aby přece něco řekla.

„Tak asi. Můžeš jít o chvíli dřív a počkat na lokaje. Toho se nestyď, on to všechno zná a ví, co trpím. Jen ho popros, že bys ráda s milostpaní mluvila, ne s pánem, aby tě k ní zavedl, až bude sama. A ruku jí třeba polib. Pravda, ty jsi starší, ona je však naše živitelka a může nás zachránit.“

Teď náhle vytryskly paní Kláře slzy bohaté, lítostivé — nemohla se přemoci, zavzlykla bolestně.

Jeníšek rozčilen a popuzen všemi úzkostmi, které naň doléhaly, rozkřikl se náhle na ženu.

„Snad nepláčeš proto, že máš paní ruku políbit, nebo dokonce, že máš k ní jít? To už bych byl otrokem i doma, abych nesměl říci, co si myslím!“

„Vždyť nic neříkám,“ štkala paní ještě lítostivěji.

„Nic neříkám — ale já vím, co si myslíš,“ bouřil muž. „Pro koho jsem se do toho všeho dostal? Pro tebe a pro děti! A teď ať mě vyženou, protože se paní fořtové nechce kousnout do kyselého jablka? Eh, jen vzít flintu a zastřelit se!“

„Ale muži, co se zlobíš?“ prosila paní, blížíc se k němu a spínajíc ruce. „Ani nevím, proč jsem se dala do pláče, a ty hned takové výčitky! Nemáme dost svízelů, které nám jiní lidé působí, a ještě si je budeme přidělávat sami? Měj rozum, prosím tě!“

Vzala ho za ruce a táhla k sobě. Mračil se, odvracel hlavu, ale konečně se předce na ni podíval. Lítost ho pojala, když viděl ustaranou a slzami politou její tvář.

„Máš pravdu,“ zabručel, „je to hanba, jak se chovám. Ale to je následek toho utrpení, které snášíme. Zapomínám, že ty je neseš se mnou. Domnívám se, že jen mně je zle, a zatím je zle nám všem. Nu, neplač, bude zas lépe. A nechcešli do zámku, nechoď. Bože, vždyť přece útrpné srdce najdeme. Zkusím to ještě jednou, budu psát známým. A také Kláře dopíšu — kdo ví, nehodiloli by se tam nějaké místo — třeba sluhy, skladníka, a když nejhůř, aspoň dělníka. Nebude mě nikdo znát, a práce se neštítím.“

Položila hlavu na jeho rameno a znovu zaplakala. Věděla, že se muž rozprchlil a zapomněl jen následkem svého roztrpčení, ale přece jen jí to bylo nevýslovně bolestno. Slov mužových téměř neslyšela. Rozuměla jeho výmluvnosti, kterou chtěl sám sebe utišiti, dokázati sobě, že dobře jedná. Bála se projeviti svou sklíčenost a proto raději odešla do kuchyně, aby znovu rozdělala vyhaslý oheň.

Jeníšek chodil ještě chvíli po pokoji a pak usedl, aby psal prosebné listy. Zamyslil se nad nimi. Budou co platny?

Napřed psal Kláře a při dopise tom byl nejvíce rozrušen. Bál se, aby dceru příliš nepolekal, proto užíval nejstřízlivějšího líčení. Však se ona ostatního domyslí. Ví, že doma je opravdu hodně zle a nyní, když poznala cizí svět, ucítí, jak je asi rodičům, když na stará kolena

musejí opustiti hnízdo, z kterého mláďata vyletěla a jež člověk zlý rozbořil. Div se při tom listu nerozplakal.

Ostatní listy psal směleji, vyličuje v nich svůj poměr k majiteli panství a zároveň svou neutěšenou vyhlídku do budoucna. Kdy by byla paní Běta tyto listy čtla, byla by se asi zhrozila jich sebevědomého a pevného tónu.

Ona však neměla po celý den na nic jiného myšlenky, než na svou zítřejší cestu do zámku k paní z Vittigů. Stokrát zopakovala si vše, co jí řekne a co učiní, aby ji obměkčila. Musí ji obměkčit! Vždyť, Bože, je to také jen žena a matka, chce, aby Bůh dal jejímu dítěti štěstí, nesmí tedy štěstí jiných nohama šlapati.

A jak poběhne domů, aby oznámila muži, že dobře pochodila! Jak jí myslivna teprv bude milá, jak si jí bude vážit, jak muže stříci a nebi děkovati, že je zachránilo. Když však tyto růžové zákmity vysněného blaha zakryla zase chmura úzkosti, že nedojde vyslyšení, tu tiskla dlaně své k spánkům a bez dechu patřila kamsi do prázdna, tázajíc se stále: „Co teď, kam teď?“

Probděla skoro celou noc, tu přemítajíc o letech uplynulých, o svém mládí, o šťastných dobách svého manželství, o přestálých zlobách a veselých okamžicích. Chvílemi drkotajíc zuby se modlila, pak zase přestávala, poněvadž ztratila smysl slov a myšlenkami spěchala ke dni příštímu.

Ráno sotva že uvařila kávu. Neměla síly, ruce jí klesaly, nohy se chvěly, a zrak tupě bloudil kolem. Jeníšek ji pozoroval s bázní, ale mlčel a konečně se s ní chvatně rozloučil, jda do lesa. Ze síně se vrátil mezi dvéře, jako by na cosi zapomněl, a drže jednou rukou kliku, zavolal.

„Nezapomeň, asi v deset abys tam byla. Já přijdu k lípě, abych se dověděl, jak jsi pochodila. S Bohem!“

A už rychle zavřev téměř utíkal z myslivny. Jeho slova dovršila její duševní zmatek. Usedla na chvíli a stále se sama sebe ptala, budeli moci do zámku dojít, či nic. Dřevěné hodiny v kuchyni zahrčely a odtloukly chraptivě osm. Tedy za dvě hodiny bude vědět, jaké ovoce její cesta přinese. Vstala, cítíc, jak se jí vrací odhodlání a šla si připravit šaty. Čtvrt na desátou vyšla z myslivny. Venkovský vzduch jako by ji dnes omamoval. Dokud nesešla s kopečku, stále se jí hlava točila. Ale potom nabývala jistoty. Jen toho se lekala, aby ji někde nepotkal pan Vittig a poznav, kam jde, na veřejném místě hanbu jí nezpůsobil.

Čím více se blížila k zámku, tím více jí srdce tlouklo. Přešla dvorem, kterým se k zámku chodilo, a radovala se, že nepotkala ani správce ani koho z poručníků. Svolali by dojista všechny lidi, aby se šli podívat, jak paní fořtová jde prosit za svého muže zloděje. Prošedši širokou cestou mezi kolnami a stodolami, vešla na úzké a dlouhé prostranství před zámkem.

Křoviny, kterými hospodářská stavení byla kryta, již opadávaly, a písek před zámkem byl pln hnědého, bronzového a zlatého lupení, kterým větřík pohrával a šustil. Zámecký podjezd byl osiřelý, polovina

oken zámeckých okenicemi zabedněna, ostatní pak byla napolo žaluziemi zakryta.

Vešla do vnitř, a teď teprv na ni padla pravá úzkost. Vkročila do bytu vrátného, který byl zároveň lokajem. Jeho tu nebylo, ale žena, ještě mladá a milá, s úsměvem ji přivítala a pobídla ji, aby se posadila, že zatím půjde pro muže, aby ji ohlásil.

„Ale já bych ráda k milostivé,“ žádala paní Klára ostýchavě. „Milostpán by se snad zlobil, kdy by věděl, že jsem tu. Však bez toho víte, co se nám stalo.“

Hlas jí selhal, a vrátná útrpně se na ni podívala.

„Vím, vím, ale proto se nermuťte, Pomůželi milostivá, dobře, nepomůželi, můj Bože, svět je dál než Výrov. Co by na mně bylo, já bych odtud hned utekla a nic bych se o živobytí nebála, ale muž, ten je takový zajíc. A řeknu vám hned, abyste si velkých nadějí raději nedělala. Naše milostivá je hrozně malou paní v domě. Možna, že tentokrát něco dokáže, ale také možná, že vás ani nepředpustí.“

A vyšla ven. Nebudeli chtít mě prosbě vyhovět, lépe by bylo, kdy by mne ani nepředpustila, mihlo se hlavou paní Jeníškové. Aspoň by má bolest nebyla potřísněna ponížením. A s utajeným dechem naslouchala, brzoli se ozvou venku kroky.

Lokaj dlouho nepřicházel. Žena ho na schodech potkala a sdělovala, že je tu paní Jeníšková a čeho si přeje.

„Budešli mít příležitost, přimluv se za ni u milostivé,“ dodávala prosebně, hladíc muže po tváři.

„Což o to, udělat to mohu, ale jak pochodím, nevím,“ zahučel zamysliv se. „Správce ho zle očernil a při večeři jsem zaslechl, že už má hajný jeho místo slíbeno. Je to tady pěkná čeládka.“

„Vždyť ona je paní zná,“ dodávala mu žena odvahy.

„Zná, ale co si má pomoci? A teď zvlášť, co milostpán tak bídně vypadá, bojí se ho rozčilit a byla při tom, jak mi zakazoval, abych ani Jeníška, ani jeho ženu nepředpouštěl. Hm, uvidíme. Ať počká. Milostivá je právě sama, vejdu k ní.“

Vešel do pokoje panina. Seděla v lenošce a přebírala se v jakési obrázkové knize.

„Paní lesního Jeníška prosí vaši milost o slyšení,“ vyřizoval stoje u dveří.

Paní sebou rychle pohnula, knihu položila a vstávajíc šla blíže k lokaji.

„To jde jistě prosit za muže,“ povídala živě. „Bohužel, to není nic platno, já se za něj přimlouvat nemohu. Měla muže varovat dřív, než až když se takových věcí dopustil.“

„Vaše milosti, lesní Jeníšek není tak zlý, jak byl vylíčen. Znám ho dávno a vím, že pan správce mu nikdy nebyl přítelem. Když milostivá vrchnost do Výrova přišla, byla lesnímu služba velice zkrácena. Měl pak opravdu velmi malé služné a při tak četné rodině bylo těžko vystačit.“

Paní se na okamžik zarazila a podívala se v rozpacích k oknu. „V té záležitosti je těžko nalezti, kdo má pravdu,“ povídala potom váhavě. „Mně je ho líto, ale pomoci mu nemohu. Neměl být nepoctivým.“

„Vaše milosti, pan správec ho k tomu téměř dohnal," zkoušel lokaj naposled ji získati. „Navrhl jeho milosti, aby byly lesnímu odňaty příspěvky na střílení, procenta z prodaného dříví a jiné, malé příjmy, které odjakživa myslivci tu patřily. Nehájím také Jeníška, neměl to dělat, ale trest, který ho stihl, byl opravdu velký. Ostatně paní Jeníšková pověděla by to lépe."

Paní poslouchala s hlavou sklopenou a pokročila k stolu.

„Je to všechno těžké," řekla za okamžik a prsty hrála s listy knihy. „Můj muž nepřeje si je vidět, je rozčilen ještě dnes, a já ho nemohu obtěžovat. Paní lesní zdá se být hodná žena, věřím, že je jí zle, ale pro tu chvíli nemohu pomoci. Snad někdy později. Vyřiďte jí, že by marně ke mně chodila. Dáli se jindy něco pro ni udělat, vzpomenu si na ni. Teď je to zhola nemožno."

Poslední slova řekla rozhodně, jakby se jimi chtěla shostiti nepříjemného pocitu, že nemůže nic jiného odpověděti.

„A nemá ani někdy jindy přijít?" ptal se lokaj téměř prosebně.

„Ne, vzkážu jí sama, až uvidím."

Lokaj uklonil se a vyšed ven scházel zvolna se schodů. Byl sám dojat, že nese takovou smutnou odpověď a téměř ostýchavě blížil se k svému bytu, kde paní lesní čekala.

Ta už hořela nejistotou a duševními mukami.

To se jistě radí, majíli jí dovolit vejíti čili nic, napadalo jí, když se lokaj hned nevracel. Teď o nich mluví, a dle všeho velmi špatně mluví. A ona tu jako vězeň očekává ortel. Konečně zaslechla šumot, a ve dveřích se objevil lokaj. Za ním vcházela se sklopenou hlavou jeho žena. Plaše dotkla se pohledem tváře paní Jeníškové a už vycházela protějšími dveřmi do komory.

Paní Běta bezděky vstala a dívala se dychtivě na lokaje, jenž stál před ní okamžik v rozpacích.

„Byl jsem u milostivé," začal nejistým hlasem, „a sám jsem ji prosil. Ona by ráda, ale má zákaz od milostpána. Sama by tím trpěla a povídá, že všechna přímluva by byla marna. Milostpánovi je ještě dnes špatně, tuze se uzlobil. Začala by mrzutost znova. a ona se bojí o jeho zdraví. Počkejte, paní lesní, nějaký čas, možná, že se dá potom něco dělat. Milostivá na vás nezapomene, vzkáže vám. Ale dnes rozhodně ne. Sám jsem nerad."

Stála proti němu tiše, s rukama sepjatýma.

„Jaká pomoc!" řekla, sotva dokončil, a hlavu stranou obrátila. „Milostivá za nic nemůže, a chceli si milostpán na své svědomí vzít zkázu starých lidí, ať to učiní. Děkuji vám za ochotu a přeji vám, abyste se jednou neoctl v takovém postavení jako my."

Podala mu ruku a ohlížela se po jeho ženě. Chtěla odtud odejít v dobré vůli, chtěla vrátným ukázati, že je nepokládá za podobné jejich pánům. Vrátná očekávala, že bude paní naříkati, a proto odešla. Slyšíc ji však nyní dost pokojně hovořiti, vrátila se. Paní lesní mimoděk vstoupily slzy do očí, a vrátná všecka dojata ujala ji za obě ruce.

„Uvidíte, že vám bude zase dobře, že se zase veseleji setkáme. A o nás buďte ujištěna, že jsme nikdy nebyli vašimi nepřáteli."

Stírajíc si slzy vycházela paní lesní ven. Už neklopila oči. Neměla proč. Nikdo ji nepokořil, nikdo neviděl ponížení a hanbu její. Nikdo nemohl škodolibě za ní vypravovati, že ji milostpán odehnal, že klečela na kolenou, líbala ruce, plakala a svíjela se, a všecko nadarmo.

Až když vyšla ze vsi, spatřila při cestě k myslivně vedoucí korunu lípy a vzpomněla si na muže. Bodlo ji. On asi se těší, že mu přinese radostnou zvěst, a zatím se vrací úplně beznadějně. Ano, už pozoruje jeho postavu, blíží se přes pole k lípě.

Šla váhavěji, nevědouc honem, co mu řekne, jak s ním bude mluvit. Ale potom naplněna náhlou důvěrou zrychlila krok a hleděla pevně mužovi vstříc.

„Co neseš?“ volal na ni nedočkavě.

„Nic. Ale přece. Důvěru, že nezahyneme. Nepředpustili mě. A tu se mi, Pavle, najednou zdálo, že je v tom pro nás znamení. Nezoufej. Budu teď stále při tobě, a ztratíšli ty sílu, začnu pracovat já.“

Svěsil hlavu a vraceje se po jejím boku chvíli mlčel.

„Tobě svítí naděje — odkud?“ řekl potom zachmuřen. „Mně se zdá, že je to tak, jako když umírající před smrtí náhle cítí ulehčení. Ale což, pravda je, mámeli zhynout, ať zhyneme spolu . . .“

* * *

Už třetí den na něj číhal. Přikrčen v olších vedle řeky čekal s utajeným dechem, až půjde kolem. Tudy chodíval pravidelně každodenně po vysokém břehu. Bylo to ono místo, kde olše, vrboví a rákos lemovaly břeh, po němž běžela široká stezka. Na protějším břehu zvedala se stráň holá, kamenitá a jen na temeni lesíkem osázená.

K Výrovu bylo odtud asi pět minut, a pan Vittig vyvolil si tuto stezku ke každodenní procházce. S rukama na zádech chodil tu až do soumraku s hlavou sklopenou na vpadlá prsa, volným, pravidelným krokem měře pěšinu asi čtvrt hodinu dlouhou, která se dále ztrácela v bažinatých lukách.

Rád se tu díval na západ slunce. Krajina na západ byla tu otevřena, stromovím ani domy nezacloněná, a slunce do poslední chvíle metalo svůj zlatý déšť ve stříbro bystré řeky. Byl tu konejšivý klid, v němž nervy chorého muže cítily blahou úlevu. Jen ob čas pohledl jako plaše k svému sídlu, proletěl okolní kraj a opět se nořil ve své myšlenky.

Kraj svými krásami ho nevábil. Pozbyl jaksi smyslu pro vše, co krásného. Předmětem jeho snění byl jeho život, jeho tužby, jeho obavy. Jmění podivným spůsobem nashromážděné ho více tížilo než těšilo. Lekal se o ně, strachoval se, aby ho nedostal nikdo nepovolaný, aby syn jeho předčasně nezemřel, aby se vše nedostalo jeho manželce, která by se tím spůsobem stala bez své zásluhy bohatou. Kdy by on umřel a po něm dítě, ona by začala teprv žíti. Neřekla to nikdy, on však to vyčetl z jejích očí, v kterých při jejím zamyšlení hořelo cosi, co mu bylo neznámo, čeho nemohl prozkoumati, co jej činilo nepokojným a nespokojeným. Neměl jí co vytýkati, obavy své skrýval před ní jako tajemství. A čím více ubývalo jeho tělesných sil, tím houževnatěji se držel života, tím půvabnější se mu zdála jeho žena a milejším

jeho syn. Jen ne jich opustit! volalo to v něm mnohdy až zoufale, a jejich obrazy jak vábné přeludy zdály se mu ještě rozkošnějšími a dražšími.

Někdy vůně louky, zpěv ptáků a jásot přírody, jež se nyní z jara rozvíjela v celé nádheře, jej zarazily, i připadaly mu podivné myšlenky. Proč to, že nikoho nemiloval a nikdo nemiloval jeho? Proč to, že co těšilo jiné, jemu bylo odporné, a že děsili se lidé toho, co jeho ukájelo a připravovalo mu radost? Proč mu byli odporní lidé, kteří se srdečně smáli, proč on se nemohl nikdy upřímně rozveselit a zapomenout na své starosti, podezření, přízraky?

Což nemá srdce? Dotýkal se rukou místa, kde srdce jeho bilo, a cítil jeho tlukot. Nemohl v něm však nalezti nic, co by mu dávno nebylo známo. Nezatřáslo se nikdy, netoužilo po ničem, nesvádělo ho k ničemu. Jako stroj bilo a jako stroj braly se tytéž myšlenky jeho hlavou, ubíjejíce ho svou jednotvárností.

Snad kdesi ztratil ono srdce z mládí a nahradiv je jiným nedovedl se už vžíti v jiný život, než jaký žil, postaviv sobě sebe sama za modlu.

Zde u řeky přece někdy cosi měkčího hýbalo jeho myslí. Zdálo se mu, že jest jeho nitro jaksi pusté, prázdné, že by to byla slast, kdy by radostnější tón, veselejší paprsek do něho zapadl a jej strhl k něčemu nadšenějšímu, bouřlivějšímu. Zde u řeky často jako by se rozjasnívalo jeho nitro a on viděl, že mnohou chvíli propásl, kdy mohl jiným prokázati dobro a sám se těšiti z vykonaného skutku. V těch chvílích ozývalo se v něm cosi jako výčitka, že není dost šlechetný, že nevida přátelství jiných k sobě, sám to zaviňuje. Snad příliš mnoho žádá od ženy, od služebných, od lidí, s nimiž se stýká a nic jim nedává, čím by mohlo přátelství zapustiti v jejích srdcích kořeny.

Ale tyto chvíle měkčí nálady byly velmi prchavé. Jednou podnícen jimi vzal s sebou svého syna, hošíka asi jedenáctiletého, a hovoře s ním přál si, aby syn byl k němu tak důvěřivý jako k matce. Hned však následujícího dne nechával syna doma, necítě potřebu jeho přítomnosti a nelibě nesa, že chlapec byl jím zastrašen.

A zase počaly na kolik dní jeho osamělé procházky, zase zvolna rozsvěcovalo se v něm ono zvláštní světélko touhy po radostech života a konání dobra, světélko, které nabyvši vždy trochu síly, uduseno opět jeho tvrdošijností.

Na něho čekal tu Jeníšek. Našel si místo v olších, kde nemohl nikým býti viděn. Pod vysokým břehem proplétal se až k onomu místu, které se mu zdálo ku provedení úmyslu jeho býti nejpříhodnější. Tu počká, dokud soumrak zcela na zem nepadne. Ví už, jak dlouho tu pan Vittig chodí; až obrysy Výrovského zámku stanou se neurčitými, až lidé s polí domů odejdou, pak se tu před ním objeví. Rukama ho takhle chopí za tenký, hubený krk, aby nemohl křičet, dovleče ho až do houští, a tam mu napřed řekne, že teď zahyne jako pes, poněvadž týrá lidi jako zvíře bez citu. Řekne mu, že neměl svědomí zničiti jeho, a teď že nemá on svědomí šetřiti jeho života. Ó, jaký hrozný okamžik prožije, jak by snad rád prosil a chtěl napravit — ale bude konec. Mlčelivé hluboké proudy přijmou jeho tělo, a svět bude chudší o jednoho tvora bez srdce a bez slitování. (Dokončení.)

Buduli sedlákem?

Ze svých dětských let vypravuje

Vácslav Vlček.

(Pokračování.)

XIII.

Za malou chvíli — tak se mi aspoň zdálo — zase mě Josef držel za rameno a silně jím viklal.

„Vstávej!" kázal důtklivě.

„Už? vzdychl jsem jako odsouzený nešťastník.

„Je bílý den."

Na půdě bývalo vždycky šero, nyní tu byla ještě tma. Povstav a pokleknuv konal jsem svou ranní modlitbu ještě polo ve snách.

Trára! tramtara trára! zahlaholila venku pronikavě slouhova trouba. Bylo nutno pospíchati, také mě už matka ze síně volala.

Když jsem se octnul na dvoře, byl ještě celý v stínu, slunce zlatilo teprva střechu stodoly a špejcharu. Nejprv pomohl jsem vyháněti do stáda ovce, kozy a „černé," potom jsem s Josefem hnal hovězí dobytek na pastvu, tentokrát nad ves. U Zelenků přirazil k nám se svým stádem Pepík.

„Nejdřív do Plíhavky!" komandoval náš Josef.

Plíhavka byla široká rokle, která počínala u samé vsi a kterou na té straně vedla cesta do polí a lesů. U jejího břehu na levo začínaly role, na pravo rozkládala se neveliká březina zvaná „pastviště."

Slunce jen zvolna vylézalo nad střechy a stromy posledních vesnických stavení, naše stíny byly dlouhaté a okolo nich tvořil se na zroseném trávníku široký bělavý pruh. Bylo nám chladno, rosa studila do nohou.

„Měli jsme si vzít pytle," mínil Pepík.

„Snad nezmrzneš," odbýval ho Josef. „Dnes bude ještě pořádně parno."

A skutečně, tepla rychle přibývalo, jako se krátily stíny. Za hodinu obrátili jsme dobytek do březiny na pastviště, a chládek její byl mu brzo vítán. Tou dobou přišel za námi Hromásek, který nemusel tak časně vstávati jako my; přišel proto, aby pomohl pásti mně a Pepíkovi, kdežto Josef se odebral domů.

Josef byl komandantem mým i Pepíkovým, po odchodu jeho jsem já komandoval Hromáska, Pepík se stal samostatným pánem: i Josefa málo poslouchal, což teprv mne! Když slunce už hezky hřálo, přišla na něj zpěvná chvíle, i zanotoval písničku tak hlasitě, že ho bylo jistě po celé vsi slyšeti:

Hoši neženatí,
proč se neženíte?
přijde cedulička,
na vojnu mušite!

Hromásek, odběhnuv obrátit jalůvku, vrátil se k nám s kořistí. „Podívejte se," ukazoval nám ji, to je krásný kozák! Ten je zrovna tak dobrý jako hříbek."

„Jenže ho nemáš trhat," poznamenal Pepík.

„Proč?"

„Protože je neděle. V neděli se přece nesmí utrhnout ani travička."

„Travička ne," řekl Hromásek, „ale houba —"

„Houba je přece větší než tráva!"

„Ale když se smějí slívy, švestky a jabka v neděli trhat —"

„To je ovoce," mistroval Pepík Hromáska velmi důrazně.

„A na jahody se taky v neděli chodívá —"

„Jahody jsou taky ovoce, ale na houby nás v neděli a ve svátek nikdy ještě neposlali. Že jsi kozáka utrhl, máš hřích."

„Mám ho zahodit?" ptal se Hromásek.

„To už by ti nebylo nic platno, a kozáka by bylo škoda; teď už ho dej mamince."

Po tomto Šalamounském rozhodnutí rozběhl se Pepík za kusem dobytka. Pak se zase dal do srdnatého zpěvu:

> Ta Kácovská garda,
> jenom co je pravda —
> bumbilírum lárum —
> ona mašíruje,
> švenkuje, šturmuje,
> nejvic k pivovarům —
> bumbilírum lárum!

Ačkoli takto Kácovskou gardu posuzoval dosti uštěpačně, přece hned potom chtěl věděti, kdy a kde se my dnes sejdeme k naší execírce. Počali jsme o tom rokovati; naše hromada nebyla četná, ale návrhů byla hojnost a mínění tak rozdílné a proměnlivé, že jsme nemohli přijíti k žádnému konci. Až Pepík poradu přerušil novou zpěvnou produkcí:

> Střechovské panenky
> velké parádnice.
> daly si malovat
> na záda zajíce.
> Na záda zajíce,
> na fěrtoušek lišku —

Náhle stichl, jak by uťal. Objevilť se před námi otec jeho, strýček Zelenka, který měl od své zahrady a louky na pastviště velmi blízko. Byl už vymyt, oholen a učesán, oblečen ve sváteční šaty, ale ještě bez kabátu.

„Co ty, špicpupe," promluvil k svému synovi, „nevíš, jaký je dnes den?"

„Neděle," odtušil zdrženlivě Pepík.

„Den Páně. A přece tu hulákáš takové světské písničky?"

„To se nesmí?" ptal se Pepík s uctivou nevinností.

„To bych řekl!"

„Já myslil, když v neděli bývají muziky —"

„Ale až po požehnání! Dopoledne je čas služeb božích."

„Pobožnou můžeme zpívat?"

„Ale ne na pastvišti!" řekl zhurta otec, pohněván, že syn mu odpovídá. „Tamhle ti půjde bulík do zelí — hybaj!"

Když strýc odešel, volal Hromásek na Pepíka: „Vidíš, taky máš hřích."

„Ale nebudu ho jíst v polívce," dostal v odpověď, „jako ty svého kozáka."

Slunce už svítilo, když se na pastvišti zase ukázal náš Josef; přišel jen proto, abychom hnali domů.

Rodiče už odešli na ranní. Já jsem teprva snídal, pak jsem se také svátečně ustrojil. Byl jsem brzy hotov; déle trvalo to Josefovi, Marjánka pak a Francek věnovali tomu dobrou hodinu. Ale také byli potom ňák vyparáděni!

Všichni šli na velkou, jen já s Aničkou jsme zůstali doma. Musel jsem všecko ohlídat, ale ten úkol připadal mi dnes lehčí než všedního dne; Anička už také trochu pomáhala, pilně dobíhala zvlášť na zahradu, nejen aby hlídala, nýbrž i proto, aby první potkala tatínka a maminku, a jak jsem ji učil, řekla jim: „Vítám vás od slova božího." Její odbíhání bylo mi vhod — ať ví radši méně než více o přípravách, které jsem činil k execírce naší gardy.

Rodiče byli tu dříve než jsem se nadál. Matka odstrojivši se hleděla si kuchyně, já jí přinášel, čeho potřebovala. Najednou vidím, jak otec vychází z maštale — a co nese v rukou? Franckovu pěknou fajfku a měchuřinu s tabákem! Šel rovně k matce.

„Podívej se," pravil, „tohle má schováno na palandě."

„Inu, to víš," řekla matka, „přichází do let."

„Na takovéhle daremnosti má ještě dost času."

„Taky už chce dělat, co jiná chasa."

„A kde na to bere peníze?"

„Sem tam přijde k nějakému groši. Když jsme prodali mladého koně, dostal hezkou diškreci."

„Tohle přece není v pořádku."

„To víš, není můj vlastní, abych ho vymlouvala. Ale tak se s ním už přece nesmí, jako s malým. Není líný ani nedbalý, přičiňuje se dost a umí postavit práci. Nad něčím se už musí zamhouřit oko. Však není všechna chasa ve vsi taková."

V tom padl zrak matčin na mne.

„Skoč se žbánem pro vodu!" kázala mi.

Nechtěla, abych její a otcovu řeč poslouchal. Já však jsem měl nemalou starost: až Francek uslyší, že mu otec přišel na fajfku, bude se domnívat, že jsem já ho prozradil, že jsem nedovedl mlčet. To mě velice hnětlo.

Pro vodu jsem k obecní studni letěl, jako by mi hlavu zapálil. Když jsem se vrátil na dvůr, otec právě vcházel do maštale, nesa Franckovy tajné poklady. Pak přišel do síně bez nich, a já vyrozuměl, že chce opravdu zamhouřit oko a dělat, jako by o Franckově fajfce nic nevěděl. Měl jsem z toho své tajné potěšení.

Objevil se Hromásek a po straně mi oznamoval, že garda už je za stodolou pohromadě. Aby nikdo neviděl, vydal jsem mu, co jsem

měl pro execírku skryto, jmenovitě dížku, která nám zastávala buben, a okleštek, na kterém byl upevněn kousek bílé látky (prostě řečeno: mlíčen) — to byl prapor naší gardy.

Po chvíli zeptal jsem se matky, mámli se jíti podívat na zahradu. Když proti tomu nic neměla, vyběhl jsem ven, vytáhl na dvoře z úkrytu svou dřevěnou šavli, skočil do stodoly, otevřel trochu půli zadních vrat a oznámil shromážděnému půltuctu své gardy, že na mlatě je naše zbrojnice, v té ať jsou všichni pohotově, jen Hromásek že zůstane před vraty na stráži.

Učiniv toto opatření, šel jsem za roh stodoly, a pak už jsem se vracel jako hejtman; Hromásek tloukl na buben a křičel: „Kveráus!“ Garda vyběhla před vrata; Čermáček nesl prapor, ostatní jen hole, t. j. ručnice. Komandoval jsem „Hapták!“ — ale Pepík mě překřičel.

„Isfili zini húbr!“ volal, co mu hrdlo stačilo — odstrčil Honzíka Volkovic, vrhl se na trávník, udělal bujný kotrmelec a při tom do mne nohama vrazil, že jsem div neupadl. To ještě k tomu, že mi pokazil mou největší slávu!

Měl jsem chuť hned odejíti a raději si někde o samotě přečísti pár stránek své povídky. Ale když se druzí vadili s Pepíkem, vadil jsem se také. On potom chvilku dělal dobrotu. Dlouho ne. Velel jsem „Rechčaut!“ a on s Čermáčkem pohledli na sebe.

„Nestrkej mi nos mezi oči!“ řekl Pepík a nazbyt silně pleskl souseda přes tvář, aby obrátil obličej na druhou stranu.

Povstal nový křik a ukázalo se, že Čermáček se zachoval správně podle komanda, Pepík proti němu.

Nejhůř to dopadlo při střelbě. Stáli proti sobě tři a tři, mířili na sebe a volali „Púc!“

„Jsi zastřelen, padni!“ napomenul Pepík Honzíka s tak důkladným posunkem, že se Honzík valil s břehu na dolíček. Sebrav se hnal se na Pepíka s takovou zlostí, že mohla v nejbližší chvilce opravdu téci krev.

„Pokoj!“ zvolal jsem přistoupiv a napřáhl jsem mezi ně svou šavli. Z jedné strany chopil se jí Pepík, z druhé jeho rozlícený soupeř, a prask! zlámali ji ve dví.

„To jste gardisti?“ zahřměl jsem v spravedlivém hněvu. „To jste holota! Hryzte se jako psi!“

Rekovným krokem odešel jsem do stodoly a zavřel jsem za sebou vrata na petlici.

„Víckrát mě na execírce nikdo neuvidí!“ přísahal jsem, dělaje nad vlastní gardou kříž. „Hromásku, hned přines dížku a mlíčen!“

Už jsem ani neříkal buben a prapor.

XIV.

Vrátiv se do stavení vklouzl jsem do přístěnka k své školní tašce a vzal jsem si za ňadra svou povídku, abych se jí potěšil a dříve mi otrnula bolest nad ztrátou meče, tak pracně urobeného. Když jsem chtěl zase projíti světnici, kde seděl otec, vstoupil do ní strýc Zelenka, oblečen ve svůj dlouhý sváteční šosák.

„Na slovo se u vás stavím, švaře," povídal.
„Teprv z Kácova?" řekl otec.
„Byli tam Kácovečtí, tatínek a bratři, vešli jsme k Nohovi, poseděli hodinku, vypili po sklenici a pohovořili."
Z hlasu i pohledu strýcova bylo patrno, že je trochu rozjařen — možná že vypili po dvou sklenicích.
„Jsou zdrávi?" ptal se otec.
„Buď Pánbůh pochválen. Ale to nic, švaře — proto tu nejsem. Potom jsem se zastavil u kupce, u Šťastného, abych si koupil nový mulštuk. V krámě stálo několik lidí, také Zlivský Nevšímal, dolejší, Jan. Na mou duchu ani nevím, co koupil. Ale kupec mu povídá: ‚Tuhle vám ještě něco přidám — obrázek, který za něco stojí — podívejte se: jak čert vzal Metrníka.' Směje se, až mu břicho poskakuje, a podává ten obrázek Nevšímalovi, který ho dychtivě chytí. Všichni nad ním sestrčili hlavy, — koukal jsem taky, ale jen druhým přes ramena. ‚Je tam taky něco psáno,' povídám, ‚ukažte přece, Nevšímale, nebo nám to přečtěte.' A co udělá Nevšímal? ‚S Pánembohem,' zahučí, a hrne se z krámu, div něco neporazí, utíká i přes rynk jako s teplým koláčem. Takový je to neužilý člověk! — Mulštuk jsem chvíli vybíral, a potom mě už samotného převáželi. Tu se mi ta věc teprv rozležela v hlavě. Prosím vás, co tomu říkáte, švaře?"
„Tomu Nevšímalovi?"
„I ne — tomu obrázku."
„Když jsem ho neviděl."
„Já ho taky neměl zrovna v ruce, ale čert tam byl, jak virklich vypadá."
Otec se usmál.
„No švaře," rozehříval se strýc, „přece znám čerta!"
„Myslím, že jste se s ním jestě nikdy nepotkal."
„Příkladně tamhle u Štamberka ho svatý Prokop drží na řetěze. A ten na obrázku byl nemlich takovej. Ale to nic. Řekněte mi, mámeli tomu věřit, že čert vzal Metrníka?"
„Škoda by ho nebylo."
„Co škoda! Na kolenou bysme museli Otci nebeskému za to děkovat, že ho poslal do horoucího pekla. Jen jestli se to pozitívně stalo?"
„Sotva."
„Ale když jsem to, švaře, na své vlastní oči viděl!"
„Vymalované."
„No, černé na bílém. To je přece jako v modlitbách, nebo v písmě —"
„Nebylo to v kalendáři?" prohodil otec, na oko vážně.
„To nebylo. A když se to tak vyobrazuje a dává mezi lid, jak pak by to nebylo pravda?"
„Kupec se tomu smál?" řekl otec po krátkém pomlčení.
„Div se mu slze neválely po tvářích!"
„Že jste se hned jeho nezeptal?"
„To ne, švaře — kdo ví, co by mi namluvil, a po straně by se se mi vysmál."

„Víte co? Když to Nevšímal odnesl, budeme chtít, aby nám to ukázal.“

Strýc odcházel od nás málo spokojen. Viděl jsem, že se otec za jeho zády usmál, ale nerozuměl jsem dobře, proč. V patách za strýcem vytratil jsem se i já ze světnice a u sklepa jsem ho zastavil.

„Prosím vás,“ optal jsem se ho nesměle, obávaje se, že mi toto jednání bude pokládáno za neslušnou všetečnost, — „prosím vás, strejčku, kdo byl ten Metrník?“

Strýc mi odpovídal zcela ochotně.

„Hochu zlatý, to byl snad největší huncvút, jakého kdy země nosila!“

„Ale co byl? Pán?“

„Pán, toť se rozumí — a jaký!“

„Jako Kácovský delektor, nebo Štamberský?“

„I kam pak! Delektor na jednom panství je proti Metrníkovi tak malý pán, jako proti Soušickým skalám nebo Zlivskému vrchu hromádka, kterou udělá krt u řeky!“

Abych neublížil historické pravdě: strýc vlastně neřekl „krt,“ nýbrž užil jiného jednoslabičného slova, označujícího užitečné, věrné domácí zvíře.

„Metrník,“ dokládal horlivě, „měl pod sebou takové množství delektorů jako jenerál kmánů — Kácovský Kremlík by se byl před ním zrovna tak strachem klepal, jako před Kremlíkem poslední podruh!“

„A nebyl hodný, ten Metrník?“ vyzvídal jsem ještě.

„Milé dítě, co je pán, to je lautr samej taškář, špicpup a huncvút! A ten Metrník byl takový kujon, že prej i císař pán musel dělat, ne co chtěl sám, ale co chtěl Metrník. I ze své residence prej musel před ním utíkat, a z Vídně pryč, Bůh ví kam!“

„A proto snad ho tedy zlý duch —?“

„Jen aby to bylo pravda! Jen aby už byl v pekle, aby tam také s něho dřeli kůži, a pak aby se na jedné straně smažil a na druhé straně mrzl na rampouch! Aby přece byla ňáká spravedlnost a pořád jen nevinně netrpěli chudáci! Tak, hochu, tak! Ale máma už jistě na mě čeká.“

Měl jsem těchto, dříve neslýchaných věcí plnou hlavu a dychtivě jsem čekal, budouli naši o nich u stolu mluviti. Ale mluvili jen o kostele, co pan páter kázal, jak na kruchtě krásně hráli a zpívali, jaké která ženská měla šaty, korále nebo dukáty.

Otec byl jak obyčejně málomluvný; na Francka, když něco povídal, několikrát pevně upřel zraky. Aha, myslí na jeho tajný poklad, snad mu přece najednou řekne: „A co ta fajfka na palandě schovaná?“

Nepadlo však žádné podobné slovo. A tu se mi v duchu namanula důležitá otázka: Mám Franckovi povědět, že mu tatínek přišel na fajfku? Váhal jsem, váhal, na konec však jsem si řekl: Ne! Tatínek mi sice zvlášť neukládal, abych mlčel, ale neukládal mi to jen z té příčiny, že se to samo sebou rozumí. Kdy bych prozradil, že o fajfce ví, ačkoli dělá, jako by nevěděl, byla by to chyba, musel by se na mne hněvat.

Po takovém rozhodnutí byl to zcela příjemný cit, že znám tajemství Franckovo i otcovo a ještě mám své vlastní.

Po polednách zářilo s blankytného nebe nejjasnější červencové slunko, ale ve vsi zavládl podobný klid jako o půlnoci. Také větším dílem podřimovala; dopřávalť sobě některou hodinu spánku mnozí, kteří ho po celý týden za krátkých nocí a za klopotné práce málo užili. Na každé zahradě někdo ležel; i Francek a Josef si takovým spůsobem hověli.

A já? Pravidelně jsem z celého týdne jen v tuto chvíli býval zcela svoboden, neměl jsem nijakých povinností, mohl jsem se také oddati úplnému klidu a pohodlí. Dnes jsem ovšem četl, ukryt za křovím na hranici naší a sousedovy zahrady. Nikdo mne tam neviděl, a já nad povídkou zapomněl na celý svět, i na Metrníka.

Povídka byla z maloměstského života a ne z dávných dob; tak mocně mou myslí nehýbala jako vypravování o Menšikovu, ale poutala i bavila mě tak, že jsem se po celé hodiny od ní nehnul. Však malou chvíli potom, co jsem dočetl poslední stránku, přerušila obecné ticho zase slouhova trouba, a bylo po nerušeném klidu a pohodlí, volala mě zase povinnost.

Hnali jsme zase na pastvu s Josefem a Pepíkem, a to na potůčka, že tam bylo dost stínu a že to bylo u vody. Do vody jsme lezli jeden po druhém. Na Pepíka, když se po koupání oblékal, přišlo zase lyrické vytržení, dal se zase do zpěvu:

Nade mlejnem, pode mlejnem
husy se pasou,
pojď, Pepíčku, vem flintičku,
zastřel jedinou!
A já to neudělám,
já ty husy dobře znám,
jsou to husy panimámy,
kam já chodívám.

„Počkej," napomínal jsem ho ukazuje na Zlivskou stranu, kde na rovině u břehu bylo také stádo dobytka, „za vodou je taky Nevšímalův Štěpán, já se ho na něco zeptám. — Štěpáne!"

„Štěpáne!" opakoval po mně Pepík. „Štěpánku!"

„Co pak?" ozvalo se za řekou.

„Ty prej rád marjánku!" volal Pepík.

„Jakou Marjánku?"

„No, co se dává do polívky z arpetlí."

Štěpán se na odvetu dlouho nerozmýšlel, i nastalo přes řeku hotové závodění v poklonách.

„Ty Zelenkův Josífku, papej žabí polívku!"

„Nevšímalův Štěpáne, topíš rozum ve žbáně!"

„Pepíku, Pepíku, stroj si pecky v rendlíku!" (Nemohu se zařeknouti, že místo pecek nebylo řečeno cosi horšího, a vůbec, že v tom pokřikování nepadlo tu a tam hrubší slovo.)

„Štěpáne, Štěpánku, lízej manu z verpánku!"

„Pepíku, Pepíku, navečeř se hřebíků!"

„Mlč radší, Štěpánku, máš vodu v kahánku!"

„A ty mluv, Jozífku — máš cikánskou podšívku!“
„Štěpáne, Štěpánku, nosíš v hlavě řezanku!“
„Dobrý bys byl, Jozífku, na čertovu rozsívku!“
Podobným spůsobem šlo to ještě chvíli. Střely vtipů, které sem tam lítaly, větším dílem byly ze starých zásob, neboť takové řečnické turnaje přes řeku prováděly se tu nejen často za našich dob, nýbrž už za mladosti otců a dědů našich, ba co dím: zajisté hned za onoho Střezibora, který od Sázavy ladné jezdíval na Vyšehradské sněmy v dobách Libušiných.
Konečně dostal jsem se k slovu také já.
„Štěpáne,“ ptal jsem se, „máte doma nový obrázek — s Metrníkem a čertem?“
„Jak ty to víš?“ volal Štěpán.
„Máte nebo ne?“
„Máme — chodí se k nám na něj dívat všichni sousedé, jako v proceství.“
„A opravdu vzal čert Metrníka?“
„No vzal.“
„Štěpáne,“ vmísil se do toho zas Pepík, „má na tom obrázku čert rohy?“
„Jako vidle,“ zněla odpověď.
„Ksicht chlupatej a tělo chlupatý?“
„To se rozumí.“
„Potom kdo ví, jeli čert nebo koza?“
„My to víme,“ odtrumfl Štěpán, — „to jen váš rybář nerozezná čerta od kozy.“
„A k tomu čertu chodí u vás lidé s procestvím? Jakou při tom zpívají?“
„Aby čert vzal i všecky jiné pány. Takovou vy u vás neumíte?“
„Což je o to.“
„Štěpáne,“ ujal jsem se zase já slova, „já bych ten obrázek taky rád viděl.“
„Já ti ho ukážu,“ sliboval Štěpán.
„A kdy?“
„Třeba ho zejtra přinesu do školy.“
„Ale svatě!“
V takové spůsobě se roku 1848 dostala mezi nás kritika Metternichovské politiky a vlády.
V pondělí byli jsme ve škole náhodou dříve než Štěpán.
„Jestli pak přijde a toho čerta přinese?“ volal na mne přese všecky lavice Pepík.
„Jakého čerta?“ ptalo se hned několik hlasů — a když Pepík odpověděl, nové otázky se ozývaly z rozličných stran.
„Což pak vy hloupí nevíte,“ křičel Pepík, „že čert vzal Metrníka?“
Nastalo veliké hnutí v celém malém národě. Když po chvilce Štěpán otevřel dvéře, hrnul se k němu celý roj.
„Máš ho?“ ptal se ho jeden přes druhého.
„Nemám,“ prohlásil on.

„Proč ne?“

„Tatínek ho nejspíš zavřel pod zámek, nemohl jsem se ho dopídit.“

Všichni jsme byli sklamáni, a k tomu někteří myslili, že jsme je měli jen za blázny.

„Šťastný,“ obrátil jsem se ke Gustovi, „ty bys mohl všecko vyzvědět s textem.“

„Jak pak?“ ptal se Gusta, tentokrát živěji než obyčejně.

„Od vašeho tatínka. Od něho se ten obrázek dostal do Zlivi. Snad jich má víc. Snad je prodává!“

Odpoledne byl zas Gusta dychtivě v třídě očekáván.

„Jak je to?“ volali jsme na něj, jak se ukázal.

Stoupl si na škamnu a zvěstoval: „Nebyl to obrázek, jak vy si myslíte — bylo to z novin, z takových povedených novin.“

„A není to pravda s Metrníkem?“

„Je to pravda, čert ho vzal. A co byste řekli, kdo ho na něj poslal?“

„Kdo? Kdo?“

„Havlíček.“

„Který Havlíček?“

„Co v Praze dělá noviny.“

Do všech vesnic, které patřily k farní osadě Kácovské, roznesli toho dne školáci novinu, že čert odnesl Metrníka. Takové byly tehda v zákoutí našem cesty veřejného mínění.

XV.

Jakou rok 1848 přinesl svobodu slova, mluveného a tištěného, o tom jsme my drobní lidé už dokonce nic nezvěděli; ale že jsou autority, o kterých se nesmí nic nevážného z úst vypustiti, o tom jsme se přesvědčili hned následujícího dne, v úterý.

Před odpoledním vyučováním Pepík, zapomínaje, že není na pastvě, nýbrž ve škole, najednou si hlasitě zanotoval:

> Ta Kácovská garda,
> jenom co je pravda —
> bumbilírum lárum — —

„Jakže je to?“ ptal se ho honem starší Přenosil z Čížova. Pepík pokračoval:

> Ona mašíruje,
> švenkuje, šturmuje,
> nejvíc k pivovarům —
> bumbilírum lárum!

„A to je špásovitá písnička!“ volal Přenosil. „Bumbilírum lárum! Hoši, poslouchejte!“

Však už poslouchala celá třída.

„Tu se musíme naučit!“ prohlašovali někteří. „Ta Kácovská garda — no, zazpívej to ještě!“

Ale v patách za tím ozvala se též opposice.

„Heleďte,“ bylo slyšeti mezi Kácovskými synky a dcerkami, „on se posmívá naší gardě!“

„Našim tatínkům!“

„Gusto, tvému taky!“

„Tvému nejvíc, Gusto, vždyť je hejtmanem!“

Tak důtklivě jsa pobádán Gusta v skutku zakročil. Promluvil k Pepíkovi hodně s vysoka: „Jestli na tebe půjdu, ty balíku —!“

„No, pojď!“ odsekl Pepík.

„Jen cekni ještě o gardě!“

Pepík ihned směle spustil: „Ta Kácovská garda —!“ Jeden, druhý hlas ho teď už provázel hned z počátku, první „bumbilírum lárum“ zazpíval už celý sbor.

Gusta a několik jiných Kácovanů sypali se na Pepíka, ale on nebyl muž bledé bázně, postavil se jim jako křeček; mimo to ujali se ho spolužáci vesničtí, ani Polipeských nevyjímaje.

„Jen zpívej, Zelenko, zpívej!“ pobádali ho.

„Co vy, selští hřbeti!“ křičel jeden tábor.

„Co vy, žabáci!“ odpovídal druhý.

Když mela byla největší, vstoupil do třídy pan mládenec a nastalo hned vyšetřování. Gusta žaloval na Pepíka, že zpívá nectné písničky o Kácovské gardě.

„Jakže?“ spustil učitel přísně na vinníka. „Co jsi zpíval?“

Ale i když tu otázku opakoval, Pepík mlčel jako ryba.

„Kdo zná ještě tu písničku?“ ptal se učitel.

Zdvihl jsem ruku.

„Říkej ji!“

Poslechl jsem rozkazu, jako bych odříkával třeba z katechismu o posledních věcech člověka. Z počátku se jen sem tam některý posluchač zachychtal, ke konci se už všechno řehtalo.

„Od koho jsi tu písničku slyšel?“ tázal se učitel.

„Od bratránka, jako od Zelenky.“

„A od koho ty ji máš?“ obrátil se učitel k Pepíkovi.

„Od Peroutky.“

„Kdo je ten Peroutka?“

„Vodolanův pacholek.“

„Co pacholci zpívají, není pro školáky,“ prohlásil učitel, „to nemáš po nich nikde zpívati, a dokonce už ve škole. Abys si to pamatoval, pojď sem!“

Pepík vylezl z lavice, a učitel mu metlou na každou ruku dal po dvou „mastných.“ Pepík držel jako dřevo, snad ani nemrknul.

„A víckrát ať o tobě nic podobného neslyším,“ propouštěl ho, „ani o nikom z vás. Modleme se! Ve jméno Otce — —“

Druhou hodinu měli jsme velebného pána. Můj soused Karlík dodával mi srdce, abych s ním potom šel na faru, že mi pan páter také nějaké čtení půjčí. Zdálo se mi to velmi odvážné, ale konečně dal jsem si říci.

Odcházeli jsme v patách za velebným pánem, ale přece jsme zaslechli, že za námi v třídě tu a tam proskočil tlumený popěvek: „Bumbi-

lírum lárum." Když pak jsme byli pod zámkem, z houfu školáků, za námi po skalách ke mlýnu a na stav se ženoucích již hlasitě se ozývalo: „Ta Kácovská garda, bumbilírum lárum —" až se velebný pán ohledl. Nás jako by nepozoroval, i když jsme, minuvše pivovar, za ním šli už sami dva; teprve když vstupoval do dvířek u fary, padlo oko jeho na nás.

„Ke mně?" tázal se. „Pro knížku?"

„On by také ňákou rád," ukázal Karlík na mne.

Velebníčkovi asi bylo patrno, s jak malou kuráží přicházím. Přívětivě kývl hlavou.

„To je dobře," pravil, „to rád vidím — jen pojď."

Vstupoval jsem do fary po prvé, a to s podobným pocitem, jako bych vcházel do kostela. Pan páter vzal nás do svého pokoje.

„Můžeš si," řekl mi, „třeba vzít povídku, kterou Karlík vrací."

Přiznal jsem se, že jsem ji už četl.

„A kterou ještě?"

„O Menšikovu."

Velebný pán počal mi dávati některé otázky, aby se přesvědčil, co jsem si z povídek pamatoval. Pak sáhl do knih, kterých jsem ještě nikdy tolik pohromadě neviděl, vyňal jednu a řekl: „Tahle je o Napoleonovi."

To slovo mnou zrovna trhlo — pán se na mne bystře podíval.

„Víšli pak, kdo byl Napoleon?" tázal se.

„Já ho mám," zněla moje odpověď.

„Máš? tuhle povídku?"

„Ne — ale jeho — —"

Honem vytáhl jsem futrál a ukázal velebníčkovi svého Napoleona.

„Ano, to je on," usmál se dobrý pán. „A víš, kdo to byl?"

„Potentát," odpovídal jsem, — „jak byla vojna s Francouzi — to náš Zlivský dědeček k vůli němu byl tak dlouho z domova pryč, až babička myslila, že se už nevrátí, a když se vrátil, ani ho nemohla poznat —"

„I vida!" pravil velebný pán, s vlídným účastenstvím mě vyslechnuv. „Tím více bude se ti toto vypravování líbit. Pak dostaneš zas něco hezkého. Jen přijď."

Odcházel jsem z fary radostí téměř opilý — ani jsem hrubě nevěděl, co mi Karlík povídá. Doprovodil mě až ke mlýnu a za lávkou u kol mě zastavil. Voda pod koly hučela, šuměla a pleskala, ze mlýna zavznívalo ohlušující klepání.

„Tu písničku musím umět," mluvil na mne Karlík jako na hluchého. „Jak je to teda: Ta Kácovská garda — —"

Trochu jsem mu opravil text i melodii, až za okolního hluku všecko správně zpíval.

„Doma si napíšu i noty," povídal, „a budu to hrát na housle. Ono je to opravdu tak: garda by nejradší, aby jí každý den vyvalovali sudy a mohla být pořád na mol. Tak s Pánembohem!"

Dal jsem se do klusu, abych nahradil svou zastávku na faře, a možnoli, druhé školáky dohonil. U Zlivě jsem na pravo pod Nevšímalovou zahradou uviděl Štěpána, jdoucího již kamsi dolů po mezi;

jak mě shledl, zatočil pravicí nad hlavou a spusil jako rozjařený chasník o muzice:

Ona mašíruje,
švenkuje, šturmuje,
nejvíc k pivovarům —

„Bumbilírum lárum!“ zavejskl jsem si také. „Na čerta s Metrníkem už jsi kápl?“

„Ba ne.“

„Tak po něm pas.“

„Ta Kácovská garda —“ začínal Štěpán znova.

Já však jsem zase už pelášil dále. Druhých dětí jsem nicméně nedohonil, ale matka mé omeškání tentokrát ani nespozorovala, aspoň mi neučinila nějaké výtky.

„Najez se,“ pravila, „budeš stloukat máslo.“

Rád jsem to slyšel. Měli jsme nedávno novou másnici, v které stloukati mohlo i dítě, a já to pokládal ještě za příjemnou hračku. Soudek na ose položený na stojaně otáčel se klikou; matka nalila do něho smetanu čtverhranným otvorem nahoře, pokryla jej čistým kouskem plátna a zandala poklůpkem, přes nějž celý soudek ovázala šňůrou.

„Nesmíš točit tuze rychle,“ připomínala mi, a nesmíš dělat přestávky, neřkuli od toho odcházet.“

Tato pravidla byla mi už dobře známa, jindy jsem se od nich neuchyloval; dnes však, když jsem zůstal samoten, už v první čtvrthodince ke mně přistoupilo pokušení. Co mě zaměstnávalo, povstal na cestě před okny hluk — Josef a Pepík hnali na pastvu, a Pepík vykřikoval na celou ves:

Ta Kácovská garda,
jenom co je pravda —
bumbilírum lárum —

„Bude to zpívat až do večera — z trucu a zlosti,“ pomyslil jsem si, a nepochyboval jsem, že ani tak nevzdoruje učiteli, jako je dopálen na gardu, pro kterou dostal čtyři na ruce, ačkoli opravdu při svých execírkách, marších a manevrech nejraději pamatovala na pivovar.

Ještě chvíli jsem se při tlučení choval zcela podle matčina předpisu, ale pilně jsem uvažoval, že bych si práci mohl valně zpříjemnit, že je škoda koukat jen tak na prázdno, když vedle v přístěnku mám nové vypravování, a k tomu o Napoleonovi!

Dvěma skoky byl jsem u své tašky, dvěma zase zpátky u másnice. Pak jsem zcela dobře točil, zároveň však pěkně četl. Co smetana v soudku stejnoměrně šplouchala, slyšel jsem v dálce válečný lomoz. Francouzský potentát zase táhl do vojny; měl velikou armádu, přece však už po dlouhém a dlouhém válčení bylo jaksi o mužstvo zle. Však to, panečku, muselo být asi v ten čas, když také našeho Zlivského dědečka vzali z domova i s vozem a potahem, a vláčeli ho sem tam po světě, Bůh ví po jakých končinách i zemích, a hrozili mu, že bude na místě zastřelen, kdy by se pokusil třeba jen od svého potahu uteci.

A v téhle mojí nové knížce stalo se cosi podobného chudému chlapci, sotva škole odrostlému: Francouzi ho na svém tažení v kterémsi městě chytili, s sebou vzali a přinutili, aby se u nich stal tamborem.

Když se naučil na buben tlouci, posadili ho s ním na koně, na kterém prý vypadal jako jediné mastné oko na míse polívky.

Měl jsem k své radosti s „Malým bubenníkem“ (tak se, tuším, nová knížka jmenovala) provázeti velkého Napoleona do Ruska, až do Moskvy, a zpátky zase na Berezinu, ba také až k Lipsku, odkud se i Zlivskému dědečkovi podařilo konečně uprchnouti a domů se vrátiti, — ale dnes jsem se tak daleko nedostal.

Náhle se otevřely dvéře a vešla matka.

„Prazatrachtěný kluku,“ zvolala hněvivě, „co to vyvádíš?“

Musím podotknouti, že naše učení vždycky úplně přestávalo na škole, doma jsme nikdy nijaké úlohy nepsali, tím méně pak něco vpravovali do své paměti. Zabývati se doma knihou bylo tedy maření času a věc vůbec nepřístojná.

Schoval jsem proto levici s knížkou rychle za zády a pravici točil jsem dále.

„Pusť!“ zakřikla mě matka berouc mi kliku z ruky. „Kde máš oči?“

Sleduje pohled její poznal jsem svou chybu: s klůcku pod poklopem másnice lítala drobná krůpěj mlíka za krůpějí — ztráta byla ovšem velice nepatrná, ale země, truhla i černý trám nízkého stropu byly postříkány.

„Co je tohle?“ pokračovala přísně matka sahajíc mi za záda.

„Knížka,“ odtušil jsem jako dopadený vinník.

„A žádná školní! Odkud to máš?“

„Z fary!“

To matku překvapilo.

„Z fary?“ opakovala. „Jak by se to dostalo z fary k tobě?“

„Byl jsem tam.“

„Na faře? Jak jsi tam přišel?“

„Pan páter mě tam s sebou vzal,“ rozvazoval jsem, nemnoho se uchyluje od pravdy, „a tuhle knížku mi půjčil.“

Bylo jisto, že se mi pan páter v tu chvíli stal mocnou záštitou. Matka ovšem i potom hubovala: „Ale to ti pan páter neřekl, abys při práci měl oči v knize a dělal takovouhle neplechu — co? Hned mi knihu odkliď, a víckrát ať ji u tebe neuvidím, když máš co dělat!“

Kdy pak jsem — kromě několika hodin nedělních — neměl co dělat?

Takto matka u másnice vypověděla boj knize v mých rukou. V tu chvíli jsem jí ovšem poslechl, ale vojna potom přece propukla, i trvala dobré tři roky. Mně a knize nevedlo se v ní vždycky dobře, ale vytrvali jsme — a na konec jsme přece jen zvítězili.

XVI.

Kterousi neděli před sv. Vácslavem r. 1848 přinesli lidé z kostela velikou novinu: že robota a poddanství jsou zrušeny. Vesnice podobala se toho dne pobouřenému oulu, sousedé k sobě docházeli, na všech stranách bylo viděti hloučky horlivě rokující, a všichni mluvili jen o robotě.

„Já tomu, švaře, pořád nevěřím," povídal u nás strýc Zelenka.

„Což," namítal náš otec, „vyhlášeno je to. A je to milost od Ferdinanda Dobrotivého."

„To je ovšem dobrý pán —"

„To je náš otec. Aby ho Bůh zachoval a dal mu dlouhé panování!"

„Je takový, jako povídají o císaři Josefovi. Ale víte, švaře, co se říkalo: že císaře Josefa naposled někam zavezli a do tmavého žaláře pod sedm zámků zavřeli, protože taky přál sedlákům; a dali do hlasu, že umřel, a pochovali truhlu bez těla, jen hlíny do ní nasypali. A ještě jako kluk jsem slýchal, že císař Josef posavad žije v té lidomorně a ta že má ještě třikrát tlustší zdi než Štamberská. Čert nedrží hříšnou duši pevněji, než páni sedláka!"

„Taky se bojím," pravil otec, „nebudouli nás smět honit na robotu, že si to na nás budou jináč vynahražovat."

„Tak, tak, švaře," svědčil strýc. „Vyplácet prej se musíme — kdo ví, co na nás budou chtít, třeba tolik, že budeme muset z gruntu odcházet s žebráckou mošnou."

Později se mluvilo, že na mnohých místech robotu slavnostně pochovávali, do země zakopávali, do vody házeli nebo na velikém ohni upalovali. U nás by se byli k něčemu podobnému sotva rozehřáli, i kdy by byli měli nepochybnou jistotu, že v celé věci nevězí už žádné čertovo kopýtko; takto ale bylo tu ještě dost nevěřících Tomášů.

Minulo několik neděl, a zase k nám přiběhl strýc Zelenka s divnou novinou.

„Byl jsem u řeckého mlynáře," oznamoval otci. „Něco zrovna opravoval na stavě. Jak spolu mluvíme, ukáže se za řekou Nevšímal, hořejší, Jirka. ‚Jestli pak už jste slyšeli?' volá na nás. ‚Ve Vídni vypukla zas rebelie, císař pán zas už musel odtamtud utíkat.' Jen považte, švaře!"

„Jeli to pravda," prohodil otec.

„Inu pozitívně pravda. To víte, Jirka je mudrc — v městečku bývá snad denně, hraje a zpívá na kruchtě. hovoří tu s knězem, tu s učitelem, tu s kupcem, tu s ouředníky, a ví jako oni, kde se co děje ve světě; však i noviny čítá."

„A kam že utekl císař pán?" ptal se otec.

„Prej na Moravu. Mezi náš lid, prál Jirka, mezi Hanáky."

„Má tam snad taky zámek nebo hrad, jako v Praze."

„Má prej tam celý veliký festuňk," řekl strýc. „Ale uvidíte, švaře, že dojde na mou řeč."

„Co myslíte?"

„Že to s nynějším císařem pánem na konec dopadne zrovna jako s císařem Josefem. Já myslím, že by ho měli sedláci bránit."

„Na to snad má dost vojáků."

„Ale ke komu bere útočiště? Vezměme ty Hanáky, co pak jsou? Sedláci jako my, jenže mají větší statky a lepší grunty. A tuhle rebelii bez toho zase jen udělali páni, že císař pán zrušil robotu!"

Byl bych tuze rád podrobněji zvěděl, co se s císařem pánem děje, ale u koho měl jsem hledati poučení? Připadl jsem na Gustu — a nazejtří jsem ho ve škole důtklivě nabádal, nač by se měl doma

svého tatínka vyptávati. Slíbil mi to, a odpoledne už mi mohl něco zvěstovat.

„Tak to místo,“ povídal, „kde je ničko císař pán, se jmenuje Holomouc.“

„Tam jsou Hanáci?“ ptal jsem se.

„A já nevím, kdo tam je. Tatínek říkal, kdy by radší císař přijel sem k nám.“

„No pravda,“ svědčil jsem, — „zámek tady má.“

„Povídal tatínek, to že bysme pak měli Kalašovy časy, peníze by pršely, měli bysme jich jako želez.“

„Od koho?“

„Od císaře pána. On přece všecky peníze dělá, papírové, dvacetníky i dukáty. Proto je na nich jeho obraz. A to podzdvižení ve Vídni prý nejspíš taky spískal Košut.“

„Kdo je to?“

„Císař pán s ním má vojnu, a zrovna proto, že on by chtěl taky dělat peníze.“

„A co myslíš,“ vyzvídal jsem ještě, „přijede sem císař pán?“

„Může být,“ mínil Gusta, „všecko je tady jeho.“

Co Gusta připouštěl, já jsem v tu chvíli horkokrevně pokládal za věc skoro jistou. Potom plamen mých nadějí ovšem zase potuchl, ale pod popelem zůstávaly žhavé jiskry — v tajnosti srdce svého myslíval jsem na Ferdinanda Dobrotivého, očekával jsem jeho příchodu a doufal od něho divy, o kterých se jiným ani nezdálo.

Přiblížila se zima, nastal advent. V tu dobu ovšem i z naší rodiny každý chodíval několikrát na roráte; když na nich byl už i Josef, prosil jsem rodiče, aby mě také někdy s sebou vzali. Když mi učinili po vůli a kdysi ráno jsem s nimi vyšel z domova, zdála se mi býti ještě hluboká noc. Kraj už byl pokryt sněhem, s nebe padalo na něj slabé měsíčné světlo, nikde se nic neozvalo a nepohnulo, nebylo cítit ani žádného vánku, zdálo se, že široko daleko vůkol všecko spí pod bílou peřinou.

Šli s námi strýc a teta Zelenkovi a nepřestávali s našima rodičema živě hovořiti; navždy jsem si z toho zapamatoval, že pod Zliví povídali o kulichovi a co houkání jeho znamená.

Do Kácova přišli jsme ještě za úplné tmy. V kostele svítily plamínky také po lavicích, a též maminka i teta pokleknuvše zapálily sobě své voskové sloupky, zelenými listy a červenými květy ozdobené, a položily u nich otevřené modlitby.

Lidé dýchali bílou páru, v kostele bylo sychravo. Já však jsem se zahřál vnitřním teplem, jakmile zahlaholily varhany a třikrát za sebou, vždy radostněji zavzněl zpěv:

> Ejhle, Hospodin přijde
> a svatí jeho s ním,
> a vyjasní se v onen den nebe i země,
> alleluja!

A když hned potom velebný pán u oltáře svým zvučným, lahodným a mocným hlasem zvolal: „Rorate —,“ pojalo mě blahé vytržení, v kterém jsem setrval až do konce pobožnosti.

Když jsme vycházeli z kostela, bylo venku skoro ještě šero. Po schodech s kruchty sestoupili právě starý pan učitel se Zlivským hořejším Nevšímalem, Jiřím, a vyšli z chrámu v patách za námi.

„Čeho se ještě dočkáme!“ promluvil Nevšímal nahlas, jaksi vážně a tklivě.

Naši po něm otočili hlavy.

„Kdo by se toho byl nadál! Kdo by se byl nadál!“ pokračoval on.

„Dej Pánbůh šťastné dobré jitro!“ pozdravovali naši.

„O čem mluvíte, sousede?“ ptal se strýc Zelenka.

„Trnu, milí přátelé, nad tím, co mi tuhle oznamuje náš dobrý pan učitel.“

„Stalo se něco?“

„Veliká a netušená věc,“ řekl učitel svým mírným a jemným spůsobem. „Už nebudeme nikdy zpívat: Bože, zachovej nám krále Ferdinanda milého! . . .“

„Že ne?“ ptali se naši zaraženi.

„Už nemáme Ferdinanda Dobrotivého . . .“ odtušil učitel, a do hlasu i do očí skočily mu slze.

„Našeho příznivce a dobrodince, sousedé,“ dokládal Nevšímal v jakési truchlivé nadšenosti.

„Kriste Ježíši!“ zvolal strýc polekán. „Snad císař pán neumřel?“

Mně náhlou hrůzou stydla krev v žilách.

„Ne, neumřel,“ dí pan učitel, „ale poděkoval se.“

„Jak to?“

„Složil korunu.“

„Chtěl dostát svému slovu,“ poznamenal Nevšímal s důstojnou nevolí, „nechtěl ho rušit, proto radší odstoupil.“

„A kdo přijde na jeho místo?“ ptal se náš otec.

„Už má nástupce,“ řekl učitel.

„Kdo je to?“

„Arcivévoda František Josef.“

„František a Josef?“ ozval se zase strýc. „To jsou dva?“

„Pán jeden,“ odpověděl učitel, „ale má dvě jmena.“

„Člověk trne,“ pokyvoval Zlivský soused vážně hlavou, „zrovna jako v Jiříkovu vidění.“

„Musíme na funus,“ obrátil se k němu učitel.

„Na funus,“ svědčil on, „ba na funus . . .“

„Tatíčku nebeský!“ vzdychl strýc, když odešli. „Že je to, švaře, vůbec možná, aby císař přestal být císařem, dřív než ho Pánbůh k sobě povolá?!“

„Už je to možná,“ odtušil otec. „Odevzdává říši jinému.“

„Ale to si přece něco vymíní? Zůstaneli příkladně pánem tady na Kácovském panství?“

„Myslím, že zůstane.“

„To by tady měli čaku, že už na ně robota nebude uvalena, — ale my na Štambersku zase budeme ten chomout nosit!“

„Pánbůh rač zachránit!“

„Co jsem říkal, švaře, jak to skončí s naším dobrotivým Ferdinandem? Viděl jste pana učitele, jak div přemáhal pláč? Právě řekl Jirka: čeho se ještě dočkáme!“

V takovém hovoru odcházeli naši z Kácova. Mně matka na rozloučenou dala krejcar.

„Jdi a kup si housku,“ pravila. „Bude ještě jedna mše svatá, zádušní, jdi na ni taky. Potom už bude škola otevřena.“

Peníz jsem rád přijal, však neutratil jsem ho, nýbrž pečlivě uschoval, abych se měl i později čím těšit. Měl jsem v tašce dost chleba i jablek, a teď jsem na jídlo ani nemyslil.

Byl jsem i na druhé mši. Pohřeb, pláč příbuzných, smuteční hudba a zpěvy teprv mě roztesknily. Smutek spadal se mne teprv zas až ve škole, kde si jiní vedli vesele jako kdy jindy.

V poledne jsem kus vyprovázel Gustu, žádaje, aby se otce svého doma zas hodně vyptával.

„Tak, abys věděl,“ poučoval mě vrátiv se od oběda, „císař pán nedal říši svému synovi.“

„Proč pak?“ divil jsem se.

„Protože ani žádného syna nemá,“ omračoval mě Gusta, „a dceru taky ne.“

Vyvaloval jsem oči, a on to rád viděl.

„Taky povídal tatínek, že si císař pán rád odpočine — zdraví prej mu neslouží, chodí prej na něj nějaká nemoc.“

Divil jsem se ještě více, neboť mi po tu dobu ani ve snách nepřipadlo, že by císař mohl také stonat jako jiní lidé.

„A my,“ dokládal ještě Gusta, „my tady v Kácově pořád zůstaneme pod ním, jako pod starým císařem pánem.“

Řeč naši pozorně poslouchal také Štěpán Nevšímal. S tím pak jsem šel ze školy domů, a zase jsme si povídali o císaři.

„Tamhle jde tvůj strýček Jiří,“ upozornil jsem Štěpána, když jsme se blížili ke Zlivi.

„To zas do Kácova, aby zvěděl, co zas nového.“

„Štěpáne, vyptej se ho — —!“

Štěpán poslechl; když jsme se s jeho strýcem potkali, zastavil ho.

„Je to pravda, strejčku,“ ptal se, „že nový císař pán není syn starého?“

„Pravda,“ odpověděl strýc, „je to syn jeho bratra.“

„Ještě mladý?“

„Mládeneček outlý. Je mu jen o devět let více než tobě. Tak mladistvá bedra — a takové břímě! Bože, Bože!“

Strýc Nevšímal obrátil oči k nebi a ještě cosi doložil, toho však jsem náležitě nepochopil.

„Budou se starým císařem ostávat v jednom zámku?“ ozval jsem se také.

„Ani v jednom městě, ani v jedné zemi, synku,“ odtušil strýc Nevšímal. „Ferdinand Dobrotivý se už do Vídně nevrátí — špatně se mu odsloužila.“

„A kde bude?“ vyhrkl jsem honem, mysle sobě, že by teď snad spíše mohl přijít sem.

„V Praze,“ řekl jaksi slavnostně strýc Nevšímal, který vůbec mluvil jako kniha, „v staré residenci českého království, kde tolik našich panovníků sídlívalo, na slavných Hradčanech, které tak dlouho byly osiřelé. Modlete se, děti, aby Bůh slávu jejich zase vzkřísil!“

Po těch slovech se Štěpánův strýček ostrým krokem ubíral dále. Z řeči jeho jsme si vybrali, že teď nový císař bude panovati ve Vídni, starý v Praze.

A od té doby počala se Praha do mých myšlenek často vraceti.

(Pokračování.*)

Jarní písně.

— Paní Markétce Došelové —

I.

Jarní mlhy — jarní mlhy
pravý div,
zem už není na kost zmrzlá
jako dřív.

Celý les se do nich schoval,
do těch mlh,
strom, než vybalil svou hlavu,
každý zvlh.

Čarovný je závoj mlha
přes ten svět,
pod ním zima v jaro pučí,
ledy v květ.

Jarní mlhy spadnou k zemi —
jaký žas!
poušť, hle, v ráj se proměnila,
plný krás!

II.

Ten div se stal —
jest jaro tady,
by naň se smál,
kdo stár, kdo mladý.

I plesá pták
a chví se listí,
v kraj touhy zrak
spěl básně čísti.

*) V 5. čísle Osvěty na str. 413 řád. 25 zdola má státi: Každé slovo, co řeknu, si pamatuje.

A v jedné čet:
Že žije láska,
dí růže květ,
všech květů kráska.

A hoří v nás,
byť hřích rosť všude,
a spasí nás,
až nejhůř bude!

III.

Dusno. Mrtvo. Po vláze
touží země uhřátá.
Hřímá. Chví se na růžích
krvorudá poupata.

Zadul vichr. Kvílí pták,
hučí lesy z hluboka,
mračny šlehly požáry,
zuří bouře divoká.

Avšak země spálená
okřívá v tom rachotu,
v přívalech a víření
zvoní tóny jásotu.

IV.

Slunce za lem hor se noří,
v granátech a zlatě hoří
plným plamenem,
dopij, země, kalich světla,
noc už — černou růží zkvetlá —
sen ti nese v čele zmámeném.

Zašlo . . . Přítmí . . . chvíle snivá,
večerní pták píseň zpívá,
loučení je čas;
s těmi, jež jsem ráda měla
čas mne rozveď; rozechvělá
hledím v dálku; uvidím je zas? . . .

Irma Geisslová.

Bedřich Maassen.

Vzpomínka

Gabriely Preissové.

Nedaleko Inšpruckého pomníku tyrolského hrdiny Ondřeje Hofera ustlal dne 11. dubna t. r. osud posmrtné lože ušlechtilému Meklenburčanu, profesoru dr. Bedřichu Maassenovi, jehož jména často v Čechách vzpomeneme, když se u svých německých krajanů a sousedů marně domáháme spravedlivého uznání.

Tělesný zjev Maassenův, postavou i tváří nápadně připomínající Bismarcka (pro tuto podobnost zažil Maassen při svých návštěvách v Berlíně mnoho veselých nesnází) by nám připadal v nynějších rmutných poměrech jako vidina z pohádek, kdy by paměť přečetných jeho žáků a přátel, protokoly panské sněmovny a říšského soudu, články ve Vídeňském Vaterlandu, Berlínské Kreuzzeitung i jinde a vůbec veškera řečnická, učitelská a spisovatelská činnost Maassenova nedokazovaly, jak ušlechtilý to byl duch, který ve všech rakouských zmatcích řídil svůj úsudek dle jasné pravdy a dovedl ji vždy pevně vysloviti. Maassen nazýval Rakousko svou druhou vlastí. „Moje přenesené a v Rakousku upevněné kořínky životní již se nedají znovu jinam přenesti,“ říkával, „v té směsici různých národů může se člověk teprva lépe zkoušeti, jeli dobrým člověkem . . .“

Maassen narodil se 24. září 1823 ve Vismaru, starobylém přístavním městě velkovévodství meklenbursko-šverinského. Otec jeho byl vojenským lékařem, ale zemřel, když byla synkovi sotva dvě léta. Maassen děkoval za celé své dobré vychování své vzácné matce. Jeden příběh z dětství si ještě velký Bedřich často živě připomínal. Jako osmiletý žáček popral se kdysi se slabším soudruhem a slavně nad ním zvítěziv hodil mu dokonce i čepici do vody. To pozorovala matka z okna bytu, a než dospěchala pod zahradu, aby napravila křivdu, naplnily se jí oči slzami. „Takového synka jsem si tedy těžce vychovala,“ zalomila rukama, „který dovede sbíti a povaliti slabšího kamaráda! Hned mu dáš svoji čepici v náhradu a sám budeš nosit odloženou starou; také ho odprosíš, žes jednal z hlouposti — jinak se na tebe nikdy neusměju.“ — „Bylo mi hrozně těžko k pomstěnému a nade mne najednou povýšenému druhu promluviti: ‚Já jsem byl hloupý,‘ neméně za těžko mi přicházelo nositi loňskou, ošumělou čepici, — ale dojem té dětské vzpomínky nikdy mne neopustil, a ještě jako akademiku při každé žertovné šarvátce náhle se mi zatajil dech zpytováním, neníli můj protivník slabší než já,“ tak vyprávěl jednou profesor Maassen pisatelce těchto řádků, „jinak bych se byl styděl jej třeba jen žertem pronásledovati.“ A zajisté ozvěna této drobné vzpomínky mihla se v duši Maassenově i tehdy, když se jako rektor Vídeňské university na sněmu dolnorakouském zastával práva volné existence českých škol řka: „Jakkoli ideály mládeže mé doby byly často mladistvě fantastické, o nějaké německé moci a slávě na vrub jiných menších národností se nám nikdy nezdálo.“

Maassen studoval na universitách Jenské, Berlínské a Roztocké a nabyv dvojitého doktorátu filosofie a práv složil již r. 1849 advokátní zkoušku. Postaviv se několika brožurami na stanovisko politiky konservativní založil toho roku s Františkem šlechticem Florencourtem časopis Norddeutscher Correspondent, jenž první rok vycházel v Roztoku a potom byl přeložen do Šverinu.

Roku 1854 byl dr. Maassen od velkovévody Bedřicha Františka jmenován tajemníkem syndikátu rytířstva. Brzy potom v právnické při meklenburského rytířstva s velkovévodou bylo Maasenovi důvěrou rytířstva svěřeno sestavení a zastávání žaloby, a proces skončil odsouzením velkovévody a znovuzřízením starých práv rytířstva. Stav se takto u velkovévody Bedřicha Františka neoblíbeným, podlomil si Maassen i nadšenou důvěru mnohých přátel svou netajenou sympatií k vyznání katolickému, k němuž v měsíci lednu 1855 i se svou chotí Julií přestoupil. Protestantští představení dali Maassenovi znáti, že ho dále ve svých službách nestrpí; proto Maassen opustil otčinu, aby jinde našel volnost svému svědomí. Později ve svém spise: „Dévět kapitol o svobodě svědomí“ [1]) horlivě hájil volnost přesvědčení u víře a vytýkal katolicismu zvláště upálení Jana Husa. Jinak ovšem zůstával upřímným katolíkem až do své smrti.

Připraviv se ve Vídni a v Bonnu k učitelskému úřadu byl Maassen rakouským ministrem vyučování hrabětem Lvem Thunem povolán za profesora římského práva do Pešti. O pobytu jeho v Pešti připomínám zde několik vět, jež jsem již před 12 lety v životopise Maassenově ve Světozoru uvedla a jež jsou vzaty z přednášky, kterou měl profesor Maassen dne 7. ledna 1880 při svém učitelském jubileu k Vídeňským akademikům: „Koncem března r. 1855 odebral jsem se do Budapešti. Ve Vídni nebyly mi obtíže, jež můj úřad v hlavním uherském městě očekávaly, nikterak zamlčeny, ale musím také říci, že jsem jich na vrchní straně svého postavení nenašel. Nejen moji Budapeštští kollegové, nýbrž i jiní znamenití mužové maďarské národnosti, k nimž jsem se s důvěrou obrátil, přijali mne cizince vlídně a podporovali mne laskavě. Za to mi vzešly obtíže z tehdejších, jen zdánlivě a mylně utuchlých v pravdě však bolestně kvasících poměrů národních. Měl jsem přednášeti maďarským studentům, jichž převážná většina německé přednášky jen s odporem nesla. Rok 1855 padá do prostřed Bachovy éry, v které mělo Uhersko absolutismem a centralisací z Vídně býti ovládáno a v říši Štěpánské koruny německá řeč učiněna řečí panující. Já tedy měl být také šroubkem v apparátě — ale poznal jsem hned, že úloha, při níž jsem měl účinkovati, jest úplně beznadějna a že musí dříve či později pohořeti. Kdy by se bylo jednalo jen o objektivní nemožnost, snad bych se byl ještě utišil, ale hlubší tíže spočívala v mém vlastním citovém a myšlenkovém směru. Mezi rozličnými německými kmeny Meklenburčané nemají nejslabší vlastenecké vědomí, a já doufám, že nezůstanu ani za jediným ze svých krajanů. Ale právě proto mám také před cizími národnostmi hlubokou úctu. Celá má duše se příčí ublížiti jejich charakteru a právu jeho

[1]) Vedle knihy „Dějiny pramenů a literatury kanonického práva na západě až do konce středověku“ je to nejznamenitější Maassenovo dílo.

přirozeného vývoje. ‚Co nechceš, aby ti jini činili, nečiň i ty jim,‘ to je přece nejjednodušší zákon naší lidskosti. Jak tudíž směl bych u jiného šlapati, co mně samému je drahé a svaté? . . . Zajisté vznášejí se u mne vlastnosti německého národa u vznešené výši a pravý německý mrav je mi nade všecko — zajisté vím, že naše literatura nezůstává za žádnou z druhých a tóny řeči mateřské znějí mi nejsladší melodií, — a pro to vše uznávám, že ve společném působení a obcování s jinými národnostmi můžeme jiným mnoho přinášeti. Ale když tomu tak, musíme dbáti, abychom k našim dobrým darům nikoho nenutili, ba každé k tomu směřující násilí zatratili . . . Co nám přáno udíleti, musí býti přijímáno svobodnou, radostnou vůlí, ano, pokud na nás jest, bez sebevědomí svého původu . . . Venkoncem nahlednete, že v Budapešti jsem nebyl na místě nějaké zdárné práce už proto, že jsem nedovedl svým žákům přednášeti v jejich nejmilejším mateřském jazyce.“

Téhož roku napsal profesor Maassen v článku konservativního listu: „Ta krutá neskromnost zarytého vědomí, že jsme my Němci něco více než národové, jimž osud nedopřál takového počtu a kulturního štěstí, vzbuzuje nám nejvíce nepřátel a rve nám vlastní půdu pod nohama.“

Ještě roku 1855 dal se Maasen z Pešti přesaditi do Inšpruku, a k tyrolské půdě přilnul nejoddanější láskou, tak že si vždy přál, aby dny odpočinku svého v Tyrolsku trávil a své kosti tam složil. I může se mu na náhrobní desku napsati jako Slovinci Prešernovi: „Jedna přec tužba se Ti splnila . . .“

Roku 1860 byl přesazen profesor Maassen na universitu do Štyrského Hradce, kde k římskému právu přibral také kanonické. Teď už si sotva kdo vzpomene, že před třiceti lety v katolicko-konservativním Volksvereinu Štyrskohradeckém snažil se profesor Maassen řadou přednášek získati rakouským Slovanům a hlavně Čechům porozumění a sympatie; poukazuje na naše nepochybná práva historická mluvil s nadšením o našich viditelných, úcty hodných stránkách: mravenčí pracovitosti, vzorném hospodářství, poesii hudební, dojemné lásce k vlasti atd. Při širokém všesvětovém obzoru Maassenově podivila jsem se často, jak bedlivě si všímal naší historie, kultury a všeho duševního života; a málo které naše vynikající jméno bylo mu neznámo. Nejvíce ovšem k této hluboké znalosti poměrů rakouských národností přispěla profesorovi Maassenovi horlivá, neúnavná četba, která bohužel v posledních letech jeho zrak zle oslabila.

O velikonocích r. 1871 Maassen povolán na Vídeňskou universitu, jejíž ozdobou zůstal až do svého odchodu na odpočinek. Roku 1880 stal se dvorním radou a stálým členem říšského soudu, r. 1885 doživotním členem panské sněmovny. Pokud mu trapná slabost zraku úplně v cestování nevadila, dostavoval se pravidelně přes veškero pohrdání svých odpůrců do sněmovny nebo k říšskému soudu, kdykoliv mohl svým hlasem přispěti nějaké poctivé slovanské věci, jako na př. v záležitosti Opavského a Kroměřížského gymnasia jel do Vídně, třebas byl vážně churav a dlel na dovolené v Berlíně. Česká škola ve Vídni nikdy mu nezapomene, jak poctivě se práva její existence ujal r. 1883

na dolnorakouském sněmu jako rektor Vídeňské university; mimo jiné pravil: „Ani jako na rektoru německé university nemůžete na mně žádati, abych hlasem svým přispěl ke křivdě, abych o věci, která je bílá,' mluvil jako o černé . . . Jestliže Vídeň požadavek Čechů zamítá, degraduje se s říšského města, jež má u sebe vítati přízní všechy rakouské národnosti, na pouhé hlavní město Dolních Rakous. Národové rakouští nemohou býti nuceni, aby uznali němčinu za státní jazyk, nechte jich raději, ať se němčině učí přátelsky, dobrovolně jako praktické a milé řeči sousedské."

Rovněž ujal se Maassen Pražákova nařízení ze dne 23. září 1886, v němž viděli němečtí politikové porušení vnitřní úřední řeči německé. Maassen nespravedlivým posuzovatelům dokazoval, že soudy jsou pro lid a ne lid pro soudy, a úředník, který chce nabyti hodnosti soudní v zemi dvou národností, že má býti mocen obou jazyků zemských a jednati i psáti jazykem toho kterého případu a nikdy nesmí se krýti nějakým překladem, který v neporozumění může býti osudným.

Poslední veřejné politické vystoupení Maassenovo datuje se z doby, když trpkým článkem vystoupil proti svému dlouholetému politickému příteli hraběti Hohenwartovi, vytýkaje mu, že nezůstal věren svým životním zásadám a zradil je svým spolčením s levicí za ministerstva Windischgrätzova. Maassen dovedl snášeti nepřátelské projevy vídeňského studentstva a všeliké pohrdání pro svou „zradu na němectví", kdykoli se ozval jeho hluboký a čistý smysl pro spravedlnost v nějaký slovanský prospěch, ale řečené spolčení Hohenwartovo s levicí stihlo jej jako těžká, nepředvídaná rána, drtící všecku jeho dlouholetou víru a úctu k obci, k níž věrně po celý život náležel. „Ano ti, kteří se tak chlubně halí v název a plášť svobodomyslných," — pravil tehdy s velikou hořkostí, „dovedou se na každý zákmit svobody a práv jiných vrhati jako divoši, tomu ‚stuhlému konservativci' přece se spíše zachvěje srdce spravedlivějším náhledem. Již proto jsem o název liberála nikdy nestál, že se mi zdál tak znesvěcen."

Obraz trapného, nepřirozeného spojenství zmizel brzy s obzoru, ale mnoho radostných hvězd již se tam ve stálé mlze a bouři profesoru Maassenovi neokázalo. Ukryt v tiché Inšprucké ville, kam se před pěti lety uchýlil na odpočinek, se zdravím tak porušeným jako vadnoucí list, ale se srdcem věčně věřícím v lepší stránku lidskou, čekal stále na nějaké rozbřesknutí a splnění nejvroucnějších svých ideálů, jasu rovnoprávnosti a hymnu šťastného míru . . . Majíce v úctě památku svého ušlechtilého německého přítele, přejeme duchu Maassenovu, aby jas svých životních ideálů z plna poznal aspoň tam za branou nadpozemských tajů . . .

Z Pařížské světové výstavy.

Dopis

Renáty Tyršové.

V Paříži, dne 10. května 1900.

Hodlala jsem pro Osvětu načrtnouti z Paříže obrázek výstavy. Ale nepokusím se ani povšechnými rysy ho zachytiti, nýbrž podám tu jen hrst dojmů. Dojmů, pravda, jen letmo zachycených; však první dojmy v bezprostřední své svěžesti bývají obyčejně správné. Smím se na ně snad tím spíše spolehnouti, že se pojí k dojmům z výstavy r. 1889 a jsou, abych tak řekla, jich rozvinutím, doložením a pokračováním.

Výstavě letošní schází k hotovosti ještě dost, sem tam i v částech nejpodstatnějších. Všude je dosud znáti ukvapenost a násilně uspíšenou práci, i nesmí nás překvapiti, když za jarního lijavce v nádherném, ne pouze pro tuto výstavu zbudovaném paláci umění dvoranou skulptur obecenstvo se prochází pod deštníky, a celý personál dozorčí poplašeně kontroluje kaluže na podlaze v síních malířství vyhrazených, a na rychlo snímá se stěn obrazy, na které nejvíce prší. Vedle vitrin se skvostnými soškami bronzovými a stříbrnými drobotinami kopou dělníci jamky v zemi, a jakýsi sádrový vojevůdce na koni pro tu chvíli velí vztaženou rukou legii nosičů, kteří na sebe pokřikují podivuhodnými interjekcemi Pařížskými tak hlasitě, že ustrašený cizinec se ohlíží, kdo to zde asi přišel k úrazu. Avšak dojem nebude již valně změněn, vztýčíli se tu ještě několik soch, budeli na stěnách ještě několik desítek čtverečných metrů ověšeno obrazy. Sami Francouzové, jak officielní katalog praví, vystavili 1546 olejových obrazů, 190 kreseb, 123 pastely, 76 miniatur, 632 sochařské práce, 249 návrhů a kreseb architektonických.

Letos, více ještě nežli kdy jindy na výstavách mezinárodních návštěvník, který nemá aspoň dva měsíce k disposici, se musí obmeziti. Neviděl by ničeho, kdo by chtěl viděti všechno na této výstavě, která je zase mnohem rozlehlejši než byla výstava r. 1889: pokrývát plochu 84 hektarů. Letos k starým místům přibrán dlouhý pruh nábřeží na pravém břehu Sekvany mezi pont d'Iéna a pont de la Concorde: díl Polí Elysejských a Esplanada invalidů, r. 1889 jen řídce zastavená, staly se letos vybudováním obou ohromných paláců, hlavně uměleckému průmyslu věnovaných, podstatnými částmi výstavy.

K bohatě rozmanitému obrazu výstavy přispívá zároveň rozmanitost prostor jí věnovaných, podél vinutých nábřeží půvabné pohledy a průhledy navzájem si poskytujících, na promenádě Cours de la Reine mohutnými stromy zarostlé, v elegantních sadech Polí Elysejských, na výšícím se terrainu Pole Martova s budovou Trocadera a hojnou zelení v pozadí, s živým pasem Sekvany nesčíslnými parníčky brázděné, se skvostnou perspektivou od Rond point na Pole Elysejská. Tato perspektiva, kteréž starý palais de l'industrie byl obětován, skrze avenui

Mikuláše II., s oběma krásnými paláci umění, přes nový most Alexandrův s ozlacenými sochami pylonů, podél bílých stěn paláců na Esplanadě, ke kupoli dómu invalidů, je důstojná slavného svátku práce, k němuž republika hosti své pozvala. Nejmalebněji pestrou podívanou soustředilo rozvržení výstavy na obou nábřežích. Zde rozkládá se Stará Paříž, její půvabné fasády gotické, její vížky, arkýře, věže, výstupky, hrazděné stěny, cimbuří a vikýře obrážejí se v Sekvanských vodách, zde na druhém břehu pavillony jednotlivých cizích států vykouzlily po kuse Benátek, Ruska, Bosny, starých měst nizozemských, západ a východ, jih a sever v pestrou směs vedle sebe řadíce, a naproti nim moderní paláce skleněné, zahradnictví věnované, klenou své průhledné kupole nad nádhernými záhony květin a exotického stromoví, třpytí se a mihotají, od zeleně kvetoucích kaštanů se odrážejíce.

Architektura „nové školy“ si na této výstavě „konce století“ jen částečně uhájila místo. Obětován jí slavnostní dojem vstupu výstavního tím, že připuštěn bizarrní nápad slavnostní brány, jejíž podivně prolamované klenby, výstřední obrysy, kapriciosní detaily sochou moderní Pařížanky na temeni balançující jsou korunovány. Jinak jsou to jen budovy příležitostné, na kterýchž neobmezeně se zkouší, někdy s výsledkem šťastným, jako ve vzdušných skleněných palácích a některých restauračních budovách, jinde dospívá k dojmům zmatenosti a výstředním nápadům, a to právě tam, kde monumentálnějšího účinku chce dosáhnouti. Ostatně vedle různých těch polovičních „nesmyslů“ má výstava i svůj nesmysl docela nepopíratelný a upřímně míněný, obrácenou gotickou věž, která od základů dolů roste, cimbuří má v přízemku a přízemek v třetím patře. Tam pak, kde mělo býti docíleno něco již docela mimořádně fantastického, sáhli přece zas k tomu, co bývalo, a vyvršili „panorama du tour du monde“ v slohu skalních chrámů indických. Z projektů, které se byly sešly při vypsaných soutěžích, vybrala porota vesměs ty, které aspoň do jisté míry tradicionelních zákonů architektonické dekorace se držely, město Paříž vybudovalo svůj pavillon s reminiscencemi na starou dobrou renaissanci francouzskou, a také oba paláce umění, které budou zachovány, připínají těsně k slohu domácímu v nejnádhernějším jeho vývoji.

Ze směsice, která bělobou, zlacením, třpytem skleněných stěn a kupolí oslňuje a křižujícími se dojmy unavuje, rádi se vždy zase uchýlíme do města, tam, kde Paříž je doma, a zde zase do cité, kde přece ještě pořád zbývá dost památníků minulosti slavného města, jehož patronkou je svatá Genovefa. Tam k musée Cluny na příklad, k starému tomu rodinnému, břečtanem obrostlému sídlu, kteréž je v museum starožitností francouzských i cizích důmyslně přetvořeno, do St. Etienne du Mont s jeho zajímavým jubé ze začátku 17. století, kde domácí gotika s formami renaissance naivně se mísí, k půvabnému skvostu Sainte Chapelle a k jiným a jiným těm pozůstatkům umění stavitelského, nad něž nebylo národnějšího od těch dob, co Řekové postavili Parthenon, — a vždy lépe porozumíváme snahám po ocenění a vzkříšení principií tohoto slohu francouzského, kterým Viollet le Duc a tolik jiných mužů své pero a své tvoření umělecké věnovali.

Ti, kdož starou Paříž bezohledně přetvořovali v novou, respektovali přece řadu památek význačných a dovedli často důmyslně nejbližší okolí jim přispůsobiti tak, že v něm dojem jich není rušen. Tak ona sličná věž sv. Jakuba z počátí 16. století, zbytek dávno zbořeného chrámu, uprostřed živé moderní čtvrti, která kolem ní vyrostla, na křižovatce boulevardu Sebastopolského a rue de Rivoli, v sousedství divadel, kaváren, bazarů. Otočili šedé její stěny parkem, a zdá se, že mezi stromy, pažity a pestrými záhony vypíná své pilíře, své vznosité oblouky a krajkoví řims jako ozdoba sadu, vedle ozdob jiných, vedle sousoší a soch bronzových, které tu, jako všude v sadech Pařížských, jsou roztroušeny. Kdykoli znova vidím tuto zdobu squarů a parků Pařížských a pomyslím toho každoročního rozpočtu města Paříže, jen na objednávky uměleckých děl věnovaného, s lítostí vzpomenu si na naši Prahu. Dost objeví se každoročně též v našich výstavách skizz a soch, které by sadům Pražským slušely a nemusely by ostávat věčně v mrtvou sádru zakletý, jako hned ta skupina Hergesellova, která také sem na výstavu byla poslána, jako tolikeré dobré sochy a sousoší, kterým by se jistě od umělců dostalo ještě pečlivějšího propracování, až by se jednalo o provedení v dobrém materiálu.

Nejkrásnější budovy letošní Pařížské výstavy jsou oba paláce umění na Polích Elysejských: u malého paláce platí to též o půvabném dvoru. Oba paláce se svými fasádami, v pozdní renaissanci francouzské drženými, se zdobným sloupovím, s elegantní mírou a jasnou logikou ve své dekoraci jemně procítěné znamenají proti zmateným silhouettám a proti libovůli detailu brány a mnohých budov na Poli Martově vítězství umění o domácí tradici se opírajícího. V malém paláci vystavili Francouzi retrospektivu svého starého umění, poklady ze soukromých sbírek a venkovských musei a kostelův snesené. Pařížské sbírky ostaly netknuty, a přece jaké množství vzácných památek umění, hlavně ovšem řemesel uměleckých, podařilo se tu nahromaditi! Sledujeme pozvolný vývoj uměleckých potencí francouzského národa, od počátků kulturou římskou prosycených. Vidíme, jak si duch národní, ještě v různých střediscích kmenově nesjednocen, hledá prostředky k svému výrazu, z prava a leva dojmy vnímaje, technickým postupům se přiučuje, jak vždy víc a více se tříbí, jak na konec v 13. století již je zcela svůj, jak později import vlaských tvarů si assimiluje a z nich zase něco svého a vlastního tvoří.

Ve velkém paláci jest levé křídlo věnováno cizině, ku pravému křídlu se v přestavěném zbytku starého palais de l'industrie připojuje přehled francouzského malířství za posledních sto let. Tak se staří ti mistři od Gèricaulta po Maneta a Bastièna le Page přece zase octli na starém jevišti svých zápasů a své slávy. Jejich spory a vášnivé potyčky vyrovnal čas, zápasníci odešli, ale jejich díla zde ostala, jako svědkové opravdových vzrušení, vážné práce a vzácného nadání. Všechny stupně fásí, jimiž francouzské umění za sto let prošlo, jsou tu ve význačných rysech zachyceny; vidíme, jak romantikové zatlačují klassicisty, jak sytá barva proti suché linii nabývá vrchu, sledujeme všechny odstíny vítězícího naturalismu a prosaického verismu, prvních pěstitelů malby volného vzduchu. Ještě od nedávna nám v paměti znějí hesla, jimiž

mínili dosíci konečného cíle moderní malby. Však jsou tu již zase noví lidé s novými hesly, přicházejí, aby bílé světlo nahradili přítmím a záludnými effekty osvětlení, aby na místo střízlivého jasna nastolili zamženou náladu, aby odvracejíce se od skutečnosti uchýlili se do říše snův a vidin, odstranili vládu pravdy a zavedli vládu pravděnepodobnosti.

Avšak porota francouzského oddělení dovedla moderní výstřednosti udržeti v mezích. Podivností, které lze spatřiti v oddělení americkém, v saloně Vídeňské secesse, u Italů a hlavně v exposicích národů severních, jest ve francouzských sálech poskrovnu. Nejupřímnější ve své mystice jsou seveřané, jím tato stránka nového vyznání jde nejspíše z duše, u nich se z mody stává přesvědčením, které v duši národní nalézá kořínky, jimiž snad hlouběji než jinde se zachytí. Němci dali si na své representaci záležeti; zde v oddělení uměleckém, ve zvláštním pavillonu a všude jinde uprostřed jejich exposice obrazů jest podobizna císaře Viléma II. — o předešlé výstavě by podobizna vnuka vítěze Sedanského v Paříži nebyla nalezla místa. A v německých částech výstavy se přes tu chvíli hlásí jeho ruka, jeho vliv, až do toho nápisu na pavilloně námořnictva: „Unsere Zukunft liegt im Wasser."

České umění je na výstavě zastoupeno některým počtem obrazů, jednak k exposici rakouské přiřaděných, jednak ve zvláštním oddělení Rakušanů v Paříži usedlých. Také několik vynikajících sochařských prací našich se tu sešlo, ale ve směsi ostatních se ztrácejí. V officielním katalogu 7.—10. skupiny výstavy nalezneme též příjmení našich vystavovatelů, ukrutně zkomolená a až na řídké výjimky vesměs s německými křestními jmeny (Zenisek Franz, Brozik Wenzel von, nee à Nuhutten, Mystbeck Vaclar), a o lunetách Hynaisových se tu dovídáme, že jsou určeny pro provinciální museum v Praze.

Již na první pohled je zjevno, že co do velikého paláce na Polích Elysejských ze světa bylo sneseno, podává správný obraz snah, jimiž umění za posledních deset let všude se nese. Doplňkem ovšem jsou exposice jednotlivých států ve zvláštních pavillonech, podél „ulice národů" (rue des nations) rozložených, a neméně též jednotlivé partie ve výstavě uměleckého průmyslu na Esplanadě, neboť umělecký směr za našich dnů zase ve všech odvětvích užitkového umění stejně v tak zvaném velkém umění se obráží. Zde i tam ve velké a názorné té přehlídce česká práce zapadá a zaniká, ne že by nebyla soutěže schopna, ale že si nedovedla na rozhodujících činitelích vynutiti takovou representaci, aspoň do jisté míry samostatnou, aby byla bývala chuť pro ni pracovati a hmotné oběti přinesti. Ozveli se přece české jmeno v této soutěži, jest to jen zásluhou Pražské obchodní a živnostenské komory a činitelů, kterým svěřila úpravu interieurů ji representujících, a pak zásluhou Pražské umělecko-průmyslové školy, ač tato ovšem co do českého rázu své exposice vynuceným utrakvismem byla obmezována. Platí to ovšem v první řadě o malé síňce od prof. Kouly v duchu jednotném komponované, která značnou měrou poutá pozornost odborníků svými formami, ode všeho ostatního ve výstavě se lišícími, k tradici národní i v každé z drobotin zde vystavených technikou, tvarem i jeho

výzdobou se přimykajíc. Ale i tato naše trojdílná exposice Pražská je hodně zastrčena, a jistě ji mine i mnohý z našinců.

Neobchází český člověk výstavou s radostným srdcem, když vidí, jak tolik jiných, ještě menších a mnohem slabších své místo má uhájeno; tak ani samoděržavná Rus svým Finům nebránila, aby měli samostatnou representaci v pěkném, charakteristicky upraveném pavilloně, kdež i svoji čítárničku finských časopisů si zřídili. A věru že representace Rakouska není tak vynikající a skvělá, aby jí česká práce a české umění v podstatě nebyly velmi výdatně obohatily a jí zajímavosti dodaly. Hlučně a hlasitě hlásí se všude Uhersko. Hlásí se dole v paláci na Esplanadě ozdobně vypravenými vitrinami s různými výrobky, v nichž při první prohlídce málo charakteristického lze postřehnouti, s interieurem na základě lidových motivů zkomoleně slovenských, bez velikého důmyslu upraveným, hlásí se v uměleckém oddělení půldruhým stem obrazů, hlásí se imposantně a nápadně velkou nákladnou budovou, provedenou dle památek starého stavitelského umění, vytvořených na uherské půdě umělci, kteří nebyli z krve maďarské.

Jedna výslednice této mezinárodní výstavy jest potěšitelna pro nás všechny, kdož věrně ku praporu národnosti se hlásíme: úspěch vkusu, úspěch nejsilnějších dojmů uměleckých, aspoň pokud architektury a uměleckého průmyslu se týče, jest na straně toho, co těsně a nepokrytě k tradici národní se přimyká. A nepřimykají se k ní jen malí a slabí, kteří snad zvláštnostmi chtějí býti zajímavi. Těšíme se upřímně z domácího umění haličského, svou cestou se beroucího (haličský interieur hraničí s interieurem Pražské obchodní a živnostenské komory), sledujeme s účastenstvím, při každé téměř návštěvě rostoucím vše, co nordičtí kmenové utkali, z kovu, hlíny, dřeva urobili na základě svého domáckého i uměleckého průmyslu, se stejnou radostí vidíme, jak nezmateně lnou k tradici umělecké výrobky v bohatém výběru vyložené v exposicích italských, zvláště v keramice a v krajkářství. Nevybrali se Vlaši dosud namnoze z pouhého napodobování pamětníků své dávné kultury, avšak odkrývajíce staré techniky, obírajíce se starými tvary, naučí se nejsnáze na jich základě dále tvořiti. V oddělení ruském, španělském — pokud jsou hotovy — k stejným důsledkům lze dospěti. Švédové a Norové dovedli lépe než kdokoli z ostatních dáti moderně zvláštní, smímeli tak říci, příchuť národní. Také Němci ostatně v nejlepších kusech z toho, co vystavili, jsou na této cestě. Svojí renaissance docela neopustili, ač jsou již daleci spůsobu, kterým ji pojímali a kopírovali asi před dvaceti lety: modernistická záliba v primitivnosti a fantastičnosti zavádí je někdy k nejstarším památkám umění jejich, i ukazují zejmena na schodištích k německému oddělení vedoucích, že z nich dovedou těžiti účinky nové, zajímavé, silným, tvrdým a drsným duchem německým prosycené. Nejvýstředněji moderně vede si Vídeň ve svém interieuru i v mnohých výrobcích drobných, dobrá tradice barokového umění nejlépe, ale skoro ojediněle, v pavilloně rakouském v ulici národů se k životu hlásí. Kuriosum zcela zvláštní, jen v říši pravděnepodobnosti možné, je pavillon bosenský. S rozkošnou vervou navržené malby Muchovy jsou právě rázu individuálně Muchovského, který k Bosně ovšem zhola žádných vztahů nemá, dekorace je s uměleckým raffinementem barevně sharmonisována, praporců, zbraní, šperků, koberců jest

k ní užito po způsobu arranžementu atelierového, k tomu zevnějšek starého, prostého domu bosenského, výrobky domácího průmyslu a malé dílničky orientálního rázu, vše tu hlasitě volá: „Pojďte a vizte, co dobródiní okkupace udělalo z té barbarské země!“

V bohatých, nádherných exposicích uměleckého průmyslu francouzského — na Esplanadě jsou to hlavně truhlářství, dekorace, předměty bronzové, výrobky stříbrnické a zlatnické — jsou nové snahy a staré retrospektivní směry vedle sebe zjevny. Těch, co k tradici připínají, je pořád ještě více, a tam, kde nová škola snad nejvíce se ujala, v stříbrnictví, docilují nejpůvabnějších výsledků, kde co do tvaru o zákony z dobrých starých vzorů odvozené se opírajíce, motivů rostlinných, dle požadavků materiálu jemně cítěných, jen k dekoraci užívají. Logika a cit pro míru, francouzskému duchu uměleckému vždy zvláštní, i na sklonku století zas převahy nabyti se chystají.

Z oddělení francouzského ještě více než z ostatních (snad proto, že srovnání se svědky vývoje kultury domácí je bližší) si odnášíme přesvědčení, že zdravý vývoj jen na základě národní tradice je možný. Co roste z těchto kořenů, vyvíjí se organicky, vždy bezděky nové elementy přijímajíc a zvolna v nové tvary je vtělujíc. Ne v individualismu, z cesty odbočujícím dle libovolné nálady, jest pokrok, nýbrž v přimknutí k tradici. Pro národy malé a politicky nesamostatné to dvojnásob platí.

O původu náboženství řeckého.

Napsal

dr. **O. Fr. Vaněk.**

Kdož četl některou z dosavadních „mythologií starých Řeků,“ zajisté utvořil si představu, že ona mythologie byla všeobecným majetkem lidu, že její obsah měl asi týž význam jako u nás „víra.“ Než záslužnost a nutnost „víry“ jest myšlenkou specificky křesťanskou. Kristus podstoupil na kříži oběť spásy sice pro všechny; ješto však spasen může býti pouze ten, kdož v událost tu věří, proto jest víry nezbytně třeba. Ale jinak u t. zv. pohanů vůbec, u starých Hellenů zvlášť. Hellenové neznali nižádných dogmat, o nichž by se nesmělo pochybovati, neměli nižádné věrouky, jež by se dědila od rodu k rodu, ba nebylo u nich nijakého náboženského vyučování.[1])

Jejich náboženství záleželo a rozplývalo se jedině a pouze v kultu. Kdo měl v úctě *ἱερά* (hiera), t. j. vše, což bohům přísluší, kdož kultu učinil za dost, pokládán byl za zbožného, *εὐσεβής*, kdo však brojil proti ***kultu***, jej tupil nebo zničiti usiloval, stal se vinným bezbožnosti

[1]) Teprve císař Julian (361—363) nařídil k obraně pohanstva proti vzmahajícímu se křesťanství způsob přednášek či vyučování ve chrámech a školách, v nichž však mythy vykládány allegoricky jako ethické a fysikální nauky. (Gregor Nazianský Or. III. adv. Julian. p. 103. ed. Bill. Augustin, De civ. dei II., 6. a 26.) Vyučování to však záhy zaniklo.

(*ἀσεβείας*) a byl stíhán od spoluobčanů samých, neboť dle staré představy též provinění jednotlivcovo mohlo ostatním přinesti neštěstí: božstvo mohlo se mstíti na všech neúrodou, morem a podobně, a to božstvo i sebe nepatrnější rodiny, pročež obci bylo pečovati i o *domácí* pietu. Protagoras, Diagoras, Stilpon, Anaxagoras, Sokrates a j. byli pohnáni před soud jen proto, že svými naukami ohrožovali starobylý kult, nikoliv snad pro svou nevěru. A jako kult bohů, heroů i předků, tak byla svata i všeliká jich država, a všeliké znesvěcení neb oloupení chrámů neb okresů jim věnovaných bylo přísně trestáno.

Jinak bylo však každému dopřáno volně smýšleti a souditi o věcech náboženských, a jak veliká v tom smyslu byla v Řecku shovívavost, poznáváme zejména ze starých komedií, jež směly na jevišti předváděti bohy samé a to v postavách prasměšných i svrchovaně nedůstojných. Slušíť spolu povážiti, že komedie ty nebyly snad jako za doby naší provozovány jen pro zábavu obecenstva, nýbrž že tvořily část náboženských a státem samým pořádaných slavností. Hry tyto byly úředně schváleny a básníci veřejně slaveni.

A tak nebylo ani pěvcům a básníkům lidovým bráněno, aby si o bozích vymýšleli libovolná vypravování (mythoi), snažili se vytvořiti pevné postavy bohů: Zeva Olympského, Héry, Apollona, Athény a p., a uváděli je v genealogický spolu poměr, ač ve skutečnosti při známé roztříštěnosti a nesvornosti Hellenů nikdy v takovýto jednotný řád v mysli lidu nebyly uvedeny. Řád ten byl pouze dílo několika pokročilejších mužů, jak uznal již i sám svědomitý Herodot. Pravíť (II, 53) do slova: „Odkud však jeden každý z bohů pochází a zdaž všichni existovali i jaké byli podoby, to vědí (Hellenové) takořka od včerejška neb předvčerejška; neboť Homér a Hesiod, kteří, jak myslím, žili pouze 400 let a ne dříve přede mnou, jsou to především, kdož vytvořili u Řeků rodokmen jejich bohů (theogonii), bohům dali jmena, jakož i mezi ně rozdělili pocty i umění a označili jich postavy."

Herodot nepraví tedy, že by Homér i Hesiod byli vytvořili bohy starých Hellenů, nýbrž že jen zjednali mezi nimi genealogickou souvislost, přesněji je od sebe rozlišili, rozličné vlastnosti jim přisoudili. Nepraví také, že by názory Homérovy byly za jeho doby náboženstvím řeckého lidu, že z něho byly čerpány, nýbrž že toto své přesvědčení opakuje pouze po — kněžích v Dodoně, od nichž se mezi jiným i dověděl, že v Dodoně před věky božstvo označováno bylo prostě slovem *θεός* (theos) ve smyslu „zákonodárce" (II, 52 [1]). V staroslavné Dodoně byli si tedy ještě vědomi, že za pravěku vládly představy ještě mnohem primitivnější, jež teprve prodlením času vytříbeny.

Třeba i Herodot pochybil v tom, že jmena řeckých bohů odvozoval z Egypta, přece nesluší hledati zdroj jeho nevole proti libovůli pěvců Homérských a básníka Hesioda v této mylné domněnce. V 5. století, kdy Herodot žil, měli jednotlivci o bozích, o přírodě a její nezvratné zákonitosti představy mnohem dokonalejší, a Herodot spatřoval sám v bozích již jen ochránce mravního řádu světového, a s tohoto stanoviska jevily se ovšem jemu Homérští bohové jen jako zrůdné výtvary lidské fantasie.

[1]) *θεός* (= *δαίμων*) prvotně dhves-ó-s, lit. dvās-e, dvas-a-s, sthn. getwas, strašidlo, duch (A. Fick, Vergl. Wörterbuch I, 469.)

V ještě značnější míře horlili však proti „výmyslům“ Homérovým a Hesiodovým filosofové řečtí: Již o Pythagoru ze Samu zachovala se anekdota, dle níž viděl duši Homérovu v Hádu, kterak visí na stromě obklíčeném hady za trest, že se rouhal bohům. Nejvýtečnější z myslitelů Herakleitos z Efesu (kolem r. 460) prohlásil, že by Homér zasluhoval, aby byl vyloučen ze všech veřejných shromáždění, kdežto Xenophanes z Kolofonu (kolem r. 500) Homérovi a Hesiodovi vytýkal, že přisoudili bohům vše, což mezi lidmi pokládá se za nečestno a hanebno, ba i protizákonné skutky jako krádež, cizoložství a podvod. (Sext. Emp. Adv. Math. I, 289, IX, 193.) I sám Platón rozhorleně vyloučil „lživé názory“ Homérovy ze své „republiky.“

Patrno z toho jednak, že představy Homérovy a Hesiodovy nebyly totožny s náboženskými představami lidu, jednak, že mythos jest teprve výtvorem a majetkem vyšších tříd společenských, vědomým básnictvím, částí umělé poesie. Řecká Ilias rovněž jako staroindická Rigvéda jest toho daleka, aby nám odhalovala názory pravěku. Rigvéda již v nejstarších svých částech jest plna spletité theologie a kněžské schytralosti,[1]) a dle Iliady jsou bohové již všehellenští, Olympští, tak že by snadno vzejíti mohl domysl, že v Řecku ani nebylo žádných místních kultů a božstev, jako by všude byla vládla jednota nejen bohů, nýbrž i nářečí, ústav, obyčejů a mravů.

Mythy nejsou však podstatnou součástí náboženství a mají význam jen sekundární, neboť s jistotou lze tvrditi, že téměř v každém případě mythus odvozen byl z ritu, kdežto nikdy za starověku nevyplynul ritus z mythu; ritus je vždy přesně stanoven, mythus jest měnlivý; ritus je věcí náboženské povinnosti, víra v mythus ponechána člověku na libovůli. Mythus, zejmena t. zv. „přírodní,“ může trvati sám o sobě, může snad býti i odleskem náboženských představ, nikdy však nelze ho uznati za podklad náboženství. A též v tom případě, kdy mythus nějaký jeví se v jasném poměru ke kultu, nutno nejprve zpytovati, zda snad ritus nebyl příčinou mythu, jak to v pravdě jest při skutečných náboženských mythech. Ješto mnohé tvary kultu pocházejí z dob dávno minulých, kdy lidská společnost jinak byla ustrojena, jest ovšem zcela pochopitelno, že prodlením dob ocitují se v křiklavém rozporu s novými útvary života i pokročilejšími představami. Časem stávají se dokona nesrozumitelnými a přece nikdo se neodvažuje odstraniti je: zachovávají se naopak bez přerušení s posvátnou báznı́. Nezbývá pak, než pokoušeti se o vhodné jich vysvětlení. I dějí se mnohé pokusy šťastné i nešťastné, a tak vykvétá posléze v podání dědícím se od rodu k rodu nejstarší rationalismus — pestrá mythologie, která ovšem pro ethnologa a historika má nemalou cenu, ježto se v ní zrcadlí onen věk i národ, u něhož vznikly; ale tím, že byla přeceňována a pokládána za cosi prvotního, zavinila, že jí až do dnešního dne bylo uvedeno zkoumání dějin náboženství na scestí.

Jak velice pobloudili ti, kdož snažili se vyložiti původ náboženství starých Indů neb Hellenů z „mythologie“! Nejen že byli nuceni přibájiti pravěku pocity a nálady mnohem pokročilejší kultury, nýbrž i pojímati náboženství jen jako velikou, krásnou i důvtipnou parafrasi mocných

---

[1]) O. Schrader, Sprachvergleichung u. Urgeschichte. Jena 1890, 594.

úkazů přírodních, pro něž prý „synové přírody“ mají obzvláště hluboké i vroucí porozumění! A tak by se v skutku dle našich „řeckých mythologů“ zdálo, jako by staří obyvatelé Řecka byli živi v jakémsi poeticko-esthetickém nazírání na svět, jako by se byli s jakýmsi vznešeným úžasem nořili v přírodu a zpola zděšeni, zpola nadšeni jali se zosobňovati zemi, vzduch, bouři a vítr, měsíc, slunce, hvězdy a nebe! [1])

Toto převrácení skutečného poměru vysvitá drasticky, jakmile opustíme obor indoevropské kultury a věnujeme pozornost svou kmenům primitivním a polovzdělaným, slovem studujemeli u pramene vznik a postup představ náboženských i původ mythů. Zejmena studium náboženství starých Semitů vyhojilo nás důkladně z oněch fantasií.[2]) Nectí a nectili veškeří kmenové na zemi hvězdy, slunce a nebe, a k úkazům přírodním, jež ve arijském cestovateli budí pocit podivení, chovají se mnozí kmenové austrálští, Alfurové na západním pobřeží Nového Holandu, obyvatelé střední Afriky a j. naprosto netečně. Nejnověji přinesl nám opět zprávy o této lhostejnosti střízlivý Karel šl. Steinen,[3]) jenž delší dobu byl prodlel mezi domorodci střední Brasilie. Strachují se ovšem bouře a jsou bleskem, jenž byl uhodil, rovněž tak poděšeni jako kteříkoliv jiní živí tvorové, ale šířícího se požáru prerijního se nebojí, pokud ovšem plameny jemu nejsou na blízku. Naopak pohlížejí zcela klidně, jak větrem rozněcován dále postupuje, a vyhaslli jim v táboře oheň, směle si docházejí pro hořící větev, zapalují ruče chýše vlasitnch svých sousedů a snaží se dříve než dravci uchvátiti vše, což požárem bylo usmrceno neb upečeno. Takto zajisté člověk, nejchytřejší i nejlstivější živočich, pečuje spíše o zachování požáru, než aby před ním bázlivě prchal, jemu se podivoval nebo se pro něj oddával různým zbytečným spekulacím. (Ib. 213.)

„Primum in orbe deos fecit timor!“ — toť věta, jež od doby Petroniovy přečasto sice opakována, jež však rovněž jako jiná psychologická odvozování spočívá na změtení příčiny a účinu. Nezplodilať bázeň bohy, nýbrž bohové bázeň. Pocit strachu může nastati patrně jen tehdy, když jej předcházely zkušenosti a z nich vyplývající představy o škodlivosti nebo nebezpečí určitých předmětů neb událostí. Máme strach vždy před něčím, a toto něco jest tudíž nejen časové prius, nýbrž i příčinná podmínka, aby pocit bázně vůbec vznikl. Prostý „syn přírody“ nevšímá si všelikých pravidelně se opakujících výjevů přírodních, jsa na ně od malička uvyklý, a v blesku na př. nevidí nic jiného než právě blesk. Nezosobňuje ho, nesoudí z něho na jakousi neviditelnou bytost, dokud si jiným spůsobem nevytvořil představu takovéto bytosti.

---

[1]) K jakým důsledkům vede takováto snaha, ukazuje nověji rozkošně rozprava Ceylonského učence Nevilla (v The Taprobanian. A Dravidian Journal, Bombay 1886, 197). Nejen že ve védských mythologiích vidí přemnohé ohlasy na řecké a egyptské bohy a personifikace slunečních paprsků v podobě šípů usmrcujících temnotu a p., nýbrž objevil v nich i bohyni *Ma Kiri Amma*, zosobněnou prý to a pro člověka tak důležitou součást vzduchu — *kyslík* a v bohyních ji provázejících personifikace *oxydů, hydrátů* a *karbonátů!*

[2]) Odkazujeme čtenáře k svému spisu „Animismus se zvláštním zřetelem k národům semitským.“ V Praze 1898, kdež uvedeno hojně dokladů ze všech dílů světa. Srv. i W. R. Smitha Die Religion der Semiten, na př. Freiburg i. B. 1899, 13, 19.

[3]) Unter den Naturvölkern Central-Brasiliens. Berlin 1897.

Pouze jediný výjev to jest, jenž přírody syna vyrušuje z trpného klidu a budí jeho pozornost. Jest to výjev *smrti*. „Nemo mortem effugere potest!“ Nic mu není tak nepochopitelno jako právě tato věta, neboť nezná ještě žádné všeobecné „nutnosti,“ ještě k úsudku tomu nedospěl dlouhou řadou stejnoměrně po sobě opakujících se dějů. Jemu není smrt nutným následkem lučebných a fysiologických účinů, nýbrž právě naopak událostí nad míru nepřirozenou.[1])

Jak jest možný přechod od měnlivého žáru života ve strnulé chladno smrti? Druh, jejž prostý přírody syn před sebou mrtvého zřel, byl týž a přece nebyl to již *on*. „Scházelo mu cosi.“ Tento rozdíl mezi člověkem živým a mrtvým, mezi celkem dřívějším a potomním jest též „něco.“ „Něco bylo, čeho již není.“ Co zde bylo a již není, to právě nepozorovaně, neviditelně uniklo, bylo vzato. slovem „schází.“ Co však to jest? O tom byly možny rozmanité domysly. Nevědomé mysli však stačilo, že ono „něco“ není totožno s tělem, představa to ještě zcela neurčitá. Mrtvé tělo, jež vidíme, jest „on,“ a není již „on,“ *„on sám“* zmizel . . .

Pozoruhodno jest řecké slůvko *αὐτός* (autos), jímž ještě pěvci Homérští označují brzy viditelné *tělo* (Il. 1, 3; 23, 165 srv. 62), brzy ono neviditelné „něco“, jež tělo opustilo (Il. 11, 244, 262; 14, 456; 15, 251.), Jest svědectvím pravěku, kdy lidé ještě zevrubněji ono záhadné „něco“ neurčovali. Také my říkáme dosud: „jest bez *sebe*,“ „jest po *něm*,“ „*on* obchází,“ označujíce takto slovem „on“ živého člověka i jeho mátohu.

Teprve ponenáhlu vymezují a vyjasňují se přesněji lidské představy, vyskytují se otázky: *Co* jest ono „něco,“ jež spůsobem tak záhadným odešlo? *Kde* mělo své sídlo v člověku při plné síle životní? Kam se podělo, trváli ještě a kde?

Lidé neviděli, jak ono „něco“ z živého člověka uniklo. Soudili tedy, že jest to cosi neskonale jemného, pro naše smysly za obyčejných poměrů nevystižného, jež život podmiňuje a při smrti tělo opouští. Když pak seznali, že „on“ již nedýchá a že spolu s jeho dechem ustál i jeho život, neváhali stotožniti dech s onou neviditelnou bytostí, a tak kladli i staří Hellenové *αὐτός* na roveň *ψυχή* (psýché), vánek, *dech*, *duše*. Rovněž indické *atman*, perské *džan* značí *αὐτός* a zároveň i *ψυχή*.[2]) —

Na zraněném viděli, kterak „duše z rány zející prchala v rychlém chvatu“ (Il. 14, 517 a sl.); byla tedy sídlem psychy *αἷμα* (haima) *krev* a kdežto v Il. 18, 86 se praví, že „*αἷμα* tekla z rány“, praví se v Il. 14, 58, že *ψυχή* tekla z rány,“ z čehož jde, že Hellenové obě představy zaměňovali.

Jiní kmenové hellenští dospěli zas ku poznání, že v mrtvole nejen nedostávalo se „dechu,“ nýbrž že v ní přestalo i tlouci *srdce* krví

[1]) M. Bartels, Die Medizin der Naturvölker. Leipzig 1893, 11. 171 a sl.
[2]) Množství jiných příkladů uvedeno jest v „Animismu.“ Podobně lat. *spiritus* značí vlastně vzduch (Plinius, Hist. Nat. II, 5.) a chtělli Cicero (De nat. deor. II, 55) říci: „Vdechováním vchází do plic vzduch,“ píše Plinius „*spiritu* in pulmones *anima* ducitur.“ Nejinak vyjadřoval se u Němců ve středověku na př. *Gailer z Kaiserbergu:* „der Geist *geistet* (= weht), wo er will.“

přeplněné. Kladli tedy ještě určitěji sídlo duše do srdce, prsou (*στῆθος, ἦτορ, καρδία, κῆρ*. pročež mrtví sluli *ἀκήριοι*). zejmena však ve *φρένες*, praecordia, bránici, jež objímá srdce,[1] a důležito jest slovo *θυμός* (thýmos), jež prvotně neznačilo pouze dech, nýbrž i srdce samo.[2])

Třeba však druh náš zemřel, neumírá přec naše ***upomínka*** na něj, vidíme jej ve *snu*, ano za podrážděné činnosti čivové vidíme jej i za bdění. Prostý člověk soudil z toho, že smrt jest jen zdánlivá, že se zdá, jako by člověk zemřel, že se však od viditelného těla odlučuje jemně hmotná[3]) úplně jemu podobná světlá (*εἴδωλον*, eidólon) nebo temná bytost (*σκία*, skia), neboť nebožtík zjevoval se jemu v téže postavě, jakou měl za živa, ale v obrysech tak mizejících jako jasný odlesk. jejž zřel na klidné hladině vodní, nebo šedý stín plížící se za ním při svitu luny. Tak zjevila se na př. Achillovi duše Patroklova (Il. 23, 66[4]) a že by to byl pouhý subjektivní náš dojem, výplod naší fantasie, na to nepomýšlel starý Ión rovněž tak jako většina vzdělanců na rozdíl světa výjevů a podstaty. Obraz snu pokládal za skutečnost. *Ὦ πόποι, ἦ ῥά τις ἔστι καὶ εἰν Ἀίδαο δόμοισιν ψυχὴ καὶ εἴδωλον!* (Il. 53, 103) volá Achilleus probudiv se z onoho snu. —

Zjevení ve snu podávalo spolu i důkaz. že duše zemřelého nejen trvá, nýbrž že i má účastenství v osudu živých lidí, a to patrně zcela tak, jako když dlela ještě ve viditelném těle. Duch zemřelého nepřítele zachoval nepřátelské smýšlení i když od těla se odloučil, nepřátelství jeho však bylo tím nebezpečnější, že nebylo lze ducha za obyčejných poměrů pozorovati, a mimo to i duch uvolněný zcela po způsobu severoamerických Indiánů[5]) pokládán byl za mnohem mocnějšího (*κρεῖττον* Arist. u Plut Cons. ad Apoll. 27).

Bylo tedy nutno nalezti přede vším prostředky, jimiž by bylo možno ubrániti se zkázné převaze těchto neviditelných zloduchů. Nejprostším způsobem zbaviti se škodlivého u mrtvoly dlícího ducha bylo ***opuštění*** místa, chýše ba i celé krajiny, kde někdo zemřel, neb ***odnešení*** umírajícího daleko od sídel živých. Tak zůstaven a opuštěn na př. ještě těžce onemocnělý Filoktét od svých druhů na ostrově Lemnu (Soph. Phil. 265 a sl.) a k témuž zvyku poukazuje i ošklivost Hellenů před slabým stářím (Hes. Th. 225, Soph. Oid. C. 1236; Eurip. Her. 688 a sl.), což jest přežitkem dávných dob. nikoliv „záporným vý-

---

[1]) F. G. Welcker, Griechische Götterlehre. Göttingen 1857. I. 810.

[2]) Srv. Animismus 9 sl. Podobně nejen dle indické Vedanty (Ad. Bastian, Der Mensch i. d. Gesch. Leipzig 1860. II, 318). nýbrž i dle představ Samojedů (M. A. Castrén, Ethnol. Vorlesungen über d. altaischen Völker. St. Petersburg 1857, 175), Karibů (J. G. Müller, Gesch. d. amer. Urrelig. Basel 1867, 208), Ašantů (Rich. Andree. Die Anthropophagie. Leipzig 1887, 102), cikánů srbských a tureckých (vodji; H. v. Wlislocki, Volksglaube u. rel. Brauch d. Zigeuner, Münster i. W. 1891, 44) a j. jest srdce sídlem duše nebo s ní totožno.

[3]) U Homéra duše ještě neni bytosti nehmotnou. Na př. Il. 23. 100. *ψυχὴ δὲ κατὰ χθονὸς, ἠύτε καπνός ᾤχετο τετριγυῖα* — „pod zem jako dým maně duše zmizela cvrkajicí.“

[4]) *Πάντ' αὐτῷ μέγεθός τε καὶ ὄμματα καλ' εἰκυῖα καὶ φωνήν, καὶ τοῖα περὶ χροὶ εἵματα ἕστο* — „vesměs podoben jemu vzrostem a ve zraku krásném, ve hlase rovněž. oděv měl přes tělo týž. jejž nosival.“

[5]) G. H. Loskiel, Geschichte der Mission der evang. Brüder unter den Indianern in Nordamerika. Barby 1789, 32.

razem jarých ideálů.“ [1]) Mělif za pravěku Arijci vůbec, [2]) Indové ještě za dob Véd, [3]) Eraňané, [4]) Slované, Prusové, Germáni [5]) a j. v obyčeji usmrcovati sestárlé rodiče.

V tom však, že opuštěním postoupen duchu určitý okres i se všemi požitky, jichž nikdo z potomstva jeho si osobovati se neodvážil, jeví se ovšem počátek jakéhosi kultu, ale kult v pravém slova smyslu to ještě není.

Čím více země se zalidňovala a lidé jen neradi sídla svá opouštěli, tím více bylo nutno pomýšleti na jiné spůsoby, kterak by bylo lze nejen uvarovati se obcházejících zloduchů, nýbrž i získati si jejich přízeň.

Vždyť často zdaří se nám usmířiti i živé nepřátele, proč by nebylo možno usmířiti i duchy nepřátelské? Dávámeli jim takové dary, z nichž za živa měli radost, neníliž naděje, že upustí od svého hněvu i své zloby? Avšak — a myšlenka ta náleží již stadiu pozdějšímu — což jest vhod duchům zlým, to přísluší i duchům dobrým, duchům naší matky, našeho otce, našich příbuzných a přátel. Vždyť právě z nevole, že jich zanedbáváme, mohly by se nám rovněž státi nepříznivými.

Takové úvahy vedly ke skutečnému *kultu mrtvých*, neboť v něm se teprve zračil pocit povinnosti, jenž tvoří podstatu všelikého náboženství. Naopak očekávána vděčnost odloučených duší a jejich ochrana. Do ut des platí zejmena tuto. [6]) Ještě u Aischyla (Choeph. 124 a sl.) modlí se Elektra k zemřelému otci zcela jako k svému božstvu. Jinak při zanedbávání této povinnosti se nebožtík mstí (Il. 7, 410 a sl.), nebo jak později představa ta změněna, místo něho mstí se bohové (Il. 22, 368; Od. 11, 72 a sl.). Mátohy, jež lidi pronásledují, nejsou snad „zosobněním svědomí,“ nýbrž odloučenými dušemi a teprve později pokládány jsou za samostatné „duchy msty.“

Patrně má duše po smrti obdobné potřeby jako za živa, neboť potrvala touž, byť i byla pak volnější a tudíž i mocnější.

Především má třeba nového sídla, obydlí, v němž by nebyla vyrušována z klidu, t. j. *hrobu.* Proto pomyšlení „zůstati nepohřben,“ „sloužiti psům a dravcům za pokrm“ bylo Hellenům rovněž tak hrozné, jako středověkému křesťanu pomnění na tresty pekelné. Ježto se odloučená duše — a toť přesvědčení povšechné na zemi — zdržuje alespoň zprvu po nějakou dobu u svého těla lpíc i na posledním jeho zbytku,

---

[1]) Jinak již v Odyssei, kde stařičký Laërtes klidně a bezpečně žije v odlehlém svém statečku.

[2]) Lor. Diefenbach, Vorschule d. Völkerkunde u. d. Bildungsgeschichte. Frankf. a. M. 1864, 247 a sl.

[3]) H. Zimmer, Altindisches Leben. Berlin 1879, 328.

[4]) Strabo c. 517: „τοὺς (Baktry) γὰρ ἀπειρηκότας διὰ γῆρας ἢ νόσον ζῶντας παραβάλλεσθαι τρεφομένοις κυσὶν ἐπίτηδες πρὸς τοῦτο, οὓς ἐνταφιαστὰς καλεῖσθαι τῇ πατρῴα γλώττῃ.“

[5]) J. Grimm, Deutsche Rechtsalterthümer. Gött. 1854, 486, K. Weinhold. Altnordisches Leben. Berlin 1856, 473.

[6]) Cicero (De nat. deor. I, § 116): „Quae pietas ei debetur, a quo nihil acceperis? aut quid omnino cuius nullum meritum sit, ei deberi potest? (dei) quamobrem colendi sint non intelligo nullo nec accepto ab eis sperato bono.“ — Ještě v Od. 3, 58, 59 mluví se o „ἀμοιβὴ ἀγακλειτῆς ἑκατόμβης.“

směřovala snaha starých Hellenů za t. zv. doby mykénské a dipylónské k tomu, by mrtvola byla co možná nejdéle uchována. Proto ji buď balsamovali nebo ponořovali do medu.[1])

Za doby Homérské, v asijské Ionii, nastalo upalování. Podobně jako o Rusech vypravuje Ibn Fadlan (u J. Grimma. Kl. Schr. II, 292), že upalovali mrtvoly, domnívajíce se, že pohřbením neporušeného těla duše pomaleji se odlučuje, nežli zničením v ohni, tak šlo i Ionům o to, aby rychlým zmarem těla zjednali duši dříve klid (Il. 7, 410), návrat její učinili nemožným a sebe takto vyprostiti z tísnícího kultu.[2]) Nezbývalof jim za výbojů a vzdáleným od domova mnoho času oddávati se poctě zemřelých svých předků a ponenáhlu uvykli si na to, nejsouce na svou povinnost a moc duchů upozorňováni pravidelně se opakujícími nehodami nebo zvláštními událostmi. Upomínka na jejich *činy* a pozemský jich život ovšem udržovala obraznost lidových pěvců (t. zv. Homerovců) stále. Avšak tyto výminečné poměry netýkaly se vlastního Řecka, kdež nepřetržitě mrtvoly byly pochovávány (třeba tu a tam vnikl i obyčej upalování) a na duše zemřelých pamatováno kultem.

Ale pouhý hrob nestačil. Bylof i třeba opatřiti obydlí nebožtíkovo vším, což jemu na tomto světě bylo milo: rouchy a zbraněmi, jež nosíval, nářadím a nástroji, jichž užíval.[3]) V Mykenách nahrazovaly zemřelým králům obrovské skalní hroby jich palác. Zlato a drahé kameny zdobily je tak bohatě jako sotva za živa.[4]) Drahocenných skvostů, zbraní a jiných předmětů dán jim veliký nadbytek. Podobné jsou nálezy jiných nejstarších hrobů v Dimini a v Orchomenu. —

Méně bohatství obsahují již hroby *Dipylonské* (8.—7. stol.). Nebožtíkům dávány do nich sice také zbraně, ozdoby, nářadí, přece prozrazují však hrnce k vaření, pokrmy, zejmena však lutrophory, hydrie, jež vodou naplněné byly spuštěny do hrobu, aby duch nepostrádal *lázní* na „onom světě,“ že v období tom pečováno hlavně o domácí pohodlí nebožtíků.[5]) Ještě Ilias ví pak, jak hojných darů záhrobních dostalo se zemřelému Patroklovi: ale dary ty, jak správně soudil E. Rhode (Ps. 20[6]), nesluší si vykládati „pietou,“ nýbrž spíše „bázní před duchem, jenž opustiv tělo, stal se mocnějším,“ nebof i Orestes zabiv Aigistha, vraha svého otce, neopomenul usmířiti jeho ducha pohřebními hody (Od. 3, 309).

---

[1]) Odtud výraz ταρχύειν, původně ταριχεύειν (Il. 7. 85; 16. 456. 674). Rudiment toho ještě u Homéra: postavení džbánů s tukem a medem na hranici (Il. 23. 17; Od. 24. 68).

[2]) Dle Homérských pěvců vstupovala duše do temného domu Aidu v dálném západě a nikdy již odtamtud se nevracela (Il. 23. 75 a sl.) Mylný výklad podává Jul. Béloch, Griech. Gesch. Strassburg 1893. I. 117.

[3]) Tof prvotný význam formule: κτέρεα κτερεΐζειν (Il. 24. 38. 646; Od. 1. 291; 2, 222; 3. 285). Kdež mrtvoly se spalovaly jako u Ionů za doby Homérské, spalovány též předměty na hranici a popel ukládán do hrobu (Il. 22, 512).

[4]) Schuchhard, Schliemanns Ausgrab. 204; Belger, Die myken. Lokalsage v Programmu d. Friedrichsgymn. Berlin 1893, 32 sl.

[5]) Brückner v Arch. Anz. VII. 20; Athen. Mitt. XVIII. 141 sl. Srv. P. Stengel. Chthonischer u. Totenkult ve Festschrift zum 50jähr. Doktorjubiläum Ludwig Friedlaender. Leipzig 1895.

[6]) T. j. Erwin Rohde, Psyche. Seelenkult u. Unsterblichkeitsglaube der Griechen. Freiburg i. B. u. Leipzig 1894.

Také stopy *záhrobních či průvodních obětí lidských* se u starých Hellenů jako vůbec u Indoevropanů zachovaly. Nejen obětováni u hrobu otroci, jak to dosvědčují obrovské hrobní paláce královské v Mykenách, [1]) aby duše pánova nepostrádala obsluhy, nýbrž usmrcovány i jeho ženy. Tak na př. u hrobu Achillova obětována Polyxena (Paus. I, 22): Euadné vrhla se do hořící hranice, jež zžírala tělo jejího manžela Kapanea (Eurip. Hikatid. 990—1071). Kleopatra, choť Meleagrova, následovala prý svého manžela do záhrobí (Apoll. Bibl. I, 8, 3), a totéž vypravováno i o její matce Marpesse a její dceři Polydoře. (Paus. IV, 2, 7). Mimo to Philostrates starší (Malba II.) připomíná Laodamii, ženu Protesilaovu, a Xenophon (Cyrop. 2, 224 a sl.) perskou Panthii. Ale již v době Homérské, jak se podobá, vyhynul tento obyčej.

Odloučené duši jest však třeba i *pokrmu*, a tento jí podávati jest prvotný účel kultu. Krev jako sídlo duše jest jí obzvláště mila. Proto vylévá se krev buď do jámy v zemi udělané, nebo po způsobu mnoha nekulturních kmenů našeho věku — přímo do hrobu. [2]) Tak objeveny v Mykenách hroby, na nichž postaven okrouhlý oltář (*ἐσχάρα*) uvnitř dutý (*κοίλη*), tedy jakási roura, do které vlévána obětní krev, jež pak pronikala bezprostředně k mrtvole v zemi odpočívající. (H. Schliemann, Mykenae. Leipzig 1878, 246 a sl.) Účel byl tedy týž jako u jam obětních. Pročež zove se *βόθρος* (Schol. Eurip. Ph. 274). K opětovaným obětem sloužily i ony klenuté síňky, vedle nichž v menší komoře pohřbeny byly mrtvoly. Ještě v Odyssei (11, 35 a sl.) vypravuje se, kterak duše dychtivě pijí krev obětních zvířat a takto na krátko nabývají vědomí. U Euripida (Hek. 536) vyzývá Neoptolemos stín svého otce, aby přišel a napil se krve. Také duše nazv. ***keres***, ***erynie*** neméně žízní po krvi, než mátohy ***lamia*** a *gello*. A heroům jest *αἱμακουρία* (Pind. Ol. I, 94) nade vše žádoucí.

Prvotně byli jistě při pohřbech proslavených mužů obětováni lidé, a tyto ***krvavé lidské oběti*** mající základ svůj v pravěké anthropofagii zachovaly se až do pozdních dob historických v kultu velikých duchů či bohů. Však ještě Achilleus obětuje při tryzně svému příteli Patroklovi 12 Trojských jinochů a mimo to i 4 koně, 2 psy a mnoho skotu a ovcí (Il. 23, 146, 176).

Později oběti tyto zmírněny v ***krvavé zápasy***. Tak na př. bojováno při pohřbu Amarynkea (Il. 23, 630), Patrokla (Il 23, 798 a sl.), Achilla (Od. 24, 85 a sl.) ostrými zbraněmi, jimiž zápasníci do krve se zraňovali, a tyto zábavy nebyly snad pro obveselení živých, nýbrž k rozjaření ducha zemřelého (Il. 23, 630), na počest odloučené duše jako bytosti božské. [3])

V Italii vyvinuly se z těchto zápasů hry gladiatorské; v Řecku však byly záhy opět nahraženy *gymnickými závody* (*ἀγῶνες ἐπιτάφιοι*, Od. 24, 87), jež za doby Homérské nechyběly při žádné značnější pohřební slavnosti. Nebyly však již opakovány. V Řecku samém byly ko-

[1]) Schuchhard, l. c. 240, 331, Belger l. c. 33.
[2]) Brückner v Arch. Anz. VII, 20; Ath. Mitt. XVIII, 151, 155 a 415.
[3]) Augustin, De civ. dei, 8, 26: „Varro dicit, omnes mortuos existimari manes deos, et probat per ea sacra, quae omnibus fere mortuis exhibentur, ubi et ludos commemorat funebres, tanquam hoc sit maximum divinitatis iudicium, quod non soleant ludi nisi numinibus celebrari.“ —

nány výroční třeby na počest heroů, a pozoruhodno jest, že i největší agony, závody Pythijské, Olympické, Nemejské a Isthmické, k nimž sbíhal se lid ze všech končin, prvotně nebyly než posmrtní hry na oslavu heroů a teprve později zasvěceny velikým duchům (Rohde, Ps. 142 pozn.).

Také odloučeným duším méně vynikajících osob přinášeli příbuzní na hrob pokrmy 3. a 9. dne po pohřbu, ve Spartě i 11. dne, v Athenách i 30. dne, kdy se sice dle starého zvyku končil smutek, nikoliv však další povinnost kultu; naopak neměl syn nebo dědic světější povinnosti než přinášeti duši otcově *τὰ νόμιμα* (příslušné oběti). Obyčejně 30. dne každého měsíce slavena na počest zemřelého třeba, společné hody (*περίδειπνον*), jež byly podstatnou částí kultu, neboť mělo se za to, že duše jest jim přítomna, ba že jest hostitelkou. Nebožtík vzýván, aby se dostavil a napil (*ἐλθὲ δ᾽ὡς πίῃς* — Eurip. Hec. 535 a sl.).

Věříce, že duše odloučené sestoupivše v podzemí nejen polím přinášejí požehnání, nýbrž daří i rodinu potomstvem, obětovali novomanželé zejmena pramáti své rodiny, v Attice duchům předků vůbec t. zv. *τριτοπάτορες* [1]) (= *πρόππαποι*. Polux 3, 17. Srv. i Aisch. Choeph. 486 a sl.).

Kult vůbec jest životní otázkou všech odloučených duší či duchů, a osud jejich řídí se spůsobem tohoto kultu. Duši, na niž pamatuje četné i vděčné potomstvo, není se obávati nouze, neslaví se pouze každoročně její narozeniny (*γενέσια*) obětními dary, nýbrž jest i každého dne častována prvým douškem nemíseného vína (*σπεῖσον*), zasedneli rodina k obědu. Jsouc takto „usmířena“ udílí i ona rodině své blahobyt a štěstí. Ráda přichází i prodlévá v domě jí na blízku, ob čas zjevuje se i viditelně v podobě hada. [2])

V městech řeckých konány kromě toho i ***slavnosti všech duší***, jež sluly rovněž *γενέσια* nebo *νεμέσεια, νεκύσια, ἐνιαύσια* a p. Dni tyto byly výhradně zasvěceny [3]) odloučeným duším, jež přicházely od hrobů svých do domů, kdež hostěny po spůsobu jiných národů. V Athenách byly duším v poslední den zasvěcený jedinému Hermovi podávány v ***hrncích*** (dle nichž den ten nazván chytrén) semena, pokrm člověka pravěkého, nebo vařené zemské plodiny a mimo to vrhán do rozsedliny v chrámě *Γῇ ὀλυμπίᾳ* medovník. (Paus. 1, 18, 7). Na konec však zapuzovány duše slovy: *Θύραζε, κῆρες,* [4]) *οὐκ ἔτ᾽ Ἀνθεστήρια* — Odejdětež, duchové, skončilyť anthesterie!

Naopak duše postrádající kultu bloudí bez poklidu a jsouce sžírány hladem a žízní vnikají do domů živých, straší a děsí je, pijí jim za spánku krev nebo z bídy vyjídají vše, což naleznou, ba spokojují se i drobty pokrmu na zem spadlými, jež proto Hellenové podobně jako Římané (Plin. Hist. nat. 28, § 27) nesbírali a rozliční kmenové necivilisovaní dosud [5]) nikdy nesbírají. Zejmena o slavnostech dušiček

---

[1]) Označujíli se spolu i jako *ἄνεμοι* neb *δεσπόται ἀνέμων*, jeví se právě v tom pravěký názor, že větrem se ženoucí duchové nejsou leč odloučené duše.

[2]) Gerhardt, Akad. Abh. 2, 24.

[3]) Se stanoviska pozdějších představ: byly to „dni nečisté“ — *μιαραὶ ἡμέραι*.

[4]) V této pravěké formuli zachoval se prvotný význam slova *κῆρες*, jenž již u Homéra jest zatemněn.

[5]) Herb. Spencer, Princ. d. Sociologie, n. př. Stuttgart 1877, I. 318.

sbíhaly se duše takové houfně, a Hellenové ze strachu natírali veřeje smolou (prvotně as krví, jako staří Ebreové, Egypťané, Mexičané a Peruani), žvýkali z rána hlohové neb morušové listy a p., vše jen aby uchránili se před zlobou zloduchů.

Mnohem nebezpečnější než tyto ubohé neznámé duše byly duše lidí nepohřbených neb zavražděných. Takováto duše mstila se na lidech stíhajíc nemocemi a nehodami celý kraj, k němuž proti své vůli jest poutána (Isokr. 14, 55). Jest *προστρόπαιος*, *ἀραῖος*. Tak na př. běsnil duch Minoův, o jehož hněvu vážně hovoří ještě i Herodot (7, 169 a sl.), nebo duch Aktaionův, jenž obcházeje „s kamenem" pustošil okolí Orchomena, až poslední zbytky jeho těla od psů rozsápaného byly sebrány a pochovány, jemu pak samému zřízen pravidelný i trvalý kult. (Paus. 9, 38, 5). Jiný příklad podává nám pověst o strašidle v podobě vlka (*ἥρως Λύκος*), jež řádilo v okolí Temesy v Lukanii tak ukrutně, že se obyvatelé již chtěli z Italie vystěhovati. Jakmile však mu na radu Delfské věštírny zbudovali „chrám" a každoročně obětovali nejkrásnější pannu, měli od něho pokoj. (Paus. 6, 7—11; Strabo 6, p. 255; Aelian, V. H. 8, 18; Zenob. 2, 31.)

Toť byla i příčina, proč každý Hellen pomýšlel již před smrtí na „blaho své duše," t. j. již za živa o to se staral, aby jeho duši dostalo se řádného kultu. Dle mladších představ příslušela péče o tento kult zejmena vlastnímu jeho synu. Proto kdož ženat dědice takového neměl, adoptoval hocha cizího. Zemřelli nezanechav nijakého potomka, bylo povinností mladšího jeho bratra, aby pojal vdovu po něm za ženu a takto zjednal jemu syna, vykonavatele kultu (Plut. Solon, 20.) To jest původ i důvod t. zv. levirátního manželství, jež hojně na zemi se vyskytovalo a vyskytuje.

Boháči mimo to starali se o posmrtný svůj kult i značnými nadáními; o duši velikého pohlavára či krále pečoval veškeren lid: všichni přinášeli jemu obětní dary a všichni pracovali o mohyle, jež se měla vypínati nad mrtvolou jeho, neboť záleželo jim na tom, aby udrželi si přízeň tak mocného ducha. Svědectvím toho jsou dosud ony ohromné hroby králů, jež budí v Mykénách a v Malé Asii náš úžas. Ani když některá monarchie byla povalena, nezanikla mnohdy tato pocta; vzpomínáno na ně, vzýváni jsou jako heroové, jako bohové.

Takto ve stručných rysech vyložili jsme původ náboženství starých Hellenů. Dospěli jsme k témuž výsledku jako ve spise „Animismus," kdež snažili jsme se podati vznik náboženských představ u národů necivilisovaných vůbec a Semitů zvlášť. Zbývá ještě podrobněji věnovati pozornost jednotlivým božstvům starých Hellenů, vystihnouti jich původ a stopovati další rozvoj představ o nich, což bude obsahem jiného článku.

Obzor divadelní.

Nová správa Národního divadla.

České zemské divadlo jest ústav ještě velmi mladý, netrvá ještě ani celá čtyři desetiletí; dějiny jeho jsou tedy dosti krátké, ale jest v nich zaznamenána již nejedna těžká krise, kterou muselo překonávati. Nebude, tuším, na škodu, když si to nyní připomeneme.

Teprve v listopadu r. 1862 stalo se české divadlo samostatným, obdrželo svou vlastní budovu a svou vlastní správu. Budova byla „prozatímná," ale prozatímnost prodloužila se přes 20 let; budova byla nepatrná, a ještě se v ní z počátku hrálo jen třikrát týdně. Vyvázli jsme z německého podruží, ale proti německému divadlu v Praze, které náleželo mezi přední scény německé, byly naše poměry velmi skrovné. První ředitel samostatného českého divadla Liegert byl Němec a nebyl odborník; když před časem odstoupil, přišel na jeho místo Thomé, zase Němec, ale zkušený divadelník. Ředitelování jeho u českého divadla také trvalo krátce, i vzalo náhlý a žalostný konec.

Měli jsme své divadelko teprv na čtvrtý rok, když r. 1866 vypukla válka, Prusové vnikli do Čech a dobývajíce vítězství za vítězstvím rychle postupovali do středu země. V osudných těch bouřích a zmatcích Thomé české divadlo zavřel a členstvu jeho prostě oznámil, že přestává býti ředitelem, aby se samo o sebe staralo. Tak se naši výkonní umělci rázem octli na holičkách, zrovna když se nepřátelské vojsko valilo ku Pražským branám. Kdo všechno tehdy ztratil hlavu! — ale naši herci jí neztratili ani v tak kruté tísni. Usnesli se, že budou hráti na svůj vlastní vrub, a poněvadž také úřady, kterým náleželo vykonávati divadelní censuru, jako všechny jiné Prahu opustily, naši herci na rychlo nastudovali zapověděné kusy, jako Husa a Žižku, a dovedli jimi i v tak těžké době přivábiti obecenstvo do prostorného divadla Novoměstského.

Když válečná vichřice pominula, četní vlastenci čeští utvořili zvláštní družstvo, které osudy zemského divadla vzalo do svých rukou. Byl to skutek nad míru důležitý, kterým naše divadlo nejen bylo v tu chvíli zachráněno, ale také mu na řadu let poskytnuta možnost, aby bez velikých otřesův a poruch zapouštělo kořeny, sílilo v kmeni a haluzích.

Až rok 1876 zase přinesl poměry, které divadlu hrozily pohromou. Bylť se tím časem dokonalo rozštěpení národa ve dvě strany, které se jaly soupeřiti také o divadlo. Proti staročeskému družstvu povstalo družstvo mladočeské, a tomu zemský výbor, tehdy veskrze německý, naše prozatímné divadlo zadal. Staré družstvo mělo fundus instructus a arenu (na hradbách, pak ku Pštrosce přenesenou); nové družstvo muselo si jak letní divadlo tak fundus opatřiti. K usnadnění tohoto úkolu přijalo za ředitele zas Němce, Wirsinga, který dřív německé zemské divadlo spravoval. Poněvadž neuměl česky, stala se němčina u našeho divadla vnitřním úředním jazykem. Praha tehdy valnou většinou byla staročeská, agitace proti nové divadelní správě nacházela tudíž úrodnou půdu. Jan Skrejšovský, tehdy skoro ještě všemohoucí, naléhal

i na herce a zpěváky, aby zemské divadlo šmahem opustili a přestoupili k jeho arennímu podniku; když ho neposlechli, dával na ně ve svých časopisech činiti prudké útoky.

Zle vedlo se českému divadlu, v kterém se hrálo, ale i Národnímu divadlu, které se stavělo a na které další národní příspěvky slibovány „s podmínkou," že tehdejší výbor jeho přestane býti jen mladočeský. S uměním to vypadalo bledě. Musy vzdychaly, krčíce se v koutku, pánem a tvrdým poručníkem v chrámě umění byl Merkur, bůh obchodu. Dřívější správě bylo právem za největší hřích vytýkáno, že zanedbává původní českou produkci, v tom byla především žádána náprava. A jak ji provedl Wirsing? Za krátký čas odepsal jednotě českých dramatických spisovatelův a skladatelův hezky zřetelně, že „mit böhmischen Originalwerken" nemůže operovati, že českého obecenstva mu do divadla chodí málo, a že tedy jest nucen dělati repertoar, kterým by přivábil jiné Pražské obyvatelstvo než české.

Nedošel s takovými spekulacemi daleko. Již na podzim r. 1876 „mohla jednota dramatická podniknouti pokus, aby se mezi Staročechy a Mladočechy stalo sjednocení u věcech českého divadla. Ovšem museli jsme dlouho choditi od domu k domu, od muže k muži, ale naposled se všecko dobře vydařilo." Divadelní družstva na jaře 1877 sloučila se v jedno; to „muselo pak ovšem po několik měsíců hráti před hledištěm skoro prázdným, poněvadž obecenstvo dříve z divadla vypuzené velmi neochotně se tam vracelo: avšak družstvo vytrvalo, a divadlo bylo konečně zas jednou dobře řízeno." Povídám to svými slovy, uveřejněnými v Osvětě 1877 (str. 953), a prosím, abych směl odtamtud ještě kousek citovati: „— a tak se tato rána ponenáhlu zaceluje. Z jednoho hrozivého nebezpečenství divadlo naše arci po tu chvíli nevyvázlo: ale také těm věčným změnám v ředitelstvu, tomu věčnému neblahému experimentování, ... také tomu kolísání, tomu dobrodružení, té nejistotě doufáme, že nynější spojené družstvo učiní přítrž a dopřeje divadlu stálosti a klidu, jichžto k vývoji a pokroku svému především nevyhnutelně potřebuje."

Naučení, které tak mnohému účastníku daly perné zkušenosti r. 1876 a následujícího, nezůstaly bez dobrého účinku: divadlo přestalo býti jablkem sporu mezi českými stranami, a bylo mu dopřáváno více stálosti a klidu než kdykoliv před tím.

Ovšem jsme s ním i tak jen zvolna pokračovali. Ještě když se budova Národního divadla blížila svému dokončení, Pražští Němci hleděli na nás velmi s vysoka a říkali: „Co chtějí se svým uměním v takovém paláci? Za krátký čas v něm udělají fiasko a bude se v něm hráti po německu!"

Ani našinci dobře věci znalí nemohli se ubrániti jistým obavám, arci jiného druhu. Já jsem svou hlavní starost vyjádřil v několika řádcích podaných do slavnostního listu *Národ sobě* (v květnu 1880); zněly v tato slova: „Mezi světoznámými autory dramatických děl náleží vynikající místo také českému národu. On by sobě Ovidiovo: ‚Quidquid tentabam dicere, versus erat' mohl vším právem přeložiti: ‚Co jsem koli velikého podniknul, vše se mi vydařilo na tragédii.' Když nyní po stoletém úsilí vybudoval uměnám svým nádherný palác a my nad dílem tak krásným plesati se jmeme, pronikne nám duši náhle

osten trýzně. ‚Mějte se na pozoru,‘ šeptá nám Kassandřin hlas. Jest velmi možno, že se okolo této skvostné budovy nesměle a smutně jak odháněné žebračky plížiti budou ty, pro něžto jste ji vystavěli, české národní umění — kdežto uvnitř hrdé modly cizinské panovati a český hold milostivě přijímati budou. Národ *sobě?* Mějte se na pozoru, ať *Národ sobě* není název nejnovější z původních, srdce rvoucích tragédií českých!“

Bohužel, tragédie byla tu až příliš brzo, byla hrozná, opravdu srdce rvoucí, ale jiná, než by se kdokoliv byl nadál. V Národním divadle, ještě ne zcela dokončeném, bylo v létě 1881 jen dvanáctkrát hráno; a ve dnech, kdy jsme o něm čítali v novinách ujišťování, že jest proti požáru rovněž bezpečno jako wertheimská pokladna, v těch dnech se chlapeckou lehkomyslností klempířského dělníka stalo obětí požáru! Za několik hodin byla naše „pěkná kaplička“ žalostným spáleništěm.

Stihneli nás Čechy veliké společné neštěstí, naše národní povaha obyčejně se ukazuje ze své nejskvělejší stránky; dovedeme potlačiti osobní křehkosti a vady jakož i strannické nectnosti a neplechy a dovedeme jednati tak, jak bychom vždycky jednati měli: svorně, šlechetně, obětovně, nadšeně, i umíme prováděti příkladné skutky, které i u našich nepřátel vzbuzují respekt. Takovým spůsobem zachovali jsme si i po osudné pohromě, která nás stihla požárem Národního divadla; horlivě jsme na oltář vlasti skládali potřebné oběry, aby mohlo býti znova zbudováno; minuly pak jen dva roky a tři měsíce, a na břehu Vltavském místo posupných ssutin zase stál náš „zlatý dům.“ Těžká rána, kterou nám osud zasadil, byla zahojena a zacelena; podali jsme se blahému uspokojení, radosti a pýše, — podle svého obyčeje nedbali jsme již na to, že dílo nebylo zcela dokonáno, že na divadelním paláci našem ještě scházely trigy. Scházejí tam po dnešní den, a nikdo již o nich ani nemluví; architektuře Národního divadla jest to na velikou ujmu, zůstává bez nich kusá, ale to radosti a pýše naší už nevadí.

Dne 18. prosince 1883 bylo Národní divadlo zase otevřeno. Doba, která tím dnem byla zahájena, trvá posud, ale už se blíží svému konci: po celou tu dobu bylo divadlo v rukou jednoho družstva, v jehož čele za posledních let stál dr. Jan Růžička, a bylo řízeno jedním ředitelem F. A. Šubertem. Letos, když mělo české zemské divadlo na dalších šest roků býti zadáno, ucházela se o ně mimo staré družstvo ještě dvě družstva nová: družstvo Umělecké Besedy, zastupované sochařem B. Schnirchem, a společnost Národního divadla, zastupovaná velkoobchodníkem Al. Wiesnerem a dr. Jar. Klumparem. Zemský výbor v sedění svém dne 2. května většinou hlasů zadal divadlo této společnosti, která tedy za několik neděl správu převezme. Za artistického ředitele jeho zvolila si architekta Gustava Schmoranze, po tu dobu profesora Pražské umělecko-průmyslové školy, a v čelo opery postavila hudebního skladatele K. Kovařovice.

Máli o starém družstvu, které se o naše divadlo staralo nepřetržitě po 23 léta, a o řediteli Šubertovi, který svůj úřad zastával po 17 roků, býti pronešen úsudek dvěma slovy, nutno říci, že veliká jest suma práce, kterou pro náš nejpřednější umělecký ústav vykonali, a že si o něj získali zásluhy, které musejí od každého býti uznávány: pod-

ceňovati, zlehčovati, zneuznávati je byl by netoliko zcela zbytečný nevděk, ale veliká nespravedlnost a křivda. Ovšem žádný člověk a žádný sbor není vtělená dokonalost, každý má aspoň rub svých ctností, při všelikém lidském podnikání a konání vyskytnou se slabosti, nedostatky, vady, chyby. Ani posavadní řízení Národního divadla nemohlo z toho všeobecného pravidla činiti výminku; v nejedné příčině jsme s ním nesouhlasili, v nejedné věci, menší i větší, nás neuspokojovalo, pronášeny rozličné výtky, tužby, požadavky, kterým nebylo vždy vyhověno, posléze vznikla i opposice, ač na české zvyklosti velmi mírná. Avšak i kdy by si byla vedla mnohem hlučněji a ostřeji, nyní jest jí konec; opposice, která zvítězila, přestává právě býti opposicí, připadá jí docela jiná úloha; kritiku, kterou až do svého vítězství provozovala slovy, musí po svém vítězství nahraditi platnými skutky a stává se sama předmětem kritiky. Co se odstupujícího družstva týče, opposice domluvila, a k slovu přichází historie, která snad ukáže na leccos, co za tohoto družstva a za ředitelství Šubertova mohlo býti lépe učiněno, která však určitě prohlásí: Proti tomu, co vůbec bylo dříve, před nimi, doba jejich bez odporu jest zlatým věkem českého divadla. Není tedy dokonce třeba zdvíhati na ně kamení, třebas odstupovali.

Jsouce spravedlivi k starému družstvu, které svou úlohu již vykonalo, přijímáme bez všeliké nedůvěry a předpojatosti družstvo nové, které k úkolům svým právě přistupuje. Rukám nových mužů svěřen jest ústav tak drahý všem Čechům, nechť náležejí k jakékoli straně; z lásky k našemu Národnímu divadlu může se roditi jen upřímné přání, aby se novým mužům úkoly a záměry jich šťastně dařily, aby naše divadlo za jejich správy co nejlépe pokračovalo, co nejvíce prospívalo a zkvétalo.

Stojíce na prahu nové periody musíme si především žádati, aby se divadlo naše nestalo zase předmětem strannických vášní, sporův a zápasův; příliš mnoho škody vzalo jimi v dobách, o kterých jsme výše učinili zmínku, vědouce, jak česká paměť v té příčině bývá krátká. Majíce na zřeteli jen zdar a prospěch dobré věci, přejeme nové divadelní správě, aby mohla, jako předchůdkyně její po mnohá léta, pracovati v pokoji a dovedla si rychle zasloužiti všestranné přízně a podpory.

V posledních dvou desetiletích odvykli si Pražští Němci pohlížeti s vysoka na práci naši v oborech dramatického umění. Ovšem nikdo neřekne, abychom teď už skládali ruce v klín. Mnoho jest třeba činiti, aby naše divadlo se ctí obstávalo v umělecké soutěži světové, mnoho také, aby plnilo své důležité poslání, vyjádřené v slovech: „Národ sobě,“ aby bylo takovou měrou divadlem českým, jako francouzské jest francouzským, ruské ruským, maďarské maďarským, — aby co nejméně sloužilo cizotě a co nejvíce vlastnímu umění domácímu, slovesnému, hudebnímu, hereckému i pěveckému. Za posledních let častěji jsme slýchali, že Národní divadlo k existenci své potřebuje průměrem 1000 zlatých denního důchodu. Počítejme naproti tomu, co se asi u nás vydá na českou literaturu, na české obrazy, sochy atd., a poznáme, jak jest žádoucno, aby úroda dobrých a výborných plodů českých na poli divadelním byla hojnější než posud. Vešlo téměř už v přísloví, že naše původní dramatická literatura jest mnohem chudší a slabší než jiná odvětví slovesnosti české, a obecné jest domnění, že

se nám dramatičtí spisovatelé ani nerodí. Jest to jeden z bludův u nás rozšířených. Hlavní příčina dokonce neleží v nedostatku tvůrčích talentů, nýbrž vězí v poměrech divadelních; jsem jist, že to svorně dosvědčí všichni naši spisovatelé, jichž kusy na jevišti našem dosáhli nejlepšího úspěchu.

To jen tak pro příklad. Přejeme si z toho srdce, aby se nová divadelní správa všestranně osvědčila, aby se jí podařilo české divadlo znamenitě povznesti a zvelebiti. Budeme pozorně sledovati kroky její a těšiti se každému, jenž by dával naději, že perioda její bude šťastná, skvělá a slavná. *V. Vlček.*

Činohra.

Čtyřaktovka *Zkušební kandidát* od Maxa Dreyera, která ve výborném překladě B. Kaminského do Národního divadla uvedena byla, náleží k zajímavějším divadelním kusům poslední doby. Je to přece jen bílá vrána mezi bledokrevnými vrabčíky novější dramaturgie. Setkáváme se v ní s ideovým konfliktem, který po čtyři desetiletí jest jedním z nejčelnějších konfliktů moderních. Boj mezi starým učením a mezi naukou o přirozeném vývoji přírodním není posud dobojován a zůstane as ještě dlouho aktuelním, zejmena u nás, kde všeliké moderní náhledy kyprou půdu nalézají. Teď ovšem žijeme v době nejednoho příměří, ale za každým příměřím může v krátce následovati nová střelba. V naší novince skřižují své meče ještě jiné sobě nepřátelské myšlenky: zříme tam také válku mezi statečností a servilností, mezi sebeobětavostí a prospěchářstvím, mezi láskou k badavé volnosti a k poznané pravdě a mezi pravdou k jařmení zneužívanou. Všechno to zmítá se však v nizoučkém, genrovém ovzduší, Zkušební kandidát jest jen seslabený Uriel Acosta. Seslabený, ale modernější. Pochybovačnost ani novověrnost nemohou nyní být upáleny, ale jiné rány mohou na skeptiky dopadnouti. Boj o lásku, o chléb, o budoucnost bez milosrdenství ztratí rek dramata dr. Bedřich Heitmann, avšak dojista jen dočasně, pokud nenalezne náhrady v jiné, hlubší lásce, v jiném, čestnějším chlebě, v jiné, lepší budoucnosti; jeho přesvědčení, jeho novověký duch, jeho čistá mysl, jeho srdce a jeho srdnatost zvítězí.

Jak viděti, svádí Dreyerova práce k tomu, aby se divák zamyslil, kamsi do výše povzletl a mimoděk viděl palmu, kde stojí jenom břízka, nebo historickou malbu, kde se kmitá jen obrázek, a to nedokončený. Neboť i Dreyer chce býti modernistou, a proto nechtěl podati než kus kusu, a proto vůbec nechtěl mořiti se komposicí vzorně semknutou. Ano ani s pravděpodobností nebral to spisovatel přísně. To hře škodí, a škoda tato je jmenovitě také v druhém dějství citelna. Za to Dreyer celkem výborně charakterisuje, důvtipně a trefně. Postavy profesorů, zejmena profesora Benefeldta a Störmera i ředitele doktora Eberharda a praeposita doktora bohosloví šl. Korfa, jsou ze života směle zachyceny, a hlavně jejich konference v třetím jednání dělá nestrojenou sensaci. Viděli jsme, že skoro stejně hřeší se na severu jako na jihu, nyní jako jindy. Pp. Seifert, Sedláček, Řada a Želenský provedli úlohy těchto pp. pedagogů s patrnou rozkoší a k patrné veliké rozkoši posluchačstva. Pan Želenský jistě neměl postavení snadné: měl kluzkou půdu pod sebou, avšak

ani jednou neskloužl. Pevně vykročil a pevně došel. Vůbec hrálo se až radost. Byl to velmi šťastný večer, byla to pevná záruka, že naše umělecké síly k silným úspěchům povolání mají. Jen kdy by . . . avšak těchto „jen kdy by“ je hezká řada.

Co především genrově působí, je skutek, že Heitmann své Darwinovské a Haecklovské nitro na vycházce odhalí žákům, pouze žákům, a že své provinění zase jen vůči žákům odpykati má. A přec, jak účinně i za těchto okolností zavzní jeho poznámka, p. Vojanem jako neznatelně na p. Želenského adresovaná, ale zrovna proto tím pronikavěji zachvacující: „Kdo pravdu zná a nepoví, ten ničema je hotový.“ Naproti tomu: kterak jeví se takováto Heitmannova povaha v povahách jeho rodičů? V této příčině nelze než uznati, že jest otec jeho, Crampton č. II., pohříchu protivně skreslen, ano že se do hry podobného rázu vůbec ani nehodí. Za to je matka mladého Heitmanna příhodně zobrazena. A to platí též o mistru Brockelmannovi, který je pravý Gertrudin tatínek. K vůli dodávce cihel zříká se nastávajícího zetě, jako se dceruška, Heitmannova nevěsta, svého ženicha zříká, když se nemůže státi paní profesorovou, protože si Bedřich kandidátní zkoušku zkazil. Gertruda je šťastně, životně a živě vypodobněna; přes to přese všechno je to úloha těžká, velmi choulostivá, a jenom tak nadaná herečka, jako sl. Hilbertova, je s to, ji netoliko k platnosti přivesti, nýbrž i virtuosně povznesti a přece při tom nestrojenou zůstati. Zejmena případně vymyšlen a sehrán Gertrudin nápad, že když její snoubenec v životním boji pro theorii boje o život vytrvá a naději na profesorské místo ztratí, přichází se s ním ve vší své roztomilosti přes zákaz rodičů rozloučit. Státi se hodnostkou, to ano; avšak s milencem trpěti, kdež pak! Gertruda jest určena státi se tuctovou manželkou, a tou se bohdá i stane. Hezky založen je kvartán Dewitz, kandidátem Heitmannem vyučovaný, ale Dewitz, jak ho sl. Grégrova hrála, byl nejen hezký — byl i trefný; byl to každým coulem podařený dobrodružný šotek.

* * *

K druhému pohostinskému vystoupení p. Jiřího Bittnera zvolena ***Cizinka*** od Alex. Dumasa syna, kus effektně sestrojený, ale právě ***sestrojený***. Sám osud, stělesněný v osobě Clarksonově, je tam toliko strojem. Vedle Dumasova výkřiku „Zab ji!“ v Ženě Claudeově nemohl se neobjeviti Dumasův výkřik „Zab ho!“ — a zrovna Clarkson vybrán za popravčího, který soud bez přelíčení vyřčený vykoná. Obětí, vinnou, ano velmi vinnou obětí je vévoda ze Septmontů, manžel s nejvybranějšími neřestmi, šlechtic bez citu, bez ušlechtilého chování, bez věrnosti, a bez rytířskosti, pokud nejde o souboj. Pan Bittner vynaložil mnoho snahy a práce na to, aby stvůru tu učinil možnou a snesitelnou, a což nejhlavnějšího: přibral do stupnice citův a tónův dosti hojně žádoucích nuancí. Vystříhal se co nejvíce ledabylé a při vší ledabylosti kvapivé monotonnosti, k níž úloha podněcuje, a kladl všechen důraz na energii, která se do Septmontsa vtheoretisovati dá. Připomínal ve své žehravosti poněkud na Othella, a vynikal zejmena tím, že při všem zevním vévodském klidu prozrazoval více rozbouřené náruživosti, než jeho slova vyznačovati mohla.

František Zákrejs.

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Nová kronika Al. Jiráska, — tak označil autor své dílo *U nás*, — doplněna byla dílem druhým (sebraných spisů díl XXVII., str. 413. [1]) Doplňkem tím vzrostla práce Jiráskova jak objemem — náleží vedle F. L. Věka a historického obrazu Proti všem k nejrozsáhlejším dílům neúnavného vypravovatele našeho, — tak vnitřní cenou a tedy i významem svým k nejpřednějším zjevům netoliko v bohaté tvorbě Jiráskově, ale i v celé pěkné proze posledních desetiletí. — Věren jsa označení, jaké dal dílu tomuto, pokračuje spisovatel v kresbě širokého obrazu a navíjí pásmo jeho příběhů tam, kde přestal v části prvé. Zase se ocitáme v rodném kraji autorově při severovýchodní hranici zemské, tam, kde český živel dosud zasahá do země, dobyvavým Prusem odtržené od Českého království. Znova přicházíme do známého nám Padolí a do dědin k němu přifařených, zabočíme i na ústranný Boušín, zavítáme do hrdého Náchoda a nemineme ani odlehlých samot, jako je chalupa tkalce Škody, u něhož nalezl vítaný útulek mladý Pavel, vychovanec vážného Zejdla a Kubečka, předních „bratrů" v celé krajině. Stejné dějiště oživeno jest také skoro týmiž osobami. Z nich některé opustily Padolí, jako žid Jakub Lewit, který odešel z hněvu, že se mu tu sestra pokřesťanila, jiní po nezměnném zákoně vládkyně přírody odešli s dějiště tohoto světa vůbec, aby učinili místo pokolení novému. To platí především o Padolském faráři Zeidlerovi, na jehož místo přichází dosavadní zámecký kaplan Náchodský, P. Havlovický, v celé kronice osoba nejpřednější.

Také dobou připíná se obsah této části zajímavého obrazu přímo k obsahu části prvé. Příběhy, jež zde Jirásek kreslí, počínají r. 1826 a jdou do r. 1832. Tresť jich lze postihnouti slovy nemnohými. Autor podává zde obraz života, jaký asi panoval v rodném kraji jeho za let zmíněných, se všemi trudy a strastmi a zas drobnými radostmi a příležitostnými vzruchy, jak je donesl proud časový, tehdy a v takových zákoutích pán ještě mocnější, než jest dnes. Sluch i zrak umělcův zbystřen jest zde láskou k užší domovině. Nedivíme se tedy, že spisovatel, jako by byl ucho přiklonil k samé hrudi kraje z minula před ním ožilého, postřehuje každý jeho oddech, každý tep jeho žil, nedivíme se, že četl z různých památek písemných, jichž se dohledal, i z přežitků lidového podání jako z líce upřímného přítele, a čeho přečísti nemohl, že s největší pravděpodobností vystihl silou tvůrčí obrazotvornosti své. Odtud si také pak snadno vyložíme bezprostřední, hluboký dojem jeho díla.

Zmínili jsme se o příbězích, jež jsou podkladem této knihy. Není jich mnoho. Ten, kdo hledá v díle belletristickém spletitých historií, kdo touží po hrdinách, kteří se vydávají v překotné boje s okolím blízkým i dalekým a silou vypjaté vůle přivozují konflikty, v jichž kresbě možno se zablysknouti celou stupnicí románopiseckých

[1]) O dílu prvním promluvili jsme v Osvětě r. 1898. str. 916—920.

effektů, byl by zde sklamán. Ničeho takového tu nenalezne. Hle, jak prostičké jsou obrázky v této mapě Jiráskově. Farář Havlovický vstupuje v nové působiště své, osada ho vítá, což pro Padolí i s okolím ovšem jest událost nevšední. Farář slaví installaci, zařizuje se a při tom zkoumá okolí. Není z těch sluhů Páně, kterým oltář a kazatelna jest jediným místem činnosti. Pochází sám z lidu, a ač nikde nevyslovuje znamenitého hesla „Z lidu pro lid," řídí se jím ve všem konání svém; přináší též opravdové vzdělání, daleko hlubší, než jakým mohou se vykázati jiní mužové jeho stavu, a veden jest horlivou a upřímnou snahou prospěti svému stádci po stránce duševní i hmotné. Osadníci záhy postřehnou, jak se liší od ustáleného průměru farářského, jaký si utvořili ze zkušenosti své i cizí; jmou se ho posuzovati i přesuzovati. Někteří také odsuzovati, a to pro novoty, jež zavádí, novoty vesměs užitečné a rozumné. Nejde jim na př. na rozum, že shazování kozla a chytání jeho krve je zvyk nehezký a pověra pošetilá; durdí se, když farář nedopustí, aby k Božímu tělu byla vykácena celá spousta sličných bříz, a když naléhá, aby raději upraveno bylo hrbolaté náměstí, atd. Tak prosté styky osady s farářem a důsledky jeho působnosti jsou jednoduchým pojítkem, kterým se váže obsah celé knihy v ladnou i pevnou jednotu.

S obrázky tohoto druhu střídají se kresby jiného způsobu. Tu je slavná pouť, tu svatba, tu pohřeb. Víte, jakým vzruchem působí každá taková událost na venkově i nyní, kdy styk se světem nepoměrně je čilejší a mysl novinek chtivá častěji má čím se ukojiti. — Vypraví se krajan do světa, jako zde Dušánek, zas hojná příležitost k úvahám a řečem. A což, když „Pražáci," hodinář Kalina, který v Praze byl v učení, a mladý Krůček, který se tam dotvrdil na obchodníka, podniknou věc nebývalou a neslýchanou, uspořádají ochotnické představení divadelní! Jak rozvlní se tu celé Padolí, jak rozkývá se také úřední aparát, zosobněný ve velmožném vrchním, Essentrovi! — Konečně přivalí se i krutá pohroma obecná, krajinu navštíví nevítaný host — cholera, a krutě řádí ve stádci faráře Havlovického. Nadlidské oběti, jichž se na něm za ten čas dožadoval těžký úřad jeho, přerušily jeho činnost, ale nezastavily jí. Jako krajina, navštívená pohromami sebe těžšími, vnitřní, odvěkou silou sama časem zastře své rány, jako každým jarem omladá a květným rouchem v nepaměť zahaluje své bolesti, tak i lid, nepřízní osudu sebe více skrušený, přirozeným zákonem se obrozuje a znova povznáší, máli jen vytrvalost a sebedůvěru. A tak Havlovický po přestálých pohromách jasným okem pohlíží na svůj chudý kraj, jejž ku příteli Myslimíru Ludvíkovi byl nazval svým dítětem i pacientem, v pevné důvěře, že ozdraví úplně a že práce jeho v této „novině" přece jednou přinese žádoucí úrodu.

V té důvěře posiluje ho znalost lidu, jaké nabyl na svém působišti. Poznal, jak se chudý lid štítí žebroty, jak do posledních sil se lopotí, aby sám života uhájil. Krutá, na pohled nezdolná práce neodstrašuje chuďasa, aby stůj co stůj nesnažil se provesti svůj úkol. Prostince, a přec tak hluboce jímavě vyslovuje to starý Plšek, líče, jak těžce, nejsa ještě zplna dospělý, obdělával nepojezdnou půdu. „A žiu se znova," vykřikl, když mu vzdorná půda vyhodila hák. A doložil: „A přece se to uďálo!"

Jak patrno, je kněz Havlovický hrdinou této kroniky Jiráskovy, její duší i hlavním pilířem. Ale s ním o toto čelné místo dělí se hrdina jiný, mnohem významnější, lid na Náchodsku. Jej chtěl Jirásek zobraziti na tom stupni kulturního i hmotného stavu, na jakém byl v oněch letech, on se všemi slabostmi i přednostmi svými jest vlastním předmětem autorova líčení i vypravování. Z drobných jevů, z života soukromého i veřejného sbírá Jirásek barvy na jeho obraz, shromažďuje příspěvky k jeho charakteristice. Tou příčinou nic mu není nepatrno, nic bezvýznamno. Smýšlení lidu v nejrůznějších věcech duchovních i světských, osvětových i čiře hospodářských, praktických došla tu plného výrazu. A právě v tomto věrném, nestranném a plastickém zobrazení lidu v určitém kraji a v určité době, v zobrazení, jež — mimochodem řečeno — vždy bude míti nepopíratelnou cenu lidopisnou, je síla této práce Jiráskovy, její význam, její výše i zásluha.

Obraz prostého lidu, ať již jsou to „půlpáni“ Padolští, ať vesničané Slatinští nebo Machovští, sesílen jest opakem, jaký k němu tvoří zejmena panské úřednictvo. Je přirozeno, že do vrchnostenských kanceláří nedobyl si vstupu josefinismus a jeho demokratické lidomilství: přes to však tvrdost, s jakou si správní úřednictvo vede k lidu poddanému, překvapuje, ač na ní ani jediný rys není upřílišen nebo přebarven. Ještě žalněji dojímá, že také duchovní vůdcové lidu, kněží, většinou stavějí se po bok úřadům a toliko v příznivějších případech jsou smýšlení — lhostejného. Tím vážněji liší se od nich nadšený pracovník P. Havlovický; jeho postava odráží se od pozadí soudruhů v povolání stejným kontrastem, jakým liší se lid od kastovníků zámeckých.

Jak bylo již řečeno, jsou v této kronice obvyklé prostředky romanciérské zastoupeny velice poskrovnu. V díle prvém byla z takové zbrojnice (u novellistů nikdy do dna nevyčerpané a nikdy nezamítané), láska, tehdy nemálo mimořádná proto, že spoutala sličnou židovku s křesťanem. Ani tento druhý díl není zcela prost výstroje tohoto druhu: máť v něm spisovatel vhodné pojítko, kterým lze různorodé části vypravování snadno vázati v pevnější celek. Sem náleží láska mladého Krůčka k farářově sestře Františce, tichá oddanost tkalce Pavla k dceři Škodově, především však citové vzrušení, jakým zaplane sličná a vznětlivá paní důchodní k samému faráři Havlovickému. Choulostivou strunu tuto rozezvučel autor v akkordy velmi jemné, tak že ani nejmenší stín nepadá na postavu knězovu a že také paní Albertina na konec získává si přízeň čtoucího.

V opak zvyku Jiráskova, který zejmena v rozměrnějších pracích skoro vesměs jest zachován, totiž že charakteristiky jednajících osob podány jsou sice s účinnou určitostí, přece však jen v rysech širokých, bez úzkostné podrobnosti, jest v této kronice postava Havlovického kreslena s nejrůznějších hledisk a co možná zevrubně. Velice pěkný, svrchovaně účinný rys v této charakteristice vyvážil autor z živé, neochabující intuice své ve scéně, kde předstupuje Havlovický v Ratibořicích před vévodkyni Zaháňskou, paní na Náchodě, aby se poděkoval za presentaci na svou faru. Vévodkyně, z „Babičky“ známá „paní kněžna“, právě staví své tetě von der Recke naproti jejímu zbožňovanci Tiedgovi hlubšího a vášnivějšího Chateaubrianda; netají se také úmyslem přejíti od luterství ke katolictví. Na tomto chválí si, jak významny jsou jeho

obřady, jaká v něm poesie, jaká síla a jaký vliv na jednotlivce i člověčenstvo. Vstoupí kněz, který vévodkyni již dříve padl do oka, kněz, o němž jest jí známo, že mnoho čte, ze více ví než jiní. Ale když ten kněz pokouší se naznačiti cestu, na které by mocná paní mohla ukázati pravou křesťanskou lásku k bližnímu, jak by mohla osvědčiti péči o poddané, hned pojímá domněnku, že je to přece jen sedlák. Správně odhadnul Havlovický její záchvat náboženský jako vliv mody a výsledek nudy a dlouhé chvíle, dostavující se po životě bouřlivém.

Řekli jsme již o prvém dílu kroniky U nás, že jím autor postavil nehynoucí pomník rodnému kraji z doby našich dědů a zároveň také krásný památník své lásky k němu. Při díle druhém nemůžeme než dodati, že kromě toho i své bohaté zásluhy literární rozhojnil novým vavřínem nikdy nevadnoucím.

V sebraných spisech Svatopluka Čecha, vydávaných nákladem Topičovým, vyšla ***První kniha povídek a črt*** (str. 235). Obsahuje práce z prvních let autorova tvoření, z r. 1869—71, tedy z dob, kdy mladistvý básník, dokonav studia universitní, vstupoval do praktického života. Tehdy psal tyto povídky a črty do Světozora a Pokroku, v knihové podobě vydává je po prvé. Nezmýlíme se asi, vidímeli v této okolnosti nový doklad známé skromnosti a úzkostlivosti líbezného pěvce a výborného prosaika našeho. Bylo potřebí sebraných spisů, aby se po třiceti letech objevily práce, jimž by spisovatel jinak snad tvaru knihového byl nedopřál. Také zde ještě přidává těmto slovesným plodům svého mládí na novou pouť do čtenářského světa jakousi omluvu nebo vysvětlení. „Myslím“ — praví — „že pořádáním sebraných spisů převzal jsem úkol podati úplný obraz literárního svého rozvoje a působení, že tedy nesmím pominouti ani prvních pokusů, jež otištěním — nechťsi jen v časopisech a před mnohými lety — vymkly se již bez toho z mého soukromého majetku duševního.“ Není potřebí dokládati, že stanovisko toto je zcela správné a že opak jeho byl by prohřeškem jak na spisovateli významu Čechova (a není pochyby, že i spisovatel sám k svému významu má jisté povinnosti), tak na dějinách literárních. Ale tyto povídky a črty, byť všecky nebyly stejné hodnoty, také bez tohoto listu průvodního vždy budou zajímavy, podávajíce mnoho osobitého, věcně poutavého a formou svěžího

Se zálibou postřehne čtoucí ve většině těchto črt milý, vítaný rys — humor, kterým autor vládne nehledaně a nenuceně. Humor ten jest téhož rázu, jaký známe z pozdějších, mužně vyspělých prací Čechových, ať byly psány veršem nebo prozou. Tytéž jemné záchvěvy vyrovnané nálady, které se jeví v Petrklíčích, Pravdě, Šotku nebo v Kandidátu nesmrtelnosti, Ikaru a j., vyskytují se již zde. Předmětem autorova líčení jsou zde dílem rázovité figurky z denního života (viz na př. Vyměněný klobouk), jakými se zabýval zvláště Neruda a po něm Herrmann a j., dílem mladí mužové, jejichž theorie bývají pošramocovány střízlivostí skutečného života, a kteří sami jinak vypadají dle domnělých zásad a jinak ve skutečnosti (na př. Zimní idylla, Pan podučitel). Také poměry literární a zvláště mladí literáti poskytli Čechovi vhodné látky k ironii toho druhu, která nezraňuje a z které je viděti více lásky k ironisovanému předmětu než lehkého posměchu. — Také pozdější autor Hanumana a Písní otroka probleskuje již v těchto feuille-

tonových črtách účinnou, působivou satirou. Přečtěte si Zázračné těžítko, psané před 30 lety, a řeknete, že vtipnost té črty posud nesplaněla, že hrot její pointy dosud nestupěl. — Některé črty, zejména ty, jež byly psány do zábavné části listu politického, jsou ozvukem doby, v níž vznikly, a ohlasem událostí, které tehdy čeřily hladinu politického života. O těch spisovatel sám vhodně připomíná, že „právě opar doby vzdálené, reflexy názorů a poměrů dávno změněných“ jsou jejich významem, a my dodejme, že právě proto pokládáme je za výmluvný dokument pro posouzení jak prozy Čechovy, tak naší belletrie vůbec.

V Ottově Laciné knihovně vydány byly *Novely,* jež napsal Svetozar Hurban Vajanský (str 455). Pojímajíce dílo toto v úvahu o *naší* proze výpravné, máme za nutno předem a s důrazem vytknouti, že toho nečiníme snad jen proto, že se tu práce Vajanského podávají čtenářstvu v rouše spisovné češtiny. Naopak, máme všeliké „upravování“ (zde čteme na titulním listu: „K českému vydání upravil Karel Wolf“) slovenských prací pro české čtenářstvo nejmírněji řečeno za zbytečné a nevhodné a souhlasíme úplně se stanoviskem, jehož v Osvětě důrazně hájil K. Kálal, že slovenské spisy náležejí do písemnictva českého. Rozumíli i sebe prostší Čech Slovákovi zcela dobře, bude také český čtenář rozuměti slovenské knize. Při takovémto upravování nejde o nic než *o pohodlí* podprůměrných vrstev čtenářských a tím též o prospěchy nakladatelské, a to ještě bez pochyby toliko domnělé. Kdy by toho nebylo, stačil by prostý slovníček výrazů odlišných, a kniha slovenská by si také u nás jistě své čtenářstvo našla a udržela, bylali by jen takové ceny, jaké jsou povídky Hurbana Vajanského.

Novely Hurbanovy mají vzhledem k našemu obecenstvu nepopíratelnou výhodu, že se vyznačují novým ovzduším, novým životem i novými poměry. Kouzlo kraje i lidu obestírá nás zde asi tak, jako když nás G. Preissová zavedla mezi své Slováky, nebo když Mrštíkové nám ukázali moravskou dědinu. Ale tu je hned patrna také vada, kterou přinesla Hurbanově knize úprava pro „české vydání.“ Preissová, Mrštíkové a j. užívají s plným zdarem dialektu ku přesnější malbě svého lidu a k jeho charakteristice; Hurban byl zbaven tohoto svěžího, zámluvného zabarvení, úpravou zbyl mu z něho leda attribut „z kade ruka z kade noha.“ Srovnámeli tyto povídky se staršími, nepočeštěnými pracemi autorovými, na př. Besedami a dumami, nejlépe poznáme, oč je takto dojem knihy oslaben. — Společnost, z které jsou čerpány látky k těmto novelám, tvoří zemané a majetníci menších statků v kraji slovenském, úředníci a měšťáci z tamních měst, Slováci i odrodilci, vlastenci i nepřátelé všeho, co na slovenštinu jen upomíná. S jakousi zálibou spisovatel uvádí na dějiště mládež studující, a to tu část její, která přes veškera příkoří lne k svému národu a snaží se pracovati o jeho zachování. Jsou to sympatické, milé figurky, jež Hurban kreslí v silné jarosti mládí, v rozmachu nadšení pro dobrou věc a v pevné důvěře ve vlastní síly. Kéž jen má Slovensko takové mládeže co nejvíce, kéž vzor neochabujících pracovníků, k jakým od mnohých let náleží právě Hurban Vajanský, vzbudí následovníky co nejhojnější! — Postavy, o jakých jsme se právě zmínili, vynikají hlavně v obrázku Kandidát, V malém městě a v Podrostu.

V mládež, v dorost, skládá spisovatel i jinak naděje v lepší budoucnost. Zmiňuje se, že do Závodí byl poslán maďarský komisař vládní, volá: „Kde jest Gogolovské péro, aby mohlo dokonale zesatyrisovati postavu takového mravního ubožáka, ozbrojeného brutální, ničivou mocí! Není ho u nás! V tobě, doroste náš, očekáváme nového Gogola, v tobě, mládeži má milovaná, která jsi mrzla a hynula pode drápy světských i nesvětských žoldnéřů!“ (Str. 221.)

Z tohoto a podobných míst čtoucí vyciťuje, že v Novelách Hurbanových ozývá se tendence vlastenecká. Ti, jimž při tomto slově pobíhá mráz po těle, anebo naskakuje husí kůže, s nevolí odvrátí se od těchto povídek. To učiní zajisté také výluční přátelé „vysokého“ umění. Ale slovenský spisovatel, pokud cítí se svým lidem, pokud mu není lhostejna jeho budoucnost, nemůže psáti jinak, byť ani nešel za heslem, že spisovatel jest učitelem a duchovním vůdcem svých krajanů. Na Slovensku kdokoliv o zjevech současného života chtěl by psáti pravdivě, eo ipso psal by tendenčně, a třebas to nebyl ani Slovan, ale jen *spravedlivý* cizinec. Proto se v těchto Novelách vlastenecké prvky ozývají i tam, kde spisovatel vzal si za podklad vypravování na př. milostné vznčty a vztahy, vybízející ku psychologickým rozborům a k široké kresbě niterních pochodů, jak jest tomu na př. v Babím létě a v Klidu duše. Oba tyto obrázky jsou ostatně význačny i tím, že v nich spisovatel s velikou péčí kreslí postavy ženské, vynikající neobvyklou hloubkou citu a silou vůle. Ale Gusta z Babího léta jest mnohem přirozenější a životnější než Eugenie Malinská z druhé povídky. V této, zdá se nám, spisovatel vůbec nemálo ustoupil od pravidla, které s důrazem hlásá na str. 404. slovy: „Povinnost básníkova jest načrtati odraz skutečnosti.“ Ať vše jiné pomineme, objevení se Eduardovo ve chvíli tak rozhodné, jaká se líčí na str. 441, jest ještě méně pravdě podobno než kázání, které má na str. 295—6 nemluvný učitel Mráz k statkáři Orechovanskému. Za to sytým životem a jadrností kypí postavy Hurbanových šlechticů a zemanů, jako je Važecký ve Dvou sestrách a Belan i Sokol z povídek výše uvedených.

K závěrku zmíníme se o slovesné formě tohoto zpracování českého. Čteli náš čtenář: „Anna položila *hlávku* na její vysokou hruď“ (str. 61), nebo docela „Elena *hodila hlávku* na opěradlo divanu“ (str. 66), pomyslí hned, že tu jde o hlavu Anninu a Eleninu? — Podobně nehezky zní vyzvání: „Vaše *rameno*, pane sousede.“ Načež „Kornel *podal paní rameno*“ (str. 358). Neříká se „hodila slabikáře *za rošt*“ (= za pec, str. 260). Slovenismů zbylo v českém zpracování nad potřebu. Za příklad uvádíme: „přistoupila nožkou“ květinu (= přišlápla, str. 107), „kráčeli hore vrškem ke hřbitovu“ (121), „skoro vstali“ (= záhy, 129) a j. Nepěkně se praví na str. 421 „pes položil svůj *pysk* zdvořile na její klín.“ Nevyloženo zůstalo ve větě: „Co ztratila na (!) mírné něze, to získala na *veličenstvennosti*“ (str. 371) slovo poslední. Není v těchto příkladech, v nichž jsme se obmezili jen na některé, o důvod více, že zpracovávání slovenštiny do češtiny je zbytečno?

F. V. Vykoukal.

Ze slovanských literatur.

Evangelium Remešské čili „Texte du sacre“ náleží k nejpamátnějším středověkým rukopisům vůbec. Pojí se k němu slavné upomínky z Čech, z Francie a snad i z posledních let císařství byzantského, památka králův českých i francouzských a císařů ruských, odlesk velikých událostí církevní historie, jmena učencův ruských, českých, jihoslovanských, polských a francouzských, a druží se k němu celá řada domněnek, pověstí a bájí. Rukopis, pokládaný za autograf sv. Hieronyma, pocházející prý z pokladnice císařův Cařihradských, vložen byl do skvělé zlaté vazby, nádherně ozdobené drahokameny a reliquiemi svatých. V 16. století od slavného kardinála Lotrinského Karla darován do pokladnice kathedrály Remešské. Reliquie, zdobící starobylý evangelistář, jehož jazyku ve Francii nikdo nerozuměl, byly příčinou, že francouzští králové Ludvík XV. a XVI. složili korunovační přísahu na této knize. Za revoluce francouzské evangeliář zmizel. Ztráty jeho trpce želeli Schlözer, Šafařík, Dobrovský a j.; Kollár ve své Slávy dceři zlořečil jakobinům, kteří prý tuto slovanskou památku zahubili. Ale rukopis nezahynul; za revoluce svlečen toliko ze svých desk a oloupen o zevnější svou ozdobu.

Pergamenový rukopis, obsahující evangelia, je složen z dvou části, jedné kyrillské, druhé hlaholské. Kyrillská část psaná je na jihozápadní Rusi, dle Sobolevského v 11.—12. století, dle Jagiće v druhé polovici 12. věku, kalligraficky, ale nedbale, s vypuštěním písmen i slov. V 14. věku nalézala se v Čechách, pokládána tam za rukopis českého světce sv. Prokopa a od Karla IV. darována nově založenému klášteru na Slovanech v Praze. Hlaholská část psána r. 1395 od českého mnicha na Slovanech: obsahuje i officia svatých Prokopa, Václava, Jeronyma, Kyrilla a Methodia. Dle domněnky Palackého celý kodex r. 1452 z Prahy od konsistoře pod obojí poslán poslednímu císaři byzantskému, a z Cařihradu se pak dostal do Francie.

Kyrillskou část poznal vicekancléř Petra Velikého na cestě carově do Francie r. 1717. Císařovna Kateřina II. dostala již zevrubnější zprávu o celé památce. Na útraty císaře Mikuláše I. francouzský paleograf Silvestre vydal celý rukopis r. 1843 v litografickém vydání, k němuž latinská „prolegomena“ napsal Kopitar. Text sám otiskl Hanka kyrillicí v Praze 1846 (Sazavsko-Emmauzskoje svjatoje blagověstvovanije). Když císař Mikuláš II. v říjnu 1896 přijel do Francie, ministr vyučování Rambaud, známý znatel ruských dějin, dal rukopis z Remeše přivezti a spolu s jinými památkami vystaviti v kapli justičního paláce, starého královského paláce na ostrově Seiny uprostřed Paříže. Tím pozornost znovu obrácena na tuto památku. Celý rukopis fotografován. To vedlo k novému fotografickému vydání, které řídil francouzský slavista, i nám Čechům chvalně známý profesor na Collège de France Louis Leger: „L'evangéliaire slavon de Reims, dit: Texte du sacre. Edition facsimile en héliogravure, publiée sous les auspices de l'Académie Nationale de Reims, précédée d'une Introduction historique par Louis Leger, Paris-Prague 1899“ (tři edice: za 100 frankův, za 150 frankův, s barevnými miniaturami za 300 frankův; v Praze u Fr. Řivnáče).

Rukopis sám při studiích jazykozpytných nemůže se nikterak měřiti s daleko staršími rukopisy slovanskými, jako jsou kodexy Assemanský, Zografský, Supraslský atd. Zajímavý zůstane však svými osudy. Snímky nového vydání představují paleografický ráz jeho s veškerou věrností. Ve fotografii rys písma vystupuje mnohem věrněji nežli v litografii. Velikou zajímavost má jasně a přehledně napsaný úvod Legerův, k němuž je připojena i bibliografie, vyčtení veliké literatury o této památce.

* * *

Nově založený císařský ruský institut archeologický v Cařihradě učinil znamenitý objev pro minulost slovanskou: nejstarší nápis kyrillským písmem psaný, 64 let starší nežli datované evangelium Ostromirovo z r. 1056—7. V chrámě vesnice řečené German na východním pobřeží jezera Prespanského v Makedonii nalezli Uspenský a Miljukov kámen s nápisem z r. 992—993, jejž bulharský car Samuel postavil na hrobě svých rodičův a svého bratra Davida: „Ve jmenu Otce i Syna i svatého Ducha. Já Samoil, sluha boží, kladu paměť otci i mateři i bratru na těchto křížích. Jmena zemřelých: Nikola, sluha boží, (Mari)a, David. Napsáno léta od stvoření světa 6501, indikce 6“ (dle letopočtu byzantského). V Izvěstijích ruského institutu (IV, 1899) text a snímek jsou provázeny třemi články, od ředitele institutu Theod. Uspenského, od prof. Florinského v Kyjevě a prof. Miletiče v Sofii. Fotografické snímky jsou podány i v posledním svazku Archivu für slav. Philologie (XXI, 3—4, v lednu 1900), kde K. Jireček probírá historickou stránku té památky, spolu s otázkou o vzniku tak zvané říše západobulharské, V. Jagić pak nápis rozbírá ze strany paleografické. Mezi slavisty nápis způsobil jisté překvapení. Podle rukopisů, psaných v Makedonii, očekávalo se, že tam převládalo písmo hlaholské, a nápis je psán kyrillicí. Jagić soudí, že hlaholice se držela v církevních rukopisech, ale jinak že od doby cara Symeona nabyla vlády kyrillice. Jireček poukazuje k tomu, že písmo řecké již za pohanské doby bylo v Bulharsku všeobecně známo u šlechty, kupcův atd. Také nápisy pohanských knížat bulharských z IX. století psány jsou jazykem řeckým, rovněž i z křesťanské doby Symeonův nápis na pomezním sloupu z r. 903—904, který nedávno objeven v okolí Soluňském. Tyto okolnosti samy sebou vedly k přispůsobení řeckého unciálního písma pro Slovany, k ustrojení tak zvaného písma kyrillského.

* * *

Nákladem knihkupectví Christa G. Danova v Plovdivě vyšla r. 1899 objemná bulharská kniha ve dvou dílech: Konst. ***Jirečka*** „Knížectví bulharské“ (Knjážestvo Bъlgarija). První díl (430 str.), přeložený od paní Kateřiny Karavelové, manželky bývalého ministra Petka Karavelova, obsahuje překlad první části německé knihy Jirečkovy „Das Fürstenthum Bulgarien.“ Překlad ten byl tištěn již před sedmi lety, brzo po vydání originálu, ale knihkupectví Danova knihu tehda nepustilo na trh, poněvadž vláda Stambulova žádala všelijaké změny a opravy, na př. aby v přehledu literatury byla vyhlazena každá zmínka o nešťastném bulharském básníku Mylarovu, který za Stambulovské doby byl jako

domnělý škůdce vlasti popraven na šibenici. Druhý díl, objemná kniha, čítající 943 str., obsahuje překlad české knihy Jirečkovy „Cesty po Bulharsku," jejž obstaral mladý bibliothekář Stojan Argirov, s dodatky z oboru archeologie a historického zeměpisu i od překladatele i od samého spisovatele.

* * *

Srbové mají z 18. a 19. století nemalou literaturu memoirovou. Založil ji Dositej Obradović svými pamětmi. Srbská kniževná zádruha v Bělehradě vydala nedávno první dva díly zápisek Gerasima Zelića (I. 1897, II. 1898); čekáme na třetí díl s neznámou posud částí těchto pamětí po r. 1817. Kniha byla po prvé tištěna již r. 1823 v Budíně, ale nedošla náležitého ocenění a rozšíření. Gerasim Zelić (nar. 1752, zemřel 1827), mnich kláštera Krupského v severní Dalmacii, téměř samouk, byl posléze generálním vikářem pravoslavným ve své vlasti. Viděl pěkný kus světa i uměl své osudy jasně a prostě vyložiti. V zápiscích jeho ubírá se kolem nás pestrá řada postav: chudobní dalmatští sedláci, pravoslavní mniši srbští, ruští a řečtí, patriarchové východních církví, turečtí pašové a tatarští chánové, benátští nobilové v Dalmacii, v městě sv. Marka a při vyslanectvích republiky benátské v cizině, dvořané císařského dvora Vídeňského, ruští generálové 18. století, francouzští vojevůdci doby Napoleonovy a nad to i mnozí monarchové té doby. Dvakráte byl otec Gerasim v táboře Potemkina, jednou před obsazením tatarského chanátu na Krymu od Rusů, po druhé na počátku války r. 1787; viděl Cherson, Azov, Donské Kozáky, kočovné Kalmyky, srbskou emigraci v tehdejší „Nové Serbii" na jižní Rusi, Kyjev, Moskvu a Petrohrad. Když se císařovna Kateřina II. (1787) v Kyjevě sešla s císařem Josefem II. a s polským králem Stanislavem, Zelić byl mezi duchovenstvem při slavné liturgii v Pečerské lavře a císařovně celoval ruku. S králem Stanislavem mluvil ve Varšavě. Ve Vídni byl přítomen při audienci slavného tureckého poselství po míru Svištovském u císaře Leopolda II. Zajímavé jest jeho líčení řeckého patriarchátu Cařihradského a klášterův Athonských, jakož i duchovního panství Řeků v Bulharsku. Po pádu benátské republiky jezdil k císaři Františkovi I. Za francouzské okkupace Dalmacie znal generály Marmonta, Molitora a Lauristona, mluvil s vicekrálem Eugenem Beauharnaisem, a s dalmatskou deputací 1810 byl za osminěsíčního pobytu v Paříži očitým svědkem největší slávy Napoleona I., který jako rodilý Korsikán s Dalmatinci při slavnostech dvorských se bavil po italsku. Od stanův kočujících Kalmykův a z asijského okolí Smyrny Zelić svého čtenáře vede až do císařského lesku Tuilerií a letního paláce v Compiègne. Při tom Zelić věděl, že „Rusi, Poláci, Srbi, Bulhaři, Češi, Kraňci i Moravané všickni jsou jeden jediný národ, mluvící slovanským jazykem, jen že v jazyku mají nějaký rozdíl" (I, 165). Na cestě z Budína do Lvova snáze se dorozuměl se Slováky, „pravými Slovany," nežli s Rusíny (I, 76), a na cestě z Krakova do Vídně hovořil na Moravě v krčmě vesnické s nějakým starcem, i dokládá, že „Čechové a Srbové, to je vše jeden slovanský národ" (II, 34). *K. Jireček.*

Z domácích a cizích novinek.

Mnohé mysli zabývá teď také u nás Francie; Paříž a světová výstava, toť théma nejen denního hovoru a novinářských článků, nýbrž i brošurové literatury. „Parlez-vous français?" ptá se vás zpříma Jos. Smolík: neumíteli, nic nevadí: „Do Paříže" vás dovede „bezpečný a praktický rádce." Tam zase je vám průvodcem J. Hantich: ukáže vám nejen „Paříž a okolí," nýbrž i „Světovou výstavu 1900." Budeteli doma na ně vzpomínati, rozevřete básnickou knihu Em. z Čenkova „Paříž," a opakujte si frančinu v pěkném díle Thiérotově „Prague et ses monuments."

Jinak béře se literatura naše stejným směrem jako dříve. Z výpravné prosy zatím zaznamenáváme Heritesovu novou knihu Vlny života, Merhautovu Andělskou sonátu, Jahnovy Zapadlé úhory, Šumínovy novely Úskalím; z dramatických publikací Hilbertovy Psance, veselohru Přišla do rozumu, vzdělanou od El. Krásnohorské na základě stejnojmenné humoresky K. Světlé, dále Svobodovu veselohru Čekanky a Lešehradovu aktovku Rodina; z básnických sbírek Skarlandtovy Podzimní melodie a Jiříka Moravského Jak ledy plovaly.

Vycházejí dále nová vydání starších věcí: Klicperův Ptáčník, Chocholouškovy romány Cola di Rienzi, Hrad, Palceřík, Heydukovo V zášeru minulosti, Vrchlického Twardowski, Světlé Pod starými krovy, Vlčkovo Zlato v ohni, Jiráskovo Bratrstvo, Stroupežnického Z Prahy i z venkova, Třebízského V červáncích kalicha, Mrštíkova Pohádka máje, Březinovy Tajemné dálky a Svítání na západě, Herrmannovo Domácí štěstí. Dokončeno jubilejní lidové vydání Palackého Dějin, velmi pěkný podnik.

Také se horlivě dále překládá: k Mazziniovým Úvahám vybraným přeložil Žďárský dále Povinnosti člověka, z Dickensa přeložila P. Moudrá Veliké naděje a z Musseta Zpověď dítěte svého věku. Vrchlický převedl mistrně další svazek Calderona a Corneilleova Cida. Paní B. Herbenová přeložila z Gončarova Obyčejnou historii, z Kiplinga Bartoš Několik povídek, Hervieuovy Kleště přeložil Hoffmann, Hauptmannova Kollegu Cramptona Kaminský atd.

S potěšením vidíme, že vycházejí přece čím dále tím hojněji znamenitá díla odborná. Začaly vycházeti Jaromíra Čelakovského Povšechné dějiny právní, Jandův Atlas ptactva středoevropského, Teigeův a Herainův Staroměstský rynk v Praze; pěkně pokračuje výborná Kuffnerova Psychiatrie, Polívkova Květena zemí koruny české, Počtovo dílo O tvorstvu předvěkém, Müllera a Novotného Geodesie nižší, dlouho přerušené K. B. Mádlovy Dějiny umění výtvarných; ke konci dospívají Janošíkův Anatomický atlas, Flajšhansovo Písemnictví české, Terminologie úřední a právnická německo-česká, Podlipného Sbírka zákonů a nařízení (díl III. poslední), Pražákovy Zákony z oboru ústavy rakousko-uherské atd. Výborná publikace jest Praskova Organisace práv Magdeburských na severní Moravě a v rakouském Slezsku: práce tohoto neúnavného a při tom velmi skromného literáta zasluhují širší a důkladnější pozornosti, než se jim obyčejně věnuje. Archivu českého vyšel redakcí Kalouskovou díl XVIII.; důkladná práce jest i Sládečkovo Tiskové právo trestní a po-

licejní. Malé, ale na pramenném zkoumání založené a velmi cenné jest dílko Fr. Nušla, Prokop Diviš — a rovněž tak důkladná a svědomitá práce jest Lorišova Česká mluvnice, která na základech Gebauerových vystavená všímá si, jak nutno a žádoucno, také mluvy spisovné soustavně a pečlivě. Pěkná je práce Cyr. Horáčkova Výminek; velmi svědomitá Šustova: Pius IV. před pontifikátem a po pontifikátu; škola Gollova presentuje se vůbec v Bibliothéce historické velmi pěkně. Svému účelu vyhovují F. V. Krejčího Bedřich Smetana, Váňova Mluvnice jazyka ruského, Panýrkovo Psáno ženám; Thomayerův Úvod do drobné praxe lékařské již v počátcích slibuje býti pěknou příruční knihou. Neveliký, ale jadrný a řízný je polemický spis dr. Kadlce: K „Slovu o zádruze“, kritická úvaha o nové theorii dr. Jana Peiskera. Hojného rozšíření zasluhuje výtečná přednáška, v níž „O státním právě českém stručně vykládá dr. Josef Kalousek.“

* * *

Viktor *Josz*, Friedrich Wieck und sein Verhältnis zu Robert Schumann. Dresden. — F. *Paulsen*, Kants Verhältnis zur Metaphysik, Berlin (srovnej i J. de *Gaultier*, De Kant à Nietzsche). — F. Th. *Vischer*, Shakespeare-Vorträge, II. Bd. Stuttgart. — H. *Perl*, Briefe der Madame Jérôme Bonaparte. Leipzig. — Joh. *Ziegler*, Das Komische. Leipzig. — R. *Schmartz*, Die Musik des XIX. Jahrhunderts. Leipzig. — G. *Meinecke*, Die deutschen Kolonien in Wort und Bild. Leipzig. (Němci sobě vůbec horlivě všímají svých kolonií; mimo publikace již dříve ohlášené vydal „Auswärtiges Amt“ krásnou knihu o Africe, o Polynesii vyšlo nedávno dvousvazkové dílo, k němuž se druží nyní B. *Hagen*, Unter den Papuas in Deutsch-Neuguinea a j.) — J. *Kreutzer*, Otto von Bismarck (2 díly). — H. v. *Poschinger*, Die Ansprachen des Fürsten Bismarck 1848—1897, II. Band. Stuttgart (tento starý ctitel Bismarckův vydal nyní rovněž další svazek „Bismarck-Portefeuille“, jenž obsahuje některé listy, i nám zajímavé). —

Jako Němci, i Francouzi horlivě dbají svých kolonií: Et. *Lamy*, ‚La France du Levant‘ jen zakončuje řadu posledních publikací, mezi nimiž jest i publikace pí. *Pommerolové*, Une femme chez les Sahariennes; kromě kolonií arci lví podíl dnešní produkce zabírá ‚l'exposition universelle‘. Cennější však nežli tyto spisky příležitostné jsou některé divadelní úvahy: Aug. *Erhard:* Le Théâtre en Autriche: Franz Grillparzer atd., mezi nimi hlavně *Sarceyovy*: Quarante ans de théâtre (první díl, právě vyšlý, zabývá se vyhořelou nedávno ‚Comédie française‘). Veliké a krásné dílo historické *Le Palais-Royal*, jež vydávají V. Champier a G. Roger-Sandoz, právě vyšlým svazkem ukončeno. Svižně psáno a pro dnešního čtenáře zajímavo je čtení V. *Du Bleda*, La société française de XVIe et XVIIe siècles. — G. *Lafenestre*, Artistes et amateurs. — J. *Deniker*, Les Races et les Peuples. — E. *Foa*, La Traversée de l'Afrique du Zambèse au Congo français. — L. *Petit de Julleville*: Histoire de la langue et de la littérature française, sv. VIII. (tímto svazkem jest veliké toto dílo, redakcí Julllevilleovou vycházející, dokončeno; obsahuje dobu od r. 1850 do r. 1900. Jest to veliký soubor prací rozličných autorů, hlediska, zejmena v nejnovější litera-

tuře, nebývá vždy souhlasné). Nám — pro obyčejnou potřebu — dostačí nové vydání dvousvazkové příručnice Em. *Fagueta:* Histoire de la littérature française depuis les origines jusqu' à nos jours.

V Berlíně dvě literární světla rozžehly ruce z Čech. Werner van *Oestéren*, který před časem v zámku Veleslavínském zastřelil svou maitressu, Mnichovskou herečku, a pak nebyl pro tento skutek pohnán před soud, anoť prý se ukázalo, že jest na mysli pomaten a tudíž nepříčetný, — ten nyní vydal v Berlíně svazek svých poesií, a kritika jej chválí; patrně jest tedy z nedávné pomatenosti a nepříčetnosti šťastně vyléčen. Původcem druhého z řečených světel jest profesor T. G. *Masaryk*, vůdce „české lidové strany" a zanícený zastánce žida Hilsnera, jenž jest obžalován z úkladného zavraždění dívky Anežky Hrůzové, a jehož se prof. Masaryk horlivě ujímá také spisem po německu v Berlíně vydaným. *V. S.*

Sněmové koruny české.

II.

Český sněm po velikonocích teprve dokončil *debatu o uhlí*, jež dohromady vyplnila patero schůzí. Avšak nebyl učiněn určitý praktický návrh, aby zjednáno bylo příznivější postavení havířům a nemožnou se stala lichva s uhlím, jež v zimních měsících ohrožovala životy, zdraví, jmění a hospodářské prospěchy tisíců českého lidu. Prospěšnou radu mají teprv dáti výbory rozpočtový a hospodářský, jimž odkázán byl návrh Kaftanův, aby prodej uhlí v Čechách byl pozemštěn. Mnohem lepší zdá se nám cesta, kdy by byla osnova taková bývala v klubu do podrobna projednána a po úmluvě s druhými kluby hotová sněmu předložena. Nedostatek přesného pracovního programu jest u nás od zasedání k zasedání citelnější. Na Moravě a v Slezsku mají většinu naši odpůrci, od jejichž centralistického přesvědčení nemá zemská samospráva čeho se nadíti, u nás autonomistům patří hlavní slovo a pracovní program učinil by i nemožnou všelikou tu přítěž, jež vede jen k hojným řečem, ale k žádným kloudným výsledkům.

Politicky zajímavo bylo prohlášení dr. Pacáka při rokování (20. dubna) o doporučení *státní podpory* rolníkům v Rudohoří živelními pohromami stiženým. Dr. Schreiner vytýkal Čechům, že spolu s Němci se usnesli na českém sněmu postaviti se proti zamýšlenému uherskému vyrovnání, a potom prý za jazyková nařízení obětovali životní prospěchy hospodářské. S důrazem osvědčil dr. Pacák, že se za uherské vyrovnání Čechové ničím nezavázali, za to však vůdce Němců, dr. Schlesinger, po zrušení jazykových nařízení spěchal místodržiteli oznámit, že Němci teď dávají své hlasy pro rakousko-uherské vyrovnání vládě k disposici; Němci se o vyrovnání to nejvíce zasazovali a Čechům domlouvali, aby pro ně hlasovali. Návrh o státní pomoci Rudohorským přijat byl jednomyslně a tolikéž resoluce, aby vláda rychle a důkladnými znalci dávala živelní pohromy vyšetřovati.

Návrh dr. Pacáka o rovnoprávnosti při soudech a státních úřadech v Čechách podán byl již 29. prosince, tedy před nastoupením ministerstva Körbrova a zahájením smiřovací akce. Potom za situace zdánlivě změněné první jeho čtení odloženo, a po velikonocích bylo rozhodným připomenutím: buď anebo! Dr. Pacák (23. dubna) dovozoval, že jest potřeba promluviti. Co až dosud od vlády předloženo, jest naprosto nepřijatelno. Úředníci musejí býti znalí obou zemských jazyků. V Čechách je 118 úředníků, kteří neznají českého jazyka, a k vůli těm má se převrátiti a na hlavu postaviti všechno, co v tomto království od staletí platilo. I za Marie Terezie a císaře Josefa byla vyžadována od úředníků znalost obou jazyků zemských. Tak stanoví i kabinetní list císaře Ferdinanda ze dne 8. dubna 1848. Změna nebo upravení poměrů jazykových nemůže se státi jinak než zákonem zemským. Nařízení z r. 1852 jsou neplatna, poněvadž byla vydána tajně a nezákonně. Jedině tato nařízení zaváděla vnitřní úřední jazyk německý. K politickému rozhraničení země nepropůjčí se žádný Čech. Němci chtějí rozdělení země ne z příčin hospodářských a kommunikačních, nýbrž národních. Neníli dosti úředníků obou zemských jazyků znalých, ať se učiní zatím provisorium. Smiřovací porady nás sklamaly. Víme, pravil řečník k Němcům, že se vás vláda bojí pro vašeho bohatého strýčka. Ale máme toho již dosti. Zasedli jsme s vámi k poradnímu stolu a řekli jsme, že dohoda se státi může jen tehda, zavedeli se český vnitřní úřadní jazyk hned. Buď nám bude vráceno, co nám bylo bez práva vzato, nebo nebude žádné shody. — Chebský poslanec Iro prohlásil jmenem německo-radikální strany, že jenom říšskou radu uznává za kompetentní pro vyřízení jazykové otázky, němčina že musí ostati státní řečí a Chebsko že se bude vždy domáhati zvláštního samostatného postavení. Dr. Pippich pochyboval, že by který národ slovanský, zvláště pak Poláci, podali ruku k zavedení německého státního jazyka. Dr. Funke tvrdil, jako Iro, že o jazykové otázce může rozhodovati jen říšská rada, a uváděl staré požadavky německé: rozhraničení Čech na německé, české a smíšené, německé úředníky bez znalosti češtiny a rozdělení centrálních úřadů v Čechách.

Dr. Fořt končil (24. dubna) svou řeč zvoláním: „Raději sneseme mužně s pevným odhodláním osud Lakedémonských, raději národně vykrvácíme, než bychom v této své vlasti za hrst stuchlé rýže lízali dutky svých podmanitelů.“ Politicky významná jako projev velkostatkářské skupiny byla řeč hr. Buquoye, jenž návrh Pacákův pokládá za spůsobilý k poradě. Rovnoprávnost jest jedním z odstavců našeho programu, neboť chováme vědomí, že Rakousko proti ryze nacionálním státům okolním může se udržeti jen jako stát národů, jako stát stejně oprávněných národností. Jest nemožno zabraňovati nebo odnímati rovnoprávnost národu kulturně tak vyspělému, jako jest národ český, jenž nad to má v zemi většinu. Formu rovnoprávnosti, aby každý úředník v zemi znal oba zemské jazyky, uznává řečník za nejsprávnější; odsoudil kapitulaci vlády před německou obstrukcí, čímž byla zásada parlamentarismu zvrácena. „Požadavek německé státní řeči, jak jej činí Němci, pokládáme za zcela neodůvodněný a neoprávněný.“

Dr. Dvořák dovolával se (26. dubna) platných zákonů. Chceli vláda býti nestrannou, má úřední povinnost prováděti zákony. Vláda

však činí z toho otázku politickou a prohlašuje, že jen tehda provede zákon, budouli s tím Němci souhlasiti. Jmenem Němců dr. Zdeněk Schücker ujišťoval, že trvají na rozhraničení Čech, na německé státní řeči a na Vídni, kde jedině lze jednat o jazykovém smíru. Dr. Herold ukazoval, jak se celý spor točí kolem toho, že 17. října 1899 způsobena byla českému národu těžká křivda odvoláním jazykových nařízení; za toto pohanění musíme žádati satisfakci. Abychom ji vládě umožnili, šli jsme na Vídeňské porady. Dosud nám neučiněno zadost, a jakmile uzavře se budova tohoto sněmu, nebudeme již na satisfakci čekati, ale zjednáme si ji sami. „Varovali jsme, vyčerpali jsme všechnu svou trpělivost, šli jsme až k sebezapření, aby něco mohlo býti uskutečněno. Jednotlivec může za ideu, kterou považuje za vznešenou, obětovati sebe, ale nikdy nemá práva obětovati budoucnost svého národa. Dostoupili jsme k této metě, kde jsme často obětovali svou popularitu a obětovali sebe, ale za tu metu nepůjdeme, prospěchů svého národa neobětujeme!"

Řečníci z německé strany zaujali stanovisko naprostého odporu proti Čechům. Pověstný Wolf nenalezl však v českém sněmu půdy pro své skandály. Jemu kvete pšenice jen v říšské radě. Výbuchy jeho ostávaly osamělé a smutně charakterisovaly stranu, k níž náleží. Posl. Bendel opepřil známou německou písničku hněvem proti českým velkostatkářům, že netančí podle německo-nacionální píšťaly. Dr. Kramář vytknul Němcům (27. dubna) vnitřní odpor v jejich principu. V Čechách ve jmenu míru a spravedlnosti žádají za rozdělení země, na Moravě bylo by to již proti míru a proti spravedlnosti a v Slezsku dokonce neštěstím a hrobem Rakouska. „Absolutismus vám možná na chvíli pomůže," odpovídal Němcům na hrozby jejich, „ale pro budoucnost ani ten ne. Nechci věřiti v právo ani v spravedlnost, tomu jsme se bohužel již odnaučili, ale věřím, že vašich osm milionů neudolá našich šestnáct milionů. To je mluva skutečnosti, mluva cifer a kde není pocitu pro právo a spravedlnost, musíte dovoliti i nám, abychom spoléhali na to, že nás je více a že tu většinu německých národů v Rakousku ani absolutism nezdolá." — Návrh Pacákův byl přikázán zvláštnímu výboru o 24 členech.

V prvním čtení přikázány byly sněmovním výborům návrhy: o podpoře chovu koní; o změně berního zákona, aby osobní daň z příjmů podrobena byla přirážkám jako jiné přímé daně; aby změněn byl čl. 61. obecního řádu o záležitostech na obec přenesených; Pippichův návrh, aby do nynějších stanov České spořitelny byl zaveden zákonný stav; Kramářův, aby každoročně z prostředků zemských 20.000 korun povoleno bylo na zakupování uměleckých děl; také návrhy na zrušení cukrovarnických kartelů a na podporu obilních skladišť v království.

Vyřízeny byly po dvoudenním rokování (1. a 3. kv.) návrhy živnostenského výboru, tak zvané „zemské akce na povznesení malých živností," aby podporováno bylo vydávání poučných publikací živnostenských, aby poskytnuta byla stipendia k návštěvě světové výstavy Pařížské, aby bylo povoleno 20.000 korun na opatření pracovních pomůcek pro maloživnostníky a 10.000 korun na jiné účely maloživnostenské. Dále schválen návrh vyzývající vládu ke zřízení živnostenských soudů v Praze, Plzni, Teplicích a Ústí n. L., a podobně návrhy vládě adresované o vyslání státní komise k vyšetření škod poslední povodní způsobených,

o státní pomoci rolnictvu živelními nehodami stíženému, o zamezení blankoterminových obchodů na plodinových bursách a návrh, aby uherské státní papíry nebyly sproštěny od placení rakouské daně důchodkové.

Dne 5. května schválen *prozatímný rozpočet do konce října* na základě 55% zemské přirážky a zmocnění zemského výboru, kdy by úhrada nestačila, aby uzavřel půjčku do 6 milionů korun. Dr. Engel prohlásil, že to již tak dále nejde s přirážkovým pořádkem zemským. Vláda musí uznati, že nemůžeme pokračovati na cestě zadlužování, nýbrž že musejí býti hledány prostředky nové. Zasedání sněmu bylo pak na neurčitou dobu odročeno.

Většina opouštěla sněm roztrpčena, že vláda zastupitelstvu českého království neponechala času ani k vyřízení zemského rozpočtu. Poslanci národní i velkostatkářští domáhali se toho, aby sněmování bylo prodlouženo do konce května. Němci vyslovili se proti tomu s urážlivým odůvodněním, že prý čeští poslanci měli dosti času, kdy by se nebyli zabývali věcmi a návrhy, které nepatří v právomoc zemského sněmu. Vláda učinila, co chtěli Němci. Zemské sněmy musely býti skončeny 5. května a říšská rada měla od 8. počíti svou „činnost."

Němci v Čechách prohlašují za nemožnost, aby na domácí půdě jednáno bylo o dílu národní shody, ale na Moravě též němečtí liberálové a nacionálové považují to za věc nejen přístojnou, nýbrž i nutnou. Hledí totiž, jak by si tam veškeru svou národní držbu zabezpečili pro případ, kdy by se dostali do menšiny. Proto při zasedání sněmovním rokoval i velký *vyrovnávací výbor* a jeho užší výbor o volební opravě a také výbor obecní o jazyku při úřadech samosprávných.

M o r a v s k ý s n ě m rozvinul v krátkém zasedání od 18. dubna do 4. května činnost dosti plodnou. Hned v první schůzi octly se moravské řeky na denním pořádku ve formě pilných návrhů, jež jsou přijaty. Jarní povodně těžce stihly mnohé krajiny moravské, a pomoc ukázala se v dvojím směru potřebnou: jednak aby se jí hned dostalo poškozeným obcím, jednak aby přikročeno bylo k upravení řek a k odstranění nebezpečí. *Debata o školství* jest na Moravě vždy politického rázu. Čeští poslanci mají doháněti, oč česká národnost germanisačním úsilím byla zkrácena. V tom směru vyplnilo rokování o zemských středních školách a o školách měšťanských a národních čtyři schůze (19.—21. dubna). Posl. Vychodil dovolával se zřízení české vyšší reálky v Olomouci, kde české gymnasium tak neobyčejně prospívá. Dr. Pražák ukazoval, jaká škoda děje se české národnosti v středním školství; země vydržuje 13 německých reálek, z nichž je 8 úplných, a 2 německá nižší gymnasia a dává subvence dvěma německým gymnasiím obecným, ale českých zemských středních škol jest jen 9 a z těch jsou jen 2 úplné. A jako země tak i stát nedostatečně přihlíží ku potřebám českým. Řečník navrhl resoluci, aby se ještě letos počalo se stavbou budov české průmyslové školy a české reálky v Brně, dále aby vláda přejímala postupně ve státní správu české střední školy v Zábřeze, Místku, Vyškově, Moravské Ostravě a Kyjově. Svrchovanou nevoli způsobil Olomoucký poslanec a starosta Brandhuber, jenž českou školu prohlašoval za zbytečnost a urputně se vyslovil proti návrhu Vychodilovu. Jelikož mluvil jako referent, uchopili se čeští poslanci na čas i obstrukce a hlasovali proti školskému rozpočtu. Jen znenáhla vracelo

se utišení. Jak Vychodilův tak Pražákův návrh přikázány školskému výboru. Uspokojivé byly odpovědi místodržitele hr. Žerotína, že se stavbou budovy pro českou průmyslovou školu v Brně již se počne a plány pro budovu české reálky že vyžadují jen malé změny. Též o správnosti při popisu obyvatelstva dal chlácholivé ujistění.

Hospodářskou důležitostí pro zemi jest zákon přijatý (27. dubna) o *zřízení zemské pojišťovny životní*, na niž povolen příspěvek 200.000 korun. Jednomyslně přijata resoluce, aby vláda k ústavnímu vyřízení předložila nový, na moderních základech spočívající *trestní zákon vojenský*.

Rozpočet na r. 1900 vykazuje potřebu 16·4 milionů korun, vlastní úhradu 2 mil. kor. a pro zbytek úhradu přirážkou 57% k reálným, 63% osobním přímým daním a půjčkou v sumě 1·3 mil. kor. Při subvencích školám povolena (2. května) podpora tříletému zemědělsko-technickému kursu při německé technice v Brně a přijat návrh Perkův, aby vláda podobný kurs zřídila na české technice brněnské. Subvence českým středním školám v Zábřeze a Hranici většina odepřela. Dr. Žáček v politicky významné řeči pravil, že věci na sněmu zemském nemohou jíti dále tou cestou jako dosud. Krise v této říši záleží ve velkém sporu národa českého s německým, a kdy by boj ten dále měl býti rozdmychován, jsou obavy, že stát se rozpadne. Těžiště sporu leží tentokráte na Moravě, a budeli tu rozřešen, bude tím podána formule pro smír ve všech ostatních zemích. — Německá většina, jindy dravý vlk, odívá se pravidelně, kde jde o slova a ne o skutky, v roucho beránčí. Tak i nyní její řečník dr. Fux souhlasil s potřebou smíru.

Rozpočet byl (4. května) přijat. Návrh o rovnoprávnosti v úřadech samosprávných, učiněný výborem pro obecní věci, přikázán zemskému výboru, aby jej do příštího zasedání jako předlohu podal. Vedle řečí o potřebě míru divně vypadá provolání, kterým se národní poslanci (2. května) obrátili k české veřejnosti, aby vlasteneckou štědrostí nahradila prostředky na školské potřeby Čechů v Zábřeze a Hranici, které německá většina moravského sněmu povoliti odepřela.

Na slezském sněmu německá většina svou panovačnost ani nezakrývá pláštíkem smířlivosti. Pozoruhodnější událostí bylo prohlášení zemského presidenta hr. Thuna stran *nápravy zemských financí*. Vláda jest prý nakloněna tomu, aby k státní dani z lihovin zavedeny byly zemské přirážky, a záleží prý na zemských výborech, aby vzájemnou ochotou se zasadily o rychlý pokrok této akce. Zasedání bylo tiché, až došlo (2. května) na *žádost polské Matice školské za subvenci* polskému soukromému gymnasiu v Těšíně. Školský výbor postavil se co nejpříkřeji proti žádosti té jako proti nějaké smělé opovážlivosti. Nepřestal jen na prostém návrhu, nýbrž vložil i do odůvodnění kus fanatické urputnosti. Macierz szkolna nechce prý polským gymnasiem v Těšíně vyhověti nějaké kulturní potřebě, nýbrž směřuje prý k uskutečnění dalekosáhlých, samostatnost Slezska a jeho příslušnost k společné vlasti ohrožujících politických snah. Dr. Stratil jmenem českých poslanců navrhoval podporu 10.000 korun. Polák dr. Michejda ohražoval se proti urážlivému spůsobu, kterým školský výbor odůvodňuje zamítnutí. Předseda výboru toho superintendent Haase horlil proti Polákům a gymnasiu Těšínskému; bylo patrno, že důvody

vyšly z jeho hlavy. Menger prohlásil se rozhodně proti jakékoliv subvenci polské škole. Odřezanec dr. Bukowski, Těšínský poslanec, líčil polské gymnasium v Těšíně jako útok polské propagandy proti němectví. Důstojnými a důraznými slovy drtil poslanec za venkovské obce Těšínské, monsignore Swieży, fanaticky útočné chování německé většiny proti Slovanům. Po zprávě Kudlichově přijat arci všemi hlasy proti 6 slovanským odmítavý návrh výboru. Němcům jsou proti mysli i *slovanská místní jmena*, proti nimž zahájili za poslední doby vyhlazovací boj. Doufají, že s jmenem zmizejí staré upomínky dějinné a konečně i slovanský lid. Prušácký pionýr Karel Türk podal k zemskému presidentovi dotaz, proč vláda neodstraňuje české nápisy na stanicích státních drah. — *Rozpočet* slezský na r. 1900 vykazuje potřebu zemskou 2·8 mil. korun, vlastní úhradu 635·000, potřebu školskou 721.000 s vlastní úhradou 116·000. Přirážky k obojí úhradě stanoveny při daních reálních na 52·4%, při osobních přímých daních da 58·1%. Slezsko jest jediná země, kde sníženy přirážky následkem větších příjmů. Loni obnášely 57·3% a 63·6%. Schváliv rozpočet byl sněm 5. května uzavřen.

Nejpříjemnější upomínkou zasedání jest hold vzdaný neúnavnému a vytrvalému zastanci jak Poláků tak Čechů, poslanci monsignorovi *Ignáci Swiežymu*. Holdu toho se 19. dubna účastnili slovanští poslanci sněmu slezského a Opavská česká společnost. Swieży dovršil právě 61. rok věku. Činnost celého jeho života věnována jest Slezanům. Muž ušlechtilých, ideálních snah a hlubokého přesvědčení působil jako apoštol mezi Poláky i Čechy slezskými, probouzel, osvěcoval, sdružoval. Jako Gambettovi pokládali Francouzi za největší zásluhu, že nezoufal nad národem, když nepřítel deptal půdu Francie, podobně možno to říci též o Swieżym; nezoufal ani v poměrech nejhorších, nýbrž slovem a skutkem budoval dílo národní. Českému srdci jest zvláště blízek tím, že shoda českopolská jest v něm zosobněna. *J. J. Toužimský.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 20. května 1900.

Návštěva císařova v Berlíně. — Boj o rovnoprávnost; jazykové zákony Körbrovy. — Česká obstrukce. — Delegace. — Rusko, jeho železnice a průplavy; car v Moskvě; obnova Slovanského spolku. — Bulharsko a Rusko, Paprikov a Kobekov; selské vzpoury. — Násilná obstrukce v Italii. — Všeobecné volby obecní ve Francii, vítězství nacionalistů v Paříži. — Válka v jižní Africe.

Událostí zvláštního politického významu byla *návštěva císaře a krále Františka Josefa v Berlíně.* Císař Vilém II. libující sobě v okázalosti také v případech rodinných, které se jindy obmezovaly na dvorní zátiší, oslavil velkolepým způsobem plnoletí svého prvorozeného syna, jenž 6. května dosáhl svého osmnáctého roku. K tomu cíli zavítal do Berlína i rakouský císař, a jako zástupce Italie přijel korunní princ Viktor Emanuel. I jiné dvory byly tam zastoupeny. Jako nejbližší spojenec byl císař František Josef uvítán se zvláštní nádherou, k vyzvání císaře Viléma II. byly hlavní ulice Berlínské vyzdobeny, město povolilo z té příčiny 50.000 mark. Císař a král náš přijel s ministrem

zahraničných věcí hr. Goluchowským. Po slavném vjezdu 4. května následovala dvorní hostina. Přípitky tu pronesené jsou hlavním politickým projevem o slavnostech Berlínských. Platily trojspolku. Vilém II. připíjel rakouskému císaři jako „nejstaršímu a nejmoudřejšímu ve spolku," jejž nazval „hradbou míru všeho světa." Rakouský císař odpovídaje pravil ve své zdravici, že trojspolek má tím větší moc, poněvadž je zároveň spolkem národů, a „když i srdce národů v něm spolu tlukou, ničím již nemůže býti roztržen." Slavnost zletilosti s přísahou na starý pruský prapor konala se v neděli 6. května. Německý císař vyznamenával co nejvíce panovníka rakouského, který 7. května opět se vrátil. Uvážímeli, že přes dvě století usilovali Hohenzollerové o země rakouské a jmenovitě české, a že ještě Bismarck veden byl hlubokým pruským nepřátelstvím proti Rakousku, můžeme tomu přisvědčiti, že přátelská shoda s nedávným dravým odpůrcem jest na ten čas prospěšna míru. Ovšem jest politické přátelství založeno pouze na vlastním prospěchu a trvá jen potud, pokud tomuto účelu vyhovuje.

Dne 8. května sešla se opět Vídeňská říšská rada. Novinkou byly ***zákony o upravení jazykových poměrů v úřadech,*** jeden pro Čechy a druhý pro Moravu, jež ministerstvo Körbrovo sněmovně předložilo. Zákon pro království české rozeznává tři jazyková území, jednojazyčné české, jednojazyčné německé a smíšené. Za smíšený pokládati se má každý okres, v němž menšina druhé národnosti obsahuje aspoň 20%. V jednojazyčném území jest úřadní jazyk pro zevní úřadování buď jen český nebo jen německý. Strany, jež nejsou zastoupeny advokátem nebo notářem, mohou podávati písemná podání i v druhém jazyku a dle uznání soudu mají býti pořízeny úřadní překlady. Jednání se stranami vede se v úřadním jazyku, a jsouli jazyka toho neznalé, má jim vypomoci jazykově spůsobilý úředník. Jednojazyčnost jest provedena jak v protokolech úředních tak ve veřejných knihách. V obvodu jazykově smíšeném má se jazyk zevního úřadování říditi dle jazyka strany. Oba jazyky mají býti všude stejně připouštěny. Druhý oddíl jedná o vnitřním úřadním jazyku. Takový jest v obvodech jednojazyčných zevní úřadní jazyk a ve smíšených jazyk strany. Jazyka toho užívají úřady sobě rovné mezi sebou i v jednání s vyššími úřady zemskými. Ale vyňaty jsou záležitosti branné moci, zprávy k ústředním místům a kvalifikační tabely úředníků. Zemské úřady považovati se mají za smíšené a úřadní jejich jazyk se řídí dle podání nižší instance. U vrchního zemského soudu v Praze mají býti zřízena oddělení dle obvodů jazykových. Státní pokladny a p. při vedení kasovních denníků a jiných pomůcek, jež ústředním orgánům slouží k vykonávání kontroly, mají zachovávati dosavadní předpisy, podobně pošty a telegrafy ve vnitřní službě a průmyslové závody centrálním úřadům podřízené. Co do spůsobilosti úředníků platí v jednojazyčných obvodech jen znalost dotyčného úřadního jazyka; pro druhý zemský jazyk, kde potřeba služby toho káže, může býti zřízen úředník extra statum, jenž i blízkému úřadu stejného druhu může býti půjčován. Pražské policejní ředitelství a státní úřady první instance v Praze mají se považovati za smíšené. Zákon má platiti pro úřady ministerstev nitra, spravedlnosti, financí, obchodu a orby.

Zcela rozdílný od něho jest zákon navržený pro Moravu. Co do zevního úřadního jazyka považuje se Morava za zemi smíšenou, a jazyk

úřadní řídí se dle strany. Ve vnitřní službě má se užívati ve věcech strany též jazyka strany jako úřadního. Jinak má ostati při starém, t. j. při němčině, počítaje v to i poradu soudní a úřadní dopisování. Pro pokladní, poštovní a telegrafní úřady platí totéž co v Čechách. Spůsobilost úřadníků jest obmezena. „Každý úřadník má míti tolik jazykových vědomostí, kolik služba při úřadech, u nichž jest ustanoven, skutečně vyžaduje.“ Mimo to má se přihlížeti, aby okresy, kraje a okresní hejtmanství byly co možná jednojazyčné. Přání obyvatelstva, poměry kommunikační a poměry obcovací mají jak v Čechách tak na Moravě býti spolu měřítkem ohraničování, tak že by výhradně jazyk nerozhodoval.

Předseda ministerstva dr. Körber odůvodňoval a vysvětloval obě předlohy v první schůzi říšské rady a líčil je jako to nejvyšší, co vláda může učiniti. „Můžete nám věřiti,“ pravil, „že jsme si tyto předlohy sami na sobě vybojovali, abychom podnikli vážný pokus zjednati zemi mír . . . Selželi, nebude se o nás moci říci nic horšího, nežli že jsme zástupcům lidu učinili návrh, jak by se dal dle našeho spravedlivého náhledu zjednati smír.“ Zákon pro Čechy odůvodňoval rovným právem jednojazyčnosti, které prý se osvědčilo v zemské školní radě a jinde, pro úřady nižší a právem utrakvismu pro úřady vyšší; zákon pro Moravu zas dvojjazyčností, která prý mezi obyvatelstvem skoro výhradně vládne. Pokud se týče vnitřního úřadního jazyka, jest prý pochopitelno, že v živém organismu mohou se reformy jen znenáhla vyvíjeti, aby vyvarováno bylo překážkám v postupu prací. Vedle toho dovolával se dr. Körber naléhavé potřeby prací hospodářských, které vyžadují, aby národní spory co nejdříve utichly. Blahobyt a hospodářskou potřebu vynášel proti roztrpčenosti nad porušením národního práva.

Jazykové zákony Körbrovy mají osudně slabé stránky v ohledu formálním i věcném. Především patří do právomoci českého království, aby tu se řešily otázky jazykové, a nikoliv na cizí půdě Vídeňské a cislajtánské. Český národ má také své věkovité právo v příčině svého jazyka, vedle něhož teprv Obnoveným zřízením zemským z r. 1627 postavena němčina, právo, jež kabinetními listy ze dne 27. března a 8. dubna r. 1848 znova potvrzeno. Je tu platný zákon, ale k tomu se vláda neodvolává. Také nebyla to cesta zákonodárná, kterou se jazykové otázky upravovaly, nýbrž cesta ministerských nařízení. Tak bylo v Haliči, tak v Dalmacii, tak v Čechách a jinde za doby ústavní. Nejosudnější však stránka zákonů nyní navrhovaných jest ta, že ani v té formě jejich Körbrovo ministerstvo se s nimi nestotožňuje, nýbrž nechává je jako návrhy, o kterých má rozhodnouti ne většina, nýbrž německá menšina. Vyřízení jejich ponechává vláda Körbrova dohodnutí Čechů s Němci. Provedení starého českého práva má tedy učiněno býti závislým od dovolení odpůrců toho práva, kteří jsou i odpůrci českého národa ano i jeho existence. Za takových okolností by i sebe lepší návrh zákona byl illusorním; ale Körbrovy návrhy mají i své věcné vady. Dělení Čech jest požadavek na ujmu a škodu české národnosti vypočtený, aby značné české menšiny byly odnárodněny. Mnohem hůře ještě jest s Moravou, kde o vnitřním jazyku nemůže býti ani řeči a zevní jest pochybný pro nedostatečnou jazykovou spůsobilost úřadníků.

Z české strany bylo naléháno, aby urážka zrušením jazykových nařízení 17. října 1899 českému národu učiněná byla napravena aspoň

potud, by platnost úřadního jazyka českého pro české obvody byla obnovena, aby Čechové takto na roveň byli postaveni s Němci pro další dohodování. Tomu vláda nechtěla rozuměti a činila vše závislým na dohodnutí Čechů s Němci, ne však s Němci jen z království a markrabství, nýbrž hned s celou německo-centralistickou stranou. Z té příčiny usnesli se čeští říšští poslanci 4. května v Praze, že budou prováděti obstrukci, a usnesení to 7. května ve společném českém klubu s Moravany obnoveno. Velkostatkářský klub zrazoval od obstrukce, také ostatní strany pravice až na některé Jihoslovany jsou proti ní, ale český klub ji důrazně zahájil.

Tři schůze říšské rady, 8., 9. a 10. května učiněny nemožnými tím, že z české strany navrhováno hlasování dle jmen o peticích a došlých spisech. *Technická obstrukce* byla v plném proudu. Němci sami tříletou obstrukcí nejen technickou, nýbrž i násilnou ukázali na spůsoby a prostředky, jak vykořisťovati jednací řád, aby parlamentární apparát nemohl z místa. Český klub na říšské radě, ač počtem značně slabší než strany německé poruky, předčil své učitele. Hned v první schůzi ujal se po předsedovi ministerstva slova dr. Pacák a pravil, že na vzdor hlubokému rozechvění národa čeští poslanci dali vládě čas a možnost, aby nespravedlnost aspoň zavedením českého úředního a služebního jazyka napravila. To se nestalo. Vládní návrhy, podané nekompetentní říšské radě, nemohou upokojiti národ český. Obstrukce levice slavila vítězství, jaká ve spořádaném státě nejsou možná. Od té doby stala se obstrukce úředně uznaným parlamentárním zařízením. Strany, které v zápase o nejdražší své statky nedovedly by se jí uchopiti, byly by stranami nižšího řádu. A jestliže po úspěších levice, která většinu znásilnila a stát i vládu pokořila, nikomu více by se nemělo podařit zbraně té užiti, pak všichni veřejní činitelé vydáni jsou samozvané diktatuře.

Zbraň k obstrukci nahromaděná jest velmi značná. Jenom petic k říšské radě jsou tisíce v záloze. „Eiffelova věž obstrukce“ nazvali Němci tuto hromadu peticí. Mimo to jsou pohotově dotazy, jež vyplniti mohou několik schůzí. Čtyři petice byly čteny v první schůzi a o každé dvakráte hlasováno dle jmen: předně máli býti o petici hlasování tajně, a když to zamítnuto, máli býti připojena k sněmovnímu protokolu. Bouře živnostníků, kterou uspořádala strana Luegrova, ostala bez účinku. Nadávání Čechům s druhé galerie od objednaného zástupu vedlo k jejímu vyklizení. Řeči na ohrazení proti útokům antisemitským, čtení peticí a hlasování o nich vyplnilo obě další schůze. Vyňata byla z obstrukce jen volba kvotové deputace a ve večerní schůzi 9. května klidně provedena.

Když po krátkém odročení se sněmovna dne 17. května opět sešla, byl ostrý obstrukční boj obnoven. Spor s předsedou o výklad jednacího řádu o tom, že schůze má býti skončena, když se ukáže nedostatečný počet poslanců, vyplnil jednu část schůze, čtení peticí a hlasování o nich druhou. Za hlučné nálady skončila schůze dne 18. a totikéž bez výsledku schůze 19. května. Zasedání bylo k vůli delegacím odročeno, sněmovna sejde se zas až po svatodušních svátcích; ku projednání denního pořádku ze dne 8. května nedošlo.

Obstrukce jest dosud vítězná. Vyžaduje ovšem od českých poslanců velikého napjetí sil, zvláště dojdeli k boji protiobstrukčnímu, který záležeti může v prodlužování schůze do vyčerpání denního pořádku, tedy po případě po celé dni i noci. Většina se spíše může vystřídávati, kdežto poměrně malý počet českých poslanců musí nepřetržitě vytrvati v zápase. Dvojí možnost je té doby na obzoru: buď se učiní zadost uraženému právu českému nebo bude říšská rada rozpuštěna. Avšak domníváli se vláda, že by náš národ v tomto případě vyslal do Vídně poselstvo povolnější, jest na velikém omylu.

Dne 13. května sestoupily se opět *delegace*, tentokráte v Pešti. Jejich hlavní účel jest vyřízení rozpočtu na rok 1901. Dne 14. byly přijaty od císaře a krále na hradě Budínském. Rytíř Jaworski jakožto předseda rakouské delegace vyslovil potěšení nad císařskými dny Berlínskými. Císařská odpověď, v obou delegacích stejná, vyniká politicky jmenovitě odstavcem, že „těsný spolek říše s Německem a s Italií doplněn jest shodou mezi Rakouskem a Ruskem.“ V rozhovoru s poslanci vyjádřil se panovník k dr. Pacákovi proti obstrukci, ale ujišťoval, že český národ zkrácen býti nemá. Těžiště delegačních prací jest ve výborech.

Ve velkých rozměrech vyvíjí se železničná a vůbec *dopravnická politika* R u s k a. Mandžurskem bude do polou října t. r. jezditi železnice z Vladivostoku do Port Arthuru zdélí 1200 verst. Do té doby hotova bude i odbočka do Dalního, který jako obchodní přístav nabývá vždy větší důležitosti. Již nyní jedná se o další vybudování železničné sítě mandžurské. Jedno spojení povede na Koreu k Čemulpu a sblíží zemi tu s Ruskem. Druhé spojení povede k jihu na Peking. „Za čtrnáct dní z Moskvy do Pekingu“ jest novým ideálem knížete Chilkova a politiků i průmyslníků ruských. Na Kavkaze otevřena již doprava na železnici mezi Derbentem a Baku, která jde pod horskými velikány podél Kaspického moře. Drahou tou doplněno jest spojení z Moskvy přes Vladikavkaz na Tiflis a dále ke Karsu. Za 60 hodin nepřerušené jízdy lze stihnouti z Moskvy do Tiflisu. Z Karsu pokračuje dráha k perským hranicím. Mimo to jedná se o průplavy mezi Finskou zátokou a severním Bílým mořem (Něvou a jezery Ladožským a Oněžským) a mezi Baltem a Černým mořem (západní Dvinou a Dněprem).

Car a carevna s dvorem usídlili se letos na tři neděle velkonoční *v Moskvě.* Obavy ciziny, že s výše Kremlevské se ozve slovo světodějného významu, se nesplnily, ale pobyt Moskevský měl svou důležitost národní. Car octnul se tu opět v středu národa, obcoval s ním, a s národním duchem přiváděl i národní formy ku platnosti. Národní Rusko to jest, na něž za carova pobytu v Moskvě položen zvláštní důraz.

Pro daleké končiny Asie nezapomíná se na Rusi na blízké národy slovanské. Dokladem toho jest též na pohled nepatrná, ale opravdu závažná věc, *změna stanov Slovanského spolku*, které nyní v prvním, od vlády stvrzeném článku hlásají za účel spolkový: „podporovati rozvoj slovanské vzájemnosti a duchovní jednoty Slovanů s Ruskem.“ Změna ta bohdá znamená počátek nové doby v poměrech rusko-slovanských. Slovanský spolek není orgán úřední, ovšem ale orgán ruské společnosti.

I B u l h a r s k o těší se přátelské pozornosti ruské. Po návratu zvláštního ruského vojenského posla odebral se počátkem dubna bul-

harský ministr války a náčelník generálního štábu *Paprikov* přes Oděsu do Petrohradu, kde byl pohostěn v důstojnické besedě, přijat od cara, ministra války Kuropatkina a j. a pozván i k carovu pobytu do Moskvy. Současně meškal v Bulharsku státní rada *Kobekov* jako zvláštní posel ruský s tím úředním posláním, aby vyšetřil hospodářské a finanční poměry bulharské a podal o nich zprávu v Sofii a v Petrohradě. O tom ani onom poslání nic bližšího neohlášeno. Zprávy časopisecké oznamují, že Bulharsko obdrží pušky a náboje z ruských zbrojnic, tak že bude míti stejnou zbraň s ruským vojskem, a že „Rusko spasí Bulharsko po druhé, tentokráte z rukou lichvářských.“

Bohužel hmotné poměry rolnictva bulharského několikerými neúrodami valně se zhoršily. Jako na hlavním poplatníku spočívá na něm veškera tíha udržování státu. Již dříve propukaly v jihovýchodním Bulharsku ***vzpoury proti placení desátku***, které koncem dubna a počátkem března povážlivě vystupovaly v krajinách mezi Ruščukem a Trnavou. U Trsteníka došlo ke srážce mezi vojáky a rolníky, kteří nabyli vrchu nad dvěma setninami. Náhlé vojenské soudy v krajinách těch zavedené mají hnutí to potlačiti. Jinak krvavé spory, jak ukazují každé volby, nebývají v Bulharsku zvláštností, tak že ani těmto vzpourám nelze přikládati přílišné váhy.

Naděje vlády a sněmovní většiny v Italii, že změnou jednacího řádu obstrukce bude zažehnána, se nesplnily. Dne 15. května sestoupil se zase parlament, a hned první schůzi učinila opposice nemožnou. Ferri jmenem krajních stran prohlásil, že zákon o změně jednacího řádu neuznávají za platný, a jmenem ústavní opposice navrhl bývalý předseda ministerstva Giolitti, aby zvolen byl výbor, který by vypracoval nový jednací řád. Pélloux trval na tom, že změněný jednací řád jest zákonně platný. Krajní strany ztropily divokou vřavu, předseda přerušil schůzi. Když v ní pak pokračováno, dal předseda hlasovati o zápisníku poslední schůze povstáním, jak nový jednací řád stanoví. Většina tří pětin povstala, ale krajní strany zmařily další jednání: spustili Garibaldiovu hymnu, troubili, pískali a bubnovali, že nebylo slyšeti slova předsedova. Boj obstrukce s parlamentem byl příkrejší než v březnu a zhoršen byl ještě neochotou předsedy Colomba prováděti zostřený jednací řád. Parlament jest opět odročen, i očekává se jeho rozpuštění. Nové volby mají býti provedeny v polovici června.

Ve Francii konaly se v dnech 6. a 13. května volby zastupitelstev ve všech 36.000 obcích. Všeobecné hlasovací právo způsobilo tentokráte překvapení v Paříži. Hlavní město volilo většinou nacionalisty. Ligue de la patrie française, jež nastoupila místo rozpuštěné vlastenecké jednoty, bude míti většinu v novém zastupitelstvu Pařížském, kde jí dosud patřily jen dva hlasy. Živlové, již slučovali odpor proti vládě, protežující Dreyfusa, a z nichž četní mužové jako Déroulède byli od státního soudu odsouzeni, vstupují teď jako vítězové do radnice Pařížské. Široké střední vrstvy obyvatelstva, pravidelně každou vládou nespokojeného a nyní krisí trpícího, byly jim podporou. Již v první den volební zvoleno 22 nacionalistů a 30 radikálních republikánů a socialistů; doplňovací volby pak vypadly ještě opposičněji: zvoleno 19 nacionalistů, tak že jim v novém zastupitelstvu z 80 městských radů náleží 41, mimo to 16 radikálním a socialistickým republikánům a 23 socialistům. Podle

jiných výpočtů mají nacionalisté 51 mandátů. Mezi vítězi těmi jest 10 monarchistů. Jinde ve Francii zvítězili kandidáti vládě příznivi, k nimž se tentokráte počítají i socialisté; předseda ministerstva Waldeck Rousseau mohl konstatovati v ministerské radě 15. května, že nehledě k Paříži republikánská myšlenka učinila nové pokroky a že vláda spojených republikánských stran zvítězila. Tím vyvráceny jsou i pověsti, že ministerstvo následkem Pařížských voleb odstoupí.

Válka v jižní Africe stává se Boerům tím nesnadnější, čím větší síly Anglie proti nim soustřeďuje. Když se Cronje vzdal a Roberts 13. března vstoupil do Bloemfontainu, zdálo se již, že s hlavním městem oranžským padá i prapor obou holandských republik. Avšak anglický vrchní velitel brzo se octnul v nesnázích, jeho 60.000 mužů s 180 děly bylo chvílemi i v nebezpečí. Ale Boerové neměli tolik moci, aby vykořistili vhodné doby, a takž si Roberts za sedminedělního, dílem nedobrovolného odpočinku opatřil dostatečné zásoby a nové posily, s nimiž se koncem dubna hnul zase ku předu. 40.000 pěšáků a 6000 jezdců střehlo jeho železničné spojení. 200.000 mužů činí anglická vojenská moc, která do počátku května v jižní Africe byla nahromaděna, a vždy ještě přibývají nové posily, svážejí se koně, nejnověji až z Argentinie, a uzavřena s Portugalskem smlouva, dle které otevřena Angličanům železnice z Beiry na sever Transvaalu, aby i z té strany mohli se zabezpečiti. Zlato za Angličany bojuje, kdežto v Transvaalu (dle zpráv očitých svědků v ruských listech) chápou se i ženy zbraně, dívky a bezdětné ženy zřizují se ve střelecké sbory k obraně domácí půdy a svobody. Sesílen a zásoben, jmenovitě i koňstvem podnikl Roberts válečné tažení proti Kroonstadu, kteréž klidné a přívětivé městečko o 2000 obyvatelích bylo v poslední době sídlem oranžské vlády a střediskem boerské moci. Donutiv boerské oddíly na východě k ústupu vtrhl Roberts 13. května do Kroonstadu, jejž Boerové opustili. Taktikou chrabrých obranců samostatnosti jest vyhýbati se srážkám s přesilou, rozhodným bitvám, v kterých by museli býti poraženi, a zachovati své síly co možná netknuty pro drobnou válku. Proto ustoupili jak středu Robertsovu, tak na pravém křídle generálu Rudleovi u Tabanchu a na levém od Kimberleye postupujícím sborům Hunterovým. President Stejn a vláda oranžská prohlásili 12. května Heilbronn za své sídlo a za hlavní na ten čas město oranžské republiky.

Výsledky sedmiměsíčního válčení nejsou pro Anglii slavné. I ve své přemoci ukázala se státem na pevné zemi vojensky nedokonalým. Ani teď úspěchy její nejsou zabezpečeny, budouli Boerové míti tolik sil, aby v malé válce vytrvali, ničili anglická spojení a kořistili z okolností přírodou a hrozivými mezinárodními zápletky jim poskytovaných. Zima se svými přívaly, povodněmi, chladnými nocmi, která nyní v jižní Africe nastoupila, jest nebezpečna lidem i koním. Rovněž je možno, že v Londýně octnou se pojednou před změněnou diplomatickou situací. Ve Spojených státech stala se otázka zakročení ve prospěch Boerů heslem pro volbu nového presidenta, tedy všeobecného hlasování, máli býti zvolen president zakročení nebo neutrality. A v Rusku ozývá se veřejné mínění vždy hlasitěji ve prospěch Boerů, národ jest na jejich straně, vidí v nich spojence, a samodržná moc nečinívá na dlouho odpor národnímu proudu. Ve Francii pak jest silná válečná strana, která jen

z ohledů na letošní světovou výstavu nenaléhá, aby Angličanům aspoň byly působeny nesnáze v jihoafrickém dobrodružství. Jest ovšem i možno, že se jihoafričtí republikáni dříve zakrvácejí, než nastane příznivější mezinárodní situace.

Ze světa slovanského.

Velikolepá archeologická památka nalézá se u Aboby, severovýchodně od Šumna ve východním Bulharsku: obrovský val, tvořící nepravidelný čtverec, na nejdelší straně zdélí šesti kilometrů, uvnitř valu ssutiny kamenných hradův a kostelův a před valem vysoké mohyly a záhadné skupiny obrovských kamenů, rozestavených v řadách za sebou jako na šachovnici. Pokládal jsem val za práci římskou, ale poukázal jsem k tomu, že místnost byla obývána také za středního věku a že sem náleží starobulharské město Pliskov, zmíněné v památkách 10. a 11. století. Krajan náš prof. Karel Škorpil ve Varně zříceniny ty blíže prohledl a zjistil, že jsou původu středověkého. Dle všeho bylo zde původní středisko Bulharů; teprve car Symeon († 927) svou stolici přenesl do nedaleké Přeslavi, jižně od Šumna. Ředitel ruského archeologického institutu v Cařihradě Theodor Uspenský, provázen od prof. K. Škorpila, začal v hradišti Abobském v říjnu a listopadu 1899 systematicky kopati. Našly se základy čtverhranného paláce, s velikým sálem, k němuž se připojuje vyvýšená tribuna patrně pro trůn. Odtud vede kamenná dlažba k základům velikého chrámu, rozděleného na tři lodi a obklopeného rozmanitými vedlejšími stavbami. Mezi nálezy jsou i četné nápisy, hlavně řecké ještě z doby pohanských knížat bulharských. Nastoupením zimy práce přerušena. Pokračovati se bude v ní na podzim 1900. Dle všeho lze na tomto místě očekávati velmi zajímavé nálezy pro dějiny Bulharska v době pohanské a v první době po pokřestění, které se stalo asi roku 864, za knížete Michaila Borisa a za syna jeho, knížete a později cara Symeona.

K. Jireček.

* * *

* Na Slovensku 6. března t. r. stál před soudní stolicí v Baňské Bystřici dr. Burian z Ružomberka. R. 1896 byl totiž kandidoval do sněmu. Když přišel do Března, kde hodlal promluviti k voličům, už na nádraží povstala rvačka mezi voliči strany lidové a strany liberální. V městě pak před hostincem vládní (liberální) voliči chápali se kočáru, v němž dr. Burian seděl, chtěli jej převrátit a jiní zas házeli na ubohého kandidáta kamením a vejci. Také pan Šramko, starosta města, házel z okna kamením, a městský kapitán Bruoth kázal do lidu střílati. Věc tuto udal Burian ministerstvu nitra, jež nařídilo disciplinární vyšetřování. Rozumí se, že z vyšetřování, jejž vedl podžupan Répási (= Repka, rodilý Březňan), páni vyšli úplně nevinni. Nabyvše tak kuráže, obžalovali dr. Buriana pro urážku na cti, a tak za čtyři roky (!) od volby došlo k soudu. Jeden svědek dosvědčil, že slyšel, kterak pan

purkmistr na nádraží pravil: „Berte kamení a bijte ty Polhorčany!“ (kteří přišli volit Buriana). A druhý svědek zase dosvědčil, že viděl pana starostu hodit kamenem z okna svého bytu. Jeden svědek zemřel a dvě svědkyně z neznámých příčin se nedostavily. Státní zástupce žádal předvolání ještě jiných svědků, a tak soudní líčení odloženo. Purkmistr i kapitán utržili si velkou hanbu; tento se přiznal, že dal proti lidu stříleti, ale prý jen do vzduchu. Dne 3. dubna bylo v líčení pokračováno; dostavily se i ony dvě svědkyně, potvrdily vinu žalujících a dr. Burian uznán nevinným.

* Maďarský šovinismus je pln nemravnosti. „Hornouherský maďarský kulturní spolek,“ u Slováků Femka zvaný, jehož úkolem je maďarisovati Slovensko, vydal dne 1. března manifest tohoto znění: Národnostní hnutí konečně otevřeně vyznalo barvu na Horňácích (t. j. na Slovensku). Panslávský stát na území svaté uherské koruny s panslávskou církví, s panslávskou školou, s panslávskou správou: *to jest Turčansko-Svatomartinský program.* Spolek náš byl založen, aby těmto snahám cestu zasekl, aby obránil půldruha milionu slovensky mluvících maďarských státních občanů (t. j. Slováků, jichž v pravdě jest přes půltřetího milionu) od cizího vlivu. — Národní Noviny prohlásily manifest za lež a podlost; jest skutečně od začátku do konce lživou denunciací. Pokleslou mravnost uherskou viděti i z toho, že tuto lež podepsali i někteří župani slovenští, Nitranský biskup Bende a jistý probošt. Odrodilí Slováci manifest smyslili, odrodilí Slováci jej podepsali a všickni dohromady, i jejich osvícenosti (titul županův) i jejich biskupské milosti, zcela veřejně a beze studu lhou: takové jest dílo odrozovací politiky!

* Čtenáři naši se rozpomenou na politický proces v Baňské Bystřici, konaný dne 4. ledna 1900. Dvacet pět odsouzených tehdy Slováků a Slovenek odvolalo se ke královské tabuli a dne 5. května byli opět do Baňské Bystřice předvoláni, aby vyslechli rozsudek appellačního fora. Darmo žádali, aby jim byl písemný rozsudek doručen neb ústně v Sv. Martině vynesen, museli všickni osobně do Bystřice, a to už po třetí, zbůhdarma vyhazujíce velké cestovní útraty. Královská tabule uznala slečnu Věru Dulovou, jež odsouzenému red. Pietrovi podala kytici, za nevinnu; šesti odsouzeným zůstal trest nezměněn (Mudroň, Fábry, Novák, Kuchárik po dvou nedělích vězení, red. Jos. Škultéty měsíc, Švehlová 100 korun); Matouši Dulovi, odsouzenému na 3 měsíce, snížen trest na 6 neděl, Bullovi dvouměsíční žalář snížen na 21 den, ostatním snížen ze 30 dní na 14 i na 8 dní, a to bez jakéhokoli odůvodnění. Protokol byl pln chyb, a to ne snad zúmyslných, ale proto, že obžalovaní odpovídali slovensky, a soudce a zapisovatel byli slovenštiny nedostatečně znalí. Odsouzení odvolali se ke král. kurii.

* Ministerstvo uherské má s korrupcí v úřadech dále starosti. Ministr nitra nařídil disciplinární vyšetřování proti některým stoličným úředníkům na Honťansku. Obecní pokladny jsou prý ponechány ve zvůli nesvědomitých notářů (obecních tajemníků) a jsou v největším nepořádku. Hlavní služní (jejich funkce podobna jest funkci našich okresních hejtmanů) konají úřad svůj velmi nedbale, podžupanský úřad nedozírá zase na úřady podřízené. Jednotlivé stížnosti vyřizují prý se stanoviska politických a společenských třenic.

* Žalostné poměry uherské viděti jest na rozsáhlém ruchu vystěhovaleckém; devět desetin vystěhovalců je ze Slovenska — tam jest nejhůře. Na pošty Košického, Prešpurského a Šoproňského ředitelství přišlo r. 1899 10,583.000 zl. od vystěhovalců z Ameriky. Číslo toto není však úplné, neboť mnoho peněz přinesou sami vystěhovalci. Roku 1888 vystěhovalo se z Uher 17.000 lidí, r. 1893 22.000 a r. 1899 též 22.000. Země ztratila za posledních jedenáct let 259.533 lidí. A tak na všech stranách vidíme, jakou záhubu za sebou vleče odrozování, násilí, křivda.

* Upozorňuji dnes čenáře na *Myjavu*. To je neveliké město hned za hranicemi moravskými, jižně od hory Javořiny. Leží na silnici z Moravy (z Ostrohu) jdoucí, po níž vane do Myjavy také vítr moravský. Měšťané Myjavští chodí z polovice v halenách jako sedláci, ale jsou národně uvědomělí, a páni v černých kabátech se za ně nestydí činíce s nimi jednu společnost. To je proti maďarské státní idei: pán má býti Maďarem a za slovenského sedláka má se styděti. A tak má vláda Myjavu na mušce. Roku 1895 zřídili si tu Meštiansky čitateľský spolok, který hned na začátku měl přes 100 členů, ale už r. 1896 jej ministerstvo zrušilo, an prý spolek šel za protivlasteneckými cíli. Roku 1899 žádali Myjavští znova za povolení čtenářského spolku, ale ministerstvo Széllovo žádost odmítlo řkouc, že prý chtí spolek, aby mohli šířiti ducha panslávského, protivícího se maďarské státní idei. Letos v lednu zažádali k služnovskému úřadu, aby dovolil schůzi, a předložili hned program. Služný schůze nedovolil opřev rozhodnutí své zvláště tím, že je na programu thema: „O utrhačstve, ako v politike a správe nedovolenom nástroji.“ Od r. 1893 nebylo v Myjavě divadla; nejméně dvakrát do roka žádají tam za povolení divadla, ale služný vždy odepře. V loni nedovolil ani výletu do lesa na den sv. Cyrilla a Methoděje; neboť prý tito světci byli pansláví a výlet toho dne měl by význam vlastizradný. Nedávno se ptal služný Csenkey jednoho občana, proč stále za divadlo žádají: i řekl mu občan, že jim jde o vzdělání slovenského lidu. „Neobtěžujte se, vždyť je lépe, když ten lid zůstane hloupým,“ poučil občana služný zcela v duchu maďarisace, která vidí v hloupém lidu menší nebezpečí pro cíle maďarské. V březnu sháněl se služný po kolportéřích knihy „Zločin a pokánie“ tázaje se každého: „Či němyslia, že táto knižka má zlý vliv na tento sprostý (hloupý) ľud?“ Jednomu občanu vzal 27 výtiskův a jednomu chlapci na ulici vytrhl 5 výtisků z ruky. Posléze koncem března pokutoval Mičátka, kandidáta advokacie, a Šimonoviče, učitele, pro prodávání knihy té, každého pokutou 200 korun.

* Dne 12. května byl ***slovenský večer v Kroměříži***, a to pod protektorátem městské rady. V obecenstvu bylo opravdové účastenství a večer vydařil se nad očekávání. Slovák dr. Blaho přednášel o kulturních poměrech Slovenska, já pak o československé vzájemnosti. Při samém večeru rozprodalo se asi za 130 zl. knih; také tu byly vystaveny všecky slovenské časopisy. Druhého dne byla důvěrná porada; v ní se ustavil slovenský kroužek, jenž se bude starati o realisování návrhů. Důvěrná porada přednese České akademii, Svatoboru a Máji žádost, aby přijali i Slovensko v obor své působnosti. *K. K.*

Tiskem České graf. spol. „Unie" v Praze.

ROČNÍK 30. 1900. ČÍSLO 7.

☛ Číslem tímto počíná se **třetí čtvrtletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 354. a 355. (Lukaveček—Mac Clintock). Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto. v Praze 1900.

Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. Dle původních pramenů sepsal František Palacký. Jubilejní vydání pro český lid. K tisku upravil dr. B. Rieger. Seš. 97. Seš. po 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1900.

Hrady, zámky a tvrze české. Popisuje Aug. Sedláček. Illustrují bratří Liebscherové a V. Král z Dobré Vody. Dílu XII. seš. 19. a 20. Sešit za 1 kor. 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Stará Praha. Sto akvarelů Vácslava Jansy. Popisuje Jan Herain. Seš. 10.: U Štítkovské vodárny, Nádvoří sv. Lazara, Staroměstský rynk (strana severovýchodní), Nádvoří domu č. 932—I. „U zlaté hvězdy." Sešit 11.: Platnéřská ulice (strana východní), Maiselova ulice, Kostel sv. Barbory na Františku, Sousoší sv. Ludgardy na Karlově mostě. Seš. po 5 kor. Pořádá a vlastním nákladem vydává B. Kočí, v Praze 1900.

Ruští umělci. Výbor obrazů z první souborné výstavy ruských umělců v Praze. Uspořádala Jednota umělců výtvarných v Praze. Textem provází Jar. Kamper. Za 10 kor. Nákl. B. Kočího, v Praze 1900.

Spisy Adolfa Heyduka. Seš. 83.: V zášeru minulosti. Seš. 84.: V polích. Sešit po 24 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Souborné vydání básnických spisů Jarosl. Vrchlického. Sešit 192.: Twardowski. Seš. 193. a 194.: Bodláčí z Parnasu. Sešit po 32 hal. Nakl. týž.

Sebrané spisy Vácslava Vlčka. Seš. 16. a 17. Zlato v ohni. Sešit po 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Seš. 48. a 49. Vácslav z Michalovic. Evropa. Anděl. Čerkes. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1900.

Dramatická díla Jaroslava Vrchlického. Svazek XXIV. V uchu Dionysiově. Antická komedie ve třech jednáních. Za 1 kor. Nákl. F. Šimáčka, v Praze 1900.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Seš. 20. a 21.: V záři kalicha. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1900.

Pohádka máje. Napsal V. Mrštík. Druhé vydání. Seš. 15. a 16. Sešit po 40 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Úsměchy. Humor Lad. Zdeňka Macháčka. Seš. 3. Sešit po 32 hal. Nákl. vlastním, v Praze 1900.

Mistra Jana Husi Postilla. V novočeské transkripci dr. V. Flajšhansa a s illustracemi Lad. Nováka. Seš. 9.—11. Sešit po 60 hal. Nakl. J. R. Vilímek, v Praze 1900.

Od nastoupení Badeniova do odstoupení Thunova. II. díl Politických dějin národa českého od roku 1861. Napsal Adolf Srb. Seš. 5. Sešit po 48 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Moravská zřízení zemská. Napsal Jindř. Dvořák. Nákl. vlastním, v Brně 1900.

Řeči sněmovní, které v letech 1878—1892 promluvil dr. Karel Mattuš. Vydáno o 100 výtisků. Nákladem vlastním, v Praze 1900.

Názorná květena zemí koruny české. Sepsal František Polívka. Sv. II. seš. 19.—21. Sešit po 60 hal. Nákl. R. Prombergra v Olomouci.

Život starého kantora. Autobiografická líčeň. Podává J. Ev. Kosina. Dílu II. seš. 6. Sešit po 40 hal. Nakl. R. Promberger, v Olomouci 1899.

Paměti starého vlastence. Píše J. L. Turnovský. Seš. 1. a 2. Sešit po 30 hal. Nakl. Al. Hynek, v Praze 1900.

Kapesní slovník česko-polský. Sestavil prof. F. A. Hora. Seš. 5.: Jamb—Klimatický. Sešit po 45 h. Nákl. vlastním, v Praze 1900.

E. St. Vráza Cesty světem. Kniha 1. Napříč rovníkovou Amerikou. Seš. 29. Sešit po 60 hal. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Brehmův život zvířat. Třetí, nově přehlédnuté vydání. Díl I. Ssavci. Znova přehlížel a upravil prof. B. Bauše. Seš. 1. Za 80 h. Nákl. J. Otty, v Praze 1900.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

ROČNÍK XXX — DÍL II

1900

V PRAZE

TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA — NÁKLADEM VLASTNÍM

1900

R. 1900. Čís. 7.

OSVĚTA

Čechoslované a civilisace.

Píše

dr. **Hermenegild Jireček.**

13. České předměty v poesii jinojazyčné.

Shakespearova „Povídka zimního večera“ stala se mnohopověstnou tím, že básník zemi českou, Boemii, která na díle jest jevištěm hry, položil na pobřeží mořské, tak že se tam plulo po lodích. Toť ovšem poklesek zeměpisný, ale nedopustil se ho básník; básník přejal toto udání prostě a jednoduše, beze vší zkoušky, z povídky Roberta Greena, z které vůbec čerpal celou látku k této hře. Všakť víme, že Shakespeare v dramatech svých nemnoho dbá ani časův ani místností, a tak se mu to stalo i v „Zimní povídce.“ Spíše by se chyba ta vytýkati mohla Greenovi, jenž byl přece mistr svobodných umění na universitě Cambridgeské, jemuž poloha země české nemohla býti toho času neznáma. Někteří zpytatelé Shakespearovi, nemohouce sobě vysvětliti omyl tak makavý, pronesli zdání, že básník neměl na mysli Čechy, nýbrž jednu část Sicilie, která prý po normanském dobyvateli Boemundovi nazývána „země Boemundova;“ ježto pak jmeno toto ve svém znění shoduje se poněkud s anglickým názvem země české, Boemia, Bohemia, tedy že odtud pošlo ono změtení. Ale názoru tomuto odporují hned první slova v kuse, jimiž určitě vytknut rozdíl mezi Sicilií a Boemií. Archidamus, pán český, praví ke Camillovi, pánu sicilskému: „Přijdeteli náhodou jedenkráte do Bohemie, Camillo, spatříte ***veliký rozdíl mezi naší Bohemií a vaší Sicilií.***“ A Camillo v průběhu hovoru dí: „Sicilie nemůže se k Bohemii dosti přívětivě zachovati. Za mládí oba (králové) společně byli vychováni. Od té doby, co dospělejší důstojnosti a královské povinnosti spolek jejich rozvedly, nescházeli se sice osobně, ovšem pak výměnou darů, listů, laskavých poselství, tak že se zdálo, jako by ***přes širé moře*** ruce sobě podávali a ***z končin dvou protivných větrů*** takořka se objímali.“ Tak by básník nebyl mohl mluviti, kdy by Bohemie měla býti částkou Sicilie!

Předmět hry vzat jest z povídky souvěkého Roberta Greena: „Pandosto, the Triumph of Time“ (Pandosto, vítězná moc času) z r. 1588, kterážto práce tak se zalíbila obecenstvu, že následovalo vydání za vydáním. Později dán povídce název jiný: „Pleasant history of Dorastus and Faunia“ (Zábavná historka o D. a F.). Pandosto jest v povídce jmeno českého krále, jenž se svou milostnou a cnostnou chotí Belarií v úplném žije blahu a štěstí. I stalo se, že Egistus, král sicilský, jenž pospolu s Pandostem byl vychován, vystrojiv loďstvo navštíví svého soudruha v Boemii. Pandosto vítá jej co nejskvěleji a i své choti uloží, aby srdečným chováním dala na jevo, jak velice milý jest jim host jejich. Avšak v postupu dalším stává se Pandosto žárlivým, až i tou měrou, že ukládá o bezživotí hosta i choti, kterou se jme těžce a krutě stíhati.

Shakespeare ve své hře proměnil jeviště děje; z návštěvy sicilského krále v Boemii učinil návštěvu českého krále v Sicilii. Také osobám dal jmena jiná: českého krále nazval Polyxena, sicilského Leonta; Belarie proměněna v Hermionu. Jednání první, druhé a třetí koná se v Sicilii, ale již závěrek třetího jednání odehrává se v Boemii, „na pustém pobřeží při moři;“ děj čtvrtý má jeviště v Čechách, v královském paláci Polyxenově a na venkově; pátý konečně zase v Sicilii.

Po prvé dávána Shakespearova hra dne 15. května 1611, tak že sepsání její připadá již do závěrečné doby básníkova tvoření.

Možnoli věřiti, že touž dobou staročeská historická pověst stane se předmětem hry divadelní ve Španělích? Byltě to sám slavný básník *Lope de Vega*, který se zmocnil báje o povolání Přemysla oráče a zvěčnil látku tuto ve hře prostonárodní „El rey Bamba“ (král Vamba). Španělským Gothům šlo o volbu nového krále; tu jim papež vzkázal, že nechce Bůh, aby králem byl který z velmožů jejich; nového krále, Bohem vyvoleného, že najdou u pluhu, an oře dvěma voly, jedním červeným, druhým bílým. Velmoži šli a spatřili oráče i seznali jmeno jeho, tak že pochyby nebylo. „Již, Gothové, holdujme Vambovi, našemu svěcenému králi.“ Vamba na to: „Ano, hodím se vám za krále asi tak, jako že z hole mé čerstvé vypučí listí.“ A hle, jedva že to dořekl, hůl počala pučeti. Že tu máme pověst naši, českou, kdož by pochyboval? Tížeji však jest uhodnouti, jakými cestami se pověst česká dostala do Španěl, u vědomost Vegovu? Vega patrně měl v rukou latinskou kroniku, kterouž r. 1458 o počátcích a dějích Čechů sepsal byl kardinál Aeneas Sylvius Piccolomini, pozdější papež Pius II. (1458—64): De Boemorum origine ac gestis historia. Píšeť se tu o Přemyslovi, že byl rodu sedlského; že pustil voly, kterýmiž oral, když se k němu dostavili poslové Libušini, a že hůl pohoničí (stimulum quo boves urgebantur) do země od něho vetknutá vypučela v keř lískový. Do Španěl kronika tato lehko se mohla dostati; bylať věnována králi Alfonsovi V. Arragonskému, jenž kromě Arragonie kraloval také i v Sicilii a v Neapolsku a zemřel r. 1458.

Sama osobnost kněžny Libuše ode dávna vnadila básníky jinojazyčné, zjevné to svědectví o vysoké básnické ceně staročeské báje. Nedíme, že by osoba této pramateře Přemyslovského rodu byla výtvorem obrazotvornosti, prostým historického základu; nicméně jisto

jest, že čilá obraznost našeho lidu záhy ověnčila kněžnu tuto sličnými příznaky básnické pověsti, ji i sestry její i manžela jejího. A v tomto obraze utkvěla v mysli domácích i nedomácích. Proto nedivme se tomu, že r. 1608 slavný astronom Kepler, horlivý evangelík, maje zprávy o českém hnutí, majestát r. 1609 předcházející, našel zalíbení v dějinách českých, kdež se mu hned na popraží nahodila kněžna věštkyně se svými vnadnými básnickými pověstmi.

V 18. věku zmocnil se pověsti o Libuši a Přemyslovi *Herder*, jenž buďto sám nebo k jeho pokynu jiný básník Hájkovo vypravování o pohanění Libuše a povolání Přemysla zpracoval ve verších. Báseň, pojatá do Herderovy sbírky „Stimmen der Völker in Liedern“ (původně „Volkslieder“), slove „Die Fürstentafel. Eine böhmische Geschichte.“ Také i jinou pověst českou (o Horymírovi a Šemíkovi), též dle Hájka, ve verších podal a do téže sbírky vřadil Herder pod nápisem „Das Rosz aus dem Berge. Eine böhmische Sage.“

Brzo po Herderovi zbásnil *Musaeus* pohádku svou o Libuši; nalézáme ji vřaděnu do sbírky Musaeusovy z r. 1782—87 „Volksmärchen der Deutschen,“ tak že se Němci mohou těšiti a také chlubiti, že Libuše byla Němkyně. Vědomost svou o kněžně české Musaeus čerpal z dějepisu českého Aeneášem Sylviem v 15. a biskupem Dubravským v 16. věku latině sepsaného. Sbírka Musaeusova přeložena jest hned r. 1790 do angličiny a rok na to vytištěna, tak že historickou pověst českou seznali také Britové.

Roku 1813 sepsáno historicko-romantické drama „Die Gründung Prags,“ kniha neobyčejného rozsahu, mající přes 400 stránek. Původce její — německý básník *Clemens Brentano* — vyznal se dosti dobře v Čechách: v Praze pobýval, o Ertišovicích se zmiňuje, ano praví dokonce, že „český pluh mu druhdy úrodu plodil, že mu ryby rostly v českých rybnících,“ ale že mu němým zůstal zvuk slovanského jazyka (blieb mir doch stumm der slavischen Zunge Laut); za to se mu v plné kráse objevila dávnověkost země této. Jako přítele svého v Čechách jmenuje Dobrovského, geniálního mluvozpytce slovanského, filologa profesora Meinerta a statkáře Jahna.

Brentanovo drama, r. 1815 v Pešti tiskem vydané, má patero dějství. Jednající osoby jsou dcery Krokovy, kněz z potomstva Krokova s ženou, vůdkyně dívčího vojska Libušina, mezi nimi Vlasta, Šárka, dívky amazonky, mužové slovanští, mezi nimiž Vršovec, Přemysl, Bivoj, Rozhon, pak stařec Dřevoslav, Pachta, umělec slovanský v Cařihradě pokřtěný, konečně Moribud, syn avarského krále.

Básnická cena Brentanova díla není valná; zajímava jest věštba Libušina o horách českých na kovy bohatých, ale tomu základem jsou věštby kroniky Hájkovy o Hoře Kutné, o Jílovém, o Březové Hoře (Příbrami), o Jáchymovu (wo fremd ein Volk nicht unsrer Zunge wohnt), o Středohoří i ostatním Rudohoří. Básnickou cenu má také závěrek celého dramatu: Libušina věštba o založení Prahy:

Ich hör' das Beil, es lichtet durch den Wald,
und feste Häuser steigen rings empor;
Sie reihen sich in wechselnder Gestalt,
die Mauer schirmt, es wehret Thurm und Thor,

es engt der Raum, zur Höhe treibt Gewalt,
schon ragt am Berg der Schlösser hohes Chor,
sie jauchzen lichtstolz in der Sonnenhelle:
Prag, Prag, du unsres Glanzes Ehrenschwelle!

Proroctví Libušino zavírá se v šesti strofách, ve kterých se na závěrku vždy ozve slovo „Schwelle“ (t. j. práh). A Přemysl zvolá:

Schmückt mir den Pflug, den mir Libussa gab,
ich pflüg' den Raum der neuen Stadt euch ab.
Erhebet euer Herz, und jauchzet helle:
Prag, Prag, du unsers Heils und Glaubens Schwelle!

A všechen lid zapěje:

Prag, Prag, du unsers Heils und Glaubens Schwelle!

Konečně dostalo se Libuši opravdového, bohem nadaného básníka, Grillparzera. Již r. 1819 měl *Grillparzer* Libuši zaznamenanou mezi předměty za drama vyhlednutými, avšak skládati začal ji teprve po letech, r. 1840, a ani tu nebylo spěchu; drama dokonáno teprve r. 1847, z čehož viděti, že si básník vedl při něm dosti zvolna. Hra sama čítá patero dějství, i naznačena jest názvem truchlohry. Jednající osoby jsou sestry Kazí, Teta, Libuše, pak Přemysl, vladykové Domaslav, Lapak, Bivoj, služkyně kněžniny Dobromila, Svratka, Slava a Dobra. I není pochyby, ani podle času ani podle věci, že Grillparzer k dílu tomuto povzbuzen byl, ano roznícen dramatickou básní Brentanovou, právě svrchu připomenutou.

Jakožto zvláštnost budiž připomenuto, že Libuše stala se také předmětem hudebního dramatu, r. 1704 složeného od Sartoria, ředitele vlaské opery r. 1703—05 v Praze meškající.

Báje o Libuši těsně se přimyká k tak zvané dívčí válce neboli k amazonkám českým. Však i zápasy a boje českých panen dočkaly se zpracování básnického. Novellista *Van der Velde*, rodilý Slezan, v první čtvrti našeho století sepsal román „Der böhmische Mädchenkrieg,“ a ve dvacátých letech zbásnil *Karel Egon Ebert*, rodilý Pražan, Vlastu, česko-národní hrdinskou báseň ve třech knihách (Wlasta, böhmisch-nationales Heldengedicht in drei Büchern). Báseň tato vyšla r. 1829, i jest věnována kněžně Amalii Christině Karolině z Fürstenberka, rozené princesse Badenské. Titulní list ozdoben sličnou rytinou hradu Děvína s výhledem na Vyšehrad a na Vltavu z daleka plynoucí. Překrásné jsou hned první sloky:

Ihr Berge, stolze Berge, du schwarze Wäldernacht,
ihr golderfüllten Ströme, ihr Au'n in grüner Pracht,
ihr sanft gewölbten Hügel in blumigem Gewand,
euch nenn' ich, freudig rufend, mein *schönes* Vaterland!

Du Erde, heil'ge Stätte, du Grab so vieler Kraft,
ihr Trümmer alter Baue, in Schutt dahingerafft,
ihr Reste hohen Geistes, der jedes Herz entbrannt,
euch nenn' ich hochbegeistert mein *grosses* Vaterland!

Ebertova „Vlasta“ jest, tak říkaje, básní starožitného Vyšehradu a celého okolí nynější Prahy. Báseň naplňuje končiny tyto postavami básnickými, od skal a vrchů jejich ozývají se horoucná slova básníkova.

Nesmí se také mlčením pominouti zjev zajímavý, že básník „Vlasty“ s velikým úspěchem užil v básni své verše a rozměrů Nibelungův.

Hned jeden z prvních dramatických pokusů *Grillparzerových* za předmět měl osobnost náležející do šerého dávnověku českého, Drahomíru. Básník sám v pozdějších letech zaznamenal si, že to jedna z jeho nejprvnějších prací, asi z r. 1809 nebo 1810, tedy z doby takové, kdež maje 19—20 let věku svého byl ještě studentem. S předmětem tím seznámil se čtením Pubičkovy Geschichte von Böhmen (II. 1771). Drama zůstalo nedokonané; máme z něho toliko první výstup prvního jednání, k čemuž přidán náčrtek všech čtyř dějů. Osoby jednající jsou tu vedle Drahomíry Boleslav, Váceslav, Vlasta a jiné. Avšak básník sám nespouštěl se naděje, že se mu podaří drama toto dohotoviti, neboť ještě r. 1817—19 zaznamenanou měl skizzu o Drahomíře, a r. 1822 připomenul, že chce tři kusy lehčího rázu psáti, jeden po druhém: Melusinu, Drahomíru a Stín života. Zajímavo jest, že Grillparzer klade Drahomíře do úst slova o zbudování přepyšného paláce na jednom z pustých ostrovů Pražské Vltavy; při čemž ovšem dlužno připomenouti, že Grillparzer v ten čas nebyl ještě obeznámen s Prahou, kterou spatřil teprve r. 1826. Zahrává tu asi vzpomínka na vyrčení Libušino o zbudování hradu Pražského, což by bylo důvodem, že Grillparzer již r. 1819 podrobně znal starověké báje české, o nichž ve svém životopise praví, „že nezná románovitější historie nad tyto staré české dějiny.“

Český Achilles — kníže Břetislav I. — ponukl pěvce „Vlasty,“ Karla Egona ***Eberta***, ke skladbě dramatické: „Bretislav und Jutta,“ kterážto „dramatická báseň“ provozována v Praze s pochvalou, jako i některá jiná jeho dramata, jednající o předmětech z historie české; ale toliko „Břetislav a Jitka“ vydáno tiskem r. 1835, tak že jen tento plod Ebertovy dramatické Musy patří veřejnosti. Hra tato má patero jednání; dějištěm v 1., 2. a 3. jednání jest město Řezno, ve 4. Vyšehrad, v 5. český kraj. Mezi osobami čtou se také jmena Přeslav, Vršovec, Slavibor, Bohumil, Ctibor. Básník z poměru mezi Břetislavem a Jitkou odvozuje smír mezi Čechy a Němci, což vyznívá v závěrečná slova: „Und künftig sollen, treulich im Vereine, die Böhmen und die Deutschen Brüder seyn!“

Bohatýrská postava krále českého Přemysla Otakara II. živě zajímala básnickou mysl *Grillparzerovu*. V dramatu „König Otokars Glück und Ende“ (Krále Otakara výše a pád) vyobrazen jest zápas mezi mocí českou vzhůru se pnoucí a mocí jí protivnou, německou; boj se skončil vítězstvím Rudolfovým, pádem Otakarovým. Básník, nechtěje ničeho ze své hlavy vynalézati, s velikou horlivostí a s nemenší pílí sbíral materiál, kde který se mu nahodil. Hlavním pramenem byla mu t. zv. rýmovaná kronika Otakara z Horneku, čímž básník sám přiznává, že užil pramene historicky naprosto strannického, králi Otakarovi z míry nepříznivého. Ostatně se v pozůstalosti básníkově nalezlo na sta výpisků o dějinách Otakarových.

Prve než přistoupil k sepsání dramatu, pokusil se Grillparzer r. 1819 touž látku vzdělati zpěvem epickým (Rudolf und Ottokar); ale sotva že měl napsáno několik sloh, dal se do dramatu, jehožto roz-

lohu rozpřádal r. 1822 a dílo dokonal r. 1824, ještě před svou cestou do Prahy, která padá do r. 1826. Rozhodný vliv na drama měl ostatně osud císaře Napoleona, dne 5. máje 1821 zemřelého. Grillparzer vždy při tom vzpomínal na Otakara, jehožto osud, ač jen zdaleka, podobnost měl s osudem světoborce Napoleona. Oba prý byli — ač v ohromném nepoměru — mužové silného činu, oba podmaňovatelé, ač ne právě zloduši, okolnostmi nuceni ku přísné tvrdosti, až i k tyranii, a po dlouholeté slávě konec tak truchlivý. I to přimnožovalo podobnost mezi oběma, že rozhodným momentem v jich osudech bylo rozvedení prvního manželstva a uzavření druhého. Že pak pádem Otakarovým založena dynastie Habsburská, rozněcovalo tím ohnivěji básníka rakouského, rodilého Němce Vídeňana. Ostatně Grillparzer sám připomíná, dalli Otakarovi něco „wachstubenmaesziges," že to bylo tím, že mu na mysli vždy tanul Napoleon. Před několika lety — praví dále, znamenaje rozhorlení, kteréž se zmocnilo zvláště Čechů Vídeňských — dávána divadelní hra „Otokar," kterou sepsal pověstný Kotzebue, kdež hlavní osoba líčena zrovna jako nějaký strašák pro děti; žádný prý v tom nespatřoval nic zlého. Navštíviv r. 1826 hrad Pražský a vida tu ve chrámě Svatovítském náhrobek velikého krále s porouchanou postavou, „upřímně prý prosil muže toho za odpuštění, jestliže prý jemu ukřivdil." A oproti nepříznivým, ba rozezleným hlasům českým praví zase: „Tou měrou, jak se mi směšným zdá přehánění národního citu v základě svém ovšem chvalného, bolelo mě z druhé strany, právě pro tento chvalný základ, že jsem mimoděk a bez úmyslu zavdal příčinu, že ctný národ v témže státním svazku stojící moje nevinné dílo pokládal sobě za zneuctění a za pohanění!"

Vedle dramat tuto jmenovaných, dílem hotových, dílem počatých ale neukončených, zanášel se Grillparzer ještě jinými látkami z dějin českých. Píšeť zajisté sám ve své biografii, že navrátiv se z cesty své po Němcích r. 1826, pořídil si seznam kusů, kteréž mínil zpracovati, a tu nalézáme vedle Libuše, Drahomíry a Otakara II. také ještě látku o Jaromírovi slepém a o Hovorovi (zwei gute Hornbläser in Böhmen; der blinde Jaromír); avšak není stopy, že by kdy byl přikročil k sepsání nějakého dramatu takového. Mimo to ze zápisek jeho pozorovati, že ho lákaly ještě i jiné látky české; tak praví sám výslovně r. 1817: „Stálo by to za to, do podrobna prozkoumati dějiny kněžny Elišky, dcery Václava krále (poslední Přemyslovny), kterou švakr její, král Jindřich z Korutan, vdáti chtěl za muže stavu nižšího, čemuž ona odpírajíc útěkem se spasila a za muže sobě Jana z Lucemburka obrala." Ano i Žižka nadchnul jeho obraznost, neboť si zapsal o něm r. 1817 zprávy dvě, jednu, že Žižka pokládal sám sebe za posla Hospodinova, aby ztrestal zločiny světa, druhou, že mstil sestru svou, jež prý zprzněna byla od mnicha, jak kronista Theobald a po něm Fessler v Dějepise uherském (ovšem falešně) připomínají.

Osudy českého krále Otakara takovou mají vnadu do sebe, že se vždy ještě nalézají a ještě najdou básníci, kteří si je oberou za předmět buď dramatu nebo eposu panovníka tohoto, krále zlatého, krále železného, také i od souvěkých německých pěvců horoucně oslavovaného. Po Grillparzerovi sepsal drama své „König Ottokar" *Uffo*

Horn, rodilý Trutnovan, jenž také ve hnutí Pražském r. 1848 znamenitou hrál úlohu (nar. 1817, zemřel 1860) a již r. 1847 vydal byl líčení vesnického života v Čechách (Böhmische Dörfer).

Hornova truchlohra, po prvé vydaná v Praze r. 1845, věnována jest v pěkně psané dedikaci „radě a měšťanstvu král. hlavního města Prahy," onoho města, v němž básník vyrostl a k němuž jej poutalo tisícero svazků, radostných i žalostných. K svému bohatýrskému zpěvu že si vyvolil obra mezi tisíci trpaslíků, z železných postav našeho národa nejželeznějšího, z knížat naší země nejskvělejšího, druhého Otakara!

Drama se skládá z předehry — jednající na březích Baltu, za křižáckého tažení Otakarova proti pohanským ještě Prusům, kde již také i hrabě Habsburský jako králův vojevůdce vystupuje, — a z pěti dějství. První dějství odehrává se na hradě Habsburku, druhé na hradě Pražském, třetí v táboře u Drosendorfu, čtvrté zase na Pražském hradě a na tržišti Pražském, pátý konečně na bojišti Moravského pole.

Rozdíl mezi Grillparzerem a Hornem jeví se, kromě ceny básnické, ve stanovisku jednoho a druhého: Grillparzer měl na mysli a za cíl oslavu Rudolfa a tím i rodu Habsburského, chtěl oslaviti nejskvělejšího bohatýra českého dějepisu a zakladatele stavu městského v Čechách a na Moravě. Z této druhé příčiny věnoval dílo své měšťanstvu a radě Pražské. Hornovo drama zalíbilo se čtoucímu obecenstvu více nežli divadelnímu; dočkalo se v brzkém čase až i pátého vydání.

V Hornově truchlohře zasahá již pan Záviše z Rožmberka do běhu dějin Otakarových. Záviše sám stal se předmětem románu Augusta *Petersa*, jenž sepsal také román „Vítkovici" a choť jeho povídku „Poslední Přemyslovec," kteréžto tři práce Fr. Aug. Urbánek v l. 1864—72 přeložil do češtiny.

Větší ještě osobnost dějin českých nežli byl Otakar, nemohla zůstati bez oslavy básnické; míníme Husa. Již r. 1836 pojal *Lenau* myšlenku dvou větších epických básní, jichžto povahu výmluvněji než jakýkoli výklad označují jmena, Hus a Hutten. Ale netrvalo dlouho a básník rozšířil zámysl svůj také i na Savonarolu, tak že by z toho byla vznikla veliká epická trilogie: Hus—Savonarola—Hutten. Zatím dokonav r. 1837 Savonarolu, pustil i Husa i Husity mimo sebe; ukázalo prý se mu při podrobnějších studiích, že by tato látka nevydala báseň většího rozsahu. Nicméně pomýšlel básník aspoň na Žižku, a v skutku složil cyklus devíti romancí o našem božím bojovníku. První romance pochází z r. 1839, druhá z r. 1841, ostatních sedm z r. 1842. Nadpis celku zní: „Johannes Žižka. Bilder aus dem Hussitenkriege." Romance jsou rázu více lyrického nežli epického. Básník v Žižkovi spatřuje mstitele smrti Husovy a bojovníka svobody. Epickým tónem zaznívá romance šestá:

> Ragend steht der blinde Führer
> Žižka dort auf seinem Wagen.
> mit der Donnerstimme herrschend,
> wie die heisse Schlacht zu schlagen.

Touž dobou co Lenau v básních svých pamatoval na Žižku, rozjařila se dějinami husitských bojů celá družina domácích básníků německých: Herlossohn, Hartmann, Meissner.

Herlossohn, rodilý Pražan, vydal r. 1834 román svůj „Der letzte Taborite“ a v l. 1839—40 druhý: „Die Hussiten.“ Roku 1845 na kolbiště básnické vstoupil Moric *Hartmann* s básněmi, „Kelch und Schwert“ nadepsanými. Hartmann, rodem z Dušník u Prahy, vzdělal se na universitě Pražské. Byl tak jako Herlossohn žid. Podle nadpisu mohlo by se mysliti, že „Kelch und Schwert“ opěvá dobu husitskou; zatím jest to sbírka básní vůbec: Dichtungen; toliko oddělení VIII., jež má nápis „Böhmische Elegien,“ věnováno jest Čechám, pak dvě básně, nadepsané „Aus Böhmen.“ Básně tyto vydány po prvé roku 1845 a dočkaly se trojího vydání. Německá kritika chválí čilou živou obrazotvornost, vřelý cit a pěknou dikci; závadna jest jí toliko ona tendence, jež byla oblíbena u německých básníků rakouských před r. 1848. Hartmann, jenž zažil zápas Poláků s Rusy a trpce snášel nesvobodu německou, v bojích husitských spatřoval zápas svobody ducha s nátlakem náboženským a velebil národ český jako klesléko bohatýra boje tohoto, podobně jako po něm Meissner. Rázovitá a případná jest v elegii čtvrté následující strofa:

O Gott, die Weissenberger Schlacht
erreicht wohl Ostrolenka's Trauer
und, die darauf gefolgt, die Nacht
hat trüb're als Sibiriens Schauer!

Také zpracoval Hartmann básnicky několik zpěvů rukopisu Kralodvorského: Sědání, Záboje, Beneše, Jelena a j.; zpěv o Beneši Hermanovu z rukopisu Kralodvorského, kterýž pojat jest do Scherrova „Bildersaal der Weltliteratur.“

Alfred Meissner, syn té země, v které se odehrálo úžasné drama husitských bojů, dokonale znal půdu, na které se zápas ten vyvinul, čehož u Lenaua nebylo, aniž také býti mohlo. Meissnerův „Žižka“ vydán tiskem r. 1846, tak že báseň Lenauova bezpečně mu byla známa. Ale ani Meissnerovo dílo není epos, epos jednolité; i tento výtvor básnický jest kruh romancí, a co je spíná v jeden celek, jest duch a touha po volnosti a svobodě, touha horoucí, duch upřímo žhavý. Avšak ještě významnější než báseň sama jsou oba zpěvy, úvodní i závěrečný. Jsou to perly pravého básnictví, jak hlubokostí myšlenek a ohnivostí ducha, tak i melodií mluvy. Jsou to mluvčí oněch ideálů, ke kterým se nesl všechen tehdejší život a o kterých také i svrchu vzpomenutá báseň Hartmannova svědectví vydává.

Ještě jednou setkáváme se s *Grillparzerem*, že si obral látku z dějepisu českého, pozdějšího, z doby té, kde šlo o zabezpečení náboženské svobody za Rudolfa II. Látka tato zaměstnávala mysl básníkovu dříve ještě než navštívil Prahu, hned v l. 1820—24. Návštěvou v Praze, kde se mu zračily stopy „tichého císaře,“ patrně utvrdil se v zámyslu svém zpracovati předmět svůj dramaticky; k dílu přikročil mnohem později, teprve po Libuši; práce vlekla se až do r. 1850, tak že již i události r. 1848—49 na truchlohru „Bruderzwist in Habsburg“ patrný měly účinek. Děj, jenž se točí o majestát z roku 1609, koná se v Menším Městě Pražském (I. a IV.) a na hradě Pražském (II. a III.), kdežto závěrek (V.) má za dějiště Vídeň.

Nemůžeme s básníkem Grillparzerem rozloučiti se, abychom nepromluvili také ještě o slovutném dramatu jeho Die Ahnfrau (Pramáti). Nejedná sice drama toto o žádném předmětu z dějin českých, ale básník postavil jeviště tohoto prvního svého básnického výtvoru na půdu českou. Děj sám zosnoval si ze dvou povídek, jedné francouzské o loupežníku Juliu Mandrinovi, druhé o pramateři, která nemajíc po smrti pokoje ani poklidu, jako duch se zjevuje; ale dějiště, t. j. hrad Borotín, i hlavní osoby, t. j. hrabě Borotín, dcera Bertha, syn Jaromír, služebník Boleslav, jsou české. Zdá se dokonce, že básníkovi nebyla neznáma česká pověst o bílé paní; aspoň k tomu ukazuje jmeno Berthy, kteréž se shoduje s názvem bílé paní, jež slula Perchta.

Schiller ke svým dramatům bral předměty z dějin celého světa, ze všech skoro národů. Maria Stuartovna náleží dějinám anglicko-škotským, Panna Orleanská patří Francouzům, Vilém Tell Švýcarům, Fiesco Vlachům, Don Carlos Španělům, Demetrius Rusům; ano i k Turandotě vzat jest základ z Asie. Z dějin česko-německých vzrostla slavná trilogie Wallensteinská, jejížto hrdina, vévoda Fridlandský, jest člen staročeského rodu pánův z Waldšteina, Albrecht Václav Euseb z Waldšteina. Trilogie Wallensteinská, kterou básník sám zove „básní dramatickou," odehrává se nadto venkoncem na půdě a v ovzduší českém: první část, Wallensteins Lager, před městem Plzní, část druhá, Die Piccolomini (v pěti dějstvích) v městě Plzni (děj první na staroslavné radnici); v třetím oddělení, Wallensteins Tod, první tři děje konají se v Plzni, čtvrtý a pátý ve Chbu.

Schillerovi dobře bylo známo, že Wallenstein byl rodem a pochozením Čech; vůbec zjednal sobě dosti důkladné známosti věcí českých za války třicetileté, jakž to právě podle tehdejšího stavu vědomostí a dle pramenů tehda přístupných bylo možné. Mnohokráte bylo řečeno, že Schiller ani tak na základě historických studií, jako spíše prorockou intuicí básnickou případně pojal celý průběh věcí, tak že se názor jeho o vině či nevině Wallensteinově shoduje s názorem přísných historiků.

Budiž nám při této příležitosti dovoleno vplésti sem něco z relací, kterou pan Jan z Bubna podal Oxenstiernovi o tajné své rozmluvě s vévodou Fridlandským v máji roku 1633 v Jičíně. „Nejsmeli arci blázni," pravil vévoda, „že si rozbíjíme hlavy pro jiné, kdežto bychme, majíce vojska ve své hrsti, sami mohli učiniti mír!" Na to Bubna, „že koruna švédská ani slyšeti nechce o císaři; kdy by vévoda chtěl potáhnouti českou korunu na se, že by větší byla naděje na mír." Vévoda: „Co do koruny, to by veliká byla ošemetnost! (Was die Krone, das wehre ein gross schelmschtuk!) Ale mír bychme mohli zjednati sami, bez císaře, a císař by tomu nemohl ani odpírati." Koncem měsíce června přinesl Bubna skutečně konsens kancléře Oxenstierny, aby mír uzavřen byl s vévodou Fridlandským. Ale mýlil se Waldštein, že měl vojsko své tak jistě ve své hrsti; ukázalo se dosti záhy, že tomu tak nebylo.

Schiller hrdinu svého nazývá Wallensteinem, a jmeno toto působením dramatu jeho utkvělo i ve velkém obecenstvu, ačkoliv zníti mělo Waldstein. Z tohoto jmena mohl Schiller ovšem snadno utvořiti

obměněné Wallenstein, poněvadž v Čechách samých se namnoze „páni z Walšteina,“ a sám vévoda Fridlanský v českých listech svých z r. 1623 podpisuje „A. z Waldssteina“ a hned po druhé i po třetí „A. z Walssteina.“

Jisto konečně, že slovutnost jmena Waldšteinova roznesla se po světě více dramatem Schillerovým, nežli by se to bylo stalo prostým líčením historickým. Všaktě trilogie Schillerova (dle slov Tieckových) jest „největší německá tragédie, které ani sám Schiller pozdějšími dramaty svými nepřestihl.“ Wallensteinem stal se Schiller miláčkem svého národa.

Do třicetileté války vložil *Adalbert Stifter* dějiště povídky své „Der Hochwald,“ jež se odehrává v lesích Šumavských, tu kde se v zákoutí za Heyrovem na vysokém vrchu spatřují zříceniny hradu Wittighausen u sv. Tomáše. K tomuto druhu básnického vypravování, jakéž spatřujeme u Stiftera, řadí se také idyllická povídka „Innocens“ *Ferdinanda Saara*, jež má dějiště své uvnitř hradeb dnešní Vyšehradské citadelly.

Göthe, jenž opět a opět pobýval na české půdě, zůstavil básničku na počest sv. Jana Nepomuckého, psanou ve Varech Karlových v podvečer svátku, dne 15. května 1820: „Nepomuk's Vorabend.“

Lichtlein schwimmen auf dem Strome,
Kinder singen auf den Brücken,
Glocke, Glöckchen fügt vom Dome
sich der Andacht, dem Entzücken.
Lichtlein schwinden, Sterne schwinden;
also löste sich die Seele
unsres Heiligen; nicht verkünden
durft' er anvertraute Fehle!
Lichtlein, schwimmet! Spielt, ihr Kinder!,
Kinderchor, o singe, singe!
Und verkündiget nicht minder,
was den Stern zu Sternen bringe!

Veliký básník německý také z našeho rukopisu Kralodvorského přeložil nebo přebásnil píseň Kytici: „Wehet ein Lüftchen aus fürstlichen Wäldern,“ kterýžto překlad ještě také proto jest zajímavý, že básník veršíky „I je sě děva kyticu lovit, spade ach spade v chladnu vodicu“ z prostředka přenesl na závěrek, a tím celé písni dal náležitější zakončení. Prácička tato, samo sebou ne právě vynikající, svědectvím jest, že Göthe, kterémuž text písně ovšem musel býti doslovně přeložen, nalezl zálibu v líbezných verších Kytice. „Das Straeusschen“ stojí ve spisech jeho mezi překlady, vedle Manzoniova Pátého května, Byronova Manfreda a písní novořeckých.

Zpěvy rukopisu Kralodvorského pozdravil také slovutný básník německý Bedřich *de la Motte-Fouqué* (jenž je znal z překladu Svobodova) básničkou r. 1823 složenou a Hankovi i Svobodovi věnovanou, z kteréž tuto jednu slohu uvádíme:

Aber du, o Böhmerland,
lebe, sing' und blühe,
Land der schönen Liedespfeile,
klangreich Böhmerland!

Sám rukopis Kralodvorský stal se majetkem četných národův, ježto přeložen jest netoliko do němčiny a do hlavních jazyků slovanských, ale i do angličtiny, vlaštiny, frančtiny. První ruský překlad pochází z r. 1820 i jest pořízen Alexandrem S. Šiškovem, druhý z r. 1846 (Mik. Berg), polský z r. 1836 (Lucián Siemieński), hornolužický z r. 1843 (J. F. Smoleř), vlaský z r. 1851 (Felice Francesconi), srbský z r. 1851 (Slavko Zlatojević), charvátský z r. 1852 (Ignát Berčić), anglický z r. 1852 (Alb. Wratislaw), slovinský z r. 1856 (Fr. Levstik), bulharský z r. 1863 (R. Žinžifor), francouzský z r. 1866 (L. Leger). Německé překlady pocházejí od V. Svobody z r. 1829, hrab. Matyáše Thuna z r. 1845 a Sigfrieda Kappera z r. 1859.

Tři obludy — ne z apokalypse.

Slovo o Dreyfusovském humanismu, německém nacionalismu a anglickém imperialismu.

Všechny tyto tři -ismy jsou zjevy nové a zcela jasně se ukázaly teprve v posledních letech 19. věku. A přece první z nich málem způsobil rozklad nejorganisovanějšího státu a nejuvědomělejšího národa francouzského; druhý jest již blízek svému cíli, by v střední Evropě vyhubil celé národy: třetí se také zdá býti blízko tomu, aby nejen neorganisovaní a neuvědomělí milionové Indův a černochů byli podstavcem jeho bohatství, nýbrž aby i evropští národové zapřáhli se pod jeho triumfální vůz všude, kde jedná se o jeho obrovské hmotné zájmy, jak to viděti v nynější válce proti svobodným republikám jihoafrickým. Jest tedy záhodno, bychom stručně charakterisovali tyto zjevy, podobné ničícím orkánům. Při tom nechceme se zdržovati u surových prospěchářských elementův těchto zjevů, jelikož jsou na první pohled patrny, nýbrž chceme probrati jen psychologickou jejich stránku, jež by u nás mohla nalézti a také již nalezla svých následovatelů.

Co jest podstata Dreyfusovského humanismu? Přesvědčení, že jednotlivec — a to posud jen jednotlivec židovský — má právo žádati, aby byl považován za rovnocenného celému národu.

Cosi podobného nemohlo se žádati pro jednotlivce, jenž jest částí celku, poněvadž by to samo sebou bylo příliš nesmyslné. Proto se první případy této doktriny objevily k vůli židům, kteří jen formálně náležejí určitému národu, v duši své však vždy se stavěli nad celé člověčenstvo, i když fakticky žili v největší potupě a porobě. Požadavek tedy, aby jednotlivý žid byl prohlášen za rovnocenného s celým národem, po případě i s celým člověčenstvem, jeví se jako reakce tisíciletého pronásledování židů a jako výkupné, jímž moderní beznáboženské lidstvo má zazlatiti chyby starého lidstva nesnášenlivého.

To zní poněkud jako apokalypsa, ale řeči Emila Zoly i jiných předákův tohoto hnutí mají ten smysl, ba jdou ještě mnohem dále: vždyť všechny jejich výv ody vrcholí v tom, že příště pro žádného Drey-

fusa nesmí býti pravidelného soudu jako pro jiné lidi, nýbrž jej má souditi veřejné mínění celého člověčenstva.

Proces veřejného mínění! Jaká to nestvůra, nemyslíme-li pod tím mínění v pravém slova smyslu bez nároků na moc rozsudku, jak to přímo hlásají vynálezci tohoto nového spůsobu soudního řízení.

Že se žádají nutné záruky pro obviněného, a že tyto záruky stále se množí a zdokonalují, to jest přirozený důsledek vždy většího pocitu zodpovědnosti, kterou má také společnost k jednotlivci a nejen jednotlivec k společnosti. Ale že všecka veřejnost, po případě veřejnost celého světa musí býti zasvěcena do podrobností jakéhokoliv procesu za tím účelem, aby jako nejvyšší instance vyslovila právoplatný svůj rozsudek, toť absurdum, k němuž mohli dojíti jen abnormální hlavy, toť barbarství, jež za ušlechtilé mohou považovati jen zakrnělé duše. Když totiž pomyslíme, kolik duševní a tělesné práce, kolik pozorování míst a lidí žádá každý svědomitý soudní nález, — když uvážíme, že reformátoři soudnictví právě proto naléhavě žádají, aby při vyšších instancích znova byli vyslýcháni svědkové, jelikož ze spisů samých nelze poznati pravdy, — když si připomeneme, že trestní zákon a trestní řízení nepovažují se nikde a nikdy za prostředky absolutně jisté, pročež soudce i soudí dle svého svědomí (a to zavádí se již i do řízení civilního), — když to vše uvážíme, žasneme nad tím, že ve Francii Zolové a u nás Masarykové, dovolávajíce se vědy, mohou tvrditi, že došli poznání plné pravdy. Kdo tak myslí, posmívá se tisíceletému úsilí ducha a svědomí lidského, jimiž jsme s tolikými obětmi dospěli i k tomuto stupni spravedlnosti, na němž dnes stojíme; ničí veškeru zodpovědnost individuální, jelikož nestaví soudce před potlesk anebo sykot lidu, nýbrž před obranu nebo útok zorganisovaných strannických táborův; šlape konečně po všech těch nesčetných zájmech, které se jemu zdají býti malými a vedlejšími, které však pro spravedlivé vyřízení vyžadují takové svědomitosti a vědomosti, jako ten domněle jediný velký zájem, jemuž se tací Zolové se vší duší výhradně věnují.

A právě v těchto „malých“ zájmech jest humanita. Kdo lidsky cítí, a tak z pravidla cítíme všichni, nepotřebuje teprve zvláštního napomenutí a poučení, by cit tento správně projevoval. Proto každý, kdo chce humanitě učiti, humanitu hlásati na papíře a slovem, a to jen ve prospěch jednoho vyvolence svého, každý takový po humanitě šlape.

Humanita se neučí, nýbrž praktikuje a to k bližnímu, tedy ke všem lidem. Je to tedy ctnost malá, ctnost všední, jež v pravém lesku svém neukazuje se nikdy a nikde v politických projevech, v soudních řečech a ve vědeckých spisech. Nad tuto křesťanskou humanitu nehledejme humanity lepší.

Jak Dreyfusovská humanita vyplývá z domněle privilegovaného postavení plemene židovského, tak německý nacionalism vyrostl z tradicí světovládnosti římské. Vždyť již r. 1848 na Frankfurtském sněmu bylo prohlášeno, že německá vlast jest všude, kam kdysi sáhala moc „římského císařství německého jazyka“, a zároveň s tím vyslovena zásada, že mrtví národové nevstávají více. A mrtev byl v očích německých Frankfurtských „republikánů“ zejmena národ polský, protože ztratil politickou svoji samostatnost. A tu máme vysvětlení pro veškeru su-

rovost, jíž se tak vyznamenává nacionální hnutí německé: v podstatě své to hnutí jest jen politické rázu tureckého a mongolského, jemuž jde především o rozšíření státních hranic a o zničení všeho cizího. Jako asiatské hordy se zálibou ničily všechny památky a stopy blahobytu hmotného a nezastavily se, pokud ve svých rukou neměly vrchního majitele všech těchto statkův, krále nebo vladaře vůbec, tak německý nacionální příval dusí především všechny projevy samobytnosti národní a nechce se spokojiti, pokud by v jeho vlnách nezanikly poslední zvuky slovanských jazykův, jimiž se projevy tyto vyslovují, a nejen vyslovují, ale v nichž také tkví tvůrčí síla slovanských národův. Němci jediní pochopili, že jazyk náš není nám jenom znakem národnosti naší, nýbrž že v něm jest vlastně historie našeho kulturního života a jádro vzdorné a tvůrčí síly naší. Vždyť ve všem jsme se měnili, jen jazyk jsme vždycky zachovali týž. V mnohých věcech jsme se opozdili, jen jazyk náš se vyvíjel a zapouštěl hluboké kořeny; mnohých tradicí lid náš pozbyl, ale mluvy rodné mu dlouhý čas poroby nevymýtil. Němci jako dobří sousedé to nejlépe vědí. A proto dnes každé naše písmeno jest jim jako ostrý šíp, každé naše slovo jako ranící koule. Proto zejmena literaturu naši a školy naše tolik nenávidí. Případ Celský a dnešní boj jazykový jsou nutný výsledek této nesmířitelné nevraživosti proti našemu jazyku a dokazují, že německému nacionalismu nejde o to, aby nás více nebo méně pokořil, politicky nebo hospodářsky, nýbrž že chce brzkou a úplnou národní záhubu naši. Proto s ním kompromis není možný. Zároveň však, jelikož jeho síla jest velká, jest nevyhnutelno, bychom byli organisováni národně, ne strannicky, a na základě národní své organisace abychom zbudovali veškeru svoji politiku ve smyslu slovanském. Budemeli i dále jen stranami, děti naše rozptýlí se po všech končinách světa i fysicky, jak se nyní rozptýlily duševně. Zůstanemeli pevným národním celkem, přivede nás to samo sebou k mohutné a neodolatelné organisaci celku slovanského.

Od toho celku měli bychom se snad odvraceti „despotismem“ ruským? Po carovi Alexandru II. může jen nevědomec nebo člověk zlomyslný Rusko přirovnávati k Turecku nebo k Persii. Kde čest a majetek občanův závisí na svobodném a neodvislém soudnictví, kde literatura a publicistika mají rozhodující vliv, tam nelze mluviti o libovolné vládě jednotlivce, jenž jest jen potud samovládcem, pokud pro své činy, v nichž se jeví souhrn národních tradicí, potřeb a tužeb, nepotřebuje výslovného schválení svého národa. Národ však schvaluje činy jeho tím, že jej upřímně miluje a považuje za svého nejvyššího představitele.

Ale mezi tím, co se Rusko stává moderním státem v nejlepším slova smyslu, děje se na ostrovech Velké Britanie evoluce zcela opačná, kterou právě v politice představuje Chamberlain a v literatuře Kipling. Chamberlain jest teď všemohoucím v ministerstvu lorda Salisburya a Kipling jest bohem vší školní mládeže. Oba jsou nejvýraznější představitelé imperialismu, totiž snahy, aby veškery kolonie byly pevněji připoutány k Velké Britanii a utvořily s ní takovou organisaci, která by ani hospodářsky nezávisela na ostatním světě. Toť „uzavřené území“ světové anglické politiky. A v tomto uzavřeném území nacházejí se již i miliony Slovanův, kteří na vzdor své lásce k půdě a rodině naplnili továrny a doly americké. Ale kromě nich jest v tomto uzavřeném

území na sta milionův lidí, s nimiž Angličané zacházejí tak, jako Němci zacházejí s námi Slovany všude tam, kde nejsme ještě dosti organisovaní a uvědomělí. Z té příčiny každý Slovan musí býti proti této imperialistické politice, jež právě proto jest nebezpečná, že není jen v hlavě nějakého Ivana Hrozného, nýbrž v duších a srdcích všech vrstev národa anglického.

Ukázalo se to v netušených rozměrech 19. května t. r., když do Londýna přišla zpráva o konečném osvobození Mafekingu. V prvním Londýnském divadle právě dávali Lohengrina před nejvybranější společností anglickou, v níž byl také následník trůnu anglického princ Waleský. Ten najednou dal pokynutí svému pobočníku, jenž zmizel z královské lože. Všechny hlavy obrátily se ke vchodu, každý očekával tutéž novinku. V té chvíli kdosi vpadl do jeviště a mávaje kopií telegramu křičel: „Mafeking jest osvobozen.“ V okamžiku byli všichni na nohou, a opona spadla. Ohromným divadlem rozlehl se křik a všichni přítomní, vévodkyně, markýzky, milionáři a j. zazpívali z plného hrdla anglickou hymnu: „God save the Queen“ (Bůh chraň královnu). Všichni mávali šátky, programy a tisíci malých praporečků, které kde se vzaly tu se vzaly. V tu chvíli po celém Londýně vlály prapory a k dvanácté hodině noční líbali se muži a ženy, dívky a strážníci, a všechny hostince, restauranty a kluby byly naplněny za neuvěřitelné ceny. Ještě o 4. hodině ráno nejvznešenější dámy běhaly ulicemi, křičíce: „Ať žije Baden Powell!“ (velitel anglické posádky v Mafekingu). V směnárnách na burse shromáždění agenti zpívali národní hymnu ještě druhý den, když před samou radnicí skupina zlodějův celou hodinu bez překážky kradla, než policie mohla se vůbec přiblížiti, by nepatrný počet jich zatkla. Ve všech městech jak na venkově tak i v koloniích podobné vytržení zmítalo anglickým obyvatelstvem, které úplně ztratilo duševní rovnováhu, tak že řečníci, na př. i starosta Londýnský, přirovnávali Bury k hordám a Angličany k hrstce udatných bojovníků.

Anglie, která za největších porážek počátkem tohoto století byla tak důstojná a po pádu Napoleonově u Waterloo tak klidná, nedovede dnes již přemoci vášnivé své radosti nad tím, že v jižní Africe dle všeho podaří se jí vyhubiti jediný národ, který svými kolonisačními schopnostmi byl povolán utvořiti pevnou říši, jež by zmařila plán, že celý černý kontinent ocitne se v drápech anglického lva.

Téhož dne v malém kroužku ctitelův byl odkryt pomník Gladstonův v sněmovním paláci Westminsterském. Z vážených politiků nebyl tam téměř žádný; však tam nepatřil ani vlastní Gladstonův nejstarší syn, malý nositel velikého jména, jenž se také vyslovil pro válku jihoafrickou.

A tak v těchto několika posledních letech jsme ve vnitřní své národní politice narazili na nového nepřítele, na humanitu židovskou, nebezpečnější než byl židovský liberalism; v politice evropské zvedá se proti celému Slovanstvu vulkán nacionalismu německého, a z mnohomilionového Londýna ohlušuje nás bouře nejsurovějšího egoismu, jaký posud panoval na zemi. Ale z dějin útrap a z doby znovuzrození svého můžeme čerpati dosti síly, abychom uvnitř zachránili své rodinné krby a na venek slovanskou národní osvětu a lidský křesťanský ideál.

Štěpán Radić.

Pod klášterní střechou.

Ze svého života vypravuje
mnich **Sava Chilandarec.**

3. Byl jsem hospodářem.

Když roku 1853 dostal jsem vysvědčení z prvního ročníku německé vyšší reálky v Praze, mělo se o prázdninách rozhodnouti, kterému povolání bych se měl v budoucnosti věnovati. Rodiče navrhovali, abych se odhodlal k stavu vojenskému; skutečně otec podal žádost o mé přijetí do kadetské školy, která se nacházela v Olomouci. Ale nebylo jisto, bududli přijat: já jsem měl chuť k lesnictví, otec také proti tomu nebyl, i chtěl již požádati svého přítele a bývalého spolužáka, aby mně pomohl do lesní praxe na panství Ronovském v Čáslavsku, kdež byl hospodářským ředitelem. Zatím však jedna moje teta, ovdovělá sestra otcova, kteráž s velkou zálibou zaměstnávala se polním hospodářstvím, neustále přimlouvala rodičům, abych se stal hospodářem, a doporučovala také hned velkostatek, při kterém bylo obzvlášť mnoho příležitosti, abych nabyl rozmanitých zkušeností. Byl to statek *Filipov* blíže Čáslavě, majetek Vácslava rytíře z Eisenštejna; tam byl cukrovar, byla i olejna, hledělo se k výkrmu dobytka, všechno zařízení bylo vzorné, a statkář byl na slovo brán jako pokročilý hospodář. Jeho sestra žila v Kutné Hoře ve vlastním domě, i bylo od ní snadno dostati písemné doporučení; tak vypravil se otec se mnou do Filipova. Přijeli jsme k továrně, kdež zastihli jsme statkáře; ten přečet psaní vlídně dovolil, abych byl přijat za praktikanta. Mělli jsem později býti přijat do hospodářské školy, musel jsem napřed praktikovati na větším statku.

Z Olomouce sice potom přišlo vyřízení, že jsem přijat do školy vojenské, ale já jsem v říjnu nastoupil do služby na statku Filipovském, a to nejprv v cukrovaru. Byla mi v něm svěřena denní dohlídka; noční dohlídku měl na starosti písař, jemuž pracovný lid říkal pan kancelářský. Bytem a stravou jsem byl opatřen u ředitele cukrovaru, jenž byl rodilý Kutnohoran. Úlohou mou bylo všude dohlížeti a vydávati ze skladu rozličné věci, kterých kdy bylo potřebí; i zapisoval jsem svědomitě každou konvičku oleje, každé koště i sklo k lampě, koudel vydanou mazačovi strojů. Ale jak se vyrábí šťáva řepová a z ní cukr, do toho nebylo se mi nic míchati, v tom vedl hlavní slovo cukrmistr neboli vařič, jenž svoje umění hleděl zachovati v tajnosti. Olejna stála při témž dvoře; i tam bylo mi docházeti, řepku vydávati a vylisované pokrutiny přijímati. Tak minuly měsíce zimní. V továrnách se pracovalo, dokud stačily zásoby suroviny, totiž řepy cukrovky a řepky olejky. Potom zavládlo ticho v místnostech, kde po několik měsíců bylo živo a hlučno ve dne i v noci. Pouze na půdách zůstalo něco málo dělníků při výrobě cukru melasového a raffinády; ale do toho oddělení vstoupil jsem zřídka, neboť tam bylo tajemné působiště cukrmistra, jenž okolo sebe netrpěl nikoho nepovolaného.

Při mém vstoupení do této praxe bylo ujednáno, že v zimě budu zaměstnán v cukrovaru a v létě při polním hospodářství. Na tu změnu čekal jsem netrpělivě, neboť v továrně bylo mi těsno, a nepříliš bavilo mě psáti v kanceláři obchodní dopisy nebo přepočítávati rozličné účty. Když se blížilo jaro, nedočkavost moje se zvýšila, a závistivě hleděl jsem z okna písárny na zahradníka, jak na louce nebo v stromořadí štěpy čistí nebo prořezává a stromky sází; chtělo se mi pracovati s ním. Konečně žádal hospodářský správce, abych mu byl přidělen za pomocníka, k čemuž já ochotně jsem přistoupil. Bytem a stravou zůstal jsem v cukrovaru; kancelář a byt správcův byly od cukrovaru vzdáleny jen několik minut. Správcův písař byl mým spolužákem z Kutnohorské školy, i stal se mi věrným přítelem, a já jsem pak byl kmotrem skoro všem jeho dětem; odpočívá již dávno v tichém hrobě. Při hospodářství musel jsem se vpraviti do nových poměrů; i názvosloví hospodářské bylo mi úplně neznámo, nerozeznával jsem ani částky pluhu a vozu, tím méně rozličné druhy obilí; jen oves jsem znal, poněvadž jsme ho v Hoře kupovali pro fabrické koně; částky těla při skotu a bravu neuměl jsem jmenovati, a rolnické zaměstnání na polích a na lukách bylo mi velikou záhadou. Při dvoře Filipovském pěstovala se nejvíce cukrovka, jí se věnovaly polnosti nejrozsáhlejší, kultura její vyžadovala mnoho sil pracovných, a to hlavně ručních, neboť tehdáž nebyly ještě stroje okopávací. Údělem mým bylo státi u lidí a dohlížeti, aby pracovali; od vzniknutí prvních lupínků řepních až do ohrnování řepy radlicí, tedy asi po dva měsíce, plelo se a jednotilo a okopávalo; den co den pracovalo o tom asi 40 nebo 50 lidí, k nimž dohlíželi dva nebo tři dozorci. Byla mně při tom dost dlouhá chvíle; abych četl, to se nesrovnávalo s mou povinností, neboť jsem měl bdíti nad konáním práce; mluviti nebylo s kým. I vzal jsem sobě příklad z jiných, a koupiv si dýmku a přináležitosti k ní, učil jsem se kouřiti, poslouchal jsem brzy při té brzy při jiné skupině pod můj dozor svěřené, co dělníci mezi sebou hovoří, jak zpívají. Opozdilli se některý dělník a ostal vzadu za jinými, vzal jsem motyčku a kopal jsem jeho řádek, a on za mnou pouze plel, až jsme dohonili jeho soudruhy.

Náš statkář v zimních měsících meškal s rodinou v Praze, kdež bydlil ve vlastním domě na Vácslavském náměstí. V druhé polovici měsíce května vracel se do Filipova; pak jej bylo vídati dopoledne i odpoledne, jak se procházel po polích; kde se pracovalo, tam přicházel často. Jsa milovník hospodářství přesvědčoval se rád osobně, zda jeho nařízení vykonávají se náležitě. Jako bych dosud viděl vysokou hřmotnou jeho postavu. Když se přibližoval po některé mezi, kde se pracovalo pod naším dozorem, hned každý ukryl svou dýmku, dozorce počal hlasitěji povzbuzovati dělníky ku práci, některý horlivější také nadával a sám pilněji prohlížel řádky okopané, aby oko statkářovo nenašlo v nich větších poklesků. Ode mne chtěl po každé věděti, kde toho dne pracují potahy; pročež hleděl jsem vždy napřed od šafáře zvěděti, kam vypravil spřežení koňská i volská.

Celodenní pobyt na čerstvém vzduchu nemálo mě otužil proti slunci, větrům i vlhku. Přecházení sem a tam nebo dlouhé stání často mne unavilo více, než práce hmotná; pročež rád jsem chodil na lůžko

k zdravému spánku, abych nazejtří probudil se ranněji. Snídal jsem sám, o polednách obědval jsem v rodině ředitele cukrovaru, a večeři opět měl jsem samoten v kanceláři, což se mi líbilo proto, že nebyl jsem vázán na určitou hodinu.

Hospodářské práce šly za sebou obvyklým chodem svým; po sklizni řepky sekalo se seno na lukách a jetele, pak nastaly žně obilní, brzo po nich sušily se otavy, k podzimku vybíraly se brambory a dobývala se řepa. Ač jsem při práci měl jen dohlídku, nedalo mi, abych vlastníma rukama nezkusil, jak se seče kosou nebo hrabicí, jak se oře pluhem nebo vláčí branami; též jsem rozséval strojem, nakládal hnůj, mlátil cepem, jezdil jsem na koni, a jednou jsem chtěl i sednouti na vola, ale brzo jsem s něho spadl. Prázdno jsem měl jenom v neděli a ve svátek; tu chodíval jsem ráno do Čáslavě, odkudž k poledni vracel jsem se zpět; odpoledne chodil jsem k panskému zahradníkovi, s nímž jsem se bavil hovorem až do večera: někdy měl u sebe hosti ze zámku nebo od správců, a tu bývalo u zahradníka veselo; dosud rád vzpomínám na pěkné chvíle tam zažité. Do Kutné Hory docházel jsem z Filipova zřídka, za několik měsíců jednou. Na podzim nastala práce v továrnách, i bylo mi poručeno, abych opět dohlížel k denní práci, jako při začátku své praxe. Též ze zámku letní hosté brzo se vystěhovali. A tak celý druhý rok mého pobytu ve Filipově plynul mi stejně, jako první, s tím jenom rozdílem, že jsem již nebyl nováčkem a mohl jsem tudy leccos sám nařizovati a říditi. V létě otec navštívil statkáře a vyžádal od něho vysvědčení o mém působení na statku. aby mohl zakročiti o moje přijetí do hospodářské školy v *Libverdě* u Děčína.

V září 1855 opustil jsem Filipov navždy, a na počátku října podstoupil jsem v Libverdě přijímací zkoušku. Hospodářská škola v Libverdě nacházela se tehdáž v přechodu, ježto se měla proměniti v ústav vyšší; schopnějším chovancům bylo dáno na vůli, aby během jednoho roku odbyli dva ročníky, totiž druhý ročník nižší školy hospodářské a první ročník ústavu vyššího; rozdíl mezi dvojím tím během byl ten, že jedni více rukama pracovali, druzí pak více se učili, a to rozmanitým předmětům, které souvisí s hospodářstvím, jakož jest stavba budov hospodářských, ovocnictví, lesnictví, veterinářství; i tu byla s theorií spojena přiměřená praxis a konaly se vycházky do lesů a zahrad. Já stal jsem se chovancem třídy vyšší. Nebydlil jsem v ústavě samém, nýbrž v domě vedlejším, kdež přebýval jeden učitel s rodinou: u něho stravovalo se nás deset chovanců, bydlili jsme v přízemí ve třech světnicích, učitel pak nahoře v patře. Časně ráno bylo dvouhodinné učení z odvětví hospodářských pro všechny chovance; potom dopoledne třída nižší pracovala, my pak z oddělení vyššího účastnili jsme se přednášek o předmětech výše jmenovaných; vykládali o nich hraběcí Thunovští úředníci z Děčína, stavitel, vrchní zahradník, lesní kontrolor a zvěrolékař, kteříž za tím účelem v určité dni docházeli do Libverdy. Po obědě, bylali v hospodářství spěšná práce, museli jsme i my pomáhati, jindy však býval na programu poučný výlet do okolí, a v zimě jsme psali a kreslili.

V neděli a ve svátek měli jsme volno. Odpoledne obyčejně chodili jsme po hospodách, a to vždy větší společnost řadem z hospody

do hospody; byl to bummel, jak němečtí studenti říkají, kterýž však se dál beze vší vyzývavosti k obecenstvu; v hospodě vypila se sklenice piva nebo vína, něco se pojedlo, a trhnulo se dále. Takové bumlování prodloužilo se třebas až do noci. Nám, kteří jsme bydlili mimo ústav, byl návrat domů lehký; ale hůř bylo těm, kteří bydlili v ústavě: ti k zachování domácího pořádku zdrželi se v nejbližší hospodě nezřídka až do rána bílého. Já chodil jsem také na bummel, ač jsem pijákem nebyl; také jsem nehrál v karty, tančiti jsem neuměl, jen jsem se díval na svět, pozoroval jsem lidi, a ze zkušenosti jiných naučil jsem se dvěma pravidlům praktické moudrosti: víno na pivo pij, piva na víno nechej. Ve škole platil jsem za dobrého posluchače; chodil jsem pilně do školy, byl jsem ochoten ke každé práci; čemu jsem se naučil ve Filipově, to v Libverdě obdrželo vědecký základ. Se soudruhy bylo moje obcování přátelské, s některými dosti důvěrné. Po uplynutí roku rozprchli jsme se po Čechách, každý na jinou stranu. V následujících potom letech rád jsem čítal, kde ten neb onen soudruh vstoupil do služby nebo stal se samostatným; později však takových zvěstí ubývalo až utichly docela, a nyní po více než 40 letech přicházím v novinách jenom na jmeno pana Vácslava Fišery, velkostatkáře a poslance do sněmu českého; o ostatních soudruzích z Libverdy nevím, mnozí snad již pomřeli. Vysvědčení moje ze školy Libverdské obsahovalo vesměs dobré známky ze všech předmětů; to však u mne nepadalo mnoho na váhu, neboť nebylo cílem toho mého učení, abych se ucházel o nějakou službu, nýbrž chtěl jsem se státi hospodářem neodvislým.

Zimu 1856—57 prožil jsem ***v Praze.*** Chodil jsem na universitu na přednášky profesora Struppiho o léčení zvířat; posluchačů bylo jen asi osm, mimo mne byli to vesměs kandidáti lékařství; assistent často nás vodil po kasárnách, po zájezdných hospodách, k pohodnému a vůbec kde nemocní koně se nalézali, abychom se na nich učili prakticky. Mimo to bral jsem hodiny ve frančtině a ve zpěvu, a večer jsem chodil do taneční školy.

Na jaře 1857 rodiče pro mne našli místo na ***Slanském velkostatku*** hraběte Clama Martinice, abych se v letních měsících vpravil do řízení administrativního. Bydlil jsem u hospodářského ředitele v panském domě na náměstí v Slaném; zaměstnán jsem byl buďto v kanceláři anebo jsem jezdil s ředitelem po dvořích na dohlídku, k stříži ovcí, k omlatům i k stavbám.

Následující zimu meškal jsem opět v Praze, kdež jsem se měl obeznámiti s lihovarstvím. Za tím účelem chodil jsem do jedné z větších vinopalen na Poříčí, ale cíle svého dosáhl jsem jenom neúplně. Na zvláštní doporučení bylo mi dovoleno navštěvovati závod, ale hleděli na mne všichni jako na cizince a jako by se strachovali, že od nich vynesu nějaké tajemství. Znamenaje patrnou nedůvěru u majetníka i u jeho podřízených, uskrovnil jsem svých návštěv ve vinopalně a před časem zanechal jsem jich zúplna, tak že jsem o lihovarství nabyl jen povrchní známosti. Též jsem tu zimu pokračoval v učení se zpěvu a jazyku francouzskému, a místo tance pěstoval jsem tělocvik.

Záhy z jara 1858 chystala se pro mě veliká změna. Rodiče se dorozuměli s matčiným bratrem o to, že mám vstoupiti do praktického

života na jeho statku *v Haliči.* Koupil jej asi o šest let dříve, tuším za 45.000 zl. Skutečně jsem se přestěhoval do Haliče a ocitnul jsem se v poměrech docela nových, velmi příznivých. Ujcův statek jmenoval se Uniatyče. Leží hluboko v Haliči v kraji Somborském blíže města Drohobyče; má položení dobré v podhoří Karpatském. Byl koupen v dražbě po schudlém polském šlechtici, a následovně nacházel se v zanedbaném stavu, především stavení potřebovala oprav, a inventáře živého i mrtvého hrubě ani na něm nebylo. Já po svém příchodu našel jsem již pořádek kloudnější, ježto ujec již leccos byl opravil. Haličský způsob hospodaření byl mi novinkou; se stanoviska theoretických vědomostí, kterých jsem nabyl, soudil jsem o něm dosti nepříznivě.

Postavení moje v domě ujcově bylo dvojaké: u domácích a u hostí platil jsem za příbuzného statkářova, ale ve správě hospodářství u lidu pracovného byl jsem panem komisařem, jakž v Haliči vůbec nazývají správce. Polí bylo tolik, že šest pluhů po celý rok mělo co dělati; luk bylo s dostatek. Les byl rozdělen na čtvero revírů se čtyřmi hajnými, nad kterými měl dozor lesník. Též k tomu statku náležely dvě hospody, dva mlýny a pivovar; stála tam také vinopalna, ale bez strojů. Předložil jsem ujci návrh na zavedení hospodářství střídavého: schválil jej a vymínil si pouze, aby dvě tratě osévaly se pšenicí, poněvadž měla odbyt dobrý a půda byla k ní spůsobná. Též jsem naléhal na to, aby dobytek nebyl pásán, nýbrž krmen doma, ježto zeleného jetele byla hojnost a na zimu nebyla nouze o seno a otavu.

V Haliči byl lid venkovský k statkářům velice nedůvěřiv; o vesničanech maloruských ve východní Haliči platí to ještě více, než o Mazuřích (Polácích) v západní Haliči. Tu a tam vznikaly rozepře o kus lesa nebo o pastvisko, ježto si vlastnila obojí strana, sedláci i statkář, a tu lid jevil ke statkáři nenávist náramnou. Také v Uniatyčích vlekl se mnoholetý spor mezi dvorem a obcí o rozsáhlé pastvisko; soud rozhodl již v dřívějších letech, že čtvrtá část pastviska má náležeti k velkostatku, a dřívější statkář ohradil si ji příkopem. Když ujec ujal statek, měl mnoho zaměstnání v jiných stranách, pročež pastvisko leželo ladem, jen některých částek užívalo se jako louky. Teprv po mém příchodu došlo k zorání pastviska, a já dostal jsem od ujce nařízení, abych poslal tam dva pluhy i abych byl osobně přítomen při početí orby. Jak dle jiných podobných příkladů dalo se předvídati, tak se stalo: obec se vzbouřila, mužové i ženy přišli na panský díl pastviska, zahnali oráče a hrozili násilím. Ještě téhož dne přišli dva četníci, zatkli hlavního původce té vzpoury a v řetízky spoutaného odvedli k okresnímu soudu, kdež byl vyšetřován. Výsledek byl, že dostavila se komise a nařídila představenému obecnímu, aby nikdo neopovážil se protiviti obdělávání panského pastviska, sice že by trest následoval v zápětí. Obec se tomu podrobila, a my jsme tam potom orali, sili a klidili bez překážky.

Kromě této nekrvavé příhody můj ujec žil v míru a v pokoji s obyvateli vesnice, kteříž se dělili na šlechtu a lid obecný. Jmenovitě představený docházel k nám často, aby se poradil, když dostal od úřadu nějaký dopis jemu nesrozumitelný. Já jsem s lidem pracujícím dobře vycházel; dost brzo přiučil jsem se maloruskému nářečí a se

zálibou pozoroval jsem společenské poměry mezi vesničany, jejich zvyky, oblek, zpěvy a tance, o čemž činil jsem si poznámky, kterých jsem mínil později užiti literárně. Nápomocen mi byl při tom vesnický farář vyznání řecko-sjednoceného, jehož jsem často navštěvoval, především aby mne obeznámil s polskou mluvnicí. Ve žních nedostávalo se nám dělníků, pročež museli jsme o ně posílati do okolních vesnic; sekáči přicházeli také ze vzdálenějších horských vesnic, kdež malorusky lid slove Bojkové.

V ujcově domácnosti měly průchod obyčeje polské, jmenovitě obsluha a kuchyně byla polská. Teta byla dle vychování sice Víděňanka, ale původu polského; matka její žila tehdáž na jiném statku v Haliči a přijíždívala k nám na návštěvu. Také sousední statkáři bývali u nás hostmi. Otevřený dům ujec nevedl, nebylo k tomu příčiny, neboť děti ještě nedospělé byly pod dozorem svých učitelů. Já jsem žil docela svým povinnostem a cítil jsem se ve svém živle; měl jsem i vlastního koně jezdeckého. K honbě bylo dost lákavých příležitostí, ale nestala se mou libůstkou; všeho všudy zastřelil jsem jen několik zajíců a lišek. Více mne bavilo pozorovati, jak mladí lišáci hrají si před doupětem. Ochočil jsem si dvě veverky, kteréž potom v zahradě na zavolání ke mně přicházely, a jednu sovu, kteráž za soumraku brala mi potravu z ruky; ale trvalo to jen jedno léto, potom zvířata zdivočela. Mnoho poučení bral jsem ze světa ptačího; nikde jinde neměl jsem tolik příležitosti, abych poznal rozličné druhy ptáků, jak dravých tak i užitečných. Do Lvova bylo od nás celý den jízdy; přicházel jsem tam každý rok. Také jsem poněkud poznal kraj Zločovský, jsa několik neděl hostem u jedné tety blízko hranic ruských.

V Haliči skoro žádný obchod nepřicházel k místu bez žida. Venkovskou hospodu, z kteréž statkáři šel valný zisk, nenajímal nikdo jiný než žid, a ten sloužil zároveň statkáři za dohazovače ve všech možných i nemožných záležitostech. Přišelli statkář do města, aby něco prodal nebo koupil, měl tam svého židovského faktora, bez jehož pomoci by byl žádné smlouvy neuzavřel, poněvadž prý žid židovi snáze uvěří, než sebe poctivějšímu křesťanu. Do takovéhoto polského smýšlení a jednání vpravil se také můj ujec; naši dva propinátoři, totiž židovští nájemci našich dvou hospod, často přicházeli do dvora za nějakým obchodem; jmenovali se Jona a Abraham. V městě Drohobyči zase faktor jmenem Horovic byl pravou rukou mého ujce. Já jsem s nimi neměl co činiti; ke mně si přicházeli jenom, abych jim dal po doutníku.

Roku 1861 z nenadání psal mi otec, abych během léta vrátil se do Čech a ujal dvorec řečený Bělidlo, kterýž leží na Kutnohorském předměstí Kolmarku. Překvapení moje bylo veliké, neboť byl jsem uvykl myšlence, že usadím se v Haliči navždy; za nedlouho mělo mi býti 24 let, i zdála se mi býti doba příhodná, abych se oženil a založil si vlastní krb domácí. Ale po některém čase jsem se upokojil, ba skoro zatoužil jsem po návratu do vlasti; po vydání říjnového diplomu 1860 zdálo se mi, že v Čechách nastanou volnější poměry a životu politickému lepší budoucnost. V Haliči stal se ze mne uvědomělý Slovan. Přebývaje v zemi cizí ale slovanské, kdež němčina neplatila za vrch vzdělanosti, bral jsem si příklad z oné horlivosti a sebevědomosti,

s jakou vzdělanci pěstovali polskou literaturu, i pojímal jsem předsevzetí, že budu ve vlasti podobně nápomocen při dosahování větších práv jazykových. Na podzim rozloučil jsem se s rodinou ujcovou a odešel jsem do Čech. Bylo to nejspíš pro mě štěstí z příčiny, které jsem se nenadál ani otec můj. Málo měsíců později vypuklo totiž v ruském Polsku povstání; já jsem přál polským povstalcům, a kdy bych byl zůstal v Haliči, nejspíš bych ten soucit byl projevil skutkem, a sotva bych byl při tom dopadl lépe, nežli mnozí jiní účastníci.

Můj návrat do Čech, jehož si přál otec, stal se konečně s mým souhlasem; ale méně mi bylo po chuti druhé přání otcovo, abych se uvázal v držení dvorce u Kutné Hory, při němž bylo do 30 jiter výměry. Játť jsem se naučil hospodařiti v rozměrech větších, též jsem si oblíbil žíti blízko lesů a vůbec v přírodě; i zdálo se mi býti nemožno, abych se tísnil na předměstí lidnatého města. Rodiče vidouce moji nechuť, učinili mně návrh, abych sobě v příhodné krajině vyhledal něco jiného ke koupi nebo do nájmu. Začal jsem tedy prostředkem novin a pomocí dohazovačů hledati venkovskou usedlost, která by se mi líbila.

V měsíci březnu 1862 podepsal jsem nájemnou smlouvu s majetníkem svobodného dvorce *Včelného Hrádku* blíže Jílového. Poloha toho statku mě téměř okouzlila; jestiť překrásná, romantická. Okolí jest lesnaté, půda zdála se mi býti poměrně dosti úrodná, stromů ovocných byl přebytek. Stavení, v němž jsem měl bydliti, bylo prostranné, též výhodně bylo postaráno o chlévy, stodoly a kůlny. Stav dobytka ve Včelném Hrádku byl slušný: dva páry koní, pár volů, 15 krav a něco jaloviny. Tři čeledínové konali práci polní, jejich ženy obstarávaly skot; také jsem měl ve službě šafáře a zahradníka. Ale brzo se jevil také rub toho líce: především nebylo dostatek vody, v létě ku potřebě domácí voda musela se voziti z obce vzdálené půl hodiny cesty. Leckteré pole ležící na stráni bylo nesnadno přístupno anebo muselo se opatrně chrániti proti přívalům dešťovým. Louky byly rozptýleny daleko po obcích sousedních. Ale největší chyba byla, že jsem se lépe nepřesvědčil o výměře polí najatých, neboť co mi majetník udal, byl vlastně výsevek, který bývá vždy větší, než výměra katastrální. Ale stalo se.

Když prošel rok, žádal jsem majetníka, aby mi slevil z nájmu, sic že bych šel k soudu. Když odpověď nepřicházela, jel jsem do Prahy k advokátovi a podal jsem žalobu. Jak majetník dověděl se o tom, přišel ke mně a naléhal, abych žalobu vzal zpět, snad se prý smluvíme anebo že mě propustí z nájmu. Došlo potom k druhému. Po uplynutí druhého roku stěhoval jsem se z Hrádku do Kutné Hory se vším nábytkem, s nářadím hospodářským, též s částkou dobytka; ostatní fundus instructus, jako slámu, seno, obilí, prodal jsem na místě. Pobyt na dvorci Včelném Hrádku byl pro mě školou dobrou, ale drahou; zaplatilť jsem školného za ta dvě léta do tří tisíc zlatých, jakkoli jsem se ztrátám bránil. Tam po prvé byl jsem hlavou domácnosti, i cítil jsem odpovědnost svou a povinnost starati se o potřeby lidu služebného. Ježto jsem byl odkázán na peníze stržené za plodiny dobyté vlastní přičinlivostí, prožil jsem nejednu trpkou chvíli. Poznal jsem, že zkušenosti moje nejsou tak spolehlivé, abych se mohl vyhnouti nepříznivým výsledkům hospodářství. Také co se týče mé dřívější výběračnosti krajinářské, dopracoval jsem

se vzácného naučení, že hospodářovi má záležeti ne na kráse a romantičnosti kraje, nýbrž na úrodné poloze, která by mohla odměniti jeho námahu.

Když z jara 1864 vrátil jsem se jako kající syn do *Kutné Hory*, zařídil jsem si novou domácnost v tom hospodářtví na Bělidle, o kterém jsem dříve nechtěl ani slyšeti. Větší část polí od Bělidla byla pronajata po kusích ještě na dva roky; pročež musel jsem se zatím spokojiti nepatrnou výměrou, která zbývala, ač dříve celek zdál se mi býti malý. Louka byla dobrá a ulehčila výživu mého dobytka. Jednalo se především o zařízení dvorce: neboť na Bělidle stál tehdáž jen starý obytný dům, a nebylo tu budov hospodářských, scházela stodola, ratejna, sýpka, sklep; dvůr nebyl ohrazen ani vydlážděn. To vše vystavělo se potom během dvou let. Moje zaměstnání ve skrovném polním hospodářství ponechávalo mi času, abych se zabýval také jinou prací, a tu jsem si také vynašel. Dopoledne proseděl jsem vždy několik hodin v archivě města Kutné Hory, a po obědě spěchal jsem z otcovského domu do naší továrny, kdež jsem se od mistra truhláře učil jeho řemeslu. Tak to chodilo pravidelně po dvě zimy.

Roku 1866 všechna pole navrátila se z nájmu, stavby byly ukončeny, a já jsem se pustil do vedení hospodářství spůsobem racionálním. Nejvýnosnějším pramenem užitku bylo mlékařství, poněvadž bylo na blízku město. Hlavní plodinou polní byla řepa cukrovka, kteráž měla dobrý odbyt do akciového cukrovaru Kutnohorského, v jehož správní radě otec můj byl předsedou. Téhož roku přikvačila na Čechy válka pruská. Několik dní před bitvou u Sadové zemřel náhle můj otec. Neviděl Prusův, když obsadili Kutnou Horu a ubytovali se po domích a hospodářstvích. Na Bělidle bylo dvakrát jako nabito, jednou se tam uhostili pruští dělostřelci, po druhé jízda; krávy musely z chléva, aby udělaly místo koňům. Když se vrátily časy pokojnější, měl jsem se státi knihovním držitelem Bělidla; ale jiné myšlenky a plány ovládaly mě. Dvorec jsem neujal, než spokojil jsem se jistým podílem na továrně, kterou po otci převzali dva bratři jakožto nástupci firmy.

Od té chvíle lidumilstvo určovalo můj směr životní. Rozmanité úmysly a záměry křižovaly se v mém mozku. Stal se ze mne více filanthrop než hospodář: život praktický ustoupil životu ideálnímu. Během roku 1868 přijal jsem pět sirotků rozličného stáří do své domácnosti, s kterýmiž jsem roku 1869 opustil Kutnou Horu a přestěhoval se na *Modletín*; vesnice tato leží na Železných Horách blíže Chotěboře a náleží k velkostatku Malečskému. Mínil jsem najmouti tamější panský dvůr, ale nedohodl jsem se o nájemné, i najal jsem pouze Modletínský zámeček a zahrady okolo ležící. Proto však jsme nebyli líní; zaměstnávali jsme se řemesly, kterým jsme se byli přiučili já, starší chovanci i pomocník můj při výchově sirotků; dvě hodiny denně věnovali jsme cvičení liternímu. Na Modletíně zůstali jsme dvě léta. Znelíbilo se mi tam, že jsme se nemohli zabývati polním hospodářstvím, abych seznamoval chovance s prací polní i abych si vypěstoval plodiny potřebné v každé domácnosti. Když jsem si našel hospodářství, které úplně hovělo těmto mým přáním, stěhovali jsme se roku 1871 z Modletína pryč.

Nové moje sídlo bylo v *Dobré Vodě*, bývalé skelné huti blíže Světlé nad Sázavou. Stavení, polí, luk, zahrad, vody, všeho byl dostatek, a nejvíce lesů; a ježto majetník svěřil mi také dohlídku nad lesním a nad hajným, bylo postavení moje velmi hezké a výhodné. Domácnost mou vedla hospodyně. Rodinu tvořili tři šestiletí hoši, které jsem vzal na vychování a kteří mne od té doby již neopustili. Čeládka moje byli kočí, pasák, volák a děvečka. Hospodářství polní bylo snadné a příjemné. Na pěstování obchodních rostlin nebyl jsem vázán, ale hleděl jsem docíliti všech těch plodin, kterých jsme potřebovali v domácnosti. Zaséval jsem tedy všechny druhy obilí, jeteliny na krmení dobytka, trochu lnu na domácí předivo: z rostlin okopních hleděl jsem si jen bramborů. Pole vyžadovalo náležitého hnojení, leckde vadil les, v jehož stínu obilí se nedařilo. Větší díl pozemků věnoval jsem setbě pícní, i sil jsem postupně rozmanité směsky, traviny a jetele; svědčilali povětrnost, byla píce hojnost, z kteréž přebytek odprodával jsem buď na stojatě dle výměry nebo sušený podle váhy. Na píci zelenou byli kupci ze sousedních vesnic, sušenou kupoval velkostatek Světelský. Louka mohla se dle potřeby podvodňovati, i dávala z pravidla dvojí seč sena výborného. V zahradě dařilo se rozličné ovoce; méně jistý byl užitek se stromů vysázených podél cest a polí, ježto byly příliš na ráně a trpěly od škůdců. Drůbeže a sviň jsem zásadně nechoval, pročež čistota na dvoře byla vzorná. Krávy dávaly dostatek mléka, tak že nepotřebovali jsme ani vajec ani omastku zvířecího. Každý den ráno, když jsem se poohledl po hospodářství a nařídil, co bylo potřebí, počalo se vyučování chlapců, kteréž trvalo do oběda. Odpoledne konal jsem opět obchůzku po hospodářství i dohlížel jsem k lesu; za tento dozor měl jsem zdarma palivo. Po lese chodil jsem sice s ručnicí, ale lovu jsem si nehleděl.

V Dobré Vodě jsem zůstal sedm let. Doufal jsem zůstati tam mnohem déle, ale nebylo mi souzeno. Bratří byli nepříznivými okolnostmi donuceni ohlásiti úpadek, a já jsem přišel o podíl na továrně. Plány moje o zaopatření chovanců založením zvláštní osady obrátily se niveč. Musel jsem počítati s novými poměry; i rozhodl jsem se, opustiti rodnou zemi a hledati více štěstí v cizině; tři moji chovanci měli mne doprovázeti. Zpeněživ, co se prodati dalo, vydal jsem se na podzim 1878 do světa, kráčeje vstříc nejisté budoucnosti. Šel jsem do *Srbska* na místo již dříve vyhlídnuté. Byla to ves *Kostolac* nad Dunajem, kdež před tím krajan pan Všetečka otevřel uhelné doly. Přenechal mi část pozemků na ten spůsob v Srbsku obvyklý, abych polovici úrody odváděl jemu na místo nájmu, a ostatek abych si nechal jakožto svůj zisk. Nebylo tam vše tak, jak bych si byl přál; ale jsa nucen okolnostmi, podrobil jsem a těšil se tím, že každý začátek bývá těžký.

(Pokračování.)

Návštěva.

Báseň

Jaroslava Vrchlického.

Scéna: Jednoduchý pokoj ve ville Galileiho u Florencie.

Galilei
(poloslepý stařec stojí nad primitivním telluriem, jež ohmatává).

Darmo! Otáčí se přec!

(Vejde dcera jeho *Marie.*)

Marie.

Otče, kýs tu cizinec!

Galilei
(nevztýčí hlavy).

Nu, to není zvláštní věc,
denně jich sem chodí dosti
v těchu mojí zoufalosti.
Odkud přišel?

Marie.

Z Anglie.

Galilei.

Jdi, má bílá lilie,
dál jej uveď.

(Marie odejde a vrátí se po chvíli s mladým *Miltonem* v obleku kavalíra.)

Marie.

Tady jest.

Galilei.

Potápím se v moři hvězd
a jsem vetchý stařec slepý.

Milton
(k sobě).

Tak jsem zřel jej. Velkolepý
bájný zjev a nadlidský,
vznešený a tragický!

(Nahlas.)

Svolte, pane . . .

Galilei.

Milerád
pod svoji vás vítám střechu,
neli soustrast ve můj pád,
jistě nesete mi těchu,
že i u vás na severu

myslících je duchů dav,
již jdou za mnou, kam se beru,
v dálnou sféru
skrze hvězd a sluncí splav.

Milton.

Jak mne těší, že jste zdráv!

Galilei.

Chorý, věřte, nikdy nebyl,
lež a klam kdo nevelebil,
kdo zná pravdu v záři hvězd,
věřte mi, ten vždy zdráv jest.

Milton.

Díky, velká pro mne čest.

Galilei.

Proč jste přišel, co tu chcete?
Símě pravdy zvolna kvete,
kde chce, vydá hlasy své,
ať je zloba raní, štve,
vždy je silné naleznete.

Milton.

Proto právě jdu k vám sem,
neptejte se dál, kdo jsem.

Galilei.

Z Anglie jste? Diplomat?
Obchodník? — Nu?

Milton.

Básník — snad.

Galilei.

Básník, snílek, dvořan k tomu?
Tento třetí pranikomu
neuškodí — ale snílek,
básník — v tvorstvu ptačí trilek,
snílek — lovec sladkých chvilek.
v stínu révy, v stínu stromů —
to jsou lidé nebezpeční!

Milton.

Možná — ale v srdci vděční.
Co jste o básnících řek,
mistře, to je předsudek,
nechytáme sladké chvilky,
ani pouze lásky trilky,
mládí tuchy, dívek vděk,
o hlubším čas nastal sníti,

bukolickou odhoditi
flétnu v houšti fijalek;
vážnější nám kyne práce,
varhan přísné meditace
nynější ždá, tuším, věk!

Galilei.

Pro báseň to velký cíl,
kéž byste se nemýlil!
Co jste vlastně vidět přišel?

Milton.

Abych z mistrových úst slyšel
nové pravdy novou zvěst.
Celý vesmír — co to jest?

Galilei.

I váš mlžný za obzor
vnik můj s inkvisicí spor?
To jest kardinálův lest!
Snad jste jimi najat v sled?
Slídit, pátrat? Vari zpět!

Milton
(k sobě).

Podezřivý, vratký kmet!
(Nahlas.)
Angličan jsem — nedím více.
Co mi vaše inkvisice?
Pravdu hledám v světě jen,
všecko jiné dým a sen!

Galilei.

I já řekl do třetice:
Točí se! — Co platno bylo?
Dílo mé mne odsoudilo.

Milton.

Tak se točí?

Galilei.

Točí, točí,
nestihne to slepost očí,
ale vycítí to duch,
věčný pochod, vír a ruch
a za vším se tají — Bůh!
(Hovor a kroky v předsíni, Marie vejde polekána.)

Galilei.

Co se děje, dcero moje?

Marie.

Sluha soudu . . .

Galilei.

Nové boje!
Buďte s Bohem, vzácný sire!
Nové spory, žádný klid . . .
Kde jsi, samoto a míre,
z jejichž prsů chtěl jsem pít?
Darmo! V nové marné hádky
co je duch a co jsou látky:
s blbci rvát se potají,
o čem pojmů nemají,
hádati se s kardinály,
kterým věčný Bůh je malý
v kosmu celém mumraji,
přehádat je a se rvát,
oni tvrdí, že má stát,
a já tvrdím, že se točí!
Kočka vždycky na myš skočí,
pták vždy padne do tenat —
Nech, co má se státi, — stát!
Dobře, dobře — nech to být!

Marie.

Vy s ním chcete odejít . . .
opustit mne — ví kdo snad,
že tu naděj na návrat?

Galilei.

S Bohem, sire — okamžik
spjal nás cizí. Na věčnosti
sejdem se — můj mějte dík!
Inkvisice za biřici
odcházím již s klidnou licí.
velký mír v mou duši vnik.
Veď mne, dcero!

Milton
(dívaje se za odcházejícími).

Odchází.
Divné, pestré obrazy
splítají se u věnec, —
je to mudrc? šílenec?
Ale velkost jeho cítím,
před tou pouze v prach se řítím!

Vezdejší chléb.

Příběh z Posázaví.

Vypravuje

Bohumil Brodský.

(Dokončení.)

Než k tomu odhodlání dospěl, prožil Jeníšek všechy hrůzy duševních muk. Znovu opakovalo se beznadějné doprošování se o jiné místo. Teď již odpovídali mu hrubě, a ze starých přátel stali se studení páni, kteří nemohli pochopiti, jak se odvažuje obtěžovati je.

Pak přišlo stěhování z myslivny dolů do baráku. Majitel jeho chodíval před tím i s ženou do lesa na chrast, na kopání, na kácení dříví a býval Jeníškovi vděčen, když mu dovolil několik pařízků si po lese dobyti.

Baráčník Mazanec se lekl, když ho přišel Jeníšek žádat, aby mu pronajal prázdnou světničku. Byl to pomalý muž širokých, nyní už poněkud ohnutých plecí, s ovětralou drsnou tváří a se stálým, polou bezstarostným, polou smutným úsměvem. Měl dlouhé ruce a jeho dlaně byly tvrdé jako křemen. Na lebi měl řídké dlouhé vlasy, které stále v nepořádku čouhaly pod beranicí.

„Jak pak tento, vzácný pane, kam pak do takové díry!“ koktal všecek zmaten. „To je tak pro člověka jako já. Ale aby tu byl vzácný pán, ty můj smutku, to ani není možná. Podlaha je prohnilá, okna chatrná, strop nízký. Takhle pro vejminkáře, to by bylo jsoucí, ale pro vzácného pána!“

Ošíval se v rozpacích nevěda, co dělat. Myslivec u něho od jakživa platil za první osobu hned po milostpánovi, strach a úctu k němu měl, a teď se chce stěhovat sem mezi tu chudinu, do baráčku, který proti myslivně vypadá jako bouda.

„Žádný vzácný pán,“ ušklíbl se Jeníšek hořce. „Podruh jsem jako jiný. Vidíte, co jsem si tu vysloužil. Na stará kolena mě vyštvali. Živ se, chlape, jak chceš! Tvé síly jsme využitkovali, a teď tě neznáme. Vy jste v tom líp než já.“

„Tak vida, tak vida,“ mlel baráčník v rostoucím překvapení. „A člověku se kolikrát zdá, že je mu zle. Ale přece snad, prosím, by takovýhle pán našel v městě něco lepšího. Nepovídám to proto, že bych nechtěl světnici dát. Bože chraň! Tuze rád. Radost z toho mám. Však si toho vzácný pán dávno zasloužil, protože měl k chudým lidem srdce. Ale nejde mi na rozum, co tu mezi námi. Je tu všudy plno dětí, špíny, nepohodlí.“

„Aspoň budu mít místo, kde mne lidé nechají umřít. V městě by se lekali, že by jim obtíž přibyla, prstem by na mne ukazovali a bídě mé neuvěřili. Ještě by se vysmáli a hodně zlého přáli. K dětem nemohu, přátel nemám a zabít se sám nic by neprospělo. Co by si počala žena?“

Hlas mu ochraptěl, odkašlal si prudce, aby zakryl své pohnutí.

„Proč se zabíjet!“ křikl baráčník a zvedl obě ruce. „Bylo lidem hůř, a neudělali to. Ona se smrt přihlásí sama, a když přijde, i ta nejstarší babka ji sepjatýma rukama prosí, aby ještě nechodila. To ne. Nebylo zle, aby nebylo zas dobře. Když vzácný pán myslí, že mu světnička dostačí, s Pánem Bohem. Já, co bude mého možného, dám do pořádku, a s ostatním musí mít vzácný pán svatou trpělivost.“

„Nebojte se, budu spokojen. A jaký nájem žádáte?“

„Nájem? Hehehe, jaký nájem z takové díry?“

„Zadarmo to nechci. Jste spokojen třiceti zlatými ročně? Dobrá. Ale hned vám peníze nedám, až později. Nebojte se, nepřijdete u mne ani o krejcar, to ne, to bych raději poslední kabát prodal.“

Shodli se tedy, a za několik dní se Jeníškovi přistěhovali. Světnička vybílena a pospravena, ale páchla dosud plísní. Nábytek se jim tam nevešel, i prodali, co se dalo. Ze stržených peněz dali něco na živobytí, něco na drobné dloužky u kupce — a začali žít život podruhů.

Mazanec i žena jeho považovali to za velikou čest, že pan fořt u nich zůstává, a snažili se co nejvíce jim prospěti. Tu Mazanec naštípal louče, tu baráčnice nabízela se, že umyje paní Bětě podlahu. A když viděli, že jim brambory docházejí, i těch v hrnci přinesli a vykládali horlivě, těch že mají dost, mnoho, jak živo že se jim jich tolik neurodilo jako letos.

Tyto jejich pozornosti dráždily Jeníška. Pravda, hodně hluboko padl, ale přece ne tak, aby ho baráčník živil, aby od bývalého lesního nádenníka milosti přijímal. Rozkřikl se jednou na Mazancovou, aby nic nenosila, on že si toho nepřeje. A v zápětí uvědomiv si, že se za dobrou jejich vůli zlým odplácí, mírněji dodal, to že není potřebí, poněvadž mají sami dětí dost a nadarmo se zkracují.

Přestali tedy. Ale i potom jejich soucitné pohledy, uctivá plachost, s jakou svým nájemníkům s cesty ustupovali, a špatně zakrývaná touha v něčem jim prospěti připomínaly Jeníškovi dokonalé pokoření jeho.

Uhodila zima, nebylo možno nikam vyjíti. Psát Jeníšek už neměl kam, a také ho už veškeré odhodlání opustilo. Paní Běta neměla co dělat, vařila co nejméně a ven nevycházela, poněvadž nemohla ještě pro stud, že klesla až na podruhyni ve Výrovském baráku. Utrpení její rostlo a bylo tím bolestnější, že si nemohla nikomu ani požalovat. Každé její teplé slovo popuzovalo Jeníška, a proto mlčela, dusila v sobě zoufalství. Čtla v jeho neblaze se lesknoucích očích, že v něm něco hrozného zraje, a při vší krutosti osudu lekala se o jeho život a také o život svůj.

Po novém roce šla do Pražky prosit o nějakou pomoc. Jeníšek ji sice nenutil, ale vyčtla to z jeho narážek a pohledů. Tušila, co ji očekává, ale nebylo vyhnutí.

Mlynářka vidouc ji přicházeti do světnice, nebyla překvapena; s hlavou na zad zvrácenou s vysoka se na ni dívala.

„Pěkně vítám,“ povídala suše, když se k ní paní Běta přiblížila. „To jsou k nám hosté,“ dodávala už ostřeji, a jízlivý úsměv ukázal se na její tváři. „Jak se má pan švakr? Co dělá fořtovna? Je to od vás

krásné, že nepošlete ani zajíce, že nás nepozvete na posvícení. Pravda, my jsme sprostí — —"

„Baruško!" ozvala se paní Běta stísněně a ruce jí klesly podle těla.

„Co, Baruško?!" rozkřikla se teď mlynářka zachvácena přívalem zlosti, jež jí v očích zahořela. „Já jsem paní mlynářová, já jsem svou paní a zůstávám ve svém. Já jsem svého muže svou nehospodárností nedohnala ke krádeži, nás ještě nikdo do podruží nevyhnal."

„Matko, mlč, co to mluvíš!" zakřikl ji mlynář, jenž jejím křikem přivolán vešel do světnice. „Styď se přece, a vy, paní švakrová, si sedněte."

„Ty mě budeš zakřikovat?" osopila se nyní na něj žena. „Ty to znáš, jako já? Dokud bylo všeho dost, dokud se plnýma rukama rozhazovalo, nikdo o nás nevěděl. Arci, nenosila jsem klobouk, neříkali mi vzácná paní, nebyla jsem s paničkami kamarádka. Tenkrát jsem byla sprostá, lakomá, zlá a když mě paní švakrová viděla, koukala, jak by se mi vyhnula. A teď najednou se mám přátelit! To ne, tak hloupá, holenku, já nebudu."

„Bože, Bože, snad mám tedy skočit tady pod kola," zaúpěla paní Běta, a slze se jí vyhrnuly na tváře. „Nikdo neuvěří, každý pronásleduje!"

Zakryla si tvář rukama a rozvzlykala se zoufalým pláčem.

Pohled na její hoře mlynářku zarazil.

„No vidíte, teď už víte, že vás všichni opustili?" ozvala se mírněji, nedbajíc zamračeného pohledu mužova. „Nám jste mívala za zlé, že žijeme posprostu, že šetříme. Teď koukáte, že nám, chvála Bohu, nic neschází a vy že jste na mizině."

„Prosím tě, už mlč," zvolal teď muž proti svému obyčeji rázně. „Kážeš tu jako prorok, a kdy bys byla v takovém postavení, kdo ví, na koho bys vinu skládala. Stalo se neštěstí, a to může potkat každého. Ovšem, my na rozhazování taky nemáme, musíme na děti pamatovat, ale pro trochu živobytí snad nebude zle."

„Co pak jsem to povídala? Říkám jen, že se mělo koukat na zadní kola, dokud byl čas. A co děti, ty nepošlou nic?"

„A z čeho?" štkala paní Klára. „Nejstarší vydržuje Ludvíka v učení, Karla je ráda, že si živobytí vydělá, a Bohdan dosud nemá platu. Jak můžem od nich co žádat?"

„Ale za nějaký rok musí všichni pomáhat. Jaké by to byly děti? Víte co, řeknu vám to rovnou. Abyste si myslili snad, že vás sem vezmeme, to ne. Máme bez toho plné stavení cizích lidí, že nevím, na koho dřív pamatovat. Trochu živobytí dáme, ale vázat se nemůžeme. Teď je zle každému."

Přinesla na udobřenou za svá tvrdá slova trochu kávy. Paní Běta se dlouho nezdržovala. Poslali s ní děvečku, která nesla v nůši rozličné vařivo, a mlynář tajně podstrčil paní Bětě pětku. A řekl také letmo, že na ni nezapomenou, že po čase pošlou zas.

Paní Klára docházejíc už za soumraku domů, cítila, že by vícekráte podobné cesty konati nemohla. Vždyť to, co tam vyslechla a snesla, bylo horší než nejkrutější bída.

Pomoc z Pražky přicházející nebyla sice velká, ale přece jen je chránila před největším hladem.

Když však se blížilo jaro, Jeníšek počal se vyhýbat Mazanci. Dosud mu nic nedal, baráčník neupomínal a tvářil se, jako by Jeníška ani v domě nepozoroval. Aha, myslí si, že jsi už takový žebrák, že nemáš ani na nájemné, napadalo lesnímu, v jehož rozervané a uštvané duši ob čas hrdost a vzpomínky na bývalé čestné postavení se zvedaly. Neupomíná tě, ale myslí si, jak jsi chlubně tvrdil, že mu nic nezůstaneš dlužen. A ty jsi dlužen dosud, lidé si o tom povídají, a kdo ví, neroznášíli to baráčník po lidech, že tě z milosti trpí. Ale to ne, neboj se, tebe neokradu, s tebou se vypořádám, ať vezmu peníze kdekoliv.

Nebylo kde jinde vzít, leč u dcery. Dlouho bojoval, konečně přece se odhodlal a psal. Nenapsal jí plnou pravdu, ale přece tolik, aby pochopila, že peněz opravdu potřebuje.

Klára odpověděla listem plným lásky, že se přičiní, aby něco našla, a přiložila několik zlatých. Více prý nemůže, nemá, poněvadž vše dala Ludvíkovi.

Poslala na nájem a ještě něco na živobytí a slibovala, že brzy bude moci posílat víc. Je prý churavá, málo nyní vydělá; až bude zdravější, že už bude moci větší částkou pomoci.

„My to dítě ubijeme," povídal Jeníšek temně, odkládaje dopis. „Dře se nad své síly a teď se bude dřít ještě víc. Napíšu jí, že už je nám lépe, že nic nepotřebujeme."

„Snad abychom jí, co nepotřebujeme, vrátili," pronesla paní Běta tiše, třesouc se strachem, co muž řekne.

„Pošleme. Co na nás záleží? Ať žije mladý, zdravý strom, a co je trouchnivého, ať padne."

A po celý večer trvali ve smutném, dusivém mlčení. Ráno napsal dceři, jak řekl, aby se už nestarala, a ponechav si peníze na nájem, zbytek vracel. Jen když zachránil svou čest před baráčníkem, aby aspoň v tomhle ohledu byl zbaven mučivých myšlenek. —

Zásilky ze mlýna řídly a jaro přineslo jim takovou bídu, že opravdu někdy neměli co jísti. Jeníšek ani nevěděl, že častokrát jídlo, které mu žena předkládá, jest darem vrátných ze zámku, kteří jich nezatracovali, a kteří s ní při každé příležitosti vlídně promluvili, kdy si na ně jiní s vítěznou škodolibostí ukazovali, jako na oběti svých vlastních špatností. Paní Běta se bála, že by muž byl příliš pokořen, kdy by se o tom dověděl, a kde mohla, skrývala před ním vše, co by ho ještě více snižovalo.

Lekala se, co se to s ním děje. Upadal vždy ve větší zádumčivost, bylo mu obtížno i s ní hovořit a celé hodiny vyseděl někde venku na odlehlé mezi, dívaje se tupě před sebe. Něco se v něm rodilo, klíčilo, nabývalo tvarů, neurčitých z počátku, pak vždy ostřeji ohraničených.

Pomsta. Když má trpěti on, ať trpí také jiný. Ať trpí ten, kdo mu celé tohle peklo připravil. Už nevzpomínal ani na správce, jenž se mu z daleka vyhýbal, ani na hajného, který usadiv se v myslivně, dával si od lidí říkati „pane forte." Jaksi mu zlhostejněli, díval se na ně bez hněvu, jako na osoby, jež nejsou vinny, jež byly pouze nástrojem v rukou jiného, v rukou svého pána. Na toho nesměl vzpomenout,

a přece na něj vzpomínal stále, ve dne i v noci. Všechno své utrpení připisoval na jeho vrub a celé své pokoření a zoufání od něho odvozoval. A proto také nyní, když mu nezbývalo už nic světlého, když pohřbil poslední naději, zaujala ho jediná myšlenka — a to byla pomsta.

A tato myšlenka v něm rostla a sílila, zachvacovala ho, vtělila se v jeho veškero cítění, až se mu její provedení stalo nutnou potřebou.

Přemítal, jak ji provesti. Napřed, než nabyl chladnosti, chtěl se pomstít celé panské rodině, jíti do zámku a zahubit všechny, kteří s pánem byli jedné krve. Pak dostavovala se chytrá vypočítavost. Proč hubiti jiné, když jsou nevinni? Ani žena, ani dítě jeho za nic nemohou. Trpí také. Ale on sám musí zahynout. Osvobodí svět od toho člověka. A co se stane potom, proč se toho strachovat? Žena uživí děti, a on — až zahubí pana Vittiga, zahubí také sebe.

Když k tomuto výsledku došel, zmocnila se ho divoká radost. Na nic už nemyslil, ničeho si nevšímal. Bylo mu skoro lhostejno, mělli hlad nebo bylli syt, dostaneli místo, či nedostane. Hořkost tolikerého zápasu, ponížení, úzkostí a útrap zalila celou jeho duši a udusila vše, co by ho dříve bylo varovalo, zdržovalo, lekalo. Tma přikryla ostatní city, zůstala pouze příšerně světélkující myšlenka msty.

A tu vykonati odhodlal se na břehu řeky, kam majitel statku chodíval na procházku. Když věděl, že pán je doma, býval několik dní za sebou na pěšině a opatrně po ní pocházel. Díval se, odkud nejméně je vidět k Výrovu, pátral, kde proud řeky je nejhlubší a nejdravější, kde je úkryt nejpříhodnější. Vše uvážil se zvláštní bystrostí. zvýšenou tím, že veškero své myšlení k jedinému předmětu obracel. Zkusil také, jak se vplížiti do úkrytu, aby ho lidé nepozorovali, jak vyskočiti a oběť uchvátiti dříve, než by ho spozorovala.

Měl velikou radost, že se mu vše dobře daří. Na otázky ženiny, o čem to stále přemýšlí, co ho tak cele zaujímá, že neví často ani co mu ona říká, odpovídal vždy vyhýbavě, nevrle, poukazuje na své starosti. Neuvěřila mu cele, přece však se nenadála, jakým směrem bral se proud jeho myšlenek.

V té době, kdy byl doma téměř hostem, trpěla paní Běta nejvíce, poněvadž vedle bídy dorážela na ni úzkost, co snad ji ještě očekává. Stále přemítala, nenalézala jiného vysvětlení, leč že snad si její muž zoufá. A to ona nepřečká . . .

Plna úzkosti šla za teplého dopoledne pro vodu do studánky, která za vsí na pokraji louky vedle cesty byla sroubena a poskytovala lidem z baráků pitnou vodu. Kráčejíc s hlavou sklopenou nevšímala si, kdo po cestě jde. Až když jakýsi světlý odraz dotkl se jejího oka, pozdvihla hlavu. Div jí v tu chvíli nádoba z ruky nevypadla — proti ní stála zámecká paní.

Ve svém bělavém, vzdušném obleku, majíc obličej zastíněný širokým zahradním kloboukem a držíc nad sebou krajkový slunečník, vypadala proti paní Bětě jako ztělesněné jaro vedle pozdního podzimu. Běta oděna byla ve vyrudlé černé šaty, které jen s velikým úsilím a četnými správkami držely se na jejím těle. Bývala druhdy plné postavy, teď tělo její bylo vychudlé a tvář usoužená.

„Vy jste Jeníšková?“ ptala se zámecká paní, utkvívajíc na ni velikýma očima, v kterých se jevilo neobyčejné překvapení.

„Jsem, vaše milosti,“ zakoktala Běta a všecka se zatřásla hanbou a úzkostí.

„Špatně vypadáte!“ řekla paní soucitně. „To je vám tak zle?“

„Ach zle,“ vydechla Běta, a celé její utrpení soustředilo se v srdcervoucí zaštkání. „My tu hyneme a nevinně, bez příčiny. Nikdo nemá s námi milosrdenství, nikdo neuvěří, nepolituje, nepomůže.“

„Proč jste nepřišla? Nevěděla jsem, že se máte opravdu tak špatně.“

„Jak jsem mohla přijít!“ vzlykala Běta. „Bála jsem se vyhnání, potupení. Milostivá vrchnost věřila našim nepřátelům, a my ubozí jsme k stáru dostali takovouhle výslužbu. Aspoň kdy by muž byl zdráv, ale teď chodí jako zoufalec a každý den může mě udělat vdovou.“

„Já si myslila, že snad máte jmění, že jste si zahospodařili, když povídali, jak váš muž — —“

Běta pochopila.

„Vaše milosti, můj muž střílel panskou zvěř,“ volala v divném rozechvění a srdce její plnilo se touhou, aby muže očistila. „Střílel ji však až tehdy, kdy jsme si nemohli jinak pomoci.“

A v náhlém návalu počala rychle mluviti. Líčila život svůj a mužův až do onoho dne, kdy jim služné sníženo. Pak cítíc, jak staré rány v jejím srdci se otvírají, vypravovala o úzkostech s dětmi, o bídě vždy neodbytněji se hlásící, o nedostatku, pro který nemohli dítě ani do služby poslat. Upřímně vyznala, kdy Jeníšek zabil prvního srnce, jak střílel dál, jak si tím nahrazoval to, oč nespravedlivě byl připraven a čeho nezbytně potřeboval. Paní Vittigová poslouchala ji s velikou pozorností, a pohnutí vkrádalo se v jemné tahy její tváře.

„A teď už nám zbývá jenom smrt,“ štkala Běta, když vylíčila onoho hrozného půl roku, jejž v baráku strávili. „Ta by nám ulehčila, ta by nás vysvobodila.“

„To ne, o tom nemluvte,“ řekla soucitně paní Vittigová. „Nevěděla jsem, jak to je, a přičiním se, aby vám bylo aspoň v něčem zpomoženo. Můj muž je nyní churav, nemohu ho obtěžovat, ale jakmile se trochu zotaví, promluvím s ním. Prozatím mějte ještě několik dní strpení a pomlčte o tom.“

Sáhnuvši do kapsy, vysypala obsah své peněženky. Nebyl veliký, ale dala, co měla. Pohled na zuboženou ženu tak ji dojal, že se chvatně vzdálila, neposlouchajíc ani jejích díků.

Bětě rozmluva s paní Vittigovou valně ulehčila. Ale před mužem se o celém tom setkání nezmínila, očekávajíc, přijdeli opravdu pomoc slovem slíbená, ale přece jen velmi pochybná. — — —

Když byl Jeníšek po dva dni pozdalečí pozoroval, jakým způsobem se majitel panství prochází, odhodlal se přikročiti k vykonání svého úmyslu. Dříve, než se mohl pan Vittig dostaviti, vlezl do svého úkrytu a čekal. Hrozně rozčilen, zrovna omámen, upíral zrak k Výrovu, kde se měl pán objeviti. Nepřicházel, a čím více mizela naděje, že dnes přijde, tím vášnivěji byl Jeníšek vzrušen. Lámal sněti kolem sebe a házel kousky do řeky a díval se, jak je proud unáší. Takhle byla

by už dnes voda oběť jeho uchvátila a ve svých vlnách pohřbila. Proč ten odklad? Domnívá se dosud, že on povolí? Ne, tisíckrát ne!

Za soumraku vylezl a opatrně bral se domů. Nepřišelli dnes, přijde zítra jistě, utěšoval se vytrvale. Ulehl bez jídla a dlouho do noci bděl patře vzhůru k tmavému stropu. Druhý den všecek netrpěliv čekal na odpoledne a dlouho před časem seděl ve své skrýši, lačnější msty než den před tím.

I tenkrát čekal marně. Pan Vittig byl více churav, nebylo dosti teplo, i odřekl se své procházky. Ale Jeníška tato překážka zle drážděila. Čím více se oddalovalo vykonání jeho msty, tím prudčeji po ní volalo celé jeho nitro.

Třetí den bude mu dojista příznivější. Šel k řece jako na jisto a svíraje pěst cítil v rukou takovou sílu, že by udolal svou oběť, kdy by byla sebe silnější.

A už ji viděl! Ale když pan Vittig přicházel blíže, lekl se Jeníšek, a potom jím zalomcoval hněv. Pán nešel sám, vedl za ruku svého syna.

Zmatek nastal v mysli Jeníškově. Co teď? Má zahubit i to dítě nevinné? K statkářovi má příčinu — ale co mu udělalo dítě, čím se provinilo? Snad trpí také tvrdostí otcovou, bude člověkem šlechetným, radostí své matky, jež po boku svého muže ničeho neužije. A i té by připravil hroznou bolest, které si nezasloužila.

Otec se synem kráčeli zvolna po pěšině a blížili se k místu, kde Jeníšek ležel. Přikrčil se ještě více k vlhkému břehu a upíral své rozpálené oči na obě postavy. Viděl přísnou tvář pana Vittiga, jež se za léta ve Výrově strávená stala ještě vrásčitější, žlutší, vpadlejší; tím nápadnější byl lesk jeho nepokojných očí — šel těžce, shrbeně, jednou rukou veda syna, druhou položil na záda.

Hošík vytáhlý, hubený lišil se od otce bělostí své pleti a v pravdě dětským výrazem ve sličné tváři. Byl věrným obrazem své matky. Velké jeho oči chvílemi utkvěle se dívaly na otce, chvílemi pátraly po okolí, zvědavě zachycujíce obraz za obrazem. Na tváři jevily se účinky okamžitých dojmů: tu zahrál úsměv na růžových rtech, tu dětská vážnost ukázala se na jeho čele. Otec jen chvílemi pohledem svým utkvěl na synovi a zdálo se, že měkčí výraz zasvitl v jeho vpadlých očích.

Nic netušíce šli kolem Jeníška, jenž zaryv prsty do trávy, hlavu sehnul k zemi a vyděšeným pohledem stíhal mimojdoucí. Což, spatříli ho ten bystrý zrak hošíkův, jenž každou vážku sleduje, za každým letícím broukem se otočí? Co si o něm pomyslí? Pan Vittig pozná hned, že tu číhal v záloze, že marně si úkryt vedle jeho obyčejné procházky nenašel. Učiní poplach, Jeníšek bude chycen dříve, než pomstu dokoná, a tu Vittig s jedovatým posměchem bude před soudem vypovídat o něm, že ho propustil pro zlodějství.

Co potom děti? Kdy by se mu byl povedl první plán, pak by to bylo něco jiného. I potom by ovšem lidé všelicos povídali, ale přece jen by řekli, že si toho tvrdý majitel zasloužil, řekli by, že on, Jeníšek, skutek svůj spáchal z nejkrajnější bídy, zaviněné statkářem. Ale takhle kdo se ho ujme, kdo mu uvěří, kdo ho omluví?

Strach se ho zmocnil. Ne, oni napřed mne tu nalézt nesmějí. Dnes nic nepodniknu, dnes jsem tu marně čekal, a marně se až k omdlení rozčiloval. Vrahem dítěte nebudu, a pro své vlastní děti nebudu slepě páchat něco, čemu se můj cit, mé srdce vzpírá. Nechci být sprostým zločincem. Čeho se dopustím, to musím sám před sebou omluvit, ale vraždu dítěte nikdy bych omluvit nemohl.

S utajeným dechem popolezl ještě níže k hladině vodní a smáčeje nohy ve vodě, držel se na příkrém břehu rákosí, aby do proudu nesjel. Ve chvílích, kdy šli kolem hovoříce volně a bezpečně, zamhouřil strachem oči, aby snad neviděl, jak se hošík k němu blíží, s podivením pozoruje, co je to tam ukryto. Každá minuta byla mu věčností, všecek unaven a rozechvěn díval se na západ, brzoli slunce skryje se za čistý obzor.

Konečně slyšel, jak otec hošíkovi sděluje, že již půjdou domů. poněvadž začíná od řeky táhnouti vlhký, studený větřík. Směleji popolezl Jeníšek výše, a cítě sám, jak ho zima roztřásá, pozoroval pana Vittiga. Opravdu již odcházejí, postavy jich se v soumraku stávají neurčitými.

Jeníšek si z hluboka oddechl, pocítil jakousi náhlou radost, které nerozuměl. Jako by s něho veliká, tíživá starost spadla, jako by se zbavil ošklivého přízraku, tak se vztýčil, narovnal záda a očima se udiveně ohledl. Připadalo mu, že se nalézá kdesi v cizině, že přestál těžký sen, že to všechno bylo mámení smyslů a on že šťastnou náhodou jest zachráněn od čehosi hrozného.

Zamnul si čelo a rozpomínal se znovu na vše, co před tím jeho myslí bouřilo jako za zimní vánice hukot větrů a šílené útoky vichřice. Ach ano, byl tu v záloze. A už se mu vracela paměť, a s ní nenávist znovu zalévala jeho mysl, všecko jiné z ní vytlačujíc. Ano, chtěl se tu dopustit něčeho, co však dnes se provést nedalo, protože to ono líbezné, nevinné dítě zabránilo. Ale provede to. Dnes už by nemohl, i kdy by se příležitost naskytla. Je rozčilením tak zemdlen, že mu i chůze činí obtíže. Ale zítra bude opět čilý a statný, a co nevykoná zítra, vykoná pozítří. Neustoupí, nedá se odstrašiti. Počká, až budou s Vittigem sami dva, a pak bude promluveno mezi nimi poslední slovo.

Zachvácen vlnou své utkvělé myšlenky cele se jí poddal a těžce jda zvolna blížil se k domovu. Jak stráví dnešní noc? Jak zítřejší den? Jak dlouho bude trvat, než nabude klidu, než konečně dojde cíle svého?

Starostlivý pohled manželčin ho dojal; mírně odpověděl na její výčitku, že ji nechává doma samotnou, že stále někudy chodí a tak přespříliš zármutku se podává. Probudil se v něm hlad — našed na stole připravenou večeři, mléko a brambory, dal se do jídla. Pot se mu na čele zaperlil a cosi blahého jej zahřálo. Bylo mu jako po daleké obtížné cestě, kde naň čekalo nebezpečenství, které šťastně přestál a nalezl konečně cíl, kde už byl bezpečen.

Pochvaloval si, jak se dobře najedl. Měl ještě zbytek tabáku, zapálil si a pokuřoval, hovoře s ženou a na vše pátravě pohlížeje, jako by dlouhý čas byl vzdálen, usmíval se a přikyvoval hlavou.

Běta se v duchu těšila, že se muž ze svého zasmušení probírá, že zas jednou zasvitl jasný paprsek a ožila vzpomínka na onu dobu, kdy spolu sedávali v utěšené spokojenosti.

Po chvíli přepadla Jeníška dřímota. Odložil dýmku a zasmušiv se pravil, že si musí lehnout. Běta přichystala mu lůžko, a on sotva se položiv hned zavřel oči. Těžký spánek držel ho v objetí ještě k ránu, kdy ozvalo se za úsvitu hlučné klepání na okno. Běta při prvním udeření vyskočila a chvátala k oknu, ale Jeníšek stále z hluboka oddychoval. Jeho mohutná postava spočívala nehybně, čelo měl potem zalito, a z pootevřených rtů dralo se pravidelné oddychování.

„Kdo je to?“ ptala se paní Běta, otvírajíc chatrné okénko.

„Já, Koukl ze zámku,“ odpovídal hlas zvenčí. „Je pan fořt doma?“

„Je. Spí ještě.“

„Musím s ním hned mluvit, otevřte mi a brzo, chvátám tuze.“

Paní Běta oblékajíc spěšně vrchní oděv, budila muže. Pootevřev oči zase je zavřel. Konečně přece se probral a spánkem spit tupě se rozhlížel a ptal se, co se stalo.

„Pan Koukl s tebou chce mluvit,“ povídala mu žena, otevírajíc dvéře. Lokaj vešel. Byl ve svém obvyklém denním obleku, límec u krku měl ohrnutý a ve tváři byl zsinale bledý, jako by byl celou noc probděl. Jeníšek se ho lekl; utkvěv na něm nedůvěřivým pohledem domníval se, že i Koukl si ho zle prohlíží. Kdo ví, nebylli včera pozorován . . .

„Dobré jitro,“ pozdravoval lokaj a popošed k posteli, podával Jeníškovi ruku. „Víteli pak, co se stalo?“

„Ne, nic nevíme,“ odpovídala paní Běta, zapomínajíc dívati se na muže.

„Náš pán je nebožtíkem,“ řekl lokaj a povzdychl.

„Kdo?“ rozkřikl se Jeníšek a vymrštil sebou z postele. Oči jeho byly vytřeštěny, tvář hrůzou obestřena a zimničné chvění projíždělo jeho údy.

„Jak jsem řekl, náš pán,“ dotvrzoval Koukl. „Hned o jedenácté dokonal. Dej mu Bůh lehké odpočinutí. Ničeho na světě neužil, a s ním neužil nikdo jiný. A ti, na které nejvíc držel, ti mu to udělali.“

„Zabili ho?“ jektal Jeníšek, a zděšení zíralo mu z očí.

„Sami ne, ale přece jen zabili. Když pán přišel z procházky a usedl k večeři, vzpomněl si, že než odešel na procházku, nechal mu tu správce k podepsání výpověď pro šafáře, kterého chtěl vyštvat. Poslal mě pro ni, ale mezi tím mu milostivá domlouvala, aby na pouhé udání služebníky nepropouštěl, že správce tím zakrývá své vlastní špatnosti. Pán byl jaksi v dobré míře a poslal mě pro šafáře. Po večeři jsem dovedl šafáře do jídelny a pán ho začal vyslýchat. Drazí lidé, to jste měli slyšet. Šafář je prohnaný člověk, má z předešlých let trochu peněz a nebojí se. Správce měl prohlednutého, že byla radost ho poslouchat, když pánovi pěkně vykládal, jakého podvodníka si nasadil. Pán se mračil, sesinal, a já věděl, že bude zle. Ke všemu najednou šafář rozkurážen a vida, že ho pán i paní pozorně poslouchají, začal také o hajném, to že je správcova pravá ruka, ten že mu ve všem nadhání a s ním podvádí. ‚Zavolejte správce i hajného,‘ poroučel pán. ‚Hned!‘ Milostivá bránila, domlouvala, aby toho nechal na ráno, ale v něm už všechno vřelo. Když přišli správce a hajný, vedl jsem je nahoru. Byli po-

lekáni, nevěděli, co se to stalo, a neměli času se domluvit. U pána bylo zle. Když začal se na to ono vyptávat, chtěl správce všechno svalit na hajného. Ten vida, že jde o jeho kůži, obrátil a bez obalu vysypal, co na správce věděl. A jak se ti dva pěkní ptáci dostali do sebe, už bylo jisté, že pro ně odplata dozrála. Uklízel jsem ve vedlejším pokoji stříbrné náčiní a tu jsem hlavní věci zaslechl. Správce obviňoval hajného, že krade dříví, poráží celé stromy a prodává pod rukou sedlákům a zvěř střílí pořád — proti zákazu drží tři kusy dobytka a vůbec krade tak veřejně, že to správce nemůže déle tajit. Po něm spustil hajný žaloby na správce. Milostpán vytřeštil oči a poslouchal, jak hajný vyjmenovával všecky podvody, krádeže a úskoky, kterými správce své kapse pomáhal. Správce chtěl se bránit, nesměl však ani hlesnout, dokud hajný mluvil. Vyčetl mu také vás, vás že vyštípal, proti vám štval a jeho, hajného, navedl, aby vás stíhal. Do smrti nezapomenu na to, co jsem slyšel. Milostpán, když hajný už chvíli hovořil a kousky správcovy odkrýval, stichl, ačkoliv před tím leccos do řeči prohodil, a já poznal, že zrovna zuří, jak je rozzloben. V tom milostivá křikla o pomoc, a já vrazil dovnitř. Vidím, že milostpán sesinal a zavírá oči. Skočil jsem a jen že jsem ho zachytil. Už padal jako dřevo k zemi. Položíme ho, třeme, děláme co možného — ale než přijel doktor, byl už nebožtíkem. Mrtvice ho ranila.“

Jeníšek, jenž až dosud visel na lokajových rtech, oddechl si a sklopil hlavu. „Včera jsi ho chtěl zabít a dnes je nebožtíkem. Tvé ruce nejsou poskvrněny, Bůh tě zachránil . . .“

„Nesmím však pro samé vypravování zapomenout na to, proč sem jdu,“ řekl lokaj. „Když milostivá viděla, že je už konec, že pána nevzkřísí, začala se lekat, co si teď počne, komu svěří nade vším dohled, když se zlodějství správce a hajného dokázalo. A tu jsem jí připomenul, aby to zkusila s vámi, třeba jen na čas, jak vás sama pozná a o vás se přesvědčí. Posílá mě tedy sem. Oblecte se rychle a pojďte hned do zámku. Milostpaní vám vzkazuje, abyste převzal vedení statku i lesa. Já jí povídal, že ty dva dvory a les snadno přehlednete a najdete si pořádného hajného i šafáře, aby dohlídli. Byla ráda, že jste tu a že vám může nahradit, co jste vytrpěl. Musíte hned převzít od správce klíče a nařídit, co se má dělat. Ale co je vám?“

Lokaj spěchal k Jeníškovi, jenž s tváří jako stěna bledou ho poslouchal, oči maje do prázdna vytřeštěny. Najednou mu hlava poklesla a on padal na zem.

Omdlel . . .

Buduli sedlákem?

Ze svých dětských let vypravuje

Vácslav Vlček.

(Pokračování.)

XVII.

Bratru Josefovi už vypršela školní léta; přestal býti žákem, měl toliko v neděli chodívati na „opakující" hodinu. Mluvilo se o tom, když jsme byli u stolu kolem mísy shromážděni, a sestra Marjánka prohodila; „To si teď metla pana učitele odpočine."

Jen tak Josefa škádlila, tuze dobře vědouc, že jsme nesměli patřiti mezi děti, které bývaly ve škole trestány. Josef také zakohoucen domněnku její odmítal:

„Nikdy jsem nedostal ani jednu na ruku!"

„Škoda každé, která tě minula," podotkla k tomu matka; „metla vyhání děti z pekla."

Po straně, mezi „karamády," se Josef přiznal, že mohl častěji něco slíznout, kdy by byl pan učitel o všem věděl, a jednou že byl dokonce toho blízek, aby dostal notný pardus „pod komínem." Přinesl si do školy s jídlem na poledne také trochu hrachu, ovšem syrového, tvrdého, a za vyučování nedal mu ďas dobře dělat: vyhledl si brzy toho, brzy onoho spolužáka v přednějších lavicích, mrštil po něm zrnkem hrachu, a měl zvláštní radost, když se ho dobře trefil do krku, do ucha nebo do tváře. Celá ta zábava musela se díti tuze opatrně, za zády pana učitele Kurze, aby o ní neměl ani potuchy; ale pokušitel v ní nalézal tím větší zálibu, v čím větší se vydával nebezpečenství. A čím se mu sport lépe dařil, tím se stával troufalejším.

Náhle však trhnul sebou spolužák, na nějž byl Josef nemířil, — bezděčně vykřikl, chytil se za nos, počal se na svém místě vrtěti; i do sousedů jeho vjel nepokoj.

„Ticho!" zvolal učitel v tu stranu. „Neslyšíš, Krňáku?" dokládal důrazněji, když napomenutí jeho nemělo účinku.

Krňák ani teď neuposlechl, vyskočil, třel si rukou nos, škubal hlavou, ano počal natahovat moldánky.

„Co pak se ti stalo?" ptal se učitel přistupuje blíže.

„Něco mi tam vletělo," fňukal hoch.

„Kam?"

„Do nosu. Jejej! jé!" počal Krňák už křičeti, pořád si nos tiskna a drhna.

Učitel vzal ho před lavice, starostlivě ho ohledal, pokusil se pomoci jemu, ale nadarmo. Krňákovi nabíhal nos, zmocňovala se ho vždy větší úzkost, chvilkami už vyrážel zvuky, jako by ho bral na rohy.

„Běž do zámku — k panu doktorovi," poručil učitel své dceři, sedící na kraji druhé lavice, „pověz mu — a že prosím, aby hned přišel!"

Pepička odkvapila. Za několik minut byl tu pan doktor, položil si Krňáka na znak a drobným jakýmsi nástrojem vytáhl mu z nosu zrnko hrachu.

Když odešel, Krňák se zase upokojoval; za to však počalo vyšetřování, kdo nehodu jeho a celou tu výtržnost ve škole zavinil. Bylo zjištěno, že zrnko hrachu prve padlo před Krňáka na lavici, odrazilo se od prkna a zvláštní náhodou vletělo mu zrovna do nosu.

„Kdo házel hrachem?“ byla první otázka. Nikdo neodpovídal; ti, kteří to věděli, nechtěli vinníka prozraditi. Bylo tedy třeba jinak věci jíti na kloub.

„Kdo má u sebe hrách?“ ptal se učitel.

Josef se hlásil.

„Ty?!“ divil se učitel. „A házel jsi jím?“

„Neházel,“ zapíral Josef.

„Pojď ven. Ukaž hrách!“

Josef vylezl z lavice a otevřel svou plátěnou tašku. Naděje, že by vyvázl, docela ho opouštěla. Učitel se mu v hrachu mimo nadání dlouho hrabal.

„Pojď sem, Pešoute,“ vyvolal potom jiného žáka. „Prohledni dobře ten hrách. Jakou má barvu?“

„Zelenou,“ odpověděl Pešout.

„Je tam i nějaké bílé zrnko?“

Pešout chvilku hledal. „Žádné,“ řekl potom.

„Ale tohle, které měl Krňák v nose, je bílé,“ ukazoval učitel. „Z toho následuje, že nepochází z Vlčkovy tašky.“

Na síni povstal hluk — bylo poledne, první třída se už rojila ven, muselo býti skončeno i v naší. Pan učitel upokojil své soudcovské svědomí, Krňák už neměl bolesti, strach ho pominul, nos mu oplaskl, — a Josef ušel trestu i následkům jeho šťastnou náhodou. V polední přestávce prohlíželi sobě kamarádi hrách jeho a nemohli se vynadiviti, že z celé zásoby jeho zrovna to jediné osudné zrnko bylo výminkou bílé.

Josef tedy přestal býti školákem, a já jsem přišel do druhé třídy. Zdědil jsem po něm zase potřebné knihy, jmenovitě „druhý díl,“ jehož přede mnou užíval snad celý půltucet mých starších bratrův a sester. Měl už hodně žluté a ohmatané listy, desky měly na rozích už dosti nepravidelnou formu; uvnitř byly na nich poznámky z rozličných rukou pocházející: „Kdo tu knihu ukradne, tomu ruka upadne,“ a podobné.

Že je kniha hodně stará, bylo nepochybno; že je také trochu zastaralá, dověděl jsem se při zvláštní příležitosti — kdysi na počátku roku 1849.

Čtli jsme ve škole za jasného zimního dne. Venku byl mráz, ale slunko se smálo do oken, a v panské stodole přes cestu nepřestávala rychlá a veselá píseň osmera cepů. Hlasy čtoucích žákův a žaček byly proti tomuto hudebnímu průvodu jaksi slabé a mdlé: odříkávaly historii o synech Jakubových, jak bratra svého Josefa ošemetně do otroctví prodali, oděv jeho do zvířecí krve namočili a otci namluvili, že jest mrtev. Otec plakal a naříkal: „Lítá zvěř sežrala mi Josefa!“ — a pan učitel dal na jiného žáka. Ten nejsa právě pozoren nevěděl, kde to je, musel si sednouti a dostal zlé znamení.

Po chvilce opakovalo se to s jiným: pan učitel počal svou nespokojenost důtklivěji projevovati.

Mne osud egyptského Josefa velice poutal, byl jsem celým duchem při něm. Když potom pan učitel, stoje stranou u lavic, dal i na mne, počal jsem hlasitě čísti, jako když bičem mrská. Ale učitel mi hned při prvních slovech vpadl do řeči.

„Ajaj, hleďme,“ řekl káravě, „také ty dnes nedáváš pozor?“

Zarazil jsem se, jako by do mne střelil.

„Také ty nevíš, kde to je?“ dokládal učitel.

Potřásl jsem hlavou.

„Vím,“ bylo vše, co jsem na svou obranu pronesl.

„Jak pak víš,“ namítal ostře učitel, ťukaje prstem do otevřené knihy, kterou držel, „jak pak víš, když čteš docela jinou sadu?“ Tehdy jsme říkali *sada*, slovo *věta* poznal jsem až po letech. „Sedni si, dostaneš také jednou zlé znamení! — Bubeníková Aloisie, čti dál.“

Bubeníková spustila, já však neslyšel, co ona a potom jiní dále čtli o příbězích Josefa a jeho bratří. Byl jsem veřejně zahanben, dostal jsem zlé znamení, a to zcela nevinně! Uši mi zalehly, hrdlo se mi sevřelo, do očí mi vstoupily slze — a potom počaly se mi po tváři hrnouti tak silným proudem, že jsem je nestačil rukou i rukávem stírati.

„Co to vyvádíš?“ promluvil ke mně po chvíli učitel. „Prve jsi nebyl pozorný —“

„Byl!“ vybuchl jsem plačky.

„Cože?“ zvolal učitel. „Snad se ti naposledy nestala křivda?“

„Stala.“

Učitel se rozhněval.

„Kdo je vinen, ty nebo já?“ rozkřikl se.

„Já ne.“

„Pojď sem. Abys věděl, že žák, když byl potrestán, nesmí být vzdorovitý a zarputilý, dostaneš na pamětnou!“

Chvěje se hněvem dal mi učitel metlou dvě na ruce. Teď bylo teprv zle. Když jsem se vrátil na své místo do lavice, připadal jsem si jako červ do prachu zašlapaný — hanbou, lítostí, nezaslouženým ponížením mohlo se mi srdce utrhnout. Hlasitě jsem vzlykal, nijak jsem se nemohl ustanovit; zdálo se mi, že mě stihla taková pohroma, která už nemůže ničím býti napravena.

Od krejčovského tovaryše, který do nedávna býval ve Vídni, potom k nám do vsi přišel k jakýmsi příbuzným, nosil se po městsku, podpisoval se Schauba, ale obecně byl nazýván Kuliš, mnohé čtverácké kousky prováděl a mužskou chasu rozličnými novými písničkami, jmenovitě též rozpustilými častovával, — od toho slyšel jsem také první světský truchlozpěv, který jsem si zapamatoval v této způsobě:

Proč's mě, Bože, na svět stvořil,
ode všech jsem opuštěn —
kéž bych se byl nenarodil,
z lidské matky nepošel!

Teď mi tato slova nepřestávala hučeti v hlavě, jako by zrovna o mně platila, — pokládal jsem se za nejnešťastnějšího tvora pod sluncem, zdálo se mi, že to nemohu přežiti.

Bolest má stala se ještě prudší a palčivější, když vstoupil do třídy velebný pán Růžička, přicházeje učit náboženství. Odloživ plášť rozhledl se po lavicích a utkvěl očima na mně.

„Co pak je tobě?“ ptal se s podivením.

Povstal jsem, ale nemohl jsem slova pronesti, lítost mě znova přemáhala.

„Byl potrestán,“ odpovídal za mne učitel, „předně, že při čtení nedával pozor —“

Odpíral jsem jen posunkem, ale učitelova trpělivost už nadobro praskla.

„Chce se ti většího trestu?“ pohrozil mi.

„Dával jsem pozor,“ vypravil jsem ze sebe na obranu své utištěné nevinnosti, slzami se zalévaje.

„To je opovážlivost!“ zvolal učitel a uhodil obrácenou rukou na lavici.

„Tatínku,“ ozvala se v tom tiše jeho dcera, před níž právě stál. Ve svém rozhorlení jí neslyšel. Dotkla se jeho ruky. „Tatínku,“ opakovala.

Podíval se na ni přísným pohledem, nechápaje, proč se nyní ozývá.

„On prve věděl, kde to je,“ pravila Pepička pořád tiše, ale poněvadž v tu chvíli celá škola tajila dech, bylo hlas její dobře slyšeti.

Otec na ni vyvalil oči: „Co to mluvíš?!“

„Že věděl, Josefinko?“ ptal se velebný pán.

„Věděl,“ povídala mírným, chlácholivým hlasem Pepička, „ale má starou knihu, v té je to trochu jináč.“

„Dej sem svou knihu,“ vyzval mě velebný pán. „Kde to bylo?“

Srovnali osudné místo v mé knize s knihou pana učitele a shledali, že Josefinka měla pravdu.

„Stal se omyl,“ promluvil pan učitel po delší přestávce ke všemu žactvu, „a teď se vysvětlil —“

„Taková maličkost,“ usmál se dobrotivě velebný pán, vraceje mi knihu, „kdo pak bude proto plakat!“

„Všecko se spraví,“ dokládal pan učitel, — „to zlé znamení proměníme v dobré — a na všecko ostatní zapomeneme.“

Má nevinnost vyšla na jevo, má čest byla zachráněna, dostalo se mi veřejného zadostučinění, všichni se na mne ohlíželi, — cítil jsem v prsou již jen radost, když jsem si s očí a tváří stíral poslední slze.

S panem učitelem měli jsme se zas rádi jako jindy. Slovo jeho: „Na všecko zapomeneme“ vyplnilo se u mne mnohem dřív než u něho. On velmi dlouho na ten výstup nezapomínal. Minula léta, já jsem byl v Praze a měl jsem již pověst výborného študenta — a starý pan učitel v Kácovské škole svým drobným posluchačům oznamoval: „Měl jsem tu žáka, kterého jsem jen jednou potrestal, a pak jsem ho ještě musel odprosit.“

Takový to byl spravedlivý muž.

XVIII.

Udeřily tuhé mrazy, celá řeka silně zamrzla, led na ní jen zvonil. V takové době bylo klouzání naše vášeň, nemohli jsme se ho nabažiti. Abychom ho více užili a příliš se neopozdili, vraceli jsme se někdy ze školy domů ne přes Zliv, nýbrž stále po řece, okolo pustého hradu, pod Soušické skály, až na „potůčka."

Při tom vzaly náhlou a velikou ujmu dvě věci: předně naše podešve (o želízkách nebo bruslích neměli jsme tehdy ještě ani potuchy) a za druhé náš dobrý poměr k Soušickým spolužákům. Jak se stalo, tak se stalo, octli jsme se s nimi na ledě v různici, z které zrodily se půtky a potom stálé záští. Snad k tomu přispěla ta okolnost, že naše nepřátelství s Polipeskými před tím už delší dobu sotva již pod popelem doutnalo — a bez patálií žíti jsme přece nemohli.

V novém záští zůstal na naší straně prvním kohoutem Josef Zelenkův, na straně Soušických největší bojovností vynikal spolužák, jenž měl pyšné jmeno Vladyka, ale tím byl nazýván jen ve škole, jinak stul všeobecně „hadrníček," poněvadž otec jeho v bližším i dalším okolí chodil po hadrech pro Kácovskou papírnu.

Válečné štěstí bylo vrtkavé. Když přálo více nám, Soušičtí dovedli na své domácí půdě nabrati posil, také mimoškolských, a my jsme netoliko museli vzíti do zaječích, nýbrž také vůbec nechati cesty domů po řece, blízko k Soušicům vedoucí, nechtělili jsme býti těžce na hlavu poraženi. Co nám Soušičtí půjčili blíže své vesnice, to jsme jim potom pod Kácovskými skalami vrchovatě oplatili, načež jsme se spokojeni ubírali domů přes Zliv.

Bylo to právě před jakýmisi krátkými prázdninami, nejspíš hromnicemi. Když jsme po nich přišli do školy, shledali jsme novou věc, které si v tak okoukané místnosti každý hned všiml: na tabuli k tomu určené byl nový „předpis;" na prvních dvou řádcích jeho, latinkou psaných, stálo:

Aj, Čechové, co děláte?
Písně máte, nezpíváte!

Bylo mi nápadno, že předpis tentokrát byl psán rukou starého pana učitele, kdežto jej po tu dobu vždy byl psával pan „mládenec." Písmo bylo tentokrát jaksi zvláštní: stojatější, kulatější a kratší, a mně se také zvlášť líbilo. Neobyčejný připadal mi též obsah prvních dvou řádků, lišil se od obvyklých mravních naučení, bylo v něm napomenutí zcela neočekávané, důtklivé, vážné, káravé i povzbuzující zároveň. I na jiné účinkoval podobným spůsobem, byl ten den mnohokrát v třídě nahlas opakován, a když odpoledne došlo na krasopsaní, všichni se do něho pouštěli se zvláštní chutí, ačkoliv nebylo pěkné světlo, ježto se venku chumelil sníh.

Když jsme se po vyučování vysypali ze školy, bylo už po chumelici. Vrhli jsme se ovšem na řeku, a za několik minut byly klouzačky zas vyčištěny a vyleštěny jako zrcadlo.

Utvořilo se několikero skupin: nejblíž u břehu drželi se Kácovští, pak jsme se proháněli my se Zlivskými, kousek od nás Soušičtí. O těch

jsme Zlivským znova s textem povídali, že ondyno dostali co proto, že mají asi hrozný vztek a že jistě pomýšlejí na pomstu.

V tom Gusta Šťastných, stanuv rozkročen na nizoučkém nábřeží, zahoukal na celou se sklouzající společnost:

Aj, Čechové, co děláte?
Písně máte, nezpíváte!

„Pepíku," zavolal Štěpán Nevšímalův na mého bratrance, „slyšíš Gustu, co chce? Snad mu ňákou můžeš zazpívat?"

„Jakou?" ptal se Pepík.

„O Kácovské gardě ne," odtušil Štěpán, „za to bys mohl zas dostat na ruce."

Pepík se postavil jako šňůra.

„Gusto," křikl, „byl jsi někdy v hm-hm-hm?"

„Co je to?" ptal se Gusta.

„Ale takové městečko — mají tam taky gardu, a o té je písnička. Chceš ji slyšet?"

„Proč pak ne."

Pepík spustil:

Ta hm-hm-hm garda,
jenom co je pravda —
bumbilírum lárum,
ona mašíruje —

„Zelenko!" hleděl jej Gusta překřičeti. „Byl jsi někdy na posvícení?"

„No snad," překl posměšně Pepík.

„A kde?"

„Ku příkladu ve Zlivi, v Kácovci, v Dalkovicích —"

„A viděl jsi tam ňákého sedláka? I o tom je písnička — chceš ji slyšet?"

Nečekaje na odpověď Gusta zpíval:

Když šel sedlák z posvícení,
kolomastí smrděl,
selka šla si na něj svítit —

„Spálila mu krrramflek!" zpíval Pepík stejnou notou zároveň s Gustou, — teď hleděl on jeho překřičeti, ale nic naplat: nebylo lze zapírati, že tentokrát je překonán a poražen. Po Gustovu sólu Kácovští hoši písničku o sedlákovi spustili sborem, a Pepíkovi hlučně se rouhala i dvě tři domácí děvčata, která sem také zábavou na ledě byla přivábena.

Zrovna to snad Pepíka nejvíc dopálilo. Dlouho se nerozmýšleje počal do Kácovské skupiny metati sněhové koule; první „plezuru" dostala snad Aloisie Bubeníková, zrovna mezi oči, tak že zakvičela, jako když pískne na klarinet.

Všichni soudruzi Gustovi chápali se sněhu, my jsme také nemohli Pepíka opustit; než by napočítal deset, bylo z obou stran bojováno s velikým zápalem a povykem.

Stoje za Pepíkem vidím najednou „hadrníčka," jak mezi nás ze zadu vrazil a rozpřáhnuv se pořádným smrazkem po Pepíkovi mrštil.

Užil naší šrůtky s Kácovskými k takovému zrádnému úkladu; Pepíka sem tam poskakujícího trefil na štěstí jen mezi lopatky, ne do hlavy, jinak ho snad mohl až omráčit.

Pepík obrátiv se mžikem všecko pochopil a skokem vrhl se na zákeřného protivníka. Bojiště se rychle proměnilo; místo žertu a hry nastal tuhý zápas. Kácovští, nenadálým obratem překvapeni, stali se pouhými diváky, podobně i Zlivští a Polipeští; za to se z Pepíkova a hadrníčkova souboje za několik okamžiků vyvinula nová bitva mezi Střechovem a Soušicemi. Stala se tím zuřivější, když se rozkřiklo, že hadrníček drží v ruce kudlu; tu začala kypěti krev i v Zlivských a Polipeských, hrnuli se mezi nás, pozdvižené ruce houstly, křik vzrůstal.

Náhle zavřeštěla i polnice, — zkrátka, ale prudce — po prvé, po druhé, po třetí: trára tatata!

„Pan učitel!" volali na nás Kácovští. „Pan učitel, slyšíte? To se vám špatně vyplatí!"

Všecky zraky obrátily se vzhůru ke škole. Nahoře bylo v ní jedno okno otevřeno, a v něm stál pan učitel, v levici drže lesklou troubu, pravici hrozivě nad hlavu zdvíhaje.

Žádný kouzelník nebyl by nás mohl rychleji a dokonaleji zkrotiti; hezky rychle a zticha rozptýlili jsme se na rozličné strany.

Druhého dne nastal ve škole přísný soud.

„Kdo byl všeho původce?" vyšetřoval nejprve pan učitel.

Z hochů, jak účastníků tak diváků včerejší patálie, nikdo se neozýval. Pan učitel zostřil hlas — a tu povstala Bubeníková.

„Zelenka Josef začal," pravila, „mě taky uhodil koulí do obličeje."

„Tys tam také byla?" obrátil se k ní nevrle učitel. „Co jsi tam měla na práci? Mámeli uličníky, nemusíme míti také uličnice!"

„Pane učiteli," hlásil se Štěpán Nevšímal, „Zelenka začal jen házet koule, a to byl jen špás. Pranici začal Soušický Vladyka."

Brzy bylo patrno, že Pepíkovi a hadrníčkovi není pomoci, že neujdou trestu.

„Povězte," vyzýval je učitel, „kdo je s vámi ještě vinen?"

Hadrníček vyslovil mé jmeno. Ve mně zle hrklo; pan učitel se zasmušil.

„Co dělal?" pronesl novou otázku.

„Taky se pral," tvrdil hadrníček.

„Je to pravda?" obrátil se učitel ke mně.

„Není," bránil jsem se. „Jen jsem Vladyku chytil za ruku, když jsem viděl, že se na bratránka žene s kudlou."

„Cože — s kudlou?" zvolal učitel. „Měl jsi v ruce kudlu, Vladyko?"

Hadrníček mlčel.

„Ty nešťastný člověče, chtěl jsi dokonce i někoho pobodat?!"

„Nechtěl," ujišťoval horlivě hadrníček. „Kudlu měl jsem v hrsti zavřenou."

„I to je věc tuze nepravá a trestu hodná!" okřikl jej učitel. „Teď mluv ty, Zelenko. Také tě pardus nemine — řekni teda podle pravdy, zdali se i Vlček pral čili nic?"

„Nepral, pane učiteli!" odpověděl Pepík určitě a pevně.

Učitel se tím spokojil a ukončil výslech. Já byl z obžaloby propuštěn, ačkoli mé svědomí nebylo tak čisto, jako před několika nedělemi, když jsem dostal dvě na ruce. Inu, spravedlnost bloudívá. Pepík a hadrníček museli se položiti přes lavici. Při exekucích, jako na nich metlou vykonána, bývalo ve škole obyčejně trochu pláče, ale oni při ní ani nedutli.

„Mohl mě šlohat, jak dlouho chtěl," chlubil se nám v poledne hadrníček, „nic mě to nebolelo — však jsem se tam už napřed hezky podložil."

„Čím?" ptali se někteří posluchači. „Hadry?"

„A ještě čepicí."

„Koukejte se na kluky," podotkla k tomu Aloisie Bubeníková. „Potom nemají vyvádět darémnosti!"

Pepík jí odpověděl písničkou:

Aloisie
blechy bije
pod stolem
sochorem!

„Rozpustilci!" durdila se — ale ani nepohrozila, že to bude žalovat; však jí prve pan učitel dal tuze malou audienci. Také si nepochybně o spravedlnosti myslila svůj díl.

XIX.

Jaro toho roku přineslo do naší domácnosti některé neobyčejné změny.

Nejprve dostala sestra Marjánka dukáty na krk; bylo jich patero, prostřední byl veliký jako moje dlaň, všecky měly po ozdobném oušku a jen hořely. Marjánka nosila je ovšem jen do kostela; rozuměl jsem, že jsou znamením zvláštní důstojnosti, k níž sestra postoupila a jež ve mně budila jakousi tajnou úctu.

Potom naši k starému Plosákovi vzali, nevím odkud, nového psa. Přinesl si k nám jmeno Šverín, byl zcela jiný než Plosák, nízký, vůbec neveliký, černý, huňatý, takto ale čiperný, hbitý, horlivý a veselý. Plosák ho z počátku neviděl rád, ale Šverín nepřestával ho obskakovat a k němu se lichotit, až si získal jeho přízeň. Ovšem, když zkoušel také si s ním pohrávat, šedivec na to nepřistoupil; zůstával vážný, bujnému dovádění mladého se leda shovívavě pousmál.

Kdysi povstal v obci poplach z té příčiny, že se tam vyskytl cizí pes a vzniklo domnění, že je pominulý. Když se počal kousati s domácími, sběhli se lidé a usmrtili jej. Náš Plosák byl z těch psů, kteří se s ním setkali a utkali; nebylo na něm viděti nijakého poranění, ale po několika dnech pozorovali na něm naši známky, které budily vážnou obavu. Aby se předešlo větší nehodě a snad neštěstí, byl v rodinné radě nad ubohým Plosákem vynesen ortel, že musí zahynout.

Já jsem se hodil teprve k tomu, když Francek stál již s ručnicí v zahradních dvířkách; všichni naši byli na dvoře, aby se rozloučili

s Plosákem, který tu tak dlouho hlídával ve dne i v noci, v létě i v zimě, často za nejhorších nečasů. Jeden přes druhého hlasitě ho litoval, Marjánka měla slzičku v oku.

„Plosáku, pojď sem," zvolal Francek.

Pes, jindy tak poslušný a ochotný, teď sotva k němu obrátil hlavu, za to rychle přiskočil Šverín.

„Ten by nám překážel," řekl Francek, „Josefe, zavolej ho do stodoly a zavři ho tam. A ty, Venco, vylákej Plosáka na zahradu."

Oba jsme poslechli. Starý pes octl se konečně za stodolou, ale zůstával schlíplý, plachý, nedůvěřivý.

„Tuší, chudák, že mu nechystáme nic dobrého," pravil Francek. „Ty neničko jdi do zadu, za mne, já střelím."

„Což to musí být?" ptal jsem se, čině dle jeho slova, ale při tom nabíraje k pláči.

„Musí," odtušil. „Jdi radší až za zeď. Plosáku!"

Pes na něj upřel suché, kalné oči. Bouchla rána. Plosák se všecek otřásl a klesl nejprv na zadní nohy. Ještě jednou se na nás podíval — zdálo se mi, že pohled jeho praví: „Jací jste to lidé? Tohle mi děláte? Tak se mi odměňujete za všecku mou příchylnost a věrnost, za všecky služby, které jsem vám konal po tak dlouhá léta? Že máte to svědomí!"

Pak položil i hlavu na zem. V stodole počal žalostně výti Šverín, já venku před vraty.

Ano, oplakal jsem Plosáka, a denně vzpomínal jsem na něj s bolestí, až mé srdce náhle opanoval nový, mocný cit — láska a touha tak prudká, jaké jest vůbec schopen člověk, když mu jde na desátý rok.

Táhla mě do nejbližšího sousedství, k statku Vodolanovu. Ten leže trochu níželi měl na naší straně kolnu, jejížto střecha u nás pod velikou hruškou sahala skoro až k zemi. Jsa kdysi zase s Aničkou sám doma, vlezl jsem náhodou pod svislé došky té střechy a našel jsem pod nimi díru, že jsem mohl do kolny prostrčit hlavu. Věděl jsem, že v kolně často pracuje starý Hušálek, výminkář na statku Vodolanově, slýchal jsem ho tam tlouci, sekati a řezati, ale nikdy jsem dovnitř nepřišel ani nenahledl. Tím, co jsem tam nyní spatřil, byl jsem velice překvapen.

Kolna byla plna dříví, větším dílem už zpracovaného; byla tu hojná zásoba potřeb k domácímu a polnímu nářadí: nápravy, voje, loukotě, líšně, klanice, kleče, brány, podávky, lopaty atd. — vše nové, čisté, úhledné, jako by to bylo děláno spíše pro parádu než pro potřebu.

Hušálek byl člověk malé postavy, letitý, ale zdravý a čilý, při tom mírný, tichý a dobrácký; z celé vesnice snad už jediný se nosil po starodávnu. Nikdy jsem neslyšel, že by pracoval jako řemeslník pro lidi, ba netušil jsem ani, že by byl tak dovedný.

Nevěděl jsem, nač dříve pohlednouti, těkal jsem očima s předmětu na předmět, až jsem blízko pod sebou spatřil žebřinu — celou, ale maličkou, hezounkou zrovna jako z cukru. A kousek dále na jiných věcech ležela druhá, na vlas podobná, a dole na zemi stál spodek

vozíku s nápravami a kolesy. Celý vozík dohromady nebyl by větši, než aby v něm bylo možno voziti sedící děcko — ale jaká to vše byla krása! Jakživ jsem neviděl nic tak roztomilého a půvabného — srdce se mi na to třáslo.

Anička mě zatahala za kalhoty.

„Kam to lezeš?“ povídala. „Ovce jdou ze stáda.“

Bylo třeba jíti za povinností. Hleděl jsem si svých úkolův, ale myšlenky mé byly pořád v Hušálkově kolně. Neřekl jsem nic ani před Aničkou ani před druhými: ale kdykoli jsem to nepozorován mohl učiniti, zaběhl jsem na to jisté místo k doškové střeše a pokochal jsem se pohledem na to umělecké dílo.

Za obdivem a nadšením se dostavila žádost.

„Bože,“ pomyslil jsem si, „kdy bych já měl takový vozík!“

Nejdřív jsem to pokládal za holou nemožnost, ale když má láska rostla v náruživost a touha stávala se téměř chorobou, zdálo se mi, že bez milovaného předmětu nemohu býti. Vzniklo ve mně pevné předsevzetí: „Udělám si zrovna takový!“ Když se mi ho tolik chtělo, musel jsem překonati všecky obtíže a všeho dokázati.

Sháněl jsem vhodné dříví, pilně jsem ve volných chvilkách řezal pilkou, osnákem a kudlou, vrtal nebozízkem, dlabal dlátem — a měl jsem pořád ovázané prsty, všelijak raněné. Do sousedovy kolny jsem čím dále tím častěji nahlížel.

Když jsem tam zas jednou hlavu strčil, kdo se tam otáčel jako starý Hušálek. Měl na sobě jen vestu a koženky po kolena, v ústech držel krátkou dřevěnku. Pohledl hned na místo, kde to zašustělo, a uviděl mou tvář. Notně jsem se zapálil, neboť jsem přece jen dělal nenáležitou věc.

„Co tu děláš?“ obrátil se ke mně staroch.

Nevěděl jsem honem, co říci. Hušálek také nebyl nijak dychtiv mé odpovědi, nečekal na ni, hleděl si zase svého. Mně napadla nová myšlenka.

„Prosím vás, strejčku —“ počal jsem nesměle, hned však jsem zase uvázl.

„Co bys rád?“

„Vy tuhle máte takový hezký vozejček —“

„Kde? Á tak. Teda se ti líbí?“

„Já bych si taky rád takový udělal —“

„Sám? Umíš?“

„Chci se naučit.“

„Líbila by se ti taková práce?“

„Moc by se mi líbila.“

Hušálek to patrně rád slyšel.

„No vida,“ řekl, přestrčiv dřevěnku do druhého koutku. „Kdy bys byl náš, naučil bych tě.“

V tu chvíli jsem si skoro přál, abych byl jejich.

„Pro koho je ten váš vozejček?“ vyzvídal jsem.

„A pro nikoho,“ odtušil staroch, „jen tak jsem ho udělal, ze zalíbení, jako tyhle druhé věci.“

„Prosím vás, nemohl byste mi půjčit jednu tu žebřinku?“

„K čemu?“

„Já bych si svou dělal podle ní.“

„Ale třeba obě ti půjčím,“ usmál se Hušálek.

Jak řekl tak učinil. Když jsem obě žebřinky měl v rukou, byl jsem radostí zrovna opit. Jako veliký poklad nesměly býti lidem na očích, musely zůstávati v tajnosti. Běžel jsem s nimi do naší stodoly a tam jsem je ukryl pod slamou; dívati se na ně nebo podle nich pracovati chtěl jsem jen tehdy, když by mne nikdo překvapiti nemohl.

Avšak tajemství mé netrvalo dlouho. V ten den před sv. Filipem a Jakubem dala mi matka časně ráno džbán svěcené vody a slaměný věchet a poslala mě do polí, kde rostly naše žita, ječmeny a pšenice, abych po mezích do kola obcházeje kropil obilí, které tím spůsobem mělo býti pojištěno proti kouzlům a jiným škodlivým mocem. Vrátiv se po několika hodinách domů našel jsem matku a Marjánku na mlatě, anyť právě s podivením prohlížejí mé žebřinky, na které byly přišly, poklízejíce v stodole.

„Kdo to sem schoval?“ jala se mne matka vyslýchati.

„Ty ne?“ dokládala Marjánka, když jsem v náhlých nesnázích mlčel.

„Já,“ musel jsem se přiznati.

„Čí je to?“ ptala se matka.

„Strejčka Hušálka.“

„Kde to měl strejček Hušálek?“

„Ve své kolně.“

„A jak ty jsi se k tomu dostal?“

„Viděl jsem to tam —“

„Viděl, viděl! A jak to přišlo sem?“

„On mi to půjčil.“

„*Půjčil?*“ ptala se s přísným důrazem matka.

„Mluv pravdu, chlapče,“ napomínala mě Marjánka. „Ví strejček Hušálek, kde to teď je?“

„To jsem mu nepověděl.“

„Ví, že je to u tebe?“ ozvala se opět matka.

„Sám mi to půjčoval.“

„Říkal jsi mu o to?“

„Říkal.“

„Proč?“

„Chtěl jsem si taky udělat takový vozejček.“

„Mám se na to strejčka Hušálka zeptat?“ zkoumala mě ještě Marjánka.

„No zeptej.“

„Všecko jsi obchodil?“ obracela matka řeč jinam.

„Všecko.“

„Jdi se najíst.“

Rozuměl jsem, že vzniklo podezření, zdali jsem se snad neprohřešil proti sedmému přikázání a věc Hušálkovu sobě nenáležitým spůsobem přivlastniti nechtěl. Nu, ať se ho ptají, může na mne nejvýš pověděti, že jsem strkal hlavu do jeho kolny, horšího nic.

Ale starost mi to dělalo přece. Žebřinky se poděly nevím kam, a po celý den ani matka ani sestra ani kdo jiný o celém případu se

nezmínil. Co z toho všeho pojde? Když jsem se večer pozdalečí díval, jak chasa v polích ohnivými košťaty a víchy honí čarodějnice, měl jsem z toho jen poloviční potěšení.

Asi dva dni potom, přicházeje domů ze školy, spatřil jsem Hušálka na sousedovic zahrádce vedle kolny jeho. Když jsem ho pozdravil, on poděkovav kývl na mne hlavou.

„Jářku, hochu,“ řekl svým volným způsobem, „na slovíčko.“

Než jsem přistoupil k tarasu, kde náš pozemek končil, Hušálek zašel do kolny; ale hned se zase vrátil, táhna za voj — jaké překvapení! — předmět mé lásky a touhy, ten krásný vozíček, už dohromady složený a dokonale zřízený.

„Už je to hotovo,“ povídal stanuv u zdi a bafaje ze své dřevěnky. „Jak se ti teď líbí?“

„Je to radost . . .“ pochvaloval jsem nemoha od vozíčku oči odtrhnouti.

„Tak bys ho, trvám, ještě hned tak nesvedl?“

„Kdež pak — nikdy!“

„Tu ho máš,“ řekl staroch, uchopil vozík oběma rukama a postavil ho nahoru vedle mne.

Vyvalil jsem na něj oči.

„Vy, strejčku —“ koktal jsem — „vy mi ho chcete půjčit — celý?“

„Je tvůj,“ řekl staroch.

Žasl jsem, nevěřil jsem svému sluchu.

„Nejsi rád?“

„To není možná . . .“ zašeptal jsem.

„Jen si ho vezmi.“

„Vy jen tak špásem . . .“

„Ne, opravdu.“

„Můj Bože, strejčku — jak pak můj? Zač?“

„Už je všechno spraveno.“

Hleděl jsem pořád jako nevěřící Tomáš.

„Nebo ho nechceš?“ ptal se Hušálek.

„Kdy by to bylo možná —“

„Snad ti nelžu? Jdi s vozíkem k matce a zeptej se jí.“

Obrátil se a odcházel.

„Strejčku, jak bych se vám odsloužil — aby vás Pánbůh pozdravil, že jste tak hodný —“

„Dejž to Pánbůh,“ odtušil staroch a zmizel v kolně.

Tak rádo bylo by mé srdce zaplesalo nad klenotem, po kterém jsem tolik toužil a který jsem měl nyní v rukou — ale pořád jsem si netroufal. Táhl jsem vozík domů, ale hrubě jsem se nenadál šťastného konce. S matkou setkal jsem se u síně.

„S čím pak ty to přicházíš?“ všimla si hned vozíku.

Hleděl jsem jí z tváře uhodnouti, jak smýšlí.

„Čí pak je ten hezký vozejček?“

„Strejček Hušálek mi ho zrovna dal —“

„Dal?“ divila se matka.

„Abych s ním šel k vám —“

„Snad ho má na prodej? Kdo ví, co by za něj chtěl! A co bych já s ním dělala? Jen mu ho zas pěkně vrať!“

„Hned? . . .“

„Jaké pak odklady!“

Mně vstoupily slze do očí.

„Naposledy jsi mu o něj říkal?“ ptala se matka.

„Ne — on sám — že prej — abych se vás zeptal —“

„Aha, ty bys rád ten vozejček měl?“

Ani jsem se neodvážil posvědčit, jen jsem si utřel oči.

„Co pak bysi s ním dělal? No, mluv přeci.“

„Těšil bych se jím . . .“

„To by bylo trochu málo, může se na něm leccos vozit —“

„Vozil bych . . .“

„Zvlášť neničko, když budeme stavět nové stavení. Musíš pomáhat, bude to taky pro tebe, vždyť tu máš být jednou sedlákem. Ale ty bys nejradši jen ležel v knihách, viď?“

„Budu pomáhat . . .“

„Teda si ten vozejk nech.“

Náhlá blaženost rozlila se mi po útrobách.

„Ale sekání a řezání a vrtání musíš pominout, ať nemáš pořád ruce samý bolák.“

„Arciže — když mám tenhle vozejk!“

Sedl jsem k němu na bobek a teprva jsem si jej s nekalenou rozkoší prohlížel část za částí.

„No,“ ozvala se ještě matka, „ani za něj ruku nepolíbíš?“

Vyskočil jsem, abych své pochybení honem napravil.

„Taky tatínkovi musíš poděkovat.“

XX.

Že budeme stavěti nové stavení, byla největší novina toho roku. Co jsem já pamatoval, měli jsme už maštale, chlívy a stodolu zděné; nyní mělo dojíti tak na starou dřevěnou světnici s přístěnkem.

O podrobnostech nastávajícího díla jsme my nejmladší děti málo zvěděly; i byl jsem velice překvapen, když jsme kdysi po ránu s Josefem přihnali z pastvy a spatřili, že přední část našeho domu již bourají: došková střecha a skoro všecky krovy již zmizely, po odkryté půdě se procházeli tesaři.

Ještě mnohem více než mne dojalo to Josefa — počal plakati.

„Co pak tě bolí?“ ptala se ho matka na dvoře.

„Ještě jsme tam dnes spali!“ ukazoval Josef hlavou na půdu.

„Je ti líto starého stavení?“

„Nic jste neřekli, že dnes už začnou —“

„Nemohlo to, holenku, už jináč být.“

Josef zaštkal ještě bolestněji, rozběhl se do stavení a za chvilku se ukázal na půdě.

„To vy jste udělali?“ ptal se tesařského mistra.

„Žeť my,“ dostal v odpověď.

„Taky došky jste strhávali?"

„Kdož jiný?"

„Něco jste museli najít!"

„Našli jsme sílu prachu a pavučin, trochu vosích hnízd, pár netopýrů —"

„Tady, za jedním krovem, asi v tomhle místě —"

„Tady za krovem jsme, myslím, našli křížek ze svěcených kočiček — snad jsi s nimi sám byl v kostele o květné neděli —"

Josef vpadl mistrovi do řeči s netrpělivostí mučeného člověka: „Nad tím křížkem bylo pod doškem ještě něco —"

„Aha," vzpomněl si mistr, ochotně a dobrácky se tváře, „pod doškem byl schován ptáček. Jak jsem došek odhrnul —"

„Vy sám?"

„— no já — ptáček frnk! letěl pryč."

Nebyl to ptáček —" fňukal Josef.

„Jak pak ne? Frnk! letěl — ale když jsem mu na ocásek nasypal špetku soli, dal se chytit. Tuhle je."

Mistr vytáhl z kapsy malý sáček a pozdvihl jej do výšky.

„Má hezký hlas," dokládal cinkaje měděnými penězi, které byly v sáčku.

Josefovu uslzenou tvář ozářil náhlý úsměv.

„Tu máš," končil mistr hru, podávaje Josefovi jeho poklad, „ale někdy dáš na pivo."

Jak se mistr jmenoval, zůstalo mi vůbec nepovědomo, neboť byl přespolní. a lidé mluvíce o něm říkali mu vůbec jen tesárek. Název ten dokonce nepocházel od toho, že by mistr byl drobný člověk, naopak, ve své hnědé kožené zástěře vypadal jako obr a měl pověst velikého siláka. V ústech nosíval žvanec tabáku, málo mluvil, zřídka se zasmál, ale rád provedl něco veselého. Kdysi chtěl si ho dobírati krejčovský tovaryš, o kterém výše byla zmínka.

„Jdi pryč," řekl mu tesárek, „nebo zafofruju svou zástěrou, a poletíš jako pleva až do té své Vídně!"

Když byl starý dům se zemí srovnán, odešli tesaři na dvůr i za humna robit nové trámy, krovy a čeho vůbec od nich bylo třeba. Na staveniště nastoupili zedníci, dílem domácí, dílem přespolní, také z vesnic dosti dalekých. Byly položeny nové základy, potom se zdi ponenáhlu zdvíhaly od země. Řemeslníci a nádenníci se u nás jen hemžili, přijížděly a odjížděly vozy s dřívím a kamením, s cihlami a s vápnem, bylo u nás pořád živo a hlučno jako na trhu.

Vedle stavby bylo třeba konati všecky práce hospodářské. Když přišla senoseč, k řemeslníkům a nádenníkům přibyli sekáči a hrabačky, a všichni ti lidé jedli s námi u jednoho stolu, pokud se jim totiž strava nedonášela na luka nebo na pole. Nemajíce světnice, zůstávali jsme skoro po celý den venku pod nebeskou klenbou; jídelnou bývaly stodola, dvůr nebo trávník blízko při stavení, ložnice byly na půdách, v stodole, a když začalo zráti ovoce, dílem také v boudě na zahradě. Všelikého osvětlení poskytovaly nám slunko i měsíc, noci byly pořád kratší, oheň se rozžehal jen k vaření.

Jako všichni členové rodiny musel jsem se i já v ten rok ještě více přičiňovati než jindy. Práce bylo v pravém slova smyslu do honu a do úpadu. Můj slib, že budu i při stavbě pomáhati, nezůstal planým slovem; těšilo mě býti v tom mraveništi lidí, sledovati práci a dovednost zednickou a tesařskou; rád bych se byl chápal i rozličných nástrojův a naučil se zdíti a tesati, ale k takovému mlsu přicházel jsem jen v řídkých okamžicích, jinak jsem při stavbě pomáhal přivážením materiálu, na rozličných místech nahromaděného. Pokud jsem nebyl z domu, ve škole, na pastvě nebo jinde, téměř jsem se neodloučil od svého vozíku, který konal výbornou službu, ale už dokonce nebyl tak krásný, jak jsem jej byl obdržel z rukou Hušálkových. Potěšení tahati jej užil jsem vrchovatou měrou. Když byla zednická práce na novém domě hotova, zaslechl jsem kdysi Hromasku, ana matce a jiným ženským o mně povídá: „Vždyť ten hoch na svém vozíku nejvíc odtahal kamení a cihel.“

„Je pracovitý,“ pravila matka, nemajíc tušení, že to slyším — do očí jsme nikdy nebývali chváleni, „ale to musejí být všecky naše děti.“

„Jenže vám, milá hospodyně, takhle málo poroste,“ podotkla podělkyně.

„Nic mu nebude,“ odtušila matka; „nerosteli teď dost rychle, však on to později dohoní.“

Toho mínění byl jsem také já. Že by mi bylo příliš mnoho ukládáno, to mi tehdy nevstoupilo na mysl; pokládal jsem za jisto, že to nemůže být jinak, a podvoloval jsem se s ochotou vší práci a lopotě, i když překonávala mé síly. Tím větší bývala má rozkoš, když jsem přece našel chvilku, abych si kdesi v ústraní něco pěkného přečetl.

Ovšem zásoby knih u mne nijaké nebylo. Kniha byla zvláště v tu dobu zapověděným ovocem, když jsem si přece nějakou přinesl, musel jsem se s ní tajiti. Tak se stalo, že někdy, i když byla volná chvilka, nebylo co čísti.

V kterousi letní neděli, odebrav se hned po obědě na zahradu, zvlášť citelně jsem zakoušel podobné žízně po knize, které jsem si v posledních dnech vůbec opatřiti nemohl. Uvelebil jsem se do stínu skoro až na konci zahrady: byl bych asi z dlouhé chvíle zdřimnul, ale smysly mé se náhle zbystřily, když jsem spatřil bratra Josefa, an přeběhnuv sousedovu zahradu skočil na cestu a klusem se pustil za vinopalnu.

„Kam pak běží?“ vzbudila se ve mně zvědavost, „asi k řece — buď se koupat nebo chytat ryby.“

Bez dlouhého rozmýšlení skočil jsem na nohy a dal jsem se za bratrem. Poněvadž spěchal, dohonil jsem ho až dole proti kříži. Nespatřil mě valně rád.

„Kam se sypeš?“ stanul, jako by mi chtěl zastoupit cestu.

„Za tebou,“ povídám.

„Není třeba.“

„Proč?“

„Proto. Jen jdi domů,“

Mohl jsem si postavit hlavu a říci, že půjdu, kam chci, ale rozhodl jsem se jíti raději do prosa:

„Josefe, prosím tě, vezmi mě s sebou!“

Chviličku se rozmýšlel.

„Budeš držet jazyk za zuby?“ ptal se potom.

„Budu,“ sliboval jsem.

„A chovat se tiše jako stín?“

„Jistě.“

„No, tak pojď.“

Asi sto kroků šli jsme mlčky.

„Na ryby?“ zeptal jsem se potom, už nyní tlumě hlas.

Josef zavrtěl hlavou: „Vidíš, že nemám udici.“

„Na čermáčky?“

„Vidíš, že nemám špruhli.“

Josef mi dělal milost, musel jsem se spokojiti sebe menšími drobty sdílnosti jeho.

„Co teda?“ ptal jsem se ještě.

Sáhl za ňadra a vytáhl bílý složený šátek, jak jej ženské nosívaly při modlitbách do kostela.

„To není tvůj,“ hleděl jsem prodloužiti náš tichý hovor.

„Marjánčin.“

„Půjčila ti ho?“

„Nic neví.“

„A k čemu šátek?“

Josef odpověděl až po delším pomlčení: „Holenku, kdy by se to podařilo, nesli bysme domů něco více než ptáčka nebo pár rybiček.“

„Ale co přece?“

„Poklad.“

Poklad! Sladké trnutí proběhlo mi tělem, jako by mě ovanulo jakési kouzlo, — najednou se mi všecko vůkol zdálo tajemné a jako očarované.

„Poklad?“ řekl jsem s utajeným dechem. „Snad někde v zemi zakopaný?“

Josef zas jen vrtěl hlavou.

„Jaký teda?“

„Počkej.“

Vyskočil na pěšinku k poli a zrychlil krok: cupal jsem mlčky za ním. Octli jsme se u „brodců,“ dali jsme se podle potoka, doběhli jsme až k místu, kde se spojoval s druhým, přicházejícím od Soutic.

„Do Borek?“ ptal jsem se.

„Jen do Bolin,“ řekl bratr.

Kousek dále byl bych před několika lety bez mála našel mokrý hrob, když jsem se podle rozvodněného potoka měl dáti „pod jitra“ a z nedorozumění jsem chtěl přebřísti do Bolin.

Boliny byly široký pás luk a tvořily roztomilé údolíčko, které se od ústí obou potoků táhlo k Mařanovu mlýnu. Koryto spojených potoků šlo na počátku jeho středem, ale brzo se zahýbalo stranou v pravo; hned pod ústím potoků bylo přehrazeno, aby voda především

běžela mlýnskou struhou a jen její zbytek, kterého mlynář nepotřeboval, tekl korytem.

Mlýnská strouha, dvojí řadou mladých, hustých olší stíněná, vroubila údolíčko po levé straně; po pravé se od něho v oblouku zdvíhaly dosti příkré a vysoké stráně, pokryté urostlým, temně modrým lesem, který slul Borka.

Když jsme přešli do Bolin, zamířil Josef ke korytu blízko pod hrází. Nyní za parních letních dní teklo jím málo vody, více jí ubíhalo do mlýnské strouhy; ale že se i přes hráz ob čas řítíval prudký, silný proud, o tom zřejmě svědčily šířka a hloubka koryta, jeho potrhané břehy, divoce rozervané ložisko a hojné, obhroublé kamení, na dně a po stranách roztroušené i nakupené, také celými balvany promíchané.

Jedna taková hromada na pravém břehu tvořila celou hradbu, ovšem ne kolmou a rovnou, nýbrž šikmou, hrbolatou a děravou, tak že měla vzezření suché houby, jakou jsme ve škole utírali popsanou tabuli. Břeh nad ní byl porostlý dosti vysokým vrbím.

Zrovna proti ní jsme na druhém břehu stanuli.

„Tam je to," ukazoval na ni Josef.

„Jako ten poklad?" ptal jsem se šeptem.

„Za tím kamením."

„Asi hodně hluboko?" hádal jsem. „Jak se k němu chceš dostat?"

Josef skočil k potoku, přešel jej, vytáhl Marjánčin šátek a pečlivě jej rozestřel před kamennou hradbou. Pak se vrátil ke mně.

„Teď se musíme schovat," pravil, „ale tak, abysme na šátek dobře viděli. Semhle!"

Ukázal na malý trávník, který ležel v břehu níže než louka a byl stíněn olšovým křovím, sahajícím kořeny svými do malé tůňky. Usedli jsme za ně. Já v tu chvíli nepochyboval, že Josef zná prostředky kterými všecko dokáže jako nějaký kouzelník.

Křovím, dosti řídkým, díval se pozorně na šátek. Bál jsem se na něj promluvit, a tak jsme chvíli mlčeli. Náhle vyskočil, a mým celým tělem projelo prudké leknutí — myslil jsem, teď že budou se díti neslýchané věci. Ale nestalo se nic jiného, nežli že zavanul lehký větřík, pozdvihl šátek a mohl jej snadno odváti do vody. Josef skočil na druhou stranu, šátek znova rozestřel a na každý jeho cíp položil malý oblázek.

„Šátek musí být suchý a čistý, bez poskvrny," povídal, když se zas ke mně vrátil, „jinak by všecko bylo marno."

„A co se bude dít?" vyzvídal jsem. Teď teprv jsme tajemně šeptali.

„Tam v břehu, za tou kupou kamení," svěřoval mi Josef, „je nejspíš hadí jeskyně."

„Jak to víš?"

„Lidé viděli, jak se tady chumelilo celé kopiště hadů."

„Velikých?"

„Velikých i malých — tlustých jako ruka i jako prst. Prováděli tady svou hru nebo execírku, ale jak se někdo ukázal, ft! byli pryč — ztratili se mezi kamení."

„A mohli by taky teď vylezt?“

„Měli by.“

„Nepoštípali by nás?“

„Jsme schováni a před námi je voda.“

„A proč jsi tam dal ten šátek?“

Josef s tajemnou tváří odpovídal: „Vysypouli se, bude mezi nimi taky jejich král.“

„Což mají krále?“ divil jsem se.

„Arci, jako včely mají královnu. Jenže včelí královna nemá žádných klenotů, ale hadí král má svou pokladnici.“

„Tam v jeskyni?“

„Hadi nacházejí v skalách a pod zemí zlato a drahé kameny, a všecko mu to snesou. Má třeba více bohatství než nějaký císař.“

Všecek jsem trnul — takovému bohatství byli jsme na blízku a zrovna jsme po něm ruce vztahovali!

„Snad by se tu teda mělo kopat —?“

„To by se vyrojili a poštípali nás,“ odpíral Josef. „Jak dají člověku žihadlo, hned se převalí a je mrtev, tak jsou jedovatí. Ale ten jejich král nosí korunu — ze zlata a z diamantů, — a kdy by si zas přišli na sluníčko hrát, složil by ji na ten šátek! Pak bysme vyskočili a udělali rámus — hadi by koukali, aby byli co nejrychleji pryč, my bysme chytili šátek i s korunou a upalovali bysme pryč.“

Byl jsem tím znamenitým plánem zrovna omráčen, na chvíli jsem oněměl. Však mohl ten div každou chvilku nastati — už se mi zdálo, že brzo v té brzo v oné tmavé díře mezi kameny se blýskají hadí oči jako žhavé jiskry.

Bylo notné vedro a takové ticho, že sebe slabší zašustění listů k sobě obracelo naši pozornost. Když se jinak vůkol pořád nic nehýbalo, hleděl jsem zase zavesti hovor.

„A Josefe,“ ptal jsem se, „nebyl by to hřích, kdy bysme hadímu králi tu korunu odnesli?“

„Jaký pak hřích!“ řekl bratr. „Což Pánbůh stvořil zlato a drahé kamení pro hady? Stvořil je pro člověka, jako tyhle lesy a pole a louky a všecko.“

„A co bude ten král dělat, nebudeli mít korunu?“

„Dá si udělat jinou. Nač by měl pokladnici?“

„A kdo mu ji udělá?“

„Ten kdo mu udělal první, udělá mu taky druhou. Možná, že jich má už kolik do zásoby a že nosí po každé jinou. O to ty se, holenku, nestarej. A teď už mlč, musíme dávat pozor.“

Dlouho jsme seděli tiše jako pěny a upírali oči na kupu kamení za prostřeným šátkem. Konečně nás to unavovalo, počali jsme ochabovati a zase rozmlouvati.

„Je ta hadí koruna veliká?“ tázal jsem se.

„Toť že veliká není, ale jen za ty diamanty v ní bysme mohli koupit Soutické panství, nebo Zručské.“

„Bylo by na prodej?“

Josef jen pohodil hlavou.

„Komu patří Soutické panství?“ nastavoval jsem řeč.

„Milostivému.“

„Kdo je to?“

„Fon.“ [1])

„Zruč je také jeho?“

„Ne, tu má baronka Levitanová. [2]) V Štamberce je pánem hrabě, ve Vlašimi kníže.“

„Největšího pána přece mají v Kácově — císaře, že? Ale Josefe, že prej jsou taky dobří hadi?“

„Kdo povídal?“

„Povídaly si to jednou ženské. Nějaká matka prej posadila malé dítě na síň, postavila před ně talíř s mlíkem a nadrobila mu tam chleba. Dítě se dalo do jídla a matka odskočila do sklepa nebo na špejchar nebo kam. Když přišla zpátky, z jedné strany nabíralo z talíře lžicí dítě, z druhé strany strkal do něho hlavu bílý had a pil mlíko. Nic mu neudělala, nechala ho, až se napil, protože poznala, že je to dobrý had, kterému se nesmí ublížit.“

„Je užitečný tomu stavení, kde se zdržuje,“ svědčil Josef.

„Jeli pak taky v našem?“

„Kdož ví — ten se teprv hned tak někomu neukáže. Ale nech už řečí.“

Josef, jak se zdálo, byl přesvědčen, že svým šeptáním tomu překážíme, aby se hadi ukázali a král jich složil korunu na šátek; proto jsem se znova dlouhou chvíli namáhal, abych ani nedutl a jen k šátku hleděl.

Tentokrát vytrhl mě Josef sám. Dotknuv se mé ruky ukazoval přes louku k lesu, od nás poněkud v levo.

„Co pak?“ ptal jsem se potichounku.

„Vidíš to křoví? — na začátku lesa, kousek nad lukou?“

Křoví bylo habrové a mělo podobu vlaštovčího ocasu: po stranách bylo vyšší, v prostředku jako vykrojené. A právě nad to prostřední, nižší místo vyčnívala ženská hlava, od nás odvrácená, tak že jsme viděli jen hořejší část rozpuštěných vlasův a pozdvižené ruce, které těmi vlasy zvolna hřeben protahovaly. Vlasy byly černé, ruce bílé, a ovšem holé; z obleku ženštiny nic nebylo viděti.

„Kdo je to?“ vydechl jsem.

„Snad lesní žena,“ odtušil bratr.

„To je jako polednice?“

„Ne — polednice se ukazuje jen v pravé poledne.“

„Teda jako divá žena?“

„Taky ne —“ chtěl Josef odpovídati, ale najednou se zarazil.

Na jiném místě lesa, od nás trochu v pravo, ozvaly se pravidelné, silné dupoty.

„Jde tamtudy kůň,“ řekl Josef, když jsme několik okamžiků s utajeným dechem poslouchali.

Podkova dvakrát, třikrát zazvonila o kámen a potvrdila domnění jeho.

---

[1]) von.

[2]) Löwenthalová.

„Někdo jede shora po pěšině k lávce,“ dokládal. „Tamtudy se přece jakživo nejezdí, jde to s kopce jako se střechy!“

„A přes lávku může jen člověk.“

„Nebo koza — ale ne kůň.“

K lávce a ku pěšině, která od ní vedla vzhůru do lesa, neviděli jsme pro vrbí, které rostlo na druhém břehu proti nám a pod kterým byla nejspíš ta hadí jeskyně.

Dupoty utichly, ale za chvilku se ukázal jezdec; jel od lávky po louce podle samého lesa. Měl kabát i spodky bílé jako sníh a také klobouk světlý; byl nevelikė postavy, už ne mladý, v obličeji suchý. Kůň jeho pohazoval hlavou a stříkal pěnou: na měkké louce nebylo kroků jeho slyšeti.

„To je jistě milostivý ze Soutic,“ pošeptal mi Josef.

„Jestli nás uvidí?“

„Co by bylo? Louka už mu nepatří, jen les.“

Jezdec přiblížil se ke křoví, za kterým se prve česala ta ženská: nyní však už jí nebylo viděti. Pán se před křovím zastavil a utíral si obličej bílým šátkem; za několik okamžiků se kůň pod ním počal nepokojiti, couvati, poskakovati, až se s ním pořádně na louce roztancoval. Pán při tom upustil šátek; konečně zas koně zadržel a stanul na jednom místě.

„Mladičká!“ zvolal pohlížeje k habrovému křoví.

Nikdo se tam neozval.

„Děvenko!“ pokračoval pán, jehož výslovnost dokazovala, že neumí dobře česky. „Děvenko, buď tak hodná, sejdi sem a podej mi ten šnuptychl.“

Teď za křovím vystoupila mladá ženská, ani lesní ani divá žena, po vesnicku oblečená, ne ve všedním. ale přece jen po domácku, bez kabátce; na hlavě už měla šátek, ruce až nad lokte nahé, osmahlé, kulaté, silné. Vůbec byla vysoká a statná jako mužský.

Sběhla na louku, zdvihla šátek a přistoupila k jezdci. Kůň se zas počal vrtěti.

„Neboj se,“ pravil pán k děvčeti, „nic neudělá. Tak. zlatičká,“ dokládal, přijav od ní šátek, „děkuju pěkně. Jak pak ti říkají?“

„Kačena,“ dostal v odpověď.

„Kačenka, hezky. A odkud jsi, Kačenko?“

„Tamhle ze mlejna.“

„Hezky, hezky. A jeli pak možná v tom mlejně dostat sklenici mlíka?“

„Inu tak — třeba celý ucháč, nebo dva.“

„Dovedla bys mě tam, Kačenko?“

„Není třeba — i slepý by tam trefil.“

Dále jsme jich hovor neslyšeli, neboť ve vrbí proti nám se ozvalo šustění, jako by se jím něco proháněla. Snad hadi! Když jsme tam upřeli vyvalené oči, vyrazil z vrbí veliký pes, černý a bílý, jazyk maje vypláznutý a prudce dýchaje. Nad kamennou hradbou se zastavil.

„Plosák!“ zvolal jsem bezděčně.

Pes spozorovav nás skočil k potoku a jal se štěkati, až nám uši zaléhaly. Teprv když se několikrát ozvalo táhlé písknutí a pak volání pánovo, odběhl od nás.

„Šátek nám pošlapal!“ ukazoval jsem Josefovi.

„A takový hluk způsobil,“ dokládal on, „že je všecko pokaženo. Nic jsme tu nebyli platni.“

V tom z dálky zavzněla trouba.

„Už žene slouha!“ lekl se Josef. „To jsme měli už být doma. Teď musíme vzít nohy na ramena.“

Jen skočil pro Marjánčin šátek, a již jsme ubíhali k vesnici, jako by nás honil.

Tak skončila naše výprava pro veliký poklad; bez koruny hadího krále, bez zlata a diamantů vraceli jsme se do prosaické skutečnosti. Nikdo se nesháněl, kde jsme byli, a my jsme o tom před nikým ani nehlesli.

Asi za dvě neděle, už přede žněmi, naše matka s Hromaskou dělaly na mlatě povřísla; na chvíli přišla k nim také teta Zelenková. Zaslechl jsem za stodolou, co si povídaly, o mně nevědouce.

„Mlíko u Mařanů milostivému tak zachutnalo,“ vypravovala podělkyně, „že tam od té doby přijel už několikrát.“

„Vlastně jen proto, že tam slouží Káča?“ prohodila teta.

„Tak povídají.“

„No, aby se řeklo, že Pánbůh na tu Káču mnoho krásy vyplácal, to zrovna ne.“

„Což,“ namítala Hromaska, „podstament má, aby mu pohledal —“

„A kylysarem by mohla být od hodiny,“ řekla teta. „Arci, jestli milostivý vždycky just a akorát na to koukal, musel zůstat starým mládencem, mezi panskými slečenkami takového granatýra nemohl najít. Ostatně myslím, že i Káča si na něj může dělat malé laskominy.“

Hromaska odpovídala: „Už prej jí hejná nadhodila, že by mohla sloužit v zámku.“

„A co ona?“

„Že nechce, že by jí Tomáš, její hoch, zpřerážel hnáty.“

„Lidé toho namelou,“ ozvala se také matka, „ale vidíte, já jsem ještě od každého slyšela, že ten fon je tuze hodný pán, ke každému přívětivý, zvláště veliký milovník dětí, kde jaké potká, že se s ním zastaví, a když se k němu sběhnou, že každé obdaruje —“

„Ale při tom,“ určitě se projádřila teta, „přece jen je a zůstane starý kortyzoun.“ [1])

Tu dala Hromaska rozmluvě zcela neočekávaný obrat.

„Prosím vás, hospodyně,“ ptala se, „jak to přijde, že kněz v kostele, když komencíruje, po každé řekne: Kortyzoun?“

„Ale osobo,“ zvolala teta, „co pak myslíte?“ Jak by mohl kněz — v takovou chvíli — !“

„Přece to vždycky slyším —“

„Ale, ale, Hromasko, jak jste stará, tak jste hloupá! Víte, co říká kněz? Korpus dominostri Jezu Kriste — to říká. No, sestro?“

„Arci, to říká,“ svědčila matka.

„A ona rozuměla: Kortyzoun! Odpusť Pánbůh hříchy!“

(Pokračování.)

---

[1]) Courtisan.

Jakub Arbes.

Nepatrnou vesnicí, zatonulou v polích, lukách a zahradách, z nichž tu a tam prokukovaly střechy osamělých dvorců, bylo před šedesáti lety nynější rušné předměstí královské Prahy, Smíchov. Nebylo tam ani potuchy po hlučném ruchu továrním, jaký dnes naplňuje toto město, nevlnily se tudy proudy dělnictva, spěchajícího v dílny novověkého Vulkána, jejž k službám svým spoutal vševládnoucí kapitál. Idylickým zákoutím byl Smíchov, když se tam dne 12. června 1840 narodil Jakub Arbes. Jako rodišti jeho tenkrát sotva kdo by byl tušil schopnost státi se lidnatým městem průmyslovým, tak i v malém Arbesovi, když vychodil dvoutřídní školu Smíchovskou, neviděli rodiče jeho pro budoucnost lepšího povolání, než aby si dobyl příslušnosti k cechu sv. Kryšpína, ač nemělli po vlastním přání státi se řezníkem. Přímluvou učitelů obrácen jsa na dráhu studijní, octnul se Arbes na školách reálných a pak na technice. Pobyt na německé reálce v Nikolandské ulici stal se mu památným kromě jiného tím, že tam měl za profesora češtiny také Jana Nerudu, který s ním později uzavřel pevné přátelství, jež přervala teprve smrt Nerudova. Směr studií byl by měl Arbesa obrátiti k životu praktickému, ale nestalo se tak. Mysl toužila výš a výš k tajům lidského ducha, obohacovala se věděním, k němuž arci bylo potřebí neúnavného studia soukromého, duch vyzbrojoval se k cílům ideálním, za nimiž tehdy chvátali všichni, kdož pocifovali v sobě schopnost prospěti svému národu. Sbíralť v těch letech celý národ znova své síly k důraznějšímu obhajování svých práv, hodlaje vydatněji uplatňovati své bytí v souboru národův evropských. Ohnivěji vinula se ruka k ruce v díle společném, a mladí našinci (kteří tenkrát ještě omrzele nevěšeli hlav a velkopansky nekrčili nosů) s nadšením vrhali se v zápasy za prospěch národa. Práce slovesná zdála se mnohým nejvhodnějším prostředkem, aby prospěli veřejnosti (jež počínala víc a více naše síly měřiti s cizinou) a ovšem aby též sebe samy proslavili, — neboť tento sobětný cíl byl nejednomu literátu neposlední pružinou činnosti. Trpká zkušenost životní mnohé zahnala k bydlu pohodlnějšímu, povolaní pracovníci však vytrvali přese všechnu krutou nepřízeň života, přes útrapy, jimž čeliti dovede jen muž ocelivé povahy, ducha neochvějného a vytrvalosti neúmorné.

A z takových právě byl Jakub Arbes a jest dosavad. Dav se na trnitou dráhu českého literáta, vytrval na ní s celou houževnatostí své povahy, neohlížeje se po ničem, co by mu přineslo hmotné pohodlí a výhody za ústupek s hájených zásad a názorů. Úřad divadelního dramaturga, jediný úřad, který nějaký čas zastával, nepřinesl mu ani klidu a spokojenosti, ani hmotné zajištěnosti Roku 1867 vstoupil ve službu české žurnalistiky a vytrval při ní v době nejkrutějších dragonád Kollerovských, v časech výminečných opatření, soudů, pokut, konfiskování kaucí a žalářování. Jakožto odpovědný redaktor Národních Listů byl co chvíli žalován, souzen, před porotu stavěn (jak známo, posílali tenkrát české redaktory před poroty do měst německých) a posléze i žalářován, —

více než dva roky bylo mu strádati ve vězení. Arbes bránil se neohroženě a vytrvale, užívaje všech prostředků, které mu v mimořádných poměrech právních byly dovoleny. Jeho jmeno, právě jako jmeno statečného obhájce jeho dr. A. Čížka, náleželo tehdy k nejznámějším a nejoblíbenějším v Čechách. Že však stálé, horečné napjetí v několikaletém boji tomto nemohlo býti na prospěch Arbesově tvorbě literární, ano ani jeho zdraví, rozumí se samo sebou; a zajisté jen povaha tak pevná, vydráždění nepodléhající, a zároveň tělesné ústrojenství v pravdě jadrné mohly bez patrnějších následků odolati tolika trampotám druhu nejrozmanitějšího. — Vystoupiv r. 1877 z redakce Národních Listů, pobyl Arbes potom dvě léta v redakci Politiky, načež opustil dráhu novinářskou a oddal se výhradně spisovatelství.

Činnost jeho na tom poli jest v pravdě požehnána, jak rozsah jeho tvorby, tak její vnitřní podstata staví Arbesa trvale mezi přední vzdělavatele pěkné prozy naší. V této skromné vzpomínce, která má býti pouze lístkem do památníku za příležitosti šedesátých narozenin autorových, není místa, abychom zevrubněji oceňovali všecku mnohotvárnou jeho práci slovesnou a rozbírali jednotlivé stránky její. Vytkneme tedy v stručném přehledu toliko hlavní směry jeho činnosti literární a význačné rysy jejich.

Jest známo, že s Arbesovým jmenem srostl u nás obraz i pojem *romanet*, slovesného tvaru, jenž založil autorův význam literární. V Lumíru v letech sedmdesátých vedle jímavých příspěvků Čechových a poutavých prací Zeyerových (viz na př. Ondřej Černyšev) náležely příspěvky Arbesovy k stravě, jíž nedočkavě bylo čekáno a která od čtenářstva znova a znova byla přímo hltána. Svatý Xaverius, Sivooký démon, Newtonův mozek, Ďábel na skřipci, Ukřižovaná, Akrobati, Zázračná madonna, Můj přítel vrah, Elegie o černých očích, Kandidáti existence, Ethiopská lilie, Štrajchpudlíci, Messiáš, Poslední dnové lidstva, — toť řada prací velikého slohu, v nichž autor nemá u nás soupeře. Romaneta jeho zvláštní dovedností invence spojují dva světy téměř protilehlé, romantismus a realismus. Onen jest u Arbesa rozestřen v celkovém pojetí látky a v látce samé, tento více v detailech, tíhnoucích s úzkostlivostí zhusta až přílišnou po každém, i sebe nepatrnějším záchvěvu myšlenky a rovněž tak i po nejskrovnější cetce zevní. Význačným rysem romanet a tak i románů, povídek a novel Arbesových jest napínavost, působená jakýmsi závojem tajemnosti, ale napínavost ve smyslu mnohem ušlechtilejším, než jaká bývá ceněna v trhovém zboží knihovém. Arbes, jak známo, volívá si nějakou záhadu rozumovou a snaží se rozřešiti ji pevným postupem logickým, pořadem, jejž obratně sestrojuje. Odtud i rozumová stránka, posílená nad to hojnými odbočkami úvahovými, má u něho vrch nad stránkou citovou. Romantik pak podléhá v něm realistovi, ano i naturalistovi všude tam, kde drsnost, bída a špína všednosti ráznou rukou musejí býti odhalovány, máli umělecké svědomí jeho býti upokojeno.

Jako v romanetech, tak i v novelách a povídkách šel Arbes cestou svou a vytvořil mnoho osobitého, svérázného. Kdy bychom uvedli pouze jeho Předměstské arabesky a Mravokárné románky, byla

by ta slova dostatečně potvrzena. Ale dotvrzují je také přehojné práce jiné, na př. Idyly utrpení a bídy, Miniatury, Démantová garnitura, Anna a Marie, Anděl míru, Drobnokresby, Pro bratra socialistu, Záhadné povahy, Ve službě umění, Český Paganini. Z martyrologie umění atd.

Nemalou píli věnoval Arbes také *divadlu*. Složil několik kusů divadelních (na př. Moderní upíry), zabýval se celou řadu let referentstvím divadelním a podal divadlu hojně překladů, na př. z Daudeta, Sardoua, Ibsena, Rosena, Schönthana, Bohrmanna a j. Původní tvorba jeho nepronikla u divadla tak, jako jiné práce jeho, ale jeho lásky k divadlu a dramatické produkci okolnost ta neumořila. Ukázal to pečlivými přehledy svými na jubilejní výstavě r. 1891, kdež jsa předsedou literárního odboru vybral si oddíl dramatický, a ještě důkladněji osvědčil to studiemi literárními, uveřejňovanými po různých časopisech.

Tím jsme se ocitli u třetí skupiny jeho prací, *studií*, jichž předmětem jest divadlo, literatura, umění, kulturní minulost naše a život politický. Práce o K. H. Máchovi, jehož životopis vydal též samostatně, o K. Sabinovi a J. N. Štěpánkovi stačí k charakteristice této činnosti Arbesovy; v nich bystrým soudem a s mravenčí pílí sneseno jest tolik nové látky o zvoleném předmětě, že tím prokázána jest dějinám literárním služba platná a trvalá. Totéž platí o biografické studii „Jos. Jiří Kolár,“ o rozpravách Po stopě plagiátu, Z duševní dílny básníků, A. E. Poe a V. R. Kramerius a m. j.

Bohatý materiál sebral Arbes v dílech, která podstatou náležejí v obor dějepisu, jenž z nich zajisté jednou vyčerpá množství věcných údajů. Jest to Pláč koruny České s doplňkem Persekuce lidu českého v letech 1869—1873. Poměr Vídně k našemu národu sotva kde jinde jest osvětlen tak pronikavě, jako v těchto dvou knihách, uvádějících napořád jen holá fakta, jež právě svou stručností tak jsou výmluvná. Zvláště mladší generace měla by si více povšimnouti knih těchto, chceli chápati správně rozvoj našich zápasů politických. — Podobného rázu jest též spis, jednající o místodržiteli hr. Fr. Thunovi.

Za veliké hojnosti a rozmanitosti toho, co Arbes v literatuře vykonal, a za neklidu, jaký mu po celý život byl údělem, nelze se diviti, že jakost všech prací jeho není na žádoucí výši, že jest mezi nimi ledaco, co by autor sám přál si míti v podobě jiné. Přes to však zásluha jeho díla již nyní jest taková, že jí neotřesou ani měnivý vkus doby, ani hesla odkudkoli přinesená. Nicméně zdá se, že naše obecenstvo nemá pro význam Arbesův vždy náležitého porozumění. Sebrané spisy jeho, když jal se vydávati je knihkupec, záhy uvázly, a totéž, tuším, se přihodilo, když spisovatel sám stal se sobě nakladatelem. Kéž se zasloužilý autor, když v plné ještě svěžesti a síle vstupuje do věku kmetského, záhy v té příčině dočká náležitého obratu a těší se pak z něho dlouhá léta! *F. V. Vykoukal.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Výstava ruských umělců.

Výstavou „Tovariščestva peredvižnych chudožestvennych vystavok“ poskytla Jednota umělců výtvarných našemu obecenstvu průhled do uměleckého ústředí dosud jemu neznámého. Naše illustrované listy se ovšem po řadu let snaží reprodukcemi obrazův a soch seznamovati své čtenářstvo se současnou produkcí ruskou a jeví při tom více smyslu pro tuto stránku slovanské vzájemnosti než podobné listy ruské, ostatně po většině v rukou židovských podnikatelů se nalézající. Ale takové občasné ukázky byly přece vždy více méně jen nahodilé, a nepamatuji se, že by se byl někdy obraz ruský v originále na výstavě Pražské vyskytl, nehledímeli k internacionálovi Vereščaginu, který separatisticky vystupuje.

Ruská výstava v sále u Štajgrů vzrušila pozornost i širších kruhů obecenstva, nejen pro svou novotu a nejen proto, že předvádí tvorbu velkého národa slovanského, nýbrž i samou podstatou a povahou umění, které tu je význačnými ukázkami zastoupeno. Neboť jest to umění jeho cítění přístupné, umění, které je lidové, protože jím býti chce, umění, které počítá na zájem širokých vrstev, umění, které nemluví jen k amateurům a k úzkému kruhu zasvěcenců, ale zevním spůsobem interes průměrného člena „davu“ poutajíc, budí a vychovává v něm vnímavost pro umění a porozumění pro jeho význam a cenu.

Tovaryšstvo přenosných výstavek jest družinou umělců za stejným cílem se beroucích. Nespojuje a nerozdvojuje jich od jiných žádný zájem osobní, není to koterie, ale spolek stejně smýšlejících mužů. Jdou za heslem, kterému malířství ruské děkuje za nynější svou kvalitu a za nynější svůj význam, za heslem umění povahy národní a lidové, za heslem, aby umění z duše národa rostouc k duši národní mluviti dovedlo. Pro nás v Čechách není heslo to nové. Naši výtvarníci napsali je na prapor hned prvního svého sdružení, které roku 1849 z výtvarného odboru Slovanské Lípy se utvořilo, vrátili se k heslu tomu také po každé, když běželo o nové napjetí tvůrčích sil, a vrátí se k němu bezpečně zase jako k jedinému heslu, které vede jinam než k vyrábění vyvětralých odvarů myšlenek a forem, importovaných odjinud, někdy též ze středisk nám velice málo sympatických. Také proto tato výstava ruská je pro nás zvláště zajímava, třeba by naši mladí mistři mezi osmnácti a dvaceti pěti roky věku svého nad stanoviskem a principy těchto Řěpinů a Makovských útrpně ramenoma krčili.

Není více talentů mezi těmito Rusy nežli v naší obci umělecké, ba talentů technických, za vytříbením formy se nesoucích, je tam i méně. Ale z těch barvami pokrytých pláten mluví k nám duše, duše ruská, duše národa, tlumočená několika vyvolenými, kteří ji vystihli a kteří s celou láskou v tlumočení toto se pohroužili. Thémata, kterými členové Tovaryšstva se zálibou se obírají, a ducha, kterým předmět jejich je proniknut, znali jsme dosud lépe z děl spisovatelů ruských; srov-

nání malířského výrazu stejného ovzduší a obdobných nálad s výrazem psaného slova dodává exposici Rusů ještě zvýšené zajímavosti. Nepamatuji se, že by kdy některá skupina obrazů v paměti mé budila tak živé ohlasy líčení slovného jako tyto výjevy z života ruského lidu, tyto pohledy do domácností středních vrstev, tyto krajiny plné zvláštní nálady, všechno to, líčení, v němž je tolik stínů vedle skrovných světelných pablesků, z něhož horoucí žízeň po pravdě a těžkomyslná dumavost ruské duše mluví.

I v tom se ruské malířství podobá ruské belletrii, že počítá na hlubší vnímavost a že ne na první poznání se vám v duši ozve. Když v Paříži v paláci krásných umění vstoupíte do sálů ruských, projdete kolem několika desítek obrazů zde rozvěšených skoro se sklamáním. Musíte se zadívati, s ochotou porozuměti, abyste vnikli v ráz a ducha tohoto umění, neboť těžký způsob vyjadřování, ta jistá vzdorná neobratnost ruská, o úpravu komposiční nedbající, často i technické zvláštnosti a nedokonalosti, které tomu, kdo má právě pamět plnu nejvytříbenějších, výborně malovaných set obrazů francouzských, dvojnásob jsou nápadny, nemají na první ráz do sebe pranic zámluvného. Přijďte sem po druhé, po třetí, a vniknete v to, co jste hledali, co všude hledáte, poznáte, jakým způsobem toto umění národní duši tlumočí a jakou měrou fysiognomie ruského lidu i kraje v něm se obráží.

V Praze bylo vystaveno 153 obrazů od čtyřiceti umělců a přes padesát listů kreseb a leptaných prací Šiškinových. Z krajinářů byli tu zastoupeni: Beggrov, Brjulov, Bronikov, Dubovskoj, Endogurov, Kiseljov, Levitan, Pervuchin, Světoslavskij, Šilder, Šiškin, Vasněcov, Volkov; z malířů figurálních: J. P. Bohdanov, Bohdanov-Bělskij, Bodarevskij, Ivanov, Kasatkin, Klodt, Korin, Kramskoj, Kuzněcov, Lebeděv, Leman, Lemoch, A. V. Makovskij, V. J. Makovskij, Maksimov, Miloradovič, Nesterov, Nevrov, Pimonenko, Rěpin, Šanksová, pak Jarošenko, Mjasojedov a ještě někteří, kteří studie krajinářské i figurální motivy vystavili. Nepíšeme referátu, který by po uzavření výstavy byl bezúčelný, nám jedná se jen o rekapitulaci dojmů, které jsme si odnesli z této ruské výstavy. Netajíme se tím, že se tam i obrazy hodnoty dosti podřízené octly vedle prací vzácné, ba zcela mimořádné ceny, a nenapadá nám tvrditi, že umělecká potence soudobé tvorby ruské tím, co jsme v Praze viděli, je vyčerpána. Víme, že Rusové vedle svých ryze národních malířů mají též své pofranštělé umělce, kteří technicky dílem výše stojí nežli mnozí z „lidových“ ličitelů — Harlamova, Pokitonova, C. Makovského a j. v., — že mají také své modernisty, ba i dekadenty, kteří ostatně též svůj list vydávají pod silným vlivem skupiny Finů, tělem i duší modlám nejvýstřednější moderny sloužících.

Umění, které jsme teď v Praze poznali, je velmi jednostranné, však touto jednostranností právě silné a zajímavé. Především napadne nám jedna zvláštnost — ostatně též při representační výstavě v Paříži nápadná — Rusové nemalují takřka nahé tělo. To, co všude jinde jest téměř zkušebním kamenem malířovy dovednosti, zobrazení nahých forem, v němž cit pro harmonii linií a tvaru ze starověku zděděnou tradicí nejryzeji k výrazu přijíti může, je v soudobém umění ruském zjev, jak se zdá, pořád stejně řídký. Řeklo se, že nedostatek dobrých

modelů je toho příčinou, však zajisté že nikoli jedinou. Zvláštnost tato má kořeny hlubší a souvisí s celou povahou umění, které na vnitřní obsah značnou váhu klade, kterému pravda stojí výše než krása a které s celou tíhou mohutné duše ruské sleduje svůj hlavní cíl: tlumočení souvěkého ruského života a obrazení širé země ruské.

Svoji historii zobrazují Rusové se stanoviska zcela jiného než my a Poláci a před námi Belgičané. Cítíme, že jsou to ukázky staré kultury ruské, dobře studované, kterým pro náš k minulosti svého národa vřele lnoucí cit schází onen kontakt s přítomností, v němž působivost belgických historických obrazů z let čtyřicátých, maleb Matejkových, Čermákových, Brožíkových byla namnoze podmíněna. Náš vznětlivý temperament nesnadno by se srovnal s ruským způsobem obrazení minulosti. Výborní jsou Rusové pravidlem ve svých výjevech z života prostého lidu. Sem tam podloží situaci rádi pointu trochu novelistickou, jindy poutají námětem národopisně zajímavým, v Praze byli to zejmena Makovského maloruské motivy, jeho synové Volhy, které tak rád a se zdarem obrazí. Při scénách čerpaných z života vrstev středních a z intelligence nezřídka jemně vystižená náladovost budí vzpomínky na tak mnohé líčení z péra spisovatelského, které se nám svojí názornou důtklivostí v paměť vtisklo. První místo náleží tu Rěpinovu Souboji a jeho Nihilistce před samovraždou, pak obrazu Mjasojedova Čtení rukopisu Kreutzerovy sonaty v kruhu ruských umělců. V tomto také co do ovládnutí malířských prostředků vzácném obrazu je to zároveň vysoce zajímavá řada tváří vnitřním výrazem prohřátých, která svědčí o hloubce psychologické analyse, která též v Rěpinově Nihilistce způsobem až nervy drásajícím — při tom docela po rusku si vedoucím — je mistrovsky provedena.

Právem platí Rěpin též za jednoho z předních portrétistů ruských. Měl na výstavě dvě podobizny, které však při vší zajímavosti osobností a při životném výrazu duši zobrazených tlumočícího byly na druhé místo zatlačeny starším portrétem Šiškina od zesnulého Kramského, který svojí jako momentkou upoutanou životností působil dojmem až nepokojným — bylo to pravda sama a výrazné, hybné rysy portrétovaného genialního umělce mohutné ruské hlavy byly tu arciť podnětem k mimořádnému výkonu duchaplné „dušemalby.“

Co z krajinářských prací v Praze vystaveno bylo, podávalo dosti správný obraz výše, na kterou souvěká krajinomalba ruská dospěla. Smrtí Šiškinovou utrpěla ztrátu těžko nahraditelnou, také výborného obrazitele Kavkazu Jarošenka více není; však stojí tu statná řada mladších, kteří cítí s přírodou a umějí jak typickou fysiognomii její, tak nálady období a světelných rozpoložení bystrým zrakem vystihnouti. Vedle těch, které jsme v Praze viděli — jmenujeme z nich zvláště Vasněcova, Volkova, Levitana, — je na Rusi ovšem ještě dosti jiných, kteří v rozlehlé oblasti carovy říše mají na výběr podnětů, již samou novostí zjevu zajímavých. Příroda vlastního ruského kraje arciť vždycky je poutá kouzlem toho, co srdci je nejbližší, i dovedou z hloubi lesních tišin, od břehů mlčenlivých rybníků a z širých lánů travnatých rovin vyvážiti motivy pronikající celou silou onoho citu pro výraz krajiny, kterým také jejich mistři slova nás okouzlují.

Výstava dala podnět k velmi úpravné publikaci: *„Ruští umělci.* Výbor obrazů z první souborné výstavy ruských umělců v Praze. Uspořádala Jednota umělců výtvarných v Praze. Textem provází Jaroslav Kamper.“ Publikace vyšla nákladem mladé, čilé firmy Bedřicha Kočího; ještě se k ní vrátíme. *Renáta Tyršová.*

Nové písemnictví.

Všeobecný slovník právní.

Na sklonku minulého roku předložil českému právnickému světu mladý nadaný právník dr. František X. Veselý poslední sešit obšírného svého pětisvazkového díla nazvaného *„Všeobecný slovník právní*, příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní zemí koruny české.“ S nevšední chutí, bez velkého rozvažování pustil se dr. Fr. X. Veselý před necelými pěti roky do velikého podniku, který by nebyl býval snadný ani pro několik osob, s obdivuhodnou vytrvalostí a pílí na újmu vlastního zdraví pokračoval v práci, až ji dokončil — krátce před časnou smrtí, která jenjen že mu dovolila dílo dovršiti. Publikace dr. Veselého zasluhovala by pozornosti již pro dotčený svůj původ a pro tragický osud autorův, a nebylo by vhodno klásti na ni měřítko příliš přísné, zvláště že jest to (jak spisovatel v předmluvě k poslednímu svazku sám podotýká) „první pokus toho druhu v českém jazyku.“ S radostí však poznamenáváme, že Všeobecný slovník právní dr. Veselého snese i přísnější kritiku, a nie se nerozpakujeme přes jisté jeho vady a nedostatky vřele jej doporučiti nejen kruhům právnickým, nýbrž i těm, kteří v jistých otázkách potřebují právního poučení. Dílo není ovšem veskrze originální, nýbrž pokud některých článků se týče, jest jen českým zpracováním článků vydaných v podobném sborníku německém, namnoze však obsahuje statě zcela nové, a sice především z péra vydavatele samého a mimo to i z péra jedenácti přispěvatelů, jichž jmena vydavatel uvádí v předmluvě k poslednímu svazku. Z přispěvatelů těchto sluší na prvém místě jmenovati p. dr. Ferdinanda Pantůčka, radu c. k. vrchního zemského soudu, známého odborníka v otázkách týkajících se soudního a exekučního řádu. Škoda jen, že statě pocházející od jednotlivých přispěvatelů nejsou od autorů podepsány, aby bylo viděti, co kdo z nich napsal, a co napsal vydavatel. Mnozí uživatelé slovníka nebudou se sice po té věci ptáti, avšak kritik díla přece by jen rád věděl, od koho ta která stať pochází.

Dílo jest velice objemné a vyplňuje pět silných svazků. V prvém svazku (640 stran) obsaženy jsou články Accessio až Jistota žálobní, v druhém svazku (827 stran) články Kabel—Otroctví, v třetím svazku (1067 stran) články Padělání peněz—Pych vodní, ve čtvrtém svazku (986 stran) Rabat—Švakrovství, v pátém svazku (1090 stran) Tabák—Živnost zlatnická, stříbrnická a klenotnická. Celkem má celé dílo 4610

stran, nečítajíc v to udání obsahu jednotlivých svazků. Jak viděti, jest slovník již svým objemem publikací pozoruhodnou, a jest se jen diviti, že se jednotlivec pustil do tak velikého podniku, a k tomu ještě vlastním nákladem. Všechny články v něm obsažené nemají arci stejné vědecké ceny. Vedle článků velmi dobrých lze v něm najíti i statě slabší, avšak to jest při objemu slovníku, při snaze podati, pokud možno, přehled práva ve všech jednotlivých oborech, jakož i při mladém věku autorově věcí docela přirozenou. Vydavatel nebyl sice pouhým právním theoretikem, nýbrž i právníkem praktickým (kandidátem advokacie), ale jako žádnému právníku není možno obeznámiti se stejně důkladně se všemi právními obory, tak nebylo to možno ani dr. Veselému. Těžko jest tudíž, co se vnitřní ceny slovníka jeho týče, činiti dílu tomu podstatné výtky. Bez chyb a nedostatků nebyla by žádná podobná publikace ani v tom případě, kdy by sestavena byla z prací četných odborníků, a bylo by proto tím nespravedlivější činiti výtky dílu sestavenému v podstatě jen jedinou osobou. Některé nedostatky vysvětluje sám vydavatel v předmluvě k poslednímu svazku. Kromě okolnosti, že dílo jest prvým pokusem toho druhu v jazyku českém, poukazuje vším právem k tomu, že v některých právních oborech nebylo dosud vůbec ani české právní terminologie, dále že o většině oborů právních postrádáme dosud české literatury, že vydávání díla zasáhla přechodná doba platnosti starého a nového řádu soudního a zákonů berních, a konečně že podnik nebyl v prvých svých začátcích náležitě podporován.

V krátkém tomto posudku nemůžeme se ostatně o jednotlivých vnitřních nedostatcích ani šířiti. Čeho se dotkneme, jest pouze stránka vnější. Publikace má formu slovníka, a lze na ni tudíž klásti stejné požadavky, jaké se činí na jakýkoli slovník, ať již jazykový, ať jiný slovník vědecký. Žádný věcně sebe lepší slovník neměl by náležité ceny, kdy by látka v něm obsažená nebyla tak uspořádána a slovníkově upravena, aby se všechno snadným způsobem na příslušném místě ihned nalezlo, a ovšem i kdy by slovník byl neúplný. Velmi mnoho záleží při dobrém a praktickém slovníku zvláště na tom, aby pojmy, pro něž jsou v užívání výrazy domácí i cizí, aneb i několik výrazů, ať již domácích či cizích, aby pojmy tyto došly povšimnutí pode všemi obvyklými terminy, a to tím způsobem, že by ovšem ve slovníku při jednom terminu obsažen byl článek vysvětlující obsah toho kterého pojmu, že by však při ostatních stejnoznačných terminech učiněn byl odkaz k terminu, pod nímž článek jest uveden.

Požadavkům dotčeným slovník dr. Veselého v celku vyhovuje. Jest především dost úplný, a kromě toho dost prakticky uspořádán. Jednotlivé články přece však nejsou zcela vhodně umístěny, a co se některých jiných týče, bývalo by třeba, aby na několika místech bývaly učiněny příslušné odkazy. Sem tam jest praktičnosti slovníku na závadu i okolnost, že jistá látka rozdrobena jest bez podstatných důvodů na několik článků. Příklady objasní věc nejlépe. Ve slovníku schází na př. při písmeni F slovo Fundace a uvedeno jest teprve při slově Nadace mešní, a to v závorce, ač by bývalo vhodno pamatovati i na termin Fundace. Při témže písmeni schází i Fasse, ač látka tam náležející obsažena jest ve stati Přiznání daní. A podobným způsobem

scházejí revokace od jiných terminů, na př. od terminu Report (ač ve článku Obchody differenční výraz Report rovněž jest uveden), od terminu Diskonto na článek Rabat, od terminu Retorse na termin Reciprocita atd. Marně hledali jsme na náležitém místě také článek Horní právo. Není uveden ani při písmeni H (Horní právo) ani při písmeni P (Právo horní). Nevhodně zařaděna jest látka týkající se syndikátní žaloby. Ve slovníku schází vůbec výraz syndikátní žaloba (při písmeni S i Ž), a o předmětu píše se v stati Řízení syndikátní, kde by asi sotva kdo látku onu hledal. Neprakticky zařaděno jest mnoho článků jiných. Málo komu by asi připadlo, aby se hleděl poučiti o licentování plemenných býků hledáním při písmeni B. Místo článku Licentování plemenných býků zařaděn jest totiž do slovníka článek nadepsaný Býci plemenní licentovaní. Pro praktický účel díla ztraceny jsou dokonce statě Nároky věřitelů konkursních, Ženy ve službě poštovní a telegrafní, Místa léčivá, Země zabrané a j. Nároků právních jest tolik a tak různých, že by sotva komu napadlo, aby o nárocích věřitelů konkursních měl hledati poučení ve článku Nároky; mnohem vhodnější by bylo pojednati o věci ve článku Konkurs, anebo v jiném článku podobném. Totéž platí o stati Ženy ve službě poštovní a telegrafní. Ženy jsou zaměstnány na př. v továrnách, při hornictví atd., a přece není ve slovníku hesla Ženy ve službě hornické a p. Mnohem vhodnější bývalo by umístiti řečenou látku pod nápisem Poštovní a telegrafní služba. Také článek Místa léčivá jest ve slovníku jako ztracen a prozrazuje, že jest nezdařeným překladem německého Curorte. Praktičtější by bylo bývalo, kdy by o téže látce pojednáno bylo pod nápisem Lázně nebo Lázeňská místa nebo i Léčební místa. Sluší jen schvalovati, že vydavatel věnoval náležitou pozornost i právním poměrům uherským, zařadiv do díla svého obšírnou stať Uhry. Vydavatel šel i dále a dotkl se i právních poměrů Bosny a Hercegoviny čili t. zv. zabraných (okkupovaných) zemí. Avšak i tato stať jest jako ztracena. Každý zajisté mnohem spíše bude hledati v písmeni B článek Bosna a Hercegovina nebo v písmeni O článek Okkupované země nežli v písmeni Z článek Zabrané země nebo dokonce článek Země zabrané. Ostatně nenamítali bychom ničeho proti nadpisu žádnému shora uvedenému, kdy by na náležitých místech, kde by nejspíše každému napadlo hledati, učiněn byl ten který odkaz, na př. Bosna a Hercegovina; viz Země zabrané atd. Výtka naše bude se snad leckomu zdáti jen malicherným puntičkářstvím, ale ten, kdo měl příležitost mnoha rozličných slovníků užívati, nebo dokonce do několika slovníků psáti, nabyl zajisté přesvědčení, že velikou předností každého slovníku jest to, aby materiál v něm obsažený co nejrychleji a nejsnadněji byl nalezen. Jen proto obsaženy jsou ve všech praktických slovnících četné odkazy čili revokace.

Leckde je v slovníku dra. Veselého látka zbytečně rozdělena na několik článků. Tak probírají se právní předpisy týkající se patentního práva ve třech článcích: Patentní právo, Úřad patentní a Zástupci patentní. Ani při jednom z uvedených článků není však uveden odkaz na souvislé články druhé, tak že málo kdo bude celou látku shledávati pod uvedenými nadpisy. Něco podobného jest při statích o potravinách. Vedle článků Daň potravní a Falšování potravin podány jsou

ve slovníku statě Potraviny a Zkoumání potravin. Při této látce sluší však na omluvu vydavatelovu uvesti okolnost, že po uveřejnění článků Daň potravní a Falšování potravin vydány byly nové předpisy, kterými se dosavadní stav změnil, a že tudíž následkem toho bylo třeba oba dřívější články doplniti. Rozhodně však odpadnouti mohla stať Zkoumání potravin, jejíž obsah měl umístěn býti rovněž ve článku Potraviny.

Jistou další formální vadou slovníku dr. Veselého jest malá nedůslednost spočívající v tom, že při některých článcích uvádí se na konci literatura a při jiných nikoli, jinde zase podává se bez naléhavé potřeby historický vývoj, kdežto na jiném místě, kde by to bylo žádoucno, o historickém vývoji zmínka se neděje.

To jsou však celkem jen nepatrné vady formální, které při druhém vydání snadno mohou býti odstraněny. Že jsme je uvedli, má jen ten účel, aby při novém vydání, na něž jistě dojde, nebyla přehlednuta ani tato zdánlivě nepatrná stránka formální. Budeli slovník dr. Veselého jak v této příčině tak i ve věci samé sem tam doplněn a opraven, vyrovná se nejlepším cizím publikacím toho druhu.

Dr. *Karel Kadlec.*

Nový spis francouzský o válce sedmileté.

Badání o sedmileté válce, která ze snahy zadržeti výbojnou rozpínavost Fridricha II. rychle změnila se v boj světový, dotýkající se všech tehdejších mocností, vábilo a vábí podnes historiky nejpřednějších jmen, každé pak nové dílo, které se o tom předmětu objeví na trhu knihkupeckém, přispívá k jasnějšímu poznání o událostech a osobnostech pohnutých oněch dob. Po dlouhé doby byla historiografie války sedmileté závislá na tendenčních pramenech pruských, panegyricky oslavujících „filosofa ze Sanssouci," zvláště na vlastním jeho díle, na Pamětech o válce sedmileté, v nichž se Fridrich II. snaží objasniti přední fáse obrovského boje především s obecně pruského a pak s osobně svého vlastního stanoviska, kterážto methoda nejzřejměji provedena ve známém spise Archenholtzově, pruský pak názor o válce sedmileté přečetnými vydáními spisu Archenholtzova stal se obecným názorem všech Němců. Ani historikové tak střízliví jako Droysen a Duncker nedovedli v příčině Fridrichova účastenství v sedmileté válce povznesti se nad nízkou úroveň pruského a německého národního chauvinismu, jakkoli v publikovaných již korrespondencích Fridricha II. a Marie Terezie jakož i státních aktů předních interesovaných mocností obsažen materiál, který řečené již pruské stanovisko v přečetných a namnoze podstatných otázkách na pravou míru uvádí.

V nejnovější době zajímá se o sedmiletou válku i věda francouzská, a ze středu velikých současných historiků francouzských vystoupil muž jmena slavného, který na základě neznámých prve listin státního archivu své vlasti jal se líčiti dějiny války sedmileté s hlediště moderního dějepisectví. Známý státník a senátor francouzský pan Richard Waddington podjal se úlohy této ve spise u velikých rozměrech založeném, jehož prvý díl s nadpisem *„La guerre de Sept Ans. Histoire diploma-*

tique et militaire. Les Débuts" právě vydán jest (v Paříži, Firmin Didot et Cie). Průpravou k velikému dílu Waddingtonovu byla jeho monografie „*Louis XV et le Renversement des Alliances*" (v Paříži, 1896), v níž na základě aktů současných líčí veliký převrat v názorech státníků francouzských, který vedl k allianci dvora Versailleského s Marií Terezií a v zápětí měl veliký boj proti Prusku.

Stanovisko, kterým se spravoval, objasňuje Waddington v předmluvě. Uznává, že po stránce válečnické látka byla náležitě vyčerpána a oceněna, zvláště přičiněním dějepisců pruských (veliké dílo rakouského generálního štábu ještě k sedmileté válce nedospělo, veliké pak dílo Arnethovo o dějinách doby Terezínské pojednává s obecného hlediště historického), ale Waddington vidí toho potřebu, aby k obecnému úsudku o největší evropské ba světové válce XVIII. století přibrány byly i prameny chované v archivech francouzských, především v archivu ministerstva války a ministerstva věcí zahraničných. Rovněž i archivy britské obsahují množství listin dotud velmi málo známých, zejmena archiv Britského musea a Londýnského Record Office, mezi nimiž nejvzácnější jest nevydaná dotud korrespondence vévody Newcastlea. Důležité jest i místní podání na slavných bojištích, mnohý moment bitevní objasňující: proto Waddington přihlížel bedlivě i k lokální literatuře, pokud ovšem jemu byla přístupna. Konečně užil i odborně cenných zpráv, jež francouzští vojenští zástupci, v táborech císařských přítomní, takořka ze středu událostí a za prvého, svěžího dojmu vládě své zasílali.

Vynikající vlastnosti díla Waddingtonova jsou francouzská elegance slohu, která dovede i důležitá rozhodnutí válečná i činy diplomatické doplniti svrchovaně zajímavými podrobnostmi, povahu a skutky náčelných státníkův a vojevůdců charakterisujících, v pravdě historická objektivnost, která nechce soud o osobnostech a událostech čtenáři vnucovati, nýbrž na rozdíl od moderní historiografie pruské čtoucímu ponechává, aby sám si úsudek utvořil, a konečně výborná znalost dějiště. Pohřižuje se čtenář do spisu Waddingtonova záhy shledá, že tkvěl spisovateli na mysli skvělý příklad Thiersův; neboť jako slavný historik veliké revoluce a císařství, tak i on má jasný názor o povaze krajinné měst a míst, v sedmileté válce proslavených, kteréhožto názoru nabyl vlastní zkušeností na místech těch.

Waddington počíná líčení své pruským vpádem do Saska, načež následuje čilé vyjednávání mezi Paříží, Vídní a Petrohradem. Za tohoto vyjednávání udála se definitivní roztržka Francie s Pruskem, načež nové formace alliancí, tu Prusko s Anglií, onde státy Habsburské s Francií, Saskem, Ruskem a Švédy vystupují v popředí. Episodicky vloženo jest obšírné vypravování o francouzsko-britské válce v Severní Americe a zvláště v Kanadě, načež autor velmi podrobně pojednává o válečných událostech r. 1757 až po bitvu u Slezské Lysé, kterouž uzavírají se válečné podniky roku tohoto.

Zvláštní zájem vzbuzují v nás ty částky díla Waddingtonova, které jednají o událostech v Čechách. Jest to marný pokus Brownův o vyprostění saské armády z pruského obklíčení u Perna, vpád pruský do Čech, bitva u Štěrbohol, obléhání Prahy a rozhodná bitva u Kolína,

Neočekávaným vpádem do Saska zahájil Fridrich II. válku, zmocnil se hlavního města, v němž meškala královna polská se svou rodinou, a obklíčil krále-kurfirsta Augusta III. u Perna. Waddington líčí zevrubně a zajímavě veškeru zbědovanost politiky a státní správy saského ministra hr. Brühla, jehož Fridrich II. dovedl předstíranou snahou po spolku se Sasy tak oblouditi, že mu nezbývalo než spojiti se bez podmínky s Pruskem anebo dáti se v zajetí se vší armádou. Prvá možnost nestala se skutkem pro osobní poctivost krále Augusta, který dle slov Waddingtonových dával přednost ztrátě svého kurfirstství před porušením úmluvy s Marií Terezií. Než však veškero vojsko saské dalo se v zajetí, očekávána pomoc polního maršálka Browna, neboť položení saského vojska na Labských březích pod Königsteinem bylo přepevné, tak že sám Fridrich přestal na pouhém jeho obklíčení, chtě je hladem ke vzdání donutiti. Povinností saských generálů bylo udržeti spojení s Čechami, odkudž blížila se již očekávaná pomoc, a sice po pravém břehu Labském, ježto cesty vedoucí od Perna pomezními horami k Teplici a k Ústí osazeny byly předním vojem prince Ferdinanda Brunšvického. Bylo tudíž lze Sasům prosekati se na pravém břehu, kdež i obklíčení pruské bylo mnohem slabší.

Na rakouské straně také se čekalo, že maršál hrabě Rutowski pokusí se proraziti pruské řady pod Lilienšteinem; proto Browne táhl proti Ústí se 40.000 muži, kdež stál se 16.000 Prusy princ Brunšvický. Dle svědectví francouzských vojenských příručí Lamecha a Hautmonta, kteří meškali v hlavním staně rakouském, vytrhl chrabrý Browne ku předu, nedočkav ani posil, dělostřelectva, Charvátův a husarů, které ještě u Kolína tábořily. Sasové byli o pochodu jeho dobře zpraveni, neboť Prusům nepodařilo se ještě spojení obklíčeného tábora s císařskými přerušiti, a tu náleželo Rutowskému pilně pozorovati, co se díti bude v pruském táboře, až se Browne přiblíží. V témž asi směru dával saskému veliteli radu major de Martanges, jejž Browne do Perna vypravil. Válečná rada saská také se usnesla, aby bylo za noci vojsko nepozorovaně na pravý břeh přepraveno, odtud pak aby pokusilo se dosíci města Schandau již opodál českého pomezí.

Až dotud měly se věci dosti příznivě, a 11. října měli se Sasové dle úmluvy spojiti s Brownem u Schandau. Fridrich byl postupem Rakušanů rovněž překvapen i znepokojen, tak že odhodlal se vytrhnouti vstříc Brownovi s částí vojska Sasy obklopujícího. U Perna zůstalo toliko 40.000 Prusů, počet to poměrně malý, proti němuž za výhodného použití půdy bylo lze pokusiti se o proražení, dříve než by se armáda králova s Brownem srazila. Této chvíle Rutowski zanedbal a tím se stalo, že mohl král Fridrich bitvou 1. října svedenou Brownův pochod na levém břehu zadržeti. Pruští historikové rádi nadýmají tento úspěch Fridrichův a vyhlašují jej za veliké vítězství; ale Waddington uvádí úsudky jejich na míru pravou, neboť konstatuje, že armáda rakouská zůstala po bitvě v týchž položeních, která zabírala den před tím. Fridrichovi podařilo se toliko přinutiti Browna, aby k vyprostění Sasů volil cestu po pravém břehu Labském, k postupu méně příhodném. V depeši, kterou 3. října Browne z tábora u Budyně zaslal hraběti Brühlovi do Königšteinu, také výslovně jest řečeno, že se v úmluvách dříve učiněných změna

nestane, toliko žádal, aby provedení na straně saské o dva anebo tři dni bylo odloženo. Brühl ovšem, hledě k nedostatku potravin v táboře saském, naléhal na urychlení a označoval noc ze dne 11. na 12. říjen, za níž Sasové ustanovili se proraziti řady pruské. Přední voj Brownův se také přesně dle úmluvy objevil 11. října odpoledne u Lichtenhainu a Mitteldorfu, odkudž musel již býti Sasy spozorován. Tu teprve udeřil Browne na slabý oddíl Prusův a vypudil generála Meyerinka z pevných jeho posicí, ale Sasové promeškali vhodné dva následující dni a Prusové zatím sesílili své sbory na pravém břehu řeky. Dne 13. října sice bylo ze saského tábora slyšeti střelbu z děl, ale další zprávy nedošly, a tu Browne, nechtělli sám býti zaskočen, musil dne 14. nastoupiti pochod zpáteční. Kapitulace saského vojska bezprostředně následoala.

Pádem Saska nabyl Fridrich nesmírné výhody, tak že mohl osnovati na jaro rozhodující útok na království české. Strategickým jeho cílem byla Praha. Maje výborné zprávy o přípravách svých nepřátel, chtěl zničiti zbrojné síly rakouské v Čechách a opanovati Prahu, dříve než armády ruská a francouzská objeví se na bojišti. Proto soustředil největší část armády své na hranicích českých, doplnil ji 10 pluky utvořenými ze zajatých Sasův a z nováčků v obsazeném Sasku odvedených a po radě svých generálů Schwerina a Winterfeldta odhodlal se Rakušany překvapiti. Od Kladska, Žitavy, Drážďan a Plavna ustanoven byl současný pochod sborů pruských dle chytrého obmyslu, jenž je znám z vlastnoručního listu Fridrichova ze dne 10. dubna zaslaného králi anglickému. Král pruský byl jist úplným jeho zdarem, na němž závisel i rychlý konec války i opanování království českého.

Zdálo se, že úmysl ten zúplna se podaří, neboť branné síly pruské u Prahy soustředěny a vrchní vojevůdce rakouský princ Karel Lotrinský přinucen 6. května 1757 k bitvě u Prahy za podmínek nepříznivých. Waddington líčí bitvu tuto zevrubně na základě vlastního bedlivého ohledání půdy a vytýká mnohé vady v rozložení branných sil rakouských. Jeden z francouzských důstojníků, v táboře rakouském přítomných, praví, že z rána dne bitevního ani princ Karel ani Browne neočekávali bitvy. Co král pruský obezřele prováděl své disposice, v táboře rakouském stály ještě stany, mužstvo konalo různé práce anebo chystalo se k snídaní a ke krmení koňstva. Teprve pohyby sboru Schwerinova vzbudily pozornost vojevůdců, kteří počali chápati, že Prusové nechtí toliko přerušiti spojení rakouské armády u Prahy s armádou hraběte Dauna, která se blížila od Poděbrad, nýbrž že se hotoví k veliké bitvě. Teď teprve dávány potřebné rozkazy bitevní, když již Prusové počínali boj.

Průběh bitvy této, u Štěrbohol neb u Prahy zvané, jest znám, a také se ustálil obecný soud, že porážka rakouských vojsk zaviněna byla veliteli. Waddington podává k tomu další příspěvek, dovozuje, že se velitelé rakouští dali králem pruským překvapiti. Vítěznému Fridrichovi zbývala ještě poslední část předsevzatého úmyslu: dobyti Prahy a zajíti vojsko v hlavním městě českém uzavřené. Avšak tento plán potkával se s překážkami, kterých vítěz neočekával. Již události bitevní na levém křídle pruském hatily jeho úmysly, jakkoli nemohly již vítězství Prusům vyrvati. Smrt Schwerinova způsobila totiž v řadách pruských zmatek, který byl vyvážen sice poraněním Brownovým a ne-

hodou, jež prince Karla právě stihla, měla ale přece pro Rakušany již poražené ten dobrý následek, že jednotliví divisionáři, nemajíce společného velení, jednali dle svého uznání, a tak se stalo, že větší část rakouského pravého křídla, po šťastné jízdné srážce u Malešic, neustupovala ku Praze, nýbrž na jih k Benešovu, odkudž doufala spojiti se s armádou Daunovou. Toto uniknutí 15.000 mužů bitvou nemnoho postižených bylo pro další postup Fridrichových záměrů událostí zrovna osudnou.

Následovalo pověstné obléhání Prahy. Fridrich domníval se, že město dlouho neodolá, neboť výborný vůdce Browne byl těžce raněn, a o princi Karlovi soudil král, že je bázliv a k počinu málo schopen. Myslil tudíž, že uzavřená armáda bude bez značnější činnosti očekávati vyprostění svého, a tu bylo nutno, zadržeti pochod výprostného rakouského vojska do té doby, až budou v Praze vyčerpány zásoby potravy. Úkol tento nezdál se býti nesnadný, neboť armáda Daunova ustoupila sama až za Čáslav, nad to pak skládala se namnoze z nováčků.

Úsudek králův o rakouském velení v Praze potvrzují zprávy francouzské, jichž se Waddington dovolává. Jest to velice důležitý denník, psaný po celé obležení nejmenovaným francouzským důstojníkem, v Praze uzavřeným, dle soudu Waddingtonova panem Boisgelinem anebo Hautmontem. Z něho dovídáme se, že těžce raněný maršálek Browne neztratil ducha, nýbrž ještě 7. května naléhal, aby armáda rakouská, pokud to bylo možno, Prahu opustila po pravém břehu Vltavském, ale válečná rada, kterou princ svolal, uznávala především, že jest vojsku potřebí odpočinku. Těchto odkladů užili Prusové, položili rychle most přes Vltavu a uspíšili přípravy obléhací. Zmatek v táboře rakouském rostl, za kolik dní nebyly ani dávány rozkazy k ubytování vojska, které rozloženo bylo po ulicích, a zatím Prusové v okolí osazovali nejdůležitější strategické body a přibližovali se parallelami svými k hradbám. V rakouském vojště byl jediný inženýr, a tu povolán k obranným pracím Sas Hallot, ve Francii vzdělaný, který opravil hradby, osadil exponované body a dal kopati náspy k ochraně před nepřátelskou střelbou. Na štěstí v noci ze dne 23. na 24. květen dobyli císařští Andělky za Strahovskou branou, a na Letenskou pláň v čas postavena jízda.

Teprve teď, když osud hlavního města českého zdál se býti zpečetěn, když ze Sas již přivážena před Prahu těžká bořící děla, starali se ve Vídni i ve Versaillích více o vyprostění Prahy. Na francouzském dvoře pomýšleno na vyzbrojení druhé armády, která by táhla urychlenými pochody do Čech anebo do Sas, ale úmysl ten potkával se s mnohým odporem, neboť protivníci spolku s Rakouskem ukazujíce na nešťastný průběh války tvrdili, že Francie svým účastenstvím v ní stane se směšnou. Tím horlivost rakouské strany oslabena. Mluvilo se již toliko o 25.000 mužích, jichž polovice by se v červnu soustředila kolem Štrasburka, načež by druhá část v červenci následovala. V státní radě ani tento projekt nenalézal přízně, ano sám ministr zahraničných věcí vyslovil se proti němu, a teprve osobní intervence králova a markýzy Pompadourové způsobila obrat k lepšímu. Než však očekávaná pomoc francouzská mohla do pole vytrhnouti, byl osud Prahy na jiných místech šťastně rozhodnut.

Marie Terezie a kníže Kounic seznali totiž, že lze zachrániti Prahu jen vlastními silami, i byly Daunovi zatím již sesílenému dány v příčině té příslušné rozkazy a plné moci. Dne 12. června dal se Daun na pochod, obelstil pruského vojevůdce prince Beverna, který s 25.000 muži u Kolína střehl jeho pohyby, a již 18. června svedena památná bitva mezi Kolínem a Plaňany, která krále pruského připravila o pověst nepřemožitelnosti a zachránila Prahu i celistvost království českého. Jest známo, že na pruské straně se snaží vina porážky královy, která měla dalekosáhlé následky válečné i politické, svaliti na prince Morice Anhaltského a na generála Mannsteina, kteří prý proti výslovným rozkazům královým jednali, onen stanuv bez příčiny za hodnou chvíli s pěchotou na silnici pod Břístvím, čímž Daunovi možnost dána, aby se sesílil oddíly ze vzdáleného levého křídla, Mannstein že dal se svésti některými Charváty k útoku na Chocenice, čímž proti úmyslům královým rozpředl se boj i ve středu a nebylo možno náležitě sesilovati útočnou kolonu Hülsenovu a Treskovovu. Waddington uvádí nového svědka, který z hlavního stanu Daunova zasílal k francouzskému dvoru hojné zprávy, o jasném úsudku svědčící, jež aureole Fridrichově jsou na ujmu. Jest to francouzský důstojník Champeaux, který již 1. června oznamoval svému dvoru, že prapory Vallonů, které se u Prahy od armády prince Karla odtrhly, den před tím se u Čáslavě spojily s vojem Daunovým; ovšem byly v stavu zbědovaném, neboť ze 1400 mužů, které původně skládaly dva prapory pluku Lorrios, přišlo jich 600, a z prvého praporu pluku Arenbergova zbývali čtyři granátníci. Dne 17. června píše již Champeaux z Krychnova. Uznává sice, že shromáždil Daun 54.000 mužů, ale číselná převaha tato byla vyvážena nedostatkem výcviku mužstva a nerovností u velení (infériorité du commandement), z čehož vidno, že pisatel Daunovi nijak nestranil. „Snad by si bylo přáti,“ píše Champeaux, „poněkud méně nesmělosti u pana maršála, čehož však jest se stěží nadíti.“ Nad to prý maršál má při sobě málo generálů způsobilých, aby nedostatek ten vyvážili; jsou prý sice odvážní v útoku, ale dotud bez větších zásluh. Maršálovi jsou tyto okolnosti dobře známy, čímž důvěra v mysli jeho jest oslabena.

Nebyly tudíž předchozí podmínky bitevní Daunovi zvláště příznivy, a oprávněny byly obavy, s nimiž hledělo se vstříc konečnému výsledku. Waddington také věnuje bedlivou pozornost všem okolnostem bitvy, přehlížeje výborně a do podrobností dějiště její. Toliko jmena, patrně čerpaná z mapy generálního štábu, jsou velice znešvařena. Pokud se týče rozhodujících momentů bitevních, přisvědčuje Waddington, že pověstnou zastávku pod Břístvím nařídil sám král a princ Anhaltský proti tomu marně činil námitky. Tím způsobena značná mezera mezi útočnou kolonou Hülsenovou u Křečhoře a čelem levého křídla pruského. Když král konečně chybu svou zpozoroval a ji napraviti hleděl, mařila s úspěchem snahy jeho vhodně umístěná a výborně obsluhovaná dělostřelba rakouská. Také pruské chvalozpěvy na generála Ziethena a jeho jízdu Waddington na pravou míru uvádí. Z líčení jeho, o přesné zprávy se opírajícího, nikdež nevysvítá, že zapudil Ziethen rakouskou jízdu polního zbrojmistra hraběte Nadasdyho „až za Kolín“, jak se obyčejně tvrdívá ze strany pruské, nýbrž viděti zcela jasně, že byl Ziethen zdržán v Ku-

tlířském úvalu a že buď nemohl, buď zanedbal přispěti Hülsenovi v rozhodné chvíli, když byl již dubový lesík za Křečhoří v rukou útočné kolony pruské. Waddington soudí, že v této chvíli měli vítězství v rukou Ziethen se svými 80 eskadronami a Pennavaire se svými kyrysníky, a zcela správný jest jeho výrok: il n'en fut rien; les deux commandants de cavalerie restèrent inertes et laissèrent échapper le moment décisif. Zajisté svědectví to pro pruské generály málo pochlebné. V příčině útoku Mannsteinova na Chocenice, jemuž Fridrich rovněž přikládal vinu své porážky, myslí Waddington, že Mannstein neporozuměl správně rozkazu, jejž (skrze markýza de Varennes) od krále obdržel, čímž ovšem strženo v boj i pruské pravé křídlo, původně pokládané za zálohu, která měla v pravé chvíli sesíliti levé křídlo.

Z francouzských zpráv, jichž Waddington užil, viděti, že Daun, vědom jsa sobě těžké zodpovědnosti, dbal po celou bitvu stanoviska obranného, ale podřízení generálové vyznamenali se v úkolech, které jim byly svěřeny. Champeaux v listě, jejž psal 20. června z Krychnova, byl skvělým výsledkem bitvy velice překvapen a připisuje jej dílem intelligenci některých důstojníků, kteří v momentech rozhodných dovedli pochopiti svůj úkol, dílem rozvaze maršálově, který nerušil vhodné kroky svých podřízených, nýbrž ihned je podporoval. V jeden okamžik (Champeaux patrně myslí na útěk levého křídla divise Wiedovy u lesíka Křečhořského, který způsobil zmatek v rakouských řadách a málem byl by vedl ke ztrátě bitvy) Daun již nakazoval ústup k Sukdolu, ale adjutant jeho Hennebrieth v čas rozkaz zadržel, když divise Wiedova znova se k postupu vzchopila. Že bylo vítězství na vahách, dosvědčil i francouzský důstojník Morainville, který z bojiště spěchal do Vídně a tam podával zprávu vyslanci hraběti Broglieovi. Waddington správně ukazuje, že oba důstojníci měli na mysli kritický okamžik, když Hülsen dobyl lesíka Křečhořského, ale zúplna uznává zásluhu Daunovu o vítězství, kterou shledává v mistrném nočním pochodu jeho v noci před bitvou, čímž byl Fridrich sklamán, ve volbě znamenité obranné polohy, v umístění střelby, v rozloze jednotlivých sborův, zejmena jízdy, a v rychlosti, kterou byly napraveny nehody v průběhu bitvy spozorované.

Z krátké této ukázky možno posouditi, že spisem Waddingtonovým dostalo se válce sedmileté nového vylíčení přesného, o neznámé dotud prameny se opírajícího a naprosto objektivního. Po zásluze rozděluje slovutný spisovatel světlo a stín mezi zápasící strany a přispívá tím velice k opravě náhledů, jež povstaly ze strannických úvah.

Dr. *J. V. Prášek.*

Ze slovanských literatur.

Naděje uslyšeti ještě živé zvuky jazyka dávných *Slovanův Polabských* zjevuje se při studiích slavistických ob čas jako nějaká „fata morgana." Poslední Slované Polabští, kteří mluvili svým jazykem, byli Drevané. Sídleli na levém, západním břehu Labském. Tam v nynější pruské provincii Hannoveru, ve vládním okresu Lüneburském jedna krajina podnes slove „Wendland," její obyvatelé „Wenden." Je to kraj

Lüchowský s městečkem Lüchowem (asi 2700 obyv.) a část kraje Dannenbergského. Koncem 17. století ještě bylo možno sestaviti ukázky jazyka a malé slovníky. V 18. století jazyk rychle mizel. Hospodář Jan Parum Schultze ve vsi Sühtenu u Lüchowa, skladatel jednoho z glossářův Polabských, poznamenal v l. 1724—1725, že jeho děd ještě mnoho mluvil „vendicky“ a že otec jeho ještě byl úplně toho jazyka znalý, ale ze současníků že prý mnozí starci mluví již jen míchaninou slovansko-německou; jiní prý neznají už ani slova. Až on, muž 47letý, a ještě tři osoby v jeho vsi zemrou, nebude prý nikdo věděti, jak se pes jmenoval slovansky. Lékař dr. Jan Jugler, který r. 1809 z rukopisů sestavoval nový glossář, žil 15 let v Lüchově a praví, že již r. 1751 nebylo možno nikoho nalezti, kdo by uměl vendicky mluviti; r. 1798 zemřel prý jeden hospodář ve vsi Kremmelině, jmenem Warratz, o němž se tvrdilo, že ještě umí vendický Otče náš (Schleicher, Laut- und Formenlere der polabischen Sprache, v Petrohradě 1871 str. 4, 6). Dle Henningsa (Das hannoversche Wendland 1862) počátkem 19. věku prý někteří sedláci uměli jednotlivá slova vendická. Jak ukazuje Hanuš ve své poučné bibliografii Polabské (Miklosich a Fiedler, Slavische Bibliothek II, 1858, str. 126), byl A. von Wersebe r. 1826 první, který tvrdil, že drevanský dialekt ještě potají živoří. I Šafařík v Slovanském Národopise (1842 str. 109) praví, odvolávaje se při tom výslovně na Wersebe, že nářečí drevanské „ještě i podnes v soukromnosti rodin a v ukrytosti po některých vesnicích trvá.“ Ale Fr. L. Čelakovský, kterého Polabané mnoho zajímali, ve zprávy tyto nevěřil, dle svědectví Hanušova i dle vlastních slov (Čtení o počátcích dějin vzdělanosti a literatury národův Slovanských str. 21).

Při pruském sčítání lidu r. 1890 v kraji Lüchowském 585 lidí zaznamenalo svou mateřskou řeč jako „wendisch.“ Zprávy té užito v Meyerově konversačním slovníku (v článku Polaben). Posledně na ni upozornili Parczewski ve „Wisle“ a Ad. Černý v Slovanském Přehledu. V kruzích slavistů zvěst o tom vzbudila velikou sensaci, ale brzo se ukázalo, že v tom vězí omyl. V posledním svazku Jagićova „Archiv für slav. Philologie“ (XXII, 1900, str. 318 sld.) prof. Hirt v Lipsku sděluje, že sčítací lístky (Zählkarten) z r. 1890 jsou již zničeny, tak že do lístků z osad Lüchowských nelze více nahlednouti. Na lístcích stálo: „Muttersprache: deutsch, litauisch, polnisch, masurisch, kassubisch, wendisch, mährisch, tschechisch, wallonisch, holländisch, friesisch, dänisch oder . . . (Zutreffendes ist zu unterstreichen).“ Pojem mateřského jazyka nikterak nebyl vysvětlen. Obyvatelé hannoverského Wendlandu nazývají se posud „Wenden,“ a to pohnulo mnohé z nich, aby na lístcích podtrhli slovo „wendisch.“ V druhém článku sděluje známý znatel keltických jazykův prof. Zimmer v Greifswaldě, který na vyzvání Jagićovo se po téže otázce ohledl, list landratha kraje Lüchowského von Knesebecka, potomka šlechtické rodiny, která od staletí drží statky v této končině. Píše, že slovanský jazyk je dokonale zapomenut; obyvatelé Wendlandu mluví dolnoněmecky čili dolnosasky, asi jako v Meklenburku (plattdeutsch). V dialektu obyvatelů zbylo málo živlů slovanských, hlavně ve jmenech. Obyvatelé se liší od sousedův ostrými rysy, vlasem nejvíce přitemnělým a nad to rychlým mluvením. Že dříve

mluvili jiným jazykem, vědí jenom z vyprávek. Knesebeck líčí je jako lid velice pilný a obratný.

V témže svazku Archivu uveřejněn také nový materiál o starých Drevanech. Žák prof. Zimmera, mladý německý učenec Vieth nalezl v Kodani neznámý posud rukopis s obšírným popisem pověr Vendů, sepsaným při duchovní visitaci r. 1671. K němu se druží slovník asi 380 čísel. Všecky tyto kusy jsou tu otištěny, s poznámkami od Zimmera, Jagiće a Leskiena. Tento Kodaňský slovník a známé glossáře Pfeffingerův (1698) i Domeierův (1743) pocházejí patrně z jednoho pramene. Neschází v nich veliká nedorozumění. Drevan, jehož se skladatel vyptával, spletl „kalt“ a „kalb“ a na otázku: „es ist kalt“ odpověděl *tilam* (tilę, česky tele). Již Dobrovský ukázal, jak v těchto glossářích (i v tomto nově vydaném) jsou zmateny pojmy dní: dnes *süb'üda* (sobota), zítra *je nidilja*, včera *skąpe* (skoupý den, pátek). Tazatel se ptal Drevana v sobotu! Výklad mnohých slov a rčení je velice nesnadný, i při dobré znalosti nářečí dolnoněmeckých.

K poznání jazyka Polabského zajímavo by bylo prohlednouti listinné památky nejen ve „Wendlandu“ starých Drevanův, ale i v Meklenburku: staré urbáře se jmeny osad, polí, potokův, jezer, mezníkův, rodin, osob atd. I nynější jmena zeměpisná obsahují mnoho slovanského, ale v tvarech namnoze zkažených; ve spisech 16.—17. století tvary ty budou zřetelnější. Při tom by slušelo zřetel obrátiti i na staré církevní zpěvníky, matriky a jiné zápisy.

* * *

V „Bulharském Pregledu“ (1900 duben) prof. Ivan D. Šišmanov rozbírá zajímavou episodu o Bulharech, nalézající se v posledních zpěvech „Orlando furioso“ od Ludvíka Ariosta (doplněná redakce z r. 1532). Jeden z reků saracenských válek Karla Velikého, chrabrý Ruggiero, marně se uchází o ruku Bradamanty, dcery vévody Aimona. Rodiče zasnoubili ji prve se synem řeckého císaře. Ruggiero táhne proto sám s věrným sluhou na Řeky. U Bělehradu stane se svědkem bitvy mezi bulharským králem Vatranem a řeckým císařem Konstantinem a synem jeho Lvem. Vatrano zahyne v boji, ale Bulhaři zvítězí nad Řeky pod velením Ruggierovým. Chtějí ho prohlásiti za svého vůdce a panovníka, ale Ruggiero skromně odmítá nabízenou čest a táhne dále za Řeky. V jednom městě padne do řeckého zajetí, ale velikomyslný Lev ho osvobodí a jede s ním do Paříže k turnajím o Bradamantu. Bulharská deputace přijíždí do Paříže nabídnout bulharský trůn Ruggierovi. Ten souhlasí a dostane Bradamantu za manželku. Látku tu zpracovali jako drama „Bradamante“ Francouzi, nejprve Robert Garnier v 16. století, jiní, jako Tomáš, bratr slavného Corneilla, v 17. století.

* * *

Nové vydání *zákonníka* srbského cáře *Štěpána Dušana* z r. 1349, jež 1898 uveřejnil Stojan Novaković, nyní srbský vyslanec v Paříži, dalo podnět k obšírné studii, kterou o této památce uveřejnil Konst. Jireček

v posledním svazku Jagićova „Archivu" (díl 22, str. 144—214). Spisovatel rozbírá na základě pramenův tištěných i netištěných hlavně tři otázky: o poměru zákonníka Dušanova k starosrbským překladům byzantinských zákonníkův, o pramenech starosrbského zákonníka a o zřízení soudním v středověkém Srbsku. Hlavní výsledky, od názorův Florinského, Novakoviće a j. často odchylné, jsou následující. Před dobou Dušanovou administrace a soudnictví v Srbsku byly spojeny; soudci byli vedle panovníka samého jeho županí, knezové a jiní úředníci správní a vojenští. Cář Štěpán Dušan dle vzoru byzantinského, jejž nalezl v nově dobytých krajinách Makedonie, Albanie, Epiru a Thessalie, dosadil vedle „kefalijův" (kapitánův provincií) zvláštní „cárské sudije." Do jurisdikce jejich náležely právní reserváty zeměpána, hlavně otázky práva trestního a procesy o pozemcích. V mnohých případech rozhodovala většinou přísah „porota," jejíž sestavení je v zákonníku podrobně předepsáno. U dvora zasedal „sudija dvorský." Vedle tohoto soudu panovníkova soudili soudci panští, totiž statkáři světští a duchovní a jejich úředníci (vladalci), jakož i soudci privilegovaných měst hornických a přímořských; k porovnání nejdůležitější památka je statut města Budvy, pocházející právě z doby Dušanovy.

Zákonník Dušanův byl sepsán především pro soudce cárské a obsahuje proto hlavně ustanovení z oboru státního a trestního práva. Je to z části mechanická kompilace, do které byly vnešeny i velmi staré kusy; ku př. v některých článcích se předpisují pokuty ještě ve volech, vedle množství jiných, kde jsou pokuty vyměřeny v penězích. Byzantinských živlův je málo. Právo šlechtického státu srbského vůbec velice se lišilo od práva v císařství Cařihradském, v kterém původně dědičné šlechty nebylo. Za to se v starosrbském právě jeví patrný vliv severní, v mnohém ohledu upomínající na staré právo uherské a české (ku př. citace pečetí královskou nebo cárskou před soud, očista žhavým železem a vřelou vodou). Leckde jsou mezery, kde z listin víme více, nežli ze zákonníka; ku př. „nevěru" (zradu) šlechtice stíhala konfiskace jeho statkův, což v zákonníku výslovně řečeno není. Soudci šlechticův, duchovních a měst soudili o věcech, jurisdikcí zeměpána nereservovaných, hlavně o otázkách soukromého práva, dle překladův řeckých zákonníkův (Prochiron, Syntagma, kompilace pod jmenem císaře Justiniana). Proto v zákonníku Dušanově schází největší část ustanovení občanského práva, o právě manželském, dědičném, obligačním atd.; ku př. o závěti není v něm nikde ani slova, rovněž ne o koupi a prodeji, o nájmu atd. Na všecky tyto otázky soudci našli obšírnou odpověď v právních knihách řeckých. Ze zákonníku Dušanova samého ani bychom nevěděli, že v Srbsku pro pojmy občanského práva existovala bohatá, úplně vyvinutá terminologie, známá z překladův a z listin. Platnost ustanovení zákonníka Dušanova dá se stopovati až do pádu srbského státu r. 1459. Poslední stopy pozoruji se ještě později v nynější Černé Hoře, v právních listinách posledních Crnojevićův z konce 15. století. Tímto dlouhým trváním se vysvětluje i značný počet zachovaných rukopisův a rovněž i vznik odchylných redakcí zákonníka Dušanova.

* * *

Blížící se stoletou památku srbského povstání r. 1804 uvádí nám na paměť objemné zápisky jednoho současníka revoluce Karadjordjovy. Dílo to dlouho leželo v rukopise a teprve nyní bylo vydáno od srbské akademie, na útraty kapitálu, který autor sám k tomu účelu zanechal: „Istorija srpskog ustanka“, sepsal *Lazar Arsenijević-Batalaka*, v Bělehradě 1898—1899, dva díly, 1022 stran. Spisovatel narodil se v kraji Kragujeveckém r. 1793 a byl tudíž při konci prvního povstání mladík dvacetiletý. S emigrací srbskou odešel na Rus, do Bessarabie. Po povstání Miloše Obrenoviće vrátil se do vlasti, zastával četné úřady, stal se senátorem i byl v l. 1848—1854 „popečitelem“ (ministrem) osvěty a jeden čas i spravedlnosti. Zemřel r. 1869. V desíti „knihách“ vypsal velmi podrobně události l. 1804—1812, s přiložením četných dokumentův. Vypravování je jasné; sloh stojí pod vlivem ruského slohu doby Karamzinovy. Spisovatel je vřelý ctitel Karadjordjův. Líčení jeho je proto dosti subjektivní, s mnohými polemikami, zejmena proti Vuku Karadžićovi, který prý Miloše Obrenoviće přechválil a zásluhy Karadjordjovy stenčoval. Osudný rok 1813, kde Turci, nedbajíce o mír Bukureštský, právě s Rusy uzavřený, využili zmatku válek Napoleonských a opětně dobyli Srbska, v knize popsán není. Arsenijević tento obrat nesl i po letech tak těžce, že o něm ani psáti ani mluviti nechtěl. Kniha jest opatřena dobrými rejstříky a podobiznou autorovou. Srbská akademie chová i jiné rukopisy Lazara Arsenijeviće, mezi nimi životopis Karadjordjův a sbírku listin; snad se někde u příbuzenstva zachovala i autobiografie, o níž se bezpečně ví, že starý Bata-laka („bratr Lazar“) o ní pracoval.

* * *

Bosenští mohammedáni založili si belletristický čtrnáctidenník *Behar* (arab. vonné kvítí). První číslo vyšlo v Sarajevě 1. května 1900 čili dle arabského letopočtu 1. muharema 1318. Vydavatel je Adem Aga Mešić, redaktor Safvet beg Bašagić. Písmo je latinské, jazyk srbsko-charvátský velmi čistý, ale s hojností citátův arabských i tureckých. Program zní: islam a osvěta. Riza beg Kapetanović pozdravuje list květnatými verši. Mirza Safvet podává počátek svého historického dramatu „Abdullah paša.“ Neschází ani ukázka národní poesie bosenské: Čelebija Mujo a jeho milenka. Povídky jsou dílem původní, dílem překlady. V drobných zprávách ohlašují se nové arabské a turecké knihy, založení džamije v Liverpoolu, smrt Gazi Osmana paše v Cařihradě atd. V politickém přehledu vykládá se čtenáři mezi jiným také, co je parlamentární obstrukce: „gungula u saboru“ — ryk na sněmu.

* * *

Orgán archeologického oddílu národního musea v Záhřebě, *Vjestnik hrvatskoga arheološkoga družtva*, vychází od čtyr let ne již v sešitech, nýbrž v krásně upravených celkových ročnících. Obdrželi jsme právě čtvrtý svazek nové serie, pro r. 1899—1900 (238 str. v 4^0, se 103 vyobr.). Od redaktora, neúnavného dr. Jos. Brunšmida, pochází řada článkův o starožitnostech předhistorických a římských.

Velice zajímavý je článek o hromadných nálezech mincí v Charvatsku. V starších těchto „pokladech" jsou nejen mince římské, ale i karthaginské, numidské, egyptské z dob Ptolomaiovcův, v pozdějších středověké rozmanitého původu: aquilejské, benátské, frisašské („frisatici" listin, z Friesachu v Korutanech), anglické 13. století a j. Prof. dr. Luka Jelić v Zadru podává zajímavé materiály o minulosti zapustlého nyní města Ninu v dalmatském pomoří (řím. Aenona, ital. Nona), jedné z chorvatských residencí za dob národní dynastie v 9—11. století. Známý historik prof. Vjekoslav Klaić se studiemi o Frankopanech a o knížeti Novakovi z rodiny Mogorovićův, který r. 1368 vlastnoručně přepsal hlaholský missál, chovaný nyní v dvorní knihovně ve Vídni, pokračuje ve svých cenných studiích o staré šlechtě charvátské. K tomu se druží řada jiných monografií, drobných zpráv a literárních referátův.

* * *

Královský charvátsko-slavonsko-dalmatský *zemský archiv v Záhřebě* začal r. 1899 vydávati vlastní svůj časopis, *Vjestnik*, redakcí zemského archiváře, šlechtice dr. Ivana Bojničiće-Kninského, ve 4 svazcích ročně. Je to dobře redigovaný historický časopis, přinášející mnoho drahocenného materiálu listinného. Dějiny archivu samého vylíčili Laszowski a Bojničić. Spolupracovníci jsou kanovník Tkalčić, prof. Vj. Klaić, prof. L. Jelić, prof. Magdić a j. *K. Jireček.*

Ze „vzorných" překladů.

Paní Bronislava Herbenová řídí politickou část Času, ale někdy odskočí si také do literární kuchyně a pořídí nějaký překlad. Znamenitý, to se rozumí. Neboť co dělají redaktoři, přispěvatelé a přívrženci Času, jsou samé mistrovské kusy, výlupky dokonalosti, zboží non plus ultra, mouka 000000 — Čas to honem všecko zasazuje do zlata a obkládá perlami a drahým kamením: co však jiní lidé v Čechách dělají, je samé hudlařství, samý brak, samá mizernost — Čas to svým realistickým pometlem všecko hrne na smetiště.

Paní Herbenová posledně přeložila pro XXXII. číslo Ruské knihovny román I. A. Gončarova *Obyčejnou historii.* Že tato kniha byla již dávno po česku vydána — r. 1872 v Plzeňské Matici Slovanské — paní Herbenové nevadilo; snad si myslila s Horácem: „cedite Romani scriptores, cedite Grai." O starším překladu zajisté věděla, a když se pustila do Obyčejné historie, chtěla pořídíti překlad ne zbytečný, nýbrž lepší.

Nu, její překlad má pouze dvě větší vady: pí. Herbenová neumí rusky — a česky se ještě nedoučila. Chceme to ukázati jen některými příklady. Pilný čtenář, budeli mu libo, snadno si je rozmnoží.

Pí. Herbenová ruské „razygrala" (= rozehrála se) překládá: *„rozhárala se* v komedii" (str. 153), „russkich" (= Rusů): „dobročinnost *ruských"* (46), „obrazovanije grudi" (tvar ňader): „pyšné *poprsí* (21), „ukrivit dušoj" (ukřivditi duší): *„pokrytectví* se dopustiti" (16), „deň deňskoj" (celý Boží den): *„den ze dne"* (9), „brošennyj v karaulňu" (hozený

do strážnice): *„povalený* na strážnici“ (7), „mečetsja“ (= hází sebou): „mívá *divoké sny*“ (33) atd. atd. Zastřeme ostatní podobné případy rouškou milosrdenství.

Česká mluvnice jest pí. Herbenové knihou dosti záhadnou; ona s velikou pravidelností vždy místo klapky bílé béře černou a místo černé bílou; jednou napíše vokativ „ó strý*ci*!“ (132) chybně místo „strý*če*“, ale se vzácnou nestranností vytvoří kousek dále zase vokativ „zhoub*če* duší“ (299) m. zhoub*ce*; že píše „v potu tvář*e* (3) m. tvář*i*, „v úhrn*ě*“ (4) m. úhrnu, „za *co*“ (152) m. zač“ atd., to náleží do počtu hříchů všedních. Větší hlubiny české gramatiky jsou jí arci nedostupny: že se má psáti „vytru“ a ne „vyt*ř*u“ (8), „přijmouti“ a ne „přijati“ (111), „v Kissingách“ a ne „v Kissingenách“ (323), toho vědomost nemůžeme od pí. Herbenové žádati. Ale přece aspoň participium by mohla znáti; taková nestvůra jako: „šel sotva nohy vle*če*“ m. vleka — передвигая ноги (279) měla aspoň korrektorem tiskárny býti se světa sprovozena. Neumíli paní překladatelka participium tvořiti, nedivno, že ho neumí ani užívati: líbeznosti jako *„dočta* chtěl poslati“ (32) m. dočet, nesmí již napsati ani primán. Pro pí. Herbenovou také marně psali Bartoš a Gebauer o genitivě a instrumentale; pí. Herbenová, ani když text ruský má správně nominativ, neušetří nás svým instrumentálem: „byla starou historií“ (4) (à la „tráva byla zelenou“), „už dávno nebyl jsi takovým“ (75) atd. atd. Pravopis jako „pos*ý*lati“ (pravidlem), „hromady vrhal*i* smutek“ (39) atp. druží se důstojně k ostatku.

O těch dvou svých slabostech paní překladatelka dobře ví a proto uchopila se radikálního prostředku — krátce odhodlána, přejímá ruská slova do českého textu: „může býti“ („možet byť“ = peut-être = snad, možná) s podivuhodnou pravidelností; „bědný“ (= bídný) se vzornou důsledností; „ženština“ (= ženská, žena) se vzácnou vytrvalostí (52, 82 — ačkoli slovo „mužčina“ překládá); „komnata“ (= pokoj) str. 37 a j.; „sad“ (= zahrada) 103, „deska“ (= prkno) (290); „Hospodin Bůh (= Pán Bůh“ 108); „památník Petra“ (= pomník) 41 atd. atd. Pravda, tu sice není dvojí chyba, aspoň ruský tvar je dobře; ale někdy i tato pomoc selhává.

Nešťastná ruština má totiž zvláštní, zatracení hodný zlozvyk: cizí slova píše foneticky; a tato libůstka přivedla již nejednoho našeho překladatele do šeredné bryndy. Také pí. Herbenovou; tak sèvreský porcelán jest u ní „sevrský“ 60; rusky psaný Soulié (Сулье) se v jejím překladě proměnil v *„Soulliera“* (98), Racine v ***Raçina*** (217 — jak pěkně to ç vypadá!), Drouyn v ***Druina*** (218), manuscrit v „manusript“ (t.), S*y*lfida v S*i*lfidu (93) atd. Jak dobře by byl Gončarov udělal, kdy by byl každé cizí slovo napsal do závorek latinkou!

Paní Herbenová je konečně také neporušena moderním středoškolským vzděláním; biblické „tele tučné“ (17) jest u ní „vykrmené tele,“ citát z Oněgina „jazyk Petrarkův (= vlaština) *a* (jazyk) lásky“ překládá klidně: „Petrarkův jazyk lásky“ (163) atd.

Nechceme hromaditi dalších dokladův; z toho, co uvedeno, čtenář, tušim, již vidí, že tu máme zase vzor překladu, jaký býti *nemá.*

V. S.

Gajo F. Bulat.

Jižní Slovanstvo ztratilo oddaného syna a Dalmacie neúnavného bojovníka za práva národní. Dr. Gajo F. Bulat zemřel 9. června ve Vídni zánětem plic, maje teprv 64 léta. Šik starších zápasníků dalmatských rychle řídne, a mladší pokolení, za lepších okolností vyrůstající, už ani neví, jak nesnadné byly poměry dřívější a jak velké změny se staly za posledních desetiletí. Za ideálním knězem slovanského obřadu Pavlinovićem, za Klaićem, Montim, Pulićem odchází nyní i Bulat, muž jasného rozhledu a nezlomné vůle, o jehož skutcích Osvěta nejednou měla příležitost pojednávati.

Bulat náleží k těm mužům, kteří ozářeni sluncem svobody, z mračen temné reakce padesátých let vystupujícím, připravovali se na svou životní dráhu. Studoval na universitě v Padui, byl přítelem utlačovaných národů a nepřítelem utlačovatelů. Jeho přesvědčení přivedlo jej v Dalmacii i do žaláře, ale vedlo jej také důsledně k poznání, kde jest právo a kde bezpráví a že národní hnutí a svoboda mají stejný základ.

Již v Zadru, kde od r. 1860 byl tajemníkem obchodní komory a při tom kandidátem advokacie, ozval se r. 1862 nejednou v Il Nazionale, aby charvátština zavedena byla u soudů. Advokátní kancelář otevřel pak ve svém rodišti Supetru na ostrově Brači, r. 1865 přeložil ji do Spljetu. Čitaonice, čtenářské spolky, byly prvními ohnisky národního života v Dalmacii. Bulat byl již v Supetru členem čitaonice; znenáhla vstupoval v popředí bojovného šiku, vyzýván křivdami národnosti charvátské činěnými. První boj podnikl proti všemocnému tehda ve Spljetu a Dalmacii Bajamontiovi.

Dalmacie, kdysi kvetoucí, stala se nejopuštěnější zemí od r. 1815, když byla spojena s říší rakouskou. Italština panovala ve veřejnosti, lid byl neuvědomělý a k tomu hospodářsky hynul. Několik italských předáků mívalo Dalmacii jako ve svém majetku. Po bouřlivých letech 1848 a 1849 sblížila reakce národy a zdálo se, že jejím pádem r. 1860 nastává nová, lepší doba. Byla to však mýlka. V Dalmacii vyvstal Bajamonti a pod záminkou povznesení slovanského jihu založil úvěrní ústav Associazione Dalmatica, jehož správu si ponechal. Biskup Strossmayer, jenž každý národní podnik na jihu obětavě podporoval, převzal akcií za 40.000 zl. Ale Bajamonti obrátil se brzy proti biskupovi a jihoslovanské myšlence a pracoval ve smyslu italském, podporován jsa od vlády, německých centralistů a výkonných orgánů veřejné bezpečnosti. Postaviti se Bajamontiovi nebyla maličkost, ale Bulat se postavil. Dokazoval mu nesprávnosti, vinil ho z nepřístojností, ač vydával tím sama sebe i v nebezpečí života.

Roku 1870 svolal Bajamonti ve Spljetu tábor lidu, aby hájil svého počínání. Tomu sluší rozuměti tak, že shromáždil několik tisíc sobě oddaných lidí, aby zbili každého, kdož by byl jiného náhledu. V čele jen asi sedmdesáti Charvátů dostavil se Bulat na tábor. Ostatní byli též Charváté, ale hlásili se k Italům. Bulatovi vyhrožováno a bráněno mluviti, on však si přece dovedl vymoci slyšení. Od té chvíle nastal mezi Bulatem a Bajamontim tuhý boj, mnozí myslili, že od Bulata

jest to šílenství, a myšlenku jeho, aby Spljet, hlavní středisko Dalmacie, byl vybojován Charvátstvu, pokládali za utopii.

Od r. 1873, kdy dr. Vojnović odešel na universitu Záhřebskou, stal se Bulat vůdcem národní strany v Spljetu. Aby mohl tím důrazněji vystupovati proti odpůrci národnímu, odevzdal biskup Strossmayer do jeho rukou akcie Associaziony. Dříve než město probudily se Spljetské venkovské obce. Roku 1877 zvolen od nich Bulat do sněmu. Zde nastal zápas tím tužší. Některé schůze byly vyplněny jen řečmi Bajamontiovými a Bulatovými. K návrhu Bulatovu uznala národní strana, že dobytí Spljetu jest věcí ne místní, nýbrž národní.

Posléze bylo r. 1880 Spljetské zastupitelstvo rozpuštěno. Bajamonti bouřil na sněmu Zaderském. Bulat mu neohroženě odpovídal a slavně nad ním zvítězil. Arci jen v parlamentě. Ulice byla pro Bajamontia, Zaderští činili mu ovace a Bulatovi vytloukali okna. Ani doma nemělo se mu dařiti lépe. Uvědomělí vlastenci jej ve Spljetu uvítali, ale neuvědomělý lid ve službách Bajamontiových přepadl vítající kamením a rozehnal je. Ani potom nebyl Bulat jist životem; několikráte byl úkladně napaden. Ale čím déle trval volební boj, čím větší Bajamonti činil průtahy, tím více rostla strana národní. Posléze provedeny volby, o nichž v Osvětě [1]) zaznamenáno: „Významná v dějinách Dalmacie a pro každého Slovana potěšitelná událost jest volební vítězství národní strany ve Spljetu dobyté ve dnech 17., 18., 21. a 22. července 1882. Spljet, největší a svou minulostí nejslavnější město dalmatské, bylo pevnou hradbou italských snah a italské nadvlády nad slovanským obyvatelstvem Dalmacie . . .“ Že hradba ta padla, že Spljet se stal hradbou slovanskou v Dalmacii, jest zásluhou hlavně Bulatovou.

Až na Zadar byla tím dobyta všechna města straně národní. Italianisace v Spljetu rychle brala za své, správa a školy staly se charvátskými, neuvědomělost znenáhla mijela, a když se Bulat r. 1885 stal starostou Spljetským, zřídil i pěkné divadlo, kde hrávala společnost Záhřebská a také i česká. Když se r. 1893 vzdal starostenství, byl Spljet již uvědomělým charvátským městem.

Národní probuzení Dalmacie stalo se skutkem, národní organisaci Bulat neúnavně věnoval své síly, spojení Dalmacie s Charvátskem a Slavonií bylo jeho ideálem, za životní však úkol svůj vytknul si dvě věci: železničné spojení Dalmacie s rakouskými zeměmi a zavedení charvátského a srbského jazyka ve všech soudech a úřadech. V tom i onom viděl první krok ke spojení s Charvátskem, toho i onoho doufal se dožiti a pak oddati se klidu a ponechati veřejné kolbiště mladším silám.

V organisaci národní byl horlivě činný, té věnoval i svou advokátní kancelář. Jako právník byl velice hledán, ale v jeho kanceláři měly národní spolky a záležitosti, obecní a volební otázky vždy přednost před soukromou klientelou. Ve Spljetu i mimo Spljet jeho přičiněním zakládány spolky čtenářské, politické i hospodářské. Po Spljetu dobyta posléze i Spljetská obchodní komora.

Svou povahou byl Bulat bojovný opposičník, ale od mladších mu právě bylo vyčítáno, že není dosti opposičním. Bulat nerozptyloval

[1]) Srvn. Osvětu 1882, str. 885 n.

se v boji, nýbrž z mnohého vybral si věc nejnutnější a k ní soustřeďoval všechny síly. Hledal prospěch, ovšem ne svůj, nýbrž národní, který za daných okolností byl možný. Při tom však nepouštěl velké cíle národní s mysli. V Záhřebě při odhalení pomníku národnímu pěvci Milovanu Kačićovi v srpnu 1891 pravil: „Jestliže Bůh dosud nedal, abychom hospodářsky a politicky byli sjednoceni, nemůže žádná moc na tom světě zabrániti, abychom duchem nebyli jedni a abychom v srdcích svých nechovali naději, že se dočkáme v jednotě lepší budoucnosti.“

Na sněmu zemském náležel k nejhorlivějším pracovníkům jak v národních tak hospodářských věcech, ale s důrazem odmítal, co by na ten čas bylo vedlo k debatám a bojům bezvýsledným. Znal sněm, kdy na něm bylo jen 13 národních zástupců, prožil dobu, když tato menšina r. 1870 po prvé se změnila ve většinu, která nemalým jeho přičiněním od voleb k volbám vzrůstala. Po smrti dr. Klaića stal se Bulat r. 1896 předsedou sněmovním. Úkol jeho byl nesnadný, jelikož se sněmovní většina rozpadla v tři strany: stranu národní, opposiční stranu práva, jež zvláště usilovala o sjednocení s Charvátskem, a stranu srbskou, kteráž s hrstkou Italů byla proti sjednocení. Bulat dovedl dosti úspěšně udržovati strany v rovnováze a poutati jejich pozornost k otázkám, o nichž všechny byly jedné mysli, jmenovitě k otázkám jazykové a železničné.

Roku 1879 zvolen Bulat do říšské rady, kde činnost jeho doplňovala jen činnost na půdě domácí. Tak vedl si i v delegacích. V říšské radě byl i věrným spojencem českého poselstva. Vytrval s Jihoslovany v klubu Hohenwartově až do obratů počátkem let devadesátých, potom vystoupiv utvořil zvláštní skupinu, a r. 1897 vstoupil do klubu jihoslovanského.

Železničné otázce platila poslední řeč Bulatova, pronesená letos 30. května v delegacích v Pešti. Zdá se téměř víře nepodobno, že tak důležitá země jako Dalmacie, tvořící tak dlouhé přímoří, není a nesmí býti spojena železnicí s rakouskými zeměmi. Za vlády Auerspergovy postavena byla sice železnice ze Spljetu do Knina zdélí 103 kilometrů s odbočkou ku přístavu Šibeniku, ale trať ta ostala kusá. Prospěchy Dalmacie vyžadují, aby plodiny její mohly se přímo vyvážeti do rakouských zemí, v jejichž prospěchu jest opět vývoz do Dalmacie. I vojensky důležito jest, aby Dalmacie neostávala bez železničného spojení. Ale všechno úsilí od r. 1878 ostalo marné. Příčinou jest odpor Maďarů. Stať moje o uherské železničné politice v Bosně, směřující k obejití Dalmacie a rakouských zemí a k vytvoření Pešti za hlavní střed hospodářský, uveřejněná v Osvětě r. 1892 (str. 1038—1044) a odtud přeložená do charvátského v Obzoru, způsobila bližší známost moji s Bulatem, jenž plnou měrou ocenil vývody moje. Osm let uplynulo od těch dob, a železničná otázka, která pro Dalmacii má životní důležitost, ostává tam, kde byla dříve. V poslední své delegační řeči dovolával se Bulat ve formě co nejhladší, aby dalmatská kusá trať byla prodloužena Bosnou od Bugojna k Aržanu a tam připojena k železnici charvátské, čímž by snadno vyhověno bylo tolikerým naléhavým potřebám. Doufal, že uherská vláda svolení neodepře; že je dá Vídeňská vláda, toho měl jistotu jako člen státní železničné rady.

Železnice dalmatská, tak důležitá zemi i říši, ostává jedním politickým odkazem Bulatovým. Druhým jeho odkazem jest zavedení charvátštiny či srbštiny jako jazyka úředního i do vnitřní služby všude v Dalmacii. I to bylo snahou posledních ještě dní jeho života. Když mi 2. května t. r. poslal ze Spljetu svůj spisek „Jazyková otázka v království dalmatském,“ [1]) byl ještě té dobré naděje, že se posléze nyní podaří šťastné rozřešení této otázky. Zatím i to ostaveno budoucnosti. Spis sám jest zajímavý i tím, že ukazuje, jak veškery otázky jazykové v Cislajtanii byly vyřizovány jen cestou ministerských nařízení a tato cesta prohlašována za jedině oprávněnou. „Ovšem není to nějaké absolutní právo, aby vláda snad mohla dáti některému národu úřední jazyk, který chce, neboť prospěchy říše a prospěchy národní v právním a ústavním státě musejí souhlasiti.“ Zajímava jest brošura i zjištěním nekonečných nesnází a průtahů, které nespůsobilost vysoké byrokracie činí přirozenému vyřizování věcí i nad slunce jasnějších.

Není pochybnosti, že politický odkaz Bulatův s jednomyslností bude přijat od jeho rodáků a dojde ochotné podpory i u Čechů a jiných slovanských stran. *Jos. J. Toužimský.*

Ze světa slovanského.

Velkým slovanským svátkem byla *oslava pětistoletého jubilea Jagellonské university Krakovské.* Statečný Jagello, jenž křest a křestní jmeno Vladislav přijal teprve před sňatkem s Jadwigou, vnučkou posledního Piastovce, se na trůně polském a litevském osvědčil znamenitým panovníkem a plně přání manželky své provedl též starý záměr Kazimíra Velkého, zřízení polského vysokého učení. Dne 22. června 1400 otevřena v Krakově úplná universita. První rektor Stanislav ze Skalmierze rozevřel matriční knihu (dosud zachovanou) a král, biskupové, 12 hodnostů, 28 proboštů a 205 studentů zapsali se jako první scholárové. Velkého rozkvětu dosáhla universita hned v prvních dvou stoletích. Zbigniew Olesznicki, Mikulaš z Błonia, Jan Długosz, Pavel z Włodkovic, Jakób z Paradyža jsou zvučná jmena z první její doby; Mikulaš Kopernik, jenž s vynálezcem knihtisku a objevitelem Ameriky položil základy nového věku, vyšel též z učení Jagellonského; zde měl humanism vynikající středisko, vysoké to učení dalo Polsku v 16. věku i zlatou dobu jeho literatury. Zároveň s národem polským později též universita upadala. Když pak se koncem 18. věku za Kołłątaje vzchopila z mdloby k novému životu, bylo již pozdě; národ polský byl roztrhán, universita s městem Krakovem přecházela z ruky do ruky; r. 1796 připadla Rakušanům, r. 1809 knížectví Varšavskému, na Vídeňském kongresu r. 1815 ostala v samostatném Krakovsku a od r. 1846, když se posledního toho zbytku samostatnosti polské zmocnili Rakušané, přišla pod správu rakouskou. Přes 8 milionů zl., ač byly Vídeňskou smlouvou universitě jako její jmění zaručeny, sebral německý centralism Vídeňský

[1]) Dr. G. F. Bulat, Jezično pitanje u kraljevini Dalmaciji. Bilježke i izprave. U Splitu 1900.

pro studijní fond, a na staré polské universitě zavedena němčina. Nastala doba nejhlubšího úpadku university; r. 1853 klesl počet studujících na 175. Obrat k lepšímu nastal teprve po jazykových nařízeních pro Halič z r. 1869, hlavně však za Potockého r. 1870 a za ministerstva poctivců r. 1871. Nyní má universita přes 1500 posluchačů. Německý centralismus byl jejím hrobem, úsilí o rovné právo a svéprávnost jejím obrozením.

Letos jubilejním dnem slavnostním byl 7. červen. Ale již dne 3. června přivezl slezský vlak do Krakova přes tisíc účastníků; 4. června zahájen sjezd historiků polských, dále sjezd paní a dívek polských, jenž pak v průvodu odebral se na Wawel ověnčit rov královny Jadwigy; tolikéž otevřena v klášteře františkánském výstava památek universitních a staré doby Jagellonské. S nadšením uvítáni byli 6. června čeští hosté na slavnost přicházející. Z nové universitní budovy, r. 1887 dostavěné, konal se průvod do chrámu Panny Marie a odtud do starého universitního kostela sv. Anny, kterýž zařízen byl v zasedací síň. Zde promluvili rektor university dr. Stanislav hrabě Tarnowski polsky a latinsky, ministr vyučování Hartl latinsky; deputace universit a akademií podávaly adresy a skládaly hold vysokému učení Krakovskému; prof. Gebauer učinil to jmenem české university a dr. Randa jmenem české akademie. Byly tu zastoupeny university anglické, americké, charvátská, Pešťská, švýcarské, německé a j. Jmenem bývalé hlavní školy Varšavské promluvil spisovatel Sienkiewicz, jmenem všech doktorů Jagellonské university hr. Ondřej Potocki. Potom promováno bylo 72 čestných doktorů, mezi nimiž Čechové Randa, Gebauer, Hlava, předseda akademie Hlávka. Též učenci ruští a jihoslovanští zastoupeni jsou mezi čestnými doktory. Široké obecenstvo účastnilo se slavností velikým průvodem, v němž banderia Krakusů, Sokolstvo, studentstvo, zástupcové obcí a města, cechy a spolky vynikající měli místo. Jmenem obyvatelstva podána od průvodu toho adresa rektorovi Tarnowskému. Průvod ubíral se na Wawel, kde ověnčil rovy královny Jadwigy, Jagellův a Kazimíra Velkého. Národní radovánky v městských sadech, večer v Sukiennicích a banket v Sokolovně doplňovaly řadu slavností, znamenité dějinné události věnovaných. V staré budově universitní, nyní Jagellonské bibliothéce, odhaleny 8. června památník Mikuláši Kopernikovi a pamětní deska od města věnovaná a dle návrhu umělecké jednoty provedená. Na počest Čechů uspořádána od města zvláštní hostina, na níž s jubileem slavena i shoda českopolská, povznesená nad pomíjející politické přeháňky.

I v literatuře jubileum zanechává pozoruhodné stopy. Nákladem spolku přátel dějin a památek Krakovských (Tow. miłośników historyi i zabytków Krakowa) vydány: Historya Uniwersytetu Jagiellońskiego od dr. Klemensa Bąkowského. Rocznik Krakowski, obsahující dějiny a památnosti Jagellonské university od prof. dr. Krzyžanowského, prof. dr. Tomkowicze, prof. dr. Abrahama, Vlad. Luszczkiewicze a j. a zdařilá, podporou města pořízená vyobrazení památek universitních od nejstarších dob až do nynějška. Obrazki z życia Żaków Krakowskich v XV. i XVI. wieku od Jana Ptasnika. Obiady profesorów Uniwersitetu Jagiellońskiego v XVI. i XVII. wieku. Rozproszenie młodzieży szkolnej krakowskiej w r. 1549. Oba spisy od dr. A. Karbowiaka. Posluchači

a starší příslušníci university vydali památník Księga pamiatkowa jubileuszova. Vydavatelský spolek Krakovský pořídil Almanach jubileuszowy uniwersytetu Jagiellońskiego. Kazimír Morawski vydal první díl velké práce: Historya Uniwersytetu Jagiellońskiego (485 str.) Menší dějiny vydal ve Lvově dr. Konst. Wojciechowski: Universytet Jagielloński i jego dzieje. Zajímavé monografie vydali prof. dr. Josef Rostafiński: Historya nauk przyrodniczych w wiekach średnich, platící především universitě Jagellońské; dr. Fijalek: Jakób z Paradyža; Witold Nowodworski: Lata szkolne Jana Zawoyskiego; Tad. Wojciechowski: Kościól katedralny w Krakowie. K jubileu vydal i bibliothékař dr. Vladislav Wislocki (před samým jubileem 5. června zesnulý) cenné dílo: Incunabula typografica Bibliothecae universitatis Jagellonicae (634 str.), obsahující typy polské do r. 1500. Dále vyšel dr. Fr. Piekosińského Codex diplomaticus Universitatis studii generalis Cracoviensis. K jubileu vydáno i dílo Kallimachovo o životě proslulého humanisty Řehoře ze Sanoku, arcibiskupa Lvovského, který též náleží k chloubám university Krakovské; vyšlo nákladem university pod jmenem Callimachus Philippus Buonacorsus: Vita et mores Gregorii sanocei, archiepiscopi leopolensis. Recensuit Stephanus Miodoński. Zůstane tedy Krakovské jubileum i literárně v dobré paměti.

* * *

Na Rusi slavena ve dnech 18—25. května okázalým spůsobem památka *A. V. Suvorova*, znamenitého vojevůdce, jehož válečné skutky znamenaly značné rozmnožení moci ruské říše a též pro Habsburské soustátí byly důležité. Aleksandr Vasiljevič Suvorov, narozený 24. listopadu 1729 v Moskvě, sám nikdy nedělal politiky, ale mocnou paží na poli válečném ji prováděl. Za 40 let své válečné praxe svedl 23 velké bitvy, v nichž vyjma Addu a Novi v Italii, byl vždy počtem slabší než jeho odpůrce, dobyl 609 nepřátelských praporů, 2670 děl, 107 lodí a odvedl do zajetí 52.107 mužů.

Vojenskou dráhu svou zahájil ve válce proti Prusku na ochranu Habsburského soustátí. Brzo po sedmileté válce nastala pro Rusko otázka: s Pruskem proti Rakousku či s Rakouskem proti Turecku? Bedřichovi II. velice záleželo na spojenství ruském, aby mohl rozkotati říši Habsburskou a zabrati země koruny české i jiné. Rusko rozhodlo se pro spolek s Rakouskem; o jeho důvěrnosti a významu svědčí nejlépe dopisy vyměněné mezi Kateřinou II. a Josefem II. Suvorov byl vojevůdcem ruským a spolu i rakouským za války turecké v l. 1787 až 1790. Vítězství za vítězstvím dobývaly jeho zbraně. Po Kinburnu a Fokšanech zvítězil nad řekou Rymnikem a spolu vyprostil tu rakouského vojevůdce prince Koburského z nepřátelského sevření. Za to vyznamenán od obou říší, mimo jiné stal se hrabětem Rymnickým v Rusku i v Rakousku. Dobytí Izmajlu dovršilo jeho vítězoslávu.

Osudným stalo se jmeno jeho, bohužel, v dějinách polských. Jak první dělba Polsky r. 1772, tak druhá r. 1795 zpečetěna hlavně jeho vítězstvími. Po všech bitkách na jihu a severu, po očištění jižní Rusi upadl vítězný vojevůdce r. 1797 v nemilost cara Pavla. Musel se odebrati na svůj statek Končansko a tam pod dozorem úředníka tráviti dni svého života. Jsa kmet téměř již sedmdesáti let byl opět povolán

na bojiště, a to k nejskvělejším výkonům válečným. Na jaře r. 1799 stál v severní Italii. Trebbia, Novi, Adda proslavily jeho jméno. Francouzi byli poraženi, jejich státní útvary v Italii zrušeny, Neapolsko, papežský stát, severní državy obnoveny. Suvorov chtěl táhnouti na Janov, aby zdrtil francouzský oddíl, který se tam soustřeďoval a potom aby táhl dle své praxe na Paříž se spojencem rakouským. Místo toho Rakousko přeložilo bojiště na Rýn. Suvorov v září musel přes hory Svatogothardské do Švýcar. Tam však neočekávali ho ani Rakušané, ani pomocný sbor Korsakova, který opuštěn od spojence musel ustoupiti. Po hrozných trampotách přechodu nastávaly nové svízele. Suvorov byl lapen jako v pasti. Octnul se v srdci Švýcarska, na jezeře Lucernském, a na všech stranách čekal ho nepřítel. Suvorov provedl, co se zdálo býti zhola nemožno: dral se s armádou svou přes propasti a ledovce, až se posléze na Rýně spojil s Korsakovem. Car Pavel vinil Rakousko ze zrady a odvolal Suvorova, který na zpátečním pochodu přišel i do Plzně a do Prahy. Od 21. prosince do 28. ledna 1800 meškal Suvorov v Praze, slaven jsa pro svá vítězství. Vojska jeho přezimovala v Čechách. Churav již vracel se na Rus. Místo triumfálního vjezdu, který mu byl chystán, musel počátkem května v noci nepozorován přijeti do Petrohradu, kde dokončil 19. května pozemskou svoji pouť.

Co Suvorovu za jeho života nebylo dopřáno, nahradilo potomstvo po jeho smrti. Z Končanska převezen o letošním jubileu celý vesnický kostelík, jejž Suvorov byl zařizoval, na Preobraženské náměstí do Petrohradu a v pamětních dnech konány v něm panychidy. Znamenitým památníkem jest Suvorovské museum, jež chová všeliké upomínky na Suvorova a jeho slavná tažení. Jest tu i jeho podobizna, kopie Schmidtova obrazu v Praze před sto lety malovaného, rozmanité řády, zbraně, dopisy, publikace o Suvorovu a rodinné upomínky. Do budovy musejní přenesen bude posléze i kostelík Končanský. O Suvorovu jako vojevůdci, o pochodech jeho, o zvláštnůstkářství, kterým budil pozornost, o Suvorovu v lidovém podání a v domácí poesii vyšlo mnoho spisů hlavně vojsku a lidu určených. K zvěčnění jeho paměti založena od měst i mnohá nadání, a dne 19. května vyšel carský úkaz o zvěčnění jmena Suvorova v ruském vojště. *J. J. Toužimský.*

* * *

* V Turč. Sv. Martině je „Kníhkupecko-nakladatel'ský účastinársky spolok," jehož účelem jest vydávati slovenské knihy. V minulém roce vydal první svazek básní Ondřeje Sládkoviče. Prvé vydání z r. 1861 je rozebráno, r. 1878 vydal Sládkovičovy básně Kober v Praze v Národní bibliothéce a nyní tedy vychází vydání třetí, na něž jakožto vydání úplné a bezvadné, české čtenáře upozorňujeme. Prvý svazek stojí 80 kr.

Spolek vypsal minulého roku cenu za nejlepší belletristické práce, ale přihlásil se toliko jeden spisovatel, a práce jeho byla slabá, tak že nemohla býti vydána. Nad touto stručnou zprávou se člověk bolestně zamyslí. Na Slovensku spisovatelův nehonorují, a když se přece vypíše slušná a čestná odměna, konkurruje o ni jediný spisovatel, a to prací slabou. Věru vyplývá z této příhody poučení, že je potřebí slovenské

literáty všestranně podporovati, aby duch jejich dostal vzletu i síly; patrna je též potřeba, aby slovenské časopisy seznamovaly slovenský lid s dobrými plody českými. Množství měšťanského lidu, zvláště paní a dívky, čtou maďarské povídky a romány a když jim to vytknete, omlouvají se, že všecku slovenskou belletrii přečtly. Hle, tito slovenští čtenáři nevzpomněli, že by mohli sáhnouti po české knize, kde jim slovenská četba nedostačila — maďarská kniha jest jim bližší než česká! Kéž by slovenské časopisy vštěpovaly vytrvale svým čtenářům naučení: Kde vám nedostačí literatura slovenská, utíkejte se k české!

Kníhkupecko-nakladateľský spolok má v hotovosti 6166 zl., s ostatním majetkem 9585 zl.

* V severní části Trenčínské stolice zase, a to hodně potají, verbovali děti a dne 17. května vezli je do maďarského území, aby se tam pomaďařily a rozmnožily národ maďarský, plný strachu o svou budoucnost. Služný z Čace poslal dvanáct slovenských dětí, služný z Nového Města nad Kysucí osm, ze Žiliny čtyři. Toto je třetí vyvážení z Trenčínské stolice. Národnie Noviny, podávajíce zprávu o tomto novém odnímání dětí, uveřejňují rozkaz ministerstva bernímu úřadu v Trenčíně, podle něhož má županovi Trenčínské stolice vyplatit 3000 k. na přesídlení „maloletých" do maďarského kraje, na jejich ošacení a obuv, na výživu po cestě a na cestovní útraty průvodcům. Župan Gejza Ostrolucký skutečně dne 19. února 1900 kvituje 3000 k. k účelu ministerstvem ustanovenému. Z toho vysvítá, že převážení dětí děje se z vůle vlády, a sice na útraty chudinského fondu.

* Pronásledování slovenských národovců, kteří prodávali knížku Zločin a pokánie, trvá dále. Byli odsouzeni od služných k pokutě na základě císařského nařízení z r. 1852, ale oni obraňují se tím, že všecka nařízení v době absolutismu vydaná byla zákonem za neplatná vyhlášena. To i služní dobře vědí, ale nemohouce svého násilí zákonem odůvodnit, utíkají se k neplatným nařízením a podžupanské úřady, jakožto vyšší instance, jejich nezákonné výkony schvalují. Tak je v Uhrách, v říši nezákonnosti, vůči Slovákům.

* Když r. 1875 zrušil Tisza Slovenskou Matici, založila vláda „Uhersko-slovenský vzdělavací spolek" (Magyartót közmüvelödési egyesület), jemuž odevzdala jmění Matice na vydávání časopisů slovem slovenských, ale duchem maďarských. Jsou to: Slovenské Noviny, Vlasť a Svet. Také budovu Matice dala vláda tomuto spolku v pozemkových knihách připsati. Budova stojí 25 let nedostavěná, neopravovaná, tak že do dvorany pršelo. Okna bývalého musea nebyla za celých 25 let umyta neb utřena. V podzimku tohoto roku má se státi Matičný dům sídlem okresního soudu, berního úřadu, finanční stráže, pošty atd., k tomu konci bude nákladem 60.000 zl. přestavěn. A tak bývalé ústředí národní osvěty stane se sídlem celého (až na školy) maďarisačního apparátu v Turčanské stolici. —

* Národný Slovenský spolok v Americe vypisuje šest stipendií po 100 k. pro slovenské studující a čtyři ceny po 200 k. za nejlepší literární práce slovenské. Jak dojemna jest tato láska amerických Slováků k staré vlasti!

* Dne 20. května 1900 zemřel v Křemnici Jan Gerometta, kněz a spisovatel slovenský, neohrožený národovec, účastník deputace k císaři

i k ministerstvu po zrušení Slovenské Matice. Když Tisza dokazoval deputaci, že jednal správně, vzkřikl Gerometta: Rágalom! (pomluva) a ještě jednou hromovým hlasem: Rágalom! a odvrátiv se od Tiszy spěšně z audienční síně odešel. Roku 1876 vydal u Urbánka v Praze důležitou brošurku „Aeltere und neuere Magyarisirungs-Versuche in Ungarn, mit besonderer Rücksicht auf die Slovaken.“ *K. Kálal.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. června 1900.

Delegace; společný rozpočet; mocnář a dr. Pacák. — Říšská rada; dr. Koerber a dr. Herold; konec pravice, skupina pracovních stran a jejich tajný plán; násilná obstrukce; konec zasedání; sdružené zbytky pravice. — Pamětní spis o jazykové otázce; německý protispis. — Széll ve Vídni — Vídeňské obecní volby. — Dreyfusovská rakovina ve Francii. — Sněmovní volby a nový parlament v Italii. — Nové volby v Belgii. — Lex Heintze a obstrukce v německém říšském sněmu; loďstvo. — Angličané v Zavaalsku. — I-ho-čňan v Číně a evropské moci.

Od odročení říšské rady 19. května vyvíjejí se u nás politické věci dále v znamení obstrukce. I *zasedání delegací* (13.—31. května) obstrukce vtiskla svou pečeť. Jak ve valných schůzích tak v zákulisí byla předmětem projevů, domluv i prostřednictví. Čeští delegáti chovali se opposičně hlavně proti ministru zahraničných věcí hr. Goluchowskému. Dr. Pacák mu (26. května) pravil: „Čechové nechtějí, aby se ministr zahraničných věcí nestaral o domácí politiku, ale pak ať své mínění pronese otevřeně a nepracuje za kulisami. Barona Chlumeckého nazývají bílou paní, která se v Išlu ukáže, když některý ministr má zemříti. Hraběte Goluchowského mohli bychom nazvati černou paní, která pravidelně ministra pohřbívá. Čechové nevynašli obstrukci, ale když s ní Němci pochodili, vzali si z toho příklad.“ Jako Pacák, tak i delegáti Kaftan a Stránský vyslovili se proti trojspolku. Dr. Sláma poukazoval s důrazem na vypovídání rakouských příslušníků z německé říše. Pacák i Sláma hájili české poslance proti výtkám, že dělají obstrukci, které jim dr. Demel a jiní z německé strany činili. V závěrečné schůzi položil pak předseda rakouské delegace rytíř Jaworski tím větší důraz na trojspolek a prohlásil o obstrukci: „jest velice potěšitelno, že rozvratný jed, který parlamentarism a ústavní život ochromuje, nepronikl dosud v toto vysoce vážné shromáždění.“

Společný rozpočet na r. 1901, jejž delegace vyřídily, neliší se ničím od vládní předlohy. Povolena celková potřeba 368·8 milionu korun. Odečtouli se vlastní příjmy a přebytek celní, vybývá na úhradu kvotovou potřeba 231·9 milionů korun. Z toho připadá na rakouskou kvotu 152·1 mil. korun a na uherskou 79·8 mil. korun.

Obstrukce týkala se i významná *rozmluva císaře a krále s dr. Pacákem* o delegační hostině na hradě Budínském (30. května). „Časy jsou zlé,“ prohodil mocnář dotýkaje se politiky. „Ano, Vaše Veličenstvo, zlé, ale ne naší vinou,“ pověděl dr. Pacák. „Vašemu Veličenstvu známo, že jsme byli do této situace vehnáni. Naznačili jsme však vládě cestu, kterou lze vyváznouti.“ Císař neschvaloval nepřátelské chování proti ministru zahraničných věcí, načež dr. Pacák-

odtušil, že ani ministr si nevedl jako jindy a že činěn mu odpor z důvodů nejen zahraničné, nýbrž i domácí politiky. „Na božím světě není národa," doložil, „jemuž by se tolik křivdilo jako českému." Císař mínil, že by jazykové zákony měly býti přijaty, načež dr. Pacák dokládal, že by proti nim vznikl odpor dosud nevídaný, kdy by císař dopustil, aby na základě článku 14. byly oktrojovány. Mocnář o obstrukci vůbec pravil: „Stali jsme se posměchem celému světu, toť hanba."

Již za delegací jednáno o zastavení obstrukce. Soukromé projevy z české strany, aby odvolána byla nařízení Kindingrova, jimiž porušeno zákonné právo v Čechách, vedly k svolání *porady předsednictev klubů levice*, jež 27. května ve Vídni se konala. Křesťanští sociálové jevili ochotu, ale ústavácti velkostatkáři postavili se proti všelikým ústupkům a jejich stanovisko přijaly pak i ostatní strany.

Za okolností od 19. května nezměněných sestoupila se 6. června opět *říšská rada*. České poselstvo kromě velkostatkářů prohlásilo se pro obstrukci. Když bylo patrno, že čtením peticí a dotazů jednání se stává nemožným, ujal se slova předseda ministerstva dr. Koerber a podal osvědčení, jak v ministerské radě bylo usneseno. Obracel „pozornost sněmovny vážně na stav věcí, který státu nastává nevyřizováním potřeb." Povolení rozpočtu nepokládal za otázku důvěry. Ujišťoval, že jeho vláda, jako rakouská, chce prý ke všem národům býti spravedliva a v jejich vývoji je hodlá podporovati dle svých sil. Jazykové zákony jsou prý první pokus rakouské vlády o smír, na té půdě aby si podali národové ruce. Kladl důraz na potřeby hospodářské a prohlásil, že vláda užije třeba i plné moci ústavou jí poskytované, aby v mimořádných případech sama jednala. Dr. Herold odvětil, že nikdy jsme neuznali toho, by jazykové právo bylo řešeno na základě nerovnosti. I Čechové si přejí spořádaných poměrů v státě, ale nynější pořádek jest kapitulací před německou obstrukcí. Hrozili se, že jazykové zákony provedeny budou absolutní mocí, postavíme se jim na odpor a nikdy jich neuznáme.

Zatím jednalo se vládě i ostatním stranám o překonání obstrukce. Náhledy se různily, proti změně jednacího řádu dobrovolnou shodou nebo na základě článku 14. byly především strany levice, které si samy chtějí možnost obstrukce zachovati. První závadou byla pravice sama, jež nemohla organisovati boj proti taktice své strany. K potírání obstrukce bylo potřeba i levice, kteráž ostávala dosud až na křesťanské sociály dosti lhostejna. Česká obstrukce dávala tudíž i ráz novému utváření stran ve sněmovně. Předseda parlamentárního výboru pravice hned 6. června prohlásil, že český klub již nenáleží ku pravici, ale byl od ostatních členů donucen povolat i Čechy k rozhodující schůzi parlamentárního výboru, která 7. června se konala. Její výsledek byl, že pravice se rozešla. Opustili ji Poláci i konservativní lidoví Němci a se stranami levice utvořili parlamentární *skupinu stran pracovních*. Pojítkem jejich stal se vlastně jen boj proti obstrukci. Na staré půdě pravice setrvali jako zvláštní skupina čeští velkostatkáři, většina Jihoslovanů a sedmičlenný německý konservativní střed. Liberální a nacionální listy německé uvítaly rozchod pravice s jásotem.

Druhou důležitou otázkou bylo, kterak obstrukci poraziti. K tomu cíli zosnovaly „pracovní" strany tajný plán. Česká obstrukce měla

býti umdlena a mimo to měl prosazen býti denní pořádek dle vůle nové většiny, která ustanovila desetičlenný výbor k vedení boje proti české obstrukci. Schůze dne 7. června byla bezvýsledna, a zdálo se, že podobně bude i 8. června. Ale k šesté hodině, když se poslanci již chystali k odchodu, Zallinger, předseda živnostenského výboru, jinak „divoký“ a k pracovní skupině nenáležející, učinil návrh, aby zákon o opravě živnostenského řádu položen byl na denní pořádek. Předseda dr. Fuchs ohlásil návrh. Podle jednacího řádu má býti projednáván denní pořádek, a změna v něm jest dopuštěna jenom, nečinili se proti ní z žádné strany námitky. Předseda chtěl dáti hlasovati na vzdor námitkám českého poselstva. Následek toho byl, že technická obstrukce změněna v násilnou. Na českých lavicích propukla bouře, která jednání učinila nemožným. „Vytrvat!“ bylo heslo komandantů protiobstrukčních, kteří myslili, že čeští poslanci nemohou vydržeti do rána, kdežto poslanci většiny se mohli střídati. Ale z české strany obstrukce organisována tak, aby nemohla ochabnouti; s lomozem střídaly se zpěv, pískání, troubení a p. Hodina míjela za hodinou a situace se neměnila. Zatím konala se ve sněmovně ministerská rada. Dvakráte odebral se předseda ministerstva k císaři do Schönbrunnu, po druhé vyžádal si, aby byl probuzen. Mocnář podepsal rozhodnutí, kterým ***zasedání říšské rady skončeno.*** Po půlnoci ohlásil je dr. Koerber v sněmovně. Strany levice byly tím sklamány, pomocí „pracovní“ většiny chtěly se dostati k větší platnosti a moci. Obstrukce přijala konec s potleskem vidouc v něm úspěch své taktiky.

Šestnácté zasedání od počátku říšské rady a páté za posledních tří let bylo skončeno, ale stav věcí nikterak se tím nevyjasnil. Mezi „pracovními“ stranami ostala celá německá poruka, tedy i strany radikální, které právě v tomto sdružení udávají tón. Oproti Polákům a katolické lidové straně mají i většinu. Nápravě změnou volebního řádu nechce sama levice, nechtějíc se vzdáti možnosti obstrukce. Zbytky pravice tvoří skupinu nyní 57 hlasů čítající, a hr. Pálffy zajisté právem řekl: „Nevzdávám se naděje, že naše jádro brzo bude sesíleno.“ Jiný z našich velkostatkářů, baron Parish, vyložil v Pester Lloydu jakožto účel skupiny snahu, aby příčiny obstrukce vůbec byly odstraněny.

Parlamentní výbor českého lidového poselstva na říšské radě podal ministerstvu ***pamětní spis o jazykové otázce*** (7. června podepsaný a 14. uveřejněný), v němž odvolávaje se na zákony trvá na bezvýminečném právu obou jazyků zemských v celých Čechách a na celé Moravě. Pokud se Čech týče, vypočítává v šesti odstavcích křivdy, jichžto se Koerbrovy ministerské osnovy jazykových zákonů dopouštějí. Co do Moravy poukazuje, že není docela žádných věcných důvodů, aby s Moravou bylo v ohledu jazykovém právně jednáno jinak nežli s Čechami, a dějeli se to přece, že jsou toho příčiny jiné než právní. „Němci a s nimi vláda výlučně dle vlastní politicko-národní vhodnosti uznávají v Čechách jednojazyčnou, na Moravě dvojjazyčnou formuli rovnoprávnosti,“ a tu i onu mimo to v konkretním případě přispůsobují k výhradnému svému prospěchu. V Čechách má býti utvořeno co možná uzavřené a uzamčené německé jazykové území na hranicích, na Moravě však uznává se jazykové území za příliš malé, a proto se hledá formule,

která má zajistiti německému jazyku také ve velkém českém území panství a převahu. Na Moravě jest 57 okresů českých, 8 smíšených a jen 12 německých, proto se má němčině vyhraditi platnost v celé zemi. Pamětní spis prohlašuje, že zástupcové českého národa naprosto nemohou vládních osnov přijmouti. Poněvadž osnovy ty znamenají též porušení státních základních zákonů, bylo by jejich vydání ve formě císařských nařízení na základě článku 14. porušením ústavy.

Otevřeně a poctivě hájí pamětní spis rovné právo, nedotýkaje se ani dost málo práva německých obyvatelů v zemi. V odpověď na tento spis a zároveň kritiku jazykových osnov nepodali Němci z Čech a Moravy, nýbrž německá levice zastupující německý centralism, dr. Koerbrovi ***německý pamětní spis***, na němž se byli předsedové německých stran sesílení šesti poslanci z Čech a z Moravy 15. a 16. června usnesli. Tento vyzývavý akt má za účel pravý opak toho, co český pamětní spis. Pořádek v jazykových otázkách v Rakousku musí prý býti zaveden zákonným ustanovením němčiny jako jazyka zprostředkovacího. Levice trvá na svatodušním programu německém. Stanovení úředníků extra statum českého jazyka mocných v uzavřeném území prohlašuje za nepřijatelné. Mimo to mají přivedena býti ku platnosti přání Němců z Prahy, Plzně, Třebenic a jiných míst. Na Moravě má němčina ostati jako úřední jazyk vnitřní, a o nepatrných ústupcích, které činí vládní jazyková osnova (projednání české pře česky a p.), nechtí zástupci levice ani slyšeti.

Tímto osvědčením se situace jen ještě přiostřila. Jest na bíledni, že Němci nijakému dohodnutí s Čechy vůbec nechtí, nýbrž prostě žádají, aby české právo podlehlo německé zvůli a hegemonii. Tolikéž se znova potvrzuje, že říšská rada jest k vyřizování jazykových otázek nejen nekompetentní, nýbrž i nespůsobilá.

Za kritických okolností nynějších, kdy se neví, budeli říšská rada vůbec ještě schopna ústavní činnosti, nabyl zvláštního významu ***příchod Kolomana Szélla do Vídně.*** Kvota byla císařským rozhodnutím stanovena do konce června r. 1901, a společný rozpočet sahá až do konce příštího roku. Ale předseda uherského ministerstva, jenž měl (15. června) dlouhé slyšení u císaře a potom i rozmluvu s dr. Koerbrem, jest hospodář, který pomýšlí na další budoucnost než na rok. Nedošlo sice k žádným úmluvám, za to však k objasnění stanoviska uherského; Maďaři praví, že vyřizování pragmatických záležitostí, vojenství, zahraničných věcí a společných financí díti se může i samostatným usnášením uherského sněmu. Uherská delegace i kvotová deputace že jsou jen od uherského sněmu ustanovené odbory, a kdy by Rakousko ústavním spůsobem nemohlo Uhrám zadost učiniti, že Uhry mohou na základě své samostatnosti skrze svůj sněm učiniti, čeho potřeba. Mimo to připomenul Széll Vídeňské vládě, že jest čas dohodnouti se o společnou celní sazbu. Tak se pěkně dualism mění znenáhla v osobní unii.

Strany německé jsou sjednoceny proti Čechům, ale jakmile se octnou samy mezi sebou, propuká mezi nimi nepřátelství. Ukázalo se to zase při doplňovacích ***volbách obecních ve Vídni***, konaných (22. až 31. května) po prvé na základě nového volebního zákona. Výsledek jejich jest těžkou porážkou liberálů i nacionálů. V třetím sboru volily jen dva okresy, a zvítězili v nich křesťanští sociálové. Hlavní boj veden o sbory

ostatní. V druhém sboru z 46 mandátů připadly 42 křesťanským sociálům a jen 4 liberálům. V prvním sboru z 22 mandátů podrželi liberálové 14, ostatní připadly vítězným odpůrcům. Celkem ze 70 nově obsazovaných mandátů náleželo dřív liberálům 36, teď jim jich zbylo 18, křesťanští sociálové dříve měli 34 a nyní mají 52. V nově zřízeném sboru všeobecného práva hlasovacího porazili Luegrovci spolek socialisticko-liberální; z 20 mandátů dosáhl spolek tento 2 a křesťanští sociálové 18. Volby Vídeňské jsou známkou trvajícího rozkladu strany liberální.

Ve Francii nepřestává se Dreyfusovská rakovina dále rozžírati. Když se loni v červnu ustavilo ministerstvo Waldecka-Rousseaua, hlavní osobou v něm byl ministr války generál Gallifet. Vláda „obrany republiky,“ jak se nazvala, chtěla učiniti konec affaiře Dreyfusovské, Gallifet jí uvěřil a slovem i skutkem horlil pro kázeň ve vojště. Nyní se ukázalo, že záležitost amnestovaného zemězrádce není dosud skončena, že vláda sbírá materiál, aby obnovila jeho proces a dala jej prohlásiti za nevinného. Osobnosti špinavých, úplatných agentů opět vystupují v popředí. Gallifet odstoupil. Jeho místo zaujal generál André: je to ve Francii osmý ministr války během necelých dvou let. Tato spotřeba ministrů v tak důležitém oboru vůbec a odstoupení Gallifetovo zvláště jsou ve Francii velmi povážlivými zjevy; vláda Waldeckova a její parlamentární většina místo obrany provádějí převrat republiky, která letošní světovou výstavou tak skvělé stránky ukázala.

V Italii byla pro obstrukci rozpuštěna sněmovna poslanců, a ve dnech 3. a 10. června konány nové volby. Měly průběh dosti klidný, což ve vlasti pomerančů je zvláštností. Výsledek není jistý. Vláda Pellouxova počítá si většinu 310 hlasů. Opposice páčí krajní strany na 98 a ústavní opposici na 135 hlasů, vládní stranu na 275 hlasů, a to nezcela spolehlivých. Sněmovna zahájena 16. června. Při volbě předsedy obdržel ministerský kandidát Gallo 242 hlasy a Biancheri 214. Gallo byl od krajních stran uvítán povykem. Platí za energického muže, který zostřenému jednacímu řádu dovede zjednati platnosti. V trůnní řeči pravil král Humbert, že země rozhodla příkrý spor mezi většinou a menšinou; parlament dovede prý nalezti prostředky, aby konal své nesnadné a neodkladné povinnosti.

V Německu provedli socialisté v říšském sněmu obstrukci proti zákonu o policejním stíhání nestoudnosti. *Lex Heintze* octla se 17. května opět na denním pořádku, ale dne 21. byla odvolána. Katolický střed a protestanští konservativci, kteří chtěli stůj co stůj zákon prosaditi, oslabeni jsou jmenovitě tím, že se národní liberálové postavili na stranu obstrukce, s níž souhlasili i lidové a svobodomyslné frakce. Zákon ve své příkré formě padl, ale 22. května přijat bez obtíží v mírnějším znění, když z něho vynechán článek o divadle a některé příkrosti.

Nad očekávání snadně vyřízena byla (7.—12. června) od říšského sněmu předloha o úhradě nákladů na *rozmnožení válečného loďstva.* Katolický střed vzdal se odporu. Úhrada má se státi zvýšením cel ze šumivých vín, z lihovin, z piva (čímž jmenovitě Plzeňské pivo bude postiženo) a sírného étheru, zvýšením kolku z akcií, z cizozemských cenných papírů, z loterních losů a p. Vůle císaře Viléma zvítězila nad odporem sněmovních stran.

Přes dvacet let vede se v Belgii boj o volební zákon. Rozšíření práva hlasovacího přivedlo liberály k pádu. Posléze rozdmýchána bouřná agitace proti všeobecnému volebnímu právu s vícehlasností. Následek byl volební zákon na základě poměrného zastoupení. Všeobecné volby konány 27. května; přivedly do sněmovny většinu katolické strany 86 hlasů proti 33 liberálům, radikálům a demokratům a 33 socialistům. Podobně má katolická strana většinu i v senátě.

V jižní Africe nahromadili Angličané tak velikou válečnou moc, že republikáni oranští a zavaalští nemohou se s nimi potýkati v otevřeném poli. Dne 31. května vstoupil generál Roberts do Johannesburgu. Republikáni zoufale zápasící za svou svobodu nedotkli se v městě tom ani jediného zlatého dolu, šetříce soukromého majetku nepřítelova, třeba z něho mohl kořistiti na jejich potlačení. Dne 5. června vtrhli Angličané do Praetorie, z níž byl před tím president Krüger odejel. Ačkoli vrchní velitel anglický vítězně postupuje, přece Boerové dne 31. května u Lindleye porazili a zajali 13. prapor jízdní pěchoty anglické a oddíl dobrovolníků. Boerové vedou nyní drobnou válku, soustřeďují se proti menším oddílům a před většími opět rychle ustupují.

V Číně propuknuvší lidové hnutí proti cizincům nabylo rychle značných rozměrů a hrozí povážlivými zápletkami. V povaze hnutí takových jest, že vystupují jako rozšířené tajné jednoty nebo sekty. *I-ho-čňan* zove se toto bojovné sdružení, což značí *„jednotu“* neboli *„pěsť spojených vlastimilů.“* Jednota totiž i pěst jsou homonyma. Nenávist k cizincům sdružovala domácí živly již za války čínsko-japonské. Letos v květnu vyslala proti nim vláda několik oddílů vojska, ale bez úspěchu; jest pravdě podobno, že mandžurské vojsko nechtělo válčiti proti Číňanům. Cizí missie byly napadány, boj vypověděn i železnicím a spojení mezi Tiencinem a Pekingem přerušeno. Hnutí se nejprve rozšířilo a mnoho přívrženců získalo v Šantungu, posvátné provincii, kde se narodil Konfucius. Tu nalézá se na mořské výspě i německé Kiaočau. Z Šantungu rozšířilo se hnutí do nejpřednější provincie, Čili, což právě za nynějších okolností jest osudné. Peiho, průplav od Žlutého moře k Pekingu, povstalci na některých místech přehradili, železnici zničili a objevili se u samého Pekingu, kam dle došlých zpráv i vtrhli a krutě tam řádili. Zpráva o poboření evropských vyslanectev, v jedné třídě se nalézajících, a o zavraždění německého vyslance dosud se nepotvrzuje, ale jest situace vážná a evropské moci zakročují. Vypravily zatím oddíly námořního vojska do Pekingu. Rusové, kteří jsou tu v sousedstvu, vyslali oddíly na Peiho a k tvrzím u Taku, ústí průplavu Peiho ovládajících. Zprávy, jež docházejí přes Šangaj a Honkong, jsou velmi nespolehlivé. Dosud panuje shoda mezi mocnostmi, k nimž druží se i Amerika a Japonsko, není však jisto, jak dlouho potrvá. Rusové drží se zásady „Čína Číňanům“ a trvají na zachování čínské říše, kterou přepadati a trhati nikdo nemá práva. Za to však Angličanům a Japoncům jde o dělení Číny a vytlačení Ruska. Američané jsou pro shodu na čas krise, ale ohlašují svou zvláštní politiku, až povstání bude potlačeno. Francie a Německo tvoří dosud s Ruskem východoasijský trojspolek. Počneli však na čínské půdě něco uchvacovati jedna moc, druhé nebudou se tomu dívati nečinně.

OZNAMOVATEL „OSVĚTY“.

PŘEDBĚŽNĚ OZNAMUJEME,

.e chystáme v nejbližších dnech originelní vydání uměleckého díla českého

DAR

KRÁLOVSKÉ PRAHY PAŘÍŽI.

Mimo vydání české vyjde v několika jazycích

pro cizinu.

:rálovská Praha, jak známo, chystá Paříži a republice Francouzské jejímu jubileu darem kasetu s obrazy. Návrh kasety, jež bude originelní :skou prací svého druhu jedinou, provedl achitekt p. FANTA. Obrazy, 'ž budou do ní vloženy, jsou vesměs akvarelly českých mistrů. První st figuralní provedl p. Županský, ornament dedikačního listu p. Hofauer, text p. Bubeníček. Třetí list obsahuje podpisy členů městské rady. Dalším obsahem jsou následující obrazy:

Hradčany od ENGELMÜLLERA. Malá strana od JANSY. Praha s hradčanské rampy od FIALY. Radnice Staroměstská od K. LIEBSCHERA. Karlův most od KOULY. Praha se starých zámeckých schodů od SLAVÍČKA. Karlův Týn od SLABÉHO. Kutná Hora od TOMCE. Tábor od HUDEČKA. Jindř. Hradec od LEBEDY. Český Krumlov od TRSKA. České vesnice od KAVÁNA a »Ex libris« s perokresbou »index« od ŠPILLARA.

Vlastní cena daru originálu páčí se na 4000 zl.

Naše vydání provedeno bude v umělém věrném světlotisku *v ceně nejmírnější.* Upozorňujeme na toto representativní a památné dílo 'edem intelligentní českou veřejnost. Záznamy odběratelů již nyní činíme. eškeré dotazy stran tohoto chef d'oeuvre českého umění vyřídí

NAKLADATEL

BEDŘICH KOČÍ V PRAZE

I. FRANTIŠKOVO NÁBŘEŽÍ ČÍSLO 14.

I. J. Rěpin: SOUBOJ.

PRÁVĚ VYŠLA

vynikající novinka umělecká

RUŠTÍ UMĚLCI.

VÝBOR CHARAKTERISTICKÝCH OBRAZŮ
Z PRVNÍ VÝSTAVY RUSKÝCH UMĚLCŮ V PRAZE V UMĚLÉ REPRODUKCI
TÓNOVÉ S ŘADOU SVĚTLOTISKŮ.

PÉČÍ »JEDNOTY VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ V PRAZE«.

TEXTEM DOPROVÁZÍ

JAROSLAV KAMPER.

Výstava ruských umělců byla prvním korporativním vystoupením »Tovaryšstva kočovných výstav uměleckých« mimo Rus a tudíž i kromobyčejnou událostí pro Prahu a český svět vůbec. Výstavou poskytla naše »Jednota výtvarných umělců« řídkou příležitost našemu uměnímilovnému obecenstvu obeznámiti se s tvorbou celé řady vynikajících umělců ruských, mezi nimiž nalézá se mnoho světových jmen nejlepšího zvuku, jako Rěpin, Kramskoj, Šiškin, Dubovskoj, Mjasojedov, Světoslavskij, Vasněcov a j. v. Aby na tomto požitku uměleckém mohly participovati i kruhy nejširší a od Prahy vzdálené, odhodlala se »Jednota výtvarných umělců« v Praze poříditi nejrázovitější výbor vystavených obrazů v umělecké reprodukci, jehož vydání pod výše uvedeným titulem tímto oznamujeme.

Jest jisto, že nebude zájem scházeti publikaci tak vynikající, za níž stojí jedno z nejpřednějších našich uměleckých sdružení, a v jejímž zdaru spočívá kořen dalších podobných uměleckých styků českých se světem slovanským.

Dílo stojí 10 K i poštou v rekommandované zásylce. Upraveno jest jako kniha formátu 4°, přináší 71 umělých reprodukcí, tištěných v barevných tónech, a řadu jemných světlotisků.

Upozorňujíce českou intelligenci na podnik »Jednoty výtvarných umělců«, těšíme se, že všude dojde vlídného přijetí i porozumění jak pokaždé, kdykoli běží o věc vskutku významnou, cennou a vynikající. —

Objednávky vyřídí každé knihkupectví, zvláště pak

Nakladatel „Českého umění“ Bedřich Koči

v Praze, Františkovo nábřeží 14.

N. P. Bohdanov-Bělskij: ZKOUŠKA HLASŮ.

Ukázka obrazů z díla »Ruští umělci«.

Některé úsudky

o »Staré Praze«, 100 akvarelů Václ. Jansy, která právě dospěla k sešitu 12. a obrazu 45.

»... Tak má Jansovo dílo »Stará Praha« nejen nakladatelský a v našem smyslu výbojný ráz a význam, ale i vychovávací, hravě poučující, uzdravující, regenerativní. Kdo si zamiluje krásy předvedené těmito obrazy, nemůže pak už milovat sprostotu nynějších pseudomoderních »Wohnmašin«. Ruka malíře tu maluje a operuje zároveň; stírá bělmo s očí a vrací lidem ztracený zrak... Je nyní na jednotlivcích, kteří dílo to odebírati mohou, a pak na *veřejných ústavech, spolcích, obecních zastupitelstvech, záložnách a větších školách*, aby dílu tomu zjednaly půdu, jež mu náleží. — Teprv pak je možno pomýšleti i na předměty jiné a neméně nutné.«

Vilém Mrštík v »Mor. Orlici«, (prosinec 1899.)

»Publikace akvarelů Jansových objevila se na trhu knihkupeckém v pravou chvíli. Báseň Klášterského, která ji provází, je také provanuta takovou náladou, kterou vzbuzuje aktuálnost hrozícího zániku »Staré Prahy«. Věcný text z péra Herainova rovněž akcentuje vážnou opravdovost nové publikace...«

Renata Tyršová v »Osvětě« 11. č. r. 29.

»Přáli bychom si, aby se tento krásný a silný protest rozlétl v tisíci exemplářích nejen po našem českém, ale po celém slovanském světě — aby hlásal krásu naší Prahy... Je to dílo neobyčejně nákladné, náležela k jeho podniknutí veliká odvaha, ale i veliká láska k věci...«

Adolf Černý v »Slov. přehledu.«

»... Vítajíce krásný a vskutku záslužný podnik tento, k němuž jsou pohotově výborné, krásné obrazy, znamenitá pokročilá reprodukce domácí a doprovod odborný znalce na slovo vzatého, přejeme velikolepému dílu dokonalý úspěch, k němuž ovšem nezbytné třeba i činitele čtvrtého: dostatečného počtu předplatitelů.«

»Světozor« ze dne 6. října 1899.

»... Je to nádherný soubor Jansových akvarelů ze staré Prahy, skutečný památník pro doby příští, které nebudou moci pochopit, s jakou bezohledností ničil náš věk malebný ráz české metropole«.

»Zlatá Praha« ze dne 6. října 1899.

»... Je-li kde na místě slovo, jehož tak často u nás bývá zneužíváno, platí to o díle »Stará Praha«. Díla tak skvostně upraveného jsme u nás dosud neměli, ba ani bohatá cizina nemá velký počet podobných publikací. Je to dílo, s nímž se můžeme pochlubit i před cizinou. A není to dílo pouze parádní, opatřené okázalou elegantní úpravou, ale lze z něho čerpati mnohé poučení, mnohé popudy a především lásku k té domácí půdě, úctu k české práci minulosti a přítomnosti. A neváhám proto předpovídati tomuto dílu zdar, jehož plnou měrou zasluhuje, zdar, jenž bude ke cti nejen původcům, ale i celé české veřejnosti.«

»Národní Listy« ze dne 22. října 1899.

»... Je to brilantní kus české práce, a první tisk český toho druhu, a naplňuje každého Čecha hrdostí, že konečně nastaly u nás časy v oboru literárním, že nemusíme více hleděti se závistí do ciziny.«

»Národní Politika« ze dne 30. října 1899.

»Stará Praha!« Podnik, který srdce potěší! — — Nemohlo býti vhodnějšího předmětu, nemohlo ani důležitějšího, kterým by svůj úkol započal podnik, jenž chce pod svůj štít shrnouti ‚české umění«. Jako na zavolanou, jako odpověď na otazník dnů, přichází právě nyní ‚Stará Praha‘. Naše stará Praha, milenka básníků, Mekka uměleckých duší, svatý odkaz zašlých staletí!«

»Hlas Národa« ze dne 8. října 1899.

»... Bývá jinde zvykem, že podobná díla vydávají celé korporace za pomoci veřejných fondů, u nás chápe se jí záslužně jednotlivec, což hodno je tím většího uznání a podpory.«

»***Katolické Listy***« ze dne 8. října 1899.

Čechové v Pruském Slezsku. Napsal Jan Vyhlídal. Třetí valně rozmnožené vydání. Za 2 kor. Nákl. V. Povondry, v Kroměříži 1900.

Das Gesetzbuch des serbischen Caren Stephan Dušan. Studie prof. dr. K. Jirečka, otištěná z Archivu für slavische Philologie.

Po sjezdě slovanských novinářů v Krakově. Od prof. M. Zdziechowského. — K otázce shody rusko-polské. Od Ad. Černého. Obojí otištěno ze Slovanského přehledu 1899.

Maria Louisa, první kněžna bulharská, komtessa Sistovská. Črta životopisná, jíž napsal a illustracemi opatřil JUDr. Alfr. Rudolf. Nákladem vlastním, v Táboře 1900.

Hudební Květy. Ročn. IV. čís. 4. Úplný soubor dosud neznámých písní lidových ze všech krajů českých. Vydává Karel Weiss. Číslo po 1 kor. 60 hal. Nákl. vlastním.

Svatá země. Album pohledů z Palestiny. Seš. 1. Za 60 hal. Nákladem Cyrillo-Methodějské knihtiskárny, v Praze 1900.

Od Tater k Adrii. Seš. 2. Sešit po 80 hal. Nakl. J. R. Vilímek.

Ze světa zvířat. Slovem doprovází B. Bauše. Seš. 14. Za 80 hal. Nakl. týž.

Knihovna Samostatnosti. Sv. III. Vládní předlohy jazykové. Vládní předloha o krajských vládách. Posuzují JUDr. F. Joklík a Ant. Hubka. Za 90 hal. Nákl. Samostatnosti. V Praze 1900.

Lidové rozpravy lékařské. Pořádá dr. Lad. Haškovec. Čís. 5.—7.: O nemocech, úrazech a ochraně horníka. Napsal MUDr. A. Kříž, c. k. horní lékař. Za 1 kor. 50 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. V. seš. 12.—14.: Přírodní výběr (Darwinism and Race Progress). Napsal J. B. Haycraft, přeložil dr. Gust. Žďárský. Cena 1 kor. 44 hal. Nakl. Jan Laichter, v Praze 1900.

Matice lidu. Ročníku XXXIV. č. 3.: Naši v cizině. Napsal N. A. Lejkin. z ruštiny přeložil Jan Wagner. Nákl. knihtiskárny dr. Ed. Grégra, v Praze 1900.

Repertoir českých divadel. LXXI.: Cena života. Hra o 4 jednáních. Napsal Vlad. Němirovič-Dančenko, z ruštiny přeložil K. Štěpánek. Za 1 kor. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Vilímkova knihovna. Slečna Perla. Novely. Napsal Guy de Maupassant, přeložil P. Projsa. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Čítárna českého lidu. Prokopa Chocholouška historické romány a povídky. Seš. 22.—25.: Palceřík. Pan Šimon z Vrchotic. Sešit po 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Modrá knihovna. Vydává dr. V. Řezníček. Čís. 52.: Kneippovo léčení. Podává Jan Ježek. Za 80 hal. Čís. 53.: Obrázky z mizící Prahy. Nakreslil Jan Čermák. Za 80 hal. Nákladem dr. V. Řezníčka, v Praze 1900.

Ludmila. Redaktor ThC. Jan Pauly. Roč. II. sv. 5.: Vyděděnci. Historická povídka z 30leté války. Napsal V. Sl. Doubravský. Nakl. V. Kotrba, v Praze 1900.

Zábavy večerní. Red. Em. Žák. Roč. XXI. Čís. 2.: Cizozemec. Napsala Žofie Urbanovská. Za 1 kor. 80 hal. Nakl. týž.

Šaškova Moravská bibliothéka. Roč. XIV. čís. 6. a 7. Od Něvy po Kuru. Napsal dr. D. Panýrek. Seš. po 20 hal. Nákl. Šaška a Frgala ve Velkém Meziříčí.

V zemi Škipetarů. Po stopě zlého činu. Román dr. K. Maye, přeložil Stan. Vraný. S 51 illustracemi Jos. Ulricha. Nákl. J. R. Vilímka, v Praze.

Průvodce po Karlových Varech a okolí. Napsal Eug. Mir. Rutte. Druhé, rozšířené a hojně illustrované vydání. Nákl. J. Otty, v Praze 1900.

Kavkův Illustrovaný průvodce po království českém. Díl VIII. Smrčiny, hory Karlovarské a Doupovské. Za 1 kor. 40 hal. Díl IX. České Středohoří. Za 1 kor. 60 hal. Nákl. dr. Ed. Grégra, v Praze 1900.

Slaný a okolí. Sestavil JUDr. A. Maysl. Za 50 hal. Nákl. Jos. Čížka, v Slaném 1900.

Učme se rusky. Napsal J. V. Herain. Seš. 1. Nákladem vlastním, v Praze 1900.

Algebře snadno a rychle. Učí Fr. Vymazal. Za 50 h. Nákl. dr. Fr. Bačkovského, v Praze 1900.

Cikánsky snadno a rychle Sepsal Fr. Vymazal. Za 60 h. Nakl. týž.

Almanach sněmu markrabství moravského. (1896—1902.) Napsal dr. Navrátil. Za 2 kor. Nákl. vlastním, v Praze 1900.

Sbírka spisů pro mládež. Sv. XLVI.: Stromky rovné a křivé. Napsal JUDr. Jos. Košín. Za 1 kor. 60 hal. — Sv. L.: Nové pohádky. Podává Boh. Klimšová. Za 80 hal. Nákl. dr. F. Bačkovského, v Praze 1900.

Jednání obchodní a živnostenské komory v Praze r. 1899. Protokoly o schůzích komory a přílohy k nim.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h., jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k 20 h.), 1881—1899 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 30. 1900. ČÍSLO 8.

Knihy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 356. až 359. (Macclintokia—Malmö.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Severní Čechy. Seš. 12. Sešit po 1 k. 80 hal. Nakl. týž.

Stará Praha. Sto akvarelů Vácslava Jansy. Popisuje Jan Herain. Seš. 12.: Kaple sv. kříže v Poštovské ul.. Staroměstský rynk s radnicí a kostelem P. Marie před Týnem, Týnská ulice. Pohled na Švarcenberský palác pod Ostruhovou ulicí. Seš. po 5 kor. Pořádá a vlastním nákladem vydává B. Kočí, v Praze 1900.

Spisy Adolfa Heyduka. Seš. 85. a 86.: V polích. Sešit po 24 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Souborné vydání básnických spisů Jarosl. Vrchlického. Sešit 195.—197.: Bodláčí s Parnassu. Druhé vydání definitivní. Sešit po 32 hal. Nakl. týž.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Seš. 42. a 43. Pod starými krovy. Seš. 44.—47. Nemodlenec. Sešit po 30 hal. Nakl. týž.

Sebrané spisy Vácslava Vlčka. Seš. 18. a 19. Zlato v ohni. Sešit po 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Seš. 50. a 51. Vácslav z Michalovic. Evropa. Anděl. Čerkes. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1900.

Aloisa Jiráska sebrané spisy. Seš. 304.—306.: Bratrstvo. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Seš. 22. a 23.: V záři kalicha. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1900.

U snědeného krámu. Román Ig. Herrmanna. Druhé vydání. Seš. 8. Sešit po 24 hal. Nakl. týž.

Hanácky pěsničke. Napsal Ondřej Přikryl. Za 1 kor. Nakl. A. Píša. V Brně 1900.

Některé pověsti slezské veršem. Od Č. Ostravického. Slezské kroniky roč. XI. Kniha 3. Za 40 h. Nákl. dr. Fr. Slámy. V Brně 1900.

Literární činnost Mistra Jana Husi. Napsal dr. Vácslav Flajšhans. Nákl. České akademie císaře Františka Josefa pro vědu, slovesnost a umění, v Praze 1900.

Mistra Jana Husi Postilla. V novočeské transkripci dr. V. Flajšhansa a s illustracemi Lad. Nováka. Seš. 12. a 13. Sešit po 60 hal. Nakl. J. R. Vilímek, v Praze 1900.

Proti Němcům a cizozemcům. Mistra Jana Husi obrana Kutnohorského mandátu krále Vácslava z r. 1409. Přeložil dr. Vácslav Flajšhans. Za 60 hal. Nakl. J. R. Vilímka, v Praze 1900.

Výslech, odsouzení i upálení Mistra Jana Husi. Líčí očitý svědek Pogius. Za 40 hal. Nákl. Fr. Horálka. Na Král. Vinohradech 1900.

Listy ze žaláře, které psal M. Jan Hus v Kostnici r. 1414—1415 věrným Čechům. Čtvrté vydání. Za 12 hal. Nakl. týž.

O potřebě a způsobu kritického úplného vydání spisů Husových. Napsal dr. V. Flajšhans. Zvláštní otisk z výroční zprávy spolku „Minervy," v Praze 1900.

Sborník spisů politických a národohospodářských. Péčí klubu národní strany svobodomyslné. Rediguje dr. Lad. Dvořák. Seš. 38.: Výbor z politických řečí a úvah dr. Karla Sladkovského. Pořádá dr. S. Heller. Sešit po 40 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

E. St. Vráza Cesty světem. Kniha 1. Napříč rovníkovou Amerikou. Seš. 30. Sešit po 60 hal. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Názorná květena zemí koruny české. Sepsal František Polívka. Sv. III. seš. 1. a 2. Sešit po 60 hal. Nákl. R. Prombergra v Olomouci.

Brehmův život zvířat. Třetí, nově přehlednuté vydání. Díl I. Ssavci. Znova přehlížel a upravil prof. B. Bauše. Seš. 2. Za 80 h. Nákl. J. Otty, v Praze 1900.

Sbírka drobných spisů hospodářských. Vydává řed. A. Eckert. Seš. 48. a 50.: Z hospodářské politiky. Napsal Karel Adámek. Nákl. řed. A. Eckerta, v Chrudimi 1900.

Slovo o židech. Napsal K. Adámek. Druhé rozmnožené vydání. Za 1 kor. 40 hal. Nákl. Hospodářského Listu, v Chrudimi 1900.

Sedmnáctý rok Národního divadla. Napsal Fr. Ad. Šubert. Za 60 hal. V komisi Fr. A. Urbánka. V Praze 1900.

R. 1900. Čís. 8.

OSVĚTA

Revoluce v Číně.

Od

Jos. J. Toužimského.

V čínském světě nastalo opět silné lidové hnutí, jakáž v dlouhých tisíceletích čínské minulosti hrávala důležitou úlohu. Z dvaceti dvou zjištěných dynastií, jež se vystřídaly na prestolu čínské veleříše, počínaje od Hja v 23. století před Kristem až po Šun-če, enž se v polovici 17. věku zmocnil veřejné moci a jehož potomci losud panují, každá dynastie měla za své nastoupení děkovati převratu revolučnímu a jen výminečně záchvatu sousedního kmene. Buď bylo hnutí takové v krvi a plamenech udušeno, nebo zdvihlo se vítězně na prestol neobmezené moci. V nezměrných končinách Číny, na více než 11 milionech čtverečných kilometrův se prostírající a o $1\frac{1}{2}$ milionu čtv. kilometrů větší než Evropa, nepanoval vlastně nikdy úplný klid. Vždy vzkypují tu neb onde peřeje zdvižené silou nějaké myšlenky, a při vší státní strnulosti pracuje kvas v širokých proudech lidových. Ale to bývají bouře místní, často vznikající z příčin, které se týkají jen nejbližšího okolí. Jsou důkazem, že v čínském světě, jak někteří se domnívali, přece jen život tak zcela neutuchl. Někdy však propukává hnutí, jež roste jako lavina, šíří se na rozsáhlé končiny, zachvacuje miliony lidu a jako lavina také zanechává spousty v kvetoucích krajích, pobořená města, vyhlazené vesnice, statisíce mrtvol. Takového spůsobu jest i hnutí, které nyní zachvacuje země střední Číny.

Veliký význam v hnutích lidových měly a mají tajné spolky čínské. Při vší různosti svých cílův i jmen mají podstatu příbuznou, sdružují se vespolek pro případ potřeby, a hnutí lidovému jsou hybnou silou a organisací. Ony připravují i mysli lidu a třeba z malé příčiny způsobují výbuch, který se rychle šíří a zachvacuje miliony. Výbuch může býti potlačen, ale tajné spolky, které jej způsobily, trvají v skrytu dále a obnovují se pod jinými jmeny a formami. Staletí udržují se některé, podléhají a vítězí, jsou pronásledovány v krajině, kde jsou v menšině a energický mandarin proti nim vystupuje, a zase šetřeny a obávány

v krajině jiné, kde státní moci imponují nebo kde i mandarini k nim náležejí. Jest to zvláštnost čínská, v životě čínském hluboko zakořeněná, v níž i společenské a náboženské snahy čínské docházejí výrazu. Podivně znějí jmena spolků takových: Pa-lian-kao (Bílý leknín), Czian-li (Nebeský rozum), Tcaj-ping (Všeobecná rovnost), Či-czaj (Rostlinná strava), Ge-lao-chuj [1]) a p. Avšak pravý význam těch jmen chápeme teprve z života, z náboženských názorů a z minulosti čínské.

Nesmí se zapomínati, že ve světě čínském, čítajícím 400 milionů obyvatelstva, zachovaly se čtyři směry náboženské a vůbec myšlenkové, jež dílem se vzájemně pronikají a doplňují, dílem však i po tisíciletí vedle sebe plynou. Nejstarší náboženství, šamanstvo, se svými duchy nebe, země, slunce, měsíce a sterými jinými, nebylo v šestém století před Kristem ani zaměněno ani potlačeno realistickým Kon-ciem či Konfuciem, jehož obřadný formalism přijal stát pro své státní formy, ani starším o půl století Lao-czyem, jehož nauka o Dao (bohu) a morálka brahmanism připomínajíci se zachovala v lidu po dnešní den. Ani buddhism nezměnil starých náboženství, když od druhého věku před Kristem v Číně se šířil. [2]) Velké účinky na mysli lidu má podnes. Nejen že sanskritské jeho knihy a čínské jich překlady platí za posvátné, ale čítaje miliony přívrženců tvoří podnes myšlenkovou pružinu ve velké části obyvatelstva. Vyznavači jeho nikde nejsou počítáni, nauky jeho pokládají se za přátelské a příbuzné ostatním směrům náboženským, ale tajné spolky hlavně z buddhismu berou své podněty. Tak i Bílý leknín, Bílá lilie a j. náležejí k jeho symbolům; Nebeský rozum a těm podobné vycházejí z jeho učení; Rostlinná strava jest jmeno velice rozšířené, jež si dávají i jiné tajné spolky a vystupuje v starší a nové době i jako jmeno hromadné. Buddhisté byli odpůrci prolévání krve, zvíře, v němž kaje se duše lidská, nemá býti usmrcováno, vegetarianism stal se tedy význačnou stránkou jejich náboženského přesvědčení. Mezi Či-czaji jsou i tací, kteří se vystříhají vína a všelikých opojných nápojův, a zvláště opia jsou odpovědní nepřátelé. Není tedy divu, že zahořeli hněvem i proti Evropanům, když si Angličané dovoz opia do Číny válkou vynutili. Či-czajové, ač spolek jich jest tajný, mají místy tak velkou moc, že mandarini nejen je trpí, ale bez jejich svolení ničeho nepodnikají. Velmi zhusta i sami úředníci jsou členy toho spolku, a mnozí Číňané, kteří k němu ani nepřísluší, vydávají se za jeho členy, aby si tím dodali váhy a budili domnění, že jsou chráněni od tajného bratrstva.

V posledních dvaceti letech nejmocnější z tajných spolků bylo bratrstvo vzájemné pomoci Ge-lao-chuj. Rozšířilo se z Chunaňska, jižně od Jancekiangu, po celé Číně. Členové jeho zavazují se pomáhati jeden druhému a skutkem se opírati svévoli a zlořádům úředníků. Vedle toho, jak se ujišťuje, mají i politický program, jehož hlavními požadavky jsou oprava nynějšího státního zřízení a svržení panovnické ro-

---

[1]) V pravopise jmen čínských držíme se transkripce ruské, anať zvukosloví čínské přesněji vyznačuje. Jen v obvyklejších jmenech zachovali jsme formy už zobecnělé.

[2]) Viz V. P. Vasiljeva Religiji vostoka; J. Edkinsa Religion in China; S. Beala Buddhism in China; R. Douglasa Confucianism and Taoism.

diny mandžurské. Organisace a stanovy bratrstva jsou prosté a kruté. Za zradu nebo udavačství stíhají se členové jeho smrtí. Obřad přijímací záleží v tom, že kandidát vypije krev zaříznutého kohouta. Přijímají se osoby všech společenských tříd, které za to žádají. Stává se však, že někdo i proti své vůli, podskokem, přijímá se za člena. Osobě, na jejímž získání záleží, předloží se pod jakoukoliv záminkou kniha nebo kus látky, aby napsala své jméno. Jakmile to učiní, bývá prohlášena za člena bratrstva, a každý její pokus zbaviti se vnuceného jařma bývá trestán smrtí.

Hmotné prostředky opatřuje si bratrstvo malými příspěvky členskými. O počtu členů a zřízení spolku nevyšlo na jevo nic určitého; ti bratři, kteří upadnou v moc vládních úřadů, ani za největších muk nezradí a snad ani nemohou zraditi svých spolubratrů. Dle určitých známek ví se pouze, že členy čítá na všech stranách. Znalci věcí čínských předpokládají, že k bratrstvu se hlásí i mnozí mandarini vojenští i občanští. Rovněž se ujišťuje, že kantonský vrchní guvernér (a podobně snad i jiní) odváděl určitý poplatek náčelníku bratrstva, aby si zabezpečil pokoj v krajích sobě svěřených, a když jeho nástupce r. 1891 placení to zastavil, propukly bouře proti missionářům. [1])

Toto bratrstvo dalo podnět nynějšímu hnutí čínskému, z něho bezprostředně vzešla Jednota čili Pěsť spojených vlastimilů (I-ho-čňan), která postavila se i mocem evropským, tak jako opět bratrstvo vzešlo z krvavě potlačeného spolku Tcaj-ping, který v letech 1850—1865 bouřil v Číně a málem by se byl zmocnil Pekingu i trůnu. Hnutí Tcajpingů, jež před očima Evropy se odehrávalo, jest charakteristické pro poměry čínské. Podle něho lze sobě jasnější pojem učinit i o významu hnutí nynějšího.

Dynastie mandžurská má mnoho odpůrců ve vlastní Číně, k níž Mandžursko nenáleží, a od r. 1643, kdy nastoupila, propukaly bouře proti ní, kdykoliv některý panovník ukázal se slabým nebo byl stihán neúspěchy ve své politice. Jmenovitě slabost k Evropanům brána mu za zlé. Mezi tajnými spolky již v 18. věku vynikal Bílý leknín. Když nastoupil krutý a málo spůsobilý Kia-king (panoval v l. 1796—1824), vzplanulo brzo krvavé povstání, jež způsobil a vedl tento spolek a v němž měly podíl i jiné tajné jednoty. Po osmiletém válčení byl odboj potlačen. Bílý leknín trval však tajně dále a upravil cestu Tcaj-pingům.

Bezprostřední příčinou hrozné revoluce Tcaj-pingské byla opiová válka v letech 1840—1842. Čína bránila se všemožně proti dovážení této otravy z Indie. Ale obchod s opiem vynášel Angličanům tak značné peníze, že podloudně i veřejně je dováželi do Kantonu a prodávali. Tao-chuang vydal posléze přísný zákaz, že zhoubné zboží to nesmí do Číny. V březnu r. 1839 spáleno bylo přes 20.000 beden anglického opia v ceně 48 milionů zl. Vypukla válka, jež po mnohých obratech skončila v srpnu 1842 mírem Nankingským. Anglie zvítězila, indické opium mělo do Číny svobodnou cestu. Mimo Kanton otevřeny Anglii a jiným evropským mocem přístavy v Amoy, Fu-če-fu, Nong-po, Šang-chaj. Brzy potom následovala smlouva se Spojenými státy (1844) a s Francií,

[1]) J. Korostovec, Kitajcy i jich civilizacija, str. 126 a dále.

která, budiž to k její cti připomenuto, hlavní váhu kladla na svobodu křesťanství a křesťanských škol v nebeské říši.

V lidu způsobilo vtírání se Evropanů a slabost vlády mocný kvas, který se stále vzmáhal. Bílý leknín, Nebeská moudrost a Všeobecná rovnost sdružily se ve velkou jednotu Trojice, k níž připojovaly se jiné tajné spolky. Ale teprve po nastoupení nespůsobilého Hjen-fonga r. 1850 vzplanula revoluce, jež náleží k vysoce zajímavým zjevům v životě Číny. Vzdor krvi prolité a přemnohým spoustám vzbouření toto aspoň ve svých počátcích znamená snahu po pokroku a obnově čínského světa. K starým náboženským naukám přibráno i křesťanství. Vzbouřenci odložili i copy a řezali je též jiným. Čína bez copu byla jejich ideálem. Proto byli od vlády a jiných Číňanů přezváni „vlasatí buřiči.“ Nemíti cop, tento příznak věrného poddanství, jest v Číně čímsi ještě hroznějším než nemíti průvodní list na Rusi. Hlavou a vůdcem celého hnutí stal se Hung-sju-cjuaň, syn rolníkův a potom kandidát trůnu. Pin-čao, dynastie míru, nazvána od vzbouřenců proti Cin-čao, dynastii lesku, panující mandžurské.

Hung chystal se od mládí k státní hodnosti. Ač chud, chodil do škol, učil se pilně vědám, jmenovitě Konfuciovi. Ale zkoušky však, které se v Pekingu v určitý čas konávají, se mu nedařily. Opětovné a marné pokusy působily na jeho čivy tak nepříznivě, že slyšel hlasy k sobě mluvící a viděl zjevení, jež ho vyzývala k zápasu s duchy. Když se uzdravil, pociťoval v sobě za okolností, jež kolem něho se vyvíjely, povolání státi se reformátorem Číny a jejím panovníkem. Náhodou dostal se mu do rukou spisek sestavený od protestantských missionářů pro Číňany. Seznámil se s učením křesťanským, jehož arci dobře nechápal. Hung poučoval své rodáky o přednostech křesťanství a znenáhla přivedl na svou stranu mnohé osoby. Jeho přívrženci přestávali se klaněti modlám a sami vespolek se křtili. Hung vykládal písmo svaté, ale spůsobem fantastickým. Počet jeho přívrženců nebyl zprvu veliký, odříkání se Konfucia odvrátilo od nich mnoho přátel, byli nuceni snášeti všeliké příkoří a při tom trpěti nouzi zbavivše se posledního výdělku, přednášek v čínských školách. Roku 1846 žil Hung a jeho důvěrníci nějaký čas v Kantonu u missionáře Robertsa. Zde počet jeho přívrženců počal rychle vzrůstati. Jul-šan, jeden z hlavních jeho stoupenců, činil pro něj s velkým úspěchem propagandu v krajině Huang-si. Pokřtěn Hung od Robertsa nebyl, opustil dříve Kanton, než k tomu došlo. Jeho přívrženci zvali se Šandi-chuj (jednota úcty boží), veřejně vyznávali nové náboženství a uřezávajíce si copy nosili oděv dynastie Ming, jež nastoupila po vypuzení mongolské dynastie Chu-blaj-chanovy r. 1368 a panovala do nastolení mandžurské. I Mingové zmocnili se trůnu revolučním převratem, jehož vůdcem a pak zakladatelem dynastie byl prostý muž z lidu. Jednota úcty boží stávala se jádrem nového sdružování Všeobecné rovnosti.

Rostoucí moc tajného spolčení, které již zcela veřejně si vedlo, přiměla r. 1851 čínskou vládu k vojenskému zakročení. Mandžurská vojska byla poslána k potlačení jeho, ale jsou poražena na hlavu. Vítězství Hungova působila na obyvatelstvo jižně od Jancekiangu tak, že valem se přidávalo k jeho praporům, jež zdobily nápisy: „Nebeský

otec,“ nebo „Nebeský otec všeobecné rovnosti“ a podobné. Prvním velikým úspěchem vojska Všeobecné rovnosti bylo stečení tvrze Lan-čžau. Zde upevňovali se a soustřeďovali a odtud podnikli válečnou výpravu k severu. Sotva však se vzdálili, mandžurská branná moc přepadla jejich pevnost, povraždila vše, co v ní žilo, a spálila ji. Vraždění a plenění provádělo se i v okolí. Avšak obyvatelstvo bylo tím jen ještě více podníceno, nastával zápas s říšským vojskem na život a na smrt.

Revoluce Tcajpingů jest hroznou epopejí, v níž vše vystupuje v rozměrech ohromných: vítězství. odříkání. sobectví, bída, hlad, krev, kázeň i nekázeň, a jejíž tragickou stránkou jest rozvrat způsobený místo nápravy a opak toho, čeho se revoluce prvotně domáhala. Chladně uvažující vůdce byl by velké to lidové hnutí přivedl k vítězství a Čína by dnes zcela jinak vypadala. Ovšem nebylo to hnutí poslední.

Hnutí Všeobecné rovnosti počalo dobou vítězného rozkvětu. Čím více rostla jeho moc, tím více odchylovalo se též od prvotních svých snah a měnilo v činitele politického. Sám Hung považoval se za vyšší bytost a nazval se Tcien-czi (syn nebe). Otec nebeský prý ho poslal, aby vyhladil na světě zlo a příkoří. Halil se v tajemství a zřídka se ukazoval svým bojovníkům. Rozkazy ohlašoval vojsku jako zjevení, činěná jemu od nebeského otce nebo nebeského staršího bratra. Roku 1852 vzbouřenci tak se vzmohli, že postupovali útočně k Jancekiangu a podle veletoku toho k východu i k západu. Zmocnivše se mnohých měst dostali se až k Nankingu, který oblehli a devátý den vzali útokem. Všichni obranci ohromného města, ani vrchního guvernéra nevyjímaje, byli pobiti. Hung prohlášen za panovníka: Tcien-vang, král nebes, byl úřední titul dynastie, kterou měl založiti, a Nanking přezván Tcien-king, sídlo nebes. Pět vojevůdců Hungových obdrželo tituly králů jihu, severu, západu, východu a středu. V táboře vojenském panovala nejpřísnější kázeň. Kouření opia, pití lihovin a vína bylo přísně zakázáno, cizího majetku bylo šetřeno. Brzo následovala další vítězství a dobytí Čženczjanu, Jan-čou, Sju-cjunu. Peking stal se cílem veliké výpravy. Vojevůdcové Hungovi zmocnili se několika tuctů měst a ocitli se brzo u Tjan-czinu, který maje 200.000 obyvatelů byl přístavním městem Pekingu. Tjan-czin, jenž potom jako přístav Evropanům otevřený rychle vzrostl na milion duší, jest rozhodujícím místem i pro Peking, jenž bez této své zásobárny nemůže se dlouho držeti.[1]) Pád hlavního města říše a mandžurské dynastie zdál se neodvratný. Avšak výprava, nemajíc potřebného vojenského vedení a dostatek děl, vrátila se s nepořízenou. Mandžurské vojsko mělo děla, Tcajpingové měli lid, ale Hung nedovedl ze svých dosavadních úspěchů kořistiti.

Sjan-fyň ostal na trůně svých předků, ale moc jeho byla velice obmezena. V střední a jižní Číně panoval jen dle jmena. Devět krajů, z nichž každý by mohl tvořiti značný stát pro sebe,[2]) poslouchalo vět-

---

[1]) J. Korostovec, Kitajcy; D. Pokotilov, Kitajskije porty.

[2]) Ruský konsul P. S. Popov v Pekingu zanášející se demografií a statistikou Číny počítá, že v 19 krajích vlastní Číny připadá obyvatelstva v milionech: na Šandun 36·6, Šaňsi 10·6, Chenan 22·1, Czjansu 21·4, Czjansi 24·5, Čžeczjan 11·7, Chubej 33·7, Chunaň 21, Šeňsi 8·4. Syčuaň 73·1, Huandun 29·7, Hujčžou 4·8, Fuczjaň 24·3 (po ztrátě Formosy

šinou bogdychana v „sídle nebes.“ Po Jancekiangu a jeho přítocích proháněla se loďstvo Všeobecné rovnosti, vybíralo daně, ale také již i plenilo a hubilo žírné končiny. Hůře řádila vojska vládní plenícc a pálíce vesnice a města. Haň-kau bylo za půltřetího roku šestkráte vzato útokem od Tcajpingův i vládních vojsk, až posléze z něho ostaly jen lidopusté zříceniny.

Proti Pekingu vyslána r. 1854 nová výprava, ale i ta se vrátila bez úspěchu. Ústupy od hlavního cíle byly osudnou chybou revoluce, zvláště když se k neúspěchům ústřední vlády připojila i krutá peněžní tíseň a vláda byla nucena vydávati železné peníze, které v lidu budily proti ní tím větší odpor. Léta 1855—1860 znamenala úpadek revoluce, které byly na velikou ujmu i různice králů. Král východu Jang přezval se svatým duchem a domáhal se prvenství. Někteří vůdcové přidávali se na jeho stranu, jiní na druhou. Posléze byl jat a popraven. Jiný vojevůdce opustil tábor a ustoupil dovnitř země. Jeho příkladu následoval král jihu. Spory vůdců rušily kázeň a znemravňovaly vojsko, v jehož řadách propukaly nemoci a jevila se veliká úmrtnost. Ovšem ani s mandžurským vojskem nebylo lépe. Nekázeň byla v něm ještě horší. Ze zběhů obojích vojsk vytvořil se v Huandunském kraji loupežný spolek, jenž trval několik let. O rozsahu jeho a činnosti lze si učiniti pojem dle toho, že v jediném roce bylo v Kantoně popraveno sto tisíc osob.

Roku 1860 vzplanulo povstání novou silou. Nanking byl od r. 1859 obléhán vládním vojskem, ale když zoufalství dosahovalo vrcholu, obrátil se list. Sevření trpěli tak, že jedli jž maso mrtvol, jenom Syn nebe nepozbyl naděje. Na jaře podnikli obležení výpad, porazili vládní vojsko, zahnali je na útěk a spojili se s pomocnými sbory. Evropané octli se tehda před otázkou: co jest výhodnější, spojiti se s Tcajpingy proti vládě nebo pomáhati vládě proti revoluci jejích poddaných? Nade všechnu pochybnost se ukázalo, že ani povstalci ani přívrženci vládní neznají nových zbraní a vojenského výcviku a že vedou válku způsobem, jaký býval v Evropě za středověku. Vespolek mohli Číňané zápasiti, ale malá vycvičená evropská četa mohla poraziti i veliký počet jejich. Toho použili někteří dobrodruhové ku plánům, které by i v románech byly málo víře podobné. Jmenovitě učinili to dva Američané, Ward a Burgwin. Ward se svolením a nákladem vládním sehnal evropský sbor, do něhož zařaďováni i Číňané,

o 3 mil. méně) Haňsu-sin-czjan 1·2, Čžili 17·9, Haňsu 5·4, Junnaň 11·7. Huansi 5·1, Aňchoj 20·5. Prvních 13 krajů jest odhadnuto na základě popisu z r. 1887, Haňsu-sin-czjan, rozsáhlá západní končina s Kuldži a Kašgarem a řekou Tarimem, málo dosud prozkoumaná, dle výpočtu na základě udání vrchního guvernéra, a posledních 5 krajů dle starších popisů. Čísla ta liší se od údajů anglických, také do Hübnerových Zeměpisně-statistických tabelí přijatých. Přírostek obyvatelstva není značný. V Aňchojsku proti popisu z r. 1842 ubylo 16 milionů duší, což se vysvětluje bouřemi Tcajpingů, od nichž končina ta nejvice utrpěla. Nejznačnější přírostek obyvatelstva jest v Syčuaňsku na horním poříčí Jancekiangu. Mandžursko za poslední doby rychleji se zalidňuje. Jeví se tu osadnická politika Číny oproti Rusku. Mongolské končiny a Tibet jsou řídce zalidněny.

a několik set jeho mužstva vítězilo nad tisíci povstalců. Po Wardovi, tajemně se světa sprovozeném, stal se vůdcem Burgwin, který však, když se mu to pro jeho záměry zdálo výhodnější, přešel k povstalcům a stal se jedním z vůdců Tcajpingských. Anglo-čínský oddíl zřídil pak major Gordon (který později sešel tragickou smrtí nad Modrým Nilem), oddíl francouzsko-čínský Le Brethon. „Nepřemožitelní" zvaly se tyto sbory evropské, z nichž Gordonův od května 1863 vzrostl až na 5000 bojovníků. Co se velkým armádám čínským nepovedlo, dokázaly tyto poměrně malé sbory. Z Pekingu sledovali je žárlivým okem a nikdy jim dosti nedůvěřovali; nebyli si jisti, nebudouli chtít založiti evropské panství nad Čínou.

Charakteristické pro tehdejší i nynější stav věcí jest Burgwinovo jednání s Gordonem. Gordon oblehal Su-čau, Burgwin, jenž měl asi tři sta Evropanů pohromadě, vyslal k němu posly, aby zanechal vládního vojska, spojil se s Tcajpingy a vydal se s nimi na Peking k svržení panující dynastice. Gordon však zamítl plán Američanův a radil mu, aby raději sám opustil povstalce a nepřekážel jejich potlačení.

Li-hung-čang, později čínským Bismarckem zvaný, vystoupil tehda po prvé na jeviště jako plnomocník čínského dvora. Měl vésti akci proti povstalcům a zároveň míti na očích Evropany. Město Su-čau se mu vzdalo. Ačkoli Gordon slíbil, že bude šetřeno životů, přece popraveno 20 vůdců a 2000 nižších. Tím však byli povstalci podníceni k zoufalému odporu.

Naposled padl i Nanking, v červenci 1864. Hung se tam se svými ženami a poklady upálil. Pád Tcajpingů byl spečetěn, ale krveprolití trvalo ještě po celý rok. Nezměrné končiny od Chuang-sju až k Pekingu a Tjan-czinu v rozsahu 2000 mil byly zpustošeny, města vyvrácena, vesnice vyhlazeny; na polích a rýžovištích bujelo hloží a bodláčí, v lidnatých kdysi okresech městských proháněla se plachá zvěř. V bouřných letech 1851—1865 zahynulo dvacet milionů lidí; k tomu družily se jiné pohromy: hlad, nemoci, hospodářský rozvrat atd.

Jedné pozoruhodné okolnosti, i pro dnešní poměry významné, třeba sobě všimnouti v té době. Byl to poměr Ruska k Číně, jenž došel výrazu v činnosti hr. Ignatěva. Tento ruský státník (později dlouholetý vyslanec v Cařihradě, tvůrce míru Svatoštěpánského a nyní předseda Slovanského spolku Petrohradského) přišel tehdy jako zvláštní zástupce ruský do Pekingu. Příčinou, že vzplanulo opět povstání Tcajpingů, byla válka anglicko-francouzská proti Číně. Čínský dvůr se za povstání ocitoval v osudných nesnázích. Měl hověti nenáviděným Evropanům a ústupky jim činěnými podněcovati proti sobě lid? Dvůr stavěl se proti cizincům, ale odporem svým porušil úmluvy z let 1842 a 1844, což vedlo k válce (1858—1860). Ignatěv, jenž uzavřel smlouvu, kterou Čína uznala právo Ruska k Amursku a Primorsku, byl již r. 1859 hledanou osobou jak v Pekingu tak od obou spojenců. Čínský dvůr prchnul a netroufal si přijmouti žádného cizince. V Pekingu mluvili a chovali se každý den jinak. Angličané pak a Francouzi nevěděli, s kým jednati. Ignatěv stal se prostředníkem, čínský dvůr jednal jen s ním, a oba spojenci byli mu vděčni za dobrou vůli. Prostřednictví

jeho vedlo k smlouvě míru na základě celistvosti říše čínské. Číňané pokládali Ignatěva za spasitele, který je zachránil před záhubou.

Volky nevolky přicházela Čína do styků s Evropany, ale přátelství k Evropanům nikterak se tím neupevňovalo. Byla sice doba, kde čínská vláda snažila se osvojiti sobě evropské vymoženosti, jmenovitě v oboru válečnictví, kdy přičiněním Li-hung-čanga organisovalo se nové vojsko, avšak i tu stará konservativnost překonala ducha oprav. Byla i doba nadšenců pro Čínu, kteří se snažili uvesti ji v mezinárodní poměry světové jako nejstarší vzdělaný stát, který již tisíce let před Kristem zkvétal, honosil se vynálezem papíru již r. 93 po Kristu, vynálezem knihtisku již r. 593, který od r. 100 před Kristem má své historiografy, vyniká ohromnou literaturou, z níž pouhý výbor za Khjan-Longa vydávaný do r. 1818 vyplnil 78.731 svazků a rozpočtěn byl na 163.000, stát, jenž od 9. století před Kristem má pravidelné popisy obyvatelstva a již tisíciletí před Kristem prováděl veliké stavby na veletocích, na nichž se vyvinul. [1])

Jako hosti přijímali Číňané Evropany v minulých stoletích s dosti velkou ochotou. Nestoriané již od 6. století žili v Číně v pokoji a vážnosti; cestovatel Marco Polo na počátku 14. věku stal se v Číně i guvernérem rozsáhlých končin; františkáni, dominikáni a jesuité nejen byli v Pekingu a jinde trpěni, ale měli i vysoké dvorní hodnosti. Ba i k evropským nepřátelům chovali se Číňané velkodušně. Když r. 1683 porazili ruské kozáky v Albazinu, nepovraždili jich, nýbrž část jich s ženami poslali k Nerčinsku, to jest domů, a 145 jich odvedli do Pekingu, kde je usadili v mandžurském městě při jižních hradbách, dali jim čínské ženy a učinili z nich vojáky k střežení hradeb. Čínský dvůr a čínská vláda nenamítaly ničeho ani proti tomu, když k nim byli z Ruska vysíláni duchovní. Když však na základě smlouvy Pekingské, Ignatěvem zprostředkované, zřizována v hlavním městě vyslanectva, byl odpor proti Evropanům již tak veliký, že vyslanci nemohli nalezti ani přístřeší. Žádný Číňan jim nechtěl prodati pozemku, a Evropané octli se v komické situaci, že právo k pobytu a k zřízení vyslanectev měli, ale ne místo, kde se usaditi. V nouzi té vypomohli rusko-čínští Albazinci. Ve své třídě u městských hradeb prodali pozemky zástupcům Ruska a jiných moci a přesídlili se k severu, kam přeložena i pravoslavná missie. Tak povstala v Pekingu „diplomatická“ třída, která v bouřích letošních tak velkou hraje úlohu. Vyslanectva zdmi ohrazená nepřiléhají ostatně k sobě, což by pro obranu bylo velmi důležito, nýbrž jsou oddělena menšími domky, krámky a jinými budovami, což pro případ požáru nebo vypálení již od počátku bylo za povážlivé pokládáno. Ale pomoci nebylo; původní prach, bláto a špína ostaly vyslanecké třídě zachovány.

S nepřátelstvím proti Evropanům rostlo i nepřátelství proti missionářům katolickým a protestantským. Zahájeno bylo děsným povražděním missionářů a milosrdných sester r. 1870 v Tjan-czinu, jenž byl jako přístav Evropanům otevřen. Kaple, sirotčinec, útulna byly vypáleny. Roku 1883 a 1884 následovalo nové krveprolití v Kantonsku, r. 1886

---

[1]) Viz S. Georgijevského: Principy žizni Kitaja; D. V. Putjata: Kitaj.

v Czjan-si a Sy-ču-ani; na rozličných místech opětovalo se přepadání a vraždění missionářů v letech 1888 a 1890. Roku 1891 bylo údolí Jancekiangu vydáno v šanc krutostem fanatických zástupů. Roku 1893 byli zabiti dva švédští missionáři, r. 1894 anglický missionář Greigh v Mandžursku. V květnu r. 1895 nastaly řeže missionářů a křesťanů v Syčuaňsku a skončily vraždami missionářů ve Fuczaňsku. V celé Číně propukalo nepřátelské hnutí proti Evropanům. Roku 1897 byli zavražděni v Šandunsku katoličtí missionáři němečtí a missie se svými ústavy zničena. Výtržnosti se opětovaly, s šířící se mocí Evropanů vzmáhal se i kvas v lidu, až r. 1900 propukla v Šandunsku zjevná vzpoura vzešlá z mocného lidového hnutí, jež se rychle rozšířila do sousedního Čžiliska, přední provincie, v níž leží hlavní město Peking a důležitý Tjan-czin.

Tajné spolky čínské hrály a hrají i v přepadání missionářů důležitou úlohu. S nimi bývají srozuměny též úřady a učená třída. V Syčuaňsku jest střediskem missií město Čendufu. Katoličtí missionáři působí tam již přes 150 let s mají tu asi 30.000 věřících. Protestanti zřídili tam čtyři missie. V několika dnech rozšířily se bouře protimissionářské i v městech Czja-din-fu, Jačžou, Šuň-ciň, Sujfu, Tačžou a jiných. Chrámy, školy, útulny a domy missionářů byly od zástupů sbořeny a spáleny a missionáři jedva unikli smrti ukryvše se v úřadech nebo u křesťanských Číňanů. Soustavnost, s níž bouře byly pořádány, svědčila o jejich organisaci, a lhostejnost úřadů o srozumění s mandariny. Francie a Anglie žádaly v Pekingu za sesazení mandarina, který byl znám svým nepřátelstvím proti Evropanům. Vláda zaplatila veliké odškodné, ale mezi tím, co se vyjednávalo, povražděni jsou missionáři v Kučeni a propukly bouře v Kantonsku i jinde. V Kučeni bylo zabito 11 osob, hlavně Angličanek a Američanek náležejících k missii zvané „Zenana," která má za účel emancipaci Číňanek uzavřených v haremech. Teprve na hrozby Anglie a Spojených států sestavena byla smíšená soudní komise, která odsoudila 150 obžalovaných, z nichž 20 bylo popraveno. Zajímavý jest tento evropsko-čínský soud tím, že odhaleno tu bylo zřízení tajných spolků a jejich činnost.

Mnozí Číňané, jmenovitě z třídy učenců, obviňují missionáře, že sami vzbuzují proti sobě odpor. Svádějí prý své věřící, aby povrhovali ostatními, které jim líčí jako nevěřící. Když odpor obrací se proti nim, utíkají prý se o pomoc k svým vládám. Ze svých věřících činí prý nedotknutelné osoby, které cítíce mocnou ochranu nad sebou, dráždí druhé, neplatí daní a vymykají se obecným povinnostem. Žalobám těm missionáři ovšem odporují; jisto jest, že prostý lid nebývá proti nim, dokud není popouzen agitací tajných spolků.

Blížící se bouře ohlašuje se obyčejně rozličnými spisky, plakáty, provoláními a vyzváními. Obyčejný spůsob agitace bývá ten, že se missionářům, milosrdným sestrám a vůbec Evropanům vyčítá, že prý odnímají čínské děti, v klecích je chovají, z jejich očí a srdcí připravují léky a p. Jinde klade se jim za vinu i volnost evropských žen a Evropané jsou vyhlašováni za zvířecké divochy. Vypisují se případy, kterak prý vytrhávali dětem oči a jinak krutě s nimi nakládali. To zavdalo příčinu k bouřím Tjanczinským r. 1870, které se nyní opětovaly.

Trvání tajných spolků jest zjištěno od potlačení Tcajpingů až na naši dobu. Hned po roce 1865 podnítil nové bouře spolek Nien-fei (severních vzbouřenců), jenž dobýval měst a osoboval si vládu v Šandunu a jiných krajích. Teprve r. 1870 podařilo se čínské vládě hnutí to potlačiti. Řečený Ga-lao-chuj vzmáhal se a soustřeďoval živly Tcajpingské. S ním a vedle něho šířily se jednoty Rostlinné stravy. Od r. 1895 bylo hnutí spolky těmi vzbuzované vždy patrnější, a to právě v Šandunsku a Čžilisku, kde byla zuřila japonsko-čínská válka.

Rok ten, kdy ohromná nebeská říše poražena byla tak úplně na hlavu od nepoměrně menšího soupeře, tvoří rozhraní ve vývoji čínského světa. Ukázalo se, že čínská vláda naprosto nedovedla vzíti sobě poučení z revoluce Tcajpingské. Neuměla vzpružiti síly veleříše a opatřiti si brannou moc, která by byla zárukou její bezpečnosti a celistvosti. Evropané rychle počali šířiti svůj vliv v Číně a zabírati pro sebe její části a hospodářsky ji ovládati. Ale čím více se tu objevovali jako páni, tím více vzmáhal se proti nim odpor ve všech vrstvách společnosti, ve vyšších snad značnější ještě měrou než v nižších.

Rusko zaujalo k Číně stanovisko blahovolného pomocníka. Jeho slovem zmařen byl čínsko-japonský mír, Japonci vyhostěni z Mandžurska a z čínské pevniny. I finančně vypomohlo Rusko Číňanům, poskytlo jim půjčku 400 milionů franků, která mu dala právo kontrolovati čínské finance a čínskou politiku. Téhož r. 1895 pod ochranou ruské říšské banky zřídilo banku rusko-čínskou, která r. 1896 obdržela koncesi k stavbě východní čínské dráhy. Touto drahou, kterou Rusové již dostavují, zkrácena délka světové sibiřské železnice o 514 verst. Pod ochranou kozáků mohli Rusové v Mandžursku provesti potřebná topografická studia. Postavení Ruska v severní Číně upevnilo se r. 1898 tím více, když Port-Arthur a Dalní staly se ruskými přístavy a Rusko dosáhlo další koncese, aby oba přístavy spojilo železnicí přes Ňu-ču-ang, Lao-Jun, Mukden a Girin s východní železnicí, a tudíž i sibiřskou drahou. I tato trať blíží se již k svému ukončení. Ku přístavům obdrželo Rusko na Kvantungu 3700 čtv. kilom., kromě neutrálního území 20.000 čtv. kilom. Jelikož vliv má vždy ten, kdo mu brannou mocí může dodati váhy, stalo se Rusko na posici té důležitým činitelem v Pekingu.

Francie má namířeno na nejjižnější Čínu a jest v té příčině soupeřkou Anglie. Vymohla si tam značné ústupky. V Junnani byla jí otevřena nová tržiště, zmenšena cla pro tonkinský transit a povoleno, aby prodloužila své indicko-čínské železnice do Číny. Východní břeh Mekongu uznán za západní hranici Indo-Číny. Doly v Junnaňsku, Huangsisku a Huangdunsku vyhrazeny francouzským inženýrům. R. 1897 vymohla si Francie stavbu železnice z Laokaje do Junan-senu, která má velký hospodářský význam. Roku 1898 prosadila v Pekingu výhradu, že čínská vláda nikdy a nikomu kromě Francie nepostoupí ostrova Chejnanu a zemí hraničících s francouzskými državami. Pro dozor nad průlivem Chejnanským obdržela Francie zátoku Huang-čao-van, a zvláštní společnost dosáhla koncese k stavbě železné dráhy z Pakchoje do Nanning-fu.

Rusko, sousedící s Čínou na čáře 8000 verst, bylo celkem vždy v přátelském poměru k nebeské říši a jmenovitě v době poslední. Jako Ignatěv byl prostředníkem míru Pekingského, tak ruské vyslanectví hrálo vynikající úlohu za války s Japonskem a při jednání o mír. Kníže Uchtomskij byl jako zvláštní posel carův ochotně přijat na dvoře čínském, a Li-hung-čang jako zástupce Číny o carově korunování byl r. 1896 neméně vyznamenáván na Rusi. [1]) Politika ruská k Číně byla konservativní. „Čína Číňanům" bylo a jest jejím heslem. Silné postavení, které zaujalo v Port-Arthuru a v Dalním, v Mandžursku a v Korei, nemohlo Číňanům býti proti mysli, neboť za války s Japonskem byly končiny ty pro ně ztraceny. Rusové nastoupili místo Japonců, jenom že ne ve smyslu výbojném, nýbrž ochranném. Také Francie obmezovala se jen na své sousedství. Dosáhla sice mnoho, položila ruku na značný kus čínského světa, ale nezabírala ho, nýbrž vyhrazovala si jej proti Anglii. Útočně za to vedlo si Německo.

Německo nebylo v Číně súčastněno než svým obchodem v přístavech Evropanům otevřených. Pojednou však zabíralo v Číně lví podíl. Vzavši si zavraždění německých missionářů r. 1897 za záminku, vyslalo pod velením Diederichsovým loďstvo do zátoky u Czjao-čžau čili Kiao-čau, a zmocnilo se jí. Za nedlouho připlul tam i princ Jindřich, bratr Viléma II., aby po dobrém nebo po zlém prosadil vůli německého císaře. Čínský dvůr povolil, princ sám byl přijat od dvora a r. 1898 sankcionováno postoupení Němcům hospodářsky i strategicky důležité držby Kiaočauské. Němcům dáno i právo k stavbě železnic a dolování v celém kraji Šandunském. Obvod Tciantaoský, průměrem 50 kilom., postoupen Němcům na 99 let. Neutrální pásmo činí 16.500 čtv. kilom. Tím se obvod německých prospěchů přiblížil na 500 kilom. k Pekingu a šířil se v končinách nejvlastnější Číny. V Šandunsku zrozen byl Konfucius, zde již pro blízkost Pekingu cítili se Číňané vždy neobmezenými pány. Zde vzmáhalo se i soustřeďovalo hnutí tajných spolků, namířené proti cizincům i proti povolnosti dynastie.

Anglie pokládala se dříve na čínské půdě za moc jedině rozhodující: 75% vývozného a dovozného obchodu čínského jest dosud v jejích rukou (380 mil. zl. ročně), a na moři, odkud do Číny šířil se evropský vliv, platila za nepřekonatelnou. Tím vysvětluje se, že ostatní tři velmoci stejnými prospěchy vázané utvořily na čínském východě jistého způsobu trojspolek proti Anglii, která však žárlivě sledujíc jejich kroky nemeškala zabezpečovati sobě své úspěchy. Především vymohla si výhodné upravení hranic ze strany Birmy, zřízení konsulátu v Mannvani pro západní Junnaňsko a prodloužení železnice z Birmy do Číny. Angličanům postoupen proti Hongkongu poloostrov Kov-lun. Vše to namířeno jest i proti Francii. Další vymoženost anglická, dovolení říčné plavby od Kantonu do U-čea, byla na ujmu železničné dopravě z francouzského Tonkinu. Když se Němci usadili v Šandunsku, Angličané položili hned ruku na širé kraje nad Jancekiangem. Nezabrali jich, ale vymohli od cung-li-jamynu (zahraničného úřadu), že ani píď půdy z poříčí Jancekiangu nebude postoupena žádnému státu. Mimo to si vy-

[1]) Trusevič, Snošenija Rossiji s Kitajem.

mohli svobodnou plavbu po čínských veletocích. Když Rusové obsadili Port-Arthur, Angličané si na protější straně Žlutého moře v Šandunsku vymohli přístav Vej-chaj-vej, aby odtud měli Rusy na očích. Po dnešní den však nepodnikli tam ničeho pozoruhodnějšího. Posádku tvoří tam 500 mužů převezených z Hongkongu. Mimo to zřídili z čínských dobrovolníků koloniální pluk.

Z ostatních států mocné kdysi na východě Španělsko a Portugalsko úplně odtamtud zmizely. Belgie sleduje své obchodní a železničné prospěchy družíc se k Francii. Italie chystala se zabrati zátoku San-Munskou, ale zase od toho upustila. Za to veliké důležitosti nabyly Japonsko a Spojené státy; oba mají výdatnou oporu k šíření svého vlivu ve svých námořních posicích, Japonsko jako ostrovní soused na severu a Spojené státy z Filipin na jihu. Japonsko, které se již usazovalo na čínské pevnině, bylo odmítnuto a rozmnožuje nyní svou brannou moc. Nová jeho branná organisace na zemi a na moři bude dokončena teprve v letech 1902 a 1905. Číně po své vítězné válce nabízelo allianci. V Tokiu vzdělávají se také Číňané na vojenské škole japonské. Soupeři Japonska, jež samo hodlalo svým vlivem ovládati Čínu, jsou sice všichni Evropané, především pak jeho nejbližší soused, který zabral dřívější japonské posice, Rusko. Odtud i přátelštější poměr mezi Anglií a Japonskem.

Důležitý vliv mají v Číně Spojené státy. Mají dosud co dělati na Filipinech, ale Číny nepouštějí s očí; jejich hlas padal na váhu jak v Pekingu tak v 19 přístavech Evropanům otevřených. Od Spojených států vyšlo heslo „otevřených dveří,“ jehož přidržely se i ostatní státy. Čína měla býti otevřena všem národům, žádná moc neměla ji ovládati jen pro sebe. Politika ta směřovala i k zachování čínské říše, jejíž dělení by bylo nastalo rozhraničováním obvodů prospěchových; ona zamezovala i nebezpečí sporu o dělení Číny.

S horečným chvatem vymáhány poslední dvě léta i železničné koncese v Číně. První železnice čínská zřízena byla r. 1886 od ústí Pejha ke Kajpinské uhelné pánvi, tedy poblíž moře v kraji Čžili. Roku 1889 byla prodloužena do Tjanczinu a na druhé straně uhelnou krajinou až do San-chaj-gujanu (275 kilom. od Tjanczinu). Loni konečně vystavěna trať od Tjanczinu k Pekingu, kde 12 kilom. před hlavním městem v stanici Ma-kia-pu končí. Li-hung-čang chtěl, aby Číňané takto s železnicemi se seznámili. Dráhy ty stavěny z čínských peněz a jako státní. Oba vynikající státníci Li-hung-čang i Tan-če-tung byli přáteli železnic, které však měly jen znenáhla býti stavěny. Tan-če-tung myslil jen na domácí kapitál, Li-hung-čang byl i pro evropský. Rusové zabezpečili si všechny dráhy severně od Hoangha, tedy jmenovitě v Mandžursku a Mongolsku. Prostřednice jest banka rusko-čínská, jejímž místopředsedou je Li-hung-čang. Útočným téměř postupem si koncese vynutily Francie na 650 kilom., Belgie na 1000, Amerika na 500, Německo na 1200 a Anglie dokonce na 5000 kilom. železnic. I to pobouřilo kruhy čínské, jmenovitě vyšší.

Od r. 1895 přecházel čínský svět vždy více do rukou Evropanů, avšak proti své vůli, proti svým názorům náboženským i státním, až posléze v Šandunsku propukl odpor v zjevnou vzpouru. Hnutí při-

pravovaly tajné spolky Daj-too-kvaj (dlouhonožovci), Ko-žuzi-too-kvaj. Ovládaly nejprve menší města a z těch šířily se do větších. Vedení ujala se tentokráte Pěst (či jednota) spojených vlastimilů. Lavina fanatického lidového hnutí odlomila se v samém sousedství německém, ano na vlastním neutrálním území, a spoustu šířic řítila se do sousedního Čžiliska, na Pejho, k Tjanczinu a Pekingu. Mandarini nechali hnutí to se připravovati, a vládní vojsko mu neodporovalo. V Čžilisku srazilo se hnutí s Evropany. Ochrana evropských příslušníků v Tjanczinu a Pekingu vedla k společnému zakročení. Dne 17. června padly tvrze nad ústím Pejha u Taku v moc Rusů, Francouzů, Němců, Angličanů a Rakušanů. V Pekingu však odpověděno na to 18. června zavražděním německého vyslance a útoky na vyslanectva. Převrat na trůně a vraždění Evropanů dovršily revoluci. Tuan, přední z princů dynastie Dajczinské, o němž kolovaly zprávy, že jest vůdcem Pěsti spojených vlastimilů, strhl na sebe řízení sudeb čínské říše. Stará nebeská říše jest revolucí, k níž i vojsko se připojilo, stržena do proudu, o němž nikdo nemůže říci, jaké budou jeho konce.

Pod klášterní střechou.

Ze svého života vypravuje

mnich **Sava Chilandarec.**

3. Byl jsem hospodářem.

(Pokračování.)

Polí, kterých jsem užíval, bylo za selskou živnost. Jedna nepříjemná okolnost byla, že moje pozemky ležely mezi poli selskými, i musel jsem zachovávati v osevu týž postup, jaký byl na sousedních polích selských, a to bylo hospodářství dvoustranné: jedna strana zasila se obilím, druhá kukuřicí, a to šlo střídavě pořád. Také mi byl přidělen kus vinnice, ale louky ponechal sobě majetník. K orbě objednal jsem si z Čech ruchadlo, koupil jsem pár koní, a na jaře 1879 počal jsem orati k ječmenu. Nebyli jsme zvyklí na práci celodenní, i šlo nám to pomalu; pole byla od bytu našeho dosti vzdálena, pročež o polednách nevraceli jsme se domů. Aby se ječmen dostal v čas do země, přijednal jsem ku práci potah selský. Potom jsem sil kukuřici, což nemělo tak na spěch. Pěstování kukuřice bylo mi novinkou, ale přece nedržel jsem se v tom zvyku srbského, nýbrž sil jsem hustěji, po vzejití jsem vláčel a oborával. Rovněž vinařství bylo mi novotou, ale snadno přiučil jsem se řezu a obdělávání révy.

Když se přiblížil měsíc červen, uhostila se u nás zimnice, kteráž v té krajině při řece Dunaji jest zjevem obyčejným. Podlehli jsme té nemoci všichni; za lék proti ní užívá se tam vůbec chininu, jemuž jsme se my dlouho bránili; konečně však, když jsme neviděli jiného zbytí, brali jsme také pilulky chininové, načež po několika nedělích

nemoc ustoupila. Ale následky její cítil jsem ještě dlouho. Pro budoucnost pomýšlel jsem na prostředky, jak se obrniti proti návratu toho zlého hosta. Bylo potřebí změniti vzduch, též vodu a stravu. Na blátivém břehu Dunaje nebylo to možno, pročež pojali jsme myšlenku, že se přestěhujeme do krajiny zdravější. Odbyli jsme sklizeň ječmene a kukuřice. Vinnice toho roku dala úrodu hojnou, kteráž dobře se zpeněžila. Potom vydal jsem se na vlastním koni na cestu dále do Srbska, abych sobě vyhledal nové sídlo.

Čtvrtého dne stihl jsem do města Niše, později podíval jsem se ještě jižněji do *Leskovce.* Krajina se mi líbila, i najal jsem zatím byt v městě Leskovci. Pozemky mínil jsem najmouti později, až se všichni přestěhujeme. Vrátiv se ještě do Kostolce, činil jsem přípravy k stěhování. Ječmen a kukuřici koupil ode mne Čechoněmec krajan, správce uhelných dolů, jemuž jsem byl zavázán mnohými díky, ježto mě byl ochotně podporoval svými zkušenostmi, abych seznal mravy a obyčeje Srbů i snáze mezi nimi zdomácněl. Ostatní vše, co bylo v mé domácnosti, mělo jíti s námi na jih. Všech věcí bylo na tři vozy; jeden byl můj, ten jsem řídil sám, a dva vozy jsem najal. Pohoda nám dobře sloužila, za suchého podzimku dobře se cestovalo, a po třech noclezích dostali jsme se bez nehody do Leskovce. V bytě dříve najatém vše se složilo a uložilo, jen koně jsem musel postaviti do hospody za smluvený denní plat. V Leskovci žili jsme z hotového. Já jsem si držel učitele, abych se lépe seznámil s jazykem srbským. Ostatně jsem pátral po příležitosti v okolí města, kde bych se mohl z jara usaditi k hospodářství. Najal jsem si zatím na jeden rok pozemky kostelní při vesnici, vzdálené půl hodiny cesty od Leskovce; ten nájem byl na třetinu, to jest měl jsem odváděti třetí díl úrody místo nájemného. Mínil jsem ohlížeti se dále po něčem jiném; též jsem čekal na nový zákon srbský o usazování přistěhovalců na pozemcích, jež mahomedánští Arnauti byli opustili za války srbsko-turecké v posledních letech.

Časně z jara 1880 přestěhovali jsme se z města na venek. Nový náš byt byl v stavení, které stálo na prostranném hřbitově blíže kostela. Každou neděli a svátek popové docházeli tam z města ke službě boží; přicházeli také lidé z vesnic přifařených i z města Leskovce. V našem stavení byly dva pokojíky, dvě předsíně, hodný chlév a senník, vše pod jednou střechou. Nejblíže domu stál koš na kukuřici, to jest obdélná kůlna, jejíž stěny byly pruty hustě propleteny; něco dále stála malá sýpka na obilí.

Hned jsme konali přípravy k polní práci. O týdenním trhu přikoupil jsem k svému páru koní pár volů, abych mohl orati čtyrspřežně: k ruchadlu zapřáhl jsem voly, před ně připřáhl jsem koně, dva chovanci poháněli, já oral, a oralo se tak dobře. Polí mohl jsem vzíti k obdělání tolik, kolik jsem obdělati stačil. Práce dobře ubývalo, neboť země orala se lehce. Orali jsme několik dní, pak jsme sili ječmen; potom jsme zase na jiných polích orali a sili. Ke kukuřici oral jsem ruchadlem, a semeno kladlo se do země za rádlem. Orání ruchadlem budilo podiv všech mimojdoucích, protože ruchadlo nemělo krajidla, jaké bývá u pluhu, i obracelo brázdu mnohem lehčeji.

Zatím nový zákon zemědělský byl skupštinou schválen a potvrzený v novinách vyhlášen. Podle něho každý nový osadník mohl obdržeti zdarma na mužskou hlavu šest jiter orné půdy, k tomu stavební dříví ze státních lesů a osvobození od daně na několik let. Hlásil jsem se tedy o půdu u okresního kapitána; bylo mi udáno několik vesnic, jež se měly osaditi nejdříve, ale měl jsem se napřed státi srbským poddaným. Neváhal jsem se tomu podrobiti; formality k tomu potřebné odbyly se za jeden měsíc, načež jsem zakročil u ministeria, aby mně půda byla udělena. Ale vyřízení žádosti nepřicházelo; když jsem se hlásil telegraficky, dostal jsem odpověď, že musím míti trpělivost, neboť dlužno bylo vyčkati tříleté lhůty, v kteréž vystěhovalı Arnauti mohli se vrátiti, aby na majetku svém buď sami hospodařili, nebo aby jej prodali. To jsem pokládal za odbytí, neboť bych byl musel čekati ještě déle roku, zdali se Arnauti nenavrátí. Plány moje odkládaly se na nejistou dobu; zdálo se mi, že účel můj jest tím zmařen. Na cizích polích nechtěl jsem již déle pracovati, výtěžek nebyl takový, aby stačil k vydržení domácnosti. Tedy jsem se odřekl dalšího nájmu. Sklizeň byla ten rok obstojná, leda že ječmen poněkud utrpěl krupobitím, a při kukuřici bouře vykořenila mnoho stébel. V zimě vozil jsem svou úrodu na trh do Leskovce a prodával jsem ji za běžnou cenu; také jsem prodal volský potah.

V tom čase ujímala se u mne myšlenka, abych se odebral ještě dále na jih i abych snad v Makedonii hledal toho, co jsem v Srbsku nemohl najíti. Tu zaslechl jsem o *hoře Athonské*, a že v městě Niši na Chilandarském metochu (dvorci) žije archimandrita Vasilij jakožto zástupce kláštera Chilandarského, jenž byl prvotně založen od panovníků srbských a nyní jest v rukou Bulharů. Čtu s náramnou dychtivostí v Riegrově Slovníku naučném článek o Athoně, napsaný Hattalou, a při nejbližší příležitosti jedu do Niše, abych promluvil s otcem Vasilijem o Svaté hoře Athonské a jejích klášteřích. Již první rozmluva byla rozhodující; pocítil jsem neodolatelnou touhu po jižnějším podnebí a po plodnější činnosti. Slyše, že polní hospodářství nachází se tam na stupni nízkém, mínil jsem, kdy bych zlepšením polaření zvelebil důchody kláštera, že vykonal bych úlohu čestnou. Pozdější návštěvy u otce Vasilije utvrdily u mne úmysl odříci se světa a v zákoutí klášterním hledati pokoje duševního a působnosti vděčnější. K čemu jsem se já odhodlal, k tomu přidávali se i moji chovanci; všichni tři chtěli jíti se mnou na Athos, ačkoli se jim dostalo nabídky, aby zůstali v Srbsku, že by v jistých rodinách byli přijati za syny.

Začátkem dubna 1881 počal jsem vyprodávati; věci domácí a hospodářské šly dobře na odbyt. S sebou do Turecka vzal jsem jen šatstvo, prádlo a něco knih. Při prodeji koní jsem si vymínil, aby nás ještě dovezli z Leskovce do města Vranje, kdež jest přechod ze Srbska do Turecka; jízda trvala den. Ale pobyt ve Vranji proti všemu nadání protáhl se skoro na čtyři neděle. Mému pasu scházelo viso tureckého konsula, i musel jsem jej poslati do Bělehradu, kamž tehdy pošta jela osm dní. Když pas se mi nevracel, telegrafoval jsem k ministeriu srbskému o urychlení té záležitosti. Když jsem se konečně dočkal pasu, jeli jsme s najatým vozkou z Vranje do Skoplje, a dále po makedonské

železnici do Soluně. Ze Soluně na parníku rakouského Lloydu opluli jsme celý polouostrov Chalkidický až do města Kavaly, odtud pak v malé loďce dostali jsme se k pobřeží Svatohorskému, kdež jsme přistáli 5. června 1881.

V *klášteře Chilandarském* byli jsme vlídně přijati, ježto jsem měl listy doporučné od archimandrita Vasilije. Že byly právě obilní žně a klášterníci účastnili se prací, pomáhali jsme také, a já jsem tu měl první příležitost, abych shledl zdejší způsob hospodářství polního. Pole bylo plno hrud, z čehož jsem soudil, že se zde branami nevláčí. Obilí stálo řídce a bylo prorostlé rozmanitou travou. Viděl jsem také, že se úhor obdělává rádlem, které jest sestrojeno příliš jednoduše, tak žė více rýpalo než oralo. Potahy se pravidelně nekrmily, nýbrž po vykonané práci pouštěly se na pastvu, aby si samy vyhledaly potravu. Neméně divil jsem se později, jakým způsobem zde se mlátí obilí: neděje se to cepem ani strojem mláticím, nýbrž smykem, což jest nástroj trochu saním podobný, do jehož spodku jsou zapuštěny ostré odlomky kamenů; do smyku jest zapřaženo pár volů, kteříž chodí v kruhu po rozvázaných snopech tak dlouho, až sláma se rozdrobí a zrno z klasů se vydrolí. Práce ta jest náramně zdlouhavá a může se konati pouze tam, kde se mlátí hned po žních na poli pod šírým nebem; také jest k tomu potřebí stálého pěkného počasí, jako zde bývá. Jedinou výhodou tohoto způsobu omlatu jest to, že sláma rozdrobená na padrť může se dávati ke krmení dobytku.

Otec Vasilij mě doporučil jakožto zkušeného hospodáře, i radil starcům, spravujícím klášter, aby mi dali příležitost ukázati, co umím. Ekonomové na dvorcích zdejších klášterů mění se obyčejně dne 15. srpna, když sklizené obilí jest vymláceno; následující potom setbu řídívá již nový mnišský ekonom. Starci mi nabídli, abych se uvázal ve správu blízkého dvorce řečeného Kumica; ježto jsem však byl nově příchozí, neuměl jsem nic řecky a neznal jsem zdejších poměrů, nepřijal jsem toho nabídnutí, omlouvaje se, že spíš by se to mohlo státi, až budu mnichem, skutečným členem bratrstva Chilandarského.

Téhož roku viděl jsem, jak v klášteřích Svatohorských vyrábí se víno a olej olivový; děje se to způsobem nejprostším, a nehledí se při tom tolik na jakost, jako na množství; ježto mništvo jest tím spokojeno, zdá se býti nejlépe nehýbati starou praktikou.

Roku následujícího 1882 poznal jsem způsob hospodaření na dvorcích klášterskýeh. Všeobecně hospodaří se pomocí *koligů*, kteříž jsou něco prostředního mezi čeládkou a mezi nájemníkem. Koliga koná všechnu práci hospodářskou a dostává za ni šestý díl úrody v zrní, však po odrážce semene i desátku povinného vládě. Klášter propůjčí svůj potah, rádlo i semeno k setí; koliga jest povinen pole zorati, zaseti a obilí vymlátiti; žatvu však dá konati klášter skrze jiné najaté dělníky. Tento obyčej jest zde valně rozšířen; těší se oblibě hlavně proto, že není na újmu pohodlnosti, kteráž na jihu mnoho platí. Kde na dvoře jest několik koligů, tam jeden má dozor na své soudruhy, přijímá rozkazy od ekonoma, ale ostatně koná práci stejnou; slove kehaja. Koligové drží se ve všem návyků zděděných, nepřijímajíce žádných novot; jsou spokojeni tím, co jim Bůh nadělí. Následkem této skromnosti

musí také statkář přestati na menším výtěžku ze svého majetku polního, nechceli nebo nemůželi způsob hospodaření docela proměniti: ale to může býti jemu útěchou, že půda od koligů se nevymrská. Zvláště mnišskému ekonomovi klášterskému přichází takové hospodaření vhod: nepotřebuje sobě lámati hlavu novými postupy osevními nebo jinou methodou polaření, ani tím, který způsob krmení byl by výhodnější; vše zůstane při starém. Koliga hledí si povolání svého, jak umí, pracuje, kolik chce. Všechna odpovědnost leží na kehajovi. Mnich ekonom může sobě hověti ve stínu a přijímati hosti, úspěch hospodářství neleží mu na srdci, do nových kolejí nezajíždí. Na Kumici se pase také stádo krav klášterských, asi 150 kusů; ty žijí v stavu polodivokém: do chléva nepřijdou po celý rok, mléko ponechává se telatům: vemena mají nevyvinutá, ale rohy jsou špičaté jako vidle, i mohou se jimi dobře brániti. Jediný užitek, jejž klášter béře z toho stáda, jest ten, že telata a staré krávy prodávají se řezníkům.

Mnichem jsem se stal, ale nikoli ekonomem, jak bylo prvotně umlouváno mezi mnou a starci. Poznalit, že bych nechtěl s koligami hospodařiti, nýbrž že bych chtěl zavesti hospodářství na způsob evropský, a s tím zase oni nesouhlasili; a tak zůstalo vše, jak bylo. Jako mi nešla do hlavy práce polní dle způsobu řeckého, právě tak nemohl jsem pochopiti, proč potřebné seno přiváží se z daleka po lodi, když na blízku kláštera jest hojnost polí k utvoření dobré louky. Radil jsem, aby se pěstoval jetel; ježto se ozvali hlasové, že by se nedařil, neměškal jsem objednati několik kilogramů semene lucinkového a zaseti je v místě ohrazeném, aby dobytek v okolí se pasoucí nemohl mu uškoditi. Jeteli se dařilo dobře, druhého roku sekal se třikrát, ač bylo počasí suché; dokázalo se tedy, že půda svědčí jeteli, zvláště lucince, která má dlouhé kořeny a tudy se sucha nebojí. Roku 1888 postaral jsem se, že jsme dostali z Čech železný pluh Sakův a větší množství vojtěšky, kterouž jsem posel celý lán pole. Ale jeteliště zůstalo neohrazeno, pročež přihodilo se, čeho jsem se obával. Vojtěška vzešla utěšeně a dávala seč dobrou již prvního roku: ale navštěvovali ji mulové se pasoucí, ohryzali ji a ostrými podkováky ničili kořeny. Přece však se sekalo roku druhého dvakrát, i také ještě roku třetího; když však podzimní pastva se opakovala, jeteliště zřídlo konečně tak, že jsem je dal zorati.

Při klášterském dvorci *Kumici* nejméně třetina polností jest porostlá kapradím, kteréž na úhorech i na polích osetých vypíná se do výšky jednoho metru a tvoří houšť skoro neproniknutelnou. Některý mnich vyptával se mne, jak lze kapradí vyplemeniti; odpověděl jsem, že pluhem a branami. Tehdejší ekonom na Kumici však slyšel od jednoho kapitána lodního, že kapradí má se několikrát do roka posekati, ale kosou dobře olejem namaštěnou, to že prý pomůže. Ekonom uposlechl této rady, a jednoho leta učinil zkoušku: kapradí však rostlo, jako dříve. Potom byl tu již po ruce pluh, i chtěl jsem také já učiniti pokus, zdali kapradí odolá orbě. Pooral jsem za dva dni půl jitra země; při tom bylo pěkné podívání, kterak pluh odkrojoval brázdy propletené kořáním kapraďovým; chrupalo to pod radlicí, když kořeny povolovaly síle tažní. Nesnáz měl jsem při tom s náručním volem

který nebyl do pluhu učený, než jen k rádlu, při čemž volové chodí šířeji od sebe, než jest potřebí při pluhu; i nechtěl mi choditi v brázdě, pročež potah musel býti voděn, až se naučil držeti brázdu. Když se ukončila první orba kapradí, vrátil jsem se do kláštera. Po měsíci šel jsem orat po druhé; našel jsem kapradí skoro na půl metru vyrostlé; nezbývalo, než napřed je pokositi a pak teprv pluh zasaditi; orání druhé konalo se již lehčeji. Půda tato měla se toho leta ještě nejméně dvakrát přeorati. Ale tamější ekonom náhle zemřel, jeho nástupce neměl již smyslu pro ten pokus; já pro jiné zaměstnání nemohl jsem se dostaviti; doslechl jsem, že kapradí neroste, což bylo v letních suchých měsících pochopitelno. Potom na podzim zaseli to místo obilím; úroda byla prý znamenitá. Ale když pak pole zůstávalo několik let úhorem, kapradí opět rostlo. Pokus můj, ač nebyl úplně proveden, dal svědectví, že možno jest pracovati na polnostech znešvařených kapradím. Ale ani jeden stařec nepřišel se podívat na postup orby; nikdo se z nich ani nezeptal, kterak práce prospívá; patrně jim scházelo všeliké nadšení pro zavedení hospodářství rozumnějšího. Nevšímavost ta velmi mne dojala.

Před tím skrze slušnou řadu let klášter měl dostatečné příjmy z prodeje uhlí dřevěného, které se pálilo v jeho lesích. Kdož by se tedy staral o budoucnost? Když však lesy pomalu se dosekávaly, a dílem i shořely nešťastnou příhodou, mohlo se již předvídati, že výtěžek z lesů dojde brzo svého konce. Bylo to v lednu 1897, když jsem starcům z té příčiny příležitostně domlouval, proč se nepřičiňují, aby klášter zjednal sobě stálé příjmy z hospodářství polního; vytýkal jsem, že přikupují obilí pro domácí potřebu, kdežto by mohli obilí odprodávati, i že čekají na to, co Bůh nadělí, ale sami se nenamáhají o rozkvět důchodů klášterních; předpovídal jsem jim, že dokud metochy (dvorce klášterské) se nezvelebí, dotud bude klášter vězeti v dluzích. Účinkem své domluvy byl jsem překvapen, a to příjemně; starci živě chápali se mých slov a souhlasně vyjevovali přání, abych se uvázal ve správu dvora Kumice a tam zavedl zemědělství po způsobu evropském. Nechtěl jsem ani věřiti v příznivý obrat jejich smýšlení, a navrhoval jsem, aby s reformou počkalo se až do podzimku, kdy se vrátím z Čech, neboť strojil jsem se navštíviti toho roku svou vlast asi na čtyři měsíce. Starci však nesvolovali k tomu odkladu, nýbrž naléhali, abych hned se chopil příprav potřebných. Dal jsem si říci. Ač měl jsem jakési tušení, že za mého nebytí v klášteře nadšení náhle vzplanulé snad utuchne, dal jsem pluh a brány donesti k opravě; vždyť jednalo se o věc dobrou, a měl jsem se přesvědčiti, zdali starci nezmění úmyslu svého. Pluh byl celý železný, a nescházelo mu než několik šroubů a jedna zásobní radlice; ale brány byly zle porouchány a potřebovaly opravy důkladné.

V únoru 1897 mohlo se přikročiti k orbě. Mnichu ekonomovi na Kumici bylo nařízeno z kláštera, aby mi byl k ruce ve všem, čeho si budu přáti. Nejprv nádenníci museli kus několikaletého úhoru očistiti od hojných ostružin a jiných křovin; vysoká stébla kapradin odstraňovali ohněm. Potom se mohla vésti první brázda. Šlo to pomalu; potah musel si navykati choditi v brázdě, a často musel se vystřídati;

neboť zdejší volové, nemajíce řádného krmení, jsou slabí, orba pluhem jest namáhavá na pár volů, umořili by se v ní, a čtyrspřežně se orati nemohlo, ježto voli k tomu nejsou navedeni. Dojížděl jsem na Kumici častěji a ostal jsem tam vždy několik dní. Oralo se po dva měsíce; vše zoralo se dvakrát brzo za sebou, a pokaždé brány rozdrobovaly ornici; plocha zpracovaná činila do šesti jiter. Když v květnu odjížděl jsem z kláštera, zanechal jsem nařízení, aby přes léto orali ještě dvakrát a zároveň i vláčeli. Starci mi na cestu uložili, až se budu vraceti z Čech, abych v Srbském Bělehradě vyhledal a smluvil dva pluhy pro potřebu kláštera. Koncem září vrátil jsem se do kláštera, kdež mne čekalo nemilé překvapení; dověděltʼ jsem se, že po celý čas, co jsem dlel na cestách, ani nehnulo se pluhem, a tím méně branami, a pole zarostlo opět kapradím. Také tam byl dosazen nový ekonom, který pracoval zase s koligami. Vyplnilo se tedy moje zlé tušení, oheň horlivosti z nenadání rozdmýchaný již byl uhasl, a starci libovali sobě v nečinnosti. Když jsem se o tom dohlašoval, řekli mi, že peněžité prostředky nestačí, aby dosavadní způsob hospodaření mohl se proměniti; předešlý ekonom vymlouval se na nedostatek nádenníků, proto prý musel práce zanechati.

Toto sklamání, ač jsem se ho napřed obával, přec jen rozhořčilo mysl mou. Řekl jsem veřejně, že po dvou letech opustím Chilandar, nenastaneli do té doby změna ve správě klášterní; sice jinak kráčíme vstříc úpadku. Brzo ukázalo se ještě patrněji, že se k tomu blížíme. Metropolita srbský poslal do Chilandaru biskupa, aby zde jednal o nápravu zbědovaného stavu kláštera; ale zdejší bratrstvo nepřijalo srbského biskupa, z nechuti národní; biskup musel odejíti z kláštera, po čemž vláda srbská zastavila peněžitou podporu dříve klášteru udělovanou, a Chilandar ocitl se ve finančních nesnázích ještě horších, ze kterých nemůže vyváznouti bez cizí pomoci.

Téhož roku 1897 v prosinci čtu v bulharských novinách, že synoda v Sofii usnesla se ustanoviti zvláštního ředitele hospodářského *při klášteře Rylském*, aby se rozmnožily důchody toho kláštera; neboť má hojnost lesů, polí a dobytka, ale nemá příjmů dostatečných, aby mohl obstáti bez cizí pomoci; také tam umenšují se dobrovolné dary od poutníků přinášené, i nastala prý nezbytná potřeba, aby z majetku klášterského, skoro ladem ležícího, náležitou prací dobývaly se prostředky potřebné k výživě bratrstva; synoda také doložila, že jest hříchem neodpustitelným seděti se založenýma rukama a čekati, co dají nebesa. Pročež má se vzíti do služby znalec hospodářství s dostatečným vzděláním theoretickým i se zkušenostmi praktickými. Zpráva tato byla voda na můj mlýn; každého jsem na ni upozorňoval, a také jsem ohlásil našemu přednostovi, že sám chci se ucházeti o to místo ředitelské, když vidím, že v Chilandaře zůstává vše při starém. Dostal jsem odpověď, abych jen psal. Tedy jsem psal skutečně, a to profesorovi D. Balabanovi v Sofii, s nímž se osobně znám; žádal jsem ho, aby přezvěděl u synody, mohlli bych se hlásiti o místo, a pod jakými výminkami; uvedl jsem ve psaní, že mám vysvědčení ze školy hospodářské a skoro třicetiletou zkušenost za sebou; ke konci jsem také poznamenal, že může se zdáti směšným, když Chilandarec chce opra-

vovati důchody kláštera Rylského a Chilandar sám trpí nedostatkem, ale tím že jsou vinni starci, kteří čekají nečinně, co jim Bůh uštědří. Psaní bylo dáno na poštu, ale nedošlo cíle svého; jeden bratr klášterní je zachytil jakožto podezřelé, i bylo přineseno zpět do Chilandaru a dáno starcům ku přečtení. Ti však vyznali, že o tom mají vědomost, kterak píši do Sofie v příčině hláštera Rylského. Účel udavače byl tedy zmařen, a psaní mi bylo vráceno s omluvou, že prý se stalo nedopatření, abych prý se nehoršil, a chtěli, abych psal opět. K tomu sice zbývalo dosti času, ale já jsem se již neměl k druhému psaní, ani jsem se nezlobil; šloť mi více o demonstraci, než abych se ucházel o místo ředitelské; chtěl jsem tak působiti na starce, aby se chopili díla zanedbávaného. Ale jako by hrách na stěnu házel; snažení mé vyšlo na zmar.

Minul rok, a v témž bulharském časopise objevil se článek nadepsaný: *Vzorné hospodářství v klášteře Rylském.* Podávala se tam zpráva, kterak zamýšlená oprava hospodářská pokročila. Bulharské ministerium obchodu a zemědělství bylo se obrátilo o radu do Čech ke knížeti Ferdinandovi z Lobkovic, a ten doporučil za ředitele jednoho ze svých mladších hospodářských úředníků, Moravana p. Weinzetla, kterýž službu také přijal a v ni nastoupil. Za ústřední sídlo jeho působení určena byla Dupnica, nejúrodnější metoch toho kláštera, vzdálený pět hodin cesty od Rylu. Především byly zakoupeny pluhy, brány, stroje k čištění a k setí obilí. Dvanácte krav bylo přivedeno z pastvin lesních do metochu, kdež po dvaceti dnech dávaly dvakrát tolik mléka, co dříve. Též se počaly přípravy k založení velkého sadu ovocného. Vůbec ve všech oborech hospodářství uvádí se činnost plodnější, a jest naděje, že klášter Rylský stane se semeništěm novodobého zemědělství, jakéhož v těch stranách jest veliká potřeba. Článek končí se poukázáním na zásluhu synody, kteráž dala podnět k uvedení vzorného hospodářství, i že tím podala důkaz, kterak nynější duchovenstvo stará se o rozšíření vzdělání národního.

Slyší se, že i v jiných klášteřích po Bulharsku přistupují k výnosnějšímu hospodaření s majetkem klášterským. V Srbsku mniši utvořili zvláštní spolek k tomu cíli a konci, aby šířil znalost novověkých způsobů hospodářství polního a dával k nim návod. Ba i vláda turecká zakládá vzorná hospodářství, aby lid měl příležitost přiučiti se pokrokům v obdělávání polí. Jedině kláštery Svatohorské jsou nehybny; dosud nepoznaly, že mají býti světlem zářícím světu křesťanskému. Kláštery církve západní svého času tomu lépe rozuměly. Doufám však, že proměna nastane; duch času nedá se utlumiti, nýbrž klepe a hlásí se neustále k svému právu. Staneli se tak také v Chilandaře, pak opěť budu hospodářem.

Dávno již mám hotový *plán,* dle kterého bych chtěl hospodařiti na dvoře *Kumici.* Polnosti by se rozdělily na dvě polovice, a každá polovice na čtyři strany, kteréž by se osívaly plodinami a rozmanitou pící. Prodlením času zavedlo by se hospodaření osmistranné, již za příčinou jetele, aby následoval ve lhůtách delších. Pole v rovině oralo by se pluhem, na ostatních polích pracovalo by rádlo řecké, neboť ono dobře se hodí tam, kde půda jest sklonitá, kamenitá a plna kořenů; na takových pozemcích dlužno úhořiti vždy několik let, kdežto

v nižších polohách sluší vojtěšce věnovati větší kus pole. Dobytek má se krmiti v stáji, jmenovitě v zimě; v létě může se vyháněti na pastvu. Koligové by museli ustoupiti čeládce buďto na deputát anebo na domácí stravu. Asi dvacet krav stálo by v stáji na mléko a na plemeno. Vybraly by se ze stáda klášterního. Voli by se krmili hlavně šrotem a slamou. Koňů se nyní neužívá k práci polní, ale mohli by aspoň vláčeti. Nářadí k orbě a setbě nutno poříditi, ale strojů složení umělého z počátku bychom nekupovali, poněvadž když se porouchají, oprava jich stála by nyní mnoho peněz. Proměnu v hospodaření usnadní ta okolnost, že pozemky nemusejí se ještě pravidelně hnojiti, a když se budou orati pluhem, zlepší se a stanou se výnosnějšími; to ovšem platí toliko o polích v dobré poloze.

Sestavil jsem rozpočet, podle něhož by se mohlo na Kumici vytěžiti tolik obilí, kolik jest ho potřebí pro klášter: úroda z ostatních dvorců klášterských mohla by se odprodati, a tak dostaly by se peníze na jiné potřeby. Mladší mniši nechť se učí zemědělství; kdo se mu vyučí, nechť se postaví za ekonoma na metoch, a metochy buďte vzaty do vlastní správy. Největší naději kladu v metoch Kalamarii blíže Soluně, kterýž má tolik země v poloze výborné, že by mohl poskytovati nejméně tisíc tureckých liber čistého užitku (20.000 korun). Chilandar tak snadno nezbohatne, ježto lesy jsou zpustošeny, a z ciziny není důchodu, ale přece má tolik majetku, že by při větší obezřelosti mohl si pojistiti důchodů dostatečných k vydržování kláštera a vyhnouti se výčitce, jako by nedovedl opatřiti si výživy silou vlastní a nemohl se obejíti bez pomoci cizí, bez žebroty.

Trpělka.

— Na hrob sestře Marii —

Pod trsem růží růvek urovnaný,
kde v touze za mrtvými pokleká má duše,
dni siré samoty kdy mimo ni jdou hluše
a dětství vzpomínky jí zvoní dumné hrany . . .

Jdou ze školy děti. V štěbetném ruchu
se po návsi rozešly stádem,
ty domů se váhavě loudají,
ty pádí horem pádem.

Je na sklonu zimy. K poledni jihne,
mráz k večeru zmrazky zas tuží,
jak po břitvách saně jdou silnicí,
jen syknou po kaluží.

Dnem jasným vzduch fičí od Labe mrazně,
než slunce si za Řipem sedne,
noc mrazivá s hvězdami zaklene
to krátké odpoledne.

Již vesnice tichne; školáci doma
se k svačině mají jen hračky,
by znova se vybrali s povykem
a hajdy na klouzačky.

Houf přespolních dětí s hrami a hlukem
se přes luka k domovu vinou:
zní z dálky již trhané výkřiky,
než pod továrnou minou.

Úl stišený — škola starobná chmuří
v jas západu zvětralé stěny,
jak po dětských hláscích by stýskalo
se za náhlé jí změny.

Jen z nitra zní úder nepevný zvolna,
zní piana žbluňkavé zvuky;
z not žebříčku hledá je s námahou
tep drobné dětské ruky.

A před školou děvče deseti let as
dlaň skřehlou si v zástěrku vine —
jak choulí se k veřejím dušička!
v snech panských slastí plyne:

Zří parádní pokoj řídících v duchu,
— kde byla již, kantoru k svátku
vinš přednesti v ostychu škytavém, —
má knížku na památku . . .

Tam pojezdných malá slečinka Elly
svým prstíkem do kláves bije,
až řídící nezdarem rozčilen; —
to dítě venku snije:

Mít Ellinčin pokoj, síťkové lůžko,
i pannu, co očima kroutí,
i koláčky křehké, co sladší jsou
než perník z Řipské pouti!

Ba závistná touha pohody panské
jí srdéčko zadrhla v smečku:
proč mamička naše to nemá vše
svou milou pro děvečku? . . .

Již uléhá slunce do třásní lesů,
kraj obzoru výhní se taví,
v níž na Řipu ztemnělém bílá věž
jak kužel hoří žhavý.

A Mělnický ostroh modravým stínem
se smutečních pokrovů halí,
ční zakletou pohádkou do vzduchu,
jenž moutí se a kalí.

Náš na druhém břehu velebný kostel
— jím Vlňoves po kraji slyne —
již potemněl, na věži k západu
dne odlesk stínem hyne.

Dni zhaslému orloj k hodince bije —
má čekanka rychle se sbírá
a od školy ke dvoru panskému
což nedočkavě zírá!

Hle, přijely saně, čekají nyní,
by pojezdných odvezly děti,
co ve škole hudbě jen učí se
vždy denně od půl třetí.

Dvě hodiny muky skončeny, hejsa;
Ven hupky jdou ze školní síně
hle slečinka, mladý pán pojezdných.
— jen domů, ke svačině!

Pan řídící volá na práhu přísně:
„Víc uměla, panenko, příště!“
a synkovi mračně jen pohrozil . . .
„Ty zmrzlé holopíště,

chceš domů se svézt a proto zde mrzneš?“
pak na skřehlé děvčátko kývá,
tu chudinku starostně káraje,
co za saně se skrývá.

Pan učitel zašel do školy šeré
a do saní zasedly děti,
jichž chuděrka vzadu se chytila,
ej, což to domů letí!

Syn pojezdných ujal oprati honem,
— je obratně řídí sám kočí, —
jak sněhulka slečinka v kožinách
se hrdě v lenoch bočí.

Má mučenka skřehlá, chudobné děvče
to na smyku saní stojí;
jen rámu se úzkostně chytila,
by nespadla, se bojí.

Jdou po ledu saně, po sněhu srší,
jdou skřipotem, smykem a tryskem,
ves druhá kam se zámkem knížecím
zve rostoucím je blízkem.

Strom za stromem míjí, — žebraví starci,
co podél silnice křehnou,
až do naha zimou sedraní,
tou bezsoucitnou běhnou:

I jíní jim s větví setřásla divě,
však pole až do měkka šatí,
jak duchny jim sehnala závěje
na meze, na souvrati.

Jen chocholouš hladný se silnicí toulá.
Což význačně trpělky slovou! —
pár šedivých chocholek v odmrazcích
zde v koňském trusu klovou.

Jdou k domovu saně, bělouši nízcí
noh klusem jak po strunkách hrají,
bič netkne se zad jich — jdou poslušně,
vždyť cíl i cestu znají.

Ven ze saní teplých slečinka drobná
zrak po nebi, po zemi točí,
ta zrcátka nevinných úsměvů,
ty milé, dobré oči . . .

A na smyku saní prokřehlé děvče
jí za zády pevně se drží;
k ní oddanost povděčná pokorně
jí dětskou mysl trží.

Jen prstíků klouby slečnina šatu
se dotýká s bojácnou touhou,
jí blízko jen být a jí hračkou být
a netřísnit ni šmouhou . . .

Kam Ellinka očkem pohledne zběžně,
tam chudák již zbožně a zdlouha, —
s ní kdy by se modlila, mněla by,
že Bohu snad se rouhá . . .

Jdou rozletem saně; pojezdných děvče
cos šeptá tu zbujnému bratru
a směje se zvonečkem, v odpověď
když on dí: „Já jí natru —“

„Hle hvězdička první, hvězdička první.“
v tom pojezdných panenka jásá,
prst nad výheň západu vztahujíc,
„ach Božínku, ta krása!“

Ta bledule bídy na smyku saní
výš po hvězdě obrací tváře, —
ví Pánbůh, má očka, jež milejší
jsou oné hvězdné záře!

Snad nebíčko vidí dokořán v slávě,
snad Panenku Marii jasnou:
rtík bledý se otvírá, upřené
výš oči divem žasnou . . .

Však pojezdných děti — Bůh to suď, snad je
v tom opustil anděl jich strážný.
Kluk s kozlíku točí se, do holky
bič jeho pere rážný.

A chuďátko siné na smyku sani
se k slečince upjalo v křeči, —
ta pěstkou však mlátí je do prsou,
„Ať pustí!“ sama ječí . . .

A saně jdou prudce. Mladý pán vztekle
vzal bičištěm po hlavě dítě,
to kácí se — — silnicí ujetou
dál saně sviští lítě.

Což mladý pán zpurně s pacholkem panským
se smějí a smějí a smějí,
a Ellinka do dlaní tleská si,
žert provedl se její! . . .

Roh továrny leží přede vsí děvče
jak přejetá trpělka skřehlá,
co z hladu a mrazu pitomá
vstříc saním žebrem vběhla. . .

Skrz vlňáček mokvá čerstvou jí krví
ta ubohá hlavička drahá — —
Až zatínám zuby, mně katansky
vzlyk k živu srdci sahá — —

A chřadla, vadla . . . Šla o Božím těle,
šla před svátostí Boží bílou družičkou;
v týchž šatkách sněžných máť ji do rakvičky stele, —
šlať o Dušičkách k nebi bílou dušičkou . . .

Stud, zášť a hrdost žluč mi kvasí prudce,
i dnesli vzpomenu, co kázávala matka,
mě plísníc, hladkých lichot odbojného spratka:
„Ty dítě podruhů, jen líbej panské ruce . . .“

František Leubner.

Buduli sedlákem?

Ze svých dětských let vypravuje

Vácslav Vlček.

(Pokračování.)

XXI.

V neděli potom byl zase jasný, teplý, tichý den. Až po tu dobu jsme s Josefem o své výpravě pro korunu hadího krále mlčeli nejen přede všemi domácími, ale také mezi sebou. Konečně mi to nedalo.

„Což,“ zeptal jsem se po obědě Josefa mezi čtyrma očima, „nepůjdeme zas do Bolin?“

Zavrtěl hlavou.

„No, přeci — když se to onehdy nepovedlo —“

„Však právě,“ řekl bratr. „Už to byla chyba, že jsme tam byli dva, pořád jsi mlel hubou. A pak tam vrazil ten pes a tolik se tam vztekal — hadi byli přeplašeni. Vylízají jen, kde je samota a ticho. Kdo ví, kdy se v Bolinách zas ukážou, jestli se už odtamtud nevystěhovali.“

Myslil jsem, že by bylo záhodno přesvědčiti se o tom, ale Josef nad plánem přinesti z Bolin veliké bohatství patrně již udělal kříž.

„Teď mám něco jiného,“ povídal. „Půjč mi čtvrtku čistého papíru.“

V komoře, kde bylo za stavby naše nářadí ze světnice, rozstříhal čtvrtku na tenké proužky a na ty řídce napsal čísla od 1 až do 90; potom proužky přestříhal, tak že měl každé číslo na zvláštním čtverečku. Pokud to dělal, marné bylo mé dotazování, co s tím; teprv potom přistoupil k misníku a vytáhl z něho sklenici, nahoře povázanou papírem.

„Podívej se,“ ukazoval mi v ní velikého pavouka světlé barvy, o dlouhých, obloukovitých, tenkých nohách, s černým křížem na zádech. „Takového jsi, panečku, ještě neviděl. Včera jsem ho chytil v stodole.

Ta numera tam k němu vsypeme, a on nám ukáže, která z nich máme vsadit do lutrije. Můžeme vyhrát pěkné peníze."

„A jak nám to ukáže?" divil jsem se.

„Všecka numera budou ve sklenici ležet na dně; ta, která mají vyjít v lutriji, on vytáhne a pověsí nahoru na papír, kterým je sklenice povázána. Jen pozor, aby nám neutekl, až teď papír nazdvihneme."

Šťastně jsme numera vpravili do sklenice. Josef postaviv ji do misníku na temné místo přikazoval mi: „A ne abysi sem běhal a sklenici vytahoval — nebudeli pavouk nechán na pokoji, všecko se zas pokazí."

Z počátku nebylo mi snadno zachovávati toho přikázání; ale zkrotil jsem svou zvědavost.

„Na křižáka se ještě nepodíváme?" zaklepal jsem za nějaký den u Josefa.

„Dočkej času," odbyl mne zkrátka.

Trvalo mi to ukrutně dlouho, ale konečně jsem se přece dočkal.

V ten čas jsme s Josefem spávali na zahradě, aby nebyla v noci bez hlídačů; Francek spával v stáji jako strážce koňův a dobytka.

Měsíček svítil jako rybí oko, když jsme s Josefem putovali k zahradní boudě, každý nesouce nějakou „drchničku." Na svahu za dolíčkem bylo oddělení švestkové, nad ním se na hodně větším a rovnějším poli rozkládal sad jabloní a hrušek. Zahrada byla ještě mladá, ale už pěkně urostlá. Hlídací bouda, velmi jednoduchá, stála při počátku hořejšího oddělení mezi jabloněmi.

Josef, hodiv do ní peřinu, vztáhl ruku na nejbližší štěp, utrhl jablko a počal je s chutí chroustati; jakubčata mohla se už jíst.

„Dnes je svatého Davida pěkně vidět," ukazoval na měsíc, který blízek jsa úplňku nad tichou vesnicí vysvěcoval.

„Opravdu je to tam svatý David?" tázal jsem se důvěrně.

„No, snad ne?" odtušil Josef s pevným přesvědčením. „Hraje na harfu. Hlavu, tělo, ruce, harfu, všecko dobře rozeznáš, — jenže tam nesmíš dlouho koukat, nebo kdy by se svatému Davidu přetrhla na harfě struna, prasklo by ti oko. — A víšli pak, že křižák už začíná vytahovat numera?"

„Nevím. Ty jsi se díval?"

„Dvě jsou už nahoře pověšena. Až jich bude pět, měli bysme je vsadit."

„A kam se to sázejí?" vyzvídal jsem.

„No, do lutrije přece."

„Já jsem dřív myslíval, že snad se taky sázejí do země —"

„Jako okurky?" smál se mi Josef, „nebo jako brambory?"

„Kde je ta lutrije?"

„Až ve Vlašimi. Teď jen kdy tam dojít, aby nikdo nevěděl?"

„Je to daleko?"

„Dobrá míle, dvě hodiny ostrým krokem. Kdo by utíkal, snad by to tam a zpátky dokázal za tři hodiny. Ale to by se, panečku, prohnal — nesměl by se zastavit, ani si oddechnout."

„To by snad ani nevydržel?"

„Dost těžko."

Přišli jsme na zahradu po celodenní práci utrmáceni a spánku žádostivi; ale teď, když jsme počali takovou rozprávku, usedli jsme na mez u Vodolanovy zahrady, proti měsíčku, vedle dvou vysokých, ale ne košatých dubů. Nikde se nic neozývalo, na stromech se ani lístek nepohnul.

„Ještě by se to nejlíp dokázalo v noci," prohodil Josef, dívaje se před sebe.

Vyvalil jsem na něj oči: „Ty bys chtěl — —?"

„Nebylo by třeba chvátat, a nikdo by nemusel mít ani potuchy."

„Trefil bys v noci do Vlašimě?"

„I kdy by byla tma jako v pytli. A teď je v noci světlo jako ve dne, a ještě by se to pěkněji šlo než za denního parna."

„A nic bysi se nebál?"

„Čeho pak? V polích bych potkal leda zajíce."

„Ale se jde snad taky skrze lesy?"

„Kus před Dubovkou a kousek za Tehovem. Ale nevídáno, kdy by se šlo třeba pořád lesem — kurážný člověk se nebojí, jen strašpytel. Ostatně snad bysi šel se mnou?"

„Kdy bys mě vzal!" svědčil jsem tuze rád.

„Jen jestli bys to vydržel?" pravil Josef. „Kdy bysme příkladně zejtra touhle dobou vyšli, vrátili bysme se až za svítání. Abys potom na cestě nechtěl spát!"

„Když je tu muzika, taky býváme celou noc vzhůru," připomínal jsem; myšlenka na tajemné noční putování vábila mě jako cosi kouzelného. „Myslíš, že bude už zejtra pět numer vytaženo?"

„Zejtra nebo pozejtří."

„A půjdeme teda jistě?"

„Šli bysme, ale —" Josef se uhodil pěstí do čela, „víš na co jsme zapomněli? Že v noci není kancelář otevřena!"

„Což je ta lutrije v kanceláři?"

Teprv nyní počal mi Josef podrobněji vysvětlovati, jak se ve Vlašimi numera sázejí a jak se potom v Praze koná tah. Poslouchal jsem ho velmi dychtivě; proto mi ani určitěji nevstoupilo na mysl, že mi tou noční cestou maloval jen straku na vrbě.

„Budu já muset do Vlašimě přec jen ve dne," povídal potom.

„Aby naši věděli?"

„To to."

„Jak bys to dokázal?"

„Poženeme odpoledne k lesům. Ty a Pepík spolu přece upasete dobytek?"

„Toť že upaseme."

„A já poběhnu klusem do Vlašimě, numera tam vsadím a k večeru zas budu zpátky. Nesmíte domů hnát, až se vrátím."

Pohledl jsem na Josefa s respektem. Vymýšlel tak veliké a odvážné plány a uměl najíti radu i pro věci, které se zdály nemožné. Ke všemu pak si na tom ani nezakládal, jako by to byla pouhá hračka.

„Ale teď už pojďme spat," řekl vstávaje s meze.

Učinil jsem po něm.

„Dnes by odtud mohl na Březinách počítat stromy," řekl protahuje se.
„Až do Borek je vidět," povídám já.
Jak obracíme oči po krajině, Josef náhle sebou trhne a chytí mě za ruku.
„Maria Panno!" zašeptá. „Vidíš?"
„Co pak?"
„Tamhle v tom keři!"
Pohleděl jsem, kam ukazoval, a do zraku mě šlehly paprsky ostrého světla; vycházely z nízkého trní, jen asi půl sta kroků od nás vzdáleného.
„Je tam plamínek," šeptám. „Jak se tam bere?"
„Teď ho tam nikdo nerozdělal . . . Taky nehoří keř — a žádné dřevo, sice by byl kouř — to nic . . ."
„Co teda hoří?"
„Nejspíš peníze . . ."
„Peníze?!"
„Zakopaný poklad . . . Plamínek jde ze země a zůstává při zemi . . ."
„Je to na našem?"
„Ne, za cestou, na židovu. Plamínek je bílý, hoří to stříbro — kdy by byl žlutý, hořely by dukáty . . ."
„Co máme dělat?" ptal jsem se, a srdce mi hlasitě bušilo.
„Kdy by tak byla svěcená voda! Jináč, jestli se přiblížíme —"
„Může se nám něco stát? Takové skryté poklady prý hlídává černý pes, snad sám zlý duch —"
Josef jako by mne neslyšel.
„Kdy bysme je pokropili svěcenou vodou, aspoň trochu bysme jich zadrželi na vrchu — jináč se propadnou všecky."
Rozběhl se v tu stranu, kam jsme hleděli, já v patách za ním. Octli jsme se nad úvozem, který se táhl mezi naší zahradou a vinopalovým polem.
„Už jsou pryč!" povídal Josef. „Plamínek shasl."
Skutečně, v keři bylo temno.
„Když se hořící peníze propadají pod zem, bývá prý slyšet, jak cinkají a zvoní," pokračoval Josef. „Zaslechl jsi něco?"
„Nic."
„Já taky ne."
Chvilku jsme ještě okukovali keř za cestou, pak jsme se zvolna vraceli k dubům. Když jsme se odtamtud ohledli, plamínek v keři hořel zase!
„Lákají nás," zahučel bratr.
„Josefe," ozval jsem se, „není to snad nějaké zlé pokušení?"
On neodpovídaje zas již utíkal k úvozu, sběhl do něho a vylezl na druhý břeh blíže u trní; já pak jsem se ho držel jako jeho stín. Hledíme na keř — po plamínku v něm ani památky.
„A zas nic necinkalo?"
„Nic."
„Měli jsme nad tím aspoň rukou dělat kříže," mínil Josef.

Obcházeli jsme keř.

„Něco se tam přece leskne," upozornil jsem bratra.

Směle klekl k trní a rozhrnul je.

„Není to stříbro," řekl. „Podívej se," zdvihl cosi do výše.

„Sklo!" povídám překvapen. „To tedy na měsíčku svítilo?!"

„Ale kde pak!" odpíral Josef. „Poklad tu hořel a svítil — tímhle knsem skla se nám jen posmívá: Tu máte — to jste toho chytili! Ještě že nám nenastrčil nic horšího."

Josefův výklad mně nepřesvědčil, ale zamlčel jsem svoje pochybnosti.

Když jsme přišli zase k dubům, ještě jsme se ohledli k trnovému keři; nic už tam nesvítilo. Uznali jsme, že je konečně čas odebrati se na lože. Vklouzli jsme do boudy, v níž bylo sice málo místa, ale dosti vzduchu, poněvadž vchod do ní zůstával otevřen, nemaje vůbec nijakých dveří. Na slámě v ní prostřené, vykonavše svou večerní pobožnost, uložili jsme hlavy své, plné myšlenek o zakopaných pokladech a o výhrách z loterie, ale za malou chvilku se nám sklížily oči a počali si s námi zahrávati snové.

Časně ráno museli jsme za svou povinností z domu. Když jsme přihnali z pastvy, spěchali jsme nejdřív do komory; Josef v misníku opatrně zkoumal, jak pokročilo dílo křižákovo.

„Tahal?" ptám se nedočkavě, stoje za ním.

„O jej," povídá Josef, „tahal až moc!"

Vyňal sklenici; na papíře, kterým byla povázána, viselo uvnitř aspoň tucet numer; na ostatních dole seděl křižák.

„Co s tím?" tážu se.

„Všecko je marno — kdo pak ví, která z vytažených numer jsou pravá?"

„Snad musí pavouk tahat znova?"

Josef zatřásl sklenicí, papírky shora lítaly ke dnu; padaly na křižáka, ten však sebou ani nepohnul.

„Je po něm," řekl Josef, „neměl se tam čím živit."

XXII.

Plán s loterií byl tedy pochován, s tajné výpravy do Vlašimě sešlo; ale malou dobrodružnou cestu jsme přece vykonali.

Byl zase sváteční den; po polednách poslal otec Josefa k polesnému na Lipinu s jakýmsi vyřízením, a Josef mě k mé žádosti vzal s sebou.

Za Plíhavkou vyšli jsme na návrší, kde se říkalo „na skalce." My jsme tam měli své největší pole; že na něm byl v tom roce také hrách, učinili jsme tam delší zastávku. Trhati v zasvěcený den lusky nepokládali jsme za hřích, protože jsme lusky počítali mezi ovoce.

Skoro u samého hořejšího cípu našeho pole stál veliký, jednoduchý dřevěný kříž a po jeho stranách dva modříny, kterých jinde u vsi nebylo a proto platily za vzácné stromy. V létě se ob čas za svátečního odpoledne lidé ze vsi v zástupu odebrali buď k tomuto ho-

řejšímu kříži nebo k dolejšímu v průhonech, společně se tam modlili a zpívali nábožné písně. Pro nás děti to vždy bývala pravá slavnost; k hořejšímu kříži chodili jsme ještě radši, jednak že to bylo u lesů, jednak že nám rychtář odměnou za dobré chování při pobožnosti dával po snítce z ‚verpánů‘ za čepici.

„Víšli pak," ptal se mne Josef, když jsme se u kříže s obnaženou hlavou zastavili, „proč tenhle kříž je černý, a ne červený jako dolejší v průhonech?"

„Nevím."

„Holenku, stala se tady divná věc," počal Josef vypravovati. „To byl takový daremný člověk, který se jen světem toulal a nic dobrého nedělal, jen kradl a snad taky na lidi v lese vystupoval. Naposled se vloupal i do chrámu Páně a chtěl ho vyrabovat, i monstranci a kalich odnest; ale ponocný spozoroval, že se v kostele něco děje, a udělal pokřik. Sběhli se lidé, zloděj musel všeho nechat a utíkat, jen nějaký malý křížek uloupil."

„To byl hrozný hřích, že?"

„Pánbůh se na něj taky velice hněval a těžkým trestem ho stíhal. Ať ten světoběžník utekl kam chtěl, všude se nad ním zamračilo nebe a strhla se bouřka. Až se jednou v noci octnul tady."

„V naší vesnici?"

„Tady u kříže."

„Ty to pamatuješ?"

„Ale jdi, hloupý, — to všecko se stalo moc dávno, snad za našeho dědečka. Tenkrát tu místo těchhle verpánů byly jiné stromy, snad lípy nebo kaštany, ale staré a veliké. Nad tím hříšným člověkem zase hřmělo a blýskalo se, až hrůza, vítr ho div neporazil, a déšť se lil jako z putýnky. Tady u kříže chtěl se pod košatými stromy trochu schovat. Ale sotva se pod ně postavil, otevřelo se nebe a boží posel uhodil zrovna sem."

Mně naskočila husí kůže.

„Zabil ho?" ptal jsem se.

„Jen omráčil," odpovídal Josef. „Ráno ho lidé našli. Nevěděli, čeho se dopustil, a hleděli mu pomoci —"

„Zůstal tady?"

„Ne, když se trochu sebral, odešel pryč."

„A jestli pak ho Pánbůh zase tak stíhal?"

„Stal se z něho kající hříšník. Šel někam daleko na pouť, snad na Svatou Horu, nebo až do Vambeřic, tam se ze všeho vyzpovídal a činil pokání. Živil se žebrotou, a do smrti zůstal bídným mrzákem."

„A proč teda ten kříž zčernal?"

„V tu chvíli zčernal, jak sem boží posel uhodil, a zůstal černý, aby lidé pamatovali na boží hněv."

Ohledával jsem barvu kříže docela z blízka.

„Musíš vědět," dokládal Josef, „že kříž, pod kterým se to stalo, už dávno ztrouchnivěl. Potom sem místo něho postavili nový, ale tomu dali už černou barvu."

Hnuli jsme se dále od kříže, kterému se také říkalo „kříž u lesů." Okolo naší vesnice na každé straně byl nějaký les, a každý měl své

zvláštní jmeno; kdo řekl jen „lesy,“ „k lesům,“ „v lesích,“ mínil ty, ke kterým jsme nyní docházeli. Při jich kraji na levo od cesty bylo po nevelikém kuse lesa našeho a ještě některého souseda; dále táhly se rozlehlé bory a smrčiny panské.

Lesy měly pro nás děti vždy zvláštní kouzlo, které nás dnes tím příjemněji ovanulo, že jsme se s parného slunka octli v příjemném stínu. Vozová cesta vedla šířkou lesa, kterou jsme asi za čtvrt hodiny prošli.

„Tuhle v levo je Dubovka,“ ukazoval mi Josef blízkou vesničku, když jsme vyšli zas do polí, „tamhle před námi to stavení na samotě je Veselka, a tam vzadu mezi lesy jsou Psáře.“

„Tam mají taky kostel,“ řekl jsem, vida malou vížku.

„Kostelíček. Fara tam není, mše svatá tam bývá jen asi dvakrát za rok, kněz tam chodí ze Stebuzevsi. [1]) Pouť tam bývá na svatou Trojici.“

„A proč tomu stavení na samotě říkají Veselka?“

„Však tam, panečku, často bývá veselo. Jak je někde na blízku pouť, už tam hraje muzika, a kdo se dost nevytancoval v Tehově, nebo ve Psářích, nebo na Hrádku, nebo v Kácově, dodělává to na Veselce, třeba až do rána bílého. Chceš si tam dát nalejt?“ zažertoval Josef. „Když ne, ani tam nemusíme docházet, a dáme se tudyhle v pravo rovnou k Lipině. Některé lesy tady patří ke Kácovskému panství, některé k Štamberskému; proto jeden polesný je ve Psářích, druhý hned vedle na Lipině. Cesta od Veselky k Lipině vede dále do Kácova. Když se musí od nás pro něco do Kácova s vozem a je velká voda, musí se jet až přes Veselku.“

Podobným způsobem rozmnožoval Josef mé vědomosti, až jsme se octli u Lipiny. I to byla samota, myslivna při samém lese položená, napolo v zeleni ukrytá, na štítě velikými jeleními parohy ozdobená. Josef šel do ní sám. Já jsem čekal před ní, ale jen malou chvilku; Josefovo řízení bylo krátké, hnedle tu byl zase. Měli jsme se vraceti.

„Víš co?“ řekl bratr. „Teď se dáme jinudy — takhle rovnou přes les. Nepůjdeme dvakrát jednou cestou a nadejdeme si.“

V lese dali jsme se takovým směrem, abychom ven vyšli zase blízko u kříže. Pěšiny tu nebylo, šli jsme jen tak po paměti.

„Teď,“ ozval jsem se, když jsme šli mladým smrčím, tak hustým, že jsme museli větve rozhrnovati a kolem sebe jsme třeba ani na tři kroky neviděli, „teď kdy bysme tu potkali nějakého prince nebo krále, který tu na lovu zbloudil, a my bysme ho vyvedli z lesa, a on by se nám za to královsky odměnil.“

„Kde pak by se tady vzal?“ ušklíbl se Josef.

„No, třeba císař — když má taky v Kácově zámek, a celé to panství je jeho.“

„Ty bys rád dělal hrdinu,“ řekl Josef uštěpačně. „Kdy by zabloudil princ nebo král nebo císař, nepotřebovali by tvé pomoci, — ale kdy bys ty sám zabloudil, bylo by s tebou hůř. Všecko hrdinství by tě, myslím, opustilo, jen bys natahoval moldánky.“

[1]) Správně Zdebuzeves.

„Však ne,“ bránil jsem se, „ještě bych si hvízdal a zpíval.“

„Chtěl bych tě vidět!“

„Dalekoli pak je k nám, nebo zpátky na Lipinu! Dostal bych se z lesa jako nic.“

„Z tohohle — ale ne z takového, v jakém by zbloudil král nebo princ, nebo v jakém stála perníková chaloupka.“

„Poslouchej, Josefe,“ obracel jsem řeč, „v té pohádce se říká, že ty dvě děti zavedl do lesa jejich otec. Já myslím, že to tak nebylo.“

„Proč?“

„Jak by to mohl otec vlastním dětem udělat, aby je opustil v lese, jak by mohl chtít, aby tam zahynuly?“

„Když jeho druhá žena byla taková dračice,“ připomínal Josef, „a nedala a nedala mu pokoje, až jí poslechl a děti zavedl hluboko do lesa, aby jich byla zbavena.“

„Já myslím, že to spíš udělala ona sama, — že děti vzala s sebou na chrastí, nebo na jahody, nebo na houby, a v lese od nich utekla, a mužovi řekla, že se jí ztratily.“

„Dost možná.“

„A co myslíš, jak to bylo, když se děti potom octly v perníkové chaloupce?“

„No, baba je tam chtěla upect.“

„Arci; ale jednou jsem slyšel, že tam byly jen přes noc, a druhý den utekly, a dědek je honil, ale zadržela ho ženská, která na poli trhala len a dědkovi pořád povídala, co všecko se dělá se lnem, než je z něho příze a z příze plátno a z plátna oblek, a potom mu ještě ukázala docela jinou cestu, než děti utekly. Ale jindy zas to povídali jináč: že tam děti byly dlouho, že je baba zavřela do chlívku, a když je hodně vykrmila, že je chtěla dostat do pece; ale ony jí povídaly, že nevědí, jak se na tu lopatu sedá, aby jim to ukázala, — a když si sama na lopatu sedla, honem ji strčily do pece, a ona se tam uškvařila, a děti teprv utekly. Co ty myslíš, že je spíš pravda?“

„To druhé,“ mínil Josef; „kdy by byly děti utekly hned druhý den, nebylo by se babě nic stalo, seděla by v perníkové chaloupce ještě teď. Takhle byla potrestána a už nikomu nemohla škodit.“

„Já taky myslím, že se to nestalo jináč. Jenže když jsem slyšel pohádku takhle vypravovat, nebylo v ní nic o té ženské se lnem, — že prý děti už jen tak domů doběhly, a táta už je tam nechal, a konec.“

„No, a což?“

„Já myslím, když děti bábě udělaly, co ona jim chystala, a utíkaly od perníkové chaloupky, že je přece taky dědek honil, že ho ta ženská se lnem zadržela a falešnou cestu mu ukázala, a potom sama děti dohonila a z lesa vyvedla. A ta ženská byla vlastně duch, jak také někdy povídají, byla to zrovna nebožka matka těch dětí, jenže se ukázala v pravé podobě teprva, když děti domů přivedla, tátovi je odevzdala a povídala: ‚Člověče, boj se Boha!‘ Tu on před ní padl na kolena a sliboval, že už nedá dětem ublížit. A když nebožku uviděla taky ta dračice, macecha, tolik se zděsila, že utíkala z chalupy pryč, až do lesův —“

„A tam ji nejspíš chytil ten dědek,“ doložil Josef.

„Nebo ji vlci roztrhali.“

Na chvíli jsme oba umlkli.

„Tady,“ chtěl jsem potom prodlužovati hovor, „tady v lesích už nikde nejsou vlci, že ne?“

„Už dávno,“ odtušil Josef. „Ale podívej se, co je tu malin — velikých a zralých, černých jako uhel. A jak dobrých,“ dodal, jedné druhé okusiv.

Vstoupili jsme právě na paseku, porostlou vysokými travinami a rozličnými keři. Slunce skrylo se za oblaky, ale pořád bylo parno a dusno, z vyhřáté trávy zrovna šel horký dech. Měli jsme notnou žízeň, našťavlé černé maliny nám přišly právě vhod; dychtivě jsme se do nich pustili.

„Nebe se kalí,“ podotkl bratr, „do večera budeme mít nepochybně déšť.“

Mou pozornost v tu chvíli na sebe upoutal malý kulatý, jen asi dva lokte hluboký dolík, u něhož jsem se octnul a v němž byly zvlášť bujné ostružiny. Sběhl jsem do něho.

„Josefe,“ zvolal jsem, „tady jsou teprv pěkné!“

On neodpovídal.

„Sem pojď!“ vybízel jsem ho po chvilce. „Tady bysme jich mohli nasbírat plné čepice, Kdy bysme byli jako ty zavedené a opuštěné děti, mohli bysme se tu živit kolik dní.“

Josef se neozval — snad odešel kus dále. Nechal jsem tedy řeči a jen jsem vyhlížel, trhal a zobal nejlepší maliny, — až cosi temně zahučelo,

„To už v dálce hřmí,“ povídám si na hlas, „bouřka by se mohla přihnat mnohem dřív.“

Vystoupil jsem z dolíka; Josefa není vidět,

„Poslouchej!“ volám. „Snad abysme šli!“

Josef nic — zapásl se asi do malin a myslí, že nepotřebujeme chvátat.

Jdu od dolíka a hledím, za kterým křovím vězí. Nikde se neukazuje.

„Josefe!“ houknu silně.

Jen slabá ozvěna z lesa mi odpověděla, Josefova hlasu jsem se nedočkal. Kam pak zašel, že mne neslyší? Snad do nějaké hluboké rokle, odkud ke mně odpověď jeho nemůže doletět?

Chodím sem tam po pasece, opakuji své volání. Nadarmo — jen ozvěna z lesa odpovídá jako neúnavný posměváček.

„Co to dělá?“ mrzím se na bratra. „Nic neřekne a ztratí se mi. Snad schválně? Snad si jen tak se mnou zahrává? No dobrá, když odešel, ať se s Pánembohem zas vrátí, — jestli se schoval, ať se sám zas ukáže, když bude vidět, že mu to není nic platno. Já počkám.“

Trhal jsem zase maliny. Chtěl jsem býti pokojné mysli, ale jen jsem se do toho nutil. Chvíli jsem mlčel, ale potom jsem bezděčně zas houkl: „Josefe! Slyšíš?“

Zbystřil jsem sluch, zatajil jsem dech, ale ani hlásku jsem odnikud nezaslechl.

„Tady už není,“ řekl jsem si. „Odešel. Ale proč? Abych tu zůstal samoten. Říkal, že bych natahoval moldánky, a já jsem povídal, že bych se z lesa dostal jako nic. Utekl mi, abych šel domů sám. No, půjdu.“

A hned jsem odhodlaně vykročil. Vzpomněl jsem si také na svá slova, že bych si ještě hvízdal a zpíval, nyní však jsem toho pominul, protože jsem se hněval na Josefovo poťouchlé jednání.

Docházeje na konec paseky, ještě jsem několikrát z plna hrdla vykřikl: „Josefe! Josefe, kde jsi?“

Zase nadarmo — jen mi cosi zašustělo u nohou. Pohlednu: veliká ještěrka, kterou jsem vyplašil, spěchala se přede mnou schovat.

Mně projelo tělem náhlé leknutí.

„Což jestli se Josefovi něco stalo?“ mihlo se mi hlavou. „Jestli mi proto neodpovídá, třeba že je dost blízko?“

Pot mi vyskočil po celém těle. Mohl šlápnout na hada, nebo na štíra, mohl ho štípnout nějaký jedovatý sršeň! Snad tam někde leží. a nemůže se hnout, a nemůže promluvit — a já jdu pryč, tak že tu zůstane docela opuštěn!

Padla na mne veliká úzkost. Nesmím odcházet — musím tady všecko dobře prohledat.

Obracím se zpátky, udělám několik kroků, dlouhé provazce pichlavých ostružin se mi zadírají do nohou, klopýtám, div nepadám. Žalost rozlívá se mi útrobami, zdá se mi, že mě udusí. Propukám v pláč.

„Pro umučení boží — snad už je mrtev!“ hořekuji. „Pro pět ran Krista Pána, Josefe! Josefe, kde jsi?“

„Tady jsem,“ slyším za sebou.

Obrátím se — Josef jde ke mně od lesní houštiny.

„Co pak naříkáš?“ ptá se mne s podivením.

Byl jsem takovým objevením jeho tolik překvapen, že jsem na několik okamžiků oněměl; také jsem se nemohl hned od pláče ustanoviti. Hleděl jsem na bratra, očekávaje, že řekne: „No vidíš, jak tě hrdinství opustilo“ — a že se mi hned tak nepřestane vysmívat. Ale on se na mne díval vážně, soucitně.

„Co pak se ti přihodilo?“ tázal se. „Udělal jsi si nějakou bolest?“

Vrtěl jsem jen hlavou.

„Trochu si se poškrábal,“ ukazoval Josef na mé nohy, ovšem bosé a teď tu a tam krvácející.

„Proč jsi se mi neozval?“ promluvil jsem konečně.

„Ozval jsem se ti,“ odpovídal bratr, „zrovna v tu chvíli.“

„Ale dříve?“

„Ty jsi už dříve volal?“

„Mnohokrát,“

„Nic jsem neslyšel.“

„Neslyšel? A kde jsi byl?“

„Šlak ví. Daleko to nemohlo být, ale bloudil jsem.“

„Proč jsi odcházel?“

„Zašel jsem do houštiny, tamhle nahoře — za jakou příčinou, snadno uhodneš. Ale místo, abych se rovně vrátil na paseku, počal jsem se v houštinách motat, a ne a ne se z nich dostat ven, — až

teprva tady. Myslím, že jsem přešel nějaké bludné koření. Radší pojďme."

Josef mluvil s takovou opravdovostí, že jsem to nemohl pokládati za pouhý klam a mam, i potlačoval jsem v sobě pomyšlení, že by byl se mnou jen prováděl takovou ošemetnou hru a měl to srdce tolik mě postrašiti a potýrati. Ale všecku radost jsem měl pokaženu, cesta a les už mne nic netěšily.

Chvíli jsme šli mlčky, a když pak Josef jednou, dvakrát cosi prohodil, neměl jsem, co bych na to odpovídal.

„Mračí se," řekl zas po delší přestávce, pohlednuv k obloze.

Bylo jí dost málo viděti, protože jsme zase šli vysokým lesem. Půda byla nerovná: hřbet, rokle, kopeček, dolinka — nikam se nebylo možno rozhlednouti.

Josef zvolnil krok, konečně se zastavil, kroutil hlavou, na všecky strany se otáčel.

„Mně se zdá," řekl, „že nejdeme dobře."

„To by bylo pěkné," prohodil jsem, dávaje mu na srozuměnou, že by to bylo jeho chybou, že jsem se docela na něj spolehl.

Přeběhli jsme sem tam, pak jsme zase stanuli a hádali, kudy se pustit.

„Lipina leží tamhle," ukazoval jsem v stranu, odkud jsme přišli.

„To se pěkně mýlíš," odpíral bratr, — „tamhle leží," ukazoval docela jinam.

„To není možná."

„V lese, holenku, se člověk snadno splete, když tam není cest ani pěšin. My jsme se drželi asi tuze v levo, musíme to napravit."

Dali jsme se hodně v pravo. Ale neušli jsme daleko, a Josef zase upadl v pochybnosti. Po druhé jsme přebíhali sem tam a hádali, která je naše strana.

„Musíme se dát ještě více v pravo," rozhodl Josef.

Les počal šuměti, vítr letěl nejprve přes jeho vrcholy, a když se kolem nás od hustých mraků dělalo šero, dali jsme se do klusu.

„Tu je zas nějaká paseka," ozval se za chvíli bratr.

Podívám se, hledím, vyvaluji oči — —

„To je ta," povídám, „na které jsme prve byli!"

Josef to musel potvrdit. Už bylo zcela jisto, že jsme přešli přes bludné koření a že se motáme v lese jako zmámeni.

„Pusťme se k Veselce," navrhoval jsem, „to nejdřív vyjdeme z lesa."

„A v kterou stranu je Veselka?" ptal se Josef.

Mávl jsem rukou.

„Kam tě to vede!" odpíral zase Josef. „To bysme přišli asi ke Lhotě."

Co jsme se přeli, zahučel hrom. Josef nechávaje hádky dal se do běhu, a mně nezbývalo než ho následovati.

Přiletěla vichřice, všecko v lese sebou zmítalo, stromy hučely a praštěly. Bouře se vždy více blížila, a my jsme se hnali ku předu, nevědouce, zda se blížíme k svému cíli, či se od něho vzdalujeme.

Již počalo pršeti, a ještě jsme ubíhali; když však se spustil hustý liják, museli jsme hledati útočiště v houštině.

Vítr přestal, proti dešti jsme byli dosti dobře chráněni. Ale blesky šlehaly a hrom rachotil tak, že jsme skoro nepřestávali dělati kříže. Až padla tak hrozná rána, že jsme oba ustrašeni vyskočili.

„Pánbůh s námi!“ řekl Josef.

„Matičko boží, stůj při nás!“ šeptal jsem já.

Dobrou půl hodiny krčili jsme se v houští. Ponenáhlu se bouřka přehnala, déšť ustával.

„Duha!“ zvolal jsem, ukazuje skrze stromy na nebe.

Duhy byly vlastně dvě, jedna zvláště živých barev. Valně k tomu přispěly, že se nám na duši ulehčilo a že jsme zase nabyli mysli.

Opouštějíce svůj úkryt neopomenuli jsme si ohrnouti kalhoty, přece však jsme se za malou chvíli v lesní trávě hodně urousali, kdežto se stromů na nás kapalo.

„Zafoukáli vítr,“ řekl Josef, „ještě teď promokneme.“

„Jen kdy bysme měli jistotu,“ podotkl jsem, „že se přece dostaneme z lesa.“

„Dostaneme!“ zvolal bratr. „Tuhle je cesta!“

„Pěšina?“

„Ne, vozová.“

„A kam myslíš že vede?“

„Buď do vsi, nebo do myslivny, jistě mezi lidi. Když se jí budeme držet, bude aspoň konec tomu motání v lese.“

Když jsme po cestě ušli nějaké sto kroků, prohodil jsem: „Přijdeme zase na Lipinu.“

„Ne, přijdeme k nám, k hořejšímu kříži,“ tvrdil Josef.

Stáli jsme každy na svém, hádali a sázeli jsme se, až se kus cesty před námi les také dole, při zemi projasňoval: tam byl konec jeho!

Dychtivě jsme tam upírali zraky. Brzo jsme spozorovali, že tam vzadu na obzoru jsou ještě tmavé mraky — bouře se tedy přehnala v tu stranu. Teď jen, kdo z nás vyhraje?

Ani jeden ani druhý jsme vítězoslavně nevykřikli, naopak byli jsme oba tím více zaraženi, čím blíže jsme přicházeli ke kraji lesa. Prokmitávalať skrze stromy krajina, které jsme nepoznávali: vlastně bylo jen daleko vzadu viděti černé, vysoké hory, a pouze na jednom místě se tam něco níže bělala vesnička.

„Prosím tě,“ nemohl jsem déle utajiti svůj úžas, „kam to přicházíme?“

„Jinam, než jsme myslili,“ odtušil bratr.

„Ale jaké je to před námi místo?“

„A to Pánbůh ví.“

Udýcháni vyběhneme konečně z lesa, oči naše letí po neznámém kraji. Áá!

Pod námi leží Lhota, dále pod ní Soušice. Ta vesnička vysoko v zadu, kterou jsme už viděli, to je Zliv, která se nám odtud ovšem v jiné podobě ukazuje, než jsme ji uvykli vídati z blízka. A ty černé hory dokonce nejsou tak daleko, jak se nám v lese zdálo — jsou to lesnaté vrchy nad Zliví a dále v levo nad Káčovem.

Podívali jsme se na sebe, a po všem všudy dali jsme se oba najednou do hlasitého smíchu, — i rozesmáli jsme se tak, až jsme se popadali za břich.

XXIII.

Stavba našeho nového domu valně pokročila. Byla již pod střechou, a mistr tesárek dokončoval své práce, které jsem den za dnem sledoval zrovna jako nějaký bedlivý dozorce.

Kdysi vrátiv se před polednem z polí domů, hned jsem spozoroval, že nad kabřincem je postavena makovice a v makovici že je nahoře zaťata sekerka s novým bílým topůrkem. Odpoledne potom se mistr tesárek od nás loučil; rozmlouvaje s našimi na dvoře všiml si také mne, ačkoli jsem stál stranou.

„A co ty, budoucí hospodáři, nic mi neřekneš?“ obrátil se ke mně. „Jsili pak novému domu rád?“

„Rád,“ odtušil jsem nesměle.

„Však jsme ho hlavně pro tebe stavěli, ty ho jednou dostaneš a budeš ho nejvíc užívat. Jestli na něm vidíš ňákou chybu, pověz — ještě ji můžeme opravit.“

Mistr mluvil na oko zcela vážně; já jsem se jen usmál, jako že rozumím jeho žertu.

„Teda nic?“ ptal se on.

„Což ta sekerka tamhle na makovici?“ ukázal jsem na střechu.

Tesárek plácl se rukou silně do stehna.

„I sakulajdo,“ zvolal, „tu jsem tam zapomněl! No ale — už pro ni nepolezu. Musíš mi ji tu hlídat, rozumíš?“

Posvědčil jsem.

„Sto let mi ji tu musíš hlídat,“ dokládal mistr. „Potom si pro ni přijdu, a když budu od tebe slyšet, že jsi se po ten čas pořád měl dobře, vystavím ti třeba ještě docela jinší dům, než je tenhle.“

Teprv po jeho odchodu jsem zvěděl, že sekerka na makovici je také dřevěná, a že je to mistrův vtip, aby každý, kdo se na dům podívá, ptal se, co ta sekerka, a slyšel o tesařovi.

Naši si povídali, že tu jeden člověk tesárka rád oželí, Kudláček. To byl mistr truhlářský, jejž tu tesárek všelijak škádlíval. Byl z Kácova a jmenoval se v pravdě Štěpánek, ale lidé, když to neslyšel, jinak ho nenazvali než Kudláčkem. Nikdo u nás nevěděl, jaký má ta přezdívka původ, ale jisto bylo, že se mistr pro ni zlobí a hněvá. Jinak to byl člověk velmi dobrý, mírný a milý, obzvláště také k nám dětem vždy přívětivý a laskavý.

Moje srdce si získal jak svou povahou, tak i svým uměním. Měl svůj „veřtat“ v naší nové světnici, k níž dělal ovšem teprv dvéře a okna; od božího rána do noci tam hobloval, řezal, dlabal a klížil. Nemohl jsem se na práci jeho dost vynadívati; poněvadž jsem býval s Aničkou doma, když druzí dělali na poli, mohl jsem se častěji okolo mistra ometat, a velice jsme se spřátelili.

„Chtěl by jen pořád být u vás,“ pravila mu jednou matka, když mě jako častěji zastihla ve světnici.

„Nic mi tu nepřekáží,“ odpověděl a vlídně se na mne usmál. „Ale také platen tu nic není, jen zahálí. Víte co, pane mistře, dáme ho k vám do učení.“

„Líbila by se ti taková práce?“ optal se mne mistr.

„No vida,“ řekla matka, když jsem posvědčil, — „už se mě tím dost nazlobil, že by měl nejradší pořád v rukou knihu, a neli knihu, teda sekerku, osnák, pilku, nebozez a dláto. Když se mu toho tolik chce, ať je knihařem nebo truhlářem. Až to tady doděláte, pane mistře, vezmete si ho s sebou do Kácova, ať se u vás učí rok za rok.“

Mistr dobrácky se usmívaje pokyvoval na matku hlavou. Když odešla, ptal se mne: „Tak bysi chtěl být třeba knihařem?“

„Co dělá knihař?“ odpověděl jsem jinou otázkou. „Knihy?“

„Knihy ne — knihy mu lidé přinášejí, a on je sešije a slepí a udělá na ně desky, z papíru, z plátna nebo z kůže.“

„Je v Kácově nějaký?“

„Teď ani ne — až v Čestíně je toho řemesla člověk, prý dost dovedný, třebas i modlitby do safiánu hezky sváže. Ale při tom je takový milovník čtení, že každou knihu, kterou dostane do díla, nejdřív sám přelouská, a jeli hezká, třeba několikrát, a lidé od něho nemohou nic dostat zpátky, a proto s ním nejsou spokojeni.“

Že je při tom řemesle možno pořád knihy čísti, to se mi nemálo líbilo; mistr, znamenaje to, pokračoval: „K tomu bych ti neradil, synáčku — z toho tady docela nic nekouká. Snad ještě v Praze nebo ve Vídni — ale kolikátý pak se tam dopracuje k tomu, aby měl svou dílnu a kloudně se mu vedlo.“

Utajiv hlas dokládal s přátelskou důvěrností: „Ani s truhlařinou bys nepochodil. Což, práce je hezká, sám ji rád konám, ale takovýhle selský statek, to je něco zcela jinšího! Děkuj Pánu Bohu vstávaje lehaje, že ho máš jednou dostat. Špatnou službu by ti prokazoval, kdo by ti radil, abys myslil na něco jiného.“

Dílo mistra Štěpánka dovršil zámečník; okoval a zasadil jeho pěkné dvéře a okna, dvéře opatřil důkladnými zámky a klikami, kdežto se dvéře v starém stavení otvíraly jen provázkem. Teď se mohla u síně venkovská klika dokonce vytáhnout, ku příkladu na noc, a nikdo se nemohl dostati dovnitř. To byl nějaký pokrok!

Mohli jsme se konečně zas přestěhovati do světnice. Nebyla snad ani větší než stará (hodně místa v ní zase zabírala veliká kamna se zápecím), ale zdála se mnohem prostornější, poněvadž třemi valně rozšířenými a níže položenými okny do ní vnikalo hojně světla, zdi byly jako křída a též podlaha, strop i dvéře bílé. Slovem, proti staré světnici byla nová jako sváteční den proti všednímu.

Ještě větší změna stala se s přístěnkem. Starý byl o málo lepší než komora, nový tvořil hezkou světničku, ano naši měli ctižádost udělati z něho „pokojíček.“

Na jmeno Panny Marie byla veliká pouť u Lorety. Ráno zapřáhl Francek do připraveného fasuňku, do něhož usedli též rodiče a Josef. Mně div neukápla slzička, že jsem musel zůstati doma. Naši vrátili se až k večeru. Když jsem přihnal z pastvy, Josef mě už čekal na dvoře.

„Vzkazuje tě pozdravovat Panna Maria Loretská,“ řekl, „a tuhle ti přináším pouti.“

A podal mi perníkové hodinky, zavěšené na pásku barevného papíru.

„Chcešli vidět něco hezkého,“ dokládal bratr, „jdi se podívat do přístěnka. Přivezli jsme toho plný vůz. Já uvážu dobytek.“

Spěchal jsem učiniti dle jeho rady. V přístěnku stály dvě nové almary, jedna v hořejší polovici zasklená; tu právě matka ukazovala Hromasce, otvírajíc hořejší dvířka i dolejší šuplíky.

„Jejej, jejej, jejej,“ podivovala se podělkyně, „to je ňáký krásný cinkostn! V celé vsi nemá nikdo nic takového, a v žádné vsi vůkol. Já vím, to už je ajrichtunk pro Marjánku, až se bude vdávat.“

„Má na to valem dost času,“ odtušila matka.

„Což to říkáte!“ spustila Hromaska. „Dcerka z takovéhohle statku, taková pohledná holka, a taková spořádaná a vycepovaná! Ondyno, když jste jí dala pect chléb, všecky ženské se divily, jak krásný boží dar pořídila — pekař by lepšího nesvedl. Špormistr z ní bude zrovna jako z vás. A jak je pobožná! Tuhle zas, když s námi pracovala na poli, držela svůj půst — po celý den nic do úst nevzala! To je co říct. Bylo patrno, všecky bysme byly jen hasily žízeň, povídáme jí, aby se aspoň vody napila, že teď není žádný předepsaný půst a taky ho nikdo nedrží, — ale ona si přece nesvlažila jazyk ani pysky! Že prý si to tak umínila. Pánbůh ji za to odmění. Kde pak se hned najde mladá ženská s takovými ctnostmi? A takovou pomoc, jakou vy jí dáte, taky hned tak některá vůkol nedostane. Já dobře vím, že tuhle veliký veškostn je plničký krásných pláten — a pro koho? Pro Marjánku. Taková panenka nesedává dlouho v koutě, brzo ji najdou. Milá, zlatá hospodyně, než se nadějete, povede si ji někdo k oltáři.“

Matka chtěla Hromasce několikrát vpadnouti do řeči, ale nadarmo — podělkyni jela huba jako vůz puštěný s kopce.

Vrátil jsem se k Josefovi na dvůr.

„Kde je přece ta Loreta?“ vyzvídal jsem.

„Kus cesty od Vlašimě.“

„Je to taky město?“

„I kde pak! Na kopci stojí kostelíček — prý ho tam andělé až z Říma přenesli, ještě je v něm vidět, jak při tom omítka se zdí opadala. Pak je tam ještě jedno stavení, nebo dvě, a dost. Byl by tam jen kostel, kdy by tam nebyla potřeba hospody, k vůli poutníkům. U kostela je veliké prostranství, rovné jako talíř. Povídali naši, když tam není pouť, že tam nebývá živé duše, ale dnes tam bylo lidí jako mravenců v mraveništi, a krámů bez počtu — kramáři se tam sjeli z celého českého království, a nač jen si člověk může zpomenout, všecko tam prodávají. Holenku, to bys vyvaloval oči!“

Už jsme byli v zahradní boudě na noc uvelebeni pod peřinou, a ještě jsme mluvili o Loretě.

„Víš, co jsem tam taky viděl?“ vzpomněl si Josef. „Blaník.“

„Což ten je u Lorety?“ ptám se dychtivě.

„Zrovna u ní ne, ale nedaleko.“

„A jaký je?“

„No, hora — jako když kůň natáhne přední nohy, sehne hlavu a protahuje se. Celá se ta hora z daleka pomodrává.“

„Je veliká?“

„Největší široko daleko.“

„Jeli pak opravdu plna těch rytířů?“

„Povídají.“

„Někdo se snad už přece do ní dostal?“

„Leda na kraj. Říkají, že tam jeden sedlák měl u samého Blaníka louku, a když pozoroval, že bývá podkovami pošlapána, poslal tam v noci čeledína hlídat. Ne, bylo to jináč: sedlák o tom jen doma povídal, a čeledín tam šel ze své vůle, protože byl smělý člověk, ničeho se nebál, a myslil si, že tam něco vypátrá a třeba taky něco získá. Dobře se u hory schoval a čekal. Když byla zrovna půlnoc, hora se otevřela, a vyjel zástup rytířů na krásných koních; měli meče, píky, helmy —“

„Celé brnění,“ podotkl jsem dle toho, co jsem již o rytířích četl.

„— rozstavěli se při měsíčku na louce a prováděli celou execírku.“

„To spíš turnaj.“

„No, teda turnaj. Když se potom vraceli do hory, milý čeledín nelenoval a přiskočil taky k bráně. ‚Co tu pohledáváš?‘ ptal se ho rytíř, který jel poslední vzadu. ‚Jeli tu nějaká práce, třeba bych pomohl.‘ — ‚Tak pojď, pomůžeš dávat koňům.‘ Čeledín přišel do veliké maštale a pomáhal nejdřív nosit seno za žebřík a potom oves do žlabů. Když koně měli všeho dost, zas mu ten rytíř povídá: ‚Teď můžeš s Pánembohem jít.‘ Čeledín, jak míchal oves v žlabě, měl ruce mokré; otíral si jednu o druhou, ale přece mu na nich zůstalo několik zrnek ovsa. Jak vyšel z hory ven, spozoruje při měsíčku, že se mu na rukou cosi blyští, podívá se, a co vidí? Každé to zrnko ovsa se proměnilo v dukát!“

„Kdy by si byl ruce neotíral,“ podotkl jsem, „mohl mít dukátů o hodně víc.“

„Však ho to taky mrzelo,“ vypravoval Josef dále. „Myslil si: Po druhé nebudu tak hloupý. Dukáty schoval, nikomu nic neřekl, a v noci šel zase k Blaníku. Ale nebyl tam nic platen, hora zůstala zavřena, nikdo se neukázal. Potom ještě tam mnohokrát šel nadarmo, až jednou přece zas rytíři vyjeli a zas na louce prováděli turnaj. Když se vraceli, čeledín se zas připletl k těm, co jeli vzadu. ‚Co tu pohledáváš?‘ ptal se ho poslední. — ‚Třeba bych vám nařezal řezanky.‘ — ‚No pojď, pomůžeš krmit koně.‘ Milý čeledín šel, a když dával koňům seno do žlabu, potajmu si jím nacpal obě kapsy u kalhot a těšil se: To bude dukátů! Jak mu potom rytíř řekl, že už může s Pánembohem jít, vyběhl ze skály na louku. Kapsy, kde měl oves, ho najednou náramně tížily, a taky ho tam začalo něco pálit. Sáhne do nich rukama, a co vytáhne? Bylo to zas jako zlato, ale nebyly to dukáty; blyštělo se to, ale bylo to měkké, teklo to jako rtuť, kapalo mu to skrz prsty, a pořád to bylo teplejší a teplejší, až ho to pálilo jako hořící smůla.“

„Snad to musel zahodit?“

„Docela zahodit, ale už měl ruce plné puchýřů.“

„V kapsách mu nezůstalo nic?"

„Ale dost — jenže ne k jeho radosti: už ho to tam taky pálilo jako žhavé železo, aby se mu nepřiškvařilo tělo, musel honem kalhoty svlíknout a zahodit. Měl čas — jak brslenky dopadly na zem, vyšlehl z nich oheň, a za minutku z nich byla hrstka popelu. Utíkal domů jen v košili."

„A Josefe," ptal jsem se, „proč se mu oves prvně proměnil v dukáty a po druhé v hořící smůlu?"

„Inu, prvně ho bohatě odměnili," vysvětloval bratr, „po druhé, když už měl špatný úmysl a schválně tam něco uzmul, byl potrestán."

„A jestli pak mu zůstaly aspoň ty dukáty, co si schoval?"

„To to — když se na ně šel podívat, našel místo nich jen škvory a stonožky, snad dokonce i štíry. Víckrát už nešel v noci k Blaníku číhat a špehovat; bál se, aby se mu nestalo ještě něco horšího."

„A co myslíš, dočkáme se toho, aby se ten suchý dub na Blaníce zazelenal a rytíři v hoře uslyšeli, že už je čas, a vytáhli ven?"

„To sotva," mínil Josef. „Ani si toho nežádej. Nebo to bude v Čechách tuze zle, lidé budou hrozně souženi a nastane ukrutná spousta, tak že forman pojede po silnici, šlehne v jednu stranu bičem a řekne: ‚Tamhle bývala Praha.' — Ale teď už abysme spali."

„Jen mi ještě řekni, kdo bude lidi tolik soužit a takovou spoustu dělat?"

„No, nepřátelé. Proti těm zrovna rytíři vytáhnou, povede je svatý Václav na bílém koni, a porazí nepřátele tak, že krev poteče v potocích."

„Ve všech potocích? v našich taky?"

„Ale co pak myslíš! — tolik krve bude prolito, že poteče po cestách a všudy, jako teď za lijáku voda."

„A jak se to všecko napřed ví?"

„Předpověděl to slepý mládenec. — Ale teď už jednou zavři hubu a oči."

Nezbývalo mi než poslechnouti. Hleděl jsem se stišiti, ale když na mne už přicházela dřímota, Josef sebou prudce trhnul.

„Slyšíš?" ptal se utajeným hlasem.

„Co pak?"

„Někdo tu chodí!"

Skutečně u boudy venku cosi šustělo.

„Našlapuje zticha," šeptal Josef. „Když jde až sem, pomýšlí na něco horšího než jen trhat jabka a hrušky!"

„Už nic — už je ticho . . ."

„Ale někdo je tam! Stojí . . ."

Chvilku jsme naslouchali ani nedýchajíce.

„Myslíš, že nám chce něco vzít?"

„Třebas peřinu," řekl Josef, pozdvihl se, sáhl k dolejší střeše, kam jsme leželi nohama, a vytáhl odtamtud klacek, pro všechny případy nachystaný. Pak skočil na nohy.

„Kdo je to tu?" vzkřikl zhurta.

Venku se nic neozvalo. Josef vystrčil hlavu, nejprv opatrně, potom s odvahou. Stál také jen v košili, ačkoli mu kalhoty neshořely zlatým

ovsem; držel klacek, ale sotva byla by z něho šla veliká hrůza na škůdníka, jenž by nebyl tuze plachý.

Náhle zmizel. Já už jsem také byl vzhůru — jen čeho se chopit jako zbraně? Kdy by byl aspoň nějaký kámen!

„Ale jdi, mrcho,“ povídá Josef venku, a hned potom se vrací do boudy. „Víš, kdo to? Pes, Šverín. Přišel on si za námi na zahradu!“

Musel jsem se zasmát.

„Lepší Šverín nežli zloděj,“ řekl jsem, znova zalézaje pod peřinu. „Neškodilo by, aby tu s námi býval vždycky.“

„Toť se rozumí, na dvoře nepotřebuje hlídat,“ projádřil se Josef uštěpačně, a tady bysme měli hodně blech.“

Tak málo vznešený konec mělo naše dlouhé rozmlouvání. Když jsem potom usnul, pletly se mi ve snách velmi různé věci. Až se mi také zdálo, že jsme v hlubokém lese, že se blýská, hřmí a prší, a po zemi tekou přívaly. Mám strach, a najednou pozoruji, že to neteče voda, nýbrž krev. Trnu hrůzou a myslím si: ‚Teď snad už je čas!‘ V tom se na nebi ukáže dvojitá duha — vlastně není to ani duha, nýbrž nebeská brána, a z ní na bílém koni jede svatý Václav, a za ním zástupy rytířů . . .

XXIV.

„Když Josef s námi byl na Loretě,“ pravila mi za několik dní matka, „půjdeš ty s tatínkem do Kácova na jarmark.“

To jsem arci tuze rád slyšel.

„Budeš mu pohánět,“ dokládala matka, „a prodáteli, dostaneš parožné.“

To znamenalo, že naši chtějí prodati kus dobytka.

„Který?“ tázal jsem se honem.

„Švejcaru,“ odtušila matka.

Mně jako by dal ránu do hlavy. Co jsem pamatoval, byla Švejcara naše nejlepší kráva a vůbec nejlepší kus ve stádě, ať jsme z kolikakoli statků pásli pohromadě. Na první pohled bylo viděti, že je z ušlechtilejšího plemene; byla vysoká a statná, měla pěknou hlavu, krásné oko, vážný pohled, a vedla si vždy s jakousi vrozenou a vědomou důstojností. V chlívě stávala na prvním místě, venku byla vůdkyní celého stáda; když jsme je na příklad chtěli dostati dolů pod skály, na trávník u samé řeky, obrátili jsme nejdřív Švejcaru na úzkou, nerovnou, místy hodně nebezpečnou stezičku, která tam vedla, a Švejcara se po ní klidně, rozvážně a opatrně pustila, za ní pak stádo kus za kusem. V nejparnějších dnech, když dobytek nejen bzikal, ale zrovna bláznil a nás pasáky mohl zblázniti, jediná Švejcara netřeštívala. Byl jsem jist, že rozumí všemu, co na ni promluvíme, a že je moudrá skoro jako člověk.

„Proč ji chcete prodat?“ tázal jsem se v ustrnutí.

„Už nebude telit ani dojit,“ odpověděla matka, ‚darmo bychom ji živili.“

To byl ještě smutnější případ nežli s Plosákem, u kterého rozhodovala obava, aby se nepominul, kdežto od Švejcary nehrozilo žádné

nebezpečenství; musela jen proto pryč, že už nemohla dávati nijakého užitku.

I rodiče jí litovali, a z rodiny každý povídal něco k její chvále. Jenže se zároveň děly přípravy k jejímu prodeji. Několikrát se jí více založilo za žebřík i do žlabu, aby se hodně nakrmila, večer před jarmarkem jsme ji po celém těle vyčistili, ráno pak znova otřeli, srst kartáčem uhladili a vyleštili, — to už s těžkým srdcem, protože Švejcara, zůstavši jediná v chlívě, skoro nepřestávala žalostně bučeti.

Každý se s ní zvlášť rozloučil, a když jsme ji odváděli, matka nás vyprovodila až za dolíček.

„Tak mi je," pravila propouštějíc nás, „skoro jako by někoho na marách odnášeli."

Musel jsem pilně poháněti, Švejcara nebyla zvyklá choditi na řetěze. Otec se pořádně zapotil, než jsme se dostali do Kácova.

Tam krámy s rozmanitým zbožím naplňovaly celé náměstí a táhly se až ke kostelu; dobytčí trh konal se v hořejší hlavní ulici, která se od kostela táhla až na konec městečka. My jsme se postavili hnedle při počátku jejím, blíže „rathouzu," tak že jsme skoro ještě viděli na kostel. Před tím se pořád lidé hemžili, a já, když jsem hodnou chvíli na prázdno s otcem stál, také jsem se tam zašel podívat. Jak se otáčím a rozhlížím, jde mimo i Pepička učitelova.

„Ty jsi taky na jarmarce?" ptá se družně.

„Tamhle s tatínkem."

„Koníčky jsi už viděl?"

„Jsou tady?"

„Moc pěkné. Taky se povozíš?"

„Já nevím," odtušil jsem vyhýbavě. Bylo zcela jisto, že se nepovozím, koníčky byly rozkoš, které jsem nikdy před tím neokusil, a také nikdy potom, neboť stála peníze.

Za hodinu, snad za dvě, zastavil se u otce Kácovský řezník, mistr Jedlička, dosti malý, ale zavalitý a sporý člověk, který měl v mých očích tu neobyčejnou vlastnost, že se podle „učitele velkého, Řehoře svatého," patrona školákův, jmenoval Řehoř, a to jmeno dal i svému synovi, mému spolužákovi.

„Jakže, pantáto," pravil otci, „vy jste taky na trhu?".

„Jak vidíte, pane mistře," zněla odpověď.

„Co to? proč to?"

„Abych prodal."

„Potřeboval jste mi jen vzkázat, já bych byl přišel —"

„Když vy jste z laciného kraje."

„Aby vás Pánbůh netrestal!" ohrazoval se řezník, jsa dle všeho poněkud „rozkurážen." „Tak dobře jako já vám nikdo nikdy nezaplatil a nezaplatí. Co chcete za tu starou?"

Nevím, jakou sumu otec jmenoval, vím jen, že mistr Jedlička spráskl ruce.

„Nač pak ji tolik vyceňujete?" zvolal. „Ani za polovičku nestojí! No ale, polovičku vám dám."

„To už nejste z laciného kraje, ale z daremného," povídal mu otec,

Začalo dlouhé smlouvání. Mistr pomalu přidával, otec ještě pomaleji slevoval. Nevšímaje si mne a nevěda, jak mi mluví proti mysli, mistr shledával na Švejcaře samé chyby a zasypával ji hanou: v tu chvíli měl jsem jen jedno přání, aby mu jí otec neprodal.

„Jen haňte, pane mistře, haňte,“ usmíval se otec, „kdo haní, rád má, kdo chválí, rád by odbyl. Já nechválím.“

„Ale pantáto,“ namítal mistr, „jen se podívejte, co je tu dobytka na vybranou, — no ale, abysme se my dva nedohodli, to ani nemůže být. Já zůstanu váš kunt a vy zůstanete můj kunt, a budeme kdo ví kolikrát ještě pívat litkup. Proto plácněte!“

Chopil pravici otcovu a pozdvihl svou — ale trvalo to ještě hodnou chvíli, než si opravdu plácli a řekli: „Požehnej Pánbůh!“

„Žena se mnou nebude spokojena,“ doložil otec, „aspoň tuhle hochovi dejte hodné parožné.“

„Dobře jste prodal,“ tvrdil mistr, „a hoch nepřijde zkrátka. A zůstaneme dobří přátelé. Berte!“

Vysázel otci peníze, a když je ještě jednou pozorně přepočítali, dostal jsem já několik měďáků parožného. Ale radost z toho bohatství byla mi rychle zkalena. Řezník uvázal Švejcaře na rohy svůj provaz, odevzdal řetěz otci, dal mu mnohými slovy s Pánembohem a jal se krávu odváděti. Přiskočiv ještě jednou jsem ji pohladil.

„Co s ní budete dělat?“ optal jsem se.

„Co?“ zasmál se mistr. „Tahat s ni nebudu, to buď jist. Maso z ní budu dělat, synu. Už jsou tu posvícení, jako řadou přijde jedno za druhým, hezkých pár hovádek na to padne.“

Doložil ještě něco šprýmovného, až se okolostojící zasmáli, — já však jsem mu již nerozuměl: hrozná jistota, že Švejcara jde na smrt, tak mne dojala, že jsem se počal zalívati slzami.

„Snad nebudeš plakat?“ přimlouval mi otec. „Tak pěkné parožné jsi dostal — Josef na tvém místě by se radoval.“

Nemohl jsem si pomoci, jestě více jsem vzlykal. Otec, kráčeje směrem ke kostelu, chvilku mne nechal.

„Měj rozum,“ ozval se potom znova, — „lidé se po tobě ohlížejí, — a podívej se, tuhle jde i pan učitel.“

Utíral jsem si hned obličej, ale už bylo pozdě; starý pan učitel, vždy pozorný, šetrný a vlídný, vida mne rozplakaného, neopomenul se otázati: „Co pak naříkáš, jako bys šel z funusu?“

Nebyl sám, po boku jeho kráčel pan Jakouš, a za nimi šli Pepička s Adolfem Solnařem. Solnař byl nejen můj spolužák, ale ke konci předešlého školního roku, před vakacemi, vloudil se mi do srdce. Jak se stalo, tak se stalo, pojal jsem k němu zvláštní náklonnost, toužil jsem po jeho přízni, všude jsem na něj myslil, v noci se mi o něm zdálo — slovem, byl mou tehdejší láskou.

Byl také z vesnice, ze Zderadin, které byly od Kácova na sever asi stejně vzdáleny, jako Střechov na jih. Ale byl určen k studiím, proto po čas školního roku zůstával již v Kácově. Nosil se po „pansku“ a kamarádil s dětmi zámeckými a městskými. Byl mírné povahy, neúčastnil se bujných, rozpustilých a divokých kousků, choval se vždy spůsobně; i když

se veselil, smával se jen tiše. při čemž silně mhouřil oči a nápadně zdvíhal a odtahoval hořejší ret. Vedle takových duchovních i vnějších vlastností jeho mě k němu asi nejvíc přivábilo to, že měl jíti do Prahy. On o mé srdečné náklonnosti ani nevěděl, neřku aby ji opětoval.

Od té doby, co byl mým tajným ideálem, dychtivě jsem zachycoval každé slovo o jeho rodině. Zvěděl jsem, že otec jeho byl také gruntovníkem, ale při tom měl i ducha obchodního a dovedl vydělávati peníze. Umřel dříve všeho nadání. Vdova jeho, žena ještě mladá a sličná, k tomu hodná, rozšafná a zámožná, zalíbila se důchodenskému písaři Kácovského panství Jakoušovi; byla z toho svatba, pan Jakouš stal se otčímem a pěstounem sirotků Solnařových, opustil panskou službu a ujal statek v Zderadinách. Hospodařil na vesnici, ale nesesedlačil, zůstával „pánem“ a patřil mezi přední muže nejen v Kácově, ale široko daleko vůkol.

Nyní se také s námi zastavil. Byl prostřední postavy, mladického vzezření, světlých vlasů, nahnědlých vousů, temně modrých očí a nosil už brejle, což tehdy u mladších lidí bývalo ještě řídkou výminkou.

K otázce učitelově odpověděl otec, že oplakávám prodanou krávu.

„Styď se,“ doložil na můj vrub.

Solnař a Pepička se usmívali. K mé dřívější bolesti se připojila nová, také ne malá: že mne Solnař a Pepička vidí uplakaného a na mysli pokleslého, že jsem před nimi ponížen a že ke mně pozbudou vší vážnosti.

„Nemá proč se stydět,“ ozval se v tom pan Jakouš. „Není to hanba, je mu to spíše ke cti. Dokazuje to, že má srdce. Bude z něho dobrý hospodář, když lne ke každému kusu svého stáda.“

Pan Jakouš mluvil živě, s přesvědčením, důrazně, jako člověk, jemuž nemá býti odmlouváno. Každé slovo jeho bylo kapkou balšámu do mé bolavé duše. Pohlednuv plaše na Solnaře a Pepičku viděl jsem, že poslouchají řeč jeho s velikým respektem, že jejich mínění o mně je zas napraveno.

„Jak se jmenuješ?“ obrátil se pan Jakouš přímo ke mně.

„Vácslav.“

„Výborně! — já také. Je to krásné a slavné jmeno, náš patron je patron celé české země. Co pak ti tatínek koupil jarmarku?“

„Ještě jsme ani mezi krámy nebyli,“ odtušil za mne otec.

„Teda pojďte s námi,“ rozhodl zkrátka pan Jakouš, a hned vykročil.

Ještě u kostelní zdi, blíže kapličky svatého Floriána, vyložen byl krámek rozličných obrázků. Pan Jakouš zastaviv se u něho, jistou rukou sáhl do zásoby, vyňal z ní obrázek a bez ptaní ho prodavačce zaplatil.

„Tu máš obrázek svého patrona,“ podal jej pak mně, — „prve jsem ho už koupil Adolfovi, protože je na něm vzadu vytištěna naše velebná píseň — vidíš? ‚Svatý Vácslave, vévodo české země, pros za nás Boha . . . Ty jsi dědic české země, rozpomeň se na své plémě!‘ Prve jsem povídal Adolfovi, aby se tak denně modlil, teď to povídám i tobě. Budešli pak?“

„Budu,“ sliboval jsem. Živě mi vstoupilo na mysl, že pan Jakouš mluví zcela podobně jako Zlivský soused Jiří Nevšímal.

„Ano, hoši,“ dokládal, „modlete se denně: ‚Nedej zahynouti nám i budoucím!‘ Ať jsou z vás dobří Češi a vlastenci!“

Slovo vlastenec jsem při této příležitosti slyšel po prvé.

(Pokračování.)

Ku programu práva přirozeného.

Prof. T. G. Masarykovi odpovídá

B. Vacek.

Profesor Masaryk vystoupil proti nám i jiným odpůrcům programu „české strany lidové“ řadou článků v Čase 1900 číslo 59 až 63, pod titulem *„Právo historické a přirozené.“* Diskusí právě tohoto předmětu chce ukázati, jak „neznalecky“ se jedná o základních bodech našeho národního programu, kterak filosoficky, státovědecky i politicky zůstáváme prý daleko za Palackým a Havlíčkem, resp. (oč tu vlastně běží) za ním, za Masarykem. Pan profesor tu chce objasniti podstatu a vzájemný poměr obojího práva, historického a přirozeného, jež on prý po prvé hledí správně sloučiti. Arci neznamená to proň zase nic jiného, nežli že přirozené státní právo je hlavní a historické vedlejší; ano, on ještě přiostřil toto své stanovisko, jmenovitě prohlášením, že on také míní státní právo pojímati v přesném smyslu právnickém (Čas, č. 60).

Prof. Masaryk svou odpovědí si neposloužil. Ačkoli ze své strany dí, že „také politika je již vědou,“ přece znova na sobě demonstruje ve příčině státního práva odbornou neznalost, kterou jsme mu již vytkli pro praxi i theorii. Jak se nám zdá, zaplétá se nyní ještě hlouběji; čím dál, tím hůř. Laskavý čtenář posoudí to sám.

Naproti našemu požadavku, aby jako autor programu jedné z politických a národních stran u nás měl potřebných vědomostí právnických a státovědeckých (především v oboru státního práva), prof. Masaryk pokouší se napřed hájiti *zásadně* tím, že pro *„politický“* program právníkem býti nemusí, „protože politika a státověda podle dnešního stavu vědy vědou právnickou není.“ Naopak pokládá za naši hlavní chybu, že prý politické a státovědecké problémy řešíme *právnicky.* Toť se ví, že pro všechen případ dodává hned ještě dále, že tak činíme také právnicky chybně, kdežto prý jemu jsme žádné chyby právnické nedokázali; ano, ačkoli prve okázale jako s chloubou hlásil se nebýti právníkem, přece po svém spůsobu hned zase chlubí se býti právníkem přesnějším, než my. Naše chyby jsou prý vůbec typické; naše zastaralá, scholastická dogmatika právnická není prý konečně nic jiného „než atentát na łogiku a politickou poctivost“ . . . .

Pan prof. Masaryk při své obraně není skromný; on musí být výbojný. Ale veliká slova neoslepují, když se přihlíží k věci. Kdo vidí,

že v našem případě jde o programové a vědecké posuzování státního práva (historického a přirozeného), ten přizná, že jsou k tomu potřebny také vědomosti právnické. Dokonce pak nesmí se tomuto požadavku vymykati ten, kdo zároveň se chlubí, že teprv on hledí dvojí právo, přirozené a historické, po prvé správně sloučiti; vždyť i to t. zv. přirozené právo bylo (mimo jiné) právě pokusem juristické konstrukce moderního státu!" [1]) Neníli to tedy v našem případě slovní hříčka, když tvrdí, že k programu „politickému" netřeba vědomostí „právnických" ? [2]) Dalo se spíše očekávati, že nový zastance přirozeného práva (v „přesném" smyslu!) vstoupí právě na kolbiště právnické, aby zde dokázal jeho přednost před právem positivním, historickým. Ale on toho nečiní, nýbrž vymyká se nám, tváře se hned zase tak, jako by věda právní (speciálně věda práva státního) dle moderního stavu vědy nebyla povolána mluviti o státu, jeho zřízení a právu, jako by státověda a právověda se vylučovaly. Je patrno, že pan prof. Masaryk není přítelem právní vědy, že by tohoto obtížného účastníka raději umlčel; tato jeho nepřízeň pak vyniká tím ostřeji, když je přec autorem konkretné logiky, který se zvláště musel zabývati tříděním a posloupností věd, tak že by mu význam právní vědy měl býti dostatečně znám! I když snad prohlásí se pouze nepřítelem nynějšího právnictví, přece pak ještě bude nutno pokládati jej za takového reformátora, který nejprve hledí podrýti veškeru autoritu práva positivního, historického, aby pak na jeho troskách mohl stavěti své subjektivistické „přirozené" právo, které závazným, platným právem vůbec — není! [3])

Pravda jest ovšem, že *„politika"* ve smyslu praktické nauky (o skutečné moci politické, jakož i maximách pro činnost této moci co do účelů i prostředků) zvláště se nezabývá právními formami státního života. Ale tato nauka (i souvislé státní umění) byla by jednostrannou bez vědomí, že státní panství stává se také řádem právním, že je upraveno a vtěleno v řadě právních zřízení a že účelů moci a zájmu státního nelze dosahovati trvale porušováním práva. Rovněž tak můžeme připustiti, že *„státověda* není vědou právnickou" v tom smyslu, že všeobecná státověda nezabývá se výhradně státním právem; ale přece je také právnickou, pokud pojímání státu bez zřetele k jeho právní

---

[1]) Tak praví spisovatel, jehož prof. Masaryk ve příčině přirozeného práva (mylně) se dovolává, totiž Jellinek, System der subjekt. öffentl. Rechte, 1892 str. 1. Srov. také Rehm, Geschichte der Staatsrechtswissenschaft, 1896, str. 212, 254.

[2]) Zdali ten politický program nezabývá se též konkretními institucemi práva ústavního a správního?

[3]) Prof. Masaryk ve svých „Základech konkretné logiky" (1885) neuznal právní vědy za hodny, aby je ve své klassifikaci věd výslovně uvedl a vůbec o nich pojednal. Toliko podotkl, že právo státní, hlavně všeobecné, má jen malý zájem pro abstraktnou sociologii (str. 89), a pochválil Angličany, že pojímají právní instituce filosofičtěji (str. 99). — V tomto ohledu patrně následuje *Comtea,* jenž žádné právo- a státovědy neznal, utápěje je ve vodách sociologie. Comte všemožně vyhýbal se mluviti o právu a věnoval mu ve svém Cours de philosophie positive jednu lekci (57) jen proto, aby ukázal, jak všechno lidské právo je vlastně absurdní a nemorální, ale jak znamenitě by se teprv vytvářela lidská společnost na základě jeho positivistické soustavy . . .

stránce bylo by podstatně kusé a nesprávné. Také není pochyby, že všeobecná státní nauka musí se opírati o speciální vědy státní, a mezi tyto že náleží z oboru věd právních věda práva státního resp. veřejného. V našem případě (při programu realistů) ostatně ani nejde jen o všeobecnou státovědu, ale též o jednotlivé státní vědy, zvlášť o vědy práva ústavního a práva správního, které právě znáti má původce programu nové strany u nás.

O národním hospodářství zajisté lze říci, že není vědou právnickou; a přec není pochyby, že všeliká theorie výroby, oběhu statků i rozdělení důchodů má vždy jenom platnost relativní, t. že je podmíněna určitými řády právními; i t. zv. hospodářsko-psychologické zákony dají se z přirozenosti lidské vyvozovati (nikoli absolutně, nýbrž) jen při předpokladu jistého stupně společenského vývoje a určitého řádu právního.[4]) Tím patrněji není dovoleno pochybovati o nutné vzájemné souvislosti státu a práva; následovně i moment právní tvoří podstatný živel pro vědy státní. Třebali to zvláště dokazovati ve století, jež slove stoletím repraesentativní ústavy? Dnes zajisté nikdo nemůže nedbati znamenitého vývoje, k němuž v Evropě dospělo rozsáhlé zákonodárství ústavní; a neméně pokročilo i moderní právo správní (zákonitost správy, dovršená institucí správního soudnictví). S tímto vývojem konečně také dogmatika práva veřejného dosáhla v poslední čtvrti 19. století své vědecké samostatnosti, kdežto prve bývala ve službách theologie a scholastiky, přirozeného neb rozumového práva, právní filosofie i historie a politiky. Je to věru bláhové, chceli snad prof. Masaryk tuto nově vzkvétající vědu, jejíž relativní samostatnost založili v Německu Gerber a Laband, prohlašovati za něco — zastaralého! . . .[5])

Není divu, že politika a filosofie státního práva vznikly dříve než tato nová věda, jelikož praktický život vodívá ku kritice stávajících zřízení a k navrhování reforem, ještě prve než se dospěje k samostatnému vědeckému probádání látky empiricky dané. Ale teprve správné odborné pochopení toho, co jest, soustavná logická konstrukce tak, jak to jest (prve než začne se kritisovati a postulovati, jak co má býti), přináší nám možnost, pojednávati o zřízení a životě veřejném objektivně a nestranně; a toho cíle dosahuje teprv relativně samostatná juristická dogmatika státního práva.[6]) Z toho ovšem neplyne nikterak, že by jí příslušelo slovo výhradné. Bylo by to jednostranné, kdy by odmítala souvislost s jinými vědami a nechtěla vedle sebe dopřávati hlasu také historii a politice, po případě filosofii; nicméně ve svém vlastním oboru zůstává autonomní a musí býti respektována touže měrou jako jiné vědy

---

[4]) O tom v. u nás zvláště Bráfovy Listy o studium národohospodářském, 1899. Stammler, jehož Masaryk ve příčině přirozeného práva (nesprávně) se dovolává, prohlašuje, že o sociálním hospodářství nelze pojednávati beze zření k právu; toto že právě je zevnější formou společenského života lidského (Wirtschaft und Recht, 1896, str. 165, 177 a j.).

[5]) O literatuře anglické a francouzské bude zmínka níže.

[6]) Rehm, Geschichte der Staatsrechtswissenschaft. 1896. str. 260—262. srov. 60.

speciální. [7]) Stát sice může býti různě pojímán se stanoviska filosofie, morálky, politiky a práva. Ale jakožto zjevu empirickému stojí mu patrně nejblíž politika a právověda, zvláště pak tato, jelikož právní řád podává pevnější, bezpečnější znak a základ pro pojímání státu, než kolísavé poměry moci skutečné. [8]) V praxi státního života ovšem nejednou momenty politické vítězí nad právními; proto však ještě nesluší právovědu vůbec podceňovati (vždyť všeliká moc či panství státní, obzvláště ve státě právním a ústavním, obléká se do právních forem). Politiku jako zvláštní vědu nelze odstrčiti, ale vědu státního práva rovněž ne; i sluší obě lišiti a stavěti vedle sebe. [9])

Tolik především *pro domo*, proti odmítání juristů a jich odborných, vědeckých vědomostí. Rozumí se, že důsledky protivného stanoviska také prakticky jsou povážlivé a nesprávné. Nic to nespomůže, když pan prof. Masaryk prostě popírá platnost věcných výtek, které jsme mu učinili. Kdo ku př. vzpomene, že politický program realistů vychází od autonomie jedné každé země (podle toho Čechy, Moravu a Slezsko přiděluje také třem místodržitelstvům), že naproti tomu hospodářský program téže strany žádá, aby české země legislativně a administrativně tvořily jeden samostatný celek hospodářský, že program jazykový spoléhá prostě na t. zv. rámcový zákon říšský, a že program školský dokonce očekává všelikou nápravu od říše, — ten věru musí jenom usmáti se té bláhové sebechvále pana profesora, když dí, že je to „marné počínání", snažili prý se kritikové nalézati nějaké odpory mezi všeobecným programem politickým a vniterně usjednoce-

---

[7]) Také spisovatelé, kterých Masaryk se dovolává, Jellinek a Stammler, hlásají vnitřní samostatnost juristické státovědy. V. Jellinek, System der subjekt. öffentl. Rechte, 1892, str. 17—18, kde též obrací se proti nemístnému zasahání methodického synkretismu do jurisprudence; Stammler, Über die Methode der geschichtl. Rechtstheorie, 1888, str. 60, a zvláště Wirtschaft und Recht 1896, str. 165 sl., kde ve zvláštní stati vykládá vědeckou samostatnost jurisprudence, vyplývající z toho, že právo je formou společenského života, a zvláštností formy prý jest, že již o sobě tvoří předmět vědeckého badání. Poznání podávané jednotlivou vědou duchovní jest arci toliko relativní, obmezené na stránky speciálně abstrahované. Pravda tedy, že jednotlivé vědy státní a společenské sice potřebují jistého spojení, společného „uzákladnění" (jak to je úkolem sociologie), — avšak neméně lze říci, že zbudovati dokonalejší povšechné theorie společenské bude lze teprve na základě pokroku speciálných věd společenských.

[8]) Rehm, Allg. Staatslehre, 1899 str. 12 sl. Specifické difference, ke kterým přihlížejí státní filosofie, morálka, nebo politika ve smyslu nauky státního umění, nepodávají měřítka tak objektivního. Sama politická, skutečná moc či vliv státu mění se a zhusta ustupuje před silou národního hnutí nebo náboženského smýšlení, před vlivy světového styku a hospodářství, kdežto právní moc a výsost státu zůstává tím formálně neporušena.

[9]) Poměr politiků a juristů arci nebývá vždy přátelský, když jedni nezřídka přeceňují moment jimi speciálně sledovaný a druhý podceňují. V dřívějších dobách pouzí politikové snadněji si osobili přednost; nyní jest tomu celkem naopak, především v Německu vlivem zkvétající státoprávní dogmatiky, a namnoze i v Anglii vlivem tamější analytické školy právnické. K juristům práva veřejného jako jsou Dicey, Boutmy, Orlando a j., zaujímá ze své strany stanovisko Schvarcz, Elemente der Politik 1895, str. 16.

nými programy speciálními![10]) A neníliž to naivní, když se pan profesor tváří, jako by nepletl státní právo s autonomií, po případě zase tuto nesměšoval se samosprávou (příslušnou naši výtku odbyl prostě slovy, že jen strannické antipathie nám zabránily viděti, že program strany „velmi dobře liší“ autonomii a samosprávu)! A jak komickou připadá právníkům ta domnělá superiorita, ve které on trvá na přednosti práva přirozeného před historickým, čili positivním, vyčítaje nám i jiným vůbec neznalost moderní státovědy!

Nechceme ze své strany opakovati všeliké své výklady, popíráním ještě nevyvrácené; spoléháme na to, že soudní, věcní posuzovatelé nedají se oslepiti nadutými slovy a obraty, jaké bývají zvláštností denních žurnálů. Chceme spíše blíže vytknouti své zásadní stanovisko naproti právu ***přirozenému***, jakož i odraziti útoky proti našim náhledům o ***historickém*** právu státním. Avšak než se k tomu blíže obrátíme, nemůžeme přece potlačiti aspoň dvě poznámky o zmatečnosti státovědeckých pojmů prof. Masaryka.

Jednak třeba opět upozorniti, že patrně posud nechápe, v čem vlastně záleží pojem státního práva.[11]) Vždyť to, co požaduje — jmenovitě rozšířenou „autonomii“ zemí a „odpovědnost“ místodržitelů sněmům (ale jakou? bez hlasu v radě koruny, bez kontrasignatury!) — nikdo státním právem nazývati ***nemůže***; neměl by jmena toho na dále ***zneužívati***. Nechať si ráčí lépe povšimnouti, kterak nedávno prof. Bráf ve zvláštní přednášce vykládal studenstvu (ne pouze právníkům), že nesluší mísiti pojem státního práva resp. státoprávního federalismu s pojmem „autonomismu“ zemí, jelikož oba pojmy liší se od sebe podstatně a ne pouze stupňově.[12])

Uvádíme to zde zvláště proto, že prof. Bráf, soudě ze slov jeho přednášky, náleží asi k těm našincům, kteří snahy státoprávní (byť i tak kompromisně přistřižené, jako byly ve fundamentálkách r. 1871) pokládají nyní za beznadějné, a přejou spíše zemskému autonomismu,

[10]) Neméně zábavno jest, pravili prof. Masaryk, že program jeho strany je „tak promyšlený, že pan Vacek o tom nemá ani tušení“, a zejmena že v programových poradách bylo pamatováno „na různé záhady kompetenční.“ „A proto dali jsme pozor, abychom svými formulemi dalším ustanovením a skutečnému vývoji neprejudikovali.“ Bene dexisti! To by bylo v skutku nejmoudřejší počkat, kam asi vývoj poměrů se bude schylovati, a pak říci, že to právě již dříve bylo míněním strany. — Jestliže pan autor vytýká nám nedostatek loyality (!), nehledímeli k tomu, že tu jde jen o program „rámcový,“ prostě odpovídáme, že právě na takovém programu možno žádati jasnost a určitost aspoň v hlavních bodech, které se pak mají blíže rozvesti. Ostatně „rámcovým“ byl nazván program teprv od sjezdu strany (z dobré příčiny).

[11]) V právě vyšlém spisku Hejretově „K programu realistův“ (v politické knihovně, vydávané klubem nár. strany svobodomyslné, 1900) hledí se ukázati, že prof. Masaryk dřív aspoň zdál se českému státnímu právu lépe rozuměti, i že se ho také přímo zastával.

[12]) „O politické a sociální působnosti akademické mládeže,“ přednáška v Akad. čten. spolku z 10. února 1898; Alétheia II, i zvláštní otisk (v tom zvláště str. 8 sl., začínajíc odstavcem: „Jasné pojmy a jasné cíle“). — Prof. Masaryk ovšem zachoval se k prof. Bráfovi způsobem tak kvalifikovaným, že věcnou kritiku programu realistů v Hlasu Národa prohlásil vůbec za nehodnou diskuse . . .: autorovi pak bezdůvodně přičítá motivy osobní msty!

jakožto podkladu spůsobilému k sjednocení stran a utvoření stálé majority na radě říšské (ve smyslu známého adresního programu pravice, dnes ovšem rozbité). V tom ohledu byl by tedy asi tento reální politik dosti blízký prof. Masarykovi; ale odchyluje se od něho zase naprosto správností státovědeckých pojmů. Vykládáť ve své přednášce, že státoprávní stanovisko neznamená jen prosté rozšíření t. zv. zákonodárné kompetence sněmovní, po případě jistou větší samostatnost vrchních úřadů správy v zemi (tak aby rozhodovaly z části v poslední instanci); nýbrž že toto stanovisko hledí aspoň v některých směrech přivesti ku platnosti znaky samostatnosti státní. Znamená tedy především jistou zákonodárnou kompetenci v ***přímém*** spojení s korunou, t. j. v takovém, jež by neprostředkovali ministři říšští jako takoví, nýbrž zvláštní vrchní orgán zemský, sněmu ***právně*** odpovědný; a znamená zároveň jistou samostatnou právomoc finanční. Ačkoli pak prof. Bráf státoprávním snahám mnoho netuší, přece viděl se zase nucena výslovně připomenouti, kterak je to zřejmým znakem dekadence právního a politického myšlení, požadujeli se u nás někdy státní právo „***moderní***“ místo „historického“ práva koruny české, jako by toto bylo útvar i tužba feudální; jakož také ohradil se proti propagování t. zv. práva přirozeného. [13])

Druhá poznámka zase nejlíp osvětlí náhledy p. profesora Masaryka o ***samosprávě***, a to authenticky, novějším jeho vlastním článkem ve Vídeňské Zeit, kde pojednává o navrhované reformě krajské. [14]) Známo, že vláda Körbrova vystoupila s plánem, zavesti v Čechách vlády krajské, výlučně zeměpanské; zamýšlela tedy jistou decentralisaci státní správy v zemi (zemského místodržitelstva), nebo jinak řečeno jistou t. zv. dekoncentraci této správy, jelikož centralistický požadavek subordinace pod ministerstvo by zde ujmy netrpěl, nýbrž z části ještě by se sesílil (instančním postupem od krajských vlád přímo k ministerstvu). Vedle toho vláda Körbrova chtěla ponechati zemskému sněmu na uváženou, zdali by se neměla zavesti také krajská zastupitelstva a výbory (v tom byla by zase jistá decentralisace autonomní správy

[13]) Uvádí, že ani těm „feudálům,“ od kterých státoprávní akce v letech šedesátých vyšla, nešlo o restituci starodávných podrobností veřejnoprávního zřízení, nýbrž „o princip, že ***právní podstata*** státoprávní samostatnosti české nemohla býti jednostrannými akty doby novější odčiněna a zrušena. Pochopí však zajisté každé dítě, že jest to něco jiného dovolávati se třeba v modernisovaných formách ***restituce*** nějakého stavu, který ***právu dosud neodčiněnému, závaznému svědčí***, anebo dovolávati se bez takového titulu federativního ***přetvoření*** nynějších trvajících řádů; že jest to věc různé síly, pravímli: chci něco, co se zakládá na nepozbytém dokumentárném právu mém, anebo pravímli pouze: chci to, protože to je lepší státní forma. S pochybnými, naivními fikcemi ‚přirozeného práva‘ se v otázkách státní formy nepřijde teprv daleko“ (uv. m. str. 11).

[14]) Das Sprachengesetz und das Gesetz über die Errichtung von Kreisregierungen, Zeit 1900 č. 299 (z 23. června). K objasnění celé otázky, a zvláště pojmů autonomie a samosprávy cituje se tu v poznámce řada odborných děl i pojednání právnických a státovědeckých. Čtenář dle našeho výkladu posoudí sám, zdali tento literární aparát byl panem profesorem duševně zpracován, zdali tu není nedovolené odívání se cizím peřím, t. j. takovým, jež autor sám duševně si osvojiti nedovedl.

zemské, pokud ji zastává sněm a výbor zemský). Takto by ovšem stávající dualismus správy státní a autonomní ještě dále se rozšířil. Naproti tomu soukromí odborníci, jako Plener, Ulbrich, požadovali obzvláště jisté spolupůsobení samosprávného, občanského živlu při krajských vládách v záležitostech správy státní (v tom smyslu: selfgovernement a správní soudnictví); při takové reformě pak by se dal zároveň překlenouti, jistou měrou redintegrovati dosavadní dualismus správy státní a autonomní. Pan profesor Masaryk však má docela jiné náhledy než znalci vládní nebo akademičtí. [15])

Jemu neodborníku je snadno nečiniti rozdílu mezi decentralisací zákonodárnou a správní, mezi decentralisací správy státní a autonomní, mezi autonomní správou a autonomií ve smyslu partikulární legislativy, mezi hospodářskou samosprávou kommun či korporací a samosprávným účastenstvím občanstva ve správě státní (selfgovernementem [16]). On totiž jako „filosof" je vůbec povznešen nad potřebu jasného konkretního formulování věcí; stačí mu domnělý jejich duch, resp. tyto všeobecné floskule: že Čechy (Morava, Slézsko) nepotřebují „místní decentralisace, nýbrž samosprávy s jistou měrou autonomie," t. j. prý „konstitučních krajských zastupitelstev a výborů," s náležitou „autonomií," t. j. prý *„konstituční legislativou."* Jen tímto prostředkem dojdeme k „freiheitliche Selbstverwaltung" a vůbec k politické svobodě. A jen tak dá prý se konečně zdárně rozřešiti jazykový a národnostní boj mezi Čechy a Němci. [17]) Jen tímto spůsobem prý dosáhnou obojí svého

[15]) Mimochodem zmiňme se, jak onomu správnímu ***dualismu*** rozumí pan prof. Masaryk. Praví, že je spíše jen zdánlivý, jelikož prý nynější autonomie zemí je vesměs toliko připouštěnou z milosti vlády centrální. Jak to? Snad chtěl pouze říci, že zemská legislativa (ačkoli právně trvá) politicky bývá paralysována ministry říšskými; ale což obce, okresní zastupitelstva a dokonce zemský výbor opravdu nepoživají zákonité samostatnosti v t. zv. autonomním oboru správy (tak že vládě přísluší pouze kontrola vlastně právní)?

[16]) Když pan prof. Masaryk patrně (a sice správně) je proti zřízení pouze zeměpanských krajských vlád, byl by se měl především také zmínit o požadavku laické občanské samosprávy v záležitostech správy státní. Míní toliko, že soukromé návrhy „kolísají mezi anglickými a pruskými vzory" (tak), a že prý se při tom ukazují namnoze křivé představy o samosprávě anglické, jako by byla od státní správy neodvislou, čemuž tak není: svoboda její je prý „toliko částí anglické politické svobody vůbec." Zdá se však nejvýše pochybno, že pan profesor vůbec zná podstatný rozdíl mezi ***local governementem***, jenž v Anglii vyvíjel se teprv od r. 1834 a dovršen nyní zákony z r. 1888 a 1894, a jenž záleží v usnášejících se zastupitelstvech s úřednictvem placeným, centralisticky podřízeným parlamentární vládě ministerské (resp. local governement board), — a mezi historickým ***selfgovernementem*** soudců mírových, kteří jsou sice korunou jmenováni, ale sociálně neodvislí a působí samostatně, podléhajíce toliko kontrole říšských soudů? Nikomu pak věru nejde o nápodobení soustavy nového localgovernementu; pruské reformy hleděly dle možnosti použiti pouze principů staršího selfgovernementu, jenž dnes v Anglii samé arci z největší části je zatlačen novou soustavou. A jestliže někdo, jako p. profesor Masaryk, celý ten rozdíl pomíjí, pak není dokonce oprávněn vytýkati snad křivé představy Gneistovi a těm, kdo po něm věci správně rozlišují, jako i Plener a Ulbrich, neb u nás profesoři Bráf a Rieger.

[17]) Záhadný ovšem zůstal materiální úkol či obor krajských zastupitelstev. Prof. Masaryk praví pouze, že „správní obvody," dle možnosti národně

politického a sociálního osvobození vůči beznárodnímu a protinárodnímu poručníkování centrální vlády. Protož: „Rozřešení české otázky jest otázkou reformy správní i politického pokroku v Rakousku.“

Věru, těžko jest mi jako právníku nepsati zevrubné řízné satiry na podobnou snůšku „geniálních“ nápadů a obratů! Ale ukládám si tuto zdrželivost, ačkoli se věru divím, že redakce Zeit mohla takový politický gallimatiáš vážně propustiti (snad že schválně nepotlačila novotiny, třeba i podivínské, jen když mohou pro obecenstvo býti „nějak interesantní“). Otážeme se pouze, zdali změna konstituce říšské i zemské za příčinou „konstitučních“ krajských zastupitelstev a „konstitučního“ jejich zákonodárství (a po případě i pro místní obce žádaná větší „neodvislost od centrální i autonomní správy“!) — zdali to jest to spasné jádro nového programu ***„státního práva,“*** který nám realisté ze své strany chtějí podati?! [18]) A jsou tato „konstituční“ zařízení krajská pouze — „správní reformou,“ a závisí opravdu jen od takové reformy rozřešení samé české ***národní*** otázky?! A konečně, je tohle snad to „přirozené“ právo, kterému právo positivní a historické má ustupovati jakožto vedlejší? — —

Přistupme již k otázce právnické existence t. zv. *práva přirozeného.* Prof. Masaryk rozhodně k ní přisvědčuje a prohlašuje opačné stanovisko za naši nejkřiklavější „právnickou chybu.“ Svou thesi nedokazuje; odvolává se prostě na svou znalost moderní státovědy a politiky u všelikých národů, kdežto prý celý způsob našeho myšlení („tak zastaralý“) zakládá se pouze na právnické dogmatice německé. [19]) My naopak již předešle zkrátka jsme uvedli, proč a v jakém smyslu nelze nám t. zv. právo přirozené pokládati za normy právně zavazující; že tedy existuje pouze právo positivní, historické, jak konkretně dřív platilo neb ještě platí. I chceme také dnes dodati něco bližší výklad

---

„ohraničené,“ zastávaly by samy ***„své*** záležitosti,“ že by jedna národnost nemusela se mísiti do „záležitostí druhé ***národnosti,***“ a tak by nastal v zemi pokoj. Na jak široký obor, na ***které*** konkretní záležitosti vlastně musela by se vztahovati ta „samospráva“ a „autonomie,“ t. j. „konstituční legislativa“ krajů, aby se onoho cíle dosáhlo?!

[18]) Konstituční legislativa konstitučních krajských zastupitelstev — je něco tak pěkného, že by realisté věru týmž právem mohli mluviti — ***o státním právu krajů,*** jak o státním právu zemském . . . Bylo by to jen důsledné dovršení babylonské směsice státovědeckých terminů a pojmů u jejich vůdce! — Ostatně prof. Masaryk prý souhlasí s Němci, že by „autonomie zemská,“ od které program jeho v ostatku míní vycházeti, snadně mohla se státi zase „sesílenou centralisací“ (aniž bychom se arci dověděli, běžíli při tom o zemskou legislativu nebo jen o t. zv. správu autonomní). Proto v původním programu své strany žádal, aby se zaručila „všem politickým obcím a celkům co největší ***samospráva*** (***selfgovernment***)“; nyní pak v Zeit míní, že také krajům a autonomním svazkům vůbec mělo by se dostati ***„autonomie (konstituční legislativy).“*** Vyberte si tedy, cokoli chcete . . .

[19]) Čas, č. 60: „Právnická chyba p. Vackova nejkřiklavěji se ozývá ve větě, že právo přirozené ‚je v právní vědě stanoviskem všeobecně a nadobro překonaným‘ a že theorie přirozeného práva ‚je dnes nadobro odložena jako nesrovnatelná s pojmem státu.‘ Kolik slov, tolik omylů resp. nepravd. A omylů a nepravd také právnických, neboť není prostě pravda, že právní věda právo přirozené odložila. Naopak je pravda, že se právě v poslední době k němu vrací.“ Atd.

věčný (ačkoli na tomto místě nelze přinášeti hotovou dissertaci ex professo); při tom pak zároveň nejlépe se ukáže, pokud prof. Masaryk smí se dovolávati státovědy moderní.

Především nelze nám dnes přijímati přirozené právo ve smyslu nauky 17. a 18. století. Tato prostě předpokládala t. zv. ***přírodní*** stav člověka, t. j. původní a tudíž i vlastně přirozený stav, kdy ještě státu nebylo; proti tomu stavěla stav společenský, občanský neboli *státní*, ke kterému prý člověk teprve historicky přešel, při tom pak racionalisticky vysvětlován původ a oprávněnost (právní důvod) státu jednak jistými základními pudy lidské přirozenosti, jednak společenskými neb státními prvotními ***smlouvami*** jednotlivců. Vycházelo se z povahy prvotního člověka, t. j. vlastně od Adama, arci tak, že někteří myslili si jej ještě ve stavu ideální nevinnosti, jiní již po jeho pádu, zkaženého hříchem dědičným. Avšak nechať přírodní stav člověka líčil se jako krásný ráj blahovůle anebo naopak jakožto bellum omnium contra omnes; nechať za t. zv. svobodné, přirozené pudy předpokládala se společenská láska nebo sobectví, vzájemná bázeň, sebezachování a p.; nechať prvotní smlouvy pokládány buď za sjednocovací nebo podrobovací, a za cíl jejich buď zaručení přirozené volnosti, rovnosti a bratrství, nebo svoboda občanská, nebo pokoj a bezpečnost, obecné blaho a p., a nechať dle toho dovozována svrchovanost lidu aneb absolutismus knížat, — při všech těch rozdílech vycházelo se vždy jen od aprioristických předpokladů (nezjištěných řádnou indukcí, analysou a abstrakcí), od kterých pak dalšími dedukcemi docházelo se k výsledkům domněle absolutním.

Naproti tomu dospěli jsme dnes k jiným vědeckým základům pro pojímání lidské přirozenosti a prvotního jejího stavu, jakož i pro pojímání vývoje společenského a státního. Béřeme poučení z moderní fysiologie a psychologie, anthropologie a praehistorie, ethnografie a sociologie. Člověk na primitivním stupni není hned vzdělanou a vyvinutou bytostí, se svobodnou vůlí a dokonalým rozumem; má jisté fysiologické vlohy, ale ty teprve se vychovávají a vzdělávají. nastává tedy vývoj rozličného stupně; nelze smýšleti si člověka normálního, stejného pro všechny světa kraje a všechny doby, kde by pak nevzdělaný člověk primitivní vyrovnal se vyvinutému člověku kulturnímu. Vědecká empirie, jakož i theorie vývoje (přijímaná netoliko ve vědách přírodních, ale i společenských, nejen evolucionisty, ale i historiky) více nedopouštějí, aby se z pomyslné přirozenosti lidské jako z nějaké stálé kategorie vyvozovaly absolutní zásady, aby se bezprostředně na tom základě sestrojovaly instituce společenské a státní. Také tyto (jakkoli mají svůj základ v povaze lidské) jsou zjevy relativní či útvary historické, které se liší dle doby a místa, dle stupně vývoje.

I dnes ethnografové a sociologové mluví o prvotním, bezestátním stavu. Ale od učitelů přirozeného práva liší se podstatně, jelikož nevycházejí spekulativně od isolovaného individua, nýbrž v historické empirii znají člověka jen jako bytost pospolitou, žijící vždy ve společenských svazcích. Svazky ty bývají různé a postupují celkem od nízkých forem primitivních k útvarům vyššího stupně dle běhů vývoje života sociálně hospodářského a později též vlivem jiných živlů a mo-

tivů (zvláště snah po politické moci); ale za faktory stát tvořící nepokládají se nikdy isolovaná individua, nýbrž vždy jen sociální pospolitosti. [20]) Z jiné strany historická škola právní (byť i kritika opraviti musela některá mínění jejích zakladatelů) učí nás neméně spatřovati v právu nutnou součástku života pospolitého, s člověkem samým daného, ve kterém on už se rodí a vzrůstá. Ačkoliv právo má své základy v přirozenosti člověka, přece utváří a vyvíjí se historicky uprostřed širších neb užších pospolitostí (v souvislosti s ostatními stránkami sociálního bytí), a teprve skrze tyto vyšší objektivní autority nabývá své zevnější formy a tím positivní platnosti v konkretních normách dle času a místa rozdílných. A jestliže dle toho také právověda vychází od t. zv. organických svazků lidské společnosti (v prvé řadě od genetické jednoty a individuality lidu neb národa), rozumí se, že také stát pokládati jest (nikoli za umělý útvar smluvní, nýbrž) za nutnou historickou jednotku, za zvláštní kollektivní osobnost. [21])

Podobně i státověda, přihlížejíc ze své strany k působnosti státu moderního (a k mnohé jeho podobě s antickým), nedovoluje nám již vycházeti od individuální libovůle a zakládati stát na fingovaných prvotních smlouvách jednotlivců, jak to činila nauka práva přirozeného. Stát nelze sestrojovati atomisticko-individualisticky, pokládati jej za pouhou summu, aggregát jednotlivců a skládati tyto pouze mechanicky juristickými úvazky smluvními. Takové přirozené právo věru není vysvětlením komplikované kausality sociálního a státního bytí; je spíše nehistorickým a nevědeckým rozkladem jednotného svazku a celku, který trvá samostatně a právně panuje nad jednotlivci, jsa od změny osob nezávislý a objektivně nutný. [22])

---

[20]) Panující mínění pokládá za prvotní společenskou formu (u národů loveckých a pastýřských) život v skupinách pokrevních či mateřských, dále v rodech, hordách a rodových čeledích; rodina pokládá se většinou již za pozdější vyšší stupeň. Stát, za jehož podstatný znak pokládá se usedlost, začíná tvořiti se zpravidla s usedlostí několika rodů pospolu (čeledi, kmene), namnoze již na přechodu k extensivní orbě; i vyvíjí se dále dle společných a protivných zájmů hospopářských, nejvíce válkou. Nicméně i tam, kde vzniká spolčením či smlouvou rodů, vyžaduje se již poslušnost k veškerosti, celku; pospolitá organisace není více poměrem smluvním a společenským (societas), nýbrž svazkem autoritním, panujícím.

[21]) Byla to především t. zv. organická nauka státní, která vytlačila individualistickou smluvní theorii práva přirozeného. Mínění ve státoprávní dogmatice dnes panující nepokládá sice pojem organismu za způsobilý k juristické konstrukci povahy státu (připouštějíc jej pouze ku přirovnání neb podobenství, aby se naznačilo, že stát není pouhým aggregátem, nýbrž spořádanou skladbou částí pro celek působících), — ale rovněž prohlašuje moderní stát za jednotnou, samostatnou osobnost (ne sice reální, ale abstrahovanou, ideální), za vlastní subjekt státní moci. — Ostatně slova „organický" užívá se v různém smyslu. Romantickým byl náhled staré historické školy, že stát vzniká a vyvíjí se jen organicky z ducha a přesvědčení národního (jako jazyk nebo mrav).

[22]) Právník nemůže pokládati stát pouze za societas; je tu územní svazek (Gebietskörperschaft) se všeobecnými úkoly a vrchní právní mocí, kompetenční výsostí; a speciálně nutno moderní stát pokládati za právní osobnost (universitas). — Smlouva jednotlivců jako taková může ostatně založiti toliko poměry soukromé mezi rovnoprávnými účastníky, nikoli právo veřejné, kteréž vyžaduje svazek nad jednotlivci stojící, tedy vyšší řád celku. Politická práva, o která tu jde, jsou možna jen ve státě;

Pokládáme to jen za nepřípustnou degradaci státu, považujeli se t. zv. přírodní, bezestátní stav za vlastně přiměřený, racionální stav lidský, a naproti tomu stát za nepřirozené zlo, společenská civilisace za zhoubu. Naopak poznali jsme, že t. zv. přirozené právo dle nauky 17. a 18. století spočívá na mylných základech či předpokladech. V nauce té vůbec otázka filosofická po základní idei, která by ospravedlnila existenci státu naproti t. zv. stavu přírodnímu (po t. zv. právním důvodu státu), mísila se s historickou otázkou vzniku a vývoje státu; rovněž neslušelo trvání státu odůvodňovati teprv zevnějším aktem, jakým jsou právní smlouvy; individualistické státní prasmlouvy vůbec postrádají každé reality (historicky dokázati se nedají ani dokázati se nemohou), ano, nejsou přiměřeny ani jako abstraktní idea.[23]) Státověda musí odmítati také praktické důsledky absolutní „přirozené svobody." Dříve t. zv. základní lidská práva jednotlivců pokládala se ovšem za přirozená práva, nezcizitelná a nezadatelná, od přírody vrozená a od státu neodvislá, před ním a proti němu trvající, tak že každé zasahání státu do nich by bylo bezprávím, opravňovalo by jednotlivce k reklamaci a revoluci proti moci státní. Avšak podobné právo odporu hájiti se nedá, všeliký odpor (nejdeli o odpor proti orgánům nepříslušně proti státnímu zákonu jednajícím) každým státem se tresce; obecné individualistické jus resistendi je v skutku nesrovnatelné s pojmem moderního státu, a naopak vyloučením tohoto práva padá základní sloup ve stavbě práva přirozeného.[24])

Moderní stát (právní, na rozdíl od policejního) uznává jistá základní práva jednotlivcův, a zvláště je chrání praevencí i repressí, zaručuje je ústavně (ačkoli obyčejně teprve zákony správní podávají bližší vyměření jednotlivých svobod). Ale nejde tu již o absolutní právo jednotlivce proti státu, o zevnější právní obmezení státní moci; naopak stát má výsost kompetenční, formálně juristicky neobmezenou. On jen z vlastní vůle, dle svého účelu sám sebe obmezuje, pokud totiž v jisté volnosti individuí nebo lidských kruhů a svazků spatřuje nutnou podmínku rozumného a mravního vývoje lidstva; jde tedy jen o materiální meze jeho působnosti, státem samým positivně dle poměrů vždy posunutelné. Moderní stát sice není sám tvůrcem individuální svobody; ale přec teprv jeho sebeobmezení, jeho vlastní uznání je zde momentem v skutku konkretně právotvorným; a individuum proti jeho vůli nemůže

---

jednotlivce nelze pokládati za základ oprávnění veřejných; jeho subjektivní svoboda není ještě právem primárním a objektivní právní řád snad akcessoriem.

[23]) Kantovi, jak známo, prvotní smlouva byla toliko nutnou ideou, návodem pro zákonodárce k vydávání zákonů spravedlivých.

[24]) Ve státech středověkých, kde státní moc ještě nebývala jednotna, nýbrž mezi knížetem a stavy namnoze rozdělena, mívali tito někde zvláštní právo odporu. Jakmile však se uznává právní rovnost všeho občanstva, bylo by nutno rozšířiti takové právo na všechny občany; to pak nedá se srovnati s jednotným a svrchovaným státem moderním. Stát jest samostatná osobnost (universitas), nikoli pouhá societas, kde by jednotlivec autonomně stavěl se státu na roveň. — Neprovedená ústava francouzská z r. 1793 sice přiznávala jednotlivcům droit de résistance, ale již následující z r. 1795 jako nemožné je odstranila. Také zástupce novějšího práva přirozeného, Kant, zavrhoval již veliké právo k revoluci (ačkoli dospěl k tomu vlastně nedůsledností).

formálně vnutiti jemu své domnělé právo abstraktní, resp. kromě- a protistátní.[25])

Nelze věru nedbati toho, že moderní stát, jmenovitě vlivem osvíceného absolutismu a neméně francouzské revoluce, dospěl k vítězné koncentraci moci státní, která označuje se názvem svrchovanosti, resp. nejvyššího právního panství kompetenční moci a výsosti; důsledně i v theorii konečně zvítězila recepce idey státu antického, vycházejícího od pospolitosti veškeré (jak se od časů renaissance již připravovala), arci zároveň již modifikována myšlenkou svobod individuálních, antickému světu neznámých. Rovněž tak nemohla obstáti individualistická nauka o státu pouze právním (obmezující účel státní na pouhou ochranu práv a svobod); nemohlať v reálním životě států překonati praxi státu blahobytného a policejního, i musí dnes ustupovati ústavnímu státu kulturnímu, jenž positivně pečuje o všeliké zájmy jednotlivců a sociálních kruhů (opatřuje jim obecné podmínky vývoje kulturního a dle potřeby sám napomáhaje), jenž však na rozdíl od státu blahobytného, v zájmu jisté individuální volnosti, vykonávání své moci váže vůbec zásadou zákonitosti. Je v tom všem vítězství principu státního, resp. sociálního, nad individuálním; a některým důsledkům již ani učitelé přirozeného práva bezděky vyhnouti se nemohli vzhledem k domnělé smlouvě státní.[26]) Jakkoli individualismu děkujeme za mnohé vymoženosti liberální, přece již nelze přijímati jej za absolutní princip státní organisace. Dnes věda státní vychází z toho, že stát je panstvím a řádem, jemuž jednotlivec

---

[25]) Jen o tom je spor v literatuře státního práva, zdali základní práva jakožto negativní obmezení státního účelu lze pokládati též za práva subjektivní, nebo zdali jde tu jen o reflexní účinky práva objektivního. Ostatně jde vždy o právo existující uvnitř státu, nikoli nad ním a kromě něho, a stát netrpí právního pramene od jeho uznání neodvislého. — ***Rakouský občanský zákonník*** 1811 (pode vlivem tehdejší nauky) sice v § 7. sám výslovně přiznal t. zv. právu přirozenému význam normy subsidiární, bez moci derogatorní (tedy bez jakékoli přednosti před právem positivním!). Avšak ustanovení to, jak uznali Unger, Randa a j., ani v soukromém právu nemá vůbec významu praktického (jelikož není případu, jenž by se nedal rozhodnouti dle zásad občanského zákonníka pomocí analogie); nad to v právu veřejném rozhoduje zde jedině základní zákon státní o všeobecných právech státních občanů z r. 1867 a řada zákonů zvláštních; viz o nich vůbec prof. Pražáka Rakouské právo ústavní, III, str. 47 sl. Prof. Masaryk tedy zajisté nesprávně dovolává se § 7. obč. zák. k důkazu samostatné existence práva přirozeného; srov. i Bergbohm, Jurisprudenz und Rechtsphilosophie, str. 184 pozn.

[26]) Stát pokládán za suverénní. Samo známé prohlášení práv z r. 1789 rozeznávalo práva lidská a občanská; byl v tom jistý rozpor, jelikož potom práva občanská čili politická nepřísluší každému člověku od narození, vlastně jen občané jsou mezi sebou rovni, požívajíce zvláštních předností (tu již recipován antický pojem práva občanského). Dle Rousseaua suverén je sám soudcem toho, co obecnosti prospívá; on ani nemůže býti vázán žádným základním zákonem, ba ani samou společenskou smlouvou (Contrat social, I, 7); Rousseau tedy sám neznal vrozených nezcizitelných práv lidských, o kterých mluvilo prohlášení práv z r. 1789. To aspoň nověji dokázal Jellinek (Erklärung der Menschen- u. Bürgerrechte, 1895); proto dovozoval dále, že idea nezcizitelných práv je původu náboženského, reformačního, pocházejíc vlastně od amerických puritánů (ib. str. 42; nesouhlasí vesměs Rehm, Staatslehre, 247 sl.). O Kantovi Rehm u. m. 257.

musí býti podřízen; na tom základě už nemůže jíti o svobodu absolutní, nýbrž toliko o relativní, uvnitř státního řádu. V tom smyslu pak individualism ovšem podnes působí v životě státním, ale i zároveň i altruism, tedy obě síly navzájem. [27])

Avšak snad — i nehledíc k starší nauce o t. zv. přírodním stavu a individualistické státní smlouvě — možno jest rozumem z přirozenosti člověka vyvoditi nezměnitelné ideální právo, nezávislé od historické empirie, tedy pro všechny doby a národy, kteréž by bylo měřítkem pro všechna práva positivní, a mělo tudíž i jistou právní závaznost (aspoň jako závazná direktiva pro zákonodárce)? Pan prof. Masaryk zdá se o tom přesvědčen; on dokonce míní, že právověda a státověda zase vracejí se ku přirozenému právu v tomto smyslu. Avšak i tu musíme mu rozhodně odporovati; a jestliže se v této příčině dovolává zvláště dvou německých profesorů Jellinka a Stammlera, laskavý čtenář uvidí, že pan profesor jednak právnickému stanovisku jejich nerozumí, jednak že přímo se neštítí, tímto odvoláním obecenstvo naše klamati. [28])

(Dokončení.)

Washington a Lafayette.

Časová připomínka

od

Štěpána Radiće.

Ve chvíli, kdy ohromný černý kontinent a daleký asijský východ poskytují neutěšený obraz, jak jednostranná moderní civilisace vzbuzuje nejkrvavější srážky mezi celými lidskými plemeny, v té chvíli povznáší se mysl opravdově humanního člověka pohledem, jak velké dvě republiky podávají vzácný důkaz ideálního přátelství mezi dvěma národy. Ideálního proto, že nevyplývá ze společných zájmův hmotných, nýbrž zakládá se na věrnosti k velkým tradicím vlastenecké obětavosti, občanské zmužilosti a rozvahy, mezinárodní spravedlnosti a rovnoprávnosti. Tradice ty ztělesňují v sobě dva duševní a charakterní velikáni: Washington a Lafayette.

Lafayette (roz. 1757) byl o 25 let mladší než Washington (roz. 1732), ale i při tak velikém rozdíle věku bylo jich přátelství tak upřímné, hluboké a silné, že oba přežilo a přeneslo se na jich vlasti, na dvě nejmohutnější a nejpokročilejší republiky světa. Ukázalo se to nejlépe 4. července t. r., když byl v Paříži odhalen pomník Lafayettův, ***darovaný od amerických školních dětí***; postaven jsa vedle pomníku Gambettova doplňuje poučení, jež dává veliký tento tribun francouzský.

[27]) Srov. Rehm, Allg. Staatslehre, 200, 206 sl., 257 sl., 263.

[28]) V. Jellinek Georg, System der subjekt. öffentl. Rechte. 1892; týž. Adam in der Staatslehre, 1893; týž, Erklärung der Menschen- u. Bürgerrechte, 1895. Stammler Rudolf, Über die Methode der geschichtl. Rechtstheorie. 1888; týž, Theorie des Anarchismus 1894; týž, Wirtschaft und Recht, 1896.

Více však než sám pomník — krásně provedená socha mladého jezdce, nabízejícího svůj meč, vysoká s podstavcem 13 m. — zajímá nás nyní způsob, jakým Spojené státy věnovaly dar svých dětí spřátelené zámořské republice. Uvidíme totiž, že to nebyla obvyklá ceremonie, v níž přední místo zaujímají paráda a plané řeči, nýbrž že to byla jedna z oněch významných manifestací, jimž máme děkovati za vzájemné sbližování kulturních národů.

K slavnostnímu odhalení pomníku přijel totiž jako officielní řečník Spojených států proslulý arcibiskup Saint-Paulský (v Minnesotě), John Ireland, jejž předseda republiky Mac Kinley zvláštním dopisem zpravil o tom, že jej kongres Spojených států vybral za slavnostního řečníka, nejschopnějšího, aby „pravými slovy vyjádřil hlubokou sympathii, s jakou lid náš se dívá na dar učiněný Francii od mládeže naší.“ V tom dopise z 11. června t. r. píše Mac Kinley mimo jiné: „Nebylo lze vybrati slovutnějšího zástupce řečnictví a vlastenectví amerického a nikoho, jenž by lépe dovedl důstojně vyjádřiti vděčnost a oddanost, jež náš lid pojí s Francií. Budu Vám velmi vděčen, řekneteli, jak my ve svém hlavním národním městě ctíme sochu Lafayettovu, kterou tam postavil francouzský lid, a budeteli tlumočiti mou naději, že dar podobného historického pomníku rytířského vojáka, jejž obě republiky hrdě pokládají za svého, utvoří nové přátelské pojítko mezi oběma zeměmi a znova je povzbudí k závodění v šlechetném úsilí k blahu člověčenstva.“

A první řečník Spojených států promluvil. Jeho řeč a celá ta oslava vůbec jest novým výmluvným důkazem, jak chorobný jest to zjev, že právě u malých slovanských národů v nejnovější době převládají zejmena u akademické mládeže náhledy, jako by podobné oslavy byly zbytečným vlastenčením a podobné řeči sentimentálním romantismem. Přivedli jsme to již tak daleko, že v době, kdy bojujeme o samu existenci národní, vlivem řečených náhledů se mohutné projevy lidového uvědomění proti surovému násilí prohlašují za plamen kahanu proti osvětlení elektrickému. Kdy by byl arcibiskup Ireland promluvil na vrchu Mužském, byla by snad jeho řeč pouhým klerikálním manévrem proti svobodě věnovati se úplně své osobní fixní ideji v době, kdy národní nebezpečí volá po bojovném šiku proti útokům dědičného nepřítele, již proto, že Ireland miluje zvrhlou Francii, kdežto naši moderní duševní siláci zbožňují jen ušlechtilé a mohutné Německo.

Ireland začal takto: „Dnes přichází jeden národ, aby vyslovil svou vděčnost národu druhému: Amerika přichází, aby prohlásila, že nezapomněla a že nezapomene nesmírných úsluh, které jí kdysi Francie prokázala. Francie, Amerika tě pozdravuje, Amerika ti děkuje. Její dluh u tebe jest veliký, ale ani její vděčnost není menší.“

Dne 4. července r. 1776 americké kolonie Velké Britanie prohlásily svoji svobodu a nezávislost. Vzpomínaje tohoto velikého dne, jenž posud zůstal národním svátkem, Ireland pokračoval: „Jeden národ přicházel na svět. Přicházel jmenem práv lidských a práv občanských, jmenem svobody občanské a politické.“ Brzy však propukla válka mezi „vzbouřenci“ a pyšnou metropolou. A vznešený řečník se táže dále: „Národ, jenž právě se narodil, budeli moci dále žíti, či svoboda, jejímž

vdechnutím počal svůj život, bude vyhnána ze země za úzkostlivého pohledu lidskosti?“

Odpověď zní nepříznivě na vzdor obratnosti vůdců a hrdinství vojáků v amerických. A již již se zdá, že Anglie svou přesilou udusí rodící se národní organism.

„Amerika rekrutovala své obhájce z obyvatelstva velmi nečetného; neměla peněz, aby koupila zásoby potravy a oděvu, zbraní a nábojů; neměla ani loďstva, tak že stála malá a ubohá proti národu, jehož pokladna byla nevyčerpatelná, vojsko nesčetné a jehož lodi brázdily oceány celé zeměkoule. Den ode dne hrozilo Americe nebezpečí úplné porážky na válečném poli. Byl strach, že chmurná zoufalost zatemní americké nebe, uspí americké duše a učiní je bezmocnými, aby s prospěchem užily nepatrných prostředkův, které jim zbývaly . . .“

„Jest však na světě země, jež více než kterákoliv jiná země má rytířského citu, vysokých pohnutek, šlechetné obětavosti a úplné oddanosti k ideálu. Zde sama příroda vzala na se úlohu, aby naučila lidi souladně pojímati i pravdu i krásu. A tak její synové na vyzvání šlechetné zásady instinktivně se vrhají na bojiště, odhodláni stůj co stůj vdechnouti principu platnost v praktickém životě člověčenstva. Strany jejich dějin skvějí se jmeny hrdin a mučedníkův, velkomyslných vojínů a evangelických missionářů Mluvím o Francii.“

„Ke konci minulého století byla Francie více než kdykoliv jindy schopna, aby uposlechla vyzvání jmenem práv lidských. Vždyť nad ní se již vznášel duch svobody, aby jí nikdy už neopustil, třeba často byl sklamán ve svých snahách, jednou krvavými přemrštěnostmi svých přátel, po druhé výbojným násilím svých nepřátel . . . . Amerika se obrátila k Francii, a odpověď byla rychlá a šlechetná: markýz Lafayette. Ó bych mohl vyjádřiti horoucí lásku, s níž vlastenci americké revoluce uvítali tohoto vznešeného syna staré Auvergne! Ó bych mohl vysloviti jeho jmeno před lidem francouzským s takovou úctou, jak si toho dnes přejí moji krajané! . . .“

„Washington a Lafayette! Modly národního kultu, théma povídek v zákoutí krbů, refrain písně básníkův, inspirace slov řečníkův, jmeno otce vlasti a jmeno jeho věrného přítele . . .“

„Nepřátelé svobody nenávidí jich: absolutism ve své vládní libovůli, anarchie ve svých chaotických povstáních. Lafayette hájil lidských občanských práv, když je absolutism chtět zničiti. Práv těch hájil jmenem důstojnosti lidské, jmenem samostatnosti občanské, jmenem upřímnosti svobody náboženské; hájil jich jak proti hněvu, tak proti svůdnictví potentátův. Lafayette se postavil jako obhájce zákona a veřejného pořádku před anarchií, jež chtěla jím otřásti do základů. Když boj za svobodu zvrhl se ve Francii v divokou rozpoutanost, vzdal se velitelství, jež byl přijal jmenem svobody a jež by byl mohl podržeti jmenem anarchie, a nastoupil cestu do vyhnanství, jež vedla jej do žalářů Olomouckých. Trpěl od dvou výstředních stran, jelikož chtěl vždy jíti prostřední cestou. A tak my, kteří milujeme a ctíme pravou svobodu, milujeme a ctíme jmeno Lafayettovo.“

* * *

Arcibiskup Ireland kladl v řeči své důraz na věrné přátelství Lafayettovo s Washingtonem a dotkl se žaláře Olomouckého. Tato dvě fakta vynikají nejvíce v životě obou velikých mužů.

Washington spatřil Lafayetta po prvé ve Filadelfii r. 1776, když Lafayettovi nebylo ještě ani 20 let, ale byl již od amerického kongresu jmenován generálem, poněvadž svou horlivostí a vytrvalostí, svým nezištným nadšením a vysokým rodem budil hned od počátku velké sympathie a velkou důvěru.

Od té chvíle „otec“ americké vlasti a „rytíř dvou kontinentů“ zůstali v přátelství, jež velkou měrou přispělo k dobytí nezávislosti Spojených států.

Lafayette se totiž vrátil do Francie r. 1779, aby vládní francouzské kruhy pohnul k rozhodné intervenci. Jeho neobmezená a přesvědčující důvěra ve Washingtona, jeho upřímná a neoblomná víra v konečný úspěch věci americké, jeho neúnavná činnost a velká obratnost přiměly konečně francouzské ministerstvo, že počátkem r. 1780 vyslalo „pobouřeným osadám“ na pomoc celý vojenský sbor; velel mu generál Rochambeau, který rozhodl o výsledku hrdinského amerického odboje.

Roku 1784, když se Lafayette vrátil do Evropy, psal mu Washington: „Ve chvíli našeho rozloučení, na cestě a po celý čas svého návratu a od té doby každou hodinu pocítil jsem znova veškeru lásku, úctu a oddanost, kterou mi k Vám vštípily dlouhá léta, důvěrné přátelství a zásluhy Vaše. Mezi tím, co naše vozy od sebe se vzdalovaly, často jsem se tázal, vidímli Vás naposledy; a na vzdor mému horoucímu přání, bych řekl ne, obavy mé odpovídaly ano!“

Proroctví to se splnilo, věrní přátelé se již nespatřili. A Washington žil dosti dlouho, aby mohl Lafayettově rodině a zejmena jeho synovi skutkem dokázati, jak hluboké bylo jeho přátelství a jak účinná jeho láska.

Když Lafayette byl nejdříve zajatcem pruským a potom rakouským, byl Washington předsedou Spojených států (v l. 1789—1797). Ale severoamerická republika neměla ještě svých zástupců ani v Prusku ani v Rakousku. Marně Washington žádal o zprostředkování kabinetu Londýnského, marně američtí vyslanci naléhali u všech vlád, marně psal sám Washington dojemný dopis německému císaři a nabízel všechny záruky za Lafayetta, jen aby byl vydán Spojeným státům, — Jeho Veličenstvo císař německý nesnížil se, aby odpověděl republikánskému presidentu, jenž do nedávna ještě byl generálem „povstalcův.“ Ale přece, když 1797 Lafayettovi byla vrácena svoboda, nařídila vláda rakouská, aby jej vydali americkému konsulu v Hamburce. Za dvě léta potom Washington zemřel.

* * *

Dne 3. července t. r. odhalen také pomník Washingtonův, darovaný Francii od amerických dám, postavený na Jenském náměstí v Paříži.

Jest velice významno, že při této příležitosti francouzský tisk klade důraz ne na společné hmotné zájmy, ale na totožnost politických

a národních ideálův, jež tak skvěle představují Washington a Lafayette. A plným právem, neboť po celou dobu, co obě velké republiky se spřátelily, zůstala jim stejná úloha v politice vnitřní a vnější. Ve vnitřní: založiti občanskou svobodu na tak pevných základech, aby jí nemohla zaplaviti agitace demagogův a otřásti moc diktátorův; ve vnější: zachovati vynikající a po případě i rozhodující místo v politice světové bez touhy po světovém panství a po vydírání milionův a milionův jinoplemenných, ale rovnoprávných lidí.

Právě dnes potřebují ve Spojených státech nejvíce zmužilého klidu, úplné nezištnosti a důsledné přímosti v životě veřejném, potřebují mnohem více zdravého rozumu a malých občanských ctností než geniálních ale zároveň dotěravých výbojníkův, jakým nebyl a nemohl býti mírný, vytrvalý, odvážný a především poctivý Washington, jenž při své „negeniálnosti" založil nejmohutnější a nejpokročilejší demokracii všech věkův.

Stejnou měrou potřebuje dnešní Francie lidí, jako byl Lafayette, jenž maje 19 let věku opustil bohatství, vznešené společenské postavení a všechny příjemnosti nejraffinovanějšího života, aby daleko za mořem bojoval za svobodu, kterou miloval a v jejíž vítězství tak pevně věřil, jako upřímný křesťan věří v život věčný.

Nejvíce však potřebujeme my malí Slované ctností Washingtonových a Lafayettových, nemůžemeli již míti celých Washingtonův a Lafayettův. Potřebujeme jejich vlasteneckého zápalu a jejich neoblomné víry ve vítězství věci spravedlivé tím více, čím zhoubnější vliv má u nás moderní skepticism, který se tak drze vysmívá všem ušlechtilým citům národním a tak soustavně překáží v boji za nejdražší ideály lidské.

Rozhledy v umění výtvarném.

České umění na Pařížské výstavě. — Publikace „Ruští umělci."

Vracím se s čtenáři Osvěty zas na chvíli do světové výstavy Pařížské, abych doplnila, co jsem podávajíc první své výstavní dojmy napověděla o spůsobu, jakým naše umění tam je zastoupeno. Bylo o tom již ledacos jinde pověděno, a bylo také již vysloveno dost rozhorčených slov, stížností a žalob na nedostatečnost této naší representace. Slyšeli jsme trpké, oprávněné stesky z úst těch, kdož při exposici naší přímo súčastněni byli, na nepříjemnosti a chicany způsobované úředními veličinami cislajtánskými, jimž z Vídně dáno do rukou velitelské žezlo v rakouském oddělení; tušíme motivy, které způsobily, že přes nedostatečnost zevních podmínek, našemu umění v Paříži poskytnutých, přec — bez náležité včasné přípravy — výstava od nás byla obeslána; rozumíme, proč naprosto nevhodné umístění na chodbě t. zv. representačního pavillonu rakouského na Orseyském nábřeží raději bylo přijato jako místnost výstavní než podružné místo v jednom z obou salonů

v paláci pěkných umění, Vídeňskému umělectvu odevzdaných, tak žalostnou prázdnotou — doslovnou i obraznou — zejících. Vše co trapného a ponižujícího vyznívá z těchto žalob, jest ovšem jen jedna stránka z té velké knihy křivd a pokořování, do níž při každé podobné příležitosti na účet centralistické soustavy obvykle zapisujeme a jejíž husté sloupce nás přece ještě pořád nenaučily pravé methodě, jak vystupovati proti všem těm činitelům, kteří ve své právě Vídeňské obmezenosti v nás vidí pořád toho českého učedníka, jenž bos a hladov běhá po velké Vídni, vyjevuje obdivem oči a jsa šťasten, když od nich za svou službičku dostane šesták.

Že při tom smutném obrázku, jaký representace naší výtvarné tvorby v Paříži poskytuje, také v tu chvíli málo utěšené poměry v naší obci umělecké, na kolik stran a koterií rozštěpené, nejsou bez viny, není ovšem nikoho tajno, kdo trochu nahledl za kulisy všeho jednání s exposicí touto souvisícího; že pak vzájemné obviňování někdy rozhorčeněji vyznívá než akcentování hlubších příčin, které se jeví v celém tom našem poměru k cislajtánskému zastoupení výstavnímu, také nás nepřekvapuje.

Ze zpravodajské povinnosti hodlám tu načrtnouti přehled toho, co návštěvník výstavy z prací českého štětce a dláta kde nalezne. Musí vykonat hezký kus cesty a na pateru místech se zastavit, chceli vše shlednout, co se tu z malířských a sochařských děl octlo; neshledá se s tím mnohý náš krajan s dobrou vůlí přicházející, cizinci pak — i odborníkovi — všecko to zapadne v zmateném celkovém obraze jakéhosi domnělého rakouského umění.

Z katalogu vyčtete si — umíteli řešit hádanky — 39 jmen českých malířů, sochařů a architektů; hledejte jejich práce, liboli vám. Velký palác, zbudovaný mezi t. zv. monumentální branou a mostem Alexandrovým, na místě bývalého průmyslového paláce, poskytl v přízemí ohromné prostory výtvorům sochařským, v sálech křídel přízemních a v prvním patře obrazům, kresbám a rytinám; levé křídlo jest tu vykázáno cizině, pravé Francii. Proplétáme se hustými tlumy soch a skupin, mezi nimiž se s neomalenou chlubivostí rozkládají ohromné massy několika pomníků, jimiž si tu Maďaři klestí cestu k pochybné umělecké reputaci, v pravo v levo bezohledně lokty vrážejíce do diskretních sousedů, Angličanů, Belgičanů a Španělů. Zde, v stínu maďarského velikášství, nalezly místa dvě skromné skupiny, neúnavnou pracovitost českého lidu tlumočící, Hergesellův Vezdejší chleb a Mařatkovi Tahači ledu na Vltavě, dva obdobné náměty s živou reálností výborně stlumočené. Také Poppova bronzová soška, allegorie technických věd, jest na blízku umístěna, a při vchodu podařilo se mistru Brožíkovi (na jehož bedra nevalně vděčná péče tato byla složena) dík ochotě francouzských umělců dobyti místa oběma trigám Schnirchovým, které však došly v stavu žalostně poškozeném. Naše díla sochařská takořka v poslední chvíli, před otevřením paláce krásných umění, složena na výstavišti, a tak se stalo, že nejen Myslbekův bronzový pomník kardinála Schwarzenberga, ale též Vosmíkův Kristus, z mramoru vytesaný, museli býti ponecháni pod širým nebem, v té části sadu

Polí Elysejských, která do výstavy byla pojata, na místě arci co do účinku dekorativního jim svědčícím.

V jedné z přízemních síní, jejichž postranní světlo není valně příznivo, zařídila se kolonie rakouských umělců v Paříži usazených, asi 16 malířů a sochařů; z Čechů jsou mezi nimi Dědina, Dvořák, Mucha, Radimský a Vácha. Muchovi se při nešťastném rozvržení naší exposice vedlo zvláště špatně, několik jeho kreseb a maleb octlo se zde, v sále rakouských Pařížanů, z nichž jemu zajisté jedno z nejpřednějších míst přísluší, jeho krásný cyklus Otče náš je zařaděn mezi „Pražské“ obrazy v pavillonu rakouském a chef d'oeuvre jeho dekoračního umění hledati musíme v pavillonu bosenském. Tam pokryl rozsáhlou plochu oněmi postavami na oko hravě navrženými, které k tak eminentnímu účinku dekorativnímu seskupovati umí, používaje několika vhodně vybraných detailů krojových a typických zjevů k tomu, aby dodal lokálního zbarvení malbám, o jichž dějový podklad, určení pavillonu přispůsobený, se valně nestaráme, oddávajíce se hudebné harmonii měkkých, stlumených tónů, rytmicky sladěným obrysům skupin a celému tomu spůsobu traktování, celému spůsobu řešení a onomu jistému, abych tak řekla, schematisování, které se k dekorativnímu úkolu podivuhodně přimyká a k němuž Mucha tak individuelní cestou se propracoval.

V prvním patře velkého paláce umění, v sousedství „uherských“ oddělení, zaujala obě sdružení Vídeňského umělectva dva sály. Zařídila se v nich dost pretenciosně; zejmena sál, v kterém se usídlila „Secesse“ s jedinou řadou obrazů, z nichž každý je isolován, jako by šlo Bůh ví o jaké perly malířského umění — kdežto výstavy všech ostatních národů po obvyklém spůsobu jsou vypraveny, — vypadá vedle hojně obsazených sálů sousedních prázdně a chudě, protože k docílení nějakého eminentního účinku umělecké noblessy hodnota vystavených prací nijak nedostačuje. Náhoda osobního styku zavála sem také skvostnou malou podobiznu presidenta české akademie od mistra Hynaisa a flámský architektonický motiv od Schwaigra, jehož ostatní zásilky zas jinde jsou zastrčeny.

Chtíce se shledati s ostatními malíři krajany, musíme nastoupiti pouť do „representačního“ pavillonu, architektem Baumannem ve Vídeňském baroku vybudovaného. Vypadá dosti skrovně ta běloučká hračka cislajtanská vedle temných, vážných, široce rozložených mass paláce uherského, s jeho středověkými motivy, s věžemi a hmotnými zdmi. Program žádal na státech zde representovaných, aby užily charakteristických forem architektonických — „style notoire“ zněl tuším požadavek, — a barok, který málo národní barvitosti ve svém vývoji jeví, považuje se ve Vídni snad také proto za „styl rakouský.“ Architekt pavillonu se vkusem použil k výzdobě fasády motivů slohu, který ve Vídni v 18. století k mnohému lepému květu vyspěl; ale hezká slupka obsahuje jádro, které je směsí všelikých exposicí, jako v poslední chvíli sehnaných, aby chodby a síně se vyplnily. Přízemí obsadila jednak Vídeň, která ve třech interieurech chtěla snad podati obraz svého kulturního bytí, jednak rakouská místa lázeňská. Vedle nich zařídili si Vídeňští žurnalisté čítárnu a jakousi, co do českých časopisů docela neúplnou, exposici novinářství rakouského, kterouž i bodří kra-

jané naši si někdy pletou s pečlivě upravenou, obsažnou representační výstavkou českého tisku na poli Martově. V prvním patře se mimo kanceláře komissariátu výstavního octla výstava rakouského poštovnictví, v jiném rohu exposice dalmatského lidového průmyslu, naproti ní kollekce obrazů polských, a chodba schodiště byla jako výstavní místnost, nad kterou nevýhodnější si mysliti nelze, vykázána našim malířům.

Není zde nikterak sneseno vše, co během posledních desíti let nejlepšího u nás vytvořeno, ale je tu dosti věcí tak dobrých a cenných, že by jinde v celek shrnuty přece význam české produkce malířské byly uplatnily. Technické kvality a světelná nálada, na kterých účinek mnohé z prací zde vystavených je v podstatě založen, nepřichází ovšem nijak ku platnosti na ochozu s rozptýleným světlem, jehož mrtvě bílé plochy obrazům nijak výhodné okolí netvoří. Zde pod kollektivním názvem Pražských umělců jsou representováni: Mikuláš Aleš (Kuneš z Bělovic), Václav Brožík (podobizna), Herčík (portrét prof. Reinsberga), Hudeček (V Lázni), Vojtěch Hynais (cyklus lunet pro Museum království českého), Jansa (rybník Tisý) Kavan, Beneš Knüpfer, E. K. Liška (Vdovec), Julius Mařák, Marold, Mucha (Otčenáš), Němejc (Beznadějná láska), Schusser, Skramlík, Slabý, Švabinský, Trsek, Úprka, A. Vlček, Frant. Ženíšek (podobizna dr. Horáka, velmistra řádu křižovnického). Kdo se jen poněkud zajímá o českou produkci výtvarnou, pozná z tohoto výčtu jmen, že schází nejeden z našich malířů, a mnozí z těch, kteří k obeslání výstavy se odhodlali, že spůsobem zcela nedostatečným jsou representováni. Na průčelné chodbě schodiště stýká se exposice česká s obrazy haličských malířů, kteří aspoň z části v jedné z místností nárožních výhodněji jsou umístěni.

V tomto pavillonku rakouském bylo svým časem — asi rok před otevřením výstavy — též nabízeno místo obci Pražské, k jakési „representační“ výstavě, pro kterou by tu ovšem bylo bývalo tím méně důstojné místo, anoť též o tom se mluvilo, aby tu někde — nejspíše také na chodbách — česko-moravská národopisná výstavka byla uspořádána. Výsledek, s nímž účastenství našeho umělectva za takových okolností se potkalo, dává za pravdu těm, kdož byli účastni rozhodnutí, aby sešlo s podobných docela nerepresentačních representací, které by jen illustrovaly podružnost našeho postavení v tomto soustátí.

Řekla jsem, že práci českých malířů a sochařů dlužno hledati ve výstavě na pěti místech; jsou to palác krásných umění, sady k němu vedoucí, pavillon rakouský, pavillon bosenský a konečně oba Pražské interieury v paláci na Esplanadě. Mluvili jsme v Osvětě již o interieuru obchodní a živnostenské komory, o tom kousku českého bytu, kde české slovo jedině nápadněji na výstavě se ozývá. Dnes chceme dodatkem jen stručně registrovati, co je v užším smyslu slova uměleckou výzdobou těch českých síněk. Jsou to v saloně Fantově malby do stěny zapuštěné od Preislera a K. Spillara, které se allegorisujícím obsahem pojí k nápisům na stropě v dřevě vyřezaným, pak dekorativní náplně květinové a ornamentální od pí. Suchardové-Boudové a Zahradnické-Urbanové. Ve výklenku, jakousi domácí modlitebnu představujícím, jsou to Klusáčkovy obrazy na skládacím oltáříku, důmyslně k vývoji křesťanské myšlenky v Čechách se vztahující, v lunetě nad knihovnou na

gobelinovém plátně báje malovaná od Frant. Urbana, nejen obsahem ale také formou výrazu česká. V samostatném zarámování umístěn na stěně malý akvarel od Jenneweina; Alešova illustrace pohádky o bohatýru osvoboditeli je zapuštěna do ostění knihovny, nad níž Šalounem modelovaná busta korunovaného básníka a socha jinocha s houslemi je postavena. Engelmüllerovy krajinky při vchodu místnosti, jakož i v dřevě řezané hlavy dle modelů Suchardových, nepřicházejí ku platnosti následkem nedostatečného osvětlení, sousedními interieury obmezeného. Z plastických prací, k výzdobě nábytku užitých, budiž uvedena Amortova skupinka na skříňce. V malé síňce prof. Kouly jsou to dvě panneaux od Úprky, soška Slováka dle modelu Wurzelova Holasem do dřeva řezaná a postavičky Hanačky a slováckého ovocnáře od Stránského co jardiniera Němcem ze stříbra tepané, které tu komnatku doplňují v duchu a rázu, v kterém je celá držena.

Z výzdoby interieuru, kterým c. k. umělecko-průmyslová škola se representuje a který s interieurem obchodní a živnostenské komory sousedí, zasahá v obor figurální reliefová náplň skříně od Suchardy s námětem z venkovského života, co do kroje a typu rázovitě charakterisovaného, a imposantní oltář od Kastnera s postavami Madonny a českých patronů a snad ještě i s dalšími jednotlivostmi, které mi v návalu dojmů výstavních ušly.

Vyjmenovali jsme tu hezkou řadu jmen, mezi nimi nejedno, jež k našim nejlepším náleží, a mnohý z uvedených názvů jejich prací vzbudil v čtenáři vzpomínku na dílo, kterým se pokochal a které právem čítáme k takovým, jimž trvalá cena se přisuzuje. Nicméně bychom si činili zbytečné illuse, kdy bychom očekávali, že naše výtvarná produkce vzbudí v Paříži pozornost. Schází jí k tomu především jednotné vystoupení, schází jí onen décor, ono pozadí a okolí, jež by cenu její vyzdvihly a v náležitý rámec jí postavily, a jež jsou tím nezbytnější v této záplavě dobrého, výborného, zajímavého, která návštěvníka ve výstavě obklopuje. Srovnejme objektivně průměrnou kvalitu naší české výtvarné produkce s vnitřní cenou toho, co vystavilo Uhersko, naplnivši své sály od římsy k stropu malovanými plátny, z nichž leckteré jen proto asi zde bylo umístěno, aby pomáhalo dělati summu, — a smíme si bez chauvinismu říci, že je převaha na straně naší. Avšak my nemáme svých vyhrazených stránek v katalogu, nemáme svého paláce, jen s vyžádanými vstupenkami přístupného, který hlásá výši staré kultury „uherské“ a ve velkém sále representačním slávu „maďarské“ uniformy husarské, po celém světě se rozšířivší, nedokumentujeme ani na Esplanadě, ani na Poli Martově bytí své v rámci zeleno-červeno-bílé charakteristicky ornamentované dekorace, prapor s českým lvem nikde nevlaje. I kdy by to, co jsme vystavili, mělo ještě větší cenu, přece by se nemluvilo o našem umění jako o celku, když se jako celek svéprávně nerepresentuje. Tak souvisí politika s uměním, a naše nejnovější Pařížské zkušenosti snad o tom přesvědčí i ty, kteří v možnost isolovaného, z poměrů povšechných se vymykajícího rozkvětu umění věřili. Též umění může býti na místo všechny podmínky rozvoje poskytující postaveno jen tehdy, když je tam vynese na silných ramenou sám národ, a to národ svéprávný.

* * *

Na Pražskou výstavu Tovaryšstva kočovných výstavek dostalo se nám trvalé památky publikací nákladem B. Kočího vydanou.[1] Po spůsobě podobných výstavních souborů cizích jsou zde v dobrých reprodukcích shrnuty ukázky nejlepších věcí, jež nám ruská výstava podávala; text z péra Kamperova, který stručným přehledem dějin novodobého malířství ruského dává snažení „peredvižníků“ náležité pozadí, bude těm, kdož výstavy samé neviděli, vítaným vysvětlením, uvádějícím ducha umění zde zastoupeného, a v paměti těch, kdož výstavu navštívili, obnoví a prohloubí dojmy, které si z ní odnesli.

Výběr obrazů je velmi šťastný a všichni vystavovatelé jsou v něm zastoupeni. Vzácné vnitřní kvality, vlastní většině ruských umělců, které jsme v Praze poznali, mají ten účinek, že dílům jejich v reprodukci neubývá působivosti, ba nejedno z nich v originále trochu tvrdé a těžké jest nám takto i sympatičtějším. Výborně dopadla světlotisková reprodukce podobizny Šiškinovy od Kramského, též studie Šiškinovy se nám zvláště zamlouvají. Okolnost, že umělci v Tovaryšstvu sdružení — jak jsme již při zprávě o výstavě pověděli — čerpají své náměty výhradně téměř z ruské přírody a z ruského života, činí z tohoto souboru reprodukci děl jejich zároveň úryvkovitý obraz Rusi a bytu ruského, který našemu obecenstvu jak uměleckou cenou tak látkovým zájmem bude zvláště sympatický. Cenná publikace tato asi v leckom u nás vzbudí touhu po podobném souboru prací českých, sjednocených v celek stejnorodý obsahem z domácích niv, z české minulosti a přítomnosti čerpaný. Podobný fragment z naší české produkce výtvarné, dnes bohužel na tolik směrů roztříštěné a nevyzrálým cizím vlivům tak ochotně se podávající, překvapil by asi nejvíce nás samy i tím, co by se našlo, i tím, co by scházelo. Snad by podobný souborný přehled také rozjasnil pojmy o poslání umění u mnohých, kteří dnes tak zbytečně se rozhorčují a rozohňují pro hesla, jež v těch střediscích, kde vznikla, již — jako každý rozmar jednotlivcův — zase vyšla z mody a ustupují zdravějším proudům, zase k tradici se připojujícím.

Renáta Tyršová.

Obzor divadelní.

Činohra.

Zas jednou poloztracený večer. Na jevišti převládá vnucená snaha mluviti jenom tak hlasitě, jak se v životě hlasitě mluvívá, ale mnohá i mnohá jemně takto pronesená věta nevniká do prostor jeviště: kus míjí se s účinem, a kritika jest nucena pronášeti se jen povšechně.

Autor čtyřaktové činohry *Jako listí (Come le foglie)*, Josef Giacosa, připojil se k rostoucímu cechu spisovatelů neostýchavých, ne-

[1] Ruští umělci, výbor obrazů, z první souborné výstavy ruských umělců v Praze. Uspořádala Jednota umělců výtvarných v Praze. Textem provází Jaroslav Kamper. Nakladatel a vydavatel Bedřich Kočí v Praze. Cena 10 K.

ostýchavých k zákonům jemnocitu i k zákonům dramaturgie. Výsledkem je modernistický nátěr, a ten působí zvláštní rozkoš. Hugův názor: „Tous les genres sont bons, excepté les ennuyés“ musí ustoupiti koketnímu a zároveň mimovolnému vrtochu, dle něhož více méně rozvleklosti a nudy zrovna tak málo škoditi může jako dávka léčivého jedu. Nechati v kuse třeba celý zbytečný akt, zdá se Giacosovi zcela správným. Obezřelý dramatik vyzrazuje stále určitěji a určitěji, kam jeho intence, neb jiným slovem: kam vůle kusu čelí. Avšak *Jako listí* nemá své vůle, jeho postavy zápasí s nedostatkem sebevědomých cílův, a teprve poslední jednání vyzrazuje cosi jako základní vidinu hry. Tím se stalo závěreční dějství nejvděčnější částí dramatu, tím také crux dramatikův, ústrojné rozuzlení pletiva, účinně zmožena. Dramaturgie žádá, by každý akt měl svůj silný dějový obsah: modernisté chtí, aby každý kus nebyl než tak asi pátým aktem, ale Giacosa šel — nejspíše mimoděk — za formulkou, že teprve poslední akt má býti celým soběstačným kusem. Možná, že to najde následovníky, avšak zisk z toho pro jeviště nebude.

Milionáře Jana Rosana stihl hmotný úpadek. Celá rodina jest jako listí vichrem zachvácené. Tetelí se bez vůle, snad se i rozletí. Dramatik snaží se zaujíti posluchače pro své osoby, ale Giacosa o to nedbá a jeho osoby zůstávají nám tak lhostejny jako listí na podzim. Domyslíme se areif, že Rosani, tento člověk bez vůle, neměl síly udržeti se na vysoké hmotné výši, avšak divák přeje si, aby mu to bylo znázorněno. Obratní dramatikové rádi se toho chápou a při nejmenším utvoří si z toho, co bych nazval „novellettou prvního aktu.“ Modernismus smýšlí jinak. Giacosa se „novellettě“ vyhnul, a tím zavinil i to, že rovněž ostatní činitelé kusu dlouho v temnu se stápějí. To nejen nudí, to uspává. List za listem odrývá se od stromu, klesá k zemi, válí se po zemi a hnije. Této hniloby v rodině hrozí se Rosanova dcera Nennela, hlavní postava kusu, postava čisté mysli, ale nečinná. Nevidí jiného východu nežli samovraždu. Avšak v poslední chvíli pozná zdravé duševní jádro svého otce, a jeho láska, jeho sebezapíravá pracovitost, jeho povýšenost nad hmotný a mravní poprask vůkol něho rozvířený navrátí ji životu, který přec nejenom jí, ale i těm náleží, kteří ji milují. Tím zvítězí zároveň i svěží, silný odnož kmene, její bratránek Maxim Rosani, který jako ryzí mravokárce, jako statný zápasník proti zlu a pro dobro zápolil: dosáhne svého nejsvětlejšího záměru — Nennella, z nedostatku vůle povyléčena, svolí státi se jeho nevěstou a manželkou. Zle dopadne to však s jejím bratrem Tomáškem a s její macechou Julií. Bratr, mladík nabubřelých a hnisajících zásad, sklesl tak hluboko, že se odváží oženiti se s bohatou nevěstkou, a macecha, mladá žena rovněž domýšlivá jako nesvědomitá, oddá se záletům. Tomáš ví, že jedná bídně, ale nemá pevnoty odolati, a zapadne do močálu. Kde se takový ničema v rodině vzal, není ani povyjasněno. Bez pochyby že Giacosovi princip dramatické příčinnosti zastaral. A Tomášova macecha ví snad jen o jediné, drze fatalistické zásadě, aby její první provinění nepřipadalo na pátek ani na sobotu! Výjev, který tento „vtip“ přináší, patří k nejsprostšímu, co se kdy na jevišti objevilo. Zní to jak ozvěna z Moderní Revue. A nikde neukáže se cosi

jako bič poetické spravedlivosti. Nikdo nevěrnou ženu neztresce, a nikdo Tomášovo podlé rozhodnutí nezmaří: nejlépe byl by ovšem pokutován, kdy by jej sama vyvolená jeho nevěstka důrazně odmítla. Juliin svůdce, malíř Helmer Strille, je tuctová figurka, nedokrevná, bezvýznamná. Kus nemá konce, a to — jak víme — patří k novým vymoženostem modernistické esthetiky. Avšak nic naplat: obecenstvo tato novota rozlaďuje.

Kdo hledá symbolismu, mohl by v kuse dosti kořisti najíti. Můžete tam nalezti Vlachy obrozené, Vlachy bezmocné, Vlachy porušené, Vlachy procitlé a Vlachy budoucnosti, avšak ani tak nemůžete se s kusem v té míře smířiti, jak byste si přáli.

Nač se takové kusy vlastně píší? nač se dávají? ptá se přemýšlivý divák. Povznášejí? Nikoli. Poučují? Nikoli. Baví? Nikoli. Co tedy? Snad proto, že vynášejí honoráře a tantièmy? Snad proto spěchají spisovatelé přímo za Zolou? A snad proto neumějí kráčeti ani ve stopách Ibsenových? Literární historik vidí ovšem i v kuse *Jako listí* zajímavý lidský dokument, avšak, jeli upřímný, ozve se výstražně: Již je té literatury pro literáty příliš. Pište pro jeviště, pro diváky! Neodpuzujte! neprobouzejte hnus! Zotavujte! silte! Silte krasocit a libomrav! Zvelebujte! Povznášejte!

Herci se snažili, aby přes obtíže novinky s úspěchem překlouzli. Nejnesnadnější postavení měla pí. Kvapilová (Nennella), která hlavně, právě jako p. Šmaha (Jan Rosani), teprv až ve čtvrtém jednání do svého proudu přijíti mohla. Paní Laudová (Julie) nalezla nové akcenty; škoda, že autor nepodal jí více příležitosti, aby ukázati mohla, že se jedná o rolli ženy, která byla ***milionářkou.*** Páně Vojanův Tommy byl páně Vojanovou obratností zachráněn — to je větší chvála, nežli se zdá. Pan Seifert (Maxim Rosani) hrál úlohu svou hravě, jako by zas a zase k ní říkati chtěl: „Kterak lehce vážíš! Což není už těžkých úloh?“

* * *

Odstupující družstvo Národního divadla ukončilo svůj repertoir novinek dvěma činoherními jednoaktovkami: původní, do jisté jen míry modernistickou „lyrickou“ hrou ***Almužna*** od Ant. Nečáska, a bizarrní, Hanušem Hackenschmiedem z němčiny přeloženou groteskou ***U zeleného papouška*** od Artura Schnitzlera. Obě hry, jež ostatně — jak to nynější esthetika vyžaduje, — nejsou než páté akty, odnášejí se k motivu na ten čas již věru přespříliš opotřebovanému. Manželská nevěra a zase manželská nevěra . . . toť pikantnost, která se stala únavně jednotvárnou, třeba by se v sebe různějších obměnách objevovala. Půjdeli to ještě dlouho tímto způsobem dále, stane se divadlo závažným cvičištěm pro idealisty, kteří touží po síle k resignaci, po negaci vůle, po nirvaně.

Almužna jest práce snaživého, ibsenujícího začátečníka, se sytější dikcí, Zelený papoušek práce neostýchavého zolovského routiniera, s dikcí nejhrubšího kalibru. Almužna je dílko — až asi na jedno slovo — jemnější, ale novellističtější, Zelený papoušek je brutálnější, ale též aktivnější. V tomto dramatě jde o nevěru triviální, v onom o nevěru fysickou, avšak nikoli fysiologickou. V Schnitzlerově hře, roku 1789

odbývané, zavraždí herec Henri Emila vévodu z Cadignana, milána své nedávno nabyté ženy Leokadie, jež ostatně již na svobodě byla nevěstkou, kdežto v Nečáskově aktovce šedesátiletý manžel (profesor Mareš) zavraždí sebe sám, aby si mohla jeho žena Renáta vzíti mladšího muže (dra. Matysa), k němuž se její mysl kloní; samovražda profesorova jest jako *almužnou* podloudným milencům ze svaté sebeobětavosti uštědřenou; bezohledný nepřítel *almužny* (Matys) chce *dar* ten přijmouti, ale mladá paní, poznavši Matysovou sofistickou ničemnost, odhodlá se zříci se almužny té, nejíti za Mareše, ano ani netrestati se *smrtí*, nýbrž žitím *z pokuty*. Ústředí Zeleného papouška líčí první dobu, první záchvat francouzské revoluce ve výjevech, v nichž divadelní hra a skutečný život s podivínskou virtuositou do sebe splývají; ústředí slabší Almužny je skromninké, zátišní, s rušivým, více méně selankovým zákulisím nádechu symbolického. V silnějším Zeleném papoušku vítězí rozkvašená brutální síla, bořivá i vražedná, v Almužně idealistická pravda překonává lež, dle níž roznícená krev jde nad sebezapíravou povinnost. Onde ve jmenu novodobého práva padne Bastilla násilnictva. Zde — v Almužně — právem staré doby nad veškeren prach dobrodružných frásí do výše se vzepne *zásada*: jedna z předností kusu, které s jeho slabostmi smiřují.

* * *

Odstupující ředitel Národního divadla Fr. Ad. Šubert vydal poslední svou ředitelskou zprávu s názvem: ***Sedmnáctý rok Národního divadla.*** Je to projev zajímavý. Spisovatel v něm líčí způsob, jakým na změnu v divadelní správě došlo, pohlíží s uspokojením na svou mnoholetou divadelní činnost, vypočítává dosažené úspěchy v uměleckém, národním i mezinárodním směru, poukazuje k okolnosti, že minulostí je cesta pro zdárnou budoucnost ražena a že Národní divadlo přejde asi do zemské správy, a přeje si, aby co nejdříve na zřízení druhého českého, třeba samostatného divadla došlo. Co se pak specielně poslední doby, od 18. listopadu 1899 do 30. června 1900, týče, uvádí Šubert, kolik jakých v ní dáváno představení: původní tvorba vykazuje v ní činoher 65, oper 81, balet 1, koncert 1, menší skladby hudební 4, proslovy a řeči 3, živé obrazy 3, úhrnem 158; jinoslovanská díla činohru 1, oper 10, úhrnem 11; cizí tvorba činoher 92, oper 45, operet 12, výpravné hry 3, balety 3, úhrnem 155. V celém období Šubertova ředitelství bylo představení činoher 3944, oper 3358, melodramat 32, operett 312, baletů 510, výpravných her 322, koncertův, akademií, proslovů, řečí a živých obrazů 266. Nejvíc slovních dramat provozováno od Jaroslava Vrchlického (21), nejvíc oper od Antonína Dvořáka (9).

Zprávu svou končí odstupující ředitel těmito slovy: „Ne mně, alebrž jiným přísluší souditi o práci mé . . . To vědomí však beru s sebou k další pouti své krajem jiným, že pracoval jsem pro Národní divadlo do poslední chvíle ze všech svých sil, s nadšením neutuchajícím, a nejednou i nad své síly . . . Pro místa, kde jsem nechal půl svého života, pro ústav, jehož rozkvět, jehož jmeno a sláva byly mojí touhou

a radostí největší, pro veliké a posvátné jeho cíle, jež neumírají jednou a nepovstávají druhou osobou, a pro sám ten význam jeho nádherné budovy nemohu míti leč přání nejlepší. Nechať jeho zdar při něm na vždy zůstane, nechať jeho štěstí provází jej do všech věků budoucích a nechať zářivými skvosty jeho umění stále se množí čest a sláva toho národa, který horoucím nadšením, obětavostí a prací radostnou zřídil jej sobě!“

K tomuto přání můžeme jen říci z plna srdce: Amen, tak se staň!

František Zákrejs.

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Nákladem Vilímkovým byl vydán svazek povídek Gabriely Preissové, nazvaný *Co život vyprávěl* (str. 285, rok neoznačen). Kniha v celku upomíná na předešlé sbírky spisovatelčiny Když hvězdy padaly a Mládí a jiné novelly. Podobá se jim již tím, že Preissová také zde má oboje ze zalíbených dějišť svých, Slovensko a Korutansko, a že stejným spůsobem dává na jevo svou upřímnou láskou k půdě, na niž nás uvádí. Povídka Dvojice břízek má dokonce i jistou podobnost látky s povídkou Do podzimu, otištěné v druhé z knih posléze jmenovaných. Mladý Slovinec, který se jednak základním rysem povahy, jednak vlivem studií a pobytem v cizině nadnesl nad krajanské okolí své, zasnubuje se s dívkou, která jest pravým dítětem domácích hor. Záhy postřehuje na své vyvolené onen nedostatek do plného souzvuku srdcí i duší, který je nejlepším podkladem zdárného manželství, nedostatek, způsobený různou výší duševní a odtud plynoucím nestejným pojímáním života. V obou případech přidruží se k tomu stavu věcí okolnost jaksi zkušebná; jako doktor Gvezdič, tak i Frane Kosar poznají ženy, které by se k nim lépe hodily, o něž by se ucházeli, kdy by nebylo daného slova. Ale nečest nedostáti slovu autorka odvrací od svých milých Slovinců. Bez hlubokého a dalekého mudrování, bez něhož by se v takovém případě neobešel spisovatel francouzský nebo také jeho český nohsled, nachází cestičku, po které jaksi zlehka vyvádí své postavy ku prostému modu vivendi, za daných podmínek pravdě nejpodobnějšímu. V přítomném případě snoubenka Franova Antela sama si znechutí tvrdého, vypočítavého a citu prázdného Frana a přikloní se ku prostšímu, ale citem mnohem bohatšímu bratrovi jeho, sedláku Matovi.

Ostatní obrázky této knihy jsou vesměs drobnější. Z korutanských zvláště jest zajímava povídka Rebela, jež po prvé vyšla v Osvětě — zajímava již proto, že naproti Franovi z předešlé práce staví postavu ženskou stejně činnou, stejně ráznou, naproti studovanému muži zobrazuje prostou dívku služebnou. Slovinci, jak je paní Preissová předvádí, jsou téměř napořád lidé měkcí, citoví, jsou prosté děti přírody, jichž ani krušný zápas s tvrdými horami nezbavil přirozené něž-

nosti a dumavé roztklivělosti. Tytéž stránky, mimochodem řečeno, zamlouvají se spisovatelce také na Slovácích, proto snad střídají se tito příslušníci slovanští tak svorně v jejích pracích. Z měkkosti a citovosti zvolených postav plyne pak u Preissové zhusta i jejich passivnost, oddanost do vůle osudu a klidné zůstavování náhodě, aby rozhodla o dalším životě. Energicky činných postav jest tedy v těchto povídkách po skrovnu. Osiřelá Štanca, které pro ostrou vyřídilku dali jmeno „rebela,“ náleží do počtu těch, které jednají i s rozvahou a ze své vůle, i s klidnou důsledností. Ale také Štancin vnějšek jest jen zdánlivě skornatělý, také pod ním bije srdce, které umí milovati a trpěti, ale které z nezbytí přesně poslouhá hlasu rozumu.

V Rebele dotkla se spisovatelka bezděčně otázky volnosti jistých názorů mravních, pokud jde o tak řečené „svobodné děti,“ názorů, jež v Alpách zejmena u Němců jsou až na podiv rozpoutány. Štanca jest představitelkou dívčí nedotknutelnosti, vybočující z běžné míry, ale za to tím ušlechtilejší a záslužnější. — V slovenském obrázku, nazvaném Skromná studie, čtenářům Osvěty rovněž dobře známém, vytvořila spisovatelka rysy sice jen zběžnými, přes to však s působivou plastikou postavu prostičké ženy slovenské, jejíž nezlomnou věrnost manželskou obestírá glorierou čisté poesie. Bez lásky, bez horování, jen po přání rodičů vdala se Juda za dráteníka Ondrucha Beluše, ale ani vyhlídky sebe lákavější neodvrátí jí, aby s touhou nečekala návratu mužova, aby třeba jen myšlenkou porušila svou povinnost. — V črtách Liberant a Učitel Hular staví se spisovatelka již na širší půdu otázek veřejných, hýbajících utištěným, trpícím Slovenskem. Hrdinou první z nich jest chalupník, který z furiantsví, aby se nezdálo, že poslouchá ženy, zaprodá svůj hlas o volbě Maďaronu, ale potom trpce se kaje za svou chybu. Ukázkou maďarské spravedlnosti jest učitel Hular, vyhnaný ze školy, kterou vlastním nákladem zřídil, proto, že nechce pomaďařovati slovenských dětí.

Povídky a obrázky pí. Preissové jsou ladně, úměrně stavěny, vyrůstají důsledně z přirozených praemis, jsou prázdny vší raffinovanosti, nevyhledávají umělůstek, především však vyznačují se nepopíratelným kouzlem poesie, kterou spisovatelka umí rozestříti i po látce tak křičící do nahoty života, jak tomu jest na př. ve Dvou Priskách.

Týmž nákladem vyšla kniha *Z davu*, sbírka povídek a črt od Frant. K. Hejdy (str. 251, rok neoznačen). Spisovatel stojí zde v celku na téže výši, kterou zaujal svými Karrikaturami, leda že postavení jeho je pevnější a jistější. Jest patrno, že názor autorův na svět se prohloubil, a že také měřítko vlastní tvorby zvážnělo a cíle její se zvýšily. Vzor v Herrmannovi, který se světle prodíral na oči v mnohých částech Karrikatur, probleskuje také v této knize. Hejda sbírá látky k svým črtám většinou v Praze. Kanceláře všeho druhu, skrovné útulky nepatrných lidí, ulice i dráha podávají mu zásobu postav a postaviček, jež poutají jeho zrak i péro. Rád a se zdarem zabočí na pole humoru, ale vážná látka vychází z jeho ruky, jak se nám zdá, ve formách vyhráněnějších a uhlazenějších. Předmětem jeho zobrazování jsou nápadné rysy povahové, — a ty obrázky autorovy zamlouvají se nám nejlépe; jinde volí si jen osobní podivnůstky, jež někdy ovšem se stupňují až

v duševní vady, a ty črty většinou nevyšinují se nad úroveň průměrné práce feuilletonové, nevyznívajíli dokonce zvukem planým. Na štěstí zůstávají v nepatrné menšině.

Ovzduší rozmanitých úřadoven, jež bývají pravým pařeništěm svérázných figurek, zachycuje Hejda obratně a věrně. Přesvědčiti se o tom lze v Gratulantech, Hasnoucí hvězdě, Zlatce a j. Na těch místech, jak autor ostrými rysy znázorňuje, bují také třídní, stavovské rozdíly více než kde jinde, a větší nebo menší majetek bývá pramenem hrdosti a pokory, jež utkávajíce se spolu jsou pramenem přerozmanitých stavů duševních. Břitce kreslený a v úsečnosti jadrně živý obrázek Strýc Mráz budiž uveden za doklad nad jiné výmluvný. — Lidé povržení a utištění, bez viny skleslí mají v našem autorovi zastance, jehož sympathie jistě nejsou vylhány, nebo jen vypočteny na chvilkový dojem. Takového druhu jest na př. Kontrolor Molnár, Homola ve „Večerní škole, chuďas v črtě Protekce, stařeček Uher (Děd). V těch obrázcích jest mnoho tepla, mnoho síly suggesční; autor kreslí je s vervou a jakousi nevtíravou pozorností, jež buduje pevně a varuje se i zbytečného slova. — Doufáme, že Hejda své schopnosti užije také ku pracím na širších podkladech založených.

Tragédií duše nazval Em. šl. z Lešehradu (Lešetický) svou ***Paní Modrovousku*** (nákl. E. Weinfurtra, str. 80). Jest to název hrdý vzhledem k tomu, co knížečka podává. V tragice hledáme již od časů Aristotelových čehosi vznešeného, jehož pád naplňuje naše nitro roztklivěním, ale zároveň očišťuje a povznáší. Ovšem, u naší mladší generace by ctihodný Aristoteles se všemi svými následovníky vzbudil leda útrpný úsměch jakožto přežilá veteš, dávno hozená do starého harabürdí. Nyní postačí na tragédii „muka karnické vášně,“ kus ztřeštěné lásky pohlavní, jež kromě jiných hloupostí páše i tu, že vtiskuje lidem do ruky revolver. (Bývá to také seškrabaný kostík, oprátka, skok do řeky nebo pod vlak, — ale to, jak se zdá, jsou prostředky méně parádní a tedy nemoderní.) Takové tragédii říkají v denních zprávách novinářských „nešťastná láska,“ a že Šmilovský v Kmotru Rozumci marně proti ní vymýšlel bezpečný recept, je zřejmo z množství, v jakém se tato rubrika v novinách opakuje. Ve všedním životě dělí se o tuto „tragédii pohlaví“ svorně muži i ženy, ač těchto bývá více, pan z Lešehradu vybral si muže, který se stane obětí ženské „rozkoše mučiti“, jak definuje ve zbytečné předmluvě autorovi vřele oddaný Jiří Karásek. Mužem tím jest Gustav Berg, „psycholog a spisovatel“ (str. 40), který dav se paní Helenou Holmovou, mladou chotí starého statkáře strhnouti ke krátké rozkoši lásky, marně přemlouvá milenku k útěku od muže. Máť paní Helena právě vyhlednutu cestu do Ostende, a Gustav je živ jen ze svých honorářů; není tu pověděno, čeho se psychologie a spisovatelství Bergovo týká a jak je výnosno, ale že mořské lázně jsou poněkud drahé, není pochyby. Paní Helena tedy zůstane u starého muže, který ji veze do lázní, a Gustav s celou psychologií svou neví ničeho chytřejšího, než že se zastřelí.

Celá „tragédie duše,“ jak patrno, není leč bezvýznamná bublina, vzdouvající se k velikosti, na niž nikterak nestačí. Pan Jiří Karásek ve zmíněné předmluvě doufá, že se autor jednou odváží „synthetisovati

pohlavní boj v grandiosní, definitivní fresku, z níž by zuřivost pohlavní vášně sálala ještě intensivněji než z přítomného výtvoru.“ V pravdě však je zde ta „zuřivost“ docela krotká a o nic vášnivější než v celých tuctech románů a povídek zcela decentních. — Sloh pana z Lešehradu jest primitivní, místy neuhlazený a dost neumělý. S gramatikou jest spisovatel často na štíru; píše na př. nenáviděla jej (str. 10), bylo to interessantním (12), dosáhne účele (16), k vůli zajímavosti (20), vše je zvykláno (31), tíha s něj spadla (41), nesmíte se již více na mne spoléhat (54), k nohoum (71) atd.

V druhém ročníku „Ludmily,“ sbírky zábavné četby pro lid, vydávané nákladem V. Kotrby, objevila se povídka *Horská srdce* od Jana Václava z Finberka. Práce již názvem hlásí se v obor povídky vesnické a zavádí nás v ty končiny, odkud již několik povídkářů, mezi nimi hlavně též Rais, čerpalo látku a s nimiž nás seznamují zejmena pěkné lidopisné studie K. V. Adámka. V celku však z této Finberkovy práce neplyne pro jihovýchodní kout Čech nijaké zvláštní obohacení ani po stránce povahopisné, ani jazykové; po této proto ne, že autor učinil toliko tu a tam nesmělé náběhy dialektické a hned zas od nich upustil. Nepochybujeme nikterak, že se to stalo na škodu knihy. Fabule povídky je prostičká a již přečasto byla zpracována. Selský synek, dědic statku, oblíbí si chudé děvče; rodiče brání sňatku, syn je „po nich“ stejně neoblomný, a jeho stálost vede k vítězství. Poněkud nového motivu užil autor jen v prostředcích, kterými staří Sadílkovi posléze dají se pohnouti, aby synovi povolili: míníme útrapy, jež má výměnkář Ondruška se svým zetěm. Ale právě ty útrapy nevyplývají nutně z daných poměrů a činí tedy dojem pomůcky strojené. A takový dojem jakési nepřirozenosti a strojenosti máme i z jiných stránek této povídky, v níž nám vadí zejmena také to, že její venkované nejednou mluví svým povahám a svému stavu nepřiměřeně.

F. V. Vykoukal.

Husova obrana Kutnohorského dekretu.

„Proti Němcům a cizozemcům“ Mistra Jana Husi obrana Kutnohorského mandátu krále Václava IV. z roku 1409. Přeložil dr. Václav Flajšhans.

Jest pravda, že z latinských spisů povaha Husova a ráz doby jeho nevyzírá způsobem tak bezprostředním, jako ze spisů českých: ale z toho pravidla výminku činí spisek, jejž Hus na obhájenou Kutnohorského mandátu byl sepsal po latinsku sic a methodou scholastickou, ale přece tak, že z každého řádku jeho lze vyčísti pevné přesvědčení o spravedlnosti věci hájené, jakož i hrdé vědomí národní.

Na poučenou čtenářů předeslal dr. Flajšhans pěknou stať „Hus v boji za práva národa“ nadepsanou, v níž promlouvá o založení university Pražské císařem Karlem IV., jehož zlatou bullu základní podle Tomkova převodu doslova uvádí. Po celý svůj život lnul Karel zvláštní láskou k tomuto svému nejmilejšímu dílu: výsady a knihy, peníze i statky, hodnosti a úřady pršely z jeho štědré ruky na vděčnou universitu, která záhy v celé střední Evropě dosáhla prvního místa. Ale „stůl“ Karlem připravený „věrným synům království,“ aby „nemuseli

o cizí almužny žebrati,“ obsadili a zaujali zpupní Němci; úřady akademické, peníze i čest dělili mezi sebe rovnoprávně oba němečtí národové, bavorský a saský, s třetím poněmčilým polským. Čtvrtému národu, českému, „věrným synům království“ dostávalo se jen kostí se stolu, a to ještě z milosti pánův. Ano když král Václav IV. byl složen s císařství německého, Pražská universita spolčila se s proticísařem Ruprechtem, a jen rychlý mír překazil zemězrádné zámysly Pražského Němectva.

Tím více však rostla touha Čechů po právu a spravedlnosti, tím více množily se hlasy nepříznivé a odporné cizincům. K tomu družilo se hnutí reformační: Němci na universitě stavěli se příkře proti proudům opravným, čím dál tím více se vzmáhajícím, v jichž čelo se byl postavil Jan Hus. O vánocích r. 1408 dostala se posléze universita do sporu s vládou. Král Václav chtě učiniti konec trapnému rozdvojení církve, rozhodl se dáti s celou církví českou též universitu v poslušenství papeži novému, jejž měli kardinálové obou vzdoropapežů (Avignonského i Římského) zvoliti v Pise. Když universita i arcibiskup poslušnost odepřeli, došla konečně trpělivost prudkému králi, i vydal 18. ledna 1409 slavný dekret Kutnohorský, kterýmž na universitě udělil mistrům českým tři hlasy, doufaje, že oni pak učiní po vůli jeho.

Když královský tento mandát, jehož věrný překlad tolikéž z péra Tomkova dr. Flajšhans v přítomném spisku otiskuje, donesen Husovi tehda nebezpečně nemocnému, on vztýčiv se na loži zapřísahal přátele: „Hle, já jsem skoro nad hrobem: zemruli, stůjte prosím za spravedlnost a osvobození národa našeho.“ A takového povzbuzení k vytrvalosti byla svrchovaná potřeba. Němci bouřili se hněvem a vzdorem i zavázali se vespolek přísahou, že se raději všichni vystěhují z Prahy, nedostaneli se jim zase všeho, co před tím měli. Již byl strach, že vrtkavý král rozhodnutí své zase odvolá, — tu šťastně se uzdraviv Hus účastnil se boje nejen s kathedry a s kazatelny, nýbrž i osobně na dvoře královském, i písemně pro vzdělance a potomky. Věc česká zvítězila.

Proti výtce, že štve Čechy proti Němcům a že vyhnal Němce z Prahy, ozval se veřejnou vyhláškou, jejíž dochovaný zlomek dr. Flajšhans také ve spisku přítomném otiskl. Za ní sleduje obrana mandátu krále Václava, přeložená dr. Flajšhansem dle vydání Palackého z r. 1869 (v Dokumentech). Skládá se z dvou částí. V první dovozuje Hus oprávněnost tohoto královského mandátu, v druhé pak vyvrací námitky od Němců proti němu činěné. Postup myšlenek mistrových jest asi tento: Protože král Václav má vládu nad královstvím, tedy jemu podle zákona božího, církevního a císařského předně a hlavně náleží obyvatele svého království mírem a zvláštními výsadami opatřovati. Z toho plyne, že král má moc vladařskou nad obcí učení Pražského; že spravedlivě mohl dáti a dal obyvatelům svého království v učení Pražském tři hlasy před cizími národy a že nesprávně brojí proti tomuto darování královskému cizí národové, nechtíce poslouchati samého krále, ačkoli dle písma sv. náleží králům se podrobiti. Dále z toho vyplývá, že král Václav právem českému národu v učení Pražském dal přednost před národy cizími v radách, soudech, zkouškách, volbách a jiných jednáních,

a že národy cizí nemají se tomu mandátu vzpírati, nechtíli sic ucítiti pokárání. Že národ český má býti předním vladařem ostatních národů na universitě, to důsledek zákona božího (Deuteronom. XXVIII. v. 1. a 13.), dle něhož Bůh svůj národ poslušný vyšším nade všecky národy učinil. Tedy dle obdody může, ano má král Václav národ český, jeho poslušný, položiti za hlavu a ne za ocas, aby byl vždy nahoře a nikdy vespod. Z toho dále následuje, že národ německý, žádaje míti vládu s třemi hlasy nad jedním hlasem národa českého, odporuje tak příkladu božskému a mandátu královskému, a nemá tudíž v tomto přání nižádným činem býti vyslyšen.

Přední místo držeti, první hlas míti jest věc Čechů; národ německý, žádaje věci Čechů či bližních svých, odporuje známému přikázání Páně. A jakož by Němci nechtěli, aby národ český ve Vídni nebo v Heidelberce byl za hlavu a vždy nahoře: tak nemají Němci také chtíti, aby byli vyvýšenější v Čechách, dle zákona přírody: „Co nechceš, aby se tobě dálo, sám ty nedělej jiným.“ Po zákonu církevním i světském domácí vládnou cizím, tedy národ český má v království českém vládnouti a poroučeti národům cizím. A jako Bůh dvanácti pokolením židovským rozdělil zemi, aby nebylo v nich řevnivosti a sváru, tak přidělil i část země Čechům bez přimísení jiných pokolení a to aby se nestaly řevnivost a svár z přimísení. *„Tedy pokolení Čechů má v pokoji vlásti v Čechách svými právy bez překážení Němců, jako kdysi vládlo.“*

Dvojí zamýšlel Karel, císař nejjasnější a milovník království českého nejhorlivější, svou bullou: totiž, aby jeho obyvatelé v cizích krajinách o vědy nežebrali, po druhé, aby se stali vzdělanými k radám a podporovali dobro království, avšak neopomínali, „cizince jiné k účastenství rozkoše vyzývati.“ Aby na universitě nenastalo svád a cizinci nemohli obyvatelům království panovati, dodal obezřele, že „svobody všechny, jichž jak v Pařížském tak Bononském učení učitelé a žáci zvykli užívati, udělujeme a učiníme, aby ode všech i jednotlivců nezrušitelně byly zachovány.“ A ježto v Paříži i Bononii obyvatelé království mají tři hlasy a přední vládu university, tedy darováním krále Václava národ český na universitě Pražské má tři hlasy podobně obdržeti.

Ale proti královskému tomu mandátu národ německý činil šestero námitek. Předně, že zvyk dlouholetý trval, dle něhož národ německý tři hlasy nad národem českým obdržel: tento zvyk prý není králi dovoleno měniti. Za druhé, nikdy se nestalo, aby tři hlasy měl národ český, tedy není dovoleno dosud, aby je měl. Za třetí, nepraví se v listu papežském a královském výslovně zvláštním spůsobem, že by měl míti národ český tři hlasy: tedy jich nemá míti. Za čtvrté, po smíření nastalém mezi národem českým a druhými třemi národy každý jmenem svým přisáhl, že žádný z národů nezačne pře neb sváru proti druhému o nějakou výsadu anebo věc, leč by mu výslovně právo svědčilo k takovým věcem z listův a výsad papežských aneb královských až po tu dobu obdržených. Za páté, upadne prý národ český v křivopřísežnictví, kdy by dar tří hlasů přijal, a konečně za šesté, na začátku založení university učitelé němečtí hlavně mohutněli a nad Čechy vládli,

a universitu rozdělili na národy, jak chtěli: tedy dosud volno jest jim tak činiti, a následovně národ český má trvati pod národem německým jako sluha.

Spůsob, kterým Hus námitky svých národních odpůrců vyvrací (či *refutace* jeho), jest netoliko z věcné, nýbrž i z formální stránky zajímavý, poněvadž jasným jest toho dokladem, že mistr náš dialektikou svojí ničím as nelišil se od scholastických učenců své doby.

K námitce první odpovídá Hus, že podle sv. Augustina možno králi v království svém rozkázati něco, co ani před tím žádný, ani on sám nerozkázal: tedy volno králi Vácslavu v obci Pražské rozkázati tři hlasy dáti, i kdy by nikdo před tím ani on sám otevřeně neporučil. Dle téhož svatého dlužno dáti přednost pravdě před zvykem. „Ježto pravda jest, že Čechové mají míti v Čechách právo a výsadu nad cizinci: tedy zjevné oné pravdě má ustoupiti onen zvyk, dle něhož cizinci v království českém práva Čechů se zmocnili.“ A nemůže tomuto zvyku pomáhati stáří: neboť sv. Cyprian poručil starý zvyk opustiti a následovati pravdu.

V druhé námitce jest prý důsledek mylný, protože předpoklad je protivou záhady; v třetí námitce uznává Hus předpoklad býti správným, ale důsledek jest mu přec mylný.

Co se čtvrté námitky Němců dotýče, svědčí dle zdání Husova výminka tam vyslovená zase jen Čechům. Neboť národ český nezačal pře proti národu německému, ale vděčně darování nejjasnějšího knížete přijímaje, chce po právu obdarování tří hlasů užívati. A poněvadž dle listu císařského Čechům přísluší jednak výsada „cizince k účastenství rozkoše vyzývati,“ jednak výhrada, předně, aby věrní obyvatelé království cizí pomoci nežebrali, po druhé, aby je věda k radám činila vzdělanými: ať jsou tedy cizinci účastenstvím spokojeni a rádi, že byli tak laskavě od národa českého vyzváni; synové království však mají míti předně stůl k nalévání připraven, cizinci pak drobtů mají žádati pokorně. A poněvadž synové království z přirozené náklonnosti snaží se o dobro království, tož oni předně a hlavně náležejí k radám království, ne však cizinci. Jak radové cizí obrátili se v luk zlý při radách, zjevno jest na těch členech university Pražské, kteří vyživeni chlebem království a obročími krále českého (Vácslava) odpadli ke straně Klemově (t. j. Ruperta krále římského).

Proti páté námitce tvrdí Hus, že vyhlášení a výklad knížete právo činí. Ježto darování tří hlasů národu českému jest výklad zlaté bully, skrze knížete učiněný, tedy zjednává právo národu českému. Proč by tedy Čechové práva takového neužívali, a to tím spíše, že proti bulle knížecí žádná přísaha nikoho z university vázati a poutati nemůže. Proti výsadám a úmyslu knížete nemůže také universita po právu nic stanoviti a utvrzovati. Jak patrno z listu císařského, bylo úmyslem Karlovým, nově založenými vysokými školami obyvatele království českého ve cti a blahu nad jiné zvýšiti; a poněvadž to, aby národ německý měl tři hlasy nad jediným národem českým, jest proti cti království českého, protože proti cti Čechů, tedy universita Pražská nemohla toho proti úmyslu knížete po právu stanoviti, aniž přísahu na zachování

tří hlasů cizincům komukoliv z členstva svého ukládati. Nemáť tudíž přísaha tato, ježto úmyslu knížete odporuje, žádné platnosti a váhy.

. K poslední námitce Němcův odpovídá náš mistr podobenstvím o dědici. Jako dědic, dokud maličký jest a pod poručenstvím, od sluhy se neliší, avšak jakmile dospěl, synem a pánem se stává: podobně prý Čechové, jsouce dědicové království, na počátku učení byli maličcí ve vědách a tudy jako sluhové Němců: ale že již nadešla doba, kdy učitelé čeští rozmnožili se nad učitele německé a povznesli se ve všech vědách a schopnostech nad cizince: přestávají býti sluhami, alebrž jsou synové i dědici skrze Boha. *„Ať ustoupí tedy (cizí) správcové a ochráncové, kteří (jen) vlastního prospěchu vyhledávali na dědicích království, a dědicové, kterým přísluší dědictví, nechť panují na věky věkův. Amen.“*

Tím končí neohrožený obrance národa českého spisek svůj. Čechové, čtouce jej nyní ve svém jazyce, bezděky budou na každé stránce vzpomínati poměrů doby nynější. *B. V. Spiess.*

Ze slovanských literatur.

Nejstarší časopis srbský, *Letopis Matice srpske*, vydávaný v Novém Sadě v Uhrách od r. 1824 (viz Osvětu 1895, II, 780), po některém úpadku vzchopil se k novému životu a je zase na nejlepší cestě státi se předním vědeckým orgánem srbským. Obdrželi jsme dvojsvazek 1900, sv. 2. a 3. (202. a 203. celé řady). Sima N. Tomić dokončil v něm obšírný článek o literární a vědecké činnosti P. J. Šafaříka, začínající již v 2. sv. ročníku 1896. Práci tu byl začal předčasně zesnulý mladý učenec Bělehradský dr. Gjorgje S. Gjorgjević, ale smrt ho stihla po přenesení ostatkův Vuka Stef. Karadžiće z Vídně do Bělehradu při sbírání materiálu. Tomić podal životopis velmi podrobný a poučný, uživ hojného materiálu. Jiný zajímavý článek, ukončený v tomto sešitě, jest od mladého bibliothekáře Matice srbské, dr. Jovana Radoniće: příspěvky k dějinám slovanského znovuzrození koncem minulého a počátkem tohoto věku. Práce ta je založena na nové sbírce listův Dobrovského, Kopitara a jiných jihozápadních Slovanův, kterou Jagić r. 1897 vydal ve spisech cís. akademie Petrohradské. Radonić líčí Vídeňský a Pražský kruh slavistův a styky jejich s jinými Slovany a pak obšírně Karlovický kruh, v němž hlavními osobami byli metropolita Stratimirović, starý historik Rajić, Mušicki, styky jejich s Vukem Karadžićem a j., s použitím některých posud neznámých korrespondencí. Do nejnovějších dob Dalmacie a Černé Hory zasahují paměti proslulého belletristy S. Matavulja, rodilého Dalmatince. Vedle jiných článkův mile nás překvapuje rozsáhlá část bibliografická a kritická, s články dr. Radoniće, dr. Saviće, dr. Stanojeviće, prof. Ostojiće, dr. Dery a j., v které hlavní zřetel je obrácen k naukám filologickým a historickým, ačkoli nejsou zanedbány ani belletristika, přírodopis, medicina a dokonce i bohosloví.

* * *

Srbskými dějinami 12. století zabývá se pojednání profesora a bývalého ministra osvěty Ljubomira Kovačeviće, vydané v 58. svazku Glasu srbské královské akademie v Bělehradě. Organisátor srbského státu středověkého byl veliký župan *Štěpán Nemanja*, zmíněný v historických zprávách z l. 1173—1195, který se posléze uchýlil do kláštera a jako mnich zemřel na svaté Hoře Athonské. Máme dva obšírné životopisy jeho, které sepsali vlastní synové Nemanjovi, pozdější první král Štěpán Prvověnčaný a potomní první arcibiskup srbský sv. Sáva. Ale v obou není řečeno, jak se jmenoval otec Nemanjův. Za doby obou spisovatelův to v Srbsku asi bylo všeobecně známo. Kovačević dokazuje, že Nemanja byl potomek staré velikožupanské dynastie země rašské, ale že otec jeho nebyl sám velikým županem a že slul Zavida. V evangeliu Chilandarském, které nedávno na útraty krále srbského Alexandra vyšlo ve skvělém fotografickém vydání, bratr Nemanjův kníže Miroslav výslovně se jmenuje „syn Zavidin."

* * *

Jihoslovanská akademie v Záhřebě vydala sedmý díl svých „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium." Obsahuje sbírku 25 statutův „bratovštin" (konfraternit) a korporací města Dubrovníka a jeho území z 13—18. století, kterou vydal dr. Kosta knez (conte) Vojnović, prve profesor na universitě Záhřebské, nyní advokát v Dubrovníce. Je to velice vzácný materiál k dějinám kulturním a hospodářským v území někdejší republiky Dubrovnické.

* * *

Jedna z bystrých hlav republiky Dubrovnické v 16. století byl šlechtic Mikuláš Vítův ***Gučetić***, po italsku Nicolo Vito di Gozze, více méně samouk s ohromnou sečtělostí. Jeho dílo „Dello stato delle republiche," tištěné v Benátkách 1591 v tiskárně Aldinské, obsahuje osm dialogův s přítelem jeho, básníkem Dinkem Ranjinou, o otázkách ústrojí státu a společnosti lidské a náleží k nejzajímavějším spisům politickým a národo-hospodářským té doby. Srbský profesor a bývalý finanční ministr dr. Michael Vujić, který v jedné dřívější rozpravě (v Delu 1895) objasnil politické a hospodářské theorie známého zakladatele „panslavismu" Križaniće, Jihoslovana na Rusi v 17. století, získal si velikou zásluhu podrobným rozborem znamenitého spisu Gučetićova, jemuž vykazuje vynikající místo v národohospodářské literatuře 16. věku (v Karlovcích 1900, otisk z časopisu Brankova Kola, 94 str.).

* * *

V Sborníku bulharského ministerstva vyučování v Sofii, v dílech 16. a 17., vyšlo velice důležité pojednání dr. Ivana D. Šišmanova, profesora mladé university Sofijské: kritický přehled otázky o původu Prabulharů s jazykového hlediska a etymologii jmena Bulharův (zvl. otisk, 251 str. vel. 8°). Spisovatel s velikou pílí snesl celou literaturu

o původních Bulharech, rozbíraje theorie o původu jejich prý slovanském, uralsko-čudském anebo turecko-tatarském. Po historii celé otázky, o které v 19. století tolik bylo psáno, následuje kritický rozbor. Dle mínění Šišmanova, jenž sám podnikl cestu k finským a tureckým kmenům Volhy, jmeno „Bъlgarin" pochází od jmena řeky Volhy, kde národ původních Bulharů dlouho přebýval a kde jedna část jeho, která v 10. století přijala islam, dlouho se držela. Národ sám Šišmanov přičítá ke kmenům turecko-tatarským.

* * *

Dr. L. Miletič, profesor university Sofijské, v 16. dílu Sborníku bulharského ministerstva vydal obšírnou rozpravu o literatuře a jazyku banátských Bulharův, kteří v 18. století se vystěhovali nejprve do Malé Valachie a okolo r. 1740 odtud do okolí Temešváru. U těchto katolických Bulharův vyvinula se v 19. století malá lokální literatura písmem latinským. Od r. 1881 vycházely dokonce noviny u nich v městečku Vinga řečeném: „Vinganska Narodna Nuvala." Zajímavé jsou zprávy o vynikajících mužích tohoto národopisného ostrůvku a o stycích jejich s původní vlastí bulharskou. Velmi důležitý je dialektologický rozbor nářečí. Miletič dospěl k tomu výsledku, že „Pavlikiani" blíže Dunaje u Svištova, jejichž větev jsou banátští Bulhaři, původně sídleli na jih od Balkánu, v sousedství hor Rhodopských a tamního nářečí. Pojednání podává četné ukázky dialektu, prosou i veršem, se slovníčkem.

* * *

Bulharské Kniževné družestvo, nejstarší bulharská literární společnost, založená ještě před osvobozením Bulharska v Braile v Rumunsku r. 1869, nedávno prošla těžkou finanční krisí, ale nyní od nového roku 1900 své *Periodičesko Spisanie*, jehož svazky potud vycházely v neurčité době, vydává pravidelně jako měsíčník. V červenci obdrželi jsme svazky za březen a duben, s články literárně-historickými, přírodovědeckými atd. Redaktorem je známý filolog bulharský dr. A. Teodorov, který studoval na české universitě. Předsedou společnosti je bývalý finanční ministr Jan Evstr. Gešov.

* * *

O první kněžně bulharské Marii Luise Parmské, nedávno zesnulé, vyšly r. 1899 dvě bulharské knihy, od M. N. Popova a T. Ch. Toševa, letos pak skvěle vypravená a četnými obrazy ozdobená kniha „Maria Luiza, prva bъlgarska knjaginja, grafinja Svištovska," kterou sepsal JUDr. Alfred Rudolf, advokát v Hradci Králové (Plovdiv, knihkupectví „Pčela" Slovince Bezenšeka 1900, 95 str. ve vel. 8°). Obšírný referát o těchto knihách z nejnovějších dějin Bulharska od A. Teodorova viz v březnovém svazku Periodičeského Spisania.

K. Jireček.

S výsostí českého realismu.

Jan Hus. Naše obrození a naše reformace. Od T. G. Masaryka. II. vydání. V Praze. Nákladem Času, 1899. Str. 62 m. 8°.

Dne 6. července 1895 měl prof. Masaryk v Občanském klubu Kolínském přednášku o Husovi, kterou otiskl nejprve v Naší Době, pak r. 1896 vydal samostatně a konečně loni „opakoval." Toto „opakování," čehož ani p. Masaryk ani nakladatelství Času nepřipomnělo (anebo připomenouti zapomnělo), jest opraveno dle výtek Radikálních Listů, z čehož viděti, že p. Masaryk sice musí se dáti poučovati i Radikálními Listy, ale nemá tolik přímosti, aby se k tomu přiznal.

Název „Jan Hus" je velmi nevhodný; to, co p. Masaryk tu vykládá, mohlo by se také jmenovati Karel Havlíček nebo Augustin Smetana, anebo kardinál Schwarzenberg. Thema totiž autorovi — jak správně vytkl Goll — není než východisko, než jakási kanava, na kterou vyšívá své vlastní ideje, své vlastní názory, a nikoli Husovy nebo Havlíčkovy. Jak subjektivní jsou tu názory autorovy, svědčí na př. to, že z 62 stránek věnoval 12 stran „doslovu", tedy nejsubjektivnější části díla více nežli úvodní části o Husovi. Neboť o Husovi — a to jen namátkou a per parenthesin — vykládá se toliko na str. 11—19.

Jinak šíří se prof. Masaryk v knížce „o všech věcech a ještě některých jiných." O tom, jak posuzuje Dobrovského, přinesla Osvěta již r. 1897 a 1898 články, a článkům těm dáno za pravdu i od znalců, jako od Fr. Bílého v jubilejním Památníku a od Jar. Vlčka v letošním Časopise historickém. Jak Masaryk vykládá Palackého, o tom se rovněž loni vyslovil v Rev. Histor. kompetentní historik, prof. Goll. My zde všimneme si jen, jak Masaryk nazírá na Husa, a pokud jeho nazírání je správno.

Prof. Masaryk na str. 7. píše: „nemáme posud dějin našeho vývoje církevního, ani dějin protireformace, nevydány ve vlasti Husově Husovy spisy, vůbec cizina o životním díle Husově pracuje . . ." To jsou výčitky částečně nesprávné (Husovy spisy české zajisté vydány všechny Erbenem, čehož p. Masaryk nezná), a jsou to výčitky, které nejtěžší vahou dopadají — na prof. Masaryka samého. Je to zvláštní: prof. Masaryk, „Husův nástupce," káže o potřebě potřebě dějin filosofie, a pak sedne a napíše — „Naši nynější krisi;" káže o potřebě studií Husovských, a pak sedne a napíše — „Nutnost revidovati proces Polenský"; Hilsner je mu patrně důležitější než Hus . . . Pro koho pak vlastně dělá ty své programy? On, „nástupce Husův," měl by studentstvu první o něm vykládati, a zatím vykládá o něm poslední.

Na str. 11. píše: „reformace přece započala se universitou — alespoň universitou byla vedena. Hus sám z Wiklifa čerpal napřed přípravu filosofickou. Jsou to snad pěkná slova, ale jen slova. Přijde na to, co se myslí začátkem a co se myslí universitou. Myslíli prof. Masaryk kompetentní v otázce reformace fakultu theologickou, je dosti známo, že stála celá do jednoho proti Husovi; že potom, když byla královským zakročením očištěna, stála v čele ruchu, je pravda, ale to nejsou „začátky." Podobně nezřetelné je, co myslí prof. Masaryk „přípravou filosofickou" z Viklefa. Nebyl by tak laskav, aby ji skutečně demonstroval?

Výklad na str. 13. o hlavním základu Husovy nauky: „církev je obec vyvolených" je sice správný, ale prof. Masaryk píše v takových superlativech a tak nezřetelně, že je mu patrně neznámo, že celá tato nauka náleží Viklefovi, nikoliv Husovi. A to, co prof. Masaryk na str. 13—14 vykládá o „novějším a modernějším názoru na stát," je prostě nepochopení nauky Viklefovy i Husovy.

Zrovna takové nepochopení, k tomu na dvou falešných citátech založené, týká se Husova účastenství v boji za práva národa. Nejtypičtější jsou slova: „přes to, ba právě proto, že reformace neměla cíle národnostního, prospěla jazyku a národnímu uvědomění." Prof. Masaryk prostě tu neví, co píše; ale aspoň to ho mohlo zaraziti, proč zrovna jen Čechové byli přívrženci Husovými a proč zase všichni Němci byli horlivými odpůrci jeho?

To, co na str. 18. vyloženo o „ševci Ondřejovi," jenž káral krále Zikmunda z věrolomnosti, jest jen zábavné nedorozumění, ukazující, z jak starých zřídel prof. Masaryk čerpá a jak slovutný vyznavač Palackého a Husa nezná ani Palackého Dokument. Ten omyl opravil již kde kdo, ve Francii Denis, u nás Mareš a j. — a prof. Masaryk ještě léta Páně 1899 a 1900 vykládá ubohému národu Husovu „o ševci Ondřejovi." Slova ona nenáležejí krejčímu (sartor!) Ondřejovi, nýbrž rytíři Janu z Chlumu — a již r. 1869 věc byla správně vyložena.

Prof. Masaryk také — se stanoviska protestantského — vykládá dosti nesprávně o koncilu Kostnickém a jeho odsouzení Husa; ale to jsou již věci celkem menší váhy.

Vraťme se proto ještě ke str. 12—13, kde Masaryk charakterisuje Husovu nauku. V těch řádcích leží těžisko knihy.

Masaryk vykládá (13), že Hus „učení o církvi věnoval svůj spis nejobšírnější a nejučenější" — arci nesprávně; prof. Masaryk, „nástupce Husův," neví, že na př. Enarratio psalmorum nebo Super epistolas jsou dvakrát větší a „učenější" (nehledě k nově objeveným), a neví dále, že onen traktát je „učeností" právě nejslabší a sveden téměř úplně na Viklefa. Prof. Masaryk další myšlenky všechny připisuje Husovi (místo Viklefovi), ale ani tu neformuluje správně. Neboť Hus, přísně vzato, nestavěl, jak prof. Masaryk světoběžnou frasí tvrdí, proti autoritě církve autoritu svědomí, nýbrž (o tom vydal několik slavnostních protestací a appellací) autoritu Písma a prvotních vykladačů („svatých doktorů"). Hus byl ochoten odvolati, budeli překonán ze sv. Augustina nebo Řehoře atd., nestál tedy na stanovisku absolutní svobody svědomí.

Summou: co prof. Masaryk vykládá, jsou patrné nesprávnosti anebo hodně dvojsmyslné výroky; jeho knížka má s Husem společný jen titul, a nic jiného. *V. S.*

Jan Nepomucký. Spor dějin českých s církví římskou, líčí dr. Jan Herben. Druhé vydání. 1893 (!). U Pospíšila v Praze. Str. 112. Za 50 kr.

Orgán české strany lidové doporučuje horlivě nové vydání (které zůstalo na vlas, takové jako staré, ani letopočtu nevyjímaje) této „vědecké" knížky p. Herbenovy. P. Herben je chvalně znám v naší literatuře jako přední kritik a hlavní odpůrce vědeckých bludův a omylů. Je vždycky dobře, když muž tak znamenitý, učenec tak na slovo vzatý

se sníží, aby nám ostatním smrtelníkům ukázal, „jak se to má dělat.“

Náhodou p. Herben je také svého řemesla historik; byly doby — je tomu již patnáct let a více — co jakýsi kandidát profesury Herben v Ruchu způsobem (jaký potom zavládl v orgánu strany lidové) neslušným a neurvalým massakroval pana Kameníčka a ukazoval mu, že nic neumí, nic nedovede. Pan Kameníček, v kvetoucím věku svojí mladosti takto skláceny do předčasného hrobu, náleží dnes k nejdůkladnějším historikům našim; díla jeho docházejí pochvalného uznání i ve Francii a v Německu; p. Herben od té doby pokročil také — až k „Janu Nepomuckému.“

Slušný list skoro by se neměl takového pamfletu — a více opus p. Herbenovo není — ani dotýkati; ale protože takové mlčení na široké vrstvy obecenstva působí dojmem přisvědčujícím, bude přece dobře všimnouti si trochu tohoto díla páně Herbenova, nepředpojatě a klidně. Není třeba ani o věci polemisovati — jeť již vyřízena Dobrovským a Tomkem, není třeba ani p. Herbena stíhati v jeho znalosti či neznalosti literatury, není konečně ani třeba odhadovati jeho původnost či nepůvodnost — stačí, když si všimneme jen několika drobností a osvětlíme jimi, co pan Herben nazývá prací „vědeckou“ a čemu všemu jeho čtenářstvo trpělivě, ano se vzácným sebezapřením věří.

První věc, která pozornému čtenáři bije do očí, jest řídká neumělost p. Herbenova ve čtení nejen pramenů historických, nýbrž i novějších děl. P. Herben docela klidně vytiskne „kněží *rohatě* živi byli“ (14*) m. *bohatě* (!), ano stvořil dokonce (14—15) zedníka *Levého*, neporozuměv klassické češtině Tomkově. P. Herben ovšem, jako všichni takoví opisovači, nabírá plná ústa a v předmluvě vykládá, že užil i akt konsistoře; takéli těch, v kterých se ten zedník jmenuje *Lewa?*

To však, že neumí ani pramenů čísti, nevadí p. Herbenovi, aby neprojevoval nejsmělejší kombinace. Na příklad (17—18) dle něho: „Milič, Waldhauser, Matěj z Janova, *Štítný* byli miláčky lidu,“ — to ví pan Herben tak bezpečně, ačkoli o Štítném víme málo více nežli nic, pokud se jeho veřejného života týče. Pan Herben také se neváže novějšími prameny: na př. podle Tomkovy knihy vykládá jeden výrok Husův (24—25), o němž Hus sám (jak také Tomek později i Palacký a j. správně vyložili) praví: „adiecit mendacium.“ P. Herbena tedy vyvrátil Hus sám již r. 1414! Že p. Herben slovo *picariator* překládá *smolař* (místo *češíř*), musíme mu již prominouti, on se nepolepší!

Zajímavo jest také, že p. dr. Herben neví (str. 25), kdo sepsal „tractatus de longaevo schismate;“ „causam martyrii nondum determinavit“ (41) překládá: „příčinu . . . neurčil“ místo „*spor* . . *nerozhodl*;“ „sacrorum canonum doctor“ (44) překládá: „práva *kanovnického*“ doktor (!); pěkným germanismem vykládá „spanisches Rohr“ (56) po česku „španělská hůl;“ „protomartyr *poenitentiae* eiusque *sigilli* custos“ (79) překládá: „prvomučeník *zpovědi* a jejího *tajemství ochrance*“ (místo *pokání, pečeti,* „ochránce“). Ale největší krása nalézá se na str. 86, kde je řeč o Dobrovského kritice Zákupského děkana Schönfelda (p. Herben píše „*S*eichstädter“ m. *R*eichstädter a neví,

že Reichstadt česky se jmenuje Zákupy). Dobrovský na té kritice je podepsán „M. D.“ (t. j. magister Dobrowsky), ale p. dr. Herben, řemeslný „navazovatel“ na Dobrovského, praví: „kritik zůstal nám bohužel neznám.“ Je to věru ostuda; kde který spis o Dobrovském správně o té recensi vykládá; i v dálné Kazani už roku 1884 vykládal I. Snegirev (82—83) správně; jen panu dr. Herbenovi „kritik zůstal bohužel neznám.“

Tato neznalost věci a snaha zdáti se vědeckým vede na některých místech k účinkům drasticky směšným. P. dr. Herben na mnohých místech (89, 102, 103, a j.) s nesmírným důrazem vytýká, že „doktor Johánek“ nebyl *mistrem*; z toho vyplývá, že p. dr. Herben neví, co slovo „mistr“ v středověku znamenalo a jak se ho užívalo. Na str. 108 vytýká výslovně, že Hus byl *zpovědníkem* královniným. Bylo by tuze dobře, kdy by k tomu uvedl nějaký pramen: snad je to ten, z kterého čerpal „*r*ohatý život kněží“ a „zedníka *Levého?*“

Pan Herben si libuje ve své brošuře ve sprostých výrazech: podařilo se mu „upláchnouti“ (61), Johánek v neřestech „plaval“ (101) atd. Z těch „populárních“ frasí nás v nynější Hilsnerovské době zajímá zvláště jedna enunciace p. Herbenova: praví o Židkovi (28): „tento muž, původem *žid*, jenž nikdy *neztratil židovskou povahu svou*, měně víru jako kabát a *jsa drzý, vypínavý a pomlouvačný*. . .“ Vida, vida!

Český jazyk p. Herbenův jest pořád týž: „penězomněnec“ (12), „bl*í*žní“ (15), „Mili*č*“ (17) „očistění“ „upř*í*mně“ (103) atd. jsou chyby, které od začátku až podnes zdobí strany realistické či lidové. K těmto ozdobám důstojně se druží citáty jako „Libri information,“ „libr*ii* erectionum“ (16, 20) a j. *V. S.*

Zprávy hospodářské a sociální.

Zpráva živnostenských inspektorů za rok 1899. — Zpráva o státní akci k zvelebení malých živností za rok 1899. — Zvýšení cla z piva v Německu. — Finanční výsledky státních drah rakouských r. 1899. — Několik dat o pojišťování dělnickém v Německu.

Zpráva živnostenských inspektorů za rok 1899 obsahuje opět řadu zajímavých údajů o závodech průmyslových a živnostenských, jakož i o dělnictvu v nich zaměstnaném. Ve všech téměř okresích zjištěny byly opět veliké nedostatky v různých dílnách, zvláště pekařů, uzenářů a řezníků. Největší závady, pokud se týče těchto dílen, vylíčeny jsou ve zprávách z obvodu Pražského. Tak na př. tři pekařské dílny nalézaly se pod úrovní ulice, jsouce nedostatečně osvětleny a vlhky; v jiné dílně crčela po stěnách voda ne právě nejčistší, a dělníci stěžovali si na veliké množství krys je obtěžujících. V jiných dílnách museli učedníci spáti na pytlech mouky v chodbě docela tmavé nebo na pracovních stolech v dílně. Všecky tyto dílny byly navrženy k úřednímu zavření. Z 16 prohlídnutých dílen uzenářských v jistém předměstí Pražském bylo 5 navrženo k zavření, poněvadž byly umístěny v tmavých sklepích, dílem pouze skrze mříže z ulice, dílem malým oknem osvětlených. Jistá dílna řeznická umístěna byla v jedné místnosti s udírnou, tak že pro kouř nebylo v ní ani možno očí otevříti. Vedle této dílny nalézala se komůrka o 2 m² plochy, bez podlahy a bez kamen, osvě-

tlená pouze okénkem z bytu vedoucím, a zde spával pomocník uzenářův. V závodech maloživnostenských nocléhují učedníci velmi často v dílně, aby byli zároveň nočními hlídači; u jistého hrnčíře musel učeň v zimě dokonce spávati v peci po vypálení vyklizené. Za takovýchto poměrů zasluhuje tím větší chvály, že v Tridentu místo dosavadních nedostatečně zařízených dílen pekařských zřídilo družstvo pekařů pěknou, všem požadavkům vyhovující pekárnu ústřední. Mnozí podnikatelé nemají smyslu pro řádné udržování dílen; na bílení stěn, cídění oken a p. nebývá z pravidla ani pomyšlení, tak že i nové dílny po několika měsících vypadávají velice pustě. V jisté přádelně na len musely si dělnice podlahu nejen samy mývati, ale i kartáče a mýdlo a p. ze svého kupovati. Počet úrazů, jež k vědomosti živnostenským inspektorům došly (57.798) vykazuje proti loňskému roku jen malé zvýšení, naproti tomu stoupl značně (s 482 na 544) počet úrazů, jež měly v zápětí smrt. Skutečný počet úrazů byl však ještě větší, poněvadž živnostníci dosti často je zatajují. Největší část úrazů připadla na živnosti kovy obrábějící (12.648) a na živnosti stavební (12.488). Doba pracovní měla i v uplynulém roce tendenci klesající; 48·5% prohlednutých závodů mělo dobu pracovní kratší než 11 hod., kdežto v obou předchozích letech poměr tento činil 46·6% a 42%. Značné snížení doby pracovní nastalo zejmena v průmyslu kovovém a textilním (na 9½, ba i 9 hod. denně). O učednictví opakují se staré nepříznivé zprávy. Někteří inspektoři konstatují, že od r. 1897, kdy vešla v platnost živnost. novella, stoupla aspoň návštěva průmyslových škol pokračovacích, kdežto v jiných směrech — neuzavírání smluv učebních, užívání učňů k pracím mimoživnostenským, čímž odborné vzdělání jejich trpí, zaměstnávání jich v noci nebo v neděli, surové zacházení, přeplňování dílen učni a p. — vyskytují se stížnosti z dřívějších zpráv známé. Značný vzrůst vykazuje také počet případů nezákonného zaměstnávání dětí, osob mladistvých a žen. Ačkoli počet obvodů dozorčích rozmnožen byl o 2 a počet úředníků o 3, vykazuje počet navštívených závodů jen malé zvýšení; patrně musejí živnostenští inspektoři čím dále tím více času věnovati práci kancelářské.

Státní akce k zvelebení malých živností v Rakousku dosáhla i r. 1899 značného rozvoje, jak vysvítá ze zprávy, kterou ministerstvo obchodu nedávno uveřejnilo. Vydáno bylo k účelu tomu loni 213.850 zl., tedy — nečítaje ani 480.000 zl., jež zaplaceny byly za velkou budovu tovární pro potřeby tohoto odvětví státní správy zakoupenou — o 38.850 zl. více než r. 1898. Připočtemeli k tomu peníze věnované loňského roku témuž účelu od jiných činitelů (zemí, obchodních a živnostenských komor atd.) a činící úhrnem asi 175.000 zl., bylo celkem na povznesení malých živností r. 1899 vydáno kolem 800.000 zl. a od r. 1892, kdy po prvé do státního rozpočtu byl k účelu tomu vřaděn obnos 10.000 zl., úhrnem asi 2 mil. zl. Prostředky, jimiž akce tato řízená zvláštním odborem ministerstva obchodu za součinnosti poradního sboru pro zvelebování živností a prováděná c. k. technologickým museem Vídeňským resp. zvláštním oddělením jeho pode jmenem „Služba pro zvelebování živností,“ jsou stálé a dočasné výstavy strojů a pomůcek pracovních pro živnosti malé, mistrovské kursy, opatřování strojů společenstvům maloživnostenským, zakládání, poučování a revidování družstev svépomocných, poskyto-

vání jim zápůjček, podporování výstavek učednických prací, podněcování ke zřizování útulen a besídek učednických a prostředkování při vojenských dodávkách. Mistrovské kursy byly dosud obuvnické (od r. 1895 bylo jich 22 s 308 účastníky), krejčovské (od r. 1897 celkem 13 se 157 účast.), zámečnické (r. 1899 3 s 35 účast.) a tesařské. Vedle těchto kursů ve Vídni pořádaných s delší dobou vyučovací konaly se též na venkově kursy jednodušší s polodenním vyučováním. Dosud konaly se tímto spůsobem jen kursy pro obuvníky, celkem 18, z nichž 8 bylo v městech českých, pro stavební truhláře (2 německé) a pro krejčí (tolikéž 2 jen německé). Mimo to poskytuje ministerstvo subvence kursům jinými činiteli pořádaným. Kdežto v prvních letech této akce na české živnostníky, kteří pro ni jevili rychlejší porozumění, připadala převážná část úkonů její (ve Vídni pořádaly se dokonce obuvnické kursy s českou řečí vyučovací, většina strojů dodána byla českým společenstvům a p.), nyní jest český živel při akci této stále více a více odstrkován, což viděti na př. z toho, že odborné kursy kočovné pro krejčí a stavební truhláře pořádají se jen jazykem německým, že ze 70.000 zl., jež poskytnuty byly 30 družstvům jako zápůjčky, připadlo na 3 česká společenstva toliko 4800 zl., ale na 4 německá společenstva v Čechách 10.500 zl. a p. Proto bylo třeba zříditi v Praze samostatné technologické průmyslové museum, jež koná pro české živnostníky takové úkoly, jaké Vídeňské museum zanedbává. Ministerstvo vydalo poučení o zřizování a správě družstev svépomocných a pomáhá při jich zakládání spisováním stanov, obstaráváním přípravných prací, udílením rad a návodů členům představenstva. O úvěru maloživnostenském provedeno bylo písemné šetření, jehož výsledky uveřejněny v objemném spise, a letos v květnu konána ústní anketa, k níž byli pozváni experti obchodními a živnostenskými komorami a zemskými výbory navržení. Pro učednické výstavky, jichž pořádáno loni v Čechách 12, z toho 9 českých, a 5 na Moravě, vydán byl zvláštní regulativ. Besídky učednické mají zdržovati od chození do hostinců a špatných společností učně, kteří nemohou neděllní odpoledne tráviti u rodičů, příbuzných nebo v rodině mistrově.

Snaha po zvýšení příjmů říšských k uhrazení nákladů na nové rozmnožení loďstva německého dala rozpočtové komissi říšského sněmu německého podnět *k zvýšení cla z piva do Německa přiváženého;* zvýšení dotkne se nejvíce pivovarského průmyslu v Rakousku, a tu zase především pivovarů Plzeňských, na něž připadá 91% všeho z Rakouska do Německa vyváženého piva. Německému pivovarskému průmyslu je konkurrence piva Plzeňského, jehož spotřeba v Německu stále se rozmáhá, velice nepohodlná, a proto připadl na tento prostředek, aby se jí zbavil. Ačkoli naše vláda protestovala, a některé strany říšského sněmu německého poukazovaly k tomu, že pivo Plzeňské není nápojem luxusním, nýbrž zdravotním, přece bylo zvýšení cla o 3·50 marky uzákoněno. Zástupcové Plzeňských pivovarů v Německu usnesli se pivo Plzeňské o celé clo zdražiti, ale proti tomu brání se nyní tamější hostinští, a počíná proto agitace proti Plzeňskému pivu, kterou asi, aspoň v přechodní době, spotřeba jeho poněkud se obmezí.

Z výroční zprávy rakouských státních drah za rok 1899 nedávno vydané seznáváme, že bilance jejich co rok vykazují obraz

neutěšenější. Příjmy jejich sice stále rostou, ale vzrůst výdajů jest mnohem rychlejší, tak že přebytky na zúrokování investovaného kapitálu jsou vždy menší. Od r. 1898 na r. 1899 klesl přebytek tento o 3·6 mil. zl., tak že se investovaný kapitál 1236 mil. zl. zúročil poslední rok jen 2·46%, a procento toto bylo by bývalo ještě menší, kdy by se byly v bilanci provedly náležitě všecky odpisy. Příčina tohoto smutného výsledku leží hlavně v tom, že stát musel převzíti celou řadu nevýnosných drah, které mimo to byly ve velmi smutném stavu stavebním, tak že bylo třeba velikých dodatečných investicí. Jiné tratě byly příliš draho koupeny, a mimo to byla z důvodů politických vystavěna celá řada nevýnosných drah. Také správa rak. státních drah jest příliš drahá. Provozovací koefficient, t. j. poměr výdajů ku příjmům stoupl r. 1899 na 60·74%, t. j. o 3·45%, kdežto u společnosti státní dráhy činil jen 44·04%, u jižní dráhy 44·5%, a stoupl u nich r. 1899 toliko o 0·6% a 0·36%. Následkem těchto nepříznivých výsledků mají býti tarify státních drah opět zvýšeny, zejmena pro domácí dopravu cukru a pro vývoz uhlí, v posledním případě tím spůsobem, že manipulační poplatek, jehož dosud vybírána byla jen polovice, má budoucně býti vybírán celý, z čehož vyplývá zvýšení dovozného o 4 k. za vagon. Při stálém zvyšování cen uhlí ze strany velkoobchodníků není divu, že také stát chce míti podíl na jejich neobyčejném zisku. Avšak vzhledem k tomu, že opatření toto má se týkati jen uhlí vývozového, jest otázka, zdali pruská vláda neodpoví také zvýšením tarifů na uhlí do Rakouska přivážené, čímž by rakouskému průmyslu vznikla mnohem větší škoda, než bude užitek státních drah. V kruzích průmyslnických provádí se čilá agitace proti zamýšleným změnám tarifním, myslíme však, že ne dosti oprávněná.

Německý říšský úřad pojišťovací vydal za příčinou Pařížské výstavy několik spisů o ***dělnickém pojišťování***, které podávají velmi jasný obraz o velkém významu této instituce. Několik souhrnných dat bude zajímati zajisté také českého čtenáře. V německé říši bylo mezi 54·3 mil. obyvatelů napočteno 14 mil. námezdných dělníků. Naproti tomu bylo jich pro případ nemoci pojištěno 9·2 mil., pro případ úrazu 18 mil., pro případ neschopnosti ku práci 12·6 mil. Náhrady obdrželo v nemocech 3·27 mil., za úrazy 582.000 osob.

Příjmy nem. pokladen činily 165·8 mil. m. úrazových pojišťoven 75 mil. a pojišťoven pro případ neschopnosti ku práci 1635 mil. m. Dělníci zaplatili na pojištění nemocenské 109 mil., na pojištění pro případ neschopnosti ku práci 58·9 mil. m.; zaměstnavatelé na prvnější účel 48·6, na poslednější stejnou sumu jako dělníci a na pojištění úrazové 75 mil. m. Výdaje vzniklé následkem nemocí činily 137 mil., následkem úrazu 71·7 mil. a následkem neschopnosti ku práci 68·9 mil. mark. Od roku 1885 bylo z uvedených důvodů vyplaceno 1494 mil., 517·5 mil., a 402·5 mil., tudíž celkem 2414 mil. mil. marek. Denní výdej pojišťoven dělnických činí nyní průměrně 1 mil. m. Jmění ústavů provozujících pojišťování nemocenská činí 163·9 mil., pojišťoven úrazových 161·5 mil. a pojišťoven pro případ neschopnosti ku práci 671·9 mil., tedy úhrnem téměř milliardu mark.

Dr. *E. B. Šimek.*

Věci školské.

Čeští rolníci proti české škole? Zemský poslanec Alfons Šťastný rozdmýchal jiskru v plamen. Po českém venkově kolují petice, v nichž se žádá, aby se učitelstvu příjmy nezvyšovaly a povinná docházka školní do 14. roku aby o dvě léta byla snížena. Říká se tomu, že se žádá šestiletá školní docházka místo osmileté. Avšak název tento je nesprávný, neboť osmiletá je u nás školní docházka jen v theorii. Dítě, které se narodilo na př. v listopadu roku 1893, není povinno dříve do školy nastoupiti než počátkem školního roku v měsíci září 1900 t. j. po *dokonaném* šestém roce věku. Dříve je do školy správce školy ani přijmouti nesmí, neníli dosaženo výslovného svolení místní školní rady, a ta smí prominouti dítěti dokonaný šestý rok jen tehdy, dosáhneli dítě tohoto stáří do konce občanského roku a jeli vyvinuto a zdrávo. Přejíli si rodiče, smí dítě býti ze školy propuštěno před dosažením 14. roku, nescházíli mu v den ukončení školního roku do 14 let více než šest měsíců. Takovému dítěti může býti tedy již v červenci roku 1907 vydáno propouštěcí vysvědčení. Chodilo by tedy do školy zrovna 7 let. Venkovské děti, jeli jim alespoň 12 let, mají mimo to právo k úlevě, která je osvobozuje od 1. května do konce října od docházky školní. Dvanácti- a třináctileté dítě ztrácejí takto celkem dvě půlletí. Jak tu možno mluviti o osmileté docházce školní? Octnulli se zmíněný požadavek na programu jisté strany českých agrárníků, dlužno toho velice litovati. Jestiť to neblahým a povážlivým úkazem, objevujíli se v českém lidu hesla pro snížení kulturní zdatnosti. I fysická vyspělost našeho lidu je tu v sázce, neboť otvírajíli se dětem o dvě léta dříve brány ze školy, znamená to pro ně, že o dvě léta dříve na bedra jejich dolehne tíha tuhé práce a trpkého shonu za chlebem. Rolníci prý mají na zřeteli, že časným vyprostěním dětí chudiny ze školních útulků získají více pracovníků, levnější síly pro letní práce a vůbec větší nabídku sil. Svoje děti rolník o dobrodiní školy asi sotva připraví, dobře chápaje, čím jest mládeži školní vzdělání. Ale ta chudá drobotina česká má odpykati tíseň poměrů, poněvadž prý náklady na školy rostou! „Kratší docházka — méně dětí; méně dětí — méně škol; méně škol — lacinější školství!“ počítají stoupenci p. Šťastného. Nebylo nešťastnějšího hesla a nebylo nebezpečnějšího programu u nás nad tento. Část rolnictva chce financím zemským pomáhati snížením míry školského vzdělání! Máme skoro jen kulturní zbraně v těžkých svých zápasech. Nadělámeli zubů do tohoto jediného meče svého, učinímeli kulturu jen privilegiem tříd zámožnějších, zhasnemeli po českých dědinách tolik plamínků osvěty, u kolika učí se bystřiti zrak mládež, když je nejchápavější, — pak můžeme klidně ihned sháněti prkna na nové rakve všech českých plánů.

Otázka zvýšení služného učitelům. Rolnictvo je soustavně popuzováno proti učitelstvu — v těchto slovech je naznačena situace. Poslanec Alfons Šťastný v orgánu svém vede zrovna vášnivý boj nejen proti požadavkům učitelů, ale již i proti učitelstvu vůbec. Chápaje se vhodných i nevhodných příležitostí, žene věci do krajnosti. Jak sám praví, chce využitkovati doby, která zbývá do podzimního zasedání

sněmu. Pokud se mu podaří svésti petiční ruch, který dosud byl známým a jistě zcela oprávněným požadavkům učitelstva přízniv, na stranu negace neb dokonce přímého odporu, nemožno teď ještě říci, ale jisto již jest, že vášnivá slova jeho listu nezůstala bez ozvěny. V učitelstvu samém objevily se také trhliny. Ani Ústřední spolek nezůstal neotřesen některými úkazy, v kterých lidé zasvěcenější přese všechna opačná tvrzení postřehují přece jen osobní motivy. Školská komise sněmovní shodla se na základních bodech, dle nichž učitelské platy mají býti upraveny, jež však zůstávají daleko za požadavky učitelstva. Zejmena učitelstvu větších měst, především Prahy a jejích předměstí, má býti spíše služné zmenšeno než zvýšeno. Právě když se rozletlo slovo, že učitelé, nebudouli návrhem školské komise spokojeni, „nedostanou nic,“ — uveřejnil výbor Ústředního spolku resoluci, která neřekla rozhodné „nikoliv!“ — v jejímž závěrku stala se i dokonce zmínka o tom, že by učitelstvo mohlo takovouto úpravu pokládati (jen) za přechodní. Tento dodatek vzbudil v Pražské jednotě Komenského, kdež se soustřeďuje většina učitelstva z Prahy a předměstí, tak prudký odpor, že výboři i náhradníci, kteří jednotu Komenského v Ústředním spolku zastupovali, byli nuceni resignovati. Výbor Ústředního spolku nevyčkal nové volby a místo odstouplých, kteří byli čelnými funkcionáři, zvolil funkcionáře nové. V téže schůzi výbor Ustředního spolku přijal do svazku svého druhý spolek krajský Besedu učitelskou, jehož přijetí hlavně pro odpor členů Komenského činěny byly překážky z důvodů, jichž váha venkovským učitelům dosti neimponovala. Z těchto příčin vznikl dosti prudký zápas lokálně Pražský, který se ovšem tu a tam přiostřuje v hotovou „afféru.“ Dohra sporu bude na valné hromadě delegátů Ústředního spolku v srpnu. Některé časopisy učitelstvu nepříznivé mají v tomto rozvíření vítanou záminku k novým výpadům, avšak na tuto záležitost dlužno pohlížeti jen jako na vnitřní, domácí věc spolkovou. Klidní a rozvážní pozorovatelé nemohou ani z neshod v učitelstvu čerpati podezření, že by požadavky tohoto stavu byly neoprávněné. V otázce vlastního sporu netajíme se přesvědčením, že máli Pražské učitelstvo vedle jednoty Komenského i jiné středisko své, patří toto právě tak do organisace jako jmenovaná jednota.

Vácslav Štech.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. července 1900.

Co dále? Dr. Körber v Išlu. Článek 14. a rozpočet; kvota. — Sňatek následníkův s hr. Žofií Chotkovou. - Zrušení trestu vypovídání na Rusi; ruská vojenská jubilea. Hrabě Muravěv †. — Zostřená armádní krise ve Francii. — Vítězství obstrukce v Italii; Saraccovo ministerstvo. — Bouře čínské; překvapení Evropy; marné pokusy o vybavení vyslanectev v Pekingu; Pěst spojených vlastenců a převrat na trůně; Ketteler zabit; vraždění Evropanů, vzrůst revoluce; nebezpečí V Mandžursku. — Válka v jižní Africe.

Co dále? Toť velká otázka, která se ozývá na shromážděních stran, ve schůzích voličů, v časopisech, ve spiscích a veřejných radách, ale odpovědi na ni se naprosto sobě příčí. Projevy řečníků českých v Čechách a na Moravě souhlasí v tom, že i hlučnou obstrukci 8. června zavinilo porušení práva českého ministerským nařízením ze dne 17. října

1899, a dokud bezpráví to nebude odčiněno, že nebude možnosti jednati o shodu v jazykové otázce s Němci. Na shromážděních německoústaváckých vyhlašuje se ono porušení práva českého již za držbu německou, a upravení jazykové otázky činí se závislým na uznání přednosti němčiny. Tomu, co se má dále státi, platilo i povolání předsedy ministerstva dr. Körbra do Išlu k císařskému dvoru, kdež meškal tři dni (13.—15. července) a měl troje slyšení u mocnáře. Jedná se opět o důležitá rozhodnutí, kterak učiniti říšskou radu života schopnu. Německá levice jest s odpovědí hotova. Jejím jmenem žádá Neue freie Presse, aby ministerstvo Körbrovo se stalo ministerstvem levice, nebo aby z levice povoláno bylo ministerstvo nové. V Išlu jednáno o přípravy pro měsíc září, kdy se má v pokusech s říšskou radou pokračovati. Vším spůsobem do sedmdesátých narozenin mocnářových 18. srpna mají ostati dosavadní poměry, a teprve potom má dojíti k akci.

Zatím vládne ***článek 14***. Na jeho základě vydáno císařské nařízení ze dne 24. června, kterým se prodlužuje prozatímný rozpočet od 1. července do 31. prosince. Letošní rok jest tedy opatřen. Nejvyšším reskriptem ze dne 27. června ku předsedům obou ministerstev Körbrovi a Széllovi vyřízena i kvota na dobu celého roku od 1. července 1900 do konce června 1901. Po odečtení 2% na úhradu společných potřeb k tíži uherským zemím za převzatou Vojenskou Hranici činí měřítko to $66^{46}/_{49}$ procent pro země rakouské a $33^{3}/_{49}$ pro korunu Svatoštěpánskou, což odpovídá jednotné kvotě 65·6 : 34·4, o níž zákon nenabyl posud platnosti.

Událostí státoprávního významu v panující rodině Habsbursko-Lotrinské a tudíž i královské české jest ***sňatek následníka Františka Ferdinanda z Este s hraběnkou Žofií Chotkovou***. Domácí zákony panovnické rodiny, nikdy neuveřejněné, pouze potomstvu z rovného sňatku vzešlému dávají práva členů panovnické rodiny a jmenovitě právo k následnictví trůnu. Jako uherské tak ani české státní právo nezná pojem nerovného sňatku, rakouská ústava ničeho o tom neobsahuje. Jen ustanovení pragmatické sankce rozhodovalo zjevně o postoupnosti na trůně, když Karlem VI. zemřel poslední mužský potomek rodu Habsburského a sňatkem Marie Terezie s Františkem Lotrinským spojeny oba rody. Také jest věcí zcela novou, že následník trůnu uzavřel „nerovné“ manželství; Rakousko nemělo nikdy císaře, jehož choť by nebyla císařovnou. Nastala tudíž nová situace, kteráž vyřízena ve shodě s Uhry v ten spůsob, že následník 28. června na hradě Vídeňském ve smyslu závazných domácích zákonů manželství, jež uzavíral, slavně uznal za nerovné a prohlásil, že dítky, jež by z manželství toho vzešly, nebudou členy nejvyššího panovnického domu a nebudou tedy míti práva následnického v královstvích a zemích v říšské radě zastoupených, a tudíž ve smyslu zákona z r. 1723 ani v zemích koruny uherské. Zákon ten (pragmatická sankce) stanoví, že panovník rakouský jest vždy i panovníkem uherským. Sňatek posvěcen byl v Zákupech 1. července bez všelikých veřejných slavností, a mladí manželé uchýlili se na zámek Konopišťský k delšímu pobytu.

Arcikníže ostává následníkem říše, jeho osobní právo se nijak nemění, jenom jeho dítky by byly vyloučeny z práva k trůnu, jemuž

po následníkovi jest nejbližší mladší jeho bratr arcikníže Otto. Hraběnka Žofie Chotkova nestane se císařovnou ani královnou, ale po boku příštího dědice trůnu bude míti místo vždy vynikající. Provázejíli sňatek ten sympatie již z důvodů čistě lidských, buzené vítězstvím srdce nad mocí staré tradice, jsou tím vřelejší ze strany českého lidu, jenž v choti následníka vidí dceru starého českého rodu, proslaveného v dějinách domácích. Otcem choti následníkovy byl onen Bohuslav Chotek, jenž jako místodržitel státoprávního vyrovnání s národem českým předčítal na sněmu českém památný reskript ze dne 12. září 1871, a sám byl synem proslulého nejvyššího purkrabí, který o hmotné a mravní povznesení Čech a o zvelebení Prahy sobě dobyl velikých zásluh.

Uherské sněmovně předložen bude státoprávní akt prohlášení ze dne 28. června ve formě deklarace. Odstoupení císaře Ferdinanda r. 1848, zřeknutí se trůnu arciknížete Františka Karla ve prospěch svého syna císaře a krále Františka Josefa a nastolení tohoto byla až r. 1867 inartikulována v zákonodárných aktech uherské koruny. Zřeknutí se trůnu arciknížete Maxmiliana stalo se ve formě podané deklarace, jako jest nynější.

Významný pro R u s k o a větší ještě měrou pro rozvoj Sibiře jest ***carův úkaz ze dne 25. června***, kterým se až na jisté výjimky zrušuje vypovídání na Sibiř. Věc ta není novinkou, i měli jsme již příležitost dosah její oceniti. Již loni v květnu car na základě usnesení zvláštní rady za jeho předsednictví konané nařídil ministru spravedlnosti, aby byla vypracována podrobná osnova zákona dle vytknutých zásad. Státní rada (gosudarstvennyj sovět) ukončila nyní své práce, a car je úkazem uvádí v platnost. Řešení otázky tak velikého dosahu po mnohověké zvyklosti nebylo snadné, jmenovitě naskytovalo se obtížné dilemma: buď ihned zrušiti vypovídání a nečekati, až opatřena bude dostatečná náhrada káznicemi a žaláři, nebo vyčkati, až trestnice budou hotovy. Rozhodnuto ve smyslu prvním. Zákon vstoupí v život novým rokem 1901. Vypovídání zachováno pouze pro ty, kdož odsouzeni jsou pro náboženské, státu nebezpečné sektářství, pro státní a politická provinění a pro úkladnou vraždu. Vypovídání nehodných příslušníků od obce bude jiným trestem nahrazeno. Úkazem zrušeno vypovídání nejen na Sibiř, nýbrž i na Kavkaz a do jiných vzdálených končin. Hlavní věc jest, že rozhodují toliko zákon a soud, nikoliv libovůle politických úřadů. Administrativní vypovídání bylo ostatně již loni odstraněno.

Osmý červenec byl letos velkým vojenským svátkem na Rusi. ***Dvacet čtyři pluky ruské slavily dvoustoleté jubileum*** svého založení za Petra Velikého. Byla to vlastně celá řadová armáda, kterou proslulý reformátor Ruska založil a která již v srpnu r. 1700 slavně obstála křest ohněm proti Švédům. Pluky ty byly základem ruské vojenské moci a mohutného rozvoje ruské říše. Car sám účastnil se slavností svého Moskevského pluku, u Cholmu tábořícího.

Rusko ztratilo opět vynikajícího ministra zahraničných věcí. Jako kníže Lobanov Rostovskij před čtyřmi roky, tak letos 21. června zemřel náhle i jeho nástupce, ***hrabě Michail Nikolajevič Muravěv*** ve chvíli naléhavé politické potřeby. Tehda zahajoval Mikuláš II. své styky s evropskými mocmi a stanovil nový směr míru a vývoje ruského na východ. Nyní událostmi v Číně hrozilo nebezpečí dosavadní ruské po-

litice na dálném východě, jež směřovala k podpoře a zachování Číny. Muravěv nebyl tak dlouho u vesla vládního jako proslulí starci Nesselrode, Gorčakov, Giers, přece však po sobě zanechává znamenité stopy. Již jeho povolání bylo zajímavé. Na něj myslilo se nejméně; ale carevna matka znala jej z dánského svého pobytu a věděla, že Alexandr III. vysoce cenil jeho nadání. Tak bývalý vyslanecký rada v Paříži a vyslanec v Dánsku povolán na Rusi k veledůležitému oboru řízení zahraničných věcí. Jeho politickou činnost charakterisuje jmenovitě důsledné pěstování alliance s Francií, dubnová úmluva Petrohradská z r. 1897, jižto ujednali spolu mocnářové rakouský a ruský stran Balkánu, aby pokoj tam byl zachován, veliká akce míru v září 1898 zahájená, jež rok potom vedla k Haagské konferenci míru, samostatnost Kréty a východní politika ve velikém slohu. Byť i mnohé připadalo na počin carův, vzácné dovednosti a šťastné ruky nelze Muravěvu upříti. Zemřel při práci teprve v 56. roce věku svého. Správu zahraničných věcí vede zatím jeho zástupce hrabě Lambsdorff, starý státník, který již za Gorčakova účastnil se zahraničných akcí Ruska a tudíž s tradicemi ruské zahraniční politiky dobře jest obeznámen.

Kormutlivé úkazy, svědčící o povážlivém kvasu v armádě, neberou ve Francii konce. Dosud střídali se tam s nevídanou rychlostí ministři války, rozhořčeni chováním vlády k Dreyfusovi a jeho přívržencům: nyní přicházejí na řadu i vojevůdcové. Generál André, který se po Galliffetovi v květnu stal ministrem války, setkal se s odporem v nejvyšších kruzích armádních, a když v generálním štábu činil změny ve smyslu kabinetu, který dal Dreyfusa amnestovati, postavil se tomu na odpor náčelník generálního štábu generál *Delanne*. Odmítl provedení příkazu a žádal za propuštěnou. Ta mu byla odepřena, ale z trestu dán jest do příkaznosti; na jeho místo dosazen generál Pandezec. Ještě důrazněji vystoupil proti změnám těm generální inspektor armády, generál *Jamont*, jenž zaujímá nejvyšší a nejdůležitější hodnost ve vojště a pro případ války měl býti vrchním velitelem armády. Jamont přípisem k ministru války ze dne 3. července žádal za propuštěnou, dávaje ministerstvu ostrou důtku, že „nestálost poměrů ve vojenské organisaci musí oslabovati zdatnost francouzského vojska pro případ války.“ Slova jeho svědčí o hlubokém roztrpčení, které se zmocňuje vysokých vojenských kruhů agitacemi Dreyfusovskými, jmenovitě od procesu Renneského. I Jamont byl z trestu dán v příkaznost a nahrazen generálem Brugèrem, dosavadním velitelem v Paříži a dříve náčelníkem vojenského štábu za presidenta Carnota. Avšak ani při tom neostalo; dne 7. července odstoupil divisionář generál Kermartin. Galliffet, Jamont, Delanne, Kermartin, přední vojevůdcové francouzští, jsou z působnosti své odstraněni během několika neděl. Nepochybujeme, že i jejich nástupcové jsou muži stateční, ale strannické proměny a převraty zhoubně působí tam, kde jde o věci největší důvěry, o otázky bezpečnosti národa, zvláště když není jisto, mohouli odstupující býti patřičně nahrazeni. Jeli již spotřeba vojenských ministrů povážliva, jest tím povážlivější bourání organisace armádní. — *Ve sněmovně poslanců* vláda Waldeck-Rousseau-ova (4. července) zvítězila, ale bylo to vítězství Pyrrhovo; 307 hlasy proti 258 schválen denní pořádek v jejím smyslu, ale mravní vítězství bylo na straně opposice. Hlasovalili monarchisté

s mírným táborem republikánským proti vládě, pomohli zase této k většině proti demonstrujícím generálům socialisté a krajní živlové sněmovní. Dne 10. července bylo zasedání sněmovní skončeno, na několik měsíců jest tedy vnitřní klid zabezpečen.

V Italii obstrukce krajních stran, podporovaná od ústavní opposice Crispiovsko-Zanardelliovské, porazila ministerstvo Pellouxovo, ač bylo při všeobecných volbách 3. a 10. června dosáhlo třípětinové většiny. Opposice byla odhodlaná a útočná, většina váhavá, zvláště co do provádění jednacího řádu, přes odpor obstrukce v dubnu zostřeného. Vyjednávání s krajními stranami se zmařilo, a Pelloux podal 18. června žádost za propuštěnou. Po mnohých průtazích sestavil nové ministerstvo *Saracco*, senátor ze skupiny pravého středu. Hlavní potíží bylo dohodnutí s opposicí. Z ústavní opposice vzal Saracco dva ministry, Branca a Carcana, s krajními stranami dohodl se předseda Gallo v ten rozum, že bude šetřeno úplné svobody slova a jednací řád že si má dáti sněmovna se svolením všech stran. Visconti Venosta pro zahraničné věci a generál Ponza pro vojenství ostali ze starého ministerstva. Gallo přijal obor vyučování. Saraccovo ministerstvo představilo se 27. června sněmovně, za jejíhož předsedu zvolen 304 hlasy bez opposice Villa. Nejdůležitější ze všeho, zostření jednacího řádu, přijato dle úmluvy důvěrníků 1. července bez odporu. Předsedovi dána rozsáhlá disciplinární moc, z francouzského reglementu převzata censura a vyloučení vzpurného poslance i s použitím vojenské moci. Krajní levice jest uspokojena tím, že prosadila svou vůli. Sonnino z levého středu vytýkal, že obstrukce není zažehnána, nýbrž jen odročena.

Rychleji a prudčeji, než Evropa se nadála, rozburácela se v Číně na půdě dlouho připravované hrozná bouře lidová se sveřepostmi, krveprolitím a bezuzdnou divokostí, jichž rozkacený fanatism zástupu jest schopen. Již dlouho dříve pozorováno bylo šíření se tajného bratrstva vzájemné pomoci, jež i na ruské půdě v krajině Port-Arthurské se rozmáhalo. Jednota či Pěsť spojených vlastenců (tak zvaní boxeři) postavila se v čelo tajného hnutí. Osudným stalo se mylné domnění jak vyslanců v Pekingu tak evropských států, že i malá moc stačí k udržení pokoje a k rozptýlení buřičů. Jak počet tak výzbroj jejich byly značnější, než se předpokládalo, mimo to spojovalo se s nimi i řadové vojsko, a učená třída, jmenovitě úředníci, byli v nepřátelství proti Evropanům na jejich straně.

Dne 21. května obrátili se vyslanci v Pekingu po prvé k cun-li-jamynu (zahraničnému úřadu čínskému) žádajíce, aby učiněna byla přísná opatření proti vzmáhající se agitaci a aby na hrdle trestáni byli vůdcové revolučního hnutí a všichni ti, kteří se účastnili vraždění křesťanů a výtržností proti cizozemcům. Ještě 26. května byli vyslanci přesvědčeni, že čínská vláda nepokoje potlačí. Ale v posledních dnech května nabývalo revoluční hnutí i v Pekingu již tak povážlivých rozměrů, že vyslanci žádali, aby k jejich ochraně vypraveny byly do Pekingu ochranné sbory z námořního vojska, po 75 mužích s korábů velkých států. Jednání s čínským zahraničným úřadem se protahovalo, ale ještě 2. června vyslancové ruský a americký oznamovali svým vládám telegraficky, že v Pekingu nastávají poměry klidnější. Dne 4. června stihli do hlavního města čínského malý oddíl rakousko-uherských námořníků a 50 mužů

německé námořní pěchoty s důstojníkem. Celkem bylo v Pekingu 960 mužů evropského vojska s 22 důstojníky. Ale již nazejtří objevovaly se zástupy vzbouřenců kolem hlavního města a při železnici přes Tjan-czin k Taku vedoucí. Nebezpečí rychle rostlo. Vlak s prchajícími Evropany musel se vrátiti do Pekingu. Do Tjan-czinu vypraveno na rychlo 137 německých vojáků s Maximovým dělem, aby chránili evropské osady u města. „Jenom rychlý příchod silného oddílu může zachovati cizince v Pekingu,“ hlásal poslední telegram, jejž 9. června zaslal ruský vyslanec M. N. Giers.

Telegrafní spojení bylo přerušeno, Evropané v Pekingu úplně odloučeni ode všeho spojení. Jaký fanatism vzmohl se v Pekingu, o tom svědčila zvěst o zabití tajemníka belgického vyslanectví 11. června. Dva vlaky s vojenskými posilami nemohly toho dne dále. Vybavení Evropanů stalo se nyní hlavním úkolem. Rusko učinilo k tomu cíli nejvýdatnější opatření. Z Port-Arthuru přivezeno bylo 4000 mužů, aby byli k službám vyslance Giersa; 2000 z nich pod velením plukovníka Asimova vstoupilo 12. června do Tjan-czinu, ale ruský vyslanec už jim nemohl dáti rozkazů. Zástupy Pěsti se množily a v samém Tjan-czinu hrozilo cizincům a missionářským ústavům nebezpečenství. Čínské hnutí měnilo se v dravý proud.

Admirál Seymour, jenž byl připlul s anglickými obrněnci k Taku, převzal velení nad mezinárodními oddíly, s nimiž po železnici se snažil dostati se do Pekingu. Avšak železnice byla před ním bourána, a co namáhavě spravil, za jeho zády zase ničeno. Dne 14. června byl posléze odloučen i od spojení s Tjan-czinem. Železnice byla ztracena, zbýval ještě široký tok Pejha, avšak ten nad svým ústím jest ovládán řadou tvrzí u Taku. Zde měli Číňané výtečnou posici, které vzdáti se nechtěli. Na rozhodný požadavek, aby tvrze vydány byly Evropanům, Číňané v noci na 17. června odpověděli palbou na evropské lodi. *Námořní bitka u Taku* pod velením kapitána Dobrovolského skončila vítězstvím Rusů a spojených Evropanů, kteří však měli citelné ztráty. Ruské dělové lodi, jež byly v ohni, vzaly největší škodu. Taku a jeho tvrze a tím i ústí Pejha dostaly se v moc spojenců, avšak málem byl by i Tjan-czin býval odříznut od spojení s Taku. Oddíly ruský a americký, jež jej měly vybaviti, neměly štěstí, a jen neohroženosti Asimova patří zásluha, že důležité to obchodní město zachováno. Zatím přikvapil generál Stessel s 900 Rusů z Port-Arthuru, poskytl ochranu oběma sborům a za stálého boje vtrhl 24. června do Tjan-czinu, kdež se spojil s Asimovem. Jiný Rus, podplukovník Širinskij, 26. června s 900 muži, z nichž polovice byli Rusové, osvobodil admirála Seymoura, 16 kilometrů od Tjan-czinu od Číňanů ve velké zbrojnici sevřeného. Dne 27. června vzat pak útokem pod velením Stesselovým hlavní arsenál nad Pejhem.

Nastaly chvíle hrozného napjetí. Evropská vojska nebyla dosti silná, aby mohla dále. Vzbouřenci i čínské vojsko vidouce ústupy „bílých barbarů“, stávali se tím odvážlivější. Za těchto okolností došla zvěsť, že byl ***německý vyslanec Ketteler v Pekingu 18. června zavražděn***, když na koni jel k cun-li-jamynu, a že němečtí vojáci zapálili zahraničný úřad. Hrůzozvěst ta doplněna hnedle zprávami o větších ještě ukrutnostech. ***Evropská vyslanectva byla vypálena a Evropané,***

shromáždivše se na anglickém vyslanectvu, po tuhém odporu přemoženi a povražděni — dle prvních zvěstí již asi 24. června, dle jiných na počátku července. Hromadné toto vraždění bylo posléze 15. července úředně potvrzeno omluvou prince Tuana ve Washingtonu. Zároveň proveden *převrat na trůně čínském.* Císařovna vladařka a císař odstraněni, a Tuan, jeden z knížat panovnické krve, prohlásil se za bogdychana. Revoluce slavila jím vítězství.

Situace na jevišti válečném jevila se v polovici července takto: Taku a tvrze nad Pejhem jsou v moci Evropanů, Tjan-czin jest též v držení evropském, ale ohrožován ze všech stran od bojechtivých, rozjitřených zástupů čínských. Spojení mezi oběma městy udržují kozáci Vrchněudinští. Spojenci musejí vyčkati posil, aby pak vší mocí postoupili ku předu. Hnutí čínské pociťují už i Rusové v Mandžursku, při stavbě železnic rozložení, i na samých hranicích Amurska. Ze Zabajkalska vyslány do Mandžurska pomocné sbory, hlavně kozácké.

Po kratší, delší přestávce budou opět hřímati děla v končinách Pejha, a spojenci vynutí si nepochybně cestu k Pekingu. Avšak otázka čínská ve velkém slohu teprve nastává. S národem, čítajícím 400 milionů duší, nebude možno zkrátka zatáčeti; až pak bude proniknut vědomím své síly a vojensky po evropsku zorganisován, nedá si v domově svém od cizinců poroučeti a svrhne každé jich jařmo. Japonci v samém sousedství Číny už dokázali, jak rychle se i v těch končinách může národ státi válečně silným. Velmoci jsou na ten čas proti Číňanům za jedno, ale zárodky řevnivosti a soupeřství mezi nimi touto jednotou dokonce nejsou odstraněny.

Bouře v Číně odvrátily téměř pozornost od války v j i ž n í A f r i c e, kde oba malé svobodné státy (jichž obyvatelstvo jedva desátý díl Londýnského obnáší) nyní desátý již měsíc zápasí proti ohromné přesile anglické veleříše. Jeden z obou států, Oranžský, vítězně postupující Angličané nazvali už kolonií nad Oranžskou řekou. Zavaalsko, ač Praetorie a jiná důležitá místa jsou od nepřítele obsazena, nepřestává Angličanům činiti tuhý odpor. Drobná válka, kterou generál Louis Botha řídí, stává se hrdým vítězům velmi nepohodlnou. K jubileu devítiměsíčného trvání nerovné této války dosáhli Boerové téměř u samé Praetorie dvou úspěchů, které velice upomínají na episody při počátku válečného tažení. Po tuhém boji jeden anglický oddíl zajali, zmocnivše se i obou jeho děl, a druhý oddíl porazili a zahnali na útěk, způsobivše mu veliké ztráty. „I regret“ (lituji) počínaly opět dvě zprávy generalissima Robertsa o srážkách 8. a 9. července. Horší než tyto porážky je stav vojska Robertsova, jak při té příležitosti opět na jevo vychází. Nemoci a velká úmrtnost desorganisují anglické sbory, nezvyklé ponebí jihoafrickému a jmenovitě zavaalskému. Velice trpí i koně ponebím a žihadly jedovatých much. Scotts Greys, gardový pluk jízdecký, jeden z nejlepších anglických, nemůže z místa pro zemdlenost svých koní. Jinde jest asi hůře, jak vysvítá již z toho, že posily od Robertsa vyslané nemohly 8. července stihnouti na místo pouze 30 kilometrů vzdálené. Tisíce a tisíce koňů ze všech končin světa skoupených rychle bylo spotřebováno, zahynulo nebo zemdlelo, a zásoby doplňují se nesnadněji nyní, kdy samy evropské moci shánějí koně pro Čínu, v níž povstal Boerům spojenec proti Anglii.

Obchodní dům s koberci a záclonami
továrna na železný nábytek a zboží lůžkové

HYNKA GOTTWALDA

v Praze, Na Příkopě „U Špinků“.

Koberce všeho druhu, běžné (stůčkové) do salonů k pohovkám.
Koberce smyrenské.
Pravé perské koberce.
Koberčíky k postelím.
Koberce linoleové a předložky.
Lambrekýny (k oknům).
Záclony okenní.
Záclony krajkové crême a bílé.
Záclony látkové.
Záclony plyšové.
Závěsy do oken.
Gobelíny.
Koberce na stoly.
Přikrývky flanelové a ze srsti velbloudí.

Přikrývky prošívané všech druhů.
Přikrývky (houně) na koně.
Přikrývky a houně.
Lami a kozí kůže.
Vaky na nohy.
Cestovní plaidy.
Přikrývky na cestu (tygrované atd.) anglické a tuzemské.
Kufry a cestovní brašny.
Deštníky. Župany.
Úplná zařízení lůžková.
Drátěné matrace.
Pružné vložky do postelí.
Matrace žíněné a plněné mořskou travou.
Železný nábytek.
Postele.

Dětské kočárky.
Dětské židle.
Noční stolky a umyvadla.
Mosazné postele.
Věšáky.
Zástěny ke kamnům.
Žaponské záclony.
Uhelníky a přístavce k[e] kamnům.
Stolky na květiny.
Stolky na klece.
Nábytek zahradní.
Lavice, stoly, židle.
Zahradní stany.
Přihrady na láhve.
Dětský nábytek.
Nábytek z ohýbaného dřeva.
Nábytek pro loutky atd.

Cenníky a rozpočty zdarma a franko.

Hlavní sklad **Maršnerovy továrny** na orientálské cukrovinky, čok[o]ládu a šumivé limonádové bonbony

v Praze, Ferdinandova třída, proti Choděrovům.

Zubní lékař

MUDr. AL. TOMÁŠEK,

na Vinohradech, Skrétova ulice č. 17,

ordinuje v hod. 9—12 dopol. a 2—5 odpoledne.

ROČNÍK 30. 1900. ČÍSLO 9.

☛ Číslem tímto končí se **třetí čtvrtletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 360.—362. (Malmöhus — Marialith.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Stará Praha. Sto akvarelů Vácslava Jansy. Popisuje Jan Herain. Seš. 13.: Pohled z Havelské do Melantrichovy ulice, Voršilská ulice, mistrný portál „U dvou zlatých medvědů,“ zbrojniční zahrada u Čertovky. Seš. po 5 kor. Pořádá a vlastním nákladem vydává B. Kočí, v Praze 1900.

Výlet na Krym. Napsal J. S. Machar. Za 1 kor. 40 hal. Nákl. F. Šimáčka, v Praze 1900.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Seš. 48.—50. Nemodlenec. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Sebrané spisy Vácslava Vlčka. Seš. 20. a 21. Zlato v ohni. Sešit po 30 hal. Nákl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Seš. 52. Vácslav z Michalovic. Evropa. Anděl. Čerkes. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1900.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Seš. 24.: V záři kalicha. Sešit po 32 hal. Nakl. týž.

Paničkou. Napsal K. V. Rais. Nákl. F. Šimáčka, v Praze 1900.

Páni a paní. Obrázky z úřednického ovzduší. Napsal Bohumil Brodský. Část II. Za 2 kor. 50 hal. Nákladem Cyrillo-Methodějského knihkupectví, v Praze 1900.

Kapesní slovník česko-polský. Sestavil prof. F. A. Hora. Seš. 6. (Klimbaba—Ksik.) Sešit po 45 hal. Nákl. vlastním, v Praze 1900.

Zdravotní slovník. Poučení o věcech lékařských pro kruhy širší. II. rozmnožené vydání. Red. dr. K. Chodounský a dr. J. Thomayer. Seš. 12. a 13. Sešit po 80 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Od nastoupení Badeniova do odstoupení Thunova. II. díl Politických dějin národa českého od roku 1861. Napsal Adolf Srb. Seš. 6. Sešit po 48 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Vlaský dvůr v Kutné Hoře. Napsal dr. Eugen Muška. Za 1 kor. 60 hal. Nákl. Hejdy a Tučka, v Praze 1900.

O době husitské. Přednáška dr. Jos. Pekaře, proslovená na slavnosti Husově v Slaném. Nákl. redakce „Svobodného občana,“ v Slaném 1900.

E. St. Vráza Cesty světem. Kniha 1. Napříč rovníkovou Amerikou. Seš. 31. Sešit po 60 hal. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

P. Ignát Wurm ve svém životě. Napsala Miloslava Procházková. Nákl. Kramáře a Procházky, v Olomouci 1900.

Scéna za scénou. Volné listy z kroniky rozvoje našeho divadla (1883 až 1898). Od Josefa Kuffnera. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Svatá země. Album pohledů z Palestiny. Seš. 2. Za 60 hal. Nákladem Cyrillo-Methodějské knihtiskárny, v Praze 1900.

Od Tater k Adrii. Seš. 7. a 8. Sešit po 80 hal. Nakl. J. R. Vilímek.

Lidové rozpravy lékařské. Pořádá dr. Lad. Haškovec. Roč. I. čís. 10. Hygiena dětského věku. Napsal prof. dr. Fr. Scherer. Část II. Za 60 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Matice lidu. Ročníku XXXIV: č. 4.: Naši v cizině. Napsal N. A. Lejkin. Dle 17. vydání z ruštiny přeložil Jan Wagner. Nákl. dr. Ed. Grégra, v Praze 1900.

Libuše. Matice zábavy a vědění. Ročn. XXX. čís. 3.: Benátské zrcadlo. Vypravování z rodinné kroniky od Eduarda Jelínka. Čís. 4.: Šílený Job. Romanetto od J. Arbesa. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 164. Za čínskou zdí. Život, mravy, zvyky a pořádek v nebeské říši. Napsal N. Stremouchov, z ruštiny přeložil J. Veselovský. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Ottova Laciná knihovna národní. Číslo spisu 181. Drobné genry. Od Stanislava Jarkovského. Nakl. týž.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. V. seš. 16. až 19. Přirozené dějiny náboženství a rozmluvy o náboženství přirozeném. Napsal David Hume. Z angl. přeložil J. Škola. Dvousešit za 96 hal. Nakl. Jan Laichter, v Praze 1900.

Ř. 1900. Čís. 9.

OSVĚTA

Čechoslované a civilisace.

Píše

dr. **Hermenegild Jireček.**

(Závěrek.)

14. Hudebnictví české.

Že lid československý nad jiné národy vyniká vlohami hudebními — hudbou míníme zde zpěv i hudbu vlastně tak řečenou — uznává se tak, že ani nejzuřivější protivníci českého jmena vlastnosti této nepopírají. Vlastnost tato jmenovitě vynikla, když lid český, neblahými ději a válkami první polovice 17. věku do nejvyšší míry zbědnělý, ochuzený a porobený, ze všech útrap těchto ponenáhlu se počal zase křísiti a k novému životu dospívati. Praví se, že sám Ferdinand III. v chrámě sv. Víta zpíval píseň Svatovácslavskou, jako by tím mělo naznačeno býti, že ve zbožném zpěvu zotaví se zase sklesly duch český. Lid venkovský — praví jeden z historiků hudby české — zbaven všeho ostatního, utíkal se k hudbě, jež mu aspoň z části poskytovala úlevy duševní. Pěstovatelé hudby byli po celé 18. století hlavně bohatí šlechtici, mocné kláštery a — kdož by se tomu nepodivil? — prostí učitelé, neb jak se jim tehda ještě obecně říkalo, kantoři, zvláště po venkově. Těmito prostředníky vzbuzovány jsou hudební vlohy v obecném lidu, v úkrytu prostých jeho chatrčí jako jiskry v popelu se pamatující. A hle, záhy rozmohl se počet výtečných hudebníků českých takovou měrou, že vycházeli z vlasti své do cizích zemí pěstovat tam hudbu v nejširším jejím oboru. Nelze ovšem říci, že by duch národní býval v nich živ; toho pohříchu nebylo; avšak mluvímeli o působení hudby jako jednoho z nejpřednějších a nejvýdatnějších prostředků k šíření a upevňování civilisace, musíme hleděti k *hudebním vlohám*, kterými možno bylo synům českého národa působiti mezi národy jinými. Uměním zajisté — a to hlavně platnost má o hudbě a zpěvu — zjemňují se mravy a šlechtí se duch jednotlivce. Kdo zbožně pěje, dvojnásob se modlí, a kde se zpívá, tam věru pravda, co pověděl Schiller, že jest dobře býti, zlí lidé že nemají písní, že neznají zpěvu.

V následujících řádkách chceme vylíčiti působení hudebních umělců rodu a pochození českého mezi jinými národy, a to ve spůsobu zpráv životopisných, pořádkem chronologickým. [1])

Jan Dismas Zelenka narodil se 16. října 1679 v Louňovicích. Prvním počátkům hudby učil ho sám otec, varhaník, načež v dospělejším věku meškal, tuším, ve Vídni, jsa tu žákem slavného kapelníka Fuxa. Jako muž třicetiletý byl r. 1709 v službách bar. Hartiga; r. 1710 přestěhoval se do Drážďan, kdež působil v dvorské kapele jako kontrabasista. V průvodu kurfirsta saského navštívil r. 1715 Vídeň, kdež opět studoval u Fuxa, a rok potom 1716 byl v Benátkách, kde se seznámil se skladatelem Lottim, načež se vrátil do Drážďan. Roku 1723 při korunování císaře Karla VI. dáváno v Klementinském dvoře v Praze melodrama od něho k té slavnosti složené „Sub olea pacis et palma virtutis conspicua regia Bohemiae corona" s motivem ze života sv. Václava. V Drážďanech zastával prozatímně místo ředitele kůru při kostele katolickém až do r. 1733; když pak místo toto dáno soupeři jeho Adolfovi Hasseovi, jmenován jest za náhradu dvorským skladatelem se zvýšeným platem 800 tolarů. V Drážďanech žil a tam i dne 23. prosince 1745 zemřel. Skladatelem byl velmi plodným; jest od něho 72 skladeb (15 mší, 3 rekviem, 2 Tedeum, 42 žalmů); nejvíce se slaví jeho Lamentace a responsoria pro týden pašijový z r. 1722.

Nám Čechům jest Zelenka zvláště proto milý, že jest skoro jediný, jenž sobě v cizině jazyka svého vážil, jakž o tom svědčí motetto jedno na slova česká od něho složené.

Ale význam našeho komponisty sahá do jiných kruhů. Skrze Zelenku obeznámil se Sebastian Bach s Benátským uměním varhanickým a s tamním slohem fugovým. Zelenka jako žák mistra Fuxa opsal množství fugových skladeb, zvláště mnoho ricerkát, jichžto skladatelem byl Alexander Poglietti, na konci XVII. věku císařský varhaník v kostele sv. Štěpána, jenž tam zemřel r. 1683, dvě léta před narozením Seb. Bacha. S těmito ricerkáty převelikou měrou se shodují slavené fugy Bachovy, tak že vplyv jejich na Bacha jest zjevný, nepopíratelný. Fux co do vázaného polyfonního slohu rozeznával školu německou, nordickou, a starší nad ni školu jižní, Benátskou. Péče jeho směřovala k tomu, aby oba směry našly sloučení. Z té příčiny žádal r. 1716 kurfista saského, aby Zelenka poslán byl do Benátek a tam všemu se naučil a ne aby jen po Fuxově manýře pracoval, jinými slovy, aby čemu žákové naučili se u něho, docelili vplyvem klassické školy vlaské. Skutečně také Zelenka dostal se s jinými hudebníky Drážďanskými do Benátek, aby tam účinkovali při komorních hudbách kurfirsta Bedřicha Augusta. V Benátkách sblížil se s Antonínem Lottim. — Obcování Zelenkovo s Bachem zjištěno jest po celých 22 let; Zelenka bydlel v Drážďanech, Bach v Lipsku. Bach vysoce si vážil Zelenky, dávaje kostelním skladbám jeho přednost před skladbami

[1]) Užili jsme spisů těchto: E. Naumanna Illustrirte Musikgeschichte, prof. O. Hostinského Musik in Böhmen, J. Srba (Debrnova) Dějiny hudby v Čechách a na Moravě, dr. E. Hanslicka Aus meinem Leben, Oskara Bie Die Meister des Claviers.

Drážďanského mistra Hasse, tak že Hasse až i řevnil proto na něho a utiskoval ho jakž moha. Bach i Zelenka byli povahy sobě velice blízké. Také Zelenka opíral se o sloh Frescobaldův i Lottův a sám byl mistrem vynikajícím ve fugách. Syn Bachův, Friedeman, varhaník v Drážďanském kostele sv. Žofie, opisoval patrně k žádosti otcově, jednu skladbu Zelenkovu (Magnificat v D-dur). Bach konečně znal onu knihu Zelenkovu, jež obsahovala opisy fugovaných vět varhanických skladatelů vlaských, a tou cestou seznámil se s ricerkáty Pogliettovými. Mistr, jenž psal sedmihlasovou dvojfugu, jaká se nalézá v Zelenkově mši v G-dur, skladatel, o němž dí opat Gerber hned r. 1774: „Fux zanechal žáka v posvátné hudbě výtečného, Jana Zelenku, kapelníka krále polského (kurfirsta saského) v Drážďanech, učitele jiných mistrů v umění tomto vynikajících“ — tento muž bezpečně byl po chuti Bachovi!

Benda František, znamenitý virtuos na housle, zakladatel zvláštní houslové školy v severním Německu, narodil se 25. listopadu 1709 v Starých Benátkách z otce tkalce, dovedného hudebníka. Roku 1718 přijat za sopranistu při benediktinském kostele u sv. Mikuláše na Starém Městě Pražském, i cvičil se hudbě u regenschori Jakuba Gunthera. Roku 1719 byl choralistou v semináři jesuitském, r. 1713 zpíval v slavnostní hře „Sub olea pacis,“ ze zpěváka stal se houslistou a po různých dobrodružných příhodách dostal se do Brandeburska a v Postupimi přijat do kapely prince pruského. Zde se zdokonalil ve hře na housle u Grauna a v theorii u Manze, i jmenován jest r. 1772 koncertním mistrem krále Bedřicha II. Smrt ho stihla v Postupimi r. 1786, dne 7. března. Jako virtuos proslavil se krásným tónem, ušlechtilým přednesem a měl zvláštní svůj způsob hry, jenž se lišil značně od hry mistrův jiných, poněvadž vznikl na základě zpěvu. Tím se také stal tvůrcem zvláštní školy houslové, jež čítala množství umělců.

Mladší bratr jeho, Jiří Benda, zrozený v Starých Benátkách, r. 1722, povolán jest do Berlína i stal se r. 1748 kapelníkem vévody Gothajského, ve kterémžto postavení působil po 30 let s úsilím a s úspěchem. Čestné místo v dějinách hudby zjednal si po své italské cestě svými melodramy, kterýžto druh skladeb skoro touže dobou vynesl na povrch francouzský skladatel Rousseau, ač jeden zcela byl nezávislý od druhého. Bendovy melodramy došly u současníkův obecné obliby, jmenovitě Romeo a Julie, Ariadna na Naxu a Medea. Směr tento zbudil mnoho následovníků; sám Mozart cítil se příkladem „tohoto svého (jak Bendu nazýval) miláčka mezi lutherskými kapelníky“ k podobné činnosti povzbuzena, pomýšleť dokonce většinu svých operních recitativ nahraditi melodramy. Po třicetileté činnosti opustil Benda postavení své v Gothě (1778) a poslední léta svého života trávil na rozličných místech Durinské země, až dne 6. listopadu 1795 zemřel v Köstrici u Altenburka.

Josef Mysliveček narodil se v Praze r. 1737, vykonal studia filosofická, vyučil se po otci svém mlynářskému řemeslu i stal se mlynářským mistrem. Po otcově smrti zůstavil mlýn svému bratrovi a oddal se umění hudebnímu. Prvním učitelem byl mu Josef Seeger, varhaník Týnský, druhým r. 1763 Pescetti v Benátkách. V Parmě složil první

svou operu. V Neapoli k jmeninám královým komponoval operu „Bellerofonte“, kterouž se proslavil tak, že ho král i dvůr jeho i mistři hudebníci vysoce velebili a že mu při provození v Benátkách dle tamního zvyku metali sonety. V Turině, v Miláně, ve Florenci, v Pavii, v Římě rovněž rádi slýchali jeho opery. Ježto české jeho jméno Vlachům těžké bylo, říkali mu buď Il Boemo anebo překladem Venatorini, tak jako před ním českého Jelínka nazývali překladem Cervetti, hornistu Sticha Il Punto, Roeszlera Rosetti. Jakkoliv měl značné příjmy, přece býval často v peněžitých nesnázích, protože ve své velkodušnosti podporoval kde koho. Roku 1777 povolán do Mnichova, aby tam řídil svou operu „Ezio.“ Zemřel již r. 1781 v Římě, po krátké chorobě, v 44. roce věku svého. Jeden z jeho žáků, Angličan Barny, dal ho slavně pochovati a postavil mu mramorový pomník v kostele San Lorenzo v Luzině. Mysliveček složil veliké množství oratorií, koncertů, symfonií, a mimo jednotlivé arie bezmála 30 oper. Pěvkyně Gabrieli proslavila se ariemi Myslivečkovými po celé Italii.

Jan Ladislav Dusík narodil se v Čáslavi dne 9. února 1761, z otce Jana Josefa, tamního varhaníka a ředitele kůru. Již v 9. roce dovedl hrát na varhany. Studoval gymnasium v Jihlavě, filosofii v Praze, kdež dosáhl stupně mistrského. Nato věnovav se výlučně hudbě, dostal se s hrabětem Maenerem do Holandska, kdež se stal učitelem hudby v Haagu, potom do Němec. Roku 1786 octnul se v Paříži, kdež na pianě hrál před samou královnou Marií Antonií. Z Paříže odebral se do zaslíbené země umění a hudby, do Italie. Odtamtud dostal se do Anglie, jsa tam povolán za učitele piana pro princeznu z Yorku. Zde se setkal s Haydnem, jenž r. 1792 napsal pochvalný list o něm otci Dusíkovi do Čáslavě. V Londýně zůstal Dusík do r. 1802. Praha ještě toho roku slyšela jej hráti v sále konviktském; dávána tu jedna symfonie Haydnova, koncert pianový od Dusíka a andante od Mozarta, svobodně sehrané od koncertisty. Roku 1803 odebral se Dusík přes Čáslav do Vídně a ještě toho roku do Berlína, kdež přijal službu u knížete Ysenburka a stal se r. 1803 učitelem hudby prince pruského. Roku 1808 povolán jest znova do Paříže, a sice za koncertního mistra vévody z Beneventu, Talleyranda. Smrt stihla ho r. 1812, dne 20. března, v St. Germain en Lay.

V Anglii Dusík složil školu hry klavírní, podle které se tam podnes také vyučuje; roku 1804 vydal dvanácte pokračujících cvičení. Ale nejen jako dokonalý pianista byl slaven; vynikl též jako učitel a ještě více jako skladatel. „Ve skladbách jeho panuje obzvláštní delikátnost, vkus nad míru jemný, vynalézavost horoucná,“ tak psáno o něm hned r. 1785. Haydn nazývá ho nejen mužem ušlechtilým, ale i hudebním umělcem výtečným, obdařeným velikými talenty. A jinde zase dí o něm: Jakožto komponista dává na jevo přemnohé zvláštnosti, novotu, vynalézavost a ohnivost, která se také jeví v jeho výtečné, ba velikolepé hře klavírní.

O Dusíkovi vyjadřuje se hudební spisovatel Oskar Bie 1898 v tato slova: Beethoven žil ve světě, který se s ním v ničem neshodoval. Veliké obecenstvo zcela bylo zaujato operou vlaskou a kořilo se hudcům technicky dobře vzdělaným. Vrch měli virtuosové klavírní. Z těch

jedinému Dusíkovi lze přiřknouti jistou platnost uměleckou. Tento hudební Čech v mezích svého ducha učinil poesii klavíru životní svou úlohou. Jest nám, jako by v něm po prvé před nás stoupla předtucha Chopina. Tón Dusíkův byl, jak se praví, plný a ušlechtilý, skladby jeho jsou hlučnější, než bylo v ten čas obyčejno. Zcela jinak nežli Hummel pěstoval pedál i jest první, jenž určitě udal, kterak užívati tohoto zdvihacího přístroje. Dusíkovy skladby mají cenu nestejnou; kde ze svého národního temperamentu vložil něco v taneční formy závěrečných vět, tu uhodil na tóny famósní a čerstvé. Také jest jeden z prvních, kteří s účinkem a úspěchem pracovali vděčnými prostředky synkop. Složil též závěrečnou větu (Es-dur sonátu v šestiosminách), která nad taneční ráz vynikajíc má cenu ryze uměleckou. Dusík velmi šťastně ve svých sonátách užil toho, co slove ráz národní, co se jmenuje národně rázovité. Podle theorie Černého má se Dusík hráti cantabilmente, bez ostrých effektů, pěkným legato s užitím pedálu. V celku Dusík, ač nestojí v první řadě, mezi epigony vyniká vroucností a výmyslností. V hudebních sbornících řaděn bývá vedle Haendla a Mozarta.

František X. Dušek, jeden z největších klaviristů svého věku i znamenitý učitel hudby, narodil se dne 8. prosince 1731 v Chotěborkách u Jaroměře a vychován jest k hudbě a zpěvu nákladem hraběte Sporka. Jsa v kolleji jesuitské v Hradci Králové, upadnutím ochroml a tu se úplně oddal hudbě. Hrabě Spork povolal ho do Prahy, kdež v umění hudebním vyučoval umělce hudební, Koželuha, Maška, i svou napotomní vlastní choť Josefu, rodilou Pražanku, jež u císaře Josefa II. a ve Varšavě u krále Stanislava Augusta došla velikého uznání. Dušek byl jeden z nejdůvěrnějších přátel Mozartových, jenž v jeho ville Bertramce u Prahy složil jednu část Dona Juana.

Jakožto theoretik klavírního umění opravil hru tuto správnějším kladením prstů, jemností a výrazem v přednesu, byl z prvních, kteří zavedli lehkost a příjemnost do hry klavírní. Zemřel 12. února 1799, i pohřben jest v Košířích.

Leopold Koželuh narodil se ve Velvarech r. 1753, prvního vzdělání hudebního dostalo se mu od Jana Ant. Koželuha, bratra otcova. Studoval humaniora, filosofii a první léta práv na universitě Pražské, a již tehda složil balet pro národní divadlo Pražské (1771). Potom následovala dlouhá řada podobných skladeb divadelních. Roku 1778 odebral se do Vídně. Zde hlavně působil a velice vynikl jakožto učitel na klavír. Píše o něm historik Gerber: Koželuh byl a jest posud vůbec oblíben, ba nejvíce oblíben ze všech tehdejších skladatelů; skladby jeho vynikají ušlechtilostí a jemností. Již r. 1799 počítalo se přes 40 koncertů klavírních; některé z nich složeny byly pro čtyři ruce a pro dvě piana. Císař Josef povolal ho za učitele piana k arcikněžně Alžbětě, první manželce arciknížete Františka, kterýžto princ sotva že se stal císařem, jmenoval ho r. 1792 komorním kapelníkem a komponistou. Ke korunování Leopolda II. za krále českého složil Koželuh na slova prof. Meisznera velikou kantátu, v národním divadle dne 6. září 1791 od 200 hudebníků provedenou. Jiné skladby jeho jsou „Le Mazet,“ komická opera francouzská, „Didone abbandonata,“ opera vlaská, „Mose in Egitto,“ oratorium provozované v Praze

r. 1787 od orchestru 180 hudebníků, „Juditha," opera, sepsaná k rozkazu císaře Leopolda II., „Ottona," velký heroický balet, celá řada koncertů pro klavír, nápěvy k písním.

Mozart v Čechách. Jest známo, že Mozart ve Vídni dokonce nebyl spokojen, nedocházeje tam valného uznání. Když pak sám císař Josef II. o jeho opeře „Únos ze serailu" dosti chladně se vyjádřil (nestojí prý za mnoho! non era gran cosa!), chtěl nadobro odejíti z Vídně a odebrati se do ciziny. Kancléř kníže Kounic nemohl císaři odpustiti, že si mužů takových, jako byl Mozart, neváží a ze svých zemí je pouští. Také arcikníže Max pravil, takoví duchové že nepřicházejí než po stu letech, že třeba je držeti a poutati. Zatím v Čechách Mozarta brzo po jeho objevení ve Vídni ctili a velebili. „Únos ze serailu" dáván v Praze r. 1782 a „Figarova svatba" r. 1786. Obě tyto opery měly zde takový úspěch, že s ním jen úspěch pozdější „Čarovné flétny" bylo lze porovnati. O Únosu praví biograf Mozartův Němeček: „Bylo nám, jako by všecko to, co jsme posud slyšeli a znali, ani žádná hudba nebyla!" „Figaro" dáván v zimě r. 1786—87 skoro bez přestání; nadšení obecenstva nemělo ni mezí ni míry; jednotlivé melodie ihned zobecněly v lidu. Proto také Mozart, pozván jsa do Prahy, velmi rád tam šel, již proto, aby prý Vídeňským protivníkům svým ukázal, že má ještě přátele na světě. Přijel koncem ledna 1787; sám hrabě Thun byl hostitelem jeho. Operu Figaro řídil osobně. „Nikdy divadlo nebylo tak plno, nikdy nadšení tak jednosvorné." Na závěrku hrál Mozart ještě půl hodiny fantasie; jásotem otřásalo se divadlo; líce umělcovo jevilo zářivou spokojenost; byl to projev nejvyššího uznání umělce nyní nesmrtelného! Orchestru vzdal Mozart všechnu čest, řka, že „orchestr jeho jest v Praze" (Mein Orchester ist in Prag). Roznícen Pražským obecenstvem, vyjádřil se pln radosti, že pro takové obecenstvo rád by složil zvláštní operu. Slovo toto stalo se skutkem; skladbou tou jest „opera oper," „Don Juan" (neboli jak původně vlasky říkali „Don Giovanni"), na díle kompovaná ve ville Bertramce na Smíchově, kde Mozart se svou chotí krásné dni trávil v rodině hudebníka Františka Duška. Don Juan dáván nejprve v Praze dne 29. října 1787, i vítán jest jásavě. „Přál bych svým přátelům," píše o tom umělec sám do Vídně, „aby pobyli zde aspoň jednoho večera a sdíleli se mnou radost mou. Snad že operu dají také ve Vídni? Přál bych si toho!" Dávali ji v pravdě také ve Vídni, dne 7. května 1788, a sice přímo na rozkaz císařův, ale co se stalo? Při tomto představení opera se nelíbila! A nyní uznává celý svět Dona Juana za vrchol umění Mozartova, za dílo věčné, nesmrtelné, a za toto dílo děkuje svět Praze a Pražskému hudebnímu obecenstvu. Ještě jednou zavítal Mozart do Prahy, a to r. 1791, aby osobně řídil operu „La clemenza di Tito," po prvé zde dávanou o korunování Leopolda II. na krále českého. Brzy potom zemřel.

Abbé Josef Jelínek zrozený r. 1757 v Selči v Berounsku, studoval u jesuitů na Svaté Hoře Příbramské a na universitě Pražské. Hudebním učitelem byl mu Josef Segert; za jeho řízení stal se znamenitým varhaníkem. Roku 1783 přijat jest do Pražského generálního semináře, kdež vykonav studia bohoslovecká r. 1786 vysvěcen na kněze.

V ty časy přišel Mozart do Prahy a tu Jelínek v domě hraběte Filipa Kinského ze Vchynic hrál na pianě variace na thema Mozartovo s velikým úspěchem. K doporučení Mozartovu přijal hrabě Jelínka za kaplana a klavírního mistra, v kteréžto vlastnosti po některý čas působil v Chroustovicích, při zámku téhož hraběte. S ním šel také do Vídně i zůstal tam ještě po dvě léta jakožto hudební mistr, načež přešel do služeb hraběte Josefa Kinského a po 13 let vyučoval členy jeho rodiny. Ve Vídni se svazky přátelské mezi ním a Mozartem ještě více utužily, tak že Mozart byl mu jako druhým učitelem. Také s Haydnem setkal se Jelínek, a to na zámku Esterházském. Složil mnoho variací na piano a kusů tanečních. Dle Bie byl ve Vídni obecně oblíben svou brillantní a elegantní hrou, jakož i svými variacemi. V Paříži staly se skladby jeho pianové tak oblíbenými, že tam sluly prostým jmenem „Jelínkovy skladby."

Zajímavý případ vypravuje o něm Černý. Byl jednou zván do společnosti ve Vídni, aby tam zápasil s příchozím cizím klaviristou. „Toho sesekáme," chlubil se Jelínek. Nazejtří ptal se ho otec Černého, jak to dopadlo? „Ó," pravil Jelínek zcela zkroušeně, „na ten večer nezapomenu. V tom mladém člověku sám rarach vězí! Nikdy jsem neslyšel tak hráti. Fantasoval o thematě ode mne daném i hrál, že jsem ani Mozarta neslyšel tak fantasovati. Potom přednesl své vlastní skladby; ty jsou nejvyšší měrou podivuhodné a velikolepé, na klavíru dosahuje dojmů, že se mi o nich nikdy ani nezdálo!" — „Aj, a kdo je ten mladý muž?" — „Je to malý, škaredý jinoch černého vzezření a urputného obličeje; jmenuje se Beethoven!"

Méně nežli Mozart přišel s Čechy do styků B e e t h o v e n; nicméně zcela cizím nezůstal ani jemu hudební živel český. Svědčí o tom uznání, kteréhož od samého počátku umění jeho docházelo u šlechticů původu českého. Při dvoře arcibiskupa-kurfirsta Maxa Františka spřátelil se s ním jeden člen staropanského rodu českého, hrabě Waldstein. Waldstein byl jeden z prvních, kteří pochopili Beethovena a předvídali uměleckou velikost a platnost jeho. Hrabě mladého hudebníka jemným způsobem podporoval duchovně i hmotně: duchovně hlavně tím, že budil pozornost Beethovenovu pro Vídeň jakožto místo, kde by jediné duch jeho mohl se rozvinouti. A hle, netrvalo dlouho, a Beethoven prostřednictvím Haydnovým dostal se do sídla císařského. Waldstein vyplnění tohoto svého dávného přání zaznamenal zápiskou: „Nepřetržitou pílí obdržíte Mozartova ducha z rukou Haydnových!" Stalo se to r. 1792, právě když kurfirst Rýno-Kolínský prchnouti musel před Francouzi.

Ve Vídni nastal zlatý věk hudbě, když tam Beethoven zavítal. Nejvíce tu pěstována hudba komorní. První skladby tohoto druhu věnoval umělec příznivci svému, hraběti Lichnovskému, u něhož dokonce r. 1794 i po domácku žil a ročního platu požíval. Jedno kvinteto z r. 1797 (op. 16) věnoval knížeti Schwarzenbergovi a kvarteto z roku 1797--1800 (op. 18) knížeti Lobkovicovi. Počátkem r. 1796 bral se přes Prahu do Berlína, kam ho doprovázel žák jeho, mladistvý Karel Černý. Z Prahy psal bratrovi svému: „Mé umění zjednává mi přátel a vážnosti: čeho bych si více přál?" V Praze složil arii „Ah per-

fido!“ (op. 65). Ve Vídni jedním z nejbližších známých jeho byl uhersko-slovenský baron Zmeškal. Velikomyslnému a umění milovnému knížeti Lobkovicovi jest tuším za to děkovati, že se v Praze pomýšlelo na provozování „Fidelia;“ uvertura k opeře té pochází z r. 1807 (op. 138); ale ku provození došlo teprve r. 1814. Zásluhu o to, že Beethoven neodešel z Vídně, měli vedle arciknížete Rudolfa hlavně také knížata Lobkovic a Kinský, kteří pracovali k tomu, aby mu byl pojištěn roční plat (4000 zl.) s tou jedinou výhradou, aby zůstal ve Vídni a neodcházel z Rakouska do ciziny.

Vojtěch Gyrowetz, nebo jak by se nyní psalo: Jírovec, pocházel z Budějovic, kde otec jeho byl ředitelem kůru a obecním starším. Narodiv se r. 1767 studoval gymnasium v rodišti svém, filosofii a práva v Praze. Vystudovav, věnoval se docela hudbě, v čemž podpory došel u hraběte Františka Fünfkirchena. Skladby jeho docházely takového uznání, že z výtěžku jich mohl podniknouti cestu do Vlach. V Neapoli strávil dvě léta a studoval tam vlaskou hudbu s takovým úspěchem, že musel pro krále složiti řadu větších serenád. Z Vlach odebral se do Paříže a pak do Londýna, kde za svého trojletého pobytu složil hlavní dílo své, operu „La Semiramide,“ kteráž tam velikého došla uznání. Jelikož mu anglické ponebí nesloužilo, odebral se do Brusselu a pak do Berlína a do Drážďan, až konečně přes Prahu jel do Vídně. Bylo to r. 1793. Z Vídně dostal se záhy za legačního sekretáře do Mnichova. Vynikal znalostí šestera řečí, české, německé, latinské, vlaské, francouzské i anglické. Navrátiv se zase do Vídně, oddal se výhradně hudbě a hudebnímu skládání. Máme od něho nápěvy k písním, kvarteta, kvinteta, sonáty, symfonie, serenády, melodram „Mirina, královna amazonek,“ zpěvohry dvě „Agnes Sorel“ a na slova slavného kazatele Vídeňského Emanuele Veitha „Oční lékař.“

Velice zajímavé líčení napsal o Jírovci hudební historik Ed. Hanslick. Bera se r. 1846 na další studie z Prahy do Vídně, měl mladý právník doporučení k Jírovci, tehdy dvorskému kapelníkovi ve výslužbě. „Byl jsem tomu vděčen, že mi přáno bylo seznati muže toho vážného, jenž obcovával s Mozartem i s Haydnem, jehož opery a balety panovaly kolik desítiletí na divadlech německých a vlaských! Bydlel ve třetím poschodí starého domu na Františkánském plácku. Ač mu bylo již 83 let, byl duchem svěží, hovorný a veselý. Byl bezdětek a žil z malé pense a z jistin za lepších dob nastřádaných. Když mu bylo 70 let, rozdělil své jmění na deset dílů — myslilť, že nebude déle živ než právě jen deset let, do osmdesáti, tak že těmi s desíti díly právě dobře vyjde. Ale nebesa ustanovila jinak a přisoudila mu let o celou sedmu více! Tu by kmetovi bylo tuším nastalo sedm hladových let, kdy by se byli nenašli příznivci, jmenovitě dobročinný Meyerbeer. Těším se tomu, že jsem se starouškem Jírovcem, jenž přátelsky obcoval s Haydnem a Mozartem, jenž s Göthem procházel se po okolí Říma, jenž za francouzské revoluce při stole byl sousedem kapitána Bonaparta, mohl chvíli poseděti a pohovořiti!“

Karel Černý, ačkoliv se narodil ve Vídni a všechen čas svého života ve Vídni působil, přece pochozením náleží mezi Čechy. Bylť syn Vácslava Černého, znamenitého hudebníka, jenž narozen jsa r. 1750

v Nymburce, stal se hned ve svém 9. roce zpěváčkem u sv. Jana pod Skalou, pak po kolik let altistou v kostele sv. Víta, až pak šel za hudebníka k vojsku. Hrabě Cavriani vzal ho s sebou do Vídně, odkudž Černý po devíti letech odebral se jako virtuos na uměleckou cestu do Polska (Lvov, Brody, Grodno). Navrátiv se zase do Vídně, byl ještě r. 1795 v městě tomto živ. Karel Černý, „tento král mezi učiteli," píše Bie, držel se té hlavní zásady, že každá skladba hrána býti má způsobem jí nejpřípadnějším a nejpřirozenějším. Smysl hudební tak byl u něho vyvinut, že u žáka ihned poznal, v čem je nedostatečen, a že mu ihned vynašel studii, která se jemu hodila. Na výcvik dbal převelice; škály musely se denně hráti, hraním na čtyři ruce postupováno hned při cvičeních. Bylli Hummel, žák Mozartův, veliký theoretik, Černý, žák Beethovenův, vynikal jako praktik. Byl to člověk prazvláštní, heros všech klavírních učitelů. Černý odhalil veliké tajemství, že při hře na klavír v praxi nepomůže žádný sebe učenější a soustavnější výklad prstů kladení; on sám řídil se tím, že k výcviku prstů jediná cesta vede gymnastikou prstů, společně s učením o úhozu a přednesu. Podle toho byla mu prvním stupněm v učení klavírním mechanika prstů, druhým úhoz a přednes.

Ohromný učitelský duch Černého zahrnuje veškeru říši klavíru s takovou mnohostranností, že výše jíti zdá se skoro nemožno. Nebylo většího mistra učitele nad něho. Černý shledával a sbíral všecko, i skladby svých cvičenců; cvičil všemi způsoby, dokonce i šestiručně a čtyrklavírně; zpracovával všecko, i jednotlivé passáže slavných mistrů skladatelů; komponoval všecky druhy her, variace krejcarové i ronda čínská. Což se smál Chopin, an slyšel, že Černý opět složil uverturu pro osm klavírů a pro šestnáct osob!

Děl studijních zanechal Černý takové množství, že jich ani přehlednouti nelze. K četným všeobecným cvičebním kusům druží se rozličné soustavné školy: škola zručnosti, škola legát a stakkát, škola výzdoby, škola pro levou ruku, škola virtuosům, umění přednášecí, návod k fantasování, etudy oktávové atd. Všech děl Černého čítá se 856 čísel! Také byl první, že sestavil praktický dějepis klavíru a hry na klavír.

Konečně zapadl zcela do směru Hummelova a pomohl Vídeňskému směru ve hře klavírní ke konečnému vítězství. Kalkbrenner, Moscheles, Weber, Liszt, Thalberg a j. v. roznesli Vídeňské virtuosství po všech končinách Evropy, od Petrohradu do Londýna, od Paříže do Milána. Černého škola klavírní podnes ovládá počáteční vyučování ve hře na klavír.

Bratrský národ polský děkuje za první svou národní operu českému skladateli, rodilému Pražanu, J a n o v i S t e f a n i m u. Stefani zrozen v Praze r. 1746, vycvičen v hudbě u benediktinů, vzdělán ve Vlaších, stal se kapelníkem hraběte Kinského a potom členem dvorské kapely ve Vídni. Roku 1771 sestavil si svou vlastní kapelu, s níž pořádal koncerty ve Varšavě. Tu se stal prvním houslistou a kapelníkem divadla, kterýžto úřad zastával až do své smrti. Seznámiv se ve Varšavě s duchem hudby polské, složil k vybídnutí spisovatele Boguslavského operu „Krakowiacy a Górale," v níž národního ducha polského postihl tou měrou, že dílo jeho, jsouc dne 1. března r. 1794

hráno, přijato jest s neobyčejným nadšením a stalo se vzorem národní polské opery. Opera ta jest spanilý obrázek polského života venkovského, jenž vyniká svou původností i pravdivostí.

Přední hudebníci, kteří umění Mozartovo nade všecko ceníce tradici Mozartovskou s plnou duší v Čechách pěstovali, byli vedle Dionysa Webra Jan A. Vitásek a Václav Tomášek. Jsouce vrstevníky českých ctitelů Mozartových, částečně i pamětníky velikých úspěchů tohoto velmistra v Praze, stali se nadšenými stoupenci jeho směru i zůstali mu věrni po všechen svůj život, hájíce směr Mozartovský ještě i tehda, když se ve světě hudebním objevil a osvědčil velikán Beethoven. Pražská hudebnická společnost ctila Tomáška jako komponistu eklog a rhapsodií, neméně i jako znamenitého učitele klavírního, z jehožto školy zejmena vyšli virtuosové Alexander Dreyschock, specialista levé ruky, Ignát Tedesco, „Hannibal oktáv,“ a J. Schulhoff, modní komponista. Sám Ed. Hanslick, slovutný hudební historik, byl v hudbě žákem Tomáškovým. O Tomáškovi zapamatováno jakožto zvláštnost mezi hudebníky českými, že vždy zůstával doma v Praze a ve vlasti české, nikam do světa nebaže. Také nikdy nezapřel své národnosti, jako to před ním i po něm mnozí čeští hudebníci činili. Rodilý byl ze Skutče, kdež na svět přišel dne 17. dubna 1774 z otce tkalce pláteníka. Hudbě učil se v Chrudimi a v Jihlavě, r. 1790 nalézáme jej co právníka na universitě Pražské. Ale hudební povaha nezapřela se u něho a nedala se ututlati; jedno představení Dona Juana v Praze upoutalo jej navždy k hudbě, ve které byl více méně samoukem. Koncem 18. století vydal tiskem první své skladby klavírní, až mu úspěch ballady „Lenory“ zjednal přízeň a životní postavení u hraběte Jiřího Buquoie (1806—1815). Tomášek záhy pokoušel se o to, aby „rozličné druhy básnictva přesazoval do říše hudby,“ a takž skládal eklogy, rhapsodie a dithyramby. K textům Göthovým i Schillerovým psal hudbu, též i k písním našeho RKého. Od r. 1815 usadil se v Praze nadobro a založil zde slavený hudební ústav pro pianisty. Zemřel dne 3. dubna 1850.

Nová doba zkvetla hudbě české zároveň s politickým vzkříšením národa českého, když konečně také vychování veřejné postaveno jest na přirozené základy národního ducha a za své vzala poroba jinonárodní. Záhy se objevily dvě tvůrčí síly v hudbě, Smetana a Dvořák. První operu svou Braniboři v Čechách složil Smetana r. 1863 po svém návratu ze Švéd a druhou, Prodanou nevěstu, r. 1866, po nich pak následovaly další zpěvohry Dalibor (1868), Libuše (1872) a Dvě vdovy (1874). Když pak ho stihl osud, že ohluchl tak jako druhdy Beethoven (1874), nešťastný umělec hledal úlevy a útěchy zase jen ve své milené hudbě i složil velikou symfonickou báseň Má vlast, jejížto první částka slove Vyšehrad, druhá Vltava, třetí Šárka a Z českých luhův a hájů, ke kterýmžto částem později připojeny ještě Tábor a Blaník. V zátiší Jabkenickém složil další opery Hubičku (1876), Tajemství (1878) a Čertovu stěnu (1882). Jiné skladby z té doby jsou: Z mého života (1876), České tance (1879) a j. Světová sláva Smetanova založena i utvrzena jest, když r. 1893 na hudebnické výstavě Vídeňské Prodaná nevěsta silami české Pražské opery s nevídaným úspěchem provozována byla. Od té doby dožilo se toto skvělé dílo

národní české hudby po celém světě oněch triumfů, kterým se těšilo již dávno ve vlasti.

První hudební dílo, kterýmž se Antonín Dvořák obecenstvu Pražskému představil a rázem nadšení zbudil, byla skladba pro sbor a orchestr Hymnus, jež s neobyčejným výsledkem provozována v Praze r. 1873. Roku 1878 obdržel Dvořák státní stipendium za Moravské dvojzpěvy i uveden zároveň u veřejnost zahraničnou, ježto soudcové hudební Brahms a Hanslick doporučili jej hudebnímu nakladateli Simrockovi v Berlíně, jenž vydal Slovanské tance jeho jako druha Brahmsových Uherských tanců. Roku 1883 provozováno Dvořákovo Stabat Mater v Londýně a od té chvíle stal se český umělec miláčkem obecenstva anglického. Angličanům složil Dvořák balladu dle básně Erbenovy Svatební košile (1884), oratorium Sv. Ludmila (1886) a Requiem (1890).

U Dvořáka, jemuž mistrnost v instrumentálních skladbách zjednala název českého Beethovena, jeví se u veliké míře duch hudby slovanské, ne jen české jako u Smetany. Již Slovanské tance z r. 1878 svědčí o duchu tomto, tak jako Legendy (1880) jeví ducha vnitrné vznešenosti. Dvořák ostatně nepřestal na skladbách pro orchestr a piano; proslavil se též v opeře, kterou od dávných let pěstuje. První opera, komická, Král a uhlíř, provozována v Praze r. 1874, druhá Tvrdé palice r. 1881, Šelma sedlák r. 1878, Jakobín r. 1889, Čert a Káča r. 1899. Operou u velikém stylu provedenou jest Dimitrij r. 1882 provozovaný, dílo to pompósní, hudebně bohatě vystrojené. Uznání celého světa došel Dvořák netoliko tím, že universita Oxfordská jmenovala ho doktorem hudby, ale i tím že povolán byl za ředitele národní konservátoře v Novém Yorku, v kterémžto postavení plná tři léta pobyl.

Velice zajímavy jsou úsudky slavného hudebního ředitele Hanuše Richtera o Dvořákovi a Smetanovi. Tázán jsa, kterak byl ve Vídni upozorněn na Dvořáka, odpověděl: „Jednoho času navštívil jsem přítele, profesora klavírního, i nalezl jsem u něho Dvořákovy Slovanské tance na čtyři ruce. Hrál jsem je s přítelem, i byl jsem unešen; skladba umělce, mně posud zcela neznámého, vysoce se mi líbila, i ptal jsem se při nejbližší příležitosti Jana Brahmsa, zdali které jiné práce Dvořákovy zná? Brahms utvrdil mne v náhledu, že Dvořák jest znamenitý umělec, i seznámil mě s jinými jeho skladbami. Moje první dojmy byly nejen utvrzeny, ale převýšeny. Roku 1879 dával jsem s Vídeňskými filharmoniky třetí Slovanskou rhapsodii, a od té chvíle zůstal jsem vroucím ctitelem českého umělce. Německé obecenstvo, jmenovitě ve Vídni, záhy Dvořákovi porozumělo, a i kritika přidružila se k tomu. Brzo se stal Dvořák obecně známým a oblíbeným; ale nejoblíbenější jest v Anglii; Angličané nemohou se nasytiti skladbami českého mistra, já sám dirigoval jsem tam opět a opět uvertury Příroda (májová noc), Karneval (život) a Othello (láska).“

S velikou účastí mluvil Richter o Smetanovi: „Hudebník Smetana byl nešťasten svým osudem, osud jeho slouti může upřímo krutým. Jest to ku podivu, že oni tři hudebníci, kteří v největší bídě žili a za života největších útrap zkoušeti museli, sepsali hudbu nejkrásnější, nej-

vnadnější, v pravdě osvobozující a spásonosnou: Mozart, Schubert, Smetana! Ale Mozart dočkal se aspoň slávy své, Schubert odešel po krátkém utrpení, Smetana však, ubohý, ubohý Smetana — čehož on zakusil a co přetrpěl! Jak byl život jeho tvrdý a smutný! A v té svízeli složil a zanechal nám hudbu, že nic vznešenějšího, rozmarnějšího, přívětivějšího nad ni nelze sobě ani pomysliti!"

Mezi virtuosy českými přední místo za našich dob zaujímá František Ondříček, jenž vycvičen jsa ve hře na housle na konservátoři Pražské od prof. Bennewitze a zdokonalen v Paříži u mistra Massarta, již jako jinoch 25letý vydal se r. 1882 na cesty umělecké po celé Evropě. Za posledních let koncertoval hlavně v Severní Americe a v říši ruské, kde si zajel až na Kavkaz a do Sibiře. Hra jeho vyznačuje se velikým krásným tónem, neomylnou technikou a oduševněným citupInym přednesem, i vyniká tou měrou, že Ondříček bez odporu pokládán jest za předního, nyní žijícího mistra, jenž kouzlem svého umění ovládá široké kruhy obecenstva ve všech skoro končinách vzdělaného světa.

Nemalý rozruch v hudebním světě, obzvláště za hranicemi způsobilo t. zv. české kvarteto, spolek čtyr výtečných hudebníků: Hoffmanna, Suka, Nedbala a po Bergerovi prof. Wihana, jenž si uměleckým rázem svým z vlastní síly dobyl nejpřednějšího místa v Evropě. Nejrozsáhlejší činnost českého kvarteta zaznamenána jest ze zimní doby 1898—99. Prošli tu znamenití umělci čeští Rusko, Německo, Švýcary, Holandsko, Italii, Anglii a Francii, a všude našli uznání, že mu není podobného. V německé říši dávali třicet koncertů, v Holandech dvacet, doma ve vlasti též dvacet, ve Vlaších osm, v Anglii sedm, ve Francii dva, všeho všudy sto a dva. V Němcích našli přese všecko osočování nezkalenou přízeň, Holandsko umělci naši sami nazývají svou druhou vlastí; nadšení nemělo tam ani míry ani konce. V Rusku dobývali sobě nové a nové půdy, i setkávali se tam s enthusiasmem právě slovanským; ve Varšavě zejmena hráli u kněžny Obolenské, jež jest sama znamenitá virtuoska na pianě, v Petrohradě zváni byli u velkovévody Meklenburského a j. a j. Vlachové nejsou sice tak přístupni krasám hudby komorní, nicméně dávalo tamní obecenstvo zřejmě na jevo, že každému opravdovému umění rozumí. V Anglii mělo kvarteto četnou návštěvu a obecenstvo velice vděčné, tak že tam sympathie pro všecku budoucnost mají pojištěny. V Paříži veřejný koncert do posledního místa byl navštíven, a jen zemdlenost umělců byla příčinou, že tam nedávali koncertů více než dva. Ale i ty zjednaly jim úplné uznání obecenstva jinak dosti nepřístupného.

Letošního jara kvarteto navštívilo ruské Zákavkazí i koncertovalo v Derbentě a v Baku, na pobřeží Chvalinského jezera. V Baku hráli pětkrát po sobě; takové bylo nadšení, jež zbudila hra jejich mezi tamními obyvateli, Rusy, Tatary, Čerkesy, Kirkizy, Armény a Peršany! Totéž opakovalo se v Tiflise, hlavním městě Zákavkazí. Prošedše potom jižními městy ruskými, uzavřeli letošní uměleckou pouť v Bremách, kdež konán právě sjezd německé jednoty hudební.

Nejmladší a nejnovější umělec český, virtuos na housle, Jan Kubelík, v kratičké době svého posavadního působení získal sobě

velikého jmena jak v naší říši, tak i v zahraničných zemích, i věští se mu budoucnost přeslavná. Jest vyučenec konservátoře Pražské, zejmena profesora Ševčíka. — Nejnovější zprávy z výstavní doby Pařížské hlásají slávu, které sobě dobyl český pěvecký spolek Hlahol Plzeňský jednak v Brusselu, jednak v Paříži: dostalo se mu první ceny tu i onde.

Mezi tím, co umělci právě jmenovaní vítězně dobývají slávy české hudbě za hranicemi, tvoří se stále nové proudy krásného umění tohoto ve vlasti samé, i vynikají vždy nová jmena jak mezi hudebními skladateli, tak i mezi umělci výkonnými, z nichž nejeden bohdá za nedlouho i v cizině dojde zaslouženého ocenění a uznání.

Minulého roku čtli jsme v novinách statistiku hudebních umělců, podle které nacházelo se ryze českých hudebníků v cizině, za hranicemi rakousko-uherskými 133 osob. Nejvíce jich bylo v říši ruské (34), pak v Německu (31), v Americe (22). Menším počtem objevují se v Bulharsku, v Srbsku, v Australii, na Javě, v Anglii, ve Vlaších, ve Francii, v Turecku, v Dánsku a Švédsku. Dirigentů vojenských kapel a orchestrů jest mezi nimi 32, profesorů a direktorů konservatorií a jiných hudebních ústavů 22, zpěváků a zpěvkyň operních 21 (zpěvkyň samotných 13), virtuosů na housle stále v cizině meškajících 15, virtuosů klavírních 3 a virtuosů jiných nástrojů 8.

Shrnemeli zprávy o hudebních umělcích českých, kteř. za poslednich desítiletí právě docházejícího věku slavného jmena získali sobě za hranicemi, ve velikém světě hudebním, máme zcela jiný obraz platnosti našeho umění hudebního, než o něm před rokem 1848 pěl básník Pražský Moric Hartmann ve svých Českých elegiích:

> Musik, Musik, das Maegdlein mild,
> sie blieb allein noch Deinen Söhnen;
> sie zieht ins weiteste Gefild
> und bettelt um des Mitleids Thraenen!

A nyní?! . . . .

Tajemné tůně.

Z pohorských bájí

Bohumila Adámka.

V zábvozdí věkovitém s šalebnými ozvěnami
jeskyní, slují mračných jícny, šklebné, dračí jámy,

srstnaté, zabočilé sosny s pochmurnými bory,
balvanů spousty vyvršené v neprostupné svory

řetězem obřím obepjaly tajůplné tůně.
Nad hladí převívá jak ze záhrobí teskná vůně . . .

A když tu vítr v mrtvých vodách zčeří chvějné rýhy,
jak by to vyvíraly vzdechy beznadějné tíhy . . .

A když kol jeseň utkává z mlh vlavé baldachýny,
jako by nad vlnami tíhly rubášové stíny . . .

A když sem zarývá se ohlas hromů rozeštvaný,
jako by z bezdna tůní zaduněly dálné hrany . . .

A když se ledové kry v těžké smutky hlubní vhostí,
jako by staletí v nich zdřímly, vklety do věčnosti . . .

Za věků šerošerých přes boky
mohutných bradel v padol divoký

sestoupil národ dělný s druhem druh;
v průvodu jeho úl a skot a pluh.

V pralesů širých ztmělé tišiny,
v panenských jezer hvězdotkané sny

zaskřípěl topor, mlat se rozbušil;
staletých kmenů vzdychal pád a kvil.

Za stezkou stezka jasnila se v tmách,
červánků žeh v ně vtřásal třpyt a nach.

Na mýtích první volný slunce dech
rozpestřil květné divy v porostech.

Umem a pílí úval v šíř i dál
v role a luka, v sad se rozesmál.

V úžlabích, jež řev zrýval medvědí,
šalmaje s rohů zvuky besedí.

Na stráních, v něž se štěkot vlčí krad',
zvonky se rozjásaly tučných stád.

V planinách, v nichž prv zuřil divý tur,
úroda kyne z plododárných zvůr.

A když se z práce vrací družina,
jizba ji vítá vlídná, hostinná.

S kuželem přástek prostomilý zpěv
závodí v kruhu snivookých děv.

A když se soumrak v útul síní před',
bájíval vnukům zlaté zkazky děd.

Na prahu host-li kdy se zastavil,
každý v něm poručence bohů ctil.

Rodiny svaz vždy posvátný byl všem:
neměla parobků ni pánů zem.

Volnost tu zavládla i rovnost všech,
děděna věrně v předkův odkazech.

Dědiny, obce valem vzrůstaly
a v nich lid jarý, šaleb neznalý.

Oltáře staví bohům míru jen;
k obraně stoupá v boj, když napaden.

Napaden záhy. Rozkvět záslibný
sousedům jedem záští skanul v sny.

Země a panství chtivost, závist, lest
často jich vyzbrojily hruď a pěst.

Nejeden útok zdvihli zběsilý,
s krvavým čelem vždy se vrátili.

A pak byl klid, ne míru slunojas:
tlumený vztek jen brousil spáry zas,

aby se v nestřežené chvíli v týl
oběti své vrh' a ji zadávil.

Nadešla chvíle. Od pomezných skal
jak by se příval zbrojný rozpoutal.

Vlnami zdouvá se přilb, hrotů kmit,
pod nimi lne meč k meči, k štítu štít.

Proudy se šíří, vrou a valí v před;
kudy se ženou, záhuba jim v sled.

Zátopa roste den a noc a den . . .
kdo se jí vzepře, zjista utracen.

Vzepřel se národ na život a skon!
Po celé zemi poplašný zní ston.

Kosa i rýč a kladivo i cep
zbrojí se proti nepříteli v tep.

Ženy a děvy, starci s muži jdou
zápasit s lítou vrahů násilou.

Válčeno dny a noci, noci, dny,
než se zdvih' v zemi jásot vítězný.

Nepřátel voje sbity na útěk,
v paty jim šlehá dobíjených jek.

Nepřátel voje bloudí z kraje ven,
východ jim na všech stranách zaskočen.

Nepřátel voje k tůním hnány zpět —
ve vodách hynou do tisíců set.

Hladina — jak by bouř ji zvlnila;
zpěněný vír jen — vrahů mohyla.

Tajemné tůně v hlubinách svých tříště zbraní hostí,
korouhve padlých válečníků, trouchnící jich kosti.

A když sem zábřesk slunce zbloudí v utišené pěny,
hladiny rmutné rdí se rzí a krví prosyceny . . .

O slavných bojích po věku zněl věk,
dědil zvěst od potomka potomek.

A co jim prsa vzdulo hrdostí,
výstrahou znělo cizí zlobě, lsti.

Z hrdin, jež krvavý křtil války brod,
nad zemí zavlád' králův mocný rod.

V korunu jejich vlastní půdy hruď
vydala kov i granátovou ruď.

Koruně jejich krásy božský tvar
uměny poskytly jak v kouzla dar.

S korunou jejich slil se síly zdroj
národa všeho na stráž, na odboj.

V koruně lid svůj zářný odznak zřel,
posvátným byl mu její nositel.

Králů řad valný svou jí zdobí skráň;
pod jejich žezlem živne, bují pláň.

Při řekách kyne město za městem,
v kopce se vpíná hradů diadem.

Cimbuří hradeb, věže kostelní,
paláce, brány pyšně v mraky ční.

S řemesly obchod, vědy, umění
hojnými zřídly v zemi pramení.

Se zbraní bohatýrských přebory
závodí čestně ducha výtvory.

Svěžest a síla všady, bohatství;
v lesku a moci králův dvůr se stkví.

Světem zní hlas: Zde zaslíbená zem!
Cizinců davy v slibnou pouť jdou sem.

Válečným ostřím nehrozí již víc,
škrabošky přízně nasadili v líc;

v nitru však přání s choutkou zvlčilou —
v tenata skrytá zlákat kořist svou.

Králové přáli jim. Ký stal se div?
Hýčkáni těmi jsou, jež rvali dřív.

Kyneli zisk a čest kde — zvláštní věc! —
k tučnějším soustům sedá cizinec.

Divy se množí: cizí řeč i mrav
přijímá mnohý král, s ním dvorský dav.

A jak se dvořan chlubně nalíčí,
měšťan se po něm brzy opičí.

I lid již zmaten zdá se potácet
v cizoty hlubně nezře vpřed ni zpět.

S věkem věk běží . . . Vlaje po časech
nad zemí, v zemi cizí duch a dech.

Králové v slávě neslávě vše zří;
jejich kmen roveň vyžilému kři.

Vypjal se, zhustl, zakveť, vydal plod;
vysílen odumírá keř i rod.

Sotva že poslední schne ratolest,
o trůnu soupeřech již zvučí zvěst.

K dědictví hlásí se, než kdo je zval.
V zemi je spor, kdo příští bude král.

A co je rodů hrdých, domácích,
jedněm jsou k záští, jiným v hněv a smích.

Svému se kořit? Závist všechněch k všem
korunu dá radš zlapit cizincem.

Koruny strážce, jak by v zmatku zlém
národa strážný duch teď ožil v něm,

nezlomen v lásce k zemi — její syn —
v předtuše děsné snove spasný čin.

A než ji na cizí kdy skráni zřít,
v neblahý čas nechť zhasne její třpyt.

A než ji ryzí vydat cizím k hře,
nepravou korunu jim podestře.

Tou nechť se cizí čela přizdobí,
a nechť je svírá, sžírá, pohrobí.

Koruny strážce hledá v těžké dny
pro ryzí klenot úkryt bezpečný.

Koruny strážce bloudí samotou,
zjitřená muka k pospěchu ho štvou.

Koruny strážce schvácen bezděky
v tajemnou tůň ji vrhá na věky . . .

Paprsek slunce z břitka rákosí a travin spletí
v tajemné místo pronikne prý jednou za století —

a kdo by proklestil si stezku k tůním v této chvíli,
pohledem na korunu slnící z dna hloubi zšílí . . .

Nastolen z cizí krve král a pán,
v koruně podvržené hold mu vzdán

Fanfáry hlásají to do všech stran
od věže k věži dál a k branám z bran.

Zvony a jásot hlučně hlaholí
od města ke vsím, k horám, v údolí.

Nikdo nic netuší, jen strážce kmet,
a ten již s tajemstvím jde v jiný svět.

Koruna podvržená žije jen
důvěrou lidu, dokud oblouzen.

Koruna podvržená září dál
pableskem úcty, jenž se k ryzí vzňal.

V příchraně její vládne cizí rod,
zmáhá se, tyje z lidu běd a škod.

A by se snáze pánem všeho stal,
vznětlivý národ v strany rozeštval.

A co se strany vztekle prou a rvou,
provádí neúprosně zvůli svou.

Nezkojen stále — zarputilý host —
zajistit na vždy svým chce budoucnost.

V zemi se pevní — v skalách, rovinách,
jak by ho v pochvat drásal tajný strach.

Slyšet jen praskot dřev, skřip lan a kol,
seker a kladiv ozvuk v stráň i dol.

V biřiců lání, v důtek svist a plen
proniká robotících kletba, sten.

Z balvanů, jež krev s potem smáčely,
chmuří se hradeb vzdorná průčelí.

Nad vše se vrší zpupně z žuly hrad
— kolkolem valů, bašt a střílen řad —

v tajemných tůní kraji divokém
k záchraně svým a v postrach zbůjcům všem . . .

Léta a léta lid nic netuší,
že mu jde o statek i o duši.

Žije svou bezstarostně jako dřív
na příští vnuků sotva pamětliv.

Ob čas jen ještě vzhlíží ke trůnu
šťasten, že mní tam zřít svou korunu.

Léta a léta plahočí se víc,
ústrk a hana již ho tepou v líc.

Krčí se jen a zrakům nevěří,
že ho to bijí vlastní žoldnéři.

Žoldnéřům, na něž strádat musí sám,
terčem je k vtipkům, pustým výhrůžkám.

Cizáků dav teď všemocný zde pán:
hranice země jsou jim dokořán.

Mezí již nezná jejich zvrhlý pych,
nestačí mozoly jim zjařmených.

Nádherou honosí se na podiv,
jaké tu nezřel nikdo nikdy dřív.

V brokát se halí, v nach a hermelín.
Co to v jich vlečce? Do krvava stín . . .

V mrákotách stínu siný lidu ret
horečkou bídy vzrostlé zdá se chvět . . .

S královou druží táhne vzruch i jas,
slavnost se střídá s honem, s honem kvas.

Ve dny se mění noc a v noci den,
jak je kdy vrtoch králův naladěn.

V hýření závrať, v rozmařilý ples
ký že to z očí lidu šlehá děs . . .?

A kdy již zábav ryčných do syta,
divadla jiná dvořan poskytá.

Lidem-li ctěn kde jaký zvyk a mrav
obměny časů vrtkých přetrvav

— hluboký, družný, plný zašlých dum —
v maškaru směšnou vydán cizincům.

Lid-li se hlásí k víře otců svých,
za kterou trpěl v těžkých strádáních,

nucen teď zjevně jí se odříkat,
nechceli v trpké vyhnanství se brát.

A že mu zvučí ještě rodná řeč,
lahodná v míru, pádná v povel v seč,

s poklady duchů, již ji sytili,
vetřelcům řeč ta v pošklebhanlivý.

A kde že kyne jaký žírný lán,
zabrán a v splátky zrádných služeb dán.

Láskou kdo silnou s půdou rodnou spjat,
v otcovské statky můž' se robem dát.

Kdo dřív zde vládli, nyní psanci jsou,
zákony — libovůlí cizáckou!

A kdo se hnutím, slovem protiví,
ortel ho v patách stíhá zuřivý.

Není dost okovů ni vězení,
nejlepší z lidu v ně jsou vláčeni.

Po zemi pranýřů a šibenic
narůstá ze dne v den již do tisíc.

Do krve vyssát, ztýrán, zubožen
mní lid, že na blízku již soudný den.

A den ten vzešel vichrem z lůna hor,
jako se bouře rodí na obzor.

Z pohody klamné v dusno hrobové
vřítí se náhle blesk, hrom duní, řve . . .

Cizácké násilníky jímá žas,
kdo že se odvážil jich rušit kvas?

Kdo že to buší do paláců bran,
že se jich klenby třesou zvukem hran?

Kdo že se vrhli v žatvu krvavou,
biřice překvapené škrtí, rvou?

Kdo že to národ rozeštvaný slil
v šílený odboj nezkrocených sil?

Národ, jenž ortelován, mučen byl,
za soudce katům teď se postavil.

Neživí nikoho, kdo v plen mu pad',
pod jeho pěstmi klesá s hradem hrad.

Nezdolal ni hrad v tůních tajemných,
rozmetán divo do základů svých.

V ssutinách jeho sklány s pochopem
mučidla, důtky, jimiž drána zem.

V ssutinách jeho pohřben celý dvůr
se strůjci běd a smečkou kletých stvůr.

V ssutinách jeho zhynul s rodem král,
s poklady, se vším, co tu nastřádal . . .

Přervána věky báj, — dál o lidu tom více neví . . .
Vyhynul, či se v obrozené svěžesti kdy zjeví?

Setřásl zmužile kdys jařmo cizí se svých šijí
a již se vysílený pod jiným zas jhem snad svíjí?

Vzplaneli v něm kdy za volnost a čest zas vzdorná síla,
aby se z pout svých vydrala a škůdce rozdrtila?

Budeli z tůní zlovena kdy koruna zas pravá,
aby ji věrně nesla lidem zbožňovaná hlava?

Budeli národ pánem sudeb svých zas v zemi dědů,
aby ji k moci výsluní vznes' v jejich velkém sledu?

Aneb již s minulostí svojí všechny strhav svazy
staví se v řady těch, již otců jeho byli vrazi?

Či vše je pochováno navždy tůní prohlubněmi?
Tajemné tůně zamlkly; jsou němy — němy — — němy — — —

Syneček.

Črta

Josefa Náměstka.

— B Halaburtovi. —

Stará Bílčice odcházela na lupení, aby byl zas kousek chrustavky pro stračku a jalovičku. Sebrala nůšku, přivřela lísku u dveří do sence, pootevřela dvéře do chléva, aby slepice mohly samy na hřad, nahledla ještě jednou počernalým okénkem do jizby, a přesvědčivši se, že nemocný táta spí, šourala se kolem zahrádky na polní cestu. Na rohu chalupy se zastavila, hodila mejšlíky, které posud v hrsti držela, na hlinitou zem, obula je a zvolna, krok za krokem ubírala se ven. do polí. Odpolední slunce osvěcovalo celý kraj, slabý dech větříku vlnil se nad poli a lučinami. Nebe čisté, bez obláčku, zvedalo se nad Radějovskými kopci a stoupalo v oblouku do výše a pak se zase sklánělo kdesi za Štěkní a Strakonicemi níž a níže k lesnatým vrchům a horám.

Skřivánci zpívali, v obilí to praskalo a cvrlikalo, louky dýchaly rosou nedávného deštíku, na ladách po levé straně vozové cesty mírně se sklánějících pásla se stáda dobytka a hus. Lidé v polích pracující chvílemi se zastavovali a rovnali si záda, letním sluněčkem důkladně prohřátá, stírali s čel a tváří pot a obracejíce se za klonícím se sluncem říkali: „Mrška, jakou má sílu! Div, že mozek nezahoří!“

Bílčice šla po cestě s hlavou svěšenou, s tráky obloučnice ve svadlých, žilovatých dlaních, kývajíc se na rozšlapaných nohou jako starý trakař, na kterém zrezavělo už kování a který poskakuje v roz-

viklané ose kolečka jako opilý s hrudky na hrudku, s kamene na kámen.

Za vsí potkala Bílčici mladá Rolejčková; vezla domů trochu jetele. Muž její, muzikant, toulal se s cirkusem kdesi po Německu, starší syn byl ve Vídni, a tak musela si s mladším synkem, chlapcem asi čtrnáctiletým, ta políčka už obstarat. Potkavši Bílčici zastavila kravky, poposedla na jeteli v korbičce trochu výš, pošoupla si světlý šátek více do očí a spustila: „Máteli pak už Francka doma, tetičko?“

Chalupnice stanuvši pozvedla ustaranou tvář. „I kde . . .!“ řekla. „To on asi až zítra, syneček. Máme teprv pondělek — bude ještě pít u žida.“

Řekla to trpce a mrzutě zároveň. Zahněvala se snad na Rolejčkovou, že vyptává se na nejbolavější stránku její domácnosti. Měla to Bílčice se synečkem kříž. Všecko propíjel, byl více na drátkách než při rozumu. V neděli šel do městečka do kostela a v úterý se vracel. A tu pravidelně týral starou mámu, měl nevymáchanou hubu i na nemocného tatíka, a šel si lehnout. Ve středu ráno odebral se do práce. Ta ho však do večera omrzela — u žida bylo veseleji. Takového měla Bílčice synečka. Ký div, že otázka Rolejčkové jí nepřišla vhod.

Rolejčková to spozorovala a dokládala: „Máte to s ním kříž. A což táta? Pomohlo mu to kořeníčko od Mlaďovské báby?“

Bílčice zavrtěla hlavou a odtušila: „Kdež pak taková stará košatinka! Má už chudák duši na jazyku. Dlouho to s ním asi trvat nebude. No, musím zas do kroku. Pánbůh vás provázej!“

Kravky škubly vojí, a Bílčice se také rozešla; jen hlava klesla jí trochu hlouběji, a starý vlňák, který i za teplých letních dnů nosila, pošoupl se jí níže nad oči.

Cesta stoupala po mírném svahu mezi žitnými poli, plna jsouc hrud a kamení. Půda byla vyprahlá a zrovna mluvila: „Zde se toho mnoho neurodí.“ Mezi kamením při cestě ježilo se tu a tam hloží a trní, červenal se bodlák, žlutala se husí mochna a voněla mateří douška. Žítko na políčkách bylo nízké, řídké a drobných klásků. Bývá to už tak, že chudé pole rodí chudé osení. A náhodou chudá políčka patří chudým lidem — obyvatelům těch drobných, přikrčených baráčků horního i dolního konce vsi.

Bílčice zastavila se na samém hřebeně kamenitého pahorku, postrčila nůši na zádech trochu výš, rukávem záplatované kazajky utřela si spocenou tvář a zadívala se přes pruhy polí k rybníkům. Šířily se hladiny jich na konci obecních palouků a drah, na předních březích byly obrostlé hustým ve větru vlnícím se rákosím a souvisely protějšími břehy s lesem, jehož tmavá hradba se obrážela v tichých jejich vodách. Uprostřed, v mírném zvlnění vodní hladiny, koupalo se v rybnících slunce a dělalo tam záři, až oči přecházely.

Větřík od západu znenáhla sílil a roznášel po vyprahlém kraji příjemný chlad. Snad osvěžil také zamyšlenou Bílčici. Srovnala se v zádech a jako mladice zabočila kolem chudého žita k sousednímu lánku, kde byly nasázeny brambory a zelí. Na jeho kraji se zastavila, shodila nůši na úzkou mez, podkasala zástěru a sukni, podepřela si boky a vešla do zelniště. Bylo to jejich pole.

Lámala povadlé lupení a kladla na hromádky. Zamyslila se znova, vzpomínala. Bývalo jí kdysi lépe. To tenkrát, když na lupení chodila ještě z rodného gruntu — s pestře propletanou nůškou, v krátké suknici a v pantoflích. Kdež by se byla tehdy nadála, jaké bude míti stáří! S hlavou vztýčenou chodila, sukně na ní jen šustěla, nohy jí jen hrály. Záviděla jí tehdy mnohá ze vsi . . . Pak se měla vdát — jediné děvče ze statku. A sešlo s toho. Matka zemřela, a tatík se po druhé oženil. Vzal si mladou ženu, a ta mu povila pět dětí. Že mu při tom byla nevěrná, věděla brzy celá ves. Rozhněval se táta a začal pít. Živnost utahoval, dluhy rostly. Na dceru z prvního manželství jako by zapomněl. Neviděl, že stárne a vadne, že přichází do let, kdy už je děvče těžko vdát. Teprve před samým prodejem zadluženého svého statku našel jí ženicha.

Však to byl ženich. Měl nachýlený baráček na konci vesnice, pár kousků hubených políček a k tomu trochu dluhů. Ty zaplatil těmi čtyřmi stovkami, které dostal s ženou. Potom říkával pyšně: „Nic ty si, Marjánko, z toho nedělej, že nic nemáme. Tvůj táta za rok také nebude nic mít. Však my se přece uživíme. V létě budu u cirkusu, a v zimě se můžeme trochu postit — — —“

Z počátku nevedlo se jim zle. Přes léto vydělal Bílek hezkých pár zlatých, tak že mohli i v zimě být spokojeně živi. Líbívalo se Marjánce u domácího krbu, když okna na prst zamrzla a okolí bylo sněhem zaváto. V kamnech praskaly otýpky, na kolíbce vrnělo dítě, a Bílek uměl tak pěkně vyprávět . . .

Přeběhla léta. Jen se nyní mihla před Bílčicí — pěkné vzpomínky bývají tak krátké . . . Bílek i jeho žena stárli, za to však rostl a vyrostl Francek. Je z něho chlapík! . . .

Bílčice sebrala lupení, vyšla na mezičku a vysypala je do nůše. Bylo ho sotva do polovičky. Nic naplat — musí ještě sbírat. Bez toho „zelnici“ v budoucí zimě mnoho neudělají. Táta, který ji míval rád, sotva se zimy dočká. „Ach Bože!“ vzdychla si chuděra stará a v myšlenkách si připomínala: „Ba — Matěj jídal rád se zelnicí. Ani nasytit se jí nemohl.“ Slabý úsměv usadil se jí při tom na rtech — viděla muže, jak se ohání lžicí, zdráv a pln síly, s malým Franckem na klíně a s jiskrou radosti v očích — — —

Pootevřela ústa, jako by chtěla něco říci, zadívala se do blízkého trní a stála chvíli mlčky, bez pohnutí. V trní cosi šustlo, na zelenou jeho větévku vyskočil strnádek, zatřepal křidélky, roztáhl je hezky do široka, natáhl žlutavý krček, zakroutil hlavičkou a vznesl se zvolna a tiše do prohřátého vzduchu. Stařena sledovala malého zpěváčka zrakem na vzdušné jeho pouti k nedalekému jetelišti. Když do něho zapadl, vešla Bílčice opět na políčko, sklonila se k zemi a sbírala dál.

* * *

Francek vyklopýtal z hospody „u hroznu,“ rozhledl se po malém náměstí, přešlápl s nohy na nohu, aby zkusil, půjdeli to přece, naklonil se trochu do předu, zastrčil ruce do kapes, sevřel zbytek viržinka pevněji ve rtech, a už nabíral to domů. Zabočil kolem pošty do

ulice a ubíral se kolísavě, ale dosti rychle na Čejtickou stranu. U posledních domků městečka potkal učitele Janečka. Znal ho dobře, pocházelť z jejich vesnice. Zamrzelo ho, že se s ním musí setkat. Došed k učiteli pošoupl otřelý klobouk od pravého ucha k levému a převalil mezi rty: „Dobrý odpoledne, pane učitel — jak pak se mají?“

Učitel patrně neměl mnoho chuti pouštěti se s ním do hovoru. Kývl hlavou, řekl „dobře“ a přešel kvapně na druhou stranu silnice.

Bílek udělav několik kroků stanul, obrátil se zvolna, aby neporušil rovnováhu, a pozoroval odcházejícího učitele, pokud nezašel za roh ulice.

„Neřád,“ zahučel pro sebe a rozkývav se přidal do kroku. „Stydí se za mne. Což pak jsem prašivý?“

Ale v prsou jeho probudilo se cosi jako zbytek lepšího citu. Slabý plamének probleskl tam kalem spustlosti, jako bludička osamělá nad močály. Francek se trochu zastyděl, ošklivost zahořkla mu v hrdle — ošklivost nad sebou samým. Neočekávané myšlenky padly do jeho hlavy, usadily se tam a stávaly se určitější, jasnější, čím více se chladivým větříkem rozptylovaly dusné mlhy alkoholu. Francek zvolna střízlivěl; ostatně — nebyl dnes ani tak opilý jako jindy, hostinský nechtěl mu již nalévat, že tátova chalupa už více neunese.

Za Čejtickým mostem přešel Francek na palouky a zamířil k Čišti. V mysli obíral se stále tím, že se učitel Janeček nechtěl k němu znát. A přece chodívali spolu do školy! V jedné lavici spolu sedali, a tykali si. Do zahrady, ke včelínu jej Vašík tehdy vodil. A on, Francek, míval ho rád, rusovlasého jedináčka učitelovic. Ve všem byl mu po vůli, vozejky mu dělal, medáky chytal, draka pouštěl, v rybníce se s ním koupal, na rohačkách s Kostelíka jezdil . . . Paní řídící, Vašíkova matka, jej za to hladívala a říkala: „Tak, tak, Františku, jen si spolu hezky hrajte. V zimě budu vám zase povídat pohádky.“

Francek zakopl o kámen a málem by byl upadl. Odkašlal, odhodil zbytek doutníku, zaklel, a scházeje k úzké stuze Čejtického potoka prohodil: „No, no — co mi to jen dnes pořád napadá?“

Přešel potok po vyčnívajících kamenech, vystoupil na luční pěšinu a ubíraje se zvolna k lesu, jehož dlouhé stíny kladly se na sousední lučiny, zabral se znovu do myšlenek. Větším dílem týkaly se učitelovic Vašíka a toho, co s ním prožil. Byl už skoro střízliv, když vzpomněl na kuchyni ve škole. Sedával tam na podnožce s Vašíkem a drželi černou hodinku. Paní učitelová seděla u stolu a povídala pohádku. Od kachlových kamen šířilo se jizbou příjemné teplo, po stěnách míhaly se pruhy světla z plotny zářícího. Poslouchával tehdy ani nedýchaje . . .

Haluze Čiště zašuměly mu nad hlavou. Zastavil se tu na lesní cestě a rozhlížel se kolem. Pamatuje se dobře — na jahody sem chodívali. Opřel se o mechovitý peň staré sosny a chvíli tak postál. V hloubi lesa zpíval drozd, kdesi v houšti bylo slyšeti kukačku. Francek mimochodem zahučel: „Tak mi tedy zakukej, abych věděl, kdy umru.“ Ale kukačka neodpověděla, ani jednou nezakukala, jako by mu chtěla říci: „Ty už jsi dávno umřel. Umřel jsi pro život slušného člověka — sešel jsi na těle i na duši. Jen se na sebe podívej, jaký jsi chlapík!

Dnes nebo zejtra vyženou vás z chalupy. Táta nebude moci ani ve svém umřít. A máma ubohá — aby šla na stará kolena žebrat.“ A Francek té odpovědi tak rozuměl. Zaskřípal zuby, přihladil si kníry a zahučel: „Už je konec. To jsem to dopracoval . . .“

Pustil se stromu a kráčel dále. V zlatých paprscích zapadajícího slunce, jehož dlouhé šípy i v hloub lesa pronikaly, přeletěl přes cestu motýl, za ním druhý, jako by plovali ve vonném vzduchu. Jen se mihli kolem, do výše se vznesli a zase klesali dolů, křidélka jim jen hrála. Jako dva zamilovaní.

Bílek sebou trhl. Vzpomněl si náhle, jak chodíval za svou Andulou do Jinína. Už je tomu pět let. Tehdy byl ještě pořádný člověk. Honili se spolu kolikrát na sadě — měla ho ráda! Dlouho ne, protože počal píti. Vdala se za jiného. Od těch dob teprva pil — zrovna jako nebožtík dědeček. Kolikrát mu to už máma řekla, že je jako nebožtík dědeček. Šlo to s ním rychle s kopce . . .

Vyšel z lesa a zastavil se na mýtině. Ostré světlo od hladiny rybníka se odrážející jej oslnilo. Přimhouřil oči a stanul. Kus kraje, k obzoru zvolna se zvedajícího, ležel před ním jako na dlani. Rybníky rozkládaly se zrovna před ním, jsouce zlaceny plamennými polibky slunce. Po obou stranách jejich zdvíhaly se mírné svahy pokryté rolemi a lukami, rostly do daleka rozbíhajíce se k Radějovským vrchům na jihu a k bílému pasu ostře stoupající „srbské,“ silnice na západě. Bílé zdi a červená střecha Jinínského kostelíka vynikaly ze shluku stodol a zahrad, rodná pak Franckova ves vyhlížela špičkami topolů a hrušní z nedalekého úvalu.

A jak větřík zavíval, zaslechl Francek píseň:

„Přijď, Jeničku, k nám —
já tě ráda mám.
Nesejdemeli se v sadě —
zítra jistě na zahradě
tebe uhlídám.“ — —

Příjemný dívčí hlas ji zpíval. Francek rozhledl se kolem, ale zpěvačky nevypátral. Za to spatřil však za rybníky na příkrém svahu „kamenného vršku“ sehnutou, v zelništi skoro se tratící ženskou — svoji mámu. „Trhá lupení,“ pomyslil si. A náhle se v něm ozvalo svědomí: „Ubohá matka! Dře se od rána do večera jako kůň. Duši by pustila. A ty, darebáku?!“

Francek se mimoděk zachvěl. Horko jej rozrazilo. Došel právě k vodě. Zastavil se a usednuv za nízkou olšinou nespouštěl s matky očí. Trhala ještě chvíli lupení, namačkala je pak do oblоučnice, zastrčila ruce do tráků, zvedla nůši na sebe a vstávala. Jak těžko! Zavrávorala a div že neupadla. Francek přimhouřil oči a přikrčil se více za keřem. Bál se, aby ho matka nespatřila. Jindy bylo by snad přes rybníky k stařeně přeletělo hrubé slovo — dnes bylo jinak. Hle, zvolna, co noha nohu mine, kývá se matka po mezi. Nůše je skorem větší než ona. Tak je už chuděra sešlá! Teď sešla na cestu — obrací se k Čišti. A dívá se tím směrem několik okamžiků. To vzpomíná as na něho, na Francka. Odvrátila se. A Franckovi zdá se, že slyší její vzdechy. Zná je tak dobře. Kdykoli jí vyvádí surovosti, ona už jen

vzdychá . . . Teď sešla na druhou stranu návrší. Už je vidět jen vlňák. Zmizela . . .

„Francku!“ promluvil jakýsi přísný hlas. Až se ho ulekl. Nedůvěřivě rozhledl se kolem, zdali snad zároveň s ním někdo ještě toho hlasu neuslyší. A zase ozvalo se svědomí jako ozvěna hlasu ubohé matky: „Och, och. synečku, jak to s matkou nakládáš! Proto jsem tě na svět přivedla a vychovala?“

Francek zachvěl se od hlavy k patě. Sklonil tvář k prsům a díval se zpod víček na rudnoucí přísvit západu.

A zase slyšel hlas. Zněl měkce a vřele: „Francku, vrať se!“ V rákosí cosi zašustělo. Patrně ptáci. Nad hladinu tiché vody vzneslo se jich několik — ale Francek jich neviděl. „Vrať se!“ znělo mu pořád v uších, a celá jeho duše chvěla se citem, jehož po tu dobu nepoznal.

„Já se vrátím.“

Ano, vrátí se — vrátí . . .

* * *

Krahulík vyletěl za ním z lesa a nesl se u velikém oblouku přes tmějící se vody daleko kamsi k Radějovským lesům. Hejno špačků ukázalo se na obzoru a zapadlo zase do polí. Tu i tam vymrskla se z tiché vody ryba, zašplouchla a zanikla zase pod hladinou.

Francek seděl pohroužen v myšlenkách:

Obrátí káru svého života. Stane se zase takovým, jakým býval. Pak se za něj učitel Janeček z městečka nebude stydět. Hned zítra prohlídne vůz a pobrousí hrabici. Nebude pít celý rok, aby něco ušetřil. Řemesla, ševcoviny, se zase chytí. Střechu spraví a plůtek u zahrádky zvedne. Do hospody ani nohou nevkročí. Mámu odprosí za všecko, co od něho vytrpěla.

Konečně vstal a chystal se k domovu. Slunce skrylo se za „srbskou horou,“ klidno bylo v celém kraji, voda jako křišťál a vzduch teplý jako v lázni. Vykoupá se ještě. Smeje se sebe ty staré hříchy.

Svlekl se zvolna, pokřižoval se a všel do vody. Jak to bylo příjemno! Však si toho osvěžení už dávno nedopřál. Zašel hlouběji a počal plovat. Trochu byl unaven, ale co škodí. Pustí se napříč — k ostrůvku. Rozehnal se rukama. Voda měkce plynula kolem. V tom náhle pocítil bolest u srdce. A kvapem rozšířila se k žaludku i ohrdlí. Chtěl se něčeho chytit, a hlavou mu problesklo: „Můj Bože — křeče!“

A děsná bolest zadrhla mu hrdlo. Snažil se stanouti, ale dno bylo hluboké. Hroužil se pod vodu. A dechnout se mu chtělo. Dechl, rozkašlal se, v očích se mu zatmělo, v uších rozhučela se bouře — a slyšel jakési výkřiky — slyšel volání: „Synečku, synečku!“

Voda se nad ním zavřela. Navždy . . . Hladina její ponenáhlu se utišovala. Červánky rozlévaly se nad západem, v lesích se probouzely stíny a chystaly se na cestu do kraje . . .

* * *

Nad samou vsí zastavila se Bílčice ještě jednou. Ohledla se zpátky a vzdychla: „Synečku, synečku! . . .“

Buduli sedlákem?

Ze svých dětských let vypravuje

Václav Vlček.

(Pokračování.)

XXV.

Veliká pouť u Lorety a po ní Kácovský jarmark připadly do první polovice měsíce září, který nám z nejedné příčiny býval zvláště milý. Na zahradě dozrávalo ovoce za ovocem; slívy, švestky černé i bílé, ringle, karlátka, blumy, hrušky: medunky, čáslavky, světelky, ratajky, krvovky, putypírky čili máslovky a j., rovněž tak rozmanité druhy jablek: míšenská, panenská, jakubčata, hranáče, koženáče atd. zrovna jako o závod se nám nabízely; a všecka ta hojnost byla jen pro domácí potřebu, nic se z ní neprodávalo.

Také když jsme vyšli do polí, třeba na trávu nebo na lupení, mohli jsme si dopřáti některých lahůdek; už vodnice nám chutnala, tím více mladá řípa, bělоučká jako sníh, měkoučká jako máslo, sladká jako mandle. Kdo si chtěl jen mlsnouti, vyklepal si na dlaň makovici a třeba schválně vybral mladou i potěšil se tím, že mu světlý mák na slunci za malou chvilku do temna zmodral.

Přišly otavy; bylo ještě dost teplo, ale přece ne již takový úpal jako ve žních, a po lukách se to bosýma nohama docela jinak chodilo než po čerstvých, tuhých, pichlavých strništích. Schnoucí tráva voněla jako koření, radost byla ji obraceti, do kopišť a do kup dávati a nazejtří zas rozhazovati. Hrabačky byly veselé jako o nějaké slavnosti, a co si toho za den napovídaly!

„Nevíte, co se Soutickým přitrefilo s jejich panem farářem?“ vypravovala Hromaska, když ženské po prvé kopily na naší louce pod jitry (tam byl tenkrát vůbec s otavami učiněn počátek). „Soutický pan farář je takový dobrý, milý duchovní otec, s každým zrovna po sousedsku jedná, jako by ani nebyl vznešený pán. To víte, že je sám, bez kaplana, že teda v Souticích bývá vždycky jen jedna mše svatá. Tak se onehdy v den Páně sešli osadníci v kostele a čekali, až pan farář půjde k oltáři nebo na kazatelnu. Když se jaksi opozdíval, myslili, že ho zdržela nějaká neočekávaná věc, třeba že musel na kvap někam k nemocnému s Pánembohem, a potichu se modlili. Tak uběhla dobrá hodina. ‚Kde pak jen pan farář je?‘ šeptali si lidé. — ‚Asi v zámku,‘ povídal kdosi. — ‚Jak pak v zámku, když milostivý i se svou sestrou sedí v lavici u oltáře, a už mnohonáctekrát vytáhl z kapsy hodinky a podíval se na ně. A teď k němu zrovna přišel kostelník a cosi mu šeptá, a milostivý tak divně hlavou potřásá.‘ Kostelník potom vešel mezi lidi. ‚Což pan farář?‘ ptali se ho. — ‚Je pryč.‘ — ‚A kde?‘ — ‚Kdy bysme věděli! Doma není, v zámku není, ve škole není, nikde v městečku není. Je strach, že se mu něco přihodilo!‘ — ‚Nedopouštěj Bože!‘ — ‚Nezbývá, lidičky, nic jiného, musíme ho jít hledat

Pojďte všichni, jak tu jste.‘ Lidé se vyhrnuli z kostela, a jedni se dali na pravo, druzí na levo, na všecky strany se rozcházeli z městečka.“

„A našli ho?“ ptaly se nedočkavě posluchačky.

„Dost brzo — ti, co se pustili dolů k vodě.“

„Potkalo ho něco zlého?“

„Nic, chvála Bohu. Že bylo tu neděli ukrutně parno, šel už po ránu k vodě, a když se vykoupal a trochu si v chládku odpočíval, sklížily se mu oči, na hodinku usnul.“

„Lidé zlatí,“ divily se ženské, „tak si pomyslete!“

„Teď už přicházel naproti osadníkům. ‚Kam pak, nejmilejší, kam pak? Zrovna jako byste mi odcházeli?‘ — ‚Ach ne, velebný pane, my vás hledáme, tolik jsme se polekali, kam jste se poděl a co se s vámi děje?‘ — ‚Tak byste mě neradi ztratili?‘ — ‚Už jsme byli celí pryč, div že už nepropukl pláč a nářek. Vždyť my máme pana faráře tak rádi!‘ — ‚No, teda děkujte Pánubohu, že se zas šťastně shledáváme, a pojďte do kostela.‘ Šli pěkně s ním.“

„A což ti, kteří se pustili na jiné strany?“

„Snad kostelník ještě jednou sezváněl,“ mínila Hromaska.

Zelený pás, jejž louky pod jitry tvořily na dně táhlého úžlabí (naše byla z nich poslední), k večeru byl pokryt kupami, jako by se po stole rozkutálela ošatka jablek.

„Hleďte, ženské,“ povídala Hromaska, „kdy by to takhle byly samé bábovky!“

„A tuhle v potoce,“ řekla mladší Harsice, „kdy by tak tekla samá rosolka, co?“

„Pak už by nescházelo nic jiného, než aby tamhle na smrcích a borovicích místo šišek rostly jitrnice a jelita,“ dokládala Ledvinka, ukazujíc na lesnatou stráň za potokem.

Večer jsme doma s Josefem ujednali, že ráno poženeme a povedeme pod jitra. Od svatého Jiří, co byly louky zahájeny, pásali jsme dobytek na stráních, lesnatých i holých, v pasekách, v roklích, ve skalách; nepouštěti ho do škody býval tím nesnadnější úkol, čím více měsíc za měsícem pražívalo slunko. Teprve když o žních začala strniště, hodně se nám ulevilo; jak tu potom byly otavy, nastávalo pohodlí, na posečených lukách dobytek celé půldne setrval pokojně, nedával žádnou práci a starost, pastva nám byla nejen odpočinkem, ale i milou zábavou.

Když jsme se nazejtří ubírali pod jitra — já veda koně, Josef žena stádo, — teprv se rozednívalo; k tomu byla mlha tak hustá, že v ní bylo méně viděti než jindy za tmy noční, a vzduch byl tak studený, že jsem se v lehkém plátěném obleku svém na koni až klepal. Když jsme se octli na místě, spěchal jsem, abych koně brzo sepjal, a pak jsem se zavrtal do nejbližší kupy, že mi jen hlava zůstala venku. Seno hřálo příjemněji než prachová peřina, a poněvadž tu byl i Josef, ani jsem se tuze nebránil, když se mi v tom rozkošném loži svíraly oči.

Spal jsem arci jen jako na vodách, to jest, podřimoval jsem, také se mi chvilkami něco zdálo, ale zároveň jsem slyšel, jak potok hrčí, krávy supějí, koně dupají, trávu hryžou a frkají. Až jsem také po-

zoroval, že se kobyla nebo hřebice postavila u blízké kupy a počala si na seně z ní pochutnávati.

„Není to pravda,“ namlouval jsem si ve své rozespalosti, abych nemusel vstávat, „jen se mi to ve snách zdá.“

Potom se k jednomu koni u kupy přidružil druhý.

„Což, myslil jsem si, „koňům seno patří — i tak ho doma dostanou za žebřík.“

Nehýbal jsem se, ale svědomí neutichalo. Z čista jasna u mé kupy stál pak Jakouš.

„No,“ pravil ostře, „tohle nedokazuje, že by z tebe byl jednou dobrý hospodář.“

Vzchopil jsem se, vylezl jsem z kupy, odehnal jsem koně. Pana Jakouše tu nebylo, pro mlhu neviděl jsem ani Josefa; z kup se přiživoval tu a tam i kus dobytka, a když jsem obíhal louku, přistihl jsem při takové nepřístojnosti také Lysku, která po Švejcaře zdědila vůdcovství v stádě! Velice jsem jí zazlíval takový nedostatek charakteru, — toho Švejcara nikdy nebyla schopna.

Zavolal jsem na Josefa, ale nedostalo se mi nijaké odpovědi.

„Dnes jistě nebloudí,“ řekl jsem si, „spíše si taky někde udělal pelíšek a chrůpe.“

A skutečně, nemusel jsem ani dlouho hledati a našel jsem bratra u kupy svinutého jako klubíčko.

„Spíš tu jako v Blaníce,“ povídám mu.

„Nespím,“ odtušil, „ale takové bolení mě chytilo. Nech mě — však snadno uhlídáš koně i dobytek.“

O tom bolení jsem silně pochyboval, ale udělal jsem Josefovi po vůli, nechal jsem ho, pásl jsem i za něj a už jsem se jen tu a tam ke kupě přikrčil.

Mlha, prve popelavá, počínala se bělati; to už do ní nahoře svítilo slunce, ale ještě nám zakrývala obě stráně i sousední louky.

Okolo Josefa jsem několikrát šel, ale on pořád ležel zticha a oči měl zamhouřeny. Konečně, abych ho poškádlil, počal jsem z jeho kupy tahati seno. Pořád ještě neprohledl.

„Kec!“ křikl na mne jako na telátko. „Že tě přetáhnu bičem!“ Ale potom se ušklíbl a otevřel oči.

„Ještě máš bolení?“ ptal jsem se ho.

„Už to přešlo,“ odpověděl vstávaje. „Když člověk dýchá u té kupy, jako by se napil lipového nebo bezového thé.“

Protahuje zvolna údy zadíval se v Soutickou stranu a prohodil: „Tamhle milostivý ještě nevstává.“

„Když nemusí na pastvu,“ zasmál jsem se. „Takový pán se má dobře, že?“

„Tak dobře, že se to nedá ani vypovědět,“ jal se Josef řečniti. „Jen si pomysli, že má pro sebe celý zámek. A v tom zámku je tolik pokojů, že kdy by se milostivý domácím lidem schoval, museli by ho hledat snad celý den. A pomysli si, že má nevím kolik osob jen k tomu, aby mu ty pokoje uklízely a držely v pěkném pořádku.“

„Nic jiného nedělají ty děvečky?“ divil jsem se.

„Nic jiného. Ale neříká se jim děvečky.“

„Jak teda?"

„Myslím panské, nebo tak nějak. Potom má milostivý lokaje, ten nemá nic jiného na práci, jen obsluhuje pána: oblíká ho, když vstane, svlíká ho, když jde spat, prostře mu stůl, když má jíst, a pokud je pán u tabule, lokaj u něho stojí a jen se na něj dívá, aby mu učinil každé pomyšlení."

„I pro pána krále! Co pak se nemůže takový pán sám ani oblíknout, ani slíknout, ani najíst?"

„Při všem si dá posloužit. Když není lokaj zrovna u něho, musí být na blízku, a když pán něco chce, má v pokoji zvonek, tím cinkne, a hned přiběhne lokaj, — a pán mu třeba jen poručí, aby mu podal fajfku."

„Ajajajaj!" žasl jsem.

„Potom má milostivý kuchařku, která jen celý den pro něj dobrá jídla strojí, — má zahradníka, který se jen stará, aby měl v parku nejkrásnější stromy a květiny, — má koně, které nic jiného nevozí než milostivého v kočáře, a taky takové, které se ani do kočáru nezapřahají, na které se dává jen sedlo, aby na nich pán jezdil. A má zvláštního člověka, který jen ty koně opatruje, nic jiného."

„A prosím tě," tázal jsem se, „co pak ten milostivý sám dělá?"

„Když nechce, nemusí za den ani stýblo křížem přeložit, může se jen dobře napapat, nabumbat, vyhajat —"

„Toť jako by měl pořád posvícení!"

„Každý den se má mnohem líp než ty o posvícení," tvrdil Josef.

„Sám nemusí docela nic pracovat?"

„Jen poroučí, a všechno za něj udělají jiní. Proto je pán."

„To by mohl třeba pořád číst samé pěkné knihy?"

„Nevím, jeli toho milovník: ale povídá se, že si rád vyjde na hon. A všecko to dobré živobytí mu ještě nestačuje — snad každý rok odjíždí do světa a vrátí se třeba až za mnoho neděl. Může to dělat, peněz má jako želez — a pro koho by je hromadil? Kdo ví, kdo bude to všecko jmění po něm dědit."

„Snad děti?"

„Ale čí děti, když sám žádných nemá?"

„Docela žádných?"

„Kde by je vzal? Vždyť je svoboden."

„Milostivý?" divil jsem se pořád více.

„No, toť se rozumí."

„A proč?"

„Inu proto, že se neoženil."

„I ty můj spasiteli! To je teda milostivý taky starý mládenec jako Peroutka?"

„Nekřič," napomínal mne bratr utajeným hlasem. „Peroutka by tě mohl slyšet, pase tu vedle." Ukázal hlavou k sousedově louce a pokračoval: „Peroutka má jen tělo a duši, mohl by se oženit jen na své dvě ruce, ale i takový se s ženou uživí."

„A což milostivý — takový pán a boháč! Jak jen to přijde, že zůstal bez ženy?"

„Někdo říká, že už měl před svatbou, ale najednou se mu nevěsta rozstonala, a on prej jí přísahal, kdy by umřela, že si žádnou jinou nevezme. Tak ji měl rád — a ona opravdu zemřela.“

„Tak on přísahal?“

„A jeho sestra taky.“

„Proč ona?“

„Prej si oblíbila mužského, který nebyl z rodu a neměl jmění. Bránili jí, aby si ho vzala, a ona se zařekla, nedostaneli jeho, že se nikdy nevdá. Jeho jí nedali, odešel pryč a ztratil se někde ve světě, a ona, když se jí potom hlásili jiní ženiši, všecky odbyla. Zůstala starou pannou.“

„To se všecko stalo tady, v Souticích?“

„Ba ne, někde jinde, daleko odsud, snad v Praze — tam prej mají taky dům. Jiní to povídají zas jináč, je v tom nějaká kletba, že se ani bratr ani sestra nesmějí oženit a vdát, ale to je takové nějaké divné a zamotané, že nevím, kudy do toho. Jen tomu jsem vyrozuměl, že tou kletbou je milostivému uloženo, aby neměl svých vlastních dětí. A to ho velice rmoutí, má zrovna děti tuze rád, a kde je uvidí, je k nim laskav, třeba byly chudých rodičů.“

„Ta jeho sestra taky je tu pořád v Souticích?“

„Taky. Je tuze nábožná.“

„Mladší než on?“

„Už taky skoro babka. Chcešli něco slíznout, jdi k Peroutkovi a zeptej se ho na ni.“

„Proč to?“

„Šel jednou, dvakrát na mši svatou do Soutic, místo do Kácova, a ve vsi se mu začali posmívat, že tam chodí za milostivou, ona že odbyla mnoho nápadníků, ale jeho že si vezme, na něj že zrovna čekala.“

XXVI.

Smáli jsme se na vrub starého Peroutky, a za chvíli — když Josefa asi už omrzelo mé ustavičné vyptávání — zabrousili jsme k němu. Seděl opřen o kupu a nohy měl přikryty pytlem.

„Pánbůh dobrýtro,“ pozdravili jsme jej.

„Dejž to Pánbůh,“ odpověděl. „Ajzipon.“

„To máme dnes mhu,“ zapřádal Josef rozprávku.

„Jako u ajziponu.“

„Co myslíte, vystoupí vzhůru, nebo padne k zemi?“

„A mně je to všecko jeden ajzipon.“

„Co je to ajzipon?“ ozval jsem se já. „Proč to pořád jmenujete?“

Na suchém obličeji Peroutkově — na němž bylo jen řídké, nepatrné chmýří, ačkoli se ho snad nikdy břitva nedotkla — rozložil se nahořklý úsměšek.

„To nevíš?“ odpovídal mi. „Taky jsi ještě neviděl ajzipon?“

„Ne.“

„A chtěl bys ho vidět? To jsi měl jít s Luksíkem na žně.“

„Kam?“

„Do kraje, toť se rozumí. Až někam ke Kolínu. Ještě jsi tam nebyl? Alespoň z písničky snad víš, že je ‚u Kolína velké rovno‘ — —“

Peroutka polo odříkal, polo odzpíval písničku; pak mluvil dále: „Luksík tam chtěl všecko vidět, nejen to velké rovno, a protože měl k tomu ajziponu jen asi hodinu cesty, nebo půl druhé, prej se jednu neděli zdvihl a šel se na něj podívat. Viděl tam divy a zázraky, a teď by nejradší povídal jen o ajziponě, o ničem jiném.“

„Co přece viděl?“ vyzvídal jsem.

„Prej to přiletělo jako hrozná obluda —“

„V povětří?“

„Ne, po zemi — nemá to křídla ani nohy, má to kola. Ta kola prej ani nejsou tak vysoká jako u fasuňku, tak že se to valí nízko při zemi, takhle,“ ukázal Peroutka nazdviženou rukou. „A co na kolách jede, nejsou prej ani vozy, ale spíše domy, jenže nemají střechu šikmou, jako na krovech, ale rovnou, jako víko u truhly, — a nemají okna jen dvě nebo tři, ale asi po deseti na každé straně. A takových domů jede dlouhá řada, hustě jeden za druhým, jako by v městě zapřáhl do jedné strany ulice a kalupem s ní ujížděl pryč.“

Josef se usmíval, já jsem upřímně vyvaloval oči.

„Kdo pak by utáhl celou řadu domů?“ prohodil jsem.

„Koně ne, to dá rozum,“ kázal Peroutka dále. „Taky při tom ajziponě žádní koně nejsou.“

„A kdo by to tedy táhl? Lidé?“

„Lidé se v tom jen vezou — vždycky asi tucet nebo mandel jich má svůj pokojíček, jsou pěkně usazeni na lavicích a jen se koukají z okna, mužští, ženské i děti. A ptáš se, kdo to táhne? Nikdo to netáhne, nikdo to netlačí, žádný kočí nejde vedle, ani napřed, ani vzadu, taky by tomu žádný nestačil, kde pak! — ani kdy by seděl na koni a chtěl ho třeba strhat. Tak to letí.“

„Jak pak by to bylo možná?“

„Inu, divy a zázraky. Luksík, když se to přihnalo a mimo něj řítilo jako strašlivá bouřka, a uši mu zaléhaly a země se pod ním třásla jako prkno na lešení, celý prej zdřevěněl a myslil, že přišla jeho poslední hodina.“

„Mohlo mu to ublížit?“

„O jej, milý hochu! Kdy by tomu stál v cestě, rozmáčklo by ho to jako housenku, vůz by to rozdrtilo jako vejce nebo ořech —“

„A což kdy by to vjelo do lesa!“

„Taky skrze lesy ten ajzipon projíždí, ale nic jim neudělá, protože má pěkně prosekané cesty. Dům by převrhnul jako tuhle kupku, kdy by do něho vrazil, — ale nevrazí, když přijede ku příkladu do Kolína, pěkně se zastaví a stojí tiše jako pěna. Mají tam pro něj štacijoun —“

„Co je to?“

„Taková ohrada, aby tam každý nemohl, jen ti, kteří by chtěli po tom ajziponě taky jet, třeba do Prahy.“

„Tak jezdí ten ajzipon, kam lidé chtějí?“

„Všudy ne, do kopce nikdy, jen po rovině. Proto se ho tady do nejdelší smrti nedočkáš; my jsme horáci, přes tyhle vrchy by se

nedostal. Zůstane jen krajákům. Chcešli ho vidět, musíš aspoň do Kolína, co je to velké rovno."

„A jak to lidé dokážou, aby jel, kam chtějí?"

„Udělají mu zvláštní cestu, dost širokou a hezky rovnou, a dají na ní železa, dlouhá a silná, aby se jich držel a nezabloudil."

Myslil jsem si, že z těch želez je udělán plot, podobně jako si tu někdo celými smrčky nebo borovicemi na ležato ohradil třeba louku při cestě.

„A je to všecko pravda?" ptal jsem se ještě Peroutky.

„Luksík se ti na to zadušuje, kolikrát budeš chtít," ušklíbl se on. Náhle však se rozhorlil: „To je přece prachsetsakra— chlap! Takové bulíky věší lidem na nos, a když mu nechtějí věřit, ukrutně se zaklíná: ‚Ať do mne na tom místě hrom udeří, když vám lžu jediné slovo!' Člověk, když ho slyší, má strach, že ho Bůh za takové nekřesťanské řeči na místě potrestá."

„Nebojte se, nic se mu nestane," ozval se na blízku nový hlas, a když jsme se po něm obrátili, ukázal se nám krejčí Šanda čili Kuliš, přicházeje k nám s úsměvem v obličeji, krokem pružným a lehkým jako v tanci.

Ze své krejčoviny nemohl ve vsi ještě býti živ, měl zatím jen skrovný počet zákazníkův, i zbývalo mu dost času, aby se chytal též prací hospodářských jako jiní podruzi; poslední dobou pásal u Volků koně a i jinak tam vypomáhal. Všední oblek jeho byl už obnošen, ale pocházel ještě z jeho Vídenské doby; všecko mu na mladé tělo přiléhalo, vypadal štíhlý, hladký a mrštný jako úhoř. V čepici, kterou jsem teprv po letech v Praze slyšel jmenovati jokeyskou, byla i jeho hlava kulatá jako oříšek. Měl příjemný hlas, a podle mého mínění mluvil podobným způsobem jako „páni."

„Dobré jitro," odpověděl na moje a Josefovo pozdravení.

„Že se mu nic nestane?" vedl Peroutka řeč o Luksíkovi, t. j. mladším Luksovi dále.

„Docela nic," opáčil krejčí mírně, ale s plnou jistotou.

„A jak vy to víte?"

„Luksa mluví pouhou pravdu o tom ajznpóně — po česku se tomu říká železná dráha."

Peroutka se pohrdlivě usmál: „Vy jste se taky dal od něho nabalamutit?"

„Nedal. Já jsem přece tu železnou dráhu viděl mnohem dřív než on."

„Aha," prohodil Peroutka nyní už zrovna jedovatě. „Ve Vídni, že?"

„Arci."

„Je u Vídně taky velké rovno jako u Kolína?"

„Ještě větší."

„Tak co tam leží, stojí a běhá, je všecko taky větší? I ajzipon a štacijoun? Luksík se byl u Kolína jen jednou podívat, vy jste byl ve Vídni snad sto let —"

„Bez několika."

„Luksík u Kolína viděl divy a zázraky, ale proti tomu, co vy můžete povídat o Vídni, jsou to jen hadry, staré onuce!"

„Já," řekl uštěpačně krejčí, „já ku příkladu povídám, že je ve Vídni a jinde mnoho rozumných a chytrých lidí, ale proti vám, Peroutko, jsou to mentinou jen zabednění hlupáci. Oni nejen věří v ajznpón nebo železnou dráhu, ale taky jí hojně používají a pohodlně po ní ujedou za dvě hodiny, co byste vy ani za celý den neušel, — ale z toho jen je vidět, že jsou docela na hlavu padlí, trulanti, zrovna mrzáci na mozek, neníli pravda?"

„Plesky třesky," nevrle zahučel Peroutka a teprv po chvilce dokládal: „Když jste takový mudrc a všemu rozumíte, povězte nám přeci, když ten ajzipon nikdo netáhne a netlačí, čím to je, že jezdí, ba uhání jako vítr? Jaké jsou v tom čáry?"

„Žádné čáry."

„Co teda?"

„Pára je v tom."

„Pára?!"

„Ano, horká pára."

„Hahaha!" zachechtal se rouhavě Peroutka. „Pára! Slyšíte, hoši? Pára prej! Hahaha! Poslouchejte, Kuliši, nebo Šando, nebo jak se vlastně jmenujete —"

„Však se na mě doptáte, až si budete chtít pořídit nový plášť — bez toho prej chodíte za nevěstou do Soutic —"

„Poslouchejte," čepejřil se starý mládenec, „tahle mlha, pro kterou jsme vás dříve neviděli, není to snad taky pára? Kdy byste chtěl, snad byste ji dovedl zapřáhnout a odvezt ty louky i s kupami a s kobylami a dobytkem a s námi až do Prahy nebo do Vídně? Čert vám věř!"

„Do Prahy nebo do Vídně — to by bylo tuze daleko," trumfoval mu zase krejčí. „Co by tam s vámi dělali? A vám by se tam stejskalo, srdce by vás táhlo sem. To snad abysme radší tady udělali malý ajznpón, takhle do Soutic?

„Z té mhy?" ptal se Peroutka.

„Třebas. Jenže bysme ji museli dříve schytat —"

Peroutka hodil krejčímu svůj pytel.

„Nate, nemáte-li svůj — a chytejte!"

„Pak, aby nám zas neutekla, museli bysme ji dobře zavřít —"

„Do chlíva?"

„Radší do kamnovce, ale hodně velikého, skoro jako studně. Potom, aby měla sílu, museli bysme ji dobře pokrmit —"

„Obrokem?"

„Ne, vodou a ohněm."

„Hleďme, hleďme, to by asi stlousla! A potom byste snad už na ni dal chomout?"

„Chomout, zcela zvláštní, a všelijaké jiné kšíry."

Peroutka pohledl na mne a na Josefa: „Řekněte sami, nemluvíli jako blázen! Ještě hůř než Luksík." A opět se obrátil ke krejčímu: „Má snad taky do vás hrom na tom místě uhodit, lžeteli jedno slovo?"

„Já hroma nikdy nevolávám," odpověděl krejčí, „ani na sebe, ani na jiného. Taky na vás ne, Peroutko. Ale vy jste takový pařez, že vámi nic nehne, kdy by to bylo nevím co —"

„Ani ajzipon?“
„Ani hrom, kdy by do vás tloukl — bylo by to všecko marno.“
A krejčí ukázal Peroutkovi záda.
„Když jsem pařez, dobrá — zůstanu pařez,“ vrčel za ním staroch. „Vy nejste pařez, ne — vy jste vích slámy, prázdné a lehké, vámi leccos hne, vítr vás zdvihne a nese jako páperku, třeba až do Kolína nebo do Vídně. Budete si z hodných lidí blázny dělat se svým ajziponem! Nevěřím vám, a nebudu věřit, kdy byste se krájeli! Takový jsem pařez. Pařezem si aspoň může někdo zatopit a uvařit — ale co udělá s víchem? Ten naposled nepřijde nikam jinam než na hnůj!“

Rozešli jsme se. Mlha už byla všecka bílá jako mléko, ale ještě jsem v ní za chvíli mohl, aby mne Peroutka neviděl, zajíti ke Kulišovi a ptáti se ho, co je o té železné dráze skutečná pravda. Odpovídal mi ochotně.

„O tom kakabusovi,“ řekl na konec, „musíme složit písníčku — třeba jak jde v noci ze Soutic domů, jak se mu cestou ukáže strašidlo, hrozná potvora s červenýma, ohnivýma očima, velkýma jako bochníky, funící a soptící, jak pozná, že je to ajzipon, který se splašil a ze štacijounu utekl, a jaké to zjevení u něho způsobuje účinky.“

XXVII.

Nevím, padlali mlha k zemi či vystoupilali vzhůru, ale brzy potom se dalo na déšť. Země rozmokla, že nebylo možno orati. Aby zatím bylo něco jiného odbyto, zavezl Francek obilí do Mařanova mlýna a s večerem se tam ubíral sám, aby byl při mletí.

„Kdy bych tam mohl jít s tebou,“ povídal jsem mu na rozloučenou.
„Co bys tam chtěl?“
„Taky bych rád jednou byl při tom.“
„Ach milej zlatej, však na tebe dojde, a užiješ toho, až tě to omrzí! Kdy bys tam dnes musel celou noc pracovat, ani oka nezamhouřit, to by tě as málo těšilo. Muziky je tam dost, ale tancuje se nejvíc po schodech, nahoru a dolů.“
„Aspoň bych to jednou rád viděl,“ domlouval jsem se ještě.
„A tys ještě ani nebyl ve mlejně?“
„Vnitřku ne, jen venku, jak chodíme na přívoz, nebo na stav; u Mařanů jsem ještě nikdy nebyl, ani na dvoře.“
„Což,“ mínil Francek, „podívat se za mnou můžeš. Třeba mi tam zejtra po ránu přines uzlík švestek. Ale pěkných, rozumíš?“

Když šlo o provedení tohoto plánu, matka nečinila námitek, jen mi přikázala, abych se umyl, učesal a oblekl do lepších šatů; to znamenalo, že se do mlýna nesmí chodit jen tak všedně jako ve vsi do některého sousedského stavení.

Mařanův mlýn vídal jsem denně, z hořejší zahrady nebo z polí, kamkoli jsem vyšel, ale vždycky jen z větší menší vzdálenosti. Byl docela na samotě, a poněvadž ležel nízko a obklopen byl stromovím, bylo z jeho stavení sotva co vidět. V levo nedaleko od něho ukazoval

se kus řeky jeko hodný rybník, za slunečna jako veliké, třpytící se zrcadlo; vzadu za mlýnem a dále na pravo podle Bolin táhl se vysoký oblouk Borek, v zimě v létě temný, v mých očích vždy jaksi pohádkový, tajemný, asi proto, že jsem tam ještě nikdy nepřišel. Kouzlo jeho se v mé mysli dílem také vztahovalo na mlýn.

Z osob ve mlýně žijících častěji jsem vídal jen mlynáře, když obcházel svá pole, prohlížel mlýnskou strouhu, nebo přicházel i do vsi pobesedovat se sousedy v hospodě. Jmenoval se Beze, ale říkali mu Mařan, po mlýně; „pane otče“ byl název zvláště uctivý, jejž toliko zřídka slýchal, protože u našich vesničanů titulatury málo byly obvyklé — za to byl obmyšlen kolika přezdívkami: „hlaváč,“ protože i na hřmotném jeho těle hlava vypadala veliká, „huňáč“ nebo „chlupáč,“ poněvadž měl hodně vlasů, silná obočí a chlupaté ruce, „mladý šlahoun,“ poněvadž nebožtíku otci jeho říkávali „šlahoun“ dle slova, jež míval častěji na jazyku.

K Mařanovu mlýnu bylo ode vsi asi čtvrt hodiny. Až k němu běžel jsem skoro klusem, na dvůr vcházel jsem pomalu, na všecky strany zvědavě očima sříhaje. Nejdřív jsem spozoroval, že mlýn je menší než řecký. Stavení bylo jen přízemní, zděné, jako čerstvě obílené; v pravé části jeho byl příbytek, v levé pak mlejnice, v které to hlučně klepalo. Proti domu stál špejchar, k němuž se připojovala neveliká ovocná zahrada. Špejchar i stodola byly dřevěné, dvůr proti našemu skrovnější; na té straně, kam šlo průčelí domu, končil dvůr u vodní nádržky, naplňované přítokem vodní strouhy.

Ze svého zvědavého okukování byl jsem velmi nepříjemně vyburcován: za mými zády, na straně špejcharu, počal spíše řváti než štěkati ohromný pes a tak na mne ze řetězu hnáti, že jsem se notně polekal. Mžikem se všecka moje pozornost obrátila k němu, zdali se neutrhne a nepočne mne sápati.

„Jdeš ležet!“ houkl od stavení hlas tak silný, že překřičel psa i klepání mlýnské. „Jen pojď, synu, nic se ti nestane.“

Poslechl jsem, ale pocitu bázně nemohl jsem se rázem zbaviti.

Ve dveřích síně stál mlynář, muž mladý ale silný jako buk, černovlasý a holohubý, širokého, masitého, nehrubě sličného obličeje. Stál pohodlně rozkročen, od hlavy až k patě pomoučněn; bafal z dýmky a pokyvoval na mne hlavou.

„Teď je dobře uvázán,“ dokládal ještě o psu, „ale na noc ho pouštíme — zloděje, kdy by přišel, roztrhá na kusy.“

„Pochválen Pán Ježíš Kristus,“ pozdravoval jsem teprv stanuv před mlynářem.

„Na věky amen,“ odpověděl. „Ty chceš být práškem, že?“

Vyvalil jsem na něj oči.

„Přicházíš, abys se tu učil mlynářskému řemeslu?“

Zavrtěl jsem hlavou.

„Ne? Přijal bych tě od rány. Mohl by z tebe být pořádný sekerník. Vlastně tedy chceš, abysme ti semleli? A melivo máš v tom uzlu, co? Ukaž.“

Dvěma prsty, jako roub tlustými, rozhrnul mlynář uzlík a jako překvapen se na mne podíval.

„To není žito,“ řekl, „ani pšenice, ani ječmen, ani proso, ani řepka, to se nemele na žádném složení, nobrž na zubech. Aha, ty to někomu neseš? A já uhodnu komu: mlynářce, viď? Mlynářko,“ mluvil dále přes mou hlavu, „tuhle ti hoch přináší ovoce, něco pěkné a dobré.“

Mlynářka k nám docházela od špejcharu, kde pes už zase umlknul. Jak byl mlynář hřmotný, tak se žena jeho zdála býti tichá; postavy byla dost vysoké, ale těla ne silného, v obličeji byla bledší než jiné vesnické ženštiny.

„To je, myslím, malý bratr našeho mleče?“ pravila pohleděvši mně přívětivě do tváře. „No, pojď dál.“

„Vlastně si od něho vezmi nejdřív to ovoce,“ povídal mlynář tak určitě, s tak opravdovou tváří, že jsem slova jeho nikterak nemohl pokládati za žert. „Ona takové moc ráda,“ dokládal ke mně, přivřev jedno dko.

„Dáš mi je?“ ptala se mlynářka sklánějíc se ke mně a upřeně mi hledíc do očí.

Podal jsem jí mlčky uzlík.

„No, můj pacholíčku,“ řekla hladíc mě po líci, „to je od tebe hezké. Všecky jsou moje?“

Posvědčiv prohodil jsem: „Kdy byste si je někam vysypala —“

„Myslíš?“

„Třebas do zástěry — abych dostal šátek.“

„Hned?“

„Já bych skočil Franckovi pro jiné.“

„Kam?“

„Domů, na naši zahradu.“

„To by byl dlouhý skok,“ usmála se mlynářka.

„A mezi tím pádem zbytečný,“ podotkl mlynář.

„Já ti povím,“ řekla mlynářka, — „tohle ovoce dáme Franckovi, a mně potom natrháš jiné.“

To rozluštění bylo docela podle mé chuti. Mlynář mě zavedl do mlejnice, a Francek, také od mouky celý šedivý, ukázal mi, jak se zasypává na zanášku, jak se točí mlýnský kámen, jak se dole z bílého pytlíku sype už mouka, jak se v stoupách ječmen stlouká na kroupy. Otevřel mi také lednici, kde se otáčelo veliké kolo, i na vantroky mě vyvedl, abych viděl, že tady voda na kolo padá shora.

Pobyl jsem s ním ve mlejnici snad celou hodinu, u všeho jsem několikrát postál, a pořád jsem se nemohl toho prohlížení nabažiti. Mlynář se tam přes tu chvíli ukázal, a vždycky v tom hluku vykřičel nějakou žertovnou průpovídku. Až mě také uviděl, že vystupuji po schodech s násypkou na zanášku.

„Ty se vlastně přeci už přiučuješ,“ řekl. „Abys věděl: být mlynářem nebo sedlákem — to je jedna bolest.“

Když jsem konečně odcházel, bratr vyšel se mnou na zápraží, kde byli zrovna také mlynář a mlynářka.

„Jestli pak jsi byl taky u stavidel?“ ptal se mne Francek, ukazuje hlavou k vodní nádržce.

„Nebyl.“

„Tam se přeci podívej," dobíral si mne bratr, „tam tehdy uvázly tvoje kalhoty, když jsi měl jít pod jitra a vlezl jsi u Bolin do potoka."

„Ano, připlavaly sem," vzpomněl si mlynář. „Já jsem tehdy hned povídal: To je ňáký chytrý hoch, kterému ty kalhoty vlastně náležejí."

„Chytrý?" ušklíbl se Francek.

„To je mezi tím pádem jistá věc! Nebo považte si, jak by to s ním bylo dopadalo, kdy by byl v těch kalhotech připlaval až sem? Bylo to od něho tuze fortelné, že z nich u Bolin vyklouzl, než začaly plavat — jim to tak dalece neuškodilo, a on podnes pěkně běhá, kdežto jiným pádem by už byl v žádných kalhotech ani kroku neudělal."

„Opravdu jsi se topil?" promluvila starostlivě mlynářka a položila mi pravici okolo krku. „Můj pacholíčku! — Neničko pojď se mnou, víš, co jsme prve povídali."

Zavedla mě na zahradu.

„Není tak velká jako vaše," pravila, „ale i tady toho můžeme dost natrhat. Máteli pak taky takovéhle štěpy?"

Ukazovala na strom, na kterém bylo ovoce švestkovité, žluté jako vosk a veliké jako slepičí vejce.

„Takové ne," odtušil jsem.

„Teda si natrhej."

Když jsem se ostýchal, jala se sama česati ovoce a dávala mi je do rukou i do kapes. Při tom se mne vyptávala, co dělají naši: povídali jsme páté přes deváté, a tak byla dřív o tom řeč, jak jsme v Kácově prodali Švejcaru, a potom teprv, že naši byli na pouti u Lorety.

„Vždyť vy teď máte nový dům," pravila mlynářka.

„Viděla jste tu sekerku na střeše?" ptal jsem se jí.

Nerozuměla mi. Když jsem jí pak povídal, jak tesárek „zapomněl" sekerku zaťatou do makovice nad kabřincem a jak mi uložil, abych mu ji sto let hlídal, pozorně se na mne dívala, otázky její byly živější, všecka se vůčihledě rozveselila.

„Vy jste si jí nevšimla?" otázal jsem se jí pořád ještě o té sekerce.

Ona zase jaksi zvážněla.

„Jak jsem si jí mohla všimnout," řekla. „když jsem posud o váš nový dům ani okem nezavadila?"

„Ne?" uklouzlo mi.

„Kdy pak jsem já už nebyla ve vsi!"

„A nepřijdete se podívat?"

„Měla bych. U vás jsem bez toho ještě nebyla . . ."

„Nikdy?"

„No, vždyť to není tak dávno, co jsem se sem dostala. Ale jsme od sebe skoro jen, co by kamenem dohodil, a nepřijdeme k sobě, jako by nás dělilo deset mil. A přece jsme příbuzní."

Podíval jsem se na ni tak, že doložila: „Ty snad to ani nevíš? Tvoje maminka je sestra mého švakra, Zlivského Přenosila. Tedy to není jen takové příbuzenství, že by si byly naše babičky na jednom slunci sušily prádlo. Ale tady jako by příbuzenství nic neplatilo, přátelé

neumějí nebo nechtějí dohromady držet, ani k sobě nemají víc srdce než k lidem docela cizím."

Zamlčela se hledíc kamsi k Borkám.

„Vídají se vaši často se Zlivskými?" ptala se potom.

„Nejspíš, když jdou do kostela."

„My ani tehdy."

„Že ne?"

„Když my chodíme do Soutic."

„Ne do Kácova?"

„Máme to blíž a lepší cestu — nemusíme přes řeku. A krom do božího kostela já z naší samoty nikam nepřijdu."

Poslední slova povídala mlynářka potichu, skoro jako pro sebe, a na chvilku se zamyslila.

„Já už abych šel," prohodil jsem nesměle.

Obličej její se zase vyjasnil.

„No, můj pacholíčku," pravila, „vyřiď doma pozdravení. Já k vám jednou přijdu, podívat se na ten nový dům a na tu sekerku na střeše — a řeknu mamince, že si tě trochu vezmu sem k nám. Půjdeš se mnou?"

„Buduli smět —" přisvědčil jsem tuze rád.

„A ostatně v neděli je ve Zlivi posvícení — vy tam přece taky přijdete?"

„Snad."

„Teda se docela brzo uvidíme."

XXVIII.

Chodíval jsem s rodičema na troje posvícení: k nevlastní sestře Františce do Lhoty Štěpánovské, k strýcovi a zároveň kmotrovi Bárovi do Dalkovic a ku přátelům Přenosilovým do Zlivě. Na všecka jsem se těšíval už po celé léto, na Zlivské nejvíce, i když se babička už rozloučila se světem a my už jen na to vzpomínali, jak nás vždycky hladívala a k sobě vinula, svými kuřátky a zlatými vnoučky nás nazývala.

Rozkoše, kterými nás posvícení z daleka vábilo a okouzlovalo, byly v naší fantasii zrovna báječné, ale ve skutečnosti potom byly dosti jednoduché. Když se příbuzné rodiny sešly, hned se utvořily dva tábory: staří drželi se pohromadě ve světnici, my děti však jsme se raději proháněly okolo stavení, na zahradě, po vesnici. Nebylo snadno sehnati nás a dostati domů, když staří už seděli okolo stolu.

Hlavním posvícenským požitkem nebyla nám hojnost dobrých jídel, nýbrž svoboda — mohliť jsme v mnohem větší míře než jindy dělati, co jsme si koli zmanuli. Proto, když jsme venku rejdili, byla naše blaženost ještě větší, než když nám při obědě dávali polívku s nudlemi, velmi mastnou, šafránem do růžova zbarvenou, maso s omáčkou ze smetany, křenu a mandlí, veliké kusy tučné pečeně a j.

Místo naše bylo v přístěnku, ale dvéře do světnice byly otevřeny, abychom přece tak trochu zůstávali pod dohledem svých matek. Nesměli jsme tropiti veliký hluk a vyváděti příliš nezbedné kousky; ale

neseděli jsme jako oukroupkové a dokonce jsme nevěšeli hlavy. Aby nám nebylo smutno, o to se nejvíce staral Pepík Zelenkův a pilně mu v tom pomáhali bratranci Dalkovičtí: já a Frantík Přenosilův jsme mnohem menším dílem přispívali k zábavě naší drobné společnosti, k níž náleželo i několik sestřenic a naše Anička.

Ve světnici zase hlavně mlynář a strýc Zelenka udržovali obecnou veselost. Teta Zelenková se nejhlasitěji smála, ale také sama chvílemi propověděla jadrný šprým. O tetě Přenosilové nikdo by byl neřekl, že je vlastní sestra hlučného, bujného mlynáře; bylať ještě mírnější a tišší než její manžel, s nímž o závod pobízela hosti své k jídlu a pití. Naši rodičové a přátelé Dalkovičtí byli více diváky a posluchači než účastníky toho, čím řečený trojlístek projevoval a budil posvícenský humor. Mlynářka nepřizvukovala muži svému, spíše o řečech a skutcích jeho tu a tam prohodila káravé slovo.

„Děti! Slyšíte?“ křikl na nás mimo vše nadání strýc Zelenka s místa svého u stolu, „Pojďte sem!“

Nejdřív skočili do světnice Pepík a Frantík.

„Všichni — do jednoho!“ volal strýc.

Když jsme se zvědavě vhrnuli do světnice, kázal nám: „Postavte se pěkně do řady, jako vojáci.“

„To není celá naše zásoba,“ mluvila pak teta Zelenková k mlynářce, „každý jich máme ještě několik doma, — vy nemáte ani jedno, jste u samého lesa, a přece k vám žádná vrána nezaletí.“

„Vyberte si teda aspoň jedno z těchhle,“ řekl strýc Zelenka. „Víte, jak nás hned ve škole učili subtrahírovat: Nemohu, musím si vypůjčit.“

„My nejen rádi půjčíme,“ žertoval také strýc Bár, „ale dáme zadarmo, na věčnou oplátku.“

„Ber od rány!“ pobízel svou manželku mlynář.

„Chceteli,“ ozvala se zas teta Zelenková, „zavážeme vám oči, děti budou okolo vás obskakovat, a které si tak na slepo vyberete, bude vaše.“

„To ne,“ prohlásila mlynářka, „když si mám jedno vzít, vyberu si.“

Obrátila se k nám a kývla na mne.

„Pojď sem,“ pravila, „ty budeš můj. Pojď!“

Ostýchavě jsem k ní přistoupil.

„Chceš jít k mlynářovům?“ ptala se mne matka.

„Však jsme si to spolu už ondyno na polovic umluvili,“ odpověděla mlynářka místo mne.

„A mezi tím pádem,“ podotkl mlynář, „násypku se také už naučil do ruky brát.“

Mlynářka mě k sobě přivinula.

„Teď zůstaneme tady,“ pravila, „nemusím tě mamince a tatínkovi odvádět — a než mine posvícení, chtěla bych, abys mě taky ty měl rád. Co ti mám dát?“ ukázala na jídla, kterými byl stůl pokryt.

„Nic,“ zněla moje rozpačitá odpověď.

V tom zvenčí zazněly klarinet, housle, basa a trouby. I starými to pohnulo, nám dětem to vjelo do všech údů.

„To už by bylo po požehnání?“ prohodil náš otec.

„Začínají nějak brzo,“ řekl mlynář, „ale když to velební páni až do Kácova nemohou slyšet, muzikanti se domýšlejí, že o půl hodinky dřív nebo později je vlastně už jedna bolest.“

„Tebou to zrovna trhlo,“ povídala mi mlynářka.

Pohledl jsem po očku na druhé děti, které se už sypaly ze světnice do síně.

„Chceš jít taky, viď?“ řekla mi potichu mlynářka. „Na, kup si něco u cukrové báby.“

A strčila mi pod stolem do ruky peníz. Otec a matka to neviděli, proto jsem se nezdráhal přijmouti neočekávaný dar a rychle jsem se vytratil. Venku pohledl jsem do dlaně: měďák jako malý koláč — dvougrošák! To byla v mých očích suma peněz. Však se na něm také leskla ošoupaná číslice 30 — kdysi platil dokonce deset grošů! Ale u cukrové báby neutratím ani krejcaru. Peníz pěkně schovám do kapsy a nikomu nic neřeknu — tajný poklad, dvojnásobná radost!

Hospoda byla od Přenosilova domu jen přes cestu, na bok. Při první písničce nahrnula se do ní hromada dětí, ale hned potom se ze všech stran scházeli tanečníci a tanečnice. Když se pustili do kola, dívali jsme se na ně tak dychtivě a vytrvale, jako by pod sluncem nebylo pěknější podívané a my jako bychom byli zrovna očarováni.

Světnice nebyla velká, jak se plnila, musely jsme my děti ustupovat ke dveřím, až jsme se octly v síni. Tam seděla cukrová bába, nám Střechovským zvlášť dobře známá, protože byla z naší vesnice; byla už hodně stará a měla neduh, že se jí hlava na krku bez přestání vrtěla.

„Jestli pak i v noci dělá ‚ne,‘ když leží?“ nadhodil Pepík po straně otázku. „Počkejte, já se jí na něco zeptám.“

Postavil se před nůši, na které měla bába cukrovinky rozloženy, a dlouho si je prohlížel.

„Teta,“ řekl pak, „je to dobré?“

Když babka vrtěla hlavou, honem nám nahlas oznamoval: „Není prej.“

Babka na něj pohrozila, on však se jako by nic ptal dále: „Chcete to všecko prodat? — Nechce,“ dokládal hned zase k nám.

„Vám jistě ne,“ vyhrkla bába.

„Proč ne?“

„Protože by z vás ze všech dohromady nevytřepal ani krejcaru.“

Už jsem sahal do kapsy, abych vytáhl svůj dvougrošák a babku zrovna omráčil, co mám peněz, — ale Pepík mi to zkazil.

„Z vás by, myslím, lítaly toraly a dvacetníky? Že ne?“ vyložil hned její vrcení hlavou. „No, tak drobné,“ řekl dvojsmyslně, „ale těch mnoho.“

My druzí jsme se zachechtali. Babka se rozpřáhla oháňkou, naše děvčata vyběhla ze síně a my jsme jich následovali. Ze dvora nás Pepík vedl na zahradu a dále za humna, odkud bylo už viděti dolů na Kácov, a když v hospodě zase spustila muzika skočnou, vykřikl, co mu hrdlo stačilo: „Íchuchú!“ A všichni, jako bychom jen na to byli čekali, počali jsme výskati — a výskali jsme s takovou horlivostí, jako

by celý ten kraj široko daleko vůkol jenom na nás se díval a jenom proto tady byl, aby viděl a slyšel naši produkci.

Když jsme se hodně vykřičeli, mínil Pepík: „Teď dělejme kotrmelce a válejme sudy."

„Ba pojďme radši tancovat," řekl Františk Přenosilův.

Jeho návrh zvítězil. Nešli jsme do hospody, nýbrž pod její okna — však tam byla lepší dupanda než vnitřku, místa dost a muzika stejná. Tance neprováděli jsme jako velcí: ne v párech, ne v jediném kole a jednotvárně, nýbrž každý zvlášť pro sebe, každý jináč a kde se komu zachtělo.

V přestávkách, když nehrála muzika, skotačili jsme po celé rozlehlé návsi, nedbajíce toho, že jsme už tancem před hospodou dost uříceni.

Když se nás při takové příležitosti několik octlo před výstavným statkem hořejšího Nevšímala, slyšíme od něho mimo nadání povědomý hlas: „Františku, ať ty holky nelezou k studni!" Volal to strýc Přenosil stoje ve dvířkách se sousedem. Studně, na kterou ukazoval, byla na návsi a měla dost nízkou obrubeň; přes tu se zrovna nahýbala i naše Anička.

„Jdi pryč!" káral jsem ji přiběhnuv k studni.

„Chce se mi pít," odpověděla.

„Mně taky! Mně taky!" hlásila se i druhá děvčata.

„Hák je tu," povídal Pepík, „jen přineste nějakou nádobu."

„Není třeba," řekl Františk. „pojďte k nám, budeme pít pivo, ne vodu."

Běžel hned napřed, a když jsme my za ním přišli do stavení, matka jeho už nám podávala džbánek s pivem. Co jsme hasili žízeň, spozorovali jsme, že posvícenské veselí ve světnici za naší nepřítomnosti valně pokročilo. Strýc Zelenka dával právě strýcovi Bárovi jakousi čtveráckou hádanku, nevšiml si toho, že jej manželka upozorňuje: „Jsou tu bosí," a končil otázkou: „Že nevíte, kmotře, co to je?" Mlynář nepřipustil souseda k slovu, plácl mu silně na stehno a zpíval:

Že nevíte, pane kmotře,
proč k vám jdu?
Ztratila tu naše máma
zástěru.
„Jaká byla?" Pane kmotře,
strakatá!
„Tahaji ji za stodolou
prasata."

„S tímhle bych já, mlynářko, na vašem místě nebyla spokojena," řekla s líčenou vážností teta Zelenková.

„Mohl bys," pravila mlynářka mužovi, „před hodnými lidmi zpívat nějakou slušnější."

„Třeba pobožnou, co?" odtušil on. A hned zase spustil:

Putovali dva mládenci
k svatému Jakubu,
jeden tam smlsal omáčku,
dali mu přes hubu.

A ten jeho kamarád
jak uviděl ten zázrak,
utíkal jednou ulicí,
ukrad tam jitrnici.

„Nebyl jste vy také při tom?“ ptal se najednou strýce Bára.

„Kde bych se tam vzal?“

„Já že vám z kapsy čouhá špejlek.“

„I vy taškáři! Strčí on mi do kapsy jitrnici!“

Mlynářka plácla muže přes rameno: „Dášli pak pokoj s takovými daremnostmi?“

„Dám,“ odpovídal zdvihnuv loket jako k obraně a pitvorně se nakrčiv, — „dám, protože se tě bojím. S ženskou jako ty, když se rozhněvá, nejsou žádné špásy!“ A doložil to novou písničkou:

Za tou naší stodoličkou
u ječmene
uvázala žena muže
na řemeně.
„Ouvej, ženo,
pusť mě s něho,
nebudu ti říkávati:
psí plemeno!“

Zatím vešel do světnice strýc Přenosil, tak šetrně a tiše, jako by se tu dělo kdo ví co vážného.

„Vlastně, švaře, kde pak vy se touláte?“ zvolal k němu mlynář, jakmile dokončil svůj zpěv. „Já tu mezi tím pádem sotva stačím obhájit váš majetek. Že vy jste si šel do hospody skočit s nějakou mladicí?“

„Promluvil jsem jen pár slov s Nevšímalem, s Jirkou,“ usmál se strýc, „jsouli nějaké zvláštní noviny.“

„A jsou?“ ptal se náš otec.

„Povídá Jirka, že tam v Uhřích brzo bude leckdo o hlavu kratší, kdo byl do nedávna třeba jenerálem.“

„A což uherská koruna?“

„Je docela pryč.“

„Jaká koruna?“ ozval se Dalkovický strýc.

„No, královská,“ odpovídal strýc Přenosil.

„A co se s ní stalo?“

„Což nevíte? Ta uherská rebelie už je nadobro přemožena, jejich vojsko bylo poraženo a zajato; ale Košut, který byl všeho původce, jak viděl, že dočista prohrávají, utekl do Turek.“

„Do Turek?“ divil se strýc Bár. „To se myslím dostal z bláta do louže?“

„Doma by byl neušel šibenici —“

„Ale přece snad je to křesťan?“

„To je —“

„A Turci, jak jsem slýchával, na každém křesťanu, který jim do ruky padne, provozujou hrozné ukrutenství, každý oud mu zvláště usekávají, srdce mu třeba žhavými kleštěmi vytrhnou —“

„On se ten Košut nejspíš dal na jejich víru," projádřil se strýc Zelenka. „Když už dřív spáchal tolik zlého, je dost možná, že se naposledy docela Boha spustil."

„Ale abyste mezi tím pádem na tu korunu nezapomněli," poznamenal mlynář.

„Korunu odnesl s sebou Košut do Turek," dí strýc Přenosil.

„A pro Boha milého!" hrozil se strýc Zelenka. „To snad už jí císař pán víckrát neuvidí!"

„A ještě jí nebyl ani korunován," povídal strýc Přenosil. „Aby se to nemohlo ani teď stát, když nad Maďary zvítězil, proto ji Košut odnesl."

„Co z toho všeho pojde?" ptal se strýc Bár.

„Nejspíš nová vojna — s Turkem," mínil strýc Přenosil. „To je zlá věc. Už s Maďary to šlo ztěžka, a naši by s nimi nebyli nic svedli, kdy by jim nebyl na pomoc přitáhl Rus."

„Rus je velký potentát," podotkl náš otec, „on přemohl i Francouze, Napoliona, když s ním už nikdo nemohl nic pořídit."

„Snad pomůže taky proti Turkům," doufal mlynář.

„Tak má císař pán teď už jen českou korunu," pravil otec.

„Jirka myslí," promluvil zase strýc Přenosil, „že by teď mělo v Praze brzo být korunování."

„To tam jistě zas pojedou i sedláci z každého kraje," řekl otec, „jako před dvanácti nebo před třinácti lety, když korunovali Ferdinanda Dobrotivého."

„Ať je to radší co nejdřív," radil důtklivě strýc Zelenka, — „aby nám, Pane Ježíši Kriste, opovážliví lidé nesáhli také na naši korunu! Kdo ví, jestli na ni už taky nemají šnajt."

„Ba žeť," povídal strýc Přenosil, „jsou takoví, kteří by ji rádi zkazili."

„No vida! A kdo, švaře, kdo?"

„Ku příkladu Frankfurťáci."

„Jaký je to pronárod?"

„Inu, Němci jsou."

„Takovou naci aby Bůh — —"

Strýc Zelenka uměl svolávati kletby, že člověk zrovna čekal, brzoli zarachotí hrom a nebe počne chrliti zkázu.

„Důvěřujme v Boha," vpadl mu strýc Přenosil do řeči, — „naše koruna je pod ochranou svatého Václava." (Pokračování.)

Ku programu práva přirozeného.

Prof. T. G. Masarykovi odpovídá

B. Vacek.

(Dokončení.*)

Těm, kdo přicházejí k právu od práv, tedy právníkům, zůstává jasno a jisto především to, že t. zv. právo přirozené nemá zevnější, formálně zavazující moci, že tedy ve své podstatě skutečným právem není (i kdy by se právem nazývalo), — že závazným či platným je toliko právo historické, positivní. V tom směru mezi odbornými juristy také v skutku není žádných ryzích zastanců práva přirozeného.

Doktrina středověká sice na rozdíl od Řeků a Římanů, hlavně vlivem křesťanské thomistické filosofie, začala t. zv. přirozené či rozumové právo pokládati za právo skutečné, přisuzujíc mu také závaznost zevnější, ano přímo i vyšší právní moc než právu positivnímu. Odvozujíc je přímo neb nepřímo od Boha jako nejvyššího zákonodárce, pokládala je za svaté a nezměnitelné, za to pravé a všeobecné právo, jež tvoří vůbec základ a pramen, i též objektivní hranici všeho positivního práva lidského; toto smělo je pouze doplňovati nebo přispůsobovati, nikdy však rušiti.[27]) Od té doby trvala a šířila se dualistická soustava dvojího práva. I když t. zv. přirozené právo v novém věku (za Grotia a j.) sprostilo se theologických úvazků, osobilo si zvláštní přednost vědeckou; ano mnozí byli nakloněni přisuzovati mu dále jistou platnost zevnější (aspoň subsidiární), po případě pokládali je za závaznou direktivu pro zákonodárce.[28]) Avšak pokusy stanoviti jaký normální poměr obojího práva vůbec nedařily se. Historická škola právní konečně odňala přirozenému právu jakožto plodu filosofie všelikou sílu práva positivně platného; i je marné, chceli kdo přes diskvalifikaci jedné strany obnoviti relaci obou v tomto směru.[29])

---

*) Když první část článku byla vytištěna, vyšla brošura prof. Masaryka „Právo přirozené a historické" (v knihovničce Času, č. 9); je to otisk článků z Času, jichž lákavé názvy jsou tyto: I. Státoprávní transsubstanciace. II. Státní právo o sobě. III. Státoprávní elixír. IV. Státoprávní fajfka; právo historické a přirozené.

[27]) Prvním, kdo právo lidské, pokud přirozenému odporuje, pokládal zevně za neplatné, byl sv. Augustin (ne snad pouze proto, že by bylo nerozumné nebo nemravné, ale že prý odporuje positivnímu právu vyššího zdroje). Sv. Tomáš Aquinský pak začal rozlišovati jus divinum v užším smyslu a jus naturale, kteréžto pouze prostředně od Boha pochází, a jehož přímým zdrojem je rozum člověku Bohem daný; tím připuštěna také nauka nespoléhající pouze na bibli a otcích církevních. V. Rehm, Gesch. der Staatsrechtswissenschaft, str. 157—8, 163—4, 177.

[28]) Středověká doktrina, aby svého učení obhájila naproti skutečné existenci práva positivního, byla nucena užívati všelikých scholastických distinkcí; rozeznávala jus divinum, jus naturale a jus gentium, normy primární a sekundární, bezvýminečné a hypothetické, absolutní a relativní (také se vše již nehodilo člověku dědičným hříchem zkaženému).

My jako právníci sice nejsme nuceni odmítati to, když kdo hledá počáteční neb poslední základy práva v lidské přirozenosti, v rozumu neb ethické povaze člověka, nebo snad v boží vůli. Rovněž tak spadá za přesné hranice našeho odboru, hledajíli se základy závaznosti práva ve vůli veškerosti, v obecném uznání, v národním duchu a přesvědčení, v moci silnějšího, v síle t. zv. idey právní nebo ve vůli boží. Na takové filosofické otázky pohlížíme snad různě (samým zakladatelům historické právní školy lze v tom ohledu vytknouti též omyly); avšak konečně jsou to pro nás causae remotae, nepřímé, vzdálenější příčiny, jež konečně rozhodnouti my sami si neosobíme. Připouštíme také, že právo zaujímá pouze jednu stránku života lidského (zvláště jako formální jeho úprava); že tudíž samo o sobě je nedostatečné a nedokonalé, že vedle něho i nad ním stojí ještě mravnost, od níž ono specificky se liší (byť i souviselo s ní vnitřně [30]).

Avšak co naše speciální věda žádati může, resp. proti čemu své veto právem pozdvíhá, jest, aby nikdo rozum, ethos, lidskou důstojnost, obecné blaho, potřeby styku atd. nepokládal po subjektivisticku hned za ***bezprostřední*** pramen ***závazných*** právních norem, — neohlížeje se na ten ***objektivní proces zevnější,*** ve kterém zevně závazná právní pravidla teprv positivně a konkretně vznikají čili se tvoří. Jest to methodicky pochybeno, vědecky nepřípustno, aby se přeskakovalo toto empirické medium, ten zevnější proces a vývoj historický: jím musí projíti také vše to, co za rozumné a mravné se pokládá, máli v skutku nabyti formálné juristické platnosti. Právo má sice své základy v povaze člověka, ale přece je produktem historickým: musí se teprv positivně stělesniti, objektisovati v zákonech a právních obyčejích, které jsou nejbližšími, přímými prameny právními, a které tedy jako zevnější skutečnosti poznati a dokázati lze. S toho stanoviska právo skutečné jeví se nám arci vždy relativním, závislým na konkretních faktorech, měnivým dle doby a místa. Rozhodně tedy musíme odmítati každé právo přirozené, které stanoví normy neodvislé od positivních pramenů právních, pokud si chtějí přes to osobiti juristicky závaznou moc, tedy kromě práva positivního neb i proti němu (derogatorně neb suppletorně),

---

— V novější době, kdy se lépe rozlišují právo a morálka, arci právo přirozené, pokud se mu přisuzovala jaká platnost zevnější, musilo již ustupovati za právo positivní: juristé mluvili už jen o platnosti subsidiární (Rehm, ib. 215. 256). Rovněž nebylo lze trvale přijímati formální zavázanost zákonodárce právem přirozeným, jelikož by pak akty zákonodárné právo to porušující přestávaly býti závaznými pro soudce, úředníky i poddané státní. — Srov. o rak. obč. zákonníku pozn. 25.

[29]) Rehm, u. m. 260; Bergbohm, u. m. str. 134.

[30]) Srov. nyní Schmollerův Grundriss der allg. Volkswirtschaftslehre. 1900, I, str. 48—59, kde v krátké, ale pěkné stati ukazuje se k souvislosti práva s mravem, k postupnému odlišování se jeho od mravu a zase ke vzniku a odlišení mravnosti vedle mravu a práva, i nad nimi. (Právo je snad jisté ethické minimum, ale co do intensity a síly zároveň jisté ethické maximum.) — V tomto právněfilosofickém a sociologickém výkladu ovšem není ani stopy po nějakém právu přirozeném: naopak se vytýká, že nauka o přirozené společnosti při t. zv. svobodných pudech ignorovala, že činy lidské jsou pode vlivem mravu, práva i morálky. Srov. též str. 82—84, 122.

aneb pokud aspoň v otázkách de lege ferenda chtějí zákonodárce formálně obmezovati a právně vázati.[31])

Dokonce je nám nepochopitelno, kterak positivista, jakým jináče prof. Masaryk je, může snad sám upadati zase do metafysiky a absolutního práva o sobě, kterak on (ačkoli ví, že není ryze abstraktního rozumu lidského, ani přirozeného normálního člověka) chce nám snad filosofickými dedukcemi imputovati jaké nadpositivní, absolutní přirozené právo, proti kterému by historické, positivní právo bylo pouze vedlejším . . . Naposledy jsou tím vinni pouze ti němečtí právníci, Jellinek a Stammler, kteří prý hájí práva přirozeného?

Je nám však věru záhadno, kterak možno bylo označiti profesora *Jellinka* jako státovědce, který se vrací ku přirozenému právu. K tomu přece nestačuje (jelikož se věc vůbec nepopírá), že on tytýž uznává skutečné historické zásluhy přirozenoprávního individualismu v tom směru, že naproti všemocnému státu blahobytnému a policejnímu pomohl do positivního práva zavesti jisté moderní záruky individuální svobody. Vždyť Jellinek přes to, vyjímajíc právě jednotlivé stránky, pokládá individualistickou doktrinu práva přirozeného celkem za vědecky překonanou.[32]) Pravda jest, že naproti těm, kdo (jako Laband a j.) berouce ve veřejném právu za základ především právo objektivní, namnoze obmezují neb vylučují subjektivní práva veřejná a spatřují v nich spíše reflexní účinky onoho, Jellinek ze své strany hájí pojmu subjektivních nároků veřejnoprávních.[33]) Při tom sice uvádí, že doktrina práva přirozeného první pojala představu subjektivního veřejného práva individuí (ano stát byl jí dokonce výtvorem individuální vůle). Ale nikterak od ní nevychází; východiskem jeho výkladů veskrz juristických je rovněž objektivní právní řád jako předpoklad práva subjektivního, a spolu státní výsost, která teprv relativní právní osobnost jednotlivých členů státu tvoří tím, že sama sebe obmezuje a zavazuje. Absolutní osobnost jednotlivcova, vůli státní vůbec zásadně nepodrobená, jaká se vyskytuje „pouze v přirozenoprávní spekulaci o mythické osobnosti předstátní,“ je prý představou, která s podstatou státu vůbec srovnati se nedá.[34])

---

[31]) Odkazujeme zde na dílo Bergbohmovo: Jurisprudenz u. Rechtsphilosophie; I. das Naturrecht der Gegenwart (1892); srov. zvláště str. 130—141.

[32]) Mimo uvedené spisy lze dodati, že již ve starším svém spise Gesetz u. Verordnung (1887, str. 215 sl., pozn. 2) soudil nepříznivě o právu přirozeném.

[33]) Aspoň tam, kde je dána možnost či spůsobilost uvesti právní normy v pohyb v zájmu subjektivním (třeba že při veřejném právu vždy súčastněn je též zájem obecný), resp. kde se uznává individualisovaný nárok na právní ochranu; v. System der subj. öff. Rechte. Do dalších výkladů nelze se pouštěti; srov. u nás Pražákovo Rakouské právo ústavní, I. str. 8 sl. — Toliko budiž připomenuto, že Jellinkovi nevadí jeho stanovisko vykládati, že rakouský čl. 19. *o národní rovnoprávnosti* žádných individuálních práv nezakládá, a že ochrana říšským soudem poskytovaná vlastně není na místě (System, str. 94 sl.). A to je dle prof. Masaryka nový zastance práva přirozeného?

[34]) System, str. 81. Hned v čele spisu vytýká se, že doktrina přirozeného práva pokládala právo subjektivní (svobodu) za primární, předstátní, při čem přesné lišení oprávnění soukromého a veřejného nebylo možné, a veřejné oprávnění jevilo se jen akcessoriem soukromého (str. 1). Jellinek v tom vidí zaměňování fakta a práva; logické prius je prý právní

Ve zvláštní studii o lidských a občanských právech Jellinek sice nesouhlasí s theorií, která míní, že právní kruh jednotlivcův je vůbec přímo produktem státního propůjčení a dovolení: praví, že stát sám svobody netvoří. Avšak přece míní, že této svobodě nepřímo teprve se od státu dostává právního uznání, vlastním sebeobmezováním státu. Protož prý „veliká chyba přirozeného práva vězela v tom, že skutečný stav svobody pokládalo za právo, a že právu tomu přisuzovalo vyšší moc, stát tvořící a obmezující.“ [35]) Obzvláště zřejmě vyslovil se Jellinek proti individualistickému pojímání státu v přednášce o úloze, kterou v dřívější státní nauce hrál prvotní, přírodní člověk. Posmívá se tam té prazvláštní psychologické theorii, která ho nechávala ihned s plným rozumem a svobodnou vůlí rozhodnouti se pro společenskou smlouvu a státní zřízení. [36]) Ukazuje k veliké idei vývoje (dle níž také rozum není nehybný, hotový, nýbrž teprve se rozvíjí); k tomu, že stát vůbec není plodem chladné reflexe, nýbrž výsledkem hlubších, nevědomých pudů a sil duševních, že dle empirie člověk nežil isolovaně, nýbrž vždycky v associaci (při čem svoboda a svéprávnost individua teprv postupem kultury se vyvíjela) a že dospěli jsme dnes k hospodářské solidaritě a k myšlence lidové či národní, jež nikterak nedají se vysvětliti mechanickým skládáním jednotlivců. Dle antické státní myšlenky vidíme prý v jednotlivci produkt historických mocí, ve státě útvar vyššího druhu, a toliko v tom lišíme se od starých, že také jednotlivci přiznáváme jistý vlastní obor, státem samým chráněný. [37])

Tážeme se tudíž, zdali co do prof. Jellinka jsme mohli právem vytknouti prof. Masarykovi neporozumění nebo holý klam? A podobně jest tomu i s tou druhou autoritou. Prof. *Stammler* sice v skutku mluví o přirozeném právu: aby však z toho nepošlo nedorozumění, vytkl sám, v jakém zvláštním smyslu názvu toho užívá. V skutku nelze

---

řád a teprve normou může vzniknouti právo tam, kde dřív bylo prostě faktum (str. 8); srov. 49—50, 63 sl., 74 sl., 96, 184 sl. a j. Osobnost sama je juris publici, a jen jako člen státu má člověk vůbec práva (str. 77); jako takový nachází se ve státě ve čtverém stavu či postavení (status passivní, negativní, positivní a aktivní) a z relace té teprve vznikají pak také subjektivní práva veřejná. Atd.

[35]) Erklärung der Menschen- und Bürgerrechte, str. 52—53; srov. výše pozn. 26.

[36]) V. Adam in der Staatslehre. Jellinek ironicky podotýká, kterak patrně již isolovaný pračlověk měl svůj jazyk, a hned od počátku vyvinutý rozum (jsa jak Adam dle bible ihned dokonalým obrazem božím); kterak, ačkoli státu ještě nikdy neviděl, hned a priori přesně věděl, jakých výhod lze od státu čekati, jaké jsou právní účinky smluv, a kterak svobodně rozhodl se opustiti přírodní stav. — Vůbec Jellinek potírá zde také mechanické, atomistické skládání státu z individuí, zvláště juristickými smlouvami (kde arci mizí pojem vlasti a jednotlivec svrchovaně si osobí právo ke vzpouře).

[37]) O tom, že individualism (a na něm spočívající liberalism) padly jen ve své jednostrannosti, pokud chtěly býti absolutními principy společenské a státní organisace, může český čtenář najíti poučení v Bráfových Listech o studium národohospodářském ve stati o boji proti liberalismu. — Rehm praví, že svoboda jednotlivce (jako právního subjektu) zůstává sic ještě nejvyšším právním principem státu, ale už nikoli nejvyšším politickým či státním principem samým (Staatslehre, 263); srov. výše výklad před pozn. 25 a 26.

ho počítati k zastancům obvyklého práva přirozeného (nemluvíť o žádných přirozených právních normách, o právních principech od empirie nezávislých, o axiomech nějakého práva vyššího). On především prohlašuje, že se to vůbec samo sebou rozumí, že formální platnost práva positivního právem přirozeným nikterak se nezkracuje, že toto jakožto pouze ideální veličina žádného práva nepodává, skutečné platnosti nemá; že mezi oběma právy je elementárně patrný rozdíl kvalitativní! Avšak to prý přec ještě nevadí, aby se naproti právu positivnímu nemohlo stavěti a s ním porovnávati jisté právo ideální, jako kritické měřítko a cíl, jakým by skutečné právo teprv — býti mělo.[38])

Ale Stammler i při této právněfilosofické, ev. právněpolitické otázce (kterou sám nazývá přirozenoprávní), konečně zase uchyluje se od práva přirozeného. Praví, že přirozené právo přes všeliké divergence mělo jeden společný cíl, totiž dovoditi ideální zásady právní, ve svém obsahu nezměnitelné, všeobecně platné, — avšak každé právo v tomto smyslu nutno prý pokládati vědecky za nemožné! Obsah právních norem nemůže býti nezávislým od měnlivé historické empirie; tu nepomohou ani dedukce z t. zv. lidské přirozenosti, jelikož ona k tomu neposkytuje nepodmíněného, všeobecně platného základu: i t. zv. základní pudy lidské přirozenosti mají smysl jako zpružiny lidského jednání jen za předpokládání určitého řádu společenského, a zvláštních historických poměrů a stavů. Stammler tedy souhlasí s protivníky práva přirozeného v tom, že není možno vytknouti jistý obsah právních norem jako bezvýminečný ideál pro všechny časy a všechny národy; není prý jediného pravidla právního, které by co do positivního obsahu a priori stávalo.[39])

To, co Stammler ze své strany dovozuje, jest jednak formální zákonitost života společenského, kteroužto spatřuje v zákonitosti jeho právní formy, a jež prý ovšem nestojí mimo historické společenské řády; jednak jest to možnost, poznávati za poměrů empiricky podmíněných, měnivých, právo theoreticky správné (obsahu rovněž měnivého, v tom smyslu historicky oprávněné) — arci bez jakékoli positivní platnosti, jen jako cíl, který má tanouti na mysli tvůrcům práva positivního při jeho změnách. Takovým výkladům netřeba nám zde odporovati.[40]) Stammler ovšem takovou právní theorii (jinak: relativní „theoretické" právo) nazývá „právem přirozeným," jelikož prý je to název v obecné mluvě obvyklý. Nicméně se stanoviska přesné technické terminologie

---

[38]) Methode d. gesch. Rechtstheorie, 29; Wirtschaft u. Recht, 172, 174. Srov. Bergbohm, u. m., str. 141 sl.

[39]) Wirtschaft u. Recht, 169—188.

[40]) Stammler v prvějším spise zvláště mínil, že historická škola a methoda právní nestačí filosoficky uzákladniti právovědu, především zodpověděti otázku, zdali to, co právo jest, také právem jest resp. býti má; lze prý rozumem hledati všeobecně platný a priori stávající cíl a měřítko pro všechno právo (?). V druhém spise náhledy své formuloval již blíže a lépe; také připouští všeobecnou právovědu vedle sociální filosofie. — Bergbohm ze své strany dovozoval, že jdeli o vědeckost, nutno jak z jurisprudence, tak i z právní filosofie vzdáliti každé právo, které není (neb nebylo) positivním; také právní filosofie musí základy své hledati v právu positivním, historickém (ne pouze smýšleném); u. m. 27, 32—3, 118 a j.

náleželo by spíše názvu tomu se vyhnouti, — neboť pak nosí zevně název práva něco, čemu vnitřně (jak Stammler sám přiznává) chybí vlastní podstata skutečného práva, co nemá formálně závazné moci zevnější. A takováto homonymie terminů právě podporuje i nejasnost a zmatečnost pojmů u neodborníků, jmenovitě mísení postulátů právní filosofie a politiky s právem ve vlastním smyslu slova.[41])

Pan prof. Masaryk reklamuje konečně pro své stanovisko ještě státovědce francouzské, anglické, americké a ruské, jichž necituje, jelikož prý celý spůsob našeho myšlení založen je na právnické dogmatice německé; ovšem vytýká nám zároveň holou neznalost státovědy moderní. Nebudeme vyšetřovati, zdali prof. Masaryk zná ty „nejlepší odborníky" cizí lépe, než prof. Jellinka a Stammlera. Připomínáme toliko, že Němci jsou o nich dosti poučeni, a že to má své dobré příčiny, když některými hlasateli přirozeného práva od svého vědeckého poznání odvrátiti se nedávají. Ostatně ve příčině Angličanů je prof. Masaryk ve velkém omylu: také u románských národů pronikají již tytéž státovědecké (resp. státoprávní) náhledy, jako u Němců.[42])

Ale něco připustíme ve příčině Němců samých, že jsou tam (nikoli odborní právníci, nýbrž) katoličtí, thomističtí filosofové, vycházející ze svého stanoviska věro- a mravoučného, kteří — nešetříce dostatečně specifické difference práva positivního (resp. státního) — mluvívají ještě o právu přirozeném (nadstátním, nadpositivním) jakožto „právu," kterému přísluší také zevnější formální platnost a moc. Jestliže pak prof. Masaryk to své přirozené právo nepokládá za pouhou theorii, nýbrž

---

[41]) Stammler sice míní, že je to jen „Namenstreit," zapovídáli se mluviti o právu přirozeném jako „právu," jelikož nelze vykořeniti starý zvyk obecné mluvy. Avšak se stanoviska vědecké terminologie je to pouhý „Namenstreit" — ze strany Stammlera samého. Právem vytýká mu Bergbohm, že je to zneužívání mnohoznačnosti slova, táželi se Stammler: „ob das, was Recht ist, auch Recht sei?", a mluvili o „Recht des Rechtes"; buď se tu míní jednou právo v přesném juristickém smyslu, jednou ve zvláštním filosofickém, anebo — vezmeli se zde „právo" v témže (juristickém) smyslu — vyplynou z toho absurdity, jelikož to, co v jedné větě úplně se přijímá (co právo jest), hned zase ve druhé částečně se popírá (přece to právo všechno právem není); u. m. 146. Zdaliž vrchovatě nechybuje prof. Masaryk, zvláště když dí, že míní právo pojímati ve přesném smyslu právnickém (!?).

[42]) Všeliké stopy i přežitky přirozeného práva u různých národů sleduje Bergbohm, n. u. m. Právníci angličtí nikterak se nedrží práva přirozeného; oni jsou veskrz juristy, u nich panuje „analytical school of jurisprudence," a jen někteří ethisující Skotové jsou ještě jiného náhledu (tamže, str. 13 sl., 331 sl.; k tomu Jellinek, Menschen- u. Bürgerrechte, 29, 50; Rehm, Staatslehre, 264, pozn. 2); také filosofu Spencerovi, jenž ovšem za jednotku moderního společenstva pokládá jednotlivce a vystupuje tudíž proti modernímu státu, odporuje řada Angličanů (v. Schvarcz, Elemente der Politik, str. 8—10). — V zemích románských, podléhajících zvláště principu t. zv. svrchovanosti lidu, drží se sic ještě princip individuální; ale forma theorie smluvní je už opuštěna, spisovatelé tamější bezděky vůbec nedovedou se ubrániti vlivům principu sociálního, a novější hledí již přímo k výsledkům vědy v Německu (Rehm, Staatslehre, 253, 257, 260, 264 a j.; Bergbohm, 311 sl., Jellinek, System, 3, a j.); už liberální Laboulaye kdysi popíral, že by všeobecné hlasovací právo bylo přirozeným právem. — O Rusech též Bergbohm (z Jurjeva-Dorpatu), 339.

také za „právo“ ve vlastním smyslu, pak arci zařaďuje se bezděky sám (on positivista!) do společnosti náboženských „metafysiků a scholastiků“ (jak u něho slovou), a zvláště do společnosti sobě sotva příjemné, totiž mezi některé, ostatně ctihodné členy tovaryšstva Ježíšova. Než konečně snad i tento souhlas nepřátel bude mu osobním důvodem pravosti jeho náhledů, a snad se dočkáme, že proti nám citovati bude dotyčné články syllabu z r. 1864.[43])

Na každý způsob najde prof. Masaryk ještě jednu omluvu a vytáčku pro sebe: on totiž nikde přesně nevyložil, co vlastně přec pod přirozeným právem rozumí — a tedy bojujeme snad proti fantomu!? Všechny jeho výroky splývají vlastně mlhovitě v něco, co se určitě definovati nedá; proti jednomu svému rčení najde si zase jiné, které se s ním třeba nebude shodovati.[44]) On po případě dle nálady sám sobě rád odporuje, tak že ovšem nezbývá, než (jak to nedávno s taktem a vkusem bylo řečeno) — „Masaryka Masarykem“ vysvětlovati a opravovati! Ale pak neměl by přece sám tak lehkovážně útočiti na jiné tam, kde se má cítit neodborníkem, aniž měl by pokládati u sebe za dobré totéž, co na jiných kárá. Ale někdy stává se člověk sám sobě největším nepřítelem; snáze věru jest, pokládati nebo dát se pokládati ve všem za pravého realistického vědce, sociologa a positivistu, než v skutku jím také — býti.[45])

Dokladem této zvláštní povahy prof. Masaryka je také způsob, jakým se v otázce přirozeného práva chová k osobám, které mu byly

---

[43]) V. Hertling, Naturrecht u. Socialpolitik (1893), str. 17 sl., 21; Th. Meyer, Soc. J., Naturrecht u. Rechtsphilosophie, v Staatslexikon der Görres-Gesellschaft, III, 1423 sl. (1894), a téhož Institutiones juris naturalis (1885); Cathrein, Soc. J., Moralphilosophie (1893), a j. Srov. Bergbohm, 258 sl. (tamže o Syllabu, 259). — U nás byl by v tom směru prof. Masaryka i soustavným výkladem předešel „milý kollega“ prof. Kadeřávek ve studii: „Zákon přirozený, základem zákonodárstvi lidského“ (1896). Tu mimo jiné vykládá se neutěšenost lidského zákonodárstvi, jelikož prý nemá základem zákon přirozený, jak jej vykládá křesťanská filosofie thomistická, jež prý zároveň přesvědčuje o jeho „platnosti;“ odporujeli daný zákon lidský takovému zákonu přirozenému, je sám neplaten, není zákonem (str. 57).

[44]) Jestliže souhlasil s tím, že jsme prohlásili t. zv. přirozené právo pouze za filosofický ideál nebo politické postuláty (aby se teprv něco právem stalo), nikoli však za „právo,“ tážeme se, proč jsou všechny ty polemiky proti nám, proč citoval nám § 7. obč. z. pro skutečnou platnost práva přirozeného, proč s takovým důrazem klade hlavní váhu na ně a právo historické pokládá jen za vedlejší? — Či jde spíše jen o to, řečmi o právu přirozeném *maskovati* našemu obecenstvu — to, že program realistů půdy právní (historickoprávní) vlastně se vzdává a vychází jen od t. zv. „moderní“ filosofie (tak!); že míní založiti reální politiku pouze na libovolných theoriích?!

[45]) Mimochodem budiž zde vzpomenuto státovědeckého secessionisty Gumplowicze, protože výborně se shoduje s prof. Masarykem v tom, že je proti každému právnickému pojímání státu jakožto scholastice, pojímá stát „pouze sociologicky“, přikládá ve státovědě zvláštní váhu idei národnosti, atd. Ale i tento sociolog, prof. Masarykovi tak blízký, míní, že jmeno „přirozeného práva“ na štěstí lze již dnes odložiti ad acta; nemáť prý pro vědu nižádné ceny, právě tak jako t. zv. státní romány, které líčí fantastický stát, jehož nikde není, kdežto ono líčí fantastické právo, které nikdež neplatí; Allg. Staatsrecht, 2. vyd. (1897) str. 25 až 26, 445.

blízké, ale s nimiž časem se rozešel, totiž k pp. Kramářovi a Hajnovi. S dr. *Kramářem* skládal kdysi prvý program realistů (1890), ale nyní prudkým a zlobným způsobem vystupuje proti jeho spisu o českém státním právu (1896). Co při tom zvláštního, jest to, že nyní imputuje dr. Kramářovi „starou metafysiku a t. zv. filosofii právní," dle níž on prý pokládá státní právo přímo za absolutní, čisté „právo o sobě," a že současně v témže spise spatřuje „plaidoyer pro právo přirozené." Nuže, nám se zdá, že tu není ani jedno, ani druhé. Dr. Kramář vytkl jednak, co se stanoviska právnického je historickým státním právem, nehledíc k dnešní politice (tu ovšem po právnicku nechtěl a nemohl ničeho slevovati); z druhé strany pak zase zvláště uvedl jakožto politik (ne pouze právník), kde národní, hospodářské a vůbec politické poměry a potřeby posud se shodují s naším historickým právem, nebo kde pro případ jeho restituce bude v našem vlastním zájmu i v zájmu Rakouska žádoucí, aby řádným způsobem provedla se jeho změna čili nová úprava (zvláště vzhledem na vývoj světových styků hospodářských). Chceli však prof. Masaryk v skutku každý právnický výklad nazývati scholastickým, právnickou pověrou a p., a chceli naopak každou politickou úvahu prohlašovati již za přirozené právo, pak jest to věru kouzelnictví nedůstojné muže, který si nemíní zahrávati s vlastním rozumem, a který chce býti jmín za seriosního člověka věcné dobré vůle.[46])

O p. *Ant. Hajnovi* praví prof. Masaryk, že pode vlivem jeho ideí pokusil se o to, aby právo historické uvedl v soulad s přirozeným, ale nepodařilo se prý mu to, jelikož za hesly pokrokovějšími zase je ukryt „feudálně staročeský" program státoprávní „se všemi svými nemožnostmi." Pan Hajn prý sice vidí v národech útvary přirozeně svéprávné; ale vlivem práva historického přijímá v Rakousku dvojí obmezení tohoto přirozeného práva: obmezení territoriální a monarchické.[47]) Mohlo by se zdáti, že to tak aspoň spíš odpovídá reální politice: ale prof. Masaryk svému nevydařenému žáku odporuje; činí to takovým způsobem, že ani nevidí, kterak implicite polemisuje také sám proti sobě, proti platné existenci přirozeného práva vůbec. Namítá totiž, že přece je sotva možno představiti si přirozené státní právo — ve smyslu territoriálním. Dobře; tedy zbývá pouze přirozené právo — národní či národnostní? Než i tu prof. Masaryk táže se p. Hajna, zdali nezapomněl, že totéž přirozené právo mají také Němci (jež u nás nelze ignorovati)? Ejhle problém, jak srovnati dvojí přirozené právo národností na témž territoriu (což teprve, když by snad Němce napadlo ze svého přirozeného práva dovozovati hegemonii)! Pan Hajn chce obojí

---

[46]) Srov. „České státní právo a česká strana lidová." článek Dr. Kramáře v České Revui 1900 č. 6, str. 1092—1105. Tu právo přirozené prohlašuje se za veteš a utopism; prof. Masaryk prý nepochybně ani nemá přesného pojmu o „právu," zvláště pak o právu přirozeném, jestliže počítání s danými poměry a světovou politikou může nazývati „přirozeným právem" (1102).

[47]) Vlastně vychází Hajn napřed od práva historického: ale (politicky) pak cílí k takové příští úpravě, která by hověla moderním pokrokovým požadavkům. Tomu nasvědčují výroky, že historické státní právo je „prostředkem, kterým by naše samostatnost národní byla učiněna skutkem," nebo „prostředkem, aby provedeno bylo t. zv. přirozené právo státní."

srovnati se zřetelem na to historické a territoriální obmezení; ale to přece je špatná konstrukce pro toho, u koho rozhoduje především právo přirozené. Prof. Masaryk tedy musí věci ty lépe srovnati (a zároveň „správněji" sloučiti právo přirozené i historické)!

Čtenář zajisté bude čekati nějaký návrh organisace národnostní, ethnografické, přihlížející k individuální příslušnosti každého k vlastní národnosti (jako kdysi v říši franské užívalo se různých práv dle principu personality, nikoli práva territoriálního). Avšak jaké sklamání! Prof. Masaryk sice rád mluví všeobecně o tom, že má každá národnost spravovati si „své" záležitosti „sama," atd. (ve školském programu také v skutku se pomýšlí na jistou organisaci národnostní), zde však uchyluje se zase k principu — territoriálnímu, totiž k národnostnímu rozhraničení (s jednojazyčností)! Plyne toto opravdu nutně ze stanoviska přirozeného práva národnostního? Když pan Hajn má ohled na momenty territoriální, je to nedůsledné, špatné; ale u prof. Masaryka je to vše znamenité!? Ostatně nezapomeňme, že on na základě práva přirozeného neslibuje národu našemu toliko jazykovou a kulturní, nýbrž i politickou svéprávnost. Některý všetečka mohl by býti zvědav, zdali ta politická samostatnost a organisace národa českého (nikoli českých zemí) bude se asi zakládati na principu národnostním (dle osobní příslušnosti) aneb zdali z toho přece nebude nějaké přirozené státní právo — territoriální? Ale takovému všetečkovi dalo by se vytknouti, že zapomněl, kterak politický program páně Masarykův vlastně vůbec nevychází od českého národa v celku (o kterém na počátku jen mluvil), nýbrž od největší autonomie jedné každé z historických — zemí a zároveň od „prohloubení dovnitř" pomocí silné autonomie a samosprávy i menších politických obcí a celků! A kdežto p. Hajnovi lze to vytýkati, že ve státním právu hledá také prostředek (elixir) k uhájení naší národnosti, s prof. Masarykem je to vše jiné: jeho samosprávná a autonomní zřízení, jeho konstituční legislativa krajů přinese nám netoliko rozřešení otázky národní, ale zároveň národní i politickou samostatnost českého národa vůbec . . .

Ale dosti o tom. Snad prof. Masaryk méně libovolně zachází aspoň s těmi, jimž prokazuje tu přízeň, že je pokládá za své předchůdce na dráze obrozenské za humanitní a reformační ideí? I o tom jsou dovoleny pochybnosti; než blíže to sem nepatří, jedině musíme učiniti ještě zmínku o *Palackém*, jelikož nám prof. Masaryk vytýká, že jsme nazvali „snad chybou," že Palacký v optimistické důvěře za pohnuté doby r. 1848 nevážil kontinuity práva historického (nechtěje vycházeti od stavovských řádů Obn. Zř. Z.).[48]) Palacký ovšem vyrostl v dobách ovládaných ještě doktrinou práva přirozeného či rozumového (zvláště Kantovského), i podléhal jí také; nicméně sotva můžeme jej pokládati

[48]) Jde tu prostě o nepřijatý návrh prohlášení stavovského z 2. dubna 1848, jejž Palacký sám teprve r. 1874 uveřejnil v „Gedenkblätter!" Prof. Masaryk ovšem činí z toho již „fakt," že náš povolaný mluvčí a zástupce r. 1848 zavrhl Obn. Zřízení; co prý tedy z něho dále zůstává? — Ale což tyto pouze soukromé náhledy Palackého (jednotlivce) v skutku rozhodovaly tehdáž nad platností objektivního práva nebo právní kontinuity?

za ryzího zástupce jeho.[49]) Vždyť prof. Masaryk po svém způsobu sám praví, že „kolísal;" a slyšeli jsme dříve již kolikráte, kterak později dal se vésti „feudálním" programem státoprávním. Nyní to prof. Masaryk dle potřeby okolností pozměňuje: ačkoli Palacký později přijímal také zásady práva historického, přece prý pořád stál na základě práva přirozeného z r. 1848 a 1849, a po vyrovnání s Uhry r. 1867 prý ještě rozhodněji z něho mluvilo právo přirozené. Věru, prof. Masaryk měl by přece lépe dbáti vlastních slov a vlastního jednání Palackého, jenž později houževnatě se držel passivní opposice státoprávní a jenž to přece sám prohlásil za „největší chybu" svého života, že kdysi byl spoléhal v přirozenou moc dobrých idei, v přirozenou humanitu jiných k národu našemu. Zvláště však by neměl Palackého zneužívati k okrašlování svého počínání, svých zmatečných kousků přirozenoprávních na prahu 20. století.[50])

* * *

Obraťme se konečně k stručnému obhájení svých náhledů o *historickém* právu státním. Vyžaduje to věru značného sebezapření, příti se s prof. Masarykem v této příčině, jelikož podstatným částkám našeho výkladu se vyhýbá, jako by jich nebylo; a za to si předmět upravuje vůbec dle subjektivní chuti a nechuti. Jeho nechuť k „upřílišenému historismu" zvrhá se zde zároveň v libovolné zacházení s historickými ději a fakty, kdežto nechuť k „právnické scholastice" nedopouští věcné porozumění stránky právní. Pak ovšem s právem a s historií nakládá se neprávnicky a nehistoricky, i přestává způsob vědeckého sporu.[51])

Tu „scholastiku, která není než atentát na logiku a politickou poctivost," shledává prof. Masaryk zvláště v našich slovech, že historické státní právo „v podstatě" nepozbylo platnosti (rozuměj: právní) všelikými akty formálně illegálními; že však je to jiná věc, stačímeli

[49]) Nevycházel jen od individuí, nýbrž od národů jako celků; hned v l. 1848 až 1849 odpíral přirozenému právu (resp. všeobecnému konstitučnímu právu) ve smyslu školy Rottecka a Welckera: a ačkoli v Kroměříži navrhl ethnografickou rekonstrukci Rakouska, přece tamže hájil také historického práva českého, české koruny (srov. Spisy drobné. I. 1898).

[50]) V Idei státu rakouského r. 1865 Palacký sám odvolal svůj národnostní program z r. 1849, jakožto s revolucí souvislý, a tehda již nevhodný a nemožný; musel jej kombinovati s poměry historickými. Pravda sice, že postuláty národnosti vystupují u Palackého vždycky (v tom byl důsledný); nicméně ony později připojovaly se ku programu historickému, a tento zajisté (naproti r. 1849) nabyl u něho převahy: právě po r. 1867 máme od Palackého rozhodná prohlášení státoprávní, jež potlačiti nelze (v Spisy drobné. I.). S tím úplně souhlasí dvě konfesse Palackého o té vlastní chybě a sklamání, jehož se dočkal (Radhost, III, 299 sl.; Gedenkblätter, 295 sl.). Chce snad přes to prof. Masaryk ono historicko-filosofické přesvědčení Palackého, ve kterém on dualismus a centralismus prohlašuje též za záhubnou národní hegemonii a negaci idey spravedlivého Rakouska, nazývati také jen „právem přirozeným?"

[51]) Co pak by as Palacký říkal takové „historii"!? „Právnické" výpady p. Masarykovy proti historickému právu dokonce klesají na úroveň novinářských článků německých. Tuť arci „Arbeiterzeitung" a „Wage" mohou se těšiti, že česká státoprávní „romantika" (kteron prý z Vídně poraziti nelze) bude z kořene vyvrácena z Prahy samé pomocí českých moderních živlů politických . . .

zjednati mu také platnost faktickou. My prý zkrátka věříme v mystickou *státoprávní transsubstanciaci*, kterou „přímo klassicky“ prý vyjádřil prof. Rieger v přednášce námi citované, když dí, že král český co do „podstaty práva“ posud trvá, i když ve spůsobu „provozování či vykonávání“ své vládní moci je moderními ústavami vázán, jednati v různých zemích stejně, jednotně, tedy jako císař; že však tedy v rakouské moci císařské je zároveň ještě právně spoluobsažena česká moc královská. [52]) Také dr. Kramářovi vytýká se víra v státoprávní transsubstanciaci, dle níž v rakouském císařství vězí také ještě české království a císař, ačkoli prý bezpočtukráte jednal jen jako císař, objevuje se dle okolností mysticky zas jako král český. Ano, prof. Masaryk, jak se zdá, spatřuje ten staročeský i mladočeský státoprávní „utopism“ především v té právnické scholastice, která přijímá státoprávní transsubstanciaci.

Transsubstanciace — totě věru „šikovné“ moderní heslo, „vítězný“ pokřik bojovný proti odpůrcům; nechybí už nic, než aby to bylo také — správné, dle pravdy a práva! Ale ovšem, což pak prof. Masaryk potřebuje se ohlížeti na to, že dle patentu z r. 1804 titul císaře rakouského je kollektivní název panovníka všem zemím společného, že však i budoucně má beze změny zůstávati při korunování za krále českého, a že ústavní poměry království tím nebyly změněny; že panovníci také napotom konali některé skutky svrchované moci výslovně jako králové čeští. [53]) K čemu toho dbáti, že činil tak i nynější panovník, že tedy uznává se býti králem českým, a též opětně sám přislíbil jako takový se dáti korunovati; nebo že podnes výslovně je přede-

[52]) Prof. Masaryk vytýká, že ve statích prof. Riegra jsou „některá česká unica státovědecká“ podána „přímo typicky.“ Jdeli při tom o tu „transsubstanciaci,“ pak tu jistě není unicum ze strany prof. Riegra, jelikož všichni naši státoprávní spisovatelé stavěli se na stanovisko, že císař je spolu ještě českým králem. — Jak na př. bude se prof. Masarykovi líbiti výklad prof. *Čelakovského* z r. 1892, že patent o císařství rakouském z r. 1804 nedotkl se královské moci české; toliko že pak při „vykonávání“ královských práv rozeznávalo se, „zdali tatáž práva (souverainity) ve všech zemích domu rakouského a tedy v celém císařství rakouském jednotně přicházeti mají ku platnosti, anebo zdali toliko v Čechách a v zemích přivtělených mají se vykonávati. V prvním případě vykonávala se do r. 1848 a arci i napotom vladařská práva z moci císařské a královské; v druhém případě, když šlo na př. o zákon pouze pro Čechy, Moravu a Slezsko, o majestáty do zemí českých dané, o práva seniorátní k manstvím českým, o udělení inkolátu a šlechtictví českého, o zcizení korunních statků českých atd., tu práva ta vykonávala se výslovně z moci královské české“ (Povšechné české dějiny právní; otisk z Ottova Slov. Nauč., str. 75).

[53]) Srov. přednášku prof. Kalouska: O státním právě českém (1900), str. 39—40, též 14. Tu se též uvádí, že císař František sám r. 1808 udělil Rohanům titul knížecí v království českém a zemích k němu přivtělených, a r. 1815 v aktě kongresu Vídeňského vyznával, že suzerainita v Lužicích náležela mu jakožto králi českému. Ještě císař František Josef propůjčil česká korunní léna, knížectví Olomoucké r. 1853 a Těšínské r. 1858, jakožto král český z královské moci české a spolu se závazkem ke koruně české; ano ještě po vydání říjnového diplomu kníže Liechtenstein dostal v prosinci 1860 indult na knížectví Opavské a Krnovské jakožto pravá léna koruny české; srov. Čelakovského České dějiny právní (1892), str. 22.

psáno v čele aktů suverenních užívati vždy titulu „císař rakouský, král český atd. a apošt. král uherský,“ kdežto panovnického titulu Předlitavského posud vůbec není. K čemu toho dbáti, že právo monarchické nynější ústavou ani není upraveno, nýbrž spočívá posud na základech historických, tedy také na státním právě českém, jakož i říjnový diplom 1860 výslovně za nezvratný právní základ mocnářství prohlásil pragmatickou sakci společně s jejím přijetím od jednotlivých království a zemí.[54]) To vše prof. Masarykovi se nelíbí, a protož může ve své neomylnické autoritě prohlásiti jednoduše, že císař rakouský právně už není též králem českým, nýbrž pouze císařem rakouským (to snad ta jeho „logika a politická poctivost“) . . .

Buďto jsou dnes ještě doklady právní existence českého „králství“ a království, anebo nejsou. Míníli prof. Masaryk, že nejsou, ponecháme jej raději klidně ještě dalšímu prohlubování a „ujasňování“ této jeho myšlenky . . . Jestliže však přece jsou, jestliže císař aspoň v některém ohledě jeví se také českým králem, tedy jak jinak lze to právnicky vyložiti, než právě tím, že co do „podstaty“ práva (zvláště monarchického) tím králem v skutku ještě jest, jím býti nepřestal, že však nicméně při „vykonávání“ vlády dává se nynější ústavou vázati, tak aby v těch ostatních ohledech jednal v různých zemích stejně, jednotně, a v tom smyslu jako císař? Prof. Masaryk ovšem se tváří, jako by takový výklad byl nemožný; myslí věc odbyti jalovým úštěpkem, že snad tedy naše právo pozbylo platnosti „v nepodstatě.“ Ale což prof. Masarykovi opravdu jest neznám ten reální rozdíl mezi právem resp. podstatou práva a spůsobem jeho vykonávání? Což na př. přestává právně trvati právo vlastnické následkem rozsáhlého práva věcného, které vlastníku nechává snad pouhou nuda proprietas? vždyť tu přec ještě zbývají momenty, ve kterých existence vlastnictví je patrna. Nebo což by prof. Masaryk nevěděl, že konstituční monarchie dle vývoje hlavně německého (i u nás) — na rozdíl od parlamentární monarchie románské a anglické — spočívá na t. zv. monarchickém principu, dle kterého mocnář nevládne snad toliko mocí nové ústavy, nýbrž na základě svého staršího vlastního práva; že toliko ve spůsobu „vykonávání“ své moci váže se účastenstvím konstitučních živlů, že však „v podstatě“ všechna moc zůstává v něm stělesněna a soustředěna, což pak i prakticky se jeví v některých důsledcích. Jestliže však někdo podobným stávajícím zařízením objektivního práva rozuměti nechce, tomu arci není rady ani pomoci.

Ostatně, jeli pravda, že posud právně existuje také král český, tedy máme vždy ještě právní kontinuitu v tomto směru (byť snad už v jiných ohledech byla porušena)! Či stačí prof. Masarykovi, že v něčem byla porušena, aby ji i v ostatku zavrhl? A staloliž se každé to porušení historického práva právem nebo mnohé přec snad jenom křivdou, bezprávně, tak že lze ještě žádati právní restituci?

---

[54]) Císař ani nemá žádného vládního titulu jakožto mocnář zemí Předlitavských; titul císaře rakouského je posud titulem všeobecným (i pro Uhry), třeba že po vyrovnání r. 1867 připojuje se z pravidla ještě dílčí titul krále uherského. Srov. prof. Pražáka Rakouské právo ústavní, IV, str. 2 sl.; tamže o platnosti historického práva zemského ve příčině trůnní posloupnosti, str. 35 sl.

Pravili jsme předešle, že historické právo české v podstatě nepozbylo své platnosti akty neb zákony, které vlastně samy neměly ústavního a právního podkladu, byly formálně illegální. Prof. Masaryk žádá ostře určitou odpověď, co míníme illegálností novějších, skutečně platných zákonů; a zároveň ve své starostlivosti o nás bojí se, abychom naposled snad nevědomky neupadli v tenata práva přirozeného (třeba prý dle staršího střihu, s historickou náprsenkou). Nuže, prof. Masaryk ze své strany praví: „Kdo uznává právo, komu právo, jak se říká, je svaté, ten jistě bude dělat rozdíl mezi právem a fakty; ale bude se tázat, čím nějaký fakt stal se faktem oprávněným a proč fakt jiný není oprávněn? Proč tedy některé fakty staré, na př. Obnovené zřízení, jsou právem a proč je centralisace Marie Terezie neprávem? Proč to Obnovené zřízení nebylo již právem Palackému a proč je jím posud panu Vackovi? A stává se fakt právem proto a jen proto, že je starý, že dlouho trvá?“ (Čas, č. 61.) Snad tedy také my smíme činiti rozdíl mezi právem a porušením práva, křivdou či bezprávím? Ovšem že lišíme se od prof. Masaryka v tom, že otázku tu můžeme řešiti právnicky toliko na základě práva positivního, historického a nikoli t. zv. přirozeného; a že také důsledně nemísíme specifický posudek právnický s posudkem politickým a ethickým, jelikož arci něco může zdáti se politicky a ethicky bezprávím, co právně je odůvodněno, aneb zase může něco právně býti křivdou, bezprávím, co snad politicky a ethicky lze schvalovati.

I z německé strany dobře se ví, že historické právo české je mocnou zbraní při zkoumání legálnosti novějších ústav centralistických. Ovšem že nelze právo to „nijak znovu utvořiti pomocí spekulace“, nýbrž dlužno je pojmouti tak, jak se „v skutku vyvinulo z historických základů svých;“ ono „posud platí, pokud nebyly předpisy jeho zrušeny neb změněny normami pozdějšími, platně vydanými,“ — avšak o to se točí spor: „které z pozdějších předpisů, se starší ústavou zemskou se nesrovnávajících, pokládati sluší za platné vůči spůsobu, kterým k místu přišly.“ [55]) Rovněž tak i při novějších ústavních změnách vyskytují se podobné otázky: zdali rada říšská byla oprávněna zavesti přímé volby říšské r. 1873 proti právu zemských sněmů a zdali její usnesení stalo se náležitě kvalifikovanou většinou? zdali Předlitavská ústava prosincová r. 1867 přišla k místu ústavním spůsobem, či nepostrádáli právní kontinuity s předchozí ústavou únorovou r. 1861? zdali se únorovka snášela se zásadami neodvolatelného diplomu říjnového z r. 1860? [56]) A tak lze v této právní filiaci jíti zpět do let 1848

---

[55]) Prof. Pražáka Rak. ústavní právo, II, str. 9—10. Podobně praví dr. Kramář, že české státni právo tu jest, netřeba je teprv konstruovati (nebo snad pomocí práva přirozeného teprv chtít český stát zřizovati); nejvýše jde o restitutio in integrum po bezpráví. (Česká Revue, u. m.)

[56]) Pokud by šlo o neplatnost řádně vyhlášených zákonů, tuť arci nebývá na snadě prostředků, zjednati jí průchodu; avšak i platným zákonodárným aktům lze upírati aspoň ústavnost neb zákonitost se stanoviska práva staršího. Tak na př. praví prof. Pražák, že ústava prosincová je „ústavou oktroyovanou ne více a ne méně, než ústavní pokusy z let 1848 a 1849, diplom říjnový a ústava únorová říšská i zemská, poněvadž

až 1849, i dále k základům práva historického: vždy positivní právo starší bude měřítkem neli platnosti, aspoň legálnosti a ústavnosti práva následujícího. Právo ovšem není nehybné, mění se; a nelze věru činiti námitek, stanouli se změny řádným způsobem nebo jsouli schváleny dodatečně; avšak jináče bezpráví zůstává právnicky bezprávím či křivdou, a možno vždy žádati nápravu, restituci, pokud tu jsou ještě faktoři k tomu oprávnění.[57])

Jisto jest, že také revoluce a oktrojírky nejednou zjednávají nové základy fakticky platného práva, (v tom smyslu také prosincovka 1867 a přímé volby 1873 nyní platí, arci jako zákony mocnářem oktrojované). Proto však nové to právo nenabývá ještě souvislosti se starším právem a potud právnicky nedá se dál odvozovati. Snad o některém převratu, buďsi oktrojírce neb revoluci, lze říci, že vyhovuje politickým poměrům, že se vžije, nebo že je mravně odůvodněna neb nutna; — se stanoviska práva samého však není pro to žádného právního titulu (není žádného práva právo rušiti).[58]) V takových případech rozhodují právě jiné mocnosti než positivní právo, které je toliko jednou stránkou života obecného. A zase naopak někdy historické, positivní právo porušuje se jen holou mocí, kde ani ethicky vyšším dobrem se to nedá odůvodniti; také hyne v skutku konečně křivdami nikdy neodčiněnými.

Zvláštní starosti dělá si prof. Masaryk s Obn. Zřízením Zemským z r. 1627. Neprávem nám imputuje, že za „obzvláštní“ základ našeho historického práva pokládáme právě Obn. Zř. a kabinetní list z 8. dubna 1848; my přece citovali jsme tyto dva prameny zřejmě jen jako zvláštní doklady našeho práva jazykového a národnostního, nikoli státního vůbec. Oktrojírka Obn. Zř. Z. sama jistě byla křivdou; je to (jak míní prof. Kalousek) pouze: positum, non concessum, od kterého arci po poraženém odboji napotom stále se vycházelo. Ale což by prof. Masaryk nevěděl, že podstatná část našeho práva byla — vedle Obn. Zř. Z. — zaručena nově potvrzenými privilegiemi (proti němu nečelícími)?[59]) Neměl by nám tedy klásti otázku, proč je nám Obn. Zř. Z. vůbec právem. Spíše lze nám říci, v čem (v kterých kusech) lze se nám dovolávati i této dané půdy, i toho Obn. Zř. Z. Zde připomeneme aspoň tolik, že tato okrojírka nehnula právem monarchickým (vyjímajíc při-

všechny tyto akty postrádají historické kontinuity s dřívějšími poměry právními“ (u. m., III, str. 5. pozn.). V novější monarchii arciť platívají mocnářovy oktrojírky (ač ústavní nejsou).

[57]) Možnost jisté restituce českého státního práva ani těmi moderními změnami ještě odstraněna není. Však ještě království české je svéprávnou osobností, a existence jeho na milosti rady říšské nezávisí, také král český právně trvá; a pokud je aspoň tolik půdy, možno se jí právnicky držeti a z ní také věci posuzovati. — Ostatně arci nevítězí, jak známo, vždycky právo, nýbrž o restituci porušeného práva rozhodují zhusta politické okolnosti a poměry.

[58]) Srov. Gierke, Naturrecht u. deutsches Recht. str. 10.

[59]) Zároveň se prof. Masaryk obává, kterak se srovnáme s prof. Kalouskem, jenž za nejdůležitější kus státního práva, který do našeho věku se dochoval, pokládá přísahu korunovací. Ale což pak lze porovnávati z jedné strany právní prameny, a z druhé význačný kus materiálního práva (které v takových pramenech je obsaženo)? A přihlednemeli k obsahu oněch pramenů, seznáme, že znění korunovací přísahy je stanoveno právě — v Obn. Zř. Z.!

jímání krále), ani se nedotkla zevnějšího práva státního. Panovník, byť již převahou absolutní, vládl dle Obn. Zř. Z. jen jako legitimní král český, z královské moci české. Koruna česká zůstávala dále zvláštním, svéprávným státem; svrchovanost její naproti všem jiným zemím uznávána zvlášť také za Marie Terezie a císaře Josefa II.[60]) I ta absolutistická výhrada juris legis ferendae v Obn. Zř. Z. byla učiněna jen ve prospěch příštích králů českých jako takových, a nikoho jiného! A dle toho zajisté lze také měřiti právní povahu změn pozdějších.

Nikdo si netají, jakou pohromou Bílá Hora byla, jaké měla následky pro české právo ústavní. A přec i to Pobělohorské právo bylo bez odporu státním právem českým. Obn. Zř. Z. spolu s privilegiemi, potvrzenými naposled při korunování r. 1836, zůstávalo až do r. 1848 vždy aspoň formálně zákonníkem práva veřejného (byť i s mnohými změnami); za nové ústavnosti pak již král český vzdal se absolutního způsobu zákonodárství, a Zřízení zemské mělo se způsobem konstitučním upraviti dle potřeb nové doby. A v tomto smyslu Obn. Zř. Z. bylo by v skutku bývalo zároveň východiskem vývoje nového, kdy by se jen bylo podařilo (dle kabinetního listu z 8. dubna 1848) provesti novou českou konstituci, a tím zachovati jistou právní kontinuitu. A království české mohlo to jako své právo požadovati.[61])

Netřeba nám bohdá dále vysvětlovati, proč nebo v čem centralistický převrat z r. 1749 za Marie Terezie byl křivdou, bezprávím; byl jím, byť i současníkům, pode jhem absolutismu stojícím, celý dosah převratu nebyl ještě zjevný. Vždyť, jakkoli absolutismus rozšiřoval jednostejné, ústřední řízení (t. zv. reální unii), přec ještě bylo tehdáž jasno, že Marie Terezie je v Čechách pouze českou královnou, a ona také naproti cizině mluvila o svrchovanosti koruny české. Prof. Masaryk však ani dnes, jak se zdá, nedovede dost oceniti význam absolutistického sloučení zemí českých s rakouskými za Marie Terezie. Netvrdí sice, že panovnice byla k němu oprávněna; ale bylo prý to poněkud menší revolucí, než se domnívá dr. Kramář, i vytýká tomuto „nehistorické tvrzení, že historické státní právo vlastně utrpělo teprve centralistickou revolucí Marie Terezie, nikoli Bílou Horou.“ Nuže, tolik snad je přece historicky patrno,

[60]) Viz na př. prof. Kalouska České státní právo, i jeho uved. přednášku, str. 14 sl., 22, 28, 32; uv. článek dr. Kramáře, str. 1095. Srov. též článek prof. Riegra „Císař Josef II. a český trůn“ v Osvětě 1897.

[61]) Prof. Masaryk úštěpkuje, že prý podle nás historické právo dle Obn. Zř. Z. potrvá na věky, — kdežto prý dr. Kramář přece uznal, že při vydání říjnového diplomu 1860 Obn. Zř. „nebylo v plné platnosti.“ Zatím dr. Kramář pravil toliko, že tehdáž „právo absolutní z Obn. Zř.“ nebylo v platnosti, a to správně, hledíme-li mimo jiné ke kabin. listu z 8. dubna 1848. Srov. i pozn 64. — Již r. 1848 mínil Palacký, že konstitučním patentem z 15. března 1848 padla též u nás výhrada juris legis ferendae dle Obn. Zř.; a jestliže rovněž nemínil vycházeti od stavovských řádů Obn. Zř., ještě z toho neplyne, že v dubnu 1848 zavrhoval všechny kusy práva historického, a tím méně, že by tím byly padly. Však i dnes nežádáme restituci řádů stavovských neb absolutismu dle Obn. Zř., a přece právní podstata státního práva tím není dotčena (srovn. pozn. 13). Ostatně ze zrušení zřízení stavovského ještě nevyplývá zrušení ústavy zemské vůbec (jen pokud jde právě o stavovský způsob složení zemského sněmu); v. prof. Pražáka Rak. úst. právo, II, str. 5, 9.

že ačkoli absolutismus po r. 1620 nepřímo podporoval i centralisaci, přece země české v oboru spravedlnosti a vnitřní politické správy byly až do r. 1749 spravovány jako zvláštní stát (neméně než Uhry, třeba že tyto předčily je v ústavnosti), že však potom byly spravovány s jinými zeměmi společně; a k tomu ani Obn. Zřízení nikomu práva nedávalo! Na tom zde přestaneme, ponechávajíce ostatek historikům, až nám snad prof. Masaryk dle přání dr. Kramáře podá ze své strany bližší „historickou divinaci," své „filosofické zjevení" o převratu z r. 1749. Ovšem že politikové čeští nyní již s mnohými důsledky převratu musejí počítati, ale k tomu je nutí politický stav a vývoj, nikoli sama právní otázka.[62])

Co se konečně týče této politiky, není zde naším úkolem probírati všeliké jednání českých poslanců od r. 1848 až po naše dni. Snad kolísalo pod tlakem poměrů, a ex post bývá pak snadno činiti výtky. Pokud se tedy někdy nesrovnávalo se stanoviskem práva historického, vyplývají z toho pro českou delegaci asi politické nesnáze a prejudice . . . Ale což pak objektivní právo samo již zaniká, když v projevech a krocích poslaneckých není jeho dosti dbáno? Projevy takové (byť i vyšly ode všech poslanců české národnosti) nejsou právně konstitutivní; rozhodné jest jednání povolaných subjektů a orgánů.[63]) A jako stavovský sněm český nikdy neschválil censtralistické sloučení země s ostatními zeměmi rakouskými, právě tak ani nynější ústava není s moderním sněmem českým ujednána, je vždy dána toliko jednostranně, tak že českému sněmu formálně není zabráněno, hlásiti se ještě o restituci práv, která zemi dle staršího práva positivně náležejí. Rovněž tak sám panovník — přese všechny novější ústavy — ještě zásadně a konečně se nevzdal svého práva býti tím, čím ještě také jest: (netoliko císařem rakouským, ale i) králem českým.

---

[62]) Srov. uv. článek dr. Kramáře, str. 1094—1097. Dr. Kramář míní, že dle přesného práva český stát do r. 1749 stál s druhými zeměmi v t. zv. personální unii, jen se skrovnými počátky unie reální; centralistický převrat pak nebyl od stavů formálně nikde schválen. Než i když právnicky připustíme širší vývoj reální unie před Marií Terezií, než činí dr. Kramář, přece svéprávnost Čech v oboru české dvorské kanceláře resp. nitra a spravedlnosti nemůže býti brána v pochybnost. Koruna česká co do státní bytnosti (existence a charakteru) právně rovnala se koruně uherské, tak že není správno, dílí prof. Masaryk, že byl mezi nimi „velmi značný rozdíl v každém ohledu." Rozdíl vězel spíše ve vnitřní ústavnosti; od r. 1749 pak fakticky (bezprávně) začal se teprve roditi dualismus (Pobělohorský absolutismus pouze nepřímo učinil zavedení jeho možnějším).

[63]) Samo skutečné porušování práva v některých směrech ukazuje sice k tomu, že ono pozbývá účinnosti; ale značili to snad již také formální zrušení práva samého vůbec (v podstatě a zásadě), zvláště když jsou ještě doklady, že v některém směru právo přece se uznává či trvá? — Ostatně národ jako takový zastoupení a organisace postrádá: ani poslanci českého národa juristicky nejsou zástupcem státního práva (srov. též pozn. 64). Politicky mluvívá se arci též o státním právu našeho národa, pokud tento historicky se pokládá za zakladatele státu a i dosud tvoří většinu obyvatelstva. Jestliže pak prof. Kalousek v uvedené přednášce mluví o právech národa, jde mu o národ jako celek a jen o práva historická; a tento historický základ chybí prof. Masarykovi, když vychází vlastně od přirozeného práva národnosti (a zatlačuje momenty historické a territoriální).

Říjnový diplom r. 1860 zajisté nečinil zadost stanovisku českého historického práva; ale vždy ještě nechával možnost, aby právní ne-přetržitost částečně se zachovala, a aby ústava zemská značnou měrou byla obnovena. Ústava únorová r. 1861 tyto vyhlídky sklamala; ale ani tehda nechtělo se prostě na ní přestati, nýbrž sněm český očekával přiměřené „další dostavení“ ústavy. A jestliže k tomu nedošlo, jestliže ve vnitřní zemské ústavnosti postrádáme právní nepřetržitosti, jest to věru především následek oktrojírky.[64]) A zdaliž i z druhé strany základní zákony z r. 1867 a 1873 samy nepostrádají kontinuity s předchozími zákony a nejsou vlastně rovněž oktrojírkami?

Prof. Masaryk ovšem míní, že u nás vůbec „není té státoprávní kontinuity, které posavadní theoretikové a politikové naši státovědecky, právnicky a politicky hájili,“ poněvadž naše státní právo bylo porušováno nejen korunou, ale také legálními zástupci národa. T. zv. vnitřní či ústavní suverenita českého státu prý byla úplně poražena, a také není dostatečného důkazu, že by vnější suverenita poražena nebyla.[65]) My to sice popíráme, hájíce formální existence mocnářského práva českého, i státní bytnosti koruny české co do právní podstaty (rovněž i nároku na restituci po bezpráví), — avšak *jeli to vše utopismus a mystická transsubstanciace*, jeli pravda, že právní kontinuity v ničem nemáme, pak nezbývá logicky nic jiného, než aby prof. Masaryk nejprve sám celé to historické státní právo (bez toho „feudální“) konečně zavrhl a důsledně přestal se ho vůbec dovolávati, jak mimochodem a jako z nouze přec ještě činí. On nedovede nyní říci, že státní právo uznává, ale on ho nezavrhuje. Ano, ačkoli tak brojil proti Obn. Zř. Z., přec ani ono se neztratilo, praví bezděky: „Nezavrhuji se svého stanoviska toho Obnoveného zřízení a k sesílení svých požadavků státoprávních budu se ho dovolávat také“ (!); arci hned zase dodává, že dnes více rozhodují potřeby nynějšího života a současné positivní právo rakouské. Nač tedy ona nemoderní přítěž, ten historismus? Jestliže prof. Masaryk po čase (v další evoluci) rozhodne se přijmouti všechny důsledky svých náhledů o právu historickém, pak zbaví se konečně těch odporů, zmatků a nejasností, které lpí na jeho výrocích; pak od-

---

[64]) Říjnový diplom (jejž panovník vydal také pod titulem krále českého, a ne pouze jako císař, jak míní prof. Masaryk) zůstal jednostranným aktem, který nepodléhal žádnému formálnímu přijetí nebo schválení; další jeho provedení bylo rovněž vyhrazeno oktrojírce. Sněm český r. 1861 tedy sice vycházel z dané půdy a dále na ní působil, ale nebyl povolán půdu tu právně spolutvořiti (ani ne dodatečně). Vstoupení českých poslanců do sněmu bez státoprávního ohrazení lze politicky vytýkati; ale juristicky by pouhé jejich ohrazení (jaké učinili při volbě do říšské rady) tu kontinuitu také ještě nezachovalo neb neobnovilo. A podobné poměry byly také r. 1848.

[65]) Mluviti o suverenitě vnitřní a vnější (jak činí dr. Kramář) je sice zvykem, ale není vlastně přesné; suverenita značí vlastně zevnější, mezinárodní neodvislost, t. zv. státoprávní suverenita je prostě tolik co státní moc a výsost. Ze své strany nemluvili jsme o kontinuitě suverenity vnější, nýbrž o kontinuitě práva mocnářského a zásadně nezrušené státní bytnosti koruny české. — Prof. Masaryk sice míní, že dr. Kramář má „divnou theorii o poměru suverenity vnější a vnitřní.“ Ale sám operuje výrazy těmi i tak, že spojuje v jedno suverenitu a komitáty (!); praví, že ‚Uhry si zachovaly svou „suverenitu vnitřní“ — ústavu komitátní.‘

padne potřeba nesprávně a nejasně slučovati právo historické a přirozené (při čemž toto je hlavní, ono vedlejší): a to jeho *přirozené právo* bude míti konečně volné pole . . .

Prof. Masaryk je tak patentovaným vědeckým znalcem všelikých oborů, že nám vytýká netoliko, že nejsme vzděláni filosoficky, ale že nejsme ani právníky vědecky vzdělanými. Tak neprávnické (i také nehistorické) a vůbec „neujasněné“ jsou prý naše představy o právu historickém! Vůbec prý v Čechách také političtí anarchisté vydávají se za obhájce historického práva: za to pak staročeští i mladočeští spisovatelé ve své divné státovědě a právovědě popírají právo přirozené; to prý už není pouze státoprávní Babylon, nýbrž „hotový státoprávní a politický blázinec.“ Jen vy si, pane profesore, sám vzpomeňte, co říkává vládní rada Tomek: „Aby nás Pán Bůh při zdravém rozumu za chovati ráčil!“ A pro sebe dodáme: aby také ochránil nás před podobnými státovědeckými a právnickými „autoritami,“ jako je prof. T. G. Masaryk.

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Třicátý ročník „Libuše“ přinesl román Otakara Červinky, *Boj s kapitálem* (nákl. Šimáčkovým, str. 303). Spisovatel sáhl tu po látce do víru nynějšího života našeho národa a chopil se stránky, na níž jest zapsána jedna z hlavních chyb našich: nepodnikavost a konservativní ulpívání na vyjeté, pohodlné dráze životní, na níž ostatně pracujeme více pro cizince než pro sebe. Tato nepopíratelná vada naše jest známa také románovému hrdinovi Červinkovu, Cyrilu Žilinovi, mladému, vzdělanému našinci, ozbrojenému z rodinných příhod již nejednou zkušeností životní, a při tom plnému energie, silné vůle a důvěry ve vlastní síly. Cyril by mohl pohodlně hospodařiti na statku starého strýce Bartoše v Ošelíně, a to tím spíše, že by bezdětný strýc svého jmění jinému nedal než jemu. Ale jemu „zdály se tyto poměry malými, příliš úzkými. Toužil po širším poli činnosti, na kterém by mohl všestranněji vyniknouti. Cítil v sobě sílu, aby pomohl stavěti hráz proti příboji z ciziny“. (Str. 18.) Jakým spůsobem a na kterém poli hodlá v tomto směru uplatňovati své síly, naznačují nám vlastní slova jeho: „Boj s kapitálem, proti kapitálu, hmoty proti hmotě! Ale boj nikoliv bezúčelný, slepý, bezduchý, nikoliv za pouhým hromaděním kapitálu, ale boj intelligentní, za účelem hmotné pomoci těm, kteří bojují duchem. Musíme jíti ruku v ruce, duch se hmotou, jen tak konečně zvítězíme!“

Těmi slovy autor přímo vytýká thema svého románu. A ať soudíme o takovýchto thematických pracích jakkoliv, ať se nám zdá třeba poněkud školským toto vyměřování daného úkolu, přece musíme uznati, že zvolená látka sama o sobě jest pěkná a spůsobilá ku zpracování, jež by pestrou členitostí a zároveň pevnou jednotou dějovou spůsobo-

valo libý dojem díla uměleckého. Ale ovšem rozumí se samo sebou, že látka sebe vhodněji zvolená nedocílí dojmu zmíněného, neníli také provedení její plnou měrou uspokojivo. Vizme tedy, jak si v té příčině vede v tomto románě náš autor.

Cyril Žilina, opustiv Ošelín, stane se ředitelem velkostatku v severních Čechách, a to na půdě, jež není daleko od rozhraní jazykového. V úřadě svém osvědčuje takou horlivost a zdatnost a ku podřízeným vlídnost, že si záhy získává náklonnost jak majetníka Krapinského panství, pana Dolanského, i jeho rodiny, tak zvláště tamního lidu dělného. V Krapinách jest sešlý, nepotřebný cukrovar; k němu upne Žilina své snahy opravné. Pochopí, že by dobře zřízená a náležitě řízená továrna byla dobrodiním jak pro majetníka, tak pro lid a pro celý kraj; vzrostl by blahobyt lidu, a celá posice naše v té končině by se utužila. To také pan Dolanský nahlíží. Ale zřízení továrny vyžaduje velikého nákladu, — a Krapiny jsou značnou měrou zadluženy. Nicméně podnikavý Žilina nedá se odstrašiti. Kapitál jest konečně opatřen, továrna pracuje, ale ke škodě jak ředitele Žiliny, který se stal jejím podílníkem, tak obzvláště pana Dolanského. Přineslť si jejich podnik zárodek těžkého neduhu — nedostatek kapitálu, a tím si Žilina bezděky zjednal nepřítele, s nímž vchází v rozhodný boj. Nedostávající se kapitál totiž jest dodán z Liberce; tamní firma Rabe, financujíc Krapinský podnik, upokojuje sice pana Dolanského a tím i Žilinu svým rázem prý čiře obchodním, národně snášelivým, ale v brzku objeví pravou, výbojnou tvářnost svou. S tímto cizím kapitálem podniká Žilina boj a záhy postřehuje, že rozhodnutí bude důležito také pro český živel v té krajině. Proto napíná své síly tím více, ale marně.

Vycházíť zápas z podmínek nerovných. Na straně Žilinově jest zadlužený majetek nemovitý, kdežto Rabové vládnou miliony, hotovými nebo neobmezeným úvěrem opatřenými. Na naší straně jest důvěřivá poctivost a vždy pohotová ochota, na oné chladná vypočítavost a bezpodmínečná sobeckost. U nás není dost odvahy pomoci podnikům zdánlivě nejistým, onde domáhají se sdružené síly cíle, jenž byl uznán za výhodný pro obchod nebo rozšíření kmenové državy. Není tedy divu, že s takovým nepřítelem utkává se energie Žilinova bez patrného úspěchu, ač na př. zřízení školy v Krapinách a hmotné povznesení dědiny jest přece také úspěchem a tedy dobrým výsledkem činnosti. Ale v těchto praemissách by nebylo závady, naopak, mohli bychom se domnívati, že spisovatel měl v úmyslu takovýmto způsobem věrně zobraziti skutečné poměry našeho světa obchodního. Tíže již padají na váhu okolnosti, jež zaviňují, že zápas Žilinův se stává nerovnějším a nerovnějším. Volba osob k stavbě a řízení cukrovaru, povolnost v přenechávání půdy, obzvláště pak smlouva, zavazující Krapiny dodávati řepu za cenu výrobní, — to kromě jiných věcí jsou nepochopitelné a od autora nevysvětlené slabiny v činech Žilinových i pana Dolanského.

Ještě méně zamlouvá se nám prostředek, kterým autor odklizuje svého hrdinu s dějiště a zakončuje jeho boj s kapitálem. Jest to prostředek sice románově působivý, ale nepřirozený, z pásma dějového

nevyrůstající, nýbrž násilně do něho vsutý. Před samou katastrofou, jíž v dramatě našeho reka čekáme, vypukne v Krapinách požár, Žilina jest těžce zraněn a odvezen do nemocnice. Protivníci jeho pohodlně opanují volné pole, a to také na jiném místě, u slečny Milady, sličné dcery pana Dolanského. Tonoucí statkář jest zachráněn za cenu své dcery, jež se provdá za boháče pana ze Stangenau, tvrdého Němce, ač upřímně milovala Cyrila. A Cyril, utrativ v Krapinách značný díl své životní energie, skonejší se lichým mudrováním, nechá zápasů a vrátí se k tiché idyle do Ošelína, kde ho v záloze trpělivě čeká předurčená nevěsta Irena, na románovém dějišti figurka až neženskу mlčenlivá.

Román Červinkův má tedy zajímavou látku (připomínáme, že spisovatel úplně se zdržel všeho zabarvování tendenčního, pokud jde o různosti kmenové), má slibný rozběh a spřádá vhodně nitky dějového pásma, ale zádrhel dějový roztíná násilně a unáhleně. Autor setrvává v celku v úloze vypravovatele, k níž se také hlásí; praví na str. 290: „Poněvadž vypravuji vnitřní, skutečnou historii života Cyrilova, dovolím si zde uvesti úryvek onoho listu.“ V souhlase s tím jeví se v práci své zhusta jako arranžér, rozdělující úlohy, pořádající scény a obrázky všeho druhu a vymýšlející také prostředky, kterými by jeho slova nabyla poutavosti, ano i napínavosti. Z takových prostředků jest celé vystupování vábné Xenie Rabovy v Krapinách (kterýžto půvabně stělesněný kapitál Žilina zamítne), zejmena pak úkol Mefistovského Geyera, jehož zrádcovský příběh, z počátku nadhozený a teprve před samým závěrem dopověděný, není nijak podepřen a kromě toho, hledímeli k stáří Ratibora Žiliny, jeví se nám jaksi anachronistickým.

Po stránce slovesné vytýkáme knize nesprávné užívání přechodníků, na př. řkouc zhasla (str. 181), děvče řeklo vymknouc se (184), zvolal náhle nedočta (198); není správno: „stavil jsem budovu“ (248), jeli o *dvou* saních“ (112). Jinak jest sloh autorův pružný a uhlazený.

Mezi intelligentními herci našimi, kteří prázdně své užívají ku práci literární, v posledních letech v první řadě byl Jiří Bittner. Zaměstnání tomuto tím horlivěji se oddal od té doby, co opustil jeviště Národního divadla. Tvorba jeho setrvává v okruhu, v němž po životním povolání tkví dosud celý myšlenkový svět jeho, totiž v látkách z života a z osob divadelních. Po Fraškách a tragediích vydal letos sbírku různých črt, nazvanou *Jeviště a zákulisí* (nákl. Šimáčkovým, str. 115). Jest tu zachycena řada drobných figurek ze světa autorova, postav a postaviček, jež buď celkovými osudy životními, buď neobyčejným rysem své povahy, aneb toliko nějakým nápadným příběhem vryly se spisovateli v paměť. Bittner nepodává zevrubných povahopisů. nekreslí svých figurek do podrobna, nýbrž spokojuje se jen několika tahy, aby obrazivost čtenářovu uvedl na pravou cestu. Mnohem více mu záleží na pointě; jí věnuje veškeru píli a snaží se podati ji tak, aby vynikla a působila. Svědomité studium (s jehož podrobnostmi herec Bittner seznámil čtenářstvo tohoto listu) jest patrno i na těchto postavách na pohled zběžně kreslených a letmo zachycených; míníme ono ostré pozorování živoucích typů, s nichž herci sbírají tvůrčí materiál svůj, a zpracovávání této látky v jednotný, pevný celek. — Nejedna

z črt Bittnerových shrnuje v stručných obrysech tolik látky, že by stačila na rozsáhlý román, — však je známo, že o romány a románky všehu druhu není u divadla zle. Jiné obrázky jsou zase jakýmsi doplňkem zajímavých pamětí autorových.

Úsečná řeč, která Bittnera vyznačovala na jevišti, vyznačuje také jeho knihy, někdy skoro až nepříjemně. Přes to však řádkový sloh a tak řečené vypichování a nadnášení myšlenek nedere se tu na oči tou měrou, jako v předešlé knize autorově. Kniha není prosta nesprávností jazykových; na str. 35. čteme na př.: „vítal u sebe přátely a známé. A měl *obou* hojnost;" na str. 42.: „Známí jeho *brali podílu na* . . .;" str. 97. „pastv*išťata* se šířila."

Spisovatelka, užívající pseudonymu Jiří S u m í n, sebrala řadu svých novel v knihu, nazvanou *Úskalím*, vydanou nákladem Vilímkovým (bez roku, str. 244). Jako předešlé práce Sumínovy, na př. Zapadlý kraj, Věště a j., i tato kniha ukazuje silný, svérázný talent, nekladoucí svých cílů nízko a hledající svých cest a vlastních, osobitých prostředků k dosažení cíle vytčeného. Jsou sice na Sumínovi dosavad patrny vlivy jistých vzorů, zejmena některých spisovatelů ruských a norských, ale netlačí se nijak na oči a nejsou na ujmu individualitě spisovatelově. Sumína lákají, jak možno souditi z dosavadní tvorby jeho, jisté stránky z rubu lidské společnosti, a to stránky jaksi všelidské, obecné ve víru a kolotavém proudění novověkých národů. Jednotlivci, trpící bez viny vlastní a klopotně se vlekoucí cestou svého malého, bezvýznamného života, lidé, kteří cítí své nároky na ono štěstí, jehož jakousi míru každý člověk snaží se uchvátiti, od něhož však okolnostmi stále jsou odstrkováni, — toť jsou oblíbení hrdinové kreseb Sumínových. Útrapy, jež jedincům bývá snášeti a jež maří každý rozběh jejich za činností, z níž by dle jich domnění pramenilo ono libé teplo vnitřní, jež zoveme spokojeností, zhusta pocházívají z neporozumění. Společnost nechápe náležitě svého vrstevnika, nerozumí jeho snahám, netuší, že by se nějak mohl vymykati z úrovně, jakou veřejné mínění přiměřuje obci domácích příslušníků. Odtud plyne křivé posuzování, odtud rozpory, ústrky a ona stálá zjitřenost ducha, jež nedopouští klidu, ale spíše rozněcuje vzdor a vede k úpornému utkvívání na vlastních, třeba zvrácených náhledech. To bývá u povah silných. U slabších jedinců vznikává z takových praemiss nejistota, kolísavost, nedůvěra k sobě samému; člověk jest — jako list na větru — hříčkou v proudu okamžitých náhod a neočekávaných vlivů. Ale duše jeho jest při tom stejně bolava, nitro jeho stejně zhrouceno a zkrušeno.

Není pochyby, že zobrazování takovýchto, ať silných, ať slabých (vlastně slabošských) individualit má do sebe mnoho zajímavého. Jest v něm výhoda látková, jíž nelze podceňovati. V přítomné knize právě nejrozsáhlejší práce — Můj přítel vlk — nejlépe to dokazuje. Mladý muž, snad poněkud zatížený dědičností (stařecká krev jeho zajisté není připomenuta bezděčně), stojí sám a sám ve světě, ač má blízké příbuzné, ač má přátele i jmění, jež získává ve všedním světě vliv a vážnost. Odlišujeť se od svého prostředí tím, že se nedává vpraviti v běžnou formulku, jakou venkovská tradice vypracovala pro mladé muže jeho druhu. On vlastně činně neodporuje cizím snahám, které z něho hodlají vytvořiti průměrného člověka, nýbrž podřizuje se jim,

avšak zcela passivně, neprojevuje při tom ani vlastní vůle. Bohatství duševního života, ostatnímu světu neznámého, a nedostatek zevní energie způsobuje mu stеré útrapy a konečné osamocení, ano zoufalost, v níž hlásí se mu jediný přítel — pes.

Vypravování, děj, jak patrno, jest v tomto obrázku jenom zevním rámcem, do něhož zasazena jest mosaika různých stavů a pochodů niterných, v nichž se ocítá hrdina autorův. Totéž platí větší nebo menší měrou také o většině ostatních novel zde sebraných, zejmena o Vyloupené svatyni, Duchu a Strachu. Obrázek Oslava genia v základě sice také náleží do této řady, ostatně však ukazuje, jak i lepší přesvědčení, hlubší názor a důkladnější vědění podlehává vlivu duše davu, a to davu nemyslícího a nevědomého. — V Duševní karriéře nakreslen jest mladý intelligent, jenž volí družku života s nízkou, sobeckou vypočítavostí, hledaje obratně záminek, kterými by hlas svědomí — ovšem již slaboučký — přehlušil. Kresbě, v níž naprostý nedostatek děje obrací pozornost čtoucího tím více k jiným stránkám práce, vadí také citelná rozvláčnost. —

Jako črta Duch, tak zvláště novela Krčma, kterou čítáme k nejzdařilejším částem knihy, má jakýsi nádech příšernosti a hrůzy. Ten rys není u Sumína neznám, objevovalť se již v prvních pracích jeho, na př. v knize Z doby našich dědů. V Krčmě měl Sumín také hojnější příležitost k charakteristice kreslených osob. Nakupil jich tu hodnou hromádku a sebral do horského doupěte prapodivnou sběř, v které vedle pašerů, zlodějů, tuláků, udavačů nescházejí ani náboženští šílenci a pomatení vrahové. Episodickými výplněmi vhodně i dovedně jest získán časový podklad pro překvapující, groteskní závěr, v němž pud sebezachování a neurvalý boj o život vystiženy jsou silnými barvami a působivými akcenty.

Poslední črta, Kain a Abel, vypadá jaksi z celku prací ostatních. Tím netvrdíme ovšem, že jest bezcenná nebo bezvýznamná. Vybočuje však po našem mínění z utvořené řady tím, že se v jádře svém opírá o známé události z posledních let, o stávky, jež v Uhrách učinilo ve žních dělnictvo zemědělské, netušíc v nerovném zápasu s bezohledným vyssavačem, že státní moc vojskem překoná a odstrčí utýraný lid. Sumínovi šlo zde vlastně o faráře, který celým srdcem lne k lidu, ale od své vrchnosti má nařízeno, aby na své stávce působil ve smyslu zaměstnavatelově. Osoba farářova však a duševní stav jeho tratí se pod tíhou načrtnutého předmětu. Spisovatelka byla by tomu odpomohla větší určitostí a ostrostí zvolené postavy. Nedostatek takové určitosti a soustředěnosti postav vadí také několika jiným obrázkům této knihy.

F. V. Vykoukal.

Sněmovní řeči.

Řeči sněmovní, které v letech 1878—1892 promluvil dr. Karel Mattuš. (Vydáno o jednom stu výtisků. V Praze, 1900.)

Hledímeli na rychlý běh událostí a stále se měnící směr jejich, jímž dnes naprosto již mizí s očí, co včera ještě mělo velikou důležitost, nemůžeme se tomu příliš diviti, že naše veřejnost sice zacho-

vává v paměti některá běžná hesla, třeba již byla podstaty a významu pozbyla, ale rychle a úplně zapomíná na věci samy. O příčinách a následcích událostí, o souvislosti jich vespolek pamatuje se u nás velice málo. Věci, jež staly se již majetkem historie, kmitají se namnoze v temnotách, a o tom, co před nedávnem se sběhlo a všeobecně známo bylo, tvrdí se nezřídka pravý opak. Objevují se kouzelníci, kteřížcharaktery vůbec známé z četných a zřejmých skutkův a enunciací svých tak dlouho hnětou a přetvořují v divotvorných svých rukách, až si je uspůsobí tak, jak jich právě mají potřebí v určité chvíli a situaci. Děje se tak s Husem, Havlíčkem, Palackým, kteří se nemohou již brániti proti takovéto „pietě," vymodelujeli se všecka postava jejich tu tak, tu onak, činíli jednotlivci i strany z nich své šibolety, jimiž urputně na jiné dorážejí; avšak ani děje a osobnosti mnohem pozdější nejsou před takovýmito manipulacemi nikterak jisty, a sotva nějaká pravda prolétla světem, již se zatemňuje a přetvořuje, ano stává se dokonce mythem. Jest tudíž nyní obzvláště třeba prací takových, jež by budoucímu historiografovi naší doby mohly býti spolehlivým vodítkem, zaznamenávajíce nepochybnou pravdu o osobách a událostech. Osobní paměti čili memoiry subjektivným zbarvením svým, jež jim dodává namnoze zajímavosti a půvabu, nejsou takovýmto zcela přesným a spolehlivým pramenem historickým, alespoň ne bez doplnění jinými dokumenty. Pokud jde o parlamentární veličiny, hodnoť mimo jiné zajisté jejich řeči zaznamenati a zachovati; zvláště pak toho třeba v našich poměrech, kdy muži před nedávnem ještě v popředí politických běhů postavení dnes jsou již prostými soukromníky a skutkové jejich opřádají se již pestrým tkanivem domněnek, pověstí a báchorek. Proto vítáme publikaci, kterouž jeden z mužů v našem národě nejzasloužilejších, ale také nejpomlouvanějších, velebený a kaceřovaný „krevní písař" a „punktátor" Mattuš, poskytuje vzácnou pomůcku, z níž dle předmluvy „poznati lze aspoň do jisté míry snahy a cíle staročeské strany v době, v níž řeči tyto byly pronášeny."

V té době naší aktivné politiky, o jejímž počátku také již leccos nabájeno a rozšiřováno, zaujímal Mattuš místo nad jiné vynikající po boku dr. Fr. L. Riegra, těše se z důvěry jeho i všech svých soudruhů tak jako z nevraživé pozornosti a nejostřejší kritiky politických nepřátel. Po dlouhé době passivity dostavili se naši zástupcové na sněmovní kolbiště s nedostatečnými namnoze zbraněmi, postrádajíce zkušenosti a vyškolenosti, jíž se honosili odpůrcové jejich, ve všem honění němečtí sněmovníci. Tu málo platil lesk a oheň výmluvnosti, tu bylo třeba nejdůkladnější věcné průpravy, nejbedlivějšího studia věcí i osob, poměrů veřejných i zákulisných, slovem všech těch přerozmanitých podmínek, na nichž záleží postup a úspěch práce politické. Tomu zvláště Mattuš porozuměl dokonale a železnou pílí a vytrvalostí docílil toho, že za krátko mohl se postaviti nejvychytralejším a nejnebezpečnějším německým odpůrcům, starému Herbstovi a mladému Plenerovi. Aby jim mohl s úspěchem čeliti ve vlastním jich oboru, ve financích, vnikl do něho usilovným studiem tou měrou, že stal se v něm neméně uznávanou a obávanou autoritou než oni priviligovaní držitelé domény té. Právě přítomná snůška řečí jeho podává jasné a přesvědčující důkazy, že nynější vrchní ředitel zemské banky království českého byl

k tomuto místu nad jiné našince povolaným znalcem. Ve všeobecně politických záležitostech projevoval Mattuš vždy smýšlení upřímně svobodomyslné, stále pokroku se domáhající, ale vší šablonovitosti prázdné, pevné bez umíněnosti a shovívavé bez slabosti Ve svých řečech stál vždy o to, aby přesvědčil odpůrce „holými skutečnostmi, číslicemi a zákony, věcmi tedy málo zábavnými a nezajímajícími leč toho, kdo se jimi zabývá k určitým účelům," jak sám praví. Na jiném místě podává své credo v té příčině neméně případně, an píše: „Já vím a často jsem v parlamentárním životě učinil zkušenost, že často malá věc vyslovuje se velikými slovy: já vždycky ode dávna byl jsem náhledu, že zapotřebí jest vyjádřiti každou věc ať velikou, ať malou jen slovy přiměřenými a jen dle přesvědčení svého. Neliboval si v raffinovaných prostředcích řečnického umění, jež dle slov Eimových zabíhá až i na hranice herectví, nechtěl posluchačův uchvacovati přehbitou výmluvností a nevyhledával dramatických effektův oslňujících a vzrušujících, pročež se řeči jeho Eimovi, charakteru to naprosto jiného směru a rázu, zdály chladnými jako mramor (týtýž i příkřejší úsudky o nich pronášel), a odjinud zas pronesen o nich úsudek, že uchvátiti nedovedou, tím spíše však přesvědčiti. V našich politických zápasech, kde stojí proti sobě pevně sevřené šiky stran a národův, nemůže se ničeho pořiditi uchvacující výmluvností, jež unáší toliko nesoudného posluchače, u něhož v právu jest vždy ten, kdo právě mluví; ale i přesvědčování věcnou diskussí potkává se s překážkami mnohem většími než kde jinde, a tu skutečně může Mattuš zaznamenati nejeden pamětihodný, positivný výsledek, jenž přehojně vyvažuje okamžité divadelní vavříny jiných parádních řečníků.

Velká část knihy obsahuje v sobě řeči, jimiž hájil stanovisko své strany v posledním osudném zápase o Vídeňské úmluvy z r. 1890. Ačkoli si nikterak netajil obtíže tohoto pokusu o národní smír v naší vlasti a pověděl o tom své mínění hned za časů konferencí zvědavému žurnalistovi v tato slova: „Jak věci stojí, mohu vám říci, že i kdy bychom to nejlepší přinesli domů z Vídně, vždycky se ve vlasti naší najdou lidé, kteří by nás chtěli ukřižovati," přec neodepřel své účasti při díle tak nanejvýš nesnadném a vytrval při něm až do posledka po boku Riegrově, neváhaje jako on přesvědčení svému obětovati všecku svou popularitu a autoritu. Jak hleděl na věc, vidíme ze zakončení jeho řeči ze dne 20. listopadu 1890, které zní v tato slova: „My zde na rozhraní slovanského a germánského světa, na té horké půdě, ze které vyšly světové myšlenky a světové války, máme těžké postavení a úlohu nesmírné odpovědnosti. Nejsme národem mocným, ačkoli silným svým historickým posláním a svým dobrým právem, ale vedle nás vidíme velký, mohutný národ německý, s kterým jsme se od tisíceletí utkávali v boji se štěstím střídavým a se kterým zápasíme v kulturním ohledu. A zde v zemi samé máme krajany německé, s kterými ode dávna bojujeme o politickou a národní převahu v zemi. Povedeli se tento boj do krajnosti, jaký bude jeho konec? Pochybuji, že kdokoliv v této slavné sněmovně dovedl by na tu otázku odpověděti. Netušíme ani, které mocné spojence v rozhodné bitvě bude míti při sobě strana jedna nebo druhá. A tak zajisté každý, kdo stojí při této krásné zemi a při ideálech lidských, musí přáti poctivému smíru mezi oběma ná-

rody, musí mu dáti přednost před záhadným koncem nedozírné strastiplné války.“ Nebylo to ovšem žádné vyrovnání, jímž by se dosáhlo všech konečných přání a požadavků lidu českého, mělo se jen přispěti k tomu, aby národní spory pozbyly té ostrosti, kterou měly, aby byly do jistých užších mezí odkázány.

Pokus se nepodařil, ale Mattuš a jeho přátelé odcházeli s politického působiště s vřelým přáním, „aby strana, která nyní s takovou houževnatostí proti nám bojuje, až bude odstupovati, dostala od dějin českých vysvědčení, že pro národ svůj platné služby vykonala a že mnohem více vydobyla, než strana, která byla před ní a která podle svého dobrého vědomí vykonala tolik, co dle sil svých, dle své poctivé vůle vykonati dovedla.“

Summou jeví se nám Mattuš ve svých politických řečech a skutcích jako muž bystrého rozumu, pádné logiky, chladnokrevné rozvahy, neporušené poctivosti, jenž nikdy nepouštěl uzdu fantasii, nepodněcoval vášně lidu, jenž appelloval vždy jen na zdravý rozum a soudnost svých spoluobčanů pro věci dobře promyšlené a všestranně probádané. „Ne horoucnost povalečná — práce tichá a společná zjedná vlasti oslavu“ možno mu směle za heslo položiti. Zřízení zemské banky, zemská akce v příčině zvelebení železnictví nižšího řádu na sněmu zemském, zlepšení hmotného postavení supplentů na středních školách na radě říšské jsou zvláště skvělé body jeho činnosti. Jest jen litovati, že muž takového zrna a jádra, v plné síle a svěžesti zakončil svou politickou dráhu a podává nám přítomnou knihou jaksi politický testament. Však bohdá mu bude přáno, aby k němu ještě připojil nejeden závažný kodicil! — Pěkně vypravená kniha přináší na 425 str. ze sněmu království českého řeči 1—31, z poslanecké sněmovny rady říšské 32 až 61, z delegace rady říšské 62—64. *J. V. Jahn.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Milujeme Národní divadlo. Nosíme je v srdci srdce svého. V té aspoň lásce jsme za jedno. V troskách naší jednoty tato aspoň nám zůstala svornost. Dosáhli jsme také na jiných polích národního života vzácných vymožeností. Vážíme si jich velice, sledujeme jejich vývoj bedlivě, radujeme se upřímně ze skutečných jejich úspěchův, ale zůstáváme vůči nim jaksi střízlivější, přísnější. Národní divadlo, jak jsem pravil, milujeme! Toužíme z té duše, aby skvěle konalo svůj důležitý úkol ve službách národního umění. Nejenom českého, ale i slovanského. Přejeme si z té duše všeho silného, šlechetného a vznešeného pro toto *své* divadlo. Přejeme si pro ně silných a šlechetných, nejoddanějších a nejupřímnějších strážcův a pěstounův a vůdcův, kteří naše Národní divadlo milují jako my, kteří je chtí ze všech sil povznášeti a na výšinách k světlým a skvělým a nehynoucím metám vésti. Vždy

jsme chtěli a vždy chtíti budeme, aby genius Umění pro náš milovaný nejnárodnější ústav rozhodně a nezvratně byl získán a nad povznášeným divadlem, nad jeho čackými a rozkošnými rostoucími květy a plody u veliké výši žehnaje se vznášel.

Nad Národním divadlem rozevřelo se pojednou nové období. Nová obloha s mnohoslibnou duhou na východě. Všichni jsme se opravdu z celého srdce radovali z překvapujícího způsobu, jakým zahájena zejmena zpěvohra. Je to skutečná obnova, obnova českou národní rukou. Zpěvohra zahájena velice šťastně. Jsme národ zpěvný, hudebný, hudebně na výsost nadaný, chceme v hudbě, ve zpěvu, ve zpěvohře mezi národy vynikati a zase vynikati, máme k tomu sílu, máme k tomu síly, hudba činí nás národem umělecky světovým. Česká hudba, česká vítězná hudba, výkonná i tvůrčí, značí silný náš rozkvět, a tato česká hudba byla nyní do cennějších sfér pozdvižena. Nechať mocně a slavně zkvétá a zase zkvétá zpěvohra! Avšak jako vždycky, tak i nyní spatřovati budeme důležitější úkol divadla jinde. Činohra, pravá umělecká činohra zůstane vždycky nejvznešenějším výkvětem umění. Pravda, kterou kdys vyslovil Vrchlický, platí v silné míře posud a zajisté platit bude ustavičně: mnoho práce čeká na tom poli, pro povolané divadelní spisovatele i pro povolanou divadelní správu. Všechny zdravé poetické druhy, všechny zdravé poetické směry mějte dráhu volně otevřenou, i dílo sebe truchlejší i dílo sebe bujařejší, nechať se kloní ke klassicismu či k moderně, nechať se kloní k realismu či k idealismu, ale hlavně pěstováno budiž konečně zas i drama historické, které nyní po všech šedých a tmavých literárních vírech od roku 1886 kolotavších posléz opět svoji hlavu hrdě pozvedá.

Nechať zkvétá zpěvohra, a nechať na výsluní nejvřelejší lásky zkvétá i činohra! S pravým potěšením viděli jsme, že se horlivě šetří zásada, by původní tvorba i na kolbišti činoherním dominovala. Byli bychom si přáli, aby činohra byla původní novinkou zahájena, nemožností však žádati nelze, a čarovný proutek, který by na zavolání nové cenné práce vykouzloval, nebyl posud vynalezen. Pro činohru musejí našinci, správa, obecenstvo i zámožní jednotlivci konati mnoho. Talentové musejí být vyhledáváni, podporováni, pěstováni, síleni. Talentové spisovatelští i herečtí. Pro původní produkci musí být podnikáno vše. Ani konkursův o ceny se nelekejte! Ceny jsou vlastně patratelkami po talentech a nemají tedy býti podceňovány, a nejméně mají samými spisovateli býti mařeny. Stanovisko, dle něhož stejně silné aneb i silnější domácí novinky slabším cizím kusům ustupovati mají, musí býti na všechnu budoucnost opuštěno.

Nastupující *Společnost Národního divadla* má předsedu, jehož osobních předností si od let upřímně vážíme. Alois Wiesner vykonal pro české umění více než mnohý mecenáš, a poněvadž dojista v týchže světlých stopách svých dále kráčeti bude, smíme od něho očekávati mnoho. Ředitel Gustav Schmoranz jest sám vynikající umělec a pln nadšení pro divadlo. Náčelník zpěvohry Kovařovic jest na slovo braný skladatel i dirigent. Všechna tato tři jmena probudila živé naděje v našich kruzích. Vedle jejich úřadu objevil se úřad nový, úřad artistického rádce, spisovateli Jaroslavu Kvapilovi svěřený, důležitý, s velikým vlivem, s velikými povinnostmi a s velikou zodpovědností spo-

jený. Mínění, že v jeho hlavně rukou spočívati bude všeobecný rozvoj činohry, bude mu zajisté účinným vodítkem a řidítkem. Ovšem bude mu výdatné a setrvačné součinnosti všech divadelních činitelů potřebí. Všem členům správy, každému v jeho oboru, připadla povinnost, vedle lásky k ústavu a vedle rozhledu ve všem, co dramatickým uměním slove, míti sebezapření, sebezapření a opět sebezapření. Jednotlivec musí se zejmena při divadle podřaďovati celku, celkové snaze, celkovému účelu, celkové kázni. Vedle zdravého egoismu zdravý altruismus, toť má býti a zůstati heslem i ve světě divadelním. Volný průchod, volný postup musí býti pro všechny a pro každého stejně. Cizí rady musejí se chladně zkoumati a dobrá zrna z nich přijímati. Všechny kroky na oko, všechna rozlaďující předstírání musejí se zamezovati. V povolaných autorech musejí se spatřovati přední vyvolenci, pro něž divadlo hlavně založeno, a to ve všech autorech bez výjimky. Rozhodně musí se zameziti, aby divadlo sloužilo jen několika osobám.

Hlavní pružinou vývoje musí také býti spravedlnost k nadání herců̊v, a spravedlnost bez sebezapíravosti není tak snadno možná. Princip, dle něhož herec má býti přikován k určitému, jako praedestinovanému oboru úloh, musí býti v náležité meze odkázán. S povděkem slyšeli přátelé pokroku, že se hlavní zkouška na první novinku nynějšího období konala v kostymech a že se ve zkoušce té dle definitivního pojetí sehry i souhry skutečně hrálo. Zkoušky a zase zkoušky: zde kyne zas jeden ze závažných možných pokroků . . . co nejvíce zkoušek, čtených i rozhodně hraných. Pokrok shledávali bychom také v tom; kdy by nastalo zařízení, že by herec, který hraje nějakou úlohu v kuse, nebyl v témž kuse režisérem. V činohře z jeviště vymýtěn nekonečný celovečerní šepot; mluví se hlasitěji, text nemizí kdesi v prostorách. V této snaze bude zajisté dle vší možnosti postupováno: v divadle musí se vše k tomu přispůsobovat, aby se akustika sesilovala. Orchestr je nyní přeřaděn, hudba v orchestru a zpěv na jevišti nepřehlušují se, nepřekážejí si, ale jsou si vzájemnou podporou. Při činohře divadlo meziaktní hru, prosím, nevynechávej: když ještě nemůžeme míti pro každý kus zvláštní předehru ani zvláštní entreacty, buďte aspoň přiměřené skladby voleny a, jak nejvyšší čas, hojně rozmnožovány. Rozvoj vyžaduje též, aby řada herců̊v i pěvců̊v byla se spravedlivou rozvahou novými adepty konstantně doplňována, ale rozvoj vyžaduje velmi naléhavě též, aby každá osvědčená umělecká síla dle vší možnosti uměně byla zachovávána. I největší nepřítel experimentů připustí, že se začátečníky (jak herci tak básníky) potřebí sem tam udělati výjimku: divadlo má experimentovat s nimi, ale pak má správa divadelní právo žádati, aby kritika od experimentu nežádala než experiment. Za nové správy klade se veliká váha jmenovitě na přesné a působivé dekorace a na přesné a souladné kostymy; přepínání by zajisté i zde bylo na úkor, ale zásada je docela podstatna. A ještě maličkost: z divadelních oznámení odstraněna byla jmena činitelů zákulisních, tak že nyní autor kusu nebo hudby v těch jmenech tonouti ani jeho dílo s podřízenými funkcemi do stejné řady dáváno nebude.

* * *

Jako první novinka za nové Společnosti Národního divadla sehrána pohádka o sedmi obrazích *Byl jednou jeden král . . . (Der war engang)*, již dle báchorky po národech valně rozšířené a též u nás dobře známé dánsky napsal Holger Henrit Herholdt Drachmann. Spisovatel, nyní 54letý, býval malířem, pak literárním přívržencem a později odpůrcem Brandesovým. Psal revoluční a též jinak vzrušené básně a povídky, báchorkové verše, pak válečný cyklus, romantickou pověst a cestopisy, vystoupil i v románě a v novellistice, ale zas a zase vracel se k dramatu (Esther, Kukla a motýl, Tisíc a jedna noc). Pohádku Der war engang sepsal již r. 1886 a docílil jí pronikavého úspěchu. Kus náleží k dramatům výchovným, jako Zkrocení zlé ženy (Katuška I.), Život pouhý sen, Doña Diana, Faust (s dovolením), Kouzelná flétna, Strakonický dudák, Jiříkovo vidění, Syn pouště. K tvoření výchovných dramat je třeba zvláštní síly básnické, Drachmann je skutečně silný básník a v jeho dialogické pohádce věru je mnoho poesie. Pohádka! Myslilo se již, že poesie počínajíc rokem 1886 až do konce všech věků bude kolísati mezi naturalismem a realismem, při čemž velice milostivě připouštěl se jako trpěná ingredience též idealismus. A hle, romantika a což více, právě pohádka v tisku i na divadle zjednala si široký průchod. Čas pro poesii marně chystá okovy. Zachovala si volnost, a chvála nebesům, že si ji zachovala.

Ve spůsobě, v jakém nám v první svůj večer v Národním divadle přednesena byla, není Drachmannova hra divadelního rázu. Vyžadovala by důkladné úpravy, nejen co do zbytečné délky, ale také co do vadné stavby. Měla mnoho, přílišně mnoho táhlých vložek, zejmena zpěvů. Divák musí být obrněn větší trpělivostí než jindy. V pohádce té jest vývoj, jest konflikt, ale vrchol ani peripetie děje dramaticky vyhrazeny nejsou. Namítne se: Pohádka má své právo! — ale dramaturgický Aristarch odrazí námitku: Pohádka, která chce býti divadelní, má své dramatické povinnosti; jinak — mimochodem řečeno — bylo by nejvýhodněji, psáti pro divadlo jen a jen pohádky: trochu poesie, třebas epické v dialozích, a bezvadné drama bylo by hotovo . . . Básník vložil svou báchorku v dobu rokokovou. A vystupuje tam illyrský král. V době rokokové? ptáte se: snad slovanský to král? Takový obmezený, bramborový, operetní vladař — slovanský král? Operetní? Což nepovstalli celý kus z počátku jako veselé libreto? Ovšem i operetní libreto může býti duchaplné.

Tento illyrský král tedy má dcerušku se srdcem více méně divokým. Podobně jako slečna Lichnická odmítá nápadníka za nápadníkem, až se posléz objeví pravý muž: milující a poučující. Je to princ dánský, velmi rozšafný, statečný, vlasti a veršů milovný a velmi zamilovaný. Princezna touží po rázném muži, který by jí uměl imponovat, a princ jí skutečně, vhodně a nevhodně, ale s úspěchem imponuje. Že chce pyšnou princeznu vychovávat láskou, je zajisté poetické: škoda jen, že na svou methodu pozapomíná. Prožene princeznu různými fásemi ozdravných zkoušek, ne sice zkoušek ohněm a vodou, ale strastmi, bídou, hladem, pláčem. Princezna má v kratičké době vládnouti lidu a má tedy znáti a zakusiti jeho těžkostí, prožiti jeho strádání, jeho pracný boj o skyvu chleba. Podaří se. Princezna se báchorkově roztaví, její mysl i srdce zjihnou. Vznikne v ní nezdolná láska, třeba že

by v ní vzniknouti měl spíše nezdolný hněv, a její láska je tak silna, že nejlákavějším pokušením odolá: učitel, svým druhem Kašparem Všudybylem jaks taks podporovaný, zvítězí ven a ven. A nikdy nebylo blaženějšího porobence nad Katušku II.

Základní myšlenka pohádky je beze všeho zdravá, je chvalitebná. Jsouli však všechny princovy prostředky spůsobilé nebo přípustné, možno pochybovati. Vadí, že se princ začne vydávati za cikána: příliš důvtipné ani originelní to není. Spůsob, jakým cikán od princezny dobývá koncesí, je přímo titěrný. Jeho požadavek, aby připuštěn byl do princezniny ložnice, rovněž není zrovna vzorně výchovný, a neočekávaný úspěch, jehož v tom u princezny dobude, skreslil její povahu věru povážlivě. A také to v dramatě vadí, že se z rázné dívky vyvine pouhopouhá trpitelka, bez resistence, bez odvetné zápasivosti. Mrtvý konflikt — jak může takové drama obstáti? Drachmann sám neprojevil všude dostatečného vkusu a někde ani nezdá se věděti, že sice jeho postavy mohou býti naivní, ale nikdy on sám.

Kus, který byl pro sehry po prvním představení dávané zkrácen, má z největšího dílu drobné úlohy. Paní Kvapilová (princezna) rozvinula celou stupnici vznětův a pocitův, jak zbujné tak i trpící a tak i oddané dívky a ženy. Též pan Vojan sehrál svou čelnou úlohu (prince dánského) obratně, procítěně a důrazně. Úloha ta jest dvakrát obsazena, s p. Vojanem má se v ní střídati p. Matějovský.

Překlad jest od Bohdana Kaminského; měl na každý spůsob býti pořízen dle posledního, čtvrtého vydání originálu, kde proti prvnímu vydání leccos důležitého zlepšeno, avšak nestalo se to. Proč? Překlad vyšel jako LXXIV. sešit Repertoiru českých divadel.

* * *

Kdo by chtěl mluviti satiricky, směl by také čtyřaktovou satirickou a karikující frašku *Ustupte ženám!*, kterou Alb. Valabrègue s Moricem Hennequinem napsali a kterou k našemu překvapení žena Vilma Nováková se vší zásobou boulevardní neostýchavosti do češtiny přeložila, frašku to o několikeré manželské zpronevěře, prohlásiti za kus výchovný, rovněž na thematě „zkrocení zlé ženy“ spočívající. Zlou ženou je zde slečna Renáta Cascadierová, která je více malířem než malířkou a více břidilkou než malířem a která zamilovanému novomanželovi svému Pontgirardovi odpírá býti ženou, chotí, protože prý jako umělkyně nemůže býti než mozkem. Následek se dostaví, Pontgirard, který touží po lásce (aimer), vrací se k své známosti ze svobodna, k hraběnce de la Roche-Taillée, Renáta se to dozví a podá žalobu za rozvod. Ale Pontgirard chová se i potom s opravdovskou divadelní rytířskostí: chceť obětovati nedotknutelnost své tváři, jen aby Renáta svého závěru dosáhla. Snad proto se v ní pojednou ozve láska k manželovi (aimer d'amour), že začne ho až objímat a před ním klekat: nad feminismem zvítězí femina.

Tedy rozvod! soud! . . . a tedy šťastná příležitost pro Renátinu matku, aby jako doktor práv, jako advokát — neboť tím obojím paní Cascadierová jest — vystoupila. Dojde k soudnímu přelíčení, které

však ušlechtilou pranicí Francouzů v čele civilisace kráčejících a rovněž ušlechtilou prohrou paní doktora Cascadierové skončí. Rozvod pro dceru nedocílen. Jako paní doktor objevila se v mužských poctivicích, objevil se její manžel, stejný to trpitel jako jeho zeť Pontgirard, v empirové zástěře celičké jeho tělo přítulně obmykající. Že nynější umění, i neumělecké, sotva zná jiného manžela než takového, který je stárnoucím neb aspoň u věku silně pokročilým, obmezeným ženkýlem, je podivná zvláštnost. Není mladistvých mužů, není mladistvých manželů více. Směšno jest, jak jiná „emancipovaná" Renátina sestra Kamila, doktorka veškerého lékařství, svého nastávajícího švakra Pontgirarda — ovšem za peníze — ohledává, jeli k ženitbě spůsobilý. K vůli kontrastu kmitá se v kuse také staromodní, t. j. vzorná i šťastná manželská dvojice, Ciboulet s chotí Andreou, třetí to dcerou paní Cascadierové. Směšný soudce stal se zase oblíbenou postavou fraškovou na Rusi, v Němcích (Hauptmann, Burckhard) i ve Francii. Volně a nevolně dle Kleista. Ostatně nehodláme se pro tendenci kusu rozčilovati. Autoři chtěli především napsati lákavou frašku pro Palais Royal, a nikoli bojovati proti vymanění žen. To jest jisto, a nebudeme tedy v té příčině žádného kopí proti nim zdvíhati. Myšlenka vrátit ženu sobě samé, odevzdati ji zdravému feminismu, bude dobývati pole za polem dále.

Spor, máli na divadle našem dávána býti fraška, málem vypukl znova. Jsem pro každý slušný dramatický druh, tedy také pro frašku, ale jen, opakuji to, pro frašku slušnou. Kdy by se však někdo frašky Ustupte ženám! jmenovitě ve znění v první její večer dávaném zeptal, jeli slušná, neuměla by se věru ani sama nad sebou zardíti. Při opakování areiť zněla poněkud krotčeji, poněvadž byly nejhrubší frivolnosti vypuštěny. Přes to hrálo se při tomto představení příliš divoce, divočeji než autory zamýšleno, a hrálo se tak, ačkoli divadelní vyhlášky hru veselohrou nazvaly. Výjimku tvořili pí. Kvapilová (Andrea), sl. Grégrová (Kamila), p. Seifert (Pontgirard) a p. Vojan (Ciboulet), kteří s mírnou vervou vystupovali. Francouzská fraška, která se nehraje ve francouzském stylu, kazí se a kazí tím hůře. Kam se ztratily ideální časy, kdy Schiller chtěl míti divadlo mravním ústavem a kdy jej za to velebili! . . .

Summou. Fraška? Smímeli ji pěstovati? Ano, dím opět a opět, ale jen frašku decentní; nechť se dává švižně a vesele a třeba trochu bujaře, avšak s mírou, a decentně, a jen ob čas.

František Zákrejs.

Opera.

S novou divadelní správou bylo v operním stroji zaměněno hlavní kolečko: na místo prvního kapelníka Čecha nastoupil chef opery Kovařovic. Bylo by čirým bezprávím, kdy bychom při odchodu Adolfa *Čecha* zapomínali jeho skutečných zásluh o českou operu. Jeho pětatřicetiletá vytrvalá činnost vyrůstala z neúmorné pilnosti. Největší jeho chybou vlastně bylo, že chtěl všecko všude vykonávati sám nedbaje toho, jak těžko se činnost divadelní pojí s koncertní, jak stoupajícími požadavky nové doby nesnadno vzpružovati síly, aby vyhověno bylo plnou měrou třeba jen i první polovině vytčené působnosti. Vyrůstaje

znenáhla v těsných poměrech divadla prozatímného, obstarávaje tu nejednou současně úlohu sbormistra, korrepetitora, kapelníka a ředitele opery, odolával Čech vítězně obrovské námaze a nabyl v mnohém ohledu veliké, závidění hodné rutiny. Obstál na svém místě také vedle vynikajících dvou skladatelů českých, kteří zastávajíce po některý čas úřad sbormistrů, na vzdor značnější hudební kvalifikaci svým působením u Národního divadla nezanechali žádné pozoruhodné památky. Jsa vždy hotov slovem i skutkem pomáhati české opeře také i v kalamitách zaviněných různými faktory, dostával se kapelník Čech nejednou do sporů se svým okolím, které jeho postavení znenáhla vážně ohrožovaly. Hudební svět český, ačkoliv s jeho pojímáním umělecké činnosti často nesouhlasil, nesmí dobré, ano v nynější jen pohodlí vyhledávající době přímo vzácné vlastnosti podceňovati; kdo nestranně soudí, třeba byl jiných náhledův, uzná ochotně jeho zásluhy a zachová ho v dobré paměti.

Úřad prvního kapelníka odchodem Čechovým zrušen a zřízeno místo operního chefa, které zaujal *K. Kovařovic*. Od několika let nebylo žádné pochybnosti, že Kovařovic dříve nebo později povolán bude k Národnímu divadlu, aby rozviklaný stánek operní mocnou rukou podepřel. Okolnosti, za jakých Kovařovic nastupuje obtížený svůj úřad, v lecčem se podobají poměrům, za jakých se byl kdysi Smetana podjal úlohy naň vznešené. Hlas lidu opírající se o nepopíratelné úspěchy obou na poli operním byl do jisté míry také u obou rozhodujícím pro jich povolání k ústavu národnímu. Jen že jest Kovařovic vyzbrojen mnohem větší pravomocí, než jaká Smetanovi byla dopřána. S vřelou účastí bude hudebnictvo české sledovati výkony Kovařovicovy. Stav opery české jest neutěšený. Rozervaný ensemble, nesouladný orchestr, ačkoli nepostrádá znamenitých jednotlivců, žije ve stálém rythmickém boji s křičícím jevištěm, dobrá melodická fraseologie zavřena do tmavé komory hudební anarchie atd. — kdož by měl chuť veškery ty nedostatky znovu opakovati! Novému chefovi zajisté jsou s dostatek známy, a bylo by neomluvitelnou chybou, kdy by třeba jen část jich byla nepovšimnuta nebo trpěna. Jsa před lety kapelníkem společnosti Pištěkovy získal si Kovařovic pověst sebevědomého, energického, i malými prostředky slušné úspěchy dosahujícího dirigenta. Postaven byv v čelo orchestru národopisné výstavy podal v prvních měsících trvání tohoto tělesa výkony velice pozoruhodné; když řídil jedno období filharmonických koncertů Pražských, ukázal šťastnou ruku ve volbě novinek i v pořadě jednotlivých produkcí, osvědčil spolehlivou paměť a v mnohých kusech přesným nastudováním a slohovým pojetím docílil trvalého dojmu. Svojí operou „Psohlavci“ na jevišti Národního divadla vítězně pronikl a vzbudil jako skladatel veliké naděje. Do jaké míry se mu podaří znenáhla přemáhati přímé i nepřímé překážky, vadící dalšímu rozvoji české opery, ukáže budoucnost. Co se nás týče, nejsme tak horkokrevni a nedočkavi, abychom toho požadovali v čase krátkém. Staneli se prodlením následujících dvou let, že odstraněna bude velká část nešvarů týkajících se české operní reprodukce i produkce (pokud ovšem může divadlo též na produkci míti vliv), budeme úplně spokojeni. Prozatím zaznamenáváme s povděkem prospěšné opravy, které Kovařovic podnikl v rozestavení orchestru, jakož i jeho — jak se nám

zdá — zjevný úmysl věnovati síly své výhradně divadlu a zůstaviti koncertní síň bez žárlivosti mladšímu soudruhovi Nedbalovi, který právě nyní v Paříži jako dirigent nových úspěchů dobyl.

O výkonech operního ensemblu promluvíme při nejbližší premieře.

Karel Knittl.

Ze světa slovanského.

Nejlépe památku Puškinovu oslavil sám car Mikuláš II. tím, že rozkázal zříditi *nový odbor při Petrohradské akademii*, jenž má výhradně sestávati z belletristů, kritiků literárních a badatelů v dějinách domácí literatury. V lednu 1900 byly konány volby nových akademiků a zvoleno devět spisovatelů k velikému uspokojení vzdělaného obecenstva, které ve výsledku voleb uvidělo příklad vzácné nestrannosti; skutečně byli zvoleni literáti nejlepší, bez ohledu na svou minulost neb politické smýšlení. Jsou to básníci K. R. (velkokníže Konstantin Konstantinovič), hrabě Lev Nikolajevič Tolstoj, Alexandr Michajlovič Žemčužnikov, Arsenij Arkaďjvič Goleniščev Kutuzov; povídkáři Antonín Pavlovič Čechov, Vladimir Galaktonovič Korolenko, dramatik a románopisec Aleksěj Antipovič Potěchin, filosof Vladimir Sergějevič Solověv a učenec právník Anatoli Fedorovič Koni.

Velkokníže K o n s t a n t i n K o n s t a n t i n o v i č, nynější president Imperatorské akademie nauk, známý na Rusi svou vzdělaností a humanností, již r. 1886 uveřejnil prvý sborník básní, kterým obrátil na sebe všeobecnou pozornost, i nezůstalo dlouho tajno, že značky K. R. znamenají Konstantin Romanov. Později vyšla druhá sbírka, Nové básně. Ponechávajíce si bližší jich posouzení ku příštímu přehledu ruské literatury, podotýkáme jen, že velkokníže v básních svých, ušlechtilých jak formou tak obsahem, hleděl zachovati tradice čistého umění a v té příčině jest nejvíce blízek třem neohroženým a výtečným obhájcům umění: Majkovu, Fetovi a Polonskému.

G o l e n i š č e v K u t u z o v a Ž e m č u ž n i k o v jsou čtenářům známi z našich dřívějších pojednání; dodáváme, že Žemčužnikov jest veteránem ruského Parnasu (nar. r. 1821) a nedávno uveřejnil novou sbírku básní Staré písně. Poměrně mlád jest hr. Goleniščev Kutuzov (nar. 1848), nyní ředitel šlechtické a rolnické banky v Petrohradě.

K veteránům vedle hr. Lva Nikolajeviče T o l s t é h o náleží P o t ě c h i n, jenž se narodil v červenci r. 1829 v Kinešmě, v Kostromské gubernii. Vyniká stejně jako spisovatel románů a povídek i jako autor divadelních kusů z národního života. Vesnici ruskou a rozličné vrstvy společenské zná aspoň z jich vnější stránky výborně, ale v psychologické analysi duše lidové stojí daleko za celou řadou spisovatelů nyní již zvěčnělých; nejpříbuznější (aspoň svým románem Chudí šlechtici) jest Grigorovičovi. Mnohé jeho hry nebyly od censury na jeviště připuštěny. Velice záslužná jest jeho činnost jako dramaturga carských divadel v Petrohradě.

Nejmladší z nových akademiků jsou Korolenko (nar. r. 1853) a Čechov (nar. r. 1860), o kterých jsme v Osvětě nejednou již mluvili, jakož i filosof Solověv (nar. 1853), syn slovutného dějepisce. Solověv platí za nejbystřejší filosofickou hlavu na Rusi, ač časem překvapuje své ctitele různými paradoxy. Sepsal množství knih a článkův obsahu filosofického, kritického i publicistického. Kdysi přednášel na Petrohradské universitě a na vyšších ženských kursech, nyní se už několik let věnuje výhradně spisovatelství; vydal též sbírku básní a dekadentské drama, o nichž jsme tu již mluvili. Činnost jeho jest na každý způsob pozoruhodná i záslužná.

Veliké úcty pro svou povahu a vynikající nadání požívá A. F. Koni, nyní senátor, dříve „oberprokuror" senátu, což jest na Rusi první hodnost soudcovská nejvyšší instance. Narodil se r. 1844 v Petrohradě. Jeho otec byl spisovatelem vaudevillů, matka dramatická umělkyně a spisovatelka. Z počátku studoval mathematiku na Petrohradské universitě, ale když universita r. 1862 byla zavřena, věnoval se v Moskvě právnictví. Životní jeho dráha byla skvělá; literatuře dal výtečné řeči soudní, jakož i několik monografií, z kterých vynikají stať o knížeti Odojevském, o Dostojevském, zvláště pak o znamenitém doktoru a filanthropu Moskevském Haasovi.

* * *

Na oslavu *založení prvého ruského divadla* odebrali se Moskevští a Petrohradští herci do Jaroslavě na Volze, aby svými výkony dokázali svou vděčnost tomuto městu jakož i zakladateli divadla Fedoru Grigorjeviči Volkovu. Volkov narodil se jako syn kupcův r. 1729 v Kostromě. Otec jeho záhy zemřel, synka pak se ujal jeho otčím Poluškin, jenž spozorovav schopnosti chlapcovy odhodlal se dáti mu vzdělání. V Jaroslavi, kam se Poluškin přestěhoval, žil oné doby ve vyhnanství pastor vévody Birona a živil se vyučováním dětí. Jemu svěřil Poluškin chlapce a později dal ho na studie do Moskvy na slovansko-řecko-latinskou akademii; tam se Volkov učil od 11 do 14 let v nižších třídách a potom vrátil se do Jaroslavi, by pomáhal svému otčímovi v obchodě. Roku 1746 Poluškin poslal mladíka v obchodních záležitostech do Petrohradu; tam náhodou byl přítomen představení italské opery v carském dvoře jakož i divadelní hře, kterou provozovali kadeti v ústavě svém pro domácí zábavu. Nadšení Volkova nemělo mezí: nedbal již svého obchodu, pilně studoval zařízení divadelní, mnoho rozprávěl s italskými umělci o umění dramatickém, kreslil plány, jsa pevně odhodlán zříditi po svém návratu v Jaroslavi divadlo. Roku 1747 umřel Poluškin, Volkov stal se jeho dědicem a místo obchodu a správě různých závodů věnoval téměř celý svůj čas divadlu. Výsledkem jeho snah bylo, že 29. června 1750, tedy před půldruhým stoletím bylo zřízeno prvé ruské jeviště; Volkov postavil je ve svém pokoji, herci byli jeho bratři a známí. Představení tak se zalíbilo, že pokoj divákům nestačoval, a Volkov přenesl své jeviště do klenutého „ambaru," v kterém byl sklad koží. Spisovatel kníže A. A. Šachovský ještě r. 1827 na počest Volkova napsal „anekdotickou komedii" ve třech dějstvích: „Fedor Grigorjevič Volkov aneb Den narození ruského divadla," která dávána v Moskvě v lednu r. 1828. Tam „teatr" představnje kolnu („saraj"),

před jevištěm-pokojem orchestr a dvě řady stolic, na kterých sedí čestní hosté, po obou stranách jsou lavice pro ostatní obyvatele, dělníky, chudinu, jejich ženy a děti. V této hře vystupují členové rodiny, bratři a známí Volkova, jeho otčím, jenž po dlouhém zdráhání dává své svolení, by se jeho pasynek stal hercem. Volkov sám tam líčí své vychování, jak si zamiloval divadelní umění a jak k „hanbě obou hlavních měst“ se odhodlal zříditi v městě venkovském prvé divadlo, při čem děkuje za podporu dobrého vévody Musina-Puškina a poměščika Majkova. Za to kmotr Michějič, bývalý učitel Volkova „poďjačij i strjapčij“ (malý činovník a pokoutní, hospodský advokát), veliký úplatkář a dareba, zle žehrá na „teatrální běsovinu,“ od níž neočekává nic dobrého, a vší svou výmluvností podněcuje starého Poluškina proti celé věci, ale marně.

Šachovský vylíčil prvý den ruského divadla v Jaroslavi, jiný dramaturg Kulikov ve své dvouaktové komedii „Prvý ruský herec aneb Předsudky proti divadlu“ zobrazil jeho poslední den. Volkov pokračuje ve svém díle, Michějič všelijak mu překáží a posléze přece domáhá se toho, že městská rada zapovídá představení. Avšak hle, přijíždí z Petrohradu „naměstník“ s carským rozkazem, aby se Volkov se svými herci přestěhoval do Petrohradu. Taký jest obsah kusu Kulikova, jenž se co do hodnoty nemůže měřiti s veselohrou Šachovského. Velmi živě, sotva ale historicky věrně vylíčil prvý den ruského divadla — den sv. Petra a Pavla — T. A. Koni ve svém životopise znamenitého herce Dmitrovského. Volkov ve svém divadle byl vším: malířem, spisovatelem, režisérem, dekorátorem, a když sebral dosti peněz, též jeho stavitelem. Snadno nadchl své soudruhy, kupecké synky, kteří s velkou ochotou hráli s ním v jeho kusech. Poněvadž ale Volkov obchod a své závody zanedbával, podala jeho spoludědička, vlastní dcera Poluškinova, žalobu na něho a jeho bratry, prosíc, by správa celého jmění mu byla odňata. Majetkové poměry skutečně byly ve velkém nepořádku, i mohlo se očekávati, že soud její žádosti vyhoví. Obchod vázl a divadlo přinášelo pouze škodu, zvláště že ceny míst byly velmi nízké, za křeslo 25 kopejek a za místo na galerii 5 kop. Náhodou však jistý činovník z Petrohradu jmenem Ignaťjev, prodlévaje v Jaroslavi, často chodil do divadla a po svém návratu do Petrohradu vypravoval o Jaroslavských hercích jakémusi „sanovníkovi,“ jenž o tom mluvil s carevnou Jelisavetou Petrovnou. Ihned byl poslán do Jaroslavi kurýr s rozkazem, aby přivedl všechny herce do hlavního města. Volkov a někteří jeho soudruhové se zalíbili a byli v Petrohradě ponecháni: ostatní posláni jsou nazpět. Dříve však mladí herci byli dáni do „kadetského korpusu“ na učení a museli studovati nejen umění divadelní, nýbrž i učiti se řečem a rozličným vědám. Učiteli byli důstojníci kadetského korpusu a první ruský dramatický spisovatel Sumarokov (1718—77), jehož nyní nikdo nečte, jenž ale tehdy byl považován za znamenitého spisovatele a stal se ředitelem prvního ruského divadla v Petrohradě. Sám Volkov velice prahl po vzdělání a na knihy nešetřil peněz, ač jimi plýtvati nemohl, jak o tom svědčí žádost r. 1756 podaná do kanceláře korpusu, v níž on a jeho bratr Řehoř prosí uctivě o plat za celý rok, poněvadž při nastávající zimě musí vykoupiti „jepanču liščí“ a červený soukenný plášť, které zastavili, aby mohli zaplatiti za několik knih ob-

jednaných z ciziny. Plat valný nebyl: Fedor dostával ročně 100 rublů, ostatní jeho soudruzi po 50 r.

Konečně 30. srpna 1756 Jelizaveta Petrovna úkazem poručila zříditi ruské divadlo sestávající z kadetů. Sumarokov se stal ředitelem a Volkov dostal titul prvního dvorního herce. Repertoire pilně fabrikoval Sumarokov, spisuje kusy původní a překládaje francouzské klassiky.

Slunko štěstí vzešlo Volkovu při vstoupení na trůn Kateřiny Veliké. Děj jest známý; ale sotva bude známo, jakou úlohu při tom hrál Volkov. Když Kateřina II. přijela do Izmajlovského kostela, by přijala přísahu Izmajlovského pluku, k všeobecnému ustrnutí marně sháněli se po manifestu, který přece musel býti dle obyčeje přečítán před přísahou, mělili vojáci slibovati věrnost. Převrat byl náhlý a sepsati manifest opomenuli. Avšak hle, ze středu dvořanů vystupuje kdosi a nabízí se přečísti manifest, žádaje pouze o arch papíru. V kritický okamžik učiněno mu po vůli. Volkov béře nepopsaný arch a pevným, zřetelným hlasem čte vojákům manifest takový, že by ho ani žádný kancléř lépe napsati neuměl (Ruský Archiv z r. 1873). Vděčná Kateřina II. vybídla ho, by si vyžádal, čeho si koli přeje. Požadavky jeho byly velmi skromné: prosil, by mu najali byt, zbavili ho starostí o vezdejší chléb a časem mu půjčili kočár. Carevna se mu o vše postarala, stravu dostával z carské kuchyně, vším potřebným byl opatřen v hojnosti, mimo to dostal sedm set duší (krestjanů), byl povýšen do stavu šlechtického a mohl kdykoliv vejíti bez oznámení do kabinetu carevnina.

Kateřina II. dle starého obyčeje musela se dáti korunovati v Moskvě a chtěla tak učiniti hodně slavnostně. Proto nařídila Volkovu uspořádati v Moskvě lidovou slavnost (nebo jak se na Rusi říká: guljanije), která by trvala po tři dni. Volkov uspořádal veselou maškarádu, která se procházela po ulicích od 10 hodin ráno do večera jakožto Торжествующая Москва, Moskva slavící vítězství. Množství přestrojených osob přednášelo v průvodu verše bičující rozličné zlořády společenského života, provázejíce přednes pantomimou. Celý průvod byl ostrou satirou, která v takých rozměrech nesměla býti představena nikdy dříve před tím ani potom. Světská společnost byla zobrazena na př. jakožto sbor oblečený v neslušné oděvy na označení její nestydatosti; lokajové vezli kočár, v kterém seděl kůň, jinde světáci vezli kočár, v kterém seděla opice nebo vyšňořená svině uprostřed růží; jinde persiflováni „vzjatočníci“ (úplatní úředníci): harpye uprostřed, okolo ní kopřiva (kopřivové semeno, крапивное сѣмя, je přezdívka činovníků), měšce se zlaťáky, zlámané vážky spravedlnosti a j., zase jinde pijáci vezli sud, na kterém seděl „krovopijca,“ t. j. kulak mužík, a k sudu byli přikováni „čelovalníci“ (krčmáři), ještě jinde bylo viděti naduté a hrdopyšné představené, kteří prosebníky odbývali slovem „zítra.“ Všech účastníků maškarády bylo 4000, směšných výjevů bez počtu. Hlavním pořadatelem byl Volkov, jeho pomocníky básníci Sumarokov a Cheraskov. Brzo potom v dubnu 1763 zemřel Volkov a byl s velikou slávou v Petrohradě pochován. [1]) *Josef Mikš.*

---

[1]) Bližší zprávy o něm najde čtenář v článku A. A. Jarceva „V domovině ruského divadla“ (Ježegodnik Imp. Teat. 1895—6 kniha 1.); zde jsme užili statě Jermilova v červnovém sešitě Časopisu pro všechny.

Slomškovo jubileum, dne 5. srpna v Ponikvě slavené, bylo velikým dnem pro národ slovinský. Půvabná farní dědina v jižním Štyrsku byla rodištěm oslavencovým; zde 26. listopadu r. 1800 spatřil Antonín Martin Slomšek v prostém domku selském světlo světa. Prešern a Slomšek jsou dvě světla, jež před stoletím Slovincům vzešla a mocný měla účinek na vývoj národní. Prešern byl básník Bohem nadaný, Slomšek muž z lidu. Slomšek, jenž oddav se stavu duchovnímu stal se biskupem levantským, psal jen prostinké drobné povídky, ale řečí a duchem lidu. Povídky ty působily kouzelnou mocí. Jim jest děkovati za národní probuzení slovinské v jižním Štyrsku a v Korutanech. I jako sestavovatel školních knih získal si Slomšek nemalou zásluhu. V letech čtyřicátých zjednával platnost novému pravopisu podle češtiny, jenž jako přirozený a snadný proti starším z němčiny přijatým pravopisům docházel obliby se spisy biskupovými. Ve smyslu Slomškově založeno i družstvo sv. Mohora, jež má nyní přes 80.000 členův a jehož spisy rozšířeny jsou po všech zemích, kde žijí Slovinci. Jest to skutečná literární jednota všeslovinská. K oslavě památky Slomškovy dostavilo se na vzdor dešti asi 10.000 účastníků, z nich 7000 slovinských rolníků a mnoho Charvátů. Na škole odhalena oslavenci pamětní deska. U Slomškova rodného domku, který ostal v majetku Slomšků, pozdravil shromážděné statný hospodář. Řeči a písně přednesené činily mocný dojem. O společné hostině slavena paměť buditele biskupa Slomška, pozdraven český národ, jemuž ke cti hudba hrála českou národní hymnu, a vítány shoda a bratrství slovinsko-charvátské. Shromáždění navštívili i pahor, kde oslavenec jako selský hoch pásával dobytek. Slomšek zemřel 24. září 1862; v lidu, jehož byl oddaným přítelem, zůstavil blahou paměť.

P. V.

* * *

Když jsem letos plul ze staroslavného Řecka, prohodila jistá v jazycích velmi zběhlá slečna z Cařihradu zajisté v nejlepším úmyslu: „Je to podivné, že shledávám výminku. Pokud znám Čechy a Moravany z Cařihradu, všickni hovořívají i mezi sebou německy. Poslyšte! Tito lodníci, kapitán, úředníci lodní a lepší společnost kupců jsou jistě Charváté nebo Srbové, ale všickni hovoří italsky. Člověk by skoro řekl, že v Dalmacii bydlí jen Italové.“ Pocítil jsem osten slov slečniných, a volám k soudruhům pracujícím o vzdělání národa: „Pracujte o nápravu! Svým jazykem nechť každý obcuje, jak doma tak v cizině.“. Řekneš po česku na Černé Hoře, že jsi Čech, a hned dostaneš v odpověď: „Tys *brat* Čech.“

Ovšem rázem nemožno převrátiti staré zvyky, ale i v Dalmacii se, doufám, konečně zhostí plané, škodlivé mody. Nejvíce k národnímu uvědomění přispívá láska ku památkám svého národa: toť základ pravého vlastenectví. Ctíme naše národní apoštoly Jungmanna, Šafaříka, Palackého, že zde zakotvili národní probuzení. Za příkladem těchto bohatýrů ducha působí následovníci jich jmenovitě v musejních spolcích. Budiž mi dovoleno vzpomenouti zde trojlístku takových mužů slovanských: konservátora msgr. Frant. Buliće, ředitele výkopů v Saloně a museí ve Spljetu, faráře Andreje Kmeťa na Prenčově, předsedy muzeálné

společnosti v Turčan. sv. Martině, a Vjekoslava Maruna, předsedy „arheološkoga družtva“ v Kninu dalmatském. O našem českém jubilantu kons. radovi i vikáři metropolitního dómu Ignátu Wurmovi, předsedovi vlasteneckého musejního spolku v Olomouci, bude v těchto listech promluveno zvláště.

Buliće poznali jsme v plné činnosti jako předsedu I. sjezdu křesť. archeologů ve Spljetu r. 1900. Staral se o všecky, a nejlepší výsledky a dojmy provázely tento vědecký sjezd. Letos zase setkali jsme se s ním právě, když se vrátil z II. sjezdu křesť. archeologů v Římě. Jen 6 let minulo, ale jakýž to pokrok ve výzkumech v Saloně, kde právě druhá velikolepá basilika starokřesťanská odkryta, jakýž pokrok v museích plných skvostů klasické práce, jaký pokrok na zvoniku sv. Dujma, již již k závěrku se blížícím! A spolek historický „Bihač“ získal v Bulićovi nejlepšího redaktora svých obsažných zpráv, které vydává vedle italské „Bulletina di archeologia dalmata.“ Hostinné tusculum Bulićovo v Saloně i tichý byt blíže musea za branou hradu Diokleciánova ve Spljetu mnoho by mohly vypravovati o přívětivé ochotnosti omladlého starožitníka.

Zajděme si severněji do hor pod Dinarou mračnou. Tam pod starým týnem v Kninu tulí se k pěknému kostelu františkánskému tichý samostan, kde pracuje skromný frater Vjekoslav *Marun.* Obejděme od květnice klášterní kolem pošty, k museu archeologického družstva dalmatského v Kninu. Kde jaký starec, junák, děvojka i venkovan v barvitém kroji Šibenickém, vše sklání hlavu před frà Luigim. A když stojí před svými výkopy ze sv. Marie v Biskupji, před meči a ostruhami zlatem zdobenými, před plochami zdobně vytesanými ornamentem charvátsko-byzantinským, před nápisy s jmeny králů charvátských MVNTIMYR (892—900), PRIBImeRIVS (okolo r. 950) SVETOZLAV DVX HROATORVM (1000—1009), oko mu plane a není to ani skromný františkán z kláštera Kninského, jest to věštec slovanský s tím libým úsměvem, který družstvu získal mnoho set členů z trojjediného království. Kromě snah po odkrytí památek starocharvátských, jež líčí v „Starohrvatské Prosvjetě“ slovem i obrazem, má ještě druhou touhu: odkrytím rud a uhlí pomoci krajanům k zámožnosti, dáti základy k těžbě v zemi, dosud ode všech tak opuštěné. Zdar provázej šlechetné podnikání jeho!

Poslouchal jsem r. 1898 o výroční schůzi kněze běloučkých vlasů, planoucího zraku, jenž slovy Komenského hodnými vzněcoval v krajanech lásku ku památkám vlasteneckým, poznal jsem tu kněze starouška duchem mladého, který sám chud sebral na museum svého chudého národa sta i tisíce a dal co měl; vyprosil, co nutno a svůj haléř, těžce v horách na Prenčově u Šťávnice zasloužený věnoval, aby zvelebil museum, dítko své nejčistší lásky. Je to Andrej *Kmeť.* A ještě po boku má dva Andreje i Jana, tak obětované, tak ryzí jako apoštolé. Čím chudobnější národ, tím větší lásku synové jeho vzbuzují, tím obětovnější jsou. Hrdá Anglie dávno zastíněna láskou dánského lidu, nebo láskou slovenského lidu ke svým památkám. Kmeť apoštoluje slovem, sbírá po horách květiny, bádá na báječném Sitnu i jinde a vše snáší do musea, které naši slovenští bratři jako mravenci znova stvořili,

ukládá zkušenosti své ve Sborníku i v Časopise slovenské muzeálné společnosti. Hle, kněz národa! Díky Bohu, že Slovač má mnoho takových.

Kliment Čermák.

* * *

* Akademikové z jihovýchodní Moravy a akademikové ze Slovenska, v Dětvanu soustředění, zvolili ze sebe ***komitét pro založení obchodního musea v Hodoníně.*** Hodonín je na hranicích moravsko-slovenských a má proto velký význam pro česko-slovenskou vzájemnost: jsa také pro obchod výhodně položen (při dráze a při řece), může valně obchodním museem vzájemnosti v průmyslu a v obchodě posloužiti. Pořadatelé žádají, aby jim průmyslníci a obchodníci čeští, Pražští zvláště, posílali darem vzorky zboží, kollekce, znázorňující postup výroby i jiné předměty, a to s adresou: České obchodní museum v Hodoníně.

* Dne 28. června zemřel v Těkovském Sv. Kříži kněz, spisovatel a národní buditel *Michal Chrástek.* Byl přítel a pravá ruka slavného biskupa Moysesa. Přispíval do časopisů, psal kázání, redigoval časopis Cyrill a Method, byl členem deputace k císaři r. 1861, sebral 6000 zl. na Matici Slovenskou a byl prvým jejím tajemníkem. Bez mála všecky články v Riegrově Naučném Slovníku ke Slovensku se táhnoucí jsou od Chrástka. Narodil se 29. května r. 1825 v Novém Městě n. Váhem. Byl profesorem na semináři v Baňské Bystřici a od r. 1863 konsistoriálním radou.

* V Turč. Sv. Martině je národní dům, majetek to národa, zvaný *Dom.* Tam je umístěno museum, potom je veliký sál a hostinské místnosti (takto hostinské koncese dosud nedosaženo). Dom byl dostavěn koncem r. 1889. První besedou byl Sylvestrovský večer, a dne 24. června 1900 byla *stá* beseda, tedy jubilejní. Z těchto 100 besed bylo 11 Sylvestrovských večerů, 28 veseloher, 11 frašek, 21 obrazův z života, 9 besed (volných zábav), 6 dramat, 2 masopustní večery, 3 báje. Mezi divadly bylo 12 původních slovenských. Veškery tyto besedy pořádá Slovenský Spevokol, i připadá jich na rok deset — úkol to pro ochotníky veliký. Je to kus duchovní práce a povzbuzující příklad pro celý národ. Při této záslužné činnosti vynikají zvláště dvě jmena: Halaša a Meličko. Zdar vám, junáci!

* Počátkem července t. r. došly mne Amerikánsko-slovenské Noviny; proč asi bylo mi toto jednotlivé číslo posláno? Našel jsem článek „O vzájomnosti československej,“ jehož pisatel jest, soudím, ze Slovenska. Píše: „Nám, Slovákom, tedy treba celou dušou primknúť sa k bratrskému národu českému a učiť sa od neho, čerpať z jeho bohatej literatúry. Lebo darmo je, sme národ malý a chudobný.“ Co se týká spisovného jazyka, soudí, že by Slováci měli podržeti slovenštiny pro krásnou literaturu, „avšak vedeckým jazykom naším bude jazyk český, lebo veď v slovenštine vedecké knihy písať je nemožnosťou, veď ešte i v Čechách vedecká kniha ťažko sa predává . . .“ V tom tedy smyslu je článek napsán, a pisatel musel s názorem svým do listu — amerického. Zaznamenávaje hlas tento nemíním ani trošku vlny rozčeřovati; ponechme Slovákům samým, aby o věci uvažovali, sami hleďme si úkolu: podporovati osvětové zdroje slovenské a hrnouti

plným proudem českou osvětu na Slovensko. I při dvou nářečích jest nejlepší vzájemnost možna.

* Zaznamenali jsme tu již, že od nového roku vycházejí na Slovensku dva časopisy pro mládež, a to Priateľ Dietok a Noviny Malých. Prvý rediguje Rehor Uram Podtatranský, učitel a zasloužilý spisovatel, muž již stárnoucí. Za celého půl roku nedostal jediného příspěvku, ač se na mnohé strany prosebně obracel, všecka čísla napsal do písmenka sám! A za tuto práci není honorován, on, chudobný slovenský učitel. Toť je úkaz jak charakteristický, tak dojemný.

* V červnu ukončil se druhý ročník Hlasu, měsíčníku mladší generace slovenské, vycházejícího v Skalici (v Nitranské stolici). V posledním čísle redaktor dr. Blaho si naříká, jak krušný jest jeho úkol. „U nás sa všetko robí jen tak, ut aliquid fiat. Mládež vychovaná bez organisácie, bez príkladov, železnej a vytrvalej pracovitosti, vyrástlá na starobčianských, zemänsko-romantických vzoroch, nemá ani potuchy o tom, čo znamená práca premyslená, systematická a stála . . . Nedodržali slovo ani tí, čo začiatok článku poslali a koniec dopísať ponechali redaktorovi . . . Jako plnia povinnosti voči orgánu mládeže tí, ktorí patria do úzkeho krúžku redaktorského? Kde tu presnosť, kde cit povinnosti k morálnemu záväzku, k poznanej pravde, k dobru a k sebe samému?“

* Cirkevné Listy, které řídí a vydává evangelický kněz Jur Janoška v Lipt. Sv. Mikuláši, jsou plny žalu a žalob; v posledním čísle oznamuje vydavatel, že bez mála polovice odběratelů nepředplatila v tomto roce ani haléře.

* Uherské oddělení světové výstavy v Paříži dostalo „grand prix“ (velikou odměnu), a to za výšivky, prý maďarské ze Sedmihradska. Výšivky tyto zalíbily se velmi i presidentovi Loubetovi, z čehož maďarské noviny dělaly velikou slávu národu. Tyto krásné výšivky v pravdě jsou *slovenské.* Arcikněžna Isabela si před čtrnácti roky povšimla slovenských výšivek a pro ni byla vyhledána znamenitá vyšívačka Tomášková z Dechtic od Trnavy. Výšivky její, jež sama pomocí peníze kreslila a vyšívala, posílány i španělským infantkám do Madridu. Arcikněžna zařídila potom v okolí Trnavy výšivkové stanice, kde pro ni ženičky i děvčata vyšívají, ona pak práci jich posílá na výstavy; její péčí se teď slovenské výšivky octly také v Paříži. Ovšem s vignettou maďarskou, a Maďaři, pozbyvše už všeho smyslu pro pravdu a spravedlnost, nehanbí se přivlasňovati sobě cizí zásluhy.

* Budova Slovenské Matice v Turč. Sv. Martině se přestavuje pro — státní úřady (okresní soud, berní a lesnický úřad, poštu, školský dozor a žaláře). Pokud bylo možno, ponechali staré zdi, a tak zůstal nedotknut základní kámen, v němž jsou uloženy památní listiny. Matice byla založena r. 1862, k budově její položen základní kámen r. 1864; plán zdělal český inženýr Harvera Roku 1875 Koloman Tisza Matici zrušil a její majetek odevzdal „Uherskému slovenskému vzdělavatelnému spolku“ (Magyar-tót közmüvelődési egyesület). Tento spolek je řízen vládou a vydává Slovenské Noviny, list politický, a Vlasť a Svet, list poučný a zábavný; jsou psány slovensky, ale duchem maďarským, a tak slouží Matičné jmění cílům docela opačným, jakož také ve zdech budovy její bude sídlo maďarisujících úřadů. Podle stanov králem po-

tvrzených mělo, kdy by se spolek rozešel, matičné jmění připadnouti národu, ale „poněvadž slovenského národa v Uhersku není" (totiž podle zákona z roku 1868 o národnostní rovnoprávnosti, jenž jmenuje jednotlivé uherské národy národnostmi, které prý dohromady tvoří jeden národ uherský, t. j. maďarský), Matice nemohla dle vládního výkladu míti jiného dědice, leda zemi uherskou!

* Košická obchodní a průmyslová komora (možná, že toliko její předseda nebo tajemník) pracuje proti potravním spolkům (Raiffeisenkám). Tyto spolky mají lid vymaniti z moci židovských kapitalistův, a obchodní komora jedná proti nim, aby se zavděčila židům!

* Nár. Noviny oznamovaly v měsíci červenci, že slovenským mladíkům studujícím na české reálce Hodonínské nebo na gymnasii Strážnickém dostane se studijní podpory a že se mají o ni hlásiti v redakci. Tato podpora je věc čistá jako křišťál, proto myslím, že by se zcela nepokrytě mohlo říci, kdo ji poskytuje. Mnoho politiky škodí. Pro spravedlivou věc se Maďarů báti nemáme: oni v utajovaných věcech tuší cosi nezákonného a strašného a ubližují Slovákům tím více.

* *Dennica* je ženský poučný a zábavní měsíčník za 1 zl. ročně a vychází na třetí rok. Rediguje ji a svým nákladem vydává spisovatelka Terezie Vansová, choť evangelického faráře na Pile (p. v Tisovci v Gemerské stolici). Časopis je řízen velmi svědomitě, přináší rozmanité články (též i české) a je čím dále tím více oblíben, maje i u nás hodně odběratelek. Vzájemnost československá má v něm upřímného spolupracovníka, jenž dává jiným dobrý příklad. V posledním čísle ukazuje se na potřebu sebrati *soukromý fond k honorování* spolupracovníkův. Na Slovensku dosud listy svých spolupracovníků nehonorují, což jest zajisté jednou z příčin, že se slovenský časopis obsahem svým těžko povznáší. Proto tužbu výborné paní Vansové doporučuji přízni českých žen; i malý příspěvek bude vděčně přijat jako důkaz české lásky k trpícímu Slovensku. Ovšem tím více doporučuji, aby ženy české Dennici odebíraly.

* Ve dnech 7.—9. srpna konány byly *Martinské slavnosti.* Účastenství bylo menší než roku minulého, ale přišli hosté ze všech stran Slovenska; dámy též v národních krojích. Byli tu Češi i Poláci, a došly mnohé telegramy. Večer dne 7. srpna byla sehrána veselohra „Pokuta za hriech" od Ferd. Urbánka. Dne 8. srpna byla valná hromada musejní společnosti a Živeny. Museum přijalo posledního roku 14.365 korun a 4468 rozličných předmětů. Stal se div divoucí! Vláda vyslovila „svou úplnou spokojenost a uznání" za obětavost obecenstva, jevící se zvláště věnováním tak četných předmětů. Za vládu byl na uznání podepsán ministerský sekretář Žilinský, rodilý Slovák, kdysi činný při založení Matice Slovenské. Ředitel dr. Ivan Zoch pojednal o původu slov Tatra, Matra, Fatra. Ve schůzi Živeny navrhla paní Stodolová, aby byl založen sirotčinec pro děvčata, dále se shromáždění usneslo podporovati finančně ženský měsíčník Dennici. *K. Kálal.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 19. srpna 1900.

Sedmdesáté narozeniny císaře a krále Františka Josefa I. — Němečtí centralisté proti shodě národní; německý protispis moravský. — Körber v Rátotu a Išlu. - Převrat v Srbsku; král Alexandr a Draga Mašínova; Milan proti Alexandrovi; manifest o sňatku; nové ministerstvo; Milan Vasić; amnestie; sblížení s Ruskem; sňatek; návrat uprchlíků. — Italský král Humbert zavražděn. Anarchism v Italii. Provolání k národu. Nový král Viktor Emanuel III. Následník. Sněmovny; přísaha na ústavu; první trůnní řeč nového krále. Pohřeb Humbertův v Římě. — Attentát na perského šacha v Paříži. — Válka v Číně; dobytí Tjanczinu, pochod na Peking pod ruským velením; bitva u Pejczangu. Osud vyslanců v Pekingu. Vrchní velitel Waldersee. Neshody velmocí. Prostřednictví. Otázka solidarity žluté pleti. Rusové na Amuru a v Mandžursku. Charbin, Ňučvang, Urga. — Vilém II. a Attila. Německé loďstvo. Vilém Liebknecht †. — Carpovo ministerstvo v Rumunsku. — Válka v jižní Africe.

Dne 18. srpna t. r. slaveny v Habsburském soustátí *70. narozeniny císaře a krále Františka Josefa I.* Je to vzácný lidský věk, kterého Jeho Veličenstvu dopřáno, vzácný zvláště u osob, jež zasedají na trůně; a panovník náš vstoupil na trůn již roku 1848. Nebude snad od místa opakovati zde slova, která v těchto listech o J. V. již dříve [1]) byla řečena: „Od roku 1848 uplynulo přes půl století, a v té dlouhé době šlo Rakousko z krise do krise. Nástupce Ferdinanda Dobrotivého, císař a král František Josef, zasednuv na trůn jako kvetoucí jinoch, nyní stojí už v kmetském věku. Trůn nebyl jemu pohodlnou lenoškou, na které by si hověl v bezstarostném, nádherném a rozkošném životě. Doba nečinila mu panování příjemným ani snadným, on pak svých panovnických povinností nikdy nebral na lehkou váhu, naopak vždy byl vědomím jich všecek proniknut a vždy s příkladnou horlivostí konal práce, jež mu ukládaly. Přes padesát let vyplnil vladařskou činností, nepřicházeje téměř k oddechu a přece nikdy neumdlévaje. Málo za celý ten čas bylo hodin, v kterých by byl necítil tíže koruny, břemene státních starostí . . . Péče o stát nikdy od něho neodstupovala; svým národům denně ukazoval, že mnohem více než sobě žije vysokému úřadu, jejžto Bůh na něj vložil. A při tom nebyl od něho odňat nejeden trpký kalich. Srdci jeho nic nebylo lhostejno, co se dělo v jeho říši, čím prospívala, nebo co jí bylo na škodu. Nejvyšší jeho tužbou vždy bylo a jest viděti ji kvetoucí a mocnou, národy její spokojené a šťastné, žijící ne v různicích a svárech, nýbrž v dobré vůli, svornosti a lásce, jako žijí členové spořádané rodiny. Ale právě z té příčiny nezůstávalo otcovské srdce jeho ušetřeno tesknoty, zámutku a bolu, když neutěšená skutečnost daleko zůstávala za jeho přáním, nebo dokonce drsně se mu příčila. To se děje i v přítomné době. Zmatky rostou, nesnáze se množí, balvany překážek se kupí v hory, — císař a král i v pokročilém stáří svém neustávaje a neochabuje snaží se a namáhá, aby zmatky byly rozuzleny, nesnáze překonány, překážky odstraněny. Zajisté by pokládal za své největší blaho, kdy by jednou na konci dnů svých mohl zvolati se Simeonem: ‚Nyní propouštíš, Pane, služebníka svého v pokoji, neboť viděly oči mé spasení lidu mého!‘ Kéž jest mu blaha toho plnou měrou dopřáno!“

Tohoto a všelikého jiného blaha panovníkovi vroucně žádali milionové při každém jubileu jeho. Žel, že poslední jubilea byla zkalena

[1]) Viz v 2. čísle letošní Osvěty stať „Král český nikdy nekorunovaný.“

neblahými okolnostmi, ano i událostmi, které vzbudily úžas a soustrast po celém světě. V zápětí téměř po slavnosti čtyřicetiletého panování J. V. zahynul náhlou smrtí jediný jeho syn a dědic trůnu; když pak se dovršovalo již celé půlstoletí jeho vlády a po celé říši se za tou příčinou chystaly skvělé slavnosti, přiletěla od břehů Ženevského jezera ohromující zpráva, že tam císařovna a královna Alžběta usmrcena rukou úkladného vraha. Místo slavností a radovánek následovala doba hlubokého smutku, a panovník v těžkém hoři svém zvolal: „Již mi nezbylo nic jiného než povinnost!“

Břímě povinnosti, starosti a trudu se mu za dvě léta od toho času uplynulá nestalo lehčí, nýbrž těžší. Nelad poměrů vnitřních dosáhl takového stupně, že nedávno vynutil panovníkovi trpké slovo: „Jsme světu na posměch!“ Proto také letošní jubileum Jeho Veličenstva nebylo oslavováno takovým spůsobem, jako by se bylo jistě stalo v dobách utěšenějších. Panovník sám strávil den tak významný ve svém Išelském zátiší, v kruhu rodinném. Dle přání jeho měly veřejné slavnosti ráz tichý, bez lesku a okázalosti; hlavní podstatou jich byly služby boží ve všech kostelích.

Do dne sedmdesátých narozenin panovníkových mlčky stanovená lhůta politickému klidu *v zemích cislajtánských* vypršela, ale z bludiště zmatků neukazuje se dosud východiště. Že odvoláním jazykových nařízení popřena zákonná platnost rovného práva českého jazyka, to jest i dále překážkou, aby Čechové mohli se účastniti prací zákonodárných. Německá levice nejen že neučinila nijakého kroku v ústrety, nýbrž v pamětním protispise vyslovila se i proti skromné míře toho, co vláda Körbrova v osnově zákonů jazykových uznala za nutno k docílení míru domácího v Čechách a na Moravě. Jako za protispisem o pamětním spisu českém stran jazykových zákonů stála celá levice, tak i *protispis moravských Němců* přijala celá centralistická strana za svůj a co takový jej podala vládě. Počíná od obnoveného zřízení zemského pro Moravu z r. 1628 se sofistikou, že prý němčina byla již tehda na Moravě vnitřním jazykem úředním. Moravští Němci dospěli pak k nezvratnému přesvědčení, že „třeba i jen částečné prolomení zásady německého vnitřního jazyka úředního bylo by povážlivým úkorem německému národnímu vývoji v zemi. Zákonné ustanovení němčiny jakožto prostředkovacího jazyka považují za nezměnitelný příkaz nejen národní potřeby německé, nýbrž i jednotné správy toho státu.“ Za těchto okolností, kde jedna strana bezpráví proti druhé straně vyhlašuje za svůj národní požadavek a při tom i jménem státu mluviti si troufá, mizí ovšem i sebe menší naděje v dorozumění.

Přípravy k novým rozhodnutím vládním se zatím dějí jiným směrem. Slyšení ministerských předsedů Körbra a Szélla u mocnáře v Išlu a *návštěva Körbrova v Rátotu* jsou s nimi ve spojení. Jako mocný vládce přijímá Széll v svém nádherném zámku Rátotu státníky uherské a osoby politické. Dne 4. srpna dostavil se tam k úradě i předseda cislajtánského ministerstva. Postavení Uher proti malátnému Cislajtánsku jest vždy mocnější. Koloman Széll tvrdí, že stojí na půdě zákonů z r. 1867, že trvá na dualismu a nechce kořistiti ze zmatků cislajtánských. Nemůželi Rakousko dostáti zákonnému závazku smlouvy, Uhry prý bez této smlouvy z vlastní moci pořídí si zákony, předpo-

kládajíce stejné opatření v Rakousku. Avšak cislajtánský žernov Uhry nemohou prý stále vléci na svém hrdle. Nastávají nové potřeby a povinnosti, jednání o celní sazbu, o celní jednotu, vyrovnání, a tu prý jest nutno, aby Uhry měly jistotu. Széll neopomenul doložiti, že jest posledním Deákovcem. Po něm mohl by tedy přijíti, kdo není pro výpomoc dualismu na základě samostatnosti uherské, nýbrž pro vymknutí se závazkům, kterým Cislajtánsko nemůže dostáti. Nezbývá tudíž, než zavesti spořádané poměry v zemích cislajtánských, neboť by jinak Uhry musely jíti svou cestou. Toť smysl Széllových projevů v Išlu a Rátotu. Spořádané poměry jsou však možny jen odstraněním obstrukce v říšské radě, a Széll i v tom směru projevil své náhledy. Zvláštní důležitost přikládala se pak Körbrovým *slyšením v Išlu* 12. a 16. srpna. Jedná se o program pro podzimní politickou akci a o stanovisko vlády k stranám v říšské radě.

V Srbsku nepatrná příčina, milostný román krále Alexandra a paní Dragy Mašinové, vedla k vážným následkům. Ženitba králova byla delší dobu obmýšlena, ale plány se nedařily. Marně hledali nevěstu v cizině; zatím král, jenž 15. srpna dovršil 24. rok věku, přilnul srdcem k dámě věkem starší, vdově po inženýru Mašínovi, pocházející z rodiny, která za povstání Milošova r. 1815 vynikla. Za svého vdovství stala se Draga dvorní dámou královny Natalie, u které se mladý král s ní seznámil. Milostný poměr udržoval s ní i v Bělehradě, ale že by ji chtěl učiniti královnou, otci jeho Milanovi právě v poslední době ani na mysl nevstoupilo; pokojně odejel k léčení do Karlových Varů a předseda ministerstva Dr. Vladan Ďorděvić do Paříže. Nepřítomnosti jich užil král k tomu, aby provedl svůj záměr. Dne 21. července oznámil ministerské radě, že uzavře manželský sňatek s Dragou rozenou Luněvicou. Ministři, Milanovi oddaní, postavili se tomu na odpor a podali žádost za propuštěnou. Vladan Ďorděvić, jedva stihnuv do Paříže, telegrafoval, že se připojuje k odstupujícím ministrům. Milan rozhorlen oznámil synovi v nešifrované depeši, že se vzdává hodnosti generalissima ve vojště srbském. Přívrženstvo jeho, zaujímající všechna čelná místa v úřadech a ve vojště, pustilo se do boje proti zamýšlenému sňatku královu. Všeobecně se čekalo, že Milan přichvátá a zmaří synův záměr. I metropolita Inokentij lomil před králem rukama. Ministr vnitra Genčić a Nušić odebrali se k paní Mašínové a předstírajíce vlastenecké důvody chtěli ji přiměti, by opustila Srbsko. Do světa o ní telegrafovala tisková kancelář Bělehradská, že jsou jí 42 léta, později sleveny tři roky, pak ještě dva, až posléze úřadně zjištěno, že byla narozena r. 1867 a že jsou jí tudíž 33 léta. Osamocen, bez ministrů, bez přátel, bez rádců, ani na vojsko nemoha se spoléhati — tak měl se král dočkati příchodu otcova.

Ale právě tento boj Milanův proti Alexandrovi I. dodával události politického významu a vedl ku převratu ve vnitřních poměrech. Král trval na svém, prohlásil, že se spíše odřekne trůnu než své nevěsty. Dne 21. července přijal propuštění ministerstva, podepsal úkaz o odstoupení Milana jako generalissima, dal čestnou stráž oddaných gardistů k domu paní Mašínové, aby otcovi přívrženci mu ji neunesli, a podepsal o svém zasnoubení manifest k národu, který nazejtří v úředním

listě uveřejněn. Spolehlivého pomocníka měl ve svém pobočníku Milanu Vasićovi, z jehož péra pocházel i manifest.

Ačkoliv král Alexandr jest tak mlád, přece již mnoho prožil a zakusil. Již za útlého věku byl předmětem zápasu mezi královskými rodiči. Matka unesla jej otci, ten pak jej dal pruskou policií matce vyrvati. Dne 6. března 1889 stal se králem, jeho jmenem vládli Ristić, Belimarković a Protić. Čtyři léta potom (14. dubna 1893) svrhl vladařstvo vojenským zakročením, a jeho vychovatel dr. Đokić zřídil vládu z radikálů, kteří přišli k veslu. Přijížděla a odjížděla Natalie, až posléze vrátil se Milan a dovršil politický a hospodářský rozvrat Srbska, i podobalo se, že jen revoluce může zjednati nápravu. Nyní však nenadále věci vzaly jiný obrat.

Královo provolání k národu bylo rozhodným činem. Zamýšlený sňatek přestal býti dvorním tajemstvím. Král dotkl se v provolání ostře i Milana, an praví: „Bude mi záležeti na tom, abych příště svému národu svorným a šťastným manželským životem byl příkladem.“ Proti přívrženstvu Milanovu dovolává se srbského lidu: „Srbský národ, který vlastní silou za nejtěžších okolností národní stát založiti, upevniti a rozmnožiti dovedl, národ ten právem dovolávati se může úcty každého. Proto soudím, že mám právo, když z tohoto národa beru si družku života, která mé štěstí má založiti.“

Situace rychle se měnila. Bělehrad zprvu váhal, nevěda, máli oslavovati nebo čekati, až v pondělí 23. července nádherně se vyzdobil. Milan, jenž téhož dne ráno rychlíkem přijel do Vídně a večer chtěl stihnouti do Bělehradu, musel volky nevolky ostati ve Vídni. Alexandrovi podařilo se (25. července) zříditi *nové ministerstvo*. Starý Leksa Jovanović, předseda vrchního soudu, stal se jeho předsedou; ostatní ministři až na advokáta Marinkoviće, jenž převzal obor osvěty, jsou odborní přednostové. Význačnou osobností nové vlády jest ministr války Milan Vasić, dosavadní králův adjutant, jenž se také místo Milana stal nejvyšším velitelem. Milanovi přívrženci dáváni na odpočinek, tak generálové Đukić, Mostić, Pavlović, všichni odstoupivší ministři, Genčić propuštěn ze státních služeb. K důstojnickému sboru promluvil král důtklivé slovo. Připomenuv mu, že nemá práva se míchati do sňatku jeho, předčítal mu přísahu věrnosti, králi složenou. „Král a náčelník rodu Obrenovićů jsem já!“ zvolal k důstojníkům, kteří odpověděli volajíce „Živio!“ *Amnestie* politickým mučedníkům udělená není úplna. Všichni do prostého žaláře odsouzení jsou propuštěni na svobodu, tolikéž Kosta Taušanović; do těžkého žaláře odsouzeným zmírněny tresty a vazba změněna v prostý žalář. Uprchlíkům a vypovězencům dovoleno navrátiti se, a Savu Gruićovi nabídnuta dřívější jeho generálská hodnost v armádě, ano „po přání cara ruského“ i opětné jmenování srbským vyslancem v Petrohradě.

Králův rozstrk s Milanem vedl ke *sblížení Ruska se Srbskem.* Ruský zástupce Mansurov odevzdal (26. července) králi Alexandrovi blahopřání cara Mikuláše II. a navštívil pak královu nevěstu. Pak se i metropolita a duchovenstvo nadchli pro sňatek Alexandrův. „Veliká ochranitelka Slovanů béře zase pod svá křídla zemi stejné krve a víry, a důkazem toho jest, že car Hosudar převzal úřad prvního svědka o svatbě,“ psalo Novoje Vremja a podotklo zároveň, že dle zvyku

pravoslavné církve první svědek bývá i kmotrem dítek z manželství toho vzešlých.

Dne 28. července konalo se slavnostní zasnoubení v domě nevěstině, a 4. srpna sňatek církevně požehnán. Mansurov jako zástupce carův byl prvním svědkem a předseda skupštiny Nestorović druhým. Četné deputace z venkova dostavily se do Bělehradu, jenž ve dni svatebních slavností na se vzal ráz čistě národní. 30.000 osob dílem ze Srbska, dílem ze Slavonie a z Banátu zavítalo tam dne 4. srpna. Slavnostní představení v divadle věnováno bylo výhradně hostům z venkova. Velkolepé osvětlení zakončilo svatební den. Vedle Ruska vystoupila i Francie se zvláštní okázalostí a její zástupce hned po sňatku v chrámě tlumočil královským manželům přání presidenta republiky Loubeta. O hostině připíjel král nejprve carovi, pak Loubetovi a potom ostatním panovníkům. Amnestie znenáhla se rozšiřuje a jmenovitě uprchlíkům návrat dovolen. Amnestovaní radikálové Stojan Protić a Ružić jakož i Nikola Pašić měli dlouhé slyšení u krále, který 11. srpna s královnou nastoupil svatební cestu po Srbsku. Byl s nadšením vítán v Smederevu a všude jinde.

Srbsko zbaveno zloducha Milana, smířeno s Ruskem a vráceno sobě — toť hlavní výsledek převratu, který nedávno ještě zdál se nemožným. Mnoho potíží zbývá ovšem ještě překonati, ale aspoň šťastný počátek jest učiněn.

Anarchismus v Italii, jenž byl už dříve dvakrát podnikl útok na osobu královu, dosáhl po třetí hrozného výsledku. *Král Humbert zavražděn*, když se večer 29. července v letním svém sídle Monze vracel do královského letohradu od slavnosti tělocvičných spolků. Gaetano Bressi vypálil na krále čtyři rány z revolveru, z nichž dvě byly smrtelny. „Nic to není,“ řekl ještě král, když cítil, že jest zraněn, ale za krátkou chvíli, ještě než se dostavili lékaři, byl chladnoucí mrtvolou. Úžas, jejž zákeřná vražda způsobila v Italii a po všem světě, byl tím větší, čím oblíbenější byl král Humbert v širokých vrstvách lidových a čím snášelivější a ochotnější byl ke každé opposici, ani republikánů nevyjímaje. Narozen jsa r. 1844 nastoupil po smrti otcově 10. ledna 1878 na trůn. Dobrá vůle a občanský smysl označovaly celou jeho vládu.

Italský anarchism sahá daleko za hranice italské vlasti; důkazem toho jsou vraždy presidenta Carnota a císařovny Alžběty, jež provedli italští anarchisté. Všude ve světě, kde se tvoří kruh anarchistů, mají v něm účast Italové, ať jest to v Anglii, ve Švýcarsku, Španělsku nebo v Americe. Okolnost ta nemůže býti nahodilá. Zlořády hospodářské jsou půdou, která podporuje vznik šílené, ničeho se neštítící a všeho schopné zoufalé výstřednosti. V jižní a střední Italii nebyla dosud rozřešena ani otázka zemědělská. Latifundie na jedné a nahota bezzemků na druhé straně panují nepřetržitě po staletí již od dob římských. Ve vyšších kruzích zase zhoubně působí politická znemravnělost. Základní toto zlo poměrů italských nebylo ani za Humberta napraveno, ač opětovné bouře a výbuchy zoufalství selského lidu na Sicilii, dělnické vzpoury v Carraře a po čtyři měsíce (od ledna do května 1898), se opakující výtržnosti v městech italských, nejkrvavější v Miláně, zjevně na toto zlo ukazovaly. Bída lidu dovršována jest ještě zvyšováním daní,

zdražováním mouky a vůbec potravin. Ani zahraničná politika nebyla pro Italii šťastna. Koloniální podniky africké znamenaly nejen pohromy finanční, ale i pohromu vojenskou. Trojspolek, jemuž král Humbert ostával věren, měl v zemi velice neblahé účinky.

Zvěst o smrti otcově stihla dědice italského trůnu na cestách v řeckém archipelagu. Dne 31. července vstoupil s chotí svou Jelenou na italskou půdu v Reggiu v Calabrii, odkudž přes Řím spěchal do Monzy k mrtvole otcově. Dne 3. srpna vydal nový král *manifest*, v němž vřelou vzpomínku věnuje zvěčnělému otci. Politicky významny jsou věty, kde klade důraz na rozhodnost, svobodu a monarchii. Ústavního zřízení vlasti chce hájiti „pevnou a odhodlanou rukou proti každému útoku, ať z kterékoliv strany.“ Řím jest také jemu nedotknutelný, „Roma intangibile.“ Z některých slov jeho zdá se, že vstupuje spíše v šlépěje svého děda než otce, který byl ochoten jednati s každou opposicí.

Nový král *Viktor Emanuel III.* narodil se v Neapoli 23. listopadu 1869, vstoupil v říjnu 1896 v manželství s černohorskou princeznou Jelenou, narozenou na Cetyni 20. ledna 1873. Jest tedy novému králi 31 a královně 27 let. „Volba této manželky,“ pravil král Humbert v odpovědi na blahopřejnou adresu sněmovny k sňatku následníkovu, „která pochází z chrabrého rodu, jenž neodvislosti svého národa hájil a opět vydobyl, vyznačuje duši mého syna. Můj dům a dům černohorský znamenají svobodu a neodvislost.“ Ačkoliv formálně ničeho se nezměnilo v zahraničných poměrech italských, není sňatek ten bez politického významu. Spřízněnost s panovnickou rodinou ruskou a pevné přátelství s Černou Horou mohou padnouti na váhu, kdy by došlo k řešení otázky Balkánské. V domácí politice znám jest nový král jako odpůrce politických a bankovních šmejdů Crispiových; jeho přičiněním hlavně byl svého času Crispi propuštěn.

Král Humbert měl dvě sestry a jednoho bratra. Princezna Klotilda, provdaná za prince Napoleona Bonaparta, zemřela r. 1891: druhá Marie Pia jest ovdovělá nyní královna portugalská. Bratr Humbertův Amadeo vévoda z Aosty byl španělským králem (1870—1873) a zemřel r. 1890; z prvního manželství jeho ostal syn Emanuel, který jest nyní korunním princem italským, ježto nový král posud nemá dítek.

Sněmovna poslanců a senát italský konaly 6. srpna smuteční schůze věnované památce krále Humberta. Dobře znaje skutečný stav věcí kladl předseda sněmovny Villa v úchvatné řeči hlavní váhu na „vnitřní obnovu Italie“ jakožto nejlepší pokání za vraždu na králi spáchanou. Dne 9. srpna konán slavnostně a za všeobecného účastenství stran pohřeb krále Humberta v Římě. Král uložen byl v Pantheonu vedle svého otce Viktora Emanuela II. Dne 11. srpna skládal nový král za přítomnosti obou sněmoven v zasedací síni senátu přísahu na ústavu a zahájil sněmovny první svou trůnní řečí. „Mojí první myšlenkou jest můj národ,“ počíná a poukazuje na zármutek ode všech stran projevovaný. Vší silou a možností svou chce se věnovati blahu země.

Všichni panovníci zaslali královským manželům soustrastné projevy a četné parlamenty sněmovnám italským.

Krátce po vraždě krále Humberta ohlásila se propaganda anarchistů nad Sekvanou. Dne 2. srpna pokusil se neznámý muž o *attentat*

na perského šacha Musafer-eddina. Šach navštívil úředně Rusko, kde byl hostem ruského cara (22.—26. července) a odtud dne 28. července přijel do Paříže. Když opouštěl výstavu, vyrazil ze zástupu diváků muž, jenž s nabitým šestihlavňovým revolverem vskočil na stupátko kočáru a mířil na šacha. Sám šach popadl jej za ruku a sadrazam (první perský ministr) vyrval zběsilci revolver. Obecenstvo hlučně vítalo šacha a chtělo krutě se mstíti na vrahovi. Šach osvědčil velkou chladnokrevnost, jel dále do Sèvresu a pak do Versaillesu a vrátil se večer do Paříže, kde ihned navštívil ho president Loubet, aby mu blahopřál.

V Číně válka způsobila již nejedno překvapení evropskému západu, a jak dle událostí souditi lze, mnoho jich ještě způsobí. Dobrý znalec Asie kníže Uchtomskij soudí, že se ocitujeme na prahu velikých katastrof v Asii; hnutí čínské že povede k hnutí buddhistickému, jež se ozve i v Indii a neostane bez účinku ani na svět mohamedánský. Mnoho krve stálo zatím poznání, že Číňané nejsou tak mrtvou hmotou, za jakou je měli Evropané, a že jsou mnohem lépe vyzbrojeni a vycvičeni než za poslední války s Japonskem.

V Číně jest nyní dvojí bojiště: v krajině Čžiliské, kde spojenecká vojska směřovala k Pekingu, a v Mandžursku, kde stojí proti sobě Číňané a Rusové. Po dobytí tvrzí u Taku a postupu k Tjanczinu, bylo na čas pochybno, udržíli se spojenci v této posici. Rozhodný boj o *Tjanczin* sveden 13. a 14. července. Spojenci drželi pouze evropský okres a několik posicí mimo město; čínské město a tvrzová opevnění na druhém břehu široké řeky Pejha měli Číňané. Spojenci zmocnili se útokem čínského města, tvrzových opevnění dobyli Rusové vedení od Stessela a ukořistili při tom 12 baterií menších čínských děl, které ovládaly Pejho, aby tudy žádná loď nemohla plouti k Pekingu. Spojenci měli 8000 mužů a ztráty jejich se páčí na 750 mrtvých a raněných. Útoku na čínské město účastnili se i rakouští námořníci z torpedové lodi „Zenty". Mnohem značnější moc čínská rozprchla se k severu a nemohla býti pronásledována.

Opanování Tjanczinu bylo značným úspěchem; jím teprve spojenci si zabezpečili své postavení na Pejhu a spojení s mořem. Spolu zmocnili se tím zásobovárny hlavního města. Další postup byl však nemožný. Obhlídky ruské ukázaly, že Číňané v značném počtu zaujímají strategicky důležité posice. Časy, kdy několik Evropanů hnalo tisíce Číňanů před sebou jako r. 1860, jsou ty tam. Zároveň ukazovala se vždy větší neshoda mezi Anglií, Německem, Ruskem, Francií, Japonskem a Amerikou. Po delších průtazích teprve svěřeno 18. července znovuzřízení železnice od Taku k Tjanczinu a dále k Pekingu Rusovi, ač se to zdálo samozřejmé, jelikož Rusové měli potřebný železničný materiál v Port-Arthuru na snadě.

Vzájemná nedůvěra a nedostatek vrchního velitele působily průtahy ve vedení války. Posléze dne 4. srpna konána v Tjanczinu za předsednictví ruského generála Leneviče válečná rada, v níž usneseno podniknouti ***všeobecný postup na Peking pod vrchním velením Lenevičovým.*** Dne 5. srpna došlo zase k nové akci. Svedena ***bitva u Pejczangu,*** městečku nad Pejhem as 20 kilometrů od Tjanczingu směrem k Pekingu ležícím. Devět hodin bojovali Rusové a Angli-

čané na pravém, Japonci na levém břehu řeky proti 30.000 Číňanům. Po krvavé seči, v níž spojenci citelné ztráty utrpěli, jsou Číňané poraženi a zahnáni. Pejczang upadl v moc spojenců. Tím učiněn další krok v pochodu na Peking. Snadný však se postup ten nebyl, neboť značné síly čínské soustředily se zase podle Pejha a postavily se spojencům v cestu. Ale ruské velení se osvědčovalo.

Dne 6. vzat Janczun, opevněné město po obou březích Pejha a železnice od Taku k Pekingu vedoucí. Válečné tažení koná se za veder 40 stupňů, při čemž jest pozoruhodno, že sibiřské oddíly z mrazivých končin otužileji snášejí i vedra než jiné oddíly. Rychle postupovala mezinárodní moc a do 9. srpna dobyla již Chesin a Vuczin, 10. Matu a 13. stála v městě Tunčeu, asi jen 20 kilom. od Pekingu. Kozácké hlídky dostaly se již 14. k hradbám Pekingu. Dne 15. *hlavní město čínské padlo v moc spojenců.* Rusové a Japonci nejdřív do něho vnikli, nesouce spásu vyslanectvům.

Beznadějné a pak zase příznivější zprávy střídaly se *o osudu cizích vyslanectev v Pekingu.* Po červnových zvěstech o povraždění vyslanců a jejich rodin. zřízenců a ochranných sborů následovaly počátkem července zprávy, že vyslanci a jejich rodiny dosud žijí, načež v polovici července hlásen zase opak toho. Posléze čínští zástupcové ve Washingtonu, Londýně, Petrohradě, Berlíně a Paříži podali slavné ujištění, že vyslanci v Pekingu jsou živi a zdrávi; přímého spojení s nimi však docíleno nebylo. Teprv nyní lze říci, že vyslanci s nejbližší svou družinou a s částí Evropanů jsou zachráněni, jen Ketteler byl usmrcen. Krvavé řeže byly v Pekingu sváděny, a vyslanectva nalézala se dlouho v zoufalé situaci, v největším nebezpečenství; ostala však bez pohromy. Po dvouměsíčném sevření byli Evropané konečně vyprostěni a spěchali kozákům jako svým osvoboditelům do náručí. Ruský velitel zařídil vstup přímo k vyslaneckému okresu.

Tvrdým oříškem bylo řešení otázky definitivního vrchního velitele spojeneckých vojsk v Číně. Anglie nechtěla slyšeti o Rusovi, Rusko zase nechtělo se podrobiti osvědčené neschopnosti anglické. Německo nenamítalo ničeho proti vrchnímu veliteli francouzskému, a tím se stalo, že Francie navzájem ničeho nenamítala proti Němci. Tím způsobem stal se dřívější náčelník německého generálního štábu, *hr. Alfred Waldersee vrchním velitelem* branné moci spojenců. Rozhodnutí stalo se 7. srpna, a do 11. srpna došly souhlasné projevy všech mocí. Moci trojspolku a dvojspolku a s nimi Japonsko souhlasily bez výhrady. Anglie učinila podmínkou, aby vrchní velení obmezeno bylo pouze na krajinu Čžiliskou, kde nyní se válka vede, a Spojené státy jenom na dobu, než spojenecká vojska osvobodí vyslanectva a cizince v Pekingu. Výhrady ty plynou z různého stanoviska mocí. Anglie má na mysli poříčí Jancekiangu, kteréž nezměrné krajiny považuje za patřící v obvod svého vlivu a již nyní tam uzavírala smlouvy s místokrálem v Nankingu; tam zasahovati spojenci nemají míti práva. Spojené státy pak nepovažují průtahy válečné za prospěšné svému postavení a vstoupením do Pekingu chtějí válku míti skončenu.

Různost názorů jednotlivých mocí ukázala se i při jiné příležitosti. Čínský panovník Chuang-sju během července na základě proto-

kolů mezinárodní rady míru v Haagu obrátil se k Rusku, Německu, Francii, Spojeným státům a Japonsku, žádaje za ***prostřednictví*** k zamezení války. Odpověď Ruska byla mírna, Rusko není prý ve válce s Čínou, nýbrž s revoluční mocí, která na škodu Číny způsobila nynější potíže; potlačení této moci a zjednání zákonného stavu jest prý podmínkou urovnání nynějších nesnází. V Německu odpověděl Bülow čínskému vyslanci, že žádost za prostřednictví předloží císaři Vilémovi tehda, až učiní Čína zadost za hrubé porušení mezinárodního práva. Francouzský ministr Delcassé odvětil, že zašle odpověď francouzskému vyslanci v Pekingu. Spojené státy podstatně se přiblížily stanovisku ruskému; Mac Kinley nečinil podmínek, nýbrž prohlásil prostě, že prostřednictví může se setkati s úspěchem, osvědčíli čínské úřady, že vyslanci v Pekingu jsou na živu, zjednajíli jim svobodné spojení s jejich vládami a spojíli se s výpravou spojenců k ochraně cizinců a k zjednání pokoje a pořádku. President nabídl i dobré služby Spojených států k přátelskému vyřízení všech otázek „se souhlasem ostatních mocí“ Ještě zvláštnější jest stanovisko Japonska. Čínský panovník obrátil se k mikadovi dovolávaje se ***solidarity žluté pleti.*** Evropské moci přepadly prý Čínu, když měla co činiti s potlačením povstání. Prý „západ a východ stojí nepřátelsky proti sobě,“ a po Číně přišlo by i Japonsko na řadu; mají prý tedy obě říše jednati společně. Odpověď mikada Mutsuhita jest pozoruhodna tím, co zamlčuje. Otázku solidarity východu ponechává ve své váze a praví, že „přátelské smýšlení“ japonské vlády Číňanům je známo. Nabízeného asiatského spolku neodmítá, zdráhá se pouze přijmouti jej, pokud požadavkům mezinárodního práva nebude od Číňanů vyhověno. Toť již hotová hudba budoucnosti!

V ***Mandžursku*** mají Rusové zvláštní svou válku s Číňany. Z Čžiliska přitrhlo v červenci okolo 40.000 mužů čínského vojska a zástupy Pěsti sjednocených vlastenců do Mandžurska, a bez opovědění války počali nepřátelství v dvojím směru: proti ruskému Amursku, které veletok Amur dělí od čínské Mandžurie, a proti ruským železnicím. Číňané snažili se zmařiti dopravu po Amuru a zmocniti se Blagověščenska, hlavního města Amurského s 35.000 obyvatelů. Dne 15. července ráno Číňané z nenadání zahájili palbu z děl a pušek na Blagověščensk. Velitel Amurska generál Gribskij nebyl přítomen. Na rychlo sehnána všeliká branná moc. Jak tento útok tak i následující odraženy a všeliké čínské pokusy denně se opětující zmařeny. Hlavní moc čínská soustředěna na pravém břehu Amuru od Sachalina (proti Blagověščensku) až k Ajgunu, největší čínské tvrzi v té končině. 18.000 mužů s 45 děly bylo tu rozloženo a k těm přibyly značné ještě posily s děly od Cicikaru. Teprve 27. července přicházely Rusům první posily, s nimiž přibyl i vrchní velitel generál Subbotič. V noci na 30. červenec vykonali Rusové první obhlídku na pravém břehu; 60 dobrovolných kozáků s 3 důstojníky odvážilo se až k čínskému táboru a ukořistivše 2 ocelová děla vrátili se zpět Dne 2. srpna porazili Rusové Číňany u Sachalina, dne 4. srpna dobyli Ajgunu a poraženého nepřítele pronásledovali. Číňané kladli všude tuhý odpor, byl jich větší počet, ale nemohli odolati ruským útokům. Mnohé menší potyčky a výpravy doplňovaly tyto výkony, jimiž řečiště Amuru proti

nepříteli zabezpečeno. Nyní postupovali Rusové dále do Mandžurska vyhledávajíce nepřítele.

Z ruských železnic, hotových nebo dostavovaných, zachránili se dělníci a inženýři s rodinami buď do Starého Curuchajtuje, kde ruská hlavní trať vstupuje na západě na mandžurské území, buď k Nikolskému, kde na východě opouští Mandžursko a ruským Ussurijskem vede k Vladivostoku. Středem tratě té jest Charbin. Zde ostala valná část inženýrů, úředníků (ruských důstojníků), dělníků a kozácké ochranné sbory. Od Charbina vede druhá hlavní trať směrem jižním přes Mukden k Port-Arthuru. Jak západovýchodní, tak jižní tato trať vzala na jednotlivých místech škodu. Odhodlanosti inženýrův a vojenské ochraně v hlavních oddílech jest za to děkovati, že nedošlo ke katastrofám. Na ochranu jižní tratě vyslány ochranné sbory z Port-Arthuru, k příční trati pospíšily oddíly od Blagověščenska a Ajgunu. Na jižní trati obsazena z Port-Arthuru odbočka k Ňučvanu. ***Mandžursko přechází takto ve vojenskou moc ruskou***, ale s tím nastávají Rusku i mnohé potíže, jež budou poutati jeho síly.

Rusové vstoupili 12. srpna do Charbina a osvobodili soustředěné tam železničné oddíly od nájezdů čínských, jimiž poslední doby trpěli. Car vrchnímu inženýru Jugoviči a všechněm chrabrým hajitelům železnice vyslovil své díky. Generál Orlov opevňuje Charbin a zřídil tu prozatímnou vládu. Charbinem uhájen střed železničného spojení a strategicky důležité místo. Také Ňučvan na jihu a Chajlar na severu obsazeny od Rusů a zřízena tu prozatímná vláda. V Mongolsku obsazena od Rusů též Urga, město důležité pro spojení Sibiře s Pekingem. Značná branná moc ruská jest teprve na cestě do Mandžurska a Čžiliska.

Mnoho hluku způsobila v Německu výprava 15.000 mužů za moře do Číny. Před jinými sám ***císař Vilém*** se přičiňoval, aby stala se z ní událost největšího významu. Provázeje oddíl, jenž 27. července odplul z Brém, dal se Vilém II. unesti k řeči, která jest velebením čiré krvelačnosti. „Bude vám válčiti s nepřítelem,“ mluvil k vojákům, „potměšilým, udatným, dobře ozbrojeným a ukrutným. Ale vy na něho vrazíte a on bude poražen. Nedávejte a nepřijímejte milosti. Kdo vám padne do rukou, propadl vám životem. Jako před půldruhým tisíciletím Hunové pod svým králem Attilou dobyli sobě jmena takového, že dnes ještě ve zkazkách a bájích jeví se nám býti mohutnými, podobně učiňte jmeno Němců v Číně tak hrozným, aby se po tisíceletí nikdy už žádný Číňan neopovážil na Němce i jen křivě pohlednouti.“ Jsou to slova nejen barbarské nadutosti, nýbrž i laciného hrdinství. Hunové neválčili za ideu, nýbrž za lup a čím se zvěčnili, bylo jejich barbarství. Divný tedy vzor pro národ, který chce slouti vzdělaným. Ostatně hlavní vina za nynější události padá na Němce. Zabrání Šandunu bylo vyzváním Číňanů, nemohla je sice mstíti vláda, ale mstila je Pěst. V samém Pekingu pak vedl si německý vyslanec Ketteler vyzývavě, když místo v nosítkách a za obvyklé obřadnosti ubíral se k zahraničnému úřadu na koni, urážeje tím odvěký domácí mrav. Jeho vinou podníceno potom nepřátelství proti Evropanům vůbec.

Hnutí Vilémem I. podněcované má i účinek na ***rozmnožení válečného loďstva.*** Ve veřejnosti ozývají se hlasové, aby povolena byla

celá nezkrácená předloha vládní. Císařovi dává se za pravdu. Ve sněmu vzroste asi většina pro loďstvo.

V Berlíně zemřel 7. srpna patriarcha německé sociální demokracie *Vilém Liebknecht* v 75. roce věku svého. Původně byl horlivý filolog a filosof a súčastnil se revolučního hnutí r. 1848 v Německu. Přesvědčením svým byl a ostal republikánem. Co se nedalo provesti v parlamentě Frankfurtském, snažil se prosaditi aspoň ve svém rodném Badensku. Snahy své odpykal pak osmiměsíčním žalářem. Stal se sociálním demokratem, poněvadž tu viděl cestu k republice. Byl neúnavný v agitaci, v říšském sněmu i v časopise Vorwärts. Proti vůdcovství jeho ozývaly se mnohé hlasy, ale autoritou ve straně ostal až do své smrti.

V Rumunsku nastoupila opět nová vláda. Ministerstvo Petra Carpa složilo 20. července do rukou krále Karla přísahu. Carp jest známou politickou osobností. V zahraničných věcech jest přítelem opportunismu. Za dřívější své vlády zasazoval se o shodu s trojspolkem a v Pešti zalíbil se tím, že se doma postavil proti národní jednotě rumunské, která pracuje pro národní vybavení Rumunů uherských. Za to Carp s pomocí Pešťské a Vídeňské tiskové kanceláře obrací pozornost veřejného mínění rumunského v jinou stranu. Bouří *proti Bulharsku a makedonskému komitétu*, jenž má své sídlo v Sofii. Ač Rumuni nemají v Makedonii co pohledávati, vedou si i vládní časopisy rumunské tak, jako by Bulhaři v Makedonii Rumunům ukládali o život. Nedávno byl v Bukurešti zavražděn fanatický Mihaleanu, redaktor listu Peninsola Balcanica, v němž udával Makedonce u turecké vlády. Ve vrahu zjištěn Makedonec, což bylo podnětem k nejhnusnějšímu podezřívání vlasteneckého makedonského komitétu a vlády bulharské. Zároveň nastalo vypovídání i starousedlých Bulharů z Rumunska. Dosud však vláda Carpova nemohla uvesti ani jediného věcného důkazu, nýbrž jen zlomyslné domněnky.

Válka v jižní Africe trvá dále a téměř denně svádějí se potyčky; Boerové jsou obyčejně útočící stranou, a z anglických depeší vysvítá i to, že úspěch bývá na jejich straně. Na vzdor ohromné přesile anglické jest konec války nedozírný. Ve sněmovně Kapské osady prohlásil sice sir Alfred Milner 20. července, že „jest celkem po válce," ale téhož dne v anglickém parlamentě vláda na učiněný dotaz odpověděla, že od zabrání Praetorie 12.203 mužové vysláni byli z Anglie k sesílení a doplnění válečné moci jihoafrické. Tak značná moc ovšem se nevysílá, jeli válka opravdu skončena. Veliké ohlašované vítězství, vzdání se Prinslooa s 5000 Boery, hodně se scvrklo: vzdalo se jich jen 950. Za to zmocnili se Boerové městečka Springsu, 40 kilom. od Johannesburku. V Rustembergu byl sevřen Baden Powell, a s generály Hamiltonem a Carringtonem svedli Boerové 5. srpna krvavý boj a zmařili jejich pokus osvoboditi Rustemberg. Nejsou to výkony velké, ale významné. Válka v jižní Africe stála Angličany již 1800 milionů korun.

Hynek Votoček

Velkoobchod papírem. Výroba školních sešitů.

V PRAZE,

Havlíčkovo náměstí č. 23, v domě banky Slavie.

Doporučuje:

Sešity ku psaní a kreslení pro školy obecné a měšťanské. Sešity na písmo stojaté.

Rovněž svůj hojně zásobený sklad

papírů listovních, psacích, tabelových, kreslicích, tiskacích, ssacích, obálkových, zabalovacích, kartonů bílých a různobarevných, lepenky, obálek na psaní a papírových sáčků.

Vzorky a cenník na požádání se zašlou.

Obchodní dům s koberci a záclonami
továrna na železný nábytek a zboží lůžkové

HYNKA GOTTWALDA

v Praze, Na Příkopě „U Špinků“.

Koberce všeho druhu, běžné (stůčkové) do salonů k pohovkám.
Koberce smyrenské.
Pravé perské koberce.
Koberčíky k postelím.
Koberce linoleové a předložky.
Lambrekýny (k oknům).
Záclony okenní.
Záclony krajkové crême a bílé.
Záclony látkové.
Záclony plyšové.
Závěsy do oken.
Gobeliny.
Koberce na stoly.
Přikrývky flanelové a ze srsti velbloudí.

Přikrývky prošívané všech druhů.
Přikrývky (houně) na koně
Přikrývky a houně.
Lamí a kozí kůže.
Vaky na nohy.
Cestovní plaidy.
Přikrývky na cestu (tygrované atd.) anglické a tuzemské.
Kufry a cestovní brašny.
Deštníky. Župany.
Úplná zařízení lůžková.
Drátěné matrace.
Pružné vložky do postelí.
Matrace žíněné a plněné mořskou travou.
Železný nábytek.
Postele.

Dětské kočárky.
Dětské židle.
Noční stolky a umyvadla.
Mosazné post le.
Věšáky.
Zástěny ke kamnům.
Žaponské záclony.
Uhelníky a přístavce ke kamnům.
Stolky na květiny.
Stolky na klece.
Nábytek zahradní.
Lavice, stoly, židle.
Zahradní stany.
Přihrady na láhve.
Dětský nábytek.
Nábytek z ohýbaného dřeva.
Nábytek pro loutky atd.

Cenníky a rozpočty zdarma a franko.

Čítárna českého lidu. Seš. 31.—33. Soběslav. Dvůr krále Vácslava. Všeobecné rukojemství. Sešit po 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1900.

Vzdělávací knihovna katolická. Svaz. XVII. Stávky. Několik úvah z bojiště práce s kapitálem. Napsal Rudolf Vrba. Za 1 kor. Nákl. Cyrillo-Methodějské knihtiskárny, v Praze 1900.

Šaškova Moravská bibliothéka. Roč. XIV, čís. 8. a 9. Od Něvy po Kuru. Napsal dr. Đ. Panýrek. Seš. po 20 hal. Nákl. Šaška a Frgala ve Velkém Meziříčí.

Die Thätigkeit der Gerichtskanzlei im bezirksgerichtlichen Verfahren ausser Streitsachen. Von Theodor Ribřid. Za 80 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Výroční zprávy a programy za školní rok 1900: c. k. státní reálky na Král. Vinohradech (obsahuje pojednání: Jan Jiskra z Brandýsa, životopisný nástin od P. Roubíka); — c. k. vyšší reálky v Písku (Několik etymologií dovedených srovnávací semasiologií. Napsal prof. Jan Suda); — c. k. reálného a vyššího gymnasia v Chrudimi (O některých rázovitých kazech na rostlinách českých, které povstaly cizopasnými houbami, a o houbách těchto. Napsal Alexandr Křížek); — c. k. nižšího gymnasia v Třeboni (Seznam knihovny učitelské. Sestavil prof. Ign. Charvát. Část II.); — c. k. české gymnasium v Olomouci (Otázka tištěných reálií normálních k povinné četbě staroklassické. Uvažuje dr. Fr. Sal. Kovář); — soukromé střední školy dívčí spolku Minervy v Praze (Vyšší vzdělání žen v Anglii a ve Spojených státech severoamerických. Napsal dr. Vladimír Novák. O potřebě a spůsobu kritického úplného vydání spisů Husových. Napsal dr. Vácslav Flajšhans); — zemské vyšší reálné školy v Novém Městě (Kategorie metafysické a grammatické; jejich historický vývoj a vzájemný poměr. Napsal Hynek Hrubý).

Adresář českých knihkupců a nakladatelů. Ročník II. Nakl. Jindřich Lorenz, v Třebíči 1900.

Katalog umělecké výstavy moderních malířů českých pořádané o prázdninách r. 1900 akademiky v Jičíně, Rychnově n. Kn. a Kutné Hoře. S úvodní studií od Karla Mráza. Za 10 hal. Nákl. pořadatelstva.

Opis slike Sabor kralja Tomislava držan u Spljetu god. 925. Naslikao Celestin Medovič. Opisao Ch. Šegvič. U Zagrebu 1900.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h., jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k 20 h.), 1881—1899 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

Tiskem České grafické společnosti „Unie“ v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 30. 1900. ČÍSLO 10.

☛ Číslem tímto počíná se **čtvrté čtvrtletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 363. a 364. (Mariamne—Mascov.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Severní Čechy. Seš. 13. Sešit po 1 k. 80 hal. Nakl. týž.

Stará Praha. Sto akvarelů Vácslava Jansy. Popisuje Jan Herain. Seš. 14.: Pohled se Staroměstského rynku do Melantrichovy ulice; kostel sv. Mikuláše; kostel Karla Boromejského; nádvoří u císařských. Sešit po 5 kor. Pořádá a vlastním nákladem vydává B. Kočí, v Praze 1900.

Spisy Adolfa Heyduka. Seš. 89. a 90.: Pod Vítkovým kamenem. Sešit po 24 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Seš. 51. a 52.: Nemodlenec. Sešit 53.: Kresby z Ještědí. Sešit po 30 hal. Nakl. týž.

Sebrané spisy Vácslava Vlčka. Seš. 22. a 23. Zlato v ohni. Sešit po 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Seš. 53. a 54.: Vzpomínky z cest a života. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1900.

Souborné vydání básnických spisů Jarosl. Vrchlického. Sešit 198.—200.: Rok básníkův. Sešit po 32 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Seš. 25. a 26.: V záři kalicha. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1900.

Paměti starého vlastence. Napsal J. L. Turnovský. Seš. 3.—5. Sešit po 30 hal. Nakl. Al. Hynek, v Praze 1900.

Repertoir českých divadel. Sv. LXXIV.: Byl jednou jeden král. Pohádková komedie o 7 obrazech. Dánsky napsal Holger Drachmann, pro české divadlo upravil Bohdan Kaminský. Za 1 kor. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

O Moravě. Cyklus přednášek pořádaný moravsko-slezskou besedou v Praze v květnu 1900. Nákl. moravsko-slezské besedy, v Praze 1900.

Nová methoda ruského jazyka, jakožto první čítanka a učebnice pro školu i učení soukromé. Sepsal dr. Ferd. Jokl. Za 2 kor. 80 hal. Nakl. A. Píša, v Brně 1901.

Nervosa a její léčení. Širšímu obecenstvu nastínil MUDr. Vojtěch Mrázek. Za 1 kor. 20 hal. Nakl. Hejda a Tuček, v Praze 1900.

Od Tater k Adrii. Seš. 9. a 10. Sešit po 80 hal. Nakl. J. R. Vilímek.

Brehmův život zvířat. Třetí, nově přehlednuté vydání. Díl I. Ssavci. Znova přehlížel a upravil prof. B. Bauše. Seš. 3. Za 80 h. Nákl. J. Otty, v Praze 1900.

Ottův illustrovaný průvodce po Vídni. S barvotiskovým plánem Vídně a s četnými illustracemi. Nakl. týž.

Čítárna českého lidu. Seš. 34.—36.: Templáři v Čechách. Poprava českobrodská. Sešit po 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1900.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 165. a 166.: Upomínky z dětství. Napsala Soňa Kovalevská, přeložila Ema Zemanová. Za 40 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Modrá knihovna. Vydává dr. V. Řezníček. Ročn. IX. Čís. 6.: Jan Bahenský. Napsal MUDr. Frant. Vodseďálek. Cena 1 kor. Nákladem dr. V. Řezníčka, v Praze 1900.

Sokolská knihovna Sv. III.: K výchově lidu. Napsal J. Zyka. Za 1 kor. Nákl. dr. Edv. Grégra, v Praze 1900.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. V. seš. 20.: Bedřich Smetana a jeho boj o moderní českou hudbu. Vzpomínky a úvahy. O. Hostinského. Sešit po 48 hal. Nakl. Jan Laichter, v Praze 1900.

Horálkův zpěvník. Čís. 2.: Zachovej nám, Hospodine, naši drahou českou zem! Napsal J. V. Sládek. Čís. 12.: Hoj, vzhůru, pestrý Sokole! Napsal J. V. Sládek, nápěv složil Antonín Burian. Výtisk po 2 kr. Nakl. Fr. Horálek, na Král. Vinohradech 1900.

Modlitba za vlast. Napsal V. Beneš Třebízský. Šesté vydání. Nakl. týž.

Poslední Táborita. Román od K. Herloše. Seš. 1.—5. Sešit po 30 hal. Nákl. Al. Hynka, v Praze 1900.

R. 1900. Čís. 10.

OSVĚTA

Říjnový diplom r. 1860.

Kapitola z našeho ústavního vyvoje.

Podává

dr. **Bohuš Rieger.** *)

Jedno desítiletí trvala u nás doba sjednoceného absolutního státu. Konečně neodvolatelným diplomem z 20. října 1860 absolutismus opuštěn a nastoupena zase dráha ústavní, — dnes pak už nadchází čtyřicetileté jubileum tohoto velikého obratu. A přece je vítáme jen se smíšenými pocity. Byly by radostnější, kdy bychom na základě onoho slavného diplomu byli dospěli k lepším výsledkům, než tomu dnes jest po čtyřech desítiletích dalšího vývoje. Pravda, že počátky nové ústavnosti byly teprve skrovné (historického, konservativního rázu), až časem rozšířily se občanské a ústavní svobody. Nicméně touže dobou, jako liberalism, bezděky zároveň pokročily směry nám nepříznivé: — kdežto zprvu vycházelo se od jednoty veškeré říše v oboru společných záležitostí a jináče zásadně stála v popředí politická bytnost jednotlivých zemí, dnes dospěli jsme k dualismu a centralismu, které tytýž vzbuzují dokonce otázku zdali ten neodvolatelný říjnový diplom má vůbec ještě jakou platnost? Kde že jsou dnes ty unitářsko-autonomistické jeho základy, a kam ještě venkoncem dospějeme? — Než potlačme zatím tyto otázky, prýštící z trapné dnešní situace, a hleďme vypsati, jak se měly věci při vydání diplomu r. 1860.

Jakkoliv absolutismus let 50tých opíral se o veliké hierarchie, vojsko a byrokracii, též o duchovenstvo (získané konkordátem), špatné výsledky zahraničné, vojenské a finanční jej konečně porazily. Z válečných demonstrací proti Rusku za války východní (1854—6) vzešly jen hmotné oběti; válka italská r. 1859 přinesla ztrátu Lombardska a při vší své krátkosti stála skoro 200 milionů. Daně vzrostly neobyčejně, a přece deficit t. r. činil 280 mil. zl.; také státní úvěr byl

*) Viz řadu článků pod názvem „Náš ústavní vývoj od r. 1848“ v Osvětě r. 1897 a 1898.

otřesen, jmenovitě následkem tajného rozmnožení národní půjčky z r. 1854 o 111 mil.: když na jaře 1860 byla vypsána půjčka 200 mil., upsáno na ni pouze 76 mil.[1]) Takováto finanční bída nutila zas neodolatelně sáhnouti k vnitřním opravám a opustiti absolutismus, neboť kde už tento není s to, aby státu zjednal nové finanční zdroje, tam bezděky ukazuje se zvláštní přednost ústavnosti, neboť tu nepomáhá už nic jiného, než vlastní účast a obětavost veškerého občanstva.

Již cís. manifest z 15. července 1859, ohlašující předchozí mír ve Villafrance, slíbil času přiměřené opravy v zákonodárství a správě, načež nejv. vlastním listem z 21. srpna v skutku propuštěn hlavní zástupce dosavadní soustavy, sv. pán dr. Alex. Bach, a ministrem vnitra stal se Agenor hrabě Goluchowski.[2]) Nastával tudíž povlovný přechod k novému směru; program nového ministerstva sliboval zatím podrobiti všechny státní výdaje účinné kontrole veřejné, jakož i zaříditi „stavovská zastupitelstva“ v rozličných korunních zemích.[3]) Zdá se tedy, že již tehda stavěny do popředí zemské sněmy, a sice dle historického zřízení, ano i se zachováním jistých řádů stavovských; o nějakém říšském sněmu neb kongresu ještě se nemluvilo, dalo se žádoucí finanční kontroly dosíci třebas také pomocí notáblů a důvěrníků, kteří by sami rozhodovací moci neměli.[4]) Tím směrem se také v skutku šlo v před:

---

[1]) V rozmnožené radě říšské r. 1860 uvedl Jindřich hr. Clam Martinic, že poslední desítiletá perioda finanční (včítajíli se i uherské země) vybrala daní as o 800 mil. víc než desítiletí předcházející, rozmnožila břímě dluhův o víc než 1300 mil. a zmenšila státní majetek o víc než 100 mil. zlatých (Verhandlungen, I, 696). Čechy platily tehda přímých daní 17·4 milionů (z toho 5·2 z nemovitostí); tedy 9¾ zl. na hlavu, asi 48.000 na 1☐ míli a asi 1 zl. 25 kr. na jitro, což bylo v porovnání se všemi sousedními zeměmi docela nepoměrné (v Bavořích platila se sotva třetina; v Porýnsku, kde byly stížnosti na přetížení, toliko 35 kr. na jitro). Při tom za krátkou dobu 12 let (od r. 1847) vystoupily daně přímé as o 143%, nepřímé jen o 120% (tak že i v tom byl nepoměr); v. Verhandlungen des öst. verst. Reichsrathes 1860, I., str. 44—5.

[2]) Praesidium ministerstva převzal ministr zahraničných záležitostí Jan hr. Rechberg. Na místo Bachovo byl zprvu vyhlednut Samuel baron Josika, bývalý kancléř sedmihradský; když nepřijal, jmenován Goluchowski, dosud místodržitel ve východní Haliči. Ministrem policie po bar. Kempenovi stal se bar. Hübner, a po dvou měsících bar. Thierry; rovněž byl propuštěn ministr obchodu Toggenburg, jehož ministerstvo tehda rozděleno. Zůstali ministr kultu Lev hr. Thun, financí bar. Bruck, justice hr. Nádasdy. Ministra vojenství tehdáž nebylo; řídil je arcikníže Vilém. Srov. i pozn. 8.

[3]) Sdělení ve Wiener Zeitung z 22. srpna 1859. Slíben též obecní zákon přispůsobený (s pomocí důvěrníků) zvláštním poměrům jednotlivých korunních zemí, i spolu přenesení podstatné části záležitostí obstarávaných dosavad úřady zeměpanskými na orgány dle možnosti autonomní. (Šlo tu o opravu obecního zákona zhotoveného r. 1859 Bachem, jenž obecní zákon Stadionův z r. 1849 již koncem téhož roku byl suspendoval.) Důvěrníci, kteří se sešli v Pešti 30. ledna 1860, prohlásili přímo, že obecní zákon náleží ke kompetenci zemského sněmu.

[4]) Nejv. listem z 11. listop 1859 zřízena zase jen komise důvěrníků, která měla s pomocí ústředních úřadů pracovati o odstranění deficitu a práci svou na jaře r. 1860 předložiti k přezkoumání radě říšské, a sice za přítomnosti dočasných účastníků ze všech korunních zemí (na místě toho pak došlo k rozmnožení rady říšské). Vedle toho zřízena 23. pros. 1859 sedmičlenná komise pro státní dluhy, do níž císař jmenoval před-

východiskem říšské ústavy nebyla instituce parlamentární, buď si národní zastupitelstvo, buď si toliko komora zemí, nýbrž spíše poradný sbor koruny: říšská rada (od r. 1851 stávající). Však i dnes zastupitelstvo říšské nesluje říšským sněmem, nýbrž říšskou radou, ukazujíc se takto býti prostě koncessí koruny, která je vlastně ze své státní rady vytvořila, arci ve zvláštní rozmnožené podobě, v kombinaci s delegacemi zemských sněmů (resp. ústředním výborem „stavů".[5])

Prvým krokem, jímž absolutism v záležitostech říšských byl částečně opuštěn, bylo svolání *rozmnožené rady říšské patentem z 5. března 1860 č. 56. ř. z.* Koruna sice již ve statutu z r. 1851 vyhradila si ve zvláštních případech povolávati vedlé stálých říšských radů také dočasné účastníky ze všech stavů. Nyní takovíto mimořádní členové, dočasní a doživotní, měli býti spolu se stálými členy periodicky svoláváni, a dočasní, 38 počtem, měli vždy na 6 let býti vybíráni ze zemských sněmů na základě tern, sněmy navrhovaných; z počtu toho připadali na království české 3, na Moravu 2, na Slezsko 1. Tentokráte (dokud ještě nebylo zemských sněmů, aby si terna zvolily) koruna jmenovala důvěrníky zemské zatím sama; celý sbor pak čítal 58 členů.[6]) Úkolem takto rozmnožené rady říšské bylo účastniti se svou poradou: 1) při stanovení státního rozpočtu, zkoumání účtů a předlohách komise pro státní dluhy, 2) při všech důležitějších osnovách „všeobecného zákonodárství" a 3) při předlohách zemských sněmů (po případě i při jiných záležitostech dle vůle koruny). Iniciativa byla této radě výslovně odepřena; toliko ve zdání o předlohách jí přikázaných směla upozorniti též na dotyčné mezery neb nedostatky; předepsaným jednacím řádem byla také veřejnost rokování vyloučena.[7])

Celou touto institucí absolutní moc panovníka ani zásadně nebyla prolomena; to vše bylo jen skrovné obmezení, jež úřední Wiener Zeitung prohlašovala nicméně již za korunu a závěrek slíbených oprav,

---

sedu a 2 členy, kdežto národní banka volila 2, Vídeňská bursa a obchodní komora po 1 členu.

[5]) Viz článek „Konec ústavnosti a národních otázek (do r. 1851)" v Osvětě 1898, č. 7.

[6]) (Černý, Boj za právo, II, str. 818 sl.) Za *doživotní* mimořádné členy mohl panovník ustanoviti arciknížata, několik vyšších církevních hodnostářů a několik mužů vynikajících v civilní a vojenské službě nebo jinak. Z *dočasných* členů připadlo 6 na Uhry, po 3 na Čechy, Halič a Sedmihradsko, po 2 na Benátsko, Chorvatsko, Rakousy p. E., Moravu, Tyrolsko a na Temešvárský banát spolu s Vojvodinou, po 1 na ostatní země (počítajíc Gorici a Gradišku společně s Istrií, Terst však zvláště); připuštěni také náhradníci vybíraní z osob sněmy navržených; prozatímné jmenování předepsáno cis. nařízením z 5. března 1860 č. 57 ř. z. — Také *stálí* radové říšští měli podíl v poradách rozmnožené rady říšské; ostatně mohli se jich účastniti také ministři a chéfové ústředních úřadů, zvláště zastávati své předlohy sami nebo zástupci. Úhrnem bylo 12 řádných členů, mimořádných doživotních 10 a dočasných 38; v. Verhandlungen I, 18 sl.

[7]) Jednací řád o 32 §§ rozdán členům říšské rady dne 26. května. President měl výsledky rokování oznamovati ve výtahu ve vládních novinách; členové sami nesměli činiti žádných sdělení veřejnosti. — Dne 7. září bylo domácím novinám zvláště zapověděno uveřejňovati zprávy většiny a menšiny rozpočtového výboru a pojednávati o nich, třeba že závěrečné návrhy už koncem srpna vešly ve známost indiskrecí.

— ale v skutku stalo se počinem nenáhlého dalšího postupu. Význam rozmnožené rady říšské podstatně vzrůstal již za jejího prvního (a posledního) zasedání, když totiž panovník *nejv. vlastním listem ze 17. července 1860* č. 181 ř. z. rozhodl se, že zavádění nových berní a dávek, zvyšování posavadních, pak uzavírání nových půjček záviseti má na přivolení rozmnožené rady říšské (vyjímajíc případ nebezpečí válečného, když by říšskou radu mimořádně svolati nemínil).[8]) Tu tedy dosavad poradný sbor důvěrníků nabýval již ústavního rozhodovacího práva, na způsob skutečného říšského zastupitelstva; arci i tento ústupek koruny byl jen obmezený, neboť ani státní rozpočet ani vybírání stávajících berní a dávek ještě nijak nevyžadovaly podobného přivolení. Ale nový vývoj ani tu se nezastavil. Největšího významu totiž nabyla rozmnožená rada říšská tím, že její závěrečná finanční zpráva zavdala právě podnět k diplomu říjnovému.

Celé zasedání (od 31. května do 29. září) a zvláště průběh rokování líčiti tu nelze.[9]) Tou dobou politický ruch v Uhrách, podnícený zvláště otázkou tamějších protestantů, vedl již k částečné restituci tamější ústavy na základě nejv. listu z 19. dubna, jímž mimo jiné bylo slíbeno, že po některých opatřeních také v Uhrách dojde ke svolání sněmu právě tak, jako v ostatních zemích.[10]) Dle toho už když předseda rozmnožené rady říšské, arcikníže Rainer, dne 31. května zasedání její zahajoval, ti členové uherští, kteří hodnost členů přijali (Eötvös to odepřel), neopomenuli ohraditi historické právo své země; tudíž také nepokládali se za její zástupce, nýbrž za jednotlivce.[11]) Z Čech nebylo

---

[8]) (Černý, u. m. str. 835.) Jelikož ministr financí Bruck již dne 22. dubna byl propuštěn a následujícího dne skončil samovraždou, byl od té doby správcem tohoto ministerstva Ign. šlechtic Plener, po tu dobu finanční direktor ve Lvově.

[9]) Zvláštní vypsání bylo by záslužné, a zároveň by se mohlo ukázati k rozvoji učení o historicko-politické individualitě zemí (jež hlásal také Eötvös). — K podrobnému poučení viz Verhandlungen des öst. verstärkten Reichsrathes 1860, nach den stenogr. Berichten; 2 díly, 760 a 415 str. (ve Vídni u Manze, 1860).

[10]) Patent pro protestanty v Uhrách z 1. září 1859 (od hr. Lva Thuna) poskytl zároveň mocný podnět k agitacím politickým ve smyslu zákonů z r. 1848; konečně došlo dne 15. května 1860 k zastavení patentu a k amnestii provinilců. Už před tím nejv. listem z 19. dubna 1860 arcikníže Albrecht odvolán z Uher a správcem generálního velitelství i zemské správy ustanoven polní zbrojmistr Ludvík rytíř Benedek (rozený v Šoproni). Také zrušeno dosavadní rozdělení Uher na 5 správních území (na místodržitelská oddělení v Prešpurku, Šoproni, Košici a Velkém Varadíně) i nařízeno jediné místodržitelství v Budíně; zároveň náleželo zavésti obecní zřízení, obnoviti správu komitátní spolu s historickými kongregacemi a výbory, arci tak, že se měly přispůsobiti novějším poměrům, a napotom bylo připraviti návrhy ve příčině sněmu; náleželoť prý také v Uhrách ku platnosti přivésti „das in allen Kronländern einzuführende Princip der Selbstverwaltung durch Orts-, Bezirks- oder Comitatsgemeinden, durch Landtage und Landtagsausschüsse."

[11]) Ohrazení učinili hr. Apponyi a Andrassy; i jiní členové (zvláště biskup Strossmayer) chtěli potom vyložiti své postavení na říšské radě, ale na zvláštní požádání arciknížete Rainera upustili od toho. — Kdežto baron Eötvös ještě na podzim 1859 mluvil pro ústřední zastupitelstvo říše (v brošuře: Die Garantien der Macht u. Einheit Oesterreichs), v květnu r. 1860 již odepřel vstoupiti do rozmnožené rady říšské a po vydání

v rozmnožené radě říšské ani jediného národního zástupce českého, jak to také vytklo naše první politické memorandum po době Bachovské, kterým v červnu r. 1860 žádán panovník za povolení neodvislého českého časopisu.[12]) Ostatně Jindřich Jaroslav hrabě Clam Martinic, přední ze členů z Čech jmenovaných, rovněž se nepokládal za zástupce země nebo národnosti (buďsi české nebo německé) nýbrž jen za rádce osobně, individuálně povolaného.[13]) K jeho návrhu byl (s dodatečným cís. schválením) zřízen velký rozpočtový výbor o 21 členech, jehož jednání stalo se rozhodujícím. Zde především došlo k dorozumění mezi uherskými magnáty (konservativní strany) a českou šlechtou i jinými kavalíry na základě programu, jejž (dne 30. července) podal Antonín hrabě Szécsen, a jenž se zakládal na t. zv. historickopolitické individualitě jednotlivých zemí. Tak byla založena většina v rozpočtovém výboru i v plenu samém; hr. Szécsen a hr. Clam Martinic byli pak předními zpravodaji. Výbor tedy ve své zprávě požadoval v závěrku přímo všeobecnou politickou reformu. Jednomyslné bylo přesvědčení, že dosavadní organisace říše nesnášela se s veřejnou důvěrou, že také na poli státního hospodářství slušelo hledati spásu v organické regeneraci vnitřních poměrů. Ale o tom, v jakém směru a smyslu se tak státi mělo, ovšem zásadně se lišilo zdání autonomistické většiny rozpočtového výboru, jejíž zpravodajem byl hr. Clam Martinic, od zdání centralistické menšiny, kterou zastupoval dr. Hein z Opavy.[14])

říjnového diplomu hájil už v zimě 1860 spojení Uher s ostatním mocnářstvím pouze unií personální dle zákonů r. 1848 (v brošuře: Die Sonderstellung Ungarns vom Standpunkte der Einheit Deutschlands).

[12]) Viz Riegrovo memorandum císaři o národních i politických potřebách českého národa z 14. června 1860, u Černého na u. m. str. 822 sl. Tu mezi jiným vyskytá se také toto místo; „máme za to, že stojíme na půdě vlastní, po otcích našich zděděné, a že máme císaře ***rakouského***, jenž všem svým národům stejnou záštitou býti chce, že máme ***krále českého***, v němž vidíme potomka starých králův této země, oprávněného (legitimního) nástupce domu panovnického (dynastie), jehož národ náš svobodnou volbou na svrchovaný trůn svůj povolal, a jemuž ***jen tímto spůsobem*** holdujeme“ (str. 826).

[13]) Z Čech byli jmenováni: hr. Clam Martinic, jenž r. 1859 jako zemský president Krakovský a tajný rada vystoupil ze státní služby (o jeho postavení v říš. radě srov. uv. Verhandlungen II, 104); Albrecht hr. Nostic, člen zemského výboru a místopředseda vlastenecko-hospodářské společnosti (před r. 1848 člen české stavovské opposice); a A. G. Trenkler, předseda obchodní komory v Liberci. Z Moravy byli jmenováni Jiří hr. Stockau a Brněnský továrník F. Schöller; ze Slezska dr. Frant. Hein, vicepurkmistr Opavský (známý levičák německý z r. 1848). — Jak malá ještě bývala znalost našich národních potřeb, ukazují slova doživotního člena Jana Ad. knížete Schwarzenberga, předsedy hospodářské společnosti Pražské i Vídeňské, že prý národnost česká v Čechách nemá příčiny na utlačování si stěžovati (!), jelikož má své školy, ve kterých se vyučuje zemskému jazyku, své duchovenstvo a své vzdělávací ústavy v jazyku zemském a jelikož také úřední noviny vycházejí po česku (Verhandl., II, 223).

[14]) Černý u. m. str. 838 sl.; Verhandlungen, II., str. 37 (návrh majority) a str. 41 (minority). Ve výboru bylo pro většinu 11 hlasů úplně, 4 podmínečně, pro menšinu 5 úplně a 1 podmínečně. Také ve zprávě finančního ministerstva z 12. září 1860 byly tehdáž koruně doporučovány času přiměřené politické instituce pro celou říši.

Přesvědčení většiny bylo shrnuto ve slovech: „Sesílení a zdárný vývoj mocnářství vyžadují uznání *historicko-politické individuality* jednotlivých zemí, v jichž mezích má platnosti docházeti přirozený vývoj a zdar rozličných národností, jakož i spojení tohoto uznání s požadavky a potřebami *celkového státního svazku:* tudíž — při zásadní rovnosti všech zemí mocnářství — netoliko uznání a založení jejich autonomie ve správě a vnitřním zákonodárství, nýbrž také konečné ustanovení. pojištění a zastupování jich společného státoprávního svazku.“ K tomu potřebí „všemožného navázání na *dřívější* instituce a právní poměry,“ aby se jednak vyhovělo přesvědčením a právním názorům jednotlivých zemí, jednak aby proměny v zájmu povšechného svazku nutné zakládaly se v skutku na těch velkých politických nutnostech, kterých žádná země mocnářství nemůže zneuznávati.“ [15]) Menšina výboru naproti tomu mínila, že se účastenství zemí ve veřejných záležitostech nemá navazovati na bývalé historické instituce, jelikož byly povahy velice rozdílné a v zemích neuherských postrádaly životných tradicí, následkem čehož by zásadní rovnost zemí ani nebyla možna, i nastaly by v jedné části říše jiné vládní formy než v ostatní, tedy dualism, nesrovnatelný se zásadou jednoty říše. Mimo to prý neslušelo dávati zemím stejnou svézákonnost a samosprávu na útraty této jednoty a silné jednotné moci říšské. Menšina sice netroufala si postaviti se proti samosprávě zemí; požadovala ji také, ale patrně jí záleželo zvláště na dalším vytvoření a povznesení rady říšské a na plném zachování jednotného zákonodárství a výkonné moci říšské; v tom směru také žádala panovníka, aby sám z vlastní plné moci dal (oktrojoval) instituce, kterými by všechny zájmy obyvatelstva v obci, na sněmě i na radě říšské došly příhodného zastoupení. [16])

Návrhy většiny i menšiny v rozmnožené radě říšské projednány byly ve dnech 10.—27. září 1860 a ke konci přijato votum většiny rozpočtového výboru 34 hlasy proti 16; šest členů bylo proti oběma návrhům, dva nebyli přítomni. Z 38 dočasných členů, kteří zaujímali místo zemských zástupců, stálo na straně většiny 23, menšiny přidrželo se 13; tam byla hlavně vysoká šlechta, zároveň zvláště zástupci zemí uherských a slovanských, zde většina členů občanských a zároveň zemí německých. [17])

---

[15]) Máli vnitřní organisace státu spočívati na trvalých základech, nutno prý pochopiti, upevniti a vyvinouti „inhaerentní politický charakter mocnářství“ dle historie jednotlivých zemí a dle velkých politických nutností, na nichž celý svazek spočívá. Svazek bude tím pevnější, když se podaří harmonicky sloučiti požadavky říšské moci a jednoty s oprávněnými požadavky jednotlivých částí a tak zároveň ukojiti historické a národní vzpomínky a tradice, na nichž lpějí rakouští národové. Toliko účastenstvím zemí ve veřejných záležitostech bude prý lze dosíci vydatných úspor ve státním rozpočtu a zároveň dosíci čilého veřejného ducha, na němž se zakládají morální síly státu.

[16]) Ostatně votum menšiny netroufalo si otevřeně a přímo žádati za „ústavu říšskou,“ jak o ní ve své řeči mluvil aspoň Karel *Maager*, předseda obchodní komory sedmihradské. Zpravodaj dr. *Hein* dokonce význam minoritního vota sám seslabil prohlášením (26. září), že nikdo z těch, kdo je podepsali, „ani v nejmenším tím nezamýšlel poukázati na repraesentativní formu ústavní moderního střihu a dle francouzských zásad“ (Verhandlungen, II. 283).

Ve vítězství návrhu autonomistického bylo tedy spatřováno spolu vítězství konservativců, ano „feudálů“ (nad liberály a centralisty). Největší prospěch viděl se však na straně Uhrů, kteří prý takto dosáhli, co vlastně chtěli oni (resp. konservativci uherští), ježto neuherští spojenci jejich sloužili více jim, než oni spojencům. Napotom se prý tato alliance beztoho již neosvědčila; nedbalit Uhři podporovati ostatní autonomisty, další vývoj pak točil se vlastně jen kolem uherských požadavků, které podstatně vzrůstaly, nepřestávajíce už nikterak na diplomu říjnovém. (Arci byl to spíše následek rozhodné převahy, které v Uhrách nabyla strana liberální, Deákova: starokonservativci musili jí ustupovati, jakmile jako nutný předvoj prolomili hradby soustavy Bachovské a tím vykonali svoji službu.)

Ovšem není pochyby, že Uhry do r. 1848 vynikaly svou ústavní vládou a že nyní po prohrané revoluci trpěly nejhůře; proto uznávání „historicko-politické individuality“ zemí mohlo jim v skutku nejvíce prospěti. Mohli jím získati ve dvojím směru: jednak naproti rakouskému centralismu, který nedbal celistvosti tohoto království (ev. i celé koruny uherské), jednak naproti národním i politickým snahám nemaďarských národností. Heslo ono značilo pro ně restituci historického zřízení, jmenovitě mocných základů tamějšího politického života, komitátů a sněmu, po jichž obnovení bylo lze platně dále hájiti státoprávní bytnosti království, ano i koruny uherské.[18]) Proto se však přece nedá tvrditi (jak se dělo z německé a centralistické strany), že historicko-politická individualita příslušela jedině Uhrám (jako jich výhradný majetek), a nikoli také zemím neuherským; že také jenom Uhři zachovávali její vědomí.[19]) Není sice pochyby, že vývoj zemí byl rozličný a že nebyla

[17]) Ze zemských zástupců přidrželi se většiny 1 kníže, 12 hrabat, 3 biskupové a 9 jiných členů, menšiny pouze 1 biskup a 12 jiných členů. Počítalo se tedy, kdy by se lišila komora horní a dolní, že by v dolní sněmovně bylo 12 hlasů pro minoritu a jen 9 pro majoritu, tak Schulthess. Europäischer Geschichtskalender 1860, str. 143, a po něm Walter Rogge, Oesterreich von Világos bis zur Gegenwart, II, 68. — Pro většinu bylo: z Uher 6 hlasů, z Benátska, Chorvatska, Čech a Haliče po 2, ze Sedmihradska, Bukoviny, Moravy, Krajiny, Istrie, Dalmácie, Tyrolska, Rakous n. E. a Rakous p. E. po 1; — pro menšinu po 1 hlasu z Rakous p. E., Štyrska, Korutan, Solnohradska, Terstu, Vorarlberska, Tyrolska, Čech, Moravy, Slezska, Temešvárska, dále podmínečně po 1 hlasu z Temešvárska a Sedmihradska; proti oběma návrhům byl 1 Rusín a 1 Sedmihradčan. (Verhandlungen, II. 381.)

[18]) Individualita Uher znamenala t. zv. redintegraci království uherského (tak že se nemělo děliti na více správních území, že se měly zase přivtěliti Temešvárský banát a Srbská Vojvodina), po případě i celé koruny Svatoštěpánské (zvláště co do přivtělení Sedmihradska). Dle téhož hesla dalo se také horliti proti secessionismu Slováků, Rumunův a Srbův a pro panství státního jazyka maďarského; za tehdejšího sjednocování Italie bylo vůbec snadno označovati národnostní hnutí za zjev „Garibaldovské“ revoluce proti dosavadním státním zřízením. — Také hrabě Szécsen vyslovil se proti „zneužívání“ idey národnostní za prostředek k rozbíjení zemských individualit a státních poměrů; národní otázky lze prý řešiti pouze uvnitř historických hranic zemských, nikoli kromě historicko-politických individualit. (Verhandlungen II., str. 50.)

[19]) Tak Walter Rogge na uv. m. II. str. 58 sl., jenž se svého stanoviska vykládá, jak neblahé následky mělo učení o historicko-politických indi-

všude stejná míra či stupeň historického vědomí; nicméně je to sebeklam a zneuznávání pravé povahy (a idey) našeho mocnářství, když se protivníci snaží ignorovati osobní zvláštnosti jeho různých živlův a činitelů, které tím ještě nejsou odstraněny, když snad státoprávní jejich výraz na ten čas je suspendován.

Historicko-politická individualita je vůbec (dle slov hr. Szécsena) úhrnné označení historického, národního a politického vývoje i životní činnosti rozličných částí mocnářství tak rozmanitě složeného; označení, které brání pokládati tyto části za pouhé správní obvody či departementy. Tento výraz neznamená (dle slov hr. Clama Martinice) domněle odstředivou neodvislost zemí, nýbrž toliko vědomí a cit zvláštní existence, která je příslušností k celku pojištěna; a jen ta příchylnost k vlastní zemi (jež nedá se nahraditi všeobecným státním příslušnictvím) tvoří prý ten mocný duchovní úvazek, který mocnářství naše vždy pohromadě udržuje.[20]) Zajisté tedy neslušelo zemím neuherským odpírati vlastnost historicko-politických individualit, resp. starobylých subjektů neb osobností pro obor veřejného práva, účastných v zákonodárství i správě. Zvláště co se nás týče, věru právem prohlásil hrabě Clam Martinic v rozmnožené radě říšské (dne 27. září), že „země jako ***království české***, která má svá práva a privilegia jakož i svou korunu, která jest spolu jednou z nejskvělejších ozdob a klenotů vznešeného císařského domu, našeho mocnáře, země, jejíž králové konali korunovací přísahy, jejíž stavové měli právo berní postuláty povoliti neb odepříti, tato země v každém případě měla v minulosti politickou individualitu.“[21]) Týž řečník tedy důsledně to odmítal, že by závěrečné návrhy většiny mohly se nazývati „uherskými;“ proto také nesoudil, že by vyplýval z nich jaký dualism, nýbrž prý při zásadní rovnosti zemí nejvýše pluralism, ale srovnalý se základní povahou mocnářství, jelikož v podstatných kusech jednota říše měla vždy býti pevně zachována.[22]) Tak tomu zajisté mohlo být, kdyby nebyli Němci tolik odporovali historicko-politické individualitě zemí neuherských a tím zase nepřímo sami pomáhali dualismu.[23])

---

vidualitách pro země neuherské, ježto prý znamenalo vlastně aristokratickou oligarchii, která si dávala jen přezdívat „autonomie,“ resp. panství klerikálně-feudální ligy namířené proti Němcům.

[20]) Srov. řeči hr. Szécsena a Clama Martinice z 22. září 1860, Verhandlungen II, str. 45—7, 62—4. Martinic tu zároveň připomínal, kterak zemské individuality svou silou zvítězily nad organisaci 1849, která ze zemí činila jen jakousi „personální unii krajů,“ tak aby z těchto staly se postupem departementy a místodržitelstva jako zbytečná odpadla.

[21]) Verhandlungen II, str. 376. Hrabě Szécsen rovněž mínil, že není žádného „Departement Moldau,“ „ein Land — ein Königreich Böhmen“ (II, 47).

[22]) Tamže, II, 62, 68. Jednota mocnářství nachází „svůj základ i záruku ve svatosti, moci a autoritě nejv. trůnu a ve společném státoprávně pojištěném spolupůsobení zástupců všech zemí v těch záležitostech, které pro svou vniternou a nerozdílnou souvislost s evropským mocenským postavením monarchie jsou a musí zůstati za hranicemi autonomie zemské.“

[23]) Clam Martinic prohlásil za škodlivý dualism, který se do r. 1848 jevil v tom, že v jedněch zemích trval jiný spůsob vlády než ve druhých (protiva ústavní a absolutní vlády). Při zrušení absolutismu je prý tedy nutno zásadně rovné postavení všech zemí, t. j. rovné jejich právo

Nicméně nelze zapříti, že historicko-politické stanovisko — aspoň pokud se vycházelo od rovnosti všech jednotlivých zemí — nepřinášelo jim všem těchže výhod jako Uhrám, a že provedení v Neuhersku potkávalo se s nesnázemi, jež překonati mohla pouze mistrná ruka pravého státníka. Tuť hlásilo se 17 zemí a zemiček, jež jako individuality či osobnosti měly býti před zákonem či ústavou sobě rovny, ačkoli ani dle historického státního práva, ani dle poměrného politického významu sobě se nerovnaly. Protož sice malé byly povyšovány, ale velké, jako Čechy a Halič, ponižovány; státní bytnost a povaha království českého dokonce mizela vedle Bukoviny nebo Vorarlberska. Zároveň pak rozdrobené země neuherské nemohly nabyti náležité váhy a moci naproti Uhrám a naproti vládě Vídeňské; takto též zůstávalo snadnějším, restaurovati v nich částečně staré řády stavovské na místě moderní národní repraesentace. A jestliže pak následkem toho z jedné strany Němci v tom viděli své roztříštění a (jak mínili) panství klerikálův a feudálů, naopak Vídeňský centralism mohl přece stále dolů tlačiti naše snahy národní i politické resp. státoprávní. Soustava t. zv. historicko-politických individualit aspoň v té podobě, jak ji potom vláda v zemích neuherských zaváděla, zůstávala vlastně dosti blízka předbřeznové soustavě provinciální (absolutism právě pěstoval partikularism zemí a kladl je vesměs na roveň, jen aby v zájmu centralismu nebylo mocnějších zemí nebo skupin zemských). Jmenovitě nová soustava stejně nepřipouštěla žádné politické individuality vyššího řádu, jakou na základě své státní bytnosti mohla býti koruna česká podobně jak uherská.[24])

Když panovník dne 29. září 1860 propouštěl rozmnoženou radu říšskou a slíbil brzo se rozhodnouti, nebylo jisto, zdali a pokud přijme náhledy autonomistické většiny. Zvláště uherští konservativci přičiňovali se o úspěch; avšak Goluchowski nebyl jich přítelem, kdežto hr. Rechberg podporoval je toliko částečně. Konečně situace zahraničná přivedla věc do proudu. Měltě panovník dne 22. října ve Varšavě míti schůzi s carem a s princem vladařem pruským, aby se domohl bezpečné opory proti novému králi italskému a jeho ochranci Napoleonu III.; protož i domácí poměry měly do panovníkova odjezdu na rychlo být

---

účastniti se veřejných záležitostí, avšak nikoli snad nivellující uniformita; jakmile jen zásada se provede, formy mohou se lišiti dle poměrů. Ostatně nejedná se o pouhé obnovení dřívějších poměrů, nýbrž jde o omlazení novými nebo nově se vzmáhajícími živly; a selfgovernment má býti vlastním základem politických institucí. — Podobně hr. Szécsenovi zásadní rovnost znamenala týž vládní princip v zemích; pokládaje za nutný svazek Uher s ostatními zeměmi, přál si, aby toho z „smíšeného manželství“ mezi nimi (o němž mluvil Széchenyi) napříště stalo se manželství rovné.

[24]) Zdali stejná šablona pro země neuherské bez rozdílu, při níž stejné právo malých zemí německorakouských bylo nutně ku prospěchu Němců a centralismu (dle malých zemí měřilo se velkým), zdaliž nedbání historických skupin zemských — veskrze se shodovaly s historickým právem? Zdaliž ta rovnost musela se bráti materiálně a arithmeticky (ne pouze formálně resp. geometricky)? — Hrabě Martinic ovšem nechtěl uniformity zemí (viz pozn. 22.); ale nemůžeme doložiti, že by byl tehdáž myslil na jaké skupiny zemské (kdežto Palacký ve své Idei státu rakouského r. 1865 pokládal je za nutný základ zřízení federalistického ve zvláštním smyslu rakouském).

urovnány. Nyní najednou spěchalo se o překot; přijato tedy zásadně stanovisko majority rady říšské, a hr. Rechberg přičinil se zvlášť usmířiti nespokojené Uhry; oni tedy v skutku dosáhli lvího podílu: sám hrabě Szécsen byl povolán načrtnout řadu nejv. vlastních listů, přispívajících k obnovení uherské ústavy, kdežto upraviti poměry v těch „ostatních“ zemích zůstalo hr. Goluchowskému.[25]) A tak ***den 20. října 1860*** (výročí to nastoupení Marie Terezie) přinesl našemu mocnářství vedle změn v ministerstvě slavný cís. ***manifest*** k národům (č. 225 ř. z.), jakož i ***diplom*** „pro uspořádání vnitřních státoprávních poměrů mocnářství“ (č. 226 ř. z.), doprovázený delší řadou cís. vlastnoručních listů; vše to uveřejnila Wiener Zeitung v neděli dne 21. října, kdy panovník odjížděl ke schůzi Varšavské.[26])

Manifest nám oznamuje, že předešlé bouře a boje činily nutným přísnější soustředění vládní moci, a že nebylo lze dáti volnost živlům, které dříve spolu zápasily; nyní že panovník na základě předloh rozmnožené rady říšské rozhodl se vydati zvláštní diplom o státoprávním spořádání mocnářství, jak o právech a postavení jednotlivých království a zemí, tak též o novém pojištění, stanovení a zastupování státoprávního svazku mocnářství veškerého. „Konám (praví panovník) Svou povinnost vladařskou, vyrovnávaje a slučuje takto vzpomínky, právní náhledy a právní nároky Svých zemí a národů se skutečnými potřebami Svého mocnářství, a svěřuje zdárné vyvinutí a sesílení institucí mnou daných neb obnovených s plným klidem dospělému poznání a vlastenecké horlivosti svých národů.“ ***Diplom*** sám pak za nezvratný právní základ mocnářství prohlašuje nezměnitelný řád posloupnosti dle pragmatické sankce Karla VI., kterážto byvši přijata od zákonitých stavů rozličných království a zemí, je dosud platným státním, základním i domácím zákonem. Nedílnost a nerozlučitelnost rozličných částí monarchie, uvedená ve srovnalost s právy a svobodami jednotlivých těch království a zemí, dodávala dosud rakouskému mocnářství sílu, že všelikým nebezpečím a útokům vítězně odolalo; i chce tudíž panovník hájiti mocenského jeho postavení, jakož i dáti jemu záruky jasných a nepochybných zřízení právních a svorné součinnosti. Záruky takové však mohou úplně poskytnouti „toliko takové instituce a právní poměry, které stejnou měrou se srovnávají s vědomím práva historického, rozličností Našich království a zemí a s požadavky jich nedílného a rozlučitelného silného svazku.“ V zájmu tohoto svazku už trvají některá společná základní práva i povinnosti občanské, a neméně vzhledem

[25]) Walter Rogge, uv. m. II, 69—71. Řada uherských pánů (hr. Apponyi, Dessewffy, Jiří Andrassy, bar. Senney a Majláth) byla zase na kvap povolána do Vídně vyjednávat, kdež prý jedna porada u hr. Rechberga trvala bez přestávky od 9 hod. večer do 7 hod. ráno. Hr. Szécsen musel během 24 hodin načrtnouti přes 20 cís. vlastnoručních listů; baron Vay hned po svém příchodu do Vídně veden k císaři, jenž mu oznámil jmenování kancléřem uherským. Když pak uherský primas kardinál Sitovský dne 20. října dostavil se s uherskými pány do cís. hradu, panovník uvítal jej přímo slovy: „Vy jste vítězem.“ V skutku velká většina vlastnoručních listů týkala se — Uher.

[26]) Černý, u. m., str. 849—854. Cís. vlastnoruční listy v říšském zákonníku nejsou; otiskla je ku př. též Pražská Bohemia ve večerníku k č. 250 (22. října 1860).

k soustředění státní moci ve všech zemích evropské pevniny je nutno, aby „nejvyšší státní úkoly“ společně se projednávaly. Protož panovník „dle pragmatické sankce a ze Své plné moci“ vydává „stálý a neodvolatelný základní zákon státní“ jako pravidlo pro sebe i své nástupce ve vládě, kterýmž vyrovnává posavadní rozdíly mezi zeměmi a dopřává poddaným příhodného účastenství v zákonodárství a správě.

Dle tohoto zákona panovník (i s nástupci) má právo zákonodárné vykonávati jen se spolupůsobením zemských sněmů, pokud se týče rady říšské, do kteréž zemské sněmy posílati mají jistý počet členů, jím ustanovený (čl. I.). Říšská rada má spolupůsobiti v těch zákonodárných záležitostech, které se týkají práv, povinností a zájmů, společných všem královstvím a zemím a jsou blíže vytknuty (čl. II.), kdežto všechny ostatní záležitosti zákonodárné mají se ústavně vyřizovati na sněmích zemských, a sice v královstvích a zemích koruny uherské dle jejich dřívějších ústav, v ostatních však královstvích a zemích dle jejich zřízení zemských (čl. III., al. 1.). Vedle toho však panovník vyhradil si ještě některé záležitosti zemí neuherských dát projednávati společně zástupci těchto zemí na radě říšské (čl. III., al. 2.); ostatně možno společné projednávání také na zvláštní žádost příslušného zemského sněmu (čl. III., al. 3.).

Tento státní akt byl vyhotoven ve slavné formě císařského diplomu, i dodán každému království a zemi mocnářství; každý nástupce při nastoupení trůnu měl činiti podobně.[27]) Byla to forma, které se dřív užívalo mezi panovníkem a zemskými stavy, i srovnávala se s tím, že nové uspořádání říše také věcně navazovalo na přijetí pragmatické sankce a historická práva jednotlivých zemí. Ostatně diplom zastupoval ústavní listinu, jak bývá v novověkých státech ústavních, kdežto t. zv. základní práva diplom částečně již předpokládal.[28]) Byltě říjnový diplom především slavné a trvalé zřeknutí se absolutismu, které panovník činil formálně z vlastního uznání a podnětu za sebe i nástupce, tak že prostý absolutism napříště se činil nemožným.

Nicméně šlo vždy jen o ústavu koncedovanou, resp. oktrojovanou jednostranně „z plné moci“ panovníkovy, jelikož tento na základě pragmatické sankce a jejích důsledků i vůbec politických nutností pokládal se za oprávněna předepsati zvláště veškeru podobu říšského svazku. Pokud šlo o ústavu říše veškeré, chtěl sám zastoupení její vytvořiti ze své stávající státní čili říšské rady (bez souvislosti s říšským

---

[27]) Diplom opatřený podpisem a pečetí panovníkovou uschován ve státním archivu; mimo to měl býti uložen v zemských archivech a časem svým vložen do zemských zákonů jak v authentickém znění německém, tak i v jazycích zemských (čl. IV.). Kontrasignován byl ministerským předsedou hr. Rechbergem (jenž arci tehdáž byl odpovědným toliko koruně samé); současně vydané vlastnoruční listy k hr. Rechbergovi, Goluchovskému, bar. Vayovi a j. vůbec kontrasignovány nebyly.

[28]) Diplom dovolává se rovnosti poddaných před zákonem, každému zaručeného volného vykonávání náboženství, způsobilosti k úřadům nezávislé na stavu a rodu, zrušení roboty, i všeobecné a stejné povinnosti branné a berní spolu se zrušením linie celní mezi zeměmi (al. 4). — Totéž ve příčině Uher vytýká nejv. list k baronu Vayovi o svolání uherského sněmu.

sněmem z let 1848—9), jakož i přikázati jí potřebnou působnost dle svého vyměření, při čemž v některých kusech arci nešetřil nepřetržitosti historických práv zemských. Důsledkem toho také zemské ústavy stály pod znamením oktrojírky; tak tomu bylo (ačkoli menší měrou) i v uherských zemích, jelikož tamější ústavy obnoviti se měly pouze v mezích daných předpisy diplomu, kdežto v zemích ostatních také formálně zřízení zemská měla být oktrojována. A tento ráz jednostranné koncesse, resp. oktrojírky měl vůbec potrvati: diplom sám nepodléhal žádnému formálnímu přijetí neb schválení (ani dodatečně); také jeho provedení, t. vydání „organického statutu pro radu říšskou" a neméně vydání „zemských zřízení a statutů" pro země neuherské, zůstávalo dle cís. vlastnoručních listů vyhrazeno vlastnímu panovníkovu rozhodnutí. Toliko při dalším vývoji institucí daných mohli národové dle slov cís. manifestu spolupůsobiti.[29])

Tato jednostranná povaha diplomu je nám dostatečným vysvětlením jednak toho, že opouštění absolutního způsobu vlády nastupovalo pouze povlovně a s leckterým obmezením, že tedy první míra ústavnosti (jak uvidíme) byla teprve skrovná; jednak také toho, že i hmotná kontinuita historického práva toliko částečně byla zachována. Ostatně tento státní akt vyniká dvojím hlediskem, stále navzájem se vížícím: jednak požadavky celkového říšského svazku, jednak zas ohledem na práva jednotlivých zemí; protož nové uspořádání říše možno celkem (s jistou výhradou) označiti jako ***unitářsko-autonomistické,*** totiž jako unitářské pro společné záležitosti veškerého mocnářství (Uhry v to počítajíc), pro ostatek pak autonomistické. A právě v posledním ohledu tkví význačný rozdíl říjnového diplomu od ústavy císařství rakouského z 4. března 1849, se kterou on má nejednu podobu. I tato vycházela od jednotného zřízení pro společné záležitosti říše veškeré, avšak šla mnohem dále svým centralismem, svým obmezováním všech zemí na skrovnou míru taxativně vyměřené působnosti; ona sledovala vlastně soustřeďovací či sjednocovací politiku státní, kterou předbřeznový absolutismus pěstoval zvláště v zemích neuherských, a kterou napotom absolutism Bachovský prováděl také v Uhrách. Naproti tomu stěžejný, fundamentální význam říjnového diplomu záleží v tom, že on tuto politiku fuse opustil, jelikož vycházel od historicko-politické individuality zemí, kterým přiznával zásadní účastenství v zákonodárství i správě; byl poměrně autonomistický, resp. federalistický. Arci choval v sobě také jisté živly či zárodky ***centralismu*** a ***dualismu***, a následovně nebránil dostatečně vývoji jinému, jakž ukázala doba následující. Nad to bylo to vůbec dílo kvapné a proto nedosti přesné a v sobě srovnalé; protož také není divu, že byl diplom z různých stran nestejně posuzován.[30])

---

[29]) Teprve při zastavení únorovky r. 1865 bylo za dobré uznáno předložiti také říjnový diplom ku přijetí sněmu uherskému a charvátskému, kdež pak panovník si vyhradil před konečným rozhodnutím vyslechnouti stejně závažné zdání zákonných zástupcův ostatních království a zemí. Nedošlo však k tomu.

[30]) Palacký ve své Idei státu Rakouského (r. 1865) přisuzuje diplomu původně zvláštní smysl federalistický; nicméně vytýká, že vedle svého zásadního ducha připouštěl při neurčitosti a vadnosti svého textu také

Diplom stanovil jisté ústřední, říšské zastupitelstvo: ***říšskou radu.*** Spojoval ji organicky se zemskými sněmy, tyto měly ji pomáhat tvořiti; nicméně neměla býti pouze na nich závislá, od nich odvozená. Z pouhého znění čl. I. mohl by sice někdo souditi, že říšská rada měla se skládati jen ze členů sněmy vysílaných, jimi volených, že tu šlo o prostou deputaci či delegaci (kongres) zemských zástupců, nebo jen o jedinou komoru zemí (jak r. 1849 navrhoval Palacký). V skutku však běželo jen o další přetvoření rozmnožené rady říšské; toliko část členů napříště 100 (místo 38), měla vycházeti ze zemských zastupitelstev, a to ne na základě svobodné volby, nýbrž praesentace, neboť zemské sněmy i na dále měly pouze voliti terny, ze kterých by panovník členy vybíral. [31]) Ostatně bylo hr. Rechbergovi uloženo předložiti statut, ve kterém by počet členů sněmy vysílaných rozvržen byl mezi země dle rozsáhlosti, obyvatelstva a daně; měly tedy býti zastoupeny poměrně a s ohledem na zastupování zájmů. Tito zemští zástupci pak ani netvořili zvláštního sboru, byli jen jedním živlem ve zvláštní kombinaci se státní radou (nebo jakousi panskou sněmovnou): měliť zasedati v jediné komoře společně s dalšími členy korunou jmenovanými, jichž počet nebyl pevně vyměřen; v těch zase vězela centralistická protiváha, a tak celá podoba rady říšské byla konečně závislou na uznání panovníkově. [32]) V tom směru tedy rada říšská vlastně nezastupovala zemské individuality, jako spíše byla patrným zastoupením celku, říše, jen že bylo vyloučeno, aby země při tom byly úplně pominuty.

Rozumí se, že takovéto zastoupení uchylovalo se značně od podoby skutečného parlamentu, i také nemohlo míti podobné váhy; nepochybně panovník, jenž společné záležitosti říšské sám vyměřoval a vyhrazoval, obával se přiznati v nich značnou moc nějakému zastupitelstvu: spíše koruna sama mínila si v nich zachovati plný rozhodný vliv. [33]) Obor konstituční legislativy říšské (naproti nařizovací moci koruny) zůstal tudíž dosti obmezen; ministři ani nebyli ústavně odpovědni (též dle únorovky, až do r. 1867). Především zůstávaly panovníku samojedinému

centralistické a dualistické výklady. Z české strany byl vykládán nejednou ve smyslu historického státního práva; a přece Schmerling „provedl“ jej způsobem, jaký se u nás potkal s rozhodným odporem.

[31]) Ani diplom ani nejv. vlastní list k hr. Rechbergovi sic o ternách nemluví; ale byly předepsány v § 1. patentu z 5. března 1860, a rovněž zemská zřízení vydaná za Goluchovského dne 20. října 1860 dávala sněmům pouze právo navrhovati terny; tak již současně s diplomem vyhlášené zemské zřízení pro Štyrsko (§ 25). Tento modus byl již za císaře Františka oblíben pro kongregace lombardsko-benátské: i tam byli členové centrální kongregace jmenováni korunou na základě navržených tern.

[32]) Říjnový diplom měl patrně na mysli jedinou komoru; arci lišil se tím samojediný od jiných ústav rakouských (vyjímajíc leda návrh Palackého). Ústava březnová r. 1849 znala komoru lidu a komoru zemí (ve které však pronikalo velké poplatnictvo). — Srov. výše o složení rozmnožené rady říšské.

[33]) Diplom, ani nejv. vlastní list k hr. Rechbergovi neslibil radě říšské ani iniciativu, ani veřejnost jednání (jež jí dosavad byly odepřeny); nebylo tedy jisto, zdali jich dosáhne v příštím statutě. Rovněž se mlčelo o immunitě zemských zástupců; dosud byli členové rady říšské (podobně jako ministři) pouze koruně odpovědni.

(absolutisticky) vyhrazeny záležitosti zahraničné vůbec (ježto diplom neznal žádného spolupůsobení rady říšské při státních smlouvách), a neméně i právo míru a války s nejvyšším velením nad brannou mocí; toliko spůsob a řád vojenské povinnosti měly se projednávati na radě říšské a stanoviti za jejího „spolupůsobení.“ O každoročním povolování branců a berní nebylo ještě řeči; daně, pokud se nezvyšovaly nebo nové nezaváděly, vybíraly se dle stávajících zákonů dále. Rozpočet sice měl se projednávati a stanoviti se „spolupůsobením“ rady říšské, ale výslovně se nepravilo, že jest nutné formálné přivolení její. Toliko zavádění nových daní a dávek, zvyšování stávajících daní a poplatků (zvláště také ceny soli), jakož uzavírání půjček vyžadovalo výslovně ústavního „přivolení“ dle nejv. rozhodnutí z 17. července 1860, v diplomu zvláště citovaného; podobně i konvertování státních dluhů, zcizování, přeměna a zavazení nemovitého majetku státního. Naproti tomu ve všech ostatních záležitostech diplom nemluvil o přivolení (Zustimmung), nýbrž jen o spolupůsobení (Mitwirkung) rady říšské.

Jaký význam měl tento rozdíl? Neurčitý výraz „spolupůsobení“ byl při nejmenším zvolen velmi opatrně; nebylli přímo obojetný. Mohlť po případě značiti také spolupůsobení poradné, hlas pouze konsultativní (nikoli usnášecí či rozhodující), tak jak až dosud jej měla rozmnožená rada říšská v záležitostech zákonodárných (vyjímajíc přivolování v mezích nejv. rozhodnutí ze 17. července 1860). Pak ale celý ten konstituční princip, diplomem slavně ohlašovaný, obmezoval se snad toliko na zavádění nových daní a půjček, kdežto ve vlastní říšské legislativě mohl dále rozhodovati sám panovník, jakkoliv obmezován poradným votem rady říšské. V skutku tedy bylo dle říjnového diplomu dosti pochybno, pokud v záležitostech říše veškeré ustupoval absolutism konstituci. Zemské zřízení pro Korutany z 20. října 1860 dávalo tamějšímu sněmu výslovně jen hlas poradný (Beirath); to sice bylo úředně prohlášeno za chybu tisku na místě spolupůsobení (Mitwirkung), avšak officiesní Donau-Zeitung vykládala tento druhý výraz tak, že prý zahrnuje v sobě obojí: jednak poradu, jednak přivolování, nikoli však pouze toto, poněvadž by přivolení ukazovalo též k zamítnutí; protož prý by výraz přivolení sám neodpovídal významu celé instituce.[34]) Dle toho by as teprve příští statut rady říšské byl rozhodl, pokud její spolupůsobení mělo býti poradné neb rozhodné, usnášecí; v skutku teprv Schmerlingova ústava únorová r. 1861 odklidila tyto pochybnosti a rozhodla liberálně ve smyslu plné konstituce.

Obor společných záležitostí říšských, tak jak byl ve čl. II. vyměřen, mohl se dobře srovnávati s politickými potřebami a úkoly mocnářství. Patřilyť k nim jednak věci zahraniční a vojenství, jichž společná povaha dala se postulovati na základě pragmatické sankce, jednak záležitosti obchodní a kommunikační, jichž soustředění bylo pod-

---

[34]) V. Friedmann, Zehn Jahre österr. Politik 1859-69, I, str. 153—4. — Ostatně diplom ve čl. III. al 2. vyhrazoval koruně toliko dáti společně projednávat (*behandeln*) některé záležitosti zástupci zemí neuherských, ve kterých se již historicky vyvinulo společné projednávání a rozhodování (gemeinsame Behandlung und Entscheidung). Také tu tedy mohlo být pochybno, jdeli o usnášecí nebo poradný hlas rady říšské.

míněno vývojem světového hospodářství; k tomu pak naležité finance.[35]) Rozsah byl tedy značně užší, než tomu chtěla ústava březnová r. 1849; nicméně jakkoli nebyl široce vyměřen a namnoze vytýkalo se, že byl příliš zúžen, i tak zase již v některých bodech potýkal se s dřívějšími právy zemí, jmenovitě v bernictví. Jmenovitě též uherskému sněmu se mělo odníti obvyklé povolování berní a rekrutů. Byloť to arci vyměření jednostranné, oktrojované.[36])

Vedle toho byla otázka, zdali diplom sám nepřipouští, aby v příštím statutě rady říšské ještě jiné záležitosti, jím jmenovitě neuvedené, byly jakožto společné potaženy do její působnosti. Aspoň centralisté popírali, že by diplom sám obsahoval vyměření taxativní, ukazujíce k doslovnému znění článku II.; ten totiž v čele svém odkazoval na radu říšskou „všechny předměty zákonodárství, vztahující se na práva, povinnosti a zájmy, jež jsou všem královstvím a zemím společné," načež teprve uváděl „jmenovitě" ty které předměty, — protož první část prohlašována za vytknutí všeobecné zásady, po níž přirozeně následuje pouze exemplifikace a nikoli taxativní vymezení. Diplom prý sice dodává ve čl. III., že „všechny jiné předměty, které v předcházejících bodech nejsou obsaženy, budou se ústavně vyřizovati ve sněmích zemských a s nimi:" avšak ustanovení takové nemůže prý dle čl. II. míti jiného smyslu, nežli že zemským sněmům příslušejí předměty, které buď nejsou říšské radě jmenovitě přikázány anebo vůbec společného zájmu zemí se nedotýkají. Naproti tomu ze strany autonomistů pokládala se působnost rady říšské za taxativní, a tedy vlastně výjimečnou; míniloť se, že by článek III. jinak neměl dobrého smyslu, kdežto se tu sněmům všeobecně přisuzuje kompetence ve všech bodech ostatních, před tím neuvedených. Bezpečné rozluštění pochybností byl by i tu přinesl teprve slíbený statut říšské rady. Než i když připustíme, že v tomto statutě působnost říšské rady mohla snad býti šíře vyměřena, než v diplomu samém, přece

[35]) Diplom přisuzoval radě říšské ve čl. II. jmenovitě: 1. spolupůsobení v zákonodárství o minci, penězích a úvěru, o clech a obchodu, o zásadách bankovnictví cedulového, o zásadách poštovnictví, telegrafův a železnictví, pak též o způsobu a řádu vojenské povinnosti; 2. přivolování k zavedení nových daní a dávek, zvyšování stávajících berní a poplatků, zvláště zdražení soli, uzavírání nových půjček (dle nejv. rozhodnutí ze 17. července 1860), jakož i ke konversi státních dluhův a ke zcizení, přeměně a zavazení nemovitého státního jmění; 3. spolupůsobení při zkoumání a stanovení rozpočtů státních vydání na příští rok, jakož i při zkoumání závěrečných účtů státních a výsledků ročního finančního hospodářství. — Záležitosti zahraničné tu ovšem nejsou uvedeny, jelikož působnost rady říšské do nich nezasahovala; jednáť čl. II. pouze o této působnosti. Dle toho asi mohly se za záležitosti říšské pokládati ještě jiné záležitosti, v nichž koruna nepřipouštěla ústavní spolupůsobení.

[36]) Historicky byl kruh jednotných záležitostí před r. 1848 sice širší než je dnes; nicméně v některých kusech šla centralisace r. 1860 zase dále než do r. 1848 (podobně únorovka vůbec neuznala práva sněmů k povolování berní, jež přesunováno od nich na radu říšskou). — Dle březnové ústavy 1849 pokládaly se za říšské vůbec veškeré záležitosti, které říšská ústava nebo říšské zákony samy neprohlásily za záležitosti zemské, tedy mimo jiné zákonodárství o právu občanském a trestním i řádu a zřízení soudním (s dočasnou výjimkou zemí uherských), zákonodárství živnostenské, vnitřní bezpečnost říše, záležitosti církevní a školské (v těchto jakož i v obecních ponechávalo se zemím dávat bližší nařízení).

nezdá se přípustno pochybovati o základním úmyslu diplomu, že příslušnost říšské rady náleží věcně vymeziti, kdežto zemským sněmům zůstávati má všechno ostatní účastenství v zákonodárství.[37])

Pokud sahal ten jednotný obor záležitostí všem zemím společných, potud nebylo mezi nimi žádného rozdílu, ani Uhry nevyjímajíc: všechny měly míti rovný, bezprostřední podíl v ústrojí a působnosti říše veškeré. Dle říjnového diplomu byl tudíž poměr království českého k říši v oboru společných záležitostí říšských ještě týž jako poměr království uherského; byloť ono v tom oboru ovšem obmezeno ve prospěch svého panovníka resp. říšského celku, — ale ještě nebylo nikterak mediatisováno, po případě vtěleno do Předlitavska, jak tomu chce ústava prosincová z r. 1867, dle níž ono účastní se záležitostí společných teprve prostředkem tohoto nového útvaru. Rada říšská v tom oboru (na př. ve příčině branné povinnosti nebo v obchodních záležitostech) byla všude stejně příslušna, pro Uhry jako pro Bukovinu; tu všechny země byly před celkem říšským rovnoprávny. Říjnový diplom nečinil mezi nimi žádného rozdílu v záležitostech článku II.; rozdíl takový počínal teprve v oboru článku III., který arci zemím koruny uherské přinášel znamenité přednosti přede všemi ostatními a otvíral tím bránu jistému dualismu, jímž se prolamovala vlastní federalisticky unitárská struktura diplomu.[38])

Zárodky dualismu v říjnovém diplomu arci nesluší přeceňovati tak, jak se někdy činí. Diplom sice mluvil o zemích *„koruny uherské,“* ale zdaliž ji zplna uznával jako jeden politický celek, aneb zdali se spíše částečně neblížil březnové ústavě z r. 1849, jež dělila onu korunu ve 3 korunní země císařství rakouského? V skutku diplom ve čl. I. a III. vychází vlastně zásadně od jednotlivých zemí a sněmů zemských; a byloli by o tom jaké pochybnosti, přestává, když přihledneme k cís. vlastnoručním listům v této příčině vydaným. Dle těchto zamýšlelo se sice přivtěliti banát temešvárský a srbskou Vojvodinu ke království uherskému, i bylo to také ke konci roku nařízeno.[39]) Avšak další redintegrace království, jmenovitě unie Sedmihradska s Uhry (stanovená v zákonech r. 1848) nebyla zamýšlena; Sedmihradsko naopak dostalo zase svou zvláštní dvorskou kancelář, neodvislou od uherské.[40]) Neméně

[37]) Hugelmann (Studien zum öst. Verfassungsrechte, str. 38—39) míní, že sice článek II. nepřináší taxativní obmezení, maje toliko naznačiti, že uvedené tam předměty na všechen případ měly zůstati říšské radě, nechať by příští statut příslušnost její vyměřil jakkoli, třeba šíře, než bylo v diplomu jmenovitě uvedeno. Nicméně prý se nelze uzavříti poznání, že článek III. obsahuje fundamentální princip, že věcně má býti obmezena příslušnost říšské rady, kdežto sněmům náleží plná míra zákonodárné příslušnosti, kterou nelze definovati; že tedy statut rady říšské měl agendy její formulovati taxativně, kdežto působnost sněmů nesměla ve smyslu diplomu tímto spůsobem býti vymezena.

[38]) Tak i Hugelmann na uv. m.

[39]) Státoprávních nároků Uher v této příčině dotýkal se již nejv. vlastní list k hr. Rechbergovi z 20. října 1860; jmenován za tou příčinou zvláštní komisař hr. Mensdorf-Pouilly, za jehož řízení shromáždění notablů v Temešváru dne 24. list. vyslovilo pro přivtělení s podmínkou, že bude šetřeno jazyka všech národností, načež přivtělení bylo v skutku nařízeno nejv. rozhodnutím z 27. prosince t. r.

[40]) O Sedmihradsku zvláštní nejv. list z 20. října k hr. Rechbergovi; současně s král. uherskou dvorskou kanceláří byla nařízena také sedmihradská; kancléřem stal se zprvu baron Frant. Kemény.

i království charvátskému a slavonskému dostalo se samostatnosti, tak že poměr jeho ke království uherskému měl záviseti od vzájemného dorozumění obou stran a panovníkovy sankce. Dne 5. pros. 1860 pak již také nařízeno zvláštní dvorské dikasterium (pod Mažuranićem), které následujícího roku za Schmerlinga bylo přezváno dvorskou kanceláří charvátskou (šlo sice též o to, obnoviti spojení království dalmatského s charvátským a slavonským, avšak Dalmacie nesouhlasila[41]). Arci že tímto způsobem koruna uherská stěží se dala pokládati za zvláštní svazek, povznesený nad jednotlivé zemské individuality.

Zvláštní přednost však záležela v tom, že v královstvích a zemích koruny uherské zákonodárství zemské mělo příslušeti tamějším sněmům „dle jich dřívějších ústav," kdežto ostatní země byly odkazovány na oktrojírku zřízení zemských (čl. III., al. 1.). Druhá hlavní výhoda pak vyplývala z toho, že si koruna vyhradila z kompetence zemí neuherských některé záležitosti eximovati, jakožto společné Předlitavsku (čl. III., al. 2.); následovně toliko sněmům zemí uherských zůstávala nestenčeně plná příslušnost ve všem, cokoli nebylo taxativně prohlášeno za společnou záležitost říše veškeré (ve čl. II.). Politickou váhu obou těch předností, které již v březnové ústavě r. 1849 byly slaběji nastíněny, by pak neslušelo podceňovati.[42])

Zachování „dřívějších ústav" zdálo se nasvědčovati formální kontinuitě historického práva. Při tom se však neuznávaly uherské zákony r. 1848, jelikož koruna měla za to, že revolucí a vítěznou mocí zbraně platnosti pozbyly, že také, zavádějíce pouze personální unii, nesrovnávaly se s pragmatickou sankcí. Mohlo tedy jíti jen o souvislost s ústavou starší, historickou, jak byla r. 1847, prve než jí zákony následujícího roku novou daly podobu.[43]) Avšak ani tak nebyla shoda zachována. Především materiálně byl odpor v tom, že nyní Uhrám (jako jiným zemím) byla prostě oktrojována unitárská říšská rada i celý vyhrazený obor společných záležitostí říšských; také se sněmu uherskému bralo starobylé povolování berní a rekrutů. Panovník obnovoval i tu „dřívější" ústavu uherskou vůbec jen ze své plné moci a milosti a potud, pokud se srovnávala s říjnovým diplomem a v mezích jím vyměřených (tak pravil později sám v patentu únorovém r. 1861, čl. II.). Avšak

[41]) O Charvátsku nejv. list z 20. října 1860 k banu baronu Šokčevićovi (dle toho náleželo ihned v charvátsko-slavonském departementu státního ministerstva užívati toliko zemských příslušníků); dále nejv. list z 5. prosince t. r. k banální konferenci, jenž mimo jiné týkal se též otázky dalmatské. Panovník ponechal později rozhodnutí sněmu dalmatskému, a tento vyslovil se dne 26. dubna 1861 většinou proti spojení s Charvátskem.

[42]) Analogické kusy z ústavy r. 1849 měly menší význam. I tehdáž země neuherské měly dostati oktrojovaná zemská zřízení, kdežto Uhry měly „zachovati svou ústavu," — avšak co do věci ponechával jim tuhý centralism velice málo, jako jiným korunním zemím (srov. pozn. 36). Mimo to prozatím jen zástupci neuherských zemí měli se na říšském sněmě účastniti zákonodárství o občanském a trestním právu a zřízení a řádu soudním (tedy rovněž na způsob jisté užší čili Předlitavské rady říšské); ale byla to jen dočasná výjimka.

[43]) Srov. článek „Konec ústavnosti a národních otázek (do r. 1851)" v Osvětě 1898 č. 7.

právě takovéto stanovisko neboli výhrada panovníkova byla odmítána od liberální strany, která v Uhrách rychle převahy nabývala; ona nepřiznávala panovníkovi žádného práva jednati jednostranně, nýbrž požadovala, aby jednal společně s uherským sněmem, vázán jsa ústavou starou i zákony r. 1848, vázán jsa právě tou pragmatickou sankcí, které se dovolával, jelikož také ona Uhrám zaručovala vládu ústavní. Většina Uhrů vůbec nepřipouštěla žádného propadnutí práv, tedy svémocného rušení zákonů r. 1848 sankcionovaných, jež dosud pokládala za právoplatné. Byl tedy říjnový diplom vítán spíše jen jako ústavní provisorium, jako přechod k restituci rozsáhlejší, dokonalé. A v skutku přese vše, co mu Uhři mohli vytýkati, přinášel jim ve spolku s cís. vlastnoručními listy z 20. října 1860 převzácné historické základy, jež je činily schopnými k zápasu dalšímu, základy, jichž se nedostalo zemím neuherským.

Především byla zrušena ministerstva vnitra, justice a kultu, jež dosud tvořila všeobecné ústřední úřady; obnovenať král. uherská dvorská kancelář, i také sedmihradská, kdežto nejvyšší vedení politické správy v ostatních zemích svěřeno t. zv. „státnímu ministerstvu“, jehož chefem se stal hr. Goluchowski.[44]) Uhrám dostalo se zvláštního ministra bez portefeuillu v osobě hr. Szécsena, kdežto nově jmenovaný kancléř, oblíbený baron Vay, jsa rovněž členem rady ministerské, zvláště měl pečovati o obnovení podstatných kusů ústavy uherské na základě nejvyšších listů (hr. Szécsenem načrtaných). Jmenovitě náleželo připraviti záhy svolání uherského sněmu, jelikož panovník zamýšlel „konečnou úpravu státoprávních poměrů království uherského co nejdříve ve smyslu zákonů spečetiti vydáním diplomu a svým korunováním.“ Výslovně měla v Uhrách zase v platnost vstoupiti „starodávná zásada uherského státního práva, že moc zákonodárná, t. j. právo, zákony dávati, měniti, vykládati nebo rušiti, má se vykonávati pouze od zákonitého panovníka společně se sněmem a kromě něho nemůže přicházeti k platnosti“ — ovšem „se samojedinou výjimkou“ těch záležitostí, jichž projednávání na radě říšské právě říjnový diplom byl předepsal.[45]) Mimo to restaurována královská kurie pod předsedáním judicis curiae; obnovena hodnost tavernika, jenž (dokud nebude zvláštního místodržitele) měl býti předsedou místodržitelstva a převzíti vedení celé politické správy v zemi; restituováno zvláště také mocné a důležité zřízení komi-

---

[44]) Z dosavadních ministrů zůstali hr. Rechberg, hr. Goluchowski a šl. Plener; odstoupili hr. Lev Thun a hr. Nadasdy; ministerstvo policie po bar. Thierrym převzal baron Mecséry. Správní záležitosti ministerstva kultu a vyučování převzalo státní ministerstvo (řídil je tam pak prozatímně baron Helfert), při čem však náleželo zříditi zvláštní radu vyučovací pro vědecké a didaktické úkoly. Záležitosti justiční měl v ministerské radě zastupovati president kasačního soudu; prozatím měl ještě rytíř Lasser vésti správu ministerstva spravedlnosti. — Zároveň bylo znova zřízeno ministerstvo vojenství, jež prozatímně svěřeno hraběti Degenfeldovi. Rovněž mělo se obnoviti ministerstvo obchodu.

[45]) Sněm náleželo svolati dle předpisů zákona z r. 1608 a dodatkův, ale zároveň s ohledem na třídy, kterým ve 4 článcích zákonů r. 1848 při zavedení moderní ústavy bylo přiznáno účastenství. Zákony ty samy sice ještě nebyly potvrzeny, resp. nebyla jim právní platnost přiznána; nicméně měla se pak prostředkem sněmu provesti jich „revise a zrušení.“

tátní, tak sice, že jmenovaní vrchní županė prozatím (před konečnou organisací sněmu vyhrazenou) měli zříditi komitátní výbory a magistráty. Konečně také maďarský jazyk prohlášen zase za jednací a úřední pro všechny politické a soudní úřady ve vnitřní službě i ve vzájemném styku, toliko s jistou výhradou ve prospěch jazyků v obci obvyklých.[46])

Jak chudě naproti všemu tomu vypadl úděl *zemí neuherských* v diplomu samém i v nejv. vlastnoručních listech jej provázejících! Z těchto aspoň nebyl zemím koruny české věnován ani jediný; Poláků dotýkalo se pouze jedno nejv. rozhodnutí o universitě Krakovské a středním školství v Haliči. A tak naproti četným nejv. listům ve příčině zemí uherských stál vlastně jen nejv. list k hr. Goluchowskému o oktrojírce zemských zřízení neuherských, aby jasně illustroval rozdíl naproti velkým vymoženostem Uhrů.

Však ani tak nesmíme přes míru podceňovati postavení zemí neuherských. Nepouštějme z mysli, že říjnový diplom nevycházel od dualismu jako spíše od pluralismu a federalismu v tom smyslu, že vlastní základ státního zřízení tvořily jednotlivé země jakožto politické individuality, a to formálně (i co do tvoření rady říšské) i materiálně (svou všeobecnou zákonodárnou příslušností). Článek I. a II. říjnového diplomu nečinily mezi nimi rozdílu: i v oboru zemské legislativy byla ve článku III. al. 1. vyslovena zásadní rovnost zemí uherských a neuherských, — teprve další provedení lišilo se, a to ovšem značně. Kdežto Uhrám (přes oktrojírku čl. II.) byly ihned vráceny podstatné kusy jich historického práva, konečný osud zemí neuherských zůstával závislým od příští oktrojírky zemských zřízení. Oktrojírka ta sama byla formálně v odporu s kontinuitou historického práva; materiálně však mohly přec také neuherským zemím mnohé kusy práva toho býti vráceny neb obnoveny, pokud se týče, mohlo se jim dostati také nových svobod, kterých neměly za předbřeznového absolutismu.

Chceme zde za jisté pokládati, že působnost rady říšské byla nebo měla býti taxativně vymezena. Dle toho (v protivě k březnové ústavě r. 1849) původními a základními faktory zákonodárného účastenství ve smyslu říjnového diplomu byly všechny země, jim všeobecně a zásadně náležela plná primární kompetence, kdežto zákonodárná působnost rady říšské při vší závažnosti byla přesně obmezená a odvozená (ve shodě s tvořením této rady ze zemských sněmů.[47]) Rada říšská tedy také neměla moci a možnosti kompetenci svou jednostranně naproti zemím měniti, ji rozšiřovati. Ale přes to vše, přes tyto federalistické momenty bylo přece možno, měřiti zemím neuherským jiným loktem, než uherským, totiž poměrně zase seslabiti a súžiti zemskou legislativu víc než za Litavou.

---

[46]) O všem tom jsou bližší předpisy ve vlastnoručních listech. Srov. lze také Helferta, Revision des ungarischen Ausgleichs, aus geschichtlich-staatsrechtlichen Gesichtspunkten, 1876, str. 55—71.

[47]) V tom shoduje se také Hugelmann na uv. m.; se stanoviskem odvozené legislativní kompetence se také shodovalo, že mohla se v jednotlivém případě rozšířiti toliko z iniciativy zemí, jen když některý sněm navrhl přenesení svého úkolu na radu říšskou.

Tak sněmu uherskému byl v zákonodárství výslovně zabezpečen hlas usnášecí čili rozhodující, kdežto zemím neuherským měl hr. Goluchowski ve zřízeních zemských pouze pojistiti „spolupůsobení" (Mitwirkung), jež, jak jsme viděli, obsahovalo v sobě po případě také jen hlas poradný, — takový hlas měl druhdy také český sněm dle slibu Leopolda II. z roku 1791 (před vydáním kabin. listu z 8. dubna 1848). Ale i kdy by toho nebylo, zůstával vždy jeden podstatný rozdíl, totiž zvláštní výhrada ve článku III. alinea 2, tvořící zárodek svazku Předlitavského a nepřímo dualismu. [48]) Z této výhrady vytvořil později Schmerling t. zv. užší radu říšskou, neprávem na ni přesunuv všeobecnou příslušnost sněmů neuherských, které taxativně obmezil; chtěltě snad legislativním soustředěním či sjednocením Předlitavska zjednati jistou protiváhu proti velké moci uherského sněmu (kdežto t. zv. širší radou říšskou jako všeobecným ústředním zastoupením doufal přemoci odpor Uhrů proti společným záležitostem říše veškeré). Avšak přesný smysl oné výhrady v diplomu říjnovém nikterak nesahal tak daleko. Dle toho toliko sama koruna ze své iniciativy mohla (nemusela) od případu k případu jednotlivé předměty ze zemské legislativy zemí neuherských vyjmouti a přikázati je k „pojednání" na radě říšské s pomocí zástupců týchže zemí, pokud o tom kterém předmětu dalo se historicky dokázati, že již dlouho býval společně a jednotně projednáván a vyřizován. Mohla tedy příslušnost zemí neuherských některými exemcemi dle uznání koruny zase býti stenčována; avšak nebylo v té příčině ještě žádné zvláštní organické instituce, která by zaručovala pravidelné, soustavné vyřizování jistého oboru společných záležitostí Předlitavských, jako justičního či právního zákonodárství a pod. [49])

I tu ještě záleželo nejvíce na řádném dalším výkladu a provedení říjnového diplomu, zvláště také na *zřízeních zemských*, která měla konečně stanoviti vlastní podobu a působnost sněmů neuherských.

[48]) Odstavec ten zní authenticky: „Nachdem jedoch mit Ausnahme der Länder der ungarischen Krone auch in Betreff solcher Gegenstände der Gesetzgebung, welche nicht der ausschliesslichen Competenz des gesammten Reichsrathes zukommen, seit einer langen Reihe von Jahren für Unsere übrigen Länder eine gemeinsame Behandlung und Entscheidung stattgefunden hat, behalten Wir Uns vor, auch solche Gegenstände mit verfassungsmässiger Mitwirkung des Reichsrathes unter Zuziehung der Reichsräthe dieser Länder behandeln zu lassen." Nejv. vlastnoruční list k hr. Rechbergovi o statutu pro radu říšskou nepodává žádného dalšího vodítka; a ovšem mlčí o této věci nejv. list k hr. Goluchovskému ve příčině zemských zřízení.

[49]) Také Hugelmann vykládá čl. III al. 2 restriktivně, ačkoli ovšem dle svého smýšlení vytýká nedostatečnost podobného předpisu; nebyloť prý tu žádné záruky, že historická legislativní jednota zemí neuherských bude napříště zachována, že nenastane zpátečný proces ve dlouhém státním vývoji, který časem už založil jistou společnost zájmů, užší legislativní nexus neuherských zemí. — *Palacký* v tomto alinea spatřoval toliko výhradu fakultativní (ze které prý Schmerling učinil zřízení soustavné a kategorický imperativ); ono alinea prý ani tomu nebránilo, aby po společném „pojednávání" na radě říšské (Behandlung, srov. pozn. 34) nedocházelo ku konečnému „vyřizování" týchže věcí zase na zemských sněmích, — však společné dorozumívání mohlo ovšem býti žádoucím také ve věcech, které se netýkaly jednoty a moci říše (Idea státu rak. 1865, čl. V).

Diplom sám o složení těchto sněmů pomlčel! Toliko nejv. vlastní list z 20. října 1860 k hr. Goluchowskému stanovil za nezměnitelné pravidlo, aby byly „na zemských sněmích v přiměřeném poměru zastoupeny všechny stavy a zájmy jedné každé země, tak aby tímto spůsobem práva a svobody věrných stavů Mých zemí dle poměrův a potřeb přítomnosti se vyvinuly, rozšířily a se zájmy monarchie veškeré v srovnalost uvedly.“ Mimo to panovník již nařídil vyhlásiti 4 „zemská zřízení a statuty“ pro Štyrsko, Korutany, Solnohradsko a Tyrolsko, datovaná též z 20. října 1860, jež prý v souhlasu s oněmi zásadami schvaluje. Zřízení ta byla sice v únoru 1861 zase odvolána, ale směr, kterým Goluchowski se bráti mínil, označují dostatečně: bylot to vlastně opravené vydání statutů, jež před tím (dle slibu z r. 1854) sestaviti dal Bach.[50])

Tato zemská zřízení hleděla (přes hlásanou rovnost všech před zákonem) zachovati jisté rozdíly a skupiny stavovské. Mělyť se sněmy skládati ze 4 tříd nebo stavů: z duchovenstva, z usedlé šlechty ev. i jiných velkostatkářů, z měst s obchodními komorami a z obcí venkovských; v Tyrolsku měli ti „stavové“ míti stejně po 14 zástupcích tak, že tam na preláty a šlechtu připadala celá polovice z 56 členů sněmu (o jedné komoře).[51]) Ku předbřeznovému stavovskému zřízení poukazovaly úvodní patenty zřejmě v tom, že panovník si ponechal při zvláštních příležitostech shromážditi kolem sebe „k slavnostní repraesentaci země“ vedlé sněmovních zástupců také držitele dědičných úřadů zemských, duchovní hodnostáře, hlavy usedlých rodin stavovské šlechty, pak představené měst (do sněmu volících) i některých ostatních obcí; a že zároveň členům inkolátních rodin šlechtických, kteří v zemi drželi deskový statek, dovoleno užívati obvyklé stavovské uniformy (červené).[52]) Tomuto přispůsobování se starým poměrům pak odpovídalo obmezování sněmů na záležitosti zemské či provinciální v užším smyslu, tak že se jim ani nedostávalo těch konstitučních a zákonodárných práv, která jim náležeti měla dle samého diplomu; takový odpor Goluchowskému nevadil. Veřejné hlasy dokonce mínily, že takovéto zastaralé sněmy mohly

[50]) Tyto „statuty o zemském zastupitelstvu“ vydány od 25. října do 14. list. s cís. úvodními patenty vesměs pod datem z 20. října 1860, pro vévodství štyrské pod č. 227, pro vév. korutanské pod č. 232 a pro okněžněné hrabství tyrolské pod č. 254 ř. z. — Statut pro Štyrsko byl asi koncipován v době obecného zákona z dubna 1859, který pak byl předložen důvěrníkům. Srov. též Rogge, u. m. II, str. 88.

[51]) Ve Štyrsku připadalo z 42 zástupců 6 na duchovenstvo a po 12 na usedlou šlechtu s jinými velkostatkáři, na města s komorami a na venkov (při tom 8 poslanců musilo náležeti tamější stavovské šlechtě, aspoň 4 musili platiti nejméně 200 zl. reální daně; v městech měla voliti poslance zastupitelstva ze svého středu, na venkově představení a volitelé ze zastupitelstva zvolení). V Korutansku ze 36 členů mělo duchovenstvo 5, velkostatkáři 8, držitelé továren a dolů 3, města 6, komory 2, venkov 12. V Solnohradsku připadali ze 20 zástupců 4 na duchovenstvo, 2 na stavovskou šlechtu, 4 na města, 1 na obchodní komoru a 9 na venkovské obce. V Tyrolsku měla ve druhé třídě zastoupena být pouze šlechta, a to poslanci ze šlechty v zemi usedlé a immatrikulované, 8 z německé a 6 z italské části země.

[52]) Tak čl. 3. a 4. úv. patentu pro Štyrsko; podobně i úv. patenty pro Korutany a Solnohradsko.

by se snésti s centralistickou soustavou Bachovskou tak dobře, jako se snášeli staří stavové s Metternichem.[53])

Tím způsobem vlastně na místo novodobé idey konstituční stavena tendence obnoviti staré stavy, pokud to vůbec bylo ještě možno. Úplná restaurace ovšem by již byla tehdáž bývala anachronismem; nemožnost její byla též jedním důvodem, proč prý v zemích neuherských bylo nutno sáhnouti k oktrojírce zemských zřízení a nebylo lze zachovati formální kontinuitu. Avšak zdali tohle byla ta zřízení, která by se srovnávala „s vědomím práva historického," se „vzpomínkami, právními náhledy a právními nároky zemí a národů," ježto měly býti spolu vodítkem nového díla? Zdaliž proto, že bylo vyhraženo zemská zřízení neuherská oktrojovati, mělo se snad zemím těm zase bráti, co jim říjnový diplom dával, aneb rušiti jednotlivé historicky dochované kusy zemských svobod a práv? Však i oktrojírka materiálně mohla leccos ze starého práva zachovati, aniž by při tom běželo jen o ty řády a uniformy stavovské; sám panovník ve svém manifestu mluvil nejen o institucích jím daných, ale též „obnovených," a při novém státoprávním pořádání říše nešlo věru o to, vykliditi práva a postavení jednotlivých království a zemí (jež diplom i manifest uznávaly), nýbrž toliko srovnati je s požadavky nerozdílného svazku veškerého mocnářství.[54])

Říjnový diplom jakožto akt jednostranné koncesse a oktrojírky sice nešetřil nepřetržitosti práva historického; ale vycházel přece od historicko-politické individuality zemí jako základních faktorů státního a ústavního zřízení, kladl váhu na historické právní vědomí, a mnohé historické základy mohly se dle něho dále zachovati. Ačkoli diplom nemluvil o zemích koruny české, ačkoli království českému nebyl věnován ani jediný z řady nejv. vlastních listů diplom provázejících, přec i nám podávala se při nejmenším možnost zachování neb obnovení nejednoho práva historického (však i po vydání ústavy únorové

[53]) Tak Friedmann, Zehn Jahre öst. Politik, I, str. 151. Srov. zřízení štyrské § 24 sl., korutanské § 18 sl., solnohradské § 17 sl., tyrolské § 15 sl.; blíže zde nelze věci líčiti. Uvedeme jen, co nejv. vlastní list k hr. Goluchowskému stanovil za pevné pravidlo pro působnost zemských sněmů: — měly „spolupůsobiti" při zákonodárství v oboru své příslušnosti; obraceti se k panovníkovi ve všech věcech týkajících se potřeb a blaha země, přednášeti přání a návrhy ve příčině vyhlášených nařízení (zvláště co se týče jich vlivu na zemi), raditi a usnášeti se o zvláštních zemských záležitostech, usnášeti se o opatření prostředků pro vnitřní zemské potřeby, kontrolovati jich užití a samostatně spravovati zemské jmění. — (Ostatně nařizovalo se odloučení justice od správy a předložení obecních řádův a samosprávného zřízení v krajích a okresech.)

[54]) Že nebylo nutno při oktrojírce přetrhati všechny nitky souvislosti, ukazuje ku př. zemské zřízení tyrolské z 20. října 1860, jež samo se prohlásilo za času přiměřenou opravu staré ústavy zemské, obnovené (po době bavorského panství) patentem cís. Františka z 24. března 1816; zemská zřízení štyrské a korutanské vzpomínala aspoň stavovského zemského výboru, jenž běžné věci měl prozatím dále vésti (v Solnohradsku jeho nebylo). I v Čechách trval starý výbor zemský (až do r. 1861) a spravoval jmění jmenem země, která nikdy úplně nepřestala býti právním subjektem; také vyvazení pozemků z r. 1848 uložilo na země nové závazky, — arci že politická práva jejich se toho času neprojevovala.

panovník hned v dubnu 1861 slíbil se dát korunovati). Avšak vysoký byl cíl pro státníka, který řešiti chtěl podnes nevystižený problem diplomu a manifestu říjnového, kterak totiž srovnati sluší historická práva zemí s požadavky moderního státu rakouského (to právě bylo též úkolem fundamentálek z r. 1871). A tomu cíli nestačil ani Goluchowski, ani Schmerling, jenž již 13. prosince 1860 vstoupil na jeho místo. Tento sice pokusem provedení centralistického chtěl vypuditi toho historicko-politického „ducha," jenž se nad říjnovým diplomem vznášel; ale tím u nás vzbudil teprv odpor státoprávní. Přišly pak jiné ústavní převraty, jež odklidily také unitárskou politiku domněle neodvolatelného diplomu říjnového; ale přes to podnes možno diplom ten (arci formálně) počítati ke státním zákonům „království a zemí zastoupených na radě říšské." [55])

Poslední román L. N. Tolstého.

Úvaha

Josefa Mikše.

V popředí ruského literárního ruchu v minulém a letošním roce stáli tři mužové, představující jaksi troje rozličné pokolení, troje různé názory světové, které jsou nyní zvláště v modě v ruských společenských kruzích. Míníme slavného veterána Lva Nikolajeviče Tolstého, Antona Pavloviče Čechova a mladého Alexěje Maximoviče Pěškova (Maxima Gorkého). Všichni tři jsou bez odporu obdařeni vzácným nadáním uměleckým, ačkoliv ovšem Čechov a Pěškov sotva kdy dosáhnou slávy, které se již těší Tolstoj po celé čtvrtstoletí a která mu právem náleží pro jeho velkolepé obrazy z ruského života, s nimiž v tomto oboru nelze nic porovnati. Sláva Tolstého však náleží minulosti, dnes nejsilnějším umělcem beze vší pochyby jest Čechov, ačkoliv jest velmi skoupý a jenom zřídka podává dychtivému obecenstvu krátkou povídku, z pravidla prosycenou beznadějným pessimismem, jenž na nás zeje ze všech spisů jeho. Jak již jsme roku minulého pověděli, vydavatel Nivy Marx koupil právo k vydání všech spisů Čechových a nedávno uveřejnil první sbírku drobných povídek, které Čechov na počátku své dráhy v polovině let osmdesátých psal pro různé časopisy, jako Oskolki, Petrohradskou Gazetu a hlavně Novoje Vremja. Později byly uveřejněny jako Humoristické povídky (1887), a toto záhlaví vlastně sluší nové sbírce, sestávající z povídek a kreseb. V této knize pouze tušíme budoucího velkého umělce, a proto se o ní nebudeme šířiti, ale vane z ní ten milý humor, který až posud neopustil bezohledného karatele současných mravů a částečně aspoň zmírňuje jeho

[55]) Zřízení zemská z r. 1861 jsou formálně jen dalším provedením diplomu; rovněž tak byl jím únorový patent 1861 o zastupitelstvu říše, kdežto základní zákon z 21. pros. 1867 č. 141 formálně se pokládá za revisi tohoto (volební reforma z 1873 byla jen revisí další).

neutěšný pessimism. Po celý tento rok Čechov odpočíval, čehož hlavní příčinou byla jeho vleklá choroba prsní: napsal pouze některé menší práce pro měsíčníky jako ku př. Dámu s psíkem, Rokle (Оврагъ). Veliké honoráře za spisy, které v nových a nových vydáních jdou rychle na odbyt, jakož i kapitál vyplacený Marxem poskytly mu možnost koupiti si daču v Krymě, a jeho dobrá, šlechetná povaha vnukla mu myšlenku zříditi tamtéž léčebný ústav pro národní učitele. Léto trávil na Kavkaze s Gorkým, jenž prý též trpí vážnou chorobou a jemuž doktor Čechov jest dobrým rádcem. Uvádíme tuto na pohled malichernou okolnost proto, aby náš český čtenář viděl, v jaké shodě žijí nejlepší ruští spisovatelé. Korolenko, který jest jaksi literárním kmotrem Gorkého, nejspíše z ohledů zdravotních přestěhoval se do Poltavy.

Největší napjetí a ruch ovšem způsobil román Tolstého *Vzkříšení* (Воскресеніе), jenž počátkem r. 1899 počal vycházeti v týdenních číslech Marxovy Nivy; Marx prý zaplatil za román 12.000 rublů, jež Tolstý věnoval sektě duchoborů. Vážná choroba způsobila, že v létě na čas přerušeno pokračování románu, a třetí, poslední část jeho vyšla teprv koncem r. 1899. Již to se příčilo obvyklým tradicím ruských spisovatelů takové váhy, jakou má Tolstoj, že neuveřejňoval svůj román v jednom z vynikajících tlustých měsíčníků, jako dříve Vojnu a mír (1865—1869) a Annu Kareninu (1874—5) v Ruském Věstníku, nýbrž v (illustrovaném) obrázkovém časopise, jenž při všech svých výtečných vlastnostech jest přece jen určen pro střední a nižší vkus ruského obecenstva. Niva, která v krátce se zmohla na 200.000 odběratelů, takto se stala mocným orgánem prorocky mravokárné činnosti hr. Tolstého. Zlí jazykové vysvětlují přestávku v pokračování románu domácími poměry spisovatelovými, které naň tak nepříznivě účinkovaly, že se až těžce roznemohl. A sice milovaná dcera velkého spisovatele, která až posud snad z celé rodiny jediná vyznávala i hájila učení otcovo, jak jest obsaženo v Kreutzerově sonátě a dovršeno ve Vzkříšení, vdala se a tím se učení tomu zpronevěřila. Při velké citlivosti a subjektivnosti hr. Tolstého může to býti pravda a v skutku v třetí části románu znamenáme stopy jakési únavy, cítíme, že i spisovatel se zpronevěřil svému rekovi a pojednou počíná mluviti o zcela jiném znovuzrození, než o jakém jsme slyšeli v prvých dvou dílech. Ještě jedna vnější okolnost provázela uveřejnění románu, který prodal hr. Tolstoj Marxovi. Jakmile vyšlo první číslo Nivy, ihned celá řada literárních pirátů — hlavně venkovské denní listy — počala otiskovati text Nivy, an prý hr. Tolstoj před časem dovolil otiskovati bezplatně spisy své; to skutečně učinil, a nyní se marně ohrazoval proti nešetrnému jednání ruské publicistiky. Od nového románu očekávali stoupenci Jasnopoljanského starce proroka nové, poslední slovo, ono světlo, které mělo ozářiti duchovní svět současného lidstva a očistiti vzduch od zhoubných výparů souvěké civilisace. Ctitelé umělce Tolstého, spisovatele Vojny a míru, Annny Kareniny, rozkošných vzpomínek z dětského a jinošského života těšili se na požitek umělecký, ač mohl je přivesti v rozpaky polomystický název Vzkříšení a oněch několik textů ze sv. písma, které nás hlavně napomínají, bychom svým bližním odpouštěli a jich nesoudili. Jest tam ale též text o mrvě v oku bratrově a o břevně ve

vlastním oku, a proto jsme se nadáli, že snad Tolstoj v novém svém díle leckde bude holdovati příliš svým oblíbeným mravoučným názorům na úkor pravdy umělecké, že však při tom nezapomene na lásku křesťanskou, shovívavost a snášelivost, kterou tak usilovně vyžaduje pro některé třídy společenské, ovšem že plným právem a k velikému našemu uspokojení. Ale sklamali jsme se; dojem románu byl zvláštní, pocítili jsme spíše rozhořčení ba nevoli, stopujíce životní dráhu hlavních, zamilovaných osob spisovatelových a marně hledali jsme v románě onu lásku křesťanskou, která se přece týká všech lidí bez rozdílu. To však bychom autorovi milerádi odpustili, kdy by tam byla pravda umělecká, nebo kdy bychom aspoň v knize čtli pravdivé vylíčení poměrů společenských. Ale po tom všem jsme se marně pídili, za to všudy, na každé stránce viděli jsme rozháranou duši spisovatelovu, jenž co „kající se šlechtic" hledá přístav, kde by mohl zakotviti a si odpočinouti, ale ani v tomto Vzkříšení nenašel svého vykoupení. V té příčině román jako dokument psychologický, jako poslední slovo oné zpovědi a onoho pokání, které Tolstoj zahájil r. 1883, odříkaje se satanáše, to jest umění a vzdělanosti, jest velmi zajímavý a snad též poučný, ale pouze přívrženci pana Čertkova a spol., kteří také u nás v Čechách platí za velké autority, mohou viděti ve Vzkříšení obraz skutečného Ruska, mohou kochati se těmi uměleckými drobty, které padají s bohatého stolu Tolstovské poesie, mohou viděti psychologii tam, kde její místo na mnoze zaujala psychopathie aneb karikatura.

Našim čtenářům zajisté znám jest obsah románu,[1]) o světové rozšíření jeho reklama pracovala jako snad nikdy před tím, a proto přestaneme na kritice hlavních bodů. Především, jak už řečeno, postrádáme v románě oné lásky či soustrasti k lidstvu, která jest dle našeho mínění největším darem genia. Tolstoj zajisté nalézá všudy slova lásky a hlubokého soucitu k prostému lidu, k zločincům, ale k ostatním lidem, zvláště vzdělané neb vyšší společnosti chová netajenou a nesmiřitelnou nenávist, zapomínaje, jak mnoho táž vzdělaná společnost v těžkých dobách vykonala a vykonává pro „temného" mužíka, jenž jest Tolstému ideálem pravdy a dobra. Nenávist tato zajisté má původ ušlechtilý; zrodilať se z toho, že Tolstoj pozbyl víry v dřívější své ideály, v ideu pokroku, a proto zanevřel na vše, co tím oním způsobem jest ve spojení s naší civilisací, s celou naší osvětou. Jemu se přihodilo nyní to, co se druhdy stalo Anně Karenině, která zamilovavši si Vronského a pozbyvši lásky k svému muži, pojednou po návratu z Moskvy spozorovala, že muž má nepoměrné velké a nehezké uši, a zošklivila si ho. Také Tolstoj přestal v lidech sobě rovných neb vyšších viděti své bližní a vidí v nich jen pitvorné a odporné karikatury, a jako takové líčí je svým čtenářům, nešetrnou rukou odhaluje nejen jich nitro než i jich tělesné vady, choroby, spůsoby a j. Z toho, co pověděno, vyplývá hlavní přednost a hlavní nedostatek románu: tam, kde Tolstoj líčí mužíky nebo prostý lid, jejž jako vše na Rusi výtečně zná silou svého básnického názoru čili intuicí, úplně vy-

[1]) Do češtiny přeloženo jest Vzkříšení od Pavla Papáčka a vyšlo v Ottově Ruské knihovně.

cifujeme uměleckou pravdu a vidíme, že k ní není třeba žádné karikatury, aniž brouzdání se v onom hnusu a kalu, kterým zajisté až na zbyt oplývá mužický život; několik črt, nakreslených rukou posvěcenou stačí, bychom nejen litovali, nýbrž skutečně si zamilovali prostého ruského člověka, — při čemž arci hr. Tolstoj mohl se obejíti bez oněch vší, které tak často pomáhají tvořiti „naturalism" románu. Z druhé strany nenávist k lidem jemu rovným, blízkým, ať již vyšším neb nižším třídám společenským, úplně zaslepila velkého umělce; nevidí v nich nic kalého a v celém románě hlásá vyhlazovací boj nejen jim, ale všemu, co od nich pochází nebo čemu oni se koří, tedy našemu náboženství, našemu státu, všem našim zřízením, krátce celé naší evropské osvětě. Román jest proniknut hlavně touto odmítavou ideou, která na nás volá z každé stránky: „Pryč se vším tím neřestným zlořádem, jenž překáží založení říše boží na zemi!" Zde se zle pomstila věda a filosofie na Tolstém, jenž se druhdy domýšlel, že stačí jeho mocné slovo, jeho „sic volo sic jubeo," by jako dotknutím kouzelného proutku na světě všecko se rázem změnilo; on, výtečný, třebas i vášnivý a nespravedlivý kritik našeho života, neporozuměl vyšším silám, jež hýbají lidstvem, nemá ani zdání o světovém vývoji, jenž jde před se v mnohých kusích zcela jináče, než jak by se nám chtělo, a neúprosně na své dráze drtí vše, co se mu příčí nebo nehodí. Tolstému, žáku Lermontova a Herzena ve filosofii, tato myšlenka o všemohoucnosti světového vývoje byla nesnesitelna, on neresignoval jako Herzen, neupokojil se jako Spinoza, nýbrž myslil, že svým lidským chtěním zmůže všechen světový řád s celou stupnicí jeho sil a vášní. Byl tak naivní, že když počal orati, šíti obuv a stavěti pece, zaplesal v srdci svém a ve vědomí své mravní síly oznámil orbi et urbi, že za patnáct let na zemi zmizí všechno zlo a utrpení. Patnácte let dávno minulo, svět zůstal stejně zlý v očích hr. Tolstého, a on proto s Buddhou a Schopenhauerem hlásá vyhlazení onoho pokolení, které nedbá jeho varovného hlasu.

To musíme stále míti na paměti čtouce Vzkříšení, které jest hlavně namířeno proti osnovnému zákonu života, proti celé naší společnosti, proti které vystupuje alter ego Tolstého Nechljudov, jenž chce zničiti nebo aspoň poplvati vše, co tak neb jináče neshoduje se s jeho mravními požadavky kajícího se hříšníka. Mnozí kritikové jsou nadšeni spůsobem, jak Tolstoj v posledním svém díle vylíčil velkosvětskou společnost, zapomínajíce na touž společnost v Anně Karenině, kde vše to učiněno s mnohem větším mistrovstvím a s velmi jemnou ironií, zvláště ale na společnost Vojny a míru, kde dobré i nedobré vlastnosti praotců a pradědů naší společnosti vypsány jsou s patrnou láskou k nim, a proto zajisté krásně a hluboce pravdivě. Milujeme onen svět, třebas to nebyl náš svět, třebas bychom se radovali, že od té doby se mnoho změnilo, a že mnohé činy pradědů jsou dnes nemožny. Ale stejně jako nechápeme, jak z matky, kterou s takovým cynismem posuzuje a odsuzuje Nechljudov, stoje po svém prvním obrození před jejím obrazem, mohl se zroditi syn s duší ideálně krásnou, tak nerozumíme též, z jaké půdy vyrostly nestvůry děsící nás ve Vzkříšení. A zatím příčina jest zcela jednoduchá a prostá. Dříve líčil a hlásal hr. Tolstoj život, z něhož při všech jeho hříších se na nás lila ideální záře a radost bytí, nyní

však hlásá a líčí smrt, jejíž vánek svým chladem usmrcuje lásku, které nás zajisté s nejlepšími úmysly chce učiti spisovatel.

Aby se nezdálo, že příliš mnoho si dovolujeme soudíce takto o velikém muži, uvedeme raději některá místa z knihy Šestova Dobro v učení hr. Tolstého a F. Nietzsche (1900), v které spisovatel kritisuje názory jeho o umění podal velmi cenné příspěvky k psychologii hr. Tolstého a jeho duševního převratu, což nemůžeme říci o vychválené obrázkové knize Sergějenka Jak žije a pracuje L. N. Tolstoj (1899), přeložené v Květech a velmi povrchně líčící „duševní dílnu" spisovatelovu. Především výborná jest poznámka Šestova, platící stejně o Vzkříšení jako o spise Co jest umění, o kterém praví, že Tolstoj svou knihou chce dokázati jedinou větu a sice: „Vy jste nemravní, já pak žiju mravně," a z celé knihy vane vetiká pýcha. O křesťanské mírnosti a pokoře zde nemůže býti ani řeči, Tolstoj dle mínění Šestova trpí ohromným sobectvím. Než o tom později, zde s Šestovem porovnáme základní mravní idey prvých dvou romámů jeho s ideou Vzkříšení. „Ve Vojně a míru sloužení dobru, jakožto naprostý a vědomý účel života se popírá. Zde jakož i v Anně Karenině (Tolstoj) nevěří v možnost obměny života, t. j. svého štěstí v dobro a považuje takovou obměnu za nepřirozenou, falešnou, licoměrnou, která posléze přivádí k reakci nejlepšího třebas člověka. Ve Vojně a míru pronáší přímý soud nad Soňou, onou ctnostnou, milující a rodině Rostových věrně oddanou dívkou. Ona byla tím, čím se stal Nechljudov po svém obrození, ovšem že v mnohem ideálnější a čistější podobě, a přece jí Tolstoj opovrhuje a nazývá ji hluchým květem (pustocvět), t. j. osobou nehodící se pro život. „Soňja jest hluchý květ, její hlavní vinou jest úplný nedostatek sobectví, vždyť celá její bytost představuje oddanost, naprosté sebeodříkání. Tyto vlastnosti v očích hr. Tolstého nejsou ničím; pro ně žití nestojí za to; kdo pouze jimi jest obdařen, jest pouze člověku podoben, ale není člověk. Nataša, která se vdala za Pierra několik měsíců po smrti knížete Ondřeje, kněžna Marie, jejíž jmění mělo vliv na volbu Nikolajovu, obě jsou právy, poněvadž uměly v rozhodný okamžik vzíti od života štěstí. Soňa není práva; ona jest — hluchý květ. Třeba žíti tak, jak žily Nataša a kněžna Marie. Jest možno a máme hledět býti dobří, čísti svaté knihy a kochati se vypravováním poutníků a žebráků. Ale to vše jest pouze poesie bytí, ne však sám život. Zdravý instikt musí ukázati člověku pravou cestu. Kdo zamilovav sobě učení o povinnosti a ctnosti, propase život, neuhájí v čas svých práv, ten jest hluchým květem. Taký byl závěr, kterého se dopracoval hr. Tolstoj svou životní zkušeností v době, kdy tvořil Vojnu a mír. V tomto díle, ve kterém spisovatel činí účet ze svého 40letého život, ctnost o sobě („an sich"), čisté sloužení povinnosti, pokora osudu, neschopnost sebe uhájiti — přímo staví se na úkor člověku. Soňa jest odsuzována za to, že nepřekročila pravidla, nedala prostor své ‚vůli žíti', neuměla dobyti osobního štěstí a postoupila svého milého družce."

Taková byla filosofie Tolstého před čtvrtstoletím — pravý opak jeho nynějšího ideálu, ač, jak víme, zárodky jeho nynějšího stavu byly v něm dávno, od samého mládí. Postava Sonina, jak snad správně míní jiný kritik, byla prvý slabý hlas svědomí v duši Tolstého, ale on

jej bezohledně utlumil. Mnohem silněji ozývá se hlas tento v Anně Karenině, ač i tam Levin-Tolstoj přidržuje se starých názorů a rozumuje zcela jinak než Nechljudov-Tolstoj: „Rodina má žíti tak, jak žili dědové a otcové; hospodářství třeba vésti co možná lépe, a proto dělníky musíme najímati co možná lacině.“ Levin se sice již trápí myšlenkou, proč žije, jakým právem se kochá lepším životem než mužíci, avšak posléze se přesvědčuje, že „ač sám nehledá dobro a hledá své štěstí, ale právě proto jeho život nejen že není nesmyslný, jako byl dříve, nýbrž chová v sobě nepochybný smysl dobra.“ Aby ale Levinové mohli býti šťastni, musí býti zachovávána jistá pravidla, a prohřešení proti nim zle se tresce. Proto musila Anna Karenina padnouti za oběť svému hříchu, ač se tato nutnost příčí citátu ze sv. písma, který čteme na počátku románu. Mně náleží msta a já odplatím (Мнѣ отмщеніе и Азъ воздамъ). „Přivykli jsme,“ dí Šestov, „vysvětlovati text tak, že poslední soud nad lidmi může a musí býti vyřčen ne člověkem, a že úspěch či neúspěch našeho pozemského života není důkazem ani naší pravdy ani naší křivdy. Ale v Anně Karenině vycitujeme docela jiný smysl textu. V tomto románě hr. Tolstoj již nejen líčí lidský život, nýbrž soudí lidi. Soudí pak je, ne jako je má souditi nestranný, klidný soudce, neznající slitování, ale neznající též hněvu, nýbrž jako člověk, hluboce a vášnivě zaujatý výsledkem soudu. Každý řádek tohoto pozoruhodného díla jest namířen proti neviditelnému, ale určitému nepříteli nebo k záštitě taktéž neviditelného, ale též zcela určitého spojence.“ Nešetří nikoho, hlavní tíže jeho trestu padá však na Annu. „Ona zhřešila a musí býti potrestána. V celé ruské a snad i zahraničné literatuře ani jediný umělec tak nelítostně a klidně nevedl svého reka k očekávající ho hrozné popravě, jako to učinil hr. Tolstoj ve svém románě s Annou. Nedosti říci: nelítostně a klidně — on to učinil s radostí a slavnostně. Hanebný a trapný konec Annin pro hr. Tolstého byl potěšitelným znamením. Zabiv ji přivádí Levina k víře v Boha a dokončuje svůj román. Kdy by Anna byla mohla přežiti svou hanbu, kdy by u ní bylo zůstalo vědomí lidských práv a ona byla zemřela ne rozdrcena a zničena, nýbrž nepokálena a hrda, hr. Tolstému byl by vzat onen pevný bod, díky kterému on mohl zachovati svou duševní rovnováhu. Před ním byla alternativa: Anna neb on sám, její záhuba nebo jeho spása. A on přinesl v oběť Annu, která od živého muže odešla k Vronskému.“ Tolstoj měl totiž jistá mravní pravidla, která mu dovolila v románě líčiti hřích Annin s veškerým jeho půvabem, celou onu hru vášní, které burácejí v našem životě a za které mnohdy člověk platí svým životem. V tom tedy Tolstoj neporušil umělecké pravdy dle našeho soudu a mohl býti úplně kliden, třebas účast Levinova v porovnání s Annou se nám zdála nezaslouženou a Levinovo svědomí příliš tupým.

Avšak Tolstoj-Levin dlouho nespal snem spravedlivého; r. 1883 bylo v Moskvě sčítání lidu a hrůzy i bída, kterou uviděl Tolstoj v Lapince (Lapinův dům, asi totéž, co Petrohradská Vjazemská lavra — celý komplex domů, přeplněných chudinou), mocně probudilo jeho svědomí. Nechljudov se probudil, onen Nechljudov, jenž ještě v mládí pojal nenávist k západu a kultuře a měl takové dalekosáhlé plány po

ukončení svých studií. Týž Nechljudov-Tolstoj pode jmenem Olenina (v Kozácích) hledal útulek u Kavkazských horalů. Nyní po životě plném rozkoše a slávy on, šťastný manžel a otec, probuzen jest ze svých sladkých snů a žaluje: „Městský život, už dříve mi cizí a podivný, nyní se mi tak zhnusil, že všechny radosti rozkošného života, které dříve se mně zdály býti radostmi, staly se mi útrapou. I ať jsem jakkoliv hleděl ve své duši najíti aspoň nějaké ospravedlnění našeho života, nemohl jsem bez podrážděnosti viděti ani svůj ani cizí hostinský pokoj, ani čistě po pansku prostřený stůl, ani kočár, ani vykrmeného kočího a koně, ani skvělé krámy, divadla, schůzky. Nemohl jsem vedle toho pohlížeti na hladové, třesoucí se zimou a ponížené obyvatelstvo Ljapinského domu.“ Tolstoj cítil svou vinu před tímto ubohým lidem a mínil, že nemá práva k tomuto svému čistému životu, pokud nenahradí lidu vše, co jemu vzala celá pokolení jeho předků. Tytéž pocity zmítali Nechljudovem, když na soudě uviděl Maslovou, kterou byl zneuctil; i stal se kajícím hříšníkem, jako se před sedmnácti lety Tolstoj stal „kajícím šlechticem.“ Skoro doslovně opakuje ústy Nechljudova, co tehdy sám mluvil; ano, on měl stejné úmysly jako Nechljudov, totiž rozdati jmění své a věnovati celý svůj život blahu prostého lidu. Sám vypravuje: „Já nepozoruje toho se slzami v hlase křičel jsem a mával svému příteli: Tak nelze žíti, nelze tak žíti, nelze!“ Potom počali mu všichni říkati, že se tak rozčiluje ne proto, že divadlo, které viděl, jest úžasné, nýbrž pouze proto, že on sám velmi dobrý a řádný člověk. A Tolstoj dokládá: „Milerád jsem tomu uvěřil. Neměl jsem ani času ohlednouti se, a již místo pocitu výčitky a pokání, které jsem zakoušel z počátku, ve mně se zrodila spokojenost s vlastní ctností a touha ukázati ji lidem.“ Totéž pocítil Nechljudov: „Na očích Nechljudova byly slzy — i dobré i špatné slzy: dobré slzy proto, že to byly slzy radosti, následkem probuzení se v něm oné duchovní bytosti, která po všechna tato léta v něm spala, a špatné proto, že to byly slzy něžného nadšení (po rusku vlastně umilenije) nad sebou, nad svou ctností.“ Ano, ze samolibosti počalo pokání jak u Nechljudova, tak u Tolstého. Vždyť ještě tetička Nechljudova mladému svému synovci, horujícímu o zlepšení stavu mužíků, psala: „Ty jsi se vždy chtěl jeviti originálem, a tvá originálnost není ničím jiným než přílišnou samoláskou.“ Viz Jitro statkářovo z r. 1852 a ze Zápisek knížete D. Nechljudova z r. 1857, které nutno přečísti před Vzkříšením, poněvadž ve Vzkříšení Tolstoj líčí nám mládí svého hrdiny — kromě jeho lásky k Maslové — velmi povrchně. Tolstoj pocítiv radost v srdci svém dává hladové stařeně, bývalé prostitutce, rubl, a netají, jak velice byl rád, že to viděli jiní. Zcela správně dí Andrejevič, kritik časopisu Žizň, že chování se Nechljudova k Maslové v románě jest týž Tolstovský rubl, daný stařeně, když ho všichni viděli: celé jeho jednání nepryštilo se z lásky k nebohému tvoru, jejž byl uvrhl do bahna velkoměstského života, nýbrž z přílišné samolásky a velkopanských choutek „barina,“ jenž neuznává mezí svého chtění a okamžité nálady: jest jaksi nadčlověkem, alespoň chce a musí se cítiti vyšším nad jiné, a proto tak tvrdošíjně pronásleduje svým pokáním Maslovou, která se mu vzpírá, a rozumějíc jeho oběti, pranic ho nemiluje.

Vždyť vlastně nyní ani Nechljudov nemiluje nikoho mimo sebe, chce najíti klid ve svém rozháraném nitru, a proto musí trpěti leckdo, kdo s ním má co jednati. Zde již podotýkáme: proč tento kající hříšník nekál se z ostatních hříchů, proč Maslová stala se jediným objektem jeho pokání? vždyť byl mnoho let žil prostopášně, vždyť nedávno žil v důvěrném poměru s ženou svého přítele, vždyť se kořil „nevěstě“ Korčaginové tak, že dle anglických zákonů chtě nechtě musel by se oženiti aneb draze se vykoupiti. On tedy nelitoval svých obětí, nýbrž spíše hýčkal sebe, ze svého pokání činil jakýsi sport, kterým hověl svému srdci a své samolásce. Zde však se Tolstoj a Nechljudov rozešli: Tolstoj brzo nahledl, že rublem lidu nepomůže, aniž svou duši spasí, uviděl, že intelligence, k níž sám náleží, není dosti mravná, aby účinně mohla pomáhati bližním a že dříve se musí sama vyléčiti, sama zdokonaliti, sama naučiti pracovat. Proto oddává se Tolstoj těžké práci, nalézá v ní rozkoš, cítí se mnohem bližším k lidu, kterému může lépe pomáhati, a tím zvyšuje své osobní štěstí, cítě se takto „silnějším, bodřejším, veselejším a lepším.“ Všeho toho Nechljudov nečiní: rozdává jmění své, při tom však zbývá mu dosti peněz, by každé přání své mohl vyplniti — před ním se otvírají vězení, jemu činí mnoho po vůli úřadové, ale lásky si koupiti nemůže a posléze jest zavržen Maslovou, která nepřijímá jeho oběti. On má jen jedinou, vzácnou vlastnost, která též nejvíce krášlí starého hraběte, a to je svědomí. On trpí, skutečně trpí pro své hříchy a nemůže se upokojiti, proto neustále se u něho střídá chmurná nálada s radostnou, a my nikdy nevíme, jaký rozmar u něho bude zítra. Pravdou však jest a zůstane, že trpí svými pochybnostmi, svou nevěrou, svým poměrem k ostatním lidem, jako tím vším trpěl a trpí sám hr. Tolstoj.

Tato tragédie raněného lidského svědomí, vylíčená v románě velmi nedokonale a s velkou zlobou, nás velice dojímá, poněvadž víme, že ona jest poslední fásí onoho duševního zápasu, kterým po tak dlouhá léta zmítáno jest srdce hr. Tolstého. Bez hr. Tolstého v pozadí Nechljudov jest příliš naivní a svým pokáním nikoho neoklame, jako neoklamal Maslové a mužíkův. Ba skoro můžeme tvrditi, že hrdinou románu jest svědomí. Hr. Tolstoj chce žíti, jest proniknut vášnivou láskou k životu a hrozným strachem před smrtí; ale chce žíti s jasným, světlým svědomím a rozluštiti sám, bez cizí pomoci všechny záhady náboženské a filosofické. Neuznává cizí vědy, cizí filosofie, cizího náboženství, proto musí míti své zvláštní evangelium, své zvláštní názory mravoučné i filosofické — a raději chce rozbořiti vše, než aby ustoupil. Při vší své lásce k samostatnosti neznamená, že přece jen hlásá cizí učení, věci dávno odbyté, že dle úštěpku svých odpůrců neustále objevuje Středozemní moře. Ze Vzkříšení jest patrno, že ani nyní se nedopracoval určitých názorů; alespoň Nechljudov jich nemá. Hlavní idea zůstala táž jako v Kreutzerově sonátě; vždyť „vzkříšení“ nejen Nechljudova a Maslové záleží v tom, že lidé uznají, že veškero zlo na světě pochází z pohlavního pudu a že se tedy zřeknou rozkoší smyslných; ale takové „vzkříšení“ znamená smrt pokolení lidského na zemi a buddhistické vykoupení v nirvaně, a proto jeho hlásání může býti výborným předmětem mystické homilie, ale ne románu. Aby byla do-

kázána nezbytnost podobného požadavku, musel býti svět hodně černě vylíčen, měli jsme z románu býti přesvědčeni o tom, že lidstvo na své věkové dráze svým rozumem k ničemu nedospělo, leda jak k hloupostem a nepravostem. Tolstoj zahajuje svůj román překrásnou přírodní symfonií, kterou kazí a ničí ti zlopověstní lidé. Dle této symfonie „veseli byli i rostliny i ptáci i hmyz i děti. Avšak lidé, velcí, vzrostlí lidé nepřestávali klamati a trápiti se navzájem. Lidé si myslili, že svato a důležito není toto jarní jitro, není tato krása božího světa, daná k blahu všech bytostí — krása, povzbuzující nás k míru, svornosti a lásce, nýbrž svato a důležito že jest to, co si sami vymyslili, by panovali jeden nad druhým.“ Lidé dle dalších slov hr. Tolstého měli zanechati všeho, co právě měli na práci, plesati nad přírodou a zapomenouti onoho hrozného textu sv. písma: „V potu tváři své budeš jísti chléb svůj.“ Pěkný poetický obraz chová v sobě velkou nepravdu a klevetu na lidstvo: vždyť celou tu krásu přírodní vlastně stvořil sám člověk okem své lásky, ono dobro, které tam vidí Tolstoj, jest výronem lidského srdce, příroda pak sama o sobě (an und in sich) spíše nás může poděsiti nelítostným svým klidem aneb oním vražedným ruchem, jenž panuje v překrásném lese, kde ptactvo, zvěř, hmyz, ba i ty nevinné rostliny navzájem se pohlcují v krutém boji, nebo pod čarokrásnou mořskou hladinou, kde spíše se může mluviti o Dantově pekle než o přírodním ráji. Tolstoj opovrhuje vědou, zvláště přírodní, a proto snad nechce věděti, že onen nenáviděný pud pohlavní vytvořil vlastně veškeru tu krásu, která nás oslňuje v přírodě, že nejen ideální krása ženy, nýbrž i pestrá barva ptáčete, nach květiny, třpyt hmyzu jsou pouze jeho výrazem a že bez věčně tvořivé síly přírody všecko to bylo by zbytečným přepychem, jenž brzo by zmizel s povrchu zemského.

Ale snad to Tolstoj nemyslí tak zle, snad jenom požaduje, by nejlepší, nejvyšší síly lidské neznesvětily se oním pudem a on se stal výhradně oním blátem, v němž se brodí lidská „čerň.“ Před mnohými lety čtli jsme v Kreutzerově sonátě: „Nejvyšší plémě živočichů, lidské, s tím účelem, by se zachovalo v zápase s ostatními živočichy, musí se semknouti v jediný celek, jako roj včel, a ne bez konce se rozplozovati; musí též jako včely vypěstovati bezpohlavé, to jest tíhnouti k utlumení, ne však k rozpalování chtíčů, k čemu směřuje veškero ústrojí našeho života.“ Cum grano salis možno souhlasiti s touto theorií, třebas nikdy neuznáme toho potřebu, by z rodu lidského stal se jakýsi roj včel a mezi námi vznikli a žili skopci od narození. V tom se Tolstoj úplně shodl s prof. Mečnikovem, jenž v září r. 1891 ve Věstníku Evropy uveřejnil svůj článek Zákon života proti starému názoru hr. Tolstého o tom, že „ženština, trávící větší část svého života ve vlastním jí výhradně trudu rození, kojení a pěstování lidí, bude cítiti, že koná, co má konati, a bude vzbuzovati úctu a lásku ostatních lidí, protože plní to, co jest jí určeno přírodou.“ Proti tomu polemisuje Mečnikov, dle něhož člověk není určitým a hotovým typem, nýbrž pouze „opičí potvorou (обезьяный уродъ) s nesmírně vyvinutým mozkem, tváří a články rukou,“ jež neustále se přetvořují. Ukazuje na to, že u žen dávno již se projevují nové pudy, některé dívky, toužíce po vyšším vzdělání, pociťují odpor k manželskému životu. Z toho

Mečnikov uzavírá: „Velice možno, že takto počal proces rozrůznění (обособленія) v lidských společnostech, podobný tomu, který mnohem dále pokročil u hmyzu, a že časem ustálí se, ač ne tak ostře, rozdíl mezi lidmi více i méně plodnými aneb až zcela neplodnými. Poslední, mohouce věnovati se výhradně vyšším oborům lidské činnosti, budou sloužiti společnosti hlavně prací duševní." Tutéž theorii hlásá nyní Tolstoj, ač jeho ideálem, jako v Kreutzerově sonátě, zůstává úplné potlačení pohlavního pudu v lidstvu a tedy úplné vyhlazení tohoto odporného plemene. Ve Vzkříšení patrně největším obdivem ho naplňuje politický vězeň Simonson, jenž posléze s Maslovou se ožení a ji vykoupí svou platonickou láskou. On jest dokonalým učedníkem hraběte Tolstého, na př. takým vegetariánem, že nosí kaloše místo kožené obuvi, která pochází ze zabitých zvířat; má zvláštní filosofii: „Kdy by bakterie pozorovala a zpytovala lidský nehet, uznala by ho za látku neorganickou. Tak i my považujeme zeměkouli, pozorujíce její kůru, za hmotu neorganickou. To není správno." O něco dále čteme; „Náboženské učení jeho záleželo v tom, že na světě jest vše obdařeno životem, nic mrtvého, že tedy všechny předměty, které my považujeme za mrtvé, neorganické, jsou pouze částí ohromného organického tělesa a že tedy úkolem člověka, jakožto částečky ohromného organismu, jest zachovávati život tohoto organismu a všech jeho živých částí. A proto považoval za zločin ničení všeho živého; byl odpůrcem vojny, poprav, všelikého utracování jak lidí tak živočichův. O manželství měl též své učení, záležející v tom, že plození lidí jest pouze nižším výkonem člověka, vyšší že jest sloužiti již živému. Potvrzení této myšlenky spatřoval v jsoucnosti fagocitů v krvi. Lidé neženatí dle jeho mínění byli též takovými fagocity, jichž povinností jest pomáhati slabým, churavým částem organismu."

Fagocity jsou všechny oblíbené osoby hr. Tolstého, především fagocity z přesycení pohlavních rozkoší stali se Nechljudov a Maslová, kteří bez ošklivosti ani nemohou vzpomenouti na svou minulost; fagocitkou jest ona Marie Ivanovna, statná krasavice, která nenáviděla lásku pohlavní, považujíc ji za cosi hnusného a urážlivého pro lidskou důstojnost. Druhý oblíbený typ spisovatelův Nabatov, též politický vězeň, doplňuje theorie Simonsonovy svou věroukou, kterou Tolstoj vydává za typickou víru ruského mužíka, řka: „Svými náboženskými názory Nabatov též byl typickým kresťjaninem: nikdy nepřemýšlel o metafysických otázkách, o počátku všech počátků, o budoucím životě. Bůh jemu jako Aragovi byl hypothesou, které posud neměl potřebí. Bylo mu lhostejno, jakým spůsobem vznikl svět, a darwinism, který se jeho soudruhům zdál býti tak důležitý, považoval za hříčku mysli. Jeho nezajímala otázka o tom, jak vznikl svět, právě proto, že ho cele zaujala otázka, jak lépe žíti na tomto světě. O budoucím životě také nikdy nepřemýšlel, chovaje v hloubi duše zděděné od předků pevné a klidné přesvědčení, společné všem zemědělcům, že jako ve světě živočichů a rostlin nic naprosto nepřichází na zmar, nýbrž neustále se přetvořuje z jednoho útvaru v druhý — hnůj v zrno, zrno v slepici, pulec v žábu, červ v motýla, žalud v dub, — tak též člověk nemizí docela, nýbrž pouze se přeměňuje." Pochybujeme velice, že by taková byla víra

ruského prostého člověka; tomu zajisté Bůh jest něčím více než pouhou, zbytečnou hypothesou, jest mu skutečně velikým pomocníkem a utěšitelem na jeho trudné dráze životní, jak to zvláště dojemně vylíčil Ščedrin v jednom ze svých obrazů. Známe sice a psali jsme o takých zlých mužících, kteří nevěří ani v dobro ani v Boha, ale ti jsou velice nepodobní onomu evangelickému mužíkovi, kterého s takovou zálibou líčili mnozí ruští spisovatelé, zvláště ale „noví křesťané“ Dostojevský a — hr. Tolstoj. Nad to však v učení Simonsona-Tolstého jest vnitřní odpor: on miluje vše živé, zároveň ale chce podtíti kořen všeho života a nejlepší lidi odsuzuje k fagocitismu. Summa názoru jest ta, že budou se ploditi lidé chabí a méně cenní, kdežto lidé nejlepší — fagocitové — budou připravovati tuto ohromnou chorobnici k říši boží na zemi, t. j. ke klidné a ponenáhlé smrti.

To přece nemůže býti „vzkříšení,“ mravní obrození jak pro jednotlivce tak pro celek, a my marně jsme se pídili v románě, kde, kdy a s kým se stalo takové obrození. S Nechljudovem zajisté ne, on si sice zošklivil hřích, ale stupnice pocitů jeho tak rychle se mění, že věru nevíme, s kým jest nám jednati, zda s kajícím hříšníkem či s vyhýčkaným pánem. On na konci románu jest zrovna tam, kde byl na počátku: aspoň když Maslová, tušíc asi, jak těžký by byl její život s takým vrtkavým člověkem, jej odmítla, on nad mrtvolou Krylcovou přemítal: „Proč trpěl? Proč žil? — myslil si Nechljudov a zdálo se mu, že odpovědi není, že kromě smrti není ničeho, i přišlo mu nanic.“ Nedivili bychom se, kdy by Nechljudov nyní přišel k témuž konci, jako r. 1856 v Zápiskách markerových, když po prostopášném životě si zoufal a se zastřelil. Alespoň může směle o sobě mluviti jako tehdejší Nechljudov: „Kde jsou ony světlé myšlenky o životě, o věčnosti, o Bohu, které s takou jasností a silou naplňovaly mou duši? Kde jest bezpředmětná síla lásky, teplem plným útěchy zahřívající mé srdce? . . . Domníval jsem se dříve, že blízkost smrti povznese duši mou. Zmýlil jsem se. Za čtvrt hodiny mne nebude, a názory mé docela se nezměnily. Stejně vidím, stejně slyším, stejně přemýšlím: táž podivná nedůslednost, vratkost a lehkost v myšlenkách.“ Zrovna tam jest nyní i náš Nechljudov, ale nyní se neusmrtil, jako to neučinil hr. Tolstoj, kterého před lety pronásledovala myšlenka o samovraždě tak silně, že příbuzní museli před ním schovávati každou zbraň, každý provaz: avšak Nechljudov nespal, znova přemýšlel, chodě po pokoji, neboť „stará otázka o tom, jeli on sám blázen či jsouli blázni lidé považující sebe za rozumné a dělající vše toto, s novou silou vynořila se před ním a žádala odpovědi.“ Snad by se to přece s ním zle bylo skončilo, kdy by nebyl pohledl na evangelium, darované jemu Angličanem a filanthropem, a namátkou je otevřel a našel kapitolu 18. sv. Matouše. Četl, našel nové světlo, vykoupení, — „dávno nepocítěné nadšení zmocnilo se jeho duše.“ Prvně četl evangelium, a kázání na hoře učinilo úplný převrat v jeho duši. Hlavně se mu zalíbilo podobenství o dělnících na vinici: „Totéž činíme též my,“ myslil si Nechljudov, „žijíce v bláhové jistotě, že sami jsme hospodáři svého života, že nám jest dán pro naši rozkoš. A vždyť to jest patrný nesmysl. Vždyť jsmeli posláni sem, stalo se tak z něčí vůle a s nějakým účelem. A my jsme usoudili, že žijeme pouze

pro své radosti, a patrno, že jest nám zle, jako bude zle pracovníku neplnícímu vůle hospodářovy. Vůle hospodářova vyjádřena jest v učení Kristově. Pouze kdy by lidé plnili jeho učení na zemi, nastalo by království boží. Pak lidé dosáhnou nejvyššího blaha, jehož mohou dostoupiti. Hledejte království božího a jeho pravdy, a ostatní vám bude přidáno. A my hledáme *ostatní* a patrně ho nenalézáme. Hle, jaký jest úkol mého života. Jedno dílo se ukončilo, druhé začíná."

Pro tyto pravdy Tolstoj nemusel psáti svůj román; předně jsou to truismy, známé každému křesťanu, pak tím Tolstoj ničí vlastní učení, celou ideu románu, čině si výčitku, že rozumuje o věcech, kterým nikdy rozuměti nemůže, an by měl plniti vůli Hospodářovu a neničiti ten život, jenž jest jím ustanoven, a posléze opakuje to, co nám již řekl v polovici románu a co ještě lépe vyslovil v Luzerně mladý Nechljudov v onu krásnou noc po svém prvém styku s evropskou civilisací: „Jediný, pouze jediný jest u nás neomylný vůdce (= Hospodář), Všesvětový Duch, pronikající nás všechny pospolu a každého jako jednotku, vnukající každému touhu po tom, co se patří, — týž Duch, jenž stromu velí růsti k slunci, kvítku velí vrhati símě na jaře a nám velí mimovolně tisknouti se druh k druhu . . . On mírně pohlíží ze své světlé, bezměrné výše a kochá se nekonečnou harmonií, v které vy všichni příč na příč, nekonečně se pohybujete. Ve své hrdosti chtěl jsi se vymknouti ze zákonů všeobecného. Nikoliv, i ty se svou malinkou, malichernou zlobou proti lokajům — i ty jsi odpovídal harmonickému požadavku věčného a nekonečného." Zvláště posledních řádků neměl Nechljudov nikdy zapomínati. Co se nyní stane s obrozeným Nechljudovem? Tolstoj to asi neví. Jeden kritik, M. Moskal, jenž ve zvláštní knize Znovuzrození aneb úpadek rozebral celý román Vzkříšení a odsoudil jej, takto líčí nám budoucnost Nechljudovu: „V září r. 1899 v novinách byla zpráva, že v Moskvě zjevil se jakýsi bláznivý (jurodivyj) kníže, oblečený v hrubý šat (derjužinu), s punčochou na hlavě a v gummových kaloších na bosou nohu; bláznivý kníže chodí po městských ulicích a pobízí všechny lidi k obrození, způsobuje tím nevýslovné potěšení zahálčivému obecenstvu a uličníkům. Neměli jsme příležitost viděti bláznivého knížete, ale jest to bez pochyby on, rek románu Nechljudov, zapřený a znesvěcený (razvěnčannyj, t. j. zbavený svého věnce, slávy) samým spisovatelem. Co bude dále, můžeme si nakresliti svou obrazotvorností. Nechljudov, nemaje čím žíti, až ho omrzí ‚jurodstvovat', usídlí se kdesi v budce jako Diogenes a bude se zabývati překladem různých mravoučných knížek a naplní knihkupecký trh, police a sklady zbožím nikomu nepotřebným." Ale možná, že se stane něco jiného; Nechljudov po této očistě duševní, kterou už několikráte konal, ani se nezastřelí. jako to učinil prvý Nechljudov, ani nerozdá jmění docela, jako to chtěl učiniti z mrtvých vstalý Nechljudov, nýbrž bude následovati příkladu Levinova, ožení se s Korčaginovou a jako mírný poměščík bude k blahu svých „křesťan" žíti ve své vsi, časem bude přátelům a známým vykládati své názory a překvapovati je svým podivínstvím na své cestě k mravní obnově a zdokonalení, kdežto žena bude výborně spravovati jeho statky a pečovati výborně o tohoto člověka, jenž po celý život byl stínem Hamleta, kajícího se za hříchy

předků. On nepsal romány, perly světové literatury, aniž se čím jiným proslavil, proto jeho paradoxa nebudou působiti zmatek v hlavách jeho nerozvážných ctitelův a budou pouze svědčiti o jeho dobrém, čistém srdci, které ovšem není prázdno veliké samolásky a libovůle. On pro svou duši, honě se za luzným přízrakem štěstí a dokonalého klidu, zmařil svůj život, nemálo nesnází nadělal svým blízkým a nedosáhl toho, o čem snil mladý Nechljudov, „by nebylo v duši jeho ni výčitky svědomí, ni zloby, ni pokání.“ A za to, že se mu to nepodařilo, že nemohl se ponořiti v nirvánu, my přece tohoto Nechljudova milujeme a vážíme si více než oněch lidí, kteří nikdy nepociťují ni výčitek, ni zloby, ni pokání, a díme též ni lásky. Že vše to ve veliké míře sám hr. Tolstoj pociťuje, o tom svědčí jeho poslední román a tím nám jest on drahý, třebas bychom dobře viděli, jaký zmatek v mnohých hlavách způsobí.

Mluvili jsme skoro výhradně o idei románu a o Nechljudovu; ostatní nám čtenář odpustí. Druhá hlavní osoba, Maslová, ještě méně se obrodila či znovuzrodila než Nechljudov; pozbyla víry v Boha ne tehdy, když byla zneuctěna a uražena Nechljudovem a přijala od něho za svůj hřích 100 rublů, nýbrž později, když ji opustil, pak počala býti hrubou k jeho tetičkám, byla vyhnána, sloužila u mnohých pánů, kteří ji znepokojovali svou dotěrnou láskou, zprotivila si všecko, a poněvadž nechtěla pracovati a tuze milovala krásné šaty, vstoupila do vykřičeného domu a mimovolně stala se spoluvinnicí smrti kupce Smělkova; zatím se naučila píti vodku a kouřiti tabák, po svém odsouzení přemýšlela, jak si v Sachalině svými vnadami získati přízeň nějakého dozorce, s kterým vstoupí v důvěrný poměr, aby se nemusela vdáti za „katoržného.“ Nabídkám Nechljudova z počátku se divila, později prý se vůčihledě polepšovala, posléze však ruku jeho zamítla a zvolila Simonsona nejspíše proto, že nedůvěřovala vrtkavé povaze Nechljudova a lekala se života s ním. Co se s ní stane, nevíme, ale znovuzrození tu žádného nevidíme.

Na jedinou věc ještě ukážeme. Tolstoj příliš strannicky vylíčil soud, jak Moskevský, tak Petrohradský. Známe z vlastní zkušenosti jak soudce tak porotce a dovolujeme si tvrditi, že tito hřeší spíše přílišnou shovívavostí než přísností a že vynikají velikou svědomitostí, proto raději prosedí celé dni a noci, než by odsoudili obžalovaného tak lehkomyslně, jak to čteme v románě Tolstého. Pochybujeme též velice, že by se našel tak ničemný předseda soudu, jenž by dopustil porotcům spáchati tak naivní, ba hloupý soudní omyl jen pro to, by nepropásl důvěrné schůzky s ryšavou guvernantkou: vždyť by si tím bez toho hrozně uškodil nahoře. Ználi Tolstoj jednotlivý podobný případ, ač o tom velice pochybujeme, neměl ho ve svém líčení ruského soudu užiti, jako se neslušelo z jednotlivého případu utkati celý příšerný pochod trestanců městem k nádraží. Celé množství jemných a milých črt, celá řada figurek velice pravdivých, které rozezná od hrubé nepravdy každý Rus, nevyváží velikou nepravdu o Rusku, onu klevetu na vlastní spoluobčany, kteří jsou též v dosti velké míře obdařeni oním svědomím, jež sice mluví v Tolstém nejhlasitěji, ale jest přece význačným rysem ruské národní povahy.

V podvečer.

Elegie

Adolfa Heyduka.

Mé písně.

Mé písně jsou jen rytmy mého srdce,
jen snivé duše toužný v nebe let,
a mním, ba vím, že tenkrát už jsem zpíval,
když Pán Bůh ptáky volal v širý svět.

A srdce mé jest vázou mého žití,
z níž voní kytka květů zperlených,
již trhal cit, kde raněná má duše
kdys nachem krvácela z žalů svých.

Ptáci a květiny.

Ach, v síni květiny a ptáci v kleci!
jak rád vás mám a lituji vás přeci,
ač pták svou píseň také v kleci skládá,
přec stejně jako kytka v síni strádá.

Ať pěstěna, přec pravou svěžest ztrácí;
s ní stejně v kleci uzavření ptáci . . .
a v stáří písně rovně v srdci hynou,
jak v kleci pták, květ v síni za květinou.

Hádanka žití.

Matkouli či jen macechou
příroda ubohým lidem?
Provádíť stále jenom svou
s děsivě ukrutným klidem.

Marně duch leb nám zažehá,
proč se i v rozkošich lítí? . . .
Všude nám cestu zalehá
rohatá hádanka žití.

Život s námi hraje . . .

Jak kočka s myší život s námi hraje,
jak vlny moře s tělem trosečníka,

jsme v rakvích neseni jen v jiné kraje,
nechť na těch rakvích posud není víka.

Jdem žití lesem temnějším čím dále
a stále bloudíme jím v každou dobu,
svět, velký dřív, je menší nenstále,
až zanikne i s námi v hloubce hrobu.

Kde cíl?

Ach, vždy to plané přemítání,
vždy záhadné to nač a proč,
chci spočinout a nemám stání,
 vždy nutí mě to: Dále kroč!

Kde kýžená je klidu chvíle?
či nikde? Rván jsem, štván a hnán:
kdy ukonejšen dojdu cíle? —
 Tam, kde ti hrob je uchystán!

Věčnost.

Nic neztratí se, co zde bylo,
nic niveč nezanese čas;
jen v jinou obdobu se slilo,
co žilo mimo nás i v nás.

Dech náš se s dechem vánků pojí,
s dne září očí našich jas:
slz proud se slévá s vlahou v zdroji
a prach náš s prachem země zas.

Nic věčnost nezničí, vše chová,
jen ve změněných obdobách;
kdo hyne, rodí se jen znova
a z jiných vstříc k nám kráčí drah.

A v božských ňadrech tvůrce Boha
vždy bude zářiti náš hled —
leč naše srdce, naše noha
od pouti žitím krvácet.

Jeseň.

Bílá hvězdička letí k nám oknem. Hvězdička — chmýří. Letí s pole. Podzim . . .

Ani jsme se ještě nenadáli. Konce málo kdo očekává — smrti se nikdo nenaděje . . .

Zase! Ještě jedna se kmitla, snesla se tiše k zemi a kutálí se ještě okamžik do zákoutí, kamsi pod skříň. Skoro jsme se zachvěli — jako předtucha, jako znamení to letělo . . .

A jest to předtucha, jest to znamení blížících se zimních bouří, smutného přítmí, leckde i nouze a hladu . . .

* * *

Nad požatými poli, v tiché, bělavé výši rozeznáváme kropenatý oblak — hejno ptáků. Ach, už nás opouštějí, zpěváci . . .

Jak bylo milo s nimi! Zvuk je duše prostoru, a ptáci byli oživující, něžnou a poetickou duší celé přírody.

Ještě kvete, ještě voní — dobrem žehná a krásou okouzluje, ale už je zamlklá, zamyšlená, s vážnou předtuchou zániku na spanilém čele.

Proto je na podzim venku smutno. To ticho příliš — mluví.

* * *

Divoké plody — šípky, jeřabiny, kaštany — radost malých dítek, podzim poskytuje na hraní. Jak zalesknou se očka malé fintilky, zdobíli se planoucími korály jeřabin! Jak zavýskne skotačivý klučina, pohledneli na něj pootevřený kaštan svým velkým, hnědým okem! A jak rády noří se útlé prsty do zástěrky plné hlaďounkých, karmínových šípků, jejichž květ v pozdním jaru tak snivě voněl na osamělých stráních a podél hlubokých úvozů!

Díky tobě, přírodo, za ty dary maličkým! Praktičtí lidé snad by sázeli něco užitečnějšího, ale ty, věčně moudrá, dáváš kvésti v ústraní a v zapomenutí svým planým růžím, abys vykouzlila celý ráj dětských úsměvů. Díky tobě!

* * *

Zařičelo se strniště.

Jak líbezný chládek po těch vysilujících vedrech! Jak okříváme v něm a jak nám změna lahodí!

Jsme nevděčni. Tolik jsme se těšili na léto, a že déle trvalo, už nás mrzelo.

A sálavá záře sluneční! Jak jsme po ní dychtili v soumračných chvílích nekonečné vánice, a nyní — byla nám už na obtíž, byla nám už nesnesitelna. Tvorstvo hledá změny . . .

Jaká tragičnost života, osudu a všeho pozemského!

* * *

Jiná neklamná známka nadcházející jeseně v našich krajinách je oblak dýmu. Veliký černý mrak, který se jednoho dne vyvalil z věžovitého komína. Ještě včera nebylo ničeho — ještě včera cukrovar byl nečinný.

Mlhy, smutná vůně pýřavky a kampaň jsou sestry. Zavítávají k nám zároveň. A jak v přírodě život hyne a ruch utuchá, tak na tom kolbišti práce lomoz, úsilí a zápolení, rej, vír a činnost horečná vzrůstají. Venku v polích ticho, zima, smrt, v továrně nový život, práce, obživa, úspěchy — celé krajině požehnání.

Tak bývalo totiž . . . Škoda toho utuchlého rozkvětu! Žel, že na slibné, krásné odvětví českého toho průmyslu dolehl úpadek, jako na zlatou úrodu těžké krupobití! *Irma Geisslová.*

Ostružiny.

Z obrázkův a bájek

Františka Procházky.

Starosti.

Blaze bylo kdysi na tomto světě. Lidé žili vesele, bez obav z budoucího dne a z nedostatku, potřeby své přiměřujíce poměrům skutečným a možnosti, a ne naopak. Tu zaspal jednou trojhlavý Cerber, a toho použily lehkonohé příšery podsvětní, jichž si v říši stínů nikdo nevšímal, a proplížily se na bílý svět. Byly to Starosti. Sotva se ohledly kolem, již byly uchopeny lidmi jako hosté vítaní, a život na zemi obtížil se mrakem podsvětním. Takové přátelství, láska a vroucí péče o každého hledělo z očí těchto podsvětních stínů, že dal se jimi kde kdo oklamati, vítal je u sebe, hostil a hýčkal je a nikdy dosti jich neměl, ať se příšery jakkoliv množily.

Ale čím větší, na pohled až mateřskou snahou o někoho dbaly, stálé zření majíce o jeho potřeby až do nejnepatrnějších, tím více člověk takový chřadl a uvadal, až jej konečně doprovodily, odkud samy vyšly, ale kam již samy nevcházely, ještě cestou mučíce jej péčí o jiné.

A naplnily znenáhla Starosti celý svět. Málo kdo dovedl je zaplašiti bývalou skromností v potřebách a nežádostivostí, ba stalo se modou hýčkati příšery, chlubiti se jimi a zveličovati je na odiv. A stalo se to snadným ku podivu, neboť i nejmenší Starosti dle přání a zdání osobního staly se velikými a tížily stejně jako Starosti největší.

Jen děti zůstaly ještě v starém blaženém stavu, hračkou plašíce příšery, ale nám dospělým zdá se proto stále, že ubohým něco schází, my jim příšery ty vnucujeme doma, ve škole i ve chrámě a spokojeni jsme teprve, když se jim v první vrásce usadily.

Jaký div, vždyť jsme úplně v moci těch pečlivých přátelských příšer!

Kritická generace.

V olšinách při řece usadili se dva mladí mužové. Oděv jejich i rozhovor látkou ukazovaly ku vzdělanějším kruhům, ale nedbalost v tom i onom, zejmena pak volba výrazů, nikde posud krom ve slovníku nenapsaných, koketovaly s třídou spustlou, v kalu si libující.

U obou bylo nápadno nesmírné sebevědomí. Bylo patrno, že vesmír všecek s utajeným dechem vyčkával soudu těchto duševních velikánů — velikány byli oba na první pohled a tak také na sebe pohlíželi, vyměňujíce spolu jako skvosty dogmat nedoceněné své soudy v nehoráznýcli slovech. Každý z těch soudů byl pádný jako kladivo, žíhavý jako švih bičem, neodvolatelný jako rána, která již dopadla.

Něco suverenního, olympického hledělo za skly skřipce mladšího muže, jako sebe sama ironisující pohled božstva, jež po stvoření světa procitnuvši všude ještě plno vad spatřuje na svém díle tvůrčím, kdežto starší přimhouřenýma, předčasně hasnoucíma očima hleděl cynicky klidně jako Osud, který bez jakéhokoliv zájmu sbírá statistická data na své přísně vyměřené dráze.

„Potkal jsem včera vašeho šefa," řekl mladší — „má úcta vojevážený," zdravil jsem — „vždyť je to přece *vaše* hlava. Prosím tebe, jaký to duch?"

„Blb."

„A K . . .? Ten se mi ještě přece zdá —"

„Perversní chlap."

„A Z . . .?"

„Nacionální trubec, celý šťastný, může-li Matici do pokladny hodit aspoň čamrdu od vesty."

„Hm," usmívá se mladší ironicky, — „bojím se už tázati se na ostatní členy redakce až k tobě. A co že tě sem vábí do toho vlhka k dešťovkám a škvorům?"

„Sem? Ó, nádobo bez obsahu — měl jsem tě vždy v podezření, že nosíš skla, abys neviděl. Toť jediné místo daleko široko, kde můžeš ještě —"

„Sníti o panenské přírodě?"

„Blbost! Panenské přírody nikdy nebylo a nebude, — ale nevidí tu člověk té lidské špíny, která se valí všude kolem a pokrývá zemi žravým lišejem, — uniknu zde nostalgii neznámého domova, shodím okovy člověctví . . ."

„Ó, dovol, neumytý Brámo — pak jsi na nepravém místě. Buď bys měl odsednouti dva kroky od hladiny, abys nezřel ani obrazu svého ve vodě, anebo dva kroky dále do ní."

„A již i odtud," pokračoval starší pohrdavě k mladšímu, „mě vyhání shon buržoův. Viz ty zaražené koly u kraje — zdá se, nějaká opět karikatura regulace. Obecní peníz už zase některé pijavce nedá pokoje."

Opodál přistoupil výše proti vodě k řece malý otrhánek s dlouhým prutem a zašlehl udici do proudu. Oba suverénové ducha významně na se pohledli.

„Hotový umouněný vrabčík,“ rozhodl mladší — „spal nepochybně v cihelně nebo ve stohu a uzmul někde neopatrnému rybáři prut. Hleď, jaká drzost v obličeji a otřelost v boji mláděte s životem. Ha, vždyť se utopí, hlupák, břeh je tam podemlet na spadnutí — ještě krok — —“

„Mlč,“ s ledovým klidem zadržel ho starší. „Posedl tebe buržoa, jsi snad placený hlídač davu, abys kluka varoval? Toť jeho věc, věc individua býti opatrným o svou existenci. Nech průchod osudu a mysli, že by se to také stalo, kdy bys tu nebyl. A nikdo skutečně o tvou přítomnost nestál.“

Hoch skutečně ještě učinil krok. Náhle sebou škubne, chytá rovnováhu — břeh se utrhnul a sjíždí do hlubiny. — Výkřik, hoch zmizel ve vodě. Prut zasutý trčí nazpět.

„Hlupák,“ řekl starší — „myslím, že se utopí, v těch místech je hluboko. Bude dobře dát obci řádnou šňupku, že tak nebezpečného místa neupraví.“

„Takhle nějaký provaz — nebo aspoň nějakou větev — !“ rozhlíží se mladší rozčilen.

„Hlehle altruistu,“ směje se starší — „však se ten štvanec možná ani neutopí — jen pohleď, jak se třepe a vzdoruje proudu. A ten hlas o pomoc — hotový pozoun na altruismus. Právě tak jsem viděl jednou topiti se vrabce v městském parku v nádržce. Byl by se i dostal ven, ale spolkla ho labuť. (Dívá se na hodinky.) Je to tuhé klouče, naposledy se přece světu na štěstí jeden proletář zachová.“

Mladší vytahuje z vody chlapcovu čepici, přihnanou proudem k olším.

Na břehu chvatný skok. Silhouetta dělníka v modré umazané bluse obrazila se na teplém pozadí polední oblohy. Těžký skok — šplýchání vody. Již uchvátil hocha, ale potopil se s ním.

„Patrně neumí plovati,“ soudí mladší divák. „Je to bezhlavost!“

„Oběť altruismu, pozoun davu účinkoval,“ řekl starší, „za jednoho přibude několik proletářů sirotků.“

Proud sehnal dělníka i s chlapcem doleji, kde bylo mělko. Dělník se vztyčil, vydechl těžce a všecek vzrušen nese chlapce z vody.

Kluk dvakrát, třikrát kýchl a hledí kol sebe. Především si došel pro prut, pak sehnal čepici a dal se do běhu odtud bez poděkování. Snad se bál pohlavků.

Dělník šťasten ze svého činu vyhýbal se pohledem oběma pánům a ždímal nevšímavě blusu, patrně aby ušel pochvale. Oba „pánové“ vyměnili o tom významný pohled.

„Dejte se poznati, veliký muži!“ rozkročil se k němu patheticky mladší s patrnou ironií. „Nebe samo poslalo vás sem, abyste zachránil světu a člověčenstvu vzácný život. Dejte se obejmouti, dobrý muži, a povězte, jaké jest vaše jmeno, ať zví svět, koho ctíti má a jaké rekovné srdce bije pod touto halenou.“

„Moc řečí,“ odsekl dělník mrzutě, buď že vycítil neupřímnost pathosu, anebo že v něm skutečně zachoval se ještě atavistický zbytek oněch šosáckých směšných generací, kde se taký altruismus ještě po-

kládal za věc vážnou, neli dokonce slušnou, „moc řečí, ať se jmenuju jak chci, co na tom."

„Výborně, muži z lidu," pochválil jej starší pán s ironií ještě potměšilejší — „sem, bratře proletáři, šlechetnou pravici svou!"

A dělník dojat se slzou v oku stiskl podanou mu ruku a odešel.

„Hle, slyšel své heslo, hlupáček, a chytil se hned —" usmál se starší pán.

„Trochu fouňovství, ale byla v tom síla," liboval si mladší, „ale teď už mne to nudí — ty zde ještě zůstaneš?"

„Ano, jsem trochu v náladě. Napíšu o tom za tepla nějaký dojemný flanc."

Hadr onuci najde.

Onuce ležela u cesty. Mnohý, přemnohý prošel tudy a nevšiml si jí, až šel kolem hadr. Tomu se hodila a vzal ji s sebou.

Po čase stalo se, že ji ztratil. Pln žalu pro nenahraditelnou chodil světem trápě se obavami: Kam se as dostala, kdo se zmocnil ubohé?

A zase po čase šel hadr tou cestou, a hle, družka ležela tu ještě nedotčena na svém místě. Neztratila se. Jaké štěstí! — Zůstala mu věrna!

Hlad a Bída.

Hlad s Bídou zabloudili jednou v lese. Dlouho chodili sem tam, až uslyšeli rány sekerou. Chudoba štípala dříví. Plni radosti přiskočili k ní doufajíce v tovaryšství její. Ale Chudoba uleknuvši se nenadálých hostí, dala se jen tím horlivěji do práce a nevšímala si jich.

„Je zle," naříkala Bída, „kdo nám nyní pomůže?"

Hlad pátraje po stopách zakýval horlivě na Bídu. „Šla tudy hostina," hlásal vítězně, „a ne jedna, cesta je tu hostinami dobře ušlapána, a kde ty často chodí, tam i já cestu najdu."

Oba pustili se jako chrti po stopě. Za nedlouho již dohonili Lenost. Jela v kočáře s přimhouřenýma očima. Když zlé druhy pojednou spatřila, ulekla se, zaplakala, ale neodehnala jich, nýbrž všecka se třesouc vykázala jim místo vedle sebe a dovezla ještě poslední jízdou hořké společníky do svého domu. Hlad s Bídou spatřili ještě stopy poslední hostiny.

Lahůdky vyjídaly chléb.

Ubozí kupci.

Přeslavný Čáp, kupec suken dobrých, vrátil se z velikého trhu ptačího se svým synem, nadějným Čápětem.

„Nuže, jak se ti líbilo na trhu?" tázala se Čápěte důstojná máti mnohorozumná.

„Ach, máti moje, dobrá, mnohorozumná," žaloval Čápek málozkušený, „zdá se mi, že není bludnějšího a rozumu nebezpečnějšího

stavu nad kupecký, ačkoliv otec laskavý říká, že právě k němu největší chytrosti je potřebí. Jen uvaž, že kupec radí kupovati a kupuje také nejraději věci nejzbytečnější: kožich kupuje v létě, lžíci po obědě, hudočky po tanci, lůžko po vyspání. Vždy ohlíží se jen a ptá po tom, čeho jiní potřebují. Haní, drahá máti, nejvíce to, co by právě nejraději měl, a do nebes vynáší, čeho by se nejspíše chtěl zbýti. Trhujíli spolu, máti moje mnohorozumná, dva kupci, zblázní se jistě oba: jeden velmi draho kupuje, druhý příliš lacino prodává, oba se šidí a do škody uvádějí. Uvidíš, drahá máti, půjdeli to tak dále, že se celý ten zámožný, vážený stav na mizinu uvede.“

Když ptáčka lapají.

„Příteli,“ prosil chycený pěvec ptáčníka, „zapěj mi ještě tu sladkou píseň, kterou jsi mne na čihadlo přivábil.“

„Ta je jen pro čihadlo, můj milý,“ vysmál se mu krutě ptáčník, „lapený ptáček musí už zpívati sám.“

Umělec otrokem.

Žil ptáček umělec ze svého zpěvu. Každý zjev krásy, který zavadil o jemné struny jeho citu, ať jevila se v pučícím jaru za mřížkami klece, ať snil o ní v soumraku zimním, kdy nepohoda z mraků sklenula si stan mrskaný vichry — vše vyzpíval nadšeně obecenstvu, chlebodárci svému. Posluchači jeho chlubně přirovnávali ho k jiným pěvcům, kteří jim zpívali: byl miláčkem a oslavencem, jemuž se závidělo.

Časem však stalo se, že zpěváček, který mimo vzácný hlas svůj měl potřeby a žití každého jiného ptáčka, zajásal si, posteskl a poplakal bez ohledu na povinnosti své k obecenstvu a na hlas kritiků.

„A tohle že je zpěv?“ žasli přísní kritikové. „Za to se dá živit? S tím se nestydí přijíti na veřejnost? Ah, zdá se, že se náš miláček již vyzpíval ze všeho, co uměl, neboť tohle je docela triviální křik a žvast všedního opeřence. Tak by si přece jen neměl škoditi.“

A tak neměl obdivovaný umělec ani tolik svobody a přízně jako obyčejný pták. Hleděli na něj jen jako na obecný zdroj zábavy. I žal jeho i smrtelný vzlyk brán byl na kritické vážky a soud, zasluhovalli, že ho chlebodárce živil.

Pouto chleba.

Hlídací pes dal se zvábiti divokým soudruhům, že sběhl ze služby a přidružil se k nim. Když po velkém namáhání vysmekl hlavu z řetězu a podlezl vrata, domníval se, že jest na věky prost vší služby. Hněvivým štěkotem dal na jevo svou nechuť k bývalému pánu, jehož všechny útisky přišly mu nyní na mysl. Uplynulo však několik dní, plných nedostatku, a hlídač vzpomenuv lepších stránek hlídačského života, vrátil se zase k své boudě.

„Co tě k ní víže?“ divili se v noci soudruzi hledíce plotem. „Řetěz ani vrata tobě nepřekážejí.“

„Mne víže chléb,“ vzdychl hlídač, — „pouto nejtěžší.“

Spící lišák.

Ferina lišák usnul právě uprostřed bažantnice. Byla to věc tak neobyčejná, že všichni obyvatelé bažantnice se nad tím pozastavili a nabyvše odvahy nehybností lišákovou, obcházeli jej s posměšky a přibližovali se víc a více spícímu. To uzřela s dubu známá vrána, již byl lišák kdysi o sýr připravil.

„Nevěřte lišáku!“ varovala. „Nespí každý, kdo má přivřené oči, a dřímeli lišák, hleď se, kohoute!“

„Hu, jaký šeredný hlas,“ mrzel se lišák, jemuž lest se nezdařila, „mrtvé by ze sna vzbudil.“

„Ne hlas můj,“ zajásala vrána, „ale pravda mých slov otevřela tvé oči, lstivý úkladníku!“

„Pomlouváš, tetko, dobrého,“ vyčítal lišák, „mstíš se za ztracený sýr —“

„Nemstím se,“ odpírala vrána, „ale varuji ze své škody. Jednu věc má dobrou každé zlo: výstrahu.“

Zkáza.

Často poutalo pozornost mou obrovské lesní mraveniště, stavba podobná kupě z jehličí, veliká jako stan. Člověk trpící rheumatismem vložil jednou do vrcholu kupy láhev, aby z mravenčích těl nabyl hojivé prý kyseliny. Jaká myšlenka! Pro pochybný výsledek umenšení bolesti jediného tvora obětována tu veleobec lidnatostí předčící celé národy, obyvatelstvem rovná snad Paříži — a vesměs pilný, statečný, zdravý lesní rod.

Když začal r. 79 po Kr. soptiti Vesuv a za hrozného zemětřesení zasul tři města, nezničil snad tolik občanů jako tato hrozná bezedná mlčelivá propast o hladkých stěnách — pravý opak Vesuvu.

První rozčilení veleobce mravenčí, když zvěděla o záhadném nebezpečí na vrcholu stavby své, zalilo proudem občanstva veškery ulice a náměstí. Celá kupa jehličná polila se černí mravenčích těl a děsný útok zabouřil k láhvi. Tak se asi hrnuli na hradby a náměstí Kartagiňané, když poslední boj jim nastával.

Roje ztékají láhev a kloužií po stěnách. Konečně řítí se do ní. Probíhají podrážděně po dně, stoupají vzhůru — a vítězně se jim daří. I po stěnách vracejí se zpět až k otvoru. Zdá se, že poplach byl jen planý. Zajisté, že se smějí a žertují ve své mravenčí řeči jako při veselém divadle. Nové a nové proudy řítí se a padají dovnitř. Než tu nastala katastrofa. Sotva že napadala na dno vrstva o tloušti dvou tří mravenčích těl, disciplinovaný národ ten, jenž s kázní se rodí, upadl v poplach davu.

Jednotlivců šťastně se drápajících na stěny chytali se druzí šlapaní a tísnění a strhovali je zpět do jícnu záhuby. Na dně láhve rozpředl se zoufalý vražedný boj. Černá těla zapletla se nohami, kusadly a trupy v jedinou vražednou drásající se změť. Odvěká dědičná disciplina zmizela ze zoufajících jedinců, vidoucích jistou záhubu.

A na zápasící padá dále shora živý déšť soudruhů; běhají chvíli polekáni po jich hlavách a tělech, než strženi jsou spolu do klubka smrti. Po veleobci šíří se dojista zprávy strašlivé o záhubě tisíců a tisíců občanů — a nové proudy poplašených ženou se ze všech stran vzhůru po kupě. Znovu se černá těly povrch mraveniště. Spatřiti chce patrně každý, co se stalo, chce mužně čeliti nebezpečí, ale rozvahy, zdá se, není, a jeli v některých, dav neslyší. Pud jeho je rozpoután. Vše hází stranou a řítí se na smrt.

V hrozném jícnu roste kupa mrtvol. Dolejší vrstvy jsou již bez hnutí. Buď zahynuli v nich občané zoufalým bojem, buď tlakem hořejších slehli se v mrtvou směs.

A nové proudy padají shora dolů na černá těla, běhají po nich a mísí se s nimi. Je to jen osudné zaslepení davu, v jakém vrhali se poražení Římané do jezera Trasimenského, nebo snad zoufalství přátel a příbuzných vidoucích dole hynouti své milé — nebo dokonce sebevražda občanů zoufalých nad hynoucí vlastí?

Do vrchu již rostou těla v obsáhlé láhvi a ještě spěchají sem jednotlivci pěšinami i silnicemi mravenčími. Nechápeme již toho shonu, vždyť až do poslední domácnosti v celé veleobci nemůže již býti nevědomí obrovské zkázy, neskonalého národního neštěstí. Ti, kdo zbyli, musí býti zdrceni . . . Snad to jsou bojovníci, vracející se z výpravy válečné, snad dělníci, kteří poplašnou zprávou domů byli od díla zavoláni. Bez dechu, jako v čas požáru lidé, běží — a smrtelný poplach žene je do děsného jícnu.

Když hynuli Pompejští, hynuli za zemětřesení, příšerné temnoty a bouře, jako by hynul svět s nimi, — ale tu vymírá statečná veleobec za úplného ticha, za nejkrásnějšího letního dne. Vesele cvrkají kobylky a cvrčci na lesním palouku, v houšti ostružin lesknoucích se granátem po balvanech paseky zní píseň brávníka a měkký tikot čermáčka, a z daleka z hlubokého stínu lesa duní občasný klopot datlův. Pryskyřice protkává vůní svou každý dech, a celý les oddychuje volně a slavnostně, jako by usínal v teplé vzdušné lázni.

Když slunce bočným svitem zlatilo vyprahlé větve borovic, ukázal se na kupě již málokterý mravenec. Snad opozdilec nějaký, snad churavec, který pobíhal zdrcen bez cíle, snad stráž, která nesměla ani v hodině největší zkázy opustiti svého stanoviště.

Jediný drápe se ještě k láhvi, ale není to křepký útočník, jako byli první. Všude klesá a klouže. Dvacetkráte spadl dolů a zase obíhá hledaje lepšího přístupu ke zkáze. Úžasná byla vytrvalost slabocha či churavce, než se konečně vydrápal na okraj a spadl dolů. Dojemná byla ta jeho obrovská snaha po vlastním neštěstí a zkáze, jíž se nenadál.

Proč se člověk neslitoval nad úmornou jeho sebevražednou pílí a neshodil ho stranou?

Díváli se tak božstvo na naše snažení, jak často asi vidí, že plahočíme se za něčím, co nám neúprosnou hrozí zkázou. Vidí, kterak obcházíme a prosíme, pracujeme a modlíme se, pláčeme a síly přepínáme, — jen abychom se přiblížili svému neštěstí. A jak jásáme, když jsme konečně dosáhli okraje, abychom se po hlavě dolů sřítili!

Celý mrtvý národ nesl člověk v láhvi. Jakou asi noc měli v mraveništi ti, co zbyli!

Buduli sedlákem?

Ze svých dětských let vypravuje

Vácslav Vlček.

(Pokračování.)

XXIX.

Poslouchal jsem tuto rozmluvu stoje u dveří přístěnka, za které se druhé děti už před chvílí vytratily. Zrovna, když velcí okolo stolu počali jeden za druhým umlkati a jaksi se zamýšleti, zatahala mě sestra Anička vzadu za rukáv.

„Pojď se podívat,“ pobízela mne s tajeným smíchem.

Divadlo, k němuž mě do přístěnka volala, dělal Pepík. Oblíknul si na své šaty sukničku Zlivské sestřenice, tak krátkou, že mu bylo pod ní nohy v kalhotech již od kolen viděti; od kyčlů nahoru byl ve svém kabátku, ale na hlavě měl šátek uvázaný jako holka. V tomto přestrojení vyváděl tím pitvornější věci, čím více se mu ostatní smáli; až také chytil kotě a počal je chovati, hejčkati a k prsům přikládati jako ženská nemluvně.

„Kdy by sem tak vešla maminka!“ připomenul jsem mu potichu.

Pohodil hlavou.

„O našem posvícení,“ řekl, „se i náš tatínek převlíkne za ženskou.“

V hospodě spustila muzika novou písničku. Pepík odhodil kotě a rozhledl se po bratrancích.

„Snad mě přece někdo vezme k tanci?“ začínal novou švandu.

Když se chytili s Františkem a podle noty skákali, já vklouzl zpátky do světnice. Tam zas už byl jiný hovor; brzo jsem vyrozuměl, že se týká milostivého ze Soutic.

„Kdo by ho neznal,“ povídala mlynářka, „ani by neřekl, že je to takový pán. Aby se nafukoval nebo nos zdvíhal, ani památky; vede si tak skrovně, takový je tichý, zrovna nesmělý, tak zdvořile za všecko požádá —“

„No,“ promluvil důrazně mlynář, „jen to nech – však on si taky dovede poručit a houknout. Tichá voda břehy ryje — mezi tím pádem. A jeho lidé jsou před ním všichni jako na drátkách, vědí tuze dobře, že s ním nejsou docela žádné špásy.“

„Inu, dost možná," pravila mlynářka, — „povídám jen, jak se u nás choval. Smetanu si nemohl dost vynachválit, jako by to byla kdo ví jaká lahůdka, — ale proto vypil jen sklenici a nedal si už po druhé nalejt."

„A jak to bylo s Káčou?" zeptala se najednou teta Zelenková. Bylo patrno, že se skoro všichni otázkou její zarazili, ale mlynářka se usmála.

„Když měl už odcházet," vyprávěla, „vtiskl Káči do rukou peníz. Vyvalila na něj oči. ‚To snad panímámě?' povídá a podává mi dvacetník stříbra. — ‚Ne, ne,' prál milostivý, ‚u panímámy zůstanu dlužníkem — ta maličkost patří tobě, za posloužení. Panímámě zatím mockrát děkuju, a když dovolí, zas se někdy stavím na smetanu. Tuze jsem si pochutnal!'

„Jářku," chopil se slova mlynář, — „‚vzácný pane, my si z toho děláme velkou čest a máme z toho náramnou radost, když pod naši střechu vejde takový host.'" A on povídá: „‚Však jsme staří sousedé' — a ještě na koni několikrát smeká klobouk a pozdravuje."

„A co Káča?" ptala se zas teta Zelenková.

„Káča se mezi tím pádem kouká pořád jako v Jiříkovu vidění a potom povídá: ‚Ten dvacetník mi přece nepatří, ten si nemohu nechat!' — Jářku: ‚No, když nemůžeš, zahoď ho od rány, třeba do nádržky, tam se jich vejde dost!'"

„A milostivý zas přišel, nebo přijel?" ozval se strýc Zelenka.

„Zas přijel," odpovídal mlynář, „zas hodnou chvíli pobyl, a zas nic jiného nechtěl než smetanu."

„A byl ještě přívětivější než ponejprv," podotkla mlynářka.

„A říkal, že se mu u nás tuze líbí," pokračoval mlynář. „‚U vás je pořád tak živo,' povídá, ‚vy jste tu tak spokojeně a vesele živi, že je radost u vás pobejt.' — Jářku: ‚Vzácný pane, jsme zdrávi a nic nám tak dalece neschází, buď za to Pánbůh pochválen — ale proto bysme s vzácným pánem na tom fleku měnili, kdy by si chtěl náš mlejnek vzít a dát nám za něj Soutický zámek.' A on povídá: ‚Mně se zdá, že byste po čase mluvili jináč.' — ‚Proč pak, vzácný pane?' — ‚Protože je v Soutickém zámku ticho a mrtvo jako v poustevně. Tam by se vám brzy zastesklo.' Jářku: ‚Ale kde pak, vzácný pane! My bysme se o to postarali, aby tam bylo živo a veselo.' — ‚V tom pádu vám nechci odpírat,' povídá on."

„No, ale — což Káča?" opáčila teta svoji otázku.

„Káča nic," odtušila mlynářka, „myslím, že ani nebyla doma. Co lidé natlachali, je jako pěst na oko. Káča se jen někdy ohlídla za řeku na Houšickou stranu, kde má rodiče a kde také její Tomáš pásal nebo na polích pracoval. Sotva za několik dní se tak z daleka uviděli, snad jednou za měsíc se Tomáš přebrodil přes vodu, aby s Káčou promluvil pár slov, ale měli se opravdu rádi, a ona zrovna tak myslila jen na něj, jako on na ni."

„Teda jí nehrozil, že jí přetluče hnáty, kdy by chtěla jít do Soutic?" vyzvídala teta Zelenková.

„Pravda, dal si taky něco od lidí nahučet a začal proto na Káču dokračovat, ale špatně pochodil. ‚Když věříš klevetníkům, je mezi náma

všemu konec!‘ řekla mu. ‚Jsem chudá holka, nemám než své dobré jméno; když mě zlí lidé o ně připravujou, nemohu se bránit, mohu se jen rmoutit a plakat — a ty se mne zastáváš tak, že přijdeš a povídáš mi do očí, co se jiní opovažujou mluvit jen po straně? Tak se mi odměňuješ za mou náklonnost, takové máš ke mně srdce? Jdi mi s očí, a víckrát se mi neukazuj — jsi mi protivnější než druzí moji pomluvači, nechci o tobě vědět!‘ Tak se rozešli, a Káča se už za řeku ani nepodívala."

„A lidé o ní mluvili tím hůř," prohodila teta.

„Lidem nikdo nezacpe huby," pravila mlynářka, „a nikdo jim nezabrání, aby všecko nepřevraceli a z bílého nedělali černé."

„Třeba ku příkladu z mlynáře kominíka," zažertoval strýc Přenosil, — „mějte se na pozoru, švaře!"

„No," podotkl mlynář, „tělesně, jak tu jsem, se od nich nedám do komína pověsit, a na to, jak by mě chtěli za mými zády černit, na to se mezi tím pádem — krom vás hodných a poctivých lidí — frankofraj vykejchám! — Ale teď mi dovolte, abych trochu od toho stolu vstal, jednou zas na nohy se postavil a zkusil, zdali mě po všem tom jídle a pití přece ještě unesou."

Když se i druzí pozdvihovali, Zlivská teta chtěla bránit a div rukama nelomila, jak by už mohli vstávat od stolu, když na mísách ještě hrubě ničeho neubylo. Ale už jich neudržela; mužští si zapálili dýmky, a krom domácí hospodyně všichni se brzo vytrousili na dvůr a na zahradu, kde se volněji dýchalo a stejně dobře hovořilo.

„Proč nejdou k muzice?" ptala se mne stranou Anička.

„Půjdou až večer," vysvětloval jsem jí moudře, „teď jsou tam jen samí mladší."

„A vezmou nás večer s sebou do hospody, tam, co se tancuje?"

„Na chvilku se k nim někdy podíváme, taky nám dají napít — ale abysme se chtěli za stůl uvelebit, to, holenku, nejde."

Nemělo dojíti ani k tomu, co jsem pokládal za jisto. Zrovna jsme se ze dvora dívali, jak se na západě i poslední část rudé koule sluneční ponenáhlu schovává za vrch, až jsme sborem zvolali: „Už!" — v tom se ze strany ozval hlas naší matky: „Nikam už neodcházejte, děti, budeme se pomalu vypravovat."

Mně a sestře prodloužil se obličej.

„Kam pak to myslíte, švakrová!" odpírala Zlivská teta. „Jen si jděte, kam chcete, dětičky, my tatínka a maminku dnes nepustíme."

My jsme se ovšem ani nehnuli, vědouce, že rozhodnutí závisí od rodičův, ne od tety.

„Duše drahá, rádi bysme zůstali," řekla matka, „ale nemůže to být."

„Však my abysme taky šli," ozval se strýc Bár.

Teta Přenosilová se zhrozila.

„Tak od nás, pro Boha milého, všichni utíkejte!" zvolala takovým hlasem, jako by se hnalo veliké neštěstí a všichni přátelé ji v něm chtěli opustit.

Manžel její přišel jí ku pomoci a prohlásil tiše, ale s největší určitostí, že o tom nemůže být řeči, aby už dnes někdo z posvícení

odcházel. Nastal tuhý dišput, který jsme my děti s rostoucím strachem poslouchali, neboť běželo o to, mámeli posvícenský ráj za malou chvilku opustiti čili nic.

Brzo jsme znamenali, že v tom potýkání odpor přátel Dalkovických slábl, až nadobro utichl — jejich děti měly tedy vyhráno. Za to naši neústupně stáli na svém.

Teta Přenosilka vedla učiněné lamento: „Co pak se, lidé, nad námi tak zatvrzujete? Co jsme vám udělali? Co vás odsud vyhání?“

„Vyhání nás odsud, že tu nemůžeme být celá rodina najednou,“ odpovídala naše matka. „Slíbili jsme Franckovi, že ho sem na dnešní večer dovolíme k muzice —“

„To je hezké,“ řekl styc Přenosil, „jen ať přijde —“

„Ale v stavení nemůže na noc zůstat prázdno,“ podotýkal náš otec, „někdo přece musí doma hlídat.“

„To by mohl být také někdo jiný, ne zrovna vy sám.“

„A Marjánka přece také přijde s Františkem?“ ptala se teta.

„Marjánka se sem zejtra na chvíli podívá, když proti tomu nic nemáte. Všichni, jak vidíte, se tu chceme vystřídat — a proto už nám nebraňte, abychom teď s Pánembohem šli.“

Teta Přenosilka ještě dost reptala, na konec však jí nezbývalo než se podrobiti. Za to museli jí naši aspoň v tom býti po vůli, že ještě usedli k stolu, aby se na cestu posilnili.

Mne přešla všechna veselost, každou chvilku bylo mi krušněji okolo srdce; naposledy svíralo se mi hrdlo, že jsem sotva mohl vydechnouti.

Už naši vstali, počalo loučení. Mně bylo asi jako jehněti, když má být vyvedeno řezníkovi pod nůž.

„Co stojíš jako pařízek?“ postrčila mě matka. „Polib strejčkům a tetičkám ruce.“

„I to to,“ odpověděla místo mne mlynářka, — „ty tu zůstaneš, pacholíčku.“

„K muzice, ne?“ zažertovala matka. „Bez něho by se sotva odbyla.“

„On je můj, a zůstane tu se mnou,“ prohlásila pevně mlynářka.

„Dobře děláš, mezi tím pádem,“ přidal se k ní její muž, „nedej si brát, co jsi jednou dostala.“

„Snad bez něho trefíte domů,“ řekla mlynářka přitahujíc mě k sobě.

„Nic naplat, milý hochu,“ povídala mi matka, — „kdo pak by zejtra pásl?“

„Hromásek,“ vydechl jsem.

„Hromásek nebo Maňásek, Krňásek nebo Kandrdásek, nebo třeba ňáký hasačert — to je vlastně jedna bolest,“ vyvracel mlynář matčinu námitku, „a taková nouze o něj nebude!“

„Podívej se,“ obrátila se matka k Aničce, „Venca chce, abysi šla sama domů.“

Sestřinou tváří to škublo, do očí jí vhrkly slze — zakryla si obličej rukávem a počala hlasitě vzlykati.

„Ale ne,“ ozvala se důrazně teta Přenosilová, přinášejíc matce svázanou vejslužku, „děti tady zůstanou, a konec!“

Nešlo to bez dalších námitek, ale rozhodnutí přece dopadlo v náš prospěch.

Byl již soumrak, když se otec a matka od domu Přenosilovic pouštěli po návsi dolů. V hospodě zrovna jakýsi chasník vyzpěvoval:

„Kdy bys byl, Pepíčku,
poslouchal matičku,
nebyl bys nosíval
po straně šavličku!“

Pak tu písničku spustila muzika — a zněla do tichého, v soumraku se utajujícího kraje tak živě, tak radostně, tak jásavě, jmenovitě klarinet tak nadšeně výskal, že podnes pamatuji, jak blahý pocit v tu chvíli pronikl a uchvátil mou duši. Byl jsem tak šťasten, jako by se mi byly naplnily nejvyšší účely a nejsmělejší přání.

XXX.

Pocit radostného nadšení neopustil mne po celý večer, v noci kouzlil mi příjemné sny a blažil mě i ráno, když jsem se probudil do syta vyspalý a slunko vesele vysvěcujíc už hezky vysoko na obloze stálo.

„Celý den bude ještě posvícení,“ řekl jsem si v duchu, a těšil jsem se, jako by ten slavný den ani žádného konce míti neměl.

K snídaní bylo kafe, které tehdy u nás na vsi bylo jídlem jen posvícenským a hodobožovým. Mlynář dělal zase bujné šprýmy; ale když položil lžíci, prohlásil, že je tu sice jako v nebi na krajíčku, ale povinnost že ho volá odsud. Přenosilovi chtěli také jeho vší mocí zdržovati, i čepici mu schovali, ale vše nadarmo.

„Povinnost je povinnost,“ vedl pořád svou, „statek může být bez sedláka, ale mlýn mezi tím pádem nemůže být bez mlynáře. Kdy byste mi schovali boty, půjdu domů bos, kdy byste mi schovali kalhoty, půjdu domů v košili, kdy byste mi schovali nejen čepici, ale i pačesy, půjdu domů holohlavý, a kdy byste mi schovali všecko všudy najednou, půjdu domů, jak mě Pánbůh stvořil.“

„Ať tu teda zůstane aspoň švakrová,“ smlouvala s ním naposled teta Přenosilka.

„To může, chceli,“ svoloval ochotně, — „a nebudu proti tomu pranic mít, když jí tu o zlaté hodince kde který tanečník bude faldy vytáčet.“

Avšak mlynářka nechtěla této volnosti užiti a chystala se rovněž k odchodu.

„Mně se zdá, mlynáři,“ žertoval strýc Zelenka, „že vám žena nevěří.“

„Jako by se bála,“ dokládala teta, „že by z vás, až by přišla domů, přece mohl být kominík.“

„Může tomu vlastně taky být jináč,“ namítal mlynář, — „žena třeba nechce mezi tím pádem doma zmeškat vzácnou návštěvu.“

„Ale?“

„Slyšeli jste ji, jak se zastávala Káči — no ale, k vůli někomu se přece milostivý u nás stavuje!“

Mlynářka ho plácla na rameno: „Nemel takové otruby!“

Všichni tři strýcové šli manžely mlynářovy vyprovodit, a my děti jsme se jim zavěsily na paty jako stín. Když jsme vycházeli ze vsi, spatřili jsme v pravo dolejšího Nevšímala, Jana, otce Štěpánova, an po mezi kráčí vzhůru k své zahradě. Strýčkové a mlynář se s ním z daleka pozdravili.

„Je ve všedním,“ povídal mlynář přitlumeným hlasem, „jistě i o posvícení dělal něco na poli. Snad o posvícení taky ani kus masa ani koláč nesní.“

„Proč?“ ptal se strýc Přenosil.

„Nepochybně jste slyšeli, jak se nedávno v Kácově vyznamenal. Neslyšeli? No, měl nějaké řízení v Janovicích; tři hodiny šel tam, několik hodin se tam zdržel a tři hodiny šlapal zase zpátky, pořád s lačným žaludkem. Až v Kácově se stavil v hospodě a dal si za dva krejcary kořalky. Ležely tam na šenktyši taky housky; chopí jednu a ptá se: ‚Zač je to?‘ — ‚Taky za dva krejcary.‘ On zase položí housku na stolek a zahučí: ‚Když jsem bez toho vydržel až sem, vydržím taky ještě až domů.‘ O posvícení zas může říkat: ‚Jsem bez toho do roka padesát neděl a jednu, mohu bez toho být i padesátou druhou.‘ Takový je to škrtil!“

„Ale za to mu přibývá,“ podotkl strýc Přenosil na omluvu svého souseda, „tak tu žádný hospodář není zazobán jako on.“

„A dal by si mezi tím pádem pro troník třeba koleno vrtat!“

Když se cesta počala schylovati s kopce, rozloučili jsme se s mlynářem a mlynářkou a zvolna jsme se vraceli ke vsi.

„Je to váš švakr,“ promluvil po delším pomlčení strýc Zelenka o mlynářovi, „ale ty jeho řeči jsou tlampy žvampy.“

„No, na zlaté vážky se nesmějí brát,“ usmál se strýc Přenosil.

„Tady se pošklebuje Nevšímalovi,“ vyslovoval strýc Zelenka dále svou nelibost, — „ale víte, jaký držgrešle byl jeho táta, starý Mařan. Taky se odkudsi domů vracel, myslím ze Štamberka, taky o hladu a žízni, protože bylo parno, a když šel Střechovem, zastavil se u studně, zrovna před hospodou a pil vodu z vydlužené nádoby. Volali jsme na něj z hospody, aby šel mezi nás nebo si aspoň od nás zavdal, a podávali jsme mu oknem sklenice. On vrtí hlavou a povídá: ‚Děkuju pěkně, jako by se stalo. Žeť by mi taky žid nalil, třeba na dluh, ale tahle‘ — ukázal na studni — ‚tahle nezapisuje a neupomíná, ani za rok, ani za dvě léta.‘ A šel svou cestou, a neutratil ani ty dva krejcary jako dolejší Nevšímal.“

„To byl ještě takový pravý Staročech,“ řekl strýc Přenosil, „pevný jako dub.“

„Jestli hamonil a mamonil, může o tom každý jiný spíš mluvit s úštěpkem, jen ne jeho syn. Táta škrtil halíř, nastřádal jmění, ale žil jako podruh a dřel se jako kůň; kdo chtěl nějaké fuky vyvádět, každý mu byl protivný, a řekl mu to plnou hubou třeba do očí. A syn? Samé fuky, samá pejcha — mezi tím pádem. Muzikantům, jak jsme na

dnešek viděli, hází bankocetle a pivo jim dává nosit v putýnce. Hledá v tom světskou slávu, chce lidi omračovat, ale lidé po straně jen řeknou, že je nafoukaný měch, hloupý furiant, marnotratník a blázen, který jako by chtěl kvaltem a honem rozfofrovat, co táta za celý svůj život nashromáždil.“

Tak horlil strýc Zelenka ještě, když s oběma švakry vcházel zas do vsi.

„Heleďte,“ ukázal nám dětem Pepík pod Nevšímalovu zahradu, „tamhle jsou Štěpán a Toník Tajčmonův — pojďme k nim.“

Poslechli jsme. Štěpán a Toník (také náš spolužák) zrovna horlivě hráli, každý na jiný nástroj.

„Ty máš ňákou krásnou hermoniku!“ řekl Pepík Štěpánovi. „Ukaž.“

Harmonika leskla se na jedné straně jako stříbro, na druhé jako zlato.

„Odkud ji máš?“

„Z jarmarku,“ odtušil Štěpán.

„Tatínek ti ji koupil?“ ptal jsem se.

„Kde pak — tatínek ani nesmí vědět, že ji mám! Vydejkal jsem ňáký krejcar na mamince, ostatek jsem si přidal. Má patnáct dírek! A jak hraje!“

Pepík přiložil harmoniku k ústům.

„Ale jdi!“ povídal Štěpán, zase mu ji bera. „To musí člověk umět. A pak mi ji, holenku, nesmíš přefoukat!“

A spustil sám písničku „Šla Naninka do zelí,“ jsa přesvědčen, že ji hraje mistrovsky. Tajčmon jej provázel na brumajzl, drže nástroj v zubech, drnkaje prstem na ocelové pero a kroutě ústy, aby vyluzoval rozličné zvuky.

Co nás bylo, jak hochů tak děvčat, každý chtěl, aby mu dal Štěpán zahrát na harmoniku a Toník na brumajzl. Oba šťastní vlastníci ostražitě nad tím bděli, aby se při tom jich nástrojům nic nestalo. Když jsme si všichni mlsli, navrhl Štěpán: „Víte co? Pojďme do polí!“

„Kam?“ ptalo se několik hlasů.

„Třeba tamhle na skály.“

Podešli jsme ves a před kapličkou jsme odbočili od cesty. Brali jsme se po rovině, kterou tvořil hřbet návrší, na pravo mírně, na levo prudčeji se sklánějícího; za malou chvilku octli jsme se na hradbě srázných skal, kolem nichž se dole řeka zatáčela k pustému hradu, strmícímu na druhém břehu, ale již trochu stranou ke Kácovu.

My jsme všecku svou pozornost obrátili k Soušicům, vlastně jen k Soušickým lukám, vinoucím se na protějším břehu podle samé řeky. Bylo tam stádo dobytka, a mezi pasáky poznali jsme svoje soupeře, s kterými jsme svedli už tak mnohou patalii. Počali jsme na ně pokřikovati a vysmívati se jim, že i dnes pasou, kdežto my slavíme posvícení; oni nezůstali nám odpověď dlužni, a tak jsme se, hrdel nic nešetříce, hodnou chvíli z obou stran uctívali tituly a dvornostmi, které více vynikaly velikostí a vahou než jemností a uhlazeností. Od slov přešli jsme i ke skutkům, házeli jsme s výše své menšími většími kameny, z nichž ale žádný, i když jsme na něj dříve plivli, ani do půl řeky nedoletěl, neřkuli za řeku mezi naše protivníky.

„Víte, co bysme měli mít?“ řekl Štěpán. „Praky.“

„Také byste jim houbes udělali,“ prohodila sestřenice Přenosilová.

„To se mejlíš!“ tvrdil Štěpán. „Prak, když je pořádný, má ňákou sílu!“

„Však David prakem porazil Goliáše,“ připomněl jsem já.

„A což pak Žižka?“ dokládal Štěpán. „Ten stál tamhle kousek dál a házel prakem za řeku na hrad, až ho zbořil. Tak silný může být prak!“

„My si, kluci, do odpoledne praky pořídíme,“ ozval se Pepík, „a půjdeme sem zas a Soušičákům odsud zasolíme, že teprva zvědí, zač je toho loket.“

Plán se mužské polovině naší společnosti jak náleží líbil.

„Ale teď budeme dělat něco jiného,“ žádala si Frantíkova sestra.

„A co?“

„Pojďme třeba ke kapličce procestvím.“

„Dobrá,“ souhlasil Štěpán. „Postavte se po dvou do řady, hoši napřed, holky vzadu; já vám budu předříkávat, a vy pěkně zpívejte.“

Vykračuje před námi počal píseň:

„Zdrávas dcero Boha otce,
lilium božské Trojice!“

Ale přes tento počátek jsme se nedostali; předně spustili jsme příliš vysokým hlasem a nemohli jsme pak některé slabiky vytáhnout, a za druhé, předříkavač dále neznal text a zpěváci také ne.

„Jinou, jinou!“ žádalo procesí. Byla vyvolena známější, ale také tuze krásná:

„Tisíckráte pozdravujem tebe,
ó matičko Krista Ježíše!“

Dnes tu nikde nebylo lidí v polích, nemuseli jsme se před nikým ostýchat, všecko se tu zdálo být jen pro nás, co jsme dělali, nabývalo v očích našich mnohem větší vážnosti. Když jsme se u kapličky modlili, připadali jsme si jako velcí.

Pravda, dlouho ten duch pobožnosti u nás nepotrval, a znovu se namanula otázka: Co teď?

„A poslouchejte,“ povídal jsem Zlivským, „vždyť prej tady u vás může člověk najít granáty?“

„To nahoře, nade vsí,“ řekl Štěpán.

„Pojďme je tam hledat.“

„Tuze velký pytel si na ně brát nemusíme!“ smál se Štěpán.

Nepotřebovali jsme ani malého pytle. Když jsme nade vsí za půl hodiny nenašli ani sebe menšího granátku, přestala nás výprava na drahé kameny těšit.

Štěpán zase vytáhl svou harmoniku. Touha, která se již prve byla v prsou mých vznítila, nyní vyšlehla v silnou žádost: jak bych byl blažen, kdy by ta krásná harmonika patřila mně! Žádost mi vstupovala k hlavě zrovna jako opojný nápoj.

„Neprodal bys ji?“ optal jsem se náhle Štěpána.

„Máš peníze?“ odtušil on.

Ukázal jsem mu svůj dvougrošák.

„Víc ne?“
Zavrtěl jsem hlavou.
„Holenku, to je málo!“
Zahanben schoval jsem zase svůj poklad.

XXXI.

„Poslouchejte,“ volal v tom Pepík, „na tomhle paloučku si uděláme zlatou hodinku!“

Palouček byl pod polem; na mezi, vedle šípkového keře zasedli muzikanti, Štěpán a Tajčmon, a Pepík jim první předzpíval písničku, která se patrně i jemu včera tuze zalíbila:

„Kdy bys byl, Pepíčku,
poslouchal matičku,
nebyl bys nosíval
po straně šavličku.“

Po jeho příkladu přidržel se i bratranec Bár vojančiny:

„Ten šáteček, cos mi dala,
já ho nosit nebudu,
až já přijdu k našemu regmentu,
do kveru ho nabiju.“

Františk Přenosilův nebyl tak tvrdého srdce — dal si zahrát toužebnou:

„Na tom našem dvoře
všecko tam krákoře,
i ten kohout,
nemohu na tebe,
potěšení moje,
zapomenout!“

Tanečníci výskali, ale také si s tanečnicemi dělali vzájemné komplimenty:

„Točíš se jako motovidlo!“

„A ty skáčeš jako koza.“

Všecko šlo tuze pěkně, až Štěpán prohlásil, že chce přece taky tancovat, aby šel někdo místo něho dělat muzikanta. Já i Pepík byli jsme k tomu hned hotovi, když nám Štěpán půjčí svou harmoniku. Závodili jsme o to, abychom ji dostali, a když mě Pepík trochu nehorázně odstrkoval, chytil jsem se s ním do křížku, a tančírna se proměnila v zápasiště. Jednou porazil on mne, jednou já jeho, a tak dlouho jsme se na paloučku váleli, až naši bojovnost ochladilo jednak upozornění divaček, že si své sváteční šaty pořádně zmačkáme a umažeme, jednak vyzvání Františkovo: „Pojďme radši dělat praky.“

Vracejíce se do vsi přetřásali jsme zas už jen své bojovné plány. Na strništi, do polovice již zoraném, shýbne se bratranec Bár, zdvihne cosi a volá: „Podívejte se!“

„Klíč!“ povídá několik hlasů najednou.

„Kdo pak ho tu ztratil?“ uvažuje Štěpán.

„Musí tady už dlouho ležet," podotýkám já, „je hodně zrezivělý."
„Je od truhly nebo od špejcharu," míní Františk.
„Veliký jako pistol," poznamenává Pepík.
„Však by se z něho dala pistol udělat," prohlašuje Tajčmon. „tuhle vzadu propilovat dírku, a mohlo by se z něho střílet."
„Na Soušičáky!" dokládá Pepík. „To musíme provest!"
„Dírku bych propiloval," povídá Tajčmon, „ale prach byste musel někdo opatřit."
„Tatínek ho má," hlásí se Štěpán, „jen dostanuli se mu k růžku."
Dobrá jídla doma i také muzika v hospodě staly se nám vedlejší věcí, nejvíc nám teď záleželo na válečných nástrojích. Františk doma také slídil po střelném prachu, ale naděje mu nadobro selhala. Co se týče praků, nějaký materiál jsme tajně sehnali a po obědě, vytrativše se na zahradu, hleděli jsme z něho poříditi obmýšlené nástroje, ovšem ne tak dokonalé, jako měl David — ale naši Soušičtí protivníci také nebyli žádní Goliášové, železným brněním oblečení. Mimo to jsme si největší účinky slibovali od pistole, kterou z klíče vyráběl Tajčmon; myslili jsme si, že rány z ní se budou rozléhat jako z moždíře, a Soušičtí že budou utíkat jako zajíci.
Pod Nevšímalovu zahradu, kde jsme se odpoledne měli shromáždit, dostavili jsme se my od Přenosilů dřív, než bylo třeba; ostatně ani Štěpán a Tajčmon nedali na sebe dlouho čekat.
„Je pistol hotova?" volali jsme jim vstříc.
„Je v pekle," odpověděl Tajčmon.
„Tatínek na nás přišel, když jsme s Tondou za statkem pilovali klíč," vyprávěl Štěpán, „dal mi pohlavek, že bysme si mohli někdo ustřelit prst nebo vypálit oči — a klíč že je souseda Píchy, že se mu dávno ztratil a že už si dal i zámek předělat, aby se mu nikdo starým klíčem nedostal na špejchar. Ale praky máme."
„My taky. Pojďme!"
„Jen že Soušičáci ještě nebudou na pastvě."
Že bylo dost času, zastavili jsme se kousek dále u příkopu, jenž odděloval pole od cesty a byl do polovice naplněn vodou; nevím kdo začal, ale brzo jsme přes něj skákali tak horlivě, jako by to bylo nejkrášnější posvícenské vyražení.
Když jsme byli nejvíc rozdováděni, zvolá Františk: „Štěpáne! Koukej, co ti vyletělo z kapsy!"
„Harmonika!" hrozí se Štěpán. „Sekera mete pod lavici!" povídá místo zaklení. „Aby tak někdo na ni skočil!"
„Jen by hekla," dokládá Pepík, „a bylo by po ní."
„Stafra, to by se mi to skákání vyplatilo!"
Mně v tom projede hlavou myšlenka: „Taky by mi mohlo něco vyletět," — a už sahám do kapsy, kde jsem nosil svůj dvougrošák. V kapse nic není. Všemi údy proletí mi leknutí. „Ale snad jsem peníz přendal?" Sáhnu do druhé kapsy — je prázdna. Prohledávám a obracím kapsu po kapse, — můj poklad je pryč! Počnu hledati na cestě před příkopem, potom za ním na poli.
„Co jsi ztratil?" ptají se mne druzí. Povídám jim, a všichni hledají se mnou.

„Snad ti vyletěl zrovna, když jsi skákal, a padl do vody," řekl Štěpán.

„To by bylo žblunklo," namítal Pepík. „No, ale tady není — musel jsi ho ztratit už dřív, třeba prve doma na zahradě, jako u Přenosilů, taky jsi tam na zemi ležel."

Domněnka jeho zdála se mi tak pravdě podobna, že jsem již utíkal na Přenosilovu zahradu. Hledal jsem tam tak pozorně, že bych byl jistě i špendlík našel — ale dvougrošáku tam nebylo.

Studený pot vyrazil mi na čele, pláč se mi dral do hrdla — můj poklad byl ztracen! Když jsem jej před polednem na paloučku Štěpánovi ukazoval, viděl jsem jej naposled . . .

V tom těžkými chmurami mé mysli šlehl zase jakýsi blesk — tam na paloučku jsem se potom také válel!

Letím tam, že mi nestačuje dech. Konečně jsem u šípkového keře — třesoucí se nohou přeběhnu palouček po prvé, po druhé, a když mě zas už naděje opouští, vrhám se na trávník, po rukou a nohou lezu s místa na místo. Náhle cítím cosi tvrdého pod dlaní — je to můj peníz! V krátké trávě neležel, nýbrž stál, proto byl oku tak dobře ukryt.

Kámen mi spadl s prsou, radost se mi rozlila po útrobách.

Ubíhaje sem byl jsem jako slep, ničeho jsem kolem sebe neviděl; nyní jda zpátky rozhlížel jsem se zas po kraji, bližším a dalším, a nač oko padlo, všecko se mi zdálo pěkné a milé. S kopce nad Zliví bylo v pravo dole viděti Kácov, v předu Soušice, v zadu nad nimi Veselku; a když se zrak pořád na levo stáčel, rozkládaly se před ním Střechov, mlýny řecký i Mařanův, Borka, Soutice. Vše to bylo ozářeno jasným, teplým, ale ne palčivým sluncem, přece však mělo každé místo jiný vzhled, a zdálo se, že mluví jinou řečí.

„Ty jsi tady?" ozval se za mnou povědomý hlas — strýc Přenosil byl se kdesi v polích podívat a také se už vracel. „Kdo pak je tohle?" vyslovil po první otázce hned zase jinou.

Na vrch právě vyjížděl z Káçovské strany kočár, v němžto za kočím seděli tři páni. Několik kroků před námi kočár zastavil a jeden pán s něho slezl.

„Vždyť je to náš pan páter Růžička," řekl strýc potichu. „Ti druzí páni jsou ze Soutic, milostivý a pan farář."

Pan páter promluvil ještě něco s pány v kočáře, který se pak zase rozejel a nás minul. Strýc spěchal ke knězi a políbil mu ruku, já jsem následoval jeho příkladu.

„I to mám radost," zažertoval strýc, ovšem velmi uctivě, „že k nám velebný pán jde aspoň na konec posvícení."

„Zbylli na mne ještě nějaký koláč," usmál se kněz svým milým spůsobem.

„Taky kousek pečeně," řekl strýc, „a tanečků ještě dobrý tucet."

„Chcete, abych se ve Zlivi pletl tanečníkům do řemesla? Inu, právě jsem se kolik hodin pletl do řemesla lékařům."

„V Kácově?"

„A ještě teď po cestě. Soutický pan farář by rád, aby jejich pán byl trochu vykurírován ze své zvláštní choroby, a přivezl ho dnes k nám do městečka."

„Což, prosím, tomu pánovi něco schází?“ ptal se strýc šetrně, ale přece jen zvědavě.

„Prý na něj vždy častěji přichází melancholie a hypochondrie,“ odpovídal pan páter. „Já myslím, že mu ani tak neschází zdraví, jako spíše náležité zaměstnání, práce. On vůbec nemá co dělat.“

„Takový pán — ?“

„Právě, že je pán. Co má být v jeho domě nebo na jeho panství vykonáno, to všecko mají na starosti a na práci jiní lidé — je to jejich povinnost, jsou k tomu ustanoveni a za to placeni, odpovídají za to. Pán nemusí na nic sáhnout —“

„Leda na peníze, když mu je přinese správce nebo polesný, nebo kdo ještě,“ prohodil strýc usmívaje se. „Však to je zrovna blahoslavené panské živobytí.“

Kněz zatřepal rozevřenou rukou.

„Nemyslete si,“ pravil. „V tom je naopak právě kořen zla. Dřív ten pán přece dbával o hospodářství, dával rozkazy, šel nebo jel dohlednout, ale teď tomu všemu odvykl, přestalo ho to těšit, ano příčí se mu to. Pravda, pozemských statků má dost —“

„A všeho, co hrdlo a srdce ráčí —“

„Ale konec konců je přec jenom chudák.“

„To snad ne?“ řekl strýc s pohledem nevěřícího Tomáše.

„Ano, chudák, kterého musí citelný člověk politovati,“ jistil velebný pán. „Milý Přenosile, bez práce není štěstí. Tomu, kdo příliš mnoho pracuje, bývá lépe než tomu, kdo pracuje příliš málo. Tomu, kdo se od rána do noci namáhá a lopotí, nebývá život tak těžký jako tomu, kdo pořád nic nedělá. Ano, kdo nepracuje, ten nežije, toliko živoří, často dost smutně, třeba by jinak vším oplýval — jako právě Soutický pán.“

Strýc vyjadřoval své podivení mlčky, kývaje hlavou ze strany na stranu.

„Považte,“ řečnil pan páter lahodně a poutavě jako vždycky, tak že ho byla radost poslouchati, „považte, že nemá manželky ani dětí, jen sestru, která už je také starou pannou a s kterou za den promluví leda pár slov, vždycky stejných. Nemá, ke komu by srdce přiložil, a následkem toho také nikdo jiný k němu lásky nechová; a tak jest ve světě osamělý, všichni lidé jsou mu cizí a on jim. Nedbá o ně, nedůvěřuje jim, snad jimi i pohrdá. Toliko k dětem má náklonnost, ale také jen povšechnou: aby k některému více přilnul, zvláště si je zamiloval, třeba druhým otcem se mu stal, to ne. Je to člověk dobrého srdce — ale srdce také potřebuje chleba; tím chlebem jest mu láska, a běda člověku, jehož srdce toho chleba pravidelně už nemá a hladoví!“

„To je ovšem svatá pravda,“ svědčil strýc.

„A považte dále, že ten pán už z místa nemá, čím by hodinu za hodinou vyplnil, a že je to u něho tak den za dnem, měsíc za měsícem, rok za rokem. Dlouhá chvíle ho trápí, všecko ho omrzuje, z ničeho na světě nemá už radost, všecko se mu protiví, až přicházejí chvíle, že se mu nechce živu býti, ano, život jest mu břemenem.“

„Ale tomu by snad byla lehká pomoc,“ mínil strýc, „o práci není na světě zle, každý člověk si ji může snadno najít, což teprv takový pán —“

„Každý snáze než takový pán, milý Přenosile," tvrdil kněz. „Jeli zvyk u lidí druhou přirozeností, je u něho tyranem. Čemu po celý svůj život navykl, z toho se ve svém věku nevytrhne a nevymaní; ať činí jaká chce předsevzetí, zítra u něho půjde všecko zase jako dnes. Nebo abych užil jiného porovnání: ať se hne kam chce, ponese již svůj domeček s sebou zrovna jako hlemýžď, někdy se do něho nadobro schová, někdy z něho může skoro celý vylezti, ale opustit ho nemůže."

„Takový domeček nosíme snad každý," podotkl strýc.

„Zajisté, jen každý trochu jiný. Jako Soutickému pánovi, tak i vám a mně den za dnem jednostejně ubíhá, jako tamhle v řece voda — včerejší kdo ví, kam již odtekla, ale dnešní je zrovna taková. Já ku příkladu vím, že s místa, kde teď stojíme, jest tu u Kácova nejpěknější rozhled po rozlehlém kraji; každý den mám to místo na očích, tuze rád bych se sem aspoň jednou za týden nebo za dvě neděle podíval, je sem jen půlhodinka cesty, denně bych potřeboval takové procházky, — a přece jsem tu nebyl od měsíce května!"

„Tuze rád slyším, že se tu vašnostpánovi na našem vidrholci líbí —"

„Dnes jest odtud zvláště krásná podívaná —"

„No, vždyť máme slavný den, posvícení," obracel strýc jako dobrý forman na malém plácku, — „a velebný pán bude tak hodný, udělá nám tu radost a zajde k nám na chvilku."

„Děkuju vám, milý Přenosile, děkuju vám, jako by se stalo. Ale jen mne nechte tady. Vyvezli mě na kočáře až sem, tady se trochu projdu a pokochám utěšeným, velkolepým obrazem, který tu ruka nebeského mistra vytvořila."

Velebný pán mluvil, jako by to v knize stálo — ale což byla pouhá, němá litera proti tomu, jak zněla ta povznešená řeč z jeho výmluvných úst! Každé slovo, každý zvuk jeho libého hlasu ssál jsem do duše jako včela med z květového kalíšku.

„A což ty," obrátil se náhle ke mně — „v letní době jsi trochu často vynechával školu."

Zapálil jsem se jako pivoňka.

„To by byla chyba," dokládal. „Vyřiď tatínkovi a mamince, že jim vzkazuju, aby tě od školy nezdržovali. A můžeš si ke mně zas přijít pro nějaké čtení."

XXXII.

Napomenutí velebného pána nezůstalo bez účinku — druhého dne již jsem se ubíral do školy, a to ranněji než obyčejně, abych nezmeškal.

Zaradoval jsem se v duchu, když první spolužák, jehož jsem v Kácově uviděl, byl Adolf Solnař. Hrál si před školou s dětmi starého pana učitele. Uprostřed stála děvečka držíc na rukou asi roční holčičku, Márinku; okolo ní poskakovali Jeníček, Aninka a Johanka, z okna dívaly se dolů Faninka a Pepička. Anince byla teď tři léta, Jeníčkovi pět, Johance sedm, Fanince šlo na devátý rok, Pepičce na jedenáctý.

Všichni se zabývali malou Márinkou; jedni před ní poskakovali a rukama tleskali, druzí volali ji jmenem z prava, z leva, z předu, zadu i shora, jeden se schovával za druhého a volal: „Márinko, juk! Kukúč, Márinko!“ — a ona obracela hlavičku na všechny strany, aby se podívala na toho, kdo volal, a pozorně hledala toho, kdo se schovával, a když ho očima našla, pokaždé se vesele usmála.

Chvilku byl jsem tichým svědkem této podívané, která se mi tuze líbila. Potom si mne Solnař všiml.

„Ty už jsi přišel? obrátil se ke mně. „Co tak brzo?“

„Však tys tu ještě dřív,“ odtušil jsem.

Solnař usmál se svym zvláštním spůsobem: „Já tu budu teď vždycky nejdřív.“

„Proč to?“

„Protože tu zůstávám.“

„Zrovna ve škole?“

„No, u pana učitele Kurze.“

Dříve zůstával mimo školní budovu, u pana učitele Antoše. Že se přestěhoval sem, bylo mi vítáno, zdálo se mně, že mi tak bude blíž.

Po celé hodiny, co vyučování trvalo, jsem snad ani chvíli na Solnaře nezapomněl a často jsem obracel oči k místu, kde seděl; stačilo k mému potěšení pohlednouti na něj, a nepřipouštěl jsem si, že on se na mne nepodíval a nejspíš také v myšlenkách o mne nezavadil.

V polední přestávce přijel před školu vůz naplněný dřívím, a vozka z něho počal shazovati štěpiny. Vylezl jsem nahoru a shazoval jsem také — a hleděl jsem při tom vyniknouti zvláštní horlivostí, obratností a silou, když i děti učitelovy skoro všecky přiběhly dolů a dívaly se na tu práci. Když byl vůz vyprázdněn a vozka vycouval i odejel, sesypal se na hromadu dříví celý roj školákův a školaček, aby je pomohli odnášeti do dřevníka.

I drobná Aninka učitelova přiskočila k hromadě a v tom veselém hemžení a hluku všecka se rozjařila. Chtěl jsem si právě nabrati hodné náručí štěpin, když z hořejšího okna zavznělo volání páně učitelovo: „Vezměte Annu pryč, ať tam nepřijde k úrazu!“

Maličké se zachmuřilo líčko.

„Chci taky nosit!“ povídala zdráhajíc se poslechnouti a skoro nabírajíc k pláči.

„Já na ni dám pozor,“ sliboval jsem — a vybrav drobnou štěpinku, vložil jsem ji Anince do náručí, provázel jsem ji po schůdkách a po síni do dřevníka, který se nacházel dole proti první třídě, a tam jsem jí zase břímě odebral. Na té první cestě, nesouc štěpinku podobně jako chůva zavinuté děcko, měla vážné a starostlivé vzezření; když jsme šli po druhé, již se jí obličej vyjasnil, ke mně vzhlížela již s důvěrou a bezpečností, a když jsme se po třetí vraceli z dřevníka, již se přítulně svojí drobnou, bělostnou a měkkou ručkou držela tvrdé a opálené ruky mé a vesele podle mne poskakovala, což mi nemálo lahodilo.

Takž byla to prní společná práce, při které jsme se více sblížili a poněkud spřátelili; netušili jsme ovšem, jak pevným a trvalým svazkem budou kdysi spojeny naše ruce, které se teď prvně maní

v sobě octly, a jak mnoho společné práce nás očekává v dalším životě . . .

Dříví bylo odnešeno, blížila se jedna hodina, i chtěl jsem už jako jiní vstupovati do třídy. Tu vidím, že po schodech od bytu učitelovic sestupuje mladý pán, jehož jsem neznal a jenž mi hned jaksi zvláště padl do oka. Byl vysoké, pěkně urostlé postavy, měl sličný obličej, pleť skoro jako ženská bílou, ale v pohledu i v chůzi jeho jevila se usedlost a vážnost, jako by přemítal o velmi důležitých věcech. Teprve když nás míjel, přívětivě se usmál a pokynul Solnařovi hlavou.

„Kdo je to?" ptal jsem se zvědavě.

„Pan Navrátil," odpověl Solnař.

„Zdejší?"

„Ne, z Kondrace, pod samým Blaníkem. Je to bratr paní učitelové, přišel na návštěvu."

„Je nejspíš taky učitel?"

„Není, ale filosof."

„Co je to?"

„No student, latinář. Bude knězem, za nějaký rok bude nosit už kleriku."

Myslil jsem si, že by ji mohl nositi už teď, jak byl veliký a při svém mládí už tak důstojný; také mi napadlo, že tam u Blaníka musejí býti zvlášť hezcí a ušlechtilí lidé.

Po krátkém pomlčení ptal jsem se Solnaře: „Kdo jde na študie, každý se učí latinsky?"

„Každý ne — může si také vybrat reálné školy."

„Což ty?"

„Já taky nejspíš do nich půjdu."

„Proč?"

„No — proto tak."

„Nechceš se učit latinsky?"

„Mohl bych se učit — třeba ještě dnes," řekl Solnař.

„Ale jdi!" divil jsem se. „A od koho?"

„Třeba sám."

„To přece nemůže být!"

„Může. Mám k tomu knihu."

„Jakou to?"

„Všecky věci jsou tam vyobrazeny, a o každé je pověděno, jak se jmenuje česky, jak německy, jak latinsky a jak francouzsky."

Zrovna jsem žasl.

„Tu knihu má tvůj tatínek?" tážu se.

„Tatínek mi ji dal k svátku, schválně ji koupil."

„A kde ji máš?"

„No, nahoře, v pokoji," řekl Adolf, směje se už mému vyptávání.

„Snad bys mi ji mohl ukázat?"

„Proč pak ne?"

„Kdy?"

„Třeba hned po škole."

Za dvě hodiny, sotva jsme po modlitbě udělali kříž, spěchal jsem k Solnařovi, abych mu slib jeho připomněl.

„Počkám venku," doložil jsem.

„I jen pojď nahoru," řekl on.

To jsem slyšel tuze rád, neboť jsem nahoře po tu dobu ještě vůbec nebyl.

Když jsme vyběhli na schody a já před sebou spatřil otevřenou světnici (potom jsem se dověděl, že je to vlastně kuchyně) a v ní paní učitelovou s dětmi, zarazil jsem se.

„Jen pojď," pobízel mne Solnař.

Ve světnici běžela mu Aninka s rozpřaženýma rukama naproti, ale spatřivši mne, stanula a pozorně se mi podívala do obličeje.

„Budeme zas nosit štěpiny?" ptala se mne.

„Jestli je přivezou —"

„Přivezou, maminko?" obrátila se k matce.

„Hned tak ne," dostala v odpověď.

„A proč ne?"

Co ji matka poučovala, zavedl mně Adolf do vedlejšího pokoje. rovněž prostorného a světlého, jako byla pod ním „velká škola." V patách za námi vešli do něho i pan učitel s Pepičkou. Upřel jsem na něho oči, ale on jako by nás neviděl; brejle maje na čelo zdvižený odložil knihy a papíry, jež přinesl ze školy, a pořád potichu si popěvuje sáhl mezi několikery housle na stěně visící, vzal jedny a zase odešel. Rozuměl jsem, ze jde zas dolů, odehrávat s žáky, kteří se učili musice.

Pepička usedla na lavici před velikým kusem nábytku, který stál u zdi jako stůl, ale měl jen tři nohy, byl na pravé straně užší než na levé a k tomu tlustý jako almara; leželo na něm mnoho papírův a knih.

„Co je to?" zašeptal jsem.

„Fortepiáno," řekl Solnař usmívaje se mé nevědomosti. „Pepička ti na něm může zahrát nějakou písničku."

Ale Pepička, slov jeho si nevšímajíc, postavila si před sebe „partesy" a jaksi přísně do nich pohlížejíc vyluzovala svými prsty na fortepiáně hudbu, která mě překvapila — zdáloť se mi, že nemá hezkou „notu," že je divná a k Pepičce se ani nehodí. Také mi bylo divno, proč Pepička ustavičně hledí na ten papír a ne na klapky, na které sahala.

„Pořád ty škály?" prohodil k ní Solnař.

„Ty říkáš každému cvičení škály," usmála se a hleděla si dále své hry.

„A což ta kniha?" připomněl jsem Solnařovi.

„Tuhle je," řekl a otevřel ji přede mnou na užším konci fortepiána.

Byla větší než naše školní knihy a měla na titulním listě tento nápis:

JOAN. AMOS. COMENII

ORBIS PICTUS.

SWĚT W OBRAZÍCH.

Die Welt in Bildern.

LE MONDE EN TABLEAUX.

Všecka slova četl jsem si arci českým spůsobem: dije velt, table-auks.

Pod nápisem byl obrázek představující otevřenou krajinku; v popředí na jakési lavici seděla ženská majíc pravou ruku podepřenu o nízký, ozdobný sloup, levou držíc velikou, bílou, popsanou desku; nad hlavou jí zářil plamen, u nohou jejích ležely knihy, kresby, kružidlo, nástroje malířské a hudební. V levo za ní stála na čtverhranném podstavci jiná ženská opírajíc se o dlouhý oštěp. Obě ženské měly pravou paži a pravou část prsou obnaženu. V pravém pozadí se na porostlém kopci spatřoval dům, kolem do kola otočený sloupovím.

„Jaké jsou to svaté?“ tážu se Adolfa ukazuje na obrázek.

„Žádné svaté — nějaké bohyně to jsou.“

„Bohyně?“ myslím si. „Panna Maria to není, a také té neříká se bohyně . . .“ Že jsou to bohyně umění a věd, bohyně *osvěty*, měl jsem zvěděti až v jiných školách, než byla ta, kde mi teď prvně přicházely na oči.

„A co je tohle stavení?“ vyzvídal jsem dále.

„To je řecký chrám,“ poučil mě Adolf a počal obraceti listy.

„Nejdřív je tu životopis Komenského,“ pravil, „ten tu knihu sepsal, — a tuhle začíná Orbis pictus,“ ukázal mi stránku, kde byl obrázek nahoře.

Seděl tam u stolu vousatý starec drže v ruce hůl, a před ním stál chlapec asi v našich letech. Vedle obrázku byl nápis *Úvod* a pod obrázkem bylo čtení ve čtyrech sloupcích, z nichž první začínal těmito slovy: „Učitel. Pojď sem, dítě, uč se moudrým býti.“

„Co je tuhle česky,“ ukazoval mi Solnař na sloupce, „je tuhle německy, tuhle latinsky a tuhle francouzsky.“ Obrátil. „Tuhle je živá abeceda, jaký které zvíře vydává hlas, — dále je Bůh, svět —“ obracel jiné listy, nejdřív po jednom, pak po několika na přeskáčku — „nebe, oheň, povětří, voda, oblak, země . . . kameny a rostliny . . . velijaká zvířata. Pak přijde člověk, části těla . . . zahradnictví, orba . . . hospodářství, řemesla, kde jaké je . . . také vozatajství, koráby . . . knihkupectví . . . škola . . . tuhle hvězdy . . . zemské polokoule, Evropa . . . tuhle soud . . . tuhle divadlo, tuhle dětské hry, tuhle šik a bitva — — A to je náš tatínek!“ vytrhl se najednou Solnař, když se v kuchyni ozval hlučný hovor.

Hned potom vešel pan Jakouš k nám, provázen filosofem Navrátilem. Políbil Adolfa, pozdravil se s Pepičkou a ptal se syna: „Nu, co pak děláš, hochu?“

„Prohlížíme Orbis pictus,“ řekl Solnař, ukazuje na knihu.

„To je dobře,“ pravil pan Jakouš a všiml si teprv také mne. „Tohle je —?“

Adolf mu připomněl naše setkání o jarmarce.

„Aha, ze Střechova,“ prohodil pan Jakouš a kývl na mne. „Nu, chlapče, což píseň svatého Václava? Umíš ji?“

„Umím.“

„Teda ji říkej.“

Učinil jsem podle jeho vůle.

„Zcela dobře," pravil vyslechnuv mě. „Naši předkové také se v té písni modlívali: ‚Zažeň Němce cizozemce' — to můžeš přidávat. Víš proč?"

Posvědčil jsem.

„Tak? Řekni to."

„Protože jsou furťáci."

„Frankfurťáci! Vida, dost blízko jsi trefil. Od koho pak jsi slyšel o Frankfurťácích?"

„Od strejčka Přenosila."

„A co?"

„Že by rádi zkazili naši korunu."

„Tak je to, tak! Chtěli by, chtěli, ale nepodaří se jim to — nedáme se!"

Pan Jakouš náhle usedl k fortepiánu vedle Pepičky, sáhl na klapky, počal hrát a zároveň silným hlasem zpívat. Filosof Navrátil, který po tu chvíli mlčel, jen se usmívaje, nyní se náhle změnil v tváři a zpíval s ním:

„Náš slovanský národ opět vstává,
za právo, za svobodu do boje se dává.
Vrah se durdí, práva skoupý,
ale Slovan neustoupí!
Jen vzhůru jmenem Páně,
vlasti ku obraně!"

Rozhorlení obou zpěváků, jich bojovné, vzdorné i hněvivé vzezření, jich rozjařené, bouřlivé hlasy mocně na mne účinkovaly; trnul jsem po celém těle. (Pokračování.)

„Vnitřní síla" Němectva.

Nás Slovany, jak ukazují dějiny, toliko svrchované nebezpečí donucuje k potřebné jednotě a rozhodnosti. Takové nebezpečí hrozí kmenům našim od Němenu a Visly přes Vltavu a Drávu k Sinému moři. Jest to dědičný odpůrce, jenž se s nebývalou dosud útočností dere přes národní hranice naše, a to nejen se svým furorem teutonským, ale i s promyšlenou, soustavnou a bezohlednou vyhlazovací prací. Mnozí z nás toho ještě jasně nevidí, ač Němci nepomíjejí ani jediné příležitosti, aby nás o tom přesvědčili skutky tak tvrdými a zároveň systematicky prováděnými, že se již nelze mýliti o pravém charakteru slovanského boje s Němectvem. V tomto boji jedná se hlavně o to, aby naše přesvědčení, že bojujeme za věc spravedlivou, bylo pevné, nezviklatelné. Do nedávna nebylo nutno dokazovati teprve, že zápas náš s Němectvem jest zápasem práva s násilím, svobody s otroctvím, života se smrtí; ale v nejnovější době v našem vlastním středu, z „české lidové strany," ozývají se hlasové, kteří vyslovují, aspoň mezi řádky, svou pochybnost o úspěšnosti a účelnosti našeho boje a upozorňují na nevyhnutelnou nutnost podrobiti se kultuře německé.

Kultura je lesklý štít, za kterým lze skrýti záměry a účely velmi nekulturní: uchvatitelství, útisk, jařmo, porobu, odnárodňování, vyhlazení. Víme, co slovanských národů již padlo „kultuře“ za oběť. Něco jiného jest skutečná vzdělanost, osvícenost a ušlechtilost, a něco jiného panovačná výbojnost, která se rozšířila na rozsáhlém území v středu samé Evropy proti nejkulturnějším národům jejím. Výbojnost je hmotné násilí, kultura jest síla ducha.

I školáci vědí, že italská Lombardie má své jméno od germánských Lombardů, galská Francie od germánských Frankův a španělská Andalusie od germánských Vandalů. Po těchto Germánech zůstala aspoň jejich jmena. Jiní, jako západní a východní Gotové, zmizeli téměř beze stopy, splynuli s kulturním lidem, jejž si byli násilím podrobili. Jak slába a nevyvinuta musela býti národní individualita těchto germánských kmenů, když se nemohli udržeti ani jako páni! Ale i tam, kde Germáni zůstali pohromadě, totiž v Německu, žili ve středověku v podmanění právu, duchu a jazyku římskému, v nové době mravům, vkusu i jazyku francouzskému. Luther měl provesti emancipaci původního germánského ducha od vlády římské, ale dosáhl jen toho, že nad Němectví postavil vedle cizích pánů ještě tyrany domorodé. Lessing snažil že osvoboditi Němectví od vkusu francouzského, a dosáhl toho, že „největší Němec“ Goethe v Erfurtě r. 1808 poníženě velebil „největšího Francouze“ Napoleona. Náboženská reformace zvrhla se v pohodlnou zbraň k světské moci, a literárním obrozením zakořenily se ještě hlouběji myšlenky francouzských filosofů, kteří neobmezeně vládli celou německou intelligencí a všemi německými dvory až k polovici 19. století. Když pruský ministr baron Stein počal své reformy, opíral se mnohem více o protekci ruského cara Alexandra I. než o pruský lid a německý národ, a když v druhé polovici 19. století němečtí lidovci počali svou sociální práci, vzali si pro ni recept od dvou židů, z nichž jeden (Marx) vzdělal se v Paříži a politický plán svůj vypracoval na základě statistiky Londýnské, kdežto druhý (Lasalle) celou svojí povahou byl aristokrat, jenž pro „modrou krev“ v souboji dal i život svůj.

Nikdo nemyslil, že z pestrých kousků německých států bude kdy německé císařství, a ještě méně kdo myslil, že z chaosu vlivů cizích vyvine se obludná theorie pohlcování národů. Německo ještě před Napoleonem bylo jako mosaikou nejrůznějších politických útvarů, nad nimiž se prostíral stín „svatého císařství římského německé řeči.“ Duševně byl katolický jih tak vzdálen od protestantského severu a rolnický, šlechtický a militaristický východ od průmyslového měšťanského a klidného západu, že zde na poměrně malém území bylo vlastně čtvero rozdílných světů. Nyní se Německo jeví jednotným i politicky i duševně, zejmena na venek; ale tato jednota povstala hlavně, neli výhradně z příčin vnějších a krvavými prostředky, hmotnou mocí, válkou, železem a krví.

Nynější německá jednota nevznikla ani z Lutherovy reformace, ani z Marxovské literatury. Kdy by Napoleon I. k vůli Rusku nebyl zachoval Prusko, nebyl by Vilém II. dnes představitelem moci nebezpečné všemu, co jest neněmeckého od Baltu k Bosporu i k Adrii. Nynější německá říše nepovstala tedy jen přirozeným vývojem vnitřním, nýbrž

jest z největší části výsledkem zaslepenosti ruské, neprozíravosti francouzské, špatné vypočítavosti anglické, osudné nafoukanosti italské a známé politické vyspělosti Vídeňské. A tak zpruštěné Německo vznikem svým a dle toho i charakterem rovná se téměř úplně pomaďarštěným Uhrám. Proto si Berlín a Pešť tak dobře porozuměly, proto také nynější politika německá a maďarská volí stejné prostředky a povede možná k stejným katastrofám.

Nevyslovujeme těžké slovo katastrofa, abychom snad sami sebe klamali. My osudy Německa samého vůbec ani nepojíme s nynější německou politikou, naopak dle našeho přesvědčení Německo bude opravdu silné teprve tehdy, když nebude především spoléhati na vítězství svých zbraní a hlavní svou sílu nebude hledati v prohlašování „inferiornosti“ národů jiných. Náš Havlíček dobře poznával, že pravá cena národa i jednotlivce spočívá v jeho síle vnitřní, a my se denně můžeme přesvědčiti o tom, jak chatrná jest politická stavba, kterou způsobily pouze vnější příčiny. A proto trváme na tom, že Německo po svých posledních uchvatitelských výpravách proti Dánsku, Rakousku a Francii stojí níže, než stálo před tím. Německá tvůrčí síla není tak vyvinuta, jak se předpokládá dle statistiky německého dovozu a vývozu, německé výroby a vzrostu německého obyvatelstva.

Nejlépe se o tom přesvědčíme, když porovnáme německý a románský živel ve svobodném Švýcarsku, kde každý ze tří kmenů (Němci, Francouzi a Italové) jest odkázán výhradně na své schopnosti a na svou vnitřní sílu. Budeme při tom úmyslně stopovati zajímavou studii reformovaného faráře švýcarského E. Blochera (v Sittenu v kantonu Walisském), jenž v časopise „Preussische Jahrbücher“ pod názvem „Ústup německého jazyka ve Švýcarech“ („Der Rückgang der deutschen Sprache in der Schweiz“) pojednal o příčinách románské jazykové přesily nad germánskou. Práce ta velmi dobře osvětluje všední boj mezi „Velši“ (tak autor nazývá Francouze) a Němci. Mnohý náš zaslepený doktrinář a odpůrce „dráždění“ našich menšin může tu nalezti nejedno poučení, které mu z německého pera a v německé revue snad bude imponovati. Naším účelem jest vytknouti jen fakta, jež německý pastor uvádí a jež potvrzují hořejší naše úvahy.

Farář Blocher především zjišťuje, že Němci, stěhujíce se stále na francouzský západ, ztrácejí tam svoji národnost již v prvním koleni. „Německé stěhování do velšského Švýcarska jest tak silné, že by další trvání francouzského jazyka ve Švýcarsku bylo právě nemožno, že by se jazyková hranice znenáhla přiblížila dveřím Ženevy, kdy by francouzská národnost neměla sílu cizí elementy do sebe vssáti.“ A potom se uvádějí příčiny toho assimilačního procesu, jenž se děje téměř bez odporu ze strany německého Švýcara.

Takovou příčinou jest jednak úplný nedostatek plemenného uvědomění u Němců, jednak faktum, že „francouzský národní cit nemá ve Švýcarech v sobě nic odporného, nic výbojného, že totiž tkví v klidném přesvědčení nepopíratelné přesily.“

Francouzi ovšem prý vzdychají nad tím, že jsou německé nápisy na poštovních schránkách na prvním místě, že frančtina švýcarských úředníků jest všim jiným, jen ne pravou frančtinou, a že takový člověk raději řekne celou francouzskou větu, než by použil vhodného cizího

slova, jímž by svůj jazyk ohyzdil. Nejvíce však prý škodí Němcům frančtina sama sebou, jelikož „francouzsky mluvíme rádi již k vůli jazyku samému. Zajisté není nikoho, jenž by nerad jím mluvil, jen když jím vládne, poněvadž žádný jiný jazyk není tak propracován a tak vhodný ku přesnému, důslednému a lahodnému vyjádření.“ Ačkoliv i Blocher má podobné mínění o přednostech francouzského jazyka, přece nemůže nalezti dosti slov, aby odsoudil své krajany, kteří jsou prý vůči Francouzům na témž stanovisku, na jakém byli všichni Němci v XVIII. století, když Německo bylo pouhý zeměpisný pojem. Podobně prý se smýšlí zejmena v Bernu, což je tím nebezpečnější, jelikož němečtí Švýcaři nechtějí a neumějí mluviti spisovnou němčinou, pokládajíce prý svůj dialekt za zvláštní jazyk. A tu si Blocher stěžuje na francouzská slova ve švýcarské němčině a na úplnou nesrozumitelnost švýcarského německého nářečí pro říšské Němce, kteří mu začínaje od Heidelberka zhola nerozumějí. Ale pro nás mají jiná fakta větší důležitost. Poslyšme jen.

V Hanoveru mají pro kuchyňské nádobí zcela jiné názvy než ve Frankfurtě. — Švýcaru není volno, když mluví spisovnou němčinou. — Švýcarští studenti přicházejíce na severoněmecké university, dorozumějí se sice v obyčejném rozhovoru, ale naprosto nejsou s to stopovati sebe živější zábavu svých severoněmeckých kollegů. — Rozdíl mezi severní a švýcarskou němčinou jest již v samé výslovnosti tak velký, že profesoru na severoněmecké universitě, rodilému ze Švýcar, jeho žáci mohou rozuměti teprve po třech týdnech. A proto jsou dni švýcarského nářečí spočteny, tím spíše, že prý se sami švýcarští Němci začínají styděti za své nářečí, o němž jejich francouzští krajané praví: „To není jazyk, to jest ošklivé nářečí.“ (Ce n'est pas une langue, c'est un vilain patois.)

Nejlépe prý to cítí děti, které vědí, že mluvíce německy mluví pouhým pokoutným nářečím, kdežto hovoříce francouzsky učí se spisovnému jazyku.

A nyní přichází hloubavý pastor k vývodům pro Němce nanejvýš charakteristickým. Píše do slova: „Vždy jest rodině obtížno držeti zvláštní jazyk oproti svému okolí, oproti škole a oproti jiným vlivům na mládež působícím. Dvojnásobně obtížno, ba téměř nemožno zdá se to tam, kde všechny uvedené příčiny působí v neprospěch němčiny. A proto lze jako pravidlo o Němcích francouzského Švýcarska se zcela nepatrnými výjimkami říci toto: Přistěhovalci sami mluví bez mála lépe německy a často se po dlouhá léta nenaučí cizí řeči, nebo se jí naučí neúplně. Jejich děti přiučí se od rodičů němčině rozuměti, a *jsouli k tomu nuceny*, také jí poněkud mluví, ale frančtinu považují za svoji mateřskou řeč, a jakmile začnou choditi do francouzské školy, odpovídají rodičům jistě francouzsky. Nyní povstává malý boj, v němž však *rodiče podléhají*. Brzy se připouštějí francouzské odpovědi dětí, a rozhovor se stává dvojjazyčným, nepřijmouli konečně také rodiče frančtinu a nezavedouli pro ostatek svého života jako druhou mateřskou řeč takový francouzský jazyk, jenž se hemží chybami a straší svou hroznou výslovností, tak že jej poctivá německá duše nemůže poslouchati bez hlubokého bolu. Vnuci již ani nerozumějí německy, a povelštění jest navždy ukončeno.

Horšiti se na rodiče, kteří nedovedou němčinu udržeti, bylo by nespravedlivo. *Kdo ten boj nebojoval, neví, jak jest těžký.* Zajisté, že tu a tam v nějaké rodině zvítězí také němčina. Avšak k dosažení tohoto cíle jest třeba nejen mnoho energie, ale i jistých opatření zvláštního druhu a prostředků, jež nejsou každému po ruce. *Někdy hůl a metla jsou nezbytny, aby se docílilo německých odpovědí.* Musí také býti postaráno o německé služebnictvo a o německé soudruhy při hře; dále musí vedle veřejného francouzského vyučování v pravý čas nastoupiti soukromé vyučování německé; konečně, *nemáli to vše zůstati marným*, nutno dítě na rok nebo na dva poslati do německého jazykového území.

Řekne se, že je to přirozeno a že nemůže býti jinak. Jsou však příklady pravého opaku. Skoro všichni Španělé v Alžíru mluví ještě ve čtvrtém koleni, když již otcové a dědové jejich byli v povinné francouzské obecné škole a odbyli si francouzskou vojenskou službu, lépe španělsky než francouzsky a učí se často sami španělsky čísti a psáti, kdežto německé osadní vesnice alžírské staly nebo stávají se francouzskými přesně způsobem výše vylíčeným. Také velští úředníci v Berně dovedou bez mála všichni svým dětem zachovati francouzskou mateřskou řeč. *Jen Němec vždy a všude ustupuje.*

Ano, ustupuje všude, kde za ním nestojí vláda, byrokracie a vojsko. A proto jen Němec, v úplném přesvědčení své mdloby bez pomoci státu může psáti takto: „Slovo mateřská řeč, které předpokládá, že dítě přijímá jazyk své matky, není zcela vhodné. Kdykoliv se totiž matka na poli jazykovém potká s konkurrenty, pravidelně prohrává, tak že vlastně možno mluviti jen o jazyku hry.“

Farář Blocher neví patrně ničeho o skvostném rakouském vynálezu „řeči obcovací,“ jinak by si byl osvojil to slovo, které jest mnohem úplnější než jeho „jazyk hry.“ Jistě také ničeho neví o vlivu lužických, polských a českých matek na své děti, jakož i vůbec o nezdolatelné síle kulturní rodiny a pravé matky právě na poli jazykovém. Kdy by to byl věděl, byl by musel napsati: Kdykoliv se *německá* matka potká s konkurrenty na poli jazykovém, pravidelně ustupuje.

A jak by teprve německý autor psal, kdy by znal staletý tuhý boj všech neruských Slovanů o zachování mateřského jazyka, boj vedený zároveň na všech hranicích: s Němci, s Italy, s Řeky a s Maďary! Kdy by si byl aspoň vzpomněl na lužické Srby a na Slovince, na Poznaňské Poláky a na uherské Slováky, na Bulhary v Dobrudži a na Charváty v Istrii, nebyl by za kotvu spasení německých Švýcarů prohlásil učení se spisovnému německému jazyku těmito slovy: „Ať se řekne také Švýcaru, že 75 milionů jeho bližních mluví německy a že s němčinou může dojíti od Brusselu do Sedmihrad, od Ženevského jezera do Petrohradu, že jest tedy nanejvýš nepraktické a nerozumné, když se znalost tohoto jazyka s lehkým srdcem obětuje nahodilému pobytu v nějakém sousedním velšském městečku.“

Jak se na nás Němci rozkřikovali, když byl na českém sněmu učiněn návrh, aby do českých středních škol byla zavedena ruština jako povinný předmět. A přece jsme ještě neslyšeli, že by z četných profesorů v Rusku, rodilých Čechů, některý ruštinu tak vyslovoval, že by mu jeho posluchači mohli rozuměti teprve po třech týdnech. Jest tedy zřejmo, že ruština jest mnohem bližší a příbuznější češtině než spisovná

němčina němčině švýcarské, a že již proto jest „nanejvýš nepraktické a nerozumné“ říkati Čechovi, aby se neučil jazyku, s nímž může dojíti trochu dále než s němčinou, a to bez nepříjemností a překážek, jež by potkaly Němce, kdy by skutečně šel od Brusselu do Sedmihrad a od Ženevského jezera do Petrohradu.

Ale policejní duch zastřel již dávno mozek jak německým propagátorům, tak jejich přívržencům, pročež ve svobodném Švýcarsku vyrostlý a vychovaný farář nemohl upustiti od narážky na pomoc státní a utajiti naděje, že říšské Německo přece jistě poněmčí celé Švýcary. Píšeť: „Tážemeli se nyní, co se může učiniti, aby německý jazyk sesílil a se udržel, jest na to jen *jedna* odpověď možna: U německých Švýcarů má se síliti láska k německému jazyku a šířiti znalost spisovné němčiny. Od státu nemůžeme se nadíti, že by němectví podporoval *ve vědomém odporu* s velšským živlem. To nedovolují ani zákony, ani veřejné mínění. Na rovnoprávnost zemských jazyků nepomýšlí nikdo útočiti. Ba ani na poli školství nelze *prozatím* nic dělati. Školství jest totiž v rukou kantonů, tak jako jest v Německu v rukou spojeneckých států . . . Ve francouzských státech, v Ženevě, v Neuchâtelu a ve Vau-du nelze zajisté žádati, aby se zavedly německé školy, právě tak, jako nelze otevříti francouzské školy v Curychu anebo ve Sv. Havle. Na ten čas možno pomýšleti na boj o školu jen ve smíšených kantonech v Bernu (Jura), Fribourgu a Wallisu, kde se křižují jazykové hranice . . . V Bernu však zanikly německé školy právě netečností německého obyvatelstva.“

Zde jest především velmi charakteristické, že německý pastor neočekává státní pomoci jen potud, „pokud by to bylo ve vědomém odporu k velšskému živlu,“ že tedy přece doufá ve vládní nadržování Němcům, kterého jsme my Slované tolik zakusili na vzdor všem základním státním zákonům o rovnoprávnosti „všech kmenů.“ Ještě více charakterisuje německého ducha faktum, že velkoněmecký vlastenec upozorňuje jen na platné zákony a na veřejné mínění jako nepřátelské útisku Neněmcův, aniž mu napadá vzpomenouti si na zásady spravedlnosti a normálního občanského spolužití. Výbojnost jeho viděti zejmena v tom, že dle jeho mínění „na poli školství nelze jen *prozatím* nic dělati.“ Ale veškera povaha vlastní duševní bezmocnosti a úplného nedostatku vnitřní síly jest v těchto řádcích autorových: „Částečně pomáhají Němcům vnější poměry samy. Naše obchodní styky s Německem vzrůstají. *Mohutná německá říše skýtá i Němectvu ve Švýcarech pozadí, kterého se mu dříve nedostávalo.*“

V těchto slovech tkví celý smysl studie faráře Blochera. Jest to jeden z nesčetných důkazů, že všeněmecká propaganda není dnes frásovité blouznění a básnická fantasie s větší menší trochou idealismu Schillerova a humanity Herderovy, nýbrž že jest to soustavná, praktická, bezohledná práce za tím účelem, aby všude, kde se slyší německé slovo, byla také nejen drahá německá vlast, ale i mohutná německá říše, světovládný německý stát. *Štěpán Radić.*

Nové písemnictví.

Literární historie.

O potřebě a způsobu kritického úplného vydání spisů Husových. Napsal dr. V. Flajšhans. Zvláštní otisk z desáté výroční zprávy spolku „Minervy“ v Praze.

„Národ Husův nemá podnes souborného, úplného, kritického vydání všech spisů českého reformátora, nemá obšírnějšího životopisu jeho, psaného přátelským, českým perem.“ [1]) Toť věru žalostný úkaz. Aby se v té příčině stala náprava co možno brzká, k tomu nabádá Flajšhansova stať. Stalyť se sice již pokusy o soubor spisů Husových: v Norimberce v letech 1558—1564 a v Praze 1864—1869, ale v obojím případě ještě nedostatečné. Vynikáli vydání Norimberské velikou důvěřivostí v tradici a řadíli bez rozpaků i mnohá díla cizí mezi spisy Husovy, edice Pražských vydavatelů (Erbena a Palackého) vyznačuje se přílišnou skepsí: zamítá mnoho, co Husovi bezpečně náleží. A obojí vydání má společnou vadu: veliká, ano největší část spisů Husových v ně nepojata, nevyšla posud, práchniví v rukopisech a béře škodu od molů, vlhka a prachu knihoven. „Nové vydání textů Husových jest tedy jistě věc potřebná, důležitá, veliká, neodkladná“ — hlásá Flajšhans a vytýká, jakým by toto nové vydání mělo býti: budiž celé a úplné; podávejž přesný a správný text Husův; budiž (pokud možno) z autografův a původních pramenů; budiž dále, možnoli, do písmene a do řádky věrné; mějž pohodlný formát a neli překlad, aspoň poznámky vysvětlovací a krátké obsahy; mějž posléze hojné a důkladné rejstříky, úplnou kollaci rukopisnou atd.

Podle ***stupně jistoty***, jak díla Husova jsou dochována, rozeznává dr. Flajšhans čtvero druhů: a) díla bezpečně Husova, b) díla pravděpodobně Husova, c) díla Husovi nejspíše mylně připisovaná, d) díla jistě mylně mu přičítaná. Jen spisy druhu a) a b) náležejí po soudu jeho do úplného vydání. A tu zase náleží prý největší pozornost spisům druhu b). „Má býti tedy mezi ně zařazeno vše, co buď se jmenem Husovým zachováno, když neodporuje svědectví vnitřní, a také vše, co hlásí se k Husovi svědectvím vnitřním, třebas nebylo dokladův a svědectví zevnějších.“

Jakkoli především třeba bude zabývati se věcmi nevydanými, nesmí sbírka přece také postrádati Husových děl, dosud již třebas několikrát vydaných. A činem takým by dle kalkulace Flajšhansovy díla Husova zabírala asi třicet svazků dvacetiarchových: spisy latinské 20, české 10 svazků.

Co do ***textu*** vyžaduje pokročilý XX. věk „fotografickou“ věrnost, žádá zachování i pravopisu autorova a dokonalé vyznačení, jak se k textu tištěnému chovají zřídla rukopisná, a vydavatel dobře učiní, budeli se říditi v té příčině praktickými pravidly Tischendorfovými.

Připomenuv ještě, že ke každému textu dlužno bude přičiniti prolegomena, kommentář a indexy, vyslovuje Flajšhans přání, aby jakožto

[1]) Mareš, Listy Husovy, V., 1891.

prvý svazek souboru vydány byly čtvery knihy Petra Lombarda, kteréžto dílo jediné vzal s sebou Hus do Kostnice mimo bibli.

Literární činnost Mistra Jana Husi. Napsal dr. V. Flajšhans. Nákladem České akademie v Praze, 1900.

Ve spisku z předu posouzeném dr. Flajšhans podal i odůvodnil návrh na vydání všech spisů Husových. V přítomné publikaci své vykonal s neobyčejnou pílí všelikou průpravnou práci, které k navrhovanému dílu bylo především nezbytně potřebí.

Práce jeho skládá se ze sedmera oddílů. V prvém vylíčeny dějiny a výsledky dosavadních prací o spisech Husových; [1]) v druhém podán seznam zachovaných spisů Husových, i patrno z něho, že se jich zachovalo celkem 111, z nich 74 latinských, 36 českých a 1 německý. V třetím oddíle uvádí se incipit (počátek) jak latinských tak českých textů, ve čtvrtém pak se vyčítá 171 rukopisů, z nichž v Praze chová největší část knihovna universitní, potom musejní; jiné rozptýleny jsou po knihovnách arcibiskupské, kapitulní, františkánské, křižovnické a městském i universitním archivě. Mimo Prahu nalézají se 34 rukopisy ve dvorní knihovně Vídeňské, ostatní roztroušeny jsou po Čechách (v Boleslavi, Plzni, Roudnici, Třeboni), na Moravě (v Brně, Mikulově, Olomouci), v Krakově a ve Lvově. V německé říši mají některá města po jednom, jiná několik rukopisů (Brunšvík, Budyšín, Erfurt, Freiberg, Gotha, Hamburk, Jena, Mnichov, Norimberk, Ochranov, Tubinky, Wilhering, Wolfenbüttel a Schaffhausen). Posléze i v Štokkolmě, Petrohradě a Paříži shledáváme se s rukopisy Husovými.

V oddíle pátém zabývá se Flajšhans podrobně *českými spisy* zachovanými, Husovi bezpečně připisovanými. Přední místo tu drží Výklad, pak nedělní Postilla a O svatokupectví. Tyto tři traktáty pečlivým propracováním a důkladnými rejstříky hlásí se za největší díla Husova. Druhou řadu činí Dcerka, O šesti bludích a Provázek třípramenný, jež aspoň rozdělením v kapitoly hlásí se k důležitějším plodům mistrovým. K traktátům drobnějším, jež mají účel mravoučný a spoléhají na nějaké vzory latinské, čítá Flajšhans traktáty O sedmi smrtedlných hříších, O devíti kusech zlatých, O božím těle, O manželství a O odúmrtí. Z překladů a zpracování nejdůležitější jest revise bible, ačli se Husovi připisuje právem; největší je Výklad písniček, nejzáhadnější pak svým textem Větší a Menší zrcadlo člověka hříšného. Ze spisů dogmatických a polemických uvádí Flajšhans oba katechismy a knížky proti knězi kuchmistrovi jakožto dílka čistě příležitostná, zmínku pak činí i o Abecedě. Po té připomíná řadu jednotlivých svátečních kázání Husových. K nim formou nejblíže se řadí tři veřejná prohlášení, jež od něho máme zachována, a k těm zas druží se 17 listů, jež pro lepší přehled Flajšhans rozdělil ve tři skupiny: listy z exilu, list rozluční a listy z Kostnice. Hus pokoušel se i s větším, menším štěstím v básnictví — latinském i českém. Užíval (v latině) obojího principu: časomíry i přízvuku; v češtině řídil se pouze přízvukem. Skládal nejen hexametry, nýbrž

[1]) Na doplněnou dat hojně tam snesených připomínám, že také Světozor (1875, 315) obsahuje „Příspěvky k poznání M. Jana Husi a jeho doby," kdež se k Husovu výkladu víry zřetel obrací a shoda spisu se soudobým dějstvem doličuje. (Srv. Památník České akademie III., 71.)

i verše trochejské. A tak básnická jeho činnost prostírá se hlavně na překlady naučných hexametrů, písně příležitostné a zpěvy kostelní.

U každého z těch 36 spisů českých, jež v tomto bibliografickém díle jsou uvedeny, dr. Flajšhans 1. zjistil titul, 2. podal stručný obsah i tendenci a nexus s okolím, 3. vytkl rozčlenění spisu (v kapitoly, verše a p.), 4. uvedl incipit a explicit, 5. zjistil původství Husovo, a to jednak svědectvími vnějšími, jednak vnitřními, 6. určil čas, pokud možno i milieu a podnět bezprostřední, 7. vypočetl rukopisy a podal genealogii jejich; 8. vytkl též tisky a 9. překlady, pokud se týče imitace pozdější, 10. určil prameny starší a 11. uvedl zmínky, jež tu a tam o spisech těch se dějí.

Po spisech ztracených, o nichž některých máme zprávy bezpečné jednak od Husa samého nebo jeho vrstevníků, jednak od pozdějších autorů, přechází Flajšhans ke spisům nejistým, t. j. Husovi tu s větší, tu s menší pravděpodobností připisovaným, a posléze k textům našemu mistru mylně přisuzovaným.

O *spisech latinských* pojednává Flajšhans na str. 67—158 zase s důkladností a vědeckou přesností, které se opravdu obdivujeme. Užívá při nich téže methody jako při českých a třídí je podobně ve spisy α) zachované, Husovi bezpečně připisované, β) ztracené, γ) nejisté a δ) mylně mu přiřčené. Ve spisování latinském patrný jest rozdíl mezi činností Husovou a Viklifovou. Kdežto u Viklifa hlavní činnost spisovatelská jest latinská, jest u Husa hlavní literární činnost česká. Kdežto Viklif traktáty své anglické pracoval jen mimochodem a letmo, pracoval Hus podobně traktáty své latinské. Mezi jeho latinskými spisy zajisté nenalézáme žádného, jenž by se mohl rovnati rozsahem a vypracováním Výkladu nebo Postille; ani De ecclesia ani Lekcionář nemohou s těmito českými spisy soupeřiti přese všechnu svou vypracovanost a uhlazenost. Ovšem počtem a rozsahem jsou větší a četnější — také obsahem pro přesnou formulaci myšlenek velice jsou důležité. Z traktátů obšírnějších Flajšhans mimo dva svrchu vzpomenuté ještě uvádí: De corpore Christi, De sanguine Christi, Contra Stanislaum de Znoyma, Contra Paleč, Contra octo doctores, De sex erroribus, Orthografia bohemica, Expositio decalogi. Z drobnějších spisů připomínají se tu tak zvané Kostnické traktáty, vesměs „apud Praedicatores in carcere ad preces custodum eius carceris conscripti,“ pak četné Husovy kvestie, které se od kvestií jiných mistrů tu onde odlišují různým vypracováním, celkem však nevynikají nad obyčejnou úroveň tehdejších hádek scholastických. Pokud se týče výkladu textů biblických, nejsou práce Husovy sem spadající právě mistrovským dílem exegetického umění, za to však mají charakteristické vlastnosti mistrovy. Nejdůležitější, ač dosud nedoceněn, jest výklad na Lombardovy čtvery knihy sentencí, formou i obsahem nejdokonalejší dílo latinské, jež vyšlo z rukou Husových; obsahujeť nad to hojnost nových dat vnějšího i vnitřního života jeho. Dále uvádějí se obrany Viklifa, a to buď jeho učení nebo jeho spisů, pak sleduje řada kázání nedělních a svátečních a akademické řeči rekommandační. Veřejná prohlášení mívají podobně jako česká různou formu: někdy kvestií, jindy listů, druhdy zase plakátů. Listů latinských zachováno kolem 80, jež se ve čtvery skupiny dělí: v listy z Prahy, z exilu, listy rozlučné a ze žaláře. Podobně jako se Hus pokoušel o veršíky české, máme od

ního celou řadu veršů latinských. Jsou to vesměs hexametry, z části leoninské. Mimo to složil dvě latinské písně.

Pod titulem „Písemnosti Husovy“ shrnul Flajšhans řadu památek, jež pocházejí sice z Husova pera, nikoliv však z jeho hlavy a mysli. Zajímavé jsou také dvě intimace německé (na str. 148), jež jasným jsou toho dokladem, že Hus, vládna němčinou velmi obratně, tohoto jazyka, kdež třeba bylo, také užíval, zvláště na vyhláškách veřejných v Praze i v Kostnici. — Posléze jmenuje Flajšhans řadu spisů jak ztracených a nejistých, tak Husovi mylně připisovaných, a přičiňuje závěrkem chronologický přehled literární činnosti Husovy. Konstatovav, že dokázatelně děl Husových nemáme z doby před r. 1402 (a nikoliv, jak prý Tomek tvrdí, před r. 1412), rozděluje zbývajících třináct let (1402—1415) ve čtvery oddíly časové. Jsou to: 1. doba akademická 1402—1409, doba to poměrného klidu v životě Husově, doba velikých děl vědeckých, 2. doba *polemická* 1409—1412, doba boje Husova proti arcibiskupovi, doba hojných polemik a zápasů, 3. doba *apoštolská* 1412—1414, doba boje Husova s mocí papežskou, doba velikých děl dogmatických, 4. doba *apologetická* 1414—1415, doba boje Husova na koncilu, doba hojných listů, prohlášení a obran.

A do čtyř těch period zařadil dr. Flajšhans s vynaložením veliké píle a neobyčejného důmyslu jednotlivé spisy Husovy jak české tak latinské a činem tím důstojně dovršil dílo, jež pokládáme za nejlepší ze všech pomníků, které dosud slavnému mistru byly vybudovány.

Bedřich V. Spiess.

Životopis.

P. Ignát Wurm ve svém životě. Napsala Miloslava Procházková. Nákladem národní knihtiskárny Kramáře a Procházky v Olomouci, 1900. Za 1 k. 30 h. Čistý výtěžek připadne fondu pro vystavění vlastní budovy Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci.

Jakkoli doby našeho národního probuzení zdají se mnohým nyní býti dávno minulé a tak málo úcty hodny jako jiná ta stará veteš, které naši nejnovější lidovci pohrdlivě a útrpně se posmívají, přece jen z vřavy a mátoh přítomné doby ob čas povznášíme k nim rádi zraky své, jako oko prací zemdlené vždy rádo spočine na svěží zeleni panenské přírody a čerpá z ní nové osvěžení a posilnění. Však časové ti přece ještě nejsou tak dávno minulí, aby již nebylo živoucích svědkův a pamětníkův mezi námi, a upřímní Čechové rádi se pokochají pohledem na ty šedivé představitele velikolepého ruchu a požehnané činnosti, jež zapomenutý, utlačený, v bezvědomí umírající národ postavila opět do řady živých, sebevědomých, o svobodu a byt zápasících. Zpráva o tom, že slavil padesátileté kněžské jubileum P. *Ignát Wurm*, vynikající sluha církve a upřímný, horlivý, zasloužilý buditel a zastánce našeho československého národa, roznesla se tudíž po všech vlastech našich a potkala se s radostným ohlasem.

Jako vídáme, že ze zohaveného a spuchřelého pařezu vyráží celé nové pokolení jarých stromků, takový zázrak stal se i na národě českém, jehož koruna a kmen byly nadobro zničeny bouřemi časovými. Zůstal mu jen ten opovržený a zanedbaný lid venkovský, jehož vzácné

vlastnosti a síly byly hustou rouškou zahaleny a neznámy světu, ano i těm, kdož mu byli nejbližší, vládnouce jím a těžíce z něho. Že pod setlelým povrchem koluje ještě zdravá míza a jaly se již již rašiti nové nadějné výhonky, netušili ani ve snách držitelé veřejné moci, ohromným nátlakem všechen život dusící nebo na nejnižší úroveň stlačující. Jen kdo se přímo stýkal s těmito nejnižšími vrstvami a dovedl v nich vzbuditi upřímnou důvěru a příchylnost, poznával, že není ještě po všem veta, a jal se o to usilovati, aby vyrval kořist smrti. Z těch, kdož stáli lidu nejblíže a byli přirozenými důvěrníky jeho, zvláště kněžstvo naše pojalo odůvodněnou naději a křísilo i sílilo ji v lidu, že nedovršil ještě povolání svého v dějinách, že jest mu ještě vykázán hojný obor činnosti. Tito naši v pravdě duchovní otcové vykonali první, nejobtížnější, nejméně naděje poskytující práci, vybírali z dorostu stále nové a nové pracovníky a byli neúnavnými prostředníky mezi těmito muži snah smělých a vznešených i jejich rodným lidem, překonávali nedůvěru jeho ke všemu, co k němu přichází odjinud, a rozváděli pramének osvěty v Praze vyvěrající po veškeré vlasti do posledních vesniček a samot. A nebylo to dílo snad lehké, neboť kněžstvu byl v tehdejší soustavě utlačování lidu vykázán vynikající úkol, kněžstvo bylo tou měrou podrobeno zvůli svých pánův a patronů, že si z něho zřizovali policejní armádu, jež za řízení patrimoniálného úřadnictva pokládala se za nejpevnější sloup Metternichovského absolutismu. Ten duch církevního Josefinismu se šířil shora dolů po všem kněžstvu, podporoval se prebendami a jinými výhodami, jako zas naopak ti, kdož mu rozuměti nechtěli, byli odstrkováni a hynuli na opuštěných stanicích; ký div, že málo kdo opovážil se toho, aby se vzepřel přemocnému proudu, aby o vlastní ujmě spravoval se svým přesvědčením a svou láskou k lidu více než vůlí a rozkazem vysoké vrchnosti duchovní i světské.

Jako tito mužové boží pojímal i Wurm úkol českého kněze. Obral si povolání toto, maje je za vznešené a mocné, aby měl více příležitosti konati mnoho dobrého, ušlechťovati lid, poučovati a vzdělávati jej. Narodiv se 12. července 1825 v Kloboucích u Brna a studovav v Kroměříži u piaristů, po té v Brně, kdež i vstoupil do semináře, byl dne 25. července 1850 na kněze posvěcen a vstoupil do duchovní správy jako kaplan v Mutěnicích na Slovácku. Řídě se skvělým příkladem tehdejších předákův národního kněžstva moravského, hraběte Bedřicha Sylvy-Tarouccy a Františka Sušila, kteříž mladého bohoslovce obrátili na vlasteneckou víru, neopomíjel žádné příležitosti, aby lid poučoval a národní vědomí jeho probouzel a povznášel. Při tom se záhy dostal do sporu s Kyjovskými židy, mamiči a vyssávači důvěřivého lidu slováckého. Z Mutěnic za rok byl povolán do Dědic, kde pokračoval v blahodárné činnosti své. Snažil se všemožně, aby do rodin venkovských zavedl četbu užitečných knih náhradou za pomíjející přástky, získal si podpory od obce pro knihovnu, kterouž tam založil, a opatřoval ji všelikými dobrými spisy poučnými, jimiž probouzel smysl pro rozumnější hospodářství polní a národní, i pro přiměřenější životosprávu. Když mu nesloužilo zdraví a také dvojí léčení žinčicí na Valašsku nepřivodilo nápravy, užil nabídnutého pohostinství na faře Vyškovské a pobyl tam do r. 1859. Po Kuldovi, jenž řečeného roku

odebral se do Čech, stal se ředitelem a duchovním správcem moravsko-slezské opatrovny pro zanedbanou mládež v Brně, spolu jednatelem Dědictví Cyrillo-Methodějského a vůbec rádcem v literárních potřebách jednot katolických. V mužské i ženské jednotě katolické, jež po většině skládaly se z dělnictva, byl upřímným rádcem a pomocníkem, aby dostály úkolu poučovati a vzdělávati tuto důležitou vrstvu našeho lidu.

Politický obrat v říši, jenž nastal nešťastnou válkou italskou r. 1859 a svoláním rozmnožené rady říšské r. 1860, přivedl Wurma ve styk se slavným biskupem Strossmayerem, s Petrem Chlumeckým, hrabětem Egbertem Belcredim a knížetem Salmem. Když pak zřizovaly se politické strany vůči nově nastalým poměrům, a národní strana chtěla zůstati s duchovenstvem v dobrém dorozumění i dožadovala se důvěrníka jeho pro činnost politickou, byl k tomu kněžstvem Wurm uznán za nejspůsobilejšího a zvolen r. 1861 v Přerově do moravského sněmu. Tomuto městu stal se pravým dobrodincem a prokázal mu nezapomenutelné služby v jeho potřebách hmotných i duchovných. Byv zvolen za náhradníka přísedícího v zemském výboru dra. Aloisa Pražáka, učinil rázem konec výhradnému panství němčiny v zemském úřadování, čímž i soudcové, advokáti, notáři a obecní písaři byli donuceni vpravovati se do českého slohu úředního. Vedle této politické činnosti pečoval zvláště o zvelebení Velehradu a Cyrillo-Methodějskou slavnost r. 1863. Návrh na provedení rovnoprávnosti obou jazykův zemských v úřadech, ve školách a ve veřejném životě, jejž učinil na sněmě r. 1861, teprv za doby Belcrediho r. 1865 ožil znovu a docházel povšimnutí. Svolána anketa znalcův a odborníkův, jež radila se o novém zřízení gymnasií dle skutečných poměrů. Wurm navrhoval, aby česká gymnasia byla v Brně, Olomouci, Jihlavě, Znojmě, Kroměříži, Příboře a Strážnici, německá pak v Mikulově a Mor. Třebové, avšak školní rada Wilhelm chtěl připustiti toliko dvě nižší gymnasia česká, totiž v Brně a v Olomouci, a zjednal tomuto svému mínění většinu. Když pak císař po pruské válce zavítav na Moravu přinesl jí darem tato dvě nižší gymnasia dle návrhu Wilhelmova, zasadil se Wurm u hraběte Richarda Belcrediho o to, aby tento královský dar byl důstojně vypraven a vybudován. Olomouckého gymnasia byl nadále upřímným příznivcem a prokázal mu důležité služby.

V březnu r. 1866 povolán Wurm do Olomouce za vikáře u dómu; tam připadl mu důležitý úkol, aby podporoval muže, kteří ve správě církevní snažili se hověti oběma národnostem stejně upřímně, naprosto v duchu křesťanském, čímž měl býti světské vládě dán příklad, jak by se chovati měla ke všem národnostem v říši. Když pak kardinál Schwarzenberg tázal se ho po příčině, proč biskupové a kněží vůbec na Moravě požívají větší důvěry a přízně lidu, pravil mu Wurm, že moravské kněžstvo po příkladě svého učitele Fr. Sušila stejnou láskou lne k církvi i k národu a že správa Olomoucké arcidiécese vede si úplně nestranně, což i pro Pražskou arcidiécesi snažně doporučoval. Odtud pak vydávaly se diécesanní kurrendy v obou jazycích zemských a podání všeliká vyřizovala se jazykem podavatelovým. Ve snahách politiků našich, aby po osudném vítězství dualismu učinila se přítrž násilnické vládě německého liberalismu a stalo se národu našemu po právu, účastnil se Wurm vynikajícím spůsobem a zvláště měl zásluhu

o zachování alliance strany konservativní se stranou národní. Tak i měl účastenství v narovnávacím díle a jednání za Potockého a Hohenwarta, když pak vše končilo se nezdarem a tím i začínal se podlamovati passivní odpor národa našeho, zasazoval se rozhodně o zostření odporu po spůsobu Maďarův, a když to se nezamlouvalo, o změnu taktiky a nastoupení odporu činného v mezích platné ústavy. Na Moravě postavil se proti takovéto změně taktiky hrabě E. Belcredi, avšak Wurm stál na svém, a moravští národní poslanci šli konečně v lednu r. 1874 na říšskou radu, kdež vstoupili do klubu strany práva. Vedle horlivé a platné činnosti sněmovní seznamoval Wurm též papežského nuntia Jakobiniho s národními poměry v našem mocnářství a s historií sv. Cyrilla a Methoděje, čehož účinky jeví se v Cyrillo-methodějské encyklice papeže Lva XIII. roku 1880 a v pouti Slovanů do Říma o sv. Cyrillu a Methoději r. 1887. Ve sporu moravského klubu národního s Belcredim postavil se rozhodně na stranu klubu, ač tím popudil proti sobě hierarchii s Belcredim spřátelenou. Když nastoupil r. 1879 hr. Taaffe a čeští poslanci byli donuceni na říšskou radu se odebrati, měla aktivní politika tolik vychvalovaná přinášeti ovoce své, tu však se přímluvčí její dožili bolestného sklamání. Taaffe byl předně a hlavně služebníkem svého pána a pomáhal si z okamžitých nesnází, jak právě kdy mohl; nescházela mu původně vůle, aby uspokojil český klub a zvláště moravské členy jeho, ale překážkám vzrůstajícím, zvláště v Uhrách a za hranicemi, tato dobrá vůle neodolala, i ubývalo jí povážlivě. Jako jiní soudruhové jeho byl i Wurm poznáním tohoto trudného fakta velice pohoršen a objevoval se od r. 1885 a zvláště r. 1887 vždy řídčeji na říšské radě, až tento obor své činnosti úplně opustil. Jím odešel z řad české delegace netoliko horlivý obránce práv jazykových a národních, ale též výborný znalec poměrů národohospodářských, o jejichž zvelebení usiloval na Moravě, horlivý zastánce potřeb živnostenských a dělnických, i obránce těchto důležitých tříd našeho lidu proti velkokapitalistickému průmyslu. Případný výrok jeho, že teprv v práci se jeví člověk, osvědčil se na něm samém skvěle.

Opustiv obor politický, v němž zmrháno tolik sil našich bez žádoucího účinku, obrátil se Wurm celou horoucností ducha svého k obraně národnosti naší vůbec, na místě nejpřednějším a nejvíce ohroženém. Hlásalť, že nestačí hájiti pouhého jazyka, že nám Slovanům k uhájení života nevyhnutelně jest třeba, abychom si hleděli také národnosti, v níž jest zahrnut všechen rázovitý spůsob života národa, jeho obyčeje a zvyky, kroj atd. Tato národnost ještě žije, zvláště mezi lidem venkovským, k ní jest třeba zřetel obrátiti, ji zachovávati a hájiti. Wurm, znaje zvláštní, původní život lidu svého ze stálého obcování s ním, obracel záhy již pozornost k této veledůležité části naší kulturní práce a v poslední řeči na moravském sněmě pronesené vřele se za to přimlouval, aby se lid náš neodnárodňoval ani po stránce jazykové, ani co do spůsobu života, aby se nevzdával své po předcích zděděné zbožnosti, svých obyčejů, zvykův a písní, své ornamentiky a p. Směru tomuto, jemuž v klubu a zvláště na radě říšské nebylo lze dosti hověti, věnoval se Wurm zcela zvlášť od r. 1883, kdy dr. Wankel a jeho zeť prof. Havelka založili v Olomouci Vlastenecké museum, původně jen k účelům archeologickým. Wurm přičinil se o to, aby se utvořilo

v museu také zvláštní oddělení národopisné, a tím zahájena činnost veledůležitá. Předně poznána zvláštnost a kulturní důležitost prastarého, klassického moravského vyšívání lidového a přivedena k místu r. 1885 v Olomouckém museu prvá výstava moravských výšivek, jakož i další výstavky v Němčicích a Ořechově, čímž dán podnět a příklad k činnosti národopisné vůbec. V poradné schůzi o účelech národopisných, svolané r. 1891 v Praze ředitelem F. A. Šubertem, předsedal Wurm a byl takořka duší snah a prací, z nichž vzrostla naše velká výstava národopisná r. 1895.

Scházel by podstatný a dojemný rys v obraze snah a prací Wurmových, kdy bychom pominuli mlčením, že jest horlivým zastáncem myšlenky světového míru. Přilnuv k této vznešené myšlence celou duší jako pravý lidumil, přispívá, kdekoli naskytuje se vhodná k tomu příležitost, aby docházela potřebného porozumění, a usiluje všemožně o vyvrácení chybného a nesprávného mínění těch, kdož ji pokládají za pouhou utopii.

Podávajíce tresť spisu paní Al. Procházkové, chtěli jsme aspoň v hlavních věcech naznačiti význam a záslužnou činnost výtečného kněze buditele. Obšírnějších a podrobnějších, namnoze velice zajímavých zpráv o něm lze se dočísti ve spise samém, kterémuž přejeme hojného čtenářstva i též odbytu, aby se nejvydatněji posloužilo ústavu, jehož předsedou a pravým otcem jest svěží, čilý a bohdá ještě dlouho činný náš stařeček Wurm. *J. V. Jahn.*

Starožitnosti.

Vlaský dvůr v Kutné Hoře. Kutná Hora. Díl I. Napsal Dr. Eugen Muška. S XI. přílohami a 4 obrázky v textu. Nakl. Hejda a Tuček v Praze 1900.

S rostoucím zájmem obrací se česká veřejnost k staroslavnému městu, kteréž po dějinném a kulturním významu řadí se bezprostředně za královskou Prahu. Zvláště roku letošního, když velmi vhod na Horách Kutných uspořádána krajinská výstava se sjezdy dle různých zájmů svolávanými, objevila se živelnou silou přítažlivost Hory na mysli české. Jest přirozeno, že při vzmáhajících se poutích do památného města ukazuje se i potřeba průvodce, který by práv byl nynějším poměrům Kutnohorských památek a také bedlivě dbal výsledků vědeckého zkoumání minulosti a uměleckého tvoření Horského. Starší příruční knihy Řehákova, Zachova a Branišova, jimž náleží zásluha, že razily dráhu soustavnému nazírání na velikolepé výtvory uměleckého života Horského, předstiženy jsou již dávno restauracemi památek těchto u velikém slohu podnikanými. Novější dobou sice dovídá se veřejnost česká, že nejpřednější znatel historických řádů měst českých, prof. dr. Jaromír Čelakovský, pojal i dějiny Horské v obor specialných svých studií, pročež lze těšiti se na historické dílo, které všestranně význam Hory v dějinách českých dolíčí, ale dílo p. Čelakovského, až bude vydáno, bude v prvé řadě spisem vědeckým, pro badatele určeným. Proto vidělo se potřebou, aby vydán byl nový průvodce, nynějšímu stavu vyhovující, který by byl i spolehlivým i praktickým rádcem všem, kdož zavítají do stínu Svatobarborského velechrámu.

Úlohy té podjal se p. dr. Muška a hodlá ji vykonati ve sbírce monografií. Pan spisovatel již v různých časopisech s velikou věci znalostí, s porozuměním významu památek Horských a s opravdovou pietou k slavné minulosti Horské jal se pojednávati o jednotlivých památkách tamních, zejmena o Vlaském Dvoře, nyní pak obral si Vlaský Dvůr za předmět monografie, formou sice určené pro českého turistu, který okřáti chce pohledem na Horské skvosty historické i umělecké, ve věci pak vyhovující všemu, čeho věda od podobných monografií požaduje. Slohem jasným, umělůstek prostým, jejž doplňují hojná vyobrazení stavu dřívějšího i nynějšího, pojednává nejprve p. Muška o dějinách Vlaského dvora, pokud byl sídlem králů českých, popisuje jej dle nynějšího stavu, nákladnou restaurací způsobeného, a konečně podává tklivý obraz úpadku památného královského sídla, jakož i okolností, které restauraci jeho přivodily. Při tom těží ze všech přístupných pramenů, ciťuje archiválie posud nepoužité, a při popisu hradu i jeho částí dává na jevo úsudek, pilným uvažováním a všestranným srovnáváním získaný.

Základní směr p. Muškův jest historický. Líčí vznik, slávu i úpadek památného hradu v časovém postupu, rovněž i jeho nynější restauraci, kterouž posuzuje kriticky, se stanoviska historikova. I jemu jako mnohému jinému příteli českých dějin a památek tanul na mysli Vlaský dvůr věrně do podrobností restaurovaný, ale on s diplomatickou téměř věrností líčí i potíže, které se ideálu tomuto v cestu stavěly. Vždyť byly doby, kdy kromě hradní kaple a snad i veliké věže celý Vlaský dvůr měl býti sbořen a ustoupiti školní budově v české renaissanci navrhované! A když konečně v zásadě přijato, aby byl hrad restaurován, tu přestavěna napřed západní strana, ale spůsobem, který budil nejvážnější pochybnosti. Teprve když uloženo řiditeli stavby Svatobarborské, vrchnímu inženýru Ludvíku Láblerovi, aby navrhl spůsob další restaurace a když tato byla jemu i svěřena, předsebrána restaurace dle možnosti v duchu původním. Pravíme: dle možnosti, a pan Muška na hojných místech zaznamenává, kde se oprava v podrobnostech uchýlila od stavu dřívějšího, při tom však loyálně přiznává, že úmysl restaurátorův byl nejlepší, že snažil se Lábler proniknouti všestranně do dřívějších poměrův, aby obnovil stav, jaký někdy býval. Balkon u královské síně, slavný strop v této síni, balkon při hlavní věži jsou toho skvělým dokladem. Že nebyly obnoveny šmitny v původní své podobě, nýbrž s pozdějším prvým patrem, zaviněno bylo poměry neodbytnými. Muška uznává, že restaurace u velikém celku je zdařile provedena, jakož vůbec restaurace Kutnohorské vyznamenávají se pečlivostí a bedlivým přihlížením k starobylému rázu města.

V stavebním vývoji rozeznává dr. Muška tři hlavní periody: dobu nejstarší stavby Václava II., z níž zachoval se toliko spodek věže, dobu Václava IV., která zůstavila palác královský i šmitny, a dobu Vladislava II., nejskvělejší to dobu uměleckého tvoření Horského, z níž pochází hlavně kaple s přiléhající severní částí hradu. V XVI. století byl jestě na jižní straně přičiněn dům mincmistrovský, po původci svém též Horstorfferovským nazvaný. V zevrubném svém popise p. Muška stále k těmto stavebním periodám přihlíží.

Čtenář odkládaje z ruky dílko, o němž auktor pravdivě říci může, že při pracování jeho netoliko duch byl napjat, nýbrž i cit stále vznícen, může toliko pronésti přání, aby i další svazečky jeho záhy byly vydány.

Dr. *J. V. Prášek.*

Divadlo.

Nákladem Ottovým vydána byla kniha Josefa Kuffnera, nazvaná *Scéna za scénou* (str. 301). Autor označuje zajímavý spis jakožto „volné listy z kroniky našeho divadla“ z patnácti let, r. 1883—1898. Listy ty vznikly z autorova úřadu referentského; šifru *š* pod zprávami činoherními v Národních Listech vyhledávají čtenáři stejně horlivě jako feuilletony jeho, ať „kroniky,“ ať jiné causerie. Máť sympatický referent právě v širokém obecenstvě hojnost ctitelů, z nichž mnozí ochotně podřizují své mínění jeho náhledu a jeho úsudek pohodlně, ale i nezvratně přijímají za svůj. Kuffner jakožto kritik není theoretik. Nechodí na své křeslo do divadla se soustavou pevných pravidel a vět, neposuzuje pozorovaných předmětů dle nějakého hotového zákonníku esthetického, nepřináší k úkolu svému kritických dogmat svých nebo cizích. Zcela případně praví sám o sobě na str. 120: „Moje zpráva týká se divadla a obrací se k obecenstvu, které chce slyšeti o divadle. Proto nechávám na sebe vždy působiti plným dojmem představení, bez předchozí četby. Jednám tak v zájmu obecenstva, které chce míti v divadle plný dojem bez podmínek klopotné přípravy literární, na kterou nemá času.“ Shledáváme zde tedy především „soubor pozorování, vzniklých pod dojmem divadelních večerů, zaznamenaných divákem vzdáleným a nevázaným.“ Že to nejsou posudky jednotlivých představení, aniž posudky provozovaných dramat, netřeba dokládati. Pojalť autor ve svou knihu jen rozpravy, mající platnost všeobecnou, věci, jež mohou zajímati každého vzdělance českého, nikoli pouze literárního historika.

Ale vedle přímých dojmů divadelních jest ještě veliké množství otázek, které se divadla týkají a jeho existencí jsou podmíněny. Jsou na př. otázky divadelně národní, divadelně hospodářské a j., a samy náměty ryze umělecké mohou býti chápány se stanovisek velmi různých. Program úvah Kuffnerových, řízený ovšem podněty časovými, jest hojný a pestrý; autor jest v těchto pracích plnou měrou moderním novinářem, jenž pro všecky zjevy svého oboru má zvýšenou pozornost, jehož zraku neuniká nic, co má význam pro veřejnost. Vlastnost tuto osvědčila již první kniha jeho, Chvíle a otázky, a dosvědčí ji zajisté i příští knihy jeho podobně, jako spis přítomný. Aby docílil přehlednosti, rozdělil spisovatel tento svůj výbor na čtyři oddíly: Po stopách snahy, Z vlnění vkusu, Za druhým českým, Na výboji.

Prvá skupina úvah počíná po prvním roce zkušeností, nabytých v Národním divadle. Autor všímá si umělecké stránky divadla, pokud jde o přednes básnického slova, o pochopení a prohloubení úloh, o působnost režie a p. Ukazuje na potřebu divadelní školy a těší se dovídaje se, že bude zřízena. Činí návrhy, jimiž by se prospělo divadlu i hercům; návrh skupinového systému stálých divadel, učiněný r. 1887, ani dnes nepozbyl aktuálnosti. Srovnává stav a úkol divadla našeho a maďarského, stanoví náš poměr k německému divadlu v Praze, oce-

ňuje národní moment též v jiných ústavech, zejmena v konservatoři, a dotýká se stanoviska národního také za popudů příležitostních, na př. za pohostinských her bývalé slečny Pospíšilovy, pro kterou se r. 1895 část Pražského obecenstva nápadně rozehřívala.

K některým z těchto látek vrací se spisovatel také v části druhé. Tak na př. v úvaze o paní Modrzejewské dospívá k závěru již z předešlých listů známému, že talent sebe větší v herectví nedojde náležité výše, nepodrobíli se vhodné škole. Po provedení Svobodova Rozkladu (r. 1892) zabývá se básníkovými názory o dramatě národním a společenském a uvažuje, dlužnoli zachovávati staré tradice dramatických theoretikův, aby dílo mělo žádoucí úspěch. Na základě hry Ermetta Zacconiho (1897) rozlišuje umění od artismu a poukazuje k slabinám pojednání, v němž zmíněný herec snažil se odůvodniti své pojetí Ibsenova Osvalda. Zvláště poutavé jsou rozpravy, v nichž spisovatel věnuje pozornost novým zjevům literárním, ať již jde o spojení básnického slova s hudbou (Námluvy Pelopovy, r. 1891), ať o pokusy dramatu tak řečeného naturalistického (Její pastorkyňa pí. Preissové, r. 1890), nebo o vpád nových proudů, representovaných Hauptmannem (Hanička, r. 1894). — Najdeme tu také kus retrospektivy, a to hned v několika směrech: rozhled po třicetiletí samostatného divadla českého (r. 1892), pohled do minulosti divadel ochotnických a srovnání operních textů z našich počátků (Štěpánkův překlad Dona Juana z r. 1825) s nynějším pokrokem jazykovým a s vyspělostí veršové techniky.

V části třetí, jak se nám zdá, jest těžiště celé knihy. Autor již léta náleží k nejhorlivějším a nejvýmluvnějším zastancům druhého samostatného divadla českého v Praze. On jest též původcem známého hlasování, jímž se naše veřejnost měla vysloviti, jaké by to divadlo mělo býti. Zalíbenou a beze vší pochyby dobrou myšlenku snaží se podepříti ze všech stran důvody co nejhojnějšími a zároveň přesvědčivými, ohledává půdu, odvažuje všecky okolnosti a nepomíjí ničeho, co mluví ve prospěch žádaného podniku. Stránku uměleckou a theoretickou (oddělení činohry od opery) má ovšem především na mysli, ale nezapomíná pro ni ani překážek a obtíží praktických, hospodářských. Správně poukazuje již r. 1885 k významu druhého divadla německého v Praze, jež mnozí našinci bez příčiny podceňovali. Oceňuje divadla předměstská, raduje se ze zdařilých pokusů výstavních v „Staré Praze" r. 1895 a na výstavě architektů a inženýrů, upozorňuje na české divadlo Brněnské, ano nachází pro příští divadlo již i místo, a to bez odporu výtečné. Kdo by pochyboval, že by pěkná budova divadelní na místě nynějších tabákových a finančních oblud u Hybernů byla okrasou královské Prahy? Však by se nám jí k tomu účelu také dostalo, kdy bychom byli — Maďary nebo Němci. Souhrn všeho pozorování, v němž těší autora zvláště také představení lidová, vyznívá větou jedinou: odvažte se, neváhejte stavěti!

Závěr knihy jest věnován Vídni. Spisovatel s povděkem zaznamenává úspěch výpravy Národ. divadla do Vídně r. 1892 a tuší z toho zdaru také jiné úspěchy umělecké. Potom vypravuje o starších i novějších divadlech ve Vídni; ze zajímavých obrázků těch jde na jevo, že jsme na př. r. 1851 Vídeňákům dokonce nebyli tak protivni, jako dnes.

Kniha Kuffnerova má a vždy bude míti cenu jakožto přehled

všech důležitčjších událostí našeho čelného ústavu kulturního a spolu jakožto ozvuk veřejného mínění jimi vzbuzeného. Cena roste tím, že spisovatel, ač nepotlačuje nikterak své subjektivity, ve sporných otázkách snaží se býti co možná nestranným, že ve všech svých vývodech zachovává naprostý klid, z něhož ho nevyláká ani protivník sebe dotěrnější, a že nikomu nevnucuje svých náhledů. Střízlivost jeho rozboru bývá tu a tam tak nápadna, že bychom si přáli, aby autor své osobní mínění určitěji praecisoval a vroucněji se ho zastával. Láska, kterou má k divadlu a k uměleckému pokroku našemu vůbec, jest společným znakem všech rozprav jeho, a ovšem znakem milým. Kniha, připravená k tisku ještě před změnou správy divadelní, jest za nového regimu dvojnásob hodna pozornosti. Psána jest slohem průzračným, zhusta řádkovým, při němž jde o to, aby vývodům autorovým správně porozuměl i čtenář prostší. Z tiskových nedopatření vytýkáme: *tři* housle (str. 46), kasty si nerozum*í* (str. 93), má své anděl*e* (str. 108), mysl*e* byly nadšeny (str. 143), ciz*é* hry (str. 259).

F. V. Vykoukal.

Obzor divadelní.

Činohra.

Tříaktové drama *Bartoš Tuřanský* (Bartel Turaser) od Filipa Langmanna jest vlastně polotruchlohra s rekem v jádru své povahy ušlechtilým, avšak silou neblahého prostředí do neštěstí velmaným. Když se chtěl oženiti, mohl voliti mezi dívkou jemnější, jemu povahově sourodou, a mezi dívkou bezohlednější a tedy důraznější (Albinou). Důraznost pohříchu zvítězila nad jemností, a táž důraznost poruší také ušlechtilé jádro rekova nitra, když se stávkou dostaví se nouze, s nouzí hlad a s hladem zákeřná nemoc milovaných dětí. Aby nabyl něco peněz a sobě i svým spolu strádajícím druhům lepší hmotné postavení pojistil, odhodlá se ke křivé přísaze, jíž dobrou, zle nařknutou dívku potupnému vězení v šanc vydá: touž dívku (Marii Zelbrovou), kterou přes její jemnou oddanost za manželku nepojal. Za obratem v povaze následuje obrat v osudech. Sobě Tuřanský hmotně prospěl, ale ostatní dělnictvo přes zločinnou jeho oběť nedomůže se žádoucí zlepšené obživy, a druhové v bezvýsledné oběti neshledávají oběť, ale stíhají Tuřanského pro neblahou křivou jeho přísahu hněvem až vražedným, kdežto dívka jím po dvakráte v srdci hluboce raněná jemně mu odpustí. Dítky Tuřanskému zemrou, kletba neúspěchu jde za jeho zločinem, a jeho svědomí se probudí: nešťastník zpovídá se kde komu, hledá v zevním světském trestu očistu, i jde, aby se vydal soudu a pykal v žaláři; zločin proti Marii spáchaný dojde obdobného trestu. Svedený dostane se pod bič spravedlnosti: svůdce, barvířský mistr Kleppl, vyjde ze všeho bez pohromy. Přes to vítězí vlastně idea pěkná, vítězí pravda, nad nezdravý, se lží spojený altruismus povýšená. Působivá osnova kusu jest idealistická, odvážný outek je však naturalistický, místem až sesprostaču-

jící. Proto byl úspěch Bartoše Tuřanského dvojaký, částečně příznivý, částečně odporem zhacený.

Langmann studuje současnou divadelní produkci bedlivě. Hlavně působili na něho Tolstoj, Dostojevský, Zola, Hauptmann a především Anzengruber. Ve vzhledě právnickém — Marie jest žalována, ale Kleppl jest osvobozen — vládne v kuse zmatek. Proti výtce, že spisovatel života dělnického nezná, možno mi však opačný úsudek bezprostředního znalce uvesti, který mi dosvědčil, že Langmannovo líčení je správné. V technice jest autor jinak celkem obratný, v druhém dějství až i na úkor divadelní ekonomie. A což hůře, hlavní výkon — křivé odpřisáhnutí — odbude se v meziaktí, což je zásadní poklesek dramatický. Dvojakost rekovy povahy, jeho pravdivost i nepravdivost, teplo i chlad v týchž ústech zároveň, vrhá škodný stín na vývoj prvního jednání. V následujícím dějství stávkující opanovávají dějiště, a hlavní postava, Tuřanský, ustupuje v pozadí! V třetím, nezaslouženě podceňovaném dějství rozvinul spisovatel dosti dialektického důmyslu, třeba bychom na př. s názorem, že v Tuřanském na konec s jeviště odchází poctivec, souhlasiti nemohli; jeho náprava jest možna, ale jeho očista?

Hra byla vypravena pečlivě, souhra byla účinná. Promyšleně hrál p. Šmaha Tuřanského, pí. Hořicová Albinu, pí. Hübnerová Marii, p. Pštros Kleppla. A též ostatní síly vedly sobě s chutí. Všichni znázorňovali charaktery kusu tak odlišně, jak je spisovatel sám odlišně znázornil.

Tvrdí se, že Langmann podal své dílo nejprve našemu Národnímu divadlu, tedy v jazyku českém, ale že byl odmítnut. Přeložilli pak Langmann Tuřanského z češtiny do němčiny, přeložil jej p. Zelenský zase do češtiny, a to jakousi jazykovou směsí, při čemž však nářečí Brněnské, v jehož ovzduší kus hraje a jež by tedy nadvládu míti mělo, náhodou vypuštěno. Překlad vyšel tiskem jako LXI. svazek Repertoiru českých divadel. *František Zákrejs.*

* * *

Činnost nové divadelní správy byla až posavad rázu přípravného, orientačního a pokusného. Soudné obecenstvo ví, že tomu jinak hrubě nemohlo býti, není netrpělivo, ale s jistotou očekává, že již nastanou poměry normální, nejen pravidelné, ale také stálé, pevné a zdravé.

Až po tu dobu stojí v popředí *otázky osobní* a obracejí k sobě mnohem živější pozornost než otázky věcné. V uměleckém personále (mluvíme tu o činohře) jedná se o velmi vážné změny, ano hotové převraty. V krátkém čase byla veřejnost překvapena celou řadou novin, v nichž vítané a nevítané pestře byly smíšeny. Paní Benoniová přestala býti členem Národního divadla. Paní Ryšavá a pan Inneman jsou k němu engažováni, což se má státi asi též se slečnou Červenou a panem Štrouhalem. Pan Bittner se prodlením roku z choroby své zotavil tak, že se může k divadlu vrátiti, i bude prý tam v zimním období zase vyplňovati své důležité místo. Za to přišla Jobova zvěst, že p. Slukova na samém prahu nové saisony přepadla nemoc, která jej od povolání jeho na neurčitou dobu vzdálí. Také o p. Seifertovi bylo úředně ohlášeno, že ochuravěv nebude moci asi měsíc hráti; toto mračno minulo sice bez nehody, ale i tak děje se v členstvu hojné posouvání, vyměňování úloh, překládání z oboru do oboru.

Jest to povážlivá míra neklidu, proměnlivosti a nejistoty. Ředitelstvo musí o to usilovně pečovati, aby tomuto stavu raději dnes než zítra byl konec. Saisona jest zahájena, a jednoho jest potřebí: soustavné, všestranné, pilné a plodné umělecké práce. Předešlá zpráva potrpěla sobě na cizí hosti i v době, kde měl domácí ensemble soustředěně a intensivně pracovati, aby vykonal saisonní dílo, jako je vykonávají včely v oule, nebo chceteli, cukrovarníci v čas kampaně. Avšak ještě větší chyba byla by, kdy by nová správa chtěla i v takové době drodlužovati své posavadní, nevalně šťastné experimenty s rozličnými nováčky a s přestavováním nynějších členů z kusu do kusu, z úlohy po úlohy, z oboru do oboru. Povstalo by z toho nekonečné přestudovávání starých kusů, ztrácel by se čas a množila by se lopotná a planá práce; čas i práce musejí býti především obráceny k tomu, aby se pěstilo *nové* ovoce.

K soustavné, všestranné a úspěšné práci umělecké jest nezbytnou podmínkou, aby ji herectvo konalo nerušeně, s chutí, s horlivostí, nejraději s nadšením. To se stane, budeli přesvědčeno, že divadelní správa sobě hledí moudrého a svědomitého hospodaření všemi výkonnými silami vůbec a jednou každou zvlášť, jakož i naprosté spravedlnosti, daleka jsouc toho, aby jedny favorisovala, slunila a hejčkala, druhé odstrkovala, ve stínu držela a dusila, — a že jí v pravdě na tom záleží, aby nebylo příčin k rozladění, nespokojenosti, žalobám, konfliktům, affairám a krisím.

Přestáváme dnes na těchto všeobecných poznámkách a připojujeme slovo jen o jednom konkretním případě.

Paní Hana Benoniová měla v červnu představení na rozloučenou s obecenstvem Národního divadla; patřili jsme k těm, kteří byli přesvědčeni, že rozloučení bude velmi krátké, že paní Benoniová dojista u Národního divadla zůstane. Divadlo to jí nejhojnější měrou poskytlo příležitosti, aby se od prvních začátečnických pokusů propracovala na jednu z našich předních dramatických umělkyň. Stálo to mnoho času a mnoho práce, což zvláště u našeho jediného uměleckého jeviště representuje veliký kapitál. Paní Benoniová má nad míru hojný a rozmanitý repertoire, a množství úloh nemůžeme si v blízké budoucnosti bez ní ani mysliti; byla u divadla našeho silou tak platnou a důležitou, že pokládáme za nutnou potřebu, aby mu byla zachována. Příčin, pro které by se to státi nemělo, neznáme; jsme však jisti, že překážky nejsou takové, aby nemohly býti odstraněny, a bezpečně se nadějeme, že také co nejdříve odstraněny budou, aby činoherní aparát nepotřeboval dlouhého a obtížného předělávání. *R. O.*

Nové rovy.

Dr. J. Štros. — Dr. V. Medal. — Dr. J. Funda. — Dr. Fr. Michl — J. Tuček. — O. Franta. — Ed. Formánek. — J. Pšenička.

V letních měsících činila smrt návštěvy zvláště také lékařům, — jednoho odborníka pochovávali a jinému již zase kopali hrob. Před

vševládnoucí Moranou skloniti musí šíji svou každý, i ten, jenž jiné z jejího obětí dovedl často vymaniti a vrátiti životu.

Dne 27. července t. r. zemřel na cestě ze Sedmihorek do svého domova dr. Jan Štros, obvodní, primární a panský lékař v Nechanicích, senior lékařské župy Kralohradecké, bývalý poslanec na sněmu českém a odborný spisovatel, jeden z těch starých, dobrých, výdatných, vlasteneckých pracovníků. Jeho cesta životem poseta je vlasteneckými skutky. Jako mladý studující lékařství i potom již jako promovaný doktor založil dvě Sokolské jednoty a byl usilovně činný v řadách prvního Sokolského rozkvětu a rozmachu. Promoval r. 1857 na Pražské universitě a jako mladý lékař stál u kolébky Časopisu lékařů českých, který společně s Purkyněm a Podlipským založil tehdejší mladý universitní assistent a docent dr. B. Eiselt. Štros byl pilným přispěvatelem do nového listu, i naleznete v něm až do 22. ročníku jeho každoročně několik prací od primáře Nechanické nemocnice veřejné, kterou byl za přispění obce a okresu založil a dlouhou řadu let řídil. Byla jednou z prvních českých nemocnic na venkově, sloužila dobře svém účelu a její ředitel i primář neustal ve svých vědeckých snahách, nýbrž stále pokračoval. Z literárních prací Štrosových jmenujeme: Několik vybraných chirurgických případů (I. ročník Časopisu). Tři případy uzavření přirozených otvorů (III). Zkušenosti v praxi lékařské (IV). Několik případů z praxe ranhojičské (VI). Vybírání zubů z kořene. Ztrnutí. Smrt (VIII). Z porodnické praxe lékařské (XV). Jak lze se zachovati při opozděném neb přirostlém lůžku (XVII). Těžké uškození na těle. Zmrzačení (XIX). Rakovina žaludku (XIX). Případ božce (XXII). Ještě mnoho prací jeho jest uloženo v nejstarším listu českých lékařů, vybrali jsme jen obsáhlejší. V letech 1865—1868 byl Štros také zemským poslancem za Kutnou Horu a podepsal památnou českou deklaraci. Štros byl typem pravého vlasteneckého českého lékaře, jehož praktické povolání a vědecká činnost neodvracely od vzdělávání rodné role české a jenž zanechal památku po sobě i na poli české lékařské vědy i na poli veřejné české práce.

Dva dni po něm skončil mladý ještě život svůj v lázních Mostku u Hostinného hledaný praktický lékař Pražský dr. Václav Medal. Zasloužil se hlavně o naše malé, bledé děti velkoměstské. Za jeho působení a hlavně na jeho popud založili mužové stejně smýšlející blahodárný spolek pro české feriální osady. Lékařským ředitelem spolku toho byl Medal až do své smrti. Pro dovednost svou, pokrokovost v lékařské vědě a vzácnou obětovnost byl jedním z nejvíce zaměstnaných českých lékařů v Praze. Byl spoluzakladatelem České akciové společnosti pro pojišťování na život, v jejížto správní radě zasedal. Do Časopisu českých lékařů přispěl mnohými články z praktické lékařské vědy, z nichž největší jest pojednání v XXI. ročníku: Nový portecaustique.

A opět za dva dni po smrti Medalově, dne 1. srpna, zesnul na letním bytě v Řevnicích v 66. roce věku svého, raněn mrtvicí, dr. Josef Funda, jeden z těch českých lékařů, kteří první provozovali praxi lékařskou způsobem moderním po onom velikém obratu ve vědě medicínské, jejž způsobili dva slavní čeští rodáci, Škoda a Rokytanský. Dohrály svou úlohu baňky, přestalo se pouštěti žilou, a věda lékařská

postavena na podstať čistě vědeckou. První žáci velikých učitelů stali se velice hledanými a práce jejich byla mnohem častěji korunována zdárným výsledkem, než tomu bylo u starých lékařů, které vedla jenom zkušenost, empirie. Funda přišel do praxe ozbrojen hojnými vědomostmi, jež získal jako dlouholetý assistent prozíravého a vážného vnitřního klinika profesora Hally. Pro svou zběhlost ve vnitřním lékařství byl Funda od svých kollegů často brán na poradu k těžkým případům v praxi. Zemřel svoboden a učinil tyto odkazy: Svatoboru 2000 zl., Ústřední matici školské 3000 zl., Národní jednotě severočeské 1000 zl., Národní jednotě Pošumavské 1000 zl., tělocvičné jednotě Sokolu v Praze 1000 zl., zpěváckému spolku Hlaholu v Praze 1000 zl., pensijnímu fondu českých žurnalistů 1000 zl., pensijnímu fondu Máje 1000 zl., spolku pro české feriální osady 1000 zl., c. k. priv. sboru měšť. granátníků v Praze 1000 zl., evang. ref. sboru u sv. Klimenta v Praze 3000 zl., evang. ref. sboru v Libenicích u Kolína 3000 zl. a evang. dívčímu sirotčinci v Krabšicích 3000 zl. Vlastenecké odkazy zemřelého českého lékaře činí celkem 22.000 zl. r. č.

Nejbolestnější zprávu ponechali jsme si naposled. V Korouhvi u Poličky zemřel dne 2. srpna dr. František Michl, mimořádný profesor ranhojičství na české universitě, ředitel a operatér nové dětské české nemocnice, ordinarius pro nemoci chirurgické na české poliklinice, operatér v nemocnici Alžbětinek na Slupi, dopisující člen Tovaryšstva lékařského ve Varšavě a český odborný spisovatel. Úmrtím jeho utrpěla česká věda lékařská těžkou ztrátu. Nebylo pilnějšího a tiššího pracovníka mezi českými lékaři. Michl narodil se 9. srpna 1850 v Korouhvi, absolvoval gymnasium v Hradci Králové, lékařské studie v Praze, kdež byl koncem r. 1874 povýšen na doktora. Externoval na ranlékařském a ušním oddělení ve všeobecné nemocnici v Praze, od r. 1875 do r. 1877 byl operačním chovancem a assistentem kliniky Blažinovy, později Weissovy až do r. 1884. Roku 1883 habilitoval se za docenta chirurgie prací O cirkulárním stehu střevním. Roku 1891 supploval místo primárního chirurga v Pražské nemocnici a přednášel na místě onemocnělého a potom zemřelého přednosty kliniky ranhojičské prof. Weissa; téhož roku stal se operatérem v české dětské nemocnici a mimořádným profesorem chirurgie na české lékařské fakultě, v kterémžto úřadě setrval až do své smrti. Na universitě přednášel velice poutavě o všeobecné chirurgii a měl vždy celé zástupy posluchačů, kteří milovali svého skromného učitele a byli od něho milováni. Kde mohl pomoci, pomohl vždy. I literárně Michl pilně a úspěšně pracoval. Práce jeho uloženy jsou v Časopise lékařů českých, v Eiseltově Odborné pathologii a therapii a v Ottově Naučném slovníku. První vědeckou svou práci napsal r. 1877 jako sekundární lékař gynekologického oddělení prof. Strenga, lékařská zpráva z tohoto oddělení za rok 1876 byla vydána společně s dr. Erpekem. Dále sepsal: O kamenech trubice močové, Příspěvky k léčení pseudoarthros, O vykloubení v kyčli při sarkomech kosti stehenní, O operativním léčení kyl volných, Z vědeckých cest (1885 a 1886), Zprávy lékařské z nemocnice Alžbětinek v Praze za léta 1885 až 1890, O přišití jater bloudivých. Práce posléze jmenovaná byvši přednesena na mezinárodním sjezdu lékařském v r. 1897 v Moskvě, vzbudila velkou pozornost, i byla

uveřejněna v Časopise českých lékařů a ve Wiener medizinische Wochenschrift. Do Eiseltova monumentálního díla Odborná pathologie a therapie napsal Michl obsáhlá pojednání: Operativní část nemocí vaječníkových a Nemoci prsů. Pojednání ta vystihla úplně oddíl nauky chirurgické, jejž ve velkém díle Eiseltově popsal. Přečetné články, které pocházejí z pera Michlova, umístěny jsou v Ottově Naučném slovníku; ještě několik dní před svou smrtí napsal Michl článek do slovníku tohoto. Menších pojednání, statí a referátů neuvádíme, výčet jich zabral by mnoho místa. V Michlovi zemřel znamenitý moderní chirurg český, jenž předčil v pokrokovosti svého učitele prof. dra. Weissa. V poslední době počal pilný profesor české university chřadnouti, zlá choroba psala své stopy ve vyhublou, nažloutlou tvář, vlas předčasně šedivěl, dostavovala se nebývalá únava a touha po odpočinku. Michl vzdoroval zlé rakovinné chorobě žaludeční do poslední chvíle, pracuje stále a obstarávaje velké množství svých nemocných. Ale choroba zvítězila nad statečným mužem. Volala znovu a znovu po klidu a odpočinku. Michl dal po dvacátém červenci vše do pořádku, sestavil ještě celý inventář pro novou českou nemocnici dětskou, sepsal svou závěť, na smrt unaven odejel si „odpočinout" do svého rodiště, kde také po čtyrdenním klidu na loži nalezl klid a odpočinutí věčné. Jako jeho přítel a předchůdce v ředitelství české dětské nemocnice prof. Neureutter nedočkal se otevření nových budov tohoto ústavu, pro nějž v posledních letech svého života tolik učinil. I ve své závěti pamatoval štědře na malé české pacienty, odkázalť na novou českou nemocnici dětskou 50.000 zl. r. č.: 15.000 zl. odkázal na kostel v Korouhvi, 25.000 zl. na chudobinec v Korouhvi, několik tisíc zlatých chrámu sv. Víta; dále učinil odkazy růžencové výrobně, ústavu slepců, Vincentiu, ústavu hluchoněmých, chirurgickému oddělení v klášteře Alžbětinek na Slupi nadání asi 16.000 zl., a při velkých těchto legátech nezapomněl také na své chudé příbuzné. Lidumilný a pilný profesor Michl, jenž byl rád vídán u lože každého nemocného, vyzískal svým uměním velké tisíce, a tisíce ty, vyzískané u trpících, vrátil zase trpícím.

Dr. *Erazím Vlasák.*

Veliká ztráta stihla naši národní společnost předčasným skonem JUDr. Josefa T u č k a v Brně dne 24. července. Náležeľ Tuček po celé čtvrtstoletí na Moravě mezi našince, kteří své upřímné, vroucí vlastenectví projevují nikoli jen slovy, nýbrž i záslužnými skutky a jsou k obětavé činnosti národní vždy pohotově. V tomto směru byla působnost Tučkova příkladná zvláště pro mladší pokolení a měla tudíž cenu i vychovatelskou.

Tuček narodil se dne 20. září 1845 v Brodku u Olomouce jakožto syn hospodářského úředníka. Vystudovav gymnasium v Olomouci a Těšíně odebral se na vysoké učení do Vídně a vykonav studia právnická vstoupil koncem roku 1870 jako koncipient do advokátní kanceláře dr. Hešla v Brně; tam zůstal do r. 1876, kdy vlastní kancelář advokátní otevřel. Účastně se od svého příchodu do Brna práce národní, octl se záhy v čele opravdových pracovníkův a svým bystrým rozumem i snášelivou, vždy ke kompromisu nakloněnou povahou přispíval vydatně k rozvoji národnímu na Moravě. Dům Tučkův v Brně býval často stře-

diskem českých mužů, kteří v čele všeho veřejného ruchu stáli, a mnohý důležitý národní skutek vzal původ svůj z úrad konaných v domácnosti Tučkově, při čem také ušlechtilá jeho choť, rozená Domluvilová, zvláště pokud šlo o ženské školství a výchovu, bývala věrnou pomocnicí. Horlivě byl Tuček činný v družstvu národního divadla Brněnského, jemuž jakožto právní zástupce vymohl u nejvyššího soudu vymanění z podruží a poplatnosti městského divadla německého. Středisko národního a společenského života v Brně, český čtenářský spolek, měl po léta v Tučkovi nejlepšího předsedu. Zvláštní péči věnoval Tuček matici školské v Brně, založené r. 1878 pro zřizování a vydržování českých škol a opatroven; stav se po smrti dr. V. Kusého jejím předsedou, platně přispíval k vývoji českého školství Brněnského, soukromého i veřejného, v čemž byl mu věrným pomocníkem ředitel pojišťovny Karel Novák, nynější předseda matice. Také v národní jednotě pro jihozápadní Moravu rozvíjel Tuček blahodějnou činnost, zasedal ve výboru matice besedního domu a jiných spolků národních. Mimo to byl členem disciplinární rady moravské advokátní komory a zkušebním komisařem, správním radou hypoteční banky markrabství moravského a členem předsednictva Brněnské filiálky živnostenské banky pro Čechy a Moravu.

Jakožto politik národu svému věrně oddaný zvolen byl r. 1881 za poslance ve venkovské skupině Jihlavsko-Telečské a podržel tento mandát do své smrti. Roku 1892, když odstoupil ministr dr. Alois baron Pražák, zvolen byl za venkovskou skupinu Boskovickou do říšské rady, kde do roku 1897 zasedal, avšak za příčinou přetížení různými čestnými úřady další kandidatury se zřekl, neboť o rok dříve po smrti Fanderlíkově stal se také přísedícím zemského výboru.

Mezi poslanci českými náležel Tuček k nejdělnějším, jsa i obratným a účinným řečníkem. Jakožto náčelník t. zv. strany lidové, která koncem let osmdesátých vznikla, přičinil se o to, aby moravští poslanci, tehdy ve dva tábory rozdělení, opět se spojili a jmenovitě na sněmě moravském zůstali proti německé většině v klubu jednom. Vůbec byl odpůrcem všelikých lomozných svárů a neplodných půtek, i dovolával se vždy svorného postupu všech upřímných vlastimilů, jimž dával příklad vytrvalé pracovitosti a šlechetného snažení.

Dne 27. července skonal zasloužilý vychovatel Ondřej F r a n t a, gymnasijní ředitel v. v. Byl narozen v Poleni u Klatov dne 1. ledna 1829, studoval v Klatovech, Českých Budějovicích a v Praze; vykonav zkoušky pro učitelství na středních školách přijal úřad vychovatele ve Zboží u Poděbrad a r. 1855 byl dosazen na gymnasium do Báňské Bystřice v Uhrách. Když r. 1861 všichni státní funkcionáři nemaďarští z Uher byli vypuzováni, opustil i Franta své místo a dostal se do Litomyšle, r. 1862 povolán jako prefesor na gymnasium do Těšína, kde i mimo školu působil v duchu vlasteneckém, zejmena na prospěch shody česko-polské. Roku 1866 stal se profesorem v Hradci Králové a r. 1875 na reálném gymnasiu v Praze. Byv pak r. 1878 jmenován ředitelem gymnasia v Rychnově n. Kn. působil tam co nejchvalněji a stál po léta v čele národního snažení, zejmena jako předseda odboru Ústřední matice školské, i požíval v širém kraji obecné důvěry. Odebrav se r. 1897 na odpočinek do Prahy, jmenován byl školním radou. Byl

také literárně činným, přispíval do časopisův a vydal česko-latinskou učebnici. Vstoupiv do výboru Ústřední matice školské účastnil se horlivě jeho prací až do své smrti.

Jiný zasloužilý pedagog, profesor I. českého gymnasia v Brně Edvard Formánek, zemřel na svých vědeckých cestách feriálních po Balkáně v Dafně na Hoře Athonské dne 11. srpna. Zprávu o jeho smrti zaslal do Brna generální konsulát rakouský v Soluni. Formánek byl přísný muž vědy a z předních souvěkých botaniků. Narodil se 7. dubna 1845 v Klatovech, kde r. 1864 na gymnasiu maturoval, filosofii studoval v Praze, r. 1868 dosáhl doktorátu a stal se supplujícím učitelem na gymnasii Litomyšlském. Po třech letech jmenován skutečným učitelem na reálném gymnasii ve Vidnavě, r. 1873 dosazen na české gymnasium Brněnské. — Květena středoevropská, obzvláště moravsko-slezská, posléze pak Balkánská byla předmětem jeho důkladných studií. Za tím účelem cestoval dvanáctkráte po Balkáně, obzvláště v Albanii a Makedonii, letos pak vydal se na Balkán po třinácté. Výsledkem bádání tohoto jest hlavní jeho dílo: Květena Moravy a rakouského Slezska, jež v Praze v letech 1887—97 vyšlo. Dále napsal Přísvěvek ke květeně střední a jižní Moravy (1887), současně pak vydal ve Vídni po německu Rosen des Hochgesenkes. V Pražském Vesmíru, v Olomouckém Časopise vlasteneckého musejního spolku a v jiných časopisech a sbornících uveřejněno bylo mnoho jeho článků. Letošní Věstník klubu přírodovědeckého v Prostějově přinesl zevrubnou zprávu o všech jeho dvanácti cestách na Balkáně a v Malé Asii. Zpráva tato vyšla také ve zvláštním otisku, i podává zajímavé podrobnosti o příhodách statečného cestovatele, jenž nejednou i všelikému nebezpečí čelil. Došly také zprávy, že byl od Turků otráven. Již před dvěma lety se Formánek na Balkáně roznemohl a v Soluni se léčil; letošní druhé chorobě tam podlehl.

Třetí vynikající učenec a pedagog, profesor Karlínské reálky Josef Pšenička, zemřel dne 13. září u věku 53 let. Ve světě vědeckém pokládán za výtečného fysika. Pokrok a vývoj vědy přírodozpytné stopoval bedlivě a články jeho ve výročních zprávách Karlínské reálky a v Ottově Naučném slovníku svědčí o jeho důkladných vědomostech. Jednota českých mathematiků vydala jeho překlad Bristova velkého díla: Mechanická theorie tepla. Vědecké badání usnadňovala mu znalost předních jazyků světových, zvláště franštiny, ruštiny a angličtiny. Byl přísný učitel, při tom však o dobro studentů pečlivý, jmenovitě i jako dlouholetý jednatel spolku pro podporování chudých žáků reálky Karlínské.

J. L. Turnovský.

Zprávy hospodářské a sociální.

Drahota uhlí. — Poškozování rakouského průmyslu v Uhrách. — Sjezd anglických svépomocných společenstev v Cardiffu.

Mezi důvody, kterými se bránili majitelé uhelných dolů proti požadavkům stávkujícího dělnictva, směřujícím ke zvýšení mzdy a zkrácení pracovní doby, hrála velikou úlohu starost uhelných baronů o rakouský

průmysl, který prý by neodolal soutěži cizozemské, kdy by se dělníkům povolilo, jelikož by splnění jejich požadavků mělo v zápětí *zdražení uhlí* nejméně o 10 kr. na centě. A průmyslníci uhelným baronům horlivě přisvědčovali, od každého nátlaku vlády na majitele dolů zrazovali a nestačili podávati petice, aby zákon o devítihodinné době pracovní nestal se skutkem. Za tuto pomoc se jim nyní uhelní baroni pěkně odměnili. Ač dělníkům téměř v ničem nebylo pomoženo, přece zvýšeny ceny uhlí od stávky několikrát, naposledy dne 1. září, tak že jsou již o 50 až 80% vyšší nežli před stávkou, a ještě ani za takový lichvářský peníz si průmyslníci nemohou uhlí opatřiti! Z vápenných pecí v okolí Pražském musela po jistý čas skoro polovice vyhasnouti, a jiné továrny byly každého dne v nebezpečenství, že jim v nejbližších hodinách uhlí dojde. Z nejnicotnějších důvodů vyvlékají se dodavatelé uhlí ze svých závazků, a určování ceny zůstává v jejich neobmezené libovůli; kdo není takovýmito podmínkami spokojen nebo kdo se odtrhne od dosavadního dodavatele, neobrží vůbec žádného uhlí.

Co je příčinou takovéto drahoty uhlí? Je ho skutečně nedostatek. či je to umělé zadržování nabídky? Je ovšem pravda, že stávkou zásoby uhlí téměř všech průmyslových a dopravních závodů byly vyčerpány a že tudíž po ukončení jejím byla ohromná poptávka, způsobená snahou všech závodův opatřiti si dostatečné zásoby. Při tom zůstávala těžba dlouho za dřívější vydatností, jelikož bylo třeba delší čas odvodňovati a opravovati doly, dlouhým netěžením v nepořádek uvedené. Příznivá konjunktura průmyslová v Němcích a levná doprava po Labi, jejíž oblast otevřením Travenského průplavu ještě značně byla rozšířena, dovolovala německým spotřebovatelům platiti vyšší ceny, následkem čehož velká část těžby obracela se do ciziny. Na ohromnou tuto dopravu nemohl stačiti počet vagonů, drahám po ruce jsoucí, a tak mnohý průmyslník, když se mu podařilo koupiti uhlí, přece nemohl jím topiti, protože nebylo je lze z dolů do závodu jeho dopraviti. Čím více se nedostatek uhlí pociťoval a veřejně přetřásal, tím větší odvahu ke zvyšování cen dostávali velkoobchodníci s uhlím, kteří mají výrobu většiny dolů (i státních) zakoupenou. Teprve nyní odhodlali se průmyslníci dovolávati se pomoci vlády proti svým bývalým chráněncům, ona však prohlásila, že nemá žádných prostředkův, aby zabránila lichvě uhelné, neboť prý sama musí také uhlí pro železnice draho kupovati od velkoobchodníků. Kde jedno ministerstvo uhlí z erárních dolů lacino prodává velkoobchodníkům a druhé ministerstvo je od týchž obchodníků draho kupuje, tam arci nelze očekávat od vlády pomoci proti přehmatům velkokapitálu. Proto by učinili průmyslníci nejlépe, kdy by nastoupili cestu svépomoci a zakoupili uhelné doly, aby si uhlí pro svou potřebu mohli těžiti sami a tak se stali od spekulantů à la baisse nezávislí. Bylo by ovšem nerozumno kupovati doly uhelné v této chvíli, poněvadž se za ně budou žádati ceny, jako by nynější neobyčejný zisk měl trvati věčně. Avšak až nynější horečka pomine — což se možná stane dosti brzy, neboť neobyčejná poptávka po uhlí způsobena jest do veliké míry snahou každého, získati si zásoby na čas co možná nejdelší, — až tedy nastane nutná baisse, pak by měli velkoobchodníci utvořiti společenstva k provozování uhelných dolů, a příkladu toho měla by následovati také města, aby na jejich obyvatelstvo nemohla přikvačiti podobná ka-

lamita uhelná, jakou trpěli Pražané v minulé zimě. Než potom se asi již zase na všecko zapomene, a uhelní baroni budou se moci opět připraviti na novou vykořisťovací výpravu. —

Když před několika lety začalo se u nás provozovati heslo „*Svůj k svému*“ proti uherské mouce, zakročila uherská vláda u naší vlády proti tomuto ohrožení zájmův uherských pod záminkou, že prý se agitace ta příčí obchodní jednotě obou polovic říše, a naši úřadové neměli nic pilnějšího na práci než stíhati české mlynáře a krupaře pokutou za každou tabulku s nápisem „Zde se prodává jen česká mouka.“ Tyto dni vyšlo na jevo, že uherský ministr obchodu vyzval obce uherské, aby pokládaly za vlasteneckou povinnost při objednávkách svých dávati výrobkům uherským přednost před cizími, t. j. rakouskými, že týž ministr dal pokynutí papírnám uherským, aby si daly chrániti známku na své výrobky, dokládaje, že ve školách bude směti býti užíváno jen papíru a sešitů takto označených, a že dostanou approbaci jen ty školní knihy, které budou tištěny na uherském papíře. Podobně i ministr nitra dal vyzvati lékárníky, aby užívali etiket pouze z uherského papíru. Zdali pak naše vláda zakročila nyní navzájem u vlády uherské pro porušování obchodní jednoty? A zdali pak i uherské úřady si tak pospíší, aby stížnosti této vyhověly? Uvážímeli, že výnosy zmíněné následovaly nedlouho po pamětním spise rakouských průmyslníků proti strannickému poškozování rakouského průmyslu v Uhrách, můžeme se snadno domysliti, jaké odpovědi by se vládě naší dostalo. —

Letošní *sjezd anglických společenstev svépomocných* odbýval se o svatodušních svátcích v Cardiffu v knížectví Walesském, kde narodil se a zemřel nejznamenitější průkopník svépomocného ruchu anglického, Robert Owen. Súčastnilo se ho 972 osob, mezi nimi též zástupcové university Cambridgeské, pracovního úřadu v ministerstvu obchodu a svépomocných společenstev švýcarských. Ze zpráv na sjezdu přednesených jakož i z pečlivě zpracované tištěné zprávy o sjezdu,[1]) jež tyto dni byla rozesílána, seznáváme, že svépomocná společenstva anglická i v uplynulém roce dosáhla opět značného rozvoje.

Počet společenstev, jenž koncem r. 1898 činil 1640, stoupl do konce r. 1899 na 1651, vedle toho však 121 společenstev zařídilo 212 odboček. Jelikož pak 34 společenstev zaniklo a 6 jich splynulo s jinými, činil počet nových společenstev 51 čili 3·1%. Následující číslice vztahují se však toliko k 1613 společenstvům, jež podala zprávy statistické ústřednímu sboru svépomocné jednoty.

	r. 1899	r. 1898	zvýšeni	v %
Počet členů	1.729.976	1,646.078	83.898	5·1
Závodni podíly	£ 21.381.527	£ 19,759.039	£ 1,622.488	8·2
Výpůjčky	„ 5,561.025	„ 5,083.068	„ 477.955	9·4
Reservní fond	„ 1,912.894	„ 1,241.856	„ 671.038	*54·0*
Za prodané zboží strženo	„ 69,835.000	„ 65,460.871	„ 4,374.129	6·7
Za zboží koupené u jiných společenstev soupomocných vydáno	„ 16.197.378	„ 14.324.592	„ 1.872.786	13·1
Čistý zisk	„ 7.823.272	„ 7.165.753	„ 657.519	9·2
Vyplacené mzdy	„ 2,699.299	„ 2.542.569	„ 156.730	6·1
Připlatek zřizencům z čistého zisku	„ 53.164	„ 45.174	„ 7.990	*17.7*

[1]) The thirty second annual Cooperative-Congress 1900.

		r. 1899	r. 1898	zvýšení	v %
Počet zaměstnaných osob	při obchodě	42.313	39.050	3.263	8·4
	při výrobě	35.783	31.727	4.036	12·8

Z číslic tuto uvedených připadá na

společnost:	Počet spol.	Počet členů	Závodní podíly £	Tržba £	Čistý zisk £	Vyplac. mzda £	Počet zam.
prodejní (spotřební)	1.473	1,613.460	18,934.022	45,047.446	7,025.748	1,912.965	52.413
výrobní	153	32.957	824.709	2,725.935	178.871	419.666	7.927
zásobní (Supply associations)	15	80.986	542.827	2,808.007	63.608	171.558	1.899
zvláštní společ.	8	1.204	16.736	27.048	3.806	3.802	79
velkonákupní spol. angl.	1	1.079	821.224	14,212,775	325.633	134.275	10.377
velkonákupní spol. škotské	1	290	242.009	5,014.189	225.606	55.033	5.401

Z uvedeného přehledu je viděti, že společenstva výrobní mají ve velkolepém tomto ruchu význam podřízený. Ještě mnohem větší měrou platí tato výpověď o společenstvech rolnických, jež jsou dosud 3, obdělávající 493 akrů půdy s kapitálem 5115 £, s čistým ziskem 74 £. Velkonákupní a spotřební společenstva (75) provozují zemědělství na 6203 akrech půdy s 101.861 £ kapitálu, s 3220 £ čistého výtěžku a 1468 £ ztrát.

Také zásobní společenstva zemědělská nemají dosud valného významu. Koncem r. 1899 bylo jich 12 (o 1 méně než r. 1898) s 60.308 £ kapitálu, 130.467 £ tržby, 1375 £ čistého zisku a 3105 £ ztráty. I mlékáren společenstevních jest jen skrovný počet (6). Zmínky zasluhuje ještě, že také záložny,[1]) jež u nás a v Německu tak znamenitého rozvoje dospěly, v Anglii se dosud nechtějí dařiti. Koncem r. 1899 bylo 59 úvěrních společenstev s 2586 členy, 7.355 £ kapitálu a 327 £ čistého zisku. Naproti tomu mohou býti anglická společenstva povzbuzujícím příkladem, pokud jde o zřizování domků. Pokud bylo lze zjistiti, nalézají se při 224 společenstvech oddělení stavební, pomocí jichž vystavěno celkem 24.038 domků, z nichž 7956 na účet společenstev a 16.082 na účet členů za finančního přispění společenstev. Tisk společenstevní zastoupen jest jedním týdenníkem, majícím 50.719 odběratelův, a 41 jinými tiskopisy periodickými, vycházejícími v 384.240 výtiscích měsíčně. Vedle toho bylo v uplynulém roce vydáno 405.610 a prodáno 244.625 výtisků různých brošur agitačních.

Z jednání sjezdu, které trvalo 3 dni, nemůžeme se pro nedostatek místa zmíniti než toliko o resoluci, aby zámožnější společenstva zakládala odbočky v chudých krajinách a tak i jim umožňovala účastenství v dobrodiních ruchu společenstevního, když obyvatelé jejich nejsou spůsobilí zakládati sami vlastní společenstva, aby společenstva obchodní ještě větší měrou nežli dosud kupovala zboží v svépomocných závodech vyrobené (dosud připadá na člena jen 3 £ 10 sh. výdeje za takovéto

[1]) V Hlase Národa č. 227. uvádějí se záložny se značnými číslicemi. Údaj ten jest však nesprávný, neboť číslice ty se vztahují k Supply associations, a to jsou obchody se zbožím jako na př. Civil Service na Haymarketu v Londýně, Civil Service Association a New Civil Service tamtéž, lišící se od t. zv. Rochdalských spůsobem rozdílení čistého zisku.

zboží, kdežto prý by mohlo býti 30 £) a k témuž předmětu se nesoucí návrh, aby pro obchodní styky mezi svépomocnými společenstvy zavedena byla zvláštní papírová měna; návrh, jak zaopatřiti členům svépomocných společenstev pensi starobní (podle návrhu příslušného komitétu měla by společenstva za každého člena platiti ročně 8 sh., což by po 8leté době karenční i s úroky vydalo 5,364.391 £ 13 sh., z jichž $2^1/_2$% úroků [134.109 £ 15 sh. 6 d.] spolu s výnosem 8 sh. příspěvků [614.047 £ 12 sh.] bylo by lze zabezpečiti ročně 37.000 členům, kteří dosáhli věku 60 let a 20 let byli nepřetržitě členy svépomocného společenstva, učinivše v té době úhrnem nejméně za 4000 £ nákupů, týdenní pensi $7^1/_2$ sh.), který pro nedostatek přesných dat o stáří členů byl odkázán příštímu sjezdu, a konečně návrh, aby Robertu Owenovi na hřbitově Newtownském postaven byl pomník a aby v témže městě zřízena byla na počest jeho knihovna spojená s pensionátem, obsahující spisy o sociální otázce, v níž by nalezli úplného poučení o problemech, jimiž Owen se zabýval. Jako jiná léta odbývala se u příležitosti sjezdu výstava zboží v svépomocných dílnách vyrobeného, jíž súčastnila se obě velkonákupní společenstva a 58 jiných závodův a jež umístěna byla v budově k tomu cíli zvláště postavené, 210 stop (angl.) zdélí a 90 stop zšíří.

Dr. *E. B. Šimek.*

Ze světa slovanského.

* V 3. čísle letošní Osvěty podali jsme zprávu *o 22 slovenských národovcích* z Turč. Sv. Martina, odsouzených dne 24. ledna 1900 v Báňské Bystřici za to, že přišli odsouzenému redaktoru A. Pietrovi na nádraží vstříc a že cestou zpívali Hej Slováci! I o tom jsme se zmínili, že odsouzení odvolali se k vyššímu soudu, ke královské tabuli, a ta že rozsudek prvé instance hodně zmírnila. Odsouzení nicméně odvolali se k nejvyššímu soudu, ke královské kurii, doufajíce v tresty ještě mírnější, ano v úplné osvobození. Zatím v poslední dni srpna přinesly časopisy Pešťské zprávu, že *král. kurie tresty zvýšila*, a to až dvanácteronásobně! Aby si čtenář učinil úsudek o právních poměrech v Magyarországu, zaznamenáváme tu k jmenům odsouzených pořadem rozsudek první, druhé a třetí instance soudní.

Matouš Dula	3 měs.	—	6 týdnů	—	*6 měsíců,*
Blaž. Bulla	2 měs.	—	21 dní	—	*3 měsíce,*
Vajanský	1 měs.	—	14 dní	—	*5 měsíců,*
Vlad. Mudroň	1 měs.	—	14 dní	—	*2 měsíce,*
Ondř. Halaša	1 měs.	—	8 dní	—	*3 měsíce,*
Jos. Škultéty	1 měs.	—	1 měs.	—	*2 měsíce,*
Jos. Capko	1 měs.	—	14 dní	—	*2 měsíce,*
Štěp. Cablk	1 měs.	—	14 dní	—	*2 měsíce,*
Jan Cablk	14 dní	—	8 dní	—	*2 měsíce,*
Ľud. Šoltés	14 dní	—	8 dní	—	*2 měsíce,*
Jos. Fábry	14 dní	—	14 dní	—	*2 měsíce,*
Jos. Cipár	1 měs.	—	14 dní	—	*2 měsíce,*

Ondř. Sokolík	14 dní	—	8 dní	—	*2 měsíce,*
Samo Kuchárik	14 dní	—	14 dní	—	*2 měsíce,*
Jiří Čajda	1 měs.	—	14 dní	—	*2 měsíce,*
Konst. Hurban	1 měs.	—	8 dní	—	*2 měsíce,*
Petr Kompiš	1 měs.	—	8 dní	—	*2 měsíce,*
Pavel Mudroň	14 dní	—	14 dní	—	*3 měsíce,*
Ged. Turzo	14 dní	—	8 dní	—	*2 měsíce,*
Jul. Branecký	14 dní	—	8 dní	—	*2 měsíce,*
Ant. Novák	14 dní	—	14 dní	—	*2 měsíce,*
Ant. Bielek	14 dní	—	8 dní	—	*2 měsíce,*
Viera Dulová	100 kor.	—	nevinna	—	nevinna,
Et. Cablková	200 kor.	—	100 kor.	—	100 kor.,
El. Švehlová	100 kor.	—	100 kor.	—	100 kor.

Rozsudek mluví zřetelně. Cosi takového je možno jen v Magyarországu. *Maďarské soudy představily se celé Evropě!*

Dodáváme ještě, že proti hlavním svědkům, svědčícím v Báň. Bystřici, podali obžalovaní v čas žalobu pro falešné svědectví a křivou přísahu. Služný Attila Ujhelyi, jeden z hlavních svědků a žalobce odsouzených, byl v tomto měsíci odsouzen disciplinárním soudem k pokutě 400 kor. pro nesprávnosti v úřadě. Hle, jaký to člověk žaluje slovenské národovce!

* Národní strana slovenská konala dne 21. srpna schůzi v Turč. Sv. Martině, v níž se jednomyslně usnesla upustiti od passivity a voliti při podzimních volbách do sněmu své lidi.

* Dne 27. srpna měla Femka ve Zvoleně slavnostní sjezd. Je totiž její obyčej pořádati schůze a slavnosti po slovenských městech a rozsévati tak maďarské nadšení a kulturu. Pod tlakem starosty a maďaronů muselo celé město v předvečer slavnosti osvětlit domy a okrášlit prapory. Advokát dr. Vesel neosvětlil, za to mu houfec mladých odrodilců zahulákal, zapištěl, vynadal a rozbil okna a dům poházel blátem. Dr. Vesel dal si druhý den na dům maďarský (proč ne slovenský?) nápis: „Hle, stopy přinesené kultury!“ Kterýžto nápis dal starosta po některé chvíli policajtem odstraniti. Když celou hodinu luza dům bombardovala, starosta a policie nevěděli nic. *K. Kálal.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. září 1900.

Rozpuštění říšské rady; Széll a Chlumecký; nové volby; provolání svobodomyslné strany. Císař v Išlu a Haliči, jeho slova o posledním prostředku ústavním. — Katolický sjezd v Charvátsku; arcibiskup Stadler o sjednocení; kabinetní důtka. Maďaři a Bosna. — Biskupské jubileum Strossmayerovo; účast světa slovanského; Stadlerovo blahopřání; lékařská fakulta charvátské universitě. — Rumunské štvaní proti Bulharům a jeho podporovatelé; pravda o makedonském komitétu a Rumunsku. — Rusko a Francie. — Zmařený plán Milanův a nesnáze královy v Srbsku. — Sultán Abdul Hamid. — Válka v Číně; ruský návrh; Li-hung-čang. Japonsko a Fuczjan. Vítězný postup Ruska v Mandžursku; železnice. — Válka v jižní Africe.

Stav věcí v Cislajtánii vyvíjí se dále stejným směrem, jen že se stupňuje a přiostřuje boj Němectva v levici spojeného proti národu českému, aby byl osamocen, politicky stlačen a udušen. Kam se vláda

Körberova kloní, je zřejmo. Nestalo se dohodnutí s národem českým, by nemusel k obraně svých práv užívati prostředkův obstrukce od Němců zavedené. Nebylo odvoláno Claryovo nařízení ze dne 17. října 1899, kterým porušena v Čechách platná od r. 1627 zásada rovnoprávnosti. Proto, když se zavřely dvéře sněmovny, ujal se národ slova místo poslanců. Na velkolepých táborech na Mužském, na Řipu, u Náchoda, u Poříčan, pod Blaníkem a j. jakož i v bezpočetných schůzích lid náš jednomyslně osvědčoval, že trvá na českém státním právu, které bylo naposled slavně uznáno královským reskriptem ze dne 12. září r. 1871. Zvláštní váhy dodává těmto táborům jak velké účastenství lidu (na Řipu kolem 30.000 a pod.), tak sjednocenost všech národnostních stran. Podán tu jasný a pádný důkaz, že v hlavních, podstatných kusech našeho programu, jmenovitě v příčině státoprávní, české strany — vyjímaje nečeské realisty a internacionální socialisty — se úplně shodují.

Za hlasité a zřetelné mluvy českého lidu nepotřebovalo se ministerstvo Körbrovo ani zvláště dotazovati klubu svobodomyslných poslanců českých, hodláli jednání na říšské radě umožniti. Po některých nesnázích vnitř kabinetu usnesla se ministerská rada 7. září na *rozpuštění říšské rady a vypsání nových voleb*, a téhož dne podepsal mocnář nejvyšší rozhodnutí v té příčině. Období říšské rady, s mnohými nadějemi v březnu r. 1897 zahájené, vzalo tím neslavný sice, ale pro parlamentární oktrojírky a nespůsobilost tupého centralismu význačný konec. Čtvero zasedání vystřídalo se v tomto období a šestero ministerstev přešlo přes parlamentární jeviště: Badeniovo, Gautschovo, Thunovo, Claryovo, Wittkovo a Körbrovo: ale k výsledkům se nedospělo. Německé obstrukční strany poznávaly, že řvavé jejich řádění neostává bez úspěchu, i nasadily všechny páky, aby se staly rozhodujícím činitelem. Co dále? Na velikou tuto otázku ani rozpuštění říšské rady není odpovědí. Z vládního osvědčení, kterým rozpuštění říšské rady provázeno a které jest jako volebním manifestem kabinetu, nevysvítá žádný zvláštní politický cíl. Rozpuštění není ani pomocí z nouze, neboť vše ostává, jak bylo dříve.

Možná, že určitější cíl mají *v Rátotu*, kde s předsedou uherského ministerstva setkal se opět kandidát předsednictví cislajtánského ministerstva baron Chlumecký. Budapesti Hirlap bez obalu pověděl, že nynější rozpuštění říšské rady jest myšlenkou Kolomana Szélla a že se může opakovati. Následkem různých vlivů při volbách mohl by se pak na jeviště dostati i Chlumecký, který už tak dlouho pracuje za kulisami.

Volby do říšské rady budou v Čechách, na Moravě a ve Slezsku konány v lednu, a to v kurii všeobecného práva hlasovacího ve všech zemích koruny české dne 3., ve venkovských obcích českých a moravských dne 8., v slezských dne 9., v městech českých a moravských dne 10., v slezských dne 11., v obchodních komorách českých dne 12., na Moravě a v Slezsku dne 11., ve velkých statcích českých dne 15., na Moravě dne 12., v Slezsku dne 14. ledna. V ostatních zemích budou konány od 15. prosince do 15. ledna.

K volebním přípravám vydal výbor národní svobodomyslné strany provolání, v němž praví: „Říšská rada byla rozpuštěna. Voličové čeští povoláni jsou opětně k volebnímu osudí, aby spůsobem jasným a určitým

prohlásili, zdali chtějí, aby národ český sklonil šíji před bezprávím jemu lehkomyslně způsobeným, aneb zdali souhlasí s obrannou taktikou, kterou proti vládnoucímu systému zahájili posavadní zástupcové národa. V těžké krisi ústavní nalezá se monarchie. Avšak na místě, aby při léčení přihlíželo se k původu choroby a aby konečně spravedlivým způsobem rozřešeny byly zásadní spory ústavní a národní v této říši, mají při volbách příštích voličové rozpomenouti se na zájmy hospodářské a sociální, které tak dlouho vládnoucím systémem centralisačním byly zanedbávány. Na výzvu podobnou dají voličové čeští jedinou odpověď: Národ český nikdy se nevzdá zvláštního postavení státoprávního zemí koruny české, které jedině vésti může ke kulturnímu rozvoji a hospodářskému blahobytu obyvatelstva, národ český nikdy neupustí od svých nároků na proměnu byrokratického centralismu v pravou samosprávu, na provedení rovného práva jazyka českého ve všech oborech života státního a uznání plné občanské rovnosti. Národ český svým hlasem projeví s jednáním svých poslanců souhlas!"

Císař opustil letos 31. srpna letní pobyt v Išlu, kde v posledních ještě dnech přijal v slyšení Kolomana Szélla a kam k třídenní návštěvě zavítal i rumunský král Karel (29.—31. srpna), tentokráte za hlučných fanfar Bukureštského časopisectva, jež cestu jeho nadouvalo na velikou událost v štvanici své proti Bulharsku. Návštěvě krále Karla v Išlu přítomen byl i hr. Goluchowski.

Pobyv do 10. září ve Vídni, kde stala se té doby rozhodnutí o politice domácí, odjel mocnář k velikým vojenským cvičením v střední Haliči v okolí Jasla (11.—17. září). Zde při vítání od šlechty, poslancův a samosprávných kruhů pronesena i význačná ***císařova slova o rozpuštění říšské rady.*** Zmiňuje se o říšské radě a její neplodnosti pravil, že rozpuštění její jest „poslední prostředek ústavní, jehož se vláda chopila." K poslanci dr. Bykovi pak dodal: „Bohužel nemám naděje, že se v parlamentě rakouském stane náprava." Poslední ten prostředek znamenal by tedy, kdy by nevedl k cíli, upuštění od říšské rady vůbec, nebo nové její rozpuštění. K vůli Čechům říšská rada zřízena nebyla, nýbrž zajisté proti Čechům, ztráta její by se tedy v Čechách a na Moravě příliš těžce nepocifovala. Za to Poláci a Jihoslované hrozí se této možnosti.

V Charvátsku přičiněním Maďarů obrátily k sobě evropskou pozornost ***charvátský katolický sjezd*** v Záhřebě (3.—7. září) a potom jubileum Strossmayerovo. Šlo hlavně o Bosnu a Hercegovinu, jež o sjezdu i jubileu hojně byla zastoupena. Sám arcibiskup bosenský dr. Josef Stadler byl prvním jejím zástupcem. Arcibiskup nikdy se netajil svým přesvědčením, že prospěchem jeho národa i říše jest, aby Jihoslované se sjednocovali; Charvátsko, Slavonii a Dalmácii považoval jen za část té jednoty, kterou Bosna s Hercegovinou měla doplniti. V tom smyslu mluvil také v druhé slavnostní schůzi v dvoraně Sokola konané: „Shromáždili jsme se ze všech končin charvátských, abychom odrazili útoky nepřátelské a uhájili, co jest nám svatého a srdci našemu nejdražšího: svou vlast a svou víru. Jsme dědicové starého Charvátska, v němž předkové naši každou píď půdy milené domoviny s největšími obětmi bránili proti násilníkům, a v svatém tom boji sílily je víra v Boha a jejich právo. I naše povinnost jest, abychom všechny draho-

cennosti vlastenecké a náboženské zachovali svým potomkům neporušeny." V tom smyslu rozvíjel dále své myšlenky a o společné hostině vynesl přípitek brzkému uskutečnění národních snah, aby Bosna a Hercegovina spojeny byly s Charvátskem.

Za poslední tento projev následovala 8. září *důtka arcibiskupu Stadlerovi z kabinetní kanceláře* císařovy. Důtka dotýká se ne věcné stránky, nýbrž otázky příslušnosti. Jest prý to „záležitost ryze politická, svatého tedy povolání arcibiskupova daleká" a spadá jen „v pravomoc určitých světských činitelů, především práv svrchovanosti Jeho Veličenstva." Důtce zvláštní ostrosti dodáno tím, že uveřejněna byla ihned v uherských listech. Uherský tisk velebil společného ministra Kallaye, v jehož obor Bosna spadá, že způsobil tuto důtku, a vládní tisková kancelář Vídeňská pustila se do boje i proti Charvátům, horlíc v Politische Correspondenz proti „patronisování oné velkocharvátské agitace, kterou prý všechno státu věrné obyvatelstvo Charvátska jako výstřednický pokus státoprávního převratu co nejrozhodněji zatracuje." Vládní Cislajtánsko koná horlivější služby Maďarům, než jim jest milo, neboť cosi takového netvrdil ani Kallay, ani žádný Maďar.

Čeho Maďaři se bojí a čemu vší mocí chtějí zabrániti, jest sesílení Jihoslovanů na jihu, a s těmito obavami úzce souvisí *maďarská politika v Bosně.* Po dvacet dvě léta okkupace soustavně se potlačuje vědomí národní. V Bosně nesmí býti nikdo Charvátem ani Srbem nýbrž jen Bosňákem. Vše, co probouzí ducha národního, jest až do směšných krajností potlačováno, tak i samy Kallayovy Dějiny srbské jsou na seznamu knih v Bosně zapověděných. Za to šíří se tam duch maďarský, a hospodářsky Bosna zabrána jest pro Uhry. Železnice stavěny jsou tak, aby spojovaly Pešť s Bosnou. Ovšem lví podíl na ně jakož i na jiné investice zaplatili jsme dle známé proporce my v Cislajtánii. Přes 100 milionů zlatých činí jen pravidelné okkupační úvěry bosenské a přes 500 mil. zlatých stálo dobývání Bosny, povstání, dráhy, budovy a pod. A vše to z týchž kapes poplatnických. Za to činí se z Bosny bezprostřední uherská země. Při tom žádná část obyvatelstva není spokojena. Charváté těžce nesou potlačování své národnosti a horlí pro spojení s Charvátskem. Srbové jsou roztrpčeni, mohamedáni pak, protežovaný živel, o nějž Maďaři se chtěli opírati, stávají se spojenci Charvátův a 31. srpna, v pětadvacátý výroční den nastolení sultána Abdula Hamida, v samém Sarajevě osvětlovali, vztyčovali prapory a oslavujíce padišaha krvavě utkali se s vojskem rakouským. Ani jich nedovedli Maďaři získati. Jak dlouho však může se spravovati Bosna panovačností a poroučením ze strany maďarské a pokornou služebností ze strany cislajtánské? Stejné tíhne k stejnému, a tomu ani Maďaři v Bosně na dlouho nebudou moci brániti.

Tichá ale hluboce významná slavnost konána 8. září na slovanském jihu říše, *padesátileté biskupské jubileum Strossmayerovo.* Jaké upomínky budí toto jubileum velkého Jihoslovana, v němž obrazí se spolu všechny národní snahy přítomnosti! Když se Strossmayer r. 1850 stal biskupem, zdála se přicházeti chvíle, kdy splněny budou národní požadavky Charvátův a Srbův. Podobalo se, že organisace říše zahájena bude uspokojováním těch, kteří svou krví a svými statky ji zachránily. I dosazení Strossmayera na biskupství Ďakovské, kteréž

bylo spolu i bosenským, označovalo starý program národní, jenž došel výrazu banem Jelačićem a patriarchou Rajačićem a znamenal i připojení srbské Vojvodiny k trojjedinému království. Rozhodnutí o Bosně nemohlo býti než otázkou času. Místo toho ukázala Vídeň i Charvátům a Srbům své umění. Reakce s centralismem a němectvím byla lékem pro všechny státní a národní bolesti. Vítězům se brzy vedlo hůře než přemoženým. Když na jaře r. 1860 povolána byla mimořádná rada, aby se vyslovila, kterak zastaviti politický a hospodářský rozvrat Rakouska, zasedl v ní i Strossmayer. Významny jsou jeho řeči tam pronesené. Jelikož z Čechů nikdo tam nebyl povolán, můžeme ho považovati i za zástupce svého. Strossmayer byl dalek centralismu, ale dalek i toho, co pouhé vypuštění Uher ze spárů centralismu znamenalo: byl pro poctivou shodu a dobré právo národů. Co obsahoval jen pro Uhry, měl říjnový diplom obsahovati pro země Habsburského soustátí vůbec. Jak daleci jsme dnes od pravé té cesty! Jako politický vůdce svobodomyslné strany národní v Charvátsku byl Strossmayer jak proti Vídni tak proti Pešti. Jihoslovanské sjednocení bylo vznešeným jeho cílem. Dualismus r. 1867, důsledek centralistické politiky Vídeňské, odloučil od nás Charvátsko a obmezil je politicky. Ale všechny životní snahy Strossmayerovy a jeho vrstevníků směřovaly a směřují k tomu, aby rozptýlené a rozrůzněné části Jihoslovanstva se sdružovaly a jednotily. Jihoslovanská akademie, Záhřebská universita, obrazárna, na niž samu věnoval 300.000 zl., jsou jeho dílem, tak jako tak mnohý podnik literární a národní, charvátský, srbský, slovinský, bulharský. K rozkvětu umění domácího nemálo přispěla i stavba Ďakovského velechrámu, kterýž biskup svým nákladem za 1 ½ milionu zl. pořídil.

Srbové měli v něm svého přítele, jenž jejich zvláštností hájil jako charvátských, Bulhaři svého podporovatele, než domohli se samostatnosti; Slovinci svého příznivce jako Charváté. Ale touto nezištnou vlasteneckou činností popouzel proti sobě hněv maďarský. Byl osočován, podezříván osobně, ano hrozeno mu i maďarským sekvestorem, ač ukázal se pravý opak všech podezřívání.

Neohlížeje se na nikoho, kráčel Strossmayer svou cestou dále. A letošní jeho jubileum ukazuje, jak velikým jest činitelem a jak dobrého porozumění došel na všech stranách. Slovanský spolek Petrohradský blahopřál mu jako svému čestnému členu, město Praha významnými slovy mu vzdalo svůj hold, Sofia děkovata mu jako dobroději, jenž ujal se bratrů Miladinových, vydal sbírky jejich písní a podporoval slovesnost bulharskou, Plovdiv a jiná města bulharská se připojila, Lublaň v čele měst slovinských ho slavila, Split s městy dalmatskými, i Lvov a Krakov byly tu zastoupeny. A což sbory, spolky a jednotlivci! Jmenem Bosny blahopřál mu sám arcibiskup Stadler, dokládaje, kterak Strossmayer nejen mnoho konal, nýbrž i mnoho trpěl, „Tato dnešní slavnost jest i opravdová národní slavnost," pravil, „neboť celý charvátský národ myslí jako my . . , Ti, jimžto je svěřeno, aby vedli národy, nemyslí dnes na našeho oslavence, jestliže však neobdržel světských vyznamenání a řádů, má řád, který nejvíce platí: lásku a úctu celého charvátskéko naroda. Když násilníci zmocní se země, nebojí se tak velikého zástupu, který mohou hmotnou silou ovládnouti, nýbrž bystrých a velikých duchů, kteří znamenají mravní

sílu národa a tlumočí to, co národ myslí, cítí a chce. Proto na ty se svaluje vina a těm se křivdí, ač nechtějí ničemu jinému, než čemu chce národ.“ Arcibiskup Stadler ostatně ještě před odjezdem ze Sarajeva uveřejnil ve „Vrhbosně“ a svým jmenem podepsal stať, v níž hlásí se k zásadám Strossmayerovým a spojení jihoslovanských zemí v soustátí Habsburském považuje za kýžený cíl.

V kázání po jubilejní mši biskup Strossmayer mluvě o vědě, pravdě a Bohu doložil: „Přeji si, aby se i universita doplnila, a jsem hotov ze své strany přinesti oběti, aby toto národní přání se vyplnilo.“ Obětavostí Strossmayerovou bude tedy Záhřebská universita ***doplněna fakultou lékařskou.*** Národ vyzýval biskup k spořivosti a pracovitosti, aby uhájil nejen velkého dědictví národního, nýbrž i dočasného dědictví po otcích, by neupadlo v ruce cizincovy.

Dlouho neosvědčilo se tak mohutně vědomí jihoslovanské jako při této příležitosti. Jubileum Strossmayerovo ostává Charvátstvu zářivým ukazovatelem na cestu k budoucnosti.

Nad mutnou Dimbovicí zdvíhají se opět oblaka prachu; tentokráte jsou hlavně dílem uherského a cislajtánského vládního tisku, bez jehož přičinění by si rozčilení Rumunska Evropa sotva všimla. Carpovo ministerstvo, aby zastřelo svou minulou neoblíbenost (padlo dříve proto, že se Maďarům zavděčovalo zakročováním proti rumunské národní jednotě, jež má za účel duševní povznesení sedmihradských a uherských Rumunů), rozdmychuje nejsvévolnější *agitaci proti Bulharsku.* Profesor Michaleanu, vlastně rumunský agent z Makedonie, padl vražednou rukou právě v době, když veškera veřejnost pohoršena byla drzostí anarchistů. Vrah ani neprchal; byl to krejčí Dimitrov, též Makedonec. Vražda jest sice zločin, jehož nelze omlouvati, ať spáchán byl z důvodů jakýchkoliv, ale polehčující okolnosti pro Dimitrova jsou, že jednal v návalu rozhorlenosti a mstil se za svou rodinu. Michaleanu ve svém makedonském listě Peninsola Balcana udával turecké vládě Bulhary pro revoluční hnutí a připravil o život rodiče a rodinu Dimitrova. Carpově vládě byla to vítaná příležitost, aby uvalila těžké podezření anarchismu na Bulhary a na makedonský výbor v Sofii. Za povyku, z Pešti a Vídně časopisecky podporovaného, přikazovala zatčení vinníkův a zakročení proti makedonskému komitétu. Bulharští ministři Ivančov a Načovič dali 28. července správné zajisté ujištění, že bulharská vláda nařídí stíhání vinníků, jakmile bude míti důkazy o vině. Důkazů těch Rumunsko nepodalo a podati nemohlo, nýbrž v nové notě ze dne 16. srpna naléhalo na zakročení proti makedonskému komitétu, odvolávajíc se na to, že od vlády bylo slíbeno. Bulharsko odmítlo i tento požadavek 19. srpna poukazujíc na to, že v Bulharsku jen soudy rozhodují o vině a že bez důkazů viny nelze ničeho podniknouti.

Místo důkazů podezřívalo Rumunsko makedonský komitét jako revoluční a anarchistický orgán, jenž hrozí i Rumunům a vydírá na nich peníze. Výslovně uveden i jistý Kovaciu, jenž prý se stal obětí vyděračnosti té v Sofii a jsa přepaden v hostinci musel zaplatiti 500 lvů. Avšak Kovaciu všechno to v časopisech vyvrátil a osvědčil, že nikdo mu neřekl ani o vindru, neřkuli o 500 lvů, a domnělý vyděrač a loupežník že jest jeho nejlepší přítel od dávných let, jak všeobecně v Sofii známo. Na vzdor tomu smělé lži šířeny dále a hrozeno i mobilisací.

Bulhaři v Rumunsku jsou stíháni a přístup za Dunaj jim zakazován. Posléze hrozí se i válkou. Rumunský voják byl prý u Dersteru (Silistry) od bulharské stráže zastřelen, a když se ukázalo, že to není možno, svaluje se vina na Bulhara, který prý plaval po Dunaji. Galačský armádní sbor uvádí prý se následkem toho na míru válečnou, a bulharská pohraniční pevnost Derster, na kterou Rumuni dávno měli zálusk jako na doplněk své Dobrudže, označuje se za první cíl mobilisace rumunského východu.

V Bulharsku na všechno to dosud pohlížejí s klidem. Počínání Rumunska považují za „strachy na Lachy." *Makedonský komitét*, jenž tak velice Rumunům vadí, jest spolek veřejný, zřízený na způsob naší Ústřední Matice školské. Valná hromada volí ústřední výbor, a po celé zemi jednota má své odbory. V její správě zasedají vážní mužové a politikové, každý příspěvek veřejně se účtuje. Programem makedonského komitétu (tak zove se vlastně jeho ústřední výbor) není zabrání Makedonie, nýbrž provedení oprav Berlínskou smlouvou z roku 1878 ohlášených, ale dosud nesplněných. Proto i časopis od komitétu bulharsky a francouzsky vydávaný má jmeno Reformi — Les Reformes. Jest to program, jemuž žádný státník nemůže ničeho vytýkati. Makedonský komitét vidí v programu tom záruku pro poctivé řešení makedonské otázky. Samospráva byla by v Makedonii stejně přízniva všem národním živlům, které tam jsou zastoupeny, a dle počtu a poměru jejich přivedla by je ku platnosti. Ale právě takovéto řešení jest Rumunům náramně proti mysli, rovněž i Řekům. Na základě klamu, že v Makedonii rumunský (t. j. cincarský či kucovlašský) živel má převahu, chtějí si Rumuni činiti právo k Makedonii. V zemi jako Rumunsko, kde nedávno zubožený lid (v Malém Valašsku) obracel se k ruskému carovi s prosbou, aby jej osvobodil, kde dosud v průjezdech soudních budov čekají najaté osoby, aby za plat přísahaly tak nebo opak, když některá strana je zavolá, jest všechno možno. Válka pro Derster mohla by se Rumunsku špatně vyplatiti — na vzdor vysoké protekci maďarské a cislajtánské tiskové kanceláře.

Způsobem neobyčejně okázalým osvědčil car Mikuláš II. opět *shodu rusko-francouzskou.* Z jeho cesty do Paříže na světovou výstavu sešlo za příčinou poměrů v Číně, jež především Ruska se týkají; aby však osvědčil, že se tím nic nemění, udělil car presidentovi republiky Loubetovi řád Svatoondřejský, nejvyšší řád, kterým jako zlatým rounem vyznamenávány bývají jen osoby suverénní. K vyznamenání připojil car vlastnoruční list ze dne 31. srpna, v němž praví: „Jest mi obzvláště příjemno podati Vám toto znamení mé vysoké vážnosti v době, kdy mezi Francií a Ruskem tak šťastně založené úplné dorozumění více než kdy svůj blahodatný vliv nejen na bezprostřední prospěchy, nýbrž i na zachování obecného míru, který nám stejně na srdci leží, vykonávati může." Car lituje, že on a carevna nemohou výstavu navštíviti, a dokládá: „Ale jak v dáli tak v blízkosti pojíme se ke všemu, co Francie se týká, a s uspokojením slyšíme o všem, co k slávě a zdaru Francie přispívá." Osvědčení to přijato ve Francii s velkým potěšením, ačkoli návštěva carských manželů byla by bývala větším úspěchem. Hlavní význam projevu carova spočívá v tom, že alliance

rusko-francouzská povznesena jest nad proudy a změny domácí ve francouzské republice.

V Srbsku trvá na ten čas utišení, jehož vláda užívá k jednání s předáky stran, kteří byli ze žaláře propuštěni nebo se vrátili z ciziny. Mnohý však dosud mešká mimo vlast, nedůvěřuje ještě dosti novým poměrům. Z historie sňatku králova odhalil bývalý ministr jistého druhu tajnosti Vídeňskému dopisovateli Nového Vremene. Milan a Vladan Đorđević měli pohotově jiný sňatek, princeznu Schönburg-Lippovskou, s níž se měl král Alexandr setkati již v srpnu v Karlových Varech. Značné věno a příbuzenství s dvěma panovnickými rodinami činily sňatek v očích Milanových zvláště výhodným. Politicky měl sblížiti Srbsko s Rakousko-Uherskem, jmenovitě uzavřením podobné vojenské konvence, jako dříve již podepsána s Rumunskem. Král Alexandr, s nímž o tom hrubě ani nejednali, užil nepřítomnosti otcovy a ministerského předsedy a uzavřel sňatek s Draginou. Libánky novomanželů jsou však dosti znepokojovány úklady královských rodičů. Královna Natalie neměla sice nic proti „lásce“ syna k své dvorní dámě, ale byla proti sňatku. Pro dopisnice, jimiž královnu urážela, byl její hofmistrovský úřad v Bělehradě zrušen a jako Milanovi tak i Natalii zakázal Alexandr přístup do Srbska.

V Cařihradě bylo 31. srpna oslavováno 25leté panování *sultána Abdula Hamida.* Osvětlení, vojenská přehlídka, blahopřání vyslanců, hostina evropským zástupcům byly hlavními kusy programu podivného toho jubilea. V Turecku chápali je pravověrní jen v ten rozum, že Evropa se přichází pokořit padišahovi. Podnět k oslavě vyšel také z křesťanské Evropy. Rok 1876, kdy svržen a usmrcen byl Abdul Azis, nastolen Murad, ale po málo nedělích zase svržen a 31. srpna nastolen Abdul Hamid, byl r. 1293 dle éry mohamedánské a nyní jest r. 1319 téže éry. Turci slaví 11. šaban jako den nastolení padišahova, křesťanské státy učinily si zvláštní jubileum, při němž nejvíce vynikl císař Vilém II. se svým nadšeným romantickým pozdravem.

V Číně po obsazení Pekingu nepřátelství na čas se zmírnilo. Až do Pekingu vedl vojska spojenců vítězný ruský generál Lenevič: dále se opět vojsko každé moci spravuje samo; maršálek Waldersee, ode všech mocí přijatý vrchní velitel, jest na cestě do Číny. Spojenci rozdělili si hlavní město, v němž hospodaří jeden ne právě po chuti druhého. Jmenovitě Japonci se vyznamenávají pleněním ve své části. Rozmrzelost nad tímto stavem a stará politika ruská, jež nechce dělení Číny ve prospěch jiných, vedla asi ruskou vládu k návrhu ze dne 28., aby cizí vojska opustila Peking, tam aby se zas usadily čínská vláda i dvůr, a s nimi aby se vyjednávalo o mír z Tjanczinu, kam by se soustředili vyslanci a cizí vojska. Mimo Francii a Spojené státy, jež sblížily se s ruským stanoviskem, ostatní moci odpověděly odkládavě, že navrhované vyklizení není zatím na čase. Ostalo tudíž i Rusko v Pekingu a rozmnožilo tam v polou září svých 15.000 mužů ještě o 3000, pak ale přece počalo s valnou částí této moci odstupovati k Tjanczinu. Ponechává volné pole Němcům, kteří soustřeďují se k pochodu na Peking. Otázka míru však přece vystoupila v popředí. *Li-hung-čang* ustanoven od dvora za jednatele s cizími mocmi. Čínské zápletky nabyly by tím

příznivější tvářnosti, kdy by Německo a Anglie nevystupovaly jako rušivé živly.

Japonsko učinilo o své ujmě krok, který, ač na oko nepatrný, označuje povážlivost situace. V Amoji, hlavním přístavu provincie Fuczjanské či Fukjanské, kam prý i Rakousko mělo namířeno, vysadili Japonci asi 1200 mužů, prý pro udržení pořádku. Fuczjan leží proti Formose, odkudž Japonsko po něm sahá jako po končině svému vlivu podřízené. Co jeden, může arci i druhý, a obvody svého vlivu v Číně si jednotlivé moci už stanovily, třeba ne ve vzájemném souhlase.

Zvláštní *válka ruská v Mandžursku* rozhodnuta jest již v naprostý prospěch ruský. Největší zásluha náleží kozákům, kteří i sebe značnější většiny poráželi. Dne 24. srpna kapitán Smoljaninov v čele kozáků zmocnil se Chinganského průsmyku a tím i důležitého spojení přes hory s východním Mandžurskem. Bohatýrský ten výkon, při němž Smoljaninov sám padl, proveden proti náramné přesile pěchoty a jízdy čínské. Dne 29. padla *Ninguta*, bohaté město veleúrodného kraje, důležité i přímým spojením ke Girinu a Mukdenu. Ač byla půda dlouhými dešti rozměklá a řeky i potoky rozvodněny, generál Ajgustov porážel nepřítele, kde se s ním setkal. Dne 28. srpna po vítězném postupu generál Renenkampf se sibiřskými kozáky vzal proslulý *Cicikar*, kde ukořistil 31 děl a mnoho praporův i zásob. Kozácký jesaul Pěškov za svou odvahu a udatnost jmenován velitelem a gubernátorem města.

Tím spůsobem celá trať od Chajlaru do Nikolska, 1440 verst dlouhá, jest v moci ruské. O jejím dokončení pracuje se s takovým úsilím, že ještě letos do konce září počne prozatímná doprava od Nikolska do Charbina. Jelikož se trať od Chajlaru k Charbinu také již dokončuje, bude velká sibiřská dráha směrem k Vladivostoku v krátce hotova. I jižní trať od Charbina k Port Arthuru jest již větším dílem vystavěna. Válkou v Mandžursku nebyl tedy ruský světový podnik zdržen.

Ve *válce v jižní Africe* téměř rok hrstka holandských sedláků chrabře bránila své Zavaalské a Oranžské domoviny proti ohromné přesile anglické, která mohla své síly stále doplňovati a rozmnožovati, kdežto hrdinných Boerů pořád ubývalo. Když se Roberts 5. června zmocnil Praetorie, nebyl ani tím odpor afrických republikánů zlomen. Anglická přesila zakoušela mnohých citelných ran. Jsouce svíráni Boerové soustředili se posléze pod velením Louisa Bothy na vysočině východního Zavaalska, která jest rozvodím mezi Indickým a Atlantským oceánem a v které temení Vaal i Krokodilí řeka. Tam mířily sbory anglické, a tam se s bojovníky svými rozloučil president Krüger, obdržev šestiměsíční dovolenou k cestě do Evropy, aby tu působil pro svobodu své vlasti. Odebral se na portugalské území do Laurenço-Marquezu, kde u nizozemského konsula čekal na loď. Portugalci ho jali, ale opět propustili. Válka však se vede dále. Generalissimus Roberts vydal provolání, v němž hrozí nakládati s Boery jako s rebely, proti čemuž podalo slavný protest tříčlenné boerské poselstvo v Evropě.

DEVATENÁCTÉ
STOLETÍ
SLOVEM I OBRAZEM

DOPORUČENÍ HODNÁ Č
PRO MLÁDEŽ . . . . .

VILÍMKOVA KNIHOV
MALÉHO ČTENÁŘE

Rediguje **Fr. S. Procházka.**

Pro letošní ročník této knihovny získali jsme něko
braných a poutavých prací, z nichž uvádíme:

DIVOTVORNÝ ZÁMEK. Napsal H. Noussanne. Přeložil prof. Čeněk Ibl.
ČUMIL A CHYTROUŠ. Povídka T. E. Tisovského.
BRANIBOŘI V ČECHÁCH. Pov. Č. Tondera.
Z PODSKALÍ. Obraz ze života od K.
rádové.
POSLEDNÍ TÁBORITA. Historická
Karla Herloše
atd. atd.

Veškeré tyto povídky opatřeny budou překrásnými illustracemi čelný
mácích i cizích illustratorů, i zveme k hojnému odebírání této knihovny,
nepatrný peníz zásobí mládež na celý rok vhodnou četbou.

Vychází v sešitech o 16 stranách po 10 haléřích **a to dva sešity týdně.** Knihovnu lze o
jednotlivě u všech knihkupců. Přijímá se však na ni také **výhodné předplatné:**

na 10 sešitů bez pošt. zásylky	K 1·—, s pošt. zásylkou	K 1·20
na 20 sešitů »	K 1·90, »	K 2·30
na 30 sešitů »	K 2·70, »	K 3·30
na 40 sešitů »	K 3·40, »	K 4·20
na 50 sešitů »	K 4·—, »	K 5·—

Žádejte 1. seši
na ukázku.

VILÍMKOVA KNIHOVNA MLÁDEŽE DOSPÍVAJÍCÍ

přinese letošního roku několik zajímavých děl, z nichž na prvním místě uvádíme:

Mladý rek Burský.

České mládeži zpracoval V. BENEŠ-ŠUMAVSKÝ.

S illustracemi.

Časovost a poutavost této práce zajišťuje jí co nejvlídnější přijetí u mládeže.

VILÍMKOVA KNIHOVNA MLÁDEŽE DOSPÍVAJÍCÍ

vychází v sešitech po **15** kr. (30 hal.). **První sešit po vyjití ochotně zašle se na ukázku**

Vybranou vzdělavac
poskytuje knihovna

VĚDĚNÍM
A ŽIVOT

v níž vedle jiných
hodných novinek leto
především dílo:

EJHLE ČLO

Napsal Sir J. R. SEELEY
Přeložil J. VÁŇA.
CENA K

Následovati bude část

EJHLE

Napsal dr. J. PARKER.
Přeložil J. VÁŇA.

Originály těchto děl
se již 47. vydání.

Veškeré tyto novinky lze o
v kterémkoli knihkupectví neb

Nakladatelství Jos. R. Vilímka v

ɔ chce se zásobiti
celý rok poutavou
ybranou četbou,
dplať jen 8 zl. (=
Kor.) na 8 svazků
ročně

'ilímkovy Knihovny

ıovna tato přinese za tuto subskripční cenu více půl třetího tisíce stran výborné četby elegantní ıí úpravy *v krámské ceně přes 12 zl. (= K),* takže subskribenti obdrží těchto 8 svazků *o čtvrtinu levněji.*

dplatné 8 zl. (= 16 K) lze složiti též ve splátkach 4 zl. (= 8 K) neb po 2 zl. (= 4 K) arci se závazkem odebrání celého ročníku

:os přinese VILÍMKOVA KNIHOVNA tyto romány:

Svazek I.—III.
ANTAL STAŠEK:
V TEMNÝCH VÍRECH.
Původní novinka! Dosud nikde netištěno.

Svazek IV.
LECOMTE DE NOUY:
LÁSKA JEST HŘÍCHEM MÝM . . .

ek V.
K. TETMAYER:
IDĚL SMRTI.

Svazek VI.
FRANT. HERITES:
NÁLADY A ZÁTIŠÍ.

Sv. VII.—VIII.
EMIL ZOLA:
PRÁCE.

Odebrati bude lze též v sešitech po 15 kr. (30 hal.)

»VILÍMKOVA KNIHOVNA« vychází od října do května každého 1. dne ěsíci a bude pp. předplatitelům ihned po vyjití franko beze všech dalších h expedována.

Změnu pořadí i programu nakladatelství si vyhrazuje.

Odebírati lze prostřednictvím kteréhokoli knihkupectví neb přímo v

Nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze.

TISKEM ČESKÉ GRAFICKÉ SPOLEČNOSTI »UNIE« V PRAZE. NÁKLADEM JOS R. VILÍMKA.

První zpráva technologického průmyslového musea obchodní a živnostenské komory v Praze. Podává ředitelství musea. Nákl. vlastním.

Paříž a její půvaby. Cestovní dojmy. Napsal JUDr. Michael Navrátil. Za 40 hal. Nákl. M. Nedvídka, v Táboře 1900.

Vilímkův humoristický kalendář na rok 1901. Ročník XVIII. Za 1 kor. 20 hal. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1900.

Malý čtenář. Ročn. 1900—1901, seš. 1. Nakl. týž.

Mladý Čech. Ročn. II. čís. 1. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Illustrovaný cenník Maršnerovy továrny na orientálské cukrovinky a čokoládu.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h., jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k 20 h.), 1881—1899 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

 — Lhůta k reklamacím končí vyjitím nového čísla.

V PRAZE.

Tiskem České grafické společnosti Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 30. 1900. ČÍSLO 11.

Knihy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 365.—367. (Masculinum — Media.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Stará Praha. Sto akvarelů Vácslava Jansy. Popisuje Jan Herain. Seš. 14.: Skretův dům v Týnské ulici; průčelí kostela P. Marie Vítězné; nádvoří bývalého paláce hraběte Vrtby č. 373-III.; dům „u Šálků“ v Resslově ulici č. 310-II. Sešit po 5 kor. Pořádá a vlastním nákladem vydává B. Koči, v Praze 1900.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Seš. 54.—59.: Kresby z Ještědí. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Spisy Adolfa Heyduka. Seš. 91.: Pod Vítkovým kamenem. Seš. 92.: Černé růže. Sešit po 24 hal. Nakl. týž.

Sebrané spisy Vácslava Vlčka. Seš. 24. a 25. Zlato v ohni. Sešit po 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Seš. 55.: Vzpomínky z cest a života. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1900.

Aloisa Jiráska sebrané spisy. Seš. 307. a 308.: Bratrstvo. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Seš. 27.: V záři kalicha. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1900.

U snědeného krámu. Román Ig. Herrmanna. Druhé vydání. Seš. 9. Sešit po 24 hal. Nakl. týž.

Sborník spisů politických a národohospodářských. Péčí klubu národní strany svobodomyslné. Rediguje dr. Lad. Dvořák. Seš. 39. a 40.: Výbor z politických řečí a úvah dr. Karla Sladkovského. Pořádá dr. S. Heller. Seš. 40. a 41.: Niccolò Macchiavelli: I. Kníže (Il Principe). II. Úvahy (Discorsi). Přeložil a úvodem opatřil dr. Josef Želizko. Sešit po 40 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Zdravotní slovník. Poučení o věcech lékařských pro kruhy širší. II. rozmnožené vydání. Red. dr. K. Chodounský a dr. J. Thomayer. Seš. 14. a 15. Sešit po 80 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Kapesní slovník česko-polský. Sestavil prof. F. A. Hora. Seš. 8. (Medotekutý—Náměstí.) Sešit po 45 hal. Nákl. vlastním, v Praze 1900.

Polsko-český slovník. Sestavil Emerich Čech. Seš. 1. (abecedło—brud.) Sešit po 36 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Praktická mluvnice polská s čítankou. Sestavil F. A. Hora. Seš. 1. Sešit za 90 hal. Nakl. J. Houser, v Plzni 1900.

Devatenácté století slovem i obrazem. Red. Kar. Jonáš. Seš. 1. Sešit po 60 hal. Nakl. J. R. Vilímek, v Praze 1900.

Brehmův život zvířat. Třetí, nově přehlednuté vydání. Díl I. Ssavci. Znova přehlížel a upravil prof. B. Bauše. Seš. 4. Za 80 h. Nákl. J. Otty, v Praze 1900.

Vilímkova knihovna. V temných vírech. Román Antala Staška. Nakl. J. R. Vilímek, v Praze 1900.

Repertoir českých divadel. Sv. LXXV.: Stávka. Drama o 3 aktech od Jaroslava Borotinského. Za 60 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

Česká knihovna zábavy a poučení. Vydává Ústřední spolek českých profesorů. Pořádá Frt. Bílý. Seš. 81.: O magnetismu a elektřině. Jednoduché výklady pokusné zjevů magnetických a elektrických. Napsal PhDr. Vlad. Novák. Sešit po 24 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. V. seš. 21. až 23.: Bedřich Smetana a jeho boj o moderní českou hudbu. Vzpomínky a úvahy O. Hostinského. Sešit po 48 hal. Nakl. Jan Laichter, v Praze 1900.

Paměti starého vlastence. Napsal J. L. Turnovský. Seš. 6. a 7. Sešit po 30 hal. Nakl. Al. Hynek, v Praze 1900.

Lidové rozpravy lékařské. Pořádá dr. Lad. Haškovec. Roč. I. čís. 11. O dýchání nosním a následcích jeho porušení. Napsal dr. Otakar Frankenberger. Za 60 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Čítárna českého lidu. Seš. 37.—39.: Templáři v Čechách. Poprava Českobrodská. Ses. 40.: Jiřina. Romány. Prokopa Chocholouška. Sešit po 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1900.

Matice lidu. Ročníku XXXIV. č. 5.: Nástin dějin vzdělanosti ve Francii a Španělsku. Díl I.: Francie. Stručně přeložil J. Váňa. Nákl. dr. Ed. Grégra, v Praze 1900.

Libuše. Matice zábavy a vědění. Ročn. XXX. čís. 5.: Její mladší bratr. Napsal Felix Tever. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1900.

R. 1900. Čís. 11.

OSVĚTA

Eduard Albert.

V noci ze dne 25. na 26. září zemřel náhle ve své ville v Žamberce profesor dr. Eduard Albert, přednosta prvé chirurgické kliniky na Vídeňské universitě, řádný člen České akademie, c. k. dvorní rada atd. Úmrtí jeho vzbudilo celou řadu vřelých projevů. Ze strany jak české tak německé, z pera žurnalistova, lékařova i básníkova. A ze všech zazníval upřímný a hluboký žal nad ztrátou jeho, ve všech vzdávána čest jeho mnohostranné činnosti, kterou si pojistil trvalou a vděčnou památku.

Narodiv se r. 1841 z chudých rodičů [1]) v Žamberce studoval Albert v Rychnově a Hradci Králové, promoval r. 1867 na Vídeňské fakultě lékařské, r. 1869 stal se assistentem prof. Dumreichera, r. 1872 docentem nemocí chirurgických, r. 1873 řádným profesorem chirurgie na universitě Inšprucké; r. 1881 byl proti vůli majority profesorského sboru povolán na universitu Vídeňskou a stal se brzy ozdobou její. Když byla zřizována v Praze česká lékařská fakulta, mluvilo se mnoho o tom, že bude na ní Albert jmenován profesorem chirurgie. Avšak nedošlo k tomu, Albert zůstal ve Vídni, ale působil odtamtud v osudy mladé naší fakulty jak při zařizování jejím, tak i později často.

Proživ větší část svého života v ovzduší německém, učinil Albert „zdravý“ jazykový utrakvismus heslem svého politického nazírání, které hlásal ještě letos 6. března t. r. v panské sněmovně, při tom však byl Čechem rozhodným. Ba, jak píše přítel jeho Jaroslav Vrchlický, „čím dále do let, byl český cit dominující notou v jeho životě celém.“

Cit tento vedl ho také k tomu, že na půdě české, v rodišti svém, vystavěl si letní byt, kdež rok co rok trávil prázdniny. V krajině té, oplývající reminiscencemi českobratrskými, nalezl popud k svým črtám: „Památka po Bratřích českých v Žamberce“ a „Památka po Bratřích českých v Kunvaldě“ (v Časopise Českého Musea r. 1890 a 1891). Rovněž velkou monografií o rodáku Žamberecském Prokopu Divišovi,

[1]) Původní rodinné jmeno Vojtěch bylo jeho otci cizí libovůlí na listě za vyučenou proměněno v Albert.

vynálezci hromosvodu a „Dějinami města Žamberka“ projevil Albert svoji příchylnost k českému svému rodišti.

Dvojí život, jejž vedl, jeden školní Vídeňský, druhý prázdninový Žamberecký, projevoval se dvojím hlavním směrem jeho činnosti. Ve Vídni žil především chirurg, v Žamberce básník a historik.

Jako chirurg pracoval o nových objevech své vědy, psal učebnice svým žákům, řídil kliniku a učil.

A jaké učebnice psal a jak učil! Na jeho řečnické nadání, jeho zvučný hlas, jeho poutavý a lahodný přednes, jeho duchaplný logický rozbor klinických případů nezapomenou jeho žáci nikdy, a kouzlo jeho Diagnostiky a Odborné chirurgie (z nichž Diagnostika přeložena do češtiny, ruštiny, frančtiny a italštiny) působiti bude ještě na čtenáře pozdních příštích dob.

Jen velcí učitelé dovedou stvořiti školu. Jest pochopitelno, že takový učitel jako Albert vychoval zase takové žáky, jakými jsou náš Maydl, orthopaed Lorenz, profesor Hochenegg, primáři Schnitzler, Frank, Ewald a j.

Znamenitý talent reprodukční pojil se v Albertovi s neméně zdatným talentem badatelským. Jeho studie o mechanismu kloubním objasnily se stanoviska fysicko-fysiologického postavení a funkce znetvořených kloubů a otázku zdánlivě kombinovanou učinily srozumitelnou a přístupnou, což zvláště vděčně pociťují chirurgičtí začátečníci. Stejně se cení jeho studie konané o zakřiveninách páteře. Ale nejen čistě chirurgického zájmu byly jeho práce, nýbrž i anatomického, fysiologického a všeobecně pathologického. Do anatomie zasahují bádání o skladbě pochev šlachových a vaků synoviálních, do fysiologie pokusy měřící tlak krevní u člověka, do všeobecné pathologie jeho výzkumy o horečce, o otřesení mozku.

Různorodé tyto práce, poutající stejně pozornost jak praktikovu tak theoretikovu, nejlépe dokazují, že byl Albert tím, čím moderní klinik býti má: vědcem, který dovede obsáhnouti všechny obory lékařského vědění, který všechny stejně respektuje a dle možnosti pro všechny stejně čerpá z daného materiálu.

Největší část prací Albertových byla napsána německy, ale dosti je také těch, které byly uveřejněny v jazyku českém, zvláště v Časopise českých lékařů a ve Hlavově i Thomayerově Sborníku lékařském.[1])

Jako operatér nedostupoval Albert výše svého klinického souseda, geniálního Billrotha. Ale přece i zde prokázal svoji původnost vynálezem arthrodesy t. j. zvláštní operační methody, upevňující viklavý kloub. Nad to byl první, který bojoval v Rakousku pro zásady antiseptické,

---

[1]) V Osvětě vyšla tato pojednání Albertova: Novější bádání o periferických orgánech nervstva (r. 1871); O některých moderních otázkách ve fysiologii (1871 a 1872); Novější lékařství a působení K. Rokytanského (1874); Příspěvky k životopisu Prokopa Diviše, vynálezce hromosvodu (1880); Josef Škoda (1882); In memoriam (1890), vzpomínka na Čechy, kteří podobně jako Rokytanský a Škoda působili na lékařské fakultě ve Vídni, na Kuřáka, Dlouhého, Pithu, Bednáře, Duchka a Chvostka. Uctívaje památku synů české země, kteří založili a rozšířili slávu Vídeňské lékařské školy, Albert sám se k nim důstojně přidružil.

Pozn. red.

upozornil na přednosti vysokého řezu na kámen močový oproti řezu postrannímu, důtklivě radil k operaci kýl, doporučoval operaci volete, úplnou exstirpaci žaludku atd.

Ačkoli věda i praxe lékařská tolik času Albertova vyžadovaly,[2]) nacházel přece vždy také dosti chvil pro poesii; prázdninový pak pobyt v Žamberce býval jí cele věnován.

Zprvu těšil se pouze z četby vybraných krásných děl a z osobního i písemného obcování s vyvolenými básníky, později pak jal se překládati česká poetická díla do němčiny a na konec, jako muž blízký šedesátce, počal i samostatně tvořiti.

Překladatelské umění Albertovo, jež mělo seznámiti a sblížiti Němce s naším světem básnickým, hlásají především čtyři silné svazky „Poesie aus Böhmen", z nichž prvý obsahuje poesii předchůdců a buditelů, druhý jest věnován Jaroslavu Vrchlickému, třetí a čtvrtý podávají výbor z Čecha, Zeyera, Staška, Červenky, Táborského, Kaminského, Kvapila, Sovy atd. Nejvýše však ve směru překladatelském klade Vrchlický poslední sbírku Albertovu „Lyrisches und Verwandtes aus Böhmen," která vzbudila obdiv i v cizině a uznání mužů jako Lingga, Heyse, Saara.

Jako samostatný básník tajil se Albert pseudonymem E. Pohorského a uveřejnil příspěvky, samým Vrchlickým respektované, v České Revui a v Nedělní příloze Hlasu Národa.

Ale i mnohý, širší veřejnosti neodkrytý kout duše Albertovy prozrazuje poetičnost jeho. Tak na mne aspoň působí ty každoroční jeho procházky s Vrchlickým na tichý, osamělý Kunwald za dnů skonávajícího léta, ta tklivá pieta, šetřící starého, chatrného rodného domku. Ba i jeho záliba v astronomii, které v posledních letech hověl, jeví se mi více jako projev básnické duše než jako snaha vědecká.

Odborným lékařským a básnickým snažením Albertovým není vyčerpáno vše, co tryskalo z jeho universálně založeného ducha. V jeho veřejných projevech lze objeviti mnohý překvapující nový pramen a lze z nich stanoviti, jak obsáhlý a mohutný byl Albertův názor světový. Z tohoto názoru nejvíce snad uložil Albert do přednášky „Dva světy," kterou proslovil při slavnosti zahájení České akademie 18. května 1891.

---

[2]) V jednom listě (nedatovaném, jako častěji) psal Albert redaktoru Osvěty mimo jiné: „Život klinika Vídeňského jest podivný. Konsiliární praxe a tisíce allotrií zmate člověku všecky plány . . . Před několika lety již jsem začal v Musejníku práci; ale k pokračování nedošlo! Přes to přese všecko najednou — člověk se ani nenaděje — nastane večer, neb odpoledne, bez práce. Stává se to ovšem dva nebo třikráte do roka. A tu sedím a hledím něco českého napsati. A tak také přijde nějaký večer během této příští zimy, kde si pojednou sednu a něco napíšu. Stane se to! Ale připovědít, nebo přemýšlet, nebo úmysl vzít — to je zhola marné. K tomu spůsob mého života není. Náhoda musí chvilku přivolat. Vy snad myslíte, že já, jsa profesorem na universitě, *literaturu svého oboru* znám? Nemám času ke čtení. Sem tam něco musím přečíst; ale o nějakém studium není řeči. Celé mé studium je praxe, příroda, klinika . . . Osvětu čtu, to je pravda; také Sedláčkovy Hrady a zámky; sem tam mi pošle prof. Černý z Hradce Králové výběr novějších prací českých; kouknu do toho, vřadím do knihovny, sem tam něco pozorně přečtu — a raduju se, že ty věci se tak daří, ale — neznám to důkladně; mám jen jakýs takýs obraz." — Později překvapil nás Albert tím, že vystoupil jako překladatel českých poesií. *Pozn. red.*

„Člověk," pravil, „jest občanem dvou světů, nepopíratelných skutečností: světa přírody, hmoty, kvantit, pohybu, kosmu, a světa kultury, ducha, kvalit, pomyslu, dějin. Skutečnost kosmickou ovládá indikativ, skutečnost historicko-sociální imperativ! Kameni padajícímu nemohu říci: Nezabiješ! — ale člověku mohu opakovati starozákonní: Nezabiješ! Jedinou methodou, jedinou zásadou nelze rozřešiti záhady obou světů, jednotná vševěda je nemožna. Lidský duch, prozpytovavší nevědomou hmotu, musí se zastaviti před záhadou vědomí, které jest nepoznatelno."

I jako učitel i jako veřejný mluvčí měl Albert skvělé vystoupení a uchvacující výmluvnost. Byl pln obrazů, studnicí citátů, sršel vtipem, nedostižně improvisoval.

Proto také zastupoval Vídeňskou lékařskou fakultu za nejrůznějších příležitostí a na posledním všeobecném lékařském kongrese v Paříži v srpnu t. r. byl delegátem rakouské vlády.

Jaká povaha pojila se k talentu tak znamenitému a k intelligenci tak veliké? To ovšem těžko načrtnouti tomu, kdo nebyl s Albertem v bližším spojení a obcování. Jeho literární přátelé a bývalí assistenti jsou jediné povoláni, aby v tom směru podali věrný a úplný obraz. Vrchlický chválí jeho jemné srdce. Obecně se zaznamenává jeho dobročinnost. O té mnoho mohou vyprávěti Žamberečtí, jichž chloubou a pýchou Albert vždy byl a zůstane.

Mezi nimi, v půvabném tom předhoří Orlickém, v kraji mluvícím k duši slavnou historií českobratrskou, za prvních krásných dnů jeseně, kterou miloval, šel poznat záhadu, která spojuje dva světy . . .

Dr. *L. Syllaba.*

Henryk Sienkiewicz.

Od

Josefa Mikše.

Ohromný jest úspěch, jehož se Sienkiewicz k jubileu své 25leté spisovatelské činnosti dožil na celém západě, nemluvě ani o té oblibě, které se těší na Rusi, kde ho čtou stejně horlivě jako své nejlepší spisovatele. Pouze L. N. Tolstého lze s ním v té příčině stavěti na roveň; s ním má Sienkiewicz i tu podobnost, že se i jemu hlavně Amerika koří a oslavuje ho neobmezeně. On zajisté jest dnes spisovatelem nejvíce čteným, a úspěch ten není pouze vnější, nahodilý, nýbrž úplně zasloužený a zcela odpovídá vnitřní hodnotě jeho četných děl, přeložených už do 20 řečí. Nejchladněji se chovaly k němu Německo i Francie, až i tam jeho román z dob Neronových Quo vadis byl přijat s nadšením a prolomil led. Figaro, oznamuje svým čtenářům překlad tohoto díla, velebí spisovatele a vyhlašuje ho za onoho člověka naší smutné doby, jenž lidstvu ukazuje spásnou cestu. Mnoho přispěl k slávě tohoto díla, sepsaného r. 1893, veliký anglický tragik Wilson

Barret, jenž si od Sienkiewicze vymohl právo dramatisovati a provozovati Quo vadis. V Americe rozešly se statisíce exemplářů tohoto románu hlavně přispěním překladatele Jeremiáše Curtina, přítele a znalce Slovanů. Nemnozí se snad již pamatují, že týž Jeremiáš Curtin, narozený r. 1838 v Milwaukee, súčastnil se r. 1869 v Praze oslavy 500. narozenin mistra Jana Husi řečí obrácenou k starostovi měst Pražských. My sice nesdílíme onoho vysokého mínění, jaké vyslovila jakási americká ctitelkyně Sienkiewiczova: The life is not worth living. I have just finished Quo vadis (Dále žíti nestojí za to. Právě jsem přečtla Quo vadis), aniž přirovnáváme slavného spisovatele k Shakespearovi, jako to učinil jeden z amerických kritiků v časopise The Outlook, avšak s anglickým posuzovatelem Edmundem Gossem (Contemporary Review 1897) a s celou řadou ruských a jiných cenitelů nalézáme ve spisech Sienkiewiczových dosti krás a pravd, které mu na dlouho pojistí přední místo v literatuře světové. Na nás nepůsobí magickým kouzlem ani jeho vlastenecká trilogie, ani vznešený román z křesťanské martyrologie, nýbrž ona spanilá ušlechtilost, kterou proniknuty jsou všechny spisy našeho polského bratra, ona skálopevná víra v pravdu i dobro, která oděna jsouc v krásné roucho k nám zemdleným dětem věku XIX. volá: V tomto znamení zvítězíte!

I.

Jindřich čili Henryk Sienkiewicz narodil se r. 1846 ve vsi Wole Okrzejské v Lukovském kraji (Radomské gubernie). Otec jeho byl statkářem a později majitelem vesničky Wenžyczyny, kde i Jindřich své mládí strávil k velikému svému prospěchu, jak vidíme z jeho povídek věnovaných selskému, venkovskému životu, jejž zná výtečně a jenž v něm zůstavil pěkné vzpomínky. Dětství své prožil ve vsi Grabowcích nedaleko svého rodiště. Roku 1863 otec prodal Wenžyczynu a přestěhoval se s rodinou do Varšavy, kde jinoch vychodil gymnasium. Po tom celý rok žil na venkově, až do vstoupení svého na „hlavní školu“ Varšavskou, kde se věnoval studiu filologie a dějin. Již jako student počal r. 1869 spisovati, a sice byl z počátku zpravodajem Týdenního Přehledu (Przegląd Tygodniowy), kde posuzoval pohostinské hry Rapackého. Téhož roku pro Tygodnik Illustrowany sepsal literární studii Mikolaj Sęp Szarzyński, roku následujícího pak studii Kasper Miaskowski, nepřestávaje býti spolupracovníkem Przeglądu. Roku 1870 uveřejnil první svou povídku z života Kyjevských studentů Marně (Na marne), která upoutala pozornost jak kritiky, tak obecenstva. Za ní následovaly Humoresky ze zápisníku Voršulina (Humoreski z teki Worszyly): Nikdo není prorokem ve své otčině a Dvě dráhy. Tato díla s pseudonymem Litwos vydal Przegląd Tygodniowy svým nákladem v l. 1872 a 1873. V touž dobu stává se Sienkiewicz spolupracovníkem Niwy, píše tam z počátku kritiky literární a později divadelní, jakož i feuilletony pro Gazetu Polskou. Vesnické vzpomínky z chlapeckého a jinošského života vnukly mu krásnou trilogii Starý sluha, Hana a Selim Mirza. Máme dosti skrovné zprávy o celém tomto období života Sienkiewiczowa a proto nemůžeme rozhodovati, v jaké míře vzácné črty

obsažené v těchto dílech jsou rázu autobiografického; mluví tam mnoho o otci, matce, celé řadě příbuzných svých hlavních osob, a nám se aspoň na prvý pohled zdá, že jest zde mnoho osobních vzpomínek. Sám spisovatel se o tom takto vyjadřuje: „Pravda jest, že když jsem uveřejnil v Gazetě Polské Starého sluhu, v kterém skutečně jest trochu vzpomínek — neboť ve svém dětství znal jsem takového starého Martina, — požádal mě redaktor, bych napsal pokračování této novely, a to historii Haninu. Proto jsem musel vypravujícímu rekovi ponechati jmeno Jindřich, což vlastně se stalo hlavní příčinou, že téhož Jindřicha počali se mnou stotožňovati. Abakanowiče, v kterém chtěli viděti Selima, poznal jsem mnohem později, teprve v universitě, a nejednou jsme se srdečně smáli nad těmito dohady.“ Co se týče spisovatelského nadání, myslí Sienkiewicz, že je zdědil po matce urozené Cieciszowské, pokrevně spřízněné s rodinami Lelewelův a Łuszcewských. I matka jeho psávala básně, ale pouze pro alba, bez nároků na umění. Největší vliv měla na Henryka, jak sám praví, okolnost, že celé dětství strávil na vsi a tím si osvojil dokonalou znalost řeči a života prostého lidu. Nemálo též přispělo k jeho literárnímu vzdělání, že kdesi na půdě našel kufr s knížkami, které obsahovaly hlavně díla spisovatelů XVI. a XVII. století. Tedy již jako dítě seznámil se a vlastně naučil se čísti ze spisů Rejových, Kochanowského, Górnického, Skardzy, Birkowského, Orzechowského. To byla výborná škola, v které poznal staropolský jazyk a která zajisté dala nemalý podnět k jeho historickému tvoření. Jako jinoch 14letý počal čísti Shakespearea, ale tehdy v něm nenašel valného zalíbení, poněvadž mu nedosti rozuměl; teprv čtení velikána toho v překladě Jana Komierowského s komentářem Gervinovým otevřelo mu oči, a od té doby stal se největším obdivovatelem a stálým čtenářem Shakespearea.

Koncem března roku 1876 Sienkiewicz na dlouhou dobu odešel z Varšavy, a jak praví ve svých Dopisech z cest, „procestoval Německo, Francii, podél celou Anglii, přeplul na jaře bouřlivý Atlantický oceán a potom jako pták přeletěl nezměrné prostranstvo velké dráhy od New Yorku do San Franciska a střásl prach se své obuvi na březích Tichého oceánu.“ Dojmy z těchto cest uveřejňoval v Gazetě Polské, z Ameriky zaslal do Varšavy svou Komedyi z pomyłek a Szkice węglem (Kresby uhlem). Tato poslední práce nejvíce přispěla k populárnosti Litwosovu, pod kterýmž jmenem byl tehdy ve své vlasti znám. Vrátiv se z Ameriky do Evropy Sienkiewicz cestoval i bydlil ve Francii a Italii, kde z pera jeho vyšly následující obrazy: Orso, Przez stepy, Janko muzykant, Pamiętnik poznańskiego nauczyciela, práce vesměs cenné, i našemu obecenstvu z českých překladů známé. Vrátiv se do vlasti Sienkiewicz uveřejňuje v Niwě Za chlebem, tklivý obraz osudu polských vystěhovalců v Americe, Tatarskou nevoli, zlomky z kroniky šlechtické Alexeje Zdanoborského, Bartka vítěze, rozkošný, ale též stejně truchlivý obraz vojína Poláka, jenž se neobyčejně vyznamenal ve francouzsko-německé vojně, ale vrátiv se domů zpyšněl a docela přišel na mizinu, byv o jmění oloupen německými „kulturtraegry.“ Po Jamiole uveřejnil Sienkiewicz větší drama Na jednu kartu; dříve již sepsal dramatický obrázek Kdo jest vinen? Ale nejvíce se zalíbila jeho vlastenecká novela Hlídač na

majáku (Latarnik). V tuto dobu Sienkiewicz cítil v sobě příliv nových sil a drobná novelistická práce ho omrzela, jak o tom svědčí dopis k jednomu z přátel: „Pocítil jsem nechuť (a snad na štěstí pro mne) k novelám, k bohatýrům liliputům . . . k svým i cizím tvorbám téhož druhu, i řekl jsem si: ‚jam satis! zkusím to jinou notou!‘ A skutečně r. 1884 v Słowie, jehož redaktorem se stal, uveřejňuje prvou část své dějinné trilogie Ohněm i mečem ve 4 svazcích; za ní později následovaly: Potopa v 6 svazcích a Pan Wołodyjowski ve 3 svazcích. Tato díla jsou napsána „během několika let, s nemalou pílí pro povznešení srdcí“ ve Varšavě, v Meranu, v S. Remu a v Reichenhalle.

Trilogie tato svým vlasteneckým rázem, krásou svých obrazů, silou líčení dosáhla v Polsce největší obliby a velikého rozšíření. Kritika jak polská, tak ruská (neboť děj se odehrává na půdě společné jak Rusům, tak Polákům, počínaje dobou Bohdana Chmělnického), získala Sienkiewiczovi mnoho čtenářů; na Rusi zvláště šířila a šíří spisy i slávu Sienkiewiczovu výtečná Moskevská Ruská Mysl v překladech V. M. Lavrova (Ohněm i mečem, zvláštní vydání r. 1881), které jsou mnohem lepší než překlady Dombrovského, vynikající svou láci (veškery spisy stojí 6 rublů, v polské řeči alespoň 30 r.). Nejvíce však přispěl k oslavě jmena spisovatelova p. Curtin, jenž o tom v svém článku Mé styky se Sienkiewiczem (Century 1898) vypravuje: „Zabývaje se národopisnými výzkumy ve Washingtonském Institutu Smithsonově, objednal jsem si exemplář trilogie Sienkiewiczovy. Sleduje pozorně rozvoj literatur slovanských, věděl jsem, že tato díla vzbudila velikou pozornost mezi Rusy a Poláky. Též jsem věděl, že díla ta byla značného objemu, ale spatřiv na svém stole třinácte svazkův, obsahujících téměř 4000 stránek, přece jsem byl poněkud překvapen jich objemností. Počal jsem čísti trilogii nemaje v úmyslu ji přeložiti, odkládaje práci tu na dobu příhodnější. Avšak přehlížeje Ohněm a mečem shledal jsem prvý díl tak znamenitým, že jedním dechem přečetl jsem všechny čtyři svazky. Potom přišla řada na Potopu a Wołodyjowského. Spanilé líčení dějův a povah v těchto dílech bylo pro mne zřídlem velké i opravdivé rozkoše. Našel jsem nový směr, člověka, jenž se různí od jiných. ‚Nalezl jsem Sienkiewicze!‘ zvolal jsem. Američti čtenáři budou se kochati těmito díly — musím je přeložiti!“ Curtin se neklamal, veliký úspěch provázel díla Sienkiewiczova v Americe, kde byla v letech 1890—91 uveřejněna též Potopa.

Dokončiv trilogii Sienkiewicz odebral se na cesty, zprvu do Italie, pak do Cařihradu, Athen a o rok později do Španělska. Touž dobou napsal drobné povídky a obrázky: Sachem, Selanka, Zápas býků ve Španělsku, Výlet do Athen, Rozsudek Zevsův, Z dojmův italských, Varhaník z Ponikly, U zřídla, Buď blahoslavena, Listy o Zolovi. V Ostende napsal rozmarnou humoresku z života Varšavských umělců Ta třetí (1888) a v lázeňském místě Zakopaném pod Tatrami obrázek Lux in tenebris lucet. V témž místě v r. 1889 v něm vznikla šťastná myšlenka napsati větší obraz ze společenského života polského, což uskutečnil ve svém snad nejlepším díle Bez dogmatu. Ferd. Hoesick, jenž Sienkiewicze často navštěvoval v Zakopaném a jinde, podává o něm v jubilejním čísle Tygodniku Illustrowaného zajímavé zprávy. Konec let osmdesátých

byl dobou největší slávy Bourgetovy, jenž tehdy svým Žákem (Le disciple) způsobil v Evropě mnoho hluku. Z Poláků zvláště velebil mistra tak zvaného románu psychologického Ochorowicz, poukazuje na nedostatek podobné práce v polské literatuře, a pobízel výmluvně Sienkiewicze, by cos podobného podnikl. Skutečně Sienkiewicz vrátil se ve svém tvoření k životu současnému, a denník Ploszowského, hrdiny Bez dogmatu, jest důležitým dokumentem psychologie skleslého současného člověka, přesyceného bohatstvím a kulturou. Téhož léta v Zakopaném zemřel „král Tatranský“ doktor Chałubiński, znamenitý lékař a dobrodinec celého kraje, a Sienkiewicz věnoval mu v Slowě překrásnou pohrobní vzpomínku. V Zakopaném Sienkiewicz bývá každého léta se svými dětmi a pracuje uprostřed tamní četné literární společnosti. Roku 1891 zajel si do Afriky, navštívil Egypt, Zanzibar, Bagamojo a kraj mezi řekami Uamia Kingani do hor M'Pongve, z čehož vznikly Listy z Afriky, napsané v Egyptě a ve Varšavě. Malý obrázek Pojďmež za ním byl předzvěstí románu Quo vadis. Sienkiewicz nejednou se vyslovoval, že kdy by od něho záviselo, on by pouze psal pověsti historické, poněvadž se necítí v svém živlu, když se obrací k životu současnému. Má příliš vysoký pojem o dějinách a osobách historických, které si živě představuje svou znamenitou obrazností, a proto zvláště nelibě se ho dotkl úsudek Brandesův, jenž právě tehdy s velikou neväžností se vyslovil o každé povídce historické vůbec; Sienkiewicz proti tomu protestoval přednáškami ve Varšavě a v Krakově.

Přece však právě v onu dobu, v létě roku 1893, počal spisovati druhý veliký román ze společenského života, Rodinu Polaneckých. Nemálo ho asi k tomu pobádala přízeň, s kterou se potkal nejen u domácí, ale i u cizí kritiky, hlavně ruské a anglické. Zvláště lichotivě se o něm vyslovil kritik anglického Athenaea (1893): „Posuzujíce jeho tři velké romány historické obdivovali jsme se intuici, s kterou odhaloval duše lidí věku XVII. a která působí, že čtouce ony věci máme dojem, jako by je byl napsal člověk současný, jenž vše, co líčí, viděl vlastníma očima. Proto též obdivujíce se geniálnímu zobrazení povahy oné doby, nepřekonatelnému bystrozraku, kterým prohlédl jejího ducha, uznali jsme, že Sienkiewicz jakožto spisovatel povídek historických vyniká nad Waltera Scotta, jehož výtvory jak s tohoto stanoviska, tak se stanoviska uměleckého stojí mnohem níže než tyto polské epopeje. Dnes, píšíce o Sienkiewiczovi jakožto o spisovateli obrazu psychologického současné společnosti, můžeme ho srovnávati jen s jediným hr. Tolstým, jemuž se rovná silou psychologické analyse, ale překonává ho uměním. Z toho následuje, že v obojím druhu tvoření, i jako spisovatel povídek historických i jako pozorovatel života společenského dosáhl výše mistrovské.“ Walter Scott a zvláště Tolstoj jsou tu snad příliš staveni do stínu, ale ve své podstatě jest tato kritika správná a spravedlivě řadí Sienkiewicze k největším mistrům slova, kteří okem svým zachvacují ohromný obzor lidských dějin, jak to dokázal svým románem Quo vadis, jejž osnoval hned po uveřejnění svého nejmodernějšího románu. Patrně již r. 1894 o něm pracoval; maje v létě toho roku v Zakopaném veřejně přednášeti k dobročinnému účelu přečetl některé výjevy ze svého románu, které posluchače dojaly do hlubin duše. Roku 1895

vycházel román v Gazetě Polské, a v létě o něm Sienkiewicz v Zakopaném pilně pracoval, maje s sebou celou knihovničku děl latinských, německých, francouzských a anglických týkajících se oné doby; ukončen byl román v Nizze r. 1896.

Zde snad bude vhodno zmíniti se o tom, jak Sienkiewicz pracuje. Nepíše rychle a lehce, aniž je mu sama tvorba rozkoší. V Zakopaném obyčejně pracuje od 11 hodin do 3, tedy asi 4 hodiny, a své práce nepřerušuje ani na cestách. Přítel Hoesick zastal ho nejednou u malého stolku při práci, při čem na podlaze válelo se mnoho čtvrtek papíru; mistr totiž často dvakráte nebo třikráte roztrhá, co napsal, než se mu zalíbí poslední redakce. Hostí sice v tuto dobu pravidelně nepřijímá, ale bývá rád, navštívili ho některý blízký přítel a tak přeruší jeho práci. Ani sám řečených hodin Sienkiewicz nezachovává pedanticky; Hoesick sděluje, že v době, kdy uveřejňoval Quo vadis, každý den mezi 10. a 12. dopoledne býval v „Cukierni“ (kavárně) Zakopanské, kde vždy u téhož okrouhlého stolku v koutě verandy scházelo se několik polských spisovatelův a umělců. Tam rozprávělo se de omnibus rebus, hlavně ovšem o literatuře a umění, o Bocklinovi a Botticellim, o An. Franceovi a d'Annunziovi, o Tolstém a Ruskinovi, o francouzských dekadentech a anglických praerafaelitech, ale též o lovích, což jest zamilovanou látkou Sienkiewiczovou, jenž ovšem tvořil střed těchto schůzek, opakujících se s malými změnami rok co rok; „stolík Sienkiewiczův“ v kavárně v Zakopaném jest všem dobře znám. Zajímavé zprávy o tvoření Sienkiewiczově podává též Curtin, jenž s ním často besedoval. V létě r. 1897 Curtin odebral se do Evropy a náhodou si zajel do švýcarského Ragatzu, kde právě dlel Sienkiewicz bydle v hotelu Quellenhof. Poláků bylo v hostinci více, také hr. Tyszkiewicz, soudruh Sienkiewiczův na cestách po Africe; mimo to tam bylo mnoho Francouzův, Angličanův i Němců. V této společnosti žil a pracoval Sienkiewicz zcela samostatně, ač se jí schválně nevzdaloval. „Svoboda a samostatnost, při tom pak novodobý komfort hustě obydleného hotelu mají pro mne veliký půvab. V takém místě dobře se pracuje,“ praví Curtin o sobě a dokládá, že totéž pociťuje Sienkiewicz, jenž nejvíce tvořil v hotelích, počínaje hotelem Los Angelos v Kalifornii, kde sepsal své Kresby uhlem, až k hotelu v Nizze, kde dokončil své Quo vadis.

Způsob práce Sienkiewiczovy dle Curtina jest tento: Vypracuje si napřed hlavní plán a svědomitě ho napíše. Plán ten, jak sám o sobě vypravuje, vře a kypí v jeho hlavě. Připraviv se k početí díla, rozděluje svůj čas ne na dni, nýbrž na týdny; týden jak týden spisuje jistou částku. Jak mnohdy nad tím pracuje, viděli jsme výše, a proto tvrzení Curtinovo, že píše bez oprav a nikdy nepřepisuje, týká se asi posledního exempláře, jejž odesílá do tiskárny, neponechávaje si přepisu. Nemá ani sekretáře ani písaře, veškeru práci koná sám. Studie přípravné koná velmi pilně, prohlíží bedlivě místa, kde se odehrávají děje románův a povídek jeho. Neustále vozí s sebou potřebné knihy. Večer nikdy nepíše. Přebývaje v Ragatzu obdržel Sienkiewicz telegram z Varšavy, že syn jeho jest prvým žákem ve škole. Curtis mu blahopřál a pravil, že asi též on takovou radost činil svému otci. „Ó nikoliv,“ vece Sienkiewicz, „nikdy nebyl jsem pilen v učení, ani ve škole normální, ani

na gymnasii. Měl jsem jiné věci na práci, četl jsem romány. Velice často, když bylo třeba se učiti, pohřižoval jsem se do Scotta nebo Dumasa." Abychom se k tomu již nevraceli, uvedeme ještě jiné zajímavé črty, které sděluje Curtis. Z anglických spisovatelů Sienkiewicz nejvíce miluje Dickensa, zvláště vysoko cení jeho Davida Copperfielda; Shakespeare zdá se mu býti zjevem nadpřirozeným, jako zajisté většině svých ctitelů. Scott vyznamenává se skutečně fenomenálním uměním vypravovatelským, avšak v jeho spisech jest mnoho nepravdy. Nejednou ve svých spisech ozdobuje a zlepšuje, ač smýšlí zcela jináče. Jeho líčení středověkého rytířstva docela se neshoduje s pravdou. Thackeray dle soudu Sienkiewiczova jest velký novelista, ale jest vždy více méně stranický, což jest u umělce veliká chyba. Tennyson má krásný jazyk, ale příliš umělecký; byl básníkem ne celé lidskosti, nýbrž pouze jisté vrstvy společenské. Z novějších Angličanů Kippling vyniká krátkými povídkami a stojí samoten mezi všemi. V Trilby Du Mauriera líbí se Sienkiewiczovi líčení života Pařížských umělců, avšak román ten, ač zajímavý, jest příliš fantastický; zvláště konec o hypnotismu jest nad všelikou míru pravdě nepodoben. Celá anglická literatura, ač velice bohata, má prý jednu slabou stránku, že totiž fabule děl bývá chybna, a v té příčině Sienkiewicz nápravy neočekává. Soud ten jest však příliš obecný, a díme upřímně, nám nedosti svozumitelný.

Mimo hranice vlasti své Sienkiewicz nejraději dlívá v Benátkách, kde obyčejně se svými dětmi — synem i dcerou — tráví celý měsíc září. „Lázně mořské na Lidu výborně svědčí mým dětem," praví, „neskonale lépe než severní moře v Bretagni nebo Belgii, a při tom si myslím, že není nic čarokrásnějšího nad Benátky v září, kdy již slunce tak nepálí jako v srpnu a zachází tak krásně, že nikde nelze viděti nic podobného. Benátky samy bývají v tuto dobu překrásny. Viděl jsem je v různé doby roční, ale nikdy pohled na ně není tak spanilý jako za ranného podzimu v čas lázeňské saisony na Lidu. Myslím též, že pobyt v Benátkách jest neskonale příjemnější než někde v Abazii, kde lidé nevědí, co počíti." Sienkiewicze nemálo též do Benátek vábí ohromné umělecké poklady, které jsou tam nahromaděny; jest vůbec velký milovník malířství, z nových umělců zvláště si oblíbil anglické praerafaelity s Burnem Jonesem v čele, jehož několik reprodukcí zdobí jeho Varšavský salon. Velice rád prodlévá Sienkiewicz též u svého přítele ze studentských let inženýra Abakanowicze, jenž svými pracemi a výzkumy v oboru elektřiny a zvláště zřizováním tramwayí nabyl velikého jmění. Tento přítel má dvě rozkošné villy: jednu, Ploumanah, na pobřežním skalisku v Bretagni, druhou, Parc St. Maur, nedaleko Champigny na Marně, asi půl hodiny po dráze od Paříže. Vedle této villy jest veliká laboratoř elektrotechnická. Sienkiewicz považuje chvíle strávené pod hostinskou střechou St. Maura za nejpříjemnější: „Blízkost Paříže dovoluje mi okřívati atmosférou velké kultury, zároveň pak pobyt v Parc St. Mauru stačí, bych se kochal klidem a vesnickou tišinou. Jest to velká výhoda: ráno vesluji si na člunu po Marně nebo se procházím v polích za zpěvu skřivánkův a štěbotu vrabcův a činím to s jistotou, že mohu sednouti do prvého mimojedoucího vlaku — a takých vlaků jezdí dvacet pět denně — a za půl hodiny budu v Paříži na velikých boulevardech,

v Louvreské obrazárně nebo na Elysejských polích, večer pak mohu stráviti v opeře nebo Francouzské komedii, jedním slovem kochati se všelikými dojmy uměleckými. A při tom máme hlavu svobodnou, nemáme ani žádných sezon, ani návštěv, nemusím odpovídati k žádným dopisům, krátce jsem zbaven všeho, co člověka neustále odtrhuje od práce a čím se ve Varšavě tratí tak mnoho času. Proto též vždycky, kdykoliv se mohu na čas uteci k Abakanowiczovi, učiním to. Málo kde se mi tak dobře píše jako u něho. Též nemálo věcí napsal jsem pod jeho hostinným krovem. Polanecké jsem dokončil v Parc St. Mauru, tam psal jsem též značnou část Quo vadis a Křižáků."

Po románě Quo vadis napsal Sienkiewicz novelu Na jasném břehu (přeložena v Světové knihovně), malou črtu Na Olympu, a počínaje rokem 1898 uveřejňuje v Tygodniku Illustrowaném svou druhou velkou epopeji Křižáci. Toto své dílo považuje Sienkiewicz za svou hlavní a poslední práci historickou, potom již hodlá psáti jednosvazkové spisy ze současného života jakož i pracovati pro jeviště. Že se poslední román tak táhne, vysvětluje se obtížností předmětu. Poslechněmež o tom samého autora: „Jakožto předmět pověsti historické byl to ze všech ode mne zpracovaných nejnesnadnější v každém ohledu. Nemluvím již o Trilogii, k níž znamenitou látku, dovolující zevrubně seznámiti se s epochou a jejím duchem, dává neobyčejně bohatá literatura památníků XVII. století. O době Jadvigy a Jagiella takých dat nemáme. Věc podivná: píšíce o časech Neronových vládneme tak bohatou historickou látkou, že nevíme, co máme vzíti dříve do rukou, ačkoliv tato doba je od nás vzdálena skoro celé dva tisíce let, — a zatím úplně postrádáme podobných pramenů k dějinám XV. věku; ač jest nám bližší o patnáct věků, víme přece o ní nesmírně málo, tak že téměř ke všemu musíme pronikati intuicí. Jak myslil a cítil Říman v prvém věku našeho letopočtu, víme dokonale; ale jak myslil a cítil Polák za Vitolda, v této otázce naskytují se nám tisíceré pochybnosti. Proto též neskonale snáze bylo vrátiti se a přenesti se myslí v epochu Quo vadis než v tolik nám bližší epochu Křižákův; ona jest úplně osvětlena bádáním dějinným, tak že kráčíme po ní jako ve světle slunečním, a zatím tato tone ve mraku a bloudíme po ní hmatem." Ale i v jiném směru působili Křižáci spisovateli mnohem větší nesnáze, než Quo vadis; doba Neronova, jak správně podotýká Hoesick dle slov spisovatelových, jest Řím caesarů, doba velikého rozkvětu staré kultury, doba velikých spisovatelův, umělců, básníků, řečníků, filosofů, kdežto XIV. a XV. století jsou doby barbarstva a tmy, doby, kdy sám papež umí sice čísti, ale neumí psáti a podpisuje se křížkem jako naši sedláci. Lidé oné epochy nejen v Polsku, ale i kdekoliv jinde byli povahy hrubé, jichž duševní úroveň nebyla vyšší než u současných selských chasníků, rozličných Matějův a Vojtů. Z takové látky tvořiti románové reky, kteří by mohli býti poetičtí, bylo mnohem nesnadnější než operovati takými bohatýry, jako byli Petronius nebo Pavel z Tarsu."

Svou zálibu v líčení dějinných činů vysvětluje Sienkiewicz částečně rodinnými tradicemi: „Má rodina zachovávala pevné tradice vojenské, kterých ale nikdo nezapisoval, poněvadž se u nás nikdo nezabýval spisovatelstvím. V svém dětství nemálo jsem se naposlouchal o Antonínu

Sienkiewiczovi, bratru mého děda. Byl to prý za Stanislava Poniatowského a potom za Napoleona vojín na slovo vzatý . . . Jeho hrob na Svatokřížském hřbitově ve Varšavě znám jest svým nápisem: Zde leží člověk.“ Za velkoknížete Konstantina Pavloviče ve vojště jako dělostřelecký podplukovník sloužil Josef Sienkiewicz, děd našeho spisovatele. Též místo, kde Sienkiewicz psal valnou část Křižáků, bylo jako stvořeno pro podobnou práci. Nemluvíme o Parc St. Mauru, nýbrž o druhé ville Abakanowiczově, Ploumanah. „Jest to holá Bretagne,“ praví Sienkiewicz, „kde paysage tvoří většinou nahé skály a moře. Obyvatelstvo, čistě bretoňské, keltické se snědými, osmahlými tvářemi, neobyčejně jest nábožno, bydlí v kamenných domech a tak málo se stýká s kulturou, že pouze mužští, následkem povinnosti vojenské, kterou konají hlavně jako námořníci, umějí hovořiti po francouzsku. Ženy tohoto jazyka neznají. Ovšem i mezi muži se tací vyskytují, ale musíme je hledati mezi starými. V Ploumanah znám jednoho takového, který ani slova nemluví po francouzsku. Starý vlk mořský, postava neobyčejně rázovitá, jest dokonalý Kelt z římských časů. Nejmladší pokolení, poněvadž školy jsou francouzské, mluví již řečí obojí. Villa Abakanowiczova, zbudovaná na výspě koupené od vlády francouzské, jest zámeček v bretoňském slohu, činící z dálky dojem skutečného středověkého hradu. . . . Všude vůkol holé skály a moře . . . Vnitřní úprava letohrádku jest pěkná a originální. Ze všech pokojů nejhezčí jest jídelna s kamennými stěnami a ohromným komínem, tak velkým, že se v něm dobře může uschovati pět lidí. Jest to úplně síň z jakéhosi feudálního zámku, jen s tím rozdílem, že tu k stolu nezasedají ‚rytířové zakovaní v ocel‘ a hostitelem není žádný středověký markgraf, nýbrž obratný elektrotechnik, který vlastní podnikavostí domohl se značného jmění.“ Sienkiewicz se tam kochá přírodou a mořem a praví, že tam nalézá skutečné dolce far niente. Mořské koupele, výlety na jachtě, lovení ryb, moře, které tam burácí svým přílivem a odlivem, vše na něj výtečně působí. „V mozku pracují zcela jiné komůrky, ty pak, které pracují při spisování, mají své prázdniny. To však neznamená, že bych v Ploumanah nebral pero do ruky; ovšem též tam píšu několik hodin denně, mám tam v nejvyšším patře pěknou komnatu, ozdobenou gobeliny, s oknem, z něhož není nic viděti než nebe a moře. Tam jsem psal řadu kapitol Quo vadis a Křižáků.“

Jestliže Sienkiewicz necestuje nebo nedlí u svého přítele neb v Zakopaném, bydlí stále ve Varšavě; nestraní se světa a jest ve Varšavských kruzích velmi populárním. Bydlí v ulici Wspólné č. 24. v druhém poschodí se svou tchyní paní Szetkiewiczovou, se synem Jindřichem a dcerou Jadwigou. V celé ulici Wspólné i v sousedních každý domovník, každý sluha ukáže cizinci, kde bydlí pan Sienkiewicz. Život jeho ve Varšavě jest velmi tichý, věnovaný literatuře a dětem. „Lidem se zdá,“ pravil nedávno, „že udržuji Bůh ví jaké styky se světem, a zatím se velmi často stává, že když nevyjdu z domu, třebas po několik dní a někdy i celé týdny, nevidím nikoho kromě svých nejbližších.“ Pracuje tu Sienkiewicz ve své komnatě, zřízené s přepychem, hlavně četnými dary, které obdržel od rozličných jednotlivců a korporací. Tak ku př. římská firma Detken & Roscholl, která v několika měsících prodala 30.000 exemplářů Quo vadis, darovala mu z vděčnosti velkou

bronzovou kopii Farnézského býka. Jinde vidíme umělecké podobizny spisovatelovy a členů jeho rodiny, sošky, obrazy, malé museum starožitností a památek z cest, a nedaleko obrazu Maxa Klingera kuli zavěšenou na řetězu s nápisem: „Spisovateli Potopy z časů obležení Čenstochovy věnuje 66 Pavlanů.“ Ještě drahocennější je skřínka se zbytky zlatých řetízkův a jiných památek z hrobů královských na Krakovském Vavelu. Celý kabinet činí dojem, že jsme v obydlí člověka dokonale vzdělaného, proniknutého osvětou, ale zároveň též velikého vlastence, jenž miluje národ a jest od něho milován. Tento národ — alespoň ve své intelligentní části — koupil mu k jubileu jeho za značný peníz velkostatek u Varšavy a nazval ho Křemen, jak se jmenuje statek, kde se částečně odehrává děj Rodiny Polaneckých. Nevíme, jeli Sienkiewicz bohat, ale zajisté by mohl býti, kdy by mu byly svědomitě vypláceny honoráře za překlady jeho spisů: to však se neděje (nemýlímeli se, platí mu pouze v Anglii a Americe), poněvadž není smlouvy o plodech literárních s Ruskem, a vše, co tam jest vydáno, může se překládati bez závady, a naopak. Jaký honorář se platí v Americe, vidíme z toho, že za překlad dvoustránkové drobnůstky Na Olympu, kterou Sienkiewicz asi před rokem četl v kupeckém kasině a určil pro vydání knihy ve prospěch spisovatelské pokladny, pan Curtin obdržel 750 fr., z nichž polovici odeslal Sienkiewiczovi, tento pak peníze odevzdal spisovatelské pokladně.

Sebrali a sdělili jsme o Sienkiewiczovi vše, co tak neb onak může přispěti k lepšímu porozumění jeho povahy, jeho spisův a k ocenění jeho genia. Víme, že zprávy ty jsou kusé, sami Poláci si na to stěžují; téměř jediným pramenem nám byla dvě čísla, zaslaná nám laskavě redakcí Tygodniku Illustrowaného; ostatně bedlivý čtenář spisů Sienkiewiczových čtením jich mnoho si sám doplní, mnohému lépe dorozumí. Příště k nim blíže přihledneme. (Dokončení.)

Pod klášterní střechou.

Ze svého života vypravuje

mnich **Sava Chilandarec.**

4. Jsem zahradníkem.

Záliba v zahradnictví vzbudila se ve mně tehdáž, když jsem se učil hospodářství polnímu. V odborných knihách o hospodářství přicházely články o štěpařství, zelinářství, a upozornily mne na zajímavost a důležitost zahradnictví. V rodině naší táž teta, která pohnula rodiče, aby mě dali na hospodářství, měla zálibu v květinách a ráda hovořila o jich kráse a jiných vlastnostech, a zároveň také v ovocnictví měla oko a chuť znalce. Ve *Filipově*, kde jsem se cvičil v hospodářství, byl panský zahradník, člověk vlídný

a ochotný, s nímž jsem rád obcoval, když mne nebylo v hospodářství potřebí. Ten mě obeznámil s botanickými jmeny stromů a ozdobných keřů, kterými byl posázen rozsáhlý park; sklenník dosti prostranný obsahoval rozmanité rostliny, jichž pěstění stalo se mi pak zábavou; množitelna byla ve zvláštním stavení, kdež při vlhkém a teplém vzduchu květinové odnože pěkně se ujímaly; v pařeništích pod okny zasévala se rozmanitá semena, a v sadech uzrávaly nejrozličnější druhy ovoce. Po dvě léta, která jsem prožil ve Filipově, v letních měsících býval jsem u zahradníka každodenně, obyčejně k večeru; byloli na spěch, pomáhal jsem jemu při vysazování nebo zalévání rozsady. Toho času nabízela se mi stará kniha o rostlinářství, Herbář Mathiolův v překladě českém; dal jsem zaň tři zlaté a probíral jsem se v něm s nemalou dychtivostí. Abych poznal byliny divoce rostoucí, požádal jsem žen, které z okolí přicházely okopávat řepu, aby mi přinášely léčivé a jiné koření jim povědomé, jež roste po lesích, na lukách, v močálích a jinde; skutečně přinášely mi dosti mnoho rostlin, jež jsem pak já srovnával s obrazy a popisy obsaženými v knize Mathiolově.

Takovým spůsobem vycvičil jsem se prakticky v botanice. Vědeckého návodu dostalo se mi k ní teprve v hospodářské škole, kdež tomu předmětu byly věnovány dvě hodiny týdně. V *Libverdě* za mého tam pobytu zakládala se botanická zahrada, a mně jakožto známému milovníku rostlin byla svěřena dohlídka při vysazování. Na botanických výletech s učitelem do blízkého okolí naučil jsem se sbírati a určovati byliny; vyhlášené sklenníky zámecké v Děčíně dávaly mi zase příležitost, abych se seznámil s květenou krajin horkých. Šťastnou náhodou jeden mezi dvanácti zahradnickými pomocníky byl rozený Kutnohoran, s nímž měl jsem přístup do všech zahříváren, studených i teplých domů, a obeznámil jsem se s obchodním zahradnictvím, jehož si tehdáž vrchní zahradník pilně hleděl. Panský štěpař ukazoval nám chovancům, kterak se šlechtí ovocné stromoví. Při zkouškách mohli jsme se pochlubiti svou znalostí, a kdo byl dbalý, osvojil si hojnou zkušenost. Také mi štěstí přálo, neboť při jedné loterii vyhrál jsem 30 knih jednajících hlavně o zahradnictví, a tak obdržel jsem příležitost seznám se s literaturou toho oboru.

Léta 1858—1861 prožil jsem v *Haliči* u strýce, veda jemu hospodářství na zakoupeném větším statku. Obytný dům stál v parku již starším. Z parku vyčníval topol snad několik set let starý, ohromné tloušťky, jejž z daleka bylo rozeznati; měl původně dva kmeny, z nichž jeden byl kdysi zlomen a usečen; v dutině jeho bylo tolik místa, že se tam mohla postaviti lavička k sezení, k níž od země vedlo šest těsných dřevěných stupňů. V parku byly aleje smrkové a habrové, v jichž stínu za vedra letního bylo mile se procházeti; průseky poskytovaly vyhlídky na hory Karpatské. Pod okny domu rozkládaly se květinové záhony; ty vzal jsem brzo pod svůj dohled a dával jsem do nich vysazovati nové a nové květiny, aby po celé léto kvetly a vůni rozšiřovaly. Také jsem rád rozmnožoval a ošetřoval rostliny v sklenníku; květináče stavěl jsem v malebnou skupinu, když se z jara vynášely na volný vzduch, aby se v něm květiny zotavily. Dozoru mého ke kvě-

tinám bylo tím více potřebí, ježto zahradník byl prostý vesničan, jenž toliko v kuchyňské zahradě nacházel se na svém místě.

Každoročně objednával jsem z Čech větší menší zásilky rozmanitých rostlin; při tom nikdy nezapomínal jsem na sklenník, kde scházely jmenovitě kamelie. S parkem hraničil rozsáhlý sad ovocný, kterýž byl obehnán proutěným plotem. Stály v něm hlavně jabloně, kteréž mívaly hojnost ovoce; podivil jsem se tamějšímu zvyku, že ovoce prodává se již v čas květu: sadař kupoval slepě, spoléhaje na své štěstí. Strýc zamluvil si již dříve také vzácnější druhy stromů ovocných z Čech, ale nedařilo se jim valně; meruňky a broskve potřebovaly dobré ochrany proti tuhé zimě. V Haliči počal jsem si zakládati herbář, do něhož jsem rostliny sám sbíral: nalézal jsem tam mnoho rostlin neznámých, jež mi byly vzácnou novinkou, a v pozdějších letech jsem jinde nikde takových neshledal. A tak v Haliči stal jsem se praktickým zahradníkem i botanikem, jenž v obojím oboru odbyl sobě začátečnictví.

Roku 1862 najal jsem si, jakž jsem již dříve vyprávěl, větší hospodářství v krajině Sázavské blíže Jílového. Jest to samota na pravém břehu řeky Sázavy, rozložená vysoko na výstupku hornatiny, jejíž stráně zapadají příkře na třech stranách do hlubokých údolí. Jmenuje se *Včelný Hrádek*, což jest částečně překlad z němčiny. Od pradávných časů ten statek nazýval se Hrádek, až na sklonku 18. věku koupil si jej známý starožitník šlechtic Bienenberg, vystavěl si tam nové obytné stavení na způsob zámečku a nazval je Bienenburg. V zámečku jest kaple sv. Prokopa; oltářní obraz v ní pochází z bývalého kláštera Sázavského. Poloha toho dvorce jest půvabná; byl ze všech stran obklíčen borovým lesem k tomu statku náležejícím; bylo to příjemné zátiší, kde člověk snadno může zapomenouti starostí světských a kochati se v krásách přírody. Že dřívější majetníci byli téhož mínění, dokazovalo několik míst zvlášť upravených, kdež někdy stávaly altány nebo sedátka z drnu; to jsem našel v místě, kde se říká „na starém zámku,“ kteréž jest na ostroze, odkud jest vyhlídka do údolí prorývaného potokem Jílovským: podobně bylo na jižní straně nad Sázavou, kdež z jednoho místa bylo lze přehlednouti romantický tok řeky: též nad těsným Studeným Dolem spatřovaly se zbytky někdejšího glorietku; v jedné části lesa modřínové stromořadí vedlo k sedátkům rozestaveným do kruhu; a mezi poli mohl se člověk procházeti jako v parku, ježto pohodlné pěšiny vedly ve všech směrech. V zahradě nacházelo se husté loubí habrové, do kterého paprsek sluneční nemohl vniknouti: pro zeleninu nebylo mnoho místa, ale o stromoví ovocné bylo dobře postaráno; z třešňového sadu, jejž jsem tehdáž zastihl, tržil jsem do 70 zl. ročně.

Štěpů a švestek bylo vysázeno po všech mezích a cestách: v příznivém roce nesly sto zlatých užitku. V zahradě pěstovaly se též meruňky, broskve a réva vinná. Měl jsem tam v službě zahradníka, kterýž držel zahradu v pořádku a v čistotě: jednou po celou zimu prořezával ovocné stromy, kterých před tím dávno nedotkla se pilka zahradnická. Krom toho můj zahradník byl všeuměl, jakého na samotě možno dobře potřebovati: zhotovil nová okna k pařeništi, vrtal trouby k studni,

zřídil sušírnu na ovoce, rozladěné hodiny na vížce udržoval v dobrém chodu, uměl zacházeti se včelami, plésti košíky a ještě leccos jiného; ale měl také svou vadu, náklonnost k lihovinám.

Po dvou letech nepohodl jsem se s majetníkem, jemuž náležel také mlýn Žampach na řece Sázavě, i vystoupil jsem z nájemné smlouvy a přestěhoval jsem se do Kutné Hory, abych se uvázal ve správu hospodářství, jež bylo majetkem naší rodiny. Obsahovalo lán polí v poloze úrodné; uprostřed pozemků stálo stavení, v němž před lety bílily se kartouny, pročež té usedlosti říkalo se *Bělidlo*, a to pojmenování jí zůstalo, i když bílení se tam již neprovozovalo. Čeho na Včelném Hrádku byl nadbytek, toho se nedostávalo na Bělidle: nebylo tam ani stavení hospodářských ani zahrady. Čekal na mne tedy hodný kus práce, a já milerád jsem ji podnikl, vždyť bylo ujednáno, že já stanu se vlastníkem té usedlosti. Podle plánu svého zakládal jsem zahradu, kterouž ohradil jsem živým plotem hlohovým, jenž dobře se ujal; nejúrodnější část zahrady rozdělil jsem na záhony pro zeleninu, kdež i chřest jsem pěstoval; druhá část byla květnice, v níž hlavní ozdobou byl kruh, složený z menších záhonků na květiny, mezi nimiž proplétaly se cestičky; třetí část mohla se nazývati parkem, byla vysázena stromy štěpnými i divokými, a uprostřed zdvíhal se kopeček, stará to halda ze strusky neb škváry hutské, na němž z dávných časů stál nízký domeček o dvou světničkách, kterýž měl své staré číslo popisné. Také jsem zařídil malý sklenník, a pro pohodlí postavil jsem dvě besídky. V takovéto plodné činnosti uplynulo šest let. Mezi tím zemřel otec, a já jsem měl ujmouti Bělidlo dědictvím ve svůj majetek. Ale tehdáž zaujímaly mou mysl myšlenky filanthropické, kteréž k svému provádění vyžadovaly živobytí venkovské a nikoli blízkost města, kdež bývá tolik nástrah, zhoubných věku mladšímu. I rozloučil jsem se s místem svých denních starostí, hledaje útulku jiného; tehdáž nepomyslil jsem si, že Bělidlo přijde v ruce cizí, a že vše to, co zanechávám ve vzorném pořádku, bude za nedlouho sloužiti prospěchům majetníků jiných.

Pohorská vesnice *Modletín* stala se mým bydlištěm. Dvě léta prožil jsem se svými chovanci v tom horském zákoutí, snášeje trpělivě krutější počasí zimní, doprovázené závějemi sněhovými; léto tam však bylo překrásné, plné půvabu a jarního veselí. Za příbytek najal jsem si prostranný dům jednopatrový, jemuž říká se tam zámek; stojí stranou nad vesnicí, a byl tehdáž obklopen zahradou v celku zanedbanou. Pouze višním se tam poněkud dařilo. Přece mi však nedalo, abych neopravil plotův, a vyžádal jsem si také od majetníka z ovocné školky v Malči něco jabloní, které jsem vysázel na příhodná místa. Na květinářství a na zelinářství nebylo tam země ani vody; ale přece jsem udělal aspoň jeden záhon květinový uprostřed dvora před hlavním vchodem. Tu dostalo se mně nabídnutí od příbuzného, abych přijal do nájmu na neurčitý čas polní hospodářství při skelné huti, v které se již nepracovalo; přistoupil jsem k tomu s radostí, ježto se mi již stýskalo po zaměstnání ekonomickém, jež bylo mým vlastním živlem.

Na podzim roku 1871 stěhoval jsem se s chovanci svými do *Dobré Vody*, jež stojí v lesích vzdálená malou hodinku cesty od Světlé nad Sázavou. Skelná huť stála tam více než sto let, až když dříví

velice se zdražilo, nevyplácela se a byla opuštěna. Průběhem zimy, která byla o něco mírnější než v Modletíně, vymýšlel jsem plány, co a jak přeměniti. Na jaře pustil jsem se do práce: najal jsem dostatek dělníků, abych během několika neděl mohl býti hotov. Bouralo se, stavělo, kopalo a naváželo, vše k tomu cíli, aby z pustého nádvoří udělal se pěkný sad. Všechno bylo po ruce: cihelny, vápno, písek, mrva, dobrá země, stavební dříví. Zahradu na zeleninu jsem zvětšil, záhon na chřest zlepšil. Zahradní cestičky nasypány skelnými struskami a pokryty pískem; jiné škváry z bývalé hutě a různobarevné střepy posloužily opět za obrubu květinových záhonů. Kde dříve bývaly svinské chlívky, tam jsem udělal pařeniště. Ze staré kůlny stal se sklenník. V altánku udělal jsem koupelnu. do níž voda přitékala ze vzdálené studánky po hliněných trubách. To vše provedeno okolo domu obytného. Stavení hospodářská vesměs jsem opravil. Dvoru vlastně tam nebylo, ale uprostřed huti křižovaly se tři cesty, a stávaly tu haldy dříví; na té křižovatce dal jsem překopati prostoru třístrannou a zasel jsem ji travou; do tří rohů a do středu zasadil jsem květiny a postavil jsem kamenné obílené mezníky, aby vozy okolo jedoucí nevjížděly na drn. Tou přeměnou již prvního roku huť vzala na sebe vzhled jiný: všude panovala čistota, všechno muselo býti na svém místě. Když květiny rozkvetly, vábily k sobě pozornost mimojdoucích; všeobecně se uznávalo, že huť nikdy, co stála, nebyla udržována v takovém pořádku, jako tehdáž. Kde jindy býval šum a hluk tovární cký, panoval již klid, přerušovaný toliko výkony při menším hospodářství obvyklými. K domu přiléhala ovocná zahrada se starými štěpy, kteráž dávala tolik ovoce, že nám stačilo ještě dlouho na jaře. Jeden sklep sloužil výhradně k přechovávání jablek. Švestek byl dostatek pro domácí potřebu, a jednou ukázal se takový přebytek, že musel jsem je sušiti. Stromoví vysázené podél cest bylo ještě mladé, rodilo tedy méně a stálo také na škodě; přece však jsem je dobře opatroval, a místa prázdná plnil jsem stromky novými. V zahradě nově založené pěstoval jsem mnoho jahod, též zasadil jsem keře ovocné, jako angrešt. maliny, rybíz, a ty vždy dobře odvděčovaly se za práci na ně vynaloženou. Sklenník byl sice malý a skrovný, ale stačil úplně k účelu, k němuž jsem jej zřídil; přechovával v sobě ty květiny, které nemohly zůstati přes zimu na záhonech a na podzim přesazovaly se do květináčů; též jsem tam choval rostliny cibulovité, aby přicházely ranněji do květu. Sklenník ten byl místečko útulné; za nevlídného studeného počasí byla rozkoš seděti v zelené skupině na březovém sedátku a pozorovati vzrůst nebo květ rozmanitých bylin. Prázdná místa byla vždy pokryta čerstvým mechem.

Přešla řada let, až jsem byl přinucen nepříznivým osudem opustiti Dobrou Vodu i Čechy a přestěhovati se do Srbska. Při tom daroval jsem gymnasiu v Německém Brodě svůj herbář, který obsahoval hlavně rostliny z poříčí Sázavského, z hor Železných a z lesů Haberských i Světelských. Květiny ve sklenníku koupil jistý zahradník. Dvě tři léta byl jsem nucen zahradnictví dávati výhost: k jeho provozování musí člověk býti na místě pevně usazen a také v mysli ustálen, a toho u mne v Srbsku nebylo. Klidnější časy nastaly mně teprv po vstoupení do kláštera Chilandaru na Svaté Hoře Athonské.

Přával jsem si žíti v podnebí jižnějším; to se nyní vyplnilo. Poloostrov *Athonský* leží při též rovnoběžce jako města Neapol nebo Madrid. Že jest obklíčen vzduchem mořským, bývá zde zima ještě mírnější, ale léto méně parné. Velice mne překvapila bujnost rostlinstva. Stromy a keře, jež jinde přechovávají v sklennících, zde rostou v úplné svobodě. Platany, kteréž v střední Evropě tu a tam v stromořadí trochu živoří, uzřel jsem zde jako stromy mohutné s větvemi podivně ohnutými, tak že tvoří široké klenby. Stromy olivové a fíkové brzo vzbudily mou pozornost; libujíce si v stanoviskách suchých, jsou svými plody neocenitelny v krajinách středomořských. Kaštan tvoří největší část lesů Athonských; jeli ušetřen od sekery, dosahuje často objemu podivuhodného. Podobně i cypřiš docházívá vysokého stáří; v okolí klášterů mnoho jej sázejí; tvar jeho jehlancovitý, vždy zelené barvy, dodává jim vzhledu vážného a přísného. Vše jest zelené, ale jaká rozmanitost jest v té zeleni! Skoro každá rostlina na listech svých ukazuje jiný odstín, i možno v jich barvitosti rozeznati i velikou stupnici od nejtmavější zeleně až do nejjasnější. A jaká rozmanitost jeví se v tvaru listů rostlinných! Jsou mezi nimi podlouhlé, srdčité, ledvinovité, speřené, krátké, široké, vejčité, špičaté, klínovité, úzké; podle kraje rozeznávají se listy hladké, zubaté, vlnité, ostnité, vroubkované, chobotnaté, bodlavé. Ty a jiné tvary vyskytují se v tolika odstínech a v tolika případech, že nebývá snadno rozeznati, ke které rostlině ten onen list náleží. To platí o stromech a keřích; u rostlinstva drobnějšího jest rozmanitost ještě větší, ač nepadá tak do oka. Vkročil jsem na půdu Svatohorskou v měsíci červnu, kdy bylo ještě dosti květů; většinou jsou to květy barvy žluté, ale v ní rozeznávají se mnohé stupně od sytě pomerančové až do nejbledší sirné; co do tvaru jsou nejvíce složení úborovitého. Puzen zvědavostí chtěl jsem vniknouti do zelených houštin, abych poznal podrobněji, z čeho se skládají; ale brzo jsem se přesvědčil, že není věc snadná prodrati se houštinou, jmenovitě v nižším lese, kdež podrost skládá se výhradně z keřů bodlavých, trnitých, jež jsou vespolek mnohonásobně spleteny. S podivem jsem také pozoroval, kterak byliny pásu severnějšího zde na jihu bujněji sobě vedou a statněji se vyvíjejí. Leckterou květinu, jež v Čechách pěstuje se pečlivě v zahradách a platí v nich za zvláštní okrasu, našel jsem zde na břehu mořském nebo na travnatých prostorách lesních v hojnosti překvapující.

Prakticky nejvíce mne zajímal způsob pěstování *zeleniny*, jaký jest obvyklý v zahradách klášterských. Spatřil jsem při tom mnoho nového, hlavně co se týče podvodňování, poněvadž zde jest vláha vzácnější, a bez vody by zelenina nevyrostla. U zahrady musí býti zařízen vodojem, z něhož voda dle potřeby vypouští se na záhony; záhony pak musejí býti založeny a upraveny tak, aby voda měla k nim přístup. Setba ranní jest vůbec pravidlem. Ježto zima jest zde mírná, možno míti čerstvou zeleninu po celý rok. Neznámo mi bylo pěstování artyčok, bamijí a patličán, pročež sledoval jsem pozorně, jak se s nimi zachází. Bamije jest druh slezu; poskytuje semenníků dužných, mnoho sliznatých. Patličány jsou z rodu lilkovitých a proto jsou podezřelé; musejí se spařiti, dříve než se jich užije k vařivu. Karfiol zde tvoří

růže teprva v zimě, když nastane již počasí chladnější a vlhčejší: ale překvapila mne velikost, jaké zde dosahují. Také tykve byly mi zvláštností a vážil jsem si jich velmi: naproti tomu o lusky pepře španělského nedbal jsem pranic. Každý cizozemský zahradník brzo zde pozná, že při klášteřích hledí se jenom k několika druhům zelenin, kteréž zároveň pěstují se ve větším množství: ale jemnější druhy se zanedbávají, a to proto, že vyžadují starostlivějšího obdělávání. Časně z jara bývá lahůdkou salát z mladých listů mléče a z čekanky divoké; k tomu účelu sbírají se také výhony pnoucího se smldince a chřestu, jež rostou divoce v houštinách a na lukách.

Méně mne potěšilo *sadovnictví* zdejší. Štěpařských zahrad vůbec není u klášterů Athonských: sem a tam po vinnicích stojí jednotlivé stromy ovocné, kteréž třeba byly neušlechtěny, přinášejí dobré ovoce. Jedině strom olivový tvoří zde rozlehlejší sady, dílem i na stráních jinak neúrodných. Fíky zde mají vegetační sílu v skutku mohutnou. Krom nich našel jsem zde granátník a kdoule, jež teprv na jihu tvoří opravdové stromy, mandlovník pak dosahuje vzrostu ještě vyššího. Nejpečlivěji při všech klášteřích a kelijích hledí se ku pěstování révy vinné, a to za účelem výroby vína: vápenitá půda zdejší svědčí zdaru vinnic; není vzácnost, že hrozny mají bobule veliké jako třešně. Ovoce netěší se u mnichů velké oblibě: obyčejně se vymlouvají na zimnici, kterou zde ovšem člověk snadno dostane, požívá-li letního času všeho druhu ovoce bez rozdílu a bez střídmosti. Zvláštní zvyk zdejší jest natrhati švestek zelených, spařiti je vřelou vodou a pak sušiti na slunci: dávají rybným pokrmům dobrou příchuť. Suší-li se zde ovoce, děje se to vždy na žáru slunečném: tak se suší fíky: hrušky a jablka k sušení musejí se rozkrájeti: uhodí-li však počasí deštivé, vezme zkázu vše, co nedoschlo. Keřům ovocným, jako angreštu, rybízu, malinám, jižní podnebí nesvědčí, v něm trpí mnoho suchem: spatříš-li je v některé zahrádce, vsadil si je tam mnich Rus, aby měl upomínku na domov. Nejméně obdivoval jsem se pěstování stromů pomerančových a citronových; nesnášejí studených větrů, pročež musejí se před nimi dobře opatřiti, zvláště na východním pobřeží: ovoce jich nebývá ani dost sladké ani kyselé.

Během prvních dvou let pozoroval jsem jen povrchně květenu v okolí svém: potom však dal jsem se do sbírání rostlin, abych si založil *herbář*. Příležitost k tomu dává již měsíc leden: potom přibývá kvetoucích bylin, až v dubnu a květnu jest květův nejvíce: v červnu počínají se již ztráceti, a počet jich sestupuje pomalu až na málo exemplářů, kteréž k vývoji svému potřebují právě největšího vedra. V září přijdou zase první deště, po kterých rostlinstvo opět oživne: tu rozkvétají byliny s kořeny hliznatými, palouky se zazelenají, některé keře odívají se v pestrý květ, v němž setrvají třeba po celou zimu. První rok jest botanikovi nejvýnosnější, neboť kamkoliv se ohledne, všude kyne mu bohatá kořist; rozumí se, že nejdříve sbírá rostliny s květem nápadným, a teprv později spokojuje se také druhy neúhlednými, jichž sobě dříve nevšímal, dokud měl nádherných na výběr. Okolí kláštera Chilandarského jest k tomu dobře spůsobilé, aby pilnému sběrateli poskytlo hojné snůšky bylin, jež z příčiny veliké rozmanitosti

kultur a poloh zdejších; neboť pole, luka, lesy, vrchy a doly, močály a potoky, pobřežní písčiny a skály, všechno má svou květenu, kteráž mění se dle měsíců. Prvního roku nasbíral jsem do 400 rostlin, druhého roku již pouze asi 200, v následujících pak letech výtěžek můj se snižoval, až sklesl na 20 kusů; dále byl ještě skrovnější, a musel jsem býti spokojen, mohlli jsem jen několik novinek ročně zařaditi do herbáře, vše bylo již vyčerpáno. Čím méně nacházel jsem bylin, jichž jsem ještě neměl, tím obtížnější bylo jich sbírání; musel jsem podnikati daleké vycházky. Na územku Chilandarském mohl jsem kdykoli pátrati po rostlinách; k výletům dalším mohl jsem užívati jenom nedělí a svátků; šloli však o procestování jižních končin polouostrova, musel jsem na to věnovati několik dní, výprava byla namáhavější i nákladnější; když jsem se však navrátil s dobrou kořistí, jmenovitě po slezení hory Athonské, nelitoval jsem ničeho.

V posledních letech kdykoli jsem našel novou rostlinu, byl jsem vždy jako elektrisován, přišel jsem do rozčilení; spatřiv z nenadání před sebou neznámý květ, zapomněl jsem na všechnu unavenost, na pot po tváři mi tekoucí a na parno sluneční, a zastaviv se v překvapení, přemýšlel jsem, do které asi čeledi měl bych bylinu vřaditi. Potom jsem se k ní blížil jako kradmo, abych snad nezaplašil ten zjev neznámý, a mimovolně ohlížel jsem se, zda mně někdo nechce překážeti v přístupu. Stojím před rostlinou nepovědomou, shýbám se nad ní nebo k ní kleknu, abych ji pozorně ohledal a utrhl sobě část potřebnou. Pak vstanu a zvolám vesele: „Heuréka! Našel jsem!“ i ohlížím se kol sebe zrakem vítězným, jako kousek podmanitele světa. Obyčejně mi dostačilo, mohlli jsem určiti druh rostlinný; do odrůd jsem se nepouštěl, nemaje k tomu potřebných návodů po ruce. Záhadné nebo pochybné byliny zasílal jsem častěji p. dr. Ladislavovi Čelakovskému, profesorovi botaniky na české universitě v Praze, od jehož ochoty dostalo se mi mnohého a milého poučení. Rostliny mnou do Prahy zaslané jsou uloženy ve všeobecném herbáři Musea Českého, jejž dle výroku p. profesora obohatily několika druhy zcela novými.

Když jsem prohlížel svůj herbář, abych jej doplnil, exempláře pokažené vyměnil anebo abych srovnával rostliny příbuzné, vzbuzoval se u mne cit radostný, ježto mi přicházely na mysl okolnosti, za kterých jsem našel tu onu bylinu, a upomínky minulých časů, které se již nenavrátí. Během 12 let (1885—1897) nasbíral jsem něco přes tisíc druhů rostlin. Jedno sto pochází od samého vrcholu hory Athonské, jiné sto z okolí klášterů svatohorských vůbec, ostatní pak, tedy přes osm set, nasbíral jsem na územku samého kláštera Chilandarského. Jsem přesvědčen, že bych svůj herbář rozmnožil ještě dosti značným počtem bylin z podnoží hory Athonské, ale musel bych bydliti na blízku a pravidelně v jistých lhůtách obcházet určitá místa; to mi dosud nebylo možno. Zkušenost mě brzo poučila, že udržeti sbírku rostlin ve zdejším podnebí není snadno; zhoubná činnost červů kazila mně ročně vždy některý počet exemplářů, jež jsem potom nahrazoval novými. Přemýšleje o budoucnosti svého herbáře, rozhodl jsem se rozděliti jej ve dvě samostatné sbírky a darovati je vyšším školám v Bělehradě Srbském a v Sofii; psal jsem o to na obě místa, a když

ze Sofie nepřicházela odpověď k mé nabídce, odeslal jsem všechny své rostliny do Srbska, a zároveň jsem jim slíbil, že budu tu sbírku doplňovati nahodilými objevy svými po celý čas, co budu na Athoně, aby herbář Athonský v Bělehradě dospěl k úplnosti.

O rok později, co jsem začal zkoumati květenu Athonskou, naskytla se příležitost, abych se zaměstnával také *zahradnictvím.* Především hleděl jsem docíliti zdravých stromků ovocných, abych je mohl nasázeti; nasil jsem tedy jader a pecek rozličných druhů. Našlo se také místo na několik záhonů, kdež jsem nasil zeleninu a květiny. Tak jsem se octnul opět v proudu ochotnického zahradničení, ale poznával jsem zároveň zdejší nesnáze v provozování jeho. Zahrádka moje nacházela se v koutě při zdech klášterních, byla tedy zcela na blízku. Chodil jsem do ní podle potřeby, plel a okopával jsem mladé stromky, zahradní hrách, nízké fizole, rozličné druhy kapusty, salát hlávkový, mák, mrkev; z květin vynikaly hlavně různobarevné fialy letní a zimní. Výsledek prvního roku byl dosti přízniv, až na to, že hrách velmi trpěl od červů, a salát i mrkev ihned hnaly do květů; pročež zanechal jsem pěstování jich, a za to zasil jsem zrnka chřestová. Když jsem se stal arsenadžijem (dozorcem přístavu klášterského), musel jsem se přestěhovati do přístavu k moři; moje stromky byly tehdáž dvouleté, i vzal jsem je s sebou a zasadil v zahrádce na břehu mořském, kteráž byla přídavkem k mé službě. Pěstování květin musel jsem zanechati, vyjma karafiáty, které potřebovaly nejméně vody. Hlavně jsem si hleděl zeleniny, aby mi v přístavě vyrostla, sice bych si ji byl musel přinášeti z kláštera, vzdáleného od přístavu půl hodiny cesty.

Moje stromky sice rostly, ale ne jako z vody; prosýchaly, měly málo vláhy, voda v studni nestačila na celou zahradu; ukončily pátý rok vzrostu svého, a bylo potřebí starati se o jich rozsazení. Hledal jsem místo pro ně. Po delším pátrání a přemítání rozhodl jsem se pro jedno údolí blíže kláštera, kdež na obou stráních někdy bývaly vinnice, které když přestárly a nedávaly úrody, byly zůstaveny svému osudu. Já vyvolil jsem stráň severní, odkud jest vyhlídka na moře: byla zarostlá trním a ostružinami, pročež jsem ji v létě 1890 dal očistiti, zdi ohradní se opravily, kde nebylo zdí, dal jsem postaviti dřevěné ploty, a na podzim mohl jsem přikročiti k vysazování stromků. Plánat měl jsem počet dostatečný, jabloní nejvíce, peckovitých méně. Hrušky byly nejslabší, pročež vsadil jsem je na zvláštní záhonek, aby ještě sesílily. Dle svého zápisníku vysadil jsem tehdáž: jabloní 40, silnějších hrušek 6, kdoulí 12, mandlovníků 18, broskví 9, meruněk 5, granátových jablek 9, fíkovníků 11, švestky zelené 4, mišpule 3, celkem 117 stromků; každý měl svůj kůl, a vysázeny byly v pravidelných řadách, tak že každým směrem stály v přímé čáře. Tak jsem odbyl práci, která při zakládání sadu jest první a nejhlavnější; dále jednalo se o jeho udržení, a k tomu náleželo především zalévání stromků, aspoň v prvním roce po jich vysazení. Oním údolíčkem protéká potůček, kterýž v létě jest ovšem bez vody, ale blíže zahrady jsou dvě tůně, v kterých se drží voda skoro přes celý rok; odtud bylo možno stromky zalévati, ale ta práce byla namáhavá, ježto bylo nutno vodu roznášeti po stráni, kde

nebylo ještě pohodlných pěšinek, ale přece dal jsem zalévati třikrát v tom roce.

Mému sadu minul rok první; stromoví se udrželo, zelenalo se, ale bujného vzrůstu neukazovalo. Dával jsem toho vinu přesazení, doufaje, že stromoví dohoní roku druhého, co v prvním zameškalo. Bylo také třeba pamatovati na ušlechtění pláňat, jmenovitě jabloní; sháněl jsem se tedy po roubech, spokojil jsem se některými druhy domácími a zrouboval jsem 12 stromků s dobrým výsledkem. Téhož roku vysázel jsem také do sta prutů révy vinné; chtěl jsem si založiti malou vinnici, abych měl vlastních hroznů k snědku. Ale druhý rok a léta následující přinesly mi málo potěchy: stromky žily, ale nerostly; živořily příčinou sucha, neboť voda byla vyčerpána a tůně se již nenaplnily. Na Sv. Hoře vůbec nastaly zimy neobyčejně suché, jakéž dříve nebývaly; země se v zimě nenapila, a vodní koryta zůstala prázdna. Několik stromků mi uschlo docela, na jiných bylo viděti, že jsou chorobny. K ruční práci najímal jsem v měsících zimních dělníka, ale znamenal jsem, že to nestačí. Také můj dohled k němu byl nedostatečný. Ploty, kde jaké byly, potřebovaly opravy; chtěje nahraditi je zdmi, musel jsem najmouti zedníky. Také přál jsem si pěstovati tam aspoň některou zeleninu a květinu. Ze všech těch důvodů uzrála ve mně myšlenka, abych žádal za své přeložení z přístavu do kláštera, tak abych každodenně mohl věnovati několik hodin zahradě. Přání moje se vyplnilo; roku 1894 byl jsem ustanoven za knihovníka. Od té doby každé odpoledne chodím do zahrady, buď abych tam dohlídl na dělníka nebo abych sám konal potřebnou práci. Tento můj zvyk jest v klášteře každému znám; hledáli mne někdo za jakoukoliv příčinou odpoledne, ví, že mne najde na zahradě.

Nyní usilovně jsem se vynasnažoval vyhověti všemu, co může požadovati zahrada ovocná. Mělať moje zahrada sloužiti za vzor mniššstvu Athonskému, neboť při zdejších klášteřích nikdy nebylo a dosud není ovocného sadu pravidelně založeného. Zašlé stromky nahrazoval jsem jinými; nemilosrdně vykopával jsem pláňata, která pouze živořila, ježto jsem se přesvědčil, že jejich kořeny trpí hnilobou; vida, jak štěpy málo rostou, vysadil jsem vždy mezi dvěma řadami jabloní ještě řad mandlovníků. Ušlechťování pláňat provádím roubováním a kopulací. Nejsa spokojen druhy zdejšími, zamluvil jsem si několik druhů jablek z Čech; do Soluna rouby šťastně došly, ale když na tamější celnici zásilku otevřeli a obsah poznali, udělali hned ve dvoře celnice ohníček a rouby spálili, poněvadž prý jest zapovězeno přivážeti do Turecka živé části rostlin, aby se sem nezavlekla fyloxera. Šťastněji dopadl pokus, obdržeti rouby ze Srbska; přišly zaobalené v mechu a vstrčené do sáčku papírového, s deklarací: vzorky bezcenné. V zahradě své jsem některá místa příhodná proměnil ve vinnici. Na místě chatrných dřevěných plotů dal jsem dělati zdi na sucho stavěné, čímž konečně zabráněn byl přístup polodivým volům, kteříž častěji se mi do zahrady vedrali a obžíráním stromků škodili. Blíže vchodu do zahrady dal jsem postaviti domeček k uschovávání rozmanitých věcí, v němž bych se též mohl skrýti před nepohodou; stěny jeho jsou jen z proutí, obmazány vrstvou hlíny a obíleny; ale vypadá ten domeček malebně v zeleném

okolí s červenou svou střechou a s dvěma okny žalusiovými, stoje v stínu věkovitého stromu olivového. Pěstování zeleniny jsem brzo zanechal; sazeničky karfiolu, kapusty a zelí měly se sice k světu, ale potřebovaly mnoho vody, a té byl nedostatek. Podobně to dopadlo s květinami. Přestal jsem na druzích cibulovitých, jež kvetou v zimě. Chřest a artyčoka rostou za největšího sucha. Také luštěniny mohou se síti s prospěchem po celou zimu; plody jejich uzrají dříve, než přijdou měsíce bezdeštné. Čtvrtý díl mé zahrady jest lesem; jest to zelená houština, jež vyrostla sama; dal jsem v ní prosekati pěšinky sem tam vedoucí, kteréž tvoří malé bludiště; jmenuji to svým parkem, a mám leckde postaveny lavičky k pohovění v chládku: až stromy budou košatější, chtěl bych tam vymýtiti podrost, aby místo trní rostla tam tráva.

Desítiletým zahradničením nabyl jsem zkušeností, které by byly užitečny, kdy by šlo o zakládání nového sadu: ale při zakládání své nynější zahrady jsem jich neměl. Chybami se člověk učí. Kde jest voda na snadě, tam může se pěstovati cokoliv, daří se všemu bez rozdílu. Ale na pahorkatině Athonské jest vody vůbec málo, pročež na časté přesazování stromků nemá se pomýšleti. Nejlépe jest položiti jádra nebo pecky hned tam, kde strom budoucně má státi: tenkrát stromek zapustí kořeny hluboko a odolá snadněji suchu. Z rozličných druhů ovocných daří se dobře zvláště hruškám. Jabloně trpí od červů; slívy žádají půdu vlhčí. Méně choulostivy jsou broskve a meruňky, též i mandlovník, odkveteli šťastně při počasí jarním, kteréž na poloostrově Athonském dostavuje se začátkem února. Velmi často se přihodí, že strom zdarně se vyvíjí, odkvete a nasazuje ovoce, a po několikaletém zdaru náhle uschne; mohlo by se souditi, že rychle žil a rychle vzal zkázu; vykopáli se trup, najdou se obyčejně kořeny shnilé. Nejobecnější jest škoda, kterouž mladé stromky každého druhu berou od červů; stromek, silný při oddenku třeba na malík, počne na podzim churavěti, ztrácí předčasně list, až konečně uschne: ohnešli jeho peň, přelomí se na několik centimetrů od země, jako by byl ze skla; jest tam přehryzán od jakéhos červa, a drží se v celosti jenom korou. Příčinu toho hledám v malém vzrostu za počasí suchého: stromek nemůže odolati škůdcům, aby totiž rychlejším přítokem šťávy zaceloval zasazené sobě rány. K té domněnce vede mne zkušenost opačná: rok 1897 byl zde neobyčejně deštivý, stromky vyháněly pruty dlouhé a zdravé, a od hmyzu toho léta netrpěly.

Nyní též uznávám, kdy bych byl založil zahradu na místě příhodnějším, že mohla se nalézati nyní ve stavu lepším. Také spolumniši říkávají mi, že jsem si vybral polohu nevděčnou a že plýtvám penězi a vlastní prací svou; ale když jsem zahradu zakládal, neměl pro mne nikdo rady, ač starci věděli o všem a já téměř očekával jsem pomoci od nich. Aby mne mniši poškádlili, ptávají se mne, jakou úrodu mi dala zahrada toho roku, kolik ovoce, vařiva atd.: odpovídám jim obyčejně, že stromy nerostou jako tráva, i že dlužno míti při nich trpělivost, jako při vychovávání dětí, a výsledek jest podobně nejistý. Jsouli žádostivi hrušek a jablek, proč sami nevysázeli stromů, jsouce klášterníky třeba již třicet let? V nižším položení vedlo by se stromkům

lépe. Vidímli, kterak jednotlivé stromy jsou vzrostu veselého, jmenovitě hrušky a mandlovníky, potom kterak od vlhkého roku 1897 vůbec všechen sad nabyl vzhledu jiného, lepšího: nemohu připustiti, že by moje namáhání mohlo vyjíti docela na zmar. Vědomí, že jsem sil svých užil k obecnému dobrému, bude mně největším dostiučiněním.

Budoucnost mé zahrady představuji si tak, že klášter někdy bude sklízeti hojnost hrušek a mandlí. Stromy jiné, vyjma snad fíkovník, jsou méně trvanlivé. A kdy by naděje v ovoce měla sklamati, na ten případ vysazuji cypřiše, kde zhyne strom ovocný. V mé zahradě lehce najde se místa pro dvě stě stromů cypřišových. Nyní prodává se cypřiš osmdesátiletý průměrně za 5 tureckých liber (přes 50 zl.), následovně utržilo by se za cypřiše po 80 letech do jednoho tisíce tureckých lir, což by ukazovalo na roční přírůstek po půltřinácté libře.

V nejbližším okolí Chilandaru nalézá se dosti stromů hruškových; ušlechtili je tam, kde sami vyrostly, a dávají plody, ale jen tomu, kdo si na ně přispíší a je otrhá; hlídání jest nemožno, poněvadž stromy stojí rozptýleny. Tomu nešvaru chtěl jsem učiniti konec založením zvláštního sadu. Mám v něm nyní jabloní 36, hruší štěpovaných 25, kdoulí 7, slívy zelené 2, broskví 12, meruněk 5, moruše 2, mandlovníků 47, granátových jablek 10, fíkovníků též 10, mišpul 3 keře. Konečně pěstuji též zvláštní druh sliv na jihu rostoucí, řečený Diospyros Lotus L.; pecky k nim dostal jsem ze Smyrny; plodů dosud neměly, ale dva stromy již kvetly, tak že mohu očekávati brzo ovoce. Všeho stromoví ovocného mám úhrnem 173 kusy, a to na prostoře asi jednoho jitra. Kromě toho mám na blízku asi tisíc keřů révy vinné, ale netvoří jednu souvislou vinnici, nýbrž jsou rozděleny dle místní polohy na šest dílců; rád bych, aby réva poskytovala mi hroznů aspoň do té doby, než mi stromy ponesou ovoce. Ale o hrozny musím se děliti s ptactvem lesním, neboť zahrada moje obklíčena jest lesem, kde hnízdí mnoho kosů a drozdů, a ti jsou hlavní škůdci vinnic; k jich zaplašení stavím pilně hastroše. Třešní jsem nevysadil žádných jen proto, že bych jich jakožto prvního ovoce letního nemohl uhájiti.

Dolní části zahrady používám hlavně ku pěstování melounů rozmanitého druhu. Před okny baráku, jenž tam stojí, mám záhon květinový. Leckde stojí keř rozmarinový; ty poskytují v zimě stálou pastvu včelám, kteréž chovám ve dvou úlech dzieřonových. Střední dílec má svah jižní a rozdělen jest škarpami; tam mám svoji vinnici. Mezi révou vysázeny jsou fíkovníky, granátníky, broskve a mišpule, aby později samy zaujaly to místo, až vyhyne réva. Část hořejší a největší má podobu obdélníka dosti pravidelného, kterýž posázen jest mandlovníky, hruškami a jabloněmi. Mandlovníků jest na počet nejvíce, avšak co do vzrostu jsou nejmladší; mezi nimi stojí také cypřiše. Prostora jest částečně zaseta ligrusem, aby včely měly pastvu. Vyhlídka odtud na moře nepříliš vzdálené poskytuje obraz překrásný.

Představuji sobě, kterak po uplynutí deseti nebo dvaceti let sad bude pln květů a ovoce. Jako někdy otec církevní sv. Řehoř Nazianský chtěl bych se potom procházeti v stínu těch stromů, kteréž jsem sázel a jež pěstuji. Přeji sobě z celého srdce, aby po mé smrti sad byl zachován a prospíval jako památník hodný následování.

Z cyklu „Poslední květ.“

Od

Aloisa Škampy.

Na slatině.

Nelze dále. Z kapradin a kleči
stezka náhle ztratila se v močál:
pes tvůj stanul, větře nebezpečí —
čas již, brachu, abys návrat počal!

Kams to zabloudil? Zde není lidí,
zde ni hlásku neozve se kolem:
pláň jen táhlou oko tvoje vidí
na Šumavském vrchovisku holém . . .

Kraj to prázdný, koutek beze jmena.
darmo pátráš kdesi po květině —
jenom voda, divně zabarvená,
rozlita je v jamách po slatině.

Z hloubi tůní šáchory a sítí
nad povrch se kypře vysouvají,
pod jich trsy bublin perle svítí
a jak duhou v záři slunce hrají . . .

A jak časem lehký větřík vane,
vody zčeří, vlnkou po nich těká:
v šíř i dál jak okno malované
bludná slať se třpytí do daleka . . .

Tichost hrobu zdá se viset na ní,
smutkem pouště mlčí její pláně —
sem jen skonat šel by do ústraní
jelen štvaný, cítě kuli v ráně . . .

Tesklivo tu, až se srdce chvěje,
v němé hrůze samota tu vládne,
všady pouze rmutný močál zeje,
ostřic les a pod ním bahno zrádné.

Na kaluži, zrovna před tvou nohou
smutně plove motýl utopený —
zahynul tu, marně pod oblohou
cíle hledav pro směr vytoužený!

Vánek zvolna odhání ho v močál,
v kalné vodě travou nad ním vrtí —
vrať se nazpět, odkuds cestu počal,
nech ho spáti! — je to symbol smrti . . .

Za štěstím.

Cesta je v háji sněhem zavátá,
zvěř ani lovec po ní nechvátá —
sám tady bloudím, sám . . .
Jestli i mně tak zima zavěje
stezky mých tužeb, zlaté naděje:
kam žitím pak se dám?

Keře jsou nahy, list jich neskrývá,
kos po nich skáče, ale nezpívá,
les odumřel a stich . . .
Jestli i mě tak zima ochudí
o kvítek lásky, jejž mám ve hrudi,
o píseň na rtech mých?

Rvi se a hroz mi, tvrdý osude:
přec u mne bázeň hostem nebude,
směle já půjdu dál!
Nech cestu k cíli draho zaplatím,
přec budu vítěz — jen když neztratím
svou víru v ideál . . .

Nemůže vzít mi zimní samota,
o čem já sníval v jaru života,
ne, nevrátím se zpět!
Dvě bílé ruce pouť mou žehnají,
dva rtíky sladké z dáli šeptají:
„Ó, přijď si pro můj květ!“

A já jdu k předu, rád a osvěžen,
a já již nedbám, že kraj zasněžen
a pozdě na cestu . . .
Za jejím koncem najdu odměnou
pohádku jara, toužně vysněnou —
svou drahou nevěstu!

Svatá zvěst.

Jdeme spolu žitím dál,
jdeme chudi, jak jsme chtěli,
marných snů jsme oželeli,
zůstal nám jen ideál . . .

Je to láska tichá, němá,
je to cit, jenž konce nemá,
ale stále kvete v nás
bílým zvonkem jarních krás,
i když kol je plno bolu:
jdeme spolu!

Nejsme sami! Srdcí dvou
netkne se tak snadno zima.
Bůh je chrání, on dlí s nima
všemohoucí vůlí svou!
Věrně sobě odevzdáni,
na svých čelech požehnání
stulíme se k sobě blíž,
rádi snesem každou tíž,
muka, strachy, hoře, klamy:
nejsme sami!

Co je štěstí? — Zda se ptáš,
když tvá náruč doma hýčká
rozmilého andělíčka,
v němž je spojen osud náš? . . .
Ať si lhou, že na té zemi
vše je prosou, illusemi:
u nás v kouzlu domova
drobná ústka medová
žvatlají to svatou zvěstí —
co je štěstí!

Jdu navštívit mrtvé . . .

Jdu navštívit mrtvé: a kam také jít?
jeť přetvářka živým jen ochranný štít,
a za ním klam, zloba se skrývá, —
ti živí jsou chladní, v jich srdcích je mráz:
a mrtví ni slůvkem již nezraní nás,
s jich památkou mír, oddech splývá.

Ty drahý tam dole, jenž měl jsi mě rád,
proč souzeno tobě už na věky spát?
Můj soumrak tys měníval v světlo!
Tvou památku světí mi vroucnost a jas,
zde u hrobu tvého jsem blažena zas,
jak když mi vše růžemi kvetlo.

Ti živí už nevěří v oběť a žár,
jen v sobectví ledy, shon zisku a zmar,
v čem sami jsou za všech dob mistři;
ti mrtví jsou svati, jest jiná jich říš,
k nim s touhou se dívám, v tu hvězdnatou výš,
kam spějí snů orlové bystří.

Jdu k mrtvým . . . A věřte, že patřím už tam;
kdo zástupem kráčí a přece je sám
a ston slyší v kaskádách smíchu
a po těch jen volá, kdo nepřijdou zpět,
ó nechte ho opustit lidi i svět
a přejte mu spočinout v tichu!

Irma Geisslová.

Buduli sedlákem?

Ze svých dětských let vypravuje

Vácslav Vlček.

(Pokračování.)

XXXIII.

Zdržev se chvíli ve škole konal jsem toho dne cestu z Kácova skoro celou klusem; do fary k panu páterovi zajíti a nějakou knihu si vypůjčiti chtěl jsem až nazejtří. V polední přestávce svěřil jsem se s tím úmyslem Karlíkovi, který do farní knihovny pořád mnohem pravidelněji docházel než já.

„Poslouchej," radil mi teď, „řekni si o Divotvorný klobouk."

„O čem to je?" ptám se.

„Nejvíc o študentech. A rozumíš, není to povídka, je to divadlo."

„Jak to — divadlo?"

„Stojí tam jen, co lidé rozprávějí, nic jiného."

„A proč se to jmenuje Divotvorný klobouk?"

„Takový klobouk tam zrovna je. Jeden ten študent ho dostane po svém nebožtíku dědečkovi, poroučí sobě a svým kamarádům v hospodě jídlo a pití, co hrdlo ráčí, naposled si dá ten klobouk na hlavu, zavolá hospodského a ptá se, co je za celou trachtaci dlužen; hospodský se na něj podívá a řekne: Nic, prosím, docela nic, všecko je zaplaceno."

„A kdo zaplatil?"

„Nikdo. To dělá ten divotvorný klobouk."

„Jak by to bylo možná?"

„To uvidíš. Je ti to, brachu, undrholt, že se člověk div smíchem neválí."

Zvědavost, kterou ve mně Karlík vzbudil, byla pak ještě zvýšena v hodině velebného pána. Vykládal o lidských žádostech, obrátil řeč i na nás, posluchače své, a pravil: „Dejme tomu, že by tu na mém místě stál veliký pán, který by měl moc vyplniti každé přání; kdy by se vás ptal, co byste nejradši k svému blahu a štěstí, co bys mu řekl, Adolfe?“

Solnař povstav a maličko se rozmysliv, odpověděl: „Já bych nejradší už jel do Prahy po mašině.“

„Po železné dráze?“ usmál se pan páter. „Nu, toho můžeš snadno dojíti, z Kolína se tak do Prahy jezdí několikrát za den. — A co bys ty řekla, Josefinko?“

Pepička učitelova odtušila: „Já bych nejradší už na kůře zpívala sola.“

„A co ty, Štěpáne Nevšímale?“

„Já — já bych nejradší — na kůře hrál na varhany.“

Škola se zasmála — bylať patrno, že odpověď Pepiččina byla matkou odpovědi Štěpánovy.

„Učíš se hudbě?“ ptal se ho velebný pán.

„Neučím.“

„To se Josefince přání dříve splní než tobě. — A co ty, Karlíku?“

„Já bych nejradší měl divotvorný klobouk.“

„No,“ řekl velebný pán, — „jen aby se ti s ním nevedlo jako panu Koliášovi! — A co ty, Josefe Zelenko?“

„Já bych měl nejradší hezký vůz a pár koňů, a pořád abych s nimi mohl jezdit.“

„A co ty, Antoníne?“ vyvolal pan páter synka doktorovic.

„Já bych nejradší byl husarem.“

„Viděl jsi už nějakého?“

„Neviděl, ale mám obrázky všech vojáků. A taky máme mladého císaře pána vymalovaného v červené husarské uniformě.“

„A co ty, Nevšímale Zlivský?“

„Já,“ také trochu váhal Frantík, „já bych nejradší byl mlynářem.“

„A ty, Nevšímale Čížovský?“

„Já zas myslivcem.“

„A ty?“ ukázal velebný pán na mne.

„Já bych byl nejradší,“ řekl jsem, „kdy bych mohl na světě pořád knihy číst.“

„A což ty, Vladyko Soušický?“

„Hadrníček“ svou odpovědí zase rozesmál školu: „Já bych měl nejradší každý den šusterku s pracharandou a s mlíkem.“

„A ty?“ ptal se pan páter Gustava Šťastného.

„Já bych nejradší měl dost peněz.“

„A co bys pak dělal?“

„Pak bych nedělal nic — jen bych se vozil v kočáře.“

Povzbuzeni smělostí hadrníčkovou a Gustavovou oznamovali potom ještě jiní taková přání, kterými by jen posluchače obveselili; pan páter nikoho neokřikl, byl dnes neobyčejně shovívavý a k žertu náchylný, proto nám hodina velmi příjemně a rychle uběhla.

Po škole šel jsem za knězem do fary a upravoval jsem si v duchu slova, jak bych mu řekl o Divotvorný klobouk.

„Tak ty bys nejradší na světě čítal knihy?“ přivítal mě ve svém pokoji. „Pořád snad přece ne?“

„Pořád,“ odtušil jsem nesměle, neboť mi bylo, jako bych se knězi, zkoumavě na mne hledícímu, z hříchu vyznával.

„Čím pak máš být?“

„Sedlákem.“

„Sedlák může málo v knihách ležet — to bys musel být spíš něčím jiným.“

„Já vím.“

„Že víš? Čím ku příkladu?“

„Snad knihařem.“

„Tak?“

„Ten si může přečíst každou knihu, kterou mu dají vázat.“

„A chtěl bys být knihařem?“

„Tady ne — spíš ještě v Praze.“

„Někdo ti o tom povídal?“

„Pan mistr Štěpánek.“

Velebný pán sáhl do knih a jednu mi podal, malou a tenkou.

„Ta není jen tak pro vyražení,“ pravil, „ale dobře ji pročti, můžeš se z ní leccěmu přiučit.“

Políbiv mu ruku odcházel jsem. Že si nenesu Divotvorný klobouk, bylo jisto, nedostal jsem se k tomu, abych za něj požádal, ale po tom, co mi velebný pán řekl, byl jsem i na tuto knížku velice dychtiv. Teprve před farou přečetl jsem si její titulní list; stálo na něm: „*Stručný dějepis český* s krátkým přehledem zeměpisu českého a moravského pro mládež a pěstouny od Pantaleona Neumanna, kněze církevního.“

Přeběhnuv nábřeží a skočiv na loď jal jsem se hned čísti počátek knížky: Od zalidnění země české až do přijetí náboženství křesťanského, do 9. století po narození Páně.“ Než jsem se dostal k druhému břehu, přečetl jsem jen něco přes dva malé listy, ale co nových věcí se mi při tom objevilo!

Už na druhé stránce jsem se dověděl, jak Slované přes hory Krkonošské do této země přišli, a Čech byl jejich vůdce, a od něho se země zemí českou nazývá. Potom jak Samo, „Avary ze země vyhnav, i Dagoberta, krále franského poraziv, slavně jako král nejen nad Čechy nýbrž i nad okolními Slovany jal se panovati.“

Na třetí stránce překvapilo mě, že Samo měl 22 syny! Krok, nepochybně jeden z nich, „lid svůj moudře a spravedlivě spravoval, sídle na Vyšehradě. O něm se praví, že v Budči školu vystavěl. Ze tří jeho dcer Libuša po něm panovala rovněž moudře a spravedlivě, zprvu sama, později s Přemyslem, pánem Stadickým, jejž od pluhu ke stolci knížecímu povolala a za chotě svého vyvolila, dříve již ve škole Budečské s ním se seznámivši. Tito manželé spolu a dle jejich příkladu i jiní lechové a vládykové mnohá krásná města založili, na příklad Prahu.“

Na čtvrté a páté straně jsem se zálibou četl: „Buďme rádi, že prozřetelnost Boží předky naše uvésti ráčila do země, kde je v hojnosti všeho, co potřebujem, úrodných polí, luk, zahrad, lesů, kamene, vody, vína, ryb, zvěří, uhlí kamenného atd. — Předkové naši byli lidé velcí, silní, otužení, ve válce udatní, avšak míru milovnější: snadno bylo jim přemoci nepřítele a zvítěziti, milejší ale pole vzdělávati, dobytek chovati a řemesla provozovati: a jak rádi pracovali, tak rádi hráli, zpívali a tancovali."

Od Kácova chvílemi jsem utíkal, chvílemi zas neodolal jsem pokušení, otvíral jsem knížku, obracel v ní listy, přehlížel její obsah a tu i tam zmlsal několik řádek s podobnou rozkoší, jako by to bylo sladké dřevo. Odpočinku na Střechovském přívoze užil jsem k tomu, že jsem si přečetl poslední strany *dějepisu*: stálo tam:

„Moudře, spravedlivě, laskavě a nábožně Ferdinand V. panuje. Stroje, továrny, železné mosty, silnice, parní lodě, železné dráhy se zakládají; orba, řemesla, obchody se rozmáhají, učenost a také náš jazyk český rozkvetá. Za panování Rudolfa česky se mluvilo na dvoře, na sněmích, na soudech, ve školách, v kostelích, hostincích, všude, všude — česky se o všech věcech psalo, jak až posavad chované spisy Hájka z Libočan, Adama z Veleslavína, Sixta z Ottersdorfa, Haranta z Polžic, Šimona Lomnického atd. osvědčují. Ale pohříchu! porážkou na Bílé Hoře, třicetiletou válkou, usazením-se německého panstva v Čechách, pálením českých kněh, založením německých škol, zhlúpěním Čechů stala se jazyku českému pohroma taková, že jsme se zaň až styděli. Aj tu císař František roku 1816, 1818 sám se ho ujal, nařídiv, aby se mu mládež na gymnasiích učila, i úřednictvo císařské aby se v něm znalo. Nyní ujímají se ho a šlechtí ho výteční učení mužové a milený král náš Ferdinand snaze jejich odměňuje. A za to jak králi tak vlastencům českým zvuk vzkříšeného jazyka českého chválu a díky bude hlaholiti. Amen, amen, pravím vám, bude Bůh žehnati, a ne stříbrný, ne zlatý, ale blahoslavený dá mu věk!!"

Zdálo se mi, jako by ta slova mluvil kazatel, i vystupoval jsem z lodi s podobným citem, jako bych vycházel z kostela.

Teprv po chvíli, když jsem šel od potůčků lesem do příkrého kopce, vytáhl jsem milou knížku ještě jednou a podíval jsem se na poslední slova *zeměpisu*; zněla takto: „Kralice, ves sice, ale paměti hodná. Jan ze Žerotína, bratr český, hrad svůj tu maje, osm učených a pobožných mužů z jednoty bratrské sem svolal, aby bibli z hebrejského a řeckého jazyka do českého přeložili a vytiskli: 15 let pracovavše vydali na světlo dílo tak umělé a ušlechtilé, jakým snad žádný národ týchž časů honositi se nemůže."

Ačkoli mi sám velebný pán uložil, abych knížku přečetl, přece jsem uznával za nutno podržeti ji v tajnosti a nezavdávati matce příčiny, aby mě pro ni plísnila. Ten den jsem jí už nemohl ani do rukou vzíti; ale také v následujících dnech byl jsem doma bez přestání posílán z práce do práce, jako schválně, aby mi na čtení úkradkem ani chvilka nezbývala. Do školy mohl jsem se vypraviti vždy až v poslední chvíli a musel jsem běžeti klusem, abych nezmeškal: ani na zpáteční cestě nesměl jsem se zdržovati, ale to jsem se nejspíš ještě do knížky podíval.

Teprva přes neděli jsem ji dočetl, ale vrátit ji šel jsem až za dva, za tři dni.

„Už jsi s ní hotov?“ řekl pan páter takovým spůsobem, jako by mne s ní ještě hned tak nečekal. „A zdali pak jsi si z jejího obsahu něco pamatoval?“

Druhá otázka zarazila mě ještě více než první.

„Já nevím,“ zašeptal jsem bázlivě.

Až po tu dobu čítal jsem od velebného pána samé povídky a byl bych mohl obsah každé do podrobna vypravovati; nyní však mě pronikalo zahanbující vědomí, že z poslední knížky mi docela nic v paměti neuvázlo. Zdálo se mi, že v hlavě mám jenom mlhu a tmu.

„Nu,“ ptal se velebný pán, „na příklad o svatém Vácslavu?“

Ach ano, o tom jsem přece něco věděl — v knížce jsem si toho zvláště všiml a potom jsem to četl ještě jednou. Počal jsem odříkávati, a když mi velebný pán tu a tam pomohl novou otázkou, vypověděl jsem o svém patronu všecko, co asi v knížce stálo.

„Ludmilu a Vácslava národ český ctí jakožto své svaté zastavatele,“ byla její poslední slova v té příčině, ale já, zhostiv se už bázně, neváhal jsem doložiti ze své jiné zásoby: „Jest také starodávná píseň: Svatý Vácslave, vévodo české země, kníže náš,“ — a celou píseň jsem odříkal.

Vida, že je velebný pán spokojen, nabyl jsem srdce, a když se mne pak tázal na svatého Vojtěcha a svatého Prokopa, odpovídal jsem již kurážně, ačkoli jsem toho o nich věděl méně než o svém patronu.

Následovalo ještě několik otázek, samých lehkých — velebný pán patrně naschvál se ptal jenom na to, co jsem z knihy neb od jiných musel pochytit, ku příkladu o Karlu, otci vlasti, o Žižkovi a naposled i o Ferdinandu Dobrotivém.

„Vidím,“ řekl potom, „že jsi knížku četl s prospěchem. Chceš zas nějakou?“

Posvědčil jsem arci.

„Jakou asi teď?“ pravil kněz jen jako k sobě, prohlížeje řadu knih.

„Já bych rád Divotvorný klobouk,“ osmělil jsem se vysloviti své přání.

„Klicperův? Už jsi o něm slyšel? Od koho?“

„Od Karlíka.“

„Je tu,“ řekl pan páter sahaje do knih, „a tu ho máš. A víšli pak, jak by to bylo nejspíš možno, abys měl pořád knihy v rukou?“

Dech se ve mně zatajil.

„Nevím,“ zašeptal jsem.

„Kdy bys šel do Pražských škol, na študie. Neměl bys k tomu chuť?“

Pane Bože, jak pak bych neměl! To by bylo štěstí, kdy by to na mne čekalo jako na Solnaře, a kdy bych mohl do Prahy jíti zrovna s ním!

Ale krásná naděje, jak neočekávaně a náhle mi zasvitla, tak rychle zase potuchla.

„Když bys toho byl žádostiv,“ pravil velebný pán, „snad by k tomu tatínek svolil?“

To se mně zdálo věcí zcela nemožnou, proto mi náhle skočily slze do očí.

Velebný pán položil mi na okamžik ruku na hlavu.

„Teď k tomu ještě není čas," řekl, — „dříve musíš vychodit zdejší školu, a hlavní věc, musíš se pořád dobře učit. No, s Pánembohem."

Nesl jsem si vyžádanou knihu, věděl jsem, že je v ní náramně veselé čtení, ale tentokrát jsem ji nenačal hned cestou. Příliš mě zaměstnávaly myšlenky, že bych také mohl jíti na študie, a jak by to bylo, kdy bych byl v Praze a mohl pořád ležeti v knihách, — když se rozhodnutí o tom mělo státi až po delším čase, byla přece zas naděje, že by mohlo dopadnouti příznivě, vstupovala mi do hlavy jako víno a budila v ní celé roje luzných fantasií.

Vystřízlivěl jsem teprv zase u vody proti řeckému mlýnu, když jsem se nemohl dohoukati nikoho, kdo by mě převezl. Konečně svlekl jsem své poctivice a přebředl jsem řeku pod jezem; zatáčeje pak okolo mlýna potkal jsem starého rybáře.

„To ty jsi houkal?" ptal se mne zlostně.

„Já."

„Je tam snad ještě někdo?"

„Není."

„A kudy tebe čerti nosí, že zas přicházíš hodinu za druhými?"

„Byl jsem na faře, u velebného pána."

„Tintili vantili! Tululum na ptáky! Velebný pán tě tak potřebuje na faře! Má tě, myslím, ve škole až po krk. Hnípal jsi někde, nebo lelky chytal, nebo s kamarády do žumpy o čamrdy hrál — jestli jste se neprali! To by ještě scházelo, abyste se po jednom trousili až do večera, a já abych chodil každého extra převážet! Myslíte, utřinosové, že jsem tu jen proto, abyste mě po celý rok zdržovali a pokoušeli?"

Také doma byl jsem od matky uvítán ostrou důtkou, proč přicházím později než jiné děti.

„Ale jaké pak kazamáty, hospodyně," ujala se mne Hromaska, „bez toho že zas má novou knížku."

„Mohl by se opovážit!" zvolala matka.

„Vždyť mu je půjčuje sám vašnostpán."

„Však já vašnostpána požádám, aby to už nedělal, aby na něj vzal hůl, jestli k němu ještě přijde pro takovou daremnost."

Lekal jsem se, aby mi matka nešla prohlížet tašku a nevzala mi Divotvorný klobouk dřív, než do něho nahlednu. A což kdy bych jí řekl, že bych nejradši pořád v knihách ležel a že si proto přeju jíti na studie? Ouvej! to bych krásně pochodil!

XXXIV.

Co jsem až po tu dobu čítal, všecko bylo vážného rázu, i povídky; ani jsem se nenadál, že by mohly býti také knihy obsahu veselého, špásovitého, směšného, jak jsem to shledal v Divotvorném klo-

bouku. Karlík nelhal, to divadlo bylo k popukání! Už jsme se s Josefem večer na půdě pomodlili, do sena zabořili a k spaní stišili, ale já vzpomenuv si, jak pan Koliáš v hospodě hodoval a potom platiti nechtěl, maje starou hučku na hlavěl musel jsem se nahlas zasmáti. Josef se pídil po příčině toho, já počal vypravovati, a brzo jsme oba na půdě smíchem zrovna kdákali a kokrhali.

Druhého dne musel jsem Divotvorný klobouk dáti Josefovi, aby si jej také přečetl. Neužíval při tom zvláštní opatrnosti, matka nejen ho u knihy přistihla smějícího se, až mu slzy tekly po tváři, ale nemohla ho ani od ní odehnati, rozzlobila se, že také on s takovou daremností začíná, a když jsem přišel ze školy domů, vypeskovala i mne a obnovila svůj rozkaz, abych se už víckrát neopovažoval přinášeti domů knihy, které vedou jen k zahálce.

Nemohl jsem říci: „Prosím vás, maminko, odpusťte mi to, já už to víckrát neudělám," — snesl jsem bouři mlčky, jako němý. Nebyla první, ale dnes bylo o to hůř, že jsem pak musel jíti s matkou na pole, a ona trvajíc ve svém káravém hněvu po celé cestě ani slova ke mně nepromluvila. Teprve když jsme přišli nad skály, kde jsme toho roku měli zelí a řípu, poručila mi zkrátka, co mám dělati. Pak nastalo nové mlčení, které mi bylo velice trapné, ale sám jsem se dlouho neodvážil promluviti, toliko jsem se s prací horlivě činil, aby matka aspoň v tom byla mnou spokojena.

Najednou vidím, že cestou, táhnoucí se nad skalami podle našeho pole, k nám zdola přichází dobrý známý, ale zde docela neočekávaný.

„Heleďte, maminko," osmělil jsem se matku upozorniti — „Zlivský strejček!"

„Dobře, dobře," odbyla mě ještě nemilostivě, „jen si hleď svého."

Ale bratra přivítala velmi přívětivě a radostně, a když jsme se všichni pozdravili a po mlaskavých hubičkách si dali, ptala se strýčka, kde se tu bere.

„Byl jsem ve mlejně," ukázal hlavou k Mařanovům, — „trochu to rovnat."

„Co pak?" divila se matka.

„Vždyť snad už taky víte, jaké je tam různo."

„Trhej, hochu, lupení, trhej," pobídla mne matka, abych jim nepřekážel a neposlouchal, co nebylo pro moje uši.

Odstoupiv trochu dělal jsem, jako bych si další rozprávky jejich vůbec nevšímal; v pravdě však mi neušlo ani slovo, ačkoli tlumili hlasy, jmenovitě z počátku.

„Neviděli jsme se s nima jak o vašem posvícení," pravila matka, „a po tu chvíli jsme nic neslyšeli. Co pak se šustlo?"

„Inu," řekl strýc, „mlynářka přišla na to, že *on* se táhne za děvečkou."

„Za Káčou? Podívejme se na tu ochechuli!" rozhorlila se matka.

„Švakrová byla by se spíše smrti nadála než něčeho takového, až náhodou uviděla, jak se mlynář stranou důvěrně k holce přitáčí a ji poštipuje."

„Vida, mladý hrom! To ono mu to slušelo, mezi tím pádem, darebovi! Od mlynářky, toť se rozumí, dostal svůj díl, a Káča taky?"

„Mlynářka zůstala, jako by do ní z čista jasna uhodil hrom. Potom ji pojala hrozná lítost, utekla z domu, do lesa, a tam se dlouho svíjela v bolesti a v pláči."

„Chudák!"

„Když se vyplakala, napadlo jí, že proč se rmoutí, snad ani není pravda, že snad se mejlila, že snad muž jen udělal hloupý špás, ale nevyvádí nic špatného. Proto si umínila, že na sobě nedá nic znát a bude po obou pást, aby se dopídila jisté pravdy."

„A přišla na pěkné věci, že?"

„No, zrovna na nejhorší ne — jen na to, že se muž za děvečkou plouží, s ní laškovat chce, ji poplácává, okolo boků bere a taky do náručí chytá. Kdy by to dělal veřejně, mohlo by se to pokládat za obyčejné obhroublé mužské špásy, ale že k tomu vyhledává tajnou příležitost, to bylo zlé znamení. Mlynářka chtěla nejdřív udělat všemu konec tím, že Káču vyžene: ale zas ji od toho zdrželo pomyšlení, že se všecko rozkřikne, že z toho pojdou lidské řeči a světská hanba, a mezi ní a mužem že pak už jen bude nevole a hněv. Mlynář před ní pořád dělal, jako by nic, byl i k ní samý šprým a samé čtveráctví, ale ona rozuměla, že tak jedná jen, aby zakryl svou faleš, nemohla už k němu mít srdce, cítila se jako prodaná, nemohla se ani nikomu svěřit, jen se tajně hryzla."

„To si můžeme pomyslit, jak jí ubožákovi bylo," podotkla matka. „Je vidět, jaká je dobračka — jiná by nedovedla tak shovívat a se přemáhat, nemohla by mu dát dobré slovo, ani se na něj podívat."

„Však to u ní také k tomu došlo," povídal strýc. „Nemohla se před ním déle přetvařovat, nemohla už jen po straně a v tajnosti hlavu věšet a naříkat. A on, když ji už po několikáté přistihl, jak pláče, musel se jí zeptat: ‚Co pak je ti?' — ‚Kde pak bys ty věděl, co mi je!' — ‚Já? Co mám vědět? Co na mně chceš?' — ‚Nic na tobě nesmím chtít, musím se pořád dělat slepou, taky potom, až se snad budeš před mýma očima s děvečkou objímat!'"

„Dobře tak!" libovala si matka mlynářčinu řeč.

„Zkrátka, prasklo to. Mlynář, když viděl, že je prozrazen, vzal útočiště k taškářství. ‚Ty budeš něco vyčítat mně? a z komára dělat velblouda?' křičel. ‚Myslíš, že neznám tvoje spády?' — ‚Moje spády? Jaké já mám spády? Veřejně to řekni před celým světem!' — ‚Myslíš, že nevím, k vůli komu sem jezdí Soutický pán?' — ‚K vůli komu? mluv!' — ‚K vůli tobě, ty neviňátko!' — Na to mlynářka nemohla říci nic jiného, než aby se bál Boha, že mu za takovou hanebnost a křivdu ústa sklestí."

„Zasluhoval by toho," durdila se matka, — „kujon! jak je to bratr tvé ženy."

Strýc se jen usmál.

„No, a od té doby je tam vojna," vyprávěl dále. „Ještě by to chtěli udržet pod pokličkou, ale dlouholi pak o takových rozmíškách neštěbetají vrabci na střeše? Švakrová si vzala ke mně důvěru a žádala si, abych nějak pomohl, jmenovitě muži jejímu domluvil. Ale to víš, do takových věcí strkat prsty a vůbec mezi manžely se vkládat, je těžká úloha. Taky jsem tam byl málo platen. Mlynář asi hned čul,

co mě tam přivádí — padl jsem mu do domu stejně vhod jako osina za límec: ale neukázal to na sobě, to to, vítal mě, jako bych mu přinášel poklad, měl mezi tím pádem řečí jako vody, když vytáhne všecka stavidla, byl vesel jako o svatbě, i na ženu mluvil, jako by mezi nima byla nejkrásnější harmonie. Jak mám potom spustit, proč jsem přišel? Nemohu přece říci: ‚Což se, holenkové, takhle přede mnou stavíte? já dobře vím, jaké jsou mezi vámi patálie, a že vy, švaře, jste na ženu zlý, že jste se proti ní provinil, že se musíte před ní stydět, že se proto na ni zlobíte, hněv si na ní vylejváte a ji tejráte.‘ Nebyl bych mohl o něco takového ani zavadit, kdy by se nebyla stala zvláštní příhoda: najednou se na dvoře vyskytnul jezdec, milostivý ze Soutic.“

„Ale jdi!“

„Mlynářka, jak ho zočila, vběhla do přístěnka. Mlynář vyšel pánovi naproti, a když pod kolnou uvázali koně, přivedl ho do světnice a řekl mu, že mlynářka leží, že ji tuze bolí hlava. ‚To je mi líto, to je mi tuze líto,‘ povídal pán. ‚To se nebudu ani zdržovat, abych nepřekážel.‘ Mlynář na to, přejeli si pán sklenice smetany, že tu s ní holka hned bude. Ale venku potom i Káču jaksi těžko sháněl, a když přinesla smetanu, měla kukúč, jako by si jí byl vyžádal nevítaný krajánek, ne vzácný host. Pak se hned zas hrnula ven.“

„A což milostivý?“

„Počal pít smetanu, ale najednou postaví sklenici, odplivuje, i šátkem si utírá jazyk. Mlynář se hrozí: ‚Snad tam něco nebylo?‘ — ‚Chlupy,‘ povídá pán a znovu plivá a prská. Mlynář je celý pryč, tisíckrát prosí za odpuštění, láteří na děvečku a chce hned opatřit lepší smetanu. Pán mu nedá odejít, že už nebude. Potom začíná jinou rozprávku, jak si můžeme libovat tu první dobu podzimku, jak se to pěkně seje, a tak všelicos o hospodářství. Za čtvrt hodiny povstává, vzkazuje mlynářku pozdravovat, že prý je dávno jejím dlužníkem a že jí tuhle přinesl na památku nějakou maličkost, aby jí nepohrdla. Položil na stůl drobnou škatulku. Mlynář spustí, co by to vzácný pán myslel, že to nemůže být, aby od něho něco přijímali, dokonce za pár kapek mlíka; snaží se pána pohnout, aby škatulku zase vzal k sobě, ale pán povídá: ‚To mi nesmíte dělat, nesmíte se tak vzpouzet, to není mezi dobrými sousedy ve zvyku.‘ Dává s Pánembohem a odchází, mlynář jde s ním na dvůr a pořád hlaholí a chumelí slovy.“

„Jak pak ne, mezi tím pádem!“

„Já se na ně dívám oknem, a v duchu jako bych znovu slyšel, co mi o Soutickém pánu onehdy tamhle na našem vrchu povídal pan páter Růžička, že při všem svém bohatství není šťasten, spíše hoden politování, že nemá, ke komu by srdce přiložil, a že proto také nikdo jiný k němu lásky necítí, a tak že ostává na světě osamělý. Opravdu mi ho bylo líto, jak ze mlejna odcházel. Takový pán, navštíví lidi, kteří by si z toho měli dělat čest, tak vlídně a zrovna přátelsky s nimi jedná — a kdo ho tu rád vidí? Mlynářka před ním utíká, mlynář o něm špatně smejšlí a mluví, i ta děvečka mu vyvede kousek jako nějakému pobudovi —“

„Snad ne schválně?“

„Ba schválně, to si nedám vzít: že ji lidé k vůli němu pomlouvají a že teď k vůli němu trpí i mlynářka, proto mu chtěla zošklivit smetanu i mlejn.“

„Snad ji navedl on, hlaváč?“

„To asi ne. On dojista tuze dobře ví, že pán nepřichází do jeho domu s žádnými špatnými úmysly, ale když začal svou ženu filutářsky obviňovat, chce spíše, aby k tomu měl i dále záminku a mohl si vždy znovu na ženě schlazovat žáhu. Taky dnes k tomu projevil chuť, jakmile pán odejel a on se vrátil ke mně do světnice. ‚No, švaříčku,‘ začal, ‚co tomu mezi tím pádem říkáte?‘ — ‚To je pán,‘ povídám, ‚aby mu pohledal.‘ — ‚Jak pak ne, když dává vdaným ženským takové prezenty!‘ — Jářku: ‚Ani ještě nevíte, co to je.‘ — ‚Podívejte se sám!‘ Otevřel jsem škatulku: v bavlnce blýskaly se granáty a zlato. ‚Oringle,‘ povídám. — ‚A drahé, co?‘ ušklebuje se mlynář. ‚Za žejdlík chlupatého mlíka je toho dost, že? Vaše žena, myslím, neumí tak dobře mlíko prodávat?‘ — ‚Já jsem se svou ženou spokojen,‘ pravím, ‚a vy můžete být se svou ještě spokojenější.‘ Otevru dvéře do přístěnka a volám švakrovou: ‚Pojďte se podívat, jaký dar vám přinesl Soutický pán.‘ Ale ona odpovídá: ‚Nechci nic vědět o Soutickém pánovi ani o jeho daru.‘ — ‚Tak mu to vrať!‘ houkne ve světnici mlynář. — ‚Tys to od něho vzal, vrať si mu to sám,‘ odbývá ho mlynářka, propukne v pláč a volá: ‚Nebo to dej Káči!‘“

„Tu máš!“ prohodila matka.

„Teď byl oheň na střeše,“ pokračoval strýc. „On běhal po světnici, křičel a tloukl na stůl, ona mu odpovídala z přístěnka, plakala, žalovala, naříkala. ‚Bůh je svědek, jaká se mi děje křivda, jak nevinně jsem sužována! Než bych snášela takový očistec, radši skočím do vody!‘ Zavřel jsem přístěnek a krotím mlynáře: ‚Milý příteli, tohle všecko je chyba a hřích před Bohem. Švakrová je počestná, hodná a dokonalá žena, a kdy by se někdo dotknul její dobré pověsti, jste vy povinen se jí zastat.‘ — Na to on: ‚Vy, rozumí se, věříte jen jí, a ona vám na mne žalovala.‘ — Jářku: ‚Což by mně žalovala? Já vás nemohu soudit. Jen Pánbůh je soudcem vaším, před ním jste si slíbili věčnou věrnost a lásku a že spolu budete snášeti zlé a dobré po celý život. Jste svoji a zůstanete svoji až do hrobu, nikdo vás už nerozvede. Kdy by mezi vámi lidé chtěli vštěpovat různice, bylo by zle, kdy byste je mezi sebou plodili sami, bylo by ještě hůř. Jste svoji a nebudeteli se snášet, budeteli si proti sobě hlavu stavět, jeden druhému vyčítat, vzdory vyvádět a živobytí kazit, kdo jiný z toho bude mít škodu, zármutek a také hanbu nežli vy? Mezi mužem a ženou všude někdy vznikne nedorozumění, ale čím jsou k sobě shovívavější, čím dříve se mezi ně zas vrátí dobrá vůle, tím líp pro ně. Co praví svaté písmo? Slunce nezacházej nad hněvem vaším. Jdi a smiř se s bratrem svým, — no, a vy jděte a smiřte se s ženou.‘“

„Mluvil jsi jako dobrý, hodný a rozšafný člověk,“ chválila matka strýce, „tak by to na tvém místě hned tak někdo nedovedl.“

„Neumím nic extra,“ odtušil s nelíčenou skromností strýc, — „mluvil jsem jako člověk, který to s nima dobře myslí, ale netroufám, že to tam bude dělat dobrotu.“

„Jak jednou takhle začali!"

„Oddechl jsem si, když jsem odtamtud paty vytáhl. Švakrové bych rád pomohl, ale jeli on opravdu takový, kdo pak ho předělá?"

„Nejdřív," mínila matka, „měla by ta pozitura být ze mlejna pryč."

„Káča, myslíš? To není tak snadná věc."

„Mlynářka ona by ji už byla z domu vyklidila, ale hlaváč nedopustí, že?"

„Taky mlynářka ví, kdy by teď holka ze služby odešla, když k tomu není čas, že všecko vyjde na jevo, lidé k tomu ještě přidají, a ostuda bude hotova. A na tu holku je přece taky třeba mít nějaký ohled. Nebo jak tomu vyrozumívám, ona nemá nic na svědomí."

„Že nemá?" pozastavovala se nad tím slovem matka.

„Podle všeho nemůže za nic," tvrdil strýc. „A je pravda, co řekla svému Tomášovi: děvče jako ona má jen své dobré jmeno. To už jí lidé cuchali, protože se ve mlejně jednou, dvakrát zastavil Soutický pán. Přišla taky o svého nápadníka. Což jsou to malé rány pro dceru chudých rodičů? A teď by ještě měla ztratit službu, a mělo by se o ní mluvit, že ji mlynářka vyhnala, poněvadž měla pletky s jejím mužem? To by, Pánbůh ví, mohla potom ještě spíš do vody skočit než mlynářka."

„Vidíš, bratře," pravila matka, „jsem starší než ty, ale musím říci, že máš rozum a povážení — teprva mi otvíráš oči, koukám, jako by mi bělmo spadlo."

Tu náhodou zavadila zrakem o mne. Strýček mluvil pořád tiše a klidně, vypravoval tak pěkně a rozbíral věci tak moudře i poutavě, že s velikou dychtivostí ho poslouchaje konečně jsem i na svou práci zapomněl a jen mu na ústa hleděl.

„Co stojíš a otvíráš hubu?" plísnila mě matka, patrně se mrzíc, že si mé pozornosti všímá teprve, když jsem mohl všecko vyslechnouti.

„No, a já tu povídám a povídám," řekl strýc, „doma je mne potřeba a tady zdržuju i tebe. Pozdravuj švakra, a buďte tady s Pánembohem."

XXXV.

Stál jsem po obědě na zahrádce před našimi okny; na cestě u rokle, proti ševcovic chalupě, ukázal se Pepík Zelenkův.

„Poženeš?" houkl na mne.

„Poženu," odpověděl jsem podobně.

„Kam?"

„Kam ty chceš?"

„Do pasek."

„Dobrá."

Byl čtvrtek, den školní prázdně, proto jsem mohl odpoledne hnáti na pastvu. Mimo čtvrtek a neděli jsem k tomu teď nepřicházel, protože už byly mnohem kratší dni a dobytek musel dříve býti vyháněn, než já jsem se vracel ze školy. A mně teď na podzim byla pastva mnohem milejší než jiná práce, při ní nejen že jsem se nemusel nic namáhati,

ale mohl jsem si čísti, mělli jsem knihu, nebo si hráti, nebo jen tak své fantasii úzdu pouštěti a v myšlenkách volně kdo ví kudy těkati.

Proto jsem v tuto dobu pásal nejraději sám, bez společníků, jmenovitě bez Pepíka, který dokonce nebyl milovníkem čtení a přítelem knih. Také ne školy. Chodil do ní sice dost pravidelně, ale mnohem více než učení líbilo se mu dovádění po cestě. Ani čteni mu posud nešlo hbitě, a všecky jiné předměty mu ještě méně voněly, patřil v nich mezi slabé žáky. Za to byl jako oheň do všeho, k čemu bylo třeba tělesné síly, obratnosti a smělosti; v pračkách ku příkladu nebylo nad něj.

I na pastvách společníky ustavičně zaměstnával, komandoval, proháněl, do křížku chytal, jednoho na druhého popouzel a rozličné taškařiny jim vyváděl. Někdy z toho byla mrzutost a různice, někdy také boule a modřiny, ale jinak přece jen s Pepíkem bylo nejveseleji, o žádném druhém nemohlo se říci, že by byl tak bujný, vtipný, obratný, silný, odvážný a že by jím tak čerti šili. Od maličkosti bylo jeho hlavní slovo: „Kluci, pojďme se ztekat!“

Také jsem se rád postuchal, nyní však už mi byl Pepík tuze divoký. Abych na pastvě četl, to se mu ukrutně příčilo: huboval, vrážel do mne, ano i knihu mi vytrhl a mrštil jí do výšky, že letěla jako pták širokých křídel, ale postřelený, neboť několik kroků dále zase spadla na zem, třeba do prachu nebo do bláta. Křičel jsem, že je to kniha od velebného pána, ale Pepík se ani tím nezarazil, nýbrž nevážně odsekl: „Ats, já se na ni vykašlu,“ — neli ještě hůř.

Když jsem dnes uslyšel, že chce hnát do pasek, to jest na polední stranu, pospíšil jsem si, abych vyhnal dřív a dal jsem se s dobytkem pod ves, to jest na východ, dolejší cestou ke skalám, které se od „říky“ u velikém oblouku táhly až blízko k Mařanovu mlýnu. Míjeje už nedaleko nich Zelenkovo pole (které jsem považoval jako za naše), vytrhl jsem si tam pěknou řípu, abych byl na celé odpoledne hojně zásoben potravou.

Nad skalami octnul jsem se proti lukám pod jitry, ale nepustil jsem do nich, hnal jsem ještě dále. Cesta i za skalami šla rovně ke mlýnu po malém návrší, jež se na pravo sklánělo k Bolinám, na levo také k lukám, které měly podobu ležící hrušky, ťopkou ke skalám, přiléhaly stranou k řece, nahoře k mlýnskému potoku a byly při vodě vroubeny nejen řadou starých, vysokých vrb, ale i pasem vrbového a olšového mlází.

Na tyto louky dohnal jsem své stádo. Bylo tu možno pásávati jen na jaře do svatého Jiří a pak zas až na podzim, když byly otavy sklizeny; proto mi to místo bylo vzácnější než mnohá jiná, i samo sebou bylo velmi příjemné. Louky protínala cesta vedoucí k brodu, přes nějž musel každý, kdo se chtěl dostati do Houšic, do Čížova, do Chabeřic, do Zručí a j. Já však jsem pustil ještě dále za tuto cestu, až jsem měl mlýn po boku. Až tam jsem jen zřídka přicházel, tím více mě to tam lákalo.

Byl tichý, pěkný, milý den. Slunko vysvěcovalo, a v jeho jasu zářily a radostně se usmívaly nejen vlnky v řece, listy na stromech, tráva na pažitech, nýbrž i holé skály na Soušickém břehu a staré došky na mlýnské stodole. Bělounké pramínky babího léta poletovaly vzdu-

chem, jemná síť třpytivých pavučin táhla se na zemi od stébla k stéblu, od trsu k trsu, od hroudy k hroudě. Dobytek se pokojně pásl, byl bych mohl pohodlně čísti, ale neměl jsem knihy; Divotvorný klobouk, jejž jsem si před týdnem vypůjčil, byl teď u Josefa, aby si ho po kousku mohl dočísti.

Proto jsem se již doma připravil na to, že si udělám ohníček. Ještě o rok dříve příprava záležela v tom, že jsme si s sebou na pastvu brali žhavý uhel zabalený do hadříku; to se u nás v domácnosti oheň ještě rozdělával tím spůsobem, že se do troudu křesaly jiskry, a když chytil, rozžehaly se o něj sirky doma vyrobené, totiž dřívka omočená na jednom konci do rozpuštěné síry. Ale potom už také k nám pronikly sirky kupované, fabričné, které se rozžehaly škrtáním o jakýkoli tvrdý a suchý předmět. Byla jich za krejcar malá podlouhlá škatulka, zhotovená jen z kouska hrubého papíru; po novotě byly v domě jako drahá mast, nesmělo jich rychle ubývati, sloužily jen k snadnějšímu rozdělávání domácího ohně, i kuřáci křesali si oheň ještě do hubky. Vzíti tajně sirku jen pro nějakou „daremnost“ bylo tehdy ještě prohřešením proti sedmému přikázání; a když jsem již takovým prohřešením obtěžoval své svědomí, neodvážil jsem se vzíti více sirek nežli dvě.

Přesvědčiv se nyní, že je mám v kapse a že jim nic není, natrhal jsem si na strništi hrst kusých stébel, nasbíral jsem v křoví hromádku suchého klestí, našel jsem si placatý kamínek a škrtnul jsem o něj sirku. Chyba! sirka nechytla, ale hlavička odletěla. S druhou a poslední sirkou počínal jsem si náramně opatrně, škrtnul jsem po prvé lehce, po druhé málo silněji, po třetí jen s trochu větší rychlostí — hlavička zasyčela, zakouřila, zároveň však letěla za druhou do trávy.

Bylo po ohni, po radosti; v první chvilku mě to zabolelo, jako by se mi nenapravitelně zmařilo důležité podniknutí; potom jsem si v duchu řekl: „To mě Pánbůh trestá“ — za to, že jsem si ty sirky hříšně přivlastnil.

Připadlo mi také: „Tuhle mám jen pár kroků do mlýna, tam bych mohl dostat kus ohně, — mlynářka je tak hodná, když jsem od ní dostal dvougrošák, jistě by mi dala pár sirek. Ale předně, jíti tam a o něco říkati, to by byla veliká neslušnost, to bych sobě i rodičům udělal hanbu, — tak jsem se na žádný spůsob nesměl zapomenouti a zahoditi. A potom, už není ve mlejně tak utěšené, veselé a radostné živobytí, jak jsem si to dříve myslíval; vypravováním Zlivského strýčka tamhle nad skalami se mé náhledy o tom velice změnily, už mě to tam nevábilo.

Když jsem se tedy nadobro musel vzdáti myšlenky na oheň, hledal jsem útěchu a úlevu v tom, že jsem se pustil do své řípy. Lék účinkoval, řípa tentokrát zvlášť byla bílá jako sníh, měkká jako máslo, sladká jako mandle.

Co si na ní pochutnávám, sedě v stínu na kraji mlází, ozve se ve mlýně jakýsi křik.

„Mladý hrom,“ povídám si, — „na dvoře na kohosi hubuje. Nebylli tam zas milostivý ze Soutic a nedalali mu Káča zas něco odporného do smetany? Mlynářka třeba zas pláče . . .“ A živě mi na mysl vstoupila slova: „Než bych takový očistec snášela, radši skočím do vody!“

V tom se mlynářka ukáže u stodoly a kvapným krokem ubírá se v tu stranu, kde jsem u svého stáda. Mimo mne tu nikoho není, nic se tu kolem neděje, — proč sem pospíchá? A hle, i Káča vybíhá ze dvora, asi dvacet, třicet kroků za mlynářkou.

„Panímámo! Panímámo!“ volá důtklivě.

Mlynářka neodpovídá, neohlíží se a nezastavuje, nýbrž dává se do prudkého běhu. Káča letí za ní, co jí nohy stačí.

„Pro pět ran Krista Pána!“ křičí úzkostně. „Co myslíte, panímámo? Počkejte!“

Mlynářka na ni nedbá, ale utíká, jako by jí v patách byla divoká šelma. Už je skoro u mne — vidím její uplakané oči a obličej prudkou bolestí zkřivený. Skočím na nohy.

„Pro umučení boží!“ ryčí děvečka jako zoufalá. „Chyťte ji! Zadržte ji!“

Píchlo mě u srdce, hrdlo se mi stáhlo, hlava mě zabrněla, a jako by se kolem mne udělalo šero.

Mlynářka vbíhá již do křoví. Nemaje jasné myšlenky a určité vůle, vrhnu se jí do cesty. Prudce do mne strčí rukou, a já zavrávorav vrazím do mladé olše i svalím se na zemi, mlynářce k nohám. Zakopne o mne a upadne také. Zakryje mi tvář i oči svým šatem, do něhož já, nevěda o tom, křečovitě zatínám obě ruce. Mlynářka chce honem povstati, ale já na ní visím. V tom je tu také již děvečka, pomáhá mlynářce na nohy, ale potom ji vší silou sevře do náručí.

„Dobrá, zlatá panímámo!“ mluví sotva dechu popadajíc. „Pojďte se mnou — pojďte pryč od tohohle místa!“

Mlynářka se jí chce vytrhnout, ale Káča — teď to teprva vidím — je veliká a silná jako obr.

„Nechte mne!“ vyrazí ze sebe mlynářka, nadarmo se jí bráníc, a oči její padnou na mne. Jest patrno, že mě až teď poznává.

„Ty —?“ vydechne, jako by mi chtěla něco říci, ale v tom propuká v pláč a ukrývá obličej v dlaních.

Už se tak silně nevzpouzí, a děvečka polo ji vedouc, polo nesouc zvolna s ní kráčí zpátky.

„Jak je Bůh nad námi,“ povídá jí, „nic jiného se nestalo, než že jsem ho odstrčila jako nějakého mamlasa. Ať se zdráva s toho místa nehnu, ať v tu chvíli ochromím a oněmím, jestli jsem se proti vám, panímámo, tím nejmenším provinila!“

Mlynářka plačíc řekla několik slov, kterých jsem nedoslechl.

„Seberu svých pět švestek,“ mluvila zase Káča, „a ještě dnes odejdu. Jak pak bych mohla zůstat v jeho domě, když jsem se na něj tak obořila!“

Když se ode mne více vzdálily, už jsem nerozuměl ani tomu, co děvečka povídala. Slunko pořád stejně svítilo na řeku, na stromy, pole, louky a skály, ale mně všecko vůkol jaksi sesmutnělo.

Asi na půl cestě k stodole obě ženské hezkou chvíli stály, pak se Káča vrátila ke mně.

„Tys upadl, hochu,“ řekla nyní tichým hlasem, „nic se ti při tom nestalo?“

„Ba ne,“ odtušil jsem.

„Panímáma mě posílá, abych se tě zeptala. Víšli pak, že tě má ráda?"

Hleděla mi tak upřeně do očí, že jsem ani nemrknul.

„Což ty ji?"

„Taky."

Káča mě pohladila po tváři.

„Jsi malý," pravila snižujíc hlas, „ale přece už rozumíš, že se trápí, že je nešťastna. Viď, že rozumíš?"

Jen jsem hlavou kývl.

„To nejvíc pro lidské řeči. Co jsi tady viděl, nejlíp kdy by nikdo nezvěděl. Ale ty to budeš povídati."

„Nebudu," řekl jsem určitě.

„Že ne? Jistě, umíš mlčet?"

„Jistě."

„Někomu ty se přece zmíníš."

„Nikomu."

„Mohu tedy panímámě říci, že se na tebe může spolehnout?"

Když jsem posvědčil, Káča vzala mé tváře do dlaní a dala mi pořádnou hubičku.

„Aby ti to Pánbůh odměnil," pravila skoro šeptem, zase mi tak pevně do očí hledíc, „že jsi poslechl, když jsem volala, a že jsi ji zadržel . . . Jsi dobrý hoch a proto jsi už byl napřed panímámě milý. Jen teda nikomu nic neříkej."

Odešla zas k mlynářce. Jen co noha nohu mine, blížily se ke mlejnu; u stodoly dlouho stály, jako by nechtěly jíti dále, a když se konečně hnuly, nešly do dvora, nýbrž daly se v pravo od něho, na zahradu. Tam mi zmizely s očí.

Nějakou chvíli potom viděl jsem, jak mlynář odchází ode mlýna, po cestě k Střechovu.

„Do hospody," pomyslil jsem si.

A skutečně, mlynář seděl v hospodě ještě večér, když jsem už byl hodnou chvíli s dobytkem doma a šel jsem s Josefem pro vodu k obecní studni.

„Křičí tam," prohodil o něm Josef, „jako pan Koliáš, když měl platit a nikterak nechtěl."

Josef měl srdce plno Divotvorného klobouku, proto mu jím ústa přetékala. I u večeře mi z něho několikrát to ono připomněl; když jsme se smáli, chtěla Marjánka vysvětlení, potom se do toho vmísil i Francek, já i Josef jsme jeden přes druhého vypravovali, a tak se z ničeho nic o Divotvorném klobouce rozpředla živá rozprávka, do níž jen matka tu a tam prohodila nesouhlasné slovo.

Otec dlouho mlčel; až po večeři se ozval: „Je ta knížka ještě tady?"

„Je," odtušil Josef, který mi ji večer vrátil.

„Přineste ji."

Šel jsem pro milé „divadlo," jako by mě strkal; nesměl jsem činiti námitek, ale když se do toho jednou vkládá otec, bude asi čtení a knihám, od matky dlouho zapovídaným, teď náhlý konec. Proč Josef u večeře zrovna o tom začínal?

Vrátiv se s Divotvorným kloboukem z přístěnka, očekával jsem s tajným strachem, co otec učiní.

„Můžeš toho kousek přečíst,“ řekl sahaje po dýmce, „ať to taky poslechneme.“

To se mi ulehčilo! Ještě jsem čekal, že matka bude asi jiného mínění, že bude chtíti, abych zastal nějakou práci jako každý jiný večer. Ale když se neozývala, honem jsem přisedl k stolu a přitáhnuv kahánek počal jsem čísti.

Otec kouřil za stolem, matka a sestra předly, Francek štípal třísky, Josef škrábal brambory. Všichni poslouchali. Josef, znaje dobře obsah knížky, nejdřív propukal v smích, pak se k němu přidali Marjánka a Francek, a poněvadž je smích velmi nakažlivý, neodolali naposled ani otec ani matka, která se nejvíc bránila a při nejveselejších místech, když jsme se my mladí smíchem řehtali, ohýbali a slzami zalívali, aspoň poznamenávala: „Lidé zlatí, je tohle taškařina! Odpusť Pánbůh hříchy!“

Ustavičným smíchem, také mým, rozličnými poznámkami, otázkami a výklady se čtení zdržovalo. Ještě jsme nebyli ani v polovici knihy, když matka pravila: „Dost! Je čas, abysme šli spat.“

„Ještě kousek,“ žádali si ostatní, také otec.

Seděli jsme tedy ještě půl hodiny.

„Ale teď už konec,“ prohlásila matka.

„Budeme se aspoň mít zase zejtra na co těšit,“ povídala Marjánka.

Rozcházeli jsme se veseli jako od nejlepšího vyražení. Teprve když jsem už vedle Josefa v seně ležel, vzpomněl jsem si zase na mlynářku. Jak s ní asi je? Odešlali děvečka opravdu ze mlejna a zůstalali ona sama? A co když přišel domů napilý mlynář?

Druhého dne, trhaje zas nad skalami lupení, viděl jsem na mlynářovic poli pracovati ženskou — byla to Káča, je tedy ještě ve mlýně.

Dle slibu svého jsem o včerejší příhodě před nikým ani nehlesl, v ten den ani potom. Ale v neděli už se po vsi povídalo, že mlynář drží s děvečkou a že je proto ve mlýně boží dopuštění. A za několik dní vyprávěla u nás teta Zelenkova, jak si sousedky žádají, aby mlynářka Káču pro něco poslala do vsi, že se na ni sběhnou a hlavu jí oplácají kolomastí. Takovým potupným trestem bývaly ve vsi stíhány svobodné ženské, když měly pletky s ženatými muži: ale docházelo k němu tuze zřídka, třeba ani jednou za celé pokolení.

Nazejtří, když jsme šli ze školy, byl strýček Přenosil na svém poli u Střechovského přívozu.

„Co u vás děláte?“ ptal se mne, když jsem mu líbal ruku.

„A nic,“ řekl jsem, „jen se sousedky chystají, že Káči z Maňanova mlejna oplácají hlavu kolomastí.“

„Jeli možná?“ řekl strýc. „Je to hrůza, jak tu holku pronásleduje neštěstí! Už si také její vlastní máma na ni do mlejna došla, a mlynářka měla co dělat, aby ji přesvědčila, že Káča není žádná daremnice. A teď ji ještě chtějí nejhorším spůsobem potupit a nadobro zkazit. Pro mlynáře na ni ženou, a ona zatím je spolčena s mlynářkou! Musím tam ještě jednou zajít, a taky u vás se zastavím. Zatím vyřiď mamince a tetě Zelenkové, aby na Káču nedaly dopustit.“

Za několik dní k nám strýc skutečně přišel, již za soumraku. Vyslechl jsem, co matce ve světnici povídal o Káči.

„Byla s ní těžká porada,“ pravil. „Zůstaneli ve mlejně, bude zle, nebude žádný konec pohoršení; odejdeli jen tak ze mlejna, bude taky zle, nikdo lidem nevezme, že odtamtud musela pro svou špatnost. No ale, přece jsme to vykličkovali.“

„Jsem žádostiva, jak?“ řekla matka.

„Tomáš už od Káčiny matky slyšel, co zvěděla od mlynářky, co je o holce pravda a co kleveta; proto zas vodil k řece a hleděl přes ni s Káčou zase zavádět řeč. Z počátku jako by hrách na zeď házel, Káča ho neviděla a neslyšela; ale v posledních dnech, když byla u řeky na poli s mlynářkou, dala mu odpověď: ‚Pojď na chvilku sem!‘ Tomáš se honem přebrodil. ‚Já bych tě nevolala,‘ řekla mu, ‚ale tuhle panímáma s tebou chce pár slov promluvit,‘ — a sama šla stranou. Za čtvrt hodiny Tomáš přišel od mlynářky k ní a povídá: ‚Kačenko, vím, že ti lidé ubližovali a ubližujou, musíš se na ně hněvat, ale nesmíš se hněvat na mě. Já bych rád, abysme si podali ruce a už se víckrát jeden druhého nepustili.‘ Káča už netrucovala, a Tomáš se teď často brodí ke mlejnu.“

„To je dobře,“ libovala si matka.

„A co nevidět,“ dokládal strýc, „budou mít ohlášky.“

„To je to nejlepší!“

I já jsem slyšel tuze rád, že to tak dopadlo — dojista hlavně zásluhou Zlivského strýčka. Vážnost jeho u mne velice vzrostla.

(Dokončení.)

Vojta.

Kresba

Karla V. Raisa.

Kočár svištivě hrčel po prašné silnici, do níž jednotvárně dupala kopyta páru koní, supajících i prudce odfrkujících.

Bílé domy městské zapadaly za námi do hloubi šera, jež houstlo. Stromy podél cesty i řady jejich v tichých lánech stály tmavy, nehybny, a cosi pohřebně tesklivého budil pohled na ty temné, skloněné jejich hlavy, kolem nichž jenom netopýr časem se kmitl.

Velíš, Loreta, černý vrch sv. Anny byly v hluboku modravého šera ostře vztýčeny, a kraje černých boků jejich vrývaly se do oblohy, jež tvořila jim pozadí o málo světlejší. Ani hvězdičky nebylo, jenom nad Sv. Annou visel zkaleně stříbrný, úzký srpek měsíčný. A ticho, hluboké ticho letní noci táhlo nad šírem, v němž prošedávala strniště a těžce voněl dozrávající jetel, plný heřmánku. Jenom po chvílích z ničehož nic, kde se vzal tu se vzal, krátkodechý vánek přejel nad černou hladí obilí, jež slabě zašumělo. Pětpeněžka jedenkrát unaveně ozvala se ze sna, a mezi zkamenělými obry Prachovskými, již šedali se v černi lesa, doupňák zahoukal.

Dětský smích a hovor, jichž při vyjíždce z města byl plný kočár, zvolna utichaly. Vojtovi, jenž vedle mne na kozlíku seděl, podal jsem doutník, a zápalka, jíž jsem škrtnul, osvítila na mžik obličej téměř dětinný, jehož ústa vyprskávala špičku doutníku, mezi zuby rozdrolenou. Když potom důkladnými bafy plamen rozdmychoval, zahleděl jsem se na jeho přimhouřené modré oči, z nichž hleděla mladistvá prostota. A kočí Vojta měl přec už po vojně! Vousku neměl a vlasy lepily se mu kolem čela jako hošíčkovi.

Šedomodré kusy dýmu odlétaly do temna. Řemení, jež Vojta jen lehce držel, pleskalo do širokých hřbetů silných koní, pod jejichž kopyty vytryskoval časem celý roj jisker.

„Dali vám tam dost k obědu?“ zeptal jsem se mané.

„Mně?“ tázal se prostě a vycenil zuby — „mně nedali nic —“

„Vždyť jsem vám oběd zaplatil —“

Zase se tak zasmál a pokrčil rameny: „Snad zapomněli —“

„A co jste jedl?“

„Já? Chleba, vzal jsem si z domů —“

„A kde jste pořád byl?“

„V maštali — u koní —“

„I jste vy, myslím, kmotr — stará se jenom o koně a ne o sebe: vždyť jsem vám ráno řekl, že oběd zaplatím!“

„Koně nesmí člověk nechat,“ začal velmi vážně, „trochu na ně zapomenout a stane se chyba. Máme je kolik roků a dělají dobrotu —“

„Jenjen se vám lesknou —“

Krátce se zasmál a z očí mu zablysklo. „Jsem na místě od svého patnáctého roku, jenom na tu vojnu jsem odešel, ale zas mne hospodář vzal. To by neudělal, kdy by se nemohl spolehnout.“ A z těch slov zněla opravdová pýcha.

„Kolik máte ročně?“

„No, k stravě šedesát jednušek —“

Zamyslil jsem se nad tou čeledínskou mzdou. Jeli jsme právě vedle vojenského pomníku, jehož zlatá písmena, zvěstující jmena pánů i počet prostého mužstva, již tu od šestašedesátého roku leží zahrabáni, i v té noci svítila. Černé můrky poletovaly nad rozčepýřenými koši starých jasanů.

Tma houstla, vzdálenější vrchy se v ní ztrácely, jenom pod tím jemným srpkem měsíčným vršky stromů po hřebeni hrotily se na obloze.

Vojtova očka také se tam dívala.

„S tímhle měsícem je mi to přec jenom divno,“ začal usmívaje se, „že jednou je srpek, podruhé celý, jednou svítí z té, podruhé z druhé strany —“

Přisvědčiv začal jsem vysvětlovati. „Počkej,“ myslil jsem si, „tady v šíru na návrší dá se ti to říci, že musíš porozumět.“ Vykládal jsem, vykládal, Vojtek usmívaje se poslouchal, přikyvoval, pomrkával, říkal si: „To jo — to jo —,“ ale když hodně dlouze jsem mu vykládal a domníval jsem se, teď že už dokonale rozumí, povídal: „Inu, je to, je to na světě! Toť já vím, že páni tomu rozumějí — ale je to přeci jenom

divné, že jednou je tak, podruhé tak, jednou z té strany, podruhé z jiné a někdy tam zas svatý David hraje —" a tiše se rozesmál.

Přestal jsem s celou moudrostí.

„Chodil jste do školy?" zeptal jsem se po chvíli.

„Toť chodil — všecko přečtu a rád; každý kus novin, který najdu, strčím do kapsy a když je pokdy, sednu a čtu; člověk aspoň něco zví. Něco napsat taky umím, jenom že na to mám těžkou ruku — kde pak — ruchadlo a pero!" a zasmál se.

Vida, že poslouchám, pokračoval: „Na své chození do školy umím toho dost; u nás to nešlo —".

„Odkud jste?"

„Odkud?" poobrátiv se zahleděl se do tmy a potom švihl bičem k severovýchodu. „Tamhle je Kumburk a za ním naše vesnice. Náš tatínek s maminkou tam měli barák a osm dětí. No pravda, když jsem já byl doma, ještě nás nebylo osm, jenom pět, ty ostatní teprva potom liška přinesla. To se jeden nemohl povalovat doma a musel se jít živit. I musím říct, že jsem se tuze naplakal, když jsem musel nadobro z domu a myslil jsem, že to tady u hospodáře nevydržím, že mne ten stysk porazí nebo požene k nám."

„Těch druhých dětí tedy ani kale neznáte —"

„No, skoro ne, skoro; kdy člověk přišel domů — ani ne jednou za rok; to se na ně podíval, pochoval, podováděl, ale kdy by je byl po čase někde viděl, nebyl by je poznal. Moje starší sestra byla z domu ještě dřív, a tu jsem teprva málokdy viděl. Náš tatínek s maminkou dělali za stavem, a to se vydělalo leda na chleba a bandor — i zaplať Pánbůh, když byly. Taky se stávalo, že nebylo ani to, a museli nějaký krejcar hledět vypůjčit."

Vojtek vypravoval měkkým, dobráckým tónem, a očka každou chvilku kmitla, cože tomu říkám.

„Ó, naše rodiče ti se starali — náš tatínek s maminkou ti byli k sobě! Od rána do noci za těmi stavy a nikdy zlého slova, vždycky jenom tatínku, maminko! A když některý zastejskal, druhý hned: ‚No, mlč, tatínku — no, mlč, maminko, vždyť máme ty děti.'".

„To věřím, že se vám potom stýskalo —"

„Ba to, že stýskalo. Já byl na začátku tuze malý vejpada a musel jsem být rád, že mě hospodář vzal za skotáka. A když jsem tak časně ráno dobytek vyhnal a chodil si kolem něho, dívával jsem se takhle přes ty kopce a myslíval jsem si: Co oni u nás dělají? Kdy by mě tak viděli, jak tu stojím a co dobytka mám pod mocí!"

„Přicházeli k vám někdy?"

„O to zřídka, tuze zřídka že tatínek nebo maminka přiběhli. Což pak už potom, když jsem přišel ke koním — tu začala jiná radost!"

Maně zahleděl jsem se na ty koně a zdálo se mi, že tlapou tišeji a že vztyčují uši, aby lépe slyšeli, co Vojta vypravuje.

Když mě odvedli, byla to pro mě rána zlá, třebaže hospodář hned řekl, abych jen zase přišel, až odsloužím. Na začátku bylo pláče mnoho, ale že jsem také byl u koní, trochu se to tišilo. Kamarádům jsem v ledačem pomohl, arci zas taky nekoukali, a tak jsem leckdy tatínkovi a mamince nějaký groš poslal."

V poli pod lesem rozštěkal se pes, a že se ozvěna posmívala, durdil se víc a víc.

„Lehni!“ brouklo to tam, a již se hlídač sám rozezpíval:

Trubači troubili,
podkůvky klapaly,
Jičínský panenky
ty pro nás plakaly —

Poslouchali jsme oba. Když trubač zmlkl, Vojta se pololilasně zasmál.

„Také jste ji zpíval?“

I toť taky.“

„A plakala některá, plakala?“

„Ó to ne, to ne, holku jsem ještě neměl žádnou. Co bych s ní počal — to leda až jestli jednou bude pár grošů. Jenom rád tancuju — to tuze rád. Pánbůh ví, co do člověka vjede — zahrajou, jednoho to chytne a od večera do rána drží. Když začne svítat, jdu třeba z hospody, svlíknu se, ošplíchám a jedu orat. To se to potom dělá pod nebem. Ale často nejdu — jednou, dvakrát za rok. Ženit — to ne, to raději, když můžu, ještě našim něco pošlu, měli chudáci neštěstí.“

„Ke všemu —“

Zakýval hlavičkou. „Brzy potom, když jsem přišel z vojny. Náš tatínek nebyl outrata, ničeho si nedopřál, jenom rád si pokouřil. Na podzim nasušil si mateřílíčka a to potom míchal s tabákem. Myslím, že dával víc mateřílíčka, říkával, že je to dobré pro prsa. A jednou na neštěstí náš tatínek natrousil a barák vyhořel.“

Hřbetem dlaně rychle otřel si oči. „Do kořene vyhořel — no, bylo ho drobínek a byl jako z perníku. Nic nevynesli, a maminka se ještě zle popálila. Povídali mi lidé, co tatínek dělal: vlasy si škubal, hlavou do země tloukl, protože teď byl dočista žebrák. Ale naše maminka dobrá, třebaže jí z toho bylo hrozně ouzko, tišila ho a říkala: ‚Neplač, nenaříkej, ty naše hlavo starostlivá!‘ a tak ho prý hladila, až se trochu upokojil.“

„Teď tam jsou na podruží?“

„Ba nejsou; nevím, kdo jim tenkrát poradil, aby už toho tkalcování nechali a šli radši do kraje na práci ke dvoru. Šli — byli tamhle a jinde a teď jsou až u Prahy v nějakých Počernicích.“

„I s dětmi?“

„S pěti — tři jsme ve světě, dvě holky a já.“

Koně uvolnili v běhu a odfrkujíce si, skloněnými hlavami kývajíce šli jen krokem. Přejevše můstek, pod nímž hrčela a šplouchala strouha, zvolna jeli do kopce. V pravo ve tmě blikalo několik světélek, a klapot mlýna zle se rozléhal. U boudy pod černým košem jabloně seděl hlídač a kouřil; světelné zážehy, z dýmky tryskající, šlehaly mu do tváře. Měsíc byl nad samým temenem černého, holého vrchu a svit jeho ochabl ještě více. Nebe bylo tmavo, nikde ani hvězdičky.

„Jedeme ke kafehausu,“ povídal si Vojtek.

„Co je to?“

„I barák, tuhle ten na vršku. To když prý tudy jezdívali formani z hor ke Praze, tady si dávali vařit kafe. Buchet tu vždycky bývalo napečeno dost a dost, a tak se chlapci měli dobře. No, musely to bývat jinší časy, a tak se mi zdá a taky slýchávám, že bylo veseleji na světě. Teď jsou ty železnice a telegrafy, ale veselo není. Tenkrát se silnice stavěly od hospody k hospodě a formani se stavovali v jedné za druhou.“

„Je to pravda,“ zasmál jsem se. „Už jste jel po železnici?“

„Ba nejel, ale chystám se, rád bych k našim rodičům, abych je přeci taky viděl a na jakém jsou místě. Ale musím přes Prahu, tak se napřed chci pořádně vyptat, abych nezabloudil. Když ono to do Počernic rovnou odtud nejde.“

„Kdy bych věděl, kdy přijedete, čekal bych na vás v Praze.“

Vojtek mlčel. Až zas po chvilce spustil jinou:

„To se mi lonského roku stala taková náhoda. Byl jsem s dřívím v Boleslavi a jak tak jedu zpátky, tamhle před Obrubcem jde proti mně mladá ženská a nese uzel. Nebyl bych si jí všiml, ale když šla vedle, dala pozdravení, a jak jsem se tak za ní díval, najednou mi napadlo: Totě zrovna jako má sestra, jako naše Františka. Popošla nějaký krok a taky se zastavila. Trhnu koňmi, seskočím a už jdeme proti sobě. ‚Mně se zdá, že se potkal bratr se sestrou?‘ povídala. — ‚A mně se to taky zdá,‘ odpovídám a směju se. Chytli jsme se kolem krku a zrovna jsme se radostí dali do pláče. Potom jsme si sedli do příkopu a povídali jsme si.“

„To byla opravdu náhoda — málem byste se byli minuli —“

„Málem, málem! Sloužila dříve v Lomnici a teď měla mít lepší místo v Boleslavi. Povídala mi o našich rodičích; už jednou u nich byla. Inu, nemají se zrovna kale — dření mnoho a v ratejně jsou se všemi dětmi i s kolika jinými. Ale radost prý měli ze sestry a taky pořád říkali: ‚Co pak on náš Vojta dělá — jak se mu asi hochovi pořád vede?‘“

A Vojta při té řeči nabíral, nabíral, až hlasitě zaštkal, tak že se podsední kůň až ohledl.

„Dobrou hodinu jsme si tak o všech našich lidech povídali a když jsme se rozešli, ohlíželi jsme se za sebou, dokud jsme se viděli. Inu, dáli Pánbůh zdraví, v zejmě bych se rád k našim lidem podíval.“

Tma byla již černá, hluboká, kmeny stromů se v ní ztenčily, koruny černaly se nad nimi jako nadouvnuté laločkaté příkrovy, dál rolí v černu zmizela, obloha se v ní ztratila a ze syré země čišelo vlhké studeno.

Někde pod Troskami houkla rána, chvilku duněla po lesích, až rozplynula se v nočním tichu. Koně prudčeji supali, odfrkovali a přidávali běhu.

„Aha, cítí maštal,“ polohlasně povídal si Vojta.

Dole v černé hlubině zablikalo několik světýlek.

„Taky si rádi odpočinou,“ řekl jsem, „a co vy?“

„Já? Pokrmím, vody nanosím, a až si lehnou, půjdu taky na dvůr do boudy. Krásně se tam spí, horko není a ticho pod nebem.“

Za nedlouho potom Vojta zastavil a spáči v kočáře se udiveni probouzeli; drobná dceruška rozespalá spustila moldánky . . .

O těch prázdninách viděl jsem Vojtu ještě několikrát: když v podvečer rozhalený, upocený, zardělý nosil vodu, když svážel mandele i když nevelký, drobného těla klusal v poli za ruchadlem. Nikdo by v něm byl té síly nehledal.

Jednou jsem se u něho zastavil a zeptal jsem se ho: „Co vám píšou z Počernic?"

Upřel na mne ten svůj dětinně prostý, usměvavý pohled a řekl: „Co píšou? Ó, ti nemají kdy na psaní — kdež pak v takovém dvoře — po práci jsou rádi, když kosti natáhnou."

V Praze v zimě na osamělých procházkách svých kolikráte jsem si vzpomněl, zda Vojta do Prahy přijel a šťastně do Počernic se podíval. Chudáci, po světě je to roztroušeno, od rána do noci lopotí a s tátou a s mámou jako by měli mezi srdci stříbrné struny nataženy . . .

Uviděl jsem Vojtu zas až o prázdninách. Za parného nedělního podvečera, jda procházkou za město, slyšel jsem z hospody u silnice vřískavou hudbu, dupot a výskot.

Muzika — v takovém parnu!

Zrovna, když jsem k hospodě docházel, ze dveří vyletěl Vojta bez kabátu, rozhalen, krvavě zardělý, a zdvihnuv pravici luskl a ryčně zavýskl. V tom mě spatřil a poznal; zarazil se, a viděl jsem, že by byl honem rád skočil zpátky, ale v tom zmatku zůstal jako schlíplý.

Podav mu ruku, tázal jsem se: „Tancujete?"

Pohleděl na mne zarudlýma očima, ale hned sklopil naběhlá víčka a jenjen hořel.

„Byl jste v zimě v Počernicích?"

Rukávem košile utřel si čelo, obličej mu sešpičatěl a mezi zuby vyletělo: „Byl — najednou dostal jsem psaní, že náš tatínek umřel!" a již krabil.

Díval jsem se naň s lítostí — — nejen pro tu jeho bolest, ale jak se změnil!

„To bylo pláče, když jsme ho chudáčka udřeného zahrabávali; všecky děti jsme tam byly a máma co dělala, vlasy škubala, rukama lomila — — chuďas náš tatínek!" a skleslé ruce maje sepjaty, slzy ještě na tvářích, upjatě hleděl do země.

Teprve po chvilce byl jsem s to říci: „Měl jste smutnou návštěvu, to jste si loni nepomyslil. A co maminka teď?"

Trochu se vzpřímil, ale zamotav se, schlípl se zas; v zubech mu zavrzalo.

„Chystal jsem se tam zas, ale tuhle před áskem psala mi sestra: To bys si, bratříčku, nepomyslil, co se stalo. Šla jsem navštívit naši maminku, ale ani jsem chodit neměla. Tři naše větší děti jsou už, milý bratře, po staveních u sedláků a máma s dvěma menšími je u takového chlapa černého, opilého, taky čeledína; drží s ním a svatbu chce si strojit. Skoro mne znát nechtěla, ani mne nepřivítala a když jsem jí plačky řekla: Co pak, vy maminko, že jste tak na tatínka za-

pomněla? odbyla mne, abych se starala o sebe, že ode mne nic nechce, abych jí dala pokoj."

Vojta to všecko říkal, jako když čte; bylo znáti, že ten sestřin dopis mnohokráte přečetl. Hořká bolest hleděla mu z opilých očí a rty se klepaly.

„Kolik je jí let?" tázal jsem se.

„I už bylo šedesát!" křikl prudce a rychle se obrátiv skočil do síně.

Stará hospodyně, jež právě šla vedle, kývala na mne tesklivě a pravila: „Ten hoch se z ničehož nic spustil — jako kuře býval . . ."

Skřípavá muzika a Vojtův divý výskot daleko mne vyprovázely.

O rukopisech Husových.

Když jsem sestavoval svou knihu „Literární činnost M. J. Husi," musel jsem o leckterém rukopise podati zprávu jen z druhé ruky. Nejvíce jsem litoval, že jsem nemohl sám prozkoumati jeden rukopis Ochranovský, o kterém napínavou zprávu podal Palacký ve svých Dějinách.

Vydávaje totiž částku 1. III. dílu roku 1870 po druhé, přičinil Palacký poznámku: „V archivu Jednoty bratrské v Herrnhutě chová se celý rukopis (in 4) *Husův, jak se zdá autograf*, obsahující studia školská, však neprozkoumaný tuším posavad od nikoho." Tato poznámka však ušla pozdějším českým návštěvníkům a popisovatelům archivu, i nezbylo mi tedy než vážiti cestu do Ochranova. [1])

Cesta do Ochranova není pohodlná; město leží stranou od vyšlapaných silnic turistských, ale očekávání, že uvidíme osadu bratrskou, oživuje naši dychtivost. Nešťastnou náhodou přibyl jsem do Ochranova 2. září: illuse, jaké se mi o bratrské osadě mimoděk v hlavě nahromadily, byly ihned rozptýleny. V hostinci — „der Brüdergemeinde" — vesele létaly zátky šampaňského, z vedlejšího domu bylo slyšeti píseň „Wacht am Rhein" — Sedanská slavnost hlučela celým městečkem. Bratři se patrně již úplně akklimatisovali.

Trochu rozčarován ubíral jsem se pak do archivu Jednoty v pěkné budově, tařka již v sadech za městečkem. Správce jeho p. Glytsch (= Klíč) s velikou ochotou provedl mě obrazárnou (mají tam také apartní podobiznu Husovu) a knihovnou, krátce potom pak žádaný rukopis ležel již přede mnou. Byl jsem dychtiv — byl by to (mimo Štokholmský opis z r. 1398) jediný autograf Husův, svědectví jeho studií a jeho první práce, o čemž všem máme zprávy jen kusé a náhodné, — ale první pohled na rukopis rozčaroval zase úplně. Domnělý podpis Husův na zadní straně rukopisu ukázal se jen chybným čtením

[1]) Prostředky k této cestě, jakož i do Budyšína, Drážďan, Erfurtu, Jeny, Mnichova a Norimberka, poskytly — s díky to zde připomínám — Česká Akademie a Svatobor.

a celek po prohlídce ukazuje ovšem sbírku traktátů Husových, ale nikoli autograf a nikoli věci příliš nové a neznámé.

Z tohoto rukopisu (A B II R 1 N° 16) vydal již Loserth, upozorněn prof. Gollem, list Oldecastleův králi Václavovi; jsou tu dále obsažena některá synodální kázaní Husova, část díla De sex erroribus, část výkladu In VII epistolas canonicas, vyhláška proti Stokesovi atd. — většinou věci dobře známé a již vydané, a jen několik drobností neznámých a nejistých.

A když podrobněji prohledneme rukopis, vidíme, že sem přišel jakousi divnou cestou z Pražské knihovny veřejné a universitní. Již vnější jeho vazba, bílý hřbet s červenou signaturou, okamžitě připomene vazbu jesuitů našich XVIII. století: ale ještě 23. března 1821 rukopis tento určoval v Praze Zimmermann. Jakým způsobem po té době z Prahy zmizel, není mi známo; první list, na němž bývá pečeť a signatura knihovny, je zde vytržen, ačkoli katalogisátor ještě jej měl před sebou.

To jest tedy onen neznámý kodex, o němž Palacký vyprávěl; jiného Husovského (mimo pozdní kopie) nechová archiv Jednoty nic.

Za to tím větší kořist, třebas neočekávaná, naskytla se v *Budyšíně*. V tomto starobylém sídle Srbů lužických (dnes v něm jen tu a tam uvidíš nějaký skromný a zastrčený lužický nápis) obsahuje řadu Husových rukopisů, vzácných a v řídké věru hojnosti, ústav t. zv. Gersdorfský. Tato „Gersdorfsche Stiftung," ve vlastním domě blíže starého hradu položená, spravována jest nyní profesorem gymnasia Budyšínského, Dr. Müllerem (v oddílu knihovním). Byl jsem zvláště zvědav na veliký kodex pergamenový, obsahující t. zv. Větší výklad Husův, Postillu a j. Větší výklad, nejumělejší dílo Husovo, byl vydán r. 1864 až 1865 Erbenem. V tomto vydání, jak již dříve spozorováno, chybí celá kapitola (31.), po 30. následuje hned 32. Müller ukázal, že na str. 59 vydání Erbenova dvě kapitoly (30. a 31.) vynecháním konce prvější a začátku pozdější slity v jednu. Bylo však neznámo, jak k tomuto vydání Erbenovu se má rukopis, vynechalli Erben list či scházíli již v rukopise. Prohlednutí rukopisu mě okamžitě poučilo, že list byl vyříznut (31. dle nynějšího počtu), a že tedy Erben ho nevynechal omylem, nýbrž že již za jeho dob scházel. Za to však se ukázalo prohlednutím rukopisu (č. 4⁰ 22) jiného, že t. zv. Jádro učení křesťanského vydal Erben skutečně dle textu zkomoleného: výklad „o hříchu" schází tisku úplně. A také zase potvrzeno mínění Šemberovo, jež sice Erben přijal, ale neprovedl, že Hus své Jádro i svůj výklad Abecedy spojil v jeden celek spolu s „mravnými průpovědmi." To, co u Erbena (III. 255—261) otištěno zkomoleně a odděleně, tvoří jediný správný celek, jejž bude potřebí znovu vydati.

Byloli již samo toto zjištění dosti důležité a zajímavé, ještě větší bylo překvapení, když jsem nalezl neméně než šest nových rukopisů Husových českých i latinských, textů známých i neznámých! Při tom se ukázalo také, že Palacký, ačkoli některých zdejších rukopisů pro svá vydání užil (na př. 4⁰ 24), přece nevykořistil jich do dna — a srovnáním vidí se patrně, že knihovna Gersdorfská vyniká vzácností a hoj-

ností svých rukopisů Husovských i nad samu Pražskou knihovnu Musejní. Podrobnější popis těch nálezů podám na jiném místě.

Avšak v Erfurtě, Jeně, Lipsku atd. nepodařilo se mi nalezti nic jiného, než co již bylo známo a popsáno; ale samo seznámení se očitě s rukopisy a tisky Husovými bylo mi již nemalým ziskem. Docela jinak představoval jsem si na př. Jenský prvotisk listů Husových, než jak jsem jej potom ve známém obrazovém rukopise viděl zavázán; docela jinak Pařížský rukopis devíti kusů zlatých, než jak jsem jej potom v nádherném sále rukopisném „Národní knihovny“ (rue Richelieu) na stolku rozložil atd.: je přece jen rozdíl, čerpati známost z knih a zpráv cizích a seznamovati se s texty vlastním názorem.

A když jsem nočním rychlíkem letěl z Paříže — z toho „Gare de l'Est,“ jehož jmeno jistě letos na tisíce Pražanů vyslovilo — přes Belfort k hranicím volné Helvetie, učinil jsem ještě jeden objev, jenž sice nevyniká přílišným důmyslem, ale za to svou porážející jednoduchostí. Máme totiž v staré češtině celou řadu sbírek kázání — každý si vzpomene na Postilly Husovu, Chelčického, Rokycanovu . . . nenapadneli ho Milíč, Štítný a j., — u nichž autor zapomněl poznamenati rok. Byla psána učená pojednání (zkroušeně se kaji, sám jsem se také prohřešil), jež hleděla z rozmanitých narážek, z jazyka, slohu atd. vyšetřiti dobu jejich vročení. Nikdo z nás nepřipadl na to, že tato kázání mají velikými písmeny na sobě vročení napsáno: že Husova Postilla (i kdy by její závěrek byl utržen) pochází z r. 1413, Chelčického (i kdy by nebylo jemného určení Gollova) z r. 1435, Rokycanova (přes všechen odpor jiný) z r. 1441 atd. Že Husových 24 neděl po sv. Trojici s devíti nedělemi po Božím narození připadá podle Emlerovy Chronologie jen na r. 1413, jako zase týž počet Chelčického pouze na r. 1435; že Rokycanových 24 neděl po sv. Trojici s osmi nedělemi po Božím narození připadá pouze na r. 1441 atd. atd. Každá taková sbírka kázání velikými, více než unciálními literami hlásá rok svého vzniku — a my všichni šli klidně mimo ně, určovali dle narážek a slov více méně nejistých. Ta věc je příliš prostá, aby mohla se bráti vážně: působí trochu komicky, když si vzpomenu, jak z narážky na př. Husovy (II. 221), že Jidáš „více než 1380 let žalosti zkusil,“ mathematickou addicí (33 + 1380) vyvodí se vznik textu někdy po velikonocích r. 1413, a když si uvědomím, že církevní rok její podle Drechslera a Grotefenda, Kopallika a Weidenbacha, Idelera a Emlera, podle kde koho hlásá nevývratně *1—4—1—3*. Nač přivedou někdy tvrdá francouzská sedadla (ne touchez pas, s. v. p.)! *V. Flajšhans.*

Práce bakterií

při obíhání dusíku v přírodě.

Od

inž. chem. **J. Pítry.**

V polním hospodářství minulých věků pohlíženo bylo na vývoj rostliny jako na mystickou záhadu, jako na výslednici tajemných, nadpřirozených zjevů. Pozorováno bylo sice, že existuje jakési agens, které má nepopíratelné účinky na vzrůst, ale jeho podstata zůstávala záhadou. Teprve v druhé polovici 18. století, kdy vývojem chemie otevřela se perspektiva nových cest a nových myšlenek, konány byly v laboratořích chemických rozbory rostlin, jež vedly k tomu přesvědčení, že některé elementy hrají význačnou rolli při vývoji rostliny, a že tyto elementy nacházejí se jednak v půdě samé, jednak ve vzduchu. Z takto získaného fakta dovedli těžiti někteří praktičtí hospodáři, aby příslušnou náhradou živin v půdě docílili zvýšení produkce rostlinné.

Snaha chemiků nepřestala však na pouhém konstatování složení rostliny, neboť dospěli ku přesvědčení, že buňka rostlinná jest jaksi mikroskopickou laboratoří, kde odehrávají se pochody chemické. I počali mnozí pracovati k tomu cíli, aby cestou chemickou v laboratoři vyrobili takové produkty, které dosud pouze buňka rostlinná skýtala. Synthesí chemickou docíleno bylo v tomto směru skvělých výsledků a podařilo se chemickou cestou vyrobiti mnoho látek, kterých prve pouze rostliny poskytovaly (některé cukry, Fischer), i jest oprávněna naděje, že také jiné produkty rostlinné (saccharosa) podaří se touto cestou vyrobiti.

Pozorování životních podmínek rostliny vedlo k důkladnějšímu pátrání po živinách jejích, i bylo shledáno, že mezi všemi živinami rostlinnými význačné místo zaujímá *dusík;* zvláště obilovinám jest hlavní živinou, ano možno říci, že výživná hodnota obilovin dá se posouditi do jisté míry z jejich obsahu dusíku. Hospodářské rostliny vyžadují dusíku hlavně ve formě amoniaku, v solích amonatých a kyselině dusičné (její sůl sodnatá = salpetr).

Ovšem, že i značná přítomnost dusíku nebude míti účinku, nejsouli v půdě i jiné živiny: fosfor, draslík a vápník. Nepřítomnost ostatních elementů rostlině nevyhnutelných (železa, hořčíku, síry) jest velmi řídká, neboť jsou to prvky, které jsou hojně rozšířeny, a pak rostlina jich potřebuje toliko nepatrné množství. Totéž platí o látkách, které pomáhají sice k rozvoji vegetace, nejsou však nevyhnutelny k její existenci (chlor, kyselina křemičitá, sodík).

Kyselina dusičná a amoniak podporují neobyčejně tvorbu živých molekul organismu rostlinného, k čemuž zároveň potřebí ve větší míře kyseliny fosforečné. Rostlina vyhledává tedy svými jemnými kořínky, t. zv. vlásečnicemi, potřebnou kyselinu fosforečnou a resorbuje ji. Hojná assimilace kyseliny dusičné má pak za následek tvorbu jistých kyselin ve vlásečnicích, které působí i na rozpustnost kyseliny fosforečné ve

vodě nerozpustné (Thomasova struska a minerálné fosfáty), jak bylo praktickými pokusy dokázáno.

Z uvedeného vychází na jevo, že přítomností dusíku v půdě podmíněn jest bujný vzrůst hospodářských rostlin a tím i bohatá žeň.

Avšak rostlina nenalézá v půdě vždy dusík v takové podobě, aby jej bezprostředně jako živinu přijímati mohla. Organická podoba dusíku bývá často tak složita, že musí projíti celou řadou proměn, nežli se stane rostlině stravitelnou. Tyto proměny dějí se v půdě nebo na hnojišti; ovšem nemůžeme pouhým okem postřehnouti, že odehrává se velkolepý životní pochod miliard jedinců z flory bakterií.

K tomuto výsledku ovšem nemohla dospěti chemie sama, ježto starým agrochemikům nebyli známi původcové záhadných proměn organických látek v půdě. Teprve věda mikrobiologická uvedla světlo v tento neznámý dosud svět přírodních záhad.

Podnes, mluvíli se o bakteriích, rozumí jimi většina lidí tvory lidskému zdraví nebezpečné. Mínění takové není úplně správné; převážná většina druhů bakterií, vyskytujících se všude ve vodě, ve vzduchu a v půdě, jsou mikroby, nejen úplně nevinné, ale mnohé z nich mají dokonce i vlastnosti, pro které člověkem užitečně upotřebeny býti mohou.

Bakterie jsou velice malinké organismy, jež pokládáme za nejnižší rostliny. Jsou tak malé, že nutno mnohé 1000krát zvětšiti, abychom je vůbec viděli. Tvar jejich jest rozličný, vždy ale jednoduché buňky buďto kulovité, tyčinkovité, kyjovité spirálné a podobně, některé z bakterií schopny jsou i pohybu. Rozmnožují se tím, že se v prostřed pozvolna přeškrcují, tak že z jednoho jedince povstanou dva, po případě více (sarcina). Jsouli jim životní podmínky nepříznivy, tvoří bakterie spory. Obsah takové buňky zhustí se totiž na jednom místě a opatří se blankou tužší, tak že vzdoruje přílišnému suchu, horku nebo mrazu.

Bakterie všechny přijímají potravu povrchem celého těla. Některé druhy vegetují pouze na vzduchu (aerobní), jsou to druhy bakterií, které na povrchu látek organických žijí; jiné druhy v hlubších vrstvách se nalézající nemilují kyslíku (anaerobní) a žijí v prostředí jiného plynu. Splodiny těchto bakterií prozrazují se odporným zápachem. Některé druhy opět dovedou se přispůsobiti každému prostředí (fakultativně aerobní a fakultativně anaerobní).

Bakterie žijící v tělech živých a způsobující choroby jmenujeme choroboplodné (pathogenní), a ony druhy bakterií, jež žijí z látek neživých, nazývají se saprofitické.

V posledních letech všímáno si mikrobů posléze zmíněných i v zemědělství, kde vedle jiného úspěšného upotřebení studována i schopnost jejich v přípravě dusíkaté potravy rostlinstvu.

Proměny látek ústrojných, jež zahrnujeme jmeny: hnití, tlení, trouchnivění a práchnivění a které jsou zjevem tak všeobecně známým a všude pozorovaným, způsobovány jsou právě životní činností mikroorganismů, hlavně bakterií.

Bakterií súčastněných při rozkladu ústrojných látek jest mnoho druhů. Počet jejich v půdě jest tím větší a druhy tím rozmanitější, čím

hojněji jsou přítomny látky, které rozkladné činnosti jejich podléhají, a čím příznivější jsou i ostatní podmínky jejich života, které jsou: přiměřená teplota, vlhkost a nedostatek světla.

Životním pochodem mikrobů mění se látky ústrojné, bezdusíkaté i dusíkaté ve splodiny čím dále tím jednoduššího složení chemického. Poslední splodinou rozkladu látek bezdusíkatých jest všem společná kyselina uhličitá.

Podobně postupuje práce bakterií při rozkladu látek organických dusíkatých: ovšem tvoří se sloučeniny zcela jiného chemického složení, které postupem rozkladu jsou také stále jednodušší a končí nejjednodušší sloučeninou, amoniakem.

Patrný účinek mikroorganismů pozorujeme již v chlévě, kde nalézají bakterie vhodné medium pro svoji životní činnost. Zvířata vydávají zde ve svých sekretech, jako tekutých i pevných výkalech, řadu dusíkatých sloučenin. Dusík těchto exkrementů, obohacen dusíkem stlaní a odpadků píce, jest ona důležitá součástka hnoje po našem chovném dobytku, která mu dodává jeho vysoké ceny.

Dusík v čerstvém chlévském hnoji jest však v takových formách, pro které jest rostlina úplně netečná a teprve prací bakterií se převádí na vhodné živiny rostlinné.

Tekuté výkaly účinkem bakterií se rozkládají, hlavně kyselina močová, a poskytují amoniak a soli amonaté (kyselý uhličitan amonatý). Čpavek prchá z části do vzduchu, ale z větší části pohlcuje se ve vlhkém stlaní a svou alkalickou povahou působí na vyluhování některých součástek výkalů a slámy, hlavně organických barviv (barva hnojůvky).

V exkrementech pevných se vedle zbytků bílkovin od nestrávené potravy nalézá ještě celá řada dusíkatých produktů, vzniklých započatým rozkladem zbytků po zažívání již v zažívací rouře bakteriemi hnilobnými. V těchto látkách nalézají bakterie hnilobné vhodné medium pro svoje životní děje a rozkládají složité molekuly dusíkatých látek v jednodušší až poslední a nejjednodušší splodinou jest opětně amoniak.

Tyto zjevy rozkladné jsou provázeny stále kvašením bakterielním, svrchu již zmíněným, při kterém látky organické bezdusíkaté, cukrům příbuzné, se mění a rozkladem svým poskytují jako hlavní splodinu kyselinu uhličitou. Jest velmi důležito, aby toto kvašení udržovalo se v pravidelném chodu na hnojišti, neboť uvolněná kyselina uhličitá váže amoniak a tak se zabraňuje ztrátám nejcennější látky ve hnojivu — dusíku. Dissociace vzniklého uhličitanu amonatého není pak v atmosféře kysličníku uhličitého možná (Berthelot a André). Aby se tento výhodný stav kvašení v hromadách hnoje udržel, k tomu jest nejlepším prostředkem dobrá stavba hnojných hromad a časté ovlhčování (Schneidewind).

Také v půdě jest mnoho látek organických, neboť vedle hnoje, který na pole dovážíme, zůstávají na poli zbytky součástek rostlinných po žních, jakož i mrtvoly zvířecí a pod. Všecky tyto látky postupem rozkladu mohou poskytovati rostlině dusíkatou potravu. Počítáme sem též dusík z moučky krevní, rohové, kostní a z rybího guana. Všecky

tyto zvířecí nebo rostlinné součástky mají tu vlastnost, že po zaorání podléhají hnití nebo trouchnivění. Rozklad nenastává však hned, jest k tomu třeba delší doby; neboť tyto látky dusíkaté jsou neobyčejně složených a kondensovaných molekul; proto silně vzdorují zjednodušující akci fermentů.

Stálými rozkladnými pochody uvolněný dusík a amoniak a vzniklé soli amonaté okysličují se postupně až na kyselinu dusičnou, čili vznikají soli — dusičňany. Tento okysličovací děj zoveme procesem nitrifikačním, a bývá působen též bakteriemi. Amoniakálný dusík se zde neoxyduje hned v kyselinu dusičnou, jak se dříve za to mělo, nýbrž celá oxydace rozděluje se ve dva procesy, a sice tvoření kyseliny dusíkové z amoniaku a kyseliny dusičné z dusíkové. Každý z těchto biochemických dějů provádí zvláštní druh bakterií. První, bakterie nitritové, zpracují atmosférický dusík nebo amoniak pouze v kyselinu dusíkovou, druhé, nitratové bakterie, splodinu prvních v kyselinu dusičnou. Oba druhy přicházejí společně v půdě, a jelikož druhé zpracují hned splodinu prvých, proto se kyselina dusíková nenahromaďuje a objevuje se pouze konečný produkt salpetrových bakterií. Ovšem musejí salpetrové bakterie nalezti vhodné podmínky k svému vývoji; zdá se, že špatně se jim daří v prostředí obsahujícím mnoho látek organických (Dehérain). Tyto bakterie tvoří výjimku v řadě ostatních druhů, neboť ony jedině mohou žíti z látek pouze minerálných, kdežto při ostatních bakteriích jest podmínka opačná.

Sloučenina, která obsahuje dusík v nejpříhodnější formě pro většinu rostlin — dusičňan sodnatý čili salpetr čilský, jest ve velké míře upotřebené hnojivo dusíkaté. Tato látka nalézá se v sekundárním uložení na úzkém pasu pláně Tamarugalské v severních provinciích Čili, mezi Andami a úbočími přímořskými. V tomto obvodu bez dešťů prováděla se fixace dusíku atmosférického a převádění jeho v nitrát pozvolnou transformací bilionů organismů nitrifikačních, jeho kombinace se sodou a krystalisace dusičňanu sodnatého po celé věky, tak že ložiska ledku čilského nabyla ohromné důležitosti obchodní a slibují míti cenu nepoměrně větší ještě v budoucnosti.

Ohromný význam těchto ložisek v budoucnosti osvětlil William Crookes [1]) řadou čísel, majících důležitost netoliko eminentně vědeckou, ale i národohospodářskou v nejširším slova smyslu. Přihlednemeli ku počtu obyvatelů naší zeměkoule, kteří živí se chlebem, shledáme, že přibývá jich rychle rostoucí řadou vzestupnou. Když jich r. 1871 bylo 371 milionů, vykázal rok 1881 již 416 milionů, kterážto číslice vzrostla v následujícím desítiletí na 472 miliony, a nyní možno počet jejich stanoviti okrouhle na 516·5 milionů. I naskytá se otázka, vzrůstáli i produkce obilní v témže poměru? Na otázku tuto odpovídají tyto číslice: Obnášíli roční spotřeba jednotlivcova necele 1·64 hl. obilí, jest k výživě uvedeného množství potřebí 844·5 milionů hl. Avšak výtěžek žní v letech 1897—98 činil pouze 698 milionů hl., tak že nedostávalo se 146·5 milionů hl. Ovšem byla tato difference částečně hrazena pře-

[1]) Vyňato z první části přednášky presidenta kongresu učené společnosti britské v Bristolu v září 1898.

bytkem z roku předešlého, jenž činil 109 milionů hl.; uvážímeli však, že s nahodilými přebytky úrodných let nelze počítati, dospějeme ku přesvědčení, že produkce obilní nikterak neodpovídá požadavkům rostoucích mass, a že při nedostatku praeventivních opatření nezbytně by musela nastati katastrofa.

Nuže, kterým směrem mají se bráti tato opatření? Nahraditi obilí rýží nebo prosem, jak to činí mnozí národové, nedoporučuje se z té příčiny, že uvedené zrní zdaleka nemá výživné síly obilí, které jest nejvhodnější potravou pro vývoj svalů a mozku.

Zkoumejme tedy, možnoli rozšířiti komplexy půdy ku pěstění obilí tou měrou, aby výtěžek jich odpovídal rostoucí potřebě? Jest známo, že rozsáhlé plochy panenské půdy leží ladem v rozličných světa dílech; Spojené státy, Kanada, Sibiř, Afrika severní i jižní, Australie chovají ještě bohatství nedotknutých lánů, jež čekají na rolníka a pluh. Avšak dlužno uvážiti, že poměry klimatické, kommunikační, obchodní a jiné zredukují značně výtěžek obilní, tak že v případě nejpříznivějším možno očekávati zvětšení půdy o 40 milionů hektarů. Činíli výtěžek 1 ha. 11·4 hl., odpovídá toto maximální využitkování půdy asi 461 milionům hl., což by lidstvu chlebem se živícímu stačilo do r. 1931.

Situace tedy i v tomto směru je zajisté hrozivá: oddáliti hrozící katastrofu o 30 let není žádným úspěchem, neboť 30 let značí jediný den v životě národů. I konány byly pokusy za tím účelem, aby přiměřeným přimísením ledku do půdy zvýšen byl její výtěžek. Výsledek praktických pokusů, jež podnikli Lawes a Gilbert, zračí se v těchto údajích: Činíli výtěžek 1 hektaru půdy bez přimísení salpetru 10·8 hl., docílí se, přimísímeli 635 kg. ledku ročně, výtěžku 33 hl. per ha., tedy zvýšení o 22 hl. Jinými slovy: 28·8 kg. ledku zvýší produkci o 1 hl. obilí. Jaký důsledek vyplývá z tohoto poznání? Srovnejme tyto cifry: Dnešní těžbu obilní dodává asi 65 milionů hektarů plodné půdy; vynášíli 1 ha. 11·5 hl., činí celkový výtěžek roční 745 milionů hl. Ve třiceti letech bude potřebí 1174 milionů hl., aby byl kryt požadavek lidstva, třeba zvýšiti výtěžek 1 hektaru z dosavadních 11·5 hl. na 18 hl., ke kterémuž účelu potřebí by bylo asi 12 milionů tun čilského ledku mimo jeden a čtvrt milionu tun již upotřebených.

Nesmírná důležitost ložisek salpetrových v budoucnosti z uvedených fakt jasně vysvítá. Neboť jest jisto, že zvyšování výnosu půdy pomocí ledku bude hlavním pramenem k uhrazení eventuelních differencí, ježto na rozšíření plodných ploch v rozměrech žádoucích nelze za stávajících poměrů spoléhati. Ale důsledně namanuje se další otázka: Stačí bohatství salpetrových ložisek rostoucím požadavkům? Na otázku tuto nemožno přesně odpověděti: kdežto jedni tvrdí, že zásoby ledku jsou nevyčerpatelné, míní mnohé autority, že při ročním vývozu, činícím více než milion tun, budou ložiska během dvaceti, nejdéle třiceti let vyčerpána.

Možno tedy shrnouti uvedené údaje takto: Potřeby lidstva, živícího se chlebem, vzrůstají rok co rok. Během doby dojde k zužitkování všech dosud ladem ležících komplexů plodné půdy, i bude nutno uměle zvyšovati výnosnost. Ale konečně i zásoby ledku budou vyčerpány, — nuže, k jakému prostředku utečeme se potom?

Potom musí promluviti věda chemická!

Tedy chemickou cestu pokládá Crookes za slibnou pro řešení této akutní otázky a zmiňuje se též o dosavadních pokusech chemiky v tomto směru konaných. Při tom však příliš podceňuje práce, směřující k řešení otázky, jak nahraditi půdě dusík na základě dějů mikrobiologických. Jsou to hlavně práce Hellriegelovy a Wilfarthovy, dále pozorování Caronova a studie Stoklasovy.

Nelze popříti, že možnost brzkého vyčerpání ložisk salpetrových není jedinou pohnutkou snahy po získání nových pramenů pro dusíkatou potravu rostlinstva, ale že příčinou badání jest v neposlední řadě též faktum, že zemědělství platí draze dusíkatá hnojiva jako jsou salpetr, síran amonatý, pak dusíkatá hnojiva organická, moučky kostní, krevní, rohovou a pod., kdežto ve vzduchu jest ohromné množství dusíku volného; atmosférický vzduch obsahuje 79 objemových procent dusíku, neboli 76·8% dle váhy. Jest tedy ideálem nových problémů v obohacování půdy dusíkem, nalezti prostředek, jímž by se tato cenná látka, která jest nám ve vzduchu k disposici v množství nadbytečném, převesti dala laciným způsobem ve formu vhodnou pro rostlinstvo.

Řešení tohoto problému není snadné, dlouho již pracuje se v naznačeném směru, a nemůžeme říci, že jsme u cíle.

Ještě před nemnoha lety hlásáno bylo všeobecně, že volný dusík atmosférický nehraje žádnou rolli ani při vegetaci, ani ve výživě rostlin vůbec. Tato doktrina se přes některé skromné námitky po třicetiletí udržovala. Nyní, zdá se, jest toto tvrzení úplně poraženo. Proslulý francouzský badatel Berthelot četnými výzkumy dokázal, že půda prostá vegetace, ke které vázaný dusík ze vzduchu přístupu neměl, ale jinak styk půdy se vzduchem zamezen nebyl, vykazovala přírostek dusíku. Berthelot též vyslovil na základě dalších svých pozorování, že první fixace dusíku půdou děje se za vlivu jistých mikrobů z řádu bakterií a že vývoj mikrobů, vázajících dusík vzdušný v půdě, jest souvztažný s rozkladem různých látek organických prostých dusíku. Duclaux pozoroval dále při svých zajímavých pokusech s pěstováním vegetace pod skleněnými zvony, kde všechen život mikroorganismů zamezen byl, že rostlina ve svém vývoji nepokračovala, a došel ku poznání, že rostlina bez bakterií vůbec existovati nemůže. Příroda již to tak sama zařídila, aby rostliny vždy vhodnou potravu dusíkatou nalezly v půdě.

Pěstujemeli kultury v písku, pozorujeme, že se písek snadno pokrývá řasami (Oscillaria, Ulothrix, Pleurococcus atd.). Vrchní část písku obsahuje pozoruhodné množství dusíku, který jest zajisté původu vzdušného (Frank). Bylo shledáno, že řasy bývají provázeny bakteriemi a že fixace vzdušného dusíku řasami děje se pouze za přítomnosti bakterií (Kossowitsch, Schloesing, Laurent, Bouilhac). Máme zde vysoce zajímavý případ pospolného žití vegetace s chlorofylem a nejnižších zástupců flory bez chlorofylu. Zelené řasy, majíce aparát chlorofylový, mohou assimilovati kysličník uhličitý za působení světla a vody a vyráběti cukr a jej dodávati bakteriím, z něhož tyto čerpají potřebnou energii pro akumulaci dusíku vzdušného.

Vědeckým badáním byla otázka dusíku a hlavně vztah dusíku vzdušného k rostlinám vždy více prohlubována, při čemž vodítkem

nových prací byly zkušenosti starými praktickými hospodáři nabyté a po řadu let v praxi hospodářské prováděné.

Tak hospodářům známy byly značné výtěžky po jeteli, neboť poznáno, že netřeba po jeteli tolik hnojiti jako po obilovinách. Staří domnívali se, že jetel dostává potravu z hlubších vrstev, jelikož má silně vyvinuté kořeny. Otázkou tou zabýval se po celou řadu let a pokusy na svém statku konal praktický hospodář Schultze-Lupitz a došel ku poznání, že některé hospodářské rostliny půdu dusíkem obohacují a jiné ji o dusík ochuzují. Rozdělil dle toho rostliny na dusík hromadící a dusík stravující. Svým systémem osvětlil význam motýlokvětých rostlin pro hospodářství polní.

Nálezy praktického hospodáře vedly k novému směru badání, i bylo shledáno (Hellriegel, Wilfahrth, Beyerinck. Prazmowski), že na koříncích luskovitých rostlin jsou hlízky, v nichž žije druh bakterií, jenž chová mohutnost assimilovati dusík ze vzduchu. Dle nejnovějších výzkumů zdá se, že bakterie vylučují zvláštní enzymy, které dráždí rostlinu k assimilaci dusíku ze vzduchu (Stoklasa. Frank).

Byl to epochální nález, který rázem vysvětloval mnohou ode dávna prováděnou praxi, na př. přenášení půdy, aby se dařil hrách na místě jiném, zelené hnojení a pod. Učiněn tu rozhodný krok k novému způsobu obohacování půdy dusíkem. Z hlízek byly bakterie vyloučeny a upraveny z nich čisté kultury (Nobbe a Hiltner), jichž spory uvedeny jsou do obchodu ve formě tekuté (gelatinových kultur) pod jmenem „nitragin.“ Pomocí nitraginu možno hlízové mikroby Bacillus radicicola v půdě rozmnožiti a tím způsobiti zvýšení produkce luskovin, ovšem když poskytneme mikrobům ostatní nutné podmínky k jejich existenci.

Zelené hnojení postaveno objevením hlízkových bakterií na zcela jiný základ. Známo jest, že zeleným hnojením docílí se obohacování půdy látkami organickými, jež brzy rozkladu v půdě podléhají a tvoří prsť, humus. Rozklad děje se v půdě, jak již dříve vysvětleno bylo, biochemickou činností nesčetných druhů bakterielních, které upravují živiny rostlinné ve formy přijímatelné.

Otázkou zeleného hnojení zabýval se hlavně Thaer, jemuž podařilo se na počátku našeho století opětovaným pěstěním lupiny ve sterilním písku a zahrabáváním jí za zelena upraviti písek za schopné medium pro vegetaci. Na základě svých pokusů vybudoval Thaer svoji humusovou theorii. Stalo se však, že jeho nauka v mnohých případech v praxi se neosvědčila, a vysvětlení tohoto zjevu vymykalo se z rámce vědomostí starých agronomů. Nyní víme, že není vyloučeno, že při zeleném hnojení[1]) v těžkých půdách produkované množství dusíku bylo buď zcela nebo z velké části hrazeno z půdy a nikoli z atmosféry. V prvém případě nenastalo by ovšem obohacení půdy dusíkem, ale naopak, v půdě přítomný, snadno assimilace schopný dusík přeměnil by se ve formy složitější, nesnadněji rostlině přístupné.

---

[1]) Míníme zde jako rostliny zeleného hnojení pouze leguminosy: neboť upotřebení rostlin jiného řádu k tomuto účelu nebylo by se stanoviska hospodářského správno.

Effekt ve zvýšení produkce rostlinné závisí zde na povaze půdy.

Bakterie nemohou existovati ve zdravém organismu (Kornauth). Infekce děje se tedy skutečně jen tenkráte, nalézáli se rostlina v stavu hladovém. Nenalézajíli rostliny luskovité v půdě dostatečného množství dusíku k snadné absorbci schopného, pak sestrojují molekuly živé hmoty rostlinné assimilací volného dusíku ze vzduchu za součinnosti hlízkových bakterií (Stoklasa).

Bakterie kořenové nalézají v hlízkách dostatečnou ochranu před vlivy vnějšími a jsou odkázány, aby přijímaly potravu pouze z rostliny, která ji pomocí chlorofylových aparátů opatřuje, začež jsou rostlině užitečny tím, že umožňují uvádění volného dusíku vzdušného do velikých molekul dusíkatých živé hmoty rostlinné.

Shledáváme zde pospolný život bakterií s rostlinou — oběma vegetacím užitečný — což nazýváme *symbiosou* na rozdíl od parasitismu.

Vedle bakterií kořenových jsou v půdě i jiné druhy bakterií, chovajících mohutnost hromaditi dusík vzdušný v půdě, na něž již Berthelot, Koch, Frank, Vinogradský a j. svými pracemi upozornili.

Praktický hospodář Caron v Ellenbachu, hospodařící na svém statku bez zvířectva (kromě tažných koňů), nekupuje žádných dusíkatých hnojiv a přec má žně výtečné. Hospodaření jeho založeno jest na dlouholetém pozorování životních dějů bakterií v půdě. Caron mikroba, jenž se v hojné míře nacházel v jeho půdě, rozmnožil obvyklým způsobem bakteriologickým, omočil semena obilovin v roztoku těchto kultur a pozoroval, že semena takto připravená dala hojnější žeň. Povzbuzen těmito výsledky svěřil Caron svůj nález chemické továrně, jež nyní dodává praeparované kultury mikroba ve formě prášku, uzavřeného v malých rourkách 1·5 gr., kteréž množství má stačiti ku praeparaci 50 kgr. semene. Tato látka přichází do obchodu pod jmenem *alinit*.

Prof. Stoklasa studoval mikroba pěstěného Caronem a shledal, že tyto alinitové bakterie obsahují známého mikroba Bacillus megatherium. Vyznačuje se vlastností jako málo který mikrob, že totiž vylučuje fermenty protolythické a diastatické, což má velký význam při proměnách látek organických. Svými výzkumy konstatoval Stoklasa, že mikrob ten jest aerobní, t. j., že potřebuje k žití atmosferického kyslíku, že jest denitrifikující, t. j. dusičňany převádí v amoniak, látky organické dusíkaté ve formy rozpustné a vedle této dobré vlastnosti je půdě zvlášť prospěšný tím, že jí přivádí atmosférický dusík a sestrojuje z něho pomocí uhlohydrátů v půdě přítomných svoje molekuly bílkovin; potřebuje tudíž vedle dusíku ze vzduchu půdy humusovité. Není odkázán na živou rostlinu a nežije s ní v symbiose, jako Bacillus radicicola, čímž se od tohoto podstatně liší. Odumřelá těla bacillů alinitových bývají opět rozkládána živoucími mikroorganismy na jednoduché formy, pro rostlinu snadno resorbce schopné.

Problém očkování půdy obohacen byl značně těmito nálezy, které byly v cizině záhy pochopeny. Praktičtí hospodáři chopili se tohoto nového směru hospodaření, neboť uznali, že očkování půdy mikroby

dána jest ohromná budoucnost, jak se již Pasteur první vyslovil. Věc není vlastně nová, neboť taková akkumulace dusíku v půdě se vyskytuje bez přičinění lidského. Třeba však poznati podmínky zdárné existence bakterií půdních, proces tento provádějících, hlavně nalezti vhodné medium pro mikroby a tím umožniti jejich mohutný vývoj v půdě a zvýšiti tak výtěžek.

Z nejnovějších studií prof. Stoklasy jest patrno, že účinny jsou zde dva mikroby, z nichž jeden druhému upravuje půdu pro existenci; nový mikrob nazván jest Bacillus humosus.

V půdě, jako jinde v přírodě, jest boj o existenci, silnější pak vítězí. Bude tedy hlavním úkolem při očkování půdy, rozmnožiti užitečné mikroby v půdě tou měrou, aby se vyvinuly na úkor jiných, neužitečných či škodlivých, a pak můžeme doufati, že stanou se mocnými činiteli ke zvýšení úrodnosti půdy. Plísně obyčejně mikroba v půdě utlačí, musíme tedy provesti tak silnou infekci, aby mikroby alinitové zatlačily plísně.

Dle návrhu Stoklasova uděláme nejprve komposty, do kterých přimísíme melasy jako živiny pro mikroby a pak infikujeme bakteriemi alinitovými, kterým dáme pak v hromadě volně se vyvinouti, dříve než kompost vyvezeme na pole. Obdobné počínání ode dávna provádí na př. pivovarník, který připraví sobě ve velkém čisté kultury kvasnic, dříve než jimi zakvasí mladinu.

Ještě jinou důležitost mají bakterie alinitové. Již připomenuto, že rozkládají organické látky dusíkaté za přítomnosti uhlohydrátů na rozpustné sloučeniny dusíkaté organické i anorganické (amonaté soli), které pak vlásečnicemi kulturních rostlin resorbovány býti mohou. Této vlastnosti jmenovaného bacilla možno s prospěchem užiti ve velké praxi hospodářské k rychlému rozkladu kostní, rohové a krevní moučky a jiných organických dusíkatých potravných látek.

Poznali jsme mnohonásobné působení mikrobů při obíhání dusíku v přírodě. Mikroby mají mohutnost tvořiti z látek nejjednodušších komplikované a z nejsložitějších jednoduché. Jako jest celá řada mikrobů, které vzdušný dusík assimilují a dávají ho rostlině, aby z něho stavěla své molekuly bílkovin, tak zase celá řada mikrobů vrhá se na rostlinu po ukončení její doby vegetační a vůbec na všechny látky organické, aby je rozložily v látky jednoduché. Vidíme, že mikroby jsou agence transformační, činnost jejich — jako činnost každé živé buňky vůbec — jest synthetická i analytická zároveň. Ony udržují rovnováhu v přírodě. Kdy by nebylo mikrobů, bylo by tu nakupeno tolik mrtvých těl, že by život byl nemožný. Mikroby provádějí ono memento: „Prach jsi a v prach se obrátíš.“

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Dílo nevšední, vysoko se povznášející nad úroveň průměrné prozy belletristské, podal Josef Merhaut svou *Andělskou sonatou*, vydanou v Brně nákladem A. Píšovým (bez vročení, str 324). Práce zajímá více provedením, životními názory a zevní formou než obsahem svým. Obsah její je v pravdě prostičký. Nijaké složitosti, mnohotvárné pestroty a rozmanitosti nenalezne tu čtenář; jednotný, nerozvitý a v křižující se nitky nerozbíhající se příběh jest tu zobrazen, ale ovšem zobrazen v celé plnosti a vyčerpávavé soustředěnosti svého vývoje. Nad to jest to příběh zcela soukromý a jaksi intimní, zároveň pak plnou měrou jedinečný. Manželská dvojice Hřivnova (krom ní není v celé knize postavy, jež by rázněji zasahovala v děj) byla by vám zcela lhostejna, nikterak by vás nepoutaly její osudy, kdy by spisovatel podmanivou silou jarého umění svého nepředstavil vám, co je na ní čistě lidské, a kdyby z daného případu jednotlivého neodloupnul toho, co má platnost všeobecnou, co zahrnuje neli lidstva všeho, alespoň celé společenské vrstvy jeho. Máli v takovémto díle spisovatel strhnouti po sobě celou duši čtoucího a vzbuditi v ní uspokojení, jež jest výslednicí uměleckého požitku, není pochyby, že k tomu potřebuje vydatných, působivých prostředků. Poohlédněme se, jakých prostředků užil za vytčeným cílem Merhaut.

Inžénýr Hřivna, zaměstnaný v kterési továrně Brněnské, ale k zaměstnání tomuto nikterak nelnoucí, spojuje v sobě vlastnosti, které vyznačují venkovského příslušníka našeho kmene (pokud ovšem nestírají se studiemi a změněným způsobem života), s význačnými rysy člověka velkoměstského. Spojení toto jest zvláště pro jednu stránku Andělské sonaty významno, totiž pro tu, kde Hřivna vrací se k duševnímu klidu a ke smíru se svou ženou. Skepse měšťákova, lhostejnost, s kterou pomíjí zjevy a úkony, jichž si prostý venkovan (zvláště moravský), nad míru váží, podlehne za vlivných okolností dojmům, jež druhdy v mládí kralovaly v duši, sourodé s veškerým vrstevnictvem. Hřivna pojal za choť sličnou, intelligentní venkovanku, která i v městě uchovává si názory, jež jí doma vštípila matka a jež plně vyhovují jemnému citu ženskému. Sňatek byl uzavřen z upřímné lásky, ale po pěti letech bezdětného manželství dopustil se Hřivna bídné nevěry. Zlákán jsa smyslnou, lehkomyslnou ženou, jen pro ukojení cizího chtíče odtrhuje se od citu-plné, oddané choti. Paní Anežka ovšem bolestně nese zničení dosavadního slunného ladu svého manželství. Pociťuje hnus k muži zpronevěřilému, uzavírá a hroutí se v sebe, život dříve radostný stává se jí břemenem nesnesitelným. V téže době Hřivna sám uvědomuje si plnou škaredost svého činu, chování Anežčino pak a její utrpení tím ostřeji staví mu jej na oči. Kolísalli dříve v úmyslu vymaniti se z kalu, do něhož zabředl, rozhodl se, přesvědčiv se, že Anežka o záletech jeho ví, nevrátiti se již nikdy k místu svého hříchu, usmířiti trpící ženu a znova zbudovati rozmetený oltář rodinného štěstí.

Avšak Anežka, právě že nadána jest hlubokým citem, není z žen, které ať pro úsudek světa, ať z jakýchkoli příčin jiných odpouštějí mužům i nejčernější hříchy, jen aby samy nepozbyly svého místa a své vážnosti, byť toliko zdánlivé. Hřivna bezděčně se přesvědčuje, že jest třeba nejen lítosti, ale i jakéhosi zadostučinění, aby mohl mezi ním a ženou nastati smír, — v bývalé jasno a teplo svého krbu rodinného prozatím neodvažuje se ani doufati. Události však předstihnou jeho naděje. Choť jeho každého roku podniká pouť na Hostýn. V době svého ponížení putuje tam též, ale zcela jinak než druhdy: jdeť tam jako bídná prosebnice pro duševní útěchu a pomoc. Skeptik Hřivna po jejím příkladu pokoří sebe, vyznává hřích svůj ve zpovědnici. Tím činem a vlivem místa i času zase nabývá ženiny důvěry a pak i lásky, jež ovšem neutuchla v pravdě ani tehdy, když nejbolestněji byla raněna. Děcko, které se manželům později narodí, vyhladí i poslední stopy stínů z minulosti; Hřivna stane se ve všech směrech vzorným manželem a otcem, rodina, jak se zdá, požívá čistého, nezkaleného štěstí.

Ale očista nebyla by dokonalá, kdy by se třeba jen z části zakládala na principu sobeckém. A zajisté, kus sobeckosti jest v poměru otce Hřivny k synkovi nemluvněti, v němž spatřuje další článek své vlastní bytosti, zachování sebe v lůně budoucnosti. Z čista jasna přijde neočekávaná rána, dítě zemře. Opět mezi manžely „nebylo života, nebylo upřímnosti, nebylo nadějí, nebylo slov . . . stín zase stavěl se mezi ně.“ Sen, ve kterém se zemřelý synáček téže noci objevil otci i matce, znova je sjednotil, a sonata, již potom vyslechli a v níž, jak chápali, v kůrech andělských vítána byla čistá dušička jejich dítka, posvětila tu jednotu na celou budoucnost ve tvrz nerozbornou.

Ohledáváme-li látku, kterou si Merhaut obral, seznáme, že podklad její je čiře naturalistický, takový, jaký zhusta shledáváme v slovesných plodech literatur západních i severních. Manželská nevěra, vina a trest, očista a smír. Jak jednoduchá to řada, kolikrát již v různých variacích byla zpracována, kolikrát právě sexuální stránky v ní bylo užito za dráždivou stravu hltavých davů! A v tom již vidíme jeden z prostředků Merhautových, jimiž dílo jeho nad jiné se povznáší: spisovatel nevykořisťuje své látky k nízkým affektům, nesklání se k hmotě, nýbrž ji povznáší, hledaje v ní příznaků vyšších, ušlechtilejších. Prováli celé dílo jakési libé teplo a světlo, které takořka elementární mocí nutí růsti, nad zemi se povznášeti, jest přítomnost jeho nejpatrnější a nejvítanější právě v oněch stránkách, a to tím více, že nepostřehujeme v nich ničeho strojeného nebo dělaného. Tento souhlas a soulad idealismu s prostou, střízlivou skutečností všedního života jest další předností a působivou složkou v silném účinu Andělské sonaty. Jenom jeden moment v celém pásmu díla vzbuzuje v nás pochybnost a jakousi nedůvěru, a to moment pro přirozený vývoj děje nad jiné důležitý. Jest to Hřivnova zpověď na Hostýně a její důsledky ne tak u paní Anežky, jako v nitru Hřivny samého. Podléhá Hřivna pouhé suggesci? Podléhá příkladu své ženy a zjevu zbožného kněze starce, jejž cestou byl pozoroval, jak téměř vytržen jsa z tohoto světa zcela se noří ve vidma nadzemská? Či snad dokonce je v tom činu úmysl, vypočtený na dojem vzhledem k paní Hřivnové? V té otázce důležité

spisovatel měl svého hrdinu postaviti v určitější světlo, aby ozřejměl pochod, jakým lhostejný a pochybovačný intelligent mohl podlehnouti mysticismu víry a čerpati z něho posilu ve šžíravém hoři a důvěru v život posmrtný. Důvod, jejž autor, jak jsme svrchu řekli, předeslal z minulosti Hřivnovy, byl by pak nabyl větší platnosti.

Děj Andělské sonaty jest vybudován na pevné půdě, v určitém prostředí. Hřích Hřivnův mohli byste si mysliti ovšem i v kterémkoli jiném místě, ne toliko v Brně, ale to, co v knize má daleko větší úkol, Hřivnovo obrácení, sotva by bylo lze pochopiti jinde a jinak než na Hostýně, přeplněném zbožným lidem moravským a otvírajícím široké výhledy v rodné kraje. Merhaut plně pochopil význam místa a scenerie pro předmět svého vypravování, a proto maluje jedno i druhé barvami živými a sytými. Pravíme: *maluje*, a podtrhujeme to slovo dodávajíce, že malba jeho po stránce věcné i slovní jest plnou měrou plastická. Platí to především o Brně, a to jak o Brně továrnickém a kapitalistickém, tak o národnostním a socialistickém. Zpupné, vyssavačské třídy toho města, roztahující se na úkor tříd pracovních a oddané hrubému požívačství všeho druhu, jsou tu silnými rysy zachyceny přes to, že jsou jen stafáží na obraze, jehož předmět jest zcela jiný. Stejně silně vystiženy jsou poměry dělnictva a zejmena také poměry plemen vzájemně se pronikajících, z nichž ovšem česká popelka trpí, ale již hlavu zvedá a hrdě k životu se hlásí. S překvapující plastikou rozestřena jest před námi také mapa těch krajů moravských, kterými projíždí Hřivna sám nebo s chotí; z každého řádku patrna jest tu autorova láska k zemi a k lidu, ale neméně patrno jest umění, s jakým se umí dívati a s jakým umí se o své hluboké dojmy se čtoucím sdíleti a v něm je vzbuzovati. Bohatá dikce Merhautova a názorné slovo jeho, zcela vzdálené prázdného verbalismu, jest tu vydatným prostředkem k žádoucímu úspěchu. Tato výzbroj autorovy formy uplatňuje se jak v podrobném a věrném zobrazování niterných processů Hřivnových, tak v nádherných popisech a líčeních, z nichž některé jsou pravými básněmi v proze. Hostýnskou pouť i Hostýn a jitro za narození synka Hřivnova jmenujeme k tomu za doklad.

V době, kdy také v naší literatuře vyskytli se zastanci (a ještě více zastankyně) moderních theorií o volném právu na mateřství a přežilosti zařízení rodinného, pokládáme za nutno zvláště jednu stránku Andělské sonaty vytknouti s upřímnou pochvalou. Míníme nimbus, jakým autor v Hřivnovi ovíjí ženu-matku, a nadšenou velebu, jakou má pro rodinu, v níž nespatřuje nepoutaného článku beztvárného všelidstva, nýbrž pevný základ budoucnosti národa. Jest to zdravý rys díla zrale promyšleného a jinak zcela moderního, který nás v kalném příboji všelikého dekadentismu nynějšího na sklonku věku právem těší. Merhaut již biblickým heslem v čelo knihy položeným naznačil cíl své práce; čtouce slova „Nebo silné jako smrt je milování“ a „Ó jak krásné jest čisté zplození s jasností,“ chápete, čeho se týká nadšená oslava jeho, a přisvědčíte, že došel svého cíle prostředky, povýšenými nad všechen kal tělesného hmotařství. — Andělská sonata ušlechtilým obsahem i zdařilou formou náleží k nejlepším zjevům pěkné prozy naší z let posledních.

Letošní „Libuše“ přinesla v třetím čísle svém *Benátské zrcadlo*, jež napsal zvěčnělý Edvard Jelínek (nákl. Šimáčkovým, str. 168). Práce jest označena jakožto „vypravování z rodinné kroniky,“ čímž u Jelínka také již jest naznačeno, že autor do vypravování vplétá též svou osobu. Děje se to však jen ve vstupní a závěreční kapitole a spisovatel zamýšlel tím patrně dodati svému vypravování rázu hodnověrnosti, jak číníval i v drobných črtách svých. Jevištěm příběhu jeho jest Praha, předmětem pak rychlé klesání a pád zámožné rodiny měšťanské a vybřednutí její, když se zachytila obchodu. Povídka, jsouc původu poněkud staršího, má také façonu starší belletrie, jejímž cílem bývalo zabaviti čtenáře nakupeným dějem beze zřetele k jeho příčinnosti, založené na povaze a vnitřních stavech osob jednajících. Náhody a nehody mají v takových pracích slovo rozhodující, intrikáni rázu Rudlova a obětaví šlechetníci podoby Tondovy mají úlohy přesně rozděleny. Jest známo, že v takovéto belletrii (náleží k ní ještě hlavně Motýlek z norské pohádky) nekotví literární význam Jelínkův, jehož sympathická fysiognomie vždy bude opřena o práce, jdoucí za slovanskou vzájemností; tam získal si spisovatel na všecky časy pamět milou a vděčnou.

Nákladem knihtiskárny Kotrbovy vydána byla r. 1899 osmá část obrázků z českého jihu, jež pod souborným názvem *Z vesnic a samot* uveřejnil Bohumil Brodský. Kniha (215 str.) obsahuje jedinou povídku *Smilujte se!* Autor staví zde proti sobě prostičké dítě odlehlého venkova a vzdělaného muže, prosáklého vedle theoretické učenosti také běžnými názory na život, jaké dle spisovatelova mínění bují především v městě. Nezkušená dívka venkovská, zamítající sňatek s mladíkem sobě rovným, stane se obětí chvilkové vášně příchozího měšťáka, hledajícího zotavení v ústraní hostinného venkova. Takové látky povídkové jsou až nazbyt známy, v našem případě tedy bylo třeba nalezti nové stránky a nové závěry, aby povídka nebyla všední. O to se spisovatel pokusil tím, že zobrazuje dívku jemnou, v sebe uzavřenou a nevšední šlechetností proniknutou. Verunka, ač poklesek její nemá zjevných následků, sama se tresce, sama sobě ukládá pokání, odcházejíc z otcovského majetku do služby. Svému svůdci se nemstí, nemaří štěstí, jehož hledá.

Čím světlejší jest tato postava dívčí, tím temnější barvy jsou naneseny na čelnou postavu mužskou, jež tvoříc její protějšek jest hlavním pilířem povídky. Pražan profesor Padavět, doktor filosofie a vědecký spisovatel, jest sice již zralý muž, ale přes to lehkožilý světák, ženoucí se toliko za požitkem, a zároveň zbabělec, který se po stránce mravní nemůže měřiti s prostými venkovany. Ano, na konec se z něho vyklube až i sprostý, neotesaný surovec, který se nerozpakuje na vlastní ženu ruku vztáhnouti. Rozumí se, že ho nemine odplata. Propukne v něm stará choroba a sklátí ho do hrobu, ale ovšem až po pathetické, v nepříznivém smyslu effektní zpovědi, v které se před celým příbuzenstvem i před Verunkou dává vinen ze všech svých necností.

Povídka, jinak obratně osnovaná a hbitě i lehce stavěná, trpí hlavně nedověcností svých postav, jež nejsou, alespoň ne všechny, hotovými individuy z života. Nejednu spisovatel modeluje dle svých vý-

myslů. Kontura je zdařilá, ale podrobnosti v ní zhusta působí rušivě. Vyznávali se Verunka tak ochotně Tomášovi, který se vytrvale uchází o její přízeň, ještě to chápeme, ale způsob, jakým se projevuje hajnému Kubátovi, zdá se nám zhola pravdě nepodobným. A takových pravděnepodobností jest tu více; náležejí k nim kromě jiných také různé naivnosti, jež autor vkládá Padavětovi v ústa, když přijde do vsi. V samomluvě tohoto podivného vzdělavatele mládeže, mrzícího se na sebe, že doprovázel své domácí po vsi, z níž pochází též jeho žák, čteme na str. 129.: „Budeli student v Praze povídat, jak pan profesor a filosofie doktor selky a selská děvčata doprovázel, všechna slušná společnost se mu vyhne.“ Jak si to p. spisovatel naši Pražskou společnost představuje? Zdařilejší jsou zde a životnějším dojmem působí postavy vedlejší, na př. Ondřej, Tomáš, Kubát, nebo stará mlynářka. — Ze stránky slovesné vytýkáme toliko nepřístojné instrumentály, na př. „Také Tomáš byl *jiným*“ (str. 187).

Látku na pohled nepatrnou, v podstatě však tíhnoucí k povážlivé chorobě nejdůležitějšího stavu našeho národa — nynějšího rolnictva — obral si K. V. Rais v povídce *Paničkou* (nákladem Šimáčkovým, str. 218). Různé jsou toho příčiny, že v mnohých krajích našich synkové selští raději se dotírají do všelijakých služeb a službiček, v nichž na celý život zakrní, než by mozolnou rukou vzdělávali otcovskou půdu. Vedle obecné nespokojenosti svým stavem, které již Horác věnoval pozornost, bývá to nechuť k práci a touha po požitcích a plynoucích z nich změnách, která odvádí mladé rolnictvo z otcovských niv, která odlidňuje venkov a přeplňuje města. Ještě horší a obecnější jest ta choroba u selských dcer, ať již jde o dcery ze statku nebo z chalup. Provdati se za „pána,“ uniknouti nenáviděné sedlačině touží dnes snad devět desetin mladých venkovanek našich. A z těch zase většina, marnou pýchou jsouc vedena, hledí jen na povrch toho panství, na zevnějšek zdánlivě lesklý, k slabinám jeho nikterak neprohlédajíc. Rais již v některých pracích dřívějších dotkl se nezdravého zjevu tohoto, zde učinil jej základem celé povídky.

Hrdinkou jeho vypravování jest Tonička Ulvrova, dcera chalupníkova z městečka Hadíhlav. Ulvrova domácnost jest čiře starosvětská, zejmena otec Ulvr jest přímý muž starého rázu. U rodičů by tedy Tonička panských choutek nebyla pochytila a ani vliv Hadíhlavské honorace by jí byl nepokazil. Ale náhody zavedly ji do města většího, kdež se jí zalíbila paráda a jistá zevní uhlazenost, na jakou nebývá času při selské práci. Odtud vznikla v ní touha, aby se jednou stala paničkou, odtud odhodlání raději v městě sloužiti než doma býti selkou. Tvrdě odmítá oddaného nápadníka domácího, jenž se jí nechová dosti pansky, a vdává se za odvislého zřízence z Pražské továrny, těšíc se, jak se bude strojiti a čeho užije. Ale čas přináší jí sklamání za sklamáním. Péče o děti v málo letech zapudí dřívější pohodlí, hmotné prostředky, jež se ve venkovském zákoutí podhorském zdály býti velikými, stěží vystačí na živobytí, na žádanou parádu nikterak nezbývá. Když Tonička po několika letech zavítá do Hadíhlav na bratrovu svatbu, záhy postřehne, že se přece jen nemůže vyrovnati selským krajanům svým; prohlížejíc potom otcovské hospodářství a srovnávajíc po nabytých

zkušenostech městský život svých kruhů se životem selským, nalézá na tomto najednou množství netušených půvabů. Postavení bratrovo objevilo se jí potom tak závidění hodným, že pojala myšlenku, že byla od rodičů odstrčena, a trpkosti z té myšlenky pocházející nesetřel ani rozvážný list otcův.

Obraz Raisův vyniká především tou předností, že jest umělecky podaným odleskem skutečného života. Sám myšlenkový podklad práce neobsahuje ničeho nevěcného nebo strojeného, a figurky všecky dýší přirozeným teplem a silou určitého prostředí. Několik scén z Hadíhlav zachyceno jest na oko sice suše, ale přece tak, že vzbuzují v nás představu po všech stránkách úplnou a dojem náležitě silný. Uvádíme na příklad líčení Hadíhlavského divadla ochotnického a věnečku, zvláště však svatebních příprav a svatby Toniččiny. Účinnými barvami vystihl Rais směšné kastovnictví maloměstské, dělící se na „to lepší,“ „míchané“ a „to sprostší.“ V rodině Ulvrově vhodně odlišuje smýšlení ženských, radujících se z podpanštilosti Toniččiny a jejích úspěchů v domácí společnosti, od názorů hospodáře a synů, kteří jsou plnokrevní konservativci. — Nová kniha Raisova druží se čestně k dřívějším pracím autorovým. *F. V. Vykoukal.*

Drama.

Jaroslav H i l b e r t vydal třetí své drama: tříaktové *Psance*. První jeho neostýchavá divadelní hra *Vina* vynesla Hilberta do jisté výše, která však jeho zásluhu přepjatě přesahovala; druhé jeho smělé drama ***O boha***, v novém vydání ***Pěsť*** nazvané, zůstalo dramatem knihovým, beze vší pochyby proto, že na ně hozeno podezření z neznabožství. Dílo toto vzbudilo naději, že další dramatický kus Hilbertův bude posléze skutečně již prací zrale významnou, avšak očekávání to bylo netušenou měrou sklamáno. Kdy by nebyl Hilbert sám zaznamenal, že Psanci povstali r. 1899, mohla vzejíti silná domněnka, že povstali před Vinou. Tak jsou nevyspělí, a což více: pro jeviště nemožní. Jsou jako želva, která chtěla býti krásným a vznešeným orlem a do největších výšin létati, ale ohyzdná v ohyzdném blátě uvázla. Původní těžké jádro, z něhož měl pyšný kmen vyrůsti, podlehlo plísni a hnilobě. V Pěsti nakreslena žena v zápase s ideí božstva, ve Psancích jde v jednom z jejich dějových proudův o poměr člověka k idei spásy, k idei spasitelstva, a rovněž i k zdravému altruismu. Tohoto proudu měl se spisovatel zmocniti. a nedávati ho vilným vodám v pospas, tak vilným, že sám nestoudný Zola jest překonán. Trestní zákon nemůže se takových pranízkých zločinů nedotýkati, ale báseň? Báseň má povinnost býti obezřelá, býti ekonomická. Plýtváli při výběru z trestního zákoníka, házíli kde jaký neřestný zločin k neřestnému zločinu podobně jako Psanci, odcizuje se životu, odcizuje se pravdě. A nepravdiví jsou Psanci až běda. Skoro ve všem všudy. Děj se v nich nerozvíjí, nýbrž odpařuje. Mluva, násilně vypocená, oplývá všemi možnými vadami: nejasností, strojeností, rozvleklostí, nabubřelostí, frivolnostmi, fadessou, tajemnůstkářstvím a záludnostmi. Nikdy a nikde lidé neužívají takových podivínských slov a nevedou tolik podivínských a

pošetilých řečí, jako filosůfkující „osoby“ nebo vlastně stíny Psanců. Kus položen do salonního ovzduší, ale nyní se asi sotva v které konírně mluví tak, jako na nejedné stránce Psanců. Dříve byla životním cílem uměny krása, ale dostavil se obrat, a nyní vedou si zbloudilci tak, že zdá se býti jejím samovražedným cílem hnus. K tomu ke všemu je mluva Psanců věru málo česká, je to mluva místem po němčině zpapouškovaná, místem nejapnými neologismy zhacená, místem až povážlivě mluvnicky i pravopisně chybná. Básníkův internacionalismus se na něm osudně mstí. Mluva jest žárlivá, mluva nestrpí sokyní. Básník, který nemiluje mateřštiny, ani toho, co s ní souvisí, národa, vlasti, drahé naší Prahy, básník, který nečerpá z českého svého nitra, nýbrž po cizích, ne vždycky ve všem nepochybných veličinách se pachtí, jest jako nešťastný koráb na širém moři, zmítaný vražedným jugem. „Hvězdy“ jako Ibsen, Zola, Maeterlinck, Dumas ml., Hartmann mohou mnoho prospěti, ale i mnoho uškoditi. Někdo vidí hvězdy třeba v bludičkách. Běžeti v přední řadě nadčlověckých modernistů zdá se býti pospěchem k nejvyšší slávě ženoucím, avšak na horké naší slovanské půdě stojí přece jenom cosi docela jiného nekonečně výše: rozkvět vlastní samostatné, samosvojné *české* individuality, české na roli látek i formy, a v práci nejen pro tisk, nýbrž i pro divadelní jeviště, pro jeho umělce a pro jeho širé diváctvo. *František Zákrejs.*

Ze slovanských literatur.

Při citelném nedostatku bibliografických pomůcek o zemích jihoslovanských vzácné rozmnožení příručních knih poskytuje „Essai de bibliographie française sur les Serbes et les Croates 1544—1900,“ sestavený od Nikoly S. Petroviće (vydala král. akademie srbská, v Bělehradě 1900, 314 str.). Je zde v chronologickém pořádku vyčteno 1819 francouzsky psaných knih, brošur a časopiseckých článků. Hledání usnadňují dva rejstříky. Leccos zapomenutého tu vyneseno na světlo; já jsem na př. sám nevěděl, že můj článek o Bělehradě v Osvětě 1875 uveřejněný vyšel v překladu C. Courrièra v Revue Britannique 1876, str. 459—472. Bylo by žádoucno, aby se podobné seznamy sestavily i z literatury italské (bibliografie Valentinelliho pro Dalmacii a Černou Horu z 1855—6 již dávno zastarala), německé a ruské.

* * *

Důležitý příspěvek k středověkým dějinám charvátským je studie o charvátských vévodách a bánech za králů Karla Roberta i Ludvíka I. (1301—1382), kterou uveřejnil universitní profesor Vjekoslav Klaić v posledním, 142. svazku „Radu“ jihoslovanské akademie. V témže svazku vyšla monografie o poměrech Benátčanův k městu Zadru v letech 1159—1247 od Ferd. Šišiće.

* * *

„Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena," který vydává jihoslovanská akademie redakcí dr. Ant. Radiće, vyšla první část 5. svazku, obsahující opět hojný národopisný materiál, důležitý i pro studia jazyková. Hlavní články jsou od V. Ardaliće o zádruze v Bukovici, Ivana Žice o přírodovědecké terminologii na ostrově Krku a Vladimira K. Petroviće o nářadí a domácí práci v Zaplanji čili Leskovacku v Srbsku.

* * *

Staří Dubrovčané měli obyčej, že do italsky psaných diplomatických depeší vstavovali slovanská přísloví nebo celé věty. Jazyk v cizině málo známý dobře mohl sloužiti jako šifry. V rozpravě o jízdě Dubrovnického vyslance Ranjiny k císařovně Kateřině II. ukázal jsem na takové vstavky, jako o republice benátské: „lav, naš susjed" (lev sv. Marka jako benátský erb). Slavný právník jihoslovanský, bývalý černohorský ministr dr. Baltazar Bogišić uveřejnil nyní v Spomeniku srbské akademie sv. 38. řadu listův, které v l. 1643—1648 římský kanovník u sv. Jeronyma a spolu agent republiky *Nikola Rossi* vyměnil s učeným opatem *Štěpánem Gradićem*, pozdějším bibliothekářem knihovny Vatikánské, o věcech římských. V italském textu se nalézají celé věty a odstavce slovanské, jmenovitě o tajných věcech; papež na př. se jmenuje „opat veliki" nebo „starac," Francouzi „kokoti" (kohouti, dle lat. Galli).

* * *

Velmi poučný spis o zevnějším vývoji srbské literatury vydal Stojan Novaković, srbský vyslanec do nedávna v Cařihradě, nyní v Paříži: „Srpska knjiga, njeni prodavci i čitaoci u XIX veku" (Srbská kniha, její prodavači a čtenáři v XIX. věku), v Bělehradě 1900, 118 str.

Od r. 1741 vyvíjelo se novosrbské písemnictví stále ve spojení s tehdejšími velikými středisky kupeckými, v nichž se nalézaly i tiskárny s písmem kyrillským: Benátky, Terst (bez tiskárny), Budín, Vídeň, Lipsko. Hlavní prodej knih býval na jarmarcích Podunajských. Čtenáři byli duchovní, kupci, advokáti, statkáři, učitelé, majetní řemeslníci, hlavně v Uhrách a poněkud i v Dalmacii. Massy lidu, který poslouchal povídky a písně guslarův, teprve školou XIX. věku zvolna získány literatuře, ale u nich se i potom nejvíce hledalo čtení staršího rázu: středověké apokryfy a romány, jako historie Alexandra Velikého, životy svatých, romantické povídky, písně o současných událostech, snáře atd. V Srbsku se hned po osvobození četlo málo; na př. srbské noviny, které Davidović tiskl ve Vídni, měly r. 1816 v Bělehradě 5 předplatitelů, na Černé Hoře jen jednoho! Proměna nastala okolo 1830, když v Uhrách přestaly monopoly tiskařské a když i v Bělehradě založena knihtiskárna. Knihy se tiskly buď na útraty mecenátův, jako Vukova Pismenica 1814 pomocí Studenického archimandrity Melentije Nikšiće, anebo na předplacení. Novaković právem obrací zřetel na objemné seznamy předplatitelův u tehdejších knih, které mnozí z mladšího pokolení pokládají za zbytečné potištěné spousty papíru. Je v nich zachován vzácný materiál historický, jakási statistika celého tehdejšího

národního čtenářstva. Nabýváme z nich i zřetelný obraz zeměpisného roztřídění čtenářův. Mnozí podrobně zaznamenali vlast svou nebo svých rodičův; odtud se na př. v Bělehradě poznávají živly, z nichž se skládalo nové městské obyvatelstvo v první době po osvobození od Turků. Lidé rádi viděli svá jmena vytištěna; sběratelé měli proto vždy značný úspěch. V příloze podává Novaković výtahy z 22 takových seznamův z l. 1814—1881. Nejvíce předplatitelův měl starý Vuk Karadžić při jedné ze svých posledních knih, o srbském senátě za povstání, tištěné r. 1860: 2987, z nich 2357 v tehdejším knížectví srbském. Předplacení živoří podnes, ale jmena se netisknou a celý způsob sbírání dávno ztratil ráz vlastenecké činnosti, jaký měl v dobách, kde prostincí lidé k jmenu svému přidávali poznámky jako „milovník literatury“ (ljubitelj knjižestva) nebo „milovník nauk.“

Vedle toho byli po městech již od starších dob knihkupci, obyčejně spolu i knihvazači, hlavně pro církevní knihy. Bývali někdy zároveň i spisovateli. Záhy se čtou stesky na ně. Obradović 1803 naříká, že od Kaulicija v Novém Sadě místo peněz za své bájky obdržel — vědro slivovice. V Bělehradě první knihkupec byl Vozarović († 1848), který vydal na př. první sbírku sebraných spisů Dositeje Obradoviće. Po něm tam vynikal Čech Valouch, který se po srbsku psal Valožić. Novaković líčí i prostonárodní knihkupce, kteří sami spisovali, otiskovali a kompilovali pro nižší vrstvy čtenářstva a sami jezdili a chodili po trzích prodávat své výrobky. Pološlepý Jeremija Obradović Karadžić, prý příbuzný Vuka Karadžiće, v básních někdy velmi prosaických opěval boje s Maďary 1848—1849, Krymskou vojnu, černohorské války, bombardování Bělehradu 1862 i hercegovské povstání, a vedle toho tiskl kalendáře, snáře a otiskoval staré romány. Veliký pokrok bylo založení literárních společností. Matice srbská začala svou činnost 1826, družstvo srbské slovesnosti v Bělehradě 1847 atd. Srbská kniževní zádruha, založená 1892, poprvé začala díla vynikajících spisovatelů národních vydávati v kritických edicích, dobře tištěných a korrigovaných. Ale stav srbského a vůbec jihoslovanského knihkupectví se mnoho nezlepšil. Stesky básníka Utješenoviće-Ostrožinského v jeho „Myšlenkách o vážnosti, směru a prostředcích pokroku literatury srbsko-charvátské“ (v Bělehradě 1869) platí z valné části podnes, po 30 letech. Sama vláda srbská se snažila pomocí své státní tiskárny prodej knih nějak organisovati, ale pokus ten se stal bez dostatečné znalosti takového úkolu.

Kniha nám připomenula mnoho z naší literatury. Ze seznamů předplatitelův, ze starých časopisův, z korrespondencí dalo by se o starším stavu novočeského knihkupectví, knihtiskařství, časopisectví, o statistice a zeměpisném roztřídění čtenářstva atd. mnoho zajímavého a zapomenutého vybrati a sestaviti.

* * *

M. Gj. Milićević, jehož knihy obsahují tolik bohatého poučení o zemi srbské, o vynikajících mužích jejích, o selském životě atd., vydal 1891 knihu: *Knez Miloš u pričama* (Kníže Miloš ve vyprávkách), s anekdotami ze života originálního prvního Obrenoviće. Letos vyšlo

doplnění té knihy jakožto „nová sbírka“ (v Bělehradě 1900, z fondu Čupićova, 130 str.). Nalézá se tu napřed biografie Milošova s podrobným popisem života v paláci, pak 73 anekdot a zpomínek a ku konci 22 listův, které Miloš v l. 1815—1836 diktoval a poslal velikému vezíru a svým úředníkům. Sám psáti a čísti neuměl. „Sekretáři knížecí musili všude a vždy býti hotovi psáti listy, jakmile kníže cítil potřebu komu psáti. A to bylo ve dne i v noci, doma i na cestě. Doma se obyčejně psalo na stole, jaký se našel. Na cestě, když kníže zastavil koně a zavolal sekretáře, sluha, který nesl písařský příbor, rychle sesedl s koně, vyndal z torby papír, inkoust a pero i postavil se, obrátiv záda k sekretáři a málo se nakloniv napřed. Na plecích toho „momka“ sekretář napsal list, pročetl jej knížeti, zavřel jej a odevzdal „Tatarovi,“ který jej nesl, kam bylo potřeba, v největším trysku“ (str. 104).

* * *

Ze středověké literatury církevní v Bulharsku P. A. Syrku vydal v Petrohradě dva kusy, Euthymia patriarchy Trnovského (do 1393) službu svaté řecké císařovně Theofaně, manželce císaře Lva Moudrého, jejíž ostatky se druhdy nalézaly v Trnově, a mnicha Grigorija životopis blaženého Romila (je to jmeno římského Romula, po řecku Romylos), rodilého z Vidina, který za tureckých bouří XIV. století se uchýlil do Srbska, kde zemřel v klášteře Ravanici, založeném od knížete Lazara. Z tohoto životopisu byly posud přístupny toliko úryvky, které 1857 uveřejnil Daničić v „Glasniku“ Bělehradském.

* * *

Mladý historik bulharský Vasil N. Zlatarski vydal na útraty sv. synody bulharské neznámé posud historické dílo netištěné literatury novobulharské z doby prvních počátkův nového národního hnutí. Je to „Istorija vo kratcě o bolgarskom narodě slavenskom,“ kterou 1792 sepsal v Multanech mnich Spiridon (Sofia 1900, LV a 124 str.).

První takovou kroniku napsal mnich Athonský *Paysij* r. 1762. Kolovala v četných přepisech, které často opatřovány novými poznámkami; brzo vznikly i nové redakce. Jedno takové zpracování je kronika kláštera Zografského, sepsaná v l. 1762—1785. Samostatnější spis je historie Spiridonova. Dle zpráv, sebraných a objasněných od vydavatele v rozsáhlé předmluvě, Spiridon pocházel z Gabrova, byl mnichem na Svaté Hoře Athonské, znal asi starého Paysija osobně, ale přidružil se pak k učenému otci Paysiju Veličkovskému, s kterým odešel do Multan. Otec Veličkovský s podporou knížat multanských shromáždil kolem sebe značný počet učedlníkův, Rumunův a Slovanův, a sídlel nejprve v klášteře Dragomirně, potom, když Bukovina připadla Rakousku, v staroslavném klášteře Njamci. Tam v Njamci Spiridon psal svou kroniku. Po smrti Veličkovského († 1794) odešel do Bulhar, pobýval v Rylském klášteře, vrátil se však na Athos a dle všech zpráv r. 1815 utonul v moři. Při spisování kroniky užil mnohem více knih nežli Paysij, ale svou fantasií dal se mnohem více vésti nežli skromný první novobulharský

kronikář. Národ bulharský je u něho „glava i predvoditel (vůdce) vsemu rodu slavenskomu.“ Jeden z nejstarších králův bulharských byl Perun, současník prý Alexandra Velikého. Dácký král Dekebal je mu králem slovanským, který s Rusy, Pečenĕgy, Čechy („Pemy“) a Bulhary válčil proti římskému císaři Trajanovi! Ze srbského despoty Jiřího Brankoviće (1427—1456) Spiridon udělal bulharského cáře Jiřího, sídlícího ve Vidině, jen aby Bulharsko nebylo dříve pokořeno od Turkův nežli Srbsko. Prostí čtenáři nedbali o kritiku obsahu; jim z čtení tohoto se vynořila před očima zapomenutá sláva vlasti v báječném lesku.

* * *

Nákladem „Bulharského knižovného družestva“ vyšlo důležité dílo známého znatele Makedonie Vasila K ъ n č e v a: „Makedonia. Etnografia i statistika“ (Sofia 1900, 341 str. s 11 mapami). Obsah je následující: Obecné poznámky o rozsídlení národů na Balkánském poloostrově; staré vrstvy, slovanské osídlení, turecká epocha. Národové v Makedonii: Bulhaři, bulharští mohamedáni, Turci, turecky mluvící křesťané, Řekové, řečtí mohamedáni, Albánci, Vlasi (Rumuni), Židé (španělští), Cikáni, Čerkesi, Negři (několik domův v Solunu a Jenidžé-Vardaru), Arméni, Gruzinci, Rusové (obojí na Athoně), Západo-Evropané, Srbové. Dále následují statistické tabulky dle 47 okresův (kazá), s poznámkami a celkovými statistickými úvahami. Vzácnou pomůckou je abecední rejstřík se jmeny všech osad. Na mapách jsou reprodukovány starší národopisné mapy Makedonie ze slovanského zeměvidu P. J. Šafaříka, z map Ami Boué, Lejeana, Kieperta atd. Jedna veliká národopisná mapa je dílo samého autora, který jako inspektor škol bulharského exarchátu žil mnoho let v zemi. Zvláštní malé mapy představují poměrné rozsídlení Bulharův, Turkův, Řekův, Albáncův a Rumunův v jednotlivých okresech. *Konst. Jireček.*

Francouzské dílo o věcech českých.

Les Tchèques au XIX siècle, publié avec la collaboration de M. M. Flourens, Louis Leger, M. Muret, F. V. Krejči, Ad. Černý et Mlle Camilla L'Huillier, par Charle Hipman.

Je to čtvrtá kniha, kterou svým nákladem vydal pan Karel Hipman, jehož dělné obětavosti děkujeme za toto periodické seznamování ciziny s věcmi českými, účinnější než dosud byl kterýkoli podnik tím směrem se nesoucí. Vědomí potřeby, seznamovati cizinu s našimi snahami, s naší historií, s naší literaturou a s naším uměním, probudilo se u nás zároveň s přesvědčením o velikém významu řešení české otázky. Prvním pozoruhodným skutkem, v nějž vědomí to se vtělilo, byla kniha, kterou vydali v Paříži r. 1867 společnou péčí Josef Frič a Louis Leger, dávný přítel našeho národa: La Bohème historique, pittoresque et littéraire. Že mezi touto knihou — skromnince vypravenou, asi dvaceti nad pomyšlení chatrnými dřevoryty a nezřetelným fotografickým pohledem na Prahu — a mezi zdobným svazkem, jenž letos nákladem Hipmanovým vyšel, leží doba tří desítiletí vyplněných zdárnou prací a bohatým roz-

vojem všech zevních podmínek našeho českého života národního, o tom svědčí zřejmě sám zevnějšek tohoto nového díla.

Od konce let šedesátých, kdy publikace Fričova a Legerova vyšla, pokusy pojednati po francouzsku o českých věcech nejednou se obnovovaly. Svolány kolikráte porady spisovatelů a lidí dobré vůle, vycházely a zase zanikly francouzsky psané žurnály, specielně české věci nebo v širším pojetí slovanským věcem věnované; avšak teprv nadšená snaha a *obětovnost* jednotlivce, jenž nejsa svým povoláním literát takřka celé své jmění do podniku vložil, přivedla k místu, co celé skupiny odborníků napořád jen zamýšlely. Roku 1895 vyšel první svazek publikací Hipmanových: La nation tchèque, sa mission et son rôle en Europe. Byla to sličná kniha několika pěknými reprodukcemi českých budov a obrazů vyzdobená, V. J. Dušek, Gustav Eim, Ed. Albert byli jejími spolupracovníky. Několik měsíců po jejím vydání pověděl vydavatel a nakladatel její, jak s ní naložil. Z této zprávy dověděli jsme se, že dílo *rozdal* několika stům vynikajících osob za hranicemi a více než do půl tisíce redakcí v starém i novém světě. Podobně učinil i s následujícími svazky, a tento štědrý způsob rozšíření přispěl, vedle obsahu a výzdoby publikace, zajisté největší měrou k významu, jehož nabyla. Třetí svazek byl věnován Praze a znamenal co do rozsahu i co do vypravení zase značný pokrok. Vyobrazení byly ponejvíce ovšem snímky z našich českých publikací, ale i ty nebylo vždy snadno sobě opatřiti; jsouc při svazku tom stručnou statí súčastněna mohu z osobních zkušeností pověděti o neúmorné, nadšené horlivosti, s níž Hipman o svém podniku pracoval za svého pobytu ve Švýcarsku, kde třetí svazek byl tištěn.

Nejnovější díl publikace má název *Les Tchèques au XIX siècle* a je nad jiné nádherně vypraven. Po předmluvě následuje stať od Legera Les Slaves et la civilisation, a pak jiné obšírné pojednání tohoto učence o Františku Palackém: L'historien national de la Bohême, François Palacký. P. Flourens, býv. ministr zahraničných záležitostí, přispěl krátkým článkem Le réveil des nationalités dans l'empire austro-hongrois. Vedle nich ještě dvě pera francouzská se tu rozepsala o věcech českých. Camilla l'Huillier o hudbě a Maur. Muret o literatuře, v přehledu, o jehož stanovisku odborný soud nedopadne zcela příznivě. Avšak vydavatel díla není literát a byl při redakci své z valné části odvislý od ochoty jednotlivcův a od náhody osobních stykův, i není tedy jeho vinou, když textová část nedopadla vždy tak, jak by si nepředpojatí našinci přáli. Mně nenáleží tu než blíže si povšimnouti národopisné statě Černého: Le peuple Tchèque a článku Krejčího o výtvarném umění českém. Stať Černého, zasloužilého prostředníka v polských věcech, není v podstatě než obšírným referátem o národopisné výstavě, ovšem opozděným. Pro cizího čtenáře nemají dáta o organisaci výstavy, před pěti roky uspořádané, a o její návštěvě zhola žádné zajímavosti a informačnímu úkolu o předmětu nad jiné zajímavém bylo by se jiným zpracováním materiálu na výstavě sneseného asi lépe vyhovělo. Dlužno uvážiti, že cizinci vše je docela cizí v tom našem rázovitém bytu lidovém, že všechny ty názvy a jmena nepovědomého zvuku pranic mu nepovídají. Spisovatel statě sám patrně cítil potřebu

cizímu pochopení leckterý význam přiblížiti; jen zdali pomůcka, které k tomu cíli užil, — vkládání německých názvů vedle českých (Sechswöchnerinvorhang, les Kopaničaren, Hanakengrund, Pawlatschen a p.) a kromě toho přidávání německých zkomolenin jmen místních (Gross-Mezeric, Wittingau a j. v.) — jest k tomu vhodným prostředkem při díle, které naši emancipaci od němectví má dosvědčovati?

Pojednání F. V. Krejčího, v rysech těsnou stručností obmezených, podává celkem správný obraz o vývoji české malby a českého sochařství, počínaje Manesem a Jaroslavem Čermákem, v tom směru, jak chápání celé té evoluce, rozvojem umění národního nesené, u nás se ustálilo. Nepřekvapuje nás při tom, že při charakterisování některých individualit uměleckých Krejčí podlehl oněm jednostrannostem stanoviska, které o některých osobách u mladší generace umělecké jsou běžny. Takovým parti pris na př. je znevažování díla Ženíškova a nadsazování významu umíněného umění Bílkova. Tak stalo se též, že mnohé jmeno, které pro nás starší má dosud jasný zvuk dobrého kovu, vypadlo z paměti autora, který seznam nejmladší generace umělecké má podrobně v evidenci. Že „naše mládež umělecká je bodem, kolem něhož gravituje *celý* náš život umělecký" (le point autour duquel gravite toute notre vie artistique) je ovšem z těch „pravd," které jako sladký sebeklam určité družiny českou veřejností klidně mohou býti co den brány na vědomí, kterýmž by však hledě k posudku nezasvěcené ciziny jistá míra skromné korrektury nebyla bývala na škodu.

Výtvarníci ovšem mluví svými výtvory sami za sebe, a výběr reprodukcí, jimiž naše umění v knize Hipmanově je representováno, je pěkný. Asi 25 malířů a sochařů je tu zastoupeno — neradi arciť pohřešujeme mezi nimi Maudra, Němejce, Doubka, Slabého, Trska a ještě leckterého jiného jmena. K reprodukcím uměleckých prací druží se obrázky krojové — zvláště pěkně vydařila se barevná reprodukce akvarelu Detvana od Maška, — několik vyobrazení dřevěných staveb z Československé dědiny a některé snímky z díla Oesterreich in Wort und Bild. Výše, které naše domácí reprodukční umění za našich dnů dosáhlo, je tu výborně dokumentována, tak že po této zevní stránce při publikaci podobné vždy jako doporučující list předem posudek ciziny příznivě nalaďující, novým dílem Hipmanovým prospěšně a čestně se representujeme. Vykoná jistě dobře své poslání, které dnes je stejné, jak bylo před více než třemi desítiletími, a kterému možno za průvod na cestu připsati táž slova, jimiž tehdy Frič a Leger svoji knihu uváděli, že svazek tento „přichází snad právě vhod ve chvíli, kdy problém slovanský a problém německý vystupují s větším důrazem nežli kdy dříve. Uprostřed vážných zápletek, které se připravují, není lhostejno, znáti či neznati zemi, která je strategickým středem Evropy a přední tvrzí Slovanstva proti světu germánskému."

R. Tyršová.

Drobné zprávy.

* „V kruzích generace spisovatelské, která navazuje literární prací svou na Hálka a Nerudu, jakož i v bezprostředně po ní následující družině literární" uzrál úmysl založiti nový belletristický časopis, „jenž

by byl veřejnou tribunou spisovatelského kruhu toho, s kteréž by nejen hlásal své stanovisko, ale i hájil svou práci proti útokům jakýmkoliv, a jenž by krom toho plnil ještě jiný důležitý úkol, příslušící literárnímu listu na všechny strany úplně nezávislému: hájiti totiž zájmy spisovatelské jako stavu a projednávati vše, co s touto stavovskou otázkou souvisí." Úmysl stal se skutkem, od počátku měsíce října vychází nový týdenník *Zvon*, který chce hověti také jiné potřebě, totiž „potřebě české obce čtenářské" a přinášeti „vynikající a významné práce původní veršem i prosou, nepochybné ceny umělecké, vybírané však s bedlivým zřetelem na širší kruhy čtenářské, tedy přístupné jim duchem i formou svou, jenž by jim vedle toho populárně psanými úvahami ze všech oborů lidského poznání a bádání poskytoval bohatý pramen poučení a konečně ve zvláštních rubrikách upozorňoval je na všechna závažnější díla našeho umění domácího i na vynikající události a zjevy umění cizího . . . . *Zvon* bude zníti heslem: umění ryzí, životné, k národu a lidstvu obrácené."

Podnik tento s potěšením vítáme. V programu jeho nelíbí se nám jen jeden terminus: „navazuje." To je slovo vzaté z hantýrky pověstného Masarykovského realismu, který mimo jiné různé vlastnosti vyniká také tím, že dělá opak toho, co hlásá. Takž i svými slovy pořád „navazuje," ale svými skutky pořád *přetrhává* — a to v dějinách, v literatuře, v politice a ve všem našem českém vývoji. V literatuře nelze vůbec „navazovati," anať není nějaký mrtvý mechanismus, který se vyrábí, nýbrž živý organismus, který roste a přirozeně se vyvíjí.

Pod programem Zvonu podepsáni jsou spisovatelé, z nichž Heyduk již po boku Hálkově a Nerudově, ostatní pak v duchu jich drahně již pracovali k zdárnému vzrostu, vývoji a rozkvětu české slovesnosti. Redaktorem Zvonu jest M. A. Šimáček, dlouholetý ředitel Světozora.

Zásady, vyslovené v programu Zvonu, byly a jsou zásadami *všech* českých časopisů, které v posledních desetiletích měly a mají u nás význam a váhu: Květy za Hálka a Nerudy, později za Čecha a Hellera, Lumír za týchž redaktorův a později za Sládka, Světozor za Sobotky, Vrchlického a Šimáčka, Zlatá Praha za Schulze a — snad bez odporu — i naše Osvěta nepřetržitě po 30 roků.

Lumír, který za Hladíkovy redakce hodně se uchýlil od zásad dřívějšího ředitele svého Sládka a měl ráz silně modernistický, nyní — stávaje se zas týdenníkem — přihlašuje se opět k svým zakladatelům Nerudovi a Hálkovi a chce též působiti v duchu jejich. Tedy také cesta „od kosmopolitismu k nacionalismu," kterou v studii své Ladislav Quis demonstruje na Nerudovi.

Ještě malá poznámka ku programovému prohlášení Zvonu. Bude velmi dobře, když se tělem stane slovo: ***„hájiti svou práci proti jakýmkoliv útokům."*** Proti spisovatelům, kteří v posledních čtyřiceti letech vytvořili nejskvělejší dobu české literatury vůbec a dílem se uložili do hrobu, dílem posud literaturu na svých bedrech nesou, zůstávajíce pořád jejími representanty a vzdělavateli, proti těm byla od mladšího „moderního" pokolení zdvižena a vedena taková válka, jako by bylo v Čechách nejvyšší potřebou všecku zásluhu jim upříti, všecku

práci jejich strhati, vší snaze jejich se rouhati, jmena jich v potupu a opovržení přivesti, osoby jich blátem a špínou poházeti, obušky jim o hlavu otloukati. Tato vznešená činnost „mladé, nové, moderní“ generace a jak se jinak nazývala, prodlužuje se už na desetiletí; a facit? Kdy by dnes byli od těch „fanatiků modernosti“ utlučeni spisovatelé posud živí, proti kterým se zuřilo a zuří, bylo by zítra po české literatuře! Po skvělé literární periodě nastala by v Čechách literární poušť a na ní byly by jen řídké oasy.

O tom si snad jindy promluvíme obšírněji. Zatím se skutečným zadostučiněním slyšíme, že se uznává konečně i jinde potřeba: k nespravedlivým, drzým a surovým útokům nechovati se tak chabě a trpně, jako se pohříchu příliš dlouho skoro na všech stranách dělo. Bylo tím způsobeno velmi mnoho zla, zakořenily se tím jak v literatuře tak v obecenstvu nezdravé a škodlivé poměry, k jich vyléčení a napravení bude potřebí velmi dlouhého času.

* Profesor F. A. Hora, od něhož máme již slovník polsko-český, vykonal i druhou polovici práce rovněž záslužné jako obtížné, sepsal *Kapesní slovník česko-polský.* V Osvětě stala se již o tom zmínka, s jakými nesnázemi a svízeli mu bylo zápasiti, aby toto dílo spatřilo světlo světa. Na konec je vydává přece jenom *nákladem vlastním*; některé pomoci k tomu dostává se mu nejen od České akademie a českých jednotlivcův, nýbrž i ze strany polské. Posud vyšlo 8 sešitův (384 strany, A—Náměstí).

Nakladatelství Ottovo počíná právě vydávati *Polsko-český slovník*, sestavený od Emericha Čecha (sešit 1., str. 32, abecedło—brud). U obou těchto slovníků byli bychom si přáli poněkud většího formátu a písma; všelijaké překlady vydávají se u nás v bohaté úpravě, na slovníku dvou slovanských řečí musí se tak náramně šetřiti!

Od prof. F. A. Hory vychází také *Praktická mluvnice polská s čítankou*, nákladem slovanského knihkupectví Jana Housera v Plzni.

Všechny tyto spisy přicházejí jako na zavolání. Čeština a polština jsou řeči sobě tak blízké, že třeba jen dosti skrovných známostí mluvnických a kratičkého cviku, aby Čech hned — třeba z počátku za pomoci slovníku — mohl čísti polsky a Polák česky, tak že bylo zbytečno pořizovati překlady z jednoho jazyka do druhého. Oč různější jsou mezi sebou nářečí německá, italská a j.!

* Vilímkovo nakladatelství zahajuje nový rozsáhlý podnik: *„Devatenácté století slovem i obrazem.* Přehled veškeré duševní i hmotné práce našeho věku. S několika sty nádherných illustrací, barevných obrazů, map, faksimilů atd. Pomocí vynikajících odborníků rediguje Karel Jonáš.“ Podnik zajisté vhodný; máli však náležitě vyplniti svůj účel, jest nevyhnutelně třeba, aby v něm hlavní věcí bylo „slovo,“ to jest cenný text, obrázky pak věcí vedlejší. Nakladateli snad na tomto poměru nic nezáleží, jen když mu jde kniha na odbyt, ale příteli literatury záleží na tom, aby ustavičnou zátopou všelijakých obrázků lidé u nás nezvykali jen listy v knize obraceti, na illustrace se dívati a textu sobě skoro ani nevšímati. Stokrát více než takových čtenářů, t. j. vlastně nečtenářů jest nám potřebí *literárního obecenstva*, kterého bohužel za posledních let nepřibývá, nýbrž pořád ubývá. *R. O.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Ač neradi, musíme zaznamenati věc nevítanou, politování hodnou: po dlouhém klidu, který u nás panoval v příčině českého zemského divadla, ocitujeme se dle všeho zase v době válečné.

Proti dřívější správě, když mělo po několikáté vypršeti šestiletí jejích smluv se zemským výborem, náhle povstala opposice a konkurrence nového podnikatelského družstva, provozovala na ní ostrou kritiku, jmenovitě po stránce umělecké, a slibovala, obdržíli sama řízení divadla do svých rukou, že v něm provede důležité reformy a zvláště že povznese uměleckou úroveň jeho.

K všeobecnému, nepochybně i k svému vlastnímu překvapení tato mladá opposice dosáhla svého účelu, přivodila husarským útokem svým pád staré vlády a ujala sama místo její. Veřejné mínění, hlavně pokud je zastupováno časopisectvem, přijalo tuto změnu celkem klidně jako hotový skutek, uvítalo novou divadelní správu sympaticky a přálo jí, aby program svůj provedla, žádoucí opravy uskutečnila, Národní divadlo v každém ohledu zvelebila a povznesla.

Nová správa má Národní divadlo v rukou svých teprv třetí měsíc, ale mezi ní a veřejným míněním, ať se projevuje tištěným či mluveným slovem, jest dávno po líbánkách; proti ní povstala opposice hned v prvních týdnech vlády její, rychle se šířila a stupňovala, nyní pak plameny mnohostranné nespokojenosti vyšlehují už tak povážlivě, že bohužel za nedlouho můžeme slyšeti zvěsti „o velikých pótkách, lutých bojech.“ A opposice propukla ne snad v orgánech dřívějšího ředitelstva, nýbrž v časopisech, které se z odstranění jeho radovaly a nové správě osvědčovaly všecku svou důvěru a přízeň.

Že se poměry tak neutěšeně utvářejí, toho upřímně litujeme, poněvadž to není na prospěch věci, kterou my jedinou máme na zřeteli. nyní zrovna tak, jako již před dvaceti a třiceti lety, když se jednalo o zcela jiné osoby než v době přítomné.

Není na prospěch věci, když se rozhlašuje a ujímá mínění, že zemský výbor Národní divadlo svěřil novému družstvu, které sice jmenovalo odpovědného ředitele, v pravdě prý však celou činohru dalo v moc a vládu soukromému „artistickému důvěrníkovi,“ jehož tu před tím nikdy nebývalo a jenž není odpověden ani intendanci ani veřejnosti.

Není to na prospěch věci, když odpovědný ředitel veřejným tiskem nazýván jest pouhou loutkou artistického důvěrníka, který prý také vykonává, co náleží v obor ustanoveného, úřadujícího a odpovědného dramaturga, a při tom jest i režisérem, ano druhým režisérům nadřízen. Veřejnost se s podivením táže: Může to býti?

Není to na prospěch věci, když se v časopisech činí prudké útoky na artistického důvěrníka p. Kvapila pro jeho úřední poměr k členu činohry pí. Kvapilové. Ani to není věci na prospěch, když se vypravuje, že se pí. Kvapilová chce dát se svým mužem rozvesti, poněvadž přese všecky námitky své jest za jeho vlády nucena hráti každý

druhý den velikou úlohu, podkopávati tak své zdraví a dávati v šanc i svou dřívější oblibenost, ježto se z ní dělá koroptev ve známé anekdotě „Toujours perdrix."

Není to na prospěch věci, když se luští hádanka, co by lidé vůbec a někteří zvláště říkali a dělali, kdy by si bylo nové družstvo za artistického důvěrníka vzalo p. Benoniho a kdy by v takovém případě byla ze svazku Národního divadla vytlačena paní Kvapilová. Nebo když se s určitostí předpovídá, že artistickým důvěrníkem příštího družstva bude p. Hladík a z Národního divadla bude vytlačena paní Hořicová Laudová; potom že bude následovati družstvo s artistickým důvěrníkem p. Hořicou, a z Národního divadla že bude vytlačena zas třeba sl. Grégrová. Atd. Když jest jednou dán tak skvělý příklad — —

Není to na prospěch věci, když list pro novou správu původně zanícený za krátký čas vyzývá všechen personál solistů, aby proti ní v zájmu celého stavu svého revolvovali. Nebo když se ozývají rozhorlení hlasové, že nová správa je strannická, že několik členův nápadně svou přízní vyznamenává, pořád jen jim hráti dává v parádních úlohách, k druhým že se chová s macešskou neláskou, sotva je na jeviště pouští a všelijakými odpadky je odbývá; ano že směřuje k rozvratu a deformaci posavadního činoherního ensemblu, k jehož vytvoření bylo potřebí dlouhých desítiletí a ohromné sumy práce; že úlohy jednoho z prvních oborů, vzdálením paní Benoniové uprazdněného, rozdává buď zeleným začátečnicím nebo herečkám, kterým pro takový obor mimo podnikavou ctižádost schází všecko ostatní, co se nedá nahraditi ani sebe větší protekcí a reklamou.

Není na prospěch věci, když se povídá, že nová správa hodlá herectvu velice snížiti stálé gáže, za to pak zvýšiti honoráře placené za každé vystoupení, ale nezaručiti jim nijaký počet takových honorářů měsíčně. Takovou „reformu" každý znalec musí pokládati za myšlenku svrchovaně neštastnou, která může vzbuditi jen ustrnutí, a přece i ona už ocitla se na veřejném přetřesu, a Radikální Listy, novému ředitelstvu zajisté přátelské, protestujíce proti ní, napsaly: „S hořkostí v duši nemůže znásilněný umělec dodělati se nijakých činů pozoruhodných ve svém oboru, a Národní divadlo, které má našince po světě roztroušené lákati do svého středu, bude působiti odpuzujícím spůsobem, neposkytneli hmotným zájmům umělcův větší naděje, než kterákoliv šmíra!"

Přestáváme na tomto malém klasobraní z toho, co se nyní o Národním divadle píše a mluví; ukázky ty zajisté postačují k tomu, aby upřímní přátelé předního českého uměleckého ústavu mezi našimi čtenáři poznali, že místo žádoucí harmonie a svorné, radostné součinnosti povstaly již různosti, spory, žaloby a šrůtky, od kterých k vášnivým bojům a povážlivým krisím jest jenom krok.

Sami jsme v Osvětě záhy pozdvihli varovného hlasu, abychom se v divadelní otázce nedostali opět na takové scestí. Ale lidé, kteří jenom věc na paměti a na péči mají, pohříchu kážou hluchým uším; octli jsme se v době, kdy jde předně o osoby, za druhé zas o osoby, za třetí, za šesté a za desáté pořád o osoby, o jejich prospěchy a plány, libosti a libůstky, rozmary a vrtochy.

Když se taková soustava zavede v divadle, dostaví se brzo přirozený následek, že i mimo divadlo hlavně osoby přicházejí na přetřes, po případě na vochličky a na paškál. Jedno zlo rodí druhé. *Věci* jest to všecko jen na škodu a ujmu.

* * *

Jen prospěch věci, prospěch Národního divadla na zřeteli majíce vyslovili jsme minule naději, že paní Benoniová bude co nejdříve zase engažována, aby náš činoherní aparát nepotřeboval dlouhého předělávání. Uplynul nový měsíc, a naše naděje se nesplnila. Proč? nevíme. nedostalo se o tom veřejnosti nijakého poučení, ač tu jde o mnohem důležitější otázku než v affaiře plakátové, pro kterou bylo popsáno a potištěno tolik papíru.

Nevíme, ale musíme se domýšleti, že divadelní správa jest jiného mínění než my, nejen co se týče významu paní Benoniové v posavadním a příštím repertoiru, nýbrž i co se týče předělávání činoherního aparátu. Naše přesvědčení jest, že teď už dokonce není čas aparátem tím sobě pohrávati a na struktuře jeho prováděti pokus za pokusem, nýbrž že ten aparát má teď už býti v pravidelné, pilné a usilovné činnosti, aby vykonal saisonní dílo, že činnost jeho nemá býti ničím zbytečně zdržována, nejméně pak nevčasnými předělávkami. Ale nová divadelní správa si v podobných předělávkách tak velice libuje, až vzbuzuje domnění, že jsou jejím koníčkem. Jejím experimentováním s debutanty, aspiranty i herci v prarůzných oborech (s pp. Strouhalem a Innemanem, se sl. Červenou, ano i se sl. Grégrovou v Maryši) proplýtváno mnoho drahého času, a není to na prospěch divadelní správy, když se takové experimenty jeden za druhým na všech stranách musejí prohlašovati za pochybené. Jeli nedoslýchavá, křičí se na ni. A půjdeli umíněně svou cestou dále? Pak se na ni bude dorážeti a povstanou spory, hněvy, půtky a boje. To půjde divadlu špatně k duhu.

Repertoirní událostí posledních čtyr neděl bylo představení Sofokleovy *Antigony*. Ale nedošlo k němu ani k vůli Sofokleovi ani k vůli Antigoně, nýbrž k vůli slečně Švagrovské. Neznáme příkladu, že by u nás divadelní správa byla kdy dělala napřed takovou reklamu pouhé začátečnici, jíž po tu dobu nikdo neznal ani z ochotnického vystupování. Kolik neděl divadelní kancelář pořád a pořád novinami ohlašovala jednu a touž věc: že „za účelem engagementu vystoupí nadějná debutantka Milada Švagrovská.“ Divadelní správa byla by učinila lépe, kdy by si byla také tuto začátečnici prostě engažovala, než aby takovým bezpříkladným bubnováním chtěla na obecenstvu vynutiti soud, že přivádí do divadla novou hvězdu, která má všecko posluchačstvo hned omráčiti a slaviti triumf. Tak se správa vynikajícího uměleckého ústavu nikdy nemá exponovati.

Slečna Švagrovská konečně hrála Antigonu. Nadějnou debutantkou se osvědčila, ale ani o vlas více. Z ducha a charakteru Antigonina v jejím výkonu bylo příliš málo: sám její hlas jest posavad velice nevyspělý, a bude to as trvati hezky dlouho, než bude zníti. jak na uměleckém jevišti musí zníti u každé episodistky, neřku u tragédky, v kterémž

oboru sl. Švagrovská „za účelem engagementu“ na jeviště Národního divadla uvedena způsobem tak okázalým, nikdy u nás nebývalým. Máli slečna nadání, a jaké, nevyšlo při tomto jejím vystoupení na jevo, to se právě musí ukázati jiným způsobem, než když ji divadelní správa hned na prvníkrát postavuje na takový piedestal. Vzíti Sofoklea, zapřáhnouti do dlouhé a perné práce nejen činohru a operu pouze proto, aby co nejvýhodněji představena byla mladičká debutantka, a sotva opona spadne, v tu chvíli do novin jako první kritický hlas posílati svou úřední chválu, to se vším jiným dohromady je protekce příliš nápadná.

Ismenu dali slečně Červené. Není možná, aby v divadle někdo věřil, že tato začátečnice už nyní je schopna hráti dnes ve frašce Ustupte ženám, zejtra v Sofokleově tragédii! Spíše dostala úlohu Ismeny proto, aby vedle sl. Švagrovské stála zas jen začátečnice; kdy by Ismenu hrála hotová herečka, příliš by do očí bilo, jak dilettantský jest výkon debutantky. Slečny Švagrovská a Červená jsou jako Antigona a Ismena dobré pro ochotnické divadlo; na uměleckém jevišti musejí tak důležité úlohy v Sofokleově tragédii hráti umělkyně.

Chceli divadelní správa rozmnožovati činoherní personál nadějnými aspirantkami, ať to s Pánembohem činí, ale tak, jak se to děje u všech uměleckých ústavův, — ať si je přijme a pomalu je na herečky vychovává. Ale dělat z nich rázem Antigony a Ismeny pouhým svým diktátem: „Sic volo, sic jubeo — já tomu chci, já to poroučím,“ to je podnikání tuze sice výhodné pro takové začátečnice, ale pro umělecký ústav velmi povážlivé, a pro divadelní správu neméně. Musíme to říci se vším důrazem, neboť co Národní divadlo stojí, nemělo tam dilettantství a začátečnictví takové časy jako teď. Je tam teď z dobré polovice jeho éra. Vedle frašky *Ustupte ženám*, všemi kritickými hlasy odsouzené, provozuje se tam s houževnatou vytrvalostí tragikomedie: *Ustupte dilettantismu a začátečnictví!*

Proč se to děje? Proč hotové síly, které před nynější správou již hezkou řadu let Národnímu divadlu sloužily a o své umělecké zdokonalení svědomitě pracovaly, musejí státi stranou a dívati se na to, jak nyní divadlo slouží začátečnictvu, které ještě nic neumí a teprv po dlouhé době může dosáhnouti podobné vyspělosti, k níž ony se propracovaly? Proč se to děje? Kam to směřuje? Že by to byla cesta ku povznesení Národního divadla, jmenovitě umělecké úrovně jeho, bude nepředpojatým lidem těžko namluviti.

Při Sofokleově tragédii vzpomínali jsme na pravidlo, které v řeckém dávnověku platilo o řízení státu a podnes platí o řízení divadla:

οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω —
nic dobrého není mnohovláda, jediný zde budiž pán,

edinou hlavu mějte, jediná ruka vládni! Mnohovláda v našem divadle je chronické zlo. Za ředitele Šuberta vyskytlo se okřídlené slovo: spodní proudy. My nejsme zasvěceni do tajností nynější správy divadelní, ale velmi často se nám již namanula otázka, nepůsobíli snad nyní rušivě proudy postranní nebo dokonce vrchní? O řediteli Schmoranzovi pořád věříme, že má nejlepší úmysly, že jej k divadlu nepřivedly zištné záměry, sobecká spekulace, marnivá ctižádost nebo jiné nekalé choutky,

nýbrž láska k umění a upřímná vůle, aby našemu milovanému ústavu sloužil dle své nejlepší možnosti. Snad za nynější mnohohlavé vlády jsou mu nějaké proudy na překážku, snad mu vážou ruce i nohy a hatí jeho snahu, tak že věci dokonce nejdou tak, jak by též on si přál?

Nuže, navrhujeme pro Národní divadlo ještě jeden kousek: *Ustupte řediteli! Place au directeur!* Budiž mu dána úplná volnost jednání, ať vládne ústavem sám, jako jinde jiní ředitelé, ať se může ukázati ředitelem nade všecku pochybnost samostatným a prováděti svou vůli, své myšlenky, své plány. Osvědčili se ředitelem schopným, ústavu prospěšným, bude všechny upřímné přátele Národního divadla míti na své straně: pakli se budou díti jakékoli chyby, bude aspoň jisto, kdo je za ně odpověden.

Dne 15. října 1900. *R. O.*

Zdeněk Fibich †.

Tvrdý osud jako by si v tom liboval zasaditi nám krutou ránu, způsobiti nám přetěžkou ztrátu, stihnouti nás úžasnou pohromou, které bychom se nejméně nadáli. Jak dlouhá jest jmenovitě na duchovní roli naší řada takových žalostných případův jen v posledním čtvrtstoletí, počínajíc smrtí Vítězslava Hálka! Ve všech oborech, také v umění hudebním. Smetana v 50. roce věku svého ohluchl, Bendla před třemi roky zachvátila smrt, než dosáhl padesátky, a nyní to učinila také s Fibichem, který by byl půlstoletí života svého dovršil teprv letos dne 21. prosince!

Již jako čtrnáctiletý hoch vystoupil Fibich s první svou skladbou a od té doby pilně a svědomitě hospodařil vzácnou a bohatou hřivnou, kterou mu Bůh svěřil. Žil pouze, jedině a cele svému umění, a když nyní, vzrušeni jeho předčasnou smrtí, patříme na ovoce nadání, práce a píle jeho, dvojí pocit proniká nám duši až do hlubin: pocit úcty a obdivu, jak veliké jest dílo muže poměrně ještě mladého, a hořký bol, že nit života jeho tak záhy jest přestřižena. Mámeť od něho **624** skladby, a jest nám vyrván na vrcholu své síly a tvořivosti: snadno mohl žíti ještě dvacet let, a co by byl za tu dobu ještě vytvořil!

Za dvě, za tři neděle měl slaviti nový triumf svojí novou operou Pád Arkuna. Sám řídil zkoušky k jejímu provozování v Národním divadle. Nejen české umění, ale i široké vrstvy národní chystaly se na ten den jako na radostný svátek. Avšak zdraví Fibichovo bylo již podkopáno úkladnou chorobou, která vznikla přílišným jeho namáháním. Nastudil se, ulehl — a za týden sklácen jest do hrobu. Dne 15. října rozletěla se ta Jobova zvěst po Čechách — místo národního svátku přišel nám národní smutek! [1])

[1]) Podrobněji bude o Fibichovi promluveno v příštím čísle Osvěty. *Pozn. redakce.*

Ze světa slovanského.

Ve Lvově, 6. října 1900.

Obyvatelstvo naše toužilo již dávno po řádné, důstojné a bezpečné budově pro své divadlo. Dosavadní budova divadelní, zřízená počátkem tohoto století hr. Skarbkem, stala se prodlením času naprosto nedostatečnou. Jsouc velice nebezpečna v případě požáru sešla kromě toho tak, že všechno volalo po budově nové. Když konečně i v Krakově na místo starého — v historii našeho polského dramatického umění svrchovaně vynikajícího, ale stavbou hrozného — divadla zřízeno bylo divadlo nové, došlo i ve Lvově k rozhodnutí dáti se do stavby, a sice zrovna tak jako v Krakově, nákladem obecním. Na sbírky národní, podobné sbírkám českým, nebylo u nás pomyšlení; tak daleko ještě my s naším lidem nejsme.

Pro nový dům na štěstí vybráno nejkrásnější a nejvhodnější místo. Zlé sice k stavbě. Jeť tam půda močálová, a bylo nutno k vůli divadlu překlenouti značnou délkou i potok Peltev. Plány vypracoval ředitel zdejší průmyslové školy p. Z. Gorgolewski, a dle nich zřízeno divadlo velmi pěkné — a co se při divadlech často zanedbává — i velmi prakticky založené. Město věnovalo 1,000.000 zl., země dodala 300.000 zl. a zabezpečila kromě toho divadlu subvenci 24.000 zl. na operu a 6000 zl. na drama.

Otevření divadla se dělo spůsobem slavnostním: nejprve byli všichni officielní účastníci dopoledne přítomni mši sv. v kathedrále, potom v divadle počaty řeči proslovem arcibiskupa Isakoviče, který také divadlo církevně vysvětil. Další řeči měli architekt Gorgolewski, president města dr. Malachowski, místodržitel hr. Piniński, zemský maršálek hr. St. Badeni, Pražský starosta dr. J. Srb, spisovatel Urbański, ředitel divadla Tadeusz Pawlikowski, herec Woleński a stavitel divadla Lewiński. Po slavnosti byl veliký raut na radnici a večer o $^1/_2$7 hod. zahajovací slavnostní představení, skládající se z proslovu J. Kasprowicze, veselohry Fredrovy a opery Želińského, po představení opět velký raut u zemského maršálka v budově sněmovní a nazejtří o 5. hod. odpolední v Kole literackém.

Vedle zřízení nové budovy jest pro divadlo Lvovské nad míru důležito, že v čelo jeho postaven byl muž literárně vysoce vzdělaný a ve správě divadla již osvědčený, Tadeusz Pawlikowski, bývalý první ředitel divadla Krakowského. Jsa neodvislý duševně i materielně, může pro divadlo mnoho vykonati; nemá také jiného cíle než přivesti divadlo Lvovské na stupeň žádoucí dokonalosti. Pro Vaši dramatickou tvorbu českou má živý interes, a jak se dovídám, hodlá přijeti do Prahy, aby seznal některé práce české. Jak hledí na dosavadní úspěchy Vašeho Národního divadla, patrno z toho, že ve své officielní řeči při slavnosti otevření a vysvěcení divadla označil ředitele Šuberta za svůj vzor. Také přítomný na zdejší slavnosti ředitel polského divadla lidového ve Varšavě spisovatel Maryan Gawalewicz vyžádal sobě seznam lidových her českých a hodlá některou z nich uvesti na svoji scenu. Prozatím provádí se v divadle našem slovanská vzájemnost tím, že v operním orkestru

účinkuje přes 30 Čechův, že ředitelem opery jmenován rovněž Čech L. Čelanský a že za nedlouho má tady vystupovati jako engažovaný člen operní zpěvačka Češka pí. Koldovská. Na opeře naší bude nám velice záležeti, protože to jest nejen v Haliči jediná opera polská, nýbrž vůbec v celé Polsce jediná ryzí opera polská. Neboť ve Varšavě bohužel musí se zpívati opery po vlasku a rusku a jen tři nebo čtyři opery smějí se dávati po polsku!

V jedné věci jsme naproti Vašemu Národnímu divadlu ve výhodě, v té totiž, že tu nemáme již divadla německého. Bylo tady i v Krakově ještě v letech šedesátých, ale udolali jsme je v obou městech tak, že se nám již nevrátí. Zdali se zbudete jednou německého divadla i Vy v České Praze? —*cki.*

* * *

Dne 22. září vynesen v Báňské Bystřici rozsudek král. kurie nad 22 národovci Martinskými. Ondř. Sokolíkovi, učiteli, přijímá se prosba za revisi rozsudku, Vlad. Mudroň propouští se z ohledů zdravotních na dva měsíce, Jos. Fábryovi povoluje se odseděti trest v Sv. Martině při jeho stravě, Blažej Bulla mešká za obchodem v Rusku. Sedmnáct odsouzených hned podrželi a zavřeli do čtyř cell. Politických listů vězňům nedodávají a král. fiskus přečítá dopisy došlé i od vězňů zasílané. Vězňům lze tedy psáti, a to s adresou: N. N. v Báňské Bystřici, vězení. — Zastupitelstvo Turč. Sv. Martina podalo císaři prosbu, aby udělil odsouzeným milost. Deset slovenských žen, vedených advokátem Ružiakem, bylo u ministra spravedlnosti a prosilo za osvobození vězňův. Ministr slíbil věc objektivně prozkoumati.

* V Lipt. Sv. Mikuláši je zřízeno *československé knihkupectví.* Je to obchod Karla Salvy, takto knihkupectví řídí Čech p. Pešek, v Praze v obchodě knihkupeckém dobře vycvičený; má na skladě knihy české, slovenské, ruské, polské, srbské, ovšem též maďarské: rozesílá na ukázku české a slovenské časopisy a vypravuje cestujícího s knihami po celém Slovensku. Podnikavý a spůsobilý knihkupec Slovensku skutečně scházel; jeť tam potřeba knihu podati do rukou a hodně do ní nutiti. Přejeme správci Salvova knihkupectví vytrvalosti; tou vlastností musí se vyzbrojiti Čech, který chce na Slovensku apoštolovati.

* Starý slovenský vlastenec podává v 3. čísle Hlasu článek „Samoklam.“ Tvrdí, že Slováci nemají žádné zásady, kterou by se práce národní řídila. Vše, co pochází od vlády, se odsuzuje a všemu tomu činí se odpor. Článek je namířen na Martinské vůdce. „Probujtě len písať dačo, čím by stě zakvačil (zavadil) na taligu (káru) sv. martinskú, hněď mátě bilag (znamení) zrady na čele, hněď stě podkúpeným zradcom vlády maďarskej, no keď aj to nie, dozaista ale něspokojníkom a buričom, a slov. obecenstvo, něschopné samorostlej myšlienky, hlasom budě privolávať vám na zkázu.“

* Od 1. října vychází v Pešti lidový krejcarový časopis „Slovenský denník.“ Vydává jej Vikt. Székely a rediguji Milan Hodža a Gabriel Bargár. Budeli denník dobrý, bude to veliký prospěch, neboť lid na Slovensku je dosud velmi zanedbáván.

* Slováci, kteří z vlasti před bídou uprchli do Ameriky, žijí za oceánem v zámožnosti a i duchovně se povznášejí. Poštovní ředitelství v Prešpurku a Košicích vykazuje, že r. 1899 došlo poštou na Slovensko od vystěhovalcův 20,400.000 korun. A jistě i mnoho peněz přinesli ti, kteří se domů navrátili. Národní slovenský spolek v Americe má 12.116 členů a 361 odbor. Stejně mohutná je též Katolická slovenská jednota.

* V Novém Sadě, na Dunaji v jižních Uhrách, v území srbském, kde kdysi působil P. J. Šafařík, je *srbské gymnasium*, jediná to střední slovanská škola v Uhrách. Dne 4. října vysvěcena byla pro ně krásná nová budova, vystavěná z národních darů. Budova stála asi 220.000 kor. a sám baron Miloš Baić dal na ni 200.000 kor.

K. K.

Volné rozhledy.

Smrt vysvoboditelka smilovala se nad *B. V. Nietzschem*. Duch jeho dávno zahynul, udušen mrákotami šílenství; po dlouhém, žalostném živoření umřel nyní i tělesně muž tolik slavený a tolik ubohý. V těchto listech bylo o něm obšírně pojednáno povolaným znalcem a odborníkem; [1]) nad čerstvým jeho rovem můžeme vysloviti jen hluboké politování, že duch tak bohatě nadaný a k vysokým cílům směřující tolik byl zmítán, tak často bloudil, tak velice trpěl, tak smutně byl zmařen, a že ovoce snah a zápasův není takové, jaké by za pravidelnějšího vývoje jeho býti mohlo. Nietzsche byl z těch lidí, o kterých se v posledních desetiletích ve světě nadělalo nejvíce hluku; měl své ctitele, velebitele, modloslužebníky nejen v Německu a nejen v Evropě, avšak nejvíce takových, kteří byli opojeni výstřednostmi a bludy učení jeho, kteří z něho na příklad jen pochopili, že je hlasatelem „panské morálky,“ apoštolem „nadčlověctví,“ že jako nejvyšší a nejdokonalejší pozemšťany vychvaluje neobmezené sobce, nezkrotné ctižádostivce, samozvané světoborce, bezohledné vykořisťovatele, utiskovatele a zotročovatele davu (ať se zove společností, třídou, lidem nebo národem), kruté tyrany a dravé šelmy lidské. Hlavní účinek, jehož Nietzsche spisy svými dosáhl, jest pohříchu ten, že pomátl veliké množství hlav; také u nás v Čechách pomohl rozmnožovati zmatky v tak mnohém nedospělém nebo vůbec slabém mozku, a velmi málo nám v těchto neblahých letech prospělo, že u nás měl i fanatické janičáry, kteří nemohouce lidem neochotným přijímati novou víru hlavy jataganem rubati, zuřivě to dělávají aspoň perem. Nechceme Nietzsche v ničem zastiňovati, v čem zasluhuje chvály; ale jisto jest, že velebitelé jeho, kterým byl modlou, velice jej přecenili. Myslíme, že náleží do počtu těch vynášených geniálních lidí, o kterých platí slovo: „Eines fehlt immer diesen Genialen und Genialischen, diesen Kraftgenies, Genierittern, Prinzen aus Genieland und wie man im Laufe der Zeiten diese stürmischen Talente zu

[1]) Bedřich Vilém Nietzsche. Obraz kulturní a psychologický od Vojtěcha Kaliny, v Osvětě 1897 čís. 5., 6., 7., 9. a 10.

benennen liebte, Eines, nämlich das Genie.“ To slovo nepochází z úst nějakého nepřítele německých veleduchů nebo panské morálky, nýbrž stálo nedávno v Neue freie Presse. *V. V.*

* * *

Russkij filologičeskij věstnik přináší z pera prof. A. I. Sobolevského velmi zajímavou a nesmírně důležitou úvahu: „Cerkovnoslavjanskije tekstý moravskago proischoždenija.“ O literárním působení našich slovanských apoštolů na Moravě a v Čechách, o křesťanství v době tehdejší latinském a řeckém, o jeho boji u nás . . . o tom o všem bylo málo dat a hojně sporů. Dr. Vondrák pokusil se ukazovati stopy staroslovenské v památkách staročeských; mínění o šetření tom bylo většinou stejné, že se tu mnohdy přeceňuje. Prof. Sobolevský podnikl práci jinou: ukazuje stopy české (vlastně moravismy) v památkách staroslovenských. Vypočítává předně čtyři památky staroslovenské, přeložené z latiny, většinou po prvé autorem samým objevené, a se vzácnou vědeckou pečlivostí vybírá a klassifikuje jejich slovný materiál. Přikročuje pak k textům starším staroslovenským, katolickým atp., k památkám Frisinským a spiskům o sv. Vácslavě, i zakončuje poukazem na srbské evangelium Miroslavovo a žaltář Sinajský. Sobolevskij ve svých úsudcích se omezuje; je mnohem skromnější i v materiálu, nežli by mohl býti podle uvedených fakt. Ale to právě tím více zjišťuje positivní data úvodní, jež psána jsou s vysokého hlediska moderního slavisty. Podrobný slovník — nejobšírnější k nejzajímavějšímu kusu „Besedám papeže Řehoře“ — celou práci vhodně zakončuje a podává zároveň dobrou pomůcku ke kontrole autorově.

Zcela jiného rázu je čechožroutská práce p. A. Schuberta v lonském ***Centralblattu für Bibliothekswissenschaft***, o jehož velkogermánské tendenci jsme se již loni v Osvětě zmínili. Pan A. Schubert, úředník Pražské universitní knihovny, probírá tam „die sicher nachweisbaren Inkunabeln Böhmens und Mährens.“ Schubert zná málo více nežli nic, a to málo ještě zná špatně. Předloni ještě vytýkal v Preussische Jahrbücher, že prý „Ganz-Tschechovien“ (tak elegantně mluví ten pán) vykazuje jen 16, a to ještě „zum grössten Theile lateinische und mehrfach nur dem Berichte nach mehr erhaltene“ inkunabule; nyní — díky p. kustodovi Tadrovi — trochu pokročil a zná již jen českých, „sicher nachweisbaren,“ celkem *18*, skoro tedy desetkrát víc nežli loni. Ale i tu je ještě p. Schubert tuze pozadu: starý Dobrovský jich již vypočítal *25* (že psali dále o nich r. 1852 Hanka a r. 1894 A. Patera, Korába a jiných nepočítaje, je p. Schubertovi španělská vesnice). Schubert nezná než to, co má Pražská universitní a Olomoucká studijní knihovna: proto prohlašuje na př. za vzácnosti bibli Pražskou a Horskou (1488 a 1489), která jsou v kde které knihovně české i cizí (Musejní a Strahovská Pražská mají po několika exemplářích, exempláře jsou i v Upsale, v Petrohradě a j.). Je to téměř víře nepodobno: úředník veřejné knihovny Pražské nezná to, co jest vyloženo pod sklem v knihovnách Musejní a Strahovské! „Unauffindbar“ je panu Schubertovi Strahovský Ezop: může jej při dobré vůli každou chvíli viděti. A tak dále! Ale ještě větší než jeho bezpříkladná nevědomost je jeho „strammdeutsche

Gesinnung:" všecko připisuje Němcům, někdy se smělým násilím faktům (o Plzeňském Bakaláři praví na př. „geborener Böhme" „*möglicherweise*"!) a někdy s úžasnou ignorancí: vydavatelé Pražské bible se podepsali mimo jiné „Jan od čápů" a „Matěj od bílého lva." Pan Schubert, Bůh ví odkud, sebral německý překlad toho datování „Johannes a Storchen," „Mattheus a leone albo" a vyhlašuje tato dvě jmena za „streng deutsche Namen." Člověk trne — to je potom úředník Pražské universitní knihovny, první knihovny v zemích koruny české! Věru — jeho nevědomosti rovná se jen jeho slepý a opovážlivý fanatismus!

V. S.

* * *

Obsáhlou ***reformu syntaxe i pravopisu francouzského*** zahájila vláda francouzská výnosem ministerským ze dne 31. července 1900. Pravopis francouzský se od XVII. století měnil jen ve věcech málo podstatných a za posledních sto let zůstal skoro beze změny; teprve poslední dobou počali se jednotlivci i celé společnosti zasazovati o úpravu nejobtížnějších partií. Pravopis francouzský je věcí nad míru choulostivou i pro samy Francouze — zakládáť se v mnohých částech na velice jemných rozdílech čistě syntaktických, proto se strana reformě příznivá snažila o zjednodušení částí nejvíce spletitých (množného čísla podstatných jmen složených, cizích i vlastních i posvátného dosud příčestí). Kdo zná, s jakou houževnatostí lpí většina Francouzů na zvyklostech posvěcených věky jakož i autoritou největších spisovatelů, pochopí, že předsevzatý úkol setkával se s nemalými překážkami. Konečně podařilo se „novotářům" pro svůj zámysl získati kruhy vládní a komise vládou sestavená, majíc v čele Gastona Parisa, známého člena Akademie francouzské, ustanovila se na reformách, z části dosti smělých, které výnosem ministerským svrchu jmenovaným ustanoveny za všeobecně přijatelné. Komise nedekretuje totiž učiněná zjednodušení, ale nařizuje, aby se při zkouškách ***nevyžadovalo*** dříve platného, komplikovanějšího spůsobu, jakož i že má příště ve školách obecných dle elaborátu komise býti vyučováno, aby opravený pravopis se znenáhla vžil.

Přívrženci novot jsou nad tímto výnosem u vytržení a pozdravují jej jako počátek dalších oprav. Pro cizince jest zaváděná novota i obmýšlený další krok dojista s prospěchem, a ministerstvo uvádí také tuto okolnost jako výhodu nového spůsobu, ale musíme souhlasiti s náhledem odpůrců jeho, kteří praví, že ohled na cizince nemůže nijak vésti ke změnám v řeči s historickým vývojem tak památným, jako jest frančtina. Odpůrcové nynější vlády tvrdí dokonce, že se za novým nařízením skrývá úklad směřující k rozkladu jazyka francouzského. Protivníci reformy volají: „Tak zacházíte s řečí Rabelaisovou, Corneillovou, Voltairovou a Hugovou? Ne organicky, ale násilně chcete měniti staré, odůvodněné zvyklosti? Což jest možno přervati historickou souvislost řeči?" A ředitel Revue des Deux Mondes p. F. Brunetière v posledním čísle svého časopisu uveřejňuje bojovný článek, v němž objasňuje své stanovisko, zas až příliš konservativní. Dle všeho nebude otázka zjednodušení syntaxe a pravopisu francouzského tak snadno vyřízena.

M. E.

Zprávy hospodářské a sociální.

První Sjezd slovanských živnostníků v Praze.

Ve dnech Svatovácslavských konal se v Praze *první sjezd slovanských živnostníků v soustátí rakouském*, v pravdě to byl však sjezd živnostníků pouze českých a polských, protože se ostatní Slované nedostavili, a také Poláci zastoupeni byli jen frakcí Krakovskou, kdežto Lvovští se výslovně usnesli, že sjezdu neobešlou. Na venek byl sjezd velice imposantní: velký Žofínský sál, kde sjezd se konal, byl při počátku rokování nacpán, a mimo to bylo ještě mnoho „účastníků“ v místnostech hostinských a v zahradě. Ovšem nebyli to delegáti společenstev, z nichž by každý zastupoval určitý počet živnostníků, jak to bývá na sjezdech dělnických, nýbrž kdo se hlásil o legitimaci, obdržel ji, a tak největší část těch, kdož plnili sál Žofínský, byli řemeslníci z Prahy a z okolí nebo výletníci Svatovácslavští. Obsah jednání byl v patrném odporu se zevnějšími rozměry sjezdu. Jednání trvalo dva dni, ale výtěžek jeho jest několik resolucí, z nichž nejednu ani referent neuměl řádně odůvodniti, tím méně pak četní řečníci, z nichž každý mluvil, cokoli měl na srdci, ať už to patřilo k předmětu, o němž se rokovalo, čili nic. Ač na sjezd bylo pomýšleno již od prosince minulého roku, přece byl velmi nedostatečně připraven, a sotva který venkovský živnostník, jenž se ho súčastnil, bude moci říci, že poučení, jehož na sjezdu nabyl, stojí za výdaj, jehož účastenství na sjezdu vyžadovalo.

První zpravodaj, který měl odůvodniti účel a prospěch zemských organisací živnostenských, dlouho mluvil o nutnosti zachování stavu živnostenského a potřebě organisace jeho, ale o tom, proč by se řemeslnictvo mělo organisovati ve spůsobě zemských jednot společenstevních — a ne na př. ve spůsobě okresních jednot společenstevních, proti kterýmž zemská jednota česká provádí horlivou agitaci, — nebo ve spůsobě odborných spolků a jejich jednot, nedověděli se posluchači z jeho řeči ničeho. Za rokování o tomto předmětu ujal se slova jistý delegát polský, aby navrhl resoluci o zostření průkazu spůsobilosti jak pro řemeslníky, tak i továrníky, o obmezení obchodníků s výrobky řemeslnickými a zavedení pro ně průkazu spůsobilosti řemeslnické.

Druhým předmětem rokování, jednajícím o nutnosti přikázati zákonodárství živnostenské sněmům království a zemí, byla jen zbytečně zabrána značná část skrovného času, tak že pak předměty aktuálnější a pro živnostnictvo mnohem důležitější musely býti už kvapně odbývány.

Při třetím odstavci programu, jednajícím o živnostenském školství a živnostenském vzdělání, tedy o předmětu velice aktuálním a důležitém, byl sál již z dobré polovice prázdný, tak že přísedící zemského výboru viděl se nucena vysloviti politování nad nedostatkem opravdovosti při jednání sjezdovém. Odstavec tento, o němž referát nalézal se v rukou nejpovolanějších, vyzněl v resoluci, obsahující dávné již požadavky, aby odborné školství české bylo náležitě doplněno, aby pokračovací školství bylo upraveno zemským zákonem a převedeno ve správu zemskou,

a aby kursy živnostenské technologickým museem obchodní a živnostenské komory Pražské pořádané byly rozšířeny na všecky živnosti.

Na čtvrtém místě jednáno o významu vzájemnosti slovanské v ohledu hospodářském. V resoluci, v niž vyzněl pečlivě připravený referát o tomto předmětu, prohlášeno, že první podmínkou praktického provádění myšlenky slovanské na poli hospodářském jest vzájemné poznávání se, i doporučeno proto pořádání občasných sjezdů slovanských řemeslníků a živnostníků rakouských, provádění hesla „Svůj k svému" nejen doma, nýbrž i mezi národy slovanskými, pořádání výstav slovanských zemí, zřizování vzorkoven a občasných přenosných tržnic s výrobky slovanskými, zřizování stálých zástupců obchodních v důležitých slovanských městech a zakládání prodejních a nákupních družstev řemeslnických, jež by oběh výrobků řemeslných mezi jednotlivými národy slovanskými prostředkovala. V debatě pak navrženo ještě pořízení hospodářsko-průmyslového a živnostenského adresáře v jednotlivých slovanských královstvích a zemích, pořádání příštího sjezdu řemeslnického v Moravské Ostravě a české živnostenské výstavy v Krakově. Návrhy jsou dobré, ale nebude možno prováděti je hravě. Obchodní styky mezi královstvím českým a haličským jsou ovšem velmi snadné, ale nikoli styky mezi českými a polskými řemeslníky, kteří přece vyrábějí celkem totéž zboží, tak že jich nemůže napadnouti, aby si své výrobky navzájem vyměňovali. Předmětem vzájemného obchodu mezi Čechami a Haličí jsou haličské plodiny a petrolej a české výrobky průmyslové, jež vyrábí po výtce německý velkoprůmysl. Kdy by čeští řemeslníci uskutečnili myšlenku na sjezdě vyslovenou a uspořádali výstavu svých výrobků v Krakově, nezpůsobili by tím svým polským soudruhům nevítanou konkurrenci? Velmi případně upozorněno, že by vhodným polem k osvědčování slovanské vzájemnosti u věcech hospodářských byla Vídeň, kde všecky rakouské národnosti slovanské jsou zastoupeny, ale právě v tom ohledu že to mezi příslušníky různých slovanských národností vypadá nejsmutněji.

Do spůsobilejších a povolanějších rukou měl býti vložen referát o úvěru maloživnostenském. Na štěstí však první řečník napravil, co referent pokazil, a podal velmi obšírný a logicky učlánkovaný výklad o nedostatečnosti sdružování dobrovolného k účelům úvěrním, ať dle systemu Schulze-Delitzschova nebo Raiffeisenova, a o potřebě nových úvěrních ústavů pro živnostníky, utvořených v rámci živnostenských společenstev na základě nuceného přístupu všech členů společenstva, které by v obvodu každé korunní země spojeny byly v nucený zemský ústav. Jest litovati, že řečník tento nevyšinul se nad návrh, který vysloven byl moravskou jednotou společenstev již na vídeňské anketě o úvěru maloživnostenském, a dokonce nepatří k nejlepšímu, co na anketě této bylo pověděno, ke kterémužto přesvědčení byl by sám musel dospěti, kdy by si byl přečetl protokol o anketě té vydaný. Nucené sdružování k účelům úvěrním pokládati dlužno za věc naprosto pochybenou a neuskutečnitelnou, poněvadž veliká část živnostníků úvěru naprosto nezasluhuje; živnostníci takoví, majíce jako členové navrhovaných ústavů nárok na úvěr od nich, způsobili by jim v krátké době takové ztráty, že by jim nikdo peněz svých svěřiti nemohl.

Nejdůležitějším předmětem rokování byla pro většinu účastníků sjezdových otázka starobního pojišťování, jež však nevhodným sestavením programu dostala se až na konec jednání. Resoluce k tomuto bodu zemskou jednotou moravskou navržená zasluhuje uznání pro střízlivé počítání s danými poměry. Žádá sice vydání zákona o povinném pojišťování každého živnostníka a jeho dorostu pro případ nemoci, stáří a invalidity, jakož i pohřebného na jisté, místním poměrům přiměřené minimum, ale hledíc ke smutným zkušenostem, jichž řemeslnictvo dosud nabylo, doporučuje zároveň společenstvům, aby prozatím pro své členy zřizovalo podpůrné a nemocenské pokladny ve smyslu zákona z r. 1892, a to nejen ku pojišťování podpor nemocenských a pohřebného, ale též za účelem nuceného pojišťování rent pro případ stáří, určitých obnosů ve prospěch vdov a sirotků a rent invaliditních. Přáli bychom si, aby resoluce tato, která prořídlými členy sjezdu byla jednohlasně přijata, našla ve společenstvech horlivých přívrženců, ale nemůžeme potlačiti obavy, že i nadále zůstane při dosavadní bezstarostnosti živnostníků a při spoléhání jich, že jim renty starobní poskytne zadarmo buď stát, nebo země nebo kdokoliv jiný, jen ne oni sami. —

Posledním předmětem programu byla otázka žurnalistiky živnostenské, o níž přečtena již jen resoluce žádající, aby časopisy řemeslnicko-živnostenské všemožně jak od společenstev tak i od jiných ku povznesení malých živností sloužících korporací byly podporovány, aby ostatní tisk, zejmena denní, časopisectvu řemeslnicko-živnostenskému více pozornosti věnoval a aby se utvořilo zvláštní zájmové sdružení odborných redaktorů, jež by se radilo o společných krocích ku posilnění a povznesení odborného tisku živnostenského.

Přehlednemeli ještě jednou celé rokování, můžeme říci, že první slovanský sjezd řemeslníků byl sjezdem manifestačním a že přijaté na něm resoluce nebudou na další postupování živnostnictva míti téměř žádného vlivu. Mezi tím, co dělnictvo, zejmena sociálně demokratické, na svých sjezdech svůj program stále prohlubuje a vybrušuje, živnostnictvo jen manifestuje, myslíc, že početní a daňová síla jeho bude působiti na vládu a sbory zákonodárné. Ale v tom je osudný omyl. Počet živnostníků jest proti počtu dělníků nepatrný a berní síla živnostnictva proti berní síle velkoprůmyslu, bank a drah se úplně ztrácí. Živnostnictvo musí konečně již pracovati a nikoliv stále jen mluviti.

Dr. *E. B. Šimek.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. října 1900.

Budeli svolán český sněm? — Německá poruka proti Čechům. — Trentino v opposici. — Isterský sněm — Článek 14. — Koloman Tisza o poměru Uher k Rakousku. Maďarská železničná politika. Dalmacie bez spojení s Rakouskem. Uherská sněmovna. Maďarské velmocenstvo. Arcibiskup Stadler. Papež a arcikněžny Toskanské. Odstoupení Reverterovo. Arcikníže Ludvík Salvator ze Záhřeba. — Pruský boj proti Polákům. — Bülow německým kancléřem. — Vítězství ruská v Mandžursku. — Spojenci v Číně. — Perský šach a Rusko. — Nové volby parlamentu v Anglii — Válka v jižní v Africe.

Nejen co se děje, nýbrž i co se opomíjí, jest význačné pro nynější stav věcí. Sem náleží také otázka *svolání českého sněmu*, který neukončiv na jaře své práce byl odročen. Času k sněmování bylo a jest víc než dost. V ministerské radě 17. září byla otázka ta na denním

pořádku, ale ostala nevyřízena. Německé obstrukční listy, jež dnes hřímají proti české obstrukci, přinášejí kommentáře v ten rozum, že Němci českému sněmu nechtějí; zmařilili Čechové jednání říšské rady, nemohou prý žádati, aby svolán byl sněm. Žádná říšská rada, žádný sněm, jest smysl výkladu N. W. Tagblattu a jiných listů.

Přípravy k volbám do říšské rady svedly 18. září *zástupce stran německé poruky* ve Vídni do hromady. Nejednalo se snad o kandidátech, což při vzájemném boji německých spojenců jest vůbec zhola nemožno, nýbrž o velkoněmeckou orgii, při níž přísahali znovu na svůj svatodušní program z r. 1899, a žádná strana nechtěla proti Čechům ostati pozadu za jinou. Cislajtánská parlamentární komedie nemá sobě rovné v pokrytectví a nepravdě. Strany, které po tři léta činily jednání v říšské radě nemožným a nejochotnější nabídky ke shodě zamítaly, volají nyní s bojovným zanícením: „Zachování parlamentu! Potlačení české obstrukce!“ Svým násilím způsobily nynější stav v říšské radě, a za jejich skutky má český národ býti trestán porušením zákonného práva a osamocením ve sněmovně. Při tom ani vláda Körberova není jim dostatečnou zárukou, nýbrž pracují pro svou vládu nacionální a německo-centralistickou. Zástupcové stran dohodli se, že je potřebí zachovati německou poruku. Krom toho prohlásili zástupcové německých liberálů a nacionálů, že „prostředkovací jazyk“ znamenati má totéž co „státní jazyk.“

Vládní nesnáze dr. Körbera zvýšeny jsou ještě *roztržkou s italskými poslanci tyrolskými*. Tridentský klub, známé „Trentino“, nikdy příliš okázale v říšské radě nevystupoval, a tichá jeho opposice bývala přístupna každé vládě, když se jí jednalo o několik hlasů, V posledních letech „Trentino“ splynul s Italy v Přímoří v italský klub, který již vystupoval bojovněji. Od rozpuštění říšské rady jednáno s poslanci z jižních Tyrol o míru autonomie, kterou by se uspokojili. Na pamětní spis ze dne 30. září odpověděl předseda ministerstva baronu Malfattiovi odmítavě. Následkem toho usnesli se jihotyrolští zemští a říšští poslanci na ostrém protestu, ohlásili v něm boj všemi zákonnými prostředky a uvalují na ministerstvo odpovědnost za to, jestliže boj ten změní se v boj národnostní.

S tím ve spojení se uvádí *rozpuštění isterského sněmu*, kde italská většina nechtěla dopustit ani slova charvátského nebo slovinvinského a mařila tím nejen dobrou vůli nýbrž i všecko jednání. Ústupek Slovanům byl by to jen tehda, kdy by zabezpečeny byly nové volby bez italských šmejdů a násilností.

Zákonodárství obstarává *článek 14*. Na jeho základě vyhlášen jmenovitě zákon o státních podporách 5 milionů korun těm, kdož byli postiženi živelními pohromami; na Halič z toho připadá $2^3/_4$ mil.

Čím zbědovanější jsou poměry v Cislajtánsku, tím větší úsilí a moc vyvíjejí Uhry jako maďarský stát. Smělými obrysy naznačují tam Cislajtánsku, jak se příště hospodářsky opatří, a v zahraničné politice obracejí velmocenský svůj vliv na Balkán. Sám *Koloman Tisza*, jenž znamená většinu uherského sněmu, ujal se ve Velkém Varadu 20. září slova, aby ukázal, jak Uhry pohlížejí na situaci. Jednotný maďarský stát jest liberálním heslem Tiszovým, pokud se týče Uher, heslem, kterým se spravují všechny uherské vlády, potlačujíce ostatní národnosti, a které Tisza hlásal i nyní. Katolická lidová strana se v Uhrách nejvíce blíží

národnostem, pročež Koloman Tisza vyzývá, aby všechny strany proti ní se postavily do šiku. Hlavní však jest, co pravil o Cislajtánsku. Doufá prý sice, že se v Rakousku poměry upraví na základě ústavnosti, „ale ručiti prý za to nikdo nemůže.“ Co se v Uhrách stane, o tom bylo by prý předčasno nyní hovořiti, bude to záviseti na tom, jak se věci vyvinou v Rakousku. „Snad se stane pravý opak toho, co všichni očekáváme,“ pravil. Poměry Uher k Cislajtánsku rozeznává dvoje. Ať se utváří poměry v Rakousku jakkoliv, „povinností naší k našemu králi ostane, abychom závazky z pragmatické sankce plynoucí k němu úplně vykonávali.“ Jinak ale soudil o hospodářských věcech, celní jednotě, společné bance, penězích a p. Tu nemohou žádné poměry v Rakousku Uhrám býti předpisem. „Budeme muset uvažovati, jakým směrem po stránce hospodářské se dáti.“ Dosud tak mluvila jen krajní levice, nyní tak mluví první vůdce většiny.

I na Balkánském polouostrově nastupují Maďaři dědictví starého Rakouska, arci ve svém smyslu. Ve Vídni se konala (8. ř.) konference zástupců společného, cislajtánského a uherského ministerstva. „Čínskou“ nazývala ji pověst, ale opravdu jednalo se o ***železnice Balkánské***. Když r. 1878 vládní listy Vídeňské zpívaly chvalozpěvy na Berlínskou smlouvu, na obsazení Bosny a na železničné spojení do Soluně jako prý největší vymoženost pro Rakousko, zdálo se, že dostavění dráhy té jest jen otázkou krátkého času. Vždyť sami Turci počali ji budovati z dvou stran. Od Nového byla hotova až do Baňaluky v Bosně a od Soluně až k Mitrovici na Kosovské vysočině. Rakouská okkupace byla pak vyhrazena „jusqu'au delà de Mitrovitza,“ mimo Bosnu i na celý sandžak Novopazarský. Ale vymoženost ta vzala za své. Maďaři nedopustili ani krátkého spojení k Novému, když za bouří bosenských i bezpečností vojska bylo vyžadováno, [1]) neřku dlouhého spojení do Bosny, do Turecka a k Soluni, na které cislajtánskému obchodu dělány laskominy. Místo toho stavěna potom železnice z Brodu do Sarajeva, která prodloužena osudnou horskou drahou přes Mostar do Metkovićů. Brod obdržel přímé spojení s Peští, bosenské dráhy dostaly se k železničné síti uherské. Spojení se Solunem docíleno přes Srbsko (Bělehrad, Niš, Vranja, Skopie, Soluň) a z Pešti k Bělehradu postavena nová dráha uherská. Cislajtánské země byly žárlivě vylučovány ze všeho spojení s Balkánem. Ale časy se mění. Čemu Maďaři r. 1878 zabránili pro Rakousko, toho mohou dnes již potřebovati pro sebe, tatáž dráha od Nového přes Baňaluku, Sarajevo k Mitrovici bude se nyní stavěti pro Uhry; Soluň bude spojena s Peští. Vliv Pešti politicky a hospodářsky šířiti se bude na Balkáně, v Kosovsku a Makedonii. Srbsko bude pro svou dráhu i politiku míti soupeře v Maďarech. Těm zdá se doba vhodná a připraveni jsou. Při tom bosenskou trať má platiti Bosna se zárukou Rakousko-Uherska, v Novopazarsku však poplatníci říše pro Maďary.

Starou bolestnou otázkou jsou dráhy dalmatské. Ze Splitu do Knina zřízena trať, ale bez dalšího spojení k severu, které není možno, poněvadž ho Maďaři nedopouštějí. I strategicky visí Dalmacie v povětří. Spojení to, které by vedlo k Ogulinu, bylo by výhodné Charvátsku

[1]) Viz pojednání J. J. Toužimského: Uherská železničná politika v Bosně, v Osvětě r. 1892 str. 1038—1044.

a prospěšné zemím rakouským; pro Dalmacii jest životní otázkou. Ale provesti se nesmí snad právě proto, že by prospívalo jinému více než Maďarům. Místo toho činí se Cislajtánsku jiný ústupek: dráha ze Splitu k Aržanu a Bogojně v Bosně; dráha ta také není již novinkou, nýbrž mnoho let nalézá se na denním pořádku. Splitu prospěje i tato trať, ač zdaleka ne tak jako spojení s Cislajtánskem. Ale i tím dostane se Split do obvodu drah uherských.

V *uherské sněmovně*, jež počátkem října se sestoupila, uvedena i železničná otázka na denní pořádek. Posl. Pichler projevil nespokojenost, jak se v Uhrách za podobných okolností děje, a obrátil se dotazem k vládě. Uherský *rozpočet* na rok 1901 vykazuje úhrnem příjmů 1056,582.297 korun a výdajů 1056,546.417 korun, tedy přebytek 35.880. Zkušenosti však ukazují, že dle hospodářských uzavírek rozpočty končívají mnohomilionovými přebytky. — Sněmu podán též *zákon o sňatku arciknížete Františka Ferdinanda* s hr. Žofií Chotkovou, obsahující jeho prohlášení a vládní odůvodnění.

Moc maďarská div nezpůsobila i konflikt s papežskou stolicí, která, zdá se, jiných jest náhledů než uherská vláda a v národnostech nevidí své nepřátele jako Maďaři. Snahy po sjednocení jihoslovanském, jimž Strossmayer a Stadler nedávno dali opět výraz, posuzují ve Vatikáně jinak než v Pešti a nevidí v nich nebezpečí ani pro rakouskou říši ani pro katolickou církev. Bosenský *arcibiskup Stadler*, jenž z kabinetní kanceláře byl obdržel důtku, že se míchá do politiky bosenské, byl 1. října v Charvátsku na všech stanicích uvítán od zástupů lidu s velkým nadšením, když se ubíral s poutníky do Říma. Národ jej zdravil voláním „Živila Bosna! Živilo jedinstvo!“ Jmenovitě stalo se to v Záhřebě, kde se několik hodin zdržel; na cestu sypáno mu kvítí a všechny vrstvy obecenstva účastnily se vítání. Zatím stala se dle Pester Lloydu (ze dne 9. října) opatření ve Vatikáně. Společný ministr financí Kallay, jemuž Bosna jest podřízena, jednal s papežským nunciem arcibiskupem Taglianim ve Vídni. Již za svého pobytu v Římě zakročil prý Tagliani, aby Vatikán působil na Stadlera, by se vzdal všech politických agitací. „Nyní po rozmluvě s ministrem Kallayem podal nuncius novou a ještě důraznější zprávu do Říma,“ oznámil Pešťský vládní list, „a není prý tedy pochybnosti, že ze strany Vatikánu bude se na Stadlera působiti.“ Ale věc nedopadla tak. Svatý otec přijal Stadlera s velikou dobrosrdečností a ochotou. Nazýval ho „svým Stadlerem,“ těšil se z jeho zdraví a vyznamenal jej dlouhým slyšením.

Před Stadlerem (jak Solnohradská Kirchenzeitung 9. října prvně oznámila) přijaty byly od papeže *arcikněžna Alice Toskánská s arcikněžnami Annou, Markétou a Germanou*, jež odebraly se do Říma za příčinou milostivého léta. „V slyšení, jež tři čtvrti hodiny trvalo, obrátil Lev XIII. pozornost na poměry v Rakousku. Ukázal, že jest o všem zevrubně zpraven, a označil stav věcí v našem císařství za velice smutný. A s živostí v jeho letech nikterak nepředpokládanou mluvil o strachu před lidmi, o zbabělosti vysoce postavených osob velikého vlivu v naší říši a uváděl je v nejtěsnější spojení s těmito smutnými poměry.“ Tak Solnohradský orgán.

Téměř v zápětí (11. října) přinesla Neue freie Presse zvěst, že bude rakousko-uherský velevyslanec u Vatikánu *hrabě Revertera od-*

volán. Vševědoucí orgán Rothschildovy finanční skupiny lámaje oštěp proti Lvu XIII. vytýkal papežské kurii „nápadnou zálibu v oněch biskupech rakouských, kteří se zvláštní horlivostí české a jihoslovanské agitaci se věnují.“ Na Reverteru, jenž v panské sněmovně náleží ku pravici, vysypal řečený list celou spoustu žalob a urážek, bera i Uhry proti němu v ochranu. Ministerstvu zahraničných věcí takovýto tlumočník politiky nemohl býti vhod. Vyvracelo tedy ve Fremdenblattu tvrzení, že Revertera půjde následkem posledních událostí; ale že půjde, nemohlo býti popřeno. Do nového roku uprázdní místo nástupci, jenž má býti Maďar. Hrabě Bedřich Karel Revertera byl v šedesátých letech velevyslancem v Petrohradě a od r. 1889 u papežské stolice. Jest tajným radou, majitelem nejvyšších řádů a v 73. roce věku, v letech tedy, kdy státníci nechodívají ještě do pense. Odvolati ho stante pede se skandálem se přece nepodařilo.

Charvátská společnost loučí se s arciknížetem *Ludvíkem Salvatorem*, jejž zvykla považovati již za svého. Sídlil v Záhřebě dlouhá léta a všechny jeho dítky se tam narodily. Podmaršálek a divisionář arcikníže Ludvík Salvator, jenž 8. září Strossmayerovi blahopřál k jeho 50letému biskupskému jubileu, byl přeložen do Vídně. Dne 9. října opustil Záhřeb.

V Prusku rozhodla se vláda pro *zostřený vyhlazovací boj proti Polákům.* Dosavadní vylučování polštiny z úřadů, škol a veřejného života buď vůbec nevedlo k cíli, nebo ne dosti rychle, jak v Berlíně si přejí. Císař Vilém II., od něhož akce ta patrně vychází, má na spěch; jeho plány nesou se snad již dále. Od 26. do 29. září konali v Poznani ministři Miquel, Rheinbaben, Brefeld a hr. Posadowsky porady s místními vládními úřady a vynikajícími členy komise pro zakupování polské půdy. V Berlíně konána pak za předsednictví kancléře Hohenloha ministerská rada, věnovaná výhradně otázce polské. Před tím měl v té příčině ministr Studt slyšení u císaře v Hubertusstocku. Výsledky porad chovají se v tajnosti, ale počínají se již jeviti ve svých účincích. Pro německé truhláře v Poznani podporou 80.000 mark zřízen spolek, aby jim opatřoval levný materiál, čímž se polským truhlářům béře možnost konkurrovati. I pro jiné německé řemeslníky zřizují se fondy. Na obecných školách zakázáno jest i v nižších třídách vyučovati náboženství po polsku. Ve veřejných schůzích Poláků činí vládní zástupce podmínkou, aby se mluvilo německy, poněvadž úřadníci neznají polsky. Učitelkám, jež soukromě učily dítky polskému čtení a psaní, hrozí se žalářem.

V Německu odstoupil 17. října kníže Hohenlohe, a *hrabě Bülow* stal se kancléřem a spolu i předsedou pruského ministerstva a ministrem zahraničných věcí. Hohenlohe nastoupil po Caprivim dne 29. října 1894 dědictví Bismarckovo maje tehdy 75 let. Vlastním správcem kancléřství byl Bülow již nyní.

Válka v Číně soustřeďuje pozornost všech mocí světových, jež s napjetím i s nedůvěrou sledují postupy a opatření jedny druhých. *Ruská válka v Mandžursku* neodvisle od jiných mocí vedená končí rychlým vítězstvím Ruska. Nevelké poměrně proudy ruské branné moci neodolatelnou silou zabraly hlavní místa a důležitá spojení v Mandžursku, překonávajíce neslýchané obtíže půdy i vzdálenosti značnější

než jest na př. z Prahy do Říma nebo do Cařihradu. Dne 24. září zabral generál Renenkampf *Girin*, obsadil tvrz a ubytoval se v budově čínského guvernéra. Čínské vojsko dílem porazil, dílem odzbrojil. Výkon ten vzbudil až obavy, neboť Girin jest střediskem mandžurské branné moci, odvodním místem gardy pro čínský dvůr. Proto vyslán na rychlo k sesílení Renenkampfa generál Kryžanowskij se svým sborem. V Girinu zavedena zatím trvalá, pevná vláda. Dne 1. října zabrán *Mukden* a to od sboru generála Fleišera, od jihu postupujícího, jenž svedl několik vítězných srážek s Číňany nad řekou Ljaoche a posléze u Mukdenu je porazil. Mukden jako rodiště panující nyní mandžurské dynastie, která tu má i hrobky svých předků, jest posvátné místo čínské a strategicky důležité. Mukden jest na železnici, z Port-Arthuru a Dalního k Charbinu od Rusů stavěné a dílem již dostavěné, nejdůležitějším městem. Zabezpečivše se v Mukdenu postoupili Rusové podle dráhy severně a u Telinu spojili se s oddílem, který rovněž podle dráhy od Charbinu na jih postupoval. Kozáci i tu jako létavé sbory osvědčili vynikající vlastnosti. Obsazením Mukdenu pojištěna jest bezpečnost k severu a západu, a celé rozsáhlé tratě mandžurské a s nimi i Mandžursko jsou nyní ve vojenské moci ruské. Z té příčiny zastaveno bylo carským rozkazem ze dne 3. října zbrojení dalších sborů. Jen námořní moc ruská bude ještě ve vodách dalekého východu rozmnožována.

Spojené moci v Číně octly se na mrtvém bodu. Válka vázne a jednání o mír nepokročilo ani ke shodě o tom, jak se díti má. Němci, teprve po vzetí Pekingu se dostavivše, chtí válčiti a vykonati pomstu od císaře jim uloženou. Rusové považují svůj úkol za skončený. Během října opustilo jejich vojsko Peking, ponechavši tam jen menší oddíl k ochraně vyslanectví. Američané učinili podobně; jejich branná moc odplula na Filipiny, kde jest jí více potřebí, jelikož se tam zase vzmáhá povstání. Italie a Rakousko nepadají na váhu, zbývají tedy jen Německo, Japonsko, Francie a Anglie, tato silná jen na moři. Od konce září chystali se spojenci ti, ale bez Francouzů, na Paoting (Baodin), veliké město jihovýchodně od Tjanczinu a Pekingu, středisko branné moci čínské, pravidelné a povstalecké, kteráž používajíc strategicky výhodné jeho polohy ohrožovala odtud spojení mezi Tjanczinem a Pekingem. Němci museli se z jedné výpravy vrátiti s nepořízenou. Společná výprava podniknuta s hrozbou krutého trestu, jestliže se město nevzdá. Zatím však 500 Francouzů obsadilo 15. října Paoting bez krveprolití.

Vrchní velitel hr. Waldersee přibyl na počátku října a usadil se zatím v Tjanczinu; ale mimo Němce málo jest těch, kteří by ho poslouchali. Na moři vzata opevnění u Pejtangu severně od Taku, hlavně chrabrostí Rusů. Bez prolévání krve obsazen ještě severněji položený Šanchajhuang (od Taku 190 kilom.) s nímž Cinvandao a Pejtajho tvoří skupinu přístavů, jež se dotýká obvodu ruského vlivu a k níž od Taku vede železnice. Dříve než lodi jiných mocí připlul tam anglický obrněnec s vyzváním spojenců, aby se město vzdalo, a když uposlechlo, vztyčil tam vlajku anglickou. Hned 1. října objevili se tam i Rusové s obrněnci a dělovými loďmi. I dva ruští viceadmirálové Skrydlov a Aleksějev byli brzo na místě. Připluly pak i lodi jiných mocí. Posádky spojenců rozdělily se o město. Rusové byli tím více popuzeni, že Angličané

zmocňovali se hned i železnice a měli poholově železniční materiál. Jest to místo, jehož Rusové žádným způsobem nemohou se vzdáti, aby nevzaly škodu jejich hospodářské, jmenovitě železniční prospěchy.

Větší ještě různost panuje *po stránce diplomatické.* Mnoho not a žádná harmonie. Ruská nota o vyklizení Pekingu padla, německá z polovice měsíce září nedošla ohlasu. Telegramy mezi císaři Huangsu a Vilémem II. nic nezlepšily. Francouzská nota, k níž Rusko hned přistoupilo, došla do 16. října zásadního souhlasu, ale ke skutku je daleko. Do Pekingu zavítali Lihungčang, aby jednal o mír, a Waldersee, aby proléval krev. Při tom vystupuje na jihu nový činitel, tajný spolek *Trojice,*[1]) směřující proti dynastii mandžurské a zasazující se o dosazení dynastie Mingů, jež před mandžurskou panovala. Na severu pak u Kaolinu (Zaolungu) nahromadily se čínské sbory, od Rusů v Mandžursku poražené a rozprášené a nyní spojence u Pekingu ohrožující.

Perský šach Muzaffer Eddin, zavítav asi před pěti měsíci do Evropy, odejel 13. října opět do své iranské domoviny. Politicky významný byl jeho pobyt na Rusi, an svědčí o přátelském svazku Persie s Ruskem. Anglie, soupeřky Ruska, šach nenavštívil. Cesta jeho z Pešti do Cařihradu považována od Anglie za prostředek odvrátiti šacha od Ruska; on však, zastaviv se cestou také v Sofii a Bělehradě, vracel se domů opět přes Rusko. —

Ve dvou nedělích vybojován byl v Anglii důležitý volební boj, jenž byl spolu hlasováním voličů o bezohledné anglické politice v jižní Africe. Dříve, než v samé vládní straně se očekávalo, rozpuštěn byl anglický parlament. Stalo se to 25. září. Parlament r. 1895 zvolený nedožil svého sedmiletí. Ministerstvo chtělo užiti svěžího dojmu zabrání Praetorie a hned v červnu rozpustiti parlament, avšak Boerové dále vzdorujíce překazili tento záměr. Plán Salisburyův a Chamberlainův byl dobře osnován. Úspěchy anglických zbraní oslňovaly právě veřejnost, která se neptá, jaké to stálo oběti a jaká nemravnost válkou spáchána od velmoci na malém chrabrém národku. A liberálové nebyli nikdy tak slabí jako právě té chvíle, když i citelné rozštěpení tábor jejich rozdvojovalo. Staří vůdcové Harcourt, Morley a mužové jako Herbert Gladstone vzdávali se již politické činnosti, vidouce nemožnost další opposice proti stále rostoucímu jingoismu, který v zabírání nových končin světa vidí budoucnost Anglie. Mladší strana liberálů, jak bylo patrno z řečí vůdců Campbella-Bannermanna a Asquitha, připojila se k imperialismu vládnímu, nechtíc plouti proti proudu veřejného mínění. Na ujmu liberálů bylo i to, že volby konaly se na podzim, tedy dle popisů voličských k minulému novému roku sestavených. Tisícové dělníků, kteří během roku se přestěhovali, pozbyli práva volebního, čímž ztratili liberálové mnoho hlasů, ježto angličtí dělníci velikou většinou volí liberály. Volby vykonány v první polovici října, a výsledek jejich jest ***vítězství konservativců a unionistů,*** bývalých odštěpenců od liberálního tábora Gladstonova, kteří hájili unii Irska s Anglií proti samosprávě od starého vůdce navržené. Tím vyšla vítězně z volebního osudí politika výbojná, a pánem situace stává se Chamberlain. Ze 670 mandátů dobyli konservativci 331 a unionisté 68, úhrnem vládní spojenci 399.

[1]) Viz v Osvětě články: Revoluce v Číně (r. 1900 sv. 8.); Číňané a Evropané (r. 1899 sv. 8.); Rusové na Ljaodunu (r. 1899 sv. 5.).

Liberálové získali 190 mandátů, Irčané 80 a 1 mandát jest dělnický, úhrnem má tedy opposice 271 hlasů. Jest to — až na několik hlasů od liberálů získaných — skoro týž poměr, v kterém vstoupily obě strany r. 1895 do sněmovny. Netušenou tehdy a překvapující většinu konservativci a unionisté si tedy zachovali. Liberální strana má jen jednu, ovšem velkou útěchu, že to nedopadlo hůře a že vůbec nebyla zdrcena, jak se před volbami zdálo pravdě podobno. Celkem všechny čelné osobnosti liberálního tábora obdržely mandáty, při čemž není bezvýznamno, že staří liberálové, odpůrci jingoismu, prošli většinami značně menšími proti posledním volbám, nebo většinám mladoliberálním. S největší sebedůvěrou vyslovil se syn Gladstonův Herbert hlásaje ve volebním shromáždění, že účty jihoafrické nejsou volbami vyrovnány, ale že bude vláda povinna teprve je skládati. A tyto účty budou asi opposici výdatnou látkou ke kritice prolité krve, ztracených milionů a osvědčené neschopnosti. Toť Achillova pata, kde vítězná vládní strana anglická je zranitelna.

Válka v jižní Africe dovršila 11. října rok svého trvání. Ačkoliv Anglie proti právu prohlásila obě republiky Oranžskou a Zavaalskou za své území a jejich chrabré obyvatelstvo za své poddané, válka není skončena. Zápas Boerů jest zoufalý. Hlavní jejich města a železnice jsou v rukou nepřítele, jenž přesilu svou vrhá v končiny, kde Boerové se objeví. Jen sever Zavaalska jest v moci neohrožených holandských republikánů, jichž vojevůdcové v malé válce stále překvapují nepřítele. Ztráty anglické za ten rok války jsou velmi značné: 10.000 důstojníků a mužů padlo kulemi nebo šavlemi Boerskými, 30.000 se jich následkem ran nebo nemocí stalo neschopnými k boji, 40.000 těchto mužů anglického vojska převyšuje armádu, kterou mohli Boerové postaviti do boje. Několik tisíc zajatých Boerové pustili, tak jako pouštějí i dále všechny zajaté. Ztráty anglické jsou citelné i nyní, a každý pochod proti Boerům má za následek velký počet nemocných. Dle údajů anglických zhynulo již na afrických bojištích 90.000 koňů a mulů, které tam Angličané ze všech končin světa dovezli. Náklad na válku obnáší přes 1700 milionů korun — a ještě jest potřebí nových úvěrů. Vrchní velitel Roberts byl z Afriky odvolán, aby převzal velitelství armády v samé Anglii, také brigáda gardy se vrací, ale zároveň se nové síly vypravují do Afriky. V září odešly nové oddíly na bojiště, a v táboře v Adelshotu jsou jiné oddíly pohotově k odplutí, Ačkoli Boerové vedou jen guerillu, považuje Roberts za nutno, aby 100.000 mužů ostalo dále v obou republikách, jež v Anglii hrdopyšně se zovou koloniemi. Střediskem Boerů jest nyní Petersburg, as 250 kilometrů severně od Praetorie, kde člen národní rady zavaalské Barnd Vorster zřizuje novou republiku. Schalk-Burger, Grobler, Ludvík Battua a někteří jiní velitelé prý se k němu připojili. Mimo to ve Witwatersrandu, jižně od Praetorie, na hranicích k východu i v zemi Basutů smělé výpravy podnikají menší oddíly boerské vedené Delareyem, Erasmusem a Dewettem, který, ač byl už za mrtvého vyhlašován, působí Angličanům mnohé nepříjemnosti. Boerové napínají poslední síly v nerovném boji, aby aspoň válku co možná protáhli, očekávajíce změny v evropských poměrech.

LITERATURA A UMĚNÍ.

Díla vydaná nákladem J. Otty v Praze,

Karlovo náměstí číslo 34. nové.
Filiálka ve Vídni, Burggasse 79.

Světová knihovna. Rediguje Jaroslav Kvapil. Číslo 165—166. Soňa Kovalevská: Upomínky z dětství. Z ruštiny přeložila Ema Zemanová. S úvodní biografií od Aloise Tučka. 179 str. Za 20 kr. (40 h).

Vývoj mladé dívčí duše byl zřídka kreslen tak jímavou poesií a v tak přesné pravdivosti.

Číslo 167—169. Robert Hamerling: Ahasver v Římě. Báseň o 6 zpěvech. Přel. Jaroslav Vrchlický. 256 str. Za 30 kr. (60 h).

Z četných děl Hamerlingových je toto dílo filosofickou hloubkou i uměleckou stránkou nejlepší.

Čís. 170—172. Honoré de Balzac, Eugenie Grandetová. Z francštiny přeložil Otokar Šimek. S úvodem od překladatele. 267 stran 30 kr. (60 h).

Román tento těší se největší přízni ze všech Balzacových. Je snad nejsevřenějším, nejklidnějším a nejumělečtějším jeho dílem.

Čís. 173. Staroskotské ballady. Přeložil a úvody opatřil Ladislav Quis. Za 10 kr. (20 h)

Z přebohatého pokladu staroskotské ballady lidové, tak podobné české lidové poesii, vybral Lad. Quis několik krásných květů, jež provází zajímavým, literárně cenným úvodem.

Číslo 174.—175. Giuseppe Giacosa: Červený hrabě. Drama o 3 jednáních s předehrou. Přeložil Jar. Vrchlický. 210 str. Za 20 kr. (40 h).

Dramatického básníka italského Giacosu uvedl Vrchlický nedávno do naší literatury

hrou »Jako to listí«, provedenou na Národním divadle. Z řady ostatních divadelních her Giacosových vyniká »Červený hrabě« svým zajímavým problemem Hamletovským s italským ovzduším.

Světová knihovna. Redig. Jar. Kvapil. Číslo 176—177. Hrabě Lev N. Tolstoj: Vláda tmy, čili Jen drápek uváz' a ztracen je celý ptáček. Drama o pěti jednáních. Přeložil V. Mrštík. 160 str. Za 20 kr. (40 h)

Ve „Vládě tmy" stvořil Tolstoj do jisté míry ruský pendant k Zolově „Zemi" a „Lidské bestii". Je to otřásající, krutostí své pravdy neodolatelný obraz oné temné stoky života, onoho pařeniště, kde ve tmě nevědomosti a v bahně zlých vášní klíčí a rodí se zločin.

Polsko-český slovník. Sest. Emerich Čech. Sešit 1—2. Sešit 18 kr. (36 h).

Osvojení jazyka bratrského národa polského je pro Čecha dosti snadné; je tudíž přirozeno studovati nejprve tento blízký nám jazyk a poučiti se poněkud hlouběji o jazykové podobnosti polsko-české, než jak se o ní často jen povrchně mluví. Tomu prakticky napomáhati bude tento slovník, jenž při své účelné *stručnosti* úplně stačí za příruční pomůcku při četbě polských knih a časopisů.

Anglická knihovna. Svazek III. J. M. Barrie: Malý farář. Román. Přeložil J. Bartoš. 488 str. Sk. váz. v deskách, provedených dle návrhu V. Olívy. Za 2 zl. 90 kr. (K 5·80).

Román proslulého anglického spisovatele vzbudil nejživější zájem všech anglických čtenářů. Hlavními přednostmi knihy jsou životnost a novost charakterů, duchaplnost dialogů, roztomilé podrobnosti, jemný, dobrosrdečný humor, a nade vším svítá ta bílá, dětská čistota básníkova. Vypravování dominiovo hraje všemi duhovými barvami jako ten skotský glen v letním slunci.

Sv. IV. Mark Twain: Dobrodružství Toma Sawyera. Přeložil Karel Kohlman. 322 str. Skvost. váz v deskách provedených dle návrhu V. Olívy. Za zl. 2·10 (K 4·20).

Slavný humorista americký píše v předmluvě románu: »Kniha ta psána je sice hlavně pro potěšení chlapců a děvčat, doufám však, že také muži i ženy s radostí po ní sáhnou; snažil jsem se z části též žertovným způsobem na paměť uvésti dospělým, jakými kdys byli sami, jak cítili, o čem přemýšleli a mluvili, a jak divné někdy věci podnikali.

Vzkříšení. Román hrab. Lva N. Tolstého. Přeložil P. Papáček. Illustrované vydání se 33 obr. Z. O. Pasternaka. 512 str. Zvláš vydání na ručním papíře ve skvos vazbě, provedené dle návrhu V. Olí Za 4 zl. (K 8·—). Dodatky obsa jící partie ruskou censurou škrtnu za 30 kr. (60 h).

Jedno z nejkrásnějších literárních děl hoto století vydáno je v elegantní úpra Skvostný, v pravdě důstojný dar každé intelligentnímu čtenáři.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Sv VI Pod starými krovy. Črty z pr ského života (Motýl. Dcera otce své Na košatkách. Mladá paní Zapletalo 306 str. 8°.) Za 1 zl. 50 kr. (3 skv. váz. zl. 2·40 (K 4·80). — V Nemodlenec. Román. 303 str. Za 1 zl. 50 kr. (1 K), skv. váz. zl. 2 (K 4·80).

Spisy slavné spisovatelky poznovu do ručujeme pozornosti každého čtenáře. V knih nách lidových buďte na prvém místě.

Sebrané spisy Kar. Světlé. Sešit 60. IX. První Češka. Sešit 15 kr. (30

Sešitem předešlým naznačeny jsou p krásné »kresby z Ještědí« a pokračuje n jedna z nejkrásnějších novel Světlé, »Pr Češka«, vysoce jímavý obrázek probouzejíc se národního vědomí.

Spisy Adolfa Heyduka. Díl XVI V záseru minulosti. Básně vlas necké. 150 str. Za 60 kr. (K 1·2 skv. váž. zl. 1·40 (K 2·80). — XI V polích. (Po rozkvetlých mezí V zlatém moři klasů. Když jeseň krvá V rubáši sněhu.) 144 str. Za 60 (K 1·20), skv. váz. zl. 1·40 (K 2·8

Jirásek Alois, Sebrané spisy. Dru vydání. Svazek XVII. Na dvo vévodském. Ráj světa. D historické obrazy. 468 str. Za 2

Dva z nejkrásnějších historických romá Jiráskových vycházejí tu v novém vydání, c je dokladem, s jakou zálibou naše čtenářst sahá ku spisům předního českého romanopis

Al. Jiráska Sebrané spisy. Svaz XVIII. Zahořanský hon a jiné p vídky. Druhé vydání. 246 str. 1 zl. 10 kr. (K 2·40).

Svazek tento v několika málo letech již druhé vydaný přináší trojici povídek: »Zah řanský hon«, »Povídku přítelovu« a »Povíd z archivu«.

rchlický Jaroslav, Souborné vydání básnických spisů. XXXV. Bodláčí s Parnassu. Básně. (1890 až 1900.) Druhé, rozmnožené vydání definitivní. 175 str. Za 1 zl. (K 2), skv. vázané zl. 1·90 (K 3·80).

ská knihovna. Svazek II. Spisy hrab. Lva Nik. Tolstého. Díl II. Druhé vydání. 436 str. Za zl. 1·50. (K 3·—)

Obsah: Vpád. Vypravování dobrovolníka. (Přeložil O. Z.) — Kácení lesa. Povídka letova. (J. K.) — Setkání s moskevským ímým ve vojště. Z kavkazských zápisek žete Nechljúdova (J. K. Pravda.) — Sestopol. Válečné obrazy. (J. D. Lužnický.) — telice. — Zimní črta. (J. Ježek.) — Rodinné stí. Román. (T. Malochyňská.) — Polykuška. vídka. (V. P.) — Cholstoměr. Historie koně. . O. Durdík.)

nihovna Zlaté Prahy. VIII. Sešit 25. Mark Twain. Dobrodružství Toma Sawyera. (Dokončení.) Sešit za 12 kr. (24 hal.), odběratelé Zlaté Prahy připlácejí na tuto sbírku, 14denně vycházející, čtvrtletně pouze 50 kr. (1 K)

Tímto sešitem tento ročník končí. Do příího sešitu připravena je druhá část letošího rozmarného románu Twainova: Dobrodružství Frantíka Finna (kamarada ma Sawyera.) Čtenáři, kteří se výborně bavili příhodami nezvedeného Toma, zaté chutě sáhnou po druhé části tohoto huoristického vypravování.

robeček. (Le petite chose) Historie dítěte. Napsal Alf. Daudet. Přeložil J. J. Benešovský-Veselý. (Ottovy Laciné knihovny národní číslo 183.) 376 stran. Za 80 kr. (K 1·60), vázané 2 zl. (4 K).

Mistrovským líčením nejrůznějších postav, hatstvím děje a sytostí barev nezadá toto etické dílo ničeho velkým, slavným román Daudetovým.

iktorie a jiné novelly. Napsal Knut Hamsun. Z norského přel. V. Petrů. (Ottovy Laciné knihovny nár. č. 282.) 148 str. Za 60 kr. (K 1·20), váz. 80 kr. (K 1·60).

Obsah: Viktorie. Příběh milostný. — Krásna ze Sáby. — Vánoce v pohorské chatě. — noční hostina. — Událost z údolí Baeverého. — Dáma z Tivoli. — Na »Jižní hvězdě«. sten. — Tajný žal.

Klub Pickwickův. Humorist. román od Ch. Dickensa. Přeložil Jiří Ščerbinský. Zvláštní vydání ve sk. vazbě, provedené dle návrhu V. Olívy. Dva váz. díly. Díl I za 1 zl. 55 kr. (K 3·10); díl II. za 1 zl. 45 kr. (K 2·90).

Rozkošný román Dickensův vydán byl nyní v příhodné, dvoudílné úpravě a elegantní vazbě. Je to výborný dárek přátelům veselé četby, knížka při skvostné úpravě laciná — 1291 stran ve skvostné vazbě za 3 zl.

Antikristovy zázraky. Román Selmy Lagerlöfové. Přeložil O. S. Vetti. Vychází právě v Ottově Laciné knihovně národní v sešitech po 10 kr.

Román švédské spisovatelky způsobil po svém vydání svou originelní látkou i básnickým spracováním pravou sensaci. Ottově Laciné knihovně nár. bude v ročníku letošním zajisté nemalou ozdobou.

Sborník moderních reprodukcí. Umělecká příloha Zlaté Prahy. Číslo 8. Jul. Mařák: V lese — Čís. 9. Josef Pírko: Krajina z Polabí. Kartony 40×30 cm. Jednotlivě po 50 kr. (1 K). Odběratelé Zlaté Prahy připlácejí na tuto měsíčně vycházející přílohu na čtvrt roku pouze 60 kr. (K 1·20).

K dosud vydaným znamenitým reprodukcím původních prací českých umělců druží se dvě další: Mařákova rázovitá uhlokresba ze studií k jeho lesním charakterům a umělecky pojatá fotografie Pírkova.

Hudební příloha Zlaté Prahy. Pořádá Karel Kovařovic. Ročník IV. Číslo 10. Malát, Hubičky. Píseň s průvodem klavíru. — 11. Novotný, Dvě písně. Odběratelé Zlaté Prahy připlácejí na měsíční tuto přílohu čtvrtletně 60 kr., jinak stojí každé číslo 50 kr.

Machiavelli Niccolo, Kníže (Il Principe) Úvahy (Discorsi). Přeložil a úvodem opatřil JUDr. Josef Želízko. Sešit 1. Vychází ve Sborníku spisů politických (redaktor Dr. L. Dvořák) v sešitech po 20 kr. (40 h).

Ariosto Ludovico, Zuřivý Roland. Přeložil Jaroslav Vrchlický. Druhé, rozšířené vydání. Sešit 16. Za 20 kr. (40 h).

Proslavené dílo toto vychází nyní v novém vydání, nyní úplném. Překladatel doplnil je nyní partiemi, jež při prvém vydání byly vynechány, takže budou míti čeští čtenáři nyní mistrný překlad celé velkolepé básně. Dílo vychází v sešitech po 20 h.

Čechy. Seš. 195. Díl XI. Rakovnicko, Slansko a Středočeské Meziříčí, seš. 13. Za 90 kr. (K 1·80).

Jan Lier vede nás přes Veltrusy, Zlosejn na Dřínovskou horu, do Dřínova Velvarského, přes Ujezdec do Chlumína, navštívíme Hostice, Bukol, Kozárnice, Zátvor, Zálezlice, Oupor, Dušníky, Semelkovice, Obříství, Libiš, Kojetice, Malé Čakovice, Velkou Ves, Korycany. Dále nás vede do Odolky a Dolínku. Text provází 10 skvostných obrazů K. Liebschera, A. Levého a Fr. Slabého. Mimo to připojen je velký karton: Údolí pod Máslovicemi od K. Liebschera.

Brehmův Život zvířat. Třetí oprav a rozmn. vydání. Vyšel sešit 4. za 40 kr. (80 h).

Obsahuje líčení života opic: paviánů, vřešťanů a chápanů. Vysoce zábavné a zajímavé líčení Brehmovo je všeobecně známo. Text provází 11 zdařilých vyobrazení a skvostná barevná příloha: »Kočkodan rudořít.«

Česká knihovna zábavy a poučení. Vydává Ústřední spolek českých professorů v Praze. Svazek XI. Za českou osvětu. Obrazy z dějin českého školství středního v zemích koruny svatováclavské. Napsal ředitel Jan Šafránek. 268 str. Za 1 zl. 20 kr. (K 2·40).

Dílo toto jasně dokazuje, jakého ohromného pokroku a rozmachu dodělal se národ náš ve školství, a to po většině nehynoucí zásluhou přemnohých neunavných buditelů našich, pak vlastním citem a touhou po vzdělání, kteréž národu českoslov. od jakživa byly vlastní.

Svazek XII. O magnetismu a elektřině. Jednoduché výklady pokusné zjevů magnetických a elektrických. Napsal Ph. Dr. Vladimír Novák. Díl I. Magnetismus a elektřina statická. 168 str. 80 kr. (K 1·60).

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Díl XVI. úplný. Líh až Media. Se 178 vyobr. v textu a 15 zvlášt. příl., mezi nimi několika nád. barvotisky. 1064 str. V kus. váz. zl. 9·94 (K 19·98).

O převelké důležitosti Ottova Slovníku Naučného není třeba se rozepisovati nyní, kdy čtenářstvo má už 16 objemných svazků v rukou. Cítí a uzná ji každý vzdělaný Čech, ba celá česká veřejnost příliš dobře, než aby bylo třeba ještě zvláštních důkazů. Je proto naším hlavním přáním, aby dílo pro každý národ a zejména pro národ náš tak nevyhnutelné nabylo také co největšího rozšíření a proniklo do všech vrstev naší národní společnosti. Doporoučíme dílo toto, jež m[...] si opatřiti i na mírné měsíční splátky, česk[...] obecenstvu opětně a co nejvřeleji.

Lidové rozpravy lékařské. Poř[...] MUDr. L. Haškovec. Čís. 11. O[...] chání nosním a následcích j[...] porušení. Napsal MUDr. O. Fr[...] kenberger. 27 str. v. 8⁰. Za 30[...] (60 h).

Z knížky možno se naučiti, jak důležit[...] tělesné i duševní zdraví je dýchání nos[...] jaké následky mohou býti při porušení nor[...]ního stavu.

Posel z Budče, nejstarší paedagogi[...] týdenník pro národní učitelstvo, p[...] právě vydaným číslem 1. svůj roč[...] XXXIII. Posel z Budče za reda[...] L. Strahla staví se v přední ř[...] listů učitelských, kteréž vedou odh[...]laný zápas za spravedlivé požada[...] učitelské. Při tom vedle těchto zá[...] stavovských má na paměti i cíle [...]chovné a podává v každém čísle ř[...] odborných článků z oboru vyc[...]vatelství a vyučovatelství. Doporu[...]jeme laciný tento týdenník (ro[...] 6 korun; nakladatelství J. Otty v Pr[...] národnímu učitelstvu a abiturient[...] učitelských ústavů.

Lumír. Časopis pro literaturu a um[...] Redaktor Václav Hladík. R[...]ník XXIX. Vyšlo číslo 2. a sp[...] sešit 1., obsahující v obálce (s tit[...] kresbou A. Muchy) číslo 1. a[...] Předplatné čtvrtletní zl. 1·20 (K 2·[...] sešity po 20 kr. (40 h). Na požád[...] pošle se každému sešit na ukáz[...] Obsah 1. sešitu: Julius Zey[...] Romance. — Gabriela Preissov[...] Labutí píseň. Korutanský obrázek. Otakar Březina: Šílenci. — L[...] Quis: Od kosmopolitismu k nac[...]nalismu. — Vilém Mrštík: N[...] ideály. — Václav Hladík: Ev[...] Voldan. Román. — Jiří Sum[...] Na vlnách. Novella. — Ed. Hl[...] Akáty. — Hanuš Jelínek: [...] Kupka. — Jos. Bartoš: Revue [...] a slovanské. — Jan Opolsk[...] Prales. — Feuilleton.

Pozdrav z Vídně. 30 českých dopis[...] s pohledy na největší zajímavosti [...]deňské. Jednotlivé po 3 kr. (6 [...] celá serie 90 kr. (K 1·80), pošt[...] franko 1 zl. (2 K).

Nákladem J. Otty v Praze. — Tiskem České grafické společnosti „Unie“ v Praze.

Ottova Laciná knihovna národní. Číslo spisu 182. Viktorie a jiné novelly. Napsal Knut Hamsun, přel. Václav Petrů. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 167—169. Ahasver v Římě. Napsal Robert Hamerling, přeložil Jarosl. Vrchlický. Čís. 170—172. Eugenie Grandetová. Napsal Honoré de Balzac, přeložil Otakar Šimek. Čís. 173. Staroskotské ballady. Přeložil Ladislav Quis. Čís. 174. a 175. Červený hrabě. Napsal Giuseppe Giacosa, přeložil Jaroslav Vrchlický. Sešit po 20 hal. Nakl. týž.

Čítárna Švandy Dudáka. Pořádá Ig. Herrmann: XII.: Drobné črty a povídky vojenské. Napsal Ignát Hořica. Seš. 73. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1900.

Přítel domoviny. Roč. XVI. sv. 10 a 11. Na přední baště. Napsal Al. Dostál. Sesit po 32 hal. Nákl. vydavatelstva.

Lehký dým. Humoresky. Napsal Václav Panýrek-Vaněk. Nakl. Ed. Weinfurter, v Praze 1900.

Slanský Obzor. Věstník musejního a lit. spolku „Palacký" v Slaném. Roč. VIII. čís. 3. Red. Petr Hrubý. Číslo za 40 hal.

Ze života pravoslavého duchovenstva v Rusku. Napsal Ignát N. Potapenko, přeložil A. G. Stín. Seš. 2. Matušky. — Smíření. Za 50 hal. Nákladem vlastním, v Brně 1900.

Z mých vzpomínek. Vypravuje JUDr. Michal Navrátil. Cena 2 k. Nákladem vlastním.

Od Tater k Adrii. Seš. 11. a 12. Sešit po 80 hal. Nakl. J. R. Vilímek.

Česká hudba. Pořádá Alois Strébl. Ročníku VI. čís. 8. a 9. Nákladem A. Švarce v Kutné Hoře.

Poslední Táborita. Román od K. Herloše. Seš. 6. Sešit po 30 hal. Nákl. Al. Hynka, v Praze 1900.

O život. Román čínského Naboba. Napsal Julius Verne. Přeložil V. Patejdl. S illustracemi L. Benetta. Seš. 1. za 30 hal. Nákl. J. R. Vilímka v Praze.

Vinnetou, rudý gentleman. Román od dr. K. Maye, přeložil O. Flögl. Seš. 1. za 30 hal. Nákladem týmž.

Divotvorný zámek. Napsal Henri de Noussanne. Z frančtiny přeložil Čeněk Ibl. Nákladem týmž.

Spolužáci. Napsal F. J. Andrlík. Nákladem Em. Šolce v Telči.

Kalendář českých hudebníků na rok 1901. Ročník XIX. Redaktor: Mojmír Urbánek. Nákladem Fr. A. Urbánka v Praze.

Pomoz bližnímu. Krátká nauka o první pomoci v nehodách. Dle dr. A. Baura zpracoval dr. E. Bergmann. Ve Vídni 1900.

Vilímkův jízdní řád pro Čechy Moravu, a Slezko. Zima 1900—1901. Za 40 hal. Nákl. J. R. Vilímka v Praze.

Nákladem R. Prombergra v Olomouci vyšly tyto kalendáře na r. 1901 (každý za 1 k., váz. za 1 k. 20 h.):

Staroslavný Velehrad. Roč. XII.

Methoděj. Uspořádala Anna Nesvadbíková.

Libuše. Kalendář českých žen a dívek. Redaktorky K. Bufková roz. Wanklová a Mil. Procházková.

Práce. Redaktor Antonín Nečásek. Roč. I.

Král Ječmínek. Humoristický kalendář.

K + Z

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h., jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k 20 h.), 1881—1899 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

Tiskem České grafické společnosti Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 30. 1900. ČÍSLO 12.

Knihou touto ukončujeme 30. ročník Osvěty.

Svědomitě a vytrvale usilovali jsme po ta drahná léta, by Osvěta čím dále tím dokonaleji v národě plnila svůj úkol a hodna byla úsudku, jenž o ní tak často bývá pronášen: **že má býti v rukou každého českého vzdělance.**

Všem přátelům, kteří snahu naši učinlivě podporovali, z plna srdce děkujeme, i jsme šťastni vědouce, že také budoucně s námi vytrvají ve společném díle.

Zvouce pak již ku

předplacení na 31. ročník Osvěty

slibujeme, že nepřestaneme o vnitřní zvelebení její se vší horlivostí pečovati. Osvícených národovců, kteří o potřebě a důležitosti její přesvědčeni jsou, prosíme, aby každý na svém místě jí pomáhali dobývati nové půdy.

Posud vydáno **357** měsíčných knih Osvěty. V nich uložena jest podstatná část české literatury posledních tří desetiletí. A tak tvoří Osvěta již celou bibliothéku nejvybranějších prací básnických, románových a novelistických, jakož i prací ze všelikých oborů naučných. Práce ty vynikají jak svým výborným obsahem tak pečlivou, lahodnou, dokonalou formou. Proto by Osvěta neměla scházeti v žádné české domácí knihovně. Ani nejstarším ročníkům neubývá ceny, naopak, co rok stávají se vzácnější.

V nastávajícím období novoročním chceme novějším pp odběratelům poskytnouti příležitost, aby si řadu starších ročníků (nebo i jednotlivý z nich) mohli opatřiti za levnější cenu. Budeme tedy v řečeném období, pokud zásoba stačí, prodávati

ročníky Osvěty 1878—1893 po 8 kor.,

a kdo vezme (za hotové) 5 ročníků, dostane šestý nádavkem. Sleva tato potrvá do konce února 1901, načež nastoupí zase obyčejný plat.

První číslo Osvěty na rok 1901 vyjde již 14. prosince. Abychom mohli ustanoviti náklad, prosíme za brzké zaslání předplatných peněz.

Knihy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 368.—371. (Median—Meteorologie.) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Dějiny umění národa českého. Napsal Ferd. J. Lehner. S četnými původními illustracemi a barvotiskovými přílohami. Seš. 1. Za 70 h. Nákl. České grafické společnosti Unie. V Praze 1900.

Stará Praha Sto akvarelů Vácslava Jansy. Popisuje Jan Herain. Seš. 16.: Dům „u Zlaté Hvězdy“ v Rytířské ulici č. 405-I.; Kostel sv. Tomáše a bývalý Lobkovický palác na Malé Straně; Nádvoří konviktu u sv. Bartoloměje č. 293-I.; Bývalý Michnovský palác na Újezdě, nyní c. a k. zbrojnice č. 450-III. Sešit po 5 kor. Pořádá a vlastním nákladem vydává B. Kočí, v Praze 1900.

Pustevně na Radhošti. Turistické útulny Pohorské jednoty „Radhošť“ ve Frenštátě vystavěné a zařízené po spůsobu lidových staveb na Mor. Valašsku a Uh. Slovensku. Od Dušana Jurkoviče. Péči klubu přátel umění. Prémie na rok 1900 a 1901. Za 10 kor. Nakl. A. Píša, v Brně 1900.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Seš. 60.—62.: První Češka. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1900.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Seš. 56.—58.: Vzpomínky z cest a života. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič v Praze 1900.

R. 1900. Čís. 12.

OSVĚTA

Zdeněk Fibich.

Jeli pro tvořícího umělce vrchovatým štěstím, dopřejeli mu osud, aby cele vyčerpal zdroj své tvůrčí síly, aby vykonal vše, k čemu jej neutuchající touha pudí, a uskutečnil způsobem vlastním veškery záměry, k nimž na cestě uměleckého rozvoje dospěl — pak se skladatel Zdeněk Fibich, v plném mužném věku zesnulý, s tímto štěstím minul, bohužel na nepopíratelnou škodu českého hudebního umění.

Nepatrnou, ač přece závidění hodnou náhradou za nedosažené toto štěstí byly Fibichovi příznivé okolnosti, v nichž jako malý hoch, budící nevšedním svým hudebním nadáním nejskvělejší naděje do budoucnosti, oddati se mohl nerušeně horlivému studiu umění tonového, dospívaje pak v mladíka snivé mysli a pevné vůle v klidné učebně bezstarostně naslouchati mohl poučení z úst věhlasných hudebních pedagogův, a dosáhnuv konečně věku mužského, podporován obětavou pečlivostí svých milých, téměř všechnu snahu a všechen čas věnovati mohl musám a žíti drahému svému povolání skladatelskému. Slunným jarem počal svou skladatelskou činnost — Le printemps nazývá se první jeho tištěné opus pro klavír — dospěl k létu svého žití a stál jediným krokem — operou Šárkou — na prahu bohaté jeseně. Bohat zralými názory, vědom budoucích cílů, sklácen jest v předčasný hrob, a s ním pochovány jsou všechny pro další rozvoj umění českého směrodatné činy, které jsme nyní od něho právem čekati mohli.

Chcemeli si ráz a směr skladatelské činnosti Fibichovy v jednotlivých obdobách vysvětliti, musíme obrátiti pozornost především k době a k místu jeho hudebních studií. Fibich byl v letech 1865 až 1867 žákem Lipské konservatoře. Nebylo v oné době zajisté příhodnějšího, významnějšího a k dokonalé umělecké výchově výhodnějšího ústavu. V Praze působily tehdy — hledě ke skrovničkým prostředkům — vydatně dvě hudební školy: ale ani tehdejší konservatoř ani varhanická škola nemohly poskytnouti hudební výchovy ve všech směrech. Ostatně to byla pro oba ústavy právě doba přechodní. Krejčí, stav se ředitelem konservatoře, opustil r. 1865 úřad ředitelský na varhanické škole, Skuherský pak nastoupil jako ředitel této školy až

v r. 1866. Jinak se měly věci v Lipsku. Památné toto hudební město, jehož půda ohromující činností Bachovou posvěcena, působením Mendelssohnovým a Schumannovým zkypřena, chovala konservatoř, tehdy poměrně ještě mladý ústav, v kterém vládl duch onoho, jenž byl jeho zakladatelem, i tohoto, jenž na něm vyučoval, tlumočený žáky obou řečených velikánů: Richtrem, Jadassohnem a Wenzlem, kteří tam byli Fibichovými učiteli. Odtud odnesl si Fibich zálibu ve výtvorech Schumannových, o něž opíral se ve vlastních pracích, v oné době i později (zejména v oboru písní) vzniklých. Konservativní směr, na Lipské konservatoři až po naše doby pěstovaný, nezůstal pro činnost Fibichovu směrodatným. Vychován hudebně v ovzduší prosyceném vřelou oddaností a horoucí snahou pro pěstování a rozkvět hudby národně německé, osvojil si také zároveň přesné kritické nazírání a posuzování událostí uměleckohudebních (skvělý to odkaz Schumannův) i nabyl zároveň přesvědčení o správnosti slov tohoto mistra: „Es ist des Lernens kein Ende.“

Z toho, co pověděno, vysvětliti lze jednak okolnost, že Fibich až do roku 1871 ke svým písním vybíral texty německé a i v letech pozdějších často k tomuto pramenu se utíkal; jednak zase úkaz, že sleduje v bedlivém studiu oslňující zjev Wagnerův, byl schopen vymaniti se z romantismu, jenž dosud jej ovládal, a poznati dokonale nezměrnou cenu nových drah, jež razil Bairutský reformátor. Jsa toho svědkem, jak prospěšně Smetana dovedl zásady Wagnerovy vštěpovati na vzrůstající strom české hudby, nerozpakoval se jíti za skvělým tímto příkladem a s veškerým úsilím pomáhati k vybudování opery rázu českého. Deklamatorní sloh, zpívaná mluva, orchestr s celou přítěží příznačných motivů, podávající v jednotném proudu hudebním líčeň dramatického děje na jevišti, byly odtud Fibichovým skladatelským kompasem. Zaujat zcela novým tímto úkolem, přehledl, že máli jeho snaha dojíti plného úspěchu, nesmí s duchem reformy Wagnerovy býti přenesena zároveň zevnější jeho forma, pokud se týče zvláštností slohu Wagnerovi vlastního a jeho skladatelské techniky, neuvážil, že Smetana v Libuši ocitnul se na okraji kruhu, v kterém pohybovati se může česká opera holdující oprávněným zásadám Wagnerovým. Fibich v opeře Messinská nevěsta pojednou překročil meze toho kruhu a stanul na půdě, která s živlem českým nic neměla společného než výtečně deklamované slovo české.

Jmenované dílo pro vývoj české opery neznamenalo krok ku předu nýbrž krok stranou. Fakturou svou mohlo býti zcela dobře výtvorem původu německého, a tomu, kdo jmena Fibichova neznal, muselo napadnouti, že to opera německá s výborně přeloženým a podloženým textem českým. Z těchto důvodů zaujal jsem k Messinské nevěstě stanovisko v celé téměř kritice domácí osamělé, jelikož odmítavé, vyslovil jsem své přesvědčení, „že ten okamžik nesmí býti daleký, kde se Fibich zřekne směru toho a zbuduje si sloh vlastní,“ a dodal jsem: „Snad zvolá kdosi: Mýlíš se! Nechť jen Fibich pokračuje právě touto nynější cestou. Budiž! Jest dvojí možnost: Buďto jsme vyřkli pravdu nebo omyl. V prvním případě je umění českému poslouženo, v druhém je poslouženo skladateli. Přesvědčíli nás budoucnost o klamném

našem mínění, nebudeme váhati ani okamžik, abychom nezvolali: Nostra maxima culpa!" Nuže, ta budoucnost a pozdější činnost Fibichova nevinila nás z křivdy. Biografie Fibichova z péra C. L. Richtra, loni německým jazykem vydaná, [1]) nadšenými a přesvědčivými slovy líčí plodnou a významnou jeho skladatelskou činnost. Z každé řádky mluví obdiv jeho nadání a působení. Promlouvaje o Messinské nevěstě praví: „Ačkoliv toto dílo daleko předčí dokonalou uměleckou umírněností a rovnováhou nad operu Blaník, přece jako bezprostřední výraz vlastní individuality znamená krok nazpátek. Nádherná invence a vášnivý vzlet Fibichovy periody kvasu jsou tu pádností nejpřísnější reflexe stísněny, volný melodický proud jest jezem deklamatorního slohu zdržován; Fibich to asi sám cítil. A tato vědomá práce ve smyslu Wagnerově, to ustoupení vlastní individuality rozladilo jej v následující době tou měrou, že se na dlouho dramatické produkce vzdaloval. Nechtěl býti pouze nohsledem Wagnerovým, a přece mu připadalo, že dramatická hudba v budoucnosti jedině na jeho cestě může dosáhnouti pokroku. Toto mezidobí — zevně nejneplodnější a nejméně významné pro Fibichovu tvorbu — bylo vnitř pohnuté a závažné. Umělec tu pracoval o svém nejskvělejším díle, o ukončení a očistě své vlastní individuality. Musel zápasiti a bojovati, aby se uvolnil. Byl to krutý boj, avšak umělec dosáhl nejskvělejšího vítězství. Jsou skladatelé, kteří hned z počátku svou vlastní notu zapěti dovedou, tak snadno jako drozd nebo slavík; jsou jiní — a k nim náleží i Fibich —, kteří jako čarovný vrch nezměrné poklady a bohatství ve svém nitru uzavřeny chovají, aby je teprve po krutém boji v plné oslňující nádheře a skvělosti vysypali. Fibich zůstal Wagnerovým stoupencem a žákem, jak se to u umělce vážných snah samo sebou rozumí, osvojil si jeho reformy a zásady, aniž se stal Wagnerovým napodobitelem. Dospěl ku poznání, že Wagnerovo životní dílo tvoří pro sebe uzavřené období, které samo sebou dospělo k nejvyšším cílům. Ono jest dokonáno a úplné jako dílo klasické. Na něm dále stavěti, znamenalo by na dokončené stavbě nějakého dómu robiti přístavek."

Zpěvohra Messinská nevěsta tvoří ve skladatelské činnosti Fibichově mezník, od kterého obracel se stále obloukem přes opery Bouře a Hedy k opuštěnému jím kruhu hudby české, na jejíž kružnici svou Šárkou konečně také jako dokonalý vítěz stanul.

Nemůže býti úlohou této stručné statě vyličovati veškery stránky neúnavného působení Fibichova. Ačkoliv také v jiných oborech hudebního skládání (vytýkáme tu hlavně symfonické práce a skladby komorní) hojných vavřínů dobyl, přece jeho jmeno spojeno bude hlavně s rozvojem dramatické hudby české, v jejíchž dějinách si zejmena operou Šárkou pojistil plné a trvalé uznání. Na doklad toho stačí připomenouti výrok, kterému mezi vážnými hudebníky nemůže býti odporováno: že takových hluboce procítěných, svou pravdivostí přímo ohromujících, vzrušených a vzletných, něžných a vášnivých, hudebně překrásně kreslených scén, jako nalézáme v druhém dějství Šárky, jest v celé hu-

[1]) Zdenko Fibich, eine musikalische Silhouette von Carl Ludwig Richter. V Praze u Fr. A. Urbánka.

dební literatuře vůbec pořídku. Jest dojímavo a velice poučno, jak Fibich, počínaje operou Bouří, stále k novým bodům vždy vyššího obzoru spěje. Poznav jednou, že mechanické zpracování příznačných motivů a tak zvaná zpívaná mluva nebo mluvený zpěv (Sprechgesang) může dostačovati leda epigonům, kteří v tom směru po Wagnerovi nic nového podati nechtějí a také nemohou, obrací Fibich zraky k výrazné melodice, všímá si i periodické melodie, pěstuje zaokrouhlenou kantilenu a vedle polyfonního orchestru, oplývajícího melosem, staví zpěv srdce i mysl jímající. K novému tomu skladatelskému vyznání dospěl Fibich malou oklikou přes pole melodramatu. Nabyl přesvědčení, že Wagnerův sloh v nejkrajnějších důsledcích ho vede právě k tomuto genru, jehož oprávněnost v nové době i z kruhů, náležejících nejkrajnějšímu křídlu pokroku, naprosto bývá popírána. Jako by na problemech za nerozluštitelné pokládaných svou sílu tužiti chtěl, vztyčuje s hrdou umíněností a vyzývavou odhodlaností pojednou prapor melodramatu a dokazuje na tomto poli udivenému davu, jak šedá jest všecka theorie. Vězí v tom kus neobyčejné síly duševní nevšímati si naprosto varovných hlasů svého okolí a kráčeti svou vlastní cestou. Vážný umělecký krok Fibichův ho i na pokraji srázné propasti theorémů chránil před úrazem. Tak se stalo, že také v melodramatu nepopíratelnými úspěchy hlavně Vodníka a trilogie Hippodamia vyzýval mladší generaci k následování. Jeho skladatelské působení nabývalo tím zároveň pedagogicko-didaktického významu, a to v nejširším smyslu slova.

V těchto dnech promluví k nám Fibich svou poslední dramatickou prací, kterou nám — netuše toho — poslal poslední svůj hudební vzkaz vůbec. V opeře Pád Arkuna ukázati chtěl novou perspektivu do krajů nám neznámých, jím samým sotva tušených: do krajů své budoucí operní tvorby, kde analogicky podle slov Goethových „Víc světla“ mělo býti heslem: „Víc melodie!“ Nelítostná Morana zahalila tyto kraje na věky neproniknutelným závojem! *Karel Knittl.*

France Prešern.

K památce stých narozenin jeho

podává

Gabriela Preissová.

Brzy po té době, když milostivé nebe položilo nám Čechům do kolébky Palackého a Čelakovského, Rusům Puškina a Polákům Mickiewicze, dostal malý slovinský národ také svého nesmrtelného syna, básníka a buditele Františka Prešerna. — Jako by věren své půdě, té zemi trudné orby, těžkého chleba a tesklivých písní pastýřských, narodil se France Prešern pod šindelovou střechou v selské chalupě hornokrajinské vesničky Vrby v předvánoční době 3. prosince r. 1800.

Vyrůstaje mezi šesti sourozenci svými, byl by malý Fran míval na lavici u domácího stolu hodně úzké místo, kdy by modrooké čiperné klouče se nebylo těšilo obzvláštní lásce a pýše své matky Marie, která si na synkově rozmilosti a chápavosti osnovala s mužem Šimonem plán, že jej pomocí strýce, Kopanského starosty, pošlou do Rybnice, aby se v tamější škole naučil pěkným věcem. Zatím ovšem hlídal často Frana na pohádkových pláních krásného rodného kraje jen Pánbůh, jestliže ho nevzali s sebou buď otec, který byl také rybářem, na břeh k průhledné Sávě, nebo matka do kuchyně či zahrádky nebo někdo z čeledi na pole. Ale na všech těch drobných cestách byla slavičí duši dítěte půvabná příroda první učitelkou, opřádajíc všechny jeho sny kouzlem, jež zůstalo pak vždy básníkovi životem unavenému a sklamanému nejmilejší vzpomínkou.

Zavezen do Rybnice pobyl Prešern na tamější škole čtyři léta, jsa žákem čiperným a příkladným. Rybničtí občané se rádi pochlubí, že ještě podnes se chová na Rybnické faře zlatá kniha, v které jest od r. 1808 až do 1812 jmeno Franceta Prešerna zaznamenáno v čele žáků pochválených a obdařených.

Rybnice a její okolí slynou čistým jadrným jazykem a řízným humorem, a je pravdě podobno, že zde Prešernova od přírody snivá a trpná povaha ovanuta byla nádechem humoru a sarkasmu, jež mu později v životě pomáhaly nejen odrážeti protivníky, ale i často rozbolněnou měkkost duše haliti nepřístupnou skořápkou.

Ve dvanáctém roce Prešernově bylo rozhodnuto, že se z něho vzhledem k jeho nadání má státi pán, a když se Kopanský strýc uvolil, že rád bude na nadějného hocha několika groši měsíčně přispívati, byl Fran poslán na Lublaňské gymnasium.

Tam počal již osud ukazovati studentovi své bodavé spáry. Protože chléb hlavního města byl dražší, musel gymnasista Prešern si brzy vypomáhati kondicemi a jsa při tom dosti ctižádostiv, aby si zachoval stupeň vynikajícího žáka, musel napínati veškery své síly a zkřehčil tak již za let gymnasiálních životní kořeny bývalého, zdravím a svěžestí sršícího Vrbského hocha. A ještě jiný stín přichýlil se již za té doby k jeho vnímavému duchu. Synek ze selské chalupy poznal v domě velkokupce Primice, kde dával hodiny, hlodavý dojem lesku, nádhery a pohodlí zámožnosti, z něhož později po letech jako ze zlatého rámečku vyplul nedostihlý obraz dívky, Primicovy Julie, který jako záludná vidina provázel celý život nešťastného básníka svým čarovným, ledovým a nepřístupným pohledem, plaše a zaháněje od něho víru ve všechno jiné štěstí . . .

Tak otřesen ve vlastní spokojenosti odebral se Vrbský synek po skončených gymnasiálních a filosofických studiích na Vídeňskou universitu, kde chodil na právnickou fakultu. Zde teprve zdá se, že vědomí Prešernova slovinského původu zazářilo na jeho dráze jediným vůdčím ideálem, věnovati každý tlukot srdce svého chudičké, ve světovém pohlase velkých národů jako by ani dýchat si netroufající vlasti. Poznal zde ve Vídni několik nadaných a nadšených hlav, které v něm vzbuzovaly víru v lepší slovanskou budoucnost; spřátelil se zde zejmena se svým krajanem Matějem Čopem, potomním učencem a znalcem

všech evropských jazyků, kterému v nejkrásnějším mužném věku nastražil osud tragickou smrt ve vlnách Savice; z těchto dob datuje se nepochybně také kořen Prešernovy důvěry a úcty k jmenu našeho Františka Ladislava Čelakovského. Ačkoliv styky obou básníků z těchto let nejsou nijakými rukopisy dokázány, any dochované listy Čelakovského k Prešernovi pocházejí již z let třicátých, přece Prešern neochvějnou láskou celého života ke všemu, což českého, jasně dokázal, že jeho víra v bratrský český kmen musela býti již v mladé srdce zaseta a důvěra jeho vychována. Že se těšil ze všech českých nadějí a prospěchů jako z vlastních, dokazují jeho poznámky, otázky a pozdravy v uchovaných dopisech Čelakovskému. Nalézajíce stopou po českých družných přátelích Prešernových jediného Čelakovského, máme právo se domnívati, že náš František Ladislav byl Prešernova nadšení a družení česko-slovinského časným a hlavním pěstitelem.

Slovinský slavík Prešern zakusil v životě celou tíhu bolu, jenž vtiská rád diadém nesmrtelnosti pouhému člověku, kterému souzeno, by za sto lidí cítil a trpěl. Prešern sám jej chápal, jak ukazují slova jeho v básni nadepsané Pěvci:

Jak to
být poetou chceš, když ti za přetěžko
je v prsou výš nebes či pekel nést dno!
Mějž tu
vždy na mysli stav svůj, trp bez poklidu!

Vstoupiv r. 1828 již jako doktor práv do praktického života, prozatím jako neplacený úředník, nesl v sobě Prešern do boje o vezdejší chléb při vší své dokázané píli a dovednosti již trpkou nedůvěru. Musel si mladý doktor za těch dob často povzdechnouti, „že těžko je člověku Slovincem být.“ Musel dějiny a slávu minulosti svého národa hledati jen v říši snů a peruti svých ideálů připínati jen k boží milosti a k té síle přírody, která mladé kultuře přeje svěží zeleně i květů, staré hrdé stromy nechávajíc usýchati . . .

Druže se ve své horoucí snaze s Čopem, Smolem a ještě s několika přáteli, kteří rovněž živým slovem a písní budili svůj národ, uveřejňoval Prešern svoje básně v Krajinské Včelce, i jest trudno vzpomenouti, že tento časopis, založený láskou a obětavostí a veden nejčistší snahou národní, byl z mnohých stran pronásledován, a za největší prohřešení se mu kladlo uveřejňování Prešernových básní! Jednak úzkoprsé názory, jednak nevšímavost ospalého a chudobného lidu uštvaly „Čebelicu“ do časného hrobu a urvaly Prešernovi milé útočiště tesklivých jeho písní.

V této době zjevila se slovinskému slavíkovi mladá dcera z bohaté rodiny, kde před lety jako gymnasista za chlebový plat děti vyučoval, Primicova Julie. Půvabná dívka vyhoupla se před snivými básníkovými zraky z onoho zlatého rámečku, který již v útlém mládí chudému Vrbskému hochu oči slnil, a zdála se mu onou poselkyní nebeských tajů, jež světí pěvci nejsladší písně . . . Bílá a chladná jako mramor připadala zprvu básníkovi jako hádanka. Zapěl o ní v jedné ze svých ghazel:

Já očí často ptal se, zdali smím
tě rád mít: odvěti se nedovím . . .
Z daleka hledíš, drahá! na mne vlídně,
nos ohrneš, kdy blíž se hotovím.
Když na tebe jsou upřeny mé zraky,
své líce odvracuješ očím mým:
však děvčata-li jiná prohlížím si,
hněv před lidmi skrýt nemáš síly, zřím.
Tak ať mne miluješ, ať nenávidíš —
ubožák nevím, jak as vyhovím . . .[1]

Brzo však líčí již muka, jež mu působí její nevšímavost:

„Komu neznáma je pravda, smutná sice, že ji kochám,
v písních mojích stále jedna řeč, nic více — že ji kochám.
Ví již noc, jež trpce slyší vzdychati mne beze spánku,
ví již světlá jitřenka, dne omladnice, že ji kochám.
Ví již ráno, poledne ví, ví již večera chlad mračný
tichou tužbu mojí bledé, zvadlé líce, že ji kochám.
Příbytku již mého stěnám, klidné samotě je známo,
novinkou ni města rušné pro ulice, že ji kochám
Ví již růže, jež při cestě, kudy drahá chodí, roste,
ví již, která nad tou cestou létá ptice, že ji kochám.
Ví práh mokrý jejího domu, každý kámen poblíž něho,
cesta ví jež mne kol vodí po steznice, že ji kochám.
Ví již každý tvor, co vědět, čemu slouchat ode mne lze —
a jen věřit nechce ona, ukrutnice, že ji kochám . . ." [1]

Julie Primicova zůstala hrda a nepřístupna, marně jí nadaný doktor bez platu poslal některé své, v hloubi duše procítěné básně — nedostalo se mu ani slůvka odpovědi. Za nedlouhý čas potom zasnoubila se s Antonínem šlechticem Scheuchenstuhlem, který divnou hrou osudu byl již na gymnasiu Prešernovým šťastnějším sokem, an gymnasista Prešern byl teprve za ním jmenován druhým z vyznamenaných. Dlužno podotknouti, že Scheuchenstuhl zůstal po celý život tichým, upřímným ctitelem Prešernovým, ač jeho byrokratická dráha se s cestou národního pěvce daleko rozcházela.

Prešern sám podával se osudu a hleděl na šťastnějšího Scheuchenstuhla bez nenávisti. Kdežto každého svého krajana, který úzkoprse bránil volnému rozmachu jeho křídel, dovedl zžehnouti jiskrou své satiry a šlehnouti svým pohrdáním, zůstával ve své nekonečné lásce jen měkký a trpný; vzhlížeje o zásnubním dni své milenky na smrt smuten k rozzářeným oknům jejím, žehná jí nejčistší modlitbou:

Štěstí Tvé slavil jsem vlhkým zrakem
a z plna srdce prosil: Dejž, ó Pane,
pouť života jí krásnou . . .

Tato měkká, zpěvná duše Prešernova byla v letech, která strávil ve Vídni, připravuje se tam jako právník učitelováním na Klinkowströmově ústavě — také živným světlem potomnímu německému básníku Anastasiu Grünovi (hraběti Antonínu Auerspergovi), který později v prvním dojmu nad předčasnou smrtí Prešernovou vyznal:

Er war mein lehrer einst! Aus dumpfen hallen
entführt er mich zu Tiburs musenfeste.
— — — — — — — — — — — — —

[1]) Překlad Jaromíra Boreckého.

Auf dieses todten herz leg ich die hände gerne,
die weltenseele quillt, vom mark zersplittert,
in's dichterherz zu ruhigem, klarem kerne,
das licht, das rings verirrt in funken zittert,
im dichterherzen sammelt sich's zum sterne."

A povznešený Němec básník slovanské duši Prešernově všecko to světlo, jež mu do života propůjčila, vrátil v pravdě po germánském spůsobu: ponižoval a urážel slovinský jeho národ ve svých pozdějších politických snahách, na krajinském sněmu v letech šedesátých nechtěl Slovincům dopřáti jejich vlastního jazyka ani do obecných škol — markantní dary germánské přírody, zpupnost, panovačnost a výbojnost, překonávaly v něm básníka . . .

Prešern nedočkav se na úřední dráze žádného platu, uchýlil se do advokátní kanceláře dr. Chrobáka v Lublani jako koncipient a složiv již počátkem roku 1832 advokátní zkoušky umínil si trpělivě čekati, až jej vyšší moci potvrdí za samostatného advokáta . . .

Chráněn ušlechtilým Chrobákem alespoň před hmotným nedostatkem a ponurou osamělostí, pobyl slovinský slavík v jeho kanceláři celých třináct roků! Slovinskému pěvci, povznášejícímu cenu svého národa k právům těch šťastnějších, muselo se šlapati na šíji, aby tak dlouho, jak jen možná, zůstával člověkem stlačeným a skromným. Ani domácí zatemnělci neuznávali božského daru Prešernova, házeli kameny na jeho dráhu, a neuvědomělý slovinský lid oné doby básníkovu strádajícímu srdci neposkytl úlevy svou vděčností. Ke konci tohoto boje o slušné, vynikající pílí dávno zasloužené postavení existenční i o svůj význam basnický Prešern malátněje utíkal se mnohdy k opojné révě a do útulku krčmy a pln zimomřivosti po štěstí lidském, stýská si vzpomínaje na svou rodnou dědinu:

Ó Vrbo, šťastná, rodná vsi má milá,
kde klidný domek otce mého stojí;
kéž nebyla by nikdy mysl moji
svým jedem vědychtivost otrávila!

Nevěděl bych, jak tuhne moje síla
i naděje, jež ku srdci se poji,
má hruď by nechvěla se v nepokoji
a víru bych měl ještě ve svá díla.

Co nejbohatší nemá věnem žena,
své věrné srdce a svých rukou píli,
to s dívkou svojí byl bych dostal věna.

Můj život kliden byl by, třeba čilý,
škod žatvu, dům by ohně roznícena
mi chránil svatý Marek, soused milý. [1])

Konečně r. 1847, když Prešern již v sobě nosil zárodek smrtelné choroby, vzpomněla si na něho vyšší moc paprskem přízně a udělila mu z šestnácti uprázdněných míst advokaturu v Krani. Zde konečně stichly dravé Prešernovy starosti o větší skývu chleba, odtud mohl také vydatněji podporovati dvě své nemanželské dítky, které s jejich matkou, prostou milou dívkou, zanechal v Lublani, — avšak stíny

[1]) Překlad Jos. Penížka.

dne, který se před stýranou básníkovou duší počal kvapem připozdívati, jej obtáčely novou mlhou. V tomto čase vydal své básně sebrané: pro svoji poetickou krásu i dokonalou formu jsou podnes první ozdobou slovinské literatury.

Roku 1848 dočkalo se práhnoucí srdce věrného Vrbského synka tisícerých zvuků naděje, že dávné jeho a všech slovanských synů nejmilejší sny budou splněny — tenkrát si přál znova žíti a opětoval v srdci dávnou svou modlitbu o sílu a svornost Slovanů:

> Da bi nebesa milost nam skazale!
> Otajat Kranja našega sinove.
> Njih in Slovenceh vséh okrog rodove,
> Z domačmi pesmami Orfeju poslale.
> Da bi nam srca vnel za čast dežéle.
> Med nami potolažil razprtije.
> In spet zedinil rod Slovenšč'ne cele . . .

Tou dobou, kdy předsmrtných stínů přibývalo, získal si v Krani oddaného přítele, Kraňského děkana Dagarina. Na jméně tohoto muže lpí hrozné podezření, že jsa Prešernovým zpovědníkem, ještě před básníkovou smrtí sestře jeho Kateřině, která mu vedla hospodářství a dojemně bratra ošetřovala, přikázal, aby spálila veškery bratrovy rukopisy, v nichž prý se nalézaly znamenité, tlakem nepřejicné censury nevydané věci. Pověst tato opakuje se od desetiletí k desetiletí a vzbuzuje v mladých hlavách slovinských nedůvěru a nenávist k stavu, k němuž děkan Dagarin náležel, i kletbu, že prý slovinský kněz dovedl pro své tmářské zpátečnictví oloupiti skromnou slovinskou literaturu. Proti tomuto podezření vystoupil prof. Levec i jiní, hájíce čest muže, který smrtí umlčen sám nemůže se brániti, vážnými důkazy. Nám vzdálenějším bratrům Slovinců zdá se při klidném uvážení nemožno, aby člověk tak osvícený a již svým citem dobře poznávající, jako byl Prešern, zvolil si za důvěrníka člověka nehodného a tmářského, a rovněž aby národní básník cenná svá díla schovával v době, když na literárním poli bylo bez toho málo úrody. Kraňské paměti také dokazují, že děkan Dagarin byl muž dobrý a ušlechtilý, o zmírajícího básníka se staral s otcovskou něhou a byl sám jeho upřímným ctitelem, — proč by byl ničil své vlastní domovinské půdě nejvzácnější květy? Klade se ještě v nynějších dnech za příklad, že samotného kněze básníka Gregorčice stíhalo od jeho představených pronásledování za volnější slova jeho básní v době mnohem pokročilejší, a v době nedávné že Lublaňský biskup zakoupil a dal spáliti celý náklad básní mladého talentu, — jak snadno prý se mohl Dagarinův čin státi před padesáti lety! Ale mrtví v Dagarinově obžalobě mlčí a mlčí, a jen živí, kteří od nich ničeho neslyšeli, si dokazují . . . .

Prešern nezanechal svému národu mnoho děl, ale to, co zanechal, je tak mohutné a půvabné, jako mateřská síla přírody slovinských krajů, která v kamenných, tvrdých a neschůdných cestách uložila svoji božskou krásu, věčně půvabnou a srdce jímající, každým rokem si věrnou, známou, opakující se, a přece vždy tak svěží, že stísněnému člověku vlévá do duše víru i potěchu. Prešernovy písně zpívají se po všech slovinských vlastech; zjemnělý student myslitel je pěje s ta

kovým povznášejícím citem jako služební dívčice na salaši, která o samotě chce se jimi přiblížiti skřivánkovi a pověděti to nejkrásnější a nejdojemnější, co ví a cítí. A malý národ slovinský může hrdě postaviti svého syna Prešerna do řady těch nesmrtelných hlasatelů boží duše, jimiž dokazují všichni národové svojí ušlechtilost.

Nám Čechům předvedl slovinského slavíka hlavně Josef Penížek: přeloživ s pietou a láskou z prvu jednotlivé jeho básně, vydal jich r. 1882 celou sbírku; nyní k stoletým básníkovým narozeninám chystá Jaromír Borecký vydání Prešernových básní, jež u nás bohdá brzy zdomácní.

Když Prešern dne 8. února r. 1849 vydechl svou duši, zaplakalo celé Slovinsko, chápajíc již v rozestírajících se červáncích národního probuzení, koho pochovává . . .

Měl slavný pohřeb Prešern, a za tři léta potom postavila mu krajanská vděčnost nad rovem památník z růžového domácího mramoru, podobající se kapličkám, jež stávají u pohorských slovinských cest. Na tomto pomníku vyryta jsou Prešernova slova, jež napsal ve své básni za věrným přítelem Andrešem Smolem:

Jedna přec touha se splnila tobě,
v rodnou že tělo tvé pohřbili prsť.

A když pisatelka těchto řádků nedávno na Kraňském hřbitově navštívila rov slovinského slavíka, obstoupený čtyřmi vysokými chvojkami, které v srpnovém žáru na vyprahlém hřbitově se zdály útulným lesíkem stišeného srdce pěvcova, bylo jí, jakoby z hrobu slyšela tichý šepot: „Pověz ve své vlasti, že mi ve slovinské tesknotě byla mnohdy celou vírou — půl století potom, co rty mé zmlkly, pověz jí, že jsem ji miloval . . .“

Henryk Sienkiewicz.

Od

Josefa Mikše.

(Dokončení.)

II.

Ze současných polských spisovatelů hlavně tři se těší všeobecné oblibě, a to nejen ve své užší vlasti, nýbrž po celé vzdělané Rusi, kde díla jejich pilně se překládají a čtou. Jsou to Henryk Sienkiewicz, Boleslav Prus (Alexandr Glowacki) a paní Elisa Orzeszkowa. Ale jak dobře poznamenává chvalně známý kritik Ignác Matuszewski ve své knize Swoi i obcy (Spisovatelé domácí a světoví, ve Varšavě, 1898), Orzeszkowa a Prus mají své zvláštní, výlučné kruhy čtenářské, mimo které — alespoň v Polsce — nalézají málo porozumění, avšak Sienkiewicz jest čten a veleben všemi vrstvami společenskými. On jediný ve své vlasti stal se alespoň na ten čas věštcem nej-

dražším srdci a hlavě polské, ať náleží přesycenému, jemnému šlechtici nebo skromnému polskému dělníkovi, ale on též jediný z Poláků nalezl zvuky a slova, kterými se leckde mocně dotkl zkamenělého i zmalátnělého srdce západního člověka.

Ovšem soud o jeho dílech různě vyznívá, a v té příčině mínění jeho krajanů se kříží s hlasy ostatních jeho evropských ctitelů. Ať nám Poláci prominou, když přečetše třicet svazků děl Sienkiewiczových mnohem více ceníme jeho krátké i dlouhé povídky z života společenského, současného, jeho obraz kleslé duše současného vzdělance Bez dogmatu, než onu ohromnou trilogii historickou v 13 svazcích, kterou jeho rodáci vyhlašují za vrchol umění. Nezapřeme, že se nás nejednou zmocňovala nuda, že nejednou od skvělých obrazů historických XVII. století utíkali jsme k spisům Kostomarovým a tam shledávali zcela jiné poměry, zcela jiného Chmelnického, zcela jiné kozáky, zcela jiný prostý, ruský lid, jenž za svou pravoslavnou víru, za svou národnost podnikl zoufalý zápas proti Rzeczy pospolité a — zvítězil. Nechápeme, jak tací hrdinové, s kterými se seznamujeme v trilogii, nezachránili svou vlast, jak z nich mohlo vzniknouti potomstvo, jež v XVIII. století zašantročilo říším sousedním Polsku, kdysi tak slavnou.

Příliš si vážíme vlasteneckých citů polského národa, příliš vysoko stavíme povahu spisovatelovu, abychom se odvážili podezřívati jej, že úmyslně předělával dějiny, že vědomě představil obraz pohnutého a hrozného věku onoho v jiném světle, než jaký byl ve skutečnosti. Nikoliv — jestliže kdo předělával, bylo to jeho vlastenecké srdce, plné lásky k veliké minulosti svého národa, rozbolestněné onou lhostejností, onou mravní kleslostí polské vzdělané společnosti, z níž v poslední tři desetiletí častěji a častěji počaly ozývati se hlasové různých Ploškovských, kteří jako on — smutný hrdina románu Bez dogmatu — pozbyli nadobro své víry nejen v Boha, nýbrž i ve vlast a všechny ideály, kterými žili bláhovci předešlých pokolení. Autor ve své básnické obrazotvornosti viděl Poláky, jakými by měli býti, a dal svému lidu ideální vzory staropolských ctností, netaje ovšem mnohdy ani jich chyb. Sám praví, že psal tato díla pro povznešení srdcí, a zajisté též pro povznesení srdce vlastního, a proto nikterak nemáme Polákům za zlé, že jim tak silně přirostla k srdci jakožto ideální minulost, kterou se kochají ve své smutné přítomnosti.

Proto se nic nedivíme nadšené kritice, jakou na př. podal Stanislav Tarnowski ve svém spise Henryk Sienkiewicz (v Krakově 1897), jenž Ohněm i mečem vyhlašuje za nejkrásnější román historický na celém světě a porovnává umění spisovatelovo s výtvory Shakespearovými a Cervantesovými. „Jest to pověst, které nebylo posud v naší literatuře, které není podobné v žádné literatuře zahraničné; správně pověděl Klaczko, že po Panu Tadeášovi nic tak pěkného nikdo polskou řečí nenapsal.“ Docela jinak zní úsudek Rusa, a sice takového, jenž spíše chová vřelé sympatie k polskému lidu než nějakou nepřízeň. Právě vyšlo dokončení Křižáků v ruském překladě, a známý spisovatel a feuilletonista Petrohradské Rossie (Old Gentlman) píše: „V Jindřichu Sienkiewiczovi žijí dva spisovatelé. Jeden silný, skoro veliký umělec realista, střízlivý a bystrozraký psycholog, jemný

soudce doby současné a nelitostný její žalobce. Druhý — velice obratný, ale též povrchní vypravěč historických anekdot s ultra-vlasteneckým pozadím, ozářeným velice pochybným světlem nesnášelivého chauvinismu, nenávidějícího na jih a východ Rusy a na západ Němce. Prvý Jindřich Sienkiewicz napsal Kresby uhlem, Bez dogmatu, Na světlém pobřeží, Tu třetí, Rodinu Polaneckých; druhý trilogii o Skrzetuském, Zagłobě, Wołodyjewském a nyní Křižáky. Prvý Sienkiewicz, budemeli hledati jemu podobného v ruské literatuře, blízko stojí k Turgeněvu, druhý uvízl v epoše Jiřího Miloslavského a vtastenecky křiklavých tragedií Kukołnikových. Prvého Sienkiewicze miluje a ctí celý vzdělaný svět, avšak Poláci jsou k němu poměrně chladni; druhého Sienkiewicze zbožňuje Polska, ale Rusové, Němci, Francouzi a j. nevidí v něm téměř nic více, než zastaralé literární kuriosum, nadaného a málo svědomitého anekdotáře ve vkuse Alexandra Dumasa otce.“ S posledními slovy nesouhlasíme, Sienkiewicz alespoň ve svém prvém románu stojí nesmírně výše než lehkovážný Dumas otec, mnohé jeho obrazy jsou proniknuty velkou poesií a celek svědčí o svědomitém a pilném studiu příslušné doby.

O Křižácích pokračuje Amfiteatrov takto: „Těžisko leží v závěrečném ději románu — v Grunvaldské bitvě. Tato dějinná zásluha Polska, pod jehož vůdcovstvím slovanský svět odrazil v středověku německý Drang nach Osten a na pět set let zadržel germanisaci Poláků, jest jedna z nejmilejších vzpomínek polské tvůrčí mysli. Grunvaldské bitvě věnován jest nejlepší snad obraz Jana Matejky. Jeho barvy křičely, barvy Sienkiewiczovy hřímají . . . Těžkopádnost Křižáků jako románu závisí nejen od legendárně tendečního spůsobu, kterým jest sepsán. Čtenář Nepolák, třebas se smířil s touto manýrou, přece jen čte román s nudou, které nezakoušel, obeznamuje se s Ohněm a mečem. Příčina: v Křižácích historické anekdoty jsou až příliš zahrnuty milostnými příhodami Zbyška a jeho nevěst Danusy a Jagny, což převrací Křižáky celými desítkami stránek právě v Rostavleva nebo Jiří Miloslavského, ideály příliš zastaralé v předvečer XX. věku. Polákům, kteří zajímají se epochou zápasu Slovanstva a Litvy s mečenosci, jestliže příznivě přijali Křižáky, můžeme směle doporučiti starý román Kukołnikův o Alfě a Ałdoně: je stejně objemný jako Křižáci, napsán týmž spůsobem, s touž nenávistí k Němcům, s týmž bohatstvím sentimentálních výjevů lásky a plynoucích z nich příhod. Pokud se ale pamatujeme, Kukołnik, stoje na straně pohanské Litvy, nepříliš zbožňoval Jadvigu a Jagella, kterým Sienkiewicz se koří . . . Vyjma tento rozdíl, ruský román let čtyřicátých a polská epopeje let devadesátých jsou z jednoho pole jahody. Kdy by místo Zbyško bylo by všude vytištěno Kejstut a když hrdinku Jagnu nazveme Birutou, věru nerozeznáváme, kdo napsal román, zda Kukołnik aneb Sienkiewicz.“

Tento přísný soud, jenž alespoň co se týče trilogie, jest spravedlivý pouze částečně a nemálo se zmirňuje úvahou téhož kritika o historickém a psychologickém stanovisku Sienkiewiczovu dle slov jednoho vynikajícího polského kritika, mluvícího asi v tento smysl: „Jsou národové, kteří ztratili své dějiny, avšak nezemřeli, nepozbyvše vědomí své národní celistvosti, poněvadž zachovali svou legendu a svůj jazyk.

Pouze národ bez jazyka a bez legendy může býti považován za mrtvý, odzpívaný, odsouzený ku pohřbení za živa na velkém hřbitově dějin všeobecných. Sienkiewicz jest skutečný klassik polského jazyka především ovšem drahý Polákům jakožto skutečná jich podpora, mocný činitel zachování a rozšíření jeho. Nelze si nevážiti řeči, kterou píše Henryk Sienkiewicz, a mnoho Rusů a Evropanů naučilo se polštině, by jej mohli čísti v původní řeči. To jest zásluha Sienkiewiczova takořka vnější. A vnitřní jest právě ona podpora, ono nesmírné zvelebení národní legendy. Národu, který pozbyl své státoprávní samostatnosti, zpívá o časích, kdy Polska otřásala státy jako Joviš horami; poníženým a malátným ukazuje, jak hrdí a silní předkové střásali s beder svých dočasné břímě černých dnů: skeptiky, hotové mávnouti rukou na svou samostatnost — vždyť zhynula Polska! — přesvědčuje výmluvnými parallelami, že nad Polskou proletěly bouře o málo méně těžké pro její samostatnost, než v XIX. věku. Od legendy nelze žádati přísné dějinné pravdy; romány Sienkiewiczovy jsou písní „bajana nad kurganem,“ kde jest pohřbena slavná minulost, to jest tryzna symbolicky nás poučující, že není vše mrtvo, co zemřelo. Wołodyjevští a Skrzesutští jsou těžkou výčitkou Ploškovským za jejich improductivité slave. Poláci milují Zagłobu, ačkoliv jest to šašek a opilec, protože jest prosycen silou humoru, jímž Polska oplývá též v naše dni, humoru, jenž jí pomahá snášeti, aniž by klesla, mnoho, čemu by podlehlo tělo národnosti více chabé aneb chmurné.“

„Polákům drahý jest historický miráž a oni jsou vděčni tomu, kdo jej vzkřísil. Vy, — obrací se polský kritik k Rusům — národové vítězní se silnou a šťastnou přítomností, s lehkým srdcem a svévolí mluvíte o své minulosti, rádi dokazujete, že byla hrubá, barbarská, vyhledáváte v ní černé stránky nebo skvrny na světlých povahách. Román Lva Tolstého, satira Ščedrinova, kritika Kostomarova jsou drahy vám Rusům jakožto střízlivá pravda vaší nedávné minulosti, pravda dolétající do vašich uší v onen moment, když jste nadšeni svým pokrokem, svým státnictvím, svým mezinárodním vlivem. My jsme oloupení chuďasové a abychom si nezoufali nad sebou samými, jest nám třeba vzpomínati oněch dnů, kdy jsme žili ne hůře ostatních lidí, ba lépe, mnohem lépe. Když národ cítí sebe bohatýrem, miluje báje o pídimužících, pakli osudy dějinné národ přitlačený k zemi hledí obrátiti v pídimužíka, on počíná blouzniti o předcích velikánech, kteří mu dali život, a šťasten jest onen spisovatel, jenž umí přinesti mu od nich věst básnickou; on stává se tomuto národu polobohem. Takovým jest Sienkiewicz. Pranic nedbám jeho hyperbol aneb toho, že kazí dějinné pravdy, na které vy ukazujete. Kdykoliv ho čtu, ve mně vře krev a srdce plesá hrdou radostí, že jsem Polák. Hle, kde jest jeho kouzlo. Podbinętové a Zagłobové vyluzují u vás opovržlivý úsměv, ale já hned pláči, hned se směji, aneb tleskám dle toho, jak se utvářejí dobrodružství jejich. Bez dogmatu a j. jsou pěkné romány. Ale pěkných románů jest mnoho na světě, a kdy by byl Sienkiewicz z nějaké příčiny nenapsal Bez dogmatu, evropské a polské sebevědomí stálo by na témž bodu, na kterém stojí nyní. Avšak, kdy by Sienkiewicz nebyl sepsal trilogii, polské národní sebevědomí, polské vlastenectví stálo by zajisté o několik stupňů níže, než za naší doby.“

My Čechové, kteří víme, co to znamená býti přitlačeni ke zdi, pro které též nemálo vykonávali naši vlastenečtí spisovatelé dějinných románů a povídek, rozumíme, co znamená výkon Sienkiewiczův, můžeme úplně oceniti jeho veliké sebezapření, které dokázal tím, že raději sloužil svým rodákům než blaseované Evropě, obětovav svoji evropskou slávu svému vlastenectví, za něž se nestydí ani před celým světem, jako leckdo u nás před „súsedy Němci." S týmiž úmysly v jiném oboru — náboženské víry — napsal svůj román Quo vadis, o němž mutatis mutandis platí totéž co o románu Ohněm a mečem. Pochybujeme sice, že tam legendou křesťanskou oživí novou víru v lidské společnosti, avšak doma, na rodných nivách leckohos posilní a též snad leckerého skeptika pohne k tomu, by se zamyslil nad stavem naší společnosti. Nemůžeme sice vypuditi z hlav a srdcí svých. co tam vštípila věda a filosofie, nemůžeme se více vrátiti do onoho ráje, z kterého nás vyhnali andělé ohnivými meči vědění a vyššího poznání, ale proto přece nemusíme převraceti svůj svět v zvěřinec, v kterém zakrýváme svou nahotu a své mrzké pudy fíkovým listem umění. Zde jsme u hlavního významu činnosti Sienkiewiczovy: on jsa sám velikým umělcem protestuje ve svých dvou hlavních dílech Bez dogmatu a Quo vadis proti onomu pobloužení, jež si z umění činí své náboženství, ono summum bonum, pro které lidský život má a nepozbývá nikdy své ceny a nepotřebuje jiných ideálů. V prvém díle hřeší tím boháč Ploškovský a jeho milenka, Laura Italka, dokonalý typ krásy antické, v Quo vadis onen slovutný magister elegantiarum Petronius, k němuž hoří láskou krásná otrokyně Eunike, a jenž představuje výtečný typ epikurejce-umělce, s tím ovšem rozdílem, že jest člověk duševně zdravý, ne pološílenec jako umělec dekadent Nero aneb duševně zchátralý skeptik Ploškovský. Petroniovi, jenž věřil ve svůj pohanský svět, nesmíme zazlívati, kořili se kráse smyslné, ale Ploškovský za tuto svou víru musí draze zaplatiti a hyne nejen sám, nýbrž hubí též onu ideální čistou Andělku, která měla dogmata, velice sice prostá, jak se říká měšťácká, která jí však nedovolila zpronevěřiti se muži, jehož nemilovala, a vrhnouti se do náručí Ploškovského, jehož velice milovala, ač on nemálo o to usiloval a skoro ani nemohl uvěřiti, že by se setkal s takým odporem. Ploškovský velice žehrá na svůj skepticism, na onu vědu a filosofii, která ke všem jeho otázkám odpovídá „Nevím" a která učinila z něho člověka bez všelikých zásad, a co hůře, bez srdce, aspoň bez srdce na pravém místě. On jest sice dobrý v tom smyslu, jako bývají všichni lidé bez vůle, slabí charakterové, ale on jest zároveň bezduchý sobec, jako bývá samé umění, nepojíli se s vyššími cíly; on jen se chce kochati krásou vždy a všudy a mimo meze této krásy, tohoto umění nevěří ani v lásku, ani v nenávist, ba ani v svědomí.

V Sienkiewiczových dílech vidíme před sebou hroznou propast, k níž může přijíti lidstvo zbavené všech svých ideálů, holdujíc onomu holému umění, které slouží hrubým chtíčům a nezměrnému sobectví současného člověka. Nedávno Brunetière vyřkl zdánlivé paradoxon, že umění ztstaveno sobě samému musí vésti k nemravnosti; při bližším uvážení jeví se to býti hlubokou pravdou. Též Nietzsche hledal spásu v umění, ale nenašel jí, a nikdy se to nikomu nepodaří, pokud ono

bude naším jediným ideálem, naopak my zvracujeme takto veliký boží dar v prostředek k zotročení a znetvoření vlastní duše. Tak se všichni můžeme státi Ploškovskými, jenž, jak dí Tarnovský, dle svých schopností mohl by býti vším, čím by chtěl býti, kdy by pouze chtěl, kdy by v sobě a nad sebou měl jakýsi účel, jakýsi ideál, kdy by po něčem práhl, něčemu sloužil, něco miloval. Ale síla nebo schopnost jest v něm zalita skepticismem, který se týká všeho, i Boha, i člověka, i lidské společnosti, i vlasti i jeho samého. On dbá pouze pro sebe o příjemné, esthetické dojmy, ale o svou mravní bytost pranic nedbá. On jest nejen člověkem bez dogmatu, bez víry, ale též bez vůle, a co jest mnohem horší, bez svědomí, bez pocitu zodpovědnosti, bez lásky a nenávisti, bez účelů a tužeb. On jest krátce „intellektuelním sybaritou a morálním paralytikem." Též zde konal Sienkiewicz svou vlastenckou povinnost, chce rodákům ukázati, jaké nebezpečí hrozí Polsku od Ploškovských, kteří sice mohou býti u národů velkých bez valné škody pro jiné než své nejbližší okolí, ale v národní společnosti malé nebo rozdrobené působí hůře než morová nákaza svou blaseovanou lhostejností ke všemu, co národ posud počítal neb počítá za svaté. Sienkiewicz nejen v tomto románě, než i ve svých menších pracích odsuzuje nečinnost polské šlechty, která ničím nepřispívá k mravnému a hmotnému povznesení svého lidu a lehkovážně utrácí kapitály, které nastřádala pokolení minulá. Smutný obraz selských poměrů podává zvláště ve svých Skizzách uhlem, kde venkovský „vojt" s písařem beztrestně ničí chuďasa Řepu, aby prvý mohl osvoboditi od vojny syna a druhý svésti jeho krasavici ženu. Marně se utíká Řepová ke knězi, marně k pánovi, jenž se nechce plésti do obecních záležitostí, marně k úřadům — rodina hyne, Řepová je zneuctěna, muž ji usmrcuje, zapaluje panský dvůr a atheista písař Zolzikiewicz, původce všeho, kochá se dále čtením románů o španělském dvoře neb o Barboře Ubrykové.

Neméně smutný jest obraz Za chlebem — otec a dcera jedou do Ameriky a tam hynou — jakož i malý výtečný obrázek Janko hudebník. Malý Janko, vášnivý hudebník, ukradl v panském dvoře housle a za to byl tak zbit, že z toho zemřel. A jak hroznou obžalobu chovají v sobě závěrečná slova této malé, srdcervoucí črty, kterou kritikové porovnávají s Němým (Муму) Turgeněva (ale nám se svým pathosem zdá býti bližší Potapenkovu Svatému umění): „Na druhý den přijelo panstvo z Italie zároveň se slečnou a s mladým pánem, jenž se jí kořil. Pán pravil: Quel beau pays que l'Italie! — A jaký to hudbymilovný lid! On est heureux de chercher là-bas des talents et de les protéger, doložila slečna. Nad Jankem šuměly břízy. „Nemysleme však, že spisovatel alespoň v prvých svých povídkách, napsaných před Ohněm a mečem, měl nějaké společenské nebo politické tendence, nikoliv, on pouze nestranně líčí své dojmy, smutné i radostné. „Kdo se horšil pro kněze v Kresbách uhlem a soudil z nich, že spisovatel jest bezbožník neb alespoň bez určitého vyznání, ten ať si přečte Nevoli tatarskou: kdo při čtení Nevole tatarské žehrá na jeho aristokratismus a velebení šlechty, nechť si přečte Skizzy uhlem: kdo pak po přečtení těchto kreseb nebo Janka hudebníka se domyslí, že v něm vrou instinkty socialistické, nechť se uklidní čtením Hany (Hania.)" Sienkiewicz jest pouze ne-

stranný spisovatel, jenž bystrým svým zrakem pozoruje život, zbarvuje ho svým ušlechtilým pocitem, ať bolu neb radosti, věří v život a dobro, a proto ani nejsmutnější stránky nevzbuzují v nás chmurného a beznadějného pessimismu, jaký na nás na př. vane ze spisů Čechova. S tímto spisovatelem, s Daudetem Alfonsem a s naším Čechem má společný onen vzácný, jemný humor, časem ovšem dosti řízný, který činí zvláště menší jeho spisy velice půvabnými. Jeho osoby jsou kresleny mnohdy velmi ostře, ale nikdy v jeho spisech neshledáváme ani opovrhování celou společností nebo lidstvem jako u Flauberta, ani zlobné nenávisti, kterou se tak proslavil Zola. Zvláště rozmarně jest napsána Ta třetí, povídka života Varšavských umělců, jakož i Bartek vítěz, ačkoliv tento obraz má velmi smutný konec: Bartek, vyznamenav se ve Francii svou silou, velice se pyšní svou slávou v rodné Poznaňské vsi, zanedbává své hospodářství, dělá rozličné hlouposti, čehož užívají Kulturträgři Němci a chuďasa vítěze i s rodinou přivádějí na žebráckou hůl. Ještě jednou zasáhl Sienkiewicz do děsných poměrů Poznaňských: napsal Denník Poznaňského učitele, jenž líčí chorobu a smrt svého svěřence, žáčka Poznaňského gymnasia, oběti německé přelejvárny. Obraz polské společnosti v království, jejž poznáváme z prvých spisů Sienkiewiczových, jest hodně smutný; duševní život osob jeho jest mnohdy chabý a ploský, věštící málo dobrého v budoucnosti, ale přece ne beznadějný.

Pocit úzkosti a strachu o tuto budoucnost snad to byl, jenž vnukl mu myšlenku, by napsal svůj druhý velký román z Varšavského života a představil v něm svůj ideál polského intelligenta, jenž by byl prost chyb Ploškovského. Jest známo, že Polska po poslední revoluci velice se zmohla hospodářsky, o čem svědčí zvláště vzrůst Varšavy, která zásobuje svým zbožím velmi výhodně celou Rus. Možná tedy, že při tomto hospodářském rozkvětu z bývalé šlechty vznikaly tací typové, jakým jest Polanecký, kteří přestali blouzniti a sníti a zcela oddali se spekulaci, by si vydělali hodně mnoho peněz a mohli v tomto slzavém údolí žíti u velkém přepychu. Ale probůh, kde zůstaly staré polské ideály? a neníli jich, proč si spisovatel zvolil taký typ, proč ho provází tak zřejmou sympathií? Sienkiewiczovi přihodilo se asi totéž, co před mnohými lety výtečnému Gončarovu, jehož oba jeho hrdinové Oblomov a Rajský měli býti Rusům asi totéž co Ploškovský Polákům, to jest obrazem jich chabosti, oné improductivité slave, o které tak často mluví hrdina Sienkiewiczův. Gončarov pokusil se utvořiti vzorný typ a dal nám svého Štolce, přítele Oblomovova z dětství, kterýž neustále jezdí, zakládá rozličné podniky, bohatne, ožení se s nevěstou Oblomova, kdežto nešťastný Ilja Oblomov na své pohovce ponenáhlu hyne tělesně i duševně. Každý však, kdo si přečte román Gončarova, zamiluje si onoho netečného Slovana a pocítí velkou nelibost k Němci, jenž všude a ve všem v životě chce býti dobyvatelem. Kritika svorně uznává, že tento typ se Gončarovu nezdařil; ještě méně se zdařil Polanecký Sienkiewiczovi. Ploškovský jest sice mnohem méně sympatický než Oblomov, člověk duše čisté jako křišťál, přece však v něm při vší jeho „slovanské neplodnosti“ jsou jisté črty, které se nám líbí; co však Sienkiewicz shledává ve svém výbojném, hrubém Polaneckém s jeho nízkými ideály? Štolc u Gončarova přece byl o mnohem lepší

a podobal se trochu Čechovi Biegełovi, příteli a společníku Polaneckého, ač ani za tohoto svého krajana mnoho nedáme. Sám Polanecký jest též skeptik, v nic nevěří, ale hlavy si tím nelámе, přemýšleje pouze o tom, jak by si vydělal hodně mnoho peněz. Porovnává se sám s Ploškovským a samolibě si praví, že jest z jiného kovu, typ sice méně ušlechtilý, člověk vytesaný z hrubšího kamene než Ploškovský, ale za to k boji o život mnohem způsobilejší. „A jaký jest mezi námi ohromný rozdíl v poměru k ženám! Onen člověk svou analysí prohrál svůj život a život milované dívky, zničiv sebe i ji, poněvadž nemohl se zbaviti pochybnosti, zdaž ji dosti miluje. — já sice též mám své pochybnosti, přece však se ožením, a věru byl bych nevyspělec a ne muž, kdy bych se předčasně bál budoucnosti a neuměl z ní jednoduše vyzískati tolik dobra a štěstí, kolik vůbec jest možno.“ Jeho filosofie shrnuje se v jediné větě: „Žíti musím, a tedy musím od života vzíti tolik, co se dá,“ a při tom nepříliš dbáti prostředků, kterými se to stane.

Vedle peněz má potřebí dvou věcí: „klidu a ženy,“ která by byla velice dobrá, velice silná, velmi ho milovala, byla zcela jeho a vzbudila v něm lásku. Hned na počátku románu on svým sobectvím hrubě uráží milovanou dívku, ale úsilím přátel, hlavně pak na prosbu umírající nedospělé dívky, která sama Polaneckého milovala, Helena mu odpouští a stává se jeho věrnou ženou. Umírající děvče jest jakýs deus ex machina, jenž dosti divně roztíná gordický uzel nejasné a spletité psychologie hlavních osob tohoto románu: my aspoň nechápeme, jak si mohli všichni vážiti tohoto Polaneckého, ba milovati jej, ač jest mravně mnohem horší než na př. marnivý advokát Maško, též veliký pletichář a karrierista. Věru jest nám líto Heleny, nejkrásnější a nejctnostnější ženy ve Varšavě, že neprohledla hrubé srdce svého muže, jenž ji jeden čas klamal a viděl v ní vtělení svého hrubě smyslného ideálu, jakým se může pyšniti leda nějaký zamoskvorěcký kupec, ale ne intelligent naší doby. Za to však žena naučila Polaneckého se modliti, a tím pokrytectví jeho jest dovršeno: nebo jest mu snad modlitba týmž článkem životního komfortu, jako hezká žena a klidný život s plnou kapsou? Dle našeho soudu Polanecký jest nezdařený typ, a špatnou službu činí Sienkiewiczovi kritikové vychvalující hrdinu románu na úkor polské společnosti, která jest mnohem lepší, než aby mohla schvalovati city a jednání takého člověka, jak se to namnoze děje v románu osobami, které ve všech ohledech stály výše než Polanecký. Sám Sienkiewicz, pokud můžeme souditi z celého jeho života a z ostatních jeho spisů, ba z celé řady typů a obrazů Rodiny Polaneckých, v tomto případě trpěl sebeklamem, jakýmsi mravním daltonismem, který zkazil dílo, z jehož jednotlivých prvků dalo by se utvořiti celé množství výtečných obrázků a povídek, ovšem bez Polaneckých v popředí. Pakliže takový typ skutečně existuje, měl mu spisovatel věnovati několik stránek své perné satiry, aby Polákům navždy zašla chuť podobného muže velebiti nebo dokonce následovati.

Ostatně leccos se tu vysvětluje povahou umělecké tvorby Sienkiewiczovy, kterou výborně charakterisoval Ignác Matuszewski v knize výše uvedené. Sienkiewicz líčí vše jasně, čistě, vypukle a krásně, co

jest přístupno jeho smyslům, co může viděti a cítiti: jest veliký plastik, kołorista, jak nejlépe jest zřejmo z jeho románu Quo vadis. Svět pohanský nás tam oslňuje jako obraz Matějkův barvami a vnějším přepychem, celý obraz je skutečně skvělý a neobyčejně působivý, což se však nemůže říci o světě křesťanském, kde bylo třeba něčeho více než barev a vnějšího pozorování; vnitřní rozvoj, psychologie vznikajícího křesťanství uniká uchu a oku umělcovu. Proto se stalo, že „vidíme postavy, činy a utrpení mučedníků, ale neznamenáme onoho ducha, který jim poskytoval jich zápalu, pokory a nadlidské vytrvalosti.“ Úplně souhlasíme i s tím, že „nejlepší pověsti Sienkiewiczovy jsou vlastně řadou skvělých, plastických obrazů, spojených nití zajímavého a příjemného vypravování; komposice bývá, bohužel, dosti slaba a psychologie nepříliš hluboka.“ Proto bychom marně hledali římskou společnost v románě Quo vadis aneb Varšavskou v Rodině Polaneckých; nejlepší a nejslabší román Sienkiewiczův trpí stejnou vadou; proto se též spisovatel setkává s nezdarem, kdykoliv opouští obor plastiky a pokouší se jako v románě Bez dogmatu analysovati obnaženou duši lidskou nebo vytvořiti svého hrdinu ve velkém slohu jako Polaneckého. Matuszewski porovnává Sienkiewicze s jinými spisovateli a praví: „Jedni jako Stendhal, Bourget, Rod patří na člověka jako na ohnisko jistých duchovních sil, poměrně málo pečujíce o jeho vnějšek, postavu, posunky a pohyby; jiní jako Zola a jeho škola považují lidi za klubka masa a nervů, přivedená v pohyb pudem nebo zevnějšími dojmy, na které při svém líčení kladou zvláštní důraz; třetí druh spisovatelů (Balzac, Tolstoj, Prus) přenášejí otázky psychologické na půdu filosofickou a skutečně považují člověka za jednotku samostatnou a obdařenou značnou sumou duchovních sil, schopností a snah, ale zároveň naň pohlížejí jako na živý článek většího organismu, vědomím obdařené kolečko stroje složitějšího: společnosti, lidstva neb všehomíra. Sienkiewicze nelze zařaditi k žádnému z těchto tří druhů. On vidí a líčí hlavně pouze ty zjevy duševní, které možno postříci bezprostředně buď zevnějším pozorováním nebo introspektivní analysí. Vnitřnější motivy, které kotvíce nepochybně v duši lidské nikdy na sebe neberou roucho makavé i plastické a které proto bývají přístupny pouze filosofickému zření, ale ne obyčejnému, smyslovému pátrání, takové hluboce skryté pohnutky psychologické unikají oku Sienkiewiczovu. Jest on znamenitým psychologem pozorovatelem, ale ne psychologem filosofem; shromažďuje a seřaďuje duševní zjevy, avšak neosvědčuje jich mystickými paprsky jako Balzac; nedráždí, nerozechvívá čtenáře nelítostnou demonickou hloubavostí jako Stendhal nebo Dostojevský, aniž ukazuje na spojitost života individuálního s životem kosmickým jako Prus. Kráčí lehkým a pevným krokem po zemi, ale jen s námahou a velmi těžce pohybuje se na sférách transcendentálních. On jest realistou nejčistší vody a nejušlechtilejšího slohu . . . Proto též každá třebas sebe všednější postava, kterou kreslí pero spisovatelovo, jest osobou skutečnou z krve a masa, plnou, živou, reální, podobnou nám a našim známým. Tito jeho lidé, vytvoření mistrovsky z prvků nám dokonale známých, jsou jaksi vtělením pravdy i života, ovšem pravdy všední a života obyčejného.“

Ze všeho, co jsme uvedli, zajisté dosti zřejmě vysvítá ráz spisovatelské činnosti Sienkiewiczovy; přece však jsme mu velice povděčni, že sám naznačil své stanovisko a vyslovil své náhledy o úkolech literatury. Učinil to ve svém listě o Zolovi. Již v úvodních řádcích čteme vážné otázky: „Rolník, vozící snopy na humno, jest tím úplně jist, že vozí pšenici, ječmen, žito, oves nebo pohanku, což vše půjde lidem k duhu. Avšak spisovatel, jenž píše prosou nebo třeba nejvybroušenějšími verši, má neustále své pochybnosti, zda společnosti místo chleba nedal jedu? Není jeho dílo velikou chybou nebo i zločinem? Zdaž nepřineslo škodu? Zdaž nebylo by bývalo lépe pro něj i pro lidi, by nikdy nic nebyl napsal nebo v počátcích udusil svou myšlenku?“ Těmito úvahami bohužel málo si lámou hlavu současní spisovatelé, zvláště francouzští. Sienkiewicz vznáší na ně těžkou žalobu, která má býti výstrahou jeho rodákům před literární otravou: „Francie a za Francií též ostatní Evropa počala zaplavovati knihkupecký trh spoustou knih, psaných s tak lehkým srdcem, s tak bezohlednou smělostí, a při tom tak málo dbala své odpovědnosti před lidskou společností, že lidé, kteří posud čtli takové romány bez rozpaků, počali trnouti. Věru zdálo se, že každý nový spisovatel hleděl předstihnouti svého předchůdce nade vše očekávání, by takto dosáhl jmena smělého myslitele a svérázného umělce . . . Analyse! Analysováno jmenem pravdy, která prý musí a má býti cele odhalena, ale hlavním spůsobem všudy ukazováno na zlo, neřesti, lidskou hnilobu a hnus. Ani při tom nepozorovali, že taková analyse přestává býti objektivním rozborem a stává se chorobným kocháním se věcmi hnilobnými, majíc hlavně dvě pohnutky: předně zkažený vkus, za druhé onu snadnost, s jakou vzbuzují se křiklavé effekty. Využitkována takto fysiologická zvláštnost našich smyslů, na které dojmy odporné účinkují silněji a reálněji než příjemné, a zneužito této zvláštnosti bezměrně . . . Sama pravda, v jejímž jmenu se to dálo, byla při tom pohozena do kouta.“ Jen vizme na př., jak Zola líčí francouzskou vesnici: vždyť tam kromě hnoje a zločinců nic jiného není. A ženy? Ze sta žen, o kterých se píše ve francouzských románech, jest padlých aspoň 95, což přece nemůže býti v žádné společnosti lidské. „Spisovatelé chtí nám namluviti, že nám představují skutečný obraz společnosti a že jejich analyse lidských mravů jest objektivní, ale to není pravda, obraz jest falešný, an v přírodě poměr zjevů — zla k dobru — jest jiný. Klam, nadsazování, kochání se hnusem a kalem, hle, to jest věrný obraz belletristické žně za poslední doby. Nevím, co tím získala literatura, ale jsem přesvědčen, že ďábel nic neztratil, neboť tímto řečištěm tekly celé proudy špinavé otravy, a smysl pro mravnost tak otupěl, že obecenstvo posléze počalo lehce tráviti takové knížky, které by byly před několika desetiletími přivedly spisovatele na lavici obžalovaných. Nyní jaksi ani nevěříme, že spisovatel Flaubert musel se dvakráte zodpovídati z Madame Bovary. Kdy by tento román byl býval sepsán o dvacet let později, zajisté by ho lidé považovali za příliš slušný.“

A což — podotýkáme my — máme říci o tom, že na Rusi nejeden vynikající spisovatel ze své lehkovážné nekritičnosti doporučuje čtení románů Zolových, ba že docela Tolstoj, který všude zápasí za

mravnost, vychvaluje a doporučuje Maupassanta, pouze snad proto, že některé jeho pessimistické theorie shodují se s jeho učením. Vždyť Maupassant jest mravní dekadent v nejhorším smyslu toho slova, a čím půvabněji píše, tím hůře pro jeho mladé i staré čtenáře. Sám zahynul nezřízeným afroditismem, v kterém jest i kořen jeho pessimismu, a nyní mravně hyne aneb aspoň se kazí celé množství dívek ruských, které bez ruměnce v tváři nesou si domů z knihovny spisy geniálního povídkáře, doporučené velikým mravokárcem země ruské. Chvála Bohu, myslí Sienkiewicz, organism lidský jest posud zdráv a na dlouho jedu nesnese; proto nyní se už mnohým ona špína zošklivuje a všude se ozývá reptání proti lidem, kteří otravují lidstvo hůř než jedovatými výpary; spisovatelé sami hledají nové cesty, z čehož se zrodily rozličné nové směry v literatuře. Avšak následky mravní nákazy jsou přece jenom velmi smutny, neboť „zlo leží v tom, že se do duše loudí neslýchaný pessimism a sklíčenost, že mizí v lidstvu půvab života, naděje, energie, láska k životu a pak též ke všem snahám po dobru.“ A přece kniha má býti učitelkou, zlepšovatelkou života, má člověka posilňovati, povznášeti v zápase životním; ovšem mnohem snáze jest černiti, pomlouvati život, než viděti jeho světlé stránky neb ukazovati na spasné cesty. „Třeba jest vysoko se povznesti, bychom dostali barvy od zoře nebeské neb oblak, ale slinu má každý v ústech a jí špiniti jest snadnější věc. Onen naturalista (Zola) miluje laciné effekty. Dává přednost smradu před vůní, hnilobě před živou krví, trouchni před zdravým masem; miluje hnůj více než kvítí, la bête humaine více než l'âme humaine.“ A jak hlubokou přísnou pravdu obsahují v sobě následující slova Sienkiewiczova: „Jaká bezsrdečnost musí býti u tohoto člověka, jenž takto líčí život lidem, práhnoucím po životě? Což jest skutečně jeho účelem, by jej svrhl s jeho výše, by znešvařil, znetvořil, otrávil v něm každý sval, by paralysoval každou energii a zbavil nás chuti k myšlení? S tohoto stanoviska skutečně můžeme žehrati na talent Zolův, a lépe by bylo jak pro něj, tak pro Francii, kdy by byl tohoto talentu nikdy neměl . . . Kdy bych byl Francouzem, považoval bych talent Zolův za národní neštěstí a těšil bych se tím, že míjí jeho doba, že i nejbližší žáci zpronevěřují se svému učiteli, jenž ponenáhlu stává se zcela osamoceným.“ Tak i podobně pokračuje Sienkiewicz, ač se obdivuje velikému Zolovu talentu tam, kde předmět opanoval jeho a on nevnášel v svá díla své „vědecké pravdy“ s tvrdošijností úzkého a málo vzdělaného doktrináře. Zola slepě věří v zákon dědičnosti a neuznává svobodné lidské vůle a o svém světě takto se vyjadřuje: C'était à se demander si, d'un coup de foudre, il n'aurait pas mieux valu balayer cette fourmilière gatée et misérable . . . A skutečně! Kdo přečte si jeho knihy, přijde k tomu závěru, že život není více než děsný, slepý, mechanický proces, kterého k svému neštěstí musíme se účastniti, poněvadž ho nemůžeme minouti. Bláto se cení výše než zelená tráva; hniloba výše než tvrdost, zápach mrtvoly výše než vůně květin, nemoc, bláznovství a zločin více než zdraví a ctnost. Toto peklo jest nejen strašno, nýbrž i hnusno. Vlasy vstávají hrůzou, krev se pění a v hlavě vzniká myšlenka: skutečně, zdaž nebylo by lépe, kdy by oheň spálil cette fourmilière gatée et misérable?“ A hle,

ke konci logika opouští Zolu, on nyní ve svých spisech zpívá chvalozpěv životu, který by se jeho přičiněním musel zhnusiti všem lidem. Avšak lidé chtí žíti a proto zavrhují takové učitele, jakým jest Zola, kteří vnášejí v život pouze rozklad, zoufalství a hnus. Jich rationalismus neumí říci nic lepšího, a Zola hlásal svou nauku s takovou horlivostí, že přeplnil číši. V přítomné době lidem, kterým hrozí smrt udušením, jest třeba čistého vzduchu, pochybujícím jest třeba naděje, rozechvěným klidu, a proto dobře dělají, obracejíce se tam, odkud se prýští klid a naděje, tam, kde je žehnají křížem a mluví jim jako Lazarovi: Tolle grabatum tuum et ambula!

A Sienkiewicz vše to dává svému národu; on jest mu dobrým a ušlechtilým učitelem. Neukazuje sice lidstvu nových cest, jeho obzor snad není obsáhlý, jeho mravouka leckdy jest úzká, jeho nostalgie po legendě vlastenecké a křesťanské může v leckom vzbuzovati pocity jednak příjemné — jako člověk s radostí vzpomíná na své dětství a mládí, — jednak beznadějné v ústech spisovatele, obeznámeného s celou naší kulturou, s její skepsí, s jejím vášnivým voláním po nové, vyšší pravdě, avšak při všem tom a mnohém jiném jest nám Sienkiewicz velice milý pro svou víru v dobro a v život, jeho realism jest nám všem pramenem živé vody, jeho povídky nás posilňují, utvrzují naši víru v lidské srdce, ve vyšší síly nadpozemské, v ono křesťanství, kterého nyní tak málo dbá barbarská Evropa, — a my s tímto člověkem dobré vůle a šlechetného srdce voláme Sursum corda! — aneb, jak on to povídá ve svém milém rodném jazyku: „Lećmy i nigdy nie znižajmy lotu!“

Jak působí na Slovensku zemané.

Napsal

Karel Kálal.

Slovensko trpí 1. *od maďarisace*, 2. *od židův* a 3. *od zemanů*. Maďarisaci a působení židů jsem už v tomto časopise vypsal,[1]) nyní pojednám o zemanech.

V celých Uhrách je množství zemanů, na Slovensku zvláště. Zemany jmenovali se původně majetníci země čili pozemkův, i říkalo se jim a říká ještě dnes zeměpáni nebo zemští páni.

Hornaté Slovensko je pro hrady jako stvořeno, také tu skutečně bylo mnoho hradů, jež měly ve válkách s Tatary a Turky důležitý úkol. Králové neb údělná knížata slovenská nebo zemané mívali na hradech stálé vojáky; ti bývali pro své udatenství povyšováni do stavu zemanského. Potomci těchto stálých hradských vojsk, už v druhém a třetím koleně velmi rozmnoženi, činili nižší, chudobnější zemanstvo. Bela IV. (1235—1270) a Ondřej III. (1290—1301) nadělali zvláště mnoho zemanů. Později činili to králové z rodů polských — Polsko

[1]) Maďarisaci r. 1898, působení židů v letošním ročníku čís. 3. a 4.

mívalo též od dávna mnoho šlechty — a nejpozději Tököli a Rákoci, zdvíhajíce odboj proti Habsburkům, povyšovali celé dědiny za válečné služby do stavu zemanského.

Do r. 1848, pokud trvala robota, byl co zeman, to velký pán; po r. 1848 množství zemanů se poselštilo, t. j. muselo samo konati polní práce. Takovýmto poselštěným zemanům říkají posměšně bačkoráci (bočkoroši) nebo též sedmislivkáři. Bačkorák tak jako jiný sedlák vozí hnůj a oře, nosí kabanici z houně, jenže pod kabanicí koluje v něm jiná krev, zemanská. Pyšné sebevědomí zachovali si zemané podnes; jsou i takoví, kteří chodí po žebrotě, ale zemanskou pýchu si zachovali. Jsou pyšní hlavně na svou minulost. Ej, byl to život, ten zemanský život! Zeman za časů panštiny (roboty) byl pánem života i smrti svých poddaných. Nebál se nikoho na světě. V severní Trenčínské stolici vypravuje se podnes, jak jistý zeman rozkázal poddaným, aby v neděli na sv. Trojici vozili dříví do vápenice. Když jej dvorský (správce) upozornil, že je velký svátek, rozkřikl se zeman: „Bůh ať si rozkazuje na nebi, nad svými poddanými jsem pánem já!“ [1]) A v témž kraji jistý zeman se strašlivým rouháním vystřelil k obloze, chtě zastřeliti Boha. Zemané vyhrožovali nezemanským lidem: „Dvanáct zlatých zaplatím a zastřelím tě jako psa.“ Na sedláka často při potkání plivali: „Ty selský smradouchu, vyhni se zemanovi!“

Svobodná královská města byla vymančna z poddanství zemanů, jinak veškeren lid bídně živořil, tak bídně, že si to dnes nedovedeme pomysliti. U nás vzpomínky na robotu pomalu mizejí, ale na Slovensku často o panštině rozprávějí s povzdechy tuze bolestnými. Samo zákonodárství nazývalo nezemanský lid „misera contribuens plebs,“ bídný poplatný lid. Zemani „oplácali kráľa pána,“ ale daně platil lid, a to zemanům, on také vydržoval vojsko slamou, senem, zrním, on „chodil na panské.“ Politická práva měli jen zemané. Sněm se skládal ze zemanů, z hierarchie a zástupců svobodných královských měst. Do stoličných výborů volili toliko zemané, a ovšem zase jen zemany. Úředníkem stoličným a soudním byl toliko zeman, nezemanských úředníků nebylo. Do r. 1848 i soudy náležely do samosprávy stolic, [2]) tak že soudcové (rozumí se zemané) byli vyvoleni ze stoličného výboru a sluli judices nobilium, soudcové zemanští. Také nebylo tehdy nezemanských advokátův, a takž poddaný lid nenacházel záštity před soudem. Zeman na zemana nedopustil, darmo by se byl „selský smradouch“ při úřadu práva dovolával. Veliký odpor a nedůvěra slovenského lidu ku všem úřadům a k „pánům“ má nepochybně své základy z doby tehdejší.

Zemanský život charakterisoval se zvláště volbami stoličných úředníků čili restaurací. V stolici (župě) bylo na příklad 2500 zeman-

---

[1]) Viz článek „Minulosť a prítomnosť ľudu hornotrenčianského,“ jejž napsal R. Zaymus do sborníku Tovaryšstvo, 1893. Tento článek jest jediný tištěný pramen, v němž jsem nalezl několik poznámek o minulosti slovenských zemanů. Volby do stoličných výborů před rokem 1848 belletristicky vylíčil Jan Kalinčák v knížce Reštaurace, jež vyšla v českém zpracování v Slámově Slezské Kronice r. 1900, s názvem „Volby na Slovensku čili Reštaurace.“

[2]) Ústřední správa uherská měla pod mocí toliko vojsko a finance.

ských hlasů. Ty se rozdělily obyčejně na dvě i tři strany: v čele stran byly nejmocnější rodiny (příbuzenstva) a každá z nich kortešovala získávajíc pro sebe jiné drobnější rodiny. Silnější strana dostala při volbě prvního podžupana, slabší druhého: také o ostatní úředníky se strany už před volbou smlouvaly. Tu nebylo mravního nebo rozumového stanoviska, nýbrž rodinkárstvo (nepotismus), něco za něco, špinavé podplácení, lež, podvod. Toho uděláme notářem a slíbíme mu, že ho zvolíme do sněmu: tomu dáme bohatou podžupanovu dceru: tomu dáme tisíc zlatých, nebo ten za peníze bude sloužit čertu i Pánubohu: tam ty opijeme a zavezeme je jinam než do volebního místa. Korteši chodili od dědiny k dědině, obyčejně s cikánskou muzikou, a hned v hospodě voněly pečínky a sklenky plnily se vínem, pálenkou i rumem — všecko zadarmo. A jakéž teprv hostiny byly u kandidátů podžupanství! Stoly byly rozstaveny po zahradě kolem kaštělu (zámečku), páni bratři, jichž tu bývalo i do několika set najednou, jedli a pili od rána do večera a od večera do rána, málo jen pod stromy a křovím pospavše, sluhové měli poručeno říkati každému: „Vaše Milosti“ a posloužiti vším, co jen hrdlo ráčilo; tu si páni bratři od srdce zanotili po dvou nebo po třech nebo čtyřech za krky se držíce a po chodníčcích vodíce, cikáni hráli, až pištělo, a kdykoli vyslovil někdo jméno hostitelovo, rozléhalo se hlučným řevem: Vivat Potocký! nebo: Vivat Bešeňovský! Tu svitlo zemanovi v hlavě, jak je to krásné být uherským zemanem, tu viděl, co je a jak na něm záleží. Mnohý bočkoroš doma třel bídu s nouzí, stodola se mu rozpadávala, všemi střechami svítilo, věřitelé, židé nebo sedláci smradouši, chodili jeden za druhým upomínat, v chlévě nebylo třeba již ani jediné kravičky, nebylo nikde nic než oblažující vědomí: jsem člověk vznešený, jsem uherský zeman! Když se blížila restaurace, všem bočkorošům srdce zaplesalo, nebo věděli, že kandidáti vysokých úřadů pokryjí střechy jejich i kravičky nakoupí i úroky a snad i dluhy poplatí, ale zvláště se těšili na veselé hostiny a pitky, na slávu a moc, jež se při volbách tak hlučně před světem dokazovala, že sami nad ní trnuli a říkali si navzájem: „Vaše Milosti, pane bratře!“ V té době také učená latina zněla z úst zemanských nejčastěji, „humillimus servus, domine spectabilis vicecomes!“ uměl každý zeman. Snad už čtenář porozumí, proč uherští zemani mohli říkati: „Extra Hungariam non est vita.“ Skutečně takového života nebylo nikde. Bočkoroši uherští jsou specialitou Evropy.

Zemani měli veliký vliv také v životě církevním; bývali totiž patrony far a měli právo presentovati kněze. Tento mocný vliv zemanský způsoboval, že kněží, jichž úkolem jest lidu se ujímati, drželi se zemany proti lidu. Zvláště kněží zemané byli k lidu pyšní a oň nedbalí, ačkoli z něho bohatli; kněži nezemanští a s lidem citící nebývali v milosti. Zaymus ve vzpomenutém článku píše, že byl kaplanem u faráře zemana, který se před ním často zemanstvím nadouval, ale krejcaru neobětoval na slovenskou literaturu. Mnozí zemané se domnívali, že i z abecedy mohou pro sebe něco konfiskovati a tvrdili, že mají výlučné právo na *y*, to že je litera zemanská. Zaymusovi vytkl farář jeho, že píše selská jména, na př. Porubčansk*ý*, Bytčanovsk*ý*, s tvrdým *ý*. Tato litera, pravil, patří jen zemanovi: on, farář zeman, ve svém jméně

ozdoboval tvrdé *y* ještě zemanskou korunkou, t. dělal nad *y* dvě tečky. Hloupost a pýcha na jednom stromě rostou.

Není znám případ, že by byl zeman založil pro své poddané školu. Patrony škol zemané nebyli. Byloť všeobecným heslem zemanským: sedlákovi netřeba učenosti; čím je lid hloupější, tím povolnější. To je heslo strašlivé, ono je nejhorší stopou zemanské vlády. Vesnický lid z těch dob, tedy žijící ještě před rokem 1848, neumí ani jeden čísti a psáti. Ale sami zemané byli na tuze nízkém stupni vzdělanosti. Tolik zemanstva a tak nepatrné stopy osvěty po něm zůstaly. Nic! Suchá ratolest žádného ovoce nevydala.

S lidem poddanským zacházeli zemané krutě; dosvědčují to na příklad pověsti o Janošíkovi, národním hrdinovi, obránci utiskovaného lidu proti šlechtě. Maličko jen na Slovensku pobudete a uslyšíte řeč o dereši. Dereš byla lavice, na niž ulehl, kdo byl odsouzen k tělesnému trestu; také místu, kde tato lavice byla, říkali dereš. To je na Slovensku po dnes slovo postrašné. Starý národovec slovenský, jenž mi mnohé poučení o zemanech podal, vyprávěl živě, jak za jeho dětských let panský hajdúch bil holí v dereši uvězněného sedláka a jak tento bolestí řval, že jej bylo slyšeti po celém městečku.

Zemané nejen žili a tyli z mozolů poddaných, oni přivedli na Slovensko množství jiného ještě příživnictva, totiž židy z Polska. Chlop robotoval na šlechtice, slovenský sedlák odrábal panštinu zemskému pánovi; šlechtic měl svého domácího žida, jenž mu vše obstarával a chlopy vodkou častoval, zeman zatoužil též býti obsluhován židem svým a přivolal si ho z Polska.

Škol pro poddané zemané nestavěli, ale pomáhali stavěti židům synagogy. Zemané měli ovšem výčepní právo a tak i dosti krčem po obcích. Žid uměl lid do krčem sváděti a více vydělav mohl též větší nájemné zemanovi dáti, a proto zemané šmahem uváděli do svých krčem židy. Žid byl též výdatnějším pomocníkem při kortešačkách, neboť se neštítil opíjeti, podpláceti, obelhávati a p. Židům pronajímali zemané také své jednotlivé majery (dvory) a palírny, židé také v čas potřeby půjčovali zemanovi peníze a jsouce bohati mohli též odkoupiti pozemek nebo i celý statek. Ruka ruku myje. Poněvadž židé dobře sloužili zemanům, tito jim zase dovolovali všelijak šiditi lid a lichvařiti po dědinách a městečkách. Ubohý lid hynul hmotně i mravně dvojím útiskem, zemanským a židovským; r. 1847 hladem umíral. Zemany a židy považuji za původce kořalečního moru na Slovensku. O palírny a krčmy zemané vždy se starali, neboť měli z nich dobrý příjem a mimo to byli horlivými ctiteli dobrého truňku. Poddaný lid měl na svých pánech dobrý příklad. Židé, z Polska se na Slovensko nahrnuvší, palírny i krčmy rozmnožili a roztodivnými spůsoby lid do krčem vábili. V letech čtyřicátých vznikla na Slovensku hojná poměrně literatura protikořaleční; nejlepší mužové, na př. Hodža, Hurban, Kuzmány, Závodník a j., psali o škodných účincích kořalky. Z toho lze souditi, že se v době té pití pálenky rozmnožilo a ukázalo se jako zlo národu nebezpečné; Hurban a Hodža v té době vyvíjeli velikou činnost protikořaleční, v které osnovali — revoluci. Zakládána byla četná bratrstva střízlivosti, která čítala tisíce a tisíce členů. Ale tak se prázdnily krčmy,

čehož se zemané i židé ulekli a počali pronásledovati kazatele střídmosti; Závodník útěkem na Moravu se zachránil před pomstou zemanskou a židovskou.

Nadešel r. 1848. Zemané na nepatrnou výjimku drželi s Maďary. Ludvík Košut, zeman slovenský, jest činností svou typ slovenského zemanstva: vášnivý škůdce rodných bratří. Za nepočetné žaláře, v nichž r. 1848 slovenští národovci trpěli, za nepočetné šibenice, na nichž slovenští mužové ducha vypouštěli, jsou odpovědni především slovenští zemané, udavači a stihači každého sebe nepatrnějšího projevu národního. Stařičký národovec slovenský, o němž jsem už výše pověděl, že mi mnohé poučení o zemanech poskytl, měl býti r. 1848 odveden do Komárna za to, že v hovoru ve společnosti zemanů zastával se práva svého národa, a jen útěkem za hranice za tmavé noci se zachránil. Takovíto mužové, kteří sami na sobě jednou i vícekrát zažili nelidskou bezcitnost zemanskou a odrodilost jejich, mluví o zemanech s bolestí a hnusem, se zaťatými pěstmi a s proklínáním. Zahálka a požitkářství stírá s člověka všecky dobré vlastnosti jednu po druhé, až poklesne na člověka beze studu, na člověka necitu, na člověka bez Boha a mravnosti. Musíme říci pravdu, abychom vnikli k základním příčinám slovenského utrpení. Takové množství, [1]) tisíce privilegovaných zahalečů a požitkářů v malém a chudobném národě nemohlo nemíti zhoubných následkův. Roku 1848 nebyli Slováci schopni k vítězné revoluci, třeba měli vůdce ideami nadchnuté, byli naopak zemanstvem a židy už tak zbědováni, že sveřepá maďarisace našla na Slovensku půdu dobře připravenou. Řekneme už zcela spravedlivě: *Prvým neštěstím Slovenska jsou vlastní synové národa, zkažené zemanstvo.*

Do roku 1848 měli zemané zlatý věk: sedlák jim obdělával pozemky, dával děžmu (desátek) z obilí, vína, ovoce atd. Najednou byla zrušena robota. Co si měli zemané počíti? Zajisté rozumovali ve smyslu slovenského pořekadla: „Pracovať něviem a žebrať sa stydím.“ *I dali se do služeb vládě.* Mravní zásady prohýřili, také národnosti své už dávno si nevážili: za Marie Terezie a Josefa II. germanisovali. Slováci nemohli jim nic dáti, vláda jim nabízela sinekury, na nichž slomohou na dále žiti po zemansku: v sladkém pohodlí a pánovitě. Slovenský zeman pokládá toto své jednání za přirozené a rozumné a považoval by za bláhové vás, kdy byste ho tak nepochopovali. Jeť svým rodem cosi vznešenějšího, a bylo by rodu jeho nedůstojno spojovati se s chudobným a poníženým Slovákem. Maďar pán, zeman pán: jen oni hodí se k sobě.

Po zrušení roboty byl vydán královský patent určující záležitosti kommassacionální a segregacionální. Při provádění jich se zemané dopouštěli na bývalých poddaných křivd do nebe volajících: křivdili jim na rolích, pastviskách i lesích. Při propuštění z roboty dobývali na lidu veliké sumy odkupného. V té době vzniklo slovo: „Hriech na Uhriech

---

[1]) Kolik je na Slovensku zemanův, nebylo mi lze dopátrati se. Kalinčák v Reštauraci počítá 2500 zemanských hlasů v stolici. To byla míněna Liptovská, kdež je zemanů nepoměrně více než v jiných stolicích, i nelze nám z toho usouditi, kolik je jich na celém Slovensku. Jistý zeman mě tak poučil, že je zemanů asi 1 % Slovákův, tedy asi 26.000.

a pokuta v Polskej.“ Byl to výkřik bolesti a výstraha zemanstvu, jež se mělo upamatovati na krvavou pomstu, jakou provedli „chlopi“ r. 1846 na šlechticích polských. Ale marné volání. Slováci neměli žádné moci, a proto se jich zemané nebáli. Před rokem 1848 vládli holí, nyní vládnou maďarskými paragrafy. Před rokem 1848 bylo heslo: čím je lid hloupější, tím poslušnější. Maďarisace pak má heslo: ožebračiti slovenský národ, aby se nijak k osvětě nedostal. Zeman a žid. par nobile fratrum, toto heslo uskutečňují.

Za Bacha, v letech padesátých, zemané sloužili germanisaci.

Když se roku 1861 národní shromáždění v Turč. Sv. Martině usneslo na známém memorandu, zemané jako zdivočilí běhali mezi lidem, sbírajíce hrozbou i prosbou podpisy na protesty. V čase tak zv. provisoria (1862—1866) založili si Slováci z národního majetku Matici a tři gymnasia; tyto ústavy překážely zemanům a od nich vycházely denunciace k hrůzovládci Tiszovi, jenž gymnasia i Matici zrušil a majetek národu odňal. Tisza vydal heslo, že za žádnou cenu nesmí býti do sněmu zvolen Slovák; zemané a židé byli mu v tom nápomocni, a skutečně se žádný Slovák na sněm nedostal. Také o všech volbách pozdějších, za Banffya konaných, zemané a židé stejně se přičiňovali. Zemané za sinekury a peníze, židé za živnostenské koncese a za volnost odírati lid.

Za součinnosti a souhlasu zemanů zdělány byly všecky zákony, jež jsou na ubíjení slovenské národnosti a svobody lidu. Jedním takovým zákonem dává se služnému právo, aby kandidoval tři občany na úřad rychtářský. To je bez mála tolik, jako že služný sám rychtáře jmenuje. Vybere tři takové občany, o nichž je přesvědčen, že budou sloužiti jemu a ne obci. Nebo vybere tři, z nichž je za rychtáře možný toliko jeden (dva jsou na př. úplně neschopní nebo nenávidění, třeba i kradou). Nebo konečně kandiduje jen jednoho, svého mameluka. Po všech obcích, i po chudobných dědinách jest obecní tajemník, tak zv. notár; to bývá obyčejně zeman. Je pánem obce; on se zemanem služným vaří všecky záležitosti obecní, on udává „panslávy“ učitele a kněze, on svádí a donucuje voliče, aby volili vládní kandidáty, on vůbec i v nejzastrčenější dědince koná apoštolské dílo maďarisační.

Jiný zákon na udržení vlády zemanské a židovské je zákon o virilistech. V obecních i stoličných výborech je polovice virilistů, totiž občanů největší daň platících. To jsou ovšem zemané a židé; v Trenčínské stolici je ve výboru stoličném většina židů. Jako obec komanduje zeman notár, tak v okresu vládne zeman služný a v stolici zeman župan. Služný navrhuje rychtáře, notáře, obecního lékaře, župan zase navrhuje stoličné úředníky. Stoličné úřady jsou úřady správní, mají ten úkol jako u nás okresní výbory a hejtmanství dohromady; též sirotčí peníze jsou přiděleny stoličnému úřadu. Stoličný výbor má polovici virilistů, druhou polovici volí si lid. Výbor pak volí ze sebe úředníky, kromě župana, jejž jmenuje král; několik úředníků jmenuje vláda. Je tedy v stoličných úřadech živel lidový i vládní, onoho mnohem více. Úředníkům stoličným není předepsána kvalifikace, dle starého obyčeje je tu hlavní kvalifikací zemanská krev; 80—90% stoličných úředníků jsou zemané, někde ještě více. Který zeman umí maďarsky čísti a psáti, dělá si nároky na úřadek v stolici. Neníli místa, k vůli zemanovi nový

úřadek se udělá. Župan je v župě tolik jako u nás místodržitel v zemi: kvalifikace se na něm nežádá. Ale podžupan a služný musí míti nyní studia právní; není dávno, co na těchto místech úřadovali lidé vystudovavší sotva nižší gymnasium, jenom když to byli žemané. Toliko nejnižší úředníci, písaři, jsou nezemanští, a ti udržují úřad. Zemanský úředník bydlí často na svém zadluženém statečku, do úřadu přijíždí o deváté hodině na lehké bryčce, nechá ji s kočišem státi venku, po chvíli odběhne z úřadu na masité snídaní a sklenku dvě vína a v poledne ujíždí zase k obědu: více jen „dozírá," „řídí," nezemanští písaři pracují.

Při soudech je zemanských úředníků méně, neboť tu se požadují právnická studia a státní zkoušky: nicméně i tady je jich dost a mají přednost před úředníky nezemanskými.

A tak vidíme, že před rokem 1848 vládly *zemanské vrchnosti*, po roce 1848 vládnou *zemanští úředníci*. Duch je stejný: nahoře pýcha, zpupnost, necitelnost, opovrhování lidem, vyssávání lidu:[1]) dole nedostatek vědomí lidské důstojnosti, nedůvěra a nenávist k vyšším.

Pojednejme na konec o bezděčném vlivu zemanstva na slovenskou společnost.

Jest i u nás známo, že mezi intelligencí a lidem slovenským je veliká propast. Českému pozorovateli padne to do očí ihned. Vidím příčinu v tom, že intelligentní Slovák, zvláště odrodilec, je smýšlením svým aristokrat. Povězme příklad. Vzdělaný Slovák, člověk dobrosrdečný a ke mně skromný, cítí se vedle kočího, jenž nás veze, člověkem tuze vznešeným. Český intelligent s kočím pobeseduje, zažertuje, i se s ním poradí; slovenský intelligent při vší dobrosrdečnosti pozdržuje kočiše ve „slušné" vzdálenosti, hodně „slušné," tyká mu, a kočiš Jano musí dobře pamatovati, že veze veľkomožného pána.

V jednom slovenském městě, už před kolika lety, mladší národovci poučili dívku v trafice, že má všem národovcům, do trafiky přišlým, vykati. Co se stalo? Starší národovec, muž velmi vzdělaný, osvícený, počal najednou se slečnou v trafice mluviti maďarsky. Proč to? Protože mu bylo nesnesitelno její vykání. Aby sedlák neb dělník pánovi vykal, toho jsem ještě na Slovensku neshledal. Za to intelligent a měšťan nejčastěji sedlákovi tyká, mnohdy i osmdesátiletého starce jmenuje toliko křestním jmenem. „Jano, počujtě," nebo docela: „Jano, počuj!" Anebo si všimněte, jak pečlivě oddělují se páni od lidu na perronech a ve vlacích. Vídám, že i horlivý národovec, jenž odrodilcův nenávidí, na perroně přistoupne raději k panským renegátům než k slovenskému lidu v kabanicích. Třeba se rozpomene, že by to nemělo být, ale citlivý aristokratismus mu jinak nedovolí. V rodině je kolikráte nedostatek, ale otec rodiny ostýchá se sednouti do třetí třídy vlaku. Jak vysvětlíte, proč nezámožný intelligent slovenský hodí cikánům (hudebníkům) pětku na talíř? Jak vysvětlíte, proč se vzdělanci a měšťané dávají od lidu napořád tak jako zemané titulovati: veľkomožný a uro-

[1]) Bez mála každý úředník chce míti tak zvaný vedlejší příjem. V tomto roce jezdí po stoličných úřadech ministerský rada s úřednictvem a shledává *velké nespravnosti*, tak že některé úředníky suspenduje, jiné pokutuje, jiné káře. Ejhle, zemanské úřadování!

dzený? Slovenský literát nazve lid ľúbezným a peknoduchým, umným a tvorivým, ale do vozu železničního s ním nesedne. To není pohrdavá pýcha, nýbrž aristokratismus, z dávných dob se vlekoucí a již udomácnělý, jako uzákoněný, slovenským intelligentům se zdá, že ani jinak jednati nelze. A tento aristokratismus přešel na vzdělanou vrstvu národa od zemanů. Maďaři, vládnoucí a zámožní, mají ho přirozeně ještě více, rovněž od zemanů. Pud nápodobovací je velmi mocný. U nás byl a jest po dnes velikým pomocníkem germanisace; šlechta učila se řeči německých panovníků a měšťané nápodobovali šlechtu, ba i sedlák se pachtil nápodobiti je. Na Slovensku, kam jsi se ohledl, byl od věků zeman, aristokrat; občanský lid, více bezděčně než vědomě, jej nápodoboval, pozemanšťoval se. Přepych v oděvu zvláště u dám, bohaté hostiny i v nezámožných rodinách, hojné nápoje, dvorné chování, zvláště líbání rukou dámám přešly od zemanů na občanskou intelligenci. I sedlák od zemana mnohému se naučil; vizme na příklad dvojdenní i trojdenní selské svatby. „Oženil se dráteník: svatba byla veliká, tři dni hrála muzika.“ Sociolog našel by na lidu slovenském ještě mnohou jinou stopu zemanskou, jistě též škodnou. Mne nedávno upozornil jistý vzdělanec slovenský, kterak se tento aristokratismus vplížil i do písemnictví. Tak mnozí literáti zanášejí do slovenštiny rusismy; to prý je snaha aristokratická. Božena Němcová napsala slovenské pohádky řečí lidovou, slovenští spisovatelé prý je poaristokratštili; rovněž hudebníci nepíší prý národní píseň tak, jak ji lid zpívá, nýbrž ji „zušlechtí,“ poaristokratští.

V přítomné době jsou — pokud mně známo — národu věrny tyto zemanské rodiny: rodina Daxnerů, Malatínských, Medveckých, Bakulínovcův, Turzův, Dohnánovcův a Jesenských. Ale i tu z některých rodin mnozí se odrodili. Avšak to nejsou zemané v tom smyslu, v jakémž bývá slovo to na Slovensku pronášeno. Zeman je na Slovensku slovo odporné a znamená odrodilce, člověka zbeťárštěného, škůdce národa. Veškery zemanské rodiny v Uhrách jsou až na malé výjimky původem svým slovenské. Ale ony pečlivě dokazují, že jsou čistokrevní Maďaři. Zeman Konček odvozoval svoje jmeno od Kene (to prý byl jeden z Arpádových vůdců), které se proměnilo v Kenö, potom prý je Slováci znetvořili na Končo, a když náhodou jeden z nich byl malý, dali mu jmeno Konček. Bobrovnický zase odvozoval svoje jmeno od maďarského slova borróna (vinohrad na rovině), Kováč (česky kovář) od Keve. Kubínští dali si v tomto století jmeno Kubinyi a tvrdí, že jsou z rodu maďarského a že pocházejí z rodiny Arpádovy. Vůbec je slovenskost zemanovi nejbolestnější signum; chceli Maďar zemana urazit, řekne mu: tót (Slovák), což skutečně zemana do duše urazí. Když na sněmu rození Maďaři řeknou poslancům zemanům: „Vy tóti,“ oni prý sedí a mlčí jako zařezaní a nesou to jako těžkou urážku. Hle, jací to zvrhlí synové národa! Děti vychovávají po maďarsku, knihy slovenské v rodinách jejich neuvidíte. U Salvy v Ružomberku vychází šest slovenských časopisů; mezi odběrateli vypátral jsem — nepočítaje národních zemanských rodin výše jmenovaných — toliko jednoho zemana. Literatura nemá od nich pražádné podpory, na národní podniky nedají krejcaru. Jakž má ubohý národ míti vznik? Šlechta, hierarchie, úředníci, profesoři

jsou u šťastných národů hlavními podpůrci literatury a umění, na Slovensku jsou to nejmocnější nepřátelé národu.

Naskytuje se otázka, co z trojího zla, totiž maďarisace, židů a zemanstva, je nejhorší. Zemané jsou první chronologicky: oni lid ochuzovali, nepřipustili k osvětě a k vědomí lidské důstojnosti, oni přilákali množství židů a spojili se s nimi proti lidu, oni nakazili lid zlým příkladem a konečně vášnivě maďarisují získávajíce si tak tučné sinekury, jež musí platiti lid jimi utlačovaný. Židé národ ožebračují, zanášejí do něho mravní nákazu a slouží maďarisaci. Málo slov, ale jsou těžká. Židé jsou zlem nejhorším. Ale řekneme-li to, musíme si pojem maďarisace zúžit na pouhé vnucování maďarštiny. V širším smyslu maďarisace znamená i vnucování maďarštiny i působení zemanské a židovské; zemané a židé jsou pomocníci maďarisace. Nebýti těchto pomocníků, byla by maďarisace o dobrou polovici slabší, jakož zajisté hodně šetrnější jest k Rumunům a Sasíkům, ba i k Srbům. Maďarisace Slovenska znamená nejen pomaďařování, ale též zdržování osvěty, znemravňování a ožebračování; je tedy otázkou nejen národnostní, ale též humanitní; k Slovensku měli by obrátiti zraky nejen všickni Slované, ale též všickni humanní národové, celá humanní Evropa. Slovensko je zkušebným kamenem slovanské vzájemnosti a evropské humanity. Kdo tak necítí, nezná Slovenska.

#Ruští duchoboři.

Od

Vojtěcha Kaliny.

Nehodlali jsme psáti o této ruské sektě zvláštní článek, avšak některé zprávy v českých listech, čerpané z pramenů západních zjevně Rusku nepřátelských, vnucují nám pero do ruky. Obmezíme se ve svém článku všemožně, přidržujíce se při tom časopisu Ruské Bohatství, o jehož svobodomyslnosti a radikalismu nikdo nebude pochybovati a jemuž tedy můžeme úplně důvěřovati.

Sekta duchoborů vznikla prý asi r. 1740 působením jakéhosi anglického kvakera, jehož slovo padlo na půdu úrodnou a již připravenou; alespoň v polovici 16. věku racionalista Matvěj Baškin přišel k Moskevskému Blagověščenskému popu Simeonovi a nazývaje se prostě křesťanem tak pomátl svými otázkami nábožného popa, že si sedl a napsal celou „žalobnici“ na Baškina a jeho stoupence, kteří zamítali svátosti, božství Kristovo, svaté „ugodniky“ a sobory. Sobor z r. 1553 odsoudil Baškina a jeho přívržence do vězení. V ony doby nebyl činěn rozdíl mezi molokany, chlysty a duchobory; ale ponenáhlu čistý racionalismus duchoborů se vytříbil a jsa odloučen od cizích příměsků získával jim přízeň ruských intelligentů, na př. v minulém století svobodných zednářů, nyní Tolstovců. Známý Ukrajinský filosof-poutník Grigorij

Savvič Skovoroda (1722—94) napsal pro ně docela Vyznání víry Jekaterinoslavských duchoborů, kterýžto spisek duchoboři uznali za svůj katechism a předložili k potvrzení místnímu gubernátorovi. Zvláště však se duchoborů ujal Ivan Vladimirovič Lopuchin (1756—1816). Tento velmož byl mystik a svobodný zednář a sepsal rozličné mravoučné knihy jako jsou Mravoučný katechism pravých svobodných zednářů, Duchovní rytíř aneb muž hledající velemoudrost nebo docela Vylíčení snu o rovnosti a o bujné svobodě se zhoubnými jejími plody. Lopuchin byl přítel slovutného novináře, vydavatele a osvícence Nikolaje Ivanoviče Novikova (1744—1818). Car Pavel poslal ho na revisi do Charkovské gubernie, kde se blíže seznámil s učením duchoborů a za panování Alexandra I. zastal se jich u cara; následkem toho bylo duchoborům vykázáno bydliště na březích řeky Moločné v Tavrické gubernii, Melitopolském újezdě, kde zůstali až do r. 1837; tohoto roku dostali rozkaz přísného cara Mikuláše I., aby se z Krymu přestěhovali na Kavkaz. A tak se již r. 1841 s nimi setkáváme v Achalkalackém újezdě Tifliské gubernie, který nedávno před tím Rusové jako Achalcyšský pašalik na Turcích dobyli. Je to kraj plošina ležící více než 2000 metrů nad mořem, nerovná a bez lesů. Zimy tam bývají velmi dlouhé, provázeny jsouce prudkými větry, léto kratičké, vůbec příroda velmi surová, nepříznivá rolnictví, za to však jsou tam překrásná pastviska. Duchoboři museli velice zápasiti s přírodou, ale brzo zmohli všechny nesnáze a ještě více v tomto boji utužili svou pevnou povahu. Bohatství jich rostlo vůčihledě, a oni užívali ho v pokoji dlouhá léta. Slonimskij, dopisovatel Birževých Vědomostí, jenž je navštívil r. 1895, sděluje, že tehdy každá rodina tam vládla větším počtem skotu a bravu, boháči pak měli celá stáda koňů a ovec. Za padesáte let tito pilní lidé přetvořili horský kraj, zřídili cesty a vypěstovali dobytčí plémě, které až posud se nazývá duchoborským. Za vojny rusko-turecké r. 1877 konali duchoboři velmi dobré, vlastenecké služby, pomáhajíce ruskému vojsku při dopravě několik set verst, na svých přípřežích převáželi ohromné množství vojska. Kvetoucí tento kraj byl již nyní officiálně nazýván Duchoborií a duchoboři klidně i bez překážky žili jako zvláštní obec náboženská a společenská, jsouce svými horskými hradbami odděleni od celého světa. Veliká byla čistota jich mravů. Vermišev, dopisovatel Ruských Vědomostí, vychvaluje velkou jich bezúhonnost a nezištnost; peníze si půjčovali navzájem bez úroků a též úroky, které si dávali vypláceti od neduchoborů, byly dvakráte menší než obyčejně. Chudiny a zločinců mezi nimi nebylo, rozdíl mezi bohatými a chudými nebyl ani veliký ani příkrý. Hlavním jich zaměstnáním byly chov dobytka a vozba.

Osnova jich náboženství byla práce a koření se Bohu „duchem osvíceným slovem božím.“ Považovali a nazývali se „duchobory,“ což doslovně znamená božími bojovníky (borotsja — бороться — zápasiti, борьба — zápas). V našich jmenech Ctibor, Slavibor atd. jest týž kořen. Neuznávajíce ani duchovenstva ani obřadů scházeli se ve svých modlitebnách k zpívání žalmů, kterým se na paměť — bez knih — učí od dětství. Po zpěvu duchoboři navzájem se sobě klanějí a líbají se mužové s muži, ženy s ženami. Evangelium se přečítá pouze ve schůzkách

soukromých. Manželství jest jim zřízením společenským, proto stačí oznámiti svou vůli rodičům pak jest svatební hostina a zápis do knihy. Rozvod ponechán jest libovůli každého, ale velmi řídko k němu dochází. Nemanželské dítky požívají stejných práv s manželskými; za poklesky dívek jsou odpovědni svůdcové. Soudci bývají starcové, kteří z počátku hledí strany smířiti; po dvakráte za poklesky napomenou, po třetí trestají výpraskem a vězením. U svých sousedů duchoboři požívají veliké vážnosti.

Jediná osoba vládla vždy celé obci; až do r. 1887 byla to Lukerja Vasiljevna Kalmykova, která měla nad nimi neobmezenou moc. Slonimskij píše, že rod Kalmykových byl považován mezi duchobory za knížecí a že jeho členové odedávna vévodili sektě. Lukerja Vasiljevna měla vždy velké peníze — dobrovolné příspěvky a povinný desátek jak penězi tak plodinami. Do vnitřních záležitostí jednotlivých obcí se nepletla, ale byla v neustálém spojení s vyšší a nižší administrací, obmýšlela štědrými dary činovníky, častovala je, pořádala hostiny, pečujíc takto o bezpečnost svých „dětiček." Zbudovala prostornou útulnu pro choré, starce a sirotky, pomáhala pohořelým a schudlým následkem dobytčího moru a jiných nehod. Duchoborům se dařilo výborně, k čemuž ovšem nejvíce přispívala jich pracovitost a poctivost spojená s velkou prostosrdečností a dobrotou. Školskému vzdělání se staříkové rozhodně vzpírali, považujíce je za škodlivo své víře a mravnosti; mládež po něm toužila, proto staříkové nedovolovali ani čísti žalmy neb modlitby. Nepěknou stránkou duchoborské obce byla pověrčivost mnohých členů, na př. nemoci léčili zaříkáním (které ostatně jest ve velké modě ve vzdělaném Rusku, kde si leckerý osvícený darwinista dává zuby zaříkati) nebo navazováním černých nitek, nošením amuletů a p.: totéž ovšem děje se také u nás i v Paříži, kde jakási zbohatlá hadačka před několika měsíci byla vypátrána policií. V prosinci roku 1886 zemřela Kalmykova bez poslední vůle, kterou ani jako sektářka nemohla učiniti na prospěch své obce: bohužel se též nepostarala, by se kapitál nedostal do nepravých rukou. O výši kapitálu mluvilo se rozličně; jedni jmenovali miliony, druzí tvrdili, že peněz zůstalo pouze 200.000 rublů. O dědictví dle zákona honem se přihlásil bratr zemřelé Gubanov, jenž za pomoci Djačkova-Tarasova, újezdního náčelníka, známého po celé Rusi svou nepoctivostí, peněz se zmocnil. Zatím si duchoboři na místo Kalmykové vyvolili Petra Verigina, člověka mladého, nezkušeného a málo vzdělaného, jenž ovšem nemohl zachrániti duchoborský kapitál před hrabivostí oprávněných dědiců. Soud, ani jinak nemoha, rozhodl při ve prospěch Gubanova, což bylo počátkem nepokojů a bouří v Duchoborii. Tato blahoslavená zemička se zatím svým obyvatelům stala těsnou, i počali se usazovati v sousedních újezdech. Nyní se roztříštili: jedni pode jmenem „pisannyje" (zapsaní) stáli při Veriginovi, druzí neuznávali jeho zvolení. Celé Rusko počalo mluviti o duchoborech, o jich odboji proti světské moci a o potlačení jeho. Verigin poslán do vyhnanství do Koly, újezdního městečka Archangelské gubernie, ale to neuspokojilo rozechvěné mysle jeho stoupenců; naopak toto „utrpení za víru" ještě více rozmnožilo jich počet. Kola stala se nyní duchoborům místem poutnickým; později vláda sice tyto pouti zapověděla,

avšak Djačkov-Tarasov za 300—400 rublů dal se oblomiti a vydával průvodní listy.

Verigin byl náboženský snílek, fanatik, člověk velice nepraktický, a proto duchoboři marně se k němu utíkali, skutečné rady a pomoci v ničem jim dáti nemohl. Sliboval sice, že své věrné přestěhuje k sobě do Archangelské gubernie, posílal jim časem peníze, ještě častěji je o ně žádal, a oni mu ochotně posílali, ale všechny jeho plány byly plané fantasie. Doma „Veriginci“ příčili se jeho nástupcům a zahájili passivní opposici proti vládě. Vzpouzeli se platiti daně, hlavně však počali se zříkati služby vojenské, kterou posud vykonávali jako všichni ostatní ruští občané. Od dávných dob byli sice odpůrci každého násilí a tedy též vojny a již za Alexandra I., cara velice shovívavého a k duchoborům blahosklonného, byla vydána rozličná přísná nařízení, která byla ještě více zostřena za panování Mikuláše I. Duchoboři ponenáhlu přivykli vojančině, ba byli výtečnými vojáky, až teprv neblahá pře o dědictví je popudila a rozjitřila; vždyť sami, žijíce na divokém Kavkaze, měli dost zbraní. Největší podnět ke vzpouře vycházel z Koly, odkud jim Verigin posílal různé zápovědi; především jim zakázal dávati úplatky činovníkům a píti vodku, proti čemuž ošem nelze ničeho namítati. Brzo však odtud se ozvalo známé Tolstovské slovo: „Neodpírej zlu, nezabíjej bližního svého,“ dotvrzené výrokem, že není představenstva mimo Boha. Potom Verigin, stav se vegetariánem, zapověděl svým přívržencům užívání masa, ba ustanovil všem i celibát na tři léta. Od té doby stoupenci Veriginovi byli nazýváni „postníky.“ Nevíme, v jaké míře na ně účinkovalo učení Lva Tolstého, ale zajisté byly některé vlivy, což soudíme již z toho, že při přesídlení duchoborů jeden ze synů hr. Tolştého byl velice činný. Postníci přestali smekati před svými představenými, neplatili daní, když pak je policie k tomu nutila, otvírali obecní pokladnu a nabízeli strážníkům vzíti, kolik si přejí. Idea „neodpírání zlu“ zmocnila se jich do fanatismu; ani tělesné muky jich nepohnuly, aby se zpronevěřili svým zásadám. Kozáci nahajkami je šlehali a sháněli na „schodky,“ kde představení měli jim vysvětliti jejich nerozumné jednání; oni snášeli rány s velikou trpělivostí a mírností a stojíce všichni jako kamenná stěna vyznávali, že milerádi trpí za víru. Zvláště den sv. Petra a Pavla — jmenoviny Veriginovy — r. 1895 byl velice pohnutý. Ve vsi Orlovce shromáždili se duchoboři k modlitbě. Náhle přijeli kozáci a počali do nich bušiti; tu všichni, malí i velcí, mladí i staří poklekli na kolena, a k nebi vznášelo se pouze úpění: „Hospodine, pomoz nám,“ ač kozácká výplata trvala dosti dlouho a mnozí značně byli zbiti.

V jiné vsi Slavjance v předvečer téhož svátku byl ještě větší ruch. Již dvě neděle před tímto dnem se všude mluvilo, že duchoboři činí jakési zvláštní přípravy, že bude u nich „soud boží,“ na kterém sami se utratí ohněm na hranici. Nastal očekávaný den. Hned z jitra mezi Veriginci bylo pozorovati očekávání čehosi velikého; k večeru počali se sjížděti duchoboři ze vsí Novotroicka, Novogorělova a Spasovky. Asi o 9. hodině v jihozápadní části Slavjanky ukázala se záře, pocházející od planoucí hranice, na které duchoboři spalovali své zbraně. Hranici obklopovalo množství lidu; policie nemohla nic překaziti. Ve

vedlejší zahradě shromáždilo se asi tisíc lidí k modlitbě. Druhého dne duchoboři odebrali se k „pristavu“ (policejnímu komisaři) a vraceli své vojenské výkazy a certifikáty oznamujíce, že vražditi lidi nedovoluje jim svědomí. Duchoboři vojíni obraceli se k svým představeným a vraceli zbraně. Již v červenci téhož roku 1895 Kavkazský vojenský soud soudil 11 vojínů Aslandurského pluku, kteří vrátivše se ze stráže, položili své zbraně na „nary“ (latě pro spaní) a prohlásili kapitánu Krupennikovi, že nemohou hřešiti proti božímu přikázání „Nezabiješ“ a že jsou ochotni trpěti třebas tělesné muky. Vojáci byli vesměs statní molodci, tvář krev a mlíko. Rozsudek, kterým byli zařaděni do disciplinárního batalionu, vyslechli klidně. Následovaly podobné soudy a výjevy. Poměry se o nic nezměnily ani, když tam přijel Tiflisský gubernátor a byly tam poslány dvě sotně kozáků a několik set pěchoty. Tehdy vláda rozhodla přesídliti je z Duchoborie na nová, různá místa. Počalo veliké a smutné stěhování. Duchoboři doma za fatku prodávali své jmění a stěhovali se do různých újezdů Tiflisské gubernie a Batumského okruhu. Dopisovatelé rozličných listů líčili nám přímo epické obrazy z této pouti, která u všech očitých svědků vzbuzovala soustrast i obdiv. Korrespondent Nové Doby sděluje rozmluvu s jistým starcem: „Opravdu sami nevíme, kam nás stěhují. Na našich 27 vozích jest 35 rodin, ostatní partie ze 7 duchoborských vsí jedou za námi. Opustili jsme svá obydlí, zanechali své statky.“ — „Jaká jest toho příčina?“ — „Zeptejte se Zubkova a Gubanova, oni vám to řeknou.“ Pak vyprávěl stařec o Lukerji Vasiljevně, o dědictví, o při, která trvala 9 let, a doložil: „Když nechtějí přijmouti a rozsouditi naši spravedlivou věc, též my se zříkáme plniti rozkazy svých představených . . . Hůře nebude. Až posud jsme plnili všechny předpisy představených, avšak nyní nepůjdeme ani ku přísaze, ani na vojnu, též žádných daní platiti nebudeme . . . Vizte, v jakém stavu jsou naši lidé. Stejný osud očekává obyvatele ostatních 7 vsí (Gorělovka byla na straně Gubanova) . . . Nám jest vše lhostejno, ať nás pošlou, kam se jim líbí. Všude jest Bůh, všude jest země.“ Následující neděli okolo Tiflisu táhla nová partie sestávající z 107 vozů. Tytéž odpovědi, tytéž klidné tváře: zdálo se, jako by tito lidé putovali někam na slavnost. Tatáž neoblomnost v řečech: „Dělejte s námi co chcete, my neustoupíme.“ A při tom se usmívají, jen že ten smích mrazí až do kostí. Jedna z partií se zastavuje: zemřelo dítě. Místní chochlové (Malorusi) nechtějí robátku dáti místa na svém hřbitově, bojíce se ho znesvětiti. Duchoboři kopají mohylku na břehu řeky a pohřbívají dítko; vůkol stojí ženy i děti, matka nemůže odtrhnouti oči od svého miláčka. „Vůle boží.“ povídá starý duchobor, „doma nás tloukli, zde umíráme.“ — „Co pak vás bili? — „Ano, domnívali se, že ustoupíme, až uvidíme, jak bijí starce i děti. Avšak my raději zemřeme.“ Dopisovatel Nižegorodského listu vypsav toto dokládá: „Sám Bůh ví, kdo jest zde v právu, zdaž obyvatelé sedmi vesnic či Zubkov s Gubanovem. Avšak myslím, že by se v této věci mělo jednati opatrněji. Jestliže duchoboři po půl století nebyli usvědčeni z ničeho špatného, nemůže býti, by jich zoufalý odpor vznikl úplně bez příčiny.“

Bohužel nová místa nemohla se duchoborům zalíbiti, pročež odhodlali se opustiti svou vlast a požádali za dovolení k vystěhování, což

jim bylo s některými podmínkami dovoleno. Roku 1898 o vánocích přes Alexandropol v Erivanské gubernii a přes Akstafu odejelo do Batumu 650 Karských duchoborů poutníků. Ostatních 2250 duší následovalo za nimi, když vozy se vrátily z Akstafy; koně a vozy byly prodány a v Batumě najat parník za 61.000 rublů. Sám ústřední časopis „Kavkaz“ píše, že stěhování všudy činilo trapný dojem. Poslední partie měly odejeti na jaře; Arméni zaujali jejich sídla. Parník „Lake-Huron“ s 2296 duchobory 8. ledna 1899 připlul ke Kanadě a v polovici ledna přes Ottavu projelo pět zvláštních vlaků s vystěhovalci. Američané slavnostně je uvítali, a krásný byl okamžik, když se s paluby „Lake-Huronu“ k nebesům vznášela velebná píseň „Tě Boha chválíme.“ Všichni duchoboři činili dobrý dojem jsouce pěkně a teple oděni, mužové a chlapci v pološubky a čapky z kozí kůže, ženy v sukně světločervené nebo modré, v tmavé kabátce a modré šátky. Zvláště se Američanům líbily jejich mohutné a zdravé postavy, hojnost mládeže a dětí. Zvláštní pozornost na sebe obracel svou bodrostí a veselostí 85letý stařec. Ani pomoci lékařské na lodi nepostrádali, poskytovala jim ji lékařka, která je dobrovolně z Ruska provázela. Od Batumu až do Gibraltaru měli dobrou plavbu, ale veliké bouře museli přestáti na Atlantickém oceáně. Na cestě zemřeli jim tři staříci a 7 dětí. První duchoborka, která se narodila na moři, dostala na počest nové vlasti jmeno Kanada. Parník přistál k Halifaxu 29. den. Území duchoborů jest na hranici Manitoby, kterou protéká Červená řeka (Red River); patnáct mil od prvé osady po březích řeky Assiniboine, přítoku Červené řeky, nalézá se druhá osada, severovýchodně od první. Půda prý jest tam výborná. Nejlepší přání celé Rusi provázelo tyto hodné lidi do nové jich vlasti, a nemálo litováno jich ztráty; dejž Bůh, aby tam nalezli nové štěstí, ale též zachovali svou krásnou ruskou řeč v této první osadě ruské na západě.

Had s korunkou.

Valašská pohádka.

Od

Josefa Kalusa.

— Karlu Maškovi. —

Na temeně korunku
had se hřeje na slunku —
za ním skála vysoká,
v skále sluje hluboká,
v sluji vzácné poklady:
stříbra, zlata hromady,
drahokamy spanilé,
démantové střechýle,
korály a perly z vod —
s korunkou had střeže vchod.

Starý Kubaň tají dech
slyše o těch pokladech:
celý život lakotí,
nadělá se, napotí,
za krejcar o Boží hod
přeskočil by třeba plot,
a má jenom v pytlíčku
hrstku zlatých orlíčků —
Tam je zlata hromada:
půjde s holí na hada,

snad jej lstí neb útokem
potře v lese hlubokém.

* * *

„Starý hade, jak se máš?“ —
„Člověče můj, proč se ptáš,
dubovou hůl za zády,
viď, strojíš mi úklady?“ —
„Starý hade, zhyň, zhyň, zhyň!“ —
„Ustaň, biješ pouhý stín:
byli tady jinačí:
mrtvi leží v bodláčí —
ty žes ruku na mne vznes,
umřít musíš také dnes.“ —
„Hade, milost!“ — „Počkám, až
pomodlíš se otčenáš.“ —
„Milost! dám rád výkupu
políčko i chalupu.“ —
„Stroj se na smrt: počkám, až
pomodlíš se otčenáš.“ —
„Dám ti kravku jedinou,
zahlávce i s peřinou.“ —
„Jsi syn smrti: počkám, až
pomodlíš se otčenáš.“ —
„Milost, pytlík zlata mám,
i ten, hade, tobě dám.“ —
„Zboží zlatého mám dost —
jediný mi schází skvost:
dívčí oči zářivé,
ženské srdce citlivé.
A ty sličnou dcerku máš,
nevinnou jak beránek,
líbeznou jak červánek —
žij si, jestli mně ji dáš.“ —
„Dám, dám, hádku, jenom shov,
až si poopravím krov,
až budu mít v pořádku
pole, dvorek, zahrádku,
Verunka až došije
svatební si výbavu,
vetká růže, lilie
do závoje z hedbávu.“ —
„Pověz, starče, raději,
že ti umřít mileji,
hadovi než Verušku
za věrnou dát ženušku!“ —
„Milost, milost — já chci žít,
dej se, hade, obměkčit!“ —
„Dej mi dceru!“ — „Dám, už dám,
jen jak jí to říci mám?
Ach, kdo slyšel, aby had
chtěl si děvče namlouvat?“ —
„Zítra v tuto hodinu
přivedeš mi dívčinu,
nesplníšli slova snad,
obejme tě smrti chlad.“

* * *

Verunka žne za cestou —
„Víšli, že jsi nevěstou?“

„Bože, jak bych věděla:
milého jsem neměla.“

„Neměla jsi a už máš
bohatšího než král náš.“

„Nevábí mne zlatá zář,
jenom máli milou tvář?“

„Krásy marné pozlátko
nemá, milé děťátko.“

„Nehezkým se spokojím,
když jen, že je dobrý, vím.“

„Myslím, dcerko, dobrý je:
v zlatohlav tě zavije.“

„Zpoza hor je nebo ztad,
a je stár už nebo mlád?“

„Nač se, dcerko, tolik ptáš?
však jej zítra uhlídáš.“

„Bože, kdo by to jen byl —
bude laskav, bude mil?
Ach, tatíčku, slyšte jen,
kteraký jsem měla sen:
kráčela jsem k oltáři,
na němž svíce nezáří,
jenom oheň veliký
metal rudé jazyky —
za mnou žádná družička,
nebožka jen matička,
celá černě oděna,
usoužena, ztrápena, —

po mém boku hrozný drak
poulil na mne žhoucí zrak —"

„Stroj se, dcerko, raději,
ženich tobě posílá
skvostná roucha spanilá —
hosté už se scházejí."

Píseň při odchodu z domova.

Tatíčku můj, tatíčku,
za nebožku matičku
žehnejte mou hlavičku.

Žehnejte i za sebe:
ať mě anděl převede
přes propasti do nebe.

Píseň cestou.

Jak vítr dnes ty koníčky jedou
s nevěstou tichou, smutnou a bledou.

Daleká cesta rychle se krátí,
zastavte koně, lidičky zlatí.

Obraťte koně, ať jedou zpátky
s nevěstou bledou do rodné chatky.

* * *

„Ach, proč jedem do těch skal?
Cítím hrůzu, cítím žal." —
„V skalách sladké kvítí dýchá,
stavíme se u ženicha." —
„Hada vidím na cestě." —
„To jde ženich k nevěstě." —
„Pro Boha, tatíčku milý,
proč jste mne radš nezabili?" —
Had dí svítě očima:
„Veruško, už má jsi, má!"

* * *

V sluji skvostná komnata,
strop a stěny ze zlata,
postel samá nádhera,
na ní hadí příšera.

„Táhne síní noční chlad,
pojď, Veruško, pojď už spat —
k boku mému ulehni,
nastává noc svatební." —
„Jak mám lehnout k hadovi —
ošklivý jsi, ledový." —
„Hnus a odpor přemahej —
na dobrou noc pocel dej,
nezdráhej se, darmo už:
Veruško má, jsem tvůj muž."

* * *

Na skalině zlatý dům,
v zlatém domě slavný šum,
s oken vlají prapory
s kytkami a fábory,
s ověnčené pavlače
slyšet hlásat trubače:
„Kníže náš byl před lety
čarodějem zakletý
v hada, v širou skalní poušť
zlatý zámek, zahrad houšť:
Veruščino objetí
sňalo s všeho prokletí,
proto kníže lid zve dnes
sdíleti s ním radost, ples."

* * *

Kolem domu rovina,
na rovině hostina,
při hostině na tisíc
hostí vzácných, neli víc;
kníže tu i s Verunkou
ozdobenou korunkou
mezi milé hosti sed —
hosté číše v pravici
zpívají jim zdravici:
„Kolik kapek, tolik let!"

I já mezi hostmi byl;
tancoval jsem, jed a pil,
vám na milou památku
nesu prostou pohádku.

Buduli sedlákem?

Ze svých dětských let vypravuje

Vácslav Vlček.

(Dokončení. *)

XXXVI.

Na polích už byly jen brambory, řepa a zelí. Vyorávání, vybírání a sklízení bramborů byla práce důležitá, pilná a zdlouhavá: když k ní přišel čas, stavení se ještě více vyprázdnilo než o žních, všichni byli na poli, od rána do večera si popilujíce, aby se tato úroda domů dostala suchá. Jen otec přijížděl s naplněnými pytli a vyprazdňoval je ve sklepě do dolejší i hořejší šíje.

Mně zase připadla úloha, abych opatroval celý dům: Anička, kterou jsem dříve také míval na starosti, teď už byla spíše mou společnicí a pomocnicí. Škola musela v tuto dobu ustoupiti před vyšší důležitostí; mohl jsem se do ní vypraviti jenom v ty dni, když bylo deštivo a v poli se nemohlo pracovati.

Za takových dní nám cesta do školy bývala z celého roku nejméně příjemná a nejméně jsme se na ní zdržovali. Ale i tehdy jsme ji konali radší, než abychom seděli pod střechou. Popelavé mraky na nebi nás nelekaly, ani nekalily naši veselost, s podzimními větry zápasiti bylo nám zábavou, z deště a bláta jsme si nic nedělali. Nečas pod širým nebem nepokládali jsme za nijaké zlo. I když jsme už pásali na celý den, to jest. když jsme po ránu dobytek vyháněli a odpoledne se s ním vraceli domů a třeba po celou tu dobu byli venku na sychravém vzduchu a dešti, dokonce nás to nermoutilo — bývali jsme někdy hodně skřehlí, ale ne sklíčení a schlíplí.

Po bramborách došlo na dobývání řepy a vysekávání zelí. Poslední tato sklizeň byla krátká a oživila celý dům. Klestiti řepu, oddělovati hlávky od chrástu a košťálů, krouhati zelí a nakládati je do sudu, to patřilo mezi nejveselejší práce v stavení. Velmi rád jsem se jí účastnil a — máli historická pravda pověděna býti celá — míval jsem při ní po léta zvláštní úkol: státi v sudě a zelí tam nakládané ušlapávati. Ovšem musel jsem si dříve nohy velmi pečlivě umyti a byl jsem k sudu pevněji připoután, než Diogenes, po kolik hodin jsem z něho nesměl vylezti; ale zaclánět mi nepřišel žádný král.

Tu se už blížilo naše Střechovské posvícení, které připadalo na neděli po svatém Martině. Před ním ještě měl přijíti pan mistr Paloušek, krejčí ze Štěpánova, aby pro všechny členy rodiny, mužské i ženské, ušil, čeho bylo třeba nejen ku posvícení, nejen na zimu, ale na celý rok. Byl dávno napřed objednán. Když se mi několik dní před jeho příchodem jakousi náhodou či nehodou počalo blýskati koleno skrze všední kalhoty, musely dolů, ne však proto. aby počkaly

*) V předešlém čísle Osvěty na str. 993 řád. 16. a 18. zdola místo ***Nevšímale*** čti: ***Přenosile.***

na krejčího, nýbrž proto, abych si na ně hned sám přišil záplatu, kterou mi matka dala a která byla z jiné látky a dost rozdílné barvy než nohavice. To však mi nic nevadilo, s chutí jsem se pustil do práce. Tu k nám přišla sousedka Vodolanová.

„Podívejme se“, řekla, chvilku se na mne dívavši, „jak ten hoch pěkně šije!“

„A jaký krásný kus šatstva!“ usmála se matka.

„Ne, opravdu,“ pravila sousedka, „jako by už byl v učení. Z toho by byl chlapík krejčí!“

„Až by přišel z vandru, třeba až z Vídně,“ podotkla ustěpačně matka, „mohl by to tak daleko přivest jako Kuliš. — Až přijde pan mistr Palouček,“ dokládala ke mně, „můžeš se hned stát jeho učedníkem.“

Pan mistr Palouček šíval u nás po všecka léta, co jsem vůbec pamatoval, i neměla od toho ani letos býti výminka, ačkoli teď už ve vsi byl krejčí, zmíněný Kuliš čili Šanda, také prý dovedný a obratný řemeslník, jenže mladý pudivítr. Pan mistr Palouček býval v domě všem velmi vítán, nám dětem snad ještě více než starým, třeba nám zrovna nešil nic nového. Přicházíval s tovaryšem a učedníkem a ubytovali se u nás na týden i déle — tak dlouho měli jsme se dívati na jiné osoby a jiné dílo než obyčejně.

Stůl ve světnici náležel po tu dobu skoro výhradně panu mistrovi a jeho pomocníkům; býval na chvíli uklízen toliko ke společnému jídlu, jinak byl pokryt kusy, kousky a kousíčky rozstříhaných látek, nitmi, tkanicemi, knoflíky, nůžkami, jehlami atd. Vespod pod ním visely cihličky, jedna nápadně veliká, to hlavně na švy tlustých soukenných látek.

Pan mistr bral jednomu za druhým míru, stříhal, „heftoval,“ šil, zkoušel, žehlil od rána do večera za světla denního a pak ještě dlouho do noci při kahánku. Byl skrovné postavy, obzvláště hlavu měl drobnou; při každém stehu se mu maličko zakývala.

„Tak pevně utahuje nit,“ vysvětlovali to naši po straně; „však ale taky, co on ušije, ani není možno roztrhat.“

Pan mistr byl docela jiné povahy než Kuliš, nadělal tuze málo řečí, k tovaryšovi a účedníkovi, i když jsme jen my děti byli ve světnici, mluvil skoro jen šeptem, oni pak poslouchali rychle a mlčky, majíce před ním patrně veliký respekt. Na nás děti, když jsme v každé volné chvilce okukovali, co a jak dělají, přívětivě se usmál, třeba také vlídné slůvko prohodil, ale pak si zas dlouho hleděl jen a jen své práce, tak že ve světnici bývalo větší ticho než ve škole. Mně se zdálo, že pan mistr je skoro pořád zamyšlen, že přemítá o věcech docela jiných, než kterými se tu zabýval. Hovornějším stával se jen, když se večer naši sešli vesměs do světnice a při obyčejném zaměstnání zaváděli rozličné rozprávky; ale ani tu nepovídával nic dlouhého a mluvil vždy hlasem na mužského neobyčejně jemným a lahodným.

Tentokrát hlavním kusem práce jeho byl veliký plášť z temně modrého sukna, podobný, jako nosívali kněží; byl pro Francka, a že mu jej rodiče dali dělati, mělo u něho podobný význam, jako u Marjánky, když dostala dukáty.

Pan mistr šil u nás ještě v první polovici týdne před samým posvícením. Jeden den pracoval u našeho stolu ještě on, druhý den se okolo něho již otáčely maminka s Marjánkou, zadělávajíce na koláče. Od rána do noci byly jako v honu. V pátek už koláče nepřestávaly přicházeti do peci a z peci, v sobotu pak jsme je už roznášeli přespolním příbuzným. Josef s nimi šel do Lhoty Štěpánovské k sestře Františce a do Lizimburka k bratru Janovi: já jsem po ránu vyřizoval přátelům Bárovým v Dalkovicích: „Že vás naši vzkazujou pozdravovat, a tuhle vám posílají koláče, abyste zejtra přišli na posvícení," po polednách pak jsem se stejným poselstvím šel do Zlivě ku přátelům Přenosilovým.

Když jsem k nim vstoupil do světnice, našel jsem tam dvě ženské: tetu s Káčou z Mařanova mlýna. Na stole stála mísa malých i velkých koláčů, které patrně Káča přinesla se stejným pozváním jako já, neboť posvícení bylo i ve mlýně. Také mi neušlo, že jsem tetu a Káču vytrhl z tichého hovoru, do něhož dle všeho byly horlivě zabrány. Teta přijavši ode mne koláče přinesla si na ně zvláštní mísu, ovšem proto, aby si je mohla potom ještě dobře přepočítati a prohlednouti, neboť bylo pravidlem, aby ona budoucího roku k nám zase poslala stejný počet koláčů jak velkých tak malých, jaký teď dostala.

Mezi tím mě Káča pohladila po vlasech a pravila vesele: „A my půjdeme zpátky spolu, co?"

„Jděte, jděte," odpověděla teta místo mne, „stejně vás převezou."

Káča, jako by si byla předevzala býti mi příjemnou společností, jak jsme vyšli ze stavení, pořád o něčem povídala a hleděla i mně rozličnými otázkami rozvázati ústa. Dělala, jako bychom spolu bývali každý den, ale o to, jak jsme se onehdy posledně setkali, ani slovem nezavadila.

Pode vsí v kopci potkali jsme strýčka Přenosila jdoucího z polí. Chvilku jsme hovořili dohromady, pak řekl strýc tišším hlasem děvečce: „Tak ohlášky a veselka už před adventem nebudou?"

„Nebudou, pantáto," odtušila Káča určitě, „zas k vůli lidským řečem."

„Nesmíte na ně tolik dávat."

„Taky byste dal, pantáto, kdy by se to vás týkalo. Začali znova mlít, že to není bez příčiny, když Káča tak náhle jde ze mlejna, ba že to má dobrou příčinu, když si ji Tomáš musí brát tak rychle, jako o překot. Však to prej neudělá zadarmo — dostane prej s ní ze mlejna kolikeré nadělení. Řekla jsem, pantáto: Aby vám ty jazyky jednou nebeský oheň spálil!"

„Ale on nespálí," usmál se strýc, „už jsou teď na nebeský oheň chladné dni."

„To aspoň se musí před celým světem ukázat, že si zas jen vymyslili novou hanebnost na nevinnou osobu. To je v mé moci, proto se to stane."

„Což Tomáš?"

„Odkládání bylo mu proti mysli. Ale já mu povídala: Jestli se chudý s chudou vezmou až o masopustě nebo s provoda, na tom, milý

zlatý, tuze málo sejde. Ale lidé musejí uznat, že si bereš počestnou holku. A později nebude ti nikdo moci do hlavy nasadit motolici, že ty řeči o tvé nevěstě nebyly přece jen tak povětrné. — Nemám pravdu, pantáto?“

„Tomáš dostane nejen počestnou ženu, ale také rozšafnou,“ řekl strýc uznale. „No, a jak to chodí doma?“

„Teď už je zas pořád pokoj.“

„Chvála Bohu. Vy jste se jak náleží dobře držela — jen to tak veďte dál.“

Když jsme pak šli s Káčou dále, byla ještě veselejší a hovornější. S rybářkou, která nás převážela, za malou chvíli hromadu toho namluvily.

Když jsme na druhém břehu vystoupili z lodi, dával jsem Káči zkrátka s Pánembohem.

„Počkej, povídala, „co pak ti to udělá, když půjdeš se mnou tudyhle nade mlejn?“

Vyvalil jsem na ni oči.

„Máš to stejně daleko jako přes potůčka, a bude nám veseleji, cesta nám příjemněji ujde.“ Vzala mě i za ruku. „Jen vy to, rybářko, nikomu nepovídejte, že jsem šla s hochem, lidé by z toho zas kdo ví co nadělali!“

Rybářka se zasmála a pokývla hlavou na znamení, že jí dobře rozumí.

Vystoupili jsme na stráň, minuli jsme naše pole nade mlejnem, došli jsme nad skály. Káča se zastavila.

„Teď se už musíme rozejít,“ řekla. „No, a neušla nám cesta příjemně?“

Sehnuvši se ke mně dokládala nižším hlasem: „Dnes je líp než onehdy tamhle u řeky . . .“ Ukázala hlavou ke mlýnu. „Jestli pak jsi nic neřekl?“

„Nic,“ odtušil jsem pevně.

„Ani slovíčko?“

„Ne, na mou duši!“

„Dobře jsi udělal. Jsi hodný a rozumný chlapec. Když máme bolest, taky ji zakryjeme a zavineme, ona se tak dříve zahojí. Jeli pravda?“

Posvědčil jsem, a Káča mi i tentokrát dala hubičku. Potom se rozehnala dolů po cestě nad skalami, já se pustil na pravo ke vsi.

Svatý Martin nepřijel tentokrát na bílém koni, v neděli o posvícení byla obloha zatažena, ale zůstávalo sucho a povíval chladný větřík; chase větší i menší pořád bylo dost teplo, chodila po vsi bez kabátu a bez kazajky, v tenčicích s naškrobenými rukávy, ženské pak s rukama nad lokte nahýma.

K nám přišli na posvícení přátelé Dalkovičtí, Lhotští a Lizimburští; Přenosilovi byli ve mlýně u Mařanů.

„To aby tam utvrdili dobrou vůli,“ povídali sobě naši s hostmi.

Večer ostatně i ze mlýna přišli do vsi; mlynářovi odebrali se rovně do hospody, Přenosilovi poseděli nějakou hodinu u nás, pak jsme šli všichni k muzice.

V šenkovně bylo, jak by nabil: my děti jsme se tam také chvílemi procpali, jinak jsme posvícenského vyražení užívali venku. Když muzika hrála, pilně jsme výskali a skákali, nebo jsme pozorovali, jak kdo uvnitř tancuje, jak ženskou drží, jak se otáčí, hlavou hází a podupává, a pak jsme to po nich posměšně prováděli.

Kdo tancoval o všecko pryč, to byl Mařan: prováděl sousedku za sousedkou, mlynářku arci také. I ona šla z ruky do ruky, a nejednou, když bylo tuze plné kolo, někdo začal k vůli ní plácati rukama a volati: „Sólo, hoši, sólo!“

Když pak muzikanti na chvíli odložili své nástroje, hlučelo a křičelo v hospodě snad sto hlasův: ale nade všecky hlaholil hlas mlynářův, který tu něco výmluvně vykládal, tu na někoho šprýmovně volal, tu se smál, jako když kůň řehtá. Také mlynářka zdála se tuze veselá, nepřestávala s ženskými hovořiti a od mužských sobě připíjeti.

„To není ani ta osoba, která tam k řece běžela a mě porazila, když jsem se jí postavil do cesty,“ — takové myšlenky se mi tajně míhaly hlavou. „Už nenaříká, nesvíjí se, nepláče — veselí se s jinými, jako by se nic takového jakživo bylo nestalo. Snad už na to ani nevzpomene? Či jen se tak před lidmi staví? a kdy by jí to někdo připomněl, nebylo by u ní jedním rázem po vší veselosti? neskryla by hned zase obličej v dlaních, nepočala by hned zase vzlykat?“

Cítil jsem, že je nejlépe, můželi mlynářka zapomínati, a nebyl bych jí chtěl vstoupiti na oči, aby si snad nevzpomněla na hroznou chvilku tam u řeky . . .

V pondělí po ránu přišel k nám Frantík Přenosilův, kterému se ve mlýně po kamarádech stýskalo: odpoledne pak nás vyzval, abychom my zase s ním šli tam. Pepík Zelenkův a hoši Bárovi nedali se dvakrát pobízeti, mně však pravil vnitřní hlas, že bych se ve mlýně ukazovati neměl. Ano, kdy by tam byla jen Káča! — ale mlynářce jistě přijdu nevhod. Nicméně nemohl jsem se vymlouvati a od druhých trhati.

Sotva jsme se ukázali na dvoře, mlynářka vyšla i pozvala nás do světnice. Byla v obličeji bleda, ale tesknoty a smutku na ní nebylo viděti, a mně, když jsem se držel vzadu, zvlášť přívětivě řekla: „Pojď, mé dítě, pojď!“

Ve světnici, kde mlynář hosti svým hlučným a bujným spůsobem obveseloval, podělila nás hojně koláči a jinými jídly i dala nám také zvláštní džbánek piva. Přes to přese všecko nebylo nám tam tuze volno, všichni jsme si přáli býti brzo zas už venku. Když jsme se chtěli vytrousiti, ani mlynářka nám nebránila — toliko mne najednou chopila za ruku, a než jsem se nadál, zavedla mě do přístěnka.

„Můj pacholíčku!“ pravila tiše, tisknouc k sobě mou hlavu. „Moje zlaté srdečko!“

Byla pohnuta, bál jsem se, že zapláče.

„Jsili pak můj?“ ptala se po krátkém pomlčení hledíc mi upřeně do očí. „A co pak bych ti udělala k radosti?“

Pustivši mě přistoupila ku prádelníku, vytáhla šuple, vrátila se za okamžik ke mně, vložila mi do dlaně veliký peníz a sama mi zavřela ruku.

„Zase dvougrošák,“ zaradoval jsem se v duchu.

„Schovej si ho ode mne na památku,“ slyšel jsem zase její stlumený, laskavý hlas. „Neříkej nic — a zůstaň můj milý, dobrý pacholíček!“

A ještě jednou mě k sobě přivinuvši propustila mě.

Teprva když jsem vyšel ze světnice na síň, podíval jsem se do dlaně. Pane na nebi! — ležel v ní ne měděný dvougrošák, nýbrž stříbrný tolar! Hlava se mi zatočila. To ani není možná! Dívám se opět a opět — žádná pochyba: skutečný, bílý, Marianský tolar!

Radosti, která mi všecky údy pronikala, byl bych se nejraději cele oddal, avšak hoši ostupovali před samou síní. Před nimi jsem se s pokladem svým musel tajiti, i strčil jsem zavřenou ruku do kapsy.

„Víte co, kluci?“ napadlo náhle Pepíkovi. „Pojďme do Borek!“

Návrh se všem zalíbil, také mně, aspoň potud, že jsem se mohl držeti trochu stranou nebo pozadu, chvilkami vytáhnouti ruku z kapsy, pohlednouti na tolar a užívati takto své tajné rozkoše. Lesa i všeho, co vůkol mne bylo, tuze málo jsem si všímal, i byl jsem rád, že se druzí živě sami sebou zabývají a na mne málo se ohlížejí.

Ani jsem nevěděl, jak dlouho už lesem chodíme, když náhle zahoukla střelná rána, potom druhá i třetí.

„To je hon,“ povídal Pepík, — „pojďme se tam podívat.“

Však jsme byli nedaleko místa, kde lesnatá stráň nahoře končila i začínalo rovné pole. Na tom spatřili jsme dva lovce, z nichž jeden byl Soutický pán; dva mužští, jdouce po stranách, jim nadháněli.

Nedívali jsme se na tu panskou zábavu dlouho. Na poli vyletělo několik koroptví, oba lovci po nich vystřelili. Ještě rány ozvěnou hučely v lese, když bratranec Přenosil podotkl: „Stafra, hoši! Slyšeli jste, jak nám broky nad hlavami zachrastily v stromech? Pojďme odsud!“

Hned potom nás spozorovali také honci a lovci i jali se na nás rozhorleně pokřikovati. Couvli jsme do lesa a sběhli jsme po stráni až do Bolin.

Na místě, kde jsme v létě s Josefem prostírali bílý šátek, povídám hochům: „Víteli pak, co je za touhle hromadou kamení?“

„Břeh je tam,“ odpověděl Pepík, „písek a hlína.“

„Ba holečku, něco docela jiného.“

„No, pendrek tam není.“

„Hadí skrýš je tam. Hadů je tam Bůh ví co, a mezi nimi je nejspíš také jejich král, který nosí korunu ze zlata a diamantů.“

„A jak to víš?“

„Lidé je tu viděli,“ řekl jsem, ale ani slůvkem jsem neprozradil, co jsme tu s Josefem podnikali.

Pepík dělal nevěřícího Tomáše, že by tu byla hadí skrýš, ale jsoucnosti hadího krále a jeho bohaté koruny nepopíral. Rozpředl se o těch hadech živý hovor; proto, když jsme přešli lávku a já jsem druhé upozorňoval, že jsem se kousek pod ní před lety v rozvodněném potoce topil, hoši sotva si toho povšimli.

Od vesnice zalehla k nám muzika.

„Kluci,“ ozval se Pepík, „vsaďme se, kdo odsud nejdřív doběhne k hospodě?“

„A oč se vsadíme?“ ptal se starší bratranec Bár.

„Ti, kteří zůstanou za ním, musejí pak dělat koně a každý ho na sobě povozit.“

To mi bylo silně proti mysli. Poženu se odsud čtvrt hodiny do vsi, o přítrž a do oupadu, budu pak dělat koně nebo na někom se vozit, kdo ví, kolikrát se octnu na zemi. — mám při takovém blázněni ztratit svůj tolar, jako jsem o Zlivském posvícení ztratil dvougrošák? Ale vyjímati se, nepustiti se v závod, to by byla potupa, hanba, ponížení, všichni by se mi posmívali.

Pohledl jsem na Františka.

„Poběhneš taky?“ zeptal jsem se ho.

„Kde pak!“ odtušil. „Já musím do mlejna.“

„Tak zůstanu ještě s tebou,“ prohlásil jsem.

„Ty jsi se v lese někde svalil a potloukl, viď?“ obrátil se ke mně Pepík.

„Není pravda.“

„I mlč! Proto ty nechceš utíkat, a proto máš pořád ruku v kapse. Ukaž ji!“

Vytáhl jsem ruku, arci prázdnou. Když se přesvědčil, že není potlučena, hned jsem ji zase strčil do kapsy — k svému tolaru.

S Františkem zůstal jsem skoro až do soumraku. Když jsem se pak vrátil do vsi, už mi na zbytku posvícení málo záleželo. Hosté nám s večerem všichni odešli. Celou mysl mou zaměstnával můj tajný poklad, držel jsem se s ním co možná nejvíce stranou.

O muziku jsem večer už málo dbal, co se děje v hospodě, bylo mi lhostejno. Jiná otázka mě pilně zaměstnávala: kam uschovám svůj tolar, aby mi ho nikdo nemohl vzíti a při tom abych se častěji mohl na něj podívat? A především: do jaké skrýše jej uložím dnes na noc? Což na půdu za krov? Nebo pod některý oul? Či spíše pod můstek hráze u dolíčka? Nebo někam do zdi mezi dva kameny? snad nejspíš do sklepa?

Sotva mi nějaké takové místo napadlo, hned se proti němu v hlavě mé rojily námitky, žádné se mi nezdálo dost bezpečné, odevšad mohl můj poklad do rána zmizeti. Nebyla to, pane, malá starost. Konečně jsem se přece rozhodl.

Nad sklepem stála letitá hruška, a kus jejího kořene vyčníval z břehu v malé zahrádce jako koleno pod peřinou. Pod ten kus dřeva jsem svůj stříbrňák zahrabal.

Pokud jsem byl na místě, byl jsem nápadem svým docela spokojen; ale jak jsem odešel ze zahrádky, zmocnil se mne zase neklid. Což kdy by v noci na tom místě ryl krt a já tam ráno tolaru nenašel? Takové a podobné myšlenky mě znova pronásledovaly, až jsem si řekl, že svůj poklad musím zase vyhrabat.

Ale kam s ním? Na nejlepší a nejjednodušší prostředek připadl jsem naposledy, a bez odkladu jsem jej provedl. V téže malé zahrádce svlekl jsem vestu, vložil jsem tolar do pravé kapsy a za tmy, jen tak po paměti, jsem ji zašil.

Na lože, totiž na slámu ve světnici rozestlanou, ukládal jsem se první, protože Francek, Marjánka i Josef byli ještě u muziky: vestu s tolarem dal jsem si pod hlavu.

Spal jsem nepokojně, ve snách jsem — kdo ví kolikerým způsobem — pořád přicházel o svůj poklad. Ale ráno jsem nabyl blahé jistoty, že to všecko byly marné strachy. Den tedy začal novou radostí, která potrvala až do té chvíle, když jsem se chystal jíti do školy.

Zrovna jsem chtěl obleci na cestu lepší kabát, když se mne matka najednou zeptá: „Proč máš tu kapsu u vesty zašitou?“

Do mne jako by střelil. Matka přistoupí a sáhne mi na kapsu.

„Co to tam máš?“

Opakuje svou otázku po druhé, po třetí, vždy důtklivěji.

Konečně nebylo vyhnutí, muselo to ven: „Peníz . . .“

„Jaký peníz?“

„Tolar . . .“

„Tolar?! Ty? Čí tolar?“

„Můj . . .“

„Tvůj? Kde bys ty vzal tolar?“

„Dala mi ho včera mlynářka, Mařanka . . .“

„Zač?“

„Za nic — abych prej měl od ní památku . . .“

Následovalo ještě dost otázek, ale já jsem v podstatě už více nevyjevil. Matka kroutila hlavou.

„A ty, hloupý, chceš takový peníz nosit u sebe?“ pravila potom. „To nejde, holenku. Když je tvůj, schovám ti ho do přítruhlí. Jeden tolar tam už bez toho máš.“

„Já?“ vydechl jsem v radostném překvapení.

„Dostal jsi ho při křtu do vínku.“

Prvně jsem to slyšel! Zašitou kapsu jsme rozpárali, tolar vandroval do truhly k několika jiným.

„Smím se někdy na ně podívat?“ vyslovil jsem polo otázku, polo prosbu.

„No, toť víš.“

Měl jsem po starosti, můj poklad byl v bezpečí. K tomu se náhle zdvojnásobil, — a přece jsem z něho měl už jen poloviční radost, neboť přestal býti pokladem tajným.

XXXVII.

Klicperův Divotvorný klobouk způsobil v naší rodině změnu, která se v mých očích také malému divu podobala; byla mi rovněž vítána jako neočekávána. Směl jsem totiž potom bez utajování domů přinášeti vypůjčené knížky a za dlouhých zimních večerů jsem z nich druhým předčítal. Kromě našich bývaly při tom i ženské, které pomáhaly dráti nebo přísti; od těch jsem se dověděl, že i ve vsi jest několik knížek, v kterých je tuze krásné čtení, jako o „Jenofefě,“ o Meluzíně, o Jiříkovu vidění, o Bruncvíkovi, o slepém mládenci. Pídil jsem se po nich, a také jsem jednu za druhou doma předčítal. Byly tištěny švabachem, papír v nich byl barvy popelavé, všecek ohmatán a ušpiněn; ale obsah jejich se posluchačům zvláště líbil, ačkoli jej všichni starší

už velmi dobře znali, a když jsem nedovedl čísti jméno Jenovefina syna Schmerzenreich, hned mě poučili, že se nazýval Šmencerajch.

Ženské si zrovna při těchto knížkách nejednou poplakaly. Naše matka také; byla z nejpozornějších a nejcitlivějších posluchačů, v zábavě, kterou knihy poskytovaly, nacházela vždy větší zálibu. V této zimě (kterou končil rok 1849 a začínal 1850) byl u ní položen základ k tomu, že se v pozdější době, když si mohla dopřáti odpočinku, stala velmi horlivou čtenářkou; ano v posledních letech života jejího, jež trávila už nepřetržitě u nás v Praze, nemohli jsme jí hrubě od knihy dostati: kromě nočního spánku, chůze do kostela a chvíle u jídla téměř jí nedala z ruky, téměř od ní neodvrátila očí, a často ani neslyšela, někdo na ni promluvil.

Ovšem v zimě, o které vypravuji, stal se toliko první počátek té proměny. Mohl jsem knihy čítati veřejně, ale jen večer, a dokonce ne vždycky, to to — ve dne krom neděle pořád zůstávaly věcí přísně zakázanou, ne proto, že to byly knihy, nýbrž proto, že se u nich nesmělo zaháleti. „Dělat! Dělat!" to bylo ve všední den pravidlo, od něhož se nepřipouštěla výminka. Ve čtvrtek, když jsem nešel do školy, nesměl jsem o knihu ani zavadit, nýbrž třeba dopoledne i odpoledne jako přikován seděti u stolu a dráti peří, kteréžto zaměstnání mi připadalo obtížnější než jakákoli namáhavá práce.

O nový rok 1850 už, myslím, lidé z kostela roznesli zprávu, že ten rok bude milostivé léto, jaké prý bývá vždy jen za velmi dlouhou dobu. Těšil jsem se, že se v něm dožiju věcí zvláště vzácných, slavných a radostných, — ale tato naděje se mi nesplnila.

Brzy po novém roce rozkřiklo se, že bude zase nejspíš nějaká vojna, protože i naším krajem potáhne vojsko. A skutečně jsme je hnedle potom uviděli. Zrovna když jsme odpoledne vyběhli ze školy, táhly Kácovem proudy vojáků. Jeden proud dal se městečkem vzhůru a dále po cestě k Tichonicům, druhý pod skalami u přívozu přešel zamrzlou řeku a bral se polní cestou v stranu pustého hradu. My školáci z kolika míst cupali jsme po stranách, nemohouce se nové podívané nabažiti; až posud vídali jsme ob čas toliko jednotlivého vojáka, když přišel do vsi na exekuci nebo domů na dovolenou, a teď jako by jich tu v polích byl celý les, úzký ale dlouhý, živý, pohyblivý, hlučný a veselý.

Šli v řadách, ale volně, ne podle bubnů, které mlčely; hovořili a smáli se, promlouvali žertovně i k nám, jeden dokonce dal Zelenkovic Pepíkovi ručnici na rameno, aby ji kus cesty nesl. Pod pustým hradem zase přešli řeku a vystupovali vzhůru po stráni k Soušicům, kde měli zůstati přes noc.

Kácovští, Polipeští a Zlivští školáci se už vrátili, ale my Střechovští jsme šli pořád s vojáky, protože jsme — ovšem zacházkou — mohli domů jíti přes Soušice. Od Zlivského posvícení mezi námi a Soušickými spolužáky nebylo nijakých půtek, mír se jaksi sám sebou dostavil, proto jsme bez váhání a rozmýšlení vešli s vojáky do Soušic.

Ale když jsme se tu na návsi uprostřed domácích lidí ještě dívali, jak se vojáci rozcházejí po staveních, přitočil se „hadrníček" ze zadu k Pepíkovi, a drže v ruce malý kámen, udeřil jej úkladně do týla.

Pepík zavrávoral a upadl, dvě ženské, blízko něho stojící, úžasem vykřikly; jedna skočila k Pepíkovi, druhá křičela za utíkajícím útočníkem. „Zadržte ho! Chyťte ho! Ten hoch mu docela nic neudělal, a on kluk neřádná snad mu rozbil hlavu!“

Nebylo tak zle. Pepík jen na okamžik „zpitoměl“ a zase vstal; hadrníčka zatím chytili a řádně jej vyplatili, — i odcházeli jsme z vesnice jako mravní vítězové.

Druhého dne nám Soušičtí spolužáci povídali, že hadrníček nepřišel do školy, boje se soudu a trestu; sami také všichni ostře odsuzovali jeho včerejší skutek. Pepíkovi ani nenapadlo žalovati; chtěl se s hadrníčkem vypořádati sám, a on se mu proto vyhýbal jako čert kříži, utíkal vždy mezi prvními ze školy a chodíval domů po skalách — tak dlouho, až Pepíkova pomsta vychladla, a celá věc upadla v zapomenutí.

Vojáci táhli v zimě jednou také naší vesnicí, ale ani se tam nezastavili.

U nás v domě ty vojenské pochody a pověsti o nové válce vzbuzovaly proto jisté znepokojení, že bratr Francek byl z těch, kteří měli na jaře jíti k odvodu. Rodiče starali se, aby se nestal vojákem. Již od nového roku Francek ve svém plášti chodíval ob čas přes pole, někdy sám, někdy s dohazovačem, jmenovitě s židem „hančmochrem,“ který také u nás šíval koženky. Také já jsem brzo zvěděl, že jde o to, aby se Francek přiženil někam do živnosti a jako samostatný hospodář ušel vojančině. Avšak tyto „vejhledy“ nevedly k cíli; proto, aby Francek v čas byl zajištěn, koupil otec ve Střechově živnost, která právě byla na prodej, a dal ji připsati na jeho jmeno.

Tím spůsobem byl Francek od vojny sproštěn, ale poněvadž bylo nyní nutno obstarávati domácí a polní hospodářství u dvou živností, dolehla na všecky členy naší rodiny povinnost, aby se ještě více činili než posavad. Byl tedy u nás od toho času ještě větší chvat a hon než v předešlých letech.

Na jaře, když se už všechno krásně zelenalo, přišli zas jednou vojáci, a tentokrát i k nám. Před nimi dostavili se ubytovatelé, prohledli sobě i náš byt a pak nám poslali ceduličku s těmito slovy: „Hauptmann sammt Privatdiener.“ Maje to přečísti, vyslovil jsem i poslední slovo po česku: privatdijener.

„Prefatín se to čte,“ poučil mě otec. „To je voják, který slouží oficírovi.“

Vojáci přišli na neděli a měli u nás odpočinek. Hejtman, který se u nás ubytoval, byl nejvyšší pán toho oddělení. Už v první hodině, tuším, přišel k němu mladý důstojník, postavil se před ním jako struna a cosi mu hlásil; obdržev od něho krátkou odpověď salutoval, vojensky se obrátil a odešel.

„Má ten mladíček před ním úctu,“ pravila matka po straně k prefatínovi, „a přece je taky oficír?“

„Obrlajtnant,“ řekl voják, „a k tomu baron.“

„Jeli možná, baron?“ divila se matka. „To musí pan hejtman být teprva z vysokého rodu!“

„Není,“ usmál se prefatín, — „tady neplatí rod, ale šarže.“

Matka měla strach, že takovému pánovi dobře neustrojí, a když před něj stavěla jídla na stůl, velice se omlouvala.

„Žádná starost," řekl on přívětivě, „vidím, že se u vás budu míti jako na posvícení."

Mluvil dobře česky, měl vlídné, modré oči, obličej až na malé kníry hladce oholený a sluncem opálený, vlasy již prokvetlé; sedě sám za stolem rozepjal si svůj bílý kabát skoro až nahoru.

„Bože, Bože," dělala si matka přece jen starost, když jídel tuze málo ubývalo, „ten pán docela nic nejí!"

„Dost jím," pravil on, „ale vy jste toho navařila pro celou společnost; kdy bych to měl sníst sám, musel bych být Bumbrlíček."

Tomuto slovu naši nerozuměli: vyšlo na jevo, že Bumbrlíček je ten ohromný jedlík z pohádky, kterému se u nás říkalo Otesánek.

„Mohu dostat také kousek chleba?" ptal se hejtman.

Honem tu byl bochník i nůž.

„Jen tak do huby," pravil pán.

Matka mu přece uřízla hodný krajíc.

„I to je příliš mnoho! No ale, takovýhle boží dar dovedou péči přece jen české hospodyně."

„My toho málo dovedeme," skromně podotkla matka, „jen co se tak po domácku naučíme."

„No však. Byl jsem v krajích německých, vlaských, uherských, ale buďte jista, že se vám tam selky nikde nevyrovnají."

„I pro pána krále, to snad ani nemůže být!" nechtěla matka uvěřiti. „My vždycky myslíme, že jsme tady u nás už ti poslední."

„Nemyslete. Teď jsme toho tuze dlouho zakoušeli, jaký je to rozdíl: tam v Uhrách a tady. Táhneme do Němec, ale desetkrát radši bychom zůstali v Čechách."

Nyní se ozval se též otec: „A prosím, vzácný pane, je to pravda, že se schyluje k nové vojně?"

„Přípravy se k ní dělají," odpověděl hejtman. „S Maďary jsme měli tuhou práci, s Prusy bychom snad byli dříve hotovi, kdy by se jim chtělo s námi si začít."

„Prusi — to jsou jako Prajzové?" otázala se matka.

„Prajzové nebo Brandeburci, od kterých naši dědové tolik zlého zakoušeli."

„Aha," vzpomněla si matka, „bývala o nich taky písnička:

Zle, matičko, zle,
Brandeburci zde —

ještě jsme ji jako děti zpívávali — ačkoliv tehdy největší soužení bylo od Francouzů."

A hned také pověděla, jak její tatínek odejel na přípřež a tak dlouho zůstal ve světě, že už ho doma oplakali, a když se konečně vrátil, ani ho nemohli poznati.

Za hovoru, jejž jsem s velikou dychtivostí poslouchal, matka vždy zase hosta pobídla, aby ještě něco jedl. Když už nikterak nechtěl, povzdechla si: „Ono je to všecko jen tak po sprostu, takovému pánu to nemůže chutnat."

„Což si děláte takové myšlenky!“ řekl hejtman zapaluje si cigáro. „To se rozumí, že se v takovémhle statku nevaří jako na biskupství nebo v Pražském hostinci, ale můžete mi věřit, že jsem u vás spokojen, ano že se tu cítím jako doma — vždyť jsem také syn selských rodičů.“

„Jeli možná?“ zvolali otec i matka velmi příjemně překvapeni.

„Rodiče ovšem už dávno odpočívají pod zemí, na statku teď hospodaří sestra se svým mužem — však je asi ve vašich letech, panímámo, a zrovna tak starostliva. Mají posud dřevěný dům, ne tak výstavný, jako je tenhle váš. Tuze zřídka tam přijdu, ale rád bych se tam podíval častěji, kdy by bylo možno, neboť čím větší kus světa člověk sešel, tím lépe poznává, že otcovské hnízdo je přece jenom ten vlastní a pravý domov.“

Na chvilku se zamlčel, zatěkal zrakem a všiml si mne, jak na něm mohu oči nechati.

„Což ty, hochu,“ obracel řeč jinam, „nechtěl bys být také vojákem?“

Zavrtěl jsem hlavou.

„Proč pak ne?“

Příčin jsem měl dost. Věděl jsem, jak se na vsi všichni vojančiny báli, slýchal jsem, jak mladí lidé před odvodem utíkali nebo se skrývali, nebo si prst u nohy uťali, věděl jsem i z vlastní zkušenosti, jak naříkaly matky, kterým vzali syny na vojnu, — ale ze všeho toho jsem nic nevyslovil, ostýchaje se.

„Tuze se neodříkej,“ pravil hejtman, „Když jsem byl v tvém věku, také jsem na vojenský stav neměl ani pomyšlení; ano, byl jsem už veliký študent a měl jsem už brzy nosit kleriku — a konec konců jsem oblekl dvojí sukno. Milý hochu, člověk míní, Pánbůh mění.“

Odpoledne se celý náš dvůr naplnil vojáky; jeden za druhým přistupoval k stolu tam postavenému a dostával peníze.

„To berou lénunk,“ povídal krejčí Kuliš, který při tom arci nesměl scházeti.

Na dvoře byl hejtman docela jiný než ve světnici. Jen tu a tam slůvko řekl, ani údem zbytečně nepohnul; ale všichni před ním byli jako na drátkách, bylo patrno, že pouhý jeho pohled je všem nejpřísnější rozkaz.

„Tu je teprva vidět,“ povídali si naši, „jaký je to pán a jakou má moc!“

Měli před ním potom větší respekt, ale on se choval zase tak přátelsky. Když večer odcházel do přístěnka na lože, pravil: „Budu tady spát zrovna jako pod otcovskou střechou.“ A když se časně ráno loučil, bylo všem, jako by odcházel nejen milý host, ale vzácný člen rodiny. Zůstal „naším“ hejtmanem, a chvála jeho v našem domě dlouho znívala. Mně utkvělo v hlavě nejvíce to, že byl také vesnickým hochem, a přece přišel na študie a stal se takovým pánem; tajná touha a naděje má byly tímto znamenitým příkladem velice posilněny.

Nedlouho potom, co u nás byli vojáci, potkala mě nehoda. Spal jsem s Franckem v maštali, on na palandě, já pod ní; v noci odvalil jsem se stranou, kůň mi šlápl na nahé lýtko a způsobil mi

hlubokou ránu. Ta se potom tuze zvolna hojila, poněvadž domácí prostředky spíše škodily než prospívaly a já, třeba kulhaje, byl jsem skoro pořád na nohou; ale dosti dlouho nemohl jsem ani do polí, neřku do Kácova.

Když jsem zase počal choditi do školy, byl jsem denně na to připomínán, že je milostivé léto, za něhož na vsi všecko chodívalo jako jindy; ale v městečku nejen býval po celé dni kostel otevřen, ale i nejsvětější svátost na oltáři vystavena. V mnohých hodinách býval kostel arci prázden, ale u oltáře vždy klečeli dva ministranti.

Po dvanácté hodině, jakmile jsem snědl, co jsem měl na poledne, chodíval jsem do kostela, nejdřív proto, abych se tam pomodlil, později proto, abych tam za některého Kácovského spolužáka oblekl ministrantské roucho a pobyl za něj u oltáře; on mi toho zcela ochotně dopřával, protože byl v poledne raději doma, já pak jsem se cítil povznesen a blažen, jako bych zastával posvátný úřad.

Náhle probudila se ve mně touha, abych mohl nejen takto u oltáře pobyti, nýbrž také dovedl knězi přisluhovati při službách božích. I vypůjčil jsem si od Karlíka „ministrancí,“ v níž bylo latinské říkání při mši tištěno švabachem a českým pravopisem, i jal jsem se mu po pastvách učiti z paměti:

> Introibo ad altáre Dei.
> Ad Deum, kwi letifikat juwentůtem meam.
> Judika me Deus, et discerne kauzam meam — atd.

Co jsem se naučil, odříkával jsem ve škole Karlíkovi.

„Umíš to, jako když bičem mrská,“ řekl vyslechnuv mě, „ale co je ti to ptatno? Když tu nezůstáváš a nemůžeš být brzy ráno v kostele, jak pak bys chtěl ministrovat?“

„Chci to umět,“ byla má odpověď.

Nějaký den potom cítil jsem ve škole, že mi není dobře. Odledne jsem z ní odcházel velice žízniv, proto jsem na stavě, po kterém se právě zas chodilo přes řeku, lehl na kámen a napil se říční vody. Byla vlažná a odporná. Cestou bylo mi nevolno, hlavu jsem měl těžkou a pitomou, v celém těle cítil jsem neobyčejnou ochablost.

Krátce řečeno, dostal jsem zimnici. Chodila na mne týden, dvě neděle, měsíc, a nikomu ovšem nepřipadlo, abych byl poslán k doktorovi. Léčili mě zase domácími prostředky, dávali mi, co kdo řekl, i užíval jsem věcí, po kterých sebe zdravější člověk mohl onemocněti. Následkem toho se mne zimnice držela čtvrt léta, snad i déle: zhostil jsem se jí teprv až ke konci velkých letních vakací.

Když jsem po nich zase přišel po dlouhé přestávce do školy, spozoroval jsem, že tu není Adolfa Solnaře. Ptal jsem se po něm, a čeho jsem se dověděl? Že už s několika jinými spolužáky Kácovskými odjel do Pražských škol!

To byla rána. Srdce se mně sevřelo, že jsme rozděleni, že je pryč, daleko odsud, že ho tu již ani nezahlednu: mimo to ti, kteří mohli jíti na študie, už byli v Praze, a já jsem tu zůstal, příležitost byla propasena, moje tajná touha i naděje rozplynula se v dým dříve, než byla vůbec vyslovena!

Seděl jsem při vyučování smuten jako po funuse. Když se skončilo, velebný pán zavolal mě k sobě.

„Ty jsi stonal?“ řekl dobrotivě. „Teď už jsi zdráv?“

Posvědčil jsem.

„Hodně jsi toho ve škole zameškal, budeš mít co dohánět. Ale všecko to půjde, jen když budeš pravidelně chodit. Zvlášť kdy bys se chtěl také dostati do vyšších škol —“

„Mohlo by to ještě být?“ vyhrknul jsem.

„Ovšem že mohlo. Tenhle rok se to rozhodne. Pamatuj si na to.“

S jakou radostí, náhlou a prudkou, jsem mu políbil ruku! Chvála Bohu, nebylo ještě pozdě, nebylo ještě třeba nad buhoucností zoufati!

XXXVIII.

Slov velebného pána zůstával jsem pamětliv. Následující zimu chodíval jsem do školy i za velikých nečasů, nejednou jsem tam byl ze Střechovských školáků sám jediný; starý pan učitel po každé si toho povšiml, veřejně mě za to pochválil a dal mi dobré znamení.

Na jaře — to bylo již léta Páně 1851, — když jsme jednou seděli u snídaní, byla řeč o tom, co ten den má každý zastati; ukázalo se, že je více práce než lidí k jejímu obstarání.

„A což Venca?“ prohodil najednou Francek.

„Já musím jít do školy,“ hájil jsem se.

„Do školy, do školy,“ opakoval on, „jak pak dlouho to bude u tebe s tou školou trvat? Žádný jsme do ní tak dlouho nechodil.“

„Všichni jste chodili stejně dlouho,“ podotkla matka, zastávajíc se vlastního syna proti nevlastnímu.

„Chodili jsme jen do dvanáctého roku,“ trval Francek na svém, „a jemu, myslím, už jde na třináctý.“

V domě našem nebylo nikde zapsáno, kterého roku se kdo z nás narodil, ani otec a matka to o sobě s jistotou nevěděli.

„Na třináctý?“ ozval se nyní otec, tázavě na matku pohlížeje. „Jeli to pravda, neměl by už arci chodit do školy, leda na opakující hodinu.“

Jali se všichni dohromady počítati naše léta, z paměti, podle jistých událostí, na které se kdo pamatoval; u mne matka jen to se vší určitostí tvrdila, že jsem se narodil po žních, jakorát na anděla strážce.

„No,“ pravil otec, „musíme se přesvědčit. Pan učitel to bude mít poznamenáno, nebo se to najde v matrice. Kdy by mohl zůstat už doma,“ dokládal ještě o mně, „nemusel by zahálet; kdy bysme se každý mohl rozdvojit, práce by i potom pořád bylo dost.“

Tak z čista jasna vystoupilo na mé obloze černé mračno.

Šel jsem do městečka s těžkou starostí; po škole zaběhl jsem k panu páterovi. Když mi hledal nějaké nové čtení, přemohla mě lítost, počal jsem plakati.

„Co pak se ti stalo?“ ptal se mne dobrý pán.

„Naši povídali,“ vzlykal jsem, „že už nemám chodit do školy, že už mám zůstat doma.“

„Jak pak by to mohlo být?“

„Prej už mi jde na třináctý rok.“

„To bude mýlka. Ale pojď, hned se podíváme.“

Dole na síni jsem počkal, pan páter vešel k panu faráři; za malou chvilku se vrátil.

„Je to u nich skutečně mýlka,“ pravil mi, — „podle matriky bude ti dvanáct let teprva letos 1. září, budeš tedy až do vakac choditi do zdejší školy. Jak potom, ještě si promluvíme. Vyřiď tatínkovi, až přijde v neděli do kostela, aby se u mne zastavil.“

Černé mračno bylo zažehnáno. Proti matrice nemohl Francek se svým míněním obstáti, ale tuze se divil, že jsem měl kuráž dojíti sám na faru a u kněží to poříditi.

V neděli mi náramně na tom záleželo, abych zvěděl, bylli otec v skutku u velebného pána a co spolu mluvili. Přede mnou rodiče mlčeli, jako by se nebylo docela nic stalo, nebo jako by se věc ani dost málo netýkala mne; ale také nic neřekli bratrům a sestrám, kteří by jinak byli přede mnou přece nějaké slovíčko prohodili. Teprva večer jsem se něčeho dověděl. Přišel k nám strýček Zelenka a besedoval s otcem a s matkou ve světnici, kdežto my mladí jsme všichni byli zaměstnáni úklidem dobytka na noc; já jsem ovšem byl přes tu chvilku v síni a natahoval jsem uši, o čem naši se strýcem hovoří. Nebylo to nadarmo.

Najednou slyším, že otec povídá: „Jim se to snadno řekne, — ale jak bysme to mohli podstoupit?“

„Vy,“ podotkl strýc, bafaje z fajfky, „vy můžete podstoupit, co by tu nemohl podstoupit nikdo jiný —“

„Milý švaře,“ vpadl mu otec do řeči, „vy jste to na své oči neviděl, ale můžete ještě dnes slyšet od starých lidí, jaké jsem měl těžké začátky, že jsem šel na oddavky a musel jsem si zakrývat kolena, aby nebylo vidět, jak chatrné mám kalhoty.“ To jsem od otce už častěji slyšel. „A teď považte, že jsme už tři děti zaopatřili —“

„— a že jste vloni dům znova vystavěli a letos Franckovi živnost koupili, — všecko dobře vím —“

„— a že Marjánka má léta, že přicházejí nápadníci, že ji snad dost brzy budeme muset vybejvat: jak pak mám potom dávat hocha na študie?“

„Vy byste to taky zastal, švaře,“ držel se strýc pevně dávné víry své v otce, „o to nic.“

Velmi hlasitě odplivl: já jsem si v duchu říkal, aby ho Pánbůh pozdravil, avšak najednou — —

„O to nic,“ dokládal strýček, „ale já vám k tomu neradím, švaře. Ono to není pro vašeho chlapce. Už teď ho musíte kvaltem od knih odhánět, kdy by k nim docela zapadl, ještě by mu to mohlo zmutýrovat hlavu.“ Zase důkladně odplivl. „To je pro pány a panské děti, ale pro selské? Kde pak! Tady to nikdo široko daleko na vesnici nedělá. Zderadinského Jakouše nepočítám, ten přišel do Solnařova statku z kancaláře; dává jeho syny na študie, ale vsadil bych se

o nevím co, kdy by byl Solnař, dej mu Pánbůh nebe, živ, že by také jeho synové zůstali na vsi, při sedlačině. Vašeho chlapce nemůže nic lepšího potkat, než když jednou bude sedět na tomhle statku."

V tom jsem zavrávoral — matka, otvírajíc ze světnice dvéře, dost silně jimi do mne vrazila.

„Co se tu ochomejtáš?" řekla přesvědčivši se, že se mi nic nestalo. „Jdi pomáhat při úklidu."

Nevyslechl jsem za dveřmi, čeho bych si byl přál, přece však jsem neodcházel zdrcen ani sklíčen. Aspoň už rodiče věděli, co jsem posud nosil jen v tajnosti své duše. Že by k tomu hned přisvědčili, nikterak jsem neočekával; teď otec činil námitky, ale matka mlčela, a jednali o tom, nechávajíce mne docela stranou. Hůře by bylo, kdy by byli, přišedše z Kácova, hned se mnou o tom začali, notně mi vyčinili, jak nemožné a bláznovské věci si beru do hlavy, a zkrátka mi řekli, že na něco takového není do nejdelší smrti ani pomyšlení.

Otec nyní pravil, že to není možno, ale strýc trval na svém, že by to otec mohl dokázat, a velice mě tím potěšil a posilnil, ačkoli se jinak vyjadřoval docela proti mému přání.

Přede mnou se rodiče ani v následujících dnech o celé věci nezmínili; přece však jsem jen pozoroval, že o ní vědí už také bratři a Marjánka, a později pak i jiní lidé ve vsi. Patrný důkaz toho podali mi Hromásek a Pepík Zelenkův.

„Ty prej chceš jít do Prahy?" řekl mi Hromásek, když jsme šli do školy. „Přece jsem se ti musel zadušovat, že u tebe budu čeledínem!"

„Můžeš být čeledínem u Josefa," odtušil jsem.

„Hloupý," ozval se Pepík na můj vrub, „má dostat takový statek a nechce ho, radší chce být ňákým škrabákem."

„Rozumíte tomu jako koza petrželi," odbyl jsem je s vysoka.

Trvalo to dosti dlouho, než matka přede mnou o věci učinila první zmínku. Stalo se to při zvláštní příležitosti. Objevil se u nás františkán, který po vesnicích sbíral dárky pro Zásmucký klášter. Byl to muž ještě ne starý, vysoký a urostlý, oděn v hnědou kutnu a opásán bílým provazem s několika uzly, měl veselé oči, příjemnou, usměvavou tvář, vroubenou krátkým černým vousem; vypadal statně, důstojně a přívětivě zároveň. S ním byl člověk polo po městsku, polo po vesnicku oblečený, nesoucí veliký koš, do kterého právě matka ukládala něco vajec a másla, když jsem se k tomu nahodil. Marjánka byla také přítomna.

Františkán hned si mne všiml a hned také na mne mluvil.

„Byl jsi už někde na pouti?" tázal se mne.

„V Kácově a ve Psářích," odpověděl jsem.

„Dál jestě nepřišel," doložila matka.

„Teda přijď k nám do Zásmuk," řekl františkán. „Sestřička" — ukázal na Marjánku — „povídá, že letos má ten oumysl, může tě vzíti s sebou. Není to tak daleko."

„Což," ozvala se zase matka, „on by rád třeba ještě hodně dál — až do Prahy. Nechce být sedlákem — jen ke knihám, pořád ke knihám!"

„Když má dar Ducha svatého —“

„Náš pan páter to říká,“ hned podotkla matka, „a přimlouvá se za něj.“

„Jeli v tom vůle boží, rodiče nebudou proti tomu.“

„Nám je za těžko k takové věci se odhodlat.“

„Pan páter je jistě nejlepší rádce, na jeho slovo můžete dát. A ty, synáčku, přijď k nám, vykonej pouť na dobrý oumysl.“

Když františkán odešel, matka zas už dělala, jako bychom byli o cosi pododného ani nezavadili, a poslala mě po nějaké práci. Ale přece jsem už věděl, že slovo velebného pána nepadlo u ní docela na skálu, že o něm ona a otec uvažují a že úsudek i rada duchovního otce je i jistým spůsobem těší, ačkoli to nedávají na jevo, přede mnou už nejméně.

Do školy jsem teď chodil pořád dosti pravidelně, ale doma jsem se musel bedlivě vystříhati, abych ve všední den nebyl přistižen u knihy a nemohlo mi býti vytýkáno, že co mi náleží, konám s menší chutí a dbalostí než druzí. Zdálo se mi, že teď i otec na mne má v té příčině bdělejší oko a že mě chce přísněji přidržovati ku pracem v hospodářství.

Tak na příklad večer, když měsíc krásně vysvěcoval, po vší obyčejné denní práci najednou řekl Josefovi a mně: „Vezměte motyky a pojďte se mnou.“ I vedl nás z domu a ze vsi, „na skalku,“ kde v jednom cípu našeho velikého pole skutečně vyčnívala ze země křemenitá skalka. Povídal nám, že podobných tu kdysi bylo rozsázeno jako kupek na louce, ukazoval, kam až sahaly, a jak pěkné se nyní na jich místě daří obilí; teď že zbývá odstraniti už jen tu poslední, — aby se to stalo, že se musíme přičiniti třeba v noci, když na to ve dne času nezbývá. I vypravoval nám, jak často musel nastavovati noc a vůbec lopotiti do úpadu, aby hospodářství přivedl do takového stavu, v jakém se nyní nachází.

„Vám se teď už lehko na to kouká,“ dokládal, „ale nemyslete si, že bez velkého přičinění na světě něco pořídíte.“

Nějakou hodinu jsme tloukli do tvrdého kamene, který se v měsíčné záři jako zmrzlý, čistý sníh bělal a jiskřil. Už tehdy jsem rozuměl, že otci šlo více o vychovatelský prostředek, o cvik a kázeň, než o to, aby naší noční prací ubylo skály.

XXXIX.

Bylo v létě po ránu, měl jsem už nejvyšší čas, abych běžel do školy — za druhými dětmi, jako tak často. V poslední chvíli dostal jsem ještě něco sníst, jmenovitě i nějaký zbytek ryby. V tom chvatu mi v hrdle uvázla kůstka, ale pro takovou maličkost nesměl jsem se zdržovati. Utíkal jsem do honu; na štěstí se přes řeku chodilo zase po stavech, nebylo třeba na přívozech se omeškávati. Kůstku z hrdla dostati podařilo se mi teprv u samého Kácova. Když jsem udýchán přiběhl pod okna školy, ještě to v ní hlučelo, ale u jejích dveří setkal jsem se s panem učitelem Kurzem.

První hodinu měli jsme dějepis, ovšem český. Neměli jsme k němu nijaké učebné knihy, nýbrž každou hodinu jsme si nějakou stránku psali do svých „knížek," t. j. sešitů vlastní rukou zhotovených. To jsem číníval velmi rád, nejen proto, že se mi dějepis zvláště líbil, ale i z té příčiny, že co jsme si z něho zapisovali, už mi bylo trochu povědomo: byloť to do slova vzato ze „Stručného dějepisu českého" od Pantaleona Neumanna, který jsem už byl před dvěma lety četl.

Školní rok se chýlil ke konci, blížila se slavnostní zkouška (starší lidé pořád ještě říkali „prýfunk"), kterou byl uzavírán; proto nás dnes pan učitel nejprve „zkoumal." Po chvíli došlo na doktorovic Antonína, který k otázkám učitelovým dával odpovědi tuze stručné a málo správné, až nadobro umlkl.

„Co pak je to?" rozhorlil se učitel, jinak velmi shovívavý. „Ty máš po vakacích už jít do Pražských škol, a nic neumíš?"

Několik žáků zdvíhalo ruce, chtíce odpovídati na otázku, s kterou synek doktorovic nemohl s místa; pan učitel ukázal na mne. Povstav počal jsem odříkávati. Když to chvilku trvalo, v celé škole nastalo zvláštní utišení, také pan učitel velmi pozorně poslouchal.

„Už jsi odpověděl více, než jsem se tázal," vpadl mi až po několika minutách do řeči. „Umíš to místo do slova nazpaměť. Snad také ještě jiná?"

„Myslím," řekl jsem.

„Zkusme to od začátku, od zalidnění země české —"

A já jsem hned spustil: „Od zalidnění země české až do přijetí náboženství křesťanského, do 9. století po narození Páně. Nejstarší obyvatelé vlasti naší byli Bojové, národ celtický" — atd. atd. Po celý život mi to téměř do slova zůstalo v paměti.

Odříkával jsem pořád, snad dobrou čtvrt hodiny, odříkával jsem tím horlivěji, když jsem viděl, že oči všech žáků a žaček jsou na mne obráceny a že pan učitel s rostoucím potěšením poslouchá. Dostal jsem se až ke knížeti Oldřichovi, „že nad řekou Sázavou klášter Benediktinský založil, kde sv. Prokop byl opatem. I Prokopa a Vojtěcha Čechové ctějí jakožto svaté své zástupce."

„No dost, dost," ozval se pan učitel s patrnou radostí. „Zasluhuješ obzvláštní pochvaly, že jsi se tomu tak dobře naučil. To doma, neníli pravda?"

„Ne," odtušil jsem podle pravdy, neboť doma jsme se pro školu nikdy ničemu neučili, nijakých úkolů pro ni nedělali; nic takového nebylo nám ukládáno.

„A kde teda?" ptal se pan učitel.

„Nikde."

„Jak bys to potom uměl?"

„Jako jiní."

„Myslíš, že to jiní dovedou také tak odříkávat?"

Posvědčil jsem.

„Teda kdo to ještě tak dovede?" ptal se učitel celé školy.

K mému podivení se nikdo nehlásil, ani Pepička učitelova, která přece byla ve všem tak výbornou žačkou, ani Štěpán Nevšímal a jiní, kteří měli tuze dobrou paměť.

„No vida,“ řekl pan učitel. „Však o tobě to o zkoušce povíme i panu vikářovi a všem hostům.“

Druhou hodinu měli jsme „písemnosti.“ Těm a krasopisu nás tehdy učil pan Kahoun, který byl na počátku toho školního roku z Prahy neb od Prahy do Kácova přišel. Byl to pán ještě docela mladý, avšak tělesně statný, bílých tváří, ale černých očí a černých vlasů, které mu nad čelem chocholkou stály. Byl ráznější a ostřejsí než starý pan učitel, uměl si poručit, důkladně křiknout i notně vypeskovat, když toho někdo zasluhoval, což nám školákům všecko bylo jen na prospěch.

Dnes také on zkoušel, přecházeje podle lavic. Když jsem pořád ruku zdvíhal, on mi ji náhle silným pohybem sehnul.

„Ty bys chtěl zas celou hodinu mluvit sám,“ řekl skoro zhurta, — „raději se ani nehlas, snad tě potom také jednou polapím.“

Na oko to vypadalo jako odbytí, ale bylo patrno, předně, že starý pan učitel mladému hned řekl, co se stalo v předešlé hodině, a za druhé, že pan Kahoun jest o mně přesvědčen a pokládá za zbytečno mne vyslýchati.

Několik dní před slavným ukončením školního roku dostal jsem krátkou řeč, napsanou od mladého pana učitele, ale složenou od velebného pána, abych se jí naučil z paměti a o zkoušce ji přednesl. Od nás z domu jako vůbec ze vsi nikdo ke zkoušce nešel. Mně bylo uloženo, abych od kupce přinesl některé drobnosti; když jsem pro ně byl v krámě, mládenec mě škádlil, jak prý jsem na prýfunk vyparáděn, že jsem si k tomu jistě vypůjčil kabát od staršího bratra. Byla to pravda; já však jsem si mládencův posměšek málo připouštěl: Josefův kabát byl mi sice trochu veliký, ale aspoň mne netísnil, a kornoutky toho, co jsem koupil, tuze dobře se schovaly v jeho kapsách.

Zkouška se konala v naší druhé třídě, která byla hostmi přeplněna, a ještě mnozí stáli na síni, do které zůstávaly dvéře otevřeny. Pan vikář byl vlídný duchovní otec, pozorně poslouchal, také sám otázky činil, žákům, když vázli nebo chybovali, všelijakým upozorňováním přispíval ku pomoci, za dobrou odpověď každého pochválil, za chybu nikoho nekáral, spíše ji obrátil v žert.

Já jsem byl často volán. Na konec starý pan učitel učinil zmínku o mé prý „neobyčejné“ paměti, a já jsem zase odříkával dějepis „od zalidnění země české“ atd. Všichni mě dosti dlouho poslouchali, až pan vikář řekl: „Velmi dobře, velmi pěkně! Z takového žáka mají radost ti, kteří ho učili, a já také.“

Potom byla ze „zlaté knihy“ přečtena jmena nejlepších žáků; moje bylo první, i Pepička učitelova přišla teprv za mnou. K pokynutí velebného pána vyšel jsem před lavice, odříkal jsem naučenou řeč: „Bohu buďtež díky vzdány, že šťastně skončeno jest naše zkoušení,“ atd. a vyslovil jsem v ní za celou třídu poděkování panu vikářovi a všem přítomným. Potom promluvil ještě pan vikář, pomodlili jsme se, vysypali jsme se ven a rozcházeli jsme se na všecky strany.

Od Zlivské kapličky ohledl jsem se ještě na Kácovskou školu a řekl jsem si v duchu: „Tak už jsem z ní vyšel, už do ní nepatřím . . .“ Ale více než to mne dojímala otázka: Jak to se mnou nyní dopadne? Jak se mnou bude o svatém Václavě, až bude čas jíti do Pražských škol?

Bylo do té doby ještě hezkých pár neděl, ale ode mne už zřídka odstupovala starost, zda se mi úmysl můj vydaří čili nic.

Když se přiblížila Zásmucká pouť, vymohla mi Marjánka dovolení, abych ji provázel. Pamětliv slov františkánových chtěl jsem pouť vykonati na dobrý úmysl, to jest, aby se mi splnilo, čeho jsem si nejvíce žádal.

Vyšli jsme s Marjánkou v sobotu odpoledne, nesouce si uzlík s pečivem, schválně na pouť uchystaným; já jsem od matky dostal také hotové peníze: dva krejcary šajnů; zdálo se mi to trochu málo, ale když jsem prohodil slůvko toho smyslu, matka se pohněvala.

V Kácově sešlo se nás poutníkův asi půl tuctu, ve Vranicích a dále se jich ještě několik k nám připojilo. Nebylo to žádné procesí, nebylo po cestě zpěvu ani modlení; poutníci byli vlastně samé poutnice, já jsem byl mezi nimi jediný mužský. Cesta patrně všechny těšila. hovor neutichal, každá ženská měla co povídati; já jsem poslouchal, po krajině se rozhlížel a jen tu a tam k sestře slovo promluvil.

„To jdeme jako ku Praze?" ptal jsem se jí, když jsme od Kácova šli už asi dvě hodiny.

„Jezdívají tudy do Prahy," odpověděla mi jiná ženská, „ale ne až přes Zásmuky, jen tamhle k oboře, pak se musejí držet stranou, na levo."

Když jsme procházeli velikou oborou, spustil se drobný déšť, s některými přestávkami potrval až do večera a hezky nám navlažil oblek, mně nejvíce, neboť ženské si daly sukně přes hlavu; o deštníku nebylo tehdy u nás na vsi ještě ani potuchy. Na noc zůstali jsme v poslední vesnici před Zásmuky a spali jsme v seně na půdě; mnozí z těch, kteří do Zásmuk přicházeli už v ten večer, museli prý noclehovati pod širým nebem.

V neděli ráno bylo nebe zase jako sklo, slunce zářilo a všechen kraj měl radostné, v pravdě sváteční vzezření. Do Zásmuk spěli ze všech stran lidé jako včely do oulu. Když jsme tam dorazili, byl bych tuze rád nejdřív trochu svou zvědavost ukojil a po městečku si pozevloval, ale nešlo to, odebrali jsme se hned do klášterského kostela. Marjánka myslila především na pobožnost, před ranními službami božími byla u zpovědi, při mši pak u přijímání.

Potom jsme jako jiní vešli též do kláštera, procházeli jsme se v ambitech a prohlíželi staré obrazy rozličných svatých, po zdech tam rozvěšené. Mluvili jsme jen šeptem jako v kostele; já jsem také celé to stavení za nic jiného nepovažoval, jen mi s tím jaksi nešla dohromady čtverhranná zahrádka uprostřed těch zdí, v které se květiny vesele zelenaly, bělaly, žlutaly a červenaly. Také mi bylo divno, že nikde není viděti žádných františkánů, kterých jsem si napřed myslil plné Zásmuky.

Teprv později, když jsme chodili mezi krámy a Marjánka zrovna cosi kupovala, jsem v tom mraveništi lidí spatřil i řeholníka. Blížil se k nám, a byl to, panečku, zrovna ten, který mě na tuto pouť vybídl! Přistoupil jsem k němu a políbil jsem mu ruku; čekal jsem, že řekne: „No, přišel jsi, přišel?" — ale on sotva zrakem o mne zavadiv jaksi divně se usmál, řekl jen: „Pozdrav Pánbůh!" a kráčel dále.

Stanul jsem zaražen — a proti mně se šklebil hoch asi v mých letech, patrně domácí.

„Proč mu líbáš ruku?“ ptal se mne posměšně.

Jářku: „Protože je to kněz.“

„Hehe, kněz! Fráter je to.“

„Přece je z kláštera?“

„Toť že z kláštera — ale jen fráter, fráter zahradník.“

Myslil jsem, že mi chce žabáček něco nabulíkovat, i ukázal jsem mu záda.

Na velkou šli jsme zase do kostela. Ale stáli jsme až vzadu, pod kruchtou, já k tomu mezi samými velkými, tak že jsem viděl jen na kus kostelní klenby a na vršek oltáře. Zpěv a hudba jakož i modlitby kněží zaznívaly ke mně jako z daleka, ale všecko se mi zdálo tím tajemnější, posvátnější a velebnější.

Poslouchal jsem, pozdvihoval jsem mysl k Bohu, modlil jsem se, jak jsem uměl, na „dobrý oumysl“ jsem odříkal hojně otčenášů a zdrávasů. Ale služby boží trvaly velmi dlouho, a obraznost moje chvílemi Bůh milý ví kudy těkala. Co mi hlavou táhlo, bylo konečně tak rozmanité; proměnlivé a neurčité jako sen ve spaní — a musel jsem se v tom horku a dusnu velice brániti, aby se mi oči nadobro neslížily.

Zvony obou Zásmuckých kostelů vyzváněly poledne, když jsme se v proudu lidstva octli venku před klášterem. Nenáleželi jsme k těm, kteří chtěli ještě dále slaviti pouť v městečku, třeba v pozdějších hodinách i tancem. Hned jsme vyšli do polí, abychom se vraceli domů. Obědvali jsme pod širým nebem, arci bez nožů a vidliček, bez talířů a lžic, rovně ze svého uzlíku.

XL.

Bylo po žních, ale práce pořád tuhá. Už jsem také stával ve stodole mezi mlatci, jednou doma, po druhé u živnosti Franckovy; namáhati se několik hodin cepem nebyla v letním horku ani pro dospělého člověka žádná maličkost, pro dvanáctiletého dělníka to bylo trochu mnoho.

Hromaska třeba ke mně prohodila, když jsme přemlátili stranu: „To jsi se při tom rozpálil! Jsi celý řičný. No, však to nebudeš dělat dlouho.“

„Spíš to bude dělat vždycky,“ odtušila matka.

Žil jsem už kolik neděl v nejistotě, a znovu se den za dnem prodlužovala. Až jednou v neděli velebný pán Růžička přijel do Střechova na křesťanské cvičení. Konalo se u rychtářů, tedy v domě vedle nás; já jsem při něm mnoho odpovídal, tak že, když jsme se pak rozcházeli, podruhyně o mně řekla podruhyni: „Bože, kdy by můj hoch uměl aspoň z knihy tak říkat, jako tenhle umí z paměti!“

Velebný pán vyšel ze světnice s mým otcem a kráčel s ním zvolna až k nám na dvůr, kde k nim přistoupila i matka. Já ostupoval pozdalečí, a srdce ve mně tlouklo, neboť jistě že mluvili o mně.

Po chvíli na mne velebný pán svým zvučným hlasem zavolal: „Vácslave! Pojď sem!“

Přiskočil jsem k nim, tajnou tísní sotva dýchaje.

„Vždyť ty prý jsi posud ani rodičů nepožádal, aby tě dali do Prahy?“ pravil mi kněz.

Srdce mi v prsou počalo bušit jako kladivo — nemohl jsem ze sebe hlásku vydati.

„No, mluv přece,“ nabádal mne pan páter.

Pozdvihl jsem k rodičům oči asi jako člověk na smrt odsouzený a vypravil jsem ze sebe: „Tatínku a maminko, pro Boha vás prosím — —“

Dále jsem to nepřivedl, propukl jsem v usedavý pláč.

„No, co pak natahuješ moldánky?“ napomínala mne matka, „styď se před velebným pánem!?“

Ne z jejích slov, ani z jejího pohledu, toliko z jejího hlasu jsem poznal, že má prosba jí pohnula.

„Tak mu to už slibte,“ přimlouval kněz otci.

„Ale je to pro nás těžká věc,“ odpověděl otec starostlivě.

V tom „ale“ vězelo svolení.

„Nu tedy,“ řekl velebný pán k otci i ke mně, „ten den po svatém Václavě do Prahy. Nejlépe když pojedete spolu s Kácovskými a s panem Jakoušem, který tam poveze už druhého chlapce; budete se ho moci i v Praze přidržet.“

Velebný pán měl se k odchodu, rodiče mu políbili ruku, já po nich.

„Obě!“ kázal mi otec.

Tím krátkým slovem bylo řečeno: „Musíš mu být velice vděčen, že se o tě tak stará, že mu na tvé budoucnosti zrovna tak záleží jako tvým rodičům.“

Těšil jsem se, že konečně jest rozhodnuto. Ale za několik dní zase slyším, že matka povídá tetě Zelenkové mezi čtyrma očima: „Jak pak ho mám pustit tak daleko, mezi lidi docela cizí? Známého človíčka tam nemáme. Denně budu mít úzkost, co se tam s ním děje. Tady doma se kolikrát topil, že měl už na mále: a tam je taková veliká řeka! Pošlu ho tam, a třeba ho víckrát neuvidím!“

„Chlapec neví, do čeho chce vlézt,“ přikládala mi teta polínko, „nemá s to rozum, musíte ho mít vy.“

Otec a matka byli zase na vahách. Přede mnou mlčeli, s jinými lidmi museli o mně mluviti, poněvadž mnohý sám začínal; nejčastěji ovšem o mně jednali spolu. Konečně vzala na se matka úkol, že mi všecko rozmluví.

Tloukla na půdě mák do sudu, postaveného blíž vikýře, i zavolala mě k sobě. Mluvila se mnou tak mírně, srdečně, dobrotivě a tklivě, jak jsem ji po tu dobu zřídka kdy byl slyšel, snád jen tehdy, když někomu z nás bylo velmi zle. Obyčejně mi jen poroučela, mne nabádala nebo kárala, teď se mnou jednala jako s člověkem povážlivě nemocným.

Chtěla na mně nejprve vyzvěděti, proč nechci být sedlákem, ale k svému dotazování slyšela ode mne pořád stejnou písničku: že chci jít do škol. Potom mi vykládala, že kdo ví, co si myslím, že v těch školách není samá veselost a rozkoš, že mi v nich bude třeba hodně

smutno, knihy že mě mohou omrzet nebo mi hlavu zmutýrovat, jak se už nejednomu stalo. Když už mermo nechci zůstat při sedlačině, snad pro tu těžkou lopotu a dřinu, abych si teda zvolil ku příkladu zahradnictví, to že je lehčí práce a tuze příjemná, oni, rodiče, že by proti tomu nebyli, a že bych se učil v Souticích, kde zahradník je dobrý známý a tuze hodný člověk.

Když viděla, že všecka tato a jiná chvála u mne padá jako hrách na zeď, představovala mi, jak mi bude v cizině, že budu v tom velikém městě, mezi těmi tisíci a tisíci lidí jako ztracen, že to tam ani nevydržím a ještě budu rád, když se budu moci zase vrátit domů. Připomněla také velikou řeku Pražskou, vysoké domy, kde bych mohl z okna spadnout a se zabit, lítající kočáry a jezdce, kterými bych mohl býti zajet. Slovem, chtěla ode mne tak dlouho slyšeti odpověď podle svého přání, až jsem se zase rozplakal.

„Nedá a nedá jináč," oznamovala potom otci výsledek svého pokusu.

„Inu," prohodil on, „musí poslechnout."

Svatý Václav se blížil, každým dnem se krátila lhůta — měl-li jsem dříve starost, teď na mne šel strach. Dostavila se i hrůza.

Kdysi odpoledne — bylo už po otavách — ženu dobytek pod ves, k brodcům. Najednou ozve se za mnou zvon — v neobyčejnou chvíli, nepravidelně, trhaně. Šturmujou! Ze vsi se valí náramný kouř, mnoho hlasů tam zmateně pokřikuje. Hoří! Vyběhnu na stráň a vidím, že stavení Franckovy živnosti je v plamenech.

Nechávám svého stáda, bolestně naříkaje ženu se ke vsi. V půl cesty se teprv poněkud vzpamatuji, že dobytek nesmí zůstati bez hlídače, i vracím se k němu nepřestávaje bědovati.

Událost sama sebou byla hrozná, a já nemohl hrubě pochybovati, že bude mým neštěstím. Doma ji také všichni přikládali podobný význam: že nyní z mých Pražských plánů nic nebude. Pravda, otec měl stavení pojištěno, ale i tak bude z požáru přece jen škoda, nové starosti, nové lopoty, slovem nové břímě.

O mně se přestalo mluviti. Rozum mi denně říkal, že je po vší naději, ale jiskerka její vždy zase mi v prsou oživovala, snad jen proto, aby se prodlužovala má lítost a bolest.

„Pořád je smuten, skoro nejí a hubne," povídala Hromaska matce, nevědouc, že to slyším, „aby se vám ještě nerozstonal."

A mně se zdálo, že to nemůže ani jinak dopadnout, že se musím rozstonat a snad i umřít, když uběhne ještě několik zbývajících dní, když po svatém Václavě Solnař a jiní odjedou do Prahy a já zůstanu doma.

Od jediného člověka mohla mi přijíti pomoc, od pana pátera Růžičky. Ale bylo třeba poprositi ho, aby se mne ještě jednou ujal. Poněvadž jsem teď všedního dne do Kácova nechodil, přemýšlel jsem o tom, pod jakou záminkou bych se tam dostal. Už do sv. Václava zbývaly jen dva, tři dni; tu se stalo, že otec musel jíti do městečka ke kupci Šťastnému, který mimo jiné byl i prostředníkem pojišťovací společnosti, a jednalo se zrovna o peníze, které měly býti vyplaceny za shořelé stavení Franckovy živnosti.

Když otec u kupce svou věc pořídil a z městečka odcházel, potkal u zámeckých vrat pana pátera, který se ho hned zeptal:

„S hochem do Prahy se chystáte?"

„Asi z toho nic nebude," řekl otec.

„To by byla chyba!" zvolal kněz. „Teď spěchám do kostela, volají mě k nemocnému s Pánembohem — ale v den svatého Václava ke mně po ranní přijďte, zcela jistě — a k cestě do Prahy na každý způsob dělejte přípravy!"

To vypravoval otec matce, a já v duchu děkoval Pánubohu, že se otec velebnému pánovi namanul do cesty.

Přišel den sv. Václava. „Tak dnes je tvůj svátek," říkal mi ráno jeden po druhém; jiných gratulací a formalit nebylo. Otec a matka šli jak obyčejně na ranní, já s Marjánkou a Franckem na velkou. Když jsme se vrátili domů, otce tu posavad nebylo. A ještě minuly celé hodiny, než se objevil.

„Nemůžeme se tě dočkat," pravila matka, když svlekl sváteční kabát, — „co přece přinášíš?"

„No, pojedeme — zejtra odpoledne pojedeme," odpověděl otec, i jal se vypravovati, s kým vším mluvil a že všichni vedli stejnou.

„Když jsme s panem páterem přišli do školy, byl tam i Jakouš. Všichni mi domlouvali, a když to trvalo už hodnou chvíli, Jakouš na mě spustil: ‚No, tatíku, vy na sebe dáte dotírat, jako by se z vašeho syna na študiích neměl stát ouředník nebo kněz nebo doktor, ale pohodný!' Dost jsem se rozmejšlel a zdráhal, ale na konec musel jsem velebnému pánu rukou dáním slíbit, že zejtra na noc budu s hochem v Zderadinách. Pozejtří touhle dobou se budeme blížit ku Praze."

„Aby to Bůh nebeský všecko k dobrému řídil!" povzdechla starostlivě matka. — „Slyšíš?" obrátila se ke mně. „Přece tatínkovi poděkuj!"

Políbil jsem otci i jí ruku — řečnění ode mne neočekávali.

„Tak přece dojdeš svého," ozval se Francek.

„Čeho sis nejvíce žádal," řekla Marjánka.

„O svůj svátek," dokládal Josef, „dostal jsi nejlepší vázané."

„Však ty taky," prohodil Francek.

„Já?" divil se Josef.

„Ty. Nedáli tatínek jednou statek jemu, dá ho tobě."

Od té chvíle se mnou doma zacházeli jako s hostem. Co se v ten den až do pozdních hodin nočních, jakož i nazejtří od rána do odpoledne v domě dělo, skoro vesměs dělo se k vůli mně. Také hovor se točil skoro jen okolo mé osůbky; byl pořád veselý, až k samému rozloučení.

S Marjánkou, Josefem a Aničkou dali jsme si po hubičce, otec, matka a já usedli jsme do fasunku na otepě slámy, Francek na šejtrok.

„Jak tam dlouho budeš? optala se mne ještě v poslední chvíli Anička.

„Už pořád," odpověděl za mne Josef.

„Vždyť to není pravda," usmála se ona.

Francek pobídl koně. Byl jsem rád, že jel klusem, abychom lidem ve vsi i v polích dříve přišli s očí. Jeli jsme skrze průhony,

ke kříži, ke skalám a dále k řeckému mlýnu. Míjel jsem místa, kde jsem bezpočtukrát býval, ale nedbal jsem si vzpomínati, co jsem tam dělával a zakoušel. Jen zběžně a plaše pohlížel jsem také na celý kraj, který jsem posud míval denně na očích. Nesvítilo slunce, kraj byl jako tvář bez úsměvu, a kopce, doliny, pole, louky, lesy, skály jako by si povídaly hledíce na mne: „Co to? Jde odsud? Spěchá pryč? Odcizuje se? Táhne ho to jinam? Hleďme, hleďme!“

U rybárny a mlýna přejeli jsme řeku a míjeli jsme cestu, kudy jsem stokrát a tisíckrát šel; nyní však spíše jsem se těšil než litoval, že to přestane. Na voze byli jsme, všichni zamlklí; ještě nejspíš matka promluvila, dávajíc mi rozličná naučení a napomenutí.

Do Kácova, kde byl právě jarmark, přijel jsem bos. Francek s povozem zajel do dolejší hospody: mne rodiče vedli mezi krámy a koupili mi boty, které jsem si hned obul, a pak ještě jeden kabátek, abych si vezl do Prahy dva.

Potom jsme s otcem šli do školy pro moje vysvědčení. V pokoji našli jsme starého pana učitele s Pepičkou, za námi vklouzla tam i Aninka, tehdy pětiletá.

„Vysvědčení je přichystáno,“ pravil pan učitel, „jen podpis velebného pána na něm schází; musíte si k němu zajít. — Tak mnoho štěstí,“ obrátil se ke mně. „Jen se i v Praze tak dobře drž jako tady. S Pánembohem.“

„S Pánembohem,“ řekla i Pepička.

„S Pánembohem,“ opakovala po ní Aninka, mrskla sebou jako rybka, rychle se na jedné noze otočila do kola, řekla ještě jednou s žertovným důrazem na každou slabiku: „S Pá-nem-bo-hem!“ a ukázala všecky zoubky.

S ní zvlášť jsme se na dlouho, dlouho rozcházeli.

„A počátek románu?“

Zrovna o deset roků později, laskavá čtenářko.

Velebného pána jsme nenašli doma, nýbrž v zámku, kde se také ve dvou, třech rodinách, otcové s chlapci na cestu do Prahy chystali. Mé vysvědčení podepsal velebný pán u doktorů.

„A prosím,“ ptal se ho otec, „do jaké školy mám chlapce dát?“

„Do Budče,“ odpověděl kněz, „na každý spůsob do Budče, jako pan Jakouš. A sice do třetí třídy, rozumíte?“

Mne propouštěl s těmito slovy: „Ty si toho budeš vážit, že jsi mohl vstoupiti na tuto dráhu. Důvěřuju v tebe, že se přičiníš, abys prospíval před Bohem i před lidmi.“

Tím naše řízení v Kácově bylo ukončeno. V hospodě Francek odevzdal koně a vůz otci, aby se sám vrátil s matkou domů.

„Tohle si schovej,“ řekl mi, dávaje mi hubičku na rozloučenou, a strčil mi do ruky pomačkaný, měkký papírový peníz.

Matka se s námi a zvláště se mnou loučila několikrát.

„Ve jmeno Boha Otce i Syna i Ducha svatého,“ řekla naposledy dělajíc mi kříže, a velké slze tekly jí po tvářích. „Poroučím tě do ochrany boží, dítě moje, — aby anděl strážce vždycky při tobě stál, tebe opatroval a ke všemu dobrému tě vedl!“

Stojíc u cesty a ruce majíc sepjaty hleděla za námi odjíždějícími, až jsme jí v záhybu zmizeli s očí.

Velmi krušno bylo mi v tu chvíli okolo srdce, na prsou jakobych měl těžký balvan, div jsem se nedusil. Ale když jsme minuli hřbitov a most a dále pak zahnuli k Chobotskému mlýnu, do míst, kde jsem posud nebýval, počalo se mi ulevovat, mohl jsem zas už volněji vydechnout, — myšlenky a city mé se od toho, co jsem opustil, počaly obraceti k tomu, co bylo přede mnou.

A náhle mi jasně v paměti oživla včerejší otcova slova: „Pozejtří touhle dobou se budeme blížit ku Praze."

Přestala všechna pochybnost a nejistota. Budu v Praze, budu — a to už zejtra! . . .

Rozhledy v umění výtvarném.

Třetí výstava spolku „Manesa."

Spolek výtvarných umělců „Manes" uspořádal v druhé polovině října a první polovině listopadu v Novoměstských sálech svoji třetí výstavu. Majíce za svoji povinnost v Osvětě registrovati každou veřejnou uměleckou manifestaci českou, pokusíme se místo referátu — který by dnes již na čase nebyl — podati zde výslednici dojmu, jejž jsme si z výstavy odnesli.

Obsahovala asi 50 obrazův a skizz, hojně leptaných listů, hojně dekorativních nádob a vedle některých jiných plastických děl kollekci prací Františka Bílka. Členstvo „Manesa" nebylo, jak soudíme, nijak plným počtem na výstavě súčastněno. Širší obecenstvo, pokud o umění se zajímá, považuje výstavy „Manesa" za výstavy jakési Pražské secesse, v kterémž mínění je tentokráte fialové vlasy zelenavé dámy na plakátu a také fialovomodré barvy korouhve výstavu signalisující utvrzovaly.

Nicméně ani tato výstava „Manesa" nemůže celkem býti označena jako výstava secessionistů (ač tam bylo dosti odezvy cizího modernismu), pro účastenství Suchardovo, Alešovo, Úprkovo a j. Také nemůže býti nazvána výstavou mladých, již vzhledem k tomu, že mnozí z účastníků již po desátý rok vystavují a jmena zcela nová sotva jen tři, čtyři se tu sešla. Dosti mluveno za výstavy o heslu odporu proti Rudolfinu, však heslo to též jiné české spolky umělecké svým časem si na program napsaly, a právě z účastníků této výstavy „Manesa" dobře polovina letos i v Rudolfinu vystavovala. Avšak nač se píditi po heslech? V naší české veřejnosti dnes i v jiných směrech a oborech seskupují se družiny a kroužky, tříští a drobí se strany v koterie, z příčin nahodilých, se zásadami a principy málo společného majících a často také s nimi ledabylo zacházejících.

V čelo katalogu postaveno jmeno Mikuláše Aleše, který na výstavu poslal skizzu hetmana jezdce, závěrek tvoří náčrty k plakátům od Županského, docela a veskrz moderně si vedoucí. Mezi tímto číslem prvním a posledním, kteráž jsou výslednicemi tak různých drah uměleckých, nalezneme zaznamenána 24 jmena sochařů, malířů a malířek, z nichž však tyto jen četnou sbírkou dekorativních nádob z kameniny se

súčastnily. Když bychom dále o výstavě „Manesa“ se rozhovořiti chtěli, byli bychom brzy hotovi s pověděním toho, co tu návštěvník štětcem, tužkou, dlátem, zobrazeno nalezl. Mohli bychom jen pověděti, že Stanislav Sucharda zaslal svoji krásnou náplň, o které jsme se již ve zprávě z Pařížské výstavy zmínili, a že také jeho cínová plaketa, se vzácnou delikátností modelovaná, lidový motiv jevila. Že mimo něj již jen jediný Úprka zjevně dokumentoval, že pro podnět k práci mezi své si zašel. Že tak něco jako titul zde, vyjma několik illustrací k básním, již jen Preisler měl u svého triptycha Jara. Trojdílný ten obraz zvláště nás zaujal tím zápolením zdravého jádra, v individualitě umělcově založeného, v některém detailu plném přirozené šťávy se projevujícího, s vemluvenou a vynucenou dikcí, nevalně šťastně pacítěnou po anglických praerafaelitech, kteří při dělané naivnosti a povšechnosti jsou tak raffinovanými mistry formy.

O ostatním, co se olejem a akvarelem malovaného na výstavu sešlo, po většině jindy by se bylo říkalo, že jsou to „studie.“ To jindy se činívaly takové šosácké rozdíly mezi studií a obrazem, a sem tam mistři „odbytých směrů“ je dosud činí. Docela nemoderní již jest chtít je činiti při krajinářích. Kdo by tu snad dokonce chtěl věděti, kde umělec ty svoje střechy, duhu, večer, klid, déšť vypozoroval, ten ať si jde do „Vánoční výstavy.“ Jaká summa technického umění je v těch anonymních úsecích přírody, co raffinovaného pozorování a jemného citu pro měnící se barvitost zjevu krajiny, kde cíl je dosažen, kde přestřelen, kde nedostižen, ocení ovšem plně jen zase sami malíři. Hudeček, Slavíček, Kalvoda, Honza, Šimon tu vystoupili co družina různých sice individualit, však heslem „umění jen pro umění“ v nejvýlučnějším smyslu slova spojená.

Proud doby vynesl od několika let zas na povrch porozumění pro „černé umění“ a pro mluvu kresby. Také v „Manesu“ skoro polovina „čísel“ malíři vystavených kresbou neb leptací jehlou byla provedena. Podali tu namnoze výborné ukázky práce rozličných postupů a druhů Emingrová, Bém, Kupka, Šimon, Preisler, Preisig, Úprka a Švabinský.

Není jen pravda, že individualita umělcova si tvoří svou techniku, také opak platí. Také nástroj v ruce umělcově má svoji logiku a umí si sám sebou vynutiti svou dikci. Pero je přísný a chladný mistr a dovede výstřelky obraznosti držeti na uzdě. Jak Max Švabinský jím vládne, jak přesná logika formy tou technikou takřka v krev mu vešla, jak se jeví tam kde jiným spůsobem práce se vyjadřuje, i tam, kde neurčitě naznačuje, jako v illustraci k Máchovu Máji, také to, co nového i známějšího v „Manesu“ vystavil, znovu dosvědčuje.

Za hlavní attrakci výstavy byly považovány práce Bílkovy. Umístěny byly, pokud možno bylo, pohromadě v středním oddělení, intensivní modří dekorovaném. Měllì ten povlak nebeské barvy pozemský účel: tvořiti žlutavému dřevu řezeb a šedým kartonům effektní pozadí, či znamenalli symbolické vnuknutí, či měllì návštěvníka sugestivně naladiti, v duši umění Bílkova ho „vcítiti,“ nedovedeme pověděti. Skorem půl sta novějších a starších prací Bílkových, řezeb, skizzí sádrových, kreseb, kartonů bylo tu sneseno. Byla to skorem

kolletivní výstava Chýnovského vyvolence, svým kroužkem zbožňovaného. Uvedli jsme jmeno Bílkovo po prvé v Osvětě asi před desíti roky, když od něho, Maudrova žáka ze státní průmyslové školy, se na výstavě v Rudolfinu objevila jinošská hlava tak výborně cítěná, tak živá a životná, že všichni, kdož ji viděli, provázeli mladého umělce, když se stipendiem rytíře Lanny do Paříže se vypravil, s nejživějšími sympatiemi na tuto pro něj, jak se zdálo, nejvhodnější studijní cestu. Po čase jsme doslýchali, že mladý sochař není v Paříži na pravém místě, že tam bývá častěji vídán při hrobu sv. Genovefy, patronky Paříže, v horoucích modlitbách nežli v Louvru, a že v atelieru mistrově — nemýlímeli se, byl to Injalbert — se necítí volným. Tak nevrátil se Bílek z Paříže s oním základním fondem dokonalého ovládání formy, jejž tam v přísném francouzském školování jiní nalézají; vrátil se sice nesveden k povrchnímu napodobování kohokoli, však nikoli nedotčen právě se tam ujímající modou mysticismu a chabého snílkování, ochořen dekadentstvím dříve, nežli zdravě česká zbožná duše jeho měla příležitost se vyjádřiti. Pak počal Bílek vystavovati. Po některých drobnějších pracech, v nichž cestu hledal, přišel s ohromným reliefem sádrovým, z něhož mluvil tak originální, silný talent, že snad všichni přátelé umění jednomyslně soudili, že až to, co tu je nejasného, vemluveného, plasticky nevyjádřitelného, se vykvasí, Bílek nám dovede podati díla formou i obsahem vzácně výmluvná. Avšak Bílek se dal jinou cestou. Brzy sádra mu byla chladným materiálem, který neposlouchá povelů ruky vnitřními vidinami vedené; i sáhl k dřevu, v němž středověcí sochaři tak rádi prováděli svá díla, nejhoroucnější zbožností prodchnutá. A zase proniklo tu velké nevšední nadání mladého sochaře, povedlo se mu ihned takřka vniknouti citem ve zvláštnosti práce v materiálu jemu novém. Avšak nešel ani tu dále, a dnes i dřevořezba v celé plastické plnosti provedená se mu zdá čímsi banálním, co neodpovídá tanutím jeho duše. Připjal břevno s tělem Ukřižovaného na desku a na té bludnými vrytými runy napovídá, či snad dopovídá, co při dlouhé úmorné práci na zmučeném Kristu obraznost jemu rozechvívalo. Chtěl zachytiti tahy svého otce a své matky a vyřezal je se živostí a reálností, první jeho práce připomínající, avšak zas nesmí to býti hlavy, jak jiní je dělají, nýbrž dřevo hrubého špalku, z něhož jsou řezány, musí býti při nich ponecháno, — prostí diváci kroutí hlavou nad podivnými těmi zpola zpracovanými poleny z lesů Chýnovských, ctitelé a zbožňovatelé mistrovi vidí v tom vnuknutí geniality. Nechuť Bílkova k jasnému vyjádření přesnou plastickou formou, k podobným vrtochům podivinským ho svádějící, pudila ho, aby se chopil křídy a uhlu a na plochách obrazových více méně povšechnými tahy pověděl, co duší mu hýbe. Tak stal se z Bílka kreslič, pořád symboličtěji a symboličtěji sobě vedoucí, od takových kartonů pak, jako jsme ve výstavě viděli (Madonna, Jak paprslek slunce na dřevě života umírá) jest již jediný krok k hranici umění prostorně vymezující; zbývá pak již jen, aby sochař vzal do ruky smyčec a na strunách houslí kouzlil dále mdlé obrysy svých vidin. —

Dočítáme se, že letošní výstava „Manesa“ po 15. listopadu bude přenesena do Vídně. Jestliže také s celým svým dekorem, tož aspoň

Vídeňský posudek (nejsa zasvěcen v okolnost, že jen určitý, úzký kruh výtvarnictva má před sebou) si nebude moci upříti zadostučinění, že česká „mládež“ umělecká svým vkusem povážlivě k Vídni gravituje. Slyšíme a čteme, že prý právě tato „mládež“ napsala na svůj prapor heslo o vybavení našeho českého umění z podruží utrakvistického Rudolfina. A zatím co o toto vybavení z rozličných stran prostředky více méně vhodnými se usiluje a pracuje, část téže mládeže ochotně se váže ve jho podruží mnohem významnějšího, podruží cizoty vnitřní. „Pryč od němčícího Rudolfina!“ volá, ale sestavuje své elitní výstavy z polovice z oplesků a odlesků nejen anglických praerafaelitů, nýbrž také Böcklinů a různých představitelů „moderního Německa,“ a co Čechům ze všeho již nejlépe sluší, dělá se ochotnou tlumočnicí a rozšiřovatelkou vybledající slávy — Vídeňské secesse. *Renáta Tyršová.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Dne 28. října 1900 konalo družstvo Národního divadla v Praze, zapsané společenstvo s ručením neobmezeným, čtrnáctou valnou hromadu, jež měla býti poslední valnou hromadou družstva. Měl se v ní odhlasovati rozchod jednoty a měl ustanoven býti dědic jejího jmění. Ale valná hromada na nic takového nepřistoupila, nýbrž usnesla se na tom, že bude o zřízení druhého českého divadla pečovati vespolek s jinými jednotami, za tímž účelem pracujícími. Usnesením tímto zachráněn byl pro náš národní život velmi závažný činitel, který bude moci velikým penízem — až 197.000 korun — disponovati, budeli získán souhlas veškerých (95) členů.

Tištěná zpráva, kterou správní výbor o činnosti Národního divadla za dobu od 1. července 1899 do 30. června 1900 vydal, konstatuje, že v období tomto celkem dáváno: od 17 původních spisovatelů 31 hra 98krát, od 11 původních skladatelů 20 oper celkem 110krát, jihoslovanských činoher celkem 6krát, jihoslovanských oper celkem 17krát; francouzské hry dávány celkem 58krát, francouzské opery 29krát, Němcům povolen značný počet 77 her: 54 činohry a 23 opery. Cizí hry vůbec dávány celkem 133krát, cizí opery 73krát. Poprvé sehrány původní práce: Bratří, Úpád, Třetí zvonění, Premiera na vsi, Magdalena, Medvěd a víla, Almužna, pak Čert a Káča, Andrea Crini, Babička. Účet ztráty a zisku za řečenou 12 měsíční dobu vykazuje několik velice zajímavých číslic: *v příjmu*: denní příjmy divadla spočteny jsou na 485.626 k., subvence (od země 109.100 k, od města Prahy 10.000 k.) 119.100 k., výnos šaten 28.287 k., předplacení 1898—1899 50.911·56 k., 1899—1900 238.905·02 k.: *ve výdajích*: gáže 656.507 k. 82 h., režie 86.194 k., 07 h., honoráře autorům 35.025 k. 19 h., osvětlení a topení 44.916 k. 78 h. Jak viděti, má Národní divadlo mohutný význam nejen osvětový, ale také sociální.

* * *

Uvažujemeli hodnotu *Vlády tmy* od Lva Nikolajeviče *Tolského* nezávisle na známých článcích autorova světového názoru, pokloníme se vysokým metám, k nimž ruská tato smutnohra vítězně se vypíná. Tolstoj chtěl zřejmě napsati mužickou, silně naturalistickou vážnohru Shakespearovské síly Shakespearovskou methodou po Tolstovsku pojatou: a jako hravě napsal, co napsati zamýšlel. Na nejednom místě připomínáte si zejmena Macbetha. V Matreně Tolského spatřujete cosi jako Shakespearovskou čarodějnici a v Anisji cosi jako lady Macbethovou v kakošníku. Také v srdnatosti, s jakou se ve Vládě tmy zločiny plýtvá, spočívá cosi Shakespearovského, cosi z krále Richarda III. Ale ovšem jest naše doba podstatně jiná, nepoměrně lidštější, zjemnělejší. Proto věnoval spisovatel píli tomu, aby látku dramata, kterou ze života, ze soudní síně převzal, jaksi zidealisoval tím, že hrůzy skutečného příběhu zredukoval, a přec: souhrn všeho neřestného a jinak strašného a děsného, jež se ve Vládě tmy páše, toto hromadné brutální záletnictví, toto travičství, loupež, obžerství, surové nakládání se ženou a kde s kým, vzepření proti otci, vražda novorozeňátka, pokusy samovraždy věšením se a na konec Sibiř nebo něco ještě horšího, tento souhrn našeho soudobého diváka přímo rozdrcuje. Až na závěr, při kterém si divák poněkud oddychne. Připouštíme, že dramatik míval a má všechno možné právo sahati k nejtemnějším zjevům životním, ale přes to musíme si, ač neradi, přiznati, že když autor vybírá z prostších, drsnějších společenských kruhů, vydává se v choulostivé nebezpečí, že také jeho musa, jeho přemocná musa s aspiracemi za nejryzejší pokládanými, na konec připadá posluchačovi jako divoška v zablácených a zakrvácených hadrech. A nejenom zde, na této povšechné půdě choulostivé, v tomto nízkoletém naturalismu, setkal se Tolstoj se Zolou, nejen co se Zolovy Země týče, nýbrž i specielněji: také Zolova Teresie Raquinova je drama milenců, překážejícího manžela zabíjejících, po sňatku svém proti sobě zuřících a posléz i krutě pykajících. A ještě jiné cizí proudy v „novince" najdeme. Trochu jednostranný, známými okřídlenými německými slovy pronesený, ovšem z antického převzatý názor, že zlo zas a zase zlo rodí, objevuje se jaksi hned v podružném názvu Vlády tmy: „Jen drápek uvázl a ztracen je celý ptáček," ale neproniká v kuse samém tak naprosto důrazně, jak by se snad očekávalo; neboť zrovna jeden z nejhlavnějších zločinů, Nikitova vražda bezvinného dítěte, není nezbytný důsledek toho, že Anisja otrávila muže svého Petra. Co se posléze slovanských autorů týká, působil na Tolského veliký jeho soupeř míru na vysokém Parnase ruského románopisectví, Dostojevský, zejmena svým Zločinem a trestem.

Všichni tito cizí vlivové mizejí, když sobě v duchu sečítáme a rozebíráme, co Tolstoj dramatu svému daroval ze svého. Tolstoj jako umělec jest carem básnických psychologů. Jeho román Anna Karenina, třeba jako na dvé rozeklaný, vzbudil obdiv, s jakým důmyslem Tolstoj složitý dějový materiál umí roztřiďovati a sestrojovati. A což ještě vzácnějšího, jak uměl Tolstoj zobraziti všechny, byť sebe četnější postavy hry jasně, průsvitně, nestrojeně, životně, a málem všechny také důsledně! Jeho dikce je zrovna tak samorostlá jako případná i silná. Jeho znalost nejrůznějších postav z lidu i národopisných stránek v životě ruském, z autopsie denně obohacovaná, oplývá poutavými podrobnostmi.

To vše uchváceni a roztřeseni cítíme také v nejzdařilejším jeho dramatě, ve Vládě tmy, všude, ale, jak ihned podotkneme, nikde tou měrou, jako ve scénách Aňutky s Mitričem, které jsou sice nejtrapnější. a přec poeticky nejmocnější.

Hlavní vada Tolstého jest jeho myšlenková kolísavost. Jako by měl dvě zcela sobě odporné duše: jednu svou, ruskou, vznešeně uměleckou, druhou cizí, cizorodou, opozdile mudrující. Když Tolstoj horuje proti válce nebo lakotě nebo mstě, souhlasíme s ním, ale když mluví pro to, že nemáme odporovati zlu, nebo když se vyslovuje proti vlastenectví nebo jindy zase proti brání úroků nebo pod., vzbuzuje v myslech, jež o všechnu intellektuelní resistenci nepřišly, rozhodný odpor.

Je to dojista prazvláštní zjev. Veliký ctitel ruských mužíků, v nichž vidí svoje světce, svoje Karatějevy, napíše drama, v kterém je vlastně před evropskou intelligencí kompromittuje, zrovna jako Zola kompromittoval venkovana francouzského. Veliký umělec, který bojuje proti samosvojnému umění, stvoří drama, které nad sta jiných literárně vyniká, ačkoli, jako snad každé ruské dílo z posledních desítiletí, slouží tendenci, a to specielně tendenci volající po osvětě, jejímž je spisovatel odpůrcem! Tedy osvěta! Tolstoj snaží se kusem svým dokázati, že tma v nízkých vrstvách panující jest matka zločinův, a v tomto, ovšem nenovém názoru vězí dojista veliký kus pravdy, avšak jest otázka, mohouli se z lidí zlých pudů tak snadnince státi dokonalí osvícenci, a nevyvratnou zůstane i zkušenost, že se podobné zločiny páší také tam, kde hojně světel svítí; i mezi nejvzdělanějšími nalézali a nalézají se zločinci nejhoršího rázu. Výchova k dobru a k pravdě vedoucí zmůže mnoho, ale ne všude a ne vždy pronikavě.

Do tmy v kuse vládnoucí padá máloktery jasnější paprsek. Akim, Nikitův otec, který chce návrat k dobru a k Bohu. Petr, manžel Anisjin, oběť své manželky travičky, a líbezné děvčátko Aňutka jsou ovšem postavy světlé, a v hlavním reku Nikitovi vykreslen muž, který z temna jej zahrnujícího posléze, aby jaksi meliorismus nad pessimismem zvítězil, k světlu se obrátí; avšak již na př. Mitrič, starý vysloužilec a nádenník v hospodářství Petrově i Nikitově, nachýlen je s jasna do temnoty, kdežto postavy svojí aktivností zvláště důležité jsou mimořádně bídácké: Nikitova matka Matrena, svůdkyně k vraždám a k loupeži, Anisja, Nikitova cizoložná milenka a pozdější jeho manželka, žena to zarputilá, travička, lupička, vrahyně štvoucí druhého svého vraždou nabytého muže do vraždění. To jsou ženy bez ženskosti, je to vyvrhel, a Tolstoj Vládou tmy bez odporu ženám křivdí.

Náhled, že Nikita, spoluvinník v travičství a loupeži, špatný manžel a syn, a na konec i vrah, vrah novorozeněte, svého vlastního dítka, vykoná obrat od zla k světlu, z nevědoma k vědomí, způsobem z jeho povahy důsledně rozvinutým, není tak příliš nepochybný. A pak: zpověď a pokání takového Herodesovského ničemy máme jen tak beze všeho uznati za očistu? Umí snad křísiti mrtvé? Myslíme, že jestliže která hodnota, zejmena hodnota „očisty“ vyžaduje radikálního přehodnocení. Což by to nebylo nebezpečno, aby člověk směl páchati cokoli, *cokoli*, v domněnce, že na konec snadno může vše odčiniti? Tolstoj spracoval si svým způsobem evangelium, a kdo tak učinil, měl by si na mysl uvesti možnost otázky: „Proč býti spravedliv, když kající zločinec může

se ocitit na stejném stupni se světcem anebo na konec i nad ním?" Stojíme tu před neukončeným konfliktem mezi spravedlností a milosrdenstvím. Drama nemá svého konce. Je to půl žena, půl ryba.

Vláda tmy poskytuje hercům hojně příležitosti k vzájemnému uměleckému závodění a uštědřuje jim úlohy namnoze vděčné. A přece byla sehra silnější nežli souhra. Cenný výkon podal p. Vojan svým ve všech možných vznětech a náruživostech i vášních jako stopeným Nikitou. Neúhledný, bohabojný Akim byl p. Mošnou po básníkovi věrně pabásněn. Šťastný byl také p. Šmaha jako nemocný mužík Petr a p. Pštros jako Mitrič. Pí. Danzerová vnikla v zloducha své Matreny dokonale. Pí. Hořicová zdála se hledati nového slohu pro svůj úkol, pro povahu Anisjinu. Aňutka sl. Hilbertové v pravdě jenjen žila; to nebyla hra, to byla skutečnost. Úlohy zdárně si založily také pí. Matějovská a pí. Hübnerová.

Drama Lva Nikolajeviče do. češtiny přeložil Vilém Mrštík, a překlad, jako 176.—177. číslo Světové knihovny uveřejněný, opatřen byl úvodem od F. V. Krejčího, téhož překladatele z francouzského a z německého, který svou znamenitou neznalostí německého i francouzského jazyka tak vesele proslul. A podobným stupínkem k slávě jest i jeho úvod k Vládě tmy. F. V. Krejčí, který se tváří, jako by se s filosofií vodil pod paží, zřejmě ani neví, co znamená slovo „význačný." Není pravda, že Tolstého tvůrčí „všemohoucnost" jest (autor dí nemístně: „se cítí") vládkyní každé látky, které se dotkne; neboť na př. Tolstého Plody osvěty věru nejsou výtvorem velikolepé (intuitivní i tvůrčí) všemoci. Jak může Krejčí tvrditi, že Tolstoj ve Vládě tmy pomíjí náměty sexuelní, nebo že v kuse jest zobrazena myšlenka: „jen *jediný* chybný krok a člověk podléhá bestii, která v něm dřímala, ta se probouzí a strhuje ho v záhubu," když u Nikity je těch *jediných* (a mezi nimi také sexuelních) provinění těžký řetěz? Takto psáti nesmí ani dilettant; neboť i ten musí své výroky kontrolovati.

* * *

O paní Benonové přinesly noviny zprávu, že je konečně zase ve svazek Národního divadla přijata. Pan Bittner zotavil se delším odpočinkem a vrátil se do našich hereckých řad. Pan Slukov přestál dlouhou nemoc a zahájil opět svou činnost na jevišti. Novým dramaturgem a zároveň režisérem stal se od 1. listopadu t. r. spisovatel Jaroslav Kvapil. Posavadní dramaturg Jan Lier podrží právo posuzovati původní novinky činoherní, o přijímání jejich bude pak po návrhu dramaturgově rozhodovati ředitelství; jaká bude odvolací stolice, nebylo ustanoveno.

František Zákrejs.

* * *

V předešlém čísle Osvěty jest v Obzoru divadelním na str. 1041 a 1042 obsažen i tento odstavec:

„Není to na prospěch věci, když se v časopisech činí prudké útoky na artistického důvěrníka p. Kvapila pro jeho úřední poměr k členu činohry pí. Kvapilové. Ani to není věci na prospěch, když se vypravuje, že se pí. Kvapilová chce dát se svým mužem rozvesti, po-

něvadž přese všecky námitky své jest za jeho vlády nucena hráti každý druhý den velikou úlohu, podkopávati tak své zdraví a dávati v šanc i svou dřívější oblíbenost, ježto se z ní dělá koroptev ve známé anekdotě ‚Toujours perdrix.'"

Co v tomto citátě uvedeno jest o obmýšleném rozvodu pp. manželů Kvapilových jakož i o motivech k němu, ovšem se nezakládá na pravdě, čehož výslovnému prohlášení dáváme ochotně místo; uvedená slova: „že se pí. Kvapilová chce dát se svým mužem rozvesti" atd. až k slovům „Toujours perdrix" incl. jsou vůbec míněna ne vážně, nýbrž ironicky, i pokládali jsme za věc patrnou a samozřejmou, že nemají býti brána do pravdy. *Redakce Osvěty.*

Opera.

Ať na libreto poslední opery Fibichovy *Pád Arkuna*, jež napsala Anežka Schulzová, patříme s jakéhokoliv hlediska, vždy v něm shledáme nejedno nesplněné přání. Diváka historika sotva uspokojí pouhá divadelní rekapitulace zničení kmene slovanského na Rujaně, jež tu jest odůvodněno pohnutkami pouze osobními. Jsmeť sice z dob tak zvané historické opery zvyklí, že na rozmary nebo počínání několika vůdčích hlav bývá přivěsen osud celých národů nebo společností, avšak děje těchto oper bývaly nám látkou cizí a nám historická věrnost jejich bývala dosti lhostejna. Zde však jde o líčení osudu kmene s námi zpřízněného, a tu, myslíme, nebylo by na škodu, kdy bychom v takových případech situace co do jich pravdivosti ohledali s jistou opatrností, která by na př. na Rusi nikdy Dimitrije nepřipustila na jevišti jako hrdinu: on zůstává škůdcem, třeba nebyl horší než Dargun, velekněz Svantovitův, hlavní rek našeho libreta. Nejsme povoláni, abychom podrobně pátrali, jeli Dargun v Pádu Arkuna osobou historicky věrně podanou nebo vůbec postavou, která žila. Jeli líčení v libretě správno, máme za to, že nám Slovanům nikterak není třeba živým obrazem ukazovati smutné příčiny úpadku Rujanských Slovanů, kteří by pak svou naprostou znemravnělostí poskytovali příklad nikoliv odstrašující, nýbrž odpuzující. Bylli kmen těchto Slávů tak zbědován, jak jej líčí naše libretistka, pak věru nelze pádu jeho želeti, ovšem také není třeba takovou hlízu na těle slovanském umělecky stavěti na oči.

Nesmíme ovšem přehlednouti, že v textu nové opery hlavní pozornost obrácena jest k náboženské stránce. Vítězství idey křesťanské nad dokonávajícím pohanstvím jest hlavním jádrem děje; národní stránka stlačena jest na míru nejmenší. Že obyvatelé Rujany byli Slované, poznáte sotva z divadelních kostymů, a o germánský původ tehdejších hlasatelů křesťanství libreto také nezavadí. Kdy by v libretu s konfliktem náboženským byl také spojen konflikt národní, pak by v této opeře o jeden mocný živel, a to živel hudební, bylo více. S tohoto hlediska jest litovati, že tak důležitý moment byl vypuštěn. Avšak vyhovme přání spisovatelčinu, třeba nevyslovenému, nechme národní otázky stranou a postavme úplně náboženskou stránku do popředí. Esthetický soud náš uvaruje se jisté předpojatosti, bude hleděti k jádru věci a zkoumati libreto s hlediska třetího: s hlediska dramatičnosti. Dramaticky působivé toto libreto jest: předvádíť sceny vysoce napínavé, zauzluje děj k situacím neobvyklé

břitkosti, vše na základě jediného motivu: lásky. Spočtěme, kolikero erotických pocitů se tu střetne, z nichž jen jeden vyznívá šťastně: láska Margity, dcery Helginy, ke knížeti Jaroměrovi. Je tu především velekněz Dargun, jež láskou zahoří k Helze, dceři Gunarově, jehož pohostinství požíval. Svede ji, oklame a opustí, předstíraje osud, který mu za lásku slibuje moc. Helga byla snoubenkou Absolona, hrdiny to Dánského, jenž jí byl cele oddán, a aby pomstiti mohl Dargunovu věrolomnost, stane se knězem, vůdcem Dánů, zhoubcem Dargunovým a všech Rujců. Jaroměrův bratr Rutan miluje, jak se sluší, ženu svou Radanu, jest však od ní a to zrádně usmrcen, ježto ona z příčin nevysvětlitelných miluje Jaroměra, mladšího bratra svého muže; ten opět, jak už výše řečeno, miluje Margitu. Zápalné látky nahromaděno dostatek. Škoda, že tolik lásky plyne z tolika kalných pramenů. Ani láska Jaroměra k Margitě není bez bodavého ostnu, není pro diváka pouze zřídlem zdatných činů: vždyť Jaroměr zradí své krajany, obrácený pohan zaslepen láskou k dívce křesťanské. Není divu, že divák, zmítán bez důvodů stále mezi úskalím pomsty a břehem lásky, stane se lhostejným ke všem zde jednajícím osobám, nemůže přilnouti ani k pohanským Rujcům, mezi nimiž není jediného charakteru, ani ke křesťanským Dánům, kteří ústy kážou mír a v ruce třímají meč. Jediná postava Absolonova byla by trvale poutava, kdy by nestavila vždy Boha za svůj štít a svatého znamení kříže nezneužívala jako prostředku téměř hypnotisujícího.

Naprosto nesympatickým hrdinou je velekněz Dargun. Oloupí Helgu o čest, podvede ji svou láskou, o níž těžko věřiti, že byla upřímna; vždyť Dargun věděl, že celý jeho život náleží jediné myšlence, jedinému cíli: službě mocného, válečného boha Svantovita, jehož bojovníkem a knězem jest; věděl, že máli dosáhnouti velkého cíle, k němuž spěje, máli sdíleti velkost a moc boha svého, že musí dle výroku svaté sudby státi sám a kořiti se jen síle a moci. Lásku, přátelství a všecky jiné city lidské družnosti musí ve svém srdci potlačiti a usmrtiti. Oč by Dargun byl v našich očích větší, kdy by na vzdor sudbě opravdu horoucně miloval Helgu, byl jí věrným druhem a s věštbou dal se v boj! Na konec pozná v Margitě svou dceru, na chvíli vzplává v něm otcovský cit — to jest jeho provinění: věštba nelhala. Jen se sklonil k své dceři, a plameny zachvátily Arkun. Byl sobec a zároveň marnivý, lásku muže k ženě poznal ze své vůle, lásku otcovskou v něm vznítila náhoda; marně hledáme takovou tíhu tragické víry, jaká by nutně měla za následek zároveň pád a zničení celého kmene Rujců.

Fibich nedbal těchto slabých stránek libreta; oslnil jej zajisté žár erotických scén, v nichž chtěl promluviti mluvou horoucí, vřelým proudem netušených melodií. V tom se nesklamal. Zářící, jasná, vzletná melodie, dřímající v jeho nitru, ponenáhlu prolomila kůru reflexe, jíž byla jeho tvůrčí síla semknuta, prodírala se k povrchu lepšího poznání, v němž Fibich jal se odstraňovati překážky naprostého uvolnění jako deklamační sloh a výmluvný orkestr, ne aby je zavrhnul, nýbrž aby z nich učinil ohradu, v níž by její čistý tok mohl býti zachycen. Takový je význam postupu jeho děl, počínaje operou Bouře a končící Pádem Arkuna. Zde věru není nedostatek snadno pojímatelné melodie, ovšem ne takové, kterou by obecenstvo, jdouc z představení, hned po-

pěvovati mohlo. V tom směru jest Fibich příliš vybíravý. Kdo by chtěl z prvních taktů jeho melodických postupů hádati hned na další pokračování, přepočetl by se. Není tu vyšlapaných cestiček obvyklého modulačního plánu, není tu otřelých obratů, na nichž by pohodlné ucho lpěti mohlo.

S uvolněnou melodikou dostavil se u Fibicha také lesk instrumentální. Zejmena tam, kde jde o náladovost, o líceň zjevů přírodních, podává Fibich v nové opeře mistrné příklady instrumentace. Naslouchejme jen předehře k druhému jednání: šelest hvozdu, tlukot slavičí, švěholení jiných zpěvných okřídlenců podáno je tu spůsobem přímo nádherným.

Jako přítel pokroku opouští Fibich půdu práce s příznačnými motivy a staví na poli příznačných themat. Proto je hudební osnova jeho nyní jednotnější, není to mosaika, nýbrž kresba přesných, zřetelných rysů. V tom ohledu není Fibich osamělý. Má stoupence v slunné Italii: mladého skladatele Enrica Bossiho. V jeho nedávno vydaném oratoriu Píseň písní nalézáme podobné užití příznačných themat, které se v rozhodujících kruzích hudebního Německa potkává s jednomyslným souhlasem. — Vedle erotických scén oba živlové, děj opery ovládající, pohanský a křesťanský, poskytly dost příležitosti, aby hudební charakteristika udržela posluchače v stálém napjetí. Fibich oba tyto různorodé živly provází rovněž různorodými útvary hudebními: pohanský melodickými kroky kvintovými, křesťanský myšlenkou chorální. Škoda, že zůstal národní moment v libretě nepovšimnut. Jak by se tu jistě byly rozezvučely zvuky, zvukům v opeře Šárce příbuzné, které našly tolik nelíčeného ohlasu a vřelého uznání a ukázaly Fibicha po stránce nám nejvíce sympatické, jako skladatele, který pro vystižení živlu národního choval vzácné, závidění hodné porozumění.

Co ještě zbývá pověděti k ocenění Fibichovy poslední operní práce, jsou věci všeobecně známé a u Fibicha samozřejmé. Vzorná deklamace od prvopočátku jeho operního skládání byla přední jeho snahou, jí dříve obětoval všecko. Osvojiv si techniku svého umění plnou měrou, dospěl ve skladatelské obratnosti — spočívající na vybraném harmonickém podkladu v práci homofonní, na nenucené kontrapunktice v práci polyfonní — k hravému řešení i nejobtížnějších problémů hudební komposice. Dospěl k samostatnosti, v níž ničeho nezanedbával. Pohyboval se ve formách hudebních tak volně, jako si k poetickým svým líčním nové formy tvořil. Pád Arkuna jest novým toho dokladem. Ouvertura umístěná po předehře Helga jest uhlazené formy a jasného obsahu, připomínající nejlepší Webrovy práce toho druhu. V líčení situací jest Fibich přesný, úsečný, bez zbytečných průtahů a odboček — jinými slovy volí si k takové líčni nejpříležitější formu.

Proto bude ve Fibichově umělecké pozůstalosti opera Pád Arkuna po hudební stránce rovnocennou družkou starší Šárky. Nezáleží na tom, budeli se komu ta či ona líbiti více: stačí, když k oběma patřiti budeme jako k vrcholům umělecké činnosti Fibichovy, bohužel předčasně skončené.

Karel Knittl.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. listopadu 1900.

Volby; přiostřování situace domácí; Němci a obstrukce; manifest německých liberálů. Provolání staročeské strany. — Bosensko-balkánské železnice a rozhodující moc Uher. — Sňatek arciknížete Františka Ferdinanda a uherská sněmovna. — Rusko a Kilijské ústí Dunaje. — Francie a Rusko; úspěch světové výstavy, žádný deficit. Císařská moc v Německu, říšský sněm, trůnní řeč. — Válka v Číně; úmluva anglicko-německá; podmínky míru; Rusové v Mandžursku. -- Změny v ministerstvu anglickém. — Volba presidenta ve Spojených státech. — Válka v jižní Africe

Čím bližší jsou volby do říšské rady, tím patrnější jest nemožnost, by se dorozuměním mezi Čechy a Němci v nově zvoleném tom sboru vyřídila jazyková otázka v zemích koruny České. Cislajtánské zastupitelstvo vůbec není zákonitou půdou k řešení jazykové otázky. Stranám německé poruky pak nejde o uznání platného práva, nýbrž o jeho potírání. Ještě na podzim r. 1899 obmezovaly se na domnělé jazykové území německé a dopouštěly vnitřní úřadní jazyk v českém obvodu království. Od lonského zrušení jazykových nařízení rozšířily výbojné požadavky němectví i na obvod za ryze český uznaný a pod praporem tohoto výboje rozvinují volební ruch. Přese všechno hlučné odsuzování české obstrukce jsou samy stále k obstrukci hotovy a nedopouštějí, aby jakýmkoliv spůsobem tato jejich zbraň jim byla obmezována. Obstrukcí, kterou porazily většinu říšské rady, parlamentarism a stát, hodlají prosadit i další své úsilí.

První mezi Němci s volebním provoláním pospíšili si němečtí liberálové. Zredigovali 20. října ***manifest k německým voličům***, v němž hlásají, že nejbližší budoucnost může rozhodnouti, „máli Rakousko jako jednotný stát dále trvati, anebo rozbito ve své zlomky slovanské diktatuře býti vydáno.“ Bojují prý za další trvání Rakouska, jehož jednotný ráz německým státním nebo zprostředkovacím jazykem má býti zabezpečen. Bojovný německý nacionalism zmocnil se i antisemitské strany Vídeňské, jež nejen dále se účastní německé poruky, ale závodí s liberály a nacionály v projevech německého smýšlení. Ústaváčtí velkostatkáři přijali heslo: Žádný kompromis! Na jeho základě odmítli teď v Dolních Rakousích shodu s konservativci r. 1897 uzavřenou. Ve smyslu nesmiřitelnosti mluvil i bývalý ministr Bareither ve schůzi ústaváckých velkostatkářů v Plzni (22. října). Na sjezdu rakouských průmyslníků koncem října ve Vídni prohlásili němečtí průmyslníci jmenovitě ze severních Čech se vším důrazem, že trvají při německém lidu a zvláštní průmyslnické politiky od německého lidu odloučené že neznají a znáti nechtějí. Tím odmítli od sebe snahy od vlády podporované po mírné střední straně, ze živlů průmyslnických, obchodnických a velkostatkářských složené, v níž by Češi a Němci spolu obcovali a podávali si ruce. Proud německého nacionalismu zachvacuje i Němce konservativní, jejichž vůdcové, jako Dipauli, hlásí se k německé věci a staví se blíže k straně německé poruky proti Čechům.

V Čechách a na Moravě vyvíjí se volební hnutí klidným tempem. Dne 11. listopadu uveřejněno *provolání k příslušníkům staročeské strany* ze dne 4. listopadu, podepsané od dr. Riegra a 24 členů výkonného výboru. O vládách Taaffově, Badeniově a Gautschově uznává, že chtěly ve smyslu práva a spravedlnosti řešiti otázky jazykové, čemuž se opřeli

Němci v poruku spojení. Neli všechny v poruce spojené strany, aspoň radikálně německé pracují usilovně k tomu, aby země zastoupené v říšské radě a obývané aspoň z dvou třetin obyvatelstvem neněmeckým obdržely jednotný nátěr státu německého a aby tím byly znenáhla „uspůsobeny k těsnějšímu státoprávnímu svazku s říší německou." Podkopáváním mocného postavení ba samé existence mocnářství, ohrožením dynastie a hrozící záhubou všem národům neněmeckým nazývá provolání tyto snahy. Zrušení jazykových nařízení pociťuje český národ jako křivdu. Provolání odvolává se na květnovou adresu říšské rady z r. 1897, dovolává se českého státního práva, a prohlašuje na konec, že strana nehodlá navrhovati svých kandidátů k nastávajícím volbám, ale vyzývá příslušníky, aby volili kandidáty, jejichž program se nepříčí zásadám v provolání vytknutým. „Nuže v boj volební za vítězství věci české, kteráž je věcí práva!" klade na srdce příslušníkům strany.

Otázku bosensko-balkánských železnic byla teprve po mnoha průtazích 6. listopadu na společné konferenci v Pešti platně vyřízena a to ve smyslu pro cislajtánské země ještě nepříznivějším, než jsme posledně naznačili. Trať 300 kilom., která má spojiti Sarajevo s Mitrovicí na Kosovku a Pešť se Solunÿ, počne se stavěti hned. Bude vystavěna Maďarům z důvodů strategických. Železnice z Brodu do Sarajeva s Peští přímo spojená dělí se v úzkokolejnou trať 82 kilom. z Brodu do Doboje, trať 108 kilom. z Doboje do Zenice, původně úzkokolejnou, nyní na široké koleje přestavovanou, a trať 79 kilom. ze Zenice do Sarajeva, která byla již o širokých kolejích založena. Maďaři budou míti širokokolejné spojení s celým středem Bosny a Balkánského poloostrova. Za to neobdrží Cislajtánsko nic než povinnost platiti. O prodloužení kusé dalmatské tratě z Knína k Novému neb Ogulinu, o níž se již 25 let jedná a jež by Dalmacii spojila z Cislajtánskem, ani nesmělo býti řeči. Za to jako vzájemné ústupky položeny vedle sebe železnice od Šamce k Doboji, která by Pešť ještě výborněji a to širokokolejně spojila s železnicí bosensko-balkánskou, jež by se takto stala Pešťsko-Šamacko-Sarajevskou atd., a železnice z Aržana k Bugojně. Tato by byla náhradou Cislajtánsku, ona Uhrám. Nepočítaje Spljet-Aržano byla by celá trať Aržano-Bugojno 88·7 kilom. dlouhá, úzkokolejně jako lokální dráha založená, náklad na ni vypočten na 12·6 mil. korun. Při všem tom nesmí se do tří let počíti se stavbou obou těch drah, aby hlavní trať Pešťsko-Sarajevsko-Soluňská se neobmezovala. To veliké nic zvětšuje se ještě posměškem: Za tři léta přijďte zas, a pak si o tom promluvíme! — Novou důležitou cestu k hospodářskému a politickému vývoji Maďarů znamená tato jejich nejnovější vymoženost, ale za to těžký úkor obyvatelstvu „ostatních zemí Jeho Veličenstva." V budoucnosti teprve se ukážou osudné následky, nehledě ani k možným zápletkám, které akcí uherskou na Balkáně mohou vzniknouti.

Dvě neděle trvalo *v uherské sněmovně* rokování v příčině sňatku arciknížete Františka Ferdinanda a skončilo 13. listopadu schválením předlohy, aby prohlášení arciknížete pojato bylo do zákonů uherských, jakož i dodatku, jejž předseda ministerstva k uspokojení oppo-ice a vládní strany s nejvyšším souhlasem učinil. Jaký rozdíl mezi parlamentarismem uherským a cislajtánským jevil se zase při této příleži-

tosti! Prohlášení arciknížete neobsahuje nic než uznání, že sňatek od něho uzavřený jest nerovný a že tedy všechny právní následky, které ústavní a domácí zákony s tímto případem spojují, platiti mají pro choť arcikníže a pro dítky z manželství toho. Na vzdor tomu nebyl předseda uherského ministerstva, jak při rokování opětovně prohlásil, ani na chvíli v pochybnosti, že státní tento akt, aby se příště předešlo všelikým pochybnostem, předložen musí býti sněmu a pojat do zákonů uherských. Pešťská sněmovna nedala si také zabrániti, aby prohlášení jako každou jinou předlohu zkoumala, její právní platnost do podrobností probírala a jmenovitě ústavní své právo vyšetřovati zákonnost následnictví zevrubně vykonávala. Hlavní otázka, o níž se jednalo, byla, zdali domácí zákony panovnické rodiny, které nikdy nikde nebyly uveřejněny, v Uhrách mohou míti právní platnost. A nejen opposice nýbrž i vláda odpovídala, že nikoliv. V prohlášení od arciknížete uznané právní následky domácích zákonů mají v Uhrách platnost jen oklikou. O následnictvu na trůně pro Uhry platný zákon jest dle výpovědi Széllovy pragmatická sankce z r. 1723. Pouze na tom základě, že pragmatická sankce vedle legitimního zrození a katolického vyznání stanoví jako podmínku pro nástupce trůnu též, aby byl arciknížetem rakouským, a na otázku, kdo jest arciknížetem, na platný řád v ostatních královstvích a zemích odkazuje, uznala uherská sněmovna odůvodněnost uvedených právních následků. Poněvadž dítky z nerovného manželství nemohou býti rakouskými arciknížaty, nemohou též býti uherskými králi. Vláda a sněmovna trvají na zásadě, že nic nemůže nabyti platnosti veřejného práva v zemi, co nepodléhá kontrole ústavního zastupitelstva a nebylo uznáno od zákonodárného sboru. Aby rozplašil vyslovené obavy, že by přítomný případ mohl býti vykládán za dopuštění domácích zákonů ve veřejném právu Uher, podal Széll zmíněný dodatek, že pragmatická sankce jest zcela samostatna pro upravení práva následnického a že jenom dle ustanovení tohoto zákona posuzována býti má. Tím i opposice, jež při rokování měla hlavní slovo, byla uspokojena.

Na Rusi odevzdán 17. listopadu veřejné dopravě nový důležitý podnik, *splavněné Kilijské ústí Dunaje.* Jak známo, má evropský tento veletok troje ústí: Kilijské na severu, Sulinské v středu a Svatojirské na jihu. 63% Dunajské vody plyne ústím Kilijským. Přes to však pro nánosy při ústí do Černého moře nebylo plavbě vhodno a lodi pluly dosud ústím Sulinským. Rusům podařilo se nánosy odstraniti, mělčiny upraviti, a ministr kommunikací kníže Chilkov doplnil dílo to průplavem 600 m. dlouhým, přiměřeně širokým a hlubokým. Z Oděsy připlul k zahájení plavby Kilií ledokol „Oděsa“ s úředními osobami a hostmi. Tím dosahuje Rusko vlastního spojení mezi Dunajem a Černým mořem, jež má svůj význam hospodářský i strategický.

Carská rodina nezavítala sice k výstavě do Francie, ale užila i té příležitosti, aby *alliance rusko-francouzská* byla utvrzována. Většina velkoknížat meškala v Paříži, president obdržel řád sv. Ondřeje, na výstavě slaveno zřízení ruské obchodní komory v Paříži, pořádán banket Kovalevskému, ruskému vrchnímu komisaři výstavnímu, a při všech těch příležitostech opětovaly se staré přátelské projevy. Posléze, když Loubet 4. listopadu dlel v Lyoně při odhalení pomníku Carnotova, vyměněny i významné *depeše mezi carem a presidentem repu-*

bliky. Mikuláš II. ve svém telegramu vzpomněl Carnotových zásluh o Francii a spolek rusko-francouzský, „našich spřátelených a spojených zemí k účelu podstatně mírumilovnému,“ a vyslovil pocity upřímného a nezměnitelného přátelství. President Loubet vyslovil carovi svůj dík, vzpomenul Alexandra III. a jeho snahy o sblížení obou zemí a opětoval slova o přátelství a spojenství.

Světová výstava Pařížská byla 12. listopadu uzavřena. Úspěch její jak mravní tak hmotný byl znamenitý. Pro Francii byla událostí též velikého politického dosahu. Upevnila důvěru k zemi a zahájila dobu pokoje a nerušené práce. Také poměry k jiným státům byly výstavou podstatně zlepšeny, jmenovitě k Italii a k Německu, které po prvé úředně a velkolepě bylo na Pařížské výstavě zastoupeno. Rusko učinilo vše, co možného, k zvýšení lesku výstavy, ale i Spojené státy a jiné americké republiky, též Belgie a Švýcarsko přičinily se, aby svému starému příteli při jeho obrovském podniku co nejvíce byly nápomocny. Po stránce umělecké zajímavým úkazem byl boj mezi novodobými snahami na poli umění a uměleckého průmyslu a mezi stanoviskem dřívějších dob. Účastnily se ho všechny státy západní a Rusko. Pro vědy technické byla výstava událostí, jmenovitě pro netušený vývoj dopravnictví, pro dokonalost stavby motorů, pro chemickou produkci, jmenovitě organicko-chemickou, pro zasahování elektrotechniky ve všechny úkoly inženýrství a pro snahy badatelské a vynalezatelské. Rakousko proto, že centralism nemá smyslu pro potřeby národů, nezaujalo na výstavě žádoucího místa. Ač uzavřená výstava vynikala rozsahem a nákladností nade všechny dřívější, přece *skončila beze schodku.* Navštívilo ji 55 milionů lidí, z toho 49 milionů na vstupenky, za něž strženo 60 mil. franků. S příspěvky státu a města Paříže obnáší základní fond 100 milionů a s příjmy za místo 120 milionů. Most Alexandra III., nábřeží po obou stranách Sekvany a zbudování paláců velkého a malého nemohou býti počítány na účet výstavní, poněvadž ostávají i na dále k veřejvému užívání. Francie opět světu ukázala, co dovede a na jaké výši vývoje se ve světě nalezá.

Sněmy a kancléřové v *Německu* se střídají, ale mezi národním zastupitelstvem a vládní mocí s císařem v čele zeje stále neshoda a roztrpčení. Úspěchy vládní moci zatlačují sněmovnu v postavení podřízeného činitele, a co Bismarck hlásal, že císař podle sněmovní většiny se nespravuje, co Caprivi a Hohenlohe prováděli, na tom trvá i nově jmenovaný kancléř, hrabě Bernard Bülow. Ne sněm, ale panovník se svými rádci jest prvním činitelem v německé říši. Dne 14. listopadu zahájen byl *říšský sněm,* tentokráte okázale trůnní řečí v rytířské síni Berlínského zámku. Hr. Bülow nebyl mu překvapením ani neznámou veličinou. Po tři léta již pronikal celou zahraničnou politiku i chápal se slova ve sněmu. Vláda předložila sněmovníkům účet 152 milionů za výpravu do Číny. Vláda žádá za stvrzení účtu dodatečným povolením, ale sněm naléhá na omluvnou formu žádosti za indemnitu. Vláda mohla říšský sněm snadno svolati již v červenci, ale neuznala to za potřebné. *Trůnní řeč* svou suchou stručností liší se od známého romantického způsobu císařovy mluvy; první dvě třetiny její věnovány jsou Číně. „Fanatická nenávist a temná pověra, podněcované od nesvědomitých rádců Pekingského dvora, pohnuly svedené zástupy

čínského lidu k ukrutnostem," praví císař i vzpomíná vraždy Kettelerovy a ohrožení vyslanectev. Pro naléhavou potřebu obrany nebylo prý možno svolati sněm, od něhož císař očekává, že dodatečně schválí náklad na čínskou výpravu. Z chystaných předloh trůnní řeč ohlašuje celní sazbu, námořnický řád, jednotné upravení soukromého pojišťování, rozšíření úrazového pojišťování na úředníky a osoby vojenského stavu a předpisy o obchodu se zbožím. Dotýká se smrti krále Humberta a Pařížské výstavy, kde německé pilnosti a dovednosti hojného dostalo se uznání.

Válka v Číně obmezuje se na výpravy k jihu a severu od Pekingu a Pejha, jimiž spojenci si zabezpečují své posice od moře k hlavnímu městu. Výpravy do jednotlivých míst ukázaly, že ústupná čára z Pekingu byla slabá a mohla býti ohrožena. Rusové obmezují se na železnici od Taku k severu vedoucí a setkávají se při tom s nemalou řevnivostí anglickou. O zabrání Paotingu na jihovýchod od Pekingu stala se již zmínka. Velké rozechvění mezi Číňany způsobila tu poprava několika mandarinů, kteří prý usvědčeni byli z nepřátelství proti Evropanům, což ale ruské časopisy popírají a popravy označují za surovou ukrutnost.

Na diplomatické šachovnici mocí má svůj význam *úmluva německo-anglická*, kterou Bülow zahájil svou kancléřskou činnost. Líc její jest loyální, účel leží na bíledni. Anglie a Německo v ní stanoví své zásady v politice čínské, vrcholící v zásadě „otevřených dveří," to jest stejného práva všech národů za hospodářskými a obchodními účely vstupovati do přístavů na pobřeží moře a řek, a v další zásadě, že Anglie ani Německo nynějších zápletek v Číně neužijí k zabírání půdy, nýbrž hodlají zachovati nynější čínskou državu netknutou. I návrhy a oběžníky ruský, americký, německý, francouzský trvaly na celistvosti Číny. Úmluvou se tedy do mezinárodní politiky čínské nevnáší nic nového. Avšak úmluva má i svůj rub. Anglie, jejíž význam válečnými událostmi v Africe a vystupováním Ruska na dálném východě pobledl, pomohla si k spojenci, a Německo také k opoře, jíž mu Rusko odvoláváním svého vojska neposkytlo. Ostří, třeba ne vyzývavě, přece jen jest namířeno proti Rusku, s nímž Anglie při každém kroku na čínské půdě, ale dosud bez úspěchu se potýká. Proti Číně dosažena tím jistá shoda mocí, ale více formální než věcná.

Novou událostí jest shoda docílená mezi vyslanci cizích mocí v Pekingu o *podmínkách míru v Číně.* Jest to deset požadavků, které jsouce provedeny znamenaly by úplný převrat nynějších řádů čínské říše a podřízení a přispůsobení jejího státního zřízení a staré civilisace Evropanům. Spojencům jest na prospěch, že se shodli o tom, co chtějí, avšak přistoupíli čínský dvůr na podmínky notou jemu ohlášené, jest dosud pochybno. Nejsnadnější jest požadavek první, aby Čína zbudovala zavražděnému německému vyslanci pomník a vyslala císařského prince do Německa s omluvným listem. Nesnadnější již jest druhý požadavek, aby popraveno bylo 11 princů a vysokých osob, jejichž jmena jsou udána. Nejen že osoby ty mohou zmizeti, ale vůbec není v moci čínského dvora Evropanům je vydati. Popravou prince Tuana, otce příštího císaře, změnila by se i posloupnost na trůně. Proti mandarinům, kteří mají veřejnou moc v rukou, namířeny jsou požadavky třetí a čtvrtý, aby zastaveny byly úřadnické zkoušky v těch končinách, kde vypuknou nepokoje, a aby propuštěni byli všichni úřadníci, kteří se dostatečně ne-

přičiní o potlačení bouří. Pátá podmínka žádá 600 milionů taelů (úřadní tael = $7\frac{1}{2}$ koruny, šanghajský = 5 korun) náhrady, kterou Čína, majíc už nyní zastavenu většinu cel, nesnadno může platiti. Šestá podmínka, aby cung-li-jamen, nynější zahraničný úřad ve smyslu čínském, byl odstraněn a místo něho po evropském způsobu ustanoven ministr zahraničných věcí, a ještě více sedmá, aby s čínským císařem dopuštěno bylo přiměřené obcování, úplně by změnily nynější státní formy čínské. Osmá podmínka žádá, aby sbořena byla čínská opevnění nad Žlutým mořem a zakázán byl dovoz zbraně a válečného materiálu. Čína má tudíž ostati bezbranná v moci spojenců. Devátá podmínka vyhrazuje vyslanectvům stálé stráže v Pekingu a na dráze z Pekingu k moři, konečně desátá, aby v celé říši po dvě léta vyvěšeny byly císařské proklamace proti buřičům. Ačkoli Čína jest vysílena, přece se nezdá, že by čínský dvůr tak brzo se odhodlal státi se vasalem evropským.

Rusové v Mandžursku opevňují se v důležitějších místech a zavádějí po kozáckém způsobu organisovanou železničnou stráž. Potyčky svádějí tu jen s troskami čínských sborů povstaleckých a řadových. Správa země jest na ten čas ruská vojenská a pod jejím dozorem je správa domácí.

V Anglii po volbách do parlamentu provedena dlouho již čekaná *změna v ministerstvu.* Lord Salisbury podržev si jen předsednictví vzdal se sekretariátu či ministeria zahraničných věcí, které po něm převzal markýz Henry Charles Landsdowne, kdysi liberál a přítel Gladstonův, nyní unionista, odštěpivší se od Gladstona pro irskou jeho politiku. Landsdowne byl dosud ministrem války, kterýž obor nyní zaujal Brodrick. Obor námořnictva převzal Selborne, jenž nikdy nebyl v námořních službách. Ministrem nitra stal se Ritchie. Změny tyto nepovažují se za šťastné: noví ministři nikde se posud neosvědčili.

Velký volební zápas, jemuž rovného Evropa nezná, vybojován byl 6. listopadu ve Spojených státech severoamerických. První úterý po prvním listopadovém pondělku každého čtvrtého roku koná se tam dle ústavy *volba presidenta.* Nevolí se hned bezprostředně president, nýbrž jeho volitelé, a sice volí se jich v každém z 45 států tolik, kolik na stát připadá poslanců a senátorů, ale rozhodnutí jest již nepochybno. Jak velký jest co do počtu volitelů rozdíl mezi jednotlivými státy, vysvítá již z toho, že na příklad na Delawareský stát připadají 3 volitelé, ale na Novoyorský 36. Všech volitelů jest 447, i bylo 15 milionů amerických občanů povoláno k volebnímu osudí. Mezi prostými, vážnými volbami časů minulých a volbami novodobými jest vždy větší rozdíl a všeobecné právo hlasovací vždy více dostává se v moc velikého kapitálu, majitelů miliard, bez jejichž vůle a pomoci volby nedaly by se ani mysliti. Jen řečníků s platem 110 dollarů téhodně vyslala republikánská strana 5500 do boje. Miliony vydány za tiskopisy. Hotový volební průmysl rozkvetl v měsících září a říjnu: 10 milionů knoflíků s odznaky obou kandidátů rozdáno voličům, miliony praporů, podobizen, uměleckých a jiných výrobků. Volební ohňostroj hrál tentokráte větší úlohu než jiná léta, a jako nový agitační vynález osvědčil se fonograf, jehož pomocí i do nejodlehlejších končin šířeny řeči pro jednoho z kandidátů. Rozhodovalo se mezi kandidátem republikánů, dosavadním presidentem Williamem Mac Kinleyem, a mezi demokratickým

Williamem Bryanem; oba již před čtyřmi lety stáli proti sobě. Imperialismus vyčítán Kinleyovi, rozvrácení zlaté měny Bryanovi. Pro politiku ve velkém a získání kolonií vychvalován Kinley, osvobození od zlatých okovů sliboval Bryan. Výsledek jest značné *vítězství Kinleyovo*, jemuž připadá 292 hlasů, o 20 více než před čtyřmi lety. Bryan obdržel jen 155 hlasů. Výsledek vyhlášen bude v senátě, a 4. března 1901 nastoupí Kinley. nové čtyřletí presidentské moci v Bílém domě ve Washingtonu.

Válka v jižní Africe na vzdor vítězným zprávám anglickým trvá dále. Boerská guerilla koncem října a v listopadu ještě se přiostřila. Republikánská vojska pod vrchním velením Louisa Bothy drží se v krajině při železnici z Pretorie do Middelburgu, Waterval-Onderu a portugalskou osadou do Laurenço-Marquezu vedoucí, po které prý se na rok zásobila moukou, a kterou teď na rozličných místech napadají. Tato železnice jest Angličanům nezbytna, majíli tu zaujíti bezpečné posice proti svým odpůrcům. Boerové podnikají i daleké výpravy, znepokojují Angličany v boku a v zadu a přerušují jejich zásobování. Konec války, ač jej v Anglii už oslavovali, nikterak ještě nenadešel. Vrchní velitel Roberts, jenž měl už býti zpátky v Anglii, neviděl toho možnost, aby opustil jižní Afriku. Nedostatek úspěchů válečných snaží se nahraditi drakonickými policejními prostředky a penězi. Hlásaje, že svobodné jihoafrické státy jsou připojeny k osadnímu panství anglickému, jako buřiče stíhá Boery, kteří se zbraní v ruce hájí své svobody, vypisuje veliké ceny udavačům a pořizuje draze placené policejní vojsko, které budoucně udržovati má pokoj a pořádek. Proti tomu Boerové nečiní ani zajatců; odzbrojivše odpůrce, kteří se dostali do jich moci, opět je propouštějí, poněvadž na rychlých svých pochodech nemají, kde by je ukrývali a živili. Za těchto okolností protáhne se asi válka ještě na dlouho. Zavaalský president Krüger přichází na nizozemském obrněnci „Gelderlandu“ do Evropy; ale že by zakročení jeho pomohlo spravedlivé věci, k tomu jest velmi málo naděje.

Na konci 30. ročníku Osvěty.

Že přítomnou knihou dokončujeme třicátý ročník Osvěty, bude asi hrubě lhostejno rozličným kruhům naší české veřejnosti, která v těchto dnech prajinými sensacemi všecka jest zaujata a vzrušena. Zajisté však jest přirozeno a pochopitelno, že v našem úzkém, soukromém kruhu dovršení třicátého ročníku Osvěty bylo přece pokládáno za událost nezcela všední, ano i poněkud významnou, a snad to nikoho nepřekvapí, že jsme ji oslavili malou hostinou.

Hostina nebyla vystrojena ani na Žofíně ani v Národním domě Vinohradském, nýbrž v našich domácích appartementech. Kdo je k tomu účelu vyzdobil, která kapela „obstarávala“ hudbu, jaká byla jídla a jaké nápoje, jaká obsluha, jaká nálada i zábava — těch a mnohých jiných věcí se obecenstvo nedoví, poněvadž nešťastným a neodpustitelným

opomenutím jednoho zařizovatele nebyli ve zmatku a kvapu rozsáhlých příprav pozváni zástupcové časopisectva!

Proto se svými čtenáři jen sdělujeme, že se hostiny účastnila celá naše redakce a administrace, dohromady dvě osoby: já, který jsem Osvětu po těch 30 let redigoval, a moje manželka, která ji po celou tu dobu administrovala. Naše děti, jdouce za svým rozličným povoláním, nemohou s námi teď už bývati u oběda, i nebyly ani při této slavnostní hostině, která následkem toho měla průběh nepříliš bouřlivý a hlučný, ale vždy animovaný.

Stenografové by se při ní nebyli snad ani zapotili. Řečníků nebylo více než účastníků hostiny; pravda, každý se ujal slova několikrát, celkem však řečnické výkony vynikaly svou stručností. Ano, věřte si nebo nevěřte, při této slavnostní hostině více jsme vzpomínali, více myslili a cítili, než jedli, řečnili a pili.

Poněvadž nadobro scházeli zástupcové mladého pokolení, mělo celé naše dvoučlenné shromáždění ráz usedlosti, klidu a míru. Mysl naše arci byla povznesena, ale jakožto lidé ze staré školy povznesli jsme ji nejprve k Tomu, který dává i béře život, věku lidského ukracuje nebo jej prodlužuje dle svých věčných rad a nevyzpytatelných soudů, — pozdvihli jsme k němu vděčnou mysl, že nám bylo dopřáno, abychom po tak drahný čas namnoze v dobrém zdraví, bez krutých pohrom a těžkých zkoušek a křížů, s nezlomenou silou a chutí a také s nějakým zdarem i prospěchem pracovali. Jednomyslně pak jsme se usnesli, že se stejnou snahou a horlivostí i dále pracovati budeme, pokud to koli bude možno.

Srdečně vzpomínali jsme na své dobré, milé přátele, na všecky spolupracovníky a příznivce Osvěty, na ty, kteří již odešli na onen lepší svět, i na ty, kteří s námi posavad tímto slzavým údolím putují. Žehnali jsme jim za upřímnou lásku, které jsme se těšili a těšíme jakožto největšímu pokladu, nejvyššímu dobru i blahu na zemi, za všechnu přízeň, oddanost i věrnost, za všeliké družné účastenství a povzbuzení, za všechnu učinlivou podporu, za každý důkaz dobroty a ochoty.

S pohnutou myslí vzpomínali jsme i na tisíce a tisíce osob, s kterými jsme prostředkem Osvěty po ta dlouhá léta byli v živém duchovním spojení; třeba bychom byli horami a doly rozděleni a třeba bychom se byli osobně nikdy nespatřili, přece jen byly mezi námi vzájemné společenství a skutečné svazky, jichž ovocem jest 30 ročníkův Osvěty, před námi tu v řadě stojících.

Mnoho a mnoho jsme, laskavý čtenáři a spanilá čtenářko, myslili na vás. Mějte nás omluveny, že jsme vás nepozvali k hostině, nemámeť posud takových místností, v jakých o Pařížské výstavě president Loubet hostil tisíce francouzských mairů. Přijměte vlídně tuto skrovnou výslužku; po druhé snad přinesu více, déle pobesedujeme a důkladněji pohovoříme o uplynulém třicetiletí.

V. Vlček.

UKAZOVATEL

K ROČNÍKŮM XXVI–XXX OSVĚTY

(1896—1900).

Sestavil JUDr. **Michal Navrátil.***)

*) Římské číslice značí ročník, arabské stranu, † značí nekrolog, * posudek díla autorov[a] nebo zmínku o něm; v. = viz; R. = Rozhledy v dějinách současných.

C.

E.

F.

L.

M.

Q

R.

Ř.

Ž.

Obsah dílu druhého.

Str.